DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

CHRISTOPHER ANDREW

GİZLİ DÜNYA

DÜNYA İSTİHBARAT TARİHİ

ÇEVİRİ: MEHMET FATİH BAŞ

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantev.org

Kronik

GİZLİ DÜNYA
Dünya İstihbarat Tarihi

—

CHRISTOPHER ANDREW

KRONİK KİTAP: 286
Gizli Teşkilatlar: 9

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ
Mehmet Fatih Baş

EDİTÖR
Polat Safi

DÜZELTİ
Oğuz Satır

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Nisan 2022, İstanbul

ISBN
978-625-8431-31-5

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
© Christopher Andrew, "The Secret World: A History of Intelligence" özgün adıyla Allen Lane / Penguin tarafından yayımlanan, telif hakları AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

CHRISTOPHER ANDREW

GİZLİ DÜNYA

DÜNYA İSTİHBARAT TARİHİ

ÇEVİRİ: MEHMET FATİH BAŞ

Kronik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

CHRISTOPHER ANDREW

İstihbarat tarihi konusunda Britanya'nın en önde gelen tarihçisidir. Cambridge Üniversitesi Tarih Fakültesi'nde modern tarih emeritus profesörü ve eski bölüm başkanıdır. Harvard Üniversitesi, Toronto Üniversitesi ve Avustralya Ulusal Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Ayrıca dünya çapında bilinen Cambridge İstihbarat Semineri'nin de kurucusudur. Modern tarihte gizli istihbaratın doğru veya yanlış kullanımı hakkında yazdığı, alana öncülük eden çok sayıda eseri arasında *Sword and the Shield; The World Was Going Our Way, Defend the Realm* ve MI5'in izin verilmiş tarihçesi vardır.

MEHMET FATİH BAŞ

Erciyes Üniversitesi Tarih Bölümü mezunudur. Yüksek lisans öğrenimini Gazi Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Aynı üniversitede askerî tarih alanında doktora öğrenimine devam etmektedir. Halen askerî tarih dersleri verdiği Kara Harp Okulu'nda öğretim görevlisidir. Başlıca akademik çalışma alanları Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu ve Türk İstiklâl Harbi'dir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ben, Emily, Joe, Katy, Louis, Sam ve Tommy'ye

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

	Metin İçi Görseller	9
	Giriş: Küresel İstihbaratın Kayıp Tarihi	11
1	Başlangıçta: Musa'dan Son Akşam Yemeği'ne İncil'de ve Eski Mısır'da Casuslar	23
2	Eski Yunan'da İstihbarat Operasyonları: Odisseus'tan Büyük İskender'e Efsaneler ve Gerçekler	37
3	Roma Cumhuriyeti'nde İstihbarat ve Kehanet	51
4	*Savaş Sanatı* ve *Arthaşastra*: Çin ve Hindistan Nasıl Yunanistan ve Roma'dan Önde Başladı?	65
5	Roma İmparatorluğu ve *Aşağı Irklar*	81
6	Muhammed ve İslamî İstihbaratın Yükselişi	98
7	Engizisyon ve Yıkıcı Faaliyetlere Karşı Koyma	112
8	Rönesans Dönemi Venedik ve Batılı İstihbaratın Yükselişi	131
9	Korkunç İvan ve Rus Devlet Güvenliğinin Kökenleri	156
10	I. Elizabeth, Walsingham ve İngiliz İstihbaratının Yükselişi	173
11	Erken Dönem Stuart ve İspanyol İstihbaratının Gerileyişi ve Fransız *Karanlık Oda*'nın Yükselişi	207
12	İngiltere'de İstihbarat ve Rejim Değişikliği: İç Savaş'tan Papacı Komplo'ya Kadar	231
13	Güneş Kral Zamanında İstihbarat	262
14	Eski Rejim Avrupası'nda Kod Kırıcılar ve Casuslar: Hannover Hanedanı'nın İngiltere'de Tahta Geçmesinden Yedi Yıl Savaşı'na Kadar	291
15	İstihbarat ve Amerika'nin Bağımsızlığını Kazanması	316
16	Fransız Devrimi ve Devrim Savaşları	337

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

17	Napolyon Savaşları	365
18	İstihbarat ve Karşı Devrim. I. Kısım: Viyana Kongresi'nden 1848 Devrimleri'ne Kadar	389
19	İstihbarat ve Karşı Devrim. II. Kısım: 1848'den Karl Marx'ın Ölümüne Kadar	413
20	Telgraf, Yüzyılın Ortasında Yaşanan Savaşlar ve "Büyük Oyun"	429
21	"Suikastın Altın Çağı": Anarşistler, Devrimciler ve Kara El, 1880-1914	453
22	Büyük Güçler ve Dış İstihbarat, 1890-1909	478
23	İstihbarat ve Birinci Dünya Savaşı'nın Ayak Sesleri	503
24	Birinci Dünya Savaşı, I. Kısım: Savaşın Başlamasından Zimmermann Telgrafına Kadar	530
25	Birinci Dünya Savaşı, II. Kısım: Amerika'nın Savaşa Dâhil Olması ve Müttefik Zaferi	581
26	İki Savaş Arası Dönemde Sinyal İstihbaratı ve İnsan İstihbaratı	613
27	"Büyük Üçlü" ve İkinci Dünya Savaşı İstihbaratı	645
28	İstihbarat ve Büyük İttifak'ın Zaferi	682
29	Soğuk Savaş ve İstihbaratın Süper Güçleri	716
30	"Kutsal Terör": Soğuk Savaş'tan 11 Eylül'e	751
	Sonuç: Uzun Vadeli Perspektiften Yirmi Birinci Yüzyıl İstihbaratı	783
	Kaynaklar	815
	Teşekkür	867
	Notlar	871
	İndeks	921

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Metin İçi Görseller

1. 1577 yılında, İspanyol idaresine karşı süren Hollanda Ayaklanması'nın liderlerinden Marnixli Philips, Hollanda Valisi ve II. Phillip'in üvey kardeşi Avusturyalı Don Juan tarafından kullanılan bu şifreyi kırmıştı. Marnix kırdığı İspanyol şifrelerini Walsingham ile paylaşmış ve böylece İngiltere'nin ilk kod kırma ittifakı kurulmuştu. **Sayfa 185**
2. Anthony Babington'ın "hepsi özel arkadaşlarım olan ... altı asil adam bu trajik infazı yerine getirecekler" diyerek, I. Elizabeth'e karşı suikast düzenlemek için onayını istediği İskoçya Kraliçesi Mary'ye gönderdiği, deşifre edilmiş mektup. **Sayfa 194**
3. Walsingham'ın baş kod kırıcısı Thomas Phelippes tarafından, Mary'nin Babington'a cevaben yazdığı şifreli mektuba yapılan ve "bu altı adamın isimlerini ve vasıflarını" bildirmesini isteyen sahte ilave. **Sayfa 196**
4. Walsingham'ın ajanı, sürgündeki İngiliz Katolik Anthony Standen'ın ("Pompeo Pellegrini" takma adlı), İspanyol Armadası'nın komutanı olan Büyük Amiral'in sekreterinden istihbarat elde etme planlarını bildirdiği Mayıs 1587'deki kısmen şifreli raporu. **Sayfa 198**
5. 5 Kasım 1605'te parlamentoya düzenlenecek "korkunç" saldırı hakkında Lord Monteagle'a gönderilen isimsiz mektup. **Sayfa 210**
6. Yeni Dünya'da İngiliz-İspanyol rekabeti: III. Felipe'nin, Virginia ve burası üzerindeki İngiliz tasarrufu hakkında 1608'deki istihbarat talebi. **Sayfa 214**
7. Parlamentonun hatırı sayılır ölçüde rahatsızlığına karşın, başkentteki kral yanlısı ajanlardan oluşan bir şebeke tarafından Ocak 1643'ten Eylül 1645'e kadar, amacı "krallığın diğer bölgelerine saraydan istihbarat ve ilişkiler hakkında bilgi iletmek" olarak ilan edilen *Mercurius Aulicus* (Saray Habercisi) isimli bülten dağıtılmıştı. **Sayfa 232**
8. 1645 yılında, İngiliz tarihinde ilk ve son kez, bir hükümdarın deşifre edilmiş gizli yazışması, hükümdarı gözden düşürmek amacıyla parlamento tarafından yayımlamıştı. **Sayfa 235**

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

9. Kral I. Charles'ın, Cromwell'in imzasını taşıyan idam hükmü. Monarşinin yeniden tesis edildiği dönemde, hükmü imzalayanlardan hayatta olanları ve kralın idamında rolü olup da yurt dışına kaçmış bulunan diğer kişileri tuzağa düşürmek yahut kaçırmak amacıyla bir dizi gizli operasyon düzenlenmişti. Asılarak, sürüklenerek ve parçalanarak idam edilenlerden biri de eski İngiliz istihbarat şefleri arasında şimdiye kadar idam edilen tek kişi olan Thomas Scot idi. **Sayfa 251**
10. Erken dönem Amerikan istihbaratında George Washington birinci sıradadır. **Sayfa 326**
11. On dokuzuncu yüzyılda İngilizlere ait en büyük kod kırma olayı: George Scovell'in 1812'de Napolyon'un "Büyük Paris Şifresi" için geliştirdiği çözümün bir bölümü. **Sayfa 378-9**
12. Churchill'in Aralık 1899'da esir kampından firar etmesinin ardından, Boerler tarafından onu yeniden yakalayacak kişiye vaat edilen 25 Sterlin ödül. **Sayfa 480**
13. Le Queux'nün çoğunlukla var olmayan Alman casusları üzerine yazdığı kitaplar o zamana kadar istihbarat konusundaki en etkili yayınlardı ve karşı casusluk konusunda yapılacak geniş çaplı reformlar için kamuoyu desteğinin sağlanmasına yardımcı olmuştu. **Sayfa 505**
14. 40 Numaralı Oda tarafından deşifre edilen Zimmermann telgrafının bir bölümü. **Sayfa 505**
15. Zimmermann telgrafının yayımlanması, sinyal istihbaratını Atlantik'in iki yakasında da ilk defa birinci sayfa haberi haline getirmişti. **Sayfa 578**
16. Nisan 1917'de Zürih'ten yola çıkan "mühürlü tren" içinde seyahat eden yolculara imzalatılan ve Rusya'ya geri dönüşün yaratacağı tüm risklerin sorumluluğunun şahsen üstlenildiğini de içeren şartname. **Sayfa 584**
17. MI5 tarafından Whitehall içinde ve dışında bağlantıda olunan kişilere gönderilen ve 1918 yılında "İnsanoğlunun Ölümsüz Zaferi"nin beklendiğini bildiren yeni yıl tebrik kartı. **Sayfa 593**
18. İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş tarihinin en büyük stratejik aldatmasının gerçekleşmesini sağlayan, istihbarat tarihinin en büyük sahte ajan şebekesi. **Sayfa 705**
19. Amerikan Deniz Kuvvetleri mensubu Teknik Subay John Walker tarafından çizilen ve Sovyet ajanı olarak on sekiz yıl boyunca çok gizli belgeleri KGB'ye ulaştırmak için kullandığı sabit zula noktalarından birini gösteren harita. **Sayfa 736**
20. Mossad'ın logosu ve üzerinde yer alan Eski Ahit'in Süleyman'ın Özdeyişleri Kitabı'nın 11. Bölümün 14. Ayeti: "Yol göstereni olmayan ulus düşer; danışmanı bol olan ise güvendedir." Teşkilat başkanı doğrudan İsrail Başbakanı'nın emrindedir. **Sayfa 786**

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Giriş: Küresel İstihbaratın Kayıp Tarihi

Yirmi birinci yüzyıl istihbaratı uzun vadeli bir hafıza kaybından muzdariptir. Amerikan istihbarat analizinin kurucusu ve tarihçi Sherman Kent, Soğuk Savaş'ın başlarında ciddi bir literatürü olmayan tek meslek kolunun istihbarat olmasını eleştirmişti: "Bana göre bu konu büyük bir öneme sahip. Bu disiplinin bir literatürü olmadığı sürece yöntemleri, sözcük dağarcığı, doktrininin gövdesi ve hatta temel teorisi bile tam olarak olgunlaşamama tehlikesiyle karşı karşıyadır."[1] Geçmiş tecrübeler hakkında çok az sayıda kayıt bulunduğu için istihbarattan tarihî dersler çıkarmak diğer herhangi bir mesleğe göre daha zordur. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, Batılı istihbarat servisleri Birinci Dünya Savaşı öncesindeki – ve bazen de Birinci Dünya Savaşı sırasındaki – istihbarat hakkında çok az şey biliyorlardı. Düşman şifrelerini kırma konusunda daha önceki bütün kod kırıcı teşkilatlardan daha büyük başarı elde eden Bletchley Park'taki "İstasyon X" için bile bu geçerliydi. Önceki 500 yıl boyunca Britanya üç kez istila tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı: 1588'de İspanya Kralı II. Felipe'nin Büyük Armadası tarafından, on dokuzuncu yüzyıl başlarında Napolyon tarafından ve 1940'ta Hitler tarafından. Ancak Hitler'in şifrelerini kıran Bletchley Park'taki kod kırıcılar, aralarında önemli tarihçiler olmasına rağmen, kendilerinden öncekilerin diğer ulusal buhran dönemlerinde II. Felipe ve Napolyon'un şifrelerini kırdıklarından habersizlerdi.*

İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki asırlar boyunca, eğitimli İngilizler İncil'de kayıtlı istihbarat operasyonları hakkında, istihbaratın kendi tarihlerinin herhangi bir anında oynadığı rolden daha fazla bilgi sahibiydiler. Hristiyan Eski Ahit'i (Yahudilerin Tanah'ı), casuslardan, Britanya

* Ancak, Bletchley'de görev yapan tarihçi Sir J. H. (Jack) Plumb, biyografisini yazdığı Robert Walpole zamanında şifrelerin kırıldığından haberdardı. Bu konuyu kendisiyle konuşma imkânı bulmuştum.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

veya birçok başka ülke hakkında yazılmış tarih kitaplarının bahsettiğinden daha fazla bahseder. Örneğin, Victoria dönemi okul öğrencilerinin çoğu ve yetişkinler, Musa'nın Arz-ı Mevud'a casuslar yolladığını; Mısır firavununun veziri olan Yusuf'un vefasız ağabeylerini tanımazlıktan gelip, onları Mısır savunmasının zayıflıklarını tespit etmek için gelmiş casuslar olmakla itham ettiğini; yüksek hahamların ücretli bir ajanı olan Yahuda İskaryot'un İsa'ya, Çile Haftası'nın "Casus Çarşambası"nda ihanet ettiğini bilirlerdi. Musa aynı zamanda bir İslam peygamberidir. Kuran'da ondan, diğer tüm insanlardan çok daha fazla olarak, 136 kez bahsedilir.* Tanah'da olduğu gibi, Kuran'da da Tanrı, Musa'ya İsrailoğulları'na bahşettiği Arz-ı Mevud'a on iki casus göndermesini emreder. Bu casusların görevi, kayıtlara geçmiş ilk büyük istihbarat başarısızlığıyla neticelenmiştir. Bu başarısızlık, sonraki yüzyıllarda sıkça olduğu gibi istihbaratın niteliğinden çok, kullanım şeklinden kaynaklanmıştır. Kırk yıl sonra, kutsal kitaplarda belirtildiği üzere, daha iyi organize edilmiş bir istihbarat operasyonunun ardından, Musa'nın halefi Yuşa, İsrailoğulları'nı Arz-ı Mevud'a götürmüştür.[2]

Musa ve Yuşa'nın casuslarının Kenan ülkesine girmelerinden beri, istihbarat operasyonlarının öncelikli amacı, açık kaynaklardan temin edilemeyen bilgileri gizlice elde etmek olmuştur. Amerikan Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA) başkanı George Tenet, yirmi birinci yüzyıl başında teşkilatın ana misyonunu üç kelimeyle özetlemişti: "Biz sırları çalarız."[3] Soğuk Savaş zamanı, en uzun süre görevde kalmış CIA başkanı Alan Dulles, yüzyıllar boyunca istihbarat örgütlerinin kendilerini "komplo için ideal bir vasıta" olarak kanıtladıklarını yazmıştı.[4] En erken zamanlardan beri, istihbarat çoğu kez, aldatmadan suikasta kadar, yirminci yüzyılda KGB'nin** "etkin önlemler" olarak adlandırdığı çeşitli örtülü operasyonlarla olayların gidişatını etkilemişti. Sahte şekilde taraf değiştiren bir Atinalı casus sayesinde gerçekleştirilen aldatma, Perslerin Yunanistan'ı istilasının en kritik anında, MÖ 480'deki Salamis Deniz Muharebesi'nde Atinalıların kazandığı zaferde önemli bir rol oynamıştı. Bununla birlikte, sonraki iki bin beş yüz yıl boyunca, Salamis'teki aldatma, önce Homeros'un *İlyada*'sında, sonra da daha detaylı olarak Romalı şair Vergilius'un *Aeneis*'inde anlatılan Truva Atı'nın kurgusal aldatmasının uyandırdığı ilgiye nazaran çok daha az ilgi görmüştü.[5] Yirmi birinci yüzyılda bile kamuoyunun istihbarat

* Buna karşın Muhammed, ismiyle sadece dört kez anılır (ancak ismi kullanılmadan bahsedildiği yerler vardır). Kuran mesajla alakalıdır, mesajın elçisiyle değil.

** KGB: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti - Sovyetler Birliği Devlet Güvenlik Komitesi (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

faaliyetleri hakkındaki anlayışı çoğunlukla kurgusal casus hikâyeleri sayesinde şekillenmekte ve hatta bulandırılmaktadır. Hâlen hayatta olan veya ölmüş hiçbir istihbaratçı, tanınırlık konusunda James Bond'un yanına bile yaklaşamaz.

Atina'nın altın çağından muhtemelen iki yüzyıl önce Musa ve Yuşa'nın casuslarının Kenan ülkesindeki faaliyetlerini kutsal metinlere yazan Yahudi hahamlarla mukayese edildiğinde, Eski Yunan veya Roma'da hiçbir yazarın stratejik istihbaratı kavradığı söylenemez. Avrupa'nın klasik antik çağının en büyük tarihçisi Tukidides, MÖ beşinci yüzyılda Peloponez Savaşı'nın sebeplerini, "Atina'nın artan gücü ve bunun Sparta'da yarattığı telaş, savaşı kaçınılmaz kılmıştır" şeklinde yazmıştı.[6] Ancak hasım hakkındaki istihbarat ne Atina'nın, ne Sparta'nın, ne de bir tarihçi olduğu gibi aynı zamanda bir general olan Tukidides'in önceliği olmuştu.

İstihbaratın savaşta merkezî bir role sahip olması gerektiğini savunan ilk kitaplar Yunanistan ya da Roma'da değil, Çin'de ve Hint alt kıtasında yazılmıştı: Konfüçyüs'ün çağdaşı olan Çinli general Sun Tzu'ya (tahmini MÖ 544 – 496) mal edilegelen *Savaş Sanatı* (*Sunzi bingfa*); ve MÖ 322 ile 187 yılları arasında Hindistan'a hükmeden Maurya Hanedanı'nın kurucusunun baş danışmanlarından biri tarafından yazdığı düşünülen, devlet idaresi konusunda siyasetname türünde bir eser olan *Arthaşastra*. Yirminci yüzyılda Çin ve Hindistan'da istihbarata dair ilginin tekrar uyanmasında temel etken, yüzyıllar boyunca ihmal edilen bu eserlerin yeniden keşfedilmesi olmuştu. Günümüzde Hindistan'da, *Arthaşastra*, Aristoteles'in *Politika*'sının ya da Makyavel'in *Hükümdar*'ının Batı'da sahip olduğu konuma benzer bir yere sahiptir. Sun Tzu'ya ise Komünist Çin'de, MS üçüncü yüzyıldan beri hiçbir hanedan zamanında görmediğinden daha fazla önem gösterilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde bile, Sun Tzu'ya, istihbarat üzerine yazmış yirminci yüzyıl öncesi Batılı yazarların hepsinden daha sık atıf yapılır.[7]

Sun Tzu ve *Arthaşastra*'nın Asya'da gözden düştüğü ve Avrupalıların "Karanlık Çağlar" dediği dönemde, istihbarat operasyonlarının küresel lideri Muhammed ve onun 632'deki ölümünden sonra tesis edilen İslam Halifeliği oldu. Muhammed, Arap Yarımadası'nın kabilelerini İslam sancağı altında birleştirirken, yirmi yedi muharebe yapmış ve elli kadar akın düzenlemişti. Günümüzde muhtemelen en çok okunan siyer yazarı olan Safiyürrahman el-Mübarek Fûrî, "Peygamber tüm dünyadaki en büyük askerî liderdi" diye yazmaktadır.[8] Hadislerde onun askerî seferlerde istihbarata ne kadar önem verdiğini gösteren birçok örnek mevcuttur. Mübarek Fûrî ve Muhammed'in hayatını yazan diğer Müslüman yazarlar, onun,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

İslamcı köktendinciler tarafından sıkça atıf yapılan[9] istihbarat faaliyetlerinden nadiren bahsederler.*

Orta çağın ortalarındaki istihbarat operasyonları arasında Avrupa'nın muhtemelen dünya lideri olduğu tek faaliyet, sonradan yıkıcı faaliyetlere karşı koyma olarak adlandırılacak operasyonlardı. Katolik "engizisyonu", sonradan KGB tarafından "ideolojik yıkıcılık" olarak ilan edilecek faaliyetlere karşı, modern seküler tek partili devletlerin istihbarat servisleri tarafından yürütülecek çok geniş çaplı mücadelelerin öncülü olmuştu. Muhtemelen yirminci yüzyıl öncesinde hiçbir istihbarat servisi, ne toplu organize sorgulamalar ne de detaylı kayıtların tutulması konusunda, örneğin on üçüncü yüzyıl ortalarında Languedoc'daki Katharcı sapkınlığa karşı yürütülen engizisyonun bir benzerini gerçekleştirebilme kabiliyetine sahip değildi. Yirminci yüzyıldaki sorgu memurları, kendi metotlarının bazılarının, kendilerinden yüzyıllar önceki engizisyoncu din adamları tarafından geliştirildiğinden genellikle habersizdiler. 11 Eylül sonrası önde gelen el-Kaide mensuplarından bilgi almak için Amerikalı sorgu memurları tarafından kullanılan "su işkencesi" (sahte boğulma hissi), beş yüz yıl önce İspanyol Engizisyonu tarafından geliştirilmiş bir teknikti.[10]

Az sayıda tarihçi tarafından fark edilse de Avrupa Rönesansı, istihbarat tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olmuştu. Avrupa, tarihte ilk kez, istihbarat konusunda küresel bir üstünlük kazanmış ve bu üstünlüğünü Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesine kadar sürdürmüştü. Yirminci yüzyıldaki sorgu memurları gibi, Rönesans dönemi istihbaratının operasyonlarının destekçileri ve istihbaratla uğraşanların belki çok azı tekerleği ne kadar sıklıkla yeniden keşfettiklerinin farkındaydılar. Sıkça atıf yapılan "İyi bir general için, düşman planlarına hulul etme çabasından daha kıymetli bir şey yoktur"[11] sözünün sahibi Makyavel, aslında neredeyse iki bin yıl önce Sun Tzu'ya atfedilen vecizelerden birini tekrarladığının farkında değildi. Rönesans dönemi kod kırıcıları, "frekans analizi"ni keşfettiklerini sandıklarında (kriptanaliz tarihinin dönüm noktalarından biridir), bunun aslında altı asır önce Bağdat'taki "Beytü'l-Hikme/Bilgelik Evi"nde Müslüman filozof ve kriptanalist Yakub b. İshak el-Kindî tarafından keşfedildiğinden habersizdiler. 1453'te, İstanbul'u kendi Müslüman

* El-Mübarek Fûrî, düşman casuslarının yakalanıp idam edildikleri iki ayrı olaydan bahseder ama Yahudilerin elindeki Zübeyr Kalesi'nin fethi sırasında casusların kullanılması dışında, Muhammed'in casusları kullanması hakkında başka bir örnek vermez; a.g.e., 5729, 6432, 7293. Topbaş'ın *Hz. Muhammed Mustafa* eserinde casuslardan hiç bahsedilmediği gibi, Müslüman olmayan Karen Armstrong'un *Hz. Muhammed* eserinde ise sadece tek bir yerde (Müslüman kuvvetleri hakkında bilgi toplayan Kureyşli bir casustan) bahsedilir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

imparatorluklarının başkenti yapan Osmanlılar da el-Kindî'nin yaptıklarından aynı oranda habersizdiler.[12]

Rönesans, ayrıca, Batı istihbaratının gelişimiyle yakından ilintili olan diplomasi tarihinin de dönüm noktası olmuştu. Daha önceleri elçiler sadece belirli diplomatik görevler için kullanılırlardı. Ancak, Rönesans İtalyası'nın şehir devletleri, birbirlerinin başkentlerine daimî elçiler atamaya başladılar. Bu sistem tüm Avrupa diplomasisinin modeli haline geldi. Çoğu daimî elçiden, kendi devletlerini temsil etmenin yanı sıra istihbarat toplamaları da beklendiği için, casusların angaje edilmesinde artış yaşandı. Sonuçta, erken modern diplomasi ve istihbarat toplama operasyonları birbiriyle iç içe geçti. Elizabeth'in baş sekreteri Sir Francis Walsingham, kraliçe ve onun baş danışmanıyla günlük görüşme imkânına sahip şekilde, 1573'ten 1590'daki ölümüne kadar bakan ve istihbarat şefi rollerini başarıyla birbiriyle bütünleştirmişti.[13]

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında profesyonel istihbarat teşkilatları kurulana kadar, Batı ve Orta Avrupa'da diplomasi ve casusluk, tek bir önemli istisna dışında, birbirinden belirgin şekilde ayrılmamıştı. Bu istisna, günümüzde sinyal istihbaratı (SİNİS/SIGINT) olarak anılan, haberleşmeyi yakalama ve şifresini kırma işiydi. Rönesans'ın başlarında, devletlerin diğer kurumlarında mevcut olmayan, kriptanalitik uzmanlığa ihtiyaç duyan, küçük ve uzmanlaşmış kod kırma birimleri kurulmuştu. Beş yüz yıl sonra, yirminci yüzyıl öncesi siyaset ve uluslararası ilişkiler tarihinin yazımında, sinyal istihbaratının rolü hala büyük bir boşluk teşkil etmektedir. Elizabeth İngilteresi hakkında yapılan ve Walsingham'ın önemini kabul eden çalışmalarda bile, İskoçya Kraliçesi Mary ve İspanya Kralı II. Felipe'nin şifreli yazışmalarını kıran ve I. Elizabeth'in minnet duygularıyla ömür boyu maaş bağladığı baş kriptanalistinin başarılarından nadiren bahsedilir.[14]

On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Avrupalı devlet adamlarının dış siyaseti yürütmede ve sinyal istihbaratından faydalanmadaki başarıları arasında, eksik olsa da doğrudan bir ilişki (tarihçiler tarafından pek fark edilememiştir) mevcuttur. On yedinci yüzyılın en mahir Fransız devlet adamı Kardinal Richelieu, aynı zamanda, Fransa'nın ilk sinyal istihbaratı teşkilatı olan ve sonraki birkaç yüzyıl boyunca başka ülkelerdeki benzer teşkilatlarda da ismi yaygın şekilde kullanılacak olan *cabinet noir*'nın (karanlık oda) kurucusudur. Bu teşkilatın, kendisine bir şato verilen başkanı, diğer yirminci yüzyıl öncesi kriptanalistlerin hepsinden daha iyi takdir edilmiş ve ödüllendirilmişti. Onun İngiliz meslektaşı, Royal Society'nin* kurucusu ise, Oliver

* İngiltere Kraliyet Bilimler Akademisi (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Cromwell tarafından Oxford Üniversitesi'nde kendisine verilen bir kürsüyle ödüllendirilmiş ve bu makamda yarım asır boyunca kalmıştır. On sekizinci yüzyılın ortalarında, uluslararası siyasetteki en mahir devlet adamı olan ve sonradan sırasıyla diplomatlık ve şansölyelik yapan Avusturyalı Kont (sonradan Prens) Wenzel Anton Kaunitz de aynı şekilde sinyal istihbaratını en etkin şekilde kullanan kişilerden biriydi.[15] Richelieu ve Kaunitz'in istihbarattan faydalanma konusundaki becerileri sonraki nesiller tarafından büyük oranda unutulmuştu. Birinci Dünya Savaşı öncesi hiçbir Fransız Dışişleri Bakanı'nın sinyal istihbaratından Richelieu kadar anlamaması, imparatorluk başkenti Viyana'da Kaunitz'in hiçbir halefinin onun diplomatik istihbarattaki yeteneğine sahip olmaması bunun bir göstergesiydi.

Avrupa'nın istihbarattaki küresel liderliğine meydan okuyan ilk ülke, 1776'daki bağımsızlık ilanından sonra Birleşik Devletler olmuştu. İronik bir şekilde, isyancı Amerikan Ordusu'nun başkomutanı George Washington, askerî istihbaratın önemini, bir İngiliz subayı olarak Fransızlara karşı savaşırken öğrenmişti ki aynı Fransızlar Amerikan Devrimi sırasında İngilizlere karşı kendisinin müttefiki olacaklardı. Washington'ın insan istihbaratı (İNİS/HUMINT) ve sinyal istihbaratı alanındaki faaliyetleri İngilizler'den çok daha üstündü. Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk başkanı olarak, dış istihbarat harcamaları için, kendisine Kongre tarafından federal bütçenin yüzde 12'sine kadar artırılan bir fon verilmişti ki bu oran yirminci yüzyıl sonları ve yirmi birinci yüzyıl başlarındaki devasa Amerikan istihbarat harcamalarının bütçeye oranından daha yüksektir.[16]

İstihbaratın tarihi doğrusal değildir. Hem Birleşik Devletler'de hem de Birleşik Krallık'ta dış istihbaratın on dokuzuncu yüzyıl sonlarında sahip olduğu öncelik, on dokuzuncu yüzyıl başlarında olduğundan daha düşüktü. Washington'dan hemen sonra gelen başkanlar bir yana, hiçbir Amerikan başkanı onun icraatından ders almaya çalışmadı. İç Savaş bile Amerikan istihbaratının uzun vadeli gerileyişinde sadece geçici bir duraklama teşkil etti. Victoria dönemi istihbaratı da bir gerileyiş içerisindeydi. Parlamentoda yükselen tepkiler sonrası 1844'te Deşifre Şubesi'nin kapatılmasıyla İngiltere Birinci Dünya Savaşı'na, on altıncı yüzyıl sonlarında, on yedinci yüzyılda, on sekizinci yüzyılda ve on dokuzuncu yüzyıl başlarında girdiği savaşların aksine, bir sinyal istihbaratı teşkilatı olmadan girmişti.* 1914'te savaş başladığında Amerikan Başkanı Woodrow Wilson ve İngiliz Başbakanı Herbert Asquith'in istihbarata vukufiyeti, on sekizinci yüzyıldaki selefleri George Washington ve iki William Pitt'ten de daha azdı. Bu

* Diğer yandan, Hindistan Hükümeti'nin, Kuzey Batı sınır bölgesinde küçük bir sinyal istihbaratı teşkilatı mevcuttu. Bkz. s. 446-8, 498.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

eksiklikleri, hem çağdaşlarının hem de sonraki tarihçilerin gözünden kaçmıştır. Gözden kaçan bir başka konu da, Wilson ve Asquith'ten daha az zeki olsa da, Çar II. Nikola'nın istihbarata çok daha fazla önem verdiğiydi. Sinyal istihbaratının öneminin farkında olmamaları yüzünden, Birinci Dünya Savaşı'nın kökenlerine dair yirminci yüzyılda yazılan eserlerin hiçbirinde, Temmuz 1914'te Avusturya'nın savaşı tetikleyecek ültimatomu Sırbistan'a vermeye hazırlandığına dair ilk işaretlerin St. Petersburg ve Paris'e ulaşmasının şifresi kırılmış diplomatik yazışmalar sayesinde olduğundan bahsedilmez.[17]

Birinci Dünya Savaşı, o zamana kadar görülmemiş teknolojik gelişmelerin olduğu bir çağda ve görülmemiş bir ölçekte cereyan ettiği için, istihbarat tarihi açısından Rönesans'tan daha büyük bir dönüm noktası olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda telgrafın ve telsiz haberleşmenin icadı sonucu haberleşme faaliyetlerindeki devasa artış, sinyal istihbaratına daha önce hiçbir savaşta olmadığından daha büyük bir operasyonel rol kazandırmıştır. Savaşı idare eden liderlerin geçmiş örnekler konusundaki cehaletlerinin istihbarattan iyi biçimde faydalanamamalarına sebep olmasına rağmen, özellikle savaşın başlarında sinyal istihbaratı büyük rol oynamıştır. Rus dış istihbaratının savaştan önceki başarılarına rağmen Rus askerî istihbaratı, savaş başladığında, bir yüzyıl önce Napolyon'un Rusya'yı istilasından hemen önce olduğundan daha etkisizdi. Bu yetersizlik, birkaç hafta sonra Rusya'nın savaşta aldığı en ağır mağlubiyete sebep olacaktı.

Böyle olunca, Birinci Dünya Savaşı'nda hükümetlerin ve askerî yüksek komuta kademelerinin istihbarattan faydalanmaları çoğunlukla doğaçlama gelişmişti. Sinyal istihbaratı savaşta İngiliz deniz harekâtı için büyük önem taşısa da, Donanma İstihbarat Daire Başkanı, Ağustos 1914'te sinyal istihbaratının savaştaki işlevine hiç kafa yormamıştı. Ta ki Alman donanmasının deşifre edilen yazışmaları masasına yığılana kadar. Bu beklenmedik mesajlar, 1844'ten beri ilk kez bir İngiliz sinyal istihbaratı teşkilatının Amirallik bünyesinde kurulmasına ve ordudaki muadili olan MI1b ile beraber savaş süresince dünyanın en iyisi olmasını sağlayacaktı. 1917'deki Ekim Devrimi'nden sadece altı hafta sonra, KGB'nin öncüsü olan Bolşevik Çeka'nın kurulması da hızlı bir doğaçlamanın sonucuydu. İki dünya savaşı arası dönemde dünyanın en büyük ve en güçlü istihbarat servisi haline gelecek olsa da, aslında kamu çalışanlarının yaklaşmakta olan grevine geçici bir çare olarak kurulmuştu.[18]

Birinci Dünya Savaşı, istihbarattan ders çıkarma konusunda ülkeden ülkeye değişiklik gösteren, önceki tüm savaşlarda olduğundan daha fazla girişime sebep olmuştu. İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz sinyal istihbaratı,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

başarısını büyük oranda Birinci Dünya Savaşı'nda aldığı derslere borçluydu. Bu dersler arasında daha iyi koordinasyona gereksinim duyulması da vardı. Amerika Birleşik Devletleri'nin aynı dersi alamaması, Pearl Harbor'a yapılan Japon baskını öncesi bir sinyal istihbaratı karmaşası yaratmış ve bu baskının gerçekleşmesini mümkün kılmıştı. Pearl Harbor'dan önceki bir yıl boyunca, birbirine rakip Amerikalı kara kuvvetleri ve donanma kriptanalistlerine, Japon diplomatik telgraflarının şifrelerini birbirlerinden farklı günlerde çözmeleri yönünde garip bir talimat verilmişti.[19]

İkinci Dünya Savaşı'ndaki Büyük Üçlü'nün -Joseph Stalin, Winston Churchill ve Franklin Roosevelt- hepsi de, Birinci Dünya Savaşı istihbaratı konusunda kendi edindikleri tecrübelerden, sanıldığından daha fazla etkilenmişlerdi. Stalin, Bolşevik Devrimi sonrası, çarlık zamanında Okhrana'nın kendisi hakkında tuttuğu devasa ciltler dolusu istihbarat dosyalarının her sayfasını etüt ve tashih etmeye yıllarını harcamıştı. Churchill, istihbarat konusunda, kendinden önceki tüm savaş liderlerinden daha uzun süreli ve daha çeşitli tecrübelere sahipti. Kendisi ve kendinden daha az tecrübeli Roosevelt'in Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkardıkları başlıca ders, Müttefik istihbarat iş birliğinin önemiydi. Roosevelt'in Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin -kendi tabiriyle- "müthiş istihbarat servisi" karşısında duyduğu hayranlık, sonraki başkanlığı sırasında, Amerika'nın daha Pearl Harbor öncesi resmen tarafsız kaldığı dönemde İngiltere'yle istihbarat iş birliğini onaylamasına sebep olmuştu. Savaş sırasında Amerikan/İngiliz sinyal istihbaratı ittifakı, günümüzde hala devam eden Atlantik-aşırı Özel İlişki'nin de temeli olmuştu.[20] Sinyal istihbaratıyla uğraşanların birçoğunun sandığının aksine, bu İngiliz tarihindeki ilk sinyal istihbaratı ittifakı değildir (ilk ittifak, Elizabeth İngilteresi ve Hollanda arasında yapılmıştı)[21] ama en önemlisi olarak varlığını sürdürmektedir.

Yirminci yüzyıl sonlarından beri, İkinci Dünya Savaşı'ndaki istihbarat faaliyetleri hakkında, önceki tüm savaşlarda istihbaratın rolü hakkında yazılandan daha çok şey yazıldı. Ancak savaştan bir nesil sonrasına kadar tarihçiler savaş sırasında Nazi Almanyası'na karşı Batılı müttefik istihbarat başarılarının (özellikle İngiliz) resmî kurumlarca gizlenmesinden muzdariptiler. Bunların başlıcaları, yüksek seviye düşman şifreleri kırılarak elde edilen ULTRA istihbaratı ve savaş tarihinin en başarılı stratejik aldatması olan Çift-Çapraz Sistemi idi. Kuzey Atlantik'te Alman denizaltılarına karşı yürütülen savaşın ve D-Day'de Normandiya sahillerine yapılan çıkarmanın tam bir tarihçesini yazmak, ancak 1970'lerin başında ve ortalarında bu faaliyetlere dair belgelerin gizliliğinin kaldırılmasıyla mümkün oldu.[22]

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

1980'lerden beri istihbarat tarihi çalışmalarında bir artış yaşanmış olmasına rağmen günümüzde Soğuk Savaş çalışmaları da sinyal istihbaratının dikkate alınmaması yüzünden, İkinci Dünya Savaşı istihbaratının anlaşılmasının 1970'lerin ortalarına kadar kısıtlanmış ve bazen çarpıtılmış olmasından ötürü yaşanan dertlerden muzdariptir. Başkan Harry S. Truman'ın biyografisini yazanların hiç birisi, onun savaş zamanı İngiliz-Amerikan sinyal istihbaratı konusundaki kısa süreli tecrübesinden çok etkilenip, ittifakın barış zamanı da devam ettirilmesini onayladığını ve böylece Özel İlişki'nin gelişimini büyük oranda etkilediğini yazmazlar. Soğuk Savaş zamanı Amerikan dış siyasetiyle alakalı çalışmalar sürekli olarak Merkezî İstihbarat Teşkilatı'ndan (CIA) bahsetseler de, daha büyük Ulusal Güvenlik (Sinyal istihbaratı) Teşkilatı'ndan (NSA) nadiren bahsederler. Sinyal istihbaratının savaş sonrası uluslararası ilişkiler tarihinin dışında tutulması, ikisi de elektrikli sandalyede idam edilen atom casusları Julius ve Ethel Rosenberg'in ve Amerika'da tespit edilen diğer önemli Sovyet ajanlarının, çok sayıda iyi eğitimli Amerikalı tarafından, devlet paranoyasının ve McCarthy dönemi histerisinin kurbanı masumlar sanılmasını açıklamaya yardım eder. Savaştan sonra NSA ve GCHQ* tarafından gizliliği kaldırılan deşifre edilmiş Sovyet yazışmaları bunların suçlarının sabit olduğunu göstermiştir.[23]

KGB'nin operasyonel sırlarını saklama konusunda CIA'den daha iyi olması da Soğuk Savaş sırasındaki süper güç rekabetinin tarihini çarpıtmıştır. Amerika'nın Üçüncü Dünya ülkeleri siyaseti hakkındaki hiçbir anlatı CIA'in örtülü faaliyetlerinin rolünü atlamaz. Buna karşın, Sovyet dış siyaseti ve gelişmekte olan ülkelerin tarihinde KGB'nin örtülü faaliyetlerinden ("etkin önlemler") neredeyse hiç bahsedilmez. Bunun sonucu, Üçüncü Dünya ülkelerindeki gizli Soğuk Savaş anlatısının garip şekilde orantısız olmasıdır ki bu durum Zen Budizmi'ndeki tek elle tutulan alkışın çıkardığı sesin istihbarattaki karşılığıdır. Örneğin, John Lewis Gladdis'in takdire şayan Soğuk Savaş tarihi, CIA'in Şili, Küba ve İran'daki örtülü faaliyetlerinden bahsederken, KGB'nin aynı ülkelerdeki operasyonlarından bahsetmez.[24] Gerçekte, Soğuk Savaş'tan sonra KGB arşivlerinden çıkarılan belgelerin ortaya koyduğu üzere, en erken 1960'ların başından itibaren KGB, küresel ölçekte CIA'den daha aktif bir rol oynamıştı.

İngiltere'de, istihbarat servisleri konusunda hem İşçi Partisi hem Muhafazakâr Parti hükümetleri tarafından uygulanan abartılı resmî gizlilik de istihbarat tarihinin gelişimine engel olmuştur. Gizli İstihbarat Servisi'nin (SIS ya da MI6) varlığı bile kraliçenin 1992'deki parlamento açılış

* Government Communications Headquarters – Devlet Muhabere Karargâhı: İngiliz devletinin sinyal istihbaratı kurumu. (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

konuşmasına kadar resmen tasdik edilmemişti. Aynı yıl, Stella Rimington, MI5'in kamuoyu tarafından bilinen ilk genel direktörü olmuştu. Bütün kayıtları hala gizli (birçoğunun gizliliği sonradan kaldırıldı)* olduğu için, MI5'in Birinci Dünya Savaşı'na kadar uzanan dönemdeki kadın çalışanları hakkında araştırma yapamamış toplumsal cinsiyet tarihçileri, Güvenlik Servisi'nin dünyadaki büyük istihbarat teşkilatları arasında bir kadın tarafından yönetilen ilk teşkilat olduğunu öğrendiklerinde şaşırmışlardı. İngiliz bulvar basınının, Rimington'ın göreve getirilmesini idrak edememesi, "EV HANIMI SÜPER CASUS" ve "İKİ ÇOCUK ANNESİ, TERÖRİSTLERE GÖZ AÇTIRMIYOR" gibi manşetlerde kendini göstermişti.

Soğuk Savaş'ın büyük kısmı boyunca, Batılı istihbarat analistleri, akademik araştırmaların eksikliğinin ve kendilerinin tarihî perspektiften yoksun olmalarının bizzat kendileri için yarattığı engellerden çoğunlukla haberdar değillerdi. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sırasında on yedi yıl boyunca analist olarak görev yapan Yale Üniversitesi tarihçilerinden Sherman Kent bu konuda önemli bir istisna teşkil etmiştir. Dünyada istihbarat alanındaki ilk hakemli dergi olan *Studies in Intelligence* (İstihbarat Çalışmaları) 1955 yılında akademisyenler tarafından değil, Sherman Kent tarafından CIA bünyesinde yayına başlamıştı. İlk yayımlandığında gizli olsa da istihbarat metodolojisi ve tarihi hakkındaki makalelerin büyük kısmı artık çevrimiçi erişime açıktır. Tıpkı akademik dergilerde olduğu gibi ama çoğu istihbarat raporunun aksine, *Studies in Intelligence* en başta şu duyuruyu yapıyordu: "Tüm ifadeler, yorumlar ve analizler ... yazarlara aittir. Merkezî İstihbarat Teşkilatı'nın ya da Birleşik Devletler Hükümeti'nin geçmişteki ya da günümüzdeki resmî görüşünü yansıtmamaktadır." İlk akademik dergi olan *Intelligence and National Security* (İstihbarat ve Ulusal Güvenlik) ise, *Studies in Intelligence*'ın yayımlanmasının üzerinden otuz yıldan fazla bir süre geçtikten sonra Michael Handel ve bu kitabın yazarı tarafından yayımlanmıştır.

Uzun vadeli tarihî perspektifin eksikliği, Soğuk Savaş zamanında olduğu gibi yirminci yüzyılın sonundaki istihbarat değerlendirmelerinde de kendisini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sırasında Batılı istihbarat teşkilatları, Nazi ve Komünist ideolojiye oldukça hâkimdiler. Ancak git gide sekülerleşmiş olan geç yirminci yüzyıl Batı Dünyası, İslamcı köktendinciliğin cazibesini kavramakta oldukça zorlanmıştı. Dinci aşırılığın siyasî gücünü idrak edemeyişi, 1979 yılı başlarında Batı yanlısı Şah'ın devrilip, 78 yaşındaki Şii Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin başa geçmesiyle

* Günümüzde MI5, dosyalarının birçoğu için gayriresmî olarak elli yıllık gizliliği kaldırma kuralı uygulamakta ve senede bir ya da iki kere yüklü miktarda dosyayı Ulusal Arşivler'e devretmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

neticelenen İran'daki kriz sırasında apaçık bir şekilde kendini göstermişti. Washington yönetiminin, Humeyni'nin halk desteğiyle kazandığı zafer karşısında afallamasının ardından bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisi, "Dini kim ciddiye almıştı ki?" diyecekti.[25] Sonraki on yıl boyunca, çoğu Batılı istihbarat analisti el-Kaide'nin cazibesini ve onun yarattığı terörist tehdidi anlamak için teolojisinin ciddi bir şekilde araştırılması gerektiğini kavrayamamışlardı. 11 Eylül saldırıları öncesi İslamcı terör tehdidini en iyi anlayanlar, aralarında "Kutsal Terör" üzerinde önde gelen akademik uzmanlardan Bruce Hoffman'ın da olduğu, uzun vadeli perspektife sahip olan kişilerdi.[26]

Siber savaşın doğuşu ve kitle imha silahlarının teröristler tarafından kullanılabilmesi yönündeki belirgin tehdit, yirmi birinci yüzyıl istihbarat çevrelerinin karşısına yeni büyük sorunlar çıkarmıştır. Ancak bu sorunlara olabildiğince etkin şekilde karşılık verebilmeleri için, sıklıkla unutulmuş ve görmezden gelinmiş uzun vadeli tarihî perspektife ihtiyaçları olacaktır. Tabii ki diğer çoğu alanda olduğu gibi, istihbaratta da önceki tecrübelerden ders çıkarmak göründüğünden daha zor bir iştir. Tarihçi John Bew'dan alıntı yapmak gerekirse:

> Tarih, siyasî karar alıcıların git gide daha çok başvurdukları PowerPoint sunumlarına ya da idarî özet metinlere kolaylıkla aktarılmaz. Tarihin gerçek manada anlaşılabilmesi, siyasetin aciliyetine kolaylıkla uymayan bir sabır gerektirir. Geçmişe bir ilham kaynağı olarak değil de bir bilgelik kaynağı olarak bakmak iyi bir başlangıç olacaktır.[27]

Cambridge'in eski Regius Profesörü, tarihçi Quentin Skinner şöyle yazmıştır: "Kendi kültürel analiz biçimlerimizin dar görüşlülüğünden ancak uzun vadeli tarihî perspektif sayesinde kurtulabiliriz."[28] Uzun vadeyi görmezden gelen stratejik istihbarat tam anlamıyla dar görüşlüdür.

İyileşmeye dair bazı belirtiler mevcuttur. Bir nesil önce neredeyse var olmayan akademik istihbarat tarihi araştırmaları, günümüzde Atlantik'in iki yakasındaki sayıları artmakta olan az sayıdaki üniversitede gelişmekte. Yirmi birinci yüzyıl başlarında, Müşterek İstihbarat Komitesi'yle birlikte üç İngiliz istihbarat teşkilatı, dosyalarına daha önceden görülmemiş surette erişim sağladıkları* kurum dışı profesyonel tarihçilere kendi resmî ya da

* Ancak üç İngiliz istihbarat teşkilatı da tarihlerinin ne kadarlık bir kısmını kamuoyuyla paylaşacakları konusunda farklılık gösterdiler. MI5'in yüzüncü yılı için benim yazdığım izin verilmiş tarihçe, *Defence of the Realm*, teşkilatın ilk yüz yılını konu alsa da, yirmi birinci yüzyıl başları konusunda yirminci yüzyıldakinden belirgin şekilde daha az detaya sahiptir. SIS/MI6 resmi tarihçesi 1949 yılına kadardır. GCHQ'nun sinyal istihbaratı teşkilatının 2019'da yayımlanacak tarihçesinin Soğuk Savaş dönemi diplomatik sinyal istihbaratını içermemesi muhtemeldir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

"izin verilmiş" tarihçelerini yazma görevi verdiler. Bu kurumların hepsi yarım asır önce Sherman Kent'in *Studies in Intelligence* dergisinde öncülük ederek belirlediği kaidelere uydular.*

Yirmi birinci yüzyılda istihbarat, daha önce olduğundan daha sık şekilde, birinci sayfa haberlerinde kendine yer bulmuştur. 11 Eylül ve Irak Savaşı üzerine resmi raporların yanında gayriresmî ifşacılar (whistleblowers), daha önceden görülmemiş miktarda istihbarat malzemesi yayımlamışlardır.[29] İstihbaratın yakın dönem tarihi ancak uzun vadeli perspektif içinde düzgün olarak anlaşılabilir. Yirmi birinci yüzyıl başlarındaki diğer birçok şey gibi, istihbarat çalışmaları da çoğunlukla, benim "Tarihsel Dikkat Eksikliği Bozukluğu" (TDEB) adını verdiğim dertten muzdariptir.

İstihbarat operasyonlarının tarihi, günümüzdeki istihbarat teşkilatlarının hepsinden çok daha eskidir. *Gizli Dünya* son üç bin yıl içinde kaybolan küresel istihbarat tarihinin bir kısmını ortaya çıkarmayı, günümüz tarih yazımını nasıl değiştirdiğini göstermeyi ve yirmi birinci yüzyıl istihbaratıyla devam eden ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

* Güvenlik Servisi'nin (MI5) Genel Direktörü Jonathan Evans (bugün Weardale Baronu Evans), 2009'da yayınlanan *Defence of the Realm* kitabının önsözünde şöyle yazmıştı: "Tarihçede Profesör Andrew tarafından varılan yargılar ve sonuçlar kendisine aittir, Güvenlik Servisi veya hükümete değil."

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

1
Başlangıçta: Musa'dan Son Akşam Yemeği'ne İncil'de ve Eski Mısır'da Casuslar

Dünya yazın tarihinde, iyi istihbaratın önemini vurgulayan ilk büyük figür Tanrı idi. Tanrı, İsrailoğulları'nın Mısır'daki esaretten kaçıp, iddia edildiğine göre MÖ 1300'de Kızıldeniz'i aşmalarının ardından Musa'ya, İsrailoğulları'na bahşettiği Kenan ülkesine keşif için casuslar yollamasını söylemişti. Arz-ı Mevud'a yapılacak bu görevi icra edecek yetişmiş personel bulunmadığı için Musa, Tanrı'nın talimatları doğrultusunda, on iki İsrail kabilesinin her birinin önde gelenlerinden birer kişiyi seçmişti.

> Musa, Kenan ülkesini araştırmak üzere onları gönderirken dedi ki: "Necef'e, dağlık bölgeye gidin,
>
> Nasıl bir ülke olduğunu, orada yaşayan halkın güçlü mü zayıf mı, çok mu az mı olduğunu öğrenin.
>
> Yaşadıkları ülke iyi mi kötü mü, kentleri nasıl, surlu mu değil mi anlayın.
>
> Toprak nasıl? Verimli mi, kıraç mı? Çevre ağaçlık mı, değil mi?
>
> Elinizden geleni yapıp orada yetişen meyvelerden getirin." Mevsim üzümün olgunlaşmaya başladığı zamandı.[1]

Üç bin yıldan fazla bir zaman sonra, ileride üst düzey bir donanma istihbaratçısı olacak ve şövalyelik payesi verilecek olan bir Victoria dönemi okul öğrencisi George Aston'ın gizli servis konusuna merakı, İncil'den hikâyeler anlatan bir çocuk kitabındaki resmi görmesiyle başlayacaktı. Resimde, Kenan'daki kırk gün süren görevlerinden, omuzlarında taşıdıkları sırığa asılı devasa üzüm salkımlarının yükü altında sendeleyerek dönen Musa'nın iki ajanı tasvir edilmişti.[2] İngiltere'nin profesyonel bir gizli istihbarat teşkilatının bulunmadığı ama İncil'deki hikâyelerin İngiliz tarihinin diğer hiçbir döneminde olmadığı kadar yaygın şekilde bilindiği bir dönem olan Victoria İngilteresi'nde, Musa'nın ve onun halefi olan Yuşa'nın casuslardan faydalanmaları, önceki bin yıldaki bütün İngiliz istihbarat operasyonlarından daha iyi biliniyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Eski Ahit (Tanah, İbrani İncili olarak da bilinir), casuslardan, şimdiye kadar yayımlanmış bütün İngiltere tarihi kitaplarında ya da diğer çoğu ülkenin tarih kitaplarında olduğundan daha çok bahseder. İlk bahis, Tekvin'de, Yusuf'un ve babaları Yakup'un (sonradan İsrail olarak adlandırılmıştır) Yusuf'a renkli bir elbise hediye ederek onu diğer evlatlarından daha çok sevdiğini belli etmesiyle öfkelenen Yusuf'un on ağabeyinin hikâyesinde geçer. Yusuf'un ağabeylerinden bazıları, bir nebze haklı bir biçimde, onun kendileri hakkında babalarına casusluk yaptığını da düşünüyorlardı. Yakup düşüncesiz bir şekilde, henüz on yedi yaşında olan Yusuf'tan, ağabeylerinin sürüyü nasıl idare ettiklerine bakıp kendisine bildirmesini istemişti. Yusuf da babasına, onların davranışları hakkında "fena bir rapor" vermişti. Yusuf'tan kurtulmak isteyen kardeşleri onu yirmi parça gümüş karşılığında bir köle tüccarlarına sattılar. Köle tüccarı da onu Mısır'a götürdü. Yusuf'un renkli elbisesini parçalayıp bir keçinin kanına bulayan ağabeyleri, Yusuf'un yırtıcı bir hayvan tarafından yendiğine babalarını ikna ettiler.

Ancak Yusuf'un sonradan Mısır Firavunu'nun vezirliğine yükseldiğinden ailesinin haberi yoktu. Ağabeyleri kıtlık zamanı mısır almak için Mısır'a geldiklerinde Yusuf tarafından kabul edildiler ama onu o yüksek makamda tanıyamadılar. Yusuf ise onları tanımıştı ancak tanımamış gibi yaparak onları Mısır'ın savunmasındaki zayıflıkları keşfetmek üzere gelen casuslar olmakla itham etti. Ağabeyleri üzerinde bazı örtülü operasyonlar (yüklerinin arasına çalıntı mallar yerleştirmek de dâhil olmak üzere) icra etmesinin ardından hikâye mutlu sonla bitmişti. Duygularına yenik düşen Yusuf kendisini tanıtmış ve onlarla tekrar kaynaşarak, ailesini Mısır'da yaşamaları için davet etmişti.[3]

Tekvin'deki Yusuf hikâyesinin tarihselliği ne olursa olsun (Kuran'ın en uzun suresindeki* anlatıma benzemektedir)[4] Eski Ahit zamanındaki hayatın çok da sıra dışı olmayan bir gerçekliğine vurgu yapmaktadır. O da sürekli çatışma halinde olan bir toplumda, şüphe çeken yabancıların ve gezginlerin casus olmakla itham edilmeye (ki bazen gerçekten casustular) müsait olmalarıdır. Yirminci yüzyıl İngilteresi'nde bile, şüpheli varsayılan yabancılarla alakalı casus paranoyaları (çoğunlukla asılsızdılar) her iki dünya savaşının ilk başlarında oldukça yaygındı.[34]

Dinî metinlerde casuslara yapılan ilk atıf Tekvin'de karşımıza çıksa da, Tanrı'nın Musa'ya "Kenan ülkesine casus göndermesini" emretmesine kadar, İncil'de düzenli bir casusluk faaliyetinden bahsedilmez. Musa'nın

* Yazar burada Yusuf Suresi'ne atıf yapmaktadır. Ancak Kuran'ın en uzun suresi Bakara'dır. (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Paran Çölü'nden (günümüzde Akabe'nin kuzeybatısı) yolladığı on iki casusu, istihbarat toplama konusunda bir yetenek sergilemelerinden ziyade, sosyal statüleri yüzünden bu göreve seçilmiş amatörlerdi. Kenan ülkesine ilerlemek için yapılan hazırlıklar amacıyla toplamaları istenen istihbarat, modern çağın komutanlarının istedikleriyle aynı şekildeydi. On dokuzuncu yüzyılın büyük askerî teorisyeni Carl von Clausewitz, komutanların düşman arazisi hakkında ihtiyaç duydukları istihbaratı, "düşman ve ülkesi hakkında bütün bilinenler, yani tüm fikirlerimizin ve hareketlerimizin temeli" olarak tarif etmişti.[6]

Musa'nın on iki casusunun hepsi de döndükten sonra Kenan ülkesinin süt ve bal akan bir ülke olduğunu bildirmişlerdi. Aralarından ikisi, Yuşa ve Kalev, Arz-ı Mevud'u işgal etmek için Tanrı'nın desteğine sahip olan İsrailoğulları'nın korkacak hiçbir şeyi olmadığını ve dile getirmişlerdi: "Oraya gidip ülkeyi ele geçirelim." Ancak, diğer on casusun kötümser istihbarat değerlendirmeleri Tanrı'yı öfkelendirmişti. İncil'e göre bu "kötü haber", orada yaşayan halkın İsrailoğulları'ndan daha güçlü olduğunu söylüyordu: "Bu halka saldıramayız, onlar bizden daha güçlü." Korkuya kapılmış bu on casus, Kenan halkının arasında kendilerinin onlara kıyasla çekirge gibi kaldıkları devler olduğunu iddia etmişlerdi.[7] Kuran da bu casusluk görevi hakkında benzer bir anlatıma sahiptir ancak Yuşa ve Kalev'den sadece "Allah'ın kendilerine nimet verdiği iki adam" olarak bahsedilir.[8]

İncil, bu on iki casusun görevinin istihbarat toplama konusundaki becerilerinin yanında, imanlarını da sınamak için yapıldığını ima eder. Kalev ve Yuşa dışında diğerlerinin hepsi her iki konuda da başarısız olmuşlardır. Bu on kişi, kendilerini Mısır'daki kölelikten kurtaran ve kaçmaları için Kızıldeniz'i ikiye yaran Tanrı'nın desteğine rağmen, görev sonu raporlarını ulu orta kullanarak, Arz-ı Mevud'un ele geçirilmesinin inanılmayacak derecede tehlikeli olduğu yönündeki inançlarını haklı çıkarmaya çalışmışlardır. Kenan ülkesi eğer gerçekten devlerle meskûn değildi ise, ki bu olanak dışıydı, bu kişiler topladıkları istihbaratı İsrailoğulları'nı ilerlemekten alıkoymak amacıyla çarpıtmaktan dolayı suçluydular. Hem İncil'de hem de Kuran'da, bu on kişinin görüşlerini kabul ettirdikleri yazılıdır. Bütün topluluk onlardan yana saf tutmuş, Kalev ve Yuşa'yı taşlamakla tehdit etmiş ve Mısır'daki esaret hayatının daha iyi olduğunu söyleyerek nankörlük etmişlerdi.[9] Kuran'da bildirildiğine göre İsrailoğullarının büyük kısmı Musa'ya, oradaki halk yerinde durduğu sürece Arz-ı Mevud'a asla adım atmayacaklarını söylemişlerdir: "Sen ve Rabbin gidin, onlarla savaşın. Biz burada oturacağız."[10]

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

> Tanrı'nın öfkeli cevabı, istihbaratın kötüye kullanımına karşı kaydedilmiş diğer tüm ilahî öfkeden daha şiddetli olmuştur:
>
> Ne zamana dek bu halk bana saygısızlık edecek? Onlara gösterdiğim bunca belirtiye karşın, ne zamana dek bana iman etmeyecekler? Onları salgın hastalıkla cezalandıracağım, mirastan yoksun bırakacağım…

Kenan ülkesindeki casusluk görevleri sonrası kötü haber yayan on kişi de salgın hastalıktan öldü. Musa'nın yalvarmasıyla Tanrı diğer İsrailoğulları'nın salgın hastalık ve mirastan yoksun bırakma cezalarını kaldırarak, onları çölde kırk yıl dolaşmaya mahkûm etti. Ancak Tanrı, erdemli casuslar Yuşa ve Kalev dışında, yirmi yaşının üzerindeki hiçbir İsrailoğlu'nun Arz-ı Mevud'a girecek kadar uzun yaşamayacağını ilan etmişti.[11]

Musa'nın Nibu Dağı'ndaki ölümü (İncil'e göre öldüğünde 120 yaşındaydı), İsrailoğulları'nın çöldeki kırkıncı yılının sonuna denk gelmişti. Bugün Ürdün sınırları içinde kalan Nibu Dağı'nı ziyaret eden biri, Ölü Deniz üzerinden bakarak, Musa'nın ölmeden önce bir anlığına görmesine izin verildiği İncil'de bildirilen Arz-ı Mevud manzarasını görebilir.[12] Tanrı, Musa'nın halefi olan Yuşa'ya, İsrailoğulları'nın Arz-ı Mevud'a girme vaktinin geldiğini bildirmişti. Yeşaya Kitabı, İsrailoğulları'nın ilahî yardımla, Kenan ülkesinin krallarını birbiri ardına mağlup ettikleri yıldırım hızındaki askerî seferini anlatır. Bu fetih hareketinin öncesinde casusluk operasyonları yapılmıştı. Yuşa, seferin ilk büyük hedefi olan kale şehir Eriha'ya gizli bir görevle iki casus (isimleri bilinmese de, belli ki kırk yıl önceki gibi kabile liderlerinden değillerdi) yollamıştır.[13]

Görevlerinin İncil'de kayıtlı anlatısı, sözde dünyanın en eski mesleklerinin (fahişelik ve casusluk olduğu kabul edilir) birlikte yer aldığı müşterek bir operasyonun ilk kaydını sunar. Yuşa'nın iki casusu Eriha'ya vardıklarında, sahibi olduğu genelev şehrin surları içinde kalan Rahav isimli bir fahişenin yanına yerleşmişlerdi. Seçenekleri muhtemelen sınırlı olsa da, bir genelevde konaklamanın casuslar için bariz dezavantajları mevcuttu. Bir kere gelen müşterilerin hiçbiri onların orada bulundukları bilgisini gizli tutma ihtiyacını duymuyorlardı. Gerçekten de yirmi dört saat içinde Eriha Kralı, "bütün ülkeyi araştırma" görevi almış iki İsrailoğlu'nun genelevde kaldıkları haberini almıştı. Rahav, onları damdaki keten sapı balyalarının içine gizledikten sonra krala, casusların Eriha'yı terk ettiklerini söylemişti: "Hemen peşlerinden giderseniz yetişirsiniz."[14] Genelevin casuslar için yarattığı güvenlik sorunlarına rağmen, orayı üs olarak kullanmanın bazı operasyonel avantajları da mevcuttu. Eriha'ya gelip, fahişeleri ziyaret eden yolcular, çevre bölgeler konusunda faydalı birer bilgi kaynağıydı. Bazı

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

modern istihbarat teşkilatları genelevlerin istihbarat potansiyelinden aynı şekilde faydalanmışlardı.*

İsrailoğlu casuslarının Rahav'ın Eriha'daki genelevinde kalırken ellerindeki en büyük kaynakları, onlara "Rabbin bu ülkeyi size verdiğini biliyorum" diyen Rahav'ın kendisiydi. Tanrı'nın İsrailoğulları'nı Mısır'daki kölelikten kurtardığını ve onların geçmesi için Kızıldeniz'i ikiye ayırdığını duyan yerli halkın, Kenan ülkesine ilerlemelerine karşı koyacak cesarete sahip olmadığını söylemişti. Ailesinin güvenliğinin garanti edilmesi karşılığında, Rahav gizlice İsrailoğulları'nın tarafına geçmişti. Kırk yıl önce, ilahî öfkenin kabarmasına sebep olan Musa'nın casuslarının "kötü" istihbarat raporunun aksine, Yuşa'nın casusları Kenan ülkesinden döndüklerinde ona şöyle dediler: "Rab gerçekten bütün ülkeyi elimize teslim etti; orada yaşayan herkesin korkudan dizlerinin bağı çözüldü."[15]

Ancak, Rahav, İsrailoğulları'nın Eriha'yı fetihlerinde sadece yardımcı roldeydi. Fethin başarısı insan istihbaratından çok ilahî müdahaleyle olmuştu. Tanrı, Şeria Nehri'ni geçici olarak kurutarak İsrailoğlu Ordusu'nun nehri geçmesini sağlamıştı. Eriha'ya varmalarından sonra, Tanrı'nın emirleri doğrultusunda, yedi gün boyunca şehrin surları etrafında dolaşıp koçboynuzundan yapılmış borulara üflediler. Yedinci gün borulara üflendikten sonra bütün ordu "yüksek sesle bağırdı" ve şehrin surları yıkıldı. Genelevin penceresine kırmızı bir kuşak asarak yerini belli eden Rahav ve ailesi Eriha'dan kaçıp İsrailoğulları'nın yanına gitti. Eriha halkının geri kalanı, hayvanlarıyla birlikte katledildiler.[16]

Yeni Ahit'te, hem Aziz Pavlus hem de Aziz Yusuf, mektuplarında Rahav'ın imanını ve doğruluğunu methederler.[17] Matta İncili'nin girişi, Rahav'ı İsa'nın soy ağacına dâhil ederek, onun Hristiyanlık anlayışındaki yerine yeni bir boyut kazandırır.[18] Böylece Yeni Ahit'in daha ilk bölümüne göre İsa, annesi tarafından tarihte kimliği bilinen ilk kadın casusun soyundan gelmektedir.

Yirminci yüzyıldaki istihbarat teşkilatlarının Musa ve Yuşa zamanındaki casusluk faaliyetlerinin İncil'deki anlatılarından ders çıkarma girişimleri arasında, Amerikan Merkezî İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA) kurum içi gizlilik dereceli *Studies in Intelligence* dergisinde yayımlanan,

* 1939 yılında Nazi Sicherheitsdienst (SD), Berlin'deki "yüksek kaliteli" genelev Salon Kitty'ye el koymuş, yatak odalarına gizli mikrofonlar yerleştirmiş ve bunları izleme masaları ile kayıt cihazlarının bulunduğu bir kontrol odasına bağlamıştı. Müşteriler arasında, Adolf Hitler hakkında kayıt altına alınan yorumları SD tarafından beklenmedik şekilde açık sözlü bulunan İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Galeazzo Ciano da vardı. (Hagen (ed.), *Schellenberg Memoirs*.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

günümüzde gizliliği kaldırılmış, "Casusluk Üzerine İncil'den Bir Ders" başlıklı 1978 tarihli bir çalışma da vardır.[19] Çalışmayı kaleme alan John M. Cardwell (muhtemelen müstear isim), Musa'nın Kenan ülkesine gönderdiği casusların raporlarının İsrailoğulları içinde tartışılması sonrası ortaya çıkan felaketle yakın zamandaki operasyonları (aralarında suikast planları ve diğer "kirli tezgâhlar" da olan) önceden hiç olmadığı kadar kamuoyu gündemine gelen ve tarihinde ilk kez kongre soruşturmasına tabi tutulan CIA'in 1970'lerin ortalarında geçirdiği sıkıntılar arasında benzerlikler görmüştü:

> Eğer [Kenan ülkesindeki casusluk operasyonundan] alınacak bir ders varsa, o da casusluk faaliyetlerinin profesyoneller tarafından gizlilik içinde, diğer siyasî ve askerî sorumluluklardan azade bir biçimde yürütülmesi ve bu profesyonellerin siyasî kararları tartışmaya mahal vermeden alacak üst makamları gizlice bilgilendirmesi konusunda verilen net mesajdır. Casuslar kesinlikle ne siyasî karar alma sürecine müdâhil olmalı, ne de kendi görüşlerini kamuya açıklamalıdır. Bunun olduğu durumlarda, taşlama cezasının modası geçmiş olsa da, insanların yanlış sebeplerle, yanlış kişilere mecazi taşlar atması muhtemeldir.

Cardwell'in görüşüne göre, Yuşa, Kenan ülkesindeki ilk casusluk denemesinde yapılan iki hatayı da yapmamıştır. Ki bu hataların, CIA'in 1970'lerin ortalarındaki etkinliğini baltaladığına inandığı, istihbarat operasyonlarının haddinden fazla alenî olmasındaki budalalıkta ve Kongre'nin müdahalesinde kendini gösterdiğini ima etmiştir:

> Musa'nın hemen hemen kamuoyuna açık şekilde amatörler tarafından icra edilen operasyonu, Musa'nın otoritesini zayıflatmış, halkın kendi kendine olan inancını yitirmesine sebep olmuş ve uzun sürecek şiddetli bir ulusal cezanın gelişine sebep olmuştur. Yuşa'nın gizlilik içinde, profesyoneller tarafından icra edilen operasyonu, ulusal kaderin gerçekleşmesiyle neticelenmiştir ... Yuşa'nın istihbarat gözetimi ve siyasî olarak kabul edilebilir bir görev senaryosu belirleme konusunda sorunu olmadığı kesindir.[20]

Musa ve Yuşa'nın Arz-ı Mevud'a yolladıkları casusların faaliyetlerinden ders çıkarmak konusuyla en alakadar modern istihbarat teşkilatları, tahmin edilebileceği üzere, 1948'deki kuruluşundan itibaren İsrail'dekiler olmuştur: Dış istihbarat teşkilatı Mossad ve iç güvenlik servisi Şin Bet. Mossad başkanı Efraim Halevy, yirmi birinci yüzyıl başlarında göreve yeni başlayanlara yaptığı konuşmalarda, Musa'nın Kenan ülkesine yolladığı on casusun hikâyesini, verilen göreve sadık kalma konusunda ibret verici bir örnek olarak anlatmıştır. Bu on casus, şahsî görüşlerinin istihbarat raporu

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

verme sorumluluklarının önüne geçmesine izin verdikleri için ilahî gazabı üzerlerine çekmişlerdi.[21]

Hem Şin Bet'in, hem de Mossad'ın kurumsal özdeyişleri İbrani İncili'ndendir. Şin Bet'inki Mezmurlar 121'dendir: "İsrail'in koruyucusu ne uyur ne uyuklar." Günümüzde Mossad'ınki ise: "Yol göstereni olmayan ulus düşer, danışmanı bol olan ise güvendedir" (Süleyman'ın Özdeyişleri 11:14). Daha önce kullanılan ise Süleyman'ın Özdeyişleri 24:6'dan mülhemdi: "Aldatma yoluyla savaşacaksın."[22*] Bu özdeyiş şimdiki İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu tarafından da bazen kullanılmaktadır. Aralık 2012'de, Cumhurbaşkanı Şimon Peres ve Mossad başkanı Tamir Pardo'yla birlikte Hanuka Bayramı'nı kutlarken, Netanyahu şöyle demişti:

> Hanuka'da genellikle "Kim İsrail'in gücünü övecek?" deriz ve ben buna "İsrail'in örtülü operasyonlarını kim icra edecek?" diye ekliyorum, zira "Aldatma yoluyla savaşacaksın." diye yazılmıştır. Sayıca üstün olanları bu yolla mağlup ettik ve atalarımız zamanından böyle öğrendik. Uluslararası seviyede hem eski hem de modern yöntemlerle çalışacak bir kuruma ihtiyacımız var. Mossad da tam olarak bunu, en olağanüstü şekilde yapıyor.[23]

Böylece, Mossad'ın aldatmadan faydalanma biçimi kutsal metinlere dayandırılmış olmaktadır. Eski Ahit'in Mısır'dan Çıkış bölümünde, İsrailoğulları'nın Mısır'daki esaretten kaçışı ilahî yetkiyle gelen bir aldatma faaliyetiyle başlamıştı. Musa, asıl maksadın Mısır'dan temelli çıkmak olduğunu belli etmeden, Firavun'dan İsrailoğulları'na dini bir ziyaret için üç günlüğüne çöle gitmelerine izin vermesini istemişti.[24] Sonradan, Musa'nın "aldatma yoluyla" hareket ettiğini söyleyen Yahudi tefsirciler arasında, Talmud tefsiri 1520'de ilk yayımlandığından beri her baskıya dâhil edilen ve Raşi adıyla tanınan Haham Şlomo Yitzhaki de (1040 – 1104) vardı.

İsrailoğulları, 3.000 yıl önce Kenan ülkesindeki istihbarat operasyonları için ilahî yetki aldıklarını iddia etmek konusunda tek örnek olsalar da, Mısırlılar da istihbarat toplama konusunda oldukça aktiftiler. Eski Ahit'te, Kenan ülkesindeki Mısır varlığından hiç bahsedilmese de (günümüze ulaşan Mısır kaynaklarında İsrailoğlu varlığından sadece tek bir yerde bahsedildiği gibi), Kenan ülkesindeki şehir devletleri Firavun'un vassalları tarafından idare edilmekte ve kuvvetli bir Mısır askerî ve idarî varlığı barındırmaktaydı.[25] Kenan, Mısır ve onunla diplomatik ilişkiye sahip eski Yakın Doğu'daki diğer dört "Büyük Krallık" olan Hatti, Mittani, Asur ve

* Süleyman'ın Özdeyişleri 24:6'nın Kral James İncili'ndeki tam karşılığı şöyledir: "Bilge öğütlerle savaşacaksın; ve danışmanı bol olan güvendedir." Eski İbranice ifadenin İngilizce'de ve modern İbranice'de farklı şekillerde yorumlanmış olması söz konusudur. (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Babil arasında bir geçiş güzergâhıydı.[26] Ayrıca, Mısır'ın ordusu ve donanması için de önemli bir kaynaktı ve böylece Mısır'ın istihbarat toplama faaliyetleri için öncelikli konuma sahipti.

Mısır'ın Kenan'daki istihbarat faaliyetleri konusunda, bütünlük arz etmese de güvenilir olan en eski kaynak, aynı zamanda dünyada istihbarat operasyonları konusundaki en eski kaynak da olan, MÖ on dördüncü yüzyılda kil tabletler üzerine yazılmış "Amarna Mektupları"dır. Bunlar, Firavun IV. Amenhotep'in (Akhenaton adıyla bilinir) sarayının olduğu yer olan Tel el-Amarna'da, 1877 yılında, Mısırlı bir köylü kadın tarafından tesadüfen bulunmuştu. Atlantik'in iki yakasındaki bilim insanlarının yüz yıl süren araştırmalarının sonucunda, 1992 yılında, Harvard Üniversitesi'nden Mısıroloji Prefesörü W. L. Moran tarafından mektupların İngilizce tercümesi yayımlandı.[27] Moran'ın yayımladığı mektuplardan 329 tanesi, İsrailoğullarının fethinden yaklaşık yüz yıl önce Kenan'daki vassallar tarafından Firavun'a yazılmıştı. Vassal mektuplarından otuz sekiz tanesi, o dönem ikisi arasında belirgin bir ayrım olmasa da, açık kaynaklardan edinilen bilgilerden çok, günümüzde istihbarat olarak kabul edilebilecek bilgiler içeriyordu.[28] Diğer yandan, Levant kıyısındaki limanlar ve ticaret yolları üzerindeki kervansaraylar da, Akdeniz'in ve Bereketli Hilal'in uzak köşelerinden haber alırlardı. Kenan topraklarından ve onun limanlarından hem dost hem de düşman askerler, tüccarlar ve ulaklar geçmekteydi.[29] Mısır'ın vassalları bunlardan istihbarat edinme konusunda hem iyi bir coğrafi konuma sahiplerdi, hem de zaten kendilerinden istihbarat toplamaları bekleniyordu. Vassalardan biri Firavun'a "Sizin sadık hizmetkârınızım ve duyduğum her şeyi efendimize yazıyorum." diye bildiriyordu.[30] Çoğu (neredeyse kesinlikle yazılı olanlardan daha fazla) istihbarat yerel Mısırlı yetkililere sözlü olarak iletiliyordu.[31]

Firavun'a iletilen, yüksek önceliğe sahip istihbaratın içeriği, Mısır İmparatorluğu'na yönelik dış tehditler ve içerideki hainlerle alakalıydı. Bir keresinde Firavun, düşmanlarıyla dostluk ettiğine dair istihbarat aldığı Amurru (Kenan'ın kuzeyi) hükümdarı Aziru'yu, baltayla kellesini uçurmakla tehdit etmişti: "Kral işitti ki: 'Kadeş hükümdarıyla barış halindeymişsin. İkiniz birlikte yiyip içiyormuşsunuz.' Ve bu doğruymuş. Neden böyle yapıyorsun? Neden kralın savaş halinde olduğu bir hükümdarla barış halindesin?" Bir Mısırlının, Aziru'nun, Firavun'un bir düşmanıyla yiyip içtiği bir ortama davet edilme ihtimali düşük olduğu için, bu hoş karşılanmayan istihbaratın kaynağı Aziru'nun ya da Kadeş hükümdarının sarayındaki Mısırlı olmayan bir muhbir olmalıdır.[32] Bir başka olayda, Sur hükümdarı Abu-Miku, Firavun'un örnek bir vassalı olduğunu söyleyen Sidon hükümdarının Aziru'ya tabi olduğunu iddia etmişti: "Sidon hükümdarı Zimredda her gün, Mısır

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

hakkında işittiği her kelimeyi isyankâr Aziru'ya bildiriyor. İşte efendimize [Firavun'a] bildiriyorum ve bilmesi iyi olacaktır."[33] Amarna mektupları aynı zamanda mesajların yakalanarak istihbarat toplanması* konusunda en erken ve parçalar halinde tarihî kanıtlar da sunmaktadır. Ki bu usulle istihbarat toplama, kod kırmayla** birleşerek yirminci yüzyıldaki dünya savaşlarında en önemli istihbarat toplama yöntemi olmuştu.

Yakalanan bir Amarna mektubu, aynı döneme ait Hitit çivi yazısı kayıtlarla karşılaştırıldığında, Firavun Tutankhamun'un MÖ 1323'teki ölümünün ardından yaşananlar hakkında sıra dışı bir bilgi verir. Tahtta on yıldan daha az bir süre kalıp, on dokuz yaşlarında ölmüş olsa da, Krallar Vadisi'nde neredeyse sapasağlam haldeki -tüm eski Mısır hükümdar mezarları arasında en sağlam halde olan- mezarının ve lahdinin 1923'te büyük ses getiren keşfi, Tutankhamun'u tüm firavunlar arasında en meşhuru yapmıştır. Günümüzde Kahire Mısır Müzesi'nin eşsiz koleksiyonu içinde sergilenen en ünlü obje, Tutankhamun'un on bir kilo som altından yapılmış ölüm maskesidir. Mezarda bulunan diğer kıymetli eserlerde, muhtemelen üvey kız kardeşi olan Kraliçe Ankhesenamen onun yanında görülmektedir. Altından bir tahtın yan tarafındaki işlemelerde, başında kısa bir Nubya peruğuyla kocasını kutsarken tasvir edilmiştir. Altın bir sunak üzerindeki tasvirinde ise, Tutankhamun'a nilüfer çiçekleri sunarken ve bir kayık üzerinde ok ve yayla ördek avlayan kocasının arkasında durmuş, sazlıktaki bir ördek yuvasını işaret ederken görülmektedir. Yakın zamanda yapılan çalışmalar, Kraliçe Ankhesenamen'in, Tutankhamun'un ölümünün hemen ardından Hitit Kralı I. Şuppiluliuma'ya yazdığı bir mektupta, bir oğlu ve varisi olmadığını, yeniden evlenmeye niyetlendiğini ama soylu olmayan bir Mısırlıyla evlenmek istemediğini söylediğini ortaya çıkarmıştır: "Senin bir sürü oğlun olduğunu söylüyorlar. Öyleyse bana oğullarından birini ver. O benim için bir koca ama Mısır için bir kral olacak."[34]

Ankhesenamen'in, oğullarından biriyle evlenmek için yaptığı bu ani ve beklenmedik istek karşısında şaşırdığı anlaşılan Şuppiluliuma, muhtemelen

---

* Amarna mektuplarındaki çoğunlukla bütünlük arz etmeyen bilgilerin yorumlanması bazen zordur. Kardeşlerinin Aziru'ya gönderdiği bir mektup Mısırlılar tarafından yakalanmış olabilir. Ya da, Aziru tarafından, Firavun'a olan sadakatini ispatlamak amacıyla bilerek tertip edilmiş de olabilir. (Cohen, "Intelligence in the Amarna Letters", s. 92-93.)

** Kriptografinin Eski Mısır'daki kökenleri hakkında, bkz. Kahn, *Codebreakers*, s. 71-73. Bilinen en eski örnek, II. Khnumhotep isminde bir soylunun mezarı üzerinde bulunan ve takribi MÖ 1900'de tarihlendirilen olağan dışı hiyeroglif şekilleridir. Ancak Kahn'a göre, bu şekillerin amacı, modern kriptografide olduğu gibi, yazıyı gizlemek değil, itibarını ve makamını yükseltmektir. Eski Mısır'daki mezar kriptografisinin diğer örneklerinin de başlıca amacının, okuyucunun dikkatini çekmek ve onu sembollerdeki gizemi çözmeye teşvik etmek olduğu anlaşılmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bunun tahrik amaçlı olduğundan şüphelenmiş ve onun samimi olduğundan emin olmak için bir elçi göndermişti. Ankhesenamen, Hitit Kralı'nın kendi samimiyetinden şüphelenmesine sitem ettiği ve oğullarından biriyle evlenmesine izin vermesini istediği ikinci bir mektup daha yollamıştı. Şuppiluliuma'ya karşı samimiyetini ortaya koyan bu mektup, bu sefer yakalanmıştı. Mektubun bir kısmı Amarna mektupları arasında olduğu gibi, Hitit kayıtları arasında da günümüze ulaşmıştır.[35] Şuppiluliuma, Ankhesenamen'in samimiyetinden emin olmuş ve oğullarından birini onunla evlenmek üzere Mısır'a yollamışsa da, bu oğlu Mısır sarayına ulaşamadan suikasta uğrayarak öldürülmüştür. Hitit prensinin ölümünden kimin sorumlu olduğu muhtemelen asla bilinemeyecektir. Ancak, en muhtemel zanlı, Firavun'un ölümünden sonra tahta geçme planları yapan, Tutankhamun'un yaşlı veziri Ay idi. Ancak Ay, Tutankhamun'ın dul karısının bir Hitit prensiyle evlenmek için yaptığı gizli planı öğrenmesine rağmen onunla evlenerek Firavun olarak tahta çıkmıştı. Bu konuda herhangi bir delil olmasa da, yeni karısından intikam almış olması da muhtemeldir. Ankhesenamen, Ay ile evlendikten bir yıl sonra bilinmeyen bir sebeple ölmüştü.

Diğer Mısır kayıtları ve Kenan'da yakın zamanda elde edilen arkeolojik bulguların yanı sıra, Amarna mektuplarının, dini metinlerdeki İsrailoğulları'nın Arz-ı Mevud'u fethi hakkındaki anlatıyla uyuşması imkânsızdır. Kenan'da bir İsrailoğlu varlığından bahseden tek Mısır kaydı, "İsrail" isimli olması muhtemel bir gruptan bahseden, takribi MÖ 1207 tarihli bir steldir. Ancak, dinî metinlerin tarihî gerçekliğinin kesinliği konusunda kendi kendine yeterli olduğuna inananları bir kenara bırakırsak, İsrailoğulları'nın Kenan'ı fethi konusunda hiçbir tutarlı delil bulunmamaktadır. Eriha'daki kazılar, tıpkı diğer Kenan şehirleri gibi bu şehrin de, İsrailoğulları'nın üflediği boruların sesiyle yıkılacak büyük surları olmadığını ortaya koymuştur.[36] Gerçekte olan şey muhtemelen daha az dramatikti. İsrailoğulları, bir fethe girişmek yerine, koyun ve keçileriyle gelip Kenan dağlarındaki köylere yerleşmiş ve kendi dinlerini çevredeki kabilelere tedricen yaymış olabilirler.[37] Fetih hikâyesi, sözde yaşanmasından beş yüz yıl sonra, Yahudileri mevcut düşmanlara ve zorluklara karşı bir arada tutmak amacıyla, Tanrı'nın Seçilmiş Kavim'e eskiden verdiği desteği göstermek için halk anlatıları ve geleneklerden yola çıkan Yahudi hahamlar tarafından yazılmıştı. "Dini metinlerdeki efsanenin gücü, bir halkın kurtuluşunun, baskılara karşı sürekli direnişinin ve sosyal adalet için verdiği mücadelenin değişmeyen hikâyesinin ilgi çekici ve bütüncül bir anlatısı olmasından ileri gelmektedir."[38]

Musa ve Yuşa'nın hayatlarının, ölümlerinden çok uzun zaman sonra Eski Ahit'te anlatılmasının aksine, ölümünden çok kısa bir süre sonra kayıt altına

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

alınan Nasıralı İsa'nın hayatı, kısmen bu sebepten ötürü daha az sorunlu olsa da, önemli tarihsel sorunlar doğurmaktadır. İsa'nın Beytüllahim'de doğmasından itibaren başlayan İncil anlatımlarının bazı bölümleri Hristiyanlık tarihi uzmanları arasında tartışma yaratsa da, tarihçilerin büyük kısmı İsa'nın Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edildiği, Celile ve Yahudiye bölgelerinde vaazlar verdiği ve MS 33'te Kudüs'te Pontius Pilatus'un emriyle çarmıha gerildiği konusunda hemfikirdir.* Yeni Ahit'te, Eski Ahit'e nazaran, casuslar ve istihbarat toplama konularından çok daha az bahsedilse de, günümüzde çoğu Hristiyan kilisesinin "Çile Haftası" olarak andığı ve İsa'nın "Hayırlı Cuma" günü çarmıha gerilerek "Paskalya Pazarı" tekrar dirilmesiyle (Hristiyan inanışına göre) sonuçlanan süreci anlamamızda büyük öneme sahiptir. Söz konusu hafta, Fısıh'tan** önce, "Palmiye Pazarı" günü, İsa'nın yaya olarak değil de Eski Ahit'te Mesih'in gelişini haber veren Zekeriya Peygamber'i haklı çıkarır biçimde bir eşek üzerinde, Kudüs'e muzafferane bir şekilde girdiği "Palmiye Pazarı" günüyle başlamıştı.

Nasıralı İsa'nın hayatıyla alakalı istihbarat meseleleri, Musa ve Yuşa'nın hayatlarıyla ilgili olanlardan bir hayli farklıdır. Celile ve Yahudiye'de vaaz verdiğine dair İncil anlatılarında casuslar veya istihbarata dair bir bilgi yoktur. Ancak İncil kayıtları, İsa'nın "Palmiye Pazarı" günü*** Kudüs'e girdiği andan itibaren, Yahudi yetkililer tarafından izlendiğinin farkında olduğuna işaret etmektedir. Bu farkındalık, İsa'nın Kudüs'e üzerinde girdiği eşeği temin etmek için yaptığı gizli anlaşmaları açıklayabilir. Aziz Markos İncili'ne göre Kudüs'e yaklaşırken:

> İsa iki havarisini gönderdi.
>
> "Karşınızdaki köye gidin" diye buyurdu: "Oraya varır varmaz bağlı duran bir sıpa göreceksiniz. Şimdiye dek kimse binmemiştir ona. Onu çözüp getirin. Eğer biri size, 'Niçin yapıyorsunuz bunu?' diye sorarsa, deyin ki 'Efendimizin buna ihtiyacı var'"...[39]

Aziz Markos'un belirttiğine göre İsa'nın destekçilerinin birçoğu onu karşılamaya gelmişti. Elbiselerini ve ağaç dallarını onun yoluna seriyorlar ve "Osanna!**** Rabbin adıyla gelen kutludur!" diye bağırıyorlardı. Eğer Markos'un anlattıkları doğruysa, bu karşılama İsa'yı Mesih olarak kabul edenler tarafından önceden planlanmıştı. Bu başlı başına, Yahudi ve Roma

---

* Hristiyanlık tarihi uzmanların büyük kısmı çarmıha gerilme olayının MS 30 ila 36 arasında gerçekleştiği ve en olası tarihin MS 33 olduğu konusunda hemfikirdirler.

** Hamursuz Bayramı (ç.n.)

*** İsa'nın Kudüs'e girişinin Pazar'a denk geldiği sadece Markos tarafından belirtilmiştir. Diğer İnciller haftanın belli bir gününe işaret etmezler.

**** Latince: "Yaşasın" (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

makamlarının dikkatini çekecek bir durumdu. İsa'nın şehre girmesinin hemen ardından, gösterişli bir şekilde yeniden restore edilmiş Yahudi Tapınağı'nı ziyaret etmesi bu makamların kaygılarını daha da artırmış olmalıdır. İsa para bozanların masalarını, güvercin satanların sehpalarını devirdi ve dedi ki: "Kutsal Kitap'ta 'Evime tüm ulusları kapsayan dua evi denecektir' yazılmıştır ama siz onu eşkıya yatağı yaptınız.' Onun öğretilerinin halk üzerindeki büyüleyici etkisinden ürken kâtipler ve baş hahamlar 'onu yok etmenin yolunu aramaya başladılar.'"[40]

Aziz Luka'nın anlattığına göre, kâtipler ve baş hahamlar İsa'yı gözetlemek ve ona görünürde fitneci cevaplar vermesini sağlayacak sorular sorup onu Yahudiye'nin Romalı Valisi Pontius Pilatus'a* teslim etmeye bahane bulmak amacıyla İsa'nın yanına "casuslar göndermişlerdi". İsa onlara bahane vermekten kaçındı ve "Sezar'a vergi vermek caiz midir?" sorusuna meşhur cevabını verdi:

> Neden beni tuzağa düşürmeye çalışıyorsunuz?
>
> Bana bir dinar getirin. Paranın üzerinde kimin resmi, kimin adı var?
>
> "Sezar'ın." diye cevap verdiler.
>
> O zaman Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya verin.[41]

İsa'nın gözlendiğinin farkında olması, on iki havarisiyle birlikte Son Akşam Yemeği olarak hatırlanacak Fısıh yemeğini yemek üzere bir "güvenli yer" bulmak için yaptığı girişimleri de muhtemelen açıklamaktadır. Havariler, yemeğin yeneceği gün İsa'nın onlardan ikisine yemekle ilgili şu talimatı vermesine kadar bu girişimden haberdar değildiler:

> Şehre gidin. Orada karşınıza testiyle su taşıyan bir adam çıkacak. Onu takip edin.
>
> Girdiği eve siz de girin. Evin sahibine şunu söyleyin: "Efendimiz, 'Havarilerimle Fısıh yemeğini yiyeceğim misafir odası nerede?' diye soruyor."
>
> Adam size üst katta geniş bir oda gösterecek. Oda döşenmiş, hazır. Yemeği orada hazırlayın.
>
> Böylece havariler yola koyuldular. Şehre vardıklarında her şeyi İsa'nın dediği gibi buldular. Fısıh yemeği için hazırlık yaptılar.

Ancak Fısıh yemeğine baş hahamlar tarafından görevlendirilen bir gizli ajan tarafından hulul edilmişti. Yemek yerlerken İsa havarilerine şöyle

---

* Pontius Pilatus'tan bahseden çağdaş tek kayıt, Kayserya'da, deniz kenarında harika manzaralı bir konuma sahip sarayının kalıntıları arasında bulunan ve onu "Roma Valisi" olarak tanımlayan yazıttır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

demişti: "Size doğrusunu söyleyeyim, sizden biri bana ihanet edecek. O kişi şimdi benimle aynı sofrada oturuyor."[42*]

On iki havari arasındaki bu hulul ajanı, iki bin yıl sonra bile bunu yapmasındaki gerekçesi hala tartışılan, Yahuda İskaryot idi. Bazı bireylerin mevcut sadakatlerini terk edip, düşman unsurlar için gizlice çalışma konusunda istekli olmalarındaki dört ana sebebi FBI'ın yirminci yüzyılda kullandığı MICE** akronimi özetler: Para, İdeoloji, Şantaj ve Ego. İncil'i kaleme alanlar Yahuda'yı su götürmez bir şekilde ilk gruba dâhil etmişlerdir. Roma Katolik ve Anglikan Kiliseleriyle beraber başka kiliselerde de Yahuda'nın ihanetini anmak için "Casus Çarşambası" olarak isimlendirilmiş Fısıh'dan önceki Çarşamba günü Yahuda, muhtemelen gizlice baş hahamların yanına giderek İsa'yı kendilerine teslim etmesi karşılığında ne kadar ödeyeceklerini sormuştu. Aziz Matta'nın anlattığına göre:

> Ona otuz gümüş teklif ettiler.
> Yahuda o andan itibaren İsa'yı ele vermek için fırsat kollamaya başladı.[43]

Yahuda'ya muhtemelen Kudüs Tapınağı'nda kabul edilen tek para birimi olan Sur Şekeli'yle ödeme yapılmıştı. İmparator Tiberius'un hükümdarlığı sırasında (MS 14-37), Roma İmparatorluğu içinde idarecilere karşı ihanet içinde olmakla itham ettikleri kişileri ihbar eden *delator*lar (muhbirler) sayısında hızlı bir artış yaşanmıştı.[44] Yahuda bu muhbirlerden biriydi.

Muhtemelen havarilere Fısıh yemeğinin mekânı konusunda son anda bilgi verildiği için Yahuda baş hahamlara önceden haber verememişti. Bu sayede İsa, tutuklanmasından önce, "Son Akşam Yemeği" sırasında havarilerine kendisini anmaları için ekmek yiyip, bir kadehten şarap içerek yapacakları ve sonradan çoğu kilise tarafından komünyon töreninin temel unsuru olarak icra edilen seremoniyi öğretecek vakti bulmuştu. İsa'nın gecenin ilerleyen saatlerinde Getsemani Bahçesi'nde ibadet ederken yakalanmasını sağlamak için, Yahuda yemeği erkenden terk ederek baş hahamları İsa'nın bulunduğu yer hakkında bilgilendirmişti. Aziz Markos'un bildirdiğine göre, İsa'yı tutuklamak için gelenlere Yahuda şöyle demişti:

> "Kimi öpersem İsa O'dur..." Oraya varır varmaz İsa'ya yaklaştı, "Hocam" diyerek O'nu öptü. Bunun üzerine İsa'yı yakalayıp sıkıca tuttular.[45]

---

* Dördüncü yüzyıla kadar uzanan bir geleneğe göre, "üst kattaki oda", Kudüs'te Eski Şehir surlarındaki Davut Kapısı'nın güneyinde yer alan iki katlı binanın birinci katındaydı. Cenacle (Latince yemek odası anlamına gelen *cēnāculum* kelimesinden mülhem. ç.n.) olarak da bilinen bu oda Kudüs'teki bütün dinî turlarda ziyaret edilse de, bu geleneğin çıkış yeri belirsizdir.

** Money, Ideology, Compromise, Ego kelimelerinin baş harfleridir. MICE şeklinde yazıldığında "fareler" anlamına gelmektedir. (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Tutuklanmasının ardından İsa önce, MS 18'den 36'ya kadar baş haham olarak görev yapan Kayafas'ın başkanlığındaki Yahudi dinî mahkemesi Sanhedrin'de yargılandı. Kayafas'ın baş hahamlıkta bu kadar uzun süre kalmasının sebebi olarak, Romalı resmî makamlarla bir arada çalışabilme konusunda becerikli olduğu yönünde makul bir açıklama getirilmiştir.* Pontius Pilatus'un MS 26'dan 36'ya kadar süren on yıllık valiliği süresince, Kayafas'ın onunla pürüzsüz olduğu anlaşılan bir ilişki içinde olmasının başlıca sebeplerinden birisi de yıkıcı faaliyetlerde bulunan Yahudileri Pilatus'un denetimindeki mahkemelere sevk etmede gösterdiği gayret olduğu anlaşılmaktadır. İsa, bu yıkıcı faaliyetlerde bulunan Yahudilerden biriydi. Çarmıha gerildiği haçın üzerine çivilenen levhada "Yahudilerin Kralı İsa" yazması, onun siyaseten yıkıcı faaliyetlerden suçlu bulunduğunu göstermekteydi.

İncil'deki anlatılarda Pilatus, İsa'yı ölüme mahkûm etme konusunda biraz çekingen davranmaktadır. Aziz Matta'ya göre, sorumluluğu üzerinden atmak için ellerini yıkar. Ancak Pilatus merhametsizliğiyle nam salmıştı ve bu sebeple İsa'ya verilen ceza şaşırtıcı değildir. Yahudi filozof İskenderiyeli Filon (tahmini MÖ 20 – MS 50), Pilatus'un rüşvetçiliğini, zorbalığını, gasplarını, tecavüzlerini, görevini kötüye kullanmasını, hüküm giymemiş mahkûmları sık sık idam etmesini ve sonu olmayan vahşi gaddarlığını yazmıştır.[46] Filon abartılı olmakla itham edilse de, MS 36'da Pilatus, Suriye'deki (Yahudiye Vilayeti'nin bağlı olduğu eyalet) Roma Valisi Lucius Vitellius tarafından görevden alınmış ve görevi kötüye kullanmak suçundan yargılanmak üzere Roma'ya çağrılmıştır.[47] Kayafas da, kısa bir süre sonra baş hahamlık görevinden azledilmiştir.[48]

Uzun vadeli ve seküler bir bakış açısıyla bakıldığında, en gaddar şekilde yapılan idamı bir yana, Nasıralı İsa'nın Pilatus tarafından yargılanmasına kadar Çile Haftası boyunca gördüğü muamele, istihbaratın modern otoriter rejimler tarafından kullanımının genel özelliklerinin bir ön canlandırması olmuştur: Rejim için yıkıcı olabilecek faaliyetlerde bulunduğuna kanaat getirilen kişilerin gözetlenmesi ve önde gelen muhaliflerin yakın çevrelerine hulul girişimi. Yıkıcı faaliyetlerde bulunduğu iddia edilen milyonlarca kişi gulaglarda, ölüm tarlalarında ve yirminci yüzyılın tek partili devletlerinin idam mahzenlerinde ölmüştü. Ancak Nasıralı İsa'nın çarmıha gerilmesi, sonraki 2.000 yıl boyunca dünya tarihini, diğer hiçbir yıkıcı faaliyette bulunan kişinin yapamadığı ölçüde değiştirmişti.

---

* Yuhanna İncili 18:13'te yazdığına göre Kayafas, İsa'nın mahkemesini anlatan dini metinlerde adı geçen Annas'ın damadıydı. 1990'da arkeologlar tarafından Kudüs'ün Yukarı Şehir kesiminde Annas ve Kayafas'a ait aile mezarlarına ulaşıldı. Annas, MS birinci yüzyıl boyunca baş hahamlığı elinde tutmuş bir ailenin reisiydi. (Crossan ve Reed, *Excavating Jesus*)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

2
Eski Yunan'da İstihbarat Operasyonları: Odisseus'tan Büyük İskender'e Efsaneler ve Gerçekler

İstihbarat mesleği, yirminci yüzyıl meslekleri arasında, hayalî bir karakterin, bu mesleği gerçekten icra eden ölü ya da diri kişilerden daha iyi tanındığı tek meslektir. Bu hayalî karakter tabii ki yarım yüzyıldır casus edebiyatının küresel marka lideri James Bond'dur. Dünya nüfusunun büyük kısmı Bond filmlerini izlemiş ve çoğunlukla keyif almıştır. Filmlerin popülerliği çok az oranda düşüş göstermektedir. 2012'de, ilk Bond filmi *Dr. No*'dan yarım yüzyıl sonra gösterime giren *Skyfall*, en büyük gişe başarısına ulaşan film olmuştu. 2012 Londra Olimpiyatları'nın açılış töreni, Kraliçe II. Elizabeth'in, Bond'u en son canlandıran aktör olan Daniel Craig eşliğinde stadyuma paraşütle inmesi mizanseniyle başlamıştı. Kraliçeye sonradan fahrî bir Bafta ödülü de verilmişti.

Örtülü operasyonların kitlesel çekiciliği, üç bin yıl öncesine, Batı edebiyatının kökeni olan Odisseus'un maceralarına kadar gitmektedir. Odisseus, Homeros'un kırk gün süren Truva Savaşı'nı anlattığı *İlyada Destanı*'nın önemli karakterlerinden olduğu gibi, savaştan sonra yurduna dönüşündeki uzun ve maceralı yolculuğunu anlattığı *Odysseia Destanı*'nın da başkahramanıdır. Odisseus gizli görevler ve istihbarat operasyonlarıyla ilgilenmiyordu. O, her şeyden önce, şan ve intikam peşindeki kahraman bir savaşçıydı ve ayrıca günümüzde keyfî şiddet olarak adlandırılan şeylerden zevk almaktaydı. Ancak aldatma konusundaki dikkate değer yeteneği sayesinde Kurnaz Odisseus olarak anılmıştı. Tanrıça Athena, Odisseus'a şöyle demişti: "İkimiz de hilekârlık konusunda uzmanız – sen insanlar arasında, ben tanrılar arasında."[1]

Hem *İlyada*'da hem de *Odysseia*'da, Odisseus'un hilekârlığı onu bazen casusluğa yönlendirmektedir. Truva Savaşı sırasında Odisseus, genç savaşçı kral Diomedes'le birlikte düşman ordugâhını gözetleme amaçlı gizli bir görev için gönüllü olmuştu. Görevlerinin daha başında Truvalı bir casus ve Yunan ordugâhını gözetlemek için karşı taraftan gelen Dolon'la

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

karşılaşmışlardı. Odisseus, Dolon'u, eğer iş birliği yaparsa canının bağışlanacağına inandırmış ve Truva kuvvetleri hakkında önemli bilgiler vermesi için ikna etmişti. Dolon kendinden isteneni yapar yapmaz, "kudretli Diomedes öfkeyle ona dönmüş: 'Bize bilmemiz gerekenleri anlattığına göre, artık kaçma konusundaki tüm düşüncelerini unutabilirsin' demişti." Dolon kendisine merhamet göstermesi için yalvarırken, "Diomedes elinde kılıcıyla onun üzerine atılarak tam boynuna bir darbe indirmişti. Kılıç, kasları yırtmış ve hala konuşmaya çalışan Dolon'un başı toprağa yuvarlanmıştı." Dolon'dan edindikleri istihbarat sayesinde Diomedes ve Odisseus gece vakti Truvalıların müttefiki olan Trakyalıların ordugâhına sızmışlar, Kral Rheus'la bazı adamlarını öldürmüşler ve Yunan ordugâhına yanlarına aldıkları Trakya atları ve diğer ganimetlerle muzaffer bir şekilde dönmüşlerdi. Sonra, "yıkanıp ve yağlar sürünmelerinin ardından oturup yemek yemişler ve sağraktan aldıkları bal şarabını Athena'ya sunmuşlardı".[2] Casusluk görevinde olduğu gibi, kan dökülmesi, Odisseus için işin tam yapıldığına delaletti. Odisseus ve Diomedes'in Truva'ya, bu kez kılık değiştirerek, düzenledikleri ikinci gizli görevlerinde Tanrıça Athena'nın tapınağından tanrıçanın kutsal bir tasviri olan "Palladion"u ele geçirmeyi başarmışlardı. Odisseus'un esir aldığı bir Truvalı falcının söylediğine göre Yunanlar Palladion olmadan Truva'yı fethedemezlerdi. Bu görev sırasında, dünyanın en güzel kadını olduğu söylenen ve Truvalı Prens Paris tarafından kaçırılan Helen, kendisiyle önceden evlenmek isteyenlerden biri olan Odisseus'u kılık değiştirmiş olmasına rağmen tanımıştı. Ancak onu ele vermedi. Böylece iki kahraman kaçmayı başarıp, geri dönerek kendilerine düzülen övgülerin tadını çıkarabilmişlerdi.

Odysseia Destanı, bir başka meşhur gizli hileyle sona erer. On yıllık yokluğunun ardından evine dönen Odisseus, Athena tarafından bir dilenci kılığına sokulur. Böylece fark edilmeden hanesinin halini görme ve kendileriyle evlenmek için gönülsüz davranan karısı (dul kaldığı düşünülen) Penelope'yi ikna etmeye çalışan talipleri gözetleme imkânı bulur. Kılık değiştirmiş Odisseus'u tanıyamayan Penelope, taliplerine zor bir görev verir ve her kim Odisseus'un yayını germeyi başarırsa onunla evleneceğini söyler. Hepsi deneyip başaramayınca Odisseus başarılı olur. Yayıyla tüm talipleri öldürür, sonra bu taliplerle yatan hizmetçilere cesetleri gömmelerini emreder ve sonra onları da öldürür. Bu kanlı olaylar, onun yokluğunda uzun süredir acı çeken ve tüm bu karmaşa içinde nihayet onu tanıyan Penelope'ye kavuşmasından duyduğu tatmin duygusunu daha da artırır. Böylece Odisseus, önce casus, sonra suikastçı olduğu macerasını kendi evinde tamamlar.

Odisseus'un en cüretkâr aldatma faaliyeti, ilk olarak *Odysseia*'da Homeros tarafından bahsedilen ve sonradan Romalı şair Vergilius

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

tarafından *Aeneis*'de detaylı şekilde anlatılan, on yıldır çıkmaza girmiş savaşı bitirmek için devasa, içi boş tahta "Truva Atı" yapılmasının emrini vermesidir. Truvalılar bir sabah uyandıklarında Yunan ordusunun gemilerine binerek ayrıldıklarını ve geride sadece büyük bir tahta at bıraktıklarını görmüşler, "neşeyle atı şehrin içine çekmişler" ve zafer kutlamalarına başlamışlardı. Ancak gece yarısı, "parlak ay yükselirken", Odisseus'un öncülüğündeki Yunan askerleri atın içinde saklandıkları yerden çıkarak Truvalı nöbetçileri öldürmüşler ve şehrin kapılarını, karanlık çöktükten sonra gemilerle geri gelen Yunan ordusuna açmışlardı. Truva yok edildi ve savaş Yunanlar tarafından kazanıldı. Truva Atı, üç bin yıl boyunca savaş tarihinin en iyi bilinen aldatmasıydı. Ta ki İkinci Dünya Savaşı'nda uygulanan Çift-Çapraz Sistemi'nin, 1970'lerde gün yüzüne çıkıp, en azından İngiltere'de, daha bilinir hale gelmesine kadar. Günümüzde, mitolojik atın yeniden inşa edilmiş bir modeli Türkiye'nin kuzeybatısında, dünya mirası listesindeki Truva Antik Kenti'nin girişinde bulunmaktadır.

Atina'nın altın çağında, savaş zamanı icra edilen en önemli aldatma harekâtı, MÖ 480'de dönemin en büyük gücü olan Pers İmparatorluğu'nun Yunanistan'ı işgalinin en kritik safhasında, kayıtlı tarihin ilk kesin sonuçlu deniz muharebesi olan Salamis Muharebesi sırasında yaşanmıştı. Aldatma günümüzde hala bazen "Odisseus Tipi Hile" olarak adlandırılan bir yönteme dayanarak icra edilmişti.[3] Salamis, Eski Yunan tarihinin en kahramanca yenilgisi olan Termopil'den sonra yaşanmıştı. Termopil'de, iddiaya göre, Sparta Kralı Leonidas emrindeki küçük bir kuvvet, kendisinden katbekat daha büyük bir Pers ordusunu Orta Yunanistan'ın doğu sahilindeki dar bir geçitte yedi gün boyunca durdurmuştu.* Beşinci yüzyılda yaşamış Yunan tarihçisi Herodotus'a ("tarihin babası") göre, Perslere Yunan hatlarını yandan kuşatmalarını sağlayan bir dağ patikasını gösteren, eski çağ tarihçileri tarafından ismen anılan ilk hain olan, Malisli Efialtes'in ihanetine uğramışlardı.[4] İki bin beş yüz yıl sonra, Efialtes, Yunan tarihinin en meşhur hainidir ve ismi çağdaş Yunan dilinde, tıpkı İngilizce'deki Yahuda ve Quisling** isimleri gibi ihanetle eşanlamlıdır.

Bugün Termopil'de, Spartalıların son muharebelerini verdiklerine inanılan yerde, Kealı Şair Simonides'in onlar için yazdığı ve sıkça alıntılanan sözlerinin Yunanca ve İngilizce olarak yazılı olduğu bir anıt vardır:

---

* Muharebenin yaşandığı zamandan bugüne meydana gelen depremler ve sahil şeridinin çekilmesi sonucu bu geçit tanınmayacak şekilde değişmiştir.

** 9 Nisan 1940'ta Norveç'in Almanlar tarafından işgalinde Almanlarla iş birliği yaparak, kurduğu işbirlikçi hükümetin başında Norveç'i İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar idare eden Vidkun Quisling (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ey buradan geçen yolcu, git ve Spartalılara söyle.
Biz burada yatıyoruz, onların yasalarına sadık şekilde.

Tüm kahramanlığına rağmen, Termopil'deki mağlubiyet sonucu Atina, Pers Ordusu'nun merhametine terk edilmişti. Şehir Persler tarafından yağmalanıp yakılmadan önce, Atinalılar ve Themistokles komutasındaki Yunan donanması Salamis Adası'na sığınmışlardı. Persler, sayıca üstün donanmalarıyla Yunanlar üzerine saldırmaya hazırlanırken, Sicinnus isimli bir hain kendilerine ulaşmıştı. Sicinnus, anlaşıldığı kadarıyla, Termopil öncesi Efialtes'in sağladığı istihbarat kadar önemli bilgilerle Yunan donanmasından firar etmiş bir köleydi. Herodotus'un yazdığına göre, Sicinnus, Yunan donanmasındaki Atinalı olmayan gemilerin güneye doğru kaçmaya karar verdiklerini, bunların Salamis'i terk etmek üzere olduklarını ve bu durumun Perslerin saldırması için önemli bir fırsat doğuracağını bildirmişti. Sicinnus'a göre, müttefikleri tarafından terk edilen Themistokles taraf değiştirmeye ve Pers donanması kendi üzerine yaklaşırken Atina donanmasıyla Perslere katılmaya hazırdı.[5]

Ancak Efialtes'in aksine, Sicinnus, gerçekte eski çağ tarihçileri tarafından ilk kez kaydedilen ikili bir ajan idi. Themistokles tarafından Persleri Salamis ile Yunan anakarası arasındaki dar boğaza çekmek için seçilen sadık bir köleydi. Themistokles, bu dar alanda, sayıca az olmalarına rağmen manevra kabiliyeti daha yüksek olan, üç sıra kürekçiye sahip Yunan triremelerinin daha avantajlı durumda olacaklarına ve pruvalarının bir hayli altına yerleştirilmiş mahmuzlarıyla Pers gemilerinin su altında kalan kısımlarını mahmuzlayacaklarına inanıyordu. Düşman donanması Themistokles'in tuzağına düştü. Pers hükümdarı Serhas (Kserkses), Salamis Körfezi'ne hâkim tepelerin üzerinde altın bir tahta oturmuş, büyük bir Pers deniz zaferi izlemeyi bekliyordu. Ancak onun yerine, donanmasından yaklaşık 200 geminin batışını ve Yunanların ise sadece kırk kadar trireme kaybetmelerini seyretti.[6] Serhas, ordusunun büyük kısmını alarak ülkesine döndü. Ordusunun kalanı ise her türlü ulaşım imkânından ve Peloponez'in fethine devam etme umudundan mahrum olarak Attika'da kalmıştı. Bu kuvvetler ertesi yıl Platea'da kesin bir yenilgiye uğradılar.

Homeros sayesinde Yunanlar "Odisseus tipi hilelere" alışkın olsalar da, organize istihbarat toplama konusuna ciddi bir ilgileri yoktu. Atina'nın MÖ beşinci yüzyıldaki altın çağında Yunan düşünce dünyası ve kültürünün sıra dışı yükselişi sırasında kimse stratejik askerî istihbarat konusunda, muhtemelen önceki iki yüz yıl boyunca Musa ve Yuşa'nın casuslarının Kenan'daki faaliyetlerini yazan Yahudi hahamların sergiledikleri kavrayışın bir benzerini

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

gösterememişti. Yahudilerin Tanrısı'nın aksine Yunan tanrıları, kritik anlarda insan istihbaratı operasyonlarını teşvik etme konusunda ilgisizdiler ama kendilerine tapanlara düşmanları karşısında yardım etme konusunda istekliydiler. Yunanlar, falcılar (*manteis*) ve kâhinler aracılığıyla tanrıların kendilerine düşmanları hakkında herhangi bir insanî vasıtanın sağlayabileceğinden çok daha iyi istihbarat sağlayacağına inanıyorlardı. Hiçbir Yunan generalinin istihbaratçısı yoktu. Aksine, hepsi olmasa da, beşinci yüzyılda önde gelen birçok Atinalı generalin (Tolmides, Kimon, Nikyas, Alkibiades ve muhtemelen Perikles) kendi şahsî falcıları vardı. Bunlara sefer esnasında devlet tarafından ödeme yapıldığına dair bazı bilgiler mevcuttur.[7]

Klasik Yunan'ın iki büyük tarihçisi, Herodotus ve Tukidides'in kehanetler hakkında söyleyecek çok şeyleri olsa da, istihbarat faaliyetleri hakkında söyleyecekleri çok azdı.[8] Herodotus, MÖ 479'da Platea'da kazanılan zaferdeki en büyük payı Spartalıların falcısı olan İlialı Tisamenus'a mal etmişti. Muharebeden hemen önce Tisamenus, eğer "Yunanlar savunmada kalırlarsa onlar için kehanetlerin iyi göründüğünü ama Asopus Nehri'ni geçip saldırırlarsa iyi görünmediğini" bildirmişti. Yunanlar falcının uyarısını dikkate alırken, sayıca daha üstün olan Pers kuvvetlerinin komutanı Mardonius bindiği beyaz atıyla nehri geçmiş ve askerlerinin büyük kısmıyla birlikte öldürülmüştü.[9] Mardonius örneğinde de olduğu gibi, Homeros'tan Sofokles'e kadar Yunan şiirinin tekrar eden temalarından biri de falcıları küçümseyen ve kehanetleri umursamayanların en sonunda saygısızlıklarının ve kibirlerinin bedelini ya kendi canlarıyla ya da en yakınlarındakilerin ve en değer verdiklerinin canlarıyla ödemeye mahkûm olduklarıdır.[10]

Modern Batılı varsayımların aksine, falcıların birçoğunun insan davranışları konusunda sıra dışı bir sezgiye sahip olmaları, bu sezgiler Yunanların inandığı gibi ilahî kaynaklı olmasa da onların komutanlar tarafından büyük saygı görmelerinin sebeplerinden biriydi. Onların bu sezgileri bazen istihbarat değerlendirmesinin yerini alarak yararlı olmaktaydı. Antropolog Philip Peek'in belirttiği üzere: "Avrupa geleneği, kehanet bildiren kişiyi, diğer insanlar üzerinde ezoterik bilginin zekice manipülasyonuyla baskı kuran; endişeli ve her şeye inanmaya hazır kişilerce hak etmediği bir hürmet gören, karizmatik bir şarlatan olarak tanımlama eğilimindedir." Peek, yirminci yüzyıl sonlarında Sahraaltı Afrika'da yaptığı araştırmada, bu inancın tam tersine, kehanet bildirenlerin "sıra dışı bilgeliğe ve yüksek karaktere sahip erkek ve kadınlar" olduğunu tespit etmiştir.[11] Muhtemelen Eski Yunan'daki falcıların birçoğu da böyleydiler.[12] Günümüzde aynı ölçüde ahlâkî erdemlere ya da tahmin gücüne sahip olma iddiasında bulunmayan istihbarat analistlerinin sahip olduğundan daha yüksek bir sosyal statüye sahiptiler.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ancak Eski Yunan'daki falcıların yöntemlerinin güvenilirliği modern istihbarat servislerinin yöntemlerininkinden daha düşüktü. Kurban edilen hayvanların iç organlarını (özellikle karaciğerlerini), kuşların davranışlarını, rüyaları ve çok sayıda alameti yorumlayarak ilahî rehberliğe eriştiklerini iddia ediyorlardı. Bütün bu kehanet bildirme şekilleri Yunanistan'a MÖ sekizinci ve altıncı yüzyıllar arası Yakın Doğu'dan gelmişti. Ancak Yunanlar, kehanet bildirmenin kendilerine yabancı "barbarlar" tarafından değil, kendi mitolojik kahramanları tarafından öğretildiğinden emindiler. Eshilos'a göre, "kehanet bildirme sanatının birçok çeşidini düzene koyan" kişi Prometheus idi. Şair Hesiodos'a göre, Yunan mitolojisinin en meşhur falcı Melampus, kuşların dilini anlamayı kulaklarını yalayan iki yılandan öğrenmişti ve kurban edilen hayvanların iç organlarını yorumlamayı da muhtemelen bizzat Apollo'nun kendisinden öğrenmişti.[13]

İlahî rehberliğe en doğrudan erişimin kehanet merkezlerinden, özellikle de antik dünyanın en kutsal mekânı olan Delfi'den, geldiğine inanılırdı.[14] Yılın dokuz günü, üçayaklı bir kazan üzerine oturan ve bedeni güneşin, ışığın ve kehanetin tanrısı Apollo tarafından ele geçirilen bakire rahibe Pythia, Apollo'dan anlamı çözülemeyen mesajlar iletir ve bunlar daha yaşlı bir rahip tarafından altı ayaklı mısralara "tercüme edilirdi". Lirik şair Pindar, Apollo için, "her şeyi bilen bir akla sahiptir" diye yazmıştır.[15] Apollo (ya da herhangi bir Yunan tanrısı) sadece Delfi'de vecde gelmiş trans halindeki bir rahip veya rahibe aracılığıyla iletişim kurmaktaydı. Bu mabede gelen çoğu ziyaretçi kendi şahsî meselelerine çözüm arayan kişiler olsalar da, kehanet merkezlerine devlet meseleleri de danışılırdı.* MÖ altıncı ve beşinci yüzyıllarda Delfi'nin ünü, bilinen dünyanın en uç köşelerine kadar yayılmıştı. Tapınağa adanan çok sayıda ve pahalı adaklar (birçoğu günümüze ulaşmıştır) kehanetlerin, meşhur müphemliğine rağmen, kendisine danışan kişileri etkilemiş olduğuna delalettir.** Yunanların MÖ 479'da

* Pythia'nın yarı anlaşılır kehanetler ve yönlendirmeler ürettiği ve bunların mabetteki daha iyi eğitimli dini görevliler tarafından daha anlaşılır altı ayaklı dizeler halinde yazıldığı ısrarla iddia edilmiştir. Ancak antik kâhinler konusunun önde gelen uzmanlarından Dr. Richard Stoneman buna katılmamaktadır: "Delfi kehanet merkezinin tarihî müdahaleleri hakkında bildiğimiz tüm hikâyelerde, alti ayaklı dizelerle esrarlı şeyler söyleyen mantıklı bir kişi (Pythia) tasvir edilmiştir. Tüm kaynaklarda Pythia'nın dizeleri doğrudan söylediği belirtildiği için, onun gevelemelerinin tapınaktaki yardımcı rahipler tarafından dizeler haline getirildiği söylenemez." (Stoneman, *Ancient Oracles*, s. 30-31.)

** Altıncı yüzyılda Delfi'nin en meşhur müdavimi, MÖ 560'dan 546'ya kadar Lidya'da (Batı Anadolu) hüküm süren, müthiş derecede zengin Kroisos idi. Herodotus'a göre, Kroisos önce kehanet güçlerini denemek istediği yedi ayrı kehanet merkezine elçiler göndermiş ancak sadece Delfi ve Amfiaraos mabedinden aldığı cevaplara güvenmiştir. Herodotus'un bildirdiğine göre, Kroisos'un adakları Delfi'nin aldığı en büyük adaklardı. (Herodotus I.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Platea'da kazandıkları zaferden sonra, falcı Tisamenus'un muharebeden önce danıştığı kehanet merkezine bir şükran nişanesi olarak, ele geçirilen Pers silahlarının eritilmesiyle üretilmiş, birbirine dolanmış yılanlardan oluşan ve üzerinde altın bir üçayaklı kazan taşıyan dokuz metre yüksekliğinde bronzdan "Yılanlı Sütun" Delfi'ye dikilmişti.[16*] Kehanet merkezinin kehanetleri, tabii ki var olmayan tanrıların ilhamlarından kaynaklanmıyordu. O dönemdekilerin ilahî ifşa olarak kabul ettikleri şey muhtemelen çoğunlukla insan istihbaratına dayalıydı. Antik dünyada hiçbir yer Delfi kadar ziyaretçi çekmiyordu.[17] Kehanet merkezine birçok Yunan şehir devletinden ve yabancı iktidar sahiplerinden gelen çok sayıda soru, bunların ümit ve korkularının içyüzü hakkında eşi benzeri olmayan bilgiler sağlıyordu. Rahipler tarafından Apollo'dan geldiği iddia edilen ve altı ayaklı dizelere dökülen sözler de bu bilgiden kaynaklanıyor olmalıydı.

MÖ beşinci yüzyıl ortalarına gelindiğinde, falcılar ve kâhinler itibarlarını muhafaza ediyor olsalar da, kadınlara ve kölelere oy hakkı tanımamasına rağmen kendisini diğer tüm şehir devletleri için bir rol model olarak gören Atina'nın kendi kendini öven imajında "Odisseus tipi hilelerin" ve diğer aldatma faaliyetlerinin artık yeri yoktu.[18] 431'de Sparta'yla Peloponez Savaşı patlak verdiğinde Atina, Sparta üzerinde, İkinci Dünya Savaşı başında İngiltere'nin Almanya üzerinde iddia ettiği ahlâkî üstünlüğe benzer bir ahlâkî üstünlük iddia etmişti. Sparta'yla savaş başladığında, ne gizli istihbarat ne de stratejik aldatma Atina demokrasisinin güzel konuşan hatibi Perikles'in umurundaydı. Peloponez Savaşı'nın ilk kurbanları için yaptığı bir cenaze konuşmasında (Tukidides tarafından kayıt altına alınmış ve muhtemelen daha da etkileyici hale getirilmiştir) Atina'nın her türlü gözetleme, hile ve gizliliği hor gördüğünü ifade ediyordu:

> Devlet yönetimimizde sahip olduğumuz özgürlük, gündelik hayatımızda da kendini gösterir. Kıskançlıkla birbirimizi izletmek bir yana, komşumuzun istediğini yapmasına da öfkelenmiyoruz...
>
> Açık şehrimizi dünyaya sunuyoruz ve düşman gözler bizim özgürlüğümüzden yer yer faydalansa da, asla bize uymayan eylemlerde bulunup, yabancıları şehrimizi öğrenmek veya gözetlemekten mahrum etmiyoruz...[19]

Perikles'in, rahatsız edici komşuların ve yabancı casusların mahremiyetlerine bile saygı duyan şiirsel hür yurttaş vizyonu ilham verici olsa da naiftir. Atina'nın Sparta'yı, İsrailoğulları'nın Kenan ülkesini casuslarla gözetlediği

* Yılanlı Sütun, İmparator Konstantin tarafından MS 324'te Delfi'den alınıp İstanbul'a getirilmişti ve kısmen hasar gördüğü on yedinci yüzyıl sonuna kadar sağlam kalmıştı. Sütundan koparılan yılanbaşlarından birisi bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

gibi gözetlememiş olması, Peloponez Savaşı'nda Atina demokrasisinin uğradığı nihaî hezimete doğrudan sebep olmadıysa da, bu hezimete katkıda bulunmuştur.

Savaşa, yeterli askerî istihbarattan mahrum olarak girmenin tehlikesi, Atina'nın MÖ 415'te, Peloponez Savaşı'nın durağan bir döneminde Sparta'nın potansiyel müttefiki olan Sicilya'daki şehir devleti Siraküza'ya saldırmak için büyük bir seferî kuvvet gönderme konusundaki feci kararında detaylı şekilde kendini göstermiştir. Atina, 965 kilometre ötede, Sicilya'daki müttefiki olan şehir devleti Egesta'nın yardım çağrısı ve seferin masraflarını karşılayabileceğini söylemesi sonucu bu seferin içine çekilmişti. Antik çağın en büyük tarihçisi ve Peloponez Savaşı'nda bir general olan Tukidides'e göre, çoğu Atinalı Sicilya adasının büyüklüğünden ve nüfusundan bîhaber olmasına rağmen, Atinalılar Egesta'ya yardım ettikten sonra tüm Sicilya'yı fethetmek gibi gerçekçi olmayan bir ihtirasla harekete geçmişlerdi.[20]

Sefere karar vermeden önce, Atina Meclisi, sefer masrafını karşılayabileceklerinden emin olmak için Egestalılara elçiler yolladılar. Egesta'ya vardıklarında hem elçilerin hem de triremelerin mürettebatının, kendileri için hazırlanan gösterişli ve şüphesiz bol içkili eğlencelerde sergilenen altın ve gümüş tabaklar, şarap kadehleri ve diğer değerli eşyalardan "gözleri kamaşmıştı". Tukidides'e göre, Egestalıların bu altın ve gümüşün büyük kısmını komşu şehirlerden ve Fenike yerleşimlerinden aldıkları ve aynı değerli eşyaların diğer eğlencelerde de kullanıldığı sonradan anlaşılmıştı.[21] Aldatıldıklarının farkında olmayan elçiler, yanlarında Egestalı sözcülerle birlikte Atina Meclisi'ne Egesta'nın zenginliği hakkında bir rapor vermişlerdi ki Tukidides anlatılan zenginlik için sonradan, "gerçeklikten uzak olduğu kadar cazipti" diyecekti. El Dorado'yu* keşfettiklerine inanan meclis, Sicilya'ya "tek bir şehir tarafından o zamana kadar çıkarılan en masraflı ve muhteşem Yunan kuvvetini" gönderme kararı aldı.[22] Sefere komuta etmeleri için seçilen üç komutan arasında en yetenekli ve en hevesli olanının genç, gösterişli ve borç batağındaki Alkibiades olması muhtemeldir ve borç içinde olması hevesini daha da artırmış olmalıdır.

Sicilya seferinin hazırlıkları kötü bir alametle gölgelenmişti: Tüm Atina'da yol işaretleri olarak dikildiği gibi kutsal alanlar ile özel mülklerin girişine de dikilmiş olan, erekte cinsel organıyla tasvir edilmiş Tanrı Hermes'in "Herma" adıyla anılan heykellerinin tahrip edilmesi olayı. 415 yılının Mayıs ayı sonları veya Haziran ayı başlarında bir sabah uyanan Atinalılar, gece boyunca çoğu Herma'nın kirletilmiş, yüzlerinin parçalanmış

* El Dorado: 16. Yüzyıl'da Avrupalıların, Güney Amerikalı yerlilerden duydukları efsaneler sonucu aradıkları ama bulamadıkları, altınla kaplı olduğu iddia edilen efsanevî şehir. (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ve cinsel organlarının koparılmış olduğunu görerek şaşkına dönmüşlerdi.[23] Hermes seyahat tanrısı olduğu için, seferin hazırlıkları sürerken yapılan bu kâfirce saldırının zamanlaması özellikle kötüye yorulmuştu. Tukidides'in aktardığına göre sıradan saldırganların işi olmayıp, "devrim yapmak ve demokrasiyi ortadan kaldırmak için geniş çaplı bir komplonun" parçası olan bu yıkıcı *hermkopidai*'ları ("Herma Kırıcılar") yakalamak için derhal bir insan avı başlatılmıştı.[24]

Olayı soruşturmak için bir kolluk gücü veya güvenlik örgütü olmadığından, "Herma Kırıcılarını" tespit etmek için bilgi sağlayanlara büyük para ödülleri (10,000 drahmiye kadar artırılmıştır)* verme salahiyetini haiz bir soruşturma komisyonu kurulmuştu. Muhbirlere yargılanmayacakları garantisi verilmişti. Asıl suçlular en nihayetinde ortaya çıkarılmış olsa da (yirmi iki tanesi ya idam edilmiş ya da Atina'dan kaçmak zorunda kalmıştı) soruşturmanın başlarında radikal demagog Androkles ve diğerleri, kendi gösterişli siyasî rakipleri olan Alkibiades'i bu komplonun elebaşı olmakla itham etmişlerdi.[25] Alkibiades'in seferin komutanlarından biri olması ve seferî kuvvetin yola çıkmasını tehlikeye düşürecek bir eyleme kalkışmayacak olması sebebiyle bu ithamın gerçekliği pek olası değildir. Onun arada sırada kutsala saygısızlık ettiğine dair makul deliller mevcutsa da, bu davranışlarının Herma'lara saldırılmasıyla doğrudan ilişkisi yoktur.

Alkibiades ve arkadaşları, bağışlayıcı kehanet bildiricilerine muhteşem bir başarı kehanetinde bulunmaları için ödeme yaparak, heykellere yapılan saldırının sefer için kötüye alamet olduğu iddialarına karşılık vermişlerdir. 415 yazında Sicilya seferine çıkılırken muhtemelen orada bulunan Tukidides'e göre, neredeyse bütün Atinalı yurttaşlar bir Yunan şehir devletinin o zamana kadar çıkardığı en büyük askerî kuvvetin yola çıkmasını izlemek için Pire limanına gelmişti. Münferit gemilerin mürettebatının denize açılmadan önce dua etmeleri adet olsa da bu sefer trompetler çalındıktan sonra bir teşrifatçı öncülüğünde bütün filo birlikte dua etmiş ve sonra gemilerde tanrıların şerefine şarap içmişlerdi.[26]

Bu birliktelik uzun sürmemişti. Seferî kuvvet daha Sicilya'ya varmadan, Alkibiades, dini değerlere hakaret suçundan yargılanmak üzere geri çağrılmıştı. Ancak o, Atina'ya dönmek yerine Sparta safına geçmişti. Onu yakalamak ya da öldürmek için bir harekâta girişmek yerine (kariyerinin sonraki dönemlerinde Perslerin ve Spartalıların yapacağı gibi), Atinalı idareciler onun ismini bir stel üzerine yazdırmışlar ve bu stele rahipler ve rahibeler tarafından törenlerle lanet okunmuştu.[27] Spartalılar için Alkibiades'in

* Akropol'ü inşa eden işçilere günde 1 ila 1.5 drahmi ödenmişti.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kendi saflarına geçmesi, istihbarat namına, beklenmedik bir talih kuşu olmuştu. Deliller yetersiz olsa da (haliyle, kaynakların azlığı yüzünden) Alkibiades muhtemelen Spartalılara Sicilya'daki en güçlü şehir devleti olan Siraküza'ya Atinalılara karşı direnişinde nasıl yardım edecekleri ve önemli bir Atina ticaret yolunu kesmeleri için Attika'daki Dekelea'da bir kale inşa etmeleri konusunda akıl vermişti.[28] Atinalıların Sicilyalı Midas hayaline kanmaları, büyük bir askerî harekât öncesi temel askerî istihbarata ihtiyaç duyduklarını kavrama konusunda tekrar ettikleri beceriksizlikleri arasında sadece en renkli örnekti.

Yaptıkları hatalar ve Atinalı generaller arasındaki ihtilaflar yüzünden mağlubiyetleri hızlansa da seferin karşılaşacağı sorunların tam olarak anlaşılması onları Sicilya'nın fethine girişmekten alıkoyabilirdi. Plutarkhos'un sonradan yazacağı tarihe göre, neredeyse iki yıl savaştıktan sonra bile Atina alt edemeyeceği şartlar karşısında olduğunu anlamakta zorluk çekiyordu. Öyle ki, MÖ 413 Eylül ayında mağlubiyet haberi Atina'ya ulaştığında haberi getiren adam yalan bilgi yaymakla itham edilmiş ve ta ki resmî elçiler Sicilya'dan gelip felaket haberini teyit edene kadar verdiği haberin yalan olduğunu kabul etmesi için işkenceden geçirilmişti.[29]

Atina'nın 200 gemi ve binlerce asker kaybettiği müthiş hezimeti en nihayetinde Alkibiades'in Sparta için olan istihbarat değerinin azalmasına sebep olmuştu. Ama o, her zaman yapmış olduğu gibi, risk almaya devam etti. Sonraki iltica kariyeri Atina'da olduğundan daha da renkliydi. Sparta Kralı II. Agis'in, Alkibiades'in kendi karısı Timaea'yla birlikte olduğunun farkına vardığı anlaşılmaktadır ve böylece Alkibiades bir kez daha saf değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu sefer ise Pers satrapı Tissafernes'e sığınmıştır.* Alkibiades, Atinalılar ve Spartalılar arasındaki ilişkiye dair içeriden edindiği bilgilere dayalı istihbaratla Tissafernes'i öyle etkilemişti ki Tukidides'in yazdığına göre bir ara Tissafernes'in "her konudaki akıl hocası" olmuştu.[30] Ancak Alkibiades'in kendi planları vardı. "Tissafernes'i Atinalıların bir dostu kılmaya" muktedir olduğunu iddia ederek, aracılar yoluyla Atina'ya geri dönüşünü ayarlamaya çalışmıştı.[31] Tukidides'in nihaî kanaati "Alkibiades'in Tissafernes'i kullanarak Atinalıları, Atinalıları kullanarak da Tissafernes'i korkutmaya çalıştığı" yönündeydi.[32] Tissafernes'in onun iki tarafa oynadığını keşfetmesi ve onu tutuklatması hiç de şaşırtıcı değildir. Sonrasında Alkibiades, bu sefer at üzerinde, büyük kaçışlarından birine daha imza atarak MÖ 411'de Atina kuvvetlerine iltihak etti ve başarılı bir amiral oldu.

* Agis öldüğünde, yerine oğlu Leotychidas değil kardeşi geçmiştir. Leotychidas, gerçek babasının Alkibiades olduğu kanısına varılarak (kanıtlanamamıştır) gayrimeşru ilan edilmiştir. (Rhodes, *Alcibiades*, kısım 1261.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

407'de Atina vatandaşlığı geri verildi ancak bir yıl sonra tekrar sürgüne gönderildi. Alkibiades muhtemelen istihbarat tarihinde karşı tarafa iltica eden kişiler arasında en becerikli ve en renkli olanıydı. Yirminci yüzyılda iltica eden ve karşı tarafa başarıyla sızan casuslar gibi ideolojik adanmışlıkla değil, şahsî çıkarlarına göre hareket etmişti. Ancak sürekli ikili çalışmasının bedelini, büyük ihtimalle Spartalıların da desteğini alan Tissafernes'in ajanları tarafından 404 yılında Frigya'da öldürülerek ödemişti.[33] Aynı yıl, uzun zamandır süren Peloponez Savaşı Atina'nın Sparta'ya teslim olması ve Atina demokrasisinin çökmesiyle sona erdi.

Atina demokrasisinin altın çağı olan MÖ beşinci yüzyılda, eğitim ve kültürdeki sıra dışı yükseliş istihbaratta kendisini gösterememişti. Dördüncü yüzyıl başlarına kadar, Yunan komutanlar muharebe öncesi düşman kuvvetlerinin ve arazinin keşfi yoluyla taktik istihbarat toplamayı bile ihmal etmişlerdi. Tarihçi, asker ve filozof Atinalı Ksenofon (tahminî MÖ 430 – 354) keşif ve gözetleme konusunu detaylı olarak yazan ilk kişiydi. Ayrıca, "savaşın başlamasından önce casusların kullanılmasını düşünmek gerektiğini" de savunan ilk kişiydi.[34] Ksenofon, tarafsız ülke vatandaşları ve tüccarlar gibi, düşman arazisinde şüphe çekmeden seyahat edebilecek ajanların görevlendirilmesini tavsiye etmişti. Ayrıca düşmanı aldatmak için sahte firariler gönderilmesini de savunmuştu.[35]

Ancak Ksenofon, insan istihbaratının, tanrıların bilgeliğine ulaşmak için kehanet bildirme yöntemlerine başvurmaktan daha önemsiz olduğu konusunda da ısrarcıydı: "Savaşta taraflar birbirlerine karşı planlar yaparlar ama bu planların iyi hazırlanıp hazırlanmadığını nadiren bilirler. Bu gibi durumlarda tanrılardan başka tavsiye mercii bulmak imkânsızdır. Onlar her şeyi bilirler ve diledikleri kişiye kurbanlar, kehanet kuşları, sesler ve rüyalar yoluyla önceden işaretler verirler."[36] MÖ dördüncü yüzyılda Yunanistan'ın önde gelen filozofu Aristoteles kehanet bildirmeyi göz ardı etmemiş ve ilahî bilginin insana aktarılması ihtimalini "doğal" bir olgu olarak kabul etmiştir.[37] Ancak konuya genel yaklaşımı şüphecidir: *Rüyalar Yoluyla Kehanet Bildirme* eserinde, rüyalar gelecekten haber vermeye başlarsa bunun "sadece tesadüf" olduğunu savunur. Ve hayvanlar da rüya gördüğü için, "rüyaların Tanrı tarafından gönderilmediği sonucuna varılabilir".[38]

Aristoteles'in günümüze ulaşan eserlerinde istihbarat toplamaya yönelik tek bahis, siyasî sisteme karşı yıkıcı faaliyetlere girişmesi muhtemel kişilerin izlenmesiyle alakalıdır. Siyaset felsefesi hakkındaki klasik eseri *Politika*'da, potansiyel muhalifleri gözetlemeyi tavsiye etmiştir: "İnsanlar devrimci değişiklikleri, özel yaşayışlarına ilişkin nedenlerden ötürü başlattıkları için, yaşayışları topluluğun çıkarına uygun olmayanları gözetim

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

altında tutacak bir yetke görevi (*arkhe*) kurulmalıdır."[39] Aristoteles'e göre, otoriter rejimlerin sosyal toplantılara sızarak konuşulanları rapor edecek casuslara ihtiyacı vardı: "[Tiran] tebaasından kimsenin söz ve eylemlerinin kendi dikkatinden kaçmadığından emin olmalıdır; Siraküza'da *potagogides* denilen kadınlar gibi casusları [*kataskopoi*] ya da Hiero'nun ne zaman bir toplantı veya konferans olsa gönderdiği casuslar [*otakoustai*] gibi casusları olmalıdır..." *Potagogides*, muhtemelen seçkin vatandaşların düzenlediği işret âlemlerine katılanları eğlendirmek için yer alan flütçü kızlar ya da fahişeler arasından seçiliyordu.[40]

Aristoteles'in en meşhur öğrencisi, Makedonya Kralı II. Filip'in oğlu olan ve MÖ 343 ila 340 yılları arasında henüz 13 ila 16 yaşlarındayken eğittiği, geleceğin Büyük İskender'i idi. Aristoteles uzmanı Jonathan Barnes, "Böylece devrin en güçlü zihni ile en güçlü adamı arasındaki ilişki başlamıştı" diye yazar.[41] İskender, Homeros'a olan tutkusunu, en azından kısmen, sonradan sefere giderken altın sandığı içinde götüreceği açıklamalı *İlyada* nüshasını kendisine hediye eden Aristoteles'e borçluydu. Plutarkhos'un yazdığına göre, İskender rüyalarında bazen Homeros'un kendisine göründüğüne inanmaktaydı. Aristoteles, *Politika* eserinin ilk halini İskender'e hocalık yapmasından yıllar sonra tamamlamamış olsa da derslerde siyaset ve etik de anlatmıştır. Aristoteles, İskender için monarşi üzerine günümüze ulaşmamış bir risale de kaleme almıştır.[42] Makedonya'nın otoriter tabiatlı rejimi göz önüne alınırsa, Aristoteles'in, hükümdarın "tebaasının hiçbir sözünü ve eylemini dikkatinden kaçırmaması" gerektiğini eserinde belirtmiş olduğu kabul edilebilir. II. Filip, sefere çıkarken, henüz on altı yaşındaki İskender'i yerine naip tayin edecek kadar oğlunun devlet idaresinin temel ilkelerini kavradığından emindi.

İskender'in hayatı üzerine önde gelen uzmanlardan kabul edilen Ernst Badian, onun "muhalefeti bastırmak için, gerçek ya da uydurma entrikalar yoluyla sarayındaki gerilimleri sistematik biçimde istismar etmesi" yöntemini vurgulamıştır.[43] Günümüze çok az detay ulaşsa da, İskender'in hem kendi kurduğu entrikaları, hem de başkalarının entrikalarını takip etmesi, casuslar ve muhbirler yoluyla gerçekleşmiş olmalıdır. Hükümdarlığı, Pausanias isimli hoşnutsuz bir kraliyet muhafızı tarafından MÖ 356 yılında bir kraliyet düğününde öldürülen babası II. Filip'e karşı kurulan başarılı bir komployla başlamış ve henüz yirmi yaşındayken tahta geçmiştir. Kesin bir delil olmasa bile İskender'in bu suikastta dahli olması muhtemeldir.[44] (Sonradan–olasılık olmadığı halde- Persler'i suçlamıştır.) İskender, hükümdarlığı boyunca sözde komploları bastırmayı, kendi otoritesini sağlamlaştırma vasıtası olarak kullanmıştır.[45]

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

İskender'in, komplocuların izlenmesini emrettiği sadece tek bir vakanın kayıtları günümüze ulaşmıştır. Komplocuların lideri, kralın muhafız kıtasını oluşturan Makedonya süvari birliklerinin komutanı Philotas idi. Plutarkhos'un yazdığına göre, Philotas'ın MÖ 330'da metresi Antigon'a, kral hakkında şikâyette bulunması üzerine İskender, Philotas'ın söylediklerini kendisine bildirmesini Antigon'dan şahsen istemiştir.[46] Ancak Philotas'ın komployu sürdüreceğine dair başlıca uyarı Philotas'ın kayınbiraderinden gelmiştir. Çok sonraları olayı yazan tarihçi Diodorus Siculus'un bildirdiğine göre bu uyarı öyle acildi ki İskender'e banyo yaptığı esnada iletilmişti. İskender hemen harekete geçti. Verdiği emirle Philotas sorgulandı, işkence gördü, yargılandı ve idam edildi (muhtemelen taşlanarak ya da mızraklanarak). İskender sonrasında Philotas'ın babası ve en tecrübeli generali olan Parmenion'u, oğlunun ölüm haberi kendisine ulaşmadan önce öldürmek üzere suikastçılarını gönderdi.[47] İskender'in biyografisini yazan Paul Cartledge, sonraki üç yıl boyunca "İskender'e karşı sürekli faaliyet gösteren ve karşılığında kral tarafından son derece acımasız şekilde bastırılan sözde bir entrika ağı" olduğunu belirtir.[48]

İskender'in Yunanistan'dan günümüz Pakistanı'na kadar bilinen dünyanın büyük kısmını on yıldan biraz daha fazla süre içinde fethetmesiyle neticelenen sıra dışı askerî seferlerinin günümüze ulaşan kayıtları bütünlük arz etmez ve ne derece güvenilir oldukları da kayıttan kayda değişir.[49] Kendisinden iki bin yıl sonra gelecek Napolyon gibi İskender de ordunun midesi üzerinde yürüdüğüne inanmıştı. Başarısının merkezinde, lojistik ve uzun ikmal hatları konusundaki ustalığı vardı ki muhtemelen antik dünyada hiçbir general bu konuda onun dengi değildi.[50] Onun bu ustalığı da, ilerleyeceği bölgenin kaynakları, yolları, arazi yapısı ve iklimi konusunda ajan şebekelerinden ziyade keşif faaliyetleriyle önceden edindiği istihbarattan ileri geliyordu. Bu bilgiler sayesinde, başka istilacı orduların açlık ve susuzluk yüzünden perişan oldukları bölgelerden geçebilmişti. Mümkün olan durumlarda birliklerinin, yürüyüş istikametindeki nehirler ve deniz kıyılarında kayıklarla ikmal edilmesini emretmişti.[51]

İskender bilinmeyen sayıdaki casuslardan faydalanmış olsa da, falcı ve kâhinlere casusluk faaliyetlerinden daha çok güvenmişti. Seferde en yakın danışmanı, MÖ 328 veya 327'de ölene kadar onun özel falcısı olan Telmessoslu* Aristander idi. İskender, Aristander'in kehanetlerine en az modern bir generalin istihbarat şube müdürünün bilgilendirmesine önem verdiği kadar önem vermişti. Muharebelerden önce ve birçok durumda Aristander kurban edilen hayvanların iç organlarını inceleyerek

* Fethiye (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

fal bakmıştı. Ancak kehanetlerini sadece İskender'in arzularına göre de şekillendirmemişti. Sonraki dönemlerin tarihçisi ve İskender'in seferleri hakkında muhtemelen en güvenilir eseri yazan Nicomedialı* Arrianus'un bildirdiğine göre, MÖ 329'da İskender, hayvan iç organlarıyla baktığı iki ayrı falda kralın hayatının tehlikeye düşeceğini gören Aristander'in uyarısı hilafında, İskitlere saldırmak için Tanais Nehri'ni (günümüzde Don Nehri) aşmayı planlamıştı. Arrianus, "Aristander, sırf İskender başka şeyler duymak istiyor diye kurban edilen hayvanlar yoluyla edindiği işaretleri başka şekilde yorumlamayı reddetmişti" diye yazmıştır. Aristander'in uyarısına rağmen İskender Tanais'i aştı. İskitleri mağlup etse de, kirli su içtiği için az daha ölecekti. Arrian'a göre, "Böylece Aristander'in kehaneti doğru çıkmıştı."[52]

Aristander'in uzmanlığı başka tür kehanet bildirme şekillerini de kapsıyordu: Kuşların davranışlarını, rüyaları ve çeşitli alametleri yorumlamak da bunlara dâhildi. Halikarnas'ta aniden İskender'in üzerinden uçan ve kralı uykusundan uyandıran bir kırlangıcın bu hareketini ona karşı hazırlanan bir komplonun alameti olarak yorumlamıştı.[53] Bu muhtemelen, İskender'in komplolara karşı korkusunu daha da artıran birçok kehanetten sadece biriydi. Aristander'in alametleri yorumlama konusundaki becerisinin eski çağ tarihçilerini özellikle etkileyen bir örneği de Pieria'da Orfeus'un terleyen bir heykelinin endişe yaratan keşfine getirdiği yorumdu. Bunun, gelecekteki müzisyenler ve şairlerin İskender'in büyük işlerini anlatmaya layık besteler ve şiirler yazarken ne kadar çok terleyeceklerine delalet olduğunu iddia etmişti.[54]

İskender, Mısır'ın işgalinde, Siva Vahası'ndaki Zeus Ammon'un kehanet merkezine danışmasının ardından, Zeus'un oğlu olduğuna kesin olarak inanmıştı.[55] Kendi emsali olan tanrılarla iletişim kurmak için kehanetlere olan bağımlılığı, kendi tanrısallığına, ya da en azından yarı-tanrısallığına, olan inancı sonucu daha da artmıştı. Plutarkhos şöyle yazmıştı: "Ömrünün sonlarında İskender batıl inançlara öyle kapılmıştı ki ne kadar önemsiz olursa olsun her sıra dışı veya garip olay bir mucizeye ya da alamete dönüşmüş, Babil'deki sarayı kurbancılar, kutsayıcılar ve falcılarla dolmuştu."[56] İskender için, insanları gözetleyen casuslar, tanrılarla iletişim kuran falcılardan daha önemsiz hale gelmişti.

* İznik (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

3
Roma Cumhuriyeti'nde İstihbarat ve Kehanet

Roma'nın, MÖ 132'de Akdeniz'deki başlıca rakibi olan Kartaca üzerindeki nihaî zaferinden önce, dört yüz yıl içinde küçük bir şehir devletinden bölgesel bir egemen güce yükselişinde istihbaratın payı çok azdır. Eski Yunan'da olduğu gibi, Julius Sezar'dan önceki Romalı generallerin çoğu, kehanetlere istihbarat toplamaktan daha çok önem vermişlerdi. Romalı tarihçi Livius "Bu şehrin kuş falına bakıldıktan sonra kurulduğunu, savaşta ve barışta, yurt içinde ve dışında her işin kuş falına bakıldıktan sonra yapıldığını kim bilmez ki?" diye sormuştu.[1] "Kuş falına bakanlar" *augur* adıyla bilinen, tanrıların dileklerini yorumlamak için kuşların davranışını inceleyen rahiplerdi. Yaygın olarak, sefere çıkılırken kutsal tavukların olduğu kümesler de götürülürdü. Böylece *augur*lar tavukların beslenme vakitlerinde onların hareketlerine bakıp zafer olasılığını değerlendirirlerdi. Eski Yunan'da olduğu gibi, *haruspex* adıyla bilinen diğer profesyonel falcılar da kurban edilen hayvanların iç organlarını yorumlarlardı.* Romalı kuşkucu filozof-devlet adamı Cicero şöyle yakınmıştı: "Bazı insanların kehanette bulunma gücü olduğuna dair, Roma halkının ve diğer halkların tamamının hemfikir olduğu, uzun süredir devam eden ve kökleri efsaneler çağına kadar dayanan bir görüş mevcuttur."[2] Roma tanrılarına inananlar için, kehanetlerin insan istihbaratından daha etkin bir istihbarat toplama yöntemi olduğuna yönelik mantıklı gerekçeler mevcuttu:

> Eğer tanrılar varsa,
> (a) bizi seviyorlarsa,
> (b) geleceği görebiliyorlarsa,

* Erken dönem Roma Cumhuriyeti mucize ve kehanetleri yorumlamaları için bazen Etrüsklü *augur*ları çağırırdı. Yaklaşık MÖ 400'den kalma, işlemeli bir Etrüsk aynasının üzerinde efsanevî kâhin Kalkhas'ın kurban edilmiş bir hayvanın karaciğerini incelediği tasviri yer almaktadır. (Hornblower ve Spawforth (ed.), *Oxford Companion to Classical Civilization*, s. 595.)

(c) gelecek hakkındaki bilginin bizim işimize yaradığını biliyorlarsa,
(d) bizimle iletişime geçmeleri onların heybetine gölge düşürmeyecekse,
(e) bizimle nasıl iletişime geçeceklerini biliyorlarsa,
o halde kehanetler gerçektir.[3]

Falcılar bazen muharebelerden önce kehanetlerini komutanların duymak istedikleri şekilde değiştirirlerdi. Ancak tüm falcılar o kadar dalkavuk değillerdi ve bazı olumsuz alametlerin iyimser yorumlanması pek güç olurdu. Olumsuz alametleri dikkate almayan başarısız generallerin kendi mağlubiyetlerine sebep olmakla suçlanmaları muhtemeldi. MÖ 249'da Sicilya açıklarındaki bir deniz muharebesi öncesi Clodius Pulcher kutsal tavukların kümesten çıkarılıp önlerine yem serpilmesi emrini vermişti. Tavuklar yemi yemek istemeyince muharebe için olumsuz bir alamet ortaya çıkmış oldu. Tavukların su içmeyi de istememeleri üzerine (bir başka olumsuz alamet) sinirlenen Clodius Pulcher onları denize attırdı. Muharebeye girdi ve düşman donanması tarafından bozguna uğratıldı. Clodius'un çağdaşları gibi, tarihçi Suetonius da onu "alametleri küçümsemekle" itham etmişti.[4]

Romalı komutanların muharebe öncesinde istihbarat toplamaya önem vermemeleri, askerî keşif kollarının bile MÖ üçüncü yüzyıla kadar sistematik şekilde kullanılamamış olmasıyla kendini belli eder.[5] Roma'nın, İtalya'nın geri kalanını fethinde, lejyonlarının üstünlüğü askerî istihbarattaki eksikliklerini fazlasıyla telafi etmiştir. Üçüncü yüzyıl başında, Roma'dan daha zengin ve daha kalabalık nüfusa sahip Kartaca İmparatorluğu'yla yapılan savaş bu eksiklikleri ilk kez göz önüne sermişti. Kartaca (günümüzdeki Tunus şehri yakınlarındaydı) Fenikeli kurucularından, Romalıların sahip olmadığı bir farkındalık olan, rakiplerini iyi tanımanın önemini miras almıştı.[6]

Lübnan sahillerindeki Fenike şehirleri MÖ 1200 ile 800 arasındaki en güçlü oldukları dönemde çağın en büyük ticaret imparatorluğunu kontrol ediyorlardı. Başta ticari bilgileri kayıt altına almak için, Roma alfabesi ve modern alfabelerin atası da olan, en iyi Batılı kayıt tutma sistemine sahiptiler.[7] Doğrudan uzun mesafeli ticarete ilk girişenler muhtemelen Fenikeliler idi. Eski Ahit'in birinci Krallar kitabı, bir Fenike filosunun Ofir'den (muhtemelen günümüzdeki Hindistan) Kral Süleyman'ın hazinesine on üç ton altın getirdiğini yazmaktadır.[8] Kartaca'nın yazılı kayıtları yok edildiği için, kendi sırlarını korumadaki kabiliyetleri hakkında, başkalarının sırlarını ele geçirmekteki kabiliyetlerinden daha çok şey bilinmektedir. İspanya'nın kuzeyindeki kıymetli kalay madenlerinin yerini gizlemedeki başarıları, Yunanları kalayın İspanya'nın kuzey batısındaki adalardan geldiği yönünde aldatmış olmalarından anlaşılmaktadır.[9]

Üç yüz yıldan fazla bir süre boyunca, Roma Cumhuriyeti'nin fizikî ve düşünsel ufukları Kartaca'nınkinden çok daha dar kalmıştır. MÖ 280'e kadar, Roma'nın dış ilişkileri diğer İtalyan devletleriyle sınırlıydı. Ancak, Kartaca'ya karşı Birinci Pön Savaşı'nı (MÖ 264-241) kazanabilmek için Roma ilk kez denizlerde hâkimiyeti ele geçirmek zorunda kalmıştır. İkinci Pön Savaşı'nda (MÖ 218-201) Roma, doğrudan Roma şehrini tehdit etmeyi başaran, tarihin en büyük stratejistlerinden Kartacalı general Hannibal karşısında daha zor bir duruma düşmüştür. Hannibal ayrıca istihbarat konusunda artık dünyada kendinden önce gelen tüm generallerden daha büyük bir kavrayış sergilemiştir. Hannibal dokuz yaşından itibaren zamanının çoğunu Kartaca Ordusu'yla birlikte geçirmişti. Yirmi beş yaşında başkomutan olduğunda, birliklerinin morali hakkında bilgi sahibi olmanın önemini kavramış bulunuyordu. Seferdeyken sık sık kılık değiştirip, ordunun ruh halini anlamak için ordugâhta dolaşır, kendisi ve düşman hakkında neler konuşulduğunu dinlemek için askerlere kulak misafiri olurdu.[10] Sonradan bazı Romalı tarihçilerin de yazacağı üzere Hannibal kehanetlere inanmazdı. Rahipleri tarafından kurban edilen bir buzağının karaciğerinde hayırsız alametler görerek, onun taarruz edilmesi yönündeki tavsiyesini sorgulayan Bitinya Kralı'yla (günümüzde Türkiye'nin kuzeybatısı) alay etmişti: "Yani sen tecrübeli bir kumandan yerine, bir buzağıdan kesilen küçük bir et parçasına mı inanıyorsun?"[11] Pön Savaşları sırasında hiçbir Romalı generalin kehanetler konusunda benzer bir şüphecilik sergiledikleri kaydedilmemiştir (ancak belli bir azınlık gizlice sergilemiş olabilir).

218 yılında Hannibal, 40,000 piyade, 9,000 süvari ve bir fil kıtasıyla Alp Dağları'nı aşarak İtalya'ya girdi. Hannibal'in istihbarat sistemi hakkında günümüze ulaşmış Kartaca kayıtları olmamasına rağmen, rakiplerinden çok daha üstün olduğu Roma kayıtlarından kesin surette anlaşılmaktadır. Hannibal, Alp Dağları'nı aşmadan önce Roma ordugâhlarına ve Roma şehrine casuslar yerleştirmişti. Livius, Roma'da iki yıldır bulunan Hannibal'in bir casusunun Romalılar tarafından yakalandığını ve diğer casusları caydırmak için ellerinin kesildiğini yazar.[12] Ancak diğer Kartacalı casuslar tespit edilememişlerdir. Buna karşın Roma istihbaratı öyle zayıftı ki Hannibal'in devasa ordusundan ancak İtalya'ya vardığında haberdar olmuşlardı. Fillerin Alp Dağları'nı aşması gibi sıra dışı bir haber bile Roma'ya ulaşmamıştı.[13] Sonraki üç yıl boyunca Hannibal üç büyük zafer kazandı. Hepsi de sadece muharebedeki ilham verici liderliği sayesinde değil, Romalılar hakkında topladığı istihbarat ve arazi hakkındaki bilgisiyle düşmanı şaşırtma ve aldatma becerisi sayesinde elde edilmişti.[14] MÖ 217'de Trasimeno Gölü'nde Hannibal, Konsül Gaius Flaminius'un kuvvetlerini tarihin en büyük ve

en başarılı pusularından birinin içine çekmişti. Dört saatten kısa bir süre içinde 30,000 kişilik Roma ordusunun yarısına yakını ya muharebede öldürülmüş ya da kaçarken gölde boğulmuş, binlercesi de esir alınmıştı. Livius'un yazdığına göre, muharebe öyle şiddetli cereyan etmişti ki, iki ordu da muharebe esnasında yaşanan depremi fark etmemişti.[15] İki gün sonra, 4,000 kişilik bir Roma süvari kuvvetinin hareketine dair bilinmeyen bir kaynaktan Hannibal'e ulaşan bir ön bilgi sayesinde, bu süvari kuvvetinin neredeyse tamamı ya öldürülmüş ya da esir alınmıştı.[16] Plutarkhos, Trasimeno Gölü'ndeki felaketten sonra göreve gelen başkomutan ("diktatör") Quintus Fabius Maximus'un, kamuoyu önünde yenilgiden sadece askerî hataları değil, "generalin [Flaminius] dini ritüelleri önemsememesi ve küçümsemesini" de sorumlu tuttuğunu yazar. Amacı Roma vatandaşlarını "düşmandan korkmak yerine, tanrıları memnun etmek ve onlara ihtimam göstermeye" razı etmekti:

> ... Diktatör, tüm halkın önünde, gelecek bahar İtalya'nın dağlarında, ovalarında, nehirlerinde ve meralarında doğacak sayıda, tüm bir yılın hasılatı olan keçi, domuz, koyun ve sığırların tanrılara kurban edileceğine yemin etti. Yine tanrıların şerefine müzik ve tiyatro oyunları içeren bir eğlence tertip edeceğine yemin etti.[17]

Ancak tanrılar memnun olmamıştı. MÖ 216'daki Cannae Muharebesi, Roma tarihi ve tabii ki askerî tarih açısından Trasimeno Gölü'nden daha büyük bir felaket olmuştu. Hannibal, arazi ve iki taraf kuvvetleri hakkındaki bilgisi sayesinde, tarihte başarılı olmuş ilk geniş çaplı kuşatma harekâtını Cannae düzlüğünde icra edebilmişti. Kıyımın kesin sayısı asla bilenemeyecek olsa da, 50,000 Kartacalı ve müttefikleri kendilerinden daha kalabalık bir Roma kuvvetinin büyük kısmını öldürmüşlerdi.[18] Livius, ölen Romalı soyluların parmaklarından alınan yüzüklerin üç kileyi dolduracak kadar çok olduğunu yazar.[19] Yüzükler Kartaca'ya götürülmüş ve senato binasının girişinde yere serilmişti. Cannae Muharebesi günümüzde hala harp okullarında okutulmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Müttefik Kuvvetler Başkomutanı (ve sonradan ABD Başkanı) olan istihbarat meraklısı Dwight D. Eisenhower bir keresinde şöyle yazmıştı: "Karada muharebe eden her komutan imha muharebesini amaçlar; şartlar uygun olduğu surette, klasik Cannae örneğini modern harpte tekrar etmeye çalışır."[20]

Roma'da Hannibal'in neden kendi ordularını tekrar tekrar baskına uğrattığı ve onlara galebe çaldığı konusunda bir soruşturma yürütülmedi. Cannae'dan sonra, Quintus Fabius Maximus, alametleri yorumlamaya istihbarat faaliyetlerini geliştirmekten daha fazla önem verir haldeydi. Bir

akrabasını Delfi kehanet merkezine danışmaya gönderdi.[21] Fabius'un talebi üzerine Senato, Sibylla Kitapları'na (*Libri Sibyllini*) danışmaya karar verdi. Bunlar son Roma Kralı Tarquinius Superbus tarafından, gizemli Yunan kâhini Sibylla'dan satın alındığı söylenen, Yunanca altı ayaklı mısralarla yazılmış kehanet beyanlarıydı.[22] Bu kitaplar cumhuriyetin en büyük devlet sırrıydı. Kitaplara izinsiz başvurmanın cezası, ağzı dikilmiş bir çuvalla denize atılmaktı. Büyük buhran zamanlarında yerleşmiş gelenek uyarınca, Cannae sonrası özel olarak görevlendirilen üç yetkili, Sibylla Kitapları'nı da içinde barındıran parşömenleri incelemek üzere, sıkı bir güvenlik altında tutulan Jupiter Tapınağı'na gittiler. Yunanca metinleri inceledikten sonra, tanrıları hoşnut etmek için iki Galyalı ve iki Yunan'ın büyükbaş hayvan pazarında (Forum Boarium) diri diri gömülmesi gerektiği sonucuna vardılar ve bu kişiler derhal gömüldüler. Livius bunun Romalıların insan kurban etmeye en çok yaklaştıkları, "Roma'ya yakışmayan bir ritüel" olduğunu yazmıştır.[23]

Sibylla sırlarına olan takıntısına rağmen, Fabius, Hannibal'in ilerleyişini önlemek için onun İtalya içlerine ilerleyen kuvvetlerini yakından takiple sürekli taciz etmek, ancak bir meydan muharebesine girmekten kaçınmak üzerine kurulu başarılı bir askerî strateji geliştirdi. Hannibal, Roma'yı kuşatarak kesin bir zafer kazanmasını sağlayacak insan gücü ve kaynaklardan yoksundu.* Fabius tarafından takip edildiği için, ilk zaferlerinin temelini oluşturan baskın unsurunu da artık yitirmişti. Muhabere imkanları öyle zayıflamıştı ki, başlarda sahip olduğu istihbarat avantajını da kaybetmişti. MÖ 207'de küçük kardeşi Hasdrubal'ın kesik başı Romalı askerler tarafından ordugâhına atılana dek Hasdrubal emrinde İtalya'ya gönderilen ikinci Kartaca ordusunun nerede olduğu hakkında hemen hemen hiçbir fikri yoktu.[24]

Kehanetler ve alametler, Kartaca'nın yarattığı tehditten ötürü Roma'ya korku salmaya devam etmekteydi. MÖ 205'te kötü geçen bir hasat mevsimi ve birkaç meteor yağmuru sonrası Sibylla Kitapları'na bir kez daha danışılması kararı alındı.** Livius'un sonradan yazdıklarına göre, kitaplara danışıldıktan sonra, yabancı düşman tehdidinin ancak Romalılar tarafından *Mater Magna* ("Ulu Ana") olarak bilinen tanrıça Kibele'yi temsil eden kutsal siyah göktaşının Roma'nın müttefiki Bergama Krallığı'ndan getirilmesiyle savuşturulabileceği sonucuna varılmıştı. Delfi kehanet merkezinden de ayrıca görüş istenildi ve aynı sonuca varıldı. 4 Nisan MÖ 204'te,

* Livius, Hannibal'in emrindeki süvari komutanının ona, zaferi kazanmayı bildiğini ama "zaferi kullanmayı bilmediğini" söylediğini yazar. (Livy, *History of Rome*, 22.51.4.)

** Sibylla Kitapları'na danışmak için başka sebepler olsa da, Roma Cumhuriyeti'nin tarihindeki en tehlikeli yabancı düşman olan Hannibal'in, Cannae'dan on yıl sonra hala İtalya'da dolaşıyor olması başlıca sebep olmalıdır.

Mater Magna'yı temsil eden siyah taşla birlikte tanrıçanın rahip ve rahibelerinden bir grup Roma'ya törenlerle getirildi. Kibele'nin şerefine ilk defa Megalensia kutlamaları yapılarak kurbanlar adandı, ziyafetler verildi, tiyatro gösterileri yapıldı, savaş arabası yarışları düzenlendi ve oyunlar tertip edildi.[25] Ana tanrıçayı şehre kabul etmeye, Hannibal hakkında istihbarat toplamaktan daha fazla önem verilmişti.

MÖ 204'te Publius Cornelius Scipio (Afrika'da kazandığı zaferlerinin ardından "Scipio Africanus" olarak anılacaktı) tarafından idare edilen bir orduyla Afrika'nın işgali nihayet savaşın gidişatını Roma'nın lehine çevirmişti. Fabius'un aksine Scipio, Hannibal'in istihbarattan faydalanmasının önemini kısmen kavramış görünüyordu ve casuslardan kendinden önceki bütün Romalı generallerden daha fazla faydalanmıştı. Scipio, Kartaca süvari kuvvetlerinin en etkin unsurlarını temin eden Numidia Kralı Syphax'a karşı yapacağı baskına hazırlanırken kralın ordugâhına görünürde müzakere amacıyla birbiri ardına heyetler göndermişti. Her heyetin maiyetinde, hepsi aslında kılık değiştirmiş *centurion*lar* olan, bir grup köle bulunmaktaydı.[26] Bu kılık değiştirme faaliyeti günümüz şartlarında sanılabileceğinden çok daha etkiliydi. Yürüyüş halindeki disiplinli Roma orduları günümüzde tahayyül edilirken, orduya eşlik eden ve ordunun ihtiyaçlarını karşılayan çok sayıda köle genellikle göz ardı edilir.[27] Syphax ve maiyeti Romalı elçilere eşlik eden köleleri onları fark etmeyecek kadar sıradan bulmuş olmalıdır. Romalı *centurion*ların köle kılığına girmek gibi küçük düşürücü bir görevi kabul etmelerini kesinlikle tahmin edememiş olmalıdırlar. Scipio taarruz için artık hazır olduğunda, hepsi olmasa da, *centurion*larının büyük kısmı baskın yapacakları Numidia ordugâhını köle kılığında dolaşmış ve tanımış bulunmaktaydılar. Scipio taarruza geçmeden önce gece vakti bir grup adamı, muhtemelen yine kılık değiştirmiş halde, Numidialıların ve müttefikleri Kartacalıların ordugâhlarına sızarak ahşap ve çalı çırpıdan çatıları olan binaları ateşe verdiler. Yangının kazara çıktığını sanan Kartacalılar silahsız olarak yangını söndürmeye çıkınca, yakında beklemekte olan Romalı askerlerin pususuna düştüler. İki ordugâh da yok edildi.[28] Ancak, ilginçtir ki, Scipio'nun casusluk ve aldatma faaliyetlerine başvurması Roma savaş usullerine öyle aykırı idi ki, bu gizli faaliyetleri yüzünden Livius ve Polybus gibi önde gelen tarihçilerin de arada bulunduğu kişiler tarafından eleştirilmişti.[29]

Scipio'dan daha iyi bir general varsa, o da muhtemelen Roma Cumhuriyeti tarihinin en mahir komutanı olan Gaius Julius Sezar idi. Scipio'nun

* Centurion: Roma ordusunda bölük muadili *centuria* isimli askerî birliğin başındaki subay. Bölük komutanı. (ç.n.)

MÖ 202'de Hannibal'e karşı Kartaca'nın güneybatısındaki Zama'da kazandığı kesin sonuçlu zaferle İkinci Pön Savaşı sona erdi. Zama'dan önce, Scipio'nun kuvvetlerinin yerini tespit etmek amacıyla Hannibal tarafından gönderilen casuslar yakalanmıştı. Scipio, onları öldürmek ya da işkence etmek yerine, onlara iyi ikmal edilen Roma Ordusu'nun süvari kuvvetleri de dâhil olmak üzere sayısal olarak Kartaca Ordusu'ndan üstün olduğu gibi Hannibal'in moralini bozacak bilgiler vererek geri göndermişti.[30] Scipio'nun istihbaratın rolü konusunda kendinden önceki Romalı komutanlardan daha büyük bir kavrayışa sahip olması onun geniş entelektüel ve coğrafî ufkundan kaynaklanıyordu. Scipio'dan önce çok az Romalı lider onun gibi denizaşırı bir imparatorluk hayali kurmuştu. Yunanca konuşurdu (daha az entelektüel Romalı generallerin gözünde kadınsı bir özellikti), anılarını Yunanca yazmıştı (günümüze ulaşmadı) ve Büyük İskender'e karşı hayranlık belirtisi olarak, onun gibi temiz sakal tıraşı olan ilk Romalı general olmuştu ki İmparator Hadrianus zamanına kadar kendinden sonraki bütün Romalı liderler arasında bir moda halini almıştı.*

Kartaca üzerinde kazanılan zaferin ardından Roma'nın kendisi hakkında hatırı sayılır oranda askerî istihbarat toplayacak bir rakibi kalmamıştı. Roma'nın bir dış istihbarat servisi olmasa da, sıklıkla yaptığı savaşlar sayesinde düşmanları ve komşuları hakkında, onların Roma hakkında edindiklerinden daha fazla bilgi ediniyordu. MÖ ikinci yüzyılın ortalarında Romalılar, Büyük İskender'in Makedonyalılarından beri, en çok yol kat eden Akdeniz halkı olmuşlardı. Roma'nın erkek yurttaşlarının yarısından fazlası ülke dışında bulunmuştu.[31]

Julius Sezar, muhtemelen Roma Cumhuriyeti tarihinin en becerikli komutanı olduğu gibi, istihbarat konusunda en iyi kavrayışa sahip general idi. Düşmanlarını anlamaya yönelik ilgisi yirmi beş yaşında şimdiki Anadolu'da Kilikyalı korsanlara tutsak düşmesiyle başlamıştı. Korsanlar kendisi için yirmi talent** fidye istediklerinde, onlara kendisinin ne kadar önemli olduğunun farkına varıp varmadıklarını sormuş ve elli talent fidye istemelerini söylemişti. Sezar, elli talent ödenip de (derhal ödenmişti) serbest kaldığında onları arayıp bulacağını ve çarmıha gerdireceğini söylemişti. Sözünde durdu.[32]

Sezar'ın becerisini ve kurnazlığını bir arada kullanarak MÖ 59'da konsül, MÖ 48'de de diktatör olmasıyla sonuçlanan sıra dışı siyasî kariyeri ona

---

* Richard Gabriel tarafından kaleme alınan *Scipio Africanus* isimli en son biyografisinde Julius Sezar'dan daha büyük bir general olduğu iddia edilmektedir.

** Talent: Roma döneminde yaklaşık 32 kilograma denk gelen ağırlık birimi. Talent bir para birimi olmamakla beraber, büyük parasal meblağların hesaplanmasında kullanılmaktaydı. Sezar için istenen 20 talent fidye, 640 kilogram ağırlığında gümüş sikkeye denktir. (ç.n.)

rakiplerinden sürekli haberdar olmanın ve kendi taktiklerini gizlemesinin önemini öğretmişti. Aldığı bu iki dersi muharebe sahasına da taşımıştı. Muhabere emniyetine antik çağda kendinden önceki bütün generallerden daha büyük önem vermişti. "Yerine koyma şifrelerini" seferdeyken kullanan (bilindiği kadarıyla) ilk generaldi. Dostlarına ve müttefiklerine Roma siyaseti hakkında yazarken bu şifreleri kullanmıştı.[33] Sezar şifreleri öyle sık kullanmıştı ki, sonraki dönemlerdeki Romalı yazar Valerius Probus bunlar hakkında maalesef günümüze ulaşamamış bir kitap yazmıştı.[34] Ancak Suetonius, her harfi alfabede kendinden üç sıra sonraki harfle değiştiren Sezar'ın kullandığı yerine koyma şifrelerinden biri hakkında detaylardan bahsetmiştir.[35] Bu şekilde şifrelenen "CAESAR" kelimesi "FDHVDU" olmuştur. Sezar'ın bu basit formülün farklı çeşitlerini kullandığına şüphe yoktur.*

Sezar'ın Galya Savaşları'nın tarihini anlattığı *De Bello Gallico* eseri, yerine koyma şifresinin askerî amaçlı kullanıldığına dair ilk kayıttır. MÖ 54'teki Galya İsyanı'nda kuşatılan ve teslim olmak üzere olan Cicero'ya şifreli bir mesaj gönderdiğini anlatır. Ulak, yardımın yolda olduğunu bildiren mesajı bir mızrağın ucuna takıp Cicero'nun ordugâhına atarak ulaştırmıştır. Sezar'a göre mesajın kuşatma altındaki askerlerin morali üzerinde belirgin bir etkisi olmuştur: "İki gün boyunca askerlerimiz tarafından görülememişti. Üçüncü gün bir asker tarafından görülerek alındı ve Cicero'ya iletildi. Cicero mesajı baştan sona okudu ve sonra da meydana topladığı askerlere tekrar okumasıyla büyük bir coşku yaşandı."[36] Yerine koyma şifreleri günümüz kriptografi uzmanları için basit görünse de, Arap matematikçilerin bunların şifresini kırmak için bir yöntem geliştirmeleri ancak Sezar'ın ölümünden bin yıl sonra gerçekleşmişti.[37]

Julius Sezar'ın emrinde bir askerî istihbarat şubesi olmasa da, keşif birliklerinin sayısını artırıp onlara farklı görevler verme işini büyük oranda kendisi gerçekleştirmişti: Roma kuvvetlerinin hemen ilerisinde keşif faaliyetinde bulunan *procursatores*; uzun menzil keşif erleri *exploratores* ve düşman hatlarının derinliklerinde casusluk faaliyeti icra eden *speculatores*.[38] Sezar ayrıca askerî istihbaratı ve diğer bilgileri sabit menzil noktalarında bekleyen atlar üzerinden ilettiği hızlı ulak sistemini de kurmuştu.

Sezar'ın casusluk konusunda şahsî tecrübesi de mevcuttu. Suetonius, Sezar'ın Galya Savaşları sırasında Galyalı kılığına girerek düşman arazisinde

* En eski şifreleme yönteminin, görünürde manasız harf sütunlarının yazılı olduğu uzun ve ince bir parşömen yahut deri ya da papirüsün bir sopaya sarılmasıyla mesajın yatay olarak okunabilir hale geldiği Sparta "skytale" [Eski Yunanca. Baton, silindir. ç.n.] yöntemi olduğu iddia edilegelmiştir (Kahn, *Codebreakers*, s. 82). Son araştırmalar bu iddiayı tartışmalı hale getirmiştir. Skytale yönteminin bir mesajı şifrelemekten ziyade ulaştırma amaçlı kullanılmış olması daha muhtemeldir (Kelly, "Myth of Skytale").

en az bir kez dolaştığını kaydetmiştir. Asıl amacı düşman kuvvetleri tarafından kuşatılmış bir Roma ordugâhına ulaşmak olsa da, kılık değiştirdiği için güzergâh üzerindeki düşman faaliyetini de gözetleme imkânı bulmuştu.[39] Ancak Galya Savaşları sırasında Sezar'ın en aktif şekilde dâhil olduğu istihbarat faaliyeti, keşif birlikleri tarafından esir alınan düşman askerlerinin ve düşman firarilerinin sorgulanması olmuştu. En önemli iki zaferinin hemen öncesinde –Cermen hükümdarı Ariovistus'u MÖ 58'de mağlup etmesi ve Belgae'ye ("Galyalı halkların en cesuru") karşı MÖ 57'de yapığı Sambre Muharebesi- Sezar'ın sorgulamalarda edindiği bilgiler muharebe planları üzerinde büyük etkiye sahip olmuştu. Ariovistus'la muharebeye tutuşmadan önce düşman esirlerden, düşman ordusuna eşlik eden kadın falcıların "Cermenler'in yeni aydan önce muharebeye girmeleri halinde tanrıların zafer kazanmalarına izin vermeyeceklerini" bildirdiklerini öğrenmişti.[40] Sezar ertesi gün, yeni aydan önce saldırıya geçti. Başlardaki sert direnişin ardından düşman morali çöktü ve Cermenler bizzat Sezar tarafından komuta edilen Roma süvarisinin şiddetli takibi altında muharebe sahasından çekildiler.[41*]

Sonraki yıl, Sambre Nehri'nde Belgae'ye karşı yapılan muharebe öncesi, esirlerin sorgusunda Roma lejyonları ağırlıklarıyla nehri geçmeye çalışırken düşmanın saldıracağını öğrenince bir kez daha planını değiştirmişti. Süvari ve hafif birliklerden oluşan bir örtme kuvvetinin geçiş emniyetini tesis etmesinin ardından altı lejyon, ağırlıklarını geriden gelecek iki lejyon tarafından taşınması için bırakarak nehri geçmişti.[42] Buna rağmen Sezar muharebenin başında kendisini, "umutsuz bir vaziyet" diye bahsedeceği bir halde bulmuştu: "Durumun kritik olduğunu görmüştü..., kendi kalkanını yanında getirmediği için yakınındaki bir adamın kalkanını almış ve cephe hattının en önüne ilerlemişti..."[43] Eğer Sezar planını gözden geçirdikten sonra değiştirmemiş olsa durum daha da kritik bir hal alabilirdi. Ancak bu krizi atlatmış ve kesin sonuçlu bir zafer kazanmayı başarmıştı. Ona minnettar olan senato, onun onuruna on beş günlük bir kamusal şükran töreni düzenlemeye karar vermişti. Daha önce hiçbir generale bu kadar uzun süre şükran sunulmamıştı.[44] Galya Savaşları sırasında emrindeki askerler bir milyon Galyalıyı öldürmüş ve çok daha fazlasını köle olarak esir etmişti.[45]

Sezar kendi kendisinin istihbarat analisti olduğu gibi, aynı zamanda baş sorgu memuruydu. *De Bello Gallico*'nun farklı yerlerinde düşman esirlerinden olduğu gibi, tüccarlardan, muhbirlerden ve elçilerden raporlar aldığını belirtmektedir. Raporların doğruluğunu teyit etmek için yaptığı

* Ariovistus'un iki karısı da dâhil olmak üzere birçok Cermen öldürülmüş olsa da, Ariovistus'un kendisi kaçmayı başarmış ve bir daha tarih sahnesine çıkmamak üzere izini kaybettirmişti.

kendi araştırmalarını, Galyalılar tarafından kullanılan ilkel yöntemlerle mukayese etmektedir:

> ... Bir kalabalık, tüccarları sıkıştırıp hangi ülkeden geldiklerini ve orada neler öğrendiklerini söylemeye zorlar. Bunlar söylenti olsa bile, bu bilgilerden etkilenen Galyalılar önemli konularda planlarını buna göre yaparlar. Ancak bu bilgileri aldıkları kişilerin çoğu onları memnun edeceğini düşündükleri cevapları uydurdukları için ve Galyalılar da asılsız söylentilerin esiri olduklarından bu yaptıkları plandan derhal pişman olmaları kaçınılmazdır.[46]

Galyalıların okuryazar olmamaları, *De Bello Gallico*'da Sezar'ın onların savaş yöntemlerine ilişkin değerlendirmelerinin teyit edilebilmesini imkânsız kılmaktadır. Ancak Galya savaş sanatının dini boyutuna getirdiği yorum gibi bazı durumlarda, arkeolojik kazılar yazılı kayıtların eksikliğini gidermeye yaramaktadır. Sezar'a göre:

> [Galyalılar] muharebeye karar verdikleri zaman, elde etmeyi umdukları ganimeti Mars'a [yahut muhtemelen Galyalı muadiline] adarlardı ve başarısız olduklarında da ele geçirdikleri tüm hayvanları kurban edip, kalan ganimetin hepsini bir yerde toplarlardı. Birçok kabile arasında, bu eşyalardan oluşmuş yığınları kutsanmış yerlerde görmek mümkündür. Dini kanunlara aykırı hareket edip ganimetini evinde saklamak yahut bu yığınlardan herhangi bir eşya almak alışılmadık bir hareketti. Bu gibi bir suçun cezası en korkunç işkencelerle ölüm idi.[47]

Galya'da Demir Çağı'nın ortalarından kalmış "savaş mabetlerinde"* yapılan kazılar Sezar'ın anlatımını desteklemektedir: Kutsal bir mekân olduğu açıkça belli olan yerlerde ziyafet yapıldığına dair bulgular, kurban edilen hayvanların ve -bazen- savaş esirlerinin kalıntılarıyla birlikte tahrip edilmiş binlerce silah yığılmıştır.[48]

Sezar "Bütün Galyalılar batıl inançlara dayalı ritüellere son derece bağlıdırlar." diye eklemiştir. Bu ritüeller arasında, özellikle de muharebe öncesi, dinî liderleri Druidler tarafından icra edilen insan kurban etme törenleri de vardı. Başka Romalı yazarlar da insan kurbanından bahsetseler de** kurban törenlerinde Druidler tarafından bazen sepet adam kullanıldığından sadece Sezar bahseder:

> ...içini canlı insanlarla doldurdukları ve ateşe verdikleri, kol ve bacakları sepetçi söğüdünden yapılmış dev insan figürleri... Hırsızlar, soyguncular

* Özellikle Gournay-sur-Aronde (Oise), Ribemont-sur-Ancre (Somme) ve Mirebeau (Côte d'Or)'dakiler.

** Aralarında Cicero, Suetonius, Lucanus, Tacitus ve Büyük Plinius da vardır.

> ve diğer suçlara karışmış kişilerin adak olarak sunulmasının ölümsüz tanrılar nezdinde daha makbul olacağını kabul ediyorlardı ancak bu adamlardan bulamadıklarında masumları kurban etmek yolunu seçiyorlardı.[49]

Sezar'ın sepet adam tasviri, Yunan yazar ve coğrafyacı Strabon tarafından da bahsedilmiş olsa da, Druidlerin insan kurban törenleri hakkında yazdıkları konusunda bazı şüpheler doğurmuştur.[50] Sezar'ın kendi anlatımını süslemiş olması muhtemelse de, arkeolojik bulgulara ve yazılı kayıtlara dayalı olarak yakın zamanda yayımlanan bir çalışmada "Eski Druidler hakkında en zengin ve en güvenilir yazılı kaynağımız Sezar'dır" sonucuna varılmıştır.[51] Sezar'ın en önemli kaynağı, kendisinin şahsen sorguladığı, ismi günümüze ulaşan tek eski Druid ve Galyalı Aedui halkının müşterek lideri olan Diviciacus'tur (ya da Divitiacus). "Diviciacus'a diğer tüm Galyalılardan daha çok güvendim" diye yazmaktadır.[52]

Sezar'ın Britanya hakkındaki bilgisi Galya'ya nazaran çok daha azdı. MÖ 55'te Britanya'yı ilk istilasını, Galya'daki seferi esnasında Britanyalıların Galyalılara yardım ettiğini öğrenmesinin ardından istihbarat toplamak amacıyla gerçekleştirdiğini söyleyerek meşrulaştırmıştır:

> Tüccarlar dışında genellikle kimse [Britanya'ya] gitmez ve onlar da ancak deniz kıyısını ve Galya'nın karşı kıyısını bilirler. Her taraftan tüccarları çağırmasına rağmen, [Sezar] ne adanın büyüklüğü, ne adada hangi milletin ne kadar nüfusla yaşadığı, ne bunların savaş usulleri, ne gelenekleri, ne de çok sayıda gemi için uygun limanlar hakkında bilgi edinebilmişti.[53]

Ancak Sir Barry Cunliffe'in iddia ettiği gibi, Sezar aynı zamanda "denizi aşıp, gizemli bir diyara ayak basarak Romalı seyircilere oynuyordu".[54] Günümüzde Deal'ın bulunduğu bölgeye MÖ 55'te çıkmasından sonra, Sezar'ın ilk kanal ötesi seferi günümüzde Kent kırsalı olan bölgede sadece birkaç hafta sürmüş, Britanya hakkında Romalıların mevcut bilgisine çok az katkıda bulunmuş ve neredeyse felaketle neticelenmişti. İngiltere açıklarındaki fırtınalar birçok gemiyi tahrip etmiş ve süvarinin karaya çıkmasına engel olmuştu. Sezar'ın MÖ 54'teki ikinci çıkarması sefer mevsiminin sonlarında, yine yetersiz kuvvetlerle, zayıf şekilde planlanmış olsa da Thames Nehri ötesine geçmeyi başarmış, yerel savaşçı kabile liderlerinden birini mağlup etmişti. Ancak toprak elde edilememiş ve geride bir garnizon bırakılmamıştı. Buna rağmen Roma'da bu seferler büyük bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştı. Senato Sezar adına yirmi günlük kamusal şükran töreni düzenlenmesini oylamıştı.[55]

İki seferin de, günümüzde Kent olan bölgenin ötesinde yaşayan Britanya nüfusu hakkında Romalıların mevcut bilgisine bir katkısı olmamıştı. Sezar "en medenî" kabul ettiği Kent halkının Galyalılardan çok

farklı olmadığına kanaat getirmişti. Britanyalılar hakkındaki bilgisi ciddi bir istihbarat faaliyeti yerine, kendisinin de Galyalıları itham ettiği gibi, kulaktan duyma söylentilere dayanıyordu. Sezar propaganda zaferini kuvvetlendirmek için muhtemelen bu halkın egzotik dış görünümünü abartmıştı: "Bütün Britanyalılar kendilerini, mavi renk çıkaran ve muharebede daha korkunç görünmelerini sağlayan çivit otuyla boyarlar. Saçları uzundur, başları ve üst dudakları dışında bütün vücutları traşlıdır. On hatta on iki tanesinin eşleri ortaktır..."[56] Sezar'ın MÖ 55 ve 54'teki seferlerinden sonra bile Britanya gizemini korumaya devam etmişti.

Sezar ve diğer tüm Romalı generallerin elde ettikleri herhangi bir askerî istihbaratı kullanmalarını sekteye uğratan şey günümüz standartlarında yeterli kabul edebileceğimizden daha eksik haritalara sahip olmalarıydı.[57] Sezar, birçok Romalı yazar* gibi haritalara atıfta bulunsa da, günümüze ulaşan tek Roma haritası, MS beşinci yüzyıldan kalma 6.75 metre uzunluğunda bir rulodur ama muhtemelen kendinden önceki haritalarla** benzerdir. Roma yerleşim yerleri arasındaki güzergâhlar ve arazinin oransız tasviri dışında pek fazla şey içermemektedir. Askerî istihbaratın işlevinin biri de, sonradan haritalar tarafından sağlanacak türden bilgileri Romalı generallere vermekti.

Sezar'ın bir komutan olarak en güçlü taraflarından biri istihbarata faldan daha çok önem vermesiydi. Tüm Roma ordularında olduğu gibi, kendi ordusunda da *haruspex* adlı falcılar tarafından kurban edilen hayvanların bağırsakları düzenli olarak yorumlansa da, Galya Savaşları tarihinde faldan bir kez dahi bahsetmez.*** Suetonius sonradan şöyle yazmıştır: "Kötüye yorulan kehanetlerden kaynaklanan hiçbir korku onu bir teşebbüse atılmaktan alıkoyamazdı." Kehanetler kötü çıkınca Sezar ya onları umursamazdı ya da kendince açıklamaya çalışırdı. Bir keresinde kurban edilecek hayvan, kurban töreninden önce kaçtığında (özellikle kötüye alamet olarak yorumlanan bir olay) bile sefere devam etme kararı almıştı. İç savaş sırasında Kuzey Afrika'da askerî kahraman Scipio Africanus'un uzak akrabası Metellus, Scipio'ya karşı seferdeyken, Suetonius tarafından Scipio ailesinin "en aşağılık ve sefil" mensubu diye tanımlanan "Salvito" Scipio'yu maiyeti arasına alarak Scipio ailesinin Kuzey Afrika'da yenilmez olduğuna dair kehanetleri geçersiz kılmaya çalışmıştı.[58]

---

* Aralarında Sallust, Varro, Juvenal ve Lucanus da vardı.

** *Tabula Peutingeriana* diye bilinen, günümüze ulaşmış tek Roma haritası, değerinden ötürü 2007 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. 328'de kurulan Konstantinopolis'i gösterdiği gibi, 79 yılında Vezüv'ün patlamasının ardından tekrar inşa edilmeyen Pompei de haritaya dâhil edilmiştir.

*** Sezar'ın İç Savaş'ta Pompeius'a karşı savaşırken bir hayvan kurbanında çıkan ölüme dair kötü işareti dikkate almayışına dair sonradan yazdıkları, ordularına *haruspex*lerin eşlik ettiğini dolaylı olarak teyit etmektedir. (Dando-Collins, *The Ides*, S. 78.)

Sezar'ın fal ve kehanetleri dikkate almaması iki sebepten ötürü ilginç derecede ironiktir. Birincisi, MÖ 67'de Roma Cumhuriyeti'nin Yüksek Rahibi (*Pontifex Maximus*) seçilmişti. *Via Sacra* ("Kutsal Yol") üzerindeki resmi konut olan *Regia*'ya taşınmış ve burada *haruspex*ler tarafından kurban edilen hayvanların iç organlarının yorumlandığı birçok resmî kurban törenini himaye etmişti. Ancak Sezar'ın niyeti çoğunlukla siyasîydi. Siyaset ve dinin birbirine karışması onun bu göreve seçilmesini siyasî açıdan önemli bir basamak haline getirmişti. Sezar annesine, seçilmesini garanti altına almak için, Yüksek Rahip olarak seçilememesi halinde beş parasız kalmasına sebep olacak kadar çok rüşvet dağıttığını söylemiştir.[59]

Sezar'ın MÖ 44'te suikasta uğramasından önce tarihte uyarı mahiyetindeki en meşhur kehanetlerden birisini haber alması özellikle ironiktir. Shakespeare'in *Julius Sezar* eserinde, *Lupercalia* bayramı sırasında Roma şehri merkezinde yürüyen Sezar'a bir kâhin musallat olmuştur:

SEZAR: Kim o beni çağıran kalabalığın içinden?
Biri bağırdı, bütün müziği bastırıp.
Sezar diye. Konuş. Sezar durdu, dinliyor seni.
KÂHİN: Mart ayının on beşinden sakının.[60]

Gerçekte Mart'ın on beşine dair başlıca uyarı, ismi bilinmeyen bir kâhinden değil, Sezar'ın resmi konutu *Regia*'daki *haruspex* Spurinna'dan gelmişti. Kurban edilen hayvanların iç organlarını yorumladığında Spurinna, Sezar'ı tehlikede olduğuna dair uyarmış ve "onu tehdit eden tehlikenin en geç Mart'ın on beşine kadar geleceğini" söylemişti.* 15 Mart günü sabah erkenden yapılan dini ayinlerden sonra Sezar Spurinna'ya şöyle demişti: "Hani nerede kehanetlerin? Mart'ın on beşi geldi. Görmüyor musun, o korktuğun gün geldi ve ben hâlâ hayattayım." Spurinna ise "Evet, geldi ama hâlâ geçmedi" diye cevap vermişti. Sonra Spurinna sabah kurbanı olarak yardımcılarının tuttuğu bir kuşu boğazlamış ve iç organlarını incelemişti. Kuşun garip şekilli karaciğerini işaret eden *haruspex* "Bu ölüme dair kötü bir işaret." demişti. Sezar "Aynı şey İspanya'da Pompeius'a karşı savaşırken de başıma gelmişti." diyerek bu uyarıya gülmüş ve aldırış etmemişti.[61]

Ancak Sezar'ın o günün devamında yaşanacak suikastı, onun kehanetlere olan saygısızlığından değil, senato içinde kendine yönelik tehditlere dair istihbaratı dikkate almayışından kaynaklanmıştı. En iyi istihbaratın bile değeri kullanıldığı kadar iyidir. Muhtemelen tarihin en meşhur siyasî

* Suetonius'un söz konusu *haruspex*in adını Spurinna olarak tespit etmesi, Sezar'ın suikasta kurban gitmesinden sekiz ay sonra Cicero tarafından bir dostuna gönderilen ve Spurinna'nın "eski âdetlere dönülmezse cumhuriyetin büyük tehdit altında olduğunu" söylediğinden bahsettiği bir mektup sayesinde teyit edilmesi önemlidir. (Dando-Collins, *The Ides*, s. 77.)

cinayeti olan, Sezar'ın MÖ 44'te yaşanan suikastı buna başlıca örneklerdendir. Roma gibi dedikodu kazanı sürekli kaynayan bir başkentte, başlıca iştirakçilerinin yaklaşık altmış tanesi senatörlerden oluşan bu denli kalabalık bir komploda, Sezar'ın hayatına yönelik bir tehdidin söz konusu olduğu söylentisinin yayılacağı kesindi. Komplocuların gerekçeleri arasında farklılıklar olsa da, Sezar'ın sahip olduğu gücün özgür cumhuriyetin devamı için uygun olmadığı kanaati muhtemelen hepsinde ortaktı. Ona güçlü bir sadakatle bağlı kalmış olanlar bile sahip olduğu gücün aşırı olduğunu düşünüyorlardı. Geleneksel olarak, diktatör tayin edilenlerin görev süresi altı ayla sınırlandırılmıştı. Ancak 46 yılında Sezar'a on yıl süreli olarak bu yetki verildi ve 44 yılı başlarında ömür boyu diktatör (*dictator perpetuo*) tayin edildi. Birçok şeref payesine mazhar oldu ve sikkelere resmi henüz hayattayken basılan ilk Romalı oldu. Roma Cumhuriyeti'nin önceki dönemlerinde görülmemiş oranda güç ve şan sahibi olması ve risk alınca elde ettiği başarılar (en meşhuru, 49 yılında Rubicon Nehri'ni geçmesiyle başlattığı ve zaferle çıktığı iç savaştır) Sezar'ı kendine fazla güvenir hale getirmişti. 44 yılı başlarında Senato kendisine bağlılık yemini edince İspanyol muhafız birliğini dağıtmıştı. Dostları ile destekçilerinin yeni bir muhafız birliği kurması ve güvenliği için önlemler alması yönünde tekrar tekrar yaptıkları ricaları da reddetmişti. Komplocular zamana karşı yarışıyorlardı. Sezar 18 Mart'ta, birkaç yıl sürmesi beklenen yeni bir askerî sefere çıkacaktı. Mart'ın 15'inde Senato'ya son gelişi, onu öldürmek için en uygun ve belki de tek fırsattı. Sefer esnasında kendisine sadık askerî kuvvetlerin arasında onu öldürmek neredeyse imkânsız olabilirdi.[62] Sezar, 15 Mart'ta Senato'da kendisinin etrafını saran komplocular tarafından defalarca bıçaklanmış olsa da, Suetonius, yapılan bir otopside (günümüze kayıtları ulaşmış ilk otopsi) sadece göğsüne aldığı bir yaranın ölümcül olduğunun anlaşıldığını yazmıştır.[63]

Sezar askerî istihbarattan kendinden önceki tüm Romalı generallerden daha çok faydalanmış olsa da, bu durumun, Roma'nın askerî bir süper güç olarak yükselişine çok küçük bir katkısı olmuştur. Savaşta istihbaratın başlıca işlevi, düşman kuvvetler hakkında daha fazla bilgisi olan tarafın kendi kuvvetlerini daha etkili kullanmasını sağlayacak bir kuvvet çarpanı olmasıdır. Ancak Kartaca'nın yok edilmesinden sonra geç dönem Roma Cumhuriyeti'nin askerî üstünlüğü öyle büyüktü ki, rakiplerinden daha iyi istihbarata sahip olması savaşçı bir devlet olarak gücüne çok az katkı yapmaktaydı. Roma orduları disiplinleri, üstün silahları ve her şeyden önce büyüklükleriyle ünlüydü. MÖ ikinci yüzyıla gelindiğinde, müttefiklerinden aldığı askerlerinin yanında Roma Cumhuriyeti kendi vatandaşlarının yüzde on üçünü lejyonlarında silah altına almış bulunmaktaydı ki bu orana Büyük Frederick ve Napolyon zamanına kadar hiçbir Avrupalı güç erişememişti.[64]

4

Savaş Sanatı ve *Arthaşastra*: Çin ve Hindistan Nasıl Yunanistan ve Roma'dan Önde Başladı?

İstihbaratın savaş ve barışta önemli bir yere sahip olması gerektiğini iddia eden ilk kitaplar Eski Yunan veya Roma'da değil, Eski Çin'de ve Hint alt kıtasında yazılmıştı: *Savaş Sanatı* (*Sunzi bingfa*), Konfüçyüs'ün çağdaşı Çinli general Sun Tzu'ya (yaklaşık MÖ 544-496) atfedilir. Devlet idaresi konusunda uzunca bir siyasetname olan *Arthaşastra* ise Hindistan'ın kuzeyindeki Maurya Hanedanı'nın kurucusuna baş danışmanlık yapan Kautilya'ya (yaklaşık MÖ 350 – 283) atfedilir. *Savaş Sanatı*'nın kim tarafından yazıldığı tartışma konusudur. Sun Tzu tarafından değil de sonraları MÖ üçüncü yüzyılda bilinmeyen bir yazar (ya da yazarlar) tarafından[1] o dönem için eski usul olan bir edebi üslupla, büyük generalin itibarından faydalanmak amacıyla yazılmış olması muhtemeldir. Ancak yazarı kim olursa olsun, *Savaş Sanatı* günümüzde, "askerî bir harekâtın planlanması ve idaresi için mantığa dayalı bir ilkeler bütünü oluşturmak amacıyla yapıldığı bilinen ilk girişimdir."* Yirminci yüzyılın meşhur askerî tarihçi ve stratejistlerinden Sir Basil Liddell Hart, Sun Tzu'yu bütün askerî düşünürlerin en büyüğü olarak kabul etmiştir: "Geçmişin tüm askerî düşünürleri arasında belki sadece Clausewitz onunla mukayese edilebilir. Ama o bile iki bin yıl sonra yazmasına rağmen Sun Tzu'dan daha eskimiş ve modası geçmiş haldedir. Sun Tzu daha açık bir ileri görüşe, sezgiye ve ebedi bir geçerliliğe sahiptir."[2]

Savaş Sanatı ve *Arthaşastra*'nın yazarları savaş veya devlet idaresi hakkında daha önce yazılan çalışmalarda yapılmayan bir şey yapmışlardı: fal ve kehanetlerin (Klasik Yunan ve Roma'da istihbaratın gelişimini başlatan unsurlardı) ne savaşta ne de devlet idaresinde yeri olmadığı konusunda ısrar

* "Yunan ve Romalı yazarların birçoğunun aksine, Sun Tzu bahsettiği savaş hilelerinin detaylarıyla yahut yüzeysel ve geçici tekniklerle ilgilenmez. Onun amacı, hükümdarlara ve generallere bir savaşı başarıyla icra etmeleri konusunda yardımcı olacak sistematik bir el kitabı ortaya koymaktı." (Griffith (ed. ve çev.), *Sun Tzu: The Art of War*, s. X.)

etmişlerdi.* *Savaş Sanatı* şöyle diyordu: "Kehanette bulunulmasını yasakla ve batıl inançlardan doğan şüphelerden kurtul."[3]**

> Zeki bir hükümdarın ve bilge bir generalin düşmanı her hareket ettiğinde mağlup etmesinin ve sıradan insanlardan daha büyük başarılar kazanmalarının sebebi düşmanın durumu hakkında önceden bilgi sahibi olmasıdır. Bu bilgi ne ruhlardan ne tanrılardan ne eski olaylara benzerlik kurulmasından ne de astrolojik hesaplardan elde edilir. Düşmanın durumunu bilen insanlardan [casuslar] elde edilmelidir.[4]

Savaş Sanatı'nın merkezindeki başlıca savı, eserin ilk ve son cümlelerinde özetlenmiştir:

> Savaş bir devlet için hayatî öneme sahip bir konudur; ölüm kalım meselesidir; devletin varlığını devam ettirmesine ya da yok olmasına giden yoldur.
>
> ...
>
> Gizli faaliyetler savaşın esaslarındandır; ordu her hareketini bunlara dayanarak yapar.

Gizli faaliyetlerin temelinde casuslar vardır. *Savaş Sanatı* bunları beş türe ayırır:

- Düşman ülkesinde angaje edilen "yöresel ajanlar"
- Düşman devletin içinde bulunan "iç ajanlar"
- Düşmanın kendisine sadık kabul ettiği "ikili ajanlar"
- Düşmana yanlış istihbarat sağlamak için kullanılan "harcanabilir ajanlar"
- Düşman ordugâhından istihbarat getiren "yaşayan ajanlar"

  Bu beş tür ajan aynı anda kullanıldığında ve çalışma biçimleri kimse tarafından bilinmediğinde, bunlara "Kutsal Düğüm" denir ve bu bir hükümdarın en kıymetli varlıklarından biridir.

Savaş Sanatı, hem hükümdarın hem de askerî bir komutanın "Kutsal Düğüm" tarafından sağlanan istihbaratla yakından ilgilenmeleri konusunu özellikle vurgular: "Hükümdar beş tür ajanın bütün faaliyetlerinden haberdar olmalıdır... Bütün ordu içinde kimse komutanla emrindeki ajanlardan

---

* *Savaş Sanatı* gibi o da hükümdarın kehanetlere ve diğer batıl inançlara inanmaması konusunda ısrarcı olsa da, *Arthaşastra*, düşmanın ve rakiplerin batıl inançlarını suiistimal etmesini ve hükmettiği bölgelerin saf halkını kendisinin doğaüstü güçleri olduğuna inandırmasını tavsiye eder.

** Çinli filozof Han Fei de (yaklaşık MÖ 280 - 233) benzer şekilde devletleri mahvedecek şeyler arasında "bir mevsime ve güne bağlı kalmak, şeytanlara ve kutsal ruhlara ibadet etmek, ibadet ve kurbanlarla birlikte kaplumbağalar ya da bitki saplarıyla yapılan kehanetlere itimat etmek" olduğunu yazmıştır. (Loewe, *Divination, Mythology and Monarchy*, s. 168.)

daha yakın bir ilişki içinde olmaz..."[5]* *Savaş Sanatı*'nda istihbarat aldatma ile yakından ilgilidir: "Savaşın tamamı aldatmaya dayanır. Bu sebeple, güçlü olduğunda güçsüz gibi görün. Harekete geçtiğinde ise hareketsiz görün."[6] MÖ 480'deki Salamis Muharebesi'nde olduğu gibi, ajanların düşmana yanlış istihbarat sağladığına dair münferit örnekler olsa da[7] bunların sistematik bir şekilde kullanılmasını ilk kez *Savaş Sanatı* tavsiye etmiştir.

Ancak *Savaş Sanatı*'nın zaman zaman abartıya kaçtığı da bir gerçektir. En meşhur deyişlerinden birinde şöyle der: "Hem düşmanı hem kendini tanırsan, yüz muharebeye girsen bile mağlup olmazsın." Ancak, Churchill'in İkinci Dünya Savaşı'ndaki başbakanlığının ilk iki yılında öğrendiği gibi, istihbarat ve kendini tanımak tek başına askerî başarısızlığı engelleyemez.** Sağlam istihbarat, düşmanın baskın şeklinde gelişecek taarruzlarının ihtimalini azaltır ama bu taarruzlarda düşmanın mağlubiyetini garanti etmez. *Savaş Sanatı* çok fazla vaatte bulunarak güvenilirliğini zedelemiştir. Ancak yine de, "Hem düşmanı hem kendini tanı" sözü muhtemelen komutanlara verilen en iyi tek cümlelik tavsiye olarak yerini korumaktadır. Bu öğüdü tutan her komutan, düşmanı tanımak için hem örtülü istihbarat toplanılması ve hem de bu istihbaratın doğru şekilde değerlendirilmesi gerektiğini bilmek zorundadır.

Savaş Sanatı'nın öne sürdüğü istihbarat temelli savaş öngörüsünün önündeki başlıca engel, bunun Çin İmparatorluğu için zamanının çok ötesinde olmasıydı. Eser, yazılmasından sonraki yüzyıllar içinde bir dizi Çinli ve Japon âlim ve asker tarafından yakından incelenmiş olsa da[8] birleşmiş Çin'in imparatorlarının eski zamanlardan kalma türlü fallara ve çok sayıda alamete inanmayı, *Savaş Sanatı*'nın şart koştuğu gibi terk etmeleri ihtimal dışıydı. Çince edebiyatın en eski örneklerinden bazıları askerî harekât ya

---

* Tam olarak belgelenememiş olsa da, Sun Tzu'dan önce, Çin iç savaşlarında casusluk asırlar boyunca rol oynamıştır. *Savaş Sanatı*, Çin tarihinin en eski önemli casusunu Shang hanedanı hizmetinden firar edip, Shangların MÖ 1766'da Hsia tarafından tahttan indirilmelerinde payı bulunan bir ilticacı olarak tespit etmiştir. *Savaş Sanatı* öncesi askerî konularda yazılan şeylerden sadece çok ufak parçalar günümüze ulaşmıştır. (Sawyer, *Tao of Spycraft*, s. 7; Sawyer, "Subversive Intelligence", s. 30.)

** İkinci Dünya Savaşı sırasında, Alman ENIGMA ve diğer yüksek seviye düşman şifrelerinin kırılmasıyla elde edilen ULTRA istihbaratının, İngiliz kuvvetleri hakkındaki detaylı brifinglerle birleşmesi sonucu Winston Churchill, en azından Avrupa Cephesi'nde, İngiliz tarihinin en iyi bilgiye sahip savaş lideri olmuştu. Ancak başbakanlığının ilk iki yılında İngiltere kayda değer hiçbir zafer kazanamamıştı. Örneğin, Girit Muharebesi'nde (20 Mayıs – 1 Haziran 1940), tarihteki ilk kez görülen büyüklükteki Alman hava indirme harekâtının detayları hakkında ULTRA tarafından sağlanan istihbarat, İngiliz kuvvetlerinin buna direnmek için ihtiyaç duydukları modern teçhizattan mahrum olmalarını telafi etmemişti. Ancak İngiliz mağlubiyetine rağmen Alman zayiatı öyle yüksekti ki Hitler büyük çaplı hava indirme harekâtlarını yasaklamıştı. (Antill, *Crete 1941*.)

da hükümdar aileleri hakkında kaplumbağa kabukları ya da kehanet kemikleri üzerine kazınarak yazılmış şeylerdir. Falcılar kabukları ve kemikleri çatlatana kadar ısıtırlar ve oluşan çatlakların şekillerini yorumlayarak sorulara cevap verirlerdi. Ming hanedanının (1368 – 1644) son dönemlerinde tamamlanan büyük bir askerî külliyat olan *Wu-pei Chih*'in on cildinden dört tanesinin neredeyse tamamı falcılığa ve kehanetlere ayrılmıştır.[9]

Birleşik Çin'in ilk imparatoru Qin Shi Huang (MÖ 221 - 210), kendisinden önceki hükümdarlarla kıyaslanıp eleştirilmemek için şahısların elinde bulunan bütün tarih ve felsefe eserlerini toplatıp, sadece resmî izne tabi araştırmacıların erişebildiği imparatorluk kütüphanesine koydurmuştur. Ancak falcılık ve kehanetle alakalı eserlerin de aralarında olduğu, günlük işler için faydalı kitaplar toplatılmamıştı.* Qin, hükmettiği bölgelerdeki dağların tepelerine, başarılarının şerefine yazıtlar diktirmişti. Kendisinin semavi güçler adına hükmettiğini iddia etmiş ve yeni sarayını da Büyük Ayı takımyıldızı ile Kutup Yıldızı'nın şeklini örnek alarak tasarlamıştı. Çin'in birleşmesinden önceki "Savaşan Beylikler Dönemi" sonlarında düzenlediği askerî seferlerde *Savaş Sanatı*'nın etkisi olsa da olmasa da Qin'in kendisi imparator olarak daha çok kehanetler ve batıl inançların etkisi altında olmuştu. Ezoterik sanatlarda ustalaşmış kişiler, semavi ruhlarla yakın temasta olması ve ölümsüzlüğe ulaşması için onu kulelerde yaşamaya ve kuleler arasında yerden yüksek köprülerle hareket etmeye ikna etmişlerdi. Qin'in ölümden sonraki hayat konusundaki megalomanyak amaçlarının en dikkat çekici kanıtı hazırlattığı mezar odasıdır. Denizleri ve nehirleri cıvadan olan bir dünya modeliyle çevrili pişmiş topraktan atlar, silahlar, savaş arabaları, saray görevlileri, cambazlar, pehlivanlar ve müzisyenlerin eşlik ettiği, her birinin yüzü ayrı ayrı betimlenmiş, pişmiş topraktan 8000 adet savaşçı (henüz hepsi gün yüzüne çıkarılamamıştır) tarafından korunmaktadır.[10]

Qin'in öte alemdeki imparatorluğu konusundaki sınırsız ihtirası, onun bu dünyadaki imparatorluğunun zaaflarını görmesine engel olmuştur. MÖ 210'daki ölümünden sonraki dört yıl içinde imparatorluk genelinde isyanlar patlak vermiş, yeni inşa edilen başkenti yakılmış ve son Qin imparatoru öldürülmüştü.[11] Kısa süren Qin hâkimiyetinden sonra başa geçen ve MÖ 206'dan MS 220'ye kadar olan dönemin büyük kısmında** Çin'i yöneten Han hanedanı imparatorları da batıl inançlara ve kehanetlere Sun Tzu

* Qin, bazen iddia edildiği gibi, tarih ve felsefe konusundaki eserlerin sistemli şekilde imha edilmesi emrini vermemiştir. (Lewis, *Early Chinese Empire*, S. 988.)

** Han Hanedanı iki ana döneme ayrılır: MÖ 206'dan MS 9'a kadar tahtta kalan Batı ya da Erken Han dönemi ve MS 25'ten 220'ye kadar tahtta kalan Doğu ya da Geç Han dönemi. Wang Mang isimli bir devlet görevlisi MS 9'da tahtı ele geçirmiş ve MS 25'e kadar tahtta kalmıştır.

tarafından önerilen istihbarattan daha çok ilgi göstermişlerdi. MÖ 89'da yayımlanan bir buyruk, kaplumbağa kabukları ve civanperçemi saplarıyla fal bakmayı yeni projelere devam etme kararı verme konusunda yerleşik bir imparatorluk uygulaması haline getirmişti. Fal bakma, bazen seferlerde komutanların seçimine karar vermek için de kullanılmıştı.[12*]

Han imparatorlarının aksine, hanedanın son yıllarının en başarılı savaşçı beylerinden Cao Cao, Sun Tzu ve *Savaş Sanatı*'nın ateşli bir takipçisi idi. "Kehanetler ve doğaüstü alametlerle hakkında konuşmanın komutanlara yasaklanması" gerektiğine inanıyordu.[13] İmparatorluğun birliğini bozan ve MS 220'den 280'e kadar süren "Üç Krallık" döneminde Çin'in kuzeyindeki en güçlü devlet olan Cao Wei krallığının temelleri onun askerî zaferleri sayesinde atılmıştı.** Cao, acımasız bir savaşçı lider olarak nam salmıştı. Çince'de yaygın olarak kullanılan "Cao Cao'yu anarsan Cao Cao gelir" deyişi, "iti an çomağı hazırla" deyişinin hemen hemen benzeridir. Ancak Batılı askerî tarihteki diğer tüm komutanların aksine Cao üretken bir şair idi. *Savaş Sanatı*'na eklediği açıklayıcı notlar, eserde verilen dersleri dikkatlice değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin "bilge komutan" için "hem olumlu ve hem de olumsuz şartları göz önünde bulundurması" talimatına şu yorumu eklemişti: "Fırsatların barındırdığı tehlikeleri ve tehlikelerin barındırdığı fırsatları göz önüne alır." Casusların kullanılması konusunda ise Cao "Düşmanın içindeki hainlerden faydalan." diye vurgulamıştı.[14] Cao'nun ölümünden sekiz asır sonra, onun ve diğer askerî uzmanların *Savaş Sanatı*'na eklediği yorumlar ana metinle bütünleşmiş ve eserin resmi versiyonu haline gelmişti; on sekizinci yüzyılda ise yeniden tashih edilip eklemeler yapılmıştı.[15] 1977'ye kadar Çin'de genellikle kullanılan versiyon bu olmuştu. Ta ki önemli bir metnin orijinal nüshasının, yazılmasından iki bin yıl sonra keşfedilmesinin nadir bir örneği olarak, ince bambu kabuklarına yazılmış ve MÖ 118'de sahibiyle birlikte gömülmüş bir *Savaş Sanatı* nüshasının Shantung eyaletindeki bir mezarda bulunmasına kadar.***

Cao'dan sonra gelen imparatorların *Savaş Sanatı*'na onun kadar bağlı olduğuna dair herhangi bir delil yoktur. Hiçbirisi imparatorluğun

---

* Ancak buna itiraz eden bazı kişiler olmuştur. Bunlar arasında, "kaplumbağa kabukları ve civanperçemi saplarının insan talihini veya talihsizliğini anlayacak ve bunları belli edecek işaretler yahut sayısal kombinasyonlar üretebilecek ilahî veya gizemli özellikleri olduğunu" reddeden geç Han dönemi filozoflarından Wang Ch'ung da (MS 27 – yaklaşık 100) vardı. (Loewe, *Divination, Mythology and Monarchy*, s. 173-174.)

** Bazı tarihçiler "Üç Krallık" döneminin başlangıcını Han Hanedanlığı'nın ortadan kalkışının erken bir dönemi olarak belirlemişlerdir.

*** Benzer derecede eski metinlerin keşifleri arasında en çarpıcı olanı, yaklaşık MÖ 200 – MS 68 arası bir dönemde yazılmış olması muhtemel ve çok daha hacimli olan Ölü Deniz Parşömenleri'nin 1948 ile 1956 yılları arasındaki keşfidir.

sınırlarının ötesindeki dünya ile alakadar olmamıştır. Henry Kissinger'ın sonradan yazacağı gibi, birbirini takip eden hanedanların idaresinde "Çin, büyüklük ve gelişmişlik itibarıyla kendisine denk bir ülke veya medeniyetle asla uğraşmak zorunda kalmamıştır."[16] Barbar devletler tarafından, onlar hakkında yeterli bilgi sahibi olmayı isteyecek kadar tehdit edilmemiştir. İçeride ve sınırdaki çatışmalarda yürütülen örtülü faaliyetler, istihbarat toplamaktan daha büyük öneme sahip olmuştur. Suikast, Çin edebiyatında Batı edebiyatında olduğundan daha önemli bir tema idi. Gizli ajanların suikastçı olarak kullanılmasından bahseden yarı tarihî birçok kahramanlık öyküsünden biri de ilk kez MÖ üçüncü yüzyılda, *Savaşan Beyliklerin Hileleri*'nde anlatılan Yao Li'nin dehşet verici öyküsüdür. Anlatıya göre Yao Li, Wu Kralı Ho-lü tarafından sürgündeki Prens Ch'ing Chi'yi öldürmeye gönderilmeden önce, Ho-lü'nün kurbanlarından biri intibaını yaratabilmek için sağ elini kesip, karısını ve çocuklarını öldürmüştür. Ho-lü'nün, ondan intikam almak için istekli bir düşmanı gibi görünerek Ch'ing Chi'ye yaklaşmış ve onu öldürmeyi başarmıştır.[17] 1,500 yıl sonra, Ming hanedanının son yıllarında (1364 – 1644), önde gelen askerî düşünürlerden Jie Xuan, gizli ajanların başlıca görevinin örtülü eylemler olduğunu söylemiştir: "Ajanlar düşman komutanlarına korku salarlar, düşmanın en değerli komutanlarını öldürürler, düşmanın tahminlerini ve stratejilerini altüst ederler." Suikastın yanında, Jie Xuan ve diğer askerî düşünürler rüşvet, ayartma ve dezenformasyonu da tavsiye etmişlerdir.[18] Ming imparatorları, kendilerini hoşnutsuz eden devlet görevlilerinin çıplak kalçalarını sarayın bahçesinde (bazen öldüresiye) kırbaçlatmakla meşhurdular. Teşkilatlı bir güvenlik servisinden mahrum olduklarından, ihanetleri tespit etmek için muhbirlerden faydalanmışlardı: "Saraydaki hadımların ve imparatorluk muhafızlarının arasındaki ajanları sayesinde Ming imparatorlarının devlet memurlarına korku saldıkları sonucuna varmak çok da zor değildir."[19]

İmparatorluğun MS 221'de birleşmesinden sonraki iki bin yıl boyunca Orta Krallık, sınırlarının ötesindeki barbarların kendisine sunabileceği değerli bir şeye sahip olmasını olanaksız görüyordu. 1793'te Pekin'i ziyaret eden bir İngiliz heyeti, Çin sarayında ticarete ve Batı medeniyetinin ürünlerine ilgi uyandırmaya çalıştığında imparator, Kral III. George'a şöyle yazmıştı: "Elçilerinizin de gördüğü gibi her şeye sahibiz. Garip ve yabancı eşyalar benim için değersizdir ve ülkenizin üreticileriyle işim olmaz."[20] Çin tüm dünyadaki servetin üçte birine sahipti ve bütün Doğu Asya'yı kendisine tâbi görüyordu. Batılı güçler karşısında iki savaş kaybetmesinden sonra ancak 1861'de Batı'yla diplomasiyi yürütecek, dışişleri bakanlığının öyle ya da böyle muadili bir kuruma sahip olmuştu. O zaman bile, Kissinger'ın

belirttiği gibi, bunu "mevcut krizi aştıktan sonra lağvedilecek geçici bir önlem olarak görmekteydi." Çinli devlet adamı Prens Gong'a göre, bu kurumun işgal ettiği mütevazı bina "bunun diğer geleneksel devlet kurumlarına denk olmadığının ve Çin'in yabancı ülkelerle arasındaki farkı muhafaza ettiğinin bir göstergesiydi."[21] Batı karşısında uğradığı hezimetler ve diğer küçük düşürücü olaylardan sonra bile bir dışişleri bakanlığı kurma konusunda isteksizlik gösteren ve Çin'i son yöneten hanedan olan Qing hanedanlığı, düşman tehditlerine karşı casusluğun önemi konusunda Sun Tzu'nun ısrarını kavramaktan acizdi.

Yazıldığı tarih ve kim tarafından yazıldığı tartışmalı olsa da, erken dönem Hint siyasetnamesi olan *Arthaşastra* da *Savaş Sanatı*'yla hemen hemen aynı dönemde yazılmıştı.[22] Büyük İskender'in haleflerini durdurup, Hint alt kıtasını ilk kez tek bir idare altında birleştiren, Maurya Hanedanı'nın kurucusu Kral Çandragupta Maurya'nın (MÖ 317 – 293) baş danışmanlarından Kautilya (Çanakya diye de bilinir) tarafından yazıldığı genel kabul görmüştür. *Arthaşastra* savaş konusuna *Savaş Sanatı* kadar eğilmese de, içinde casusluk ve istihbarat faaliyetleri önemli yer tutar.

Eski Hint kültüründe köklü bir casusluk geleneği vardır. Günümüzdeki Hinduizm'in öncülü olan Veda dininde (MÖ yaklaşık 1500 – 500), göklerin ve yerin tanrısı Varuna, insanların hareketlerini sürekli gözetlemek için yıldızları casuslar olarak kullanır.* *Arthaşastra*, MÖ dördüncü yüzyılda son şeklini almış olması muhtemel Hindu kutsal kitabı *Mahabharata*'da casusluğa yapılan göndermelerden ilham alır. *Mahabharata*'da, dindarlığıyla meşhur Kral Yudhisthira'nın en az kendi kadar dindar danışmanı sofu Bhişma'ya sorduğu sorulardan biri de hükümdarın casusları nasıl kullanması gerektiğidir. Ömür boyu bekâret yemini etmiş bir din adamı olan Bhişma'nın cevabı şaşırtıcı derecede sinsidir:

> Kral casus olarak budala gibi ya da kör ve sağır gibi görünen kişileri görevlendirmelidir. Bu kişiler [kabiliyetleri konusunda] dikkatlice gözden geçirilmeli, bilgeliğe sahip olmalı, açlık ve susuzluğa dayanabilmelidirler. Kral gerekli özeni göstererek tüm danışmanlarının, dostlarının, oğullarının yakınına, şehrine, eyaletlerine ve kendisine tâbi beylerin ülkelerine casuslarını yerleştirmelidir. Casuslar birbirlerini tanımamalıdır. Ey Bharata'nın soyundan gelen boğa,** hükümdar ayrıca dükkanlara, eğlence yerlerine, insanların toplandığı kalabalık yerlere, dilenciler arasına, kendi

* Sanskritçe'deki *spash* kelimesinin tam karşılığı "temkinli gözcü" olmakla birlikte, "casus" olarak tercüme edilebilir.

** *Arthaşastra*'da krala hitap etmek için sık sık kullanılan bir ifadedir. (ç.n.)

> bahçe ve parklarına, âlimlerin buluştuğu ve toplandığı yerlere, kırsal bölgelere, kamusal alanlara, kendi maiyetini bulundurduğu yerlere ve vatandaşlarının evlerine casuslar yerleştirerek düşman casuslarından haberdar olmalıdır. Kralın edindiği istihbarat sayesinde düşman casusları tespit edilebilir. Bunlar bilinirse kral bundan çok fayda sağlayabilir.[23]

Mahabharata'nın sonunda, Yudhisthira (beş erkek kardeşiyle birlikte) göğe yükselir. Tarihte bunu yaptığı kaydedilmiş ilk casus şebekesi idarecisidir.

Arthaşastra'da hükümdarın birçok casusu için önerilen maske meslekler de en az Bhişma'nın önerdikleri kadar sinsidir. En çok tavsiye edilen rollerden biri, ayda bir veya iki kere sadece sebze ve yerde büyüyen otlarla beslenen ama sevdiği yemekleri gizlice yiyen münzevi din adamıdır. Onun takipçileri gibi davranan diğer casuslar da onun doğaüstü güçleri olduğu gibi fevkalade kutsal biri olduğu söylentisini yayma görevine sahiplerdir. Bu din adamının sözde ilahî ilhamla dillendirdiği kehanetler kralın otoritesini destekleyici mahiyettedir. Geleceklerini öğrenmek amacıyla avuç içi falına bakması için kendisine başvuranlara, şahsî başarılarının ancak hükümdara sadakatlerine bağlı olduğunu söyler.[24]

Arthaşastra, tüm dünyada, profesyonel bir istihbarat servisi kurulmasını tavsiye eden ilk kitaptı. Ülke içinde ve dışında faaliyet gösterecek devasa bir casus şebekesinin angaje edilmesi, kullanılması ve yirmi dokuz ana maske meslek kolunu (elli alt meslek dalıyla birlikte), şimdiye kadar gizliliği kaldırılmış siyasetname eserlerin hepsinin ötesinde, muazzam bir detayla anlatmıştır. Bu casus şebekesi öyle büyük bir önceliğe sahipti ki bizzat kral tarafından sevk ve idaresi edilmesi söylenmişti. Kralın bir günü, bir buçuk saatlik sekiz kısma ayrılmıştı ve istihbarata, diğer liderlerin günümüze ulaşmış günlük programlarında olduğundan çok daha büyük öncelik tanınmıştı. Öğleden sonraki bir buçuk saat yazışmalar, üst düzey devlet görevlileriyle görüşmeler ve "casuslardan ulaşan gizli istihbaratı" almaya ayrılmıştı; gün batımından sonraki bir buçuk saat tamamen "gizli ajanlarla görüşmeye" ayrılmıştı; gece yarısından sonraki bir buçuk saat de danışmanlarla görüşme ve casusları görevlerine yolcu etmeye ayrılmıştı.[25]

Kral önemli gizli ajanlarıyla şahsen ilgileniyor olsa da üst düzey devlet görevlilerinin de kendi ajan şebekeleri vardı. Bu haliyle, *Arthaşastra* dünyanın ilk tam teşkilatlı gözetleme devletini tahayyül etmişti. Krala, devlet içerisindeki hemen her bireyi kendi otoritesi için bir tehdit olarak kabul etmesi söylenmişti: Maiyetindeki üst düzey kişiler tahtı gasp etmeye kalkabilirler, köylüler ayaklanabilir, komutanlar tahta meydan okuyabilirlerdi.[26]

Ajan provokatörler hükümdara karşı potansiyel komploculları ortaya çıkarmak ve kraliçeyi baştan çıkarmaya cüret edecek üst düzey görevlileri

tespit etmek için görevlendirilecekti. *Arthaşastra*'nın tavsiyelerinden biri de, kralın bazen ordu komutanını herkesin gözü önünde görevinden azletmesi ama komutanla gizlice görüşerek tahta karşı komploya davet etmek için devlet görevlilerine gizlice adamlarını yollamasını istemesiydi. Kraliçeyi ayartması muhtemel kişilere bir rahibe yollanarak kraliçenin kendilerine âşık olduğu ve onu zengin etmek istediği bildirilir ve bu şekilde ifşa edilirlerdi. Bu tahriklere karşılık vermeyen devlet görevlileri masum sayılırlardı.[27]

Ajan provokatörlere verilen kilit görevler, modern otoriter bir istihbarat sistemine doğru atılmış ciddi bir adım olmaktan çok, Mauryalı ve bazı sonraki dönem Hintli hükümdarların paranoyak eğilimlerinin bir göstergesiydi. MÖ dördüncü yüzyılda Maurya İmparatorluğu'nun kurucusu Çandragupta Maurya'nın sarayında bulunmuş bir elçi, kralın suikasta uğramaktan çok korktuğu için her gece yatak odasını değiştirdiğini bildirmiştir.[28] *Arthaşastra*, ihaneti görülen devlet görevlilerine suikast düzenlenmesi için aşağıdaki gibi "gizli yöntemlere" başvurmayı hükümdarın bir görevi olarak ilan etmişti:

- Hainin kardeşi, bir gizli ajan tarafından, kardeşinin malvarlığının kendisine verileceği vaadiyle ayartılır; silahla ya da zehirle iş tamamlandığında ise kardeşini öldürmek suçundan kendisi de öldürülür.
- Fitneci devlet görevlisinin karısına aşk iksiri vererek güvenini kazanan dilenci bir kadın, karısının da yardımıyla devlet görevlisini zehirleyebilir.
- Eğer hain, cadılık yapmaya müptela ise, ermiş din adamı kılığında bir casus onu gizli bir ayine katılması için kandırır. Ayin sırasında zehirle ya da demir bir çubukla öldürülür. Ölümünün, gizli ayin sırasında ortaya çıkan bir aksilikten kaynaklandığı söylenir.
- Doktor maskesi altında bir casus, haini kötü huylu ya da tedavi edilemez bir hastalığa yakalandığına ikna edebilir ve ilacına ya da yemeğine zehir katarak onu öldürebilir.

Suikast görevleri için seçilen casuslar "ülkedeki en cesur kişiler, özellikle de şahsî emniyetlerini hiçe sayarak, para uğruna vahşi fillerle ve kaplanlarla dövüşmeye hevesli olanlar" arasından seçilecekti.[29] Devlet idaresi ve istihbarat üzerine erken dönemlerde yazanlardan çok azı suikast tertip etmek konusunda *Arthaşastra*'nın yazarı kadar hevesliydi: "Tek bir suikastçı, silahlar, ateş ya da zehir kullanarak, topyekûn seferber olmuş bir ordudan daha büyük bir başarı elde edebilir."[30]

Arthaşastra'nın suikastçı için biçtiği, bugün bakınca oldukça abartılmış görünen değer, iki bin yıl sonra Stalin devrinin sapkın komünistleri Leon Troçki ve Mareşal Tito'yu öldürme planı yapan Stalin ve onun dış

istihbarat örgütü tarafından da paylaşılmıştı. Her ikisi için de, suikastçının ve suikast metodunun seçiminde gösterilen marifet *Arthaşastra*'nın istediği standartlara uygundu. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemde, Troçki'nin öldürülmesi Stalin'in başlıca dış siyaset hedefi haline gelmişti. Suikastçı Ramón Mercader, Frank Jacson adına düzenlenmiş sahte Kanada pasaportuyla Troçki'nin Meksiko yakınlarındaki villasına girmeyi ve Troçki'nin sekreterlerinden birini ayartmayı başarmıştı.[31] Sovyet dış istihbaratının, Soğuk Savaş'ın başlarında Mareşal Tito'yu öldürmek için yaptığı plan ise çok daha dâhice idi. Stalin'in 1953'teki ani ölümü sonrası plan rafa kaldırıldığında, Sovyet suikastçı Yosif Griguleviç, Kosta Rikalı rolüne bürünmeyi başarmış, Belgrad'daki Kosta Rika elçisi olmuş ve Tito'yla baş başa görüşme imkânını yakalamıştı.[32]

Allen Dulles ve Soğuk Savaş'ın başlarındaki CIA yönetiminin *Savaş Sanatı*'nı iyi bilseler de, *Arthaşastra*'yı okumadıkları anlaşılmaktadır. CIA'in Planlar Direktörü (operasyonların başındaki kişi) Richard Bissell, 1960'ta Fidel Castro'ya suikast için plan yaparken, *Arthaşastra*'nın suikastçının seçiminde dikkatle izlenecek yol konusundaki tavsiyelerini dikkate almamıştı. KGB'nin aksine, CIA'in eğitimli suikastçıları olmadığı için, Bissell bu işi Birleşik Devletler'deki en profesyonel katiller olarak kabul görmüş Mafya'ya ihale etmeyi önermişti. Mafya'nın, Havana'da bol kâr getiren kumar ve fuhuş faaliyetlerini sekteye uğratan Castro'yu öldürmeyi arzu etmek için kendi sebepleri mevcuttu ama Bissell onların suikast yetenekleri konusunda yanlış bilgilendirilmişti. Al Capone'un eski adamlarından Johnny Rosselli ve FBI'ın aranan suçlular listesinde ilk onda yer alan Salvatore "Sam" Giancana'yla temasa geçildi. İkisi de Bissell'in Hollywood'dan esinlendiği, Castro'nun kurşun yağmuruna tutularak öldürüleceği bir mafya infazı fikrine sıcak bakmadılar. Giancana, tespit edilemeyecek bir zehir kullanılmasını tavsiye etti. Bissell'in talimatı üzerine CIA'in Tıbbî Hizmetler Bürosu tarafından, maymunlar üzerinde kullanıldığında "işi bitiren" botolinum toksini hapı hazırlandı. Ancak zehirlemek Mafya'nın tarzı değildi ve haplar Castro'ya ulaşamadan Küba'da bir yerde kayboldu. Bissell ve ekibi, zehir kullanmak için başka tür garip ve uygulanması mümkün olmayan planlar hazırlamakta ısrarcı oldular. Castro'nun en sevdiği puroların bir kutusunun tamamına ölümcül bir zehir bulaştırıldı. Bir başka puro kutusuna, Castro'nun halkın huzurunda sanrılar görerek itibarını zedelemesine vesile olacak bir kimyasal zerk edildi. Bunların ve CIA'in diğer zehir planlarının hiçbirinden bir sonuç alınamadı.[33] Bu planların hepsinde de, *Arthaşastra*'nın zehir kullanırken kurbana yakınlaşması çok dikkatle planlanan suikastçıların görevlendirilmesi yönündeki ısrarı göz ardı edilmişti.

İhanetinden şüphelenilen kişilerin gizli suikastlarla ortadan kaldırılmasına adanmış bir idareye sahip, gözetlenen bir toplumu savunan *Arthaşastra*'nın dış istihbarat konusundaki görüşleri yirmi birinci yüzyıl okuyucusu için daha az aşırı görülecektir. Yabancı düşmanlarla çatışma konusunda vardığı sonuç, *Savaş Sanatı*'nın "düşmanını tanı ve kendini tanı" öğüdüyle genel itibarıyla uyuşur. Ek olarak, *Arthaşastra*, kendi hakkında sahip olunan bilginin, düşman tarafından istismar edilebilecek zaafları ortadan kaldırmak için kullanılması öğüdünü verir: "Hiçbir düşman [kralın sırlarını] bilmesin. Ama o, düşmanının bütün zaaflarını bilsin. Bir kaplumbağa gibi, açıkta kalan uzvunu gizlesin."[34] Tıpkı *Savaş Sanatı*'nda olduğu gibi, *Arthaşastra* da düşman ülke nüfusu arasından, özellikle de üst düzey memurlardan, ajanlar devşirilmesini vurgular.

Ancak, ülke dışında casus devşirilmesi konusunda, bazıları *Mahabharata*'nın etkisini yansıtan önerileri gerçekçi olmayacak kadar iddialıdır:

> Bir kralın düşmanının, müttefikinin, tarafsız kralların saraylarında kralla birlikte on sekiz çeşit devlet adamını gözetlemek için, hepsi eli çabuk olan kendine ait casus ekibi olsun.
> Bu casusların çeşitleri şöyledir:
> - Evlerinin içinde: Kamburlar, cüceler, hadımlar, zanaat sahibi kadınlar, yarım akıllı kişiler, *mlecchalar*[*];
> - Şehirlerinde: Tüccarlar, casusluk kurumları;
> - Şehirlerin yakınlarında: inzivaya çekilmiş kimseler
> - Kırsal bölgelerde: Çiftçiler, rahipler;
> - Hudutlarda: Çobanlar
> - *Śramana*lar[**] ve ormancılar gibi ormanlarda yaşayan kimseler.[35]

Yabancı ajanların görevi sadece istihbarat toplamayı değil, psikolojik savaş ve yıkıcı faaliyetleri de kapsardı. *Savaş Sanatı*'nın son sayfasında, taraf değiştirip düşman safına iltica eden kıdemli bir devlet görevlisi yüzünden iki Çin hükümdarın devrildiği yazar.[36] *Arthaşastra*, "yıkıcı faaliyetler yoluyla mucize sonuçlar alınabileceğini" iddia eder.[37]

İki bin yıl sonra KGB'nin Hindistan içinde yıkıcı faaliyetlerle alınacak sonuçlar konusundaki beklentisinin, *Arthaşastra*'daki kadar abartılı olması bir ironi teşkil etmekteydi. 1973'te KGB dış istihbaratındaki en genç general olan, hırslı Oleg Kalugin, 1970'lerdeki Hindistan'ı, "hükümetin bünyesindeki İstihbarat, İstihbarata Karşı Koyma, Savunma Bakanlığı, Dışişleri

---

* "Vedik kültürden olmayan", "barbar", "yabancı" anlamına gelen Sanskritçe kelime. Eski Hindistan'da yabancı halklar için kullanılırdı. (ç.n.)

** Dini sebeplerle toplumdan uzakta inzivaya çekilmiş, ağır işler yaparak çile çeken ve nefsini terbiye eden kişiler için kullanılan Sanskritçe tabir. (ç.n.)

Bakanlığı ve polis içinde onlarca istihbarat kaynağı sunan, KGB'nin bir Üçüncü Dünya devletine hulûlüne örnek" olarak göstermiştir. KGB kayıtlarına göre 1973 yılına gelindiğinde, toplumsal hayatta hâkim olan yolsuzluk sayesinde, on Hint gazetesi KGB'den para almaktaydı ve bir basın ajansı da KGB kontrolündeydi. Başbakan İndira Gandhi'nin CIA tarafından suikasta uğrayacağına ikna edilmesi gibi bir dizi taktik başarıları olsa da, uzun vadede KGB operasyonlarının stratejik etkileri sınırlı olmuştu.[38]

Arthaşastra'ya, Hint edebiyatında on ikinci yüzyıla kadar atıf yapılsa da, sonradan neredeyse bin yıl boyunca ortadan kaybolmuştu. Bu Sanskritçe metin nihayet 1904 yılında Mysore Doğu Kütüphanesi'nin (şimdiki Doğu Araştırmaları Enstitüsü) kütüphanecisi Dr. Rudrapatnam Shamashastry tarafından tekrar keşfedilmiş ve 1909 yılında yayımlanmıştı. İlk İngilizce tercümesi, eser yazıldıktan iki bin yıl veya daha uzun bir süre sonra, 1915'te yayımlandı. *Arthaşastra* kısa sürede önemli Hint klasikleri arasında yerini aldı. Shamashastry'ye göre, 1927'de bir kopyasını hediye ettiği, şiddet karşıtlığının havarisi Mahatma Gandhi tarafından bile övgü aldı.[39] Bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanı Jawaharlal Nehru, bağımsızlıktan hemen önce hapisteyken kaleme aldığı klasikleşmiş popüler tarih eseri *Hindistan'ın Keşfi*'nde *Arthaşastra*'ya bazı atıflar yapmıştı. Erken yirmi birinci yüzyılda eserin meraklıları arasında bulunan Hindistan'ın eski dışişleri bakanı ve ulusal güvenlik danışmanı Shivshankar Menon, 2012'de Kautilya ve *Arthaşastra* üzerine verdiği bir konferansta şöyle demişti:

> *Arthaşastra*, harika bir kitap olmak için başlıca kıstaslardan birine sahip. Tekrar tekrar okunabiliyor. Her okuduğunuzda yeni bir şey öğreniyor ve olaylara yeni bir bakış açısı kazanabiliyorsunuz... Bu, bir devletin nasıl idare edileceği üzerine, yüksek bir gayeden (ya da *dharma*dan*) ilham alan, kesin ve açık öğütler veren, fiilî devlet yönetimi tecrübesinin sonucunda ortaya çıkmış bir siyasetnamedir. Sadece kural koyucu bir eser değil, aynı zamanda devlet idare etme sanatının gerçekçi bir tarifidir.

Menon'a göre, Hindistan'da stratejik düşüncenin sömürge döneminden çok uzun süre önce var olduğunu Hintlilere hatırlatmak için *Arthaşastra*'nın incelenmesi gereklidir:

> Çağdaş dönem öncesindeki tarihimizi ihmal etme hastalığına yakalandık ve çoğumuz Hindistan'ın [Batıdan çıkma] oryantalist karikatürlerine inanıyor. Hintlilerin kendi tarihlerini bir şekilde unuttukları ve bu tarihi yeniden keşfeden Batılılardan öğrenmeleri gerektiği fikri gibi, Hindistan'ın sözde tutarsız stratejik yaklaşımı da gerçekte sömürge

* "Evrenin düzenini sağlayan kozmik yasalar" anlamında kullanılan Sanskritçe kelime. (ç.n.)

döneminin icadıydı. "Yeniden keşfettikleri" tarih de, sömürge idaresinin ömrünü uzatmak ve bağımsızlıktan sonra da kendinden şüphe eder hale düşürüp, itaate istekli olmasını sağlamak için icat edilmişti.

... Kendi içimizde dürüst olmak gerekirse, günümüzde Hindistan'da stratejik düşünce konusunda geçerli olan çoğu şey, başka kültürlerin, başka zamanların, başka mekânların ve başka şartların ortaya çıkardığı konsept, doktrin ve kelime dağarcıklarından türetildi. Bu sebeple, kendi geliştirdiğimiz nükleer doktrin gibi birkaç saygın örnek dışında, ihtiyaçlarımızı karşılamaktan, siyasete etki etmekten ya da ulusal ve uluslararası söylemlerde kendine yer edinmekten aciz.[40]

Arthaşastra'yı "devlet idaresinin gerçekçi bir tarifi" olarak kabul etmek için oldukça seçici bir okuma yapmış olmak gerekir. *Arthaşastra*'nın açıkça ortaya koyduğu üzere, Ulusal Güvenlik Danışmanı'nın görevleri arasında, diğer görevlerle beraber; hükümete tüm Hint halkını nasıl gözetleyeceği, sahte ermişlerden nasıl ajan olarak angaje edileceği ve gerektiğinde içeride ve dışardaki düşmanları nasıl zehirleyerek ortadan kaldıracağı konusunda tavsiye vermek bulunmaktadır. Shivshankar Menon'un "tekrar tekrar okunmasını" salık verdiği kısımlar arasında bu konularla ilgili olanların bulunması pek muhtemel değildir.

Arthaşastra'nın aksine, *Savaş Sanatı* yirminci yüzyılda ulusal olduğu kadar büyük bir uluslararası üne de kavuşmuştu. Büyük oranda güvenilir olan ilk İngilizce tercümesi 1910'da (*Arthaşastra*'nın tercümesinden beş yıl önce), British Museum Doğu Kitapları ve Yazmaları Bölümü'nden Dr. Lionel Giles tarafından yayımlanmıştı.[41] Kitabın yayımlanması konusuna en çok ilgi göstermesi muhtemel Whitehall* yetkilisi, bir önceki yıl kurulan Karşı Casusluk Bürosu'nun (ileride MI5 olacak) başındaki Vernon Kell idi. Kell, İngiltere tarihinde Çince mütercim vasfına sahip tek istihbarat şefiydi ve Batı karşıtı Boksör İsyanı sırasında Çin'de bulunmuştu. Giles'ın tercümesinin yayımlandığı dönemde Kell, Almanya'nın savaş hazırlıklarının bir parçası olmasından korktuğu İngiltere'deki Alman casusluk faaliyetlerine karşı koymaya tümüyle odaklanmış haldeydi. *Savaş Sanatı*'nda istihbarata dayalı savaş ve aldatmaya (dönemin Batılı literatüründe eşi olmayan şekilde) yapılan vurgunun Kell üzerinde yarattığı etki, bu sebeple daha da artırmış olmalıdır.[42]

Çin'de ise, Mao Zedong, *Savaş Sanatı*'nı tüm Çin imparatorlarından daha fazla etüt etmişti. Komünistler ve Kuomintang rejimi arasındaki iç savaşta, yaverlerini kitabın bir kopyasını bulmaları için düşman arazisine

* Whitehall: Londra'da bakanlıkların büyük kısmının bulunduğu caddenin adıdır. İngiliz Hükümeti'ni ifade eden bir mecâz-ı mürsel olarak sıkça kullanılır. (ç.n.)

göndermişti. Sonradan, Mao'nun Kültür Devrimi'nden zarar görmeden çıkan eski Çin'in tek büyük düşünürü Sun Tzu olmuştu. 1975'te yayımlanan bir broşürde, "sağcı oportünist askerî çizgiyi eleştiri" ve "Konfüçyüsçülerin gerici görüşleri" konularında faydalı öğütler içerdiği belirtilmişti.[43] Sun Tzu'ya (ya da onun adıyla yazan her kim ise) Mao'nun Batı'daki en adanmış ideolojik muhalifleri de aynı derecede hayranlık duyuyordu. 1953'ten 1961'e kadar Merkezî İstihbarat Direktörü (CIA başkanı) olarak görev yapan Allen Dulles, "sadece casusluk yöntemlerinin dikkate değer ilk analizini yaptığı için değil aynı zamanda teşkilatlı bir istihbarat servisi konusunda ilk yazılı tavsiyeleri" için Sun Tzu'nun hakkını teslim eder: "Sun Tzu'nun kitabının, Mao Zedong'un favorileri arasında olması ve Çinli Komünist taktisyenler tarafından okunmasının istenmesi şaşırtıcı değil. Askerî seferleri ve istihbarat toplama faaliyetlerinde, Sun Tzu'nun öğretilerini açıkça uyguluyorlar."[44] Sonradan, Vietnam Savaşı sırasında, Henry Kissinger Amerikalı komutanları *Savaş Sanatı*'na ehemmiyet vermedikleri için eleştirmiştir: "Ho Chi Minh ve Vo Nguyen Giap, önce Fransa'ya, sonra da Birleşik Devletler'e karşı Sun Tzu'nun dolaylı saldırı ve psikolojik savaş prensiplerini uyguladılar ... Bu talimatları görmezden gelmenin, Amerika'nın Asya'daki savaşlarında yaşadığı hüsranın önemli sebeplerinden biri olduğu söylenebilir."[45]

Kissinger, 1970'lerde görüştüğü Mao, Zhou Enlai ve diğer üst düzey Çinli siyasî karar alıcıların derin bilgilerinin, başta Sun Tzu olmak üzere eski çağın stratejik bilgeliğinden faydalanabilmelerinden kaynaklandığına ikna olmuştu. Mao'nun dış siyaseti "Lenin'den çok Sun Tzu'ya borçlu idi". Mao "birbirine zıt görünen stratejileri aynı anda takip edecek kadar Sun Tzu'ya bağlıydı".[46]

> Bugün bile, Sun Tzu'nun yazdığı metin, onu dünyanın önde gelen strateji düşünürleri arasına dâhil eden bir öneme ve kavrayışa sahiptir.
>
> Sun Tzu'yu Batılı strateji yazarlarından ayıran özelliği, onun salt askerî meselelerden çok psikolojik ve siyasî unsurlara dikkat çekmesidir.[47]

Ancak Kissinger, Mao ve haleflerinin, *Savaş Sanatı*'nın düşman kuvvetler bünyesinde, son derece cömertçe ödüllendirilmesi gereken ikili ajanların kullanılmasının önemine yaptığı vurguyu tamamen benimsediklerinden bahsetmez. Bu ajanlardan biri de, Çin doğumlu Amerikan vatandaşı Larry Wu-tai Chin idi. CIA'de çalışırken Çinlilerden bir milyon dolar para almış ve 1980 yılında, uzun yıllar ifa ettiği, tamamen yanlış kanaatlere dayanarak, liyakatle yürüttüğü düşünülen hizmetleri karşılığında CIA tarafından madalyayla ödüllendirilmişti. Chin, casusluktan yargılanırken, Pekin'e

ilettiği gizli belgelerin arasında, 1972 yılında yaptığı tarihî ziyaretle Çin'i ziyaret eden ilk Amerikan başkanı olan Richard Nixon tarafından ziyaret öncesi hazırlanan ve komünist rejimle ilişkileri normalleştirmeyi hedeflediğini belirten gizli bir muhtıranın da bulunduğunu itiraf etmişti. Chin mahkeme heyetine "Başkan Nixon'ın çark ettiğini görmek beni şaşırtmıştı. Bunu Zhou En-lai'nin de görmesini istemiştim." demişti. Nixon'ın muhtırası muhtemelen Zhou tarafından Mao'nun da dikkatine sunulmuştu.[48]

Yirmi birinci yüzyılın başlarında, CIA İstihbarat Araştırmaları Merkezi, Sun Tzu'yu, Allen Dulles'ın pay biçtiği şekilde, istihbarat tarihinin merkezindeki isim olarak kabul etmeye devam etti. Sun Tzu'nun öğretileri üzerine yazan ve anadili İngilizce olan tarihçilerden biri de, sırasıyla CIA, ABD Ulusal İstihbarat Direktörlüğü ve Ulusal Güvenlik Teşkilatı'nda (NSA) tarihçilik yapan Dr. Michael Warner olmuştur.[49] Özellikle bilim ve teknoloji alanında artan Çin casusluk faaliyetleri, *Savaş Sanatı*'nın yirmi birinci yüzyılda Amerika'daki popülaritesini korumasını sağlamıştır. West Point* ve diğer Amerikan askerî okullarında tavsiye edilen bir ders kitabı olmuştur ve hâlâ da öyledir.

2006 yılında Beyaz Saray'a yaptığı bir ziyarette Başkan Hu Jintao, Başkan George W. Bush'a *Savaş Sanatı*'nın İngilizce ve Mandarin dilinde yazılmış ipek birer nüshasını hediye etmiştir. Ancak bir nebze utanç verici yanlış anlaşılmalar ziyarete gölge düşürmüştü. Çinliler bunu resmi bir ziyaret olarak düşünmüşler ancak Beyaz Saray bu şekilde düşünmemişti. Bu sebeple de, önemli devlet merasimlerinde olduğu gibi akşam yemeği değil, öğle yemeği tertiplenmişti. Yemekten önce Çin Halk Cumhuriyeti milli marşı, Tayvan'ın resmî adı olan Çin Cumhuriyeti'nin milli marşı olarak anons edilmişti.[50] Bu gaflara rağmen, Sun Tzu yerini daha da sağlamlaştırarak Amerikan havalimanlarındaki kitapçıların kült şahsiyetlerinden biri haline geldi.

Hu'nun Beyaz Saray'ı ziyaret ettiği sıralar, Birleşik Devletler'in Sun Tzu'ya olan başlıca stratejik ilgisi artık onun savaş ve casuslukla alakalı öğretilerine değil, *Savaş Sanatı* ve "yumuşak güç" konseptine kaymıştı. Bu konsept Harvard akademisyenlerinden, ABD Ulusal İstihbarat Konseyi Başkanı Profesör Joseph Nye tarafından, "istediklerini zor kullanarak veya bedelini ödeyerek değil, cazibe yoluyla elde etme kabiliyetini" tanımlamak amacıyla 1990 yılında geliştirilmişti (2004'te tekrar gözden geçirilmiştir).[51] *Savaş Sanatı* çoğunlukla askerî bir zafer elde etmek için arazinin kullanılmasından casusların rolüne kadar gerekli önlemler üzerine eğilse de, Sun Tzu, maharetin doruk noktasının "düşmana savaşmadan boyun eğdirmek"

* Amerikan Kara Harp Okulu (ç.n.)

olduğunu da söylemiştir.[52] Yapılan resmi tebliğe göre, 2007'de yapılan 17. Çin Komünist Partisi Kongresi'ndeki açılış konuşmasında Başkan Hu "ülkenin 'yumuşak gücü' olarak Çin kültürünün geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştı." Bir yıl sonra Nye, yumuşak güç ve *Savaş Sanatı* arasındaki bağa dikkat çekmişti. Sun Tzu'nun "maharetin doruk noktasının asla savaşmak zorunda olmamak olduğu ve muharebenin başlamasının siyasî bir başarısızlık anlamına geldiği" sonucuna vardığını söylemişti. "Zeki" savaşçı "zor kullanmanın sert gücünü anladığı gibi, cazibenin yumuşak gücünü de" anlamalıydı. Nye, "Cezbetmek her zaman zor kullanmaktan daha etkilidir. Demokrasi, insan hakları ve bireysel haklar gibi çoğu değer de son derece cezbedicidir." diye yazar.[53] Çin'in sorunu, devasa ekonomik gücüne rağmen, kendine has demokrasisi ve insan haklarının "son derece cezbedici" olma emaresi göstermemesidir.

Ancak Sun Tzu Amerikalı yayınevleri için son derece cezbedici hale gelmiştir. 2011 yılında Amazon üzerinde onun *Savaş Sanatı*'ndaki öğretilerine dayanan 1.500 kitap satıştaydı. Bunlar arasında *Başarı İçin Sun Tzu: Zorlukları Aşmak ve Hayatınızdaki Önemli Hedeflere Ulaşmak İçin Savaş Sanatı'nı Nasıl Kullanmalısınız* (Gerald ve Steven Michaelson), *Kadınlar İçin Sun Tzu* (Becky Sheetz-Runkle), *Golf ve Savaş Sanatı: Sun Tzu'nun Ebedi Stratejileri Oyununuzu Nasıl Değiştirebilir* (Don Wade) gibi kitaplar vardı. Sun Tzu ünlüler arasında da takipçiler kazanmıştı. "Nereye giderseniz gidin güzel giyinin, hayat kalabalıklar arasına karışmak için çok kısa" sözünün sahibi Paris Hilton *Savaş Sanatı*'nı okurken fotoğraflanmıştı.[54]

İlginç şekilde, hem Amerika'daki Çin casusluk faaliyetlerinin hem de Sun Tzu'nun Amerikan kitap piyasasındaki çekiciliğinin en tepeye ulaştığı bir dönemde, onun casusluk üzerine olan öğretileri Amerikalı yayıncılar ve meşhurların çok azından ilgi görmüştü. Casusluğun, en önemli devlet faaliyeti olduğunu ilk söyleyen kişi olduğu büyük oranda unutulmuştu. Ancak Pekin'de bu unutulmamıştı. Çin rejiminin, Sun Tzu'nun yumuşak güç konusundaki öğretilerine olduğu gibi casusluk konusundaki öğretilerine de bağlı olduğuna şüphe yoktur. Çin'in yirmi birinci yüzyılda, muhtemelen tarihteki en genişi kapsamlı operasyonları olan, Batı'daki bilim ve teknoloji istihbaratı operasyonları *Savaş Sanatı*'nın sonunda yer alan "en zeki kişileri ajan olarak kullanabilen [devletler ve komutanlar] büyük işler başarabilir" öğretisiyle uyum içindedir.

5
Roma İmparatorluğu ve *Aşağı Irklar*

Julius Sezar'ın MÖ 44'te suikasta uğraması[1] Roma Cumhuriyeti'ni kurtaramamıştı. Hemen ardından, neredeyse yirmi yıl süren ve Sezar'ın hem yeğeninin çocuğu hem evlatlığı olan son derece hırslı Octavian'ın zaferiyle sonuçlanan bir iç savaş başlamıştı. Başlarda cumhuriyetçi bir görüntü sergileyen Octavian, MÖ 27'de Augustus adıyla imparator olarak Julio-Claudian Hanedanı'nı kurmuş ve MS 14'teki ölümüne kadar iktidarda kalmıştı.

Sonraki iki yüzyıl, genellikle Roma hâkimiyetinin Avrupa'nın büyük kısmında barışı tesis ettiği *Pax Romana*'nın* altın çağı olarak hatırlanır. Ancak, MS 9'da Augustus'un kuvvetlerinin günümüz Osnabrück şehrinin kuzeyindeki Teutoburg Ormanı'nda Cermen barbarlar karşısında korkunç bir yenilgiye uğraması sonucu *Pax Romana* Ren Nehri'nin doğusuna ulaşamamıştı. Bu yenilgi, Augustus'un Julius Sezar'dan daha az kavradığı Roma askerî istihbaratının başarısızlığını çarpıcı şekilde gözler önüne sermişti. MS 7'de bölgede Roma yasalarını hâkim kılıp, vergi toplamak üzere Germania valisi olarak tayin edilmiş olan Publius Quinctilius Varus, o sırada felaketten sorumlu günah keçisi idi. Varus'un kariyerinin önceki dönemlerinde Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki hiçbir faaliyeti onun bir komutan olarak yetersizliğine delalet etmez.[2] Ancak çoğu Romalı gibi, barbarları anlama konusunda ciddi eksikliği vardı zira onları *Untermenschen*** olarak görüyordu (tıpkı iki bin yıl sonra Nazilerin Slavları aşağılamak için kullandığı tabir gibi). Varus, Cermen barbarlar arasında üst seviyede bir köstebek bulundurduğu için şanslıydı: Augustus tarafından Roma vatandaşlığı verilen ve sadakatini Roma'ya sunan, kuzey Ren vadisindeki Cherusci kabilesinin önde gelenlerinden olan Segestes. MS 9'da, kabilesinin mensupları dışarıdan boyun eğmiş gibi görünseler de, kendisinin

* Pax Romana: Latince "Roma Barışı" (ç.n.)

** Almanca "Aşağı Irklar" (ç.n.)

başlıca rakibi olan Arminius (günümüz Almancasında Hermann olarak bilinir) önderliğinde büyük bir isyana hazırlandıkları konusunda Varus'u uyarmıştı. Segestes, bir ziyafet esnasında Varus'la otururken (ya da sedirde uzanırken) Arminius ve bütün Cherusci liderlerini (muhtemelen şüphe çekmemek için kendisi de dâhil olmak üzere) tutuklamasını ve sonra "suçluyla suçsuzu ayırmasını" önermişti. Ancak Varus, ilkel ve görünürde iş birliği yapan Cherusci kabilesinin isyan edebileceği ihtimalini ciddiye almamıştı.[3] Romalı tarihçi Valleius Paterculus sonradan şöyle yazacaktı: "Kader artık [Varus'un] basiretini bağlamıştı."[4]

MS 9'un sonbaharında Varus, üç lejyon ve Romalı olmayan yardımcı kuvvetlerle birlikte Weser Nehri'nin batısındaki yazlık ordugâhından ayrılıp, Ren yakınlarındaki kışlık ordugâha hareket etti. Askerleri ile orduyu takip eden siviller birbirine karışmış halde, on dört kilometre uzunluğunda düzensiz bir yürüyüş kolunda ilerlemiş olması, olası bir pusuya karşı ciddi bir önlem alınmadığına kuvvetli bir delil teşkil eder.[5] Fakat Varus'un birlikleri, Arminius idaresindeki Cherusci kuvvetleri tarafından baskına uğradılar. Teutoburg Muharebe sahasında yakın zamanda yapılan arkeolojik araştırmalar, Romalıların, kendilerine karşı taarruz için manevra imkânı sunmayan, bir kilometre eninde bir dağ geçidinde pusuya düştüklerini göstermektedir.[6] Muharebe Roma ordusunun sağanak yağmur ve çamur yüzünden olduğu yere çakılıp kaldığı üç gün boyunca sürmüştür. Tarihçi Lucius Annaeus Florus muharebe sonrası yaşanan katliamın dehşet verici bir tasvirini sunar:

> Oradaki bataklıklarda ve ormanlarda yaşanandan daha büyük bir kıyım asla yaşanmadı, barbarlar tarafından yapılan dayanılmaz hakaretlerin daha dayanılmaz olanı yapılmadı... Bazı Romalıların gözlerini oydular ve bazılarının ellerini kestiler. Bir tanesinin dilini kestikten sonra ağzını kapatarak diktiler ve adamın dilini elinde tutan bir barbar "Sonunda tıslamayı bıraktın, seni yılan." dedi.[7]

Benzer derecede korkunç bir akıbete uğramak istemeyen Varus intihar etti.[8] Felaket haberini alan Augustus'un tepkisi, kafasını Palatino Tepesi'ndeki sarayının duvarlarına vurup tekrar tekrar bağırmak olmuştu: "Varus, bana lejyonlarımı geri ver!"[9] Sonradan Germanicus (Augustus'un halefi olan Tiberius'un yeğeni) Cherusci kabilesinden intikam almak için Germanya'ya geri dönmüştü ve esir aldığı barbarları yürüttüğü bir zafer alayıyla ödüllendirilmişti. Töreni izleyenler arasında Roma'ya hala sadık olan Segestes de vardı.

Roma'nın Elbe Nehri'ne ilerleme hevesine son veren Teutoburg'daki felaket, istihbarat zaafının çarpıcı bir örneğidir. Bu zaaf, istihbaratın elde

edilmesinden çok değerlendirilmesiyle alakalıdır. Romalılar, kendilerine Cherusci isyanı tehdidi konusunda bilgi vermek için Segestes kadar iyi bir hulul ajanı bulamazlardı. Ancak Varus, barbar *aşağı ırkların* ilkelliğine öylesine kesin biçimde kani olmuştu ki uyarıları dikkate almamıştı. Tıpkı kendinden iki bin yıl sonra Hitler'in Doğu Avrupa'yı ele geçirmek için başlattığı savaşta Slavların direnme kabiliyetini hafife alması gibi. Teutoburg'dan yarım yüzyıl sonra, barbar Iceni kabilesinden gelen tehdidin benzer şekilde hafife alınması Britanya'daki Roma hâkimiyetinin devamını tehlikeye düşürmüştü.

Roma İmparatorluğu'nun kuruluşundan sonra istihbarat toplama konusundaki en belirgin değişiklik imparatorluk sınırlarında değil, Roma'da yaşanmıştı: Kendilerine karşı kurulan (hem gerçek hem hayalî) komplolar yüzünden tedirgin olan imparatorlar tarafından artan sayıda muhbir kullanımı. Augustus şahsî güvenliğine büyük önem verirdi. Suetonius'un yazdığında göre, manevi babası Julius Sezar'la aynı akıbeti paylaşmaktan korkan Augustus, MÖ 18'de Senato'nun tasfiyesi sırasında kılıç kuşanmış, kıyafetinin altına göğüs zırhı giymiş ve on kişilik bir muhafız kıtası tarafından korunmuştur. Senatörlerin üzerleri hançer taşıma ihtimallerine karşı arandıktan sonra, onun yanına ancak teker teker yaklaşmalarına müsaade edilmiştir.[10]

Augustus'a karşı düzenlenecek sözde komplolar hakkındaki istihbaratın büyük kısmı muhbirlerden (onun zamanına kadar çok bir anlam ifade etmeyen *delator* ismiyle adlandırılırlardı) gelmekteydi.[11] Onların getirdiği istihbaratın değerlendirilmesinde Augustus bizzat dâhil olmaktaydı. Bazı zamanlar istihbarat toplama işini seks âlemleriyle birleştirirdi. Augustus'un cinsel iştahına neredeyse hayran olmuş görünen Suetonius, dostlarının ona kadın bulmakla mükellef olduklarını ve hem evli hem de bekâr kadınlara, imparatorun beklentilerini karşılayacaklarından emin olmak için, adeta pazarda satılan köleler gibi çırılçıplak soyunmalarını emrettiklerini yazar. Suetonius'un yazdığına göre, Augustus, evli kadınlarla olan çok sayıda cinsel birlikteliği sırasında onlara kocalarının kendisine karşı komplo kurup kurmadıklarını sorardı. Bu cinsel birlikteliklerini de saklamaya çalışmazdı. Marcus Antonius'un anlattığına göre, yemekli bir akşam eğlencesinde konsül seviyesinde bir adamın karısını yatak odasına götürmüş, kadın "kulakları kıpkırmızı ve saçları darmadağın halde" geri dönmüştü.[12] Cinsel ilişkileri hariç, Augustus kendi sırlarını şiddetle muhafaza ederdi. Kâtibi olan Thallus'un, ona ait mektuplardan birinin içeriğini ifşa etme karşılığında 500 dinar rüşvet aldığını öğrendiğinde onun bacaklarını bizzat kendisi kırmıştı.[13] Augustus'un şahsî güvenliğini muhafaza etmek konusunda

başarısının en büyük göstergesi, neredeyse yetmiş yedi yaşına kadar tahtta kalması ve sonra doğal sebeplerle ölmesiydi (Ondan daha yaşlı tahta geçen tek imparator, "Altı İmparator Yılı" olarak anılan 238'de yetmiş dokuz yaşındayken tahta çıkan I. Gordian olmuş ve intihar etmeden önce sadece bir ay hüküm sürmüştür).

Augustus'un, komplolardan bir hayli korkan halefi Tiberius (MS 14-37) zamanında muhbirlerin sayısı gözle görülür oranda artmıştır.[14] Tarihçi Tacitus, *delator* mesleğinin kamu çıkarlarından çok şahsî menfaatler için yapıldığını, bazı fakir adamları zengin ettiğini, "iğrenilecek adamları kendilerinden korkulur" hale getirdiğini yazar. Tiberius'un muhbirlerinin kurbanları arasında, Capri'deki sarayında düzenlenen âlemler (Suetonius ve Tacitus tarafından şehvetli detaylarla anlatılmıştır) hakkında hakikate dayalı hikâyeleri yayanlar da bulunuyordu.[15] Stoacı filozof ve devlet adamı Seneca'nın yazdığına göre: "Tiberius Sezar'ın hükümdarlığı zamanında, Roma vatandaşlarının yaşamları üzerinde iç savaşlarda olduğundan daha ağır etkisi olan, oldukça yaygın ve neredeyse genelgeçer hal almış olan ihanetle itham etme furyası vardı."[16]

Tam anlamıyla doğru olmasa da, Seneca'nın anlatımı Tiberius'un hükümdarlığı zamanındaki ihbar kültürünün yarattığı korku iklimini yansıtır. Suetonius, imparator Gaius'un (Caligula adıyla bilinir) hükümdarlığının başında halkın desteğini kazanmak için "muhbirlere kulak asmayacağını" ilan ettiğini yazar.[17] MS 54'te Claudius'un ardından tahta geçen İmparator Nero, muhbirlerin ödemelerinin dörtte üç oranında azaltılacağını duyurmuştur.[18] Ne Caligula ne de Nero bu sözlerini tutamamışlardı. Nero, eski arkadaşı ve sırdaşı Seneca'ya, muhtemelen ilgisi dahi olmayan bir komploya iştirak ettiği gerekçesiyle intihar etmesini emretmişti.[19]

Augustus'un, Julio-Claudian Hanedanı'na mensup dört halefi de (Tiberius, Caligula, Claudius ve Nero), muhtemelen kendilerinden sonraki birçok imparator gibi muhbirlere olduğu kadar kehanetlere, alametlere ve fallara da önem vermişlerdi. Suetonius'un yazdığına göre, Caligula kendisine yapılacak olan suikastı astrolog Sylla ve onun kötüye yorduğu alametler vasıtasıyla öğrenmişti ki bunlar arasında kurban edilen bir flamingonun kanının üzerine sıçraması da vardı. Antium'daki kâhin, Cassius'un kendisine karşı bir komplo kurduğu söylediğinde Caligula Asya prokonsülü Cassius Longinus'un idam edilmesini emretmişti. Ancak yanlış Cassius'u seçmişti. MS 41'de gerçekleşecek suikast komplosunun lideri Cassius Chaerea idi.[20] Tacitus genellikle abartısız bir üslupla yazsa da, Julio-Claudian hanedanı zamanında gerçekleşecek rejim değişikliğine işaret eden alametler hakkında yazdıkları komik olacak kadar safçadır. Ona

göre, "birbirini takip eden doğaüstü olaylar" Claudius'un MS 54'teki ölümünün yaklaştığını belli etmişti. Bunlar arasında göklerden ateş yağarak askerlerin çadırlarıyla sancaklarını tutuşturması, Capitol tepesine bir arı sürüsünün musallat olması, "şahin pençelerine sahip bir domuzun" ve "çift cinsiyetli bebeklerin" doğması da vardı.[21] Claudius'un halefi Nero, öldürdüğü annesinin hayaletinin kendisine musallat olduğuna inanıyordu ve "kendisine olan öfkesini dindirmek için" büyülü ayinlerle annesinin gölgesini çağırmaya çalışmıştı. Caligula gibi o da astrologlardan yardım istemiş ve Delfi kehanet merkezine danışmıştı.[22]

Nero zamanında Roma'nın emperyal egemenliğine karşı başlıca tehdit Britanya'da ortaya çıkmıştı.* Tarihçiler Tacitus ve Cassius Dio,** günümüzde Doğu Anglia olan bölgede yaşayan Kelt Iceni kabilesi karşısında Romalıların uğradığı ağır yenilgiyi yazarken, Romalıların Britanyalı barbarlar hakkında temel askerî istihbarattan yoksun olmalarından çok, kehanet ve alametleri önemsememeleri üzerinde durmuşlardır. Yarım asır önce Teutoburg'daki büyük yenilgide olduğu gibi, Romalıların barbar *aşağı ırkları* ciddi bir düşman olarak kabul etmemeleri hâlâ temel sorun olarak yerini koruyordu. Iceni kabilesini ciddiye almak Romalılar için özellikle daha zordu, çünkü Roma'nın güney İngiltere'yi zaptından on yedi yıl sonra, MS 60'da başlayan isyana bir kadın, Kraliçe Boudicca önderlik ediyordu. Romalı askerler zaten onu halkın içinde kırbaçlamışlar ve iki kızına birden tecavüz etmişlerdi. Bundan daha öte bir aşağılama muhtemelen gereksiz görülmüştü. Ancak Cassius Dio sonradan, iri cüssesi, sert ses tonu, keskin bakışları, boynundaki altın tork kolyesi, siyah pelerini ve farklı renklerden oluşan kıyafeti üzerine düşen kızıl saçlarıyla Boudicca'nın "kadınlarda alışılagelmiş olandan daha büyük bir zekâya sahip olduğunu" kabul etmişti.[22***]

Iceni kabilesinin Romalı komşuları için ise garip alametler Boudicca'nın görünümünden çok daha kaygı vericiydi. Tacitus'un yazdığına göre, MS 60'ta, o vakitler Roma Britanyası'nın başkenti olan Camulodunum (Colchester) sakinleri bir dizi kötü alametle tedirgin olmuşlardı. Zafer tanrıçası Victoria'nın heykeli görünürde hiçbir sebep olmaksızın kaidesi üzerinden yere düşmüş ve "sanki Roma'nın düşmanlarına boyun eğmişçesine" yüzüstü vaziyette kalmıştı. Bu olay kitlesel bir histeri doğurdu. Cassius

---

* Başlıca sebebi Roma'nın sert bürokrasinin beceriksizliği olan Iceni ayaklanmasının başlamasıyla ilgili bkz. Cunliffe, *Ancient Celts*, s. 255.

** Tacitus (MS 56-117) kendi hayatta olduğu dönemde yaşanan olayları yazmıştır. Cassius Dio'nun (yaklaşık MS 150-235) anlatımı ise bir yüzyıl sonra yazılmıştır.

*** Cassius Dio büyük altın bir kolyeden bahseder ama kast ettiği şey büyük ihtimalle, Iceni yerleşim bölgelerinde birçok örneği keşfedilen bir tork kolye idi ("Snettisham Hazineleri" içinde yer alan 200 tanesi British Museum ve Norwich Kalesi'nde sergilenmektedir).

Dio, şehir meclisinde yabancı şivelerde "korkunç yaygaralar" yaşanıp vahşice inlemeler tiyatroda çınlarken, çılgına dönmüş kadınların sokaklarda koşarak "feryat içinde" felaketi haber verdiklerini yazar. Thames Nehri ağzında, su altında, harabeye dönmüş bir Roma kolonisinin görüntüsü belirmiş; deniz kana bulanmış ve gelgitle sular çekildiğinde kumda insan siluetleri görülmüştü. Tacitus, Romalıları "umutsuzluk batağında gören Britanyalıların şanlı bir zafer umduklarını" yazar.[24] Camulodunum sadece sembolik bir askerî garnizona sahip olduğundan, korku içindeki halk takviye kuvvet göndermesi için eyalet prokuratörü* Catus Decianus'a haber yollamıştı. Decianus, bir kadın tarafından idare edilen Iceni barbarlarının ciddi bir askerî tehdit oluşturabileceği fikrini hafife almış olmalıydı ki başkenti korumaları için birçoğu doğru dürüst teçhizata bile sahip olmayan 200 asker göndermişti.

Boudicca'nın okuma yazması olmasa da Camulodunum garnizonu içindeki casusları sayesinde Roma kuvvetleri hakkında, Decianus'un Iceni hakkında sahip olduğundan daha iyi istihbarata sahipti. Cassius Dio, "gizli düşmanların" başkentin savunması konusunda yapılan "bütün görüşmelere" hulul ettiklerini ifade eder. Buna karşın, Romalı komutanların aklına Iceni arasından ajanlar angaje etmek gelmemiştir. Boudicca'nın kuvvetleri Camulodunum'u basarak "ateş ve kılıçla harap ettiler".[25] Camulodunum'da İmparator Claudius'a adanan ve Iceni tarafından yıkılan bir tapınakta bulunan imparatora ait bronz heykel başı bugün British Museum'da sergilenmektedir. Boudicca, Roma kolonileri Londinium (Londra) ve Verulamium'u (St. Albans) yakmak üzere ilerlemeye devam etti. Roma'nın Britanya'daki hâkimiyeti bir süreliğine tehlikeye düşmüştü. Ancak Roma kuvvetleri tekrar toparlandılar ve Watling Street Muharebesi'nde (MS 60 ya da 61 olarak farklı zamanlarda tarihlendirilmiştir)** Boudica'yı ezici bir mağlubiyete uğrattıktan sonra Iceni bölgesinde ayaklanmanın öncesinde sahip olduklarından daha geniş malumat edinmelerini sağlayan karakollar kurdular. Boudicca ortadan kayboldu ve söylendiğine göre intihar etti. Roma hâkimiyetindeki Britanya'da sonraki üç yüz yıl boyunca başka ayaklanma yaşanmadı.[26]

Julio-Claudian hanedanı gibi, sonraki Roma imparatorları da şahsî güvenlikleri hakkındaki istihbarata, imparatorluğun güvenliği hakkındaki istihbarattan daha büyük ehemmiyet verdiler. Ancak istihbarat zayıftı. Gerçek tehditlerle, her şeye kanan veya parayla iş gören *delator*lar tarafından uydurulan komploları ayırt edebilmek için yeterli imkânlar mevcut değildi.

* Prokuratör: Procurator. Roma'nın küçük eyaletlerini idare eden imparatorluk valilerinin unvanı. (ç.n.)

** Watling Street Muharebesi'nin kesin yeri hala tartışmalıdır.

İmparatorların dörtte üçünün suikasta uğraması ya da tahtta hak iddia eden başkaları tarafından tahttan indirilmesi kısmen bu durumun bir sonucuydu.[27*] İmparatorun korunmasından sorumlu olan başlıca birlik *Praetorian Muhafızları* idi. Bunlar Augustus tarafından kurulmuş, daha iyi maaş ve şartlara sahip sözde elit bir birlikti. Yeni imparatorların tahta çıkışında bunların sadakatlerini temin edebilmek için, muhafız birliğine beyhude çabayla ikramiye kisvesi altında yüklü rüşvetler ödenirdi. Claudius bu konuda özellikle cömertti ve *praetorian*lara yıllık gelirlerinin beş katı tutarında bir "ikramiye" öderdi. Bütün ayrıcalıklarına rağmen muhafız birliği bazen Roma'nın cinaî siyasetinin içine sürüklenirdi. Muhafız birliği mensupları, MS 41'de Caligula'nın Palatinus oyunlarından ayrılırken uğradığı suikasta ve ardından karısıyla oğlunun öldürülmesine karışmışlardı. Claudius ve Nero'nun tahta çıkmalarından önce yaşanan entrikalarda da muhafız birliğinin dahli vardı.[28] İmparatorlar *Praetorian Muhafızları*'nın sadakatine güvenemedikleri sürece, kendi güvenliklerinden asla emin olamıyorlardı.

Praetorian komploları, 192'de İmparator Commodus'un emrindeki *Praetorian Muhafızları*'nın komutanının da dâhil olduğu bir suikast sonrasında en dip noktayı görmüştü. Muhafız birliğinin diğer mensupları suikasta dâhil olmasalar da, kendilerini sonraki altı ayda üç yeni imparatorun ortaya çıkmasına sebep olan bir veraset krizinin içinde bulmuşlardı. Tarihçi Herodias, muhafız birliğinin İmparator Pertinax'ı öldürdükten sonra tahtı açık artırmaya çıkardıklarını yazar. Açık artırma, her bir muhafıza 25,000 sestertius[**] ödemeyi vadeden Didius Julianus tarafından kazanılmıştı. Ancak sadece iki ay sonra General Septimius Severus, imparatorun kellesini vurmuş ve kendisi 211'e kadar imparator olarak hüküm sürmüştü. Ayrıca Severus, Pertinax'a suikast düzenleyen muhafızları idam ettirmiş ve geri kalanların da görevine son vermişti. Bu olaydan sonra, *Praetorian Muhafızları*'nın Roma ordusunun geri kalanından pek farkı kalmamış ve Roma'da bulundukları zamandan daha fazla süreyi askerî seferlerde geçirmeye başlamışlardı.[***] Roma'nın "altın çağı"nın sonunu getiren üçüncü yüzyıl ortasındaki kriz, imparatoru korumak için gerekli güvenlik önlemlerinin yetersizliğini çarpıcı bir şekilde göstermişti. Alexander Severus'un 235'te kendi askerleri tarafından suikasta uğraması, çoğunluğu ordunun

---

* Suikastların sayısı hakkında kesin bir istatistik mevcut değildir. Örneğin Claudius'un doğal yollarla mı yoksa zehirlenerek mi öldürüldüğü belirsizdir.

** Sestertius: Cumhuriyet döneminde küçük boyda kesilen gümüş sikke iken imparatorluk döneminde büyük boy kesilen bronz Roma sikkesi. 1 bronz *sestertius*, 1 gümüş *dinar*ın dörtte biri değerindeydi. (ç.n.)

*** *Praetorian Muhafızları* nihayet MS 312'de İmparator Konstantin tarafından lağvedilmişti. (Bingham, *Praetorian Guard*, bölüm 2.)

önde gelen generalleri olan yirmiden fazla kişinin tahtta hak iddia ederek imparatorluğun tamamını ya da bir kısmını kontrol etmek için mücadele ettikleri yarım asırlık bir karmaşaya sebebiyet vermişti.

İmparatorların bir istihbaratçı sınıfı tesis etmeye en yaklaştıkları faaliyetleri *frumentarii*yi kullanmalarıydı. Bunlar adlarından da anlaşılacağı üzere ordu için tahıl (*frumentum*) satın almaktan ve bu tahılı orduya dağıtmaktan sorumluydular. İmparatorluğun dört bir yanına seyahat ettikleri için Roma'ya döndüklerinde imparatorluk idaresinin işine yarayacak bilgilere sahip oluyorlardı. Bunların istihbaratta kullanılmaları özellikle ikinci yüzyıl başlarından itibaren görülmektedir ve muhtemelen başlıca sebebi de imparatorun kendi otoritesine karşı eyaletlerde doğabilecek tehditler hakkında bir erken uyarı imkânına sahip olma isteğidir.[29*] Hadrianus'un *frumentarii*yi kendi arkadaşlarını takip etmek için bile kullandığı belirtilmiştir:

> Tüm sırlarını öyle ustaca elde etmişti ki hiçbirisi imparatorun özel hayatları hakkında bilgi sahibi olduğunu bizzat kendisi açıklayana kadar bundan haberdar olmamıştı... Kadınlardan biri kocasının eğlencelerde ve hamamda çok fazla vakit geçirip eve uğramadığından ve kendisini ihmal ettiğinden şikâyetçiydi. Hadrianus, şahsî ajanları vasıtasıyla bundan haberdar olmuştu. Bir seferinde aynı adam evine gitmek için izin istediğinde Hadrianus onu, hamam ve eğlencelere olan düşkünlüğü yüzünden azarlamıştı. Bunun üzerine adam şaşkınlıkla sormuştu: "Ne? Karım bana yazdığının aynısını size de mi yazdı?"[30]

Frumentarii, yakın ve uzak mesafeden istihbarat toplamanın yanında, haberci, ikmal subayları, vergi toplayıcıları, polis memurları ve hatta bazen gizli suikastçılar olarak da kullanılmaktaydı. Kaleme alınmış Roma tarihlerinin birinde, "senatörleri öldürmesiyle ünlü" *frumentarii* mensubu bir *centurion*dan bahsedilir.[31] Zulüm ve baskı döneminde, Hristiyanları takip etmekle de görevlendirilmişlerdi.[32] Roma İmparatorluğu'nun Yunanca konuşulan kesiminde *frumentarii* için sıklıkla "vergi toplayıcısı" (*kollectiones*) ifadesi kullanılırdı. Batı Roma İmparatorluğu'nda "hafiye" (*curiosi*) olarak anılırlardı.[33] "Hafiyelik" ve ülke içi gözetlemenin yanında vergi toplayıcılığı, haliyle, *frumentarii*nin çoğunluk tarafından sevilmemesine sebep olmuştu. Aurelius Victor'un yazdığına göre "alçakça sahte ithamlar üreterek ve her tarafa korku salarak (özellikle de merkezden uzak bölgelerde) her şeyi utanç verici şekilde talan etmişlerdi."[34] Bir *frumentarii centurionu* için Asya eyaletinde yazılmış yazıtta, kendisi halka zulmetmediği için övülmektedir. Bu

* *Frumentarii*nin imparatorlar tarafından istihbarat ve emniyet amacıyla ilk ne zaman kullanıldığını tespit etmek, bunların tahıl tedariğiyle süregelen ilişkileri yüzünden güçtür.

durum, kendisinin bir istisna teşkil ettiğini belli etmektedir.[35] Haklarında yapılan şikâyetler sonucu *Frumentarii*, İmparator Diocletianus tarafından lağvedilmiştir. Onların yerine, hemen hemen aynı istihbarat işlevini yerine getiren, daha hafif bir şekilde isimlendirilmiş "genel ajanlar" (*agentes in rebus*) görevlendirilmiştir. Ancak bunlar öncüllerinin aksine, sarayda yeni ihdas edilen Makamlar Amiri'ne* karşı sorumlu olan sivillerdi. Sayıca da daha kalabalıklardı ve sayıları nihayetinde 1200'e[36] ulaşmıştı ki bu İngiliz Güvenlik Servisi'nin (MI5) Soğuk Savaş'ın erken dönemindeki mevcuduna denkti.[37]

Kendi şahsî otoritelerine karşı tehditler konusunda erken uyarıyı arzulamalarına rağmen, birbiri ardına gelen imparatorların günümüzde stratejik istihbarat olarak anılan şeye ilgileri çok azdı. Bunun en basit sebebi büyük stratejiye sahip olmamalarıydı. Mary Beard, "imparatorluğu idare etmek için genel bir siyaset ya da askerî yığınaklanma için kapsamlı bir strateji neredeyse yoktu" diye yazar.[38] MS birinci yüzyıla gelindiğinde, ciddi bir isyan ihtimali bulunmadığı için, sınır bölgeleri dışında Roma İmparatorluğu'ndaki garnizon kuvvetlerinin sayısı çok azdı. İmparatorluk dâhilindeki potansiyel isyancıların çoğu, Roma'nın ezici askerî gücünün karşısında duramayacaklarını anlamışlardı. Üçüncü yüzyıl ortasında yaşanan krizde bile, Roma'ya tâbi halklar tarafından ciddi bir isyan girişimi olmamıştı.[39] Bu sebeple onlar hakkındaki istihbaratın bir önceliği yoktu.

Geç dönem Roma İmparatorluğu'nun siyasetindeki en büyük değişim dinî alanda yaşanmıştı: 312'de İmparator Konstantin tarafından Hristiyanlığın devlet dini olarak kabul edilmesi. Gayriresmî pagan adetlerine göz yumsa da, pagan kurban törenleri ve *haruspex*ler tarafından fal bakılması Konstantin tarafından "kirlenme" olarak tabir edilerek reddedilmişti.[40]** Konstantin'in Hristiyanlığa geçişi ve İmparator Theodosius'un 395'te pagan adetlerini yasaklaması arasında geçen neredeyse bir asırlık dönem, kâhinlerin ve profesyonel falcıların hayatta kalmak için yürüttükleri uzun ama nihayetinde başarısız mücadeleye sahne olmuştur. Roma savaş sanatında geleneksel olarak askerî istihbarattan daha büyük öneme sahip olan falcılık, 357'de yasadışı ilan edilmiş ve falcılık yapanların cezalandırılmasına karar verilmişti. Dindar Hristiyanlık geleneğindeki inanışa göre Delfi'deki Pythia, Mürted Julianus'un hükümdarlığı zamanındaki (360-363) nihaî yenilgisini şu dizelerle kabul etmişti:

---

* İmparatorluğun iç güvenliğinden sorumlu *Magister Officiorum*. (ç.n.)

** Didyma ve Zeus Philios'taki (Maximin Daia (313-315) tarafından Antakya'da açılmıştı) kehanet merkezleri dördüncü yüzyıl başlarında Hristiyanlara zulmedilmesinde önemli rol oynamışlardı. (Hornblower ve Spawforth (ed.), *Oxford Companion to Classical Civilization*, s. 503.)

Krala söyleyin, taş işlemeli salon çürüyerek çöktü;
Apollo'nun hiçbir mabedi, hiçbir kehanet mekânı kalmadı,
Pınarlar suskun. Söyleyecek çok şeyi olan dereler kurudu.*

Pythia, Apollo'nun kutsal mabedinin kısmen de olsa faaliyetini sürdürebileceği bir orta yol bulabileceğini ummuş olabilir. Yunanistan prokonsülünün,** İmparator Valentianus'a (364-75) eski gizemleri tedavülden kaldırmanın "Yunanlar için hayatı dayanılmaz kılacağı" şeklinde şikâyette bulunmasının ardından imparator şartları yumuşattı ama tavizleri kalıcı olmadı.[41] Asırlardır süregelen resmî falcılığın sona ermesi, askerî istihbaratın önemi konusunda yeni bir farkındalık yaratmış olmasa da, Hristiyan Avrupa'nın orta çağ generalleri kendilerinden önceki pagan Romalı generaller gibi seferlere giderken, kendilerine alametler gösterecek kutsal tavuklarla dolu kümesler ve kurban edilen hayvanların bağırsaklarını inceleyecek *haruspex*ler götürmediler. Kısmen bu sebepten ötürü, casusluk orta çağ savaşlarında antik çağ savaşlarında olduğundan daha büyük bir rol oynamıştı. Konstantin'in Hristiyanlığa geçişinden bin yıl sonra Yüz Yıl Savaşı'ndaki casusların sayısı muhtemelen Yunan ve Romalıların savaşlarındaki casusların sayısından çok daha fazlaydı.***

Konstantin'in idaresi altında Roma İmparatorluğu'nun ana güç merkezi Batı'dan Doğu'ya taşındı: Eski görkemli günlerin çökmekte olan bir anıtı haline gelmiş Roma'dan, Boğaziçi'nde kurucusunun ardından adlandırılmış "Yeni Roma" Konstantinopolis'e. Konstantin'in 337'deki ölümünden sonraki yarım asır boyunca, çoğu zaman biri Doğu'da ve biri Batı'da olmak üzere müştereken hüküm süren iki imparator olmuştu. Hem Batı'da, hem Doğu'da imparatorluk git gide daha fazla etnik çeşitliliğe sahip olmaya başlamıştı. 212'deki Antoninus Anayasası imparatorluk sınırları içinde yaşayan neredeyse herkese (tabii ki köleler hariç) Roma vatandaşlığı vermişti. Batı Roma'nın çöküşü içeriden değil, dışarıdan gelen barbar saldırılarıyla olmuştu.****

* Parke ve Wormell (*The Delphic Oracle*, Cilt 1, s. 290) "Delfi'nin son sayıklamasının" (burada Sir William Marris'in yirminci yüzyıl tercümesi alıntılanmıştır) muhtemelen gerçek olduğunu kabul ederler.

** Prokonsül: *Proconsul*. Valileri Roma Senatosu tarafından atanan eyaletlerin valilerine verilen unvan. (ç.n.)

*** İstihbaratın orta çağ savaşlarındaki rolü hala üzerinde çalışılmaya devam edilen bir konudur. Jonathan Sumption'ın henüz yayımlanmamış, birkaç ciltlik *The Hundred Years War* (Yüz Yıl Savaşı) eseri casusların kullanımı hakkında önemli yeni kaynaklara ulaştıysa da, teşkilatlanmaları ve etkinlikleri hala muğlaktır.

**** Şu anda genel kabul görse de hala tartışılmakta olan, barbar istilalarının Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü anlamak için temel faktör olduğu görüşü henüz on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu görüşün yirminci yüzyıldaki tenkitçileri arasında "Christianity and the Decline of the Roman Empire" (Hristiyanlık ve Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi) isimli eserin yazarı Momigliano da vardır.

İmparatorluğun barbarlarla olan sınırlarındaki askerî istihbarat Teutoburg Muharebesi'nden sonraki iki asır boyunca çok az bir gelişim göstermişti. Ren ve Tuna nehirleri ötesinde Romalıların barbarlarla artan teması, *aşağı ırklara* karşı azalmayan alaycı tavırla bir arada sürüyordu. Askerî istihbarat zafiyeti, üçüncü yüzyıl ortasındaki krizde Gotların Tuna üzerinden yaptıkları ve Roma'nın hazırlıksız yakalandığı akınlarda belirgin şekilde kendini göstermişti. MS 247'de, tam da Roma'nın Romulus tarafından kurulduğu varsayılan tarihin bininci yıldönümünde Gotlar, Balkanların büyük bir kısmını yakıp yıkmışlardı. Bu zamana kadar barbarların böyle geniş çapta bir kargaşa yaratma kabiliyetinden yoksun oldukları düşünülüyordu. Bu olay sonrasında Roma, Ren ve Tuna sınırlarının ötesinde, iş birliği yapmayan kabilelere karşı savaşmak isteyen, kendisine sadık kabile reisleri bulmaya ve Cermen dünyasında "Roma lehine bir güçsüzlük dengesi" oluşturmaya çalışmıştı. İtaat eden kabilelere para yardımı yapılmış ve bunlar Roma lejyonlarının yanında müttefik kuvvetler (*feoderati*) olarak görevlendirilmeye başlanmıştı. Sorun çıkaran barbarlar ise her yıl Roma'daki Kolezyum ve diğer imparatorluk eğlence merkezlerinde korkunç şekilde öldürülen binlerce kişi arasında yerlerini aldılar. Ren sınırının 306'da sükûnete kavuşmasının şerefine Konstantin, elinde esir bulunan iki Cermen kralının Trier'deki arenada vahşi hayvanlara parçalatılmasını emretmişti.*

İmparatorluğun karşılaştığı en büyük barbar tehdidi dördüncü yüzyılda Orta Asyalı göçebe Hunlardan gelmişti.** Romalılar, 370'lerde gözü dönmüş atlı savaşçıların Karadeniz'in kuzeyine geldikleri yönündeki haberlerin Tuna üzerindeki askerlerine ulaşmasına kadar Hunların adını duymamışlardı. 372'de Hunlar Volga'yı aşmış ve en doğudaki Cermen kabilesi olan Ostrogotları kısa sürede alt etmişlerdi. Onların batıdaki komşuları olan ve önceden Daçya'da (günümüzde Romanya) yerleşik olan Vizigotlar, ilerleyen Hunlar tarafından benzer şekilde tahakküm altına alınmaktan korktukları için 376'da Romalıları ikna ederek Tuna'yı aşıp Roma İmparatorluğu topraklarına sığınma izni almışlardı.[42]*** Hunların savaşçı Gotları bile korkutabilmiş olmalarına rağmen Romalılar şaşırtıcı şekilde onlarla hiç alakadar olmamışlardı. Bu ilgisizlikleri, üç yüz yıl önce Teutoburg ve Roma hâkimiyetindeki Britanya'da uğradıkları askerî felaketlerin sebebi olan, bütün barbarlara karşı uzun zamandır süregelen kültürel

* Sadece Roma'daki Kolezyum'da (inşaatı MS 80'de tamamlanmıştı) çoğu barbar olan 200,000 kişi vahşice öldürülmüştü. (Heather, *Fall of the Roman Empire*, bölüm 2.)

** Göçebe Hunların ilk nerede ortaya çıktıkları konusu hala muğlaktır; ihtimaller Moğolistan'dan Kazakistan'a kadar çeşitlilik göstermektedir.

*** Vizigotlar, sonradan Akitanya olarak bilinecek bölgeye barışçıl şekilde yerleşmişlerdi. (Davies, *Vanished Kingdoms*, bölüm 1.)

küçümsemelerinin bir yansımasıydı. Doğu Roma İmparatorluğu'nda geç dönemde yazılmış bir askerî talimnamede Batı Roma İmparatorluğu'nun hatalarını ve Bizans'ın tecrübesini yansıtan bir uyarı mevcuttur: "Barbarları küçümsemeyin çünkü onlar da bilgeliğin gücüne, temel mantığa ve kurnazlığa sahiplerdir."[43]

Hunlar okuma yazma bilmezlerdi ve bu sebeple kendileri hakkında yazılı bir kayıt bırakmadılar. Sadece dördüncü yüzyılda onlar hakkında yazılmış ikinci elden bilgi veren bir Roma anlatısı günümüze ulaşmıştır. Bu anlatıyı tahminen 390'da kaleme alan yazar, önde gelen Roma tarihçilerinden ve eski bir asker olan Ammianus Marcellinus idi. Ammianus Hunları barbar aşağı ırkların bir başka çeşidi olarak kabul etmiş ve imparatorluk için arz ettikleri askerî tehditten çok, onların ahlaksız kültürleri, fizikî çirkinlikleri ve kokan kıyafetlerini aşağılamakla yetinmişti:

> Hunlar, vahşiliğin her türlü tanımının da ötesindedirler... Öyle iğrenç derecede çirkinlerdir ki iki ayaklı hayvanlar sanılabilirler... Lezzetli yiyeceklere ihtiyaçları yoktur ve sadece yabani bitki kökleri ile her cins hayvanın yarı pişmiş etlerini yerler. Bunları kasıkları ile atlarının sırtı arasına yerleştirip biraz ısıtırlar.
>
> ... Üzerlerine bir kıyafet giyince, yıpranıp parçalanarak lime lime oluncaya kadar bunu üzerlerinden çıkarmazlar.
>
> Hunlar yaya savaşmaya pek alışık değillerdir ama neredeyse atlarına yapışık haldelerdir ki atları sağlam olmakla birlikte çirkindir...
>
> Düşünmekten yoksun hayvanlar gibi doğruyu ve yanlışı ayırt etme kabiliyetinden tamamen mahrumdurlar.[44]

Arkeolojik kazılarda, Ammianus'un Hunların kesinlikle sahip olmadığından emin olduğu büyük pişirme kazanları bulunmuştur. (Ancak anlatısı gerçeklik payına da sahiptir. Günümüzde tatar bifteği olarak bilinen yemek, göçebe Tatarların [ve muhtemelen Hunların] eyerleri altında muhafaza ettikleri çiğ eti yeme adetlerine dayanmaktadır.[45]) Hunların aşağılık barbarlıklarına kafa yoran Ammianus, tıpkı Roma ve Konstantinopolis'deki imparatorlar gibi onların "hızlı hareket kabiliyetini ölümcül ateş gücüyle" birleştirebilen, "at üzerinde seri ve isabetli ok atabilen", Avrupa'daki en tehlikeli saldırı gücü olarak ortaya çıktıklarını kavramaktan aciz kalmıştı.[46] Yarım asır sonra Tuna'ya varmış olsalar da, Hunların Roma'ya ya da Konstantinopolis'e yönelik doğrudan tehdit oluşturma kabiliyetleri, güçlü bir merkezî liderlikten yoksun olmaları yüzünden sınırlıydı.

Attila'nın 434'te başa geçmesine kadar, Roma İmparatorluğu'na doğrudan yönelmiş ana tehdit Hunlar değil, Gotlardı.* İronik şekilde bu

* Gotların ilk ortaya çıktıkları coğrafi bölge hala tartışmalıdır.

tehdidi artıranlar Romalıların kendileriydi. Dördüncü yüzyılda, Roma'nın Tuna sınırından 300 kilometre mesafedeki Vizigot köyü Sobari'de yakın zamanda yapılan kazılarda 14,000 Roma imali kil çatı kiremidi, on altı sıra sütun ve hatta camdan pencereler ortaya çıkarılmıştır.[47] Ren ve Tuna'nın diğer yakasından sürekli gelen Roma parası ve Roma ürünleri "artan servet ve otoriteleri sayesinde daha da fazla sayıda savaşçıyı kendi emirlerinde toplayıp kendilerinden geri kalmış topluluklara ve komşularına kendi hâkimiyetlerini kabul etmeye razı etmek yahut zorlamak için kullanabilen bir savaşçı elit sınıfın ortaya çıkmasına sebep olmuştu". Roma'nın sınır bölgelerde yürüttüğü, "kendi emrine girecek faydalı kabileler bulma amacı taşıyan" diplomasisi de bu sürece katkıda bulunmuştu.[48] İmparatorluğun bütünlüğüne karşı ilk meydan okuma, 376'da Hunlar'dan kaçıp Roma'ya sığınmalarına izin verilen Vizigotlardan gelmişti. Vizigotların barışçıl bir *feoderati* olacaklarına yönelik umutlar kısa sürede terk edildi. Önceden kurulan ticarî ve diplomatik temaslara rağmen Doğu Roma İmparatoru Valens, Vizigot lideri Fritigern komutasındaki kuvvetlerin gücü hakkında acınası derecede bilgisizdi. Bu bilgisizliğin sebebi, hem kültürel olarak geri kalmış barbarları hafife almasından, hem de Fritigern'in ordusunun kendi ordusunun üçte birine tekabül eden 10,000 kişilik bir ordu olduğu bilgisini veren keşif birliklerinin (*exploratores*) düştüğü bariz yanılgı idi.* Valens bu yanılgının bedelini 378'deki Adrianopolis Muharebesi'nde (günümüzde Türkiye'nin Avrupa topraklarında yer alan Edirne) ağır bir şekilde ödeyecekti. Valens, Fritigern'e karşı kazanılacağından emin olduğu zaferi başka kimseyle paylaşmamak için, Batı Roma İmparatoru Gratianus'un destek kuvvetlerini beklememeye karar vermişti. Ayrıca Vizigotların Roma İmparatorluğu topraklarında kalıcı olarak yerleşmelerine izin verilmesi karşılığında barış yapmak isteyen Fritigern'in barış teklifini de reddetmişti. Valens, Fritigern'in ordusunun en az kendi ordusu kadar kalabalık olduğunu, daha iyi idare edildiğini ve muharebeye daha hazır olduğunu çok geç anladı. Muharebe hakkında o dönem tutulmuş en önemli kaydı kaleme alan asker ve tarihçi Ammianus Marcellinus, Roma ordusunun yaklaşık üçte ikisinin öldürüldüğünü yazar: "Tarihimizde Cannae (MÖ 216) dışında hiçbir muharebe böyle bir katliamla sonuçlanmamıştı."[49]**

* Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ve barbar istilaları konusunda son zamanların önde gelen diğer tarihçileri gibi, Christopher Kelly ve Peter Heather da, Valens'e gelen yanlış istihbarattan bahsederler ama kaynağını tartışmazlar. Heather, 10,000 rakamının "Tervingi ve Greuthingi kabilelerinin birleşik mevcutlarının değil, sadece Fritigern'in kendi Tervingi kabilesinin mevcudu" göz önüne alındığı için ortaya çıktığını iddia eder. (Heather, *The Fall of the Roman Empire*, kısım 2384. Kelly, *Attila the Hun*, 5.)

** Roma ordusunun tahminî toplam mevcudu kaynaklarda değişiklik göstermektedir.

Adrianopolis, barbarlara karşı doğuştan gelen üstünlüklerinden emin olan Romalıların, Roma İmparatorluğu'nun dört asır önce kurulmasından beri askerî istihbaratlarını ne denli az geliştirdiklerinin bir delili idi. İmparatorluğun hiçbir generali, cumhuriyetin en mahir iki generali Scipio Africanus'un Üçüncü Pön Savaşı'nda ve Julius Sezar'ın Galya Savaşları'nda istihbarat konusunda sergiledikleri kavrayışı sergileyememişti.[50] Ancak Ammianus, Adrianopolis'teki felaketin başlıca sebebinin askerî istihbarat zafiyeti olduğunu anlayamamış görünmektedir. Ammianus, Hristiyanlara karşı hoşgörülü olsa da, pagandı. Valens'i, Fritigern'in kuvvetleri konusundaki bilgisizliğinden çok, falcılar ile *augur*lar tarafından görülen, yenilgisini ve ölümünü sözde önceden haber veren garip alametleri dikkate almamakla suçlamıştı:

> Kurtlar ulurken köpekler ürkerek geri sıçramış, gece kuşları kederle inleyerek ötmüş, güneş kasvetle doğmuş ve sabahın parlak ışıklarını karartmıştı... Dahası, Ermenistan Kralı'nın hayaleti ve [Valens'e karşı komplo kuran] Theodorus'un sonunun gelmesinde dahli olup kısa süre önce idam edilenlerin acınası gölgeleri gece ağıt yakarcasına korkunç çığlıklar atıp birçok kişiye büyük korkular yaşatarak eziyet etmişlerdi.[51]

Doğu'da yaşanmış olsa da Adrianopolis Muharebesi'nin doğrudan etkisi, büyük bir barbar akınına uğrayan Batı'da görülmüştü. Roma'nın bir başka Vizigot lideri Alaric tarafından 410'da yağmalanması Batı Roma İmparatorluğu için sonun başlangıcı olmuştu. Son Batı Roma İmparatoru Romulus Augustulus 475'te Roma'da değil Ravenna'da taç giymiş ve bir yıl sonra tahttan indirilmişti. Romulus, selefllerinden birçoğu gibi suikasta uğramak yerine sadece emekli edilmişti. Batı Roma İmparatoru'nun artık bir önemi kalmamıştı. "İşin sonunda Batı Roma İmparatorluğu yıkılmamıştı; sadece faaliyetine son verilmişti."[52]

Beşinci yüzyılda Doğu Roma İmparatorluğu'na yönelik en ciddi tehdit, en güçlü olduğu zamanında sınırları Ural nehrinden Ren nehrine ve Tuna'dan Baltık Denizi'ne kadar uzanan Hun İmparatorluğu'ndan gelmişti. Tehdidin boyutu, Attila'nın 434'te imparator olması (başlarda, sonradan öldüreceği ağabeyi Bleda'yla birlikte hüküm sürmekteydi) ve ilk kez güçlü bir merkezî liderlik sunmasıyla daha da artmıştı. Attila hakkında birçok şey hala gizeminin korumaktadır. Dış görünüşünü anlatan çağdaş bir tasvir mevcut değildir ve başkentinin yeri bile henüz keşfedilmemiştir. Ancak Attila devrinin başlarında Hunlar, müreffeh toplumları düzenli haraca bağlamanın ve "koruma hizmetine karşılık geniş çaplı bir haraç şebekesi işletmenin" yağmadan daha kârlı olduğunu fark etmişlerdir.[53] Doğu

Roma İmparatoru II. Theodosius (408-50), Hunlar'ın haraç şebekesinin kurbanı olmadan önce onlar hakkında çok az şey biliyordu. 422'de onlara yıllık 159 kilo altın ödemeyi kabul etmiş ve bu miktar Attila tarafından 439 yılında ikiye katlanıp 318 kiloya çıkarılmıştı. Ancak 441'de Hunlar'ın Tuna eyaletlerine başlattıkları geniş çaplı işgalle savaş başlamıştı. Bir dizi mağlubiyetin ardından Theodosius 447'de altın ödemesini üç katına çıkarıp yılda 953 kilo ödemeyi ve ayrıca 2722 kilo altını da gecikmiş borçlarına karşılık ödemeyi kabul etmişti. Tarihçi Paniumlu Priscus, imparatoru ve generallerini Hunlar karşısında korkaklık göstermeleri ve ödenmesi neredeyse imkânsız haraç bedellerini kabul etmeleri yüzünden suçlamıştır: "Eskiden zengin olan adamlar artık eşlerinin mücevherlerini ve mobilyalarını pazarda satıyorlardı."[54]

Theodosius ve başlıca danışmanları, Attila'nın barışın devamı için sürekli artan miktarda yüklü altın taleplerine son vermenin tek yolu olmasa da en iyi yolunun ona suikast düzenlemek olduğu sonucuna vardılar: Maiyeti içerisinde bir iç hulul ajanı angaje edilmesini gerektiren bir operasyon. Attila'nın elçisi Edekon'un 449 yılı baharında Konstantinopolis'teki imparatorluk sarayına gelişiyle bir fırsat doğmuştu. İpek kaftanlı saray erkânının arasında, kürk pelerini, deri yeleği ve pantolonuyla (normalde imparatorun huzurunda pantolon giymek yasaktı) ilginç bir görüntü sergilemişti. Saray âdetine göre yere kapanıp, imparatorun mor kaftanının eteğini öptükten sonra ona Attila'nın mektubunu takdim etmişti. Mektup Attila'nın birçok talep ve şikâyetini içermekteydi. Attila, Theodosius'tan bir elçiyle kendisine cevap yollamasını istemekteydi. Ardından Edekon, imparatorluk muhafızlarının komutanı ve Theodosius'un *éminence grise*'i* hadım Chrysaphius'la görüştürülmek üzere bir başka odaya alındı. Chrysaphius o akşam sadece Edekon'la ikisinin bulunduğu yemekte, çok büyük bir ihtimalle Theodosius'un da onayı doğrultusunda, Edekon'u Attila'ya bir suikast düzenlemek için kurulacak komplonun başına geçmesi konusunda ikna etmeye çalıştı. Akşamın sonunda başarılı olduğuna inanıyordu. Priscus'un yazdığına göre: "Chrysaphius, Edekon'a eğer Attila'yı öldürüp Romalılara dönerse hayatının kalanını refah içinde yaşayacağını ve hatırı sayılır bir servet sahibi olacağını söyledi. Edekon da bunu yapacağı sözünü verdi." Edekon Attila'nın muhafızlarını suikasta dâhil olmaya ikna etmek için 23 kilo altın istemişti. Chrysaphius altını ona Attila'nın yanındayken gizlice ulaştıracağı sözünü vermişti.[55]

* Gri Kardinal. İşleri perde arkasından idare eden güçlü danışmanlar için kullanılan ve Fransızca'dan diğer dillere geçmiş tabir. (ç.n.)

Aynı yıl Theodosius, Attila'nın talep ettiği üzere bir heyet (Pirscus da bu heyetteydi) gönderdi. Heyetin başında, suikast planından haberi olmayan Maximinos isimli üst düzey bir subay vardı. Ancak Attila, muhtemelen en baştan beri bu plana dâhil olmayı düşünmeyen Edekon tarafından suikast planından haberdar edilmişti.[56] Maximinos'un ziyaretinden kısa süre sonra, Hunların dilini konuşabilen Bigilas adında bir elçi Attila'nın huzurunda tercüman olarak görev yapmak üzere Konstantinopolis'ten gelmiş ve Edekon'un Attila'nın muhafızlarına rüşvet olarak verme taahhüdünde bulunduğu 23 kilo altını da yanında getirmişti. Eşyaları arasında altınlar bulununca Bigilas suikast planını itiraf etmişti. Kendisinden 23 kilo altın daha istenmiş, aksi halde oğlunun öldürüleceği söylenmişti.[57]

Attila suikast planını öğrenince, genellikle canı çok sıkıldığında yaptığı gibi Roma heyetini kazığa oturtmamış, onun yerine Theodosius'u kendi maiyeti önünde küçük düşürmek için Orestes ve Eslas isimli iki Hun elçisini Konstantinopolis'e göndermişti. Görgü şahidi olan Priscus'un yazdığına göre: "[Attila] Orestes'e, imparatorun huzuruna çıkarken Bigilas'ın Edekon'a vereceği altınları koyduğu çantayı boynuna asması talimatını vermişti. Çantayı hem imparatora hem de hadıma [Chrysaphius] gösterecek ve tanıyıp tanımadıklarını soracaktı."[58] Eslas'a da, imparatora, Attila'nın aksine kendi soyunu küçük düşürdüğünü söylemesi talimatı verilmişti. Priscus'un tarihinin bir sonraki kısmı günümüze ulaşmadığı için Orestes ve Eslas'ın Attila'nın talimatlarını, eğer uyguladılarsa, nasıl uyguladıklarını bilmiyoruz.[59]

Attila suikastla değil, yaptığı çok sayıda evlilikten sonuncusunu coşkuyla kutlarken geçirdiği beyin kanaması olması muhtemel rahatsızlık sonucu 453 yılında aniden öldü. Casuslar Tuna kıyılarında özenle yapılan cenaze törenini Doğu Roma İmparatoru'na bildirmişlerdi. Attila'nın naaşı Roma imparatorlarından haraç olarak aldığı mücevherlerle süslenmiş doğudan getirilen ipek bir kefene sarılmış ve üç kat tabut içine konulmuştu. En içteki tabut altınla, ikincisi gümüşle kaplıydı ve ikisi de biriktirdiği yağma ganimetini temsil ediyordu. En dış tabut ise demirdendi ve savaşta kazandığı zaferleri temsil ediyordu. Tabutun içi ele geçirilen hazineler ve silahlarla doldurulmuştu. Casuslar, cenaze alayının etrafında dönüp duran atlıların okuduğu ağıtı Priscus'a bildirmişlerdi:

> Kral Attila,
> Hunların reisi,
> Babası Muncuk'tan olma,
> En cesur kabilelerin efendisi.
> Şehirleri zapt eden,
> Romalılara ve imparatorluklarına korku salan…

Son olarak, defin yerini gizli tutmak için, Attila'nın tabutunu hazırlayan hizmetçiler de öldürülmüşlerdi.[60*] Cenazeyi seyreden Romalı casuslar eğer görülselerdi onlar da öldürülürlerdi.

Doğu Roma İmparatorluğu'nun Attila'ya suikast düzenlemek için planladığı gizli operasyon gülünç şekilde sona erse de, arkasında yatan hesap mantıklıydı. Attila, Hun İmparatorluğu'nu bir arada tutabilmeye yetecek otoriteyi tesis edebilen ve askerî kaynaklarını Roma İmparatorluğu'nun karşısına doğrudan bir tehdit unsuru olarak çıkarabilecek şekilde yönlendirebilen ilk hükümdardı. Attila'nın ölmesi halinde Hun kuvvetlerinin dağılması ve Konstantinopolis'e yönelik tehdidin sona ermesi muhtemeldi. Attila'nın 453'te doğal yollarla ölümünün ardından bu gerçekleşti. Üç oğlu birbirlerine karşı savaşırken, imparatorluğu da parçalandı. Günümüz Slovenya topraklarında, 454'te yaşanan bir muharebede parçalanmış haldeki Hunlar, bir kısmı önceden kendilerine tabi olan halkların da içinde yer aldığı bir ittifak tarafından bozguna uğratıldılar.[61**]

Attila'nın öldürülmesi için Edekon'un kullanılması girişimi, düşman ordugâhı içerisinden bir ajan angaje ederek yabancı bir devlet reisini ortadan kaldırmak için Roma tarafından yapıldığı kaydedilmiş ilk (ve son) örtülü operasyon örneğidir. Suikast, imparatorluğun birleşmesinden önce Çin siyasî geleneğinin bir parçası da olmuş ve *Arthaşastra* tarafından Hint alt kıtasındaki Maurya Hanedanı'na şiddetle tavsiye edilmiş olsa da,[62] yabancı hükümdarlara suikast düzenlemek için gizli ajanların kullanılması Batı'da nadiren görülmüştür. İspanya Kralı II. Felipe'nin, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından bin yıl sonra, 1584'te Hollandalı Oranj Prensi I. William'a suikast düzenlenmesini teşvik etmesine[63] kadar Batı'daki hiçbir suikast girişimi başarılı olamamıştı. Yirminci yüzyıldaki Soğuk Savaş esnasında KGB'nin (Stalin'in emriyle) Yugoslav lider Mareşal Tito'ya[64] ve CIA'in (başkanlar Eisenhower ve Kennedy'nin verdiği yetkiyle) Fidel Castro'ya[65] yönelik suikast girişimleri 1500 yıl önce Attila'ya karşı planlanan suikasttan daha başarılı olamamıştı.

* Orta çağdaki mezar soyguncuları Attila'nın mezarını soymuş (ya da soyamamış) olabilirler.

** Slovenya'daki muharebenin tam yeri henüz tespit edilememiştir.

6
Muhammed ve İslamî İstihbaratın Yükselişi

İsa'nın krallığı, kendisinin de havarilerine söylemeye çalıştığı gibi, bu dünyada değildi. Ancak Muhammed'inki bu dünyadaydı. Yuşa'nın Arz-ı Mevud'u fethederken Tanrı'nın iradesini hâkim kıldığına kani olduğu gibi, Muhammed de Arap Yarımadası'nda silah ve ihtida yoluyla Müslüman hâkimiyetini tesis etmişti. Toplamda yirmi yedi muharebeye girmiş ve yaklaşık elli askerî akın düzenlemişti. Hayatını kaleme alan, dönemin Müslüman siyer yazarlarından birinin dediği gibi "başarıları öyle büyüktü ki" ölümünden sonra onun takipçileri, Bizanslılar ve Sâsânîler gibi "dönemin iki büyük imparatorluğunu mağlup edebilmişlerdi."[1] Bir komutan olarak Muhammed askerî istihbaratla yakından ilgilenmişti. Kuran'da İslam'ın düşmanlarının kurdukları planlardan bahsedilir: "Yoksa onlar bizim sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, işitiriz ve yanlarında bulunan elçi meleklerimiz de her yaptıklarını yazıyorlar."[2] Kuran'da "istihbarat", "casus", "ajan", "keşif", "aldatma" ve "ikili oynama" gibi terimlerin Arapça karşılıklarına sürekli atıflar mevcuttur.[3*] İslam'ın doğuşundan çok öncesinde Arap Yarımadası'nda birbiriyle savaşan kabileler arasında yerleşik bir casusluk geleneği mevcuttu.**

İsa'nın bütün tebliğ faaliyetleri umuma açık şekilde yapılırken, Muhammed'in tebliği gizli başlamıştı. 610'da kendisine bir mağarada uyurken ilk vahiy geldiğinde Muhammed kutsal şehir Mekke'de kırk yaşında okuma yazma bilmeyen ama saygın bir tüccardı. Arap çöllerinde dolaştıklarına inanılan ateşten yaratılmış ruhani varlıklar olan *cin*lerden

* Kuran'da ayrıca Eski Ahit'te yer alan casusluk faaliyetlerinden de bahsedilmektedir. Bunlar arasında Yuşa ve Musa tarafından Kenan ülkesine gönderilen casuslar da vardır ama Musa'nın aksine Yuşa'nın ismi anılmaz.

** Aralarında yaşanan çatışmalarla ilgili tarihî kayıtlar mevcut olmasa da, sonradan el-İsfahanî tarafından derlenen İslam öncesi dönemden onuncu yüzyıla kadarki döneme ait ünlü Arap şiir ve nesir antolojisi, rakip kabilelerin kendi içlerinde bulunan casusları ifşa etme girişimlerinin hikâyelerini içerir.

biri tarafından saldırıya uğradığını sanıp korkuyla dağdan inerek, başına gelen olayı ilk (ve o zamanki tek) karısı Hatice binti Huveylid'e anlatmıştı. Hatice'nin kendisini sakinleştirmesinin ardından Muhammed, kendisine gelen mesajın bir *cin* tarafından değil, Allah tarafından melek Cebrail aracılığıyla gönderildiğini anlamıştı. Bunu başka vahiyler ve rüyalar takip etti. Sonra Muhammed'in Allah tarafından yetersiz görülerek terk edilmiş olmaktan korktuğu iki yıllık bir sessizlik dönemi oldu. Sonra "sabahın erken saatlerinde, gece hâlâ sakinken", Allah'ın Muhammed'i kendisine elçi olarak seçtiği bildirildi. İbrahim, Musa ve İsa'nın da dâhil olduğu peygamberler silsilesinin sonuncusu olarak insanlığa Allah'a iman etmeyi öğretme görevi kendisine verilmişti. Muhammed tarafından getirilen dinin adı olan İslam ve bu dine mensup olanlar için kullanılan Müslüman kelimesi Arapça *seleme* fiilinden türetilmiştir: Topyekûn teslimiyet.

İslam tarihinin sonradan "Gizli Davet Dönemi" diye bilinecek ilk üç yılında Muhammed'in faaliyetleri ve sahabeleriyle ilişkileri gizli bir şekilde sürmüştü. "Açık Davet Dönemi" başladığında, Arapları yeni dine döndürmek için yürütülen Müslüman faaliyetleri, Muhammed'in de mensubu olduğu Mekke'de hâkim Kureyş kabilesinin müşrikleri tarafından sert direnişle karşılaşmıştı. Muhammed, 622'de Mekke'de kendisini ölü ya da diri getirene yüz deve ödül vadeden Kureyş liderlerinin tertip ettiği bir suikasttan kıl payı kurtulmuştu. Mekke yakınlarında bir mağarada en yakın sahabesi Ebubekir'le birlikte gizlenirken, Ebubekir'in oğlu Abdullah'ı Kureyşliler arasına casus olarak gönderip, kendisine karşı yeni suikast planlarını öğrenme görevi vermişti. Abdullah öğrendiklerini bildirmek için üç gece arka arkaya gizlice mağaraya geldi. En sonunda hareketliliğin sona erdiği bilgisini getirince Muhammed yanına Ebubekir'i alarak develerle, Mekke'nin 321 kilometre kuzeyinde hayatının geri kalanını geçireceği Yasrib'e (şimdiki Medine) kaçtı.[4] Günümüzdeki 1.6 milyar Müslüman (dünya nüfusunun yüzde 23'ü) için Muhammed'in Abdullah sayesinde edindiği istihbarat sonucu şekillenen Medine'ye kaçışı (*Hicret*), dünya tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir. Müslüman takvimi* Muhammed'in Medine'ye gelişini milat kabul eder.

Muhammed Medine'de ilk İslam devletini kurar kurmaz, komutanlarıyla birlikte Mekke'nin dış dünyayla olan ticarî yollarını keserek şehirdeki direnişi kırmak üzere bir mücadeleye girişti. Ekonomik abluka, Mekke kervanlarının hareketleri hakkında güvenilir istihbarata ihtiyaç duymaktaydı. Muhammed, kuzeni Abdullah b. Cahş emrindeki bir gözetleme timine kervan güzergâhlarını gözetleme görevi verdiği gibi, Mekke içinde de Arap.

* Hicrî Takvim (ç.n.)

olmayan gizli Müslümanlardan, Medine'deki Müslümanların Müslüman olmayan akrabalarından ve hâkim Kureyş kabilesi tarafından zulüm gördüğünü düşünen Kureyşli olmayan kişilerden oluşan bir ajan şebekesi teşkil etmişti. 2011'de ele geçirilen bir el-Kaide talimnamesi Muhammed'in ajan şebekesini cihatçı casusluk faaliyetleri için bir model olarak methediyordu: "Peygamber Aleyhisselâm'ın Mekke'de, Müslümanların huzuruna zarar verebilecek irili ufaklı her şeyi kendisine haber veren yerel muhbirleri vardı."[5]

Mekke'deki ajan şebekesinin başında, zengin bir tüccar olan ve *Hicret*'in yedi yıl sonrasına kadar İslam'ı kabul etmeyen, Muhammed'in kendisinden birkaç yaş büyük amcası Ebu'l-Fazl el-Abbas vardı.[6] Ancak karısı Ümmülfazl'ın, yakın arkadaşı olan Muhammed'in karısı Hatice'den sonra Müslüman olan ikinci kadın olduğu söylenir. Ümmülfazl'ın Muhammed'le şahsen ilgilenmesi hadislerde (Peygamber'in söz ve davranışlarında) görülmektedir.[7] Rivayet ettiği bir hadise göre, bir seferinde Muhammed henüz Mekke'den ayrılmadan önce "bir grup sahabe Peygamber'in (a.s.) oruçlu olup olmadığı konusunda ihtilafa düşmüştü. Ben de, o devesiyle vakfe yaparken ona bir kâse süt gönderdim ve o da sütü içti."[8] Muhammed Medine'ye gittikten sonra Ümmülfazl, Kureyşlilerin Mekke'deki faaliyetleri konusunda ona bilgi ulaştırmak için çok hevesli olmuş olmalıdır. Ticarî ilişkilere sahip zengin bir tüccar olan kocası Ebu'l-Fazl el-Abbas, Mekke'ye gelip giden kervanların hareketleri konusunda bilgi vermek için iyi bir konuma sahipti. Şebekeden gelen istihbaratla desteklenen Muhammed'in kuvvetleri 623 yılı içinde Mekke kervanlarına birkaç saldırı düzenlemişlerdi. İstihbaratla yönlendirilmiş bu saldırılar 2011 tarihli El-Kaide talimnamesinde övülmekteydi: "Peygamber Aleyhisselâm çoğu saldırısında muhbirlerden istifade etmiştir."[9]

624 yılı Mart ayında Muhammed, Kureyş lideri Ebu Sufyan'ın başında bulunduğu 1,000 develik bir kervanın Mekke'den Suriye'ye doğru hareket ettiği istihbaratını almış ve kervanın yolunu Medine'nin 155 kilometre güneybatısındaki Bedir vahasında kesmek üzere 300 kişilik bir kuvvet göndermişti. Bedir Muharebesi öncesi sahabeler, Kureyşliler tarafından saka olarak kullanılan siyahî bir köleyi esir aldılar ve Ebu Sufyan'ın yerini öğrenmek için onu sorguya çektiler. Köle, Ebu Sufyan hariç diğer üç önemli Kureyşli hakkında bilgi verdi ve şöyle dedi: "Ebu Sufyan hakkında bir şey bilmiyorum." Buna inanmayan sahabeler, Ebu Sufyan hakkında bildiklerini anlatması için onu dövdüler. Ancak sonrasında tekrar sorduklarında köle, Ebu Sufyan hakkında bir şey bilmediğini yine tekrarladı. Sahabeler bilgi alabilmek için onu tekrar dövmeye başladılar ve köle en sonunda Ebu Sufyan hakkında uydurma bilgiler vermeye başlayınca durdular. Bu sırada, namazını bitirmek üzereyken olaya şahit olan Muhammed: "Hayatımı idare eden Allah şahit ki,

siz onları doğru söyleyince dövüp, yalan söyleyince bırakıyorsunuz." Böylece Muhammed esirlerin sorgulanmasında şiddet uygulanmasını kınayan tarihteki ilk lider olmuştu. Bunu etik sebeplerle değil (ya da sadece etik sebeplerle değil), yanlış istihbarat doğuracağı için yapmıştı.[10]

Mekke'den Kureyş kervanını korumak için gönderilen kuvvet Müslümanlardan sayıca üstün olmasına rağmen birkaç saat savaştıktan sonra bozulup kaçmıştı ama kervan da Mekke'ye kaçmayı başarmıştı. Kuran'da Cebrail ve binlerce meleğin göklerden inip Kureyşlilere korku saldıkları yazar.[11] Bir hadiste, muharebenin ardından Cebrail, Muhammed'e elindeki kuvvetlerini nasıl değerlendirdiğini sorar. Peygamber şu yanıtı vermiştir: "Onlar Müslümanların en faziletlileri." Cebrail bu muharebeye katılan meleklerin de meleklerden en faziletli olanlar olduğunu söylemiştir.[12] Muharebe planının hazırlanmasında istihbarat büyük rol oynamışsa da, Kuran'da sonucu belirleyenin Allah ve onun elçisinin imanı olduğuna dikkat çeker. Askerî tarihteki büyük muharebelerle kıyaslandığında Bedir'deki iki taraf kuvvetlerinin mevcutları az olsa da, Müslümanlar kesin bir zafer kazanmışlardır. Mağlup olmaları halinde o dönem Müslümanların elindeki son mevzi yok edilebilirdi.

Muhammed'in gizli ajanları sadece istihbarat toplamak için kullanılmıyordu. Birçok kereler onlara suikast talimatları da vermişti.[13] Muhammed'in en bilinen suikast hedefleri, kendisiyle ve ilahî mesajıyla alay eden şiirler kaleme alan iki Yahudi idi: İkisi de 624 yılı sonlarında öldürülen Kâ'b b. Eşref ve Ebu Râfi. Kâ'b'ı öldürmek için seçilen ekibin başında Muhammed b. Mesleme vardı. Kâ'b'ı kandırmak için yalan söyleyip söyleyemeyeceğini Peygamber'e sordu. Muhammed, "Söyleyebilirsin" dedi. Kâ'b'ı ziyaret etmek için bir bahane bulduktan sonra, Muhammed b. Mesleme onun saçlarının kokusunu över gibi davranmaya başladı ve "daha önce hiç böyle güzel bir koku koklamadığını" söyledi. Gururu okşanmış görünen Kâ'b, "en güzel kokuları nasıl kullanacağını bilen en iyi Arap kadınlarının" kendisinde olduğuyla övünmeye başladı. Muhammed b. Mesleme, hürmetkâr bir şekilde, "Saçınızı koklamama müsaade eder misiniz?" diye sordu. Kâ'b kabul etti. Muhammed b. Mesleme onun saçlarını koklarmış gibi yaparken onu boyunduruk altına aldı ve ekibin kalanına onu bıçaklaması talimatını verdi. Hadiste, "Onu bu şekilde öldürdüler ve sonra Peygamber'i bilgilendirmek üzere onun yanına gittiler." demektedir.[14]

Kısa süre sonra Muhammed, Abdullah b. Atik emrinde bir grup suikastçıyı da Ebu Râfi'yi öldürmeleri için gönderdi. Bir kez daha suikast planı aldatma üzerine kurulmuştu. Gece vakti Ebu Râfi'nin kalesine yaklaşan Abdullah, kendisini Ebu Râfi'nin hizmetçilerinden biri olarak tanıtarak

kandırdığı kapı bekçisi tarafından içeri alındı. Abdullah, gece karanlığında Ebu Râfi'nin hangi odada uyuduğunu bulamadığı için ona ismiyle seslendi. Ebu Râfi, "Kim o?" diye cevap verdi. Sese doğru yürüyen Abdullah, Ebu Râfi'ye bir kılıç darbesi indirdi ama karanlıkta onu göremediği için öldüremedi. Abdullah odadan kaçarak uzaklaştı, sonra Ebu Râfi'nin yardım çağrısına karşılık verir gibi geri döndü ve ikinci bir kılıç darbesi vurdu. Bu darbe de onu öldürememişti. Ancak Abdullah, sonradan üçüncü denemesini, "kılıcımın ucunu karnına sokup sırtına değene kadar bastırdım ve o zaman onu öldürdüğümü anladım" diye anlatmıştı. Fakat Abdullah kaleden çıkarken merdivenlerden yuvarlanmış ve ayağını kırmıştı. Sarığıyla bacağını sararak, muhtemelen suikast grubunun diğer üyelerinin yardımıyla devesine binip Medine'ye doğru yola çıkmıştı. Medine'ye ulaşınca o ve diğer sahabeler görevlerini başarıyla tamamladıklarını Muhammed'e bildirdiler. Peygamber, Abdullah'a, "Bacağını uzat." dedi. Muhammed bacağını ovdu ve bacağı mucizevî şekilde iyileşti.[15]

Muhammed tarafından emredildiği söylenen en tartışmalı suikast, Kâ'b ve Ebu Râfi gibi onunla ve mesajıyla alay eden şiirler yazdığı gibi ona karşı şiddeti teşvik eden Esma bint Mervan'ın öldürülmesiydi. Bu sefer gizli bir suikastçı kullanılmamıştı ama onu öldürmek için gönüllü olan Ümeyr b. Adî el-Hatmî'nin kör oluşu onu tarihin en umulmadık suikastçılarından biri yapmıştır. El-Hatmî, gece yarısı Mervan'ın evine elleri üzerinde sürünerek girmiş ve onu çocuklarıyla birlikte uyurken göğsünden bıçaklamıştır.[16*] Kâ'b ve Ebu Râfi gibi onun da öldürülmesini gerektiren suçu Muhammed'in duygularını incitmek değil, Allah'ın Muhammed'e emanet ettiği mesaja hakaretti.

1989'da İranlı Şii lider Ayetullah Humeyni, *Şeytan Ayetleri* isimli romanı Peygamber'e ve "Müslümanların kutsal değerlerine" hakaret içerdiği gerekçesiyle İngiliz yazar Salman Rüşdi'nin öldürülmesi için fetva verirken Muhammed'i örnek aldığını iddia etmişti.** Humeyni'nin suikast için

* Siyer yazarlarından ilki ve en önemlisi olan İbnî İshak genellikle Müslüman ilahiyatçılar tarafından güvenilir kabul edilen bir kaynaktır. Kuran'da Muhammed'den sadece dokuz yerde Allah'ın elçisi olarak bahsedilir ama hiçbir biyografik detay yer almaz. Bu sebeple siyer yazarlarına (özellikle İbnî İshak'a) ve hadislere bağımlı kalmaktayız.

** Humeyni bütün "yürekli Müslümanları" fırsat bulmaları halinde Rüşdi'yi öldürmeleri için teşvik etmişse de başlıca suikast görevleri İran İstihbarat ve Güvenlik Bakanlığı'na (MOIS) tevdi edilmişti. 1992'de İngiliz Güvenlik Servisi (MI5), MOIS'in Londra istasyonundan Mehdi Seyid Sadıkî'nin Rüşdi'ye suikast hazırlığı çerçevesinde operasyonel istihbarat toplamakla görevlendirildiğini ortaya çıkardı. Sadıkî ve İngiltere'de İranlı bir öğrenci maskesi altında yaşayan ve operasyona dâhil olmuş diğer bir MOIS mensubu sınır dışı edildiler. Rüşdi'yi öldürmek için yapılan başarısız MOIS istihbarat operasyonları sonraki on yıl boyunca belli aralıklarla devam etti. (Andrew, *Defence of the Realm*, s. 800-801.)

verdiği fetvada "kim bu dava yolunda ölürse şehittir" deniliyordu. Ona göre bu Peygamber'in öğretisiyle uyumluydu. Muhammed, örtülü görevlerde ölen casuslarına, tıpkı muharebede ölenler gibi cenneti hak etmiş şehitler olarak bakıyordu. Bedir gazisi Asım b. Sabit emrindeki on casusun 628 yılında başlarına gelenin de bu olduğu sanılmaktadır. Düşman Benî Lihyan kabilesi tarafından izleri sürülmüş ve gece konakladıkları yerde Medine hurmaları bulunmuştu. Casusların saklandıkları yer bulununca, teslim olurlarsa hayatlarının bağışlanacağı teminatı verilmişti. Casuslardan üçü buna kanıp teslim olmuşsalar da, tüm casuslar öldürüldüler. Kureyşliler Asım b. Sabit'in öldüğünü duyunca cesedini parçalamak için adamlar yollamışlardı. Ancak hadise göre, "Allah Asım'ın cesedini korumak için bir arı sürüsü yolladı." Muhammed casusların şehit olduklarını, öldürüldükleri gün inen vahiyle sahabelerine duyurmuştu.[17]

Hadislerde yer aldığı üzere, birçok sefer Muhammed'in istihbarat toplama faaliyetleri de tıpkı askerî harekâtı gibi ilahî yardımdan faydalanmıştı. Bir seferinde üç sahabeyi, Hatib b. Ebu Beltea'nın (sahabelerden biriydi) Mekkeli müşriklere gönderdiği mektubu taşıyan müşrik bir kadınının önünü kesmeleri için Hah Bostanı denen yere göndermişti. Hah Bostanı'nda kadını yakaladıklarında, kadın mektubu taşıdığını inkâr etmişti. Üç kişiden oluşan ekip Muhammed'e haber vererek "devesine diz çöktürdüklerini, kadının üstünü aradıklarını ama mektubu bulamadıklarını" bildirmişlerdi. Ama Muhammed'in, Hatib'in mektubu hakkındaki istihbaratının doğruluğundan emin oldukları için kadının mektubu elbiselerinin içine sakladığından emindiler. "Çıkar mektubu" dediler. "Yoksa üstünü soyacağız." Kadın, Hatib'in mektubunu iç çamaşırından çıkardı. Mektup Muhammed'e sunulunca, sahabelerden Ömer ona dedi ki: "Ey Allah'ın resulü! [Hatib] Allah'a, onun elçisine ve müminlere ihanet etti! Müsaade et boynunu vurayım!" Muhammed bunu kabul etmedi ve Hatib'e mektubu neden yazdığını sordu. Hatib, halen Mekke'de yaşayan ailesini korumak için Kureyşlilere (muhtemelen Muhammed'in faaliyetleri hakkındaki) bu mektubu yazdığını söyledi. Muhammed, Bedir ehlinden olduğu için Hatib'in hayatını bağışladı.[18]

Medine ve Mekke arasındaki mücadele Bedir Muharebesi'nden sonraki altı yıl boyunca devam etti. İyi bilinen bir hadise göre, Muhammed kendisinden bin yıl önceki Sun Tzu gibi "savaş hiledir" demişti.[19] Mekke'nin 630'daki fethi bu özdeyişe bir örnek teşkil etmiştir. Fetihten önce Muhammed, kuvvetlerinin Suriye'ye doğru ilerlediğine Kureyşlileri inandırmak için yanıltıcı haberler yaymaya başladı. Mekke üzerine taarruz için son hazırlıklarını yaparken kimsenin Medine'ye girmesine ya

da çıkmasına müsaade edilmemişti. Komutanları bile yola çıkmalarının hemen öncesine kadar asıl güzergâh hakkında bilgilendirilmemişti.[20] Müslümanların başarısında baskın etkisinin rolü oldu. Kureyş liderleri ve Mekkeliler Müslüman tehdidinin ciddiyetini nihayet anladıklarında, gece vakti Muhammed'le görüşmek için yola çıktılar ve onun 10,000 kişilik ordusunun sabah namazında Mekke'ye doğru secde ettiğini gördüklerinde büyük şaşkınlık yaşadılar. Kureyş lideri Ebu Sufyan, Mekke'ye döndükten sonra emrindekilere şöyle seslendi: "Ey Kureyş! Muhammed, karşısında dayanamayacağınız bir kuvvetle gelmiş bulunuyor!" Muhammed, Ebu Sufyan'a sığınanların canlarına dokunulmayacağı teminatını verdi.

Çarmıha gerilmeden bir hafta önce Palmiye Pazarı'nda Kudüs'e giren İsa da dâhil olmak üzere hiçbir dinî lider, hiçbir kutsal kente, Muhammed'in Mekke'yi neredeyse kan dökmeden fethettikten sonra şehre girişi kadar dramatik bir şekilde girmemiştir. Müslümanların, İbrahim tarafından gökten, düşen kara bir taş (ilk başta beyazdı)* etrafında inşa ettiğine inandıkları, İslam'ın en kutsal mekânı Kâbe'yi tavaf etti. Muhammed, "*Allahu Ekber*!" diye bağırdıkça İslam ordusu da onu tekrar etti ve tekbirler bütün şehirde yankılandı. Peygamber sonra müşriklerin taptıkları putları birer birer parçaladı ve şöyle dedi: "Hak geldi, bâtıl zâil oldu; zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur."[21]

Mekke'nin fethinden hemen sonra Arap Yarımadası'ndaki bazı kabileler de İslam'ı kabul ettiler ve Muhammed'in otoritesini tanıdılar. Diğerleri direndi. Bedevî Havazin kabilesi, Müslümanlara saldırmak için müttefikleriyle beraber 20,000 kişilik bir ordu topladı. Ancak Muhammed, Havazin ordugâhındaki casusları vasıtasıyla onların planlarını öğrendi. Müslüman ordugâhındaki Havazin casusları ise yakalanınca, el ve kolları kesilerek diğerlerine gözdağı vermek için geri gönderildiler. Mekke'nin fethinden iki hafta sonra yaşanan Huneyn Muharebesi'nde (Kuran'da Bedir dışında ismi anılan tek muharebedir) Muhammed büyük bir zafer kazanarak, 24,000 düşman devesi ele geçirdi. Kuran'da yazdığına göre, Bedir'de olduğu gibi Allah yine meleklerini göndermişti: "Allah, peygamberinin ve müminlerin üzerine kendi katından bir güven duygusu indirdi, bir de göremediğiniz askerler gönderdi ve böylece inkâr edenlerin cezasını verdi. İşte bu, inkârcıların hak ettiği karşılıktır."[22] Peygamber 632'de öldüğünde Arabistan'ın neredeyse tamamı Müslüman hâkimiyetindeydi. Muhammed peygamber olduğunda, başkenti Konstantinopolis olan Doğu Roma İmparatorluğu (günümüzde Bizans adıyla bilinir ancak o dönem bu şekilde anılmazdı), sınır boylarındaki barbarlar hakkında Batı Roma İmparatorluğu'nun

* Hacerülesved (ç.n.)

çöküşünden önce olduğundan çok daha fazla bilgiye vâkıftı. Bizans dönemi metinlerinde diğer halkların yanında Bulgarlar, Hırvatlar, Çekler (ya da Moravyalılar), Macarlar ve Sırplara karşı "yoğun bir ilgi" göze çarpmaktadır.[23] Beşinci yüzyıldan beri Bizans imparatorlarının emrinde, barbarlarla ilişkilerden sorumlu bir Barbar Dairesi bulunmaktaydı.* İmparator Mavrikios'a mal edilen, altıncı yüzyılın meşhur savaş talimnamesi *Strategikon*, "Çeşitli Halkların Karakteristik Özellikleri ve Taktikleri" isimli bir kısma sahiptir. Bu kısımda, "hükümdarlarına korkudan dolayı itaat eden köle Persler" ile "özgürlüklerine büyük kıymet veren sarı saçlı halklar" kıyaslanmıştır.[24] Ayrıca, Bizans askerî talimnameleri komutanlara, tüccar kılığında faaliyet gösteren casuslar ve mümkün olduğunda düşman ordugâhındaki "gizli dostlar" da (hulul ajanları) dâhil ellerindeki her imkânı kullanarak istihbarat toplamayı salık vermekteydi.[25]

Bizanslılar, Arabistan'da hiçbir "gizli dost" sahibi değillerdi ve Araplar hakkında barbarlarla kuzey ve doğusundaki Sâsânîler hakkında bildiğinden çok daha az bilgiye sahiptiler. Mavrikios'un *Strategikon*'unda Araplar'dan bahsedilmiyordu. Ancak iyi bir istihbarat bile Bizans'ı, Muhammed'in haleflerinin oluşturduğu tehdide karşı koymaya hazırlayamazdı. Edward Luttwak, Muhammed 632'de öldüğünde, "aklı başında olan kimse, Suriye, Mısır ve bunlar arasında kalan bölgeyi altı asırdır elinde tutan Roma İmparatorluğu'nun 646'ya gelindiğinde bunların hepsini kaybetmiş olacağını öngöremezdi" diye yazar.[26]

Muhammed'in, *Halife* ("ardıl" ya da "vekil") unvanını alan halefleri olan, artık yaşlanmış Ebubekir (632-634) ve mutaassıp Ömer b. Hattab (634-644) emrindeki Arap orduları Ortadoğu'nun büyük kısmını ele geçirdiler. Sâsânî İmparatorluğu'nu yıktılar ve Roma İmparatorluğu'nu Konstantinopolis etrafına sıkışmış bir şehir devleti haline getirdiler. İslam ordularının temelini oluşturan Bedevîler, küçük yaştan itibaren ata binmeyi, kılıç kullanmayı, ok atmayı ve zor arazi şartlarında hareket etmeyi öğrenen doğuştan savaşçı bir topluluktu. Ancak onları Arap Yarımadası'nın ötesindeki dünyayı fethetmek için harekete geçiren şey İslam'ın kendisiydi. Yaşasalar da ölseler de Tanrı'nın onları mükâfatlandıracağı ve düşmanlarını cezalandıracağı inancı, Roma ve Sâsânî ordularını mağlup eden Arap ordularının dinlerinin bir parçasıydı. Arapça ve diğer dillerdeki kaynaklar, Muhammed'in dinleri uğruna ölenlere cenneti vadeden Kutsal Savaş (silahlı *cihat*) doktrinini telkin ettiği konusunda hemfikirlerdir.[27]

* Bu dairenin akla gelen her kaynaktan (rahiplerden bile) istihbarat topladığı, nüfuzlu kişiler, rüşvete meyledebilecek kişiler, halkların tarihî kökenleri, onları neyin cezbedeceği gibi konular hakkında, dosyalar tuttuğu iddia edilmiş ve bu iddia tartışma yaratmıştır. (Antonucci, "War by Other Means".)

İlk Müslüman saldırılarının karşı durulamayan gücü, Müslüman komutanların en büyüklerinden ve hiç muharebe kaybetmeyen az sayıdaki komutandan biri olan, Irak ve Suriye'de muzaffer ordulara komuta eden, "Allah'ın Kılıcı" lakaplı Halid b. Velid'in hayatında kendi gösterir. Günümüz İslam dünyasında Halid'in ismi verilmiş caddeler mevcuttur. İslam kaynaklarına göre, Muhammed veda haccı sırasında saçlarını tıraş ettiğinde Halid onun saçından bir tutam almış ve seferlerde sürekli başına taktığı kırmızı takkesinin içine diktirmişti. İddiasına göre Peygamber ona şöyle demişti: "Bu sende olduğu sürece muzaffer olacaksın."[28] Halid, askerî istihbaratın önemine olan güçlü inancını da Muhammed'den almıştı.

Zaferlerinde liderlik vasıfları ve askerlerinin morali başlıca öneme sahip olsa da, Halid istihbaratı da bir "kuvvet çarpanı" olarak kullanmıştır. Halid'in savaştığı muharebe sahalarını gezen ve yazılı kaynakları (bazıları birbiriyle çelişen) inceleyen Pakistanlı askerî tarihçi General A.I. Ekrem'in yazdığı biyografisinde vardığı sonuç, onun istihbarata "özel önem" gösterdiğidir. Halid sefere çıkarken yanına Arabistan, Irak, Suriye ve Filistin gibi savaştığı her bölgeden seçilmiş, günümüzde istihbarat şubesi denilebilecek bir ekip götürüyordu. Bunların sorumlulukları arasında istihbarat toplamak, ajan sevk ve idare etmek ve Halid'i düzenli olarak bilgilendirmek bulunuyordu.[29] Ekrem'e göre, istihbarat şubesi Roma ordusu içinde ajanlar angaje etmeyi başarmıştı.[30] Günümüze detaylı bir bilgi ulaşmamış olsa da, Halid'in 636'da sayıca üstün Roma kuvvetlerine karşı Yermük'te kazandığı ve Suriye'deki Bizans hâkimiyetine son veren büyük zaferinde muhtemelen iyi istihbaratın da katkısı vardı. Irak'ın Müslümanlar tarafından fethinin yolunu açan, Sâsânîler karşısında Araplar'ın Kadisiye'de kazandıkları zaferde, saf değiştiren çok sayıdaki moralsiz Sâsânî askerinin de payı vardı.* Araplar muharebeden önce, "casusluktaki ustalıklarıyla, düşmanda panik yaratmak amacıyla ordugâhlarına sızıp çadır iplerini kesme ve binek hayvanlarını çalmalarıyla" nam salmışlardı.[31]

Yirmi birinci yüzyılda, El-Kaide'nin casusluk talimnamesi Halid'i bir rol model olarak sunar: "Halid b. Velid (r.a), Ortodoks Hristiyanlara karşı yaptığı her savaşta, yanına muhbirler ve casuslar alırdı. Onları dikkatle seçer ve onlara iyi davranırdı."[32] Halid'e atfedilen en meşhur sözlerden biri de Sâsânîlerin Mezopotamya valisine gönderdiği mektupta yer alan ve günümüzde aralarında Pakistan Savunma Bakanlığı internet sitesinin de bulunduğu yerlerde yazılı olan, Müslüman askerler "ölümü, sizin

* Kadisiye Muharebesi'nin tarihî kayıtları muğlaktır. Yakın zamana kadar 636'da yapıldığı düşünülmekteydi. Son zamanlardaki çalışmalar daha muhtemel bir tarih olarak 640 yılına işaret etmektedirler.

yaşamayı sevdiğiniz kadar severler" sözüdür.[33] Aynı iddia yirmi birinci yüzyıl cihatçıları tarafından da sıkça dile getirilmektedir.[34] Usame b. Ladin, 11 Eylül'den sonra şöyle demişti: "Biz ölümü severiz. Amerika yaşamayı sever. Aramızdaki büyük fark budur."[35]

Halid'in dışında, ilk iki halife dönemindeki en başarılı Müslüman komutanlardan biri de muhtemelen Amr b. As idi. İslam fetihleri konusunda önde gelen İngiliz tarihçilerden biri tarafından "erken dönem İslam ordularının kurnaz Odisseus'u" olarak nitelendirilmiştir.[36] Arabistan'dan çıkarıp Sina Yarımadası'ndan geçirdiği ordusuyla, Arap olmayan ve nüfusunun çoğunluğu Hristiyan olan Mısır'ı iki yıldan az bir sürede (639-641) fethetmişti. Aralık 639'da tam Mısır'a girecekken, kendisine doğru dörtnala gelen ve Halife Ömer'in mektubunu getiren haberciyi görmüştü. Ömer'in seferden vazgeçip kendisini geri çağırmasından korktuğu için mektubu bir günlük yürüyüşün ardından Mısır'a girince açacağını söyledi. Korktuğu üzere, mektupta geri dönmesi isteniyordu. Ancak Halife'nin mektubun altına yazdığı haşiyeyi görünce rahatlamıştı: "Eğer bu mektup ulaştığında Mısır'a girdiysen devam edebilirsin. Allah sana yardım edecektir ve ihtiyacın olacak her türlü takviye kuvveti sana göndereceğim."[37] Halid gibi, Amr da Mısır'ın fethinde istihbaratı bir kuvvet çarpanı olarak kullanmıştı. Düşman ordugâhını gözetlemek için casuslar gönderdiği gibi, bazen gözetlemeyi şahsen yaptığı da biliniyordu.[38]

Arap ordularının Levant'taki son büyük hedefi, doğu Akdeniz'deki en büyük limana sahip olan ve 2.5 kilometre uzunluğunda sağlam surlarla korunan Bizans Filistini'nin başkenti Kayserya idi. Şehri kuşatan Arap ordularının komutanı, Muhammed'in kayınbiraderi Muaviye bin Ebu Sufyan, Kayserya'yı savunan Roma kuvvetlerinin takviye edildiğine dair iyi istihbarat sahibi olsa da, şehir birkaç yıl dayandı.[39] Sonraki dönem tarihçilerinden Belâzürî'nin genellikle güvenilir kabul edilen eserinde yazdığına göre, Kayserya'nın muhtemelen 641'de gerçekleşen nihaî fethinde, şehrin içinde faaliyet gösteren Yusuf isimli Yahudi bir casus önemli rol oynamıştı. Yusuf, ailesinin güvenliği konusunda teminat aldıktan sonra Arapları kapalı bir su kanalından şehre sokmuştu.[40] Yirmi yıl sonra, muzaffer Muaviye, Halid tarafından fethedilen Şam'da, İslam dünyasını 750'ye kadar idare eden Emevîler'in ilk halifesi olmuştu.

İslam'ı, imparatorluk içindeki Hristiyanlık için başlıca tehdit olarak addeden ilk Bizans imparatoru, "Bilge" lakaplı VI. Leo (886-912) olmuştu.[41] Leo'ya atfedilen hacimli bir askerî talimname olan *Taktika*, Müslümanların yedinci yüzyıldan beri büyük bir tehdit oluşturmasının sebebinin savaşçılık vasıfları olduğuna işaret etmişti: "Çocukluklarından beri sadece kılıçla yaşayıp ölmek için eğitilirler."[42] Ancak Leo, İslam'ı sapkın bir

batıl inanç olarak görerek önemsemediğinden, onların savaşa olan heveslerinin sebebinin dinî bağlılık değil, öfkeli mizaçları olduğuna hükmetmişti: "Sıcak iklimde yaşadıkları için öfkeli bir mizaca sahiptirler."[43] Bizanslı generallere, "güvenilir casuslar yoluyla [Araplar'dan] gözlerini ayırmamaları" nasihat edilmekteydi.[44] Ancak "güvenilir casuslar", Müslüman olmayanların hesabına çalışan Müslüman ajanların sadece hain kabul edilmeleri yüzünden değil, münafık olarak da kabul edilmeleri yüzünden (yirmi birinci yüzyılda radikal İslamcılar da hala aynı şeye vurgu yaparlar) az sayıdaydılar. Leo'nun, keşif faaliyetinin gerekliliği konusunda ısrarcı olmasının daha işlevsel sebepleri vardı: "Savaş avlanmak gibidir: vahşi hayvanlar, kuvvet kullanmak yerine izleri sürülerek, pusuya yatarak, etraflarını çevirerek ve başka türlü hilelerle avlanır. Biz de, düşmanlarımız çok da olsa, az da olsa aynı şekilde bir savaş usulüne ayak uydurmalıyız."[45]

Askerî istihbarat, Muhammed'in savaş biçiminde temel etmenlerden olsa da Müslümanların birbirlerine karşı casusluk yapmaları çoğu kez yasaklanmıştır. Kuran'da "casusluk" (tecessüs) konusunda en çok alıntı yapılan kısımda Müslümanlara şöyle denilmektedir: "Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın."[46] İnananlara şöyle de deniliyordu: "Ey iman edenler! Kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selam vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin."[47] Ülke içi muhalefeti kontrol altında tutmak için birçok Müslüman lider kendilerini bu yasaklardan muaf tutmuşlardır. Halifelerin devlet yönetimi sistemleri içindeki en temel unsurlardan biri de eyaletlerle haberleşmek için kullandıkları haberleşme hizmeti *Berid* idi. Modern zamanlardan önceki birçok posta hizmeti gibi, resmî güzergâhlar üzerindeki menzil noktalarında, habercilere yiyecek, su ve yeni atlar sağlamak için konuşlandırılmış insanlar ve hayvanlar bulunuyordu. Emevî halifeleri ve onların ardılları resmî emirleri ve talimatları eyaletlere *Berid* teşkilatı yoluyla gönderip, yerel durum hakkındaki raporları aynı yolla alıyorlardı.[48] Emevîlerin 750'de kanlı bir şekilde tasfiye edilmelerinden kısa süre sonra olayları yazan Müslüman tarihçilerden bazıları, büyüyen muhalif hareket hakkında *Berid* raporlarında yeterince uyarı yer almamasını sebep göstermişlerdir. *Berid* teşkilatı hakkında yazan bir yazar şu hükme varmıştı: "Eskiden denirdi ki: 'Hiçbir hükümdarlık istihbarat akışının kesilmesi dışında bir sebeple yıkılmamıştır.' Benim öğrendiğime göre Emevîler de istihbarat akışının kesilmesi sonucu güçlerini yitirdiler."

Bir başka orta çağ Müslüman yazarının görüşüne göre, Emevîlerin başına gelen felaketin sebebi, onların istihbarata önem vermemeleri değil, "istihbaratın [Emevîlerden] gizlenmesi" idi.[49] *Berid* raporları günümüze ulaşmamış olsa da, eksikliğin istihbarat toplamakta değil, istihbaratın

analizinde olmuş olması muhtemeldir. Bazı Müslüman yazarlara göre, son dönem Emevî halifeleri, muhtemelen muhaliflerden gelebilecek tehdidi hafife aldıkları için siyasî istihbaratı ihmal etmişlerdi.[50] Sorun ister istihbaratın toplamasından ister analizinden kaynaklansın, Emevîler bunun bedelini ağır bir şekilde ödediler. Son halifeleri II. Mervan, Muhammed'in amcasının soyundan geldiklerini iddia eden Abbasî isyancılardan kaçarken Mısır'da öldürülmüştü. Emevî hanedanının sonu, tarihî kayıtları günümüze ulaşan, tarihin en dehşet verici akşam yemeği davetlerinden birinde gelmişti. Hanedanın son temsilcileri, yeni Abbasî halifesi Ebu'l-Abbas es- Seffah'a getirilerek onun huzurunda katledilmişlerdi. Cesetleri onun ayaklarının dibine atılmış, bir halıya sarılmış ve ziyafet sofrası olarak kullanılmıştı. Denilir ki: "Orada bulunanlar, ölmekte olanların gırtlaklarından çıkan son nefeslerinin sesleri duyulurken yemeklerini yemişlerdi."[51]

İslam İmparatorluğu'nun başkentini Şam'dan Bağdat'a taşıyan erken dönem Abbasîleri, *Berid*'i bir iç istihbarat vasıtası olarak, muhtemelen daha önceden görülmemiş bir ölçüde kullandılar. İkinci Abbasî halifesi Mansur (754-775), *Berid* raporlarından ulaşan istihbarat konusunda öyle takıntılıydı ki, dış dünyada neler olup bittiğini gösteren sihirli bir aynası olduğuna inanılırdı.[52] *Berid*'in öncelikli işlevi isyanları önceden haber vermek olsa da, yerel posta idarecileri halifeye yerel idarecilerin hafif (ya da daha ağır) kusurlarını da rapor ediyorlardı. Mansur'a, Mehdi'nin (kendisinden sonra halife olacaktı) şiir yazdırmak için çok fazla para harcadığı bildirilmişti; bir başka valinin de eğlence yüzünden devlet işlerini ihmal ettiği rapor edilmişti.[53]

Abbasî Devleti'nin en büyük Arap yazarı el-Câhiz'in (776-868) gizlilik ve devlet memurlarını yakından gözetlemenin de dâhil olduğu birçok konuda kesin fikirleri vardı. Eserleri arasında *Sükût Sanatı* ve *Memurlar Aleyhine* isimli kitaplar da vardır. Doksan iki yaşındayken, rivayete göre kütüphanesinde üzerine yıkılan ciltlerin altında kalarak ölmüştü.[54] El-Câhiz, halifenin, "yakınındakilerin yanı sıra, ahalinin de sırlarını öğrenmeye çalışmakla yükümlü olduğunu" vurgulamıştır. "[Hükümdar] casuslarını sürekli onların üzerine salmalıdır. İktidarının istikrarı ve devamlılığı için bundan daha önemli bir şey yoktur."[55] Abbasî halifelerinin onunla hemfikir oldukları anlaşılmaktadır. Halife Memnûn (813-833) zamanında üst düzey bir komutan, halifenin oğluna, casuslara dayalı istihbaratın Mısır'daki idare için büyük öneme sahip olduğunu nasihat etmişti:

> Her köye, sizi temsil edenlerin nasıl çalıştıklarını ve görevlerini nasıl yaptıklarını size bildirecek güvenilir bir casus görevlendirmelisiniz. Size yolladıkları mektuplar, gelişmeler hakkında anlık bilgiler verecek ve emrinizdeki idareciler ile temsilcilerinizin sanki yanlarındaymışsınız gibi olayları görmenizi sağlayacak.[56]

Onuncu yüzyılda, meşhur Arap antolojisi ve ansiklopedisini, kısmen Halife Harun er-Reşid için, kaleme alan Ebu'l-Farac el-İsfahanî, gizli ajanların (*uyun*)* ilk önceliklerinin halife ve onun idaresinin güvenliği olduğunu söylemiştir.[57]

Muhammed, İslam dünyasına istihbarata büyük önem veren bir savaş usulü miras bırakmış olsa da, kendisinin ve kendinden sonraki üç yüz yıl boyunca halifelerin hiçbirinin yöntemlerinin orijinal olmadığı görülmektedir. İlk büyük Müslüman istihbarat keşfi, dokuzuncu yüzyılda Bağdat'ta Beyt'ül-Hikme/Bilgelik Evi olarak bilinen bilimler akademisinde başlayan İslam biliminin ve matematiğinin altın çağının bir ürünüydü. Günümüzde Bağdat'ta Bilgelik Evi'nden ya da şaşalı Abbasî saraylarından geriye bir şey kalmamıştır. Yunanistan ve Roma'nın mermer ve taştan anıtlarının aksine, yangınlar, seller ve istilacı orduların yıkıcılığına karşı dayanamayan kerpiçten inşa edilmişlerdi. Ancak bin yıl önce, bugün var olmayan Bilgelik Evi, dünyanın en önde gelen bilim ve matematik araştırma merkeziydi. İlk büyük başarısı yabancı metinlerin, bazen yeni eklenen şerhlerle, Arapçaya tercüme edilmesi olmuştu.[58]

Bilgelik Evi sayesinde Arapça, bilimsel araştırma dili olarak Yunancanın yerini almıştı. Buranın önde gelen fizikçisi İbn-i Heysem, yakın zamanlarda (tartışmalı şekilde), Arşimed ile Newton arasındaki iki bin yılın en büyük fizikçisi ilan edildi. Bilgelik Evi'nin en meşhur matematikçisi olan el-Hârizmî, günümüzde ismini kitabı *El-Kitâbü'l-Muhtasar fî Hisâbü'l-Cebr ve'l-Mukâbele*'den (Cebir ve Denklem Hesabı Üzerine Özet Kitap) alan cebir ilminin babası olarak bilinir.[59] En üretken âlimi ise "Arapların Filozofu" olarak bilinen, farklı ilim dallarında fevkalade uzmanlaşmış, Yakub b. İshak el-Kindî idi (yaklaşık 800-873). Bu kadar çok konuda eser kaleme almış âlimler çok nadirdir. Kindî'nin eserlerinden çok az bir kısmı günümüze ulaşmış olsa da, onuncu yüzyıla ait bir kitapçı envanterinde ona ait neredeyse 300 kitabın ismi yer almaktadır. Kindî'nin, Bilgelik Evi'nde, kendinden daha az başarılı ve daha az verimli âlimler arasında kıskançlık uyandırmış olduğu anlaşılmaktadır. İki rakibi onun kütüphanesinin müsadere edilmesini sağlamışlardı ancak kendileri gözden düştükten sonra kütüphane Kindî'ye tekrar iade edilmiştir.[60] Kindî'nin kırktan fazla eseri felsefe, siyaset felsefesi, mantık ve etik gibi konuların (aralarında Aristo'nun eserlerine getirdiği yorumlar da vardır) farklı yönleri üzerinedir.[61] Kindî'nin felsefeye ilgisi kelam ilmiyle iç içe geçmiştir. Bağdat'ta, dokuzuncu yüzyılın ortalarında, Kindî'nin de aktif olarak dâhil olduğu "kelam konusunda münazaralarda bir patlama"[62] yaşanmıştır. Muhtemelen halifenin ailesinden ve diğer varlıklı müşterilerden gelen talepler doğrultusunda mücevherler, kılıçlar, parfüm

* Uyun: Arapça, *ayn* (göz) kelimesinin çoğuludur. Arapça'da *ayn* casus anlamında da kullanılır. (ç.n.)

ve leke çıkarma gibi konularda kısa kılavuzlar kaleme almıştır. Ancak, felsefe ve kelam dışında Kindî'nin başlıca akademik ilgi alanları matematik, fen bilimleri ve tıp olmuştur.[63]

Kindî, günümüzde kriptanaliz denilen, kullanılan şifreleme yöntemi hakkında ön bilgi olmaksızın kriptolu mesajların açılması biliminin (tam karşılığı olmasa da, popüler şekilde kod kırıcılık diye anılır) ortaya çıkmasında önemli bir kişiliktir. Abbasîlerin vergi kayıtlarından devlet işlerine dair yazışmalara kadar gizli belgelerini kapatmak için şifreye sık sık başvurmalarından ötürü, Bağdat dokuzuncu yüzyıl ortalarında dünyanın ilk kriptografi merkezi haline gelmişti. Kindî'nin konuyla ilgili temel eseri *Şifreli Mesajların Açılması Üzerine* muhtemelen sınırlı olarak dolaşıma girmiş, sonra kaybolmuş ve 1987'de İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde yeniden keşfedilmiştir. Kindî, Batılı kriptanalistlerden beş yüzyıl önce, her alfabede bazı harflerin diğer harflerden daha sık kullanılması anlamına gelen "frekans" prensibini keşfetti. Örneğin İngilizce ve Fransızcada en sık kullanılan harf E harfi, ondan sonra en sık kullanılan harf ise T harfidir. Haliyle, yerine koyma şifrelerinin kullanıldığı mesajlarda en çok görülen semboller bu iki harfin karşılığıdır. Frekans prensibinin oluşturulmasıyla, Julius Sezar tarafından neredeyse bin sene önce kullanılan şifrelerin açılabilmesi mümkün olabilmiştir.[64]

Kindî'nin bu keşfi Müslüman kelamcıların ve matematikçilerin çalışmalarından ilham almıştı. Çoğu kelam âlimi, Allah'ın Muhammed'e gönderdiği vahiylerin onun yaşamı boyunca farklı kâtipler tarafından parça parça kaydedildiğine (Kuran'ın yazıya döküldüğü dönemdeki Arap yazısı bugünkünden daha basit olsa da) ama bu parçaları 114 sure halinde bir araya getirilmesinin ondan sonraki üç halife zamanında gerçekleştiğine inanır. Ayetleri kronolojik sıraya koymak için, kelamcılar her ayette kullanılan kelimelerin frekansını saymışlardır. Görece daha sonra ortaya çıkan kelimeleri içeren ayetlerin kronolojik sıralamada daha geç geldiği düşünülmüştür. Dokuzuncu yüzyıl ortalarında üç büyük hadis külliyatının yayımlanmasından önce kelamcılar, hadislerin sahihliğini (Müslüman din âlimleri arasında tartışma yaratan bir konudur) belirlemek için, hadislerdeki etimoloji ve cümle yapısının Muhammed'in bilinen kelime dağarcığı ve konuşma kalıplarına uygunluğunu dikkate alarak incelemişlerdir. Bu araştırmalar, Arap alfabesindeki harflerin hangi nispî frekansa göre kullanıldığının belirlenmesini sağlamış ve muhtemelen de Kindî'nin kriptanalizi keşfetmesinin başlangıcını teşkil etmiştir.[65] İstihbarat tarihinin hiçbir dönüm noktası, matematik ve teoloji araştırmalarının bileşiminden bu derece etkilenmemiştir.*

* Abbasîlerin ve diğer Müslüman hükümdarların kriptanalizi ne oranda kullandıkları hâlâ meçhuldür. Abbasî hanedanının, erken modern dönem Avrupa hükümdarlarının kurduğu *karanlık odalar* benzeri kriptanalatik bir teşkilat kurduklarına dair herhangi bir bilgiye henüz rastlanmamıştır.

7
Engizisyon ve Yıkıcı Faaliyetlere Karşı Koyma

Yirminci yüzyıldaki tek partili devletlerin başlıca özelliklerinden biri de, siyasî gerçeklik üzerindeki tekellerini muhafaza etmek için, KGB'nin "yıkıcı ideolojik faaliyetler" diye adlandırdığı faaliyetlerin güvenlik ve istihbarat servisleri tarafından saplantılı bir şekilde izlenmesi ve bastırılmasıydı.[1] Onların yıkıcılığa karşı koyma girişimlerinin bazı yönleri, Roma Katolik Kilisesi'nin orta çağ ve erken modern dönem Avrupası'ndaki daha küçük çaplı engizisyonlarında da görülmektedir. Tabi engizisyonların ortadan kaldırmaya çalıştığı yıkıcılık siyasî değil dinî idi. Yıkıcılığa organize biçimde karşı koyabilmek için, gelişmiş bir bürokrasiye ve kayıt tutma kabiliyetine ihtiyaç vardır ki orta çağın ortalarında bu iki özelliğe de sahip tek kurum Kilise idi. Orta çağda hiçbir devlet, tüm Hristiyanlık âleminde temsilcileri bulunan Papalık bürokrasisinin boyutu ve kapsamıyla boy ölçüşemezdi. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonraki yaklaşık 600 yıl boyunca Batı Avrupa'da sapkınlıktan idam edilen olmamıştı. Sapkınların yakılmasının alışıldık bir olay hale gelmesi on ikinci yüzyıl sonlarını bulmuştu.* On üçüncü yüzyıldan itibaren, ruhban hiyerarşisinin dinî gerçeklik üzerindeki tekelini zorla muhafaza etmek için kullandığı mekanizmalardan biri de engizisyon idi. Kutsal Roma İmparatorluğu'yla yaşadığı "Atama Tartışması"** kendi adına kârlı şekilde neticelendikten sonra Papalık'ın Katolik âlemi üzerindeki denetiminin daha da artması, ideolojik yıkıcılığı kökünden kazıma azmini de pekiştirmişti. Engizisyonlardan önce, sapkın Katharlara

* Sapkınların orta çağda kayıt altına alınmış ilk idamı, Fransa Kralı II. Robert'ın emriyle Orleans'da on altı kişinin yakılmasıydı. 1028'den 1163'e kadar Batı Avrupa'nın farklı yerlerinde altı sapkın daha yakılmıştı. (Moore, *War on Heresy*, Giriş.)

** Atama Tartışması: Papa VII. Gregorius ve Kutsal Roma İmparatoru IV. Heinrich arasında, kilise görevlilerini kimin atayacağına dair 1075'te başlayan ve Almanya'da yaklaşık 50 yıl süren bir iç çatışma ortamının doğmasına sebebiyet veren siyasî krizdir. 1122'de iki taraf arasında yapılan Worms Konkordatosu'yla çözüme bağlanmış ve Papalık bu krizden daha da güçlenerek çıkmıştır. (ç.n.)

karşı yapılan "Albigen Haçlı Seferi" yaşanmıştı. Katharlar, dünyanın kötülüklerle dolu olduğuna ve Tanrı da kötülüğe sebep olmayacağına göre, dünyanın şeytan işi olduğuna inanırlardı. Sistersiyen papazı ve Papalık mümessili Pierre de Castelnau, 14 Mart 1208'de Rhone Nehri'ni geçmeye hazırlanırken, kimliği belirsiz bir saldırgan tarafından mızraklı saldırıya uğramış ve katırının üzerinden düşerek ağır yaralanmıştı. Dinî ama güvenilir kaynaklara göre, ölmek üzere olan Pierre de Castelnau yerde yatarken ellerini göğe kaldırarak katilini affetmişti.[2]

Papa III. Innocent bu kadar merhametli olmamış ve cinayetten Toulouse Kontu VI. Raimon'u sorumlu tutmuştu. Raimon, idaresi altındaki topraklarda sapkınlığı (çoğunlukla Kathar) lanetleyen bir genelge yayımlamadığı için Pierre de Castelnau tarafından aforoz edilmişti. Innocent, konta ve günümüzde Fransa'nın güneybatısında bulunan Languedoc'taki sapkınlara karşı bir haçlı seferi başlatmıştı. Önceki haçlı seferlerinin amacı Kutsal Topraklar'ı Müslüman boyunduruğundan kurtarmak olmuştu. Albigen Haçlı Seferi, bir Hristiyan ülkesinde yaşayan diğer Hristiyanlar (sapkın olsalar da) üzerine yapılan ilk haçlı seferiydi. Sapkınlığa karşı başlatılan haçlı seferi, bir yönüyle de, sapkınları tespit etmek için hileye başvurulmasını gerektiren bir istihbarat savaşıydı. İlk kez Papalık tarafından aldatma faaliyeti için özellikle izin verilmişti. III. Innocent mümessillerine verdiği talimatta şöyle demişti: "Mevcut şartlarda hilekârlık yapmak ihtiyatlı davranmak olduğu için, kurnazlığı ve hileyi birer silah olarak kullanın."[3] Papa'nın hileyi savunmasındaki teolojik ilhamı, de Castelnau'nun da mensup olduğu ve Katolik Avrupa'da baskın dinî hareket haline gelen Sistersiyen tarikatının kurucusu Clairveuxlu Aziz Bernard olmuştu. Aziz Bernard, İsa'nın kutsal bir hileyle Şeytan'ı kandırdığını vazetmişti. İsa'nın ölümüne sebep olan Şeytan, Tanrı'nın öfkesinin İsa tarafından yatıştırılmasını sağlamış ve bu da insanlığın kefaretini mümkün kılmıştı.[4] III. Innocent, Şeytan tarafından yönlendirildikleri kesin olan sapkınları aldatmanın da kutsal bir hile olduğuna inanıyordu. Papa, haçlılara, sapkınların Kutsal Topraklar'ı işgal eden Müslümanlardan "daha şeytanî" olduklarını duyurmuştu: "Sapkınlığın müritlerine Sarazenler'e* saldırdığınızdan daha korkusuzca saldırın."[5] İlk haçlılar buna harfiyen uymuşlardı.

Temmuz 1209'da Béziers şehrinin ahalisin, aralarında bulunan sözde sapkınları teslim etmeyi reddetmelerinin ardından, Papalık mümessili Arnaud Amalric, III. Innocent'e "ilahî intikamın mucizevî şekilde şehri kırıp geçirdiğini" bildirmişti: "Adamlarımız, makam, cinsiyet ve yaş

* Saracen: Serazen. Orta çağda Avrupalı Hristiyanların Arap ve Müslümanlara taktıkları isim. (ç.n.)

ayırmayıp kimseye acımadılar ve neredeyse 20,000 kişiyi [abartılı olması muhtemeldir] kılıçtan geçirdiler." Bir Sistersiyen yazarın sonradan yazdığına göre, haçlılardan biri sapkınlarla sadık Katolikleri birbirinden nasıl ayıracaklarını sorduğunda Arnaud Amalric şöyle cevap vermişti: "Hepsini öldürün! Tanrı kendisinden olanları muhakkak ayırt edecektir."[6] Bu olayı sonraki yirmi yıl boyunca ara ara patlak veren çatışmalar takip etti. Bunlar esnasında, Béziers katliamına denk bir savaş suçu yaşanmamışsa da, başka korkunç zalimlikler olmuştur. Lavaur kasabasının 1211'de haçlılar tarafından ele geçirilmesinin akabinde, bir çayırlığa kurulan devasa odun yığını üzerinde 400 sözde Kathar yakılmıştı ki bu, muhtemelen orta çağda sapkınların topluca yakıldığı en büyük olaydır. Kont VI. Raimon'un oğlu VII. Raimon'un Kilise'ye ve Fransa kralına bağlılık yemini etmesi ve topraklarının üçte ikisini Kral IX. Louis'ye bırakmasının ardından Albigen Haçlı Seferleri 1229'da sona erdi.[7]

Artık bundan sonra sapkınlıkları yok etme işinde başrol haçlılarda değil, ilk olarak Languedoc'da Katharlar'dan geriye kalanlar üzerine yoğunlaşan kilise engizisyonlarında olacaktı.* Birkaç yıl içinde baş engizisyoncuların büyük kısmı, kısa süre önce kurulan Vaizler Tarikatı'ndan ya da daha iyi bilinen adıyla Dominiken Tarikatı içinden seçilmeye başlandı. Hem sapkınları yollarından dönmeleri konusunda ikna etme, hem de yerel halkın onların peşine takılmalarına engel olma konusunda en iyi onların faaliyet gösterdiği düşünülmekteydi. 1233 yılı Papalık fermanında, IX. Gregorius, Fransa'ya yolladığı Dominiken engizisyoncularını İsa'nın havarilerine benzetmişti.** On üçüncü yüzyıl engizisyoncularından Romanslı Humbert her ziyaretine, "buraya gelme sebebim olan, [sapkınları] bulup yakalama işime yardım edin" diye halka seslenerek başlıyordu.[8]

Dominikenlerin engizisyon bürokrasisindeki uzmanlığı öyle hızlı gelişmişti ki, 1245-1246 yıllarında, Bernard de Caux ve Jean de Saint-Pierre isimli iki Dominiken ve yanlarındaki yardımcıları, Toulouse'un güneybatısındaki Lauragais bölgesinde yaşı on dörtten büyük bütün erkekler ile yaşı on ikiden büyük bütün kadınları (toplam 5471 kişi) 201 gün içinde, sapkınlarla ilişkileri veya onlar hakkında bildikleri konusunda sorgulayabilmişlerdi. Hepsi, hemen hemen her seferinde kendi kilise cemaatlerine bakan papazlar eşliğinde, Toulouse'daki Saint-Sernin manastırına çağrılmışlardı. Hiçbir istisnaya müsaade edilmemişti. Sorgulananlar arasında

* Languedoc'un geri kalanı 1271'de Fransa tarafından ilhak edilmiştir.

** Dominikenlerin sadece çok az bir kısmı engizisyoncu olmuştu. Çoğunluğu yine vaizliğe, ders vermeye ve papazlık işleriyle meşgul olmaya devam etmişti. (Ames, *Righteous Persecution*, s. 5.; Ames, "Does Inquisition Belong to Religious History?" s. 18.)

cüzamlılar, hastalar, yatalaklar ve hamile kadınlar da vardı. Verdikleri cevaplar ve tanıkların ifadeleri kâtipler aracılığıyla Latince'ye tercüme edilmişti. Unuttuklarını iddia edenlere ya da unutmuş gibi davrananlara, daha önceden engizisyoncu keşişlere verdikleri ifadeler yüksek sesle okunmuştu. Verdikleri ifadenin Latince kayıtları onlara kendi dillerinde okunduktan sonra, ifade verenlerin hepsi doğruyu söylediklerine dair yemin ettirilmişlerdi.[9]* Muhtemelen yirminci yüzyıl öncesinde hiçbir güvenlik servisi bu boyutta kitlesel sorgulama yapabilecek ya da bunun detaylı kayıtlarını tutabilecek imkân ve kabiliyete sahip değildi.[10]

Orta çağ engizisyonlarının sapkın avı, daha önce görülmemiş büyüklükte zanlı kayıtlarının oluşmasına sebebiyet vermişti.** 1306'da Carcassonne engizisyoncusu Geoffroy d'Ablis, kendisinden önce tutulan engizisyon kayıtlarında Pézens'ın yaşlı sakinlerinden birinin çok önceleri, daha 1250'de sapkınlık ithamıyla Carcassonne Piskoposu'nun huzuruna çıkarıldığı bilgisine rastlamıştı.[11] Yine kayıtlarda, 1316 yılındaki kadın bir şüphelinin ilk kez 1268'de sapkınlıktan tutuklandığı bilgisi vardı.[12] Engizisyoncular bazen zanlının karşısına bir yığın belgeyle oturup, hakkında hâlihazırda çok şey bildikleri ve gerçeği söylememesi halinde durumunun daha da kötüleşeceği izlenimini yaratarak şüphelinin gözünü korkuturlardı. Yirmi birinci yüzyıldaki bir Amerikan sorgu talimnamesi de benzer bir "dosya ve klasör yaklaşımını" tavsiye etmektedir: "Bilgiler bir klasör içine dikkatlice dağıtılarak, gerçekte olduğundan daha fazla bilgi içeriyormuş izlenimi verilmelidir ..."[13]

Tek partili devletlerin güvenlik servislerinin yirminci yüzyılda yürüttükleri sorgularda olduğu gibi, engizisyoncuların sorularının büyük kısmı ihbarlara dayanıyordu.*** Günümüzde ihbarlara dayalı söylentiler gülünç olsa da, o zamanlar ciddi sonuçları olabilmekteydi. Sapkınlık şüphelisi Pierre Sabatier'e, Ekim 1318'de Pamier'de yapılan sorgusunda yöneltilen ilk soru şöyleydi: "Ölüm döşeğinde kıvranan kişilerin rektumuna kutsanmış mum yerleştirmenin, şu an [uygulandığı] gibi ağızlarına yerleştirmekten bir farkı olmadığını söyledin mi?" Sabatier, bunun yıllar önce kayınbiraderi tarafından atılmış habis bir iftira olduğu ve kayınbiraderinin de ölüm döşeğinde bu iftirayı kabul edip kendisinden af dilediği konusunda ısrar etti. Gerçekte ise, yirmi yıldan fazla zaman önce, ölümcül bir günah işlemiş ve ölmek üzere olan kişinin ağzına kutsanmış mum yerleştirmenin rektumuna

* Orta çağ engizisyonları tarihinin en büyük kitlesel sorgusunun bu olduğu anlaşılmaktadır.

** Engizisyonlar yüzünden çıkan bir dizi ciddi isyanın başlıca amacı bu kayıtların imha edilmesiydi. (Sumption, *Albigensian Crusade*, kısım 3923.)

*** Kilise kanunu, geleneksel olarak itibar ve kötü şöhrete de kesin deliller kadar önem verirdi.

mum yerleştirmekten bir farkı olmadığını söylediğini iddia etmişti. Ancak Sabatier, sarhoş olduğu bir vakit papazların "yalancılık ve soytarılıktan" suçlu olduklarını söylediğini kabul etmiş ve bu hatası yüzünden samimi şekilde tövbe ettiğini ısrarla söylemişti. Altı ay sonra Sabatier hapishaneden tahliye edilmiş ama elbiselerinin üzerine tövbekâr bir sapkın olduğunu gösteren sarı haç giymeye mecbur edilmişti.[14] Bugün bu muamele zalimce görünse de, yedi yüzyıl sonra Stalin Rusyası'nda Komünist Parti yetkililerini "yalancılık ve soytarılıkla" itham eden bir Sovyet vatandaşına bu kadar müsamahakâr davranılmazdı.

Orta çağ Dominiken engizisyonunun, ortadan kaldırmaya çalıştığı sapkınlığın ne olduğuna dair kavrayışı, gelişimiyle ve idarî verimliliğiyle aynı ölçüde artmamıştı. On üçüncü yüzyıl dinî metinlerine göre, Keşişler Tarikatı'nın kurucusu Aziz Dominic Guzman'ın sahip olduğu azizce erdemlerin delilleri arasında, onun engizisyonları sırasında yaşanan mucizeler de vardı. Bir seferinde Aziz Dominic sapkınlığa karşı vaaz verirken, verdiği vaazdan ilham aldığı düşünülen, irice, iğrendirici görüntüye sahip ve kötü kokan bir kedi mucizevi şekilde cemaatin içine atlayıp bir Katharı işaret etmişti.[15]

Sapkınların kazığa bağlanarak yakılması çoğu zaman söylendiğinden daha az sayıda olmasına ve Kilise yerine "seküler otorite" tarafından icra edilmesine rağmen Dominikenler neredeyse kuruluşlarından itibaren bu cezalandırmalardan büyük oranda sorumluydular. Toulouse'daki Dominiken engizisyoncusu Guillaume Pelhisson'un 1229 yılından 1244 yılına kadarki dönemi kapsayan kroniğinde (günümüze kadar ulaşan az sayıdaki kronikten biridir) erken dönem Dominikenlerin Toulouse bölgesinde tövbe etmeyen bir dizi sapkının yakılmasını teşvik etmelerinden gururla bahseder. Örneğin, bahsettiği bir başka olayda, 5 Ağustos 1234'te henüz aziz ilan edilmiş kurucuları Aziz Dominic'in bayram gününde, Toluouse'daki Dominikenler az önce vaaz vermiş bir başka Dominiken piskopos Raymond du Falga de Miremont'la beraber akşam yemeğine oturmak üzereydiler. Yemek başlamadan önce, "takdir-i ilahî ve mübarek Dominic'in erdemleri sayesinde" önde gelen Katharlardan birinin ölüm döşeğindeki kayınvalidesinin yakınlarda bir evde "sapkınlaştırıldığı"* haberi geldi. Piskopos ve Dominiken başrahip hemen söz konusu eve gittiler ve hasta yatağındaki kadın onları Kathar sanarak sapkın inançlarını itiraf etti. Katolik inancına dönmeyi reddedince, Piskopos Raymond orada bulunan

* Kilisenin "sapkınlaştırma" olarak itham ettiği şey, ölüm döşeğindekilere bir *parfait* (Kathar papazı) tarafından uygulanan arınma ayiniydi ve Katharlar tarafından *consolamentum* diye anılırdı.

ve seküler yargıyı temsil eden *viguier* (yargıç) huzurunda kadını sapkın ilan etti. Yargıcın emri doğrultusunda, hâlâ yatağında yatmakta olan kadın yakındaki bir tarlaya götürülerek büyük bir ateşte yakıldı. Piskopos, başrahip ve diğer Dominikenler sonra sapkınlığa karşı kazanılan bu zafer için "Tanrı'ya ve mübarek Dominic'e şükrederek" yemeğe oturdular. Guillaume Pelhisson onların neşesini paylaşıyordu: "Tanrı bunu, kendi adının ve hizmetkârı mübarek Dominic'in şanı ve övgüsü için, imanın yücelmesi için ve sapkınlar ile onların inançlarının bastırılması için mübarek Dominic'in bayram gününde yapmıştı."[16]

Yakın zamanlarda yapılan araştırmalar, orta çağ Papalık engizisyoncularının Kathar diye suçladıkları sapkınlıkların birçoğunun Kathar olmadığını ortaya koymuştur[17]; tıpkı yedi yüzyıl sonraki Stalinist Terör döneminde "Troçkist" denilerek öldürülenlerin çoğunun Leon Troçki'yle ilgilerinin bulunmaması gibi.[18] Orta çağda Papalık, tıpkı yirminci yüzyıldaki Kremlin gibi, kendi ideolojik tekeline meydan okuyan hiçbir şeyin meşruiyetini kabul etmediği için, sapkınların gizlice yaptıkları şeylere dair görüşleri aklı başında bir istihbarat analizinden çok düşmanca karikatürlerden ibaretti. İkisi de, yıkıcı ideolojik faaliyetlerde bulunanların ahlaksızlığıyla alakalı sözde deliller sunan raporları değerlendirmeye tâbi tutmadan kabul etmişlerdi. Sapkınlar özlerinde ahlaksızdılar. IX. Gregorius tarafından atanan engizisyoncular da "sapkın ahlaksızlığı" soruşturmakla görevlendirilmişlerdi.

Gregorius seçkin bir hukukçu olarak nam salmış olsa da, ahlaksızlık hakkında kendisine sunulan raporlara verdiği karşılıklar komik şekilde naiftir. 1233'te, bir Dominiken keşişi kendisine sapkın bir grup hakkında bilgi verince sinirlenerek, Mainz Başpiskoposu'ndan harekete geçmesini istemişti. Sapkınların sözde tarikata kabul töreninde, kabul edilen kişilerin "bir çeşit kurbağayı" öpmeleri gerektiğini öğrendiğinde Papa özellikle şaşırmıştı: "Bazıları kurbağanın arkasına bir öpücük konduruyor, diğerleri hayvanın dilini ve salyasını emerek ağzını öpüyor. Kurbağa bazen normal boyuttayken, diğer seferler bir kaz ya da ördek kadar büyük oluyor." Sonra kabul edilen kişi, bir deri bir kemik kalmış "ürkütücü derecede soluk derili, buz gibi soğuk" bir adamı öpmek zorundaydı. Sonra anüsü, kabul edilen kişi ve diğerleri tarafından öpülen "ortalama bir köpek büyüklüğünde" siyah bir kedinin başkanlığında ziyafet tertip ediliyordu. Kaçınılmaz olarak, bunu bir toplu seks âlemi takip ediyordu.[19*] Dominikenlerin ikinci

* Popüler kültürde bu tip fanteziler yaygın olsa da, Moore'a göre (*War on Heresy*, bölüm 17) IX. Gregorius'un Mainz Başpiskoposu'na yolladığı mektup, Vox in Rama yani "bu tip uygulamalar ve olguların gerçek olduğuna dair inancın yüksek kültür içine girmesinin bir işaretidir".

azizi, engizisyoncu Veronalı Peter (Şehit Peter olarak da bilinir), sapkınlığı, şeytana tapmanın bir türü olarak ilan etmişti. Katharlar genellikle, hiçbir inandırıcı delil olmaksızın seks âlemleri, erkek erkeğe ilişki, ensest ve bebek öldürmek gibi şeylerle itham edilmişlerdir.[20]

Gerçek Troçkistlerin, Stalinist Terör döneminde Rusya'dan neredeyse tamamen yok oldukları gibi, on dördüncü yüzyıl başlarında Fransa'nın güneyinde çok az sayıda Kathar kalmıştı. Aralarında altı yüzyıl olmasına rağmen, Kremlin ve Papalık, ideolojik yıkıcılığın en küçük bir izinin dahi kalmaması gerektiği konusunda hemfikirdiler. KGB başkanı Yuri Andropov (sonradan Sovyet lideri), 1979'daki bir KGB konferansında şöyle söylemişti: "Siyasî alanda yapılacak her türlü ideolojik sabotaj doğrudan ya da dolaylı olarak sistemimize karşı bir muhalefet yaratma amacı taşıdığı için, en ufak bir yanlış hesaba müsaade etme hakkına sahip değiliz..."[21] Orta çağda Papalık da dinî alan için aynı tutumu benimsemişti. 1318'de Pamiers Piskoposu Jacques Fournier, muhtemelen Kathar sapkınlığının son Languedoc kalıntılarını ortadan kaldırmak için Pireneler'de bir dağ köyü olan Montaillou'da uzun soluklu bir engizisyon başlatmıştı. Sonraki yedi yıl boyunca, aralıklarla toplam 578 sorguya başkanlık yapmıştı. Bilindiği kadarıyla bu sorgular ilk planlandığında amacı sadece sapkınlığı tespit etmek değil, sapkınlığın içinde kök saldığı topluluğun detaylı bir resmini ortaya koymaktı. Köylülerin bu sorulara verdikleri cevaplarda anlatılan konular, günlük olaylardan (birbirlerinin saçından bit ayıklayan arkadaşlar ve akrabalar) dinî yönden yanlış şeylere (rahibin sevgililerinden birinin, onunla gece yaşadığı tutkunun "Tanrı'yı hoşnutsuz edemeyeceğini" iddia etmesi) kadar çeşitlilik gösteriyordu. Altı yüz elli yıl sonra, Fransız tarihçi Emmanuel Le Roy Ladurie, Fournier'in eşsiz detaya sahip sorgu kayıtlarını kullanarak, orta çağda gündelik hayata dair en detaylı ve aydınlatıcı çalışma olan, 1294-1324 yılları arası Montaillou tarihini kaleme almıştır.[22] Fournier'in Kathar sapkınlığına son darbeyi vurmasıyla kazandığı şöhret, muhtemelen 1334'te XII. Benedict olarak Papa seçilmesinde önemli paya sahipti. Kendisi Papa olan ilk engizisyon başkanı olduğu gibi, kendisinden sonra iki asırdan uzun bir süre için bu özelliği taşıyan son kişi olacaktı.

Tarih boyunca otoriter rejimlerde yıkıcı faaliyetleri soruşturan engizisyoncular ve müfettişler gibi Jacques Fornier de bazen garip komplo teorileri yüzünden yanılmıştı. Bunlar arasında, 1321'de Fransa'nın her tarafına yayılan, cüzamlıların su kaynaklarını zehirlediği söylentileri de vardı. Bu söylentilere inanan Kral V. Philip ("Uzun") bundan sorumlu bütün cüzamlıların kazıkta yakılmalarını ve mallarına el konulmasını emretmişti. Bu komplo teorisinin kurbanları arasında, Pamiers Piskoposluğu'ndaki

cüzamlı kolonisinin cüzamlı başpapazı Guillame Agasse de vardı. Haziran 1321'de, Agasse, işkencenin ardından (Fournier tarafından nadiren uygulanırdı), kendi kolonisinden cüzamlıların Toulouse'a gidip su kuyularına, çeşmelere ve Pamiers'deki nehirlere karıştırmak üzere zehir hazırlattıklarını ve böylece suyu içenlerin ya öleceğini ya da cüzam olacağını itiraf etmişti. Bu komploya Fransa'daki bütün cüzam kolonilerinin dâhil olduğunu iddia etmişti. Muhtemelen daha fazla işkence görmemek için, Agasse, cüzamlıların sözde su kaynaklarını zehirlemek için kullanacakları toz için kutsal değerlere saçma şeklilde aykırı bir formül uydurmuştu: Öğütülmüş yılanlar, kurbağalar, sürüngenler ve insan dışkısına bulanmış komünyon ekmeği.[23*]

1321'deki asılsız cüzamlı komplosunun Yahudiler tarafından tezgâhlandığı da iddia edilmiştir. Orta çağ eziyetleri konusunda önde gelen tarihçilerden R. I. Moore, dönemin komplo teorilerinin başrolünün "sapkınlar, Yahudiler ve cüzamlılara ayrı ayrı uyarlanabildiğini" söylemiştir: "Aynı vasıflar ile aynı kökene sahiptiler ve aynı tehdidi temsil ediyorlardı: Şeytan, onlar vasıtasıyla Hristiyan nizamını yıkıp yerine kaosu hâkim kılacaktı."[24] Eziyet görmemek için Hristiyanlığa ama sonra kendi dinlerine geri geçen Yahudiler, Fournier'in engizisyon kayıtlarında "kendi kusmuklarına geri dönen köpekler" gibi ifadelerle aşağılanıyorlardı.[25]

V. Philip'in yeğeni ve halefi VI. Philip, anti-semitik ve diğer türlerdeki komplo teorileri konusunda takıntılıydı. 1321'de Anjou Kontu iken, Papa XXII. John'a, Bananias isimli bir Yahudinin Müslüman hükümdarla haberleşerek, Paris şehrini ve Fransa Krallığı'nın tamamını Müslümanlara teslim etmek için anlaştığını bildirmişti. Karşılığında Müslümanlar da Kudüs'ü Yahudilere vereceklerdi. Mektup absürt olmasına rağmen, Papa tarafından bir genelgeye dâhil edilecek kadar ciddiye alınmıştı.[26] Hristiyan sapkınlar, Yahudiler ve Müslümanlar tarafından kurulan cinaî komplolara olan inanç, 1330'larda Yüz Yıl Savaşı'nın başlamasının ardından Fransız sarayında İngilizler hakkında ortaya atılan seküler komploların da yolunu açtı. VI. Philip, Yüz Yıl Savaşı konusunda önde gelen tarihçilerden Jonathan Sumption'ın tabiriyle, sözde İngilizler için çalışan "komplocular ve beşinci kol hakkında abartılı ve mantık dışı bir korkunun" esiri olmuştu. Sanrılarının arasında, Felemenk hükümdarlarının, tüm ailesini zehirlemeyi amaçlayan bir komplo içinde oldukları da vardı. Hayalî vatana ihanet suçlamalarıyla idam edilenler arasında, İngilizlere nereye saldırmaları gerektiğini göstermek amacıyla Parcoul şehrinin savunmasının zayıf

* Agasse, alışıldık uygulamanın ardından ve şüphesiz daha fazla işkence görmekten korktuğu için işkence altında sunduğu delilleri sonradan teyit etmiştir.

noktalarını tebeşir ve kömürle işaretlemekten 1337'de hüküm giyen, şehrin Fransız garnizon komutanı da vardı.[27*]

Doğaüstü unsurlar dışında, altı asır sonraki Stalinist Terör döneminin kurbanlarından, Sovyet NKVD'nin** zorla aldığı itiraflar da, absürtlük konusunda, on dördüncü yüzyılda Fransa Krallığı tebaasından alınan itiraflardan aşağı kalır değildi. Örneğin 1937'de NKVD, yüzbinlerce hayvanın "salgın hastalıklar" yoluyla ölümüne sebebiyet veren "bilhassa fasit" bir tür "bakteriyolojik yıkıcılığı" ortaya çıkarmıştı. Politbüro, Sovyetler Birliği'nin bütün cumhuriyetlerinde ve oblastlarında, hayalî komplocuların yargılanacağı mahkemeler kurulmasını emretmişti.[28]

Stalin'in NKVD örgütünün büyük oranda merkeziyetçi şekilde yürüttüğü yıkıcı faaliyetlere karşı koyma operasyonunun aksine, hiçbir zaman birleşik bir orta çağ engizisyonu olmamıştı. Bütün engizisyonlar, Papalık'a rapor veren ve bazen de birbirleriyle bilgi paylaşan, belli bölgelerde faaliyet gösteren özel amaçlı soruşturmalardı. Roma'da konuşlu merkezî bir engizisyon fikri on üçüncü yüzyılda ortaya atılmış olsa da, 1542'ye kadar hayata geçmemişti.[29] Yıkıcı faaliyetlere karşı koyma amaçlı dinî operasyonlar ile modern tek partili devletlerin seküler operasyonları arasında, sapkınlığın ortadan kaldırılmasına verilen öncelik ve uygulanan soruşturma teknikleri yönünden bazı benzerlikler vardır. İkisi de kimlikleri zanlılardan gizlenen geniş bir muhbir ağından faydalanmışlardır. Orta çağda Katoliklerin "sapkınlarla ellerinden geldiğince mücadele etme" mükellefiyeti, Stalin Rusyası'nda Sovyet vatandaşlarının çevrelerindeki ideolojik yıkıcıları ihbar etme yükümlülüğüyle benzerlik arz etmektedir. Temmuz 1936'da Politbüro şöyle açıklamıştı: "Mevcut şartlar içinde, her Bolşeviğin göz ardı edemeyeceği yegâne vasfı, ne kadar iyi gizlenmiş olursa olsun Parti'nin bir düşmanını nasıl ortaya çıkaracağını bilmektir." Dinî sapkınları ihbar etmeyen orta çağ Katolikleri gibi, sözde "halk düşmanlarını" ihbar etmeyen Sovyet vatandaşlarının kendileri sapkınlıkla itham edilirlerdi.[30] Aziz Siprianus'un "Kilise'nin dışında kurtuluş yoktur" ("*Extra Ecclesiam nulla est salus*") deyişinin, Sovyet dönemi doktrinindeki karşılığı Parti dışında kurtuluşun olmamasıydı.

Göstermelik Stalinist mahkemeler gibi, orta çağ sapkınlarının cezalandırılmaları da hem caydırma hem de halkı eğitme amaçlıydı. Olabildiğince

---

* VI. Philip'in paranoyak eğilimleri sıra dışı olsa da, Yüz Yıl Savaşı'nın tamamı, Sumption'ın ifade biçimiyle, "savaş halinde bulunan güvensiz toplumların temel özelliklerinden olan, yabancı casuslara ve beşinci kol faaliyetlerine karşı artan bir korkuyla geçmiştir". (Sumption, *Hundred Years War*, Cilt 3, s. 289). Ne Fransa'nın ne de İngiltere'nin, yabancı casuslarla alakalı doğru ya da yanlış raporları ayırt edebilecek imkânları yoktu.

** NKVD: Narodny Komissariat Vnutrennikh Del. İçişleri Halk Komiserliği (ç.n.)

çok izleyici çekmek için sapkınların kazığa bağlanarak yakılmaları bayram günlerinde yapılırdı. Çevre bölgelerin ruhanî ve seküler seçkinleri özel olarak hazırlanmış bir platformda otururlar ve bu sırada engizisyoncu vaaz verirdi. Sonra da geçmişten o zamana kadarki sapkınlıkların cezalarını en hafiften en ağıra doğru okurdu. İdama mahkûm edilenler, ölüm anında çektikleri acılar kalabalık tarafından görülebilsin diye olabildiğince yüksek bir odun yığınının üzerindeki kazığa bağlanırlardı. Kurbanların kömürleşmiş cesetleri cellatlar tarafından un ufak edilip, geriye hiçbir şey kalmaması için ateşin içine atılırdı.[31] Languedoc engizisyonlarının tuttuğu detaylı kayıtların günümüze ulaşan örneklerinde görüldüğü üzere, cellatlara her bir kurban için yirmi sol* verilmekteydi. Bu meblağ, kazık, iri kütükler, ateşi tutuşturmak için kullanılan kuru dallar ve sapkınları bağlamak için kullanılan ipe harcanan toplam masraftan yaklaşık yüzde on daha azdı.[32] Nisan 1332'de, Carcassonne'da dört sapkının yakılması sırasında seçkin davetlileri yedirip içirmeye yapılan masraf, cellatların ücretlerinden ve masraflarından daha pahalıya gelmişti.[33] Yakma işi İngiltere'de, Kıta'da olduğundan daha az olsa da, maksat yine aynıydı. 1401 tarihli İngiliz *De Heretico Comburendo*** yasası, sapkınlık suçunu tekrar işleyenlerin yakalanmalarından sonra, "cezalarının diğer insanlara korku salması, bu sayede hiçbir habis mezhebin, sapkın ve yanlış görüşün ayakta kalmaması ve hiçbir şekilde benimsenmemesi için" seküler otoriteye teslim edilip "halkın gözü önünde, yüksekçe bir yerde" yakılmasını söylüyordu.[34]***

Modern tek partili devletler, gerçeklik üzerindeki tekellerini basının kontrolü ve sansürünün yanında muhaliflerin susturulmasıyla muhafaza etmeye çalışmışlardır. Modern basın kontrolünün kökenleri, orta çağın ortalarında gelişmeye başlayan kilise sansürü geleneğine dayanmaktadır. Alışıldık olmayan yahut sapkın yazıların doğurduğu sözde tehdit, Curia Romana'nın (Roma Kilisesi'nin merkezî idaresi) şeytan icadı dediği taşınabilir matbaanın 1440'lardaki icadından sonra daha da artmıştır. 1500'lere gelindiğinde matbaalar yirmi milyon cilt kitap basmıştı. Martin Luther'in Papalık endüljanslarına karşı doksan beş maddelik tezini, Wittenberg'deki kale kilisesinin kapısına 1517 yılındaki Azizler Günü arifesinde çivilemesinden sonra Reform Hareketi'nin hızla yayılmasında matbaa hayatî öneme sahipti. Protestan sapkınlığı ve Katolik iç muhalefetin yarattığı sorunla

* 1.85 gram gümüşe karşılık gelen orta çağ Fransız para birimi. (ç.n.)

** Sapkınların Yakılması Yasası (ç.n.)

*** On beşinci yüzyılda İngiltere'de yakılan sapkın sayısı nispeten daha azdır. Günümüze ulaşan kayıtlar 1423 ile 1503 yılları arasında on kişinin yakıldığını göstermektedir.

baş edebilmek için, 1542 yılında Papa III. Paul sapkınlığın soruşturulması işini merkezî bir denetime almak amacıyla Roma Engizisyonu'nu kurdu. Kutsal Makam adıyla da bilinen Engizisyon, Curia Romana bünyesinde bulunan ve bir vekil tarafından değil de doğrudan Papa tarafından idare edilen tek birim idi: III. Paul bu kurumu öyle önemsiyordu ki, inşaat işçilerinin Engizisyona yapılacak yeni sarayın inşaatında çalışabilmeleri için Aziz Peter Bazilikası'nın yapım işleri birkaç yıllığına durdurulmuştu.[35] Roma Engizisyonu kısa sürede hırslı papazların ilgisini çekmişti. Bunlar arasında, sonradan Papa V. Pius olarak seçilecek olan Büyük Engizisyoncu Antonio Ghislieri de vardı. Sonradan aziz ilan edilerek Roma Engizisyonu'nun koruyucu azizi olmuştu.[36*]

Kurulmasından bir yıl sonra, 1543'te, Kutsal Makam yıkıcılıkla mücadele faaliyetini genişleterek, "yanlış, rezil, şüpheli ve sapkın yayınların" satışını yasaklayan bir tebliğ yayımlamıştı. Ancak hangi eserlerin bu kategoriye dâhil olduğunu öncelikle okuyucuların, gümrük memurlarının ve matbaacıların tespit etmeleri gerekiyordu. Bir tarihçi, "Göz korkutma işi beceriksizlikle birleşmişti." diye yazar.[37] Kutsal Makam, 1,000'den fazla yasak yayın ve yazarı kapsayan indeksi ancak 1559 yılında yayımlayabilmişti. Yasak Kitaplar İndeksi için 1571'de yeni kurulan birim de karmaşayı tam olarak gideremedi. Cizvit teolog Robert Bellarmine (sonradan aziz ilan edildi) gibi iyi âlimler, Bellarmine'nin biyografi yazarının ifadesiyle "indeksi hazırlayan beceriksiz, kalın kafalı, acemilerle" birlikte çalışmışlardı. Roma'daki Campo dei Fiori'de yakılan kitaplar arasında İncil'in yerel dillere izinsiz yapılan tercümeleri de vardı.[38**]

Bütün otoriter rejimlerde sansür mekanizması gülünç duruma düşmeye mahkûmdur. Yaratıcı yazarlık ve yıkıcı faaliyetlere karşı koymanın bileşimi kaçınılmaz olarak absürtlük doğurur. Bunun ilk örneğini Kutsal Makam yaratmıştır. Büyük Fransız yazarı Michel de Montaigne'in 1580'de Roma'ya gelişinde el konulan kitapları arasında, sapkınlara tuhaf sebeplerle saldırıp, saldırdığı sapkınların isimlerini listeleyerek onları daha bilinir kılan kitaplar da mevcuttu. Kilisenin sansürünü destekler mahiyette olmasına rağmen, meşhur *Denemeler* eserine de el konulmuştu. Montaigne, muhtemelen dalga geçerek, "Katolik Kilisesi, Davut'un Mezmurlarının ayrım gözetmeksizin kullanılmasını yasaklamakta haklıdır" diye yazmıştı. *Denemeler*'in gözden geçirilmiş bir baskısını yayımlamak için izin almak

* Aziz V. Pius'un aforoz ettiği kişiler arasında, 1570'te aforoz edilen İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth de vardı.

** Campo dei Fiori'de yakılan en ünlü kişi, Dominiken keşişi, filozof, matematikçi, astrolog ve astronom olan sapkın Giordano Bruno idi.

amacıyla, sadece sansürü şahsen onaylamasının yanında "sırf hareketlerini değil, fikirlerini bile kontrol etmeye muktedir olanların muhakemesine boyun eğdiğini" (güç bela sakladığı iğneleyici tavırla da olsa) vurgulaması gerektiğini düşünmüştü.[39] Özellikle Stalin dönemindeki Sovyet yazarlar daha da ileriye gidip, kendi bağlılıklarını göstermek için önceki baskılarda yer alan ama sonradan bir anda gözden düşen rol modellerini yeni baskılardan düzenli olarak ayıklarlardı. Sovyet istihbarat şefleri Genrih Yagoda, Nikolay Yejov ve Lavrenti Beria uydurma ithamlarla (aralarında İngiltere için casusluk yapmak da vardı) suçlanarak idam edilmiş ve tarihî kayıtlardan silinmek zorunda kalmışlardı. Beria'nın 1953'teki idamından sonra, Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin abonelerine, "küçük bir bıçak veya jilet yardımıyla onun hakkındaki maddeyi kesip yerine Bering Denizi'yle alakalı bir maddeyi koymaları" söylenmişti.[40]

Katolik Kilisesi'nde ve Sovyetler Birliği'nde yıkıcılığa karşı koyma faaliyetleri arasındaki başlıca farklılık, merkezî yönlendirme oranı arasındaki farktı. Kutsal Makam 1542'de kurulmasına rağmen Roma, Katolik Âlemi'ndeki engizisyonlarda, Moskova'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan Doğu Bloğu'ndaki yıkıcı faaliyetlere karşı koyma operasyonlarında sahip olduğu merkezî denetime asla sahip olamamıştır. Reform Hareketi'nin başlamasının ardından Roma Engizisyonu, Protestanları takip etme konusunda bile inisiyatif almamıştı. Bazı Protestan devletler, Roma Engizisyonu'ndan neredeyse on beş yıl önce Protestan "sapkınları" (özellikle Anabaptistler) idam etmeye başlamışlardı. 1555'ten 1564'e kadar geçen on yılda, Katolik Âlemi'ndeki Protestan idamlarının sadece yüzde 2'sinden Kutsal Makam sorumluydu. Eski Büyük Engizisyoncu V. Pius'un papalığı zamanında bu oran yükselse de Kutsal Makam'ın önceliği Protestanlar'ı takip etmekten çok Katolik Kilisesi içindeki muhalefetle baş etmek olarak kalmıştı.*

Bolşevik Devrimi'nden altı hafta sonra Çeka'nın (KGB'nin öncülü) kurulmasından önceki dönemde, yıkıcı faaliyetlere karşı koyma amaçlı bir teşkilatın ideolojik yeknesaklık dayatabilmesi gücüne en net örnek on beş ve on altıncı yüzyıllarda İspanya'daki engizisyonun faaliyetleri idi. Orta çağın büyük bölümünde İspanya Avrupa'nın kültürel yönden en çeşitli bölgesiydi. 1217'den 1252'ye kadar Kastilya Kralı olarak hüküm süren III.

* Sapkınlıktan idam edilen Protestanların sayısı 1555-1564 arasında 882 iken, 1566-1572 arasında 385'e, 1581-1590 arasında ise 90'a düşmüştü. Bu üç devrede de Roma Engizisyonu bu idamlardan sırasıyla 15'i, 40'ı ve 16'sından sorumluydu. Reform karşıtlığının önde gelen isimlerinden V. Pius, 1712'de aziz ilan edildi. (Monter, "The Roman Inquisition and Protestant Heresy Executions in 16th-Century Europe". Kutsal Makam'ın öncelikleri için, bkz. Godman, *Saint as Censor*.)

Ferdinand (sonradan aziz ilan edildi), İspanya'daki Müslüman devletlerle yaptığı savaşlara rağmen kendisine "Üç Dinin Kralı" (Hristiyanlık, İslam ve Yahudilik) diyordu. Sevilla Katedrali'nde bulunan mezarındaki yazılar üç dinin de alfabeleriyle yazılmıştır: Latince, Arapça ve İbranice'nin yanında Kastilce'nin erken bir formu.[41] Üç inanç arasındaki ilişki eşitler arasındaki gibi değildiyse de, Yahudilerin İngiltere'den (1290), Fransa'dan (1306) ve başka yerlerden kovulduğu bir devirde İspanya'daki 100,000 Yahudi dünyanın en büyük Yahudi topluluğunu teşkil etmekteydi. Aragon Kralı II. Ferdindand ve Kastilya Kraliçesi I. Isabella 1474'te müşterek hükümdarlar olarak iki krallığı birleştirdiğinde, ikisinin de yakın danışmanları arasında Yahudi doktorlar ve sermayedarlar mevcuttu.

Ancak önde gelen iki İspanyol Dominiken, sarayın günah çıkarma papazı Tomás de Torquemada (sonradan İspanya'nın ilk Baş Engizisyoncusu olarak korkutucu bir üne kavuşacaktır) ve kraliyet vaizi Alonso de Hojeda, Hristiyanlığa dönen birçok Yahudinin (*conversos*) gizlice Yahudi ibadetlerine devam ettikleri ve bunların hem Katolik Kilisesi hem de kraliyet otoritesi için ciddi tehdit oluşturdukları konusunda Ferdinand ve Isabella'yı ikna etmişlerdi. Bu kanı üzerine Ferdinand ve Isabella, özel bir İspanyol Engizisyonu için Papalık'ın onayına başvurdular ve 1 Kasım 1478 tarihli Papalık fermanıyla İspanyol Engizisyonu kuruldu. Papa IV. Sixtus İspanyol Engizisyonu'nu, Avrupa'daki diğer engizisyonların aksine, sapkınlığın ortadan kaldırılması için ilk defa öncü görev üstlenen krallığın denetimine vermişti. İspanyol Engizisyonu, sonradan Yeni Dünya'yı da kapsayacak şekilde, İspanyol monarşisinin hâkim olduğu bütün topraklarda yetkili olan tek kurumdu. Bu sayede İspanyol tahtına, otoritesinin zayıf olduğu bölgelerde de faaliyet gösterme imkânı sunmuştu.[42] Böylelikle İspanyol Engizisyonu, devlet kontrolünde faaliyet gösteren, sadece yıkıcı faaliyetlere karşı koyma görevi üstlenmiş ilk büyük kurum haline geldi ve modern otoriter rejimlerdeki güvenlik servislerinin ortaya çıkmasında önemli bir kilometre taşı teşkil etti.

İspanyol Engizisyonu günümüzde en çok, tövbe eden sapkınların halkın içinde yürütüldüğü, sapkınlığa geri dönen ya da tövbe etmeyen daha az sayıda sapkının da kazığa bağlanarak yakıldığı törensel "inanç eylemleriyle" (*auto da fé*) hatırlanır. 1481'de Sevilla'daki ilk *auto da fé*'de "Yahudileşmekten" (Yahudi dinine geri dönmekten) ve tahta karşı komplo kurmaktan suçlu bulunan altı erkek ve kadın *converso* idam edilmişti.[43] *Auto da fé*'lerin sonraki nesillere miras kalan ana imajı dinî bir adanmışlıktan ziyade boğa güreşlerini andıran bir karnaval ortamı gibi olsa da, ana amacı halkın içinde bulunan olabildiğinde çok sapkını yola getirmenin

yanında kendi kendilerine tövbe etmelerini sağlamaktı. 1486'da Toledo'da icra edilen ilk *auto da fé*'nin o dönem tutulan kaydına göre, sözde dinden dönen 700 kişilik bir *converso* kafilesi halkın önünde Katolik Kilisesi'yle tekrar "barıştırılmıştı":

> Soğuk hava ve çok sayıda izleyici önünde (çevre bölgelerden çok sayıda kişi onları izlemeye geldiği için) onursuz ve rezil bir duruma düşmeleriyle birlikte, şüphesiz Tanrı'ya karşı işledikleri herhangi bir suçtan daha ziyade maruz kaldıkları bu rezillik yüzünden yüksek sesle inleyerek, ağlayarak ve saçlarını yolarak ilerlediler. Böylece sokaklarda çile çekerek yürüdüler... ta ki katedrale varana dek. Kilisenin kapısında iki papaz her birinin alnına haç işareti yaparak şöyle diyordu: "Aldandığınız için reddettiğiniz ve kaybettiğiniz haça tekrar kavuşun."[44*]

İlk yıllarda İspanyol *auto da fé*'leri çok gaddarcaydı. Engizisyon'un ilk yarım asrında yaklaşık 2,000 sapkın kazıkta yakılmıştı ki bu rakam sonraki bir buçuk asırda yakılanların muhtemelen üç katıydı. 15,000 tanesi ise Kilise'yle "barıştırılmıştı".[45]

Modern tek partili devletlerdeki güvenlik servisleri gibi, İspanyol Engizisyonu da ideolojik yıkıcılıktan kaynaklı tehdidi fazlaca abartmıştı. 1481'deki ilk *auto da fé*'de olduğu gibi, başlıca önceliği, sahtekâr ve dinden dönmüş *converso*ları ortadan kaldırmaktı. Halka, komşuları arasında yıkıcı dinî faaliyetlerin emarelerini kollamaları söylenmişti. Örneğin, kışın Cumartesi günleri tütmeyen bir baca, o evdekilerin Yahudi Şabatı kutladıklarına delalet edebilirdi. Gerçekte ise, o dönem İspanya'da gizlice Yahudi ibadetlerine devam eden tek bir *converso* cemaatinin olması pek muhtemel değildir. Sözleri başkalarınca da tekrar edilen, dönemin matemli bir Yahudi tarih yazıcısı, takibata uğrayan *converso*ların "çok azının Yahudi olarak öldüğünü ve bunların da çoğunun kadın olduğunu" yazmıştı. Takibat, az sayıda *converso*nun kendi Katolik inançlarını ispatlamak için başkalarını ihbar ettikleri bir korku iklimi yaratmıştı. Dinden dönen *converso*lara karşı yürütülen Engizisyon faaliyetiyle alakalı bir çalışmada şu sonuca varılmıştır: "Çoğunluğu komşularının dedikoduları, şahsî husumet, toplumsal önyargı ve basit söylentiler yüzünden mahkeme önüne çıkarılmışlardı."[46]

Ancak Ferdinand ve Isabella, *converso*ların hem Katolik inancı hem de kendi kraliyet otoriteleri için tehdit arz ettiğinden emindiler. Halk arasında anti-semitizm belli oranda kök salmış olsa da, 1492'de vaftiz olmayı reddeden bütün Yahudileri İspanya'dan kovma kararına etki eden başlıca şey

---

* Bu durumda "mürted" *converso*lar idam edilmiyorlardı ama tövbe etmeye zorlanıyor, mülklerinin beşte birine ceza olarak el konuluyor, resmi görevlere gelmekten temellî men ediliyor ve saygın kıyafetler giymeleri yasaklanıyordu.

İspanyol Engizisyonu'ndan gelen yaygaracı raporlardı. Kral Ferdinand'ın sözleriyle:

> Bazı Hristiyanların Yahudilerle temas ve iletişim kurarak tehlikeye düştüklerini gören Engizisyonun Kutsal Makamı, Yahudilerin bütün ülkelerimizden ve topraklarımızdan çıkarılmasına karar vermiştir ve bizi de bununla hemfikir olup destek vermek için razı etmiştir. Biz de şu anda Kutsal Makam'a karşı borcumuz ve görevimizden ötürü bunu destekliyoruz ve bunu, bize büyük zarar vermesine rağmen, ruhların kurtuluşunu kendimizin ve bireylerin kârından üstün tutmaya tercih ettiğimiz için yapıyoruz.[47]

Reform Hareketi'nin başlamasından sonraki kırk yılı aşkın süre içinde, İspanya'daki Katolik Kilisesi'ne karşı ciddi bir Protestan tehdidi söz konusu olmamıştı. Ancak Avrupa'nın başka yerlerinde, Protestanlığın iki güçlü kalesi, İspanya'yla hanedan bağına sahip bölgelerin içinde kalmaktaydı: Kutsal Roma İmparatorluğu ve İngiltere. 1516'da Kutsal Roma İmparatoru V. Karl,* İspanya Kralı I. Karl olarak (genelde İspanya'da bulunmasa da) taç giymiş ve 1556'da oğlu II. Felipe'nin lehine tahttan feragat edene kadar bu unvanı taşımıştır.** V. Karl, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Almanca konuşulan bölgelerindeki Protestan hükümdarların yönettiği devletlerde Protestanlığın ilerleyişini engelleyecek otoriteye sahip değildi. Ancak doğrudan idaresi altındaki Felemenk'te (o zamanlar Habsburg Hollandası) o da Felipe gibi sapkınlığın kökünü kazımakta kararlıydı. "Tek inanç, tek kral, tek yasa" prensibi doğrultusunda yetiştirildikleri için, kendileri ve danışmanları nezdinde Protestanlık, Habsburg monarşisine karşı bir ayaklanmayla denkti. V. Karl 1556'da tahttan feragat ettiğinde, sağlığının bozulmasının yanında, sapkınlığın peşinde koşturmak "bana tarif edemeyeceğim kadar kaygı ve acı yaşattı ve hala da yaşatmakta" diye yazmıştı. Felemenk'te, İspanya'daki gibi güçlü şekilde merkezîleşmiş bir Engizisyon teşkil edememişti:

> Komşu Almanya, İngiltere ve hatta Fransa'dan etkilenen bazı kişilerin düştüğü sapkınlıkları cezalandırmak için bir Engizisyon kurmak istemiştim. Herkes, aralarında Yahudiler [İspanyol Engizisyonu'nun başlıca hedefi] olmamasını sebep göstererek buna itiraz etti. Nihayet, hangi durum ve şartta olursa olsun, [sapkınlıkla ilgili] belirlenmiş kıstaslara uyan herkesin sadece bu sebeple yakılacaklarını ve malvarlıklarının müsadere edileceğini bildiren bir emir yayımlandı. Durumun gerekleri beni bu şekilde harekete mecbur etmişti.[48]

---

* Türk tarihinde bilinen adıyla Şarlken. (ç.n.)

** Felipe İspanya'nın, denizaşırı imparatorluğun ve Felemenk'in hükümdarı olmuştu. V. Karl'ın küçük kardeşi Ferdinand Kutsal Roma İmparatoru oldu.

Birçok sapkın, Habsburg Hollandası'nda sadakati hem Papa'ya hem de imparatora karşı olan engizisyoncuların yargılamaları sonucu değil, seküler mahkemeler tarafından ölüme mahkûm edilmişti. Sadece Flandra'da, seküler mahkemelerden öyle ya da böyle bağımsız hareket eden Engizisyon, sapkınlığın soruşturulmasında önde gelen güç unsuru olmuştu. Ancak II. Felipe'nin de kabul ettiği üzere, merkezî idareden mahrum olmasına rağmen, Hollanda'da sapkınlığın takibatı "İspanya'dakinden daha acımasız idi". 1523 ve 1566 yılları arasında Felemenk'te en az 1,300 sapkın kazığa bağlanarak yakıldı ki bunlar o dönem inançları yüzünden idam edilen tüm Avrupalı Protestanların üçte ikisinden fazlasını teşkil ediyordu.[49] Ancak bu yakmalar, Katolikliğin Hollanda'nın tamamında tesis edilmesini sağlayamadı. 1566'da, o zamanlar büyük çoğunluğu Protestan olan yedi Birleşik Eyalet, Hollanda Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanacak uzun ve nihayetinde başarılı olan bir bağımsızlık mücadelesi başlattılar.

On altıncı yüzyıl ortalarında Protestanların yakmasıyla bilinen bir diğer devlet de Katolik Kraliçe Mary (1553-1558) tarafından yönetilen İngiltere idi. Mary, İspanya Kralı Felipe'yle (zamanının büyük kısmını kendi ülkesinde geçiriyordu) 1554'te evlendi. Sapkınlığın üzerine yürüme azmi konusunda Felipe'nin teşvikine ihtiyacı yoktu. Çoğu zaman yanında olmayan kocası gibi o da Protestanlığı hem siyasî hem de dinî bir tehdit olarak görüyordu. Norwich Piskoposu John Hopton, İngiliz evanjelistlerini, hem monarşinin hem de Kilise'nin otoritesini yıkmaya çalışmakla itham etmişti. İdama mahkûm edilenlerden birine, kazığa bağlıyken, "itaatsizliğiyle majesteleri kral ve kraliçeyi tahtlarından kaldırmayı amaçlayarak, Tanrı'nın kanunlarına açıktan düşmanlık ettiğini gösterdiğini" söylemişti.[50] 1555 ve 1558 yılları arasında yakılan 280 Protestan, bu yıllarda Avrupa'nın başka yerlerinde yakılanlardan ve daha önceleri İngiltere'de yakılan sapkınların sayısından çok daha fazlaydı. Ancak İngiltere'de bir İngiliz Engizisyonu yoktu, ki bu da Hollanda'da olduğu gibi, Protestanları yakmaya azimli bir hükümdarın profesyonel engizisyoncuların yardımına ihtiyacı olmadığına delaletti.

Felemenk'te olduğu gibi, İngiltere'de de bu yakmalar amacına ulaşamadı. Sonraki asırlar boyunca İngiltere'de Katolikliğin adı "Kanlı Mary"nin hatırasıyla lekelenmişti ve Protestan şehitlerin kanları Elizabeth döneminde Anglikan Kilisesi'nin temelini oluşturacaktı. İngiliz tarihinin en meşhur son sözlerinden birini, eski piskopos Hugh Latimer, bir başka reformcu Thomas Ridley'e 1555'te Oxford'da beraber kazığa bağlı halde yakılmak üzereyken söylemişti: "Neşeli ol, Efendi Ridley. Bugün Tanrı'nın lütfuyla İngiltere'de öyle bir mum yakacağız ki inanıyorum bir daha asla söndürülemeyecek."

1556'da aynı noktada Mary'nin ilk Canterbury Başpiskoposu Thomas Cranmer'ın Protestan sapkınlığı yüzünden yakılmasını kaydeden Katolik bir vakanüvis bile, Cranmer'ın önceden tövbe akdini imzaladığı elini alevlere sokarken gösterdiği cesaretten etkilenmişti. Keşke Cranmer hak dine inansaydı diye hayıflanmıştı, "o zaman teşkil ettiği örneği takdir eder ve eski zamanlardaki ataların şöhretleriyle bir tutardım."[51]

Bir İspanyol Dominiken papazı, 1558'e kadar Mary İngilteresi ve Habsburg Hollandası'ndaki sapkınlıklar "İspanya'ya bulaşmamıştı" diye yazmıştı. Ancak o yıl, İspanya'nın iki büyük şehri olan Sevilla ve Valladolid'de soyluların da mensubu olduğu Protestan gruplar Engizisyon tarafından ortaya çıkarılmıştı. Protestanları yakmak için ilk büyük *auto da fé*, 21 Mayıs 1559'da Valladolid'de, II. Felipe'nin kızkardeşi Juana (Felipe'nin kısa süreli İngiltere ziyaretinde onun yerine vekâlet ediyordu) ve saray erkânının huzurunda icra edildi. Bir sonraki ise 8 Ekim'de, İngiltere'den dönmüş bulunan Kral Felipe'nin huzurunda düzenlendi. Aralarında dört rahibenin de bulunduğu on iki Protestan yakıldılar. Valladolid Protestanları'nın lideri ve Cranmer gibi eski tövbe akdini geri çeken Carlos de Seso'nun son sözleri de tıpkı Latimer'inkiler gibi etkileyici ve muhteşemdi: "Tek umudum İsa Mesih'dir ve yalnızca O'na inanıp, tapıyorum ve O'nun seçilmişlerine vadettiği mükâfatlara kavuşmak için O'nun kanının erdemiyle, değersiz elimi O'nun kutsal safına katıyorum." Ancak Seso'nun sözleri, Latimer'ın sözlerinin İngiliz tarihinde yankılandığı gibi, İspanyol tarihinde yankılanamadı, çünkü hiçbir Protestan kilisesi Engizisyon'un elinden kurtulamamıştı. Sonraki üç yıl boyunca Sevilla'da dört *auto da fé* daha düzenlendi. Henry Kamen şöyle yazar: "Bu yakılmalarla, İspanya'da yerli Protestanlık neredeyse tamamen ortadan kaldırılmıştır." II. Felipe şöyle demişti: "Engizisyon olmasaydı, çok daha fazla sayıda sapkın olurdu ve İspanya da Engizisyon olmayan diğer ülkeler gibi çok zarar görürdü."[52] İspanyol Engizisyonu'nun Yahudilik ve Protestanlığı İspanya'dan yok etmekteki başarısı,* kuvvetli ve merkezî bir yıkıcı faaliyetlere karşı koyma teşkilatına sahip olan güçlü bir otoriter hükümetin, dinî ve siyasî gerçeklik üzerindeki tekeline tehdit oluşturan girişimleri önemsizleştirme becerisine iç karartıcı bir delil teşkil eder. Bu beceri, çok daha geniş bir hulul kabiliyetine sahip güvenlik servisleri

* Helen Rawlings, Engizisyon'un, "Protestanlığın İspanya'da kök salmasını başarıyla engellediğini" iddia eder (Rawlings, *Spanish Inquisition*, s. 106). Kamen ise daha az inandırıcı bir iddiada bulunmuştur. Erasmus hümanizminin, Engizisyon tarafından takibata uğramasından önce, 1520'lerde İspanya'da hevesli bir takipçi kitlesine sahip olduğu göz önüne alınınca, Protestanlığın takibata uğramamış olsaydı bile İspanya'da kök salamayacağını söyler. Engizisyon olmasaydı ne olabileceği sorusu karşıolgusal olduğundan, bunun kesin bir cevabı da olamaz.

bulunan yirminci yüzyılın güçlü tek partili devletleri tarafından daha büyük ölçekte ortaya konulmuştur.[53]

Engizisyonların ilk tarihçesini, teoloji doktoru, Leon Katedrali Rahibi ve 1584'ten 1605'e kadar İspanyol egemenliğindeki Sicilya'nın Engizisyoncusu olan İspanyol Dominiken papaz Luis de Páramo yazmıştı.[54] *De origine et progressu officii sanctae Inquisitionis* ("Kutsal Engizisyon Makamının Kökenleri ve Gelişimi Hakkında") başlıklı üç ciltlik çalışmasını, 1598'de Madrid'de, esere ölümünden önce bir önsözle katkıda bulunan Kral II. Felipe'nin maiyetinde bulunduğu dönemde kaleme almıştı. Páramo, ilk engizisyoncuyu ve ilk engizisyonun yapıldığı yeri tespit ettiğini iddia eden ilk kişi olmuştu. Ona göre ilk engizisyon, Âdem ve Havva iyilik ve kötülüğü bilme ağacındaki yasak meyveyi yediklerinde Cennet'te yapılmıştı. Yaradılış Kitabı'nın resmî versiyonunun yazarının anlattığı şekilde, Tanrı "gündüzün serinliğinde bahçede dolaşırken", Adem ve Havva "ağaçların arasına gizlenerek Rab Tanrı'dan saklanmışlardı. Rab Tanrı, Âdem'e, 'Neredesin?' diye seslenmişti." Páramo'ya göre bu, bir engizisyoncu tarafından sorulmuş ilk soruydu. Tanrı'nın sonraki sorusuna cevaben Âdem, Havva'yla beraber yasak meyveyi yediklerini itiraf etmişti. Akabinde Tanrı onları Cennet'ten kovdu. Páramo, Tanrı'nın, Âdem ve Havva'ya, onları kovduktan sonra üzerlerine giymeleri için verdiği hayvan derilerini, engizisyoncuların tövbekâr sapkınlara verdikleri haç işareti işlenmiş kıyafetlere benzetir. Dikkate değer bir başka iddiası da İsa Mesih'in, "İncil yasalarına göre hüküm veren ilk Engizisyoncu" olmasıdır. Páramo, Vaftizci Yahya ve diğer havarilerin de engizisyoncu olduklarını ortaya koyarak, hem kendisini ve hem de çalışmasına destek veren yüksek makamlardaki kişileri memnun etmişti. Teolog Pedro López de Montoya'nın, kitap için kaleme aldığı bir *Approbatio*'da,* eserin "Katolik inancına ve güzel ahlaka aykırı hiçbir şey barındırmadığı" tasdik edilmişti.[55]

İspanyol Engizisyonu'nun uzun süre hafızalardan silinmeyen unsurlarından biri de sorgu yöntemleriydi. Yirmi birinci yüzyılda, CIA sorgu memurları tarafından, 11 Eylül sonrasında ele geçirilmiş üst düzey el-Kaide mensuplarından istihbarat elde etmek için uygulanan en tartışmalı "geliştirilmiş sorgulama" tekniği olan ve sorgulanan kişiye boğulma hissi veren "su işkencesi" tekniği, beş asır önce İspanyol Engizisyonu tarafından hem Yeni Dünya'da, hem de İspanya'da uygulanmıştı.[56] Birleşik Devletler askerî kuvvetleri, 1898'deki İspanyol-Amerikan Savaşı sonrası Filipinler'de su işkencesi tekniğine alışkınlardı ve Filipinler'deki ayaklanmayı bastırırken bu tekniği kullanmışlardı.[57] 1901'den 1904'e kadar Filipinler Valisi

* Latince: Tasdik, övgü, takdir (ç.n.)

ve sonradan birbiri ardına hem ABD Başkanı hem de Yüksek Mahkeme Başkanı olarak görev yapan tek kişi olan William Howard Taft bu tekniğin uygulanmasına onay vermişti.* Bir yüzyıl sonra Başkan George W. Bush da, Adalet Bakanlığı ve CIA avukatları tarafından yasal olduğu ilan edildikten sonra uygulanmasını onaylamıştı: "Üst düzey el-Kaide liderlerine su işkencesi uygulanmasını kabul etmeseydim ülkenin saldırıya uğramasına yönelik daha büyük bir risk almış olacaktım. Bu, 11 Eylül'ün hemen sonrasında almak istemediğim bir riskti." İspanyol Engizisyonu tarafından kötü şöhret kazanmış bir uygulamaya onay verdiğinden haberi olmadığı anlaşılan Bush, su işkencesi yönteminin işkence olmadığından emindi: "Uygulamanın sert olduğu konusunda şüphe yok ama tıbbî uzmanlar bunun kalıcı bir hasar vermediği konusunda CIA'e güvence verdiler."[58] İspanyol Engizisyonu ise kendinden emindi. Su işkencesi tekniğini bir işkence yöntemi olarak kabul etmişti. Yirminci ve yirmi birinci yüzyılda, bu tekniğe maruz kalanların da bu görüşün doğruluğundan şüphesi yoktu.[59]

* *Life* dergisinin kapağında (22 Mayıs 1902 tarihli sayı) yayımlanan bir çizim, Amerikan askerlerini "suyla muàmele" (su işkencesi) uygularken tasvir etmektedir.

8
Rönesans Dönemi Venedik ve Batılı İstihbaratın Yükselişi

Rönesans dönemi Venedik, sırlar ve gizlilik konusunda saplantılıydı. "En Huzurlu Cumhuriyet" içinde güvenlik ve birçok başka konudan sorumlu olan Onlar Konseyi mensuplarının yemini, "Yemin et, tövbe et ve sırrı ifşa etme" ("*jura, perjura, secretum proderi noli*") idi.* "Yazılı olmasın" ("*non scribatur*"), resmî belgelerde sıkça kullanılan bir talimattı. Devlet arşivleri öyle gizli idi ki, Vendik Doçu (ömür boyu görev yapmak üzere seçilen dük ve en üst düzey resmî görevli) bile, arşivlerden ancak bir yetkilinin refakatinde faydalanabiliyordu. Gelenek olduğu üzere arşiv sorumlusu, belgeleri okumaması için okuma yazma bilmeyen biri oluyordu. Arşiv sorumlusunun bir kâğıt parçası üzerine bir şeyler karalarken yakalanmasıyla ilgili (muhtemelen gerçek olmayan) bir hikâye anlatılagelmiştir. "Demek yazabiliyorsun!" demişti Doç. "Hayır ekselansları" demişti sorumlu, "resim çiziyorum."[1] On altıncı yüzyıl başlarındaki Doç Leonardo Loredan'ın Bellini tarafından yapılmış meşhur portresinde olduğu gibi, doçlar kendi etraflarında gizemli bir atmosfer yaratırlardı. Bir doç için, "kimse neden hoşlanıp neden hoşlanmadığını bilmiyor" denilmişti.[2]

1481'de Onlar Konseyi tarafından, Senato, Kurullar ve gizli Devlet Konseylerinin üyelerinin, Venedik devleti için çalışmayan yabancılarla görüşmeleri yasaklanmıştı ve kendileriyle temasa geçilmesi halinde konseyi derhal bilgilendirmedikleri takdirde iki yıl sürgün ve 1,000 duka para cezasına çarptırılacakları bildirilmişti: "Bu cezanın yarısı, kimliği gizli tutulacak olan ihbarcıya ödenecek ve kalan yarısı da Konsey hazinesine aktarılacaktır."[3]**

* Gerçekte Onlar Konseyi'nin on yedi üyesi vardı. Bu ada sahip olmasının sebebi olan on üyesi haricinde altı dükalık üyesi ve başkan olarak da Doç bulunmaktaydı. (Iordanou, "What News on the Rialto?" s. 320.)

** Bu beyanname, daha önceden Vendik yönetici elitinin yabancılarla temasının devlet güvenliği için yarattığı bir tehditten ziyade, Konsey'in gizlilik konusundaki saplantısını yansıtıyordu. Beyannamede de kabul edildiği üzere Konsey'in dikkatine sunulan en kısa süre önceki tehdit "vakt-i zamanında" idi.

Devlet sırlarını ifşa etmekten suçlu bulunanlar ölüm cezasına çarptırılabiliyorlardı.

Mart 1498'de bir gece, Venedikli günlük yazarı ve tarihçi Marin Sanudo, San Marko Meydanı'ndan geçerken, Aziz Markos ve Aziz Theodoros sütunları arasındaki geleneksel idam alanına kurulmuş darağacında asılı olan yetmiş yaşındaki evrak kâtibi Antonio di Lando'yu görünce şaşırmıştı:

> Kimse olaydan haberdar olmadığından ve üzerinde uzun kollu resmî cüppesiyle gece vakti asıldığından bütün şehir şaşkınlığa uğramıştı. Olayın sebebi, eskiden kâtiplikte çalışan ama sonra görevden uzaklaştırılmış olan ve gerçekte Mantua Markisi'nin emrinde görev yapan Zuan Battista Trevisan isimli birine devlet sırlarını ifşa etmesiymiş.

Di Lando'nun sonunu getiren süreç, Trevisan'la yürüttüğü yasadışı ilişkinin, metresi tarafından fark edilmesiyle başlamıştı. Ona karşı delil elde etmek için, başka bir sevgilisinden, kendisi di Lando'yla sevişirken yatağın altında gizlenmesini ve kendisinin di Lando'yu devlet sırlarını ifşa etmesiyle ilgili konuşturacağını söylemişti. Metresin sevgilisi duyduklarını yetkililere bildirdi. Sonradan di Lando'nun metresiyle bölüşmüş olması muhtemel 500 dukalık ödülünü de (di Lando'nun yıllık maaşının neredeyse üç katı) talep ettiği farz edilebilir. Metresinin yatağı altında elde edilen kanıtlar sayesinde hüküm giyen di Lando, gece vakti vahşice idam edilmişti. Cellatlar iplerini kaybetmişler ve gece vakti dükkanlar kapalı olduğundan yenisini alamamışlardı. Nihayet tersaneden buldukları ip de idam sırasında kopmuştu. Di Lando yere düşerek kolunu kırmış ama ikinci denemede San Marko meydanındaki bir inşaat iskelesine asılmıştı.[4]

En Huzurlu Cumhuriyet'in sırlar ve gizlilik konusundaki saplantısı, orta çağın en büyük ticaret imparatorluğu olmasından kaynaklanıyordu. Venedik, özellikle baharat ve lüks mallar gibi yükte hafif pahada ağır ürünleri doğudan alıp, yüksek kârla Avrupa pazarında satarak zenginleşmişti. Çin'de muhtemelen yirmi yıl kalan Marco Polo, bu şekilde servet sahibi olan binlerce Venedikli orta çağ tüccarından sadece en meşhur olanıydı. Günümüzde baharatlar öyle ucuzdur ki, orta çağda Hindistan'dan ve güneydoğu Asya'dan gelen ve yemeğe tat kattığı gibi, bozulmuş yemeklerin de kötü tadını gizlemeye yarayan karabiberin ağırlığınca gümüş (hatta altın) değerinde olduğunu hatırlamak zordur. Venedik'in ticaretteki başarısı, kendi ticarî sırlarını koruyup, rakiplerinin ve ortaklarınınkileri öğrenmesine dayanıyordu. Venedik'te, Frari Kilisesi'nin yanında bulunan büyük Archivio Centrale'de,* aralarında tekstil, top, ayna ve porselen imalatının

* Venedik Devlet Arşivleri (ç.n.)

da bulunduğu çeşitli konularda yeni teknikler hakkında bilgi toplamak için düzenlenen örtülü operasyonlarla ilgili birçok kayıt mevcuttur.[5]

Ticarî istihbarat faaliyetleri gibi, Venedik'in siyasî istihbarat toplama konusunda önde gelen bir yere sahip olması da orta çağda hükmettiği ticaret imparatorluğundan kaynaklanıyordu. Adriyatik kıyılarında, Ege'de ve Akdeniz'deki kolonilerinin yanında, İstanbul, İskenderiye, Akka, Beyrut, Halep ve daha ötedeki ticaret toplulukları Venedik'e hem ticarî hem de siyasî istihbarat sağlıyordu.[6] Archivio Centrale, orta çağ ve Rönesans döneminde tek bir şehir tarafından toplanmış en büyük arşivi ihtiva etmektedir. Tarihçi ve Bletchley Park emektarı Sir Jack Plum şöyle yazar: "1450'ye gelindiğinde, Venedik, Papalık dışında İtalya'daki tek kozmopolit güç idi ve çıkarları, büyük bir donanmanın yanında gelişmiş bir istihbarat sistemine sahip olmayı gerektiriyordu."[7*] Rönesans dönemi Venedik'in gücünün zirvesi, önceden tüccarlık ve askerlik de yapmış olan Fra Mauro isimli keşiş tarafından Venedik Lagünü'ndeki Murano adasında 1450'de tamamlanan *Mappa Mundi*'yle ölümsüzleşmiştir. O zamana kadar üretilmiş en detaylı ve hatasız (ve muhtemelen de en büyük) dünya haritası olan bu harita, 3,000 yer hakkında açıklama ve yüzlerce tasvir içermekteydi.[8]

Rönesans Avrupası'nın diğer devletleri tarafından takip edilen Venedik, Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesine kadar ciddi bir rakiple karşılaşmaksızın istihbaratta dünya lideri olmuştu. Rönesans devletlerinin ve seçkinlerinin istihbarata karşı artan ilgilerinin temelinde, kayıp klasik metinlerin yeniden keşfedilmesinin Rönesans hümanizmini doğurması ve bu fikirlerin on beşinci yüzyıl sonlarındaki matbaa devrimi sayesinde görülmemiş bir hızla yayılması sonucu ortaya çıkan, daha önceden Avrupa tarihinde eşi olmayan bir entelektüel merak yatmaktadır. Büyük hümanist Desiderius Erasmus 1517'de şöyle yazmıştı: "Bağışlayıcı Tanrım, nasıl bir dünyanın doğuşunu izliyorum! Neden tekrar genç olamıyorum?"[9] Aynı dönemde, 1490'larda başlayan "Keşifler Çağı", Avrupa dışındaki dünya hakkında, diğer kültürlerde bulunmayan bir merak doğurmuştu. Avrupalı haritacılar, dünyanın daha ne kadarının keşfedilmeyi beklediğini göstermek için haritalarda boş yerler bırakmaya başladılar. Fra Mauro'nun *Mappa Mundi* haritası ve on altıncı yüzyılda Avrupalı olmayan kültürlerin ürettiği çoğu haritanın aksine, İmparator V. Karl tarafından Papalık Vekili Kardinal Giovanni Salviati'ye sunulan 1525 tarihli Salviati Dünya Haritası, 1492'de Kolomb tarafından keşfedilen Yeni Dünya'nın bazı

* Plumb'ın Bletchley Park'da geçen yılları ona, istihbaratın önemi konusunda, Rönesans İtalyası hakkında yazan ve birçoğu istihbarata hiç değinmeyen tarihçilerin ekseriyetinden daha geniş bir kavrayış kazandırmıştır.

kıyılarını içermekle birlikte, çoğunlukla boştu.[10] Osmanlılar kara ve denizdeki askerî hedeflerinin harekât amaçlı haritalarını üretmiş olsalar da (bazıları casuslardan edinilen istihbaratı içermektedir),* çok azı Yeni Dünya'yla ilgiliydi.** Çin'de Amerika'yı gösteren ilk harita 1602'de, Çinli bir haritacı tarafından değil, bir Cizvit misyoneri tarafından hazırlanmıştı.[11]***

Rönesans tahayyülünü ortaya çıkarmasına ve Avrupa haritacılığını değiştirmiş olmasına rağmen, Keşifler Çağı, Venedik'in ticarî üstünlüğünün de sonu olmuştu. Portekizli kâşif ve denizci Vasco de Gama'nın, 1498-1499'da Ümit Burnu'nu dolaşarak Avrupa'dan Hindistan'a yaptığı ilk deniz seyahatinden iki yıl sonra, Lizbon'daki Venedikli bir ajan, Portekiz'in deniz yoluyla doğrudan Hindistan'dan baharat ithal ettiği bilgisini ulaştırmıştı. Rialto'daki tüccarların baskısıyla, ticaretin boyutlarını öğrenmek için Venedik'ten Lizbon'a resmî bir heyet gönderilmişti.[12] On yıl içinde, Seylan'da ve Hindistan'ın Malabar sahilindeki baharat ticareti Portekiz kontrolüne geçmişti. Hint Okyanusu'ndaki "Keşifler Çağı", Venedik tarafından ıskalanmıştı. Kezâ Yeni Dünya'yla yapılan Atlantik ötesi ticaret de.****

Buna rağmen Venedik, diplomatik ve siyasî istihbarat alanında Avrupa'daki liderliğini Rönesans boyunca korumuştu. Önceleri elçiler sadece belirli görevler için kullanılmaktaydı. Ancak Rönesans dönemi İtalya'daki şehir devletleri, rakiplerini yakından gözetlemek amacıyla, sonradan Avrupa diplomasisi için model olacak daimî elçilik sistemini geliştirdiler.[13] Çoğu büyükelçiden devletlerini temsil etmenin yanında istihbarat toplamaları da beklenirdi. Artık yabancı başkentlerde alelâde ziyaretçiler olarak değil de,

---

* Kıbrıs'ın 1570'teki fethi öncesi Osmanlılar, Kıbrıs'ın en iyi tahkim edilmiş şehri olan ve on bir aylık bir kuşatma sonrası ele geçirilen Mağusa'nın savunma mevzilerinin detaylı planlarını casuslar vasıtasıyla ele geçirmişlerdi. (Gürkan, "*Espionage in the 16th-Century Mediterranean*", s. 69-70.)

** Osmanlı'nın Yeni Dünya'ya olan ilgisizliğinin en nadir istisnalarından birisi, Kaptan-ı Derya yapılan, haritacılığa meraklı bir korsan olan Ahmed Muhiddin Pîrî (Pîrî Reis adıyla bilinir) idi. 1513'te, aralarında Kolomb'un günümüze ulaşmayan bir haritasının da bulunduğu Avrupa'da hazırlanmış haritalardan faydalanarak, Yeni Dünya'yı da gösteren bir dünya haritası hazırlamıştı. Pîrî Reis, 1553'te, muhtemelen seksenli yaşlarının ortalarında bir amiral iken idam edildi. (McIntosh, *Piri Reis Map of 1513*.)

*** 2006'da, büyük Çinli Amiral Zheng He'nın Kolomb'dan bir asır önce dünyayı dolaştığını gösteren, 1418 yılına ait olduğu idda edilen Çin haritasının bir nüshası ortaya çıkarıldı. Kuzey ve Güney Amerika'yı, Alaska, Yucatan Yarımadası, Mississippi ve St. Lawrence nehirlerini de içerecek kadar detaylı göstermektedir ve sahte olduğu ortadadır. (https://www.theguardian.com/world/2006/jan/20/china.usa.)

**** Fakat Venedik'in, Avrupa'nın en büyük ticaret imparatorluğu konumunu kaybetmesi, kendi ticarî sırlarını korumaktaki kararlılığını azaltmamıştır. 1745 gibi geç bir tarihte, ustalık sırlarını yurtdışına götüren iki Venedikli cam üfleyicisini zehirlemek için bir suikast timi gönderilmişti. Suikastçıların başarılı olup olmadıkları ise meçhuldür. (Ackroyd, *Venice*, s. 101-102.)

yerleşik olarak bulunmaları sayesinde casus angaje etmeleri daha da kolaylaşmıştı. Andrea Spinola'nın on altıncı yüzyılda yazdığı *Dizinario filosofico-politico-storico*'nun* belirttiği üzere: "Hükümdarların planları ve sırları hakkında casusluk yapmak büyükelçilerin gerçek görevidir..."[14]

En iyi diplomatik istihbarat toplayıcıları olma konusunda Venedikli büyükelçilerin haklı bir üne kavuşmuş olmaları muhtemeldir. Birçoğu, diplomatik işlerin yanı sıra casus şebekelerini de sevk ve idare etmekteydi. 1591'de Torino'da bir Venedik büyükelçisinin tutuklanmasından sonra, İspanyol büyükelçi, büyükelçilerin casus kullanmalarının "alışıldık bir şey" olması sebebiyle Venedikli meslektaşının ciddi bir suçla itham edilemediğini söylemiştir.[15] Ancak Venedik arşivleri, casusların topladıkları istihbarattan çok, büyükelçilikler tarafından kullanılmaları konusunda bilgi verir.[16] Aynı şey, doğrudan Onlar Konseyi tarafından görevlendirilen ajanlar için de geçerlidir.[17] Bunların büyük kısmı, Venedik'e yaptıkları iş seyahatlerinde bilgi aktaran tüccarlardı.[18] Ticarî ve siyasî gelişmeler konusundaki istihbaratlarının çoğu, hareketli harfli matbaanın icadından sonra ortaya çıkan bültenlerin de (*avvisi*) arasında olduğu açık kaynaklardan gelmekteydi. Tarihçi Noel Malcolm şöyle yazar: "On altıncı yüzyılda Akdeniz, yeni haberlere aç bir dünya idi."[19]

On altıncı yüzyılın büyük kısmında Doğu Akdeniz'deki en büyük güç ve Venedik'e yönelik en büyük tehdit, 1529'da Viyana'yı ele geçirmenin kıyısından dönmüş olan Osmanlı İmparatorluğu idi. Osmanlıların askerî gücüne rağmen, diplomatik ve siyasî istihbaratları Venedik'in ve rakibi Hristiyan devletlerin çok gerisinde kalmıştı. İstanbul'un, kendi kendine yarattığı, uzun vadeli iki ciddi engeli vardı. İlki, elçilerin geçici süreyle ve belirli görevlerle Avrupa başkentlerine gönderildiği orta çağ uygulamasını devam ettirmesiydi. Böylece Osmanlılar, Venedikli ve diğer bazı Avrupalı büyükelçilerin sağladığı sürekli istihbarat akışından mahrum kalmışlardı. Venedikli elçiler görevleri bittikten sonra ülkelerine dönünce, atandıkları ülkelerin siyasetleri, silahlı kuvvetleri, malî durumları ve ekonomileri konusundaki raporlarını Senato'ya sunarlardı. Venedik, İstanbul'daki daimî diplomatik varlığını, şehir 1453'te Osmanlıların eline geçtikten kısa süre sonra tesis etmişti.[20] Fransa 1535'te, Avusturya Habsburgları 1547'de ve İngiltere de 1578'de İstanbul'da elçiliklerini tesis ettiler.[21] Osmanlıların görüşüne göre, Sultan diğer tüm hükümdarlardan üstün olduğu için kendinden aşağı hükümdarların maiyetlerinde daimî elçi bulundurmak onun şanına yakışmazdı. Onun yerine, onlar İstanbul'da elçi bulundurmakla mükelleftiler. Sultan, ancak on sekizinci yüzyılın sonlarında, Osmanlı

* İtalyanca: *Felsefe-Siyaset-Tarih Sözlüğü* (ç.n.)

İmparatorluğu'nun gözle görülür gerileyişi esnasında yabancı ülkelerde elçilik açmaya tenezzül etmişti.[22]

Osmanlıların dış dünyayı anlamaları konusundaki daha büyük engel ise matbaayı yasaklamalarıydı. Başlıca sebebi, Kuran'ın geleneksel hat sanatı yerine, hareketli harfli matbaada çoğaltılarak saygısızlığa uğramasına engel olmak gibi görülmektedir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, matbaa sayesinde Avrupa'da yaşanan açık kaynak istihbaratı patlamasından kendini tecrit etmiş oldu. Venedik ise tam aksine, on beşinci yüzyıl sonlarında Avrupa'nın matbaa başkenti haline geldi. Kuran'ın ilk matbaa baskısı 1537-1538'de orada (İstanbul'da değil), Hristiyan yayıncılar tarafından yapılmıştı. Muhtemelen Osmanlı İmparatorluğu'na ihraç etmek niyetindeydiler ama Osmanlı'nın matbaa yasağı yüzünden orada pazar olmadığını sonradan anladılar. 1987'de, Venedik adası San Michele'deki Fransisken Keşişleri'nin kütüphanesinde Profesör Angela Nuovo tarafından bir nüshası keşfedilene kadar, bütün kopyaların kaybolduğu yahut imha edildiği sanılıyordu.[23] Kuran'ın ilk tercümesi de (Arapça orijinalinin yerini tutamayacağı için Müslümanlar tarafından meal olarak kabul edilir) 1547'de Venedik'te İtalyanca olarak basılmış ve Venedik Gettosu'ndaki bir Yahudi haham tarafından incelenmiştir.[24] Osmanlı İstanbulu'nda matbaanın yasaklanması, yirmi birinci yüzyılda bir hükümetin interneti yasaklamasına hemen hemen denktir. Yirminci yüzyılın büyük Türk lideri Mustafa Kemal Atatürk, uzun süren Türk entelektüel gerilemesinin başlıca sebebinin bu yasak olduğunu söylemiştir:

> Türklerin 1453 zaferini, yani İstanbul'un fethini tasavvur buyurunuz. Bütün bir cihana karşı İstanbul'u ebediyen Türk câmiasına mal etmiş olan kuvvet ve kudret, takriben aynı senelerde icat edilmiş olan matbaayı Türkiye'ye kabul için erbâb-ı hukukun meş'um mukavemetini iktihama (yıkmaya) muktedir olamamıştır.[25]

On altıncı yüzyılda Osmanlıların, Avrupa'da, Luther tarafından Papalık'ın ve Kutsal Roma İmparatoru'nun otoritesine meydan okumasının da dâhil olduğu birçok konuda bilgi ulaştıran bol miktarda casusu mevcuttu.[26] Casuslar arasında, Selanik Ortodoks Başpiskoposu Sakızlı Makarios da vardı.* Ancak düzenli diplomatik raporların ve basılı bültenler ile diğer yayınlara erişimin eksikliği Osmanlı siyasî karar alıcılarının casusluk

* Makarios, 1551'de, Katolik karşı reform çabasında önemli yere sahip Trento Konsili'ne katılmak için geldiğinde, Osmanlılara karşı kurulacak gizli komplolarda hizmetlerini sunmak üzere İmparator V. Karl'ın sarayını da ziyaret etmişti. Habsburglar, onun gerçekte bir Osmanlı casusu olduğunu sonradan anlamışlardı. (Gürkan, "Espionage in the 16th-Century Mediterranean", s. 107.)

yoluyla elde ettikleri istihbaratı yorumlama kabiliyetlerini sınırlandırıyordu. Venedik *balyos*u (tüccar topluluk için üstlendiği sorumluluklarını ve elçilik görevini birleştirmiş bir kişiydi) 1550'lerin başlarında Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'yla yaptığı bir görüşmede Roma'dan bahsettiğinde Sinan Paşa'nın Roma'nın adını ilk kez duyduğunu fark etmişti. Paşa, Roma'nın nerede olduğunu sormuştu. Venedikliler Roma'dan tüccarları sayesinde mi haberdar olmuşlardı? Sâbık Kaptan-ı Derya ve 1565'ten 1579'a kadar birbirinin halef-selefi üç padişaha veziriazamlık yapmış becerikli Sokollu Mehmed Paşa'nın dahi İtalya coğrafyası hakkında kafası karışıktı. 1567'de *balyos*a, Osmanlı donanmasının Puglia ve Roma'ya saldırı planını açıklamıştı. *Balyos*, Sokollu'ya Roma'nın deniz kıyısında olmadığını şüphesiz uygun bir dille hatırlatmıştı.*

İstanbul'da en yüksek seviyede erişime sahip olan Venedikli casuslar genellikle devşirmeler arasından gelirdi. Bunlar İtalya, Hırvatistan, Macaristan ve diğer yerlerden olup, İslam dinine geçmiş ve bazen yüksek makamlar olmak üzere Osmanlı devlet kademelerinde görev yapan kişilerdi. Dil becerileri yüzünden birçoğu dragomanlık (tercümanlık) ve diplomatik yazışmalar için kâtiplik yaparlardı. Bazıları genç yaşta Hristiyan ailelerden zorla alınmışlardı ve Avrupa kültürüne az da olsa sadakatleri kalmıştı. Diğerleri ise rüşvetle elde edilmişlerdi. İstanbul'a yeni bir Venedikli *balyos* geldiğinde, kendisinden çok sayıda memura hediyeler ihsan etmesi beklenirdi. Bir *balyos* 1592'de şöyle yazmıştı: "*balyosluk* makamı, bal kâsesi etrafında dolaşan arılar gibi, hediye bekleyen Osmanlılar tarafından sürekli ziyaret edilmekte." Bazıları hediyeler karşılığında istihbarat sağlıyorlardı. 1585-1587 yıllarında, Lorenzo Bernardo'nun *balyosluğu* zamanında, Sultan'ın aslen Luccalı olan baş tercümanının yanı sıra, nişancı kâtipleri de kendisinden rüşvet alıyordu. Bunlar Avrupalı hükümdarların Sultan'a yolladıkları mektupları (Türkçe'ye çevrildikten sonra asılları atılıyordu) kendisine ulaştırmaktaydılar. Devşirmelerden en çok Venedikliler istifade etmişse de diğer Avrupa devletleri hesabına çalışanlar da vardı. İstanbul'daki Yahudi cemaati de bir diğer ajan kaynağı idi. En iyi istihbarat sahibi olanlardan birisi de, baktığı hastalar arasında Veziriâzam Sokollu'nun da olduğu Venedikli hekim Solomon Nathan Eşkenazi idi. 1576'dan itibaren Onlar Konseyi, Eşkenazi'ye hizmetleri karşılığında yıllık 300 duka ödemişti. Ayrıca çeşitli zamanlarda Habsburg İmparatorluğu, Fransa ve İspanya'ya da istihbarat sağlamaktaydı.[27]

* Osmanlılar, Lutherciler ile Kalvinistler arasındaki fark konusunda da benzer şekilde bir kafa karışıklığı içindeydiler. (Gürkan, "Espionage in the 16th-Century Mediterranean", s. 53-54, 419-422.)

Gerek elçiler tarafından ve gerekse Onlar Konseyi (ve sonradan da Devlet Savcıları) tarafından görevlendirilmiş olsunlar, ülke dışındaki Venedikli ajanların güvenilirliği bir hayli değişkendi. Matbaa, Rönesans hümanizmi ve erken modern diplomasinin gelişimiyle ortaya çıkan istihbarat patlamasının sınırları dâhilinde, güçlü bir ulusal ya da hanedan sadakati bulunmayan, tam ya da yarı zamanlı ajanlar bir meslek grubu olarak ortaya çıkmıştı. Bunlar, en yüksek bedeli ödeyen ya da kendisine fikren en yakın gördüğü, sonradan tarafının değişmesi muhtemel kişiye istihbarat satmaya hazırdılar.[28] İstanbul'daki Fransız elçiliği için ajanlık yapan Nicoló Rinaldi'nin Habsburglar ve Papalık'a da istihbarat sağladığı bilinmektedir. Osmanlılar tarafından hapsedildiğinde serbest bırakılması için gereken parayı, muhtemelen istihbarat sağladığı bir başka kişi olan İngiliz elçisi ödemişti. Rinaldi, onlara sağladığı hizmet karşılığında, Habsburgların yanında Venediklilerin ve İngilizlerin kendisinin serbest bırakılması için yardımcı olmadıklarından şikâyet etmiştir.[29] Muhtemelen nadir de olsa, Venedikli elçilerin sadakatleri de şüpheliydi. 1591'de Onlar Konseyi, İstanbul'daki *balyos* Girolamo Lippomano'nun devlet sırlarını Habsburglar'a sattığının farkına varmıştı. İstanbul'a yeni bir *balyos* atandı ve gözden düşmüş selefinin Venedik'e geri dönüşünü ayarlaması emredildi. Lippomano, gemisinin Venedik'e varmasına az bir zaman kala güverteden atlayarak (ya da atılarak) Adriyatik'de boğulmuştu.[30]

Lippomano'nun ihanetine rağmen, Venedik elçileri genellikle Cumhuriyet'in en güvenilir istihbarat kaynağıydı. Casuslar görevlendirmelerinin yanında, girmelerine izin verilen saraylardan hane içi istihbarat toplama konusunda bazıları çarpıcı şahsî başarılar elde etmişlerdi. Büyük tecrübeye sahip diplomat Sebastiano Giustiniani, 23 yaşındaki Kral VIII. Henry'nin sarayında elçi olarak görevlendirilip 1514'te İngiltere'ye geldiğinde, çoğu Avrupalı hükümdarla hâlihazırda tanışmıştı. Giustiniani kısa sürede genç Henry'nin güvenini kazandı. Nisan 1514'te Venedik'e gönderdiği bir raporda, bir akşam yemekten sonra kralın kendisini gayriresmî biçimde kabul ettiğini ve çok iyi konuştuğu Latince ve Fransızca dillerinde uzun bir süre farklı konularda kendisiyle samimi şekilde sohbet ettiğini bildirmişti. "Majesteleri şimdiye kadar gördüğüm en yakışıklı hükümdar... İnanın her konuda çok iyi yetişmiş bir kral..." Giustiniani, Henry'yle ilişkisinde elde ettiği başarısını, kısmen, genç kralın kibri üzerine oynama yeteneği sayesinde elde etmişti. 1514'te Venedik'e gönderdiği bir başka raporda şöyle yazıyordu:

> Majesteleri, ...bana Fransızca dedi ki: "Benimle bir süre sohbet et! Fransa Kralı'nın boyu benim kadar uzun mu?" Ona aralarında çok az fark olduğunu söyledim. Devam etti, "Benim kadar sağlam [iri yapılı] mı?"

> Kendisi kadar sağlam olmadığını söyledim. Sonra "Bacaklarının şekli nasıl?" diye sordu. "Ayrık bacaklı." diye cevap verdim. Bunun üzerine yeleğinin önünü açtı ve elini kasığının üzerine koyarak dedi ki "Bak! Ayrıca baldırlarım da çok sağlamdır."

Giustiniani'nin kendisini "en yakışıklı hükümdar" olduğu konusunda ikna etmesiyle mutlu olan Henry, ona kısa süre önce Fransa'da icra ettiği askerî seferlerini "bütün detaylarıyla" anlatmaya başladı.[31]

Giustiniani ayrıca kralın, Papa'ya kendi isteklerini dayatabileceğine dair abartılı güveni konusunda da fikir sahibi olmuştu. 1515'te Henry, Giustiniani'ye şöyle demişti: "Sanıyorum, Papa'nın nezdinde, kendisinin benim seçtiğim tarafa dâhil olmasını sağlamaya yetecek nüfuza sahibim." 1517'ye gelindiğinde ise artık "Papa benimdir" ("*Pontifex est meus*") sanrısına kapılmıştı. Bu hüsnükuruntu, ileride kralın "büyük meselesi" olarak bilinecek olan, geleceğin İngiltere Kraliçesi Mary'nin annesi Aragonlu Catherine'i boşamak için Papa'yı ikna edebileceği yönündeki yanlış kanaatinden ötürü izlediği siyasette de oldukça etkili oldu.[32]

Giustiniani 1514'te Başmabeyinci yapılan Kardinal Wolsey'le sık sık görüşmesi sayesinde, onun Henry üzerinde artan nüfuzu hakkında Venedik'i bilgilendirebilmişti:

> [Wolsey] hem kralı hem de tüm krallığı idare ediyor. İngiltere'ye ilk geldiğimde bana "Majesteleri şöyle şöyle yapacak." derdi. Ancak zaman içinde kendisinin kim olduğunu unutup "Şöyle şöyle yapacağız." demeye başladı. Şimdi ise öyle bir noktaya geldi ki artık "Şöyle yapacağım." diyor. Yaklaşık kırk altı yaşında, çok yakışıklı, eğitimli, son derece beliğ, yetenekli ve yorulmak bilmez biri. Hem resmî hem adlî konularda Venedik'in bütün hâkimlerinin, makamlarının ve konseylerinin meşgul olduğu kadar iş yüküyle şahsen ilgileniyor. Bütün devlet işleri, hangi konuda olursa olsun onun tarafından idare ediliyor.[33]

Ne Guistiniani, ne de bilinen bir başka yabancı gözlemci, Wolsey'nin on yıl sonra alaşağı edileceğini öngörememişti.

Venedik elçisi olarak Giustiniani'nin haleflerinden biri olan Carlo Capello (1531-1535) da, Henry'yle yakın ilişki kurmuş ve kralın Aragonlu Catherine'den boşanıp, talihsiz Anne Boleyn'le evlenmesiyle sonuçlanan çetrefilli süreç hakkında birinci elden bir anlatı sunmuştur.* Mayıs 1553'te Capello, aralarında Kraliçe Anne'nin babası ve erkek kardeşinin

* Ancak, boşanma konusunu en son yazan tarihçilerden Catherine Fletcher, Capello'nun "kolaylıkla heyecanlanan" birisi olduğunu varsaymaktadır. (Fletcher, *Divorce of Henry VIII*, Bölüm 15.)

de bulunduğu bir grupla akşam yemeği yediğini, gruptakilerin kendisini gördüklerine çok memnun olduklarını ve kralın kendisiyle görüşmek istediğini söylediklerini bildirmiştir:

> Onlarla yemek yedikten sonra, kralın odasına girdim. İçeride kral ve yanında ona refakat eden çok sayıda erkek ile Kraliçe Anne ve ona refakat eden çok sayıda kadın bulunuyordu. Majesteleri derhal elimden tuttu ve ben de onu Sinyoria [hükümet] adına genel ifadelerle tebrik ederek mutluluklar diledim. Majesteleri [tebriklerimi] duymaktan çok memnun oldu.

Henry, Capello'ya, Venedik'in "Onlar Konseyi ve Senato'nun meselelerinin ifşa edilmesinin ölümle cezalandırılmasını" onaylamasına rağmen Venedik meselelerinin Londra'da çokça konuşulduğunu söyledi.[34] Son yapılan araştırmaların da ortaya koyduğu üzere, Henry, Venedik yöneticilerinin hedeflediği gizlilik seviyesinin tam anlamıyla gerçekleşemeyeceği konusunda haklıydı. Shakespeare'in *Venedik Taciri*'nde geçen meşhur "Rialto'dan ne haberler var?" sorusu da bu durumu göstermektedir. Rialto'nun yanı sıra, diğer kamusal alanlar, meyhaneler, eczaneler ve berber dükkanlarındaki dedikodular, Onlar Konseyi'nin hedeflediği bilgi denetiminin tam anlamıyla sağlanmasını imkânsız hale getirmekteydi.[35]

On altıncı yüzyılda Avrupa'da istihbarat toplama yönteminde ortaya çıkan en büyük yenilik, birkaç asır boyunca diğer kıtalarda da en önde gelen alan olacak sinyal istihbaratının rolü idi. Avrupa'nın en iyi istihbarata sahip elçilerinin yanında, İstanbul'daki en önde gelen ajan şebekesine sahip olan Onlar Konseyi, Avrupa'nın ilk kod kırma teşkilatını da kurmuştu. Muhtemelen 1506'da atanan ilk yöneticisi Giovanni Soro, Avrupa'nın ilk büyük kriptanalisti idi. Ancak muhtemelen Rönesans âlimi, mimar, ressam, şair, yazar, rahip, filozof, bestekâr, müzisyen ve altmışlı yaşlarının başlarında birkaç yıl kriptograflık yapmış Leon Battista Alberti'nin önceki başarılarını örnek almıştı. Alberti, 1467'de yayımlanan eseri *De Cifris*'de ("Şifreler Üzerine"), Papalık dışişlerinin başında bulunan dostu Leonardo Dati'yle Vatikan bahçelerinde yürürken şifreler üzerine yaptıkları sohbeti hayret verici bir ihtiyatsızlıkla anlatmaktadır. Papalık, şifreleme yöntemini ilk kez XXII. John döneminde (1316-1334) kullanmıştı[36] ancak sonraki yüzyılda kullanımın ne derece yaygınlaştığı konusunda çok az şey bilinmektedir. Papalık tarafından yakalanan diplomatik yazışmalarda kullanılan, muhtemelen daha gelişmiş diğer şifreleri gören Dati'nin, hâlihazırda Papalık dışişleri tarafından kullanılan şifrelerin geliştirilmesi konusunda hevesli olduğu görülmektedir. Alberti'ye kod kırma konusunu merak ettiğini söylemişti.

"Kod kırıcılar konusunda ne düşünüyorsun?" diye sormuştu. "Hiç yapmayı denedin mi?" Alberti denememişti ama denemeye söz verdi. Sonuçta ortaya kriptanaliz konusunda Avrupa'da yazılmış ilk önemli eser olan *De Cifris*[37] çıktı. Eser, her alfabede bazı harflerin daha sık kullanılması ("frekans' prensibi") sayesinde, alfabedeki her harfin yerine bir başka harf ya da sembol kullanılan şifrelerin çözülmesinin nasıl mümkün olduğunu göstermişti. Alberti, eserleri günümüze ulaşmamış daha ihtiyatlı Rönesans kriptograflarının çalışmalarından esinlenmiş olabilir. Ancak frekans prensibini, Abbasî hâkimiyetindeki Bağdat'ta bulunan Bilgelik Evi'nin büyük Müslüman matematikçisi el-Kindî'nin beş asırdan daha uzun bir süre önce keşfettiğinden haberdar olmadığı neredeyse kesindir.[38] Alberti ayrıca, o güne kadar Avrupa'da kullanılan en karmaşık şifreleme yöntemini geliştirmişti. Bu, eş merkezli iki çember halinde yazılmış harflerin ve rakamların bulunduğu bir şifre diskine dayalıydı. Şifreleme sırasında harf ve rakamların yerlerinin değiştirilebilmesi sayesinde aynı mesajın farklı kısımlarının anlamını değiştirebilmeyi sağlıyordu (kriptografi uzmanları tarafından "polialfabetik yerine koyma" diye bilinir). Büyük bir gururla yeni şifresini "krallara layık" diye tanımlamış ve kırılamaz olduğu yanılgısına kapılmıştı.[39*]

Ancak Alberti'nin şifreli mesajları şahsen deşifre ettiğine dair bir bilgi yoktur. Giovanni Soro ise bizzat bu işi yapmıştır. Doçun sarayındaki gizli bir odada, 1506 yılı civarında göreve getirilmesinden 1544'teki ölümüne kadarki neredeyse kırk yıllık süre boyunca, yakalanan yazışmaların kopyaları üzerinde çalışmıştı. Soro'nun tam olarak hangi odada çalıştığı bilinmemektedir. Kamuya açık odaların lüks görkemine tezat şekilde, Doç'un en üst düzey bürokratları bile sarayın üst katlarında duvarları ahşaptan, tek bir evrak dolabı bulunan, küçük ve az mobilyalı odalarda çalışırlardı. Yaz mevsiminde odalar günümüzde de oldukları gibi, boğucu derecede sıcaktı.[**] Venedik Cumhuriyeti için kriptanalist olarak çalışmasının yanında, Soro ayrıca kod kırma üzerine bir de kitap yazmıştı. Kitabının hiçbir nüshası günümüze ulaşmamış olsa da İtalyan tarihinin kritik bir anında kriptanaliz alanındaki başarılarının boyutlarını gösteren ve belli bir

* Alberti'nin *De Cifris* eserinin yayımlanmasından yedi yıl sonra, 1474'te, Milanolu devlet adamı Francesco (Cicco) Simonetta (1410-1480) kod kırma üzerine, Alberti'nin kitabı kadar iyi olmayan bir kitap yazdı. Simonetta'nın şifreli yazışmaları bizzat deşifre ettiğine dair bir delil yoktur.

** Günümüzde Doç'un Sarayı'na giden ziyaretçiler üst katlardaki küçük odaları ziyaret edememektedirler ve tıpkı Venedik'e gelen erken modern elçiler gibi sarayın ferah ve harikulade dekore edilmiş iç bölümleri yüzünden yanlış bir kanıya kapılmaktadırlar. Çoğunlukla tek bir kata iki adet sığdırılmış olan, üst katlardaki gösterişsiz odalar ve bunlara çıkan merdivenler kalabalık gruplar için bir hayli dardır. Bunları ziyaret etmek isteyenler, önden, küçük gruplara "gizli geçitler" için erişim izni veren ek bir bilet almak zorundadırlar.

bütünlük arz etmeyen bilgiler mevcuttur. 1494'te başlayıp 1559'da biten İtalya Savaşları'ndan, ikisi de ağır yenilgiler almış olmalarına rağmen sadece Venedik ve Papalık bütün halinde çıkabilmişlerdi. Venedik için en tehlikeli an muhtemelen Venedik topraklarını paylaşma umuduyla ittifak yapan Papalık, Kutsal Roma İmparatoru, Fransa ve Aragon'un 1508'de kurdukları Cambrai İttifakı Savaşı sırasında yaşanmıştı. Topraklarından bir kısmını kaybetse de düşmanlarının arasının açılması sonucu talih Venedik'in yüzüne gülmüştü. Nisan 1516'da savaşın sonu yaklaşırken, İmparator I. Maximilian'a, Lombardiya'daki Lodi'de bulunan kuvvetlerinin komutanı Marco Antonio Colonna'nın gönderdiği mesaj yakalanmış ve Soro tarafından "büyük bir güçlükle" deşifre edilmişti. Mesajın içeriği, Colonna'nın parasının bitmesi sonucu askerlerine ödeme yapamadığını ortaya koymuş ve şüphesiz Onlar Konseyi'ni büyük ölçüde rahatlatmıştı. Colonna, Maximilian'dan ya acilen askerlere ödenmek üzere para göndermesini ya da Lodi'ye şahsen gelmesini rica ediyordu.[40]

Şifreleme ve kod kırma konusunda Osmanlılar sadece Venedik ve diğer bazı Avrupa devletlerinin değil, beş asır önceki Müslüman Abbasî Halifeliği'nden bile geri kalmışlardı. Bâb-ı Âli, Abbasî halifeleri idaresindeki Bağdat'ın Bilgelik Evi'nde geliştirilen kriptografi uzmanlığını yitirmişti.[41] 1567'de Osmanlı makamları Venedik *balyos*una, kullandığı şifrenin detaylarını kendileriyle paylaşmadan Venedik'e şifreli mesajlar göndermemesini bildirmişlerdi. Eğer Osmanlılar Venedik mesajlarını deşifre edebilselerdi, Venedikliler tarafından dikkate alınmadığı anlaşılan bu talimat verilmezdi. 1570 yılında Veziriâzam Sokollu, *balyos*tan, bir Osmanlı memuruna mesaj şifrelemeyi öğretmesini istemişti. Sokollu bunu güler yüzle rica etmiş olsa da bu rica, Osmanlılar'ın kriptografide ne denli geri kaldığının bir göstergesiydi. *Balyos*, memurun şifreleme konusunda edindiği bilgiyi uygulayabilir hale gelene kadarki eğitiminin çok uzun süreceğini söyleyerek bu ricayı geçiştirmişti.[42]

Bâb-ı Âli muhtemelen Soro'nun yarım asır önceki başarılarından az da olsa haberdar idi. Meslek hayatları boyunca kimlikleri devlet sırrı olarak gizlenen yirminci ve yirmi birinci yüzyıldaki kriptanalistlerin aksine, Soro uluslararası bir şöhrete kavuşmuştu. Örneğin Salerno Prensi'nin Doç tarafından samimi şekilde kucaklanarak karşılandığı Nisan 1530'daki Venedik ziyaretinde, prens üç ünlü Venedikliyi görmek istemişti: En eski İtalyanca dilbilgisi eserinin yazarı ve sonradan kardinal olacak San Marko Bazilikası'nın kütüphanecisi Pietro Bembo; önde gelen tarihçilerden Marin Sanudo; "şifre üstadı" Zuan (Giovanni) Soro (başarılarının bir kısmı Sanudo tarafından biliniyordu).[43]

Devlet sırlarını büyük bir gayretle koruyan Venediklilerin, en önemli istihbarat görevlileri olması muhtemel bir kişinin uluslararası şöhrete kavuşmasına neden izin verdikleri hala meçhuldür. Bunun sebeplerinden birisi, Venedik'in İtalya Savaşları sırasında bazen umutsuzca bir müttefik arayışı içinde bulunması olmalıdır. Örneğin, Haziran 1526'da, Papalık mümessili Pola Piskoposu, yakalanmış bir şifreli mektupla Venedik'e gelmişti. Mektup İmparator V. Karl'ın Roma'daki elçisi tarafından Napoli'ye gönderilmişti. Mümessil, kod kırıcı olarak yeteneğinin "dünyada eşi olmadığını" ifade ettiği Soro tarafından mektubun deşifre edilmesini rica etmişti. Venedik Meclisi (Doç ve yirmi iki üst düzey konsey üyesinden oluşurdu) konuyu görüşmüş ve mümessilin ricasını kabul etme kararı almıştı.[44] İki ay sonra, Poitiers şehri idarecileri tarafından gönderilmiş bir mektubun Soro tarafından deşifre edilmesi konusunda benzer bir rica da Fransız sarayından gelmişti. Venedikli diplomat Andrea Rosso'nun bildirdiğine göre, Soro'nun mektubu başarıyla deşifre etmesinin ardından Fransız yetkililer onun kod kırma konusundaki "ilahî" yeteneğine övgüler yağdırmıştı.[45]

Soro'nun bu ve muhtemelen birkaç başka kereler Papalık ve Fransa için yabancı devletlerin şifrelerini kırmasına izin vermiş olsa da, Onlar Konseyi 1539'da resmi gizlilik standartlarının çok gevşek olduğuna hükmetmişti:

> Bu Konsey tarafından alınan tüm önlemlere rağmen her taraftan edindiğimiz bilgiler, gizli konseylerimizde görüşülen en önemli meselelerin bilinmesi ve yayımlanmasına engel olmanın hâlâ imkânsız olduğunu göstermektedir: Devletimize daha zararlı ve tahripkâr başka bir şey ve daha utanç verici bir durum düşünülemez.[46]

Onlar Konseyi bunun üzerine, "kabahati olanları en özenli şekilde soruşturmak üzere" kendi içinden üç devlet savcısı (başlarda *Inquisitori sopra li segreti* diye anılmaktaydı) tayin etti.[47] Savcıların buluştukları oda, görece daha mütevazı olsa da, Doç'un Sarayı'nın en üst katlarındaki üst düzey bürokratların gösterişsiz odalarından daha ihtişamlıydı. Tavanında, Domenico Tintoretto'nun İsa'nın "Müsrif Evladın Dönüşü" meselini* tasvir ettiği muhteşem bir tablosu vardı. Tintoretto'nun başyapıtı (muhtemelen istihbarat ya da güvenlik şeflerinin çalışma odaları için yapılmış en büyük tablodur), yoldan çıkan Venediklileri medenî erdemler ve devlet sırlarının gizliliği konusunda yola getiren savcıların kendilerini gördükleri

* Doç'un Sarayı'na normal giriş biletiyle savcıların odasına ya da işkence odasına girilememektedir. Bunları ziyaret etmek isteyenler, önden, küçük gruplara "gizli geçitler" için erişim izni veren ek bir bilet almak zorundadırlar. Bkz. s. 141, ikinci dipnot.

imajı yansıtıyordu. Yirminci yüzyıldaki bazı baskıcı rejimlerin güvenlik teşkilatları da kendilerini medenî erdemlerin koruyucusu olarak gören gösterişçi bir tutum takınmışlardı.*

Venediklilerin devlet sırlarının gizliliğini muhafaza etme sebepleri devlet güvenliğinin de ötesindeydi. Devlet idaresindeki uyuşmazlıkları gizlemek, Venedik'in kendisine yakıştırdığı "En Huzurlu Cumhuriyet" imajının merkezinde yatan mükemmele yakın ahenk yanılsamasını muhafaza etmek için de gerekliydi.[48] Marin Sanudo'ya göre "gizlilik bir toplu şeref meselesiydi."[49] 1583'te Devlet Savcıları'nın yetkisini tescil eden bir yasada, "*buon governo*" için "*segretezza*" gerektiği belirtilmişti.[50]**

Yakın dönem otoriter rejimlerinin güvenlik servisleri gibi, Venedikli savcılar da bazen sorgulamalarda işkenceye başvuruyorlardı. Doç'un Sarayı'ndaki işkence odasında hala, savcılar tarafından devamlı olmasa da bazen kullanılmış olan *strappado**** ("çekmek" ya da "germek" anlamına gelir) mevcuttur. Kurban genellikle elleri arkadan bağlanarak yerden yukarı kaldırılır ve sonra aşağı düşürülürdü. Düşmenin etkisiyle bazen kolları eklem yerlerinden çıkabilmekteydi. İspanyol Engizisyonu da "işkencenin kraliçesi" dediği *strappado*yu kullanmıştı (İspanyolca'da *la garrucha* diye bilinirdi).[51]

Savcılarda vücut bulan devlet gizliliği geleneğinin yanında, gayriresmî olan ama mutat hale gelmiş bir başka Venedik geleneği de kimliğin gizlenmesiydi. Maskeler Venedik'te Avrupa'nın her yerinde olduğundan daha yaygındı. On üçüncü yüzyılda kırk günlük Büyük Perhiz öncesi yapılan karnavalla ortaya çıkan gelenek, sonraki beş asır içinde düzensiz biçimde yayılmıştı. Venediklilerin maskelere olan düşkünlüğünün tek bir açıklaması yoktur.[52] Son derece katmanlı bir topluluk içinde, bazıları kendilerinden sosyal olarak üst veya alt seviyede bulunan kişilerle anonim şekilde sohbet etmekten hoşlanıyorlardı. Maskeler ayrıca gizli cinsel münasebetlere de yaramaktaydı. On sekizinci yüzyıl başlarında İngiliz yazar Joseph Addison, maskeler sayesinde elde edilen anonimliğin "aşk maceralarında bolluk" doğurduğunu yazmıştı. Buna, seks turizminin gelişmesini doğurduğunu da ekleyebilirdi. Addison, "Venedik'teki aşklarda diğer ülkelerde olduğundan daha merak uyandırıcı bir şeyler var." diye yazmıştı.[53] Maske müptelası ve Venedik tarihinin en meşhur çapkını Giacomo Casanova onunla hemfikirdir.

---

* KGB Başkanı ve geleceğin Sovyet lideri Yuri Andropov, 1979'da düzenlenen çok gizli bir güvenlik konferansında, bir önceki yıl ideolojik yıkıcılık suçlamasıyla uyarı verilen 15,580 kişi arasından aynı suçu tekrar eden sadece 107 olduğunu övünerek söylemişti. (Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 431.)

** *Buon governo*: İyi devlet idaresi. *Segretezza*: Gizlilik (ç.n.)

*** Filistin askısı (ç.n.)

Maskeler casusların ve muhbirlerin Venedik'te diğer şehirlerde olduğundan daha rahat gizlenmelerini sağlayarak casusluğu da kolaylaştırmaktaydı. Örneğin Venedik Devlet Savcıları arşivindeki raporlar arasında İspanyol elçisinin oğlu ile, kendisine Onlar Konseyi, savcılar ve muhbirleri hakkında bilgi veren bir ajan arasında geçen konuşmadan savcıları haberdar eden maskeli bir muhbirin raporu da bulunmaktadır.[54] Bu tip olaylar yüzünden, 1608'de yayımlanan yasayla hem Venediklilerin hem de şehre gelen ziyaretçilerin karnaval dönemi dışında şehirden yaya olarak veya tekneyle geçerken maske takmaları yasaklanmıştı. Maskeler Venedik kültürü içine öyle yerleşmişti ki, bu tip yasaklamalar hiçbir zaman tam olarak uygulanamamıştı. 1626'da Büyük Konsey, "kimliğini gizleyerek cinayet ve diğer büyük suçların da aralarında olduğu nefret uyandırıcı suçları işleme niyetinde olan kişiler" bulunduğunu duyurmuştu.[55] On sekizinci yüzyıla gelindiğinde Venedikliler sonbahardan, kırk günlük perhiz dönemine kadar yılın yarısında maske takıyorlardı.*

Onlar Konseyi ve Devlet Savcıları tarafından başlatılan gizli ihbar kültürünün izleri yirmi birinci yüzyılda Venedik'te hâlâ görülebilmektedir. Bunların en çarpıcı olanları arasında, vatandaşların devlet otoritesine karşı yıkıcı faaliyetlere karışanları ihbar etmeleri için yapılmış aslan ağzı şeklindeki (*bocca di leone*) posta kutuları da vardır. Bunlardan günümüze ulaşan iki tanesi Doç'un Sarayı'nın duvarlarındadır: Belirtilmemiş ihbarlar için aslan ağzı şeklindeki posta kutusu ile özellikle rüşvet alan ve adam kayıran devlet memurlarının "gizlice ihbar edilmeleri" için düşünülmüş bir başka posta kutusu (aslan yerine sert yüz ifadeli bir bürokratın kafası şeklindedir).** Başka yerlerde de günümüze ulaşan aslan ağzı posta kutuları yine hem genel ve hem de özel ihbarların iletilmesi için yerleştirilmiştir. Örneğin, Santa Maria della Visitazione Kilisesi'nin duvarındaki on beşinci yüzyıldan kalma *bocca di leone*, "Dorsoduro *sestiere*sindeki (bölgesindeki) kamu sağlığıyla ilgili ihbarların" iletilmesi içindir. Bu posta kutusunun, Venedik Lagünü'ndeki adalardan olan ve çok az sayıda vebalının kurtulabildiği Lazzaretto Vecchio'daki muhtemel veba kurbanlarının tecrit edilmesi konusunda ihmali olanlar hakkında bilgi toplamak için yerleştirildiği neredeyse kesindir.[56] 1860'larda Venedik'i ziyaretinden sonra Mark Twain, "korkunç Aslan Ağızları" hakkında şöyle yazmıştı:

---

* 1797'de Venedik Cumhuriyeti'nin yıkılmasıyla maskeler yasaklandı ama karnaval zamanlarında takılmaları sonradan tekrar başladı. (Johnson, *Venice Incognito*, s. 105-107.)

** İkinci posta kutusunun üzerinde "yaptıkları kayırmayı ve hizmetlerini gizleyen ya da gerçek kazançlarını saklayan herkes hakkında yapılacak gizli ihbarlar" ibaresi vardır.

> Bunlar, bir gece vakti hasımları tarafından gizlice atılan isimsiz ithamlarla nice suçsuz kişinin Ahlar Köprüsü üzerinden yürüyüp bir daha gün ışığı görme umudu olmadan zindana düşmesine sebep olmuş ağızlardı ... O zamanlar, eğer birinin bir düşmanı varsa, yapacağı en akıllıca şey, Aslan Ağzı yoluyla Üçler Konseyi'ne (Devlet Savcıları), "Bu adam devlete karşı komplo kuruyor" yazan bir not ulaştırmaktı.[57*]

Ancak, Aslan Ağızları'na atılan ihbarlar isimsiz değildi. İhbarda bulunanlar isim vermek mecburiyetindeydiler ama kimliklerinin gizliliği güvence altına alınmaktaydı. Muhtemelen ihbar edilen kişinin tutuklanmasına kadar geçen süreçte yürütülen soruşturmalar esnasında bu gizlilik sağlanırdı. Ancak art niyetli ihbarlar yoluyla yaratılan şüpheler sebebiyle masum ya da suçlu kişilerin tutuklanmamış (ya da daha kötü bir akıbete uğramamış) olduğunu düşünmek güçtür.

Venedik'in istihbarat sisteminin gelişmişliği, Osmanlı karşısında askerî yönden geri kalmışlığını telafi etmeye yetmedi. Denizaşırı imparatorluğunun (*lo Stato da Màr*) büyük kısmını, Osmanlıların 1453'te İstanbul'u fethetmesinden sonra, kendisinden üstün Osmanlı kuvvetleri karşısında kaybetmişti. Sonraki yüzyılda yaşanan üç savaşta Eğriboz, Limni, Mora, Kiklad Adaları (Tinos hariç) ve Şeytan Adaları elden çıkmıştı. Venedik, Dördüncü Osmanlı-Venedik Savaşı (1570-1573) sırasındaki İnebahtı Muharebesi'nde Osmanlı donanmasını mağlup eden Kutsal İttifak'ın üyesi olmasına rağmen Kıbrıs'ı da Osmanlı'ya kaybetmişti.

Buna mukabil, 1521 yılında askerî yönden güçlü Aztek İmparatorluğu'nun İspanyol kuvvetlerince hızla fethedilmesinin ardından Yeni İspanya'nın (Nueva España) kurulması, İspanyol *conquistadores*[**] arasında en yeteneklisi Hernán (Hernando) Cortés'in parlak bir komutan olmasının yanında, kısmen de istihbaratı beceriyle kullanması (şimdiye kadar hakkında çok az araştırma yapılmıştır) sayesinde olmuştur.[58] 34 yaşındaki Cortés, 12 Nisan 1519'da, (en fazla) 600 adamıyla Meksika sahillerine ayak bastığında kendisini neyin beklediği hakkında bir istihbarata sahip değildi. Paskalya Pazarı günü, yerel bir *cacique*'yle (reis) karşılaşmasının ardından, Meksika içlerinde bir yerde, hükmettiği topraklar ve kendisine tâbi devletler kıyı

---

* Mark Twain'in düşündüğünün aksine, ihbar edilip hapsedilenlerden çok azı Ahlar Köprüsü'nün pencerelerinden Venedik'e son kez bakmıştı. Köprü, 1602'de, ihbarlar gözden düştükten sonra inşa edilmişti. Köprüye günümüzde dünya genelinde kullanılan ismini ise iki yüzyıl sonra Byron verecekti.

** *Conquistador*: Fatih. Kuzey ve Güney Amerika'nın büyük kısmını İspanya namına işgal ederek, buraların İspanyol sömürgeleri olmasının önünü açan askerler ve kaşifler için kullanılan tabir. (ç.n.)

şeridine kadar uzanan güçlü Aztek İmparatoru II. Motecuhzoma'nın (çoğu İspanyolca ve İngilizce tercümede "Montezuma" diye anılır) olduğunu öğrenmişti. Aztekler, casusluk konusunda Cortés'den daha tecrübeliydiler. Orta Amerika'da casuslar orta çağ Avrupası'nda olduğundan daha yüksek bir mevkideydiler ve Aztek toplumu içinde küçük aristokrasi olarak kabul edilirlerdi.[59] Düşman topraklarında yakalanan casusların uzun ve acı verici şekilde öldürülmeleri onların Orta Amerika'daki rollerinin öneminin bir başka delilidir.*

Ancak kendi imparatorluklarının dünyanın büyük kısmını kapladığını sanan Azteklerin, kendi komşuları haricinde bir dış istihbarat tasavvurları yoktu. Cortés'in gelişine kadar Güney Amerika'nın varlığından neredeyse haberdar değillerdi ve kendilerinden bir kuşak önce İspanya'nın Karayip'teki adaların büyük kısmını ele geçirdiğinden habersizdiler. Motecuhzoma, Cortés'in Meksika kıyılarına çıktığını öğrenir öğrenmez, o ve adamları hakkında istihbarat toplamak için altından ve değerli kuş tüylerinden yapılmış hediyelerle birlikte elçiler göndermişti. Elçiler Cortés'in, hiçbiri Orta Amerika'da bulunmayan atlarından, zırhlarından ve ateşli silahlarından ürkseler de, Aztek hükümdarının kafasındaki asıl soru, bu sakallı ve beyaz tenli istilacıların insan mı yoksa tanrı mı olduklarıydı. Cortés'in adamları kuş tüyü hediyelerden çok etkilenmemişlerdi ama altına verdikleri tepki, onların tanrı değil insan olduklarının bir göstergesiydi: "Altına maymunlar gibi saldırdılar. Ancak o zaman tatmin olmuş, doymuş ve keyiflenmiş göründüler. Çünkü gerçekte altına aç idiler; kendilerini altınla doyurdular... ve domuzlar gibi onun şehvetine kapıldılar." Elçilerin ayrılmasına izin vermeden önce Cortés toplarından birini ateşledi. Elçileri dehşete düşüren bu hareketin amacı, şüphesiz, Aztekleri olası bir saldırı fikrinden caydırmaktı.[60] Eğer Cortés'in kuvvetleri bu safhada saldırıya uğrasaydı, Azteklerin sayı üstünlüğü karşısında mağlup olurdu. Motecuhzoma'nın saldırmaması, iki yıl içinde kendi ölümüne ve Aztek İmparatorluğu'nun yıkılmasına sebebiyet verecekti.

Cortés'in kendinden çok daha kuvvetli bir düşman karşısında kazandığı kesin zaferde, Motecuhzoma ile kendisine tâbi devletler ve müttefikleri arasında yaşanan gerilimle alakalı istihbaratın önemli payı vardı. Cortés, istihbaratının büyük kısmını, yanındaki yirmi köle kadından biri olan, Meksika'ya varmasından hemen sonra kendisine yerel bir *cacique*

* İspanyol işgali öncesinde hazırlanmış nadir yazmalardan olan ve Meksika'nın İspanyollar tarafından işgali sırasında zarar görmeden günümüze ulaşan Aztek *Codex Fejérváry-Mayer* içerisinde casusların idamlarına dair dehşet verici sahneler mevcuttur. (World Museum, Liverpool: katalog ref. 12014 M).

tarafından verilmiş, muhtemelen on sekiz, on dokuz yaşlarında ya da yirmili yaşlarının başında olan La Malinche'ye borçluydu. Nahuatl (Aztek dili) ve Maya dillerini konuşabilen Malinche, Cortés'in Aztekler ve yerel kabilelerle olan ilişkilerinde ona tercümanlık yapmıştı ve devamlı Cortés'e refakat etmişti.* Malinche sonradan Cortés'in metresi oldu ve ondan bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Aztek yazmalarındaki resimler ve resimyazılarda devamlı Cortés'in yanında resmedilmiştir. Cortés'in seferi hakkındaki en önemli hatırat türü eseri kaleme alan, Cortés'in muhafızlarından Bernal Díaz del Castillo, ondan Doña ("Hanımefendi") Marina (Katolik olarak vaftiz edildiğinde aldığı ismi) diye saygıyla bahseder. Köle olarak satılmış olmasına rağmen Díaz onu "dış görünüşünden de belli olduğu üzere güzelliği, zekâsı ve kendine güveniyle gerçekten büyük prenses, *caique*lerin kızı ve tâbi hükümdarların hanımı" diye tasvir etmiştir. Dil konusundaki becerileri için ise, "başarımızın başlangıç noktası idi" demişti.[61]

Cortés ilk istihbarat başarısını, karaya çıkmasından birkaç hafta sonra, konuşmaları Malinche tarafından tercüme edilen yerli Totonac halkının kampına yaptığı bir ziyarette elde etmişti. Díaz'ın yazdığına göre Cortés, Motecuhzoma'nın düşmanları hakkında onlar tarafından verilen istihbarattan "bir hayli memnun olmuştu". Kısa süre sonra Cortés, Totonac höyüklerinden bazılarını ziyaret etti. Cempoala'daki *cacique*, Motecuhzoma tarafından "yakın zaman önce itaat altına alındığından, bütün altın mücevherlerinin gasp edildiğinden ve hem kendisinin hem halkının eziyet görmesine rağmen birçok şehre, ülkeye, sayısız tâbi hükümdara ve ordulara hükmeden Motecuhzoma'ya itaatten başka çareleri olmadığından" yakınmıştı. Sonraki gün Quiahuitzlan ahalisi Cortés'e, "her yıl oğullarından ve kızlarından çoğunun kurban edilmek üzere istendiğini; eğer eşleri ve kızları güzelse, Motecuhzoma'nın vergi toplayıcılarının onları kaçırıp tecavüz ettiklerini" söylemişlerdi. Cortés ziyareti sırasında oraya gelen beş vergi toplayıcısını derhal esir aldı. Díaz, Totonac halkının "sevinçlerine hâkim olamadıklarını" yazar:

> Cortés güleryüzlü bir şekilde, onlara zarar vermeye çalışan her kim olursa olsun kendisi ve kardeşleri tarafından öldürüleceğini söyledi; *Caique*ler ile köylüleri de hep birlikte bizim tarafımızda yer alacaklarına, bizim vereceğimiz emirlere itaat edeceklerine ve Montezuma [metinde bu şekilde] ile müttefiklerine karşı bizimle güç birliği yapacaklarına söz verdiler.

---

* Başlarda, Maya dilini konuşabilen ama Nahuatl konuşamayan bir İspanyol rahibi Alonso Hernandez Puertocarrera tercüme konusunda yardımcı olmuştu. Malinche İspanyolca öğrenene kadar Nahuatl'dan Maya diline tercüme etmiş ve papaz da İspanyolcaya tercüme etmişti.

Cortés yirmiden fazla Totonac höyüğünün lideriyle ittifak sağlamıştı.[62]

Cortés'in bir sonraki ittifak hedefi, Azteklerle geçmişten gelen bir husumeti bulunan Tlaxcala Konfederasyonu idi. İlk başta Cortés'in kendi topraklarını fethetmek istediğinden şüphelenen Tlaxcala liderleri yüzünden Eylül ayında kısa bir çatışma yaşanmışsa da ay sonunda Motecuhzoma'ya karşı bir ittifak sağlanmıştı. Görüşmeler sırasında, Orta Amerika kültüründe âdet olduğu üzere, Cortés müttefiklerinin casusluk faaliyetlerini hoş karşılamayacağını acımasız bir şekilde göstermişti. Díaz'ın bildirdiğine göre, "[Tlaxcala] casuslarından on yedi tanesini yakaladı, bazılarının ellerini, bazılarının ise başparmaklarını kesti ve bunun bizim kampımıza casusluk amacıyla yaklaşanların cezası olduğunu bildirdiği bir mesajla birlikte [onların askerî birliklerinin komutanı] Xicotenga'ya gönderdi".[63]

Cortés'in, Aztek başkenti Tenochtitlan (günümüzde Meksiko şehrinin bulunduğu yerdeydi) istikametine ilerlerken bir sonraki önemli durağı, Orta Meksika'da Tenochtitlan'dan sonraki en büyük ikinci şehir olan kutsal Cholula şehri idi. Díaz'ın yazdığına göre, Malinche'nin, bir *caciquen*in karısından elde ettiği istihbarat sonucu Cholulalıların planları ifşa olmuştu. Motecuhzoma'nın da göz yummasıyla İspanyollar üzerine baskın şeklinde bir saldırı düzenleyeceklerdi. İlk saldıran Cortés oldu ve saldırı gerçekleşmeden önce yüzlerce belki de binlerce silahsız Cholula savaşçısını öldürdü. Díaz sonradan şöyle yazacaktı: "Eğer önceden cesaretimizle nam salmış idiysek de, bundan sonra bizim büyücü olduğumuzu sandılar ve hiçbir kumpasın [bizim tarafımızdan] fark edilmeyecek kadar gizli tutulamayacağını söyleyediler."[64*]

Motecuhzoma'nın Cortés karşısında gösterdiği ölümcül atalet konusunda, tartışmalı ama makul bir açıklama getirilmiştir. Buna göre Motecuhzoma en azından ilk başlarda Cortés'in, emrindeki askerlerin tutumlarına rağmen bir zamanlar Aztekler'i yönettiğine ve bir gün tekrar tahta geri döneceğine inanılan tanrı Quetzalcoatl olduğuna inanmıştı. Meksika'nın fethinden sonra kaleme alınan İspanyol kaynaklarına göre, Motecuhzoma'nın astrologları, onun döneceği yılın Aztek takvimine göre 1519 yılına denk geldiğini söylemişlerdi. Cortés'in 1519'da Quiahuitzlan'da kazandığı zaferinin ardından Motecuhzoma'nın, "İspanyolların, kendi atalarının kehanetlerinde ülkesine geleceğini bildirdiği kişiler olduğundan artık emin olduğunu ve böylece onun ırkdaşları olmaları gerektiğin"

* Cholulalıların kumpasının Malinche tarafından ortaya çıkarılması Cortés tarafından V. Karl'a kısaca bildirilmişti. (Pagen (ed.), *Letters From Mexico*; Cortés'in V. Karl'a 2. Mektubu). Cortés'in Cholulalılara saldırmak için Malinche'nin sözde istihbaratını bir bahane olarak kullandığı iddia edilmiştir.

söylediği ifade edilmiştir.[65] Cortés hakkında Aztek casusları vasıtasıyla edinilen istihbaratın analizi dinî mitler yüzünden bulandırılmıştı.

Cholula'yı ittifaka mecbur ettikten sonra, Cortés, Motecuhzoma'ya barış için geldiği yönünde yanıltıcı taahhütler ileterek, askerleriyle birlikte Tenochtitlan'a doğru ilerlemeye devam etmişti. Aztek başkenti hakkında Cortés'e ulaşan istihbarat, Kasım 1519'da oraya ulaşan kendisini ve adamlarını şehrin ihtişamı karşısında hazırlıksız bırakmıştı. Bir göl ortasındaki ada üzerinde kurulmuş olan Tenochtitlan ve çevresi, Díaz için "büyülü bir görüntü" idi: "Askerlerimizden bazıları bunun bir rüya olup olmadığını gerçekten de sorguladılar." Motecuhzoma tarafından şaşalı ama şüphe dolu bir şekilde karşılanmasının ardından Cortés, imparatoru İspanyol liderleri için tahsis ettiği lüks konutta ev hapsine almıştı. Önceden köle olmasına rağmen, Malinche, Díaz'ın bahsettiği "erkekçe cesaretini" daha da net sergilemişti. Azteklerin büyük kısmı imparatorun yüzüne bakmaktan çekinirken, Malinche, Cortés'in talimatı doğrultusunda, eğer iş birliği yaparsa zarar görmeyeceğini ona söylemişti. Aksi halde "öldün demektir". Motecuhzoma itiraz etmeden iş birliği yapmıştı. Hâlâ kendisi imparatormuş ve Cortés de onun misafiriymiş gibi hareket etmesine izin verilmişti. İlahî yardım almak umuduyla günlük insan kurban etme törenlerine de devam etmişti.

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde birkaç ay sonra, imparatorun iktidarının git gide zayıflaması ve ilahî yardımın da gelmeyeceğinin belli olmasıyla, Aztek önde gelenleri bir darbe yapmışlar, yeni bir imparator seçmişler ve İspanyolları da Tenochtitlan'dan kovmuşlardı. Motecuhzoma öldürülmüştü. Muhalif Aztekler tarafından mı, İspanyollar tarafından mı ya da bu iki tarafın birlikte hareket etmesi sonucu mu öldüğü meçhuldür. Cortés, Tenochtitlan'dan kovulmuş olmasına rağmen Aztek idaresine karşı muhalefetin büyüklüğü hakkında muhtemelen Motecuhzoma'nın yerine gelen yeni rejimden daha iyi istihbarata sahipti. Aztekler ayrıca birdenbire ortaya çıkan ve direnç gösteremedikleri Avrupa hastalıkları karşısında da ezilmişlerdi. 1520 yılının son birkaç ayı içinde Tenochtitlan nüfusunun en az üçte biri çiçek hastalığından ölmüştü. Şehrin idarecileri bu felaketi ya kendi tanrılarının gazabına ya da İspanyol büyüsüne yormuşlardı. Mayıs 1521'de Cortés, artık cesareti kırılmış halde bulunan şehri kuşattı. Emrindeki kuvvetlerin büyük kısmı, İspanyol istilasını Aztek hâkimiyetinden kurtulmak için bir fırsat olarak gören yerli halklardan oluşuyordu. Seksen gün süren şiddetli bir kuşatmanın ardından Tenochtitlan, 13 Ağustos 1521'de teslim oldu.[66]

Cortés'in Aztek İmparatorluğu'nu fethinin üzerinden on yıldan biraz fazla süre geçtikten sonra, Aralık 1530'da bir başka *conquistador*, Francisco Pizarro, Güney Amerika'daki çok daha büyük İnka İmparatorluğu'nu

sadece 168 kişiyle istila etti ki bu rakam Cortés'in askerlerinin üçte birinden daha azdı. Pizarro'nun başarısı, büyük oranda, İnkaların Orta Amerika konusundaki istihbarattan tamamen mahrum olmalarından kaynaklanmıştı. İnka hükümdarları bazen fethetmek istedikleri komşu bölgelere casuslar gönderiyor olsalar da Aztekler'in İspanyollar karşısında aldıkları yenilgiden bîhaberdiler. Pizarro böylece Cortés'in kazandıran stratejisini uygulama fırsatı bulmuştu. İspanya Kralı'nın barışçıl bir elçisi olduğunu söyleyerek İnka hükümdarı Atahualpa'yla bir görüşme ayarlamış ve görüşme esnasında onu kaçırmıştı. Ardından, Cortés gibi, İnkalara düşman yerli müttefiklerle birlikte bir fetih savaşına girişmişti.[67] Ancak okuma yazması olmayan Pizarro, Cortés'in istihbarat konusundaki becerisinden mahrumdu. Altın arayışı konusunda takıntılı olan kendisi ve adamları sertlik yoluyla doğruları öğrenmenin yarattığı sorunlar konusunda uç örnekler ortaya koymuşlardı. Altınların gizlendiği yeri öğrenmek için İnka İmparatorluğu'nun yerli halkına işkence yapmaktan çekinmemişlerdi. Ama işkence görmek istemeyen kişilerin, İnka altınlarının miktarı konusunda çoğu zaman fazlaca abartılı cevaplar vermeye meyilli olduklarını anlayamamışlardı. Bu sorgulamalar sonucunda, sonradan defalarca yapılan keşif seferlerinde bulunması mümkün olmayan altından şehir El Dorado efsanesi ortaya çıkmıştı.[68]

İspanya, Cortés'in Aztek İmparatorluğu'nu fethi sırasında sergilediği dış istihbarat başarılarının muadili başarıları Avrupa'da sergileyememiştir. Kutsal Roma İmparatoru V. Karl (İspanya Kralı I. Karl), yabancı saraylardan siyasî istihbarat elde etmekten çok, hâkimiyeti altındaki topraklarda sapkınlıkla mücadeleyle ilgilenmişti. 1556'da İspanya, denizaşırı İspanyol İmparatorluğu ve Felemenk hükümdarı olarak tahta geçen oğlu II. Felipe'nin de benzer öncelikleri vardı. Felipe'nin 1554'te kendisi gibi Protestanları yakma konusunda büyük tutku sahibi, İngiltere'nin Katolik Kraliçesi Mary'yle evlenmesi ona İngiliz sarayında sıra dışı bir nüfuz sağlamıştı.[69] Ancak bu evliliklerinden çocukları olmadı ve Mary'nin 1558'de henüz kırk bir yaşındayken ölmesi sonucu tahta I. Elizabeth çıktı. Elizabeth, Felipe'nin evlilik teklifini reddetti ve sonradan 1570'te yayımlanan bir papalık fermanıyla sapkın ve "suçun hizmetkârı" olarak ilan edildi. İspanyol dış istihbaratı hem Elizabeth İngilteresi'nden, hem de onun bazı şifreli yazışmalarını deşifre eden Hollandalı isyancılardan çok geri kalmış haldeydi. Felipe'nin, cadılıkla alakası olduğundan şüphelendiği kod kırma konusundaki şahsî bilgisi kıttı.[70]

On altıncı yüzyılda Avrupa'da sinyal istihbaratına erişimi en iyi olan ülkeyi, tahmin edilemez şekilde, az sayıdaki becerikli kriptografi uzmanının

milliyeti belirliyordu. Venedikli Giovanni Soro bu yüzyıl içinde diplomasi dünyasında önde gelen kriptografi dâhisi olarak kabul görse de, yüzyılın geri kalanında Venedikli diplomatların kendileri de Avrupa'nın önde gelen kod kırma uzmanı olarak, modern cebirin kurucusu Fransız avukat ve matematikçi François Viète'i görmekteydiler. Viète, kod kırma konusundaki ününü, 1562'de Katolikler ve Protestanlar arasında başlamış olan şiddetli Fransız Din Savaşları'nın son dönemlerinde, (bir matematikçiye göre) oldukça geç olan kırk dokuz yaşında kazanmıştı. Viète, Protestan Navaralı Henry'nin danışmanı olmuştu. Henry'ye sunmuş olması muhtemel deşifre edilmiş mesajlar arasında, 1588'de Parma Dükü ve İspanyol Hollandası'nın Valisi Alessandro Farnese tarafından gönderilen, İspanya'nın Fransız Katolik İttifakı'na verdiği destekle ilgili istihbaratı içeren yazışma da mevcuttu.[71]

1589 yılında Navaralı Henry, Fransa tahtına IV. Henry olarak çıkabilmek için "Paris'in bir Katolik ayinine bedel" olduğu şeklindeki meşhur kararının ardından Katolikliğe geçmişti. İspanya Kralı II. Felipe tarafından güçlü bir biçimde desteklenen Mayenne Dükü Charles de Guise liderliğindeki Katolik İttifakı, Henry'nin tahta çıkmasına muhalefet etmeye devam etmişlerdi. Viète, Felipe'nin hem Fransa'daki askerî birliklerin başında bulunan komutanı Comendador Moreo ve hem de Katolik İttifakı nezdindeki elçisi Bernardino de Mendoza'yla yaptığı yazışmaları deşifre etmeyi başarmıştı. Dikkate değer bir şekilde Viète, Moreo'nun II. Felipe'ye 28 Ekim 1589'da gönderdiği deşifre edilmiş mesajı da içeren bir broşürü 1590'da yayımladı. Bunu, IV. Henry'ye de söylediği gibi kıramayacağı bir İspanyol şifresi olmadığı yönünde kendine olan mağrur özgüveni yüzünden yapmıştı: "[Şifrelerini] değiştirdiler ve tekrar değiştirdiler ama yine de hileleri her zaman ortaya çıktı ve çıkacak." Henry, muhtemelen Mayenne'in itibarını zedeleyeceğine inandığı için mesajın yayımlanmasına izin vermişti. Mesaj, Mayenne'in Fransa tahtına geçme emellerine ulaşmak için, kuzey Fransa'daki Picardy şehirlerini İspanyol kontrolüne bırakma planını ifşa etmişti. Viète, Henry'ye şöyle yazmıştı: "Bu şehirlerin, [şehirlerin] valilerinin ve [Katolik] İttifak tarafından aldatılan bütün [Fransız] ahalinin bu gerçeği öğrenmesinin hiç de zamansız olmadığı görüşündeyim."[72]

II. Felipe, Moreo'nun mesajının yayımlanmasına öyle şaşırmıştı ki, Henry'nin İspanyol şifrelerini kırmak için cadılık yöntemleri kullandığına dair Papa V. Sixtus'a bir şikâyet mektubu yazmıştı. Sixtus, otuz yıl önce Felipe'nin bazı yazışmalarının Papalık kriptanalistleri tarafından deşifre edildiğini muhtemelen bildiği için bu şikâyeti hiç dikkate almamıştı. IV. Henry'nin danışmanlarından olan vakanüvis Jacques-Auguste de Thou, küçümseyici bir üslupla, Felipe'nin şikâyetinin sadece "aşağılama ve

kızgınlık" yarattığını yazmıştır.[73*] Viète, Mayenne'in moralini daha da bozacağına inandığı, onun arkasından takipçileri ve II. Felipe'nin yürüttüğü ikili oyunları ifşa eden deşifre edilmiş daha başka İspanyol yazışmalarını da yayımlamayı planlamıştı. Bu yazışmalar halka açık şekilde yayımlanmamış olsa da Mayenne bunlar hakkında özel olarak bilgilendirilmişti. 1594 yılında da IV. Henry'yi Fransa Kralı olarak kabul etmişti.[74]

Soro gibi Viète de uluslararası üne kavuştu. Yabancı diplomatlara karşı onların şifrelerini kırmakta gösterdiği başarısıyla övünmekten olağanüstü bir keyif alırdı. Fransa'daki Venedik elçisi Giovanni Mocenigo, Onlar Konseyi'ne 1595'te şöyle bildirmişti:

> [Viète] Kutsal Roma İmparatoru da dâhil olmak üzere, İspanya Kralı'na ve diğer hükümdarlara gönderilirken yakalanan ve kendisi tarafından deşifre edilip tercüme edilen çok sayıda mektuptan kısa süre önce bana bahsetti. Ve çok şaşırdığımı görünce dedi ki:
>
> "Hükümetinize etkili deliller sunacağım."
>
> Hemen bahsettiği hükümdarlara ait deşifre edilmiş mektuplardan kalın bir deste getirdi ve ekledi:
>
> "Ayrıca bilmenizi isterim ki, sizin kullandığınız şifreyi de biliyor ve tercüme edebiliyorum."
>
> "Görmezsem inanman." dedim.
>
> Üç şifreye sahiptim. İlki, kullandığım sıradan bir şifre, bir başkası kullanmadığım bir şifre ve üçüncüsü de *dalle Caselle* denilen şifreydi. Bana ilk şifreyi bildiğini gösterdi. Sonra bu büyük olayı daha derinlemesine sorgulamak için ona dedim ki:
>
> "Şüphesiz bizim *dalle Caselle* şifremizi biliyorsunuzdur?"
>
> "O şifre çok fazla satır atlama gerektiriyor" diye cevapladı ve sadece bir kısmını bildiğini belli etti. Deşifre ettiği mektuplardan bana göstermesini istedim ve göstereceğine söz verdi. Ama o zamandan beri benimle bu konuda bir daha konuşmadı ve ben de ayrıldığım için onu bir daha görmedim.[75]

Boşboğazlığına rağmen, çok az sayıda kod kırıcı yaptıkları işin ulusal güvenlik için hayatî öneme sahip olduğuna Viète kadar tutkuyla inanmıştır. 1603'te ölüm döşeğinde yatarken papaz ve doktor istemediğini söylemişti.[**] Başlıca uğraşı sinyal istihbaratıydı. Viète ölmeden önce, IV. Henry'nin

---

* V. Sixtus Eylül 1590'da öldü ve yerine, kısa süreliğine, bu makamda sadece iki hafta kaldıktan sonra ölen VII. Urban geçti. Sonraki Papa, XIV. Gregory (Aralık 1590 – Ekim 1591) II. Felipe'ye çok daha fazla sempati besliyordu ve kısa süren papalığı süresince IV. Henry'ye karşı Katolik İttifakı'na asker ve para göndermişti.

** Viète, en sonunda, kızının bir ateistin kızı olduğu için mirastan mahrum kalmaması adına bir papaza günah çıkarmaya razı olmuştu. (Pesic, "Fraçois Viète", s. 9, n. 22.)

başbakanı Sully Dükü'ne, "krala ve Fransız Devleti'ne hizmet için İspanya ve İtalya şifrelerini çözerken" keşfettikleri hakkında bir kayıt bırakmak niyetindeydi.[76] İspanyol kriptanaliz uzmanlığı çok geriden geliyordu. II. Felipe'nin, Fransız kod kırıcılığının cadılık olduğunu iddia etmesi, en az Veziriâzam Sokollu'nun Venedik elçisinden şifre dersi alma talebi kadar bir geri kalmışlık göstergesiydi.

İspanya'nın şifre emniyeti de zayıftı. 1581'de yakalanana kadar, İspanyol hizmetindeki Felemenk doğumlu bir şifre kâtibi, şifreleri İspanyol egemenliğine karşı savaşan Hollanda Ayaklanması'nın liderlerinden biri olan Saint-Aldegonde Lordu Marnixli Philips'e (Filips van Marnix, heer van Sint-Aldegonde) göndermişti.[77] Aldegonde, günümüzde dünyanın en eski milli marşı olan Hollanda'nın "Wilhelmus" marşının sözlerini ayaklanma sırasında kaleme almış kişi olarak hatırlanan, yazar ve teolog olarak ün salmış bir âlimdi. Eline geçen İspanyol şifreleri onun da kod kırma işini denemesine sebep olmuştu. Aldegonde, Felemenk Valisi Avusturyalı Don Juan tarafından II. Felipe'ye gönderilen ve Fransa'da yakalanmış bir İspanyol mesajının deşifresini 1577'de yayımladı. Mesajda Hollanda Ayaklanması'nın güç kullanılarak ezilmesi gerektiği vurgulanıyordu. Gizli yazışmasının yayımlanmasından duyduğu öfke hakkında Don Juan, şaşkın ve komik sayılacak bir açıklama yayımlamıştı:

> Böyle bir eylemin … ciddi bir hakaret ve ihanet suçu olduğunu ve kendi hükümdarının mektubunu yakalayıp açmanın *lèse-majesté** suçu olduğunu beyan ederiz… [Sorumlular] kendileri için bahane uyduramazlar ve deşifre etmek istedikleri şeyleri yayımladıkça, ki bunun anlamı kendileri için uygun olan şekilde uydurmakta olmalarıdır, kendi itibarlarını zedelemektedirler. Söyledikleri şeyleri yazmış olsak bile, krala neler olduğunu ve işlerin hâlâ aynı kötü durumda olmasından dolayı üzüntülü olduğumuzu anlatmıştık.[78]

Aldegonde başka deşifre edilmiş yazışmalar yayımlayarak karşılık verdi. Felemenk şifre kâtibinin 1581'de yakalanmasından sonra da İspanyol yazışmalarını deşifre etme çabalarına devam etmişti ve bazen başarılı olmuştu. Kriptografi konusunda cahil olan II. Felipe, tıpkı Viète gibi Aldegonde'nin de İspanyol şifrelerini kırmak için cadılık yöntemlerini kullandığından şüphelenmekteydi. Aldegonde, 1590 yılında Paris'te üç ay kaldı. Burada Viète'le kriptanaliz konusunda konuşmuş olması muhtemeldir. Aldegonde, ikisi de İspanya'yla savaşta olan IV. Henry ve I. Elizabeth'in saraylarına, deşifre edilmiş İspanyol yazışmalarını ulaştırmaya devam etmişti.[79]

* Hükümdara karşı işlenen suç. (ç.n.)

II. Felipe'nin kod kırmayı yanlış anlamış olmasına rağmen, Avrupa istihbaratının gelişiminde önemli bir etkisi vardır. O dönem Avrupa'nın en güçlüsü olan kendi silahlı kuvvetleriyle yarattığı tehdit sonucu, IV. Henry'nin sarayında ve Hollandalı isyancılar arasında kod kırma faaliyetleri hız kazanmıştı. Fransızlar Viète döneminde kod kırmada dünya lideri olmuşlardı. Ancak İspanyol tehdidinin en büyük etkisi, 1580'lerin sonunda aynı anda hem kendisine yönelen en büyük işgal kuvvetiyle hem de I. Elizabeth'e karşı Felipe'nin desteklediği suikast girişimleriyle karşı karşıya kalan İngiltere'deki istihbarat sisteminin gelişmesi olmuştu. Bu tehditlere karşı istihbarat ve siyasî karar alma süreci, İngiltere ve belki de dünya tarihinde hiç olmadığından daha fazla bütünleşmişti.[80]

9
Korkunç İvan ve Rus Devlet Güvenliğinin Kökenleri

1533'te sadece üç yaşındayken Moskova Büyük Prensi ve 1547'de "Bütün Rusların Çarı" olan "Korkunç" IV. İvan, bütün on altıncı yüzyıl Avrupa hükümdarları arasında en ürpertici olduğu gibi en gizemli olanıdır. Çoğu biyografide ve birçok Rusya tarihinde portreleri mevcut olsa da, hepsi hayal ürünüdür. Çağdaşı olan İngiliz Tudor hanedanının aksine, İvan'ın hiçbir resmi günümüze ulaşmamıştır. Yazılı kaynaklar bütünlük arz etmez ve diğer on altıncı yüzyıl hükümdarları hakkında olanlardan daha az güvenilirdir. Ancak İngiliz tüccarlar ve diplomatlar tarafından yazılan ve o dönem gizli tutulan raporlar Rus kayıtlarındaki bazı boşlukları doldurmaktadır.

Sonraki dönem Rus istihbaratı ve güvenliği üzerinde Korkunç İvan'ın acımasız bir gölgesi mevcuttur. Yirminci yüzyıldaki en büyük hayranı olan Stalin, onun için "büyük ve bilge bir lider" demekle birlikte onu yeterince korkunç olmamakla itham etmiştir. Stalin'e göre İvan, beş asilzade aileye daha "neşter vursaydı", çarın otoritesi muhafaza edilmiş olur ve Rusya İvan'ın 1584'teki ölümü sonrası 20 yıla yakın süren "Karışıklık Dönemi"ni yaşamazdı.[1] Stalin'in kendisi, milyonlarca hayalî haini öldürüp hapse attığı 1936-1938 yılları arasındaki Büyük Terör döneminde aynı hataya düşmemişti. Ocak 1941'de Stalin, büyük film yapımcısı Sergey Eisenstein'a Korkunç İvan hakkında bir film yapması talimatını verdi. İvan'ın terör döneminin gerekli olduğunun anlatılacağı bir film yaptırmakla Stalin kendi terörünü meşru kılmayı amaçlıyordu.*

IV. İvan sürekli kendisine karşı düzenlenebilecek komploların korkusuyla yaşamıştı. Aralık 1564'te, Kremlin'den ayrılıp, Moskova'nın 100 kilometre kuzeydoğusunda bulunan Alexandrovskaya Sloboda'daki taşra

* Bu filmin yapılması için talimatlar A. A. Jdanov'un bir mektubunda iletilmişti. Ancak Eisenstein'ın, Jdanov'un Stalin'in emirleri doğrultusunda hareket ettiğinden şüphesi yoktu ve sonradan Stalin'e yazdığı bir mektupta "talimatlarınıza binaen" ifadesini kullanmıştı. (Perrie, *Cult of Ivan the Terrible*, s. 149.)

malikânesine yerleşmiş; buradan boyarları, diğer soylular ile Moskova'daki saray memurlarını ve hatta diğer hainleri "gizlediklerini" iddia ettiği din adamlarını bile "haince eylemlerle" itham etmişti. Ocak 1565'te ülkesini ikiye ayırma niyetini ilan etti: Kendi şahsî kontrolü altındaki *opriçnina* ("ayrı" anlamına gelen *opriç* kelimesinden türetilmiş bir kavram) ve Moskova'daki boyarlar tarafından idare edilen *zemşçina* ("toprak" anlamındaki *zemlia* kelimesinden türetilmiş).[2] İvan'ın ülkesinin iki kısmı arasında tam anlamıyla bir ayrım asla sağlanamamış olsa da ve zamanının büyük kısmını taşradan çok Moskova'daki Kremlin'de geçirse de, *opriçnina*yı tesis eden kraliyet buyruğu "ihanetin ortadan kaldırılması" ve "hainlerin" idam edilmesi konusunda çara sınırsız bir güç bahşetmişti.[3]

İvan, hainlerin tespit edilmesi ve ortadan kaldırılması görevini, yeni kurduğu ve garip şekilde kendisinin "Baş Papaz" olduğu bir keşişler tarikatıymış gibi düşünmekten zevk aldığı imparatorluk muhafızları *opriçniki*ye vermişti.* Sorumluluklarının istihbarat toplama ve analiz etmenin ötesinde olduğunu düşünen *opriçniki*, Rusya'nın ilk organize güvenlik teşkilatı idi. Siyah kıyafetleri ve bindikleri siyah atlarıyla Rusya içlerinde gittikleri her yerde kıyamet gününden bir sahne gibi görünmüş olmalıdırlar. Her biri atlarının eyerine sembolik olarak bağlanmış bir köpek başı (ihaneti koklamak ve saldırmak için) ve bir süpürge (hainleri süpürmek için) taşırlardı. Alexandrovskaya Sloboda'daki müzede muhafaza edilen, on yedinci yüzyıldan kalma gümüş bir şamdan üzerinde İvan'ın kendisi de bir köpek başı ve süpürgeyle at sırtında resmedilmiştir.**

Opriçniki tarafından köpek başlarının kullanılması tamamıyla yeni ve aynı zamanda oldukça ürkütücü bir uygulama idi.[4] Ruslar da Batı Avrupalılar gibi Cehennem Köpekleri, köpek başlı adamlar ve köpek başlı canavarlar hakkındaki halk hikâyelerinden uzun zamandır haberdar olsalar da, hiçbir yazar at üzerinde taşınan köpek başlarını hayal etmemişti. Ruslar ölü hayvanların içini doldurmasalar da ve Batı Avrupa'da olduğu gibi evlerinin duvarlarına hayvan başları asmasalar da, Rus kışında donmuş ve kanı tamamen akıtılmış bir köpek başı İvan'ın *opriçnina*yı kurduğu Ocak

---

* *Opriçniki*nin toplam mevcudunu hesaplamak hâlâ çok zor, belki de imkânsızdır. İvan'ın kendisi 1,000 rakamını vermiştir. Sayıları sonradan artmıştır ama son zamanlarda verilen 6,000 mevcudu (günümüz İngiliz Güvenlik Servisi MI5'in mevcudunun iki katı) olduğuna dair tahminler abartılı olabilir. (Halperin, "Did Ivan IV's *Oprichniki* Carry Dogs' Heads?", s. 60.)

** Şamdanın kaidesinde şöyle yazmaktadır: "Çar kardeşleriyle birlikte şehirden ayrıldı ve manastıra gitti"; http://www.kreml.alexandrov.ru/. Müze açıldığında, restoranında ziyaretçilere "Korkunç İvan gibi" yemek yedikleri hissini yaşatmak için ürkütücü bir köpek başı sembolü sergilenmişti.

1565'te *opriçnik* atları üzerinde taşınmış olabilir. Ama bahar geldiğinde köpek başları çürümeye başlamış olmalı ve bu sebeple düzenli kaynağa sahip *opriçniki* için köpek başlarının kullanımı da altı ayla sınırlanmış olmalıdır.[5]

Kesik köpek başı, şimdiye kadar bir güvenlik ya da istihbarat teşkilatı tarafından belirlenmiş en dehşet verici semboldür (Nazi SS teşkilatının stilize ettiği kuru kafa ve çapraz kemik sembolünden bile daha korkunçtur). Diğer yandan, Malyuta Skuratov adıyla bilinen ve güçlü rakiplere rağmen muhtemelen tüm Rus istihbarat tarihinin en nefret edilen şahsiyeti olan baş *opriçnik* Grigori Lukyanoviç Skuratov-Belski'ye en uygun semboldü. Malyuta'ya babasından miras kalan bir lakap olan ve kaba saba görünümü yüzünden kullanılan Skuratov, "yıpranmış dağ keçisi" anlamına geliyordu. "Malyuta" ise kısa boyuna bir atıftı. Stalin döneminin en büyük yazarı Mikhail Bulgakov, yasaklı başyapıtı *Usta ve Margarita*'da şöyle yazar:

> Kralların, düklerin, şövalyelerin, intihar edenlerin, adam zehirleyenlerin, asılanların, hacıanaların, zindancıların, sahtekârların, cellatların, muhbirlerin, hainlerin, bunakların, hafiyelerin, sefahat düşkünlerinin gelip geçişine aldırmaz olan Margarita'nın ilgisini, ne Gaius Sezar Caligula ne de Messalina uyandırabildi. Bütün adlar kafasında iç içe geçiyor, yüzler kocaman bir pasta gibi birbirine yapışıyordu. Belleğinde tek kalan, büyük bir acıyla, gerçek bir ateşten sakalla çevrili Malyuta Skuratov'un suratı oldu.*

İlginç bir tesadüf eseri, Stalin'in istihbarat şefleri arasında öldürmeye en düşkün olanı, Terör yılları onun şerefine *Yejovşçina* diye anılan Nikolay Yejov da ufak tefek ve neredeyse Malyuta kadar sevimsizdi; "Zehirli Cüce" lakabını almıştı. Yejov, Skuratov'un olduğundan çok daha fazla kişinin ölümünden sorumlu olsa da ne o ne de Stalin'in diğer istihbarat şefleri, Skuratov'un baş cellat olma konusundaki hevesine sahip olmamışlar ya da kurbanlarının uzuvlarını kesip onlara işkence etmekten sadistçe zevk almamışlardır. Stalin'in Skuratov'a olan hayranlığı, kendi istihbarat şeflerininkinden çok daha fazlaydı. 1940'ta Yejov gizlice yargılanmış, mantıksız ihanet suçlamalarıyla suçlu bulunmuş ve hayatının bağışlanması için çılgınca yalvarırken idama götürülmüştü. Kısa sürede şahsiyeti silindi ve resmi fotoğraflardan da rötuşlanarak çıkarıldı.[6] Buna karşın Stalin hala Skuratov'u tarihî bir şahsiyet olarak övmeye devam etmişti. 1941'de Eisenstein'la *Korkunç İvan* filminin yapımı konusunda yaptığı bir görüşmede "Malyuta

* Bulgakov on iki yılda yazdığı başyapıtının kendisi –yahut Stalin- hayattayken yayımlanamayacağını biliyordu. 1940'ta öldüğünde kitap hâlâ evindeki gizli bir yerde saklıydı. Çeyrek asır sonra yayımlandığında hala KGB için Batı eliyle yürütülen "Sovyetler Birliği karşıtı ideolojik sabotaj" için "tehlikeli bir silah olarak" değerlendirilerek şüpheyle yaklaşılmaktaydı. (Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 14.)

Skuratov'un büyük bir komutan olduğunu ve Livonya'yla yapılan savaşta kahramanca öldüğünü" iddia etmişti. İvan rolünü oynayan aktör Nikolay Çerkasov, Skuratov'un Moskova Metropoliti Filipp Koliçev'i (İvan'ın cinayetlerini alenen kınamıştı) 1569'da boğmasını gösteren bir sahnenin filmde olup olmayacağını sorması üzerine, "Stalin bu sahnenin tarihî olarak doğru olması sebebiyle filmde tutulmasının gerekli olduğunu söylemişti." Filipp günümüzde Rus Ortodoks Kilisesi'nin azizlerinden biridir. Skuratov, onun kendisine karşı bir komplo kuracağından asla şüphelenmeyen İvan'ın muhtemelen en yakın adamlarından biriydi.[7]

Skuratov'un barbarca yürüttüğü tasfiyelerin nihaî sorumlusu çarın kendisi idi. İvan'ın savaş biçimi (üç yıl hariç çar olarak hüküm sürdüğü süre boyunca savaştaydı)[8] o günün şartları için bile gaddarcaydı. Livonya'nın (günümüzde Estonya ve Letonya) Ruslar tarafından işgali sırasında yapılmış 1561 tarihli bir Alman gravüründe bağırsakları deşilmiş çocuklarının cesetleri üzerinde bir ağaca asılmış çıplak kadınların Rus okçuları tarafından atış taliminde hedef olarak kullanılması resmedilmiştir. Kadınların kafalarına çocuklarının kalpleri asılmıştır. Döneme dair az sayıdaki Rus kaynağında bu katliamlar yer almasa da, kendi Rus tebaasına karşı benzer şekilde dehşet verici bir zalimlik sergileyen İvan'ın Livonyalıları bundan muaf tutmuş olması pek muhtemel değildir.

Dört asır sonra Stalin Terörü zamanında olduğu gibi, İvan'ın yakın adamlarından hiçbiri (belki Skuratov hariç) ona karşı komplo kurdukları şüphesi altında kalmayacaklarından emin değillerdi. İvan'ın komplo teorilerinde yer alan olasılık dışı isimler arasında Prens İvan Petroviç Çelyadnin-Fedorov da vardı. İvan'ın çocukluğu zamanında ona hocalık yapıp kendi evinde büyütmüş ve karısı da İvan'a dadılık yapmıştı. *Opriçnina*'nın ilk iki yılı boyunca İvan'ın yakınında olmuştu. Ancak 1568'de, İvan'ın casusları, Çelyadnin-Fedorov'un onu tahttan indirmek için bir komplo kurduğuna dair, yanlış olması muhtemel, bir bilgi ulaştırmışlardı.[9]

Çarın sarayında tercüman olarak görev yapan bir Alman olan Albert Schlichting'in birinci elden anlatısına göre İvan, Fedorov'u Kremlin'e davet etmiş, hükümdar kıyafetleri giyip, elinde kraliyet asasıyla tahta oturmasını emretmişti. İvan onun önünde eğilmiş ve şöyle demişti: "Şimdi elde etmek için uğraştığın şeye sahipsin; Moskova Büyük Prensi olmak ve sarayıma yerleşmek." Ama şöyle de eklemişti: "Seni bu tahta oturtmaya muktedir olduğum gibi, seni oradan indirmeye de muktedirim." Sonra Fedorov'u bir hançerle defalarca kalbinden bıçaklamıştı. *Opriçniki* de başka hançer darbeleri indirmişti ve Schlichting'in anlatısına göre "öyle ki, karnı ve iç organları dökülerek, tiranın gözleri önüne serilmişti."[10]

Opriçniki, başlarında İvan olduğu halde Çelyadnin-Fedorov'un mülklerine dehşet saçmışlardı. *Opriçnina*da görev yapan bir Alman olan Baron von Standen'in bildirdiğine göre: "Köyler ve kiliseleri, kiliselerin ikonaları ve kilise süsleri de dâhil, içlerindeki her şeyle birlikte yakıldı. Kadınlar ve kızlar çırılçıplak soyuldu ve bu halde tavukları kovalamaya zorlandılar."[11] 1569'da, İvan'ın kuzeni Staritsalı Vladimir'in tahtı ele geçirmeyi planladığı söylentisi üzerine, Vladimir'in çocukları gözü önünde öldürülmüş ve kendisi de Skuratov tarafından zehir içmeye zorlanmıştı.[12]

İvan'ın korku egemenliği, Rusya'nın gerçek güvenlik ihtiyaçlarıyla 1930'lardaki Stalin Terörü kadar alakasızdı. Terör döneminin tepe noktası, İvan tarafından toplu halde ihanet edeceklerinden şüphelenilen Rusya'nın üçüncü büyük şehri Novgorod'un halkının 1570 yılında *opriçniki* tarafından katledilmesiydi.[13] *Opriçniki* şiddetinin seviyesi merkezî denetimden çıkmış olsa da, bunun önceden planlanmış olduğu ve idare edilmesine İvan'ın şahsen dâhil olduğu aşikârdır. *Opriçniki*yle birlikte Novgorod'a girmeden önce komutanlarından birini yanında bir grup askerle birlikte, muhtemelen kılık değiştirmiş olarak, yağma yapılacak ve öldürülecek hedefleri "gözetleyip keşfetmeleri" için göndermişti. Sonra, Standen'in yazdığına göre, piskoposun sarayının yağmalanmasının ardından:

> En büyük çanları ve kiliselerin içinden istediği her şeyi aldı... Her gün kalkıp başka bir manastıra gitti. Vahşet arzusuna teslim oldu ve keşişlere işkence ettirip birçoğunu öldürttü. Şehrin içinde ve dışında 300 manastır vardı ve hiçbiri bundan kurtulamadı. Sonra şehrin yağmalanması başladı...
>
> Şehrin acıları ve sefaleti kesintisiz altı hafta boyunca devam etti... Büyük Prens [İvan] her gün işkence hücresinde şahsen bulunurdu... Şehir halkının kızlarından birkaç bini *opriçniki* tarafından kaçırıldı.[14]

Dönemin bir Alman gazetesinde yer alan bir anlatıya göre, Novgorod'daki hayalî ihanet karşısında kazandıkları zaferin ardından muzafferane bir edayla Moskova'ya dönerlerken, baş *opriçnik*'in atının eyerinde iri bir İngiliz köpeğinin (muhtemelen bir bulmastifin) yeni kesilmiş başı asılıydı. İvan'ın atında, çenesi atın hareketiyle açılıp kapanan gümüş bir köpek başı vardı.[15]

Stalin döneminde, İvan'ın korku egemenliği zamanı işlenen hiçbir cinayetin onun kişiliğindeki paranoyak gerginlikten kaynaklandığını iddia etmeye izin verilmemişti.* İvan'ın korku egemenliğinde yaşanan korkunç

---

* İki savaş arası dönem Sovyetler Birliği'nin önde gelen tarihçilerinden, devrimden önce çarın çocuklarına tarih dersi vermiş olan Sergey Platonov, İvan'ın *opriçnina*yı boyarlar ve aristokrasiyi ortadan kaldırıp devlet hizmetinde yeni bir soylu iktidar sınıfı yaratmak için kurduğunu iddia etmiştir. Ancak Platonov, İvan'ın kendi korku egemenliğinde yapılan katliamlardan şahsen sorumlu olduğunu vurgulamak gibi siyasî yönden yanlış bir suçlamada

hadiseler Rus tarihçiler için uzun zamandır bir tabu olmaktan çıkmışsa da, ilk cildinde çarlık zamanında istihbaratın anlatıldığı günümüz Rus dış istihbarat servisi Slujba Vneşeney Razvedki'nin (SVR) resmî tarihçesinde önemsiz gibi gösterilmiştir. Tarihçede, baş *opriçnik* olan Malyuta Skuratov'un rolünden (hatta isminden) bile bahsedilmemektedir. Tüm yaşananların sebeplerinden biri olarak, entrikalarla ve gaddarca rekabetlerle dolu bir sarayda sorunlu bir çocukluk geçirmiş olan İvan'ın acımasızlığı gösterilmiştir. İvan'ın resmî vakanüvisinin yazdığına göre, henüz on üç yaşındayken, kirli çizmelerini kraliyet yatağının üzerine koyarak kendisine karşı saygısızlık gösterdiğinden şikâyet ettiği Prens Andrei Mikhailoviç Şuyski'nin vahşice öldürülmesi emrini vermişti. Şuyski, Kremlin'in av ve bekçi köpekleri tarafından parçalanmıştı.[16]

SVR resmî tarihçesi III. "Büyük" İvan'ın, Moğol Altın Orda devletinin Ruslar üzerindeki hâkimiyetine son vermesinin tarihî bir başarı olduğunu kabul eder. Ancak Rus diplomasisinin ve dış istihbaratının kökenleri konusunda IV. İvan'ın ve o dönem Rusya'nın ülke dışında daimî elçisi bulunmamasına rağmen 1549'da Rus diplomasisinin ilk şefi olan İvan'ın danışmanı İvan Mikhailoviç Viskovatiy'nin de hakkını teslim eder. Diplomasi ve istihbarat faaliyetleri arasında belirgin bir ayrım olmadığı için, bu mantıkla SVR Viskovatiy'i de Rusya'nın ilk dış istihbarat şefi olarak kabul etmiştir. Muhtemelen en büyük başarısı, Danimarka Kralı II. Frederik'le 1562'de yapılan ve iki devletin de Livonya (günümüz Estonya ve Letonya) üzerindeki hak iddialarını karşılıklı olarak kabul ettiği Mojaysk Anlaşması'dır. SVR resmi tarihçesine göre, Viskovatiy, Danimarka kralının başlardaki güçlü direnişini "günümüz istihbarat jargonuna göre 'etki ajanları' sayesinde kırmıştı. O vakit kralı etkileyebilecek kabiliyete sahip Danimarkalı soyluları gizlice elde edebilmek için para ve hatırı sayılır bir ikna gücü gerekmişti..."[17]

Korkunç İvan'ın öldürücü düşmanlıklarla dolu Rus sarayındaki çocukluk tecrübesi, Viskovatiy tarafından hakkında kendisine bilgi verilen Danimarka sarayında olduğu gibi, yabancı saraylardaki dâhilî ayrılıklara doğal bir ilgi duymasını sağlamıştı. Ancak SVR resmî tarihçesi, "kendisini dış siyasette doğru yönlendiren istihbaratı takdir eden" İvan'ın, istihbarat toplamaya dâhil olmayı teşvik için kendisine lüzumsuz bilgiler iletenleri bile mükâfatlandırdığını söyleyecek kadar abartıya kaçmıştır.[18] İvan'ın korku egemenliğinin gösterdiği üzere, onun son derece şüpheci doğası, gerçek ve hayalî tehditleri ayırt etmesini olağandışı bir şekilde zorlaştırıyordu.

bulunmuştu. 1930'da, monarşist bir komployla karıştığı yönünde uydurma bir suçlama sonrası akademik görevinden alındı, ülke içinde sürgüne gönderildi ve iki yıl sonra beş parasız öldü. (Platonov, *Ivan the Terrible*; De Madariaga, *Ivan the Terrible*, Önsöz.)

Sonraki dönemlerde gelen hayranlarından Stalin de İkinci Dünya Savaşı başladığında aynı dertten muzdarip idi.[19]

Viskovatiy'nin muhakeme yeteneği çarınkinden çok daha üstün olsa da, dış dünyayı anlama konusunda büyük Batılı devletlerin üst düzey devlet adamlarına kıyasla iki ana dezavantaja sahipti. İlki Rusya'nın, Osmanlı Devleti gibi, daimî temsilciliklerinin bulunmamasıydı. Elçileri yurtdışına belli bir görev dâhilinde gönderilir ve görevlerini tamamlamaları halinde ya da başarısız olduklarına kanaat getirilince ülkelerine dönerlerdi. Böyle olunca Kremlin, İngiliz ve diğer Avrupalı diplomatların kendi ülkelerine sağladıkları düzenli veri akışından mahrumdu. Daha az oranda olsa da, yine Osmanlı gibi Rusya, Batı'da bilgi devrimini başlatan matbaa kültüründen yoksundu.[20] Rusya'nın ilk basımevi, Batı Avrupa'dan bir asır sonra, 1553'te kurulacaktı. Moskova ve Bütün Rusya'nın Metropoliti Makarii ve IV. İvan tarafından kurulan basımevinin amacı dinî metinler basmaktı. Basımevi, geleneksel kâtipler arasında büyük hoşnutsuzluk yaratmıştı ve tahminen 1568'de kalabalık bir topluluk tarafından yakılmıştı. Basım işleri sonradan tekrar devam etse de, basımevinin idaresinden sorumlu başlıca kişi olan Kremlin diyakozu İvan Fedorov Litvanya'ya kaçmak zorunda kalmıştı.[21] Elizabeth İngilteresi'nde büyük popülerlik kazanan ve oyunlarından on üç tanesi İtalya'da geçen Shakespeare'in İtalya konusundaki detaylı bilgisinin kaynağı olan seyahatnameler Rusya'da mevcut değildi. Yabancı ülkeler ve kültürler hakkında açık kaynaklı bilgiler son derece sınırlıydı.

İvan ve Viskovatiy'nin Batı Avrupa'daki ilk ve en yakın diplomatik ilişkileri İngiltere'yle olmuştu. Bu ilişki, SVR resmî tarihçesinin de kabul ettiği gibi, Rus siyasî kararlarının bir sonucu olarak değil, yirmili yaşlarının başındaki genç İngiliz maceracı tüccar Richard Chancellor'ın Kuzeydoğu Geçidi yoluyla Çin'e ulaşmak için yaptığı girişimindeki başarısızlığının bir sonucu olarak başlamıştı. Chancellor 24 Ağustos 1553'te, Dniva Nehri'nin Beyaz Deniz'e dökülen kuzey ağzında, ileride Arkhangelsk limanı olacak küçük bir balıkçı köyüne varmıştı. SVR anlatısı, bu denli uzak ve az nüfuslu bir bölgede bile yabancıların beklenmedik gelişlerini haber vermek üzere tasarlanmış İvan'ın "uyarı sistemi"nin ne kadar etkili olduğunu vurgulamaktadır.[22]

Yerel vali, Chancellor'ın gemisine çıkmış, "ona erzak temin etmeye" razı olmuş ve çarın talimatlarını almak üzere bir haberci yollamıştı. Talimatlar dört ay sonra hâlâ ulaşmayınca, Chancellor, 25 Kasım'da atla çekilen kızaklarla Moskova'ya doğru "çok uzun ve meşakkatli" bulduğu bir yolculuğa çıktı. 965 kilometrelik yolun büyük kısmını kat etmişken, Kremlin'den gelen ve kendisine IV. İvan'ın "büyük nezaketle" yazılmış

davetiyesini getiren haberciye rastladı. Moskova'ya varmalarının ardından Chancellor ve adamları on iki gün gözetim altında tutulduktan sonra Viskovatiy onlara çarın kendilerini kabul edeceğini bildirdi. Chancellor sonradan kraliyet sarayında "hepsi ayak bileklerine kadar altın renkli kıyafetler giymiş, çok itibarlı yüz kişilik saray erkânının oturduğunu" yazmıştı. Taht odası, Chancellor'ın adamlarını "imparatorun [çarın] ihtişamına hayran bırakmıştı":

> Çok asil, yüksek bir tahtta oturmuştu, kafasında bir hükümdar bağı ya da altından bir taç, üzerinde kuyumcular tarafından işlenmiş bir kaftan, elinde kıymetli taşlarla çevrilerek süslenmiş bir asâ vardı ve hepsine ek olarak ... yüzünde, sarayının ihtişamıyla uyumlu bir heybet vardı...

Chancellor ve adamları, İvan'ın şahsî otokrasisinin mahiyetinin iç yüzü hakkında beklenmedik bir kavrayış sağlayan büyük bir akşam yemeğine davet edilmişlerdi. Yemek boyunca İvan, çoğu soylunun ve diğer davetlilerin her birine isimleriyle hitap etmişti: "Ruslar bize bunun sebebinin ... imparatorun kendi hane halkı hakkında bilgi sahibi olmak ve bununla beraber hoşnut olmadığı kişilerin bu sayede belli olmasını sağlamak olduğunu söylediler."[23]

Soyadının Kiril alfabesiyle yazılışının zor olması sebebiyle, Rus resmî kayıtlarında Chancellor ilk ismiyle, "Richard" olarak anılır.[24] 1554'te İngiltere'ye dönüşünün ardından, Rusya'yla ticaret amacıyla Londra'da Moskof Şirketi kurulmuştu. Rusya'nın henüz Baltık Denizi'ne erişimi olmadığı bir dönemde, bu yeni ticaret şirketi Batı'yla önemli bir ticarî bağ sağlamış ve İvan'ın çok sayıda savaşı için gerekli silah ve mühimmatla birlikte lüks tüketim malzemeleri için de değerli bir kaynak teşkil etmişti. Moskof Şirketi (sonradan Rusya Şirketi adını alacaktı) ayrıca kürk ve gemi inşa malzemeleri ithal ederek kârlı bir ticaret yürütmüştü.[25] Chancellor'ın 1555'te Rusya'ya ikinci seyahatinden sonra İvan, Kremlin'in surları içinde İngiliz diplomatlar ve tüccarlar için bir elçilik binası inşa edilmesi emrini vermiş ve Moskof Şirketi'ni gümrük vergisinden muaf tutmuştu. Batılı kaynaklarla büyük oranda örtüşen SVR resmî tarihçesine göre:

> Chancellor, başarıyla coşmuş bir şekilde, gemisinde zengin bir yükle ve [İngiltere nezdindeki] ilk Rus elçisi Osip Nepeya'yla birlikte [1556'da] ülkesine döndü. İskoçya kıyılarındaki fırtınalı bir gecede gemi kayalıklara çarptı. Chancellor, Moskova'nın elçisinin kurtarmaya çalışırken, oğlu ve mürettebatının büyük kısmıyla birlikte öldü. Nepeya canını kurtardı ve yerli tüccarların onun şerefine bir kutlama tertip ettiği Londra'da törenlerle karşılandı.[26]

Nepeya 1557 yılında, Chancellor'ın halefi, hem İngiliz elçisi hem de Moskof Şirketi'nin Moskova temsilcisi olarak görev yapan tecrübeli kaptan Anthony Jenkinson'ın gemisiyle (Rus kayıtlarında Anton Yankin adıyla anılır)[27] Rusya'ya dönmüştü. Nepeya'nın talebi üzerine, onlarla birlikte İngiliz zanaatkârlar ve doktorlar ile altın ve gümüş madencileri de Rusya'ya gelmişlerdi. Londra'ya yaptığı korkunç yolculuğun ardından Nepeya, haliyle, Rusya'ya sağ salim dönmekten "büyük sevinç" duyduğunu belirtmişti.[28]

Nepeya ve Jenkinson'ın farklı rolleri, IV. İvan'ın Rusyası hakkındaki İngilizlerin sahip olduğu bilgi ile Rusların Tudor İngilteresi anlayışları arasındaki derin ayrımın bir göstergesidir. Nepeya, Londra'ya, Chancellor'la başlayan ticarî ilişkiyi sağlamlaştırmak için geçici bir elçi olarak gelmişti. Kendi ardından Londra'da bir elçilik ya da temsilci bırakmamıştı. Rusya'nın Tudor İngilteresi içinde doğrudan bir bilgi kaynağı bulunmadığı için, VI. Edward'ın ölümü, Mary'nin tahta çıkışı, II. Felipe'yle evlenmesi, Mary'nin ölümü ve Elizabeth'in tahta çıkmasıyla ilgili haberlerin Moskova'ya Chancellor ve Jenkinson tarafından ulaştırıldığı sanılmaktadır. Çar ve danışmanları, bu rejim değişikliklerinin sebep olduğu siyasî ve dinî karışıklıkları çok yüksek bir ihtimalle anlayamamışlardır. Latince yazılmış Tudor diplomatik yazışmalarının tercümesinde yaşanan sorunların yanı sıra, bunları genellikle kafa karıştırıcı bulmuşlardır. İvan sonradan Elizabeth'e şöyle şikâyet etmişti: "Bugüne kadar aldığımız mektupların hepsinin üzerindeki mühürler birbirinden farklı! Kraliyet geleneği böyle olmaz. Bu gibi belgelere hiçbir devlette itimat edilmez. Devlet liderlerinin tek bir mührü olur." Ancak İvan bu belgelerin hepsine inandığını ve Elizabeth'in istediği şekilde hareket ettiğini söylemiştir.[29]

Nepeya'nın aksine, Jenkinson Moskova'da daimî bir İngiliz elçiliği ve ticarî temsilciliği kurdu. Kısa sürede İvan'ın sarayındaki en nüfuzlu yabancı haline geldi.[30] Jenkinson'ın, Aralık 1557'de, Kraliçe Mary ve kocası II. Felipe'nin mektuplarını İvan'a sunmak üzere Kremlin'e geldiğinde muhatap olduğu samimi karşılamanın temelinde, İngiltere'ye seyahati esnasında kendisini kurtarmaya çalışırken Chancellor'ın boğulduğunu anlatan Nepeya'nın raporunun bir etkisi olmalıdır. Bu karşılamayı 1557 yılı Noel günü verilen görkemli bir yemek daveti takip etmişti. Jenkinson, Chancellor'ın Kremlin'e ilk ziyareti hakkında anlattıklarından, çarın lütfunun ne boyutta olacağını bu yemek esnasında anlayacağını hâlihazırda biliyordu. İvan, Jenkinson'ın, fevkalade saygın bir misafir olduğunu bütün saraya duyurmuştu. Çarın masasının yanında kendisine özel bir masaya oturtulmuştu. "İmparator bana türlü türlü kâselerle şarap ve bal likörü gönderdi, kendi elleriyle birçok et yemeği ikram etti." İvan, Kremlin'deki

On İkinci Gece yemeğinde de lütfunu göstermişti. Jenkinson şöyle yazmıştı: "Önceki sefer olduğu gibi yine tek başıma, imparatorun tam karşısına oturdum ve etimi, ekmeğimi, içkimi imparator gönderdi." Kraliyet töreniyle karşılanmış olmasına rağmen, Jenkinson, İvan'ın tiranlık rejimi hakkında hiç hayale kapılmamıştı: "Halkını büyük bir baskı altında tutar; ne kadar ufak olursa olsun her mesele onun değerlendirmesine tabidir."[31]

Chancellor ve Jenkinson'ın, Korkunç İvan'ın sarayında öncü niteliğindeki görevlerine dair raporları günümüzde önemli tarihî kaynaklar olarak kabul edilseler de[32] o dönem hem Moskof Şirketi hem de Tudor sarayı tarafından gizli tutulması gereken istihbarat raporları olarak görülmüşlerdi. Chancellor'ın Rusya'da geçirdiği dönem hakkında yazdıklarının hiçbirisi, 1589'a, İvan'ın ölümünden beş yıl sonrasına, kadar yayımlanmamıştı. İvan'ın zalim idaresi, çarın sarayı ("güzellik ve zarafet konusunda İngiltere krallarının saraylarının çok gerisinde kalmış")[33] ve Rus Ortodoks Kilisesi'nin bazı inançları ("cahil barbarların aptalca ve çocukça düşkünlükleri")[34] hakkında Chancellor'ın açık sözlülükle yazdığı ifadeler İvan ve Viskovatiy de dâhil birçok kişiyi öfkelendirebilirdi. Chancellor, siyasî istihbarat yanında askerî istihbarat da sağlamıştı. Bunlar arasında özellikle "Ruslar arasındaki savaşın disiplini üzerine" başlıklı raporunun da Kremlin'i gücendirmesi muhtemeldi. Ancak, muhtemelen Kremlin'deki böbürlenmenin bir sonucu olarak, çarın savaş zamanı "düşman karşısında asla üç yüz binden daha az askeri silahaltına almadığı" gibi çok abartılı bir yorumda bulunmuştu.[35] Moskof Şirketi, Chancellor'ın başlıca Rus şehirleri hakkındaki daha az ihtilaflı raporlarını bile potansiyel rakipleri karşısında ifşa edilmeyecek derecede kıymetli birer ticarî sır olarak değerlendirmişti.

İvan'ın şahsî lütfu sayesinde Jenkinson Rusya içinde istediği gibi seyahat etme ve Rus sınırlarından istediği gibi geçme hürriyetine sahipti. Orta Asya'ya yaptığı riskli bir seyahatin ardından, esaretten kurtardığı yirmi beş Rus'un yanında altı Tatar elçiyle birlikte Eylül 1559'da Kremlin'e dönmüş ve kahramanlara layık bir şekilde karşılanmıştı. O zamandan beri hiçbir İngiliz elçisi Kremlin'den bu derece bir lütuf görmemiştir. Londra'da bir yıl geçirdikten sonra Jenkinson 1561 yılında Rusya'ya üçüncü kez döndü ve daha doğuya yaptığı seyahatlerde bir Rus Çarı tarafından gizli ajan olarak kullanılan ilk İngiliz elçisi oldu.* 1562'de bizzat İvan tarafından kendisine tehlikeli bir görev tevdi edildi ve Kafkasya'nın doğusundaki Şirvan hükümdarı Abdullah Han'a gönderildi. Bir yıl sonra, yanında yüklü miktarda ipek ve mücevherin yanı sıra hem Abdullah Han'dan hem de Gürcistan

* İkincisi, 1580'de Sir Jerome Horsey olmuştu. Bkz. s. 170-1.

hükümdarından İvan'ı memnun eden mektuplarla geri döndü. Jenkinson, Moskof Şirketi'ne verilen yeni imtiyazlarla ödüllendirildi.[36*]

Jenkinson'ın 1566'da Kraliçe I. Elizabeth'in bakanı William Cecil'e yazdığı mektupta, *opriçniki*nin çara karşı komplo kurduğundan şüphelenilen kişilere karşı uyguladığı terörü kınadığından bîhaber olan İvan, ona karşı hatırı sayılır bir itimat beslemekteydi.[37] 1567 yılı yazında İvan, Jenkinson'a, kendisine karşı kurulan (muhtemelen çoğunlukla hayal ürünü) komplolar yüzünden İngiltere'ye sığınma talep edebileceğini söylemeye başladı.[38] 22 Eylül 1567'de İvan'ın yanından ayrılan Jenkinson, çarın gönderdiği resmî bir mektup ve gizli bir mesajla İngiltere'ye geldi ve bunları Kasım ayında Elizabeth'e teslim etti. Dikkate şayan şekilde, İvan, önemli bir gizli görev kabul ettiği bu iş için bir Rus elçi yerine bir İngiliz maceracıyı tercih etmişti. İvan, yolladığı mesajlarında, Jenkinson aracılığıyla görüşülecek bir Rus-İngiliz ittifakını arzuladığını vurgulamıştı ve her iki imparatorun birbirlerinin ülkesine sığınma hakkı olmasına dair sıra dışı (İngiliz dışişleri tarihinde eşi görülmemiş) bir teklifte bulunmuştu: "İmparator [çar], Majesteleri Kraliçe ve kendisi arasında ebedî bir dostluk olmasını içtenlikle talep etmektedir."[39] İvan, siyasî sığınma talebini Viskovatiy ve diğer Kremlin yetkililerinden gizlemek istemiş de olabilir.

İvan, Jenkinson'ın, beraberinde Elizabeth'in cevabıyla Rusya'ya dönmesini ummuştu. Ancak Jenkinson'ın yerine yeni bir elçi görevlendirildi: Oxford'daki Broadgates Hall'ın (şimdili Pembroke College) eski rektörü, diplomat Sir Thomas Randolph. Randolph, bu göreve getirilmesinde payı olması ihtimali bulunan, Elizabeth'in istihbarat şefi ve dışişleri bakanı Sir Francis Walsingham'ın kayınbiraderi idi.[40] Walsingham sonradan, Randolph'un Maidstone'dan parlamento üyesi olabilmesi için üç ayrı durumda daha nüfuzunu kullanmıştı.[**] Randolph'un Temmuz 1568'de Beyaz Deniz sahillerine varmasının ardından *opriçniki* terörü konusunda ne gördüğüne dair günümüze ulaşmış bir kayıt yoktur ama daha Moskova'ya varmasından evvel, William Cecil'e, görevini tamamlayıp bir an önce İngiltere'ye dönmeye can attığını yazdığı için kendi şahsî güvenliği konusunda kaygılı olduğu açıktır.[41] Randolph'un sekreteri ve Oxford'daki New College'ın eski hocalarından George Turberville, arkadaşlarına özel

---

* Kendi seyahatleri onu İran Şahı'nın sarayına kadar götürmüştü. (Brotton, *This Orient Isle*, s. 52-59.)

** Randolph, İskoçya Kraliçesi Mary'nin 1587'de Fotheringhay Kalesi'nde idam edilmesiyle neticelenecek duruşmada görev alacaktı ama "bağırsak iltihabından muzdarip olması yüzünden berbat bir halde evine dönmüştü". Walsingham, kayınbiraderine, muhtemelen kendisinden yaşlı olması sebebiyle ilginç biçimde "Amca" diye hitap ederdi. (*ODNB* Thomas Randolph.)

olarak yolladığı şiirlerde Ruslar'ı "ahlaksızlığa ve kötülüğe meyilli, kaba bir halk" olmakla itham etmişti.[42] Randolph'un Eylül sonlarında Moskova'ya varışında gördüğü karşılama kaygılarını daha da artırmıştı. Onu karşılayan kimse olmamış, hatta İngiliz elçiliği mensupları bile onları "karşılama zahmetine girmemişlerdi". Sonradan da dediği gibi, Jenkinson'a yapılan karşılamayla kendisinin ilk kez kabulü arasındaki tezat onu "şüpheye düşürmüştü". Yiyecek ve içeceği temin edilse de, elçilikten dışarı çıkmasına ve ziyaretçi kabul etmesine engel olan Rus görevlilerin düşmanca tutumundan rahatsız olmuştu: "Bize bir kötülük yapılmasının düşünüldüğüne dair göz ardı edilemeyecek şüphelerimiz vardı."

On yedi hafta süren ev hapsinden sonra, Randolph, nihayet 20 Şubat 1569'da çarla görüşmek üzere çağrılmıştı. İvan onu, Chancellor ve Jenkinson'a yaptığı gibi akşam yemeğine davet etmemişti ama ev hapsine son vermişti: "Bugün çok işim olduğu için yemeği birlikte yiyemeyeceğim ama size de kendi yemeğimden göndereceğim. Siz ve beraberinizdekiler gitmekte özgürsünüz ve size bu müsaademizi kız kardeşimiz İngiltere Kraliçesi'ne olan sevgimizin ve iyi niyetimizin bir göstergesi olarak kabul edin." Birkaç gün sonra İvan, Randolph'u sabahın erken saatlerinde üç saat süren bir gizli görüşme için davet etti. Çar sonra Moskova'dan ayrılarak, Randolph'un "onun teselli yuvası" dediği Alexandrovskaya Sloboda'ya gitti. Altı hafta sonra Kremlin'e döndüğünde Randolph'u görüşmelere devam etmek üzere çağırdı. Randolph, Moskof Şirketi için elde etmek istediği "geniş imtiyazları" bu görüşmelerde elde ettiğini söylemiştir.[43] Ancak İvan hiç tatmin olmamıştı. İngiltere'yle başta Polonya'ya karşı olmak üzere bir ittifak anlaşması yapmayı ummuştu. Randolph, "bu meseleleri sessizlikle geçiştirmesi" yönündeki talimatlara bağlı kalmıştı ve bu sebeple çar, Elizabeth'e yazdığı bir mektupta elçisinin "konuşmalarının çıkarcı ve tüccarlarla ilgili meseleler üzerine" olduğunu, "hükümdarlarla ilgili konulara" değinmediğini söyleyerek onu şikâyet etmişti.[44] Randolph'un Ekim 1569'da İngiltere'ye dönüşünde çar, onunla birlikte kendi elçisi Aleksandr Grigoryeviç Sovin'i göndermiş ve ona, Elizabeth'e imzalatması talimatıyla bir ittifak anlaşması taslağı vermişti. Sovin'e metinde hiçbir değişikliğin kabul edilmeyeceği söylendi ve Sovin, tahmin edileceği üzere, görevinde başarısız olarak ertesi yıl Rusya'ya geri döndü.[45]

İvan'ın diplomasisi ve istihbarat toplama faaliyeti 25 Temmuz 1570'te, tuhaf bir biçimde Litvanya'yla birlikte komplo planlamak ve Osmanlı Türkleri ile Kırım Hanı'nı Rusya'yı işgal etmeye teşvik etmekle suçlanan Viskovatiy'nin, çarın bir başka komplo teorisinin kurbanı olarak idam edilmesiyle kendi kendine büyük bir yara aldı. Gerçekte ise, dönem kayıtlarının

gösterdiği üzere, Litvanyalı elçiler Viskovatiy'le komplo planlamak bir yana, onu "isteksiz" ve "kontrol edilemez" bulmuşlardı.[46] İşlemediği ihanet için af dilemeyi reddeden Viskovatiy, Pazar meydanında asıldı ve parçalanarak öldürüldü. Skuratov, idama Viskovatiy'nin burnunu keserek başlamıştı, bir başka *opriçnik* kulaklarını kesmişti ve bir başkası da cinsel uzvunu parçalamıştı. İvan, Viskovatiy'nin çok hızlı öldüğünden şikâyet etmişti. Ardından, muhtemelen masum olan yüz kişi daha idam edildi.[47] Viskovatiy'nin akıbeti, aralarında komik şekilde İngiltere hesabına casusluk yapmanın da dâhil olduğu hayalî ihanet suçları yüzünden idam edilen Stalin'in en güçlü üç istihbarat şefinin akıbetinin önceden yaşanmış haliydi.*

Viskovatiy'nin idamından sonra İvan'ın İngiltere'yle ilişkilerinin aldığı tuhaf hal, çarın diplomatik uzmanını kaybettiğinin bir göstergesiydi. I. Elizabeth'in, Sovin tarafından ulaştırılan ittifak anlaşması taslağını imzalamayı reddetmesine öfkelenen İvan, 28 Ekim 1570'de kraliçeye, şu ana kadar kendisine ulaştığı bilinen en kaba mektubu şahsen kaleme almıştı. Mektubun Elizabeth için hazırlanan tercümesine göre, İvan'ın önceden kendisiyle devlete dair "ciddi meseleler" hakkında yazışmak istemesinin temelinde Elizabeth'in "ülkesi üzerinde egemenlik sahibi olduğu, kendi şerefini artırmak ve ülkesine kazanç sağlamak istediği" konusundaki yanlış kanı yatmaktaydı. "Ama şimdi bize öyle geliyor ki ülkeyi başka kişiler idare ediyor ve bunlar kendi hükümdarlarının servetini ve şerefini gözetmek yerine kendi ticarî kârını düşünen çıkarcılar ve tüccarlardır..." İvan, hakaretamiz bir biçimde "Ve siz bakirelere has sarayınızda bir bakire gibi serpiliyorsunuz" diye ekledikten sonra Moskof Şirketi'ne önceden verilen imtiyazları iptal ettiğini duyurmuştu: "Tüccarlarınıza verdiğimiz imtiyazların bugünden itibaren geçerliliği yoktur."[48]**

Mektubun kabalığına rağmen, Elizabeth ve danışmanları, Moskof Şirketi'nin ticarî imtiyazlarının vazgeçilmeyecek kadar önemli olduğu inancındaydılar. Bu sebeple, İvan'ın hakaretlerinin görmezden gelinmesine ve çarın en sevdiği İngiliz olan Anthony Jenkinson'ın Moskova'ya elçi ve Şirket mümessili olarak gönderilip, ilişkileri onarmaya çalışmasına karar verilmişti.***

---

* Genrih Yagoda, Nikolay Yejov ve Lavrenti Beria, sırasıyla 1938, 1940 ve 1953'te idam edilmişlerdi; Beria, Stalin'in ölümü sonrası yaşanan iktidar mücadelesi sırasında idam edilmişti. Ölüm şekilleri Viskovaty'ninkinden daha az korkunç olsa da, Yagoda ve Yejov vurulmadan önce dövülmüşlerdi.

** Tercümede bazı hakaretler yumuşatılmıştı. "Ve siz bakirelere has sarayınızda bir bakire gibi serpiliyorsunuz" cümlesinin tam tercümesi şöyleydi: "Ve hâlâ evde kalmış yaşlı bir kadın gibi bakiresin." (Rusça metin ve tercümesi için: http://eng.history.ru/content/view/131/87/.)

*** Jenkinson'a, kraliçenin "Bizim devletimizi hiçbir tüccar yönetmez, biz kendi işlerimizi kendimiz yürütürüz" mesajını iletmesi emredilmişti. (http://eng.history.ru/content/view/131/87/, n. 24.)

Jenkinson'ın görevi kötü şekilde başladı. Temmuz 1571'de Kuzey Kutbu kıyılarına çıktığında, veba salgını yüzünden getirilen seyahat kısıtlamaları sebebiyle altı ay boyunca orada mahsur kaldı. William Cecil'e (Baron Burghley unvanıyla kısa süre önce soylu addedilmişti) gönderdiği ilk raporda *opriçniki* terörü sırasında yapılan katliamlar hakkında yeni detaylar sunmuştu. Jenkinson nihayet 23 Mart 1572'de Kremlin'de İvan'la görüşmeye kabul edildi. Kendisine verilen talimat, bir İngiliz-Rus siyasî ittifakı ihtimalinden bahsederek Moskof Şirketi'nin imtiyazlarının yeniden tesis edilmesine İvan'ı ikna etmek ama bağlayıcı taahhütlerde bulunmaktan kaçınmaktı. Çar, Jenkinson'a öyle güveniyordu ki, 13 Mayıs'ta gerçekleşen sonraki görüşmelerinde Şirket'in imtiyazlarını yeniden tesis etti ve "Anthony"yi Rus-İngiliz ilişkilerini onardığı için övdü. Jenkinson, *Ulusal Biyografi Sözlüğü*'nün ifadesiyle "kariyerinin, kendisine İngiliz-Rus ilişkileri tarihinde daimî bir statü kazandıran en parlak zirve noktasına ulaşmış şekilde" 23 Temmuz'da İngiltere'ye döndü. [49]

İvan, Jenkinson'la müzakerelere başladığında asıl öfkesi I. Elizabeth'e karşı değil, 1571'de (Jenkinson'ın Cecil'e gönderdiği rapora göre) Kremlin surları dışındaki Moskova şehrinin büyük kısmını tahrip eden yıkıcı bir Tatar akınına karşı şehri savunamayan *opriçniki*ye karşı yönelmişti. 1572'de İvan *opriçniki*yi resmen lağvetti.* Jenkinson 1572'den sonra Rusya'ya bir daha dönmese de, İvan başka İngiliz diplomatlarını gizlice kullanmaya devam etti. 1580 yılında, İngiliz diplomat Jerome Horsey'e (sonradan şövalye ilan edilecekti), İngiltere'den "barut, güherçile, kurşun ve kükürt" temin etmesi için gizli addettiği bir görev vermişti.[50] Horsey şüphesiz bu gizli görevi, patronu olan ve sonradan Rusya seyahatini anlattığı kitabını kendisine atfettiği Sir Francis Walsingham'a bildirmişti.** Horsey'in Moskova'da geçirdiği on yedi yıl, on altıncı yüzyılda diplomasi ve casusluğun sık sık iç içe geçmesine bir örnek teşkil etmişti.[51] Horsey'in durumunu dikkat çekici kılan şey, Rusya'nın İngiltere'de elçisi ve casuslarının bulunmaması sebebiyle hem çarın, hem de çardan daha sık olmak üzere Walsingham'ın ondan faydalanması idi. İvan, Horsey'e öyle güveniyordu ki, 1581'de Hazine'ye davet edilmiş ve kendisine Kraliçe Elizabeth'e ulaştırması için matara içine yerleştirilmiş gizli bir mektup verilmişti.[52]

---

* Ancak, *Opriçnina*yı lağvettikten sonra İvan, saray maiyetini bölme uygulamasına 1570'lerin ortalarında geri dönmüştü. (Bogatyrev, "Ivan IV", s. 260; Pavlov ve Perrie, *Ivan the Terrible*, s. 125.)

** Muhtemelen Horsey'in özel ticaret görevlerinden ötürü, Moskof Şirketi ondan şüphelenmeye başlamıştı. Ölümünden kısa süre önce Walsingham, Şirket'in onun hakkındaki itirazlarını görmezden gelerek Horsey'i 1590'da Rusya'ya büyükelçi olarak tayin etmişti. (Berry ve Crummey (Editörler), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 250-252.)

Hükümdarlığının son yıllarında İvan kontrol edilemez öfke nöbetleri geçirmeye devam etti. Bu nöbetlerden birinde, 1581'de, veliahdı olan oğlunu kazara öldürmüştü. İlya Repin'in, çarı oğlunun kanlı cesedi üzerinde yas tutarken tasvir eden meşhur tablosu 1885'te, Çar II. Aleksandr'ın suikasta uğramasından dört yıl sonra tamamlanmıştı ve oğlu III. Aleksandr'ı öyle rahatsız etmişti ki, tabloyu Moskova'daki Tretyakov Galerisi'nden geçici olarak kaldırtmıştı.

SVR resmî tarihçesi, makul bir şekilde, İvan'ın oğlunun ölümünden sonra, 1584'teki kendi ölümü öncesinde çok fazla kişinin idamını emretmiş olmaktan "pişmanlık duyduğunu" iddia etmektedir. 1583 yılından itibaren bütün manastırlar düzenli şekilde "İtibarını Kaybedenleri Anma Törenleri" tertip etmeye başladılar. İvan'ın en çok pişman olduğu idam şüphesiz uzmanlığının yeri bir daha doldurulamayan Viskovatiy'nin idamı olmuştu. İvan, bizzat kendisi, Kutsal Teslis Manastırı'na "Viskovatiy'nin ruhunun yâd edilmesi" için 223 ruble ve yakılacak mumların bedeli için de yirmi üç ruble göndermişti.[53] Tarihte hükümdarı tarafından idam emri verilmiş hiçbir istihbarat şefi bu şekilde anılmamıştır.

IV. İvan'dan sonra yerine dindar ama pek zeki olmayan küçük oğlu (Sir Jerome Horsey'nin "aptal prens" dediği) Çar I. Fedor geçmişti.[54] Ancak gerçek güç, (günümüzde Mussorgski'nin on dokuzuncu yüzyılda popüler olan operasının anti-kahramanı olarak bilinen) Boris Godunov'un, uzun süren bir güç mücadelesinden galip çıktığı, hiziplere ayrılmış naipler konseyinin elindeydi. IV. İvan zamanında dönem dönem Godunov tarafından gizli görevlerde kullanılan Horsey, bu güç mücadelesi sırasında, tıpkı İvan gibi Godunov'un da İngiltere'den sığınma talebinde bulunabileceğini söylediğini bildirmişti.[55*] Godunov'u "yakışıklı, çokça sevilen ve cana yakın ... eğitimsiz ama çabuk öğrenen ve doğuştan iyi bir hatip" olarak değerlendirmişti. Ama Godunov aynı zamanda batıl inanç sahibi ("ölü diriltmeye kafayı takmış") ve "intikamcı" idi.[56**] Hem yaklaşık yirmi yaşından itibaren bir *opriçnik* olarak hem de tüm *opriçniki* arasında en kana susamışı olan Malyuta Skuratov'un damadı olarak karanlık bir geçmişi vardı.[57] Korkunç İvan'ın sarayında yükselebilmek için Novgorod ve Moskova'daki

* Horsey'in Walsingham tarafından Rusya'da şahsî ticarî girişimleri için kullanıldığı görülmektedir. Horsey'in anlatısı bazen güvenilir olmasa da, ara sıra Godunov tarafından gizli görevlerde kullanılmıştır. Bu görevler arasında, Livonya'ya giderek Prens Magnus'un dul karısı ve imparatorluk ailesinin bireylerinden biri olan Mariya Vladimirovna'yı Rusya'ya dönmesi için başarıyla ikna etmesi de vardır. Horsey en sonunda Godunov'la bozuşmuş, 1589'da tutuklanmış ve Giles Fletcher nezaretinde İngiltere'ye geri gönderilmiştir.

** Horsey'in, Godunov'un iyi yanları hakkında yazdıkları, onunla arası bozulup Rusya'dan kovulduktan sonra kaleme alındığı için gerçeklik payı yüksektir.

hayalî hainlerin vahşi idamlarını hevesli şekilde desteklemiş olmalıydı. Muhtemelen kurbanlarının sırtından devasa bir servet elde etmişti. Tarihçi Catherine Merridale onu "bir yirminci yüzyıl oligarkının" on altıncı yüzyılda olabilecek en yakın muadili olarak tanımlar.[58]

Ancak IV. İvan'ın aksine, Godunov yabancı ülkelerle savaştan kaçınmaya -başarılı bir biçimde- gayret etmişti. İvan'ın ölümünden sonraki yirmi yıllık barış döneminin başlıca müsebbibi olarak takdir edilmeyi hak eder.[59] Godunov ayrıca naiplik döneminde hainlerin halka açık şekilde idamına da taraftar olmamıştı. Onun yerine perde arkasında, geniş bir muhbir ağı kurmuş ve başlıca rakiplerinin birçoğunu gizlice ortadan kaldırmıştı.[60*] Cambridge'deki King's College'ın eski hocalarından, İngiliz yazar ve diplomat Giles Fletcher, Moskof Şirketi'yle ilgili anlaşmazlıkları çözme göreviyle 1588'den 1589'a kadar süren Moskova büyükelçiliği sırasında neredeyse sürekli düşmanca bir gözetim altında tutulduğunu hissetmişti. Burghley'e şöyle dert yanıyordu: "İlk varışımdan itibaren en sonuna kadar ağırlanış biçimim, sanki hem tüccarlara hem de tüm İngiliz ulusuna karşı hoşnutsuzluklarını belli etmek amacıyla yöntemler geliştirdiklerini düşündürttü." Nihayetinde bir mutabakata varabilmiş olsa da, meşhur yazar Thomas Fuller'ın yazdığına göre, 1589 yazında ülkesinde döndüğünde, "bu denli büyük bir tehlikeden sağ salim dönebildiği için en içten biçimde şükretmişti; *Şairler* için *Ulysses*'in, *Polyphemus'un Mağarası*'ndan kurtuluşu, kendisinin böyle *barbar bir hükümdarın* hükmünden kurtuluşundan daha ilginç olamazdı".[61]

1591'de Fletcher, *Rus Ülkesi, ya da Rus İmparatoru'nun devlet idaresi üzerine ... bu ülkenin halkının tutumu ve giyim kuşamıyla birlikte* başlıklı bir kitap yayımlamaya çalışmıştı. Elizabeth döneminde Rusya'ya seyahat etmiş herhangi biri tarafından yazılmış bu en iyi ve en detaylı anlatı, Fletcher'ın Rus siyasî sistemine karşı duyduğu tiksintiyi gözler önüne sermişti: "Hükümetlerinin durumu ve şekli doğrudan zalimânedir." Zalimlerin en kötüsü de Korkunç İvan idi:

> Tebaası üzerindeki egemenliğini göstermek için, eski imparator [IV.] İvan Vasileviç, yürürken ya da bir iş yaparken, simasını yahut huyunu beğenmediği veya kendisine bakma cüreti gösteren birine rastlayınca, başının vurulmasını emrederdi. Emri hemen yerine getirilir ve kesik başı onun önüne atılırdı.[62]

---

* Gizlice öldürülenler arasında, Moskova'dan sürülen ve Horsey'in yazdığına göre "yolda canı alınan" IV. İvan'ın eski haznedarı Petr Golovin de bulunmaktadır. (Sir Jerome Horseyi "Travels"; Berry ve Crummey (Editörler), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 322.)

Şüphesiz, Rus Şirketi idarecileri, kendilerinden bir nesil önce Richard Chancellor'ın kendi göreviyle ilgili raporunu kaleme almasından sonra olduğu gibi, Fletcher'ın kitabının yayımlanmasının da kıymetli ticarî sırları rakiplerine ifşa edeceğine inanıyorlardı. Ancak asıl korkuları, Godunov idaresinin, Fletcher'ın onların "zalimce" yönetimi hakkında yazdıklarını öğrenmesi halinde, "Moskova'daki İngiliz vatandaşları ve ticarî mallar üzerinden intikam alacakları ve bunun ticarî ilişkileri sonsuza dek ortadan kaldıracağı" idi. Burghley bu görüşle kesin olarak hemfikir idi ve kitap sansürlendi. İçeriği, iki buçuk asır sonra bile hâlâ oldukça hassastır. 1848 yılında Çar I. Nikola, *Rus Ülkesi Üzerine* isimli kitabın ilk Rusça tercümesinin toplatılmasını ve *Faaliyetler* isimli dergileri kapsamında kitabı yayımlama cüreti gösterecek Moskova İmparatorluk Rus Tarihi ve Tarihî Eserler Cemiyeti'nin yöneticilerinin cezalandırılmasını emretmişti.[63] Rusya hakkında başka hiçbir İngiliz istihbarat raporu bu kadar uzun süre boyunca böylesine tartışmalı bir durum teşkil etmemiştir.

I. Fedor'un 1598'deki ölümünün ardından Boris Godunov çar oldu. Gözetleme sisteminin detaylarının çoğu asla bilinemeyecek olsa da, casus ve muhbir ağı büyümüştü. Uşaklar efendileri hakkında bilgi vermeye teşvik edilmişlerdi. Köleler bile muhbir olarak kullanılmışlardı. Boris'in amcası, baş sorgu memuru ve işkence heveslisi Semen Nikitiç Godunov, vahşi sorgulamaları sırasında ortaya çıkardığını iddia ettiği ihanet delilleri hakkında onu düzenli olarak bilgilendirirdi. Ama Godunov'un gözetleme sistemi ve gizli entrikaları taht verasetini emniyet altına almayı sağlayamamıştı. Nisan 1605'teki ölümünün ardından yerine, on altı yaşındaki iyi eğitimli oğlu Fedor Borisoviç Godunov geçti ve Çar II. Fedor olarak taç giydi. Mayıs ayında ordu isyan başlattı ve komutanların çoğu, başlarda "Düzmece Dimitri" denilen sahte bir taht talibinden taraf oldular. Haziran'da Fedor ve annesi (Skuratov'un kızı) Kremlin sarayında Dimitri'nin ajanları tarafından boğularak öldürüldüler ve cesetleri teşhir edildi. Herkesin nefretini kazanmış Semen Godunov bir hapishane hücresine kapatılarak açlıktan ölmeye terk edildi.[64] Bunu, yıllar süren iç savaş ve Rusya'nın "Karışıklık Dönemi" takip etti.

10
I. Elizabeth, Walsingham ve İngiliz İstihbaratının Yükselişi

I. Elizabeth'in 1558'den 1603'e kadar süren uzun hükümdarlığı, günümüzde İngiliz tarihinin en şanlı dönemi olarak anılır. Yaşandığı vakitlerde ise gergin bir güvensizlik dönemi idi. İçerideki ve dışarıdaki düşmanların tehdidi karşısında kalan kraliçe, tacının tehlike altında olduğunun farkındaydı. Avrupalı Katolik devletler onu hem bir piç hem de sapkın olarak görmekteydiler. Protestan Kilisesi'ne tabi olma kararını kabullenememiş İngiliz Katoliklerinin sadakati şüpheliydi. Bakire kraliçe, kendisine bir veliaht tayin etmeyi sürekli reddederek kaygıları daha da artırmıştı. Böyle olunca, rejimin istikrarı onun hayatta kalmasına bağlıydı. Bir parlamento üyesinin 1567'de dediği gibi: "Eğer Tanrı, Majestelerinin canını veraset tesis edilemeden alırsa, benim, karımın, çocuklarımın, topraklarımın, mallarımın, arkadaşlarımın ve ülkemin akıbeti ne olur bilmiyorum."[1] Dışarıdan gelebilecek bir istila tehdidiyle ülke içindeki Katolik beşinci kol tehdidinin birleşimi, Elizabeth İngilteresi'nin o dönem dünyadaki en gelişmiş istihbarat sistemini ortaya çıkarmasına sebep oldu.

Sir Francis Walsingham, 1573'ten 1590'daki ölümüne kadar, Elizabeth'in baş sekreteri olarak hem bakanlık hem de istihbarat şefliği görevlerini birleştirmişti. Hem kraliçe ve hem de kendisinden önce istihbarat operasyonlarından sorumlu kişi olan bakan William Cecil'le (1571'den itibaren Baron Burghley) her gün görüşebiliyordu. 1568'de Walsingham, Cecil'e şöyle yazmıştı: "Çok şeyden korkmak, az şeyden korkmaktan daha güvenlidir." Bu özdeyiş onun amentüsü oldu.[2] Walsingham'ın şahsî yönetimi altında casusluk, karşı casusluk, kod kırma ve yıkıcı faaliyetlere karşı koyma istihbarat tarihinde o zamana kadar hiç olmadığı kadar iyi şekilde bir araya getirilmişti.

Kısmen, şahsî evrakının kaybolması sebebiyle Walsingham'ın kariyerinin başları hakkında birçok konu gizemini korumaktadır. Cambridge'deki King's College'da eğitim almış ama 1550'de, birçokları gibi, mezun olmadan oradan ayrılmıştı. Cambridge sonradan istihbarat personeli devşirmede

başlıca kurumlardan biri olduğu için üniversite hayatına dair anıları olumlu olmalıdır. Üniversiteden ayrılmasının ardından kıta Avrupa'sında birkaç yıl geçirmiş ve özellikle Protestan Basel şehrine karşı büyük alaka duymuştu. Sonraki hayatında karşılaştığı zor anlarda, tekrar "mert İsviçrelilerin arasında" olmayı arzulamıştı. Babasının haznedarı olduğu Gray's Inn'de hukuk eğitimi almak için seyahatlerine ara vermişti. Ancak 1568'de otuz altı yaşına gelene kadar Walsingham'ın herhangi bir kamu görevinde bulunduğuna dair kayıt bulunmamaktadır.[3]

Beş yıl sonra istihbarat şefi olduğunda, kraliçe ve diğer bakanlar gibi, kendisi de Tudor Hanedanı öncesi istihbarat operasyonları hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyordu. Elizabeth'in babası VIII. Henry, kendisine III. Edward'ı model almaya çalışmıştı[4] ama onun Yüz Yıl Savaşı sırasındaki istihbarat başarılarından ve başarısızlıklarından neredeyse hiç haberi yoktu*: Bunlara, 1346'da Fransız kuvvetlerine yakalanmamak için bir İngiliz ajanı kılavuzluğunda Somme bataklıklarını aşarak kaçması da dâhildir.[5] Yüz Yıl Savaşı'yla ilgili İngiliz belgelerinde (çok azı Walsingham tarafından görülmüştür), Fransızların niyetleri hakkında istihbarat toplamak üzere Kanal ötesine gönderilen *exploratores* ve *espies* gibi görevlilere çok sayıda atıf vardır[6]** ama bu kayıtlar organize bir dış istihbarat servisi bulunduğuna dair bir intiba uyandırmaz. Çoğu casus, aralarında IV. Henry zamanında iş için Fransa'ya seyahat eden Londralı kuyumcu John Bridd gibi kimliği bilinen kişiler olsa da, sıklıkla "bir haberci" gibi müphem ifadelerle anılan belirsiz şahsiyetlerdir. Casuslara genelde verilen görev "kralın düşmanlarının niyetlerini ve planlarını öğrenmek ... ve kral ile konseyini düşman planlarından haberdar etmek" idi. Sık sık "mümkün olduğunca acele" hareket etmeleri söylenirdi.[7] Fransa'daki İngiliz topraklarından, özellikle de Calais ve Bordeaux'dan, faaliyet gösteren casuslar en büyük başarılarını Yüz Yıl Savaşı sırasında, Fransa'nın 1940'taki Alman işgaline kadar benzerini yaşamayacağı bir iç çöküntüyle karşılaştığı on beşinci yüzyıl başlarında elde etmişlerdi. 1406 yılında, Paris'teki İngiliz casuslar, Kral VI. Charles'ın kardeşi ve Fransa'nın fiilî hükümdarı olan Orléans Dükü Louis'nin İngiliz egemenliğindeki Gironde'u istila hazırlığında olduğunu Calais'ye bildirmişlerdi. Bordeaux ve diğer sınır kasabaları, Fransız

* Uzun zamandır ihmal edilmiş olan Yüz Yıl Savaşı zamanındaki istihbarat operasyonları üzerine yapılan araştırmalar hala devam etmektedir. Yakın zamanda, aralarında Jonathan Sumption ve Chris Given-Wilson'ın çalışmalarının da bulunduğu değerli eserler yayımlanmışsa da, bütünlük arz etmeyen kaynak malzemelerde çok sayıda dikkate değer boşluk mevcuttur.

** *Explorator* Latince casus anlamına gelen terimdi. (Bkz. s. 58); *espies* Eski Fransızca'da casus anlamına geliyordu.

birliklerinin hareketleri hakkında düzenli ve genelde güvenilir raporlar gönderen bir casusluk şebekesi kurmuşlardı. İstihbarat kaynakları arasında Orléans Dükü'nün ordugâhında bulunan yüksek rütbeli bir muhbir de mevcuttu. Onun istihbaratı öyle önemli addediliyordu ki, ondan gelen bilgiler Bordeaux'daki *jurat*lara (belediye konseyi üyeleri) ancak gizlilik yemini etmelerinden sonra açıklanıyordu.[8]

İngiltere'nin Fransa'daki topraklarının elden çıkması süreci, 1558'de Calais'nin Fransız kuvvetleri tarafından ele geçirilmesiyle tamamlanmış ve Walsingham'ı İngiliz istihbarat operasyonları için Fransa'yı önemli bir üs olarak kullanma imkanından mahrum etmişti. Yüz Yıl Savaşı'nda dış istihbarat konusunda edinilen ve çoğunlukla unutulan tecrübelerden de pek bir şey öğrenememişti. Walsingham, Elizabeth devri istihbaratını hükümet binalarından değil, Londra'nın Aldgate bölgesinde bulunan "Papey" diye bilinen evinden idare ediyordu. Bina, ölmüş bağışçıların ruhları için dua eden, yardıma muhtaç ve kötürüm dua papazlarının (Walsingham'ın sert şekilde karşı çıktığı bir meslek idi) bakımı için inşa edilmiş bir orta çağ hastanesinden malikaneye çevrilmişti. Walsingham'ın evindeki en gizli kayıt, ajanlarının isimlerinin ve takma adlarının yazılı olduğu, onlara yapılan ödemelerin, kodların ve şifrelerin kaydedildiği "gizli istihbarat defteri" isimli defterdi.* O döneme kadar, şahsî kullanımı için bu derece kapsamlı bir istihbarat sırları derlemesi tuttuğu bilinen bir başka istihbarat şefi olmamıştı. Modern istihbarat örgütlerinin büyüklüğü, karmaşıklığı ve bürokrasisi düşünüldüğünde, günümüzde hiçbir istihbarat şefinin de elinde böyle bir defter mevcut değildir. Ancak Elizabeth İngilteresi'ndeki daha küçük ölçekli istihbarat operasyonları, istisnaî derecede çalışkan ve becerikli bir idarecinin çoğu istihbarat operasyonunun kaydını şahsen tutabilmesini sağlıyordu. Fakat Walsingham bile bazen iş yükünü çok ağır buluyordu. Muhtemelen böbrek taşı yüzünden, aralıklarla sağlık durumu bozuluyor ve düzenli olarak hastalık izni alıyordu. Ancak hasta yatağındayken de en az masasında oturduğu kadar yazı yazmış olduğu anlaşılmaktadır.[9] Yirminci ve yirmi birinci yüzyıldaki otoriter (ve otoriter olmayan) rejimlerin istihbarat şeflerinin aksine Walsingham "iktidara gerçeği söylemekten" çekinmemiştir. 1586'da yaşanan bir anlaşmazlıkta öfkelenen Elizabeth ayağındaki terliklerinden birini çıkarıp Walsingham'ın kafasına atmıştı.[10] Walsingham, kendisinden dört asır sonra gelen Margaret Thatcher'ın istihbarat şefleri gibi "Benim işim ona bilmek istemediği şeyleri söylemektir" düsturunu benimsemişti.[11]

* Walsingham'ın 1590'daki ölümünden sonra eşyalarının envanterinde kayıt altına alınmış olan "Gizli İstihbarat Defteri" günümüze ulaşmamıştır. (Alford, *Watchers*, s. 18.)

Walsingham'ın 1585'te Büyük John de Critz tarafından yapılan ve Ulusal Portre Galerisi'nde sergilenen panel portresinde karanlık ve düşünceli bir görüntüsü vardır. Walsingham, boynunda mecburen giydiği fırfırlı beyaz yakası hariç siyah giyinmiş, siyah sakallı, bıyıklarına beyazlar düşmüş ve âlim kepinin altında seyrelmiş saçlarıyla resmedilmiştir. Portrenin yakın zaman önce kızılötesi incelemesi Walsingham'ın asla bilmediği bir sırrı ortaya çıkarmıştır. Portresi, Katolik inancına ait Bakire Meryem ve çocuk tasviri üzerine yapılmıştır. Walsingham bunu bilseydi muhtemelen dehşete düşerdi. Ulusal Portre Galerisi'nin baş küratörü Dr. Tanya Cooper, sanatçının, dindar bir Protestan olan Walsingham üzerinden dini alaya alan bir gizli şaka yapmış olabileceğini belirtmiştir.*

Walsingham, Elizabeth'in sarayındaki en dürüst Protestan ideoloğu idi. "Her şeyin üzerinde, önce Tanrı'nın rızasını sonra da kraliçenin güvenliğini arzularım." diye yazmıştı. 1572'de, muhtemelen yüzyılın en feci dinî katliamı olan, Aziz Bartholomew Günü Katliamı sırasında Paris elçisi idi ve sonradan "tanık olduğum en korkunç manzara" diye yazmıştı. Paris şehrinde en az 2,000, çevre bölgelerde ise daha fazla sayıda Protestan, çoğunlukla bir şenlik atmosferi içinde katledilmişti. Papa XIII. Gregory kutlama için bir *Te Deum*** düzenlenmesini emretmişti.[12] Walsingham'ın Katolikliğe karşı tiksintisi ve güvensizliği daha da güçlü şekilde pekişmişti.

Ancak, Walsingham, nefret ettiği rakip ideoloji mensupları arasından ajan angaje etmenin önemini, kendisinden önceki tüm casus şebekesi idarecilerinden daha iyi anlamıştı. Kıta Avrupa'sındaki en iyi ajanlarının bazıları sürgündeki İngiliz Katolikler idi: Bunlar arasında II. Felipe'nin İspanyol Armadası için yaptığı hazırlıklar konusunda hayatî öneme sahip istihbarat temin eden Anthony Standen (takma adı Pompeo Pellegrini)[13] da mevcuttu. Walsingham'ın, İskoçya Kraliçesi Mary'nin maiyeti arasındaki ve Londra'daki Fransız elçiliği içindeki en önemli ajanları olan Gilbert Gifford ve "Henri Fagot" Katolik papazları idiler.[14] II. Felipe, az sayıda kalmış (yok etmeye kararlı olduğu) İspanyol Protestanları arasından ajan angaje etmeyi akıl edememişti. Gerçi yüklü kumar borcu olan bir İngiliz elçisi, Armada'nın istila girişiminden birkaç yıl önce ona hizmet etmek için gönüllü olmuştu.[15]

---

* Bunun istenmeyen bir tasvirin malzemesinin alelade surette yeniden kullanılmasından ibaret olması pek mümkün değildir. Ulusal Portre Galerisi'nde Tudor döneminden kalan 120 tablonun X-Ray incelemesi, Walsingham'ın portresi dışında sadece bir tablonun daha dinî ikonografi üzerine yapıldığını ortaya koymuştur. (http://www.npg.org.uk/blog/under-the-skin-a-newly-discovered-piece-of-satirical-tudor-art.php, Erişim Tarihi: 1 Eylül 2013.)

** Bir olay için şükredilmesi yahut bir olayın kutlanması için düzenlenen kısa dinî tören. (ç.n.)

Elizabeth'in İngiltere'nin ilk Protestan kraliçesi ve Anglikan Kilisesi'nin Yüksek Lideri olarak hüküm sürdüğü sürenin büyük kısmı boyunca, İngiliz Katolikleri ve onların yabancı destekçilerinin başlıca amacı onu tahttan indirip yerine Katolik İskoçya Kralı V. James ve onun Fransız uyruklu kraliçesi Guiseli Mary'nin Katolik kızı Mary Stuart'ı getirmek idi. V. James'in 1543'te erkek varis bırakmadan ölmesinin ardından henüz dokuz aylık olan Mary Stuart, başından sonuna kadar bağırarak ağladığı bir törenle, İskoçya Kraliçesi olarak taç giymişti. Çocukluğu boyunca Mary'nin geleceği İskoçya ya da İngiltere'de değil Fransa'daymış gibi görünmüştü. Dört yaşındayken Fransa Kralı II. Henri'nin oğlu ve veliahdı Prens François'yla nişanlandı. Eylül 1558'de, 25 yaşındaki Elizabeth'in Mary Tudor'un ardından İngiltere'de tahta çıkmasından iki ay önce, on beş yaşındaki Mary, on dört yaşındaki François'yla Paris'te evlendi. Bir yıldan az bir süre sonra, II. Henri'nin bir mızrak dövüşü turnuvasındaki ani ölümünün ardından kocası, Kral II. François olarak tahta çıktı. Elizabeth gibi kendisi de VII. Henry'nin soyundan gelen Mary, İngiltere tahtı üzerinde alenen hak iddia etti.[16]

Mary Stuart Fransa'da iken, annesi Guiseli Mary, naip kraliçe olarak İskoçya'yı idare etmişti. Fransız askerleri tarafından desteklenen hükümdarlığı, "Cemaat Lordları" diye anılan Protestan İskoç soyluları tarafından kabul görmemişti. 1559'da Lordlar, William Cecil'den askerî yardım talebinde bulundular. Cecil, Elizabeth'in muhalefetini ancak istifa etme tehdidinde bulunarak aşmış ve yardım talebini yerine getirmişti. 1560 baharına gelindiğinde, Cecil'in en kıymetli İskoç istihbaratı, bir kısmı İskoçya'da[17] ve bir kısmı da Fransa'da[18] yakalanmış olan naip kraliçeye ait şifreli yazışmanın deşifre edilmesiyle elde edilmişti. Yakalanmış yazışmanın, hepsi olmasa da büyük kısmı, Fransa'daki İngiliz büyükelçisi Sir Nicholas Throckmorton'ın kâtibi olarak görev yapan ve tarihçiler tarafından çoğunlukla ihmal edilmiş gizemli bir kişilik olan John Somer tarafından deşifre edilmişti.* Fransız sarayı ve naip kraliçe arasındaki yazışmanın emniyeti için Paris'te alınmış tedbirler zayıftı. Throckmorton bir seferinde Fransız kraliyet muhafızlarından Beaumont isimli "soylu bir okçu" olan kuryenin, Somer'a, Guiseli Mary'nin mektuplarından birini iki saatliğine verdiğini bildirmişti. Şüphesiz bu süre zarfında mektup transkribe edilmiş ve açılmış olduğunun anlaşılmaması için de "ustalıkla tekrar kapatılmıştı". Throckmorton, Cecil'den, Beaumont İngiltere'ye vardığında ondan

* *ODNB*'de kaydı bulunmayan John Somer'ın (Sommer, Somers, Sommers ve Summers olarak da bilinmektedir) kariyeri hakkında çok az bilgi mevcuttur. Önceden Mary Tudor'un Fransa büyükelçisi Nicholas Wotton'ın kâtibi olarak görev yapmıştı. (S. Tomokiyo, "Ciphers during the Reign of Queen Elizabeth I"; www.h4.dion.ne.jp/~room4me/america/code/elizabeth.htm.)

mutlaka "iyi istifade edilmesini" ve "en az 500 gümüş para verilmesini" istemişti: "Buradaki karısı Fransız Kraliçesi'nin nedimelerinden olduğu için, iyi hizmet edebilir ve zaman zaman haber [istihbarat] gönderebilir."[19]

Somer'ın deşifre ettiği yazışmaların kopyaları Cecil tarafından "Cemaat Lordları"na gönderilmiş ve onlar da naip kraliçenin yakalanmış yazışmalarını Cecil'e göndermişlerdi. Ancak Lordlar sırrı muhafaza etmeyi başaramadılar. Biri ya da birkaçı, yakalanan yazışmaları naip kraliçeyi gözden düşürmek için kullanmaya çalışmıştı.* Naip kraliçenin 1 Mayıs tarihli mektubu, "kendi mektuplarının ve Fransızların [mektuplarının] deşifre edildiği bilgisini aldığını" ortaya koymuştu. Bu durumun sebep olacağı kaçınılmaz sonuç, Throckmorton'ın Cecil'i uyardığı gibi, "tüm şifrelerinin değiştirilmesi" olabilirdi. Ancak Somer bunun üstesinden geldi. 19 Temmuz'da yeni deşifreleri Kraliyet Özel Konseyi'ne gönderirken, Fransızların, "mektuplarının deşifre edildiğine" dair "tehlikeli istihbaratı" aldıktan sonra kullanacakları şifrenin "yeni ve zor" olmasına rağmen, Somer tarafından kırıldığı bilgisini vermişti: "Bay Somers'ın [*metinde bu şekilde yazılı*] büyük zahmetinin ve güzel hizmetinin karşılığı alınmıştır." Throckmorton, Özel Konsey'in "Tanrı'nın Kutsal Ruhu'yla dolmasını" niyaz ederek sözlerini bitirmiştir.[20]

17 Haziran'da Edinburgh Kalesi'nden ateşlenen top güllesi, Katolik naip kraliçe ile Protestan Cemaat Lordları arasındaki iç savaşa ara vermiş ateşkesin sona erdiğini haber vermişti. Ardından, Cecil'in de iki İngiliz arabulucudan biri olarak katıldığı barış müzakereleri başladı. Cecil'in kod kırma yoluyla elde dilen istihbarata verdiği önem, Edinburgh Kalesi'ndeki bir kâtip tarafından gönderilirken yakalanmış ama deşifre edilememiş şifreli bir mektuba verdiği cevapta kendini göstermiştir. Cecil, "Somer'ın burada olması için 100 pound verirdim" diyordu.** 6 Temmuz'da imzalanan Edinburgh Anlaşması, Cecil için bir zaferdi. Fransız kuvvetleri İskoçya'dan ayrılarak Fransa'ya geri döndüler ve naip kraliçenin Haziran'daki ölümünün ardından bir İskoç Protestan Naipliği tesis edildi. Anlaşma gereğince, İskoçya Kraliçesi Mary ve II. François, İngiliz tahtı üzerindeki hak iddialarından vazgeçmek

* Somer'ın deşifre metinlerin gizliliğini muhafaza etmek için aldığı önlemler göz önüne alınınca, sızdırmanın Paris'teki İngiliz elçiliğinden kaynaklanmış olması pek mümkün değildir. Deşifreleri Londra'daki Cecil'e göndermeden önce güvenilir olduğunu düşündüğü bir şifreyle kapatır ve kaynağını gizlemek için başka önlemler alırdı. (Throckmorton'dan Cecil'e, 6 Nisan 1560, *CSP Foreign Elizabeth*, c.3.)

** Cecil, mesajın İskoçya'da deşifre edilememesi halinde Paris'te bulunan Somer'a gönderilmesi talimatını vermişti. Muhtemelen de bu şekilde hareket edilmişti ama büyük ihtimalle Somer'ın cevabı Edinburgh Anlaşması'nın 5 Temmuz'da imzalanmasından önce ulaşmamıştı. (Cecil'den Petre'ye, 21 Haziran 1560, *CSP Foreign Elizabeth*, c.3.)

zorundaydılar. Beş ay sonra, Aralık 1560'ta Mary, kocası François'nın bir beyin tümörü yüzünden olması muhtemel ölümünün ardından Fransız tahtındaki konumunu da kaybetti. Ağustos 1561'de ateşli Protestan bir klik tarafından idare edilen ülkenin dindar Katolik kraliçesi olarak İskoçya'ya geri döndü. Lord Darnley'le ikinci evliliğini yaptı. İleride İskoç Kralı VI. James ve İngiltere Kralı I. James olacak oğlunun 1566'daki doğumunun ardından oğlunu görmesine izin verilmedi. Mary'nin İskoçya'nın Protestan lordlarıyla yaşadığı sürtüşmeler, Temmuz 1567'de tahttan indirilmesine ve sonraki on dokuz yılını farklı kaleler ve devlet konutlarında ev hapsinde geçireceği İngiltere'ye kaçmasına sebep oldu.

Hem Cecil hem de Walsingham'ın inandığı üzere, İngiliz güvenliği için başlıca tehdit, İngiltere'yi Katolik inancına geri döndürmek için Elizabeth'i alaşağı edip yerine Mary'yi geçirmek üzere II. Felipe tarafından, papanın icazeti alınarak tertiplenen komplolardı. Elizabeth'e yönelik suikast tehdidinin ciddiyeti, 1'inci Moray Kontu James Stewart'ın 23 Ocak 1570'de Linlithgow'da vurulmasıyla kendini gösterdi. Mary'nin tahttan indirilmesinin ardından Moray Kontu, onun henüz bebek olan ve görmesine izin verilmeyen oğlu James'in naipliğine getirilmişti. Moray Kontu'nu öldüren suikastçı, hem Mary'nin intikamını almak isteyen hem de şahsî kini olan Bothwellhaughlu James Hamilton idi. Moray Kontu at üzerinde Linlithgow'dan geçerken, Hamilton, St. Andrew Başpiskoposu olan amcasının evinin penceresinden kısa namlulu süvari tüfeğiyle ateş ederek onu ölümcül şekilde yaralamıştı.[21] Ateşli bir silahla suikasta uğrayan ilk önemli kişilik olan Moray Kontu'nun öldürülmesi, Edinburgh'daki Saint Giles Kilisesi'nde bulunan İskoçya'nın en güzel pirinç anıtlarından biriyle anılmaktadır. Cecil'in Hatfield Sarayı'ndaki evrakı arasında, Hamilton'ın suikast sonrası firardayken yaptığı, yakalanmış bazı yazışmalar da bulunmaktadır. Bunlar arasında, İskoçya Kraliçesi Mary'nin bir uşağından, "hayatını idame ettirmesini sağlayan her şeyini Majesteleri'nin hizmetinde kaybettiği" için maddî yardım talebinde bulunduğu bir mektup da bulunmaktadır.[22]

Şubat 1570'te, Papa V. Pius, *Regnans in Excelsis** fermanıyla "İngiltere'nin sözde kraliçesi ve günahın hizmetkârı" Elizabeth'i aforoz etti ve İngiliz Katoliklerini ona olan sadakatlerinden azat etti.** Fermanın yayımlanmasından sonra Elizabeth'i alaşağı etmek için ilk girişim, 1571 baharında ortaya çıkarılan "Ridolfi Komplosu" oldu. Londra'da yaşayan ve komploya

* Latince: "Göklerde Hükmeden". Tanrı'ya yapılan bir göndermedir. (ç.n.)

** Fermanın yayımlanmasının ardından, 1569'da Kuzey İngiltere'deki Katolik İsyanı bastırıldı. Fermanın bir kopyası, Katolik John Felton tarafından, Londra Piskoposu'nun Aziz Paul Kilisesi avlusunda bulunan evinin kapısına iliştirilmişti. Felton vatana ihanetten idam edildi ve üç asır sonra İngiliz şehidi olarak kutsandı. (*ODNB* John Felton.)

ismini veren Floransalı banker Roberto di Ridolfi, birkaç yıldır V. Pius'un ve II. Felipe'nin gönderdiği paraları İngiliz Katoliklerine aktarmıştı. Eylül 1569'da İspanyol elçisi Don Guerau de Spes'den aldığı yaklaşık 3,000 poundu Ross Piskoposu ve İskoçya Kraliçesi Mary'nin Londra'daki temsilcisi İskoçyalı Katolik John Leslie'ye ulaştırmıştı. Ridolfi, İngiltere'de, Norfolk Dükü önderliğinde başlatılacak ve Hollanda'daki İspanyol birlikleri tarafından desteklenecek bir Katolik ayaklanmasına destek sağlamak için Mart 1571'de, Roma'ya ve Madrid'e seyahat etti. Mary ev hapsinden kurtarılacak, Norfolk Dükü'yle evlendirilecek ve İngiltere Kraliçesi olarak Elizabeth'in yerini alacaktı. Mary'nin ve Ross Piskoposu'nun uşağı olan Charles Bailly'nin Nisan ayında Dover'da, aralarında Ridolfi tarafından gönderilmiş iki mektubun da olduğu ve delil teşkil eden mektuplarla yakalanması sonucu komplo ortaya çıktı. Londra Kulesi'ndeki işkence tahtasında Bailly komplo hakkında bildiği her şeyi itiraf etti. Tower Hill'de kurulan idam sehpasını görebildiği hücresinin duvarına, günümüze ulaşmış iki kederli söz kazıdı. 10 Nisan 1571 tarihli ilkinde şöyle diyordu: "İsa'nın Kutsal Adıyla. Bilge adamlar ne yaptıklarını görmelidirler, konuşmadan önce tahlil etmelidirler; işe girişmeden önce deneme yapmalıdırlar; yanında bulundurdukları kişilere ve her şeyden önemlisi güvendikleri kişilere dikkat etmelidirler ... Charles Bailly."[23*]

Cecil ve Paris'te elçi olduğu dönemde (1570-1573) istihbarat operasyonlarının çokça içinde olmuş Walsingham, Ridolfi Komplosu hakkında, o dönem açıklandığından yahut tarihçiler tarafından yakın zamana kadar düşünüldüğünden daha fazla şey biliyorlardı. İspatlanamamış olsa da, yakın zamanda yapılan çalışmalar, Ridolfi'nin ikili ajan olduğuna işaret etmektedir. Ridolfi, 1569'da Londra'dayken, Walsingham tarafından uzun süre sorgulandı. Sorgulama, diğer vatana ihanet şüphesi olan davalarda olduğu gibi Kule'de değil, Walsingham'ın Aldgate'deki evinde gerçekleşti. Ridolfi'nin, İngiliz Katolikleri için malî konularda aracılık yaptığını itiraf etmiş olması ve Mary'yi Elizabeth'in yerine tahta çıkarmaya yönelik İspanyol ve Papalık planlarını ifşa etmiş olması ihtimali vardır. Yapılan anlaşmanın detayları belirsiz olsa da, Ridolfi bir ay sonra serbest kaldı. Walsingham'ın, Cecil'in de onayıyla, Mary'yi İngiliz tahtına çıkarmak için kurulan bir komploda Ridolfi'nin sayman olarak kullanılması girişimini alt etmenin en iyi yolunun, onu ikili ajan olarak gerçekten angaje edip, uygun görülen vakitte komplonun durdurulmasına elverecek şekilde gidişat hakkında istihbarat almak olduğuna karar verdiği anlaşılmaktadır. Uygun zaman, Bailly'nin Dover'da yakalanmasıyla geldi ve böylece Ridolfi'nin ikili ajan olduğu ifşa

* Bailly idam edilmedi ve 1572'de Kule'den salındı.

edilmeden komplo açığa çıkarıldı.[24] Haziran 1572'de Norfolk Dükü'nün vatana ihanetten yargılanıp, Tower Hill'de idam edilmesiyle komplo sona erdi. Başını kütüğe koymadan önce idamı izleyen kalabalığa, Ridolfi'nin, sadece bir kez görüştüğü "yabancı, muzır bir adam" olduğunu söylemişti: "Onun, İngiltere'deki sükûnetten hoşlanan ve her türlü kötü işi desteklemeye hazır zekâya sahip biri olduğunu düşünmüştüm."[25]

Ancak Elizabeth'e suikast düzenlemek için kurulan komplolara Mary'nin dahlini ispat eden ve onun idam edilmesini sağlayacak, Walsingham ve Cecil'in ihtiyaç duyduğu kanıtlar Ridolfi Komplosu'nda elde edilememişti. Mary bazı destekçileriyle şifreli haberleştiği için, bu kanıtları elde etmek için ajan istihbaratının yanında kriptanalize de ihtiyaç vardı. Walsingham 1571 yılında Paris'teyken, Ridolfi'nin komploculara sağladığı şifrenin bir kopyasını, Mary'nin biyografisini yazan John Guy'in tabiriyle "şüphe uyandıracak derecede kolaylıkla" ele geçirmişti. Bunu Ridolfi'nin kendisinden almış olması muhtemeldir.[26] Ancak Walsingham, Mary'nin Ridolfi Komplosu'ndan sonra kullandığı şifrelere sahip değildi ve ekibi Mary'nin mektuplarını deşifre etmek için birkaç yıl boyunca nafile çabalamıştı. Bu durum da Ridolfi Komplosu sırasında Mary'nin yazışmalarını deşifre etmesindeki başarısını İngiliz kod kırıcılarından çok Ridolfi'ye borçlu olduğuna dair bir başka tesadüfî delildir.

Ridolfi, ikili ajan idiyse, ki bu pek muhtemel görünmektedir, bu durum Elizabeth'e asla söylenmemiş ve o da bundan şüphelenmemiştir. VIII. Henry ile İngiliz tahtına geçen üç halefinin beraber resmedildiği; Elizabeth'in, üvey kardeşlerinin ve babasının erdemlerinin vücuda gelmiş hali olarak betimlendiği; (uyuşmazlığın kılıcını ayaklarının altına almış) Barış'ın elini tutarken, bir yanında Bereket'le tasvir edildiği, yeni yapılmış bir tablo Elizabeth tarafından Walsingham'a, muhtemelen Norfolk'un idamından kısa süre sonra, hediye edilmişti. Kraliçe, Walsingham'a, bu tablonun "halkının ve kendisinin duyduğu memnuniyetin bir nişanesi" olduğunu söylemişti.[27] İngiltere (ve muhtemelen dünya) tarihinde başka hiçbir istihbarat şefi, güvenliğinden sorumlu olduğu hükümdarın ve hanedanın böylesine harikulade bir portresiyle ödüllendirilmemiştir.

1573 yılı başlarında, Mary Stuart'ın eski bakanı Lethingtonlu Sir William Maitland ve diğer taraftarları, onu tekrar İskoç tahtına çıkarmak için Edinburgh Kalesi'ni işgal ettiler. İskoç Naibi'nin talebi üzerine Elizabeth, kaleyi kuşatmaları için asker ve top gönderdi. Mart ayında, kuşatma sürerken, Elizabeth'in kuvvetlerine refakat eden İngiliz diplomat Henry Killigrew, bilinmeyen kaynaklar yoluyla iki ayrı şifreli mektup yakaladı. Bunlardan biri Maitland'dan, Mary'nin Fransa'daki temsilcisi Katolik

Glasgow Piskoposu'na, diğeri ise Mary'nin eski Kraliyet Topçu Müfettişi John Chisholm'a yazılmıştı. Stirling Kalesi'nde bulunan Naip maiyetinden kimse mektupları deşifre edemediği için, Killigrew, şifreli mektuplardan Glasgow Piskoposu'na gönderilmiş olanı Somer'a iletti ve Burghley ile Leicester Kontu'na şöyle yazdı: "Eğer Bay Somers [Somer] bundan bir sonuç alabilirse diğerleri de kendisine gönderilecek."[28] Somer'ın şifreyi kırdığına dair bir kanıt mevcut değildir. Mary'nin Edinburgh Kalesi'ndeki destekçileri 28 Mayıs'ta teslim oldular. Komutanları, Edinburgh'daki Market Cross'da idam edildi. Maitland, Leith Hapishanesi'nde ya hastalıktan ya da bazı kaynaklara göre intihar ederek öldü.[29]

İngiliz kod kırıcılığının 1570'lerin sonlarında yeniden canlanması büyük oranda Hollandalıların yardımıyla gerçekleşmişti. Hollanda Ayaklanması'nın lideri, yaygın olarak "Sessiz William" adıyla bilinen Oranj Prensi William, 1575'te İspanya Kralı II. Felipe'nin egemenliğini resmî olarak reddetmişti. Bir yıl sonra, William'ın en yakın adamlarından Saint-Aldegonde Lordu Marnixli Philips liderliğinde bir Hollanda heyeti Elizabeth'in desteğini sağlamak için İngiltere'ye geldi ve Oranj Prensi William'ın "İngiltere'deki en yüksek mevkide bulunan arkadaşım" dediği Walsingham'dan güçlü bir destek gördüler. Ancak kraliçe kıtada yaşanan bir savaşın içine çekilmek istemiyordu ve Walsingham'ı herkesin içinde azarladı.[30] Aldegonde eli boş dönse de, kod kırma konusundaki uzmanlarını Walsingham'a emanet etti ve Madrid'deki kraliyet sarayında bulunan Felemenk doğumlu bir şifre kâtibinden kendisine İspanyol şifreleri hakkında önemli istihbarat ulaştığını da muhtemelen ona açıkladı.[31] Mart 1577'de Aldegonde, Londra'daki İspanya elçisi Antonio de Guaras'ın İskoçya Kraliçesi Mary'yle düzenli olarak görüştüğünü gösteren deşifre edilmiş yazışmalarını Walsingham'a verdi.[32] Birkaç ay sonra, Oranj Prensi William, İspanya'nın Hollanda Valisi Avusturyalı Don Juan'ın Kanal'da yakalandıkları fırtınadan güvenli bir limana sığınma bahanesiyle İngiltere'ye bir İspanyol ordusu çıkarma planını (plan asla hayata geçirilmedi) içeren deşifre edilmiş İspanyol yazışmalarını İngiliz diplomat Daniel Rogers aracılığıyla Walsingham'a iletti.[33]

Aynı sıralarda,[34] İskoçya Kraliçesi Mary'nin destekçilerinden ve sonradan Londra'daki İspanyol elçisi olacak, Hollanda'daki İspanyol komutan Don Bernardino de Mendoza'ya gönderilirken yakalanan bir mektup, bir başka İngiliz bakanı Thomas Wilson tarafından Walsingham'a iletildi. Wilson, "güzelce deşifre edilirse, mektup içeriğinde önemli bir bilgi olabilir. Eğer Sainte-Aldegonde ya da Bay Somers [Somer] beceremezse, Paris elçimizin yanındaki hizmetkârınız genç Philips'e [Phelippes] göndermenizi arzu ederim." demişti.[35]

Somer, bir kriptanalist olarak kariyerinin sonuna yaklaşmıştı ve hatta belki de kariyeri çoktan sona ermişti. O sırada sadece yirmi bir yaşında olan kıymetli halefi Thomas Phelippes ("Philips" gibi okunur) kendi kuşağının en büyük İngiliz kod kırıcısı olacaktı ama Don Bernardino de Mendoza'ya gönderilirken yakalanan mesajı deşifre etmede başarılı olup olmadığı meçhuldür. Yazışmalarının büyük kısmının Phelippes tarafından deşifre edildiğinden habersiz olan İskoçya Kraliçesi Mary sonradan onu, "çelimsiz, her yönüyle cılız, kafasında koyu sarı saçlı ve parlak sarı sakallı, yüzü çiçek hastalığından harap olmuş [ve] miyop" diyerek hor görecekti. Babasına göre Phelippes "ağırbaşlı ve ketum" idi. Kısmen isminin telaffuzu yüzünden kayıtlarda oluşan karışıklık sebebiyle kariyerinin erken döneminin bir bölümü muğlaktır. Cambridge'deki Trinity College mezunu olması muhtemeldir. Latince, İtalyanca, Fransızca, Almanca ve İspanyolcayı iyi derecede okuyabilen yetenekli bir dilbilimci olduğu kesindir. Dikkate değer miktarda yazışma yakalayan Paris'teki İngiliz elçiliğini 1578'den 1583'e kadar sık sık ziyaret etmişti.[36] Phelippes, 1582'de Fransa'dan Walsingham'a yazdığı bir mektupta, "kendisinin de bildiği üzere çok fazla sayıda şifreyle uğraşmak zorunda olduğunu"* ona hatırlatmıştır ama o vakte kadar hangi şifreleri kırdığına dair bir bilgi günümüze ulaşmamıştır.

Phelippes kriptanalizi öğrenmeye devam ederken, Walsingham, Aldegonde'den destek almaya devam etmişti. Walsingham, Mart 1578'de, Londra'daki Portekiz elçisinin mektubunun bir kopyasını İngiliz diplomat William Davidson'a göndermişti: "Portekiz elçisinin mektubunun hızla deşifre edilmesi Majesteleri'ne hizmet için büyük önem arz etmektedir. Bu sebepten, St. Alagondye'la [Aldegonde] ciddi ve hızlı bir şekilde bu konuyu görüşün. Şifre o kadar kolay ki, çok zahmete girmeye gerek olmayacaktır."[37] Davidson iki hafta sonra yazdığı cevabında Aldegonde'nin mektubu deşifre etmeye vakit bulamadan ayrılmak zorunda kaldığını söylemiş, "ama bana deşifre işlemi için bir başkasını [kod kırıcı] temin etti. Gönderiyorum..." diye eklemişti.[38]

İngiltere-Amerika arasında İkinci Dünya Savaşı sırasında başlayan ve halen devam eden sinyal istihbaratı ittifakının çoğunlukla tarihteki tek örnek olduğu düşünülür. Ancak İngiltere ile Hollandalı asiler arasındaki kod kırma ittifakı neredeyse dört asır önce tesis edilmişti. Sessiz William'ın 1584'te suikasta kurban gitmesinin ardından Hollanda Ayaklanması'nın

* Phelippes, Cizvitler hakkında bir mektubu deşifre etmeye uğraştığı bir vakit şöyle yazmıştı: "Onların işlerinden bizi muhafaza et Tanrım ... Daha önceden bana bu kadar sıkıntı veren [şifre] ile uğraşmamıştım. Bu durumlarda kendi kendime yaptığım gözlemlerimin de bu denli işe yaramadığı olmamıştı." (Cooper, *Queen's Agent*, s. 269-270.)

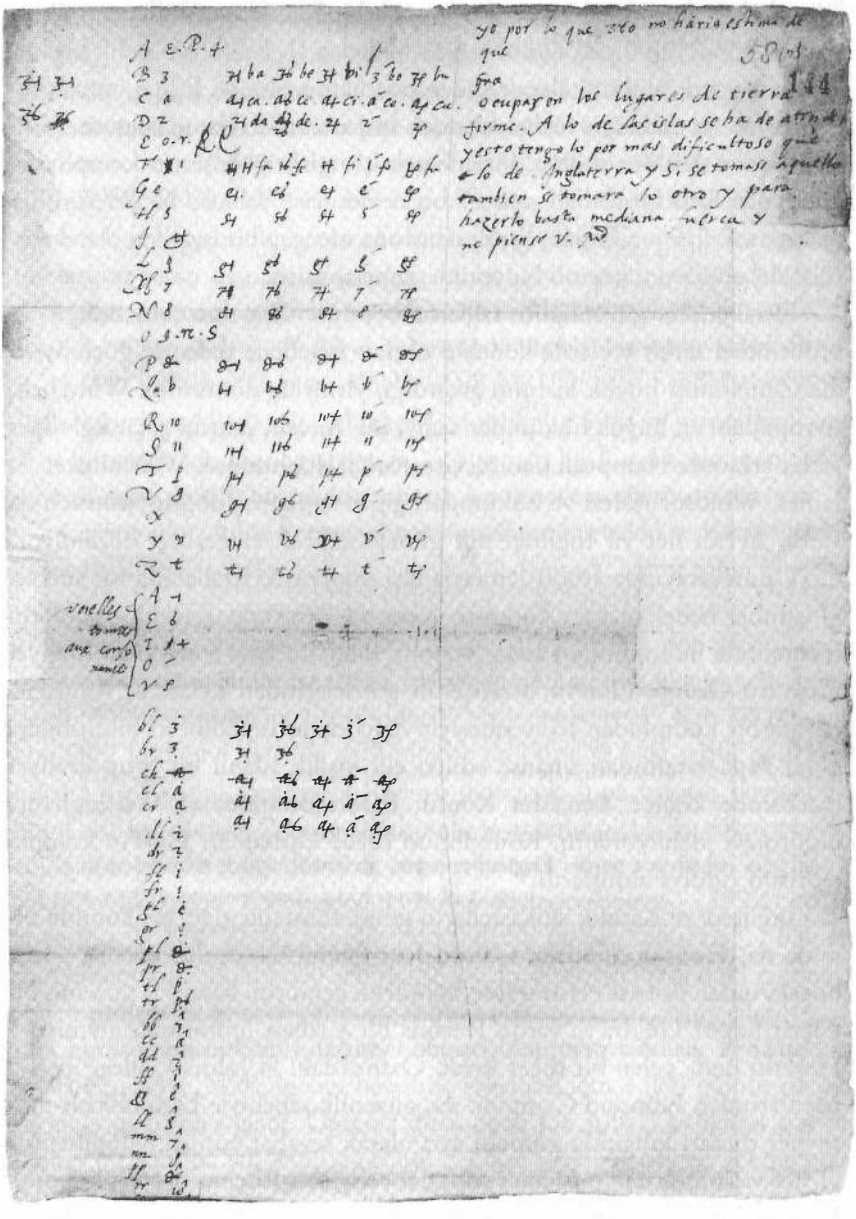
başına geçen oğlu Nassaulu Maurice, Walsingham'a kod kırma ittifakının devam edeceğinin güvencesini hemen vermişti:

> Merhum babamla olan dostluğunuzu, İngiltere Krallığı'nın kilisesi, devleti ve bu ülkelerle ilgili konular hakkında yaptığınız faydalı yazışmaları bildiğim için, [1584'te sınır dışı edilen Londra'daki İspanyol elçisi] Don Bernardin[o] de Mendoza tarafından [Felemenk'teki İspanyol birliklerinin komutanı] Parma Prensi'ne gönderilmiş ve Fransa'daki [İspanyol] müzakerelerinin bir parçası olduğu görülen, elime geçmiş bazı mektupların deşifre edilmiş halini size yolluyorum. Benden daha iyi bildiğiniz sebepler gereğince bu görüşmemizi gizli tutmalıyız. Bu yazışmanın, diğer benzer mektuplarda da olduğu gibi önyargı eğilimi yaratmamasını istirham ederim. Her daim Majesteleri'nin [Kraliçe Elizabeth] mütevazı bir hizmetkârı olarak kalmak arzusunda olan şahsımı, onun güzel lütuflarından mahrum etmemenizi temenni ederim.[39]*

Sessiz William'ın suikasta uğraması, Avrupa saraylarında, Fransız kralları III. ve IV. Henry'nin sarayında olduğundan daha büyük bir panik yaratmıştı.[40] Ölümcül şekilde hançer darbeleri alan Fransız krallarının aksine, William bir tabancayla öldürülen ilk hükümdar olmuştu. Suikastçının Delft Sarayı'nın duvarlarında bıraktığı kurşun delikleri bugün hâlâ görülebilmektedir. William'ın ölümü, kraliyet korumaları tarihinde bir dönüm noktası teşkil etti. "Avrupalı devlet reislerinin zihinlerini kemirdi ve onların güvenliğinden sorumlu olanların akıllarından çıkmadı."[41] İki yıl önce Sessiz William'ın hayatına yönelik, yine tabancayla yapılan bir başka girişim sonrası, Felemenk'te bulunan bir İngiliz ajanı John Herle, Elizabeth'in de hayatının tehlikede olduğunu söylemişti. Suikastçıların İngiltere'ye girişlerine engel olmak için, "İngiltere'ye bütün girişler ve limanlar kapatılmalı, komplo ve isyana dair belgeleri tespit etmek için herkesi ayakkabılarının tabanlarına kadar arayacak subaylarla korunmasını" salık vermişti.[42]

Önceden doldurulup kurulabilmesine ilk kez imkân veren, zemberekli cep tabancalarının icadı sayesinde, William'ın Fransiz suikastçısı Balthasar Gérard, 1584'te silahını üzerinde gizlemiş ve William'ı gafil avlamıştı. Suikasttan çıkarılan dersler üzerine düşünen Walsingham ve Elizabeth'in saray maiyeti için bir başka kaygı verici nokta da, Gérard'ın, Felemenk'te Parma Prensi komutasındaki İspanyol kuvvetleri hakkında istihbarat temin etmek üzere kendisini ajan olarak angaje etmeleri için Hollandalı asileri aldatmış olmasıydı. Ama Gérard'ın, alışılmışın dışında surette gerçekleştirilen idamından

* Mendoza İngilizlerin "anlaşıldığı kadarıyla, kral [III. Henry] ve ana kraliçe [Catherine de Medici] tarafından kendisine yapılan güzel karşılama ve muameleden memnun olmadıklarını" yazıyordu.

1577 yılında, İspanyol idaresine karşı süren Hollanda Ayaklanması'nın liderlerinden Saint-Aldegonde Lordu Marnixli Philips, Hollanda Valisi ve II. Felipe'nin üvey kardeşi Avusturyalı Don Juan tarafından kullanılan bu şifreyi kırmıştı. Marnix kırdığı İspanyol şifrelerini Walsingham'la paylaşmış ve böylece İngiltere'nin ilk kod kırma ittifakı kurulmuştu.

önce de kabul ettiği gibi, gerçekte inançlı bir Katolik ve William'ın öldürülmesi için 25,000 parça gümüş ödül vadeden II. Felipe'nin sadık bir kuluydu. Gérard ödülünü alacak kadar yaşamamış olsa da Felipe onun ebeveynlerine üç malikâne hediye etmişti. İmparator II. Theodosius'un, Hun İmparatoru Attila'ya suikast düzenlemek için giriştiği başarısız komplodan bin yıldan fazla bir zaman sonra,[43] bir devlet reisi, yabancı bir liderin (her ne kadar, Felipe tarafından, kendi tebaasına mensup bir isyankâr olarak görülse de) suikastını başarılı bir şekilde azmettirmişti.

Elizabeth'in güvenliğini sağlamak, onun sarayının büyüklüğü ve birbirinden farklı yerlerde konuşlu olması sebebiyle daha da güçleşiyordu. Zamanının büyük kısmını geçirdiği, yirmi üç dönümlük Whitehall, Avrupa'daki en büyük hükümdar sarayı idi. Ancak, vaktini geçirdiği diğer yerler arasında Hampton Court, Greenwich, Richmond, Westminster, St James, Windsor Kalesi ve hükümdarlığının sonlarına doğru Nonsuch da vardı. Ayrıca her yıl İngiltere'nin güneyine kraliyet gezileri düzenliyordu. Onun sarayında 1,000'den fazla kişi mevcuttu. Kraliçenin bir suikast girişimine hedef olacağı korkusu, Kent ve Essex'teki Katolik soyluların hizmetinde bulunduktan sonra Katolik inancını terk etmiş olan kraliyet memuru George Eliot'ın, Kraliçenin gözdelerinden Leicester Kontu'na devasa bir komplodan bahsetmesiyle daha da arttı. Elliot'ın bildirdiğine göre, Papa tarafından finanse edilen elli kişilik silahlı bir grup kraliyet meclisinde kraliçe, Leicester Kontu, Baron Burghley ve Walsingham'ı öldürmeyi planlıyorlardı. Komplonun sözde kurbanları Eliot'ın komplo teorisini ciddiye almışlardı.[44]

İngiltere'ye Katolik suikastçıların gönderilmesine dair bir komplo olmasa da, Haziran 1580'de, Oxford'daki Balliol College'ın eski ve gözde hocalarından Robert Persons liderliğindeki, kendisini başarıyla gizlemiş bir Cizvit heyeti Londra'ya vardı. Persons bir yüzbaşı üniforması giymişti.[45] Heyetin önde gelen bir diğer üyesi, Oxford'daki St John's College'ın eski hocalarından Edmond Campion da, güvenlik sebebiyle Dublinli bir mücevher tüccarı kılığında gruptan ayrı olarak seyahat etmişti.[46] İngiltere'de gizlice vazetmek için misyoner papazlar yetiştiren Rheims papaz okulunun kuruluşuna ilham veren Dr. William Allen'a (sonradan Kardinal olacaktı) göre Cizvit heyetinin görevi siyasî değil dinî idi: "Ulusumuzu tekrar Tanrı'nın safına çekmek."[47] Persons ve Campion'a siyaset konuşmamaları ve İngiliz Katoliklerini Elizabeth'in otoritesine direnme görevlerinden azat etme talimatı verilmişti. Ancak yetki şartları içinde yer alan "mevcut durum elverdikçe" ifadesi, onu tahttan indirme görevinin sonradan tekrar yürürlüğe konabileceğini ima ediyordu.[48]

Persons ve Campion, İngiliz Katolik Cemaati arasında bir yıl boyunca geniş bir alanda seyahat edebildiler. Ancak Temmuz 1582'de Eliot, Campion'ın izini Berkshire'daki Lyford Grange'a kadar sürüp, uzun bir arama faaliyeti sonucu onu bir rahip çukurunda* ele geçirerek kendi komplo teorisinin inanılırlığını daha da artırmıştı. Campion, Kasım ayında yedi Katolik rahibiyle birlikte yapılan yargılanmasında, kendisinin ve diğer yargılanan Katoliklerin ölmeye hazır olmalarına rağmen Katolik inancına bağlılıklarının vatan hainliği olmadığını ve kraliçenin sadık kulları olduğunu söylemişti. Hepsi de, asılarak, sürüklenerek ve parçalanarak ölüme mahkûm edildiler. Campion'ın 1 Aralık'ta Tyburn'deki idamından önce, idam sehpasına yakın bulunan Thomas Alfield isimli bir Katoliğin naklettiğine göre, "kendisine hangi kraliçe için dua ettiği soruldu ... Sizin ve benim kraliçem olan Elizabeth için diye cevap verdi. Ve kusursuz bir Katolik olduğunu göstererek, uysal ve tatlı bir şekilde ruhunu Kurtarıcı'nın ellerine teslim etti."[49]

Campion'ın aksine Persons tutuklanmaktan kurtuldu ve Kıta'ya kaçtı. Eylül 1581'de Cizvit Tarikatı'nın liderine şöyle yazdı: "Âlim yahut burjuva beyefendisi kisvesi altındaki bir rahiple, Cambridge'deki bütün kolejleri gizlice yokladım ve kasabaya çok uzak olmayan yerden ona yardım sağladım. Birkaç ay içinde Rheims'a [papaz okuluna] yedi uygun genç gönderdi."[50] Walsingham'ın, Cambridge'i "gizlice yoklayan" Katolik rahibin kimliğini bildiğine dair bir delil olmasa da (kimliği hala tespit edilememiştir) o da kendi ajanlarıyla Rheims papaz okuluna başarılı bir şekilde hulul etmişti. Robert Persons, Walsingham'ın amacı için "içimize casuslar ve hainler göndererek, aramızda fitne çıkarmak" diye yazmıştı. Rheims'a soktuğu ilk casus, Cambridge mezunu Richard Baines, 1579'da okula varmış ve 1581'de bir Katolik rahip olarak mezun olmuştu.[51]** Baines sonradan, okuldaki kuyuyu zehirleme girişimi başarısız olmasına rağmen, "memnuniyetsizliğe sevk edilmeye müsait olan daha genç öğrencilerin arasına hulul etme imkânı buldum" demişti. Baines'in çöküşü, 1582'de bir başka öğrenciye, Walsingham hesabına çalışması için 3,000 gümüş rüşvet vermeyi deneyince geldi. Öğrenci durumdan Dr. Allen'ı haberdar etti ve Baines bir sonraki yılı hapiste geçirdi.[52] Okul öğrencilerini zehirleme planının Walsingham tarafından onaylanıp onaylanmadığı bilinmemektedir.

Walsingham'ın, Rheims ve papaz okuluna gitme planı yapan Cambridge öğrencileri hakkında istihbarat edinmek için Baines'in yerine angaje ettiği ajanlardan birinin de, henüz öğrenciyken casusluğa başlamış, Corpus

* Priest hole: İngiltere'de Katoliklere zulmedilen dönemlerde Katoliklerin evlerinin altında, Katolik rahiplerinin saklanmaları için hazırlanmış gizlenme yerleri. (ç.n.)

** Baines lisans eğitimini Christ's College'da, lisansüstü eğitimini de Gonville & Caius College'da almıştı.

Christi College mezunu, şair ve oyun yazarı Christopher Marlowe olması muhtemeldir. Marlowe'u angaje eden kişi muhtemelen Walsingham'ın başyardımcılarından biri olan Nicholas Faunt idi. Faunt gibi Marlowe da Canterbury'deki King's School'da ve Corpus Christi'de eğitim görmüştür. İkisi de, Elizabeth'in ilk Canterbury Başpiskoposu olan, Corpus'un eski rektörü Matthew Parker'ın sağladığı burstan faydalanmışlardı.* Faunt 1578'de Walsingham'ın başyardımcılarından biri olmuş ve Kıta'da icra edilen pek çok istihbarat operasyonunda yer almıştı.[53] Marlowe 1584'te lisans derecesini almış ve lisans üstü eğitimine başlamıştı. Yiyecek ve içecek için yapılan harcamaların kaydedildiği Corpus Christi Yemekhane Defteri, 1585'ten itibaren okula devam durumunun düzensiz hale geldiğini ve orada bulunduğu vakitlerde yaptığı harcamanın da gözle görülür oranda arttığını göstermektedir.[54] Devam durumu ve harcamalarının kaydı, onu Cambridge'deki öğreniminden uzaklaştıran ücretli bir işte çalıştığına delalettir. Bu durumda, Walsingham'ın gizli servisindeki kariyeri 1585'te başlamış olmalıdır. Kayıtlı tek delil, 29 Haziran 1587'de Özel Konsey tarafından Cambridge'e yollanan, onun itibarını savunan ve Majestelerinin hizmetinde yurtdışında bulunduğu süre boyunca yaptığı devamsızlığın lisansüstü diplomasını almasını geciktirmemesini sağlama amacı taşıyan bir mektuptur:

> Christopher Morley'in [Marlowe] deniz ötesinde Reames'e [Rheims] giderek orada kalmak niyetinde olduğu bildirilmişken, Lordlar onun böyle bir niyeti olmadığını bildirmeyi uygun görmüşlerdir, hatta kendisi bütün faaliyetlerinde usule uygun ve gizlilikle hareket etmiş, bu surette Majestelerine iyi hizmetlerde bulunmuştur ve sadık çalışmaları için ödüllendirilmeyi hak etmiştir: Lordlar, onun hakkındaki dedikoduların her yola başvurularak yalanlanmasını ve bir sonraki eğitim döneminde alması gereken dereceye yükseltilmesini rica ederler. Çünkü ülke çıkarlarıyla ilgili meselelerde görevlendirilen kişilerin, bu işler hakkında bilgisi olmayanlar tarafından itibarsızlaştırılması Majestelerini memnun etmez.[55]

Özel Konsey, Marlowe'un Rheims'a yerleşip, papaz okulunu araştırma amaçlı istihbarat görevini terk ettiği yönündeki asılsız söylentileri ortadan kaldırmaya çalışmıştı. Marlowe gibi Cambridge mezunu olan, papaz okuluna sızabilmeyi başarıp, içindekileri zehirlemeye çalışan Richard Baines, Marlowe'u iyi tanıdığını iddia etmişti. Ancak sonradan güvenilmez bir arkadaş olduğunu gösterecekti.[56]

---

* Corpus Christi Âlimler Defteri, önceden Goinville & Caius College'da bulunan Faunt'un 1573'te Corpus'a geldiğini ortaya koymaktadır. Yeme içme harcamalarının kaydedildiği Yemekhane Defteri, Faunt'un, Şubat 1573 sonlarından Mart 1577 başlarına kadar dört yıldan fazla süre okulda bulunduğunu göstermektedir. (Cambridge, Corpus Christi College Arşivleri.)

1580'lerin ortalarındaki iki büyük komplo olan 1583'teki Throckmorton Komplosu ve 1586'daki Babington Komplosu, Elizabeth'in hayatına yönelik tehdidin, Papa tarafından finanse edilen suikast timlerinden değil, Mary Stuart'ın İngiltere'deki Katolik taraftarları ve onların yabancı destekçilerinden geldiğini çarpıcı şekilde ortaya koymuştu. Bu komplolardan ilkine ismini veren genç İngiliz Katolik Francis Throckmorton, "İskoç Kraliçesi'ne mektup getirip götüren özel bir ulak olduğuna dair Majesteleri Kraliçe'ye verilen gizli istihbarat" sonrası Kasım 1583 başlarında tutuklanmıştı.[57] İstihbaratın kaynağı, iki yıl kadar önce Throckmorton'ı Mary ve İngiliz destekçileri arasındaki gizli yazışmaları yürütmesi için kullanmaya başlayan Londra'daki Fransız elçiliği idi. Büyükelçi Michel de Castelnau ayrıca Mary'nin Fransa'daki destekçileriyle haberleşmesi için kendi diplomatik kuryesini kullanmasına da izin veriyordu. 1583 yılı baharında, "Henri Fagot" takma adını kullanan elçilikteki bir rahip, Walsingham'a Fransızca yazılmış istihbarat raporları göndermeye başladı.* 29 Nisan'da şu haberi vermişti: "Throckmorton büyükelçinin evinde yemek yedi. Hâlihazırda, büyükelçinin hesabından İskoçya Kraliçesi'nde 1,500 gümüş gönderdi."[58] "Fagot", Mayıs ayında, Throckmorton ve Katolik Northampton Kontu Henry Howard'ın düzenli olarak gece karanlığında Mary'nin yazışmalarını elçiliğe teslim ettiklerini yazmıştı:

> Size ayrıca tavsiyem, eğer arzu ederseniz, büyükelçinin kâtibiyle dostluğumu öyle ilerlettim ki, kendisine belli bir miktar para ödersek bana elçinin, İskoçya Kraliçesi hakkındaki faaliyetleri ve onunla yazışırken kullandığı şifre de dâhil olmak üzere, her şeyini haber verecektir. Siz, ekselansları ona [Mary'ye] gönderilen paketleri inceledikten sonra, içine kimse fark etmeden başka şeyler de koyabileceğini bana söyledi...
>
> Aciz ve sadık hizmetkârınız
> Henri Fagot[59]

Söz konusu "kâtip", Londra doğumlu elçilik kâtibi Laurent Feron idi ve Walsingham'ın ajanı Walter Williams'ın Fransız diplomatik kuryesinin içeriğine erişimini sağlamıştı. Williams, Walsingham'a, Feron'un "sadece şerefinin lekelenmesini değil, ölümü de" göze aldığını bildirmişti.[60]

* "Fagot"nun kimliği henüz kesinleştirilememiştir. *Giordano Bruno and the Embassy Affair* (Giordano Bruno ve Elçilik Olayı) kitabının 1991'deki ilk baskısında Bossy, "Fagot"nun kimliğini, o dönem Londra'da yaşayan ama sonradan Roma'da sapkınlık suçu yüzünden kazığa bağlanıp yakılan İtalyan Dominiken keşişi, filozof, matematikçi, astrolog ve astronom Giordano Bruno olarak açıklamıştır. 2002'de yayımlanan üçüncü baskıda ise Bossy "çok emin değildir" ve "kitabın temelini oluşturan kimlik tespiti kesin değil" diye yazmıştır. (Bossy, *Giordano Bruno and the Embassy Affair*, 3. Baskıya önsöz, s. xiii.)

Lord Henry Howard vatana ihanetten yargılanmadığı için talihliydi. Elizabeth'in sarayından bilgi sağlaması karşılığında, 1582'den 1584'e kadar İspanyol elçisi Mendoza'dan para almıştı. Kendisinden şüphelenildiği için toplamda beş kez tutuklanmıştı ve her seferinde Burghley'e yazıp, Elizabeth'e olan sadakatini bildirmesini istemişti.[61] Mendoza'yla birlikte komplo kuran Throckmorton aleyhindeki deliller ise daha bağlayıcıydı. Walsingham onu izletmeye başladıktan sonra, Kasım 1583'te Londra'daki evinde tutuklandı. Evinde "yabancı kuvvetlerin çıkmasına elverişli" limanlar gibi detayları da içeren, suçunu işaret eden belgeler bulunmuştu. Throckmorton suçunu itiraf etmeyi reddedince, "meselenin aslını öğrenmek için işkenceye başvurma" izni çıkarıldı. 16 Kasım'da Londra Kulesi'ndeki sorgu sırasında işkence tahtasının kullanılmasıyla ilgili kısa resmî kayıtta Throkcmorton'ın "çok olmasa da biraz kıstırıldığı" yazılıdır. Throckmorton hiçbir iddiayı kabul etmemiş ve bir iskambil kartının arkasında Kule'den gizlice Mendoza'ya ulaştırdığı şifreli mesajda, arkadaşlarını ele vermektense bin kez öleceğinin sözünü vermişti. Walsingham, iki gün sonra Kule'ye yeni işkence iznini gönderirken şu tahminde bulunmuştu: "Sanırım bir önceki işkencenin ızdırabı, işkence tahtasını kullanmaya ihtiyaç kalmadan onu hiç olmadığı kadar itaatkâr yapacaktır." Throckmorton, tekrar işkence yapılmasına ihtiyaç duymadan, Londra'daki İspanyol elçisine gelip giden mektupları taşıdığını ve Mary Stuart ile Fransız elçiliği arasındaki gizli yazışmaları yürüttüğünü kabul etti. Ayrıca Guise Dükü komutası altında, İspanyol Hollandası'ndaki kuvvetlerle ve Katolik İngiliz soylularının desteğiyle İngiltere'nin istila edilmesine yönelik planları da ifşa etti. Throckmorton, 21 Mayıs 1584'te Belediye Binası'nda yapılan duruşmada vatana ihanetten suçlu bulundu. 10 Temmuz'da Tyburn'de asılarak, sürüklenerek ve parçalanarak idam edildi.[62]

Kısa zaman sonra, muhtemelen Walsingham'ın girişimiyle,[63] vatan hainliğine karşı bir silah olarak işkenceyi meşru gören, *Francis Throckmorton tarafından Majesteleri Kraliçe ve ülkeye yönelik yapılan ve girişilen hainliklerin ortaya çıkarılması* başlıklı bir propaganda broşürü yayımlandı. Ayrıca bu broşür, vatan hainliğini ortaya çıkararak alt etmede "gizli istihbaratın" rolünü öven ve nasıl kullanılmış olduğuna dair bazı açıklamalarda bulunan, İngiliz tarihindeki ilk resmî yayındır. Throckmorton'ın Mary Stuart'a kuryelik yaptığı istihbaratıyla, "ileride onu itham etmek için daha geçerli deliller bulunabilir" denilerek ilk başta harekete geçilmemişti. Broşüre göre Throckmorton, "benim için dünyadaki en kıymetli şey … O'na hizmetimde başarısız olduğum için, asılsam da umurumda değil"[64] dediği İskoçya Kraliçesi Mary'yi yüzüstü bıraktığı için çok üzgündü.

Ancak broşürde, Throckmorton'ın idam edilmeyi beklerken "merhametli hükümdarım Elizabeth" diye hitap ettiği kraliçeye, "işlediğim büyük ve ağır suçtan ötürü siz Majesteleri'nin yasaları gereği adil şekilde yargılanıp hüküm giymiş bulunmaktayım" itirafında bulunduğu ve "bilindik lütuf ve merhametinizden bir damla" ifadeleriyle kraliçeden affedilmeyi talep ettiği bilgisi gizlenmişti. Suçunu hafifletmek için "dizginlenemeyen gençliğin ihtiyatsız gözü karalığını" bahane etmişti.[65] Mektubun kraliçeye gösterilmemiş olması muhtemeldir.

Resmî propaganda, Throckmorton'ın vatan hainliğine odaklansa da, gerçekte onun rolü, İspanya ve Fransa'da kurulmuş daha büyük bir komplonun destekleyicisi hükmündeydi. 1583'te Fransız diplomatik kuryesine erişmesinden ve Throckmorton'ın itiraflarından önce, Walsingham, Elizabeth'e yönelik başlıca tehdidin İskoçya'dan gelebilecek Katolik yanlısı bir istila hareketi olacağı düşüncesindeydi. İstihbarat ve sorgulamalar sonucu, asıl istila tehdidinin, Sussex ve Cumbria kıyılarına çıkacak olan, İspanya tarafından finanse edilen ve Guise Dükü komutasında olan bir ordu olduğu ortaya çıkmıştı.[66] İspanyol elçisi Don Bernardino de Mendoza, Throckmorton Komplosu sonucu İngiltere'den sınır dışı edilmişti. Mary'nin Fransız elçiliği aracılığıyla yaptığı yazışmalardan ve diplomatik kuryesinin içeriğinden elde edilen istihbarat sonucu faaliyetleri büyük oranda ifşa olan Castelnau'nun ise ülkede kalmasına izin verildi. Burghley ve Walsingham, Fransa ve İspanya'yla savaşa sebebiyet vermemek için temkinli davranıyorlardı. Ancak İspanya'yla savaş 1585'te başlayacaktı.[67]

Walsingham ve Burghley'in, Mary Stuart hayatta olduğu sürece Elizabeth'in tahttaki konumunun asla emniyette olamayacağına yönelik uzun zamandır sahip oldukları kanaat, Throckmorton Komplosu'yla daha da güçlendi. Throckmorton'ın idamından sonra yayımlanan propaganda broşürü, onu Mary'nin yılmaz bir destekçisi olarak gösterirken, ölümden kurtulmak için Elizabeth'e son dakikada sadakatini yenilemesini gizlemişti. Komplo, Mary'nin Elizabeth'i tahttan indirmek yahut öldürmek için yapılan girişimlere dahli olduğunu ispatlayamamıştı. Bunu ilk sağlayan olay, ismini Mary'nin eski uşağı ve sadık destekçisi, Katolik komploculara başı Anthony Babington'dan alan 1586'daki Babington Komplosu oldu. Komplo; ajanlar, ikili ajanlar ve kod kırma faaliyetlerinin bir arada kullanıldığı, Walsingham tarafından yürütülen başarılı bir istihbarat operasyonu sonucu ortaya çıkarılmıştı. İkili ajanların en önemlisi, hem William Allen'ın İngiliz rahiplerini eğittiği papaz okulunda (o vakitler Douai'de faaliyet gösteriyordu) hem de Roma'daki İngiliz Koleji'nde eğitim görmüş Katolik Gilbert Gifford idi. Gifford, Mary'nin Paris'teki ajanı Thomas

Morgan, Londra'daki Fransız elçisi Baron de Châteauneuf ve Mary arasında kurye olarak görevliydi. Aralık 1585'te Rye'a iner inmez tutuklandı ve kendisini ikili ajan olarak angaje edecek (eğer hâlâ angaje edilmediyse) olan Walsingham tarafından sorgulanmak üzere Londra'ya götürüldü. Gifford, Mary'nin mektuplarını Fransız elçiliğinden alıp, mektupları küçük delikli bira fıçıları içinde Charley'de ev hapsinde bulunan Mary'ye gizlice ulaştıran bira ustasına (Walsingham'ın adamıydı) teslim etmeden önce Walsingham'ın ekibi tarafından kopyalanarak deşifre edilmesine müsaade etmeyi kabul etti.[68] Châteauneuf, sonradan III. Henri'ye şöyle bildirecekti: "İskoçya Kraliçesi ve başlıca hizmetkarları, Gifford denen adama çok itimat ettiler ... ve bu sebeple o kraliçenin sonu geldi."[69]

Walsingham için çalışan bir başka önemli ikili ajan da, Cambridge'deki Christ College'ın eski öğrencisi ve Marlowe'un arkadaşı olan Robert Poley idi.* Poley, Babington'ın maiyeti arasına Katolik destekçisi kisvesi altında hulul etmeyi başarmıştı. Öylesine göze girmişti ki, Babington onu yakın bir dost olarak kabul etmiş ve ona bir elmas yüzük hediye etmişti. Babington ve komplonun işbirlikçileri, 2 Haziran 1586'da "Poley'in bahçesi" (aslında bir evin bahçesine, kraliçenin Habercileri'nden biri tarafından onun kullanması için el konulmuştu) olduğunu düşündükleri yerde toplanıp yemek yediler. Bir seferinde Poley, Babington'ın bir kısım evrakını kopyalarken ona yakalanmış ama bir şekilde onu şüphelendirmemeyi başarmıştı. Babington yakalandıktan sonra Poley tarafından ihanete uğradığından şüphelenmişti ama onun böyle bir ihanette bulunabileceğine inanmamıştı. Poley'e şöyle yazmıştı: "Elveda sevgili Robyn, eğer sandığım gibi bana sadık kaldıysan. Eğer bana sadık kalmadıysan, elveda *omnius bipedum nequissimus* [iki ayaklı yaratıkların en alçağı]."** Muhtemelen Babington Komplosu zamanlarında, Poley, kendi gibi Cambridge mezunu olan ve yine kendi gibi Walsingham tarafından angaje edilmiş Christopher Marlowe'la yakın ahbap olmuştu. Baines gibi, Poley de güvenilmez bir arkadaş olduğunu gösterecekti.[70]

Mary'nin yakalanan yazışmaları hem kendinin hem Babington'ın akıbetini belirledi. 6 Temmuz'da Babington ona şifreli bir mektup yollayarak "tahtı gasp eden Rakibinin" (I. Elizabeth) "gönderilmesi" (suikastı) için ondan onay istedi: "Hepsi özel arkadaşlarım olan, Katolik davası ve siz Majesteleri'nin hizmeti için hevesli altı asil adam bu trajik infazı yerine

* Marlowe ve Poley'in ne zaman arkadaş oldukları meçhuldür.

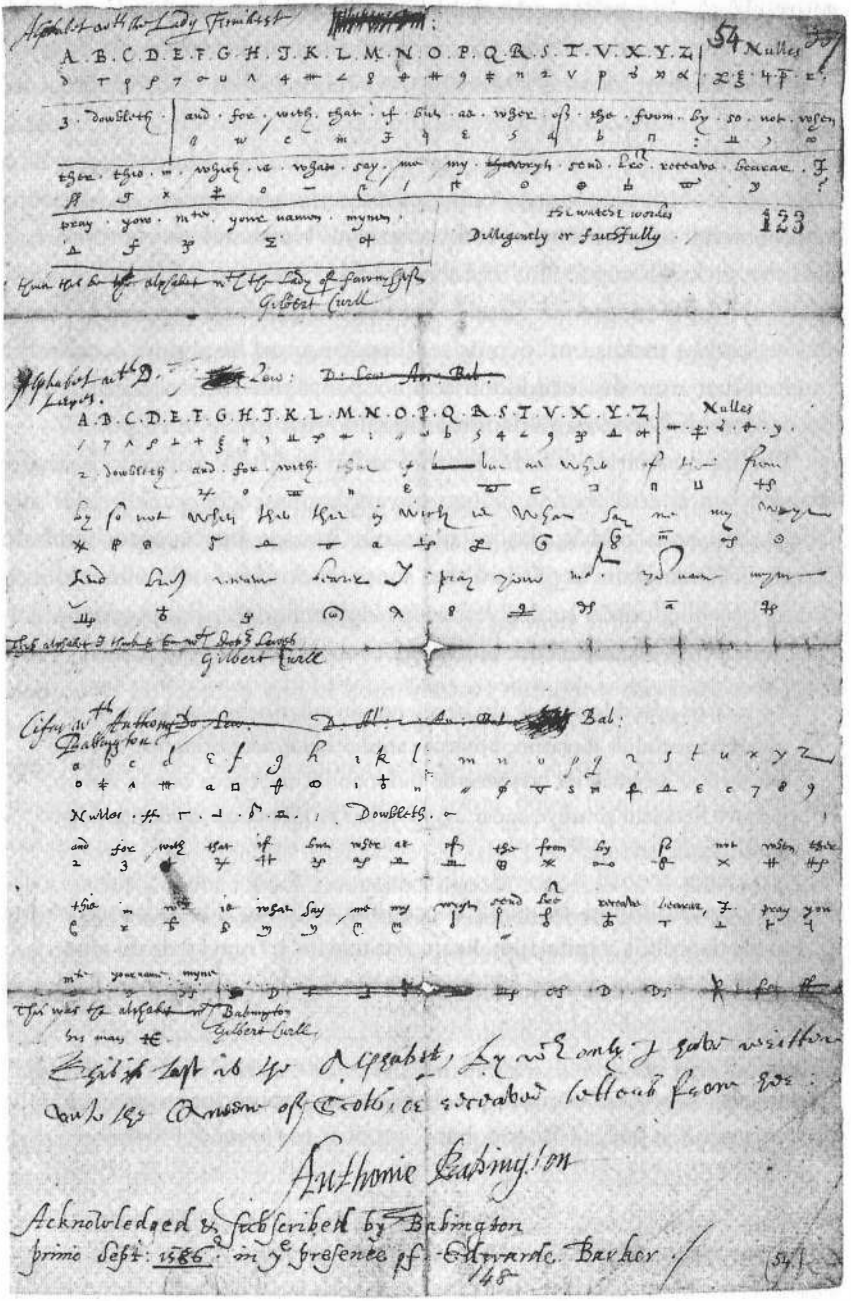
** Sinsi Poley sonradan Christopher Marlowe'un öldürülmesinde de hazır bulunmuştu. Bkz. Aşağıda, s. 203-4 (Honan, *Christopher Marlowe*, s. 145–6. Riggs, *World of Christopher Marlowe*, s. 143–5, 150, 154, 257. Nicholl, *The Reckoning*, s. 185–7.)

getirecekler". Avrupa'dan gelecek bir Katolik istila kuvveti Mary'nin sadık İngiliz taraftarlarından destek görecek ve Babington bizzat kendisi Mary'yi ev hapsinden kurtaracaktı.[71] Mary'nin, 17 Temmuz'daki cevap mektubunu teslim alan ve kim olduğu Mary tarafından bilinmeyen bir kurye, mektubu derhal Phelippes'e iletti. Mary cevabını tedbirli bir üslupla yazmış ama yeterince tedbirli olamamıştı. Suikasta resmen onay vermese de, düpedüz vatan hainliği olan bu öneriyi reddetmemişti. Hatta suikast planını merak etmiş ve şöyle sormuştu: "Bu beyler ne şekilde hareket etmeyi planlıyorlar?" Mary, ayrıca, Babington'ın Katolik inancına ve kendi davasına olan "hevesini ve katıksız tutkusunu" övmüş ve Throckmorton Komplosu'ndan sonra İngiltere'den sınır dışı edildikten sonra İspanya'nın Paris elçisi olan Don Bernardino de Mendoza'ya danışmasını salık vermişti.[72]

Phelippes, Mary'nin Babington'a yazdığı mektubu kopyalayıp deşifre ettikten sonra, artık vatana ihanetten yargılanması için gerekli delili sağladığından emin olarak, deşifre metninin üzerine bir darağacı sembolü çizmişti. Walsingham'la görüştükten sonra, mektubun orijinaline, komplodaki işbirlikçilerinin ismini vermesini sağlamak üzere Babington'ı aldatmak için şifreli bir sahte ilave eklemişti:

> Bu tasarıyı gerçekleştirecek altı beyefendinin adlarını ve vasıflarını öğrenmekten mutluluk duyarım, böylece şahıslar hakkındaki bilgime dayanarak ihtiyaç duyulan ek tavsiyelerde bulunabilirim. Ayrıca zaman zaman, sizin ve herkesin şimdiye kadar ayrı ayrı kat ettiği mesafe hakkında bilgilendirilmek isterim.[73]

Kod kırma tarihinde bu şekilde yapıldığı bilinen ilk aldatma budur. Üzerinde değişiklik yapılmış mektup, Babington'a, "mavi paltolu gösterişsiz bir uşak" tarafından teslim edilmişti. Babington farkına varmamış olsa da hizmetçi, kriptanalist olmasının yanında artık tecrübeli bir ajan sevk ve idarecisi de olan Phelippes'in elemanıydı. Babington, uşağa, cevabını aynı gün göndereceğini söylemiş ancak göndermemişti. Babington'ın paniğe kapılıp firar etmesinden korkan Walsingham, zor bir karar vererek Phelippes'e şöyle yazmıştı: "Elimizde adamın kendisi olmamasındansa cevap olmaması yeğdir diye düşündüm." 14 Ağustos'a kadar Babington ve komplodaki işbirlikçileri tutuklanmıştı. Eylül ayında yargılandılar, vatana ihanetten ölüm cezası aldılar ve idam edildiler. İntikam hırsıyla dolan Elizabeth, Burghley'den idamların özellikle ızdıraplı olduğundan emin olmasını istemişti. Burghley, asılarak, sürüklenerek ve parçalanarak öldürülmenin korkunç detaylarından bahsetmeden, halka açık idamların "süresini uzatmaya" yönelik mevcut metodun olabildiğince dehşetli olduğu cevabını vermişti.[74]

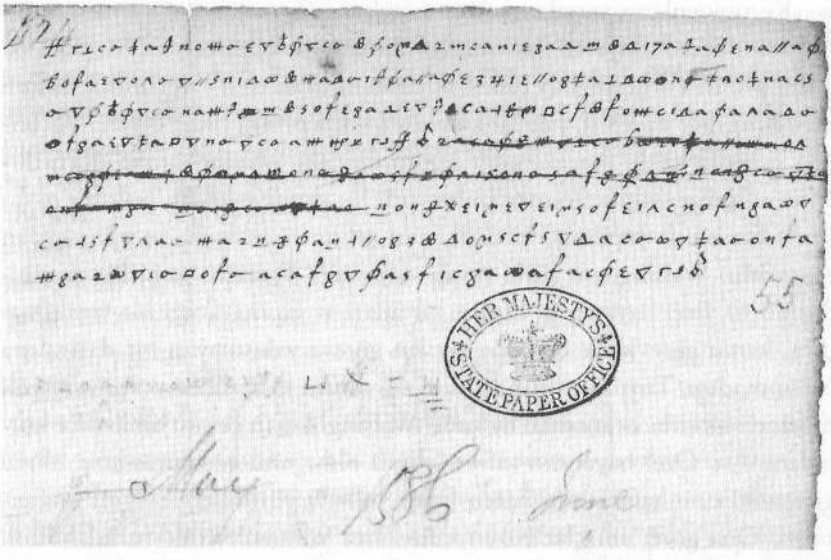

Anthony Babington'ın "hepsi özel arkadaşlarım olan … altı asil adam bu trajik infazı yerine getirecekler" diyerek, I. Elizabeth'e karşı suikast düzenlemek için onayını istediği İskoçya Kraliçesi Mary'ye gönderdiği, deşifre edilmiş mektup.

Komplocuların yargılanması sırasında, iddia makamı, Mary Stuart'ın "bu hainliklere isteyerek izin verdiği" hükmünü bildirmişti.[75] Kendisi de Ekim ayında Fotheringhay Kalesi'nde vatana ihanetten yargılandı. Masum olduğuna dair ifadeleri, yakalanan yazışmalarla ortaya çıkan deliller yüzünden geçersiz kaldı. Ancak, şahit konumundaki Walsingham'ın dürüstlüğünü sorgulayabilme fırsatını bulmuştu. Bu şimdiye kadar, açık bir mahkeme esnasında yapılmış, bir istihbarat şefine yönelik ilk ve tek meydan okumadır. Walsingham şöyle cevap vermişti: "Tanrı ve tüm dünya şahidimdir ki, özel hayatımda dürüst bir adamın yapmayacağı bir iş yapmadım, kamu görevimde de bana verilen göreve yakışmayan bir davranışta bulunmadım. Tanrı huzurunda itiraf ediyorum ki kraliçesinin güvenliğini düşünen biri olarak meraklı oldum." Walsingham'ın cevabı dikkatlice kurgulanmıştı. Özel hayatının saf ve lekesiz olduğunu açıklamış ama ulusal güvenliğin muhafazasının bazen farklı yollarla yürütülebileceğini ima etmişti. Ona göre, amaçlar bazen sahtekârca yöntemleri meşru kılabilirdi. Ne Mary, ne de onu yargılayan komisyon Walsingham'ın, Elizabeth'in hizmetinde gösterdiği "merakının" ("vesveseci oluşunun"), Mary'in mektubuna, onu mahkûm ettirecek sahte bir bölüm eklenmesine onay vermesine sebep olduğunu bilmiyordu. Komisyona sunulan mektup da, Mary'nin Babington'a gönderdiği ve Phelippes'in eklemesini içermeyen bir başka evrakta sahtecilik örneği idi.[76] Walsingham'ın, mahkemeden bir idam hükmü elde edebilmek için evrakta sahteciliğe başvurması, İngiliz istihbarat tarihinin itibarını zedeleyen ve benzeri olmayan bir olaydır.

Elizabeth, Mary'nin idam hükmünü, aylarca geciktirdikten sonra 1 Şubat 1587'de imzaladı ama hükmün infaz edilmesi niyetinde değildi. Şahsî sorumluluktan kurtulmak için, Mary'nin sessizce ortadan kaldırılmasını tercih ederdi. Ancak Burghley, kraliyet hükmünün, kraliçeye haber verilmeden derhal Fotheringhay'e gönderilmesini sağladı. Walsingham, kaleye uşak kılığında giden ve baltasını bavulunda gizlemiş olan celladı bizzat kendisi seçti. Elizabeth'e, idam hükmünün kaleye teslim edildiği haberi verilmeden önce Mary ölmüştü. Elizabeth, öfkeyle, ilk kez Burghley'i huzurundan kovdu.[77] Ancak Mary'nin Babington'la yazışmalarını deşifre eden Phelippes'e övgüler düzmüş ve ona yıllık 100 mark (günümüz parasıyla yaklaşık 10,000 pound) maaş bağlamıştı. Walsingham, Phelippes'e "kraliçenin sizin hizmetinizi ne kadar takdir ettiğine inanamazsınız" demişti.[78]

Mary'nin, 8 Şubat 1587'de Fotheringhay Kalesi'nde (sonradan yıkılmıştır) gerçekleşen idamı, İspanyol istilası tehdidini azaltmaya yaramamıştı. Ocak 1586'da II. Felipe, okyanuslar baş kaptanı Santa Cruz Markisi'ne, bir istila planı hazırlaması talimatını verdi. Plan, Nisan 1586'da, Felipe'nin

Walsingham'ın baş kod kırıcısı Thomas Phelippes tarafından, Mary'nin Babington'a cevaben yazdığı şifreli mektuba yapılan ve "bu altı adamın isimlerini ve vasıflarını" bildirmesini isteyen sahte ilave.

görmesinden sadece günler sonra Walsingham'a ulaştı. Bu müthiş istihbaratın kaynağı, Walsingham'ın ajanı Antony Standen idi. Kendisi, Floransa'ya yerleşerek "Pompeo Pellegrini" adını almış bir İngiliz Katolik muhaciriydi. Standen'ın ajanlık yapmaktaki gerekçesi hâlâ bilinmese de İngiltere'nin İspanya tarafından din adına işgal edilmesine, Katolik olmasına rağmen, razı olmaması muhtemeldir. Floransa'da, İngiltere'ye yönelik İspanyol siyaseti konusunda mükemmel bir istihbarat kaynağı olan, Toskana'nın Madrid elçisi Giovanni Figliazzi'yle ahbap olmuştu.[79] Standen ilk etapta yüz gümüş ödeyerek, Santa Cruz Markisi'nin güvendiği bir uşağının kardeşini angaje etmişti. Lizbon'dan İspanyol diplomatik kuryesi vasıtasıyla Standen'a mektup göndermekteydi. Standen, Walsingham'a şöyle yazmıştı: "Düzgün bir adam ve iyi yazıyor."[80] Kardeşler Felemenkli idi ve muhtemelen para kazanmanın yanında Hollanda Ayaklanması'nı gizlice desteklemek için bu işi kabul etmişlerdi.

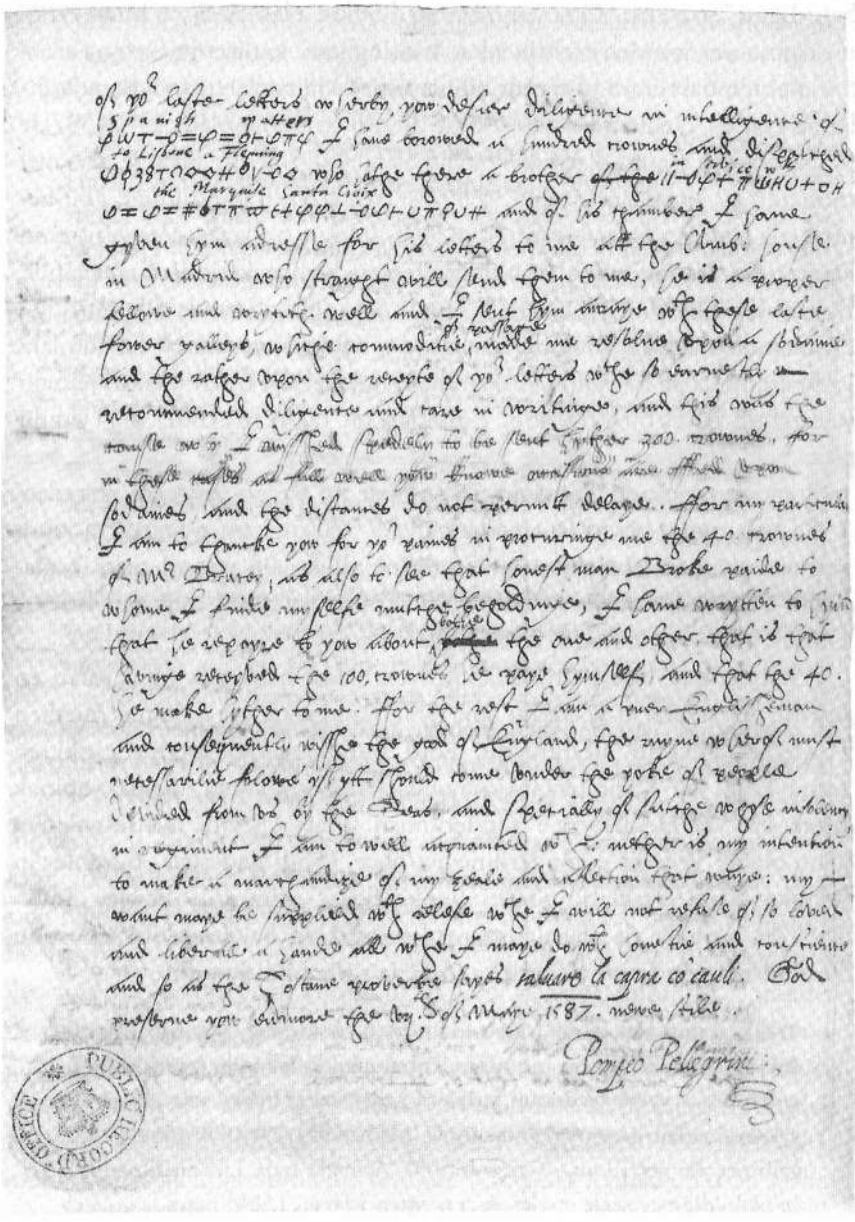
Nisan 1587'de, Standen'a, muhtemelen Lizbon'daki ajandan gelen istihbarat sayesinde İngiliz korsanı Francis Drake, "İspanya Kralı'nın sakallarının ucunu yakmış", Cádiz limanındaki İspanyol filosuna saldırarak Armada'nın yola çıkmasını geciktirmiş ve Walsingham'ın Standen'a övünerek söylediği gibi "onlardan hiç korkmadığımızı" göstermişti. Walsingham, ona, Drake'in baskın sırasında "otuz büyük gemiyi yakıp iki kalyon

hatırdığını" yazmıştı. Ona isminin baş harfleri olan A B'yle hitap ettiği mektubunda, Standen'ı tebrik eden Walsingham, kraliçenin lütfuna mazhar olacağından emin olmasını bildirmişti: "Majesteleri gönderilen istihbaratı çok iyi karşıladı ve aynı şekilde devam etmesini diledi..."[81] 1587'de Walsingham'a ulaşan, İspanya donanmasındaki gemilerle birlikte personel mevcudu ve ikmal durumunu içeren ve Armada'nın korkulduğu gibi henüz yola çıkmaya hazır olmadığının anlaşılmasını sağlayan detaylı listenin kaynağının Lizbon'daki ajan olduğu hemen hemen kesindir.[82] Bu rapor, Başkan Dwight D. Eisenhower'ın Soğuk Savaş'ın başlarında dile getirdiği, düşmanın (o zaman Sovyetler Birliği idi) "sahip *olmadıkları*" hakkındaki istihbaratın da en az sahip oldukları hakkındaki bilgi kadar önemli olduğu vecizesinin güzel bir örneğidir. Korkulan bir rakip hakkında bilgi sahibi olmamak her zaman rakibin gücünün abartılmasına yol açar.[83] En başta Standen sayesinde, Walsingham 1587'de bu hataya düşmedi. Standen, 1588 baharında, bizzat İspanya'ya giderek Walsingham'a doğrudan rapor verme imkânına kavuşmuştur. Kendisine yıllık 100 pound maaş bağlanarak ödüllendirilmiştir ki Babington Komplosu'ndaki rolü için Gilbert Gifford'a da aynı miktarda maaş bağlanmıştı.[84]

Standen'dan başka, Armada'nın hazırlıkları hakkında bilgi veren en önemli ajan, daha az gösterişli ama aynı oranda çok yer dolaşmış Stephen Powle idi. Oxford mezunuydu, Lord Burghley'in hizmetine girdikten sonra Dük Jan Kazimierz'in sarayında Burghley adına ajanlık yapmak üzere 1585'te Heidelberg'e gönderilmişti. Mart 1587'de Walsingham'ın ajanı olarak Venedik'e gönderilmeden önce, kendi ifadesiyle, Burghley'in "Almanya'daki ayakları, gözleri ve kulakları" olmuştu. Powle, Aralık 1587'de, Armada'yla alakalı İspanyol hazırlıkları hakkında ilk raporunu Venedik'ten göndermişti.[85] Şubat 1588'de şöyle bildiriyordu:

> Aralık ayının son günü İspanya'dan gelen mektuplar, Portekiz kıyısındaki St. Vincent Burnu yakınlarında bulunan kırk İngiliz gemisinin büyük hasarlar vermeye devam ettiklerini söylüyor. Hiçbir İspanyol gemisi yakalanmadan geçememekteymiş ve hâlihazırda 250,000 gümüş sikke ganimet ele geçirilmiş. Ayrıca Katolik Armada hala Lizbon limanında ve olabildiğince acele etseler de, en erken Mayıs [1588] başında yola çıkabileceği düşünülüyor. Çok kuvvetli olduğu, çok sayıda asker ve ikmal malzemesine sahip olduğu ve bütün mürettebatın İngiltere'nin istilasında kullanılacağı teyit edildi.[86]

Kısa süre sonra Poley, Walsingham'a, Madrid yönetiminin "çok acele edip, kış zorluklarında denize açılmaları halinde, bütün armadayı denizde kaybetme riskinin kaçınılmaz olacağı" kanaatine vardığı istihbaratını

Walsingham'ın ajanı, sürgündeki İngiliz Katolik Anthony Standen'ın ("Pompeo Pellegrini" takma adlı), İspanyol Armadası'nın komutanı olan Büyük Amiral'in sekreterinden istihbarat elde etme planlarını bildirdiği Mayıs 1587'deki kısmen şifreli raporu.

ulaştırmıştır.[87] Armada, Powle'un tahmin ettiği gibi Mayıs 1588'de denize açıldı. Komutanı Santa Cruz'un ölümünün ardından, Powle'un isabetli şekilde bildirdiği üzere, Medina Sidonia Dükü komutan tayin edilmişti.[88]

Armada'nın hazırlığıyla ilgili ajan istihbaratı, sinyal istihbaratıyla desteklenmişti. Yola çıkmasından önceki birkaç yıl zarfında, Phelippes İspanyol şifrelerini Hollandalıların yardımına gerek duymadan kırabilmeye başlamıştı. Sonradan Armada'yla ilgili bir İspanyol şifresini kırmasını "bana yirmi gün mesai yaptırdı" diye hatırlayacak ve bu sözüyle, kod kırma işinin normalde daha hızlı olduğunu kastedecekti. Şifre emniyetinden şüphelenen İspanyollar sık sık şifrelerini değiştiriyorlar ve bu da Phelippes'in İspanyolların kullandıkları değişkenlerin detaylı kayıtlarını tutmasını gerektiriyordu.[89] Walsingham muhtemelen, Armada hakkında ajan istihbaratının, sinyal istihbaratından daha önemli olduğunu düşünmüştü. Babington Komplosu'na dahli olması sebebiyle elçi Mendoza'nın 1584'te sınır dışı edilmesinin ardından Londra'daki İspanyol elçiliğinin kapatılması, İspanyol diplomatik yazışmalarının yakalanamaması anlamına geliyordu. O dönem yakalanan en kıymetli İspanyol belgeleri muhtemelen Felemenk'ten gelmişti.

Armada'nın hazırlığı hakkında istihbarat raporları alan Walsingham, 1583 yılından beri Paris elçisi olan, İngiltere'nin en üst düzey diplomatlarından Sir Edward Stafford'ın ücretli bir İspanyol ajanı olduğunun da farkındaydı ve bu durumdan rahatsızdı. Yirminci yüzyılda Sovyetler hesabına çalışan başlıca İngiliz köstebekler ve Walsingham'ın kendisi gibi, Stafford da önce St. John's College ve ardından Pembroke College'da eğitim almış bir Cambridge mezunu idi. Walsingham'a olan şahsî garezi ve Paris'te biriken yüklü kumar borcu yüzünden İspanyol hizmetine girmişti. İspanyol ajanı olmadan önce, Mary Stuart'ın kuzeni Fransız Katolik İttifakı'nın lideri Guise Dükü Henri'ye, borçlarının bir kısmını kapatacak 3,000 parça gümüş karşılığında İngiliz diplomatik yazışmalarına erişim imkânı sağlamıştı. Stafford, Mary'nin Elizabeth'in taht varisi olmasına açıktan destek vermişti ve Paris'teki İngiliz Katolik komplocu Charles Arundel'le yakın ilişki içindeydi. Arundel, Ocak 1587'de, Paris'teki İspanyol elçisi Bernardino de Mendoza'yla yaptığı gizli bir görüşmede Stafford'ın casus olarak kullanılmasını Mendoza'ya önerdi. Mendoza tabii ki bu öneriyi kabul etti ve Arundel'e ilk etapta Stafford'a iletmesi için 2,000 parça gümüş verdi.* Stafford, Mendoza'ya istihbarat sağlamasının yanı sıra, Walsingham ve Burghley'e gönderdiği resmî yazılarda Armada için yapılan İspanyol

* Bütünlük arz etmeyen kaynakların sınırlaması yüzünden, Stafford'ın İspanya'yla ilk ilişkisindeki karmaşayı çözmek imkânsızdır. Mendoza'ya yaklaşmasından önce İspanya'ya kasıtlı şekilde yanlış istihbarat sağlamıştı. (*ODNB* Edward Stafford.)

hazırlıklarını önemsiz gösteriyordu. Mendoza, Madrid'e istihbarat raporlarını gönderirken kendi İngiliz kaynakları için üç kod ad kullanıyordu. Her üç ismin de aslında Stafford olduğuna dair ikna edici deliller mevcuttur. Nisan 1587'den Ekim 1588'e kadar, Mendoza'nın İngiliz casusu, ya da casusları, Drake'in Cádiz'e düzenleyeceği baskına dair erken uyarılarda bulunup, İngiliz filosunun toplanması için verilen talimatlar ve Kıta'daki İngiliz diplomasisinin detayları hakkında istihbarat verdiler. Ancak İspanyolların eline ulaşan istihbarat kısmen ya da tamamen hatalı idi. Bunun muhtemel sebebinin, "Walsingham ve diğerleri tarafından içeriğine yapılan müdahale" olduğu iddia edilmiştir.[90] Bu görüş, Walsingham'ın neden Stafford'ı Paris'ten geri çağırmadığını da açıklayabilir niteliktedir.

Haliyle, Walsingham İspanyol istila planlarındaki belirsiz değişiklikleri, düzenlemeleri ve gecikmeleri takip edemiyordu. Hollanda'nın İspanyol valisi ve istila kuvvetini temin edecek olan Parma Dükü de aynı durumdaydı. Armada'nın 122 gemisi 1588 Temmuz ayı sonlarında Land's End Yarımadası'na vardığında, Parma Dükü çoktan onlardan ümidini kesmiş ve kendi gemilerinin mürettebatını kanallarda çalışmaları için göndermişti. Parma Dükü gibi, İngiliz filosunun altmış altı gemisi de Armada'nın zamanlaması yüzünden şaşkınlığa uğramıştı. İngiliz Kanalı'ndaki kovalamacanın ardından, İngiliz filosunun ikinci komutanı Sir Francis Drake, Medina Sidonia Dükü'nün 6 Ağustos'ta Calais açıklarında demir atmasıyla, bu beklenmeyen ve felaketle sonuçlanacak karardan büyük yarar sağladı. Drake orada İspanyol filosunu bir kundak gemisi taarruzuyla dağıttı. Kuvvetli rüzgârlar Armada'yı Kuzey Denizi'ne sürüklemişti. Oradan sonra İspanya'ya dönüş için en uygun rota, İskoçya ile İrlanda kıyıları etrafından dolaşılarak yapılacak ve otuz beş geminin kaybedilmesine sebep olacak tehlikeli bir güzergâhtı.[91]

Armada'nın mağlup edilmesi Elizabeth'in hükümdarlığının en büyük zaferi ve zirve noktasıydı. Armada'nın varışının zamanlamasının yarattığı şaşkınlığa rağmen önceki birkaç yıl boyunca İspanyol istila hazırlıkları hakkında toplanan istihbaratın kıymeti tartışılmazdır. 6 Ağustos'ta Calais yakınlarında Drake'in filosuna katılan Kanal Filosu'nun komutanı Lord Henry Seymour, on iki gün sonra Walsingham'a şöyle yazmıştı: "Sizi pohpohlamak istemiyorum ama kaleminiz vasıtasıyla, bizim İngiliz donanmasındaki çoğu kişiden daha çok savaştınız."[92]

On altıncı yüzyılda Avrupa'nın en iyisi olan Walsingham'ın istihbarat sisteminin başlıca zafiyeti, onun şahsî idaresine bağımlı olmasıydı. Kayınbiraderi ve yakın işbirlikçisi Robert Beale'in yazdığına göre, 1590'da öldüğünde Avrupa genelinde emrinde kırktan fazla ajan ve "istihbaratçı"

vardı ve kıtadaki posta güzergâhlarında yazışmaları yakalayan başarılı bir şebekeyi sevk ve idare ediyordu. Walsingham, bu şebekeyi finanse edebilmek için kendi şahsî servetinin büyük kısmını harcamış ve yüklü bir borç altına girmişti.[93] 1589 yılı boyunca Walsingham, aşırı iş yükünden ve kötüleşen sağlık durumundan muzdarip olmuştu. 6 Nisan 1590'da öldü ve ertesi akşam Aziz Paul Katedrali'nin kuzey koridoruna, "benim mevkiimde görev yapan birine düzenlenmesi âdet olan törenler olmadan" diye belirttiği vasiyeti doğrultusunda defnedildi. Katedraldeki İngilizce mezar kitabesi ilk kez bir İngiliz casus şebekesi idarecisinin işlerini övüyordu:

> Yabancı ülkelerdekilerin niyetlerini bilirdi,
> Ülkesine faydalı olmak için öyle tutkuluydu,
> Düşman tehdidi ortaya çıkınca,
> Onları kendilerini bildikleri kadar iyi bilirdi.[94]

Walsingham'ın kurduğu istihbarat sistemine onun ölümünün verdiği zarar bütçe kesintileriyle birleşti. Elizabeth, Walsingham'ın yerine yeni bir bakan atamak yerine, onun sorumluluklarını hâlihazırda yoğun mesaisi olan 69 yaşındaki Burghley'e devretti. O da, İspanya'yla devam eden savaş yüzünden boşalan kraliyet hazinesi yüzünden ciddi kesintilere gitmek zorunda kaldı.[95] Walsingham'ın istihbarat ekibinin en önemli mensubu Thomas Phelippes, dış istihbarat şebekesini muhafaza etmek için, gümrük memuru olarak eline ulaşan hazine gelirlerinden bazılarına el koymuş ve babasından miras kalan Londra'daki mülkünün gelirlerini de bu işe ayırmıştı. Bu riskli strateji sonucu borçlular zindanına düştü.[96]

Walsingham'ın yurtdışındaki ajanlarından bazıları kendilerini bir anda ödenekten ve destekten mahrum halde buldular. Bunlar arasında, daha birkaç yıl önce Armada'nın hazırlıkları hakkında sağladığı istihbaratın öneminden dolayı Walsingham tarafından tebrik edilen ve kraliçenin lütfuna mazhar olacağı bildirilen Anthony Standen da vardı. Walsingham öldüğünde, Standen, İspanyolları onlar hesabına çalıştığı konusunda aldatıp, gerçekte İngiltere'ye sadakatini koruyan bir ikili ajan olmuştu. 1590'da İspanyol casusu olduğu gerekçesiyle Fransız makamları tarafından Bordeaux'da tutuklandı. Büyük yazar ve doğa bilimcisi Francis Bacon'ın ağabeyi ve Walsingham'ın bir başka eski ajanı Anthony Bacon tarafından 1591'de kurtarılana kadar, kötü şartlardaki bir hapishanede kalmıştı. Anthony Bacon da Fransa'da istihbarat faaliyeti sırasında zorluklar yaşamıştı ve uşağıyla eşcinsel ilişkiye girdiği suçlamasıyla 1586-1587 yıllarında soruşturma geçirmişti (ve muhtemelen yargılanmıştı). Standen, Bacon'ın yardımıyla İngiltere'ye sağ salim dönse de istihbarat kariyerine bir daha

dönemedi. İspanyol işverenleri onun kendilerini kandırdığını 1593'te anlamışlardır.[97*]

Walsingham'ın eski başyardımcılarından Nicholas Faunt, 1592'de, yeni angaje edilmiş istihbarat personelinin yetersizliklerinden yakınıyordu: "Tecrübeme dayanarak diyebilirim ki, bu görevde [istihbarat] bulunanların çoğunluğu zararlı kişilerdir ve son yıllarda gizlilik ve haberleşmenin gerekliliği konusunda büyük karışıklık yaratmışlardır."[98] Kendi angaje ettiği ve sıkı rakiplerine rağmen İngiliz istihbaratının herhangi bir biriminde şimdiye kadar görev yapmış yazarlar arasında en büyüğü olan Christopher Marlowe'un da karışıklık yaratmakla suçladıklarından biri olduğu kesindir. Marlowe'un casusluk tecrübesinin yazarlığına nasıl etki ettiği konusunda çok az ipucu vardır ama *Doktor Faustus'un Hayatının ve Ölümünün Trajik Öyküsü*'nde Faustus'un ruhunu şeytana satmasını tasvir ederken, aklından Richard Baines'in, mensuplarını zehirlemeyi umduğu papaz okulunda 1581'de yalan yere Katolik rahip yemini etmesinin de dâhil olduğu farklı olaylar geçiyor olmalıydı.[99] 1587'de Özel Konsey, "[Marlowe'un] bütün faaliyetlerinde usule uygun ve gizlilikle hareket etmiş, bu surette Majestelerine iyi hizmetlerde bulunmuş" olduğunu resmen tasdik etmişti.[100] Ancak 1590'ların başında artık "usule uygun ve gizlilikle" hareket etmiyordu. 1589'da, Shoreditch'te girdiği kılıçlı kavgada bir hancının oğlunun ölümüne sebep olmaktan hapse atılmış ve 1592'de bir başka kavgadan sonra "huzuru korumak için kefalete bağlanmıştı". Aynı yıl Canterbury'de bir terziye saldırmakla itham edildi.[101] Bu kavgaları kimin başlattığı meçhuldür ama Marlowe'un asabi yapısı, onu istihbarat açısından düpedüz bir ayak bağı haline getirmiştir. 1592 yılı başlarında, o zamanlar İngiliz toprağı olan Flushing'de (günümüzde Vlissingen), Richard Baines'le birlikte muhtemelen bir istihbarat görevindeyken kalpazanlıktan tutuklanmıştı. Marlowe, Baines tarafından İngiliz valiye ihbar edilmiş ama kalpazan kuyumcuyla temasa geçme sebebinin onun faaliyeti hakkında bilgi toplamak olduğunu söylemişti.[102] Marlowe'un hikayesi doğru olsa da olmasa da Baines'le araları açılmış ve bu durum İngiltere'ye döndükten sonra da devam etmişti.

Yeni araştırmalar, Marlowe'un Baines'le kavgalı olduğu dönemde, kendisi kadar meşhur olmayan çağdaşı William Shakespeare'le birlikte çalışmaya başladığına dair tartışmalı ama ikna edici kanıtlar sunmaktadır.** En

---

* Bacon'ın, hiç de şaşırtıcı olmayacak şekilde, strese bağlı hastalıklardan muzdarip olduğu anlaşılmaktadır. Walsingham önceden ona "sağlık" konusuna çok kafa yorduğunu söyleyerek hastalık hastası olduğunu ima etmiştir: "Eğer bundan vazgeçmezsen zamanla birçok sorunla karşılaşacaksın." Standen, 1604'te I. James tarafından şövalye ilan edildi.

** 1585'ten 1592'ye kadarki dönem Shakespeare'in "kayıp yılları" olarak anılagelmiştir. Bu dönemden ona dair hiçbir kayıt günümüze ulaşmamıştır.

geçerli kaynak olan *New Oxford Shakespeare*'in son baskısı (2016), muhtemelen 1591-1592'de yazılan *VI. Henry* oyunun üç perdesini Shakespeare ve Marlowe'un ortaklaşa yazdığını söylemektedir.* İşbirliği yaptıkları dönemde Marlowe, Shakespeare'e kendi istihbarat kariyerinden bahsetmiş olmalıdır. 1592'de Shakespeare tarafından yazılan *III. Richard*'ın, "istihbarat" ifadesini gizli bilgi anlamında kullanan ilk oyun olduğu sanılmaktadır.[103]** Ancak Elizabeth döneminin en büyük iki oyun yazarının iş birliği, Marlowe'un vahşi şekilde öldürülmesiyle yarım kalmıştır.

Marlowe, 18 Mayıs 1593'te, muhtemelen dinî değerlere hakaret ve ateizm suçlamasıyla Özel Konsey huzuruna çağrılmıştı ve "aksi emredilene kadar" her gün rapor vermesi emredilmişti. Birkaç gün sonra, Richard Baines tarafından ona atfedilen dine hakaret suçlamalarından günümüze ulaşan en detaylı liste olan, "Christopher Marley'in [Marlowe] din hakkında vardığı melun hükümlerine ve Tanrı'nın kelamını küçümsemesine dair görüşleri üzerine bir not" hazırlandı. Baines'e göre Marlowe, "İsa gayrimeşru bir çocuktur ve annesi de iffetsizdir" ve "İncil yazarı Aziz Yuhanna, İsa'yla yatağa girmiş ve onu Sodom'daki günahkârlar gibi kullanmıştı" demişti.[104] Baines'in "notunun" ne kadarının doğru olduğunu tahmin etmek güçtür. Katolik rahip olarak yemin etmesinin ardından Rheims papaz okulunun kuyusunu zehirleme girişimi, Baines'in aldatma ve fesat konusunda sıra dışı şekilde kabiliyeti olduğunu göstermiştir. Ancak Marlowe'a yöneltiği dini değerlere hakaret ithamı, aralarında Marlowe'un bir seferinde aynı odayı paylaştığı oyun yazarı Thomas Kyd ve meslektaşı casus Richard Cholmeley'in bulunduğu kişilerin verdikleri ifadelerle örtüşmektedir.[105]

Marlowe, Özel Konsey huzuruna çıktıktan on iki gün sonra, 30 Mayıs 1593'te, Londra yakınlarındaki Deptford'da üç sinsi şahsiyetle yediği akşam yemeğinin ardından öldürülmüştü: Ingram Frizer, Nicholas Skeres ve Robert Poley. Kraliyet sorgu yargıcının ertesi gün yürüttüğü soruşturmaya göre Marlowe, masaya gelen hesaba bozulmuştu. "Öfkeyle" Frizer'ın hançerini ondan kapıp, muhtemelen kör tarafıyla onun kafasına vurmuştu. Frizer hançerini geri kapıp, Marlowe'u sağ gözünün üzerinden bıçaklamış ve onu ölümcül surette yaralamıştı. Jüri, Frizer'ın nefsi müdafaayla hareket ettiğine hükmetmişti.[106] Yemekteki diğer üç kişinin soruşturmaya sundukları deliller güvenilir değildi. Nicholas Skeres, Essex Kontu'nun hizmetinde olsa da dolandırıcılıktan sabıkası vardı ve kısa süre önce Yıldızlı Oda'da*** "genç adamları

* *VI. Henry, Bölüm I*, ilk kez 3 Mart 1592'de sahnelenmişti.

** *III. Richard*'da Hastings şöyle diyordu: "Bizimle alakalı olup, hakkında istihbarat sahibi olmadığımız hiçbir şeye müsaade edilemez."

*** Star Chamber: VII Henry tarafından 1487'de kurulan ve 1641'de parlamento tarafından lağvedilen yüksek mahkeme. (ç.n.)

tuzağa düşürmekle" itham edilmişti. Frizer, Marlowe'un o zamanki işvereni Thomas Walsingham'ın (Sir Francis'in kuzeni) iş ortağıydı ve Skeres'le birlikte genç bir varisin "kuyusunu kazıp aldatmakla" itham edilmişti.[107] Robert Poley, Babington Komplosu sırasında Sir Francis Walsingham'la birlikte çalışırken, Sir Thomas Babington'ı tuzağa düşürmüştü. "Dolandırıcı" olduğu konusundaki birçok şikâyete rağmen, hâlâ "Majesteleri hizmetinde" dış görevlere gönderilmekteydi.[108] Marlowe'un feci sonunun, Walsingham'ın ölümünden sonra Elizabeth dönemi istihbaratı içinde ortaya çıkan rekabet ve bozulmalarla ilgili olması muhtemeldir ama daha fazla delil ortaya çıkmadan gerçeğin anlaşılması mümkün görünmemektedir.

Walsingham'ın ölümü sonrası Elizabeth dönemi istihbaratı yeniden canlandırmaya yönelik en iddialı girişim, yeni Walsingham olabileceği konusunda (ve daha birçok başka konuda) büyüklük sanrısına kapılmış olan, kraliçenin gösterişli genç gözdesi Essex Kontu (sonradan vatana ihanetten idam edilmişti) tarafından yapılmıştı. Essex'in 1592'de bir casus şebekesi teşkil etmek için Anthony Bacon'ı kendi hizmetine alması, Burghley'e doğrudan bir meydan okumaydı.[109*] Essex'in kendi kendine ilan ettiği en büyük istihbarat zaferi, 1581 yılında kraliçenin doktoru olarak görevlendirilen Dr. Roderigo Lopez'in kraliçeyi öldürmeye yönelik sözde komplosunu ortaya çıkarmasıydı. Lopez aynı zamanda Essex'in de doktoruydu ve "şerefini lekeleyen" hastalıklardan (cinsel yolla bulaşan hastalıklar olmalıdır) şikâyetçi olduğunu ifşa ettiği iddia edilmiş ve Essex'in öfkelenmesine sebep olmuştu.

Essex, Ocak 1594'te dramatik bir üslupla şöyle açıklayacaktı: "Çok tehlikeli ve vahim bir ihaneti ortaya çıkardım. Komplonun amacı Majesteleri'ni öldürmekti. İnfazı gerçekleştirecek kişi Doktor Lopez olacaktı. Zehir kullanarak yapacaktı. Bu işi öyle yakından takip ettim ki, gün gibi apaçık ortaya çıkaracağım."[110] Bir nebze habis bir şahsiyet olmasına rağmen Lopez'in suikastçı olması pek mümkün değildi. Yirmi yıldan fazla zaman önce böbrek taşından muzdarip olan Walsingham'ı tedavi etmişti ve sonra onun istihbarat şebekesine dâhil olarak Portekizli Yahudi tüccar topluluğu içinden istihbarat temin etmişti.[111] Walsingham'ın ölümünden sonra, Burghley, Lopez'i İspanya'nın İngiltere içerisindeki casusluk girişimlerine hulul etmek için ikili ajan olarak kullanmıştı.[112**] Suikast tehdidi konusunda hassas olan Elizabeth'in kendisi bile doktoru hakkında Essex'in yönelttiği suçlamalar konusunda şüpheliydi. kraliçenin bakanlarından biri ona şöyle bildirmişti: "Zavallı adamın evinde kendisine isnat edilen suçlamalara delil teşkil edecek yazılı hiçbir istihbarata

* Bu şebekeye o vakitler artık sefalete düşmüş Standen da dâhildi. (*ODNB* Anthony Bacon)

** Muhtemelen Walsingham'ın girişimiyle, 1590'daki ölümünden kısa süre önce, Lopez, bir ikili ajan aracılığıyla Paris'teki İspanyol elçisiyle temasa geçmişti.

rastlanmadı." Ancak Essex'in, tüm itibarını Lopez'in "çok tehlikeli ve vahim bir ihanetten" suçlu olduğu iddiası üzerine yüklemesiyle doktorun akıbeti kesinleşmiş oldu. Essex, işkence yoluyla ondan ihtimal dâhilinde olmayan bilgiler içeren bir itiraf aldı. Lopez işkence tahtasında, kraliçeyi egzotik ilaçlar kullanarak zehirlemek için İspanya Kralı'ndan 50,000 gümüş aldığını itiraf etti.[113] Burghley'in bu itirafın gerçekliğinden şüphesi olsa da bu olasılık dışı suikast girişimini lanetleme konusunda kraliçenin gözdesinden daha az istekli olduğunu göstermeye cesaret edemedi. Lopez'e yönelik suçlamalarda Yahudi düşmanlığının da payı vardı. Burghley'in oğlu (kendisinden sonra baş danışman olacak olan) Sir Robert Cecil, onu "alçak Yahudi" diyerek lanetlemişti.[114] Vatana ihanetten yargılanırken, Başsavcı Edward Coke, Lopez'in görünürde Hristiyan iken gizlice Yahudi olarak yaşamaya devam ettiği iddiasından bir hayli faydalandı. Lopez, işkence altındayken verdiği ifadeyi geri çekse de kendisi ve iki sözde işbirlikçisi vatana ihanetten suçlu bulundular ve 7 Haziran 1594'te Tyburn'de asılıp, sürüklenip, parçalandılar. Komplonun, kısa süre sonra yayımlanan resmî raporunda II. Felipe'nin İngiltere Kraliçesi'ni öldürmeye çalışmasının teşkil ettiği suça dikkat çekilirken, kraliçenin İspanya Kralı'nı öldürmeye yönelik bir komploya dâhil olmayı aklından bile geçirmeyeceği de erdemli bir şekilde vurgulanıyordu.[115]

1590'ların ortalarında Elizabeth devri istihbaratının karmaşık idaresi Thomas Phelippes'in akıbetinde kendisini gösterir. 1595 yılı sonuna gelindiğinde kendi kaynaklarıyla yürütmeye çalıştığı istihbarat şebekesi yüzünden biriken borçlarını ödeyemeyen Phelippes, 1597'ye kadar kalacağı borçlular zindanında mahkûmdu. Başka kod kırıcıları olmadığı için hem Essex hem Sir Robert Cecil, ona zindandaki hücresinde kırması için yakalanmış yazışmalar göndermişlerdi. Kraliçe ve Cecil, onun şifreleri kırmak için harcadığı zaman konusunda duyarsızca şikâyette bulunduklarında, Phelippes, İspanyolların "işlemesi zaman alan türde" yeni şifreler geliştirme huyu edinmelerinin yanında, mahkûm olması ve kayıtlarına erişimi olmaması yüzünden "bedenen ve zihnen" sıkıntı çektiği cevabını vermişti.[116*]

Essex, siyasî güç elde etmenin yanında askerî şöhrete de kavuşma çabasındaydı. 1596'da İspanya'nın Cádiz limanının ele geçirilip, yağmalanması ve yakılmasıyla sonuçlanan bir deniz seferinin müşterek komutanı olarak ulusal kahraman statüsüne yükseldi. Ancak bu başarısıyla eş zamanlı olarak, baş danışmanlık görevini devralmayı umduğu hasta Burghley'ye karşı giriştiği güç mücadelesini kaybetti. 5 Temmuz'da, Essex'in Cádiz seferinde bulunduğu sırada kraliçe, Burghley'in ikinci oğlu Sir Robert Cecil'i bakan olarak atadı. Cecil'in öncelik verdiği konular arasında istihbarat sisteminin reforma tabi

* Phelippes, Anthony Bacon'ın onun borcunu ödemeyi teklif etmesinin ardından, 1597 Haziran ayı içinde ya da hemen öncesinde serbest bırakılmıştı.

tutulması da vardı. Reform ihtiyacının aciliyeti, II. Felipe'nin Ekim 1596'da İngiltere üzerine 1588'de gönderdiği kadar kuvvetli bir Armada göndermesiyle ortaya çıkmıştı. Cecil'in, Fransa-İspanya sınırındaki Bayonne'da bulunan ajanlarından biri İspanyol filosu hakkında kesin istihbarat elde etmişti ama iletilmesinde yaşanan aksaklık yüzünden bilginin Londra'ya ulaşması fayda sağlanamayacak kadar geç olmuştu. Armada'nın denize açılması haberinin Cecil'e ulaşmasından on gün önce filo, Finisterre açıklarında fırtınaya tutulmuş ve geri dönmüştü.[117]* Cecil, Burghley'in Ağustos 1598'deki ölümün ardından, babasının baş danışmanlık görevini (unvanını değil) devraldığında, kıta genelinde ciddi bir istihbarat şebekesi kurmuştu. Şebekenin birinci önceliği Avrupa'daki düşman bölgelerdi: Lizbon, Sevilla, İspanya sahilleri, Bayonne, Biskay Körfezi ve Roma. En yüksek ücret ödediği ajanları Lizbon ve Sevilla'da idi. Ancak Stephen Alford'ın araştırmasının ortaya koyduğu üzere, Cecil'in "bize dost olan ülkeler" diye tanımlanan yerlerde de casusları vardı: İskoçya, Hollanda, Zelanda,** Almanya, Danimarka ve İsveç.[118]

Cecil'in, istihbarat şebekesiyle duyduğu gurur, Elizabeth'in son portresi olan "Gökkuşağı Portresi"nde kendini gösterir ki bu portreyi yaptıranın Cecil olduğu neredeyse kesindir. Tablo ilk kez kraliçenin ölümünden bir yıl önce, 1602 yılında Cecil'in Royston'daki büyük malikânesi Theobalds'ı ziyaretinde teşhir edildi.*** Ressam Isaac Oliver'a atfedilen portrede Elizabeth'in neredeyse yetmiş yaşında olduğuna dair hiçbir emare yoktur. Onun portresini yapanlar, kraliçenin ebedî gençliğin vücuda gelmiş hali gibi tasvir edilmeyi umduğunu bilirlerdi. Kraliçe bir elinde, üzerinde *non sine sol iris* ("güneş olmadan gökkuşağı olmaz") yazan bir gökkuşağı tutmaktadır; diğer eliyle de, pelerini üzerindeki gözleri ve kulakları işaret etmektedir ki bunun, her şeyi görüp duyan istihbarat sistemini sembolize ettiği sanılmaktadır. Bir koluna bilgelik yılanı işlenmiştir. Sir Robert Cecil, Elizabeth'in bu tip sembolleri yorumlamaktan hoşlandığını bilirdi. Babası Lord Burghley bir seferinde ona, kraliçeye yazdığı bir "Alegorik Mektubu" kraliçenin ne kadar kısa sürede çözdüğünü yazmıştı: "Bir kadının ya da saraydaki bir şifre çözücünün bu sembolü Majesteleri kadar hızlı çözebileceğini tahmin etmezdim."[119] Portreyi yaptıran kişinin, kraliçenin hem istihbarat şefi hem de baş danışmanı olması uygun düşerdi. Dünyanın başka hiçbir yerinde istihbarat servisinin vasıflarına böylesine atıf içeren bir hükümdar portresi yoktur.

---

* Bayonne'daki diğer bir İngiliz ajanı olan ve Burghley'in birkaç yıldır kendisinden şüphelendiği Henri Chasteau-Martin'in İspanya hesabına çalıştığı ortaya çıkarılmıştı.

** Günümüzde Hollanda'nın güneybatısında bulunan bölge. Yeni Zelanda'nın adı bu bölgeden gelir. (ç.n.)

*** I. James'in hükümdarlığı zamanında Theobalds'a kral tarafından el konuldu ve Cecil, Hatfield Sarayı'na taşındı. Portre bugün hala orada asılıdır. Bkz. GÖRSEL 16.

11
Erken Dönem Stuart ve İspanyol İstihbaratının Gerileyişi ve Fransız *Karanlık Oda*'nın Yükselişi

İngiltere, geleneksel biçimde kurumlarının devamlılığı ve istikrarıyla övünür. Ancak on yedinci yüzyıl, içinde istihbaratın ve örtülü operasyonların önemli rol oynadığı bir rejim değişikliği ve siyasî istikrarsızlık dönemi idi. I. Elizabeth'ten sonraki taht veraseti, onun 1603'teki ölümünden önceki yıllarda öylesine gizlilikle planlanmıştı ki kraliçeye bu konuda hiçbir bilgi verilmemişti. Mayıs 1601'de, Elizabeth'in baş danışmanı Robert Cecil, İskoçya Kralı IV. James'in İngiliz tahtına geçmesini destekleyen ve onunla şifreli olarak haberleşen küçük ve gizli bir gruba dâhil oldu. Grubun gayriresmî lideri, James tarafından Cecil'e "uzun zamandır münasip görülen ve güvenilir" bir aracı olarak tavsiye edilmiş olan Northampton Kontu Henry Howard idi. Howard, Throckmorton Komplosu sırasında vatana ihanetten tutuklanmanın eşiğine gelmiş olsa da Cecil, James'le yazışmalarının gizliliğini olabildiğince muhafaza edebilmek için onu sık sık aracı olarak kullanmıştı.[1] Ancak James'in bazı mektuplarının doğrudan Cecil'e gönderilmiş olması muhtemeldir. Diplomat Sir Henry Wotton'ın hatıralarında anlattığına göre bir seferinde Elizabeth İskoçya'dan çanta içinde ulaşan postayı fark etmiş ve içindekileri görmek istemişti. Cecil çantayı açmaya başlamış ama kraliçeye çantanın çok pis ve kötü kokması sebebiyle mektupların kendisine gösterilmeden önce havalandırılması gerektiğini söylemişti.[2]

Elizabeth'in ardından yaşanacak taht veraseti konusunda Howard'ın oynadığı rolü görseler, Walsingham ve Burghley mezarlarında ters dönerlerdi. Çeyrek asır önce, James'in annesi İskoçya Kraliçesi Mary'nin sadık bir destekçisi olan Howard, onun mektuplarının gece karanlığında Londra'daki Fransız elçiliğine ulaştırılmasında önemli bir role sahipti. Howard beş kez tutuklanmış ve vatana ihanetten yargılanmanın eşiğine gelmişti.[3] Burghley'in, Mary'nin idamındaki payı sebebiyle, James'in onun oğluna yazdığı ilk cevabı haliyle bir nebze soğuktu. Ancak Cecil'in, verasetin düzenli şekilde ayarlanmasında hayatî bir yere sahip olduğunun farkına

varınca, onu, "çok kıymetli, çok bilge ve çok tedbirli bir dost" diyerek övmeye başladı.[4] Mart 1603'te Cecil, Elizabeth ölüm döşeğindeyken James'e, İngiltere Kralı I. James olarak tahta çıkmasına dair bir beyanname taslağını onaylaması için gönderdi. Kraliçenin ölümünden sonra Cecil, bu beyannameyi 24 Mart'ta ilk olarak Whitehall Sarayı'nda ve sonra da Londra Şehri'nin kapılarında okudu. Mayıs ayında, Edinburgh'dan gelişi esnasında kral, Cecil'in Hertfordshire'daki büyük malikânesi Theobalds'da dört gece konakladı. James, orada bulunduğu sırada, Cecil'i, Essendon Baronu Cecil olarak ilan etti ve onu soylu addetti. Ancak Lord Henry Howard'ı ve yeğeni Lord Thomas Howard'ı sırasıyla Northampton ve Suffolk kontları olarak ilan etmesi ve Özel Konsey üyesi yapmasıyla bunlar mevki olarak Cecil'den üstün konuma geldiler. James'in Cecil'i Salisbury Kontu ilan etmesi ancak iki yıl sonra olacaktı.[5]

James'in tahta çıkışı, annesinin vatana ihanetten yargılandığı davada en önemli delili temin eden, İngiltere'nin önde gelen kod kırıcısı Thomas Phelippes'i mahcup etmişti. Kral, hiç tanımadığı annesinin hatırasına olan bağlılığını göstermek için onu sonradan Westminster Kilisesi'ne defnettirdi ve büyük büyükbabası VII. Henry'nin şapelinin güney koridoruna muhteşem bir anıt yaptırdı. James'in Londra'ya gelişinden kısa bir süre sonra Phelippes, annesinin idamından önceki olaylarda oynadığı rolden ötürü özür dilediği bir mektup gönderdi. Phelippes, sadece, Babington Komplosu'yla alakalı mektupları deşifre etmesi yönünde hükümetten gelen emirlere uyduğunu söylemişti ki bu doğru değildi.[6] Mary'nin Babington'a gönderdiği mektuba, Babington'ın Elizabeth'i öldürmeyi kabul ettiklerini bildirdiği altı adamın isimlerini sorduğu şifreli sahte eki yazdığından James'in neredeyse kesin olarak haberi olmadığı için Phelippes şanslıydı.[7] Ancak Phelippes, "Majestelerinin daha da hoşnutsuz olmasına" sebebiyet vermekten korkmaya devam etmişti.[8]

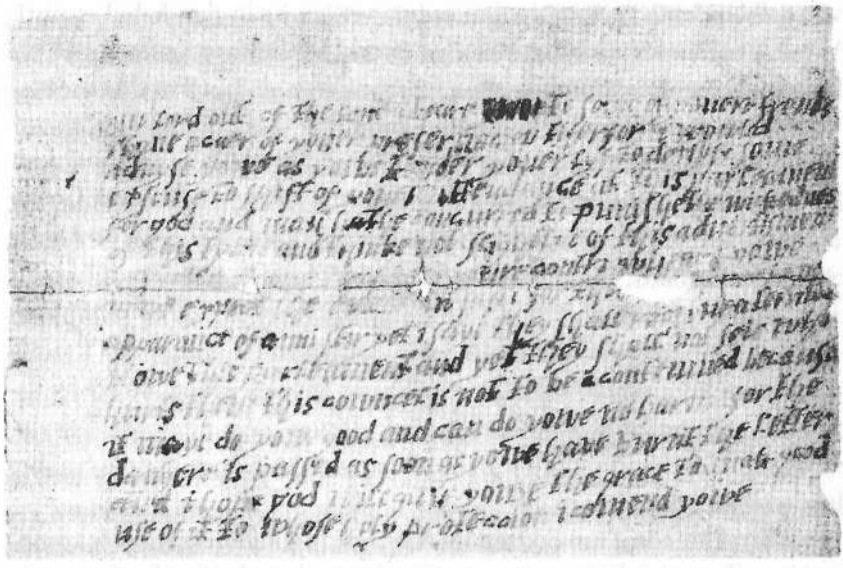
James, istihbarat konusunda Robert Cecil'in duyduğu derin ilgiye sahip değildi. İskoçya Kralı iken casusluktan çok, hakkında bir de kitap yazdığı cadılıktan kaynaklanabilecek sözde tehditlere ilgi duymuştu.[9] Ancak İngiltere Kralı olunca, nadiren Özel Konsey'de görüşülen dış siyaset meselelerini yürütme konusunda Cecil'in vazgeçilmez olduğunu kısa sürede anlamıştı. Cecil 1604'te, neredeyse yirmi yıl önce başlamış olan İspanya'yla savaşı nihayete erdirerek işe başladı. Barış şartları muğlak olsa da, İspanya ilk kez üstü kapalı bir şekilde İngiliz vatandaşlarının Batı Hint Adaları ve Kuzey Amerika'da ticaret yapmasına ve yerleşmesine izin vermişti. Cecil, resmî makamını şahsî servet biriktirmek için kullanma konusunda babasından daha açgözlü çıkmıştı. 1604 yılından sonra İspanyol elçilerinden

hem yıllık ödeme ve hem de ardı ardına verilen hediyeleri kabul etmişti. Ancak Cecil'in, kendisinden yirmi yıl önceki Sir Edward Stafford gibi bir İspanyol ajanı olma ihtimali yoktu. İspanya sarayı da Cecil'in düşmanlığını yatıştırmaktan başka bir şey ummuyordu.[10]

İspanya'yla yapılan barışın ardından, ulusal güvenlik için başlıca tehdit, uzlaşılamayan İngiliz Katoliklerinin rejim değişikliği için yaptıkları girişimler olmaya devam etti. Bir istisna dışında hiçbiri başarılı olmaya yaklaşamadı. Cecil, Fransa'daki İngiliz elçisi Sir Thomas Parry'ye, "sahte" rahiplerin -Katolik rahibi olan ya da Katolik rahibi kılığındaki muhbirlerin- Katolik komploları konusunda verimli bir istihbarat kaynağı olduğunu söylemişti. 1605 yılı sonbaharında, Cecil'in "çok dürüst" diye nitelendirdiği ajanı George Southwick, Cecil'e gizlice ihbar ettiği bir grup rahiple beraber İngiltere'ye döndü.[11]

Stuart Hanedanı'nın erken dönemlerinde İngiltere'deki Katolik komploculuların beceriksizliğine istisna teşkil eden en büyük olay, İngiltere tarihinde en iyi hatırlanan komplo olan 1605 yılındaki Barut Komplosu idi. Günümüz hesaplamalarına göre, Lordlar Kamarası altına gizlenmiş otuz altı fıçı barutun 5 Kasım günü parlamentonun açılışı sırasında infilak etmesi, Westminster'ın büyük kısmını yok edeceği gibi, kralı, bakanları ve diğer birçok kişiyi öldürebilirdi. Bu terörist saldırının başarılı olmaya çok yaklaşması, birkaç yüzyıl sonra "istihbarat zafiyeti" olarak adlandırılacak bir durumun sonucuydu. Cecil'in istihbarat konusunda o kadar güvendiği "sahte rahiplerin" hiçbirisi bu komplodan haberdar olmamışlardı. George Southwick tarafından, komplonun ortaya çıkarıldığı 5 Kasım 1605 günü, Katolik komploları hakkında yazılan bir raporda bu komploya dair en ufak bir işaret dahi yoktu.[12]

Sadece daha iyi bir planlamayla parlamentoyu havaya uçurma komplosu başarılı olabilirdi. Komplonun karizmatik Katolik elebaşı Robert Catesby, kendisini iyi tanıyan iki Cizvit tarafından "normalden iyi yapılı, 180 cm boylarında, düzgün yürüyen ve yakışıklı çehreli" şeklinde tasvir edilmişti. Ancak, kralın ve bakanlarının öldürülmesinden sonra Midlands'ta başlayacağını umduğu bir ayaklanmayı desteklemeleri ve para sağlamaları için zengin Katolikleri ikna etmek amacıyla, ilk etapta komploya dâhil olan kişilerden daha fazla kişiye komplo hakkında bilgi vermek gibi vahim bir hata yapmıştı. Catesby'nin temasa geçtiği kişilerden biri de Francis Tresham idi. Gizlilik yemini etmiş olsa da Katolik kayınbiraderi Lord Monteagle'a gönderilen ve 5 Kasım'da "korkunç bir patlama" planlanan parlamentoya gitmemesi konusunda uyaran isimsiz mektubu muhtemelen Tresham kaleme almıştı.[13]

5 Kasım 1605'te parlamentoya düzenlenecek "korkunç" saldırı hakkında Lord Monteagle'a gönderilen isimsiz mektup.

Monteagle mektubu derhal Cecil'e götürdü ve o da, kralın sık sık çıktığı av seyahatlerinin birinden döndüğünün ertesi günü olan 1 Kasım Cuma günü, mektubu krala gösterdi. 2 Kasım Cumartesi günü bir grup Özel Konsey üyesi, James'e, Başmabeyinci Suffolk Kontu'nun parlamento binasının "altını ve üstünü" arayacağını bildirdiler. Ama arama faaliyeti 4 Kasım'da olacaktı çünkü "işler hazır olmaya yaklaştıkça" aramada daha çok şey ortaya çıkabilirdi.[14] Eğer bir komplo mevcutsa, komploculara korkutup erkenden kaçmalarına engel olunmalıydı. Ancak Özel Konsey'deki bazı kişiler "korkunç patlama" hakkındaki ilginç uyarının bir yanlış ihbar olmasından şüpheleniyorlardı. 4 Kasım günü öğleden sonra Monteagle refakatinde yaptığı ilk incelemede Suffolk, bir odun yığını buldu. İsminin "John Johnson" olduğunu söyleyen bir uşak, odunların Northumberland Kontu'nun yeğeni ve kontun mülkünün vekilharcı olan efendisi Thomas Percy'ye ait olduğunu söyledi. Arama heyeti bu açıklamayı kabul etmiş gibi görünse de Monteagle, Whitehall Sarayı'na döndüğünde, Percy'nin parlamento binası altında bir kiler kiralamış olduğu gibi Londra'daki mülklerini de kiraya vermiş olmasına şaşırmış ve onun bir Katolik olduğunu hatırlatmıştı.[15]

Özel Konsey toplantısında kral, kilerlerin ikinci defa, bu sefer de Westminster Sarayı'nın kahyası Sir Thomas Knyvett öncülüğünde aranmasını emretmişti. Knyvett, kaybolan duvar süslerini ve diğer "şeyleri" arama

bahanesiyle aramayı yürütmüştü. Gece yarısı Percy'nin kilerinden çıkan "Johnson"la karşılaşınca, şüpheli tavırları yüzünden tutuklanmasını emretmişti. Adamları, odun yığınının altında neredeyse bir ton (otuz altı fıçı) barut bulmuşlardı. Kralın ve konsey üyelerinin huzuruna yaka paça getirilen "Johnson", alışılmadık derecede cesur bir tavır takınmıştı: Güvenilir anlatılara göre, James'in yüzüne karşı, barutun onu ve onun gibi İskoçları İskoçya'ya uçurmak için kullanılacağını söylemişti. "Johnson" Kule'deki sorgusu sırasında, kendisi gibi komploya karıştığı ortada olan Percy hariç, diğer komploculara ele vermeyi reddetti. Daha önceden ceplerini aramayı akıl etmeyen sorgu memurlarının 7 Kasım'da, cebinde "Bay Fawkes" için gönderilmiş bir mektup bulmalarına kadar, gerçek isminin Guido ("Guy") Fawkes olduğunu bile kabul etmedi.[16]

Fawkes'un İspanyol Ordusu saflarında Felemenk'te savaşmış eski bir Katolik asker olduğu ortaya çıkarıldı. 8 Kasım'da, Catesby ve diğer üç komplocu, Staffordshire'da Worcestershire Şerifi liderliğindeki bir takip kuvveti tarafından öldürüldüler. Ertesi gün I. James, parlamentodaki konuşmasında komplonun ortaya çıkarılmasını, Monteagle'a gönderilen mektubu "hepimizin barutla havaya uçurulmasına yönelik korkunç bir yöntem" şeklindeki bir uyarı olarak yorumladığını söyleyerek kendisine mal etti.[17] Fawkes ve hayattaki diğer komplocular Kule'de işkenceden geçirildiler, Westminster'da yargılandılar, Tyburn'de asılarak, sürüklenerek ve parçalanarak ölüme mahkûm edildiler. Diğer Avrupalı hükümdarlar gibi I. James de ölümü yahut yakalandıktan sonra korkunç şekilde öldürülmeyi göze alan, yalnız çalışan bir suikastçı tarafından öldürülme tehlikesi altında yaşamaya devam etti. Fransa Kralı IV. Henry, hayatına kasteden bir dizi başarısız girişimin ardından, 1610 yılında, faytonu Paris'te trafiğe takıldığı bir esnada, dengesiz bir dinî fanatik olan François Ravaillac tarafından bıçaklanarak öldürülmüştü. Uzun süren korkunç işkencelerin ardından Ravaillac, sadece hükümdar katillerine uygulanan bir yöntem olan, elleri ve kollarının dört ayrı ata bağlanmasıyla parçalanarak öldürüldü.[18] Stuartlar Dönemi'nde İngiltere'den bir Ravaillac çıkmasa da, James'in gözdesi Buckingham Dükü de yalnız çalışan bir suikastçı tarafından öldürülmüştü.[19]

Elizabeth dönemi aksine Stuartlar Dönemi başlarında İngiltere'de hükümdara karşı komplo kuran Katolik komplocular İspanya'dan destek görmeyi ümit edemezlerdi. 1604 tarihli İngiliz-İspanyol barış anlaşmasından sonraki on yıl içinde, III. Felipe'nin Devlet Konseyi, İngiltere'deki olaylardan çok Yeni Dünya'da kurulan İngiliz yerleşimi (anlaşmada üstü kapalı şekilde izin verilmişti)[20] hakkında istihbarat edinme konusunda istekliydi. Babası,

"*el rey papelero*"* lakaplı II. Felipe'nin[21] aksine asıl ilgi alanları avlanmak, at binmek ve seyahat etmek olan III. Felipe'nin resmi evraka karşı hiç ilgisi olmamıştı. II. Felipe, oğlunun kumar borcunu ve lüks yaşamı için yaptığı müsrifçe harcamalarını görse beyninden vurulmuşa dönerdi.[22] III. Felipe devrinde Yeni Dünya'da istihbarat toplamaya yönelik girişimler öncelikle Devlet Konseyi'nden gelmişti.** Yeni İspanya'nın bir asır önce süratle fethedilmesi esnasında istihbarat faaliyetleri, Cortés tarafından, son derece yetenekli tercümanı ve metresi Malinche yardımıyla bizzat yerinde icra edilmişti.[23]

Kuzey Amerika'daki kalıcı ilk İngiliz yerleşim yeri, I. James tarafından kraliyet imtiyazı verilen Londra Virginia Şirketi tarafından, kralın şerefine Jamestown adıyla, 1607'de kurulmuştu. İngiliz göçmenlerin Plymouth'a ayak basmasından on üç yıl önce kurulan bu yeni koloni ilk kışını güç bela atlatabilmişti. Ancak İspanyol Devlet Konseyi bu koloniyi ciddi bir tehdit unsuru olarak görmüştü. Yeni İspanya Genel Valisi, III. Felipe namına Medina Sidonia Dükü'ne yazdığı mektupta şöyle demişti: "Ona [krala], İngilizler'in korsanlık faaliyetleri yürütmek için Virginia Adası'na yerleşme girişiminde bulundukları farklı yollarla bildirildi."[24] Hayatta kalan kolonicilerin çok azı (ikisi dışında hepsi erkek idi) kendi durumları konusunda Devlet Konseyi'yle aynı iyimserliğe sahipti. Jamestown'ı kurtarmak için, Eylül ayında koloninin lideri olan Kaptan John Smith, "iş yoksa aş da yok" siyasetini benimsemişti. Hem Devlet Konseyi hem Londra'daki İspanyol elçisi son derece kaygılıydılar ve Felipe'yi, İngiliz müdahalecileri zor kullanarak bölgeden uzaklaştırması için ikna etmeye çalıştılar. 11 Haziran 1609'da kral, Medina Sidonia Dükü'ne şöyle yazmıştı: "Korsanların planları ve Hint Adaları'ndaki Virginia denilen yere İngilizlerin daha da fazla yerleşme niyetleri hakkında istihbarat toplarsanız bana büyük hizmette bulunmuş olursunuz."[25]

Aynı gün, Madrid'den gelecek talimatların beklentisi içinde Francisco Fernández de Éclija komutasında bir gemi, içinde yirmi beş askerle birlikte, Jamestown'a olası bir saldırının elverişliliğini değerlendirmek üzere Florida'dan Virginia'ya doğru yola çıktı. Ancak Éclija, James Nehri'nin ağzına ulaştığında daha büyük bir gemi olan *Mary and John*'a rastladı ve kıyıya kadar kovalandı.[26] Eğer İspanyol istihbarat toplama faaliyeti birkaç gün önce *Mary and John*'a rastlanmadan yapılmış olsaydı, Éclija ve mürettebatı, İngiliz kolonisinin 1609-1610'daki "Açlık Dönemi" sırasında

* İspanyolca "*Kâğıttan Kral*". II. Felipe'nin resmi evrak işleriyle çok meşgul olması sonucu edindiği lakabı. (ç.n.)

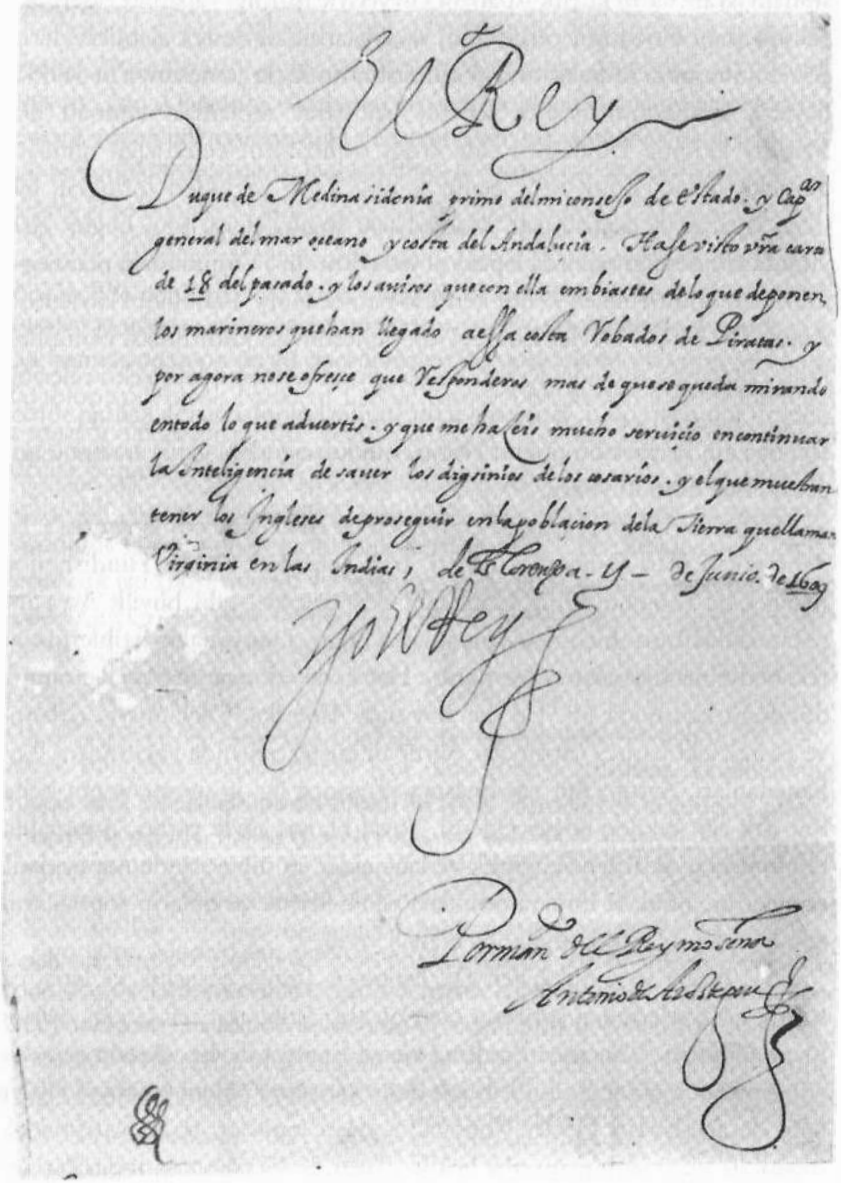
** III. Felipe'nin *valido*su (baş danışmanı ve gözdesi) Lerma Dükü, görevde kaldığı süre boyunca yapılan 739 toplantıdan sadece yirmi iki tanesine iştirak etmişti. (Williams, "El reinado de Felippe III", S. 425.)

düştüğü perişan hale tanık olup saldırı kararı alabilirlerdi. Koloniciler arasındaki isyancıların küçük İspanyol kuvvetiyle işbirliği yapabileceklerine ve yakınlardaki Powhatan yerlilerinin savaşçılarından destek alabileceklerine yönelik mantıklı iddialar ortaya atılmıştır. Sonuçta Jamestown'ın 1609'da hayatta kalmasının başlıca sebebi, istihbarat toplaması talimatı alan Medina Sidonia Dükü'nün elde ettiği istihbaratın yetersizliği olmuştu. Sonraki birkaç yıl boyunca İngiliz kolonicilerin çektikleri zorluklar, tedricen İspanya'ya aktarılmıştı. Madrid'deki İngiliz elçisi John Digby 1613 yılında gönderdiği raporda İspanyol yönetiminin "Virginia'daki plantasyonumuzun muhtemelen kendi kendini batıracağına" inandığını söylemişti. Ancak III. Felipe, Devlet Konseyi'nin Jamestown'a saldırılması yönündeki ikna çabalarına direndi. Kralın savaşa girme konusundaki çekincelerinin önemli sonuçları oldu. Jamestown bir İngiliz kolonisi olarak kaldığı sürece, İspanya'nın İmparatorluğu'nu Florida'nın kuzeyindeki geniş araziye doğru genişletme umudu yoktu.[27*]

Hepsi de I. James'in İngilteresi'nden ve III. Felipe'nin İspanyası'ndan daha güçlü olan Osmanlı Türkleri, İran Safevîleri, Babür Hindistanı ve Ming Çini (1644'te Qing Hanedanı devralacaktı) gibi büyük Asya imparatorluklarının hiçbiri Avrupalıların Yeni Dünya'daki fetihlerine ve rekabetlerine ilgi göstermiyorlardı. Hepsi de, dünyanın Asya etrafında döndüğü kanısında idi. Üç asır boyunca Amerika, Okyanusya, Atlantik ve Pasifik'teki başlıca çatışmalar Avrupalı güçler arasında yaşanmıştı. Asya hanedanları, Avrupa'nın yayılmasına yeterince ilgi göstermemenin bedelini çok ağır şekilde ödeyeceklerdi. Yuval Harari şöyle yazar: "Avrupalılar tarafından biriktirilen zenginlik ve kaynaklar en nihayetinde Asya'yı istila etmelerine, oradaki imparatorlukları yenmelerine ve onların topraklarını kendi aralarında paylaşmalarına olanak verdi."[28]

III. Felipe ve onun halefi IV. Felipe'ye, bütün casusluk ve karşı casusluk faaliyetlerinden sorumlu olan bir dizi istihbarat şefi (*espias mayors*) hizmet etmişti.[29] Ancak on yedinci yüzyıl İspanya devlet yönetiminin büyük kısmında olduğu gibi, işin aslı daha karışıktı.[30] Hem İspanyol elçileri hem de ajanlardan Devlet Konseyi'ne gelen raporlar, resmî yazışmadaki tıkanıklık yüzünden uzun süre bekliyorlardı. 1617 yılı sonlarında, Paris elçisi olan Monteleón Dükü, Madrid'e şöyle şikâyet ediyordu: "İspanya'dan en son mektup alışımdan beri o kadar uzun zaman geçti ki, dünyanın en yalnız adamı olduğum hissine kapıldığımı itiraf etmeliyim." Sonraki yılın

* Virginia Şirketi'nin başarısızlığının ardından, 1624'te Jamestown bir kraliyet kolonisi haline getirildi. Akıbeti, New England'ın görece sahip olduğu refahla çarpıcı bir tezat teşkil etmiştir.

El Rey

Duque de Medina sidonia primo dalmirante mio de el Estado. y Capn general del mar oceano y costa del Andalucia. Hase visto vra carta de 18 del passado. y los avisos que con ella embiastes dolo que deponen los marineros que han llegado aessa costa Robados de Piratas. y por agora no se ofrece que Responderos mas de que os quedo mirando en todo lo que aduertis. y que me hazeis mucho seruiçio en continuar la inteligencia de saber los disignios delos usarios. y el que mucho han tener los Ingleses de proseguir en la poblacion dela Tierra quellaman Virginia en las Indias; de Sn Lorenço a 4 de Junio de 1608

Yo El Rey

Por mdn del Rey mo Sor
Antonio de Arostegui

Yeni Dünya'da İngiliz-İspanyol rekabeti: III. Felipe'nin, Virginia ve bura üzerindeki İngiliz tasarrufu hakkında 1608'deki istihbarat talebi.

başlarında aynı şikâyeti tekrar dile getirmesinden, mektubuna hemen cevap alamadığı anlaşılmaktadır. Haleflerinden en az biri göreve başladığında Madrid'den hâlâ cevap gelmemişti.[31]

1598'den 1635'e kadar geçen sürede görev yapan ve kimliği tespit edilebilen 231 İspanyol ajanı üzerinde yapılan bir araştırma, bunların 101'inin (yüzde 44'ü) Fransız olduğunu ortaya koymuştur.[32] 1598'den 1604'e kadar Paris'te İspanyol elçisi olarak bulunan Juan Bautista de Tassis'in yazışmalarının büyük kısmını deşifre eden Fransızların büyük kod kırıcısı François Viète, Tassis'in Fransız meseleleri hakkında fevkalade bilgili olduğu kanaatine varmıştı. Viète, IV. Henry'nin baş danışmanı Sully Dükü'ne, ölümünden kısa süre önce şöyle yazmıştı: "Bu mektuplardan vardığım kanaat, onun, Fransa ve ülkedeki barış ve huzur için çok tehlikeli olduğudur. Benim kanaatimce oldukça kurnaz bir devlet adamı ve zeki de ... Kralına yazdığı mektuplar, Fransızların ruh halini, inançlarını, zaaf ve kuvvetlerini takdire şayan bir biçimde yansıtmakta."[33]

Tassis'e bu denli iyi istihbarat sağlayan Fransız ajanlarının hizmet gerekçeleri parasal sebeplerden dinî sebeplere kadar farklılık göstermişti. On yedinci yüzyıl başlarında, para karşılığı İspanya hesabına çalışan, bilgiye erişimi en üst seviyedeki Fransız ajan, Nicolas L'Hoste idi. Kardinal Richelieu'dan bir asır öncesinin en yetenekli dışişleri bakanı olan ve sırasıyla IX. Charles, III. Henry, IV. Henry ve XIII. Louis dönemlerinde görev yapan vaftiz babası Nicolas de Neufville de Villeroy'un hizmetinde bulunuyordu. Villeroy 1601'de, L'Hoste'u İspanya'daki Fransız elçiliğine tayin etmişti ve burada İspanya hesabına çalışan bir başka Fransız ajanı olan Gérard de Raffis tarafından angaje edilmişti. L'Hoste 1602'de Villeroy'un yanında çalışmak üzere Paris'e döndü ve Villeroy'un başlıca diplomatik yazışmalarını gizlice İspanyol elçiliğine iletmeye başladı. L'Hoste'un istihbaratına verilen önem, elçilikten ona yılda 1,200 écu* ödeme yapılmasından belliydi ki bu meblağ Paris'teki İspanya elçiliğinin yıllık bütçesinin yüzde 20'sine denk geliyordu.[34] Üç yıl süren İspanyol ajanlığı kariyeri, kendisini angaje eden Gérard de Raffis'in taraf değiştirip onun casus olduğunu Fransızlara ifşa etmesiyle aniden sona erdi.[35] L'Hoste, Tassis'in ardından Paris'teki İspanya elçiliği görevine getirilen Baltasar de Zúñiga'dan yardım istedi ve o da uşaklarından birine L'Hoste'un kaçmasına yardım etmesi talimatını verdi. Ancak L'Hoste, Marne Nehri'ni geçerken boğuldu. Bu olay ya kazara ya da pek olası bir biçimde, onun vatana ihanetten yargılanmasının ve idamının İspanya'ya getireceği utanca engel olma talimatı almış uşağın ihaneti sonucu olmuştu. L'Hoste'un ölümünün ardından

* Fransız gümüş parası. (ç.n.)

uşak tutuklanmıştı ama sonradan diplomatik dokunulmazlığı gerekçesiyle serbest bırakıldı.[36]

Muhtemelen Paris'teki İspanyol elçiliğinin emniyet tedbirlerinin yetersizliği yüzünden birkaç başka ajan daha yakalanıp vatana ihanetten idam edildi.* İspanyol istihbaratı için en ağır utanç Aralık 1605'te, Provence'lı bir soylu ve subay olan Louis de Lagonia de Mérargues'in, Marsilya'ya yapılması planlanan bir İspanyol saldırısıyla ilgili planları Paris'teki İspanyol elçiliği kâtibi Jacques Bruneau'ya verirken yakalanmasıyla yaşandı. Mérargues, olaydan kısa süre sonra vatana ihanetten idam edildi.[37] Bruneau hapse atıldı ama sonradan diplomatik dokunulmazlık sebebiyle serbest bırakıldı. Zúñiga'nın, artık mesleğin bilinen uygulaması haline gelmiş olan, ajanlarla doğrudan temas kurmama âdetini takip etmek yerine Mérargues'i düzenli olarak evinde kabul etmesi Fransızlar'ın ondan şüphelenmesinin başlıca sebebi olmuştu.**

Zúñiga'dan sonra İspanyol elçisi olan Diego de Irraraga da, en uzun süredir hizmette bulunan ve on yedinci yüzyıl başlarında İspanya'nın en eskiden beridir sahip olduğu ajan olan, kariyerinin büyük kısmını İngiliz, Fransız ve Felemenk hapishanelerinde geçirmiş başına buyruk Gallerli Thomas Morgan konusunda benzer şekilde hatalı bir muhakeme sergilemişti. Morgan 1568'de İskoçya Kraliçesi Mary için çalışmaya başlamış ve aralarında Ridolfi ve Babington komplolarının da olduğu komplolara karışmıştı. İspanyol sempatizanı olmamasına ve sonradan Armada'nın gelişine karşı çıkmasına rağmen 1584'te, muhtemelen Mary için ücretsiz olarak çalışırken aynı zamanda ücretli bir İspanyol ajanı oldu. Fransa'da İspanya için casusluk yaparken, aynı zamanda kraliçe tarafından bağışlanması için İngiliz yetkililerle beyhude yere yazışmıştı. Bağışlanmadan İngiltere'ye dönmesinin ardından 1605'te vatana ihanetten idama mahkûm edildi ama cezası sonradan sürgüne çevrildi. 1607'de, yetmiş bir yaşındayken Fransa'ya dönmesinin ardından bir kez daha tutuklandı ve Paris'teki İspanyol elçisine sığındı. Elçinin 1608'deki gider kayıtlarında şu ifadeler vardır: "14 Kasım 1608'de Fransa Kralı'nın emriyle, bu elçiliğin casusu olan ve yetmiş sekiz gün boyunca evimde baktığım İngiliz beyefendisi Thomas Morgan tutuklandı."[38]*** L'Hoste, Mérargues, Morgan ve diğerleri

---

* Aralarında, haklarında çok az bilgi olan ve sırasıyla 1601 ve 1602'de idam edilen subay de Bone ve Bretonyalı soylu La Fontenelle de vardı. (Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 588, 611.)

** Mérargues'in idamından sonra kardeşi de İspanya'ya casusluk yapmak istemiş ama reddedilmişti. (Hugon, *a.g.e.*, s. 132, 223, 620.)

*** Morgan 1610'da serbest bırakıldı ve anlaşıldığı kadarıyla ömrünün son günlerini Fransa'da geçirmesine izin verildi.

yüzünden rezil olunmasının ardından, Devlet Konseyi, Fransız topraklarında yürütülecek casusluk operasyonlarında daha dikkatli davranılması talimatını verdi.[39] Hiç güvenilir olmayan Morgan'ın, yetmişli yaşlarda hizmete alınması, İspanya'nın İngilizlerden casus angaje etme konusunda karşılaştığı zorluğun bir delilidir. 1598'den 1635'e kadar görev yapan İspanyol casuslarından kimliği tespit edilen sadece altı tanesi İngiliz ya da Gallerli idi.[40*] Hiçbirinin İngiliz resmî evrakına erişimi yoktu.

İspanya'nın on yedinci yüzyıldaki en adanmış ajanları, Nantes Buyruğu'yla ülkelerinde Huguenot Protestanlarına bahşedilen hoşgörüye ve Fransa'nın Alman ve Hollandalı Protestan sapkınlar ve Müslüman Osmanlılar'la ara ara yaptığı ittifaklara muhalif, dindar Fransız Katolikleri olan *parti dévot* içinden çıkmıştı. Bunlardan biri de kendine *espion divin* ("ilahî casus") adını veren ve 1613'te III. Felipe'ye, ona hizmet etmenin Tanrı'nın iradesi olduğunu söylediği uzun bir mektup yazan Jean de Quercy idi: "Kutsal Majesteleri, ben iyi bir Fransız ve Katoliğim... Sizin teveccühünüzle şereflenmek için durmadan çalışacağım ki bu benim için selametime açılan bir kapı olacaktır."[41]

İspanya'nın Fransa'daki şebekesi içinde, Quercy ile İspanyol yetkililer arasında aracılık yapan ve belki de onu casus olarak angaje eden İspanyol Antonio de Arco gibi bazı rahipler de vardı.[42] Arco'nun raporları arasından muhtemelen en önemlileri, III. Felipe'nin kızı ve XIII. Louis'nin karısı Avusturya Arşidüşesi genç ve güzel Anne'in günah çıkarma papazı olduğu 1616'dan 1619'a kadar Fransız sarayı hakkında Devlet Konseyi'ne gönderdikleridir.[43] Arco'nun Paris günleri, hem kraliyet evliliği için hem de Fransız siyaseti için gergin bir döneme denk gelmişti. 1615 yılında, mübalağacı bir İspanyol rahibinin Âdem ve Havva'nın nikâhından bu yana görülmüş en güzel tören diye anlattığı bir düğünle evlenen ikisi de henüz on dört yaşındaki Louis ve Anne, daha düğün gecelerinde gerdeğe girmeleri için baskı altına alınmışlardı. Erken modern dönemde Fransa'da kraliyet evliliklerinin ardından gerdeğe girmek, mahrem bir mesele olmaktan çok uzak olmakla birlikte, verasete ve uluslararası ilişkilere olan etkisi sebebiyle bir devlet meselesi idi. Düğün gecesinin hemen akabinde, Louis'nin baskın annesi ve onun çocukluk çağında naip kraliçe olan Marie de Medici, kraliyet çiftinin başarıyla gerdeğe girdiklerini duyurdu. Gerçekte ise, Marie kabul etmeyi reddetse de cinsel yönden deneyimsiz Louis, üzerinde oluşan cinsel baskıdan çok etkilenmiş ve gerdeğe giremeden yatağı terk etmişti. Üç yıl boyunca da yatağa geri dönmedi. Bu üç yıl boyunca Louis karısını her gün ziyaret etse de, onunla uyumak bir yana, akşam yemeği bile yemedi.[44]

* Ayrıca dört tane de İskoç ajan vardı.

Louis'nin aksine gerdeğe girmeye çok hevesli olan eşi Kraliçe Anne'in günah çıkarma papazı Arco bu konuyu onunla konuşmuş olmalıdır. Kralın günah çıkarma papazının Louis'yle bu konuyu konuştuğu bilinmektedir ve kralı, kraliçenin yatağına dönmesi için teşvik ettiğini söylediğinde kendini günah çıkarma gizliliğini ihlal etmiş saymamıştı.[45*] Arco, Fransız sarayı içindeki siyasetin, kraliyet evliliğinin mevcut gündeminden daha da yoğun olduğunu görmüştü. Marie de Medici çoğunlukla gelinini görmezden gelmekte ve sanki Fransa Kraliçesi olan kişi Anne değil de kendisiymiş gibi davranmaya devam etmekteydi. Onun kendini beğenmiş, İtalya doğumlu gözdesi ve baş danışmanı olan Ancre Markisi Concino Concini, cinsel yönden yetersiz hükümdara olan hoşnutsuzluğunu gizleme ihtiyacı duymuyordu. Ancak Louis, onun önde gelen biyografi yazarı Jean-Christian Petitfils'in tabiriyle, şehvetini gizleme konusunda öylesine hayret verici bir yeteneğe kavuşmuştu ki muhtemelen hem annesi hem de annesinin gözdesi onun iktidarsız olduğunu düşünmekteydiler.[46] Kral, Concini'nin 24 Nisan 1617'de Paris'te öldürülmesiyle sonuçlanan, dikkatle hazırlanmış komployla yakından ilişkili olmuştu. Gafil avlanan Concini'nin etrafını saran beş suikastçıdan her biri, koruma amacıyla urbasının altına örgü zırh giymiş olmasından çekindikleri için kafasına tabancayla birer el ateş etmişti. Suikastın ardından Louvre Sarayı'nın camlarından birine çıkan Louis, tezahürat eden kalabalığa "Artık kral benim!" diye bağırmıştı. Marie de Medici'ye Paris'i terk etmesi ve Blois'ya yerleşmesi emredildi. Concini'nin karısı Leonora Dori, Place de Gréve'de (günümüzde Place de l'Hôtel de Ville), kalabalığın önünde başı vurularak idam edildi.[47] Louis'nin komplo ve aldatma konusunda gençlik döneminde edindiği tecrübeler, hükümdarlığının geri kalanı boyunca istihbarat operasyonlarından keyif almasına sebep olmuştu.[48]

Concini'nin suikasta uğradığı haberi iki hafta sonra Madrid'e ulaştı. Devlet Konseyi, Paris'ten gelen raporları görüşmek üzere 10 Mayıs 1617'de toplandı.[49] Arco'nun gizli raporlarının çoğu günümüze ulaşamamış yahut Simancas arşivlerinde keşfedilmeyi bekliyor olsa da Avusturya Arşidüşesi Anne ve Fransız sarayının geri kalanının, Marie ve Concini'nin egemenliğinin dramatik şekilde sona ermesi karşısındaki tepkilerini bildirmiş olmalıdır. Arco, Fransız sarayında bulunduğu dönemde öyle stres altında kalmıştı ki Devlet Konseyi'ne birkaç kez İspanya'ya dönmesi için izin vermeleri talebinde bulundu ancak başlarda bu talebi reddedildi.** Kasım 1618'de Louis, İspanyol elçisinin Kraliçe Anne'in saraydaki odasını ziyaret

* Petitfils (*Louis XIII*) kralın günah çıkarma papazından bahseder ama Arco'dan bahsetmez.

** Arco'nun bilinen son gizli raporu Mart 1619 tarihlidir. (Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 421, 430, 581.)

etmesini yasaklamıştı.[50] Arco'nun kraliçeye sürekli erişimi bu sebeple artık eskisinden daha önemli hale geldi.

Concini suikastından sonra Louis gerdeğe girmesi konusunda tekrar baskı altında kalmaya başladı. Bu sefer baskılar; gözdesi Luynes Dükü, günah çıkarma papazı Peder Arnoux, birbirini takip eden İspanyol elçileri ve Papalık elçisi Guido Bentivoglio'dan gelmekteydi. Bentivoglio'nun Roma'ya bildirdiği gibi Arco da muhtemelen Madrid'e, Louis'in cinsel ilişki konusundaki "utancını aşabilmesini sağlayacak ölçüde bir şehvet duymadığını" bildirmişti. Louis'nin, nihayet IV. Henry'nin gayrimeşru kızı olan üvey kızkardeşi Catherine-Henriette de Bourbon-Vendôme'un 20 Ocak 1619'da Elbeuf Dükü'yle evlendiği gece karısının yatağına girecek şehveti bulduğunu da bildirmiş olması muhtemeldir. Saray geleneği icabınca Louis, yeni evli çifte yatak odalarına kadar eşlik etmişti. Geleneğe göre evli çift, dört direkli yataklarının perdelerini çektikten sonra kral onları yalnız bırakırdı ama bu sefer Louis genç çiftle birlikte yatağa girip onları izlemeye ikna edildi. Sonrasında yaşananların hem sarayda hem de diplomatik çevrelerde iyi bilindiği görülmektedir. Venedik elçisinin yazdığına göre Louis cinsel yönden tahrik olmuştu. Yeni Elbeuf Düşesi gerdeğe girdikten sonra krala şöyle demişti: "Efendim, siz de aynı şeyi kraliçeyle birlikte yapın ve her şey yolunda gidecek!" Louis, beş günlük bekleyişin ve kraliçenin sel gibi akan gözyaşlarının ardından nihayet üvey kardeşinin nasihatine uydu. Kendisine söyleneni 25 Ocak gecesi yaptığının haberi, saraydakiler ve yabancı elçiler yoluyla Avrupa başkentlerinde duyuldu. Mutluluğa yeni kavuşan kraliyet çifti gecikmiş bir balayı yaşamaya başladılar. Öyle ki Louis'nin doktoru, karısıyla çok sık cinsel birliktelik yaşamasından dolayı endişeye kapılmıştı.[51] Kral ve kraliçenin düzenli cinsel ilişkiye başlamasının ardından İspanyol Devlet Konseyi, Arco'nun İspanya'ya dönmek için art arda yaptığı talepleri nihayet kabul etti.[52]

Arco gibi, *espias mayor*ların en güvenilir gördükleri az sayıdaki İngiliz ajanları rahiplerdi: Sürgündeki Cizvit papazları Robert Persons ve Joseph Cresswell.[53] Persons, 1580 yılında İngiltere'de amacını "ulusumuzu tekrar Tanrı'nın safına çekmek" diye açıkladığı gizli bir Cizvit misyonuna liderlik etmişti ama misyonun Walsingham'ın ajanları tarafından tespit edilmesinden sonra bir daha dönmemek üzere Kıta'ya kaçmıştı.[54] Persons kendisini asla bir İspanyol ajanı olarak görmemiş olsa da yardımları sayesinde Valladolid (1592'de kralın ziyaretiyle teşrif olunmuştu) ve Sevilla'da papaz okulları açabildiği II. Felipe'yle yakın bir ilişki kurmuştu. Andreas Philopater müstear adıyla İspanyol dış siyaseti hakkında yazdığı coşkulu bir savunma yazısı, Felipe'nin talimatıyla Anvers, Lyons, Köln, Napoli ve

Roma'da yayımlanmıştı.[55] 1595'te, I. Elizabeth'in ardından taht verasetinin "biraz savaş olmadan" çözülemeyeceği yönünde yanlış bir tahminde bulunmuştu.[56] Persons gibi, Joseph Cresswell de İspanyol dış siyaseti üzerine tezler yayımlamış ve 1604'te III. Felipe'ye Paris'te İngiliz casuslar angaje edilmesi tavsiyesinde bulunmuş ve kısmen başarılı olmuştu. Persons'ın 1610'daki ölümünün ardından onun yerine Valladolid'deki İngiliz Koleji'nin rektörü olmuş ama İspanyol sarayıyla arası açılmıştı.[57] 1617 yılına gelindiğinde İngiliz ajanlar vasıtasıyla edinilen İspanyol istihbaratı neredeyse tükenmişti.[58]

İspanyol monarşisinin büyüyen malî sorunları, istihbarat sistemini sürekli artan bir sıkıntı içerisine soktu. III. Felipe zamanında, İspanyol Amerikası'ndan gelen gümüş ithalatı yarı yarıya azaldı. IV. Felipe'nin hükümdarlığı zamanında (1621-1665), kraliyet ekonomisi daha da kötüye gitti ve bu durum, İspanyol istihbarat operasyonları üzerinde derhal etkisini gösterdi. İspanya'nın 1627'deki iflası, ödemesi yapılamayan bir dizi ajanın taraf değiştirmesine sebep oldu: Aralarında, önceden yılda 2,000 duka ödenen Cenevizli Carlos Spina ve 1609'da İspanyol ajanı olarak çalışmaya başlamış olan Venedikli soylu ve diplomat Angelo Badoer de vardı.[59] Ertesi yıl İspanyol hazine filosunun Hollandalılar tarafından ele geçirilmesi kraliyet ekonomisinin hızlı şekilde düzelmesine engel oldu.

İspanyol istihbaratı gibi İngiliz istihbaratı da on yedinci yüzyıl başında gerileyişteydi. Salisbury'in 1612'deki ölümü, James'i, en yetenekli devlet adamından ve uyumlu bir istihbarat sistemini idare etme becerisine sahip tek bakanından mahrum etti. James, 1618'de, Habsburg Hanedanı'nın ve Katolikliğin kıta Avrupası'ndaki yükselişi meselesi konusunda çok uzun sürecek bir mücadele olan Otuz Yıl Savaşı patlak verdiğinde, ortaya çıkan dış siyaset ve istihbarat konusundaki rekabetle başa çıkabilecek kimseye sahip değildi. Savaş başladığında James üzerinde en büyük nüfuza sahip kişi, zayıf siyasî muhakeme becerisine rağmen sırasıyla Buckingham Kontu (1617), Markisi (1618) ve Dükü (1623) ilan edilen, onun yakışıklı ve göz alıcı gözdesi George Villiers idi. Buckingham, James'le yaptığı eşcinsel eğilimli yazışmalarda mektuplarını "Majestelerinin hakir kölesi ve köpeği" diye imzalardı.[60] James ona abayı yakmıştı.

1620'lerde, hem İngiliz hem de İspanyol sarayları birbirleri hakkında ajan istihbaratına sahip değillerdi.* Buckingham'ın istihbarat konusundaki cehaleti, İngiltere ve İskoçya tahtının varisi Prens Charles'ın, IV. Felipe'nin

* Ancak Felipe'nin halası, İspanyol Hollandası'nın hükümdarı Arşidüşes İsabella'nın Charles'ın sarayında bir muhbiri vardı: Kralın sırdaşı olan Sir John Coke'un sekreteri George Lamb. (Lamster, *Master of Shadows*, s. 209.)

kız kardeşi Prenses Maria Anna'yla evlenmesini temin etmek amacıyla Madrid'e gizli bir ziyaret gerçekleştirmek için 1623'te tertip ettiği komik bir operayı andıran planında kendini gösterdi. İspanya sarayının muhtemel tepkisi hakkında istihbarat edinmeye çalışmak bir yana Buckingham, İngiliz elçisini kendisinin ve Charles'ın her an oraya geleceğinden bile haberdar etmemişti. Eğer haberdar etmiş olsaydı, dindar bir Katolik olan prensesin, Protestan bir prensle evlenmeye yönelik çekincesi konusunda daha iyi bilgilendirilebilirdi. Biseksüel babasının aksine Charles, Buckingham'a karşı cinsel bir ilgi duymuyordu ama prensesin portresini gördükten sonra prensese âşık olduğunu düşündü ve Buckingham'ın planını büyük bir hevesle kabul etti. İnandırıcılıktan uzak şekilde Thomas ve John Smith adlı iki kardeş kisvesi altında, takma bıyık ve peruk takmış halde at üzerinde İspanya'ya doğru yola çıktılar. Gizledikleri kimlikleri daha İngiltere'den ayrılmadan deşifre olma tehlikesiyle karşılaştı. Buckingham, Gravesend'deki kayıkçıya öyle yüklü bir bahşiş vermişti ki kendisinin ve Charles'ın bir düello için Fransa'ya gittiklerinden şüphelenilmiş ve Dover'a kadar takip edilmişlerdi.[61]

Madrid'e vardıklarında IV. Felipe ve baş danışmanı Don Gaspar de Guzmán'ın yanında İngiliz elçisi de büyük şaşkınlığa uğramışlardı. İspanyol misafirperverliğiyle geçen iki ayın ardından prensesi sadece iki kez uzaktan görebilmiş olan Charles, Maria Anna'yla konuşamadığı için öyle çaresiz haldeydi ki onunla yüz yüze gelebilmek için kraliyet bahçesinin duvarından içeri atlamıştı. Prenses ve maiyeti korkuyla kaçışmışlardı.[62] Buckingham'ın sinirleri de ciddi şekilde yıpranmıştı. Bir Cizvit'le girdiği dinî tartışmada öyle öfkelenmişti ki şapkasını çıkarıp yere atmış ve üzerinde tepinmişti.[63] Madrid seyahati, tahmin edileceği üzere başarısızlıkla sonuçlandı. 1624 yılında I. James, yirmi yıllık barış döneminin ardından, Buckingham'ın etkisiyle İspanya'ya savaş açtı. Ertesi yıl Charles, bir başka Katolik prenses olan, Fransa Kralı XIII. Louis'nin küçük kız kardeşi Henrietta Maria'yla evlendi. Charles gelini İngiltere'ye ulaşana kadar görmese de Buckingham'ın Fransa Kraliçesi Avusturyalı Anne'i ayartmaya yönelik diplomatik olmayan girişimleri yüzünden genç çiftin evlilik öncesi kur yapma süreci daha da sorunlu bir hale gelmişti.[64]

Buckingham'ın istihbarat konusundaki umursamazlığı, kod kırma faaliyetlerini ve casusluğu da kapsıyordu. Phelippes'in gözleri artık bozulmuş olsa da, Londra'daki Venedik elçisi Girolami Lando, 1622'de onun için, "deşifre konusunda bir eşi daha yok" diye yazmıştı. Lando şüphesiz, aynı yıl güvenliğini test etmek için verilen Venedik şifrelerini Phelippes'in kıramamasından dolayı rahatlamıştı.[65] Lando'nun halefi Zuane Pesaro, 1624'te

Phelippes'e başka Venedik şifreleri göndermişti. Muhtemelen o dönem artık görme yetisini tamamen kaybetmiş olan Phelippes, kendisine verilen malzemenin bir kısmını bir arkadaşıyla paylaşmıştı. Açık şekilde emanete hıyanet olan bu davranışına rağmen Pesaro, Phelippes'in kendisine karşı "dürüst davrandığı" ve Venedikliler tarafından ödeme yapılmasına layık "hizmetlerde bulunduğu" kanaatine sahipti.[66] Buckingham ise farklı düşünüyordu. Onun girişimiyle olmasa da onun onayıyla Phelippes, King's Bench Hapishanesi'nde hücre hapsine alındı. Bu kararın yasal dayanağı şüphelidir. Nisan 1626'da, Konsey Başkanı Sir Edward Conway, Pesaro'ya "onun hücre hapsinde daha uzun süre tutulmasına yasaların el vermediğini" söylemişti ama yılın sonunda Phelippes hâlâ hapisteydi. 1627 yılının başlarında öldü. Ölmeden önce hapisten salınıp salınmadığı belirsizdir.[67] Buckingham tarafından yası tutulmayan Phelippes'in, İngiltere'nin ilk büyük kod kırma uzmanı olarak geçirdiği kariyeri acınası bir şekilde son bulmuştu.

Kod kırıcılığın Phelippes'in ölümüyle İngiltere'de sona erişi, büyük kriptografi uzmanı François Viète'nin ölümünden beri gerileyişte olan Fransız kod kırıcılığının yeniden doğuşuyla aynı döneme denk gelmişti.[68] Fransız kod kırıcılığının yeniden doğuşunun başlıca sebebi, XIII. Louis'nin o dönemki başbakanı olan Kardinal Richelieu ile Protestan Huguenotlar arasındaki çatışmaydı. 19 Nisan 1628'de, Condé Prensi II. Henri Bourbon, Huguenot kasabası Réalmont'u kuşattı. Kuşatma ordusu, Montauban'daki diğer Huguenotlara gönderilen şifreli bir mektubu taşıyan haberciyi yakalamıştı. Mektubu deşifre etmek için Condé, yirmi kilometre ötedeki Albi şehrinde yaşayan ve kriptografi konusunda bir miktar tecrübesi olduğu söylenen Antoine Rossignol adında 26 yaşındaki bir matematikçiyi çağırttı. Duruma uygun düşen bir biçimde, *rossignol* kelimesi "bülbül" anlamına geldiği gibi argoda kilitli kapıları açan maymuncuk anlamına da geliyordu. Rossignol, Réalmont'taki müdafilerin diğer Huguenotlara gönderdikleri mesajı zorlanmadan deşifre etti. Mesajda acil olarak barut ikmali talep ediyorlar ve gelmediği takdirde teslim olmak zorunda kalacaklarını bildiriyorlardı. 30 Nisan'da Condé mektubun içeriğini müdafilere bildirdiğinde teslim oldular.[69]

Rossignol, Réalmont'tan sonra Huguenotların başlıca kalesi olan Atlantik kıyısındaki La Rochelle limanının kuşatılması sırasında da aynı derecede kıymetli istihbarat sağlamıştı. Kuşatma kuvvetlerinin komutasını üstlenmiş olan ve hem din adamı hem de asker kıyafetlerinin ilginç bir birleşimi şeklinde giyinmiş Kardinal Richelieu, kuşatmanın başından itibaren müdafilerin diğer Huguenotlara yolladıkları mektupların yakalanmasıyla şahsen ilgilenmişti. Bir seferinde Montauban Huguenotlarına yollanan

bir habercinin yakalandığını ve habercinin yakalanır yakalanmaz küçük metal bir kutuda taşıdığı notu kutuyla birlikte yuttuğunu XIII. Louis'ye bildirmişti. Richelieu mesajın kısa sürede sindirim sisteminden çıkabilmesi için haberciye müshil verilmesini emretmişti.[70] 8 Ağustos 1628'de, Condé, Richelieu'ya yakalanmış bir deste mektup göndermiş ve üzerine bir not iliştirmişti: "Rossignol isimli, Albili genç bir adam bunları çok güzel deşifre etti. Size hepsinin kelimesi kelimesine deşifre edilmiş kopyalarını gönderiyorum. La Rochelle'dekilerin 21 Haziran'dan bu yana açlık çektiklerinden yakındıklarını görebilirsiniz."[71*]

Richelieu deşifre metinlerden öyle etkilenmişti ki Rossignol'u derhal yanına çağırdı. Académie Française'den** Charles Perrault on yedinci yüzyılın en "meşhur" kırk Fransız'ı hakkında 1696'da yayımladığı kitabına sonradan Rossignol'u da dâhil etmişti. Perrault'nun yazdığına göre, Richelieu genellikle ne düşündüğünü belli etmeyen biri olsa da, ilk görüşmelerinde Rossignol "yetenekleri konusunda öyle deliller sunmuştu ki bu büyük Kardinal ... şaşkınlığını gizleyememişti".[72] Richelieu, Rossignol'u kendi şifre kâtibi yapmıştı.[73] Perrault'nun, Richelieu'nun onun hizmetlerini cömertçe ödüllendirdiği yönündeki iddiası, Rossignol'ün 1630'da Paris'in yirmi beş kilometre güneyinde bulunan Juvisy'deki küçük ama şık şatoyu satın alması ve şatonun tadilatını finanse edebilmesiyle uyuşmaktadır. XIII. Louis de şatoyu birkaç kez ziyaret ederek kod kırma faaliyetlerine bizzat ilgilendiğini ve Rossignol'a verdiği değeri göstermiştir.[74***] Baş kod kırıcısını bu şekilde onurlandırarak onun çalışmalarını tasvip ettiğini gösteren ilk ve son Fransız hükümdarı olmuştu.****

Richelieu'nun La Rochelle'deki zaferi, Huguenotları mağlup ettiği gibi İngiltere'yi de küçük düşürmüştü. Deşifre edilen yazışmalardan, La Rochelle'de kuşatılmış garnizonun umudunu Buckingham tarafından toplanan büyük bir İngiliz filosunun kendilerine ulaşmasına bağladığını öğrenince, Richelieu, onların moralini bozmak için Buckingham'ın sırdaşı ve müneccimi Dr. John Lambe'ın "gündüz vakti Londra'da halk (bir grup çırak) tarafından linç edildiği" haberini yollamış ve onu öldüren kalabalık tarafından tekrarlanan şu ürkütücü tezahüratı iletmişti:

---

* Mektubun üslubundan Richelieu'nun henüz Rossignol'la tanışmamış olduğu anlaşılmaktadır.

** 1635'te Kardinal Richelieu tarafından Fransız dilbilimi çalışmaları için kurulan Fransız Akademisi. (ç.n.)

*** Bkz. Görsel 20 ve 22.

**** Yirminci ve yirmi birinci yüzyıllarda bile, devlet başkanlarının böyle açık şekilde ilgisi nadiren görülmüştür. 1986'da Ronald Reagan'ın ziyaretine kadar (XIII. Louis'nin Rossignol'un şatosunu ziyaretinden üç buçuk asır sonra) hiçbir Amerikan başkanı, dünyanın en büyük sinyal istihbaratı teşkilatı olan Ulusal Güvenlik Teşkilatı'nı (NSA) ziyaret etmemişti. (Andrew, *For the President's Eyes Only*, s.484.)

> Charles ve George [Buckingham] ne yaparlarsa yapsınlar,
> Dük de Doktor Lambe gibi ölecek

Richelieu, müdafilere, Buckingham'ın önceliğinin Huguenotlara yardım etmekten ziyade kendi can güvenliği olduğunu söylemişti.[75] Bu mesajın da tıpkı söz konusu tezahürat gibi aslında isabetli bir tahmin olduğu ortaya çıktı. Haberin gerçekliği bir ay sonrasına kadar Richelieu tarafından teyit edilememiş olsa da, Buckingham, kendisine husumet besleyen bir asker tarafından 23 Ağustos'ta bıçaklanarak öldürüldü.[76]

Önceleri *parti dévot* Richelieu'nun Fransa'da sapkınların tahkimli yerleşim yerlerine karşı belirgin biçimde hoşgörülü davranmasını eleştirmişti ve onu "Calvinistlerin Başrahibi" ya da "Ateistlerin Piskoposu" gibi unvanlarla hicvetmişlerdi.[77] Huguenot kalelerine karşı, Fransız bir kardinal tarafından idare edilen bir Fransız hükümeti tarafından başlatılan saldırı, İspanya'nın artık *parti dévot* içinden ücretsiz ve dinî motivasyonla hareket eden ajanlar angaje etmesini bir asır öncesine nazaran çok daha zor hale getirmişti. 1632'den 1635'e kadar Paris'te İspanya elçisi olarak bulunan Cristobal de Benevante y Benavides'in, yüzyılın başındaki selefi Juan Bautista de Tassis'in kırk bir ajanına kıyasla, kendisine çok az istihbarat temin eden beş ajanı vardı.[78]

İspanya'nın İngiltere'de bir casus şebekesi olmasa da, IV. Felipe dönemin en meşhur ressamı Peter-Paul Rubens'i, I. Charles'la gizli temas kurmak için kullanabilmişti. Bir asır önce, Venedik de benzer ama daha örtülü bir biçimde, ressam Marcelo Fogolino'yu dış istihbarat temini için kullanmıştı.[79] İspanyol yanlısı Felemenkli bir Katolik olan Rubens'in I. Charles'la yürütülecek gizli diplomasi için kullanılması ilk olarak, hastalığı ilerleyen I. James'in Buckingham'ın etkisiyle yirmi yıllık barışı bozup İspanya'ya savaş açmasından bir yıl sonra, 1625'te Felipe'nin halası ve İspanyol Hollandası'nın hükümdarı Arşidüşes Isabella tarafından önerilmişti. Yirmi yaşındaki Felipe'nin, Isabella'nın bu önerisine verdiği yanıt gizli diplomasi ve istihbarat operasyonları konusundaki kıt anlayışını yansıtır nitelikteydi. Büyük bir özgüvenle Isabella'ya şöyle yazmıştı:

> Böyle önemli meselelere bir ressamı dâhil etmenizden memnun değilim. Yabancı elçilerle bu kadar büyük öneme sahip meseleleri konuşmak üzere bu kadar önemsiz birini temsilci olarak tayin etmemiz itibarımızı muhakkak zedeleyeceği için, krallığımın şerefinin ne büyük bir tehlikeye düşeceğini kolaylıkla anlayabilirsiniz.[80]

Felipe, ne Buckingham'ın ne de İngiliz tahtına oturan gelmiş geçmiş en büyük sanat aşığı olan Charles'ın, Rubens'i kesinlikle önemsiz addetmediklerinden bîhaberdi. Buckingham, Rubens'in 1625'te tamamladığı ve kendisini bir melek eşliğinde ata binerken resmettiği otoportresini öyle beğenmişti ki 1627-1628 yılları içinde, İngiltere'nin İspanya'yla savaş halinde olmasına rağmen, Rubens'e on üç tablosu ve koleksiyonundaki başka ressamlara ait birkaç tablo için toplamda 100,000 florin gibi hatırı sayılır bir meblağ ödemişti.[81]

Çoğu portre sanatçısı gibi, Rubens de, resmini çizdiği, yüksek makamdaki kişilerle bile sohbet edip ve onların güvenini kazanma yeteneğine sahipti. 1628-1629'da IV. Felipe'nin portresini çizerken onun güvenini kazanmış ve akraba evliliğinden kaynaklanan çıkıntılı Habsburg çenesini portrede başarıyla gizlemişti. Kral, Rubens'in yaptığı ve kendisini dörtnala koşan bir doru at üzerinde resmettiği portresini öyle beğenmişti ki Sevilla'da Alcázar Sarayı'ndaki Salón Nuevo'da asılı bulunan ve gözde saray ressamı Diego Velasquez tarafından yapılmış, kendisini at üzerinde gösteren portresini indirtip yerine Rubens'in yaptığı portresini asmıştı.[82]

Nisan 1629'da Felipe, Rubens'i, halasının dört yıl önce önerdiği Londra görevine göndermeye karar verdi. Bu görev erken modern dönemde diplomasi ile siyasî istihbarat operasyonlarının sık sık iç içe geçmesinin bir yansımasıydı. Rubens'in resmî görevi, beş yıl önce savaşın başlamasıyla askıya alınan resmî elçi ziyaretlerinin tekrar başlatılmasını müzakere etmekti. Ama kendisine ayrıca, artık görüşmelerinin son aşamasına gelinmiş olan bir İngiliz-Fransız ittifakını "elinden geldiğince engellemek" için gizli talimatlar da verilmişti.[83] Londra'ya varmasından kısa süre sonra, 6 Haziran'da Charles'la ilk görüşmesini yaptı.

Felipe, Isabella'nın Rubens'i Londra'ya gönderme önerisini en başta reddettiğinde, Isabella'nın, kendisinin aksine Charles'ın sarayında bir muhbiri olduğundan şüphesiz haberi yoktu: Kral'ın en eski sırdaşlarından biri olan Sir John Coke'un kâtipliğini yapan George Lamb. Lamb, Isabella'ya şöyle yazmıştı: "Başka saraylarda müzakereler bakanlarla başlayıp hükümdarın sözü ve imzasıyla sona ererken, burada kralla başlayıp bakanlarla biter."[84] Rubens'in İspanya Başbakanı Kont-Dük Olivares'e gönderdiği raporlar kendisi ve kral arasında kısa sürede bir uyum sağlandığını göstermekteydi. Sarayda kraliçe'nin öncülüğündeki nüfuzlu bir Fransız heyeti olsa da ve Fransız elçisi İngiltere'yle bir ittifak anlaşması sağlamayı umsa da Charles, Fransızlara güvenmediğini ve sözlerini tutacaklarına inanmadığını Rubens'e özel olarak söylemişti. Rubens, Olivares'e İngiliz-Fransız görüşmelerinin bir barış anlaşmasıyla neticeleneceği ama bir ittifak

yapılmayacağı güvencesini verebilmişti. Onun kanaatine göre Charles, İspanya'ya karşı Fransa'ya olduğundan daha iyi hisler besliyordu.[85]

Eylül ayına gelindiğinde, Rubens, İngiliz-İspanyol diplomatik ilişkilerinin resmî olarak başlaması konusunda Charles'la mutabakata varmıştı. IV. Felipe'nin ve Devlet Konseyi'nin talebiyle, yeni İspanyol elçisi gelene kadar Londra'da kaldı. Rubens'in Charles'la anlaşmasında ikisinin de sanata olan ortak ilgilerinin ve Charles'ın onun eserlerine duyduğu hayranlığın büyük payı vardı. Rubens, kraliyet koleksiyonunda bulunan "akıl almaz miktardaki resimler, heykeller ve eski yazmalardan" oldukça etkilenmişti. I. Charles, onu, Whitehall Sarayı'ndaki Inigo Jones'un Şölen Salonu'nun tavanına dokuz parçalı bir tablo yapması için görevlendirdi. Rubens'in Mart 1630'daki ayrılışı öncesi, Charles ona Şölen Salonu'nda şövalyelik payesi verdi ve elmas setli bir kılıç ile elmaslarla süslü bir şapka şeridi hediye etti.[86] Hazin bir ironidir ki, tavandaki fildişi tablolar kral tarafından son kez, 30 Ocak 1649'da Şölen Salonu'nun birinci kat penceresinden idamı için kurulmuş platforma çıktığı sırada görülecekti.[87]

Rubens'in IV. Felipe için yürüttüğü gizli diplomasi başarısına rağmen Avrupa'daki en başarılı istihbarat sistemi Fransızlara aitti. Richelieu'nun yaygın olarak bilinen geleneksel bir tasvirinde, yanında Pére Joseph de Paris* dinî lakabıyla tanınan bir Kapusen keşişi olan François Le Clerc du Tremblay'in gizemli figürü görülmektedir. Gri kıyafetleri içinde, Pére Joseph de Paris, Fransızca'ya olduğu gibi İngilizce'ye de giren *éminence griese* tabirinin çıkış kaynağıdır. Son derece gizemli Katolik inancı ile Fransız monarşisine sadakatini birleştirmişti. Pére Joseph de Paris, hem İspanya'daki hem de Kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki Habsburgların sadece kendi hanedanlarının şerefini umursadıklarından emin olduğu için Katolik Avrupa'nın sadece Fransa'nın "Roi Très-Chrétien"inin** liderliği altında birleşip muzaffer olacağına inanıyordu.[88] Richelieu, onu bir sırdaş olarak, dinî ve siyasî bir danışman olarak ve ara ara da gizli diplomasi için kullanıyordu. Bu gizli diplomasi faaliyetlerinden en bilineni, Habsburg İmparatoru II. Ferdinand'ı mağlup etmek için Protestan İsveç Kralı Gustav Adolf'u Otuz Yıl Savaşı'na sokmak olmuştu. Pére Joseph'in Kapusenler ve diğer tarikatlar içinde önemli yerlerde muhbirleri vardı. Bunlar arasında, en azından bir süreliğine, Habsburg İmparatoru'nun Cizvit günah çıkarma papazı da yer almıştı. Pére Joseph 1630 yazında imparatorun günah çıkarma papazı sayesinde, Marie de Medici tarafından planlanan ve Olivares

* Parisli Peder Joseph (ç.n.)

** Pek Hristiyan Kral (ç.n.)

ile İspanyol elçisinin Richelieu'nun gözden düşüşüyle sonuçlanmasını umdukları entrikalardan haberdar olmuştu.[89*]

Bu entrikalar, 10 ve 11 Kasım 1630'daki "aldatma günü", *journée de dupes*'le (daha doğru tabirle *journées des dupes*, "... günleri') sonuçlanmıştı. 10 Kasım'da Marie de Medici oğlu üzerinde tekrar hâkimiyet kurduğundan emindi ve Louis'yi, Richelieu'yu görevden alıp yerine kendi adayı olan Michel de Marillac'ı ataması için ikna etmişti. Richelieu, kısa süreliğine de olsa, siyasî kariyerinin sona erdiğinden korkmuştu. Ancak asıl tuzağa düşen taraf ana kraliçe idi. Kriz, kralın Richelieu'ya olan güvenini açıkça ilan etmesi ve Marillac'ın itibarını kaybetmesiyle sona erdi. Richelieu sevinç gözyaşları dökmüşü.[90]

Marie de Medici gibi, IV. Felipe de Richelieu'nun rakibi olamazdı. 1633'te, Paris'teki elçisine, Richelieu'yu İspanyol yanlısı bir siyasete çekmek için övmesine dair komik bir talimat verdi:

> Başlıca hile ... Kardinal Richelieu'yla yakınlaşmak ve size söylediği her şeyin doğruluğuna ve onun içtenliğine tam olarak inandığınızı göstererek onu kazanmak için elinizden geleni yapmaktır ... bunu, onu pohpohlama ve benim menfaatim aleyhinde olmayan her şeyi övme yöntemiyle yapacaksınız.[91]

Felipe bu safça stratejiyi geliştirirken Olivares'e danışmamıştı. Tim Blanning, onun hükümdarlığının, "bir kralın sadece yetersiz değil aynı zamanda uzun ömürlü olması halinde ne kadar çok şeyin yanlış gidebileceğine bilhassa ikna edici bir örnek sunduğunu" yazar. Olivares'in 1643'teki gözden düşüşünün ardından Felipe'nin en etkili danışmanı, Felipe'yle aralarında, birçoğu ilahî yardım hakkında 600'den fazla mektup alışverişi olmuş, Ágreda kadınlar manastırındaki gizemli Rahibe María olmuştu.[92] Rahibe María bir Pére Joseph değildi.

Ancak Richelieu'nun istihbarat sistemi, başarısını XIII. Louis dönemi hakkında yapılan çoğu çalışmada bahsedilen *éminence griese*'den ziyade, ilginç şekilde gözden kaçırılan Antoine Rossignol'e borçluydu.[94] Rossignol, Richelieu tarafından kurulan ve en geç 1633'te tam anlamıyla faaliyete geçmiş olan, gayriresmî olarak *cabinet noir* (karanlık oda) ismiyle bilinen yeni bir devlet dairesinin resmiyette başkanı olmasa da önemli isimlerinden biri olmuştu. Karanlık Oda, yazışmaların yakalanması, açılması, kopyalanması, gerektiğinde deşifre edilmesi ve elden geçirildiğinin anlaşılmaması için genellikle sahte mühürler kullanılarak tekrar kapatılması işinden sorumluydu.

---

* Ancak Richelieu ve Père Joseph her zaman hemfikir değillerdi. Père Joseph ve üst düzey bir Fransız diplomatın Ratisbon'da imparatorla müzakere ederek mutabakat sağladıkları bir anlaşma Ekim 1630'da Kardinal tarafından beklenmedik şekilde reddedilmişti. (Elliott, *Richelieu and Olivares*, s. 108.)

Mektupların açılma esnasında gördükleri zarar tamir edilemeyecek kadar büyük olduğunda ise taşıma esnasında kaybolduğu bildirilirdi.[95]

Père Joseph'in himayesindeki François Sublet de Noyers (sonradan savaş bakanı olacaktı) tarafından 1633'te Richelieu'ya gönderilen bir raporda, İngiltere'ye giden ve oradan gelen tüm mektup ve paketlerin, Calais'de gizlice ve rutin bir biçimde açıldığı bildiriliyordu. Uygulama muhtemelen birkaç yıl önce başlamıştı. Yazışmaların yakalanmasını güçlü bir şekilde savunan Londra'daki Fransız elçisi, mektupların dikkatli bir şekilde tekrar mühürlenmesi gerektiğini vurguluyordu: "Eğer İngiltere'dekiler gönderilerinin açıldığının farkına varırlarsa, korkarım aynısını yapar ve kralın [Fransız Kralı] mesajlarını açarlar."[96*] İngilizlerin, diplomatik yazışmalarının Fransızlar tarafından yakalandığından henüz şüphelenmedikleri anlaşılmaktadır. Bu durum Walsingham dönemiyle çarpıcı bir tezat teşkil eder. Kuryelerin şifreli yazışma taşıdıkları tespit edildiğinde, yazışma her zaman deşifre etmesi için Rossignol'e gönderilir ama eğer yazışma içeriğinde Richelieu'nun istemediği bir şey olursa her zaman kuryeye geri verilmezdi. Örneğin 1634'te, her ikisi de İspanyol egemenliğinde olan Brüksel'den Milano'ya şifreli yazışma götüren bir kurye yakalandığında, "içinde mühim bir şey olup olmadığını ve dolayısıyla içeriği itibarıyla geri verilip verilmeyeceğini anlamak üzere" Rossignol tarafından deşifre edilmesi talimatını vermişti.[97]

Simancas arşivlerinde bulunan, III. Felipe ve IV. Felipe dönemine ait deşifre metinler, İspanyol devletinin kriptanaliz becerisini bir nebze de olsa muhafaza ettiğini göstermektedir. Ancak İspanya'nın, Fransa'daki Karanlık Oda benzeri bir teşkilata yahut Rossignol'e denk bir kod kırıcıya sahip olması pek olası değildir. Bekleneceği üzere diğer istihbarat operasyonları gibi Fransız kod kırıcılarının çalışmaları hakkında da günümüze sadece bütünlük arz etmeyen kayıtlar ulaşabilmiştir. Richelieu gizli istihbarat dosyaları tutmamıştı. Gizli meseleler hakkında krala yazdığı ve günümüze ulaşan bazı mektupları, mektubun imha edilmesi ricasıyla bitmektedir: "Votre Majesté brulera, s'il luy plaist, ceste lettre."[98**] Ancak Richelieu'yla beraber XIII. Louis'nin de Rossignol ve Karanlık Oda'nın faaliyetleriyle şahsen ilgilendiğini gösterecek kadar mektup yakılmadan günümüze ulaşmıştır. Örneğin 1635'te, bir sonraki Papa olmak için planlar yapan (nihayetinde başarısız olan) Kardinal Borgia'nın İspanyol sarayına gönderirken yakalanan mektubunun ne yapılacağı konusunda krala danışılmıştı. Mektuba el mi konulmalıydı yoksa deşifre edilene kadar bekletilmeli miydi?[99] Louis'nin yakılmış olması muhtemel cevabı günümüze ulaşmamıştır.

* Père Joseph'in 1638'deki ölümünün ardından, de Noyers, Richelieu'nun en yakın danışmanlarından biri oldu. (Lefauconnier, "François Sublet de Noyers", kısım 3, bölüm 3.)

** Majesteleri lütfen bu mektubu yaksınlar. (ç.n.)

Fransa ve İspanya arasında 1635'te savaşın patlak vermesinin ardından, iki taraf da bir diğerinin ülke içi istikrarını bozmak amacıyla gizli ajanlar kullanmıştı. Fransız ajanlar daha başarılı olmuşlardı. Père Joseph 1634'te şöyle yazıyordu: "Katalanların ve Portekizlilerin hoşnutsuzluğundan fayda sağlanıp sağlanamayacağının anlaşılması önemli." Fransız maddî yardımı, 1640'ta İspanyol idaresine karşı başarılı olan hükümet darbesinden önce Lizbon'daki komploculara muhtemelen ulaştırılmıştı. Olivares, Portekiz'in kaybedilmesinde kendi sorumluluğunu gizlemek için Fransız örtülü operasyonlarının başarısını biraz abartmıştı. IV. Felipe'ye Fransızlar için, "iğrenç hainliklere başvurarak İspanya'da topyekûn krallıkların siz majestelerinin elinden çıkmasına sebep oldular" demişti. Portekizli komploculara parayı ulaştırmış olması en muhtemel Fransız ajanı, 1610 yılında Paris'e yerleşmiş Aragonlu Yahudi bir elmas tüccarı olan ve Portekiz Yahudi cemaatiyle yakın ilişki içindeki Alfonso (ya da Alphonse) Lopez idi. Normalde Richelieu tarafından mâliyenin para transferi işlemlerinde kullanılırken, ajan olarak da kullanılmaktaydı. Ancak Lopez'in gerçek sadakatinin kime karşı olduğu hala meçhuldür. 1638'de Olivares'e yazdığı özel bir mektupta İspanya'ya dönmek istediğini söylemişti. Bunun bir aldatma mı olduğu yoksa Lopez'in gerçekten iltica etmek niyetinde mi olduğu muhtemelen asla bilinemeyecektir.[100] Eğer gerçekten Richelieu yerine Olivares'in hizmetine girmeyi düşündüyse de İspanya'nın savaşta Fransa karşısında aldığı başarısızlıklar cesaretini kırmış olmalıdır.

1630'larda hem İspanya'da hem de Fransa'da kraliyetin iflası uzak bir ihtimal olmasa da,[101] savaşın siyasî sonuçları İspanya için çok daha ağırdı. Olivares, Ocak 1643'te istifaya zorlandı. Onun biyografisini yazan John Elliott şöyle yazar: "Kont-Dük bir hiç hükmüne indirgendi ve yaptığı reformların mirası da diğer eserleriyle birlikte unutulup gitti..." Olivares'in istifasından bir ay önce ölen Richelieu'nun hatırası ise, aksine, yaşamaya devam etti. Bir nesil sonra XIV. Louis, Fransız Devlet Konseyi toplantılarında bazen mâliye bakanı ve 1665'ten 1683'e kadar göstermelik olarak başbakanlık yapmış olan Jean-Baptiste Colbert'e dönerek şöyle derdi: "İşte şimdi bize 'Kralım, büyük Kardinal olsa bu durumda şöyle şöyle yapardı...' diye anlatacak olan Mösyö Colbert ..."[102]

Richelieu'nun en az hatırlanan mirası ise Karanlık Oda'dır. XIII. Louis 1643'te henüz kırk bir yaşında ölüm döşeğinde yatarken, henüz çocuk yaştaki oğlu XIV. Louis'ye naiplik yapacak olan Kraliçe Anne'e, Rossignol'ü, "devletin çıkarları için en gerekli adamlardan biri" diyerek övmüştü.[103] Richelieu'nun 1642'deki ölümünün ardından başbakan olan Kardinal Jules Mazarin de Rossignol'u takdir edenlerdendi. Birçok şey gibi, Karanlık

Oda'nın faaliyetleri de herkesçe *Fronde** diye anılan ve 1648'den 1653'e kadar yaşanan isyanlar sırasında aksadı. 1649'da Saint-Germain-en-Laye'daki kraliyet sarayının yakalanan bazı yazışmaları isyancı Paris Parlamentosu'nda okunmuştu.[104] Kraliyet otoritesi tekrar tesis edilince Mazarin, "*mauvais Français*"ye** ait yazışmalarının yakalanmasıyla teferruatlı biçimde şahsen ilgilenmeye başladı. Örneğin ölümünden bir yıl önce, 1660'ta yıkıcı edebî metinlerin (muhtemelen İspanyol yanlısı) dağıtılmasına karıştığı iddia edilen bir tarikatın mensuplarının yakalanması konusunda Posta Başmüfettişi Hiérosme de Nouveau'ya şu talimatları göndermişti:

> Madrid'de, kötü Fransızlar'la yazışmakta olan Jean Faure isimli bir Dominiken Keşişi'nin bulunduğu konusunda güvenilir bir bilgi aldım. Onların her planından Majestelerinin haberdar olması kralın idaresi için önem arz ettiğinden ötürü söz konusu pederin, haklarında bilgi sahibi olduğum aşağıdaki adreslere gönderdiği bütün yazışmalarını yakalamanızı talep ediyorum:
>
> Saint-Sebastian'da kitapçı Senyor Huart'a
> Bayonne ve St-Jean-de-Luz'da kitapçı Mösyö Petit'ye
> Bordeaux'daki Petit Judas Sokağı'nda oturan Mösyö Philippe Bergolli'ye, ya da onun adına aynı yerin posta müdürüne
> Paris'teki St-Jaques Caddesi'ndeki kitapçı M. Joly'ye
> Ayrıca size [yazışmaları tekrar mühürleyebilmeniz için] pederin [Faure] kullandığı mührün kopyasını da gönderiyorum.

Mektubu buraya kadar Mazarin adına Dışişleri Bakanı Hugues de Lionne yazmıştı ama Mazarin, Nouveau'ya, gönderdiği mektuplar ve bilgiler için teşekkür edip ona dostluğunu bildirdiği kısmı kendi eliyle eklemişti.[105]

Mazarin'in 1661'deki ölümünün ardından Rossignol, XIV. Louis'nin hizmetinde kraliyetin kod kırıcısı olarak 1682'de kendi ölümüne kadar çalışmaya devam etti. Toplamda yarım asrı bulan devlet hizmeti, onu, Fransız monarşisinin tarihinde, makamında en uzun süre kalmış üst düzey devlet görevlisi yapmıştır. Öyle bir nam salmıştı ki, Académie Française'den Charles Perrault on yedinci yüzyılın en meşhur Fransızlar hakkında 1696'da yazdığı kitabında, Rossignol'un elli yıl içinde çözemediği bir şifreye neredeyse hiç rastlamadığını iddia etmişti.[106] Perrault'nun değerlendirmesinin, bir başka akademi üyesi ve XIV. Louis'nin önde gelen bakanlarından olan ve Rossignol'den bir yıl sonra ölen Jean-Baptiste Colbert'in görüşlerini yansıttığı neredeyse kesindir.[107]

---

* Fransızca'da "Sapan". 1648 ile 1653 yılları arasında Fransa'da yaşanan iç savaş. Parislilerin, Kardinal Mazarin'in destekçilerinin camlarını sapanlardan attıkları taşlarla kırmasından mülhem bu adla anılmıştır. (ç.n.)

** Fransızca'da "kötü Fransızlar".

12
İngiltere'de İstihbarat ve Rejim Değişikliği: İç Savaş'tan Papacı Komplo'ya Kadar

İngiliz istihbaratını, Stuart devri başlarında içine düştüğü durgunluktan çıkışı, I. Charles ile kontrolden çıkmış parlamento arasındaki çatışmanın beklenmedik bir sonucu olan İç Savaş'la (1642-1649) başlamıştı. İç Savaş'ın sebep olduğu yıkım Otuz Yıl Savaşı'nın Kıta'da yarattığı yıkımla mukayese edilemez seviyede olsa da, İngiltere tarihinin en ölümcül savaşı sayılan Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz nüfusuna oranla ölenlerden daha fazlası muhtemelen bu savaşta ölmüştü.[1] Bu savaş da, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi İngiliz istihbarat tarihinde yine bir dönüm noktası teşkil etmişti.

İç Savaş'ın ilk yıllarında, sarayını 1642'de Oxford'a taşımış olan I. Charles ve onun kralcı destekçileri (*cavalier*ler*), Londra'daki parlamenter karargâhtaki kralcılarla (*roundhead*ler**) gizli iletişimlerini sürdürüyorlardı. Ancak Charles'ın baş sekreteri ve en yakın danışmanı olan 2'nci Falkland Vikontu Lucius Cary, istihbarat işlerinin büyük kısmını alçak bir sahtekârlık olarak kabul etmiş ve ne casusların görevlendirilmesini ne de parlamenter yazışmaların açılmasına yetki verilmesini kabul etmemişti.[2] Falkland'a her yıl "gizli servis" için tahsis edilen 700 Sterlin'in çoğunlukla kralcı propaganda için harcandığı görülmektedir.[3] Parlamentonun hatırı sayılır ölçüde rahatsızlığına karşın, başkentteki kral yanlısı ajanlardan oluşan bir şebeke tarafından Ocak 1643'ten Eylül 1645'e kadar, amacı "krallığın

* Cavalier: Latince "süvari" anlamına gelen *caballarius* kelimesinden türetilmiştir. Çıkış yeri, o dönem sarayda hâkim olan gösterişli giyim modasıdır. İngiliz İç Savaşı sırasında parlamento yanlıları tarafından kralcılara verilen ve aşağılama amacı taşıyan bir lakap olmakla birlikte, sonradan kralcılar tarafından benimsenerek kullanılmıştır. (ç.n.)

** Roundehad: "Yuvarlak kafalı". İngiliz İç Savaşı sırasında parlamento yanlıları için aşağılama amaçlı kullanılan lakap. Anglikan Kilisesi'ni Roma Kilisesi'nin geleneklerinden arındırmayı amaçlayan ve hemen hepsi Parlameto yanlısı olan Püritenlerin kısa kesilmiş saçlarına atfen doğmuş bir ifadedir. Cavalier lakabını benimseyen kralcıların aksine, parlamentonun Yeni Model Ordusu'nda askerlerin birbirlerine bu lakabı kullanmaları cezayı gerektiren bir suç teşkil etmekteydi. (ç.n.)

Pag: 1519. 1535.

MERCVRIVS AVLICVS,

Communicating the Intelligence and affaires of the Court, to the reſt of the KINGDOME.

From Aprill 6. *to* Aprill 13. 1645.

SUNDAY. *Aprill 6.*

THe Rebels this *Eaſter* have excommunicated themſelves; for lately when the *Aſſembly* preſented their *Directory*, the Members excepted againſt that particular which debarres certaine perſons from receiving the *Communion*, alleadging it was expreſſed in too generall tearmes of *Scandalous* and *Ignorant*; therefore they voted that the Aſſembly ſhould explaine whom they would have accounted *Ignorant* or *Scandalous*; The *Aſſembly* (the *Members* Journymen) returned to their Worke-houſe; and there laying their great heads together, (as well the Preachers as thoſe in Holy Orders) drew up a Character of the *Ignorant* and *Scandalous*, and brought it to the Members: In this Character they inſiſted much upon examination concerning the *Trinity*, ſo as Maſter *Selden* ſtood up and ſaid, *he was confident there were not Ten in the Aſſembly but might be poſed in That themſelves.* The Houſes being reſolved into a Committee preſently paſſed two votes, Firſt, *That ſuch perſons as are groſſely ignorant ſhall not come unto the Sacrament*; Secondly, *That ſuch perſons as are groſſely ſcandalous ſhall likewiſe be debarred.* We will not ſay

S the

Parlamentonun hatırı sayılır ölçüde rahatsızlığına karşın, başkentteki kral yanlısı ajanlardan oluşan bir şebeke tarafından Ocak 1643'ten Eylül 1645'e kadar, amacı "krallığın diğer bölgelerine saraydan istihbarat ve ilişkiler hakkında bilgi iletmek" olarak ilan edilen *Mercurius Aulicus* (Saray Habercisi) isimli bülten dağıtılmıştı.

diğer bölgelerine saraydan istihbarat ve ilişkiler hakkında bilgi iletmek" olarak ilan edilen *Mercurius Aulicus* (Saray Habercisi)* isimli bülten dağıtılmıştı. Oxford'dan başkente getirilen kralcı propagandanın önlenememesinin parlamentoda yarattığı hoşnutsuzluk, kraliyet kitapçısı ve kralcı ajan Richard Royston'ın, parlamento yanlısı matbaacı John Wright tarafından "parlamentonun işleyişi aleyhindeki bütün rezil kitaplar ve gazetelerde sürekli dahli olmakla" itham edilmesinin ardından Temmuz 1645'te hapsedilmesine sebep olmuştu.[4]

Eğer Londra'daki kralcılar, kral ve onun Oxford'daki sarayı için istihbarat temin edecek etkili bir şebeke olarak faaliyet göstermek istiyorlarsa, faaliyetlerini koordine edecek bir Walsingham'a ihtiyaçları vardı. Falkland'ın Eylül 1643'te bir muharebede ölmesinden sonra bile kral, istihbaratın teşkilatlandırılmasını hemen hemen hiç önemsemedi. Walsingham ayarında bir istihbarat şefini göreve getirmeyi düşünmüş olsa bile Walsingham'ın, büyükannesi İskoçya Kraliçesi Mary'nin idamındaki sorumluluğunu hatırlayıp irkilmiş olmalıdır. Daha on altı yaşındayken parlamentoya seçilmiş kralcı parlamento üyesi ve şair Edmund Waller öncülüğünde 1643 baharında girişilen başarısız komplo, kralcıların örtülü operasyonlarının merkezî bir idareden yoksun olmasının ne denli zarar verici olduğunu göstermişti. Mart 1643'te Charles, önde gelen on dört Londralıya görev verip, onları silahlı bir ayaklanma başlatmakla yetkilendirdi. Ardından gelen ve daha ilk aşamalarından itibaren hulul edilen "Waller Komplosu", parlamento tarafından büyük bir propaganda zaferi şeklinde neticelendi. Waller sonraki kuşaklar tarafından, kralın davasını lekeleyen bir dönek olarak hatırlandı: On dokuzuncu yüzyıldaki en büyük İç Savaş tarihçisi S. R. Gardiner onu, kraliyet sarayının itibarını alçaltan "zengin, nüktedan ve hovarda" zevk düşkünlerinin en kötüsü olmakla suçlamıştı.[5] 31 Mayıs 1643'te parlamento üyeleri sabah ibadetlerindeyken, komplonun ortaya çıkarıldığı haberini alacakları parlamentoya apar topar çağırıldılar.[6] Waller, kendisini kurtarmak için Avam Kamarası huzurunda küçük düşürücü bir şekilde özür diledi ve diğer komploculara ele verdi. İhanet ettiği Richard Chaloner ve kayınbiraderi Nathaniel Tomkins, şehir merkezindeki evlerinin önünde kurulan darağaçlarında 5 Temmuz'da asılarak idam edildiler. Chaloner, idam sehpasına çıktığında suçunu ve cezasını kabul ederken, amacının barışçıl olduğunu söylemişti.[7] Tomkis ise, idam sehpasındaki konuşmasında, komploya dâhil olmasının sebebini, "kayınbiraderime ve yirmi iki yıldan fazladır ekmeğini yediğim krala olan sevgim" diye açıklamıştı.[8] Başarısız olan Waller Komplosu, Londra'daki kralcı ajanların moralini alt üst ettiği

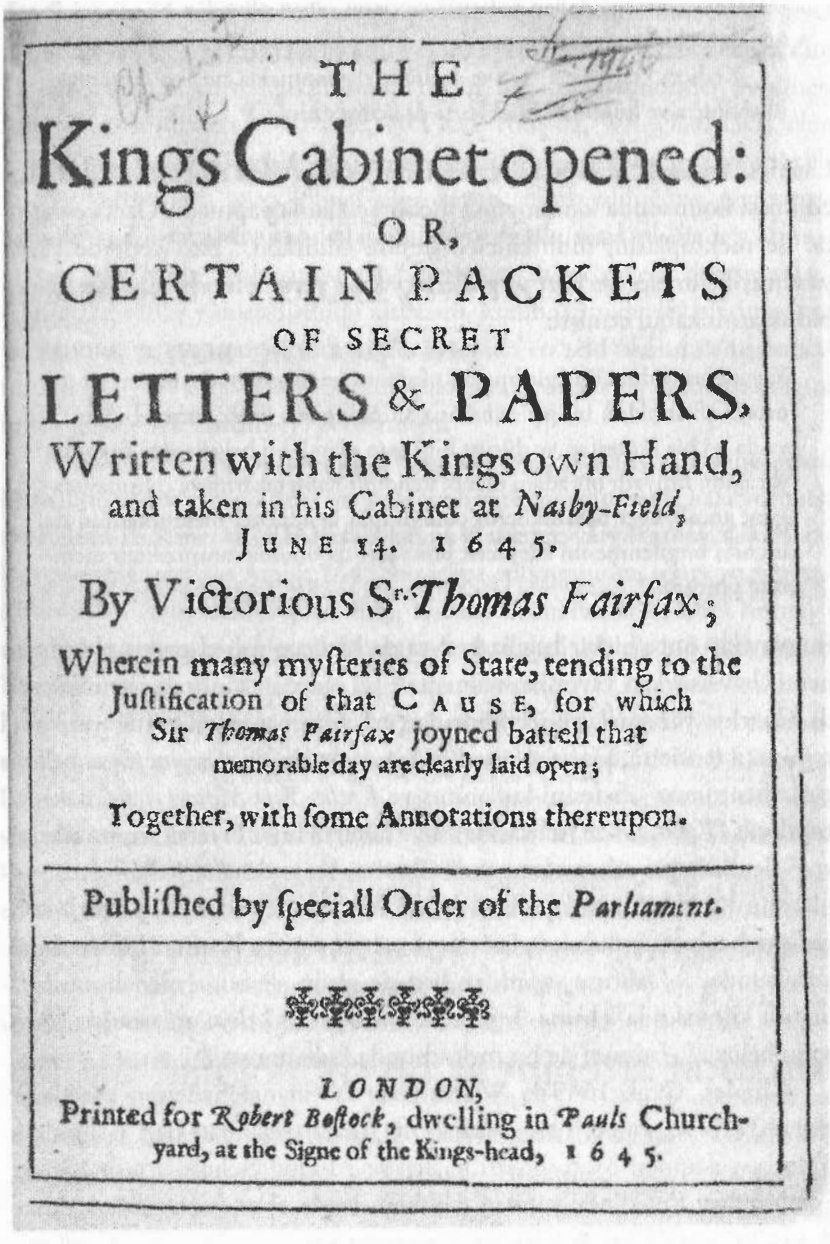
* Bültenin adı, tanrıların habercisi olan Merkür'e bir göndermedir. (ç.n.)

gibi, İç Savaş'ın müzakereler yoluyla sonlandırılmasını amaçlayan "barışçı tarafın" da ciddi şekilde zayıflamasına sebep olmuştu.[9]

Waller Komplosu'na hulul edilmesi, Falkland'ın casusların kullanımı konusundaki çekincelerinin parlamenter liderler tarafından paylaşılmadığını gösterdi. Merkezî bir istihbarat sistemleri olmasa da,* Thomas Phelippes'in ölümünden beri ilk kez İngiliz kriptanaliz faaliyetlerini başarılı şekilde tekrar canlandırmışlardı. Bu canlanışın temelinde, bir kod kırma dâhisinin İç Savaş'ın başlarında tesadüfen keşfedilmesi yatmaktadır: Bir subay olan Tilbury Baronu Vere'in dul karısının papazı, Cambridge mezunu din adamı ve matematikçi John Wallis.[10] 1642 yılının bir akşamında, Leydi Vere'in Londra'daki evinde yenilen geç bir akşam yemeğinde Wallis'e şifreli bir mektup gösterilmiş ve Wallis mektubu yaklaşık iki saatte deşifre etmişti. Kriptografi uzmanlığını bir meslek olarak seçtiğinde, bu anı şöyle yad etmişti: "...bu beklenenin ötesinde başarıyla cesaretlenince, başka şifreli mektuplara (bazıları daha kolay, bazıları daha zor) yöneldim. İç Savaş ve sonrasında, işe koyulup da çözemediğim mektuplar nadiren oldu."[11] Wallis'in en meşhur başarısı, Haziran 1645'teki Naseby Muharebesi'nde parlamento yanlılarının kazandığı kesin sonuçlu zafer sonrasında kralın şahsî eşyalarının ele geçirilmesinin ardından geldi. Eşyalar arasında gizli yazışma evrakı bulunmuştu. Bunlar Wallis tarafından deşifre edilince, Charles'ın hem İrlanda'daki hem de Kıta'daki Katolik kuvvetlerden destek alma planları ortaya çıkmıştı. Yakalanan yazışmaların propaganda değerini anlayan parlamento, "kralın kendi eliyle yazdığı" mektuplardan geniş bir seçkiyi *Kralın Yazı Masası Açıldı* başlığıyla ve "[Parlamenter] davanın haklılığına dair birçok devlet sırrını" ifşa edeceği iddiasıyla yayımladı.[12] Wallis'in deşifre ettiği mektuplar arasında, Charles'ın Fransa'ya sığınan karısı Henrietta Maria'ya gönderdiği ve ona sadece ikisi tarafından bilindiğini söylediği bir şifreyle yazılmış mektuplar da vardı: "Şifreleme zahmetine değecek bir şey yazmak istersen kullanasın ve sadece benim tarafımdan deşifre edilebilsin diye; aynı şekilde ebediyen sana ait olan şahsım tarafından yazılanları sadece sen deşifre edebilesin diye benden başka kimsede bir kopyası daha yok."[13]

Kralın Yazı Masası Açıldı içinde yer alan bir yorumda, deşifre edilen yazışmalardan, Charles'ın kılıbık bir koca olduğunun anlaşıldığı iddia ediliyordu:

* Thomas Scot, 1649'da İngiltere Cumhuru tarafından istihbarat şefi olarak görevlendirilmesiyle ilgili sonradan şöyle yazmıştı: "Bana bir bilgi, yardım yahut muhtıra devredilmemişti. Ancak İki Krallık Komitesi ya da sonrasındaki Emniyet Komitesi zamanında devletin gizli ilişkileri ve entrikaları konusunda bilgisi olup da bugün Devlet Konseyi'nde bulunanlar bunları kendilerine saklamışlar veya hala saklamaktadırlar yahut uygun gördüklerinde bunları kullanmaktadırlar." (Firth (editör), "Thomas Scot's Account of His Actions", s. 118.)

THE
Kings Cabinet opened:
OR,
CERTAIN PACKETS
OF SECRET
LETTERS & PAPERS,
Written with the Kings own Hand,
and taken in his Cabinet at *Nasby-Field*,
JUNE 14. 1645.
By Victorious Sr. *Thomas Fairfax*;
Wherein many myſteries of State, tending to the
Juſtification of that CAUSE, for which
Sir *Thomas Fairfax* joyned battell that
memorable day are clearly laid open;
Together, with ſome Annotations thereupon.

Publiſhed by ſpeciall Order of the *Parliament*.

LONDON,
Printed for *Robert Boſtock*, dwelling in *Pauls* Church-
yard, at the Signe of the Kings-head, 1645.

1645 yılında, İngiltere tarihinde ilk ve son kez, bir hükümdarın deşifre edilmiş gizli yazışması, hükümdarı gözden düşürmek amacıyla parlamento tarafından yayımlamıştı.

> Burada ayan beyan görülüyor ki krala bütün aklı kraliçe vermekte; zayıf cinsiyete mensup, yabancı olarak doğmuş ve yanlış dinde büyütülmüş olmasına rağmen, ondan habersiz ve onun onayı olmadan büyük ya da küçük hiçbir iş yapılamıyor...
>
> Kraliçe, krala karşı sert ve amirâne davranmakla birlikte, dinimize, ulusumuza ve hükümetimize karşı da acımasızdır...[14]

Charles, karısıyla arasındaki yazışmanın *Kralın Yazı Masası Açıldı*'da ifşa edilmesi konusunda kamuoyuna hiçbir açıklama yapmadı. Özel çevresinde ise mektupların, muhtemelen deşifre edilirken, "bazı yerlerde yanlış yazılmış kelimeler ve bazı virgüllerin yanlış yerde olması" dışında gerçek olduklarını kabul etmişti:

> Yayımlama zahmetine girilmemiş olmasını tercih etsem de, benim adıma ortaya çıkardıkları bu şeylerin bana ait olduğunu inkâr etmeyeceğim ... ya da iyi bir Protestan ve dürüst bir insan olarak bu belgelerden utanmayacağım; ihtiyatlı bir adam olarak kendimi haklı çıkarmaya çalışmayacağım; ancak, eğer benimkilerin olduğu gibi kendi özel mektuplarının da uluorta sergilenmesini isteyecek biri varsa da onunla tanışmaktan memnun olurum.[15]

Bu olaydan önce hiçbir İngiliz kral ya da kraliçenin özel mektupları onlar henüz hayattayken yayımlanmamıştı ve bu olaydan sonra da yayımlanmadı. Charles, yazışmaların içeriğine dair tek bir pişmanlığı olduğunu kabul etmişti. Henrietta Maria'ya yazdığı bir mektubunda "soyu sopu belirsiz parlamentomuz" ifadesini kullanmış ve *Kralın Yazı Masası Açıldı*'daki yorumlarda "Kral ... size [tebaasına] soyu sopu belirsiz diyerek sizden tiksiniyor" denilmesine sebep olmuştu.[16] Charles, bir sırdaşına, parlamento yanlılarının liderlerinin sempatisini kazanmaya gayret ederek İç Savaşı sona erdirmek için müzakereler yürütmeye çalışan Sussex Kontu Thomas Savile konusunda,[17*] "sabrımı taşırdı ve ben de onun grubuna olan hoşnutsuzluğum konusunda karıma özgürce içimi döktüm" diye anlatmıştı. "Soyu sopu belirsiz" ifadesini de bu mektubunda kullanmıştı.[18]

Charles, Ocak 1649'da Westminster'da vatana ihanetten yargılanırken, Kraliçeye gönderirken yakalanmış mektuplarından bazı bölümlerin tıpkı büyükannesi Mary Stuart'ın deşifre edilmiş mektuplarının 1586'da Forthinghay Kalesi'nde yapılan mahkemesinde okunduğu gibi okunması düşünülmüştü.[19] Ancak Charles, savunma yapmayı reddederek mahkemenin yetkisini tanımadığı için, istihbarat yoluyla elde edilen deliller mahkemeye sunulmadı. Savunma yapmaması mahkeme tarafından suçunu kabul

* Saville ayrıca krala olan sadakatiyle parlamentoyu gücendirmişti.

ettiği şeklinde kabul edildi. Mahkeme başkanı John Bradshaw (kıdemsiz bir yerel mahkeme hâkimi olmasına rağmen bu iş için bulunabilen en kıdemli hâkimdi) olası bir suikast girişimine karşı demirden bir şapka giyerek krala isnat edilen suçları okudu ve hükmünü verdi: "Charles Stuart'ın, bir tiran, hain, katil ve halk düşmanı olarak başının gövdesinden ayrılması suretiyle öldürülmesi."[20] Charles, 30 Ocak 1649'da, Whitehall'daki Şölen Salonu'nun dışında kurulan bir idam sehpasında başı vurularak idam edildi. Bir hafta sonra savcı John Coke, kralın suçsuz olduğunu savunması halinde kralın savunmasına karşı mahkemede okumayı planladığı konuşmasını yayımladı. Konuşmasında Charles'ın "kötü niyetli danışmanlar" tarafından yanlış yönlendirildiği iddiasını, kralın "tüm devlet işlerinin başı olduğunun ve etrafındaki tüm kişiler arasında en zeki olanın danışmanlarının değil, yine kendisi olduğunun" yakalanan yazışmalarda ispatlandığını örnek göstererek çürütmeyi planlamıştı.[21]

Charles'ın idamının ardından İngiltere bir cumhuriyet haline geldi. Muhaliflerinden çok azı yeni bir anayasa hazırlama konusuna kafa yormuştu. Kalıntı Parlamento (Charles'ın vatana ihanetten yargılanmasına karşı çıkan parlamenterlerin Aralık 1648'de tasfiye edilmesinden sonra parlamentoya verilen isim) krallık makamını, Lordlar Kamarası'nı ve Özel Konsey'i ancak Mart ayında lağvetti. Mayıs ayında kabul edilen bir Parlamento Yasası'yla monarşinin yerini İngiltere Cumhuru (Commonwealth of England) adı verilen bir cumhuriyet rejimi aldı. Sadık kralcılar yeni cumhuriyeti tanımamışlardı. Onların gözünde İngiliz monarşisi devam ediyordu. Babası idam edildiğinde Kıta'da sürgün hayatı yaşayan ve henüz on sekiz yaşında olan Galler Prensi Charles, kralcılara göre, babasının yerine Kral II. Charles adıyla tahta geçmişti.* Yeni kral, günümüzde merhametsiz karakterinden çok sefa düşkünlüğü ve çok sayıda metresiyle hatırlanmaktadır. Ancak Hollanda'dan yazdığı bir mektupta, babasının ölümünden sorumlu olanların hepsinden intikam alacağına yemin etmişti: "Bu eşi görülmemiş ve insanlık dışı cinayeti işlemiş yahut yolunu açmış olan o kör olası hainlerin her ne surette olursa olsun peşlerine düşüp, kendilerini bekleyen cezayı vermek için gayret edeceğiz."[22] Şahsen ilgilendiği ilk örtülü operasyonlar cumhuriyet rejiminin siyaseti hakkında istihbarat toplamaktan çok, "kör olası hainleri" bulup öldürme görevleriydi. Hükümdar katilleri arasından "kendilerini bekleyen cezayı" ilk alan kişi, Cambridge Üniversitesi'nin eski tarih hocalarından olan ve mahkemede I. Charles'a isnat edilen suçlamaların derlenmesinde önemli rol oynayan Isaac Dorislaus oldu. 1649 yılının

* 1660'dan sonraki bütün resmî evraklar sanki II. Charles 1649'da babasının ardından tahta geçmiş gibi tarihlendirilmişti.

Nisan ayı sonlarında Dorislaus, İngiltere Cumhuru ile Hollandalılar arasında bir ittifak anlaşmasını görüşmek üzere Lahey'e doğru yola çıkmıştı. 2. Mayıs'ta kralcı suikastçılar Witte Zwaan ("Beyaz Kuğu") hanında kaldığı odaya daldılar. Suikastçıların başı, Brechin Piskoposu'nun oğlu Albay Walter Whitford önce kılıcıyla yüzüne bir darbe indirdi ve sonra gövdesine sapladı. Diğerleri de Dorislaus'un vücuduna kendi kılıçlarını sapladılar ve bağırarak olay yerinden uzaklaştılar: "İşte kralı yargılayanlardan biri öldü!" Whitfford, II. Charles tarafından iki maaş bağlanarak ödüllendirildi.[23]

Yabancı güçlerin İngiliz Cumhuriyeti'ne hükümdarı katletmelerinden dolayı besledikleri hasmane tutum, İskoçya ve İrlanda üzerinden gelebilecek bir kralcı istila tehdidi ve İngiltere içinde bir isyan tehlikesi, Özel Konsey'in yerine kurulmuş olan İngiltere Cumhuru, Devlet Konseyi'ni istihbarat konusuna I. James ya da I. Charles döneminde olduğundan çok daha büyük bir öncelik vermeye zorladı. 1 Temmuz 1649'da, üyelerinden biri olan parlamento üyesi avukat Thomas Scot'ı (ya da Scott) "iç ve dış istihbarat" başkanı olarak görevlendirdiler.[24] Günümüze çok az sayıda detay ulaşmış olsa da, asabi Scot 1647'den beri[25] istihbarat operasyonlarının içindeydi ve Oliver Cromwell için "benim özel dostum" derdi (sonradan Cromwell'in Muhafız Lord* olmasına şiddetle karşı çıkmıştı).[26] Kraliçe I. Elizabeth'in ilk Canterbury Başpiskoposu ve Anglikan Kilisesi'nin itikadını açıklayan Dinin Otuz Dokuz Maddesi'nin (Scot tarafından nefret edilirdi) hazırlanmasını idare eden Matthew Parker'ın Lambeth Sarayı'ndaki anıtının yıktırılması da Scot'a atfedilir. Scot, Parker'ın kemiklerinin mezarından çıkartılması ve bir gübre yığının altına gömülmesini emretmişti. Ocak 1649'da I. Charles'ın yargılandığı duruşmadaki hakimlerden biriydi ve idam hükmünde de imzası vardı.[27]

Sadık bir cumhuriyetçi olan Scot, ülke içindeki ve sürgündeki kralcılar arasında sağlam bir ajan şebekesi kurmuş ve "sahte ördekler" (*ajan provokatörler*) yerleştirmişti.[28] Sürgündeki kraliyet sarayı içindeki en değerli ajanı olarak, İç Savaş'ta bir kralcı süvari alayına komutan eden Albay Robert Werden'ı görüyordu. Scot'a göre Werden, monarşinin yeniden tesis edilmesinden sonra kendisini kâhyalarından biri tayin edecek, Charles'ın küçük kardeşi York Dükü James'in güvenini kazandığı için "[II. Charles'ın]

* Lord Protector: Cromwell'in 1653'te devlet başkanı olunca aldığı unvan. O zaman kadar, çocuk yaşta olan yahut devleti idare edemeyecek durumda olan hükümdarların yerine tayin edilen kral naiplerinin aldığı geleneksel bir unvan idiyse de Cromwell ömür boyu devlet başkanı ilan edildiğinde bu unvanı kullanmıştı. Onun ölümünün ardından, oğlu Richard Cromwell de aynı unvanla devlet başkanı olmuştu. Bu unvandan mülhem isimlendirilen Protektora Devri'nden sonra monarşi tekrar tesis edildiğinde kral naipliği fiilen uygulanmış olsa da cumhuriyetçi çağrışım uyandıran bu unvan bir daha kullanılmadı. (ç.n.)

ilişkilerinin çoğunu öğrenme imkânına" sahipti. Werden'ın casusluk yapma sebebi belirsiz olsa da, Scot onun sırf eğlence olsun diye casusluk yaptığı kanaatine varmıştı: "İnanıyorum ki öğrendiği her şeyi, bahsedilmesine lüzum olmayan kişisel şeylerle alakalı görüşlerini de dâhil edip olabildiğince detaylı şekilde gönderiyordu." Werden'ın ifşa etmekten keyif aldığı "kişisel şeyler" arasında şüphesiz Charles'ın metresi ve kardeşiyle alakalı şehvetli bilgiler de vardı.[29] Onun sadakatinden şüphe etseler de, Werden'ın sahte masumiyet beyanları kraliyet ailesi mensubu kardeşleri ikna etmişti. Sonradan, II. James zamanında tümgeneral olacaktı.[30]

Scot'ın istihbarat şefi olmasının ardından ilk önceliği sürgündeki kraliyet ailesi değil, mülkiyet haklarını ilga etmek ve serveti eşit dağıtmak istedikleri yönündeki yanlış kanaat yüzünden, alay etme amaçlı "Eşitlikçiler" lakabıyla anılan bir grup radikal cumhuriyetçi idi. Başlıca talepleri, ayrıcalıkların genişletilmesi ve bireysel hakları garanti altına alacak yazılı bir anayasa yapılması idi. Scot, Eşitlikçiler arasına, "onlarla vakit geçirirken yaptıkları harcamalar karşılığında bir haftalık ücret ödenen" çıraklar ve genç ajanlar vasıtasıyla sızdı. Devlet Konseyi'ne verdiği raporda Eşitlikçiler'in, Oliver Cromwell'in kuvvetleri tarafından "İrlanda'nın geri alınmasını sekteye uğratmak için orduda ve başka yerlerde karışıklık çıkarma" niyetinde olduklarını bildirdi.[31] Ordu içinde Eşitlikçiler tarafından çıkarılan isyanların 1649'da bastırılmasının ardından etkileri hızlı bir şekilde geriledi.

Scot, kralcı muhalefet içine hulul etmek için Walsingham zamanında beri en etkin ajan şebekesini sevk ve idare ettiği gibi, "bu işlerde eşsiz derecede marifetli aydın bir beyefendi" diye övdüğü ve "bir hükümdara layık pırlanta" gibi pek de cumhuriyetçi olmayan bir dille tasvir ettiği kod kırıcı John Wallis'i de hizmetine aldı.[32] 1649'da Wallis, Oxford Üniversitesi'nde Savilyen Geometri (Matematik) Profesörü olmuştu. Sonradan Royal Society'nin kurucu üyelerinden biri olacak sa da henüz matematik alanındaki başarıları sınırlıydı.[33] Savilyen kürsüsüne atanması, İç Savaş sırasındaki kriptanaliz faaliyetlerinin ve en önemlisi de I. Charles'ın şifrelerinin kırılmasında gösterdiği başarının bir ödülüydü. Wallis, II. Charles'ın şifrelerini de babasınınkiler kadar kolay kırdı. Scot, Wallis'in faaliyetlerinin İngiltere Cumhuru'na duyduğu bağlılıktan kaynaklanmadığının farkındaydı. Ona göre Wallis, sırf eğlence olsun diye kod kırmakta ve "asla yazışma içeriğiyle ilgilenmeyip, sadece kod kırma sanatı ve becerisiyle ilgilenmekteydi."[34] Yarım asırdan fazla süre boyunca profesörlük görevine devam etti ve bu sürenin neredeyse tamamında İngiltere'nin önde gelen kod kırıcısı olarak kaldı.[35] Wallis'in portresi bugün onun yirmi birinci yüzyıldaki halefi olan GCHQ Başkanı'nın odasında asılıdır.

Scot'ın, İngiltere'nin ilk cumhuriyetçi istihbarat şefi olarak görev yaptığı dönemde, kralcılar tarafından istihbarata dayalı icra edilen en başarılı örtülü operasyon, İngiltere Cumhuru'nun bir başka elçisinin Kıta'da tespit edilip öldürülmesiydi. 6 Haziran 1650 akşamı, yedi İngiliz ziyaretçi, İngiltere Cumhuru'nun İspanya'daki elçisi Anthony Ascham'ın Madrid'de yemek yediği hana girdi. Sadece biri hariç hepsi kralcı oldukları gibi Katolik idiler. Şapkalarını çıkardıktan sonra içlerinden biri hürmetkâr bir şekilde elçiyle tanışmak istediğini söyledi. Ascham oturduğu yerden kalkıp ziyaretçileri başıyla selamladı. Tam o sırada içlerinden biri onu saçlarından tutup kafasına bir hançer soktu. İkinci bir suikastçı Ascham'ı dört kez daha bıçakladı. Ascham'ın kaçmaya çalışan tercümanı da öldürüldü. Muhtemelen yerel rahiplerin yardımıyla, suikastçılardan altısı İspanya'dan kaçmayı başardı. Protestan olan tek suikastçı Madrid'de idam edildi.[36] Monarşinin yeniden tesis edilmesine kadar kralcıların hükümdar katillerine ve İngiltere Cumhuru temsilcilerine yönelik başka suikast girişimi olmadı.

Thomas Scot'ın istihbarat sistemi, II. Charles'a sadık olan düzensiz şebekeden çok daha üstündü. Charles'ın 1650-1651'de neredeyse felaketle neticelenen tahtını geri alma girişimi, güvenilir istihbarat konusunda ciddi bir eksikliğe sahipti. 1 Ocak 1651'de Scone Sarayı'nda İskoçya Kralı olarak taç giydikten sonra bir İskoç Ordusu'yla İngiltere'yi istila etmiş ama fazla iyimser destekçilerinin ona vadettiklerinden çok daha az sayıda İngiliz kralcısı onun ordusuna katılmıştı. 3 Eylül 1651'de Worcester Muharebesi'ndeki yenilgiyle istila sona erdi. Yakın danışmanı Sir Edward Hyde (sonradan Clarendon Kontu olacak), mağlup ordunun "büyük kısmının" kaçmaya çalışırken "taşralı halk tarafından kafalarına vurulmasından" şikâyet etmişti. Ancak Charles kaçmıştı. Mağlup olmasının ardından yakalanamaması cumhuriyet rejiminin ve özellikle Thomas Scot'ın en büyük istihbarat başarısızlığıydı. Charles'ın yakalanması ve ardından neredeyse kesin olarak vatana ihanetten yargılanıp idam edilmesi, Stuartlar'ın tahta geri gelme ihtimallerini azaltacak ve İngiliz Cumhuriyeti'nin ömrünü belki de büyük oranda uzatacaktı. Worcester'daki mağlubiyet sonrası kaçma ihtimali zayıf görünüyordu. Başına 1000 sterlin gibi yüklü bir ödül konulmuştu ve ödülü almaya hevesli insanların sayısı hiç de az değildi. 1,87 boyuyla on yedinci yüzyıldaki İngilizlerin büyük kısmından (kendinden sonra gelecek bütün İngiliz hükümdarlarında da) uzun olan Charles, rahatlıkla görünür bir hedefti.

Thomas Scot'ın başlıca kralcı ajanı Robert Werden, Charles'ın yakalanmasına yardım etmek için istihbarat yolladı[37] ama daha önceden hazırlanmış bir kaçış planı olmadığı için istihbarat pek işe yaramadı. Charles'ın

Kıta'ya yaptığı imkânsız kaçışının başlıca mimarı yine Charles'ın kendisiydi. Stratejik istihbarattan neredeyse hiç anlamasa da başarılı bir gizli ajanın vasıflarının bazılarını haizdi. Mağlubiyetin ardından vakit kaybetmeden, kendisini daha az dikkat çekici hale getirmek için ilk olarak, şehit edilen babası I. Charles'tan kalan en değerli hatıra olan Garter madalyasından[38] kurtuldu ve uşaklarından birine saçını kesmesini emretti. Bir ormanda saklanırken kendisine saklanması için büyük bir meşe ağacının kovuğu gösterildi (sonradan "Royal Oak"* ismiyle meşhur oldu ve sayısız İngiliz barına ismini verdi) ve sonradan Hyde'a anlattığına göre, burada saklanırken kendisini arayanları görüp işitebiliyordu. Hyde'ın sonradan anlattığı üzere, evlerinde rahipleri saklama konusunda tecrübeli Katoliklerin "Majestelerinin korunmasında çok büyük payları vardı."[39] Hepsi de vatana ihanet suçundan idam edilmeyi göze alan Katolik ev sahipleri sayesinde Charles bir dizi yeni kılık ve takma isim edindi. Hyde'a anlattığı üzere: "Kendi gömleğini çıkarmamayı düşünüyordu ama sonra sahte kılığındaki lekelerden ziyade, kötü kıyafetler içine giyilmiş güzel keten gömleğin kendisini ele vereceğine kanaat getirdi."[40] Charles'ın özellikle minnettar olduğu kişilerden biri de, "çok büyük yardım ve rahatlık sağlayan" bir Benedikten keşişi Rahip Huddlestone idi.[41] Otuz yıldan fazla zaman sonra Charles ölüm döşeğindeyken, Huddlestone onu Katolik Kilisesi'ne kabul etmişti.[42]

Cumhuriyet rejimi Charles'ı ararken Huddlestone'un tabiriyle "büyük gayret" gösterse de sorgulamalarda önceliği, değil gizli bir Benedikten keşişine, Katolik ailelere ve onların hizmetçilerine vermek bile Scot'ın aklına gelmemişti. Charles, Worcester'dan Kanal kıyısına süren tehlikeli yolculuğu sırasında sinirlerine dikkate değer biçimde hâkim olmuştu. Sonradan Samuel Pepys'e (ve başkalarına), cumhuriyetçi bir demirciyle karşılaşmasını anlatmıştı:

> Atımın bacağını tutarken demirciye haberleri sordum. Bana İskoç haydutların [Worcester'da] yenildiğiyle ilgili güzel haberlerden beri yeni bir haber duymadığını söyledi. İskoçlarla birlikte savaşan İngilizlerden yakalanan olup olmadığını sordum. Haydut Charles Stuart'ın yakalandığını duymadığını ama başkalarının yakalandığını söyledi. Eğer o haydut yakalanırsa asılmayı diğerlerinin hepsinden daha çok hak ettiğini söyledim. Bunun üzerine, düzgün bir adam gibi konuştuğumu söyledi ve böylece ayrıldık.[43]

Charles, yakalanmaktan birkaç kez kıl payı kurtulduktan sonra, o zamanlar küçük bir balıkçı köyü olan Brighton'da bir tekne buldu ve Ekim 1651'de Fransa'ya gitti. Charles'ın en bilge danışmanı Hyde, onun tahta

* İngilizce: Kraliyet Meşesi (ç.n.)

tekrar geçmeye muktedir olmadığına inanıyordu. "Majestelerinin tekrar sahneye çıkmasına uygun şartlar sağlayabilecek, Hristiyan hükümdarların dostluğu sayesinde oluşacak mübarek bir durum yahut İngiltere'dekilerin hoşnutsuzluğu ve hizipleşmeleri sayesinde ortaya çıkacak bir tür devrimi" sabırla beklemek zorundaydı.[44] Sürgündeki hanedan "tahtı tekrar ele geçirmekten çok güç mücadeleleri için enerji sarf ediyordu".[45]

İngiliz Cumhuriyeti'nde 1653'te yaşanan rejim değişikliği, istihbarat şefinin de değişmesine yol açtı. Thomas Scot'ın, Kalıntı Parlamento'nun 1653'te Cromwell tarafından lağvedilmesine ve Cromwell'in Muhafız Lord görevini üstlenmesine karşı sert muhalefeti, görevden alınmasına **ve yerine** sadık bir Cromwellci olan avukat John Thurloe'nun getirilmesine sebep oldu.* Hükümdar katili Scot'ın aksine Thurloe, monarşinin yeniden tesis edilmesinden sonra, konu hakkında "hiç kimseyle hiçbir irtibatı olmadığı" için I. Charles'ın idamında sorumluluğu bulunmadığını söyleyebilmişti.[46] Walsingham gibi Thurloe da istihbarat şefi görevi ile baş sekreterlik görevini (fiilen dışişleri bakanı idi) birleştirmişti. Hükümet üzerinde Walsingham hariç, yirminci yüzyıl öncesi diğer tüm istihbarat şeflerinin sahip olduğundan daha büyük nüfuz sahibi olmasının başlıca sebebi Cromwell'in güvenini kazanmış olmasıydı. Muhafız Lord, Thurloe'dan, kendisine söylediği vakit istediklerini yapmasını istiyordu ve o da memnuniyetle bu isteği yerine getiriyordu. Ayrıca Cromwell sık sık istihbaratın önemine dair hassas bir anlayış gösteriyordu. Örneğin, Temmuz 1655'te, "kocası bir zamanlar bizim ve İngiltere Birliği'nin büyük fayda sağladığı önemli bir gizli hizmette bulunmuş" dul bir kadının oğlunun Charterhouse Okulu'na kabul edilmesini ayarlaması için Thurloe'ya yazmıştı.[47]

Thurloe'nun istihbarat şefi olarak uğraştığı başlıca kralcı komplo, kralcı bir ayaklanma tertiplemek amacıyla, II. Charles'ın şahsî onayını almış altı komplocu tarafından, muhtemelen Kasım 1653'te kurulan Mühürlü Düğüm idi.[48] Şubat 1654'e gelindiğinde Thurloe, Mühürlü Düğüm'ün Charles'ın Paris'teki sarayıyla yaptığı yazışmaların en azından bir kısmını yakalayabiliyordu. Evrakları arasında, komploculardan biri olan Edward Villiers ("Davenport" takma adlı) tarafından 2 Şubat'ta Londra'dan gönderilmiş ve Paris'teki Sir Edward Hyde'ı (Mösyö Barsiere takma adlı) bilgilendiren bir mektup vardır: "Mühürlü düğüm halen Bay Crosse'un

* Thurloe'nun bir portresi 2007'de bir müzayedede satışa çıkarıldığında Gizli İstihbarat Servisi (SIS ya da MI6) Şefi "C"nin yani Sir John Scarlett'ın talebiyle İngiliz Hükümeti tarafından satın alınmıştı. Scarlett, tabloyu SIS'nin Vauxhall Cross'taki merkez binasında bulunan ofisine astı. Thurloe'nun yüzünde hafif bir tebessüm görülür. Scarlett'ın ardından "C" olarak yerine geçen ve daha az tarihsel düşünen halefinin tabloyu kaldırttığı söylenmiştir. Bkz. Görsel 25.

[II. Charles] faydası için bir şeyler planlamak amacıyla toplanıyor. Planın olgunlaşması halinde sizin seçeceğiniz ihtiyatlı bir seyyar satıcıyı oraya göndereceğiz."[49] Ancak komplonun liderleri birbirlerine düştüler. Villiers ve diğer bir komplocu Sir Richard Willys 1654 yılı yazında tutuklandılar ve birkaç ay gözaltında kaldılar. Willys, Mühürlü Düğüm'ün bir başka üyesi olan Belasye Baronu John Belasye tarafından ihanete uğradığından şüpheleniyordu. (Bu tutuklamaların ihanetten ziyade Thurloe'nun istihbarat şebekesi tarafından yürütülen gözetleme ve yakalanan yazışmalardan kaynaklanmış olması daha muhtemel görünmektedir.) Sonrasında ise Mühürlü Düğüm içinde, Hyde'ın "ölümcül bir kavga" dediği olay yaşandı.[50]

8 Mart 1655 tarihi için planlanan Penruddock Ayaklanması'nın (ismini ayaklanmanın liderlerinden biri olan Albay John Penruddock'tan alır) başarısızlığı kralcıların cesaretini daha da kırdı. II. Charles iyimserlik içinde, isyanın hız kazanmasıyla birlikte Kanal'ı geçip İngiltere'ye çıkma ümidiyle Hollanda'daki Middelburg'a geçti. Kâhyalarından biri ve üst düzey bir komutan olan Rochester Kontu'nu, York yakınlarındaki Marston Moor'da toplanmış kralcı ordunun başına geçmesi için gönderdi. Ancak Thurloe'nun ajan şebekesi kralcıların içine hulul etmişti. York'taki kralcılar, Yorkshire'daki isyancıların umduğu gibi şehrin kapılarını açamayınca isyancılar silahlarının büyük kısmını Marston Moor'da bırakarak kaçtılar. Rochester kılık değiştirip güneye kaçtı ama Aylesbury'de yakalandı ve Kıta'ya kaçabilmek için rüşvet vermek zorunda kaldı. Aralarında Penruddock'ın da olduğu, güneydeki önde gelen on iki kralcı asi yakalandı ve hepsi idam edildi. Diğerleri de Barbados'a sürüldüler.[51]

Penruddock Ayaklanması'nın akabinde, Hyde'ın naklettiğine göre Charles ümitsiz bir biçimde Cromwell'in "majestelerinin yapmaya niyetlendiği ve söylediği her şeye dair kusursuz istihbarata sahip olduğunu" söylemişti.[52] Bu abartılı inanç, Aralık 1655'te Charles'ın o zamanlar Köln'de bulunan sürgündeki sarayında Thurloe'ya çalışan bir ikili ajanın tespit edilmesiyle doğrulanmış gibi görünmektedir. Bu ajan, 13 Mart 1655'te Thurloe'ya bir mektup göndererek, para karşılığında onun için çalışmayı vadeden kralcı paralı asker Henry Manning idi. 16 Nisan'da Thurloe tarafından,[53] Manning'e, Dover yoluyla İngiltere ve saray arasında gidip gelen kralcılarla ilgili çok sayıda rapor göndermek için kullanacağı bir şifre ulaştı.[54] Manning kısa sürede içinde kendine fazla güvenmeye başladı. Kasım 1655'te, Manning'e yurtdışından sürekli mektup geldiğine ve Anvers'te onun adına "yüklü meblağda paralar" karşılığında teminat mektupları olduğuna dair bir rapor Anvers'ten Hyde'a ulaştı. 5 Aralık'ta, Manning, Thurloe'ya göndermek üzere şifreli raporlar yazarken masasının başında

suçüstü yakalandı. On gün sonra Köln yakınlarında Charles'ın adamları tarafından idam edildi.[55]

Manning'in idamına rağmen, sürgündeki kraliyet sarayından destek alan başka ayaklanma ihtimallerine dair Thurloe'ya gönderilen "istihbarat mektupları" güvenilirliğini korumaya devam etti. Mektupların çoğunda Thurloe'ya karşı saygın ve bazen de istisnai şekilde hürmetkâr bir üslup kullanılıyordu. Flushing'deki ajanı Thomas George'un 26 Ekim 1656'da yolladığı rapordaki gibi:

> Asil Efendim,
> Burada bu hafta (önceden de olduğu gibi) yeni bir gelişme yaşanmadıysa da, sizin şerefiniz namına olan görevim icabı asil ellerinizi öpmek ve size yakın olmak için yerlerde sürünmeye gayret etmeliyim, bu ülkede İngilizlerin İspanyollara karşı [1654'te başlayan savaş esnasında] elde ettiği [deniz] zaferleri ve bazı tüccarların hazin hikâyelerinden başka bir şey konuşulmadığını bildiririm. İskoçların kralı [II. Charles] durmuş vaziyette ama adamlarını bir arada tutuyor. Sanırım artık size karşı bir girişimde bulunacak kadar ümidi kalmadı.[56*]

Thurloe ayrıca posta gönderilerinin yakalanmasından da büyük çaplı istihbarat elde etmişti; özellikle de 1655'te posta genel müdürü olmasından sonra. Posta konusunda en yetenekli yardımcısı muhtemelen Cambridge'deki Magdalene College'ın eski hocalarından, lisansüstü eğitim almış matematikçi ve mucit Samuel Morland idi. Morland'ın icatları (günümüze ulaşmamışlardır) arasında mektup açmayı hızlandıran ve sahte mühürler üreten aletler de vardı. En başarısız icatlarından biri yakalanan mektupları, üzerlerine nemlendirilmiş ince kumaş bastırarak kopyalamaya çalışan bir aletti. Daha da önemlisi, Wallis'in uzmanlığı kadar olmasa bile, Morland yakalanan kralcı yazışmalarda kullanılan şifrelerin en azından bir kısmını kırmayı başarmıştı ve sonradan gösterişli başlığa sahip *Kriptografinin Yeni Bir Yöntemi*[**] isimli kitabı yayımladı. 1657'ye gelindiğinde, yıllık 1000 sterlin geliri, Bow yakınlarında büyük bir ev ve lüks yaşam ile sahtekârlık konusunda şöhret kazanmış biçimde zengin olmanın yolunu bir şekilde bulmuştu. Ondan özel ders almış olan Samuel Pepys, sonradan onun genellikle "dolandırıcı olarak görüldüğünü" yazmıştı. Fetret Devri'nin[***] son yıllarında

---

* İngilizlerin İspanyol gemilerine ve Yeni Dünya'dan getirilen gümüşe el koymaları, Cromwell ve Thurloe'nun umduğunun aksine, savaşın ağır masrafını karşılamaya yetmedi.

** Genç Isaac Dorislaus (suikasta uğrayan Hollanda Cumhuriyeti nezdindeki İngiliz elçisinin oğlu) kralcı yazışmaların deşifre edilmesine yardımcı olmuştu. (ODNB John Thurloe.)

*** Interregnum: I. Charles'ın idamından II. Charles'ın tahta çıkmasına kadar geçen dönem. (ç.n.)

Morland, sürgündeki kraliyet sarayına istihbarat yollayarak ikili bir oyun oynuyordu. Monarşinin yeniden tesis edilmesinin ardından ikili ajanlığına dair çarpıcı (güvenilir olmasa da) bir ifade vermişti. İfadesinde, bir keresinde masasında uyuyakalmış taklidi yaparak Thurloe ile Cromwell'in, II. Charles'ı, kendisini kralcı kuvvetlerin beklediğini vaadiyle Sussex'te bir eve getirmek için yaptıkları gizli bir planı dinlediğini iddia etmişti. Morland'ın olasılık dışı anlatısına göre Cromwell birden onun odada olduğunu fark etmiş ve ona hançerle saldırmak üzereyken Thurloe tarafından durdurulmuştu. Morland bu hikâyeleri uydurduğu sırada kitaplarının birinde Cromwell için yazdığı coşkulu ithaf yazısını kitaptan çıkarmaya çalışıyordu.[57]

Thurloe'nun postalardan ve ülke içindeki ajan şebekesinden öğrendikleri, onun, "her şeyi gören küçük sekreter" namını pekiştirmişti.[58] Yabancı başkentlerden edindiği istihbarat da onun namını pekiştirmesine sebep olmuştu. Evrakları arasında, Hollanda Cumhuriyeti, İspanya, İskandinavya ve Baltık'tan gelmiş çok sayıda "istihbarat mektubu" mevcuttur. Walsingham gibi Thurloe da hem dışişleri bakanı hem de istihbarat şefiydi. İspanya'dan nihayet 1648'de bağımsızlığını kazanan ve ticarî başarılarıyla altın bir çağ yaşayan Protestan Hollanda Cumhuriyeti, İngiltere Cumhuriyeti'nin doğal ideolojik müttefiki olarak görünüyordu. Ancak ticarî rekabet ideolojik sempatiyi ortadan kaldırdı ve 1652 yılında ilk İngiltere-Hollanda Savaşı patlak verdi.* 1654'te barış yapılmasının ardından Cromwell iki cumhuriyet arasında bir ittifak kurulmasıyla ilgili eski teklifini yineledi ama bu teklif Hollanda Genel Meclisi tarafından reddedildi. Thurloe, Lahey'deki ajanlarından birçoğu en azından kısmen şifrelenmiş çok sayıda İngilizce ve Fransızca rapor alıyordu. Şifreleme, isimlerin yerine sayılar kullanılarak yapılıyordu, örneğin:

104: Genel Meclis
105: Hollanda Devletleri, Hollandalılar, Hollanda
124: büyükelçi
130: Muhafız Lord, Cromwell, İngiltere
145: Oranj Grubu
171: barış
179: ticaret, iş
198: Brüksel[59]

Ulaşan "istihbarat mektupları", Thurloe'nun, Hollanda Cumhuriyeti'yle siyasî birlikteliğin umutsuz olduğu konusundaki kanaatini güçlendirdi. Cromwell'in oğlu Henry'ye, Hollandalıların "aksini söyleseler de, bu ulusa

* İlk İngiltere-Hollanda Savaşı, İngiltere Cumhuru'nun, İngiltere çevresindeki denizleri ve İngiltere ile kolonileri arasındaki ticareti emniyet altına almasını sağlamıştı.

ve tabii ki Protestan davasına yönelik hiçbir iyi niyetleri söz konusu değil" diye yazmıştı.[60] 1657'de Thurloe, Lahey büyükelçisi ve istihbarat operasyonları şefi olarak ahlak yoksunu George Downing'i atadı. Downing 1642'de Harvard'ın ilk mezunları arasında sınıf ikincisi olarak mezun olmuştu. İstihbarat kariyeri, 1649'da Cromwell tarafından İskoçya'daki İngiliz ordusunun istihbarat şube müdürü olarak atanmasıyla başladı. Ancak günümüzde daha çok, monarşinin yeniden tesis edildiği dönemde, bugün başbakan ve hazine bakanının da resmî konutları olan Downing Street'teki kötü inşa edilmiş evleri yapan emlak vurguncusu olarak bilinmektedir. Downing, Lahey'de iken "öyle iyi casuslarım vardı ki, [Hollanda Genel Valisi Johan] De Witt uyurken cebinden anahtarlarını almış, dolabını açmış, evraklarını bana getirmiş, ben evrakları bir saat inceledikten sonra geri götürüp yerine yerleştirmiş ve anahtarları tekrar cebine koymuşlardı" diyerek Samuel Pepys'e böbürlenmişti.[61] Ayrıca Thurloe'ya, da aralarında "Dr. Dorislaus'u öldürenin" de olduğu bir grup suikastçının "beni öldürme tasarısı ve emriyle gelmişlerdi" diye bildirmişti.[62]

Thurloe, Protektora'nın* hem dış siyasetinin hem de istihbarat operasyonlarının idaresinde baskın role sahipti. Venedik elçisi Francesco Giavarina onun hakkında şöyle yazmıştı: "Her şey, devletin en önemli işleriyle tek başına ilgilenen ve denetleyen baş sekreterin ellerinden geçmek zorundaydı."[63] İkinci Dünya Savaşı öncesindeki hiçbir istihbarat şefi ile İngiliz devlet başkanı yahut başbakanı arasında, Thurloe ile Cromwell arasındaki kadar yakın bir ilişki olmamıştı. Cromwell'in hayattaki oğullarından küçüğü ve İrlanda'daki İngiliz kuvvetlerinin başında tümgeneral olarak bulunan Henry, Thurloe'ya hayranlıkla şöyle yazmıştı: "Fena adamların kalplerine giden bütün kilitleri açabilmen gerçekteniz bir mucize ve bu konudaki emeklerinizin boşa çıkmaması da Tanrı'nın bir lütfu."[64] Cromwell'in dış siyaset danışmanlarından biri olan Bulstrode Whitelocke'un anlattığına göre Thurloe, Cromwell'le siyasî konuları tartışabilmesinin yanında, "onun bulunduğu ortamda yatıp uzanabilen", rahat davranabilen ve pipo içebilen az sayıda kişiden biriydi.[65] Cromwell, 1658 yılı Ağustos ayı sonlarında ölüm döşeğinde yatarken, yerine büyük oğlu Richard'ın geçmesi konusunda onu ikna edenlerin başını çeken Thurloe idi. Cromwell'in ölümüyle, 3 Eylül'de Richard Muhafız Lord, Thurloe da onun başdanışmanı oldu.

Siyasî rakipleri tarafından "Köhne Dick" ve "Kraliçe Dick" gibi lakaplarla alaya alınan Richard Cromwell, bölünmüş, bütünlüğü bozulmuş ve maaş ödemeleri gecikmiş bir orduyu idare etmek için gereken

* Cromwell'in Muhafız Lord ilan edilmesinden monarşinin yeniden tesis edilmesine kadar geçen dönemde İngiltere'deki rejim için kullanılan bir tabir. (ç.n.)

liderlik vasıflarından ve sertlikten yoksun bir halk adamıydı. Mart 1659'da Thurloe, "ordudaki subayların şevkini kırmak için" devam eden "çok fazla gizli faaliyet" olduğunu bildirmişti. Nisan ayı geldiğinde Richard Cromwell gücünü tam olarak kaybetmiş ve ordu kontrolü ele geçirmişti. Ordu, Kalıntı Parlamento'nun hayatta kalan üyelerini Westminster'a davet etti. 14 Mayıs'ta, Cromwell'in Avam Kamarası'ndaki resmî mührü törenle parçalandı. 25 Mayıs'ta parlamentoya yönetimden çekildiğine dair resmî bir mektup gönderdi. Muhafız Lord'la beraber Thurloe da makamından indirildi ve izleyenlerin yuhalamaları eşliğinde Whitehall'daki dairesinden çıkarıldı. Yeni Devlet Konseyi onun yerine, aralarında Thomas Scot'ın da bulunduğu ve başkanlık ettiği altı kişilik bir istihbarat konseyi atadı. Küskün Thurloe, Scot için "gürültücü geveze" demiş ve şifrelerini ona devretmeyi reddetmişti.[66]

Thurloe'nun düşüşünü, artık Kalıntı Parlamento'nun otoritesine dayanan cumhuriyet rejimi içindeki kargaşanın artışı takip etmişti. Onun eski istihbarat ekibi de hükümete olan sadakatlerini yeniden gözden geçirmişlerdi. Muhtemelen Temmuz 1659'da Samuel Morland, Charles'ın sürgündeki sarayına, saray maiyetinden ve Mühürlü Düğüm'ün eski üyelerinden Sir Richard Willis'in (ya da Willys) gizlice Thurloe'yla görüştüğünü bildirmişti.* Ancak hâlâ bir kralcı komplonun yahut isyanın Cumhuriyet'i yıkma ihtimali yoktu. Ağustos 1659'da Sir George Booth'un öncülüğündeki bir isyan, Booth'un kadın kılığına girerek Kıta'ya yaptığı başarısız firar girişimiyle sonuçlanmıştı.[67] II. Charles'ın en sonunda İngiltere tahtına barış yoluyla geçmesi sağlayan kişi Cumhuriyet'in İskoçya'daki kuvvetlerinin komutanı General George Monck olmuştu.

1 Ocak 1660'ta, Monck, emrindeki 5,000 piyade ve 2,000 süvariyle beraber, sevilmeyen Kalıntı Parlamento'ya desteğe gidiyormuş izlenimi vererek Londra istikametinde beş hafta sürecek bir yürüyüşe başladı. 10 Ocak'ta resmen istihbarat şefi olarak atanan Scot,[68] parlamento tarafından, Nottingham'dan Leicster'a ilerlemekte olan Monck'a gönderilen iki elçiden biriydi. Görünürde onu karşılamaya gitmişlerdi ama asıl amaçları Monck'un gerçek niyetini anlamak ve onu monarşiyi desteklemediğine dair yemin ettirmekti. Monck'un maiyeti onlara hiç güvenmemişti. Papazlarından biri olan Dr. Thomas Skinner (sonradan Monck'un biyografisini yazacaktı) onlar için "şeytanî niyetli iki melek" demişti.[69] Ancak Monck elçilere büyük bir hürmet gösterilmesi emrini vermişti: "Askerleri her koşulda onlara karşı, bizim kendisine gösterdiğimizden daha büyük bir

* Willys sonradan kraliyet affından faydalanmışsa da kralın huzurundan kovulmuştu. (*ODNB* Sir Richard Willys)

hürmet göstermek zorundaydılar".[70] Monck'un Leicester'dan St. Albans'a ilerleyişi sırasında her gece konaklandığında elçiler onun yerleştiği odanın yanına yerleşmişler ve Dr. Skinner'a göre "içeriyi gözetleyip ve dinleyerek (ki general bunun farkına varmış ve onların alçaklığı ile kötü niyetli şüphelerini çevresindekilere söylemişti) onun eylemlerini yakından izleyip, yanına gelenleri tespit etmek için kapıda her zaman bir delik bulmuş ya da kendileri açmışlardı".[71] Londra'dan önceki son durak olan Barnet'ta, parlamento'nun elçileri nihayet farklı odalara alındılar. Gecenin bir yarısı Scot, şehirde parlamento aleyhine ve Monck lehine gürültülü gösteriler yapıldığına dair haberler aldı:

> Bay Scot bu yeni ulaşan haberler yüzünden uykusundan öyle bir korkuyla uyanmıştı ki gece entarisi, başında takkesi ve ayağında terlikleriyle General'in karargâhına koştu. Burada şehirdeki ayaklanma hakkında korkunç bir tasvirde bulundu ve General Monck'un derhal davullarını çalıp yürüyüşe geçmesini talep etti. Ancak, ufak tefek seslerden ürkmeyen veya telaşla anlatılmış bir hikâye ile sinirleri bozulmayan general ona dönerek sakince cevap verdi ve Bay Scot'a yatağına dönüp, korkusunu yastığının altına saklamasını söyledi.[72]

Scot, Monck'un kendisini aldattığını anlamış olmalıydı. Başkente muzaffer bir edayla giren Monck, Devlet Konseyi'nden gelen, monarşiyi reddetmesi yönündeki daveti kibarca reddetti. Skinner'ın yazdığına göre, "General, İskoçya'dan gelmeden önce, Londra'ya sağlam bir şekilde yerleşir yerleşmez parlamento denen bu fazlalığa son vermek için gizli bir plan yapmıştı".[73] Scot'ın oğullarından biri, ev sahibine, kendinden emin bir şekilde ve hesapsızca "parlamentonun ondan şüphelendiğini, onu ansızın ordu komutanlığından alınarak Kule'ye kapatılmasına karar verildiğini ve hakkında, hayatını tehlikeye düşürmeye yetecek kadar çok suçlama olduğunu" söylemişti. Ev sahibi Monck'un maiyetini bu konuda uyardı. Eğer böyle bir plan gerçekten yapılmışsa bile, hüsnükuruntudan başka bir şey değildi.[74]

Londra'ya girmesinin üzerinden bir haftadan biraz daha fazla zaman geçtikten sonra, 11 Şubat günü Monck, Dr. Skinner'ın, "onunla hile yoluyla ya da güç kullanarak baş etmekten" aciz diye yazdığı Kalıntı Parlamento'yu dağıttı.[75] Başkentte kısa sürede kutlamalar başladı. Pepys, Strand Köprüsü'nden, şehrin farklı yerlerinde yakılmış otuz bir farklı şenlik ateşini görebilmişti. Şubat ayı geldiğinde, on yıldan fazla süre önce tasfiye edilen parlamento üyeleri makamlarına geri getirildiler. Kalıntı Parlamento'nun dağılması Scot'ın siyasî ve istihbarat kariyerinin sonu oldu. Tövbe etmeyen bir hükümdar katili olarak kalmaya devam etmiş ve

parlamentodaki son konuşmasında mezar taşına "Burada Charles Stuart'ın idamına hem eliyle hem kalbiyle destek vermiş biri yatmaktadır" ifadesinden daha güzel bir yazı yazılamayacağını söylemişti.[76]

27 Şubat'ta Monck'un nüfuzu sonucu Thurloe'nun müşterek baş sekreterlik görevine atanması ve Whitehall'daki dairesine geri dönmesi garantilenmişti.[77] Kısa süre sonra, hâlâ Lahey'de elçi ve istihbarat şefi olarak bulunan ama yeniden tesis edilen monarşide kendi akıbetinden korkan George Downing, Thurloe'ya şöyle yazmıştı: "Bana işlerin nereye doğru gittiği konusunda biraz bilgi verirseniz size minnettar olurum."[78] Monck, 17 Mart gecesi geç vakitlerde, St. James Sarayı'nda, II. Charles'ın ajanı olan Sir John Grenville'le birkaç kez düzenleyeceği gizli görüşmelerden ilkini yaptı. Greenville'in bildirdiğine göre Monck, kral uğruna "hayatı üzerine yemin etti".[79] Nisan ayında, bir aracı vasıtasıyla Downing kralla barıştı. Okulda ve Harvard'da, "artık mantığı sayesinde yanlış olduğunu anladığı ilkeleri benimsediği" için "New England'a sürgün edilmiş olan" babasını suçlamıştı. Artık şevkle "majestelerinin hizmetine girmek istiyordu". Charles'ın İngiltere'ye dönme planları yaptığı bir dönemde kendisinin vazgeçilmez olduğunu ispatlamak için, Thurloe'dan gelen ve ordunun monarşinin yeniden tesisi karşısındaki tutumuna dair bir istihbarat raporunu ona sundu. Downing'in taraf değiştirme girişimi kısa sürede başarıya ulaştı. 12 Mayıs'ta Charles onu şövalye ilan ettikten sonra sekreteri Samuel Pepys'e "adını *Sir G. Downing* olarak yazması gerektiğini" söylemişti.[80]

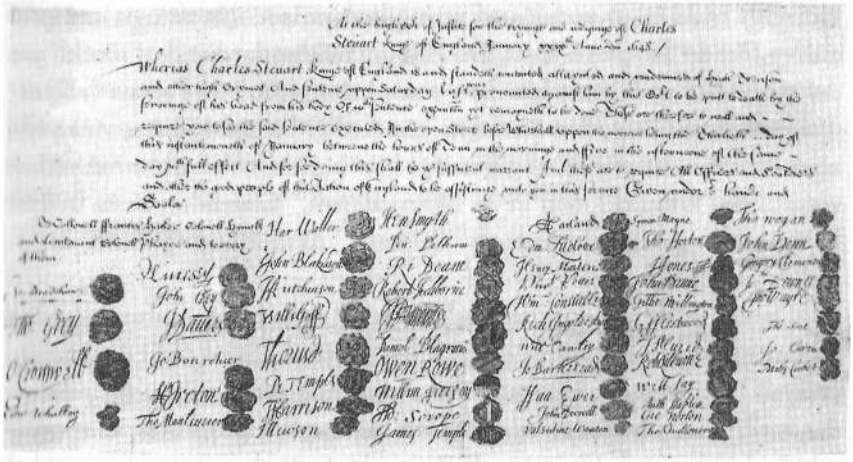
Yeniden tesis edilen Lordlar Kamarası'nı da içinde barındıran Mutabakat Parlamentosu, yapılan oylamayla kralın tekrar tahta çıkmasını kabul etti. Charles, 25 Mayıs'ta Dover'a çıktı ve burada Monck tarafından karşılandı. Kısa süre sonra kral, Monck'u ilk Albemarle Dükü ilan etti. Dört gün sonra, otuzuncu yaş gününde Charles halkın coşkulu tezahüratlarıyla Londra'ya girdi. Sinsi Downing'in aksine, Thurloe, Richard Cromwell'in sadık bir destekçisi olarak kalmaya devam etti ve II. Charles'la barışmadı. Mutabakat Avam Kamarası, 14 Mayıs'ta "Vatana ihanetle suçlanan Bay Baş Sekreter Thurloe'nun tutuklanmasına" ve bir komite tarafından sorgulanmasına karar verdi. Thurloe'nun, eğer mahkemeye çıkarılırsa, "kralcıların safına katılanların yarısını ipe götürmeye yetecek bir kara deftere" sahip olmakla övündüğü söyleniyordu. Komitenin, Thurloe'nun şantajından etkilenip etkilenmediği konusunda bir delil olmasa da, 27 Haziran'da herhangi bir suçla itham edilmeyerek serbest bırakıldı. İki gün sonra Avam Kamarası tarafından, II. Charles'ın bakanlarıyla görüşmesi için kendisine yetki verildi. Thurloe'nun, Charles'ın baş danışmanlığını fiilen yürüten Sir

Edward Hyde için dış siyaset üzerine bir muhtıra hazırladığı ve sonrasında da köşesine çekilerek kaybolup gittiği anlaşılmaktadır.[81]

Sınırlılıklarına rağmen, İngiliz Cumhuriyeti'nin kurulmasından İngiltere Cumhuru'nun sona ermesine kadarki dönemde istihbarat, İngiltere ya da Britanya tarihinin sonraki iki buçuk asırlık tarihinin hiçbir döneminde olmayacağı kadar iyi teşkilatlanmış ve hükümet siyasetiyle bütünleşmiştir. II. Charles'ın istihbarat anlayışı Cromwell'inkiyle mukayese bile edilemezdi. Ancak monarşinin yeniden tesis edilmesinden sonraki ilk yıllarda, yargılanıp idam edilmemek için yurtdışına kaçan hükümdar katillerini bulmak için yapılacak gizli operasyonlara yakın ilgi göstermişti. I. Charles'ı idama mahkûm eden hâkimler arasında muhtemelen en çok aranan kişi Thomas Scot idi. Sonradan şöyle yazmıştı: "Bana kanlı bir suikast düzenleme planı yapan bazı akılsız adamların öfkesi ve şiddeti yüzünden hayatımın tehlikede olduğunu öğrenince, arkadaşlarım ve tanıdıklarım tarafından İngiltere'yi terk etmeye ikna edildim."[82] Scot, başta korsanların eline düşse de Brüksel'e kaçmayı başarmıştı. Orada, sahte bir isimle kimliğini gizleyerek yaşamasına rağmen yeri tespit edilmiş ve Charles'ın Brüksel'deki temsilcisi Sir Henry de Vic tarafından kandırılarak kendi rızasıyla İngiltere'ye dönmeye ikna edilmişti. De Vic, Scot'a, ön dört gün içinde teslim olmaları halinde kral tarafından affedileceği ilan edilen kişilerden biri olduğunu söyleyerek onu kandırmıştı. Teslim olmaları için verilen son tarihi kaçıranlar, "ömürlerinin geri kalanı boyunca affedilmeyecek ve müsadere edilen mülkleri tazmin edilmeyecekti".[83]

Scot, Temmuz 1660'ta İngiltere'ye dönmesinin ardından, bir kez daha aldatılacağı yer olan Kule'ye hapsedilecekti. II. Charles'ın sürgündeki sarayı ve İngiltere'deki kralcılar hakkında kendisine istihbarat temin eden ajanların isim listesiyle birlikte eksiksiz bir itirafname vermesi halinde canının bağışlanacağı sözünü aldığı bellidir.[84] Scot şöyle demişti: "Bana güvenenleri sıkıntıya sokacağı için, başlarda isim vermekten çekindim." Ancak sorgusunun sonunda, "mevcut vaziyetimden çok endişeye düşmüş bir halde", "Majestelerinin Hükümeti'ni yahut şahsını tehlikeye düşürebilecek" hiç kimseyi yahut hiçbir şeyi gizlemediğine dair "ebedî Tanrı'ya" yemin etmişti. Scot'ın artık kolu kanadı kırılmıştı. Kalıntı Parlamento'da yaptığı ve I. Charles'ın idamını haklı çıkardığı son konuşmasını, "sert bir dilden ve yanlış yola sapmış bir vicdandan çıkan hatalı bir hırçınlık" diye açıklamıştı. Scot bu itirafta bulunduğunda, bu sözlerle kendi idam hükmünü kendi eliyle imzalamış olduğunu fark etmiş olmalıdır.[85]

Thomas Scot, Ekim 1660'ta yargılanan ve vatana ihanetten suçlu bulunan ilk grup hükümdar katillerinin arasındaydı. Sarayla iyi ilişkileri olan

I. Charles'ın idam fermanı. Sol sütunda üstten üçüncü imza Cromwell'e aittir. Monarşinin yeniden tesis edildiği dönemde, belgede imzası olanlardan ülke dışına kaçanları ve diğer kral katillerini tuzak kurarak İngiltere'ye çekmek ve hatta kaçırmak için bir dizi gizli operasyon yapılmıştı. Asılan, sürüklenen ve parçalananlar arasında, şimdiye kadar idam edilmiş tek İngiliz istihbarat şefi Thomas Scot da vardı. (En sağdaki sütunda alttan üçüncü imzanın sahibi.)

John Evelyn'in günlüklerinde yazdığına göre, idama mahkûm edilenlerin bazıları asılıp, sürüklenip, parçalandıkları sırada II. Charles kalabalığa sezdirmeden idamları seyretmişti. "İdamlarını görmedim" diye yazmıştı Evelyn, "ama idam sehpasından sepetlerin içinde getirilen, ezilmiş, kesilmiş ve kokan ceset parçalarına rast geldim."[86] Scot, vatana ihanetten idam edilen ilk ve şu ana kadarki tek İngiliz istihbarat şefi olmuştu.

Scot'ın idamı, ülke dışına kaçan diğer hükümdar katillerini tuzak kurarak İngiltere'ye çekmeyi daha zor hale getirmişti. Hollanda Cumhuriyeti, Almanya, İsviçre ve New England'daki Kalvinist topluluklar arasına sığınanları bulmak için gizli operasyonlar başlatıldı. Monarşinin yeniden tesis edildiği ilk yıllarda, ülke dışındaki adam kaçırma ve suikast operasyonlarına, İngiltere tarihinin başka bir döneminde olmadığı kadar yüksek öncelik tanınmıştı. II. Charles'ın, hükümdar katillerini yakalama konusunda en başarılı adamı, eski cumhuriyetçi çalışma arkadaşlarına ihanet ederek sadakatini kanıtlamak isteyen ahlak yoksunu dönek Sir George Downing idi.

Downing'in ilk hedefi, I. Charles'ın mahkemesini duyuran ve monarşi tesis edilince Rotterdam'a kaçan parlamento güvenlik görevlisi Edward Dendy oldu. 1661 yılının Ağustos ayına gelindiğinde Downing Dendy'yi kaçırmak için bir ekip kurmuş ve onu yargılanmak üzere İngiltere'ye getirmesi için kraliyet yatı da Rotterdam'da demirlemişti. Ancak son dakikada

Hollanda makamları, tutuklama ve İngiltere'ye iade için verdiği izni iptal etti ve Dendy İsviçre'ye kaçtı. Downing, "hükümdar katilleri sürekli yer değiştiriyorlar ... iki gece bile aynı yerde kalmıyorlar" diye şikayet ediyordu. Downing, Clarendon Kontu'na gönderdiği bir mesajda kaçırma yerine suikastı önermişti: "Kral güvendiği bazı kişilere onları öldürme yetkisi verse ... bu konuda kralın kesin fikrini alayım." Clarendon başta suikast fikrini göz önünde bulundurmayı reddetti.[87] Ama sonradan fikrini değiştirdiği görülmektedir.[88]

Downing, Clarendon'dan başlarda aldığı olumsuz yanıtın ardından suikast yerine adam kaçırma planlarına odaklandı. Eylül 1661'de, Delft'te yaşayan İngiliz tüccar Abraham Kicke'in, Almanya'da yaşayan üç hükümdar katili tarafından eşlerine yazdıkları mektupları ulaştırmak için kullanıldığını öğrenmişti. Downing, Kicke'e, tuzağa düşürmeye yardım edeceği her hükümdar katili için 200 sterlin önerdi ve teklifi reddetmesi halinde işlerini batırmakla tehdit etti. Kicke teklifi kabul etti. Frankfurt yakınlarında yaşayan iki hükümdar katilini Delft'teki evine akşam yemeğine davet etti: I. Charles'ın mahkemesindeki hâkimlerden biri olan Albay John Okey ve Londra Kulesi'nin eski gardiyanı John Barkstead. Downing, İç Savaş'ta Okey'in komuta ettiği alayda papaz olarak görev yaptığı için (Downing'in ahlaksızlığı düşünülünce beklenmedik bir görev) onu şahsen tanıyordu. Kicke, hem Okey'i hem de Barkstead'i, onların Delft'e ulaştıkları haberini alan İngiltere'deki eşlerinin onlarla buluşmak için Delft'e geleceklerini söyleyerek kandırmıştı. Downing'in önerisiyle Kicke ayrıca hayatta olan en yaşlı hükümdar katilini, seksen üç yaşındaki Miles Corbet'ı da davet etmişti. Corbet, kralın idam kararındaki elli dokuzuncu ve son imzanın sahibiydi. Okey ve Barkstead ihtiyatı elden bırakmadan Delft'e gelmişler ve paltolarının altındaki silahlarıyla Kicke'in evine varmışlardı. Ancak yemekten önce silahlarını yan taraftaki odaya bıraktılar ve ev sahibi de onlara fark ettirmeden odanın kapısını kilitledi. Downing, Clarendon'a sunduğu raporunda Okey ve Barkstead'in yemekten sonra "ellerinde pipoları ve birer bardak birayla" keyiflerine baktıkları esnada onları alacak ekibin eve daldıklarını bildirmişti: "Heman ayağa kalkıp arka kapıdan çıkmaya yeltendiler ama artık çok geçti ..."[89]

Downing bu sefer Hollandalılardan tutuklama iznini almıştı ama bunun yanında üç hükümdar katilini, kendilerini İngiltere'de yargılanıp idam edilmeleri için gönderecek yata bindirmelerine izin verilmesi için yerel yetkililere rüşvet de vermişti.[90] Tyburn'deki idam sehpasında Okey, "ölümüme kadar benim peşime düşen kişi" dediği eski papazı Downing'i affettiğini duyurdu.[91] Downing'e 1660'ta şövalyelik payesi vermiş olan II.

Charles, 1662'de onu baronet ilan edip bir dizi kârlı makama getirerek ona minnettarlığını gösterdi. John Evelyn, bu durumu beğenmeyerek, "Buğday tanesi kadar değeri olmayan bir okul öğretmeni ve fanatik bir vaiz iken [Downing] haddinden fazla zengin oldu"; parlamento kulislerindeki dedikodulara göre "kendine ait ücretli 6 fahişe bulunduruyor ama hala 40,000 sterlin serveti var" diye yazmıştı.[92*]

İngiltere'ye kaçırılmaları sırasında yaşanacak zorluklar yüzünden, İsviçre'de saklanan hükümdar katillerini kaçırmak ciddi bir ihtimal değildi. Uygulanabilir tek intikam biçimi suikasttı. Cenevre Gölü'nün kuzey sahilindeki Vevey'e yerleşmiş eski subay ve II. Charles'ı yargılayan mahkemenin hâkimlerinden Edmund Ludlow sonradan şöyle anlatmıştı: "Torino, Cenevre, Lyonsve diğer yerlerden Vevey'de bize ve arkadaşlarımıza ulaşan farklı mektuplarda peşimize çok sayıda azgın kişinin düşmüş olduğuna dair öyle çok uyarı vardı ki, bunların elinden kurtulmamız neredeyse imkânsızdı."[93] İsviçre topraklarındaki Ludlow ve diğer hükümdar katillerinin peşine düşen asıl suikast grubunun başında bir vakitler York Dükü'nün alayında görev yapmış olan İrlandalı paralı asker Germaine (ya da John) Riordane bulunuyordu. Riordane, II. Charles'ın dış siyasetin yanında kralın bazı metresleriyle de ilgilenme (ve yenilerini temin etme) sorumluluğunu vererek 1662'de baş sekreteri yaptığı (bir yıl sonra da Arlington Kontu unvanını vererek soylu ilan ettiği) Sir Henry Bennet'la temastaydı. Fetret Devri'nin sonunda istihbarat şefi makamı resmiyette sona ermişse de, Oxford'daki Queen's College'ın eski hocası ve Arlington'ın baş asistanı Sir Joseph Williamson, Scot ve Thurloe'nun çoğu sorumluluğunu gayriresmî olarak devralmıştı. Riordane'in iletişim bilgileri Williamson'ın adres defterinde mevcuttur. Riordane'in suikast görevleri için, haliyle yazılı bir emir bulunmasa da, Arlington, Williamson ve kral tarafından onaylandığına şüphe yoktur.[94]

Ancak Riordane, bir Downing değildi. Hükümdar katillerine tuzak kurmaktansa, Kasım 1663'te, emrindeki sekiz kişilik bir suikast timi ve iki "sallabaşla" (uşak) Cenevre Gölü'nü kayıkla geçti. Vevey'e iner inmez şüpheleri üzerlerine çektiler. Ertesi gün Ludlow, ev sahibi tarafından, "altına gizledikleri filintaların üzerine uzun paltolar giymiş kanun kaçağı kılıklı kaba saba adamların" onu ve başka iki hükümdar katilini kiliseye girdiklerinde yakalamak üzere bekledikleri konusunda uyarılmıştı. Vevey'den peşlerine düşecekleri engellemek için demirleyen diğer tekneleri tahrip eden Riordane'nin suikast timi, suikast girişiminden vazgeçti ve Cenevre

* Ancak Downing 1662'de haddini aşmış ve Lahey'deki elçilik döneminin sonunda talimatlara uymadığı için Kule'de altı hafta hapsedilmişti. Sonradan tekrar kralın gözüne girmişti.

Gölü'nün karşısındaki Savoy'a geri döndü.[95] Scot veya Thurloe eğer bir suikast görevi için emir vermiş olsalardı, lider olarak Riordane'i tercih edeceklerini düşünmek zordur.

Ancak Riordane'nin suikast timi bir hedefi ortadan kaldırmıştı. Muhtemelen 1664 yılının başlarında Williamson, yakalanan yazışmalardan I. Charles'ın mahkemesinde hâkim olarak bulunmuş ve sonradan İngiltere Cumhuru ve Protektora rejimlerinde Devlet Mühürdarı olarak görev yapmış ve Vevey'de Ludlow'la birlikte öldürülmek istenmiş olan Sir John Lisle'ın sonradan Lozan'a taşınmış olduğunu öğrendi. Orada Bay Field takma adını kullanmıştı ama şehirde gezerken Mühürdar pelerinini giydiği için dikkat çekmişti. Lisle, 11 Ağustos 1664 günü, Lozan'da ayine gittiği bir kilisenin bahçesinde Riordane'in iki suikastçısı Thomas O'Croli (Thomas MacDonnel takma adlı) ve Sèmus mac Emoinn Mhic Choitir (James Cotter takma adlı) tarafından pusuya düşürüldü. O'Croli, pelerini altından çıkardığı bir alaybozanla Lisle'ın sırtına yakın mesafeden ateş etti. Suikastçılar "Vive le Roi!"* naraları atarak at üzerinde olay yerinde kaçtılar ve güvenli bir şekilde İngiltere'ye vardılar. Görevlerinde başarılı olmaları sebebiyle hem kendileri hem de Riordane ödüllendirildi.[96]

Monarşinin intikamından en uzak yere kaçan hükümdar katili New England'da saklanıyordu. Her ikisi de I. Charles'ın idam fermanına imza atmış olan Thomas Goffe ve kayınpederi Edward Whalley, Temmuz 1660'ta Boston'a varmışlardı. Önceleri Cambridge'de yaşadıktan sonra, 1661'de New Haven, Connecticut'a taşınmışlar ve anlatılana göre şehrin dışındaki bir mağarada üç yıl saklanmak suretiyle Williamson'ın onları bulması için gönderdiği ajanları atlatmışlardı. 1664'te, kendileriyle benzer görüşte olan Püriten koloniciler tarafından saklanacakları Hadley, Massachusetts'e yerleştiler. Koloninin resmi kayıtlarına göre, Goffe ve Whalley "dindarlıkları ve eylemleriyle haddinden fazla saygı görüyorlar" ve "vaaz verip dua ettikleri toplantılar düzenliyorlar ve gökten inmiş adamlar gibi görülüyorlardı". New England içindeki seyahatlerinde onların şereflerine ziyafetler verildiği, kendilerine atlar ve rehberler temin edildiği de rapor edilmişti.[97] Goffe ve Whalley, çoğu Kıta'da olan ve yakalanmadan sürgünde ölen bir düzine kadar hükümdar katili arasındaydılar.**

Sir Joseph Williamson'ın hükümdar katillerine karşı yürüttüğü istihbarat operasyonları bazılarının aile üyelerine kadar uzanmıştı. Bunlardan

---

* Fransızca: Yaşasın Kral! (ç.n.)

** Muhtemelen son hayatta kalan hükümdar katili Edmund Ludlow, Muhteşem Devrim sonrası 1688'de İngiltere'ye dönmüştü ama kısa sürede ihbar edilmiş ve 1692 yılındaki ölümüne kadar yaşayacağı İsviçre'ye tekrar kaçmıştı.

en önde geleni, Oxford'daki All Souls College'ın eski hocalarından olan ve İkinci İngiltere-Hollanda Savaşı'nın başlamasından kısa süre sonra, 1665'te Hollanda'ya gelen ve Hollanda casusu olarak çalışmaya başlayan Thomas Scot'ın oğlu William idi. Scot'ın eski metresi Aphra Behn, onu Hollandalılara karşı ikili ajan olmaya ikna etmek için Hollanda'ya gönderilmişti. Sonradan hayatını yazarlıkla kazanan ilk İngiliz kadını olacak Aphra Behn, aynı zamanda İngiliz hükümeti tarafından görevlendirilmiş ilk kadın casus (kod adı ASTREA ve ajan 160) idi. O zamanlar yirmili yaşlarının ortalarında olan Behn, istihbarat görevini "cinsiyetimle veya yaşımla uygun değildi" diye tasvir etmişti. Behn, Scot'ın (kod adı CELADON) taraf değiştirmeye razı olduğunu bildirmişti: "Başlarda çekingen olsa da, durumu muhakeme ettikten sonra hizmete başlamak için son derece hevesli hale geldi ..." Scot gerçekten de Behn'e, Londra'ya iletmek üzere istihbarat temin etti ama Hollandalıların hizmetinde bulunmaya da devam etti. Sadakatinin hangi tarafa olduğu belirsizdir. Williams'ın Behn'e yolladığı ödenek suyunu çekti ve borçlular zindanına düşmekten kıl payı kurtuldu.[98*]

İkinci İngiltere-Hollanda Savaşı, Ağustos 1667'de İngilizlerin kesin yenilgisiyle sona erdi. Savaşın en önemli anı, Kraliyet Donanması'nın tarihindeki en utanç verici olay olan, Hollandalıların Medway Nehri'nden ilerleyip Chatham'da demir atmış İngiliz donanmasına saldırdıkları sıra dışı girişimleri olmuştu. İngiliz sancak gemisi HMS *Royal Charles* Hollandalılar tarafından yedeğe alınarak Amsterdam'a götürülmüştü. Sancağı üç asır sonra hala Rijksmuseum'da sergilenmektedir. Ekim 1667'de Avam Kamarası, savaştaki "başarısızlıkları" araştırmak için, sonradan "uyarıda başarısızlık" olarak anılacak konuyu görüşmek amacıyla İngiltere tarihinde ilk kez olarak bir komisyon kurdu. Yenilginin başlıca sorumluları, Hollandalıların saldırı planları konusundaki istihbarat yetersizliğinden şikâyet ettiler. II. Charles'ın iki bakanından biri olan Sir William Morice, kendisine tahsis edilen istihbarat bütçesinin sadece 750 sterlin olduğunu, Fetret Devri'nde Thurloe'ya tahsis edilen bütçenin ise 70,000 sterlin olduğunu söyledi. "Başarısızlıklar" komitesi, Şubat 1668'de Avam Kamarası'na, "ülke dışından istihbarat eksikliği" olduğunu bildirdi. Şair, hiciv yazarı ve parlamento üyesi Andrew Marvell, "istihbarat için ayrılan para ne kadar az ise elde edilen istihbarat da ona uygun" diye şikâyet etmişti.[99] Behn muhtemelen bu küçük istihbarat bütçesinin kurbanı olmuştu. Avam Kamarası'nın soruşturma raporu unutulmuş olsa da, "istihbarat eksikliği konusundaki

* Aphra Behn'in sıra dışı kariyerinin büyük kısmı hâlâ bilinmemektedir. Onun biyografisini yazan başlıca yazarlardan Janet Todd şöyle der: "Aphra Behn'in yazdıkları dışında, hakkında kesin olarak bildiğimiz şeyler bir sayfada özetlenebilir". (Todd, *Secret Life of Aphra Behn*, giriş.)

bulgular, üç asır sonra yürütülen modern soruşturmalardaki bulgularla benzerlik arz etmektedir".[100] Ancak 1667'de, İngiltere'nin yenilgisinde istihbarat zafiyeti muhtemelen resmî makamların beceriksizliğinden daha küçük bir rol oynamıştı. Donanma idarecisi ve meşhur günlük yazarı Samuel Pepys, utanç verici en büyük olay olan *Royal Charles*'ın kaybının sebebinin "dikkatsizlikten başka bir şey olmadığını" yazmıştı.[101]

Williamson'ın gayriresmî istihbarat şefi olduğu dönemde dış istihbarat, II. Charles'ın özel ve gizli diplomasisi yüzünden karmaşa içindeydi. 1669'da, Hollanda'ya karşı yaptığı savaşta İngiltere'nin desteğini isteyen XIV. Louis, Orléans Dükü'nün karısı olan kız kardeşi Henriette'in ("Minette") gizli aracılığı yoluyla Charles'ı bir ittifaka çekmeye çalışmıştı. 1670'te imzalanan gizli Dover Anlaşması'na göre Charles, Fransızların yıllık parasal destek sağlaması ve savaş ganimetlerini paylaşması karşılığında, Louis'nin istediği an İngiliz donanmasına Hollandalılar üzerine saldırı emrini verecekti. Anlaşmanın çok gizli iki maddesine göre ise Charles, Katolikleri cezalandıran yasaları kaldıracak ve uygun bir an geldiğinde Katolikliğe döndüğünü kamuoyuna duyuracaktı. (Ancak bu uygun an Charles ölüm döşeğine düşene kadar gelmedi ve Worcester Muharebesi sonrası kaçmasına yardım eden Benedikten keşişi tarafından ölüm döşeğindeyken Katolik kilisesine yeniden kabul edildi.) Charles, kamuoyunda öfke uyandıracak anlaşma maddelerini sadece Katolik olan kardeşi York Dükü'ne ve Katolik bakanları Arlington ve Mâliye Bakanı Sir Thomas Clifford'a açıkladı. Katolik olmayan Williamson ise muhtemelen haberdar edilmemişti. Sırrı korumak adına, Charles, gizli anlaşmadan haberi olmayan ve önde gelen iki Katolik karşıtı muhalifi Buckingham Dükü'nü (kralın eski gözdesinin oğlu) ve Shaftesbury Kontu'nu, XIV. Louis'yle dinî maddeleri içermeyen bir başka anlaşma (yine gizli) müzakere etmeleri için sinsice görevlendirdi.[102] Başka hiçbir İngiltere hükümdarı, bakanlarının çoğunu aldatmak için bu kadar büyük yahut sinsice eylemler için emek harcamamıştı.

1672'de üçüncü İngiltere-Hollanda Savaşı yaklaşırken, Sir Joseph Williamson 1668'de kurulan Avam Kamarası'nın "başarısızlıklar" komitesi tarafından başka suçlamalara maruz kalmamak için Hollanda'dan gelen bütün istihbaratı kayıt altına almaya başladı. Bu durum, İngiltere tarihinde ilk defa bir istihbarat şefinin, bir önceki savaştaki istihbarata yönelik eleştirilerin tesirinde kaldığına dair yazılı bir kayıt teşkil etmektedir. 1674'te, büyük oranda parlamentonun baskısı sonucunda sona eren savaş kamuoyu tarafından benimsenmemiş olsa da istihbaratın rolü önceki savaşta olduğu gibi kamuoyunda tartışma konusu olmamıştı. William Scot, Williamson için çalışmaya devam ettiyse de[103] oyun yazarı olarak hayatını kazanan ilk

kadın olan Aphra Behn'in casusluk faaliyetlerinde hâlâ yer aldığına dair kesin bir delil yoktur.* Behn, zalimlik ve cinsel entrikayı bir araya getiren *The Dutch Lover* (Hollandalı Âşık) trajikomedisinde Hollanda karşıtı hislerden faydalanmak için Üçüncü İngiltere-Hollanda Savaşı'nı kullanmıştı. Behn'in sonraki oyunlarını ithaf ettiği kişiler arasında, II. Charles'ın en meşhur metresi Nell Gwyn de vardı.** 1689'daki ölümünün ardından, Westminster Kilisesi'ne defnedilen ilk eski casus olmuştu.***

Fetret Devri'yle monarşinin yeniden tesisi arasında geçen sürede istihbarat operasyonlarındaki başlıca devamlılık, John Wallis'in baş kriptanalist olarak görevlendirilmesi olmuştu. İç Savaş sırasında I. Charles'ın ve Cumhuriyet döneminde II. Charles'la önde gelen kralcıların şifrelerinin kırılmasındaki rolüne rağmen, bir kriptanalist olarak yetenekleri eşi bulunamaz kabul ediliyordu. 1660'ta kraliyet papazı olarak tayin edilerek ve ertesi yıl Dua Kitabı'nı yeniden gözden geçiren komisyona seçilerek hanedanın erkenden gözüne girmişti.[104] Charles'ın ilk baş danışmanı Clarendon Kontu'nun, azledilerek itham altında kalma tehlikesiyle 1668'de Fransa'ya kaçmasının ardından Wallis'in başlıca hedeflerinden biri olması ironiktir. Wallis'in deşifre ettiği yazışmaların neredeyse hiçbiri günümüze ulaşmamış olsa da, Williamson'ın asistanı John Ellis, Clarendon'ın yazışmalarını deşifre etmede gösterdiği başarısı için ona "beni çok memnun ediyor" diye yazmıştı.[105] Wallis, Üçüncü İngiltere-Hollanda Savaşı'nda Hollanda şifrelerinin kırılmasında da gözle görülür bir başarı elde etmişti. Savaş devam ederken, Wallis'in başarılarından etkilendiği belli olan Charles'ın baş sekreteri Arlington Kontu, Wallis'i çağırdı "ve (ben istemeden) elime 50 gine**** verdi; bana ara ara gönderilecek bu gibi mektupları deşifre etmeye çalışmam için üç ayda bir 50 gine vermeyi (hepsi sonradan bana ödendi) vaat etti".[106*****]

Kendinden daha yetenekli selefleri Walsingham ve Thurloe gibi Sir Joseph Williamson da ülke içindeki yıkıcı faaliyetlere karşı teyakkuzdaydı. Monarşinin yeniden tesisi döneminin başlarında fitneci hatiplerin ibret teşkil etmesi için girişimler olmuştu. 1661'de, II. Charles için "ölümü

---

* Williamson'ın en üretken casusunun, Anvers'te görev yapan Jerome Nephro olduğu anlaşılmaktadır.

** Behn, 1679 tarihli komedisi *The Feign'd Curtizans*'ı (Sahte Saraylılar) Nell Gwyn'e ithaf etmişti. (Todd, *Secret Life of Aphra Behn*, bölüm 18.)

*** Behn'in mezarı, Westminster Kilisesi'nin Doğu Dehlizleri içindedir.

**** Gine: İngiltere'de 1663 – 1814 yılları arasında basılan ve bir ons altının çeyreği değerindeki madeni para. (ç.n.)

*****Wallis, kod kırma konusunda, William ve Mary'nin ilk Dışişleri Bakanı Nottingham Kontu'undan on kat daha başarılı olduğunu iddia etmişti.

ve mahvolması yakın" olan "kahrolası tiran" diyen Beşinci Monarşist* bir vaiz vatana ihanetten suçlu bulunarak asılmak, sürüklenmek ve parçalanmak suretiyle ölüme mahkûm edildi. Ancak Williamson'ın casuslarının ve *ajan provokatörlerinin* rapor ettikleri şeylerin çoğu birahane muhabbetinden ibaretti. Casuslardan birine "gizlice diğer birahaneleri" soruşturması talimatı verilmişti. Muhtemelen sarhoş olan St. Paullü Mary Greene'inki şu sözleri gibi yıkıcı laflara denk gelmek hiç de zor değildi: "Bütün krallar frengi olsun!" Greene'in akıbeti bilinmese de, çoğu hâkim bu tip lafları vatan hainliğinden ziyade huzuru bozucu hareketler için delil olarak kabul ediyorlardı.[107] 1666'ya gelindiğinde, Clarendon Kontu, birahanelerden daha çok, "hükümete karşı en iğrenç hadsizliklerin yapıldığı" fitne merkezleri dediği, sayısı hızla artan kahve dükkanlarından endişe duyuyordu. Müşteriler, "bu yerlerin, sorguya çağırılma tehlikesi olmadan istenildiği gibi konuşulabilme ayrıcalığına sahip olduğuna inanıyorlardı". Williamson'a bildirilen fitne içerikli konuşmaların sayılarına bakılınca, sonraki birkaç yıl içinde kahve dükkanlarındaki muhbirlerin sayısının gözle görülür şekilde artmış olduğu görülmektedir.[108] Ancak birahanelerde olduğu gibi kahve dükkanlarındaki fitneci konuşmalar da rejimi hiç tehdit etmemişti.

Williamson'ın ülke içi güvenlik sistemine en büyük tehdit, Britanya tarihinin en sansasyonel balon komplosu olan, 1670'lerin sonlarında ortaya çıkan "Papacı Komplo" idi. Papacı Komplo'nun merkezinde, Katolik komploları hakkında uydurma olsa da istihbarata dayalı heyecan verici bilgiler temin etmede dikkate değer bir yetenek geliştiren Titus Oates vardı. Oates'un kariyerinin başlarında, ileride ne derece nüfuz sahibi olacağına dair hiçbir işaret görülmemektedir. Cambridge'deki Gonville & Caius College'da okurken "ikiyüzlü ve fanatikçe" davranışlarının yanında eşcinselliğiyle nam salmıştı. St. John College'a nakledildiğinde artık popülaritesini yitirmişti ve 1669'da diplomasını alamadan Cambridge'den ayrılmıştı. Diploması olduğu yalanını söyleyerek, palavracılık ve dolandırıcılık alanında olağanüstü bir kariyere atıldı. Anglikan papazı olarak göreve başlamış ama uygunsuz davranışları sebebiyle 1673'te ilk görev yeri olan Kent'ten kovulmuştu. Sonra Hastings'deki babasının yanında papaz yardımcısı oldu ama yerel bir okul müdürünü erkek öğrencilerden biriyle ilişkiye girmekle haksız yere itham etmesi sebebiyle yalancı şahitlik suçundan yargılanmamak için Londra'ya kaçmak zorunda kaldı. Oates, Londra'da donanma papazı olarak yeni kariyerine başladı ama Tanca'ya yapılan bir seyir sonrası

* Beşinci Monarşistler: 1649 – 1660 yılları arasında İngiltere'de faal olan aşırı Püriten bir mezhep. (ç.n.)

eşcinsel ilişki suçlamasıyla (ona yapılan ithamlarda sürekli tekrarlanan bir mevzu) Kraliyet Donanması'ndan ihraç edildi.

1667'de, Anglikan papazlığı kariyeri sona erince, Oates, aklî dengesi bozuk olduğu anlaşılan bir Katolik rahibini, kendisini Katolik itikadına kabul etmesi için ikna etti. Anglikan Kilisesi'ndeki yüksek maaşlı papaz makamını Katolik imanı sebebiyle terk ettiğini iddia ederek, Valladolid'deki İngiliz Cizvit Koleji'ne kabul aldı ama bir ay sonra buradan kovuldu. Salamanca Üniversitesi'nde doktorasını tamamladığını iddia ederek İngiltere'ye geri döndü. Oates, 1677 yılı sonlarında Saint-Omer'deki Cizvit papaz okuluna kabul edildi ama burada kısa sürede öyle sevilmeyen biri haline geldi ki, öğrencilerden biri "eğlence için onun kafasında bir tepsi kırmıştı". Oates sonradan bir başka Cizvit okuluna gönderildi ama burada da o kadar çok sorun çıkardı ki tekrar Saint-Omer'e gönderildi ve nihayet 1678 yazında buradan da kovuldu. Papaz okulları arasında gidip geldikçe, İngiltere'ye gönderilen Cizvit heyetlerinin planları hakkında gerçekçi bilgiler edinmişti ve sonradan bunları komplo teorileri uydurmakta kullanmıştı. Ayrıca Cizvitler'in kendisini gizli haberleşmelerinde kurye olarak kullandıklarını iddia etmişti.

Oates, Londra'ya döner dönmez, Cizvit tehlikesini haber veren bir dizi broşür yayımlamış uçuk bir emekli papaz olan Dr. Israel Tonge'u, Cizvitlerin onu intikam için hedef seçtikleri konusunda ikna etti. Tonge ondan Cizvit ve Katolik komploları hakkında öğrendiği her şeyi yazmasını istedi. Oates, II. Charles'ı öldürme amacı taşıyan bir "Papacı Komplo" olduğunu iddia eden kırk üç "yeminli ifade" kaleme aldı. Londra'daki White Horse meyhanesinde 24 Nisan 1678'de yapılan ve komplonun detaylarının konuşulduğu gizli bir Cizvit toplantısına katıldığını iddia etmişti. Söylediğine göre, Fransız Cizvitler tarafından kiralanan bir suikast timi hâlihazırda Londra'da son hazırlıklarını tamamlamakla meşguldü. Eylül ayında Tonge, Oates'u uzun süredir sulh hâkimi olarak görev yapmakta olan Sir Edmund Berry Godfrey'le tanıştırdı. Godfrey komplo teorileri hakkında bol bol not alarak bunları Baş Hâkim'e iletti. Godfrey olaya müdâhil olmaya çekinmişti ve bir dostuna şöyle demişti: "Zahmetlerim için minnet beklemiyorum ... Hiç istemeden yaptım ve başkası tarafından yapılmış olmasını isterdim." Godfrey'in kılıç saplanmış cesedi 17 Ekim'de Primrose Tepesi'ndeki bir çukurda bulunduğunda, çoğu kişi onun Oates tarafından ihbar edilen Papacı komplocular tarafından suikasta uğradığına inanmıştı.[109]

Ekim ayında Oates, "krala suikast düzenleyerek öldürmek ve Protestan dininin kökünü kazımak için Papacı İsyankârlar tarafından tasarlanıp icra edilen melun ve şeytanî bir komplo" olduğu yönünde dillendirdiği

komplo teorileri ciddiye alınınca, elindeki delilleri sunması için Avam Kamarası'na çağırıldı. Williamson gibi bakan olan parlamento üyesi Sir Henry Coventry, "Eğer [Oates] bir yalancı ise, şimdiye kadar gördüğüm en büyük ve en becerikli yalancı" diye yazmıştı.[110] Avam Kamarası'nın kararı, sadece Oates'un hile ve aldatma konusundaki dikkate değer becerisini değil, her yıl kutlanan Guy Fawkes günüyle ve tahtın varisi York Dükü'nün Katolikliğe dönmüş olmasıyla alevlenmiş olan, uzun zamandır dinmeyen Katolik komplosu korkusunu da yansıtmaktaydı. York Düşesi'nin (ve York Dükü'nün) günah çıkarma papazı olan Katolik Edward Coleman'ın (ya da Colman) XIV. Louis'nin günah çıkarma papazıyla yaptığı devlete ihanet niteliğinde olduğu iddia edilen yazışmaların ortaya çıkması, "Papacı Komplo"nun daha da inandırıcı hale gelmesini sağladı. Coleman'ın, Kral Mahkemesi'nde 27 Kasım 1678'de yapılan vatana ihanet duruşmasında Oates baş tanık olarak dinlenmişti. Zayıf delillere rağmen, jürinin onun suçluluğuna karar vermesi on beş dakikadan kısa sürdü. Bir hafta sonra Tyburn'de asıldı, sürüklendi ve parçalandı.[111] Coleman'ın idamı, yirmiden fazla hayalî Katolik komplocunun dehşet verici idamlarından ilki olmuştu.

Williamson, Oates'un anlattıklarına derin bir şüpheyle yaklaşıyor olsa da, iddiaların halkta ve parlamentoda sebep olduğu öfke karşısında daha fazla dayanamamıştı. Papalık Komplosu histerisi sürerken, Williamson'ın bazı İrlandalı Katolik subaylara Anglikan Kilisesi'ne bağlılık yemini etmemeleri için muafiyet belgesi verdiğinin ortaya çıkması, Williamson'ın Avam Kamarası tarafından 18 Kasım 1678'de Kule'ye hapsedilmesine sebep oldu. Bu habere öfkelenen II. Charles'ın talimatıyla hemen serbest bırakılsa da Williamson artık Avam Kamarası'na dönecek cesareti kendinde bulamayacak kadar harap haldeydi. Şubat 1679'da Baş Sekreterlik görevinden alınarak, yerine 2'nci Sunderland Kontu, kibirli Robert Spencer getirildi. Becerikli bir adam olsa da Sunderland detaylardan hoşlanmıyordu ve istihbarat konusunda yeteneksizdi. Maiyetindeki hoşnutsuz bir çalışanın, muhtemelen abartarak, şikâyet ettiğine göre devlet işleriyle ilgili belgelerin kendisine makamında değil evinde teslim edilmesini tercih eder, "genelde kart oyununda oturmakta olup, evrakı okumadan imzalar ve ne hakkında olduklarını nadiren sorardı".[112]

Williamson'ın yerine Sunderland getirildiğinde, Fetret Devri ve monarşinin yeniden tesis edilişinin erken dönemlerindeki teşkilatlı ajan şebekesi, bazen kendi hesaplarına çalışmakta olan, gönüllü, Katolik karşıtı muhbirler tarafından yozlaştırılmıştı. Kurbanları arasında, Kasım 1678'de Londra'daki bir yemek salonunda, bir yabancıyla "bir kuart* bira ve bir

* Orta çağda İngiltere'de kullanılan ve yaklaşık bir litreye denk gelen hacim ölçüsü. (ç.n.)

dilim rosto" hakkında Fransızca konuştuğu duyulan Londralı Katolik kuyumcu William Stayley de vardı. Fransızca anladığını iddia eden bir muhbire göre Stayley, kralın "dünyadaki en büyük sapkın ve büyük bir haydut" olduğunu söylemişti. Elini kalbinin üzerine vurarak şöyle eklemişti: "İşte onu bu elimle öldüreceğim." Stayley bunları söylediğini inkâr etse de, vatana ihanetten yargılandığı mahkeme jürisi muhbirin sözlerine inanmayı seçti. Asıldı, sürüklendi ve parçalandı.[113]

1681 yılına gelindiğinde, Oates'ın inandırıcılığı, kendi uydurduğu şeylerin ağırlığı altında dağılmaya başlamıştı. Komplo teorilerine karşı çıkanlara birçok iftira davası açmış ve kaybetmişti. Mayıs 1684'te York Dükü'nü vatan haini olarak suçlamasının ardından, *scandalum magnatum** suçlamasıyla bir kahve dükkanında tutuklandı. Dükün, kardeşinin ardından Kral II. James olarak tahta geçmesinden üç ay sonra, Mayıs 1685'te Oates müebbet hapse mahkûm edildi. Boynunda, "Titus Oates, iki ayrı iğrenç yalancı şahitlik yaptığına dair kesin delillerle hüküm giymiştir" yazan bir kâğıt parçasıyla Westminster'a getirilmiş ve saray avlusundaki ceza boyunduruğunda teşhir edilmişti. Londra sokaklarından kırbaçlanarak geçirilmiş ve kendisinden hoşlanmayan bir görgü tanığının bildirdiğine göre yol boyunca "korkunç çığlıklar" atmıştı.[114]** Sadece altı yıl önce, hem Avam Kamarası hem Lordlar Kamarası'nın gözünde, Barut Komplosu'ndan beri monarşiye karşı düzenlenen en önemli Katolik komplosuna dair istihbarat artık tam olarak itibarını yitirmişti.

---

* Devlet görevlisine hakaret (ç.n.)

** Oates, Muhteşem Devrim'den sonra, II. James'in 1688'deki firarının ardından tahliye edildi.

13
Güneş Kral Zamanında İstihbarat

XIV. Louis, gizli istihbarattan çok, kendini yüceltmesiyle hatırlanmaktadır. 1682'de Versay Sarayı'na taşındığında, Tanrı'yı sarayın kilisesine hapsetmişti. Avrupa tarihinin en büyük ve en ihtişamlı sarayının geri kalanı, Louis'nin en sevdiği imajı olan Güneş Kral kültüne adanmıştı. Hükümdarlığının sonuna gelindiğinde, sarayda yerleşik, kendini ona adamış yaklaşık 10,000 asilzade, asker, rahip, resmî görevli, zanaatkâr ve uşak mevcuttu. Versay, ordudan sonra Fransa'nın en büyük işvereni idi.[1] Ama Louis aynı zamanda gizliliği kendi kraliyet otoritesi için elzem görmüştü. Kardinal Mazarin'in 1661'deki ölümünün ardından şahsî hükümdarlığının başlangıcı anısına bir madalya bastırmıştı. Madalyanın bir yüzünde kralın portresi, diğer yüzünde parmağını dudaklarına götürmüş halde tasvir edilmiş Yunan sessizlik ve gizlilik tanrısı Harpokrates vardı. Versay'ın en ihtişamlı odası olan Aynalar Salonu'nun tavanındaki bir tabloda Louis dört ayrı Hollanda kalesine eşzamanlı taarruz emri verirken tasvir edilmiştir. Yanı başında parmağını dudaklarının üzerinde tutmuş alegorik bir figür görülmektedir. Bir başka figür ise, kral, Ghent şehrini almaya hazırlanırken ağzını kapatmış biçimde tasvir edilmiştir.[2]

XIV. Louis resmî gizliliğin yanı sıra istihbarat toplama faaliyetlerine de belli oranda alaka göstermişti. Karanlık Oda'nın faaliyetleriyle şahsen ilgilenmişti. Babası XIII. Louis gibi, 1682'deki ölümüne kadar Fransa'nın önde gelen kod kırıcısı olarak kalan Antoine Rossignol'u, Juvisy'deki şatosunu ziyaret ederek onurlandırmıştı.[3] On yedinci yüzyılın iki büyük İngiliz kod kırıcısı olan Thomas Phelippes ve John Wallis'in ikisi de Stuart kralların dan böyle bir takdir görmemişlerdi. İngiltere'nin Paris'teki elçisi Lord Hollis, 1665'te, kendisine gelen postaların ona ulaşmadan önce her zaman açılıp okunduğundan şikâyet etmişti. Onun halefi Ralph Montagu da 1669'da aynı dertten muzdaripti.[4] Bazı Fransız saray mensupları gibi onların da yazışmalarının yakalandığının farkında olması, Karanlık Oda'nın bu

yazışmalardan elde ettiği istihbaratın değerini azaltmış olmalıdır. Meşhur mektup yazarı Madam Sévigné, on yedinci yüzyılın ikinci yarısında yazdığı mektuplarda, mektuplarını açan kişilere şahsî ricalarda bulunurdu:

> 'Heyhat! Bu zahmete giren kişilere, bu mektubu okumaktan duyacakları küçük memnuniyeti ve bize getirdiği kederi göz önünde bulundurmaları için yalvarıyorum. Beyler, en azından okuduktan sonra [mektupları] zarflarına geri koyma zahmetini gösterin ki gidecekleri adrese varsınlar.'[5]

Louis'nin, doğrudan müdâhil olduğu ilk istihbarat operasyonu, Mazarin'in yerine geçmeyi uman, onun mâliye baş denetçisi, Belle-Île Markisi ve Melun et Vaux Vikontu Nicholas Fouquet'yi devirmek için düzenlenen ve 1661'de kendi şahsî hâkimiyetini tesis etmesinde hayatî öneme sahip olan komploydu. Fouquet, gücü ve itibarı kraliyet otoritesini tehdit eden fazlasıyla güçlenmiş tebaaya klasik bir örnek teşkil ediyordu. Vaux-le-Vicomte'daki muhteşem sarayında, kraldan daha büyük bir zenginlik içinde yaşıyordu. Bretonya sahili açıklarındaki Belle-Île adasında, zamanın önde gelen askerî mühendisi Sébastien Le Prestre de Vauban'ın yardımıyla, kendi garnizonuna sahip, fethedilemeyecek kendi özel kalesini inşa etmek istiyordu.

Fouquet'nin baş düşmanı, ondan daha kurnaz ve daha az gösterişli olan, soğuk görünüşü yüzünden Madam de Sévigné tarafından kendisine *le nord* ("kuzey") lakabı takılan Jean-Louis Colbert idi.[6] Colbert, Rheimslı banker bir aileden gelmekteydi; muhasebeci olmak için eğitilmiş ve Mazarin'in, Ancien Régime* tarihinde görülmüş en büyük şahsî serveti edinmesine yardım etmişti.[7] Mazarin ölüm döşeğindeyken XIV. Louis'ye Colbert'i tavsiye etmişti.[8] Colbert kısa sürede Louis'yi, Fouquet'ye karşı düzenlenen bir komploya dâhil etmeyi başardı. Fouquet'nin saray ve yönetimdeki çok sayıdaki muhbiri yüzünden komplo büyük bir gizlilikle yürütülmek zorundaydı. İlk adım, balıkçı kılığında bir casusun, Fouquet'nin Belle-Île'deki kalesi etrafında keşif yapmasıydı. Casus, kalenin bir krokisi ve 1500 işçi tarafından inşa edilmiş olan Vauban tasarımı tahkimatın 200 kişilik garnizonu, 400 topu hakkındaki bilgilerle geri döndü. Colbert'in ajanları ayrıca Fouquet'nin Karayipler'deki Martinique adasını ele geçirip, oradaki ürünleri Belle-Île'e ihraç etme planlarını da haber verdiler. "Uzun lafın kısası Fouquet, minyatür bir krallık ve küçük bir imparatorluk kuruyordu."[9]

Colbert, Fouquet'nin, Nantes'taki bölge meclisi toplantısının ardından Vaux-le-Vicomte ve Belle Île kalelerinden çok uzaktayken, haber verilmeden tutuklanması için kralın onayını alan gizli bir plan yaptı. Louis

* Fransızca: Eski Rejim. Fransa'da geç orta çağdan Fransız ihtilali'ne kadar geçen dönemin siyasî sistemi için kullanılan tabir. (ç.n.)

daha da ileri giderek, Fouquet'nin 5 Eylül 1661'de kendisiyle yapacağı görüşmenin hemen ardından Nantes'ta aniden tutuklanmasından önce, onun şüphelerini dağıtmak için, ona kraliyetten bir lütuf göreceğine dair mükerrer işaretler vermişti. Kraliyet muhafız birliği *Garde du Corps*'un komutanı Fouquet'nin muhbiri olduğu için, tutuklama krala seyahatlerinde eşlik eden silahşorların lideri Charles d'Artagnan tarafından gerçekleştirildi. Alexandre Dumas'nın on dokuzuncu yüzyıl ortalarında yazdığı meşhur romanındaki, "Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için!" narasıyla bilinen hayalî d'Artagnan, bu tekinsiz ve daha az romantik gerçek silahşordan daha iyi bilinir. Gerçek d'Artagnan'ın Mazarin için casusluk yaptığına ve Fouquet'yi tutuklamasıyla sonuçlanan gizli operasyon için gerekli tecrübeye sahip olduğuna dair bazı deliller mevcuttur.[10*]

Colbert, Fouquet'nin evraklarının eş zamanlı ele geçirilmesini de ayarlamıştı. Bunlar arasında en önemlisi, ofisindeki bir dolabın arkasında gizlenmiş, malî sırları, yolsuzluk delilleri, ajanları ve muhbirleri ile metresleri hakkındaki bilgileri içeren *Cassette* isimli devasa bir klasör idi. Üç yıl süren tartışmalı bir yargılamanın ardından Fouquet müebbet hapse mahkûm edildi. Louis, Colbert tarafından idare edilen bu incelikli istihbarat operasyonundaki rolünden gurur duymuştu. Kral sonradan, "Fransa'nın tümü", Fouquet'nin yakalanmasını haklı bulduğu gibi, çevresi Fouquet'nin muhbirleriyle sarılmış olmasına rağmen onu tutuklama planını üç ya da dört ay gizli tutmada gösterdiği başarıyı "özellikle övmüştü". Colbert'i arkasından eleştirenler, tırmanan yılan şeklindeki aile armasının onun için ne kadar da uygun olduğunu söylüyorlardı.[11]

1665'ten 1683'teki ölümüne kadar Colbert, mâliye bakanlığı ve başbakanlık görevlerini gayriresmî olarak yürütmüştü. Kraliyet hesap defterlerini, malî raporları ve devletin malî durumuna dair bütün bilgileri sadece resmî işlerde kullanılacak gizli bilgi olarak tasnif etmiş ve bütün bakanlarla devlet memurlarının gizlilik yemini edip, bozmaları halinde işlerini kaybetmeleri gerektiğine inanmıştı.** Colbert'in nihaî amacı, resmî görevliler yollanarak, nüfus sayıları, toprak mülkiyeti, iktisadî faaliyetler, yerel yönetmelikler, yasalar ve önemli şahıslar hakkında bilgi almak yoluyla

* Dumas'nın romanında d'Artagnan üç silahşordan (ayrılmaz dostlar Athos, Porthos ve Aramis) biri değildir ama "Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için!" sloganını onlar için üretmiştir.

** Colbert'in XIV. Louis üzerindeki nüfuzu öyle olağanüstü idi ki, son zamanlarda yapılan çalışmaların ortaya koyduğu üzere, Güneş Kral'ı muhasebeyle ciddi şekilde ilgilenmeye bile ikna etmişti. Louis bunu yapan ilk büyük Avrupalı hükümdardı. 1661'de şahsî hâkimiyetini tesis eder etmez, elbisesinin cebinde Colbert'in onun için hazırladığı ve giderlerinin, gelirlerinin, varlıklarının kaydedildiği ve her malî yılın sonunda değiştirilen küçük muhasebe defterleri taşımaya başlamıştı. (Soll, *Reckoning*, bölüm 6.)

Fransa krallığının idarî sistemi ve yerel kaynaklarının gizlice araştırılması idi. Araştırmasını komşu ülkelere de yaymıştı. İlham aldığı başlıca şey, detaylı dosyalama sistemi içinde uçsuz bucaksız bir haberci şebekesinden düzenli olarak ulaşan raporlar bulunan Augsburg Fugger Ailesi'nin on altıncı yüzyıldaki ticaret ve bankerlik imparatorluğuydu. Colbert, oğlunu (kendi yerine geçmesini ümit ediyordu) bir görev için 1671'de İtalya'ya gönderirken ona şöyle demişti:

> Her devlette ... mevcut duruma, askerî kuvvetine, nüfus mevcuduna, devletin büyüklüğüne, şehirlerinin, kasabalarının ve köylerinin sayısına... ; devletin yönetim şekline ve eğer aristokratik bir yönetim varsa ... cumhuriyetin idaresinde bulunmuş yahut bulunacak soylu ailelerin isimlerine ve statülerine; genel ve özel konseylerine; devleti kimin temsil ettiğine, egemenliğin kimde olduğuna, savaş ve barışa kimin karar verdiğine, kanunları kimin koyduğuna; vb ... seçim sonuçlarına; milis kuvvetler, donanma, adliye, şehirler ve devletin geri kalan kısmındaki özel konseylere; yasalara ve geleneklere dikkat et ... Denizde ve karadaki bütün kamusal faaliyetleri, bütün sarayları, kamusal binaları ve genel olarak dikkat çeken her yeri ziyaret et.

Zorlu bir görev listesiyle karşı karşıya kalan Colbert'in oğlu, babasının beklentilerini karşılayamadığı için babasından birçok kereler özür dilemişti.[12]

Colbert hakkında yakın zamanda yapılan bir çalışma, onun "gizli bir istihbarat sistemi" kurmaya çalıştığı sonucuna varmıştır.[13] Colbert'in Karanlık Oda'yı nasıl kullandığına dair günümüze ulaşmış belgeler bütünlük arz etmese de onun istihbarat sistemi, yazışmaları yakalama (ve gerektiğinde deşifre etme) faaliyetini yürütmüştü. Colbert, 1682'de Toulouse Müfettişi'ne, Flandra'dan Toulouse'a gelen mektuplarda "açıklığa kavuşturulması çok önemli olan" ciddi bir komplonun (muhtemelen Jansenci sapkınlığın yayılmasıyla ilgili) ortaya çıktığını yazmıştı. Toulouse'a gelip giderken yakalanan diğer yazışmalarda ise, Colbert'in "kralın iktidarına zararlı" olarak ilan ettiği, Roma'daki (ne olduğu belirsiz) ticarî girişimler ortaya çıkmıştı.[14*]

İddialı olması dışında, Colbert'in devlet istihbaratı sisteminin gelişiminin önündeki başlıca engel, 1662'den 1691'deki ölümüne kadar savaş bakanı olarak görev yapan Louvois Markisi'yle arasındaki rekabetti.**

---

* Deşifre metinlere erişim hakkında elimizde bir delil olmasa da, XIV. Louis gibi, Colbert de, büyük Fransız kod kırıcısı Antoine Rossignol'e hayrandı; Bkz. s. 230.

** Louvois'nın babası Michel Le Tellier, Mazarin zamanında Savaş Bakanı olarak görev yapmış ve 1662'de henüz yirmi bir yaşında olan oğlunun bu göreve getirilmesini sağlamıştı. Baba oğul bakanlığı beraber idare etmişseler de 1660'ların sonunda idare büyük oranda Louvois'ya geçmişti. (Covisier, *Louvouis*, 2éme partie.

Louvois, 1668'den itibaren posta başmüfettişi olarak da görev yapmıştı ve bu makamdan yıllık kazancı yaklaşık bir milyon livre idi. Ayrıca bu sayede, siyasî istihbaratın yanında askerî istihbarat için de kullandığı Karanlık Oda üzerinde Colbert'ten daha büyük bir yetki sahibi olmuştu.* 1668'de, Franche-Comté'u istila etmek için Dijon'da hazırlık yapmakta olan Condé Prensi'nin ("le grand Condé") talebi üzerine Louvois, Paris'ten erken uyarı gelmemesi için, istila başlayana kadar Dijon'a gönderilen bütün posta gönderilerini durdurmuştu.[15]

Louvois, istihbarata kendi zamanının diğer bütün Avrupalı savaş bakanlarından daha büyük önem vermişti. XIV. Louis zamanında orduların sayıca büyümesinin yanında, orduların mühimmat ve erzak ikmaline duydukları ihtiyacın artması ve Vauban öncülüğünde tahkimat inşasında yaşanan büyük gelişmeler bir araya gelince, askerî istihbaratın önemi artırmıştı.** 1667'den sonraki kırk yıl içinde, Vauban, Fransa ve Felemenk'teki 300 şehrin tahkimatını güçlendirmenin yanında, otuz yedi yeni kale ve tahkim edilmiş liman inşaatını idare etmişti.[16] Condé, 1672'deki Fransa-Hollanda Savaşı'nın başında, Maas Nehri boyunca yaptığı muzaffer ilerleyişi öncesi düşman kalelerinde keşif faaliyeti icra etmesi için bir kale uzmanı göndermişti.[17] Bu keşif faaliyeti, Ren üzerindeki dört kalenin hızlı şekilde zapt edilmesinde muhtemelen etkili olmuştu. XIV. Louis bu başarıyı kendisine mal etmişti: "Umarım kimse halkın beklentisini karşılayamadığım yönünde bir şikâyette bulunmuyordur." 1673'te kralın ordusu, Vauban idaresindeki bir kuşatmanın ardından Maastricht kalesini de teslim aldı.[18] Fransız zaferleri ve Vauban'ın tahkimatları Fransa'nın düşmanları arasında da askerî istihbaratın önem kazanmasına sebep oldu. Vincennes şatosundaki Fransız askerî arşivlerinde, Habsburg İmparatoru I. Leopold'un Ren Ordusu'nun mensubu ve aynı zamanda Fransız ajanı olarak çalışan bir askerî mühendise amirleri tarafından gönderilen bir dizi istihbarat sorusu bulunmaktadır. Kendisinden, Fransız tahkimatları hakkında hem bunların mimarlarından hem de işçilerinden istihbarat toplaması istenmişti. Mühendisten, Fransız askerî birliklerini ve komutanlarını tespit etmesinin (sonradan muharebe kuruluşu istihbaratı olarak anılacaktır) yanında mühimmat ve erzak stoklarıyla birlikte, malî durumları ve askerlere en son ne zaman ödeme yapıldığının detayları da istenmişti.[19] On yedinci yüzyılın başlarında bile bu tür bir askerî istihbarat toplama girişimi alışılmadık bir şey olmalıydı.

---

* XIV. Louis'nin vaftiz oğlu Saint-Simon Dükü'nün, Louis'nin ölümünden yirmi yıl sonra kaleme aldığı meşhur anılarında, Karanlık Oda'nın kuruluşu hatalı şekilde Louvois'ya atfedilir. Gerçekte ise Richelieu tarafından kurulmuştu. Bkz. s. 227.

** Bu değişikliklerin, ilk kez Geoffrey Parker tarafından iddia edildiği gibi bir "Askerî Devrim" başlatıp başlatmadığı hâlâ tarihçiler arasında tartışma konusudur.

XIV. Louis'nin, büyük oranda Louvois sayesinde, dönemin en büyük ordusu ile Condé, Turenne Vikontu, Lüksemburg Dükü gibi dönemin en büyük generallerine sahip olmasının 1660'lar ve 1670'ler boyunca Fransız ordularının yabancı rakiplerine üstünlük sağlamasında büyük etkisi olmasına rağmen, askerî istihbaratın gelişiminin de bunda katkısı vardı. Louvois kendi kendisinin istihbarat şefi olarak hareket ediyordu. Ancak XIV. Louis'yle ilişkileri konusunda, "iktidara gerçeği söyleme" konusundaki klasik sorunla yüzleşmek zorunda kalıyordu. Hollanda ve Habsburg taarruzunun ardından İspanya ve Brandenburg-Prusya'nın da Fransa'ya savaş ilan etmesiyle, Louvois'nın ele geçirilmiş bölgelerin bir kısmından stratejik geri çekilmeyi desteklediği 1673 sonbaharında bu sorun kendisini ciddi bir biçimde göstermişti. Ancak Louis, geri çekilmenin şan ve şerefle uyuşmadığı görüşündeydi. Louvois ümitsizce şöyle yazmıştı: "Kral, mevcut ruh haliyle, Maastricht'i terk etmektense Paris'i ya da Versay'ı terk etmeyi tercih eder." Böylece Fransız orduları, Hollanda ve Habsburg kuvvetleri Ren'e doğru ilerlerken, bir önceki yıl ele geçirdikleri bölgeleri savunmak üzere oldukları yerde kaldılar.[20]

Sonraki on yıl boyunca, XIV. Louis hem en büyük generallerini hem de önde gelen istihbarat uzmanlarını kaybetti. Turenne, 1675'te muharebe esnasında öldü. Kısa süre sonra da, uzun askerî kariyerinin zahmetleriyle yıpranmış ve gut hastalığından muzdarip, 64 yaşındaki Condé emekliye ayrıldı. Colbert tarafından yüzyılın "en meşhur Fransızları" arasında sayılan Rossignol'un 1682'deki ölümü, Fransa'yı, Eski Rejim'in en büyük kod kırıcısından mahrum etti.[21] Colbert'in 1683'teki ani ölümüyle (muhtemelen böbrek taşı yüzünden), gizli bir veri tabanı oluşturma projesi de terkedildi. XIV. Louis, resmî bilgileri merkezî hale getirme girişimine son verip bu bilgilerin toplanması görevini, ciddi araştırmalar yürütme becerisinden yoksun bakanlar ve diğer devlet görevlileri arasında paylaştırdı. Colbert'in ölümünün ardından mâliye bakanı olan Claude Le Peletier, XIV. Louis'ye, devletin malî işleyişini Colbert'in herkesten gizlemiş olması sebebiyle anlayamadığından şikâyet etmişti.[22*]

Colbert'in ölümünün ardından, XIV. Louis devletin malî işlerine olan ilgisini de yitirdi ve hesapları dengeleme çabasına son verdi.[**] Ancak Karanlık Oda'nın operasyonlarıyla yakından ilgilenmeye devam etti. 1685'te, Fransa Karşıtı Augsburg İttifakı'nın oluşumu sırasında Louvois,

* Colbert'in geniş bir krallık veri tabanı kurma girişiminin bazı kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Bunlar arasında en önemlileri olan, Kraliyet Kütüphanesi'ndeki 36,000 kitap ve 10,500 yazma eser, günümüzde Paris'teki Bibliothèque Nationale'in (Ulusal Kütüphane) çekirdeğini oluşturur.

** Louis'ye, Colbert'in ölümünden sonra bir daha muhasebe defteri verilmemişti. (a.g.e., bölüm 6.)

Alsas'daki askerî kuvvetlerin komutanı Baron Joseph de Montclar'a şöyle yazmıştı: "Kral, birkaç gün içinde imparatorun [I. Leopold] İspanya'daki kuryesinin [Alsas üzerinden geçerek] döneceği konusunda bilgilendirildi. Majesteleri, kuryenin çantasının ele geçirilip, içindeki yazışmalara el konulmasının mevcut durum için çok önemli olduğunu düşünüyor." Kraldan gelen talimata göre, kuryeye yapılacak saldırı, soygun kisvesi altında gerçekleşecekti: "Kuryenin çantasını ele geçirme görevi verdiğiniz kişilere, kendilerinin soyguncu olduklarına inandırmak için, kuryenin bütün parasını almalarını tembihlemeyi unutmayın..."[23] XIV. Louis, Karanlık Oda'nın saraydaki dedikodulardan elde ettiği bilgilerle de yakından ilgileniyordu. 1680'lerin ortalarında ve sonrasında başlıca dedikodu konusu, kralın kendisiyle denk olmayan metresi Madam de Maintenon'la evliliğiydi. Evlilik o kadar gizli tutulmuştu ki, tam tarihi (Ekim 1683'te gerçekleşmiş olması muhtemeldir) belki de asla bilinmeyecektir.[24] 1685'te, önde gelen soylu ailelere mensup üç genç, yakalanan yazışmalarında kraliyet çiftini dermansız düşmüş bir taşra soylusuyla yaşlı metresine benzeterek dalga geçtikleri tespit edildiği için Versay'dan kovulmuşlardı. 1685'te elli yaşında olan ve yaşı konusunda hassas olan Maintenon (Louis'den biraz daha yaşlıydı), "iğrenç bir ahlaksızlık" olarak nitelendirdiği "son derece saygısız" bu dedikodulardan ötürü büyük öfkeye kapılmıştı.*

1685'te Versay'dan atılanlara ve "saygısız" dedikodulara karşı yeni yaptırımlar gelmesi, saray halkını yazışmalarında daha temkinli olmaya itmiş olmalıdır. Karanlık Oda tarafından mahremiyetlerinin ihlal edilmesine sinirlenen saray halkı arasında XIV. Louis'nin kardeşinin karısı olan ve Alman akrabalarıyla düzenli olarak yazışan Palatin Prensesi de vardı. Bir kadın akrabasına yazdığı mektubunda, mektubu açanları utandırmak için, tuvaletini yaparken üzerine oturduğu pişmiş topraktan yapılmış lazımlığın kırıldığını yazmıştı. Yazdığına göre, yanı başındaki masaya tutunmamış olsa, kırılan lazımlığın sivri parçaları az daha kaba etini yaralayabilirdi. Prenses, mektubu açanlara yazdığı bu "hoş hikâye" için, şüphesiz "baş sekreterin dikkatine sunulmaya değer ve eminim M. De Torcy bu durumu krala bildirecektir" demişti.[25]**

II. Charles ve halefi II. James sayesinde, XIV. Louis'nin en iyi dış istihbaratı İngiltere'den geliyordu. II. Charles, Louis'yle 1670'te yaptığı Dover Anlaşması'nı iki tanesi hariç diğer tüm bakanlarından gizlemişti.[26] 1677'den

* Yakalanan mektupları Louis Armand de Bourbon ve 1685'te Conti Prensi olarak yerine geçen kardeşi François Louis de Bourbon'a yazılmıştı. (Vaillé, *Cabinet noir*, s. 78-83.)

** Torcy, 1699'da dışişleri bakanı oldu.

1688'e kadar Londra'da Fransız elçisi olarak bulunan Branges Markisi Paul Barillon, Charles'ın "en yetenekli gözetleyicileri bile yanıltacak kadar ketum ve hulul edilemez" olduğunu bildirmişti.[27] Barillon, 1685'te ağabeyinin ardından tahta çıkan II. James'le uğraşmayı daha kolay bulmuştu. James, Fransız ordusunda askerî eğitim almış, bir Fransız Cizvit papazı tarafından Katolikliğe geçirilmiş ve Modenalı Mary'yi ikinci karısı olarak seçerken XIV. Louis'nin yoğun etkisi altında kalmıştı. James'in Paris'teki elçisi Sir William Trumbull, sonradan, "o zamanki bütün işlerin Barillon tarafından yürütüldüğünü" yazmıştı. Barillon, Louvois ile yakın ilişki içinde olduğu gibi XIV. Louis'yle doğrudan görüşmekteydi. Trumbull, James'in "bildiği her şeyi Barillon'la paylaştığından şüphe olmadığı" kanısındaydı. XIV. Louis'nin özel elçisi Usson de Bonrepaus da James'in güvenini kazanmıştı. Ancak James'in, İngiltere'yi tekrar Katolik inancına çevirme yönünde Barillon ve Usson de Bonrepaus'ya sık sık dillendirdiği umutlarının mümkün olmayacak kadar iyimser olduğu ortaya çıkmıştı.[28] Güneş Kral'ın sarayında hakikati konuşmanın güçlüğü düşünülünce, Louis'nin danışmanlarından herhangi birinin, James'in imkânsız olan Katolik İngiltere projesinin onun tahtını tehlikeye düşürdüğünü fark etmiş olsalar bile bunu söylemeye cesaret etmiş olmaları pek mümkün değildir.

1688 yılında İngiltere'de gerçekleşen "Muhteşem Devrim", kısmen Katolik karşıtı bir devrimdi. II. James, Hollanda Genel Valisi ve Protestanların kahramanı Oranj Prensi William tarafından tahttan indirilmişti. II. James'in Protestan olan ilk karısı Anne Hyde'dan olma Protestan kızı ve William'ın karısı Prenses Mary 1688'e kadar James'in varisiydi. Ancak 10 Haziran'da Modenalı Mary'nin doğurduğu oğlu James Francis Edward, James'in varisi olmuş ve Protestan veraseti tehlikeye düşürmüştü. William, James ve Modenalı Mary'ye oğullarının doğumu için tebriklerini iletme kisvesi altında yakın dostu William Nassau van Zuylestein'ı (sonradan 1'inci Rochford Kontu) Londra'ya yolladı. Ancak Zuylestein'ın asıl görevi, James'in başlıca rakipleriyle, bir önceki yıl kendisi ve diğerleri tarafından başlatılan görüşmeleri devam ettirmekti. Ayrıca William'a, James'in sözde oğlunun, bir gece vakti kraliçenin yatak odasına bir yatak ısıtıcısı içinde gizlice sokulan bir bebek olduğu yönündeki yaygın kanıdan da bahsetmişti.[29] William'ın özel ricası üzerine, James'in muhaliflerinden, sonradan "Ölümsüz Yedili" olarak anılacak yedi tanesi 30 Haziran'da ona, İngiliz hürriyetini korumak için İngiltere'ye çıkması halinde emrindeki kuvvetlerin büyük çaplı destek göreceğini bildiren bir mektup göndermişlerdi.

William'ın çıkarması, Kutsal Roma İmparatoru I. Leopold'un Viyana'daki sarayından edindiği çok gizli istihbarat ("*secretum secretorum*")

doğrultusunda şekillenmişti. William, muhbirinin kimliğini öylesine gizli tutmuştu ki İngiltere'yi istilasında önde gelen Hollandalı destekçilerine bile kim olduğunu söylemeyi reddetmişti. Yakın zamanda yapılan araştırmalar bu muhbirin bizzat imparatorun kendisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Leopold, William'ı, XIV. Louis'nin Birleşik Hollanda Eyaletleri ve diğer Protestan devletlere karşı saldırı hazırlığı içinde olduğunu ve kendisini de bu devletlere karşı bir ittifaka ikna etmeye çalıştığı konusunda uyarmıştı. Leopold Katolik olmasına rağmen önceden Protestan Hollandalıların müttefiki idi ama şimdi William'ı, XIV. Louis'nin Birleşik Eyaletleri mağlup etmesi ve II. James'in kendisine karşı oluşan muhalefeti ezmesi halinde taraf değiştirmek zorunda kalacağı konusunda uyarmaktaydı. William'ın da paylaştığı bir Protestan kâbusu olan Bourbon Fransası'nın, Habsburg Avusturyası'nın ve Stuart İngilteresi'nin bir araya geldiği büyük bir Roma Katolik ittifakı gerçeğe dönüşebilirdi. Leopold'un, ittifaka katılması karşılığında Fransızların kendisine Alsas'ı bırakacakları ve başka feragatlerde bulunacakları yönündeki iddialarının, XIV. Louis'ye karşı Hollandalıların desteğini almak için başarıyla yürüttüğü kampanyanın bir parçası olduğunu bugün biliyoruz.* Ancak William, Viyana'dan gelen yanlış istihbarata tamamen kapılmış ve Temmuz 1688'den itibaren İngiltere'ye müdahalenin zarureti konusunda bu istihbaratı devamlı olarak kullanmıştı.[30]

William istila planını hazırlarken İngiltere'den iyi istihbarat elde etmesine karşılık, II. James Hollanda Cumhuriyeti'nden istihbarat alamıyordu. Hollandalı elçilerin verdiği yanlış bilgilere aldanarak, William'ın askerî hazırlıklarının İngiltere'yi istila için değil, Fransa'ya karşı yapılacak bir savaş için olduğu konusunda öyle emin olmuştu ki XIV. Louis Fransız Atlantik Filosu'nu onun emrine vermeyi önerdiğinde buna gerek olmadığını söylemişti. Eylül ayında hatasını fark ettiğinde ise artık çok geç idi; filo başka bir yere gönderilmişti. William'ın, istilasının meşruiyetini anlattığı bir bildirinin 60,000 kopyasını İngiltere'de dağıtmak üzere bastırdığını James'in haber alması birkaç hafta sonra mümkün olmuştu. William, maksadının "İngiltere'nin hürriyetlerinin, kanunlarının ve geleneklerinin muhafaza edilip sürdürülmesi" olduğunu ilan etmişti. James'i, varisi olan oğlunun doğumunda tebrik etmiş olmasına rağmen doğumun hangi şartlarda gerçekleştiğini araştıracağını söyleyerek, bebeğin kraliçenin yatak odasına bir yatak ısıtıcısı içinde getirildiği yönündeki komplo teorisinin doğru olduğunu kabul etmiş gibi görünmüştü.[31]

* Mayıs 1689 anlaşması sayesinde Leopold, imparatorluk tahtına Avusturya'daki hanedanın geçmesi konusunda ve Bourbonların İspanya'daki ihtiraslarına karşı Hollandalıların desteğini elde etmeyi başarmıştı.

William'ın kuvvetlerinin nerede karaya çıkmaya niyetlendikleri konusunda istihbarat elde etmek neredeyse imkânsızdı. İstila filosu ilk kez Ekim ayı ortasında demir aldığında fırtına yüzünden limana geri dönmüştü. İkinci girişimde bir "Protestan rüzgâr" sayesinde batıya doğru yol alan William son anda, 5 Kasım'da Devon'daki Torbay'e çıkma kararını aldı.[32] James'in destekçilerinin büyük kısmı kısa sürede dağıldı. James'in bakanlarından Charles Middleton, "West Country'den* çok sınırlı istihbarat almamızın sebebi, bu ve civar bölgelerdeki soyluların hiçbirinin saraya yakın olmaması ve sıradan ahalinin de düşmana casusluk yapmasıdır" diye dert yanmıştı. Hükümetin casusları Stuart hanedanının parasını almaya devam etmişler ama ilk fırsatta William'a bağlılıklarını sunmuşlardı.[33] Taraf değiştirenler arasında James'in en yetenekli generali John Churchill (sonradan Marlborough Dükü) de vardı. Gelecekte Kraliçe Anne olacak en küçük kızı bile onu terk etmişti.

William, kendisininkinden daha kalabalık bir orduya sahip olan James'in savaşmadan pes edeceğini tahmin edemezdi. James, 11 Aralık'ta İngiltere Resmî Mührü'nü Thames Nehri'ne attı (bu sayede gıyabında yasama faaliyetlerinin yürütülemeyeceğini umuyordu) kendisini Fransa'ya götürmek için bekleyen küçük bir gemiye binmek üzere kılık değiştirerek Kent'e gitti. Ancak firarından önce, Katolik rahipleri arayan balıkçılar tarafından yakalandı ve kıyafetleri soyularak üzeri aranan ilk ve tek İngiliz hükümdarı olma utancını yaşadı. En yakın kasabaya karga tulumba götürülene kadar (bir İngiliz hükümdarı tarafından yaşandığı bilinen bir başka eşsiz tecrübe) kral olduğu anlaşılamamıştı. Balıkçıların kendisinden çaldığı haç geri verildi. Kısa süreliğine Londra'ya döndükten sonra James bir başka firar teşebbüsünde bulundu ve bu teşebbüsün başarılı olmasına William müsaade etti. James'in firarı ve 1688 yılı Noel günü Fransa'ya varması, muhaliflerinin onun tahttan feragat ederek tahtı sahipsiz bıraktığını iddia etmelerini sağladı. Şubat 1689'da William ve Mary müşterek hükümdarlar olarak ilan edildiler.[34]

William aynı anda İngiltere ve İrlanda Kralı III. William, İskoçya Kralı II. William ve Hollanda Cumhuriyeti Genel Valisi oldu. Kısa sürede hem İngiltere'yi hem de Hollanda Cumhuriyeti'ni, XIV. Louis'ye (hâlâ James'i İngiltere ve İrlanda Kralı II. James ve İskoçya Kralı VII. James olarak tanımaya devam ediyordu) karşı Avusturya Habsburgları, Kutsal Roma İmparatorluğu'na tabi hükümdarlar, İspanya ve Savoy'un da dâhil olduğu ve William'ın baskın konumda olduğu Büyük İttifak arasında yaşanan

* İngiltere'nin güneybatısı için kullanılan tabir. (ç.n.)

Dokuz Yıl Savaşı'na (1688-1697) soktu. William'ın savaş sırasındaki istihbarat mevcudatı arasında, artık yetmişli yaşlarının başında ve sağlık durumu zayıf halde olan ama hâlâ İngiltere'nin baş kriptanalisti olmasının yanında Oxford'da matematikçi ve teolog olarak aktif görevine devam eden ve tarihçiler tarafından pek fark edilmeyen John Wallis de vardı.[35] Muhtemelen Wallis'in bir Anglikan papazı olması sebebiyle II. James ona güvenmemiş olsa da William onun yeteneklerini fark etmekte gecikmemişti.[36] Önde gelen Hollandalı devlet adamlarından Anthonie Heinsius'la yaptığı yazışmalar, onun Wallis'i devrin en büyük kod kırıcısı olarak takdir ettiğini göstermektedir.[37] Kralın Wallis'e olan şahsî ilgisi, diğer çoğu İngiliz devlet görevlisine karşı olan mesafeli tutumuyla tezat teşkil etmişti. Zamanının çoğunu, Stuart hükümetinin asıl makamı olan Whitehall'daki büyük saraydan uzakta, Hampton Court ve Kensington'da geçirmişti. Girişken karısı Kraliçe Mary'nin aksine, William, İngiltere tarihinin en çekingen ve içine kapanık hükümdarlarından biriydi. Mary'nin 1694'te çiçek hastalığından ölümü, monarşiyi tebaasının büyük kısmından daha da uzaklaştırmıştı.[38]

William ve Mary'nin hükümdarlığı döneminde Wallis tarafından üretilen ilk önemli deşifre yazışmalardan bazıları II. James'in 1689'da Jakobit ve Fransız kuvvetleriyle İrlanda'ya çıkıp Protestan kalesi Londonderry'yi (Derry) kuşatmasının ardından geldi. 105 gün süren ve ağır can kaybına rağmen müdafileri açlığa mahkûm ederek teslime zorlamayı başaramayan kuşatmanın kaldırılması, James'in ordusuna şehrin kapılarını kapatan çırak çocuklar anısına günümüzde her Ağustos ayında yapılan top atışıyla Birlikçiler* tarafından kutlanmaktadır. Wallis, Londonderry kuşatmasının kaldırılmasından sonra kimliği belirsiz bir Fransız komutana ait yazışmanın deşifresini kralın iki bakanından biri olan Nottingham Kontu'na gönderirken şöyle yazmıştı: "Siz lorduma ve kendime vadedebileceğimden daha başarılı ve umduğumdan daha hızlı bir sonuç elde ettim."[39] Deşifre edilen yazışmalar III. William'a, Jakobit ve Fransız kuvvetleri arasındaki anlaşmazlıklar konusunda memnun edici bir istihbarat sağlamıştı. Fransız komutan, II. James'in adamları tarafından kendi kuvvetlerine mühimmat temin etmeleri için seçilen silah tüccarlarının kendisini dolandırdığından dert yanıyordu:

> Bize lazım olan top ve mühimmatın temini için emirler verildi ama gönderdikleri iki toptan sadece bir tanesi bize verilen gülleleri ateşleyebiliyordu ve fitilleri de neredeyse tamamen bitmişti. Bu eksiklikleri gidermek

* İngiltere yanlısı Protestan İrlandalılar. (ç.n.)

> için elimden hiçbir şey gelmezdi. Efendileri olan krala bilgi vermeleri ve sorumluların hak ettikleri cezaya çarptırılmaları için [Jakobit] generallere durumu anlattım. Bu hata sehven yapılmış olamazdı, çünkü takip etmeleri için gönderdiğim talimatta mühimmatın topa uygunluğunu ve fitillerin de fitil deliklerine uygunluğunu denemelerini özellikle yazmıştım. Bu gibi suçlar cezasız kalırsa, kişi kralın hizmetinde aynı şevkle görev yapamaz. Eğer halka, sadece Fransız ordugâhına ikmal malzemelerinin gönderildiği söylenir ama bunların işe yaramaz olduğu söylenmezse utanç verici bir durum olur ve itibar kaybedilir. Fransız subaylar beceriksiz oldukları için başarısız olunduğu düşüncesi hâsıl olabilir. Onların kötülüklerinin altında kalmama konusunda kararlıyım.

Fransız komutanın deşifre edilen yazışmaları, Fransız ve Jakobit subayları arasında, Londonderry kuşatmasının başarısız olmasıyla daha da artan anlaşmazlıkların yanında, James'in kendi yüksek komuta kademesindeki çekişmeyi de ortaya koymuştu. James'in İrlanda ordusu komutanı olan Tyrconnel Kontu'nun, zarurî harcamalar konusunda James ve tahminen onun baş sekreteri Lord Melfort'un "neredeyse başa çıkılamaz direnciyle" karşılaştığı söyleniyordu: "Lord Tyrconnell'in memnuniyetsizliğinin yanında isteksizliğinin, onun bir taşra malikânesine çekilmeye karar vermesinde etkin olduğuna kani oldum."[40] Wallis, kendisine gönderilen bir Fransız yazışma metninin çok kötü durumda olduğunu da söylemişti: "Eğer gemiden tuzlu suya atılıp oradan çıkarılmadıysa, bu kadar kısa sürede nasıl böyle çürüyüp soluklaştığını bilmiyorum."[41] Bu, düşük de olsa ihtimal dâhilindeydi, çünkü bazı Fransız yazışmaları denizde yakalanıyordu.

Wallis, İrlanda'daki bir Fransız komutanının yazışmasının deşifresini Nottingham'a yollarken, XIV. Louis'ye gönderilen bir başka yazışma için, "çok zor bir şifreyle şifrelenmiş ... Henüz nasıl kıracağımı bilemiyorum" demişti.[42] Ancak iki hafta içinde XIV. Louis'yle Varşova'daki elçisi arasındaki çok hassas yazışmayı deşifre etmeye başlamıştı:

> Polonya'dan gönderilen mektubun karmaşık şifresi için harcadığım zaman ve zahmete rağmen henüz siz Lorduma gönderemediğimi bildirmekten neredeyse utanç duyuyorum ama şu ana kadar (bana göre) önemli iki şeye rastladım. İlki, Fransa Kralı ile Polonya Kralı arasında Prusya'ya savaş açmak için bir anlaşma (yalvarma dense daha doğru olur). Diğeri, Hannover Prensesi ile Polonya Prensi'nin, Fransa Kralı tarafından teşvik edilen evlilikleri. Bunların bizi ne derece ilgilendirdiği konusunda karar verecek vasfa sahip değilim. Ancak mektubun tamamı hakkındaki raporumu hazırlarken bu konu hakkında zamanlıca (gecikmeden dolayı bir sakınca doğmasın diye) bilgi vermeyi uygun gördüm ...[43]

William, deşifre edilen Fransız yazışmalarını ifşa ederek Fransa ve Polonya arasında siyasî bir krizi yaratma fırsatını derhal görmüştü. Wallis kendisine pay biçmede gecikmedi: "Bu mektupların deşifre edilmesi ... Fransa Kralı'nın Polonya'daki hesaplarını bir hayli bozdu ... ve elçilerinin rezil şekilde kovulmasına sebep oldu. Majesteleri ve Müttefiklerine benim umduğumdan çok daha büyük fayda sağlamış oldu."[44] İlk beklentisinin aksine, Wallis'e Notthingham tarafından (muhtemelen kralın talimatıyla), elli sterlin ödül verildi. "Bunu, yaptığım hizmete karşılık cömert bir teşekkür ve Majestelerinin (büyük değer verdiğim) itimadının bir göstergesi olarak gördüm ve teşekkürlerimi ilettim." Ancak Wallis, Fransızların şifrelerini değiştirmemeleri için diğer Fransız yazışmalarının deşifre metinlerinin gizli tutulmasını istiyordu.[45]

XIV. Louis'nin Polonya ve Prusya arasında savaş çıkarma girişimlerinin ortaya çıkarılmasında Wallis'in gösterdiği başarı Prusya Dükü (sonradan Prusya Kralı) ve Brandenburg Elektörü I. Fridrich'i öyle etkilemişti ki, Wallis'ten kendisi için başka yazışmaları (muhtemelen Fransızlara ait) deşifre etmesini istemişti. Wallis, hizmetleri karşılığında Friedrich'in kendisine "itibarlı bir yazı işlenmiş değerli bir madalya ve çok kıymetli bir altın zincir" göndereceğini söylemişti. İki yıl sonra bu ödülleri alamayan Wallis, Berlin'deki İngiliz elçisine, "kendisine çocuk gibi davranıldığını; hiçbir şey ifade etmeyen birkaç tatlı söz ve ağzına bir parmak bal çalınarak zor bir hizmete razı edildiğini" söyleyerek dert yanmıştı.[46] Ancak "değerli madalya" ve altın zincir sonradan ulaşmıştı. İkisi de Wallis'in, saray ressamı Sir Godfrey Kneller tarafından yapılan ve Wallis'in arkadaşı ve hayranı Samuel Pepys tarafından Oxford Üniversitesi'ne hediye edilen portresinde yanındaki küçük bir masa üzerinde görülmektedir.[47] Portre bugün Oxford Üniversitesi'nin Sınav Okulları binasında asılıdır. Wallis, yabancı bir hükümdardan ödül aldığı bilinen ilk ve şu ana kadarki tek İngiliz kod kırıcıdır.

1689 yılı sonuna gelindiğinde Wallis, aralarında XIV. Louis'nin dışişleri bakanı Colbert de Croissy ve Louis'nin kullandığı şifrelerin de olduğu bir dizi diplomatik ve askerî şifreyi kırmayı başarmıştı.[48] Aralık ayında, Croissy'ye gönderilen bir yazışmanın deşifre metnini Nottingham Kontu'na gönderirken şöyle demişti:

> Majestelerine, bu görevde bulunup, son yarım yıl içinde olduğu gibi, hiçbir karşılık beklemeden ve kendi işlerimi bir kenara bırakarak en iyi şekilde hizmet etmeye hazırım. Bu kış boyunca sağlığım yüzünden rahatsızdım ve gözlerim de iyi görmüyor; bu sebeple bu görevden ayrılmak zorundayım. Yardımını gördüğüm oğlum, benim bazı yönlendirmelerimle bu görevi yerine getirebilir. Bu kış gözlerimden birini bu görev uğrunda tamamen yitirdim.[49]

Nottingham şöyle cevap verdi:

> Bu görev sağlığınızı bozduğu için çok üzgünüm. Krala durumu bildirdim. Sizin azminiz ve iyi düşünceleriniz konusunda çok hassas ve umuyorum kısa zamanda size bir lütufta bulunacaktır; bu konuda sizin çıkarınız için çabalayacağım. Bundan böyle size bu mektuplardan gönderirsem, acele etmeniz için sizi zorlamayacağım ve sizin daha rahat çalışmanız için zamanlamayı size bırakacağım.[50]

Bozulan sağlık durumuna rağmen Wallis, III. William'ın hükümdarlığının geri kalanı boyunca kod kırmaya devam etti ve kraldan bir yıl sonra öldü.[51] Ancak Wallis, devletten düzenli bir maaş alamadığı ve düzensiz yapılan ödemelere bağlı kaldığı için gücenmeye devam etmişti. Ailesinin geçimini sağlama kaygısıyla, Nottingham'a, ikisi de geçim sıkıntısı yaşayan birer avukat olan oğlu ve damadının iş bulması konusunda "her türlü lütuf için" minnettar olacağını söylemişti. Ayrıca, ileri yaşına ve bedenen zayıf olmasına rağmen "kilisedeki her türlü mevkie getirilmeye uygun" olduğunu belirtmişti.[52] Wallis'in çalışmalarını övmesine rağmen, Nottingham bu taleplere karşılık vermedi. Wallis şöyle dert yanmıştı:

> ... (Lordum Nottingham için) yaptığım iş kâtiplik gibi küçük görüldüğüne göre: En azından (paragöz ve kaba görülmeden) kâtip maaşı almayı umabilirdim. Ve sanırım Lordumun emrinde yaptığı iş için benden (öyle ya da böyle) daha iyi ücret alan bir kâtip hiç bulunmamıştır.
>
> Belki bunun (kendisine değil ama) krala hizmet olduğunu söyleyebilir. Çok doğru. Ama Lordumun bakanlık görevi de öyle. Yine de bakanlık görevi için iyi bir ücret alıyor. Ve (kendisine verilen parayla) kendi altında çalışanları da sevindirmeye gücü yetebilir.[53]

1690'da III. William'ın başlıca askerî önceliği II. James ve emrindeki kuvvetleri İrlanda'dan kovmaktı. Komutayı bizzat devralmadığı sürece, James'in İrlanda'daki hâkimiyetine son vermek için "kayda değer hiçbir şey yapılamayacağına" kani olduğu için Haziran 1690'da İrlanda Denizi'nin öte yanına geçti. Wallis'in deşifre ettiği yazışmalardan elde edilen istihbarat büyük öneme sahipti. Eğer XIV. Louis hâlihazırda İrlanda'da bulunan Fransız alaylarını takviye etmek için taze kuvvetler göndermiş olsaydı James'in zafer kazanma şansı çok daha büyük olurdu. William o esnada Fransız filosunun İngiliz ve Hollanda filolarının birleşiminden daha güçlü olduğunu biliyordu. 10 Temmuz'daki Beachy Head Muharebesi'nde Fransızlar on bir İngiliz ve Hollanda gemisi batırmış ve tek bir gemi bile kaybetmemişlerdi.* Ancak

* Fransızların zafer hakkındaki 10 Temmuz 1690 tarihli bir raporu yakalanarak William'a ulaştırılmıştı. (*CSP Domestic 1690.*)

William istihbarat raporlarından (muhtemelen aralarından deşifre edilmiş yazışmalar da vardı) Fransız filosunun hiç asker taşımadığını ve Fransız takviye kuvvetlerinin gelmediğini biliyordu. 12 Temmuz 1690'da, Dublin'in kuzeyinde yaşanan Boyne Muharebesi'nde William, II. James karşısında ezici bir zafer kazandı. James öfkeyle, "muharebe meydanından alçakça firar eden" emrindeki İrlandalı kuvvetleri suçladı ve bir daha dönmemek üzere İrlanda'dan ayrıldı. Emrindeki İrlandalı kuvvetler James'e Seamus an Cocha ("Budala James") lakabını taktılar.[54]

III. William'ın dış istihbarat ve özellikle de karanlık odalar (Fransa'daki *cabinet noir*'dan mülhem) konusundaki kavrayışı, kendi dönemindeki diğer tüm hükümdarlardan ya da belki I. George hariç İngiltere tarihindeki diğer tüm monarklardan daha ilerideydi. Wallis'ten deşifre edilmiş yazışmalar aldığı gibi, 1705'e kadar Brunswick-Lüneburg hanedanının resmî konutu olarak kalmış olan Aşağı Saksonya'daki Celle'de kurulan karanlık odadan 1693'ten itibaren faydalanmaya başlamıştı. Hanedanın son mensubu olan ve muhtemelen Wallis'in XIV. Louis ile Polonya'daki elçisi arasındaki yazışmayı deşifre etmesi sayesinde William'ın kazandığı diplomatik zaferden etkilenerek bir karanlık oda kurmaya karar veren Celle Dükü George William, Kral III. William'ın şahsî dostu idi. İki hükümdarın da, Almanya ve Kuzey Avrupa'daki Fransız diplomatik faaliyetlerini gözetlemek konusunda ortak çıkarları vardı. Celle'de yakalanan Fransız diplomatik yazışmalarının kopyaları Londra'ya iletiliyordu. Celle örneğinden etkilenen Brunswick-Lüneburg hanedanının Hannover'deki diğer kolu da Nienburg'da bir karanlık oda kurmuştu. İngiltere'nin gelecekteki kralı Dük I. George Louis'in 1698'de Hannover Elektörü olmasının ardından iki karanlık oda yakın bir iş birliğine başladı.* 1701 yılına gelindiğinde müşterek prim sistemleri bile mevcuttu. 1705'te George William ölünce, I. George Celle Dükalığı'nı ve iki karanlık odayı birden devraldı. George, Celle'deki kod kırıcıların yanında, dükalık sarayındaki evrakı da Hannover'e taşıdı. Celle ve Hannover'de kod kırma tekniğinin gelişiminde muhtemelen büyük matematikçi Gottfried Wilhelm von Leibniz'in etkisi büyüktü. Kendisi bir kod kırıcı olmasa da, kriptanaliz prensipleri konusuna teorik olarak büyük ilgi duyuyordu.[55]

* Celle ve Hannover'deki karanlık odalar, yakındaki rakip Wolffenbüttel Dükalığı temsilcilerinin yazışmalarının yanında, Paris, Berlin ve Dresden'deki Wolffenbüttel ve Danimarka elçilerinin yazışmalarını yakalama konusunda ortak bir çıkara sahiplerdi. George William ve George Louis, yakalanan bu yazışmaları genellikle III. William'a göndermiyorlardı. Bazen bir kısmını Viyana'daki Habsburg imparatoruna gönderiyorlardı. (Leeuw, "Black Chamber in the Dutch Republic", s138-141.)

Celle ve Hannover'deki karanlık odaların başarılarına rağmen, Wallis seksenli yaşlarının başındayken dahi Leibniz onu çağın en büyük kod kırıcısı olarak kabul etmişti. Wallis 1701'de şöyle yazmıştı:

> Leibniz, Hannover Elektörü adına, bana birçok kez danıştı: Benim istediğim şartlarda çalışmam kaydıyla, eğitmem için bana bazı genç adamlar yollamak niyetindeydi. Ona, Elektör Hazretleri'ne gerektiğinde şahsen hizmet etmeye hazır olduğum cevabını verdim: ama meslekî becerim kendi hükümdarımın hizmetinde kullanılan bir sır olduğu için, Majestelerinin izni olmadan onu dış ülkelerle paylaşmayı doğru bulmadım.[56]

1701'de, ölümünden iki yıl önce, Wallis nihayet on yıldır arzu ettiği düzenli maaşa kavuştu. Henüz on sekiz yaşında Oxford'daki Magdalen College'dan mezun olan kıymetli torunu William Blencowe'u kendi yerine geçmesi için eğitirken, 1699 yılından itibaren hesaplanmak üzere kendisine yılda 100 sterlin maaş bağlandı. Wallis, "(hâlihazırda 85 yaşımda olduğum için) az kalan ömrümde ve sonrasında da Majesteleri'nin hizmetinde bulunacağı süre boyunca genç adama [torununa]" ödenmesini rica etmiş ve maaşı o hayattayken ödenmeye başlamıştı.[57]

III. William'ın ülke dışındaki en önemli casus şebekesi II. James'in Paris yakınlarında, Saint-Germain-en-Laye'de bulunan sürgündeki sarayındaydı.[58] Saint-Germain'e ajan hululu öyle kötü bir üne kavuşmuştu ki, Versay'la irtibatı sağlamakla görevli Abbé Renaudot, James'in bakanlarından Lord Melfort'un III. William'ın adamı olduğu gibi yanlış bir kanıya varmıştı. XIV. Louis'nin ısrarı sonucu James 1694'te Melfort'u azletti ve taşraya sürgüne gönderdi.[59] William'ın Saint-Germain'deki ajanları, 1696'da olduğu gibi, James'in Fransız desteğiyle olası bir Kanal ötesi istila girişiminde erken uyarı almasını sağlayarak ona bir nebze güven duygusu sağlıyorlardı. Ancak William Fransa'da sürgünde bulunan bütün Jakobitleri gözetleyemezdi. 50,000 kişilik mevcuduyla[60] Britanya nüfusuna oranı, tüm yirminci yüzyıl boyunca Britanya Komünist Partisi üyelerinin nüfusa oranından çok daha büyük olduğu gibi çok daha dağınık ve tespiti zor bir hedefti. William'a karşı sürgündeki Jakobitler tarafından 1695'te tasarlanan ve 1696'daki istila öncesinde gerçekleştirilmesi düşünülen ciddi bir suikast girişimi hakkında son dakikaya kadar istihbarat uyarısı alınamamıştı.

İngiltere içindeki Jakobit tehdidini hesap etmek de zordu. William ve Mary hakkında uluorta ithamlar ulusal güvenlik için tehdit arz etmeyen birahane muhabbetlerinden ibaretti. Middlesex'teki mahkemelerde bu tip fitneci konuşmalar için genelde verilen ceza, para cezasının yanında,

Charing Cross, Covent Garden, St James Caddesi, St John Caddesi, Bow Caddesi, Strand yahut New Palace Yard'da bir saat ceza boyunduruğunda teşhir edilmekti.[61] Jakobit destekçileri hakkında gelen muhbir raporlarının çoğunun içeriği önemsizdi. Örneğin, James Ormiston isimli bir muhbir, 1695'te bakanlardan biri olan Sir William Trumbull'a, kendisinin Katolik olduğunu sanan Yüzbaşı Clifford isimli birinin birahanede alkolün etkisiyle Jakobit ayaklanması hazırlıklarının çok iyi gittiğini (detaylardan bahsetmeyi reddetmişse de) ve "kısa süre sonra gerçek hükümdarımız Kral James'in tekrar ülkemize geleceğini" söylediğini bildirmişti. Daha tecrübeli bir ajan, Trumbull'a bu tip söylentilerin "bütün [Jakobit] kahve dükkanlarında dillendirildiğini" söylemişti.[62] Ülkeye gelen çoğu Fransız'ın ve diğer yabancıların da Jakobit casusu olduğunu söyleyen benzer abartılı raporlar da mevcuttu. Genellikle paniğe meyilli olmayan John Wallis bile Oxford'da gördüğü yabancı öğrencilerin mensubu olduğu "büyük toplulukların" gerçekte "krallık içindeki eğilimi gözetlemek üzere" gönderilmiş Jakobit casusları olmasından endişe etmişti.[63]

III. William, kendi hükümetinin önde gelenleri arasında ve ordusunda, bazıları kısa süre önce kendi safına geçmiş ama tekrar saf değiştirme ihtimali olan Jakobit taraftarlarından daha çok endişe duymaktaydı. Bunlar arasında, sonradan kendi döneminin en büyük İngiliz generali olarak ortaya çıkacak olan bir adam da vardı: Marlborough Kontu (sonradan Dükü) John Churchill. Marlborough, William'ın İngiltere'ye çıkmasından birkaç hafta sonra II. James'i terk ederek taraf değiştirmiş olsa da 1691'de hem James'le hem de James'in Marlborough'nun kız kardeşi Arabella'dan olma gayrimeşru oğlu Berwick Dükü'yle gizlice yazışmaya başlamış ve birden çok Jakobit ajanıyla temasını sürdürmüştü. 1692 yılı başlarında William, Marlborough'yu hiç uyarmaksızın azletti. Krala yakın kişilere, Marlborough'nun II. James'le yaptığı gizli yazışmaların yakalandığı ve William'ın Dunkirk'e yapacağı saldırının gizli planlarını ifşa ettiğinden şüphelenildiği açıklandı. Marlborough Londra Kulesi'nde altı hafta hapsedildi ve kralın güvenini tekrar kazanması birkaç yıl aldı.[64] "Düşmanın niyeti ve planları hakkında istihbarat elde etme" konusunun önemine dair sonradan dillendirdiği inancı,[65] William'ın kendi "planları" konusunda ulaştığı bilgiler sonucu yaşadığı bu tecrübeyle alakalı olmalıdır.

Hükümet ve silahlı kuvvetler içinde Jakobit bağlantıları olanların çoğu "yangın sigortası" diye anılan amaçla hareket ediyorlardı. Bunlar, II. James'e şahsî sadakatleri olmayan ama beklenmedik şekilde tahtı geri alması ihtimaline karşı tedbir amaçlı onun destekçileriyle ilişkilerini koruyan kişilerdi. Daha ciddi Jakobit tehditlerini takip etmek, III. William'ın

ülke içi istihbarat sisteminin dağınık yapısı nedeniyle çok daha zor hale gelmişti. Fetret Devri'nde olduğu gibi, iç ve dış istihbarat operasyonlarını koordine etmek için Scot ya da Thurloe gibi biri görevlendirilmemişti. William'ın bakanları, önceki istihbarat tecrübelerinden ders almama konusundaki klasik hataya düşmüşlerdi. 1650'lerin ortalarında, sürgündeki II. Charles, Cromwell'in casus şeflerinin ona "Majestelerinin ne yapmak istediği konusunda kusursuz istihbarat" sağladıkları gibi karamsar (ve abartılı) bir kanaate kapılmıştı.[66] Muhteşem Devrim sonrası Jakobitlerin düzensiz şekilde gözetlenmesi, bir kuşak önce Scot ve Thurloe'nun kralcı muhalefet içine hulul etmede gösterdikleri etkinliğe asla ulaşamamıştı. William'ın iki (bazen üç) bakanının her biri, birbirinden bağımsız olarak kendi istihbarat servislerini idare etmelerinin yanında, yerel yargıçlar ve belediye başkanlarından Jakobitler hakkında düzensiz raporlar alıyorlardı. Monmouth Kontu gibi, Whig Partili* iki parlamento üyesi John Arnold ve Henry Colt, Jakobitleri takip etmek için kendi casus şebekelerini kurmuşlardı. Yerel milis kuvvetlerine komuta eden bazı kontluklardaki hanedan temsilcileri, yıkıcı faaliyetleri araştırıp, şüphelileri tutuklamayı kendilerine görev edinmişlerdi.[67]

Ülke içindeki düzensiz istihbarat sistemi (dış istihbarattan çok daha az işlevseldi), Jakobit komplosuna karşı geniş çaplı korkuyla birleşince, önceki dönemde "papacı komplo" korkusundan faydalanan Titus Oates (Muhteşem Devrim sonrası hiç hak etmediği halde iadeiitibar yapıldı) gibi düzenbazların meşhur dolandırıcılar olarak kariyer yapmalarına imkân sağlamıştı. Muhteşem Devrim sonrası Jakobit komploları hakkında sahte istihbarattan en çarpıcı şekilde faydalanan düzenbaz, William Fuller olmuştu. Fuller, Katolik olarak yetiştirildiğini, II. James'in danışmanı Lord Melfort'un uşağı olarak ve Kraliçe Modenalı Mary'nin de kâhyası olarak görev yaptığını iddia etmişti. İtibar edilemez hikâyesine göre sonradan taraf değiştirmiş ve James'in Saint-Germain'deki sürgün sarayında William taraftarı bir ajan olarak çalışmıştı. 1690'da Jakobit kurye Matthew Crone'un yakalanmasına yardım edip, mahkemeye onun aleyhinde delil sunduktan sonra sözde istihbarat operasyonlarını idare etmek için William'dan ve hükümetten yüklü miktarda para almıştı.[68**] Fuller tarafından dolandırılanlar arasında, ona 100 sterlin ödenmesini emreden Kraliçe Mary de vardı.[69] Günümüze ulaşan kayıtlardan, Fuller'a ödendiği tespit edilen diğer

* Whig Partisi: 17'nci ve 18'inci yüzyıllarda İngiltere'de faaliyet gösteren, krala karşı parlamentonun yetkilerini savunan, Katolik karşıtı liberal parti. (ç.n.)

** Fuller'ın kariyerinde gerçeklerle uydurmaları ayırmanın zorluğundan ötürü, bu iki anlatı arasındaki uyumsuzluklar şaşırtıcı değildir.

meblağlar arasında "Majestelerinin emriyle" 180 sterlin ve Shrewsbury Kontu'ndan (sonradan Dükü) 110 sterlin de vardır. Fuller'ın komplo teorileri, kendinden on yıl önceki Titus Oates'unkiler gibi,[70] gergin vaziyetteki Avam Kamarası'nı paniğe sevk etmişti. 1691'de Avam Kamarası huzurunda verdiği iki ayrı ifadesinde XIV. Louis'nin hem Özel Konsey içinde hem de bakanlık makamları içinde casusları olduğunu iddia etmişti. Bu ve diğer Fransız-Jakobit komplosu iddialarının gerçekliğinin, hâlihazırda ülke dışında olan ama seyahatlerine izin verilmesi ve kendilerine koruma sağlanması halinde ülkeye dönmeye istekli iki tanık tarafından ispatlanabileceğini söylemişti. Ancak Fuller'ın vaadine rağmen bu tanıklar ortaya çıkmadılar. 1692 yılı başlarında Fuller, Jakobitler tarafından zehirlendiği için kusma ve ishalden muzdarip olduğunu ve yeni deliller sunmak için parlamentoya gelemeyeceğini söyledi. Ölüm döşeğinde yatıyormuş taklidi yaparken kendisini ziyaret eden bir grup parlamento üyesine verdiği yeminli ifadeyle onları bulunamayan tanıkların sözde konakladıkları bir eczacının evine yönlendirdi. Ancak bir kez daha tanıklar bulunamadı ve Fuller da ölmedi. Fuller'ın uydurma beyanlarına inanmakta gösterdikleri önceki saflıklarından utanan Avam Kamarası, öfkeyle onun "Majestelerini ve hükümeti kandıran, Avam Kamarası'nı suiistimal eden, şerefli ve vasıflı bir dizi insanı yalan beyanlarla suçlayan" bir dolandırıcı ve düzenbaz olduğu yönünde karar aldı. Başsavcı tarafından hazırlanan iddianameye göre yargılanmasının ardından, 1685'te Oates'a yapıldığı gibi, ceza boyunduruğunda teşhir edilip 200 mark* ceza ödemesine karar verildi.[71]

İstihbarat operasyonlarıyla ortaya çıkarılan gerçek Jakobit komplolarından en ciddi olanı, 1696'da İngiltere'nin istilasını ve III. William'a suikast düzenlenmesini bir arada kapsayan komployduy. William'ın Saint-Germain sarayındaki muhbirlerinin bildirdiğine göre James, İngiltere'den utanç verici şekilde firarı ve İrlanda'daki mağlubiyetine rağmen Fransız desteğiyle tahtını geri alabileceğinden emindi. Ocak 1696'da, gayrimeşru oğlu Berwick Dükü'nü bir ayaklanma çıkarması için İngiltere'ye yolladı. Berwick, ayaklanmayı desteklemek üzere Kanal sahilinde askerlerini hazırlayan XIV. Louis'ye, "Kral James'in İngiltere ve İskoçya'da çok sayıda destekçisi olduğu ve ordu karaya çıkar çıkmaz bunların silaha sarılacakları" konusunda alelacele bir teminat verdi. William'ın en yakın danışmanı, Hollanda doğumlu birinci Portland Dükü William Bentinck, "düşmanın Dunkirk ve Calais'de nakliye gemilerinin yanında büyük bir askerî kuvvet topladığı, İngiltere'nin istilası için toplanmış bu birliklerin ya gemilere bindirilmekte ya da hâlihazırda bindirilmiş olduğu" konusunda

* Sterlin'in üçte ikisine denk gelen para birimi. (ç.n.)

Flandra'dan istihbarat raporları almıştı. Portland sonradan İngiliz diplomat Baron Lexington'a özel olarak şöyle bir itirafta bulunmuştu: "İlahî bir müdahaleyle bizi ve bütün Avrupa'yı tehdit eden tehlikeden haberdar olduğumuzda, uçurumun eşiğindeydik ve düşmek üzereydik."[72]

Portland'ın "ilahî müdahale" dediği şey, Jakobit ayaklanmasını desteklemek üzere planlanan Fransız istilasıyla birlikte; ertesi gün avdan dönen ve faytonuyla dar bir yoldan geçecek olan krala karşı iyi hazırlanmış bir suikast düzenleneceğine dair 14 Şubat 1696 akşamı ulaşan istihbarattı. Portland'ın muhbiri Thomas Prendergast, James'in sürgündeki sarayından sahte kimlikle Londra'ya gelen bir Jakobit subay olan Sir George Barclay liderliğindeki sekiz kişilik suikast ekibine dâhil edilmişti. Prendergast'a verilen görev, kısa namlulu bir muskat tüfeğiyle kraliyet faytonuna art arda ateş etmesiydi ama Portland'a buna vicdanının el vermediğini söylemişti. Portland, biraz güçlükle de olsa, avı 22 Şubat'a ertelemesi için William'ı ikna etti. 21 Şubat akşamı Prendergast, Kensington Sarayı'na giderek, ertesi gün avdan dönen kralı öldürmek üzere suikastçıların toplandığını ihbar etti. İhbarı, ikili ajan olan Francis Delarue tarafından teyit edildi. Prendergast kralın huzuruna getirildi ve Jakobit işbirlikçilerinin isimlerini ilk kez açıkladı. Av tekrar ertelenince komplonun ortaya çıktığı söylentileri yayıldı ve suikastçılar kaçtılar. Aralarında Barclay'in de olduğu birçoğu nihayetinde Fransa'ya kaçabilseler de, komploya karışanlardan -bazıları sadece yüzeysel olarak karışmış- on bir tanesi idam edildi yahut hapsedildi. Suikastın başarılı olması halinde icra edilmesi muhtemel Fransız istila planı da rafa kaldırıldı. Komplonun ortaya çıkarılması Jakobit davasına büyük zarar verdi ve ekonomik kriz döneminde William'ın kamuoyu nezdindeki imajını güçlendirdi.[73] Kendisini yakalayana 1,000 Sterlin ödül vaat edilen Berwick Dükü de Fransa'ya firar etti ve sonradan "isyan başlatmak için geldiğini ama suikasttan haberi olmadığını" söyledi. Ancak *Hatırat* isimli eserinde kralın "kaçırılması" için planlanan bir komplodan haberdar edildiğini ve buna karşı çıkmadığını söylemişti. Firarının ardından Berwick bir daha İngiltere'ye dönmedi.[74]

II. James'in 1701'de sürgündeyken ölümü, 1697'de taşraya sürgüne gönderilen ama sonradan tekrar Saint-Germain'e dönmesine izin verilip kralın kâhyası olan eski dışişleri bakanı Lord Melfort'un da dâhil olduğu bir istihbarat başarısıyla daha da erken gelmişti. 1701 yılında bir Fransız haberci, Melfort tarafından kardeşi Lord Perth'e yazılan mektubu yanlışlıkla Whitehall Sarayı'na teslim etti. Mektupta, İskoçya'daki Jakobit destekçileri hakkında gizli bilgiler mevcuttu ve bir Fransız işgali ihtimalinden bahsediliyordu. Bu beklenmedik fırsatı, James ve Louis'yi küçük düşürmek

için kullanan William mektubun yayımlanması emrini verdi. Versay yönetimi öyle öfkelenmişti ki, Melfort'u Fransa ve İngiltere arasında bir başka savaş başlatmak için mektubu bilerek Whitehall'a göndermekle itham etti. Mektubun yayımlandığı haberini alan James öyle büyük bir şaşkınlığa uğradı ki, felç geçirdi ve bir daha da düzelemedi. XIV. Louis'nin ısrarıyla talihsiz Melfort bir kez daha taşraya sürgüne gönderildi.[75]

Bir yıl içinde İngiltere ve Fransa, Melfort'un mektubundan bağımsız olarak, yarım asırdır Avrupa siyasetine egemen olan XIV. Louis Fransası'nın gücünü baskılamak için uzun zamandır süren mücadelenin yeni bir safhasını teşkil eden İspanya Veraset Savaşı'nın (1702-1714) patlak vermesiyle tekrar savaşa girdiler. Savaşın büyük bölümünde, İngiltere ve müttefikleri, İngiliz başkomutanı ("Baş-General") Marlborough Dükü'nün 1711'e kadar süren komutası altında XIV. Louis'nin kuvvetlerine üstünlük sağladılar. 1704'te Bavyera'da yapılan Blenheim Muharebesi, Yüz Yıl Savaşı'ndan beri İngiltere'nin Kıta'da kazandığı ilk büyük kara zaferi olduğu gibi, XIV. Louis'nin de ilk kesin sonuçlu mağlubiyeti olmuştu. Marlborough'ya Woodstock'ta bir kraliyet arazisi ve buraya zaferinin adını taşıyan bir saray inşa etmesi için açık çek verilmişti. Tarihçi Mark Kishlansky şöyle yazar: "Marlborough, bir süreliğine dünyanın en meşhur adamı olmuştu." 1706'da Ramillies'de, bir yıldırım harekâtıyla İspanya Hollandası'nı ele geçirmesini sağlayan ve 1708'de de Oudenarde'da Fransa'nın Hollanda Cumhuriyeti'ni işgal etmesi ihtimalini ortadan kaldıran yeni zaferler kazanmıştı.[76]

Marlborough'nun etkili generalliğinin yanında iyi istihbarat da Müttefik zaferlerine katkıda bulunmuştu. Ancak Dokuz Yıl Savaşı'ndaki İngiliz istihbarat başarılarının aksine, İspanya Veraset Savaşı'ndaki istihbarat başarılarında hükümdarın payı yoktu. İstihbarat, William'ın halefi Kraliçe Anne'in zihinsel ufkunun çok ötesinde bir kavramdı. Onun sırdaşı Marlborough Düşesi, Anne'in aklının "törenler, saray âdetleri ve önemsiz çekişmelerle" dolu olduğu için başlıca gündem maddelerinin "moda ve protokol sırası" olduğundan dert yanmıştı. Hepsi düşükle, ölü doğumla ya da doğumdan kısa süre sonra bebeğin ölümüyle sonuçlanan on yedi gebelik yüzünden erken yaşlanan Anne, kraliçe olduğunda henüz otuz yedi yaşında olmasına rağmen taç giyme törenine tahtırevanla götürülmek zorunda kalmıştı. Zevkleri yemek ve kumar oynamakla sınırlıydı.[77]

Anne'in hükümdarlığı döneminde (1702-1714) İngiliz istihbaratını idare eden kişi Marlborough Dükü idi. Askerî tarihçi Richard Holmes tarafından Marlborough hakkında yazılan en son ve en iyi biyografide şu sonuca varılmıştır: "Yaptığı her şeyin temelinde istihbaratın elde edilmesi

ve analiz edilmesi yatıyordu."[78] Marlborough Nisan 1702'de Felemenk'te Müttefik ordusunun komutasını devraldığında, William (sonradan General Kont) Cadogan'ı levazım şube müdürü olarak atamıştı. Cadogan aynı zamanda gayriresmî olarak Marlborough'nun istihbarat şefiydi ve bir İngiliz generali tarafından bu göreve getirilmiş ilk kişiydi. Cadogan, akıcı şekilde Fransızca, Felemenkçe ve Almanca konuşabilen mükemmel bir dilbilimciydi. 1706'da Tournai yakınlarında bir keşif görevine komuta ederken, bir Fransız atlı devriyesi tarafından esir alınmıştı. Marlborough'nun ona verdiği değeri bilen Fransızlar, şövalyevarî bir şekilde onu esir değişiminde iade ettiler.[79] Lord Strafford, Hollanda Genel Valisi vekili Heinsius'un ona şöyle dediğini söylemişti: "Eğer bir Marlborough Dükün olsun istiyorsan bir Cadogan'a sahip olmalısın."[80]

Cadogan, düşman esirlerinden ve firarîlerinden alınan taktik istihbaratı derlemesinin yanında, Fransa'da çoğu önemli Fransız limanlarında bulunan bir casus şebekesini de sevk ve idare ediyordu. Ajanlarına verdiği teşvikler sadece malî teşvikler değildi. Cadogan, 1705'te Marlborough'nun özel sekreteri Adam de Cardonnel'e şöyle söylemişti: "İyi dostum *Conseiller Intime*'i* hatırlatmama müsaade ediniz. Umarım kendisine söz verdiğimiz Tokay şarabı ve hanımefendi ona ulaştırılmıştır."[81] Cardonnel de, III. William'ın eski özel sekreteri ve müstakbel İngiltere Kralı Hannover Elektörü I. George'un hâlihazırda özel sekreteri ve nüfuz sahibi danışmanı Huguenot mültecisi Jean de Robethon aracılığıyla bir istihbarat şebekesi sevk ve idare ediyordu.[82] Blenheim'dan birkaç ay önce, XIV. Louis'nin savaş bakanı Michel de Chamillart tarafından yazılmış ve Louis'nin generallerine talimatlarını özetleyen ele geçirilmiş bir muhtıra Robethon tarafından kendisine verilmişti. Cardonnel, "Bu muhtıranın içinde düşmanın en büyük planları var ve umuyorum onlara engel olabileceğiz" diye yazmıştı. Böylece Marlborough Fransızların muharebe planlarını öğrenmişti. Plana göre Fransız komutanlar sadece birbirinden ayrılmış Müttefik kuvvetleriyle muharebeye gireceklerdi.[83] Malborough'ya tezat teşkil edecek bir biçimde, Fransız komutanı Mareşal Camille de Tallard "düşmanın kuvveti hakkında tam bir gaflet" içindeydi. Marlborough ve onun başlıca müttefiki imparatorluk başkomutanı Savoy Prensi Eugène'in (Fransız doğumluydu ama Fransız ordusunda görev yapması XIV. Louis tarafından reddedilmişti) birleşik kuvvetlerinin kendisine çok yakın mesafede bulunduğundan haberdar değildi. Marlborough elde ettiği iyi istihbarat sayesinde kendi sefer planını geliştirirken Tallard, Chammilart'a kötü bir sefer düzenlemeye mecbur edildiğinden ve Bavyeralı müttefikleriyle anlaşmanın imkânsız

* Fransızca "Yakın Danışman". (ç.n.)

olduğundan dert yanmıştı. Küçük düşürücü mağlubiyeti için de kendi emrindeki kuvvetleri suçlamıştı: "Tek bir düşman birliğini bile bozamayan süvarinin büyük kısmı çok kötü bir iş çıkardı, hem de çok kötü."[84] Tallard sonraki sekiz yılını Nottingham'da, kendisini esir alan İngilizlere dantel işleme, *düzgün* ekmek pişirme ve kereviz yetiştirme gibi daha önceden bilmedikleri şeyleri öğrettiği, görece rahat bir esaret altında geçirdi.[85]

Marlborough'nun Mayıs 1706'daki Ramillies zaferinin ve önceden Fransız kontrolünde olan Brüksel'e direniş görmeden girmesinin ardından o ve Hollandalılar yeni ve önemli bir istihbarat kaynağına kavuştular. Brüksel'deki postanenin idaresini devralan François Jaupain, Aralık ayında Marlborough'nun ve yeni atanan baş sekreter Sunderland Kontu'nun hizmetine girdi. Jaupain, halen Fransız yahut Bavyera idaresinde bulunan İspanyol Hollandası'nın bütün bölgeleriyle Kuzey Avrupa arasındaki posta teslimatının kontrolünü ele geçirmişti. 1707 yazında ve tekrar 1708 baharında Marlborough'ya askerî seferlerinde eşlik ederek, düşman birliklerinin hareketleri ve ikmal faaliyetleri hakkında bilgi toplayan bir birimi yönetti. Ancak Jaupain'in Müttefik savaş çabasına başlıca katkısı, yakalanan Fransız yazışmalarını İngiltere'deki genç kraliyet kod kırıcısı William Blencowe'a yönlendirmekti. Blencowe, dedesi John Wallis'in 1703'teki ölümünün ardından onun görevini devralmıştı. O sıralarda Oxford'daki All Souls College'ın yirmi yaşında bir hocası olan Blencowe, Wallis'in iki yıl önce anlaştığı yıllık 100 Sterlin maaş ödemesini almaktaydı. Başlarda, kendisine gönderilen sınırlı sayıdaki yazışmalar sebebiyle Fransız şifrelerini kırması zaman almıştı. Bir seferinde, Fransız Savaş Bakanı Chamillart'ın bir yazışması Marlborough tarafından kendisine yollanmış ama yazışmayı Marlborough'nun işine yarayacak kadar hızlı deşifre edememişti.[86] Blencowe'un tuttuğu "Fransız Bakanların Mektup Defteri", 1706 yılına kadar sadece üç adet deşifre edilmiş metin içermektedir. Bu tarihten sonra ise, Jaupain'in yakaladığı yazışmalar sayesinde bunların sayısı çok daha artmıştı.[87] Ayrıca II. James'in oğlu, "Yaşlı Düzmece" III. James'in sarayından İskoçya'daki Jakobitlere yazılmış az sayıda mektup da vardı. İronik bir biçimde, Brüksel'de yakalanan yazışmaların bazılarında, yazışmaların Londra'da yakalanması tehlikesine dair uyarılar vardı.

Blencowe, Fransız yazışmalarını deşifre etmesinde gösterdiği başarı sebebiyle, yıllık maaşı 200 sterlin'e çıkarılarak ödüllendirildi. Kraliçe Anne de şüphesiz bakanlarının girişimiyle, Blencowe'la Oxford'daki okulu arasında yaşanan bir ihtilafta Blencowe'un tarafında yer almıştı. 1709 yılında Blencowe, All Souls'taki hocalık görevini, o dönem âdet olan rahipliğe geçme şartından muaf olarak devam ettirmek için izin almaya çalışmıştı.

Kolejin idarecisi Bernard Gardiner bu isteği reddetmiş ve Blencowe'u rahip olmak yahut görevinden istifa etmek arasında tercihe zorlamaya çalışmıştı. Kraliçe Anne'in, Blencowe'un adına olaya müdâhil olmasıyla okul idarecisinin muafiyetleri veto etme yetkisi kaldırılmıştı. Blencowe'un kraliyet kod kırıcısı olarak erken gelişen kariyeri, 1712'de henüz yirmi dokuz yaşındayken hazin bir şekilde sona erdi. Ciddi bir hastalığın ardından cinnet geçiren Blencowe kendisini vurdu. Northampton'daki Azizler Kilisesi'nde bulunan hatıra anıtı, onun "mektupları deşifre etme sanatında mükemmelleştiğini ve on yıl boyunca halka hizmet ettiğini" kaydetmiştir.[88]

Marlborough, Jaupain tarafından yakalanan Fransız yazışmalarının Blencowe tarafından deşifre edilen metinlerinin gizliliği konusunda öyle endişeliydi ki bunları Hollandalı müttefikleriyle bile paylaşmıyordu. Hollandalıların sır saklayabilmeleri konusunda haklı şüpheleri vardı. "Genel Vali-Kral" III. William'ın ölümünün ardından Hollanda dış siyasetinin günbegün idaresi Heinsius'a geçmişti. Heinsius da tüm eyaletlerin, önemli konuları kendi eyaletlerine danışmakla mükellef temsilcilerinden oluşan Genel Meclis'in sözde gizli bir komitesine karşı sorumluydu. Hollandalı tarihçi Karl de Leeuw şöyle yazar: "Bu durum, fiiliyatta Hollanda dış siyasetinin icrasına dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar çok kişinin müdâhil olması anlamına geliyordu ve gizli diplomasinin her türlüsünün yürütülmesini son derece zor hale getiriyordu."[89]

Marlborough, Jaupain'in yakalanan Fransız yazışmalarının birer kopyasını Heinsius'a gönderdiğinden ve Heinsius'un da bunları Elektör I. George'un Hannover'deki karanlık odasına ilettiğinden habersizdi. 1707'den 1711'e kadar Heinsius, Hannover'in önde gelen kod kırıcısı Ludwig Neubourg'a yılda 1,000 gulden ödeme yapmıştı. Neubourg, Heinsius'a 1707'de şöyle yazmıştı: "Bu benim hevesimi büyük oranda artıracaktır."[90] Heinsius gibi I. George'un annesi ve 1701 İngiliz Tespit Kanunu'na* göre Kraliçe Anne'in varisi Hannoverli Sophia da Neubourg'un kod kırmadaki uzmanlığını hevesle takdir edenlerden biriydi ve onun için "asrın harikalarından biri" demişti.[91] Ancak 1711'de, deşifre edilmiş bir Fransız diplomatik yazışmasının Lahey'de dışarı sızması sonucu şahsî mahcubiyet duyan George, Neubourg'un Hollandalılarla işbirliği yapması konusundaki fikrini değiştirdi. Deşifre edilen yazışma, Müttefiklerin arasını açmayı amaçlayan Fransızların, Hannover Elektörü'nü Nisan ayında ölen İmparator I. Joseph'in yerine Kutsal Roma İmparatoru olması için teşvik etmeye yönelik planlarını ortaya çıkarmıştı. George'un nüfuzlu özel

* Act of Settlement: İngiltere ve İrlanda tahtının sadece Protestan varislere geçmesini karara bağlayan ve 1701 yılında İngiltere Parlamentosu'nda kabul edilen kanun. (ç.n.)

sekreteri Jean de Robethon, iki ay sonra Lahey'e yaptığı bir ziyaret sırasında ona Fransız yazışmasının içeriği hakkında dolaşan dedikoduları haber vermişti: "Bu dedikoduların Genel Vali vekilinden çıkmış olması mümkün değil ama bizim [Hannover'deki] adamlarımızın deşifre ettiği yazışmaları okuyan Genel Meclis'in gizli komite üyelerinden emin olunamaz." Hannover'deki karanlık oda kısa süre sonra Heinsius'la birlikte çalışmaya son verdi. Ancak Genel Vali II. William'ın gayrimeşru oğlu olduğuna inanılan, Heinsius'un özel sekreteri Abel Tasien d'Alone, sonraki on yıllar içinde büyük önem kazanacak Hollanda karanlık odasını kurmak için derhal çalışmalara başladı.[92]

Blencowe'un deşifreleri, Marlborough'ya sadece Fransız düşmanları hakkında değil, bazı durumlarda Hollandalı müttefikleri hakkında da kıymetli istihbarat sağlamıştı. 1709'da Marlborough'nun ajanları tarafından yakalanan yazışmalar, Heinsius ile XIV. Louis'nin baş sekreteri Torcy arasında süren gizli barış görüşmelerini ortaya çıkarmıştı. Mayıs ayında Cadogan, Torcy'nin Brüksel'den geçtiğini teyit etti ve Hollandalılara gizlice önerdiği barış şartlarının detaylarını Marlborough'nun yanı sıra Sunderland'e de gönderdi. Heinsius üzerinde kurulan İngiliz baskısı, Fransa-Hollanda müzakerelerinin sonuçsuz kalmasını sağladı.[93] XIV. Louis'nin Hollandalılara ve Almanlara cömert imtiyazlar önererek Büyük İttifak'ı dağıtma girişimleri karşısında İngiltere, ittifaktan ayrı barış yapmayacağını ilan etti.[94]

Cadogan 1709 yılını çarpıcı şekilde güven dolu bir istihbarat değerlendirmesiyle kapatmıştı: "Her gün çok sayıda firarî geliyor. Hepsi yarı aç ve neredeyse çıplak. Fransız askerlerinin içinde bulunduğu sefalete dair öyle şeyler anlatıyorlar ki sınırlardaki garnizon şehirlerden ulaşan raporlar ve mektuplarla teyit edilmemiş olsa bunlara inanmak mümkün değil."[95] Cadogan fazla iyimserdi. Marlborough'nun Blenheim, Ramillies ve Oudenarde'daki zaferlerinin aksine, Eylül 1711'deki Malplaquet Muharebesi ona Fransızların verdiğinin iki katı zayiata mal olmuş bir Pirus zaferi idi. İlk kez Kraliçe Anne'den tebrik mesajı almamıştı. XIV. Louis döneminin son büyük Fransız generali Mareşal Claude Louis Hector de Villars, krala şöyle yazmıştı: "Eğer Tanrı bize böyle bir mağlubiyet daha lütfederse, Majesteleri tüm düşmanlarımızın yok olacağına emin olabilir."[96] Malplaquet sonrası, savaştan yıpranmış İngiliz hükümeti barış görüşmelerine hazırdı.

1707'deki Birlik Kanunu'yla Londra'daki İngiliz hükümetinin bir *Britanya* hükümetine dönüşmesi, büyük oranda, Kraliçe Anne'in gelecekteki başbakanı olacak Robert Harley'nin yürüttüğü bir iç istihbarat operasyonu

sayesinde olmuştu. Kuzey Avrupa'dan Sorumlu Dışişleri Bakanı Harley, "Japonya hakkında ne biliyorsa İskoçya hakkında da o kadar şey biliyordu".[97] Kanunun geçirilmesinden önceki müzakereler sırasında Harley, İskoçların kanaati hakkında bilgi almak ve bu kanaate etki etmek için İskoçya'ya ajanlar gönderdi. Bu ajanlardan en önemlisi, Harley'nin hâlihazırda İngiltere içinde ajan olarak kullandığı büyük yazar, kalemşör ve ahlaksız iş adamı Daniel Defoe idi.[98] Eylül 1706'da Edinburgh'a varan Defoe sonradan bir çağdaşı tarafından, "aramızdaki bir casustu ama öyle olduğu anlaşılmazdı, aksi halde Edinburgh güruhu tarafından parça parça edilirdi" diye tabir edilmişti. Birlik Kanunu'nun taslağı Ekim ayında yayımlandığında "kötü niyetli ve öfkeli bir kalabalık" İskoç Parlamentosu üyelerini ve yargı mensuplarını tehdit etmişti. Sokak gösterilerine rağmen Defoe, bütün gazetelerin kontrolünü ele geçirmesinin yanında İskoç Parlamentosu'nda, İskoçya Kilisesi'nde ve büyük ticarethanelerde bilgi kaynakları temin etmişti. Cambridge'den edebiyat uzmanı John Kerrigan'ın yazdığına göre Defoe casus olduğunu alenen inkâr etmesine rağmen, "kahve dükkanlarında gösteriş taslamayı öyle seviyordu ki, asıl görevini ima etmeden yapamıyordu. Aynı anda hem gizlenmek ve hem de gösteriş yapmak onun normal haliydi ..."[99] İskoç Parlamentosu'nda Birlik konusunda çoğunluğun kazanılmasında ekonomik "teşviklerin" büyük payı olmuştu. Harley, Birlik Kanunu'na İskoç desteğinin kazanılmasını sağlayan müzakereler hakkında müstehzi şekilde şöyle söylemişti: "Onları satın aldık."[100]

Harley, istihbarat işiyle en tehlikeli karşılaşmasını, genellikle güvenilir bir kaynak olan Oxford Ulusal Biyografi Sözlüğü'nde yazdığı şekilde 1711'de "bir Fransız casusu olan Guiscard Markisi tarafından düzenlenen suikasttan kıl payı kurtulduğu" zaman yaşamıştı. Guiscard Markisi, Bourlie Papazı Antoine de Guiscard gerçekte yetenekli bir palavracıydı. Sahtekârlıkla geçen kariyerinin büyük kısmında Fransız ajanlığından çok İngiliz ajanlığı yapmıştı. Guiscard, 1704'te Lozan'da yaşarken, İngiliz diplomat Richard Hill'le tanışmış ve onu çok etkilemişti. Hill, Baş Sekreter Nottingham Kontu'na şöyle yazmıştı: "Eğer ona işe koyulması için gerekli korumayı ve teminatı sağlarsam, Dauphine ve Languedoc'daki Katolikler arasında bir isyan başlatması için onu görevlendirebilirim. Önemli bir kişi olan ve tanınmış bir aileden gelen bu adamın karakterini ve ruh halini öyle beğendim ki ona her konuda teminat verdim." Guiscard birçok Fransız sırrına erişimi olduğunu ve sözde kendisini takip eden XIV. Louis'nin ajanları tarafından yakalanması halinde kullanmak üzere küçük bir zehir şişesi taşıdığını söylemişti.

Guiscard'ın garip kariyeri, Kraliçe Anne'in (ve daha az oranda William'ın) hükümetlerinin istihbarat sahtekârlığı karşısındaki zafiyetine bir delil teşkil etmiş ve Guiscard gibi inandırıcı bir düzenbazın ne derece yüksek seviyede erişim elde edebileceğini göstermiştir. 1706'da, nüfuzunun zirvesindeyken, Savaş Bakanı Henry St John'un güçlü desteğine sahipti, kraliçeden 600 gine almıştı ve Hollandalılar tarafından düzenli maaşa bağlanmıştı. Fransa sahiline çıkarak iki yıl önce Hill'e söz verdiği ayaklanmayı kışkırtması için bir alayın komutası kendisine verilmişti. Çıkarma asla gerçekleşmedi ve sonraki birkaç sene boyunca Guiscard'ın inandırıcılığı git gide azaldı. 1711'de kendisini XIV. Louis için çalışan bir ikili ajana çevirmeye çalıştı. Torcy'ye, bu şekilde, "[Majestelerine] ve anavatanına karşı işlediği suçların kefaretini ödeyeceğini" söylemişti. Guiscard'ın kötü şöhretinden haberdar olmasına rağmen Torcy, onun geçmişte İngiliz hükümetinde yüksek seviyede erişim elde etmesinden öyle etkilenmişti ki onunla temasa geçmesi için bir ajanı İngiltere'ye gönderdi.[101]

Ancak Guiscard'ın yazışmaları yakalanmıştı ve Torcy'nin ajanı İngiltere'ye vardığında o Londra'da tutuklu bulunuyordu. 8 Mart'ta kabine üyeleri tarafından (kraliçenin yokluğunda toplanmışlardı) sorgulandı. Vatana ihanet içeren yazışmalarla itham edilen Guiscard önce suçlamaları inkâr etmiş ama sonra kabine masasındaki bir şapka altında tutulan, yakalanmış mektupları kendisine gösterilmişti. Sonrasında, önceki sene başbakan olarak seçilmiş Harley'in üzerine atılmış ve cebinden çıkardığı cep çakısını ona saplamıştı. Dönemin defalarca tekrar edilmiş dramatik anlatısına göre, Harley ağır yaralanmasına rağmen, kendisine tutkun olan kız kardeşi Abigail'in ceketine sevgiyle diktiği altın işlemenin çakının ucunu kırması sonucu kurtulmuştu. Altın işleme kısmı efsane olsa bile, saldırı sırasında çakı kırılmıştı. Guiscard'ın kırık çakıyla Harley'e ikinci saldırı girişimi de onu öldürmeye yetmemişti. Ama Harley aldığı yaralar yüzünden sonraki altı hafta boyunca yatağa mahkûm olmuştu. Harley'in bir Fransız casusu tarafından suikasta uğraması, Guiscard'ın önceden sahtekâr bir İngiliz casusu olduğundan habersiz olan kamuoyu nezdindeki popülerliğini artırmıştı. Guiscard, Harley'e saldırısından sonra aldığı yaralar yüzünden 17 Mart'ta Newgate Hapishanesi'nde öldü. Kamuoyunun suikasta ilgisi öyle büyüktü ki gardiyan Guiscard'ın cesedini bir fıçı içinde tuzlu suya yatırıp sergiye açmış ve cesedi görmek isteyenlerden bir peni almıştı. Cesedi sonradan kraliyet emriyle Newgate'e defnedilmiş ve gardiyana da hak etmediği halde "[Guiscard'ın] tabutundan sızan tuzlu suyun zeminde ve iki odanın tavanında sebep olduğu hasarı tamir etmesi için" 5

Sterlin ödenmişti.[102] İngiltere tarihindeki hiçbir ikili ajan böyle garip bir akıbete uğramamıştır.

Haziran 1711'de artık Oxford Kontu olan Harley, XIV. Louis'yle gizli müzakerelere başlama kararı aldı. 12 Temmuz'da şair ve diplomat Matthew Prior sahte bir pasaportla, kendisi gibi kimliğini gizleyerek seyahat eden gizli Fransız arabulucu Papaz François Gaultier'in refakatinde Fransa'ya gönderildi. Torcy'yle on gün süren müzakerelerden ve XIV. Louis'yle görüştükten sonra bir başka Fransız arabulucu Nicholas Mesnager'le birlikte İngiltere'ye döndü. İngiltere'ye indiğinde, muhtemelen sahte pasaportundan şüphelenmiş olan gümrük memuru tarafından tutuklanarak kısa bir süre hapiste kaldı. Gizli müzakereler bir anda gizli olmaktan çıkmıştı. Harley'nin Tory* hükümeti karşısındaki Whig muhalefeti, 8 Ekim'de imzalanan ilk barış anlaşmalarını aşağılamak için "Matt'in barışı" diye adlandırmıştı.[103]

Marlborough, Harley'e, "bu dünyada savaşın bitmesinden daha çok istediğim bir şey yok" demişti ama makul şartların ne olduğu konusunda onunla hemfikir değildi. Askerî muhasebe kayıtlarının incelenmesi sonucu hesaplarda büyük bir açık çıkması sebebiyle konumu zayıflamıştı. Marlborough, "ordunun generaline ya da başkomutanına ayrılan ek ödenekten daha fazlasını" şahsî olarak almadığını ve daha ikna edici bir biçimde, paranın çoğunu "düşmanın niyet ve planları hakkında istihbarat elde etmeye" harcadığını söyleyerek kendisini savunmuştu.[104] 30 Aralık 1711'de başkomutanlık görevinden azledildi. Yerine geçen Ormond Dükü'ne düşmanla muharebeye girmemesi talimatı verildi. 11 Nisan 1713'te, Fransa, İngiltere, Hollanda, Portekiz, Prusya ve Savoy tarafından Utrecht Anlaşması imzalandı ve İspanya Veraset Savaşları'na müdâhil olmaları son buldu. İmparator ve Alman müttefikleri bir yıl daha savaşmaya devam ettiler ama ciddi bir netice alamadılar.

Şan ve şeref peşinde saplantılı biçimde giriştiği macerasında gittikçe daha başarısız olan XIV. Louis, Fransa'yı, hükümdarlığının son döneminde, hükümdarlığının ilk döneminde olduğundan daha başarısız şekilde yönetmişti. 1660'larda Colbert'in yönlendirmesiyle hesap defterlerine ve ulusal ödeme gücünü muhafaza etmeye yönelik ciddi bir ilgi duymuştu. Colbert'in ölümünün ardından bundan vazgeçmişti. 1715'te ölen Louis, arkasında, etkin bir muhasebe sisteminden mahrum olan ve neredeyse kesintisiz süren savaşlarının yıkıcı insanî ve parasal kaybına rağmen şahsî

* Tory Partisi: 17'inci ve 18'inci yüzyıllarda İngiltere'de faaliyet gösteren monarşist ve muhafazakâr siyasî parti. (ç.n.)

idaresinin başlangıcında sahip olduğundan biraz daha fazla toprağa sahip, iflas etmiş bir Fransa bırakmıştı. Yarım asır önce Colbert'in, kendi dönemindeki diğer bütün Avrupalı devlet adamlarından daha geniş bir istihbarat vizyonu vardı. Buna tezat teşkil edecek bir biçimde, Dokuz Yıl Savaşı sırasında III. William dış istihbarattan, Louis ve onun bütün bakanlarından çok daha iyi şekilde faydalanmıştı. İspanya Veraset Savaşı'ndaki hiçbir Fransız generalinde, Marlborough'nun istihbarat yeteneğinin bir benzeri yoktu. XIV. Louis'nin diğer birçok konuda olduğu gibi istihbarat konusundaki kavrayışı da o henüz dört yaşındayken ölen Kardinal Richelieu'yla mukayese edilemezdi. Richelieu'nun yönetiminde Fransa, istihbarat konusunda dünya lideri olmuştu. Bir daha asla bu konuma yükselemedi.

14

Eski Rejim Avrupası'nda Kod Kırıcılar ve Casuslar: Hannover Hanedanı'nın İngiltere'de Tahta Geçmesinden Yedi Yıl Savaşı'na Kadar

Hannover Elektörü George Louis'in, 1714'te Kral I. George olarak tahta çıkmasının ardından İngiltere'nin istihbarat önceliği, Stuart hanedanını tekrar İngiliz tahtına geçirmek için başlatılacak olası bir Jakobit ayaklanmasını gözetlemek ve dağıtmaktı. İngiltere ve Fransa arasında 1713'te Utrecht'te imzalanan anlaşma maddelerine göre, II. James'in sonradan "Yaşlı Düzmece" adıyla anılacak oğlu James Stuart, Saint-Germain'deki sarayını terk etmek zorunda kalarak önce Avignon'a, sonra Bologna'ya ve nihayet Roma'ya gitmişti. Jakobit komplo planlama süreci, düzensiz ve bazen kaotik haldeki istihbarat şebekesi yüzünden karmakarışık haldeydi. James, çeşit çeşit gayriresmî muhbirin yanında kendisine İngiltere'den düzenli olarak raporlar (çok azı günümüze ulaşmıştır) gönderen, İngiliz destekçileriyle ve gezici saray erkânıyla iletişimini muhafaza etmesini sağlayan maaşlı ajanlara da sahipti. Jakobit ajan şebekesinin emniyeti, "gelişigüzel ve o dönem için bile ilkel" diye tabir edilmiştir. Karmakarışık iletişim sisteminde, Dunkirk ve Rotterdam'daki tüccarlar tarafından muhafaza edilen ve sonradan "cansız posta kutusu" (*dead letter box*) olarak anılacak sabit zulalar mevcuttu. Mektuplarının yakalanması ihtimalinden haberdar olmalarına rağmen, bazı ajanlar "Joseph" (James), "Stirling" (İskoçya) ve "Estmor" (İngiltere) gibi belirgin şifre kelimeler kullanmışlardı.[1]

Elde ettikleri istihbaratın değerlendirilmesi konusunda bütüncül bir metoda sahip olmayan James ve adamları, Kraliçe Anne'in ölümünden sonra tahtı suhuletle geri alacakları gibi nafile bir beklenti içindeydiler. 1711'den 1714'e kadar Anne'in başbakanlığı görevini yapan Oxford Kontu Robert Harley'in Jakobitlere sempati beslediğine dair güvenilir olmayan ajan raporlarıyla harekete geçen James'in üvey kardeşi ve en iyi generali (1706'dan itibaren Fransız Mareşali idi) Berwick Dükü 1712'de ona şöyle yazmıştı:

> [İngiltere Hükümeti'nin] Sizin çıkarlarınızı düşündüklerine ve en hızlı şekilde harekete geçeceklerine gerçekten inanıyorum ama [İspanya Veraset Savaşları'ndaki] barış anlaşmasının imzalanmasından önce bu düşüncelerinin ortaya çıkmasından öyle korkuyorlar ki, bu sırrı kimseyle paylaşmaya yanaşmıyorlar.

Gerçekte ise Harley'in, Tory Partisi içindeki Jakobit azınlıkla ve diğer Jakobit sempatizanlarıyla teması olsa da kendisi ve Tory çoğunluk, müzakere edilmesinde kendisinin de katkıda bulunduğu Hannoverlerin tahtı devralmasını destekliyorlardı.[2]

1715'teki Jakobit Ayaklanması'nın hazırlıkları da en az Jakobit istihbaratı kadar karmakarışıktı. Güney İngiltere'deki kalkışma planları, kuzeydeki ve İskoçya'dakilerle hiçbir zaman koordine edilmemişti. Güneydeki komplocular, niyetlerinin hükümetin casusları tarafından anlaşıldığını Temmuz 1715'te fark etmişlerdi. Ancak İskoçya'daki ayaklanma, Muhteşem Devrim'den beri yaşanan en ciddi Jakobit tehdidi olmuştu. Ekim ayına gelindiğinde, ayaklanmanın lideri Mar Kontu William Drummond, Firth of Forth'un kuzeyinde Stirling Kalesi hariç bütün İskoçya'nın kontrolünü ele geçirmişti. Mar'ın duraklaması ve askerî tecrübesizliği hükümet kuvvetlerinin inisiyatifi tekrar ele geçirmelerini sağladı.[3] Onun liderliği haklı bir şekilde, "kronik kararsızlık ve stratejik beceriksizliğin feci bir bileşimi" olarak tanımlanmıştı.[4] Mar ve 22 Aralık'ta Peterhead'e çıkmış ama artık ümitsizliğe kapılmış James Stuart, geride kalan Jakobit kuvvetlerine teslim şartlarını görüşmeleri için emir vererek 4 Şubat 1716'da bir gemiyle gizlice Fransa'ya gittiler.

1715 Ayaklanması'ndan sonraki Jakobit komplolarının başlıca unsurunu Avrupalı devletlerden destek arayışları oluşturmuştur. I. George'un hükümetleri, kod kırıcıların yanında ajan şebekeleri vasıtasıyla bu girişimlerin çoğu hakkında iyi istihbarat sahibi olmuşlardı. Birbirleriyle hem istihbarat paylaşıp hem de karşılıklı ziyaretlerde bulunan Nienburg'daki Hannoverli kod kırıcılar ile İngiltere'dekiler arasında gizli bir ittifak kurulmasına bizzat kralın kendisi önayak olmuştu. Nienburg'dan gelen deşifre edilmiş yazışmalar Hannoverli bakan tarafından Londra'daki krala gönderiliyor ve önemli bakanlara dağıtılıyordu.[5] Kraliçe Anne'in kraliyet kod kırıcısı William Blencowe'un 1712'deki intiharının ardından,[6] yerine Royal Society'nin 39 yaşındaki üyesi ve Blencowe gibi Oxford hocalarından olan John Keill getirildi. Robert Harley tarafından kendisine kod kırıcılığı görevi önerildiğinde, Keill Venedik Cumhuriyeti'nin kendisine matematikçi olarak önerdiği bir görevi kabul etmek üzereydi. Keill'in 100 sterlin tutarındaki yıllık maaşı, Blencowe'un aldığı maaşın yarısına denk

gelse de teklifin doğrudan Kraliçe Anne'in başbakanı tarafından yapılmış olması, bu görevin ne denli önemli kabul edildiğinin göstergesidir. Ancak 1712'den itibaren Savilyen Astronomi Profesörü olarak ek maaş almaya başlamıştı. Newton kanunlarının yayılmasına yardım ederek, İngiltere'nin en sözü geçen doğa filozoflarından biri olmuştu.* Daha da önemlisi, Keill'in kod kırma konusundaki yeteneği ve belki de tutkusu, Wallis ve Blencowe'la mukayese edilemezdi.**

1716'da, Keill'in yerine kraliyet kod kırıcısı olarak ondan çok daha yetenekli, 22 yaşındaki Edward Willes getirildi. Willes kod kırmayı, 1712'de mezun olduğu Oxford'daki Oriel College'da genç bir öğrenciyken Blencowe'dan öğrenmişti. Willes'e, genç yaşına rağmen ilk başta yılda 200 sterlin maaş verilmişti ki bu Bencowe'un maaşıyla aynı ve Keill'in maaşının da iki katıydı. Seleflerinin aksine Londra'daki evinden çalıştığı gibi, kendisine gizli bir devlet ofisi de (aslında İngiliz karanlık odası idi) tahsis edilmişti.*** 1717'ye gelindiğinde Willes, Jakobit şifrelerinin yanında bazı Fransız,[7] Prusya[8] ve İsveç şifrelerini de kırmayı başarmıştı.

1715'Te başarısız olan ayaklanmanın ardından Jakobitlerin yeni bir ayaklanma başlatma umutları, Hannover'le savaş halinde olan İsveç Kralı XII. Karl'dan gelecek askerî yardıma bağlıydı. 1716'da Wiles, İsveç Başbakanı Georg Heinrich von Görtz**** ve varlıklı bir Jakobit varisiyle evli olan Londra'daki İsveç elçisi Kont Karl Gyllenborg arasında yapılan, Jakobitler ile İsveçlilerin müzakereleriyle alakalı yazışmaları deşifre etmeyi başarmıştı. Paris ve Lahey'deki İsveçli diplomatların raporlarını da içeren yazışmalarında, İngiltere'de bir başka Jakobit ayaklanmasına destek verme karşılığında, XII. Karl'ın Hannover karşısındaki ve Kuzey Avrupa'daki diğer askerî seferlerini Jakobitlerden borç alarak finanse etmeyi tartışmaktaydılar. I. George yakalanan yazışmaya öyle öfkelenmişti ki Gyllenborg'un Ocak 1717'de gerçekleşen tutuklanmasını emretmiş olması sadece ihtimal dâhilinde olsa da, bu tutuklanmayı onayladığı kesindi. Bu durum, İngiltere'nin bir daha asla yapmayacağı şekilde, elçiliğin diplomatik dokunulmazlığının

* Leibniz, Wallis'i takdir edenlerden biri olmasına rağmen Keill'le ciddi görüş ayrılıkları yaşamıştı. (*ODNB* John Keill)

** Kahn'ın Keill hakkında verdiği "tamamıyla beceriksiz" (*Codebreakers*, s. 170) şeklindeki hüküm belki biraz fazla ağır kaçmıştır. Wallis, Blencowe ve Willes'le (bkz. metnin devamı) aynı seviyede olmasa da onun tarafından yapılmış en az bir başarılı deşifre metin günümüze ulaşmıştır. (Leeuw, "Cryptology in the Dutch Republic", s. 19, not. 40.)

*** Willes, Latince, Fransızca, İspanyolca ve İsveççeyi akıcı şekilde konuşabiliyordu. (*ODNB* John Willes)

**** Görtz, hayli alışılmadık bir konumdaydı. Resmiyette, XII. Charles'ın sarayında Holstein-Gottorp elçisi olarak bulunuyordu. Fiiliyatta ise İsveç tebaasından olmamasına rağmen, İsveç Başbakanı idi.

açıkça ihlaliydi. Gyllenborg, Ağustos'ta serbest bırakıldı ve derhal İsveç'e döndü. Görtz'le yaptığı yazışma, İç Savaş sırasında I. Charles'ın gizli mektuplarının ifşa edilmesinden beri diğer tüm yakalanan yazışmalardan daha meşhur olmuştu. Yazışmaların büyük kısmı, James Stuart'a ve İsveçlilere karşı bir propaganda zaferi kazanmak amacıyla, hükümetin İngilizce, Fransızca, Almanca ve Felemenkçe dillerinde iki sütunlu ve dört sütunlu olarak bastığı White Paper'da* yayımlandı.[9] Avam Kamarası, krala hitaben, Jakobitlerin ve İsveçli işbirlikçilerinin komplolarını bozan ilahî gözetleme ile resmî gözetlemeye övgüler içeren dalkavukça bir metni oylamıştı: "Sizin kutsal şahsınızı harikulade bir biçimde koruyan ve gözeten Tanrı'nın dikkatli izleyişine hayranlık duyuyoruz ve bu umutsuz girişimi erkenden ve vaktinde ortaya çıkarmaya yarayan bilgeliği ve uyanıklığı da ne kadar yüceltsek azdır."[10] Jakobitlerin Britanya'daki bir ayaklanmada İsveçlilerden gelecek askerî yardım konusundaki son umutları da, XII. Karl'ın 11 Aralık 1718'de savaş meydanındaki ölümüyle ortadan kalktı.

Görtz ve Gyllenborg arasındaki yazışmaların yayımlanması, doğal olarak, İsveç Dışişleri Bakanlığı'nı daha güvenli şifreler kullanmaya sevk etti ki bunlar Willes tarafından genellikle kırılamamıştı. Ancak Willes'in başka önemli başarıları oldu. Fransız ve Prusya diplomatik şifrelerini kırmaya devam etmesinin yanında, 1720'de İspanya'nın, 1721'de Sardinya'nın ve 1722'de Avusturya'nın diplomatik şifrelerini kırmıştı.[11]** Willes, kod kırmada gösterdiği başarısını kilise içinde terfi etmede kullanarak Wallis'in başaramadığını yapmıştı.[12] 1718'de kendisine, Bedfordshire'daki Barton-in-the-Clay'de rahat bir yaşam sunuldu.[13] Bir yıl sonra da yanına bir yardımcı tayin edildi: Cambridge'deki St. Paul's School ve Trinity College'da eğitim almış, bakanlıklarda özel sekreter ve tercüman olmadan önce Lizbon ve Madrid elçiliklerinde görev yapmış olan 32 yaşındaki Anthony Corbiere.[14]

Sonraki üç yıl boyunca Corbiere, Willes'in İngiltere'deki Jakobitlerin adı konulmamış lideri olan Rochester Piskoposu Francis Atterbury'yle sürgündeki Jakobitler arasındaki yazışmaları deşifre etmesine yardım etti.[15] 1720'de "Güney Denizi Balonu" yüzünden kamuoyunda oluşan tepkiler, Atterbury'yi yeni bir ayaklanma için şartların olgunlaştığı konusunda ikna etmişti. I. George'un resmî olarak başında bulunduğu Güney Denizi Şirketi'nin hisse değerleri üç ayda 1,050 sterlinden 175 sterline düşmüş ve hem şahısların hem de kurumların servetini harap etmişti. 1721'deki

* İngiltere Parlamentosu'nun resmî gazetesi. (ç.n.)

** On sekizinci yüzyıl İngiltere tarihi alanında çalışan tarihçiler tarafından şaşırtıcı biçimde ihmal edilen Willes'in deşifrelerinin büyük kısmı hâlâ incelenmeyi beklemektedir.

soruşturmalar devlet görevlileri ve şirket çalışanlarından oluşan bir yolsuzluk şebekesini ortaya çıkarmıştı. Kasım 1721'de Atterbury, James Stuart'ın, Jakobit kuryesi George Kelly vasıtasıyla kendisine gönderdiği silahlı ayaklanma önerisini kabul etti.[16*] Ayaklanma, Ormond Dükü'nün, 1722'de yapılacak İngiliz genel seçimlerine denk getireceği bir istilayla başlayacaktı.[17]

Yakalanan İsveç yazışmalarının yayımlanması sebebiyle, kendi yazışmalarının da yakalanabileceğinden ürken Atterbury, komplo hakkında kendi eliyle hiçbir şey yazmamış ve bu konuda sadece kendisini ihbar etmeyeceğine güvendiği papazlarının ve uşaklarının bulunduğu Bromley'deki piskoposluk konutunda konuşmuştu. James Stuart ve onun sürgündeki sarayıyla doğrudan haberleşmek yerine, bu işi Kelly'ye bırakmıştı.[18] Ancak birkaç ay içinde komplo karmakarışık bir hale gelerek çöktü. Atterbury, "toplu olarak aldıkları tedbirlerinin atıl kalmaktan ibaret" olduğu söylenen, önde gelen diğer Jakobit komplocularla kavga etmişti.[19] James Stuart, Norfolklu nevi şahsına münhasır avukat Christopher Layer tarafından planlanan bir başka komploya da onay vererek, alışılageldik şekilde muhakemeden mahrum olduğunu yine göstermişti. Roma'da yapılan bir görüşmede Layer, "Stuartlar'ın hızlı ve mesut bir biçimde yeniden tahta çıkması için uygun görülecek girişime dâhil olarak sadakat ve muhabbetlerini ortaya koyma arzusundaki" Norfolklu "servet sahibi" 114 kişinin isimlerini James'e vermişti. Layer'ın palavracı olduğunu fark etmesi bir yana, James onun söylediklerini hevesle kabul etti. Kendisi ve karısı "kraliçe" Clementia, Layer'ın yeni doğmuş kızının vaftiz ana-babası olmuşlardı.[20] Layer, ayaklanmaya önce Kule'yi, İngiltere Bankası'nı ve Kraliyet Darphanesi'ni ele geçirerek başlamayı, sonra da derhal Hannover'e gitmemesi halinde I. George'u gözaltına almayı planlamıştı. Layer'ın planının ortaya çıkmasına sebep olan ipucunun, o sırada İngiliz hükümetiyle uzlaşma yolları arayan Fransız Kral Naibi Orléans Dükü Philippe'ten çıktığı anlaşılmaktadır.[21] Layer, Eylül 1722'de yakalandığında kendisini gözaltına alan görevliye, ele geçirilen yığınla kılıç ve ateşli silah konusunda hiç inanılır olmayan bir açıklamada bulunmuştu: "Ben ve kâtibim kırlara çıktığımız zaman çok iyi atıcılarızdır."[22] Kasım ayında vatana ihanetten hüküm giydi.[23**]

Atterbury'nin vatana ihanetten suçlu olduğunu ispatlama konusundaki girişimin başlıca müsebbibi, 1721'de İngiltere'nin günümüzdeki manasıyla ilk başbakanı (bu unvan sonraki on yıl içinde yaygın olarak

* Kelly, Katolik bir aileden gelen İrlandalı bir Protestan idi ve bir Anglikan rahibi olması da muhtemeldir.

** Layer'ın idamı, komploya karışan diğer kişileri ele vermesi umuduyla birkaç kez ertelenmişti. Bunu reddetmesi üzerine, Mayıs 1723'te Tyburn'de asıldı, sürüklendi ve parçalandı.

kullanılmamış olsa da) olan Sir Robert Walpole oldu. Atterbury, kendisi gibi Jakobit olduğunu sandığı bir adamın ihanetine uğramıştı. Diğer Jakobit komplocularla ilişkisini kesip, 1722'de komplodan çekilmiş olsa da, komplonun başlarındaki dahli, 1715'teki Jakobit ayaklanmasının İskoç lideri Mar Kontu tarafından ifşa edildi. James Stuart'ın baş sekreteri olarak bir müddet sürgün hayatı yaşamasının ardından davaya inancını yitiren Mar, İngiltere adına çalışan bir ikili ajan olmuştu.[24] 1722 baharında "Bay Musgrave" takma adıyla, "Bay Illington" diye hitap ettiği Attenbury'yle onu ele verecek şifreli bir yazışma başlatarak *ajan provokatörlük* yapmıştı. Mar'ın ikili ajan olduğundan habersiz Atterbury'nin George Kelly'ye yazdırdığı cevap mektupları Mar'a ulaşmasının ardından, Willes'in deşifre etmesi için Mar tarafından Walpole'un ajanlarına teslim edilmekteydi.[25]

Atterbury 24 Ağustos 1722'de tutuklandı ve Kule'ye gönderildi. Tutuklanma emrinde, "üzerinde Majestelerinin hükümeti aleyhine vatan hainliği içeren yazışmalar bulunduğu ve bir ayaklanma kışkırtıp, başlatmak amacıyla Majestelerinin toprak sahibi kullarından bir kaçıyla yabancı ülkelerden destek sağlayacağı vaadiyle temasa geçmeye çalıştığı" yazılmıştı.[26] James Stuart tarafından (III. James unvanıyla) İtalya'dan yayımlanan bir bildiri, onun tahtı tekrar ele geçirme ihtimali konusunda gerçeklikten komik bir biçimde kopmuş olduğunu ama aynı zamanda kendi destekçilerinin arasına ajan hululü konusunda çok kaygı duyduğunu ortaya koymuştu. I. George'un "kendi krallıklarımızın mülkiyetini bize sessizce devretmesi" halinde George'la barış yapmayı önermiş ama "bizden elde edilen istihbarat bahanesiyle her gün tebaamızdan türlü türlü kişiler sorguya çekilip hapse atılmakta" ve "muhbirlerin, casusların ve yalancı şahitlerin sayıları öyle arttı ki, kimse masumiyetinden emin değil" diye yakınmıştı.[27]

1723 yılı başlarında, Walpole ve danışmanları, Atterbury'nin kendi eliyle yazdığı hiçbir somut bilgi içermeyen delillerin, vatana ihanet davası riskini almak için yetersiz olduğu kanaatine varmışlardı. Ölüm cezasından daha düşük bir ağır ceza alması için girişimde bulunmaya karar verdiler. Bunun için parlamentonun, Atterbury'nin devlet güvenliği için tehdit arz ettiğine dair karar alması yeterliydi. Bütün dinî unvanlarını kaybedecek ve ömür boyu sürgün edilecekti. Atterbury, parlamento Mayıs ayında karar almadan önce Lordlar Kamarası'ndaki görüşmeleri bir tür devlet mahkemesine dönüştürmüş ve bir ara kendisini itham eden başlıca kişi olan Walpole'u çapraz sorguya çekmişti.[28] Lordlar Kamarası'ndaki görüşmelerde yaşanan alışılmadık anlardan birinde, Bayan Jane Barnes isimli dul bir ev sahibi, George Kelly'nin Fransa'daki Mar Kontu'ndan Atterbury'nin karısı için aldığı Harlequin isimli "güzel benekli bir köpeğin" sahibinin kim

olduğu konusunda Canterbury Başpiskoposu ve diğerleri tarafından sorguya çekilmişti.[29] Atterbury'nin arkadaşı Jonathan Swift, bu olay hakkında "Rochester Piskopusu'nun köpeği Harlequin'in Ortaya Çıkardığı Korkunç Komplo Üzerine" başlıklı hiciv türü bir şiir yazmıştı.

Lordlar Kamarası'nda Atterbury aleyhinde delil verme konusunda en isteksiz kişi, parlamento huzuruna şimdiye dek çağrılmış ilk ve tek kod kırıcı olan Edward Willes olmuştu. 6 Mayıs'ta iddia makamı tarafından, "Posta İdaresi'nce yakalanan, bir kısmı şifreli olup sonradan deşifre edilmiş mektupların kopyaları" sunuldu. Piskopos ve onun grubu, Willes'in "çoğu mektubu deşifre etmesi hakkında ve bu şifrelerin neye göre onun söylediği anlama geldiği konusunda açıklama yapmasını" talep ettiler. Willes, kod kırma konusundaki soruya, "hükümetin zararına" ve düşmanlarının yararına olacağını söyleyerek cevap vermeyi reddetti. Bunun üzerine Atterbury, meclis huzurunda şöyle seslendi: "Tanrı aşkına, kimdir bu deşifreciler? Bunlar İngiliz ulusunun bilmediği devlet görevlileridir. Bunlar devletin bakanları için gerekli uygulayıcılar ve araçlar mıdır?" Sonra "bu bilinmeyen sanatın" meclise açıklanması talebinde bulundu "ve belki bunu çözebilme imkânını elde edeceğini" söyledi. "Bu mektuplara ait olduğunu tespit ettikleri anahtarın kendisinin ve anahtar olduğu söylenen bu birkaç kelimeyi nereden bulduklarının" Lordlar Kamarası huzuruna sunulmasını talep etti ama bu talebi ezici bir oy çoğunluğuyla reddedildi. Willes'ın şifrenin anahtarını vermesi konusundaki talebi 80'e karşı 43 oyla reddedilmişti.[30]

Ertesi gün, 7 Mayıs 1723'te, Posta İdaresi tarafından yakalanmış mektuplardan bazılarının iddia makamı tarafından okunmasından önce Atterbury, Posta İdaresi çalışanlarının şu şartlara göre soruşturulmasını talep etti:

1. Söz konusu mektuplara el koyup açma iznine ve yetkisine sahipler mi ve bu yetkiyi onlara kim verdi?
2. Asılları adrese iletilen mektupları kopyalayan postane görevlileri bu mektupları kendileri mi yakaladı yoksa bunlar onlara bir başkası tarafından mı verildi?

Atterbury ve savunma makamının protestosuna rağmen, Lordlar Kamarası, bu soruların "kamu güvenliğine aykırı olması" sebebiyle görmezden gelinmesine karar verdi.[31] Atterbury'nin protestoları ertesi gün, 8 Mayıs'ta daha etkili oldu. Nisan 1722'ye ait deşifre edilmiş üç mektubun okunmasından sonra Atterbury, "mektupların şifreli hallerinin birer kopyasının kendisine verilmesini ve böylece bunların iddia edildiği ifadeleri içerir biçimde deşifre edilip edilmediklerini inceleme fırsatına sahip olmayı talep etmişti. Çoğu şeyin buna bağlı olması sebebiyle kendisinin bundan

men edilemeyeceğini düşünmüştü." İddia makamının itirazına rağmen, Walpole'un başlıca siyasî müttefiki ve Lordlar Kamarası'ndaki adlî işlerin görüşülmesinden sorumlu Vikont Townshend, "deşifre edilmiş kelimelerle birlikte şifrelerin ve mektupların kopyalarının" Atterbury'ye verilmesine izin vermişti. Townshend ayrıca, açılan mektupları tekrar kapatmak için sahte mühürlerin imal edilmesine dair basit bir yöntemin gösterilmesine de izin vermiş ancak Atterbury'nin başka taleplerini "devlet sırları hakkında fazlaca detay vereceği" gerekçesiyle reddetmişti.[32]

Ceza kararı meclisin üçüncü görüşmesinde kabul edildi ve Atterbury, sonraki beş yılını James Stuart'ın gün geçtikçe umutsuzluğu artan baş sekreteri olarak geçireceği Kıta'ya sürgüne gönderildi. Atterbury'nin ayrılışıyla Jakobitlik İngiltere'nin güneyinde (kuzeyinde olmasa da) önemli bir etmen olmaktan çıkmıştı. Onun duruşması, İskoçya Kraliçesi Mary'nin 136 yıl önceki duruşmasından o yana kod kırıcılığın verilen hükümde başlıca öneme sahip olduğu en büyük (ya da neredeyse ona denk) ilk duruşma olmuştu.[33] Atterbury'nin çoğu destekçisi gibi Jonathan Swift de kod kırıcıların sunduğu delillerin sahte olduğuna inanıyordu. *Gulliver'in Seyahatleri* isimli eseri, önemli bir İngiliz yazar tarafından kod kırıcılığı üzerine yazılmış ilk hiciv türü içeriği barındırır. Gulliver, bakanların ve yardakçılarının emirlerinde, hükümet karşıtı komplolar uyduran çok sayıda muhbir, ithamcı ve yalancı şahit bulunan, "yerlilerin Langden dediği Tribunia krallığında" (Britain-Britanya ve England-İngiltere'nin anagramları) uzun yıllar geçirdiğini anlatır:

> İlk önce kendi aralarında, şüpheli kişileri neyle itham edeceklerine karar verirler: Sonra bütün evraklara ve mektuplara el konulur ve bunların sahipleri zincire vurulur. Kelimelerin, hecelerin ve harflerin gizemli manalarını bulan gayretli bir kısım sanatkâra [deşifre uzmanlarına] bu evraklar verilir. Örneğin bunlar kapalı tabureyi [geleneksel tuvalet] özel konsey anlamına geliyormuş gibi deşifre edebilirler...
>
> Akrostişler ve anagramlar konusundaki uzmanlıkları sayesinde, en yetenekli deşifreciler "memnuniyetsiz bir grubun en gizli planlarını" ortaya çıkarabilirler:
>
> Örneğin arkadaşıma yazdığım bir mektupta ["]Kardeşimiz Tom kısa süre önce basur oldu["] dersem, yetenekli biri bu cümleyi oluşturan harflerden şu kelimeleri çıkarabilir: ["]Direnin – yurda bir komplo ulaştı – [imza] The Tour["][34]

"The Tour" muhtemelen, 1715 ayaklanması sonrasında Fransa'ya firar edip orada birkaç yıl kalan ve *La Tour* lakabıyla bilinen Jakobit Vikont Bolingbroke'a yapılmış bir göndermedir.

Atterbury Komplosu'nun ardından Willes, Westminster Kilisesi rahibi yapılarak ödüllendirildi ve maaşı da yılda en az 500 sterline yükseldi. Sonraki kod kırma başarıları daha kârlı dini makamlara tayini beraberinde getirdi. Willes, 1739'da Lincoln Başrahibi, 1734'te Derbishire'daki Bonsell bölge papazı ve 1736'da Westminster'daki St. John Millbank bölge papazı olmuştu. Sonraki adımı, 1721'de doğan küçük oğlu Edward'ın Westminster School'u ve Cambridge'deki Queen's College'ı bitirmesiyle birlikte deşifre uzmanı olarak atanmaya hazır olduğu anda "bir piskoposluk makamı için girişimde bulunmak" idi. Oğlu Edward 1742'de bu göreve getirildi ve babasıyla ortaklaşa yılda 1000 sterlin maaşa bağlandı. Willes aynı yıl St. David Piskopus oldu ve ertesi yıl da daha varlıklı Bath and Wells Piskoposluğu'na geçti. Willes Deşifre Şubesi'ni tam manasıyla bir aile müessesesine çevirdi. Küçük oğullarından ikisi daha deşifre uzmanı oldu: 1732'de doğan, Westminster School ve 1752'de Oxford'daki Wadham College'da eğitim gören Revd William Willes ile 1752'de doğan ve 1758'de Westminster'da eğitim gören Francis. Willes'in nepotizmi, William ve iki damadını Wells başdiyakozları olarak atamasıyla daha da abartılı bir hal almıştı. Willes, birkaç yıl boyunca, oğullarından kriptanaliz konusunda yardım alsa da asıl işi yapan kişi kendisiydi: Deşifre edilecek şifreli mesajlar, katedralin yanındaki muhteşem Piskoposluk Sarayı'na düzenli olarak teslim edilirdi.[35]

1722'den 1744'e kadar Deşifre Şubesi, Avusturya yazışmalarını düzenli olarak deşifre edebilmişti. Ancak sonraki yarım asır boyunca arada sırada başarı elde edebildi.[36] On sekizinci yüzyıl ortalarına gelindiğinde, Deşifre Şubesi, Fransız, İspanyol ve Prusya (ve diğer ülkelerin) diplomatik yazışmalarını deşifre etmede sürekli başarı sağlamasına rağmen,[37] Viyana'daki Avusturya karanlık odası, *Geheime Kabinets-Kanzlei** tarafından alt edilmişti. Sadece bir asır önce dünya lideri olan Fransız karanlık oda, aynı dönemde gerileyiş içindeydi[38] ve şifrelerinin Avusturya karanlık odası ve İngiliz Deşifre Şubesi karşısında çok kırılgan olduğundan habersizdi. Fransız Dışişleri Bakanlığı, kısa süre öncesine kadar karanlık odaya sahip olmayan Rusya'nın, kendi neslinin en büyük kod kırıcılarından birini hizmetine aldığından 1743'e kadar bîhaberdi. Bu kişi, günümüzde daha çok, 2'den büyük her çift sayının iki asal sayının toplamı şeklinde yazılabilir olduğunu iddia eden "Goldbach sanısıyla" tanınan Prusyalı matematikçi Christian Goldbach idi. Goldbach, 1725'te Rus Bilimler Akademisi'nin kurucu üyelerinden biri olmuştu ve 1727'de çar olduktan üç yıl sonra on dört yaşında ölen II. Petro'nun da öğretmenliğini yapmıştı. Büyük

* Almanca: Şansölyelik Gizli Odası (ç.n.)

Petro'nun kızı Elizaveta 1741'de çariçe olduğunda, Goldbach dışındaki bütün Alman devlet görevlilerini azletmişti. Goldbach ise bir yıl sonra Dışişleri Bakanlığı'nda kod kırıcı olarak çalışmaya başlamıştı.[39]

1744'te Goldbach'ın deşifre ettiği yazışmalar, o dönem St. Petersburg elçiliğinin ikinci dönemini yürüten Fransız elçisi Marki de La Chétardie'nin uluorta küçük düşmesine sebebiyet vermişti. Elçiliğinin ilk döneminde La Chétardie, o zamanlar prenses olan Elizaveta'nın gözüne girmiş ve onun yakışıklı ama asil olmayan kişilerle ilişkileri hakkında bilgi sahibi olmuştu: Bu kişiler arasında muhafız alayından bir çavuş, bir faytoncu, bir garson ve kilise korosundaki Ukraynalı bir köylü de vardı. La Chétardie'nin Paris'e bildirdiğine göre, Elizaveta, çariçe olmasının ardından "öylesine hoppa ve sefahat düşkünü" olmuştu ki "tamamen zevklerinin esiri haline gelmişti". 16 Haziran 1744'te, Başmabeyinci Kont Aleksey Bestuşev-Ryumin, elçinin yazışmalarının birinin deşifresini çariçeye sundu. Ertesi gün La Chétardie'ye Rusya'dan sınır dışı edileceği bildirildi. İtiraz ettiğinde, Paris'e gönderdiği deşifre edilmiş yazışmaların bazıları kendisine okundu. "Bu kadarı yeter" dedi ve ülkeden ayrılmak için hazırlıklara başladı. İngiliz elçisi Londra'ya şöyle bildirmişti: "Hiçbir yankesicinin bir şehirden, La Chétardie'nin bu imparatorluktan tepetaklak kovulduğu kadar onursuzca kovulduğuna tanık olmamıştım."[40*]

On sekizinci yüzyıl ortalarında Fransız diplomatik yazışmalarının deşifre edilmesinde en büyük başarıyı muhtemelen Avusturya karanlık odası *Geheime Kabinets-Kanzlei* göstermişti. Yirmi dört saat mesaide olan Viyanalı kod kırıcılar, acil durumlar dışında bir hafta izin yapıp bir hafta çalışırlardı. Mütercimler de sürekli el altında idiler. Her sabah saat 7'de, Viyana'daki elçiliklere teslim edilecek olan gönderiler karanlık odaya getirilir ve mühürleri bir mum yardımıyla eritilirdi. Üst düzey görevliler kopyalanacak gönderileri yahut gönderi kısımlarını tespit ederlerdi. Uzun evraklar bazen zaman kazanmak için dikte ettirilerek kopyalanırdı. Teslimatının gecikmemesi için, tek bir önemli belgenin farklı bölümlerinin kopyalanmasında dört kişi birden görevlendirilebilirdi. Saat öğleden önce 9.30 olduğunda bütün gönderilerin tekrar zarflarına konulmuş, sahte mühürlerle kapatılmış şekilde elçiliklere teslim edilmek üzere hazır olması gerekirdi.[41]

Avusturya Veraset Savaşı sonrası Avusturya dış siyasetinin yeni bir yön kazanmasında, Fransız yazışmalarının deşifreleri özellikle önemli bir

* La Chétardie'nin çariçe hakkındaki yargıları haddini aşmış olsa da, abartılı değildi. Büyük Rus tarihçisi Vasili Klyuçevski'nin yazdığına göre, yirmi yıl süren hükümdarlığının ardından geriye 15,000 elbise, iki sandık dolusu ipek çorap, inşaatı yarım kalmış bir Kışlık Saray ve dağ gibi bir borç bırakmıştı. Ancak, para ve toprakla ödüllendirilen Christian Goldbach, onun zamanında refaha kavuşmuştu. 1764 yılında, yetmiş dört yaşında öldü.

istihbarat kaynağı teşkil etmişti. Avusturya'nın önde gelen diplomatı Kont (sonra Prens) Wenzel Anton Kaunitz, geleneksel düşman Fransa ile yeni düşman Prusya'ya karşı bir ittifak arzulamıştı. 1750'den 1752'ye kadar Fransa'da elçi olarak bulunurken, *Geheime Kabinets-Kanzlei* başkanı Baron Ignaz vom Koch tarafından kendisine deşifre edilmiş Fransız diplomatik yazışmaları (bazıları en gizli Fransız şifresiyle şifrelenmişti) kesintisiz olarak ulaştırılmıştı. 1751 yılı başlarında Fransız yazışmalarının deşifreleri, Fransızların bir Avrupa savaşını kaçınılmaz gördüklerini ve aynı zamanda İngiltere'nin, Rusya'nın ve Habsburg İmparatorluğu'nun niyetlerinden şüphe ettiklerini ortaya koymuştu.[42] *Geheime Kabinets-Kanzlei*, 1751 yılının ilk dokuz ayında on sekiz farklı Fransız şifresi kırmıştı.[43] Koch, Kaunitz'e, 4 Eylül 1751'de deşifre edilen Fransız yazışmalarının "Fransız kabinesine yön veren kaideleri çok daha açık şekilde ortaya çıkardığını" yazmıştı.[44] Ayrıca, Paris'te bulunduğu sırada Kaunitz'e, o sırada bakanlık görevinde bulunan Newcastle Dükü'nün yazışmalarının da dâhil olduğu deşifre edilmiş İngiliz yazışmaları da verilmişti.[45]

Viyana'ya döndükten ve şansölye (resmî unvanı "Hanedan, Saray ve Devlet Şansölyesi" idi) olarak atandıktan sonra Kaunitz, Habsburg dış siyasetine yön veren başlıca kişi olmuştu. Fransız ve diğer ülkelerin diplomatik yazışmalarının deşifreleri yardımıyla, 1756 ve 1757'deki iki ayrı Versay Anlaşması sayesinde, Fransa'yla ittifak kurma amacına ulaşmıştı. Bu anlaşmalar, bir tarafta Avusturya, Fransa ve Rusya'nın, diğer tarafta İngiltere ve Prusya'nın olduğu rakip ittifaklar arasındaki Yedi Yıl Savaşı'na (1756-1763) sebebiyet verecek "Diplomatik Devrim"in temel öğeleri idi. Kaunitz'in tavırları, onun istihbarata olan ilgisini ve verdiği yüksek önemi hiç belli etmiyordu. Habsburg İmparatoriçesi Maria Theresa ve onun saray nazırı, Kaunitz'in idarî ve diplomatik yeteneklerinin hayranıydılar ve "bir adamın nasıl böyle dâhice üstün vasıflarla, savurganlığa varan saçmalıkları bir arada barındırabildiğini" merak ediyorlardı. Kaunitz, hem en ufak bir hastalıktan korkan iflah olmaz bir hastalık hastası hem de özenle hazırlanmış tuvalet masasının başında, çok sayıda yakışıklı erkek uşağının refakatinde saatler geçirecek kadar kendini beğenmiş idi.[46]

Avusturya karanlık odasının faaliyetleri, İngiltere'deki muadilinin, I. George'un hükümdarlığının ilk on yılında İsveç diplomatik yazışmalarının resmî olarak yayımlanması ve Lordlar Kamarası'ndaki Atterbury duruşmasında kod kırma üzerine kurulu deliller sunulması sebebiyle elde ettiğine benzer bir resmî şöhrete asla sahip olmamıştı. Yine de, *Geheime Kabinets-Kanzlei*'ın varlığı, Viyana'daki diplomatlar arasında herkesin haberdar olduğu bir sır idi. Başkanı, Baron von Koch şöyle dert yanıyordu:

"Maalesef bu işte çok becerikli olmakla ünlüyüz ve bu sebeple yazışmalarını yakaladığımızdan korkan saraylar [şifre] anahtarlarını değiştiriyorlar ve her seferinde daha zor ve deşifre edilmesi daha sorunlu olanları kullanmaya başlıyorlar." Karanlık odanın bu şekilde hatalar yaptığı nadir görülse de Viyana'daki İngiliz elçisi bir seferinde kendisine Londra'dan gönderilen resmî yazışmanın zarfının içinden İngilizce orijinali yerine Avusturyalılar tarafından üretilmiş kopyasının çıktığını bildirmişti. Şikâyette bulunduğu Kaunitz şöyle cevap vermişti: "Bu adamlar ne kadar da sakar!"[47]

Casuslar, kod kırıcılara nazaran, çoğunlukla düşmanca anılırlardı. Eski Rejim Fransası'nda, "casus" (*espion*) ifadesi düşman ajanlarını tanımlamak için kullanılan küçümseyici bir tabir idi. Fransızlar kendi casusları için daha az küçümseyici olan "ajan" ifadesini kullanırlardı. İngiliz diline de giren, Fransızca *espionnage* (casusluk) kelimesi, ilk kez ancak 1796'da kullanılmıştı. Fransızca sözlükler ve meşhur Encyclopédie (1751 ve 1772 arasında ayrı ayrı ciltler halinde yayımlanmıştı) casusların kullanılmasını öncelikle askerî istihbarat bağlamında açıklamıştı: "C'est un vilain métier que d'espionner."* 1745'te Fontenoy'da kazandığı büyük zaferine, XV. Louis ve gelecekte XVI. Louis olarak tahta çıkacak olan prens tarafından şahsen tanıklık edilen, on sekizinci yüzyıl ortalarındaki önde gelen Fransız generallerden Maurice de Saxe ise casusluk konusunda daha hevesliydi: "Casuslara ve rehberlere ne kadar önem verilse azdır."[48] On sekizinci yüzyıl komutanları, muharebe sahasındaki taktik istihbaratın yanında düşmanın kaynakları ve maksadı hakkında stratejik istihbarat konusunda casuslardan, önceki yüzyıllarda olduğundan daha çok faydalanmaya meyilliydiler.

Prusya Kralı II. Friedrich ("Büyük") casuslardan, XV. Louis'nin faydalandığından daha çok faydalandığını söylemişti: "Fransa'daki kardeşimin yirmi aşçısı ve bir casusu var. Benim ise yirmi casusum ve bir aşçım var."[49] Ancak, 1745'te XV. Louis, casusluk ve Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrı olarak gizli diplomasi yürütmek üzere, Friedrich'in muhtemelen haberdar olmadığı gizli bir birim olan *Secret du Roi*'yı ("Kralın Mahremi") kurmuştu. Bu birimin başlıca önceliği, Louis'nin kuzeni olan Conti Prensi'ni Polonya tahtına geçirmekti. Yıllar süren gizli entrikalara rağmen bu girişim başarısız oldu. *Secret du Roi*, Yedi Yıl Savaşı'na kadar çok az şey başarmış görünmektedir.[50]** Her hâlükârda, XV. Louis, yabancı sarayların siyasetlerinden çok kendi otoritesini alaya alan Fransızlar hakkındaki istihbaratla alakadar olmuştu.

* Fransızca: Casusluk pis bir iştir. (ç.n.)

** Secret du Roi, Yedi Yıl Savaşı'ndan sonra daha faal hale geldi; bkz. s. 316-7.

1749'da XV. Louis'nin desteğiyle, savaş bakanının ve kralın baş metresi olan Madam de Pompadour'un müttefiki Argenson Kontu, kraliyet çifti hakkındaki küfürlü şarkıları ve şiirleri yasaklamak için büyük bir girişim başlattı. Hiçbir masraftan kaçınılmadı ve bu girişim takıntılı bir hal aldı. Kral hakkında "Monstre dont la noire furie ("Kara öfkeli canavar") diye başlayan bir dörtlüğü yayanlar hakkındaki arama sırasında, bir muhbir tarafından gönderilen buruşturulmuş notta şöyle yazıyordu: "Birkaç gün önce çalışma odasında, kral için yazılmış bu iğrenç dörtlüğün bir kopyasını bulunduran ve bu sözlerle hemfikir olan birini tanıyorum. Eğer isterseniz kim olduğunu söyleyebilirim." François Bonis isimli bir tıp öğrencisi olan suçlunun kimliğini tespit eden muhbir cömertçe ödüllendirildi. Kendisine, bir işçinin neredeyse bir yıllık ücreti olan on iki altın Louis parası verilmişti. Bonis'in tutuklanması, Princeton Üniversitesi'nden tarihçi Robert Darnton'ın "şimdiye kadar karşılaştığım, edebî yönden en zengin soruşturma dosyalarının oluşmasına sebep oldu" dediği "sıra dışı bir şiir avı ve insan avını" başlattı. Bonis, dörtlüğü bir papazdan aldığını itiraf etti ve bu papaz, dörtlüğü elden ele dolaştıran öğrenciler, başka papazlar, noterler ve kâtiplerden oluşan on dört kişilik bir zincirin tek bir halkasıydı. Hepsi de Bastil'de hapsedildiler.[51*] XV. Louis'nin hükümdarlığı sırasında hiçbir dış istihbarat vakası "On Dörtler Olayı" kadar derinlemesine araştırılmamıştı.

Sırasıyla Fransa donanma bakanı (1749-1754) ve dışişleri bakanı (1754-1757) olan Antoine Louis Rouillé, Fransız dış istihbaratının başarılarını yeterli bulmuyordu. Kendi ajanlarının çoğunun kendilerine ödenen ücretin karşılığını veremediklerinden dert yanmıştı. 1756'da, "para kazandıkları sürece gerçekleri ve yalanları birbirinden ayırmadan satan casusların yarattığı tehlikeye" dikkat çekmişti.[52] İngiltere'nin uzun süre görevde kalan dışişleri bakanı ve sonradan başbakanı olan Newcastle Dükü[**] ise casusluğun yararı konusunda daha iyimserdi. 300 kutuluk evrakının (tam olarak incelenmemiş) 100 kutusu istihbarat malzemesi içermektedir.[53] Kendisi için ajan angaje eden başlıca kişiler İngiliz büyükelçilerdi. Bazı on sekizinci yüzyıl diplomatları casusluk işine dâhil edilmekten tiksinirlerdi. 1785'te Lahey'de görevli olan Sir James Harris (sonradan Malmesbury Kontu) şöyle yazmıştı: "Bu kirli işten iğreniyorum ama bacayı temizlemekle

* Bunun aksine, İngiltere'deki resmî makamlar hükümdar aleyhine sözlü saygısızlık konusunda daha rahat bir tavır takınmışlardı. "Eğer sıradan halk hükümet aleyhinde konuşuyorlarsa, bu durum devlet otoritesinin katlanmak zorunda olduğu şeylerden biriydi". (Cressy, *Dangerous Talk*, s. 243.)

** Newcastle, 1724'ten 1748'e kadar Güney Avrupa'dan Sorumlu Dışişleri Bakanı, 1748'den 1754'e kadar da Kuzey Avrupa'dan Sorumlu Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştı. Kısa bir ara haricinde, 1754'ten 1762'ye kadar başbakanlık görevini yürütmüştü.

görevlendirildiysen parmakların isten kararmak zorunda."[54] Başka İngiliz diplomatlar ise gizli istihbarat toplamaktan keyif alıyorlardı. Ama hiçbiri, 1730'dan 1741'e kadar Fransa'da büyükelçi olarak bulunan, son derece tatlı dilli Kont Waldegrave kadar keyif almamıştı.

Waldegrave'in saray adabına yaraşır tutumu ve sempatik kişiliği XV. Louis'yi öyle etkilemişti ki kral onu bir av partisine davet etmiş ve ona, bir yabancı elçiye daha önceden kraliyet hediyesi olarak verildiği görülmemiş olan bol miktarda av eti hediye etmişti. Louis, Waldegrave'e böyle bir lütufta bulunduğu sırada, büyükelçinin bir Fransız diplomatını İngiliz casusu olarak kullandığını bilse büyük öfkeye kapılırdı. Ekim 1734'te Waldegrave, Fransız Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan, savurganlığı ve borçlarıyla dikkat çeken François de Bussy'yi angaje etmek için Newcastle'ın onayını almak istedi. Newcastle, bu "büyük sonuçlar doğuracak mesele" için çalışmaya başlaması konusunda II. George'un Waldegrave'e şahsen yetki verdiğini bildirdi. Ertesi yaz Waldegrave, Bussy'yi, 101 kod adıyla ve Walpole'un Gizli Ödeneği'nden ödeme yapılan ücretli bir ajan olarak angaje edilmişti. On yıl sonra iki ülke arasında savaş çıkana dek Bussy, İngilizler'e Fransız diplomatik evraklarını temin etmiş ve diğer konularda (Dışişleri Bakanı Germain Chauvelin'in yazışmalarının kopyaları da dâhil olmak üzere)[55*] istihbarat sağlamıştı.[56]

Waldegrave'in istihbarat operasyonları Fransızların zayıf emniyet tedbirleri sayesinde gerçekleşmişti. Ekim 1736'da Chauvelin ona yanlışlıkla, "Yaşlı Düzmece" James Edward Stuart'ın, Stuart hanedanını yeniden tahta geçirmek üzere Fransa'nın Habsburglar'la bir ittifak kurmak için girişimde bulunmasını istediği mektubunu vermişti. Waldegrave, istihbaratının kaynağını açıklamadan, mektubun içeriğini kullanarak XV. Louis'nin 83 yaşındaki başbakanı Kardinal Fleury'ye Jakobitlere verilen Fransız desteği konusunda şikâyette bulunmuştu. Kocası II. George'un Hannover'de bulunduğu sırada İngiltere'de kral naibi olarak bulunan Kraliçe Caroline, Fleury'ye karşı bu istihbarat açığını kullanmada gösterdiği "büyük öngörü ve gizlilik" dolayısıyla Waldegrave'i şahsen tebrik etmişti.[57] On yedinci yüzyılın iki büyük kardinal bakanı Richelieu ve Mazarin'in olduğu gibi Walpole ve Newcastle'ın da aksine Cardinal Fleury, dış istihbarata çok az ilgi duymuştu.[**] XV. Louis'nin ona duyduğu sevgi sebebiyle başbakanlık

* Chauvelin, Eski Rejim'de 1727'den 1737'ye kadar dışişleri bakanlığı ve adalet bakanlığı görevini eşzamanlı yürüten tek kişi olmuştu.

** Genêt'nin *Espions des lumiéres* eserinin 510 sayfasının hiçbirinde Fleury'den bahsedilmez. Ayrıca, XV. Louis zamanında *bureau du secret* (Gizli Büro) olarak bilinen *cabinet noir* faaliyetlerine Fleury'nin doğrudan dâhil olduğuna dair "hiçbir iz" yoktur. (Vaillé, *Cabinet noir*, s. 139.)

görevini 1743'te neredeyse doksan yaşındaki ölümüne dek sürdürdü. Onun ölüm haberini alan Louis gözyaşlarına boğulmuştu.[58]

Bussy'nin İngiliz ajanı olarak sürdürdüğü kariyeri, 1737'de Londra'daki Fransız elçiliğinde görevlendirilmesiyle kolaylaşmıştı.[59] İki yıl sonra başlayan ve garip biçimde Jenkins'in Kulağı Savaşı olarak adlandırılan savaşın yaklaşmasıyla Bussy Fransa'nın Jakobitlerle ilişkisinin yanında İspanya'yla olan ilişkileri hakkında da istihbarat edinmekteydi. Savaş, İspanyol bir kıyı muhafızının İngiliz Kaptan Robert Jenkins'in kulağını kesmesine varan bir ticari anlaşmazlık sebebiyle çıkmıştı. Anlatıldığına göre Jenkins, kesik kulağını, büyük öfkeye kapılmış Avam Kamarası huzurunda ifade verirken meclise göstermişti. Waldegrave'in Fransa'daki istihbarat operasyonları Bussy'yi angaje etmekten ibaret değildi. Haziran 1739'da, Newcastle tarafından kendisine, Fransız limanlarında bir ajan şebekesi tesis etmesi ve Fransa'nın İrlanda'dan asker alması konusunda bilgi vermesi konusunda talimat verilmişti. 8 Ağustos 1739'da, muhtemelen kısmî olarak Bussy'den gelen istihbarat doğrultusunda, Waldegrave tarafından "[Fransa'daki] saray ile İspanya sarayı arasında kusursuz bir anlaşma olduğu görülmektedir" bilgisi verilmişti.[60] Ekim ayında Walpole parlamentonun baskısına istemeyerek de olsa boyun eğdi ve İspanya'ya savaş açtı.

Bussy 1740'ta Londra'da maslahatgüzarlık makamına getirildiğinde, aç gözlülük ve yolsuzluk konusunda nam salmıştı. Bu görevde kalmaya devam etmesi, Fransızların diplomatik emniyeti önemsemediklerinin bir başka göstergesidir.[61] Ocak 1739'da Waldegrave, Newcastle'a şöyle yazmıştı: "Tabii ki ondan daha yüzsüz bir alçak yok." Newcastle'ın Waldegrave'e, Bussy'nin İngilizler hesabına çalıştığını bir ara hatırlattığı anlaşılmaktadır.[62] Bussy'nin sağladığı istihbaratın bazısı birincil önceliğe sahipti. 14 Şubat 1744'te, Güzel Prens Charlie diye bilinen "Genç Düzmece" Charles Edward Stuart'a destek için İngiltere'nin istilasına yönelik bir Fransız planının tamamını ele geçirmiş ve planla ilişkili önde gelen İngiliz Jakobitlerin isim listesini vermişti. Kendisine 2,000 sterlinlik yüklü bir ödeme yapıldı. Henry Pelham (1743'ten 1754'e kadar başbakan ve Newcastle Dükü'nün küçük kardeşi) hükümeti, İrlanda ve Hollanda'dan destek kuvvetler çekerek önde gelen Jakobitlerin bazılarını yakaladı. Bussy'nin Fransız istila planını ifşa ettiği neredeyse aynı dakikalarda, "Chevalier Douglas" takma adını kullanan Genç Düzmece, istilanın başlaması için sabırsız bir halde Gravelines'e gelmişti. Ancak önde gelen İngiliz destekçilerinin tutuklanması, çoğunluğun destek verip vermeyeceği konusundaki şüpheler ve Dunkirk'te toplanan Fransız çıkarma gemilerinin fırtına yüzünden zarar görmesi sebebiyle XV. Louis istila planından vazgeçti.[63]

1745 yazında Charles gemiyle İskoçya'ya doğru yola çıktı. Fransız kuvvetlerinin desteği olmasa bile ona sadık Kuzey İskoçyalıların kendisi etrafından toplanacağına inancı tamdı. İskoçya düşünüldüğünde, iyimser olmakta çok haklıydı. İskoçya'ya inmesinden iki ay sonra, Eylül'de Prestonpans'te kazanılan Jakobit zaferi sayesinde İskoçya'nın büyük bölümünde kontrolü sağladı. Aralık ayı başlarında Derby'ye ulaştı. Ordusunda, ateşli bir Jakobit olan Yüzbaşı Oliver Williams maskesi altında faaliyet gösteren Dudley Bradstreet isimli bir hükümet casusu da vardı. Bradstreet sonradan kendisine Charles'ın Londra'ya ilerlemesini "bir hile yoluyla" geciktirmesi için Newcastle tarafından şahsen talimat verildiğini ve Charles'ın konseyini İskoçya'ya dönmeye ikna ettiğini söylemiştir. Bradstreet, Jakobit ordusuna hulul etmişse de Charles'ın arzusu hilafında konseyin geri çekilme kararı alması bir "hileyle" değil, kendilerine karşı muharebeye hazırlanan üç İngiliz ordusuyla karşılaşmaktan korktukları içindi. O ana kadar Charles'ın elde ettiği başarıyla cesaretlenen Fransızların alelacele bir istila kuvveti hazırladığından habersizdiler. Jakobit kuvvetlerinin çekilmesinin ardından, kendisine söz verilen subaylık kadrosu verilmese de II. George tarafından 120 sterlin ödül verilmişti. Sonradan yaşamını dalaverecilik ve hokkabazlıkla kazanmıştı.[64]

Jakobit Ayaklanması 16 Nisan 1745'te, Inverness yakınlarındaki Culloden'da, Britanya topraklarında yaşanmış son meydan muharebesinde felaketle sona erdi. Çoğunlukla Kuzey İskoçyalılardan oluşan ve Fransız ordusunun İrlandalı ve İskoç birlikleriyle desteklenen Charles'ın ordusu, II. George'un küçük oğlu Cumberland Dükü tarafından komuta edilen ve çoğunlukla İngilizlerden oluşan ordu tarafından kesin bir yenilgiye uğratıldı. Güzel Prens Charles'ın Culloden sonrası "deniz yoluyla Skye Adası'na" kaçışı, neredeyse yüzyıl önce yaşanan II. Charles'ın kaçışının "Royal Oak" isimli mekânlarda hatırlandığı gibi İngiliz halk kültürüne yerleşti.[65] İki Stuart da, ihtimal dışı kaçışlarını, kısmen, gizlenme ve kılık değiştirme gibi becerikli gizli ajanlara has vasıflara sahip olmalarına borçluydular. Ancak gayriresmî Jakobit istihbarat şebekesinin onu takip edenleri tespit edip, Charles'ın onları atlatmasına yardım etmesinde gösterdiği başarı olmasa, Genç Düzmece'nin kaçışı mümkün olamazdı. Ona yardım eden en meşhur kişi, Clanranaldlı Macdonald aile reisinin hanesinde yetişmiş Flora Macdonald idi. Bir müddet tereddüt ettikten sonra, Charles'ın kendisiyle birlikte, İrlandalı nedimesi Betty Burke kılığına girerek saklandığı Dış Hebrid Adaları'ndaki Benbecula'dan kaçmasına razı olmuştu. Üzerlerinin aranması ihtimaline karşı, Charles'ın iç etekliğinde tabanca taşımasına izin

vermediğini sonradan anlatmıştır. Charles buna nafile karşı çıkmış ve "Eğer senin dediğin gibi üzerimizi didik didik arayan birine denk gelirsek beni her hâlükârda yakalarlar..." demişti. 28/29 Haziran gecesi Flora Macdonald'la beraber küçük bir tekneyle Benbecula'dan Skye adasına geçtiler. Flora kısa süre sonra yakalansa da Charles, başına konulmuş 30,000 sterlinlik ödülle (bugünün parasıyla milyonlara tekabül etmektedir) önce komşu Raasay'a sonra da anakaraya kaçtı. Bir ara, askerler Glenfinnan etrafındaki tepelerde kendisini ararken, nöbetçilerin kendi aralarındaki konuşmalarını duyabilecek kadar yakınlarından geçmişti. Charles, 19 Eylül'de kendisini Fransa'ya götüren bir Fransız gemisi tarafından kurtarılana dek saklanmıştı.[66]

Sonraki birkaç yıl boyunca İngiliz ajanları, Londra'daki bir Jakobit darbesi için planlar yapan Charles'ı Avrupa'nın dört bir yanında kovaladılar. Onun biyografisini yazan Frank McLynn'in "ajan hücreleri teşkilatı"[67] dediği şey sayesinde Charles çoğunlukla rahip kılığına girerek kendisini takip edenleri her seferinde atlatmıştı. Daha şaşırtıcı bir biçimde, 1750'de yakalanmadan Londra'ya gelmeyi başarmıştı. Charles, İngiliz bir kadın destekçisiyle, yakalanacağına ve hükümetin kafasını karıştıracağına inandığı -ki muhtemelen haklıydı- yanıltıcı yazışmalar yaparak Londra seyahatine hazırlanmıştı. 13 Eylül'de kılık değiştirmiş vaziyette Dover'a indi ve üç gün sonra Londra'ya vararak Leydi Primrose Anne Drelincourt'un Strand dışındaki evinde kaldı. Sonrasında, önde gelen elli Jakobit'in katılımıyla Pall Mall'daki bir evde, yine yakalanmadan bir toplantı düzenledi. Toplantıya katılanların başarılı bir darbeden umutları yoktu ve Charles ümitsiz bir şekilde 23 Eylül'de Dover'dan Fransa'ya geçti.[68] Bir daha da İngiltere'ye dönmedi.

Sonraki on yıl boyunca, İngiliz hükümetinin Jakobitler arasında, kod adı "Pickle" olan çok önemli bir hulul ajanı oldu. Muhtemelen kod adını, Tobias Smollett'in roman kahramanı Peregrine Pickle'dan mülhem seçmişti.[69*] Pickle'ın kimliği öyle sıkı muhafaza edilmişti ki, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında, Glengarryli Macdonnell Klanı reisi Alasdair Ruadh'ın (yaklaşık 1725 -1761) da Pickle gibi "kim" (who) yazacağı yerde "nasıl" (how) yazma huyu olduğunun tarihçi Andrew Lang tarafından fark edilmesine kadar kim olduğu tespit edilememişti.[70] Pickle genellikle başbakandan "büyük arkadaşım" diye bahsetmiş, Newcastle Dükü'ne de "Bay Kenady" demişti. Önde gelen diğer kişiler için numaralar kullanılmıştı. Yaşlı Düzmece 8 numara, Charles Stuart ise 80 numaraydı. Charles'ın 1750'de Kıta'ya dönüşünün ardından Pickle, devam eden Jakobit komploları hakkında detaylı

* Bazen de "Alex Pickle", "Jeanson" (babasının adı John idi), "Alex Johnson" ve "Roderick Random" (Smollett'in bir başka hayalî kahramanı) gibi takma adlar kullanmıştı.

istihbarat sağlamıştı. Kendisiyle planların detaylarını konuşan Charles'ın ona güveni tamdı. Genç Düzmece'yle yaptığı bir görüşme hakkındaki raporunda Pickle şöyle yazmıştı: "Konuşmanın yönü genel olarak İngiltere içinde yapılan planlar üzerindeydi ..." Pickle'ın uyarısı üzerine Pelham'ın ajanları, onun isimlerini verdiği Jakobitlerin yazışmalarını ve hareketlerini takip altına almışlardı.[71]

Pickle tarafından sağlanan en önemli istihbarat, "Elibank Komplosu" adıyla anılacak olan ve Elibankli Alexander Murray isimli kırk yaşındaki bir Jakobit soylunun liderliğinde hazırlanan bir komplo hakkında olmuştu.* Komplocular, 10 Kasım 1752'de, otuz yıl önceki Layer Komplosunda olduğu gibi St. James Sarayı ve Londra Kulesi'ni ele geçirmeyi ve daha da gerçek dışı bir biçimde II. George ve kraliyet ailesinin üyelerini kaçırmayı planlamışlardı. Ardından Charles Stuart İngiltere'ye gelecek ve tahtı geri alacaktı. Murray, Ekim ayında İngiltere'ye vardığında, Jakobitleri komplo ifşa olduğu için –haliyle- panik ve korku içinde bulmuştu. Komployu ele veren kişinin Charles'ın o zamanki metresi Clementine Walkinshaw olduğuna inanılsa da asıl fail Pickle takma adlı Macdonnel idi. Komplocuların biri olan Dr. Archibald Cameron, asıldı, sürüklendi ve parçalandı. Ancak idamının sebebi komployla karışması değil, 1745 ayaklanmasındaki rolü idi. Pelham hükümeti, başlıca bilgi kaynaklarının ifşa olmasından korktukları için, diğer Elibank komplocularını yargılamamaya karar verdi.** Komplonun başarısız olması ve Cameron'ın idamıyla Hannover hanedanına karşı Stuart tehdidi ortadan kalkmış oldu. Sadece Charles ve onun umutsuzluğa düşmüş destekçileri arasındaki fanatikler Stuart hanedanının tekrar tahta geçmesi ihtimaline inanıyorlardı. Artık alkolizme meyletmiş Charles bile İngiltere'ye dönme planlarından çok, kendisini Kıta içinde takip ettiklerine inandığı Hannover casusları ve suikastçılarını atlatmakla uğraşıyordu. Destekçileri onu çoğu zaman, yanaklarına allık sürmüş, kaşlarını siyaha boyamış ve sahte burun protezi takmış halde "öyle farklı kılıklarda görüyorlardı ki, onu tanımakta zorluk çekiyorlardı".[72]

* Şubat 1751'de Murray, seçimler sırasında Jakobit yanlısı şiddet eylemleri organize etmekle itham edilerek Avam Kamarası huzuruna çağrılmış ve Newgate Hapishanesi'ne yollanmıştı. Meclis huzuruna tekrar getirildiğinde, hükmün okunması sırasında diz çökmediği için meclisi aşağılamaktan suçlu bulunmuş ve tekrar Newgate'e gönderilmişti. Haziran ayında meclis tatil edilince serbest kalmıştı. Kasım ayında Avam Kamarası'nda, Murray'in tekrar hapse yollanmasına karar verildi. Ama o sırada çoktan Fransa'ya kaçmıştı. (*ODNB* Alexander Murray of Elibank.)

** *ODNB* Alexander Murray of Elibank, *ODNB* Archibald Cameron. Elibank Komplosu'na dahli olduğu anlaşılan diğer önde gelen Jakobitler şunlardı: Sir John Graeme, Henry Goring, Lady Primrose, Jeremy Dawkins, Macdonald of Lochgarry ve o sırada Prusya Kralı Friedrich'in Paris'teki elçisi Marischal Kontu George Keith.

Casusların kullanılması konusunda en hevesli on sekizinci yüzyıl hükümdarı Prusya Kralı Büyük Friedrich idi. Silezya'yı kendinden daha kuvvetli olan Habsburg İmparatorluğu'ndan aldığı Avusturya Veraset Savaşı'nda edindiği tecrübe, Friedrich'i istihbaratın önemi konusunda ikna etmişti. Sadece "doğru istihbarat sayesinde, sayıca az olsak bile düşmana üstünlük sağlayabiliriz" demişti.[73] Avusturya Veraset Savaşı ile Yedi Yıl Savaşı arasındaki dönemde komutanlarına yazdığı "Askerî Talimatlar" içinde casusluğun önemini vurgulamıştı: "Şunu da eklemeliyim ki casuslara ödeme yapma konusunda, savurganlık derecesinde olsa bile cömert olmalıyız. Size hizmet etmek için kellesini riske atan o adam kesinlikle iyi şekilde ödüllendirilmeyi hak etmektedir."[74]

Friedrich casusları dörde ayırmıştı. İlki, düşman kuvvetlerinin yerini haber verebilen (ve Friedrich'e göre başka bir kıymet arz etmeyen) "sıradan halk" idi.[75] Yedi Yıl Savaşı sırasında Fransız generaller, Alman devletlerinin topraklarında savaşırken halkın kararlı bir biçimde Prusya taraftarı olmasından dert yanmışlardı. Hesse'nin 1759'da Fransızlar tarafından işgalinin ardından, Baron de Bonneval, "köylüler düşmana haber ulaştırmadan" tek bir Fransız askerînin bile kıpırdayamadığını bildirmişti. Württemberg Dükü, 1760'ta kendisinin şahsen Fransa'yla müttefik olmasına rağmen, Prusya taraftarı olan halkının "büyük bir zevkle düşmana casusluk etmeye" istekli olmasından dert yanıyordu.[76] Friedrich'e göre, ordunun bütününden ziyade sadece kendi alaylarının hareketi hakkında bilgi verebilen firarîlerin kıymeti sınırlıydı.

Friedrich'in, düşmana yanlış bilgi vermek için ikili ajanların (ikinci kategoriye dâhil ettiği casuslar) kullanılmasını savunan ilk on sekizinci yüzyıl hükümdarı olduğu anlaşılmaktadır. Geçmiş istihbarat operasyonları tarihinden ders almayı amaçlayan nadir on sekizinci yüzyıl hükümdarlarından biriydi ve belki de bu konuda tekti. Generallerine ikili ajanların kullanılmasını tavsiye ederken, III. William'ın 1692'de günümüz Belçika topraklarında yaşanan Steenkerque Muharebesi'nde başarıyla kullandığı ikili ajanlardan bahsetmiştir. William taarruza geçmeden kısa bir süre önce, ikili bir ajan tarafından Fransız komutanı Mareşal Luxemburg'a, büyük bir yiyecek tedarik müfrezesi çıkarılmasından bir gün sonraya kadar taarruz yapılmayacağı yönünde yanlış bilgi verilmişti. Friedrich şöyle diyordu: "Sonuç olarak Fransızlar Steenkerque'te baskına uğramaktan kıl payı kurtuldular ve eğer kendilerini sıra dışı bir cesaretle savunmuş olmasalar paramparça edilmişlerdi."

Friedrich, casus angaje etmek için "yumuşak yöntemler" işe yaramazsa şantaj yöntemini kullanmaya hazırdı. Bir keresinde, Avusturya Veraset Savaşı

sırasında varlıklı bir toprak sahibini, aldığı yaraları tedavi ettirme bahanesiyle, uşağı kılığına girmiş Friedrich'in casuslarından biriyle beraber düşman ordugâhına girmeye zorlamıştı. Friedrich generallerine, eğer yanında casusla beraber dönmezse "evlerinin yakılacağını, karısının ve çocuklarının lime lime doğranacağını" söyleyerek toprak sahibini tehdit ettiğini söylemiştir. Bunun istihbarat toplamak için "sert ve zalimane" bir usul olduğunu kabul etmiş ama zalimliğin bazen savaşta zaruret olduğunu söylemişti. Friedrich'in söylediğine göre, bu olayda şantaj sayesinde önemli istihbarat elde edilmişti.[77]

Friedrich, "casusluk yapmaya mecbur edilenleri", casuslar arasında ayrı bir kategoriye dâhil etmiştir.[78] Yedi Yıl Savaşı öncesinde Friedrich için casusluk yapmaya mecbur edilen en önemli kişi, Brandenburg/Prusya'nın "kalbine dayanmış bir hançer" diye dramatik bir biçimde nitelendirdiği Saksonya'nın Dışişleri Bakanlığı'nda görevli bir ajandı. Ajan tarafından kendisine Saksonya Elektörü'nün; Maria Theresa, XV. Louis ve Büyük Katerina'yla birlikte Prusya'ya saldırmayı planladığı bildirilmişti. Friedrich erken davranıp ilk darbeyi vurdu ve 1765 yılı Ağustos ayı sonlarında Saksonya'yı istila ederek tüm elektörlüğü ele geçirdi. İlk yaptığı işlerden biri, Elektör'ün Prusya'ya saldıracağına yönelik ajanından gelen uyarıyı ispatlayan belgeleri bulmak üzere Dresden'deki devlet arşivlerini aratmak oldu. Belgeleri bulunca, bu belgeleri muzafferane bir biçimde yayımlatmış ve "gizlice planlanan bir saldırıyı öngören kişi ... mütecaviz taraf değildir" diyerek kendisini haklı çıkaracak bir açıklama yapmıştı.[79]

Friedrich'in Saksonya'ya karşı önalma darbesi olarak kabul ettiği saldırıya geçme kararında, Berlin'de bulunan Avusturya elçiliğindeki Prusya casusundan gelen iyi istihbarat ile St. Petersburg'daki Hollanda elçisinin Lahey'e gönderdiği ve Berlin'de yakalanarak deşifre edilen yazışmaların da (Friedrich'in siyasetine etki ettiği aşikâr olan diplomatik deşifrelerin nadir bir örneği) etkisi vardı. 17 Haziran'da Friedrich'e ulaşan istihbarata göre, Ruslar batı sınırlarına 170,000 düzenli ve 70,000 başıbozuk asker yığmışlardı. On gün sonra ise Rus seferberliğinin durdurulduğu ve saldırının sonraki yıla ertelendiği haberi ulaştı. Friedrich bu sayede, Ruslar savaşa girmeden Ağustos ayı sonunda Saksonya'ya saldırmak için yeterli zamanı olduğundan emin olmuştu.[80]

Yedi Yıl Savaşı başladığında, Prusya'nın müttefiki İngiltere hesabına çalışan en önemli casus hala François de Bussy idi. İngiliz-Fransız diplomatik ilişkilerinin bozulmasından sonra ne kadar istihbarat temin edebilmiş olduğu belli değildir: Londra'daki Fransız elçiliğinin kapanması şifreli Fransız diplomatik yazışmalarının yakalanması fırsatını da büyük oranda ortadan kaldırmıştı.[81] Ancak Yedi Yıl Savaşı'nın ilk başarılı yıllarında, Yeni Dünya'da

İngiltere'nin Fransa'ya karşı kazandığı zaferler (15. Bölüm'de anlatılmıştır) ve Friedrich'in İngiltere'nin yardımıyla Kıta'da kazandığı zaferler sırasında Fransızlar hakkında istihbarat sağlanamaması pek de önem arz etmemişti. 1754'te kardeşinin ölümünün ardından Newcastle Dükü başbakan olmuşsa da 1757'de sevilen Savaş Bakanı William Pitt (sonradan oğlu Genç William Pitt'le karıştırılmamak için "yaşlı" namıyla anılacaktı) görünürde muzaffer hükümetin başı haline gelmişti. Horace Walpole 1759'da şöyle yazmıştı: "Zaferleri kutlamak için çalmaktan çanlarımız eskimişti."[82*]

Friedrich en meşhur zaferini Aralık 1757'de Leuthen'da Avusturyalılara karşı kazandı. Napolyon sonradan bu zaferi "Friedrich'i ölümsüzleştirmeye ve onu en büyük generaller arasına dâhil etmeye yetecek surette bir hareket, manevra ve kararlılık başyapıtı" olarak tanımlamıştı. Ama bu zafer, Prusya istihbaratının ve Frederick'in bu istihbaratı değerlendirmesi sayesinde değil, aksine istihbarat konusundaki zafiyete rağmen kazanılmıştı. Muharebe öncesi Frederick düşman kuvvetinin kendi kuvvetine denk olduğunu düşünüyordu. Gerçekte ise neredeyse ikiye bir oranında Avusturyalıların üstünlüğü söz konusuydu.[83]

1761'e kadar Pitt, Fransız rakiplerinden çok Prusyalı müttefikleri hakkında daha iyi istihbarat sahibiydi. Kod kırmaya casusluktan daha az ilgi duyan Büyük Friedrich'in, Prusya diplomatik yazışmalarının şifrelerinin İngiliz Deşifre Şubesi tarafından düzenli olarak kırıldığından haberdar olmadığı anlaşılmaktadır.** 1755'te Paris'teki elçisine şöyle yazmıştı:

> Londra'dan, Amerika'daki İngiliz-Fransız uyuşmazlığı zamanından beri benimle Fransa arasında yaşanan her şeyi içeren ve beni bir hayli şaşırtan mektuplar aldım. Duruma öyle vakıflar ki, yazılanlar arasında benim ağzımdan çıkan sözler bile mevcut. Açıkça görülüyor ki, Fransız Konseyi'nde hiç gizlilik yok yahut bir sızıntı var. Gizliliğin sağlanması için Fransızların daha iyi önlemler alması konusunda Rouillé'ye baskı yapacaksınız. Gizliliğe çok büyük önem verdiğim için eğer bu gerçekleşmezse Fransa'ya artık güvenemeyeceğimi kendisine bildiriniz.[84]

Şurası açıktır ki, yazışmalarında geçen, "ağzından çıkan sözlerin" İngilizler tarafından biliniyor olması, Fransızların "gizliliği sağlama" konusundaki eksikliklerinden ötürü değil, İngilizlerin Prusya şifrelerini kırması yüzünden olduğu Friedrich'in aklına bile gelmemişti.

---

* Walpole şöyle eklemişti: "Not: Eğer Noel'den önce Meksika'yı yahut Çin'i ele geçirirsek benden yine haber alacaksın."

** 1741-1747 arası dönem hariç Deşifre Şubesi, 1717'den on sekizinci yüzyıl sonuna kadar Prusya diplomatik şifrelerini kırmayı başarmıştı. (Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 73.)

Yedi Yıl Savaşı sırasında diplomatik ilişkilerdeki bozulmaya rağmen Mayıs 1761'de savaşı sona erdirmek için barış görüşmeleri ihtimalini araştırmak üzere Bussy'nin Londra'ya gönderilmesiyle Fransa hakkındaki İngiliz istihbaratı, muhtemelen fevkalade bir iyileşme göstermişti.[84*] Bussy'nin 101 numaralı İngiliz ajanı olarak yürüttüğü görevinin devam ettiği neredeyse kesindir. Bu durum Fransız Dışişleri Bakanı Choiseul Dükü'ne gönderdiği raporunda Pitt'in yeteneklerinden çarpıcı bir övgüyle bahsetmesini alışılmadık bir biçimde ironik kılmaktadır:

> Bildiğiniz üzere bakan, kendisini başarının tek sorumlusu olarak gören halkın gözünde kahramandır ve halkın diğer konsey [kabine] üyelerine bu derece itimadı yoktur ... Pitt, huyu ve yeteneği konusunda tam bir hakkaniyetle üstün bir itibara sahip olmuştur ... sıradan davranışları ve ağırbaşlılığıyla, gösteriş yahut azamet peşinde değildir ... Pitt'in İngiltere'yi en şerefli noktaya yükseltip, Fransa'yı en alçaltıcı seviyeye düşürmekten başka bir amacının olmadığı anlaşılmaktadır.[85]

Bu görüşler Versay'da hoş karşılanmamıştı. *Dictionnaire de Biographie Française*'de[**] Bussy hakkında yazılan ve genel olarak sansürlenmiş maddede, "düşüncesizliği, kaprisleri ve küstahlığı yüzünden hem barış hem savaş yanlılarını kendinden soğutmasına" sebep olan "aşırı derecede patavatsızlıkla" itham edilmiştir. Bussy bir serseri mayın haline gelmiş ve Eylül 1761'de Fransa'ya geri çağrılmıştı.[86***]

Belki de ilk defa, İngiliz kabinesinin dış siyaset tartışmalarında, yakalanan diplomatik yazışmalar Fransa'yla yapılacak barış görüşmelerinin kabine içinde müzakere edilmesinde önemli bir rol oynamıştı. 14 Ağustos 1761'de, Dışişleri Bakanı Bute Kontu, Stockholm'deki Fransız elçisine Choiseul tarafından gönderilen, Fransa'nın savaşa devam etmeye karar verdiğini ama bu niyetini gizlemek için İngiltere'yle müzakereleri sürdürmekte olduğunu ortaya koyan ve muhtemelen Bussy tarafından temin edilmiş bir mektubu bakanlara okumuştu.[87****] Bute, 1760'ta babasının yerine tahta

---

* 1761'deki barış görüşmelerinde Bussy'nin dahlini anlatan bazı yeni çalışmalar onun İngiltere için yaptığı ajanlık görevinden, şaşırtıcı bir biçimde, hiç bahsetmezler. (Black, *George III*, S. 308.)

** Fransızca: Fransız Biyografi Sözlüğü (ç.n.)

*** Bussy 1767'de emekli oldu ve yirmi yıl sonra öldü.

**** Black (*Yaşlı Pitt*), mektubun "on sekizinci yüzyıl ortalarında İngiltere'ye çok iyi hizmet eden posta yakalama sistemi tarafından temin edildiğine" inanmaktadır. Ancak İngiliz Posta Hizmeti'nin, savaş zamanı Paris'ten Stockholm'e gönderilen bir gönderiyi nasıl yakaladığı muammadır. Deşifre Şubesi'nin günümüze ulaşan kayıtlarında 1761'de deşifre edilmiş bir Fransız yazışmasının yer almaması, muhtemel kaynağın Bussy olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

çıkan III. George'un gözdesi, eski öğretmeni ve uzun yıllardır en yakın danışmanı olan bir kişiydi. Bute'un dışişleri bakanı olarak kabineye dâhil edilmesi, tahta yeni geçen hükümdarın arzusuyla olmuştu.[88] Şüphesiz, Bute, yakalanan diplomatik yazışmaları, kendisine sunulan resmî belgeleri itinayla okuyan III. George'un dikkatine sunmuştu.

Pitt de yakalanan diplomatik yazışmaları ilgiyle okurdu. Bu yazışmalar, Fransa'yla yapılan barış görüşmelerinin sonuçsuz kalması hakkında önemli bilgiler sunmasının yanında, Fransa ve İspanya arasında yapılan ve İngiltere'ye karşı yöneltilmiş bir ittifak kurma amacı taşıyan görüşmeler hakkında da önemli istihbarat içermekteydi. 18 Eylül'deki kabine toplantısında Pitt, İngiltere tarafından İspanya'ya karşı bir önalma saldırısı düzenlenmesini savunmuştu: "Zaman kaybı, fırsat kaybıdır ... Kaçamak cevaplar tehlikeyi daha da artıracaktır."[89] Diğer kabine üyelerini ikna edemeyen Pitt, 2 Ekim'de yeni bir girişimde bulunmuştu. Bir Fransız-İspanyol ittifakını ortaya koyan, Londra ve Paris'teki İspanyol elçileri arasında yapılmış ve Deşifre Şubesi tarafından deşifre edilmiş yazışmaları kabineye okumuştu.[90] Üç gün sonra, kabinenin hâlâ savaşa karşı olması üzerine Pitt istifa etti. Bute dış siyaset konusunda yetkiyi devraldı, Ocak 1762'de İspanya'ya savaş ilan etti, Fransa'yla müzakerelere devam etti ve İngiltere'nin müttefiki Prusya'yla ilişkileri gevşetti.

Bute, Mayıs 1762'de Newcastle'ın ardından başbakan oldu. Halk nezdinde sevilmeyen başbakanlık dönemi on bir ay sürmüş olsa da, İngiltere'nin denizaşırı hâkimiyetini kesinleştiren ve Fransa'nın uluslararası itibarını ciddi şekilde zedeleyen Paris Anlaşması'nı imzalayarak Fransa ve İspanya'yla barış yaptı.* Paris Anlaşması'nın 10 Şubat 1763'te Avam Kamarası tarafından onaylanması için Bute'un, Gizli Servis Ödeneği'nden 80,000 sterlin ayırdığı düşünülmektedir. Hazine Bakanı Ross Mackay, kırk parlamento üyesine 1,000'er sterlin ve diğer seksen tanesine de 500'er sterlin ödediğini söylemiştir.[91]

Yedi Yıl Savaşı Prusya için neredeyse felaketle sonuçlanmıştı. 1762 yılına gelindiğinde Friedrich'in güvenebileceği tek önemli müttefiki, aynı zamanda Almanya'nın kuzeyindeki Holstein-Gottorp Dükü olan, çok az Rusça bilen ve her konudaki Prusyalı tercihlerini gizleme gayreti göstermeyen, Rus tahtının Almanya doğumlu ve sevilmeyen varisi Grandük Petro idi. Grandük Petro, Friedrich'i, Çariçe Elizaveta'nın gizli savaş konseyleri hakkında bilgilendirmek için, Rus yüksek komutasının planları hakkında

* Prusya ve Avusturya, beş gün sonra bundan ayrı olarak Hubertusburg Anlaşması'nı imzaladılar.

öğrendiği her şeyi St. Petersburg'daki İngiliz büyükelçisi Robert Keith aracılığıyla ona göndermişti. Keith bu istihbaratı Londra'ya gönderdiği yazışmalarına dâhil ediyor, Prusya üzerinden giden bu yazışmalardaki istihbarat Berlin'deki İngiliz büyükelçisi tarafından Friedrich'e verilmek üzere kopyalanıyordu. Petro'nun Friedrich'e hayranlığı ve Rus ordusunu küçümsemesi öyle barizdi ki, Keith Londra'ya şöyle yazmıştı: "Bu şekilde davranması için deli olması lazım."[92] Çarlık hükümetinin geri kalanı gibi Petro da, İngiliz Deşifre Şubesi'nin 1758'den beri, çoğu Fransızca yazılan şifreli Rus diplomatik yazışmalarını deşifre etme konusunda önemli başarı sağladığından habersizdi.[93]

1762 yılı başında, Yedi Yıl Savaşı'nda yenilgiyle karşı karşıya kalan Friedrich tam da bir "mucize" için dua ederken, Çariçe Elizaveta ölmüş ve Grandük Petro, Çar III. Petro olarak tahta geçmişti Böylece Friedrich kurtulmuştu. Keith, Petro'nun tahta çıkmasından üç gün sonra Londra'ya şöyle bildirmişti: "Bir akşam yemeği sırasında, lütuflarıyla hep müşerref olduğum majesteleri imparator gülümseyerek bana yaklaştı ve kulağıma eğilerek, bir gece önce ordusunun kolordu komutanlarına birer kuryeyle Prusya içlerine daha fazla ilerlememeleri ve çatışmaya son vermeleri emrini yolladığı için bundan memnun olacağımı umduğunu söyledi." Eğer yeni çar tahtta kalabilseydi, Rus siyaseti konusunda İngiltere için fevkalade bir istihbarat kaynağı olabilirdi. Avusturya elçisi şöyle dert yanmıştı: "Bir tek gün dahi geçmiyor ki çar, Bay Keith'le görüşmesin yahut ona meyve göndermesin yahut onunla başka konularda ilgilenmesin."

1762'de yeni Prusya elçisi Baron Bernhard von der Goltz'un St. Petersburg'a gelişinin ardından Petro onunla Keith'ten bile daha yakın şekilde alakadar olmuştu. Petro ona bir malikâne vermiş ve günde iki kere ziyaret etmişti. Goltz, çarın Friedrich ve Prusya ordusu konusundaki heyecanlı takdiri karşısında şaşkınlığa uğramıştı. Petro Nisan'da Prusya'yla "ebedî" bir ittifak anlaşması imzalamış ve Yedi Yıl Savaşı'nda Rusya'nın ele geçirdiği tüm toprakları Prusya'ya iade etmişti. Petro, kendisine karşı yapılacak bir darbe girişimi hakkında istihbarat toplamaya çabalamış olsa bu istihbaratı aslında kolaylıkla elde edebilirdi. Almanya'daki dükalığı Holstein-Gottorp'un Schleswig'i tekrar ele geçirmesi amacıyla Danimarka'ya karşı şahsî bir savaş açmak için St. Petersburg'dan ayrılmadan evvel Friedrich onu uyarmıştı: "Açık söyleyeyim, sizin bu Ruslarınıza güvenmiyorum. Ya siz Majestelerinin yokluğunda sizi tahttan indirmek için bir komplo grubu teşkil edilirse?" Petro'nun Rus ordusunu küçümsemesi, onu ordunun bir darbe yapmaktan aciz olduğuna inandırmıştı. Friedrich'e, bir Rus muhalefetiyle baş etmekte hiçbir güçlük çekmeyeceğini söyledi: "Siz Majestelerini

temin ederim ki Ruslara nasıl davranmanız gerektiğini bilince onlardan emin olabiliyorsunuz."[94]

Ancak çar, metresiyle evlenmek için kendisinden boşanma planları yaptığı karısı Katerina'yı çok hafife almıştı. Petro gibi Almanya doğumlu olsa da, Katerina akıcı derecede Rusça konuşmayı öğrenmiş ve Rus kültürünü benimsemişti. Katerina, 28 Haziran 1762'da, St. Petersburg'un yaz ortasındaki "beyaz geceleri" esnasında, gece geç saatte inşaatı tamamlanmamış Kışlık Saray'dan, üzerinde Preobrajenski Muhafız Alayı'nın yeşil renkli yüzbaşı üniforması ve elinde bir süvari kılıcıyla çıkmış, "Harikulade" isimli gri safkan aygırına binmişti. Kendisine katılan 12,000 muhafızla birlikte, Petro'nun sığındığı Peterhof'taki saraya yürüdü. Oraya ulaştığında Petro çoktan teslim olmuştu. Katerina'nın sevgilisi Grigori Orlov, Petro'ya tahttan kayıtsız şartsız feragat ettiğini bildirdiği bir belgeyi zorla imzalattı. II. Frederick sonradan küçümseyerek şöyle demişti: "Uyuması için yatağa gönderilen bir çocuk gibi kendisini tahttan indirmelerine müsaade etti." Petro, birkaç gün sonra Orlov'un başını çektiği bir grup tarafından boğularak öldürüldü. Öldürülmesinden önce kendisine fikri sorulmayan Katerina, onun bir "hemoroit krizi" sebebiyle öldüğünü duyurdu. Hemoroit krizi tabiri, kısa sürede Avrupa saraylarında siyasî cinayetler için kullanılan bir hiciv ifadesi haline geldi. Katerina tarafından Rusya'ya davet edilen Fransız filozof Jean d'Alembert, Voltaire'e şaka yollu, kendisinin Rusya'da ölümcül bir hastalık olan hemoroit riski altında olduğunu ve bu daveti kabul etmeye cesaret edemediğini söylemişti.[95]

15
İstihbarat ve Amerika'nın Bağımsızlığını Kazanması

XV. Louis'nin, 1758'den 1770'e kadar başbakanlığını yapan ve bu sürenin uzun bir döneminde dışişleri bakanlığı görevini de yürüten, İngiliz düşmanı Choiseul Dükü 1765'te krala, "İngiltere'yi Avrupa'nın kendisinden artık korkmayacağı kadar zayıflatacak şeyin ... ancak Amerika'da başlayacak bir devrim" olduğunu söylemişti.[1] Choiseul, İngiliz idaresine karşı artan Amerikan muhalefeti hakkında kendisine bilgi vermesi için casuslar kullansa da[2] bu casuslar açık kaynaklardan edindikleri dışında önemli bir bilgiye ulaşamamışlardı. Choiseul'un en başarılı istihbarat operasyonlarının Amerika'da değil, kralın yatak odasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Choiseul'un saraydaki baş destekçilerinden biri olan kralın metresi Madam de Pompadour'un 1764'teki ölümünün ardından, onun halefini etki altına almayı deneyerek nüfuzunun devam etmesinden emin olmaya çalışmıştı. Yerine gelen kişiden memnun olmadığı için, kralın cinsel yetersizliği hakkında bilgi edinip, habis bir şekilde Louis'ye metresinin bu konuda dedikodu yaptığını söyleyerek onun sonunu getirmişti. Louis devrin en güzel kadınlarından, Matmazel Ange ("Bayan Melek") ismiyle bilinen eski bir fahişe olan ve kralın cinsel performansını iyileştirmiş görünen Madame du Barry'yi metresi olarak seçince Choiseul karşısında dişli bir rakip buluvermişti. Madam du Barry, Choiseul'un can düşmanı olmuştu.[3]

İngiltere'deki Fransız istihbarat operasyonları, Choiseul'un kralın yatak odasındaki operasyonları kadar başarılı değildi. XV. Louis, şahsî istihbarat örgütü *Secret du Roi** vasıtasıyla, İngiltere'ye gönderilen casuslarla şahsen alakadar olmuştu. Madame de Pompadour, ölmeden bir yıl önce Louis'nin şahsî odasında sakladığı evraklarını bulmuş ve bu örgüte karşı büyük bir öfke duymuştu. İngiltere'ye gönderilen başlıca casus, yeni

* Secret du Roi çoğu zaman Dışişleri'yle rekabet halindeydi. Fransız elçiler bazen ikisi de kral tarafından imzalanmış birbiriyle çelişen iki ayrı talimat alırlardı. (Scott, *Birth of a Great Power System*, s. 82.)

Fransız büyükelçisi Guerchy Kontu'nun ülkeye ulaşması beklenirken 1763 baharında geçici olarak St. James Sarayı'na orta elçi olarak görevlendirilen gösterişli ve sağı solu belli olmayan Chevalier d'Eon de Beaumont idi. D'Eon, yeni elçi Londra'ya geldikten sonra kendisinin basit bir elçilik kâtibi olarak görevlendirilebileceği ihtimalinden dolayı öfkeliydi. Resmi evraklarını Guerchy'ye devretmeyi reddetti, geri çağrıldığına dair mektupları dikkate almadı ve *Secret du Roi* ajanı olarak kendisine verilen gizli görevleri ifşa edeceği tehdidinde bulundu. Mart 1764'te d'Eon, Guerchy'ye vermeyi reddettiği resmi diplomatik yazışmaların bir kısmını yayımlayarak hem Londra hem de Paris'te büyük sansasyona sebep oldu. Yazdığı kitapta gizli ajanlık görevini açık etmediyse de Horace Walpole, "içinde bin tane ilginç olay" barındıran "nüktelerle dolu" bir kitap olduğunu söylemişti.[4]

Guerchy, d'Eon'a karşı yayımladığı broşürlerle bir savaş başlattı ama kaybetti. Büyükelçi d'Eon'u öldürtmeye çalışmakla itham edildi ve Londra'da dolaşırken halk kitleleri tarafından alaya alındı. O dönem Paris'teki İngiliz büyükelçisi olarak görev yapan filozof David Hume, d'Eon'u kaçırmaya teşebbüs etmeleri halinde Londra'daki Fransız elçiliğinin basılacağı ve "Fransız elçisi ile maiyetinden intikam almak isteyecek İngiliz halkına kimsenin engel olamayacağı" konusunda Fransız Dışişleri'ni uyarmıştı. Restleşme, 1770'ten itibaren yayılan ve d'Eon'un aslında kadın olduğunu iddia eden söylentilerle daha da karmaşık hale gelmiş halde on yıl daha sürdü. *Secret du Roi* ajanlarının d'Eon'un elindeki hassas belgeleri ondan satın almaya yönelik gizli girişimlerine rağmen, 1774'te XV. Louis öldüğünde belgeler hâlâ onun elindeydi. XVI. Louis kral olunca, *Secret du Roi*'yı lağvetmek niyetindeydi. Ancak yakın zamanda Sevilla Berberi'yle büyük başarı yakalamış önemli oyun yazarlarından ve örgütün ajanlarından biri olan Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais, d'Eon'la mutabakata varmayı başardığını iddia etmişti. Mutabakat daha önceden görülmemiş biçimde ve garip olsa da d'Eon sözünde durmuştu.

4 Kasım 1775'te d'Eon tarafından imzalanan mutabakat (yahut "İşlem"), onun kadın kıyafetlerini "tekrar benimsemesini" talep ediyor ve böylece gerçekte kadın olduğunu ima ediyordu. D'Eon'un önceki askerlik ve diplomatlık kariyerinde kadın gibi giyindiğine dair sağlam bir delil bulunmasa da d'Eon sonradan hevesli bir travesti haline gelmişti. Beaumarchais, XVI. Louis'nin dışişleri bakanı Vergennes Kontu'na yazdığı bir mektupta "bu çılgın kadın bana delicesine âşık" demiş ve onunla evleneceğini söylemişti. Bu durum Beaumarchais'yi başarılı bir oyun yazarı fakat aynı zamanda güvenilmez bir casus yapan hayal ürünü iddialardan bir başkasıydı. Vergennes için "İşlem", sağı solu belli olmayan d'Eon'un

Secret du Roi'yla ilişkisini ortaya çıkaracak yazışmaları ifşa etmesi halinde onu palavracı histerik bir kadın olarak gözden düşürmeye yarayacaktı.[5]

D'Eon yüksek topuklu ayakkabılarla yürümeyi bir türlü tam olarak öğrenemese de "İngiltere'nin ilk uluorta travestisi"[6] olarak Londra'daki hayatının keyfini sürmüş ve Beaumarchais'yle "İşlem" mutabakatını imzalamasından yirmi bir ay sonra Fransa'ya dönmüştü. 21 Kasım 1777'de Marie-Antoinette'in terzisi Rose Bertin gözetiminde süren dört saatlik giyim kuşam ve makyaj seansının ardından 49 yaşındaki d'Eon nihayet XVI. Louis ve kraliçenin huzuruna kadın kılığında kabul edilmişti. Fars Vikontesi (ve diğerleri), "Elbiseleri ve bukleli saçları hariç bizim cinsimizle hiçbir alakası yok" diye şikâyette bulunmuştu. Versay'da geçen iki haftanın ardından saray, d'Eon'u taşraya sürerek bu kepazeliğe bir son verdi.[7]* Günümüzde İngiltere'deki trans bireyler için dayanışma grubu olarak faaliyet gösteren Beaumont Cemiyeti, ismini Chevalier d'Eon de Beaumont'dan almıştır.[8]

D'Eon taşrada çürüyüp giderken, Beaumarchais hem tiyatro hem de istihbarat alanındaki gösterişli kariyerini bir arada sürdürmeye devam etmişti. Mayıs 1776'da, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin imzalanmasından iki ay önce Vergennes tarafından kendisine, Amerikalı isyancılara silah sağlaması için "tüm riski kendi üzerine alarak" bir şirket kurması yetkisi verildi: "Operasyonun İngiliz hükümetinin ve hatta Amerikalıların nezdinde, bizim haberdar olmadığımız özel bir girişim olarak görülmesi büyük öneme sahip." Beaumarchais, Fransa ve İspanya krallarının gizli malî desteği sayesinde, Roderigue Hortalez et Compagnie isimli bir paravan şirket kurarak Nisan 1777'de isyancılar için hayatî öneme sahip dokuz gemi dolusu askerî malzeme göndermiş ve bunlardan sadece bir tanesi İngilizler tarafından yakalanmıştı.[9]

Bağımsızlık Savaşı'nın başlamasıyla Kıta Kongresi,** dış istihbarat ihtiyacını fark etmekte gecikmedi. 29 Kasım 1775'te, "Büyük Britanya'da, İrlanda'da ve dünyanın diğer bölgelerindeki dostlarımızla haberleşmek için" bugünkü CIA'in uzak atası olan Gizli Haberleşme Komitesi kuruldu.*** Kuruluşundan iki hafta sonra Komite, ilk gizli muhbirlerinden biri olan, Londra'da yaşayan Amerika doğumlu, Eton Koleji mezunu avukat Arthur Lee'ye şöyle yazmıştı:

---

* D'Eon'un kariyeri, haliyle, ciddi sayıda efsanenin ortaya atılmasına sebep oldu. Bunlardan biri de, kadın kılığına girerek, Çariçe Elizaveta'nın sarayına sızdığıydı.

** Continetal Congress: Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında on üç Amerikan kolonisinin temsilcileriyle faaliyet gösteren yasama organı ve geçici hükümet makamı. (ç.n.)

*** Gizli Haberleşme Komitesi, Nisan 1777'de Dış İlişkiler Komitesi adını aldı ama istihbarat faaliyetlerine devam etti.

> *Yabancı güçlerin bize karşı tutumları* konusunda bilgi almak Kongre'nin menfaatine olacaktır ve umarım bu konuyla ilgilenirsiniz. *Büyük bir ihtiyat ve gizliliğin* elzem olduğunu söyleme ihtiyacı duymuyoruz. Kongre, sizin hizmet etme konusundaki şevkinize ve yeteneğinize güveniyor ve bu isteklerini yerine getirirken çıkacak güçlükleri ve masrafları karşılamaya hazır. Şimdilik size 200 sterlin gönderiyoruz.

Arthur Lee, Londra'da gizli bir muhbir olarak çok kötü bir seçim olmuştu. Sonradan paranoyak eğilimleri yüzünden kötü bir şöhret kazanmış olmasının yanında, kendi sekreteri John Thornton'ın bir İngiliz ajanı olduğunu bir müddet fark edememişti.[10]

İki asır sonraki Soğuk Savaş sırasında Berlin'in olduğu gibi, Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında da Paris, Avrupa'nın diğer her yerindekinden daha çok casusun toplandığı bir şehir olmuştu. Savaşın başında İngiltere'nin başlıca istihbarat hedefi, Aralık 1776'da Kıta Kongresi komisyonu başkanı (kıdemli Amerikan elçisi) olarak, "az daha beni bitiriyordu" dediği zorlu bir yolculukla Atlantik'i aşarak Fransa'ya gelen yetmiş yaşındaki Benjamin Franklin idi. Franklin'in Fransa'daki karşılanış biçimi bu zorlu yolculuğa değmişti. Hâlihazırda bir bilim adamı, edebiyatçı ve İngiliz zulmüne karşı Yeni Dünya'da özgürlüklerin savunucusu olarak şöhret sahibiydi. 1752'de XV. Louis, elektrik deneyleri ve birçok kilisenin çan kulesini hasar görmekten kurtaran paratoneri keşfetmesi sebebiyle ona resmî olarak teşekkürlerini iletmişti. Neredeyse iki asır sonra Başkan John F. Kennedy ve karısı Jackie'nin Paris ziyaretine kadar hiçbir Amerikalı ziyaretçi benzer bir coşkuyla karşılanmamıştı. Franklin'in başkente girişini izlemek isteyen Parisliler caddelere dizilmişlerdi. John Adams şöyle yazmıştı:

> Hükümet ve halk, krallar, saray erkânı, soylular, ruhban sınıfı, filozoflar ve sıradan ahali tarafından öyle tanınan bir isimdi ki, onun adını duymamış ve onu insanlığın bir dostu olarak kabul etmeyen bir köylü yahut şehirli, bir erkek uşak, bir faytoncu yahut ayakçı, bir leydinin nedimesi yahut mutfaktaki bir aşçı yamağı neredeyse yoktu.

"Paris'in Pudra Saçlıları" arasına peruksuz şekilde giren Franklin, Yeni Dünya'da ortaya çıkmış ve oraya has bir erdem imajını yaratmayı başarmış ve Amerikan elçisi olarak Fransa'da bulunduğu on yıl boyunca bunu muhafaza etmişti. Bir arkadaşına şöyle yazmıştı: "Beni şöyle hayal et ... üzerimde sade kıyafetler ve tek şapkam olan neredeyse gözlüklerime kadar inen güzel bir kürk başlık altından görünen incelmiş kır saçlarım."[11]

1997'de Merkezî İstihbarat Teşkilatı, Franklin'i "Amerikan İstihbaratı'nın Kurucu Babası" olarak ilan etti: "Onun, bugün örtülü faaliyetler

Secret du Roi'yla ilişkisini ortaya çıkaracak yazışmaları ifşa etmesi halinde onu palavracı histerik bir kadın olarak gözden düşürmeye yarayacaktı.[5]

D'Eon yüksek topuklu ayakkabılarla yürümeyi bir türlü tam olarak öğrenemese de "İngiltere'nin ilk uluorta travestisi"[6] olarak Londra'daki hayatının keyfini sürmüş ve Beaumarchais'yle "İşlem" mutabakatını imzalamasından yirmi bir ay sonra Fransa'ya dönmüştü. 21 Kasım 1777'de Marie-Antoinette'in terzisi Rose Bertin gözetiminde süren dört saatlik giyim kuşam ve makyaj seansının ardından 49 yaşındaki d'Eon nihayet XVI. Louis ve kraliçenin huzuruna kadın kılığında kabul edilmişti. Fars Vikontesi (ve diğerleri), "Elbiseleri ve bukleli saçları hariç bizim cinsimizle hiçbir alakası yok" diye şikâyette bulunmuştu. Versay'da geçen iki haftanın ardından saray, d'Eon'u taşraya sürerek bu kepazeliğe bir son verdi.[7*] Günümüzde İngiltere'deki trans bireyler için dayanışma grubu olarak faaliyet gösteren Beaumont Cemiyeti, ismini Chevalier d'Eon de Beaumont'dan almıştır.[8]

D'Eon taşrada çürüyüp giderken, Beaumarchais hem tiyatro hem de istihbarat alanındaki gösterişli kariyerini bir arada sürdürmeye devam etmişti. Mayıs 1776'da, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin imzalanmasından iki ay önce Vergennes tarafından kendisine, Amerikalı isyancılara silah sağlaması için "tüm riski kendi üzerine alarak" bir şirket kurması yetkisi verildi: "Operasyonun İngiliz hükümetinin ve hatta Amerikalıların nezdinde, bizim haberdar olmadığımız özel bir girişim olarak görülmesi büyük öneme sahip." Beaumarchais, Fransa ve İspanya krallarının gizli malî desteği sayesinde, Roderigue Hortalez et Compagnie isimli bir paravan şirket kurarak Nisan 1777'de isyancılar için hayatî öneme sahip dokuz gemi dolusu askerî malzeme göndermiş ve bunlardan sadece bir tanesi İngilizler tarafından yakalanmıştı.[9]

Bağımsızlık Savaşı'nın başlamasıyla Kıta Kongresi,[**] dış istihbarat ihtiyacını fark etmekte gecikmedi. 29 Kasım 1775'te, "Büyük Britanya'da, İrlanda'da ve dünyanın diğer bölgelerindeki dostlarımızla haberleşmek için" bugünkü CIA'in uzak atası olan Gizli Haberleşme Komitesi kuruldu.[***] Kuruluşundan iki hafta sonra Komite, ilk gizli muhbirlerinden biri olan, Londra'da yaşayan Amerika doğumlu, Eton Koleji mezunu avukat Arthur Lee'ye şöyle yazmıştı:

---

* D'Eon'un kariyeri, haliyle, ciddi sayıda efsanenin ortaya atılmasına sebep oldu. Bunlardan biri de, kadın kılığına girerek, Çariçe Elizaveta'nın sarayına sızdığıydı.

** Continetal Congress: Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında on üç Amerikan kolonisinin temsilcileriyle faaliyet gösteren yasama organı ve geçici hükümet makamı. (ç.n.)

*** Gizli Haberleşme Komitesi, Nisan 1777'de Dış İlişkiler Komitesi adını aldı ama istihbarat faaliyetlerine devam etti.

> *Yabancı güçlerin bize karşı tutumları* konusunda bilgi almak Kongre'nin menfaatine olacaktır ve umarım bu konuyla ilgilenirsiniz. *Büyük bir ihtiyat ve gizliliğin* elzem olduğunu söyleme ihtiyacı duymuyoruz. Kongre, sizin hizmet etme konusundaki şevkinize ve yeteneğinize güveniyor ve bu isteklerini yerine getirirken çıkacak güçlükleri ve masrafları karşılamaya hazır. Şimdilik size 200 sterlin gönderiyoruz.

Arthur Lee, Londra'da gizli bir muhbir olarak çok kötü bir seçim olmuştu. Sonradan paranoyak eğilimleri yüzünden kötü bir şöhret kazanmış olmasının yanında, kendi sekreteri John Thornton'ın bir İngiliz ajanı olduğunu bir müddet fark edememişti.[10]

İki asır sonraki Soğuk Savaş sırasında Berlin'in olduğu gibi, Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında da Paris, Avrupa'nın diğer her yerindekinden daha çok casusun toplandığı bir şehir olmuştu. Savaşın başında İngiltere'nin başlıca istihbarat hedefi, Aralık 1776'da Kıta Kongresi komisyonu başkanı (kıdemli Amerikan elçisi) olarak, "az daha beni bitiriyordu" dediği zorlu bir yolculukla Atlantik'i aşarak Fransa'ya gelen yetmiş yaşındaki Benjamin Franklin idi. Franklin'in Fransa'daki karşılanış biçimi bu zorlu yolculuğa değmişti. Hâlihazırda bir bilim adamı, edebiyatçı ve İngiliz zulmüne karşı Yeni Dünya'da özgürlüklerin savunucusu olarak şöhret sahibiydi. 1752'de XV. Louis, elektrik deneyleri ve birçok kilisenin çan kulesini hasar görmekten kurtaran paratoneri keşfetmesi sebebiyle ona resmî olarak teşekkürlerini iletmişti. Neredeyse iki asır sonra Başkan John F. Kennedy ve karısı Jackie'nin Paris ziyaretine kadar hiçbir Amerikalı ziyaretçi benzer bir coşkuyla karşılanmamıştı. Franklin'in başkente girişini izlemek isteyen Parisliler caddelere dizilmişlerdi. John Adams şöyle yazmıştı:

> Hükümet ve halk, krallar, saray erkânı, soylular, ruhban sınıfı, filozoflar ve sıradan ahali tarafından öyle tanınan bir isimdi ki, onun adını duymamış ve onu insanlığın bir dostu olarak kabul etmeyen bir köylü yahut şehirli, bir erkek uşak, bir faytoncu yahut ayakçı, bir leydinin nedimesi yahut mutfaktaki bir aşçı yamağı neredeyse yoktu.

"Paris'in Pudra Saçlıları" arasına peruksuz şekilde giren Franklin, Yeni Dünya'da ortaya çıkmış ve oraya has bir erdem imajını yaratmayı başarmış ve Amerikan elçisi olarak Fransa'da bulunduğu on yıl boyunca bunu muhafaza etmişti. Bir arkadaşına şöyle yazmıştı: "Beni şöyle hayal et ... üzerimde sade kıyafetler ve tek şapkam olan neredeyse gözlüklerime kadar inen güzel bir kürk başlık altından görünen incelmiş kır saçlarım."[11]

1997'de Merkezî İstihbarat Teşkilatı, Franklin'i "Amerikan İstihbaratı'nın Kurucu Babası" olarak ilan etti: "Onun, bugün örtülü faaliyetler

olarak değerlendirilebilecek çabaları çok yönlüydü ve çoğu zaman başarılı olmuştu."* Franklin'in Amerikan komisyonu başkanlığı görevinin gizli yanı genelde görmezden gelinmiş yahut hafife alınmıştır. Fransa'ya vardığı andan itibaren, basına isimsiz yazılar yerleştirerek İngiltere aleyhinde örtülü propaganda faaliyetine başlamıştı. Hedef aldığı konulardan birisi de İngiltere'nin Alman Hesse devletinden getirdiği paralı askerleri kullanmasıydı. Vergennes'le yaptığı ilk görüşmeden hemen sonra, Hesseli paralı askerlerin komutanına, sözde öldürülen her Amerikan askerine karşılık İngilizlerden ödül parası alan bir Alman aristokratı tarafından yazılmış sahte bir mektubun yayımlanmasını sağlamıştı. Hayali komutan, Hesseli komutana, İngilizlerin yaralı askerler için para ödememesi sebebiyle olabildiğince fazla sayıda askerin öldürülmesini tavsiye ediyordu: "Bu sözlerimle yaralıları öldürmeniz gerektiğini söylemiyorum; insancıl olmalıyız sevgili Baron, ama cerrahlara tamamen dürüst bir biçimde, sakat kalan adamların onların mesleğini lekeleyeceğini ve savaşamayacak duruma gelmiş olan her birinin ölmesine izin vermenin en akıllıca yol olduğunu ima edebilirsiniz..." Franklin, kendisinden daha az yetenekli Paris'teki İngiliz büyükelçisi Lord Stormont'la giriştiği propaganda savaşının kesin galibiydi. Stormont da dezenformasyona başvurmuş ve dönemin günlük Fransızca diline, *mentir* ("yalan söylemek") fiili üzerinde bir kelime oyunuyla, doğru olmayan şeyleri söylemekle eşanlamlı "stormonter" fiilinin girmesini sağlamıştı.[12] Franklin hem daha yetenekli olduğu hem de ahlâkî değerleri daha kolay hiçe saydığı için Stormont'la girdiği mücadeleden kesin zaferle çıkmıştı.

Ancak İngilizlere karşı psikolojik savaş yürütürken, Franklin'in kendisi de İngiliz istihbaratı tarafından başarılı şekilde aldatılmıştı. Amerikan misyonunu kurduğu Paris yakınlarındaki Passy'de baş asistanı, kendi himayesindeki Edward Bancroft idi. Massachusetts'te doğan Bancroft, Londra'ya göçmüş, St. Bartholomew Hastanesi'nde eğitim görmüş, bir bilim adamı ve yazar olarak başarılı bir kariyere sahip olmuştu. 1773'te, sadece yirmi dokuz yaşındayken, Franklin'in desteğiyle Royal Society üyeliğine seçilmişti. Bancroft önemli bir casus olan ilk Royal Society üyesi idi. Franklin, Temmuz 1776'da kendisinden beş ay önce ilk Amerikan komisyonu üyesi olarak Paris'e gelen ve bir zamanlar Bancroft'un öğretmenliğini yapmış Silas Deane'e, Bancroft'la gizlice temasa geçmesi talimatını vermişti: "Londra yakınlarındaki Turnham Green'den Bay Griffiths'e hitaben yazacağınız bir mektup yoluyla Bay Bancroft'la bir görüşme ayarlayın ve yanınıza gelmesini istediğinizi bildirin."[13] Mektubu alan Bancroft, Deane'le

* 1997'de, CIA'in yeni kurulan İrtibat Konferans Merkezi'ndeki üç toplantı odasından birine onun ismi verildi. (Rose, "Founding Fathers of American Intelligence".)

aynı sıralarda Paris'e vardı ve Amerikan heyetinde kilit bir rol üstlendi. Önceleri Deane ve sonrasında Franklin tarafından, istihbarat toplaması amacıyla düzenli olarak Londra'ya gönderilmişti. Mart 1777'deki bir görev esnasında Bancroft Londra'da tutuklandı ve Amerikan ajanı olduğu gerekçesiyle hapse atıldı. Endişeye kapılan Deane derhal Kongre'ye haber verdi: "Dr. Bancroft bizimle haberleştiği ve bize yardımcı olduğu için Londra'da tutuklandı ... Dr. Bancroft için duyduğum hisler, dile getirebileceğimden çok daha fazla."

Franklin ve Deane, Bancroft'un İngilizlerden para alan bir ikili ajan olduğundan habersizdiler; Londra'da tutuklanma olayı ise sadece maskesini sağlamlaştırmak için tertiplenmişti. Birkaç hafta sonra hapisten salıverildi ve Fransa'ya dönmesine izin verildi. Bancroft, Aralık 1776'da Paul Wentworth tarafından İngiliz ajanı olarak angaje edilmişti. Wentworth on yıl önce New Hampshire'dan Londra'ya göçmüş, borsa ve emlak vurguncusu olarak başarılı bir kariyere sahip olmuştu. Ayrıca, Lord North hükümetinin Kuzey Avrupa'dan Sorumlu Dışişleri Bakanlığı'nda hem casus şebekesi idarecisi hem müsteşar görevini bir arada yürüten William Eden'ın (1'inci Auckland Baronu) namına Fransa'da bir ajan şebekesini sevk ve idare etmekteydi. Eden'ın evrakı arasında, "Dr. Edward Edwards" gibi pek anlaşılır bir takma isim kullanan Bancroft'un "öğrendiği her konu hakkında P. Wenworth'le haberleşmeyi" kabul ettiği tarihsiz bir muhtıra taslağı[14] vardır. Haber vereceği konular arasına şunlar da dâhildi:

> Fransa'yla yapılan [Amerikan] anlaşmasının gidişatı ve beklenen yardımlar ... Aynı şekilde İspanya ve diğer Avrupa saraylarıyla yapılan anlaşmalar ve yardım beklentileri ... Kredi, menkul kıymetler ve para edinmek için başvurulan yollar, bunlar için kullanılan kanallar ve ajanlar ... Franklin ve Deane'in Kongre'yle yaptıkları gizli yazışmalar ... Gemiler ve taşıdıkları yüklerin cinsleri, demir alma vakitleri ve gittikleri limanlar ... Amerika'dan gelecek istihbarat.[15*]

Bancroft'un Atlantik'teki Fransız gemilerinin seyirleri hakkındaki istihbarat raporları arasında, yirmi yaşındaki La Fayette Markisi'nin Nisan 1777'de İspanya'daki San Sebastian limanından parasını kendi ödediği bir gemiyle doğrudan "Güney Carolina'daki Port Royal" istikametine yaptığı seyahatin detaylarının yanında, ona eşlik eden Fransız subaylarının isim

* Muhtıranın tarihi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Bu pasajı alıntılayan Walter Isaacson, tarihi Aralık 1776 olarak verir; daha yakın zamanda Thomas Schaeper daha geç bir tarih olduğu konusunda ikna edici iddialarda bulunmuştur. Ancak evrakın tarihi ne olursa olsun, Wentworth tarafından angaje edildiği sırada Bancroft'tan toplaması istenen istihbaratı tam olarak özetlemektedir.

listesi de vardı. La Fayette şöyle diyordu: "İngiltere'ye zarar vermek demek, ülkeme hizmet etmek (hatta ülkemin intikamını almak) demektir." Bancroft, Fransız sarayının La Fayette'in Amerikalı isyancılara yardım etmek için çıktığı şahsî seferini onaylamamış gibi davranmasına rağmen, Marie-Antoinette ve sarayın bütün kadınlarının yakışıklı markinin tutkulu destekçileri olduğunu bildirmişti. La Fayette, Bancroft'a öyle güveniyordu ki, onu sonradan İngiltere sahillerine yapacağı bir saldırıya katılması için davet etmişti (ancak bu saldırı hiç gerçekleşmedi).[16] Marki hem Fransa için bir ulusal kahraman hem de Amerikan Bağımsızlık Savaşı için bir kahraman haline gelmişti ve günümüzde ismi verilen şehirler (Arkansas, Georgia, Kuzey Carolina ve Tennessee'deki Fayetteville şehirleri) ile anısına dikilen abidelerle hatırlanmaktadır. Ancak eğer Kraliyet Donanması, La Fayette'in ilk seferine engel olmak için Bancroft'tan edindiği istihbaratı kullanmayı başarabilseydi, marki Amerikan Bağımsızlık Savaşı tarihinde bir dipnot olmaktan öteye gidemezdi. Nisan 1778'de Bancroft'tan gelen bir başka istihbarat raporunda, Amiral d'Easting'in, "İngiliz filosunu yok etmek yahut ele geçirmek için" pruva hattı kalyonları ve firkateynlerden oluşan on yedi parçalık bir filoyla Toulon'dan ayrılmak üzere olduğu bildiriliyordu.[17] La Fayette gibi d'Easting de Atlantik'i geçerken engellenmemişti. Kraliyet Donanması'nın üstünlüğüne rağmen, Bancroft yahut başka bir muhbirden gelen istihbarat sonucunda tek bir Fransız gemisi dahi ele geçirilmemişti.[18] O dönemde istihbaratın, İngiliz deniz harekâtında kullanılması çok yetersizdi.

Bancroft, haftada bir kere, Paris'teki Louvre'la bitişik Tuileries bahçelerinin içinden yürüyüp, sahte aşk mektuplarının satırları arasına Wentworth için gizli mürekkeple yazdığı mesajları cansız posta kutusu olarak kullanılan bir ağacın kovuğuna bırakıyordu. Başlarda İngiliz casusu olarak gösterdiği hizmet için yıllık 500 sterlin alan Bancroft öyle başarılı olmuştu ki ücreti iki katına çıkarılmıştı.* Kısmen borsadaki vurgunculuk işleri yüzünden Bancroft'a tam olarak güvenilmese de Amerikan komisyon üyelerinin Paris'teki faaliyetleri konusunda İngiliz hükümeti Kongre'den daha çok bilgi sahibiydi.[19] Bancroft'tan gelen raporlar arasında Eden ve İngiliz bakanların muhtemelen en değer verdikleri, Franklin tarafından başlatılan ve 1778 yılı başlarında Fransa'nın Birleşik Devletler'in bağımsızlığını tanıdığı ve İngiltere'ye karşı yürüttüğü savaşta müttefik olarak destek vermeyi taahhüt ettiği iki ayrı Fransız-Amerikan anlaşmasıyla sonuçlanan görüşmeler hakkındaki raporlardı.

* Bancroft içeriden elde ettiği bilgiler sayesinde borsa spekülasyonuyla da para kazanmıştı. (Isaacson, *Benjamin Franklin*, bölüm 13.)

Bancroft, görüşmeler sırasında Wentworth'e Amerikan evrakının kopyalarını vermesinin yanında bu belgelerin bazılarının hazırlanmasına da müdâhil olmuştu. Eylül 1777'de Wentworth'e, Franklin, Deane ve kendisinin hem Vergennes'e hem de Paris'teki İspanyol elçisine gönderilmek üzere önemli bir belge hazırladıklarını bildirmişti.[20] Büyük oranda Bancroft sayesinde, Vergennes'le müzakereler kötü şekilde başladı. Amerikalı komisyon üyelerinin Fransa'nın kendilerine örtülü şekilde gönderdiği yardımın yedi kat fazlasını istedikleri bir yardım talebinin detaylarını Wentworth'e önceden ulaştırmıştı. İngiliz büyükelçisi Lord Stormont bu sayede daha Franklin talebi iletmeden önce Vergennes'e bu talep konusunda protestoda bulunmuştu. Bunun üzerine Vergennes, kendisiyle yaptıkları müzakerelerin gizliliğini koruyamadıkları için Amerikalılara veryansın etmişti.[21] Bancroft, Vergennes ve Fransız müzakerecilerin Amerikalılara yardım konusunda resmî bir taahhütte bulunmaktan kaçınmak için sinsi bir strateji belirlediklerinden şüpheleniyordu. Wentworth'e şöyle yazmıştı: "60 [Fransa] ve 136'nın [İspanya] gerçek niyetlerini anlamak bana imkânsız geliyor. İlki aldatmaya öyle alışkın ki, Amerika'ya verdiği teminatların 57'ye [İngiltere] verdiği teminatlardan daha samimi olacağı konusunda şüphelerim var."[22] Ekim ayında Saratoga'da Bağımsızlık Savaşı'nın ilk büyük Amerikan zaferinin kazanıldığı ve General John Burgoyne komutasındaki yaklaşık 7,000 İngiliz askerinin teslim olduğu haberi 1777 yılı Aralık ayı başlarında Paris'e ulaşınca Fransızların tutumu değişti. Yetenekli bir müzisyen olan Madam de Brillon, zaferin şerefine bir marş (günümüzde hala bazen çalınır) bestelemiş ve özel bir konserde Franklin için çalmıştı.[23]

Şubat 1778'de imzalanan Fransız-Amerikan anlaşmaları Franklin için bir diplomatik zaferdi: Gerçekten de Amerikan diplomasi tarihinin en büyük başarılarından biriydi. Ancak Fransa'nın Amerikalılara örtülü değil de açıktan destek vermeyi kabul etmesinin Franklin'in "etki operasyonları" sayesinde olduğu konusunda CIA de haklıdır. Saratoga sonrası, Amerikalıların bağımsızlık hariç neredeyse istedikleri her şeyi veren barış şartlarını Franklin'e gizlice bildirmesi için Wentworth'e talimat verilmişti. Franklin'in teklifi kabul etmeye niyeti yoktu ama Fransa açıktan bir askerî ittifak imzalamazsa kabul edebilirmiş gibi davranarak Fransızları korkutmuştu. 1778 yılının ilk haftalarında Franklin, İngiliz elçilerinin Paris'te olduklarını ve Fransızlar derhal bir ittifak yapmazlarsa onlarla anlaşmaya varabileceğini söyleyen gazete haberleri yayımlanmasını gizlice teşvik etti. Ayrıca Wentworth'le görüşmesine dair çarpıtılmış bilgileri de Fransız Dışişleri'ne gönderdi. Franklin, günümüzde CIA'in "algı yönetimi" dediği şeyi başarmıştı. İki gün sonra Vergennes sekreterini yollayarak Amerikalı

komisyon üyelerine şöyle sordu: "İngiltere'den gelen teklifleri dinlememeye ve bu ülkeyle yeniden bağ kurmamaya Amerikalı komisyon üyelerini razı etmek için ne yapılması gerekli?" Franklin, cevaben, 6 Şubat'ta imzalanacak olan anlaşmaların taslaklarını sundu.[24] Anlaşmanın imzalanmasında hazır bulunanlar arasında Bancroft da vardı ve derhal anlaşmaların birer kopyasını Londra'ya ulaştırmak üzere özel kuryeler tutmuştu. Sonradan, Lord North'un hükümetinin kırk sekiz saat içinde anlaşmadan haberdar olmasıyla övünecekti. Bu iddiasında pek mübalağa yoktu. Bancroft'un istihbarat raporunu 8 Şubat'ta alan Lord North, raporun içeriği hakkında III. George'u 9 Şubat'ta bilgilendirmişti.[25]

Bancroft, Amerikalı komisyon üyelerine sadece ücretsiz sekreterlik yapan birinden daha fazlası idi. 1779'da Paris'e gelen John Adams, onun "berrak zihnini" ve "mahir kalemini" övmüştü. [26] Bancroft'un gönderdiği istihbaratı en kısa sürede elde etme konusunda sabırsız olan Wentworth Mayıs 1777 ile Şubat 1778 arasında en az sekiz kere Fransa'ya geldiği gibi, Bancroft'la iki kez Hollanda'da ve bir kez de Londra'da şahsen görüşmüştü.[27] Bancroft, Fransa'daki bütün İngiliz ajanlarının tamamından daha çok istihbarat temin etmekle övünmüştü ki muhtemelen haklıydı.[28] Sovyet casusları Larry Duggan ve Alger Hiss'in yüz elli yıl sonra, Franklin D. Roosevelt'in başkanlığı zamanında Dışişleri Bakanlığı'na hulul etmelerine kadar Amerikan diplomasisine bu derece ciddi şekilde hulul edilmemişti.[29]

Franklin ve Deane'in aksine, Kongre'nin Paris'teki üçüncü komisyon üyesi olan Arthur Lee, Bancroft'tan çok şüphelenmişti: "Elimde, Dr. Bancroft'u Birleşik Devletler nezdinde suçlu duruma düşüren belgeler mevcut." Ancak Lee, Franklin'den de aynı derecede şüpheleniyordu ve paranoyak eğilimleri öyle kötü bir hal almıştı ki Bancroft konusundaki uyarıları görmezden gelindi. Kendi şahsî sekreterinin İngiliz casusu olduğu ortaya çıkınca itibarı daha da sarsıldı.[30] Bu sırada Franklin, anlaşmaların ardından, Amerikalı meşhur deniz subayı Kaptan John Paul Jones'la birlikte Jones'un denizcilik kariyerine başladığı Whitehaven limanına saldırmak için plan yapmaktaydı. Planın orijinali, limanda demirlemiş yüzlerce gemiyi ateşe vermekti. Ancak baskın unsuru ortadan kalkınca Jones, sadece bir gemiyi yakıp birkaç topun falya deliğini tıkadıktan sonra hızla geri çekilmişti. Buna rağmen CIA'in İstihbarat Etüt Merkezi'nde yapılan bir tarihî değerlendirmede, bu baskının "propaganda ve moral açısından Amerika için büyük bir başarı olduğu" sonucuna varılmıştır. Neredeyse bir asırdan beri ilk defa bir İngiliz kasabasına düşman çıkarması icra edilerek, gemi sigortalarının fiyatlarında artışa ve İngiliz deniz ticaretinde ciddi bir endişeye sebep olunmuştu.[31]

Fransız-Amerikan anlaşmasının imzalanması sonucu İngiltere-Fransa ilişkilerinde Mart 1778'de yaşanan bozulma, Edward Bancroft ve İngiliz İstihbaratı'nın işini genel olarak daha da zorlaştırdı. Londra'daki Fransız elçiliğinin kapanmasıyla Deşifre Şubesi, Yedi Yıl Savaşı'ndan beri başarıyla deşifre ettiği, Paris'ten gelen diplomatik gönderilere olan aralıklı erişimini artık yitirmişti.[32] Bancroft, Mart 1778'den itibaren istihbarat raporlarını Tuileries bahçelerindeki cansız posta kutusuna bırakmayı bırakmıştı, çünkü artık bunları oradan alacak hiçbir İngiliz ajanı kalmamıştı. 1780 yılı sonlarında Hollanda'nın İngiltere'ye karşı savaşa girmesine kadar Bancroft, Wentworth'le Birleşik Hollanda Eyaletleri'nde görüşme imkânına sahipti. Ondan sonra ise mesajlarının büyük kısmını Kanal ötesine gece karanlığında seyahat eden küçük tekneler götürmüştü.[33]

İngiltere-Fransa ilişkilerinin bozulmasından sonra Bancroft'un gönderdiği istihbarat raporlarından günümüze sadece çok az bir kısmı ulaşmışsa da Fransız-Amerikan ilişkileri ve bu ilişkileri yürüten şahsiyetler hakkında geniş çaplı raporlar gönderdiği aşikârdır. Bu şahsiyetler arasında en dikkat çekeni, 1778'de Birleşik Devletler'in orta elçi olan, dostu Benjamin Franklin idi. Bancroft, yeni tanınmış Birleşik Devletler'in Passy'deki elçiliğinde gizli Amerikan belgelerini yalnız okumak (ve bazen yazılmasına yardım etmek) için tek başına saatler geçirme imkânına sahipti.[34] Ekim 1781'de Yorktown'da yaşanan İngiliz yenilgisinden önceki yılarda çoğunlukla kötü haberler vermiş ve "iktidara gerçeği söyleme" konusundaki geleneksel sorunla karşı karşıya kalmıştı. III. George, uluslararası ilişkiler konusunda çoğunlukla iyi bilgiye sahipse de istihbarata değer verme konusunda başarısızdı. Doğrudan kendisine karşı sorumlu olan ücretli bir casusun söylediklerine itimat etmişse de[35] bazı raporlarının "abartılı", "mesnetsiz" ve "göz korkutma amaçlı" olduğunu söylediği Bancroft'a karşı kişisel bir hoşnutsuzluğu vardı.[36]

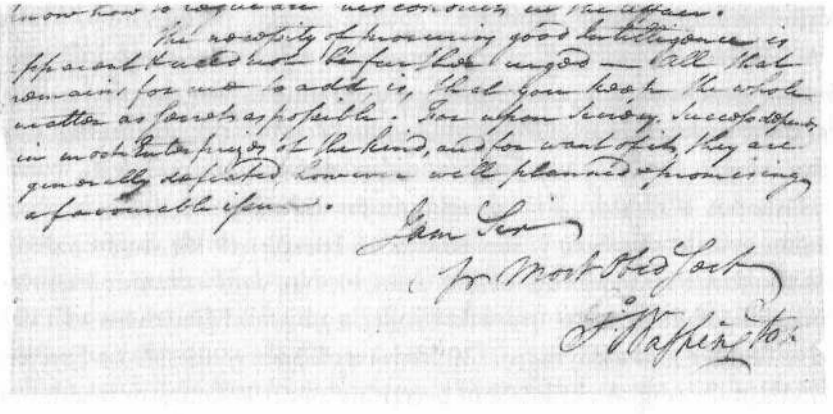
1780'de, Atlantik'te Kraliyet Donanması tarafından ele geçirilen bir Fransız gemisinde bulunan ve La Fayette tarafından Vergennes'e yazılmış bir deste mektup da III. George'a sunuldu. Mektuplar denize atılmış ama suya atlayan İngiliz denizcileri tarafından ele geçirilmişti. İçeriği, babası Piskopos Willes'in 1773'teki ölümünün ardından Deşifre Şubesi'nin başına getirilen Francis Willes tarafından başarılı şekilde deşifre edildi. Okudukları III. George'u memnun etmemiş olsa da Bancroft'un raporlarına olduğu gibi bu mektuplardaki bilgilerin güvenilirliğinden bu sefer daha makul bir şüphe duymuştu. 20 Mayıs tarihli bir gönderide La Fayette, "dostlarım" dediği Amerikalıların becerisini, dürüstlüklerini ve sebatlarını övüyordu. Fransız askerlerinin zamanında yetişmesi halinde New York'un

Sir Henry Clinton'dan alınabileceği ve George Washington'ın Kanada'yı fethetmeyi düşündüğü gibi fazla iyimser bilgiler veriyordu.[37]

İngiltere, doğal olarak Avrupa'daki istihbarat operasyonları konusunda Amerikalı isyancılardan daha iyi durumda idiyse de Amerika'da bunun tam tersi geçerliydi. Henry Lee'nin "Savaşta önde, barışta en önde, yurttaşlarının kalplerinde en önde" şeklindeki meşhur ifadesiyle tanımladığı George Washington, erken dönem Amerikan istihbarat tarihinde de en önde gelmektedir. Temmuz 1777'de şöyle yazmıştı:

> İyi istihbarat elde etme ihtiyacı aşikâr ve bunu tekrar etmeye gerek yok. Benim ekleyeceğim tek şey, bütün bu faaliyeti olabildiğince gizli tutmanızdır. Bu tip işlerin çoğunda başarı gizliliğe bağlıdır ve bunu sağlayamayanlar ne kadar iyi plan yapmış olsalar da çoğunlukla mağlup olmuşlardır …[38]

İronik bir biçimde, Washington'ın askerî istihbaratın önemine dair kavrayışı ve onu kullanmadaki mahareti, Bağımsızlık Savaşı'nda İngiltere karşısında müttefiki olan Fransızlara karşı bir İngiliz subayı olarak savaşırken edindiği tecrübeleri sayesindeydi.[39] 1753'te, Virginia milis kuvvetlerinde henüz yirmi bir yaşında bir binbaşı iken bir Amerikan yerlisiyle beraber Virginia'dan Ohio ormanlarına keşif görevi için gönderilmişti. Fransızların İngiliz topraklarında olup olmadıklarını tespit edecekler ve eğer İngiliz topraklarında iseler kibarca ayrılmalarını talep edeceklerdi. Görevinin bir kısmı ise gizliydi: Fransız kaleleri, garnizonları ve muhabere imkânları hakkında istihbarat toplamak. Venanges kalesindeki (günümüzde Fort Franklin) bir akşam yemeğinde Fransız subaylar "iyice kafayı çekmişken" Washington çok az içmişti: "Şarap … başlarda sohbetlerine koydukları belli olan

Erken dönem Amerikan istihbaratında George Washington birinci sıradadır.

kısıtlamayı kaldırmış ve daha özgürce konuşmaları için dillerini açmıştı. Nihaî amaçlarının Ohio'yu ele geçirmek olduğunu ve buna kararlı olduklarını bana söylediler."[40] İki yıl sonra General Edward Braddock'un, Fort Duquesne'de (günümüzde Pittsburgh) Fransızlar karşısında ezici bir yenilgi aldığı muharebede o da savaşmıştı. Yenilginin başlıca sebebi İngilizlerin düşman kuvvetleri hakkındaki bilgilerinin yetersizliğiydi.* İstihbarat zafiyeti Braddock'un canına mal olmuştu ve neredeyse Washington'ın da canına mal olacaktı. Muharebede bindiği atların ikisi vurulmuş ve muharebeden ceketinde açılmış dört kurşun deliğiyle çıkmıştı. Eğer düşman, İngiliz ikmal malzemelerini yağmalamak yerine onu takibe devam etseydi Washington muhtemelen ölmüştü.[41] "Fransız ve Kızılderili Savaşları" diye anılan savaşlar sırasında edindiği tecrübe, şu kanıya varmasına sebep olmuştu: "Düşmanın planlarını bozmak için iyi istihbarattan başka şeye gerek yoktur ama hiçbir şey de iyi istihbaratı elde etmek kadar zahmetli değildir."[42]

Washington, 3 Temmuz 1775'te, Cambridge, Massachusetts'te Birleşik Devletler Kıta Ordusu'nun komutasını üstlendiğinde, yirmi yıl önceki Braddock'tan daha çok bilgi sahibi olmaya kararlıydı. İngiliz kuvvetleri hakkında istihbarat toplamanın en öncelikli ve önem arz eden görevi olduğunu yazmıştı.[43] 15 Temmuz'da muhasebe kayıtlarına, İngiliz kontrolündeki Boston'a girip "düşmanın hareketleri ve planları hakkında bilgi vermek amacıyla gizli yazışmalara başlayacak" olan kimliği belirsiz bir ajana yapılan 333.33 dolarlık (muhtemelen toplamda 1,000 dolar olan ödemenin ilk taksitiydi) ilginç bir ödeme kaydedilmişti.[44] Washington'ın Kıta Ordusu subaylarıyla yaptığı yazışmalarda "önemli olduğu kanaatine vardığınız her istihbarat kırıntısını en kısa sürede bildiriniz" şeklinde taleplere sık sık rastlanırdı.[45] İngiliz casuslarının sebep olduğu tehdit konusunda da ciddi endişe sahibiydi. Joseph Quincy'ye şöyle yazmıştı: "Korktuğum tek kötülük var ve o da casusları ... Durumumuz hakkında istihbarat elde etmelerine engel olmamızın önemli olduğunu düşünüyorum."[46]**

Washington'ın casuslarından kesinlikle en yeteneklisi değilse de en meşhur olanı kendi alanında bir ilkti: Eylül 1776'da Long Island'daki İngiliz kuvvetleri hakkında bilgi toplamak için gönderilen 21 yaşındaki Yale mezunu Nathan Hale. Hale bu göreve yeni kurulan Ranger Alayı'nın komutanı Yarbay Thomas Knowlton tarafından seçilmiş olsa da bu seçim

---

* Ancak Washington, Fort Duquesne'nin eksiksiz bir planını Binbaşı Robert Stobo'dan temin etmişti. (Stobo, *Memoirs of Major Robert Stobo*, s. X, 20-23.)

** Washington'ın karşı casusluk faaliyetlerini sevk ve idare eden kişi, on ajandan oluşan bir karşı casusluk şebekesini teşkilatlandırmış olan Baş Yargıç John Jay idi. 1997'de CIA tarafından "Amerika'nın ilk karşı casusluk şefi" ilan edilmişti. (Rose, "Founding Fathers of American Intelligence".)

bizzat Washington'ın onayından geçmişti. Ancak gerçek adıyla faaliyet gösteren Hale, ilk casusluk deneyimine hiç hazır değildi. Eğitim öğretim yılı başladıktan sonra iş arayan bir okul öğretmeni olarak seçtiği maskesi hiç inandırıcı değildi ve daha önceden hiç Long Island'da bulunmamıştı. Hale'in 16 Eylül'de Long Island'a ayak basmasından 21 Eylül'e kadarki faaliyeti hakkında bilinen tek şey, İngiliz kuvvetleri komutanı General Sir William Howe'ın harp ceridesine 22 Eylül'de yazılan şu ifadedir: "Bir düşman casusu (suçunu itiraf etmiştir) dün gece tutuklandı, bugün saat 11'de topçu parkı önünde idam edildi."[47] Vatansever üsluba sahip ama akla yatkın olan anlatıya göre Hale, idam edilmeden önce şöyle söylemişti: "Pişman olduğum tek şey, ülkem uğruna verecek sadece bir tek canım olmasıdır." Onun cesaretinden etkilenen İngilizler, onun bu meşhur son sözünün (istihbarat tarihinin muhtemelen en meşhur son sözü) Joseph Addison'ın yazdığı meşhur trajedi *Cato*'dan alıntı olduğunun farkına varmış olabilirlerdi. Hale'in, elleri arkadan bağlı halde idam edilmeyi beklerken tasvir edildiği, Yale'in Eski Kampüsü ve Langley, Virginia'daki CIA genel merkezi önünde bulunan heykelleri, bir Amerikan casusu adına dikilmiş yegâne heykellerdir.[48] Çoğu Amerikalı için, Bağımsızlık Savaşı sırasındaki istihbarat söz konusu olduğunda, Hale'in cesareti ve vatanseverliği, görevini başaramamış olmasından daha önemlidir. Washington, dört yıl sonra, yakalanan İngiliz casusu Binbaşı John André'nin "darağacında ölmek" yerine kurşuna dizilmek için kendisine şahsen yaptığı başvuruyu reddederken mutlaka Hale'in Eylül 1776'da asılmasını anımsamıştı. III. George'un talimatıyla André, Westminster Kilisesi'ne defnedilen ikinci İngiliz casusu olmuştu.*

Washington o kadar çok sayıda istihbarat operasyonuna şahsen müdâhil olmuştu ki bir istihbarat dairesi olmadığından bunların hepsini takip etmekte zorlanıyordu.** Ajanlarından birine dalgın bir biçimde şöyle yazmıştı: "Sizinle sahte bir isimle yazışmam gerektiği sürekli aklımda ama eğer ismi unutursam bana tekrar hatırlatılması gerek."[49] İstihbarat operasyonlarını altındakilere devretme konusundaki isteksizliği, çoğu sıradan vatandaşlardan

* Westminster Kilisesi'ne defnedilen ilk casus, 1689'da ölen Aphra Behn idi. (bkz. yukarıda s. 257.) Muhtemelen III. George'un aklına gelmemişti. André'nin idamından iki yıl sonra, 1782'de, masrafları kral tarafından karşılanan ve Robert Adam tarafından tasarlanan bir anıt katedralin içine dikildi. 1821 yılında André'nin kemikleri Birleşik Devletler'den getirilerek anıtın yakınlarına defnedildi.

** Haliyle, Washington'ın casuslukla alakadar olması bir dizi efsanenin doğmasına sebebiyet verdi. Bunların arasında, Aralık 1776'da Trenton'daki zaferinde John Honeymoon isimli sözde ikili ajanın sözde katkısı da bulunmaktadır. (https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol52no2/the-spy-who-never-was.html.)

oluşan Kıta Ordusu'ndaki profesyonel karargâh subaylarının eksikliğini yansıtmaktadır. Washington'ın emrinde yeterli sayıda subaya sahip bir istihbarat şubesi olsaydı, Eylül 1777'de arazi hakkındaki en temel istihbaratın yetersizliği yüzünden Brandywine Deresi'nde neredeyse felaketle sonuçlanan mağlubiyeti yaşamazdı. Yerel milislerin, İngilizlerin ilerleyişini keşfetmek için bir keşif kolu çıkarmaması ve Washington'ın da kendi bulunduğu yerin hemen kuzeyinde dereden geçmeye imkân veren sığ bir geçiş noktası olduğundan habersiz olması, 11,000 adamından 1,200'ünü kaybetmesiyle sonuçlandı. Yenilgiden sonra Valley Forge, Pensilvanya'da geçirilen korkunç kış sırasında Washington'ın hayatta kalma stratejisinin merkezinde aldatma vardı. Emrindeymiş gibi gösterdiği ama gerçekte var olmayan piyade ve süvari alaylarıyla ilgili bizzat kendi eliyle yazdığı sahte belgeler hazırlamış ve bunları ikili ajanlar vasıtasıyla düşmana ulaştırmıştı. İngilizler Washington'ın emrinde 8,000 asker olduğu kanaatine varmışlar ve onun gerçekte en zayıf olduğu anda çok kuvvetli olduğunu düşünerek ona taarruz etmemeye karar vermişlerdi. Başarılı aldatma harekâtı olmasaydı Kıta Ordusu kışı atlatamazdı. Genel olarak Washington savaştığı muharebelerden çok daha fazlasından sakınmıştı ki bu onun Bağımsızlık Savaşı'nı neden kazandığını açıklar. Onun stratejisi düşmanla temas sağlamaktan çok düşmandan daha uzun süre dayanmaktı.[50]

1778 yılı sırasında Washington, hafif piyadesinin komutanı olan Tuğgeneral Charles Scott'ı "istihbarat şefi" yaparak ona yeni sorumluluklar verdi. Scott sadece birkaç ay sonra bilinmeyen şahsî sebeplerden ötürü görevinden ayrıldı ki bunlardan en önemlisi muhtemelen istihbarat konusunda yetenekli olmamasıydı. Göreve gelmesinden kısa süre sonra Scott, getirecekleri raporları mukayese etmek maksadıyla beş adamını Long Island'a eş zamanlı, müstakil keşif görevlerine yolladı. Muhtemelen yetersiz hazırlık ve başarısız maske seçiminden ötürü üç tanesi kısa sürede yakalandı.[51] Scott'ın yerine istihbarat şefi olarak ondan daha kıdemsiz ama daha yetenekli ve Yale'de Nathan Hale'le birlikte okumuş Binbaşı Benjamin Talmadge getirildi. Daha on üç yaşındayken, büyümüş de küçülmüş denecek kadar zeki olan Talmadge, Yale'e üniversitenin başkanı tarafından davet edilmiş ama babasının ısrarı sonucu üniversiteye kaydedilmesi on beş yaşına kadar ertelenmişti. Kendinden yaşça büyük çoğu sınıf arkadaşından çok daha öndeydi. Talmadge sonradan şöyle yazmıştı: "Latince ve Yunanca dillerini çok iyi bildiğim için, üniversite hayatımın ilk iki yılında çok fazla ders çalışmak zorunda kalmadım."[52]

Talmadge, Bağımsızlık Savaşı'nda istihbaratın önemini kısa sürede fark etti. Onun emrindeki en önemli casus şebekesi, New York şehrini işgal

eden General Sir Henry Clinton komutasındaki İngiliz kuvvetleri hakkında istihbarat toplamak üzere Ağustos 1778'de kurulan Culper casus şebekesiydi.* CIA İstihbarat Etüt Merkezi tarafından iki asır sonra yayımlanan bir çalışmada, Culper şebekesinin ele geçirdiği en önemli istihbaratın, kimliği hiçbir zaman ortaya çıkmamış olan Ajan 355'in ("Hanımefendi" adıyla da bilinirdi) Temmuz 1780'de gönderdiği rapor olduğu sonucuna varılmıştır. Rapor, Clinton'ın emrindeki kuvvetlerini New York şehrinden Newport, Rhode Island'a deniz yoluyla göndererek, bölgeye yeni ulaşmış ve Atlantik ötesinden iki aylık bir deniz yolculuğu sonrası derlenip toparlanmaya çalışan General Rochambeau komutasındaki Fransız kuvvetlerine taarruz etme niyetinde olduğunu haber vermekteydi. Washington, 21 Temmuz öğleden sonrası Ajan 355'in raporunu alır almaz Clinton'ı fikrini değiştirmeye ikna edecek bir aldatma planı hazırlamaya koyuldu. New York şehri üzerine yapılacak bir taarruzla ilgili Washington tarafından imzalanmış sahte emirler, onları yol kenarında bulduğunu söyleyen bir çiftçi tarafından bir İngiliz karakoluna ulaştırıldı. Bir taarruzun yaklaştığına inana Clinton, şehrin savunmasını nafile yere tahkim etmek için, Rochambeu'ya saldırmak üzere gönderdiği kuvvetleri geri çağırdı. Culper şebekesi ve Washington'ın aldatma konusundaki becerisi, savunmasız Fransız kuvvetlerini muhtemel bir mağlubiyetten kurtarmış ve onların güçsüz halde Amerikan ordusuna katılmalarını sağlamıştı.[53]**

Washington tarafından düzenlenen bir aldatma operasyonunun kurbanı olduğundan habersiz olan Clinton'ın, Kıta Ordusu içine büyük oranda hulul ettiğine inanması için geçerli sebepleri vardı. Mayıs 1779'da General Benedict Arnold, "MONK" ("Keşiş") kod adıyla, New York'taki Clinton'a gizli bir mesaj yollamış ve üzerinde mutabakata varılan bir vakitte taraf değiştirmeyi ve bu süre zarfında istihbarat temin etmeyi teklif etmişti. Kod adı seçimi dikkat çekicidir. Arnold, kendisini, Fetret Devri sonunda taraf değiştirip 1660'ta monarşinin yeniden tesis edilmesinde önemli bir rol oynayan cumhuriyetçi İngiliz General George Monck'un (ya da Monk'un)[54] halefi olarak görüyordu. Amerika'da yapmak istediği tam da buydu. Günümüzde (Simpsons çizgi dizisinde bile) en büyük Amerikalı vatan haini olarak hatırlanan Arnold, Bağımsızlık Savaşı'na vatansever bir rol model olarak

* Culper şebekesinin önde gelen mensupları Setauket, New York'tan bir çitçi olan Abraham Woodhull (kod adı Yaşlı Samuel Culper) ve Manhattanlı tüccar Robert Townsend (Küçük Samuel Culper) idi.

** Aldatma konusunda önceki faaliyetleri göz önünde alındığında Washington'ın bu olayda Clinton'ı aldatma girişiminde başarısız olma ihtimali çok düşüktü. Ancak imzaladığı sahte belgelerin İngilizlere ulaştırılmasına dair emirlerinin günümüze ulaşmamış olması şaşırtıcı değildir.

başlamıştı. 1777'deki Saratoga zaferinde ölmüş olsaydı, bugün Amerikan bağımsızlık kahramanları arasında Washington'ın yanında yer alabilirdi. Washington, Ağustos 1780'de Arnold'ın talebi üzerine onu, Manhattan'nın 80 kilometre kuzeyinde, Hudson Nehri üzerinde bulunan ve sonradan Amerikan Kara Harp Okulu'na ev sahipliği yapacak olan West Point'teki kalelerin komutanlığına getirdi. Washington, West Point'i, Clinton'ın New York'taki üssünü etkisiz hale getirme imkânı sunabilecek "Amerika'nın anahtarı" olarak görüyordu. Arnold, West Point'i İngilizlere teslim etmeyi planlamıştı. Planının başarılı olması halinde 20,000 sterlin almak üzere Clinton'la anlaşmıştı; başarısız olması halinde bu paranın yarısını alacaktı. Clinton'ın karargâhından genç bir subay olan John André, Eylül ayı sonlarında Arnold'la görüşüp, taraf değiştirmesi ve West Point'i teslim etmesi için son detayları konuşmak üzere tüccar kılığına girerek West Point'e gitti. Eğer Arnold başarılı olsaydı, Washington savaşı kaybedebilirdi. André, New York'a dönerken Amerikan milisleri tarafından yakalandı ve çizmesine gizlediği belgeler ele geçirildi. Milis komutanı durumun ciddiyetini anlamadığı için olaydan Arnold'ı haberdar etti ve bu da ona Hudson'daki bir İngiliz savaş gemisine binerek kaçması için gereken zamanı sağladı. Sivil elbiseyle yakalanan André, casus olduğu gerekçesiyle asılarak idam edildi. Taraf değiştirdiği için 6,315 sterlin gibi yüklü bir para ödülü alan ve yıllık 360 sterlin maaş bağlanan Arnold, İngiliz ordusunda tuğgeneral oldu.[55]

New York üzerine gelecek saldırı tehdidi konusunda Washington tarafından aldatıldığından habersiz olan Clinton, 1780 yazı boyunca Washington'ın hareketleri hakkında düzenli olarak elde ettiği detaylı raporlarla rahatlamış olmalıdır. Ajanlar, Washington'ın 27 Haziran'da Peeksill'e doğru ilerlediğini, 6 Temmuz'da Joseph Appleby'nin evinde, 8 Temmuz'da Thomas Thompkins'in evinde ve 14 Temmuz'da Edward Brown'ın evinde konakladığını haber vermişlerdi. Clinton ayrıca Washington ve Rochambeau'nun kuvvetleri hakkında doğru ve detaylı muharebe kuruluşu istihbaratına da sahipti.[56] Ancak ajanlarının hiçbirinin ona iletemeyeceği tek bilgi Washington'ın sefer planıydı. Washington 1781 yılı Ağustos ortalarında Lord Cornwallis'in kuvvetleri üzerine yürüme kararı aldığında, İngilizlerin eline geçmesi için, asıl hedefinin hala New York olduğuna dair yeni sahte emirler hazırlatmıştı. New Jersey'deki Chatham'da bir ordugâh kurup, Jersey sahili boyunca sandallar toplayarak Staten Island'a geçme hazırlığı yapıyormuş görüntüsü vermiş ve aldatmayı daha inandırıcı bir hale getirmişti.[57]

Bu sırada III. George, gerçek kimliği bugün hâlâ bilinmeyen, altmışlı yaşlardaki "Aristarchus" kod adlı dolandırıcı bir ücretli ajanın kendisine ulaştırdığı sahte istihbarat bilgileri yüzünden ciddi bir kafa karışıklığı

yaşıyordu. 1780'de kralı şöyle uyarmıştı: "Paris'ten son gönderdiğim mesajlarda siz Majestelerinin hayatına kasteden bir girişimi ortaya çıkardığım için mutluyum." Fransızlar "korkunç ve kana susamış planları" için "en müsait yer" olarak George'un bazı akşamlar yürüyüşe çıktığı Buckingham Sarayı'ndaki Queen's Garden'ı seçmişlerdi. "Aristarchus", XV. Louis'nin halefi, Marie-Antoinette'le gerdeğe girmesi yedi yıl süren, özgüvensizliğiyle meşhur XVI. Louis'nin, neden bir hükümdarın öldürülmesine onay veren Eski Rejim'in tek Fransız Kralı olduğunu tabii ki açıklamamıştı. "Ortaya çıkardığı için mutlu" olduğu bu pek olası olmayan planı nasıl ortaya çıkardığını da söylememişti. 1781 yılı başlarında "Aristarchus", Benjamin Fraklin'in ("Franklyn" şeklinde yanlış yazmıştı), İmparator II. Joseph ile Fransız "G. Dükü" arasında Anvers'te yapılacak gizli bir görüşmeyi haber aldığını bildirmişti. Franklin, "düello sebebiyle bir süredir Brüksel'de yaşayan bir Fransız'ı" görüşmeyi izlemesi için casus olarak angaje edilmişti: "Fraklyn'in planına göre, bu casus, imparator ve majestelerinin ["G. Dükü"] gizli görüşmeleri için sık sık kullandıkları odadaki şömine ya da duvar halısının arkasına gizlenecekti. Bu konuda masraftan kaçınılmayacaktı." Sürgündeki bir Fransız düellocunun çok sayıda kraliyet muhafızını aşıp, gizli bir görüşme sırasında şömine yahut duvar halısının arkasına nasıl ulaşacağı ise açıklanmamıştı.[58*] III. George'un aksine Washington bu tip saçmalıkları asla ciddiye almazdı.

Bağımsızlık Savaşı'nın son safhasında İngiliz istihbaratındaki en önemli açık ise ordudan yahut siyasî kanattan değil donanmadan kaynaklanmıştı. İyi donanma istihbaratından mahrum olan Clinton ve diğer İngiliz komutanları, Washington'ın zaferine önemli bir etki sağlayacak Fransız yardımlarını takip edememişlerdi. Kraliyet Donanması, Atlantik'i aşan Fransız filolarını takip edecek imkanlardan mahrum olsa da, bunların Batı Hint Adaları ve Rhode Island açıklarındaki seyirlerini gözetleme konusundaki fırsatları tekrar tekrar kaçırmıştı. Amiraller de Grase ve de Barras, İngiliz gözetlemesini atlatarak Chesapeake Körfezi bölgesindeki Fransız kuvvetlerini takviye etmeyi başarmış ve böylece 1781 yılı sonbaharında Cornwallis'in Virginia'daki Yorktown'da bulunan 7,000 kişilik ordusunu kuşatıp, durumunu içinden çıkılmaz hale getirmişlerdi. Fransız filosu Cornwallis'in denizden kaçmasını engellerken, Cornwallis'in uşakları arasında en az bir ajanı bulunan La Fayette de onun kara yoluyla kaçmasına engel olmuştu.[59] Washington'ın emrindeki 11,000 kişilik Amerikan kuvveti, Rhode Island'dan gelen 9,000 Fransız askeri ve Fransız topçusuyla takviye edilmişti.[60]

* "Aristarchus" tarafından III. George'a yazılan raporlar 2017 yılında ilk kez açıklandığında, belgeleri yorumlayanlar şaşırtıcı bir biçimde bunları ciddiye almışlardı.

Washington, Yorktown kuşatmasına başladığında, en değerli istihbaratını günümüzde Amerikan kod kırıcılığının babası olarak anılan, Gizli Haberleşme Komitesi'nin kurucu üyesi, Bostonlu okul öğretmeni James Lovell tarafından deşifre edilen İngiliz yazışmaları sayesinde edinmişti. 21 Eylül 1781'de Lovell, yakalanan İngiliz yazışmalarının en kısa sürede deşifre edilebilmesi için çözmeyi başardığı mevcut İngiliz şifresini Washington'a göndermişti. Cornwallis'in 19 Ekim'de teslim olmasından iki hafta önce Washington, Lovell'a şöyle yazmıştı:

> 21 Eylül'de bana gönderme lütfunda bulunduğunuz mesaj için minnettarım.
>
> Sekreterim şifrelerin kopyalarını aldı ve yakın zamanda Lord Cornwallis'ten Sir Henry Clinton'a gönderilirken yakalanan bir mektuptan bir paragrafı deşifre etmeyi başardı.[61]

Yorktown'dan gelen haberi alan Lord North'un sözleri meşhurdur: "Tanrım, her şey bitti." III. George aynı fikirde değildi. Cornwallis'in teslim oluşu savaşın sonucunu belirlemiş olsa da çatışmalar bir yıl daha devam etti. İngiltere'nin Birleşik Devletler'in bağımsızlığını tanıdığı barış anlaşması ancak 1783'te imzalanabildi. Yorktown seferi ve sonradan yaşanan düzensiz muharebeler, Washington'ın kod kırma konusuna hayranlık beslemesine sebep olmuştu ki bu durum onun biyografisini yazanlar tarafından genellikle es geçilir.

Barış müzakereleri sırasında yürütülen psikolojik savaş konusunda başı çeken kişi Benjamin Franklin idi. Matbaacılık mesleğini bilen Franklin, Fransa'ya gelişinin hemen ardından Passy'de, kara propaganda amaçlı kullandığı "sahte bilgiler" (dezenformasyon) yaymaya odaklanmış bir matbaa atölyesi kurmuştu. En başarılı ürünlerinden birisi, 1782'de yayımladığı, içinde yerel haberler ve düzmece reklamları da içeren sahte bir Boston gazetesi idi. Gazetenin manşetindeki haberde, İngiltere'nin Kanada valisinin, çoğu kadın ve çocuklardan alınmış Amerikan kafa derileri karşılığında Kızılderili müttefiklerine ödeme yaptığı iddia ediliyordu. New England milis kuvvetlerinden Yüzbaşı Samuel Gerrish tarafından yazılmış düzmece bir mektupta, James Craufurd isimli bir İngiliz subayının İngiltere'ye "hepsi tuzlanmış, kurutulmuş, kasnağa gerilmiş ve boyanmış, üzerinde Kızılderili zafer işaretleri bulunan sekiz paket [kolonici] kafa derisi" göndermeye niyetli olduğu bildiriliyordu. "1 No.lu" paketin sözde içeriği şu şekildeydi:

> Farklı çatışmalarda öldürülmüş 43 Kongre askerinin kafa derileri. Bunlar 10 santimetre çapında siyah kasnaklara gerilmiş; derinin iç tarafı kırmızıya boyanmış ve kurşunla öldüğünü belirtmek için küçük siyah bir

> noktayla işaretlenmiştir. Ayrıca, evlerinde öldürülmüş 62 çiftçinin kafa derileri. Bunlar kahverengine boyanmış ve kasnakları kırmızıya boyanmıştır. Gece uyurken basıldıklarını belirtmek için etrafına siyah bir çember kazınmış ve öldürüldükleri silahı belirtmek için de ortasına küçük el baltası çizilmiştir.

Hikâye, savaşın gidişatını eleştirmek için İngiltere'deki Whig Partili siyasetçiler tarafından kullanılmıştı. 1854 yılında sahte olduğu anlaşılana kadar Birleşik Devletler'de de sık sık tekrar basılmıştı.[62*]

Yorktown'dan sonra yaşanan çatışmalar ve uzayıp giden barış müzakereleri boyunca Washington yakalanmış yazışmaları ve ajan raporlarını incelemeye devam etti; ulaşan istihbaratı şahsen elden geçirip birleştirdi. Resmin tamamının, ne kadar sansasyonel olursa olsun tek bir istihbarat bilgisinden daha önemli olduğunun farkına vardı. Mart 1782'de, Lovell'ın, yakalanıp deşifre edilen bir dizi İngiliz yazışmasını göndermesinin ardından Washington ona şöyle yazmıştı:

> Mektubunuza eklediğiniz istihbaratı gönderme zahmetinde bulunduğunuz için teşekkür ederim ... Çeşitli bilgileri mukayese ederek, tek bir ipucuyla erişme imkânımız olmayan, bazıları çok karmaşık veya gizli olan hakikatleri araştırabiliyoruz. İstihbarat, bu açıdan bakıldığında ilgi çekici hale geliyor ki sadece onunla ilişkili ve talî durumlar söz konusu olsa hiçbir önem arz etmezdi.[63]

Bu mektubun gösterdiği üzere, Washington kendi kendisinin hem baş istihbarat analisti hem de casus şebekesinin başıydı. Onun stratejik vizyonunun temelinde yatan istihbarat konusundaki incelikli kavrayışı, Kuzey Amerika'da görev yapan İngiliz komutanlarının hepsinin ötesindeydi.

Çoğu askerî tarihçiye göre Washington becerikli bir komutandan daha fazlası değilse bile aslında o, çok zor şartlarda düşmanı mağlup etmesinin yanında, hiziplere bölünmüş Kongre'nin içinde ve (John Adams'ın ifadesiyle "kedi köpek gibi didişen") Kıta Ordusu subayları arasında yaşanan iç çekişmelerle de başa çıkabilmiş sıra dışı bir başkomutandı. Başkomutanlık görevinden kaynaklanan muazzam stres ve gerginlikle, yakın zamanda hesap defterleri üzerinde yapılan araştırmaların ortaya koyduğu üzere, "savaşın ortasında lüks ürünlere yaptığı neredeyse takıntılı harcamalar" sayesinde bir

---

* CIA İstihbarat Etüt Merkezi'ndeki bir çalışmada Franklin'in dezenformasyondan istifade etme becerisine örnek olarak bu makaleye atıf yapılır. (Rose, "Founding Fathers of American Intelligence"). Ancak Franklin'in yakın zamanda çıkan biyografilerinin çoğunda dezenformasyondan bahsedilmez. Bu durumun, bu büyük adamın kişiliğiyle, ahlâkî değerleri hiçe saymasının bağdaştırılamamasından kaynaklanmış olduğu anlaşılmaktadır.

nebze başa çıkabilmişti. Tamamen kendisinin ve karısının maddî kaynaklarından yaptığı harcamalarla, emrindeki bir generalin aldığı maaşın beş katını düzenli olarak bir kasa Madeira şarabı almak için ödemişti. Washington'ı, arz ettikleri önemi anlamak için istihbarat raporlarını incelerken ve ajanlarına talimatlar yazarken elinde bir kadeh Madeira'yla hayal etmek pek de zor değildir. Savaş zamanı diğer lüks harcamaları arasında pahalı kıyafetler, kıymetli masa örtüleri, en iyi İngiliz faytonları ve bazıları Fransız şefler tarafından hazırlanan görkemli akşam yemekleri de vardı.[64]

1789'dan 1797'ye kadarki Birleşik Devletler Başkanlığı döneminde Washington dış istihbaratla yine şahsen ilgilenmişti. 8 Ocak 1790'da Kongre'ye yaptığı ilk Birliğin Durumu konuşmasında istihbarat operasyonlarını finanse etmek için "yeterli bütçe" talep etmişti. Kongre, altı ay sonra Dış İlişkiler Acil Durum Fonu'nu ya da daha bilinen adıyla Gizli Servis Fonu'nu (sonradan Senato'da, "beyefendi isterse, casuslar için" denilmişti) oluşturarak bu talebe karşılık verdi. İlk yıl bu fon 40,000 dolar idi. Üçüncü yılında, bütçenin yaklaşık yüzde 12'sine tekabül eden 1 milyon doları aştı ki bu oran yirminci yüzyıl sonlarındaki devasa istihbarat giderinden bile fazlaydı. Fon sadece istihbaratla alakalı işlerde değil, yabancı devlet görevlilerine rüşvet verilmesinden Cezayir'de rehin alınan Amerikalıların fidyelerini ödemeye kadar farklı konularda harcanmıştı. Washington, ilk başkan olarak yaptığı her şeyin, haleflerine örnek teşkil edeceğini doğru biçimde öngörmüştü. Gizli Servis Fonu bu sebeple kurulmuştu. Kongre onu, yaptığı harcama tutarını beyan etmekle mükellef kılmış ama kime ne amaçla fondan ödeme yapıldığını gizli tutmasına onay vermişti. Bir buçuk asır sonra, 1949 tarihli Merkezî İstihbarat Kanunu, Merkezî İstihbarat Başkanı'na benzer şekilde hesap kaydı tutma yetkisini vermişti.[65]

Washington hayattayken, kendi casus şebekesinin başı olarak üstlendiği görevden çok az bahsedilmişti. Ancak bu görevi, 1821'de yayımlanan ilk önemli Amerikan casus romanı olan James Fenimore Cooper'ın *Casus* isimli kitabının hikâyesinin temelini oluşturdu. Romanın başkahramanı, "hiçbir şeyin rahatsız edemediği sakin ve muhkem bir akla sahip olan" İngiliz casusu Harvey Birch idi. Görev sırasında ölmesinin ardından nihayet Washington hesabına düşman ordugâhında çalışan vatansever bir Amerikalı ikili ajan olduğu ortaya çıkmıştı. Birch ölürken göğsünde tuttuğu, "onu öldüren kurşun tarafından delinmiş metal bir kutu" vardı. Kutunun içinde, içeriği kitabın son sayfasına kadar açıklanmayan ama dikkatli okuyucular tarafından 200 sayfa önce tahmin edilebilen gizli bir belge bulunuyordu:

> Çoğu insanın hayatını ve kaderini ilgilendiren siyasî şartlar sebebiyle bu belgenin içeriği şimdiye dek gizli tutulmuştur. Harvey Birch, yıllardır ülkesine sadık bir biçimde ve karşılık beklemeden hizmet etmiştir. İnsanların olmasa bile Tanrı'nın mükâfatına mazhar olsun!
>
> Geo. Washington

James Fenimore Cooper, daha çok *Son Mohikan* ve *Deri Çizmeli'nin Hikayeleri*'nin yazarı olarak hatırlansa da ününü, 1851'deki ölümüne kadar Birleşik Devletler'de on beş baskı yapan ve yabancı dillere de çevrilen *Casus* adlı romanıyla kazanmıştı. Başka hiçbir Amerikan casus romanı Soğuk Savaş'a kadar bu denli popüler olmamıştı.[66*]

Washington'dan sonraki bir buçuk asır boyunca, hiçbir halefi onun istihbarat konusundaki kavrayışının bir benzerini gösterememişti. Savaş dönemlerinde başkanlık yapan büyük başkanlar Abraham Lincoln, Woodrow Wilson ve Franklin Roosevelt bile onun teşkil ettiği örnekten ders almak için ciddi bir çaba sarf etmemişlerdi. Birleşik Devletler, Bağımsızlık Savaşı sırasında askerî istihbarat konusunda dünya lideri olmuşsa da, Birinci Dünya Savaşı başladığında savaşa katılan diğer büyük ülkelerin hepsinden geri kalmıştı.[67]

* Roman kahramanı Birch gibi, savaş sırasında İngiliz propagandacısı kisvesi altında faaliyet gösteren James Rivington da, asıl görevini bilmeyen Amerikalı vatanseverler tarafından sonradan takibata uğramıştı.

16
Fransız Devrimi ve Devrim Savaşları

14 Temmuz 1789'da, iyi teşkilatlanmış bir güvenlik servisi bile -ki Eski Rejim böyle bir teşkilata sahip değildi- Fransız Devrimi'nin sonraki seyrini tahmin edemezdi. O gün zorbalığa bir darbe vurduklarını düşünerek Bastil kalesindeki hapishaneyi basıp Devrim'i başlatanlar, despot idarenin çok sayıda mahkûmuyla karşılaşmak yerine, sadece dört kalpazan, iki akıl hastası ve ailesinin talebi doğrultusunda hapse atılmış sefil bir soyluya rastladıklarında şaşkınlığa uğramışlardı. (Daha sefil haldeki Marki de Sade on gün önce Bastil'den alınıp bir sanatoryuma nakledilmişti.) Ancak Bastil'in düşüşü öyle kuvvetli bir sembolik önem kazanmıştı ki bu tarih sonradan Fransız Ulusal Günü olmuştu. Devrim'in başlıca değerleri, 26 Ağustos'ta Fransız Ulusal Kurucu Meclisi tarafından kabul edilen İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi'yle vücut bulmuştu. Bildiri, "insanlar haklar yönünden özgür ve eşit şekilde doğar ve yaşarlar" diye başlıyordu. İngiltere'nin tepkisi genellikle olumlu yöndeydi. Altı yıldır başbakan olan, henüz otuz yaşındaki Genç William Pitt, Devrim'in Fransa'yı daha güçsüz kılacağına ve savaş ihtimalinin daha da azalacağına inanıyordu. Dışişleri Bakanı Lord Carmarthen, Paris'ten gelen haberlerden duyduğu şahsî memnuniyetini şöyle dile getirmişti: "İngiltere'deki en zeki kafalar bir araya gelse yahut ülkenin bütün serveti harcansa, rakibi Fransa'yı ülke içi karışıklığa sürükleyen böyle tehlikeli bir vaziyet planlanamaz yahut satın alınamazdı."[1]

Paris'teki İngiliz elçiliği ve az sayıdaki muhbiri,* takip eden "ülke içi karışıklıkları" yorumlama konusunda yeterli imkâna sahip değillerdi. Devrim patlak verdiğinde büyükelçilik görevinde bulunan 3'üncü Dorset Dükü John Frederick Sackville, sıradan diplomatik faaliyetlerinden çok

* 1789'da İngiliz elçiliğinin ismi günümüze ulaşan tek muhbiri, Bastil'in düşmesinden sonra Paris halkının düşmanca tutumunu büyükelçiye bildiren Hippisley isimli (hakkında başka bilgi yoktur) kişiydi. İspanyol elçisinin aksine, Dorset Dükü'nün Fransız Dışişleri Bakanlığı bünyesinde hiç muhbiri bulunmuyordu. (Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 33.)

krikete düşkünlüğü ve aristokrat metresleriyle (aralarında Devonshire Düşesi Georgiana gibi ünlüler de vardı) hatırlanmaktadır. Devrim'in başlamasıyla Fransa'daki ilk İngiliz kriket turunu iptal etmek zorunda kalmıştı.[2] Ağustos 1789'da Paris'ten geri çağrılmasına sebep olan olayları, ona karşı hürmetkâr bir tarihçi olan, Cambridge Üniversitesi'nden Oscar Browning şöyle anlatmıştır: "Versay'da kralın yakın çevresini süsleyenlerden, ince zekâlı ve nazik davranışlı bir beyefendi olan Dorset Dükü geri çağrılmıştı, çünkü üniformalı uşağı kalabalık bir grup tarafından alıkonulmuş ve cebinde Artois Kontu'nun (XVI. Louis'nin küçük kardeşlerinden biri) düke yazdığı bir mektup bulunmuştu."[3] Haziran 1790'da, otuz iki yaşındayken Paris büyükelçisi olarak görevlendirilen Gower Kontu,* Dorset gibi "Versay'ı süsleyenlerden biri" olma fırsatını bulamadı. Ekim 1789'da devrimci bir kalabalık, XVI. Louis'yi Güneş Kral'ın sarayından ayrılmaya ve Paris merkezinde bulunan Tuileries Sarayı'na taşınmaya mecbur etmişti. Devrimci siyasetin inceliklerini anlama konusunda Gower, selefinden çok da iyi bir donanıma sahip değildi. Diplomasi konusunda tecrübesi yoktu ve Paris'te geçen iki zor yılın ardından diplomatlık mesleğini bıraktı.[4]

Gower'ın Paris'e varışıyla aynı sıralarda Dışişleri Bakanlığı, Pitt'in onayıyla William Miles ve Hugh Elliot isimli iki ajanı, Ulusal Meclis'in önde gelen üyeleriyle görüşmeleri için saraya ve kralın bakanlarına haber vermeden Paris'e gönderdi.[5] Pitt'e, "kalemim yorulmak bilmeden sizin hizmetinizdedir" diye teminat veren bir siyaset yazarı olan Miles, Devrim'e destek veren bir İngiliz kisvesine bürünmüş ve radikal devrimcilerin Jakoben Cemiyeti'ne kabul edilmeyi başarmıştı.[6] Elliot, ikinci ve üçüncü derece farklı diplomatik görevlerde bulunmuş girişken bir İskoç maceracıydı. Elliot, devrimcilerin ılımlı kanadının lideri, Meclis'in dış ilişkiler konseyi (*comité diplomatique*) başkanı ve İngiltere'dekine benzer bir Fransız meşrutî monarşisini savunan Mirabeau Kontu'nu çocukluğundan beri tanırdı. Lahey büyükelçisi olan kayınbiraderi William Eden, Elliot'a "karakterinde baskın bir Hotspur coşkusu** var" diyerek hakkındaki genel kanıyı bildirmişti.[7] Miles ve Elliot'ın başlıca görevleri Mirabeau'yu ve Ulusal Meclis'in diğer üyelerini, Vancouver açıklarındaki zengin bir balina avı bölgesinde bulunan Nootka Sound adasının İspanya tarafından işgal edilmesinden kaynaklanan İngiltere-İspanya krizinde İspanya'ya destek vermemeleri için ikna etmekti. Gower, Mirabeau'nun bakan olmaması sebebiyle onunla ve Ulusal Meclis'in diğer üyeleriyle "hiçbir

* Dorset'in ayrılmasından Gower'ın gelişine kadarki dönemde diplomatik ilişkilerden sorumlu kişi, elçilik sekreteri Lord Robert Fitzgerald idi.

** Shakespeare'in en meşhur karakterlerinden olan ve IV. Henry oyununda coşkulu bir karaktere sahip olarak tasvir edilen Sir Harry Hotspur'a atfen. (ç.n.)

iletişim" kuramayacağını düşünmesine rağmen 22 Ekim 1790'da Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporda, XVI. Louis'nin İspanya'yı şahsen desteklemesine rağmen Meclis'teki halk partisi, "Bay Elliot vasıtasıyla bana Madrid Sarayı'ndaki nüfuzlarını kullanarak Majestelerinin [III. George] haklı taleplerini kabul etmek için [İspanya'yı] ikna etmeyi samimi biçimde arzuladıklarını bildirdi ..." demişti.[8] Miles ve Elliot'ın Mirabeau ve diğer Meclis liderleriyle görüşmelerinin bu başarıya ne oranda katkı sağladığı bilinmese de Pitt büyük bir diplomatik zafer kazandığından şüphe duymuyordu. Eden ona şöyle yazmıştı: "Uzun lafın kısası, bu kadar iyi yürütülen yahut bu kadar iyi neticelenen başka bir iş görülmemiştir ..."[9]

Gower'ın önceliği Fransız sarayından, ne kadar önemsiz olursa olsun, bilgi ulaştırmaktı. 2 Ağustos 1790'da dışişleri bakanına şöyle yazmıştı: "Üzülerek bildiririm ki Majesteleri birkaç gündür diş ağrısı, yüzünde oluşan şişikler ve yüksek ateşten ötürü odasından dışarı çıkmıyor."[10] Gower ayrıca halk arasında bazı "karışıklıklardan" bahsetse de* siyasî iklimin bütününü çok az surette anlayabilmişti. Fransız siyasî tarihinde, geçmişte yahut günümüzdeki bütün istihbarat analistlerinin kafasını karıştıracak derecede idealizmin yükselişte olduğu bir anda Paris'e gelmişti. Devrim'in olumlu başarıları Fransa'nın büyük kısmında kutlanmaktaydı. Tarihçi Alfred Cobban, Paris bölgesinde daha önceden eşi görülmemiş siyasî coşkuya örnek olarak 20 Haziran 1790'da Boulogne Ormanı'nda 300 kişinin katıldığı, "insanlığın dostları Rousseau, Mably, Benjamin Franklin'in büstleriyle süslenmiş masalara genç yurtsever perilerin servis yaptığı" bir banketin olduğu şöleni gösterir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin ilk iki maddesi masa duası olarak okunmuş, sonrasında büyük devrimci hatip Georges Danton bütün dünyanın özgürlüğü ve mutluluğu için kadeh kaldırmıştır. Fransız tarihinin en büyük terör döneminin baş planlayıcısı Maximilien Robespierre ve diğer önde gelen devrimciler de benzer şekilde idealist sözlerle kadeh kaldırmışlardır. Sonra çoban kıyafetli kadınlar, orada hazır bulunan Kurucu Meclis üyelerinin başlarına meşe yapraklarından taçlar takmışlardır. Törenin tepe noktası, masaya konulan Bastil maketinin, bir yıl önce orayı basan dört meclis üyesi tarafından kılıçlarla parçalanmasının ardından içinden masumiyeti ve yeni doğan özgürlüğü temsil eden beyaz kıyafetli bir bebek çıkmasıyla yaşanmıştır. Alkışlar arasında bebeğin kafasına, azat edilmiş kölelere mahsus kırmızı Frigya başlığı takılmıştır. Cobben şöyle yazar:

* Gower'ın bazı ücretli muhbirleri vardı. 10 Şubat 1792'de Grenville'e şöyle yazmıştı: "Majestelerinin yurtdışı gizli-servis parası hakkındaki ek talimatlarını bugün aldım. Ülke dışındaki görevim esnasında karşılaşacağım her türlü durum için bu talimatlara harfiyen uyacağım" (Browning (Editör), *Despatches of Earl Gower*, s. 154). Ancak Gower'ın gizli-servis parasını ne şekilde kullandığı hakkında günümüze hiçbir bilgi ulaşmamıştır.

> Hepsi çok çiğ, masum ve hatta naif görünmektedir ama eğer bu tip şölenlerin düzenlenmesine yahut özgürlük ağaçlarının dikilmesine sebep olan ruh halini anlayamaz ve onlardan gereksiz yere şüphe duyar yahut olayları yaşandıktan çok sonrasında edindiğimiz bilgilerle değerlendirirsek, devrimci zaferin temel öğesini anlamaktan mahrum oluruz.[11]

Blois'da genç devrimcilerle birlikte kalırken bu masum coşkuya tanıklık eden romantik şair William Wordsworth bu "temel öğeyi" birçoklarından daha iyi anlamıştı:

> O gündoğumunda hayatta olmak bir keyifti,
> Ancak genç olmak ise cennetin ta kendisiydi!

Bu durumla tezat teşkil edecek bir biçimde, 1791 yazında Fransa bölünmüş bir ülkeydi. Boulogne Ormanı'ndaki neşeli şölenden tam bir yıl sonra aynı gün, XVI. Louis en yakın aile fertleriyle birlikte Paris'ten kaçıp, Belçika sınırı yakınlarındaki Montmédy'ye ulaşmaya çalışmıştı. Burada, kralcı subaylar tarafından idare edilen karşı-devrimci bir ordunun başına geçecekti. Louis, ilk askerî harekâtı olacak bu seferin bir sembolü olmak üzere yanına muhteşem bir kırmızı üniforma almıştı. Kraliyet ailesi Tuileries'de fiilen ev hapsinde tutulduğu için kaçışları geniş çaplı bir istihbarat operasyonunun icrasını gerekli kılmıştı. Tuileries'de operasyondan haberdar olanlar Louis, Marie-Antoinette ve kraliçenin gözdesi (ve muhtemelen sevgilisi) İsveçli diplomat Kont Hans Axel von Fersen'den ibaretti. Kaçış planı, Bastil'in düşmesinden dört gün önce Louis'nin başbakanı olmuş ve sonradan sürgündeki başbakan görevini gizli olarak üstlenen Breteuil Markisi tarafından planlanmıştı. Breteuil'in, Paris'e gönderirken yakalanmaması için birçoğunu İsveç büyükelçisinin diplomatik kuryesiyle gönderdiği yazışmaları günümüze ulaşmamıştır. Ancak, kısmen onun gizliliğe verdiği önem yüzünden, okunmalarının kolay olmadığı aşikârdır. Fersen, Breteuil'in yazışmalarından birini aldıktan sonra, muhtemelen Marie-Antoinette'in ağzından ona şöyle yazmıştı: "Kullandığınız mürekkep öyle silikti ki kâğıtta yazanlar ancak pencereye tutularak deşifre edilebildi ve kralın okumasını sağlamak için metnin tamamını kopyalamak zorunda kaldım. Bu işi benim için yapmak üzere kimseye güvenmediğimden uzun zaman aldı." Muhafızlarının dikkatini çekmemek için, XVI. Louis, Breteuil'e yazdığı cevapları Tuileries'in dışına çıkarmaları için rahiplere verdiği devrim yanlısı kitapların ciltlerinin içine saklıyordu.[12]

Planın detayları, Montmédy'deki Louis'ye sadık kuvvetlerin komutanı Bouillé Markisi ile Tuileries'de kral ve kraliçeye vekâlet eden Fersen arasında yapılan gizli yazışmalarda kararlaştırıldı. Kral ve kraliçe, sıkı biçimde

korunan saraydan kaçarak, planın en zor kısmını cesaretle yerine getirdiler. 20 Haziran 1791'de akşam yemeği masasından kalkan Marie-Antoinette, çocuklarının yatak odasında kendisini bekleyen dadıları Tourzel Markizi'nin yanına gitti. Sonra kızı Marie-Thérèse, kız çocuğu kılığına sokulmuş prens ve dadılarıyla birlikte Tuileries avlusundan, Ulusal Muhafızların gözleri önünden geçip onları Fersen tarafından kullanılan eski bir faytona bindirmişti. Ardından kraliçe yemek masasına döndü ve misafirlerin ayrılmasından sonra kral ve kendisi adet olduğu üzere kendi ayrı odalarına çekildiler. İkisi de gösterişsiz kıyafetler giyip kendilerini bekleyen faytona gittiler. Paris'in kuzey kapılarından biri olan Berrière Saint-Martin'de, içinde yiyecek, içecek ve lazımlıkların bulunduğu daha geniş bir faytona geçtiler. Tourzel Markizi, Barones Korff adında soylu bir Rus kadını kılığına girdi ve Louis de onun kâhyası Mösyö Durand oldu.[13] Kaçış planı hakkında sıkı tutulan gizlilik düşünülünce, haliyle Pitt hükümetine hiçbir istihbarat uyarısı ulaşmamıştı. Gower tamamen gafil avlanmıştı. Dışişleri Bakanlığı'nı 23 Haziran'da şöyle bilgilendirmişti: "Kraliyet ailesinin Tuileries'den ayrılmayı nasıl başardığı henüz bilinmiyor ... harika oldu ..."[14]

Kral, Montmédy'ye kaçış girişimiyle hayatında ikinci kez Paris ve Versay civarından ayrılmıştı. Faytonun 21 Haziran günü erken saatlerde Paris'ten ayrılmasıyla Louis artık kraliyet ailesinin yakalanmayacağından emin olmuş ve sahte kimliğini muhafaza etmeye devam etmesinin önemli olduğunu düşünmemişti. Marie-Thérèse sonradan, Châlons'da "birçok kişi kralı gördükleri için Tanrı'ya şükretmiş ve onun sağ salim varması için dua etmişlerdi" diye anlatmıştı. Louis, Châlons'da bulunmasının, kaçış güzergâhının devamında bulunan düşman birliklerini alarma geçireceğini düşünememişti. Fersen, 26 Mayıs'ta Bouillé'ye şöyle yazmıştı: "Her şey sürat ve gizliliğe bağlı. Eğer yol üzerindeki noktalara konuşlandırdığın birliklerden emin değilsen, onları hiç konuşlandırmasan daha iyi olur. Yahut kırsalda dikkat çekmemeleri için onları Varennes'e [Paris'e 210 kilometre mesafede] gönderebilirsin." Ancak sürat ve gizliliğe bağlı kalmak yerine, kaçış planına göre yol boyunca askerî birlikler konuşlandırılacaktı. Bouillé'nin Varennes'e gönderdiği birlikler Louis'nin orada yakalanıp Paris'e geri gönderilmesinden önce oraya varamamışlardı. Buna mukabil, Louis'nin küçük kardeşi Provence Kontu (sonradan XVIII. Louis olacak) İngiliz tüccar kılığında seyahat ettiği hızlı faytonla 23 Haziran'da Belçika'ya sağ salim varmıştı.[15] Kral da sürat ve gizliliğe riayet etseydi, o da kaçabilirdi. Böylece ileride Napolyon alaşağı edildikten sonra tahtı kardeşi değil kendisi geri alabilirdi.

25 Haziran'da Louis'nin Paris'e dönüşünün ardından cumhuriyetçilik ilk defa ciddi bir siyasî güç olarak kendisini göstermeye başladı. Ancak

Devrim'i radikalleştiren başlıca konu, Kilise'yi millileştirip, rahipleri Sivil Ruhban Kanunu'yla devlet memuru statüsüne sokma girişimi oldu. 27 Kasım 1790'da Ulusal Meclis'in (Kurucu Meclis'in ardılı) aldığı bir kararla din adamlarının kanuna bağlılık yemini etmelerinin zorunlu kılınması ve yemin etmemeleri halinde maaşlarının kesileceğinin bildirilmesi, on yıl sürecek bir iç çatışmaya sebep oldu. Batıda, Bretonya, Vendée, Flandra, Lyons ve Alsas'ta çoğu rahip yemin etmeyi kabul etmediler ve cemaatleri tarafından desteklendiler. Vendée'deki nüfusun üçte biri, birçoklarının Katolik Kilisesi'ni korumak için verilen kutsal bir savaş olarak gördüğü uzun süren bir çatışma ortamında öldü. 1793 baharında Jersey adasından gizli ajanlar gönderilene dek Pitt'in hükümetinin isyancılarla teması olmamıştı.[16]

Pitt'in Fransız karşıtı komplolar kurduğuna dair çoğu devrimcide hâsıl olan derin şüphelere rağmen onun, Devrim'in ilk üç yılındaki başlıca amacı savaştan kaçınmaktı. Şubat 1792'de Avam Kamarası'na şöyle iyimser bir açıklama yapmıştı: "Şüphesiz bu ülke tarihinde, Avrupa'daki durumdan ötürü on beş yıllık barış için makul bir beklenti içinde bulunabildiğimiz şu anki gibi bir dönemin benzeri daha önce yaşanmamıştı."[17] Sadece iki ay sonra Fransa, Avusturya ve Prusya'yla savaşa girdiğinde bile İngiliz siyaseti, yeni atanan Dışişleri Bakanı Lord Grenville'in sözleriyle, "Fransa konusunda en ilkeli tarafsızlığı" muhafaza etmek yönünde sürdürülmüştü.[18]

Yasama Meclisi'nin Şubat 1792'de Avusturya'ya savaş ilan etmesi Devrim'i dinî çatışmadan daha radikal hale getirdi. Dışarıdaki savaş ve içerideki çatışmalar, tüm muhalefetin gözlenmesine ve bastırılmasına girişen Fransa'yı dünyanın ilk polis devletine dönüştürmüştü. Bu durumun ortaya çıkması için oluşan baskı, devrimci liderlerden çok, dışarıdaki düşmanlarla ülke içindeki karşı-devrimci vatan hainlerinin gizli ittifakı hakkındaki komplo teorileriyle galeyana gelen Paris'teki halkın histerik tutumundan kaynaklanmıştı. Çoğu kişi, XVI. Louis ve Avusturya doğumlu karısı Marie-Antoinette'in, işgalci Avusturya ordusu ve onun Prusyalı müttefikleriyle güç birliği yapma amacı taşıyan bir aristokrat komplosunun parçası olduklarını düşünüyordu. Yeni kurulan Devrimci Paris Komünü'nün 10 Ağustos'ta başlattığı bir ayaklanma sonucu kraliyet ailesi Tuileries'ten sürüldü. Üç gün sonra Louis tutuklandı ve eski bir orta çağ kalesi olan Tapınak'a hapsedildi. İngiltere protesto olarak Fransa'yla diplomatik ilişkilerini kesti.

İngiliz elçiliğinin kapatılması artık istihbarat operasyonlarının oradan sürdürülemeyeceği anlamına geliyordu. Büyükelçi yerine, Dışişleri Bakanlığı tarafından, Paris'ten gizli raporlar göndermesi için önceden istihbarat deneyimine sahip Yüzbaşı George Monro isimli bir subay gönderilmişti.[19] Raporlarını Londra'ya ulaştırmak üzere Fransızca konuşan bir kurye de

onunla birlikte gönderilmişti.[20*] Monro Paris'e çok tehlikeli bir dönemde varmıştı. Kralın tutuklanmasının ardından kurulan hükümetteki en baskın kişi, çoğu zaman gece yarısı yahut sabaha karşı evlerde silah arayıp vatan haini olduğundan şüphelenilen kişileri tutuklamak için silahlı devriyeler çıkaran ve dakikası dakikasını tutmayan hatip Georges Danton idi. Ağustos'un son haftalarındaki 3,000 tutuklamayla hapishaneler dolup taşmıştı. Paris'te karşı-devrimci vatan hainlerinin tutuklanması, 1937-1938'deki Büyük Terör sırasında Stalin'in güvenlik ve istihbarat teşkilatı NKVD'nin "halk düşmanlarını" yine gece vakti tutuklamasının daha küçük çaplı bir ön gösterimiydi. Her ikisinde de kurbanların çoğu, geçerli deliller yerine paranoyayla kendilerine isnat edilmiş olan suçları işlememişlerdi. Ancak Büyük Terör devlet eliyle yapılırken, Paris Terörü'nün itici gücü sokaktan gelmişti.

Devrim zamanı Paris'teki toplumsal histeri, Eylül 1792'de Verdun'un Prusyalılar tarafında ele geçirilmesi ve başkent yolunun istilacı ordulara açılmasının ardından tepe noktasına ulaştı. "Eylül katliamları" sırasında, paranoyak kalabalıklar hapishanelere saldırıp, hiçbir güvenilir delil olmadığı halde Paris'i düşmana teslim etmek için canavarca bir beşinci kol faaliyetinin parçası olduklarını iddia ettikleri mahkûmları katlettiler. Öldürülen 1,400 mahkûmun üçte ikisinden fazlası gerçekte adi suçlulardı. Monro'nun şahit olduğu olaylar hakkında yolladığı raporlar, şimdiye kadar bir istihbaratçı tarafından Londra'ya gönderilmiş en tüyler ürpertici raporlar arasındadır. Uygulanan vahşetle ilgili duyduklarını teyit edemediği için "inanamadığı şeyden emin olmak amacıyla" Abbaye hapishanesine gitmiş ve "kalabalıktan bazılarını adalet dağıtırken bulmuştu":

> Suçlu bulunanlar serbest bırakılmış gibi yapılıyorlardı, ama kapının orada kendilerine doğrultulan mızraklarla yere çömeltiliyorlardı; sonra da *yaşasın ulus* çığlıkları arasında elleri kılıçlı yahut kendilerine kılıç verilmesini bekleyen kişiler tarafından parçalanıyorlardı. Cesetleri, kolları ve bacaklarından tutulup sürüklenerek hapishaneden iki yüz metre ötedeki manastıra götürülüyordu. Burada at arabalarına yüklenip götürülmeden önce üst üste yığılıyorlardı.

Monro'nun bildirdiğine göre bütün bölge "kan gölü" idi.

Aristokrat kurbanlar arasında, uyduruk bir mahkemenin ardından çırılçıplak soyulup parçalanan, kraliçenin gözdesi (ve popüler fanteziye göre onun lezbiyen sevgilisi) Lamballe Prensesi de vardı. Monro bu olaya bizzat şahit olmasa da şöyle bildirmişti: "Lamballe en korkunç şekilde

* Monro, Dışişleri Bakanlığı'na, ondan "çok yetenekli" ve dürüst olarak bahseden bakanlık müsteşarı George Burges tarafından önerilmişti (Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 36-37).

öldürüldükten sonra başı bedeninden ayrılmıştı. Bedeni caddelerde sürüklenirken başı da bu canavarların elinde taşınmıştı Başını kraliçeye götürmek istedikleri ama muhafızların buna izin vermedikleri bile söylenmişti."[21] Monro'nun anlatısını başka kaynaklar da doğrular. Prensesin kafası bir mızrağın ucuna takılmış ve Paris caddelerinde gezdirilerek kraliyet ailesinin kaldığı Tapınak'a götürülmüştü. Kalabalıktan birisi prensesin kesik başını görmesi için kraliçeden cama çıkmasını istemek için içeriye dalmıştı; böylece "halk tiranlardan nasıl intikam alıyor görecekti". Marie-Antoinette oracıkta bayılmıştı. O ve Louis kendilerini bekleyen akıbet hakkında artık öngörü sahibi olmuş olmalıydılar.[22] Monro, Grenville'e gönderdiği, Eylül katliamları hakkındaki ilk raporunu şöyle sonlandırmıştı:

> Böyle eşi görülmemiş bir barbarlığı böyle tafsilatlı biçimde anlattığım için özür dilerim. Sizin için okuması da eminim benim için kâğıda dökmesi kadar rahatsız edici olmalıdır. Ancak, Avrupalı milletler arasında en medenî olanı kendileriymiş gibi davranan bir milletin sonsuza dek yaşayacak bir utancı olarak ayrıntılı şekilde anlatılmalıydı.[23]

Monro'nun Paris'teki başlıca istihbarat görevlerinden biri de, cumhuriyetçi kisvesine bürünerek, Victoires Meydanı yakınlarındaki White's Hotel'de düzenli olarak buluşan sürgündeki İngiliz cumhuriyetçilerin faaliyetlerini gözetlemekti. Onlar hakkında yazdığı raporlarda kaygılı olmaktan çok alaycı bir üslup hâkimdi. Aralık 1792'de Grenville'e şöyle bildirmişti: "Komplocu güruh artık bir cemiyet kurdu ...; ancak şu ana kadar az sayıda üyeyle toplanabildiler ..." Sürgündeki İngiliz cumhuriyetçilerin en büyük kahramanı, Fransa'da onurlandırılmış, fahrî vatandaş yapılmış ve çok az Fransızca bilmesine rağmen Pas-de-Calais'den meclis üyesi seçilmiş, uluslararası çok satan *İnsan Hakları* eserinin yazarı Thomas Paine idi. Ancak Paine, Eylül katliamlarından ürpermiş ve XVI. Louis'nin canının bağışlanıp Birleşik Devletler'e sürgüne gönderilmesi için Meclis'te başarısız bir girişimde bulunmuştu. Monro, Paris'te sürgün cumhuriyetçiler hakkında raporunu hazırlarken, Paine İngiltere'de hükümdara karşı fitneci iftirada bulunmak suçundan gıyaben hüküm giymişti. Monro, Grenville'e, Paine'in Paris'ten ayrıldığını ve "ya hasta taklidi yaparak ya da gerçekten hasta halde taşrada" bulunduğunu bildirmişti. (Gerçekten hasta olması muhtemeldi.) Paine'in yokluğunda sürgündeki cumhuriyetçi cemiyetin başkanı, Paine'in "bazı güzel şiirler yazmış" diye tanımladığı ve Bastil'in düşüşü hakkında bir kaside yazmış olan eski Harrow Koleji mezunu şair Robert Merry olmuştu. Ancak Monro, Merry'nin "işbirlikçilerinden utandığını" ve onlarla hiç bir araya gelmediğini eklemişti. Ertesi yıl İngiltere'ye

dönmüştü. Monro, cemiyette "önde gelen" yedi kişiyi daha tespit etmişti. Bunlardan, Sheare isimli iki İrlandalı kardeş ve Derby'den Bay York (ya da Yorke) şiddete eğimliydiler ama "fesat çıkarabilecek nüfuz ve kabiliyetten" yoksundular.[24] Monro 31 Aralık'ta şöyle bildirmişti:

> Burada bulunan ve kendi ülkelerini felakete sürüklemeye çalışan vatandaşlarımız gerçekte artık kimsenin umurunda değiller; kendi bekaları için birbirleriyle kavga halindeler, birbirlerini kıskanıyorlar, görüş ayrılığı içindeler ve birkaçı dışında siyasetten ve nutuklardan yorgun bir halde bedenen bile sağlıksız haldeler. Tom Payne'in [Paine] akıbeti ve İngiltere'nin [XVI. Louis'nin yargılanmasına karşı] takındığı husumet yüzünden en cüretkârları bile sarsılmış halde ve yavaş yavaş yok oluyorlar.[25]

1792 yılı sonunda Fransa'da hâkim siyasî mesele XVI. Louis'nin akıbeti idi. 20 Eylül'de yeni bir Ulusal Meclis (Yasama Meclisi'nin yerini almıştı) toplandı ve ertesi gün monarşinin lağvedilip Cumhuriyetin benimsenmesini kabul etti. Bundan böyle Vatandaş Louis Capet olarak anılacak sabık kral, Tuileries sarayındaki eski yatak odasında gizli arşivinin bulunduğu saklı bir çelik kasanın Kasım ayında ortaya çıkmasıyla daha da tehlikeli bir duruma düşmüştü. Şüphesiz, en tehlikeli belgeler yakılmışsa da Avusturya sarayıyla yaptığı yazışmaları da içeren diğer belgeler 3 Aralık'ta mahkemeye çıkarılmasına yetmişti. Monro, uzayıp giden mahkemenin ölüm cezasıyla neticelenmeyeceğinden emindi ve 7 Ocak 1793'te Grenville'e şöyle bildirmişti: "Paris halkı şu anda sessizlik içinde bulunuyor ve Robespierre'in partisi çetelerini Majestelerine karşı silahlandırmaya yeltenirse onların hayatını koruyabilecek kadar güçlü bir grubun mevcut olduğunu ümit ediyorum ..."[26] Ancak kendisine karşı kurulan davanın şüpheli hukukî temellerine rağmen Louis, 15 Ocak 1793'te özgürlüğe ve devlet güvenliğine karşı komplo kurmaktan suçlu bulundu. Kayıtsız şartsız idam cezasının Meclis'te sadece bir oy farkla kabul edilmesine rağmen iki gün sonra giyotine mahkûm edildi. Monro, 21 Ocak'ta Grenville'e duygusal bir rapor göndermişti:

> Şimdiye kadar benim yahut herhangi birinin iletmekle mükellef olduğu bu çok rahatsız edici istihbaratı size ulaştırma işi bana düştüğü için üzgünüm. Ulusal Meclis Perşembe gecesi [17 Ocak] otuz dört saat süren oturumun ardından Hristiyan Majestelerinin idam cezasına çarptırılmasını oylayarak kabul etti.[27]

Louis 21 Ocak'ta giyotine gönderildi. İdam sehpasına çıkarken, İrlandalı günah çıkarma papazı şöyle demişti: "Aziz Louis'nin oğlu, haydi cennete yüksel!"[28]

Louis idam edildiğinde, Monro'nun Paris'teki İngiliz istihbarat istasyonu şefliği görevi feci derecede ifşa olmuştu. İngiltere'de, Fransız Devrimi'ne sempati duyan gruplara hulul ettiği önceki görevleri, Paris'teki maskesini deşifre etme riskini hep taşımıştı. 10 Ocak'ta Grenville'e, yakın zamanda Paris'e gelen Thomson isimli cumhuriyetçi bir İngiliz kitapçı "yüzümü hatırladı, Londra'da casusluk yaptığımı ve burada da aynı amaçla bulunduğumu bildirdi" diye söylemişti. Monro, Thomson'ın ithamlarını reddetse de "tüm kahve dükkanlarında hâlâ buna inanılıyor" diye Grenville'e bildirmişti.[29] Monro, Ocak ayı sonunda Paris'i hala terk etmese de Fransa'nın 1 Şubat'ta İngiltere'ye savaş ilan etmesinin onu buna mecbur etmiş olması muhtemeldir. 1802'de imzalanan Amiens Barışı'ndan sonraki on dört ay hariç, Fransa ve İngiltere sonraki yirmi yıldan fazla süre boyunca savaş halinde olacaklardı.

Savaşın başlamasından sonra, muhtemelen Monro'nun Fransa'da temasta olduğu en önemli kişi olan, Charles Somers adıyla da bilinen İrlanda asıllı bir din adamı Başrahip Michael Somers, Grenville'in Paris'teki başlıca muhbiri olmuştu. Somers, "kralımın kutsal şahsına ve gücendirilerek hakarete uğradığını gördüğüm ülkeme karşı coşkun ve karşılıksız sevgim" dediği duygularla hareket eden klasik bir ideolojik ajandı.[30] Arkadaşı Edmund Burke hâlihazırda kendisinden "Fransa'daki karışıklıklar" hakkında bilgi vermesini istemişti. Somers, Monro'nun ayrılmasından kısa süre önce Grenville'e şöyle yazmıştı:

> Eğer Monro ayrılırsa, sizi her konuda ve belki de ondan daha iyi biçimde bilgilendiririm. Bu ülkede geçirdiğim süre, Devrim'den beri içinde yaşadığım belirsiz ortam, sözlerim ve hareketlerimdeki tedbir ve ihtiyattan ötürü bir süre daha burada kalabileceğimi umuyorum.

Monro'nun bildirdiğine göre, Somers'ın 1 Ocak 1793'te kurulan ve daha iyi bilinen Kamu Güvenliği Komitesi'nin (*Comité de salut public*) öncülü olan Genel Savunma Komitesi (*Comité de défense générale*) içinde bağlantıları vardı. İstihbaratın bir kısmı, donanma alt komitesi üyelerini tanıyan Amiral Louis Antoine de Bougainville'den gelse de, Somers'ın Genel Savunma Komitesi'nden ne tür bilgiler elde ettiği belli değildir. Somers'ın Grenville'e gönderdiği raporlar, Ağustos ayında tutuklanmasıyla son buldu. Polis onun evinde İngilizce yazılmış on bir mektup bulsa da Grenville'le olan tüm yazışmalarını imha etmiş ve rahiplik yapmayı bıraktığını söylemişti.[31]

XVI. Louis'nin idamından sonra, cumhuriyetçi polis devletinin gücü artmaya devam etti. Karşı-devrimci olduğundan şüphelenen kişileri yargılamak için 11 Mart'ta Paris'te bir Devrim Mahkemesi kurulmuştu. On

gün sonra ülkedeki bütün ilçelere kendi gözetleme komitelerini (*comité de surveillance*) kurma talimatı verildi. Bütün vatandaşlara, karşı-devrimcileri ihbar etmekle görevli oldukları bildirildi. Neredeyse bir buçuk asır sonra yaşanan Stalinist Terör döneminde olduğu gibi çoğu, başkalarını ilk kendileri ihbar etmezlerse kendilerinin ihbar edileceğinden korkuyorlardı. Karşı-devrimci komplonun devam eden gücünün en belirgin delili, Nisan'da taraf değiştiren General Charles-François Dumouriez'in, askerlerini Paris'e yürüyüp devrimci hükümeti devirmeye ikna etme konusundaki başarısız girişimiyle ortaya çıkmıştı. Meclis, dokuz kişilik (sonradan on iki kişi olacaktı) Kamu Güvenliği Komitesi'ni kurarak karşılık vermişti. Komite, teoride sadece Meclis'in bir denetleme komitesi olsa da, fiiliyatta Devrim Fransası'nın tarihinde yürütme organı olarak faaliyet gösteren ilk hükümetti. Otoritesi ve yürüttüğü Terör için en önemli özellikleri gözetleme, soruşturma ve baskı konusundaki gücüydü. Meclis, Kamu Güvenliği Komitesi'ne gizli ajanlara ödemesi için 100,000 livre ve gizli harcamalar için de 100,000 livre daha vermişti. Ajan şebekesi kamuoyunu gözetleme ve devrimci propaganda yapmanın yanında, vatan hainlerini tespit etmek için kullanılıyordu.[32]

Temmuz 1793'e gelindiğinde zorunlu askere alma sayesinde Kamu Güvenliği Komitesi'nin elinde Avrupa'nın açık ara en büyük ordusu kurulmuş ve sonbahardan itibaren yabancı düşmanlara karşı bir dizi zafer kazanmıştı. Devrim Savaşları, Avrupa savaş usulünün, görece mütevazı profesyonel ordular arasında yapılan savaşlardan, sivillerden oluşan büyük ordular arasında yapılan savaşlara doğru değişmesine sebep olmuştu. Fransa, dünya tarihindeki en büyük orduyla, antik çağlardan beri görülmüş en yaratıcı general kadrosunu bir araya getirmesi sonucu Devrim Savaşları'ndan zaferle çıkmıştı. Fransa'nın eşi görülmemiş askerî gücü, Devrim'in İngiltere'deki en ileri görüşlü muhalifi Edmund Burke'ün 1790'daki meşhur öngörüsünde belirttiği üzere, bir askerî diktatörlüğün kurulmasını sağladı.[33]

Yirminci yüzyıldaki polis devletleri gibi Kamu Güvenliği Komitesi de en ufak bir görüş ayrılığını hoş görmüyordu. Komite hakkında yapılan şakalar, ki çok az kişi buna cüret edebilirdi, olası bir hainlik için delil sayılıyordu. İfade hürriyetini teminat altına alan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nden dört yıl kadar sonra Kamu Güvenliği Komitesi bu hakkı ortadan kaldırmıştı. 17 Eylül 1793 tarihli Zanlılar Kanunu'na (gerçekte bir direktif idi) göre Komite, vatanseverliğin yazılı yahut sözlü yollarla küçümsenmesinin yanında devlet kurumlarına yönelik hakaret ve sözlü saldırıları da suç kapsamına almıştı. Sonraki on ay boyunca, Fransa genelinde binlerce kişi siyasî yönden doğru olmayan yorumları sebebiyle gözaltına

alındı. Paris'teki Devrim Mahkemesi'ne getirilen iddianamelerden üçte birinden fazlası sözle yahut yazıyla işlenmiş suçlar hakkındaydı.[34]

Eylül ayında, Meclis tarafından yetki verilen ve Kamu Güvenliği Komitesi tarafından teşvik edilen Terör, tarihte ilk defa, sözde demokratik bir devletin resmî siyaseti haline geldi. Ekim ayında Meclis, Olağanüstü Hal Hükümeti Kararnamesi'ni yayımladı ve barış zamanı hakları ve yasal güvenceleri askıya alıp, baskı ve şiddete yetki verdi. Terörün genç baş ideoloğu Louis-Antoine de Saint-Just, savaş devam ettikçe hükümetin "devrimci" olacağına dair kararnameyi yayımlayarak fiiliyatta anayasası olmayan bir polis devletini ilan etmişti. Polis devletinin genişlemesi, personel sayısındaki hızlı ama hâlâ tam olarak incelenmemiş artıştan anlaşılmaktadır. 1793 yazından 1794 yazına kadar, Kamu Güvenliği Komitesi'nin personel mevcudu 26'dan 523'e yükselerek yirmi kat artmıştı.[35]

Kamu Güvenliği Komitesi, Fransız vatandaşlarını gözetlemenin yanında yabancı casus tehdidi konusunda da takıntılıydı. Terör döneminde haksız yere karşı-devrimci diye ihbar edilen çoğu devrimciye isnat edilen en yaygın suçlardan biri de düşmana casusluk yaptıklarıydı. Robespierre, devrimci idarenin casuslarla dolu olduğunu iddia etmişti ve muhtemelen buna samimi olarak inanıyordu: "Cumhuriyet'in güvenliğini sağlamamıza yardım etmeleri için Londra'dan yahut Viyana'dan gönderilmiş casuslara ödeme yapma bonkörlüğünü göstermemiz biraz garip olurdu. Ancak şüphem yok ki bunu sık sık yaptık ..."[36] Komplolar yüzünden suçlanan başlıca planlayıcı ise William Pitt idi.

Gerçekten de Pitt'in hükümeti, Paris'te bağlantıları olduğunu söyleyen kralcı mülteciler yoluyla Terör sırasında Paris'te bir ücretli ajan şebekesi kurmaya çalışıyordu. Ancak 1793 yılı boyunca, motivasyonlarının Başrahip Somers'ın aksine maddî kazanç olduğu anlaşılan mülteciler muhtemelen gerçek istihbarattan çok uydurma istihbarat sağlamışlardı. İngiliz istihbaratı için çalışanlardan en önemlisi olmaya aday ajan şebekesi, birçok Fransız karşı-devrimci sürgünün sığındığı Coblenz'de yaşayan fanatik kralcı Antoine-Claude Rey tarafından sevk ve idare edilmekteydi. Şubat 1793'te, Rey'in ayda 300 sterlin ödenen ajanlarından biri, sadece üç gün içinde Paris'te dört baş ajan (her birine günde iki gine ödeniyordu) ve sekiz yardımcıdan oluşan bir casusluk şebekesi kurduğunu iddia etmişti. Haziran ayı geldiğinde, "bana daha iyi istihbarat veremezdi" dediği, "Kamu Güvenliği Komitesi'nden birinin" kendisi için çalıştığını da iddia etmişti. Londra Yabancılar Şubesi'nin (aşağıda hakkında daha fazla bilgi mevcut) ilk başmüfettişi ve sonradan önde gelen İngiliz siyasetçilerinden olacak William Huskisson haklı olarak ondan şüphelenmişti. Temmuz ayında Huskisson,

Rey'e, şebekesi tarafından temin edilen ve bazıları bilindik söylentilere dayanan istihbaratın çoğunlukla hatalı ve aynı zamanda saçma sapan olduğunu yazmıştı. Rey içerlemiş bir biçimde yazdığı cevabında, aynı istihbaratı Prusya Kralı II. Friedrich Wilhelm'e ve Bourbon-Condé Prensi V. Louis'ye de gönderdiğini ve ikisinin de samimi teşekkürlerini ilettiklerini söylemişti.* 1793 yılı başlarından itibaren, İngilizler tarafından finanse edilen ve Martin Blanchardie isimli kralcı bir mülteci tarafından sevk ve idare edilen bir başka şebeke Paris'teki resmî kaynaklar yoluyla Fransız kolonilerinin kıyı savunmaları hakkında bazı güvenilir bilgiler sağlamıştı. Ancak malî talepleri artmaya ve Meclis'in nüfuzlu üyelerine erişimi konusundaki iddiaları neredeyse kesin olarak abartılı hale gelmeye başlamıştı. Meclis komitelerinin üyelerine ödemek için 30,000 sterlin istemesi ve majesteleri İngiliz İmparatoru'nun Fransa'daki gizli ilişkilerinin başı olarak resmen atanmayı talep etmesi üzerine İngilizler Blanchardie'yle teması kestiler.[37]

Terör döneminde karşı devrimci vatan hainlerinin ve yabancı casusların aranması konusundaki takıntı yüzünden Paris, İngiliz istihbaratı için faaliyet gösterilmesi zor bir yer haline gelmişti. Cumhuriyet'in II. Yılı'nda (Eylül 1793'ten Eylül 1794'e kadar) yapılan rekor sayıdaki tutuklamalar, hapishane hücrelerinde mahkûmlar arasındaki sözde komploları haber veren rekor sayıdaki muhbirin (*mouton des prisons*) kullanılmasına sebep olmuştu. Richard Cobb, "II. Yılda, hapishane komploları (*complots des prisons*) barındırmayan uydurma bir duruşma yaşanmamıştı" diye yazar. Sinsi başsavcı Antoine Fouquier-Tinville'in ve Devrim Mahkemesi evraklarından günümüze ulaşanların üçte biri, hapishane muhbirlerinin ilettiği sıra dışı karmaşıklığa sahip komplolardan oluşmaktadır. Çoğu rapor uydurmaydı. Kendileri de mahkûm olan muhbirler özgürlüklerini kazanmak için yetkililerin gözüne girmek amacıyla hapishane komploları icat etmek yahut var olan komploları abartmak zorunda kalıyorlardı. Bir komplo ortaya çıkarmamaları halinde kendilerinin zan altında kalma tehlikesi vardı.[38]

* Marquis (*Agents de l'ennemi*, s. 43-47), Ponthou ve Rey'in ajan şebekesinin geri kalanı tarafından gönderilen raporlar hakkında daha olumlu bir görüş benimsemiştir. Ancak Huskisson, Fransa'daki olaylar hakkında etraflı bilgiye sahipti ve vardığı kanı muhtemelen doğruydu. Bir dönem Fransa'da eğitim görmüş, Bastil'in düşüşü sırasında orada bulunmuş ve fikir önderi, İngiltere'dekinin benzeri bir Fransız meşrutî monarşisini savunan liberal aristokrat Condorcet Markisi olan 1789 Cemiyeti'ne Ağustos 1790'da üye yazılmıştı. Aralık 1790'da, henüz yirmi yaşında olan Huskisson, İngiliz büyükelçisi Kont Gower'ın özel sekreteri olmuş ve Eylül 1793'te diplomatik ilişkilerin kesilmesinin ardından Gower'la birlikte Londra'ya dönmüştü. Ocak 1793'te Yabancılar Şubesi'ne başmüfettiş olarak tayin edilmiş, ülkeye gelen Fransız mültecilerle ilgili işleri idare etmiş ve Pitt'in başlıca istihbarat teşkilatını kurmasına yardım etmişti. Huskisson, Temmuz 1794'te Savaş Bakanlığı'nda başkâtip olmuştu. (*ODNB* William Huskisson)

Muhbirlerin en meşhur kurbanı Georges Danton olmuştu. 3 Nisan 1794 günü yapılan ilk duruşmasında coşkulu bir savunma yapmıştı. Ancak kısa süre sonra, hapsedildiği Lüksemburg Hapishanesi'ndeki bir başka mahkûm ve muhbir, eski diplomat Alexandre de Laflotte, Danton ile destekçilerinin hapishaneden kaçma planı yaptıklarını ve monarşiyi yeniden tesis etmek için kurulan bir komploya katıldıklarını bildiren bir mektup gönderdi. Saint-Just mektubu kullanarak, Danton savunmasını tamamlamadan mahkemeyi sonlandırmak için Meclis'e baskı yaptı. Jüri itaatkâr bir biçimde Danton'un suçlu olduğuna hükmetti. Danton kendine has kabadayılığıyla 5 Nisan'da giyotine gitti. At arabasıyla idam edilmeye götürülürken Robespierre'in evine parmağıyla işaret edip şöyle seslenmişti: "Sırada sen varsın!" İdam sehpasında cellada şöyle demişti: "Kesik başımı kalabalığa göstermeyi unutma. Bakmaya değerdir."[39] Ancak Fouquier-Tinville'in en faal muhbiri Laflotte değildi. En üretken muhbiri, hapishaneden hapishaneye nakledilip sırasıyla Sainte-Pélagie, Lüksemburg, Saint-Lazare ve Abbaye'deki hayalî komploları açığa çıkaran Charles Joubert idi. Fouquier-Tinville bazen muhbirlerin raporlarından şüphe etse de, Robespierre gibi o da Terör dönemi tutuklananların hepsinin karşı-devrimci komplolardan suçlu olduklarına ve diğer hainlerle işbirliği yaptıklarına inanıyordu.[40] Terör döneminde istihbarat diye adlandırılan şeyin toplanmasında ve değerlendirilmesinde paranoya başlıca bileşendi.

Devrimci Fransız polis devleti paranoyak olduğu kadar ne yaptığını da bilmez haldeydi. Terör idaresi, karşı-devrimci komplolar hakkında çoğu uydurma olan yığınla istihbarat raporuyla başa çıkmakta git gide daha da zorlanıyordu. 1794 yazına gelindiğinde Kamu Güvenliği Komitesi'ne, Genel Emniyet Komitesi'ne, İçişleri Bakanlığı'na, Savaş Bakanlığı'na, belediyeye, Paris Komünü'ne, Fouquier-Tinville'e, Emniyet Müdürlüğü'ne (kendi içinde on beş asayiş birimini kontrol etmekteydi) ve Erzak Komisyonu'na çeşitli şekillerde rapor veren en az altı farklı polis teşkilatı mevcuttu.[41]

Büyüyen idarî karmaşaya rağmen, veya doğrudan bu karmaşa yüzünden, 1794 baharında ve yazında Terör Egemenliği'nin idamları istikrarlı bir şekilde artmıştı. Cumhuriyetçi Germinal ayında (20 Mart'tan 19 Nisan'a) idamların sayısı 155 iken, Messidor ayında (19 Haziran'dan 18 Temmuz'a) 796'ya yükselmişti. Thermidor ayının ilk dokuz gününde (19 Temmuz'dan 28 Temmuz'a kadar) 342 idam cezası infaz edilmişti.[42] Terör'ün bütün kurbanları karşı-devrimci komplolara karışmakla itham edilmişlerdi. Devrim sırasında komplo söylemi yaygın olsa da,[43] bu söylemin başlıca sembolü, her türlü kişisel entrikanın ardında her yeri sarmış devasa bir komplo gören Robespierre'di.[44] Robespierre'in 8 Thermidor

günü (26 Temmuz) Meclis'te yaptığı sıra dışı konuşma, ancak komplo teorilerine iflah olmaz biçimde teslim olmuş bir kişiye yakışırdı. Karşı-devrimci "canavarlar" Cumhuriyet'i yok etmek için devasa bir komplo tezgâhlıyorlar diye uyarmıştı. Gizli dış destek sayesinde hâlihazırda Cumhuriyet'in malî yönetimini ele geçirmişlerdi. Robespierre, Ulusal Hazine'nin başkanını "karşı-devrimci bir ikiyüzlü" olmakla itham etmişti. Fransa'nın dış ilişkilerinin de karşı-devrimciler tarafından ele geçirildiğini iddia etmişti: "Yurtdışında çalışan neredeyse bütün [Fransız] memurlar ... Cumhuriyet'e, bugüne kadar cezalandırılmadan bırakılmış bir cüretle, alenen ihanet ettiler." Robespierre, onların ihanetlerinin arkasında, bir kez daha İngiltere'nin karşı-devrim organize etme konusundaki "şeytanî dehası" olduğunu tespit etmişti.[45] Otoriter rejimlerde, özellikle de kriz vakitlerinde, komplo teorileri istihbarat değerlendirmesini çoğu zaman gözden düşürür. Robespierre örneğinde ise, neredeyse tamamen, ulusal güvenlik konusundaki güvenilir istihbaratın yerini almıştı. "İktidara gerçeği söylemek" imkânsızdı. Robespierre'e, hapishane komplolarının ciddiye alınacak şeyler olmadığını söylemeye cüret edecek kişinin hayatı tehlikeye girerdi. Ülke içi muhalefet hakkında kendinden önceki bütün rejimlerden daha fazla istihbarata sahip olan Kamu Güvenliği Komitesi, İngiltere'deki Pitt'in hükümetinden daha çarpık bir görüşe sahipti.

Robespierre, komplo konusundaki saplantısı yüzünden, 8 Thermidor günü yaptığı konuşmayla Meclis üyelerinden bazılarını, Terör'ün sonraki safhasında giyotinden kurtulmaları için tek yolun kendisini giyotine yollamak olduğuna ikna ettiğinin farkına varmamıştı. Ertesi gün Robespierre ve Saint-Just, Meclis'e hitap etmek istediklerinde "Kahrolsun tiran!" sloganlarıyla susturulmuşlardı. Meclis, Robespierre ve en yakın destekçilerinin, sokaktan destek almadan hemen tutuklanmaları kararını almıştı. Başarısız bir intihar girişiminin ardından Robespierre ve yirmi bir kişi daha 10 Thermidor günü (28 Temmuz) giyotine gönderilmişlerdi. Fransa'nın başlıca komplo teoricisi kendi hayatına mal olan komployu görememişti. On sekizinci yüzyılda Kardinal de Retz'in yazdığı gibi: "En vesveseli kişiler en büyük enayilerdir."*

Fransız Cumhuriyeti gittikçe daha sert ve daha radikal hale geldikçe Pitt'in başlıca kaygısı, bu rejimin İngiltere'de ne derece destek bulacağı olmuştu.

* Neredeyse bir buçuk asır sonra, kendi Terör dönemi sırasındaki paranoyak eğilimleri Robespierre'e denk olan Stalin, Alman istilası hakkında sayısız istihbarat uyarısına rağmen 22 Haziran 1941 günü erken saatlerde başlayan saldırıyla tamamen gafil avlanmıştı. (Andrew ve Gordievsky, *KGB*, bölüm 7.)

Günümüzden geriye bakıldığında, İngiltere'de cumhuriyetin kitlesel bir coşku yaratma ihtimali hiç olmamıştı. Nihayetinde İngiltere genelinde 2,000 kadar kralcı cemiyet vardı ki bu rakam Fransa'daki örneği benimsemek isteyenlerden katbekat fazlaydı.[46] Ancak Bastil basıldığında belli belirsiz olan cumhuriyetçi fikirlerin Fransız Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında hızla kök salması sebebiyle Pitt, İngiliz cumhuriyetçilerinin arz ettiği tehdidi göz ardı edemezdi. İçişleri Bakanlığı müsteşarlarından biri olan Evan Nepean tarafından idare edilen, mevcut küçük çaplı "gizli servis", Ocak 1793'te kabul edilen Yabancı Uyruklular Yasası sonrası ülkeye yapılan göçü izlemek için kurulan Yabancılar Şubesi bünyesinde genişletilmişti.[47]

Yabancılar Şubesi'nin ilk başmüfettişi William Huskisson olsa da 1794 yılına gelindiğinde şubenin önde gelen yöneticisi William Wickham idi. Wickham, ileride ikisi de kariyerinde büyük etkiye sahip olacak, geleceğin dışişleri bakanı William Grenville ve yine geleceğin İçişleri Bakanlığı müsteşarı John King'in alt devresi olarak Oxford Üniversitesi'ndeki Christ Church'ten mezun olmuş, önemli dostları olan biriydi. 1792'den itibaren Whitechapel Polis Karakolu'nda maaşlı hâkim olarak görev yapan Wickham'dan beklenen, Whitechapel bölgesindeki yabancı uyrukluların kayıtlarını tutmaktı ve bu işi şüpheli yabancıları İçişleri Bakanlığı'na bildirecek muhbirler vasıtasıyla yapacağı neredeyse kesindi. Wickham yersiz panik yarattığı bariz raporlara aldanmasa da, Londra'da diğer hâkimlerden en az ikisi bunları dikkate almıştı. Queen Street'ten bir hâkim, İçişleri Bakanlığı'na, "hançerlerle silahlanmış 25 Marsilyalı, istenmeyen kişilere suikast düzenleyip onları kesmek için bu ülkeye gönderildi" diye bildirmişti;[48] Great Marlborough Street'ten bir hâkim ise Parliament Street'te üniformaları içinde sekiz Fransız askerinin görüldüğü bilgisini vermişti.

İsviçreli soylu karısı Eleonore sayesinde Wickham'ın, savaş başladıktan sonra Fransa'da yürütülen İngiliz istihbarat operasyonları için önemli bir çıkış noktası olarak kullanılan Cenevre'deki önde gelen ailelerle bağlantısı vardı. Günümüze ulaşmış detaylı kayıtları olmasa da 1793 yazında Grenville tarafından gizli bir istihbarat görevi için İsviçre'ye gönderilmişti. Döndükten sonra John King'e mektup yazıp, İsviçre'de sonraki görevler için kendisinin göz önünde bulundurulmasını istemiş ancak bütün iletişim "sizin ve benim aramda sıkı ve kusursuz bir gizlilik içinde olmak ve öyle kalmak zorunda" diye uyarmıştı.[49]

Pitt hükümetinin, Wickham'ın da dâhil olduğu başlıca istihbarat önceliği, Fransız Cumhuriyeti'ne sempati duyan İngilizlerin izlenmesi olarak kalmıştı. En faal olanlarının, Ocak 1792'de Strand dışındaki bir tavernada dokuz "iyi niyetli, uyanık ve üretken adam" tarafından kurulan Londra

Muhaberat Cemiyeti (London Corresponding Society – LCS) olduğu düşünülüyordu. Cemiyet, altı ay sonra, Fransız Devrimi'nin getirdiği, erkekler için genel oy hakkını savunan 1,000 üyesi olduğunu açıklamıştı. Yabancılar Şubesi'nin kurulmasından bile önce İçişleri Bakanlığı'nın LCS içinde bir casusu vardı. Ekim 1792'de George Lynam isimli bir nalbur, İçişleri Bakanlığı'ndan ücret alacağı konusundaki yerinde bir beklentiyle gönüllü olmuş ve 1793 yılı sonuna kadar cemiyet içindeki tek muhbir olarak kalmıştı. Lynam, Kasım 1792'de LCS ve benzer cemiyetlerin "alt sınıfın kafasını karıştırıp, onları hayalî şikâyetlerle galeyana getirmeye ve ülkeyi ayağa kaldırıp büyük karışıklığa sürükleyecek geniş çaplı taşkınlıklar için onları tahrik etmeye çalıştığı" yönünde yersiz panik yaratan bir rapor göndermişti.[50*] Aynı ay içinde bir başka muhbir tarafından, Fransız Cumhuriyeti'nden yeni dönmüş olan LCS üyesi radikal avukat John Frost'un Marylebone'daki bir kahve dükkanında "bu ülkede hiçbir kral" olmamalı dediğini bildirilmişti. Frost altı ay sonra, "habis, vahşi ve fitneci" bir şekilde "yüce hükümdar efendimiz III. George'a karşı ... büyük bir nefret ve küçümseme' yaratmaya çalışmaktan mahkemeye çıkarılmıştı. Savunma avukatı Thomas Erskine, davanın ifade hürriyetine karşı bir saldırı olduğunu söylemişti. Hangi İngiliz vatandaşı, "serbestçe söylediği en hafif sözlerin kaydedilip mahkemede kendisine karşı okunmasını ister?" diye sormuş ve eklemişti: "Habis casuslar her yere yerleştirilse, düello yahut mahkemeyle sona ermeyecek bir akşam yemeği nadiren olurdu." Ancak Frost suçlu bulundu, avukatlık mesleğinden ihracına, Charing Cross'daki ceza boyunduruğunda bir saat teşhirine ve Newgate Hapishanesi'nde altı ay hapis yatmasına hükmedildi.[51]

Şubat 1794'te Yabancılar Şubesi'nin bir ajanı, bir LCS mensubuyla yaptığı konuşmayı rapor etmişti. Bu kişi, binlerce yirmi üç santimetrelik hançer siparişi verildiği ve "Bay Pitt ile onun önde gelen destekçilerinin ortadan kaldırılması için kullanılacağı" gibi pek inandırıcı olmayan bir iddiada bulunmuştu.[52] Wickham bu ve bunun gibi ajan raporlarının içeriğine şüpheyle yaklaşsa da şiddet tehdidini ciddiye alıyordu. LCS'in yıl içinde toplamaya niyetlendiği İngiliz Meclisi'nin, Fransa'da monarşiyi lağvedip cumhuriyet kuran Fransız Meclisi'ni örnek alacağından da korkuyordu. 8 Mayıs'ta Wickham şöyle yazmıştı: "Bu cemiyetlerin önceki söylemleri parlamento reformu ve suiistimallerin giderilmesiyle sınırlıydı; daha ileri

* Lynam'a 1792'de ve 1793'ün büyük kısmında yapılan ödemelerin kayıtları günümüze ulaşmamıştır. Ancak 2 Aralık 1793'te Nepean'dan 50 sterlin ve 25 Mart 1795'te John King'den 100 sterlin (muhtemelen görevine son verilmesi tazminatı) almıştır. (Durey, *William Wickham, Master Spy*, loc. 971.)

gitmişlerse bile bu sadece imayla sınırlı kalmıştı. Şimdi ise ülkenin hükümet biçiminin değiştirilmesi niyeti açıkça dile getiriliyor." Birkaç gün sonra, LCS sekreteri olan ayakkabı imalatçısı Thomas Hardy ile cemiyetin önde gelen üyeleri tutuklandılar ve vatana ihanetle suçlandılar.[53] Portland Dükü, Temmuz 1794'te içişleri bakanı olmasının ardından Wickham'ı Yabancılar Şubesi başmüfettişi olarak tayin etti.[54*] Pitt, LCS'in yıkıcı faaliyetleri hakkında Wickham'dan ve Yabancılar Şubesi'nden gelen raporları ne denli ciddiye aldığını, cemiyet üyelerinin Özel Konsey'deki sorgularına şahsen katılarak göstermişti. Sorguların kayıtları günümüze ulaşmasa da, Hardy'yle birlikte tutuklanan radikal yazar John Thelwall, Özel Konsey karşısına çıkışını şöyle hicvetmişti:

BAŞSAVCI [*hafif sesle*]. Bay Thelwall, ön adınız nedir?
T[HELWALL] [*somurtkan biçimde*]. John.
BAŞSAVCI [*Hâlâ hafif sesle*] … Soyadınızın sonunda iki l harfi mi var yoksa tek mi?
T. İki tane ama önemli değil [*Umursamazca ama bir nebze somurtkan halde*] Dert etmeyin. Hiçbir soruyu cevaplamaya niyetim yok.
PITT. Ne diyor bu? [*Odanın diğer uçundan hışımla kalkıp BAŞ HÂKİM'in yanına oturur*]
BAŞ HÂKİM [*neredeyse fısıltıya dönüşen gümüşî bir yumuşaklıkla*] Sorulara cevap vermek niyetinde değilmiş.
PITT. Ne demek bu? … Ne demek bu? … Ne? [*Sert biçimde*]

Thelwall kendisini sorgulayanlara sırtını dönüp, "suluboya bir resim hakkında düşüncelere dalınca", başbakan sorguyu sona erdirmişti. Yedi ay boyunca Kule'de ve Newgate'te hapis yatmalarının ardından Hardy, Thelwall ve LCS mensubu diğer zanlıların hepsi Kasım 1794'te vatana ihanetten mahkemeye çıkarıldılar. Hepsi beraat etti.[55] Mahkemede sunulan deliller sonucu Lynam'ın LCS içinde hükümet adına casusluk yaptığı alenen ortaya çıkmıştı. Yabancılar Şubesi'nde kendini sevk ve idare eden yetkiliye şikâyette bulunmuştu: "İsmim her gece Wallbrook'ta casus diye yazılıyor, Aldgate'deki cemiyetlerden biri tarafından şahsen tehdit edildim ve dün başka bir yerden bir tehdit mektubu aldım…"[56] Pitt hükümeti, 1794 tarihli Vatana İhanet Yasası'nı ve 1795 tarihli Kışkırtıcı Mitingler ve Dernekler Yasası'nı parlamentodan geçirecek kadar kaygılanmaya devam etmişti. Bu yasalar hükümete geçici olarak şüphelileri mahkemeye çıkarmadan

* Wickham'ın Yabancılar Şubesi başmüfettişliğine tayini, Eylül 1794'e kadar gazetede resmî olarak yayımlanmamıştı.

gözaltında tutma ve mitingleri yasaklama yetkilerini vermişti. Yasalar çok kullanılmadı. Robert Tombs şöyle yazar: "İngiltere'nin 'Teröründe', kısıtlayıcı, hatta amatörce bir şey vardı."[57]

Yabancılar Şubesi'nin idarecisi olarak içişleri bakanı emrinde çalışmasının yanında, Dışişleri Bakanlığı istihbaratı konusunda da başlıca sorumluluk Wickham'a verilmişti. Ekim 1794'te, Robespierre sonrası Fransız hükümetindeki ılımlı kanadın barış önerilerini takip etmek üzere Cenevre'ye gizli görevle gönderilmişti. 1793'te Paris'te güvenilir ajan şebekelerinin kurulamadığının farkında olan Grenville, Aralık ayında Wickham'a şöyle yazmıştı:

> İsviçre'den ulaşan istihbarat hariç, ülkenin genel durumu yahut iç kesimlerde ve güney bölgelerinde yaşanan olaylar hakkında Fransa'dan güvenilir çok az istihbarat edinebiliyoruz. Şu vakitten itibaren sabit ve sürekli bilgi akışını temin etmek için girişimde bulunmanız fevkalade önemli: Ülkenin genel durumu hakkında olabildiğince erken surette istihbarat almalıyız. Bu amaç için yapılacak harcamanın farkında olunduğundan ve yapıldığından bahsetmeye gerek yok.[58]

Barış önerilerinden bir şey çıkmasa da Wickham Cenevre'de üç yıl kaldı ve çeşitli istihbarat operasyonları icra etti.[59]

Fransız devrim siyasetinin karmaşıklığı İngiliz istihbarat toplama faaliyetlerini zorlaştırıyordu. 1795'te yönetimi ele geçiren beş kişilik Direktuvar, dört yıllık iktidarı boyunca istikrarsız ve tahmin edilemez bir rejim olarak varlığını sürdürdü. Wickham'ın Direktuvar hakkındaki istihbaratının çoğu, Paris'te gizlice faaliyet gösteren kralcı istihbarat teşkilatı Agence Royale tarafından sağlanıyordu. XVII. Louis'nin (eski Prens, Louis Charles) çok kötü muamele gördüğü hapishanedeki ölümünün ardından, XVI. Louis'nin sürgündeki iki kardeşinin büyüğü olan Provence Kontu, XVIII. Louis unvanını aldı. "Pitt'in altınlarına" ("Aziz George'un süvarisi" diye de bilinirdi*) ulaşmak için sabırsız olan XVIII. Louis, Agence Royale'a İngiliz istihbaratıyla iş birliği yapma talimatı vermiş ve "faydalı görürlerse İngiliz bakanlarıyla bile temasa geçmelerini" söylemişti. İngiliz tarafından ise Agence Royale'ı finanse etmekle görevlendirilen kişi Wickham idi.[60] XVIII. Louis'nin idaresindeki kurumların geri kalanı gibi Agence Royale da derme çatma bir teşkilattı. Dışişleri Bakanlığı'na sunulan, "Fransa'nın

* Aziz George'un Altın Süvarisi: İngiltere'nin 18'inci ve 19'uncu yüzyıllarda Avrupalı devletlere yaptığı para yardımları için kullanılan tabir. Napolyon Savaşları zamanı William Pitt'in Avrupa'da kurduğu Koalisyonları finanse etmek için de kullanılmıştı. Ödemeler genellikle üzerinde at sırtında İngiltere'nin koruyucu azizi olan Aziz George tasviri bulunan altın paralarla yapıldığı için bu ismi almıştı. (ç.n.)

mevcut durumu hakkında", "dört aylık incelemelere dayalı" kırk altı sayfalık bir raporun yazarı, okuyucuların rapordaki bazı bilgileri "beyhude" görebileceklerini söylemiş ama cumhuriyet rejiminin sebep olduğu "kötülükleri" anlatmak için bunların gerekli olduğunu vurgulamıştı.[61]

Dışişleri Bakanlığı'nın 1795-1799 yıları arasında Gizli Servis operasyonları için 665,222 sterlin harcadığı hesap edilmiştir. Önceki beş yılda ise 76,759 sterlin harcanmıştı. İngiltere tarafından 1790-1811 yılları arasında Kıta'da yapılan tüm gizli servis harcamalarından Wickham ve İsviçre'deki halefi James Talbot mesuldü.[62] Her zaman yeni fikirler ortaya koyabilmişse de Wickham, harcanan paranın karşılığını tam olarak verememiştir. 1795'te cumhuriyetçi generalleri ayartıp, Fransa'daki en karşı-devrimci şehir olmasıyla ünlü Lyons'da başarısız bir kralcı ayaklanma girişiminde bulunmuştu.[63] Tarihçi Boyd Hilton şöyle yazar: "Büyük tasavvurlarından biri ne zaman çökse, hemen bir başkasını yaratırdı."[64] Muhtemelen en başarılı büyük tasavvuru, 1795'te iki meclisli yeni parlamento teşkilatıyla Kongre Meclisi'nin yerini alan 500'ler Meclisi'nin 1797 baharındaki "parti seçimlerine", ılımlı ("meşrutiyetçi") kralcı adaylara rüşvet verip onları fonlayarak etki etme girişimiydi. Seçimi yapılan parlamentonun üçte birlik kısmına yerleşenlerin çoğunluğu cumhuriyetçi değil meşrutî monarşistler olmuştu.[65] Alfred Cobban, "Eğer kralcılar birlik olsalar ve becerikli bir şekilde idare edilselerdi ve mülteciler de bir nebze tavizkar olsalardı Fransa onlarındı" diye yazar.[66] Ama kralcılar için böyle bir durum söz konusu değildi.

XVIII. Louis etkili liderlik vasıflarına sahip değildi. Wickham, Grenville'e Nisan 1797'de şöyle yazmıştı: "Fransız Kralı'nın çevresinde Fransa'daki dâhilî vaziyet ve kamuoyu hakkında bilgi sahibi bir kişinin bile olmaması şu an halk için büyük bir felakettir."[67] Agence Royale'ın Paris'teki istihbarat şebekesi bile iç çatışmalarla parçalanmıştı. Nisan 1797'de Paris'e varan Agence Royale'ın bir ajanı, "ajanların büyük kısmının birbiriyle didişen üç ayrı hizbe bölünmüş olduğunu" bildirmişti.[68] Kralcıların hizipleşmesine rağmen, Wickham hala seçim sonuçlarının Direktuvar için felaket olacağı konusunda kendi kendini ikna etmeye çalışıyordu. 25 Ağustos'ta Grenville'e şöyle yazmıştı: "Her şeyin en iyi şekilde sonuçlanacağına ve bir yıl dolmadan bu korkunç yapının yıkılacağına güvenim tam."[69] İki hafta geçmemişti ki genç general Napolyon Bonapart'ın desteklediği üç Direktuvar üyesi tarafından "18 Fructidor Darbesi" gerçekleştirildi ve seçimleri geçersiz sayıp önde gelen kralcıları tutukladılar. Dördüncü Direktuvar üyesi, iki general ve kırk meclis üyesi Fransız Ginesi'ndeki bir ceza kolonisine gönderildiler.[70] Çok sayıda kralcı ajan da tutuklandı.[71] Wickham'ın Direktuvar'a karşı kurduğu plan ifşa oldu ve ihanete

uğradığını düşünerek Londra'ya dönmek zorunda kaldı. İsviçre'de kendi yerine geçen John Talbot'a şöyle yazmıştı: "Aramızdaki casusu bulmalısın: İkili ajandan daha iyi bir ajan olmayacağı için bu kişinin Direktuvar'da görevli bir ajan olduğu söylenmektedir."[72]

Wickham'ın istihbarat şebekeleri, 1797 başlarında İngiliz topraklarında yaşanan son yabancı istilasını önceden haber verememişlerdi. Şubat ayında, bazıları istilaya katılması için hapisten salınmış olan 1,400 Fransız, o zamanlar İngiltere'nin en büyük ikinci şehri olan Bristol'ü yakmak için Amerikalı korsan William Tate'in komutası altında denize açılmış ama fırtına yüzünden daha kuzeydeki Pembrokeshire'daki Fishguard'da karaya çıkmak zorunda kalmıştı. Burada karınlarını doyurmak için avlanarak zaman geçirmişlerdi. Yerel anlatıya göre Fransız istilacılar, kırmızı pelerin giyinmiş bir grup Galli kadını İngiliz askerleri sanıp teslim olmuşlardı "ve şükürler olsun ki Tanrı düşmanlarımızdan savaşma ruhunu alıp götürmüştü". Olay gülünç olsa da istila haberi Londra'da malî bir panik havası yaratmış ve halk İngiltere Bankası'na hücum etmişti. Bu durum Pitt'in hükümetini ilk kez kâğıt banknotun altına tahvilini sona erdirmeye zorlamıştı.[73]

Şubat 1797'deki istilayı takip eden aylarda, İngiltere'deki Fransız casuslarının başka istilalar için hazırlandıklarına dair ara ara korkular yaşanmıştı ve bu korkular bahar ayında Kraliyet Donanması'nda başlayan isyanlarla kuvvetlenmişti. Yazın, Somerset sahiline yakın yaşayan bir doktor, içişleri bakanına yolladığı bir raporda "Alfoxden'daki bir malikânenin mülkiyetini almaya çalışan göçmen bir aileyle alakalı çok şüphe çekici bir durumdan" ve kırlarda "gece yahut gündüz yaptıkları gezintilerde işlerinin neredeyse bittiğini söylediklerinin duyulduğundan" bahsetmişti. Doktor, bu kişilerin Bristol'deki bir Fransız casusunun emrinde çalışan "alt seviye ajanlar" olduklarından şüphelenmişti. Olayı araştırmak için gönderilen Yabancılar Şubesi'nden James Walsh, doktorun Fransız casus şebekesi sandığı kişilerin gerçekte, William Wordsworth, Samuel Taylor Coleridge ve Wordsworth'ün kız kardeşi Dorothy* olduğunu anlamıştı. Walsh yerel bir hana yerleşmiş ve şairlerin, misafirleriyle kumsalda oturup sohbet etmeleri esnasında onları kum tepelerinin ardından izlemeye başlamıştı. Şairlerin Alfoxden'da kiraladığı evde verdiği büyük akşam yemeğinde garsonluk yaparken işittiği şeyden kaygılanan bir adamın da ifadesini almıştı: "Beyaz şapkalı, gözlüklü, koyu renk ve kısa saçlı ufak tefek şişman bir adam yemekten sonra ayağa kalkıp öyle tutkulu bir nutuk atmıştı ki o zamandan beri onlara yaklaşmaya korkuyorum".[74] Tutkulu akşam yemeği misafiri, muhtemelen, üç yıl önce yargılanıp beraat eden radikal yazar John Thelwall idi.[75]

* Üçü de ünlü İngiliz şairleridir. (ç.n.)

Walsh'un gözetleme görevi, kayıt cihazlarından önceki devirlerde gizli dinleme yapmanın zorluklarını da gösterir. Coleridge normal konuşma esnasında bile dinlemesi zor olan biriydi ve konudan konuya atladığı meşhur uzun monologlarını gizlice dinlemek daha zordu. Coleridge'le bir akşam yemek yiyen dostları ve kendisi gibi şair olan Samuel Rogers ve Wordsworth, sanki akşamın büyük kısmında sürüp giden tek bir cümleyi dinlediklerini düşünmüşlerdi. Sonradan Rogers, Wordsworth'e yemekten sonra şöyle dediğini söylemiştir: "Coleridge'in nutkundan ben şahsen hiçbir şey anlamadım. Sen anladın mı acaba?" Wordsworth, "Tek bir hecesini bile anlamadım" diye cevap vermişti.[76] Coleridge yirmi yıl sonra yazdığı otobiyografisi *Biographia Literaria*'da, kendisini gizlice dinleyen Yabancılar Şubesi'nden cahil Walsh'un, büyük Hollandalı filozof Spinoza hakkındaki sözlerini yanlış anladığını muzip bir şekilde anlatmıştı. Walsh, Spinoza'yı daha önceden hiç duymamış olduğu için, sözde Whitehall'a ilettiği raporunda Coleridge ve Wordsworth'ün "Spy Nozy"* isimli fesat bir şahsiyetten bahsettiklerini yazmıştı. Gerçekte ise Walsh böyle bir şey söylememişti. "Sanırım bu olayın Fransızlarla alakası olmadığı ve canı sıkılmış bir grup muzip İngiliz'den ibaret olduğu ortaya çıkacak" demişti. Thelwall gibi Wordsworth'ün de hâlihazırda Yabancılar Şubesi tarafından bilindiğini eklemişti.[77]

1798'de başlıca Fransız istila tehdidi İngiltere'de değil, Mısır'da yaşandı. General Bonapart, Ağustos 1797'de Direktuvar'a şöyle demişti: "İngiltere'yi tam anlamıyla yok etmek için Mısır'ı ele geçirmemiz gereken zaman yaklaşıyor."[78] 5 Mart 1798'de Direktuvar ona Mısır ordusunun komutasını verdi. Napoleon, kendisinin kahramanları olan Büyük İskender ve Julius Sezar'ın ayak izlerini takip etme konusunda daha az takıntılı olsaydı, felaketle neticelenmesi muhtemel büyük bir stratejik risk aldığının farkına varabilirdi. Mısır seferinin planları gizli tutulmuşsa da 18 Mayıs'ta Toulon'dan denize açılan 300 nakliye ve savaş gemisine bindirilmiş 40,000 asker ve 15,000 denizcinin yığınağını gizlemek imkânsızdı.** Napolyon'a eşlik etmesi için seçilen 165 bilim adamının bazıları hakkında da söylentiler çıkmıştı. Avrupa emperyalizminin ayırt edici bir özelliği de fethedilen topraklardan yeni bilgiler elde etmeye duyulan ilgiydi. Romalılar, Araplar, Moğollar ve Aztekler gibi önceki devirlerin emperyal fatihlerinin böyle bir ilgisi olmamıştı. Buna mukabil, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda başka kıtalara yapılan bütün büyük Avrupa askerî seferlerinde,

* Casus Nozy (ç.n.)

** Bu rakamlar Paris Askerî Müzesi'nde yapılan araştırmalarla belirlenmiştir. Seferin mevcudu hakkında başka ve çeşitli tahminler de mevcuttur.

Napolyon'un seferinde olduğu gibi bilim adamları ve fethedilen yerleri inceleyecek âlimler götürülmüştü.[79]

Napolyon'un seferî kuvveti, tamamen Devrim ve Napolyon Savaşları'nın en büyük İngiliz istihbarat başarısızlığı sayesinde, 1798 yılı yazında Mısır'a varmayı başardı. Bu başarısızlığın altında yatan sebep İngiliz Amiralliği'nin kıt bir hayal gücüne sahip olmasıyla, Whitehall bakanlıklarının elde edilen istihbaratı henüz işe yarayacakken paylaşma konusundaki çekincesinin bir birleşimiydi.[80] Amirallik Birinci Lordu Kont Spencer'a, Napolyon tarafından Toulon'da toplanan nakliye gemilerinin İrlanda'daki isyanı desteklemek için Atlantik'e açılamayacak kadar kötü durumda olduğu konusunda istihbarat raporları gelmişti. Böyle olunca Fransız filosunun hedefi neredeyse kesin olarak Akdeniz'di. Spencer 1 Mayıs'ta, "hedeflerinin İspanya sahilleri yahut Napoli ya da (pek ihtimal vermesem de) Levant olması kuvvetle muhtemel" diye yazmıştı. Muhtemel bir istikamet olarak Mısır'dan bahsetmemişti bile.[81] Whitehall da bir tek, Grenville tarafından "kafanın içinde bir harita varmışçasına düşün" diye teşvik edilen Savaş Bakanı Henry Dundas Napolyon'un Mısır'a gittiği kanaatine varmıştı.[82] Mayıs ayında bir İngiliz ajanı tarafından Grenville'e, Paris Maden Okulu'ndan sefere dâhil edilmiş bir jeoloğun iki mektubunun yakalanan kopyaları ulaştırılmıştı. Jeolog, Napolyon'a eşlik edecek diğer bilginler arasında Arapça, Türkçe ve Farsça profesörleri olduğunu söylüyordu ki bu da muhtemel istikametin, gizli de olsa, Mısır olduğuna işaret ediyordu.*

Napolyon'un Mısır'a sefere çıkma konusunda pervasızca oynadığı kumarın başarılı olmasında son derece iyi talihinin de payı vardı. Akdeniz'e, Fransız filosunun ne yapmaya çalıştığını anlaması için Amirallik tarafından ciddi derecede yetersiz istihbaratla gönderilen Amiral Horatio Nelson, 21 Mayıs'ta sancak gemisi *Vanguard*'ın direklerinin bir fırtınada hasar alması üzerine erken bir duraklama yaşamıştı. Önceki gün Napolyon'un seferî kuvveti Toulon'dan, yol üzerinde ele geçireceği Malta'ya doğru yola çıkmıştı. Napolyon Mısır'a, muhteşem sancak gemisi *L'Orient*'da deniz tutmasını önlemek için tekerlekli imal edilmiş yatağının bulunduğu lüks kamarasında, Mısır'dan "Asya içlerine, kafamda sarıkla ve bir filin üzerinde" seyahat etmenin hayalini kurarak gidiyordu.[83] *Vanguard*'ın aldığı hasar Sardunya'da tamir edilirken, Napolyon'un daha yavaş hareket eden filosu Nelson'un filosunun yanından sisin içinde görünmeden geçmişti.[84]

* Jeolog Déodat Gratet de Dolomieu'nun yazdığı mektuplar Grenville'e, bir önceki yıl III. George tarafından gizli bir görev verilen Cenevreli filozof Jean-André de Luc tarafından gizlice yollanmıştı. 28 Mart ve 11 Nisan 1798 tarihli olsalar da mektuplar Mayıs ayına kadar Grenville'e ulaşmamıştı. (Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 254-255.)

Nelson, Napolyon hakkındaki en iyi istihbaratını Amirallik'ten değil, Livorno'daki İngiliz konsolosu John Udney'in yazdığı bir mektupla almıştı. Udney, Napolyon'un hiç tanınmazken uluslararası şöhrete kavuştuğu İtalya'daki seferlerine şahit olmuştu ve İngiliz Amiralliği'nin aksine, 28 yaşındaki bu adamın "sınırsız" ihtiraslarının farkına varıp, "Mısır'a sahip olmaya ... İskenderiye, Kahire ve Süveyş'i ele geçirip tahkim etmeye" gittiğini doğru biçimde öngörmüştü.*

Udney tarafından ikna edilen Nelson, 28 Haziran'da İskenderiye'ye ulaşmış ama Napoleon'un seferî kuvvetine rastlamamıştı. 30 Haziran'da Napolyon'u Sicilya'da aramak için İskenderiye'den ayrıldı.[85] Eğer Nelson yavaş ilerleyen Fransız filosunun istikameti hakkında erken istihbarat almış olsaydı, Napoleon'un 40,000 asker taşıyan, tıka basa doldurulmuş nakliye ve savaş gemilerini muhtemelen Mısır'a ulaşmadan önce engelleyebilirdi.[86] Nelson Fransız filosunu denizde yakalasaydı Napolyon'un kaçmasına izin vermezdi; ertesi yıl Birinci Konsül olarak diktatörlüğünü ilan etme şansı ciddi ölçüde azalırdı. Böylece, Napolyon'un Nelson'a yakalanmadan Mısır'a varmasına sebep olan İngiliz istihbarat başarısızlığı, Fransız siyasî ve askerî tarihinde büyük sonuçlar doğurmuştu.

1 Temmuz 1798'de, Nelson İskenderiye'yi terk ettikten sadece yirmi dört saat sonra Napolyon, Serhas'ın Yunanistan'ı iki bin yıl önce istila etmesinden o yana düzenlenmiş en büyük amfibi harekâtla İskenderiye yakınlarına çıktı. Onunla birlikte gelen bilginler ilk Mısırologlar olacaklardı. Nelson, Mısır'a gelirken engelleyemediği Fransız filosuna bir ay sonra Nil Nehri'nin ağzındaki Ebukir Körfezi'nde yetişmiş ve iki gemi hariç (ikisini de sonradan ele geçirecekti) tüm filoyu imha etmişti. Bu zaferiyle Akdeniz tekrar İngiliz hâkimiyetine girmiş ve sancak gemisi *L'Orient* havaya uçan Napolyon, Nil'de mahsur kalmıştı.[87] Nelson'un zaferinin İngiltere'de yarattığı coşku, Napolyon kuvvetlerinin daha en başta Mısır'a ulaşmasının engellenememesiyle ilgili karşılıklı suçlamalara son vermişti. Ancak Dundas, bir istihbarat aksaklığı hakkında yapıldığı bilinen ilk detaylı soruşturmayı başlattı. Eylül ayında incelemesini tamamladığında Grenville'e, Napolyon'un Mısır seferini önlemek için kaçırılmış fırsat yüzünden "bunalımlı bir melankoli" içinde olduğunu yazmıştı.[88]

1799 yılı başlarında, farklı türde olsa da, bir başka büyük İngiliz istihbarat fiyaskosu daha yaşanmıştı. İsviçre'deki istihbarat operasyonlarını idare etmek üzere Wickham'ın yerine gelen aceleci James Talbot, Paris'teki Direktuvar liderlerini öldürmek için düzenlenen başarısız bir Fransız kralcı

* Grenville, Udney'den gelen benzer bir uyarıyı Dışişleri Bakanlığı'na duyurmamıştı. (Knight, *Britain Against Napoleon*, s. 145, 147.)

planına dâhil olmuştu. Muhtemelen Dışişleri'nde hâkim olan karmaşa yüzünden Talbot, Grenville'in kendisini desteklediği yönünde yanlış bir kanaate kapılmıştı. Ancak Grenville, planı öğrenir öğrenmez Talbot'a, "ülkenin çıkarı için" büyük bir arzuyla hareket ettiğini bilmesine rağmen bu planla ilişkisine "zaman kaybetmeden tam olarak ve kati surette son vermesini" söylemişti. Bu, pahalıya mal olan bir muhakeme hatasıydı. Talbot suikast planıyla ilişiğini kestiğinde, plan için çoktan 377,807 sterlin gibi yüklü bir meblağ harcamıştı.[89] On ay sonra Direktuvar alaşağı edilecekti ama kralcılar yahut İngiliz komploculari tarafından değil, Napolyon Bonapart tarafından.

Napolyon, Mısır'da mahsur kaldığı sırada bir dostuna şöyle demişti: "Eğer Fransa'ya geri dönecek kadar şanslıysam, geveze zümrelerin iktidarı sona erecek."[90] 23 Ağustos 1799'da bir korvete binmiş, Mısır açıklarında ve Akdeniz'de bir dizi Kraliyet Donanması devriyesini atlatmış ve kırk bir günlük seyahatin ardından Provence'a ulaşmıştı. İngilizlerin Napolyon'u Mısır'a ulaşmadan önce engelleyememeleri gibi, bir yıl sonraki kaçışını önleyememeleri de ileride Fransız siyasî ve askerî tarihini değiştirecekti. Napolyon Mısır Seferi sırasında seferî kuvvetinin büyük kısmını kaybetmişse de Fransa'ya dönüşünde şanlı bir zafer kazandığını söylemişti. Özelde ise seferin stratejik bir fiyasko olduğunu biliyordu ve hayatının geri kalanı boyunca bundan pişmanlık duymuştu. Waterloo'nun ardından, "Eğer Mısır seferi yerine İrlanda'ya bir sefer düzenlesem İngiltere'nin hali şimdi ne olurdu?" demişti.[91] Pitt, 1798'in başından itibaren Napolyon'un İrlanda'ya yönelik geniş çaplı bir istila planladığından emindi. İngiliz ajanları Kanal'daki Fransız bindirme limanlarından detaylı ve doğru raporlar göndermişlerdi. Napolyon'un limanları ziyaretini de bildirmişler ama 23 Şubat'ta aklında Mısır seferi olduğu için İrlanda seferinden gizlice vazgeçtiğinden habersizdiler.[92] Ağustos 1798'de İrlandalı isyancılara yardım etmek için Mayo bölgesine çıkan General Humbert komutasındaki küçük Fransız kuvvetiyle baş etme konusunda İngilizlerin yaşadığı zorluk, Napolyon'un İrlanda'ya düzenleyeceği geniş çaplı bir istilanın neler başarabileceğini göstermişti.[93]

1798 yılı başlarında Londra'ya dönmesinden sonra William Wickham İçişleri Bakanlığı müsteşarlığına terfi etmişti. Yabancılar Şubesi içinde bulunan ve varlığından Whitehall'daki çok az kişinin haberdar olduğu bir güvenlik ve istihbarat birimi olan "Dâhilî Şube" onun sorumluluğuna verildi.[94] Pitt'in 1798-1799'da istihbarat meselelerini ne denli yakından takip ettiği, gayriresmî istihbarat şefi konumuna gelmiş Wickham'la yaptığı çok sayıda görüşmeden anlaşılabilir. Dışişleri ve içişleri bakanları Grenville ve Portland'la düzenli olarak görüşmesinin yanında, son ulaşan istihbaratı

aktarmak için Pitt'e gece geç saate Londra'daki evi Burlington House'dan ulaşırdı. Wickham sonradan şöyle yazmıştı: "Bu durumlarda çoğunlukla beni giyinme odasında kabul ederdi, birkaç kez de yatak odasında görüşmüştük..." Pitt ya Wickham'ın ona aktardığı konuyla ilgili yazılı not alır yahut "onun görüşlerini sözlü olarak Portland'a iletmemi isterdi": "Pitt mesajlarda yer alan her meseleyi benimle tam bir açıklık ve güven içinde konuşurdu. O dönem gündemde olan her konuya dair şahsî görüşü hakkında devamlı ve hatta bir dönem günbegün bilgi edinebilmiştim."[95] İkinci Dünya Savaşı'nda Winston Churchill'le sık sık görüşen Gizli İstihbarat Servisi Şefi (Sir) Stewart Menzies'e kadar hiçbir istihbarat şefi başbakanla bu kadar yakın bir ilişkide olmamıştı.

Napolyon, Kasım 1799'daki darbeyle Birinci Konsül olduğunda Whitehall, Dundan'ın Mısır seferinin öngörülememesindeki başarısızlık konusunda hazırladığı rapordan dersler çıkarmıştı. Bundan böyle Pitt'in hükümetinin önde gelen bakanlıkları arasında istihbarat biraz daha iyi paylaşılmaya başlandı.[96] Pitt'in 1801'deki istifasından sonra yerine gelen dostu Henry Addington'ın (sonradan Sidmouth Vikontu olacaktı) üç yıllık döneminde de bu devam etti. Nelson, zor kazanılmış bir deniz zaferi ve Danimarka başkentinin bombalanmasıyla sonuçlanan, Mart 1801'deki Kopenhag seferinde, 1798'de Akdeniz'de Napolyon'u takip ederken olduğundan daha iyi bilgilendirilmişti.[97]

Kanal'ın iki yakasına da çöken savaş yorgunluğu Mart 1802'de, sadece on dört ay sürecek Amiens Anlaşması'nın imzalanmasına sebep oldu. Wickham, Şubat 1802'den Ocak 1804'e kadar İrlanda'da Kıdemli Bakan olarak görev yapmış ve İrlanda dışında bir istihbarat sorumluluğu bulunmamıştı.[98] Eğer hâlâ gayriresmî istihbarat şefi olarak görevine devam etmiş olsaydı, Addington hükümetini en azından bir istihbarat fiyaskosundan kurtarabilirdi. Yeni hükümet, Wickham için hem İsviçre'de hem de Dâhilî Şube'de görev yapmış Le Clerc de Noisy'ye emekli maaşı bağlanmasını reddetmişti. Le Clerck, Amiens Barışı'ndan sonra Fransa'ya dönüp, Dâhilî Şube'nin istihbarat sırlarını ve Fransa'daki istihbarat kaynaklarını ele vererek intikamını aldı. Dâhilî Şube'de Le Clerc'le birlikte çalışmış olan Charles Flint, onun taraf değiştirmesini "ileride sık sık pişmanlık duyacağımız" bir felaket diye tanımlamıştı.[99*]

İngiliz dış istihbarat toplama faaliyetlerindeki en ciddi açıkla, ne Pitt'in ne de Addington'ın hükümetleri ilgilenmiş ve belki de ne olduğunu

* Le Clerc'in önceden ikili ajanlık yaptığı ve Wickham'ın İsviçre'de kendisine ihanet eden "aramızdaki casus" diye tanımladığı kimliği belirsiz ajan olduğu kesin olmasa da muhtemeldir. (Bkz. s. 356-7.) Ancak Wickham, Le Clerc'den şüphelenmemiştir.

anlamamışlardı. On dokuzuncu yüzyıl başlarında İngiliz kod kırma faaliyetleri bir asır önceki durumuna nazaran çok daha etkisizdi. Deşifre Şubesi'nin gerileyişinin sebeplerinden biri, yetmiş beş yıl kraliyet kod kırıcısı olarak görev yapmış Bath ve Wells Piskoposu Edward Willes'in Şube'yi daha yeteneksiz oğullarına ve torunlarına iş imkânı sağlamak için bir aile müessesesine çevirmesiydi. 1762'den 1844'te lağvedilmesine kadar çalışanların tamamı Willes ailesindendi.[100] Şube'nin kriptanaliz yeteneğindeki gerileyişin yarattığı sorunlar, savaş zamanı diplomatik yazışmaların yakalanmasındaki zorlukla birleşmişti. 1792'den Amiens Barışı'na kadar Fransa'yla diplomatik ilişkilerin dokuz yıl boyunca kesilmesi Londra'da yazışmaları yakalanacak bir Fransız elçiliğinin bulunmaması demekti. Böyle olunca kod kırma faaliyetleri Fransız Devrim Savaşları'nda İngiliz siyasetine, en az iki deşifre edilmiş yazışmanın kabinede tartışıldığı Yedi Yıl Savaşı'nda olduğundan daha az etki etmişti.[101]

Addington hükümeti zamanında yapılan en iddialı istihbarat operasyonu Fransa'yla savaşın Mayıs 1803'te tekrar başlamasından haftalar sonra Napolyon'u öldürmek için tasarlanan bir Fransız kralcı komplosuna verilen gizli destekti. Daha önceden bakanlık görevinde bulunmamış olan Addington, Talbot'un dört yıl önce Direktuvar liderlerini öldürmek için yapılan kralcı komploya verdiği pahalı destekten haberdar olmayabilirdi. 1803 yılındaki plandan haberdar olan az sayıda bakanın harekete geçmesinde muhtemelen, Napolyon'un Fransız Kanal limanlarına 167,000 asker yığmasına sebep olan İngiltere'yi istila hazırlıklarından haberdar olmalarının belli oranda etkisi vardı.[102]*

Tahmin edileceği üzere, Napolyon'a suikast planında İngilizlerin dâhil olduğu kısım kâğıda dökülmemişti. Ancak bazı kalıntıları resmî yazışmalarla günümüze kadar ulaşmıştır. Kralcı Fransız komplocularla birlikte çalışan İngiliz ajanlarından biri 22 Haziran'da kabinenin önde gelen bakanlarından Lord Castlereagh'e yazdığı yazıda kendisi için 150 sterlin ve "1803 yılında Bonapart'ı kaçırmak için Lord Castlereagh tarafından planlanan siyasî entrikaya" dâhil olan kralcı komploculardan biri için de 1000 sterlin talep etmişti. "Kaçırma" ifadesi muhtemelen "suikast" için kullanılan üstü kapalı bir sözdü. Castlereagh'in parlamentodaki en yakın dostu, parlamento üyesi George Holford, yazdığı cevapta ajana "Downing Street'te Lord hazretleriyle görüşürse konuyla ilgileneceğini" söylemişti. Bu görüşmede ne konuşulduğuna dair kayıtlar günümüze ulaşmasa da 23 Ağustos gününün erken saatlerinde bir Kraliyet Donanması gemisi, baş komplocu

* Napolyon istila planından, Nelson'un Ekim 1805'te Trafalgar'da Fransız filosunun büyük kısmını imha ettiği büyük zaferine kadar vazgeçmedi.

Georges Cadoudal ve işbirlikçilerinden bazılarını Bretonya sahillerine indirmişti. 16 Ocak 1804'te başka komplocular da geldi. 29 Ocak'ta bir İngiliz ajanının tutuklanmasının ardından komplo planı çözülmeye başladı. Cadoudal, 9 Mart günü Paris sokaklarında bir polisi öldürüp diğerini yaraladığı heyecanlı bir kovalamacanın ardından yakalandı. 25 Haziran'da "Vive le Roi!" (Yaşasın kral!) diye bağırarak giyotine gitti.[103] On yıl sonra monarşinin yeniden tesis edilmesinin ardından, kendisi gıyaben Fransa Mareşali yapılmıştı. Bilindiği kadarıyla, Cadoudal komplosunun başarısızlığından sonra, İkinci Dünya Savaşı'na kadar, hiçbir İngiliz hükümeti yahut hükümet birimi tarafından yabancı bir devlet liderine suikast için onay verilmedi.*

* 1944'te Özel Operasyonlar Başkanlığı (Special Operations Executive – SOE) Hitler'i öldürmek için FOXLEY Operasyonu adıyla bir plan hazırlamış ama hayata geçirmemişti. Diğer çoğu kişi gibi, Wellington da Napolyon'un hayatına karşı yapılan girişimleri centilmenlik dışı bir davranış olarak görmüştü. 1815'te Waterloo Muharebesi sırasında Napolyon'un İngiliz topçusunun menzilinde olduğu söylenince, "birbirlerine ateş etmek komutanların işi değildir" diye cevap vermişti. (Roberts, *Napoleon and Wellington*, loc. 4739.)

17
Napolyon Savaşları

Napolyon 1804 yılında kendisini Notre-Dame Katedrali'nde Fransız İmparatoru ilan ettiğinde, kendisinden önceki bütün Fransız generallerinden daha büyük çaplı ve daha iyi teşkil olmuş bir askerî istihbarat kargâhına sahipti. Kabinesindeki İstatistik Bürosu, verileri bir araya getirmenin yanında stratejik istihbarattan da sorumluydu: Avusturyalı Habsburg İmparatoru savaşa girecek mi ve eğer girecekse Prusya Kralı'nın tepkisi ne olur gibi sorulara cevap arıyorlardı. Büronun kaynakları arasında, yabancı ülke başkentlerin çoğunda konuşlu ajanlar da vardı.[1*] Ancak Napolyon istihbarat raporlarıyla çok ilgilenmezdi:

> Casuslar ve keşif görevine çıkan subayların getirdiği bu yığınla rapordan daha çelişkili ve mantıksız başka bir şey yok. İlki müfrezelerin olduğu yerlerde kolordular görürken diğeri kolorduların olduğu yerlerde zayıf müfrezeler görüyor. Çoğu zaman gözlerinin önündeki şeyleri bile rapor etmezken paniğe kapılmış yahut şaşkınlığa uğramış kişilerden duyduklarını tekrar ediyorlar. Bu karman çorman rapor yığını arasından gerçeğe ulaşmak sadece üstün idrak kabiliyetiyle mümkün ...[2**]

Napolyon, bu "üstün idrak kabiliyetinin" ise sadece kendinde olduğuna inanıyordu.[***] Çoğu otokrat gibi o da çoğunlukla kendi önyargılarını teyit eden istihbarata hayranlık duyuyordu.

---

* İmparatorluk kabinesi son halini 1808'de aldı. (Arboit, "Napoleon et le renseignement".)

** Napolyon'un taktik seviyedeki askerî istihbarattan beklentileri alışılageldik şeyler olmasına rağmen yüksekti: "Dağ geçitlerinin ve nehir geçiş yerlerinin hızlı şekilde keşfedilmesi, güvenilir rehberler temin ettiğinden emin olmak, rahibi ve posta müdürünü sorgulamak, yerli halkla hızla temasa geçmek, casuslar çıkarmak, postadaki yazışmaları yakalamak, tercüme etmek ve analiz etmek ve son olarak başkomutan ordunun ön saflarına geldiğinde onun sorduğu soruların hepsini cevaplamak – bunlar ordunun ilerisinde görevli bir generalde olması gereken vasıflardır." (Arboit, "Napoleon et le renseignement".)

*** Profesör Van Creveld, Ekim 1806'daki Jena Muharebesi'nin detaylı bir analizini yaptıktan sonra, bunun Napolyon'un kazandığı büyük bir zafer olmasına rağmen, muharebe öncesinde

İstatistik Bürosu'nun raporları arasında imparatorun ilgisini en çok çekenler yabancı basından yapılan tercümelerdi. Napolyon, İngiliz gazetelerini gizli istihbarat raporlarının çoğundan daha büyük ilgiyle okur ve bunların genellikle askerî harekât hakkında kendi generallerinin verdiğinden daha güvenilir bilgiler verdiğine inanırdı. Wellington, Napolyon'un Fransız basını üzerindeki denetimine gıpta ediyordu. Kasım 1809'da, Savaş ve Koloniler Bakanı Lord Liverpool'a, sansürden geçmeyen İngiliz gazetelerinde "İspanya ve Portekiz'deki orduların bulundukları yerler, mevcutları, hedefleri ve taarruz kabiliyetleri" hakkında yayımlanan detaylı bilgilerin "bütün harekâtın mevcut zorluğunu daha da artırdığından" dert yanmıştı. Napolyon da aynı fikirdeydi. Bir yıl önce Dışişleri Bakanı Jean-Baptiste de Champagny'ye şöyle yazmıştı: "Bana İngiliz gazetelerini göndermediğiniz için kızgınım, çünkü bize kendi birliklerinin yerleri hakkında bilgi veriyorlar."[3]

Napolyon, açık istihbarat kaynaklarının kullanımı konusunda gizli istihbarat kullanımında olduğundan çok daha yaratıcıydı. Hızlı okuyabiliyordu ve her seferinin öncesinde harekât sahası ve düşman ülkelerin tarihi, coğrafyası, silahlı kuvvetleri, dini ve yasal sistemi hakkında okuyabildiği kadar basılı yayını okurdu. Etrafında bulunanların bildirdiğine göre bir kitabı başından sonuna kadar okuduğu nadirdi; konuyla ilgili gördüğü bilgiyi edinir edinmez başka kitaplara geçerdi.[4] Orta Avrupa'da kendisiyle aynı bölgelerde savaşmış Büyük Fridrich'in seferlerini detaylı biçimde etüt etmiş ve sonradan St. Helena'da sürgündeyken verdiği bazı uzun nutuklarında onun generalliğini övmüştü.[5] École Militaire'de* öğrenci olduğu dönemde İngiliz tarihi hakkında uzun uzadıya notlar tutmuştu. St. Helena'da sürgündeyken Waterloo'yu, Yüz Yıl Savaşı sırasında Fransa'nın Agincourt ve Crécy'de aldığı yenilgilerle mukayese etmişti: "Zavallı Fransa! Bu alçaklara mağlup oldu!"[6] Napolyon, zor beğenen bir okuyucu olmasına rağmen tiyatro oyunları, şiir ve roman okuyacak vakit de bulmuştu. Büyük faytonunda seyahat esnasında okurken canını sıkan kitapları camdan dışarı fırlatırdı.[7] Muhtemelen böylesine doymak bilmeyen bir okur olan başka bir başkomutan görülmemişti. Sefere çıkarken kütüphanecisini ve birkaç yüz cilt kitaptan oluşan şahsî kütüphanesini de yanında götürürdü.[8]

Karanlık oda (ve bazen de Dışişleri Bakanlığı)[9] diplomatik yazışmaları yakalayıp deşifre etme girişimlerini sürdürse de, Napolyon dış düşmanları ve müttefikleri hakkında kitaplar okumaya onların şifrelerinin kırılmasından daha çok ilgi göstermişti. Deşifre edilmiş Fransız mesajlarını okumaya

---

kardeşi Hollanda Kralı Louis'ye gönderdiği mektubun, "Prusyalılar hakkında ne kadar az şey bildiğini ve onların maksadı hakkındaki düşüncelerinin tamamen basit harita etüdüne dayandığını" gösterdiğini söylemiştir. (Van Creveld, *Command in War*, s. 82, 96.)

* O dönemin Fransız Harp Okulu (ç.n.)

hevesli olan ve hükümdarlığının son yıllarında en tehlikeli düşmanları olacak olan Çar I. Aleksandr ve Wellington Dükü'nün aksine, Napolyon'un kod kırma konusuna çok az ilgi göstermiştir. 1806'da Prusyalıların Fransız diplomatik şifrelerini kırdıklarına dair deliller kendisine gösterilince bunları önemsemediği anlaşılmaktadır.[10] Yazışmalarını ilgiyle takip ettiği tek yabancı lider, Napolyon tarafından papalık devletleri elinden alınan ve önce İtalyan Rivierası'ndaki Savona'da (1809-1812) sonra da Fontainbleu'da (1812-1814) ev hapsinde tutulan Papa VII. Pius olmuştu. Papa adına gizli yazışmalarda bulunmalarını önlemek için zaman zaman Papa'nın maiyetinin üzerleri aranırdı. Papa "istediği kadar dua" yazıp gönderebilirdi. Bunun dışında yazdığı her şey sıkı bir denetime tabiydi.[11]

Genel olarak Napolyon ülke içi istihbarata, dış istihbarattan daha büyük bir şahsî alaka göstermişti. St. Helena'dayken bir *sırdaşına*, bakanlarının karanlık oda tarafından yakalanan ülke içi yazışmalara erişmelerine izin vermediğini itiraf etmişti. Gerçekten de takip etmeye en çok meraklı olduğu yazışmalar kendi bakanlarına, üst düzey memurlara ve yüksek komuta kademesine ait olanlardı. Askerî seferleri sırasında, "onları benim emrimde ve devletin çıkarlarının hizmetinde olmaları için Paris'in zevklerinden uzaklaştırmamdan ötürü" mektuplarda sıkça rastladığı "kötü mizah" ürünü ifadelere dair nahoş şeyler hatırlıyordu.[12*]

Napolyon'un imparatorluğunun ilk altı yılında, ülke içi gözetleme konusunda en güvendiği kişi, Devrim sırasında kralın katili konumuna düşen ve eski bir papaz eğitmeni olan Güvenlik Bakanı Joseph Fouché idi. Napolyon'un yaveri Kont Phillipe Segur, Fouché'nin "uzun ve oynak suratının" kendisine, "delici surette keskin ama güven vermeyen bakışlarıyla, kan çanağına dönmüş gözleriyle, basmakalıp laflarla dolu kısa ve kesintili konuşma biçimiyle bir yaban gelinciğini" anımsattığını (ondan hoşlanmadığı aşikârdır) söylemişti. Ancak Napolyon, Fouché'nin gözetleme konusundaki yeteneğinin benzersiz olduğuna inanıyordu. "Güvenlik Bakanlığı'nı ancak ve ancak Fouché idare edebilir. Böyle adamları biz var edemiyoruz, onları bulduğumuz şekilde alıp kullanmalıyız." demişti.[13**] Fransız Cumhuriyeti zamanında kamuoyu hakkında ülkenin birçok yerinde gözetleme raporlarının üst düzey hükümet görevlilerine sunulması yaygın bir uygulamaydı.[14] Fakat her sabah Napolyon'a günlük istihbarat özeti sunma uygulamasını ilk

* Charles-Tristan de Montholon, Napolyon'un en sadık takipçilerinden biriydi ve altı ay boyunca onunla St. Helena'da kalmıştı. Sürgün hakkındaki anlatısını yirmi yıl sonra kaleme almışsa da Napolyon'un karanlık oda hakkında kendisine söylediklerini yanlış aksettirmiş olması pek muhtemel değildir.

** Fouché'nin itibar görmeyen "hatıratı", Alphonse de Beauchamp isimli bir gölge yazar tarafından kaleme alınmıştır.

başlatan kişi Fouché idi.[15*] Zaman zaman Napolyon, karanlık oda tarafından yakalanan yazışmaları incelemesi için Fouché'ye gönderiyordu.**

Fouché'nin ajan şebekesi, aynı zamanda zengin birer muhbir kaynağı olan genelevler ve batakhanelerden alınan haraçlarla finanse ediliyordu. Her yerde mevcut olan ajanlarından duyulan korku, imparatorluk döneminde Napolyon'u devirmek için herhangi bir komplo düzenlenememesinin sebebiydi.[16] Fouché, İngiliz ajanlarının gözünü korkutmada da kısmen başarı sağlamıştı. 1804 yılında Hamburg özgür kentindeki İngiliz papaz Sir George Rumbold'un Fransa'da bir ajan şebekesini sevk ve idare ettiğini öğrenince, uluslararası hukuka aykırı şekilde, sandallara bindirilmiş bir askerî müfrezeyi Rumbold'un kır malikânesine zorla girip, dosyalarını ele geçirmek üzere göndermişti. Rumbold'un kendisi de Paris'e getirilerek küçük düşürülmüştü. Hamburg'u kendi koruması altında bulunduran Prusya'nın protestosundan birkaç gün sonra Rumbold serbest bırakıldı. Bu süre zarfında, Fransız hedeflerine karşı faaliyet içinde olan İngiliz ajanlarına Fouché'nin istediği biçimde bir gözdağı verilmişti.[17]

Napolyon, Fouché'nin karanlık sanatlarını takdir etse de ona asla tam olarak güvenmemiş ve iç istihbarat konusunda başka kaynaklardan da raporlar almıştı: Bunlar arasında sadık yaveri Gérard Duroc da vardı. Napolyon sonradan Duroc'un, "samimiyetine ve tam güvenine sahip olan tek kişi" olduğunu söylemişti. (Fouché'nin aksine Duroc, Bonapart ailesinin mensupları dışında Napolyon'a "*tu*" [sen] diye hitap edebilen tek kişiydi.[18] Ancak Duroc'un yazışmaları bile Napolyon'un talimatıyla karanlık oda tarafından açılmıştı.[19]) Napolyon'a rapor veren diğer güvenilir kaynaklar arasında Fouché'nin düşmanı, sonradan *Journal de l'Empire* ismini alacak olan *Journal des Débats*'ın editörü Joseph Fiévée de vardı.[20] Napolyon ayrıca her birine yılda 12,000 frank ödediği on iki muhbir daha görevlendirmişti. Bunların gönderdiği raporları okuduktan sonra yakardı. Sonradan St. Helena'da, kendi şahsî istihbarat şebekesinin "çok iyi çalıştığını" söylemişti: "Bu sistemi genişletmeliydim." Ancak Napolyon, muhbir raporlarını yakmadan önce okumak için her zaman vakit bulamadığını söylemiştir.[21] İmparator, ağırlıklı olarak yurt içi istihbarat konusundaki açlığına rağmen bu denli yoğun istihbaratı sindirmesini sağlayacak tutarlı bir yöntemden mahrumdu.

Napolyon, Fouché'nin emniyet ve güvenlik soruşturmaları konusunda tekel olmasını engellediğinden de emin olmuştu. Bu sorumluluğun bir

---

* Raporlar, Direktuvar idaresi tarafından idama mahkûm edilen ama diğer kralcıları ihbar edince cezası ertelenen François isimli kral yanlısı eski bir avukat tarafından hazırlanırdı. Fouché, François'nın hazırladığı taslaklara kendi değerlendirmelerini eklerdi.

** Örneğin Kasım 1807'de Fouché'ye Lille Kontu (XVIII. Louis) tarafından gönderilmiş bir mektubu gönderip içeriği hakkında bir rapor istemişti. (Vaillé, *Cabinet noir*, s. 313.)

kısmı Paris emniyet müdürü Louis Dubois ve onun kıdemli yaverlerinden René Savary'ye verilmişti. Napolyon, Fouché'nin bitmek bilmeyen entrikaları yüzünden onu "sürekli gözetim altında tutmak zorundayım ki bu da beni yoruyor" demişti. 1810 yılında Fouché, kimseden yetki almadan, Wellington'ın ağabeyi İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Wellesley'le gizlice barış görüşmelerine başlamıştı. 5 Haziran'da Napolyon ona şöyle dedi:

> Şimdiye kadar bana yaptığınız hizmetlerin farkındayım ve sizin bağlılık ve şevkinize inanıyorum ama görevinizde kalmanıza izin vermem imkânsız. Güvenlik Bakanlığı görevi tam bir güven gerektirir ve siz hem benim hem de devletin huzurunu bozduğunuz için bu güven artık mevcut değil.

Napolyon Fouché'yi Roma'ya vali olarak tayin etti ve yerine rakibi Savary'yi getirdi.[22] Hem Fouché hem Savary siyasî hakların baskı altına alınmasında önemli bir rol oynamışlardı. İmparatorluk bir terör düzeni kurmaya yeltenmemişse de hapishanelerinde 2,500 siyasî mahkûmu vardı.[23]

İstihbarat İngiliz savaş çabasında Fransızlarınkinden daha etkin bir rol oynamıştı. Mayıs 1804'te Pitt'in tekrar iktidara gelmesinin ardından 1805 yılında Gizli Servis harcamaları 172,830 sterlin gibi rekor bir rakama ulaşmıştı ki bu rakam on dokuzuncu yüzyılın geri kalanında aşılamadı. Pitt'in 1806'daki erken ölümünden sonraki hükümetler zamanında da yıllık harcama Waterloo Muharebesi'nden sonraya kadar yılda 100,000 sterlinin üzerinde olmuştu.[24] Napolyon Savaşları zamanında başbakanlar Whitehall'daki bakanlıklardan gelen istihbarata önceki savaşlarda olduğundan çok daha büyük bir alaka göstermişlerdi. 1807'de donanmanın Kopenhag seferi öncesinde, Portland Dükü hükümetinin o zamanki mâliye bakanı, geleceğin başbakanı Spencer Perceval şöyle yazmıştı: "Bonapart'ın Danimarka'yı ülkemize karşı bir konfederasyona katılması için zorlamak yahut ayartmak konusundaki niyetine dair çok çeşitli ve çok sayıda kaynaktan ulaşan istihbarat sayesinde onun planlarından şüphemiz yok." Buna mukabil, Napolyon'un, İngiliz sefer planı hakkında hiçbir istihbaratı yoktu. İngilizler Kopenhag'da Danimarka filosunu ele geçirdiğinde Napolyon gafil avlanmıştı.[25]

1808 yılı başlarında parlamentodaki görüşmelerde Portland hükümeti, muhalefetin eleştirilerine karşı Kopenhag seferini haklı göstermek için elde ettikleri istihbaratı paylaştı ama kaynaklarını belirtmeyi reddetti.*

* İstihbaratın başlıca kaynağı, Londra'da yaşayan kralcı bir Fransız mülteci ve on yıldan fazladır istihbarat faaliyetlerine dâhil olan Antraigues Kontu'nun Canning'e yazdığı 21 Temmuz 1807 tarihli mektuptu. Antraigues'in muhbiri, Çar I. Aleksandr'ın Tilsit'te Napolyon'la görüşmesi esnasında yanında bulunan yaverlerinden biri olan Prens Vasili

Hükümet taraftarları gizli bilgilerin kaynağının "parlamentonun merakına yahut Bonapart'ın intikamına maruz kalmaması" için açık edilmemesini kabul ettiler.[26] Portland hükümeti ilk kez olarak gizli ajanlarının kimliklerinin süresiz olarak gizli kalmasını kabul etmiş ve bu uygulamaya sonraki İngiliz hükümetleri tarafından da devam edilegelmiştir. Dışişleri Bakanı George Canning, Avam Kamarası'nda cevabı açık olan şu soruyu sormuştu: "Bu ülke, kendisine sadakat duygusuyla yahut daha az değerli beklentilerle hizmet eden ajanlarına 'Bize sadece bir kez hizmet edeceksiniz ve sonra hayatınız yanacak' mı diyecek?"[27] Başbakanlar istihbarat harcamaları konusunda sınırsız denetim sahibiydiler. Canning 1808 şöyle demişti: "Gizli Servis fonu, parlamentonun burnunu sokmadığı tek ödenekti."[28]

Napolyon sonradan yenilgisinin temel çıkış noktasının, "İspanyol ülseri" yüzünden *Grande Armée*'nin* zayıflaması olduğu kanaatine varmıştı. Fransız kuvvetleri 1807'de Portekiz'i işgal etmişti. Bir yıl sonra Napolyon, kardeşi Joseph'i İspanya Kralı yaptı ve ülke genelinde, Fransız kuvvetlerinin asla bastıramayacağı bir ayaklanmanın başlamasına sebep oldu. Nihaî düşmanı Wellington 1809 yılında İber Yarımadası'na ayak bastığında Napolyon, Yarımada Savaşı'nı kazanacağına dair aşırı güvenini haklı çıkarmak için İstatistik Bürosu'nun kendisine temin ettiği İngiliz basın raporlarını kullanmıştı. Mayıs 1810'da İngiliz gazetelerini okuduktan sonra İspanya'daki Fransız ordusunun kurmay başkanı Mareşal Berthier'e şöyle yazmıştı: "İngiltere'den aldığımız haberlere göre, General Wellington'ın emrindeki İngiliz ve Alman kuvvetlerinin mevcudu 24,000'den fazla değil ve Portekizliler'in mevcudu da 25,000 bile değil."[29] Napolyon, sayıca çok üstün Fransız ordusunun dörtte üçünün İspanyol kuvvetleri ve gerilla birlikleri tarafından meşgul edildiğinden bahsetmemişti.[30] İber Yarımadası'ndaki askerî denge konusunda çarpıtılmış değerlendirmesi İstatistik Bürosu'nun onun hoşuna gitmeyecek gerçekleri sunma konusundaki isteksizliğinden (otoriter rejimlerde "iktidara gerçeği söyleme" sorununa özgü bir örnek) ve Napolyon'un kendi görüşleriyle çelişen bilgileri göz ardı etme eğiliminden kaynaklanıyordu. Napolyon'un askerî dehası istihbaratı kapsamıyordu.

Troubetzkoy idi. Antraigues'in, Troubetzkoy'un kendisine bildirdiğini iddia ettiği gibi, Aleksandr ve Napolyon'un Tilsit'te İngiltere'ye karşı bir deniz ittifakı kurmak için gizlice görüştüğüne dair bir kanıt olmasa da çar, 7 Kasım 1807'de İngiltere'yle bütün diplomatik münasebetlerini keserek mevcut bütün Britanya-Rusya anlaşmalarını geçersiz kılmıştı. Aleksandr önceden İngiltere'ye karşı yöneltilmiş "silahlı tarafsızlık şartlarını yenilediğini ve bunlardan geri adım atmamaya kararlı olduğunu" ilan etmişti. (Munch-Petersen, "Secret Intelligence from Tilsit".)

* Grande Armée: Büyük Ordu. Napolyon'un 1804'te imparator olmasından 1815 yılında Waterloo'da aldığı nihaî yenilgiye kadar komuta ettiği orduya verilen isim. (ç.n.)

Dönemin en büyük iki generali olmalarının yanında, Wellington (asıl adı Arthur Wellesley idi) ve Napolyon'un başka birçok ortak özelliği vardı (iki ayrı metreslerinin olması da dâhil). İkisi de 1769 doğumluydu ve ikisi de aynı yaştaydı. İkisinin de anadilleri Fransızca değildi. Napolyon'un memleketi olan Korsika'nın (o doğmadan bir yıl önce Fransa tarafından ele geçirilmişti) resmî dili İtalyanca idi ve 1859'a kadar da öyle kalmıştı. Fransızcayı akıcı konuşmayı ancak Brienne Askerî Akademisi'ne girdikten sonra öğrenmişti. Wellington da Fransızcayı Fransa'da öğrenmişti. 1786'da Eton Koleji'nden ayrılıp, kendisine daha uygun olan Angers'deki Kraliyet Binicilik Akademisi'ne başlamasının ardından ömrü boyunca bir Frankofil olarak kalmıştı.[31] Muhtemelen İkinci Dünya Savaşı'ndaki hiçbir İngiliz generali, Almancayı, Wellington'ın Napolyon Savaşları zamanında Fransızca'yı konuşabildiği kadar akıcı konuşamıyordu. Napolyon'un çoğu zaferinin ölçeği, çeşidi ve ihtişamı Wellington'ın zaferlerinden daha üstün olsa da Wellington, sadece Napolyon'dan daha iyi istihbarat almakla kalmıyordu: İstihbaratı kavrayışı da ondan daha üstündü. Ayrıca Fransa'yı, Napolyon'un İngiltere'yi tanıdığından daha iyi tanıyordu.

Napolyon'un Wellington'ı anlamada gösterdiği yetersizlik onu "sepoy generali" diye hor görmesinden bellidir. Bu ifade Hindistan'da Wellington hizmetinde bulunan ve çoğu mükemmel askerler olan (İstatistik Bürosu bu durumu Hindistan'daki Fransız subaylar vasıtasıyla öğrenmiş ama imparatora söylemekten çekinmiş olabilir) Hindistanlı paralı askerlere (sepoylar) bir göndermedir. İngiliz Hindistan İmparatorluğu'nun kurulması önündeki son büyük engel olan Marathalara karşı yapılan savaşlarda ve diğer seferlerde Arthur Wellesley ve kardeşi Richard, Hindistan'da Napolyon'un Avrupa'da fethettiğinden bile daha büyük bir imparatorluğu fethetmişlerdi.[32] Wellesley askerî istihbaratın önemini de Hindistan'da öğrenmişti. Sonradan (en iyi bilinen zaferi olmasa da) en büyük zaferi olduğunu söylediği muharebede istihbaratın payı büyüktü: Maratha İmparatorluğu'nun sayıca daha kalabalık kuvvetlerine karşı 1803'te yapılan Assaye Muharebesi. Wellesley'in en kıymetli stratejik istihbaratı, İngilizlerden ömür boyu maaş alma vaadiyle taraf değiştiren ve ücretli iç hulul ajanları olarak görev yapan, Maratha hizmetindeki yüksek rütbeli paralı askerlerdi. Bunlar arasında, orta Hindistan bölgesi Bundlekund'da (günümüzde Bundelkhand) tabur komutanı olarak görev yapan ve 1803'te Maratha hizmetinden ayrılana kadar yüksek kalitede istihbarat sağlayan Albay J. F. Meiselbach da vardı. Bundlekund hükümdarı Himmet Bahadır Gossavî, Meiselbach'ı hem en yakın danışmanı hem de şahsî ihtiram kıtasının komutanı yapmıştı.[33]

Assaye öncesi en önemli taktik istihbarat muhtemelen Wellesley'nin kuvvetleri tarafından yakalanan ve 21 Eylül 1803'te Maratha ordusunun asıl kısmının onun sandığından daha yakında olduğunu söyleyen iki Maratha süvarisinden gelmişti. Wellesley, tüm kuvvetleri muharebeye hazır olmamasına rağmen önleyici bir taarruz için, beklemesi halinde elden kaçıracağı bir fırsat görmüştü.* Taarruz iki gün sonra, Fransız subaylar tarafından sevk ve idare edilen sayıca üstün bir orduya karşı kazanılan meşhur bir zaferle sona ermişti. Waterloo gibi Assaye de "son derece kıl payı kazanılmış" idi. Wellesley'in 4,500 askerinin üçte birinden fazlası ölmüş yahut yaralanmıştı. Bindiği at ölmüş, ikinci bindiği at ağır yaralanmıştı ve kendisi de hayatta kaldığı için şanslıydı. Dragon süvarisi olan emir subayının kafasını bir Maratha top mermisi uçmuştu; "vücudu çanta, kubur ve eyer üzerindeki diğer bağlı aksesuarlar yüzünden sabit kalmıştı ve ürkmüş atın bu korkunç yükü üzerinden atması hayli zaman almıştı".[34]

Wellesley istihbarat toplama kalitesini artırmaya Napolyon'dan daha çok kafa yormuştu. Kısa sürede, ordunun önünde ilerleyip geriye bilgi ve istihbarat aktaran ama kendilerini kiralayanlara duymak istediklerini düşündükleri şeyi bildirme konusunda mahir olan geleneksel Hintli ulaklar olan *harkarrah*lardan şüphelenmeye başlamıştı. 7 Kasım 1803'te, *Harkarrah*lar tarafından yanlış yönlendirildiğini düşündüğü Doğu Hindistan Şirketi yöneticisi Sir William Clarke'a, kızgınlığı aşikâr bir biçimde şöyle yazmıştı:

> Sayın Beyefendi, sizi temin ederim, bu *harkarrah*lara güven olmaz: Asla duymaya değer bir istihbarat getirmezler ve yanlış raporlarını yayarak davamıza hadsiz surette zarar verirler. Eğer emrinizdeki *harkarrah*lardan raporlarını sadece size sunmalarını isterseniz size minnettar kalırım.[35]

İki hafta sonra Wellesley, yazıştığı bir başka kişiye küçümseyici bir üslupla şöyle yazmıştı: "Sir William Clarke'ın raporlarının hiçbirinin aslı astarı yok."[36] Wellesley, tümgeneralliğe terfi ettiği 1804'te, "bu ülkede savaşmanın en büyük zorluklarından biri, düşmanın hareketleri ve maksatları konusunda, fayda sağlamaya yetecek kadar erken istihbarat alamamaktır" diye yazmıştı. *Harkarrah*lardan bireysel olarak ulaşan hatalı yahut yanıltıcı istihbarat akışına karşı koymak için her biri ayrı ayrı kendisine karşı mesul üç kısım halinde teşkilatlanmış yeni ama biraz hantal bir istihbarat birimi için bir plan geliştirmişti:

> Bir birimde görevli olanların diğer birimde görevli olanların kim olduğunu bilmemesi ve birbirleriyle iletişim kurmamaları için büyük özen

* Wellesley'in taarruza geçmemesi halinde birliklerinin emniyetini tehlikeye atmaktan korktuğu görülmektedir. (Cooper, *Maratha Campaigns*, s. 99-100.)

> gösterildi. Harkarrahlar her ay ücret almalarının yanında, özellikle bir harekât için temel teşkil edecek istihbarat getirdiklerinde bonkörce mükâfatlandırılıyorlardı: Yanlış istihbarat getirdiklerinde ise cezalandırılıp hizmetten kovuluyorlardı ...

Wellesley, istihbarat kaynaklarını genişletmek için, "gün boyunca duyduklarını" kendisine bildirmeleri için yerel tüccarların (*vekiller*) kendisini akşam ziyaret etmelerini teşvik etmişti ve "düşmanın planlarını açığa kavuşturmasını" umduğu *amildar*lar (valiler) ve diğer resmî görevlilerle temasta kalmıştı.[37] Wellesley'in askerî istihbarat alanındaki iyileştirmelerine rağmen Doğu Hindistan Şirketi, kontrol ettiği imparatorluk hakkında, selefi olan Babürlerden yahut muhtemelen iki bin yıl önceki Mauryalılardan bile daha az bilgi sahibiydi.[38]

Wellesley (1809'dan itibaren Vikont Wellington), kendisini bir İngiliz savaş kahramanına dönüştüren ve Waterloo'da ilahî statüye yükselmesinden önce ona düklük unvanını kazandıran İspanya ve Portekiz'deki Yarımada Savaşı sırasında, "düşmanın hareketleri ve maksatları konusunda, fayda sağlamaya yetecek kadar erken istihbarat" alabilmek için bir yöntem olarak ajan şebekelerini (tabii ki Hindistan'dakilerden farklılardı) kullanmaya devam etmişti. İber Yarımadası'nda Fransızlara karşı halkın husumetinden faydalanmıştı. Sonradan şöyle yazmıştı: "Her yerde, köylülerden ve papazlardan istihbarat aldım. Fransızlar ise hiçbir şey öğrenemiyorlardı." 1810 yılına gelindiğinde Wellington, sırasıyla Portekiz ve İspanya'dan sorumlu bakanlar olan dostu Charles Stuart ve kardeşi Henry Wellesley'in kurduğu muhbir ve ajan şebekelerinden bol miktarda istihbarat almaktaydı. Stuart'ın şebekesinde, yarımadaya giden Fransız askerlerinin büyük kısmının geçtiği, Fransa'nın güneybatısındaki Bayonne'da konuşlu ajanlar da vardı.[39]

İngiliz istihbaratının Yarımada Savaşı'ndaki başarısının temelinde Wellington'ın sevk ve idaresi yatıyordu. Günümüze ulaşan kayıtlar tam olmasa da kriptanalizin (Wellington için, Napolyon için olduğundan daha büyük bir önceliğe sahipti) muhtemelen en az ajan istihbaratı kadar katkısı vardı. Fransız ulaştırma hatlarına İspanyol gerillalar tarafından düzenlenen saldırılar, yakalanan askerî yazışmaların düzenli olarak akışını sağlamıştı. Napolyon'un generalleri 1811'e kadar, 1,000 yıl önce el-Kindî'nin bulduğu frekans prensibiyle kırılabilen basit yerine koyma şifreleri kullanmışlardı.* Sonraki birkaç yıl içinde Fransız şifreleri daha zor hale gelmişti.

* Örneğin Nisan 1811'de, Fransız General Latour Mauborg tarafından gönderilen ve her harfinin yerine tek bir sembol kullanılarak şifrelenen bir mesaj yakalanmış ve Lizbon doğusunda bulunan İngiliz-Portekiz kuvvetlerinin komutanı General William Beresford'a

Ancak Wellington, ordusundaki levazım subaylarından biri olan George Scovell'in, hem kendisini hem Wellington'ı şaşırtan biçimde bir kod kırma dâhisi olduğu ortaya çıktığı için talihliydi. 1811 baharında Fransız ordusu, 150 sayının kombinasyonu üzerine kurulu "Portekiz Ordusu Şifresi" diye bilinen bir şifre kullanmaya başladı. George Scovell bunu iki günde kırdı. 1812 yılı başlarında kullanılmaya başlanan, kod kırıcıların kafasını karıştırmak için rastgele yerleştirilebilen anlamsız boşluklardan ve çok çeşitli permütasyonlarla hem kelimelere hem de kelimelerin belli kısımlarına uygulanabilen 1,400 sayıdan oluşan "Büyük Paris Şifresi" çok daha karmaşıktı. Frekans prensibi, Scovell'e bir başlangıç noktası sunmuştu. 2, 13, 210, 413 gibi belli sayılar diğerlerinden daha sık görülüyordu. Scovell kısa sürede 210'un, Fransızca'da en yaygın olarak kullanılan iki harfli kelime olan "et"* yerine kullanıldığını tespit etmişti. Şifreli ve şifresiz kısımlar barındıran yazışmalardan da faydalanmıştı. Basit bir örneği "918 ne negligerai" idi. "Negligerai" ("ihmal edeceğim") fiili birinci tekil şahsa göre çekildiği için, önünde kullanılan "918" "je" ("ben") anlamına gelmeliydi. Çoğu ipucu çok daha zor olsa da, Scovell 1812 yazına kadar şifreyi büyük oranda çözmüştü.[40] Scovell'in Ordu Kılavuzları tarafından düşman birliklerinin hareketlerine dair getirilen bilgiler, onun, şifreli mesajlarda yer alan kişi ve yer adları konusunda bilgiye dayalı tahmin yürütmesine imkân vermişti.[41]

"Büyük Paris Şifresi" kullanılarak şifrelenmiş, Wellington için büyük operasyonel öneme sahip ilk deşifre edilen mesaj 9 Temmuz 1812'de Kral Joseph'ten Napolyon'a gönderilen ve İspanyol gerillaları tarafından yakalanan mektuptu. Muhtemelen binici kamçısı içine saklanabilmesi için bir kâğıt şeridin üzerine küçük yazıyla yazılmış mesaj, Joseph'in Portekiz sınırıyla Madrid arasındaki Salamanca'da Mareşal Auguste Marmont'un kuvvetlerine katılmak üzere takviye birlikler gönderdiğini söylüyordu. Deşifrede Joseph'in kuvvetlerinin varacağı söylenen tarihten iki gün önce, 22 Temmuz'da Wellington, Salamanca'da Marmont'a taarruz etti ve büyük bir zafer kazandı. Wellington 1813 yılındaki seferlerini, yakalanan yazışmalardan elde edilen Fransız harekât planlarını bilerek planlamıştı. Scovell'in deşifrelerine öyle hayrandı ki onlarla övünmekten kendini alamıyordu. Ocak 1813'te, önde gelen İspanyol siyasetçilerden Don Andes

iletilmişti. Beresford'un levazım şube müdürü ve onun yardımcısı, mesajı ulaştığı gün deşifre edip tercüme etmişti. Beresford'un kuvvetlerini tehdit etmek için Estremadura ovasında yapılacak büyük bir Fransız yığınağının planlarını açığa çıkarmıştı ve Wellington'ın bölgeye takviye kuvvet gönderme kararının başlıca sebebi olmuştu. (Urban, *Man Who Broke Napoleon's Codes*, s. 89-90.)

* Fransızca: "Ve" bağlacı. (ç.n.)

de la Vega'ya şöyle yazmıştı: "Sizin ve Cortes'teki* dostlarınızın dikkatine sunulmayı hak eden, Kral Joseph'den Napolyon'a şifreyle yazılmış ve bizim deşifre ettiğimiz mektuptan bir parçayı size yolluyorum." Yollanan deşifrede İspanyol halkının Bonapart hanedanını kendi parlamentosuna tercih ettiğine dair saçma bir iddiada bulunularak İspanyol Parlamentosu küçümseniyordu.[42] Wellington'ın mektubu açık etmekteki amacının, Joseph'in yönetimini parlamentoda rezil etmek olduğu aşikârdı. Ancak deşifreyi açık ederek aldığı büyük istihbarat riskinden habersizdi. Eğer Napolyon ve kıdemli generalleri *grand chiffre*nin** kırıldığından haberdar olsalar onu kullanmayı bırakıp, Wellington'ı en iyi istihbarat kaynağından mahrum ederlerdi. Wellington, büyük düşüncesizliğinin tarihte önceden yaşanmış örneği olan, İngiliz İç Savaşı'nda I. Charles'ın deşifre edilmiş mektubunun parlamento tarafından yayımlanmasından neredeyse kesin olarak bîhaberdi.[43] 1717'de hükümetin deşifre edilmiş İsveç diplomatik yazışmalarını White Paper'da yayımlamasının ardından İsveçliler yeni diplomatik şifreler kullanmaya başlamış ve Deşifre Şubesi bunları yıllarca kıramamıştı.[44] Wellington ve Scovell 1813'te daha talihliydi. Napolyon ve kıdemli generalleri *grand chiffre*nin İngilizler tarafından kırıldığını fark etmemişler ve kullanmaya devam etmişlerdi.

Scovell, Londra'da artık zayıflamış Deşifre Şubesi'nde görevli az sayıda kriptanaliz uzmanından fersah fersah ilerideydi. Şube faaliyete devam etse de, Piskopos Edward Willes'in aile bireyleri tarafından işgal edilen resmî deşifrecilik makamı, gerileyen statüsünün bir göstergesi olarak, genç Edward Willes'in 1812'deki ölümünden sonra lağvedilmişti.[45] Temmuz 1812'deki Salamanca Muharebesi'nden önce Wellington, yeni savaş bakanı Kont Bathurst'e, en son yakalanan şifreli Fransız yazışmalarını göndermişti. Bathurst'ün, Deşifre Şubesi'nin cevabını iletmesi dokuz ay sürmüştü. Bu süre içinde, Londra'daki kriptanaliz uzmanları Büyük Paris Şifresi'nin 1,400 sayısından sadece 164 tanesinin anlamını çözebilmişlerdi. Wellington, 24 Mayıs 1813'te Bathurst'e alaylı bir biçimde şöyle yazmıştı: "Geçtiğimiz 5 Nisan'da şifre anahtarının şimdiye kadar çözülmüş kısmını gönderdiği için Lord hazretlerine minnettarım; şimdi size Yarbay Scovell tarafından Lord hazretlerinden gelen anahtar yardımı olmadan çözülmüş kısımları gönderiyorum."[46] Wellington'ın, Haziran 1813'te İspanya'nın kuzeybatısındaki Vitoria'da kazandığı ve İspanya'daki Fransız idaresine fiilen son veren zaferinde kriptanalizin büyük katkısı olmuştu. Kral Joseph'in, Portekiz Ordusu komutanı General Charles Reille'ye gönderdiği 13 Mart

* Madrid'deki Cortes Meydanı'nda bulunan İspanyol Parlamentosu. (ç.n.)

** Fransızca: Büyük Şifre (ç.n.)

tarihli yakalanmış bir mesaj, Fransızların gerillalara karşı taarruza geçmek için Wellington'ın cephesinden kuvvet çektiklerini ortaya çıkarmıştı. Scovell'in deşifre ettiği diğer önemli mesajlar arasında Joseph Bonapart'a, kurmay subaylarından biri olan ve imparatorun Yarımada Savaşı'nın ne surette devam ettirileceğine dair talimatlarını Paris'ten getiren Albay Lucotte tarafından gönderilen 14 Mart tarihli bir mesaj da vardı. *Grand chiffre*nin kullanımı sadece generallere ve imparatorluk sarayına mahsus olduğundan, Lucotte daha basit bir şifre kullanmıştı. Scovell önceden bu şifreye denk gelmemiş olsa da, deşifre edilmiş mesajın üzerine küçümseyici bir biçimde şöyle yazmıştı: "Frenada'da [Wellington'ın Portekiz'deki karargâhı] 6 saat içinde kolaylıkla deşifre edilmiştir". Muhtemelen İspanyol bir siyasetçiye önceden deşifre edilmiş bir mesajı vermesinin sebep olduğu riskin geç de olsa farkına varan Wellington, Kont Bathurst'e "bu mektup deşifre edilmiştir ve içeriğinin yayımlanmaması tavsiye olunur" diye yazmıştı.[47]

Vitoria, Wellington'ın Yarımada Savaşı'ndaki en kesin sonuçlu zaferi olsa da, kriptanaliz konusunda bir tökezlemeye sebep olmuştu. 21 Haziran günü kuvvetlerinin bozguna uğradığını gören Kral Joseph kraliyet faytonunu terk edip, at üzerinde firar etmişti. Scovell, faytonun içinde Joseph'in Madrid'den çıkardığı rulo yapılmış dört tabloyla birlikte kralın deri kaplı evrak sandığının bulmuş ve içinden "*Sa Majesté Catholique*"* ibareli büyük bir belgeyi almıştı ki bunun Büyük Paris Şifresi'nin Joseph'e ait şahsî kopyası olduğunu hemen anlamıştı. Şifreli yazışmalarının büyük kısmının yıllardır İngilizler tarafından deşifre edildiğinden bîhaber olan Joseph, muharebenin ardından Fransız Savaş Bakanı'na içinde *grand chiffre*nin olduğu evrak sandığının kaybolduğunu haber vermişti: "Düşmanın eline geçmiş olabilir. Dük hazretleri, yeni bir şifre oluşturulup gönderilmesi emrini vermenin ihtiyatlı bir hareket olacağını şüphesiz takdir edersiniz." Savaş bakanı, Joseph'in tavsiyesine uydu. Katalonya'daki Fransız Ordusu komutanı Mareşal Louis-Gabriel Suchet'ye Temmuz'da gönderilen şifreli bir mesajda yeni bir şifre kullanılmıştı. Scovell şifre üzerinde çalışmaya koyulsa da onun (ve muhtemelen Wellington) için şifreyi kırmanın önceliği ortadan kalkmıştı çünkü yakalanan mesaj sayısı hızla azalmaktaydı. Katalonya Ordusu sınıra doğru geri çekildikçe, Paris'ten gönderilen mesajların güzergâhının büyük bölümü İspanyol gerillaların faaliyet göstermediği Fransız topraklarından geçiyordu.[48]

İber Yarımadası'nda, kazanması imkânsız olan bir savaşta dört yıl boyunca yetersiz istihbaratla savaştıktan sonra Napolyon, o zamana dek dünyanın

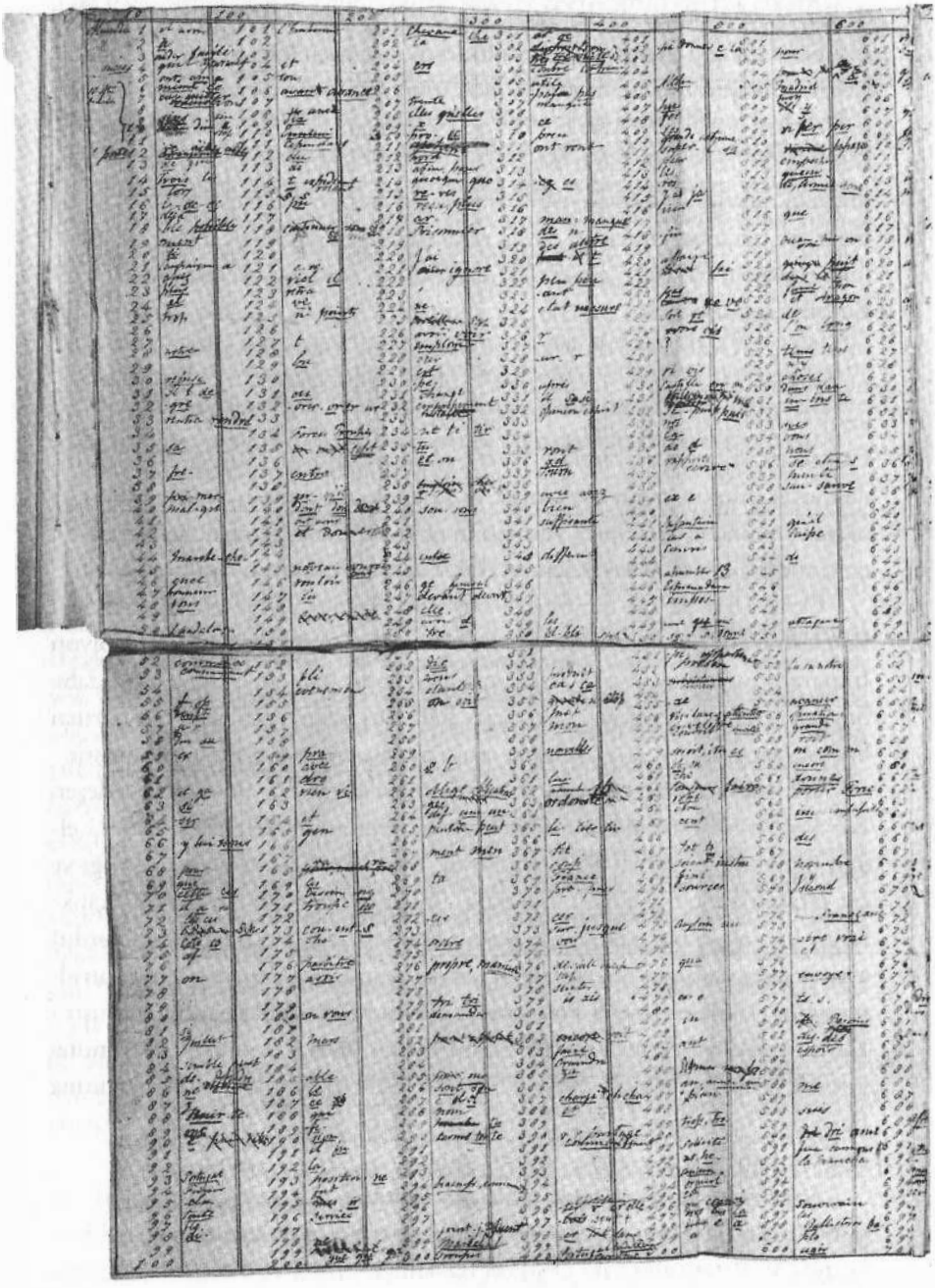
* Fransızca: Katolik Majesteleri (ç.n.)

herhangi bir yerinde toplanmış en büyük istila ordusuyla Rusya'yı işgal etti. Rusya seferi sırasında da, Yarımada Savaşı'nda olduğu gibi Napolyon'un istihbarat sistemi rakiplerinin gerisindeydi. Seferden altı ay önce kullanabileceği istihbarat imkânları konusunda umutsuz derecede gerçeklikten uzak beklentileri vardı. 20 Aralık 1811'de Napolyon, Dışişleri Bakanı Hugues-Bernard Maret'ye, istilanın başlaması halinde kendisinin, "Rus ordusu ve düşman ülkeler hakkında istihbarat toplamak, yakalanan mektupları ve belgeleri tercüme etmek ve savaş esirlerinden bilgi almak gibi" sorumlulukları üstlenecek yeni "gizli polis" teşkilatının başına geçeceğini söylemişti. Bu büyük tasavvurdan pek bir şey çıkmadı. Dışişleri Bakanlığı arşivlerinin müdürü, 1 Ocak 1812'de Maret'ye bakanlığın Rusya dosyalarının "miadını doldurmuş, eksik ve güvenilmez" olduğunu söylemişti: "Rusya hakkında kesin bilgiye sahip değiliz." 19 Haziran'da Varşova Büyük Dükalığı'ndaki Fransız elçisi Louis de Bignon, Paris'e şöyle bildirmişti: "Rusya topraklarından artık düzgün rapor almıyoruz ve şu anda ordularının yerleri hakkında sadece müphem tahminler yürütebilmekteyiz." Dört gün sonra Napolyon emrindeki *Grande Armée* Niemen Nehri'ni aşıp Rusya'nın işgaline başladı.[49]

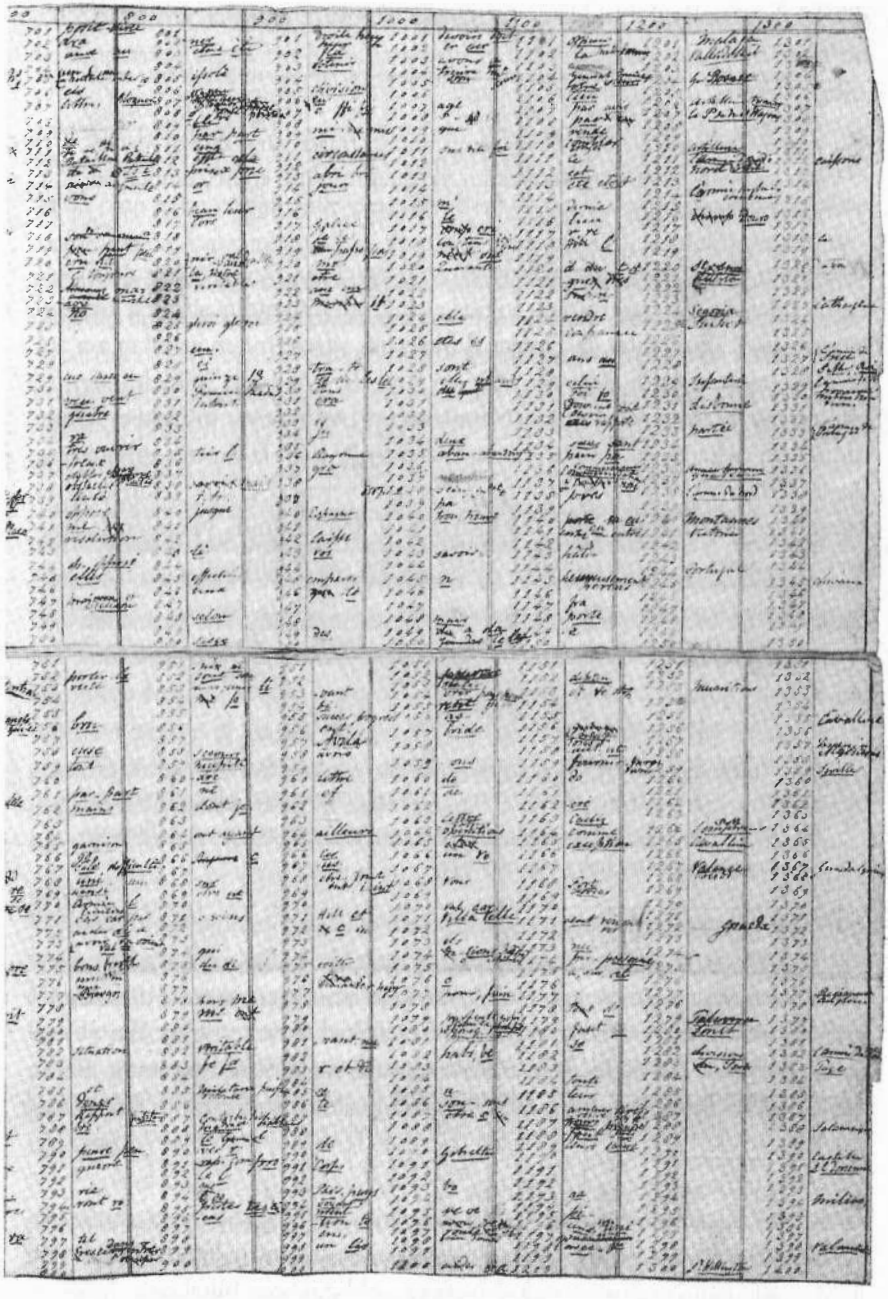
Ocak 1810'da çar tarafından savunma bakanı olarak atanan Mikhail Barclay de Tolly, Fransa hakkında istihbarat toplama konusunda Napolyon İmparatorluğu'nun Rusya hakkında istihbarat toplamasından çok daha başarılı olmuştu. Barclay günümüzde hâlâ Rus askerî istihbaratının kurucu babası olarak anılır. 2011 yılında onun anısına bir posta pulu basılmıştır.

On yedinci yüzyıl ortalarında İskoç ataları Baltık bölgesine yerleşen Barclay, istihbaratın önemini Wellington gibi askerî seferlerde birinci elden öğrenmiş tecrübeli bir komutandı. Savunma bakanı olarak yaptığı ve çar tarafından kabul edilen ilk teklifi, önemli yerlerdeki Rus büyükelçiliklerine ilk defa olarak askerî ataşelerin (o zamanlar askerî ajanlar deniyordu) atanmasına dayanan bir istihbarat servisi olan Özel Kançılarya'nın kurulmasıydı. (1820'lere kadar Fransız elçiliklerine askerî ataşeler atanmamıştı.) Kuruluşu iki yıl süren Kançılarya'nın varlığı, ileride istihbarat jargonuna girecek bir ifadeyle, çok gizli bir bilgiydi. Faaliyetlerinden, yıllık Savunma Bakanlığı raporlarında bahsedilmezdi.[50] Napolyon bu teşkilatın varlığından hiç haberdar olmaması mümkündür.

Napolyon'un, Rusya'nın aktif bir karanlık odasının olduğundan da günümüz tarihçilerinin çoğu gibi haberi yoktu. On dokuzuncu yüzyıl başlarında St. Petersburg'daki Dışişleri Bakanlığı, yeni şifre sistemlerinin geliştirilmesi, eski şifrelerin imha edilmesi ve şifreleme ve deşifre etme faaliyetlerini yürütmek üzere hem bakanlığa hem çara karşı sorumlu, Rusya'nın önde gelen kriptogfari uzmanlarından bir Şifreleme Komitesi kurmuştu.[51]

On dokuzuncu yüzyıldaki en büyük İngiliz kod kırma başarısı: Napolyon'un "Büyük Paris Şifresi"nin George Scovell tarafından 1812'de çözülmüş bir bölümü.

Dışişleri Bakanı Nikita Petroviç Panin, Mart 1800'de Berlin'deki Rus elçisine şöyle yazmıştı:

> [Prusyalı] Kral ve maslahatgüzarı arasındaki yazışmaların şifrelerine sahibiz: Eğer [Prusya Dışişleri Bakanı Christian von] Haugwitz'in niyetinden şüphe ederseniz bir bahane uydurup buraya [maslahatgüzarına] yazmasını sağlayın ve onun yahut kralın yazışması deşifre edilir edilmez size içeriğini bildiririm.[52]

Napolyon Rusya'yı istila ettiğinde ve muhtemelen çok öncesinde çarın karanlık odası St. Petersburg'daki İngiliz elçiliğinin kullandığı şifreleri kırmayı başarmıştı.[53] Prusyalılar da Fransız diplomatik şifrelerini en azından ara ara kırmayı başarmışlardı. Ağustos 1806'da Kral III. Friedrich Wilhelm, deşifre edilmiş bir Fransız mesajından Napolyon'un İngiltere'yle müzakere içinde olduğunu ve kapsamlı bir barış anlaşması için Prusya'yla yaptığı anlaşmanın şartları hilafında Hannover'i İngiltere'ye geri vermeyi gizlice teklif ettiğini öğrenmişti. Danışmanlarının baskısıyla kral, Eylül ayında Napolyon'a suçlayıcı bir mektup yazmış ama küçümseyici bir cevap almıştı:

> Böyle bir broşürü yazdığınız için son derece üzgünüm. Size yazmamın tek sebebi, içeriğindeki hakaretleri size şahsen yakıştıramayacağımı bildirmektir … Aynı zamanda böyle bir şeyi kaleme alanlardan tiksiniyorum ve onlara acıyorum … İnanın öyle büyük kuvvetlerim var ki sizin kuvvetleriniz beni zaferden uzun süre alıkoyamaz. Ama neden bu kadar kan dökülsün? Ne amaçla? … Majesteleri, mağlup olacaksınız! Mağlubiyetinizi bir nebze dahi hafifletemeden, ilerlemiş yaşınızın huzurunu ve halkınızın hayatını hiç uğruna heba edeceksiniz![54*]

Napolyon Prusya ordusunu ve hükümetini öyle küçümsüyordu ki kendisinin İngilizlerle yaptığı müzakerelerden Friedrich Wilhelm'i haberdar eden istihbaratın kaynağını neredeyse hiç dikkate almamıştı. Ancak o sırada ilgisizliği pek önem arz etmiyordu. Bir kez daha salt askerî güç, Prusya'nın üstün istihbaratıyla sağladığı avantaja üstünlük sağlamıştı. İmparator, Ekim 1806'da Jena'da kariyerinin en büyük zaferlerinden birini kazandı. Sonradan zaferin anısına Paris'te, Seine Nehri üzerinde Iéna Köprüsü inşa edilmişti.

Napolyon Çar Aleksandr'a, Prusya Kralı'ndan daha çok saygı duysa da Aleksandr'ın Fransa hakkında elinin altındaki istihbaratın, kendisinin Rusya hakkındaki istihbaratından çok daha üstün olduğundan bîhaberdi. 1807'de Tilsit'te, Niemen Nehri üzerindeki özenle dekore edilmiş bir salda imzalanan

* Clark'ın fevkalade eserinde Prusya kod kırıcılığına sadece tek bir örnek gösterilir. (*Iron Kingdom*, s. 303-304.)

ve beş yıl süren Fransa-Rusya ittifakı süresince Aleksandr'ın Fransa hakkındaki istihbarat kaynağı Paris'teki ajanlar ve muhbirlerdi. Barclay de Tolly tarafından kurulan Özel Kançılarya'nın en başarılı askerî ataşesi, hâlihazırda çarın Napolyon'un sarayındaki şahsî temsilcisi olarak Paris'te bulunan, çarın yaveri ve eski uşağı Aleksandr Çernişev idi. Çar tarafından ilk kez 1808'de Napolyon'a bir mesaj ulaştırmakla görevlendirildiğinde henüz yirmi iki yaşında olan genç ve yakışıklı Çernişev, hem imparatorun hanesinde hem de muhtemelen, İtalyan heykeltraş Antonio Canova'ya nü modellik yapan, imparatorun güzelliğiyle ünlü kızkardeşi Pauline Borghese'nin yatağında kabul görmüştü. İki Fransız mareşalinin eşlerini, bir balo esnasında yangın çıkan Avusturya elçisinin sarayından kurtarmasının ardından Çernişev Paris'te romantik bir kahraman haline gelmişti. Prusyalı diplomatlar, imparatorluk sarayı ve hükümet içinde Çernişev'inki kadar bağlantıları olmadığı konusunda Berlin'e dert yanıyorlardı. Ücretli ajan şebekesi içinde en az üç üst düzey imparatorluk memuru vardı ve muhtemelen bunlardan en önemlisi olan "Michel" kod adlı ajan Savaş Bakanlığı'nda merkezî bir göreve sahipti. "Michel" ilk kez 1804'te Rus elçiliğine istihbarat ulaştırmışsa da Çernişev onu daha önce olduğundan çok daha verimli kullanmıştı.[55] Savaş Bakanlığı her ay Fransız ordusundaki bütün alayların mevcudu, hareketleri ve konuşlanmaları hakkında gizli bir basılı rapor hazırlıyordu. "Michel" derhal bu raporu Çernişev'e ulaştırıyor, o da gece bunu kopyalayıp St. Petersburg'a gönderiyordu. Böylece Barclay de Tolly, Napolyon'un kuvvetlerinin doğuya doğru ilerleyişini aybeay detaylı şekilde takip edebilmişti. Çara bildirdiği her şey Rusya'ya yönelik bir Fransız işgalinin hazırlandığına işaret etmekteydi. Çernişev, 1811 yılı sonunda Paris'ten ayrılmadan önce Barclay'e gönderdiği raporda, Napolyon'a hiç muhabbet duymayan "büyük erdem ve bilgi sahibi subayların" da aralarında olduğu tüm kaynaklarının, Napolyon'un Rusya'daki sefer stratejisinin büyük muharebeler ve hızlı zaferler üzerine kurulu olacağında hemfikir olduğunu bildirmişti. Rus ordusunun muharebeye girmeyip, hafif ve seyyar kuvvetlerle *Grande Armée*'yi taciz etmesi gerektiğini savunmuştu ki Fransız işgalinden sonra da çoğunlukla bu yol izlenmişti.[56]

Fransız Güvenlik Bakanı Savary, Çernişev'den, Napolyon'un duyduğundan daha çok şüphe duymuş ama onun Paris'te bulunduğu dönemde başlıca kaynaklarını tespit etmeyi başaramamıştı. Çernişev, Savary tarafından gönderilen ve sahte istihbarat getiren muhbirlere aldanmamıştı. Ancak Aralık 1811'de St. Petersburg'a dönmeden önce istihbarat raporlarını yakarken "Michel" tarafından ulaştırılan bir raporu gözden kaçırmış ve ayrılmasından sonra yapılan bir polis aramasında bu rapor halının altında

bulunmuştu. "Michel"in gerçek kimliği, el yazısı sayesinde tespit edildi. Muhtemelen tarihte giyotine gönderilen tek Rus casusu o olmuştu.[57]

Henüz yirmi sekiz yaşında Paris büyükelçisinin muavini olan, Çernişev'in dostu Kont Carl von Nesselrode, Fransız istilası öncesi diplomatik kaynaklara odaklı paralel bir istihbarat şebekesini sevk ve idare ediyordu. 1809'dan itibaren büyükelçiyi atlayıp istihbarat raporlarını çarın gözdesi ve başdanışmanı Mikhail Speranski aracılığıyla doğrudan çara göndermişti.* Kaynaklarının açığa çıkabileceği korkusuyla Speranski'den, Napolyon'un kişisel huyları ve tuhaflıklarının hiçbirinden Rus sarayında bahsedilmemesini rica etmişti. Nesselrode'nin ücretli bir ajan vasıtasıyla elde ettiği muhtemelen en önemli belge, Napolyon'un talebi doğrultusunda, ileride izlenecek dış siyaset hakkında Fransız Dışişleri Bakanı Jean-Baptiste Nompère de Champagny tarafından hazırlanan 16 Mart 1810 tarihli gizli bir muhtıra idi. Champagny, Rusya ve İngiltere'nin doğal müttefikler olduğunu ve beraber hareket etmelerinin muhtemel olduğunu bildirmişti. Bu sebeple Fransa, Rusya'nın doğal düşmanlarını desteklemeliydi: Polonya, İsveç ve Osmanlı İmparatorluğu. Champagny, Fransız ajanlarının hâlihazırda Osmanlıları, Rusya'yla bir savaş durumunda Fransa'yla ittifak yapmaya ikna etmeye çalıştıklarını bildirmişti. Ayrıca Rusya'da kazanılacak zaferin, Rus sınırını Dinyeper Nehri gerisine iterek Polonya Krallığı'nın tam anlamıyla yeniden tesisini mümkün kılıp "belki de siz majestelerinin dehasına daha çok yakışır surette" dediği "daha görkemli ve kesin" bir siyaseti mümkün kılacağını öngörmüştü. Champagny'nin muhtırası Napolyon'a gönderildikten birkaç hafta sonra çarın da masasındaydı.[58]

Nesselrode'nin Paris'teki en üst düzey muhbiri, devrin en bilge diplomatı olmasının yanında sadakatini bir rejimden başka rejime geçirme konusunda uzman olan Charles Maurice de Talleyrand-Périgord idi. Eski Rejim zamanında bir aristokrat olarak dünyaya gelmiş, ateist olmuş, sonra piskoposluk kariyerine başlamış, sonra da sırasıyla, önde gelen bir devrimci, Napolyon'un dışişleri bakanı, onun yenilgisinin ardından Bourbon hanedanını yeniden tesis eden kişi ve son olarak Londra büyükelçisi olmuştu. Napolyon Talleyrand'ın güvenilmez olduğunu biliyordu ve 1807'de Bavyera ve Württemberg krallarının, Talleyrand'ın kendilerinden talep ettiği yüklü rüşvetlerden dert yanmalarının ardından onu dışişleri bakanlığı görevinden almıştı. Bir öfke nöbeti esnasında Napolyon, Talleyrand'ı herkese ihanet etmekle itham etmiş, ona "ipek çorap içindeki dışkı parçası" demiş, onu Tuileries sarayının dışındaki demir parmaklıklara astırmakla

* Speranski'nin liberal reform planları karşısında oluşan muhalefet yüzünden çar 1812'de soyluların taleplerine uyup onu ülke içinde sürgüne göndermişti.

tehdit etmiş ve öfkeyle oradan ayrılmıştı. Onun ayırılmasının ardından Talleyrand pişman bir şekilde şöyle söylemişti: "Böyle büyük bir adamın böyle kötü huylu olması ne yazık!" Talleyrand'ın iflah olmaz sadakatsizliğine rağmen, Napolyon onun aklına, ince zekâsına ve diplomatik tecrübesine öyle hayrandı ki onu yakın çevresinde tutmuştu.*

Napolyon, Fransa ve Avusturya arasında bir savaş durumunda Rusya'nın desteğini temin etmek umuduyla 1808'de gittiği Erfurt Kongresi'nde çarla olan görüşmesine Talleyrand'ı da götürmüştü. Kongre boyunca her gece Talleyrand, Napolyon'dan habersiz çarla görüşüp ona Napolyon'un istediği teminatı vermemesi konusunda ikna etmeye çalışmıştı. Talleyrand'ın yirminci yüzyıldaki en meşhur biyografi yazarı Duff Cooper, onun Erfurt'taki bu tutumu için, Fransız millî menfaatleri konusunda duyduğu kaygıdan kaynaklanan "ihanet ama olağanüstü çapta bir ihanet" ifadesini kullanmıştı. Ancak Talleyrand bu ihanetten, fevkalade lüks yaşam biçimini finanse etmesine yardımcı olacak bir kâr sağlamıştı. Taşrada muhteşem bir şato ve Paris'te birkaç büyük malikâne edinmişti. Bu malikanelerden en meşhuru, Tuileries Sarayı bahçeleri ile Concorde Meydanı'nın köşesinde yer alıyordu; Fransa'daki –ve haliyle dünyadaki- en iyi masaya ve harika bir kütüphaneye sahipti. Talleyrand'ın yabancı devletlerden talep ettiği ve sık sık almayı başardığı yüklü meblağlar onun ülke içindeki gösterişli hayatının masraflarını karşılamaktaydı. Bir seferinde borçlarını ödeyebilmek için çardan gizlice 1.5 milyon frank istemişti (ama bu sefer alamamıştı). "Size yazarken kalbim size karşı minnet, sevgi ve sadakatle dolu" demişti. Aleksandr, Talleyrand'ın rica etmesine rağmen bu mektubu yakmamıştı ama mektup Talleyrand'ın ölümünden yıllar sonrasına kadar ortaya çıkmadı.[59] Böyle kaç mektup yazdığı bilinmese de, mektupları alanların bir kısmı şüphesiz bunları yakmıştı.

Talleyrand'ın, Napolyon'a bir başka ihaneti de 1807'den 1809'a kadar Paris'te Avusturya elçisi olarak bulunan ve sonradan şansölye olan Prens Klemens von Metternich'e istihbarat sağlamasıydı. Ona, Avusturya'nın Fransa'ya karşı savaşa hazırlanması gerektiğini söylemişti. Metternich, diplomatik yazışmalarının, şüphesiz Napolyon'un emirleri doğrultusunda, karanlık oda tarafından açıldığından haberdardı. Bir seferinde Posta Müdürü'ne alaycı bir mektup yazıp, yazışmalarının tekrar mühürlenmesinde kullanılan sahte mühürdeki hataya dikkat çekmiş ve sahte mührü düzeltmelerini söyleyerek "ben [bir işler çevrildiğini] anlamıyormuş gibi yapmaya devam edeyim" demişti.[60] Metternich, Viyana'ya gönderdiği mesajlarda Talleyrand'dan

* Napolyon, Talleyrand'ı görevden aldıktan sonra yaveri Jean Rapp'a şöyle demişti: "Bu bakana duyduğum saygı ve bağlılığın farkındasınız." (Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 9423.)

"X" diye bahsetmişti. İmparator Franz'ın, Napolyon'un kendisine savaş ilan etmesine fırsat vermeden ilk saldıran taraf olması gerektiğinin "X" tarafından tavsiye edildiğini söylemişti. Talleyrand, Ocak 1809'da hizmetlerinin parasal yollarla ödüllendirilmesini umduğunu açıkça bildirmişti: "Birkaç yüz bin frank diyelim". Metternich, Franz'ı 400,000 frank ödemesi için teşvik etti: "Bu meblağ ne kadar yüksek görünürse görünsün, katlanmaya alışık olduğumuz fedakârlıklardan çok daha küçük. Dahası, ilişkilerimiz yeni bir şekil aldığından beri 'X'in ne denli kullanışlı olduğunu anlatamam. Ekselanslarından, hesabı yüksek tutmanızı rica ediyorum."

Metternich henüz cevap almamışken, Şubat 1809'da Talleyrand'dan ulaşan ve Mareşal Nicholas Oudinot'nun kolordusuyla Bavyera'ya yürüme emri aldığına dair yeni istihbaratı Viyana'ya bildirmişti: "X, Oudinot'nun hareketini savaş sebebi olarak kullanmamız gerektiğine inanıyor. Vakit kaybetmemeliyiz. Napolyon hakkında hayaller beslemek büyük bir hata olur. Kesinlikle savaş istiyor." İstihbaratın öneminin farkına varsa da Avusturya Dışişleri Bakanı Johann von Stadion sadece 100,000 franklık ilk taksiti yolladı. Metternich şöyle cevap verdi: "Ekselanslarına, ilk söylediğim rakama kadar çıkmasını rica ediyorum." X, ona, Napolyon'un ofisinden "fevkalade önemli" iki belge daha ulaştırmıştı ve belgeler öyle önemliydi ki bunları Viyana'ya diplomatik kuryeyle göndermekten bile çekinmişti. Belgeler, Napolyon'un Avusturya'nın yanında Rusya'ya karşı da savaşa girmeyi planladığını ortaya koyuyordu.[61]

Napolyon'un Rusya seferinin arifesinde Rus dış istihbaratı Avrupa'nın en iyisiydi. İngiltere'nin Paris'te büyükelçiliğinin bulunmaması yüzünden, İngilizlerin emrindeki Fransız ajan şebekesi, Çernişev ve Nesselrode'nin şebekeleriyle mukayese dahi edilemezdi. St. Petersburg'daki karanlık oda, Yedi Yıl Savaşı'nda yaptıklarından çok daha az iş görmüş olan Deşifre Şubesi'nden daha başarılıydı. Napolyon, Rusların kendi şifrelerini kırma kabiliyetlerini, Wellington'ın kod kırıcılarından bile daha hafife almıştı. Rusya seferinin büyük bölümünde, İber Yarımadası'ndaki yazışmalarda kullandığı *grand chiffre* yerine daha kolay olan *petit chiffre*yi* kullanmıştı.[62]

1810 yazından beri çar ve en önemli danışmanları için Napolyon'un Rusya'ya karşı büyük çaplı bir işgal planladığı aşikârdı. Fransız Savaş Bakanı, Ocak 1812'de, *Grande Armée*'nin savaş için hiç bu kadar iyi hazırlanmamış olmasıyla övünmüştü: "On beş aydan fazladır hazırlık yapıyoruz." Bu övünme esnasında bir Rus muhbirinin onu işitebilecek kadar yakınında olduğundan habersizdi. Rusya'yı işgal için hazırlanan Fransız kuvvetlerinin çoğu ya Prusya'da konuşluydu yahut Prusya'dan geçmişti. Berlin'deki Rus

* Fransızca: Küçük şifre (ç.n.)

heyetinden Christoph Lieven (sonradan uzun süre Londra'da büyükelçi olarak bulunmuştu), Fransız kuvvetlerinin hareketleri hakkında detaylı raporlar göndermekteydi.[63] Buna mukabil Napolyon, istihbarat eksikliğinin yanında, generalleri ve astlarının kendisine kötü haberleri vermeye çekinmesinden muzdaripti. İşgal boyunca Napolyon'un komutanları ona ordunun sağlık ve ikmal durumu konusunda sık sık yalan söylemişlerdi. Bazı durumlarda kendisine, iaşe malzemesi tükenmiş birliklerin daha on gün yetecek tayınları olduğu bilgisi verilmişti.[64]

Çar, Barclay de Tolly ve Ağustos 1812'de başkomutan olan Mikhail Kutuzov, Napolyon'dan daha iyi akıl yürütmüş ve nihayetinde ondan daha iyi savaşmışlardı. Napolyon'un büyük oranda terkedilmiş olan Moskova'ya girmesinden bir hafta önce yaşanan, 7 Eylül'deki Borodino Muharebesi hariç Kutuzov, kendinden iki bin yıl önceki Quintus Fabius Maximus gibi meydan muharebesi vermekten kaçınarak,[65] *Grande Armée*'yi yıpratma stratejisi ve Kozak süvarisinin tacizleriyle yormuştu. Napolyon, sonradan belirttiği üzere, Moskova'ya vardığında *Grande Armée*'nin yarısını kaybetmiş olmasına rağmen "işi tamamlanmış saymış" –bir diğer deyişle Rus ordusunu mağlup etmiş olduğunu düşünmüştü.[66] Ayrıca, kış mevsiminin ilk karı düşmeden ve Kutuzov'un Kozak alayları Don'dan gelmeden önce Smolensk'e varacak kadar zamanı olması için "Moskova'da iki haftadan fazla kalmaması gerektiğini" anlamıştı. Buna rağmen Moskova'dan ayrılışını altı hafta geciktirmek gibi korkunç bir hata yaptı.[67] Sonradan, bu korkunç muhakeme hatasındaki sorumluluğunu kabul etmeyi reddederek, çarın barış şartları önermeye hazır olduğuna dair emarelerle "günbegün aldatıldığını" iddia etmişti. Hakikatte Aleksandr'ın böyle bir niyeti yoktu.[68] *Grande Armée*'den sadece 6,000 kişi Fransa'ya dönebilmişti. Napolyon'un kendisi de kıl payı kurtulmuştu. Moskova'dan ayrıldıktan 100 kilometre sonra az daha Tatar *uhlanları* (hafif süvariler) tarafından esir alınacaktı. Bu olaydan sonra, yakalanması halinde yutmak için, boynunda asılı küçük bir zehir şişesi taşımaya başladı.[69]

Çarın elde edebildiği istihbaratı değerlendirmesinin de Fransız İmparatoru'nunkinden çok daha üstün olduğu Rusya'nın işgali sırasında ortaya çıkmıştı. Aleksandr, *Grande Armée* hakkında istihbarat arayışının yanında Rus kuvvetleri hakkında yabancı fikirlerin tarafsızlığına da önem vermekteydi. Aleksandr, 1811'de *Rus ordusunun şekli ve bileşenleri hakkında kısa notlar ve 1806 ile 1807'de Polonya'daki seferin krokisi* isimli kitabı yayımlayan İngiliz askerî gözlemci Sir Robert Wilson'ın görüşlerine özellikle önem vermişti. Wilson, 16 Ağustos 1812'deki Smolensk Muharebesi başlamadan hemen önce Barclay de Tolly'nin komutasındaki Rus ordusunun karargâhına vardı. Üç hafta sonra çarın huzuruna çıkmak üzere St. Petersburg'a

davet edildi. Sonra Napolyon'un geri çekilen kuvvetlerini taciz eden Rus ordusuna İngiliz irtibat subayı ("temsilci") olarak katıldı ve Londra'yla birlikte St. Petersburg ve İstanbul'daki İngiliz büyükelçilerine raporlar yolladı.[70] Çar, Wilson'ın Rus kuvvetleri ve generalleri hakkındaki tarafsız değerlendirmesine değer vermekteydi ve sefer hakkındaki görüşlerini kendisine de bildirmesini istemişti. İngiliz elçiliğinin mesajlarının yanı sıra, Wilson'ın Londra'ya gönderdiği mesajların şifrelerinin çözülmesi Aleksandr'a, Wilson ve İngiliz diplomatlarının kendisine söylediklerinde dürüst olup olmadıklarını anlama imkânı sağladı.[71] Wilson, Londra'ya yazdığı ve Napolyon Savaşları'nda Fransa'nın alacağı ağır bir yenilginin İngiltere'yi çok güçlü hale getireceği yönünde Kutuzov'un duyduğu korkuyu anlattığı raporunu (muhtemelen deşifre edilmişti) haliyle çara sunmaya çekinmiş olmalıdır. Kutuzov, "İmparator Napolyon'un ve ordusunun yok edilmesinin dünyanın faydasına olacağından hiçbir surette emin olmadığını" söylemiş, "onun yerini Rusya yahut başka bir kıtasal güç değil, hâlihazırda denizleri kontrol altında tutan güç alacaktır ve egemenliği baş edilemez hale gelecektir" demişti.[72] Wilson, Rus kuvvetlerinin yanı sıra Prusya ve Avusturya kuvvetleri konusunda da önemli bir istihbarat kaynağı olmuştu. Viyana'daki İngiliz elçisi Lord Aberdeen, 1813'te Dışişleri Bakanı Lord Castlereagh'e şöyle yazmıştı: "Rus ve Prusya orduları hakkında yakından edindiği bilgiler ile Rus İmparatoru ve Prusya Kralı'nın ikisinin birden ona karşı duyduğu büyük hürmet sayesinde başka birinin yapamayacağı binlerce şey yapabilir."[73]

Napolyon, dikkate şayan bir biçimde 1813'te 200,000 kişilik yeni bir ordu kurdu. Ancak bu sefer karşısında Rusya ve İngiltere'nin yanında eskiden müttefik olduğu Prusya ve Avusturya da vardı. Ekim 1813'te, savaş tarihinde o zamana kadar yaşanmış en büyük muharebe olan Leipzig'deki "Uluslar Muharebesi"nde aldığı yenilgi yüzünden, Ren Nehri üzerinden Fransa'ya çekilmek zorunda kalmıştı. Paris'in düşmesi ve Napolyon'un devrilmesiyle sonuçlanan 1814'teki son taarruz esnasındaki Müttefik stratejisi, büyük oranda Rus hafif süvarisinin gizli Fransız mesajlarını yakalamasıyla şekillenmişti. Rus Kozakları, Napolyon'un "düşmanı Paris'ten olabildiğince uzaklaştırmak için" Marne'a gittiğini bildirdiği bir mektubunu taşıyan Fransız kuryesini 22 Mart'ta ele geçirmişlerdi.[74] Ertesi gün Müttefik savaş konseyinde mektup üzerinde görüşüldü.[75] Rus süvarisi tarafından 23 Mart'ta yakalanan başka mesajlardan Fransız kuvvetleri ile generallerin morallerinin kötü olduğu ve Paris'in silah depoları ile cephaneliklerinin neredeyse boş olduğu anlaşılmıştı. Güvenlik Bakanı Savary, yakalanan bir mesajda Napolyon'a, Müttefiklerin yaklaşması halinde başkentin sadakatine artık güvenemeyeceğini söylüyordu.[76] Aleksandr sefer planına karar

vermeden önce, yakalanan Fransız mesajlarını görüşmek üzere üst düzey komutanlarını 24 Mart'ta toplamıştı.[77]

Yakalanan Fransız yazışmalarının çoğu şifreliydi. Kendi zamanının en iyi eğitimli ve kriptografinin prensiplerini kısmen anlayabiliyor olması muhtemel tek hükümdarı olan Aleksandr, Napolyon ve generallerinin hiç fark etmediği kendi kod kırıcılarından gurur duymuştu. Waterloo'dan yıllar sonra Moskova'da çar tarafından Fransız generallerine verilen bir resmî yemek davetinde Rusya'nın Napolyon Savaşları zamanında Fransız mesajlarını deşifre ettiğini ilk kez açıklamıştı. Davetlilerden biri olan ve Napolyon'un Rusya'yı işgalinde *Grande Armée*'nin kolordularından birine komuta eden Mareşal Jacques Macdonald, Fransız şifrelerinin taraf değiştiren bir Fransız generali tarafından Ruslara verilmiş olduğu kanısındaydı. Macdonald, çara şöyle demişti: "Majestelerinin mesajları deşifre etmesi şaşırtıcı değil. Birisi size şifre anahtarını temin etmiş." Aleksandr, bütün işi Rus kod kırıcıların yaptığı konusunda yemin edip, şeref sözü vermişti.[78]

1814 yılı başlarında Napolyon muhteşem bir artçı muharebesi vermişse de, Müttefik kuvvetleri, başlarında Çar Aleksandr ve Prusya Kralı Friedrich Wilhelm olduğu halde, 1415'ten beri Paris'i ele geçiren ilk yabancı ordu olarak 30 Mart'ta Paris'e girdi. Paris'te aynı gün Talleyrand tarafından, Fouché'nin de dâhil olduğu geçici bir hükümet kuruldu ve derhal Müttefiklerle barış görüşmelerine başladı. Senato 2 Nisan'da, XVII. Louis'nin çocuk yaşta ölümünün ardından XVIII. Louis unvanını alan XVI. Louis'nin küçük kardeşini tahta çıkması için ülkeye davet etti. Napolyon 6 Nisan'da tahttan feragat etti. 11 Nisan'da Fransa ve Müttefikler arasında imzalanan Fontainebleau Anlaşması uyarınca Elba'ya sürgüne gönderildi ama imparator unvanını muhafaza etmesine müsaade edildi. Napolyon, 13 Nisan gününün erken saatlerinde Elba'ya doğru yola çıkmadan önce, Moskova'dan geri çekilişi esnasında kıl payı kurtulmasından beri boynunda taşıdığı zehri içti. Ama zehir etkisini kaybetmişti ve hayatta kaldı. 4 Mayıs'ta Elba'ya vardı.

Napolyon, dokuz ay sonra, 26 Şubat 1815'te Elba'dan firar etti ve tahtını geri almayı denemek üzere 600 destekçisiyle birlikte 1 Mart'ta Fransa'nın güneyine çıktı. Bu kaçış Fransa'daki bir ajan şebekesi sayesinde mümkün olmuştu. Napolyon, şebekenin önde gelenlerinden, Grenoble'da cerrahlık yapan Joseph Emmery'ye öyle minnettar kalmıştı ki mirasından ona 100,000 frank bırakmıştı.[79] Ancak bir ordu kurmasında ajanların ve ön planlamanın neredeyse hiçbir payı yoktu. Napolyon'un Paris'e doğru takip ettiği güzergâh boyunca onu tutuklaması için gönderilen askerler onun emrine girmişlerdi. XVIII. Louis 19 Mart'ta Belçika'ya kaçtı. Ertesi gün Napolyon Paris'e girdi ve kahraman gibi karşılandı.[80] Yeniden tesis edilen Napolyon İmparatorluğu'nun yüz günlük egemenliği 18 Haziran'da

Brüksel'in güneyindeki Waterloo'da birdenbire sona erdi. Muharebe, Wellington'ın ifadesiyle "son derece kıl payı kazanılmış" olsa da savaşın devam etmesi halinde Müttefiklerin sayısal üstünlüğü zaferi zaten garantileyecekti. Wellington ve Prusyalı komutan Gebhard von Blücher'in orduları dağınık vaziyette olsalar da Napolyon'un 120,000 mevcuduna karşı 209,000 mevcuda sahiplerdi.[81*]

Wellington'ın ordusunun istihbarat şube müdürü olan ikinci komutan yardımcısı Colquhoun Grant, muharebeden üç gün önce emrindeki Fransız ajanlarının birinden Napolyon'un 18 Haziran'da Waterloo'daki savunma mevzilerine taarruz etmeyi planladığı bilgisini almıştı. Grant, Yarımada Savaşı sırasında çok başarılı bir istihbarat subayı olarak kendisini ispatlamıştı. 1811'de esir düştüğünde, Wellington onun kaybının bir tugayın kaybı kadar ciddi bir darbe olduğunu söylemişti. Ancak Grant, saf bir Fransız generalini kendisinin Amerikan ordusuna mensup bir subay olduğuna ikna ederek kaçmayı başarmıştı. Fakat Napolyon'un 18 Haziran'daki muharebe planları hakkında 15 Haziran 1815'te alınan istihbaratın ulaşması gecikmiş ve Grant tarafından Waterloo muharebe meydanına bizzat ulaştırılana kadar Wellington'a ulaşmamıştı.[82]

Muharebeden hemen önce Napolyon kendisine son dakikada ulaşan istihbaratı görmezden gelmişti. Wellington'ın iki gün önce yemek yediği Genappes'taki handa çalışan (İngilizce bilmesi muhtemel) bir garsonun, İngiliz yaverlerden birinin Prusya kuvvetlerinin Soignes ormanında kendilerine katılacağını söylediğini duyduğu bilgisi kardeşi Jérôme tarafından kendisine kahvaltıda bildirilmişti. İstihbarat doğru olmasına rağmen Napolyon iki ordunun birleşmesinin iki gün süreceğinde ısrar etmişti.[83] Eğer Napolyon, Prusya kuvvetlerinin öğleden hemen sonra Wellington'a destek vermek için ulaşma ihtimalini ciddiye almış olsaydı, taarruzu saat 11'den sonra değil, gün doğumunda başlayabilirdi.[84**] Akşam olana dek Napolyon kazanıyor gibiydi. Yenilgisinin başlıca sebebi, Wellington'ın sonradan "Büyük sabırsızlıkla bekliyordum" dediği General von Zieten'in 1'inci Prusya Kolordusu'nun akşam 7'de muharebe meydanına ulaşmasıydı.[85] Napolyon sonradan Waterloo için, "Anlaşılmaz bir gün" demişti. "Muharebeyi tam olarak anlamadığını" kabul ediyordu.[86] Wellington'ın Prusya'dan gelecek desteğe güvendiği konusundaki bilgiyi ciddiye almış olsa muharebeyi daha iyi anlayabilirdi. Ancak Napolyon, St. Helena'ya sürgünü sonrası, "Ben tavsiyelerle idare edilmeyi kabul etmem" demişti ki buna kendi kanaatiyle çelişen istihbarat da dâhildi.

* 1814'te Fransa'yı işgal eden Avusturya ve Rus kuvvetleri ülkelerine dönmüşlerdi.

** Ancak şafak vakti yapacağı bir saldırıda yağmur ve çamurla uğraşmak zorunda kalabilirdi.

18

İstihbarat ve Karşı Devrim, I. Kısım: Viyana Kongresi'nden 1848 Devrimleri'ne Kadar

1814-1815'te Napolyon sonrası Avrupa haritasını yeniden çizmek için toplanan Viyana Kongresi, Avrupa tarihinde hükümdarların ve diplomatların katıldığı en geniş çaplı toplantıydı. 25 Eylül 1814 Pazar günü Çar I. Aleksandr ve Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm, Viyana'ya at üzerinde törenle girmiş ve Avusturya İmparatoru I. Franz tarafından yine törenle karşılanmışlardı. Kongre'ye katılan diğer kişiler arasında daha alt seviyede üç hükümdar (Bavyera, Danimarka ve Württemberg kralları), iki taht varisi prens (Prusya ve Württemberg), bir dizi hanedan mensubu prens (aralarında bir süreliğine Cumberland Dükü Prens Ernest da vardı), otuz iki Alman kraliyet ailesi mensubu ve üç grandüşes de vardı.[1]

Sahne gerisinde, önceki tüm diplomatik konferanslarda olduğundan daha fazla muhbir ve casus görev yapmıştı. En kalabalık olanlar Avusturyalılardı. Almanya doğumlu Avusturya Dışişleri Bakanı (sonradan Şansölye) Prens Metternich, kongreyi Viyana'da toplamanın hem müzakereler üzerindeki kendi nüfuzunu hem de diğer delegasyonları casuslara izletme imkânını artıracağını doğru bir biçimde hesap etmişti. Metternich'in resmiyette Polis ve Sansür Müdürü (*Oberste Polizei und Cenzur Hofstelle*) unvanını taşıyan istihbarat şefi, umut vadeden askerî kariyeri bir binicilik kazası sonucu yarım kalan Baron Franz von Hager idi.[2] Hager ve Metternich üç tip istihbarata erişime sahiptiler: Yakalanmış yazışmalar,* ajan raporları ve doğrudan yabancı resmî görevliler ile siyasetçilerden elde edilen istihbarat.[3] Kaunitz döneminde olduğu gibi[4] en kıymetli istihbarat kaynağı, Metternich'in kapsamını genişlettiği karanlık oda tarafından deşifre edilen diplomatik yazışmalardı. Metternich, kod kırıcılarından biri olan Eichenfeld'in bizzat seksen üç şifreyi kırmasıyla şahsen övünmüştü.

* Viyana'daki Devlet Arşivleri'nde hâlâ çalışılmayı bekleyen çok sayıda yakalanmış yazışma mevcuttur.

Viyana'da görev yapmış bir Fransız büyükelçi, meslektaşlarından birine, hiçbir şifresinin Avusturyalı kod kırıcıları tarafından kırılmasının bir aydan fazla sürmediğini düşündüğünü söylemişti.[5] Karanlık odanın faaliyetleri, elçiliklerin çöplüklerinde ve diğer kâğıt çöpleri arasında yırtılıp atılmış resmi belgeler (*chiffon*) arayan daha alt seviyede ajanlar tarafından desteklenmekteydi.[6] Karanlık odanın faaliyetleri, her gün sabah duasının ardından, son yakalanan yazışmalardan bir seçkiyi –anlaşıldığı kadarıyla büyük bir ilgiyle- okuyan imparatoru çok etkilemişti.[7] Ancak Francis, Metternich'in, kendisi ve imparatorluk ailesinin özel yazışmalarının da yakalanması emrini verdiğinden habersizdi.[8]

1 Temmuz 1814'te Hager, Viyana emniyet müdürü Silber'e şu talimatı vermişti:

> Yabancı hükümdarların her an gelecek olması, gözetleme önlemlerimizi özel önlemlerle takviye etme ve onların planları, projeleri ve bu etkileyici konukların burada bulunmalarından doğacak girişimlerin yanında, onların yüce kişilikleri, maiyetleri, onlarla görüşmek isteyen herkes hakkındaki her şeyin tüm detaylarından günbegün haberdar olma sorumluluğunu bize yüklemiştir.[9]

Masalara servis yapmaktan lazımlıkların boşaltılmasına kadar yabancı delegasyonların ihtiyaç duyduğu 1,500 uşak, "takviye edilmiş gözetleme" faaliyetleri için çok sayıda fırsat sunmuştu. Uşak kılığındaki emniyet ajanlarına, gerekirse kapıya kulaklarını dayayarak konuşmaları dinleme, mektupları ve belgeleri gizlice kopyalanmaları için "ödünç alma", anahtarları emniyete getirme yahut hemen orada anahtarların balmumu kalıplarını alma, cepleri ve çöp kutularını karıştırma ve hatta şöminelerde yakılmış belge kalıntılarını arama talimatı verilmişti.[10] İmparatorluk sarayı Hofburg'da kalan soylu misafirler ve maiyetleri de benzer bir gözetlemeye tabi tutulmuşlardı.[11] Emniyet ajanları tarafından toplanan *chiffon*lar çoğunlukla, Hager tarafından imparatora yahut Metternich'e gönderilecek kadar önem arz ediyordu.[12]

Kongre'ye katılan delegelerin masraflarını takip etmek de "takviye edilmiş gözetleme" faaliyetleri için başka yöntemler sunmuştu. Hager, yabancı delegasyonların malî işlemlerini takip etmek için, Yahudileri izlemekten sorumlu emniyet bürosunun amirine, "ya [Yahudi] bankerler ya da onların oğullarından en akıllı olanlar" yoluyla potansiyel muhbirler bulmasını emretmişti. Büyümekte olan Yahudi topluluğunun sınırlı kamusal hakları onları polisin iyi niyetine muhtaç etmekteydi ve Yahudi bankerler üzerindeki polis "etkisinin" aradıkları muhbirleri kolaylıkla bulmalarını

sağlayacağından Hager'in şüphesi yoktu.[13] Kongre'ye katılan delegelerin bankerler tarafından açığa çıkarılan malî sorunları, Hager'e ajan angaje etmesinde yardımcı oldu. Viyanalı üst düzey bir emniyet mensubu Ekim 1814'te şöyle bildirmişti: "Küçük devletlerden gelen delegasyonların çoğu ... pahalı barınma masraflarından muzdarip biçimde şimdiden bütün paralarını harcadılar." Onları, malî durumları daha umutsuz vaziyete gelene dek Viyana'da tutmaya çalışmayı önermişti. Bu noktada onlara yapılacak malî "lütuflar" sayesinde "dillerinin çözülmesi" kaçınılmazdı.[14] İmparatorun şahsen müdahalede bulunması sayesinde Hager bu imkândan mahrum kalmamıştı. Şöyle yazmıştı: "Devletin siyasî polis teşkilatı için mevcut durum büyük önem arz etmekte. Bu sebeple Majesteleri lütfedip, gereken tüm kaynakları benim kullanımıma sundu."[15]

Metternich'in gözetleme konusundaki takıntısı öyle meşhurdu ki, başlıca hedeflerinden bazıları buna karşı önlem almışlardı. Avusturyalı bir ajan Rus elçiliğinde kısa sürede uşak olarak işe kabul edilmişse de[16] üst düzey bir emniyet mensubu Ekim 1814'te Hager'e Fransız temsilcisi Prens Talleyrand'ın Kaunitz Sarayı'ndaki konutunu sadece güvendiği personelin çalıştığı bir "kaleye" çevirmeye çalıştığından dert yanmıştı. Ancak bu konuda bütünüyle başarılı olamamıştı. Polis, yaşlı bir uşağı ve bir kançılarya garsonunu Talleyrand'ın ofisinden bazı belgeleri aşırmaları için ikna etmişti.[17] Fransız elçiliği, Kaunitz Sarayı'ndan daha az güvenliydi ve yazışmaları sık sık yakalanıyordu. Ancak Kasım 1814'te elçilikten kendisine mesaj ulaşan biri elçilik mührünün kurcalanmış olduğunu fark etmişti. Hager, karanlık odanın tespit edilmemek adına ileride daha kapsamlı güvenlik önlemleri alacağı konusunda imparatora teminat verdi.[18]

Viyana polisinin İngiliz elçiliğine ve Dışişleri Bakanı Lord Castlereagh'in konutuna hulula yönelik ilk girişimleri başarısız olmuştu. Silber, İngilizlerin, Avusturyalıların resmî yardımı olmadan elçiliğe iki kadın hizmetçi aldıkları hakkında Hager'e şikâyette bulunmuş ve komik bir şekilde, bu temkinli tutumu "haddinden fazla ihtiyatlı" diye nitelendirmişti. Silber'i sinirlendiren şey, İngilizlerin önceden belirlenmiş polis hafiyelerini kendilerine hizmetçi olarak seçmemeleri yüzünden işlerin yoğun olduğu bir zamanda gereksiz bir işle uğraşmak zorunda kalmasıydı: "Bu sebeple, [İngiliz] ofislerinde yırtılıp çöpe atılan evrakı taramadan önce bu iki kadının güvenilir olup olmadıklarını kontrol etmem gerekli."[19] 4 Kasım tarihli bir ajan raporunda Hager'e, Castlereagh'in yazışmalarını yakalamanın "neredeyse imkânsız" olduğu bilgisi verilmişti: "Lord herşeyi kendi kuryeleriyle yolluyor ve sekreterleri onun bütün evrakını kullanıldıktan sonra toplayıp yakıyor."[20] Rapor çok karamsardı. Sadece on gün

sonra Hager İngiliz yazışmalarını yakalamayı başardı. Castlereagh'e 13 Ekim'de Londra'dan kuryeyle ulaşan mesajın deşifresini, gurur duyduğunu bildiren bir mesaj eşliğinde 15 Ekim'de imparatora göndermişti.[21] Ancak İngilizlerin de kendi istihbarat başarıları vardı. Metternich, İngiliz büyükelçisi Sir Charles Stewart'ın (sonradan 3'üncü Londonderry Markisi) gizli ajanının kendisinin şansölyelik ofisindeki gizli belgeleri "talan ettiğini" öğrendiğinde büyük şaşkınlık geçirmişti. Stewart'ın selefi olan büyükelçi Lord Aberdeen belgeleri gördüğünde, bu sefer muhtemelen yanılarak, Metternich'in kendisini aldattığı kanısına varmış ve onu dürüst olmamakla itham etmişti. Stewart'ın elçilik sekreteri George Jackson şöyle demişti: "Bu meslekte, şimdiye kadar gördüğümden çok daha fazla dalavere ve hile dönüyordu ve hâlâ da dönmekte."[22]

Hager'in imparatora ve Metternich'e sunduğu askerî raporlar alışılmadık biçimde dürüsttü ve "iktidara gerçeği söyleme" konusunda çok az çekince barındırmaktaydı. Bizzat Metternich'e karşı ciddi tenkitlerde bulunmakta tereddüt göstermemişti. Kongre başlamadan önce Danimarkalı temsilciden Kopenhag'a gönderilirken yakalanmış bir mesaj Metternich'e, Lord Castlereagh'den "almayı umduğu" diplomatik desteği almayı başaramamasından dolayı "büyük utanç" yaşatmıştı.[23] Ajan raporlarına göre, Napolyon karşısındaki koalisyon ortaklarından bir eleştiri "fırtınası" da ona doğru yönelmişti.[24] Papalık elçisi, "Metternich'e karşı hoşnutsuzluğunu gizleyememişti".[25] Metternich'in Avusturya Dışişleri Bakanlığı görevinden azledilmesi çarın "biricik arzusu" idi.[26] Hager'in raporları Metternich'in cinsel münasebetleri hakkında da küçük düşürücü istihbarat içermekteydi. En utanç verici olanlarından bazıları, eski metresi ve 1810'da doğan gayrimeşru kızının annesi, bir Rus savaş kahramanının genç ve şen dulu ve hâlihazırda Çar I. Alkesandr'ın metresi olan Prenses Katerina Bagration hakkında olanlardı. Bagration'un giydiği, içini gösteren elbiseler ona Viyana'da "çıplak melek" lakabının takılmasına sebep olmuştu. Aleksandr Viyana'ya gelir gelmez onu ziyarete gitmişti.[27] Prensesin bir sırdaşına göre çar, ondan Metternich'le olan ilişkisinin "hikâyesinin tamamını" ve Metternich'in sonradan Sagan Düşesi Wilhelmine'yle nasıl bir ilişkiye başladığını anlatmasını istemişti. Aleksandr ona şöyle söylemişti: "Metternich ne seni ne de Sagan'ı sevdi ... O soğukkanlı bir yaratıktır."[28] En utandırıcı olanı ise Bagration'un, Metternich'in kendisine yazdığı çoğu mektubu çara gösterdiğini bildiren ajan raporuydu. Ajanın bildirdiğine göre bunun üzerine "Metternich'in düşmanları sevinçten havalara uçmuşlardı (*aux anges**)."[29] Sagan'a yazdığı (çoğu sonradan yayımlanan) mektuplar gibi, Metternich'in

* Fransızca: "Sevinçten uçmak" anlamına gelen "être aux anges" ifadesi. (ç.n.)

Bagration'a yazdığı mektuplar da siyaset ve uluslararası ilişkiler hakkında yorumlarla doluydu.[30]

Bir başka ajan raporuna göre Bagration, Metternich'ten intikam almayı öyle istiyordu ki onun Rus delegasyonunun başkanı Nesselrode ve birkaç başka Rus devlet adamı hakkında söylediği küçük düşürücü ifadeleri de ifşa etmişti.[31] Kongre esnasında prensesin tek sevgilisi çar değildi. Bir keresinde prensesin sarayına gelen Aleksandr'ın, prensesi üzerinde bir sabahlıkla merdivenlerde bulduğu, bir polis hafiyesi tarafından rapor edilmişti. Çar, prensesin odasında bir erkek şapkası görmüştü. Bagration, şapkanın, sarayını ertesi günkü balo için hazırlayan dekorasyonculardan birine ait olduğunu söylemişti. Dekorasyoncunun neden yatak odasına girmiş olduğu ise izaha muhtaçtı. Ajan raporu şöyle sonlanıyordu: "Çar, prensesin yanında iki buçuk saat kaldı. *Honi soit qui mal y pense!*"[32]***

Bagration örneğinde de görüldüğü gibi, Viyana Kongresi'nde toplanan istihbaratın büyük kısmı yatakta geçen muhabbetlerden gelmişti. İmparator Franz'a ve Metternich'e gönderilen polis raporları Kongre'nin diplomasi tarihinde insanların ayrım gözetmeden birbiriyle yatıp kalkmasının en yoğun şekilde görüldüğü toplantı olduğunu ortaya koymuştur. Yakışıklı, ahlaksız ve genç İngiliz diplomat Frederick Lamb (sonradan Viyana büyükelçisi), Avusturya Şansölyesi hakkında Londra'ya göndermek üzere bilgi almak için Metternich'in o zamanki başlıca metresi Sagan Düşesi'yle bir ilişkiye başlamıştı.[33] Metternich'in Düşes'le yaptığı açık ve kapsamlı yazışmalardan Düşes'in Lamb'e anlatacak çok şeyi olduğu bellidir.[34] Düşes'in, Viyana'da giydiği gösterişli kıyafetler yüzünden "altın tavus kuşu" lakabını alan İngiliz büyükelçi (sonradan Lord Castlereagh olarak anılan) Robert Stewart'la da ilişki yaşadığını 1815'te neredeyse her gün aldığı polis raporlarından öğrenen Metternich'in gururunun ne denli incindiği tahmin edilebilir.[35] Sagan ve Stewart geceyi genelde Düşes'in Viyana'daki malikânesinde geçiriyor olsalar da, İsviçreli bir doktordan gelen mektuba göre "Laxenburg yakınlarında s*kiş[mek] için kullandıkları bir han" da vardı.[36] Hager (isabetli bir biçimde) Stewart'ın Sagan'la birlikte olmasının yanında sık sık genelevlere gittiğini de bildirmişti. Polis raporlarına göre, Castlereagh'nin Londra'ya dönüşünün ardından Stahremberg Sarayı'ndaki İngiliz elçiliği ve İngiliz yetkili temsilcisinin konutu, hizmetçilerin ve aktrislerin fahişelik yaptığı "genelev ve meyhane" birleşimi şeklindeki mekânlara çevrilmişti.[37] Uşaklarından birinin Rus ajanı olduğu[38] Rus elçiliğindeki davranışlar hakkında ulaşan

* Bagration'un diğer sevgilileri arasında Bavyera Prensi, Württemberg Prensi ve muhtemelen çarın kardeşi Grandük Konstantin de vardı. (Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 4180.)

** Fransızca: Kötü düşünenlere yazıklar olsun. (ç.n.)

polis raporları daha müstehcendi. 9 Kasım'da "Ajan D" tarafından Hager'e iletilen bir rapora göre, "[Hof]Burg'da konaklayan Ruslar, iç mekânın pislik içinde kalmasından rahatsız olmadıkları gibi çok kötü bir tutum içerisinde olup oraya dışarıdan sürekli kadınlar getirmekte" idiler.[39] Çarın maiyetindeki bir subay, Rusların kötü davranışlarının "[Avusturyalı] alt sınıflara mensup kadınların inanılmaz derecedeki ahlak bozukluğu" yüzünden kaynaklandığını söylemişti.[40]

İmparator ve Metternich'e gönderilen istihbarat raporları, Kongre'ye katılan önemli delegelerin bir kısmının Viyana'ya yaşça çok genç olan metreslerini getirdiklerini ortaya koymuştu. Rus Prens Volkonski'nin, ailesi tarafından evlatlıktan reddedilmiş, on dokuz yaşında Kölnlü bir metresi vardı. İzleme raporlarına göre neredeyse her gün, çoğunlukla erkek kılığında, Hofburg'a prensi ziyarete geliyordu.[41] Kongre'de Prusyalı baş temsilci Prens Karl August von Hardenberg'in yanında Jubille isminde Parisli genç bir aktris olduğu söylenmişti.[42] Talleyrand, Kaunitz Sarayı'nda misafirleri ağırlamaktan sorumlu kişi olarak o zamanki metresi, 21 yaşındaki Dorothée de Périgord'u tayin etmişti. Dorothée, Talleyrand'dan otuz dokuz yaş küçüktü ve Talleyrand'ın eski metresi Courland Düşesi'nin kızıydı. Dorothée'nin görevlerinden biri de Talleyrand'ın nüfuz etmek istediği kişileri etkilemekti. Fransız yazar Sainte-Beuve'un yazdığına göre, "geceleyin gözleri cehennem alevleri gibi parlıyor" idi. Viyana'da bulunduğu dönemde, Metternich'in sırdaşı ve sonradan savaş bakanı olacak genç ve yakışıklı süvari subayı Kont Karl Clam-Martinic'le bir ilişkiye başlamıştı.[43] Clam-Martinic önceden Rus askerî karargâhındaki durum hakkında Viyana'ya istihbarat raporları göndermişti. Çarın, "fikirlerini güzel söz söyleme sanatıyla övenlerin tuzağına kolaylıkla düşer" hale geldiğini bildiriyordu.[44] Dorothée'yle yatakta yaptığı sohbetler şüphesiz Talleyrand'ın Viyana'daki diplomatik manevralarına şekil vermişti.

Kongre sırasındaki istihbarat faaliyetleri, birçoğu istihbaratı alan kişileri bilgilendirmekten ziyade yönlendirme amaçlı rekor miktarda üst düzey skandal dedikodularının birikmesine sebep olmuştu. Ayrıca istihbarat, muzaffer Müttefikler arasında güvensizlik yaşanmasına yönelik mütevazı bir katkıda da bulunmuştu. Tıpkı Metternich'in şansölyelik ofisinden aşırılan belgeleri okuyan Lord Aberdeen'in onu ikiyüzlülükle itham etmesi gibi. Ancak Viyana'da bazen ilginç hale gelen dedikodular ve istihbaratın bir araya gelmesi Kongre'nin sonucuna çok az etki etmişti. Bir yandan Napolyon sonrası Avrupa'nın geleceğini müzakere edip, diğer yandan müttefiklerinin entrikalarını ve özel yaşamlarını takip eden muzafferler, Napolyon'un sürgündeki davranışları hakkında istihbarat elde etmek için

hiçbir ciddi girişimde bulunmamışlardı. 1815 yılının Mart ayı başlarında Napolyon'un Elba'dan kaçtığı haberi Viyana'ya ulaştığında müzakerecilerin hepsi gafil avlanmıştı. Talleyrand'ın, söz konusu haberi, o yatakta yatarken sabah gelen yazışmaları kendisine okuyan Dorothée de Périgord'dan öğrendiği söylenmiştir.[45] Haber Dorothée'nin kişisel olarak ilgisini çekmişti, zira o sırada sevgilisi olan Karl Clam-Martinic bir yıl kadar önce Elba sürgününe giden Napolyon'a eşlik etmişti.[46]

Müttefik temsilcilerinin Viyana'da bir arada bulunmaları, Napolyon'un Fransa'ya döndüğüne dair haberlere hızlı tepki vermelerini sağladı. 13 Mart'ta Talleyrand tarafından kaleme alınan ve Napolyon'u "medenî toplum sınırlarının dışında kalmış" bir kanun kaçağı olarak yaftalayan bir bildiri yayımladılar.[47] Napolyon'un Waterloo yenilgisinden altı gün önce, 9 Haziran'da yapılan Kongre'nin resmî toplantısında alınan Nihaî Karar'la Avrupa haritası Rusya, Prusya ve Avusturya hanedanlarının çıkarları doğrultusunda tekrar çizilmişti. Nihaî Karar ayrıca artık ortadan kalkan Kutsal Roma İmparatorluğu'nun (1806'da Napolyon tarafından lağvedilmişti) yerine, Avusturya ve otuz dokuz Alman devletini gevşek biçimde birbirine bağlayan Alman Konfederasyonu'nu (*Deutscher Bund*) da ortaya çıkardı. Metternich Kongre'den daha da artmış bir şöhretle çıkmıştı. Polis raporlarına göre, Alman devletlerinin temsilcileri, "Prens Metternich'e övgüler dizmeye devam ediyorlar" idi.[48*] Waterloo'nun ardından Talleyrand'ın memnuniyeti azalmıştı. 20 Kasım 1815'te imzalanan ve Fransa'yı daha küçük komşularına toprak terk etmeye, 700 milyon frank tazminat ödemeye ve kuzey bölgelerinin beş yıl boyunca işgal edilmesine razı gelmeye zorlayan ikinci Paris Anlaşması, Mayıs 1814'te imzalanan ilkinden daha az cömertti.

Rusya, Prusya ve Avusturya'nın muzaffer hükümdarları (hepsi Napolyon'un eski müttefikleriydi), barış anlaşmasını sadece topraklarını genişletmek için değil, tekrar canlanabilecek devrimci yahut Bonapartist bir tehdide karşı kendi güvenliklerini pekiştirmek için kullanacaklardı. 20 Kasım'da, Paris Anlaşması'yla aynı günde bu üç devlet ve İngiltere arasında, Viyana Kongresi'yle doğan mevcut durumu muhafaza etmeye yönelik Dörtlü İttifak imzalandı. Her birinin dışişleri bakanları düzenli olarak kongreler toplayıp mevcut tehditleri gözden geçirecek ve bunlara karşı nasıl önlem alacaklarını kararlaştıracaklardı. 1822'ye kadar farklı Avrupa şehirlerinde düzenlenen kongreler, "mevcut durumu muhafazaya yönelik bir tür güvenlik konseyi" görevi görmüştür. Bu dört büyük muzaffer devlet kendilerini "Avrupa'nın jandarması" olarak kabul etmişlerdi.[49]

---

* Kongre'nin başlarında hazırlanan bazı polis raporlarında Metternich'in ciddi şekilde tenkit edilmesinden çekinilmemiştir. Bu sebeple Kongre sonunda ona yapılan övgülerle alakalı raporlar muhtemelen güvenilirdir.

Büyük Dükalığı'ndaki Wartburg kalesinde 18 Ekim 1817'de yapılan konferansta bu abartılar gerçeklik kazanmıştı. Konferansın toplanma amacı Kilise Reformu'nun 300'üncü ve Napolyon'a karşı kazanılan Leipzig'deki zaferin dördüncü yıldönümlerini anmak olsa da bazı öğrenciler konferansta Alman devletlerindeki demokratik olmayan idareyi ve Avusturya'nın Almanya coğrafyasına müdahalesini kınamışlardı. Bazı rivayetlere göre Metternich'in kuklası ateşe verilmişti. Öğrencilerin siyasî eylemleri öyle yeni bir olguydu ki çoğu Alman hükümdar gibi Berlin'deki İngiliz elçisi George Rose da derin bir şaşkınlığa uğramıştı. Castlereagh'e şöyle yazmıştı:

> Devrimci bir bütünlük içinde devrimci bir köpürmenin skandal bir sahnesi bu ayın 18'inde ... Wartburg'da yaşandı ... Alman üniversitelerinin ciddi bir kısmında hâkim ruh halinin belirtisi olan çok kötü bir alamet bu ...
>
> [Konferansın] ardından verilen yemekte hocalar tarafından kışkırtıcı konuşmalar yapıldı, Saxe Weimar Grandükü dışında hiçbir hükümdarın sağlığına kadeh kaldırılmadı; devrimci fikirlere aleyhtar olan çeşitli kitaplar dev bir şenlik ateşinde törenle yakıldı ... Doğru mu bilmiyorum ama Viyana Kongresi kararlarının da aynı şekilde yakıldığı söyleniyor. Hükümetleri ve Prusya, Avusturya, Hesse Cassel ordularını tahkir etmek için (Prusya subaylarının giydiğini düşündükleri) bir çift Prusya üniforma korsesi, bir Avusturya onbaşı bastonu ve Hesse saç örgüsü [asker peruğu] yaktılar: ve Hannover ordusuna ait, dokuz kuyruklu kedi denilen ceza aracını da aynı şekilde yaktıkları söyleniyor ki bu aracın o orduda kullanıldığını sanmıyorum.[59]

23 Mart 1819'da, 24 yaşındaki eski bir teoloji öğrencisi ve *Burchenshaft* üyesi Karl Sand, meşhur oyun yazarı August von Kotzebue'yi Mannheim'daki evinde ziyaret etti. Kotzebue'nin oyunları o dönem Almanya'da Goethe yahut Schiller'in oyunlarından bile daha çok sahneleniyor olsa da milliyetçilik karşıtı muhafazakâr görüşleri yüzünden *Burchenschaft*lar tarafından hiç sevilmiyordu; kaleme aldığı Almanya tarihiyle ilgili kitabı Wartburg'daki şenlikte yakılmıştı. Kotzebue tarafından dostça karşılanmasının ardından Sand, gömleğinin kolundan bir hançer çıkarmış, onu "vatan haini" olmakla itham etmesinin ardından bıçaklayarak öldürmüş ve sonrasında başarısız bir intihar girişiminde bulunmuştu. Muhtemelen Sand'ın aklî dengesi bozuk olsa da Metternich, cinayet kararının Jena Üniversitesi'ndeki gizli bir öğrenci mahkemesinde alındığından "kesinlikle emin" olduğunu söylemişti. En büyük sorumluluğu hocalarının öğrenciler üzerindeki kötü etkilerine yüklemişti: "Bu kötülük kontrol altına alınmazsa bir neslin tamamını devrimci olarak yetiştirecekler."[60]

Metternich'in tamamı devrimci öğrencilerden oluşan "bir nesil" konusundaki korkusu, istihbarat toplama faaliyetlerini de bulandıran komplo teorilerinden kaynaklanıyordu. Metternich'e göre istihbaratın amacı, varlığından kesin şekilde emin olduğu devrimci komplo hakkında delil toplamaktı. Metternich'e gönderilen raporlarda bu komplonun boyutlarını küçük göstermeye cesaret edilmiş olması pek muhtemel değildir. Metternich, Alman üniversitelerindeki yıkıcı faaliyetler konusunda toplanan abartılı istihbaratı, Alman Konfederasyonu'nun bakanlarını acilen harekete geçilmesine yönelik bir toplantıya katılmalarına ikna etmek için kullanmıştı. Rose, Prusya Dışişleri Bakanı Kont Bernstorff'la yaptığı bir konuşmanın ardından Castlereagh'e şöyle yazmıştı:

> Alman Devletleri'ni tehdit eden tehlikeden ve bunu önlemeye tamamıyla yoğunlaşmış görünen Prens Metternich'in enerjisinden ve kabiliyetinden övgüyle bahsetti ... Prens, bir araya gelen bakanlara, tehlikenin --devrimcilerin planlarının etkisinin- beklenenden çok daha yakın olduğuna dair geçerli deliller sunmuş.[61]

Metternich'in Prusya desteğiyle hazırladığı, Alman üniversitelerinde gözetleme faaliyetlerinin ve sansürün yoğunlaştırılmasına karar veren Carlsbad Emirleri, Alman Konfederasyonu'nun tamamı tarafından 20 Eylül'de onaylandı. Emirlere göre:

1. Her üniversiteye her devletten özel bir temsilcisi atanacak ... bunlar mevcut yasaların ve disiplin yönetmeliklerinin en sıkı şekilde uygulanmasını takip edecek [ve] üniversitedeki hocalar tarafından verilen herkese açık derslerde ne tür bir tutum sergilendiğini izleyecekler ...
2. Konfedere hükümetler, görevlerinden sapan yahut görev sınırlarını aşan yahut genç dimağlar üzerindeki otoritelerini suiistimal eden yahut kamu düzenine düşman olan veya devlet kurumlarını yıkmayı amaçlayan zararlı fikirlerden bahseden, kendilerine emanet edilmiş makama uygun olmadıklarını göstermiş hocaları üniversitelerden uzaklaştırma mutabakatına varmışlardır ...
3. Uzun süredir üniversitelerdeki gizli ve yetki verilmemiş cemiyetlere karşı var olan yasalar sıkı bir şekilde uygulanacaktır. Bu yasalar özellikle birkaç yıl önce Genel Öğrenciler Birliği (*Allgemeine Burchenschaft*) adıyla kurulan derneği kapsamaktadır ...[62]

Avusturya söz konusu olduğunda, bu aşırı emirler bile Metternich tarafından yeterli görülmemişti. 1825'te, devrim salgınından korunmak için, Alman Konfederasyonu üyesi ülkelerin vatandaşı öğrenciler de dâhil olmak üzere bütün yabancı öğrenciler Avusturya üniversitelerinde eğitim

görmekten men edilmişlerdi. 1829 yılında Avusturyalı öğrencilerin yabancı üniversitelere gitmeleri yasaklanmıştı.[63]

Çocuksuz ölen ağabeyi I. Aleksandr'ın yerine tahta çıkan Çar I. Nikola da, tıpkı Metternich gibi devrimci tehlikeyi gözetleme faaliyetleri konusunda saplantılıydı. Ancak Nikola örneğinde bu tehlike gerçekti. Nikola'yı tahttan indirip yerine gönülsüz (ama sözde daha az baskıcı) Grandük Konstantin'i geçirmek için 26 Aralık'ta girişilen başarısız Aralıkçılar (Dekabrist) isyanının kökenleri Rusya'nın ilk gizli siyasî cemiyeti olan Kurtuluş Birliği'nin (iki yıl sonra yerini Refah Birliği almıştı) 1816'daki kuruluşuna kadar gidiyordu. 1825 isyanı hızla ve gaddarca bastırıldı. Liderlerden beşi asılırken, 120 kişi de Sibirya'ya sürgün edildi. İsyanın soylular ve subaylar tarafından idare edildiğini öğrendiğinde korkuya kapılan Nikola, sorgulamalara bizzat dâhil olmuş ve bunlarla ilgili raporları dikkatle incelemişti. Soruşturmalar onu öyle sarsmıştı ki Aralıkçıların bütün ırsî monarşileri ortadan kaldırmayı amaçlayan Avrupa genelindeki bir komplonun parçası olduklarına dair yanlış bir kanaate kapıldı[64] ve Prusya Güvenlik Bakanı Karl Albert von Kamptz'a, isyanın uluslararası bir gizli cemiyetler şebekesi tarafından çıkarılmış olduğunu söyleyen bir makale yazdırdı. Nikola, Nisan 1826'da daha önceden yıkıcı cemiyetlere mensup olmuş herkesin itirafta bulunmasını emretti.[65]

3 Temmuz'da çar, şansölyeliği bünyesinde 44 yaşındaki General Aleksandr Krisforoviç von Benckendorff yönetiminde siyasî güvenlikten sorumlu yeni Üçüncü Şube'nin kurulduğunu bildiren bir imparatorluk fermanı yayımladı. Nikola, Üçüncü Şube'nin Anavatan Rusya'nın sorunlarını çözecek müspet bir kuvvet olduğu gibi gerçeklikten son derece uzak bir iyimserlikle yola çıkmıştı. Benckendorff'u göreve getirdiğinde ona elinde bir mendille, "İşte talimatlarınız. Bu mendille ne kadar çok gözyaşı silerseniz, benim amaçlarıma o denli sadakatle hizmet etmiş olursunuz" dediği söylenir. Benckendorff da yeni işe aldığı bir çalışana şöyle demişti: "Sana bakan herkes, benim teşkilatım sayesinde, ızdırap çeken insanların sesini imparatorluk tahtına ulaştırabilecek ve sessiz vatandaşları çarın koruması altına alacak bir devlet görevlisi görecek."[66] Ancak gerçek, kaçınılmaz bir biçimde çok farklı oldu. Üçüncü Şube, herkesi sindiren gözetleme faaliyetleriyle meşhur olmuştu. Benckendorff'un icra direktörü Maksim Yakovleviç von Vock kısa sürede 5,000 muhbirden oluşan bir şebeke tesis etti. Vock'a, "bir saat içinde hükümdarın haberi olmaksızın ... kimsenin kendi evinin içinde bile hapşıramadığı" konusunda şahsen teminat

verilmişti.* Üçüncü Şube, yıkıcı siyasî faaliyetlere karşı mücadelede kendi kararlılıklarını ispat etmek isteyen diğer güvenlik kuvvetleri tarafından da tehdit olarak algılanmıştı. Şube'nin kurulmasından iki ay sonra Vock, Benckendorff'a, kendisini her gittiği yerde takip eden St. Petersburg polisi tarafından gözetlendiğinden dert yanmıştı: "Tüm mantığa ve edebe aykırı şekilde sırf gözetlemiş olmak için gözetliyorlar."[67]

Üçüncü Şube ayrıca Benckendorff'un tabiriyle "titizlikleri ve gayretleriyle bilinen" posta müdürleri tarafından, tüm Rusya sathındaki geniç çaplı mektup açma faaliyetlerini de yürütmüştü.[68] Muhtemelen mektupları açmanın öncelikli amacı Rusya'daki ilk (gizli) kamuoyu yoklamasıydı. Benckendorff'un 1827'deki Rus kamuoyu yoklamasında da tıpkı Metternich'in Alman üniversitelerindeki yıkıcı faaliyetler değerlendirmesinde olduğu gibi başlıca yıkıcı faaliyetler eğitim sistemi yüzünden soylu gençler arasında "kangren" gibi yayılıyordu: "17 ila 25 yaş arası soylulardan oluşan gençliğimiz imparatorluk içindeki en kangrenli grubu teşkil ediyor. Bu delifişeklerde Jakobenizm mikrobuna ve devrimci reformcu ruha rastlamaktayız." Vock, "Hastalık bulaşmış gençlerimiz müteyakkız bir biçimde ve sürekli gözetlenmeli" diye vurgulamıştı.[69] Metternich'in Avusturyası'nda olduğu gibi "Jakobenizm mikrobu" korkusu istihbarat toplama faaliyetlerini bulandırmıştı. Vock, hastalık bulaşmamış gençler hakkındaki raporlara alaka göstermiyordu.

Bourbon hanedanının yeniden tesis edildiği Fransa'nın, Metternich ve diğer önde gelen karşı-devrimcilerin sandığından daha az tehlikeli bir devrimci yatağı olduğu ortaya çıkmıştı. X. Charles'ın, çocuksuz ölen ağabeyi XVIII. Louis'nin yerine tahta geçtiği 1824 yılında, Paris polisi önceki yıllarda gizli cemiyetlerin sayılarında azalma olduğunu bildirmişti.[70] İki yıl sonra Metternich, Fransa'nın artık devrim tehdidiyle karşı karşıya olmadığı kanısına varmıştı. Ancak Fransa'nın, yıkıcı yayınların yayımlanmasına izin vererek Avrupa'nın geri kalanına "ahlâkî zehir" yaymakta olduğundan dert yanmıştı.[71] Onu en çok gücendiren yayınlar arasında Avrupa'da o dönem en çok satanlardan olan ve Napolyon'un kendisini Fransız Devrimi'ni sürdüren, halkın egemenliği fikrine adanmış bir kişi olarak tasvir ettiği, Las Cases tarafından 1823'te yayımlanan anıları *Mémorial de Sainte-Hélène*** de vardı.

Önde gelen liberallerin hükümet siyasetini tenkit ettikleri Fransız parlamento görüşmelerinin yayımlanan metinleri içinde başka "ahlâkî zehirler" de mevcuttu. 1818 yılından itibaren Avrupa'da sadece Fransız Parlamentosu,

---

* Vock'un 1831'de koleradan ölümünün ardından yerine bir başka sivil, A. A. Mordvinov getirildi ve 1839'a kadar görev yaptı. (Ruud ve Stepanov, *Fontanka 16*, s. 23.)

** Fransızca: Sainte-Hélène Hatıraları (ç.n.)

gözetleme ve hafiyelik faaliyetlerinin giderlerini karşılamak için *fonds secret** bütçesini her yıl kabul etmeyi adet edinmişti. Liberal azınlık bütçe kabulünü asla engelleyememiş olsa da hükümetin istihbarat toplama faaliyetlerine yönelik saldırıları çoğunlukla şiddetli oluyor ve parlamentoda kargaşa çıkarıyordu. Hükümeti eleştiren liberaller arasında, sonradan Isiah Berlin tarafından "özgürlük ve mahremiyeti savunanların en güzel konuşanı" olarak övülen, 1819'dan 1830'a kadarki dönemin büyük kısmında Vekiller Meclisi'nde yer almış bulunan büyük liberal siyasî düşünür Benjamin Constant da vardı. 1822'de Constant hükümet ajanlarını "[liberal vekillerle] temasta olan herkesi, sadece [vekillerle] ilişkileri hakkında raporlar elde etmek için değil, onların evraklarını çalıp suçu azmettirenlere [ajanlara] vermeye ikna etmek için rüşvet verip yoldan çıkarmakla" itham etmişti. Ajanların kötü niyetlerine delil olarak, başka bir liberal vekil olan Alexande-Edme Méchin, "mektuplarımızı teslim etmek ve bizi ziyaret edenleri kayıt altına almakla görevli olanlara" rüşvet verilmesinin yanında babasını ihbar etmesi için ikna edilen "mahrum bırakılmış bir erkek evlat" örneğinden bahsetmişti. Méchin ayrıca her yeni içişleri bakanının, polis raporlarına olan ilgisiyle ve devrimci komplolar hakkındaki abartılmış korkularıyla dalga geçmişti: "İktidara gelen yeni adamlar polise bayılıyorlar. Her şeyden telaşa kapılıyorlar ve korku da diğer tüm tutkular gibi kendisine meyledilmesinden hoşlanan bir tutku."[72] Viyana yahut St. Petersburg'da abartılı istihbarata karşı bu şekilde alenen şüpheyle yaklaşılmasına hoşgörülü davranılmazdı.

X. Charles'ın hükümdarlığının büyük bir bölümünde onun yönetimine yönelik bir tehdit söz konusu olmamıştı. Taşra emniyeti ve polis teşkilatı, seçimler dışındaki dönemde siyasete çok az ilgi duyulan "topyekûn sakinlikte" bir ulusal ruh hali bulunduğuna ve "monarşiye bağlılığın" yaygın olduğuna dair raporlar vermişlerdi. Charles'ın hükümetinin altını kazan şey profesyonel devrimcilerin komploları değil kendi izlediği siyaset oldu. Charles'ın Nisan 1829'da "aşırı-kralcı" Prens Jules de Polignac'ı başbakanı olarak atamasıyla sakinlik ortamı bozulmaya başlamıştı. Charles, 25 Temmuz 1830'da Dört Emir'i imzaladı: Hâlihazırda az olan seçmen sayısını yüzde 75 azaltıp, vekillerin yetkilerini kısıtlayan ve yayımlanacak eserlerin hükümetten onay alması şartını getirerek Meclis'i lağveden bir kraliyet darbesi girişimi. Metternich, imparatora, "kral, liberallere meydan okudu" diye yazmıştı. Ne Charles ne de bakanları bu kraliyet darbesine karşı doğacak dirençle baş etmek için plan yapmamıştı. Paris halkı arasında yaratmış olduğu kızgınlıktan habersiz olan Charles, ertesi gün, 26 Temmuz'da ava gitti.[73] Takip eden gün başlayan ve "Üç Muhteşem Gün" olarak anılan 27,

* Fransızca: Örtülü ödenek (ç.n.)

28 ve 29 Temmuz'daki olaylarda eylemciler barikatlar kurmuş (1789'da başlayan devrimde barikatlar henüz bilinmiyordu) ve 1,000'den fazla kişi askerlerle çatışırken ölmüştü. 30 Temmuz'da Charles tahttan feragat edip İngiltere'ye kaçtı.

Temmuz Günleri, devrim değil hanedan değişikliği getirmişti; Bourbon hanedanının yerine daha özgürlükçü bir anayasayı kabul eden Louis Philippe liderliğindeki Orléans hanedanı gelmişti. X. Charles ve Polignac ısrarla, devrimci bir idarî komitenin halk ayaklanması planlayıp, işçilere para dağıttığını ve hançerler üretip ateşli silahlar edindiğini söyleyerek, devrilme sebeplerini açıklamak için komplo teorilerine sığınmışlardı.[74] Çar I. Nikola, özellikle Rus Polonyası'nda Kasım ayında başlayan bir ayaklanmanın kendisini gafil avlamasından sonra, benzer komplo teorileri konusunda takıntılı hale gelmişti. Başarısız bir suikast girişiminin hedefi olan gayriresmî Rus Genel Valisi, Nikola'nın ağabeyi Konstantin ona 13 Aralık'ta şöyle yazmıştı: "İzleme önlemlerimin hiçbiri işe yaramadı." Büyük bir istihbarat zafiyeti yaşanmıştı.[75]

1831 yılı başlarında, pek önemsiz bir gizli cemiyet olan İlluminati'nin Rus devletinin en üst makamlarına, hatta Üçüncü Şube'ye bile sızdığı ve kendisini öldürme planı yaptığı yönündeki raporlar yüzünden Nikola geçici bir panik dönemi yaşadı.[76] Rus istihbarat değerlendirme faaliyetlerinin komplo teorileri yüzünden ne derece küçük düştüğü dört yıl sonraki Lukovski vakasıyla ortaya çıkmıştı. 1835 yılında, muhtemelen Polonyalı olan Lukovski isimli bir muhbir, İngiltere merkezli bir Rus-Polonya gizli cemiyetinin İngiliz Hindistanı'ndan yola çıkıp İran, Gürcistan ve Astrahan güzergâhından Rusya'yı işgal edip Rus monarşisini devirme planı yaptığını bildirmişti. Lukovski plana dâhil olanlardan kimsenin kimliğini tespit edememesine yahut bu akıl almaz işgal planı hakkında başka ayrıntı verememesine rağmen, istihbaratı "müphem" olarak nitelendiren I. Nikola işin peşinin bırakılmaması emrini verdi. "Zamanımızda hiçbir şey göz ardı edilmemelidir" demişti.[77]

Rusya'ya gelen Batılı ziyaretçiler kendilerini, potansiyel casuslar yahut yıkıcı faaliyetler içindeki kişilermiş gibi derin bir şüpheyle muamele görür bulmuşlardı. Fransız Marki de Custine, 1839'da St. Petersburg'a vardığında şu sorularla muhatap olmuştu:

> Rusya'da ne işiniz var?
> Ülkeyi gezmeye geldim.
> Bu bir seyahat sebebi değil.
> Başka bir sebebim yok ...
> Açık bir diplomatik göreviniz var mı?

Hayır.
Gizli bir diplomatik göreviniz var mı?
Hayır.
Bilimsel bir amacınız var mı?
Hayır.
Bu ülkedeki sosyal ve siyasal durumu gözetlemek için hükümetiniz tarafından mı gönderildiniz?
Hayır.
Ticarî bir şirket tarafından mı gönderildiniz?
Hayır.[78]

I. Nikola'nın Rusyası gözetlenen bir toplum haline gelmişti. Custine, "Ülkede muhbir korkusu yaşamadan konuşulabilecek tek kişi çarın kendisidir" diye yazmıştı.[79] Fransa'ya yazdığı bir mektubu şöyle bitiriyordu:

> Evraklarımı gizlemekle meşgulüm, çünkü size çok masum gelecek bir mektup dahi Sibirya'ya gönderilmem için yeterli olur. Yazarken kendimi odaya kapatmaya dikkat ediyorum; kurye yahut postaneden biri kapımı çaldığında, kapıyı açmadan önce kâğıtlarımı gizliyorum ve kitap okuyormuş gibi yapıyorum. Bu mektubu şapkamın astarıyla tepesinin arasına gizleyeceğim.[80]

Custine'in günlükleri, Soğuk Savaş'ın başlarında Sovyetler Birliği'nde görevli bulunan çoğu diplomat ve istihbaratçı için bir kehanet hükmündeydi. 1946'dan 1949'a kadar Moskova'da Amerikan büyükelçisi olarak bulunan ve 1950'den 1953'e kadar Merkezî İstihbarat Teşkilatı başkanlığı (Merkezî İstihbarat Direktörlüğü) yapan Walter Bedell Smith, Custine'in günlükleri için "Rusya ve Rusları kuşatan gizemleri açığa kavuşturmamıza kısmen yardım eden tek başına en büyük katkı" demişti. Moskova'dayken şöyle yazmıştı: "Yabancı diplomatlar olarak benim ve ekibimin durumu, bir asır önce çarın sarayına kabul edilmiş seleflerimizden pek de farklı değil. İki dönemde de aynı kısıtlamalar, aynı gözetleme faaliyetleri, aynı şüphe görülüyor."[81] Bedel Smith'in devamlılık konusundaki beyanları abartılıydı: Üçüncü Şube zamanındaki hiçbir şey Stalin dönemindeki Gulag'la boy ölçüşemezdi. Ancak ilk Rus sosyalisti Aleksandr Herzen, Custine'in I. Nikola dönemindeki gözetleme faaliyetleri ve şüphe iklimini değerlendirmesini ilgi çekici bulmuştu: "Rusya hakkında bir yabancı tarafından kaleme alınmış şüphesiz en dikkat çekici ve anlaşılabilir kitap."[82]

Louis Phillipe'in Temmuz Monarşisi'yle tahta geçmesinin ardından, Fransız parlamentosunda hafiyeler ve muhbirler masraflarını ödemek

amacıyla kullanılan örtülü ödeneğin onaylanması için 1830'larda yapılan tartışmalar (1831'den itibaren yılda iki kez yapılmaktaydı) en az Bourbon hanedanının yeniden tesis edildiği dönemdekiler kadar şamatalı geçmişti. 13 Mart 1838 günü, özellikle tantanalı geçen bir görüşme sırasında, ek ödenek isteyen İçişleri Bakanı Montalivet Kontu baygınlık geçirmişti. Fakat 1839'da Paris'te yaşanan bir cumhuriyetçi ayaklanmanın ardından, belli bir seviyede polis gözetlemesi olması gerektiği konusunda mecliste genel bir mutabakat oluşmuştu. Temmuz Monarşisi'nin önde gelen siyasetçilerinden, İçişleri Bakanı Charles Marie Tanneguy Duchâtel, Şubat 1841'de meclise şöyle seslenmişti: "Artık örtülü ödeneği lüzumsuz yahut ahlak dışı olarak değerlendiren ithamlara karşı savunma yapmamıza gerek kalmadığını sanıyorum."[83*]

1839 ayaklanması, tecrübeli devrimci Auguste Blanqui tarafından teoride güvenli hücre tipi yapılanma temel alınarak iki yıl önce kurulan *Société des Saisons*** tarafından organize edilmişti. Uygulamada daha karışık bir durum söz konusu olsa da her hücrede her biri haftanın bir günüyle isimlendirilmiş yedi cumhuriyetçi devrimci bulunuyordu. Dört hafta birleşip bir ayı teşkil ediyorlar ve bunun da başında ayın ismi verilen bir lider bulunuyordu. Üç ay ise dört mevsimden birini teşkil ediyordu. *Société des Saisons*'un 12 Mayıs 1839'da birkaç saatliğine Ulusal Meclis'i, Hôtel de Ville'i ve Adalet Sarayı'nı ele geçirmeyi başardığı Paris ayaklanmasını başlatması, polis hafiyelerinin cemiyetin üst mevkilerine hulul etmede başarısız olduğunun kuvvetli bir delilidir. Ancak Blanqui ve üye sayısı hiçbir zaman 1,500'ü (ayaklanmaya iştirak edenlerden çok daha fazla) aşmamış olan gizli cemiyetinin mensuplarının, 12 Mayıs 1839'da yayımladıkları "Aux armes, citoyens!"*** başlıklı manifestolarında özetledikleri, başarılı bir halk ayaklanması başlatacaklarına dair inançları devrimci bir hayalden ibaretti: "Halkımız! Ayaklan! Ve düşmanların kasırga önündeki toz gibi dağılıp gitsin." Manifestoda Blanqui'den ayaklanmanın "başkomutanı" olarak bahsedilmekte, 29 yaşındaki Armand Barbès ve sözde "cumhuriyetçi ordunun üç tümen komutanı" tarafından desteklendiği yazmaktaydı.[84] Ayaklanma fiyaskoyla sonuçlansa da, devrimciler cesurca dövüştüler; yetmiş yedi tanesi öldürülürken, kendilerini mağlup eden askerî birliklerden de yirmi sekiz asker hayatını kaybetti.[85]

---

* Karila-Cohen'in önemli çalışması ("Fonds secrets ou la méfiance légitime") 1839 Paris ayaklanmasıyla örtülü ödeneğin kabulünün parlamentoda yaygınlaşması arasında bir bağ kurmamaktadır.

** Fransızca: Mevsimler Cemiyeti (ç.n.)

*** Fransızca: Yurttaşlar! Silah başına! (ç.n.)

1848 devrimleri öncesinde Avrupa'daki herhangi bir siyasî sisteme yönelik en geniş kapsamlı ve en iyi teşkilatlanmış halk eylemi, devrimin olmadığı İngiltere'de yaşanan Çartist Hareket* idi. Çartistler, bütün yetişkin erkeklerin oy hakkı olmasını, gizli oy kullanılmasını, her yıl düzenli genel seçimler olmasını, eşit temsil hakkını, adil gelir seviyesini ve parlamento üyelerinin mülk sahibi olma şartının kaldırılmasını talep eden bir Halk Mutabakatı'nı desteklemesi için birbirinden farklı grupları bir araya getirmişlerdi. 1.28 milyon kişinin imzaladığı Mutabakat İçin Ulusal İmza Kampanyası, Paris'te Blanqui öncülüğündeki ayaklanmanın bastırılmasından birkaç hafta sonra, Haziran 1839'da Avam Kamarası'na sunuldu. 1842'deki ikinci bir imza kampanyasında, Birleşik Krallık'ta kayıtlı bütün seçmenlerin sayısından daha fazla olan 3.32 milyon imza toplandı. Ancak her iki kampanyaya da elliden az parlamento üyesi destek vermişti. Çartistlerin kamuda son derece görünür olmalarından ötürü tespit edilmeleri, Kıta'daki *Société des Saisons* yahut İtalyan *Carbonari* gibi gizli cemiyetlere nazaran daha kolaydı. İngiliz basınının önceden görülmemiş ölçüde büyümesi sayesinde Çartistler hakkında önceki tüm halk hareketlerine nazaran daha çok bilgi edinilebiliyordu. Damga vergisi ödeyen gazetelerin satışları 1833'te 33 milyondan daha azken, Halk Mutabakatı'nın hazırlandığı 1838 yılında 53 milyonun üzerine çıkmıştı. Leeds merkezli Çartist gazete *Northern Star*'ın haftalık satışları 1839'da 50,000 gibi fevkalade bir rakama ulaşmış ve onu muhtemelen tüm İngiltere'de dolaşımda olan ikinci büyük gazete haline getirmişti. Muhtemelen bunun yirmi katı insan da gazetedeki haberleri barlarda ve mitinglerde okunurken dinlemişti.[86]**

1842'de kuzeyde ve Midlands'da bir dizi grev ve sokak eylemi yaşandı. "Tapa Komplosu" sırasında, 50,000 grevci buhar makinelerinin kazanlarındaki tapaları sökerek fabrikaların çalışmasını durdurmuşlardı. Resmî kurumların, Çartizm'e karşı artan destek ve yaşananların şiddet olaylarına evrileceği yönündeki kaygıları sebebiyle resmî olarak geniş çaplı bir muhbir kullanımı başladı. *Northern Star*, okurlarını Çartist toplantılara sızan hükümet hafiyelerine karşı düzenli olarak uyarıyordu. 1842'deki Ulusal İmza Kampanyası'nı düzenleyenlerden biri olan Abram Duncan, Newcastle upon Tyne'da 100,000 kişinin katıldığı bir Çartist mitinginde, "zorba bir hükümetin kiralık ahlak katillerinin ve alçak kölelerinin" kendileri

* Chartism: Misâk, sözleşme, mutabakat anlamına gelen "charter" kelimesinden türetilmişti. (ç.n.)

** 1833'te gazetelerin dört peni tutarındaki vergisi bir peniye düşürüldü. Başlarda Leeds'de yayımlanan *Northern Star* 1844'te Londra'ya taşındı.

hakkında bilgi toplamak için gönderildiğini söylemişti.[87] Ancak Devrim Savaşları ve Napolyon Savaşları zamanında olduğu gibi, ülke içi istihbarat toplama faaliyetlerinin merkezinde artık İçişleri Bakanlığı yoktu.[88] Çok sayıda İngiliz muhbir olsa da, Kıta'daki diğer ülkelerde olduğu gibi merkezî bir siyasî emniyet istihbaratı sistemi yoktu. Charles Dickens'ın *Household Words* dergisi 1850'lerde "Bizim siyasî polisimiz yok, fikirler üzerinde polis denetimi yok" diye övünmüştü. "En azılı laf ebesi bile bu ülkede istediği her şeyi söyleyebilir ... Teşkilatlı bir hafiye sisteminden korkmadan konuşabilir." 1829'da Sir Robert Peel tarafından kurulan Londra Metropol Emniyet Teşkilatı'nda ("Met") başlarda sivil polisi yoktu. 1842'de kurulan hafiye şubesinin çeyrek asır sonra bile hâlâ on beş personeli vardı.[89]

Çartistler hakkında en çok bilgi sağlayanlar serbest çalışan muhbirlerdi. Londra'da bunların başlıca işverenleri Met Müfettişleri idi. Ülkenin geri kalanında ise hâkimler, hanedan temsilcileri, komutanlar, polis müdürleri ve yerel eşraf tarafından farklı sayıda muhbir kullanılıyordu. Tory fabrika reformcusu ve Disraeli'nin dostu W. B. Ferrand, Bradford'daki Çartist İcra Heyeti'nin sekreteri Michael Flynn'i muhbir olması için şahsen ikna etmişti. Ancak Ferrand istisna idi. On dokuzuncu yüzyıl ortalarındaki çoğu adlî soruşturmada olduğu gibi Çartistlerin gözetlenmesi, güvenilirliği sağlam olmayan gönüllü muhbirlere emanetti. Tarihçi J. C. Belchem şöyle yazar: "Aflar, ödüller ve diğer teşvikler girişimci ruhlu sıradan muhbirler için kârlı bir meslek sağladığı gibi, sadece radikallerin değil, soyguncuların, hırsızların, zimmetine para geçirenlerin ve katillerin de işbirlikçilerine ve yoldaşlarına ihanet edip onlar aleyhine casusluk yapmalarını sağlıyordu." Muhbirlerin sunduğu delillerin çoğunlukla güvenilir olmayışı jürilerin çoğunu rahatsız etmiyordu.[90]

Metternich, bir Çartist devrim ihtimalinden, İngiltere'nin Kıta'dan gelen devrimciler için bir güvenli liman olmasından daha az endişe ediyordu. Sürgündeki devrimciler arasında onu en çok tedirgin edeni ise, Avrupa'nın en tehlikeli adamı olarak adlandırdığı İtalyan milliyetçisi Giuseppe Mazzini idi. Metternich, İtalyan milliyetçilerinin gizli planlarını takip etmesi için seksen kişilik bir polis birimi kurmuştu. Ancak hakikatte Mazzini romantik bir kahraman olsa da beceriksiz bir devrimciydi. 1837'de Londra'ya kaçmasından sonraki on yıl içinde İtalyan devletlerinde gerçekleşen sekiz ayaklanma girişimini planlamış yahut teşvik etmiş; hepsi de fiyaskoyla sonuçlanmıştı.[91]

Ancak Metternich, Mazzini'nin yazışmalarının yakalanması için, Londra'daki Avusturya büyükelçisi kanalıyla Sir Robert Peel'in 1841'de iktidara gelen Muhafazakâr hükümeti üzerine baskı yapmıştı. 1844 baharına

gelindiğinde Mazzini mektuplarının açıldığından şüphelenmeye başladı. Şüphelerini test etmek için zarfların içine kum taneleri ve haşhaş tohumları koymuş ve mektuplar gideceği yere ulaştığında bunlar zarftan çıkmamıştı. Thomas Carlyle'ın gür sesi, *The Times*'taki köşesinden yükselmişti:

> [İtalya'yadaki olaylara] dışarıdan müdâhil olan Avusturya İmparatoru'nun ve ihtiyar bir canavar hükümdeki Papa'nın kendilerini İtalya'da sağlama almaları veya İtalya'dan sıvışmaları hiçbir İngiliz vatandaşı için hayatî bir konu değildir. Ancak İngiliz postanelerindeki mühürlü mektupların bizim düşündüğümüz gibi kutsal kabul edilip edilmemesi; yankesicilik ve diğer daha kötü ve fena alçakça işlere denk sayılabilecek bir suç olan, şahısların mektuplarının açılması işinin en son çare olmak dışında İngiltere'de yapılmaması bizim için hayatî bir konudur.

The Times başyazarı hemfikirdi: "Bu uygulama, maskeler, zehirler, hançerli bastonlar, gizli işaretler, gizli oluşumlar ve diğer karanlık icatlar ne kadar İngiliz ise o kadar İngiliz'dir".[92]

Northern Star gazetesi, "İngiliz Fouché" dediği İçişleri Bakanı Sir James Graham'ı mektupların açılması konusundaki şikâyetler için başlıca hedef ilan etmişti:

> Hürriyet dostlarının, despotluğun tazıları tarafından başka ülkelerden kovalandıklarında İngiltere'ye sığınabilmeleri İngiltere için her zaman övünç meselesi olmuştur. Bu sebeple diğer ülkelerden sürülenler kalabalıklar halinde kıyılarımıza yönelirler. Sir James Graham'ın kurduğu hafiyelik sistemine parlamento tarafından onay verilirse yahut göz kırpılırsa bu durum sona erecektir.[93]

Punch dergisi Graham'ı "Postanedeki Paul Pry"* olarak resmetmişti.**

1842'de Çartist imza kampanyasını Avam Kamarası'na sunan Finsburyli radikal parlamento üyesi Thomas Duncombe 14 Haziran 1844'te Avam Kamarası'na Mazzini ve başkaları tarafından imzalanmış bir bildirge sundu. Bildirgede mektupların açılmasıyla İngiltere'ye "yabancı ülkelerdeki iğrenç hafiye sisteminin artık gelmiş olduğu" ve bu sistemin "İngiliz anayasasının bütün prensiplerine aykırı olduğu" söyleniyordu. "Böyle bir sistemin hoş görülmesi özgür bir ülke için utanç verici – Rusya'da kabul görebilir, hatta Fransa'da yahut Avusturya'nın dominyonlarında da kabul görebilir,

---

* Paul Pry, John Poole'un 1825 tarihli aynı isimli tiyatro oyununun başkarakteridir. Çok meraklı olması ve başka insanların konuşmalarını dinlemek için bahane uydurmasıyla meşhurdur. (ç.n.)

** Bkz. Görsel 38.

Sardinya'da da kabul görebilir ama bu ülkenin özgür atmosferine uygun düşmez" diyordu. Posta hizmetlerinde reform yapılmasını savunanlar arasında önde gelen parlamento üyelerinden Robert Wallace, Avam Kamarası'na, "[posta hizmetindeki] insanların, Londra postanesindeki mektupları nasıl açıp, katlayıp, tekrar mühürleyeceklerini öğrenmek üzere Fouché'nin yurtdışındaki okuluna eğitime gönderildiklerini düşündüğünü" söylemişti.[94]

24 Haziran'da Mazzini olayıyla başlayan tartışmalarda en dikkate değer konuşmayı, çeyrek asırdan fazla süredir Whig Partili bir parlamento üyesi olan büyük tarihçi Thomas Babington Macaulay yapmıştı. Macaulay, yazışmaların yakalanmasıyla, polis hafiyeleriyle ve (daha tartışmalı biçimde) işkence yoluyla faydalı istihbarat elde edilebileceğini kabul etmiş ama bunların üçünün de İngilizliğe ters olduğunu söylemişti:

> Mektupların açılmasından fayda sağlandığı konusunda şüphe yoktur. Bunu kimse inkâr etmedi; ama bunun yapılması uygun düşer mi? Aynı şekilde, polis hafiyelerinin görevlendirilmesinden fayda sağlandığı konusunda şüphe var mı? Ama diğer yandan bu ülke bunları tasvip etmedi. Fransızlar polis hafiyelerinden fayda sağladılar. Hafiye sisteminin, diğer türlü adaletten kaçabilecek çoğu kişiyi adalet önüne çıkardığından kimse şüphe etmedi. İşkence için de aynı şey geçerli. İngiliz yasalarının işkence uygulanmasına izin verdiği süre zarfında çok sayıda suç tespit edildiğine şüphe yok. Onun da kendince faydaları vardı. [*"Eyvah eyvah" sesleri.*] Evet, Guy Fawkes'a işkence tahtası gösterildiği vakit Barut Komplosu'nun tüm detayları ortaya çıkmıştı. Hafiye sitemi gibi, bu işkencenin bile faydaları vardır ama bu ülke, kurumlarını muhafaza etmek için bu yöntemleri kullanmanın zararlı, aşağılayıcı ve tehlikeli olduğuna uzun zaman önce kanaat getirmiştir.[95]*

Önde gelen Whig siyasetçilerden olan ve iki yıl sonra Peel'in yerine başbakan olan parlamento üyesi Lord John Russell, İngiltere'deki siyasî sürgünler konusunda İçişleri Bakanlığı tarafından bilgi verilen tek yabancı devletin Avusturya olmadığını iddia etmişti: "Baronet [Sir James Graham] hazretlerinin göz yumması sayesinde Rusya da aynı imkâna sahip. Bu ülkeye sığınan talihsiz Polonyalılara gönderilen mektuplar açılmıştır. Polonya bir başına bırakılmıştır: Eli ayağı bağlanmış ve Tatar çizmeleri boğazına basar vaziyette ..."[96] Duncombe gibi Finsburyli parlamento üyesi Thomas Wakley, Avam Kamarası'na, yazışmaların yakalanmasının "her köşede ve her evde kınandığını" söylemişti:

* Çeyrek asırdır Whig partisinden parlamento üyesi olsa da Macaulay birkaç kez taraf değiştirmiştir.

> Daha geçen Pazar günü bir beyefendi –bir siyasetçi- şimdiye kadar, hafiyeler görevlendirilen bir hükümeti var olabilecek en iğrenç hükümet olarak gördüğünü ama şimdi hafiyelerden oluşan bir hükümetin çok daha kötü olduğunu anladığını ve mevcut hükümetin bir hafiye hükümeti haline geldiğinin aşikâr olduğunu söylemiştir.[97]

Mazzini olayı yüzünden kamuoyunda başlayan tantanaya karşı Avam Kamarası, "Mektupların Postanede Alıkonulması ve Açılması ile bu Alıkonma ve Açılma konusunda yetkiyi veren makamın kanunî durumunu soruşturmak" için bir Mahremiyet Komitesi görevlendirmişti. Komite, Ağustos ayında 116 sayfalık bir rapor yayımladı. Lord John Russel, komitenin posta tarihi konusunda "eski çağlara uzanan araştırması" göz önüne alınınca, İngiltere Kralı'na gönderilen ve kendisinin idam edilmesini kraldan talep eden gizli mektupları açan Hamlet'in kendi yerine Rosencrantz ve Guildenstern'in idam edilmesini sağladığı konusunda Shakespeare tarafından yazılanları komitenin dikkate almamasına şaşırdığını ifade etmişti.[98]

Mazzini olayı İngiliz istihbarat tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Mahremiyet Komitesi'nin raporunun ardından Peel hükümeti hem Deşifre Şubesi'ni hem de Postane Gizli Ofisi'ni kapatma kararı almıştı.[99] Piskopos Edward Willes tarafından kurulmuş Willes ailesinin kriptanaliz hanedanının son üyesi Francis Willes'e 700 sterlin emekli maaşı bağlanmış ve bir yıl sonra da ölmüştü. Yardımcısı "Bay Lovell" (yeğeni Rahip William Willes Lovell olduğu neredeyse kesindir) yıllık 200 sterlin maaşa bağlanmıştı.[100] 1844'te Deşifre Şubesi'nin kapatılmasıyla İngiltere, on yedi ve on sekizinci yüzyıllardaki büyük savaşlarda olduğunun aksine, Birinci Dünya Savaşı'na kod kırıcıları olmadan girmişti.[101]

1830 devrimlerinden önce olduğu gibi 1840'larda da dört büyük Kıta devletinin mevcut rejimleri, iktidarlarını devam ettirmelerine yönelik en büyük tehdidin devrimcilerden geldiğine inanmaya devam ettiler. Cumhuriyetçi Fransız devrimcilerinin izlenmesi, 1839'da başarısız olan ayaklanmadan sonra, önceye nazaran daha etkin biçimde yürütüldü. Ayaklanmanın liderleri olan Auguste Blanqui, Armand Barbès ve Martin Bernard 1848 Devrimi'ne kadar hapiste kaldılar ve hapishane muhbirleri tarafından yakından izlendiler. Hapishane dışındaki cumhuriyetçi gruplara da Paris emniyet müdürü Gabriel Delessert'in ajanları tarafından hulul edilmişti.[102] Delessert'in başlıca ajanlarından biri olan Lucien Delahodde sonradan, güvenilirliği kesin olmayan polis dosyalarından faydalanarak Fransız gizli cemiyetlerinin son derece eleştirel bir tarihçesini yazmıştı. Delahodde'un tarihçesinin İngilizce tercümesini yayımlayan New York'taki yayınevi, onu

"parlak ve zeki bir Fransız yazar" olmasının yanı sıra "polis hafiyesi şubesinin bir mensubu" olarak takdim etmişti: "Bu eserin tercüme edilmesindeki amaç ... gizli cemiyetlerin faaliyetlerinin bir toplum ve hükümet için ne denli tehlikeli sonuçlar doğuracağını göstermektir."[103] 1848 Devrimi'nden hem önce hem de sonra cumhuriyetçi kadrolar arasında, içlerinden bazılarının polis muhbiri olarak angaje edildiği söylentileri mevcuttu. Bu ithama maruz kalanlardan en meşhuru, Fransa'nın önde gelen profesyonel devrimcisi Auguste Blanqui olmuştu. Blanqui, Nisan 1848'de bir broşür yayımlayarak masum olduğunu duyurmuş ve ismini temizlemeye çalışmıştı.[104] Kendisini itham eden kişilerin başında gelen, Temmuz Monarşisi'nin eski üst düzey devlet görevlilerinden Jules Taschereau'nun ithamları neredeyse kesin surette asılsız ise de aralarında Blanqui'yi alenen suçlayan, başarısız 1839 ayaklanmasındaki müttefiki Armand Barbès'in de olduğu kişiler tarafından bu ithamlar kabul görmüştü.[105*] Louis Philippe tarafından hapsedilen bir başka önde gelen cumhuriyetçi olan Aloysius Huber'in ise casus ve *ajan provokatör* olduğu konusundaki tartışma hâlâ devam etmektedir.[106]

Delahodde –gerçek bir polis hafiyesiydi- 1864'teki eserini kaleme alırken cumhuriyetçi devrimcilerin etkisizliğiyle alay etmişti: "Son altmış yıl içindeki tek bir devrimimiz dahi komplocuların işi değildi. Bu iddia her ne kadar o güruhun içinde sesi çok çıkanlara küfür gibi olsa da, bunu inkâr edilemez biçimde doğru kabul ediyoruz."[107] 1848'de Temmuz Monarşisi'ni deviren Şubat Devrimi'ne cumhuriyetçi komplocular değil, ekonomik krizle alevlenen siyasî reform hareketine karşı Louis Philippe'in yaptığı beceriksiz müdahale sebep olmuştu. Hôtel de Ville ayaklanmacıların eline düşüp, öfkeli kalabalık Tuileries Sarayı'na doğru yürürken Louis Philippe 24 Şubat'ta tahttan feragat etti. Gösterişli favorilerini hızla tıraş ettikten sonra, sarayın yan kapısından sıvışmış; gözünde siyah gözlükler, başında bir kep, boynunda bir şal ve kendisini Le Havre'daki İngiliz konsolos muavininin amcası Bill Smith olarak gösteren sahte pasaportla küçük düşürücü bir biçimde İngiltere'ye kaçmıştı.[108]

Hiçbir Avrupa başkentinde istihbarat raporları 1848 Devrimi konusunda erken uyarı sağlayamamıştı. İzleme faaliyetleri devrimci veya öyle olduğu sanılan gruplar üzerine yoğunlaşmıştı. Ancak 1789'da olduğu gibi devrimciler devrimi değil, devrimin kendisi devrimcileri doğurmuştu. Paris'te siyasî gösteriler ve kulüplerin sayısı artmış, tüm erkeklere oy hakkı getirilmişti. Geçici hükümetin başında bulunan, muhafazakârlıktan cumhuriyetçiliğe kaymış ve Fransa devlet başkanı olan ilk lirik şair Alphonse de Lamartine, İkinci Cumhuriyet'in barış istediği ve Birinci Cumhuriyet'in

* Taschereau, Nisan 1848'de Kurucu Meclis'e seçilmişti.

başlattığı savaşları tekrar etmek istemediği konusunda Avrupa'ya derhal güvence vermişti.[109]

Metternich ve IV. Fridrich Wilhelm casuslarından ve karanlık odalarından gelen raporları dikkatle takip etseler de Paris'teki Şubat Devrimi'nin Viyana ve Berlin'de sebep olduğu coşku onları gafil avlamıştı. Mart 1848'de göstericiler Friedrich Wilhelm ve ordusunu Berlin'i terk etmeye mecbur ettiler. Birkaç ay boyunca "değersiz" ve "başıbozuk" kalabalıklar başkente hâkim oldular.[110] Devrimci göstericileri Viyana'daki Schönbrunn Sarayı'nın önünde gören yarım akıllı Avusturya İmparatoru I. Ferdinand'ın Metternich'e şöyle sorduğu söylenir: "Peki, bunu yapmaya izinleri var mı?" ("Ja, dürfen's denn des?"). Gösteriler devam edince Ferdinand tahttan feragat etmiş ve yerine sonraki altmış sekiz yıl boyunca tahtta kalacak yeğeni Franz Joseph geçmişti. Belirgin bir rahatlamayla günlüğüne şöyle yazmıştı: "Sonra ben ve sevgili karım kutsal ayini dinledik ... Ardından ben ve sevgili karım valizlerimizi hazırladık." Metternich 13 Mart'ta Viyana'dan kaçtı ve zorlu bir yolculuğun ardından 20 Nisan'da Londra'ya sığındı.[111] 1848'de Çartizmin tekrar canlanmasına rağmen İngiliz halkı devrimin sadece yabancılar için söz konusu olduğuna inanıyordu.

19
İstihbarat ve Karşı Devrim, II. Kısım: 1848'den Karl Marx'ın Ölümüne Kadar

1848'de öne çıkan en etkin devrimciler, Paris'teki Şubat Devrimi esnasında Brüksel'de sürgün hayatı yaşayan Prusyalı Karl Marx ve Friedrich Engels olmuştu. İki yıl önce Marx, Engels ve Marx'ın karısı Jenny, Brüksel'de kurulan ve modern Komünist partilerin hepsinin kökeni olan Komünist İrtibat Komitesi'nin on sekiz kurucu üyesi arasında yer almışlardı.[1] Şubat Devrimi'nin haberini alan Engels, *Deutsche-Brüsseler Zeitung*'da sevinçle ama fazla iyimser biçimde şöyle yazmıştı: "Tuileries ve Palais Royal'in alevleri proletaryanın şafağıdır. Burjuvanın egemenliği her yerde yıkılıyor yahut paramparça ediliyor."* Paris'teki Şubat Devrimi'nin ve Avrupa'daki yankılarının Berlin'de yarattığı gergin atmosferde bazı Prusyalı yetkililer Engels'in tahminini hak ettiğinden fazla ciddiye almışlardı. Brüksel'deki bir Prusyalı polis hafiyesi *Deutsche-Brüsseler Zeitung* hakkında şöyle yazmıştı:

> Bu zehirli gazete, hedef kitlesi olan eğitimsiz halk üzerinde çok tahrip edici bir etki yaratıyor olmalı. Servetin paylaşılması yönündeki cezbedici nazariye, fabrika işçilerine ve yevmiyeli çalışanlara vaat ediliyor ve onlara, yöneticilerle toplumun geri kalanına karşı derin bir nefret aşılanıyor.[2]

Mart ayı başlarında Brüksel'den kovulan Marx, bir sonraki ayı geçireceği Paris'e taşındı. Tıpkı Alexis de Tocqueville gibi o da Temmuz Monarşisi'nin yerine gelen Şubat Devrimi'ni ve İkinci Cumhuriyet'i, 1789 sonrası romantize edilmiş halk hatıralarının ilham verdiği, "hatıralardan oluşan bir devrim" olarak görmüştü. Marx sonradan şöyle yazmıştı: "Hegel bir yerde, bütün tarihî büyük olaylar ve kişiler, hemen hemen iki kez ortaya çıkar diye bir gözlemde bulunur. Eklemeyi unutmuş: İlkinde trajedi, ikincisinde komedi olarak." Ona göre İkinci Cumhuriyet bir komedi halini almıştı. Birincisi gibi, bir Bonapart'ın eline düşmüştü. Aralık 1848'de

* Marx ve Engels, *Deutsche-Brüsseler Zeitung*'da Nisan 1847'de yazmaya başlamışlardı.

Napolyon'un yeğeni Louis Napolyon, onun hakkında adından başka hiçbir şey bilmeyen bir elektörlük tarafından cumhurbaşkanı seçilmişti. 2 Aralık 1851'de, Marx tarafından, amcasını Birinci Konsül ve fiilen diktatör yapan 1799'daki darbenin "karikatürü" diye nitelelenen bir darbe yaptı.[3] Bir yıl sonra, Napolyon'un 1804'te yaptığı gibi, Louis Napolyon İmparator oldu ve İkinci İmparatorluk'u kurdu.

Marx, 1848 baharında bir ay Paris'te kaldıktan sonra Köln'e geçti ve 1 Haziran'da yayımlanmaya başlayan *Neue Rheinische Zeitung*'un editörü oldu. Engels'in de gizlice kabul ettiği üzere, gazetenin Marx tarafından idaresi "basit bir diktatörlük" idi. Kısa sürede, dönemin şartlarına göre oldukça yüksek olan günlük 5.000 tiraja ulaştı ve kaçınılmaz olarak polisin yakın ilgisini uyandırdı. Temmuz ayı içinde Marx, aralarında "başsavcıya hakaret ve iftira" suçunun da bulunduğu suçlar sebebiyle iki kez hâkim karşısına çıkmıştı.[4] Almanya'da devrimci kargaşanın en yoğun yaşandığı Ağustos ayında Marx, Prusya hükümetini kışkırtmak amacıyla Köln'de bir kongre toplanması için davette bulundu. Prusya polisi, kongreye katılanlar arasındaki muhbirlerden aldığı raporlardan bir hayli memnun olmuş olmalıdır. Her zaman olduğu gibi, ideolojik olarak her türlü hatadan münezzeh olduğundan emin olan Marx kongreyi kötü idare etti. Orada bulunan devrimci öğrenciler arasında, "meşhur adamın dudaklarından bilgece sözler duymak için hevesle" oraya gelmiş Bonn Üniversitesi öğrencisi Carl Schurz da vardı. Büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı:

> Marx'ın söyledikleri gerçekten de anlam yüklü, mantıklı ve açıktı ama hayatımda davranışları hiç bu denli kışkırtıcı ve katlanılmaz birini görmedim. Kendi görüşlerinden farklı hiçbir görüşü, küçümseyici bir şekilde bile olsa, dikkate almaya layık görmedi. Kendisiyle çelişen herkesi küçük düşürücü biçimde tahkir etti; hoşlanmadığı her argümana, ya temelinde yatan dipsiz cehaleti küçümseyerek, yahut onu dile getiren kişinin niyetini küçümseyici iftiralarla karşılık verdi. "Burjuva" kelimesini telaffuz ederken duyduğu o keskin hoşnutsuzluğu çok net hatırlıyorum; zihinsel ve ahlâkî bozulmanın en iğrenç örneği olan "burjuva" ise onun görüşlerine karşı çıkmaya cüret eden herkesti. Tabii ki, bu toplantıda Marx tarafından ortaya konulan ve savunan öneriler oylama sonucu reddedildi, çünkü onun tutumuyla incinen herkes Marx'ın istemediği şeyleri desteklemeye meyletmişti. Kendisine yeni takipçiler edinemediği gibi, kendisini takip edebilecek birçok kişiyi de kendisinden uzaklaştırdı.[5*]

* Carl Schurz 1852'de Amerika'ya göçtü; burada ilk Alman kökenli Amerikan senatörü ve içişleri bakanı oldu.

Marx, *Neue Rheinische Zeitung* baskı odasında çalışan işçileri bile kendinden soğutmayı başarmıştı. İşçiler IV. Friedrich Wilhelm'in Renanya'ya yaptığı bir kraliyet gezisini kutlamak için bir gün izin almış ve onun bir günlüğüne baskı yapamamasına sebep olmuşlardı.[6]

Bu süre içinde Viyana ve Berlin'deki eski düzen kendine gelmeye başlamış, geleneksel otorite ve silahlı kuvvetlerin gücünü yeniden keşfetmişti. 1848 yılı Ekim ayının sonlarına gelindiğinde Viyana, hükümete bağlı kuvvetler tarafından ele geçirilmiş ve 2,000 kişi ölmüştü.[7] Perde gerisindeki IV. Friedrich Wilhelm, Prusya'da devrimi sona erdirmek isteyen gizli muhafazakâr bir grubu çevresinde toplamıştı. Kasım ayında Prusya ordusu, bir önceki Mayıs'ta seçimle göreve gelen Prusya Ulusal Meclisi'ni Berlin'deki meclis binasından uzaklaştırdı.[8] 1849'da Nisan ayından Temmuz ayına kadar Alman devletlerinde yeni dalga ayaklanmalar yaşanmıştı. Aralarında Marx'ın Köln'deki kongrede kendisinden soğuttuğu Carl Schurz gibi kişilerin de olduğu 45,000 devrimci Prusya ordusuna karşı meydan muharebeleri vermiş ve mağlup olmuşlardı.[9] Mayıs 1849'da, Marx tarafından bir yıl önce kurulan *Neue Rheinische Zeitung* kapatıldı. Son nüshasını, meydan okurcasına, kırmızı mürekkeple basmış ve yayımladığı bildiriye göre editörlerin "son sözleri şudur ve her zaman böyle kalacaktır: *İşçi sınıfının kurtuluşu!*"[10]

1848 devrimlerinin bastırılmasından sonra Kıta'dan İngiltere'ye artan sayıda devrimci mültecinin gelmesi sonucu Londra Metropol Emniyet Teşkilatı (Met) göçmen faaliyetlerine daha yakın ilgi göstermeye başladı. Dört ana istihbarat kaynağı vardı: Normal görevlerinden buraya kaydırılan az sayıda dedektifin yürüttüğü soruşturmalar; halktan talep edilmemesine rağmen gelen ve çoğunlukla abartılı bilgiler; Dışişleri Bakanlığı tarafından yönlendirilen, yabancı polis hafiyelerinin raporları; az sayıda ücretli muhbir. Muhtemelen, Met'in en güvenilir muhbiri Fransızca konuşabilen ve kendisini mülteci gibi tanıtmayı başarmış John Hitchens Sanders idi. 1849 ve 1850'de Sanders siyasî sürgünlerin toplantılarına katılıp Met'e ve Dışişleri Bakanlığı'na detaylı raporlar göndermişti. Ocak 1851'de Scotland Yard'ın "A" (Whitehall) Şubesi'ne katıldı ve sonraki sekiz yıl boyunca göçmen faaliyetleri hakkında doğrudan Emniyet Müdürü Sir Richard Mayne'e rapor verdi.[11] Sanders tarafından yazılmış olması muhtemel çarpıcı bir raporda, Mart ayında çoğu Fransız olan 600 cumhuriyetçi sürgünün katıldığı bir ziyafette birbirine düşman davetliler arasında yaşanan gürültülü tartışmalarda "Canaille, Voleur, Brigand, Coquin, Jeanfoutre gibi sözler* devamlı kullanılmıştı".[12]

* Fransızca: Sırasıyla; ayak takımı, hırsız, eşkıya, haydut, işe yaramaz. (ç.n.)

En nihayetinde Londra'daki siyasî mülteciler arasında en etkili olanı, 1849 yılı Ağustos ayında Londra'ya gelerek Alman İşçileri Eğitim Cemiyeti'nin ofisinde Komünist Birliği'nin yeni genel merkezini kuran Karl Marx oldu. Hayatının geri kalanında Londra onun yurdu olacaktı. 1849 yılı başlarında Marx karısına şöyle takılmıştı: "Kardeşin [Ferdinand von Westphalen] öyle ahmak ki yakında Prusya hükümetinde bakan olur!" Bu konuşmayı kayıt altına alan bir diğer devrimci şöyle bir gözlemde bulunmuştu: "Bayan Marx'ın yüzü bu fazlasıyla açık sözlü ifade yüzünden kızarmıştı ve konuyu değiştirmişti."* Bir yıl sonra sağcı Westphalen, Marx'ın kehanetini gerçekleştirmiş ve Prusya İçişleri Bakanı olmuştu. Eski bir asker olan Maximilian Joseph Sefeloge tarafından 23 Mayıs 1850'de Berlin'de bir tren garında IV. Friedrich Wilhelm'e düzenlenen başarısız suikast girişiminin ardından Prusya'da yıkıcı faaliyetlerin takibi daha da yoğunlaştı.** Büyük oranda Westphalen sayesinde, Prusya hükümeti başta Londra olmak üzere diğer yabancı ülke başkentlerindeki cumhuriyetçi mültecileri takip etmek için polis hafiyeleri ve *ajan provokatörler* göndermek konusunda diğer hükümetlerden daha aktif bir tutum sergilemişti. Hedef listesinin en üstlerinde eniştesi Karl Marx vardı.

IV. Friedrich Wilhelm'e düzenlenen suikasttan sonra "Prusyalı hafiyeler ve İngiliz muhbirler" tarafından maruz kaldıkları izlemenin yoğunlaştırılmasını protesto etmek için Marx'ın Soho'daki apartman dairesinde kaleme aldığı, Marx, Engels ve bir başka Prusyalı devrimci August Willich tarafından imzalanan yazı 14 Haziran 1850'de, Londra'daki *The Spectator* dergisinde yayımlandı:

> Efendim, bir hafta gibi kısa bir sürede tanışma şansına eriştiğimiz kadar çok polis hafiyesinin bu ülkede mevcut olduğunu gerçekten düşünemezdik. Yaşadığımız evlerin kapıları, giren veya çıkan biri olunca sakince not almakta olan şüphe uyandırıcı kişilerce yakından izlendiği gibi gittiğimiz her yerde onlar tarafından takip edilmeden tek bir adım dahi atamıyoruz. Bu kimliği meçhul dostlardan biri tarafından eşlik edilmeden atlı omnibüslere binemiyoruz ya da bir kahve dükkanına giremiyoruz. İşini böylesine kadirşinaslıkla yapan bu beyefendiler "majesteleri kraliçenin hizmetinde" mi bulunmaktalar bilmiyoruz; ama bildiğimiz şu ki bunların çoğu temiz ve saygı uyandıran kişiler gibi görünmüyorlar.

* Marx'ın sözleri ve karısının tepkisi Simon Buttermilch (Born adıyla da bilinir) tarafından kaydedilmişti. (McLellan (ed.), *Karl Marx, Interviews and Reflections*, s. 16.)

** Marx sonradan Sefeloge'nin "akli dengesinin bozuk olduğu bilinen bir adam" olmasının yanında, "Devrimci değil, aşırı-kralcı" olduğunu iddia etmişti. (Marx, Engels ve Willich'in gönderdiği mektup, *The Spectator*, 14 Haziran 1850. *MECW*, cilt 10, s. 381.)

> Şimdi, çoğunluğu sıradan muhbirler arasından devşirilmiş gibi görünen ve ücret mukabili çalışan bu sefil hafiyeler güruhu, bu en aşağı seviyedeki erkek fahişeler tarafından kapılarımızda karalanmış sınırlı bilgiler ne işe yarayabilir? Sırf toplanmış olmak için toplanan bu şüphesiz son derece güvenilir bilgiler İngilizlerin, Kıta'daki tüm ülkelerin mahkûm olduğu hafiye sisteminin kendi ülkelerinde bulunmasına imkân olmadığı yönündeki eskiden beri var olan övünmelerini feda etmeye değer mi?
>
> ... Efendim, biz inanıyoruz ki mevcut durumda konuyu kamuoyuyla paylaşmaktan başka bir şey yapamayız. İnanıyoruz ki İngiliz halkı İngiltere'nin bütün görüşlerden ve ülkelerden gelen mülteciler için en güvenli sığınak olduğu yönündeki kabul edilmiş itibarını öyle ya da böyle etkileyecek her konuya ilgi duymaktadırlar.[13]

Marx'ın kıtadaki "hafiye sitemine" İngiltere'nin yardım ve yataklık ettiği yönündeki şikâyeti, altı yıl önce Mazzini'nin kısmen benzer şikâyetinin kamuoyunda yarattığı ilginin çok az bir kısmını yaratabilmişti. 1 Eylül 1850'de Marx'la birlikte mektubu imzalayanlardan biri olan, kendisini "Baden İsyan Ordusu'nda Albay"[14] diye şaşalı bir şekilde tanıtan, iyi bir atıcı olarak nam salmış ve çabuk öfkelenen August Willich sonradan Marx'ı düelloya davet etmişti. Marx reddetti.[15]

Marx ve diğer devrimci mülteciler hakkında rapor göndermesi için 1850'de Londra'ya yollanan Prusyalı polis hafiyelerinin önde gelenlerinden biri de Schmidt isimli bir gazeteci kisvesi altında faaliyet gösteren ve ileride Bismarck'ın istihbarat şefi olacak Wilhelm Stieber idi. Stieber, Westphalen'e Marx ve devrimci arkadaşlarının Avrupa'daki hükümdarlara suikast hazırlığı içinde olduklarına dair abartılı ve sahte bir rapor göndermişti:

> Dünden evvelki gün benim de yardım ettiğim ve [Alman Komünist Wilhem] Wolff ve Marx'ın da katıldığı bir toplantıda hatiplerden birinin şöyle seslendiğini duydum: "Doğuştan zekâ engelli olan [Kraliçe Victoria] da kaderinden kaçamayacak. İngiliz çeliği en iyi çelik, bu ülkedeki baltalar özellikle keskin ve Taç sahiplerinin hepsini giyotin bekliyor." Böylece, İngiltere Kraliçesi'nin öldürüleceği, Buckingham Sarayı'ndan birkaç yüz metre mesafede Almanlar tarafından ilan edildi ... Toplantı sona ermeden önce Marx dinleyicilere kusursuz bir dinginlik içinde olmalarını, adamlarının her yerde görev başında olduklarını söyledi. Olay anı yaklaşmaktaydı ve Avrupalı hükümdarların hiçbirinin cellatlardan kaçamamaları için önlemler eksiksiz alınmıştı.[16]

Almanya tarihi konusunda önde gelen İngiliz tarihçilerden Sir Richard Evans şöyle yazar: "Stieber, sonraki on yıllar içinde Prusya polisinin kötü bir şöhret kazanmasına sebep olacak yöntemlerin çoğunu geliştiren kişiydi:

Kasten kışkırtmalar, rüşvet, aldatma, evrak hırsızlığı, evrakta sahtecilik ve yalancı şahitlik onun mesleğe yaptığı katkılardı."* Westphalen, Stieber'in Marx ve diğer devrimcilerin Kraliçe Victoria ve diğer hanedan mensuplarına suikast düzenlemeyi planladıkları yönündeki raporuna kanmış ve bunu İngiliz hükümetine iletmişti. Dışişleri Bakanı Palmerston akıllıca davranıp bu raporu görmezden geldi.[17]

Kıta devletleri 1 Mayıs 1851'de, Aziz Paul Katedrali'nin uzunluğunun dört katı ebatta olan, cam ve demirden inşa edilmiş hayranlık uyandırıcı Crystal Palace'ta açılışı yapılacak olan Büyük Fuar'a gelecek devasa kalabalıkların devrimci eylemlere sebebiyet verme ihtimalinden dehşete düşmüşlerdi. Özellikle abartılı biçimde yazılmış bir yabancı istihbarat raporuna (Met tarafından dikkate alınmamıştı) göre bazı devrimciler ağaç kılığına girerek kendilerini gizleyeceklerdi.[18]** Dresden'deki İngiliz elçisi şöyle bildirmişti: "Büyük Fuar ve orası için yapılan gizli planlar konusunda her yerde korku var." Diğer Avrupa başkentlerinden de benzer telaşlı ifadeler geliyordu.[19] Fuar açılmadan kısa süre önce Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, eğer Fransızlar mültecilerin saldırı planlarından ötürü telaşlanıyorlarsa onları Londra'da takip etmek için "bazı becerikli direktörler" göndermelerini önermişti zira "bizim polisimiz bu konuda ~~işe yaramaz~~ [*metinde bu şekilde*] çok az becerikli ve diğer yandan hiçbiri *dilbilimci* değil".[20] Ancak Nisan ve Mayıs ayları boyunca Met, kıtadan gelen polis hafiyeleriyle işbirliği yaparak mültecilerin buluşmaları hakkında bilgi sağlayacak muhbirler angaje etmişti. Eylül ayında Çartist *Northern Star* gazetesi, "yakın zamanda İngiliz polis kuvveti içinde kurulan yabancılar şubesi" hakkındaki söylentileri yazmıştı. Bu söylentiler muhtemelen Büyük Fuar yüzünden Kıta devletlerinin polis teşkilatlarıyla yürütülen istihbarat ilişkisindeki artışla alakalıydı.[21]

Alman siyasî birliğinin kurulmasından yirmi yıl önce, 1851'de başlıca Alman devletleri ve Avusturya arasında karşılıklı istihbarat aktarımı ve yıkıcı faaliyetlere karşı yürütülecek operasyonların koordinasyonu için bir polis birliği kurulmuştu. Sonraki on beş yıl boyunca birlik tarafından yıllık toplantılar düzenlendi, ele geçirilen yıkıcı dokümanlar paylaşıldı ve aranan devrimciler, demokratik eğilimli siyasî partiler, dinî gruplar ve basın

---

* Stieber hatıralarında, diğer akıl almaz iddialarının yanında, 1860'ların sonunda Bismarck'ın istihbarat şefi olduğu dönemde Fransa'da 30,000 ajana sahip bir şebekesi olduğunu iddia etmişti. Hatıraların ona ait olup olmadığı tartışmaya açılmış olsa da, Sir Richard Evans şöyle yazar: "Stieber, başarılı ve hakikaten profesyonel bir yalancı olduğu için kitabında görülen apaçık hatalar kitabın onun tarafından yazılmadığı konusunda kendi başına bir delil teşkil etmemektedir." (Stieber, *The Chancellor's Spy*. Evans, *Rereading German History*, s. 70, 84, not. 25.)

** Bu raporun amacı devrimcilerin Hyde Park'taki ağaçların arkasına gizlenebilecekleri konusunda uyarmak için olabilirdi.

hakkında istihbarat paylaşımı yapıldı.[22] Londra'da bulunan Hamburg doğumlu bir Prusya polis hafiyesi Wilhelm Hirsch'in yazdığına göre, 1851 Fuarı sırasında Alman ve Avusturyalı mültecilerin izlenmesine yönelik faaliyetler "üçlü bir polis idaresi" tarafından Londra'da koordine edilmişti: Prusya'dan Stieber, Avusturya'dan Herr Kubesch ve Bremen'den Emniyet Müdürü Huntel.[23] Crystal Palace'ta devrimci kargaşanın emarelerine rastlayacaklarına, İngiliz kapitalizminin ve ulusal gururunun muzaffer bir şekilde sergilenmesine tanıklık ettiler. 1 Mayıs günü, toplanan korolar tarafından Handel'in Hallelujah Korosu eşliğinde fuarı açan Kraliçe Victoria açılış günü için "tarihimizin en büyük günü" ve "hayatımın *en mutlu, en görkemli* günü" demişti. Fuarı altı ay boyunca İngiliz nüfusunun üçte birine denk olan altı milyon kişi gezmişti. O zamana kadar toplanmış en büyük çaplı iç mekân kabalalığıydı ve en düzenlilerinden biriydi. Macaulay şöyle yazmıştı: "İngiltere'de bir devrim yaşanması ihtimali, Ay'ın gökten düşmesi ihtimaliyle hemen hemen aynı."[24]

Ancak Prusya polisinin Londra'daki takip faaliyetinde bir gevşeme olmadı. Wilhelm Hirsch, Prusyalı mültecileri takip edecek ajanların o vakit, bugün de olduğu gibi (o zamandan beri caddenin karşısına taşınmış olsa da) Londra'daki tüm barlardan daha dar bir ön cepheye sahip Ye Olde Cock Meyhanesi'nde nasıl angaje edildiklerini sonradan şöyle anlatmıştı:

> Temple Bar'daki Fleet Caddesi üzerinde bulunan Cock* Barı öyle dikkat çekmeyen bir mekândı ki girişini gösteren altın renkli bir horoz dışında, yoldan öylesine geçen biri fark edemezdi bile. Bu eski İngiliz meyhanesinin içine giden dar bir geçitten geçtim ve Bay Charles'ı sordum. Bunun üzerine iri cüsseli biri gelip kendini tanıttı ve bana öylesine dost canlısı biçimde gülümsedi ki bizi görenler eski dost olduğumuzu sanırlardı. Elçilik ajanı (kendisinin görevi bu idi) çok neşeli görünüyordu ve neşesi brendi ve su içtikçe daha da arttı.

"Bay Charles" gerçek adının Alberts olduğunu ve Prusya büyükelçiliği kâtibi olduğunu açıkladı. Brewer Meydanı'ndaki evinde yapılan ikinci görüşmede Hirsch'i, Polis Komiseri Greif'la tanıştırdı. Alberts gibi o da başta kendisini "Bay Charles" olarak tanıtmıştı:

> Greif gerçek bir polis memuru gibi görünüyordu: Orta boylu, koyu renk saçlı ve saçıyla aynı renkte, iki ucu favorilerine kavuşan bıyığı ve traşlı çenesiyle nizamî kesilmiş sakalı olan. Gözlerinde zekâ belirtisi yoktu ve sık sık hırsızlarla ve haydutlarla karşılaşmasının bir sonucu olsa gerek, devamlı düşmanca bakıyordu.

* İngilizce: Horoz (ç.n.)

Sonraki buluşmalardan birinde Greif, Hirsch'in önceden yürüttüğü takip faaliyetinden duyduğu memnuniyeti dile getirdikten sonra, raporlarda önceliğin "Marx grubunun gizli buluşmaları" hakkındakiler olduğunu söylemişti: "İnandırıcı olduğun sürece nasıl istiyorsan öyle hareket et."[25*]

1852 yılı boyunca Marx'ın güvenini kazanma konusunda en başarılı olan Prusyalı polis hafiyesi, Macar gazeteci Jànos Bangya olmuştu. Marx'ı, kendisinin "becerikli tek Alman" olduğuna inandırmış, onu ve karısını akşam yemeğinde ağırlamıştı. Marx'ın 1852 baharında Engels'le ve diğerleriyle yaptığı yazışmalar Bangya'ya tamamen güvendiğini ve onu Komünist Birliği'ne katılması için davet ettiğini ortaya koymaktadır. Bangya, Marx'ın Londra'daki diğer önde gelen devrimci sürgünler hakkında yazdığı bir dizi hiciv yazısını methetmiş ve Berlin'deki bir yayıncının bunlardan kısa bir seçkiyi isimsiz olarak yayımlamak için 25 sterlin ödeyeceğini söylemişti.[26**] Ancak Bangya bunları neredeyse kesin surette Berlin'deki polis merkezine göndermişti. Yirminci yüzyılın en önemli iki Komünist lideri Lenin ve Stalin de Şubat Devrimi öncesinde sadık yoldaşları kisvesi altında faaliyet gösteren polis hafiyeleri tarafından benzer şekilde aldatılmışlardı. Lenin gibi Marx da başta aldatıldığına inanmak istemedi.[27] Bangya sonradan III. Napolyon'un hesabına da ajanlık yapmıştı.[28]

1852 sonbaharında Londra'daki Prusya siyasî polisi, muhtemelen Bangya tarafından yazılmış Marx'la alakalı bir raporu Berlin'e göndermişti. Raporda Marx'ın karısı Jenny'den, "Prusyalı bakan von Westphalen'in kızkardeşi, kocasına olan sevgisi yüzünden bu bohem yaşantıya ayak uydurmuş ve artık bu fakirliği kanıksamış kültürlü ve hoş bir kadın" diye övgüyle bahsedilmişti. Ancak raporu hazırlayan ajanın, Marx hakkında çok olumlu bir görüş beyan ederek Prusyalı üstlerini kızdırmamaya gayret ettiği de açıktı: "Özel hayatında son derece düzensiz ve toplumsal değerleri küçümseyen biri ve hiç misafirperver değil. Gerçek bir bohem entelektüel hayatı yaşıyor. Yıkanma, tıraş olma ve nevresimlerini değiştirme gibi şeyleri nadiren yapıyor ve sarhoş olmayı seviyor." Ancak raporun devamında ajan kendisiyle çelişmiş ve "misafirperver değil" dediği Marx ile karısının kendisini çok misafirperver şekilde ağırladıklarını yazmıştı:

> En dostane biçimde kabul görürsünüz; pipo, tütün ve evde mevcut ne varsa size ikram edilir. Evdeki eksiklikleri telafi eden coşkulu ve hoş bir muhabbet başlar ve rahatsız ortamı çekilir kılar. Nihayetinde ortamdakilere alışırsınız ve onları ilginç ve orijinal bulursunuz.[29]

---

* "Marx grubu" hakkında bilgi topladığı sırada Hirsch, talimatları Greif'ın astı olan Fleury-Krause'den almıştı.

** Bangya muhtemelen Marx'a hâlihazırda 7 sterlin borç vermiş olduğu için, yazdığı hiciv yazılarına karşılık 18 sterlin ödemişti.

Marx, hâlâ ideolojik olarak yanılmaz olduğuna büyük güven duysa da, dört yıl önce Köln'deki kongrede devrimcileri kendinden soğuttuğundan beri sosyal becerilerini geliştirdiği açıktı.

Marx, 1852 yılı boyunca, hükümeti devirmek için plan yaptıkları iddiasıyla Ekim ayında Köln'de yargılanmaya başlayan Komünist Birliği mensubu on bir kişinin göstermelik mahkemesine Londra'dan yoğun biçimde müdâhil olmuştu. Marx, gizli aracılar vasıtasıyla savunma avukatlarına deliller göndermişti ama aracılardan biri olan Hermann Ebner'in bir Avusturya casusu olduğundan habersizdi. Mahkemedeki yıldız tanık Wilhelm Stieber idi. Planlanan Komünist ayaklanmaya dair tüyler ürperten detaylar vermiş ve hafiyelerinin Londra'daki Prusyalı mültecilerden çaldığı gerçek belgeler ve kendi ürettiği sahte belgelerin karışımından oluşan deliller sunmuştu. Fransız polisine bazı komploculeri tutuklamalarında yardımcı olduğu dönemde, Joseph Cheval isimli devrimci mülteci ona Paris'teki dairesinde saldırmış ve saldırganla boğuşma sırasında Bayan Stieber'le kendisi yaralanmışlardı. Hakikatte ise Cheval, Stieber tarafından görevlendirilmiş bir *ajan provokatördü*. Kasım 1852'de müdafilerden yedisi hapis cezaları aldılar. Marx ve Londra'daki takipçileri, yakın gelecekte etkin bir siyasî hareket yürütmek için bütün umudun ortadan kalktığı kanaatine vardılar ve Komünist Birliği'ni lağvettiler.[30] Artık Londra'daki Prusya siyasî polisinin gözetlemek zorunda olduğu bir "Marx grubu" yoktu. Marx 1858'de şöyle yazmıştı: "1852'den itibaren *hiçbir* oluşuma dâhil olmadım ve artık Kıta'da miadı dolan siyasî derneklere katılmaktansa teorik çalışmalarımın işçi sınıfı için daha faydalı olacağına kesin surette kani oldum."[31] Önceliği *Das Kapital*'i yazmak olmuştu ve başlıca çalışma mekânı da British Museum'daki okuma salonu idi.

1850'lerin ortalarına gelindiğinde muhbirler Prusya siyasî sisteminin en üst seviyesinde yer alır hale gelmişlerdi. Prusya sarayındaki muhalif hizipler birbirlerini gözetlemek için ajanlar görevlendiriyorlardı. 1850'den 1858'e kadar başbakan olarak görev yapan Otto von Manteuffel, IV. Friedrich Wilhelm'in maiyetindeki aşırı muhafazakârların gizli planlar yaptığına dair derin bir şüphe duyuyordu. Aralarında kralın yaveri Leopold von Gerlach ve kralın sekreteri Marcus Niebuhr'un da bulunduğu aşırı muhafazakârların evlerinden gizli belgelerin kopyalarını çalması için eski bir teğmen olan Carl Techen'e para ödemişti. Gerlach ve Niebuhr'un uşakları, efendilerinin yazışmalarını ve günlüklerini kopyalayıp sattıkları suçlamasıyla 2 Kasım 1855'te polis tarafından tutuklandılar. Soruşturmanın genişlemesiyle bu kopyaların kendisi için yapıldığı tespit edilen Techen de 29 Ocak 1856'da tutuklandı. Wilhelm Stieber ve deneyimli polis müfettişi

Friedrich Godlheim ondan imzalı bir itiraf aldılar. Techen, "Uzun süredir, Başbakan Baron von Manteuffel'in hizmetinde gizli ajan olarak görev yapıyorum" itirafında bulunmuştu. Manteuffel, "sürekli kendisine karşı entrika kuran kişiler" arasında Gerlach ve Niebuhr'un da bulunduğuna inanıyordu. Techen'in, kendisine başbakan tarafından yapılan ödemeyi yetersiz bulduğu ve çalıntı belgelerin kopyalarını Berlin'deki Fransız büyükelçiliğine de sattığı ortaya çıkmıştı. (Bismarck, Manteuffel'in Techen'e gerçekten de "Prusyalı tutumluluğuyla" ödeme yaptığını görmüştü.) Yakın zamanlarda bir tarihçinin "Prusya Watergate Skandalı" diye adlandırdığı soruşturma genişletildiğinde, casuslar tarafından gizlice izlenen Gerlach'ın kendisinin de kralın kardeşi Prens Wilhelm hakkında bilgi toplamak için bir casus görevlendirdiği ortaya çıkmıştı.*

Prusya sarayındaki Manteuffel ve diğerleri gibi, Fransa'da Louis Napolyon da yakalanan yazışmalarla şahsen ilgileniyordu. İmparator olarak düzenli olarak okuduğu mektuplar arasında İspanyol karısı İmparatoriçe Eugénie'nin İspanya sarayına yazdıkları da vardı. Tasvip etmediği mektupları imha etmeyi adet edinmişti. Napolyon'u eleştiren en belagatli kişi ve tüm dünyada Charles Dickens'dan bile daha tanınır biri olan Victor Hugo, Guernsey'de sürgün hayatı yaşarken Fransa'ya gönderdiği mektupların açıldığını bildiğinden, kullandığı mektup zarflarının üzerine mektupların açılmasını yasaklayan ilgili yasa maddesini bastırmıştı. Bunun bir etkisi olmayınca, zarfın üzerine "Aile meselesi – okumaya değer değil" yazmış ama yine işe yaramamıştı. İçişleri Bakanlığı'ndaki karanlık odanın ajanları, önemli kişilerin yazışmalarına erişmek için bu kişilerin odacıları ile erkek ve kadın hizmetçilerine rüşvet veriyorlardı. Louis Napolyon'un en becerikli siyasî rakiplerinden biri olan, önemli siyasetçilerden Adolphe Thiers (sonradan Üçüncü Cumhuriyet'in ilk cumhurbaşkanı) açılmış mektuplarından birinde yer alan bir ifadeyi içişleri bakanının ağzından duyunca uşağının işine son vermişti.[32]

Louis Napolyon istihbarata kendi zamanında Rusya dışındaki diğer tüm hükümdarlara nazaran daha büyük ilgi göstermişti. Bunun kısmî sebeplerinden biri de Temmuz Monarşisi sırasında kendisinin de izlenmesiydi. 1836 ve 1840'ta son derece başarısız iki ayrı darbe girişiminde bulunmuştu. 1846'da, Somme ilinde hapis tutulduğu Ham kalesinden kaçışı biraz daha iyi planlanmıştı. Sakal ve bıyıklarını tıraş etmiş, kafasına bir peruk takmış ve bir işçi gibi giyinip omzunda bir kütükle kaleden yürüyerek çıkmıştı.[33] Louis Napolyon da amcası gibi Fransız kamuoyu hakkındaki istihbarat raporlarına büyük ilgi duyuyordu ancak çoğu otokratın aksine,

* Techen ilk olarak Ekim 1855'te tutuklanmış ancak delil yetersizliği sebebiyle serbest bırakılmıştı. (Barclay, *Frederick William IV*, s. 152-154.)

"iktidara gerçeği söyleme" sorununu önceden çözmüştü. 2 Aralık 1851'de yaptığı darbede önemli rol oynayan Charlemagne de Maupas emrinde, 22 Ocak 1852'de yeni Güvenlik Bakanlığı'nı kurmuştu. Louis Napolyon, Maupas'ya, "çoğu zaman iktidardan gizlenen gerçeğin" kendisine mutlaka söylenmesini sağlamanın onun görevi olduğunu bildirmişti.[34]

Seksen altı ayrı Fransız ilinin emniyet müdürlerinin 1852 yılının yaz ve sonbahar aylarında Güvenlik Bakanlığı tarafından tabi tutuldukları güvenlik soruşturmaları Louis Napolyon'un umduğu gibi çekincesizce yapılmıştı. Çok az sayıda müdür *très dévoué, très intelligent** payesine nail olmuştu. Beşi öyle "beceriksiz" olarak nitelendirilmişlerdi ki görevden uzaklaştırılmayı hak etmişlerdi. On sekizi ise tembellik ve patavatsızlık arasında değişen farklı kusurlardan ötürü farklı görevlere tayin edilmişlerdi.[35] Bakanlığın varlığı, doğal olarak sadece on yedi ay devam etti. Kendisine rakip içişleri ve savaş bakanlıklarının ve çok sayıda emniyet müdürünün öfkesini üzerine çektikten sonra Haziran 1853'te kapatıldı.[36] Kendisini III. Napolyon olarak Aralık 1852'de imparator ilan eden Louis Napolyon muhtemelen bakanlığın iş görürlüğünün yine kendi yarattığı ihtilaf tarafından baltalandığı kanaatine varmıştı. İkinci İmparatorluk sırasında en ilgi gösterdiği ülke içi istihbarat raporları Fransız illerindeki başsavcılar olan *procureurs généraux* tarafından gönderilenlerdi ki başsavcılar kamuoyunun nabzını tutmalarının yanında, emniyet müdürlerinin performansını da izliyorlardı. Yakın zamanda bunlar hakkında yapılan detaylı çalışmalar bunların "siyasî polis" işlevi gördüklerini ortaya koymuştur.[37]

İkinci İmparatorluk döneminin en büyük istihbarat fiyaskosu, Ocak 1858'de Felice Orsini (Napolyon'un Rusya Seferi'nden hayatta kalan bir askerin oğlu) liderliğindeki dört cumhuriyetçi ve milliyetçi İtalyan tarafından imparator ve imparatoriçenin Paris Operası'na girişleri esnasında düzenlenen ve az daha başarılı olan suikast girişiminin önceden haber alınamamasıdır. III. Napolyon ve Eugénie faytonlarına atılan bombalardan kurtulsalar da olay yerindeki sekiz kişi ölmüş ve neredeyse 150 kişi yaralanmıştı. Paris'teki İngiliz elçiliği, Fransız polisinin suikast hakkındaki istihbarata rağmen harekete geçmediğine inanıyordu. Ancak Fransız hükümeti ve onun destekçileri, sığınma hakkı sağladığı tehlikeli yabancı devrimcileri takip edemeyen İngiltere'yi suçlamışlardı. Bombalı saldırı, Orsini ve işbirlikçilerinin siyasî mülteci olarak bulundukları İngiltere'de planlanmıştı. Scotland Yard'ın Londra'daki siyasî mültecilerden sorumlu başmüfettişi Dedektif John Sanders, İtalyan ve az sayıdaki Fransız göçmenin yaptıkları planların "çok tehlikeli" bir hal aldığı ve III. Napolyon'un hayatına yönelik

* Fransızca: Görevine adanmış, çok zeki (ç.n.)

aktif bir hazırlık içinde oldukları konusunda 1856 ve 1857'de Emniyet Müdürü'nü uyarmıştı. Ancak Sanders'in uyarısı dikkate alınmamış görünmektedir. Orsini'nin grubu tarafından kullanılan bombaların prototipinin eski parlamento adayı bir Çartist olan George Holyoake tarafından Sheffield'daki taş ocağında denendiği sonradan ortaya çıkmıştı.[38]

Dışişleri Bakanı 4'üncü Clarendon Kontu, "suikastçıların burada sahip oldukları korumadan utanç duyduğunu" özel sohbetlerinde dile getirmişti. Başbakan Lord Palmerston, Fransızların tepkisi için, "son derece doğal ve Paris'ten gelen haydutların Londra'da art arda benzer girişimlerde bulunması ve taşkınlıklar yapması halinde bizim tepkimiz de büyük oranda aynı olurdu" demişti.[39] Palmerston, Fransızları bazı önlemler alındığına ikna etmek için, Cinayet Komplosu kanunu önerisine parlamento desteği sağlamak amacıyla kötü hesaplanmış bir girişimde bulunmuştu. Avam Kamarası kanun tasarısını oy çokluğuyla reddedince hükümet istifa etti. Orsini'nin İngiltere'deki destekçilerinin çoğu tutuklanmaktan kurtulmuşlarsa da Fransız bombacı Simon Bernard mahkemeye çıkarıldı. Bernard'ın avukatı olan gösterişli eski aktör Edwin James (sonradan dolandırıcılık ve rüşvet yüzünden barodan ihraç edilmişti), davaya "yabancı polis hafiyesi" dahli olduğunu iddia ederek, iddia makamının, "sırf yabancı bir hükümdarı mutlu etmek için ... hükümetin İngiliz Avam Kamarası'na bile göstermeye cesaret etmediği itaatin yabancı devletlere gösterildiği bir ortam yaratmak amacıyla yabancı devletlerce yönlendirildiğini" jüriye söylemişti. Hâkimin açık şekilde yönlendirmesinin aksine Bernard berat etmiş ve mahkeme çıkışında, Clarendon'ın "ülkemiz için utanç verici, soysuzca bir gösteri" diye tabir ettiği biçimde, bir kahraman gibi karşılanmıştı.[40] John Sanders, Ağustos 1859'da henüz otuz beş yaşındayken "beyin kanamasından" öldü.[41] Scotland Yard'ın, siyasî mültecilerin faaliyetleri konusunda uzman olan Sanders'tan boşalan göreve yeni birini getirmediği anlaşılmaktadır.

Marx, Orsini ve işbirlikçilerinin Şubat 1858'de Paris'te görülen duruşmalarını derin fakat yersiz bir şüpheyle takip etmişti: "İlk defa bir imparatorluk mahkemesinde bir suçluya adil şekilde muamele edildi. Bir görgü tanığının dediği gibi 'neredeyse hiç itip kakma, tehditkâr bakışlar yahut uzun nutuklar yoktu.' Bu sebeple, şeytanî bir ikili oyun oynandığı aşikâr." Orsini ve işbirlikçilerinden biri idama mahkûm edilip Mart ayında giyotine gönderilse de Marx, Orsini'nin özellikle Louis Napolyon'un devrimci İtalyan gizli cemiyeti *Carbonari* içindeki eski faaliyetleri hakkında söyleyecek şeyleri olduğu ama bunları söylememe kararı aldığı için görece iyi muamele gördüğü gibi yanlış bir sonuca varmıştı.[42] Bir yıl sonra Marx, İsviçre'ye sığınmış solcu Alman bilim adamı Karl Vogt'la karşılıklı sert suçlamalara dâhil oldu.

Marx'ın, Vogt'un III. Napolyon için çalıştığı yönündeki ithamlarını tekrarlaması üzerine Vogt, Marx'ı "işçileri sömürüp aristokratlara eşlik eden bir devrimci şarlatan" olmakla itham ettiği kitabını kaleme aldı ve kitabın Almanca baskısı kısa sürede çok satanlar listesine girdi.[43] Marx, 1860 yılının büyük kısmını, Vogt'u "Tuileries'deki iğrenç vantriloğun yabancı dillerde konuşmak için kullandığı sayısız kukladan biri" olmakla itham ettiği *Herr Vogt* başlıklı detaylı cevabını yazmakla geçirdi.[44] Hiçbir Alman yayıncı bunu yayımlamaya yanaşmadığından Marx İngilizce baskı için borç para aramak zorunda kalmıştı. Jenny Marx eski bir dostuna şöyle yazmıştı: "Bu olayın bize ne büyük dertler ve ne çok uykusuz geceler getirdiğini tahmin edemezsin."[45] III. Napolyon'un 1870'te alaşağı edilmesinden sonra ortaya çıkan belgeler, Vogt'un sadece 1859'da Fransız devlet yetkililerinden aldığı ödemenin 50,000 frank tutarında olduğunu ortaya koymuştu.[46]

Marx, *Komünist Manifesto*'da ortaya koyduğu "Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşımları tarihidir" görüşünden asla sapmamıştı. Sınıf savaşımının gizli komplolara ihtiyacı yoktu. Ancak Marx o kadar çok gizli ajan tarafından hedef alınmıştı ki, en olmayacak yerlerde hafiyeler görmeye başlamıştı. Bu en olmayacak yerlerden biri de Downing Street 10 Numara* idi. Kırım Savaşı sırasında, önceden on beş yıl dışişleri bakanlığı yapmış olan Başbakan Lord Palmerston'un, Rusya'yla savaş halinde olmasına rağmen uzun yıllardır Rusya için çalışan bir ücretli ajan olduğuna kendi kendisini ikna etmişti. British Museum'un okuma odasında yaptığı araştırmalar Marx'ı, Londra'da kurulan kabineler ile St. Petersburg arazındaki gizli iş birliğinin Büyük Petro zamanına kadar gittiğine garip biçimde ikna etmişti.[47]

Sonradan Birinci Enternasyonal olarak anılacak olan Uluslararası Emekçiler Birliği'nin 1864'te Londra'da kurulmasıyla Marx tekrar Kıta'daki polis istihbaratının dikkatini çekmişti. 1865 yılına gelindiğinde, unvanı "Almanya irtibat sekreteri" olsa da Enternasyonal'in lideri fiilen kendisiydi.[48] Ancak Enternasyonal'in ilk yılları, Almanya'da yaşanan büyük değişimler yüzünden önemsiz bir konuma düşmüştü. 1866 yazında Prusya, Avusturya'ya karşı kazandığı zaferin ardından Alman Konfederasyonu'nu lağvetmiş ve Prusya egemenliğindeki Kuzey Alman Konfederasyonu'nu kurarak komşularından bazılarını ilhak etmişti. Avusturya-Prusya Savaşı'nın zayiatı arasında, Avusturya ve başlıca Alman devletlerindeki yıkıcı faaliyetlere karşı polis operasyonlarının koordine edilmesi için 1851'de kurulan ve 1866'da faaliyetine son veren Alman Devletleri Polis Birliği de vardı.[49] Marx, Londra'daki Enternasyonal lideri olarak, Prusya polisinin dikkatini Büyük Fuar zamanındakinden daha az çekiyordu. Herhangi bir milletten

* İngiltere Başbakanlık Konutu (ç.n.)

bir casusun onu British Museum'a kadar takip edip, 1867'de Almanca olarak yayımlanan *Das Kapital*'in birinci cildinin son rötuşlarını yaparken izlemiş olması pek olası değildir. Palmerston'un da Marx'ın, kendisinin Rus casusu olduğu yönünde defalarca yayımladığı iddialarını dikkate almış olması hatta bu iddiaların varlığından haberdar olmuş olması bile aynı şekilde ihtimal dışıdır.

İkinci İmparatorluk'un yıkılması ve Fransa'nın Fransa-Prusya Savaşı'ndaki yenilgisinin ardından Marx tekrar kıta devletlerinin istihbarat servislerinin dikkatini çekmeye başladı. Yüzyılın en ciddi iç savaşı, yenilgiyi kabul etmeyen Paris komünündeki radikal yurtseverler ile henüz seçimle işbaşına gelmiş, Marx tarafından "şu canavar cüce" diye anılan Adolphe Thiers'in hükümetine bağlı kuvvetler arasında Mart 1871'de patlak vermişti. 1790'lardaki Paris Komünü'ne ithafen bu ismi alan Komün'ün seçilmiş doksan iki liderinden sadece on yedisi Enternasyonal'e mensupsa da çoğunluğu daha eski devrimci gelenekten ilham alıyordu. Ancak Komün konusunda Marx ve Enternasyonal'i suçlamak Thiers hükümetinin işine gelmişti; bağlantıyı ispatlamak için sahte belgeler kullanıldı.[50] Marx, muhtemelen doğru bir biçimde, bu sahte belgelerin polis hafiyelerinin marifeti olduğu sonucuna varmıştı:

> Polislik bulaşmış burjuva kafası, doğal olarak, Uluslararası Emekçiler Birliği'nin merkez teşkilatının zaman zaman farklı ülkelerde toplumsal olaylar için emir veren gizli bir komplo örgütü olduğu görüşünde. Bizim Birliğimiz, hakikatte, medenî ülkelerdeki en ilerici emekçiler arasında uluslararası bir bağdan başka bir şey değil.[51]

Pall Mall Gazette tarafından, Komün'ün vahşi eylemlerinden sorumlu "devasa bir komplonun başındaki kişi" olarak ilan edilmesinden sonra Marx, gazetenin editörünü düelloyla tehdit etmişti. Ancak İngiliz gazetelerinin kendisini yıllardır görmezden gelmesinin ardından "Londra'nın en çok iftira atılan adamı" olmaktan gizli bir memnuniyet duymuştu: "Yirmi yıl süren sıkıcı bataklık sükunetinin ardından iyi geliyor."[52]

Marx, Paris Komünü'nün, işçilerin çıkarının yanı sıra orta sınıfın çıkarlarını korumak için de çabaladığının farkındaydı ve sonradan, Fransa Bankası'nın kaynaklarını ele geçirememesini eleştirmişti. Ancak Komün'ün, Fransız hükümet kuvvetleri tarafından Mayıs ayındaki *la Semaine Sanglante** sırasında korkunç bir şiddetle ezilmesinin ardından[53] Marx, aslında Enternasyonal Genel Konseyi'nin üyelere bir seslenişi olarak hazırlanmış, o zaman kadarki en güzel yazılmış siyasî broşürlerden biri olan *Fransız İç Savaşı*'yla yardıma koştu:

* Fransızca: Kanlı Hafta (ç.n.)

> Emekçilerin Paris'i, Komünüyle beraber yeni bir toplumun muhteşem habercisi olarak sonsuza dek hatırlanacaktır. Şehitleri, emekçilerin büyük yüreklerinde gömülüdür. Onu ortadan kaldıranlar tarih tarafından ceza boyunduruğuna çivilenmişlerdir ve papazlarının tüm duaları bile onları kurtarmaya yetmeyecektir.

Komün'ün arkasında Marx'ın olduğu iddiaları onu bir kez daha polis hafiyelerinin, bu sefer birliğini yeni tamamlamış olan Almanya'dan gönderilen hafiyelerin hedefi haline getirmişti. 1872'de Lahey'de düzenlenen sonraki Enternasyonal Kongresi'nde katılımı sadece yerel derneklerden isimleri gönderilen kişilerle sınırlandırıp, listedekileri dikkatlice kontrol ederek hafiyelerin hepsini olmasa da çoğunu alt etmeyi başarmıştı. Toplantıya alınmadığı için gizlice dinlemeye çalışan bir Alman polis hafiyesi, Berlin'e, "içeride konuşulanlardan bir kelime duymak için açık pencereden dinlemeye çalışmak" bile imkânsız diye bildirmişti. *The Times* muhabiri anahtar deliğinden dinleyerek kısmen daha başarılı olmuştu ama sadece "oturum başkanının zilini ve ara ara yükselen öfkeli sesleri" duyabilmişti.[54] Hafiyeler duyamazken Marx, Enternasyonal Konseyi'nin genel merkezini New York'a taşıma önerisinde (muhtemelen duyulan öfkeli seslerin bazılarının müsebbibi bu öneri idi) bulunmuştu. Bundaki amacı tam belli olmasa da, muhtemelen genel merkezin Avrupa'da kalmaya devam ettikçe polisin takibine ve tacizine uğrayacağı korkusu, bozulan sağlığı yüzünden Enternasyonal'e fiilen liderlik edemeyeceği kaygısı ve *Das Kapital*'in kalanını yazma işine dönme arzusuydu. Marx'ın muhtemelen öngördüğü üzere, Enternasyonal New York'a geldikten sonra hızlı bir biçimde gerilemiş ve 1876'da kendi kendini lağvetmişti.[55]

Paris Komünü'nün bastırılmasından sonra İngiliz İçişleri Bakanlığı'na yabancı hükümetlerden, Londra'ya sığınmış sözde "Komünistler" hakkında bilgi almak için bir dizi acil talep ulaşmıştı. Başlarda bunlara ne şekilde cevap verileceği konusunda bir fikir yoktu. Ancak İçişleri Bakanı Lord Aberdare, parlak bir fikir üretip, sekreterinin Marx'a yazmasını istemişti. Marx da işbirliği yapıp, Enternasyonal'in faaliyetleri hakkında kaynaklar ve *Fransız İç Savaşı*'nın bir kopyasını göndererek cevap vermişti.[56] Scotland Yard ise kendi yürüttüğü doğrudan soruşturmalarda daha az başarı sağlamıştı. Bir polis komiseri, Mayıs 1872'de Fransız "Komünist mültecilerin" Islington'daki Canonbury Arms'ta düzenledikleri toplantıyı araştırmak için gönderilmişti. Toplantıya girerken Komünist olup olmadığı sorulan komiser, Komünist olmadığını söylemiş ama toplantıya katılmaya hakkı olduğu konusunda ısrarcı olmuştu: "Bunun üzerine (teşhis edebileceğim) bir şahıs beni yakaladı ve diğerlerinin yardımıyla beni odadan dışarı taşıdı ve içeriye geri dönersem kafamı kırmakla tehdit etti. Huzurun bozulmaması için

içeriye dönmedim." Komiser bir ay sonra tekrar denedi. Bu sefer içeride kalabilmişti ama bütün Komünistler mekânı terk etmişlerdi.[57]

Polis tacizinin olmaması yüzünden Marx, İngiliz doğumlu dört kişiden aldığı referansın da desteğiyle 1874'te İngiliz vatandaşlığına başvurmak için kendinden yeterince emin olmuştu. Ancak İçişleri Bakanlığı, Scotland Yard'dan gelen rapor üzerine başvuruyu reddetmişti. Rapora göre, referans sahipleri "saygın mülk sahipleri" olmalarına rağmen Marx, "kötü şöhret sahibi bir Alman kışkırtıcı, Enternasyonal Cemiyet'in başkanı ve Komünist prensiplerin savunucusuydu. Kendi kralına ve ülkesine karşı bağlılık göstermemişti."[58] Bundan sonra Scotland Yard'ın, Marx ve onun Londra'daki takipçilerine yönelik ilgisi ortadan kalkmış görünmektedir. Marx'ın 14 Mart 1883'teki ölümünün ardından Highgate Mezarlığı'ndaki kabri başında yapılan törende Engels onun için "adı ve eseri çağlar boyunca hatırlanacak" bir devrimci dâhi demişti. Ancak cenazeye sadece on bir kişi katılmıştı.[59] *Das Kapital* 1887 yılına kadar İngilizce yayımlanmadı. Scotland Yard neredeyse kesinlikle bir kopyasını edinmedi. *Das Kapital*'in İngilizce baskısı muhtemelen Victoria dönemi İngiltere'de en az okunan başyapıt olmuştu. İngiltere'nin yirminci yüzyıldaki en iyi eğitimli İşçi Partisi lideri ve eski bir Oxford Üniversitesi hocası olan Harold Wilson, başbakan olduğu dönemde asla ikinci sayfadan ötesine geçmemiş olmakla övünmüştü.[60]

Ancak bazı yabancı devletler 1870'lerde ve sonrasında, Londra'daki yıkıcı mültecilere olan ilgilerini muhafaza ederek İngiliz yetkililerden bilgi almaya çalıştılar ve bu konuda çok az başarı elde edebildiler. Ekim 1878'de Rus büyükelçisi Londra'daki Rus siyasî sürgünlerin faaliyetleri hakkında bilgi toplamak için Met'in yardımını istemişti. 1850'lerde Kıta ülkelerinin polis teşkilatlarına bilgi verildiğinden bîhaber olması muhtemel Metropol Emniyet Teşkilatı Müdürü Sir Edmund Henderson, yanlış bir biçimde, "açıkça bir eylem yapılması ve bu ülkede yargılama için malzeme gerekmesi halleri dışında" böyle bir yardımın daha önceden sağlanmadığını söylemişti: "Orsini davasındaki polis faaliyeti bile dönemin hükümetine karşı halkın büyük kesiminin tepkisine sebep olmuştu." Henderson, Rus siyasî sürgünleri hakkında yapılacak bir Met soruşturmasının "fuzulî olmaktan bile daha beter" olacağını eklemişti.[61] 1877'de Adlî Soruşturma Şubesi'nin kurulmasına rağmen Başmüfettiş Adolphus "Dolly" Williamson, 1880'de dedektiflik işinin Met içinde hâlâ sevilmediğinden dert yanıyordu:

> ... Görevlerin belirsizliği ve düzensizliği ... şüphesiz teşkilatta daha iyi zümrelerden gelen kişilere nahoş ve itici gelmekte, zira bunların görevleri onları sürekli en kötü zümrelerle temasa sokuyor, çoğunlukla gereksiz yere alkol içmek ve bazen de hoşlanmadıkları hileli yöntemlere başvurmak zorunda kalıyorlar.[62]

20
Telgraf, Yüzyılın Ortasında Yaşanan Savaşlar ve "Büyük Oyun"

Telgraf, icat edilditen sonra ilk kez Kraliçe Victoria'nın hükümdarlığının başlarında kamuoyu önünde başarıyla tanıtılmış ve "matbaanın icadından beri iletişimde yaşanan en büyük devrimi" başlatmıştı.[1] Waterloo'dan beri büyük güçler arasında yaşanan ilk savaş olan Kırım Savaşı (1853-1856), telgrafın da önemli rol oynadığı ilk savaş olmuştu. Eylül 1854'te Kırım yarımadasında İngiliz-Fransız müşterek harekâtı başladığında haberlerin Londra'ya ulaşması beş gün sürüyordu: Balaklava'dan günümüzde Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında bulunan Varna'ya buharlı gemilerle iki gün, ardından Bükreş'teki telgraf istasyonuna at sırtında üç gün. 1854 kışında Fransızlar telgraf hatlarını Karadeniz sahili boyunca uzattıklarında sadece iki gün sürmeye başlamıştı. Nisan 1855'te İngilizler Kırım yarımadasından Varna'ya su altı telgraf hatlarını döşedikten sonra haberler Londra'ya sadece birkaç saatte varmaya başladı.[2]

Bakanların savaşla ilgili önemli haberleri, Whitehall'daki ofislerinde cephedeki İngiliz komutanlardan ve diplomatlardan ulaşan resmî raporlarında okumadan önce, kâhyalarının getirdiği taze ütülenmiş *The Times* nüshalarında görmeleri muhtemeldi. Londra ve diğer yabancı başkentlerdeki gazete okurlarının İngiliz askerî seferlerini bu denli hızlı ve detaylı biçimde takip ettikleri önceden görülmemiş bir şeydi. İngiliz başkomutanı Lord Raglan (1854'te Mareşal rütbesine terfi etmişti), *The Times* sayesinde Rusların casus kullanmaya pek ihtiyaç duymadıklarını ve "'Gizli Servis' kalemi altında harcama yapmalarına gerek olmadığını" söyleyerek dert yanmıştı.[3] Ocak 1855'te, Savaş Bakanı Newcastle Dükü'ne yazan Raglan, *The Times* savaş muhabiri William Russell'ı vatan hainliğiyle suçlamıştı:

> Eleştirileriyle huzursuzluk ve disiplinsizlik yaratma konusunda ne denli hesaplı davranırsa davransın, bu yazarın her şey ve herkes hakkında bulduğu kusurları görmezden geliyorum ama Rusya İmparatoru'nun

> görevlendirdiği bir ajan efendisine Avrupa'nın en yüksek tirajlı gazetesinin muhabirinden daha iyi hizmet edebilir miydi diye düşünmenizi rica ediyorum ... Muhabere imkânları artık çok hızlı olduğu için bir İngiliz Ordusu'nun güçlü bir düşman karşısında uzun süre dayanıp dayanamayacağı konusunda şüphelerim var. Hele ki düşman, karşısındaki ordunun mevcudu, durumu ve teçhizatı hakkında ihtiyaç duyduğu her detayı İngiliz basını sayesinde öğrenip Londra'dan telgraf yoluyla kendi karargâhına ulaştırabilirken.[4]

Ancak *The Times*'ın yarattığı sorun, İngiliz kuvvetlerinin Kırım'a varmasının ardından istihbarat eksikliği yüzünden karşılaştığı sorunlardan daha azdı. En son muharebe tecrübesini neredeyse kırk yıl önce sağ kolunu kaybettiği Waterloo'da yaşamış olan Raglan, askerî istihbaratın önemini Wellington'ın emrinde görev yaparken öğrenmişti. Wellington'ın 1813'teki Pamplona kuşatmasındaki başarısına, Fransız garnizon komutanının Mareşal Nicholas Soult'a gönderdiği yakalanmış bir mesajı şahsen deşifre ederek katkıda bulunmuştu.[5] Raglan, Yarımada Savaşı'ndaki tecrübesiyle tezat teşkil eden bir şekilde, Kırım'a geldiğinde düşman hakkında en ufak bir gizli istihbarat sahibi olmadığı gibi, en basit bilgilerden bile yoksundu. Sivastopol'a doğru yola çıkarken, İason ve Argonotların üç bin yıl önce altın postu aramak için çıktıkları mitolojik yolculuklarındaki bilinmezlik gibi bir bilinmezliğe doğru gittiğinden şikâyet etmişti.[6]

Kırım hakkında en temel bilgilerin bile eksikliği kısmen Raglan'ın kabahati olduğu gibi, büyük oranda Savaş Bakanlığı'nın suçuydu. Kariyerinin büyük kısmını Hindistan'da arazi ölçümüyle geçirmiş emekli bir Bombay istihkâmcısı olan Binbaşı Thomas Best Jervis 1854 yılı başlarında Brüksel'de, Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarını gösteren bir Avusturya askerî haritasıyla birlikte, "parayla satın alınamayacak bir belge" dediği Rus genelkurmayının en yeni Kırım haritasının bir kopyasını bulmuştu. Haritaları Savaş Bakanlığı'na teslim etmek için alelacele Londra'ya döndüğünde Newcastle ve Raglan'ın ikisini de şaşırtıcı biçimde ilgisiz görmüştü. Raglan'ın hâlihazırda Rus haritasının bir kopyasına sahip olduğu anlaşılmıştı ama üzerindeki Kiril "hiyerogliflerini" okuyamadığı için bir kenara atmıştı. Newcastle ve Raglan'ın haritaya ilgileri Jervis tarafından sonraları bir nebze de olsa tekrar canlandırıldı ve Jervis'e, sonradan "cimri bir teklif" diye bahsedeceği öneriyi sundular. Haritaları kendi imkânlarıyla Fransızcaya tercüme ederse ve on yapraklı krom litograf baskı versiyonlarını yaptırırsa Savaş Bakanlığı'nın iki nüsha satın alacağını söylediler. Projeyi finanse etmesi için gereken 850 sterlini bulmak için Jervis şahsî kütüphanesinin değerli koleksiyonunun büyük kısmını satmak zorunda kalmıştı.

Ordu, Kırım'a varır varmaz Rus haritasının hem İngiliz hem de Fransız komutanlar için paha biçilmez olduğu ortaya çıktı ve kendisinden daha fazla nüsha basması istendi. İngiltere'de basılan, sulak bölgeleri mavi, yüksek rakımlı yerleri kahverengi ve geri kalan bölgeleri siyah renkte gösteren ilk haritalar muhtemelen bunlardı.[7]

İngiliz-Fransız müşterek harekâtı 20 Eylül'deki Alma Muharebesi'nde Ruslara karşı kazanılan (sonradan Paris'te Seine Nehri üzerinde inşa edilen bir köprüyle anılan) zaferle iyi bir şekilde başladı. Ancak Kırım hakkındaki yerel istihbaratın eksikliği yüzünden Raglan, zaferin ardından Sivastopol istikametine güneyden taarruza devam etmeyerek büyük bir hata yaptı.[8] En temel istihbarattan mahrum olan Rus komutanlar da Müttefiklerin Kırım'ı bir sonraki bahara kadar işgal etmelerini beklemiyorlardı. Bunun sonucu olarak "Rus kuvvetleri düzensiz bir haldeydiler" ve Sivastopol tam anlamıyla savunmasızdı. 21 Eylül günü yapılacak bir taarruz Rusları baskına uğratır ve görece daha az kayıp verilerek başarıya ulaşabilirdi. Raglan'ın beklemesi neredeyse bir yıl sürecek bir kuşatmayla neticelenmiş ve on binlerce kişinin hayatına mal olmuştu.[9]

Rusların 25 Ekim'de Balaklava'daki İngiliz üssüyle Sivastopol arasındaki İngiliz hatlarına ilerlemesi sonucu, günümüzde daha çok *Hafif Süvari Tugayı'nın Taarruzu* şiiriyle hatırlanan Balaklava Muharebesi başlamıştı. Tugayın "Ölüm Vadisi" (Tennyson'ın sonradan verdiği bir isimdi) içine yaptığı kahramanca ama felaketle sonuçlanan taarruzu, Raglan ve emrindeki üst düzey komutanlar arasındaki muhaberede yaşanan karmaşadan kaynaklanmıştı. Raglan, Hafif Süvari Tugayı'ndan, Balaklava'nın kuzeyindeki sırtlarda bulunan Türk müttefiklerine verilmiş İngiliz toplarının Ruslar tarafından ele geçirilmesine engel olmasını istemişti. Wellington Dükü, Napolyon'a karşı savaşırken tek bir topunu dahi düşmana kaptırmamıştı ve Kırım'da Ruslara İngiliz toplarını kaptırmak büyük bir utanç kaynağı olabilirdi. Raglan'ın, "düşmanın topları götürmesine engel olmaya çalışın" emri ast birliklerin komutanlarına iletildikçe son derece anlaşılmaz bir hal almıştı. Süvari tümeni komutanı 3'üncü Lucan Kontu George Bingham'a mesajı getiren kişi Yüzbaşı Louis Nolan idi. İkisi de birbirinden nefret ediyorlardı. Mesajı okuyan Lucan, Nolan'a şöyle sordu: "Taarruz mu, bayım? Nereye taarruz? Ne topu, bayım?" Muhtemelen kolunu rastgele bir istikamete doğru sallamış olan Nolan cevap verdi: "Lordum, işte düşmanınız. İşte toplarınız." Ardından Lucan, neredeyse hiç geçinemediği Hafif Süvari Tugayı komutanı, 7'nci Cardigan Kontu James Brudenell'e yanlış hedefe taarruz etmesi emrini verdi. Tugayın yanlış yöne taarruz eden 661 adamının 113'ü ölmüş, 134'ü yaralanmıştı. Bir Fransız süvari taarruzu sayesinde tugay tamamen

imha olmaktan kurtulmuştu. Nolan'ın taarruz esnasında öldüğü haberini alan Lucan, bilindik merhametsizliğiyle şöyle demişti: "Bir köpek gibi öldü rek layığını buldu ve şimdi de bir köpek gibi çukura gömülsün."[10]

Raglan ve komutanları arasında şahsî husumetten kaynaklanan iletişim bozukluğu kaçınılmaz olarak istihbaratın dolaşımını da etkiliyordu. Ancak bazı dersler alınmıştı. Kırım'da İngiliz askerî istihbaratının sağlanmasından sorumlu olan başlıca kişi Charles Cattley (takma adı Calvert) idi. Cattley, Kırım'ın doğusundaki ticaret limanı Kerç'teki eski İngiliz konsolos muaviniydi ve Ağustos 1854'te Raglan'ın karargâhının sivil kadrosuna dahil olmuştu. Rusça, Fransızca ve İtalyanca konuşabilen Cattley, önce tercüman olarak görevlendirilmişti ama sonra kendi kendine inisiyatif alıp bir askerî istihbarat şubesi kurmuştu. Yıllık 200 sterlin olan konsolosluk maaşının yanında, yemek ve seyahat masraflarıyla birlikte günde bir gine ücret alıyordu. Cattley'in istihbaratının bir kısmı Rus ordusundan firar eden Polonyalılardan sağlanıyordu. Ayrıca Müttefik işgalini Ruslardan kurtuluş olarak karşılayan Müslüman Kırım Tatarları arasından da ajanlar angaje etmişti. Raglan'ın bîhaber olduğu Kırım hakkındaki en temel bilgiler de aynı şekilde büyük öneme sahipti. Cattley, 21 Ekim 1854'te Raglan'a bir muhtıra göndermiş ve sonraki ay içinde sonbahar güneşi yerine "sert rüzgârlar, sağanak yağmur, sulusepken [ve] kar yağışı" geleceğini bildirmişti. Ayrıca her birkaç senede bir olduğu gibi yarımada üzerine "Rus soğuğu" çökmesi tehlikesi de vardı: Bu soğuk sırasında "biri çıplak elle metale dokunursa derisi metale yapışırdı". Raglan, iki gün sonra Cattley'in muhtırasını da ekleyerek Newcastle'a şöyle yazmıştı: "Yağışa yahut aşırı soğuklara hazırlıklı olmalıyız ve iki durumda da askerlerimiz kanvas çadırlarda kalamazlar … bu ülkede askerlerin yemeğini pişirmeye yetecek kadar odun bile yok." Newcastle, Raglan'a "fevkalade yanlış bilgilendirilmiş olduğunu" yazmış ve Kırım'ın "dünyadaki en yumuşak ve en güzel iklimlerinden birine sahip olduğunu" söylemişti.[11] Savaş Bakanlığı'nın kendi cehaletini kabul etmeyi reddetmesi yüzünden İngiliz askerleri hem kendilerini sıcak tutacak kıyafetlerden hem de kışlık barınaktan mahrum kalmışlardı.[12]

Cattley'in istihbaratı harekât planlamasında giderek önemli bir rol oynamaya başladı. Müttefiklerin, Kırım'ın batısındaki Gözleve limanına Çar I. Nikola'nın emriyle taarruz eden Rus kuvvetlerini Şubat 1855'te mağlup etmelerinden önce buradaki kuvvetlerini takviye etmelerinde muhtemelen onun verdiği istihbarat rol oynamıştı. Nikola'nın iki hafta sonraki ölümünde, bu mağlubiyetin verdiği üzüntünün etkisi olabilir. Mayıs ayından itibaren yüklü miktarda Rus ikmal maddesinin imha edildiği ve çok sayıda Rus birliğinin bu bölgede tutulmasını sağlayan Azak Denizi'ndeki

amfibi operasyonlarda da Cattley'in istihbaratının büyük katkısı olmuştu. Raglan'ın 28 Haziran 1855'teki ölümünden sadece iki hafta sonra Cattley de Balaklava'daki İngiliz ordugâhında koleradan öldü. Raglan'ın halefi Korgeneral Sir James Simpson şöyle yazmıştı: "Onun kaybı telafi edilmez!"[13]

Raglan gibi Simpson da Rusların *The Times*'a telgrafla ulaşan savaşla ilgili haberlerden elde ettikleri sözde istihbarat yüzünden çok şikâyetçiydi: "Casuslarımız bize her türlü raporu [para karşılığı] ulaştırırken, düşman bilgi edinmek için asla çeyrek sterlin bile harcamıyor. İstediği her şeyi beş peni ödeyip Londra gazetelerinden öğreniyor."[14] Ancak *Times*'taki haberlerin asıl kurbanı İngiliz ordusu değil İngiliz hükümeti idi. Telgraf ve yeni çıkan savaş muhabirliği mesleği bir araya gelince, savaşın gerçek yüzü ve İngiliz askerinin çektiği sıkıntılar daha önce hiç olmadığı biçimde İngiltere'deki kamuoyuna ulaşmıştı. Avam Kamarası'nda güvenoyu alamayan Başbakan Lord Aberdeen 30 Ocak 1855'te istifa etti. Newcastle Dükü, *Times* muhabiri William Howard Russel'ı şöyle itham etmişti: "Hükümeti siz devirdiniz."[15] Onun yerine savaşı kazanacak kişi olarak yetmiş yaşındaki Palmerston geldi.

Rusya, Sivastopol'un bir yıl süren kuşatmayı müteakip Eylül 1855'te düşmesinin ardından bir daha toparlanamadı. Mart ayında I. Nikola'nın ardından tahta geçmiş bulunan II. Aleksandr, Avrupa'da bir başına kalmış halde, 1855 yılı bitmeden barış istedi. Mart 1856'da savaşı sona erdiren Paris Barış Anlaşması, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma planlarını bozduğu gibi Rusya'yı Karadeniz'de donanma bulundurmaktan da men ediyordu. Aleksandr, Rusya'nın Kırım'da aldığı küçük düşürücü yenilgiden toparlanması için büyük reformlar yapılması gerektiğine inanıyordu. Bunlardan en bilineni ve en geniş çaplı olanı, Mart 1856'da duyurduğu ama sonraki beş yıl boyunca hayata geçirmediği serfliğin kaldırılmasıydı. Çar, Kırım Savaşı'nda, Napolyon Savaşları zamanında gösterdiğinden daha kötü bir performans sergileyen askerî istihbarat alanında reform yapmakta daha hızlı davranmıştı. Rus askerî istihbaratı, *The Times*'ta yayımlanan ve hem Raglan'ı hem de Simspson'ı çileden çıkaran sansürsüz makalelerden çok az fayda sağlayabilmişti.

II. Aleksandr, 10 Haziran 1856'da, Londra'ya, Paris'e, Viyana'ya ve İstanbul'a şahsen atadığı askerî ataşelere on beş ayrı alanda istihbarat toplama talimatı vermişti: Bunlar arasında yabancı silahlı kuvvetlerin gücü, teşkilatı, teçhizatı, ulaştırma imkânları, muhabere imkânları, zihniyeti ve moral durumu da vardı. Günümüz Rus dış istihbarat teşkilatı SVR de, tıpkı askerî istihbarat teşkilatı Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye (GRU) gibi bu tarihi, "Rus istihbarat tarihinin dönüm noktası" ve modern

askerî istihbaratın doğuşu olarak kabul eder.[16] Çar muhtemelen Napolyon Savaşları'nın son döneminde St. Petersburg'daki Özel Kançılarya tarafından idare edilen askerî ataşelerin yürüttüğü istihbarat operasyonlarından esinlenmişti.[17] Bu askerî ataşelerden en etkin olanı, henüz yirmi dört yaşındayken Londra'da görevlendirilen ve Kırım Savaşı'ndaki Rus yenilgisinin intikamını almaya kararlı olan Nikolay İgnatiev idi. Kısa süre içinde "zeki ve irade sahibi bir adam" olarak İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın dikkatini çekmiş ve Rusya'yla Kuzey-Batı Sınır Bölgesi'nde* yaşanan "Büyük Oyun" içinde önemli şahsiyetlerden biri haline gelmişti. Sonradan iki ayrı *Flashman* romanında İngiliz kahramana işkence eden ve onu öldürmeye çalışan aynı isimli kötü adama da ilham kaynağı olmuştu. 1857'de patlak veren Hindistan Ayaklanması, Hindistan'ın "nefret edilesi yabancı boyunduruğundan kurtulma arzusunu" Rusya'nın kendi çıkarları doğrultusunda kullanması gerektiği konusunda İgnatiev'i ikna etmişti.[18]

Hindistan'daki yabancı boyunduruğu, Whitehall ve Downing Street'in artan müdahalesine maruz kalmasına rağmen resmiyette İngiliz hükümetine değil, genel merkezi Londra'da bulunan Doğu Hindistan Şirketi (East India Company - EIC) kaynaklıydı. Etnik merkezli tutumlarına rağmen Hindistan'ın İngiliz idarecileri fethettikleri topraklar hakkında, selefleri Babürlerden daha meraklıydılar ve Hindistan coğrafyası ve tarihi hakkında çok daha fazla şey keşfetmişlerdi. EIC himayesinde 1802'de başlatılan, binlerce Hintli işçi, rehber ve bilim insanının çalıştığı Hindistan'ın Büyük Trigonometrik Keşfi faaliyeti, yetmiş yıldan daha uzun süren bir dönem içinde Hindistan alt kıtasının tamamının haritasını bilimsel bir kesinlikle çıkarmış ve bu sayede Everest Dağı'yla diğer Himalaya tepelerinin rakımları ilk kez hesaplanabilmişti.[19]

Keşif'in başarısına rağmen İngiltere, Hindistan'daki yaşam hakkında kültürel bir anlayışa sahip değildi ve bu durum 1857-1858'deki Hindistan Ayaklanması'ndan (Hintli yazarlar tarafından sonradan "Birinci Bağımsızlık Savaşı" olarak adlandırılmıştır) önce yaşanan büyük istihbarat zafiyetinin sebeplerinden biri olmuştu. Söz konusu anlayıştan mahrum olma durumu, "çupati (ya da çapati) hareketinin" sebep olduğu ayaklanmadan önceki birkaç ay içinde İngiliz idarecilerin yaşadıkları kafa karışıklığında kendini göstermiştir. Mayasız yufka ekmeği olan çapati, Hint mutfağının temel öğelerindendi ve hâlâ da öyledir. 1857 yılı Şubat ayının başlarında Agra yakınlarındaki küçük bir kasabanın İngiliz yargıcı olan

* İngiliz Hindistanı'nın Afganistan'la sınırını oluşturan ve günümüzde Pakistan'ın Hayber-Pahtunva vilayeti olan bölge. (ç.n.)

Mark Thornhill bir sabah ofisine girdiğinde, masasının üzerinde, "en kalın şekilde öğütülmüş undan yapılan ve hemen hemen kurabiye kalınlığında ve büyüklüğünde olan küçük ve pis pastalar" diye tabir ettiği dört çapati bulmuştu. Şaşkın bir köy *çovkidarı* (bekçi) tarafından kendisine verilen bu çapatileri oraya bir Hintli polis memuru koymuştu: "Elinde ekmeklerle ormandan gelen bir adam bunu bekçiye vermiş ve ona bunun gibi dört tane daha pişirip yandaki köyün bekçisine vermesini ve ondan da aynı şeyi istemesini söylemişti." Bu olayı takiben çok sayıda benzer haber ulaşmıştı. Thornhill'in Agra'daki patronu George Harvey, çapatilerin kendi vilayeti içinde gecede 160 ila 320 kilometre yol kat ettiğini hesaplamıştı ki bu, en hızlı İngiliz posta servisinden bile daha süratliydi. Tarihçi Kim Wagner şöyle yazar: "İngilizler, Hindistan'daki tüm haberleşme biçimlerine neredeyse paranoyakça sayılabilecek derin bir şüpheyle yaklaşırlardı." Bu zararsız çapatilerin dolaşması bile kötü niyetli görülmüştü. Ayaklanmanın başlamasından sonra ise çok daha kötü niyetli görülmüştü. "Çapati hareketinin", ayaklanmayı aylar hatta yıllar önce planlamaya başlayan bir grup kurnaz komplocunun işi olduğuna inanılmıştı. Gerçekte ise gezgin çapatilerin ayaklanmayla ilgisi yoktu. Kim Wagner'in ortaya koyduğu üzere, çapatilerin dolaştırılması muhtemelen koleranın yayılmasını engellemek için iyi niyetle düşünülmüş ama kötü planlanmış bir girişimdi ve dâhil olanların batıl inançlar sebebiyle bozmaktan korktuğu o zamana dek görülmemiş bir mektup zincirine dönüşmüştü.[20]

Ayaklanmanın başlıca sebebini teşkil eden ve Doğu Hindistan Şirketi'nin ordularına dağıtılan yeni tip Enfield piyade tüfeğinin yarattığı gayriihtiyari kışkırtmanın temelinde de İngilizlerin, Hintlilerin hassasiyetini anlama konusundaki eksikliği yatıyordu. *Sepoyların* (Hintli askerler) açmak için ısırmak zorunda olduğu fişek ambalajının domuz yağı (Müslümanlar tarafından pis kabul edilir) ve ineklerden (Hindular tarafından kutsal kabul edilir) sağlanan don yağı içerdiği düşünülüyordu. Hindistan ordusuna tek bir yağlı fişek bile dağıtılmamış olsa da, bazı sepoyların, İngilizlerin kendilerine günah işletmek için komplo kurduğuna inanmaları ayaklanmanın başlıca sebebi olmuştu. Meerut'taki Bengal Ordusu'nun sepoyları, başlarındaki İngiliz subaylarını öldürdükten sonra Delhi üzerine yürüdüler. Telgraf eğitimi almış bazı isyancılar, telgrafın askerî harekâtta kullanımından haberdardılar ve ellerinde tuttukları bölgelerdeki hatları kestiler. Ancak Delhi telgraf istasyonu diğer bölgelere uyarı mesajı göndermeyi başarmıştı. Uyarı sayesinde Pencap'taki yetkili makamlar, henüz Meerut'taki ayaklanma haberi kendilerine ulaşmadan önce Hintli askerlerin silahlarını almışlardı.[21] O sırada Pencap'taki Lahor'da adlî kurul

üyesi olarak bulunan Robert Montgomery, "Hindistan'ı elektrikli telgraf kurtardı" diyerek çarpıcı bir iddiada bulunmuştu. Sonradan, "11 Mayıs 1857 tarihindeki olaylar esnasında Delhi telgraf istasyonu çalışanlarının sadık ve gayretli hizmetleri anısına" eski Delhi'de dikilen Telgraf Anıtı'nın üzerine onun bu sözleri yazılmıştı. Montgomery (Alamein Kontu Mareşal Montgomery'nin dedesi), Delhi telgraf istasyonundan ulaşan uyarının ardından Lahor'daki sepoy garnizonunun silahlarını topladığı için şövalyelik payesiyle ödüllendirilmişti.[22]

Bir sepoy isyanı, önceleri akla dahi getirilmeyen bir şeydi. Çoğu İngiliz subayı, yerli askerlerin, bir subayın ifadesiyle "kendi halkı arasında son derece mutlu, neşeli ve iyi huylu, saf ve güvenilir" olduğundan emindi.[23] Ayaklanmanın ardından Whitehall'da kurulan Hindistan Bakanlığı'nın dışişleri şubesi sekreteri Sir John Kaye sonradan şöyle yazmıştı: "Ülkede, evinin güvenliğinin Sepoylar tarafından sağlandığını bildiği için sonsuz bir güven duygusu içinde olmayan yahut onların eşliğinde ülkenin dört bir yanına seyahat edemeyen tek bir soylu kadın dahi yoktu."[24] Ayaklanma sırasında bazı soylu kadınlar Sepoy saldırılarının kurbanı olmuşlar ve bu saldırılar *The Times*'ta şöyle yer almıştı:

> ... öyle iğrenç ki tarifi mümkün değil ... Anlatılan şeyleri basamıyoruz – yayımlanamayacak kadar kötüler. Acımasızca öldürülen ailelerden bahsedip –ve öldürülmek bir lütuftu!- kocalarının, ebeveynlerinin ve çocuklarının önünde tecavüze uğrayan İngiliz hanımlarından bahsedip ancak ondan sonra katledilmelerinden bahsetmek zorunda kalırdık.[25*]

Önceden Sepoyların sadakatlerinden şüpheleri olmamasına rağmen İngiliz idareciler, ayaklanmanın başlamasının ardından yerli askerlerin çok sinsi oldukları gibi hatalı bir çıkarımda bulunmuşlardı. Bu çıkarım, ırkçı önyargıların istihbarat değerlendirmesini bulandırma kapasitesi konusunda bir örnek teşkil etmişti. Hindistan'daki önde gelen İngiliz misyonerlerden Rahip Alexander Duff, Sepoyların "Asyalı" zihniyetini sebep göstermişti:

> Çağlar boyunca Asyalı, hilekârlığı, sinsiliği, ikiyüzlülüğü, hainliği ve bununla beraber -Cizvitlik konusundaki başarısında tabii ki zaruri olduğu üzere- gizlilik ve sır tutma becerisiyle tanınmıştır ... Neredeyse her seferinde Sepoylar uzun zamandır tasarlanmış ve enine boyuna düşünülmüş hunharca planlarını en müteyakkız subaylardan son ana kadar gizlemeyi başarmışlardı ...[26]

* Marx, *New York Daily Tribune*'de şöyle yazmıştı: "Şurası unutulmamalıdır ki İngilizlerin zalimlikleri savaşçı coşkuyla alakalı görülüp, iğrenç detaylara girilmeden basitçe ve hızla anlatılırken, yerlilerin tecavüzleri ise korkunç olmasına rağmen hâlâ kasten abartılmakta."

Bir zamanlar Kalküta'nın önde gelenlerinden olan ve yirmi yıl önce buradaki eğitim ve ceza reformuyla yakından ilgilenen Thomas Babington Macaulay, İngilizlerin en güçlü oldukları Bengal'deki halkı daha da ağdalı bir üslupla itham etmişti:

> Manda için boynuzlar, kaplan için pençe, arı için iğne, eski bir Yunan şarkısının dediği gibi kadın için güzellik neyse, Bengalli için de hilekârlık odur. Büyük sözler, tatlı ama uydurma bahaneler, duruma bağlı söylenen özenle hazırlanmış katmanlar halindeki yalanlar, dalavere, yalancı şahitlik ve evrakta sahtecilik Aşağı Ganj bölgesi insanlarının hem saldırıda hem savunmada kullandıkları silahlardır.[27]

Ayaklanmanın bastırılmasında karşılaşılan sorunlar istihbaratı başlıca öncelik haline getirmişti. 1857 yazı boyunca Delhi'yi kontrol altında tutan Sepoylar ve onların destekçilerine karşı yürütülen istihbarat operasyonları, Robert Montgomery ve ordunun İstihbarat Şubesi'nin yeni atanmış 36 yaşındaki müdürü Binbaşı W. S. R. Hodson tarafından koordine edilmişti.[28] Ajan şebekeleri asilerin gittikçe daha güç bir durumda kaldıklarına dair düzenli olarak daha detaylı ve daha iyimser raporlar göndermekteydi. Ancak bunlar, Montgomery ve Hodson'a duymayı umdukları düşünülen şeyleri söyleme eğilimine sahip, bir nebze taraflı raporlardı. "Vatandaşlar İngiliz otoritesinin geri dönmesi için büyük bir hevesle dua ediyorlar" şeklindeki dalkavukça ifade sık kullanılan bir nakarat haline gelmişti.[29]

Hodson, iki asır önceki Sir George Downing'den beri ahlâkî değerleri en umursamayan İngiliz istihbaratçılarından biriydi.[30] Ayaklanma'dan önce, alaya ait parayı, bir başka subayın maaşını ve bir sığınma yurdu için ayrılan fonu zimmetine geçirmekle suçlanmıştı ki muhtemelen bu ithamlarda gerçeklik payı vardı. 1855'te geçici olarak görevden alınmıştı. Ayaklanma sırasında Bişarat Ali isimli bir Hintli subayı, söylendiğine göre ona olan borcunu ödememek için öldürmüştü.[31] Delhi'nin tekrar ele geçirilmesinden hemen sonra Hodson, İngilizler'in Delhi Kralı unvanını verdikleri son Babür hükümdarı Bahadır Şah'ı arayıp bulmuş ve tutuklamıştı. Bahadır Şah sonradan cinayete ortaklık etmekten suçlu bulunmuş ve karılarıyla birlikte sürgüne gönderilmişti. Hodson, askerlerinin birinden aldığı tüfekle Bahadır'ın üç oğlunu oracıkta öldürmüş, üzerlerindeki yüzükleri ve kılıçları gasp etmişti. "Timur [Timurlenk] Hanedanı'nın son üyesinin üzerinden alınmış bir kılıcı kuşanmanın" kendisi için "fevkalade bir şey" olacağını söyleyerek böbürlenmişti.[32]

Ayaklanma, Hindistan'daki İngiliz idaresinin biçimini değiştirmişti. 1 Kasım 1858 tarihli bir Kraliyet Beyannamesi ve ardından gelen Hindistan

Hükümeti Kanunları uyarınca Doğu Hindistan Şirketi hâkimiyetinin yerini İngiliz Hanedanı'nın hâkimiyeti almıştı. Hükümdar, Hindistan'da bir Genel Vali tarafından temsil edilecek ve başkent (1911'e kadar) Kalküta olacaktı (yaz sıcakları bastırdığında Simla'ya taşınacaktı). Üçte biri İngiliz askerlerinden oluşan (ayaklanmadan önce bu oran yüzde 10 idi) ve daha kuvvetli bir istihbarat şubesine sahip bir Hindistan Ordusu kuruldu. Kalküta'da istihbarat, Londra'da olduğundan daha büyük bir önceliğe sahipti. Londra'daki Deşifre Şubesi'nin 1844'te kapatılmasına rağmen Hindistan Hükümeti kendi bağımsız yakalama ve deşifre sistemini muhafaza etmişti. 1836'dan beri yargıçlar aynı zamanda kendi bölgelerinin posta müdürleri olarak da görev yapmışlar, tüm Hint mektuplarının açılması ve İngiliz yetkililerce incelenmesini sağlamak üzere emir almışlardı.[33] Ayaklanma sırasında yetkililer kesin surette "hainlik içeren" çok az sayıda mektup yakalamışlar ama beyazların hâkimiyetine karşı husumetin delili olarak şöyle ifadelere rastlamışlardı: "Beyaz buğdayların sayısı çok azaldı ve ülkemizin mahsulü bol" ve "Şapkalar çok az görülürken bolca beyaz sarık var."[34]

Ayaklanma en azından bazı üst düzey İngiliz yetkililerin Hindistan alt kıtasındaki şartlar hakkında ne kadar az şey bildiklerinin ilk kez farkına varmalarını sağlamıştı. 1863 yılında, Bombay Baş Hâkimi, "devasa Hindistan imparatorluğumuzun idarecileri, ... etraflarındaki ... apaçık gerçeklerden sürekli olmasa da çoğu zaman bîhaberler" diye dert yanmıştı.[35] Eski asileri kırsal bölgelerde arayıp bulma girişimleri ayaklanmadan sonra neredeyse on yıl boyunca devam etti. Robert Montgomery, Pencap'ta "aranan suçluların" yerlerini söyleyen muhbirlere büyük para ödüller vermişti. Yakalanan suçlular halkın içinde kırbaçlanıyorlardı. 1860 tarihli "Köy Polisi Hakkında Rapor", Kuzey-Batı Vilayeti'ndeki polisin kırsalda neler olduğundan neredeyse tamamen bîhaber olduğunu söylüyordu. Sonraki yirmi yıl boyunca, yerel yetkililerden ayrı ve çevresi hakkında daha iyi bilgi sahibi bir kırsal bölge polis sistemi için girişimler devam etmişti.[36] Ancak Ayaklanma'nın uzun zaman zarfında hazırlanmış bir Sepoy komplosunun sonucu olduğuna dair asılsız kanaat devam etmekteydi. İronik biçimde, bu İngiliz komplo teorisi öylesine geniş kabul görmüştü ki, yirminci yüzyıl başlarında bu görüşü benimseyen Hintli tarihçiler, ayaklanmayı Hindistan'ı İngiliz zulmünden kurtarmak için dikkatlice planlanmış bir bağımsızlık savaşı olarak görmüşlerdi. Ayaklanmanın ellinci yıl dönümünde, V. D. Savankar, muazzam (ama gerçekte var olmayan) bir "Devrimci Teşkilat" tarafından Hindistan alt kıtasının dört bir yanındaki Sepoylara isyana hazırlanmaları için gizli ajanlar gönderildiğini ve "İngilizler gibi kurnaz bir halkın bile olay patlak verene dek ne olduğunu sezemeyeceği" kadar başarılı bir plan yaptıklarını anlatmıştı.[37]

Telgraf, Hindistan Ayaklanması'nda olduğu gibi, 1861-1865 yılları arasında yaşanan Amerikan İç Savaşı'nda da önemli bir rol oynamıştı. Başkan Abraham Lincoln, Beyaz Saray'da olmadığı vakitler hemen bitişikteki Savaş Bakanlığı'nın telgrafhanesi ve şifre biriminde olurdu. Savaş hakkında kendisine diğer tüm kaynaklardan daha güncel bilgi sunan telgrafla ulaşmış emirleri ve raporları incelerdi.* Genç telgrafçı ve şifre kâtibi David Homer Bates sonradan şöyle yazmıştı: "Kabine üyeleri ve özel sekreterleri dışında, şifre operatörlerinden başka kimse Lincoln'le daha yakın yahut daha gizlilik gerektiren bir ilişki içinde olmamıştı..." Bates ve çalışma arkadaşları Arthur B. Chandler ve Charles A. Tinkler da Lincoln'ü kod kırmanın gizemleriyle tanıştırmışlardı. Başkanı en çok etkileyen kod kırma başarılarından biri de 1863'te deşifre edilen özel bir yazışma sayesinde asilerin paralarını basmak için kullandıkları plakaların New York'ta üretildiğinin öğrenilmesiydi. Yakalanan mektuplardan birinde Konfederasyon Hazine Bakanı, "Plakaların işlemeleri müthiş" diyordu. Plakaların işlemelerini yapan kişi Aşağı Manhattan'da bulunduktan sonra, plakalar ve yeni basılmış birkaç milyon Konfederasyon doları bir Adalet Bakanlığı ajanı tarafından ele geçirilmişti.[38] İki taraf da birbirlerinin telgraf hatlarını gizlice dinlemiş olsa da en çok mesaj yakalaması telgraf istasyonlarının ele geçirilmesiyle sağlanıyordu ki bu sayede düşmana sahte mesajlar da gönderilebiliyordu. Konfederasyon Generali Robert E. Lee, subaylarına, "birliklerin hareketleri ... hakkında hiçbir mesajı telgrafla göndermeyin yoksa [gönderilen bilgiler] açığa çıkar" emrini vermişti.[39]

Lincoln, kendisinden bir asır sonra casus uçaklar ve uydular vasıtasıyla görüntü istihbaratı (GÖRİS/IMINT) toplanması şeklinde tezahür edecek havadan keşif faaliyetlerine ilgi gösteren ilk başkan olmuştu. Lincoln, 28 yaşındaki baloncu ve kendi kendisini profesör ilan etmiş Thaddeus S. C. Lowe tarafından 18 Haziran 1861'de yapılan sıra dışı bir gösteriden fazlasıyla etkilenmişti. Lowe, Washington şehrinin üzerinde, 150 metre yükseklikte duran balondan "Birleşik Devletler Başkanı'na" hitaben bir telgraf mesajı göndermişti: "Bu gözlem noktası yaklaşık 80 kilometre çapında bir bölgeyi görebilmektedir. Etrafını saran ordugâhlardan kurulu kuşakla şehir mükemmel bir manzara sunmaktadır." Balon deneyi üç ilki gerçekleştirmişti: "Bir hava taşıtından yere ilk kez elektrikli bir haberleşme sağlanması, bu şekilde bir Birleşik Devletler Başkanı'yla ilk kez görüşülmesi ve bir hava platformundan ulaşan ilk 'gerçek zamanlı' keşif bilgisi." Lincoln'ün hevesli desteğiyle iki ay sonra bir balon birliği kurulmuş ve yedi balonla dokuz

* 1862 yılında Lincoln, Savaş Bakanı Edwin M. Stanton'a, telgraf hatlarını kendi ofisinden geçirme yetkisi verdi. (Mindrich, "Lincoln's Surveillance State".)

baloncudan sorumlu "baş havacı" olarak da Lowe görevlendirilmişti. 1862 yazında Birlikçilerin Virginia yarımadasına yönelik taarruzlarının doruk noktası olan Fair Oaks Muharebesi'nden önce, "Profesör" Lowe bir taarruza hazırlanan Konfederasyon kuvvetlerinin yaptıkları geniş çaplı yığınağı tespit etmeyi başarmıştı. Ancak ilk görüntü istihbaratı deneylerinin yarattığı beklenti aldatıcı olmuştu. Lowe, askerler arasında destekçi bulmuş olsa da hantal balon trenleri ve taşınması zor gaz jeneratörleri salyangoz hızında hareket edebildikleri için ağır biçimde eleştirilmişti. Balon Birliği Haziran 1863'te lağvedildi.[40*]

Sinyal istihbaratı ve görüntü istihbaratına duyduğu alakaya rağmen Lincoln, İç Savaş sırasında Birlik istihbaratı için yeterli bir merkezî idare yahut analiz sistemi tesis edememişti. İstihbarat raporları çok çeşitli alıcılardan herhangi birine yahut hepsine birden beklenmedik biçimde gönderilmekteydi: Başkana, savaş bakanına, başkomutana, tehdit altındaki eyaletlerin valilerine, ordu ve tümen komutanlarına. 1863'teki Gettysburg Muharebesi sırasında Birlik içerisinde, Askerî Demiryolu Şubesi de dâhil olmak üzere bütün üst düzey komutanlıklar kendi bağımsız istihbarat operasyonlarını yürütmekteydiler.[41]

İç Savaş sırasında en iyi idare edilen istihbarat teşkilatı, 1863 yılı başlarında Birlikçi Potomac Ordusu'nun yeni komutanı General "Savaşçı Joe" Hooker tarafından kurulan Askerî Bilgi Dairesi'ydi (sonradan kurulacak Amerikan Kara Kuvvetleri Askerî İstihbarat Şubesi'nin öncülü). Hooker'ın istihbarat şefi New Yorklu avukat Albay George G. Sharpe'ın emrindeki Daire, gazetelerden casuslara kadar farklı kaynaklardan açık ve gizli istihbarat sağlamış ve düzenli olarak, genellikle güvenilir istihbarat analizleri hazırlamıştı. Ancak Hooker, Daire'nin topladığı istihbaratı etkin şekilde kullanma konusunda başarısızdı. Mayıs 1863'teki Chancellorsville Muharebesi öncesinde ve muharebe esnasında Sharpe, Robert E. Lee'nin kuvvetleri hakkında detaylı ve kesin istihbarat sağlamıştı. Chancellorsville hakkındaki çalışmasında Jay Luvaas şöyle yazar: "Hooker, bu bilgiyi kullanmak yerine bu bilgi altında ezilmiş görünmektedir ..." Lee, bu en büyük zaferinde, 60,000 askeriyle 130,000 kişilik bir Birlik ordusunu mağlup etmişti.[42] Hooker kendisinden sayıca az bir kuvvet tarafından yenildiğini kabul etmemişti. İnzibat Generali Marsena Rudolph Patrick günlüğüne şöyle yazmıştı:

> [Daire'den] doğru bilgi alıyoruz ama Hooker bunu kullanmıyor ve kendisiyle hemfikir olmayan herkese hakaret ediyor. Düşmanın 100,000 kişiden fazla olduğunu söyledi. Düşman kuvvetini kendi kuvvetinden daha

* Bakınız Görsel 41.

büyükmüş gibi göstermek onun tek kurtuluşu; bu yanlış ve o da bunun farkında. Lee'nin kendinden daha usta olduğunu biliyor ve onunla eşit şartlarda muharebeye girmekten korkuyor.

Askerî Bilgi Dairesi'nin talihi, Lincoln'ün Hooker'ı 27 Haziran'da Potomac Ordusu komutanlığından azletmesi ve yerine General George G. Meade'i (günümüz Amerikan sinyal istihbaratı teşkilatı NSA'in genel merkezine ismi verilmişti) getirmesiyle dönmüştü. Meade, zafer kazandığı Gettysburg Muharebesi (1-3 Temmuz 1863) öncesinde ve muharebe esnasında Daire'nin Konfederasyon kuvvetleri hakkında sağladığı doğru istihbaratı Hooker'ın Chancellorsville'de kullandığından daha iyi şekilde kullanmıştı. Buna mukabil Lee, Birlikçi kuvvetler hakkında, daha önceden girdiği tüm muharebelerde olduğundan daha az bilgi sahibiydi. Jay Luvaas, "istihbarat sahibi olmadan bir muharebeye girmeye mecbur kalmıştı" diye yazar. Yenilgisinin sebeplerinden biri buydu.[43*]

Askerî Bilgi Dairesi'nin Gettysburg Muharebesi sonrası artan şöhreti sonucu Sharpe, Birlik ordularının yeni tayin edilen Başkomutanı Ulysses S. Grant'in istihbarat subayı olarak görevlendirilmişti. Bundan sonra Daire hem Grant'e hem de Meade'e hizmet etmişti. Grant'in sonraki yıl boyunca yürüttüğü yıpratma savaşında kazandığı başarı, başta kuvvetlerinin sayısal üstünlüğü ve Kuzey'in üstün kaynakları sayesinde olsa da iyi istihbaratla desteklenmişti. Lee'nin Nisan 1865'te Appomattox'ta teslim olmasından önceki aylarda Daire'nin elde ettiği başarılar konusunda, Konfederasyon'un Virginia'daki başkenti Richmond'da faaliyet gösteren bir ajan şebekesinin rolü Sharpe tarafından bizzat kabul edilmiştir. Bu şebeke, ateşli bir köle karşıtı ve ailesini ellerindeki kölelerini azat etmesi için ikna etmiş Elizabeth Van Lew tarafından sevk ve idare edilmişti. Önceki yılın büyük kısmı boyunca Van Lew, Richmond civarında, Konfederasyon hatlarından sızan Birlik kuryeleri tarafından alınması için ajanlarının istihbarat teslim edeceği beş istihbarat "deposu" bulundurmuştu. Ajanlar arasında, raporlarını gerçek yumurtalar arasına gizlenmiş yumurta kabukları içinde yahut terzi kalıp kâğıtları içinde teslim eden siyahî uşaklar da vardı. Van Lew, Savaş Bakanlığı'ndan kendisine iade edilmesini istediği istihbarat raporlarını, savaştan sonra ajanlarını Richmond'daki intikam saldırılarından korumak için imha ediyordu. Bunun sonucu olarak çok az belge günümüze ulaşmış olsa da kendisi muhtemelen on dokuzuncu yüzyıl ortalarında yaşamış en başarılı kadın casustu. Ajan şebekesini kendi cebinden finanse etmesi sonucu "Bayan Lizzie" şahsî servetinin büyük kısmını yitirmişti. Savaş sonrası

* Gettysburg Muharebesi ve General Ulysses S. Grant'in eş zamanlı olarak Vicksburg kuşatmasında elde ettiği başarı İç Savaş'ın gidişatını değiştirmişti.

Grant, Birlik davası için harcadığı 15,000 doların kendisine geri ödenmesi için Kongre'yi ikna etmeye çalışmış ancak başarısız olmuştu. Grant dört yıl sonra başkan seçilince düzenli bir geliri olması için onu, bir kadının gelebileceği en üst federal makamlardan biri olan Richmond posta müdürlüğüne getirmişti. *Richmond Enquirer and Examiner* gazetesi, "bir Federal casusun" göreve getirilmesini "halkımıza kasten yapılmış bir hakaret" diye duyurmuştu. Grant'in halefi Başkan Rutherford B. Hayes onu göreve tekrar getirmemişti. Van Lew sonradan birkaç yıl Washington'da çalışsa da, "vebalı muamelesi görmüşçesine" köşesine çekilerek Richmond'da öldü.[44]

İç Savaş'tan sonra, Amerika'nın ilk profesyonel istihbarat teşkilatı olan, istihbarat toplamanın yanında istihbarat analizi de yapan Askerî Bilgi Dairesi lağvedildi. Kırım Savaşı'ndan beri İngiliz askerî istihbaratı da benzer şekilde küçülmüştü. Savaş Bakanlığı Şubat 1855'te, savaşın arifesinde Kırım'a ait gizli bir Rus haritasını ele geçiren haritacı Binbaşı (sonradan Yarbay) Thomas Jervis emrinde bir Topografya ve İstatistik Şubesi (Topographical and Statistical Department - T&S) kurmuştu.[45] Jervis T&S'i Savaş Bakanlığı'nın ilk istihbarat dairesine dönüştürmeyi umuyordu ama süreç son derece yavaştı; 1857'deki ölümünün ardından şube haritacılık alanında bile gerilemişti. 1860'ların ortalarına gelindiğinde T&S'e ordu kıyafet nizamnamesi için görseller hazırlamak gibi önemsiz görevler verilmekteydi. Yüzbaşı (sonradan Tümgeneral Sir) Charles Wilson 1 Nisan 1870'te T&S müdürlüğüne geldiğinde, yabancı harita koleksiyonunun "çok eksik", yabancı ordular hakkındaki istihbaratının utanç verici derecede yetersiz ve "şubeye ülke dışından istihbarat sağlama imkânının" yok hükmünde olduğunu bildirmişti. Wilson son söylediği konuda biraz abartıya kaçmıştı. Kırım Savaşı'ndan itibaren ilk kez Berlin, Paris, St. Petersburg, Torino ve Viyana'ya askerî ataşeler (sadece Paris'e gönderilen bir deniz ataşesiyle birlikte) gönderilmişti. Ancak Temmuz'da başlayan Fransa-Prusya Savaşı, İngiliz askerî istihbaratının yetersizliğine yeni deliller sunmuştu. Wilson sonradan şöyle demişti: "Fransa'yla aramızda bir sorun yaşansa ve Fransız Ordusu hakkında bizden istihbarat talep edilmiş olsaydı, bizim yazabileceğimiz bir çalışmadan daha iyi bilgi vereceği için bir Alman çalışmasını tercüme etmek zorunda kalırdık."[46]

Fransız Savaş Bakanı Mareşal Leboeuf, Prusya'ya savaş ilanı üzerine Corps Législatif'e* şöyle övünmüştü: "Hazırlığımız o kadar iyi ki savaş iki yıl bile sürse tek bir getr düğmesinin dahi eksikliğini duymayız."[47] Hakikatte

* Fransız devrimi sonrası yasama organı olan meclise (yahut meclislere) verilen isim. Üçüncü Cumhuriyet'in ilanından sonra kullanımdan kalkmış ve yasama organı Temsilciler Meclisi ismini almıştır. (ç.n.)

ise Prusya'nın hem kuvvetlerinin teşkilatı hem de istihbarat kullanımı yönünden Fransız İkinci İmparatorluğu'ndan çok daha hazırlıklı olduğu ortaya çıkmıştı. Prusya süvarisinin aksine Fransız süvarisi cephe gerisinde çakılı kalmış ve düşman kuvvetlerine karşı çok az keşif faaliyeti girişiminde bulunmuştu. 30 Temmuz 1870'te bir savaş muhabiri alaycı bir biçimde şöyle bildirmişti: "An itibariyle hiçbir şey Fransız ordusundan daha az saldırgan olamaz. Sınır bölgesinde yaşayan halk Prusyalıların düzenli ziyaretlerine alışkın olsa da on günden fazladır tek bir Fransız dragon süvarisi bile görmediler." Ren Ordusu Kurmay Başkanı Lebouef ertesi gün Metz'den şu şikâyette bulunmuştu: "Kuzeydeki veya güneydeki birliklerin hareketliliği konusunda tek bir istihbarat kırıntısı dahi ulaşmadan yirmi dört saat geçti ..." Leboeuf ve İmparator III. Napolyon istihbaratlarının büyük kısmını gazetelerden, İsviçreli, Belçikalı ve İngiliz savaş muhabirlerinden ediniyorlardı. Bunların kenarlarına notlar alınmış gazete kupürleri iyimser bir biçimde "Renseignements"* diye isimlendirilmiş kalın bir klasörde biriktiriliyordu.[48]

4 Ağustos'ta Fransız sınırındaki Wissembourg'da Prusyalıların kazandığı ilk zafer, Fransız istihbarat zafiyeti sayesinde gerçekleşmişti. Bir gün önce kasabayı denetleyen General Douay, kuzeydoğudan hızla yaklaşan 80,000 Prusya ve Bavyera askerinden habersizdi. Prusya kuvvetleri haftalardır Lauter Nehri'nin iki tarafında bulunan ve Prusya ilerleyişini gizleyen çam ormanlığı Niederwald içinde gizleniyorlardı. Sonradan Fransız piyade subayları, düşmanı aramak için ormanın içine tek bir Fransız süvari devriyesinin bile girdiğini duymadıklarından dert yanmışlardı.[49] Wissembourg'un ele geçirilmesi, Prusyalıların ve müttefiklerinin Fransa içine girebilmelerini sağlamıştı. Savaş, sonraki yıla kadar sürmüş olsa da savaşın sonucunu Fransızların Sedan'da aldıkları yenilgi ve III. Napolyon'un 2 Eylül'de esir alınması belirlemişti.

1873'te, reformcu İngiliz Savaş Bakanı Edward Cardwell, Fransa-Prusya Savaşı'yla yetersizliği bir kez daha ortaya çıkmış olan T&S'in, İstihbarat Şubesi (Intelligence Branch - IB) adıyla anılacak "gerçek bir İstihbarat Birimi'ne" dönüştürüldüğünü duyurmuştu. Şube müdürlüğüne, Camberley'deki Kurmay Koleji'nin ilk komutanı olan Tümgeneral Sir Patrick MacDougall, onun yardımcılığına da "mükemmel bir subay olan Yüzbaşı Wilson" tayin edilmişti. Şubenin görev tanımı sadece askerî istihbaratın toplanması ve bir araya getirilmesinden ibaret değildi; bu istihbarat ışığında savaş planı yapmaktan da sorumluydu. Ancak IB kısa sürede Savaş Bakanlığı'nın sivil idarecilerinin desteğini kazansa da ordunun yüksek komuta kademesi ve özellikle de 1856'dan 1895'e kadar başkomutanlık makamında bulunmuş, Cardwell'in reformlarının şiddetli bir muhalifi, Kraliçe Victoria'nın kuzeni Cambridge

* Fransızca: İstihbarat (ç.n.)

Dükü Mareşal tarafından şüpheyle karşılanmıştı. IB subaylarından biri, "ordunun gözdelerinden olan" dükün, Kurmay Koleji'ndeki yemeklerde "her daim 'İlerleme' konusundan alaycı bir şekilde bahsettiğini" ve her seferinde "neşeli kahkahalarla karşılandığını" söylemişti.[50]

İngiltere'nin kendisini Kıta'dan tecrit ettiği "muhteşem yalnızlık" yıllarında, Victoria İngilteresi'nin asker ve devlet adamlarının öncelikleri, Avrupa'yla alakalı olmaktan ziyade imparatorlukla alakalı konulardı: En mühim konu da Rus İmparatorluğu'nun Hindistan'ın Kuzey-Batı Sınır Bölgesi'ne doğru yayılması tehdidiydi. 1860'ların ortalarına gelindiğinde Rusya, Kafkasya'daki Müslüman boyları ezmişti ve Orta Asya'daki bağımsız devletleri ilhak etmeye yahut kendine bağlı protektoralar haline getirmeye başlamıştı: 1865'te Taşkent, 1868'de Semerkant, 1873'te Hive ve 1881-1885 arası da Hazar Denizi'nin doğusunda kalan diğer bölgeler. İngilizlerin Orta Asya'da hâkimiyet kurup Rus ticaretini buradan uzaklaştıracağı yönünde bir dizi abartılı istihbarat raporu da Rusya'nın ilerleyişini hızlandırmıştı. Sonradan Rusya'da İngiliz büyükelçisi olarak bulunan Sir Rodric Braithwaite şöyle yazar: "Rusların Afganistan ve Hindistan'a inme niyetinde olduklarına dair inanış Londra ve Delhi'de yapılan siyaseti nasıl etkilemiş ve bulandırmışsa, St. Petersburg ve Orenburg'da yapılan siyaseti de [bu inanış] öyle etkileyip bulandırmıştı. Dört şehirdeki sağduyu da paranoyadan nasibini almıştı."[51] İngiliz ve Rus imparatorlukları arasında çok uzun zaman devam eden istihbarat düellosu "Büyük Oyun" adıyla romantize edilmişti. Rudyard Kipling'in *Kim* romanında, "Hindistan'ın dört bir yanında gece gündüz durmadan devam eden Büyük Oyun", yerel halk arasından angaje edilmiş seyyar satıcılar, at tüccarları ve vaizler tarafından İngiliz Hindistanı'nın hizmetinde oynanmaktadır:

> Ancak Kim, Pencap'ın en iyi at satıcılarından biri olarak bilinen, zengin ve girişimci bir tüccar ve kervanları en uzak diyarlara kadar ulaşan Mahbub Ali'nin, Hindistan Keşif Şubesi'nin kilit altındaki defterlerinden birinde C.25.1B olarak kaydedilmiş olduğundan bîhaberdi. C.25, merkeze yılda iki ya da üç kez yalın bir şekilde anlatılmış küçük bir hikâye gönderirdi. R.17 ve M.4'ün ifadeleriyle mukayese edilen hikâye genellikle doğru olurdu. Hikâyenin içeriği gözden ıraktaki dağ beylikleri, İngilizler dışındaki milletlerden gezginler ve silah ticareti hakkındaydı [ve] özünde Hindistan Hükümeti'nin siyasetini belirlemekte kullandığı devasa boyuttaki "gelen istihbarat" yığınının küçük bir parçasıydı.

Öksüz Kim O'Hara, Mahbub Ali tarafından "Gizli Servis"e angaje edilmesinin ardından bazı önemli belgelerin Ruslardan ele geçirilmesine yardım etmişti.

Büyük Oyun, Kipling'in resmettiği kadar büyük bir ölçekte oynanmamışsa da Hindistan Ordusu ve Hindistan Hükümeti'nin Siyasî Şubesi çoğunlukla Budist hacılar yahut Müslüman dervişler kılığına girmiş Kuzey Batı bölgesinin dağlı halkını gerçekten de gizli görevlere göndermişti. Hindistan'ın Keşfi'nin alt kıtayı haritaladığı dönemde dağlılardan faydalanma fikri ortaya atılmış[52] ancak çok tehlikeli gördüğü kuzey Afganistan'a, Türkistan'a ve Tibet'e kendi subaylarını göndermek istemeyen Hindistan Genel Valisi tarafından yasaklanmıştı. Dağlıların Keşif hizmetine alınmasından başlıca sorumlu subay, Kraliyet İstihkâmcıları'ndan Yüzbaşı Thomas Montgomerie idi. Montgomerie sonradan kendisini Kurucu Madalyası'yla taltif eden Kraliyet Coğrafya Cemiyeti'ne şöyle anlatmıştı: "Ladakh'da bulunduğum sırada Hindistan'ın yerlilerinin Ladakh ile Çin Türkistanı arasında serbestçe gidip geldiklerini fark etmiştim ve sonradan keşif faaliyetinin bu şekilde yürütebileceği fikri aklıma geldi."[53]

Montgomerie ve mesai arkadaşları tarafından görevlendirilen her yerli kâşif, *pandit* (Sanskritçe'de "bilginin sahibi" anlamına gelir) ismiyle anılırdı ve bu kelime İngilizce'deki "pundit" (bilirkişi) kelimesinin de kökeni olmuştu. Yaptıkları işin tehlikesinden ötürü *pandit*lerin kimlikleri ve görevleri gizli tutulurdu. Hindistan'ın Keşfi içinde dahi sadece bir numara yahut kod adıyla bilinirlerdi (*Kim* romanında olduğu gibi). Himalaya'nın eteklerinde Keşif karargâhının bulunduğu ve günümüzde Hindistan Kara Harp Okulu'na ev sahipliği yapan Dehradun'da bizzat Montgomerie tarafından eğitilirlerdi. Montgomerie, *pandit*lere yokuş yukarı, yokuş aşağı yahut düz yolda yürürken her zaman aynı uzunlukta adım atmayı öğretmişti. Sonra onlara bir günlük yürüyüşte attıkları adımları tam olarak fakat belli etmeden saymayı öğretmişti. Bu sayede çok uzun mesafeleri fevkalade bir kesinlikte ve şüphe uyandırmadan ölçebilmişlerdi.

Montgomerie *pandit*lere, Hindistan'ın Keşfi atölyelerinde imal edilmiş, kat ettikleri mesafeyi ölçen, yön ve rakım hesaplayan ve yoldayken gözlemlerini kaydetmeye yarayan gizli ekipmanlar sağlamıştı. Çoğu *pandit*, kadim İpek Yolu üzerindeki kutsal mekânları ziyaret etmek için dağ geçitlerini aşan Budist hacılar kılığında seyahat etmişlerdi. Montgomerie, duaları saymaya yarayan 108 tespih taneli Budist tespihini ve dönen Budist dua çarkını da bu iş için uyarlamıştı. Tespihlerden, çıkarıldığının fark edilmesi zor olan sekiz tespih tanesini çıkartmıştı ve geriye matematik hesaplar için daha kullanışlı olan 100 tespih tanesi kalmıştı. *Pandit*, her yüz adımda bir tane çekecekti. Böylece her tespih tamamlandığında 10,000 adım atılmış olacaktı. Dua çarklarının bakır silindirlerinin (bazıları Hindistan Devlet Arşivleri'nde muhafaza edilmektedir) içinde, normalde konulan rulo şeklinde katlanmış

duaların yerine, her gün kat edilen mesafenin ve yol üzerindeki gözlemlerin kaydedildiği boş kâğıt ruloları gizlenmişti. Dua çarkının kapağının içinde *pandit*in yoluna devam ettikçe yönünü normal biçimde tayin etmesini sağlayan bir pusula gizlenmişti. Rakımı hesaplamaya yarayan termometreler hacıların ellerinde taşıdıkları asalarının tepesine gizlenmişti. Sekstant okumasında kullanılan cıva, salyangoz kabuğu içinde gizlenmişti ve gerektiğinde hacıların sadaka kaplarının içine dökülüyordu. Seyahat eden çoğu yerlinin yanında taşıdığı sandıkların dibine sekstantların gizlendiği sahte tabanlar yapılmıştı. *Pandit*ler, seyahatleri sırasında maskelerini muhafaza etmek için sahte dua çarklarını çevirdikçe, geleneksel Sanskritçe "*Om mani padme hum*" ("Ey nilüfer çiçeği içindeki mücevher") mantrasını tekrarlıyorlardı.[54]

Montgomerie'nin en meşhur *pandit*i, *Bir Numaralı Pandit* ya da *Baş Pandit* olarak bilinen, Himalaya'da bir köy okulunun müdürü Nain Singh idi. Nain, bir Budist derviş kisvesi altında seyahatine başladıktan bir yıl sonra, Avrupalılara yasaklanmış bir şehir olan, Tibet'in başkenti Lhasa'ya varmıştı. Burada üç ay geçirmiş, Dalai Lama'yla görüşmüş, şehir hakkında bilgi toplamış ve şehrin rakımıyla coğrafi konumunu hesaplamıştı. Nain Singh, Lhasa'ya izinsiz giren bir Çinli kadının başının vurulmasına tanık olmasının ardından, iki Müslüman tüccara gerçek kimliğini açıklamış olduğu için kendisini tehlikede görmüştü. Nisan 1866'da, kendisini oraya ilk getiren kervana katılıp Lhasa'dan ayrıldı ve yaklaşık 1,900 kilometre mesafenin keşfini tamamlamış olarak on sekiz ay sonra Hindistan'a döndü. Onun getirdiği veriler sayesinde Hindistan'ın Keşfi'nin Tibet haritası tamamen güncellendi. Diğer *pandit*ler bu kadar şanslı değillerdi. En az iki tanesinden bir daha haber alınamadı ve bir üçüncüsü de köle olarak satıldı (sonradan kölelikten firar etmişti). Montgomerie ve komutanı Albay James Walker 1868-1877 yılları arasında, *pandit*lerin gizli görevlerinde edindikleri coğrafi bilgileri Kraliyet Coğrafya Cemiyeti'nin *Journal* ve *Proceedings* yayınlarında kamuoyuyla paylaştılar. Elde ettikleri istihbarat ise bu yayınlara genellikle dâhil edilmemişti. Örneğin, Badahşan Miri'nin "kendisini içkiye verdiğini" ve "emrindeki memurlara da istediklerini yapmaları için izin verdiğini ve bunun sonucu olarak halk tarafından hiç sevilmediğini" bildiren *pandit* raporları kamuoyuyla paylaşılmamıştı. Nain Singh, "Asya haritasına zamanımızdaki tüm insanlardan daha fazla olumlu bilgi" katkısında bulunduğu için 1877'de Kraliyet Coğrafya Cemiyeti'nin altın madalyasıyla ödüllendirilen ilk Asyalı olmuştu.[55]

1863'ten 1893'e kadar, Büyük Oyun'un en hareketli otuz yılı içinde devam eden *pandit* görevleri sayesinde 2.6 milyon kilometrekarelik haritalanmamış arazinin keşfi yapılmıştı.[56] Bazen elde ettikleri sıra dışı

başarılara rağmen Hindistan Hükümeti'nin Kuzey-Batı Sınır Bölgesi'nde neler olduğuna yönelik bilgisinde büyük eksiklikler vardı. Geç Victoria döneminde istihbarata büyük öncelik veren az sayıdaki devlet adamından biri olan Lord Salisbury, 1874'te Hindistan Bakanı olmasının ardından mevcut Genel Vali Northbrook Kontu'nun emrindeki Hindistan istihbaratının durumunu sert biçimde eleştirmişti: "Northbrook'un istihbarat dairesi çok kötü. Gizli servis ödeneğinin kullanılmasını hor görüyor; ve bu ödeneği bol şekilde kullanmadan Afganistan'da neler olduğunu öğrenmek imkânsız."[57] Salisbury, Ruslar ve Afgan Emiri Şir Ali arasındaki ilişkilerden bîhaber olduğu gibi, bu ilişki ağından şüphe de duymaktaydı. Salisbury, Avrupa'da diplomatik yazışmaların yakalanması için asla bir girişimde bulunmasa da Afganistan söz konusu olunca bunun yapılmasında ısrar etmişti. Northbrook'a şöyle söylemişti: "Emir ve Rus ajanları arasında gidip gelen her yazışmayı yakalamalısınız."[58] Ancak Northbrook, ırkî olarak geri kalmış olduklarına inandığı için, Hintli olsun Afgan olsun "yerli" ajanların kullanılmasına şüpheyle yaklaşıyordu. Yerliler sadece "bir yığın yalan getirirler" demişti ve "belki de bizce bilinmemesi daha iyi olan bazı gerçekleri" diye esrarlı bir biçimde eklemişti.[59]

1'inci Lytton Kontu Edward Bulwer-Lytton, 1876'da Northbrook'un yerine Genel Vali olarak atandığında Hindistan Hükümeti'nin sınır komşusu devletler hakkında "fevkalade bir cehalet içinde bulunduğunu" görmüştü. Pencap sınırındaki Jowaki kabilesi bölgesine 1877-1878 yıllarında düzenlenen bir askerî seferde, "buranın iç bölgeleri hakkında, Afrika'nın iç bölgeleri hakkında bildiğimizden daha az şey biliyoruz" diye yakınmıştı.[60] Lytton, Afganistan'dan edinilen istihbarata da aynı ölçüde kusur buluyordu. Ona göre Rusya, Afgan Emiri Şir Ali'nin sarayından mükemmel istihbarat sağlıyordu: "Hindistan Hükümeti, Şir Ali'nin aklından geçenleri tahmin etmeye çalışadursun, Rus kabinesi ona ödediğimiz her rupiden, ona yazdığımız yahut söylediğimiz neredeyse her kelimeden haberdar" idi.[61] Şir Ali, Lytton'ın Eylül 1878'de Hayber Geçidi'ne gönderdiği bir heyeti geri yollayıp, Kabil'de bir Rus heyetini kabul ettiğinde, hem Hindistan'ın güvenliği hem de Büyük Britanya'nın büyük bir devlet olarak itibarı tehlikede görülmüştü. Büyük Britanya'nın nüfuz sahasını koruma konusundaki kararlılığını ve kabiliyetini Ruslara göstermek ve Emir'in Hindistan Hükümeti dışında bir müttefike sahip olamayacağını anlamasını sağlamak için bir güç gösterisi gerekliydi. Lytton, Şir Ali'nin kısa sürede ve az masrafla "yola geleceğinden" emindi.[62]

Jowakiler üzerine düzenlenen seferde olduğu gibi Hindistan ordusunun gücünün, istihbarat eksikliğini fazlasıyla telafi edeceğine Lytton'ın inancı tamdı. Kasım 1878'de Hayber ve Bolan geçitleri üzerinden Afganistan'ı

işgale başlayarak (başta sadece bir güç gösterisi olarak niyetlenilmişti) İkinci İngiliz-Afgan Savaşı'nı başlatması Genel Valilik döneminin büyük tartışma yaratacak olayı olmuştu. Hindistan birlikleri önlerine çıkan herkesi mağlup edip, 1839-1842'deki Birinci İngiliz-Afgan Savaşı'ndan beri Kabil'e ulaşan ilk birlikler olmuşlardı.[63] Şir Ali kaçmak zorunda kalmış ve Şubat 1879'da sürgündeyken ölmüştü. İşgal devam ederken Şir Ali ile Keşmir Mahracası arasındaki yazışma, bilinmeyen bir şekilde İngilizlerin eline geçmişti. Lytton, "bir kısmı, anahtarı henüz bulunamamış bir şifreyle şifrelenmiş" diye yazmıştı ki bu da Kalküta'da (Londra'nın aksine) mesaj yakalama ve şifreleme faaliyetlerinin yanında deşifre için de girişimler olduğununun bir göstergesiydi.[64] "Kibirlilik derecesinde özgüven sahibi, ihtiyatsızlık derecesinde cesur"[65] Binbaşı Sir Louis Cavagnari kendisini İngiliz siyasî temsilcisi ilan etmişti ve Şir Ali'nin yerine geçen oğlu yeni Emir Yakub Han'ı İngiliz Hindistanı'na bağlı itaatkâr bir hükümdar haline getireceğine şüphesi yoktu.*

Cavagnari, aylardır kendilerine ödeme yapılmamış olan ve isyan etmenin eşiğindeki Afgan askerlerden oluşan altı alayın Kabil'e geldiğine dair, hayra alamet olmayan haberlerin kendi aşırı güvenini etkilemesine izin vermemişti. Cavagnari, onlara ödeme yapma yetkisi olmasına rağmen bunu yapmamış ve Peştun bir rehber tarafından kendisine ulaştırılan sert tehditleri, "Havlayan köpek ısırmaz" diyerek geçiştirmişti. Rehber ona şöyle cevap vermişti: "Sahip, bu köpekler *gerçekten* ısırır." Cavagnari umursamadı. Kuvvetlerinin aldığı Afgan "desteği" ve Kabil'de yeniden tesis ettikleri "sükûnet" hakkında Lytton'a düzenli olarak telgraf göndermekteydi. Ücret ödenmeyen alayların "ısırmaya" hazır olduğu konusunda ulaşan istihbaratı dikkate almamak gibi korkunç bir hata yapmasına getirilen en basit açıklama, ırkî olarak aşağı seviyede bir halkla uğraştığına inanmış olduğudur. Bu olayda en basit açıklama muhtemelen en doğru olanıdır. Cavagnari, ücret almayan alayların şikayetleriyle ilgilenseydi ve Kabil'de kuvvetli bir savunma mevzi hazırlasaydı hayatta kalması işten bile değildi. Ama bunu yapması gerektiğini düşünmüyordu. Konağının bahçe kapılarını kapatmaya bile lüzum görmemişti. 2 Eylül 1879'da Peşaver'e şöyle bildirmişti: "Kabil elçiliğinde her şey yolunda." Ertesi gün Cavagnari ve beraberindekilerin tamamı, geniş çaplı bir ayaklanma başlatan ücreti ödenmemiş Afgan alayları tarafından elçilik konağının içinde katledildiler.[66]

Lytton'ın felaket haberine verdiği karşılık, yeni bir işgal kuvveti göndermek oldu. Bu kuvvetin intikam eylemleri arasında, Cavagnari'nin

* Cavagnari, Yakub Han'ın güvenilmez olduğu yönündeki istihbarat raporlarını dikkate almamıştı. 30 Ağustos 1879'da Lytton'a çektiği telgrafta şöyle diyordu: "Yakub Han'ın çok iyi bir müttefik haline geleceğine ve bize bağlılığının muhafaza edebileceğimize şahsen inanıyorum." (Meyer ve Brysac, *Tournament of Shadows*, s. 192.)

öldürülmesine karıştıkları iddia edilen kırk dokuz Afgan'ın, konağın harabesi içine kurulan darağacında asılmaları da vardı. Ancak Kabil dışında Afgan direnişi devam etmekteydi. Yetersiz istihbarat İngiliz kuvvetlerine zorluk çıkarıyordu; yerel kabilelerin düşmanlığını kazanmaktan korkan Hintli siyasî subaylar keşif için düzenlenecek seferlere engel oluyorlardı.[67] Düzensiz Afgan birlikleri, Temmuz 1880'de Meyvend'de bir İngiliz kuvvetinin büyük kısmını mağlup etmiş ve 1,000 kişiyi öldürmüşlerdi. Kabil'den ulaşan istihbarat yetersiz kalmaya devam etti ve bu yetersizlik Afganistan üzerindeki Rus planları hakkındaki abartılı raporlarla daha da kötü hale geldi.*

İkinci İngiliz-Afgan Savaşı İngiliz zaferiyle sona erdi ve Kabil'i tekrar ele geçirerek Meyvend'deki mağlubiyetin intikamını alan General (sonradan Mareşal Lord) "Bobs" Roberts'ın imparatorluğun yeni kahramanı olarak yıldızının parlamasını sağladı. Ancak bu bir Pirus zaferiydi. Kabil'de Cavagnari'nin bir halefi yoktu. İngiltere, Taşkent'te Rus koruması altında on bir yıl sürgün hayatı yaşaması dışında hakkında istihbarat sahibi olmadığı Abdurrahman'ı Emir olarak kabul etmek zorunda kalmıştı. Abdurrahman, Hayber geçidini İngiliz Hindistanı'na terk etse de Kabil'de daimî bir İngiliz temsilcisi bulunmasını kabul etmemişti. Sürekli nükseden korkulara rağmen, komşularına karşı izlenen rüşvet, tehdit ve vaat siyaseti sayesinde Afganistan Rus nüfuzu dışında ve Hindistan nüfuzu altında kalmıştı. Afganistan içinde faaliyet gösteren açık ara en başarılı istihbarat teşkilatı, iktidarını Sir Rodric Braithwaite'in tabiriyle "acımasız ve her an her yerde bulunan bir gizli polisle" destekleyen Abdurrahman'ın emrindeydi.[68] "Demir Emir" gibi sevimsiz bir unvanla anılan Abdurrahman, iki büyük isyanı bastırmış ve kendi halkından 100,000 kişiyi öldürmüştü.[69]

---

* Sir Arthur Conan Doyle, sonradan Kuzey-Batı Sınır Bölgesi'nde cerrahî asistan olarak görev yapmış ve Meyvend'de yaralanmış Dr. Watson karakterini yaratmıştı. Dr. Watson'la ilk tanışmasında Sherlock Holmes onu şu sözlerle şaşırtmıştı: "Afganistan'da bulunduğunuzu sanıyorum." Holmes bu kanıya nasıl vardığını sonradan Watson'a açıklamıştı:

> "Mantık silsilem şöyleydi: 'Tıp mesleğiyle uğraşan bir beyefendi ama askerî bir havası var. Öyleyse askerî tabip olduğu apaçık. Yüzü esmer ama bileklerinin açık tenli olmasından anlaşıldığı üzere ten rengi bu kadar koyu değil, bu sebeple tropikal bir yerden gelmiş. Bitkin suratından açıkça görüldüğü üzere sıkıntılar ve hastalıklar geçirmiş. Sol kolu yaralanmış. Kasılmış ve doğal olmayan bir biçimde duruyor. Hangi tropik bölgede bir İngiliz askerî tabibi bu denli sıkıntı görmüş ve kolundan yaralanmış olabilir? Tabii ki Afganistan.' Bu düşünce zincirinin tamamı bir saniye bile sürmedi. Sonra Afganistan'dan geldiğinizi söyledim ve siz şaşırdınız." (Conan Doyle, *A Study in Scarlet*, bölüm 2.)

İlk kez Holmes'un mantık yürütmesinde bir hata vardı. Afganistan tropikal bir bölge değildi. Holmes'un hatası, imparatorluk ve sınır bölgeleri hakkına bilgili olanlar arasında bile yaygın olan, Afganistan konusundaki bilgisizliğin bir yansımasıydı. (Meyer ve Brysac, *Tournament of Shadows*, s. 202-203.)

1880'lere gelindiğinde telgrafın kullanımı arttıkça diplomasinin yürütülmesi büyük değişime uğramıştı. Şifreli telgraf en sık kullanılan diplomatik haberleşme biçimi halini almıştı. Uzun süredir resmî yazışmalarını numaralandıran İngiliz Dışişleri, 1878'de telgrafları da numaralandırmaya başladı.[70] Telgraf kullanımı, diplomatik haberleşmenin yakalanmasını büyük ölçüde kolaylaştırması sebebiyle istihbarat tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder. Eski Rejim'deki karanlık odaların en büyük sorunlarından biri olan, yabancı diplomatik haberleşmenin nasıl yakalanacağı meselesi büyük oranda çözülmüştü. Hükümetler, istemeleri halinde, başkentlerindeki telgrafhanelerden geçen telgraf mesajlarına kolaylıkla erişim imkanına kavuşmuşlardı. Bundan böyle asıl mesele telgrafların yazıldığı şifreleri çözmekti.

Ancak Deşifre Şubesi'nin 1844'te kapatılması yüzünden,[71] (başta) Fransa ve- Rusya'nın aksine,[72] İngiltere Birinci Dünya Savaşı'na kadar diplomatik telgrafları deşifre edememişti. Bazı İngiliz devlet adamları, yabancı haberleşmeyi yakalama faaliyetleri terk edildiği için, kendi haberleşmelerinin yabancı devletler tarafından -yakalanması konusunda bir saflık içindeydiler. Muhtemelen bunlardan en saf olanı, dört dönem başbakanlık yaparak (1868-1874, 1880-1885, 1886 ve 1892-1894) hâlâ kırılamamış bir rekora imza atan William Ewart Gladstone idi. İkinci dönem başbakanlık yaptığı sırada Cannes'da tatildeyken Dışişleri Bakanı Lord Granville'e gönderdiği bir mektubun zarfı üzerine adresi yazmasını bir arkadaşından rica etmişti. Kendinden emin bir biçimde Granville'e, zarfın üzerindeki el yazısı kendisine ait olmazsa Fransız yetkililerin zarfı açma zahmetine girişmeyeceklerini söylemişti. Granville kısmen kızgınlıkla yazdığı cevabında, bir mektubun Cannes'dan İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmesinin bile karanlık odanın dikkatini çekeceğini söylemişti. Gladstone'a şöyle demişti: "İyi bir din adamı, birinci sınıf bir avukat ve en büyük generallerden biri olabilirdiniz ama Posta İdaresi söz konusu olursa ancak nemelazımcı bir Fouché olurdunuz."[73] Yirmi yıl sonra, Dışişleri Bakanı Lord Lansdowne da Paris'teki büyükelçisi Sir Edmund Monson'a gönderdiği mektupları diplomatik kurye yerine postayla göndererek Gladstone kadar saf olduğunu belli etmişti. Monson 1902'de şöyle yazmıştı: "Son gönderdiğiniz mektupların karanlık oda tarafından açıldığının aşikâr olduğunu size söylemem gerek ..."[74]

Çoğu Amerikan dışişleri bakanı da en az Gladstone kadar saftı. Amerika ve Avrupa'yı birbirine bağlayan transatlantik telgraf hattının 1866'daki açılışının ardından Paris'teki Amerikan elçisi John Bigelow, Dışişleri Bakanı William Seward'ı daha gelişmiş Amerikan şifrelerine ihtiyaç olduğu konusunda uyarmıştı:

> Modern bilimin medenî dünyaya kazandırdığı bu zaferi herkesle beraber tebrik etmekle birlikte Dışişleri Bakanlığı'nın kendisine derhal yeni bir şifre edinmesi gerektiğini bildirmek benim görevim ... Bu makama gönderdiği telgrafların ilk önce Fransız yetkililer tarafından okunması hükümetin menfaatine uymaz ve sizin de bildiğiniz gibi Fransız telgraf hatlarından İçişleri Bakanlığı'na iletilmeyen hiçbir şey geçemez.

Seward umursamadı. Dışişleri Bakanlığı'nın altmış yıllık şifresi için, "şimdiye kadar icat edilen en karmaşık şifre olduğu düşünülüyor" gibi ahmakça bir söz söyleyerek Bigelow'u rahatlatmaya çalışmıştı. Seward'ın şifre emniyeti hakkında pek bir fikri yoktu. Şifrelenmiş ilk okyanus ötesi diplomatik mesajı gönderdiğinde, mesajın şifresiz bir nüshasını da basına vermiş ve böylece Fransız kriptanalistlere ikisini mukayese etme imkanını sağlamıştı.[75]

Ancak Avrupa'nın büyük güçleri Amerikan diplomatik haberleşmesine erişim elde etmek için karanlık odalara ihtiyaç duymuyorlardı. İç Savaş sırasındaki dış ilişkiler hakkında Kongre'nin bilgi talebini yerine getirmek için Lincoln hükümeti diplomatik yazışmalarını *Birleşik Devletler'in Dış İlişkileri* (*Foreign Relations of the United States – FRUS*) başlıklı yıllık ciltler halinde yayımlamaya başlamıştı. Sonraki barış dönemi hükümetleri de yurtdışındaki elçilerini küçük düşürmek pahasına bu uygulamayı sürdürmüştü.[76] Örneğin 1870'te İtalyan hükümeti Roma'daki Papalık Devleti'nin kontrolünü devralmak üzereyken Amerikan elçisi George P. Marsh, İtalyanları "tereddüt göstermekle, yan çizmekle ve ikiyüzlülükle" itham ettiği gizli bir şifreli mesaj göndermişti. Dışişleri Bakanlığı, *FRUS 1870*'te bu mesajı yayımladı. Yayımlanan mesaj bir yıl boyunca İtalyan basınının gözünden kaçtı. Ancak Ocak 1872'de bir akşam üstü Marsh, İtalya Dışişleri Bakanı'yla yiyeceği yemek için giyinirken uşaklarından birisi onun mesajından alıntıları manşet yapan gazetenin bir nüshasını getirdi. Marsh'ın yaşadığı şok yüzünden bayıldığı söylenir. İtalya Başbakanı ve İtalya Dışişleri Bakanı'yla dostluğu sayesinde ve söz konusu ithamları bir önceki hükümete yönelik olduğu için Roma'da kalmaya devam etmesi mümkün olmuştu. Marsh ve birinci kâtibi, mesajın, "İtalya'daki elçiliği büyükelçi tarafından idare edilemez kılmak gibi habis bir amaçla Dışişleri Bakanlığı tarafından *Dış İlişkiler* cildinde haince basılmış olduğu" kanaatindeydi. Bir bakıma haklı olabilirlerdi. Başkan Ulysses S. Grant ve Dışişleri Bakanı Hamilton Fish'in dostu ve destekçisi olan Cumhuriyetçi Kongre Üyesi John Bingham, onun Roma'daki işini istiyordu. Bir Dışişleri Bakanlığı tarihçisinin yakın zamanda yaptığı çalışmada dediği gibi, "Bingham'ın önünü açmak için Marsh'ın İtalyanları öfkelendirecek bir mesajını yayımlamaktan daha iyi bir yol olabilir miydi?"[77]

Buna benzer küçük düşme vakaları yaşanmaya devam etti. On yıl sonra, Amerika'nın Lima eski büyükelçisi Isaac P. Christiancy, 1881 yılında Dışişleri Bakanı James G. Blaine'e gönderdiği ve Peru halkının içinde olduğu "sefahat düşkünlüğünü" kınadığı "gizli ve kişiye özel" mektubunun *FRUS* içinde yayımlanmasına öfkelenmişti. "İşçi sınıfı kurtarılamaz biçimde dibe batmış halde" ve yönetici sınıfı öyle sahtekâr ki "düzgün ve namuslu bir hükümet idaresi için elzem olan fedakâr vatanseverlikten bîhaberler" diye yazmıştı. Blaine'e şöyle söylemişti: "Bu mektup kati surette sadece size ve başkana özeldir. Eğer bir gün açığa çıkarsa burada hayatım tehlikeye girer." Neyse ki mektup gazete manşetlerinde çıktığında Christiancy Lima'dan ayrılmıştı. Günümüzde Amerikalı yöneticiler, medyayı Wikileaks ve diğer gizli resmî belgeleri yayımladıkları için eleştirirken, on dokuzuncu yüzyılda roller tam tersiydi. New York *Herald Tribune*'ün, Dışişleri Bakanlığı'na karşı başlattığı saldırıya geniş çaplı bir destek vardı: "Eğer gizli yazışmaların Dışişleri Bakanlığı gibi çok önemli bir kurum tarafından ifşa edilmesine izin verilirse, bu durum elçilerin bu mesajları göndermemeleri ve içeriğini sözlü olarak aktarmalarına sebep olacaktır." 1886'da Amerika'nın Yunanistan eski büyükelçisi Eugene Schuyler, "elçiler bakana gerçek görüşlerini açıklamak konusunda rahat değiller zira yazdıklarının yayımlanması ihtimali söz konusu ..." demişti. Yayımlanan mesajları Alman medyasında büyük olay yaratan, Almanya'daki büyükelçi Aaron A. Sargent Dışişleri Bakanlığı'na resmî bir yazı göndererek bundan böyle tartışmalı konular hakkında açık sözlü raporlar göndermeyeceğini bildirmişti.[78]

1898'de İspanya'yla yapılan savaş bile Dışişleri Bakanlığı'nı şifre emniyetini sağlamaya yahut yazışmalarının gizliliğini ciddiye almaya ikna edememişti. Savaş öncesi yaşanan diplomatik krizin ortasında Dışişleri Bakanlığı, güvenilir bir kaynaktan Amerika'nın başlıca diplomatik şifresi olan ve 1876'da kullanılmaya başlanan "Kırmızı Şifre"nin Madrid yönetimi tarafından ele geçirildiğine dair bilgi almıştı. Amerikan diplomasisinin bu haberden etkilenmediği anlaşılmaktadır. İspanya'daki büyükelçi, müzakerelerine önceden olduğu gibi devam etmişti. Dışişleri Bakanlığı'ndan bir tarihçinin yakın zamanda yaptığı bir çalışmada "büyükelçinin Washington'la iletişiminde, gönderilen mesajların İspanyollar tarafından okunduğunu öğrenmesinden sonra bile ciddi bir değişikliğe rastlanmamıştı".[79] İç Savaş'tan Birinci Dünya Savaşı'na kadar birbirini takip eden dışişleri bakanları, Başkan Woodrow Wilson'ın sonradan meşhur bir biçimde "açık diplomasi" olarak adlandırdığı şeyi ne ölçüde yürüttüklerinden saf bir biçimde bîhaberdiler yahut bu konuyla pek ilgilenmemişlerdi.

21
"Suikastın Altın Çağı": Anarşistler, Devrimciler ve Kara El, 1880-1914

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki bir nesil boyunca Avrupa, sonradan "suikastın altın çağı" diye anılacak dönemden geçmişti.* "Altın çağ", siyasî amaçlar için sistemli terör eylemlerini ilk defa uygulayan Rus gizli terör örgütü Halkın İradesi'nin (Narodnaya Volya) 1878'de kurulmasıyla başladı.[1] Bir yıl sonra örgütün gizli komitesi, Çar II. Aleksandr'ı "halka karşı işlediği suçlardan" ötürü ölüme mahkûm etmişti. 1880'de Halkın İradesi, Kış Sarayı'nın yemek salonunu havaya uçurup on bir kişinin ölümüne elli beş kişinin yaralanmasına sebep olmuştu ancak aralarında çarın da bulunduğu, yemeğe geç kalan bir grup kişi kurtulmuştu. Mart 1881'de St. Petersburg'da çarı taşıyan kızağın altına bir bomba atılmıştı. Aleksandr yara almadan kurtulmuştu ama Kozak korumasının yarasına bakmak için kızaktan indiğinde bir başka Halkın İradesi teröristi tarafından atılan ikinci bombayla ölümcül şekilde yaralanmıştı. Kış Sarayı'na yapılan saldırı gibi onun öldürülmesi de İsveçli kimyager Alfred Nobel'in dinamiti keşfetmesi sayesinde mümkün olmuştu. Özellikle de 1875'te icat edilen, daha kolay şekil verilebilen ve daha güçlü olan jel formundaki dinamit lokumu adıyla bilinen biçimi birkaç yıl sonra Halkın İradesi tarafından kullanılmaya başlamıştı. Örgütün bomba ustası Nikolay Kibalçiç aynı zamanda roket biliminin de öncülerindendi. Sovyet döneminde Ay'ın karanlık tarafındaki bir kratere onun adı verilmişti.[2]

1825'te I. Nikola tarafından kurulan Kançılarya'nın Üçüncü (İstihbarat) Şubesi,[3] 1881'de çara düzenlenen suikasta engel olamadığı için gözden düşmüştü ve yerini emniyet teşkilatı bünyesinde kurulan daha geniş bir istihbarat ve güvenlik dairesi olan Okhranka (Okhrana adıyla bilinir) almıştı.

* Bu ilk altın çağ değildi. Anlatıldığına göre, Hintli Maurya İmparatorluğu'nun MÖ dördüncü yüzyıl başlarında yaşamış kurucusu suikasta uğramaktan öyle korkuyordu ki her gece başka bir odada uyuyordu. Roma imparatorlarının ise dörtte üçü ya suikasta uğramışlar yahut tahttan indirilmişlerdi. Bkz. s. 73, 86-7.

Okhrana'nın, St. Petersburg'daki merkezinden sevk ve idare ettiği ajan ve muhbir şebekesi on dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde 20,000 mevcuda sahipti ve yıkıcı içeriğe sahip yazışmaları tespit etmek için Rus İmparatorluğu'nun dört bir yanındaki postanelerde on binlerce mektubu açıp kontrol ediyordu. Suikasttan sonraki iki yıl içinde Okhrana, Halkın İradesi'nin eylemlerini aksatmayı başarmıştı. Yüzyılın geri kalanında Rusya'da başka siyasî suikast yahut başarılı bombalı saldırı yaşanmadı.[4]

Okhrana, yurtdışındaki siyasî muhaliflerin faaliyetlerini takip etmek ve sekteye uğratmak için başlıca mülteci merkezi olan Paris'teki Rus elçiliğinde konuşlu genel merkezden yönetilen bir Yurtdışı Dairesi (Zagraniçnaya Agentura) kurmuştu. Sûreté* kayıtlarına göre Yurtdışı Dairesi 1882 yılında, muhtemelen gösterişsiz bir biçimde faaliyete başlamıştı.[5] 1884 yılına gelindiğinde, Üçüncü Şube için muhbir olmadan önce devrimci eğilimleri olan heybetli Pyotr Raçkovski'nin idaresi altında tam kapasiteyle faaliyet göstermekteydi. Sonradan, Okhrana'nın tüm yurtdışı istihbaratçıları arasında muhtemelen en nüfuzlu olanı o olacaktı.[6] Sûreté, Okhrana'nın Fransız topraklarındaki örtülü operasyonlarına karşı durmak bir yana onları memnuniyetle karşılamıştı. Yurtdışı Dairesi'yle otuz dokuz yıl süren gizli bir işbirliği tecrübesinin ardından şöyle bildiriliyordu: "Resmî yahut gayriresmî olarak Paris'te faaliyet gösteren ve amacı Rus devrimcilerinin faaliyetlerini gözetlemek olan Rus gizli polisinin ne denli faydalı olduğu hiçbir tarafsız değerlendirmede inkâr edilemez."[7] Sovyet döneminde Paris'te görev yapan KGB istasyon şeflerinin aksine, Raçkovski örtülü operasyonlar gerçekleştirmesine rağmen, Paris Borsası'nda spekülasyon yaparak bir servet edinmiş, Saint-Cloud'daki villasında verdiği müsrif eğlencelerde Sûreté şeflerini, cumhurbaşkanlarını, bakanları ve önde gelen diplomatları ağırlamış ve Paris sosyetesi içinde önemli bir kişilik haline gelmişti. *Écho de Paris* gazetesi yazarlarından biri 1901'de onun hakkında şöyle yazmıştı:

> Onunla cemiyet içerisinde karşılaşırsanız, görüntüsü onun sinsi eylemlerini ele vermediği için, onun hakkında en ufak bir kötü kanaate bile varacağınızdan şüpheliyim. Şişman, yerine duramayan, dudaklarında sürekli bir tebessümle ... alem yapan neşeli bir adam gibi görünür ... Ancak dikkat çeken bir zaafı vardır -o da bizim küçük Parislilere olan şehvetli düşkünlüğüdür- ama Avrupa'nın on ayrı başkentindeki en becerikli casus şefi odur.[8]

Okhrana'nın kendi kanununu uyguladığı Rusya hariç, Avrupa devletlerinin büyük kısmı artan güvenlik tehditlerine karşı, yirminci yüzyılda

* Fransızca: Emniyet. Günümüz Fransız Ulusal Polis Teşkilatı'nın öncülü olan kurum. (ç.n.)

olduğu gibi bu işe özel güvenlik servisleri (İngiliz MI5 gibi) kurmak yerine, on dokuzuncu yüzyılda büyümekte olan polis teşkilatlarının sorumluluklarını artırarak tepki vermişlerdi. Yüzyılın başında Napolyon'un Güvenlik Bakanı Fouché, astlarına devretmekte sakınca görmediği "fahişeler, hırsızlar ve sokak lambaları" gibi meseleler hakkındaki "alt düzey" emniyet faaliyetleri ile ulusal güvenlik meseleleri ilgilendiren ve şahsen ilgilendiği "üst düzey" emniyeti birbirinden ayırmıştı.[9] On dokuzuncu yüzyıl sonlarında ortaya çıkan "suikastın altın çağı", söz konusu "üst düze" emniyete verilen önceliği artırmıştı.

II. Aleksandr'ın öldürülmesinden sonraki yıllar boyunca en çok bombalı saldırıya uğrayan Avrupa başkenti Londra oldu. 1881-1885 yılları arasında yaşanan "Dinamit Savaşı" sırasında İrlanda asıllı Amerikalı *Fenian*lar* İrlanda'daki İngiliz hâkimiyetine bombalı terörist eylemlerle son vermeye çalışmışlardı. Londra'da, 1883-1885 yılları arasında, bir asır sonra yaşanan IRA saldırılarında patlatılan bombalardan daha fazla bomba patlamıştı. Bunlar ayrıca teröristler tarafından hazırlanmış zaman ayarlı özelliğe sahip ilk bombalardı. *Fenian*lar, Whitehall'daki Yerel Hükümet Komitesi'ni, parlamento binasını, Londra Kulesi'ni, *The Times* gazetesini, bazı önemli tren istasyonlarını, Londra metrosunu ve Scotland Yard'ı bombalamışlardı. *The Times* gazetesi Mart 1883'te şöyle yazıyordu: "Parlamento binası sanki sürekli GUY FAWKES komplosunun hemen öncesindeymiş gibi aranmakta ..." İçişleri Bakanı Sir William Vernon Harcourt, Mayıs ayında Başbakan William Gladstone'a şöyle yazmıştı: "Bu, anlık bir çözüm gerektiren geçici bir acil durum değil. *Fenian*lık [İrlanda'daki] İngiliz hâkimiyetini hedef alan, benim ömrümden çok daha uzun sürecek daimî bir komplo ve tespit edilerek kontrol altına alınması için daimî bir teşkilata ihtiyaç var." Harcourt tarafından kurulan "daimî teşkilatın" merkezinde, Mart 1883'te Met bünyesinde teşkil edilen Özel İrlanda Şubesi vardı. Şubenin tedbirsiz bir şekilde seçilen merkezi, Great Scotland Yard Caddesi'nin orta yerindeki bir binanın birinci katında, bir umumî tuvaletin tam üzerinde yer alıyordu. Bina önünde nöbet tutan polis memuru "umumî tuvalete giren kimsede şüphe çekici bir durum görmemiş" olsa da, Fenianlar yerleştirdikleri büyük bir zaman ayarlı bombayla Özel İrlanda Şubesi merkezini (neyse ki o sırada boştu) 30 Mayıs 1884 akşamı havaya uçurmayı başarmışlardı.**

* Fenian: İrlanda'yı İngiliz hâkimiyetinden kurtarıp, bağımsız bir demokratik cumhuriyet kurma amacıyla Amerika'daki İrlandalılar tarafından kurulmuş Fenian Kardeşliği (Bráithreachas na bhFíníní) örgütü ile İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşlik (Bráithreachas Phoblacht na hÉireann) örgütü mensuplarını tanımlamak için kullanılan tabir. Bu tabir, İrlanda mitolojisindeki efsanevî savaşçı Fionn mac Cumhaill'in emrindeki Fianna isimli savaşçıların hikayelerinin anlatıldığı Fenian Döngüsü (Fhiannaíocht) destanından türetilmiştir. (ç.n.)

** Saldırı sonrası çekilen fotoğraf için bkz. Görsel 40.

Stratejik konuma sahip diğer umumî tuvaletlerde yapılan aramalardan sonra Windsor Kalesi yakınlarındaki bir umumî tuvalet kapatılmıştı ve parlamento binasının bütün sıhhî tesisatının İrlandalı işçiler tarafından yenilenmekte olduğu anlaşılınca kısa süren bir panik yaşanmıştı. Balmoral'a giderken kraliyet treninin bombalanmasından korkan Kraliçe Victoria, "genel itibarıyla tüm bu yaşananlardan büyük bir telaşa kapılmış haldeydi".[10]

Ancak yirmi *Fenian*ın tutuklanmasının ardından "Dinamit Savaşı", Scotland Yard'a yahut umumî tuvaletlere daha fazla zarar veremeden 1885 yılı başlarından bir anda sona erdi. Ancak 1887 yılında Kraliçe Victoria'nın tahta çıkışının ellinci yıl dönümü kutlamalarını Westminster Kilisesi ve parlamentoda düzenlenecek bombalı saldırılarla sekteye uğratmak için yapılan bir *Fenian* "havaî fişek gösterisi" girişimi fiyaskoyla neticelenmişti. Scotland Yard, muhbirler sayesinde bombalı saldırı planından haberdar olmuş ve İrlanda asıllı Amerikalı bombacıları Birleşik Devletler'i terk ettikleri andan itibaren izleme altına almıştı. İki bombacı İngiltere'ye varır varmaz tutuklandılar. Üçüncü bir bombacı ise polis tarafından tutuklanmadan önce ölmüştü. Özel İrlanda Şubesi'nin kalan personeli ve *Fenian*larla mücadele eden diğer kuvvetler, bütün siyasî suçlardan sorumlu Met Özel Şubesi adlı yeni bir birim içinde bir araya getirildiler.[11]

1880'lerin sonlarına doğru düzenlenen en meşhur terör saldırısı, bazıları Halkın İradesi'nin eski mensupları olan mülteci Rus Popülistleri tarafından kullanılan Cenevre'deki bir matbaanın Kasım 1886'da havaya uçurulması olayıydı. Raçkovski'nin niyetlendiği gibi, Popülistler saldırıdan kendi devrimci rakipleri olan Marksistleri sorumlu tutmuşlardı. Ancak saldırının asıl sorumlusu Raçkovski'nin kendisiydi ve Okhrana genel merkezine gönderdiği şifreli bir telgrafta şöyle söylemişti: "Cumartesi gecesi Halkın İradesi'nin Cenevre'deki matbaasını bütün devrimci yayınlarla birlikte yok ettiğim için mutluyum." Popülistlerin Paris'te kurdukları yeni matbaa da Şubat 1887'de yok edilmişti. Popülist propagandacı Lev Tikhomirov'a matbaanın yok edilmesinden Marksistleri sorumlu tutan broşürler yazması için Yurtdışı Dairesi tarafından, hatta belki de bizzat Raçkovski tarafından para ödenmişti.[12] Raçkovski'nin en büyük kara propaganda başarısı bir grup mülteciyi Çar III. Aleksandr'a yönelik sahte bir suikast planının içine çekmek olmuştu. Popülistlerin içine sızan ajanlarından biri, Abram Landezen, kendisine Raçkovski tarafından gizlice temin edilen ödenekle Paris yakınlarındaki ormanların içinde bir bomba imalathanesi kurulmasını sağlamıştı. Bomba imalatı çalışmaları iyice ilerlediğinde Raçkovski, terör eylemi planını, her şeyin kendi elçilik binasındaki Okhrana Yurtdışı Dairesi tarafından idare edildiğinden bîhaber olan Rus

büyükelçisi Baron Morenheim'a bildirmişti. Morenheim, Fransız polisinden faillerin tutuklanmasını talep etmişti. Bunlardan ikisi 1890 yılında üçer yıl hapis cezası aldılar. Elebaşı Landezen kaçmış ve gıyaben üç yıl hapis cezası almıştı. Raçkovski'nin başarısı Fransız basınını ve kamuoyunu "nihilist" Rus mültecilerin yarattığı tehdidin gerçekliği konusunda ikna etmişti. Landezen, üç yıl sonra Arkady Harting adıyla Paris'teki Okhrana Yurtdışı Dairesi'nin başkanı olarak tekrar ortaya çıkmıştı.[13]

Suikastın altın çağı döneminde hayatını kaybeden kurbanların sayısı, yirmi birinci yüzyıl terörizminin standartlarıyla mukayese edildiğinde mütevazı kalmaktadır. 1880'den 1914'e kadar yaklaşık 150 kişi öldürülmüş ve 500'den az sayıda kişi de yaralanmıştır. Ancak öldürülenler arasında o zamana dek görülmemiş -ve hâlâ da emsaline rastlanamaz- sayıda devlet ve hükümet reisi mevcuttur: Rus Çarı II. Aleksandr (1881), Avusturya İmparatoriçesi Elizabeth (1898), İtalya Kralı I. Umberto (1900), Portekiz Kralı I. Carlos ve veliaht prensi (1908), Yunanistan Kralı I. Yeoryos (1913), Fransa Cumhurbaşkanı Sadi Carnot (1894), Birleşik Devletler Başkanı William McKinley (1901), İspanya Başbakanı Antonio Cánovas del Castillo ve Rusya Başbakanı Pyotr Stolypin (1911). Bunlardan çok daha fazlası suikastlardan kıl payı kurtulmuşlardı. Örneğin İspanya Kralı XIII. Alfonso ve İspanya Kraliçesi Victoria 1906 yılındaki düğünlerinde, orada bulunan otuz bir kişiyi öldüren bombalı saldırıdan sağ kurtulmuşlardı.

Saldırıların çoğundan anarşistler sorumluydu. Çoğu anarşist zararsız olsa da Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki şiddet eğilimli bir uç kesim, liderlerin öldürülmesini devlet gücünün kısıtlılığını gösterecek ve halkı devlete karşı ayaklanmaya teşvik edecek bir "eylemli propaganda" olarak görmekteydi. Anarşist suikast eylemlerinde genellikle düşük teknoloji kullanılmıştı. Örneğin 1890'larda hiçbir Fransız anarşist terör eylemcisi, kendilerinden on yıl önce faaliyet göstermiş Rusya'daki Halkın İradesi yahut İngiltere'deki *Fenian*ların aksine, dinamit lokumu imal etme ya da kullanma konusunda uzmanlık sahibi değildi. Fransa'da dinamiti bir terör eylemi amacıyla ilk kullanan kişi, bir grup anarşistle birlikte Şubat 1892'de Paris'in güneydoğusundaki taş ocağından hatırı sayılır miktarda dinamit çalan boyacı çırağı François-Claudius Ravachol oldu. Ancak Ravachol'un bir ay sonra dinamit lokumlarının bir kısmıyla bir Fransız yargıcını havaya uçurmak için yaptığı iki girişim başarısız olmuştu. Sekiz kişinin yaralanmasına rağmen yargıç her iki seferde de yara almadan kurtulmuştu.[14] Fransızların dinamiti terör eyleminde ilk kez kullanmalarındaki amatörlüklerine rağmen 1893'te yaygaracı Seine valisi terör saldırılarının, üyeleri arasında Fransız anarşistler Charles Malato ve Lous Matha'nın yanı sıra

Pyotr Kropotkin'in de bulunduğu Londra merkezli (hayalî) bir uluslararası anarşist komitesinin (sözde "Dinamit Kulübü" diye anılıyordu) emriyle yapıldığı kanaatine varmıştı.[15]

1890'ların en meşhur iki anarşist terör eylemi -parlamentoya ve cumhurbaşkanına karşı yapılmıştı- Ravachol'un eyleminden çok daha iyi planlanmıştı. Hırsızlık ve dilencilikten dört kez hapse girmiş, hiçbir işte çalışmayan bir işçi olan Auguste Vaillant, 9 Aralık 1893 günü parlamentodaki oturumu halka ayrılan bölümde, önden ikinci sıradan izlemek için izin belgesi edinmişti. Pantolonunun içinde barut, sülfürik asit, küçük çiviler ve raptiyelerle doldurulmuş, kötü imal edilmiş bir el yapımı patlayıcı gizlemişti. Müzakerelerin orta yerinde bombayı meclisin ortasına fırlattı. Sadece dokuz kişi hafif yaralanmıştı ve meclis başkanı meşhur anonsunu yaptı: "*Messieurs, la séance continue.*"* Parlamentoda güvenlik öyle zayıftı ki kendi attığı bombayla yaralanan Vaillant kaçmayı başarmış ve hastanede tedavi olmuştu. Hastane personeli ellerindeki barut kalıntılarını fark edince tutuklandı ve sonradan on dokuzuncu yüzyıl Fransa tarihinde cinayete teşebbüsten hüküm giydiği halde giyotine gitmekten kurtulan ilk kişi oldu.[16]

Diğer çoğu Kıta ülkesinde olduğu gibi Fransa'da da anarşistlerin polis tarafından izlenmesi ve soruşturulması faaliyetlerindeki artış ile siyasî liderleri anarşist saldırılardan korumaya ehemmiyet verilmemesi arasında fevkalade bir tezat söz konusuydu. Vaillant'ın tutuklanmasından üç hafta sonra, 1894 yılının ilk günü, şafaktan hemen önce Fransız polisi yıkıcı faaliyetlere karıştığı söylenen kişilere ait 552 adreste arama başlatmıştı. Sonraki iki ay zarfında 248 kişiyi anarşist oldukları şüphesiyle tutukladılar.[17] Fransa'da ve diğer Avrupa ülkelerinde yapılan tutuklamaların kapsamına birçok zararsız siyasî muhalif de dâhil edilmişse de bazı potansiyel suikastçılar da etkisiz hale getirilmişti. Örneğin İtalya'da 1894'te tutuklananlar arasında cinayete meyilli anarşist Gaetano Bresci de vardı. Lampedus adasında bir sene tutuklu kaldıktan sonra New Jersey'e göç etmiş ve İtalya Kralı Umberto'ya Amerikan yapımı bir revolverle düzenleyeceği suikast için 1900 yılında geri gelmişti.[18]

1894'te Paris emniyet müdürlüğü istihbarat toplama faaliyetlerini içişleri bakanlığının eski bir üst düzey bürokratı olan ve *soruşturma genel müdürü* unvanı verilen Louis Puibaraud (ya da Puybaraud) altında tek elde toplamıştı. Emrindeki istihbarat imparatorluğu içinde, anarşist faaliyetleri izleyen ve isimleriyle adreslerini bir rehbere kaydeden 100 dedektiften oluşan (Scotland Yard'daki Özel Şube'nin birkaç katı) bir *tugay* vardı.[19]** Ancak

* Fransızca: "Beyler, oturum devam ediyor." (ç.n.)

** Puibaraud *soruşturma genel müdürü* (*directeur-général des recherches*) görevinde 1894'ten 1903'e kadar kalmıştı.

Puibaraud'nun anarşist saldırılarına karşı, sonradan "koruyucu güvenlik" denilecek olan faaliyetlere nezaret etme sorumluluğu yoktu.

Cumhurbaşkanı Sadi Carnot'nun 25 Haziran 1894 günü yaşanan suikastı, Vaillant'ınkinden daha az detaylı ama daha başarılı bir anarşist saldırının sonucuydu. Carnot'yu öldürerek Vaillant'ın intikamını almak üzere harekete geçen İtalyan anarşist suikastçı Sante Caserio, üzerinde sadece bir hançer olduğu ve çok az Fransızca konuşabildiği halde Fransa'da hareket ederken yerli anarşistlerin desteğine güvenmişti. Mahkemesinde itiraf ettiği üzere: "Lyon yolunda her kırk veya elli kilometrede bir, küçük gruplar halindeki yoldaşlara [kendisi gibi başka anarşistler] rastladım. Hepsi Fransız'dı ama diğer yoldaşları hem çok iyi hem de yardımsever şekilde karşılıyorlardı." Caserio, Lyon'a geldikten sonra da Carnot'nun izleyeceği güzergâh ve saldırı için en uygun konum hakkında da yerel anarşistlerden destek almış olmalıdır.[20] Altı ay önce parlamentoda yaşanan bombalı saldırıya rağmen cumhurbaşkanının etrafındaki koruyucu güvenlik o denli zayıftı ki Caserio'nun tek yapması gereken kendisini Carnot'nun güzergahı üzerine konumlandırmak olmuştu. Cumhurbaşkanının göz alıcı şekilde giyinmiş süvari eskortu tamamen törenseldi ve Caserio'nun, Carnot'nun üstü açık faytonuna tırmanmasına engel olamamıştı:

> "Marseaillaise" marşını ve "Yaşasın Carnot!" tezahüratlarını duydum. Süvarinin yaklaştığını gördüm. Vaktin geldiğini anladım ve hazır şekilde bekledim. Cumhurbaşkanının faytonunu görünce hançerimi çıkardım ve kılıfını attım. Sonra, fayton yakınımdan geçerken, faytonun basamağına doğru atıldım, sol elimle faytona tutunup dengemi sağlarken sağ elimle hançeri cumhurbaşkanının göğsüne sapladım.[21]

Koruyucu güvenlik alanında en basit konularda gösterilen benzer zafiyetler sonucu anarşistler sadece üç yıllık bir süre zarfında İspanya Başbakanı'nı, Avusturya İmparatoriçesi'ni ve İtalya Kralı'nı öldürmeyi başarmışlardı. İtalyan anarşist Michele Angiolillo, Ağustos 1897'de İspanya Başbakanı Antonio Cánovas del Castillo'yu öldürmek için Santa Águeda kaplıca tesislerine geldiğinde Cánovas'ı kaplıcada bir bankta tek başına otururken bulmuştu. Angiolillo paltosunun cebinden revolverini çıkarmış onu vurarak öldürmüştü. Bir yıl sonra Luigi Lucheni isimli bir başka İtalyan anarşist, Avusturya İmparatoriçesi Elisabeth'e (imparatoriçe, Avusturyalı soylu bir kadın kisvesine bürünmüştü ama pek inandırıcı değildi) Cenevre'deki mesire alanında yanında nedimesiyle birlikte yakın koruması olmadan yürürken rastlamıştı. Lucheni Cenevre'ye, Fransız tahtında hak iddia eden Orléans Dükü'nü öldürmek amacıyla gelmişti. Orléans'ın şehirden ayrıldığını

öğrenince, on santimetre boyundaki ucu sivriltilmiş kalın bir iğneden yaptığı hançerle imparatoriçeyi öldürmek için bu beklenmedik fırsattan faydalandı. Lucheni sonradan şöyle demişti: "Cenevre'ye, eziyet çekenlere ve onların sosyal konumlarını iyileştirmek için hiçbir şey yapmayanlara ibret olsun diye bir hükümdarı öldürmek için gelmiştim; öldürmem gereken hükümdarın kim olduğunun benim için bir önemi yoktu.'[22]

İngiltere'deki anarşist terör tehdidi muhtemelen diğer büyük ülkelerde olduğundan daha azdı. Birkaç acemi bomba imalatçısı 1892'de Walsall'da yakalanmışlardı; bunlardan ele geçirilen bombalardan biri günümüzde hala yerel polis teşkilatında muhafaza edilmektedir. 1894 yılında Greenwich Kraliyet Gözlemevi'ni patlatmak isterken yanlışlıkla kendini havaya uçuran Fransız anarşist Michel Bourdin daha çok Joseph Conrad'a "*Gizli Ajan*" isimli romanı için ilham vermiş olmasıyla hatırlanır. Araştıracak çok az terör eylemi olunca, Özel Şube dikkatini daha belirsiz yıkıcı faaliyet biçimlerinden kaynaklanan sözde tehditler üzerinde yoğunlaştırmıştı. Örneğin, gayrimeşru çocuklara yönelik ayrımcılığa son vermek için kampanya yürüten Meşruiyet İttifakı'nın faaliyetlerinin arka planında sinsi bir plan olduğundan şüphelenmeye başlamıştı. Özel Şube Müfettişi John Sweeney, İttifak'ın evlilik dışı cinsel ilişkiyi özendirmek ve toplumsal düzeni yıkmak amacıyla anarşistler tarafından kullanıldığı kanısındaydı. Sweeney, İttifak'ın sekreteri George Bedborough'dan Havelock Ellis'in *Cinselliğin Psikolojisi* kitabının bir nüshasını satın almış ve kitabı sattığı için onu hemen oracıkta tutuklamıştı. Bedborough'nun 1898'de müstehcen yayın yapmaktan hüküm giymesi ve ardından merkez ofisine yapılan polis baskın sonucu İttifak dağıtılmıştı.[23]

Caserio, Angiolillo ve Lucheni gibi anarşistler eylemleri için ülke sınırlarını aşmışsa da çoğu anarşist suikast ve suikast girişimi bireysel yahut küçük grupların işiydi. Ancak Fransız Cumhurbaşkanı'nın, İspanya Başbakanı'nın ve Avusturya İmparatoriçesi'nin art arda suikasta uğramaları, birçok hükümette ve onların polis teşkilatlarında, büyük bir uluslararası anarşist komplonun var olduğuna yönelik bir kanaat oluşturmuştu. İmparatoriçe Elisabeth'in öldürülmesinin ardından İtalya Başbakanı General Luigi Pelloux, adalet bakanına hem yabancı hükümetler hem de "yurtdışındaki muhbirler" yoluyla "başta İtalya Kralı olmak üzere bütün devlet liderlerine yönelik devasa bir komplo" olduğu yönünde uyarılar aldıklarını bildirmişti.[24]

İtalya, terörle mücadele için yapılan ilk uluslararası toplantı olan "Uluslararası Anarşistlere Karşı Toplumu Savunma Konferansı"nı 24 Kasım – 21 Aralık 1898 tarihleri arasında gizlice toplayarak inisiyatifi

ele aldı. Bu aynı zamanda bir ülke hariç (delegesi olmayan tek ülke olan Karadağ'ı Rusya temsil etmişti) büyük ülkelerden diplomatların ve emniyet müdürlerinin katıldığı Avrupa genelindeki ilk anarşist karşıtı konferanstı.[25] 1890'ların ortasında Fransa'da yaşanan bir dizi anarşist saldırıya rağmen, Fransız Sûreté Générale direktörü* Léopold Viguié, Fransa'daki bütün anarşizm şüphelilerinin sürekli izlendiğini ve potansiyel tehdit arz eden tüm bireylerin cepheden ve profilden fotoğraflarının bulunduğu dosyalarının Sûreté tarafından tutulduğunu konferansta gururla bildirmişti.[26] Gerçekte ise Viguié en iyi konumdaki Sûreté muhbirlerinin bazıları tarafından hazırlananlar da dâhil olmak üzere raporlara genellikle şüpheyle yaklaşıyordu. Fransa'daki Üçüncü Cumhuriyet'in kısa ömürlü hükümetlerinin tecrübesiz ve geçici içişleri bakanları ise abartılı raporları daha ciddiye alma eğilimindeydiler.[27]

Roma'daki konferansa katılan bütün delegeler, İngiliz delegesi hariç (çekimser oy kullanmıştı), her ülkedeki kurumların o ülkede yerleşik anarşistleri yakın takibe almalarını ve diğer ülke kurumlarıyla bilgi paylaşımı yapmalarını ön gören Alman önerisini kabul ettiler.[28] Konferansın ardından anarşistler, artan gözetleme faaliyetlerinden ve sınır geçişlerinde polis teşkilatlarının iş birliği yaptığından dert yanmışlardı. Londra'daki anarşist gazetesi *Freedom*, Mart 1899'da şöyle bildirmişti:

> Anarşist karşıtı konferansın sözde sırları yavaşça dışarı sızmaya başladı. Macaristan'daki bir toplantıda konuşma cüreti gösteren, duvar ustası olarak çalışan bir İtalyan yoldaş tutuklanıp İtalyan polisine teslim edildi. İngiltere'de İtalyan yoldaşlar Scotland Yard tarafından sistematik şekilde baskı görüyorlar ve korkutuluyorlar.[29]

Ancak Roma konferansı kraliyet ailelerinin ve bakanların suikastlara karşı korunma önlemlerini iyileştirmek konusunda pek etkili olmamıştı. 4 Şubat 1900 günü Galler Prensi ve müstakbel Kral VII. Edward, kendisi ve Danimarkalı karısı Prenses Alexandra'yı Kopenhag'a götürecek kraliyet trenine bindiği Brüksel Nord tren garında az daha suikasta uğruyordu. Gardaki güvenlik öyle zayıftı ki on beş yaşındaki Belçikalı anarşist Jean-Baptiste Sipido kraliyet treninin basamağına çıkıp, açık olan camdan içeri soktuğu eliyle Edward'a iki metre mesafeden iki el ateş etmeyi başarmıştı. Edward sonradan şöyle yazmıştı: "Eğer çok kötü bir atıcı değilse, beni ıskalaması nasıl mümkün oldu bilmiyorum." Yeterli polis koruması olmadığı için Sipido'nun üzerine atılıp onu etkisiz hale getirme işi gar müdürüne kalmıştı. Edward tüm olay boyunca soğukkanlılığını korumuştu. Onun

* Emniyet genel müdürü. (ç.n.)

vagonunda bulunan Charlotte Knollys'in anlattığına göre, "Bertie istifini dahi bozmadı ve prenses de aynı ölçüde sakin davrandı." Trenleri gardan ayrılırken Edward ve Alexandra camdan sarkarak perondaki kalabalığın tezahüratlarına karşılık verdiler. Olay yerinde serbest halde dolaşan ikinci bir suikastçı pekâlâ bulunabileceği için bu da temel bir güvenlik açığıydı.[30] Kopenhag'a vardıklarında Edward karısından habersiz, metresi Alice Keppel'a telgrafla iyi olduğunu haber vermişti.[31]

Ancak Edward, Sipido'ya ibretlik bir ceza verilmediği için kuzeni Kral II. Leopold ve Belçika mahkemelerine öfkeliydi. Sipido'nun duruşmasındaki jüri, onun "yaşından ötürü muhakeme kabiliyeti olmadan hareket ettiğini" sebep gösterip cezaî ehliyeti olmadığına karar vererek onu beraat ettirmişti. Sipido derhal Fransa'ya kaçtı.[32]

Ne Galler Prensi'nin Brüksel'de kıl payı kurtulması ne de Roma konferansı, İtalya'da koruyucu güvenliğin iyileştirilmesini sağlamadı. Önceden iki suikast girişiminden kurtulmuş olan Kral Umberto'nun Temmuz 1900'de Mosca'da suikasta uğraması, tıpkı Cumhurbaşkanı Carnot örneğinde olduğu gibi üstü açık bir faytonda seyahat eden bir devlet başkanını korumada gösterilen zafiyetin sonucuydu. Onu öldüren anarşist suikastçı Gaetano Bresci, çok kereler atış talimi yaptığı revolveriyle Umberto'ya üç el ateş ettiğinde ona üç buçuk metreden daha yakın bir mesafede bulunuyordu. Otopside üç mermiden ikisinin öldürücü olduğu anlaşılmıştı. İtalya'da idam cezası 1889'da kaldırıldığı için Bresci idam edilmeyen ilk Avrupalı hükümdar katili olmuştu. Bir yıl sonra hapishanede, sözde intihar ederek ölmüştü ama gardiyanlar tarafından öldürülmüş olması daha muhtemeldir.[33]

Brüksel'de Galler Prensine karşı düzenlenen suikast girişiminin ardından yurtdışı gezilerinde prense Scotland Yard Özel Şube şefi Müfettiş William Melville eşlik etmişti. Melville, Edward'ın 1870'lerden beri yanında İngiliz koruması olmadan genellikle kimliğini gizleyerek yaptığı Paris seyahatlerinde, Paris polisi tarafından gizlice izlendiğinin farkındaydı. Bu izlemenin sebebi, kısmen *Fenian* ve anarşist saldırı ihtimali ve kısmen de prensin siyasî ve sosyal ilişkilerini takip etmekti. Aristokrat dostlarından bir kısmı Fransa'nın cumhuriyetçi rejimine muhaliftiler. Polis ayrıca Vemdôme Meydanı'ndaki Hôtel Bristol'de bulunan süit odasında ağırladığı metresleri arasında kralcı etki ajanları olup olmadığını öğrenmeye çalışıyordu. Metreslerinin kimliklerini tespit etmek için büyük çaba sarf ederek onları izletmiş; komşuları, uşakları ve kapıcıları sorgulamışlardı. Prensin uzun boylu ve iyi giyimli sarışınlardan hoşlandığını kaydetmişlerdi.[34] Edward'ın özel hayatı hakkında Scotland Yard, Paris polisi kadar detaylı bilgiye sahip değildi.

Melville, 1900 yılında Edward'ın kişisel korumasından sorumlu kılınmasının yanında, Kraliçe Victoria'nın Şubat 1901'de yapılan ve elli kadar yabancı hanedan mensubunun katıldığı cenaze törenindeki güvenlik önlemlerinin (günümüz standartlarına kıyasla mütevazı ölçekteydi) ayarlanmasıyla görevlendirilmişti. Victoria'nın torunu ve cenaze sahibi konumundaki başlıca üç kişiden biri olan Kayzer II. Wilhelm, yanında kendi özel koruması Gustav Steinhauer'i getirmişti. Berlin polis teşkilatının eski bir polis komiseri olan Steinhauer, Chicago'daki Pinkertorn Dedektiflik Bürosu'nda özel dedektiflik eğitimi almıştı ve İngilizceyi akıcı bir şekilde Amerikan aksanıyla konuşuyordu. Melville, Kayzer'in güvenlik önlemleri konusunda beraber çalıştığı Steinhauer'i, Strand Caddesi'ndeki Simpson Büyük Tütün Salonu'nda akşam yemeği, puro ve "bir iki şişe şarap" eşliğinde ağırlamıştı. Steinhauer sonradan, Melville'le beraber suikast hazırlığındaki üç Rus nihilistini takip ettiklerine ve bunların Özel Şube muhbiri bir kadını öldürdükten sonra kaçtıklarına dair heyecan verici ancak muhtemelen pek güvenilir olmayan bir anlatı sunmuştur. Melville, Steinhauer'in istihbarat alanındaki uzmanlığından etkilendiğini Kayzer'e söylemişti. Kayzer, "Evet, Steinhauer harika bir adam!" diye cevap vermişti. Melville'in, Pyotr Raçkovski ve diğer Okhrana Yurtdışı Dairesi mensuplarının düzenli Londra ziyaretleri sırasında bazıları Scotland Yard'da gerçekleşen başka görüşmeleri de olmuştu. Raçkovski, 1902-1903 yılları arasında ilk olarak Londra'da kalmış olan Lenin gibi devrimci mültecileri soruşturduğu dönemde, gözle görülür bir şatafat içinde Savoy Oteli'nde kalmıştı.[35]

Kraliçe Victoria'nın cenazesinden sadece bir ay sonra, Mart 1901'de, Bremen'de "aklî dengesi bozuk" olduğu söylenen bir işçinin Kayzer'e düzenlediği saldırı sonrası Kayzer'in sağ gözünün altında bir yara izi kalmıştı.[36] Bu olaydan sonra II. Wilhelm muhtemelen Avrupa'nın en iyi korunan hükümdarı haline geldi; Berlin dışına yaptığı seyahatlerde koruma sayısı altmışın üzerine çıkarıldı.[37] Melville, Kayzer'in İngiltere'ye yaptığı seyahatlerde şahsî korumasına destek vermeye devam etmişti. Kayzer farklı seferlerde ona altın bir saat, bir yüzük ve sigara tabakası hediye etmişti. 1903 yılında Özel Şube'den resmen emekli olduğunda ülke içinde ve dışında kraliyet ailesinin güvenliği için yaptığı hizmetlere karşılık Royal Victorian Order şövalyesi ilan edilmişti. *The Times*, Scotland Yard'ın "zamanın en meşhur dedektifinden mahrum kaldığı" haberini geçmişti. Ancak Melville, Savaş Bakanlığı'nın istihbarat faaliyetlerine gizlice dâhil olmaya devam etmişti ve sonradan MI5'ın "baş hafiyesi" olmuştu.[38]

Büyük devletler içinde devlet başkanları en büyük risk altında olanlar muhtemelen Amerika Birleşik Devletleri'ndekilerdi. Üç başkan -Abraham

Lincoln, James A. Garfield ve William McKinley- Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki elli yıl içinde suikasta uğramışlardı. Başkan John. F. Kennedy suikastını araştıran Warren Komisyonu sonradan başlıca sebebin güvenlikte yaşanan zafiyet olduğunu belirtmişti.[39] 14 Nisan 1865 akşamı John Wilkes Booth isimli aktör, Washington'daki Ford Tiyatrosu'nda başkanın locasına girip Lincoln'ü yakın mesafeden vurmayı başarmıştı. Booth ardından locadan sahneye atlamış ve diz kapağı çatlamış olmasına rağmen yaşanan kargaşada kaçmayı başarmıştı (ancak iki hafta sonra yakalandı ve vurularak öldürüldü). Lincoln'ün locasının kapısında beklemesi talimatını almış olan başkanın koruması Polis Memuru John F. Parker önce oyunu izlemek için yerinden ayrılmış, sonra tiyatrodan çıkıp yakındaki bir barda içki içmeye gitmişti. İç Savaş'tan sonraki başkanların hiçbir yakın koruması yoktu. 1881 yılında James A. Garfield, akli dengesi bozuk bir suikastçı tarafından Washington'daki bir tren istasyonunda vurularak ölümcül şekilde yaralanmıştı.

Günümüzde başkanlar, artık Amerikan İç Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olan Amerikan Gizli Servisi tarafından korunmaktadır. 1865'te kurulan Gizli Servis başta tamamen farklı bir göreve sahipti. Hazine Bakanlığı'na bağlı olarak başlıca görevi, üç yıl önce kâğıt banknotun tedavüle girmesinin ardından artan kalpazanlık olaylarıyla mücadele etmekti. Ancak 1908'de Adalet Bakanlığı Federal Soruşturma Bürosu (sonradan FBI oldu) kurulana kadar, mevcut tek federal emniyet birimi olarak ara ara farklı amaçlarla kullanılmıştı. Gizli Servis, 1894'te Başkan Grover Cleveland'a yönelik bir suikast planını ortaya çıkarmasının ardından, geçici olarak başkanlık korumasında kullanılmaya başlandı. Başkan William McKinley'in 1901 yılında Buffalo'daki Pan-Amerikan Sergisi'nin halka açık olan resepsiyonunda suikasta uğramasının ardından koruma görevi daimî hale geldi. Suikast esnasında başkanın korunmasından üç Gizli Servis ajanı, dört Buffalo polis dedektifi ve dört asker ortaklaşa sorumluydu. Kendisini anarşist addeden suikastçı Frank Czolgosz, McKinley'nin elini sıkmak isteyen kişilerin oluşturduğu uzun bir kuyrukta beklemişti. Czolgosz, sıra kendisine geldiğinde mendilinin altında gizlediği silahla başkana iki el ateş edip vurdu. Eğitimsiz Gizli Servis ajanları ve birkaç başka kişi, McKinley'i ikinci bir suikastçının saldırısına karşı korumasız halde bırakarak hep birlikte derhal Czolgosz"un üzerine çullandılar. Czolgosz etkisiz hale getirildikten sonra, tutuklanmaya mukavemet etmemesine rağmen kıdemli Gizli Servis ajanı George Foster, "ayağa kalkınca onun alnına bir darbe indirdi" ve yere devirdi.[40]

McKinley'e yapılan saldırıda Gizli Servis'in gösterdiği profesyonellik dışı tutuma rağmen Beyaz Saray 1902'de başkanlık koruması için onlara

tam yetki vermişti. Başlıca sebep, bu görevi yapabilecek başka bir federal soruşturma birimi olmamasıydı. Ancak Kongre tarafından resmen yetkilendirilmesi ve bütçe alması bundan dört yıl sonra gerçekleşmişti. Servis'in kayıtlarında anarşist olduğundan şüphelenilen kişiler hakkında tutulan en eski dosyaların 1901-1902 yılına ait olduğu görülmektedir ve bu dosyalar Avrupalı polis teşkilatlarının standartlarına kıyasla ilkel sayılırlar. Bu kişilerin isimleri, yaşadıkları yerler (çoğunlukla açık adres yoktur) ve "çok tehlikeli" gibi bazı açıklamalar vardır ama haklarında biyografik detaylar yahut eşkâl bilgileri bulunmamaktadır.[41]

Birinci Dünya Savaşı öncesi gerek ülke içinde gerek ülke dışında, hem gücünün ulaştığı sınırlar hem de faaliyetlerinin ölçeği itibarıyla Avrupa'nın en faal istihbarat teşkilatı açık arayla Okhrana olmuştur. Diğer Avrupalı emniyet teşkilatları kanunlar dâhilinde faaliyet göstermekteydiler. Okhrana ise kanunun ta kendisiydi. Siyasî suçlar söz konusu olduğunda arama yapma, hapse atma ve sürgün etme yetkisine sahipti. Ancak Çarlık Rusyası asla tam anlamıyla bir polis devletine dönüşmedi. Sonradan gelecek Sovyet standartlarına kıyasla Okhrana çok daha mütevazı bir ölçekte kullanılmıştı. 1880'lerdeki baskı döneminde bile sadece yetmiş kişi siyasî suçlardan idam edilmişti ve hepsi de ya suikast düzenlemiş yahut suikast girişiminde bulunmuş kişilerdi. İdam edilenlerden biri de II. Aleksandr'ın suikastının altıncı yıldönümü olan 1 Mart 1887'de III. Aleksandr'a düzenlenen başarısız suikast planına dâhil olduğu için ölüm cezası alan Aleksandr Ulyanov idi. Ulyanov'un on yedi yaşındaki kardeşi Vladimir'in (sonradan alacağı Lenin ismiyle bilinen) çarlık rejimine karşı intikam yemini ettiği söylenmiştir. 1901 yılına gelindiğinde siyasî suçlardan hüküm giymiş 4,113 Rus, ülke içinde sürgündeydi ve 180 kişi de kürek cezası çekmekteydi.[42]

Rusya İmparatorluğu'nda en çok eziyet edilen halk Yahudilerdi. Halk arasında yaygın anti-semitizm, devlet teşvikiyle düzenlenen pogromlar, engelleyici yasalar, III. Aleksandr ve II. Nikola (1894-1917) zamanında çıkarılan çok sayıda ayrımcı yasa sonucu birkaç milyon Yahudi başta Amerika olmak üzere farklı ülkelere göç etmişti. Başta çar olmak üzere rejimin her kademesi tarafından Yahudiler, halkın huzursuzluğunun üzerine yoğunlaştırılacağı kullanışlı günah keçileri olarak görülmekteydi. Devlet destekli anti-semitizmi Okhrana başlatmamışsa da, uygulanmasına yardım etmişti. Subaylarından biri olan M. S. Komissarov, Emniyet Teşkilatı matbaasında basılan broşürleri kullanarak Yahudi karşıtı olaylar başlattığı için devletten 10,000 ruble para ödülü almıştı. Yahudilerin dünya hâkimiyetine yönelik gizli planlarını açığa çıkardığı iddia edilen, kötü şöhrete sahip sahte

anti-semitik yayın *Siyon Liderlerinin Protokolleri*'nin uydurulması da muhtemelen Yurtdışı Dairesi başkanı olduğu dönemde Pyotr Raçkovski'nin işiydi. *Protokoller*, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce pek etkili olmamışsa da sonradan Nazi ve faşist anti-semitizmin en temel metinlerinden birini teşkil ederek yirminci yüzyılın muhtemelen en etkili evrakta sahtecilik örneği olmuştu.[43]

II. Aleksandr'ın Halkın İradesi tarafından öldürülmesinden yirmi yıl sonra Rusya yine siyasî suikastların merkezi haline gelmişti. Suikastların öncelikli sebebi, siyasî toplantılar ve gösterilere yönelik kısıtlamalara karşı başlayan öğrenci eylemleri oldu. Gerici görüşlere sahip Eğitim Bakanı N. P. Bogolepov, okuldan atılmış bir üniversite öğrencisi olan Peter Karpoviç tarafından 14 Şubat 1901 günü vurulmuş ve ölümcül şekilde yaralanmıştı. Öğrencilerin çoğu Karpoviç'i bir kahraman olarak görmüşlerdi. 4 Mart'ta St. Petersburg'daki Kazan Katedrali önünde yapılan büyük bir öğrenci eyleminin Kozak süvarileri tarafından şiddetli şekilde dağıtılması öğrencileri daha da radikalleştirmişti. Karpoviç'e en güçlü destek Rusya kırsalındaki komün geleneğine dayalı bir sosyalist devlet kurma amacı taşıyan Sosyalist-Devrimci (SD) Parti'ye mensup öğrencilerden gelmişti. 1902 yılında, SD'nin kurucularından olan karizmatik Grigori Gerşuni tarafından terör saldırıları düzenlemek üzere "Mücadele Örgütü" kurulmuştu. Polis raporlarında onun için "terör konusunda bir sanatkâr" yazılmıştı. Bir Okhrana yetkilisine göre Gerşuni "tecrübesiz ve kolaylıkla galeyana gelen gençleri etkileme konusunda ... müthiş bir yetenek" sahibiydi. Bir SD üyesi "insanın ruhuna işleyen gözleri" olduğunu söylemişti. Mücadele Örgütü'nün ilk büyük hedefi İçişleri Bakanı S. N. Sipiagin olmuştu. 2 Nisan 1902 günü, örgüte mensup öğrencilerden Stepan Balmaşov, yaver üniforması giyerek Marinski Sarayı'na girmişti. Sipiagin'in eline, içinde sonradan anlaşıldığı üzere onun idama mahkûm edildiğini belirten bir belgeyi içeren bir zarf tutuşturmuş ve yakın mesafeden iki el ateş ederek onu vurmuştu. Suikastın ardından SD liderliği ilk kez resmî olarak Mücadele Örgütü'nün partinin bir birimi olduğunu ilan etmiş ve terör faaliyetlerinin barışçıl kışkırtmayla uyumlu olduğunu söylemişlerdi. Siyasî suikastlar, "en derin uykudaki cahilleri bile uyandıracak ... ve onları istemeseler de siyasî düşünmeye zorlayacaktı". Resmiyette parti Merkez Komitesi'nin kontrolünde olsa da, Mücadele Örgütü kendi hedeflerini kendisi seçiyordu.[44]

Okhrana'nın SD hakkındaki başlıca istihbarat kaynağı hulul ajanları idi. En önemli ajanı, Okhrana dosyalarında ilk defa 1890'larda "Yahudi devrimci" olarak karşımıza çıkan Evno Azev idi. 1893'te ücretli bir ajan olarak Okhrana hizmetine girmişti.[45] 1902'de, şüphesiz Okhrana'yı memnun

eden bir şekilde, hem SD Merkez Komitesi'nin hem de sonradan başına geçeceği Mücadele Örgütü'nün üyesi olmuştu.*

Mücadele Örgütü'nün hedeflerinden biri, sorumlulukları arasında Okhrana da bulunan zalim ve anti-semitik İçişleri Bakanı V. K. Plehve idi. Azev, Okhrana'ya suikastı haber vermiş olsa da onun deşifre olmasından çekinildiği için yeterli önlemler alınmamıştı ve Plehve, 28 Temmuz 1904'te St. Petersburg tren garına giderken faytonunun altına atılan bir bombayla öldürülmüştü. Daha da sansasyonel olan bir başka suikastta ise çarın amcası, Moskova genel valisi Grandük Sergey yine faytonuna atılan bir bombayla öldürüldü. Sergey öyle bağnazdı ki, "sağlıksız bir merak ve vahşi duygular" uyandıracağı korkusuyla karısının *Anna Karenina*'yı okumasını yasaklamıştı.[46] Mücadele Örgütü'nün bir sonraki büyük hedefi Başbakan Pyotr Stolypin oldu. Örgüt üyeleri, 12 Ağustos 1906 günü Stolypin'in villasına sızdılar ve bir dizi bomba patlattılar. Aralarında Stolypin'in çocuklarının da olduğu bir düzine insan yaralandıysa da Stolypin yara almadan kurtulmuştu.

Bu suikastlar devam ederken Azev, St. Petersburg'daki Okhrana şefi A. Gerasimov'la düzenli olarak görüşmekteydi. Gerasimov, Azev'in verdiği istihbarat üzerine harekete geçmenin zorluklarına rağmen, eğer Mücadele Örgütü'ne hulul edilmemiş olsa bu suikast dalgasının daha da kötü olacağı görüşündeydi. 1905 Devrimi esnasında her yana yayılan kargaşada, Mücadele Örgütü teröristi Boris Savinkov "üniforma giyen herkesin" hedef olduğunu ilan edince terörle mücadele daha karmaşık bir hal aldı.[47] Romanov hanedanı 1905 Devrimi'nden Okhrana sayesinde değil, ordu kendilerine sadık kaldığı için sağ kurtulmuştu.

Azev'in önde gelen bir Sosyalist Devrimci ve Okhrana'nın en iyi ajanı olarak yürüttüğü paralel kariyerleri 1908'de beklenmedik şekilde sona erdi. Onun çifte hayatını ifşa eden kişi, devrimci kadrolar arasına hulul etmiş polis hafiyelerini bulmayı kendine görev edinmiş SD mensubu Vladimir Burtsev oldu. 1906 yılında Azev'i St. Petersburg'da uluorta dolaşırken gören Burtsev kendisine şu soruyu sormuştu: "Eğer ben Azev'i bu mesafeden tanıyabildiysem, onun eşkalini kesinlikle bilen polis hafiyeleri onu St. Petersburg'da böyle dikkat çekici biçimde dolaşırken neden tanıyamıyorlar?" Burtsev, Azev'in Okhrana için çalıştığı kanaatine varmıştı. Azev, sonraki iki yıl boyunca masumiyetini kısmen başarıyla gösterse de, 1908 yılı sonlarında Paris'teki (soruşturma yürütmek için St. Petersburg'dan daha güvenli bir yerdi) önde gelen SD mensuplarının yürüttüğü bir soruşturma onun suçlu olduğunu kesinleştirdi. Suçunu itiraf etmesi için yirmi dört

* Aralık 1905'te SD Merkez Komitesi'nin üye sayısı beş kişiye indirildiğinde Azev komite üyesi olarak kalmıştı. (Ruud ve Stepanov, *Fontanka 16*, bölüm 7.)

saat süre verildi ve idamı için gerekli hazırlıklar tamamlandı. Azev ertesi gün Paris'ten kaçtı. Rus Duması, Azev olayının araştırılması için soruşturma emri verdi. Şubat 1909'da Stolypin, başbakan sıfatıyla, yıkıcı örgütlere ajanlarca sızılmasını haklı çıkarma konusunda nadir rastlanır resmî bir açıklama yaptı: "Devrimci terör var oldukça, polis faaliyetlerine her zaman ihtiyaç olacaktır." Mücadele Örgütü'nün başındaki kişinin Okhrana ajanı olduğunun ortaya çıkmasıyla küçük düşen Sosyalist Devrimciler suikast eylemlerine son vermişlerdi. Azev'in gerçek sadakatinin hangi tarafa karşı olduğu konusunda tartışmalar hala devam etmektedir. Bunun kesin bir cevabı muhtemelen asla verilemeyecek olsa da, SD'ye yahut çarlık rejimine bağlılıktan ziyade heyecan ve para için çalışmış olması ihtimal dâhilindedir. Okhrana tarafından kendisine iyi bir ücret ödenmesine rağmen Mücadele Örgütü'nün fonundan da (büyük kısmı banka soygunlarından kazanılan) zimmetine para geçirmiş, hem borsa oynamış hem de eski bir kadın şarkıcının eşliğinde gittiği kumarhanelerde kumar oynamış ve gösterişli bir şekilde yaşamıştı.[48]

Stolypin, devrimci örgütlere ajan hululünün haklı gösterdiği açıklamasından iki yıl kadar sonra, bu sefer kendisi hangi tarafa sadık olduğu belirsiz bir Okhrana ajanının kurbanı oldu. 1 Eylül 1911 günü çar ve Stolypin, Kiev opera salonunda Rus serflerinin azat edilmesinin ellinci yıl dönümü şerefine düzenlenen gala gecesine katılmışlardı. Teröristlerin bomba imalatı ve dağıtımı konusunda verdiği bilgilerle Kiev'deki Okhrana teşkilatının güvenini kazanan 24 yaşındaki Okhrana ajanı Dmitri Bogrov da salondaydı. Gala gösterisine verilen bir ara esnasında Stolypin orkestra çukurunun yanında ayakta durarak konuşurken Bogrov ona iki el ateş ederek vurdu. Görgü tanıklarının söylediğine göre başbakan "beyaz redingotunun düğmelerini açıp kana bulanmış yeleğine bakarak ellerini 'Her şey bitti' dercesine sallamıştı. Sonra bir koltuğa yığılmış, yanındaki herkesin duyabileceği açık ve belirgin bir ses tonuyla 'çar uğruna öldüğüm için mutluyum' demişti". Stolypin, aldığı yaralar yüzünden ölmeden önce beş gün daha yaşadı. Bogrov, 12 Eylül günü idam edilmeye götürülürken gardiyanlarından birine şöyle demişti: "Hayatımdaki yegâne mutlu an Stolypin'in öldüğünü öğrendiğim andı." Ancak uzun süren sorgusu sırasında eyleminin sebepleri konusunda karmaşık bir ifade vermişti. Başlıca sebebi, Okhrana'ya ihbar ettiği anarşistler yüzünden duyduğu pişmanlık gibi görünmektedir. Söylediğine göre, ihanetini öğrenen devrimciler, "ıslah olması" için tek yolun bir devlet görevlisini öldürmek olduğunu söylemişlerdi.[49]

Okhrana, 1903'te Bolşevik ve Menşevik kollara ayrılan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne (RSDİP) hulul etmeyi, kısmen terörist bir tehdit

arz etmediği için, SD'ye hulul etmekten daha kolay gerçekleştirmişti. Lenin, Bolşevik olmayan devrimcilere karşı duyduğu derin şüphesine rağmen Okhrana, hulul faaliyetleri konusunda şaşırtıcı biçimde saftı. Azev'in sansasyonel şekilde ifşa olmasına rağmen, Berlin'deki Bolşevik temsilci Dr. Yakov Jitomirski'nin 1902'den beri Okhrana için çalışan bir ajan olduğundan ve Lenin ülke dışında sürgündeyken yaptığı seyahatler hakkında Okhrana'ya düzenli olarak rapor verdiğinden bîhaberdi. Jitomirski, 1907'de Berlin'den kovulmasının ardından Londra'da yapılan beşinci RSDİP kongresine katılmış ve daimî ikametgahını Yurtdışı Dairesi'ne rapor vermeye devam ettiği Paris'e taşımıştı.[50] Emniyet Dairesi müdürü S. P. Beletski sonradan, savaş öncesi yürütülen bu siyasetin "bütün amacının" Rus sosyalizminin birleşmesini ne pahasına olursa olsun engellemek olduğunu söylemişti. "Böl ve yönet kaidesine göre hareket ettim" diyordu. Rus sosyalistlerini bölünmüş halde tutması en muhtemel kişinin de Lenin olduğuna inanmaktaydı.[51] Çoğu Bolşevik, Menşeviklerle tekrar birleşmeyi umsalar da Lenin buna kararlılıkla karşı durdu.* Okhrana, bölünmüş bir RSDİP'nin sosyalist hareketi zayıflatacağına inanırken Lenin, tam tersine, ayrı bir Bolşevik Parti'nin varlığının zaferin anahtarı olduğundan emindi. Rus halkını vaat edilmiş topraklara ancak disiplinli, doktrine katıksız biçimde bağlı ve "yekpare" vaziyetteki çetin bir devrimci elit ulaştırabilirdi.

Okhrana'nın Bolşeviklerin içine sızan en başarılı ajanı, sabıka kaydı bulunan Moskovalı bir işçi olan, 1910'da Okhrana tarafından angaje edilen ve iki yıl sonra Duma'ya seçilen altı Bolşevik vekilden biri Roman Malinovski idi. Lenin heyecanlı bir biçimde şöyle yazmıştı: "*İlk* defa, işçiler arasından çıkan ve bizi Duma'da temsil edecek *olağanüstü bir lidere* sahibiz.' Kendisini proleter devrime adamış ama proletarya içinden gelen liderleri olmayan bir partide, Lenin, Bolşevik Merkez Komitesi'ne getirdiği Malinovski'yi büyük öneme sahip bir şahsiyet olarak görmüştü: "Çok büyük zorlukları olsa da bu gibi kişilerle bir işçi partisi kurmak mümkün!" 1912 yılı seçiminden sonra Duma'daki Bolşevik ve Menşevik vekiller tek bir RSDİP grubu üyeleri olarak bir arada oturmuşlardı. Ancak 1913'te grup ikiye bölündüğünde Malinovski, Bolşevik "fraksiyonun" başkanı olmuştu.

1912 yılına gelindiğinde Lenin gecikmeli de olsa Okhrana hulul faaliyetlerinin ciddiyetini fark edebilmişti. Onun girişimiyle Bolşevik Merkez Komitesi bu sorunla ilgilenmek için üç kişilik bir "provokasyon komisyonu" kurmuştu. Komisyon üyelerinden birisi de Malinovski idi. Lenin,

* Menşeviklerle birleşmeyi savunan başlıca Bolşevik olan Aleksey Rykov'un 1912'de Sibirya'ya sürülmesinden sorumlu olan kişi muhtemelen Beletski idi. (Billington, *Fire in the Minds of Men*, s. 476.)

parti içine sızılması konusundaki sorunu, Temmuz 1913'te Malinovski ve önde gelen Bolşeviklerden Lev Kamenev ve Grigori Zinovyev'in katıldığı bir toplantıda ele almıştı. Duma'da kendisinin başkanlık ettiği altı Bolşevik vekilin "yakınında" bir Okhrana ajanı bulunduğuna dair toplantıda varılan kanının sebep olduğu ironiyi sadece Malinovski görmüştü. Kendisine, polis hululü tehdidini en aza indirmek için "olabildiğince entrikacı bir biçimde" davranması talimatı verildi. Nerdeyse bu olayla eş zamanlı biçimde, Malinovski, kendisi gibi Okhrana ajanı olan Miron Çernomazov'u *Pravda*'nın editörü yapması için Lenin'i ikna etmişti.[52] "Provokasyon komisyonu" çalışmaları Malinovski'nin rolünden Lenin'i haberdar edemese de, Azev olayının gün ışığına çıkardığı bilgiler gibi, Okhrana operasyonlarının ne denli etkili olduğu konusundaki farkındalığını artırmıştı. Lenin, "bizim güvenlik polisimiz kadar tecrübeli ve iyi eğitimli olan az sayıda profesyonel" tarafından yönetilen devrimci partiler konusunda söylenecek çok şey olduğunu yazmıştı.[53]

Beletski, Malinovski için "Okhrana'nın gururu" dese de iki farklı hayat yaşamanın getirdiği yük ona çok ağır gelmişti. Malinovski'nin en güçlü Bolşevik destekçisi Lenin bile onun çok fazla içki içmesinden kaygı duymaya başladı. Mayıs 1914'te, artık çaydanlıktan votka içer hale geldiği bir dönemde, yeni İçişleri Bakanı V. F. Djunovski ondan kurtulmaya karar verdi. Muhtemelen, Malinovski'nin gittikçe kontrolsüz hale gelen davranışları sonucu onun Okhrana'nın Duma içindeki ajanı olduğunun ortaya çıkmasından ve bundan doğacak skandaldan korkmuştu. Malinovski Duma'dan istifa etti ve Okhrana'nın kendisine ülke dışında yeni bir hayat kurması için verdiği 6,000 rubleyle St. Petersburg'dan kaçtı. Onun bir Okhrana ajanı olduğuna dair söylentiler hızla yayılmıştı. Menşeviklerin lideri Yuri Martov, Haziran ayında şöyle yazıyordu: "En ufak bir şüphemiz olmadan, hepimiz onun bir provokatör olduğundan eminiz ... ancak bunu ispat edip edemeyeceğimiz ise başka bir konu." Lenin ise Malinovski'nin "siyasî olarak intihar" ettiğini kabul etse de, ona yöneltilen suçlamaları kabul etmemişti.[54]

Lenin zamanının büyük kısmını yurtdışında sürgünde geçirdiği için, Okhrana tarafından genelde Rusya'da bulunan Stalin'in (asıl adı İosif Cugaşvili) izlendiği kadar yakından izlenememişti. Lenin, 1905 Devrimi sırasında Londra'daydı ve tamamen habersiz yakalandığı Şubat 1917 Devrimi sırasında da Zürih'teydi. Okhrana'nın Stalin hakkında tuttuğu kayıtlar muhtemelen siyasî yönden yıkıcı faaliyetlere karışan biri hakkında bir istihbarat teşkilatı tarafından tutulmuş en detaylı kayıtlardır. Kayıtların toplamı 100 ciltten fazladır ve halen tarihçi Svetlana Lokhova tarafından

incelenmektedir. Bolşevik Devrimi sonrası Stalin bütün ciltleri şahsî arşivine almış ve yıllar boyunca üzerinde notlar alıp, sayfa kenarlarına ara ara çizimler yaparak bu ciltler üzerinde kafa yormuştur. Bilindiği kadarıyla şimdiye kadar hiçbir dünya lideri, eski yaşamına dair istihbarat kayıtlarını incelemek için bu kadar zaman harcamamıştır.

Lokhova'nın çalışmalarının ortaya koyduğuna göre, kayıtlarda özel yaşamından devrimcilik kariyerine kadar üzerinde kafa yoracak çok şey vardır. Stalin gözetlendiğini bilmesine rağmen, özel hayatı muazzam derecede ihlal edilerek dosyasına eklenen detaylardan ötürü şaşkınlığa uğramıştı. Örneğin, 1912'de henüz otuz dört yaşındayken bir arkadaşının on altı yaşındaki nişanlısına yurtdışından gönderdiği ve ona, vermeye değer tek öpücük türü olan "ateşli" bir öpücük vaat ettiği erotik kartpostal gibi. Stalin, 1902'den 1916'ya kadarki dönemde özgür geçirdiği zamandan daha fazlasını hapiste ve ülke içi sürgünde geçirmişti. Ancak gönderildiği sürgünlerden altı kez firar etmişti. 1906 yılında Okhrana takibini atlatmış ve Lenin'in Bolşevik saldırılarını Menşeviklere yönelttiği Stockholm'deki dördüncü RSDİP kongresine katılmıştı. 1907 yılında, yine Okhrana tarafından fark edilmeden, Lenin'in Bolşevik heyetine liderlik ettiği Londra'daki beşinci RSDİP kongresine katılmayı başarmıştı.[55]

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önceki son yıllarda Avrupa'nın büyük kısmında siyasî suikastların "altın çağının" modası geçmişti. Buna başlıca istisna Balkanlar'dı. Sırbistan'daki hâkim Obrenoviç ve Karacorceviç aileleri ile bazı Sırp istihbarat yetkilileri suikastı siyasî bir araç olarak görmekteydiler. "Altın çağ" içinde bir devlet liderinin en dehşet verici şekilde öldürülmesi olayı, Sırbistan Kralı Aleksandr Obrenoviç ile Kraliçe Draga'nın Belgrad'daki kraliyet sarayında öldürülmeleriydi. Obrenoviç hanedanının zorla alaşağı edilmesine yönelik komplo 1901 yılında, Sırp genelkurmayında görevli iri cüsseli Teğmen Dragutin Dimitriyeviç öncülüğünde başlamıştı. Dimitriyeviç, eski Mısır'daki geniş omuzlu boğa-tanrı Apis'i andırdığı söylendiğinden, kendisini sevenler tarafından "Apis" lakabıyla anılırdı. 1903 yılına gelindiğinde komploya katılanların sayısı, aralarında saray muhafızlarından subaylar ve kralın yaverinin de bulunduğu 120 kişiye ulaşmıştı.

11 Haziran 1903 gününün ilk saatlerinde, Obrenoviç hanedanının yerine daha uyumlu Karacorceviç ailesini getirmeye kararlı yirmi sekiz isyancı Sırp subayı kraliyet sarayını bastı. Apis, suikast timi içinde yerini almıştı ama sarayın girişinde krala sadık muhafızlar tarafından vurularak yaralandı. Suikastçıların geri kalanı Aleksandr ve Draga'yı kraliyet yatak odasının arkasında, kraliçenin hizmetçisinin ütü yapmak için kullandığı küçük odada

saklanırken buldular. Kraliyet çiftini silahla vurdular, süngülediler, yüzlerini tanınmaz hale gelecek biçimde parçaladılar, kılıçlarla iç organlarını çıkardılar ve sonra parçalanmış cesetleri sarayın camından aşağıdaki bahçeye attılar. Suikast timi Başbakan Dmitrije Cincar-Markoviç'in ve Savaş Bakanı Milovan Pavloviç'in odalarına da girdi. İkisi de öldürüldü. İçişleri Bakanı Belimir Teodoreviç de vurulup ölüme terkedilmiş ancak sonradan iyileşmişti. Belgrad'daki İngiliz elçisi Sir George Bonham vahşi suikastlar konusunda "doğru dürüst bir pişmanlık duygusunun hiçbir surette görülmemesinden" ötürü dehşete düşmüştü. Ertesi gün milli bayram olarak kutlanmış ve Belgrad sokakları bayraklarla donatılmıştı. Yaralanan Apis, milli kahraman olmuştu. O vakitler Cenevre'de sürgün hayatı yaşayan Karacorceviç hanedanının reisi Kral I. Petro sonraki yirmi yıl boyunca Sırbistan'ı (ve sonradan kurulan Yugoslavya'yı) meşrutî monarşiyle yönetmek üzere dönmüştü.[56*]

Bu olaydan itibaren Apis ve Sırbistan'daki diğer kral katillerinin gizli planlarının başlıca hedefi, eski bir Osmanlı vilayeti olan ve kalabalık bir etnik Sırp nüfusunu barındıran komşusu Bosna-Hersek'in 1908'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhak edilmesinden sonra Balkanlar'da gitgide artan Avusturya hâkimiyeti olmuştu. Sırbistan Harp Okulu'nda öğretmen olarak görevlendirilen Apis, 1911 yılında "Ya Birleşme ya Ölüm" (*Ujedinjenje ili smrt!*) ya da daha iyi bilinen adıyla Kara El (*Crna Ruka*) gizli askerî örgütünü kuran yedi kişiden biriydi. Örgütün amacı Balkan yarımadasındaki bütün Sırpların içinde yaşadığı büyük Sırbistan'ı kurmaktı. Kara El'in yöntemleri, sembolündeki kurukafa ve çapraz kemik, bıçak, zehir ve bomba sembolleriyle kendisini göstermekteydi. Sonradan böylesine ölümü çağrıştıran semboller seçtiği için eleştirilen Apis, "Sırplığı bombalarla, bıçaklarla ve tüfeklerle kurtarmanın" bütün Sırpların görevi olduğunu söylemişti. Ayrıca Kara El'in "hem saldırılarında hem de düşman eline düşen birini kurtarmak için" -yani intihar etmek üzere- zehir kullanmasını da savunmuştu. Kara El'in varlığı, Belgrad'daki kahve dükkanlarında artık herkesçe bilinen bir sır haline gelmişti. Örgüt üyeleri hem subay kadrolarına hem de Dışişleri Bakanlığı'na hulul etmişlerdi. Apis, 1912'deki ilk Balkan Savaşı'nda Sırbistan tarafından işgal edilmeden önce o dönem Osmanlı hâkimiyetinde olan Makedonya'ya ordu tarafından örtülü operasyonlar icra etmek üzere gönderilmişti. Osmanlı hâkimiyetindeki Arnavutluk'un büyük kısmının 1913'te Sırp işgali altında bulunduğu dönemde Belgrad'daki Dışişleri Bakanlığı Arnavut aşiret reisleriyle yürütülen müzakerelerde Kara El'i kullanmıştı.

* I. Petro, 1918'den 1921'deki ölümüne kadar Sırplar, Hırvatlar ve Slovenlerin (sonradan Yugoslavya) ilk kralı olarak hüküm sürmüştü.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından bir yıl önce, Ağustos 1913'te Apis, Genelkurmay İstihbarat Dairesi müdürü oldu. Savaş öncesi Avrupa'da hiçbir istihbarat şefi siyasî denetimden bu denli âzâde değildi. Sırbistan Radikal Halk Partisi lideri ve 1904'ten 1918'e kadarki dönemin büyük kısmında başbakan olarak görev yapan Nikola Pasiç, tıpkı birçok meslektaşı gibi Apis'i ulusal güvenlik için bir tehdit olarak görüyordu. İçişleri Bakanı Milan Protiç onun için "demokrasi için bir tehlike" demişti. Çoğu subay gibi Apis de Radikal Parti'den nefret ediyordu. Pasiç, 1914 baharında Kara El için "devlet içinde devlet" ifadesini kullanmıştı.[57]

Avusturya hâkimiyetindeki Bosna-Hersek'te, Kara El ve ondan daha eski bir milliyetçi Sırp örgütü olan Narodna Odbrana, aralarında en önemlisi "Genç Bosna" (*Mlada Bosna*) olan Sırp yanlısı eylemcilerle yakın mesai içindeydiler. Bosna Parlamentosu'nun Haziran 1910'daki açılış töreninde Genç Bosna mensubu Bogdan Zerajiç, Avusturya valisine beş el ateş etmişti. Hepsi hedefini ıskalayınca altıncı mermiyi kendi kafasına sıkmıştı (kafası, Avusturya polisinin kara müzesinin dehşet verici bir objesi olarak muhafaza edilmişti). Zerajiç, Belgrad'daki milliyetçi basın tarafından kahraman ilan edilmiş, başsız cesedinin gömüldüğü mezarı da Genç Bosna mensupları için bir azizin kabri haline getirilmişti. Onun Avusturya valisine yaptığı saldırı, Avusturya hâkimiyetine karşı siyasî terörizmin sistematik bir şekilde kullanılmasının başlangıcı oldu. Zerajiç'in ölümünden Arşidük Franz Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da suikasta uğramasına kadar geçen dört yıl içinde Avusturya İmparatorluğu'nun Güney Slav vilayetlerinde buna benzer yedi saldırı gerçekleşmiş ve bir düzine saldırı planı da başarısız olmuştu.[58]

Saraybosna suikastını gerçekleştiren başlıca kişiler "Genç Bosna" mensubu olan ve 1912'den 1914'e kadar Belgrad'da yaşarken daha da radikalleşen üç öğrenciydi: Gavrilo Princip, Nedeljko Çabrinoviç ve Trifko Grabez.* Kendilerine Kara El tarafından Browning yarı otomatik tabancalar ve bombalar temin edilmiş, Belgrad yakınlarındaki bir ormanda atış eğitimi verilmiş ve sonradan Sırp sınırından geçişlerine yardımcı olunmuştu. Belirlenen ilk suikast hedefi Bosna'nın otoriter Avusturya-Macaristan valisi General Oskar Potiorek idi. 1914 baharında, Avusturya-Macaristan taht varisi Arşidük Franz Ferdinand'ın, karısı Sophie'yle birlikte Bosna-Hersek başkentine 28 Haziran 1914'te resmî bir ziyarette bulunma kararı almasının

* Tim Butcher, *The Trigger* adlı çalışmasında Gavrilo Princip hakkında yaptığı genel olarak etkileyici yorumunda onun radikalleşmesinde Belgrad'da geçirdiği yıllar ve Kara El'in etkisinin çok büyük bir rol oynamadığı ve bu radikalleşmenin daha basit biçimde, bütün Bosnalı Güney Sırpları'nın içinde oldukları fakirlik ve gördükleri baskılardan kaynaklandığı yönünde ikna edici olmaktan uzak bir iddiada bulunmuştur.

ardından suikast hedefi değiştirilmişti. Arşidük ve karısı Sophie'nin 28 Haziran 1914'te Saraybosna'yı ziyaret edeceğini Apis'e ilk ulaştıran kişi muhtemelen Rade Malobabiç idi. Avusturya-Macaristan doğumlu bir Sırp olan Malobabiç, sınır bölgesindeki Kara El mensubu subaylara Avusturya kuvvetleri hakkında askerî istihbarat sağlıyordu. Onlar da aldıkları bilgiyi Apis ve Sırp askerî istihbaratına iletiyorlardı.[59]

Franz Ferdinand'a Saraybosna'da suikast düzenleme kararını veren ilk kişi Apis olsa da, hedefin değiştirilmesi arşidükün ziyaret detaylarını gazetede okuyana kadar öğrenemeyen Princip, Çabrinoviç ve Grabez tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Arşidükün ziyaretinden bir ay kadar evvel, Belgrad'dan Saraybosna'ya hareket etmeden önce Princip, sırdaşı ve Belgrad'daki Genç Bosna mensubu oda arkadaşı Danilo İliç'e yazdığı mektupta arşidükü öldürme planından bahsetmiş ve suikast timine başka gönüllüler bulmasını istemişti. İliç üç suikastçı adayı bulmuştu: İkisi de Bosnalı Sırp öğrenciler olan on sekiz yaşındaki Cvetko Popoviç ve on yedi yaşındaki Vaso Çubriloviç ile yirmili yaşlarının ortalarında bir marangoz olan Bosnalı Müslüman Muhammed Mehmedbasiç.[60]

Başbakan Nikola Pasiç'in, Apis'in suikast planının ne kadarından haberdar olduğu muhtemelen asla bilinemeyecektir. Princip ve Grabez'e Bosna sınırından geçerken rehberlik eden Bosnalı köylü aslında bir Sırp muhbiriydi ve suikast planından bahsetmese de, onların hareketleri ve taşıdığı silahlar hakkında Belgrad'daki İçişleri Bakanlığı'nı haberdar etmişti. Pasiç Sırbistan'dan Bosna'ya yapılan silah kaçakçılığının yasaklanması emrini verdi. Ancak Sırp sınırındaki denetim artık Belgrad hükümetinin elinde değildi. Sonradan bir bakan, başbakanın, suikastçıların arşidükü öldürmek üzere Saraybosna'ya gittikleri bilgisini ziyaretten tam bir ay önce kabineye duyurduğunu iddia etmiştir. Viyana'daki Sırp elçisi, muhtemelen Pasiç'in talimatıyla, suikast hakkında belli belirsiz bir uyarıda bulunmuş ama uyarısı Avusturyalı yetkililer tarafından dikkate alınmamıştı.[61]

Bir önceki neslin zamanında, görülmemiş sayıda hükümdarın ve onların kıdemli bakanlarının suikasta uğramış olmasına rağmen, Birinci Dünya Savaşı'na yaklaşan Avrupa'nın büyük kısmında koruyucu güvenlik hâlâ istihbaratçılık mesleğinin gelişmemiş bir dalıydı. Hele de Saraybosna'da. Kafasında yeşil tavus kuşu tüyleriyle süslü bir miğfer, üzerinde altın yakalı gök mavisi üniformasıyla açık bir otomobil içinde seyahat eden arşidük en bariz hedef olmasına rağmen, Saraybosna ziyaretinde alınan güvenlik önlemleri baştan savmaydı. Franz Ferdinand, yakın koruma bulundurulmasını ya da güzergahı üzerinde kendisiyle halk arasında askerler yerleştirilmesini şahsı için küçük düşürücü bularak önemsememişti. Ziyarette alınan

güvenlik önlemlerinden sorumlu Bosna valisi General Potiorek, kendi ekibi içinde Genç Bosna mensubu "çoluk çocuğun" ciddi bir suikast tehdidi oluşturduğuna inananlarla dalga geçmişti. Saraybosna'da güvenlik, terörle mücadele istihbaratından acı bir şekilde mahrum bırakılmış 120 kişilik polis teşkilatına emanet edilmişti. Arşidükün güzergahı üzerinde silahlarla ve bombalarla beklemeye koyulan yedi genç suikastçı, Avusturya hâkimiyetindeki Balkan Slavlarının özgürlüğü için etkili bir darbe vurmak uğruna canlarını vermeye hazırlardı. Kraliyet motorlu korteji Miljacka Nehri kıyısından ilerlerken güzergahı üzerindeki ilk suikastçı, en kritik anda paniğe kapılan ve sonradan Sırbistan'a kaçan Muhammed Mehmedbasiç olmuştu. Sonraki suikastçı, daha kararlı olan Nedeljko Çabrinoviç idi. Ceketinin cebinden çıkardığı bombanın kapsülünü bir lamba direğine vurduktan sonra arabasıyla geçmekte olan arşidüke doğru fırlatmıştı. Kendisine bomba atıldığını gören Franz Ferdinand onu def etmek için elini kaldırmış ve elini vurarak geride kalan sokağa düşmesini sağlamıştı. Bombanın patlamasıyla halktan ve takip eden arabadakilerden yaralananlar olsa da, kraliyet çifti yara almadan kurtulmuştu. Belediye binasına vardıklarında öfkeye kapılmış olan Franz Ferdinand, belediye başkanına hitaben şöyle demişti: "Sayın belediye başkanı, burayı ziyarete geliyoruz ama bombalarla karşılanıyoruz! Rezalet!" Ancak başka bir suikast girişimi olabileceğine dair bariz riske rağmen kraliyet ziyareti devam etti.

Saraybosna'daki güvenlik önlemleri öyle yetersiz olmaya devam etmişti ki, belediye binasındaki resepsiyonun ardından, Franz Ferdinand'ın bombalı saldırıda yaralananları hastanede ziyaret etmesi için güzergahın değiştirildiğinden çifti taşıyan otomobilleri kullanan iki şoför ve belediye başkanı haberdar edilmemişti. Yaşanan karışıklıkta çifti taşıyan araç yanlış yola sapmış ve geri manevra yapmak zorunda kalmıştı. Yavaş yavaş geri giderken suikastçılardan Gavrilo Princip'in önünden geçmişti. Princip, bu denli kolay bir hedefle karşı karşıya geldiği için şaşkınlığa uğrasa da, cebinden çıkardığı tabancayla iki el ateş ederek Franz Ferdinand ve Sophie'yi ölümcül şekilde yaralamıştı.*

Apis, Saraybosna suikastı planlanırken ardında bıraktığı kendi izlerini öyle başarıyla ortadan kaldırmıştır ki onun bu olaydaki kesin rolü artık asla ortaya çıkarılamaz haldedir. Ancak Avusturya-Macaristan polisi, suikastçılar hakkında onun beklediğinden daha çok şey ortaya çıkarmıştı.

* Saraybosna suikastının sonrasına ait en meşhur fotoğraf genelde Gavrilo Princip'in derdest edilmesi olarak bilinir. Gerçekte tutuklanan kişi, arşidük ve karısının öldürülmesinin ardından yaşanan karmaşada yanlışlıkla tutuklanan masum bir görgü tanığı olan Ferdinand Behr'dir. (Saraybosna Tarih Müzesi)

Apis'in bilgisi olduğu üzere, suikastın ardından suikastçıların hepsi sorgulanmamak için intihar edeceklerdi. Fakat bilinmeyen bir sebeple, Kara El tarafından onlara verilen zehir işe yaramamıştı. Çabrinoviç bombasını atar atmaz, Princip de arşidük ve karısını vurur vurmaz siyanür kapsülünü yutmuştu. İkisinin de ağızlarından köpükler çıkmış, çok şiddetli bir hastalık geçirmişler ancak ölmemişlerdi. Princip, tutuklanmasının üzerinden bir saat bile geçmemişken, şok geçirir vaziyette olmasına ve hayatta kaldığı için şaşkınlık yaşamasına rağmen polise, Belgrad'dan Saraybosna'ya dönüşünde ikamet adresini Oprkanj Caddesi olarak kaydettirdiğini itiraf etmişti. Polisler Princip'in verdiği adreste İliç'i bulup tutuklamışlar, suikastçıların silahlarını taşımak için kullandıkları, yatağının altına gizlenmiş çantaları bulmuşlardı. Suikastla hiçbir alakası olmayan yüzlerce Bosnalı Sırp tutuklanmış ve kötü muamele görmüşlerdi. Princip, suçsuzları korumak için, İliç ve Grabez'le görüşmesine izin verilir verilmez onlara şöyle söylemişti: "Bombaları nasıl aldığımızı, nasıl seyahat ettiğimizi, hangi örgütten olduğumuzu, her şeyi itiraf edin ki bu insanlara zarar gelmesin."[62] Avusturya yasalarına göre yirmi yaşının altındaki kişiler idam edilemezdi. Princip, 1918 yılında hapishanede tüberkülozdan öldü. Suikastçılardan en genci olan Çubriloviç hayatta kaldı ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'da Mareşal Tito'nun kurduğu hükümette bakanlık yaptı. Saraybosna suikastına karışan İliç ve diğer iki kişi daha yargılanıp idam edildiler.

Kara El'in desteği ve yönlendirmesi olmadan, 28 Haziran 1914 günü Saraybosna'da bulunan genç ve tecrübesiz suikastçılar Franz Ferdinand'a suikast girişiminde bulunamazlardı. Suikastçılara sadece Kara El tarafından verilen destekle bile, önceki neslin hükümdarlarına ve siyasî liderlerine yapılan saldırılardan hiçbir ders almamış olan Avusturya-Macaristan'ın güvenlik önlemleri konusundaki en temel noktalarda gösterdiği zafiyet suikastın başarılı olmasını sağlamıştı. Üstü açık *Gräf und Stift* marka otomobil içinde bulunan arşidük ve karısının korunmasında gösterilen eksiklik, Fransa Cumhurbaşkanı Carnot ve İtalya Kralı Umberto'nun üstü açık faytonlarında öldürülmesinin bir tekrarıydı.

Suikastın planlanması ve suikastçılara yardım edilmesi konusunda Kara El çok önemli bir rol oynamıştı, çünkü Apis, savaş öncesi Avrupa'da büyük oranda hükümet denetimi dışında faaliyet gösteren tek dikkate değer istihbarat teşkilatının başındaki kişiydi. Eğer Pasiç, Sırp istihbaratı üzerinde siyasî kontrolü yeniden tesis edebilseydi, Saraybosna'daki genç suikastçılar ihtiyaç duydukları destekten mahrum kalırlardı. Apis'in suikasttaki payı, ona Birinci Dünya Savaşı'nın sebepleri konusunda diğer

tüm istihbarat şeflerinden daha önemli bir rol yüklemişti. Otoritesine karşı ilk ciddi meydan okuma ancak savaşın başlamasından sekiz ay sonra geldi. Sırp tahtının varisi Prens Aleksandr, Mart 1915'te onu istihbarat daire başkanlığından alarak harekât şubesine tayin etti. Bu olayın ardından Apis, 1916 yılı sonlarında tutuklanana kadar siyasî yönden dikkat çekmemeye gayret etmişti.[63] 1917 yılında, sürgündeki Sırp hükümeti Apis'i, aralarında prensi öldürmeye teşebbüsün de yer aldığı, hiçbiri Saraybosna suikastıyla alakalı olmayan ve gerçekliği şüpheli bir dizi suçtan yargıladı. Apis suçlamaları reddetse de, vatana ihanetten suçlu bulundu. Mahkeme sırasında muhtemelen Pasiç hükümetini küçük düşürmek için Saraybosna suikastına giden süreçteki operasyonun her safhasına Kara El'in tam manasıyla hâkim olduğunu -biraz da abartıya kaçarak- söylemişti. Pasiç, Londra'daki elçisine şöyle yazmıştı: "Dimitriyeviç [Apis], her şeyin yanında, Franz Ferdinand'ın ölüm emrini de kendisinin verdiğini itiraf etti. Ve şimdi [onun ve işbirlikçilerinin cezalarını] kim erteleyebilir?" Apis ve üç subay kurşuna dizildiler.[64*] Böylece yirminci yüzyıldaki istihbarat şefleri arasında ilk idam edilen kişi o oldu.**

* Dava 1953 yılında Sırbistan Anayasa Mahkemesi tarafından yeniden görülmüş ve müdafilerin hepsinin iadeiitibarına karar verilmiştir.

** Yirminci yüzyılda idam edilen diğer istihbarat şefleri arasında art arda göreve gelmiş üç Sovyet istihbarat şefi de vardı: Genrih Yagoda, Nikolay Yejov ve Lavrenti Beria. Apis gibi onlar da kısmen uydurma ithamlarla suçlu bulunmuşlardı.

22
Büyük Güçler ve Dış İstihbarat, 1890-1909

Fransa-Prusya Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı arasında kalan dönemde Avrupa'nın büyük güçleri birbirleriyle (sömürgeleştirdikleri halklar ve daha küçük devletler hariç) daha önceden modern çağda görülmemiş uzunlukta bir barış dönemi yaşamışlardı. Kısmen bu sebepten ötürü dış istihbarat, hükümetler için öncelik sırlamasında genellikle geride kalmıştı. 1899'da Boer Savaşı başladığında İngiliz istihbaratı, bir asır önce Napolyon Savaşları sırasında olduğundan daha az üretkendi. Deşifre Şubesi'nin 1844'te kapatılmasından beri İngiltere'nin bir kod kırma birimi yoktu. Victoria dönemi sonlarında Savaş Bakanlığı bünyesinde bulunan İstihbarat Şubesi (Intelligence Department – ID) amatörce iş yapan, yeterli ödenek alamayan bir casusluk şebekesine sahipti. Boer Savaşı öncesi "Gizli Servis" faaliyetleri için ID'nin sahip olduğu yıllık bütçe sadece 600 sterlindi ve bazen de Dışişleri Bakanlığı tarafından fon desteği alıyordu. ID'nin uzak diyarlardaki muhbirleri arasında Belçika Kongosu'nda bir nehir teknesi kaptanı, İran telgraf idaresi müdürü ve dünyanın farklı yerlerindeki İngiliz demiryolu yetkilileri vardı. Bu kişiler ara sıra sundukları hizmetler karşılığında ya ücret almamakta ya da sembolik ücretler almaktaydılar. Savaş Bakanlığı'nın 600 sterlinlik Gizli Servis ödeneğinin büyük kısmı, gözetlemekle sorumlu oldukları bölgelere seyahat eden görevlilerin yurtdışı seyahatlerine harcanmaktaydı. Yine de bu kişiler harcamalarını çoğu zaman kendi ceplerinden yapmak zorunda kalırlardı. Lord Edward Gleichen, 1899'da Karadağ'a yaptığı keşif seyahatinin kendi cebinden çıkan 90 sterline mal olduğundan şikâyet etmişti. Diğer ID çalışanları ise seyahat harcamalarının bir kısmının dahi ödenmesine şükrederlerdi. Tümgeneral Charles Calwell sonradan şöyle anlatmıştı: "O günlerde devletin malî kurumları, resmî göreve gidenlerin harcamalarını ceplerinden yapmasını beklerlerdi."[1]

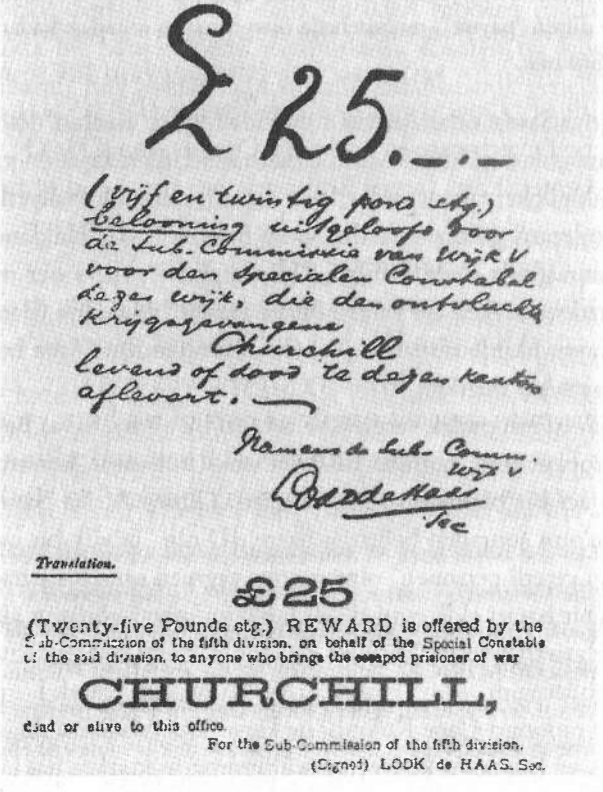
ID personelinin istihbarat toplama görevleri ordudaki subaylar ve "vatansever halk" tarafından desteklenirdi. Subaylar arasında en heveslisi, ileride İzcilik Hareketi'nin kurucusu olacak ve 1880'lerin başında Kuzey-Batı Sınır Bölgesi'nde yaşadığı bir dizi "neşeli macera" sonrası istihbarata ilgi duymaya başlayan Robert (sonradan General Lord) Baden-Powell idi. Baden-Powell, istihbarat konusunda centilmen bir amatörün, bu işi profesyonel olarak yapan bir kişiden üstün olduğuna gönülden inanmaktaydı. En iyi casuslar, "ücret almayan ve bu işi sırf sevdiği için yapanlardır" demişti. Ayrıca casusluğun büyük bir "sportif değeri" de vardı:

> Hayattan bıkan herkes için, kendine gelmenin en iyi yolu casusluğun heyecan dolu yaşantısı olacaktır. Kişi bunun savaşta ülkesi için faydalı sonuçları olacağını fark ederse, büyük kısmı eğlenceli biçimde geçen bu zamanın boşa gitmediğini anlayacaktır; ve bir "ajan", şeref payesi alamadan ve övgü göremeden yakalansa yahut "mahvolsa" da, ülkesine hizmette üzerine düşen "payını", muharebede ölen bir silah arkadaşı kadar yerine getirdiğini bilir.[2]

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde İngiliz "ajanları" için "mahvolma" tehlikesi çok düşüktü. Savaşın başlamasından yaklaşık on yıl öncesine kadar büyük güçler yabancı subayların amatör casusluk faaliyetlerine karşı fevkalade tolerans göstermişlerdi. Savaş Bakanı R. B. Haldane, 1908'de Avam Kamarası'nda şöyle demişti: "Hiç şüphem yok ki her milletin subayları yurtdışındayken işe yarar bilgiler ararlar." Haldane (Baden-Powell kendisiyle aynı fikirde olmasa da) şöyle düşünüyordu: "Ama bu, casusluk yapmakla aynı şey değildir."[3]

Boer Savaşı'nın patlak vermesi ve savaşın ilk ayları, Savaş Bakanlığı'nın istihbarat toplamanın yanında bu istihbaratı kullanma konusundaki eksikliklerini acı bir biçimde ortaya sermişti. Güney Afrika Savaşı Kraliyet Komisyonu'nun sonradan belirttiği üzere, ID'nin "büyük bir savaşa hazırlanmak için yeterli personeli" olmamasına rağmen on sekiz personeli "dikkate şayan bir başarı elde etmişti". ID, hâkim askerî görüşün aksine, daha 1896 yılı Haziran ayında "iki Boer devletinin Natal'ı ele geçirmek için harekete geçebileceğini" iddia etmişti. 1899'da da tam olarak bu yaşanmıştı. Sonraki ID raporları Cape Kolonisi'ne karşı Boer tehdidini doğru biçimde tespit etmiş ve Boerlerin kuvvet ve mühimmat miktarları hakkında doğru tahminler de sağlamıştı. ID'nin sunduğu bazı raporlar, hırpani görünüşlü ve uzun saçlı Boer çiftçilerinin disiplinli İngiliz askerleriyle baş edemeyeceği yönündeki kibirli inanış yüzünden ciddiye alınmamıştı. Sömürgeler Bakanı Joseph Chamberlain, ID'nin Boer gerillalarının sayı ve kabiliyetlerini

abarttığından emin olduğu için 1899 yazında Güney Afrika'ya kalabalık takviye kuvvetlerin gönderilmesine karşı çıkmıştı. ID'nin sağladığı istihbaratın çoğu görmezden gelindi. ID tarafından Güney Afrika hakkında hazırlanan el kitabının bir kopyası, Güney Afrika'ya gönderilen seferî kuvvetin komutanlığına atanan General Sir Redvers Buller'a (ID ve diğer kişiler tarafından "Blunder" (Gaf) lakabıyla anılırdı) gönderilmişti. Cape Town'a Buller'la birlikte giden, İngiltere'nin en yüksek ücret alan savaş muhabiri, 25 yaşındaki Winston Churchill'in anlattığına göre Buller kendisine ulaşan kitabı, "Güney Afrika hakkında her şeyi bildiğini" söyleyen bir mesajla geri göndermişti. Aralık 1899'daki "Kara Hafta" felaketlerinin tepe noktasını teşkil eden ve Buller'ın görevden alınmasına sebep olan Colenso'daki yenilgi, en azından kısmen, onun Boer kuvvetlerinin hareketleri hakkındaki istihbaratı görmezden gelmesinden kaynaklanmıştı.

£25.-.-

(vijf en twintig pond sterling)
beloning uitgeloofd door
de Sub-Commissie van Wijk V
voor den Specialen Constabel
dezer wijk, die den ontvluchten
Krijgsgevangene
Churchill
levend of dood te dezen kantore
aflevert.

Namens de Sub-Comm.
Wijk V
(Get) Lodk de Haas
Soc

Translation.

£25

(Twenty-five Pounds stg.) REWARD is offered by the Sub-Commission of the fifth division, on behalf of the Special Constable of the said division, to anyone who brings the escaped prisoner of war

CHURCHILL,

dead or alive to this office.

For the Sub-Commission of the fifth division.
(Signed) LODK de HAAS. Soc.

Churchill'in Aralık 1899'da esir kampından firar etmesinin ardından Boerlerin onun başına koydukları 25 sterlin ödül. Firar ederken ardında şöyle bir not bırakmıştı: "Hükümetinizin beni savaş esiri olarak alıkoyma hakkı olmadığını düşündüğüm için tutukluluktan firar etmeye karar verdiğimi bildirmekten memnuniyet duyarım."

Buller'ın umursamazlığına mukabil Churchill'in istihbarat konusundaki hevesi hayatının geri kalanında da devam etmişti. Bu ilgisi önce subay olarak ve sonra da savaş muhabiri olarak, Kuzey-Batı Sınır Bölgesi'nde ve Kitchener'la birlikte bulunduğu Sudan gibi Victoria dönemi sonlarındaki İngiliz İmparatorluğu'nun uzak bölgelerinde yaşadığı ilk maceralarıyla başlamıştı. Churchill sonradan (başta kendisini kastederek), "o neşeli günlerde İngiltere'nin küçük savaşlarına katılmış olanların büyük kısmının" bu savaşları "etkileyici heyecanlarla dolu" bulduklarını söylemişti. Boer Savaşı sırasında Churchill'in "heyecanları" arasında, bir Boer esir kampından firar etmesi ve başına para ödülü konulması da yer almıştı. Savaşın ilerleyen dönemlerinde keşif faaliyeti icra etmek üzere Johannesburg'da bisikletle dolaşmıştı. Yakalanması halinde olabilecekler için şöyle söylemişti: "Avrupa'da şimdiye kadar toplanmış olan hiçbir divan-ı harp böyle bir davayı sonuçlandırmakta zorluk yaşamazdı." Churchill yakalansaydı bir casus olarak kurşuna dizilirdi.[4]

Buller'ın halefi olarak Ocak 1900'de Cape Town'a gelen, ufak tefek, beyaz saçlı Mareşal Lord "Bobs" Roberts VC,* istihbarat konusunda selefi kadar dar görüşlü değildi. Savaş başladığında Güney Afrika'da gecikmeli olarak kurulan Sahra İstihbarat Dairesi kısa sürede büyümüş, yeni ve daha iyi haritalar dağıtılmış ve keşif faaliyetleri iyileştirilmişti. Mayıs 1902'de savaş sona erdiğinde Sahra İstihbarat Dairesi emrinde 132 subay, 2,321 beyaz sivil ve birkaç bin "yerli" çalışıyordu. Ancak bu kadar hızlı yaşanan büyüme, çoğu istihbarat subayının tecrübesiz olduğu anlamına geliyordu. Gerilla savaşının büyük kısmı Boer topraklarında yaşandığı için, genişletilmiş Sahra İstihbarat Dairesi'nin taktik istihbarat konusunda Boerlere yetişmesi düşünülemezdi. Ancak Daire'nin sağladığı istihbarat olmasa, İngilizlerin kendilerinden sayıca çok daha az olan Boerler karşısında gecikmeli şekilde kazandıkları zafer daha da gecikebilirdi.[5]

Önceki savaşlardaki halefleri gibi, Sahra İstihbarat Dairesi de kuruluşuna sebep olan savaştan sonra varlığını devam ettirememişti. Ancak ordu reformcusu Lord Esher başkanlığındaki bir komitenin 1904 yılında yayımladığı rapor, Savaş Bakanlığı'nda radikal bir reform yapılmasının ve kurulmasının vakti çoktan gelmiş olan bir İngiliz genelkurmayının nihayet 1906'da (Prusya'dan neredeyse bir asır sonra) kurulmasının yolunu açtı. Buna rağmen, yeniden teşkilatlanan ve genellikle daha kısa biçimde Askerî Harekât Dairesi Başkanlığı (Directorate of Military Operations – DMO) olarak anılan Askerî Harekât ve İstihbarat Dairesi Başkanlığı (Directorate

* VC: İngiltere'nin en yüksek askerî nişanı olan Victoria Cross (Victoria Haçı) kazanmış kişilerin isimlerinin sonuna eklemeye hak kazandıkları ifade. (ç.n.)

of Military Operations and Intelligence – DMO&I) içinde gizli-servis operasyonlarına çok az yer vardı. Binbaşı (sonradan Tümgeneral Sir) James Edmonds 1907'de DMO Özel Şube (ismi MO5 olarak değiştirildi) müdürü olduğunda, "şube faaliyetlerinin ölüme terkedildiğini" görmüştü.[6] Savaş Bakanlığı'ndaki istihbarat subayları, Victoria dönemi sonlarındaki ID'nin en hareketli günlerindeki gibi amatörce bir hevesle Kıta Avrupası'na akınlar düzenliyorlardı. Lord Edward Gleichen'ın 1907'de Askerî Harekât ve İstihbarat Dairesi Başkanlığı görevine geldiği ilk aylar hakkında sonradan anlattıklarına göre casusluk bazen sadece yoğun sosyal hayatının bir parçası gibiydi. Aynı yılın sonbaharında eski dostu ve askerî istihbarat subayı Sir George Aston'la beraber Hollanda'ya "küçük bir casusluk gezisine" çıkmıştı:

> Hollandalıların Almanlar tarafından saldırıya uğramaları halinde nasıl bir direniş göstereceklerini görmek istiyorduk. Gördüklerimizden çok da memnun kalmadık. Sonra Kopenhag'a ve harika dostlarım Kont ve Kontes Raben'e ait olan eski ve güzel Aaleholm [Alholm] kalesine uğrayıp İsveç'e geçtim ve burada kral tarafından bazı askerî manevralara davet edilmekten büyük memnuniyet duydum … Manevraların sonunda Kont Bonde'ye ait, Göteborg yakınlarındaki Tjolöholm [Trolleholm] kalesinde geçen ki güzel günün ardından Rodd çifti beni elçilikte ağırlama nezaketinde bulundular.[7]

Gleichen'ın "biraz casusluk" ve bol miktarda yüksek sosyete karışımından oluşan anlatısından Savaş Bakanlığı'ndaki herkesin etkilendiği söylenemezdi. 1907 tarihli bir muhtırada şöyle deniliyordu: "Tek tesellimiz, bütün yabancı devletlerin bizim hâlihazırda iyi teşkilatlanmış ve Avrupa'da faaliyet gösteren etkin bir Gizli Servis'e sahip olduğumuzu sanması."[8]

İngiltere gibi Kayzer II. Wilhelm'in Almanyası'nın da bir kod kırma dairesi yoktu. Gizli istihbarat, Alman genelkurmayı içinde görece önemsiz bir yere sahipti. Alman askerî istihbaratının büyük kısmı yazılı kaynaklar yoluyla, yabancı subaylarla temas kurulmasıyla ve askerî manevralara iştirak edilmesiyle elde ediliyordu. Ancak yabancı başkentlerdeki askerî ataşeler mütevazı sayıda ücretli muhbir ve gizli ajana sahiplerdi. Alman genelkurmayı içindeki küçük bir şube ulan Sektion IIIb, askerî ataşeler tarafından yürütülen ajan faaliyetlerinin ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerinin tamamından sorumluydu.[9] 1894'te Fransızların Paris'teki Alman askerî ataşesinin bir ajanının peşine düşmeleri ve bu ajanın Fransız genelkurmayı içindeki tek Yahudi subay olan Yüzbaşı Alfred Dreyfus olduğu yönünde yanlış bir kanaate varmaları, çağdaş Fransız tarihinin en büyük

ve en meşhur davalarından birine sebep olmuştu.[10] Paris'teki ajanın kimliği üzerinde yaşanan uzun ve acı tartışmalar, askerî ataşeler vasıtasıyla elçilikler içinden yürütülen örtülü operasyonlar sebebiyle Alman büyükelçilerine karşı hâlihazırda var olan nefreti daha da körüklemiş olmalıdır.[11]

Alman sınır ötesi istihbarat toplama faaliyetlerini denetlemek için Fransız sınırı yakınlarındaki altı noktaya* ve Rus sınırındaki beş noktaya** *Nachrichtenoffiziere* (istihbarat subayları) konuşlandırılmıştı. Fransız Ordusu hakkında istihbarat toplamak için genellikle açık kaynaklar örtülü operasyonlardan daha önemliydi. Örneğin Alman genelkurmayı, Ekim 1905'te yapılan İngiliz-Fransız kurmay görüşmelerinin ilki ile Fransız ve Rus ordu ve donanma komutanlarının 1911'de birbirlerinin manevralarına katıldıklarını Fransız gazetesi *Le Matin*'deki haberlerden öğrenmişlerdi. Alman askerî istihbaratı, Fransız yüksek komutasının savaş halinde kuzeyde Mézières–Sedan hattından güneyde Belfort'a kadar beş ordu (her biri dört ya da beş kolordulu) yığacaklarını bekliyordu. Almanların Fransa'yı işgal için çiğneyecekleri Belçika sınırına birlik konulmayacak ve Fransızlar'ın en kalabalık olacakları bölge Neufchâteau–Saint–Menehould hattı olacaktı. Genel itibarıyla doğru olan bu değerlendirmeye mukabil[12] Alman genelkurmayı, Rusya'nın seferberlik planları hakkında daha az bilgiye sahipti.

Alman askerî istihbaratı savaş öncesi Doğu Avrupa'daki en önemli hedefine ulaşamamıştı: Rusya'nın seferberliğini ne kadar hızlı tamamlayacağı ve ilk saldırısının ne kadar hızlı olacağı konusunda öngörüde bulunmak. Savaşın ilanından neredeyse iki hafta sonra Rus Birinci ve İkinci Orduları Doğu Prusya'yı işgal ettiğinde, "Alman ordusu ne kadar hazırlıksızsa Alman askerî istihbaratı da öyle şaşkındı." Rus askerî istihbaratı sonradan Berlin ve Viyana'nın savaştan önce başlıca Rus şehirlerinde ücretli "uzak mesafeli ajanlardan" oluşan şebekeler kurduklarını ve bunların Stockholm, Christiana (Oslo), Kopenhag ve Bern'deki casusluk bürolarıyla haberleştiğini iddia etmiştir. Ağustos 1914'te Doğu Prusya'nın işgalinin yarattığı şaşkınlık düşünülürse, bu şebekelerin işe yararlığının sınırlı olduğu açıktır.[13]

Savaş öncesi Alman askerî istihbaratının İngiltere'de ajan operasyonları olmamıştı. Ancak denizde artan İngiliz-Alman rekabeti, *Nachrichten-Abteilung*'un (İstihbarat Şubesi – "N") 1901'de İngiltere'de kendi ajan şebekesini kurmaya başlamasına sebep olmuştu. Şebeke, Kayzer'in İngilizce bilen eski yakın koruması ve Kraliçe Victoria'nın cenazesinde ona eşlik eden Gustav Steinhauer tarafından sevk ve idare ediliyordu.[14] Kayzer'in ona duyduğu güven, İngiltere'deki donanma istihbaratı operasyonlarının

* Münster, Coblenz, Metz, Saarbrücken, Karlsruhe ve Strassburg.

** Königsberg, Allenstein, Danzig, Posen ve Breslau.

başına neden Steinhauer'in getirildiğini büyük oranda açıklamaktadır. "N" şebekesinde hem Kraliyet Donanması hakkında barış zamanı bilgi temin eden "muhbirler" (*Berichterstatter*) hem de savaş başladıktan sonra seferber edilecek "mahrem ajanlar" (*Vertrauensmänner*) vardı. Steinhauer'in Potsdam'daki bir vasıtalı adres aracılığıyla İngiltere'de yaşayan Alman vatandaşlarına mektup yollayarak hizmetlerini talep etmeye dayalı ajan angaje etme yöntemleri bir nevi "ya tutarsa" minvalindeydi. "Kayzer'in casusu" İngiltere'deki ajanlarıyla kendisi arasına "aracılar" (*Mittelsmänner*) koymak gibi daha karmaşık bir sistem de geliştirmişti. Steinhauer'e, Alman Amiralliği tarafından nadiren görev verilmiş ve çoğunlukla kendi kendine hareket etmesi için serbest bırakılmıştı.[15]

Kendisini Başkomutan ve "Atlantik Amirali" olarak gören Kayzer, sivillerin görüşlerine genel olarak hoş gözle bakmadığı gibi diplomatların fikirlerinden de çoğunlukla hoşnut değildi. Buna mukabil, elçiliklerden gelen ateşe raporlarıyla, diğer askerî ve donanma istihbarat raporlarını ilgiyle okuyanlardan biriydi. En dikkatle okuduğu raporlar arasında, 1903 yılında "Kuzey İmparatorlukları Nezdinde Görevli St. Petersburg'da konuşlu Alman Deniz Ataşesi" olarak tayin edilen Paul von Hintze'nin raporları da bulunmaktaydı. Kayzer, Hintze'nin raporlarını, üzerine aldığı heyecanlı notlarla birlikte Genelkurmay Başkanlığı'na ve Amirallik Kurmay Başkanlığı'na iletir ama Şansölye Bernhard von Bülow'a ya da Dışişleri Bakanlığı'na göndermezdi. Wilhelm sonradan Hintze'ye baronluk unvanı verdi. Kayzer'in hükümdarlığının son aylarında Hintze dışişleri bakanı yapılmıştı.[16]

1903'te Hesse'de çarla yapılan bir görüşmede Wilhelm, askerî bilgileri ikisi arasında, bakanlarının haberi olmadan telgrafla gizlice göndermek için "özel" bir şifre kullanma konusunda çarı ikna etmişti. Nikola, bu "özel" şifreyi Kayzer'den habersiz derhal Lamsdorf'a iletmişti. Lamsdorf, Kayzer'in sözde gizli telgraflarının Dışişleri Bakanlığı'nda deşifre edilmesi konusunda bütün hazırlıkları yapmıştı.[17] Buna mukabil Bülow ve Alman Dışişleri Bakanlığı, Kayzer ve çar arasındaki haberleşmeden tamamen bîhaberdi. II. Nikola'nın Kayzer'le özel olarak haberleşmeye ilgisi olmamasına rağmen, Wilhelm tarafından Rus-Japon Savaşı sırasında gönderilen bazı bilgiler büyük öneme sahipti. Kayzer, savaş başladıktan sonra, doğrudan Port Arthur'daki kuşatılmış Rus donanma üssü içinde bulunan Alman bahriye binbaşısı Albert Hopman'dan doğru bilgiler içeren raporlar almaya başlamıştı.[18]

Ancak Kayzer'in kendisine ulaşan askerî istihbarata verdiği tepkiler, tıpkı diğer konularda olduğu gibi fevrî idi ve muhakemesi de zayıftı. Batı medeniyetini tehdit eden Asyalı "Sarı Tehlike" konusunda sürekli

gördüğü kabuslar yüzünden çar ve diğer kişilere garip uyarılarda bulunmuştu. Kayzer bir seferinde, henüz Rus-Japon Savaşı devam ederken bir Alman ajanının Panama Kanalı'nı ele geçirmek için "Meksika'nın güneyindeki plantasyonlarda bulunan pirinç düğmeli üniformalar giymiş 10,000 Japon askeri saydığını" çara çok ciddi bir üslupla bildirmişti. II. Nikola'ya, Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne saldırması halinde Kaliforniya kıyılarını savunmak üzere bir Alman ordusu göndermeye niyetli olduğunu söylemişti.[19]

Japonya hakkında edindiği istihbarat bir yana, Wilhelm, kendisinden daha az fevrî ve daha ketum çarı nüfuz altına alabileceği gibi ahmakça bir inanca sahipti. Ancak Çar II. Nikola'nın kendisinden daha iyi istihbarata sahip olduğunun farkına varmamıştı. II. Nikola'nın, hükümdarlığı boyunca başlıca öncelikleri askerî ve diplomatik meseleler olmuştu.[20] Kayzer'den daha dikkatli şekilde okuduğu diplomatik yazışmaların yanında, çara neredeyse her gün istihbarat özetleri, yakalanan mesajlar (bazıları karanlık oda tarafından deşifre edilmişti), ataşe raporları, Savaş Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı tarafından ele geçirilmiş belgeler iletilirdi. Bunları, bazen neredeyse takıntıya varacak şekilde bir ilgiyle okurdu. Okuduğu her belgeyi mavi renkli kalemle işaretler, bazen üzerine notlar alırdı.[21] (Bir nesil sonra gelen Stalin de kendi özel arşivine seçtiği resmî belgeleri mavi kalemle işaretlemişti.)[22]

II. Nikola'nın hükümdarlığı boyunca St. Petersburg'daki karanlık odanın Alman diplomatik telgraflarını düzenli olarak deşifre ettiğinden Wilhelm'in haberi olmamıştı. 1900 yılında dışişleri bakanlığına getirilen Rus diplomat Kont Lamsdorf, deşifre edilmiş mesajlardan bazılarını (eğer varsa) üzerinde çarın aldığı notlarla birlikte günlüğüne kopyalamıştı. Bunlar arasında, 30 Eylül 1895'te Kayzer'in yaveri "Genç" Helmuth von Moltke'nin (sonradan genelkurmay başkanı) çarla yaptığı bir görüşme hakkında Kayzer'e gönderdiği bir telgraf da vardı. II. Nikola'nın deşifre edilmiş mesaj üzerine hiçbir not almamış olması Lamsdorf'un günlüğüne şu ifadeyi yazmasına sebep olmuştu: "Moltke'nin Majesteleriyle yaptığı görüşme hakkındaki raporu eksiksiz olmalı." Günlüğünün sağladığı mahremiyet sayesinde Lamsdorf bazen çarın mesajlar üzerine yazdığı yorumları eleştirmişti. Prens Hugo von Radolin'in yeni Alman büyükelçisi olarak St. Petersburg'a gelmesinden kısa bir süre sonra çar, Berlin'den ona gönderilen deşifre edilmiş bir telgrafın üzerine "Çocuksu derecede ahmakça bir tavsiye!" notunu düşmüştü. Lamsdorf, günlüğüne şöyle yazmıştı: "Bunun neden aptalca olduğunu anlayamıyorum. Aksine, Berlin'in, henüz yeterince tanımadığı bir bölgeye gönderilen büyükelçisinin ilk adımlarını yönlendirmede gösterdiği

özen ve ihtiyattan ötürü memnuniyet duyduğumu belirtmem gerek. Bizim de aynı şekilde hareket ermemiz hiç de fena olmaz."[23]*

II. Nikola'nın, Rus devlet adamları ve diplomatlar hakkında deşifre edilmiş yazışmalardaki yorumlara özellikle dikkat ettiği görülmektedir. Çar, 1898'de Mâliye Bakanı Sergey Witte'yi şöyle uyarıyordu: "Sergey Yuleviç, yabancı elçilerle yaptığınız konuşmalarda daha dikkatli olmanızı tavsiye ederim." Nikola'nın, deşifre edilmiş bir Alman telgrafından Witte'nin, Alman büyükelçisi aracılığıyla Kayzer'e özel bir mesaj göndermiş olduğunu öğrendiği, Lamsdorf tarafından Witte'ye söylenmişti.[24] Lamsdorf ayrıca günlüğüne, uzun zamandır Viyana büyükelçiliği görevini yürüten Pyotr Kapnist hakkında çar tarafından yapılan hicivli ("terbiyesiz") yorumları da kaydetmişti. Çarın yorumları ona, III. Aleksandr'ın taç giyme töreni sırasında hükümdarlık küresini yere düşürme talihsizliğini yaşayan ihtiyar general ve devlet adamı Prens Mikhail Gorçakov hakkında Aleksandr'dan duyduklarını anımsatmıştı.[25]

Yirminci yüzyılın başlarına gelindiğinde, hatta belki daha erken bir dönemden beri, deşifre edilen Alman yazışmaları Rus dış siyaseti üzerinde gözle görülür bir etkiye sahipti.[26] 1898 yılı sonlarından itibaren üç yıl boyunca Rusya, Fransız müttefikinin bilgisi dışında, Almanya'yla Ortadoğu'daki nüfuz sahaları konusunda, Türk Boğazları'nı Rus savaş gemilerine açabilecek bir anlaşmaya varmak için müzakereler yürütmüştü. Ancak 1901 yılı sonuna gelindiğinde yakalanan Alman mesajlarının deşifreleri, Lamsdorf'u Almanya'nın böyle bir anlaşmaya niyeti olmadığına ikna etmiş ve müzakereler sonlandırılmıştı.[27]

İngiliz şifreleri çarlık kod kırıcıları için genellikle zorluk teşkil etmemiştir. Rusya'daki İngiliz büyükelçisi Sir Charles Hardinge, 3 Haziran 1904'te Dışişleri Bakanlığı Daimî Müsteşarı Sir Thomas Sanderson'a şöyle yazmıştı: "Dün gece sizi de etkileyecek rahatsız edici bir şaşkınlık yaşadım." Hardinge, bir önceki akşam düzenlenen davette önde gelen bir Rus siyasetçiyle yaptığı görüşme hakkında, "bana anlattığı şeyleri size yazarak haber vermemi önemsemediğini söyledi ama bunları telgrafla göndermememi rica etti çünkü bütün telgraflarımız okunmaktaymış!" diye bildirmişti. Hardinge'in ve elçilik sekreteri Cecil Spring Rice'ın hâlihazırda elçiliğin güvenliği hakkında pek de yersiz olmayan şüpheleri vardı. Güvenlik

* Çarın istisnaya tabi tuttuğu "Çocuksu derecede ahmakça tavsiyelerden" bazılarının, kendisinin Rus siyasetini belirleme biçimini küçük düşürmüş olması muhtemeldir. II. Nikola, muhtemelen Radolin'in Katolik olmasından da hoşnut değildi. St. Petersburg idaresi, Protestan diplomatları tercih etmekteydi ve Radolin savaştan önceki dönemde görev yapan tek Katolik Alman büyükelçiydi. (Cecil, *German Diplomatic Service*, s. 96.)

önlemleri sonraki iyi yıl boyunca pek de iyileştirilmemişti. Spring Rice, Şubat 1906'da gönderdiği gizli bir resmi yazıda şöyle bildiriyordu: "Bir süredir bu Elçilik'ten evraklar çalınmaktadır ... Elçilikle bağlantısı olan kapıcı ve diğer kişiler emniyet müdürlüğüne çalışmaktadır ve evrakları teslim edince de ücret almaktadırlar." İki ay sonra şöyle yazmıştı: "Polis temsilcileri, ele geçirilen belgeleri teslim almak üzere her akşam Elçilik önünde beklemekteler." Amerika, İsveç, Belçika ve muhtemelen St. Petersburg'daki diğer elçilikler de benzer tecrübeler yaşadıklarını bildirmişlerdi. Okhrana'nın elçiliklerden elde etmeyi en çok arzu ettiği şey karanlık odaya yardımcı olacak şifre kopyalarıydı. Hardinge, 1906'da daimî müsteşarlık görevini Sanderson'dan devralmak üzere Londra'ya dönmesinden sonra, St. Petersburg'da yaşadıklarını ayrıntılı ve öfkeli bir şekilde anlatmıştı:

> Gizli Polisin 10 aydır İngiliz Elçiliği içinde yürüttüğü faaliyetler gerçekten de skandal surettedir ... Benim Büyükelçilik görevinde bulunduğum dönemde elçilik konutu kahyasına sadece tek bir şifre için 1000 sterlin para önerilmiştir ve kendisi bir kasayı zorla açmaya çalışırken yakalanmıştır. Bir gece vakti, kilitli resmî evrak dolaplarımın biri sahte anahtarla açılmış ve içinden alınan bir mektubun gizli polis tarafından fotoğrafı çekilmiştir.

Okhrana ajanlarının gece vakti hulul faaliyetlerini engellemek için Spring Rice bir süre elçilik konutunun yanındaki odada, odayı konuta bağlayan kapı açık ve diğer tüm kapılar sürgüyle kilitli vaziyette uyumuştu. Ancak Spring Rice, Hardinge'in Londra'ya dönmesinden sonra da elçilikten dışarı evrak çıkarıldığını ve bu evrakın Okhrana tarafından fotoğraflandığını bildirmişti.[28] Okhrana'nın yabancı diplomatik şifreler için ödemeye razı olduğu yüklü meblağlar, bu şifrelere ne denli önem verdiklerinin göstergesidir. Okhrana'dan 1000 sterlin para alan bir İngiliz şifre kâtibi, ülkesine döndüğünde Londra'daki sıra evlerden her biri üçer yatak odalı dört ev satın alabilirdi. Dışişleri Bakanlığı Okhrana'yla baş edemiyordu. İkinci Dünya Savaşı'na kadar bakanlık, Güvenlik Şubesi bir yana, tek bir güvenlik sorumlusuna bile sahip değildi.[29]

St. Petersburg'daki karanlık odada İngiliz şifrelerini kırmaktan sorumlu başlıca kişi, bir Almanca öğretmeni anneyle amiral rütbesine ulaşmış tek Rus Yahudisi babanın oğlu olan kriptanalist Ernst Fetterlein (doğumundaki adı Vaterlein) idi.[30] Kayzer II. Wilhelm gibi VII. Edward da II. Nikola'nın kendisiyle yaptığı görüşmelere deşifre edilmiş İngiliz telgraflarını inceleyerek hazırlandığından habersizdi.[31] Bu görüşmelerden birisi Ağustos 1909'daki Cowes Tekne Yarışları sırasında yapılmıştı. Rus kruvazörleri ve

destroyerlerinin eşlik ettiği imparatorluk yatı *Standart*'la gelen çar ve ailesi muhteşem bir şekilde karşılanmışlardı. İngiliz amiral üniforması giymiş II. Nikola, bandonun çaldığı marşlar ve denizcilerin tezahüratları arasında, dünya tarihinin en güçlü muharebe filosu olan Kraliyet Donanması'nı denetlemek üzere kraliyet yatı *Victoria and Albert*'ın güvertesine çıkmıştı. Bunu, iki hükümdarın kendi yatlarında verdikleri gösterişli yemek davetleri ve çarın, Başbakan Herbert Asquith ve Dışişleri Bakanı Edward Grey'le yaptığı görüşmeler izledi.[32]

Çarın maiyeti arasında Fetterlein da vardı. Bir Rus meslektaşının yazdığına göre, bir İngiliz diplomatik telgrafında anlamadığı bir kelimeden ötürü başlarda rahatsız olmuştu:

> ... kahvaltı boyunca suratını asarak oturmuş ve sonra birdenbire büyük bir değişiklik yaşanmıştı. Keyfi tekrar yerine geldi, gülmeye ve espri yapmaya başladı ve kendisine ne olduğunu soran bir elçilik görevlisine deşifre ettiği bir İngiliz telgrafında şifresini çözemediği bir kelime olduğunu itiraf etti. Konuşmalar esnasında birisi kralın [VII. Edward] avlanmaya gittiği kalenin adını söylemişti ve telgraflarda kendisini rahatsız eden kelime de buydu.[33*]

Ne İngiliz mesajlarının deşifreleri ne de çarın bunlara yazdığı cevaplar günümüze ulaşmamış olsa da, bunlar VII. Edward ve hükümetinin Rusya ve Fransa'yla kurulmuş "Üçlü İtilafa" bağlı olduklarının güvencesini vermiş olmalıdırlar. Çarın da bildiği üzere, Edward ve Wilhelm birbirlerinden nefret etmekteydiler. Wilhelm, bir yıl önce, Sir Charles Hardinge'nle yaptığı ve Edward'ın da hazır bulunduğu bir görüşme hakkında Şansölye Prens von Bülow'a şöyle övünmüştü: "Onlara kararlı biçimde ve kesin olarak diş gösterdim ... İngilizlere her zaman böyle muamele etmek gerekir."[34]

St. Petersburg'daki elçiliklerin çok azı (muhtemelen hiçbiri) şifre odalarını Okhrana'nın hulul girişimlerine karşı korumak için yeterli önlem almıştı. 1905 yılında St. Petersburg'daki Amerikan elçisi, Dışişleri Bakanlığı'na şöyle bildirmişti: "Telgraf şifrelerimizin tamamının Rus Hükümeti'nin elinde olduğunu şüpheye yer kalmayacak şekilde öğrendim." Amerikan elçiliğindeki bir Okhrana ajanı şifre defterinin tamamını fotoğraflamıştı. Fotoğraflanan "Mavi" şifre, Rus karanlık odasının elinde bulunmasına rağmen sonraki beş yıl boyunca Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından kullanılmaya devam etmişti.[35] Bir nesil sonra Rusya'da bulunan Amerikan elçiliği de daha iyi durumda değildi. Artık Moskova'ya taşınmış

* Fetterlein tarafından deşifre edilen telgraflar, çarın Rusya'dan İngiltere'ye doğru yola çıkmasından önce en son yakalananlar olmalıdır.

Amerikan elçiliği, Stalin dönemi boyunca Sovyet istihbaratının en verimli bilgi kaynağı olmuştu.[36]

St. Petersburg'daki karanlık oda gibi, Rus dış istihbarat servisi olan Okhrana'nın Yurtdışı Dairesi de Avrupa'daki en aktif istihbarat servisiydi. Başlıca önceliği mülteci devrimcileri gözetlemek ve onlardan gelecek tehdidi bertaraf etmek olsa da[37] özellikle Fransa'yla yürütülen gizli diplomaside önemli rol oynamıştı. Yurtdışı Dairesi'nin şefi Pyotr Raçkovski,[38] 1891-1894 yılları arasında tedricen sağlanan Fransız-Rus "İkili İttifakı" için yürütülen müzakerelerde ve 1899'da İttifak şartlarını tadil etmek üzere yapılan görüşmelerde gizli aracı olarak kullanılmıştı. Raçkovski'nin Paris'te temasta olduğu en yakın kişilerden biri de Üçüncü Cumhuriyet'in yetmiş yıllık tarihinde en uzun süre görev yapmış dışişleri bakanı (1898-1905) olan Théophile Delcassé idi. Delcassé, hem 1899'da ittifak şartlarını tadil etmek için St. Petersburg'a yaptığı kendi ziyaretini, hem çarın 1901'de Fransa'ya yaptığı resmî ziyareti, hem de Cumhurbaşkanı Émile Loubet'nin 1902'de Rusya'ya gerçekleştirdiği iade-i ziyareti ayarlarken Fransız büyükelçisi Marki de Montebello'ya haber vermemiş ve planlamayı Raçkovski'yle beraber yapmıştı. Rus Dışişleri Bakanı Kont Mikhail Muravyov, zavallı Montebello'ya şöyle bildirmişti: "Mösyö Raçkovski'ye güvenimiz tam ve kendisi Fransız hükümetinin de güvenini kazanmış görünüyor." Nihayetinde Raçkovski boyunu aşan işlere kalkışmış ve 1902'de Paris'ten geri çağrılmıştı. Onun sonunu getiren şey Fransız-Rus diplomasi trafiğine izinsizce dâhil olması değil, çariçenin güvenini kazanmış bir Fransız doktorun gerçekte vasıfsız bir şarlatan olduğunu ortaya çıkardığı için çariçenin kendisine duyduğu öfke olmuştu.[39]

Birinci Dünya Savaşı arifesinde, Rusya dışında faal bir karanlık odaya sahip olan tek büyük güç Fransa'ydı. Quai d'Orsay'daki* karanlık oda, on dokuzuncu yüzyılın sonları boyunca aralıklarla İtalya'ya (1887'den itibaren), İngiltere'ye (muhtemelen 1891'den itibaren), Osmanlı Devleti'ne (1898'den itibaren) ve Almanya'ya (en geç 1899'dan itibaren) ait diplomatik telgrafları deşifre etmişti. Fransız arşivlerinde bulunan, İspanya'ya ait en erken deşifre edilmiş mesaj 1906 tarihli olsa da İspanyol şifreleri muhtemelen daha erken bir dönemde kırılmıştı. Büyük devletler arasında kullanılan en karmaşık şifreler olan Rus diplomatik şifreleri ise çarlık rejiminin yıkılmasından önce asla kırılamamıştı.[40] Fransız kod kırıcıları tıpkı Rus

* Quai D'Orsay: Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın Paris'te halen faaliyet gösterdiği caddenin adı. Bakanlıktan bahsedilirken bazen mecâz-ı mürsel olarak bu caddenin adı kullanılır. İngiltere Başbakanlığı makamı için Downing Street ifadesinin kullanılması gibi. (ç.n.)

meslektaşları gibi, elçilikler ve konsolosluklardan ele geçirilen belgelerden yardım alıyorlardı. Fransız askerî istihbarat teşkilatı *Deuxième Bureau** içindeki "İstatistik" (casusluk) Kısmı'ndan Binbaşı Hubert-Joseph Henry'nin Paris'teki elçiliklerde çalışan katipleri, hizmetçileri ve uşakları ayartmaktan sorumlu, Paris yeraltı dünyasından Martin-Joseph Brücker adında bir ajanı vardı.[41] 1891'de İngiliz büyükelçisinin uşağı İstatistik Kısmı'na deşifre edilmiş İngiliz telgraflarının kopyalarını ulaştırmıştı[42] ve Fransız kod kırıcıları yakalanan şifreli halleriyle bunları mukayese etme imkanı bulmuşlardı. Alman elçiliğindeki "Auguste" kod adlı Fransız temizlikçi Madam Marie-Caudron Bastian, elçilikteki çöp kurularında bulunan ve normalde yakması gereken çöpleri Henry'ye ulaştırması için para alıyordu. Madam Bastian, çalışkan tutumu sayesinde ve okuma yazma bilmediği izlenimi yaratarak elçilikte şüphe çekmemeyi başarmıştı. 1894 yılında çöpte bulduğu ve Fransız genelkurmayı içindeki bir Alman ajanı tarafından yazılmış rapor Dreyfus Olayı'nı başlattı.[43] Elçilikten çıkardığı, parçalanmış gizli evrakın içinde şifreler evraklar bulunması muhtemeldir. Marsilya'daki İtalyan başkonsolosluğu içindeki bir Sûreté ajanı, 1896 yılının Ağustos ayından Aralık ayına kadar İtalyan diplomatik şifre defterinden beş geniş bölümü kopyalamayı başarmıştı. Bunlar Sûreté tarafından Quai d'Orsay'a iletilmişti.[44] Günümüze ulaşmamış olsa da Fransız arşivlerinde, bir zamanlar başka ele geçirilmiş şifre dokümanlarının da olduğuna şüphe yoktur.

Quai d'Orsay'daki kod kırıcıların başarısı Fransız kriptografisindeki ilerlemeyi de yansıtmaktaydı. On dokuzuncu yüzyılın son yirmi yılında Fransa'da kriptografi hakkında yirmi dokuz kitap yayımlanmıştı ki bu başka ülkelerde yayımlananlardan çok daha fazlaydı. (Bu dönemde Almanya'da sadece altı kitap yayımlanmıştı.)[45] Dışişleri Bakanlığı'ndaki karanlık odanın 1890'larda elde ettiği başarıların başlıca mimarı Étienne Bazeries idi. Bazeries 1893'te, XIV. Louis'yle onun savaş bakanı Louvois arasında yapılan ve meşhur "demir maskeli adamın" kimliğini ortaya çıkardığına -muhtemelen hatalı bir biçimde- inandığı gizli yazışmayı[46] deşifre ederek şöhret kazanan, Quai d'Orsay'da görevli bir subaydı.[47] Zamanının en iyi kriptograflarından biriydi. Ancak amirlerinden birinin sonradan yazdığına göre "alışılmadık Bohem huylara sahip, kumar bağımlısı, her daim beş parasız ve ayrıca alkolikti. Sürekli iz peşinde tutulması gereken, mükemmel koku alma yeteneğine sahip bir tazı gibiydi." Ne yazık ki onun kriptanaliz konusundaki müthiş başarısını kendi kavrayışlarının ötesinde büyülü bir yetenek olarak gören mesai arkadaşları ve amirleri tarafından 1890'larda istediği gibi hareket etmesine müsaade edilmişti. Sonuç olarak, zaman zaman

* Fransızca: İkinci Şube (ç.n.)

doğru çözümleri sonradan yanlış olduğu anlaşılan tahminlerle birbirine karıştırmaya meyilliydi.[48] Onun tahminlerinden biri, Dreyfus Olayı'nın yepyeni bir boyut kazanmasına sebep olacaktı.

Dreyfus Olayı, Fransız askerî istihbaratının beceriksizliğini ve siyasallaşmasını gözler önüne sermişti. Olayın kökenleri, Paris'teki Alman askerî ataşesi Albay Maximilian von Schwartzkoppen'in çöp kutusuna kadar gitmekteydi. 27 Ağustos 1894 akşamı Savaş Bakanlığı'nın karşısındaki Sainte-Clotilde Kilisesi'nde bulunan buluşma yerine, ataşenin çöp kutusundaki en son çöpleri getirip teslim eden Madam Bastian'a 100 frank ödenmişti. Ancak elçiliğe hulul edilmesinden sorumlu olan Binbaşı Henry, bir ay sürecek av tatili için iki gün önce memleketi Péronne'a gitmiş ve Schwartzkoppen'in belgelerini 25 Eylül'deki dönüşünden birkaç gün sonra inceleyebilmişti. Henry, çöpten çıkan en önemli belgenin, yeni Fransız topunun teknik detaylarının ve diğer gizli askerî bilgilerin temin edileceğini bildiren yırtılmış bir *bordereau* (muhtıra) olduğuna kanaat getirmişti. Kimliği belirsiz vatan haininin, "askerî manevralara katıldığı için asıl görev yerinde olmadığını" söyleyen bir Fransız subayı olduğu açıktı. Henry belgeyi İstatistik Kısmı'nın anti-semitik şefi Albay Jean Sandherr'e götürdü.

Henry, Sandherr ve mesai arkadaşları, muhtırayı kaleme alan kişinin, Schwartzkoppen'e ilk kez 20 Temmuz'da askerî sırları satmayı önermiş, yüklü bir borç altındaki Fransız Binbaşı Ferdinand Esterhazy olduğundan habersizdiler. 13 Ekim'den itibaren Esterhazy her on beş günde bir Alman elçiliğine uğramış ve bazen üzerine notlar eklediği gizli askerî belgeler getirmişti. Belgelerden birinin üzerine, ihanet ettiği Fransız ordusunu küçümseyen şu notu eklemişti: "Göz önündeki bazı güzel makinelerle, hoş ve aldatıcı durumda; ardında bir şeyler var sanılıyor; eğer kurcalansa hiçbir şey olmadığı görülür!"[49]

En uygun günah keçisi, genelkurmayda görev yapan Yahudi Yüzbaşı Alfred Dreyfus idi. Dreyfus'un on beş gün önce tutuklandığı haberi 1 Kasım'da Fransız basınında yayımlandı. Ona karşı oluşturulan derme çatma dava dosyası, kod kırarken yapılan bir hata sayesinde kısa süreliğine sağlamlaşmıştı. Paris'teki İtalyan askerî ataşesi Alessandro Panizzardi, 2 Kasım'da Roma'ya şu sözlerle sona eren bir telgraf göndermişti: "Eğer Yüzbaşı Dreyfus'un sizinle bir ilgisi yoksa, basında yer alacak haberlere engel olmak için [İtalyan] büyükelçi tarafından resmî bir açıklama yapılması talimatının verilmesi iyi olur." Quai d'Orsay'daki karanlık oda hâlihazırda Panizzardi'nin bazı telgraflarını deşifre etmiş olsa da, 2 Kasım'da kullandığı şifre yeniydi ve kod kırıcıların bunu kırması bir haftadan fazla sürmüştü.[50] Bazeries'in deşifre faaliyetine dâhil olduğu neredeyse kesindir.

Özlük dosyasına göre, 29 Eylül 1894'ten 26 Şubat 1895'e kadar Dışişleri Bakanlığı'nda görevlendirilmiştir[51] ve İtalyan şifresinin kırılmasının zorluğu göz önüne alındığında mutlaka yardımına ihtiyaç duyulmuş olmalıdır. Karanlık oda, deşifre edilirken yanlışlık yapılmış ön metni 6 Kasım'da Sandherr'e yolladı. "Basında yer alacak haberlere engel olmak için" yazan kısım "bize aracılık eden kişi uyarıldı" şeklinde deşifre edilmiş ve haliyle Dreyfus'un İtalyan istihbaratının aracısı olan kişiyle ilgisi varmış gibi bir anlam ortaya çıkmıştı. Kod kırıcılar 10 Kasım'da metni tam ve hatasız bir şekilde deşifre etmeyi başardılar. Ancak bu yeni deşifre suçu Dreyfus'a yüklemek yerine onu akladığı için Sandherr tarafından kabul edilmedi. Bu asıl deşifre metni, Dreyfus'un Aralık ayındaki beceriksizce idare edilmiş duruşmasının hakimlerine sunulan gizli delil dosyasına dâhil edilmemişti. Mahkeme onu vatana ihanetten suçlu bulmuş ve ömür boyu ülke dışında sürgüne mahkûm etmişti. Sonraki birkaç yıl içinde, Dreyfus'un mahkûm edilmesinde yapılan hataları ve sahtekarlıkları gizlemek ve onun suçunu ispat etmek isteyen Fransız askerî istihbarat subayları tarafından yahut bu subayların kullanımı için bir dizi şok edici sahte belge üretilmişti. Bunlar arasında Pinizzardi'ye ait sahte bir telgraf da vardı: "Yüzbaşı Dreyfus tutuklandı. Bakanın elinde, onun Almanya'yla ilişkileri olduğuna dair deliller var. Taraflar durumdan büyük bir gizlilikle haberdar edildi. Benim için çalışan aracı kişi uyarıldı."[52]

Parlamenter demokrasilerde istihbarat şefi değişikliklerinin çok azı bir insan hakları davasında, Temmuz 1895'te Sandherr'in yerine İstatistik Kısmı'nın şefliğine Albay Georges Picquart'ın tayin edilmesinin yarattığı türde bir değişikliğe sebep olmuştur. Picquart bir yıl içinde genelkurmaydaki Alman casusunun Dreyfus değil, Esterhazy olduğuna dair kanıtlara erişmişti. Genelkurmay Başkanı General Raoul de Boisdeffre ve *Deuxième Bureau* müdürü General Charles-Arthur Gonse'a durumu bildirdiğinde, ona Dreyfus davasını yeniden açmaması emri verilmişti. Gonse, "Bir Yahudi'nin Şeytan Adası'nda sürgün kalmasından sana ne?" diye sormuştu. Dreyfus'un suçunu ispat etmek ve Picquart'ın itibarını zedelemek için yeni sahte belgeler üretildi. Adaletin tecelli etmesi için başka yol bulamayan Picquart, ilk önemli ifşacı Fransız istihbarat subayı olmuştu. Senato Başkan Yardımcısı Auguste Scheurer-Kestner'e olayla ilgili bir bilgilendirme yaptı. Bunun yanında 1897 yılı sonlarında Émile Zola'ya, Ocak 1898'de Fransa Cumhurbaşkanı'na yazdığı ve Dreyfus'un resmî makamlarca iftiraya uğramasını kınadığı "J'Accuse!"* başlıklı meşhur açık mektubu için gerekli bilgiyi vermişti. Picquart, belgede sahtecilik yaptığına dair

* Fransızca: "Suçluyorum!" (ç.n.)

asılsız bir suçlamaya uğrayarak ordudan ihraç edildi ve askerî hapishanede bir yıl hücre hapsinde kaldı. Dreyfus 1899'da affedilse de, hakkındaki mahkeme kararı 1906 yılına kadar bozulmadı. Vaktiyle Zola'nın mektubunu gazetesinde yayımlamış olan ve 1906'da başbakan seçilen Georges Clemenceau, Picquart'ı savaş bakanı yapmıştı. Picquart bu makamda üç yıl kaldı. Clemencau şöyle söylemişti: "Dreyfus kurbandı ama Picquart kahramandı."[53]

1896'da Dreyfus Olayı devam ederken ve Picquart Dreyfus'un mahkûmiyet kararını bozdurmaya çalışırken, Dışişleri Bakanı Gabriel Honotaux, bir Macar soylusu olan Jules de Balasy-Belvata'nın Fransız ajanı olarak angaje edilmesini onaylamıştı. Sonraki on yıl boyunca Balasy, Hanotaux ve halefi Théophile'e yüzlerce rapor gönderdi. Bu süre zarfının büyük kısmı boyunca aynı zamanda Paris'teki Alman elçiliğine çalışıyordu. On dokuzuncu yüzyılın sonunda Balasy, Alman elçiliğinden 6,000 frank ve Quai d'Orsay'dan da bunun iki katından fazlasını alıyordu. 1903 yılına gelindiğinde Paris'teki Alman büyükelçisi Prens Hugo von Radolin, Balasy'nin sağladığı, çoğunlukla asılsız çıkan "'sansasyonel bilgilerin' Elçilik için hiçbir ehemmiyeti olmadığına" karar vermişti.[54] Aynı şekilde onun sağladığı bilgiler Quai d'Orsay'ın da nadiren işine yaramaktaydı. Ancak Balasy, raporlarında ifadelerini naklettiği üst makamlardaki son derecede farklı türde kişilerle bağlantıları olduğunu iddia ederek Hanotaux ve Delcassé'yi etkilemeyi başarmıştı: Bağlantısı olan kişiler arasında önce Alman Dışişleri Bakanlığı ve ardından şansölyelik yapmış olan Bernhard von Bülow; Alman Dışişleri'nin siyasî şubesinin nüfuz sahibi müdürü Friedrich von Holstein; Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Agenor Maria Goluchowski; uzun süre İngiliz Koloniler Bakanı olarak görev yapan Joseph Chamberlain da vardı.[55] Balasy'nin bu ve başka siyasetçilerle yaptığı (hiçbiri başka kaynaklarda yer almayan) görüşmelerinin çoğu ya ikincil kaynaklara ya da kendi hayal gücüne dayanıyordu.

Birinci Dünya Savaşı öncesi Fransız dış siyaseti üzerinde kod kırıcılar, casuslardan daha büyük bir etkiye sahipti. Quai d'Orsay'daki karanlık oda hem on dokuzuncu yüzyılın sonunda Waterloo'dan beri yaşanan en büyük İngiliz-Fransız diplomatik krizi üzerinde hem de Birinci Dünya Savaşı öncesi yaşanan Fransız-Alman diplomatik krizlerinden ilki olan 1905 yılındaki krizde önemli rol oynamıştı. Fransız Batı Afrikası'ndan yola çıkan Binbaşı Jean-Baptiste Marchand komutasındaki sekiz Fransız subayı ve 120 Senegalli askerin iki yıl süren maceralı bir yolculuğun ardından 10 Temmuz 1898'de Sudan'ın Yukarı Nil bölgesindeki Faşoda

Kalesi'ne ulaşmalarıyla patlak veren İngiliz-Fransız diplomatik krizi, tıpkı Dreyfus Olayı'nın başlarında olduğu gibi Bazeries'in kısmen sorumlu olduğu, bir kısmı yanlış deşifre edilmiş telgraf mesajı yüzünden daha da derinleşmişti.[56] 18 Eylül günü Fransız subaylar ve Senegalli askerlerin karşısına, o sırada Sudan'ı İngiliz-Mısır kontrolü altına almaya çalışan General Sir Herbert Kitchener komutasındaki kalabalık bir kuvvet çıkmıştı. Bir İngiliz subayı, Marchand ve adamları hakkında alaycı bir üslupla şöyle yazıyordu: "Bizim zavallı Kurbağalar* resmen esirimiz oldular, bir adım dahi atamıyorlar."[57]

Faşoda'da Marchand'ın karşısına Kitchener'ın çıktığı haberinin 26 Eylül'de Avrupa'ya ulaşmasının ardından diplomatik kriz tam anlamıyla başlamıştı. Dört gün sonra, Paris'teki İtalyan büyükelçisinin Roma'ya gönderdiği, yakalanan bir telgraf mesajının Quai d'Orsay'daki karanlık oda tarafından yanlış şekilde deşifre edilmesiyle krizin önemli anlarından biri yaşandı. Göreve yeni başlamış Fransız Dışişleri Bakanı Delcassé'ye 30 Eylül günü sunulan deşifre edilmiş mesajda İngiliz büyükelçi Sir Edward Monson'un, Marchand'ın geri çekilmesini talep eden ve Fransa'nın reddetmesi hâlinde İngiltere'nin bunu savaş sebebi sayacağını bildiren resmî bir ültimatom vermesi için talimat aldığına dair yanlış bir bilgi vardı. Monson aynı günün ilerleyen saatlerinde Fransız Dışişleri Bakanlığı'na ulaştığında Delcassé'yi duygusal bir ruh hali içinde bulmuştu. Monson daha tek kelime etmemişken, Delcassé Fransız ulusal gururunu feda etmemesi için ona yalvarıp yakarmaya başladı. Monson aslında var olmayan ültimatomu iletmeyince de Fransız diplomasisinin en büyük zaferlerinden birini kazandığına inandı. Karısına şöyle yazmıştı: "Gelecek nesiller 30 Eylül 1898'i tarihî bir gün olarak ansalar yeridir." Fazlasıyla duygusal bir şekilde şöyle ekliyordu: "İnsan böyle zamanlarda yurtseverliğin gerçek manasını anlıyor." Delcassé sözde zaferinin haberini basın mensubu arkadaşlarına sızdırmadan da yapamamıştı.[58]

1903 yılında Octave Homberg'in karanlık odanın başına geçmesiyle bu tip hatalar son bulmuş görünmektedir. Homberg, Faşoda Krizi sırasında deşifre hatasından muhtemelen habersiz olsa da, Dreyfus Olayı sırasında Panizzardi telgrafının yanlış deşifre edilmesinin yarattığı tahribattan haberdardı ve doğruluğu kesin olmayan deşifrelerin dışişleri bakanına iletilmemesini esnetilemez bir kural olarak belirlemişti.** Sinyal istihbaratının Birinci Dünya Savaşı öncesinde Fransız dış siyasetine etkisini

* İngilizler tarafından Fransızlar için kullanılan aşağılayıcı lakap. (ç.n.)

** İtalyan telgraflarının deşifresinde yapılan ve Delcassé'yi yanıltan diğer hatalar 1901 yılında yaşanmıştı. (Andrew, "Déchifftement et diplomatie", s. 44-50.)

araştırmak resmî sansür yüzünden çok zor hale gelmiştir. Dışişleri Bakanlığı tarafından 1929-1962 yılları arasında yayımlanan ve 1871-1914 yıllarını kapsayan *Documents diplomatiques français*'nin* çok sayıdaki resmî ciltleri içinde kod kırma konusundan bahsedilmesine izin verilmemiştir. Tek bir örnek vermek gerekirse, günümüzde Quai d'Orsay arşivlerinden erişilebilen, *directeur des affaires politiques*** tarafından hazırlanmış 30 Eylül 1913 tarihli gizli rapor şöyle deniliyordu: "Dün deşifre edilen bir telgrafta yazdığına göre, İtalyan hükümeti Akdeniz'deki güç dengesiyle alakalı müzakerelerin seçimlerden önce en yakın zamanda başlamasını istiyor."[59] *Documents diplomatiques français* editöleri yayımlanan belgeden bu cümleyi çıkarmışlar ve yerine kod kırmadan bahsetmeyen bir editör notu eklemişlerdir: "*Directeur des affaires politiques*'e, İtalyanların müzakerelere en kısa sürede başlamak istediklerini düşündüren geçerli sebepler var."[60] Karanlık odanın 1914 öncesi kayıtları kaybolmuştur. Ancak oynadığı rol ve etkisi, önemli sinyal istihbaratı kayıtlarından "arındırılmamış" şahsî evraklar ile Sûreté dosyaları ve askerî dosyalar sayesinde kısmen anlaşılabilir.

Ajan raporları da *Documents diplomatiques français* içine dâhil edilmemiştir. Ancak Balasy'nin raporlarından biri Delcassé'yi gözle görülür biçimde etkilemiş görünmektedir. 20 Kasım 1903 tarihinde verdiği raporda, Joseph Chamberlain'la yaptığı (gerçekleşmediği neredeyse kesin olan) özel bir görüşmede, Chamberlain'ın İngiltere, Fransa ve Rusya arasında kurulacak bir Üçlü İtilaf'ın bir gün dünyanın kaderini belirleyeceğine inandığını söylediğini bildirmişti. Bu tam da, başlıca siyaseti bir İngiliz-Fransız Dostluk Anlaşması imzalamak olan Delcassé'nin duymak istediği türde bir istihbarattı. Söz konusu anlaşma Nisan 1904'te imzalandı. (Üçlü İtilaf anlaşması da ondan üç yıl sonra oldu.) Balasy'nin 20 Kasım 1903'te ilettiği uydurma görüşmesinin inandırıcılığı, üç hafta sonra Delcassé'ye Kahire'deki maslahatgüzardan ulaşan raporla daha da artmıştı. Raporda, Güney Afrika'ya giderken Mısır'a uğrayan Chamberlain'ın, İngiliz kabinesine Fransa'yla bir anlaşma yapılması ve Fransa'nın müttefiki Rusya'yla da yakınlaşılması konusunda tavsiyede bulunduğunu söylediği bildiriliyordu. Chamberlain kabineden ayrılsa da, İngiltere'nin en etkili siyasetçilerinden biri olarak kalmaya devam etmişti.[61] Paris'teki Alman elçiliğinin aksine Delcassé, Balasy'nin bazen inandırıcı olsa da aslında dolandırıcı olduğunu fark etmemişti.

Alman genelkurmayı içindeki yüksek rütbeli bir subay olan ve "Le Vangeur" ("İntikamcı") takma adını kullanan bir ajan, *Deuxième Bureau*

* Fransız Diplomatik Belgeleri. Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın belli tarih aralıklarını kapsayan ciltler halinde, seçilmiş diplomatik evrakı yayımladığı resmî yayın. (ç.n.)

** Fransızca: Siyasî ilişkiler direktörü (ç.n.)

tarafından savaş öncesinde Fransız askerî istihbaratının en olağanüstü ajanı olarak görülmekteydi. Onunla lüks otellerde üç ayrı görüşme yapmış olan bir Fransız subayı, Le Vangeur'ün, kimliğini gizlemek için yüzünün büyük kısmına sargı beziyle sardığını bildirmişti. Yüzünün görünen tek kısmı delici bakışlara sahip gözleri ve (muhtemelen takma olan) "Prusya bıyığı" idi. Fransız Genelkurmay Başkanı General Jean-Marie Pendézec, 25 Nisan 1904 günü yüksek gizlilik içeren meselelerden sorumlu direktör vekili Maurice Paléologue'a olası bir savaş halinde Almanların Fransa'ya saldırı planlarının Le Vangeur tarafından ele geçirdiğini haber vermek üzere Quai d'Orsay'a gelmişti. Plana göre Almanlar asıl taarruzlarını Belçika üzerinden yapmak niyetindeydiler. Pendézec, "Böyle bir saldırıya direnemeyeceğimizi söylememe gerek var mı?" diye sormuştu. "Kısa sürede mağlup oluruz." Le Vengeur, ülkesine ihanet sebebinin takma adından da anlaşılacağı üzere intikam alma arzusu olduğunu söylemişti. Ama aynı zamanda 60,000 frank istemiş ve bu para ona ödenmişti. Temin ettiği istihbaratın kaynağı asla tam anlamıyla tespit edilememiştir. Almanya'nın Ağustos 1914'teki taarruzunun temelini teşkil eden "Schlieffen Planı", Le Vengeur'un saldırı planını ulaştırmasından iki yıl sonra, 1906'da tamamlanmıştı.[62] Garip davranışları ve muhtemelen para kazanma niyetini gizleme girişimi, onun sağladığı istihbaratın doğruluğuna daha da gölge düşürmüştür. Fransa'da, Belçika üzerinden yapılabilecek bir Alman saldırısı ihtimali uzun zamandır konuşulmaktaydı[63] ve Le Vengeur'ün bu söylentiler üzerinden bir saldırı planı uydurmuş olması ve bunun da asıl Schlieffen Planı'yla büyük benzerlik arz etmiş olması muhtemeldir. (İki dünya savaşı arasındaki dönemde, asıllarına bir hayli benzeyen sahte Komünist Enternasyonal (Komintern) belgelerinin Batılı istihbarat servislerine satıldığı benzer vakalar yaşanmıştır.)[64] Le Vengeur'ün *Deuxième Bureau*'yu bilgilendirmesinden üç ay önce, Ocak 1904'te Kayzer'in gösterişli bir üslupla Belçika Kralı II. Leopold'dan bazı taleplerde bulunduğuna dair ulaşan kesin raporlar sayesinde Le Vengeur'ün inandırıcılığı 1905 yılı boyunca daha da artmıştır. Kayzer şu taleplerde bulunmuştu:

> Bir savaş halinde Belçika'nın bizim safımızda yer alacağına ve bu amaçla kralın, diğer vasıtaların yanında Belçika demiryollarının ve müstahkem mevkilerin kullanılmasına müsaade edeceğine dair şimdiki barış zamanında yapılacak yazılı bir açıklama [talep edilmektedir]. Eğer Belçika Kralı bunu yapmazsa, Majesteleri Kayzer onun toprakları veya hanedanı için bir teminat veremez. Durum gerektirdiği takdirde Belçika'yı derhal işgal edecektir.

Kral Leopold, Kayzer'in tiradı karşısında öyle afallamıştı ki ayrılmak için ayağa kalktığında miğferini kartal sembolü arka tarafa bakacak biçimde ters giymişti.[65] Pendézec'in, Le Vengeur'ün verdiği bilgilere dayanarak on yıl önce yaptığı uyarıya rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın başında Fransız yüksek komutasının, Almanya'nın Fransa'ya Belçika üzerinden saldırdığında gafil avlanmış olması ironiktir.[66]

Birinci Dünya Savaşı öncesi büyük güçlerden herhangi biri tarafından askerî ve istihbarî alanda yaşanmış en büyük felaket Rusya'nın, çoğunlukla Mançurya topraklarında cereyan eden Rus-Japon Savaşı'nda aldığı hezimettir. Rusya'nın istihbarat konusunda Avrupa'da sağladığı üstünlük Uzak Doğu'ya kadar uzanamamıştı. Çoğu Rus ataşesinin, doğu dillerine vakıf olmadıkları için mütercimler ve diğer aracılara başvurmak zorunda kalmaları yüzünden istihbarat toplama faaliyetleri sekteye uğramıştı. Japon askerî manevralarına katılan Batılı ataşeler ve diğer gözlemciler Japon ordusunun görmelerine izin verdiği şeyleri görebiliyorlardı.[67] Buna mukabil Japonya'nın, Rusya'nın Port Arthur'da bulunan Uzak Doğu donanma üssü içinde çok sayıda casusu vardı. Bunlar 8-9 Şubat 1904 gecesi Port Arthur'a yapılan ve Rus-Japon Savaşı'nı başlatan baskın harekâtının başarısında pay sahibiydiler.[68] Baskın sırasında iki Rus savaş gemisi ve bir ağır kruvazör torpidoyla batırılmış ve Rus Pasifik Filosu Port Arthur'a hapsolmuştu. Ardından Japon birlikleri Kore'ye direnişle karşılaşmadan çıkmış, Yalu Nehri'ni aşarak Mançurya'ya girmiş ve denizden kuşatılmış olan Port Arthur'u karadan da kuşatmışlardı. Rus stratejik istihbaratı zafiyet göstererek Japon birliklerini öylesine hafife almıştı ki bu değerlendirmelerinin ırkçı olduğunu söylemek haksız olmaz. Mayıs 1905'te Koramiral Yoji Koda'nın Tsushima'da kazandığı büyük deniz zaferinin yüzüncü yıl dönümünde Japon Savunma Bakanlığı Müşterek Kurmay Başkanlığı'nın "Japon başarısının temel sebepleri" konusunda yaptığı bir değerlendirmede Rusya'nın yenilgisinin başlıca sebebinin ırkçılık olduğu söylenmiştir:

> Ruslar kendi güçlerini abartırken Japonların gücünü görmezden geldiler ve başta II. Nikola olmak üzere çoğu Rus'un, "Asyalı küçük sarı maymunlar" dediği Japon halkını tahrik ettiler. Japonya'yı ve Japon halkını dikkatlice etüt etmediler. İki millet arasındaki ciddi güç farkı yüzünden Ruslar, Japonya'nın güvenlik kaygıları ne olursa olsun savaşı göze alamayacağını bile düşünüyorlardı. Japonya hakkında yeterli bilgiden mahrum bir biçimde, başlarda Japonya için savaşa girmenin imkânsız olduğu gibi iyimser bir düşünceye sahiptiler; savaş olsa bile zayıf ve barbar Japon kuvvetlerini tek bir darbeyle alt edeceklerini düşünmüşlerdi.[69]

II. Nikola'nın Japonları hakir görmesi için kişisel nedenleri vardı. 1891 yılında veliaht prens olarak yaptığı Japonya seyahatinde, muhtemelen aklî dengesi bozuk bir polis eskortu olan Tuda Sanzo, onu bir kılıçla öldürmeye çalışmıştı. Çareviçin [II. Nikola] hayatı muhtemelen kuzeni Yunanistan ve Danimarka Prensi Yeoryos'un hızlı davranıp ikinci darbeyi bastonuyla karşılaması sayesinde kurtulmuştu. Nikola'nın alnında on dokuz santimetre boyunda bir yara izi kaldı. Nikola, 1914'te Saraybosna'da ilk suikastçının saldırısından kurtulan Franz Ferdinand'ın aksine, resmî ziyaretinin kalan kısmını iptal etmişti.*

Rus Savaş Bakanı General Aleksey Kuropatkin, 1903 yılı yazındaki Uzak Doğu denetleme gezisi dönüşü sunduğu raporda, "her şey yolunda gidiyor" diye bildirmiş ve "Japon Ordusu bize karşı ciddi bir tehdit arz etmiyor" diye eklemişti. Port Arthur'un on yıl sürecek bir kuşatmaya dayanabileceğini de iddia etmişti. Ancak Rus deniz ataşeleri Japon donanmasını, Rus yüksek komuta kademesinin Japon ordusu konusundaki küçümseyen tutumundaki kadar küçümsemiyorlardı. Bu görüşün temelinde kısmen, Fransız tersanelerinde inşa edilmekte olan Japon gemileri hakkında Fransız donanma istihbaratının Ruslara ilettiği gözlemleri ve çıkarımları yatmaktaydı.[70] Japon liderler, Kuropatkin ve çarın Japon kuvvetlerini hafife aldıkları gibi Rus silahlı kuvvetlerini asla hafife almamışlar ve onlar hakkında bilgi edinmek için büyük çaba göstermişlerdi. Savaş başlamadan önce Port Arthur'da bir ajan şebekesi kurmaları buna örnekti. Koramiral Yoji Koda, hem Japon istihbarat toplama faaliyetlerinin hem de bu istihbarattan elde edilen faydanın İkinci Dünya Savaşı'na kıyasla çok daha üstün olduğunu belirtmiştir.[71]

İngiliz Hindistan Hükümeti, kısmen, İngiliz hâkimiyetine karşı Hintli muhaliflerin Ruslarla temasından korktuğu için, Rus-Japon Savaşı sırasında istihbarat toplama faaliyetlerinin artmasına Londra'daki hükümetten daha çok alaka göstermişti. 1904 yılında Hindistan ordusunun, daha önceden kod kırma tecrübesine sahip olup olmadıkları meçhul iki subayı, Binbaşı G. R. M. Church ve Yüzbaşı G. S. Palmer, Hindistan telgraf hatları üzerinden gönderilen Rus mesajlarını yakalama ve deşifre etme faaliyetini organize etmeleri için Simla'ya gönderilmişti.** Hindistan Genel Valisi Lord Ampthill, "gerek telgrafla gerek başka yollarla yapılan haberleşmenin düzenli olarak yakalanmasının İngiliz geleneğine aykırı olduğu" konusunda kaygılara sahipti ama bu subayların bu göreve tayin edilmeleri konusunda

* İmparatorun şahsen özür dilemesine, İçişleri ve Dışişleri Bakanları'nın istifa etmesine rağmen Tsuda sadece müebbet hapisle cezalandırılmıştı. (Keene, *Emperor of Japan*, s. 448-458.)

** Church önceleri Aden'de telgraf sansürcülüğü yapmıştı; Palmer ise Rus dili uzmanıydı.

ikna edilmişti. Deşifre etmeyi başardıkları düşük seviyede şifrelenmiş yazışmalar arasında Mançurya'daki Rus başkomutanı ve İran'daki Rus konsolosunun mesajları da vardı.[72]

Ancak Hindistan Hükümeti'nin kod kırma faaliyetleri, Okhrana Yurtdışı Dairesi'nden İvan Manaseviç-Manuilov ve Sûreté arasındaki müşterek operasyonu müteakiben Rus-Japon Savaşı sırasında iş birliği yapmaya başlayan Rus ve Fransız karanlık odalarının faaliyetleriyle boy ölçüşemezdi. Bu iş birliği öncesinde Manaseviç-Manuilov'un başlıca görevinin Fransız gazetelerine (aralarında *Le Figaro*, *L'Écho de Paris* ve *Le Gaulois* gibi gazeteler vardı) rüşvet vererek, Rus siyasetini destekleyen ve Fransız yatırımcıların Rus hükümet tahvillerine yüklü yatırımlar (hepsi Bolşevik Devrimi'yle birlikte berhava olmuştur) yapmalarını teşvik eden haberler yayımlamalarını sağlamak olduğu anlaşılmaktadır.[73] 1904 yılı başlarında Sûreté'yle ortaklaşa gerçekleştirdiği bir operasyonla Japon elçiliğinden, Japonların kullandığı diplomatik şifrenin (o zamanlar İngilizce idi) bazı kısımlarını çıkarmayı başarmıştı. Quai d'Orsay'ın karanlık odasının yanında Sûreté'nin karanlık odası için de çalışan Bazeries ele geçirilen kısımlardan bir anlam çıkaramamıştı. Bazeries'in Sûreté'deki yardımcılarından biri olan Komiser Jacques-Paul-Marie Haverna, Bazeries'in başaramadığını ilk defa başaran kişi oldu.* Haverna, bir "yardımcı" dediği kişiyle birlikte her sayfasında 100 satır bulunan 1,600 sayfalık Japon şifre defterinin neredeyse tamamını yeniden oluşturmayı başarmıştı. Delcassé'nin önerisiyle *Legion d'honneur* nişanıyla ödüllendirilmesinin yanında Quai d'Orsay'ın örtülü ödeneğinden para ödülü de aldı.[74] Haverna'nın raporunda ismini vermediği "yardımcısı", hem St. Petersburg hem Sorbonne üniversitelerinden mezun, çok sayıda dil bilen Rus kod kırıcı Vladimir Krivoş-Nemaniç idi. Japon şifresinin kırılmasında işin büyük kısmını yapan kişinin, daha az tecrübe sahibi Haverna değil de sonradan Sovyet istihbaratı için çalışacak olan Krivoş-Nemaniç olması pek mümkündür.[75] Bu olay Rus ve Fransız kriptanalistlerinin birlikte çalışmalarının ilk örneği olmuştur. Haverna ve Krivoş-Nemaniç arasındaki iş birliği sayesinde Rus-Japon Savaşı boyunca hem Delcassé hem Rus Dışişleri Bakanlığı, Paris'teki Japon elçiliği ile Tokyo arasındaki telgrafların yanı sıra başka Japon elçiliklerine gönderilen bazı telgrafların da deşifrelerine erişebilmişlerdi. Delcassé, 1905

* Japon şifrelerinin kırılmasını inceleyen ilk kişi Andrew olmuş ("Déchiffrement et diplomatie", s. 50.) ama sadece Fransız kaynaklarından faydalanmıştır ki bu kaynaklar Okhrana Yurtdışı Dairesi'yle yapılan iş birliğinden bahsetmezler. Manaseviç-Manuilov'un Paris'teki Japon elçiliğine hulul edilmesindeki rolünü Rus kaynakları ortaya koymuştur (Chiharu, "Franco-Russian Intelligence Collaboration against Japan").

ilkbaharında Rusya'nın gizli talebiyle başladığı kendi arabuluculuk girişimine Japonların verdiği tepkiyi de takip edebilmişti.[76]

Quai d'Orsay'daki karanlık oda, Fransa'nın Fas'ı kendi protektorası yapma girişimlerine karşı Almanya'nın muhalefeti sonucu başlayan Fransa-Almanya arasındaki Birinci Fas Krizi sırasında Alman telgraflarını deşifre ederek kendi başına büyük bir başarı kazanmıştı. Bu deşifre mesajlardan en dramatik olanı, 26 Nisan'da Paris'teki Alman elçiliğinden Berlin'e gönderilen ve Fransa Başbakanı Maurice Rouvier'nin krizi çözmek için Delcassé'yi görevden almayı teklif ettiğini bildiren telgraftı. Delcassé, deşifre edilen mesajla Rouvier'den hesap sormak yerine -bu durumda Almanlar şifrelerinin kırıldığından haberdar olabilirlerdi- Rus-Japon Savaşı'nda üstlenmeyi planladığı arabuluculuk için dışişleri bakanı olarak kalmasının önemli olduğu konusunda Rouvier'yi ikna etmeye çalıştı. Japonya'nın Mayıs ayı sonunda Tsushima'da kazandığı deniz zaferi, Batılı bir gücün Moğol İmparatorluğu zamanından beri Asyalı bir güç karşısında aldığı ilk yenilgi olduğu gibi, Rusya'nın barış istemekten başka çaresi kalmadığını da gözler önüne sermişti. Yapılacak barış görüşmeleri için tercih edilen kişi beklenildiği üzere Delcassé oldu. Ancak Berlin için Delcassé'nin arabuluculuk ihtimali, onun görevden alınmasında ısrar etmeleri için bir başka sebep teşkil etti. Alman ültimatomu karşısında Rouvier, 6 Haziran'da Delcassé'nin istifasını istedi ve aldı. Delcassé intikam olarak, Rouvier'nin kendisini görevden almayı önerdiği Alman telgrafını ona göstermekle yetinmişti.[77] Altı yıl sonra yaşanacak diğer büyük Fas Krizi sırasında Delcassé'nin Quai d'Orsay'daki halefi, ondan daha az ketum davranacaktı.[78]

İstifasından kısa süre önce Delcassé, "Almanya'nın Fas konusundaki niyeti" hakkında Rusya'dan istihbarat talebinde bulunmuştu. Lamsdorf, Paris'teki büyükelçisine söylediği üzere, "Şansölye Bülow'un Fas meselesi hakkında Kont Alvensleben'e [St. Petersburg'daki Alman büyükelçisi] gönderdiği gizli telgrafın bir kopyasını kesin bir güven ve tam bir gizlilik içinde" Fransız müttefikine ulaştırmayı kendisine görev addetmişti.[79] Delcassé'nin 6 Haziran'daki istifası üzerine, deşifre edilmiş telgraf, başbakanlık görevinin yanı sıra dış ilişkilerle ilgili görevleri de üstlenen Rouvier'ye teslim edildi. Bunun karşılığında Rouvier, karanlık oda tarafından deşifre edilmiş tüm Japon telgraflarının Ruslara verilmesi talimatını Sûreté'ye iletti.[80] Rus-Japon Savaşı sırasında St. Petersburg'daki Japon elçiliğinin kapalı olması yüzünden savaş zamanı Tokyo'yla Paris'teki Japon elçiliği arasında yaşanan diplomatik trafiğe erişim sağlamak Rusya için önemli bir istihbarat kaynağıydı. Delcassé'nin istifasının ardından, Amerikan Başkanı Theodore Roosevelt tarafından Portsmouth, New Hampshire'da düzenlenen

Rus-Japon barış müzakereleri sırasında St. Petersburg'daki karanlık oda, Amerikan Dışişleri Bakanlığı ile Rusya'daki Amerikan elçiliği arasında yapılan yazışmaları deşifre ederek Amerikan arabuluculuk siyasetinden an be an haberdar olmuştu.*

Bununla birlikte Fransız-Rus istihbarat iş birliği, Japon elçiliğinden şifrelerin ele geçirilmesinde önemli rol oynayan Paris'teki Okhrana Yurtdışı Dairesi çalışanı İvan Manaseviç-Manuilov'un dâhil olduğu bir skandal yüzünden kısa bir kesintiye uğramıştı. 11 Temmuz 1905'te, sonradan kovulmasına sebep olacak yolsuzluk suçlamaları yüzünden Okhrana tarafından St.Petersburg'a geri çağrılmıştı.[81] Quai d'Orsay'ın Okhrana'yla işbirliğini askıya almaya karar verdiği anlaşılmaktadır. Sûreté'nin, Okhrana Yurtdışı Dairesi aracılığıyla St. Petersburg'a Japon telgraf deşifrelerini göndermeye devam ettiğini fark eden Bazeries, Sûreté başkanı René Cavard'dan bir açıklama talep etmişti. Rouvier'nin gizlilikle yürütülmesi konusunda verdiği talimatı dikkate alan Cavard açıklama yapmayı reddetti. Quai d'Orsay, Sûreté içinde bir güvenlik zaafiyeti olduğu sonucuna vardı ve Bazeries'e Sûreté'teki karanlık odayla bütün temasını kesmesi talimatını verdi. Bundan böyle sadece Dışişleri Bakanlığı için çalışması emredildi.[82]

Savaş başlayana kadar geçen sonraki sekiz yıl boyunca birbirine rakip iki Fransız karanlık oda birbirinden bağımsız olarak azımsanmayacak miktarda diplomatik yazışmayı -bazen *aynı* yazışmaları- deşifre etmiş ve sonuçları birbirleriyle paylaşmamışlardı. Bu dönemde başbakan aynı zamanda içişleri bakanı da olduğu (ve bu sebeple Sûreté'den de sorumlu olduğu) için, o ve dışişleri bakanı bazen kendilerini aynı diplomatik telgrafların (aralarında İspanya ve İtalya'nın telgrafları da vardı) deşifrelerini farklı kaynaklardan edinmek gibi sıra dışı bir durum içinde bulmuşlardı. Haverna sonradan şöyle yazmıştı: "Dışişleri Bakanlığı, İçişleri'nde [Sûreté' tarafından] İspanyol ve İtalyan diplomatik yazışmalarının deşifre edilmekte olduğunu büyük bir esefle bildirmişti. Rahatsız olmaları normaldi, zira böylece İçişleri, Dışişleri'nin sorumluluğundaki meselelerden haberdar olmaktaydı."[83]

Rus Dışişleri ve Savaş Bakanlığı arasındaki mesafeli duruşa rağmen, bakanlıklar arasında yaşanan bu gibi anlaşmazlıklar dünyanın en iyi sinyal istihbaratı teşkilatı olan St. Petersburg'daki karanlık odanın çalışmalarına zarar vermemiştir. Çar üzerinde en çok etki yaratan diplomatik

* Bkz. s. 488. Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın, Eylül 1905'te Portsmouth Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanan Rus-Japon barış müzakerelerindeki Amerikan arabuluculuk faaliyetlerine dair verdiği resmî açıklamada Rusların Amerikan şifrelerini kırmasıyla ilgili bir bilgi yer almamaktadır. (https://history.state.gov/milestones/ 1899-1913/portsmouth-treaty).

telgraf deşifrelerinin Almanya'ya ait olanlar olduğu anlaşılmaktadır.* Alman Şansölyesi Bernhard von Bülow, St. Petersburg'daki Alman büyükelçisi Friedrich von Pourtalès'e gönderdiği şifreli telgrafların gizliliği konusundaki hatalı inanışı yüzünden, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın 1904'te imzaladıkları Dostluk Anlaşması sayesinde anlaşmazlıklarını çözümleyip 1907'de Üçlü İtilaf Anlaşması'nı imzalamaları yüzünden Almanya'nın uluslararası konumunun zayıfladığına yönelik inancını resmî söyleminde olduğundan daha net şekilde ifade etmişti. Pourtalès'in Rus Dışişleri Bakanlığı'yla olan ilişkilerinde gözettiği şahsî nezaketle, von Bülow'un deşifre edilen telgraflarında bazen rastlanan buyurgan üslup birbiriyle tezat teşkil etmekteydi. Örneğin, 1909 yılında şansölye, büyükelçisine, Avusturya-Macaristan'ın eski Osmanlı vilayeti Bosna-Hersek'i ilhakını Rusya'nın "çekince göstermeden" kabul etmesini sağlaması talimatını vermişti: "Kesin bir cevap – evet ya da hayır." Bülow şöyle devam etmişti: "Her türlü kaçamak, muğlak yahut eksik cevap, talebimizin reddedildiği şeklinde kabul edilecektir." II. Nikola, şüphesiz şansölyenin saygısız telgrafını düşünür vaziyette, annesi İmparatoriçe Marie'ye şöyle yazmıştı: "Almanların bize karşı muamele ederken seçtikleri yöntemin saygısızca olduğu doğru ve bunu unutmayacağız. Sanırım bir kez daha Fransa ve İngiltere'yle aramızı açmak niyetindeydiler ve bir kez daha başaramadılar. Bu tip yöntemler genellikle ters teper."[84]

* Rus Dışişleri Bakanlığı Arşivleri'ndeki çok sayıda deşifre metin üzerinde hala detaylı bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu eser kaleme alınırken, söz konusu arşivler inşaat çalışması yüzünden birkaç yıldır kapalı bulunmaktaydı.

23
İstihbarat ve Birinci Dünya Savaşı'nın Ayak Sesleri

İngiliz istihbaratının Birinci Dünya Savaşı'ndan beş yıl önceki yeniden doğuşu, Almanya'yla denizde yaşanan rekabetten kaynaklanmıştı. İngiltere'nin eski düşmanları olan ve savaş zamanı müttefikleri olacak Fransa ve Rusya'yla yaptığı Üçlü İtilaf Anlaşması'nın ardından kendisine yönelik başlıca güvenlik tehdidi, büyümekte olan Alman Açık Deniz Filosu idi. Victoria İngilteresi'nin güvenliği, İngiltere'nin, dünyanın en büyük filosu sayesinde denizlere hükmetmesine bağlıydı. Ancak 1906 yılında yeni muharebe gemisi *Dreadnought*'un hizmete sokulmasıyla, paradoks teşkil eden bir biçimde, Kraliyet Donanması'nın denizlerdeki üstünlüğü artık kesin olmaktan çıkmıştı. *Dreadnought*, boyutu ve ateş gücü itibarıyla kendisi haricindeki diğer tüm savaş gemilerinin çağdışı kalması tehdidini yaratmıştı. Her biri 13 kilometre menzilli, 12 inç çapındaki on topuyla eski nesil herhangi iki muharebe gemisinden bile tek başına daha üstündü. Kraliyet Donanması'nın mevcut Büyük Filosu da dâhil olmak üzere, dünya üzerindeki bütün donanmalar bir gecede eski nesil oluvermişti. Dretnot sınıfı muharebe gemisi inşa etmeye başlayan Alman Açık Deniz Filosu kısa sürede Büyük Filo'nun seviyesine yetişebilir ve İngiliz güvenliğinin teminatı olan deniz üstünlüğünü tehdit edebilirdi. Büyüyen Açık Deniz Filosu'nun denizde yarattığı tehdit yüzünden, bu filonun İngiltere'nin baskın şeklinde istila edilmesinde kullanılacağına ve Alman casuslarının istila güzergahını hâlihazırda elverişli hale getirdiklerine dair inanış daha da kuvvetlenmişti.[1]

Sözde Alman tehdidi, İngiltere'nin sonraki bir asır boyunca dünyada lider olacağı birkaç sanat dalından biri olan casus edebiyatı modasını başlatmıştı. Kral Edward döneminin en başarılı casus romanı yazarı, yüksek ücret alan başyaygaracı görevini üstlenmiş William Le Queux idi. Kıt edebî yeteneğine rağmen Le Queux'nun eserleri öyle popülerdi ki yayıncılar ona bin kelime başına Thomas Hardy'ye ödedikleri ücretin aynısını ödemişlerdi. Le

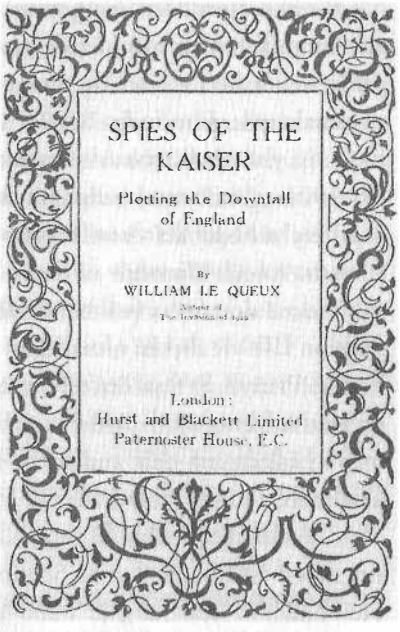
Queux'nun 1906'da yayımladığı, çok satan *The Invasion of 1910* (*1910 Yılı İstilası*) isimli romanı Alman casuslarının yapılacak istila için İngiltere'de nasıl canla başla çalıştıklarını anlatıyordu. Kitap bir milyon kopya satmış ve Almanca da dâhil yirmi yedi dile çevrilmişti. *The Invasion of 1910* kitap olarak yayımlanmadan önce İngiltere'nin ilk yüksek tirajlı gazetesi *Daily Mail*'de tefrika halinde yayımlanmıştı. Gazete her gün, bir sonraki sabah yapacağı baskıda Almanların İngiltere'nin hangi bölgesini işgal edeceğini gösteren haritalar yayımlıyordu. Gazete sahibi Lord Northcliffe, *Daily Mail*'in satışlarının düşük olduğu birçok köyden geçen asıl istila güzergahına karşı çıkmıştı. Tiraj hesaba katılarak istila güzergahı değiştirilmiş ve Sheffield'dan Chelmsford'a kadar olabildiğince büyük şehirden geçirilmişti. Tefrika sayesinde *Daily Mail*'in günlük tirajı 80,000 artmıştı. Le Queux sonradan Alman istilası modasına uyan "birçok taklitçinin kendisinden daha çok takdir görüp daha fazla para kazanmasından" dert yanmıştı.*

Le Queux, yakaladığı büyük başarı üzerine, gizli ajan ve sıra dışı bir casus avcısı olan Walter Mitty karakterini yarattı. Mitty, "yeni kurulan gönüllü Gizli Servis Birimi" mensubuydu: "Yarım düzine vatansever gizlice bir araya geldiler. Her biri, masraflarını kendi ceplerinden karşılayarak, Almanya ve başka yerlerde gerektiğinde ülkemizin işine yarayacak bilgiler toplamak üzere işe koyuldular." Le Queux, yaptığı gülünç araştırmaların, kimliği belirsiz (muhtemelen gerçek olmayan) "meşhur bir dedektif" yardımıyla ulaştığı sonuçlarını 1910'da yayımladığı bir başka çok satan *Spies of the Kaiser* (*Kayzer'in Casusları*) romanında yayımlamıştı. Ne olduğunu açıklamadığı "bariz" sebepler yüzünden "gerçek isimler ve tarihler vermekten sakınmıştı". Korkak İngiliz yetkilileri harekete geçmese de, 5,000'den fazla Alman casusunun İngiltere topraklarında canla başla çalıştıklarından yakınıyordu: "Altı ayda bir 'teftişler' gerçekleşiyor ve başarıları en iyi örnek teşkil eden kişilere para ödülü veriliyor."[2]

Le Queux ve diğer çok satan yaygaracıların heyecanlı okurları Alman casusları yahut Alman casusu olduğu şüphesi taşıyan kişiler hakkında basına o kadar haber yollamışlardı ki Savaş Bakanlığı'ndaki bazı kişiler bunları ciddiye almaya başladı. 1907 yılına gelindiğinde, Savaş Bakanlığı'ndaki Alman Kısmı Amiri Binbaşı (sonradan Tümgeneral Sir) William Thwaites, Alman istihbaratçıların İngiltere'nin bütün bölgelerinde faaliyet gösterdiklerine dair gazete haberlerinde doğruluk payı olduğuna kani olmuştu.

* Ancak Le Queux'nun en başarılı rakibi olan E. Phillips Oppenheim, "Alman militarizmine karşı kendi savaşını" başlatmış, bu sayede kazandığı parayla ailesinin deri işini bırakıp tam zamanlı yazarlık kariyerine atılmış ve İngiltere'nin en üretken popüler roman yazarlarından biri olmuştu. (Andrew, *Secret Service*, s. 38-44.)

Le Queux'nun çoğunlukla var olmayan Alman casusları hakkında yazdığı yaygaracı romanlar büyük çaplı bir karşı casusluk reformu yapılması için büyük bir kamuoyu desteği kazanarak İngiliz istihbaratı üzerinde şimdiye kadar en çok etki yaratan edebî eserler olmuşlardır.

Askerî Harekât Dairesi Başkanı Tümgeneral (sonradan Korgeneral Sir) John Spencer Ewart da Almanların İngiltere'ye "sürüyle ajan ve casus" sevk ettiğine inanıyordu. İhtiyar savaş kahramanı Mareşal Lord Roberts VC (Le Queux'nun Alman istila güzergahının haritalarını çizmesine yardım etmişti) ve Muhafazakâr Parti'nin bazı önde gelen parlamento üyeleri tarafından desteklenen bir basın kampanyası sonucu, İmparatorluk Savunma Komitesi bünyesinde istila tehdidini ele alacak bir alt komite kurulması için iktidardaki Liberal Parti ikna edildi. Alt komiteye seçilen üyeler, komitenin görevinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Komite başkanlığına dönemin hazine bakanı ve kısa süre sonra başbakan olacak Herbert Asquith getirilmişti. Komitede onunla birlikte üst düzey dört bakan (Özel Konsey Başkanı, dışişleri bakanı, savaş bakanı ve Amirallik Birinci Lordu) ve farklı birimlerden şaşırtıcı çeşitlilikte amirler yer almıştı. Kasım 1907'den Temmuz 1908'e kadar on altı kez toplandılar ve 22 Ekim 1908'de, istila teorisyenlerinin çoğu iddiasını çürüten ve baskın şeklinde bir saldırının imkânsız olduğunu gösteren bir rapor yayımladılar. Ancak alt komitenin vardığı yargılar, çürüttüğü iddialar kadar ikna edici olmamıştı.[3]

Binbaşı (sonradan Tuğgeneral Sir) James Elmonds, 1907 yılı sonlarında Savaş Bakanlığı'nın küçük çaplı karşı casusluk birimi MO5'in başına geldiğinden beri sözde Alman casusluk faaliyetleri hakkında raporlar hazırlamaktaydı. Elmonds, 1890'lı yıllarda, başta Rusya hakkında istihbarat alışverişi yoluyla birçok Alman askerî istihbarat subayıyla dostluk kurmuştu. 1901 yılında muhbirleri tarafından kendisine, Alman istihbaratının İngiltere'yi hedef alan yeni bir şube kurduğuna dair -doğru- bilgiler ulaştırılmıştı. Ancak Elmonds ve Savaş Bakanlığı'ndaki hiç kimse bu yeni şubenin sadece donanma istihbaratıyla ilgilendiğini ve askerî istihbarat dairesi Sektion IIIb'yle ilişkisi olmadığını fark etmemişti. Bu sebeple Almanya'nın Fransa-Prusya Savaşı öncesi Fransa'da kurduğu ve Elmonds tarafından da etüt edilmiş olan casusluk şebekesinin bir benzerini İngiltere'de kurmaya başladığına dair yanlış bir kanıya varılmıştı. MO5, Melville'in eski ahbabı Gustav Steinhauer'in idare ettiği donanma istihbaratı teşkilatı olan Nachrichten-Abteilung ("N") tarafından yapılan bazı operasyonların askerî istihbarat dairesi Sektion IIIb tarafından yapıldığını sanmıştı.[4] Steinhauer'in ajan angaje etme yöntemleri (genellikle Potsdam'daki bir vasıtalı adres aracılığıyla İngiltere'de yaşayan Alman vatandaşlarına takma isimle mektup yollayarak hizmetlerini talep etmeye dayalıydı) bir nevi "ya tutarsa" minvalinde olsa da İngiltere'deki ajanlarıyla kendisi arasına "aracılar" (*Mittelsmänner*) koymak gibi daha karmaşık bir sistem de geliştirmişti. Savaşın başlamasının ardından özel görevler için sahte kimlikle İngiltere'ye seyahat edecek ajanların kullanıldığı bir "savaş istihbaratı sistemi" (*Kriegsnachrichtenwesen*) kurmak niyetindeydi. Steinhauer'e, Alman Amiralliği tarafından nadiren görev verilmiş ve çoğunlukla kendi kendine hareket etmesi için serbest bırakılmıştı.[5] II. Wilhelm'in, muhtemelen onunla önceden sahip olduğu ilişki yüzünden,[6] onun ajan sevk ve idare etme işine yakın ilgi göstermiş olması ihtimal dâhilindedir.

Asquith'in Liberal Parti hükümeti Mart 1909'da ülkenin başlıca savunma planlama konseyi olan İmparatorluk Savunma Komitesi'ne (İSK), "ülke içinde hâlihazırda yürütülen casusluk faaliyetlerinin şekli, kapsamı ve sebep olabileceği tehlikeyi" göz önüne alması talimatını verdi. İSK'nin, Savaş Bakanı Vikont Haldane başkanlığında toplanan bir alt komitesi 24 Temmuz'da şu açıklamayı yapmıştı: "Elde edilen deliller bu ülkede geniş çaplı bir Alman casusluk faaliyetinin yürütüldüğü konusunda alt komitenin aklında şüphe bırakmamıştır ve bizim bu casusluk faaliyetini takip edip, kapsamı ya da amaçlarını kesin olarak belirleyecek bir teşkilatımız yok." Hakikatte elde edilen deliller uydurmaydı. Elmonds, Alman casusluk faaliyetleri konusunda hazırladığı raporları sunarken şöyle itiraf ediyordu:

"Şüpheli vakaları tespit edip bildirecek düzenli bir sistemimiz yahut teşkilatımız yok ve tamamen rastgele ulaşan bilgilere bağımlıyız." Tutanaklara göre, Elmonds "bu vakaların hiçbirinin polis yetkilileri tarafından bildirilmediğine ve bunlar hakkındaki bilgileri özel şahıslar sayesinde edindiğine önemle vurgu yapmıştı". En azından polis tarafından tek bir şüpheli Almanın tespit edilmemesine pek şaşırmadığı gibi, çoğu Le Queux ve basında yer alan diğer yaygaracı haberlerin etkisi altında kalmış "özel şahıslar" tarafından verilen bilgilere de pek inanmıyordu. Edmonds'ın kabul ettiği üzere, "bu kadar çok vaka, belli gazetelerin bu konuya dikkat çekmesinden sonra ortaya çıkmaya başlamıştı".[7]

Edmonds'ın rapor ettiği ilk on iki vaka "Alman keşif faaliyeti iddiaları" hakkındaydı. Bu vakaların yarısında şüpheli şahısların Alman oldukları tam olarak tespit edilmemişti. "Keşif faaliyetleri" hakkındaki en uçuk ihbar, kendisine yakışır bir biçimde Le Queux'dan (diğer ihbar sahiplerinin aksine ismi verilmemiş ve sadece "meşhur bir yazar" olarak bahsedilmişti) gelmişti:

> İhbar sahibi şahıs geçtiğimiz yaz Portsmouth ve Chichester arasında fazla seyahat edilmeyen bir yolda otomobiliyle giderken az kalsın elindeki haritayı inceleyen ve notlar alan bir bisikletliyi eziyordu. Adam Almanca küfür etti ve ihbar sahibi şahıs özür dilemek için aracından indikten sonra konuşmaları esnasında bozuk bir İngilizceyle, Kilise namına Oxford'da eğitim görmekte olduğu bilgisini verdi ve vicdanını rahatlatmak için Almanca yemin etti. Yabancı olduğu aşikârdı.[8]

Gerçekte o dönemde Almanların İngiltere'de bir askerî istihbarat şebekeleri olmadığı için alt komite tarafından incelenen istihbarat operasyonları hakkındaki deliller de hatalıydı (Alman vatandaşları tarafından kendi inisiyatifleriyle yapılan bazı münferit istihbarat toplama girişimleri ve askerî istihbarat tarafından görevlendirilmemiş muhbirler tarafından ara sıra Londra'daki Alman askerî ataşesine iletilen raporlar istisna teşkil etmekteydi). Karşı casusluğun tarihi konusunda uzun vadeli bir bakış açısına sahip olmayan Haldane'in komitesi, yüzyıllardır casus korkusunu yaratan şeyin çoğunlukla savaş ve yaklaşan savaş tehdidi olduğunun farkına varamamışlardı. Örneğin, Yüz Yıl Savaşı sırasında Crécy'den Agincourt'a kadar kazanılmış büyük İngiliz (hatta Fransız) zaferlerinden haberdar olsalar da savaş sırasında Kanal'ın iki yakasında da yaşanan ve Yüz Yıl Savaşı'nın önde gelen tarihçilerinden Jonathan Sumption'ın "yabancı casuslar ve beşinci kol unsurları konusunda artan korku" dediği şeyden haberdar değillerdi.[9]

Haldane'in alt komitesi, tarih konusundaki cahilliğinden ötürü kendisine sunulan delilleri pek de eleştiri süzgecinden geçirmeden, "hem

ülke içindeki casusluk faaliyetleriyle hem de yurtdışındaki ajanlarımızla ilgilenecek, Amirallik ve Savaş Bakanlığı'yla gizli görevdekiler veya diğer hükümetler hakkındaki bilgileri İngiliz Hükümeti'ne satmak isteyenler arasında irtibatı sağlayacak" bir Gizli Servis Bürosu kurulması tavsiyesinde bulunmuştu. Komite raporu "son derece gizli mahiyette" kabul edildiği için sadece tek bir kopya çıkarılıp Askerî Harekât Daire Başkanı tarafından muhafaza edilmek üzere kendisine elden teslim edilmişti. İngiltere'de Alman askerî istihbarat operasyonları olmamasına ve Le Queux ile diğerlerinin çok satan romanlarının canlı tuttuğu casus korkusunun absürtlüğüne rağmen Büro'nun kurulması için sunulan sebepler yine de bir hayli geçerliydi. İngiltere'de, Kraliyet Donanması'na odaklanmış, donanma özelinde faaliyet gösteren bir Alman casusluk şebekesi mevcuttu. Büro kurulana dek alt komite raporunda belirtildiği üzere, "bu casusluk faaliyetini takip edip, kapsamı ya da amaçlarını kesin olarak belirleyecek bir teşkilat" yoktu. İngiltere ve Almanya arasında denizlerde devam eden ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar iki ülke arasında bitmeyen gerilimin sebebi olan silahlanma yarışı, böyle bir teşkilatın kurulmasını bariz bir öncelik haline getirmişti. Gizli Servis Bürosu kurulduktan sonra bile Nachrichten-Abteilung tarafından savaşın başlamasından önce kazanılan başarılar bu teşkilatın İngiltere'de donanmaya yönelik yürüttüğü casusluk faaliyetlerinin başıboş bırakıldığına yeterli delil teşkil etmişti ve Alman Amiralliği'ne başlıca rakibi hakkında çok sayıda gizli bilgi ulaştırıyor olması işten bile değildi.

Kurulması Asquith hükümeti tarafından onaylanan Gizli Servis Bürosu'nda başlarda sadece iki subay istihdam edilmişti: Birbirleriyle ilk kez 4 Ekim 1909'da tanışan, Kraliyet Donanması'ndan elli yaşındaki Yarbay Mansfield Cumming ve kendisinden on dört yaş küçük, kara kuvvetlerinden Yüzbaşı Vernon Kell. Cumming'in günlüğüne yazdığına göre ikili, "istikbale dair bir sohbete dalmışlar ve davanın başarıya ulaşması için iş birliği kararı almışlardı". İkili sonradan birbirinden ayrılacaktı. Kell, İngiliz topraklarında faaliyet gösteren ve sonradan Güvenlik Servisi (MI5) adını alacak olan teşkilatın, Cumming ise dış istihbarat toplamaktan sorumlu Gizli İstihbarat Servisi'nin (Secret Intelligence Service - SIS ya da MI6) başına geçecekti. Ancak birkaç ay boyunca aynı ofiste, "hem ülke içindeki casusluk faaliyetleriyle hem de yurtdışındaki ajanlarla ilgilenmek için" kendilerine ayrılan yetersiz kaynaklarla mücadele vermişlerdi.[10] Büro öyle gizliydi ki, varlığından sadece Whitehall'da görevli az sayıda yetkilinin ve az sayıda bakanın dâhil olduğu küçük bir grup haberdardı. Bunlar da sırra dâhil olmamış kimseyle bu bilgiyi paylaşmamışlardı. Yarım asır sonra Asquith ve önde gelen bakanlarının biyografilerini yazan başlıca yazarların

da eserlerinde bahsetmedikleri Büro'nun varlığından haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Asquith Kabinesi'nde Gizli Servis Bürosu'nu savunan başlıca kişi olan Winston Churchill'in dokuz ciltlik resmî biyografisinde bile Büro'nun adı geçmez.

İngiltere'deki Gizli Servis Bürosu'nu çevreleyen sır perdesi, Birinci Dünya Savaşı öncesi yaşanan en ciddi Fransız-Alman siyasî krizi olan Agadir Krizi sırasında Fransız hükümetinin kendi kod kırıcılarının çalışmalarını baltalayan tedbirsizliğiyle çarpıcı bir tezat teşkil etmekteydi. 1911 yazına gelindiğinde Fransa'nın Fas'ı kendi protektorası haline getirmek üzere olduğu aşikârdı. Alman Dışişleri Bakanı Alfred von Kiderlen-Wächter, Fransız İmparatorluğu'nun genişlemesi karşılığında Almanya'nın tazmin edilmesini güvence altına almak için dikkat çekici bir girişimin gerekli olduğunu söylemişti. "Masaya yumruğu vurmak gerek ama sadece Fransızları pazarlık yapmaya razı etmek maksadıyla" demişti. Kiderlen'in masayı yumruklama usulü gambot diplomasisinin klasik bir örneğiydi. Alman gambotu SMS *Panther*, Fas'ta yaşanan isyan sırasında sözde tehdit altında bulunan Alman vatandaşlarının güvenliğini sağlama bahanesiyle 1 Temmuz günü Fas'ın Agadir limanına yaklaşmıştı. Ancak A. J. P. Taylor'ın da belirttiği üzere, en yakın Alman vatandaşı daha kuzeydeki Mogador limanındaydı. Bu yüzden, hayatı tehlikedeymiş gibi görünmesi için derhal Agadir'e hareket etmesi emredildi fakat Agadir'e varmasından ancak üç gün sonra Panther mürettebatı tarafından sahilde fark edilip kurtarılmıştı.[11] Bu gülünç başlangıca rağmen Agadir Krizi'nin, "Batı Avrupa'da savaş bir an meselesi olana kadar tırmanmasına izin verilmişti".[12]

Fransız hükümetinin krizi idare etme biçimi 1905'teki Birinci Fas Krizi'yle şaşırtıcı bir benzerlik arz eder. Bir kez daha, Fransız Başbakanı -bu sefer Joseph Caillaux idi- Alman elçiliğiyle gizlice temas kurmuştu. Ancak bu kez, krizi sona erdirmek için 1905'te Rouvier'nin yaptığı gibi dışişleri bakanını görevden almak yerine daha düzgün şartlar önermişti. Bir kez daha, dışişleri bakanı - bu sefer Justin de Selves idi-, başbakanın girişimlerini deşifre edilmiş Alman telgraf mesajlarından öğrenmişti. Ancak bu sefer hikâye çok farklı şekilde sona erdi. Hem de Sleves hem Caillaux, kendilerinden altı yıl önce aynı durumda bulunan Delcassé ve Rouvier kadar ketum davranmadılar. 28 Temmuz günü de Selves, Quai d'Orsay'daki karanlık oda tarafından bir gün önce yakalanıp deşifre edilen Alman telgrafını alarak öfkeyle Caillaux'nun karşısına çıkmıştı. Cailloux, bu hararetli görüşmenin akabinde Almanlarla kendi arasında aracı olarak kullandığı iş adamı Hyacinthe Fondère'e durumu anlattı. Fondère hiç

vakit kaybetmeden elçilik müşaviri Oskar von der Lancken'e Alman telgraflarının Fransızlar tarafından deşifre edilmekte olduğu haberini ulaştırdı. Almanlar tahmin edileceği üzere şifrelerini değiştirdiler. Quai d'Orsay'daki karanlık oda, Ağustos 1911'den üç yıl sonra savaş başlayana kadar geçen dönemde birkaç istisna dışında Alman diplomatik telgraflarını deşifre edememişti. Fransa elindeki en değerli istihbarat kaynağını yitirmiş oldu.[13] Ancak St. Petersburg'daki karanlık oda, yeni şifreler kullanılarak gönderilen Alman diplomatik telgraflarını deşifre etmeye devam etmişti.*

Agadir Krizi'nden sonraki dönemde Kayzer, Şansölye von Bülow'u ve diğer bakanları, gizli diplomasi konusundaki düşüncesiz davranışlarıyla kaygılandırdığı Rus-Japon Savaşı zamanında olduğundan daha bilinçli şekilde davranmaya başlamıştı.** Üçlü İttifak üyeleri (Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya) arasında yapılan ve Haziran 1913'te imzalanan gizli deniz ittifakı müzakereleri esnasında Alman Amirallik Kurmay Başkanı Hugo von Pohl'un hazırladığı bir muhtırada şöyle deniyordu:

> Majesteleri, anlaşmayı ve yürütülen bu görüşmeleri tam bir gizlilik içinde yapmak gerektiğine dikkat çekmiştir. Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay ve İmparatorluk Donanma Bakanı'nı, varılan anlaşma hakkında kendilerini ilgilendirdiği kadar haberdar ederken özel önlemler alınmalıdır. Akdeniz Filosu Komutanı'na da aynı şekilde haber verilmelidir. Kayzer'in Donanma Kabinesi Başkanı da subaylara vereceği talimatlar nispetinde bilgilendirilecektir.

Caillaux'nun Agadir Krizi sırasında Alman diplomatik şifrelerinin kırıldığını açık etmesinden önce Kayzer'in şifre emniyetiyle alakadar olduğunu gösteren bir emare yoktur. Ancak bu olaydan sonra Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında yapılan deniz ittifakının bir parçası olarak her üç ülke donanmasının da Berlin'de belirlenen "Üçlü-Kodeks" isimli şifreyi benimsemesi meselesiyle şahsen alakadar olmuştu. Kayzer, "Üçlü-Kodeks"in oluşturulması ve uygulamaya konması sebebiyle Mayıs 1914'te Alman Amiralliği'ne resmî bir tebrik mesajı iletmişti.[14] Ancak ne Alman Amiralliği'nin ne de Kayzer'in şifre emniyeti konusundaki anlayışları

---

* Savaştan önceki bir yıl içinde St. Petersburg'daki karanlık oda Berlin ve St. Petersburg'daki Alman elçiliği arasında gönderilen 171 telgrafı deşifre etmişti. (Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, s. 283-284.)

** Kayzer'in biyografisini yazan Profesör John Röhl'ün, bu duruma bir örnek teşkil edecek şekilde bahsettiğine göre, Rus-Japon Savaşı öncesi Bülow, "Almanya'nın Doğu Asya'daki Rus siyasetine verdiği desteğin gizli kalması için umutsuzca yalvarmıştır. II. Wilhelm'in gereğinden fazla hevesli tavrı yüzünden Almanya'nın gizli hedeflerinin ifşa olacağına ve bu bilginin St. Petersburg'dan Paris, Londra ve Washington'a sızacağına dair gayet haklı bir korkuya kapılmıştır." (Röhl, *Wilhelm II: Into the Abyss*, bölüm 11.)

yüzeysel olmaktan öteye gitmiyordu. Şifre emniyeti yetersiz olan İtalyanlarla ortak bir şifre paylaşmalarının şifrenin emniyetini doğrudan tehlikeye düşüreceğini fark edememişlerdi. Quai d'Orsay'daki karanlık odanın, deşifre edilmiş İtalyan diplomatik telgrafları sayesinde Üçlü İttifak'ın deniz ittifakı kısmının maddelerini öğrendiğinden Berlin'de kimsenin haberi olmamıştı.* Onlardan daha fazla uzmanlaşmış Rus kod kırıcılarının da anlaşmadan haberdar olduğu neredeyse kesindi.[15]

İngiltere'de faaliyet gösteren Alman donanma istihbaratının ("N") gönderdiği mesajlarının sık sık yakalandığından da ne Kayzer'in ne Alman Amiralliği'nin haberi vardı. Raporlarını, kod kırma teşkilatı olmayan İngilizlerin çözemeyeceği şifreli şekilde göndermek yerine şebeke, çoğunlukla posta yoluyla gönderilen mektuplarla haberleşiyordu ve bu mektuplar sık sık açılıyordu. Savaş öncesi Gizli Servis Bürosu'nun Kell sorumluluğundaki, ileride MI5 adını alacak şubesi kıt imkanlarla faaliyet gösteriyordu. Savaş başladığında bile daimî kadrosu (temizlikçi dâhil) on altı kişiydi. Bu kadar az kaynağa sahip olan Kell'in belirlediği ilk karşı casusluk stratejisi, ülke genelindeki emniyet müdürlerinin yardımını istemek olmuştu. Bunun için içişleri bakanının desteğine ihtiyaç vardı. Kell'in şansına, 1910 ve 1911 yıllarının büyük bir bölümü boyunca içişleri bakanı, uzun kariyeri boyunca istihbarat konusunda kendi dönemindeki tüm İngiliz (veya yabancı) siyasetçilerden daha çok heves ve kavrayış sergileyen Winston Churchill idi. Nisan 1910'da Churchill şu zabıt kaydını tutturmuştu: "Bütün birimler Yüzbaşı Kell'le uyum içinde çalışsın." Ertesi gün Churchill'in özel sekreteri, İngiltere ve Galler'deki tüm emniyet müdürlerine hitaben yazılmış bir takdim mektubunu Kell'e verdi. Mektupta şöyle diyordu: "Bay Churchill, Yüzbaşı Kell'in ihtiyaç duyduğu imkanları kendisine sunmanıza müteşekkir olacağını size bildirmemi istedi." Haziran ayında İskoçya Ofisi tarafından İskoçya'daki tüm emniyet müdürlerine hitaben yazılmış bir takdim mektubu da Kell'e verilmişti. Ayrıca Churchill, şüpheli kişilerin yazışmalarının yakalanmasını büyük oranda kolaylaştırarak Kell'in eline büyük bir silah vermişti. Bundan böyle her açılacak mektup için içişleri bakanı tarafından ayrı ayrı imzalanmış bir yetki belgesi gerekecekti. Posta Müdürlüğü'nün itirazlarına rağmen Churchill, bir asır sonra bile hâlâ kullanılmakta olan bir İçişleri Bakanlığı Yetki Belgesi sistemi (Home Office Warrants) kurmuştu. Bu sistem, Kell ve onun halefleri

* Ancak Quai d'Orsay, Haziran 1913'te yapılan gizli deniz ittifakının, bir önce yıl yapılan Üçlü İttifak Anlaşması'nın imzalandığı zamandan beri görüşüldüğü gibi yanlış bir kanıya kapılmıştı. İtalyan diplomatik telgrafları Fransızlar tarafından düzenli olarak deşifre edilmekteydi. (Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 50, 55-56.)

tarafından haklarında ulusal güvenlik için fillî yahut potansiyel tehdit oluşturduğuna dair delil sunulan "belli kişilerin bütün yazışmalarının" yakalanması için yetki vermekteydi. Bugün olduğu gibi o dönem de, hedef alınan kişiler için çıkarılan yetki belgeleri bizzat içişleri bakanı tarafından imzalanmaktaydı.[16] Ancak Churchill kendi imzaladığı yetki belgeleri sayesinde tespit edilen casusluk faaliyetlerinin sadece Alman donanma istihbaratı tarafından yürütüldüğünün farkına varamamıştı. Kasım 1911'de İçişleri Bakanlığı görevinden ayrılıp Amirallik Birinci Lordluğu görevine başlarken Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'e, yakalanan mektuplar "bize göstermiştir ki Alman ordu ve donanma yetkililerinin detaylı ve bilimsel bir incelemesine maruz kalmaktayız ve dünyada hiçbir ülke bizimle onlar kadar ilgilenmiyor" demişti.[17]

Kell, Eylül 1911'den itibaren yakalanan mektupların çapraz göndermeyi esas alan bir fihristini tutmaya başlamıştı. Steinhauer ve İngiltere'deki ajanları arasındaki mektuplar yok edilmiş olsa da MI5'in 1921 yılında yazılmış hizmete özel bir tarihçesinde, muhafaza edilen fihristte 1911 yılında 1914'e kadar 1,189 kayıt bulunduğunu belirtilmektedir. Savaşın başlamasından önceki üç yıl boyunca Kell'in Bürosu'na her gün Steinhauer ve İngiltere'deki şebekesine ait birden çok mektup ulaşıyordu. Aralık 1911'de yakalanan yazışmalardan kimliği belirsiz bir Alman istihbaratçının İngiltere içinde seyahat ettiği anlaşılmıştı. Ancak yakalanması için yeterli delil toplanana kadar ülkeden ayrılmıştı. Şubat 1912'de yakalanan bir başka mektuptan bu kişinin Steinhauer olduğu anlaşılmıştı.[18]

Steinhauer'in en başarılı İngiliz ajanları arasında HMS *Agamemnon* gemisinde görev yapan İkinci Sınıf Kıdemli Subay George Parrott da vardı. Kell'in Bürosu, Parrott'un 1910-1911 yıllarında "N" teşkilatına, topçuluktaki gelişmeler hakkında hazırlanmış dört ciltlik gizli bir Kraliyet Donanması raporunu ve toplamda yirmi üç adet gizli donanma talimnamesini ulaştırdığını tespit etmişti. Topçu atış menzilinin hızla arttığı bir dönemde topçuluk hakkındaki bu kapsamlı rapor Steinhauer için büyük önem arz etmiş olmalıdır. 1906 yılında gemi toplarının 9,000 yarda mesafede ateş açması beklenirdi. 1912 yılına gelindiğinde, o zamanlar İngiliz Anavatan Filosu'na bağlı İkinci Filo Komutanı Amiral Sir John (sonradan Kont) Jellicoe'nun yayımladığı Savaş Emirleri'nde 9.2 inç ve üzerinde namlu çapına sahip topların 14,000 yarda mesafede ateşe başlayabileceği belirtilmişti.[19] Kell'in Bürosu, Parrott'un Steinhauer'in ajan şebekesine dâhil olduğuna dair ilk delile 1911 yılı sonlarında yakalanan bir yazışmadan ulaşmışlardı. Temmuz 1912'de Kell'in "baş hafiyesi" William Melville, Parrott'u Ostend'e giden bir vapura kadar takip etmişti. Parrott, vapurda,

"Alman olduğu anlaşılan, 35-40 yaşlarında, 1.75 boylarında, saçı ve bıyığı kahverengi, açık renk bir tüvit takım elbise giymiş, hasır şapkalı, yürüyüşü ve tarzı Almanlara has" bir adamla buluşmuştu. Parrott İngiltere'ye dönüşünde tutuklanmış ve Kraliyet Donanması'ndan ihraç edilmişti ama mahkemeye çıkarıldığında yaptığı yazışmaların yakalanıp okunduğu ortaya çıkacağı için, Kell'in Bürosu tarafından savaş öncesinde tespit edilen çoğu donanma casusunun aksine yargılanmamıştı. Parrott'un sonraki yazışmaları, donanmadan ihraç edildikten sonra da Alman istihbaratıyla temasını koruduğunu ortaya çıkarmıştı. 18 Ekim 1912'de, keysofiseri* "Richard"la buluşmak üzere Hamburg'a gitti. "Richard" ona, o zamanlar Londra'daki sıra evlerden iki ev almaya yeten ve onun sağladığı istihbarata verilen önemin bir göstergesi hükmünde dikkate değer bir meblağ olan 500 sterlin ödemişti. Parrott'un Hamburg'da bulunduğu süre boyunca topçu, torpido, gemi inşaatı ve istihbarat uzmanları kendisinden uzun uzadıya bilgi almışlardı ve o da Alman ajanı olarak çalışmaya devam etmeyi kabul etmişti. Ülkesine döndüğünde, yakalanan yazışmalarını kullanmaya ihtiyaç duyulmadan yargılanmasına yetecek kadar delil toplanmıştı. Parrott, Ocak 1913'te, Devlet Sırları Kanunu'nu çiğnemekten suçlu bulundu ve dört yıl kürek cezasına çarptırıldı.[20]

Gizli Servis Bürosu Yurtdışı Şubesi (gelecekteki SIS yahut MI6) Şefi Mansfield Cumming'in Almanya'da donanmaya dair seçtiği istihbarat hedefleri Steinhauer'in İngiltere'de seçtiği hedeflere bir hayli benziyordu. Cumming'in savaş öncesi operasyonları hakkında savaştan sonra hazırlanan bir rapora göre: "O zaman elindeki ödenek sadece bazı teknik sorunları çözme girişimde bulunulabilecek kadardı ve bu amaçla sadece geçici casuslardan faydalanabilirdi, ki savaştaki tecrübemiz bunların kullanılmasının pek arzu edilir olmadığını açıkça göstermiştir."[21] Cumming ve "geçici ajanları" tarafından elde edilen teknik istihbaratın bazı parçaları, denizaltı ve muharebe gemisi inşa faaliyetleri konusunda açık ve gizli kaynaklardan edinilen bilgileri bir araya getiren Donanma İstihbarat Dairesi Alman Kısmı Şefi Yarbay Charles Rotter'a ait kayıt defterlerinde günümüze ulaşmıştır.[22]** Cumming, Mart 1914'te günlüğüne şöyle yazmıştı: "Rotter benden, gizlice inşa edilen denizaltılar hakkında bilgi toplamamı istedi …

* Keysofiser: İngilizce "case officer – vaka memuru" kavramından Türkçeleşmiş ve bu şekilde kullanıma girmiştir. Günümüzde Türkçe'de "meslek memuru" tabiri de kullanılmaktadır. Bir istihbarat vakasını araştırmaktan sorumlu, bu vakadaki elemanları (ajanları) sevk ve idare eden teşkilat mensubuna verilen isim. (ç.n.)

** 1914 öncesi döneme ait olarak kaydedilmiş Amirallik fişlerinden sadece yüze 2'si Ulusal Arşivler'de muhafaza edilerek günümüze ulaşmıştır. (Seligmann, "Naval History by Conspiracy Theory", s. 969.)

İnşa edilen ve projesi tamamlanan 50 adet denizaltı olduğunu söylüyor." Ancak Cumming'in istihbarat raporlarının bazıları, Almanların denizaltı, torpido, mayın ve uçak yapımında kaydettikleri gelişimi hafife alan Amirallik'teki uzmanlar tarafından şüpheyle karşılanmıştı.[23] Berlin'deki askerî ve deniz ataşeleri, savaştan önce Whitehall üzerinde Cumming'den daha büyük bir etkiye sahiptiler. 1906'dan itibaren ağız birliği etmişçesine Alman silahlı kuvvetlerinin savunma amaçlı değil taarruz amaçlı teşkilatlandığını rapor etmişlerdi. Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Sir Eyre Crowe, Berlin'deki deniz ataşesi Albay (sonradan Amiral Sir) Herbet Heath'den 1912'de gelen bir rapor hakkında tutanaklara şu kaydı düşürmüştü: "Alman Amiralliği'nin sahtekarca dolaplar çevirerek Reichstag'ı* ve kamuoyunu kasten yanlış bilgilendirdiğini açık bir şekilde ortaya çıkarmaktadır."[24]**

Askerî Harekât Daire Başkanı General Ewart, Ocak 1910'da Cumming'e, "mevcut olan iyi ilişkiler zarar görebileceği için şu anda Fransa'da herhangi bir casusluk*** faaliyetinin yürütülmesini istemediğini" bildirmişti. Ağustos 1910'da Ewart'ın halefi olarak daire başkanlığına gelen General (sonradan Mareşal) Henry Wilson da aynı talimatı yinelemişti. Savaş durumunda Almanya'ya karşı askerî iş birliği konusunda İngiliz-Fransız kurmay görüşmeleri 1905 yılında başlamışsa da, görüşmelerin ciddi bir hal alması ancak Wilson zamanında gerçekleşmişti. 1913 yılına gelindiğinde Wilson'ın desteğini alan Cumming, Fransızlarla istihbarat alışverişine başlamıştı. 6 Mart'ta, "dostlarımızdan değerli şeyler içeren büyük bir paket ulaştı" ve Wilson bunun "son derece değerli" olduğunu düşünüyor diye yazmıştı.[25]

Wilson, bazen yanına kılıçlı bir baston alarak, bazen de kılık değiştirerek operasyonlara bizzat gitmekten keyif alıyordu.**** Temmuz 1910'da Paris'teki bir gizli buluşmaya kendi anlatımıyla, "çok az kılık değiştirmiş halde (peruk ve takma bıyık) ve şık bir kıyafetle" gitmişti. Ocak 1911'de, Avusturya'nın Trieste'deki gemi inşa faaliyetleri hakkında bilgi vermeyi vadeden potansiyel bir ajanla buluşmak için Soho'daki bir teatral kostümcüde kılık değiştirmişti.[26] Ofisinde Alman milletine dair söylenen tüm klişeleri haiz bir Alman'ın fotoğrafı bulunurdu ve ziyaretçiler fotoğraftakinin kendisi olduğunu anlayamayınca neşelenirdi. Bir defasında, Birinci Dünya

* Alman Parlamentosu (ç.n.)

** Berlin'deki askerî ve deniz ataşelerinin raporlarından çok az bir kısmı günümüze ulaşmıştır.

*** Ewart, casusluk kelimesini Fransızca yazılışı olan "espionnage" şeklinde yazmıştır. (Jeffrey, *MI6*, s. 31-32.)

**** 1985'te BBC2'de yayımlanan, Cumming hakkındaki Timewatch isimli belgeselde, şu anda yeğeni Bayan Diana Pares'e ait olan kılıçlı baston Christopher Andrew tarafından gösterilmiştir.

Savaşı devam ederken küçük yeğenine Londra'da bir Alman'la karşılaşırsa ne yapardı diye sormuştu. Küçük kız onu vurmayı önermişti. Bunun üzerine Cumming ona şöyle demişti: "Tatlım, bu durumda kendi amcanı vurmuş olabilirdin!"[27] Savaş sırasında, savaştan önceki istihbarat seferleri sırasında aldığı keyfi nostaljik bir biçimde anımsıyordu. Savaş sırasında istihbaratçı olan yazar Compton Mackenzie'ye şöyle demişti: "Bu işin gerçekten eğlenceli olduğu dönem o zamandı. Savaş bitttiğinde, beraber tekrar eğlenceli gizli servis işleri yapacağız. Bu en büyük eğlencedir!"[28] Cumming'in hatırasını yaşatmak için, mevcut Gizli İstihbarat Servisi (SIS ya da MI6) Şefi Alex Younger hala "C" (James Bond romanlarındaki gibi "M" değil) olarak anılır ve tıpkı Cumming gibi yeşil mürekkeple imza atan tek Whitehall memurudur.

Gizli Servis Bürosu'nun Yurtdışı Şubesi'nin çalışma ofisi ve Cumming'in Londra'da oturduğu dairenin ikisi de Whitehall Court'taki 2 numaralı binanın en üst katındaydı ve özel asansörle ulaşılabilen, "labirent gibi geçitler, merdivenler ve garip biçimli odalardan" oluşuyordu.* Alt katlarda oturan Bernard Shaw ve diğer ünlü kişilerin, İngiliz istihbaratının genel merkezinin kendilerinin tam üzerinde olduğundan haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Cumming, en üst kattaki ofiste yürütülen gizli işlere dâhil olma yetkisine sahip kişilere "üst düzey arkadaşlarım" diyordu. Cumming sekreterine, emekli olduktan sonra anılarını yayımlamayı düşündüğünü söylemişti: "Adını 'Bir Gizli Servis Şefinin Boşboğazlığı' koyacağım. Kitabın ismi ve benim adımın altın yaldızlı işlendiği kırmızı bir cilt içinde, her biri boş olan 400 sayfalık harika görünümlü bir eser olacak!"[29] İngiliz bakanlar ve yetkililer de Cumming ve Kell'in operasyonları hakkında aynı oranda ketumdular. İngiliz dış istihbarat teşkilatının varlığı bile 1992'ye kadar resmen kabul edilmemişti.

Buna mukabil Birinci Dünya Savaşı'ndaki önceki birkaç yıl boyunca Fransa'da, dış istihbarat konusunda muhtemelen en değerli kaynak olan sinyal istihbaratı konusunda Fransız tarihinde daha önceden görülmemiş

* İngiliz Mirası Vakfı, 30 Mart 2015'te, Whitehall Court 2 numaraya (günümüzde Royal Horseguards Oteli) Sir Mansfield Cumming anısında bir mavi hatıra levhası yerleştirdi. Törenin ardından yapılan ve bu eserin yazarının da iştirak ettiği resepsiyonda, mevcut "C" olan Alex Younger şöyle söylemişti: "Modern İngiltere'nin en iyilerini temsil eden küçük bir grup insanın düşmanlarımız arasına hululü ve onların planlarını bozmasını izlerken benim bugün duyduğum memnuniyeti o da duyardı sanıyorum. Ve bunu silah zoruyla değil, kurnazlık, yaratıcılık ve muhakkak onun da tanıdığı bir hisle yapıyorlar: Bizim kötülüğümüzü isteyenlere indirilen bir darbenin verdiği benzersiz tatmin hissi." ("Sir Mansfield Cumming, first MI6 chief, commemorated with blue plaque", *Guardian*, 31 Mart 2015.)

bir tedbirsizlik söz konusuydu. Üçüncü Cumhuriyet'in kısa ömürlü kabinelerinin huyu haline gelmiş iç çekişmeler hem Sûreté hem de Quai d'Orsay'daki karanlık odaların faaliyetlerini baltalamıştı. Komiser Haverna ve yardımcıları 1913 yılı ilkbaharında Paris'teki İtalyan büyükelçisi Tomasso Tittoni'nin üç telgrafını deşifre etmişlerdi. Telgraflarda, Dışişleri Bakanı Stephen Pichon ve Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré'nin Vatikan'la diplomatik ilişkilerin yeniden tesisi için gizlice plan yaptıkları bildiriliyordu. Bu, dindar Katoliklerin bakanlık görevine gelmelerinin bile imkânsız olduğu Üçüncü Cumhuriyet'in kilise karşıtı ortamında büyük gerginlik yaratacak bir meseleydi. 6 Mayıs 1913 günü, içişleri bakanı olarak Sûreté'den de sorumlu kişi olan Louis-Lucien Klotz İtalyan telgraflarını kabinenin dikkatine sundu. Bir anda ortalık karışmıştı. dışişleri bakanının telgraflarda kendisine yapılan atıflar sebebiyle küçük düşmesi, Sûreté'nin diplomatik istihbarata karışmasından hoşnut olmayan Quai d'Orsay'ın hoşnutsuzluğunu daha da artırmıştı. Pichon, Sûreté'nin diplomatik telgraflara erişiminin derhal engellenmemesi halinde istifa edeceği tehdidinde bulundu. Klotz'un itirazlarına rağmen kabinedeki tartışmadan zaferle çıkan kişi Pichon oldu. Mayıs 1913'ten Birinci Dünya Savaşı arifesine kadar Paris'teki elçiliklerden gönderilip alınan telgrafların kopyaları posta idaresi tarafından Sûreté'ye verilmedi.[30]

Yanlış izlenen siyaset sebebiyle, sinyal istihbaratı savaşın başlamasından önceki yıllarda Fransız siyasetçileri bilgilendirdiği kadar kafalarını da karıştırmıştı. Fransız hükümetine 1911'den sonra neredeyse hiçbir Alman telgrafının deşifresi ulaşmış olmasa da, Agadir Krizi sırasında deşifre edilen Alman telgrafları[31] 1914 yılında tekrar başlarına bela olmuştu. 1913-1914 kışında *Le Figaro* gazetesi, o dönem Radikal Parti'nin lideri olan eski başbakan Joseph Caillaux'ya her gün hücum etmeye başlamıştı. Ocak 1914'te editör Gaston Calmette, Agadir Krizi sırasındaki "gizli müzakereler" sırasında Caillaux'nun Alman çıkarlarına hizmet ettiğini iddia eden bir yazı dizisine başlamıştı. Calmette'in elindeki belgeler arasında "gizli müzakereler" hakkındaki Alman diplomatik telgraflarının çok gizli deşifreleri de vardı. Caillaux, Calmette'in bu belgeleri, de Selve'in sekreteri Maurice Herbette'ten edinen Albin isimli bir başka gazeteciden aldığına inanıyordu ve haklıydı da. Deşifrelerin Caillaux'ya ait olan kopyaları Albin'in çalışma masasının çekmecesinden çalınmıştı.

Caillaux, 14 Ocak 1914 günü *Figaro*'nun Alman deşifrelerini yayımlamak üzere olduğunu haber vermek için Cumhurbaşkanı Poincaré'yi aradı. Alman büyükelçisi Quai d'Orsay'ı derhal uyaracağı için kaçınılmaz sonuç, Almanya'nın diplomatik iletişiminin gizliliğinin ihlal edilmesine yönelik

resmî protestoları ve uluslararası bir skandal olacaktı. Eski başbakan Louis Barthou, Poincaré'nin ricasıyla, Calmette'i yayını durdurması için ikna etmek üzere gönderildi. Ancak Caillaux, deşifrelerin yayımlanması ihtimaline karşı kendi önlemlerini almış bulunuyordu. Aralık 1913'te geçici olarak içişleri bakanlığı görevini yürütürken Sûreté arşivlerine baskın düzenlemiş (Sûreté direktörü Pujalet'nin "hırsızlık" diye nitelendirdiği bir baskın) ve bir önceki yılın ilkbaharında Poincaré'yi küçük düşüren İtalyan telgraflarını aldırmıştı. Şüphesiz bundaki muhtemel amacı cumhurbaşkanı üzerinde baskı kurmaktı. "Hırsızlık" esnasında Caillaux, Calmette'in İspanya'ya Kuzey Afrika'da hak iddia ettiği topraklar konusunda destek vermesi için İspanya'dan rüşvet aldığını gösteren İspanyol telgraflarını da aldırmıştı. Ayrıca bazı Fransız bakanlarının Alman elçiliğiyle ilişkilerini gösteren, 1905-1906 yıllarına ait küçük düşürücü Alman telgraflarını da ne surette olduğu belirsiz şekilde ele geçirmişti. Bunlar arasında Rouvier'nin Birinci Fas Krizi sırasında Delcassé'yi görevden almayı teklif ettiği telgrafın bulunması da muhtemeldir.[32]

Bu sıra dışı olaylar silsilesi, 16 Mart 1914 günü öğleden sonrasında, Madam Henriette Caillaux'nun Gaston Calmette'in ofisine gelmesi ve kürkünün içinden çıkardığı revolverle onu öldürmesiyle daha da garip bir hal aldı. Cinayetin başlıca sebebi, Caillaux'nun henüz ilk karısıyla evli olduğu dönemde kendisine yazdığı aşk mektuplarının *Le Figaro*'da yayımlanmasına engel olmaktı. Ancak Madam Caillaux'nun cinayeti işleme sebebinin aşk mektupları değil, Agadir Krizi sırasında yakalanan Alman telgraflarının yayımlanmasına engel olmak olduğu konusundaki söylentiler kısa sürede yayıldı. Alman büyükelçisi, telgrafların yayımlanması halinde bunun Alman hükümeti tarafından açık bir hakaret kabul edileceği yönündeki uyarıyı iletmek üzere Quai d'Orsay'ı aradı. Büyükelçi, bunun olması halinde, "bir bomba patlayacak" şeklinde tehditkâr bir mesaj verdi. Caillaux, Poincaré'ye haber yollayıp, karısının yaklaşan cinayet duruşmasında Alman telgraflarından bahsedilmesi halinde, Quai d'Orsay ve Sûreté'deki karanlık odalardan edindiği "çok sayıda başka telgrafı ifşa ederek" karşılık vereceği tehdidinde bulundu. Dava sırasında, hükümetin elinde kendisinin şerefine ve yurtseverliğine gölge düşürecek bir belge bulunmadığı konusunda resmî bir açıklama yapılması talebinde bulundu. Poincaré, Caillaux'nun bu tutumunu özel konuşmalarında şantaj olarak nitelendirse de, Haziran ayında başbakan olan René Viviani talebi kabul etti. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine sebep olan Temmuz Krizi devam ederken bile Fransız hükümeti Alman deşifrelerinin yayımlanması ve uluslararası bir skandala sebep olmasından korkmaktaydı.[33]

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önceki birkaç yılda en iyi dış istihbarata sahip büyük güç Çarlık Rusyası idi. 1913-1914 yıllarında St. Petersburg'daki karanlık oda (sinyal istihbaratı kullanımı konusunda Fransa'daki meslektaşları gibi siyasî iç çekişmeler ve uluslararası skandal tehdidi altında dikkatleri dağılmamıştı) aralarında St. Petersburg'daki Avusturya-Macaristan elçiliğiyle Viyana arasında gidip gelen 569 adet telgraf ve Alman elçiliğiyle Berlin arasında gidip gelen 171 telgrafın da olduğu neredeyse 3,000 diplomatik telgrafı deşifre etmişti.[34] II. Nikola Alman diplomatik telgraflarının deşifrelerini muhtemelen II. Wilhelm'in asıllarını okuduğundan daha dikkatle okumuştu.[35]

Muhtemelen Rusya'nın savaştan önceki on yıl boyunca en üretken yabancı ajanı, Avusturya-Macaristan ordusunda istihbarata karşı koyma subayı olarak görev yapan (1901-1905) ve sonradan Genelkurmay Askerî İstihbarat Dairesi İkinci Başkanı görevine (1907-1912) getirilen Albay Alfred Redl olmuştu. Eş konusunda ayrım gözetmeyen bir eşcinsel olan Redl'e, Rus askerî istihbaratı hesabına çalışması için şantaj yapılmış olabilir. Ruslar için çalışmaya başladıktan sonra başlıca amacı gösterişli yaşam biçiminin ve çok sayıdaki erkek sevgilisin masrafını karşılamak için para kazanmak olmuştu. Rus askerî arşivlerinde, 1908'den 1913 yılı başlarına kadar yapılmış Avusturya-Macaristan Ordusu'nun Rusya'ya karşı bir savaş durumundaki stratejik yığınak planı olan *Fall R*,* *Fall B* (Sırbistan ve muhtemelen Karadağ'a karşı) ve *Fall I*'nın (İtalya'ya karşı) kopyaları mevcuttur. Yapılacak yığınağı tümen seviyesine kadar gösteren bu planların kaynağı muhtemelen Redl idi. Redl'in sağladığı istihbarat, Avusturya-Macaristan'a karşı yapılacak yığınak planlarını 1912 yılı başlarında büyük oranda yenileyen, 1913 ve 1914'te başka değişiklikler de yaparak Birinci Dünya Savaşı başında Rus seferberliğinin temellerini teşkil eden planı ortaya koyan General Mikhail Alekseev üzerinde büyük etki yaratmıştır.[36] Redl ayrıca Avusturya askerî istihbaratı ile iki savaş arasındaki dönemde Polonya Cumhurbaşkanlığı yapacak olan Polonya Sosyalist Partisi (PSP) lideri Józef Piłsudski arasındaki ilişki hakkında gizli dosyaları da temin edebilmişti. Krakov'da bir terörist eğitim merkezi bulunan PSP, Rus Polonyası hakkında askerî istihbarat toplamakta ve karşılığında Avusturya'dan yüklü miktarda silah desteği almaktaydı. Piłsudski'nin Avusturya genelkurmayıyla temas kurarken kullandığı başlıca aracı kişi de bir Okhrana ajanıydı. Avusturyalı ajanları sayesinde St. Petersburg, Avusturya-Macaristan

* Fall: (Almanca) Durum. Almanya ve Avusturya-Macaristan ordularında hazırlanan askerî harekât planlarının adlandırılmasında kullanılan ön tabir. Örn. Fall Weiss, Fall Gelb vb.) (ç.n.)

İmparatorluğu'nun en kuzeyindeki toprakları olan Galiçya hakkında Viyana'daki sivil yönetimden daha bilgiliydi.[37]

Redl'in Rus casusluğu kariyeri, ona gönderilen ve içinde yüklü miktarda banknot bulunan mektupların Mart 1913'te Viyana'da yakalanmasıyla dramatik bir şekilde sonlandı. Kendisine bir revolver verildi ve intihar etmesi için yalnız bırakıldı. Redl ardında şöyle bir not bırakmıştı: "Hoppalık ve şehvet benim sonumu getirdi. Benim için dua edin. Günahlarımın bedelini hayatımla ödüyorum. Alfred."[38] Yeterli delil olmasa da Redl'in intiharından sonra bile Rusların Viyana'da yüksek mevkilerde en az üç ajanları daha bulunmaya devam etmişti.[39] Savaştan önce St. Petersburg askerî bölgesinin Askerî İstihbarat Şefi Albay Mikhail Sveçin'in bildirdiğine göre, bu ajanlardan biri de Avusturya-Macaristan Genelkurmay Başkanı Franz Conrad von Hötzendorf'un oğlu Kurt Conrad von Hötzendorf idi.[40]

Kriptanalistlerinin ve yabancı casuslarının başarılarına rağmen Rusya, diplomatik ve askerî istihbarat birimleri arasındaki koordinasyonsuzluktan muzdaripti. "Askerler Rus dış siyasetinin güttüğü amaçlar hakkında kafa karışıklığı yaşarken, İran'daki en önemli konsolostan Devlet Konseyi'ne kadar sivil memurlar da Rusya'nın askerî durumu hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı."[41] Rusya'nın önde gelen askerî ataşelerinden A. A. İgnatiev (savaş başladığında Paris'te görevliydi) sonraları, Rus elçiliklerinin neredeyse hepsinde askerî ataşelerin büyükelçiden bağımsız hareket ettiklerini ve bu yüzden "Petersburg'u, büyükelçiye mi yoksa ataşeye mi inanması gerektiği konusunda çözülemez bir ikilemle karşı karşıya bıraktıklarını" yazmıştır.[42] Rus hükümeti bu ikilemi ortadan kaldırmak için ciddi bir adım atmamıştı. Dışişleri Bakanlığı, tahmin edilebileceği üzere diplomatlardan yana saf tutmuş, Savaş Bakanlığı ise ataşelerden yana tavır almıştı. Rus Dışişleri Bakanı ve Nikola'nın en önemli siyasî danışmanı Sergey Sazonov, savaş bakanıyla nadiren konuşurdu. Çarla arası çok iyi olan, sefahate düşkün Vladimir Sukhomlinov ise uluslararası ilişkiler hakkında pek bir şey bilmezdi.[43]

Şubat 1914'e gelindiğinde büyük güçler arasında, Fransa-Prusya Savaşı'nı sona erdiren 1871'deki Versay Anlaşması'ndan beri kırk üç yıllık rekor bir süre boyunca süren bir barış hakimdi. Büyük güçler arasındaki gerginlik artmaktan çok azalıyor gibi görünüyordu. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Daimî Müsteşarı Arthur Nicholson 1914 Mayıs ayında, uzun süredir uluslararası ilişkilerin bu kadar dingin olmadığını söylemişti.[44] Avusturya-Macaristan veliahdının 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da hayatını tehlikeye atacağını veya koruma ekibinin aynı gün yaşanan ve başarısız olan ilk suikast girişimi sonrası bu denli feci bir hata yapacağını hiçbir yabancı hükümet yahut

istihbarat teşkilatı tahmin edemezdi.[45] 1914 yılında başka hiçbir Avrupalı lider benzer bir risk almazdı. Güvenlik gerekçesiyle Kayzer, dostu Franz Ferdinand'ın nispeten daha güvenli olan Viyana'da düzenlenen cenaze törenine bile katılmamıştı.[46]

Saraybosna suikastları olmasaydı 1914'te bir Avrupa savaşı yaşanmazdı ama Avusturya-Sırbistan krizi ilerleyen yıllarda bir savaşı tetikleyebilirdi. Ancak Franz Ferdinand'ın öldürülmesi, Viyana'daki askerî ve sivil liderleri, çokuluslu imparatorluklarının hayatta kalmasının Sırbistan'ın askerî bir yenilgiye uğramasına bağlı olduğuna ikna etti. Bu kararda rol oynayan başlıca kişi 1906'dan beri (1912'de kısa bir aralık hariç) Avusturya-Macaristan Genelkurmay Başkanı olarak görev yapmakta olan General Franz Conrad von Hötzendorf idi. Önceki Balkan krizleri sırasında en az elli kez Sırbistan'la savaşa girilmesi çağrısında bulunmuştu. Saraybosna suikastından sonra şiddetle ve tekrar tekrar nihaî hesaplaşma vaktinin geldiğini savunmuştu. 1912-1913 yıllarında Balkan Savaşları sürerken Sırbistan'a saldırılması yönündeki talepleri hem Arşidük Franz Ferdinand hem de Dışişleri Bakanı Leopold Berchtold tarafından reddedilmişti. Franz Ferdinand suikastı Berchtold'un fikrini değiştirmişti. Artık Sırbistan'la savaştan "kaçınmanın zor olduğuna" ve Avusturya'nın "Sırbistan karşısında bir kez daha zayıflık gösterme" lüksünün olmadığına inanıyordu.[47] Avusturya-Macaristan karar alıcılarının hepsi -geçici olarak karşı çıkan Macar lider István Tisza hariç- savaşı destekliyordu.[48] 30 Haziran 1914'te, Saraybosna suikastından sadece iki gün sonra, Viyana'daki Alman büyükelçisi Heinrich von Tschirsky, Dışişleri Bakanlığı ve diğer yerlerde temasta olduğu resmî yetkililerin hepsinin "Sırbistan'ın hesabının tam anlamıyla görülmesi" konusunda hemfikir olduğunu Berlin'e bildirmişti.[49] Almanlar da tek güvenilir müttefikleri olan Habsburg İmparatorluğu'nun hayatta kalmasının "hesabın tam anlamıyla görülmesine" bağlı olduğuna inanıyorlardı. 5-6 Temmuz'da Berlin, Viyana'ya gizlice meşhur "açık çeki" verdi. Sırbistan'la savaşın, Avusturyalıların kaçınmayı tercih ettikleri ama göze almaya niyetli oldukları topyekûn bir Avrupa savaşına dönüşmesi halinde Avusturya'ya koşulsuz destek olacaklarını bildirdiler.

Bir asır sonra, 1914'teki "Temmuz Krizi" sırasında istihbaratın rolü konusundaki kaynaklarda büyük (ama nadiren fark edilmiş) bir boşluk mevcuttur. Hem 1912'de başbakan olarak hem de 1913'ten itibaren cumhurbaşkanı olarak Fransız dış siyasetindeki en etkin kişi, Quai d'Orsay'daki karanlık odanın faaliyetlerine büyük ilgi duyan Raymond Poincaré idi. Fransa'nın önde gelen diplomatlarından ve uzun yıllar Roma büyükelçiliği görevinde bulunan Camille Barrére 1912'de, biraz abartarak, Fransa'nın dış

siyasetinin "tamamen" yakalanan yabancı diplomatik telgraflara dayandığını söylemişti. Buna mukabil, "kendi elçilerimizin raporlarının hükmü yok" diye şikâyet etmişti.[50] Yine de, ne *Documents diplomatiques français* içinde ne de Poincaré'nin yayımlanmış günlüklerinde Fransız dış siyasetine böylesine etki eden deşifrelerin bir tanesinden bile bahsedilmez. Ancak Poincaré'nin yayımlanmamış günlüklerinde diplomatik telgrafların deşifrelerinin önemini gösteren alıntıları ve yorumlar mevcuttur.[51] Hem çar hem Sazonov, Quai d'Orsay'ın aksine aralıklarla da olsa Alman ve Avusturya-Macaristan telgraflarını deşifre edebilen St. Petersburg'daki karanlık odanın daha fazla sayıda ürettiği deşifrelere benzer ilgi göstermişlerdi.[52] Rus Dışişleri Bakanlığı Arşivleri'nin yakın zamanda kapatılması yüzünden, günümüze ulaşmış deşifreler üzerinde yapılması gereken detaylı çalışmalar ertelenmiştir.

Mevcut arşivler içerisinde en fazla eksiklik olanı muhtemelen Alman arşivleridir. İçinde birçok askerî istihbarat dosyasının da bulunduğu Alman ordu kayıtları, Nisan 1945'te Hitler'in intiharından birkaç gün önce Potsdam'a yapılan şiddetli bir hava saldırısı sırasında yok oldu. Alman Şansölyesi Bethmann Hollweg'in evrakı da ya aynı sıralarda ya Kızıl Ordu'nun ilerleyişi sırasında ya da bunların ele geçirilmesini istemeyen Nazi artçılarının marifetiyle ortadan kayboldu. Genelkurmay Başkanı Genç Moltke'nin dosyaları günümüze ulaşmışsa da bunlar, Moltke'nin dokuzuncu yüzyılda yaşamış bir papanın reenkarnasyonu olduğuna ve başka bir önemli göreve gelmek üzere yeniden doğacağına inanan garip bir tarikatın elindedir ve halka açılmadığı için erişilemez haldedir.*

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki birkaç yıl boyunca Avusturya-Macaristan istihbarat toplama faaliyetleri önemli bir farkla Almanya'nınkinden daha üstündü. Berlin'in aksine Viyana'nın, 1911 yılı sonundan beri bir sinyal istihbaratı teşkilatı vardı. Bir zamanların meşhur Viyana karanlık odasının[53] tekrar kurulmasını tetikleyen şey Balkan Savaşı'nın patlak vermesi olmuştu. Kasım 1911'de, bir yıl önce tek gözünü kaybetmiş Avusturyalı eski bir piyade subayı Andreas Figl yeni askerî kod kırma biriminin başına getirildi. Kısa süre sonra, yeğeninin Viyana'daki Sırp elçiliğinde çalıştığını ve diplomatik şifre defterini kopyaladığını söyleyen bir Sırp kendileriyle temasa geçmişti. Viyanalı kod kırıcılar, şifre defteri yardımıyla Sırp elçiliğine gönderilen sonraki iki mesajı deşifre etmişler ve muhbire 10,000 kron ödemişlerdi. Ancak bunlardan sonra hiçbir telgraf Figl'in satın aldığı defterdeki şifre kullanılarak şifrelenmemişti. Figl, ustaca yürütülmüş bir aldatma operasyonunun kurbanı olduğunu ancak o zaman anlamıştı. Deşifre

* Ancak tarikat, Moltke'nin, Rudolf Steiner'e gönderilmek üzere mezarından "yazdırdığı" mektuplarını yayımlamıştır. (Röhl, "Goodbye to all that (again)?", s. 160-161.)

ettikleri iki telgraf da Sırp elçiliğine, Sırp diplomatların kullandığı şifreye hiç benzemeyen bir şifreyle, gizemli bir muhbir tarafından gönderilmişti. Figl'in biriminin savaştan önceki en büyük başarısı, İtalyanların şifre ve elçilik emniyetindeki zafiyetleri sayesinde başlıca İtalyan diplomatik şifresini kırmak olmuştu. Viyanalı kod kırıcılar şifreye saldırırken, Avusturyalı *Geheime Kanzlei*'ın Avrupa'nın en başarılı kriptanalistine sahip olduğu Kaunitz döneminde ilk kez kullanılmış olan bir tekniğe başvurdular. Figl'in birimi, İtalyan elçiliğinin ilgisini çekecek ve Roma'ya gönderdikleri telgraflara dâhil edecekleri bir dizi makaleyi basında yayımlattılar.[54] Avusturyalı siyasî karar alıcılara Temmuz Krizi sırasında hangi deşifrelerin ulaştırıldığını tespit edebilmek için daha fazla araştırma yapmaya ihtiyaç vardır. Ancak Figl'in biriminin St. Petersburg ve Quai d'Orsay'daki karanlık odalarla boy ölçüşebilmiş olması mümkün görünmemektedir.

Avrupa'nın önde gelen siyasetçilerinden bazıları Temmuz Krizi sırasında kendilerine ulaşan istihbarat sayesinde daha da aydınlanmak yerine daha büyük kafa karışıklığı yaşamışlardı. Bunlar arasında, Londra'daki Rus elçiliğinde ikinci kâtip olarak çalışan Alman ajanı Benno von Siebert tarafından çok ciddi şekilde yanlış bilgilendirilen Alman Şansölyesi Bethmann Hollweg de vardı. Siebert 1876'da St. Petersburg'da, Baltık bölgesindeki aristokrat bir Alman ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Heidelberg Üniversitesi'nde okumuş, 1898'de Rus Dışişleri Bakanlığı'nda diplomat olmuş ve ilk önce Brüksel ve Washington da görev yapmıştı. Ancak onun sadakati Ruslardan ziyade Almanlara olmuş ve 1908'de Londra'ya tayin edildikten sonra Rus diplomatik belgelerini kendisiyle temasa geçen Almanlara ulaştırmaya başlamıştı.* Almanlara kaç dosya ulaştırdığı hâlâ bilinmemektedir.[55] 1914 yılı Temmuz ayı başlarında Londra'daki Alman elçiliği, Siebert tarafından gizlice ulaştırılan ve Haziran ayında başlayan İngiliz-Rus donanma konferansı hakkındaki bir belgeyi Bethmann'a göndermişti. Belgenin içeriği Bethmann'ı telaşlandırmıştı. 6 Temmuz akşamı Bethmann'ın Berlin'in altmış kilometre dışındaki kır evinin verandasında Bethmann'la konuşan en yakın danışmanı ve sırdaşı Kurt Riezler, konuşmayı not etmişti:

> Bana açıkladığı [Siebert'ten gelen] gizli bilgi bir felaket tablosu çiziyordu. Rus-İngiliz donanma konferansında Pomeranya'ya bir çıkarma harekâtı konusundaki müzakereleri, zincirin son halkası olarak görüyordu.
>
> … Rusya'nın askerî gücü hızla artıyor
>
> … Avusturya istikrarlı bir şekilde zayıflıyor ve ataleti artıyor[56]

* Siebert, 1908'de Alman Dışişleri Bakanlığı'nın İngiltere ilişkilerinden sorumlu daire başkanı Baron Hilmar von dem Bussche-Haddenhausen'in (sonradan Buenos Aires ve Bükreş büyükelçisi) şahsî inisiyatifiyle angaje edilmişti. (West, *Historical Dictionary*, s. 285.)

O zamana kadar Bethmann Hollweg, Üçlü İtilaf'a dâhil olmasına rağmen İngiltere'nin Rusya yahut Fransa tarafından Almanya'ya karşı saldırgan bir savaşı asla desteklemeyeceğinden emindi.[57] Artık İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in dürüstlüğünden şüphe etmeye başlamıştı. Ancak ne Siebert ne de Bethmann İngilizlerin müzakerelere bakış açısının Ruslar'dan farklı olduğunu fark edememişlerdi. Grey, St. Petersburg'daki İngiliz büyükelçisini, muhtemelen Ruslar tarafından deşifre edilen (ve içeriğinden memnun olmamaları pek olası) bir telgraf göndererek bilgilendirmişti. Görüşmelerden "pek bir şey çıkmadığını" söylemiş ve Kraliyet Donanması'nın "değil Rus filosuyla birleşik olarak, onların müsamahasıyla dahi olsa" Baltık'ta harekâta girişmesinin söz konusu olmadığını bildirmişti.[58] Bethmann'ın telaşı hem onun istihbarat konusundaki tecrübesizliğinden hem de İngiliz-Rus ilişkilerini yanlış değerlendirmesinden kaynaklanmıştı. Rusya'nın denizde iş birliği konusunda İngilizlerden daha hevesli olduğunu anlayamamış ve tek taraflı istihbarata güvenmek gibi klasik bir hataya düşmüştü.

Hem St. Petersburg hem de Paris için Avusturya'nın savaştan önce Sırbistan'a ültimatom vereceğine dair ilk emareler sinyal istihbaratıyla tespit edilmişti. Eskiden Roma büyükelçisi olan Alman Dışişleri Bakanı Gottlieb von Jagow 11 Temmuz 1914 günü dönemin Roma büyükelçisi Hans von Flotow'a ültimatomun hazırlandığını haber vermişti.[59] Almanya, kıtadaki diğer büyük güçler arasında sinyal istihbaratı teşkilatı olmayan tek ülke olduğundan ve Jagow'un da tıpkı Bethmann gibi istihbarata dair kavrayışı kıt olduğundan bu haberi yollayarak aldığı riskten tamamen habersizdi. Flotow bu bilgiyi, o sıralar nükseden gut hastalığının tedavisi için bir kaplıcada bulunan İtalyan Dışişleri Bakanı Antonio di San Guiliano'ya iletti. San Guiliano, 16 Temmuz 1914 günü Viyana, Paris ve St. Petersburg'daki elçiliklere telgrafla haber yolladı. Bunlardan Viyana'ya gönderilen telgrafın Figl'in sinyal istihbaratı birimi tarafından deşifre edildiği bilinmekle birlikte, diğer iki başkentte ondan daha tecrübeli olan karanlık odalar tarafından da deşifre edildiği neredeyse kesindir.[60] St. Petersburg'daki karanlık oda ayrıca Avusturya-Macaristan büyükelçisi Frigyes (Friedrich) Szapáry'ye Viyana'dan gönderilen ve ültimatomun tam metnini içeren telgrafı da deşifre etmişti.[61]

Fransa Cumhurbaşkanı Poincaré ve Başbakan René Viviani, uzun zaman önce planlanmış bir resmî ziyaret için 20 Temmuz'da St. Petersburg'a ulaştıklarında hem Rus hem de Fransız hükümetleri kod kırıcıları sayesinde Sırbistan'a verilmek üzere olan ültimatom şartlarından haberdardılar. Bu yüzden Sazonov'un sonradan belirttiği gibi, 23 Temmuz günü ültimatom verildiğinde kendisinin ve Fransızların büyük şaşkınlık yaşadıkları

doğru değildir.[62] Ancak Poincaré ve Viviani'nin kafalarında ülke içi meseleler de vardı. Paris'e vardıkları gün, 16 Mart'ta *Figaro* editörü Gaston Calmette'i öldüren Madam Caillaux'nun Paris'teki cinayet duruşmasının ilk gününe denk gelmişti.[63] Poincaré yakın çevresine, Viviani'nin uluslararası ilişkiler konusunda acınası biçimde cahil olduğundan dert yanmıştı.[64] Muhtemelen bundan kastı, başbakanın Rusya ve İkili İttifak'a olan desteğinin kendisininkine nazaran daha az surette kayıtsız şartsız olmasıydı. Viviani'nin, 1905 Devrimi ve sonrasında çarlık rejimini sert şekilde eleştiren sosyalist (sonradan Komünist) *L'Humanité* gazetesinin kurucularından olmasını da kapsayan sosyalist geçmişi Rus ev sahiplerince hoş görülmüyordu.[65] Ancak Viviani resmî ziyaret boyunca, büyüyen diplomatik kriz ve Rus hükümetini daha ılımlı olmaya teşvik etmekten çok Paris'teki duruşma ve ondan kaynaklanmasından korktuğu büyük çaplı siyasî skandalla meşgul olmuştu.[66]

Aynı zamanda resmî ziyaretin ikinci günü de olan, duruşmanın ikinci gününde, hükümetin korktuğu Alman telgraflarının deşifrelerinden mahkemede bahsedilmişti. Tanık olarak dinlenen *Figaro* muhabiri Louis Latzarus, Calmette'in öldürüldüğü sırada elinde "onları okuyacak her iyi niyetli Fransız'ın, belli bir kişinin alçaklığını ve hainliğini göreceği" surette "korkunç belgeler" bulunduğunu ama "bunların yayımlanmasının ülkeye zarar verebileceği için" yayımlamayı reddettiğini söyleyivermişti. "Belli bir kişinin" kim olduğu mahkemedeki herkes tarafından biliniyordu. Caillaux, önceden Viviani'nin de razı geldiği üzere, yargıtay başkanının derhal kendisini temize çıkarmasını talep etti. Viviani'nin yerine başbakanlık makamına vekalet eden Adalet Bakanı Jean-Baptiste Bienvenu-Martin birkaç mesai arkadaşıyla durumu görüşmüş ve mahkemede sunulan belgelerin sahte olduğunu, Quai d'Orsay'da Cailloux'nun şeref ve vatanseverliğine gölge düşürecek hiçbir belgenin bulunmadığını söyleyen bir beyanat kaleme almıştı. Taslak metin Rusya'daki Poincaré ve Viviani'ye telgrafla gönderildi. Poincaré hala Caillaux'nun "şantaj" yaptığında ısrar etse de, Viviani, Caillaux'nun Quai d'Orsay ve Sûreté'nin karanlık odalarından edindiği deşifreleri ifşa etme tehdidini yerine getireceğinden korkuyordu ve beyanata onay veren telgrafı gönderdi.[67] Poincaré günlüğüne, Paris'ten Caillaux'nun son taleplerini içeren haberler geldiğinden beri Viviani'nin "kedere büründüğünü" yazmıştı. "Gittikçe daha gergin ve suratsız bir hal alıyor ve asabiyeti ona yaklaşan herkes tarafından fark edilebiliyor."[68] Yargıtay başkanı daha St. Petersburg'dan Viviani'nin resmî onayı ulaşmadan Caillaux'nun talep ettiği beyanatı Paris'teki mahkemede okumuştu. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Abel Ferry günlüğüne mahkemedeki "müthiş

beyanatın" kimseyi kandıramadığını yazmıştı: "Gayet gerçek olan belgelerin gerçek olmadığını ilan ettik." Ancak siyasî krize ve uluslararası skandala engel olunmasına dair asıl amaç hasıl olmuştu.[69]

Viviani, Paris'teki olaylarla, başka hiçbir şeye odaklanamayacak kadar meşgulken, Poincaré Fransa'nın İkili İttifak Anlaşması'na bağlılığını sürekli yinelemiş ve ev sahiplerini iç siyasette ılımlı olmaya teşvik etme konusunda hiçbir girişimde bulunmamıştı. Cumhurbaşkanı ve başbakan Paris'e doğru yola çıktıktan kısa süre sonra, 24 Temmuz günü Szapáry Sırbistan'a verilen Avusturya ültimatomunun bir kopyasını teslim etmek için Rus Dışişleri Bakanlığı'na geldi. Büyükelçi söylemese de ültimatom, Sırbistan'ın kabul edemeyeceği kadar ağır şekilde hazırlanmıştı. Bakan Sazonov deşifreler sayesinde, büyükelçilerin kendisine teslim etme talimatı aldıkları mesajlar hakkında ön bilgi sahibi olmaya alışıktı. 24 Temmuz günü de öyleydi. Szapáry, St. Petersburg'daki karanlık oda sayesinde Sazonov'un ültimatomun şartlarını zaten bildiğinin farkında değildi. Sazonov, Szapáry'nin kendisine getirdiği haber karşısında şaşırmış gibi görünse de bu görünürde anlık tepkisine hazırlanması için bolca vakti olmuştu. Szapáry'ye şöyle demişti: "Bunun ne olduğunu biliyorum. Sırbistan'a savaş açmak istiyorsunuz! Alman gazeteleri sizi tahrik ediyorlardı. Avrupa'yı ateşe veriyorsunuz."[70] Viyana geniş çaplı bir savaştan kaçınmak istese de, ültimatom gerçekten de Sırbistan'la savaşı haklı çıkarmak için hazırlanmıştı. 25 Temmuz'da başlayan Rus askerî seferberliği genel bir Avrupa savaşı ihtimalini artırmıştı.[71]

Savaş başladıktan sonra olmasa da, Temmuz Krizi'nin büyük kısmı boyunca Alman siyaseti kesin surette Kayzer tarafından alınan kararlara bağlıydı. En iyi bilgilere sahip bir istihbarat teşkilatı bile onun gelgitlerle dolu ruh halini tahmin edemezdi. Bir asır sonra bile tarihçiler hâlâ onun ruhsal gelgitleri konusunda hemfikir değillerdir.* Wilhelm, Bethmann Hollweg'in önerisiyle, Avusturya'nın Sırbistan'a saldırı planından Almanya'nın hiç haberi yokmuş görüntüsü vermek için 6 Temmuz'da Norveç sahillerinde ve fiyortlara yazları yaptığı geleneksel tekne gezisine çıkmıştı. Sonradan savaşın başlamasındaki rolünü küçük göstermek için, kendisine Berlin'den "sadece haber kırıntıları" geldiğini ve "gelişmeleri çoğunlukla Norveç gazetelerinden takip etmek zorunda kaldığını" söylemişti.[72] Gerçekte Kayzer'e Berlin'den çok sayıda mesaj ulaşmış ve krize birçok kereler müdahale etmişti. Örneğin, Üçlü İttifak'tan uzaklaştığını (doğru biçimde) düşündüğü

* Örneğin Christopher Clar ve başka tarihçiler Temmuz Krizi'nin başlarında Kayzer'in "konuyla şahsen ilgilenip Avrupa barışını muhafaza etmek için" Berlin'e dönmek istediğine dair sözlerini alıntılarlar. John Röhl bu beyanatın gerçekliğini ikna edici bir biçimde sorgular. (Röhl, Kaiser *Wilhelm II*, s. 151-152.)

İtalya'yı, Fransa ve Rusya'yla bir savaş halinde Almanya ve Avusturya-Macaristan safına çekmeye ikna etme girişimlerine müdâhil olmuştu.[73] Wilhelm, inanması pek de mümkün olmayan bir biçimde "Berlin'den değil Norveç gazetelerinden öğrendiği", Sırbistan'a verilen Avusturya ültimatomunun duyurulmasının ardından 25 Temmuz'da Almanya'ya dönme kararı aldı. Dönüş kararı almasına kısmen sebep olan şey, "bir Norveç kaynağından edindiğim bilgiye göre İngiliz filosu beni yakalamak üzere Norveç'e doğru gizlice yola çıkmıştı" diye anlattığı gülünç bir istihbarattı. Wilhelm, bu istihbaratı, savaştan sonra yazdığı hatıratında İngiltere'nin kendisini "henüz barış devam ederken" kaçırmayı planladığından şikayet edecek kadar ciddiye almıştı.[74]

Wilhelm Almanya'ya dönmesinden sonra Avusturya ve Sırbistan arasında arabuluculuk tekliflerini reddetti. Sazonov, Avusturya'nın Sırbistan'a saldırmasının geniş çaplı bir Avrupa savaşına sebep olabileceği konusundaki uyarısını yaptığında Wilhelm şöyle yanıt vermişti: "Haydi, durmayın o zaman!" Ancak Kayzer, Sırbistan'ın Avusturya ültimatomundaki şartların büyük kısmını kabul etmesiyle afallamıştı. Bunun, "en mütevazı surette bir teslimiyet olduğunu ve böylece savaş için sebebin ortadan kalktığını" söylemişti. Ancak Avusturya onun "Belgrad'da durup" Sırp hükümetinin şartları kabul etmesinin beklenmesi yönündeki önerisini reddedince Kayzer ne yapacağını şaşırmıştı. Prusyalı Savaş Bakanı Erich von Falkenhayn (sonradan Moltke'nin yerine genelkurmay başkanı olacaktı) 28 Temmuz akşamı Kayzer'le görüştükten sonra şunları yazmıştı: "Karmakarışık nutuklar atıyor. Bunlardan anlaşılan tek şey artık savaş istemediği ve bunun için Avusturya'yı zor durumda bırakmaya kararlı olduğu." Kayzer, Temmuz Krizi'nin başlarında olsa, Falkenhayn'ın kendisine "artık meselenin onun kontrolünde olmadığını" söylemesine öfkelenebilirdi. Fakat artık bunu kabullenmişti. "Yuvarlanmaya başlayan topun artık durdurulamayacağı" kanaatine varan Kayzer savaşçı ruh haline geri bürünmüştü.[75]

Kıta hükümetleri ve istihbarat servisleri için İngilizlerin niyetlerini tahmin etmek de en az Kayzer'in ruh halindeki gelgitleri değerlendirmek kadar zordu. Asquith hükümeti, Alman saldırısına karşı Fransa'yı destekleme konusundaki ahlâkî sorumluluğunun ne ölçüde olacağı konusunda derin bir ayrılık içindeydi. Başbakan ve Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, kabinenin bir seferî kuvvet gönderilmesine razı olmaması halinde istifa etmeye niyetliydiler. Almanya Belçika'nın tarafsızlığını ihlal etmemiş olsa, kabine muhtemelen bu isteğe razı olmayacak ve hükümet düşecekti.[76] Mareşal Sir John French'e 30 Temmuz'da, olası bir savaş halinde İngiliz Seferî Kuvveti'ne komuta edeceği tebliğ edilmişti ama o buna pek ikna

olmamıştı.[77] 2 Ağustos'ta, İngiltere'nin savaş ilanından sadece iki gün önce French, Gazete İmtiyaz Sahipleri Derneği'nden Lord Riddell'ı telefonla arayıp şöyle sormuştu: "Söylesene eski dostum, biz bu savaşa girecek miyiz? Eğer gireceksek Kıta'ya bir ordu yollayacak mıyız ve eğer yollayacaksak bu orduya kim komuta edecek?"[78] Kıta'daki hükümetler de kendilerine bu soruları soruyorlardı.

Savaş başladığında yaşanan kafa karışıklığının en son unsuru Berlin'den Paris'teki Alman büyükelçisi Wilhelm von Schoen'e 3 Ağustos'ta (Almanya'nın Rusya'ya savaş ilanından iki gün sonra) gönderilen ve Fransız hükümetine tebliğ edeceği savaş ilanını içeren telgraftı. Schoen sonradan şöyle yazmıştı: "Maalesef telgraf öyle tahrip olmuştu ki, bütün çabalara rağmen sadece belli kısımları deşifre edilebildi." Berlin'deki şifre katibinin hataları yüzünden *Schon gestern herab mp* ("Daha dün aşağıya doğru mp") gibi manasız ifadeler ortaya çıkmıştı. Schoen, anlayabildiği kısımlardan kendi savaş ilanını yazmak zorunda kalmıştı. Sonradan, Fransızlara, "onlara saldırmak için bahaneler uydurduğumuzu iddia etmelerine yetecek sebepler" sunan birçok hata yaptığını kabul etmişti.[79]

Almanların aynı gün, 3 Ağustos 1914'te Belçika üzerinden başlattıkları Fransa'yı işgal harekâtının başlarında elde ettikleri başarı, büyük oranda Fransız askerî istihbaratının zafiyeti ve özellikle de Fransız yüksek komutasının istihbarattan faydalanma konusundaki yetersizliği sayesinde olmuştu. Mareşal Joseph Joffre Temmuz 1911'de genelkurmay başkanı ve başkomutan olarak atandığında Belçika üzerinden gelebilecek bir işgal tehdidini oldukça ciddiye almıştı. Ekim 1911'de başlıca stratejik kaygısını "Belçika'nın Almanya tarafından işgaline karşı savunma" olarak belirlemişti ve Almanya'nın Belçika'yı işgalinin hayli mümkün olduğuna hükmetmişti. 1914'e gelindiğinde Joffre fikrini değiştirdi. Fransız kuvvetlerinin Lorraine üzerinden topyekûn taarruza geçmesini ön gören ve savaş öncesinde Alman işgal planları pek dikkate alınmayarak hazırlanmış Plan XVII'de vücut bulmuş olan *attaque à l'outrance** doktrinine kafayı takmıştı.[80] Fransız askerî talimnamelerinde, "Fransız Ordusu taarruzdan başka kural bilmez" diye yazıyordu. Ancak Joffre'nin önde gelen generallerinin bir kısmı Belçika'ya yönelik Alman tehdidinden ciddi biçimde endişe etmekteydi. General Charles Laurent 1914 yılı ilkbaharında Beşinci Ordu komutanlığını deruhte ettiğinde, Joffre'nin Belçika sınırını Alman işgaline açık bırakırken Lorraine üzerinden topyekün bir taarruzu amaçlamasını sorguluyordu. Üçüncü Ordu Komutanı General Pierre Ruffey'e göre Belçika üzerinden geniş çaplı bir Alman taarruzunun geleceği kesindi.[81]

* Fransızca: Topyekün taarruz (ç.n.)

Joffre'ye savaştan önce verilen bazı askerî istihbarat raporlarının ona duymak istediği şeyleri söylediği sonucuna varmamak zordur. Mayıs 1914 gibi geç bir tarihte bile *Deuxième Bureau*, Almanların asıl taarruzunun Nancy, Verdun ve Saint Dié istikametinde gelişeceği, eğer Belçika topraklarında Alman harekâtı olursa bunun Sambre ve Maas nehirlerinin bir hayli güneyinde olacağı ve Almanya'nın ihtiyat birliklerini nizamî kuvvetlerle birlikte cepheye sürmeyeceği konusunda ısrarcıydı.[82] Her üç konuda da yanılmışlardı. Sonradan Joffre, Almanların Belçika üzerinden taarruz etme konusunda yaptıkları tartışmaların, Almanya'nın asıl amaçlarını gizlemek için yürüttükleri bir dezenformasyon faaliyeti olduğunu düşündüğünü söylemişti.[83] Eylül ayına gelindiğinde Joffre'nin tedbir almayı ihmal ettiği Belçika üzerinden yapılan Alman taarruzu Marne Nehri'ne ulaşmıştı, Paris panik içindeydi ve Fransız hükümet merkezi Bordeaux'ya taşınmıştı.

Alman askerî ve donanma istihbaratının da ciddi eksiklikleri vardı. Rusya'nın seferberliğini tamamlamada gösterdiği sürat ve Rusların savaş ilanından sadece iki hafta sonra Doğu Prusya'yı işgal etmesi Sektion IIIB'yi (askerî istihbarat) gafil avlamıştı.[84] Yaşanan bu şaşkınlık, Alman kuvvetlerinin üstünlüğü sayesinde Doğu Cephesi'ndeki Alman askerî harekâtına pek zarar vermemişti.[85] Daha ciddi olan durum, Gustav Steinhauer tarafından sevk ve idare edilen ve bir süredir Kell'in karşı casusluk Bürosu (gelecekteki MI5) tarafından izlenen İngiltere'deki donanma casusluk şebekesi Nachrichten-Abteilung'un ortadan kaldırılması olmuştu.[86] 29 Temmuz'da, İngiltere'nin savaşa girmesinden altı gün önce Kell, emniyet müdürlerine, Steinhauer için çalışan yirmi iki Alman casusunun isimlerini ve bilgilerini içeren "ikaz mektupları" göndermişti. Barışın son günlerinde Kell, günün yirmi dört saatini Watergate House'daki ofisinde, etrafı telefonlarla çevrili vaziyette uyuyup, savaş ilan edilir edilmez casusların tutuklanması için emir vermeyi bekleyerek geçirmişti. İngiltere tarihinde daha önceden birbirinden bu kadar uzak noktalarda bulunan bu kadar çok sayıda düşman ajanının tutuklanması için benzer bir plan yapılmamıştı. Son tutuklamalar 15 ve 16 Ağustos'ta gerçekleşti. Kell'in talimatıyla tutuklanan ajanların kimliklerinin tespitinde polis soruşturmalarının payı büyük olsa da ajanların tespit edilmelerindeki en büyük pay onun bürosuna aitti. Yirmi iki casustan en az on yedisinin yazışmalarının yakalanması, ki ajanların Nachrichten-Abteilung'la temaslarını takip etmede en güvenilir yöntemin bu olduğu anlaşılmıştı, Kell tarafından alınan İçişleri Bakanlığı Yetki Belgeleri sayesinde gerçekleşmişti.[87]

Steinhauer, "İngiltere'deki gizli servis ajanlarımız topyekün tutuklandı" şeklindeki raporunu verdiğinde, Kayzer onun "harika bir adam" olduğuna

dair eski görüşünü bir anda terk etmişti. Steinhauer, tutuklanmaların haberini verdiğinde öfkelenen Wilhelm'in huzurunda bulunduğunu sonradan anlatmıştır: "Kayzer, belli ki duyduklarına inanmayan bir biçimde iki saate yakın bir süre boyunca bağırıp çağırarak onun sözde istihbarat elemanlarının beceriksizliğinden bahsetmiş ve şöyle feryat etmişti: 'Etrafım ahmaklarla mı çevrili? Neden bana haber verilmedi? Bunun sorumlusu kim?' ve buna benzer başka şeyler de söyledi."[88*] Kayzer'in öfkesinin başlıca sebebi, Almanya'nın artık İngiltere'de İngiliz Seferî Kuvveti'nin (British Expeditionary Force – BEF) yola çıkışını ve istikametini rapor edecek hiçbir ajanının kalmamasıydı. Bu konudaki bilgi eksikliği Batı Cephesi'ndeki hızlı bir zafer ihtimalini ciddi oranda azaltmıştı. Veliaht Prens Wilhelm ("Küçük Willy") sonradan şöyle yazmıştı:

> ... uğursuz Marne Muharebesi'nin arifesi olan 5 Eylül'de, İngiliz birliklerinin Anvers ve Ostend'e çıkıp Alman ordusunun gerisini tehdit edeceği korkusu yüzünden General von Moltke, Lorraine'deki Altıncı ve Yedinci Alman ordularından iki kolordu ve bir süvari tugayını alıp Belçika'ya göndermişti. Eğer bu kuvvetler General von Kluck'un Birinci Ordusu'nun yardımına gönderilmiş olsaydı ya da Verdun güneyindeki Alman taarruzunu takviye etmek için kullanılsaydı -ki ikisi de hayatî noktalardı- Batı Cephesi'ndeki sefer bambaşka bir şekilde sonlanırdı. Savaşın seyri tamamen değişirdi.[89]

* Steinhauer'in, böyle şiddetli bir biçimde beceriksizlikle suçlanmasını kendisinin uydurmuş olması pek mümkün değildir.

24
Birinci Dünya Savaşı, I. Kısım: Savaşın Başlamasından Zimmermann Telgrafı'na Kadar

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk haftalarında Rusya, savaştan önce askerî ve diplomatik istihbaratını koordine edememesinin bedelini ağır biçimde ödedi.[1] Başka bir devletin kod kırıcıları tarafından (şimdiye kadar bilindiği üzere) kırılamamış olan diplomatik şifreleri dünyanın en iyisiydi. Bununla çarpıcı bir tezat teşkil eder bir biçimde, 1914 yılı Ağustos ayı sonlarında Doğu Prusya'da yaşanan Tannenberg Muharebesi'nden (savaşın ilk büyük muharebesi) önce ve muharebe esnasında Rus askerî şifreleri öyle karmaşık haldeydi ki telsiz operatörleri bunları kullanmamıştı. Alman zaferinin mimarı olan, Alman Sekizinci Ordu Harekât Şube Müdürü Yardımcısı Albay Max Hoffmann savaştan sonra şöyle yazacaktı: "Artık her şey bittiği için kendisinden [şimdi] bahsedebileceğim bir müttefikimiz vardı –düşmanın tüm planlarını biliyorduk. Ruslar telsiz mesajlarını açık biçimde gönderiyorlardı." Rus telsiz haberleşmesini dinleyerek Doğu Prusya'daki iki Rus ordusunun yerlerini tespit eden Almanlar, ikisini de ayrı ayrı kuşatıp mağlup etmişlerdi. Neredeyse tamamen imha olan Rus İkinci Ordu komutanı intihar etmişti.

Tannenberg, Almanya'nın savaşta kazandığı en büyük askerî zaferdi. Aynı zamanda Alman istihbaratı için bir dönüm noktası teşkil etmişti. Almanya siyasî birliğini tamamladığından beri ilk kez bir sinyal istihbaratı teşkilatına sahip olmuştu. Tannenberg sonrasında da Doğu Cephesi'nde General Erich von Ludendorff emrindeki Alman kuvvetleri Rus telsiz mesajlarını yakalamaya devam ettiler.[2] Bu mesajlar genellikle şifreli gönderilse de Königsberg Üniversitesi'nden Filoloji Profesörü Ludwig Deubner öncülüğündeki bir grup dilbilimci tarafından başarıyla deşifre edilmekteydi. Max Hoffmann bu dilbilimcilerin "deşifre konusunda dâhi" olduğunu söylemişti.[3] Ancak Deubner'in ekibi tarafından kırılan Rus askerî şifreleri oldukça basitti. 1915 yılı ilkbaharından itibaren Ruslar "Sezar şifresi" kullanmaya

başladılar. İki bin yıl önce ilk kez Julius Sezar tarafından kullanılan ve dokuzuncu yüzyılda Müslüman kriptografi bilgini el-Kindî tarafından başarıyla kırılan bu şifre, Avrupalı kriptografi uzmanlarının çoğu tarafından on altıncı yüzyıldan beri bilinmekteydi. Savaştan önce sinyal istihbaratıyla hiç alakadar olmayan Ludendorff, savaş zamanı kendisine ulaşan Rus deşifrelerine büyük alaka göstermişti.[4] Almanların bir başka önemli sinyal istihbaratı kaynağı da İsviçre'ydi. Rus genelkurmayı Batı Avrupa'daki askerî ataşelerine gönderdiği telgrafların hepsini Bern'deki telgraf istasyonu üzerinden yönlendiriyordu. Binbaşı Busso von Bismarck, İsviçre Federal Hükümeti içindeki Alman sempatizanlarının yardımıyla bu telgrafların hepsinin kopyalarını edinmeyi başarmıştı. Almanlar muhtemelen bu kaynaktan edindikleri bilgiler sayesinde Rusların Ocak 1915'te yapmayı planladıkları taarruzdan haberdar olmuşlar ve Şubat ayında Rus XX. Kolordusu'nun imha olmasıyla sonuçlanan karşı taarruzlarını gerçekleştirmişlerdi.[5] Buna mukabil, Doğu Cephesi'ndeki Alman ajanları işe yarar çok az istihbarat sağlıyorlardı. Alman askerî istihbaratının başında bulunan Albay Walter Nicolai'a göre, "Rus cephesindeki casusluk faaliyetleri ... sadece sınırlı taktik başarılara yarayacak bilgiler sağlayabilmişti."[6] Ancak sinyal istihbaratı savaş boyunca Doğu Cephesi'ndeki stratejik önemini korumuştu. Max Hoffmann sonradan, sinyal istihbaratı sayesinde Alman kuvvetlerinin, Rusların Ocak 1917'de Letonya'daki Tirul bataklığıyla Aa Nehri arasındaki ilerleyişleri hariç, hiç baskına uğramadıklarını söylemiştir.[7*]

Birinci Dünya Savaşı başladığında Rus askerî istihbaratı, bir asır önce Napolyon'un Rusya'yı işgalinde olduğundakinden daha az etkiliydi. Çar I. Aleksandr'ın 1810 yılında savaş bakanı yaptığı Mikhail Barclay de Tolly, Putin döneminde bile hâlâ Rus askerî istihbaratının kurucusu olarak anılmaktadır. O dönem Avrupa'da hiçbir savaş bakanı sinyal istihbaratı ve casusluk konusunda onun kadar hassas bir kavrayışa sahip değildi. Barclay'in en başarılı askerî ataşesi olan ve Napolyon'un istilasından önce Paris'te olağanüstü bir ajan şebekesini sevk ve idare eden Aleksandr Çernişev sonradan Devlet Konseyi Başkanlığı ve Bakanlar Kurulu Başkanlığı'nın (1848-1856) yanında uzun süre savaş bakanlığı da (1827-1852) yapmıştı.[8] Buna mukabil, 1909'dan 1915'e kadar II. Nikola'nın savaş bakanı olarak görev yapan, istihbarat konusundaki bilgisi kıt, iyi giyimli bir süvari subayı olan General Vladimir Sukhomlinov, ne Barclay'in ne de Çernişev'in dengi değildi. Onun en ünlü olduğu konu, isim babası olduğu "Sukhomlinov etkisi" idi: Bir generalin üniformasına gösterdiği özenle askerî becerilerinin ters

* Haziran 1916'da General Aleksey Brusilov'un taarruzu (savaştaki en başarılı Rus taarruzu) başladığında Avusturyalılar çok daha büyük bir baskına uğramışlardı.

orantılı olması.[9] Genelkurmay başkanının gölgesinde kalmak istemediği için bu göreve hiç uygun olmayan üç kişiyi birbiri ardına göreve getirerek, savaşın başındaki Rus askerî planlaması üzerinde feci bir etki yaratmıştı.[10] Sukhomlinov, kendisine verilen diplomatik telgraf deşifrelerini ilgiyle okuyan ve muhtemelen özel görüşmelerinde kendisiyle de paylaşmış olan çarın gözde adamlarından biri olsa da,[11] sinyal istihbaratına karşı hiçbir ilgisi yoktu. Bir asır önceki Çar I. Aleksandr, II. Nikola'nın yönetiminin bir özelliği haline gelmiş askerî ve diplomatik istihbarat arasındaki ayrılığın bir benzerine asla müsaade etmezdi.[12]

Rusların Birinci Dünya Savaşı'ndaki askerî şifrelerinin zayıflığından Alman istihbaratı başarıyla faydalanmış olsa da bu durum Doğu Cephesi'ndeki Rus yenilgileri için sadece talî bir sebepti. Rusların cephane eksikliği konusunda devamlı yaşadıkları sıkıntılar ve Alman generallerin üstünlüğü çok daha ciddi bir sebep teşkil etmişti. Mayıs 1915'te Rus Güneybatı Cephesi'ndeki 150,000 Rus askerinin tüfeği yoktu. Ocak 1916 gibi geç bir tarihte bile Rus Batı Cephesi'ndeki 286,000 askere hâlâ tüfek dağıtılamamıştı. Mayıs 1915'teki Alman taarruzu sırasında İngiliz askerî ataşesi Rusların topçu cephanesi konusunda yaşadıkları eksiklik yüzünden Alman topçu ateşi karşısında geri çekilmekten başka bir seçenekleri olmadığını bildirmişti. 1915 ilkbahar ve yazındaki Rus askerî felaketleri, bir önceki sonbaharda yaşadıklarını bile geride bırakmıştı. Mayıs ayından Eylül ayına kadar Rus orduları her ay ortalama 300,000 ölü veya yaralı zayiat vermişti; buna ek olarak 200,000 asker de esir alınmış yahut teslim olmuştu. Rusya'nın Alman ve Avusturya kuvvetleri karşısında mecbur kaldığı "Büyük Ricat" esnasında en az üç milyon mülteci ortaya çıkmıştı.[13] İngiliz hükümeti, en güncel istihbarat bir yana, Rus savaş çabası hakkında en temel gerçekleri bile anlamaktan mahrumdu. Asquith, kızı Violet'a yazdığı 29 Ağustos 1914 tarihli mektubunda Rusların Beyaz Deniz'deki Arkhangelsk limanından gemilere bindireceği üç ya da dört kolorduyu Batı Cephesi'ne gönderebileceklerini yazıyordu: "Bu sence de iyi bir fikir değil mi?" Başbakanın yakın zamanda güncel bir Rusya atlasını açıp bakmadığı belli oluyordu. İki gün sonra, muhtemelen kendisine bir atlas gösterilmesinin ardından, artık tereddütleri vardı: "Ruslar gelemezler – Arkhangelsk'e ulaşmaları 6 haftalarını alır". Asquith ortaya koyduğu bu coğrafî keşfinin üzerine GİZLİ ibaresi düşmüştü.[14]

Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus askerî şifreleri standardın altında kalmışsa da, St. Petersburg'daki karanlık oda hâlâ dünyanın en iyisiydi. Enerjisinin büyük kısmını düşmanlarıyla beraber İngiliz ve Fransız müttefiklerinin diplomatik telgraflarını deşifre etmeye harcıyordu. Bu durum,

kod kırıcılara çoğunlukla yeni şifreleri kırdıkları için 1916'da verilen gizli mükâfatların listesinden anlaşılmaktadır:

Ernst Fetterlein: 2,400 ruble (İran ve Fransız şifrelerindeki başarısı için)
Ziegler: 2,300 ruble (İngiliz ve Yunan şifreleri)
Ramming: 1,150 ruble (Japon şifreleri)
Von Berg: 1,100 ruble (Avusturya ve Alman şifreleri)
Nan'erski: 1000 ruble (İtalyan şifreleri)
Struve: 900 ruble (İngiliz şifreleri)

Bu para ödüllerine ek olarak, savaş zamanı karanlık oda için çalışan Saray Müşaviri Yuri Pavloviç'e açıklanmayan hizmetlerinden ötürü 2'nci dereceden Aziz Stanislaus Nişanı verilmişti.[15*] Rusya ve İngiltere savaşta müttefik olunca, Okhrana'nın savaştan önce İngiliz elçiliğindeki İngiliz şifre katiplerini angaje etmeye yönelik girişimleri[16] tam olarak sona ermese de daha az saldırgan hale gelmişti. St. Petersburg'daki karanlık oda İngiliz şifrelerini ajan hululüne ihtiyaç duymadan kırmış görünmektedir. Gerçekten de şifreler öyle tekdüzeydi ki Alman kod kırıcılarının da İngiliz diplomatik telgraflarını kırma ihtimali olması korkutucuydu. Rusça bilen parlamento üyesi Sir Samuel Hoare, St. Petersburg'daki MI1c (sonradan MI6) istasyon şefi olduğunda bir Rus istihbaratçının, "İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın sanki günlük gazetesini okur gibi kolaylıkla okuduğu şifresini değiştirmesi konusunda dostça bir tavsiyede bulunduğunu" söylemişti.[17] İronik bir biçimde Hoare'a, Müttefik şifrelerini kıran karanlık oda üyelerine verilen çarlık nişanlarından olan Aziz Anna ve Aziz Stanislaus nişanları verilmişti.[18]

Seleflerinin bazılarını öfkelendiren[19] Okhrana'nın, İngiliz elçiliğine hulul faaliyetleriyle artık karşı karşıya olmadıkları için ne İngiliz büyükelçisi Sir George Buchanan ne de askerî ataşe General Sir John Hanbury Williams, Londra'ya gönderdikleri telgrafların deşifre edilme ihtimalini hiç düşünmemiş görünmektedirler.[**] İngiliz telgraflarının deşifrelerinde yazanların büyük kısmı, şüphesiz Rus Dışişleri Bakanlığı'nın içini rahatlatıyordu. Hem Buchanan hem de Williams, Rus ittifakını gönülden destekliyorlardı ve çar onların Rusya'da bulunmasından dolayı hoşnuttu. Ancak Nikola, Almanya doğumlu Çariçe Aleksandra'nın kamuoyunda sevilmemesi ve çariçenin, Çareviç Aleksey'in hemofili hastalığını tedavi edebileceğine inandığı sefahat düşkünü din adamı Grigori Rasputin'le (hakikatte masumane

* Aynı zamanda karanlık oda için de çalışan soylu Boris Orlov'a 3'üncü dereceden Aziz Stanislaus Nişanı verilmişti. Ancak nişanın bu derecesi, özel bir takdirden çok, meslek hayatlarında kusur görülmeyen çok sayıda sivil ve askere verilirdi.

** Ne Londra'ya gönderdikleri resmî mesajlarda ne de günümüze ulaşan özel yazışmalarında Rusların mesajları yakalamasından haberdar olduklarına dair bir emare bulunmaktadır.

olan) ilişkisi hakkındaki söylentiler konusunda İngiliz raporlarında yazanlardan dolayı endişeliydi. Buchanan, Ağustos 1915'te Dışişleri Bakanı Lord Grey'e şöyle bildirmişti: "İmparatoriçenin, özel yaşamı skandal hükmünde olan keşiş Rasputin'le hâlâ görüştüğünün bilinmesi yüzünden kendisi hakkında kamuoyundaki hoşnutsuzluk ciddi boyutlara varmakta." Aleksandra ve Rasputin, çarın "habis danışmanları" olarak görülmekteydiler.[20] Bu gibi deşifrelerin çardan ne oranda gizlenmiş olduğu muhtemelen asla bilinmeyecektir. Nikola'ya gelen diplomatik deşifreler, kendisini başkomutan ilan ettiği ve zamanının büyük kısmını St. Petersburg'dan neredeyse 800 kilometre uzaktaki Mogilev'de bulunan Stavka'da (Rus Genel Karargâhı) geçirmeye başladığı Ağustos 1915 sonrasında muhtemelen azalmıştır.

St. Petersburg'daki karanlık odanın savaş sırasında karşılaştığı en büyük zorluk, Alman elçiliğinin kapanmasının ardından Alman diplomatik telgraflarına erişiminin ciddi oranda azalması olmuştu. Savaş sırasındaki İngiliz kod kırıcıların aksine, Rus meslektaşları Almanların telli ya da telsiz muhabere vasıtalarıyla gönderdikleri diplomatik mesajlara düzenli olarak ulaşmaktan mahrumdular. Savaşın başlamasından Nisan 1916'ya kadar geçen yirmi aylık süre içinde karanlık oda sadece altmış Alman diplomatik mesajını deşifre edebilmişti ve bu sayı deşifre edilen Bulgar ve Avusturya mesajlarının sadece yüzde 10'una tekabül ediyordu.* 1915 yılında St. Petersburg'daki karanlık odanın uzmanlarının bir kısmı, Alman ve Avusturya askerî haberleşmesini deşifre etmek üzere görevlendirilmişti. Ocak 1915'te Stavka, muhtemelen muharebe esnasında ele geçirilmiş Alman şifre dokümanlarının fotoğraflarını karanlık odaya göndermişti. Rusların sonraki iki yıl boyunca İttifak Devletleri'nin askerî şifrelerini kırma konusunda elde ettiği başarıya dair günümüze sadece bölük pörçük bilgiler ulaşmıştır. Rus Dışişleri Bakanlığı dosyalarındaki bir notta Alman ve Avusturyalı subayların Nisan 1915'te Berlin'e, Viyana'ya ve Romanya'ya gönderdikleri sekiz telgraf mesajının başarıyla deşifre edildiği belirtilmektedir. Başka bir belge de Avusturyalıların yanı sıra Almanların harekât planlarını da içermesi muhtemel, kaç adet olduğu belirtilmemiş Avusturya askerî telgraf mesajının Ağustos ayında deşifre edildiğini göstermektedir.[21] Bu telgraf mesajlarının, Almanların asıl askerî önceliklerinin Doğu Cephesi'nden ziyade Batı Cephesi olmasında karar kıldıklarına dair bilgiler içermesi kesin olmasa da ihtimal dâhilindedir. Alman Genelkurmay Başkanı Erich von Falkenhayn, Ağustos 1915'te, Doğu Cephesi'nde

* Savaşın başlamasından Nisan 1916'ya kadar karanlık oda, 588 Avusturya, 606 Bulgar, 457 İtalyan ve 225 Türk diplomatik mesajını deşifre etmişti. (Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, bölüm 13.)

kazanılan Alman başarılarına rağmen Rusya'ya karşı kesin bir zaferin an itibarıyla mümkün olmadığını söylemiştir: "Sayıca çok üstün, sadece cepheden taarruz edilebilen, mükemmel ulaştırma hatlarına sahip [ve] elinde istediği kadar zaman ve mekân bulunan bir düşmanı imha etmek imkânsızdır ..." Almanların 1916'daki stratejisinin asıl unsuru Fransızların Verdun tahkimatına yapılacak geniş çaplı bir taarruzdu.[22] Falkenhayn'ın bu kararının ardından, 1915 sonbaharından itibaren Doğu Cephesi eskiye oranla sakinleşmişti. Şubat 1916'da, muhtemelen Rus kod kırıcılarının en yeteneklisi olan Ernst Fetterlein'e "büyük askerî öneme sahip özel emirleri yerine getirmesinden ötürü" soyluluğu da beraberinde getiren Aziz Anna Nişanı (2'nci dereceden) verilmişti.[23] "Özel emirler" günümüze ulaşmamış olsa da düşmanın Doğu Cephesi'ndeki harekâtı hakkında sinyal istihbaratıyla ilgisi olduğu aşikârdır.

Tannenberg'in istihbarata dair verdiği başlıca dersi alan ilk Rus generali, Nisan 1916'da Güneybatı Cephesi komutanlığına getirilen Aleksey Brusilov olmuştu. Komutayı kendisinden devraldığı General Nikolay İvanov'u "tamamen kederli bir vaziyette" görmüştü. İvanov, "hıçkırarak ağladığı esnada" Rus ordusunun "hiçbir surette taarruz vazifesi üstlenemeyecek halde olduğunu" söylemişti.[24] Ancak 4 Haziran'da başlayan Brusilov Taarruzu, Dördüncü ve Yedinci Avusturya Ordularını imha ederek savaş boyunca Rus ordusunun yaptığı en başarılı taarruz olmuştu. Başarısının temelinde Brusilov'un generallik vasıfları ile ilk defa istihbarata ve aldatmaya öncelik verilerek yapılan detaylı hazırlıklar yatıyordu. Avusturyalıları aldatmak için sahte Rus askerî emirleri açıktan yayımlanmış ve Avusturyalılar muhtemelen Tannenberg öncesinde olduğu gibi Rus telsiz operatörlerinin yine sinyal emniyeti tedbirlerine riayet etmedikleri kanısına kapılmışlardı. Brusilov'un asıl emirleri Rus generallere şahsen teslim edilmişti. Ayrıca düşman hava keşif faaliyetlerini yanlış yönlendirmek için sahte topçu bataryaları teşkil etmek gibi başka aldatma usullerini de kullanan ilk Rus generali olmuştu. Brusilov, Sovyet döneminde Rus askerî doktrininin bir parçası olan aldatmanın (*Maskirovka*) öncülerinden biriydi. Ayrıca Kızıl Ordu'da da görev yapmaya devam etmiş az sayıdaki çarlık generali arasındaydı.[25]

Brusilov Taarruzu öncesi Doğu Cephesi'nde Rusların aldığı büyük yenilgiler, Almanların Rus birliklerinin hareketleri hakkında önceden bilgi sahibi olduklarına dair emarelerle de birleşince, bundan devasa (fakat var olmayan) Alman casus şebekeleri sorumlu tutulmuştu. Casusluk çılgınlığının müptelası olan çok sayıda Rus, Almanların Doğu Cephesi'ndeki istihbarat başarılarının casusluktan ziyade sinyal istihbaratına dayandığını fark

edememişti. 1915 yılı Mayıs ayının sonlarında Moskova'da yaşanan ve iki gün süren şiddet olayları esnasında, sahipleri Almanca (yahut Almancaya benzeyen) isimlere sahip 475 dükkan, ofis ve fabrikaya saldırılmış, Alman olduğu söylenen 700 kişi, bazıları öldüresiye olacak şekilde dövülmüş ve 207 apartman dairesi yağmalanmıştı. Sir George Buchanan, Alman casus tehdidinden öyle emindi ki İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bu olayları, hâlihazırda yetersiz mühimmat üretimini sekteye uğratmak ve Rus savaş çabasını baltalamak için bizzat Alman casuslarının kışkırttığına inandığını bildirmişti.[26]

Yaygın komplo teorilerinden biri de Rusya'nın askerî felaketlerinin ancak düşmanla iş birliği yapan "vatan haini generaller" sayesinde olabileceğiydi. Söz konusu generallerin başında Savaş Bakanı General Vladimir Sukhomlinov geliyordu. Sukhomlinov'un eski çalışma arkadaşlarından Yarbay Sergey Miasoiedov, Mart 1915'te cephede kurulan bir divan-ı harpte, nerdeyse kesin olarak asılsız bir suçlamayla vatana ihanetten yargılanıp idama mahkûm edilmişti. Haziran ayında çar baskılara boyun eğip, istemeyerek de olsa Sukhomlinov'u savaş bakanlığı görevinden aldı. Nikola karısına, Stavka içerisindeki "sinsi bir entrika grubu, Miasoiedov davasına [Sukhomlinov'u] dâhil etmek istiyor ama başaramayacaklar" diye yazmıştı. Ancak entrika grubu çarın tahmininden daha geniş bir destek kazanmıştı. Temmuz 1915'te Duma'daki gizli celsede Sukhomlinov ve başka kişilerin mühimmat krizinin sorumluları olarak yargılanmaları 245'e karşı 30 oyla kabul edildi. Birçok kişi, top mermisi üretimini sabote etmek için Sukhomlinov'un Almanlardan para aldığına inanıyordu. Bir milletvekili şöyle sormuştu: "Miasoiedov idam edildi ama onu kollayan kişinin [Sukhomlinov'un] kellesi nerede? Hala yıldızlarla süslü omuzlarının üzerinde." Sukhomlinov ve karısı aylarca gözden uzak küçük bir apartman dairesinde yaşadılar. Ancak Sukhomlinov, Nisan 1915'te kamuoyunda oluşan geniş çaplı ve coşkulu gösteriler eşliğinde tutuklanıp Petro ve Pavel Kalesi'ne hapsedildi.[27]

Sukhomlinov'un genç ve çekici karısı Ekaterina, kocasının serbest kalması için en iyi umudunun, çariçeye durumu anlatması için Rasputin'i ikna etmek olduğunu anlamıştı. Rasputin'i, çar ve çariçeden neredeyse kesin surette habersiz şekilde gözetleyen polis hafiyeleri 1916 yazı ve sonbaharında Ekaterina'nın Rasputin'in evine iki kez gittiğini ve en az altmış dokuz kez de onu kendi evinde ağırladığını bildirmişlerdi. Rasputin, Sukhomlinov'dan şahsen hiç hoşlanmamasına rağmen, onun adına olaya müdahale etmeye razı olmuştu. Bunun için talep ettiği karşılık da muhtemelen cinsel ilişkiydi. Çok sayıdaki diğer aristokrat sevgililerine rağmen, Ekaterina'dan özellikle etkilenmiş ve yakın dostlarından birine onun

için, "kalbimi çalan iki kadından biri" demişti. Eylül 1916'da Aleksandra, Stavka'daki Nikola'ya şöyle yazıyordu: "Dostumuz [Rasputin], General Sukhomlinov'un hapiste ölmemesi için serbest bırakılmasının gerektiğini söylüyor ... Zaten altı aydır hapiste ki (casus olmadığı için) bu yeterince uzun bir süre." Bu mektuptan kısa süre sonra çar, Sukhomlinov'u hapishaneden çıkarıp görece daha rahat olan ev hapsine gönderen ve derin bir hoşnutsuzluk yaratan kararını aldı.[28]

Kasım 1916'da Sukhomlinov'a mahkemede yapacağı savunmasını hazırlaması bildirildi. Ancak mahkeme, 1917'deki Şubat Devrimi sonucunda Rus monarşisinin devrilmesinden birkaç ay sonrasına kadar başlayamamıştı. Bazı kısımları casus çılgınlığının akıl almaz bir ürünü olan ve küçük boyutlu harflerle basılmış 116 sayfalık iddianamede, yolsuzluk ve Rus ordusunun mühimmat ikmalinde görevi suistimalin yanı sıra, casusluk ve vatana ihanetle itham edilmişti. Ağustos ve Eylül 1917'de bir aydan biraz uzun süren mahkemede bazıları hayalî şeyler anlatan yüzden fazla tanık ifade verdi. Sukhomlinov mahkeme heyetine şöyle söylemişti: "Bütün hataların doğrudan vatan hainliğine mal edilmesi bu savaşın psikolojik bir özelliği." Savaş bakanı olarak öyle büyük bir beceriksizlik sergilemişti ki bu durum, şahsî bir servet kazanmasına sebep olan askerî ihalelerde yaptığı yolsuzluklarla da birleşince, iddia makamı bu iki durumu da onun Almanlardan para almasına delil olarak kullandı. Sukhomlinov'un beceriksizliği askerî istihbaratı ele alış biçiminde de geçerliydi. Sukhomlinov'un vatana ihanet duruşması hakkında yapılmış en iyi çalışma olan Profesör William C. Fuller'ın eseri, onun vatana ihanet suçlamalarının hepsinde masum olduğunu ikna edici bir biçimde ortaya koyduğu gibi, "gizli belgeler konusunda akıl almaz bir kayıtsızlık" sergilediği sonucuna varmıştır.[29]

Sukhomlinov hakkındaki deliller, yaptığı şeylerin yanında onun söylemediği şeyler konusunda da dikkate değerdir. Büyük bir Alman casus şebekesinin önde gelen kişilerinden biri olduğuna dair gülünç iddialara, Tannenberg'de düşman komutanların istihbaratlarını casuslar sayesinde değil, Rus kuvvetlerinin telsiz mesajlarını açık göndermeleri sayesinde elde ettiklerini söyleyerek karşılık verebilirdi. Sukhomlinov'un sinyal istihbaratından bahsetmemesi Rus istihbarat sırlarını saklı tutmak gibi yurtsever bir duruştan kaynaklanmamıştı. Monarşinin devrilmesinin ardından, kendisini göstermelik bir mahkemede yargılayan cumhuriyetçi Geçici Hükümet'e karşı sadakat borcu yoktu. Şubat Devrimi'nden kısa süre sonra, ileride Geçici Hükümet'in başına gelecek olan yeni Adalet Bakanı Aleksandr Kerenskiy, Sukhomlinov'un parkasındaki general apoletlerini bir cep çakısıyla sökerek onu uluorta küçük düşürmüştü.[30] Sukhomlinov'un

Tannenberg'deki Alman askerî istihbaratının kaynağını söylemesi halinde, Rus kuvvetlerinin işe yarar bir şifre sistemine sahip olmamasının onun beceriksizliğinin yeni bir delili olarak değil, kasten yapılmış ihanet olduğunun iddia edilmesinden korkmuş olması daha muhtemeldir. Mahkeme Sukhomlinov'un, aralarında vatana ihanetin de olduğu suçların çoğundan suçlu olduğuna hükmetti. Ölüm cezası sadece cephede işlenen suçlara verilebildiği için Sukhomlinov müebbet kürek cezasına mahkûm edildi.*

Casus çılgınlığı, Birinci Dünya Savaşı'nda savaşan bütün devletleri, hiçbirini Rusya'daki kadar olmasa da farklı biçimlerde ve farklı oranda etkilemişti. Sir Samuel Hoare, St. Petersburg'daki MI1c istasyon şefi olarak göreve başlamasından sonra, Rusya'daki mevcut casus korkusunu "savaşın ilk yılında İngiltere'yi kasıp kavuran casus çılgınlığına" benzetmişti.[31] Almanya'ya karşı girilen savaş, Rusya'da olduğu gibi İngiltere'de de casus çılgınlığını görülmedik seviyelere çıkarmıştı. İngiltere'nin savaşa girdiği 4 Ağustos 1914 günü Scotland Yard Müdür Yardımcısı Basil Thomson'a ve Metropol Emniyet Teşkilatı Özel Şube Müdürü'ne gizli sabotajcıların Aldershot yakınlarından bir su yolunu ve Kent'teki bir demiryolu köprüsünü havaya uçurdukları bilgisi ulaştırıldı. Ertesi gün yapılan bir incelemede iki yapının da sağlam olduğu ortaya çıkmıştı. Thomson sonradan, casus çılgınlığının "hayaller görmeye sebep olan ve tedaviye karşı koyan bir virüs salgını halini aldığını" yazmıştı: "Ayrım gözetmeksizin bütün sosyal sınıfları etkiledi ve normalde aklı başında, kolay heyecanlanmayan ve sözüne güvenilir insanlar arasında kök salmak için uygun bir ortam buldu." MI5 arşivleri, savaş başladığında Savaş Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı tarafından kuruma iletilen ve Kral Edward dönemindeki casus korkusunu körükleyen kişilerden bile daha hayalperest kişiler tarafından yazılmış mektuplardan küçük bir kısmını hâlâ muhafaza etmektedir. Orduдan bir subay, "en önde gelen casusun" Savaş Bakanı Vikont Haldane olduğunu yazıyordu: "Yatak odalarından birindeki dolabın arkasına gizlenmiş bir telsiz tertibatı bulunduğu için evine baskın yapılmalı." Mektup yazan başka kişiler de Kent'teki kömür madenlerinde çalışan Alman madencilerin savaş sırasında sabotaj amaçlı kullanılacak tüneller kazdıklarını söylüyorlardı. Tünellerden birinin Canterbury Katedrali'nin altından geçtiği söylenmişti.[32]

Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan casus çılgınlıkları, çoğunlukla casus romanlarından etkilenmiş halkın, istihbaratın rolü hakkında ne kadar az bilgi sahibi olduğunu göstermiştir. Bazen kendileri de casus çılgınlığının bir parçası olan hükümetler, genellikle istihbaratla ilgili meselelerin

* Bolşevik Devrimi'nden birkaç ay sonra affedilen Sukhomlinov ülke dışına kaçtı ve 1926'da Berlin'de öldü.

çoğunda olduğu gibi tarihî perspektiften mahrum olmaları sebebiyle halkın casusluk konusundaki histerisini pek anlayamamışlardır. Örneğin Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan casus çılgınlıkları bir asır önceki Fransız Devrim Savaşları sırasında görülen ve özellikle de paranoyak kalabalıkların, hiçbir geçerli delil olmadığı halde, başkenti düşmana teslim etmek için hazırlanan canavarca bir beşinci kol faaliyetine mensup oldukları söylenen mahkumları katletmek için Paris hapishanelerini bastığı 1792'deki "Eylül Katliamları" sırasındaki şiddet seviyesine asla ulaşmamıştır.[33]

Batı Cephesi'nde istihbarat alanında başlıca yenilik, yarım asır önce Amerikan İç Savaşı sırasında kurulan Balon Birliği'nin çok az başarı elde ettiği hava keşfi alanında olmuştu.[34] Savaşın başlarında en değerli operasyonel istihbarat, savaş tarihinde ilk kez olmak üzere uçaklar sayesinde elde edilmişti. 1 Ağustos 1914 günü, henüz yeni kurulmuş Kraliyet Hava Birliği (Royal Flying Corps – RFC)* bünyesinde altmış sekiz uçaklı dört filo, 105 subay ve diğer rütbelerden 755 personel bir araya getirilmişti. Savaş başladığında İngiltere uçak motoru sanayisinden bile mahrum haldeydi ve altı ay boyunca Fransa'ya muhtaç kalmıştı. Ancak bu altı ay süresince uçan makineleri içindeki muhteşem adamlar göklerin özgürlüğüne sahiptiler. Almanların Mayıs 1915'te Fokker tipi uçakları hizmete sokmasına kadar Lewis ve Vickers makineli tüfek taşıyan uçaklar nadirdi. Savaşın ilk safhalarındaki hava muharebeleri, uçaklardaki rasıtların birbirlerine süvari tüfekleri ve tabancalarla ateş etmesinden ibaretti.

RFC ilk keşif sortisini 19 Ağustos'ta yapmış ama büyük çaplı bir birlik hareketi tespit edememişti. Ancak ertesi gün, Louvain'den geçmekte olan ve "gözün görebildiği kadar uzayıp giden" bir düşman kolu görmüştü. 21 Ağustos sabahı hava uçuş için fazla sisliydi ama öğleden sonra hava RFC'nin keşiş uçuşu yapabileceği kadar açtı ve Nivelles'in güneydoğusunda piyade ve topçunun eşlik ettiği büyük bir süvari birliği tespit edildi. Keşif raporu, Alman süvarisi Nivelles'e ulaştığında orada bulunan ve otomobille kaçmayı başaran İstihbarat Birliği'ne** mensup bir subay tarafından da teyit edildi. İngiliz Seferî Kuvveti (BEF) karargahındaki istihbarat şube müdürü (GSO1) Albay (sonradan General Sir) George Macdonogh, büyük oranda

* 1918 yılında Kraliyet Hava Kuvvetleri (Royal Air Force – RAF) adıyla, müstakil kuvvet komutanlığı seviyesinde teşkilatlanacaktı. (ç.n.)

** 1914 yılında savaşın başlamasından hemen sonra İngiliz Kara Kuvvetleri bünyesinde *Intelligence Corps* adı altında bir muharebe hizmet destek sınıfı olarak kurulan, muharebe sahasında askerî istihbarat faaliyetlerini yürüten teşkilat. Günümüzde İngiliz Kara Kuvvetleri'ndeki istihbarat sınıfı personelinin görev yaptığı yedi taburdan müteşekkil ve bir tuğgeneral emrinde faaliyet gösterir. (ç.n.)

bu raporlara dayanarak, doğru bir biçimde, Almanların bütün muharip sınıflarından birlikler içeren bir kolun Brüksel'den Mons'a doğru hızla ilerlediği sonucuna vardı. Harekât şubesi, onun istihbarat değerlendirmesi için, kibirli bir üslupla, "biraz abartılı" demişti.[35] Hava keşif faaliyetleri, Eylül ayındaki Marne Muharebesi sırasında çok daha önemli bir rol oynayarak, Alman kuvvetlerinin Paris'in güneydoğusuna çark ettiğini ve bu suretle sağ yanını, Paris garnizonu tarafından Marne istikametinde yapılacak başarılı bir karşı taarruza açık hale getirdiğini haber vermişti. Mareşal Joffre, Fransız *Aéronautique Militaire*'in* yanı sıra BEF'in sağladığı istihbaratın kalitesinden duygusal, hatta biraz gösterişli bir biçimde bahsetmişti:

> Lütfen Mareşal French'e [BEF Komutanı] İngiliz Hava Birliği tarafından bize günbegün verilen hizmetlerden ötürü teşekkürlerimi özellikle iletin. Onlar tarafından ulaştırılan haberlerin hassasiyeti, doğruluğu ve sıklığı hem çok iyi teşkilatlandıklarının hem de pilot ve rasıtlarının kusursuz eğitildiklerinin bir göstergesi.[36]

Uçaklardaki topçu gözetleme personeli telsiz mesajları yoluyla topçu ateşini idare ediyorlardı. Mesajları şunlar gibiydi:

> Saat 4.02 öğleden sonra. Biraz kısa düştü. Ateş. Ateş.
> Saat 4.04 öğleden sonra. Tekrar ateş. Tekrar ateş.
> Saat 4.12 öğleden sonra. Biraz kısa düştü; hat iyi.
> Saat 4.15 öğleden sonra. Kısa düştü. Öteye, öteye ve biraz sola doğru
> Saat 4.20 öğleden sonra. Tam iki bataryanın arasına düştü. Son attığının iki yanına doğru 200 yardayı hedefle. Mesafe iyi.
> Saat 4.22 öğleden sonra. Onları buldun.
> Saat 4.26 öğleden sonra. İsabet. İsabet. İsabet.
> Saat 4.30 öğleden sonra. Yaklaşık 50 yarda geriye ve sağa doğru.
> Saat 4.37 öğleden sonra. Son attığın mermi ateş eden üç bataryanın ortasına düştü; son attığının 300 yarda çevresini hedeflersen onları bulacaksın.
> Saat 4.42 öğleden sonra. Üsse geri dönüyorum.[37]

Batı Cephesi'ndeki siper savaşları sırasındaki hava keşif faaliyetleri savaşın başlarında olduğundan daha az önemli olsa da, fotoğrafçılık teknikleri ilerledikçe önem kazanmıştı. Teğmen (sonradan Yarbay) W. S. Douglas sırf çocukluğunda bir kutulu fotoğraf makinesi olduğu için RFC'deki 2'nci Filo'nun hava fotoğrafçısı olarak görevlendirilmişti. Yerdeki düşman mevzilerini fotoğraflamak için kokpitinin tabanına bir delik açıp bu deliğe

* 1912'de Fransız Kara Kuvvetleri bünyesinde kurulan havacılık sınıfı. 1934'te, günümüzdeki Fransız Hava Kuvvetleri olan *Armée de l'Air* adıyla müstakil bir kuvvet komutanlığı seviyesine çıkarılmıştır. (ç.n.)

körüklü fotoğraf makinesini yerleştirmişti. Her fotoğraf levhası elle ayrı ayrı değiştirilmek zorundaydı ve "donmuş parmaklarıyla tutmayı becerebildiği birçok levhayı ziyan etmişti". Fotoğrafçının, uçağın yan tarafından aşağı doğru tutarak kullanabildiği Thornton-Pickard fotoğraf makinesinin Mart ayında kullanıma girmesiyle küçük bir ilerleme sağlanmıştı. Teğmen (sonradan General Sir) James Marshall, "800 fit yükseklikte, Alman makineli tüfeklerinden açılan ateş altında elinde fotoğraf makinesiyle kokpitten sarktığını" anlatmıştır. Yaz geldiğinde fotoğraf makinesinin levha değiştirmeye yarayan yarı otomatik bir mekanizmayla birlikte uçağa sabitlendiği yöntem geliştirilmişti. Ancak 1915 sonbaharında pervane arasından ateş edebilen hafif makineli tüfekle donatılmış tek kanatlı Alman Fokker model uçakların hizmete girerek Batı Cephesi'nde hava hâkimiyetini tesis etmesiyle hava fotoğrafçılığı daha tehlikeli bir hal almıştı. Aralık 1915'te İngiliz Başkomutanlığı görevine gelen General Sir Douglas (sonradan Mareşal Kont) Haig, RFC'nin verdiği bir dizi kaybın ardından Ocak 1916'da yayımladığı emirde, RFC'nin "bilgi edinmek için havada savaşmaya" mecbur olmasından dolayı orduların "günlük keşif taleplerini, âdet yerini bulsun diye göndermemeleri gerektiğini" bildiriyordu.[38] Bu emrin yayımlanmasından kısa süre sonra RFC karargâhı şu emri vermişti:

> Kraliyet Hava Birliği, Fokker kadar yahut ondan daha iyi bir makineye sahip olana kadar uygulanan taktiklerde değişiklik yapılması ihtiyacı doğmuştur ... Keşif görevine çıkan makineye en az üç avcı makinenin eşlik etmesi kuralı hemen ve kesin olarak uygulanmalıdır. Bu makineler yakın kol uçuşu icra edecekler ve makinelerden birinin kırım geçirmesi halinde keşif görevine devam edilmeyecektir.[39]

Almanlar 21 Şubat 1916 günü Verdun'deki büyük taarruzlarına başladıklarında Fransızları tam anlamıyla baskına uğratmışlardı.[40] Kötü hava şartları, Alman aldatma faaliyetleri ve Fokker Eindekker avcı uçaklarının üstünlüğü bir araya gelince Fransızlar muharebe öncesi etkin bir hava keşfinden mahrum kalmışlardı. Batı Cephesi'nde yaşanan büyük bir muharebe öncesinde hava hâkimiyeti ilk kez Almanların elindeydi.[41] Ancak 1916 ilkbaharı boyunca Fokker'in üstünlüğü hem Farman Experimental 2B hem de De Havilland Scout model uçaklar sayesinde tehdit edilmeye başlandı. Yıl içinde RFC, Batı Cephesi'nde İngiliz Ordusu sorumluluğundaki bölgede bulunan İngiliz hatlarının tam karşısındaki arazi olan "Hun"*

* "Hun", Birinci Dünya Savaşı'nda Alman karşıtı Müttefik propagandasında sık kullanılan bir tabirdi. Çıkış yeri Kayzer II. Wilhelm'in 1900 yılında Çin'deki Boksör Ayaklanması'nı bastırmak üzere yola çıkan Alman Seferî Kuvveti askerlerine hitaben yaptığı ve onlara Hunlar gibi amansız olmalarını söylediği konuşmadır. (ç.n.)

Bölgesi"ni havadan fotoğraflayarak haritalandırılmasını tamamlamıştı.[42] Ancak bu fotoğraflardan, Temmuz 1916'daki Somme Muharebesi öncesinde çok az operasyonel istihbarat sağlanabilmişti. Haig'in karargahındaki istihbarat şefi Tuğgeneral John Charteris muharebenin ilk haftalarında Macdonogh'a şöyle yazmıştı: "Muharebede istihbarat vasıtalarımızdan biri olan hava keşfi bizi hayal kırıklığına uğrattı. Uçaklar artık işimize yarayacak olandan daha yüksek irtifalara çıkmak zorunda ve sağladıkları bilgiler yetersiz ve kalitesiz."[43] Hava savaşları gibi hava keşfi de gittikçe daha tehlikeli bir hal almaya başlamıştı. 1 Temmuz 1916'da başlayan ve 19 Kasım'da sona eren Somme Muharebesi'nde RFC toplam 782 uçak ve 576 pilot kaybetmişti.[44]

Savaşın son iki yılı boyunca hava keşfi Müttefikler için Batı Cephesi'nde daha da önemli bir istihbarat kaynağı haline geldi.[45] Ancak savaşın ortalarında, Ortadoğu'da Türk kuvvetlerine karşı yürütülen harekâtta ve Haziran 1916'da Mekke'de Türk idaresine karşı başlayan Arap İsyanı'na verilen destekte önemli bir rol oynamıştı. Hem havanın açık olması hem de düşman uçaklarının yokluğu Ortadoğu'daki havadan keşif faaliyetleri için elverişli bir ortam yaratmıştı. Bu sebepten ötürü düşman cephe gerisindeki stratejik keşif faaliyetlerinin icrası Batı Cephesi'nde olduğundan çok daha mümkündü.[46] 1916 yılı Temmuz ayının sonu ve Ağustos ayı başlarında Mısır Seferî Kuvveti Komutanı Sir Archibald Murray, Kızıldeniz'deki stratejik öneme sahip limanı ve çevresindeki dağların fotoğrafik keşfinin yapılmasını emretmişti. Dokuz ay sonra, "Arabistanlı Lawrence" olarak bilinen T. E. Lawrence'ın, Arap müttefikleriyle beraber karadan düzenlenecek bir baskınla Akabe'yi Türklerden almak için yaptığı cüretkâr planında bu keşif faaliyetleri büyük rol oynayacaktı. Günümüzde Lawrence daha ziyade gerilla savaşının harika bir uygulayıcısı olarak hatırlanır. Ancak o aynı zamanda, sonradan görüntü istihbaratı olarak anılacak istihbarat edinme türünün de öncülerinden biriydi. Kendi inisiyatifiyle, uçakların ineceği pistler açmış, fotoğrafik keşif faaliyetlerini teşvik etmiş ve uçuş planlarını Arapların operasyonel ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemişti.[47] Savaşın başında Mısır'da konuşlu uçak sayısı üç iken, 1917 yılında Mısır'da başlıca görevi keşif faaliyetleri icra etmek olan üç filo vardı.[48]

Hava keşfi sayesinde hem Avrupa'da hem de Ortadoğu'da askerî istihbarata yapılan bu katkıya rağmen Birinci Dünya Savaşı, denizdeki istihbaratı karadakinden daha çok değiştirmişti. Başta sinyal istihbaratı sayesinde, İngiltere daha önce yaşanmış herhangi bir savaştaki herhangi bir devletin sahip olduğundan daha geniş bir deniz istihbaratına sahipti. Eski çağlardan

beri deniz istihbaratı, nadir bulunan bir emtia hükmünde olmuştu. Telsiz ortaya çıkana kadar ufuk çizgisi denizde istihbarat toplamanın önünde aşılmaz bir engeldi. Kraliyet Donanması on yedinci yüzyılda dünyanın en güçlü donanması olsa da sonraki iki asır boyunca muharebede geçirdiği vakitten çok daha fazlasını denizde düşman filolarını aramakla geçirmiş ve çoğunlukla sonuç alamamıştı. Amiral Lord Howe, "Muhteşem 1 Haziran" 1794 zaferinden önceki sekiz gün boyunca yakınlarında bulunan ve saldırmayı planladığı 139 ticaret gemisinden oluşan Fransız konvoyunu aramıştı.[49] Napolyon Savaşları sırasında Wellington'ın karada sahip olduğu istihbarat Nelson'ın denizde sahip olduğundan çok daha üstündü. Ancak tarihte ilk kez Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin deniz istihbaratı, karadaki askerî istihbaratından daha iyiydi.

İngiltere'nin savaş ilanında bulunduğu 4 Ağustos 1914 günü gece yarısından hemen sonra İngiliz kablo döşeme gemisi *Telconia*, Almanya'nın denizaşırı telgraf hatlarını kesmeye başlamıştı. Böylece Almanya, ya yakalanabilme riski olan telsiz mesajları yollamak ya da yabancı devletlere ait olan ve düşmanları tarafından dinleniyor olması muhtemel telgraf hatlarını kullanmak zorunda kalmıştı. Ayrıca Alman Amiralliği'yle su üstü filosu ve denizaltılar arasındaki en kullanışlı tek muhabere imkânı telsizdi. Bunun sonucunda her gün İngiliz Amiralliği'ne düzenli olarak Alman deşifreleri ulaşmaktaydı. İngiliz kod kırıcılığının yetmiş yıllık bir aranın ardından yeniden doğuşuna sebep olan başlıca itici güç, telsizle gönderilen Alman donanma şifrelerini deşifre etme çabası olmuştu. Savaşın ilk iki haftası boyunca, az konuşan Donanma İstihbarat Daire Başkanı (DNI yahut DID) Tümamiral (sonradan Büyükamiral) Henry "Dummy"* Oliver masasına biriken şifreli Alman mesajları konusunda ne yapacağını bilememişti. Ağustos ayı ortalarında bir gün Donanma Eğitim Daire Başkanı Sir Alfred Ewing'le yiyeceği öğle yemeğine gitmek üzere yürürken Oliver birden "aradığım adam Ewing" diye düşündü. Ewing kısa boylu, tatlı dilli bir İskoçtu ve Oliver'a göre "çok güçlü bir beyne sahipti ve gerçekten de diğer zeki adamlar arasında kendisini belli ederdi". Tokyo, Dundee ve Cambridge Üniversiteleri'nde mühendislik profesörü olarak sürdürdüğü kariyeri boyunca "telsiz-telgraf konusunda uzmanlık derecesinde bilgi" edinmişti ve bir süre şifrelerle uğraşmıştı. Oliver, yine her zamanki gibi, lafı eğip bükmedi. Ewing'e, "yükseköğretimin gelecek aylarda muhtemelen önemsiz bir konu olarak görüleceğinden dolayı", yakalanan düşman mesajlarıyla ilgilenmesinin daha iyi olacağını söylemişti. Ewing bu öneriyi kabul etti.

* İngilizce: Dilsiz (ç.n.)

İngiliz kod kırıcılığı (Hindistan'ın Kuzey-Batı Sınır Bölgesi hariç) yetmiş yıl önce sona ermiş olduğundan,[50] Ewing doğaçlama hareket etmek zorunda kalmıştı. Hakikaten, savaş zamanı İngiliz kod kırıcılığının durağan bir halden dünyanın en iyisi haline gelmesi doğaçlama yapılarak kazanılmış bir başarıydı. Ewing, Donanma Eğitim Daire Başkanı olarak, kod kırıcı adaylarını Darthmouth ve Osborne'daki deniz harp okullarında aramaya başladı ve bu okullar tarafından kendisine dört yabancı dil öğretmeni gönderildi. Bunlar arasında en beceriklisi, meslektaşları arasında "küçük adam" lakabıyla anılan, İskoçya hokey milli takımı oyuncusu A. G. "Alastair" Denniston idi. Sonradan, iki savaş arası dönemde sinyal istihbaratı teşkilatının başkanı ve İkinci Dünya Savaşı'nda Bletchley Park'ın ilk şefi olacaktı. Birinci Dünya Savaşı'nda Denniston ve Ewing'in işe aldığı diğer elemanları, kod kırma vasfına sahip olmamaları bir yana, ne tek kelime Almanca biliyor ne de "sır saklayabilir kişiler olarak biliniyorlardı". Hiçbirinin kriptografi hakkında bilgisi yoktu. Denniston sonradan şöyle yazmıştı: "Gördüğümüz kadarıyla ortalıkta kriptografi uzmanı yoktu."[51*] Hindistan'daki az sayıda sinyal istihbaratı uzmanı bir yana, İngiltere'de kriptanaliz uzmanlığı öyle uzun bir süredir yoktu ki eskiden var olduhiç ğuna dair bütün izler silinmişti.

Çaylak kod kırıcıların birkaç defa şansları büyük oranda yaver gitmişti. İlki Rus deniz ataşesi tarafından Churchill'e iletilen, Alman hafif kruvazörü *Magdeburg*'un Baltık'ta battığı haberiydi: "Boğulan bir Alman astsubayının cesedi birkaç saat sonra Ruslar tarafından denizden çıkarılmıştı ve göğsüne götürdüğü ellerinde, öldüğünde bile sımsıkı tuttuğu Alman Donanması'nın şifre ve sinyal kitapçığı vardı ..." 13 Ekim'de Churchill ve Birinci Deniz Lordu** Battenberg Prensi Louis, "sadık müttefiklerinden denizde ıslanmış paha biçilmez belgeler almışlardı". Bu konuda Churchill'in anlatısı bir hayli abartılıdır. Alman İmparatorluk Donanması Şifre Kitapçığı, *Signalbuch der Kaiserlichen Marine*'nin (*SKM*) İngiltere Ulusal Arşivleri'nde bulunan kopyası hiç de "denizde ıslanmış" gibi görünmemektedir ve *Magdeburg*'dan muhtemelen Churchill'in sandığından daha az dramatik bir biçimde ele geçirilmiştir.[52] Alman Amiralliği ve savaş gemilerinin ticarî gemilerle haberleşmek için kullandığı (bazen Alman Açık Deniz Filosu tarafından da kullanılan) Ticarî Seyir Şifre

* Denniston'ın savaş başladığında İngiliz kriptografi uzmanlığından hiç haberdar olmadığını belirttiği bu ifade kamuoyuna kendisini mazur göstermek için söylenmiş bir söz değildir. Kendisi hayatta olduğu sürece gizliliğinin kaldırılmayacağını umduğu bir belgede mevcuttur.

** Kraliyet Donanması'nın başında bulunan en kıdemli subay. Diğer ülkelerdeki Deniz Kuvvetleri Komutanı'nın muadilidir. İngiliz Donanma Bakanı olan Amirallik Birinci Lordu'yla karıştırılmamalıdır. (ç.n.)

Kitapçığı, *Handelsverkehrsbuch (HVB)* da 11 Ağustos'ta Avusturya Kraliyet Donanması'ndan ele geçirilmiş ve gecikmeli de olsa Ekim sonunda İngiliz Amiralliği'ne ulaştırılmıştı. 30 Kasım'da ise bir İngiliz balıkçı teknesinin ağına, Kraliyet Donanması tarafından batırılmış bir Alman destroyerine ait kurşun kaplamalı bir kasa takılmıştı. Kasanın içinden çıkan belgeler arasında Alman donanmasının kullandığı başlıca üç şifre setinin sonuncusu olan Seyir Şifre Kitapçığı, *Verkehrsbuch (VB)* da vardı.[53]

Amirallik kod kırıcılarının bu beklenmedik şansları ve ilk başarıları, Churchill'in içinde sinyal istihbaratı konusunda ömrü boyunca sürecek bir heves doğurmuştu. 8 Kasım'da, "Kişiye Özel Gizli" (özetle İngiltere'nin en üst düzey gizlilik tasnifi) adını koyduğu kısa ömürlü olsa da eşi olmayan gizlilik derecesiyle tasnif edilmiş, kendisinin ve Battenberg'in halefi Birinci Deniz Lordu Amiral Sir John Fisher'ın parafladığı bir muhtıra kaleme almıştı:

> Tercihen İstihbarat Dairesi'nden seçilecek bir karargâh subayı, sadece şimdikileri değil geçmişte de deşifre edilmiş bütün mesajları incelemesi ve Almanların zihniyetine ve faaliyetlerine hulul etmek için bu mesajları gerçekte yaşanan hadiselerle mukayese ederek raporlaması amacıyla görevlendirilmelidir. Yakalanan mesajların hepsi, deşifre edilmiş halleriyle birlikte kilitli tutulan bir deftere kaydedilmeli ve diğer tüm kopyaları toplanıp yakılmalıdır. Yeni mesajların hepsi bu deftere kaydedilmeli ve deftere erişim sadece Donanma Kurmay Başkanı'nın talimatıyla olmalıdır.
>
> Bu iş için seçilecek subay başka hiçbir işle meşgul olmamalıdır. Bu iş için Sir Alfred Ewing görevlendirilirse müteşekkir olurum.[54]

Churchill, Asquith hükümetinde sinyal istihbaratının potansiyel önemini anlayan ilk bakandı. Buna mukabil, yüksek zekâsı ve siyasî becerisine rağmen Asquith bununla alakadar olmamış görünmektedir. 1588'deki İspanyol istila girişiminden Napolyon Savaşları'na kadar yaşanan önceki savaşlarda sinyal istihbaratının oynadığı rolü bilseydi 1914'te bu konuya kesinlikle alaka gösterirdi.

Başbakan kendisine gönderilen başlıca diplomatik yazışmaların her zamanki karbon kopyalarını ("müsveddeler") emniyet tedbirlerini önemsemeden elinden çıkarmaktaydı. 15 Ağustos günü faytonuyla Londra'nın güneybatısındaki Roehampton Caddesi'nden geçtiği sırada müsveddelerden bir kısmını yanında bulunan metresi Venetia Stanley'e (kendisinden kırk yaş küçüktü) gösterdikten sonra yırtmış ve kâğıttan bir top yapıp Venetia'nın uyarılarına rağmen camdan dışarı atmıştı. Müsveddeleri okuduktan sonra yırtıp atan tek bakan Asquith değildi. Venetia'ya şöyle yazmıştı:

> Görünüşe göre polis St. James Parkı'nda, Oxfordshire'daki Goring yakınlarında ve taşradaki birkaç başka yerde daha belgelerden yırtılmış bazı parçalar bulmuş. Uğraşıp bunları toplamışlar ve gizli meselelere böyle kayıtsızca yaklaşmanın Dışişleri Bakanlığı şifreleri için yarattığı tehlike konusunda E. Grey'den gelen sert bir ihtarla beraber belgeleri bu sabah bir kutu içinde bana ulaştırmışlar. St. James Parkı ve Goring konusunda vicdanım tamamen rahat: Böyle olunca "suçsuzum" yazdım ... ama sana sorsalar benim aleyhimde ne deliller verirdin![55]*

Asquith askerî sırlar konusunda da aynı gevşekliği göstermişti. 18 Ağustos günü yapılan bir kabine toplantısının ardından Venetia Stanley'e şöyle yazıyordu: "Seferî Kuvvet'in sorun yaşamamasından ve gizliliğinden herkes çok memnun."[56] Sir John French, 24 Ağustos günü Lord Kitchener'a, BEF'in Marne Nehri'ne çekilişinin ve Fransız Beşinci Ordusu ile BEF tarafından işgal edilecek ve Almanlar tarafından bilinmeyen savunma hattının detaylarını açıklayan gizli bir telgraf göndermişti. Asquith derhal bunun bir kopyasını Venetia Stanley'e yollamış ve şöyle demişti: "Keşke ikimizin telgraf yollarken kullanabileceğimiz bir şifremiz olsaydı. Örneğin bu sabah yaşananları ve yaşanmakta olanları herkesten önce sana haber vermeyi öyle istedim ki."[57]

Churchill'in sinyal istihbaratı konusundaki hevesi Asquith'in ilgisizliğiyle keskin bir tezat teşkil ediyordu. Ancak 40 Numaralı Oda'daki tek bir subayın sadece şimdikileri değil geçmişte de deşifre edilmiş mesajları inceleyip, bunları "yaşanan hadiselerle sürekli olarak" mukayese edebileceğini düşünmesi, savaş zamanı sinyal istihbaratının yoğunluğunu onun bile ön göremediğini göstermektedir. Churchill'in istediği "kilitli tutulan" tek bir deşifre defterinin pratik olmadığı kısa sürede ortaya çıkmıştı. Churchill deşifrelerin mühürlü zarflar içinde Donanma Kurmay Başkanı'na ve Donanma İstihbarat Daire Başkanı'na gönderilecek ek kopyalarının çıkarılmasına onay vermişti.[58]

"Dilsiz" Oliver'ın Donanma Kurmay Başkanlığı'na terfi etmesinin ardından Donanma İstihbarat Daire Başkanlığı'na, sağlık durumundaki belirsizlik yüzünden *Queen Mary* kruvazörünün kaptanlığı görevini bırakıp masa başı görevine gelmeyi tercih eden 44 yaşındaki Albay (sonradan Amiral Sir) William Reginald "Blinker"** Hall getirilmişti. Hall, erkenden dökülmüş saçları ve kancaya benzer burnuyla *Punch* dergisindeki

---

* Ağustos 1914'te Grey hariç, diplomatik müsveddelerin verildiği diğer bakanlar Savaş Bakanı Kitchener, Amirallik Birinci Lordu Churchill ve Koloniler Bakanı Lewis Harcourt idi. Polis tarafından bulunan, dikkatsizce yırtılıp atılmış müsveddeler konusunda suçlu olması en muhtemel kişi kötü huyları olan Harcourt idi.

** "Blinker": "Göz kırpan". Hall'ın, gözlerini istemsizce kırpmasına sebep olan göz tikinden ötürü takılmış bir lakaptır. (ç.n.)

karikatürleri andıran bir tipe sahipti. Savaş zamanı MI1c (gelecekteki SIS ya da MI6) mensubu olan yazar Compton Mackenzie onu kendi amiri olan Mansfield Cumming'e benzetmişti: "Burnu kuş gagasına daha çok benziyordu; çenesinin hatları daha belirgindi. Yine de her iki adama da baktığımda onların bir diğerinin karikatürü olduğunu düşünürdüm."[59]

Hall donanma kod kırıcıları için kısa sürede iki önemli hizmette bulundu. İlk olarak onlara Amirallik Eski Binası'nda daha az sıkışık olan 40 Numaralı Oda'yı tahsis etmişti. Kod kırıcıların sayıları arttıkça bitişikteki odalara da yayıldılar ama faaliyetleri hakkında hiç ipucu vermeyecek şekilde, yeterince zararsız olan Eski Bina 40 Numaralı Oda adıyla anılmaya devam ettiler. Hall'ın ikinci önemli icraatı, Yarbay (sonradan Amiral) W. W. Hope'u, Alman mesajlarını analiz edip kod kırıcıların mahrum oldukları profesyonel bahriyeli uzman görüşünden faydalanılması için -ya da Hall'ın tabiriyle "mesajları elekten geçirip özünü çıkarması için"- buraya tayin etmek oldu. 40 Numaralı Oda'nın başarısı, Ewing ve Hall arasında buranın kontrolü konusunda bir anlaşmazlık doğurmuştu. Ewing, kod kırıcıları şahsen kontrol etmeyi arzuluyordu; Hall ise onları İstihbarat Daire Başkanlığı'na entegre etmek istiyordu. Nihayetinde Hall galip geldi.[60]

Almanların telsizle haberleşmeye muhtaç olmaları sayesinde, yıl sonuna gelindiğinde İngiliz donanmasının kriptanaliz uzmanları sinyal istihbaratı tarihinde önceden görülmemiş ölçekte operasyonel istihbarat sağlıyorlardı. 40 Numaralı Oda'nın en büyük başarısı Almanların baskın şeklinde saldırılar düzenlemelerini imkânsız hale getirmiş olmasıydı. Kriptanaliz uzmanları belli bir mesafe kat edinceye kadar Scapa Flow'un daha kuzeyindeki Orkney Adaları'nda konuşlu Büyük Filo, zamanının büyük kısmını Kuzey Denizi'nde, sürekli gafil avlanma korkusu içinde, bulmayı başaramadığı düşmanı arayarak geçirmişti. Ancak Aralık 1914'ten itibaren, 1918'deki kısa süren bir dönem hariç, Alman Açık Deniz Filosu'nun hiçbir büyük hareketi kriptanaliz uzmanlarının dikkatinden kaçmamıştı. 40 Numaralı Oda'nın, Almanların geniş çaplı bir çıkış hareketine dair ilk uyarısı, Açık Deniz Filosu başkomutanı Amiral Friedrich von Ingenohl'un 14 Aralık 1914'te yayımladığı emrinin ardından gelmişti. Amiral Franz von Hipper komutasındaki muharebe kruvazörlerinin İngiltere'nin doğusundaki sahil kasabalarına akın düzenlemesi ve bununla eşzamanlı olarak Yorkshire açıklarında bir mayınlama seferi icra edilmesi emrediliyordu. Aynı günün akşamı Büyük Filo başkomutanı Amiral Sir John (sonradan Kont) Jellicoe'ya Alman muharebe kruvazörlerinin ertesi gün İngiltere'nin doğu sahillerine doğru yola çıkacağı uyarısı geldi. Ancak Oliver -40 Numaralı Oda'ya danışmadan- eksik istihbarattan yola çıkarak Alman savaş gemilerinin "ortaya

çıkmasının pek mümkün olmadığı" gibi yanlış bir çıkarımda bulunmuştu. Alman Açık Deniz Filosu'nun, Kuzey Denizi'nin ortasından hareketle Hipper'in akınına destek verme emri aldığından habersiz olan Amirallik, Alman muharebe kruvazörlerini tuzağa düşürmek için Büyük Filo'nun sadece bir kısmının Scapa Flow güneyine inmeleri emrini verdi.[61]

16 Aralık günü sabah 8.30'da Churchill küvetinde sırılsıklam yatarken banyonun kapısı birden açılmış ve içeriye elinde donanmadan ulaşan telsiz mesajıyla bir subay dalmıştı. Amirallik Birinci Lordu "ıslak elleriyle mesajı çekip alıvermişti". Mesajda şöyle bildiriliyordu: "Alman muharebe kruvazörleri Hartlepool'u bombalıyor." "Bağıra çağıra" küvetten fırlayan Churchill halen ıslak olan bedeni üzerine kıyafetlerini giydi ve aşağı kattaki Savaş Odası'na koştu. Fisher ve Oliver'la görüşüp Almanlara kurulan tuzağın kapatılması emrini verdi.[62] Günün geri kalanında yaşananlar sonradan iki taraf için de büyük bir zafer kazanma fırsatının hazin bir şekilde heba edilmesi olarak görülmüştü. Düşman filolar arasında yaşanan ilk temas, Koramiral Sir George Warrender'ın İkinci Muharebe Filosu ile Açık Deniz Filosu önünde örtme görevi icra eden hafif unsurlar arasında yaşandı. Yanlış bir biçimde, Jellicoe'nun kuvvetlerinin bir kısmıyla değil de tamamıyla karşı karşıya olduğu kanısına kapılan Ingenohl teması keserek çekilmiş, böylece sayıca üstün Alman kuvvetlerinin Büyük Filo'nun bir kısmına karşı muharebeye girdiği ve bir daha gelmeyecek bir fırsatı kaçırmıştı. Tirpitz sonradan şöyle yazmıştı: "16 Aralık günü Almanya'nın kaderi Ingenohl'un avcunun içindeydi. Bunu düşündükçe içten içe öfkeden köpürüyorum."[63]

Öğleden önce 11'de görevini tamamlayan ama Açık Deniz Filosu'nun korumasından mahrum kalan Hipper farkında olmadan Amiral Sir David (sonradan Kont) Beatty'nin muharebe kruvazörleri ve Warrender'ın altı muharebe gemisinin kurduğu tuzağın içine doğru ilerliyordu. 11.25'te iki tarafın hafif kruvazörleri temas sağladılar. Beatty sonradan Tirpitz'in öfkesine benzer bir duyguyla şöyle yazmıştı: "Düşman Kruvazör Kuvveti'ni topyekûn imha etmenin eşiğine gelmiştik ama başaramadık." İngiliz hafif kruvazörleri düşmanla daha henüz temas sağlamışlardı ki Beatty'nin sancak subayının verdiği yanlış bir işaretle teması kesmişlerdi. Böylece Hipper, yetersiz görüş mesafesi ve İngiliz Amiralliği'nin 40 Numaralı Oda'nın Açık Deniz Filosu'nun kuzey denizinden bulunduğunu gösteren mesajını yanlış yorumlaması sayesinde kurtulmuştu. Düşman savaş gemilerinin tüm bunlar yaşanırken orada olduğundan habersiz olan Amirallik, Ingenohl'un geri çekilmeyip, aksine yaklaştığını sandığı için Beatty'yi, Hipper'i takip etmek için fazla uzaklaşmaması konusunda uyarmıştı.[64]

Fisher öfkeyle şunları yazıyordu: "Her şey berbat oldu." Düşman "ölümün dişlerinin" arasından kaçmıştı. Jellicoe da "son derece keyifsizdi". "Hayatımızın fırsatına sahiptik" demişti.[65] Ama yine de Hipper'in kaçışının ardından yaşanan büyük hüsrana rağmen Alman akınından elde edilen sonuçlar umut vericiydi. 40 Numaralı Oda, Alman donanma sinyallerini deşifre edebildiği sürece Amirallik, Kuzey Denizi'nde Almanların her türlü büyük hareketinden önceden haberdar olabilecekti. 1914 yılı sonunda donanma kurmaylığının belirttiği üzere:

> Buradan çıkan sonuç, artık Büyük Filo'nun, Savaş Planları'nda bildirildiği gibi Kuzey Denizi'nde sürekli düşmanı aramasına yahut devamlı müteyakkız vaziyette beklemesine gerek kalmadığıydı. Artık dinlenme ve talim de düzenli olarak yapılması zorunlu olan şeyler olarak görülebilecekti. Her şey düşünüldüğünde, Büyük Filo artık daha az taciz edilmekte, daha güven içinde ve savaş başladığında olduğundan daha kuvvetli haldeydi.[66]

Churchill'in kendisine danışmanlık yapması için emeklilikten geri çağırdığı Amiral Sir Arthur Wilson, 23 Ocak 1915 günü önceden haber vermeden Churchill'in Amirallik'teki odasına gelivermişti. 40 Numaralı Oda'dan son ulaşan deşifreler yüzünden gözleri "parlıyordu". "Birinci Lordum, bu herifler tekrar ortaya çıkıyorlar" demişti. "Ne zaman?" diye sordu Churchill. "Bu gece. Beatty'nin oraya ulaşması için yeterli zamanımız var." Öğleden sonra saat 5.45'te Amiral Hipper dört muharebe kruvazörüyle Jade Körfezi'nden yola çıkmıştı. Sinyallerini yakalayan düşman tarafından planlarının bilindiğinden, hareketlerinin takip edildiğinden ve kendisinden sayıca üstün bir kuvvetin Kuzey Denizi'nde onu pusuya düşürmek için beklediğinden habersizdi. Churchill'e göre: "Sadece tek bir şey düşünülebilirdi – şafak vakti muharebe! Tarihte ilk kez süper-dretnotlar arasında yapılacak bir muharebe! Ayrıca geçen her saat, kendisine kurduğumuz tuzağa daha da yaklaşan bir avın verdiği heyecan duygusu."

Churchill 24 Ocak sabahı gün doğmadan uyanmış ve Amirallik Savaş Odası'nda Fisher, Wilson ve Oliver'la birlikte sabırsızca beklemeye başlamıştı. Saat 8'i henüz geçmişti ki düşmanın Dogger Sığlığı açıklarında tespit edildiği haberi ulaştı. Churchill, heyecanlı olaylarla dolu hayatında, Savaş Odası'nda muharebenin seyrini takip ederek geçirdiği o sessiz saatler dışında, "soğuk bir heyecan duygusuyla yüklü olan pek az zihinsel deneyim" yaşadığını söylemişti.[67] Saat 10.47'de Beatty gemilerine şu mesajı gönderdi: "Bütün toplar hazır vaziyette düşmana olabildiğince hızlı şekilde yaklaşın." Hipper'in sayıca az olan muharebe kruvazörlerinden *Blücher*

vurulmuş ve batmaya başlamıştı. Beatty diğer üçünü de batırabileceğinden emindi. Ancak saat 10.54'te sancak baş omuzluk yönünde Alman denizaltılarının görüldüğü haberi geldi. Bir periskop gördüğünü sanan Beatty derhal iskele yönüne doksan derece dönüş emri vererek gemilerini düşmanın gerisinde konumlandırdı. Gerçekte ise, 40 Numaralı Oda'nın gönderdiği deşifre edilmiş mesajlar en yakın denizaltıların birkaç saat mesafede olduğunu bildiriyordu ama Amirallik bu önemli bilgiyi Beatty'ye iletememişti. Beatty ve emir subayı art arda muhakeme hataları yapmış olsalar da Hipper'in dört muharebe kruvazöründen üçünün kaçmasının temel sebebi, muhtemelen İngiliz Amiralliği'nin tıpkı Aralık ayında olduğu gibi deniz harekâtında sinyal istihbaratından tam olarak faydalanamamış olmasıydı. Beatty bir dostuna şöyle yazmıştı: "O gün yaşadığım hüsranı düşünmeye dahi tahammül edemiyorum."[68]

Aralık 1914 ve Ocak 1915'te Kuzey Denizi'nde yaşanan "hüsranlara" rağmen sinyal istihbaratı, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki İngiliz siyaseti üzerinde, İngiliz tarihinde önceden yaşanmış tüm savaşlarda olduğundan daha büyük bir etkiye sahipti. Denizde süren savaşta, özellikle de Alman denizaltılarına karşı verilen Atlantik Muharebesi sırasında; Almanların sınırsız denizaltı harbi başlatmaktan yeni müttefikler bulma çabalarına kadar birçok konudaki niyetlerinin ortaya çıkarılmasında ve savaşa dâhil edilmesi İngiltere siyasetinin başlıca amaçlarından biri olan Birleşik Devletler'in siyasetinden haberdar olunmasında büyük bir stratejik önem arz ediyordu. Savaşa katılmış başka hiçbir devlet için sinyal istihbaratının rolü bu denli önemli değildi. Churchill Mayıs 1915'te Amirallik Birinci Lordu görevinden istifa etmeye zorlanmasaydı, İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi sinyal istihbaratının kullanımını denetleme konusunda öncü bir rol üstlenebilirdi. Ancak Churchill'in istifasının ardından bu öncü rol başka bir bakan tarafından (Kasım 1915'e kadar önemsiz Lancaster Dükalığı'ndan Sorumlu Bakanlık görevini veya Temmuz 1917'den itibaren kabine dışından yürüttüğü Mühimmat Bakanlığı görevini yürüten Churchill'in kendisi tarafından bile) üstlenilmemişti. Bu rolü üstlenen kişi Birinci Dünya Savaşı'nın en etkin istihbarat şefi olmasının yanı sıra Sir Francis Walsingham'dan beri İngiliz tarihinin gördüğü en güçlü istihbarat şefi olan "Blinker" Hall olmuştu. Hall siyasî kararlar almadan önce bakanlara danışma zahmetine her zaman girmemişti. Churchill'in Amirallik'ten istifa etmesinden önce, 1915 yılındaki Çanakkale Seferi sırasında İstanbul'a gizli aracılar göndererek Kraliyet Donanması'nın boğazdan serbest geçişi için dört milyon sterlin teklif etmişti. Hall, kendisiyle Churchill ve Birinci Deniz Lordu Fisher arasında geçen şu konuşmayı kaydetmiştir:

[Churchill'in] kaşları çatılmıştı. "Buna kim izin verdi?" diye sordu.

"Ben verdim Birinci Lordum."

"Ama kabinenin bundan hiç haberi yok değil mi?"

"Hayır, yok ..."

Yere bir toplu iğne düşse sesini duyardınız dedikleri türde bir andı. Sonra Churchill, Lord Fisher'a döndü ... "Bu herif ne yapmış duydun mu? Boğazdan savaşmadan geçmemiz için dört milyon sterlin vermek üzere birilerini yollamış! Hem de kendi kendine!"[69]

Hall'ın bakanların onayı olmadan hareket etmesinin sebeplerinden biri de kendisinin, istihbaratı (özellikle de sinyal istihbaratını) kabinedekilerden daha iyi anladığı yönündeki haklı düşüncesiydi. O kadar haklı gerekçeleri olmasa da özellikle savaş zamanında ulusal çıkarları çoğu siyasetçiden daha iyi anladığından da şüphe duymuyordu. Hall'a göre ulusal çıkarlar diğer tüm şartları geçersiz kılmaktaydı. Hall'ın istediğini elde etme konusundaki sıra dışı yeteneğinin temelinde yirminci yüzyıl istihbarat tarihinin en çekici kişiliklerinden biri olması yatıyordu. Savaş sırasında Amerika'nın Londra büyükelçiliği görevini yürüten Dr. Walter Hines Page'in, onun yanında kelimenin tam anlamıyla nutku tutulmuştu ve Başkan Wilson'a şöyle yazmıştı:

Ne gerçek hayatta ne hayal dünyasında ona benzer birine rastlayamazsınız ... Adam bir dâhi – tam anlamıyla dâhi. Ona kıyasla gizli servis işiyle uğraşan diğer bütün adamlar amatör kalırlar ... Onun gibi biriyle bir daha karşılaşamayacağım; bu beyhude bir beklenti olur.

Çünkü Hall sizinle konuşurken size bakıp ruhunuzdaki en küçük kıpırdanmayı bile görür. Öyle gözleri var ki! Bu iyi bir şey zira ne kafasında tek tel saçı var ne de ağzında tek bir diş ... - Tanrım! Burada bu devasa ve dehşet verici savaş işiyle meşgul adamları incelemek için büyük çaba harcıyorum. Bunlar arasında sıra dışı tipler var – ileride torunlarımızın okuldaki tarih kitaplarında okuyacağı adamlar; ancak bunlar arasında en sıra dışı olanı bu bahriye subayı -ki muhtemelen onun hakkında hiçbir şey duymayacaklar.[70]

Hall etkilemek istediği kişileri yakın çevresine alarak -ya da öyle yapmış gibi görünerek- onları kazanma hünerine sahipti. Page, Wilson'a, Hall'ın hem kendisine hem de Londra'da askerî meseleler ve istihbarat konusunda irtibattan sorumlu Amerikalı diplomat Eddie Bell'e, "kendi hükümetine bahsetmediği ... bazı konulardan" bahsetme eğiliminde olduğunu yazmıştı. Page, başkana, "bunu bir imtiyaz olarak görüyorum" demişti.[71] Ancak Page, Hall'ın kendisine sözde İngiliz hükümetinin bilmediği sırları açıklarken, aynı zamanda kendisinin Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na gönderip aldığı deşifre edilmiş telgraflarını okumakta olduğundan habersizdi.[72] Hall,

Amerika'yla istihbarat alanındaki "özel ilişkinin" kurucularından biri olsa da -ulusal çıkarlar doğrultusunda olduğuna inandığı biçimde- işbirliği ve aldatmayı bir arada kullanmaktan vazgeçemiyordu. İki bin yıl önce yaşamış Sun Tzu gibi Hall da "savaşın tamamının aldatmaya dayandığına" inanıyordu.[73] Birinci Dünya Savaşı başında Amerikan istihbaratının geri kalmışlığı, İngiliz aldatmacasını İkinci Dünya Savaşı'nda olacağından ya da Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda olduğundan daha kolay kılmıştı. Hall'ın George Washington'ı aldatması Woodrow Wilson'ı aldatmasından daha zor olurdu.

40 Numaralı Oda, Alman donanma sinyallerini deşifre etmesinin yanında Alman diplomatik şifresini de kırmıştı. 1915 yılı sonbaharında 45 Numaralı Oda'da, doğrudan Hall'a karşı sorumlu olan bir diplomatik kod kırma şubesi kurulmuştu. Ewing, Ekim 1916'da Glasgow Üniversitesi rektör yardımcısı olana dek donanma şifrelerinin kırılmasıyla ilgilenmeye devam etmişti. Ewing'in, bir kriptografi uzmanı olarak becerilerinin sınırlı olduğu ortaya çıksa da İngiliz kod kırma faaliyetleri üzerinde Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı'nda da kalıcı etki bırakmıştı. Ewing, 40 Numaralı Oda'da çalışmaları için, Denniston'ın Bletchley Park'taki ilk vakitlerinde "profesör tipli adamlar" dediği türde kişileri almıştı: Çoğu amiralin donanmayla ilgili konulara karışacaklarını hayal bile edemeyeceği sivil entelektüeller. İki dünya savaşında da bu "profesör tiplilerin" bulunduğu en değerli kaynak, Ewing'in Cambridge Üniversitesi'nde eskiden görev yaptığı ve orada hoca olan damadı sayesinde bağlantılarını hâlâ muhafaza ettiği King's College idi. Ewing'in mühendislik alanındaki geçmişine rağmen 40 Numaralı Oda'ya alınan akademisyenlerin hiçbiri -bazıları matematik konusunda yetenekli olsa da- matematikçi değildi. En iyi matematikçilerin, uygulamalı problemlerin iş birliğiyle çözülmesi için uygun becerilere sahip olmayan, içe kapanık ve iletişime kapalı kişiler olduğuna dair geleneksel şüphenin, 40 Numaralı Oda'da görev yapanlar tarafından da paylaşıldığı anlaşılmaktadır.[74] Amerika savaşa girdikten sonra kendi kod kırma birimini kurduğunda İngiliz müttefiklerinden bu iş için doğru tipte adaylar hakkında tavsiye istemişti. Kendilerine matematikçilerden uzak durmaları söylenmişti. İhtiyaç duyulan şey "sayısal değil klasik akademik disiplinlere meyilli, aktif, iyi eğitimli ve akademik bir akıldı".[75]

1915 yılı başlarında Ewing tarafından işe alınan King's College'ın klasik diller uzmanı Alfred Dillwyn Knox tam da böyle biriydi. 40 Numarali Oda'nın "en müthiş mensubu" olarak bilinen "Dilly" Knox, Manchester Piskoposu'nun hepsi de dikkate değer kişiler olan dört oğlundan ikincisiydi.

En büyükleri Edmund, *Punch* dergisi editörü olmuştu; Wilfred Anglikan-Katolik teoloğuydu ve sonradan Cambridge Üniversitesi Pembroke College'da hoca olmuştu; en küçükleri olan ve bir ara 40 Numaralı Oda'da da çalışan Ronald ise kendi kuşağında Katolikliğe dönenler arasında en etkili isimdi ve *Daily Mail*'e göre, "İngiltere'deki en hazırcevap genç" idi. "Dilly", King's College'daki akıcı şahsiyetler arasında en önde gelen kişi olarak ün yapmıştı ve dostu olan büyük ekonomist Maynard Keynes'e okulun malî direktörüne karşı yürüttüğü kampanyada destek vermişti. Dilly, okulun dergisi olan *Basilon*'un sayılarında defalarca malî direktöre seslenerek, hocaların odasındaki sıçanları aramasını, sonra bu sıçanları artan rutubet yüzünden odaya gelen su sıçanlarına karşı korumasını ve nihayetinde bu su sıçanlarının genç hocaların sessizliğini bozan "kötü öksürüklerine" çare bulmasını söylemişti. Knox, 40 Numaralı Oda için yaptığı en iyi işlerinden bazılarını 53 Numaralı Oda'daki küvette uzanırken çıkarmıştı ve sabunla buharın olduğu ortamda şifrelerin çok kolay kırıldığını söylemişti.[76] Banyo saatinin yaratıcı gücüne inancı İkinci Dünya Savaşı sırasında da devam etmişti. Bletchley Park'ta onunla birlikte çalışan bir meslektaşı onun hakkında şöyle yazmıştı:

> [Dilly] bir seferinde odasındaki banyoda o kadar uzun süre kalmıştı ki oda arkadaşları en sonunda kapıyı zorla açmaya mecbur kalmışlardı. Onu küvetin yanında ayakta dururken, yüzünde hafif bir tebessümle gözlerini boşluğa dikmiş vaziyette, tıpası takılı olmayan küvetin iki musluğu da sonuna kadar açılmış şekilde buldular. O sırada aklından geçen şey muhtemelen savaşı kazanmamızı sağlayacak bir soruna bulduğu çözümdü.[77]

Ewing, birçoğu Cambridge'in klasik diller ve Almanca dilbilimcileri olan bir dizi başka akademisyeni de işe aldı. Aralarında Cambridge'deki King's College'ın Knox dışındaki iki hocası da vardı. Frank Adcock (sonradan şövalyelik aldı ve Cambridge'de Eski Çağ Tarihi Profesörü oldu) Dilly'yle aynı vakitler gelmişti. Eton Koleji mezunu, King's College'ın tarihçilerinden Frank Birch de 1916'da gelmişti.[78] Birch son derece hoşsohbet biriydi ve komedi oyuncusuydu. Sonradan London Palladium'da bir pantomim oyununda yer almış ve *Alice in ID25* (*Alis ID25 Diyarında*) adıyla 40 Numaralı Oda'nın komik bir tarihçesini kaleme almıştı ki içinde Knox'un küvetteki tefekkür seanslarından da bahsediyordu:

> 53 Numaralı Oda'daki denizci
> Hiç denize açılmamıştı, doğrudur
> Ama bir tekne içinde olmasa da
> Yine hizmet etmişti ülkesine su üzerinde–
> Amirallik'teki bir küvetin içinde[79]

İkinci Dünya Savaşı sırasında King's College hocalarının (aralarında tarihin en büyük kriptanaliz uzmanı Alan Turing'in de olduğu) üçte birinin Bletchley Park'ta hizmete alınmasına Birch ve Adcock önayak olmuşlardı.[80] Eğer King's College'daki aykırı tiplerin Birinci Dünya Savaşı'nda kod kırma faaliyetlerine yaptıkları katkılar olmasaydı Alan Turing'in 1939'da hizmete alınması pek mümkün olmazdı.

Ewing gibi Hall da Donanma İstihbarat Daire Başkanı olur olmaz 40 Numaralı Oda'ya yapılan personel alımına faal bir şekilde iştirak etmişti. Görünüşe göre Eton Koleji mezunlarına karşı zaafı vardı. Aralık 1914'te 40 Numaralı Oda'da hizmete alınan ilk kişilerden biri olan Kral V. George'un temsilcisi, Eton mezunu Lord Herschel'i kendi şahsî yardımcısı tayin etmişti. Amirallik yahut Whitehall'da bulamayacağı türde, "dünya hakkında geniş bilgi sahibi olan adamlara" ihtiyaç duyduğuna inandığı için ikinci şahsî yardımcısı olarak Eton mezunu borsacı Claude Serocold'u tayin etmişti. Frank Birch, Sereocold için, "siyah bıyıklı [sonradan kesmişti], zayıf ve iyi giyimli bir tip" demişti. Hall, Herschel ve Serocold vasıtasıyla, geniş bağlantılara sahip, Almanca konuşabilen ve farklı iş kollarından gelen kişileri hizmete almıştı. Birch'ün *Alice in ID25* eserinde "Tarla Faresi" ("çok sessiz ve sanki uyuyormuş gibi") diye tabir ettiği Eton mezunu yayıncı Nigel de Grey'in kod kırma becerisi, 40 Numaralı Oda'nın en iyi kod kırıcısı olan diğer bir Eton mezunu Dilly Knox'la yarışırdı.[81]

Savaş başladığında Almanların transatlantik telgraf hatlarının İngilizler tarafından kesilmesinin ardından, resmiyette taraf sız fakat fiiliyatta Alman yanlısı İsveçliler Yeni Dünya'daki Alman diplomatik misyonlarıyla haberleşmeleri için onların İsveç telgraf hatlarını kullanmalarına izni verdiler. 1915 yazında İngiltere durumu protesto edince İsveç, telgraf hatlarını Almanlara kullandırmamaya razı olmuştu ama aslında Alman mesajlarını İsveç şifreleriyle tekrar kapatıp, Stockholm'den Washington'a Buenos Aires üzerinden dolaştırarak göndermeye devam etmişti. Dolaşım ağındaki duraklardan biri de İngiltere'ydi ve 1916 ilkbaharına gelindiğinde 40 Numaralı Oda İsveç'in hilesini fark etmişti. Ancak bu sefer İngiltere bir protestoda bulunmadı çünkü "İsveç dolambacı" sayesinde Alman diplomatik mesaj trafiğini yakalama imkânı doğmuştu. 1916 yılı sonunda Almanlar, Amerika'yla aralarında daha doğrudan bir haberleşme bağlantısına sahip oldular. Bernstorff, eğer Washington'daki Alman elçiliğine Berlin'le haberleşmesi için Amerika'nın transatlantik telgraf hatlarını kullanma izni verilirse Başkan Wilson'ın barış girişimlerinin daha hızlı ilerleyeceği bahanesini kabul ettirmeyi başarmıştı. Bu hat da İngiltere üzerinden gidiyordu ve 40 Numaralı Oda, Wilson ve Page'den habersiz biçimde

düzenli olarak yakalanan Amerikan diplomatik mesajları arasında Alman mesajlarına denk gelmekten "büyük keyif alıyordu".[82]

Alman diplomatik telgrafları, savaştan önce Quai d'Orsayve Sûreté'deki karanlık odaların yerine Fransa'nın başlıca sinyal istihbaratı teşkilatı olarak kurulan Fransız Savaş Bakanlığı'ndaki *Section du Chiffre** tarafından da düzenli olarak deşifre edilmekteydi. *Section du Chiffre* savaş boyunca Alman askerî ve donanma mesajlarına ek olarak düşman ve tarafsız ülkelere ait 28,000'den fazla telgraf mesajını deşifre etmişti. En sık yakalanan diplomatik mesajlar Madrid ve Berlin'deki elçilikleriyle haberleşen Almanya ve tarafsız İspanya'ya aitti.[83] Deşifre edilen mesajlar sayesinde Fransız Savaş Bakanlığı, Madrid'deki Alman büyükelçisi Prens Max von Ratibor'un İspanya basınına verdiği rüşvetlerin detaylarını öğrenmişti. Ratibor, Şubat 1915'te Berlin'e, Madrid'deki önde gelen gazeteler hakkında şöyle bildirmişti: "Artık bizim taraf için iki katı hevesle çalışacaklar. Ve başkalarını da Alman taraftarı olmaya ikna edecekler." Ratibor, Fransızların da İspanyol gazetelerine rüşvet verdiklerini bildirmiş ama daha az başarılı olduklarını ima etmişti.[84] İngiliz ve Fransız kod kırıcıları ilk kez Rus meslektaşlarından daha fazla Alman diplomatik mesajı deşifre ediyorlardı.[85]

Buna mukabil Almanya hiçbir İngiliz, Fransız yahut Rus diplomatik haberleşmesini deşifre edememişti. Alman Dışişleri Bakanlığı, diplomatik şifresinin kırıldığını ortaya çıkaran "Zimmermann Telgrafı" Mart 1917'de dünya çapında büyük ses getirdiğinde şaşkınlığa uğramıştı.[86] Aynı şekilde Alman Amiralliği de kendi donanma şifrelerinin zayıflığını asla anlamamıştı. Alman denizaltı şifrelerinin 40 Numaralı Oda tarafından kırılması Almanya'nın 1917'de Atlantik Muharebesi'nde mağlup olmasında büyük rol oynadı.[87] 1916'da Neumünster'de kurulan Alman askerî kod kırma birimi *Abhorchdienst*'in** kayıtları günümüze ulaşmamıştır. Ancak Batı Cephesi'ndeki siper savaşları döneminde kayda değer bir başarı sağladığına dair hiçbir delil yoktur.[88] Buna rağmen Alman askerî istihbaratı İngilizlerin siperlerdeki telefon hatlarının emniyeti konusunda aldıkları zayıf tedbirlerden faydalanmayı başarmıştı. 1915 yılında 32 yaşındaki bir Alman telgraf müfettişi, tek kabloyla iletilen akımı yükseltip sinyalin dönüş yolu olarak siperler arasındaki tarafsız bölgeyi kullanmasını sağlayan "Moritz" aygıtını geliştirmiş ve böylece İngiliz sahra telefonlarından gönderilen mesajları yakalamayı başarmıştı. İngiliz Genel Karargâhı, Moritz aygıtının Almanlarca kullanıldığını ilk kez Mart 1916'da fark etmişti ama birkaç ay

* Fransızca: Şifre Kısmı (ç.n.)

** Almanca: Gizli Dinleme Dairesi (ç.n.)

sonraki Somme Muharebesi'nde görüldüğü üzere ne denli etkili olduğunu son derece hafife almıştı.[89]

Almanların savaş zamanı istihbarat operasyonlarının ayırt edici özelliği sabotaj faaliyetlerine verilen öncelikti. Kasım 1914'te Alman Amirallik Karargâhı, deniz ataşelerine ve onların ajanlarına "düşman ülkelere giden gemilere patlayıcı yerleştirmek için ajanlar" angaje edilmesi konusunda bir tebliğ yayımlamıştı. Bu tebliğle neredeyse eş zamanlı olarak, Alman askerî istihbaratı tarafından Yüzbaşı Rudolf Nadolny emrinde *Sektion P* adıyla bir sabotaj şubesi kuruldu.[90] Falkenhayn, Petrograd (St. Petersburg'a savaş zamanı verilen isim) yakınlarındaki Ochta'da bulunan bir Rus barut fabrikasının havaya uçurulmasında gösterdiği başarı için Nadolny'yi Demir Haç nişanıyla ödüllendirmişti.[91] 1916 ilkbaharında donanma istihbaratı, Binbaşı Alfred Lassen emrinde, sabotaj faaliyetleri için özel bir şube olan NIV'yi kurmuştu.[92] Ne Nadolny ne de Lassen İngiltere'de ve Fransa'da sabotaj gerçekleştirebilmişlerdi.[93*] Alman sabotaj faaliyetleri en büyük başarıyı tarafsız Amerika'da elde etmişti. Başkan Wilson'ın biyografisini yazan Arthur S. Link, Almanya'nın "Amerikan topraklarında, sözde dost bir ülkenin diğer bir ülkeye karşı düzenlediği, modern çağda eşi görülmemiş büyüklükte bir entrika, casusluk ve sabotaj seferi başlattığını" yazar.[94] Bu saldırılar, hem ülke içinde hem ülke dışındaki yöntemleri arasında "tahrik, rüşvet, aldatma, belge hırsızlığı, belgede sahtecilik ve yalancı şahitlik" de bulunan Bismarck'ın kötü şöhret sahibi Prusyalı istihbarat şefi Wilhelm Stieber'den bir nebze esinlenmiş olmalıdır. Stieber'in 1850'lerde Londra'da yürüttüğü operasyonlardan Karl Marx ve başka kişiler de şikâyet etmişlerdi.[95]

Savaş zamanı Amerika'daki Alman örtülü operasyonlarının başlıca amacı Amerikan sanayisinin İngiltere ve müttefiklerine destek vermesine engel olmaktı. İngiltere, denizlerdeki hâkimiyeti ve malî rezervleri sayesinde (Amerikan kredileriyle daha da artmıştı) Amerika'dan, İttifak Devletleri'nin yaptığından çok daha fazla ithalat yapabiliyordu. Amerika'nın İngiltere ve Fransa'ya yaptığı ihracat 1916 yılında 2.75 milyar dolara yükselmişti.[96] Dinamit ve TNT'nin icat edilmesi, Alman sabotaj faaliyetlerini, büyük devletler arasında önceden yaşanmış savaşların hiçbirinde olmadığı kadar mümkün kılmıştı. 21 Mayıs 1915 günü İngiliz ticaret gemisi *Bayropea*, Le Havre limanından ayrıldıktan sonra İngilizlerin, Alman "cehennem makinesi" dedikleri bir patlamanın yaşanmasıyla alev almıştı. Sonraki bir yıl boyunca yaşanan benzer sabotaj operasyonlarına rağmen[97] Almanya'nın Yeni Dünya'daki örtülü savaşı stratejik bir yenilgiyle sona erdi. Almanların Mayıs 1915'te batırdıkları ve 128 Amerikalının öldüğü İngiliz yolcu gemisi

* Buna rağmen bazı endüstriyel kazalar, yanlış biçimde Alman sabotajı sanılmıştı.

Lusitania olayında olduğu gibi, Almanya'nın Amerika'daki örtülü operasyonlarının tedricen ortaya çıkması da Alman davası açısından bir halkla ilişkiler felaketine dönüştü. İngiliz istihbaratı bu felaketten başarıyla faydalandı. Almanların beceriksizliğinden ve Amerikalıların masumiyetinden faydalanıp, sadece koordinasyondan mahrum Amerikan istihbarat camiasının değil Başkan Wilson'ın da güvenini adım adım kazanmayı başardı.[98]

Avrupa'da savaş başladığında ne Amerikan Adalet Bakanlığı'nın Soruşturma Bürosu (FBI'ın öncülü) ne de Hazine Bakanlığı'nın Gizli Servisi[99] karşı casusluk konusunda dikkate değer bir tecrübeye sahip değildi. İkisinin de birbirleriyle iş birliği yapma konusunda isteksiz olmaları, durumu daha kötü hale getirmekteydi. Böyle olunca hem İngiliz hem de Alman istihbarat teşkilatları tarafsız Amerika'da, savaş halindeki Avrupa'da olduğundan daha rahat faaliyet göstermişlerdi. Alman istihbarat operasyonları hakkında elle tutulur ilk delillerin Beyaz Saray'a ulaşması Aralık 1914'te oldu. Soruşturma Bürosu'nun raporlarına göre Alman büyükelçisi Kont Johann Heinrich von Bernstorff'un, Amerika'da bulunan ve ihtiyat birliklerinde askerlik yapma yükümlülüğü olan Almanların tarafsız limanlar yoluyla Almanya'ya dönmeleri için sahte Amerikan pasaportları basılması işinde dahli vardı. Wilson'ın talimatı üzerine Gizli Servis, Mayıs 1915'te Amerika'nın tarafsızlığını ihlal ettiğinden şüphelenilen ve bazılarında Alman ticaret ataşesi Dr. Heinrich Albert'in de dahlinin bulunduğu diğer olayları soruşturmaya başladı. 23 Temmuz günü Albert New York'taki Altıncı Cadde'den banliyö trenine binmişti. Kendisini takip eden Gizli Servis ajanı Frank Burke'ün gözü ataşenin şişkin evrak çantasındaydı. Albert, Ellinci Cadde'de trenden inerken dalgınlıkla çantasını unuttuğunda Burke talihine inanamamıştı. Burke'ün çantasını aldığını gören Albert onu kovalamaya başladı. Burke aceleyle başka bir trene bindi ve kondüktöre aklî dengesi yerinde olmayan bir adam tarafından kovalandığını söyledi. Burke raporunda şöyle yazmıştı: "Doktorun delice bakışlarla gelmesi benim hikayemle uyuştu ve kondüktör deli adam trene binmesin diye vatmana sonraki cadde köşesinde durmamasını söyledi."

Ele geçirilen çantanın içinde Amerikan basınında Alman yanlısı haberler yayımlanması, Alman ve İrlanda kökenli Amerikalıların derneklerine ve basın kuruluşlarına ödenen bağışlar, ürünleri Müttefiklere gitmesin diye büyük bir mühimmat üretim tesisinin Alman parasıyla satın alınması ve Amerikan kamuoyunu etkilemek için hazırlanan çeşitli gizli planlar hakkında detaylı bilgiler içeren belgeler vardı. Wilson'ın sırdaşı ve başdanışmanı Albay Edward M. House, Dışişleri Bakanı Robert Lansing ve Hazine Bakanı William J. McAdoo (Wilson'ın damadı) Albert'in çantasından

çıkan belgeler arasından bazılarının seçilerek, kaynağının belirtilmemesi şartıyla New York *World* gazetesinde yayımlatılması konusunda topluca karar aldılar. Belgelerin yayımlanması beklenen gürültüyü yaratmıştı. New York *Nation* gazetesi, "Alman tarafını tutan gazetelerin ve hatiplerin vay haline ... 'Almanlardan kaç para aldınız?' sorusundan kaçamayacaksınız" diye yazmıştı. Wilson Ağustos 1915'te House'a şöyle yazmıştı: "Ülke içinde Alman entrikalarıyla bir ağ örüldüğünden ve Alman casuslarının cirit attığından eminim. Buna dair deliller her geçen gün daha da artıyor."[100]

Wilson'ın en büyük kaygısı Alman sabotaj operasyonları konusundaydı. Sabotajları ilk etapta organize eden başlıca kişiler askerî ataşe Binbaşı Franz von Papen (sonradan Alman Şansölyesi ve Hitler'in Şansölye Yardımcısı) ve deniz ataşesi Albay Karl Boy-Ed idi. Belli ki ataşelerin aldıkları ilk sonuçlardan memnun kalmayan Alman Savaş Bakanlığı örtülü savaşın temposunu artırmak için Nisan 1915'te havalı bir uluslararası banker ve bahriye yedek subayı olan Franz Rintelen von Kleist'ı gönderdi. Rintelen kısa sürede sonuç alma sözü vermişti. Alman Amiralliği'ne, "satın alabildiğim her şeyi alacağım, satın alamadıklarımı ise havaya uçuracağım" demişti. Birkaç ay içinde, cephane gemilerine Atlantik'e doğru yola çıktıktan sonra patlayacak saatli bombalar yerleştirmek için doğu yakasındaki liman hamallarını ve tersane işçilerini kullandığı başarılı bir sabotaj şebekesi kurmuştu. Bunu yaparken Papen ve Boy-Ed'i küçük düşürmüştü. İkili, yaptığı örtülü operasyonlarla kendi operasyonlarına müdahale ettiğini iddia ettikleri Rintelen'in geri çağrılması için Berlin'e baskı yapmış ve başarılı olmuşlardı. Rintelen, kendi kendine verdiği gösterişli bir unvan olan "The Grand Invader" ("Azâmetli İstilacı") ismiyle yayımladığı anılarında savaş zamanıyla alakalı komik palavralar anlatmıştır: "Tek başıma ... kırk sekiz Amerikan eyaletine karşı savaşa girdim! ... 'Korku' kelimesi benim lügatimde hiç olmadı, hâlâ da yoktur ..."[101]

Hall, Almanların Amerika'daki örtülü operasyonlarının açığa çıkmasının İngiliz etki operasyonları için yarattığı propaganda fırsatını kısa sürede fark etmişti. New York'taki İngiliz konsolosluğundan faaliyet gösteren İngiltere'nin Avustralya doğumlu, konuşkan deniz ataşesi Albay (sonradan Amiral Sir) Guy Gaunt, "İstihbarat ve Propaganda hattı" adını verdiği faaliyetler esnasında Hall'la birlikte çalışmıştı. Gaunt savaşın başlamasından kısa süre sonra İngiliz büyükelçisi Sir Cecil Spring Rice'a neşeli bir biçimde, örtülü operasyonlara yoğunlaşma niyeti olduğundan bahsetmişti: "Sizin, 'O ahmağın ne yaptığından haberim yoktu' – ki burada ahmak ben oluyorum- diyebileceğiniz bir durumda olmanız daha uygun olur".[102] Gaunt'un sosyal çevresinde eski başkan Theodore Roosevelt, Donanma Bakanı Yardımcısı

(ve ileride başkan olacak) Franklin D. Roosevelt, J. P. Morgan ortaklarından (ileride dışişleri bakanı olacak) Edward Stettinius ve Wilson'ın en yakın danışmanı "Albay" Edward M. House da vardı. Gaunt, House'a ve muhtemelen diğer nüfuz sahibi dostlarına "İngiliz İstihbarat Servisi harikulade bir biçimde iyi çalışıyor, Berlin'de yaşanan her şeyi haber alıyorlar" diye övünüyordu. House, Gaunt'un Amerika'da İngiliz'lerin örtülü etki operasyonlarını yürüttüğünden haberdar değildi. Mayıs 1915'te Churchill'in yerine Amirallik Birinci Lordu olan Arthur J. Balfour'a şöyle yazmıştı:

> Albay Gaunt hakkındaki saygımı ve takdirlerimi ifade etmek isterim. Ülkelerimiz için ne büyük hizmetler yaptığını fark edebileceğinizden şüpheliyim. Öyle geniş görüşlü, öyle kendine hâkim ve öyle sağduyulu ki ortaya çıkan her sorunu kendisiyle konuşmak için her seferinde, tıpkı sizinle de olabileceği gibi, rahatlıkla ona gidebildim.

Gaunt'un "istihbarat ve propaganda hattı" faaliyetlerinde en yakın çalıştığı Amerikalı gazeteci, kendisi gibi Avustralya doğumlu ve sadık bir İngiliz yanlısı olan *Providence Journal*'ın editörü John R. Rathom idi. Neredeyse her gün yaptıkları görüşmelerde Gaunt ona Alman örtülü operasyonları hakkında edinilen istihbaratı verir, Rathom da bunları kendi gazetesinde ve bazen de eskiden çalıştığı *New York Times*'ta yayımlardı.[103]

Franz Rintelen, Berlin'e geri çağrılmasının ardından 3 Ağustos 1915 günü, "Émile Victor Gaché" takma adıyla Hollanda'ya giden bir gemiye binmişti. Hall, Rintelen'in dönüşünü 40 Numaralı Oda'dan haber almış ve 13 Ağustos'ta Ramsgate açıklarında gemisinde arama yapılırken tutuklanması ve Amerika'daki Alman örtülü operasyonları hakkında bilgi veren evrakının ele geçirilmesini ayarlamıştı. Hall'ın Washington'a gönderilmesi için Amerikan elçiliğine ilettiği belgelerde Rintelen'in yanında Papen ve Boy-Ed'in de yasadışı örtülü operasyonlarda dahli olduğuna dair kanıtlar vardı. Gaunt, Hall'ın onayıyla, Çek kökenli Amerikalılardan oluşan, Emmanuel Voska liderliğinde bir casus şebekesi kurmuştu. Bazıları Avusturya elçiliğinde çalışan Avusturya vatandaşlarıydılar. Amerikalı gazeteci James F. J. Archibald'ın ara ara hem Alman hem Avusturyalı yetkililer tarafından Avrupa'ya gizli ulak olarak gönderildiğini öğrenmişlerdi. Rintelen'in tutuklanmasından kısa zaman sonra Gaunt, Hall'a Archibald'ın yanında çok gizli Avusturya belgeleriyle birlikte bir Hollanda gemisine binerek Avrupa'ya gitmeye hazırlandığı haberini vermişti. Hall'ın, Balfour'un onayını almadan Amerikan elçiliğine ilettiği belgelerde, Washington'daki Avusturya elçiliğinin, Amerikan silah fabrikalarında çalışan Macar kökenli işçileri grev yapmaya teşvik ettiğine dair bilgiler vardı. Bunun sonucunda

Avusturya büyükelçisi Constantin Dumba, Eylül 1915'te *persona non grata** ilan edilmişti. Hem Rintelen'den hem de Archibald'dan ele geçirilen belgelerde Alman örtülü operasyonları hakkında deliller bulunması üzerine Papen ve Boy-Ed üç ay sonra Berlin'e geri çağırılmışlardı. Papen'in gemisi Falmouth'da durduğunda onun yanında bulunan ve Alman örtülü operasyonları hakkında küçük düşürücü başka bilgiler içeren evraka da Hall'ın emriyle el konulmuş ve Washington'a gönderilmek üzere Amerikan elçiliğine iletilmişti.[104]

Amirallik, Hall'ın istihbarat konusundaki yeteneğinden bütünüyle mahrumdu. Henüz yeni bir olgu olan sinyal istihbaratı konusundaki eksikliklerinden bazılarının sebebi Kurmay Başkanı Amiral Oliver'ın tüm işi kendi yapmaya çalışması ve astlarına görev dağılımı yapma konusundaki isteksizliğiydi. Savaş Odası'nda uyurdu, gündüzleri nadiren oradan ayrılırdı ve sinyal istihbaratına dayanarak yazılacak mesajları sık sık kendisinin yazması konusunda ısrar ederdi. Beatty, 40 Numaralı Oda'nın Oliver'a "paha biçilmez bilgiler verdiğinden ... donanmanın harekete geçmesi için artık çok geç olana kadar bu bilgileri paylaşmadığından" yakınmıştı. 40 Numaralı Oda'nın temel sorunu donanma geleneğinin barındırdığı ağırlık -çoğu zaman ölü ağırlık- idi. Donanma Kurmay Başkanlığı'nın teşkil edilmesine uzun süre direnen (1912'de Churchill'in dayatmasıyla kabul edilmişti) bir Amirallik'ten, 40 Numaralı Oda gibi çok daha büyük bir yeniliğe bir gecede ayak uydurmasını beklemek yanlış olurdu. Gelenekçi kafaya sahip bahriye subaylarının donanmayla ilgili meselelere sivillerin müdâhil olmasına şüpheyle bakması kaçınılmazdı. En azından başlarda Amirallik Harekât Dairesi'nin şüpheleri yeni gelen kriptografi uzmanlarının tecrübesizlikleri sonucu haklı çıkmıştı. Aydın bir Harekât Daire Başkanı, donanma meseleleri konusundaki tecrübesizliğine rağmen, 40 Numaralı Oda'yı büyük potansiyele sahip yeni bir teşkilat olarak kabul ederdi. Ancak Tümamiral Thomas Jackson aydın bir adam değildi. 40 Numaralı Oda'da hizmete alınanlardan biri olan bankacı Lionel Fraser, "Kraliyet Donanması yedek subay üniforması giydirilmiş" profesör tipli adamların kıdemli subayları selamlamayı unuttuğunda yahut üniformalarında eksiklikler olduğunda yaşanan "birçok garip olaydan" bahsetmişti. Dilly Knox'un küvette tefekkür seanslarının ve Frank Birch'in eşek şakalarının haberleri dışarıya sızdıkça Amiral Jackson'ın şüpheleri daha da derinleşmiş ve daha da karamsar bir hal almış olmalıdır.[105] 40 Numaralı Oda'da görev yapan ve mesleği avukatlık olan William F. Clarke şöyle yazmıştı:

* İstenmeyen kişi. (ç.n.)

> Amiral Thomas Jackson ... 40 Numaralı Oda'nın faaliyetlerine son derece küçümseyici gözle bakıyordu. Odaya toplamda iki veya üç kez uğramıştı. Birinde kendisine gönderilen bilgilerin içinde bulunduğu kilitli kutunun elini kestiğinden şikâyet etmek için, diğerinde ise Almanların yeni bir şifre kitapçığı kullanmaya başladığını haber verip "Tanrıya şükür, artık bana bu lanet şeylerden daha fazla gelmeyecek!" demek için.[106]

40 Numaralı Oda'nın denizdeki komutanlara doğrudan istihbarat göndermesine izin verilmediği gibi, deşifre ettiği sinyalleri tam anlamıyla yorumlaması için gereken bilgiden de mahrum bırakılmıştı. 1917'de ID25 adıyla Donanma İstihbarat Dairesi'ne tamamen dâhil edilmesinden sonra düşman donanmasının hareketinin takip edildiği bayraklı haritalar kullanmasına müsaade edilmişti.

Profesör Keith'in "dönemin en güçlü ve en gelişmiş muharebe vasıtalarının bir asır önceki Nelson'a tanıdık gelecek biçimde eski usulde kullanıldığı" diye tabir ettiği, savaşın en büyük deniz muharebesi olan ve 31 Mayıs – 1 Haziran 1916'da yaşanan Jutland Muharebesi'nde Kraliyet Donanması'nın zafer elde edememesinde İngiliz Amiralliği'nin 40 Numaralı Oda'dan yeterince faydalanamamasının da rolü vardı.[107] Göreve yeni gelen Alman filo komutanı Amiral Reinhard Scheer'in planı, Büyük Filo'nun bir kısmını muharebeye çekip, sonra birden Açık Deniz Filosu'nun tamamını onun karşısına çıkarmaktı. 30 Mayıs günü 40 Numaralı Oda Scheer'in ertesi gün denize açılma niyetini ortaya koyan sinyalleri deşifre etmişti. Ancak İngiliz Amiralliği'nin sinyal istihbaratıyla ilgilenme biçimi, hem Büyük Filo komutanı Jellicoe'nun hem de Rosyth'deki muharebe kruvazörü filosu komutanı Beatty'nin 40 Numaralı Oda'ya olan güvenini zedelemişti. 31 Mayıs sabahı Amiral Jackson, Alman telsiz çağrı işareti "DK"nin manasını sormak için 40 Numaralı Oda'ya yaptığı nadir ziyaretlerden birini gerçekleştirdi. Neden sorduğu hakkında hiçbir bilgi vermemiş ve kendisine bunun Amiral Scheer'in telsiz çağrı işareti olduğu bildirilmişti. Eğer biraz daha detaylı bilgi almaya çalışmış yahut sorusunun sebebini açıklamış olsaydı, Scheer'in denize açılırken başka bir telsiz çağrı işareti kullandığını ve hareketlerini gizlemek için DK'yi Wilhelmshaven'deki telsiz istasyonuna devrettiğini öğrenebilirdi. Ancak Jackson 40 Numaralı Oda'dan bu bilgiyi öğrenmeden ayrılmış ve DK'nin konumunun Wilhelmshaven'de görünmesinden dolayı Scheer'in henüz denize açılmadığı gibi yanlış bir çıkarımda bulunmuştu. Öğle vaktinden hemen sonra Amirallik, Jellicoe ve Beatty'ye feci derecede yanlış olan şu bilgiyi geçti: "Öğlen saat 12'de, telsiz röle istasyonlarımız Alman filosu sancak gemisinin Jade Körfezi'nde [Baltık'taki deniz üssünde] olduğunu tespit etmiştir." Bu haber o sırada Beatty'yle buluşmak için Scapa

Flow'dan güneye doğru ilerlemekte olan Jellicoe'nun durumun aciliyetini anlamasına engel olmuştu; yol üzerinde durup, düşman keşif gemileri olmadıklarından emin olmak için tarafsız ülke gemilerini incelemişti. Beatty öğleden sonra saat 2.20'de Alman filosuyla temas sağladığında Jellicoe hâlâ yetmiş mil ötedeydi. Ancak Beatty zaferden emindi. Sadece Hipper'in muharebe kruvazörleriyle karşılaştığını ve Scheer'in henüz denize açılmamış olduğuna inanıyordu. Muharebe Beatty için kötü şekilde başladı. Yarım saatten kısa süre içinde, cephanelikleri ani alevlere karşı korumasız olan iki muharebe kruvazörü batmış ve sancak gemisi de ağır hasar almıştı. Sonra birden, beklenmedik biçimde Açık Deniz Filosu'nun savaş gemileri ufukta göründü ve muharebenin şekli değişti. Kaçıyormuş gibi görünerek kuzeye yönelen Beatty, Scheer'i Büyük Filo'nun asıl kısmına doğru çekmeyi başardı. Scheer kendisini ansızın sayıca yetersiz vaziyette bulmuş ve Kraliyet Donanması için de zafer umudu doğmuştu.[108]

Ancak Jellicoe, Churchill'in tabiriyle, "iki taraf içinde, bir öğleden sonra dâhilinde savaşı kaybedebilecek tek kişi" olduğunun kesin olarak farkındaydı ve düşman torpidolarının Büyük Filo için arz ettiği tehdide karşı da son derece hassastı. Jutland Muharebesi sırasında Büyük Filo'dan açılan ateş, Scheer'i iki kez teması kesip filosunu geri döndürmeye mecbur etmişti. Her iki sefer de düşmanın kararlı bir şekilde takibi kesin sonuçlu bir İngiliz zaferi *getirebilirdi.* Jellicoe her iki seferde de torpido saldırısı tehdidi yüzünden takibi kabul etmemişti. 31 Mayıs'ta hava kararkdığında Jellicoe hâlâ Açık Deniz Filosu'yla Baltık üssü arasında bulunuyor ve ertesi gün zafer kazanmayı umuyordu. Ancak Scheer'in üsse dönmek için alternatif iki rotası mevcuttu. Jellicoe hazin bir biçimde bunlardan yanlış olanını tutmayı seçti. Burada kabahatin bir kısmı Jellicoe'nun kendisindedir. Elindeki veriyle bile Scheer'in karanlıkta, Danimarka kıyısı açıklarındaki Boynuz Resifi geçidini kullanarak üsse dönmekte olduğunu anlayabilirdi.[109] Ancak kabahatin daha büyük bir kısmı İngiliz Amiralliği'ndedir. 40 Numaralı Oda, Scheer'in kaçış rotasını ortaya koyan bir dizi sinyali deşifre etmiş ancak bu önemli istihbarat Jellicoe'ya iletilmemişti. Boynuz Resifi'ne işaret eden ve Jellicoe'ya (sabah 10.41'de) iletilen bir mesajı Jellicoe pek dikkate almamıştı. Bunun kısmî sebebi bu mesajdan kısa süre önce (sabah 9.48'de) Amirallik tarafından gönderilen bir başka sinyalde, Jellicoe'nun doğru olmadığını bildiği bir konumun bildirilmesiydi. Ancak asıl sebebi önceki gün Scheer'in hâlâ limanda olduğunu bildiren son derece hatalı mesaj yüzünden Amirallik istihbaratına duyduğu itibarın zedelenmiş olmasıydı. Beatty bu konu hakkında sonradan şu soruyu sormuştu: "Elime bir telgraf mesajı ulaşıp da üç saat sonra bütün Alman filosunu denize açılmış vaziyette karşımda görünce

ne düşünecektim?" Jellicoe, Scheer'in kaçış rotasını bildiren bütün sinyal istihbaratının kendisine gönderilmemesini "son derece feci" bulmuştu: "Amirallik Karargâhı'nın bu ihmalini anlamak imkânsız ancak Açık Deniz Filosu'nun muharebeye girmeden Boynuz Resifi'nden kaçmasının sebebinin bu ihmal olduğundan şüphe yoktur."[110]

Jutland'ın ardından yaşanan süreçte İngiliz Amiralliği'nin başlıca istihbarat önceliği Açık Deniz Filosu'na ne kadar hasar verildiğini anlamak olmuştu. Sinyal istihbaratı istenen cevabı verememişti; Alman hasar tespiti hakkında yakalanacak sinyal yoktu. Belki de denizde devam eden savaşta ilk kez, 40 Numaralı Oda'nın erişemediği büyük öneme sahip bir deniz istihbaratı, casusluk sayesinde temin edilmişti. Bilgiyi temin eden kişi MI1c'nin savaştaki en başarılı ajanı olan TR/A6 kodlu Alman donanmasından mühendis Karl Krüger oldu. Krüger, Kasım ayında Lahey'deki İngiliz temsilciliğine hizmetlerini sunmuş ve Cumming'in Rotterdam'daki temsilcisi Richard Tinsley tarafından angaje edilmişti. Krüger'in beklentisi servet edinme isteği ve intikam alma arzusunun bir bileşimiydi. Savaş sonrasındaki bir SIS raporuna göre "çok yüksek meblağlar alarak çalışmış ve her zaman daha fazlasını istemişti". Aynı raporda Alman donanmasında görev yaparken "Kayzer'in bir akrabasına hakaret etmiş olduğu" ve ardından "askerî mahkemede yargılanarak rütbe tenziline uğradığı, bu sebeple ülkesine karşı kin güttüğü" bilgisi de veriliyordu. Savaş zamanı gönderdiği ve günümüze ulaşan altmış raporu, Mayıs 1915'ten Ocak 1919'a kadar her ay Alman tersanelerini dolaşarak raporlarını ilettiğini göstermektedir. Jutland sonrası, 3 Haziran'dan 20 Haziran'a kadar Kiel, Bremen, Rostock ve Danzig dâhil on tersaneyi ziyaret etmişti. Hall, Krüger'in detaylı hasar tespit raporunu "%100" diyerek övmüştü. Krüger, sekiz ana muharebe gemisinin en az üç aylığına hizmet dışı kaldığını bildirmişti.[111*] Danimarka'da faaliyet gösteren bir başka MI1c ajanı D.15, Alman zayiat rakamları konusunda dikkate değer istihbaratı da içeren başka bilgiler de göndermişti.**

Krüger ve D.15'in başarıları, Alman tersanelerinde savaş zamanı alınan emniyet tedbirlerinin İngiltere'dekilere kıyasla ne kadar zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Tarafsız Amerika'daki liman emniyeti bundan daha da zayıftı. Alman sabotajcılar en büyük başarılarını, 30 Temmuz 1916 gününün ilk saatlerinde, Özgürlük Heykeli'nin karşısında, New York limanında bulunan Black Tom demiryolu garaj sahasında elde etmişlerdi. Hepsi de

* Birinci Dünya Savaşı'nın en başarılı İngiliz casusu olan Krüger Almanlar tarafından 1939'a kadar tespit edilemedi.

** D.15'in verdiği Alman zayiat rakamları 2,477 ölü ve 490 yaralıydı; Alman resmî rakamları ise 2,551 ölü ve 507 yaralıydı. (Jeffery, *1916*, böl. 2299.)

Müttefiklere gönderilmek üzere hazırlanmış elli ton TNT yüklü bir mavna ve 1,000 tondan fazla cephane yüklenmiş altmış dokuz tren vagonu havaya uçurulmuştu. 11 Eylül 2001 saldırılarından önce New York'ta yaşanmış bu en şiddetli patlama, Richter ölçeğine göre 5.5 şiddetinde bir depreme karşılık geliyordu. Brooklyn ve Manhattan'daki gökdelenlerinden binlerce cam kırılıp caddelere serilmişti. Patlamanın şiddetiyle Jersey City'deki çoğu cam da kırılmıştı. Özgürlük Anıtı'nın meşalesi ağır hasar almıştı; heykelin içinde bulunan ve ziyaretçilerin heykelin tepesine çıkarak muhteşem manzaranın tadını çıkarmasını sağlayan merdivenler de sonradan kapatılmıştı.[112]

Alman sabotaj operasyonlarının başarısı Amerikan karşı casusluk faaliyetlerinin ne denli zayıf olduğunu apaçık ortaya çıkarmıştı. Hem Lansing hem de Dışişleri Bakanlığı'nın istihbarattan sorumlu danışmanı Frank L. Polk, Soruşturma Bürosu ve Gizli Servis'e ayrılan yetersiz bütçe ve bu iki teşkilat arasında bazen yaşanan rekabet yüzünden doğan sorunları Başkan Wilson'dan çok daha iyi anlıyorlardı. 1916 yazında Lansing, Polk'u sonradan U-1 adıyla anılacak olan ve "'Takas Ofisi' yahut en azından farklı kaynaklardan edinilen istihbaratın toplanacağı bir yer" olarak faaliyet göstererek istihbarat toplama faaliyetlerini koordine edecek yeni bir birimin başına getirdi. Lansing'in sonradan Wilson'a söylediği üzere, Büro ve Gizli Servis "Dışişleri Bakanlığı'na karşı sorumlu olmaya gönüllüydüler ama birbirlerine karşı sorumlu olmak istemiyorlardı". Wilson istihbaratın koordinasyonu meselesiyle kendisi şahsen ilgilenmediği gibi bu işi Lansing'e vermeye de yanaşmadı. Dışişleri bakanının bunaltıcı ve bürokratik tavrı başkanı gitgide sıkmaya başlamıştı. Lansing'i eleştirenlerden birinin dediği gibi sanki "sıkıcı olmak için özel çaba sarf ediyordu". Wilson çoğunlukla kendi kendisinin dışişleri bakanı olarak hareket etmiş ve Dışişleri Bakanlığı ile ülke dışındaki Amerikan diplomatik misyonlarından çok Albay House'un tecrübesiz diplomasisine daha çok güvenmişti. Ancak Lansing'in, istihbaratın toplanması ve değerlendirilmesi konusunda yaşanan sorunları anlayış biçimi, George Washington'ın yanına bile yaklaşamasa da Wilson ve House'dan çok daha üstündü.[113]

Amerika'daki Alman sabotaj operasyonlarının Temmuz 1916'daki Black Tom saldırısıyla tepe noktasına ulaşması, Somme'da düzenlenen savaşın en kanlı İngiliz taarruzuyla aynı döneme denk gelmişti. Teşkilat olarak Savaş Bakanlığı'yla Fransa'daki İngiliz Genel Karargâhı arasında belirsiz bir halde kalmış İngiliz askerî istihbaratı hâlâ savaşın son yılında Batı Cephesi'nde büyük rol oynayacak Cumming'in MI1c'siyle tam olarak bütünleşememişti.[114] Sir John French'in yerine 1915 yılı sonunda Batı Cephesi'ndeki İngiliz başkomutanlığı görevine gelen Sir Douglas

(sonradan Kont) Haig istihbaratla askerî planları bütünleştirmekten pek anlamıyordu. Somme Muharebesi'nden önce ve muharebe esnasında ciddi bir istihbarat değerlendirmesi yerine kendi hüsnükuruntusuyla hareket etmişti. Haig'in istihbarat şefi Tuğgeneral John Charteris, Şubat 1916'da genel karargâhta yaptığı bir konuşmada, "her istihbarat subayının kaçınması gereken büyük hatalardan en başta geleninin, başkalarını memnun etme arzusu" olduğunu söylemişti. Ancak bu tavsiyeye başta kendisi uymadı. Charteris'in emrinde görev yapan Marshall-Cornwall, onun "neşeli iyimserliği" yüzünden telaşa kapılmıştı. Hazırladığı istihbarat özetleri, "düşmanın muharebe gücü ve vasfı hakkında gerçekçi bir resim sunmaktan çok bizim moralimizi yükseltmeyi amaçlıyor gibiydi".[115] Charteris kasten istihbarat uydurmamışsa da Haig'e duymak istediklerini söyleme eğilimi göstermiştir.[116] 1 Temmuz'da Somme Muharebesi başladığında, Almanların Batı Cephesi'ndeki İngiliz bölgesine karşı ihtiyatta tuttukları, moral ve motivasyonu yeterli seviyede altı tümenleri vardı. Charteris'in raporunda ise hepsi düşük moralli üç tümen olduğu yazıyordu.[117] Alman ihtiyatının ciddi şekilde hafife alınması Eylül ayına kadar Genel Karargâh'ın istihbarat değerlendirmesini bulandırmayı sürdürmüştü.[118]

Somme Muharebesi başladığında en yetenekli İngiliz istihbarat subayları Fransa'daki İngiliz Genel Karargahı'nda değil Kahire'deki Arap Bürosu'nda bulunmaktaydı. Büro'nun başarısı, daha iyi liderlik ve personelle Fransa'da da neler başarılabileceğini göstermiştir. Mısır Ordusu'nun gazilerinden olan Arap Bürosu'nun şefi Tuğgeneral Gilbert F. Clayton, Charteris'in mahrum olduğu hayal gücü ve yeniliklere açık olma vasıflarına en üst raddede sahipti. Büro'nun en meşhur mensubu ve kariyerine Oxford Üniversitesi'nde arkeolog olarak başlayan T. E. Lawrence, *Bilgeliğin Yedi Sütunu* isimli anılarında Clayton'dan şöyle bahseder:

> Bizim gibi çılgın adamları idare etmek için Clayton kusursuz bir liderdi. Sakin, bağımsız, açık görüşlü, sorumluluk alma konusunda şuursuzca cesaret gösteren biriydi. Astlarını serbest bırakmıştı. Şahsî görüşleri de bilgisi gibi geneldi ve yüksek sesle talimatlar vermek yerine kişiye nüfuz ederek çalışırdı. Onun insanlar üzerinde kurduğu nüfuz kolay kolay hissedilemezdi. Her şeyin içinden sessizce ve durmadan geçebilen su yahut sinmiş yağ gibiydi. Clayton'ın nerede olup nerede olmadığını veya yapılan işin ne kadarının ona ait olduğunu söylemek mümkün değildi.[119]

Büro'nun istihbarat subayları "çılgın" olmalarından ziyade alışılmadık tiplerdi: Arkeoloji, siyaset, basın, Türk kuvvetleri, Sudan Hizmeti ve Kraliyet İstihkâm Birlikleri'nin de dâhil olduğu bölgesel ve meslekî konularda

müthiş bir uzmanlığa sahip hem sivil hem askerî çevrelerden yaratıcı bir şekilde seçilerek bir araya getirilmiş bir grup.[120] Ortadoğu'daki açık hava sayesinde Fransa'daki Genel Karargâh'tan daha iyi görüntü istihbaratına sahip olmalarının yanında, kısmen Türk şifrelerinin zayıf olması sebebiyle de daha iyi sinyal istihbaratına sahiptiler. 1916 yılı sonlarında Kraliyet Donanması Doğu Hint Adaları Başkomutanı Amiral Sir Rosslyn Wemyss ve Mısır istasyonu, Türklerin her türlü ilerlemesine karşı sinyal istihbaratının yeterli uyarıyı sağlayacağı konusunda İngiliz Amiralliği'ne güvence vererek şöyle bildirmişlerdi: "... düşmanın Sina ve Arabistan'daki istasyonlarından gönderilen çok sayıda telsiz mesajı, biz ve askerî istasyonlar tarafından yakalanıp [Kahire Askerî] İstihbarat Dairesi tarafından deşifre ediliyor. Bu sebeple, alınan haberler büyük öneme sahip."[121]

Kahire'deki Askerî İstihbarat'la birlikte çalışan Arap Bürosu, görüntü, sinyal, insan ve açık kaynak yollarıyla ulaşan istihbaratı toplayıp analiz ediyor, günlük istihbarat bültenleri hazırlıyor, bakanlıklar arasında ve hükümet içinde tebliğ edilecek istihbarat tahlilleri kaleme alıyordu.[122] Bunlarda Haig'e verilen raporlara nazaran daha uzun vadeli bir perspektif sunulmasının yanında siyasî istihbarata ağırlık veriliyordu. Büronun en meşhur gizli istihbarat raporu, ayda birkaç kez yayımladığı ve üst düzey yirmi beş alıcıya gönderdiği *Arap Bülteni* idi. Bülteni alanlar arasında Dışişleri Bakanlığı, Amirallik, Askerî İstihbarat Dairesi (Savaş Bakanlığı), İngiliz Hindistan Hükümeti Dışişleri Bakanı, İngiliz Mısır Ordusu Başkomutanı (Hartum), Mısır Genel Valisi ve Ortadoğu'daki diğer üst düzey görevliler vardı. Ancak gayriresmî okuyucu kitlesi muhtemelen daha genişti.[123] *Arap Bülteni*'nin sayıları Birinci Dünya Savaşı'nda yahut önceki bütün savaşlarda yazılmış istihbarat raporlarına göre daha kolay okunabilen ve daha bilimsel yazılmış raporlardı. Lawrence gibi bültenin ilk editörlerinden olan arkeolog D. G. Hogarth 1917'de şöyle yazmıştı:

> Bunları düzgün bir İngilizceyle yazmak kötü bir İngilizceyle yazmak kadar kolay ve daha doğru olduğu için, Arap Bülteni en baştan itibaren diğer İstihbarat Özetleri'nde her zaman bulunmayan edebî bir renkliliğe sahip olmuştu. İlk olarak, öncelikli amacı başta Hicaz ve Arap İsyanı'nın yaşandığı bölge hakkında mantık süzgecinden geçirilmiş ve olabildiğince detaylı bir istihbarat özeti sunmaktı. İkinci olarak, Arap Bülteni ilgilendiği bölgedeki siyasî durum ve sorunlar hakkında yetkin değerlendirmeler sunmayı amaçlıyordu. Üçüncü olarak, Araplar ve Arapça konuşulan bölgeler hakkında yeni bilgileri kayıt altına alıp muhafaza etmeyi ve bunu yaparken de mevcut durumu açıklamaya yarayacak eski verileri kaybolmaktan kurtarmayı amaçlıyordu. Buna, mevcut savaşta Arap ülkelerine

> hululümüz esnasında ortaya çıkarılabilecek coğrafî ve bilimsel veriler de dâhildi. Editörün amaçlarından biri de, bültenin ilk sayısından itibaren tüm sayılarının, bundan sonra resmî amaçla Arapların son üç yıllık tarihini derlemek isteyen, herhangi bir Arap ülkesi hakkında bir İstihbarat Kitapçığı hazırlamak isteyen hatta Arabistan haritası çizmek isteyen biri için vazgeçilmez bir kaynak teşkil etmesiydi.[124]

Hogarth, Lawrence için "bize tarihten örnekler ve dersler sunan, bizim yorulmak bilmez tarihçimiz" demişti.[125] Lawrence Kasım 1916'da şöyle bildiriyordu: "Eski Arapların yaptıkları hakkında [Bedevîleriden] tekrar tekrar dinlediğim şeylerde yahut Şerif ve oğullarının anlattıkları içinde coşkulu bir Arap yurtseverinin duymak istediği her şey mevcut. Şeriatı yeniden tesis etmek niyetindeler ..."[126]

Arap Bürosu, hemfikir olmadığı diğer Müttefik istihbarat teşkilatlarını bazen eleştirirken dikkate değer biçimde açık sözlü davranmıştı. Örneğin Lawrence, İngiliz İstihbarat Teşkilatı'nın Basra'daki şefi için, "harika biri ama hiç Türkiye'de bulunmamış yahut Türkiye hakkında bir şey okumamış ve hiç Arapça bilmiyor" demiş ve "bu o kadar da önem teşkil etmezdi ama maalesef ekibi de gerekli bilgiyi sağlayamıyor" diye eklemişti.[127] Haliyle, Arap Bürosu'nun "iktidara gerçeği söyleme" konusundaki bu açık sözlülüğü ona, İngiliz Hindistan Hükümeti, Mezopotamya askerî idaresi, Mısır Ordusu yüksek komutası ve Londra'daki Hindistan Bakanlığı içinde düşmanlar kazandırmıştı.[128] *Arap Bülteni*'nin Savaş Bakanlığı'ndaki Askerî İstihbarat Daire Başkanlığı'na gönderilmesine rağmen Haig yahut Charteris'in bültenin herhangi bir nüshasını görmüş olduklarına dair bir delil yoktur.* Görmüş olsalardı bunu onaylamaları pek mümkün değildi.

Alman askerî istihbaratının İngiliz sahra telefon sinyallerini yakalama becerisi -muhtemelen Batı Cephesi'ndeki en önemli operasyonel istihbarat kaynağıydı- Somme taarruzuna başlarken Haig'in ümit bağladığı baskın etkisini sağlayamamasında rol oynamıştı. General Henry Rawlinson'ın gönderdiği bir iyi şanslar mesajı taarruz arifesinde yakalanmıştı.[129] 1 Temmuz 1916 sabahı otuz kiloluk teçhizat altında ezilen İngiliz piyadeleri düzgün hatlar halinde, Alman makineli tüfek nişancılarına savaşta gördükleri en iyi hedefleri teşkil eder biçimde düşman siperlerine doğru yürümeye başladılar. Bir sıra piyade düşman ateşiyle biçilince, yüz metrelik düzenli aralıklarla bir diğeri geliyordu. İlk günkü muharebenin sonunda İngilizlerin ölü ve yaralı toplam zayiatı yaklaşık 60,000'di. Bu sayı İngiliz Ordusu'nun

* Örneğin, Beach'in yazdığı *Haig's Intelligence* (*Haig'in İstihbaratı*) eserinde Arap Bürosu'ndan hiç bahsedilmez.

tarihinde bir gün içinde verilen en ağır zayiat olduğu gibi, Birinci Dünya Savaşı'nın herhangi bir gününde herhangi bir başka ordunun verdiği kayıplardan da daha fazlaydı. Haig yaşanan felaketin ölçeğini anlamış görünmüyordu. Ertesi gün günlüğüne şöyle yazmıştı: "Düşman şüphesiz ağır biçimde sarsıldı. Bu sebeple en doğru hareket biçimimiz, hiç vakit kaybetmeden şiddetli bir şekilde taarruza devam etmektir." İki hafta sonra, artan zayiata rağmen Haig'in iyimserliği hala canlılığını koruyordu. 14 Temmuz günü yaşanan muharebeler için "bu savaşta geçirdiğimiz en iyi gün" demişti.[130] Muharebe, dört buçuk ay sonra cephe hattının bazı yerlerde sekiz kilometre kadar ilerleyebildiği bir çamur deryası içinde sona erdiğinde, Haig'in ilk gün için belirlediği hedeflerin bazıları hâlâ ele geçirilememişti. Ancak o, şişirilmiş düşman zayiat rakamlarıyla kendisini rahatlatıp, başarılı bir yıpratma muharebesi verdiğine ikna olmuştu. "Somme'un sonuçları, düşmanın direnme gücünün üstesinden gelebileceğimize dair güvenimizi haklı çıkarmıştır" diye yazmıştı.

Ancak Charteris ve Haig'in ikisi de, taarruz sırasında ele geçirilmiş Alman istihbarat belgelerinin İngiliz sahra telefon hatlarından yakalanan mesajları içermesi sonucu muhabere emniyetindeki zafiyetin ortaya çıkmasıyla dehşete düşmüşlerdi. Charteris, muhtemelen biraz abartarak, Almanların "bu kaynak sayesinde görülmemiş miktarda bilgi" elde ettiklerini ve bu bilgiler yardımıyla İngiliz taarruzuna direndiklerini iddia etmişti.[131] Savaş esirlerinin sorgulanmasıyla Eylül 1916'da hazırlanmış bir raporda, apoletlerindeki T harfiyle ayırt edilen "iyi dilbilimcilerden seçilmiş özel personelin" İngiliz telefon görüşmelerini dinlediği belirtiliyordu: "Bu adamlar esir düşmemeleri için cephe hattının bir hayli gerisinde tutuluyorlar. Bir esirin söylediğine göre [İngiliz] telefon görüşmelerinin dinlenebilmesini sağlamak için değişen saatlerde, acil durumlar hariç telefon kullanımı yasaklanmaktadır."[132]

İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Mareşal Sir William Robertson, bazı bakanların verilen zayiat yüzünden "bir nebze tedirgin olmaya başladıkları" konusunda 29 Temmuz 1916'da Haig'i uyarmıştı. "300,000 adam kaybetmenin çok iyi bir sonuç almamıza yarayıp yaramayacağını bana sürekli soruyorlar ve eğer yaramayacaksa daha az bir sonuca razı olmamız gerektiğini söylüyorlar" demişti.[133] Robertson, bakanlardan gelecek eleştirileri sınırlandıracak bir girişim olarak kötü haberlerin ve Somme Muharebesi hakkında ulaşan karamsar istihbaratın kabineye iletilmesine kısıtlama getirmişti. Temmuz ayında savaş bakanı olan Lloyd George, "Savaş Bakanlığı'ndaki genelkurmayın onun *her şeyi* öğrenmesine müsaade etmediği ve sadece bilmesinin uygun olduğunu *düşündükleri* şeyleri haber verdiği" konusunda Haig'e şikâyette bulunmuştu.[134]

Robertson'ın başbakana ve kabineye neyin ulaşıp ulaşmayacağına karar verebilmesinin en büyük nedeni Asquith'in istihbarata karşı şahsî ilgisizliğiydi. Kell ve Cumming tarafından idare edilen, ülke içi ve ülke dışı şubelerinin MI5 ve MI1c (sonradan SIS ya da MI6) adını alan Gizli Servis Bürosu'nu savaştan önce kendi hükümeti kurmuş olsa da, Asquith savaş zamanı başbakan olarak ikisiyle de görüşmeye lüzum görmemişti. Gelibolu seferi fiyaskosunun ardından Mayıs 1915'te istifa etmek zorunda kalan Churchill hariç diğer tüm bakanları gibi Asquith de İngiliz istihbarat tarihi konusunda tamamen cahildi. Örneğin, Walsingham'ın İspanya'yla devam eden savaş sırasında I. Elizabeth ve Burghley'le neredeyse her gün görüştüğünü bilmiyordu.[135] Yahut Fransız Devrim Savaşları'nın en hassas dönemlerinden birinde Genç William Pitt'in istihbarat şefi William Wickham'ın son ulaşan istihbaratı iletmek için gece geç saatlerde Pitt'in Londra'daki evine uğradığında, "sık sık giyinme odasında ve birkaç kez de yatak odasında" görüştüğünden bîhaberdi.[136] Asquith'in bir istihbarat şefiyle yaptığı bilinen tek görüşme, 1914'te bir parlamento üyesinin kendisininkiler de dâhil yabancı posta gönderilerinin Hall tarafından bakanlık onayı olmaksızın güvenlik gerekçesiyle açıldığını öğrenmesinin ardından Hall'la yaptığı görüşmedir. Hall, başbakanla 10 Numara'da görüşürken hissettiklerini sonradan şöyle anlatmıştır: "Bir sahne oyununa tanıklık ediyormuşum düşüncesini kafamdan bir türlü atamıyordum. Her şey bir anda gerçek dışı bir hal almıştı."[137] Asquith savaş sırasında postanın sansürden geçirilmesini onaylamışsa da bir daha Hall'la istihbarat konusunda görüşmeye lüzum duymamıştı. Eğer 40 Numaralı Oda'da İngiliz kod kırıcılığının yetmiş yıllık bir aradan sonra tekrar doğmasının savaş çabası için önemini anlamış olsaydı, onunla mutlaka görüşürdü. Ama belki de kendisine bu konuda bilgi verilmemişti. Asquith'e deşifre edilmiş herhangi bir mesajın gösterildiğine dair hiçbir kayıt yoktur. Bir keresinde bir deşifrenin içeriğinden kendisine bahsedildiğinin kaydı vardır. Asquith'in başbakanlığı Lloyd George'a devretmesine üç haftadan az bir zaman kala, 20 Kasım 1916'da Savaş Komitesi sekreteri Maurice (sonradan Baron) Hankey (kısa süre sonra İngiltere'nin ilk ve uzun süre görev yapan Kabine Sekreteri olacaktı), "Alman Şansölyesi'nin Amerikalılara arabuluculuk yaptırmaya çalıştığına dair güvenilir ancak çok gizli bir bilgi" içeren Alman mesajını öyle önemli bulmuştu ki içeriğinden başbakanı haberdar etmişti.[138]

Eğer o sıralarda, Batı Cephesi'nde yarbay olarak görev yapmasının ardından döndüğü parlamentonun arka sıralarında oturmakta olan Churchill bakan olsaydı, Somme Muharebesi sırasında Robertson'ın Asquith Kabinesi'ne ilettiği askerî istihbaratın doğruluğunu şüphesiz

sorgulardı. 1 Ağustos günü, dostu olan Hükümet Başsavcısı F. E. Smith, Churchill tarafından yazılan ve Haig'in taarruzunun beyhudeliğini eleştirip, durdurulmasını talep eden (şahsen desteklemediği) sert bir yazıyı bakanlara dağıtmıştı: "*Personel sayısı* açısından harekâtın sonuçları felaket oldu; *ele geçilen arazi* açısından ise kesinlikle verimsiz ... Bu yüzden İngiliz taarruzu her açıdan *başlı başına* büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır." Robertson buna muhtemelen Birinci Dünya Savaşı boyunca İngiliz hükümetine verilen en yanlış istihbarat bilgisiyle karşılık verdi. Bir önceki ay Almanya'nın 1.25 milyon zayiat verdiğini iddia etmişti. Gerçekte ise, dört buçuk ay süren Somme Muharebesi'nin tamamında verilen Alman zayiatı yarım milyondan daha azdı.[139]

Jutland Muharebesi'nde Amirallik Harekât Dairesi'nin ve Somme Muharebesi'nde de Fransa'daki Genel Karargâh'ın istihbaratın kullanılmasında gösterdikleri beceriksizlik, "Blinker" Hall'ın bazen etik dışı olsa da çok yönlü istihbarat kullanımıyla keskin bir tezat teşkil ediyordu. Hall, Ewing'in ayrılmasından sonra 40 Numaralı Oda'da donanma kod kırma faaliyetlerine nezaret etmesinin yanı sıra, Amerikan ve Alman diplomatik sinyal istihbaratından faydalanılmasında da öncü rolü üstlenmişti. Deşifre edilen Amerikan diplomatik telgrafları 40 Numaralı Oda'nın Savaş Bakanlığı'ndaki muadili olan askerî sinyal istihbaratı teşkilatı MI1(b) tarafından kendisine iletilmekteydi. İlk ismi MO5e olan bu birim, henüz siper savaşları başlamamışken Fransız *Section du Chiffre* ile iş birliği yaparak Alman telsiz mesajlarını yakalamakla görevlendirilmişti. Siper savaşları başladıktan sonra telsiz mesajları azalınca MI1(b) Washington'la Avrupa arasında yürütülen ve tam erişime sahip olduğu diplomatik mesaj trafiğine odaklanmıştı. Amerikan şifre ve kodları zayıf olsa da kod kırıcıları yavaş ilerleme kaydediyorlardı. MI1(b) resmî tarihçesi bunu kabul eder: "Bu işi bütün personel ilk defa yapıyordu, rehber edinecekleri eski kayıtlar yoktu ve kalın şifre kitapçıklarının nasıl çözüleceğini sıfırdan düşünmek gerekiyordu."[140] Ancak resmî tarihçe, MI1(b)'nin düşman mesajlarını yakalarken yardımını gördüğü ve kendilerinden daha tecrübeli olan *Section du Chiffre*'den, tarafsız Amerikan şifre ve kodlarına saldırırken yardım talep edemediğinden bahsetmez.

1915 yılı sonunda Amerikan şifre ve kodlarına yapılan saldırı nihayet başarılı olmuştu.* MI1(b) ve 40 Numaralı Oda'nın kod kırıcıları 1917 yılı

* Deşifre edilmiş Amerikan telgraflarından günümüze ulaşanlarının en eskisi 25 Eylül 1915 tarihlidir ve eksiktir. Ondan sonra gelen en eski iki telgraf Ocak 1916 tarihlidir ve ikisi de

baharına kadar, Denniston'ın sonradan "tamamen resmî kıskançlık" diye kınadığı[141] sebepten ötürü iş birliği yapmayı reddetseler de MI1(b)'nin deşifre ettiği Amerikan mesajları Hall'a ulaşmaktaydı. İlk deşifre edilen mesajlardan en önemlileri, Başkan Wilson'ın dış siyaset baş danışmanı Albay Edward M. House'un İngiliz, Fransız ve Alman hükümetlerini bir barış konferansına ikna etme çabaları hakkındaydı. House 1916 yılı başlarında neredeyse iki ay boyunca Londra (asıl irtibat noktası), Paris ve Berlin arasında mekik diplomasisi yürütmüştü. Barış konferansı önerisine şiddetle karşı çıkan Hall, House'un çabalarını baltalamak için deşifreleri seçerek ve etik dışı bir biçimde kullanmıştı. Hall'ın deşifrelerden bazılarını göstermesinin ardından Hankey, "şüphesiz bu bilgiler paha biçilmez" diye yazmıştı.[142]

1916 sonlarında, Cambridge Üniversitesi'nin eski boks şampiyonlarından olan Amerika'daki MI1c istasyon şefi Sir William Wiseman, Hall'ın bilgisi (ve şüphesiz onayı) dâhilinde Albay House'un en güvendiği kişilerden biri başarmıştı. 17 Aralık'ta Wiseman'la yaptığı ilk görüşmeden sonra House onun için, "uzun zamandır kabul ettiğim en önemli ziyaretçi" demişti. Büyükelçi Sir Cecil Spring Rice'ın Cumhuriyetçi Parti'ye sempatisi ve düşünmeden yaptığı espriler yüzünden Wilson tarafından sevilmediğini bilen Wiseman, asıl görevini cüretkâr bir biçimde gizleyerek kendisini Amerika'daki en nüfuzlu İngiliz temsilci olarak büyükelçinin yerine ikame etme yoluna gitmişti. Wiseman'ın sevimliliğine ve aileden gelen baronluğuna aldanan House, ilk görüşmelerinden on gün önce iktidara gelmiş olan David Lloyd George hükümetiyle doğrudan bir iletişim kanalı olarak Wiseman'ın oldukça yeterli olduğu konusunda safça bir kanıya kapılmıştı. House 26 Ocak 1917'de Wilson'a şöyle yazıyordu:

> [Wiseman] bana *kesin surette itimat ederek*, hâlihazırda benim de şüphelendiğim üzere, büyükelçi ve diğer elçilik personelinden habersiz olarak doğrudan Dışişleri Bakanlığı'yla temasta olduğu bilgisini verdi.
>
> Hükümetinin görüşlerini yansıttığı için onunla bu son yaptığım görüşmeden dolayı son derece memnunum.

Gerçekte ise Wiseman'ın İngiliz hükümetinin sözcüsü olması bir yana, Lloyd George ve bakanlarının çoğu (belki de hepsi) onun varlığından bile haberdar değildi. Wiseman söylediği gibi "Dışişleri Bakanlığı'yla doğrudan temas halinde" değildi. Onun yerine, Dışişleri Bakanlığı'na ve Whitehall'a

---

hem tam hem de doğru deşifre edilmiştir. Bu durum kod kırıcıların birkaç ay önce karşılaştıkları sorunları tamamen hallettiklerini göstermektedir. (Larsen, "British Intelligence and American Neutrality", bölüm 3.)

uygun gördüğü istihbaratı ileten MI1c şefi Mansfield Cumming'in emrindeydi. Wiseman, House'un kendisine olan güvenini kullanarak Beyaz Saray'la doğrudan bir iletişim kanalı kurabileceği konusunda Whitehall'ı ikna etmişti. 1950'lerin başında Amerika'daki bir başka SIS istasyon şefi olan John Bruce Lockhart, Wiseman'ın muhtemelen yirminci yüzyılın ilk yarısında ve belki de daha da öteden beri İngiliz istihbaratının sahip olduğu "en başarılı etki ajanı" olduğunu düşünüyordu.[143]

Wiseman, Amerika'daki pozisyonu hakkında House ve Wilson'ı aldatmasının yanında ikisinin de hoş görmeyeceği bir dizi yaratıcı örtülü operasyonu da idare etmişti. Bunların en yaratıcı olanlarından biri, Wiseman'ın New York'taki yardımcısı Norman Thwaites'in Long Island'daki bir ev partisi esnasında Alman büyükelçisi Kont Johann Heinrich von Benrstorff'u mayolu iki kadının omzuna ellerini atmış vaziyette gösteren fotoğrafı çalmasıydı. Fotoğraf mâsumâne olmasına rağmen, propaganda değeri Thwaites tarafından hemen fark edilmişti. New York'a götürüldü, kopyalandı ve sahibi yokluğunu fark etmeden içinden alındığı albüme geri konuldu. Ardından Thwaites, Rus büyükelçisinin çalışma odasında herkesin göreceği biçimde sergilenmesi için fotoğrafın büyük boy bir baskısını yaptırmış ve böylece Bernstorff'un Washington'daki diplomatlar arasında alay konusu olmasını sağlamıştı. Thwaites'in yazdığında göre: "Zavallı Bernstorff bunu derhal haber almış ve fotoğrafın namussuz bir gizli Rus uşağı tarafından çalındığını düşünerek Moskoflara lanet okumuştu." Fotoğraf basında yer alınca House ve Wilson fotoğrafın kaynağının Rus elçiliği olduğunu sanmışlardı.[144]

Lloyd George hükümetinin ilk aylarında Wiseman'ın, House ve Wilson'ın güvenini kazanma girişimlerinde yaşadığı en büyük zorluk yeni başbakanın Amerikan deşifrelerine verdiği öfkeli tepkiydi. Lloyd George, Haziran 1916'da savaş bakanı olduğundan beri sinyal istihbaratına karşı canlı ama başlarda bilgisizce bir ilgi duymaya başlamıştı. Eylül ayı sonlarında okuduğu bir deşifrenin ardından Amerikalıların ve Almanların İngiliz çıkarları aleyhinde bir barış yapmak için iş birliği yaptıkları gibi yanlış bir sonuca varmıştı. Lloyd George derhal Amerikalı bir gazeteciye röportaj vererek, başkanın adını anmadan, Wilson'ı bu işe karışmama konusunda uyarmıştı: "Şu vaziyette dışarıdan bir müdahale söz konusu olamaz." Lloyd George, "savaş ancak iki taraftan biri nakavt olduğunda sona ermeli" diye duyurmuştu. O sırada başkanlık seçimi için kampanya yürütmekte olan Wilson'ın mesajı alması için röportaj metninin Beyaz Saray'a gönderilmesini sağlamıştı. Röportaja öfkelenen çok sayıda İngiliz bakandan biri de Dışişleri Bakanı Lord Grey olmuştu. Lloyd George yanlış yorumladığı

Amerikan telgrafının bir nüshasını göstererek karşılık vererek Grey'e şöyle yazmıştı: "M.I.1[b]'nin verdiği gizli bilgiyi okuduktan sonra hâlâ aynı fikirde misin merak ediyorum."[145]

Lloyd George deşifreyi Avam Kamarası'nda paylaşmasa da parlamento üyelerine, Amerika'ya verdiği uyarının gizli istihbarata dayandığını söylemişti. *Daily Mail* şöyle bildiriyordu: "Üyeler kulaklarını kabartıp gizlenen geçmiş olaylara dair açıklamaları beklediler ama Bay Lloyd George sadece iştahlarını kabartıp, onları doyurmamıştı." Lloyd George, *Manchester Guardian* gazetesi editörüne, harekete geçmesine sebep olan istihbaratın mahiyeti konusunda daha açık bir ipucu vermişti. Almanların "arabuluculuk yapması için Wilson'a bir öneri" yaptıklarına dair "delil niteliğinde bir belge" demişti. Başbakan olmasından günler sonra ulaşan deşifre edilmiş iki yeni Amerikan telgrafı, yine mesajların bağlamını anlayamayan Lloyd George tarafından yanlış yorumlanmış, Almanlar ve Amerikalıların hâlâ birlikte gizli planlar yaptıklarına onu ikna etmişti. Lloyd George, yakın çevresiyle yaptığı görüşmelerde, Wilson'ın 20 Aralık'taki barış önerisini "Alman hamlesi" diye nitelendirmişti. *Manchester Guardian* editörü, bunun Almanların "önerisi sonucu ortaya sürüldüğünü biliyorlardı, kesinlikle biliyorlardı" diye yazmıştı. Lloyd George kamuoyuna kızgın beyanlar vermemeye ikna edilmişse de Wilson'a karşı derin bir güvensizlik duymaya devam etmişti.[146]

Hall o vakte kadar, Amerikalıları kendi haberleşmelerinin içinde bulunduğu tehlikeden haberdar etmemek için 40 Numaralı Oda'nın Alman kod ve şifrelerini kırma konusunda elde ettiği başarıyı onlarla paylaşmamıştı. Lloyd George'un boşboğazlığının hâlihazırda bu tehlikeyi doğurduğundan korkmuş olmalıdır. Ancak 17 Ocak 1917 sabahı Hall kendisini zor bir ikilemle karşı karşıya buldu. Önde gelen kriptanaliz uzmanlarından olan ve gece vardiyasında çalışan Eton mezunu yayıncı Nigel de Grey heyecanla Hall'a ulaşmıştı: "Amerikalıları savaşa dâhil etmek ister misin?" "Evet, evlat" diye cevap verdi Hall. "Neden?" De Grey, "Sanırım burada işine yarayacak bir şey var" dedi ve ona Alman Dışişleri Bakanı Arthur Zimmermann'ın Meksiko'ya iletilmek üzere Washington elçiliğine gönderirken yakalanan, deşifresi henüz tamamlanmamış telgrafını uzattı.

Bilinen adıyla Zimmermann Telgrafı, Almanya'nın Amerika'ya karşı savaşa girmesi halinde Meksika'ya bir ittifak önerisi içeriyor ve bu ittifak uyarınca "Meksika'nın Teksas, New Mexico ve Arizona'da kaybettiği toprakları yeniden fethetmesini" Almanya'nın sağlayacağını bildiriyordu. Telgraf, arz ettiği önem yüzünden hem "İsveç dolambacı" yoluyla hem de Amerikan transatlantik telgraf hattıyla gönderilmişti. Meksika'yı

Amerika'ya karşı savaşmaya ikna etmeyi uman mesajın iletildiği kanallardan biri bizzat Amerika tarafından Almanya'nın kullanımına sunulan telgraf hattı olduğundan, Amerika eşi görülmemiş bir diplomatik küstahlıkla arkadan vurulmuştu. Hall, deşifreyi kamuoyuyla paylaşmanın yaratacağı olası riskleri ve avantajları hızla gözden geçirdi. Eğer Washington yönetimi İngiltere'nin Amerikan transatlantik telgraf hattını dinlediğini ve Almanların yanında Amerikan diplomatik mesajlarının da yakalandığının farkına varırsa bu, 40 Numaralı Oda için bir zafer değil, müthiş bir istihbarat felaketi doğururdu. Bu yüzden telgraf Wilson yönetimini ve Amerikan kamuoyunu öfkelendirmek için kullanılmadan önce, Hall, mesajın geldiği yeri gizlemek için bir yöntem geliştirmek zorundaydı.[147]

Yaklaşık üç hafta boyunca Hall, -Amerika'nın telgrafın yayımlanmasına gerek kalmadan savaşa gireceğini umarak- Zimmermann'ın telgrafından kendisi ve 40 Numaralı Oda hariç kimseyi haberdar etmedi. 1 Şubat 1917'de Almanya sınırsız denizaltı harbini başlattı. Wilson bunun üzerine, iki gün sonra Almanya'yla diplomatik ilişkileri kesmiş ancak barışın hâlâ korunabileceğine dair umutlu olduğunu açıklamıştı. Hall, 5 Şubat'ta New York'taki Gaunt'a bir telgraf mesajı yollayarak, "18 Ocak'tan itibaren Washington'daki Alman elçiliğinden Meksiko'daki Alman elçisine gönderilen bütün telgrafların kopyalarını ele geçirmeye çalışması" talimatını verdi. Hall'ın bundaki başlıca amacı Zimmermann telgrafının Meksiko'ya ulaşan versiyonunu ele geçirerek, ilk gönderildiği esnada İngiliz istihbaratı tarafından yakalandığını gizlemekti.[148*] Bunda başarılı oldu. Gaunt, Hall'ın talebini Meksiko'daki İngiliz başkonsolosu Edward Thurstan'a iletmiş ve o da telgraf ofisindeki bir kaynak vasıtasıyla Alman diplomatik telgraflarının kopyalarını ele geçirmişti.** Hall yine 5 Şubat'ta, muhtemelen Gaunt'a mesaj göndermesinden hemen sonra yanına Zimmermann'ın telgrafının tam deşifre edilmemiş bir kopyasını alarak Dışişleri Bakanlığı'na gitmişti. 19 Şubat'ta 40 Numaralı Oda, Meksiko'dan ele geçirilen kopyadan da faydalanarak istihbarat tarihinin en meşhur deşifresi olacak metni eksiksiz biçimde tamamlamıştı:

19.1.1917

---

* Hall, doğru bir tahmin sonucu, Meksiko'daki Alman elçisinin Berlin'in Washington'a gönderdiği mesajlarda kullandığı diplomatik şifrenin daha zor bir çeşidini kullanmadığını düşünüyordu. Yine doğru bir biçimde, Meksiko'ya iletilen telgrafın bütününü 40 Numaralı Oda tarafından daha kolay deşifre edeceğini düşünmüştü.

** Thurstan'dan sık sık Meksiko'daki İngiliz diplomatik elçisi olarak bahsedilir. 23 Kasım 1915 tarihli *The London Gazette* onun başkonsolos olduğunu yazmıştır. Muhtemelen, aynı zamanda MI1c için de çalışmaktaydı.

Şubat ayının birinci günü sınırsız denizaltı harbine başlama niyetindeyiz.

Bu sayede Amerika'nın tarafsız kalmasını sağlamayı amaçlıyoruz. Bunun başarısız olması halinde Meksika'ya aşağıdaki şartlarla bir ittifak öneriyoruz:

Birlikte savaşmak.

Birlikte barış yapmak.

Cömert bir maddî destek ve Meksika'nın Teksas, New Mexico ve Arizona'da kaybettiği topraklarını yeniden fethetmesinin bizim tarafımızdan sağlanması. Detaylarda uzlaşma konusu sizin salahiyetinizdedir.

Amerika'yla savaş başlar başlamaz [Meksika] cumhurbaşkanını yukarıdaki tekliften en gizli şekilde haberdar edeceksiniz ve kendi inisiyatifiyle Japonya'yı da ittifaka davet etmesi ve aynı zamanda Japonya'yla bizim aramızda arabuluculuk yapması teklifini de ekleyeceksiniz.

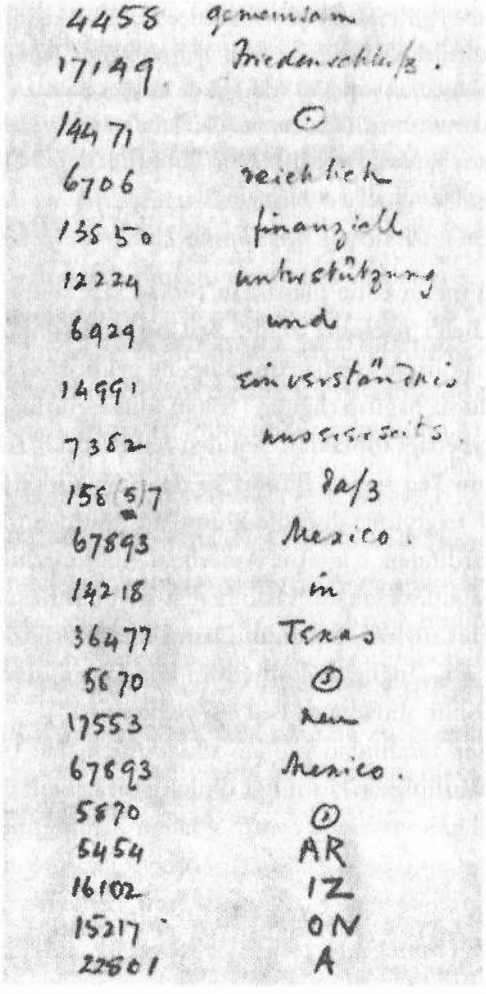
Denizaltılarımızın artık acımasızca kullanılmasının, birkaç ay içinde İngiltere'yi barış yapmaya mecbur etme ihtimalini doğurduğuna da lütfen cumhurbaşkanının dikkatini çekin.

ZIMMERMANN

Hall, deşifre metin eline ulaştıktan birkaç saat sonra Amerikan elçiliğinden Eddie Bell'i telefonla aradı. Bell bir saat sonra, Zimmermann Telgrafı'nı okumak üzere İngiliz Amiralliği'ne geldi. Hall sonradan "böyle açık sözlü bir üslupla bağırıp çağıran" çok az kimse gördüğünü söyleyecekti: "Meksika 'kaybettiği toprakları yeniden fethedecek!' Teksas ve Arizona mı? Hazır başlamışken neden Illinois ya da New York'u da almıyorlar?" Bell bir müddet telgrafın sahte olduğunu düşünüp sonra bu düşünceyi terk etmesinin ardından telgrafın Amerikan hükümetine resmen tebliğ edilip edilmeyeceğini sormuştu. Hall, henüz Dışişleri Bakanlığı tarafından karar verilmediğini söyledi. Bakanlık Daimî Müsteşarı Lord Hardinge'in, savaş zamanı da olsa, İngiliz hükümetinin kod kırma işine bulaştığını kabul etmekten hoşnut olmadığını Bell'e söylememişti.[149]

Dr. Ian Larsen tarafından yapılan son araştırmalar, Lloyd George'un az daha Page'i, Washington'la yaptığı diplomatik haberleşmenin İngilizler tarafından bilindiği konusunda uyarıp, Hall'ın Zimmermann'ın telgrafından faydalanma planını sabote edeceğini ortaya çıkarmıştır. Şubat 1917'de Page, Washington'dan gelen ve çok sayıda soru içeren uzun bir mesajı iletmek üzere Downing Street 10 Numara'ya gitmişti. Page soruları sormaya vakit bulamadan Lloyd George onun sözünü keserek, "[Page'in] sormak için hazırlandığı bütün sorulara cevap veren" uzun bir konuşma yapmış ve büyükelçiyi şaşkınlık içinde bırakmıştı. Page, Wilson'dan gelen başka bir mesajı iletmek için Downing Street'e tekrar geldiğinde Lloyd George tekrar

hava atmaktan kendini alamamış ve Wilson'ın mesajını hâlihazırda gördüğünü söylemişti. Başbakan, mesajın Washington'da sızdırıldığını bildirmişti. Page, Wilson'a hitaben taslak bir rapor kaleme aldı: "[Lloyd George] bana gönderdiğiniz talimatların haberinin bir şekilde Washington'da duyulduğunu biliyor. İngiliz elçiliğinden yahut İngiliz casus hizmetinden biri tarafından kendisine telgrafla haber verilmiş. Bu söylediğinde onların [casus] servislerine bir övgü iması olsa da başka kişilerin bunu öğrenmiş olabileceğinden kaygı duyuyor." Page, İngilizlerin Alman şifrelerini kırdığını

Zimmermann Telgrafı'nın 40 Numaralı Oda tarafından deşifre edildiği halinin bir bölümü. "Arizona" Alman donanma şifre kitapçığında yer almadığı için hecelerine ayrılarak yazılmak zorunda kalmış.

artık bildiği için bu durum İngilizlerin Amerikan şifrelerini de kırdıklarına dair açık bir emareydi.[150]

Ancak Page samimi bir İngiliz dostuydu ve Hall'ın "tam anlamıyla dâhi" olduğunu düşünüyordu. İngiltere'nin, başkanla kendisi arasında yapılan haberleşmeyi yakalamış olduğunun Lloyd George tarafından açık edilmesinin İngiliz-Amerikan ilişkilerine ve belki de Amerika'nın savaşa girme ihtimaline bile vereceği zararın farkında olan Page bu bilgiyi hasır altı etti. Raporu başkana asla göndermedi, metnin üzerini çizdi ve neredeyse bir asır boyunca ortaya çıkmayı bekleyeceği şahsî evrakının içine koydu.[151] Lloyd George'un fevkalade tedbirsiz davranmasının en mantıklı açıklaması istihbarata olan yabancılığıdır. Muhtemelen başbakan olana kadar hiç yakalanmış bir mesaj görmemişti ve nasıl elde edildiklerinden emin değildi. Göreve geldiğinde sinyal istihbaratı hakkında, Lord Burghley, Oliver Cromwell, Walpole, Yaşlı Pitt ve Genç Pitt'in de dâhil olduğu çoğu İngiliz siyasî liderin bildiğinden daha az şey biliyordu.

Zimmermann telgrafının kullanılması konusunda Lloyd George'a hiç danışılmadığı anlaşılmaktadır. Önceki kabinede Amirallik Birinci Lordu olarak görev yaparken Hall ve 40 Numaralı Oda'yı tanıyan Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, telgrafın Amerikan hükümetine verilmemesi konusunda Lord Hardinge'in yaptığı itirazları bastırmıştı. Hardinge'e, "Albay Hall'ın bu meseleyi kökünden halletmesine izin verilmesi gerektiğini düşünüyorum" demişti. "İşlerin nasıl yürütüleceğini herkesten iyi biliyor." Bunu, Amerikan elçiliğinde Hall, Bell ve Page arasında yaşanan uzun tartışmalar takip etti. Büyükelçi, telgrafın kendisine Dışişleri Bakanlığı tarafından verilmesi halinde başkan üzerinde daha büyük bir etki yaratacağında ısrar ediyordu. Balfour, aristokratlara has sakinliğini nadiren bozardı. Ama 23 Şubat günü Dışişleri Bakanlığı'nda Page'i ağırlarken heyecanını zor gizlemiş ve telgrafı Page'e verişini sonradan "hayatım boyunca unutmayacağım kadar dramatik bir an" diye tabir etmişti.[152]

Wilson 25 Şubat Pazar günü telgrafı okuduktan sonra Hall ve Page'in beklediği şekilde şaşkın ve öfkeliydi. Savaşı sona erdirmek için Almanya'yla iyi niyetli müzakereler yürüttüğü sırada Almanya, Meksika'yı Amerika'ya saldırması için kışkırtıyordu. Ancak sonraki birkaç gün boyunca deşifre edilmiş telgrafı ele alış biçimi, sinyal istihbaratı konusunda yaşadığı bu ilk tecrübeyi ne denli garip ve hatta şaşırtıcı bulduğunu ortaya koymuştur. Sinyal istihbaratının tecrübeli bir kullanıcısı olan George Washington bununla daha kolay başa çıkabilirdi. 25 Şubat günü Wilson'ın içinden ilk gelen şey Zimmermann'ın telgrafını derhal yayımlatmak oldu. Dışişleri Bakanı Lansing kısa süreli bir tatilin ardından 27 Şubat Salı günü

"All the News That's Fit to Print."

The New York Times.

THE WEATHER

VOL. LXVI NO. 22,194. NEW YORK, THURSDAY, MARCH 1, 1917.—TWENTY-TWO PAGES.

GERMANY SEEKS AN ALLIANCE AGAINST US; ASKS JAPAN AND MEXICO TO JOIN HER; FULL TEXT OF HER PROPOSAL MADE PUBLIC

CONGRESS TO BACK WILSON

Laconia Tragedy Adds Strength to President's Support.

MODIFIED BILL IN HOUSE

But Leaders Predict That Senate's Armed Neutrality Measure Will Prevail.

THINK PUBLIC IS AROUSED

Detention of Five Consuls in Germany Increases Clamor—Now Demand on Turkey.

President Insists on Passage of Senate Armed Ship Bill

Six Ships Sunk Yesterday; 436,917 Tons Lost in February

WILSON GIVES OUT APPEAL FROM HOY

American Whose Mother and Sister Died on the Laconia Asks That They Be Avenged.

OFFERS SERVICES TO NATION

Young, Nephew of Mrs. Hoy, Appeals to Wilson, Lansing, Wadsworth, and Chandler.

Zimmermann Says Again Neutral Ships Will Be Sunk, Except of the Orleans; Only an Instance of Luck

Sees It's Only Luck That No American Ship Has Been Sunk

JAPAN CALLS IT MONSTROUS

Embassy Issues Statement Scouting Germany's Proposal.

RELATIONS WITH US CLOSER

Tokio Gratified by Abandonment of Exclusion Bills in Oregon and Idaho.

FLOOD SURE OF CONGRESS

Representative Says Resolution Will Insure Backing of President for Defensive Precautions.

Text of Germany's Proposal to Form an Alliance With Mexico and Japan Against the United States

BERLIN, Jan. 19, 1917.

WASHINGTON EXPOSES PLOT

Our Government Has Zimmermann's Note of Jan. 19.

HIS PROMISES TO MEXICO

Overthrow of Texas, New Mexico, and Arizona Held Out as a Lure to Her.

BERNSTORFF CHIEF AGENT

German Embassy in Washington Head Centre of All Intrigues in This Hemisphere.

FILIBUSTER FOR PACIFISTS PRESS EXTRA SESSION VIEWS ON WILSON

Zimmermann Telgrafı'nın yayımlanması sinyal istihbaratını ilk kez Atlantik'in iki yakasında da birinci sayfa haberi haline getirmişti.

Washington'a döndüğünde başkanın tereddütleri vardı. Lansing'e, telgrafın Washington'daki Bernstorff'a nasıl ulaşmış olduğunu merak ettiğini ve artık "gerçekliğinden bir nebze şüphe duyduğunu" söylemişti. Lansing, Berlin'e Washington'daki elçiliğiyle haberleşmesi amacıyla Amerikan transatlantik telgraf hattını kullanması için izin verildiğini Wilson'a hatırlattı ve telgrafın önce Bernstorff'a ulaşıp sonra da onun tarafından Meksiko'ya yönlendirildiğini açıkladı. Lansing'in açıklaması sırasında Wilson birkaç kez "Aman Tanrım!" demiş ancak ikna olmuştu. 28 Şubat'ta telgrafın ertesi günkü gazetelerde yayımlanmasına karar verdi.

1 Mart günü Zimmermann Telgrafı'nın yayımlanması, Almanya'nın Belçika'yı işgalinden ve hatta *Lusitania*'nın batırılmasından bile daha büyük bir sansasyon yarattı. Arthur S. Link şöyle yazmıştı: "Savaştaki başka hiçbir olay Amerikan halkını böylesine sersemletmemişti." Kısmen, önceden ortaya çıkan Alman sabotaj faaliyetleri ve diğer örtülü faaliyetler sebebiyle gazete okurlarının çoğu telgrafın gerçek olduğunu düşünüyordu. 3 Mart günü bizzat Zimmermann tarafından bütün bu şüpheler giderilmişti. "Bunu inkâr edemeyeceğim" demişti. "Telgraf doğru." Lansing haberi "derin bir hayret ve rahatlamayla" dinlemişti. "Gerçeği kabul ederek, uluslararası entrikalara bulaşmış bir adam için en şaşırtıcı surette bir gafa imza attı. Tabii ki mesajın kendisi aptallıktı ama doğruluğunu kabul etmek daha kötüydü." Wilson gibi Zimmermann da sinyal istihbaratıyla yaşadığı ilk tecrübede şaşkınlığa uğramış ve nasıl karşılık vereceğini bilememişti. Telgrafın İngilizlerin

sahteciliğinin bir ürünü olduğunu iddia etse ve İngiltere'nin Amerikan diplomatik mesajlarını kanun dışı şekilde dinlediğini söylese, İngiltere bu iddiayı çürütmekte güçlük çekebilirdi. Alman kökenli Amerikalıların ve Amerika'nın savaşa girmesini istemeyenlerin çoğu ona inanabilirdi. Ancak Zimmermann'ın itirafı onlara tutunacakları bir dal bırakmamıştı.[153]

Ne Londra'daki ne de Kahire'deki kriptanalistler, Zimmermann Telgrafı'nın dünyada yarattığı gündemin İngiliz kod kırma faaliyetlerinin gizliliğini baltalamasını istemiyorlardı. Telgrafın yayımlanması Ortadoğu'da büyük öneme sahip bir sinyal istihbaratının elde edilmesiyle aynı zamana denk gelmişti. Mısır Seferî Kuvveti Karargâhı, İstanbul'dan gönderilen ve Hicaz Seferî Kuvveti'nin Medine'yi tahliye etmesini emreden bir Türk telsiz mesajını yakalamıştı. Mısır Seferî Kuvveti Komutanı Sir Archibald Murray, Savaş Bakanlığı'ndaki İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Sir William Robinson'a bir telgraf mesajı yollamıştı: "Arabistan'daki Türk askerî seferinin başarısız olduğu artık aşikâr ve Hicaz Seferî Kuvveti Filistin'e geri çekiliyor." Muhtemelen Zimmermann'ın telgrafını düşünen Murray, Türk askerî telsiz haberleşmesinin yakalandığı bilgisinin kesin surette gizli tutulması ve Hicaz Seferî Kuvveti'nin geri çekildiği haberinin parlamentoda yahut basında erkenden duyurulmaması konusunda ısrar etmişti. Murray, Mısır Genel Valisi Sir Reginald Wingate'ten Türk mesajlarının deşifrelerini Dışişleri Bakanlığı'yla paylaşmamasını dahi istemişti. Muhtemelen Zimmermann Telgrafı gibi dikkatsizce davranabileceklerinden çekinmişti. Eğer Dışişleri Bakanlığı'nın mutlaka haberdar edilmesi gerekirse, Robertson tarafından olabildiğince kesin bir gizlilik içinde yapılmalıydı. Murray, "malum sebepler yüzünden Fransızlara haber vermedim" diye eklemişti.[154*]

Amerikan basınının büyük kısmının Zimmermann Telgrafı'nın ele geçirilmesini İngiliz kod kırıcılar yerine Amerikan gizli ajanlarına mal etmesinden Hall memnun olmuştu (muhtemelen Murray de rahatlamıştı). Hall, 40 Numaralı Oda'nın varlığına dair emareleri Londra'daki Amerikalı gazetecilerden gizlerken "hiç eğlenmemişti". Asıl "eğlence", Amerikan-Alman diplomatik ilişkilerinin Şubat ayında kesilmesinin ardından Bernstorff'u Atlantik ötesinden getiren gemideki İsveç diplomatik belgelerini ihtiva eden bir bavul sayesinde yaşandı. Hall, bavulun içinde Bernstorff'a ait bazı gizli belgelerin bulunduğu söylentisini yaydı. New York'taki Guy Gaunt'a neşe içinde şöyle yazmıştı:

---

* Hicaz Seferî Kuvveti komutanının [Mirliva Fahrettin Paşa (Türkkan) ç.n.] tahliyeyi kendisine emredildiği gibi hızlı bir biçimde gerçekleştirme konusunda gönülsüz olduğu anlaşılacaktı.

> [Gazeteciler] Zimmermann Telgrafı'nın Amerikan Gizli Servisi tarafından bu bavulda ele geçirildiğinden eminler ... Beni dün bu konuda yokladılar ve ben de biz bavulu açmadan önce mührün kırılmış olduğuna dair deliller olduğunu kabul etmek zorunda kaldım. Bu bizim için oldukça güvenli bir yalan ve buna sadık kalmamız gerektiğini düşünüyorum.

Wilson'ın 2 Nisan 1917'de Kongre'deki birleşik oturum sırasında Almanya'ya savaş ilanı çağrısında bulunduğu konuşması, Amerikan diplomatik tarihinin en büyük konuşmalarından biridir. Konuşma metni daha çok Wilson'ın, savaşın ardından "siyasî hürriyetin sağlam temelleri üzerine inşa edilmiş" bir barış sayesinde "demokrasi için güvenli hale getirilmiş" bir dünyaya dair vizyonuyla hatırlanır. Amerika'nın savaşa girmekteki sorumluluğunun sebebi "insanlığın bütün kaygılarını bir kenara atıp cinnet geçiren Almanya'nın sorumsuz hükümetidir". Almanya'nın "cinnet geçirdiğine" dair deliller arasında Amerika'daki istihbarat operasyonları da vardı:

> Prusya otokrasisinin bizim dostumuz olmadığına ve asla olamayacağına bizi ikna eden şeylerden biri de mevcut savaşın en başından beri, hiçbir şeyden haberi olmayan cemiyetlerimizi ve hatta devlet dairelerimizi casuslarla doldurmaları ve ulusal fikir birliğimizi, içerdeki ve dışarıdaki huzurumuzu, sanayimizi ve ticaretimizi hedef alan, her yere yayılmış canice entrikalar kurmalarıdır. Savaştan önce bile casuslarının gerçekten de burada olduğu artık aşikârdır ... Meksika'daki Alman Büyükelçisi'ne gönderilirken yakalanan mesaj, kapımızın dibindeki düşmanları kışkırtma niyetinde olduğu konusunda apaçık bir delildir.

Zimmermann telgrafı olmasa dahi Amerika şüphesiz Almanya'ya savaş açacaktı. Ancak Hall ve 40 Numaralı oda bu kararı hızlandırdılar ve bu, Amerikalıların savaşa Alman kökenli Amerikalılardan ve tarafsızlığı savunan lobiden ciddi bir tepkiyle karşılaşmadan, yekvücut bir ulus halinde girmelerini sağladı. Amerika 6 Nisan'da Almanya'ya savaş ilan etti. O gece Hall ve de Grey şampanyayla kutlama yapmışlardı.[155]

25
Birinci Dünya Savaşı, II. Kısım: Amerika'nın Savaşa Dâhil Olması ve Müttefik Zaferi

Zimmermann Telgrafı'nın kamuoyunda yarattığı müthiş etki Donanma İstihbarat Dairesi Başkanı "Blinker" Hall'a şövalyelik payesini getirmişti. Savaş zamanı istihbaratı açısından bakıldığında daha da önemli olarak ilk kez 40 Numaralı Oda'nın hem deniz istihbaratı hem de diplomatik istihbarat kısmı üzerinde Hall doğrudan kontrol sağlamıştı.* 40 Numaralı Oda, Mayıs 1917'de 25'inci Kısım (ID25) adıyla resmî olarak Donanma İstihbarat Daire'sine bağlandı ve başına, kendi portresi İngiliz tarihindeki diğer tüm istihbarat şeflerinden daha çok ve daha acayip bir biçimde sergilenen Yarbay William "Bubbles" James getirildi. ID25'in yeni şefi, lakabını ("Bubbles" – "Baloncuklar"), büyükbabası meşhur ressam Sir John Millais tarafından küçük bir çocukken yapılmış portresine borçluydu. Portrede, bukleli sarı saçları ve yeşil kadife elbisesiyle havada uçuşan sabun baloncuklarını meleksi bir ifadeyle izlerken tasvir edilmişti. Portreyi satın alan Pears Sabunları, ID25'in yeni şefinin bu masum yüzlü portresini yıllar boyunca ülkenin dört bir yanındaki reklam panolarında sergilemişti.

40 Numaralı Oda'nın ID25'e dönüşümü, denizdeki savaş için kritik bir zamanda yaşanmıştı. 1917 baharına gelindiğinde, İngiltere'nin, Şubat ayında başlamış sınırsız denizaltı harbine karşı verecek bir karşılığı yoktu. Sadece Nisan ayında Alman denizaltılarının batırdığı Müttefik gemi tonajı 835,000 ton idi. Artık Birinci Deniz Lordu olan Jellicoe, Amerikan Donanması'ndan Amiral Sims'e şöyle yazıyordu: "Eğer bu kayıpları süratle durduramazsak Almanlar bu savaşı kazanacaklar." Sims herhangi bir çözüm olup olmadığını sormuştu. Jellicoe, "şu an kesinlikle hiçbir çözüm göremiyoruz" diye cevap

* 40 Numaralı Oda'nın Mayıs 1917'de Hall'ın kontrolüne verilmesinin sebeplerini doğrudan bildiren bir belge mevcut değildir. Ancak bunun gerçekleştiği tarih, Jutland Muharebesi sırasında Alman telgraflarını beceriksizce kullanan Oliver ve Jackson'ın aksine, Hall'ın, Zimmermann Telgrafı'nı harikulade biçimde kullanmasından ötürü Balfour, Hankey ve diğer kişilerce resmî şekilde takdir gördüğünün şüphesiz bir işaretidir. Bkz. s. 560 vd.

vermişti. Jellicoe'nun göremediği çözüm konvoy sistemiydi. Almanya denizaltılarıyla topyekûn saldırıya geçtiğinde hem Kraliyet Donanması hem de Ticarî Filo hala büyük oranda konvoy sistemine karşıydı. Beaverbrook'un, Lloyd George'un 30 Nisan günü Amirallik binasına gelip Birinci Lord'un koltuğuna oturarak konvoy sistemine geçilmesini emrettiğiyle ilgili meşhur tasviri şüphesiz abartılıdır. Ancak Loyd George'un Kabine Sekreteri olarak atadığı Hankey tarafından teşvik edilen Savaş Kabinesi, konvoy sisteminin gerekliliğini amirallerden önce anlamıştı.[1]

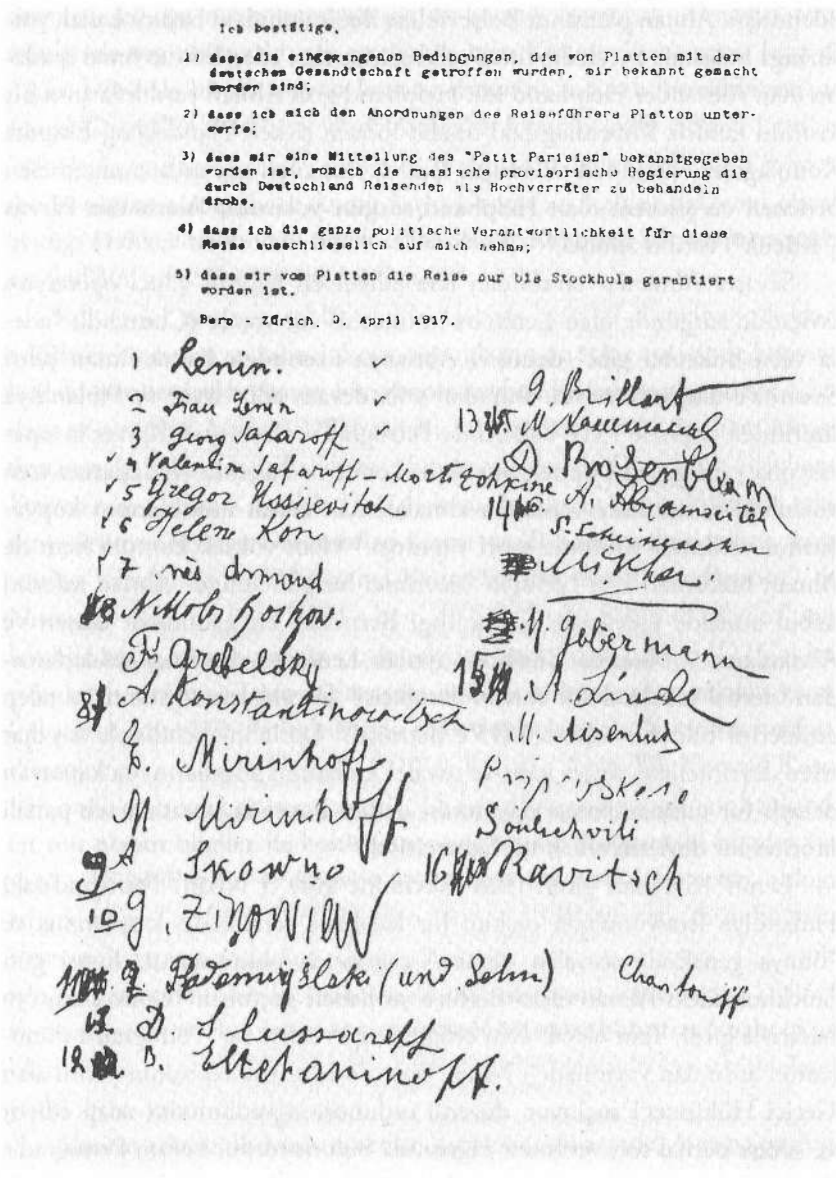
Konvoylar denizaltı tehlikesini bir gecede bertaraf etmedi ancak idare edilebilir bir seviyeye indirdi. Savaşın geri kalan on sekiz ayı içinde konvoylardaki gemilerden herhangi bir sebeple kaybedilenlerin oranı yüzde 1'den daha az olmuştu. Mayıs 1917'den önce 40 Numaralı Oda'nın, hem Alman donanması hakkındaki istihbaratı bir araya getiren Donanma İstihbarat Dairesi'nin Alman Kısmı'yla (ID14) hem de Alman denizaltılarının takibini yürüten Düşman Denizaltıları Kısmı'yla (E1) hiçbir ilgisi yoktu. Savaş sonrası hazırlanan bir "Donanma Karargâhı Değerlendirme Raporu", 40 Numaralı Oda'nın hem ID14'e hem de E1'e "paha biçilmez bilgiler" sağlayabileceğini ama buna izin verilmediğini yazar. Tüm bunlar ID25'in kurulmasıyla değişti. Onun sağlayacağı istihbarat, konvoylara refakat gemileri temin etmesi ve denizaltılardan uzak durmaları için "sakınma rotaları" düzenlemesi amacıyla Haziran 1917'de kurulan Amirallik Konvoy Kısmı için özellikle büyük öneme sahipti: "İlk kez düşman denizaltıları hakkında en son ulaşan bilgiler ile konvoyun son durumu hakkındaki bilgiler yan yana görülebiliyordu ve konvoy komodorunun gemisinde telsiz olduğu için konvoyu tehlikeli bir bölgeden hemen uzaklaştırmak mümkündü." Konvoy kayıpları azaldıkça Alman denizaltı kayıpları artmıştı. 1917 yılının ilk yarısındaki her iki çeyrekte de onar denizaltı batırılmıştı. Üçüncü ve dördüncü çeyrekte ise mayınlar, su bombaları ve hidrofon (sualtı akustik dinleme aygıtı) kullanımı sayesinde batırılan denizaltı sayısı yükselerek yirmi iki ve yirmi bir olmuştu.[2]

Almanya Atlantik Muharebesi'ni kaybettiği dönemde, Avrupa tarihinde önceki diğer tüm savaşlarda ele geçirilmiş topraklardan daha fazlasını fethettiği Doğu Cephesi'ndeki savaşı kazanıyordu. Fethin başlıca sebepleri Alman askerî üstünlüğü ve Rus savaş çabasının çöküşü olsa da, Hindenburg, Ludendorff ve Alman yüksek komutası Rus Geçici Hükümeti'nin istikrarını bozmak ve Rusya'yı devrimci bir kargaşaya sürüklemek için örtülü bir stratejiyi uygulamaya koymuşlardı. Mart 1915'te, "Rus devrimci propagandasının desteklenmesi için", Alman Hazinesi'nden ilk etapta iki milyon mark ödenmesi onayı çıkmış ve Temmuz ayında beş milyon mark daha

ödenmişti. Alman parasının Bolşeviklere iletilmesindeki başlıca kanal, yolsuzluğa bulaşmış ancak devrimci saiklerle hareket eden bir devrimci iş adamı olan Alexander Helphand idi. Helphand gizli Alman yardımlarının bir kısmını tarafsız Kopenhag'daki ithalat ihracat şirketi Handels og-Eksport Kompagniet üzerinden aklamıştı. Rus devrimcileri arasında muhtemelen bedenen en şişmanı olan Helphand sürgün yıllarında Alexander Parvus ("Küçük") ismini almıştı.[3]

Savaşta Almanlar tarafından icra edilen en başarılı yıkıcı operasyon İsviçre'de sürgünde olan Lenin'in "mühürlü" bir trenle (Churchill, "adeta veba mikrobu gibi" demişti) Almanya üzerinden Baltık liman şehri Sassnitz'e ulaştırılmasıydı. Buradan yola devam edip İsveç ve Finlandiya üzerinden geçerek 1917 baharında Petrograd'a ulaşmıştı.[4] Kayzer'in operasyona verdiği şahsî destek büyüktü. Lenin ve Bolşevik yoldaşlarına tren yolculukları sırasında yanlarına almaları için kendi nutuklarının kopyalarının verilmesi yönünde espri yapmıştı.[5] Hem yüksek komuta hem de Alman hükümeti için Lenin'in "devrimci bozgunculuğu" Alman zaferini kabul etmekle eşdeğerdi. Cumming, Bern'deki bir ajanından ulaşan ve Almanların 9 Nisan'da Zürih'ten ayrılan Lenin ve devrimci yoldaşlarından "derhal yapılacak bir barışın destekçisi" olacaklarının garantisini talep ettiklerini bildiren raporu MI5'e iletmişti.[6] Lenin'in, kendisiyle seyahat eden devrimcilere, sigara içme ve tuvalet kullanımı konularını da kapsayan detaylı bir talimatnameyi dayatması ileride Rusya'da kuracağı tek partili otoriter bir devletin erken bir habercisiydi.[7]

Lenin 16 Nisan günü (Rus takvimine göre 3 Nisan) Petrograd'daki Finlandiya İstasyonu'nda coşkun bir kalabalık tarafından karşılanmış ve "dünya genelinde sosyalist devrim" çağrısında bulunmuştu. Ertesi gün Stockholm'deki Alman elçisi Berlin'e şu haberi geçmişti: "Lenin Rusya'ya başarıyla girdi. Tam olarak arzu ettiğimiz gibi çalışıyor." Petrograd'a dönüşünün ardından yayımladığı Nisan Tezleri'nde, çarlık rejiminin yerini alan Geçici Hükümet'i suçluyor, düzenli ordunun lağvedilmesini talep ediyor ve savaşa derhal son verilmesi çağrısında bulunuyordu. Lenin, Petrograd'a dönüşü sırasında Almanların yardım teklifini reddetmiş olması gerektiği yönündeki her türlü beyanı "aptal burjuva önyargıları" diyerek geçiştiriyordu: "Eğer Alman kapitalistleri bizim Rusya'yı ele geçirmemizi isteyecek kadar aptalsalar, bu onların kendi cenazesi olur."[8] Lenin'in Petrograd'a dönüşünü sağlayan Alman örtülü operasyonu Rus devriminin gidişatını değiştirmişti. Lenin, Petrograd'a döndüğünde Bolşevikler'i Geçici Hükümet'e muhalefet etmek yerine hükümet üzerinde "ihtiyatlı bir denetimi" kabul etmiş ve kendilerine rakip olan Menşeviklerle iş birliği yapmayı düşünür

Ich bestätige,

1) dass die eingegangenen Bedingungen, die von Platten mit der deutschen Gesandtschaft getroffen wurden, mir bekannt gemacht worden sind;

2) dass ich mich den Anordnungen des Reiseführers Platten unterwerfe;

3) dass mir eine Mitteilung des "Petit Parisien" bekanntgegeben worden ist, wonach die russische provisorische Regierung die durch Deutschland Reisenden als Hochverräter zu behandeln drohe.

4) dass ich die ganze politische Verantwortlichkeit für diese Reise ausschliesslich auf mich nehme;

5) dass mir vom Platten die Reise nur bis Stockholm garantiert worden ist.

Bero - Zürich, 9. April 1917.

1 Lenin.
2 Frau Lenin
3 Georg Safaroff
4 Valentin Safaroff
5 Grégor Hassjevitch
6 Helene Kon
7 Inès Armand
8 Nikolai Hanaw.
F. Grebelsky
A. Konstantinowitsch
E. Mirinhoff
M. Mirinhoff
9 Skowno
10 G. Zinowiew
11 J. Radomyslski (und Sohn)
12 D. Lurssaroff
B. Elkanowitsch

9. Billard
13 M. Kamenmacher
D. Broidenblum
14 A. Abramowitsch
S. Schwingsohn
M. Lilkin.
H. Jeberman
15 M. Linde
M. Nisenbud
Pupitzkaja
Sumkowili
16 Ravitsch
Charlotoff

Nisan 1917'de Zürih'ten ayrılan "mühürlü tren" içinde seyahat edenler tarafından imzalanan ve Rusya'ya dönmekten kaynaklanan bütün riskleri şahsen kabul ettiklerini de bildiren şartları içeren şartname. Hepsi kendilerine verilen Alman refakatçi Reichsführer Fritz Platten'den talimat almayı kabul etmişlerdi. İlk imza Lenin'e aitti; ikincisi ise "Frau Lenin" diye imza atan karısı Nadezha Krupskaya'ya aitti. Grigori Zinovyev (10 numaralı imza) Komünist Enternasyonal'in başına gelmişti ama uydurma suçlamalarla çıkarıldığı göstermelik bir Stalinist mahkeme tarafından idama mahkûm edilerek 1936'da idam edilmişti.

vaziyette bulmuştu. Lenin'in, destekçilerine kabul ettirdiği stratejisinin ilk şartı hükümete karşı topyekûn muhalefet etmek ve diğer partilerle iş birliğini reddetmekti. Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler, Mayıs ayında Geçici Hükümet'e katılınca Lenin'in bu siyasetindeki devrimci bilgelik anlaşılmıştı. Hükümete karşı gittikçe artan hoşnutsuzluk yüzünden rakipleri zor duruma düşerken, hükümetten bağımsız bir devrimci programa sahip olduğunu dile getirebilen tek grup Bolşevikler olmuştu.[9] 1905 Devrimi'nin en önemli safhasında Lenin, Londra'da sürgün hayatı yaşıyordu. Eğer Alman yardımı olmasaydı 1917 yılının büyük kısmını Zürih'te geçirebilir ve muhtemelen Rusya'daki destekçilerine istediklerini yaptıramazdı.

Lenin savaşın sona ermesini talep ederken, Alman askerî istihbaratı da Doğu Cephesi'ndeki Rus kuvvetlerinin moralini bozmak için psikolojik savaş konusunda öncülük eden bir faaliyet yürütmekteydi. İki taraf da önceden düşman hatlarına broşürler atmış olsa da, kimse Almanların 1917'deki propaganda saldırısı kadar iddialı bir işe kalkışmamıştı. Propaganda konuları Dışişleri Bakanlığı tarafından seçilmişti: Almanya barışı istemekle birlikte buna ihtiyacı yoktu; Rus Geçici Hükümeti, Batılı emperyalistlerin çıkarları doğrultusunda savaşı uzatan bir İngiliz kuklasıydı. Alman ordusu ve Habsburg müttefikleri yıkıcı mesajı yaymak için yenilikçi yöntemler geliştirmişlerdi. Rusça konuşan istihbarat subayları Rus birlikleriyle temas kurmaları için cepheye gönderilmişlerdi. Paskalya Bayramı'nda Alman komutanlar iyi niyet göstergesi olarak cephede gayriresmî ateşkesler ilan edilmesine ve düşman askerleriyle kaynaşılmasına izin vermişlerdi.[10] Rus askerleri siperlerinden, Almanlar tarafından votka (savaş zamanı resmen yasaklanmıştı) ikram edilerek, müzik çalınarak ve hatta "derme çatma genelevler" kurularak çıkarılmışlardı.[11] Alman komutanları devrimci propaganda ve Doğu cephesindeki psikolojik harbin birlikte yaratacağı etki konusunda oldukça hevesliydiler. Örneğin 12'nci Piyade Tümeni, "Rus Ordusu'nun devrim yüzünden yaşadığı dağılma genel bir hal alıyor" yazan bir rapor göndermişti.[12]

Alman propagandası ve Bolşevik etkisiyle mücadele etmek amacıyla, İngiliz istihbaratı da Rusya'yı savaşta tutmak adına kendi daha az başarılı etki operasyonlarını başlatmıştı. Bu operasyonları planlayan başlıca kişi Cumming'in Amerika'daki istasyon şefi Sir William Wiseman idi. Wiseman, Albay House'la yakın ilişkisinden faydalanarak iki kısımdan oluşan bir operasyon için Amerikan desteği sağlamaya çalıştı: İlk olarak "Alman entrikalarını ve Almanların eskiden yönetimde olan gerici hükümetle [çarlık] sahip olduğu şüphe götürmeyen [hakikatte var olmayan] ilişkiyi ifşa edecek" kara propaganda; ikinci olarak "Rusları tüm güçleriyle

Almanlara saldırmaya ikna etmek ve böylece Berlin'deki Hohenzollern hanedanını ve otokrasisini yıkmak için" daha doğrudan bir girişim. Wiseman hem Washington'ı hem Londra'yı dâhice aldatarak operasyon için gerekli ödeneği sağladı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın kendisine destek verdiğini ima ederek Amerikan desteğini sağlamış, sonra bu Amerikan desteğini kullanarak İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın desteğini elde etmişti. Wiseman 26 Mayıs'ta Cumming'e muzafferane bir edayla gönderdiği mesajında Amerikalıların, operasyonun idaresini İngilizlere, yani fiilî olarak MI1c'ye bıraktığını bildiriyordu:

> Amerikalı yetkililer bu propagandayı mümkün olan her biçimde desteklemeye ve gerekli ödeneği İngiliz Hükümeti'yle ortaklaşa ödemeye razılar; ancak böyle bir operasyonu icra edecek bir teşkilatları olmadığı için meseleyi iki hükümet adına benim halletmemi istemekteler.

Wiseman, Cumming'den, Balfour'un özel sekreteri Sir Eric Drummond'u "derhal görmesini ve onayını almasını" istemişti. Önerilen örtülü operasyonun, ileride dışişleri bakanı olacak parlamento üyesi Sir Samuel Hoare idaresindeki Petrograd MI1c istasyonu için "gayet uygun" olduğunu düşünüyordu.

Wiseman, Washington'daki İngiliz elçisi Spring Rice'a projesinden bahsetmemişti. Ancak House, Polk ve Lansing'le konuyu görüşmüş ve hepsi de planı hararetle desteklemişlerdi.[13] Amerika savaşa girene kadar, İngiltere'nin Almanya'daki en önemli ajanları arasında, Washington'dan habersiz şekilde Alman askerî istihbaratı için çalışmayı kabul eden ancak gerçekte ikili ajan olarak MI5'e çalışan iki Amerikalının da olduğunu bilselerdi plana destek verme ihtimalleri çok daha düşük olabilirdi.*

Wilson, bir Müttefik propaganda faaliyeti olduğuna sâfiyâne bir biçimde inandığı ama aslında bir İngiliz örtülü operasyonu olan faaliyet için 75,000 dolar ödenek verilmesini onayladı. Ertesi gün Wiseman, Drummond'a bir telgraf yollayarak Londra'dan da aynı meblağı talep etti. Cumming'in aksine İngiliz Dışişleri Bakanlığı, fiiliyatta MI1c tarafından yürütülecek olsa bile Amerikalılarla müşterek bir operasyon fikrinde pek hevesli değildi. Wiseman, Wilson'ın operasyona duyduğu sözde alakaya ve operasyon gerçekleşirse Amerikan siyaseti hakkında elde etmeyi umduğu istihbarata vurgu yaparak Balfour'u ikna etti:

---

* İkili ajanlardan biri olan Roslyn Whytock, Amerika savaşa girdikten sonra Amerikan askerî istihbaratında yüzbaşı olarak görev yapmıştı. MI5'in COMO kod adlı diğer ikili ajanının kimliği, kendisine verilen teminattan ötürü asla açıklanmamıştır. (Andrew, *Defence of the Realm*, s. 72-77.)

> Remus [Wilson Yönetimi] için güvenilir bir siyasî aktör olarak hareket edersem Sezar'la [Albay House] olan ilişkimi güçlendirebilirim ve o da gelecekte Remus'un dış siyaset konusunda attığı adımlar hakkında, normalde iki hükümet arasında paylaşılmayan konulardan beni haberdar eder.

Dışişleri Bakanlığı, "planın Rusya'ya karşı Almanya tarafından yapılan savaş karşıtı propagandayı engellemeye yönelik güvenilir önlemler sunuyor olması ve başkanın da alakadar olması" sebebiyle operasyona 75,000 dolar katkıda bulunmayı kabul etti.[14]

Wiseman, Petrograd'daki örtülü etki operasyonunu idare etmesi için meşhur oyun ve roman yazarı W. Somerset Maugham'ı seçmişti. Rusça bilen Maugham, savaş zamanı MI1c ajanı olarak çalıştığını gizlemek için yazarlık mesleğini maske olarak kullanmıştı. Maugham, Petrograd görevi karşısında afallamıştı. Sonradan şöyle yazacaktı: "Uzun lafın kısası, Rusya'ya gidip Ruslar'ın savaşa devam etmelerini sağlayacaktım." Gaunt'un eski ajanı Emanuel Voska da, Maugham'a yardımcı olmak için, "imparatorluktaki Çek ve Slovak tebaayı Rusya'nın savaşa devam etmesi için teşkilatlandırma" talimatı almıştı.[15] Maugham, Petrograd'da Müttefik yanlısı propagandayı organize etmesinin yanında, eski metresi Saşa Kropotkin vasıtasıyla Geçici Hükümet'in başındaki Aleksandr Kerenski'yle tanışmayı da başarmıştı. Maugham, Kerenski ve diğer hükümet üyelerini hafta bir, Rusya'nın en iyi lokantası olduğu söylenen Medved'de, İngiliz ve Amerikan hükümetleri tarafından verilmiş bol ödenek sayesinde en iyi havyar ve votkadan ikram ederek ağırlıyordu. Yemeklerde davet sahibi Saşa oluyor ve gerektiğinde tercümanlık da yapıyordu. Göreve geldiğinde başkanlık balosunu iptal eden ve sadeliğe düşkünlüğüyle bilinen Wilson, 1917'de onayladığı 75,000 dolarlık "propaganda" bütçesinin bir kısmının böyle müsrifçe eğlenceler için harcandığını hayal edemezdi. Maugham sonradan şöyle yazmıştı: "Sanırım Kerenski beni olduğumdan daha önemli biri sanıyor, öyle ki birkaç kez Saşa'nın apartman dairesine geldi ve her seferinde iki saat boyunca odanın içinde ileri geri yürüyerek sanki bir mitingdeymişiz gibi uzun nutuklar attı."[16]

Geçici Hükümet'in liderine ulaşma konusunda gösterdiği fevkalade başarıya rağmen ne Maugham'ın ne de başka bir Müttefik ajanının Rusya'yı savaşta tutmak için yapabileceği pek bir şey vardı. 16 Haziran'da başlayan Rus yaz taarruzunun arifesinde General Aleksey Brusilov, Kerenski'ye, Rus birlikleri içinde geniş çaplı isyanlar yaşandığını bildirmişti. Brusilov sonradan şöyle şikâyet etmişti: "Söylediklerime en ufak bir ilgi dahi göstermedi ve başkomutanlık yetkilerimin hiçbir hükmü olmadığını o an anladım." Kerenski ve bakanlarının, demokrasiyi savunma konusunda ülkenin

birliğini sağlayacağına kendilerini inandırdıkları taarruz, sadece üç gün içinde Rus birliklerinin Alman karşı taarruzundan panik halinde kaçmalarıyla sona ermişti. Yüzbinlerce asker ölmüş, milyonlarca kilometrekare toprak kaybedilmişti.[17]

Lenin'in Alman casusu olduğu yönündeki söylentiler, Almanların elinde esir bulunduğu sırada bunu Almanlardan duyduğunu söyleyen bir Rus subayı tarafından güvenilir olmayan bir biçimde teyit edilmişti. Geçici Hükümet Adalet Bakanlığı, 6 Temmuz'da Lenin'in vatana ihanet suçlamasıyla tutuklanması emrini verdi. Lenin sakalını tıraş edip, işçi kılığına girerek, geçici olarak Finlandiya'da saklanmak zorunda kalmıştı. MI5'ten Claude Dansey (sonradan SIS başkan yardımcısı olacak) Ağustos'ta şöyle söylüyordu: "Anladığımız kadarıyla Rus genelkurmayının elinde artık Lenin'in suçlu olduğuna dair deliller var."[18] MI5 gibi birçok Batılı istihbarat teşkilatı, Lenin'in Almanlara çalıştığına dair yanlış bir inanış ya da hiç olmazsa ciddi bir şüphe besliyordu.

Geçici Hükümet yönetiminde çarlık rejiminin istihbarat sistemi büyük oranda dağılmıştı. Nisan 1917'de, önceden Okhrana veya polis için çalışmış bütün istihbarat görevlileri kovulmuştu. General N. S. Batyuşin ve ordu istihbarata karşı koyma biriminin önde gelen subayları yolsuzluk ve görevi kötüye kullanma suçlamalarıyla tutuklanmışlardı. Brusilov'un Haziran taarruzunun çöküşü ve Rus savaş çabasının süregiden dağılışının yarattığı kargaşa içinde, ağıllarda çıkan yangınlar yahut askerî bot üretimindeki hatalar gibi gerçekten de kazara yaşanan talihsizliklerden bile sık sık Alman ve Avusturyalı casuslar sorumlu tutulmaya başlanmıştı. Ağustos ayında ordu istihbarata karşı koyma birimi, Rusya'nın düşmanları hakkında şu yorumu yapıyordu:

> Sürekli olarak sadece askerî casusluk alanında çalışmıyorlar, aynı zamanda Rus askerî gücünü yok etmek için her yolu deniyorlar; örneğin ticaret ve alışverişi gizlice takip ediyorlar, yasak malların yanında savaş karşıtı, milliyetçi, siyasî ve diğer tür propagandayı ülkeye sokuyorlar, kundakçılık yapıyorlar, fabrikaları ve diğer binaları bombalıyorlar.

Geçici Hükümetin oldukça paranoyak şekilde geçen son aylarında ordu istihbarata karşı koyma birimi, Rus toplumu içindeki düşman yıkıcı faaliyetlerini araştırmak ve neredeyse tamamen hayal ürünü olan çok geniş çaplı emperyalist yıkıcı faaliyetleri açığa çıkarmak için hemen hemen ileride Stalin'in NKVD'sinin elde edeceği kadar geniş yetkiler talep etmişti.[19]

1917 yazında, daha küçük çaplı olsa da Fransız ordusunda da Rus ordusunda olduğu gibi isyanlar yaşanmıştı. Fransız başkomutanı General

Robert Nivelle'in, beş günde ölü ve yaralı toplam 133,000 askerin ölümüne sebep olan ve felaketle sonuçlanan Nisan 1917'deki taarruzunun ardından, Fransız ordusundaki tümenlerin yarısını farklı oranda etkileyen, toplamda 40,000 askerin dâhil olduğu bir isyan patlak vermişti. Bazı tarihçilere göre Almanlar bu isyanlardan haberdar olsalar "savaşı kazanabilirlerdi". Ancak Ludendorff isyan haberini, Fransız ordusundaki krizin sona ermek üzere olduğu 30 Haziran'a kadar öğrenememişti.[20] 1917'de Alman askerî istihbaratının Doğu Cephesi'nde, Batı Cephesi'ndekinden çok daha iyi olduğuna dair bundan çok daha belirgin işaretler de mevcuttur.

Almanların, Fransız isyanlarını başladıktan ancak iki buçuk ay sonra öğrendiklerinden haberi olmayan Fransız bakanları, isyanların Rusya'da olduğu gibi burada da Almanlar tarafından çıkarıldığından şüphelenmişlerdi. Bozgunculuk yaptığı söylenen sol görüşlü *Bonnet Rouge* gazetesi müdürü Raoul Duval, 15 Mayıs günü İsviçre'den dönerken, yanında bir Alman bankerin yazdığı yüklü bir çekle yakalanmıştı. Sonradan vatana ihanetten suçlu bulunup giyotine gönderildi. *Bonnet Rouge* editörü Miguel Almereyda da Ağustos ayında hapishanede intihar etmişti. Kısa süre sonra başbakan olacak Georges Clemenceau, Fransız ordu isyanlarının sebebinin, İçişleri Bakanı Louis Malvy'nin Almereyda ve diğer "bozguncuları" yargılamaması olduğunu iddia etmişti. Malvy sonradan "görevi ihmal ederek ağır kusur işlemek" suçlamasıyla yargılanmış ve beş yıl sürgün cezası almıştı. Savaştan önce *Bonnet Rouge*'a maddî destek sağlamış olan radikal reformcu Başbakan Joseph Caillaux da tutuklanmıştı. İngiliz büyükelçi, Clemenceau'nun, Caillaux'nun kurşuna dizilmesini umduğunu bildirmişti. (Caillaux, savaştan sonra yapılan mahkemede oldukça garip bir biçimde, "hafifletici sebepler" gösterilerek vatana ihanetten suçlu bulunmuştu.)[21]

Clemenceau ve destekçilerinin, Almanlar tarafından finanse edilen yıkıcı faaliyetlerin Fransız savaş çabası için arz ettiği tehdidi abarttıkları sonradan anlaşılsa da o dönem bir çok İngiliz gözlemci bunları söylendiği biçimiyle kabul edip benzer karanlık güçlerin İngiltere'de de iş başında olduğuna inanıyorlardı. Almanya'nın Rus savaş çabasını baltalamak için Bolşeviklere sağlanan yardımlara verdiği öncelik yüzünden MI5, İngiltere'deki Bolşevik destekçilerine de Almanların destek veriyor olmalarının -ki sonradan bunun söz konusu olmadığı anlaşılmıştı- gayet mümkün olduğu sonucuna varmıştı. Lenin'in Almanlar için çalıştığına dair Rus "delilleri", İngiltere'deki Bolşevikliğin de Almanlar tarafından finanse edildiği inancını pekiştirmişti. Lloyd George'un Savaş Kabinesi'ndeki bakanı Sir Edward Carson, 3 Ekim 1917'de, Alman parasının Rusya'da, Fransa'da,

İtalya'da, İspanya'da, Amerika'da, Arjantin'de, Şili'de –"aslında karışma fırsatı bulduğu her yerde"- "sanayi sektöründe sorun yarattığının" bir "gerçek" olduğunu nitelendirmişti. Carson'ın iddiaları meslektaşları tarafından ciddiye alınmıştı. 4 Ekim günü Savaş Kabinesi toplantısında: "Şu an bu ülkedeki en etkin tek propaganda sisteminin, ellerinin altında yüklü miktarda para bulunan ve büyük bir enerji sergileyen savaş karşıtları tarafından yürütüldüğüne işaret edilmiştir." Kabine tutanakları bu gülünç iddiaya itiraz edildiğine dair bir kayıt içermemektedir.[22]

1917 yılında MI5 için yıkıcı faaliyetlere karşı koyma, ilk kez karşı casusluktan daha büyük önceliğe sahip olmuştu. Polisin de yardımıyla, savaş sırasında İngiltere'ye sızmış, önem arz eden Alman casuslarının hepsini yakalamıştı. Ancak İngiltere'deki savaş karşıtı harekete verilen Alman malî desteğini tespit etme konusunda aynı başarıyı gösterememişti, çünkü böyle bir destek yoktu. Savaş Kabinesi, 19 Ekim'deki toplantısında Almanların savaş karşıtlığını finanse etmesi meselesini yeniden ele almıştı. Tutanaklarda tıpkı 4 Ekim'de olduğu gibi uçuk komplo teorileri kayıt altına alınmıştır. Bu sefer, "savaş karşıtı propagandanın, savaştan sonra Almanya'yla ticaret yaparak para kazanmak isteyen varlıklı kişiler tarafından finanse edildiği" söylenmişti. Bu iddiaya da bir itiraz yükselmemiştir. Savaş Kabinesi, "savaş karşıtı propaganda ve bununla ilgisi olan bütün meselelerin soruşturulmasının koordinasyonu ve idaresi için" MI5 direktörü Vernon Kell yerine Özel Şube direktörü Sir Basil Thomson'ın görevlendirilmesine karar vermişti. Kararı haber alan Thomson içten içe söylenmişti. Bakanların saflık göstererek yaygara kopardıklarını düşünse de, onların uyarılarına hak ettiği -aslında hak etmediği- önemi vermemesinin yıkıcı faaliyetler karşısında görevi ihmal olarak yorumlanacağının farkındaydı. 22 Ekim'de günlüğüne şöyle dert yanmıştı:

> Savaş Kabinesi ... bu meselelerde yatıştırıcı şurup verilerek tatmin edilemez. Almanların [savaş karşıtı ve devrimci] cemiyetlere parasal yardımda bulunduğuna ikna oldukları için polisin bir şeyler yaptığından emin olmak istiyorlar. İşin içinde Alman parası olmadığından ve masraflarını uçuk kaçık tiplerin ödediği üyelik aidatlarından karşıladıklarına eminim.

Thomson sunduğu raporda Alman destekli yıkıcı faaliyetlerin tehlikesi konusunda temkinli bir farkındalık sergilerken, iç rahatlatıcı bir sonuca varmanın da yolunu bulmuştu. Bakanlara, Alman parasının geniş çaplı yahut etkin bir biçimde kullanılamamış olduğunu bildirmişti.[23] Bakanların yaygaracılığı, en azından kısmen, istihbarat meseleleri hakkındaki cehaletlerinden kaynaklanıyordu. Eğer uzun vadeli tarihsel bir perspektife sahip

olmuş olsalardı söz konusu yıkıcı faaliyet tehditlerinin çoğu zaman -özellikle de savaş zamanı- abartıldığını fark ederlerdi.*

7 Kasım'daki (Rus takvimine göre 24 Ekim) Rus Bolşevik Devrimi'nin haberi, İngiliz bakanların İngiltere'deki yıkıcı Bolşevik faaliyetleri konusundaki korkularını daha da artırmıştı. Kerenski, 30 Ekim'de Somerset Maugham'dan, hükümetinin kurtuluşunun pek mümkün olmadığını Lloyd George'a bildirmesini istemişti.[24] Ancak Maugham bu önemli mesajı Petrograd'daki İngiliz elçiliğinden gönderememişti. Rusça bilmeyen büyükelçi Sir George Buchanan'la ilişkileri soğuktu. Maugham'ın gizli ajan olarak başından geçenleri hayalî bir biçimde anlattığı *The Ashenden Papers* (*Ashenden Belgeleri*) romanında Buchanan, Sir Henry Witherspoon olarak görünür. Witherspoon, Ashenden'ı (Maugham'ın kendisi), "bir kutup ayısını bile hafiften titretecek kadar soğuk bir tavırla" karşılar.[25] Maugham'ın Kerenski'yle görüşmesine dair raporu Dışişleri Bakanlığı'na, Geçici Hükümet'in Bolşevikler tarafından devrilmesinin üzerinden on bir gün geçtikten sonra, 18 Kasım'da ulaşmıştır.**

Dışişleri Bakanlığı'nda yaşanan telaş, Lloyd George'un Savaş Kabinesi'nin Petrograd'dan gelen haberler yüzünden yaşadığı gerginliği daha da körüklemişti. 12 Kasım'da Bolşevikliğin, Rus savaş çabasını baltalamak için, "Almanlar tarafından kendi çıkarları için kullanılıp zehirlendiği" söylenmişti: "Bolşevik liderlerden hangilerinin Almanlardan para aldığı henüz belli değil; şüphesiz bir kısmı para aldı ve diğerleri gerçek fanatikler." Bazı bakanlar, haliyle İngiltere'deki yıkıcıların da Almanlardan para almış olmasından korkuyorlardı. İçişleri Bakanı Sir George Cave, Almanlardan malî destek alan yıkıcılığın, Thomson'ın önceden rapor ettiğinden daha yaygın olduğundan şüpheleniyordu. MI5 ve Özel Şube görevlilerinden oluşan müşterek bir komite tarafından, savaş karşıtı ve devrimci cemiyetlerin polis baskınlarında ele geçirilen kayıtlarının incelenerek malî gelir kaynaklarının araştırılması da dâhil olmak üzere "daha derin soruşturmalar" yapılmasını emretmişti. MI5 ve Özel Şube'nin soruşturmalarında İngiliz savaş karşıtlarının ve devrimcilerin Almanlardan malî destek aldıklarına dair bir kanıta rastlanmamıştı. Thomson'ın 13 Aralık'taki Savaş Kabinesi toplantısında Askerlik Karşıtı Kardeşlik isimli cemiyet hakkındaki alaycı ifadeleri, onun genel olarak savaş karşıtlarını küçümseyici tavrıyla uyuşuyordu: "Belgelerde

* 1820'ler, 1830'lar ve 1840'lar boyunca kıtadaki dört büyük gücün rejimlerinin hepsi de kendilerine karşı başlıca tehdidin profesyonel devrimcilerden geldiğine inanmışlardı. Bkz. s. 401-3, 410.

** Jeffery, *MI6*, s. 119. Maugham'ın bu dönem hakkında verdiği raporda sunduğu kronolojiyle, yarım yüzyıl sonra Petrograd'dan hatırladıkları hakkında hafızasına dayanarak yazdıkları arasında uyuşmazlık vardır.

düşman etkisini yahut malî desteğini gösteren bir delil yok. Kardeşlik, uçuk kaçık tipler tarafından ticarî olmayan bir biçimde idare ediliyor ve vicdanî retçi çevreler dışında sahip olduğu etki oldukça küçük."[26]

MI5'in 1918'de Whitehall içinde ve dışında temasta olduğu ayrıcalıklı kişilere göndermek üzere hazırlattığı yeni yıl tebrik kartı, Sovyet yıkıcılığının Vernon Kell tarafından ciddiye alındığını gösterir biçimde hazırlanmıştı. Kart, Kell'in uzun yıllar yardımcılığını yapan Eric Holt-Wilson (kartın sol köşesine baş harflerini eklemişti) tarafından tasarlanmış ve önde gelen çizerlerden Byam Shaw (kartın sağ altında ismi yazılıdır) tarafından Ön Raffaelocu bir üslupla çizilmiştir. Burnundan dumanlar çıkan, iğrendirici ve dikkate değer biçimde tüylü bir Yıkıcılık figürü, ardından gelen tehditten habersiz "Dieu et Mon Droit"* ve "1918 Yılında Zafer" yazan ufukları gözleyen ve alışılmışın dışında bir biçimde Roma askeri gibi giyinmiş bir İngiliz savaşçısına doğru dört ayağı üzerinde sürünerek gizlice yaklaşmaktadır. Maske takmış Britannia olarak tasvir edilen MI5 tam zamanında yetişmiş ve Yıkıcılık, İngiliz savaşçısına saldıramadan gizli monogramı biçimindeki üç dişli mızrağını ona saplamıştır.

Ocak 1918'de Kell, mühimmat fabrikalarındaki olası Sovyet yıkıcılığı konusunda bir soruşturma başlatmıştı. Emniyet müdürlerine şu talimat verilmişti:

> Mühimmat imalatında çalışan Ruslar'ın tavırlarında yaşanacak her türlü değişikliği bize bildirin. Bunlar şu şekillerde olabilir: Pasifist yahut savaş karşıtı propaganda faaliyetleri, mühimmat imalatına yardıma devam etme konusunda gönülsüzlük, ürünlerin çıkışına engel olarak yahut ürünleri veya fabrikaları tahrip ederek ikmal faaliyetini durdurmak.[27]

Hakikatte emniyet müdürlerinin ortaya çıkaracağı dikkate değer bir şey yoktu. İngiliz ve Fransız bakanlarının yaygaracılığına rağmen, Komünist telkiniyle yapılan yıkıcılık hiçbir Batılı Müttefik'in savaş çabası için ciddi bir tehdit arz etmemişti.

Yine de Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmeleri istihbarat tarihinde önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. İlk Komünist güvenlik ve istihbarat teşkilatı, Tüm Rusya'nın Karşı Devrim ve Sabotajla Mücadele Fevkalade Komisyonu (Vserossiiskaya Chrezvychainaya Kommisiya po Borbe s Kontr Revolyutsiyei i Sabotazhem), ya da daha iyi bilinen kısaltılmış adıyla Çeka, Bolşevik Devrimi'nden sadece altı hafta sonra, 20 Aralık 1917'de kurulmuş ve 1918 yılı boyunca dünyanın ilk tek partili devlet teşkilatı

* Latince: "Tanrı ve Benim Hakkım." İngiliz monarşisinin armasındaki sözdür. (ç.n.)

MI5 tarafından Whitehall içinde ve dışında bağlantıda olunan kişilere gönderilen ve 1918 yılında "İnsanoğlunun Ölümsüz Zaferi"nin beklendiğini bildiren yeni yıl tebrik kartı.

içinde merkezî bir konumda yer almıştır. Ancak 1799'da ilk kez alınmaya başlanan İngiliz gelir vergisi gibi, Çeka da ilk başta geçici bir çözüm olarak, Lenin'in hiç beklemediği ölçekteki muhalefetle baş etmek için kullanılmak üzere düşünülmüştü. Kurulmasının başlıca sebebi devlet görevlilerinin yaklaşan grevi olmuştu. Lenin, Çeka'nın Polonyalı şefi Feliks Edmundoviç Cerjinski'ye şöyle yazıyordu: "Burjuva en iğrenç suçlardan birini işlemek niyetinde ..."[28] Yetmiş beş yıllık Sovyet döneminde Rus istihbarat teşkilatları isimlerini birkaç sefer değiştirmiş olsalar da mensupları kendilerine "Çekistler" (*Chekisti*) demeye ve Çeka'nın kuruluş tarihinin anısına maaşlarını her ayın 1'inde değil 20'sinde ("Çekistler Günü") almaya devam etmişlerdi. Çeka'nın sembolleri olan kalkan ve kılıç -Devrim'i korumak için kalkan ve düşmanlara darbe vurmak için kılıç- sonraki bütün Sovyet güvenlik ve istihbarat teşkilatları tarafından aynen korunmuştu. Stalin döneminde Çeka'nın halefleri, barış zamanı Avrupa tarihindeki en büyük, en güçlü ve en acımasız gizli teşkilatlar olmuşlardı.

İktidarı ele geçirmeden önce ne Lenin'in ne de önde gelen Bolşeviklerden herhangi birinin aklına bir istihbarat teşkilatına ihtiyaç duyacakları gelmişti. Kendi devrimlerinin dünya kapitalizmini devirecek beynelmilel bir devrimi ateşleyeceğinden emindiler. Devrim sonrası yeni dünya düzeninde değil casuslar, bilindik anlamda diplomatlara bile ihtiyaç olmayacaktı. Troçki, Bolşevik Devrimi sonrasında Dışişleri Halk Komiseri olarak atandığında şöyle duyurmuştu: "Dünya halklarına birkaç devrimci duyuru yapacağım ve sonra işim bitecek." Çarlık Rusyası'nın müttefikleriyle yaptığı gizli anlaşmaların yayımlanmasını emretmiş ve şöyle demişti: "Onurlu, halkçı, gerçekten demokratik bir dış siyasetin birinci şartı gizli diplomasinin lağvedilmesidir."[29] Almanya'yla Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Anlaşması müzakerelerini yürütürken Troçki'nin kendisi, farkında olmadan gizli diplomasiyi büyük oranda lağvetmişti. Anlaşmadan önce yapılan görüşmeler esnasında Brest-Litovsk'taki (Alman askerî karargâhının bulunduğu yer) Rus müzakerecilerle Petrograd'daki Bolşevik hükümeti arasında gidip gelen telgraf mesajlarına Moskova'daki İngiliz askerî ataşesinin erişimi vardı. Telgraflar Moskova telgraf ofisinde Bolşeviklerin muhalifleri tarafından kopyalanıp İngiliz diplomatlarına iletilmekteydi. Yirmi yıl sonra Moskova büyükelçisi olacak olan Amerikalı Rusya uzmanı George Kennan, telgrafların başlıca kaynağının, ister bilerek ister bilmeyerek olsun, Troçki'nin yardımcısı İvan Zalkind olduğu sonucuna varmıştı.[30] 3 Mart'ta imzalanan Brest-Litovsk Anlaşması, "on üçüncü yüzyıldaki Moğol istilasından beri, bir savaşın Ruslar için en küçük düşürücü biçimde sona erişi" olmuştu.[31] Rus İmparatorluğu'nun dörtte biri Alman kontrolüne

geçiyordu. Lenin, Rusya'nın Alman taleplerini kabul etmekten başka bir seçeneği olmadığı konusunda ısrarcıydı. Şöyle demişti: "Eğer uyum sağlamayı bilmiyorsan, yüzükoyun çamurun içinde sürünmeye razı değilsen, o zaman sen bir devrimci değil gevezenin tekisin demektir." Brest-Litovsk'tan sonraki dönemde Bolşevik Partisi adını Komünist olarak değiştirdi. Halk Komiserleri Konseyi (Sovnarkom) hükümet merkezini Petrograd'dan Moskova'ya taşıdı.

Karşı devrimle mücadele için Sovnarkom tarafından onaylanan ilk önlemler şiddet içermiyordu: "Mülke el koyulması, yeniden iskân, [tayın] karnelerinden mahrum bırakma, halk düşmanları isim listesi yayımlama, v.b." Ancak kısa süre içinde korku, Çeka'nın başlıca silahı haline gelmişti. Cerjinski'nin yardımcılarından Martin Yanoviç Latsis, Çeka'nın yayın organı *Krasny Terror*'de ("Kızıl Terör") şöyle yazmıştı:

> Bizim savaşımız şahıslarla değil. Biz burjuvayı bir sınıf olarak imha ediyoruz. Sorgulamalar sırasında zanlının Sovyet kudretine karşı sözlü yahut fiilî bir saldırı gerçekleştirdiğine dair delil aramayın. İlk soracağınız sorular: "Hangi sınıfa mensup? Kökeni ne? Eğitimi ve mesleği ne?" İşte zanlının kaderini tayin edecek sorular bunlardır. Kızıl Terör'ün önemi ve esası burada yatmaktadır.

Lenin gibi Cerjinski ve baş yardımcıları da zalim kişiliklere sahip değillerdi. Kızıl Terör'ü, özellikle de Mayıs 1918'de karşı devrimci "Beyaz" ordulara karşı başlayan ve Sovyet rejiminin varlığını tehlikeye düşüren İç Savaş sonrasındaki dönemde, sınıf savaşının gerektirdiği nesnel ihtiyaçlar olarak gördükleri şeyler yüzünden desteklemişlerdi. Ancak bazı Çeka mensupları, hem çarlık dönemindeki yönetici sınıfa mensup "eski insanlara" şiddet uygulama hem de şahsî intikam eylemlerinde bulunma fırsatına sahip olmaktan keyif almışlardı. Cerjinski'nin ilk dönemki yardımcılarından biri olan Yakov Hristoforoviç Peters, "kirli unsurların" kendilerini Çeka'ya yamamaya çalıştıklarını sonradan kabul etmiştir. Bunlardan bazıları başarılı olmuşlardı.[32]

1918 yazına kadar Çeka'nın şiddet eğilimi, Bolşeviklerin başlarda desteklerine ihtiyaç duyduğu Sol Sosyalist Devrimciler (SSD'ler) tarafından dizginlenmişti. Çeka Yürütme Komitesi'nde görevlendirilen dört SSD'den biri olan Vyaçeslav Alekseeviç Aleksandroviç bir süreliğine Cerjinski'nin muhtemelen en nüfuzlu yardımcısı olmuştu. SSD'ler Mart 1918'de Brest-Litovsk barışını protesto ederek Sovnarkom'dan ayrılmışlardı ama dikkate şayan bir biçimde Çeka'da bulunmaya devam etmişlerdi. Olayın SSD tarafından anlatılan versiyonuna göre, gerçekten de Cerjinski onlara kalmaları için ricada bulunmuş ve onların desteği olmadan "[Çeka] kadrolarındaki

kan dökme dürtüsüne daha fazla ket vuramayacağını" söylemişti. SSD'ler Çeka Yürütme Komitesi'nde bulundukları sürece siyasî suçlar için izin verilerek infaz edilen idam cezası olmamıştı. Cerjinski, yardımcısı SSD Aleksandroviç'e öyle büyük güven duyuyordu ki merkez Moskova'ya nakledildikten sonra sahadaki işlere odaklanabilmek için günlük idarî işleri onun sorumluluğuna bırakmıştı.[33]

Bolşevik rejimin Brest-Litovsk sonrası resmî diplomatik ilişkilere sahip olduğu tek büyük devlet Almanya idi. Kont Wilhelm Mirbach idaresindeki Alman büyükelçiliği 23 Nisan 1918'de Moskova'da kurulmuştu. Mirbach'ın misyonundakilerden biri altı gün sonra günlüğüne şöyle yazmıştı: "Ajanlar ve provokatörlerin bize yaklaşması ihtimaline karşı burada sürekli tetikte olmak zorundayız. Sovyet yönetimi kısa sürede eski çarlık Okhrana teşkilatını yeniden kurdu … biraz başka bir biçimde olsa da en az aynı büyüklükte ve daha acımasız." Alman elçiliğine hulul görevi, Sovyet istihbarat tarihinin muhtemelen en genç kısım şefi olan yirmi yaşındaki SSD Yakov Blyumkin sorumluluğunda Mayıs ayında kurulmuş olan, Çeka'nın karşı casusluk kısmına verilmişti. Blyumkin, savaşta Ruslara esir düşmüş olan, Alman büyükelçisinin Avusturyalı akrabası Kont Robert Mirbach'ı angaje ederek elçiliğe hulul etmeyi başarmıştı. Haziran'da Mirbach'tan, elçilik içinden Çeka'ya istihbarat sağlayacağına dair imzalı bir kâğıt almıştı.[34]

SSD'ler Brest-Litovsk Anlaşması'na hâlâ şiddetle muhalefet etmekte olduklarından, Cerjinski'nin Alman elçiliğine hulul için Blyumkin'i kullanması akıllıca bir hareket olmamıştı. SSD Merkez Komitesi 4 Temmuz'da Alman büyükelçisine yönelik bir suikast planını onaylamıştı. Bu sayede Boşeviklerin Almanları "yatıştırmasına" bir son verip, Doğu Cephesi'nde savaşı tekrar başlatarak, dünya devrimi davasına doğru yürüyeceklerine dair naif bir inanç besliyorlardı. Suikast görevi Blyumkin ve onunla birlikte Çeka'da çalışan SSD fotoğrafçı Nikolay Andreev'e verilmişti. 6 Temmuz sabahı Blyumkin, Çeka antetli kâğıdı üzerine bir belge düzenleyerek kendisine ve Andreev'e Alman elçisiyle görüşme yetkisi vermişti. Cerjinski'nin SSD yardımcısı Alaksandroviç bu noktada plana dâhil edilmiş ve belge üzerine resmî Çeka mührünü basmıştı. Aynı gün öğleden sonra Blyumkin ve Andreev arabayla Alman elçiliğine giderek, büyükelçinin akrabası Kont Robert Mirbach'ın durumu hakkında konuşacakları bahanesiyle büyükelçiyle bir görüşme ayarlamışlardı. Sonradan Blyumkin, büyükelçi Kont Wilhelm Mirbach'ı öldüren silahı kendisinin ateşlediğini iddia etmiştir. Ancak elçilik çalışanlarından temin edilen delillere göre Blyumkin'in revolverinden ateşlenen üç merminin de hedefi ıskalamasının ardından büyükelçiyi vuran kişi Andreev olmuştur.[35]

Bu olay yüzünden Çeka'nın "Devrim'in kılıcı ve kalkanı" rolü az daha felaketle sona erecekti. Çeka, dünyanın ilk Komünist devletinin varlığını güvence altına almak yerine az kalsın yok olmasının sebebi olacaktı. Lenin, Stalin'e gönderdiği telgrafta, Mirbach suikastı yüzünden Rusya'nın Almanya'yla yeniden savaşın "eşiğine geldiğini" söylemişti. Suikastın ardından başlayan SSD ayaklanmasında Moskova merkezindeki Çeka genel merkezi Lubyanka ele geçirilmiş ve Cerjinski rehin alınmıştı. Ancak SSD'nin mantıklı bir mücadele planı yoktu ve ayaklanma, Komünistlere sadık Letonyalı birlikler tarafından yirmi dört saat içinde bastırılmıştı. Bir araştırma komisyonu ayaklanmayı soruşturarak Çeka'daki SSD'leri tasfiye ederken, aklı başına gelen Cerjinski de 8 Temmuz'da kendi isteğiyle Çeka'nın başında ayrıldı. Cerjinski 22 Ağustos'ta tekrar başkanlık görevine getirildiğinde Çeka, siyasî muhaliflere karşı uyguladığı terörün artık SSD'lerin ılımlı müdahalesiyle dizginlenmediği, tamamıyla Komünist bir teşkilat halini almıştı. "Biz teşkilatlanmış terörü temsil ediyoruz" demişti Cerjinski. "Bunu açık bir biçimde söylemeliyim."[36]

Ancak Çeka içinde hâlâ "karşı devrime" yönelik savaştaki gaddarlığa meydan okumaya hazır idealistler bulunuyordu. Bunlar arasında Petrograd Çeka başkanı Moisey Solomonoviç Uritski de vardı. 30 Ağustos'ta Cerjinski'ye, on dört yaşındaki Vsevolod Anosov isimli bir zanlıyı itirafa zorlamak için bir grup Çekist tarafından uygulanan yöntemleri şikâyet etmişti. Anasov ilk sorgusunda kurşuna dizilmekle tehdit edilmişti; ikinci sorguda kendisine ateş edilmişti ama mermi kurusıkıydı; üçüncü sorgusunda yanındaki sandalye üzerinde serili pelerine gerçek mermiyle ateş edilmişti. Anasov'a ertesi sabah gün doğumunda idam edilmesi kararının tasdik edildiği söylendi ancak bu gerçekleşmedi. Uritski, Cerjinski'ye gönderdiği, yayımlanmamış bir mektupta şöyle diyordu: "Bu tip sorgu yöntemlerinin kabul edilemez olduğunu düşünüyorum, hele de 14 yaşında çocuklara karşı. Bu yüzden konuyu soruşturmanızı ve suçluları bundan mesul tutmanızı istiyorum. Bu talebimi reddetmeyeceğinizi ve soruşturma sonucunu bana bildireceğinizi umuyorum."[37] Uritski soruşturmanın -eğer gerçekten yapıldıysa- sonucunu öğrenecek kadar uzun yaşamadı. Aynı gün, 30 Ağustos'ta, öğleden sonra çarlık yanlısı bir askerî öğrenci tarafından düzenlenen ve söz konusu olayla ilgisi olmayan bir saldırıda öldürüldü.

Kısa süre sonra Lenin'in kendisi de aklî dengesi bozuk bir Sosyalist Devrimci olan Fanya (Dora) Kaplan tarafından vurularak ağır yaralanmıştı. Bolşevik liderlerine karşı yapılan bu iki saldırı bir terör dalgası başlattı. Sadece Petrograd'da, iki gün içinde 500 siyasî mahkûm idam edildi. Hâlâ iyileşmeye çalışan Lenin şu talimatı vermişti: "Gizlice -ve *ivedilikle*- terör

tertip etmemiz gerek." 5 Eylül 1918'de yayımlanan "Kızıl Teröre Dair" başlıklı kararnamede Çeka tarafından karşı devrimcilere yönelik acımasız bir mücadeleye başlanması emri verilmişti.[38] Lenin, karşı devrimcileri takip etmek için terörün yanında teknolojinin kullanılması konusunda naif de olsa canlı bir ilgi göstermişti. Onun biyografisini yazan birçok kişi bahsetmese de evlerde yapılan aramalarda gizlenmiş silahların tespiti için büyük bir elektrikli mıknatıs yapılmasını düşünmüş ve bu fikri Çeka'ya iletmişti. Cerjinski nezaketini bozmamış ama umursamamıştı. Lenin'e şöyle demişti: Mıknatıslar aramalarda pek işe yaramıyor. Bunu denedik. Ama karşı devrimcilerin korkup silahlarını kendilerinin teslim edeceklerini umarak iki büyük mıknatısı evlerdeki aramalara götürmeye razı olmuştu. Bu uygulama kısa süre sonra terk edilmişti.[39]

Çeka, İç Savaş boyunca Batılı hükümetler ve onların istihbarat teşkilatları tarafından Bolşevik rejimini devirmek için girişilen bir dizi büyük komployu ifşa edip boşa çıkardığını iddia etmişti. Moskova'daki Batılı komplocular arasında en meşhuru genç İngiliz diplomat Robert Bruce Lockhart'tı. Lockhart, beceriksizce girişilmiş ve Çeka tarafından kolaylıkla hulul edilerek boşa çıkarılmış "elçiler" komplosunun (bazen "Lockhart Komplosu" diye de anılır) lideriydi. Sonradan KGB, kendine has abartılı üslubuyla, "Çekistler tarafından komploculara vurulan bu ağır darbe, büyük bir muharebede kazanılan askerî bir zafere eşdeğerdi" diye yazmıştı.[40] Hakikatte, "elçiler komplosu" bir kapitalist hükümetler koalisyonunun planı değil, Bolşevik iktidarın ilk senesinde yaşanan kaos esnasında kendi hallerine bırakılmış olan, siyasî konularda tecrübesiz bir grup Batılı diplomat ve gizli ajanın işiydi.

"Elçiler komplosu" kamuoyuyla paylaşıldıktan sonra tutuklanmış olsalar da Lockhart ve İngiliz yetkililerin, İngiltere'de hapsedilmiş Sovyet yetkililerinin serbest bırakılması karşılığında Ekim 1918'de Londra'ya dönmelerine izin verilmişti. Serbest kalan Sovyet yetkililer arasında, ileride Dışişleri Komiseri olacak olan Maksim Litvinov da vardı. Lockhart'ın anılarında, ülkesinde dönmeden önce Çeka başkan yardımcısı Yakov Peters'la yaptığı son görüşme hakkında sıra dışı (ancak muhtemelen gerçek) bir bölüm vardır. "Sizden bir iyilik istiyorum" demişti Peters. "Bu mektubu İngiliz olan eşime verir misiniz?" Peters, Lockhart'ın karısını tanıyabilmesi için ona birkaç fotoğrafını vermişti ama sonra tereddüde düşmüştü. "Hayır", dedi, "Size zahmet vermeyeyim. Buradan çıkar çıkmaz bana en kötü düşmanınız olarak lanetler okuyacak ve küfürler edeceksiniz." Lockhart, Peters'a budalalık etmemesini söyledi ve mektubu alıp İngiltere'ye dönüşünde Bayan Peters'a verdi. Peters'ın savaştan önce Londra yeraltında sürdürdüğü devrimci hayatı sırasında ne denli saldırgan bir kariyeri olduğunu Lockhart'ın

bildiği düşünülemez. Detaylar muğlak olsa da Peters, 1910 yılında yaşanan ve İçişleri Bakanı Winston Churchill'in de ön saflarda görüldüğü meşhur Sydney Caddesi Kuşatması'ndan önce birkaç polis memurunun öldürülmesi olayına karışmıştı.[41]

Bolşevik rejimini devirmek için işe koyulan gizli ajanlardan en renklisi, icraatları soluksuz macera ile kötü parodi arasında gidip gelen, İngilizlerin sözde "as casusu" Sidney Reilly idi. Reilly 7 Mayıs günü, kendine has budala cesaretiyle Kremlin'in kapısına yürüyüp, nöbetçilere kendisini Lloyd George'un elçisi olarak tanıtıp, Lenin'le şahsen görüşmeyi talep ederek Moskova'ya gelişini duyurmuştu. Şaşırtıcı bir biçimde, Lenin'in yardımcılarından biri olan ve haliyle aklı karışmış görünen Vladimir Bonç-Brueviç'e ulaşabilmişti. Dışişleri Komiserliği, Lockhart'ı telefonla arayarak Bonç-Brueviç'le görüşen kişinin bir sahtekâr olup olmadığını sormuştu. Sonradan Lockhart, "az daha [Reilly'nin] İngiliz taklidi yapan bir Rus yahut aklî dengesi bozuk bir adam olduğunu söyleyiverecektim" diye itiraf etmiştir. MI1c istasyon şefi Ernest Boyce'tan Reilly'nin bir İngiliz ajanı olduğunu öğrenen Lockhart'ın tepesi attı ve Reilly'yi ofisine çağırdı. "Onu bir okul müdürü gibi azarladım ve İngiltere'ye geri göndermekle tehdit ettim" diye anlatmıştı. Lockhart, Reilly'yi, "bahane uydurma konusunda öyle hünerliydi ki en sonunda beni güldürürdü" diye anımsıyordu. Reilly'nin hayata geçirilmemiş planlarından muhtemelen en gülünç olanı, Lenin ve Troçki'yi kaçırıp, pantolonlarını ve "iç çamaşırlarını" çıkararak, üzerlerinde sadece gömlekleriyle sokaklarda yürütüp halka rezil etmekti.[42]

Çeka'nın "elçiler komplosu" ve "karşı devrimci" Rus gruplarına hulul başarısı, büyük oranda Roman Malinovski ve diğer çarlık hulul ajanlarının uyguladıkları teknikleri taklit etmesinden kaynaklanıyordu.[43] Çeka'nın en eski talimnamelerinden ikisi olan "İstihbaratın Temel Prensipleri" ve "İstihbarat Faaliyetlerinin Yürütülmesi Üzerine Çeka İçin Kısa Yönergeler"i yazan Dmitri Gavriloviç Yevseev, yazdıklarını Okhrana meslek sırlarını detaylı şekilde inceleyerek kaleme almıştı. Çeka, "proletarya diktatörlüğünün tesis edilmesi için bir aygıt" olsa da Yevseev -Cerjinski gibi- "burjuva" istihbarat teşkilatlarının tecrübelerinden faydalanmaktan çekinmemesi gerektiğini vurgulamıştı.[44]

Çeka'nın erken dönemindeki öncelikleri, ağırlıklı olarak ülke içi meselelerdi. Cerjinski, Çeka'nın, "karşı devrimcilerle olan hesabın devrimci biçimde görülmesi için bir aygıt" olduğunu söylemişti. "Karşı devrimci" ifadesi, Bolşeviklerin tüm muhaliflerini ve "sınıf düşmanlarını" belirtmek için gittikçe daha çok kullanılmaya başlayan bir yafta haline gelmişti.[45] "Totaliter zulmün kurbanları" anısına Sovyet döneminin

son yıllarında Lubyanka'nın yanına dikilen anıttaki büyük granit blok, Stalin'in Gulag'ından değil, Beyaz Deniz'deki Solovetski Adası'nda Lenin tarafından 1918 yılında kurulan toplama kampından getirilmiştir. Çoğu Çekist, sınıf düşmanlarına karşı uygulanan gaddarlığı devrimci bir fazilet olarak görmekteydi. Morşansk'taki Çeka tarafından gönderilen bir rapora göre: "İyi bir gelecek için savaşan kişi, düşmanlarına karşı merhametsiz olacaktır. Fakir halkı korumayı amaçlayan kişi kalbini merhamete karşı daha sert hale getirecek ve zalim olacaktır."[46*]

Lenin, Almanya'yla yapılan küçük düşürücü Brest-Litovsk Anlaşması'na razı olurken, bunun Avrupa'yı önlenemez biçimde kasıp kavuracak devrim dalgası sayesinde önemsiz hale gelecek geçici bir geri adım olduğunu vurgulamıştı. Ama Brest-Litovsk'u önemsiz hale getiren şey, bir devrim dalgası değil, sekiz ay sonra Batı Cephesi'nde gelen Müttefik zaferi oldu. Mart 1918'de Müttefik cephe hattında hâlâ sadece tek bir Amerikan tümeni vardı ve üç tümen de cephe gerisindeki talim bölgelerindeydi. Çok sayıda Amerikan kuvveti Fransa'ya varmaya başlayınca dengeler değişecek ve Müttefikler ezici sayı üstünlüğüyle zafer kazanmayı umabilecekti. Bu sebeple Ludendorff, Almanya'nın sayısal üstünlüğünü kaybetmeden, topyekûn bir taarruzla son bir kumar oynaması gerektiği sonucuna varmıştı.

1918 yılında Batı Cephesi'nde, Haig'e ve Tuğgeneral John Charteris görevden ayrıldıktan sonra kısa süreli bir boşluğun ardından Ocak ayında İngiliz Genel Karargâhının istihbarat şefi olarak atanan Tuğgeneral Edgar Cox'a ulaşan istihbarat eskisinden çok daha iyiydi. Otuz beş yaşındaki Cox'un İngiliz Ordusu'ndaki en genç tuğgeneral olduğu düşünülmekteydi -bu, istihbarat değerlendirmesine verilen önceliğin bir göstergesiydi- ve savaş sırasında görev yapan en becerikli İngiliz askerî istihbarat subayları arasındaydı. Onun Genel Karargâh'a gelişi, karargâhtaki istihbarat personelinin moralinin düzelmesinde büyük rol oynamıştı. 1915 yılı baharında Alman ordusunun detaylı bir muharebe kuruluşu tablosunu hazırlayan ilk kişi olmuştu. Onun bu çalışması, o zamandan itibaren Batı Cephesi'ndeki istihbarat subaylarının temel el kitabı haline gelmişti. Ocak 1918'den itibaren, Alman harekât planlarına dair öngörüleri de içeren, haftalık Genel Karargâh istihbarat özetlerini yayımlamaya başlamıştı.[47]

Savaşın son yılının büyük kısmı boyunca en kıymetli İngiliz istihbarat kaynağı, işgal altındaki Belçika'da faaliyet gösteren ve düşman trenlerini

* "Gulag" ifadesi resmî olarak, esir kampı sistemini idare eden Islah Edici Çalışma Kampları Genel İdaresi'nin baş harfleri olsa da, genellikle bu kampların kendilerini ifade etmek için kullanılır.

takip eden bir ajan şebekesiydi. Şebekenin ismi, efsaneye göre, görünmesi halinde Hohenzollern hanedanının çöküşünü haber verecek olan Beyaz Leydi'den ilhamla, *La Dame Blanche** konulmuştu. Ajanların büyük kısmı, Alman birliklerinin hareketlerini haber veren Belçikalı yurtseverlerden oluşuyordu. Sayıları, Temmuz 1917'de 129, Ocak 1918'de 408 ve ateşkes yapıldığında 919 kişiydi. Şebekeyi Hollanda'dan sevk ve idare eden MI1c mensubu Yüzbaşı Henry Landau, Ocak 1918'de şebekenin liderlerine şöyle yazmıştı: "Sizler bu kritik andaki en bereketli Müttefik istihbarat kaynağını temsil ediyorsunuz ve elde ettiğiniz sonuçlar paha biçilemez." *La Dame Blanche*'dan Cox'a iletilen istihbaratın bir kısmı, Mart 1918'de başlayacak, savaşın son Alman taarruzu için yapılan hazırlıklar hakkındaydı.[48] 1917 yılı sonunda *La Dame Blanche ve* diğer tren takipçileri Rusya ve Romanya'dan kırk Alman tümeninin Batı Cephesi'ne kaydırıldığını haber vermişlerdi. Şubat ayı boyunca yapılan hava keşfi, Alman hafif demiryolu ağına her gün yeni eklemeler yapıldığını ortaya çıkarmıştı. Tuğgeneral Cox, 16 Şubat günü Haig başkanlığında toplanan bir ordu komutanları konferansında, "artık her an başlayabilecek şiddetli bir düşman taarruzunu karşılamak için hazırlıklı olunması" gerektiğini söylemişti. Haig'in yazdığına göre: "Hepsi de kendi cephelerini savunabileceklerine emindiler." Sonra Mart ayı başında, Anvers ve Liège'deki Alman topçu birliklerinin, yeni kurulmuş bir şok birliği olan "D Kuvveti" ile beraber yürüyüşe geçtiği haberi gelmişti. Cox, taarruzun bir ay içinde başlayacağından artık emindi. Haig, Cox'un öngörüsünü kabul etmekle birlikte, sonuç hakkında her zaman olduğu gibi fazla iyimser bir tutum takınmıştı ve "tek korkum düşmanın cephemizi çok sağlam bulup, neredeyse kesin olarak ağır bir yenilgiye uğrayacağı bu taarruza ordusunun tamamını dâhil etmemesi" diye yazmıştı.[49]

Alman taarruzu 21 Mart sabahı neredeyse tam olarak Cox'un tahmin ettiği noktada başladı. Cox taarruzun şiddeti konusunda da haklı çıkmıştı. Beşinci Ordu komutanı General Sir Hubert Gough, Cox'un yardımcısına şöyle demişti: "Haklıydınız, en ince ayrıntısına kadar haklıydınız, ve teşekkürler." Haig de Cox'u tebrik etmek için telefonla aramış ancak elindeki kuvvetlerin taarruza karşı koyma kabiliyetini acı bir biçimde gözünde büyümüştü. Üç yıl önce siper savaşının başlamasından beri sağlanan hiçbir ilerleme 15 kilometreden pek öteye gidememişti. Ancak 21 Mart'taki Alman taarruzu birkaç gün içinde altmış beş kilometre ilerlemişti. Artois'da 9 Nisan'da başlayan taarruzun ikinci dalgasında Almanlar üç günde 16 kilometre ilerlemişlerdi. Bu sefer Haig başka tür bir muhakeme

* Fransızca: Beyaz Leydi (ç.n.)

hatasına düşmüştü. Kendisi Almanların yerinde olsa taarruz hedefi olarak belirleyeceği Vimy Sırtları'na Almanların kesin olarak taarruz edeceğine inandığı için Alman taarruz hedefini doğru bir biçimde daha güneyde bir nokta olarak tespit eden hava keşif raporlarını önemsememişti. 11 Nisan günü Haig meşhur Günlük Emir'ini yayımladı: "Sırtımızı duvara vermiş halde, davamızın haklılığına inanarak, her birimiz sonuna kadar savaşmak zorundayız." 27 Mayıs'taki üçüncü ve son Alman taarruzundan önce Genel Karargâh istihbaratı düşmanın maksadını başta yanlış değerlendirmişti. 24 Mayıs tarihi geldiğinde Cox taarruzun hala Albert-Arras bölgesinden geleceğini bekliyordu. Ama 26 Mayıs'ta, dört düşman tümeni ve ağır topçunun Belçika güneyinde harekete geçerek cephenin Chemin des Dames bölgesinin Alman tarafında kalan Laon'a ilerlediğini Haig'e haber vermişti. Bu istihbarat, bir Alman askerinden ele geçirilen mektupta yer alan, yakında Chemin des Dames'a taarruz edileceğine dair bilgiyle örtüşüyordu. Haig böyle bir taarruzun pekâlâ mümkün olduğunu düşünüyordu. Ancak 14 Nisan'da "Fransa'daki Müttefik Orduları Başkomutanı" olarak ilk atanmış kişi olan Mareşal Ferdinand Foch bu istihbarata inanmamış ve 27 Mayıs'ta gafil avlanmıştı.[50]

Cox, Ağustos ayı sonunda Le Touquet civarında trajik bir biçimde boğulmuştu. Marshall-Cornwall birkaç gün önce onu, "Douglas Haig'in onun istihbarat tavsiyelerini önemsemiyor oluşu ve hâlâ Charteris'in hüsnükuruntularına bel bağlaması yüzünden ümitsiz" vaziyette görmüştü.[51] Cox'un, Charteris'in etkisi hakkındaki şüpheleri doğru olsa da olmasa da Haig, Almanya'nın zafer elde etme şansı kalmadığını düşünmek konusunda haklıydı. Önceleri bazı zamanlar ayak bağı olan o sarsılmaz iyimserliği, Müttefik davası için kıymetli bir hal almıştı. Bugün bakıldığında, üç dalga halinde yapılan Alman taarruzunun ciddi başarı şansına sahip bir strateji olarak değil, uzun vadede gelecek hezimeti geciktirecek tek yol olan kısa vadeli bir zafer kazanmak için oynanan umutsuz bir kumar olduğunu anlamak mümkündür: Savaşın 1919 yılına uzaması halinde Batı Cephesi'nde beş milyon Amerikan askerinin savaşa dâhil olması ihtimali ve Müttefik deniz ablukasının gittikçe artan başarısıyla kaçınılmaz hale gelen bir hezimet. Almanlar ilk başarılarını pekiştirmek yahut sadece muhafaza etmek için dahi gereken kaynaklardan mahrumdular.

Savaşın seyrinin değiştiğine dair en belirgin delil İngiliz istihbaratından değil, Fransız istihbaratından geldi. Taarruz sırasında Almanların ileri mevzilerle temas kurabilmek için telsiz haberleşmesini artırmaları sonucu, gönderdikleri mesajlar siper savaşı sırasında olduğundan daha kolay şekilde yakalanabilmişti. Ancak taarruz arifesinde Almanlar AFDGX

(sonradan AFDGVX şeklinde değiştirilmişti) şifresini kullanmaya başlamışlardı. Fransız *Bureau du Chiffre** müdürü Albay François Cartier ilk başta bu şifrenin kırılamayacak olmasından korkmuştu. Şifreyi kıran kişi, muhtemelen savaştaki en becerikli kriptanaliz uzmanı olan 32 yaşındaki Georges Painvin olmuştu. Painvin, École Polytechnique'i sınıf ikincisi olarak bitirmiş, École Nationale Supérieure des Mines'de paleontoloji dersleri vermiş ve Conservatoire de Nantes'da çellist olarak birincilik ödülü kazanmış, çok yönlü bir bilim adamıydı.[52] Painvin, on yedinci yüzyıldaki Antoine Rossignol'dan (muhtemelen onun başarılarından haberdar değildi) beri Fransa'nın gördüğü en iyi kod kırıcıydı. 2 Haziran 1918'de Alman Karargahı'ndan XVIII. Kolordu'ya gönderilen ve kuvvetlerinin son derece fazla açıldığını söyleyen bir telsiz mesajını deşifre etmişti. Sonradan *Bureau du Chiffre* tarafından "Radiogramme de la Victoire"** olarak anılacak radyo mesajında şöyle deniliyordu: "Cephaneyi acele sevk edin. Stop. Eğer [düşman tarafından] görülmezseniz gündüz bile [sevkiyata devam edin]." Almanların Montdidier ve Compiègne arasından Fransız cephesinde yaptıkları ve 9 Haziran'da başlayan taarruzu önceden haber alan Fransızlar Almanların şiddetli hücumuna direnmişlerdi. Ludendorff, 21 Mart'ta taarruzunu başlattığından beri ilk defa henüz hedefine ulaşmamış bir harekâtı durdurmak zorunda kalmıştı.[53] "Radiogramme de la Victoire" sırrı şaşırtıcı biçimde iyi saklanmıştı. AFDGX mesajının Alman mucidi, Albay Fritz Nebel, şifrenin kırılmış olduğunu 1967 yılına kadar öğrenememişti.[54]

Fransızlar Haziran ayı boyunca başka Alman taarruzlarına direnmek zorunda kalmışlarsa da artık muharebenin seyri belirleyici biçimde Müttefiklerin lehine dönmüştü. Ama Alman taarruzunun çökmekte olduğuna dair istihbarattan doğru sonuçları çıkaran kişi Fransızlar değil Haig oldu. Ludendorff'un sonradan, "savaş tarihinde Alman ordusu için kara bir gün" dediği, 8 Ağustos 1918'de Amiens'de kazanılan büyük İngiliz zaferinden sonra bile Foch, Nisan 1919'dan önce kesin bir yarmanın yapılamayacağını düşünüyordu. Buna mukabil Haig, savaşın, morali bozulan düşman toparlanmaya fırsat bulamadan 1918 sonbaharında kazanılabileceğinden emindi. Cox'un istihbarat değerlendirmeleri çok daha temkinliydi. Kısmen, Charteris'in Almanların moral konusundaki sorunlarını esirlerden edindiği seçici istihbarata dayanarak abartmış olmasından ötürü Cox, zamansız ölümünden önce esir alınan binlerce Alman askerinin (sadece 8 Ağustos'da 13,000 esir alınmıştı) moral durumunu analiz etmeye yeltenmemişti. Haig Almanların azalan moralinin askerî önemini Cox'tan daha iyi anlamıştı.[55]

* Şifre Bürosu (ç.n.)

** Zaferi mesajı (ç.n.)

Sinyal istihbaratı, savaşın son yılında Ortadoğu'da, Batı Cephesi'nde olduğundan daha büyük bir rol oynadı. Kudüs'ün, asırlardır şehri zapt etmiş olan ilk Hristiyan fatihi ve 11 Aralık 1917'de Yafa Kapısı'ndan girerken kutsal şehre hürmeten atından inen General Sir Edmund (sonradan Mareşal Vikont) Allenby tarafından Türklerden alınmasıyla sonuçlanan seferde sinyal istihbaratı önemli bir yere sahipti. Yigal Sheffy'nin Kudüs seferi sırasında istihbarat faaliyetleri konusunda yaptığı öncü çalışması, Allenby'nin, sinyal istihbaratını "kış mevsimi yüzünden hava keşfinin kısıtlandığı ve [Türk] esirlerden alınan bilginin hızla geçersiz hale geldiği" bir zamanda "anlık bilgi edinmek için tek kaynak" olarak gördüğü sonucuna varmıştır.

Hava keşfi, Allenby'nin başlatacağı bir sonraki büyük Filistin taarruzunda çok daha büyük bir rol oynayacaktı: Megiddo'da (*Vahiy Kitabı*'nda haber verilen Armageddon Muharebesi'nin yeri olmasıyla bilinir) Eylül 1918'de başlattığı taarruz.* Allenby'nin kuvvetlerinin faal vaziyette yüz uçağı vardı ve Almanların Türk müttefiklerini desteklemek için gönderdiği on beş uçak karşısında ezici bir sayısal üstünlüğe sahiptiler. Muharebe öncesi RFC düşman arazisinin 42,000 fotoğrafını çekerken, düşmanın Allenby'nin hareketlerini gözetlemesine de engel olmuştu. Bununla beraber sinyal istihbaratı, Türklerin, Allenby'nin Megiddo'da yapacağı taarruz planından haberdar olmadığına onu ikna ederek bir kez daha onun başlıca istihbarat kaynağı olmuştu. Başlardaki topçu ateşi ve piyade taarruzunun ardından, Allenby'nin Avustralyalı, İngiliz, Hint ve Yeni Zelandalı süvarileri Türk hatlarını yarıp geçmişler, Şam'ı ele geçirip Suriye'nin kuzeyindeki Halep'e kadar ilerlemişlerdi. Megiddo, modern savaşın son büyük süvari zaferi olarak anılmaktadır. Üç Türk ordusu ve onlara destek veren Alman birlikleri bozularak geri çekilmiş ve Levant'ın kontrolü İngilizlerin eline geçmişti.[56]

Ancak savaşın sonucu Batı Cephesi'nde belirlendi. Haig'in, savaşın 1918'de kazanılabileceği yönündeki iyimserliğinin kısmî sebebi artık çok sayıda Amerikan birliğinin cepheye ulaşmakta olmasıydı. 12 Eylül'den itibaren, General John. J. "Black Jack" Pershing emrindeki yarım milyon Amerikalı, Amerikan tarihinin en büyük taarruz harekâtı olan Saint-Mihiel Muharebesi'nde savaşmıştı. 26 Eylül'de başlayıp ateşkese kadar süren Maas-Argonne taarruzu sırasında Pershing bir milyondan fazla Amerikan ve Fransız askerine komuta etmişti.[57]

1918 yılı boyunca Batılı Müttefikler daha önceden hiç olmadığı kadar çok istihbarat paylaşımı yapmışlardı. Bunun büyük kısmı, Ağustos ayında Amerikalıların da dâhil olduğu Müttefiklerarası Komisyon vasıtasıyla sağlanmaktaydı.[58] Çoğu zaman İkinci Dünya Savaşı'nın bir ürünü olduğu

* Türk kaynaklarında Nablus Meydan Muharebesi olarak geçer. (ç.n.)

sanılan istihbarat alanındaki İngiliz-Amerikan "Özel İlişkisi", Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru hâlihazırda iyi bir biçimde tesis edilmiş vaziyetteydi. Charteris, Haig'in karargâhından ayrılmadan önce, Amerikalı genç (sonradan ünlenen) kod kırıcı William F. Friedman'ı yetiştirmişti. Friedman sonradan Pershing'in şahsî kriptografi uzmanı olmuştu. Büyük oranda Charteris'in etkisiyle, Friedman savaş sırasında Fransızlarınkinden çok İngiliz sinyal istihbaratı operasyonlarıyla yakın ilişki içindeydi.[59] İngilizlerin, Başkan Wilson ve Albay House arasındaki haberleşmeyi deşifre etme konusunda sağladıkları başarıdan[60] neredeyse tamamen habersiz bir biçimde, İkinci Dünya Savaşı'nda Amerikan sinyal istihbaratıyla iş birliğinin önde gelen destekçisi olmuştu.[61]

Savaş zamanında Amerika'yla özel istihbarat ilişkisinin geliştirilmesinde en büyük pay MI1c'ye aitti. Sir William Wiseman zamanının büyük kısmını Albay House'u işleyerek geçirirken,[62] yardımcısı Norman Thwaites tarafından idare edilen New York'taki MI1c istasyonu dağınık vaziyetteki Amerikan istihbarat çevresiyle kurduğu gayriresmî ittifakın baskın bir üyesi haline gelmişti. Mart 1918'de şöyle övünmekteydi:

> Bu ofis diğer tüm soruşturma ve istihbarat teşkilatlarından daha uzun süredir varlığını sürdürdüğü için, tecrübe edilmiş bilgi konusunda en iyi kaynak olması çok doğal. Bu ofisle aşağıdakiler arasında tam iş birliği mevcuttur
>
> 1. Birleşik Devletler Askerî İstihbaratı
> 2. Donanma İstihbaratı
> 3. Birleşik Devletler Gizli Servisi
> 4. New York Emniyet Müdürlüğü
> 5. Polis İstihbaratı
> 6. Birleşik Devletler Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü
> 7. Amerikan Koruyucu Birliği ve benzer sivil toplum kuruluşları
> 8. Birleşik Devletler Adalet Bakanlığı, Soruşturma Bürosu
>
> ... Bunların hepsi bizi her gün ya ararlar ya da ziyaret ederler. Bizim dosyalarımıza bizim gözetimimiz altında erişimleri vardır ve elimizdeki her bilgiyi onlarla paylaşmaya hazır bulunmaktayız. Diğer yandan onlar da aynı şekilde mukabele etmeye hazır bulunurlar ve bu dostluk ortamı tüm haftanın oldukça keyifli, hatta faydalı geçmesini sağlar.
>
> ... "Ajanlar ve soruşturmalar" konusundaki faaliyetlerimizi azaltıp bu tip meseleleri Birleşik Devletler İstihbarat Büroları'na bırakabiliriz ama [MI1c] Londra ofisi bize sürekli Amerika'yı hiçbir surette ilgilendirmeyen soru listeleri göndermektedir. Ayrıca Birleşik Devletler'in sahip olmadığı bilgileri edinme imkanlarımız vardır. New York'ta Almanca konuşup okuyabilen tek istihbarat subayı, aylardır sadece Binbaşı Thwaites'dir.

> Çoğu gecesini polis merkezi gibi yerlerde, ele geçirilen düşman belgelerini inceleyerek geçirmiştir. Birleşik Devletler istihbarat bürolarının hiçbiri Alman çalışanlara sahip değilken bu ofisin düşman çevreleriyle yakın ilişkide olan güvenilir çok sayıda Alman ajanı vardır. Bu hafta gözaltına alınan herkesin adresleri, Birleşik Devletler makamlarının yetersiz kaldığı yerde bu ofis tarafından temin edilmiştir.[63]

Eğer Başkan Wilson MI1c'nin Amerikan topraklarında "Amerika'yı hiçbir surette ilgilendirmeyen" operasyonlar düzenlediğini ve kendi "güvenilir ajanlarını" Amerika'da kullandığını bilseydi, Wiseman'a olan güveni mutlaka ortadan kalkardı. Ancak Wilson bunları bilmiyordu. Wiseman, ateşkesten iki hafta önce Cumming'e şöyle demişti: "Birleşik Devletler hükümetinin çoğu istihbarat birimiyle olan iş birliğimiz her zaman dostane ve bana göre kıymetli olsa da ... Teşkilatımızın detaylarını asla öğrenmediler ve hâlâ da bilmiyorlar."[64]

Wiseman, 1918 yazında başlıca istihbarat rolünü Sorgu (Inquiry) isimli grupla "yakın temas" kurmak olarak görmüştü. Sorgu, barış konferansı sırasında doğacak siyasî ve bölgesel sorunları araştırmaları için Wilson'ın talimatıyla House tarafından bir araya getirilen uzmanlardan oluşmaktaydı. Sevilmeyen Spring Rice'ın yerine 1918 yılı başında göreve gelen büyükelçi Lord Reading'e Temmuz ayında şöyle yazmıştı: "New York'ta bulunduğum vakitler fiilen House'un siyasî sekreteri görevini yürüttüğüm sizce de gayet net bir şekilde anlaşılmış olmalıdır. Eline geçen her şeyi bana gösterdiğini sanıyorum ve ortaya çıkan her sorunu birlikte tartışıyoruz." Wiseman, "Barış Konferansı'nda Amerikalı delegeler tarafından kullanılacak verinin büyük kısmına" eriştiğini de bildirmişti.[65]

Aynı sıralarda "Blinker" Hall da, Amerikan deniz istihbaratından sorumlu genç Donanma Bakanı Yardımcısı ve geleceğin başkanı Franklin D. Roosevelt'e nüfuz edebilmek için büyük çaba sarf ediyordu. Roosevelt'in 1918 yazında Londra'ya yaptığı bir ziyarette Hall'la yaptığı görüşme onun üzerinde, İngiliz istihbaratına karşı İkinci Dünya Savaşı başlarken bile sahip olduğu tutumu etkileyen büyük bir etki yaratmıştı. Ziyaretinin ardından şöyle yazmıştı: "Onların istihbarat birimi bizimkinden çok daha gelişmiş ve bunun sebebi istihbaratın, Harekât Dairesi'nin çok daha bütüncül bir parçası olması." Roosevelt'i en çok etkileyen şey İngiliz Amiralliği'nin gizli ajanlarının olağanüstü başarısıydı. İstihbaratının çoğunun insan istihbaratından ziyade sinyal istihbaratından sağladığını Amerikalı müttefiklerinden gizlemeye çalışan Hall, incelikle düşünülmüş bir oyun sergilemişti. O ve Roosevelt Alman birliklerinin hareketlerini konuşurken, muhtemelen heyecanlandığı zamanlarda olduğu gibi hızla gözlerini kırpmakta olan

Hall birden Roosevelt'e şöyle demişti: "Odanın diğer ucundaki şu delikanlıyı şimdi buraya çağıracağım. İsmini size söylemeyeceğim. Ona yirmi dört saat önce nerede olduğunu sorun." Roosevelt sorunca genç adam cevap verdi: "Kiel'deydim efendim." Roosevelt tam da Hall'ın umduğu gibi şaşkınlığa uğramıştı. Hall sonra ona, İngiliz casuslarının her gece Danimarka-Almanya sınırını geçip, tekneyle Sylt Adası'na gittiklerini ve oradan da deniz uçağıyla Harwich'e geçtiklerini anlatmıştı. Roosevelt derinden etkilenmişti. Hayatının geri kalanını, o gün Hall'ın hilelerinden birine düştüğünden asla haberi olmadan geçirecekti.[66]

Roosevelt Londra'da Hall'la görüşürken, Woodrow Wilson'ın Wiseman'la vakit geçirme konusundaki hevesi de yazın yaptığı tatilleri bile kapsamaya başlamıştı. Ağustos ayında Magnolia'da yaptığı bir haftalık tatilinde çoğu günler öğle yemeğini House'un yazlık evinde Wiseman ve House'la beraber yemişti. Wiseman ve House da her akşam yemeğini Wilson çiftiyle birlikte yemişlerdi. Wiseman alışıldık tatlı diliyle, savaş ve barış hakkındaki meselelerin başkan tarafından dile getirilmesini beklese de "mevcut sorunlar" konusunda Wilson'ın görüşlerine dair Londra'ya az çok detaylı bilgiler gönderebiliyordu. O hafta yapılan görüşmelerin en önemli konu başlığı Wilson'ın Milletler Cemiyeti üzerinden yeni dünya düzenine dair yaptığı planlardı. Wilson'ın herhangi bir Amerikan istihbaratçısıyla veya Lansing'le ya da kendi yönetiminden herhangi bir bakanla bu kadar vakit geçirmiş olduğunu düşünmek güçtür. Wiseman'dan beri hiçbir İngiliz istihbaraçı, Amerikan Başkanı'yla siyasî konularda (ya da herhangi bir konuda) bu kadar uzun süre görüşmemiştir. Wiseman Magnolia'dan döndükten sonra Dışişleri Bakanlığı Siyasî İstihbarat Dairesi'nden Arthur C. Murray ona şöyle yazmıştı: "House ve başkanla geçirdiğin o saatlerin önemi eminim ki abartılmış olamaz." Wiseman hemfikirdi. Eylül ayında şöyle övünüyordu: "House ve başkan beni belki de başlıca bilgi kaynakları olarak görmeye başladılar."[67]

Wilson, Wiseman ve Hall'dan gelen istihbaratın bir kısmıyla alakadar olsa da kendi istihbarat teşkilatlarının organizasyonu ve işleyişine hiç alaka göstermemişti. Almanya'ya savaş ilan edildikten hemen sonra Lansing, "hükümetin gizli servis faaliyetlerinin koordinasyonunun önemi" konusuna başkanın ilgisini çekmeye çalışmıştı. Polk'un Dışişleri Bakanlığı içindeki "takas ofisi" yoluyla istihbaratı organize etme girişimine rağmen, Lansing iki ciddi engel olduğunu söylemişti: İç ve dış istihbarat arasındaki ayrılık ve ülke içi istihbarat teşkilatları olan Gizli Servis ile Soruşturma Bürosu (sonradan FBI olacak) arasında "uç noktalara varan kıskançlık". Lansing bu sorunu, bütün istihbarat teşkilatlarını Dışişleri Bakanlığı'ndaki "etkin bir kişinin denetimi altında toplamak" (kendi denetimi altında olması muhtemel)

yoluyla çözmeyi önermişti.[68] Ancak Wilson, istihbarat koordinasyonu görevini dışişleri akanına vermeye yahut kendisi çözmeye yanaşmamıştı. Alman siyasetini ve Amerikan savaş çabasına yönelik yıkıcı faaliyetlerini takip etme ihtiyacı olduğunu kabul etmekle birlikte güçlü ve koordineli bir Amerikan istihbarat topluluğu fikri, onun savaş sonrası için hayalini kurduğu açık diplomasiye dayalı cesur yeni dünya vizyonuyla öylesine çelişmekteydi ki savaş sırasında istihbarat toplama konusunda yaşanan sorunlarla yüzleşmeyi kendine yedirememişti. Birinci Dünya Savaşı'na giriş ve başkanın denetimi olmadan ortaya çıkan sonuç, dağınık vaziyetteki Amerikan istihbarat teşkilatlarının hızlı ama koordinasyonsuz büyümesi olmuştu.[69]

Amerika, savaştaki diğer ülkelerin aksine dış istihbaratla özel olarak ilgilenen bir teşkilattan mahrum olsa da savaşla birlikte, savaş öncesinde az olan deniz istihbaratı ve askerî istihbarat personeli sayısı hızla artmaya başlamıştı. Ateşkes imzalandığı sırada Donanma İstihbarat Ofisi'nin daimî personeli 3,000 ihtiyat ve gönüllü personelle desteklenmiş vaziyetteydi. Ağustos 1918'de askerî istihbarat, Savaş Bakanlığı genelkurmayı içindeki dört daireden biri oldu; Askerî İstihbarat Dairesi'nin personel sayısı 1916'da üç kişiyken, 1918'de 1,441'e yükselmişti. Savaş zamanı askerî istihbaratta yaşanan en dikkate değer yenilik, ilk Amerikan sinyal istihbaratı teşkilatının kurulmasıydı. Haziran 1917'de, sonradan bir başkanlık şifresini kırarak amirlerini rahatsız ettiği söylenen 28 yaşındaki Dışişleri Bakanlığı şifre kâtibi Herbert Yardley'e* üsteğmen (sonradan binbaşılığa terfi edecekti) rütbesi verilerek, yeni kurulan askerî istihbarat şifre birimi MI-8'in başına getirilmişti. Sonraki bir yıl boyunca MI-8 ordunun kullanımı için yeni kod ve şifre sistemleri derlemiş, sansür biriminden iletilen farklı el yazısı biçimleriyle yazılmış yabancı dildeki mesajları tercüme etmiş, gizli mürekkeple yazılmış mesajları ortaya çıkarmak için kimyasal formüller üretmiş ve bilinen kod ve şifrelerle kapatılmış mesajları deşifre etmişti. Yardley savaş bitince, "personel miktarının, dosyalarda biriken çok sayıda [bilinmeyen] şifreli mesaja saldırmaya yetecek sayıya ancak Ağustos 1918'de yükseldiğini" rapor etmişti. Kasım ayında ateşkes imzalandığında, MI-8'in bünyesinde on sekiz subay, yirmi dört sivil kriptografi uzmanı ve 100 daktilocu ve stenograf vardı. Wilson, Amerikan istihbarat tarihindeki bu dönüm noktasına hiçbir alaka göstermemişti. Muhtemelen haberdar edilmemişti. Belki de bilmemeyi tercih etmişti.[70]

---

* Yardley muhtemelen Wilson'ın şifrelerinden birini gerçekten kırmış olsa da hatıralarındaki detaylar güvenilir değildir. Kendisi 1915 yılı başında 40 Numaralı Oda'yla temasa geçtiğini de söylemiştir ki bu doğru değildir. Gerçekte 1919'a kadar 40 Numaralı Oda'nın diplomatik faaliyetlerine erişimi yoktu. (Kahn, *Reader of Gentlemen's Mail*, s. 46-47. Larsen, "British Intelligence and American Neutrality", s. 40-42.)

5 Ekim 1918 günü Baden Prensi Max yönetimindeki yeni Alman hükümeti, Avrupalı müttefikleri es geçerek doğrudan Wilson'a ateşkes önerisinde bulundu. Haliyle, İngiltere ve Fransa, başkanın kendilerinden ayrı şekilde müzakere yürütmesine gücenmişlerdi. Wilson'ın, artık barış isteyen Hunlar tarafından ayartılacağından endişe eden Hall, ona Almanların hâlâ devam eden ikiyüzlülüğünü göstermek için yakalanmış bir dizi telgraf göndermişti. 14 Ekim günü Beyaz Saray'a gönderilen ve Almanların Doğu Avrupa'da işgal ettikleri topraklardan çekilme konusunda ikili oynadıklarına delil teşkil eden bir telgraf başkanı çok sinirlendirmişti. Wiseman'a şöyle söylemişti: "Her kelimesi, bilindik Prusya hilekarlığı ve ihaneti kokuyordu. Böyle insanlara nasıl güveneceğimizi bilmek çok zordu." Ancak "Prusya hilekarlığının" bile kendisini ateşkes müzakeresinden alıkoyamayacağını belli etmişti: "Tabii ki ... onlara asla güvenmemeliyiz ... Ama barışa kapımızı kapatmışız gibi de görünmemeliyiz."[71]

Wilson, Ekim ayı sonunda House'u, müttefiklerini Almanya'yla varılan ateşkes şartları hakkında bilgilendirmesi için Avrupa'ya gönderdi. Aynı yıl yaptığı diğer seyahatinde olduğu gibi Wiseman yine ona eşlik etmişti. Hall, Wilson'ı, yaptığının hatalı olduğuna ikna etmek için yaptığı çabaları ikiye katladı. Belli ki Kayzer'in ateşkes şartlarına uymayacağını göstermek üzere kurgulanmış istihbarat üretiyordu. Hall'ın, 30 Ekim'de "kesin bir kaynaktan öğrendiğine göre Berlin'de yakın zamanda yapılan bir konsey toplantısında Alman İmparatoru şöyle söylemişti: 'Barış görüşmeleri sırasında yahut barış yapıldıktan sonra bile denizaltılarım İngiliz filosunu yok etmek için bir fırsat bulacaklar.'" "Bu şok edici bilginin kaynağını açıklamaması yüzünden mazur görülmesini" istese de Hall, bilginin en az Almanların yakalanan telsiz ve telgraf mesajları kadar güvenilir olduğunda ısrar etmişti. Lansing, "Hall'ın önceden verdiği istihbarat çok güvenilir olduğundan" ötürü "bu bilgiyi de doğru kabul etme eğilimindeydi".[72]

Gerçekte Hall'ın Berlin'de en üst mevkide "kesin bir kaynağı" olduğu iddiası, tıpkı Roosevelt'e casuslarının her gece Alman sınırından geçip sonra Harwich'e geri getirildiğini söylemesi gibi uydurmaydı.[73] MI1c'nin en iyi erişime sahip siyasî istihbarat kaynağı olan Monteglas isimli emekli Bavyeralı generalin kardeşi üst düzey bir Alman diplomatıydı ve tamamen başka türlü bir bilgi sunmaktaydı. Monteglas 17 Ekim'de şöyle bildirmişti:

> Askerî durum umutsuz olmasa da vahim. Ancak hızla yayılan Bolşeviklik yüzünden ülke içinde yaşanan durumla kıyaslanamaz. Bu gelişmeler yüzünden, bana ulaşan haberler, şartlar ne olursa olsun derhal kabul edilecek bir ateşkes ve barış anlaşmasından başka hiçbir şeyin Almanya'yı kurtaramayacak olması.

Alman moralinin çöküşü hakkındaki bu ve buna benzer raporlar, muhtemelen Haig'in Alman hezimetinin an meselesi olduğu yönündeki inancını pekiştirmişti.[74] Müttefik ablukasının, Alman halkının büyük kısmını neredeyse açlığa mahkûm etmedeki başarısı, hem yurt içinde hem de cephede şaşırtıcı bir hızla yayılan devrimci havayı teşvik etmişti. Kayzer, tahtı bırakması yönündeki çağrılara histerik bir biçimde, devrimcilere "sokaklarda makineli tüfeklerle karşı konulmasını" talep ederek karşılık verse de en sonunda tahtı bırakmaya razı olmuştu.[75]

Açık Deniz Filosu komutanı Amiral Scheer, 29 Ekim akşamı filosuyla ertesi gün yapacağı umutsuz bir çıkış için hazırlıklara başlamıştı. O gece ID25'teki nöbetçi subay, bir yıldan az süredir burada görev yapmakta olan müzisyen ve gazeteci Francis Toye idi. Yakalanan sinyallerde filonun çıkışıyla alakalı işaretler çoğalmaya başladıkça Toye heyecanlanmaya başladı. 30 Ekim günü sabaha karşı saat 2.00'de "çeşitli işaretleri ve belirtileri" haber vermek üzere Harekât Dairesi'ne gitti. Ancak Harekât Dairesi'ndekiler bu işaret ve belirtilerden tatmin olmamış, Açık Deniz Filosu'nun limandan ayrılıp ayrılmadığını kesin surette bilmek istemişlerdi. Toye sonradan şöyle anlatmıştı:

> Saat dört olmak üzereydi ve sanırım kararımı vermiştim. Açık Deniz Filosu'nun harekete geçtiğini düşündüğümü ve uygun gördükleri şekilde hareket etmelerini söylemek üzere tekrar Harekât'a gittim. Böylece bir iki saatlik zaman diliminde İngiltere yaklaşık yarım milyon sterlin harcamıştı; Donanma İstihbarat Dairesi Başkanı, muhtemelen Amirallik Birinci Lordu, tabii ki deniz lordları, bütün amiraller ve albaylar ısrarla çalan bir telefonla yataklarından fırlamışlardı. Nasıl terlemiştim! Düpedüz korkudan kaynaklanan soğuk ve yapış yapış bir ter!

Sabah 8.00'de yakalanan bir sinyal ("Sancak gemisindeki bütün subaylar") Alman donanmasında başlayan büyük bir isyanın ilk işaretini vermişti.[76] Açık Deniz Filosu yerinden kıpırdamıyordu. Scheer, filosunun savaşarak batmasının "bir şeref meselesi" olduğunu düşünse de bahriye erlerinin çoğu aynı fikirde değildi. 4 Kasım'da devrimin kızıl bayrağı bütün Alman tersaneleri üzerinde dalgalanıyordu.[77] Kasım ayının ilk haftasında 40 Numaralı Oda'nın kriptanalistleri, muharebede mağlup edilemeyen Açık Deniz Filosu'nun muharip gücünün kendi üssünde nasıl darmadağın olduğu hakkında yağan mesajları sürekli artan bir heyecan duygusuyla okumuşlardı.[78]

MI1(b), 11 Kasım Ateşkesi'ne giden süreçte yapılan görüşmeler sırasında House ve Wilson arasında gönderilip alınan telgraf mesajlarının hepsini deşifre etmişti.[79] Uydurduğu sahte istihbaratla görüşmeleri bozamayan Hall'ın, 5 Kasım'da House tarafından Wilson'a gönderilen şu mesajı

okuyunca memnun olduğu düşünülemez: "Şu an ilişkide olduğumuz hükümet liderlerinin hiçbirinin, Amerikan barış programına artık ne derece bağlı olduklarının farkına vardıklarını sanmıyorum." Hall, House'un, Wilson'ın önerileri konusunda Lloyd George'un duyduğu görüş ayrılıklarının çözüme kavuşmasında Wiseman'ın "fevkalade yardımcı" olduğu yönündeki sözlerinden daha da huzursuz olmuş olmalıdır.[80] Wiseman'ın House'a nüfuz ettiği gibi, House da Wiseman'a nüfuz etmiş ve Wiseman savaşın sona erdirilmesi için Amerika'nın arabuluculuğuna gittikçe daha sıcak bakmaya başlamıştı.[81]

Ateşkes yapıldığında, Alman birliklerinin hareketlerini haber veren *La Dame Blanche* tren gözetleme teşkilatı, doksan ayrı gözlem noktasından haber ulaştıran 919 daimî ajanıyla (1918 başladığındaki sayısının iki katından fazla) İngiliz istihbarat tarihinin en geniş ajan şebekesi haline gelmişti. Temmuz ayında Cumming teşkilatın liderlerine, belki biraz abartarak, şöyle yazmıştı:

> Teşkilatınızın faaliyetleri, bütün Müttefik ordularının sadece Hollanda'dan [MI1c istasyonu] değil, diğer tarafsız ülkelerden de elde ettiği istihbaratın yüzde 70'ini teşkil ediyor ... Müttefikler cepheye yakın bölgelerden istihbarat elde etme konusunda sadece size güvenmektedir ... Sizin sağladığınız istihbaratın karşılığı, Müttefik ordularındaki binlerce askerin canıdır.[82]

Savaşın son aylarında Alman ordusunun gittikçe bozulan morali hakkındaki en kıymetli istihbarat kaynağı önceden eşi görülmemiş sayılarda alınan esirlerdi. Amiens Muharebesi ve ateşkes arasındaki üç aylık dönemde İngiliz kuvvetleri, 188,700 esir alarak tarihi boyunca aldığı en yüksek esir rakamına ulaşmıştı. Foch şöyle demişti: "İngiliz ordusu, tarihindeki hiçbir taarruzunda, bu kesintisiz devam eden taarruzda aldığından daha iyi bir sonuç almamıştır."[83] 27 Eylül tarihli Genel Karargâh İstihbarat özeti şu sonuca varmıştı: "Alman ordusunda disiplinin ortadan kalktığını yahut Alman askerinden hâlâ iyi bir savaş performansı beklenmeyeceğini kimse söyleyemese de şüphesiz ... Alman ordusunun morali geçen beş ay içinde ciddi şekilde azaldı." Ekim ayı boyunca, esir sorgularına dayanan Genel Karargâh istihbarat özetleri moralin daha da bozulduğunu ve Alman kuvvetleri arasından disiplinin ortadan kalktığını gösteren vakaların yaşandığını bildiriyordu. Haig ay ortasında karısına şöyle yazmıştı: "Sanırım artık ordularını mağlup ettik."[84] Düşman birliklerinin yerleri hakkındaki istihbarat İngiliz askerî tarihinde önceden görülmemiş derecede iyiydi. 11 Kasım'daki Ateşkes Günü'nde, Genel Karargâh İstihbaratı, Ocak ayında

Cox'un başlattığı ve her hafta yayımladığı "Muharebe Kuruluşu" özetlerinin sonuncusunu yayımlamıştı. Yerleri gösterilen 186 Alman tümeninden sadece iki tanesinin yeri yanlış gösterilmişti.[85]

Kötü morale ve disiplinde yaşanan gerileyişe rağmen Alman ordusu çoğunlukla subaylarına sadık kalmış ve ateşkes sonrası cepheden geriye dönerken düzenini bozmamıştı.[86] Savaşın son aylarında Almanya ve müttefiklerinin aldığı mağlubiyetler, Alman ordusunun askerî yenilgisi için sadece kısmî bir sebep teşkil etti. Daha büyük sebebi ise, İngiliz ablukasının başarısı ve Amerika'nın savaşa geniş çaplı bir biçimde dâhil olması ihtimali yüzünden gelecekteki durumun şimdikinden daha kötü olacağına yönelik Almanlarda oluşan inançtır. Savaş devam ettikçe şartlar Almanya aleyhine dönecekti. Altı ay önce hiçbir istihbarat teşkilatı, savaş tarihinde ilk kez büyük bir devletin, toprakları işgal edilmeden ve cephe hattı hâlâ düşman toprağındayken, Almanya'nın yaptığı gibi teslim olacağını öngöremezdi. Almanya muharebe sahasında yenildiği için teslim olmamıştı, liderleri ve halkı geleceğe dair umutlarını yitirdiği için teslim olmuştu.[87]

26
İki Savaş Arası Dönemde Sinyal İstihbaratı ve İnsan İstihbaratı

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından istihbarat servisleri, savaşa katılmış devletlerden biri hariç diğer tüm devletlerde ciddi şekilde küçülmüşlerdi. Amerikan Askerî İstihbarat Dairesi (MID) karargâh personeli ateşkes sırasında 1,441 kişiyken, 1922'de 90 kişiydi.[1] Savaş zamanı ittifak halinde olduğu devletlerin aksine, Amerika hâlâ bir dış casusluk teşkilatına sahip değildi. Yeni kurulan Alman Wiemar Cumhuriyeti'nin de böyle bir teşkilatı yoktu. 1919 yılındaki Versay Anlaşması, Alman ordusunu 100,000 kişiyle sınırlandırmasının yanında Almanya'nın casusluk faaliyetleri yürütmesini de yasaklamıştı. İki savaş arası dönemde başlıca Alman istihbarat teşkilatı olan Abwehr ("savunma") 1920 yılında bir *karşı* casusluk servisi olarak kurulmuştu. Abwehr, diğer ülkeler Almanya'da casusluk faaliyetlerine devam ederken, Alman casusluk faaliyetlerinin yasaklanması kararını -ki sonradan Nazi döneminde bu yasağa aldırmayacaktı- ikiyüzlülük olarak görmüştü.[2] 1920'lerin başında İngiliz Gizli İstihbarat Servisi'nin (SIS) ülke dışındaki istasyonlarının çoğunda sadece bir personeli bulunuyordu.[3] İki savaş arası dönemdeki bütün İngiliz hükümetleri SIS'in varlığından bahsedilmemesi konusundaki mutabakata sadık kalmışlardı. MacDonald'ın 1924'te kurduğu ilk İşçi Partisi Hükümeti döneminde Dışişleri Bakanlığı'nda orta elçi olarak görev yapan Arthur Ponsonby, "bizi çok dürüstmüşüz gibi gösteren bu ikiyüzlü tutum" dediği şeyi 1927 yılında şöyle tenkit ediyordu: "Gizli Servis [SIS] bizim bu mecliste, hakkında konuşmamamız gereken bir şey ... Neden konuşmamamız gerektiğini anlamıyorum. Artık Gizli Servis hakkında bir şey söylemenin zamanı geldi."[4] Parlamentoda bu tip çıkışlar nadiren görülürdü.

Savaş sonrası istihbaratta yaşanan geniş çaplı küçülmenin en büyük istinası Rusya'ydı. 1918-1920 arasındaki Rus İç Savaşı sırasında Kızıl Ordu'nun Beyazlara karşı kazandığı zaferde Çeka'nın büyük katkısı vardı.

Halefi olan KGB gibi Çeka da başarısını sayısal verilere dökmekten hoşlanırdı. İç Savaş'ın dönüm noktası sayılabilecek 1919 sonbaharına gelindiğinde, kurulduğundan beri geçen on dokuz ay içinde "Sovyet karşıtı 412 yeraltı teşkilatını" etkisiz hale getirdiğini övünerek söylemişti. Çeka'nın muhalefetle mücadele uyguladığı en etkili yöntem Terör idi.[5] Çeka'nın sayısal veriler sunmadaki hevesi kurbanlarının sayısını hesaplamayı kapsamıyordu. Çeka'nın, siyasî muhalefete karşı mücadelesinde kapsam ve gaddarlık yönünden Çarlık Okhranası'nı büyük oranda geride bıraktığı açıktır. II. Nikola döneminde siyasî suçluların idamı, sadece fiilen gerçekleşmiş yahut girişim olarak kalmış suikast suçlarıyla sınırlıydı. Buna mukabil İç Savaş sırasındaki Çeka idamları muhtemelen 250,000'e ulaşmıştı ve yine muhtemelen muharebede ölenlerin sayısından çok daha fazlaydı.[6] Lenin, Aralık 1919'da, "terör ve Çeka kesinlikle elzem" diye duyurmuştu.[7]

Çeka şefi Feliks Cerjinski'nin arşivinde belgeleri bulunan, teşkilatın ülke içindeki beceriksizlikleri ve özellikle de Lenin'in güvenliğini sağlama konusundaki basit hataları, Çeka'nın gaddarlıkları yüzünden tarihçilerin dikkatinden kaçmıştır. Çeka tarafından korunmayan Lenin, Ocak 1919'da makam arabasıyla uzun süredir hasta olan karısı Krupskaya'yı ziyarete giderken soyguncular tarafından alıkonulmuştu. Çeka'nın güvenliğini sağlayamaması yüzünden Lenin, tarihte seyahat ettiği aracı gasp edilen ilk ve tek devlet başkanı olmuştur. Soyguncular Lenin'in Browning tabancası da dâhil, şahsî eşyalarını almışlar ve onun itirazlarını umursamadan makam arabasına binip uzaklaşmışlardı. Koşelek ("Cüzdan") kod adlı çete lideri Yakov Kuznetsov altı ay boyunca yakalanamamıştı.[8]

Eylül 1922'de Çeka, Lenin'in güvenliğini sağlama konusunda bir kez daha başarısızlık sergiledi. Lenin evine döndüğü bir gün, apartman dairesinde yapılan tadilat sırasında mobilyalarının tahrip edildiğini görmüştü. Çok mahcup olan Cerjinski, soruşturmayı bizzat idare etmiş ve "Lenin'in Mobilyasına Verilen Zarar Hakkında Soruşturma" başlıklı bir rapor hazırlamıştı. Verdiği ilk talimatlardan biri, "mobilyalara hangi aletlerle (keski, çekiç, v.b.) zarar verildiğinin araştırılması ve bundan hareketle suçluların bulunması" olmuştu. On sayfalık soruşturma raporunda zararın karşı devrimci vandallar tarafından değil, beceriksiz (yahut kötü niyetli) inşaat işçileri tarafından verildiği söylenmişti. Lenin'in çekmecelerinin anahtarlarını bulamayan işçiler çekmeceleri zorla açıp kilitlerine zarar verdikleri gibi bazı mobilyalar üzerinde de iş aletleriyle çiziklere sebep olmuşlardı. GPU* personelinin, işçilerin Lenin'in apartmanında ne yaptıklarını takip etmedikleri açıktı.[9]

* Gosudarstvennoye politiçeskoye upravleniye: Devlet Siyasî İdaresi. 1922'de Çeka'nın halefi olarak kurulan teşkilat. (ç.n.)

Sovyetler Birliği'nin aksine Batı'da, güvenlik teşkilatları savaş sonrasındaki hükümet biçimlerinin merkezî bir unsuru değildi. 1925 yılına gelindiğinde, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda 844 personeli olan MI5'in sadece 35 personeli kalmıştı. Faaliyetleri öyle azalmıştı ki aynı yıl haklarında soruşturma yürütülen kişilerin yazışmalarının yakalanması için İçişleri Bakanlığı'ndan sadece yirmi beş yetki belgesi talep etmiş ve almıştı.[10] Buna mukabil, Sovyet Rusya'da Çeka ve iki savaş arası dönemdeki halefleri (GPU, OGPU* ve NKVD) dünyanın ilk tek partili devletinin işleyişinde merkezî bir role sahipti. 1920'lere gelindiğinde ülke dışındaki operasyonları, Batılı rakiplerini geride bırakmaya başlamıştı. Bunların en başarılı olanları, ajan provokatör kullanılarak incelikle icra edilen aldatma operasyonları, SINDIKAT ("Örgüt") ve TREST ("Güven") idi. SINDIKAT'ın hedefi, İç Savaş'ta mağlup olan Beyaz Ordular'ın halefi olarak Batı'daki sürgünler tarafından kurulan Beyaz Muhafızlar içinde, OGPU tarafından en tehlikeli kişi olarak değerlendirilen Boris Savinkov idi. Diğer çoğu kişi gibi Churchill de onun Bolşevikliğe karşı ateşli muhalefetinden büyülenmiş ve *Great Contemporaries*** kitabında ona da yer vermişti. 1924 yılında Savinkov, OGPU tarafından uydurulmuş sözde Bolşevik karşıtı bir direniş hareketiyle gizli bir görüşme yapmak için Sovyet sınırına çekilmişti. Kısa sürede yakalandı, göstermelik bir mahkemede karşı devrimci suçlarını itiraf etti ve bir yıl sonra hapiste öldü (ya da öldürüldü).

TREST, 1921'de GPU tarafından zekice uydurulan ve Beyaz Muhafızlar ile onların Batılı destekçilerine karşı altı yıl süren bir aldatma operasyonunda kullanılan MOR isimli hayalî bir monarşist yer altı örgütünün kod adıydı. Sovyetler'in resmî dış ticaret temsilcisi olması sebebiyle ülke dışına seyahat edebilen gizli bir MOR mensubu rolündeki OGPU subayı Aleksandr Yakuşev, Paris'e yaptığı seyahatler sırasında, 1923 yılına gelindiğinde hem öldürülen çarın kuzeni Grandük Nikolay Nikolyaeviç'in hem de Beyaz Muhafızlar'ın lideri General Aleksandr Kutepov'un güvenini kazanmış haldeydi.[11] Ancak TREST aldatmasının en büyük kurbanı, gösterişli faaliyetleri sonucu öldükten sonra hak etmediği biçimde İngilizlerin "usta casusu" namını kazanmış bir palavracı olan eski SIS ajanı Sidney Reilly oldu. Bir yıl önce Savinkov'a yapıldığı gibi Reilly de Eylül 1925'te düzmece MOR komplocularıyla görüşmek için OGPU tarafından Rus sınırına çekilmişti. Reilly'nin tutuklandıktan sonra sergilediği direniş, Savinkov'unkinden biraz daha kısa sürmüştü. KGB'deki dosyasında,

* Obyedinyonnoye gosudarstvennoye politiçeskoye upravleniye pri SNK SSSR: SSCB Halk Komiserleri Konseyine Bağlı Devlet Müşterek Siyasî İdaresi. (ç.n.)

** *Zamanımızın Büyük Şahsiyetleri* (ç.n.)

yakalanmasından kısa süre sonra, şüphesiz idam edilmekten kurtulmak için OGPU şefi Cerjinski'ye yazdığı ve Rus mültecilerin yanında Batılı istihbarat faaliyetleri hakkında bildiği her şeyi anlatmayı vadettiği bir mektup bulunmaktadır. Mektubu onu kurtaramamıştı. Altı gün sonra Moskova dışındaki bir ormana yürüyüşe götürülmüş ve uyarılmaksızın arkadan vurularak öldürülmüştü. Reilly'nin cesedi, OGPU subaylarının başarılarını kutlayabilmeleri için Lubyanka'daki revirde teşhir edilmişti.[12*]

TREST aldatması nihayet 1927'de ifşa olmuş ve hepsi de farklı biçimlerde kandırılmış olan İngiltere, Fransa, Polonya, Finlandiya ve Baltık devletlerinin istihbarat teşkilatları küçük düşmüştü.[13] İngiliz "Çift-Çapraz Sistemi" İkinci Dünya Savaşı'nda Almanları aldatana kadar hiçbir Batılı istihbarat teşkilatı TREST kadar detaylı bir istihbarat operasyonuna girişemeyecekti.

Sovyet istihbaratı savaştan sonraki on yıl boyunca insan istihbaratı operasyonları konusunda Batılılardan çok daha önde olsa da sinyal istihbaratı konusunda hâlâ geriydi. Çarlık karanlık odasının kod kırıcıları Bolşevik Devrimi sonrasında dağılmışlardı. Aralarında muhtemelen en beceriklisi olan Ernst Fetterlein İngiltere'ye kaçmıştı. Savaş sırasındaki donanma ve askerî istihbarat teşkilatları, 40 Numaralı Oda ve MI1(b)'nin birleştirilmesiyle kurulan ve iki savaş arası dönemde İngiliz sinyal istihbarat faaliyetlerini yürüten Hükümet Kod ve Şifre Okulu'nun (GC&CS) Rusya kısım şefi olmuştu.[14] GC&CS'deki çalışma arkadaşları, "kitap şifreleri konusunda ve sezgilerin büyük önem arz ettiği tüm konularda en iyi o" demişlerdi.[15] Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa süre sonra "Fetty"yle (GC&CS içindeki lakabı) tanışan Amerikalı büyük kriptografi uzmanı William Friedman, onun sağ elindeki büyük yakut yüzüğe dikkat etmişti: "Bu sıra dışı mücevheri gösterdiğimde, bana bunun, son çar Nikola'nın hizmetindeyken kriptanaliz alanında gösterdiği başarıların bir nişanesi ve teşekkürü olarak takdim edildiğini söylemişti."[16] Ancak Fetterlein, Bolşeviklerin başarısı için Çar Nikola'nın zayıflığını sebep gösteriyordu. GC&CS'de çalıştığı dönemde Çarlık Rusyası'ndaki yaşamından çok az bahsetse de, arada bir İngiliz mesai arkadaşlarından biri onun hemfikir olmayacağını bildiği kurnazca bir yorumda bulunup onu tahrik ederdi. Bir keresinde ona şöyle sormuşlardı: "Peki ya çar, Bay Fetterlein, sanırım iyi bir fiziğe sahip güçlü bir adamdı, değil mi?" "Fetty" yemi yutmuş ve küçümser bir şekilde yanıt vermişti: "Çar, kendi kendine karar veremeyen, sağlığı kötü ve genelde alay konusu olan iradesiz biriydi."[17]

* Helsinki'deki SIS istasyon şefi Erns Boyce, Reilly'ye yardımcı olduğu için teşkilat başkanı Amiral Sir Hugh "Quex" Sinclair tarafından "şiddetle azarlanmıştı".

Ekim 1919'da Balfour'un ardından dışişleri bakanı olan Lord Curzon, başlarda GC&CS'nin diplomasiyi ilgilendiren çok az iş çıkaracağını ummuştu. Kısa sürede fikri değişti. 1920 yazına geldiğinde Fetterlein ve çalışma arkadaşlarının deşifre ettiği Sovyet mesajlarını neredeyse takıntıya varan bir ilgiyle okumaktaydı. GC&CS'nin kod kırıcılarının, İngiliz kabine siyasetinin Lord Curzon tarafından gizlice eleştirildiğini bildiren Fransız büyükelçisine ait bir telgrafı deşifre etmelerinin ardından Dışişleri Bakanlığı küçük düşerek GC&CS'nin doğrudan denetimini Amirallik'ten devralmıştı. Eski Hindistan Genel Valisi olan Curzon, Fransızlarla "kaplan avına çıkılmayacağı" kanaatine uzun zamandır sahipti ancak Türk İstiklal Savaşı (1919-1923) sırasında deşifre edilen Fransız telgrafları şüphesini daha da artırmıştı.* Fransızların Türk milliyetçileriyle gizli müzakerelerine dair deliller karşısında hem Curzon hem de Savaş Bakanlığı küplere binmişti. Askerî İstihbarat Dairesi Başkanı (DMI) Tümgeneral Sir William Thwaites, yakalanan Fransız mesajları için müstehzi bir biçimde, "iştah açıcı hoş bir ifşaat" diye yazmıştı. İstanbul'daki İngiliz kuvvetleri komutanı Sir "Tim" Harrington bir yıl önce, "yakaladığımız mesajlarda göründüğü üzere hâlâ çok sayıda kirli iş dönüyor" diye şikâyet etmişti. Mesajlar Curzon'u, eski Fransız Cumhurbaşkanı Poincaré'nin (1922-1924 yılları arasında başbakan ve dışişleri bakanı) "utanmazca yalan söylediğine" ikna etmişti.[18] Poincaré'nin, kendisini aldatmaya yönelik olduğuna inandığı çabalarıyla, Fransız diplomatik haberleşmesinin yakalanmasıyla elde edilen gizli bilgileri onunla yüzleşmek için kullanamayacağı gerçeği birleşince Curzon'un daha da artan öfkesi, 1922'de yaşanan Çanak Krizi sırasında sinir krizi geçirmesine sebep olmuştu. Eylül ayında Londra'da yapılan bir toplantıda masada bulunan Poincaré'yle karşı karşıya oturan Curzon'un midesi bulanmıştı. Orada bulunan diplomatlarından birisi sonradan şöyle yazmıştı: "Curzon'un yeşil çuhanın üzerindeki beyaz elleri şiddetle titriyordu. Daha fazla dayanamadı." Daimî Müsteşarı Lord Hardinge ona yardım ederek başka bir odaya götürdü. "Odadaki kırmızı bir kanepeye yığıldı. Lord Hardinge'in kolunu kavradı. 'Charley' dedi nefes nefese, 'bu iğrenç küçük herife tahammül edemiyorum, tahammül edemiyorum.' Sonra ağlamaya başladı."[19]

Curzon, 1920-1921 yıllarında yapılan ve Sovyet rejiminin ilk kez Batılı büyük bir devlet tarafından fiilen tanınmasıyla sonuçlanan ticaret görüşmeleri sırasında yakalanan Rus mesajlarından da son derece rahatsız olmuştu. Rus ticarî heyeti başkanı Leonid Krasin müzakereler başlarken, 31 Mayıs

* Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransız diplomatik mesajlarını yakalamak için hiçbir girişimde bulunulmamıştır. (Denniston, "Government Code and Cypher School", s. 54-55.)

1920'de Downing Street'e ilk ziyaretini gerçekleştirdi. Lloyd George'un koalisyon hükümetinde Savaş ve Havacılık Bakanı olan Churchill, "kıllı maymunla el sıkışmamak için" ondan uzak durmuştu. Curzon da 10 Numara'ya gelmiş ama Krasin'in elini sıkmayı reddetmişti. "Curzon!" diye seslenmişti Lloyd George. "Centilmen ol!" Curzon, Krasin'in halen havada duran elini sıkmıştı.[20]

Altı ay süren ticarî müzakereler esnasında, müzakereleri bizzat yürüten Lloyd George'un ve diğer bakanların elindeki en önemli istihbarat, Ernst Fetterlein ve GC&CS'deki çalışma arkadaşları tarafından deşifre edilen Rus diplomatik mesajları oldu. Sovyet Dışişleri Komiseri Georgi Çiçerin, Krasin'e "İngiliz şantajlarına boyun eğmemesi" talimatını vermişti. Lenin ise daha açık sözlüydü: "Lloyd George denen o domuz, hilekârlık yaparken ahlak veya utanma bilmez. Söylediği hiçbir şeye kanma ve seni kandırdığının üç katı sen onu kandır." Curzon'un aksine Lloyd George bu hakaretleri sineye çekmişti. Bakanlarını, "Rus hilekârlığının Fransızlarınkinden daha kötü olmadığına" ikna etmeye çalışmıştı.[21]

Lloyd George, başbakan olarak sinyal istihbaratı konusunda eskiden yaptığı boşboğazlıklardan beri[22] istihbaratın gizliliğinin muhafaza edilmesinin önemini öğrenmişti. Ancak Lloyd George'a göre, yakalanan mesajlarda ticarî heyetin İngiltere'deki Sovyet yanlılarıyla gizli ilişkilerine dair bir bilgiye rastlanması halinde kabinenin heyeti sınır dışı edip müzakereleri sonlandıracağı neredeyse kesindi. Heyetin, sosyalist *Daily Herald* gazetesine ve Ağustos'taki kuruluşu esnasında Büyük Britanya Komünist Partisi'ne gizli ödemeler yaptığı bilgisi bakanlar ve bazı servis şefleri arasında özellikle tepkiye sebep oldu. Ödemeler heyetin İngiltere'ye gizlice soktuğu çarlık mücevherlerinin satılmasıyla mümkün olmuştu. Özel Şube'nin ve kısa ömürlü İstihbarat Başkanlığı'nın müdürü Sir Basil Thomson, "Bu büyük çaplı satış söylentileri Avrupa'nın dört bir yanından Yahudi sarrafları buraya getirdi" diye bildiriyordu. "En büyük mücevherlerden ikisinin" fotoğrafını ele geçirmişti ve mücevherlerin satışlarının çoğunda kullanılan banknotların seri numaralarını kaydetmişti. Krasin durumun farkına vardığında korkmuştu. Litvinov'a gönderirken GC&CS tarafından deşifre edilen mesajında şöyle diyordu: "Banknotlarla yaptığımız bütün ödemelerimiz Scotland Yard kontrolünde [gözetlemesi altında]."

Lloyd George, ticarî müzakerelere devam etmenin bedeli olarak, Sovyet yardımlarının kamuoyuna açıklanması konusunda kabine içinden gelen taleplere razı oldu. *Daily Herald*'a yapılan ödemeleri gösteren sekiz mesajın kopyaları (*Daily Herald* hariç) bütün ulusal gazetelere 18 Ağustos'ta, ertesi gün yayımlanması için gönderildi. Sinyal istihbaratı kaynağını

muhafaza etmek adına basından mesajların "tarafsız bir ülkeden" ele geçirildiğini yazmaları istenmişti. Bu sayede Moskova'nın, Kopenhag'daki Maksim Litinov'un maiyeti arasından bir sızıntı olduğu sonucuna varması umulmuştu. Ancak *The Times*, Lloyd George'u öfkeye düşüren bir biçimde haberine şu sözlerle başlıyordu: "Aşağıdaki telsiz mesajları İngiliz Hükümeti tarafından yakalanmıştır." Şaşırtıcı bir biçimde Moskova bunu pek umursamadı. Ya *The Times*'ı dikkatlice okumamışlardı ya da sadece bu sekiz mesajın gönderilmesinde kullanılan şifrenin açığa çıktığı gibi yanlış bir kanaate varmışlardı.[23]

Sovyet yıkıcılığının kamuoyuyla paylaşılmaya devam edilmesi konusunda Whitehall içinden gelen baskı hızla arttı. 1 Eylül'de Sir Basil Thomson, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Sir Henry Wilson ve Donanma İstihbarat Dairesi Başkanı (ve sonradan SIS Şefi) Amiral Sir Hugh Sinclair tarafından imzalanan bir muhtıra Churchill'e gönderildi. Muhtırada şöyle diyordu:

> Kanaatimizce Rus Ticarî Heyeti'nin varlığı bu ülkenin ateşkesten beri karşılaştığı en ciddi tehdit halini almıştır.
>
> Bu sebeple, deşifre edilen mesajların yayımlanması öyle zorunlu bir hal almıştır ki sebep olacağı risklerle yüzleşmek zorunda olduğumuzu düşünmekteyiz.

Churchill, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki başbakanlığı döneminde olsa, GC&CS'nin faaliyetini ifşa edebilecek her türlü girişimden dehşete düşebilirdi. Ancak 1920'de, "bu devrimcilerin ördüğü entrikaların devlet için arz ettiği tehlikenin ve bunların yöntemlerinin ifşa edilmesiyle bu planlar üzerinde yaratılacak yıkıcı etkinin diğer tüm şartlara ağır bastığından emindi".[24] Bu sefer kabine başka mesajların yayımlanmasını onaylamadı ama mesajlardan ikisi Whitehall'daki bilinmeyen bir kaynak tarafından sağ görüşlü *Daily Mail* ve *Morning Post* gazetelerine sızdırıldı ve bunlar 15 Eylül'de yayımlandı. Kabine, mesajların yayımlanmasına "teessüf etmişti" ama sızıntının kaynağını ortaya çıkarmakla pek ilgilenmedi.[25]

Lloyd George'un Sovyet mesajlarının yayımlanmasını dizginleyen etkisi, Ekim 1922'deki istifası ve koalisyon hükümetinin düşmesiyle ortadan kalkmıştı. Muhafazakâr Partili halefi ve İngiliz tarihinin en kısa ömürlü başbakanı Andrew Bonar Law, Hindistan'ın iç bölgelerindeki ve sınırlarındaki Sovyet yıkıcı faaliyetlerini İngiltere üzerindeki tehlikeden daha ciddi sayan Lord Curzon tarafından mesajların yayımlanması yönünde yapılan talepleri dizginlemeye yönelik hiçbir girişimde bulunmadı. 23 Nisan 1923'te Curzon, Sovyetler Birliği'ni, tavrını düzeltmemesi halinde ticaret

anlaşmasını feshetmekle tehdit ettiği ve "Curzon Ültimatomu" diye ünlenen notayı hazırlamak için kabinenin onayını aldı. Curzon, ültimatom metnini sinyal istihbaratından elde edilen bilgiler üzerine kurmaya karar vermişti. Ölümcül şekilde hasta olan Bonar Law'un istifasına üç haftadan az bir zaman kala, 3 Mayıs'ta, kabine Curzon'un nota taslağını görüşmeye başladı. Kabine tutanaklarında kayıt altına alınmayacak derecede gizli yapılan uzun görüşmelerin ardından şu karara varıldı:

> İngiliz iddiasını Sovyet Hükümeti ile ajanları arasındaki yazışmalar [telgraf mesajları] üzerine kurmanın sağlayacağı avantaj, bu yazışmaların ele geçirildiği gizli kaynağın [sinyal istihbaratı] ifşa olmasının yaratacağı dezavantaja ağır basmaktadır, özellikle de bu kaynak hâlihazırda Rus Sovyet Hükümeti tarafından bilindiği için.[26]

Curzon'un Ültimatomu'nun istihbarat kaynağının Moskova tarafından hâlihazırda bilindiği iddiası doğru değildi. Moskova, önceden ticarî heyete gönderip onlardan aldığı telgrafların GC&CS tarafından deşifre edildiğini bilse de mevcut şifrelerinin ne ölçekte açığa çıkmış olduğunu bilmesi pek mümkün değildi. Curzon Ültimatomu'nun İngiliz diplomasisinde bir benzeri yoktur. Dışişleri bakanı, Rus mesajlarından alıntılar yapmakla yetinmemiş, İngiltere'nin Rus haberleşmesini deşifre etmede gösterdiği başarıyı kullanarak Sovyet hükümetiyle tekrar tekrar alay etmişti:

> Rus Dışişleri Komiserliği, 21 Şubat 1923'te Bay Raskolnikov'dan aldığı şu mesajı şüphesiz hatırlayacaktır … Dışişleri Komiserliği 8 Kasım 1922'de Kabil'den aldığı şu mesajı da mutlaka hatırlar … Yahut, 16 Mart 1922'de Dışişleri Komiser Yardımcısı Bay Karahan'dan Bay Raskolnikov'a gönderilen mesajı da unutmamıştır …[27]

Sovyet hükümeti, verdiği cevapta, "kendi protestolarını muhbir raporları ve yakalanan belgelere dayandırmayı" reddettiğini erdemli bir biçimde duyuruyordu. Yine de ültimatom Curzon'un amaçladığı etkiyi yaratmıştı. Moskova ticaret anlaşmasının muhafaza edilmesinde kararlıydı ve "huzursuzluk yaratma amacı güden kişilere veya gruplara veya kuruluşlara parayla yahut başka hiçbir yolla yardım yapmayacağı ve İngiliz İmparatorluğu'nun hiçbir yerinde isyan teşvikinde bulunmayacağı" sözünü vererek küçük düşmeye razı olmuştu. Sovyet hükümeti için daha da küçük düşürücü olanı ise, "yıkıcı" faaliyetlerine Curzon'un ültimatomunda özellikle vurgu yapılan Kabil'deki elçisi Fedor Raskolnikov'u geri çekmesiydi.[28]

Hiçbir İngiliz dışişleri bakanı, deşifre edilen telgraflar konusunda Lord Curzon gibi duygusal, hatta yer yer histeriye varan tepkiler vermemiştir.

Muhafazakarların Ocak 1924 seçiminde alacakları yenilgiden önce, görevde bulunduğu son birkaç ay boyunca Fransızların kendisine karşı gizli planlar yaptığına dair bir takıntı geliştirmişti.[29] Ekim 1923'te Fransız diplomatik deşifrelerinde okudukları için, "Poincaré [Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı], Comte de Saint-Aulaire [Fransız büyükelçi], H. A. Gwynne'in [*Morning Post* editörü] beni Dışişleri Bakanlığı'ndan devirmek için yaptıkları entrika" demişti.[30] Poincaré ve Saint-Aulaire arasında gönderilirken yakalanan telgraflarda Fransızlar Gwynne aracılığıyla, Bonar Law'un halefi Stanley Baldwin'i, Curzon'un yerine daha Fransız dostu bir dışişleri bakanı ataması için ikna etmeyi umuyorlardı. Curzon artık Fransız büyükelçisiyle dahi görüşmek istemez hale gelmiş ve o andan itibaren "şu veya bu sebeplerle ... kendisini görmeyi reddetmişti": "Bu durum kamu görevindeki hayatım boyunca karşılaştığım en kötü şey ... Diplomasinin böyle kirli bir oyun olduğunu fark etmemiştim." Baldwin, Curzon'u görevden almayı içten içe istiyor olmasına rağmen, "diplomasi içerisinde böyle kirli işlerin döndüğünden" haberi olmadığını söylemişti.[31]

22 Ocak 1924'te Liberal Parti desteğiyle kurulan İşçi Partisi'nin azınlık hükümetinin başkanı ve İngiltere'nin ilk İşçi Partili başbakanı olan J. Ramsay MacDonald'ın istihbarattan hazzetmemesi, Curzon'un istihbaratla sık sık takıntılı bir biçimde ilgilenmesiyle taban tabana zıttı. Churchill, Kasım 1924'te tekrar bakan olduğunda, arayı kapatmak için eski deşifre kayıtlarına bakmış ve "MacDonald'ın, kendi iktidarı döneminde, Dışişleri Bakanlığı tarafından bunlar [deşifreler] hakkında uzun süre haberdar edilmemiş" olduğunu görmüştü.[32] MacDonald'ın günlük diplomatik faaliyetlerden sorumlu Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Arthur Ponsonby'nin, ele geçirilen mesajlara ve SIS raporlarına erişimi, "kıdemsiz mevkii" şeklindeki müphem bir gerekçeyle engellenmişti. Ponsonby, istihbarat faaliyetlerinin muhtemelen "yapılmak zorunda" olduğunu kabul etse de, bunu "kirli" bir iş olarak görmekteydi. Bu bilgilerden mahrum edildiği için çok da üzgün olmadığını kendisi itiraf etmiştir:

> Müsteşarlara bilgi verilmemesi Gizli Servis [SIS] geleneğinin bir parçasıdır ... Gizli Servis'in adını andığımda, en cana yakın resmî yetkililer bile sertleşirlerdi. Bilgi sahibi olmama izin verilmedi ve Zinovyev mektubu yüzünden o korkunç çamur banyosunun eşiğine geldiğimizde bile bilgi almama izin vermediler ve böyle olduğundan ötürü memnunum.[33]

Grigori Zinovyev ve Komünist Enternasyonal (Komintern) Yürütme Komitesi'nin iki üyesi tarafından 15 Eylül 1924'te CPGB'ye* gönderildiği

* Communist Party of Great Britain: Büyük Britanya Komünist Partisi (ç.n.)

söylenen mektupta; MacDonald hükümetinin Sovyetler Birliği'yle yaptığı son anlaşmanın onaylanması amacıyla "olanca güçle çabalanması", "silahlı kuvvetler içinde kışkırtıcı propagandanın" yoğunlaştırılması ve genel olarak İngiliz devrimi için hazırlık yapılması konusunda İşçi Partisi içindeki CPGB sempatizanlarına baskı yapılması talimatı vardı. SIS, 9 Ekim'de mektubun birer kopyasını Dışişleri Bakanlığı'na, MI5'e, Scotland Yard'a, ve servis temsilciliklerine iletmiş ve "mektubun gerçek olduğuna şüphe yok" şeklinde gerçeğe dayanmayan bir güvence vermişti. Mektup, gerçek Komintern yazışmalarının bazılarını andırmasına rağmen, üç yıl önce başka sahte belgelerle de aldatılmış olan Reval'deki (günümüzde Tallinn) SIS istasyonu tarafından ele geçirilmiş bir sahtecilik ürünüydü.

Mektup, 25 Ekim'de Muhafazakâr *Daily Mail* gazetesinde izinsiz biçimde yayımlanınca, genel seçim kampanyasının son haftasında, MacDonald'ın tabiriyle "siyasî bir bomba" haline gelmişti. İşin sorumluları, "Kızıl Mektup" sayesinde İşçi Partisi'nin Komünist baskıya müsait olduğunu göstererek seçimi kazanma ihtimalini sabote etmeyi ummuşlardı. Sorumlular, izlerini gizleme konusunda kısmen başarılı olsalar da işin içinde MI5 direktörü Vernon Kell'den habersiz hareket eden üst düzey bir MI5 görevlisi Joseph Ball (sonradan Muhafazakâr Parti'nin Araştırma Bölümü müdürü ve Neville Chamberlain'ın yakın dostu) da vardı. Ball'un hâlihazırda yakın ilişkide olduğu Muhafazakâr Parti Genel Merkezi, Zinovyev mektubunun bir kopyasını muhtemelen yayımlanmadan üç gün önce, 22 Ekim'de almıştı. Ball'un 1920'lerin sonlarında Parti Genel Merkezi'ndeyken istihbaratı siyasî parti avantajı için kullanmaktan çekinmemesi, aynı şeyi Ekim 1924 seçimlerinde de yapmış olduğunun kesin delili olmasa da, kuvvetli bir emaresidir. Ancak Ball yalnız başına hareket etmemişti. Zinovyev mektubunun yayımlanmasında dahli olması muhtemel diğer üst düzey kişiler arasında eski Donanma İstihbarat Dairesi Müdürü (DNI) Amiral "Blinker" Hall ve hem Hall'la hem de *Daily Mail* editörüyle dost olan, Cumming'in eski yardımcısı Yarbay Freddie Browning de vardı.[34] Hepsi de, birbirleriyle devlet sırlarını paylaşmaya alışık, son derece muhafazakar ve ateşli vatansever bir seçkinler topluluğunun mensubuydular: "Kendilerini özel ve kapalı bir grup olarak gördükleri için sadece kendi bildikleri sırları, kendi gruplarının dışına çıkmayacağını düşündüklerinden ötürü birbirleriyle güvenle paylaşırlardı."[35] Ekim 1924'te bu komployu birlikte kuranlar, ulusal çıkarlar doğrultusunda hareket ettiklerine emindiler. Sovyetler'den ve Sovyet yanlılarından gelecek baskıların hedefi olması sonucu ulusal güvenlik için tehdit haline gelmiş bir hükümeti iktidardan düşürmeyi amaçlıyorlardı. 29 Ekim seçimlerindeki ezici Tory zaferinin asıl

sebebi Zinovyev mektubu olmasa da (Muhafazakarların kendi iç hizipleşmelerinin üstesinden gelmeleri ve Liberallerin İşçi Partisi'ne desteklerini çekmeleri daha önemli sebeplerdi) hem sağ ve hem de sol görüşten birçok siyasetçi asıl sebebin bu olduğuna inanmıştı. İşçi Partisi liderleri iktidardan hileyle indirildikleri kanısındaydılar. Mektubun yayımlanmasında Muhafazakâr Parti Genel Merkezi'nin oynadığı rolü öğrendiklerinde şüphelerinde haklı çıkacaklardı.

Ramsay MacDonald, başbakanlığı döneminde istihbarat teşkilatlarına mesafeli olmayı tercih etmişti. SIS, MI5 veya GC&CS'den bir görevliyle, onun gerçekten kim olduğunu bilerek görüşmüş olması pek muhtemel değildir. Seçimi kaybetmesinin ardından, Baldwin'in Muhafazakâr Parti hükümeti henüz kurulmadan önce SIS'in siyasî kısım amiri Binbaşı Malcolm "Wolly" Wolcombe'a Zinovyev mektubu hakkında sorular sormaya nihayet karar verdiğinde, yüz yüze görüşme konusunda **bile** gönülsüz olmuştu. Onun yerine Dışişleri Bakanlığı'nda birbirine bitişik odaların birinde Wollcombe, birinde MacDonald oturmuş ve odaların arasında da Daimî Müsteşar Sir Eyre Crowe durmuştu. Başbakan sorularını Crowe vasıtasıyla sormuş, Wollcombe da cevaplarını yine Crowe vasıtasıyla iletmişti. Bu garip görüşme sırasında Wollcombe başbakana bir kez dahi görünmemişti.[36*]

Zinovyev mektubunun yarattığı sansasyonun sonuçlarından biri de Kasım 1924'te iktidara gelen Stanley Baldwin'in Muhafazakar Parti hükümeti tarafından sinyal istihbaratı emniyet prosedürlerinin ciddi oranda sıkılaştırılmasıydı. Artık hazine bakanı olan Winston Churchill, hükümet görevinden uzak kaldığı dönemdeki arayı kapatmak için yakalanan Sovyet mesajlarının geriye dönük kayıtlarını inceleme hevesindeydi ama erişim talebi reddedilince küplere binmişti. Yeni dışişleri bakanı Austen Chamberlain'a, "birlikte en son görev yaptığımız vakitler iyi yürüyen bir sistemde böylesine ciddi değişiklikler" diye tabir ettiği yeni düzenlemeler yüzünden tepki göstermişti:

> Bu bilgileri çok uzun bir süre boyunca, muhtemelen diğer tüm bakanlardan daha dikkatle incelemiş biriyim. 1914 yılı sonbaharında[37] [40 Numaralı Oda'da] ilk başladığından itibaren devlet görevinde bulunduğum yıllar boyunca bu müsveddelerin hepsini okudum ve bu görevlerim esnasında kamu siyasetinde gerçekçi bir hüküm sahibi olmak için bunlara devletin elindeki diğer tüm bilgi kaynaklarından daha büyük önem verdim.

---

* Kasım 1987'de dönemin Dışişleri Bakanı Sir Geoffrey Howe'ın izniyle bu sıra dışı olay, bakanın odasında, BBC2'nin *Timewatch* programı için Christopher Andrew tarafından yeniden canlandırmıştır.

Churchill'in şikâyetleri fayda etmedi. Bundan böyle yakalanan mesajların gizliliğini pekiştirmek için GC&CS'deki yakalanmış mesajların tamamının birer kopyası sadece Dışişleri Bakanlığı'na göndermeye başlanmıştı. Servis temsilcilikleri, Hindistan Bakanlığı, Koloniler Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı sadece kendilerini doğrudan ilgilendiren mesajları görmüşlerdi.[38]

Ancak 1927'de Baldwin Hükümeti kendi sinyal istihbaratı emniyet prosedürlerini kendisi ihlal etmiş ve Curzon Ültimatomu'ndan daha uzun vadeli bir hasara sebep olmuştu. O yılın ilkbaharında, Muhafazakâr Partili parlamento üyelerinin Sovyet yıkıcılığına karşı başlattığı, Churchill ve diğer bazı bakanların da hükümet içinden destek verdiği tantanalı bir seferberlik sonucu hükümet Moskova'yla diplomatik ilişkilerini kesme kararı aldı. Hükümet, bu kararını haklı çıkarmak için önce, İngiltere'yle ticareti teşvik etmenin yanında Sovyet istihbarat operasyonları için paravan görevi gören Tüm Rusya'yla İş Birliği Cemiyeti'nin (ARCOS) Moorgate'deki merkezine yapılan polis baskınında ele geçirilen belgeleri kullanmak niyetindeydi. Ancak beklenenin aksine, belgelerden casusluğa dair ciddi bir bilgi çıkmadı. Bunun üzerine kabine, Sovyet heyetinin suçlu olduğuna dair tek delil kaynağının Moskova'yla yaptığı ve GC&CS tarafından deşifre edilmiş diplomatik mesaj trafiği olduğu sonucuna vardı. Kamuoyu önünde bu mesajlardan ilk kez, başbakanın 24 Mayıs'ta Avam Kamarası'nda ARCOS baskını hakkında yaptığı konuşmasında bahsedildi. Baldwin, "Majestelerinin Hükümeti'nin eline ulaşan" diye basitçe tabir ettiği dört Rus telgrafını okudu. Muhalefetten bir parlamento üyesi Baldwin'e hükümetin bu mesajları nasıl elde ettiğini sormuştu ki sorusunu bitiremeden meclis sıralarında bir yaygara (ya da Hansard'ın tabiriyle "müdahale") başladı. Oturum başkanı araya girdi ve bu tartışmayı iki gün sonra Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişkilerin kesilmesine karar verilecek olan oturuma erteledi.

26 Mayıs'taki oturum, gizli istihbarat konusunda hükümetin boşboğazlığı konusunda modern parlamenter tarihin hiçbir yerinde görülmemiş bir sefahat âlemine dönüşmüştü. Dışişleri Bakanı Austen Chamberlain ve İçişleri Bakanı Joynson-Hicks ("Jix"), Baldwin'in teşkil ettiği kötü örneğe uyarak yakalanmış Rus telgraflarından parçalar okudular. Jix kendini bir hayli kaptırmış ve Sovyet Ticarî Heyeti'ni, "o zamana dek gördüğü en eksiksiz ve en alçak casus sistemini" sevk ve idare etmekle suçlamıştı. "Elimde sadece isimler değil, çoğu casusun adresleri de var" diye övünmüştü.

Oturumun yapıldığı gün Chamberlain, Rus maslahatgüzarına, "İngiltere karşıtı casusluk ve propaganda" gerekçesiyle diplomatik ilişkilerin kesildiğini (1929'a kadar yeniden tesis edilmeyecekti) tebliğ etmişti. Chamberlain, maslahatgüzarın 1 Nisan'da Moskova'ya gönderdiği ve kendisinin de

"Majestelerinin Hükümeti'ne karşı siyasî bir kampanya başlatmanıza yardımcı olacak malzemeyi talep ettiğiniz" deyip içinden alıntı yaptığı deşifre edilmiş mesajdan bahsederek tebliğini alışılmadık biçimde kişiselleştirmişti. Baldwin'in hükümeti, İngiliz siyasetine örtülü Sovyet müdahalesi suçlamasını ispat edebilmişti. ARCOS'ta ele geçirilen belgeler ve White Paper'da yayımlanan deşifrelerde, daha ciddi bir suçlama olan casusluğa dair sadece birkaç dolaylı ima mevcuttu. Sonuç olarak hükümet iki ayrı meselede kendisi açısından en kötü sonuçları bir araya getirmeyi becermişti. En gizli ve en verimli istihbarat kaynağı olan GC&CS'nin faaliyetini açık etmişti ve aynı zamanda İngiltere'nin alçak bir Sovyet "casus sistemi" tarafından tehdit edildiği konusunda da Jix'in dramatik ithamını destekler bir delil bulamamıştı.

Hükümetin Sovyet mesajlarını yayımlamasının istihbarat servisleri üzerinde sarsıcı bir etkisi oldu. Sovyetler Birliği, diplomatik haberleşmelerinde, kırılması teorik olarak imkânsız olan "tek kullanımlık şerit" kullanmaya başlayarak karşılık verdi. Fetterlein'in meslektaşlarına söylediği üzere bu sistem ilk kez 1916-1917 yıllarında Çarlık Dışişleri Bakanlığı tarafından kullanılmıştı.[39] 1927'den İkinci Dünya Savaşı'na kadar GC&CS neredeyse hiçbir üst düzey Sovyet haberleşmesini (Komünist Enternasyonal'in haberleşmesi konusunda bazı başarılar elde etse de) deşifre edemedi. GC&CS'in operasyonlar direktörü Alastair Denniston, gücenmiş bir halde, Baldwin'in hükümeti "bizim faaliyetimizi şüpheye yer vermeyecek şekilde açık etmeyi lüzumlu görmüştü" diye yazmıştı. Sonraki on yıl boyunca Sovyet şifrelerinin yitirilmesinin hikayesi, GC&CS'ye yeni alınan elemanlara, siyasetçilerin boşboğazlıkta ne kadar dibe batabileceği konusunda bir uyarı olarak anlatılmıştı.[40]

Savaş sonrası dönemde sinyal istihbaratı konusunda en boşboğaz Fransız siyasetçisi muhtemelen Georges Clemenceau idi. 1919'daki Paris Barış Konferansı'nda İngiliz delegasyonunun sekreteri (aynı zamanda kabine sekreteri) ve genellikle güvenilir bir görgü tanığı sayılan Sir Maurice Hankey'in anlattığına göre Clemenceau, hatırı sayılır bir abartıyla "Quai d'Orsay'ın, Paris'e ulaşan her mesajı deşifre ettiğini" söyleyip, Fransız sinyal istihbaratı konusunda Dörtlü Konsey'e (Lloyd George, Woodrow Wilson ve İtalya Başbakanı Vittorio Orlando) böbürlenmişti.[41] Böbürlenmesi bile başlı başına şaşırtıcıdır zira Amerikan, İngiliz ve İtalyan telgrafları da deşifre edilenler arasındadır.[42] GC&CS'nin Sovyet şifrelerini kırdığına dair 1920 ile 1927 arasında tekrar tekrar yaşanan ifşaat, kendi şifrelerinin de ciddi bir risk altında olduğu konusunda Quai d'Orsay'ı hiç endişelendirmemiştir. 1935 yılına kadar hiçbir Fransız diplomatik şifresi GC&CS'nin elinden kaçamamıştı. Denniston'ın sonradan yazdığı üzere, o zamana kadar kod

kırıcıların tek sorunu Paris ve Londra arasındaki yakın mesafe yüzünden diplomatik haberleşmenin çoğunun diplomatik kuryeyle sağlanıyor olması ve bunlara erişememeleriydi.[43]

Savaştan önce de olduğu gibi, Fransız kod kırıcıların deşifre ettiği bazı mesajlar Fransız hükümeti içinde ihtilaflara sebep olmuştu.[44] Bunlar arasında, Poincaré'nin halefi Cumhurbaşkanı Alexandre Millerand ve o sırada, toplamda on bir dönem yapacağı başbakanlık görevinin yedinci dönemindeki Aristide Briand arasında Ocak 1921'de yaşanan çatışma da vardı. Millerand, Versay Anlaşması'yla Almanya'ya yüklenen savaş tazminatının ödenmesi konusunda sert bir tutum takınmıştı. Almanya'nın, "kötü niyetinden şüphe edilmeyecek bir düşman" olduğuna inanıyordu.[45] Paris'teki Alman büyükelçisinin Berlin'e gönderdiği deşifre edilmiş bir mesajda Briand'ın büyükelçiye özel bir görüşmede söylediklerini okuyunca şaşkına dönmüştü: "Almanya'yla ilişkileri iyileştirmek için elimden geleni yapacağım. Bir mutabakata varmamız şart ... Uyuşmazlık siyaseti izlemeyeceğim; her zaman gerçekleri hesaba katarım ve imkânsızı hedeflemem."[46*] 1920'lerdeki Fransız sinyal istihbaratı hâlâ detaylı bir şekilde araştırılmaya muhtaçsa da bu dönemde keskin bir gerileyiş söz konusuydu. 1919'dan sonra École Supérieure de la Guerre'deki[**] kriptografi dersleri kaldırılmıştı ve *Deuxième Bureau*'ya bağlı *Section du Chiffre* ciddi şekilde küçülmüştü. 1920'lerde Quai d'Orsay'da faaliyet gösteren *Section du Chiffre* personelinin sayısı, çok azı kriptanalist olan bir düzine kişiyi geçmiyordu.[47] *Section du Chiffre*'de yaşanan küçülme, GC&CS'nin Fransız şifrelerini daha kolay kırmasının sebebini açıklamaya şüphesiz yardımcı olur.

GC&CS, 1920'lerde Fransız şifreleri haricinde en büyük başarılarını Japon şifrelerine karşı sağladı. Denniston, Japon deşifrelerini tercüme etmesi için, Uzak Doğu'da otuz yıl kalmış emekli diplomat Ernest Hobart-Hampden'ı işe almıştı:

> Japonların huyları konusundaki bilgisi sayesinde kısa süre içinde, önemli şeyleri asla atlamayan olağanüstü bir yetenek kazanmıştı ... 1931'e [Japonya'nın Mançurya'yı işgali] kadarki süre boyunca, Washington, Londra ya da Cenevre'de yapılan büyük konferansların hepsinde Japon hükümetinin ve gereğinden fazla konuşan temsilcilerinin tüm görüşlerini bize aktarmıştı.[***]

---

* Tazminat konusunda mutabakata ancak 1932'de varılmıştı.

** Fransız Harp Akademisi (ç.n.)

*** 1926'da Hobart-Hampden'a, Japonca bilen bir başka diplomat olan ve Denniston'a göre "asıl meseleleri aynı derecede iyi sezen" Sir Harold Parlett da katılmıştı. İkili, bir *İngilizce-Japonca Konuşma Sözlüğü* derleyerek GC&CS'deki çalışmalarını birleştirmişti. (Denniston, "Government Code and Cypher School", s. 55-56.)

Muhtemelen Amerikan kod kırıcılarının da 1920'lerdeki başlıca başarıları Japon diplomatik haberleşmesini deşifre etmek olmuştu. Savaş sırasında askerî istihbarat şifre birimi MI-8'in başında bulunan Herbert Yardley,[48] Ağustos 1918'de bir barış zamanı Şifre Bürosu kurmuştu. *Black Chamber** adıyla bilinen büro, Manhattan'daki gizli bir adreste faaliyet gösteriyor, Savaş Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı tarafından müştereken finanse ediliyordu. GC&CS'nin aksine, Rus diplomatik trafiği öncelikli değildi ve Amerika 1933'te Sovyetler Birliği'yle gecikmeli bir biçimde diplomatik ilişki kurana kadar Sovyet haberleşmesinin yakalanması zordu. Karanlık Oda'nın başlıca önceliği Japonya'ydı. En büyük başarısını, başkent Washington'da yapılan ilk büyük uluslararası konferans olan ve Kasım 1921'de başlayıp dört ay devam eden Silahlanmanın Sınırlandırılması Konferansı sırasında yakalamıştı.[49]

Yardley'in kod kırıcılarının başarısı hakkında sonradan yazdıklarında özellikle tevazudan eser yoktur:

> Karanlık Oda, kilitli, gizli, koruma altında, her şeyi görür, her şeyi duyar. Panjurlar çekili ve pencerelerin perdeleri sıkı sıkıya kapalı olsa da keskin gözleri Washington, Tokyo, Londra, Paris, Cenevre, Roma'daki gizli konferans odalarının içini görür. Hassas kulakları dünyadaki yabancı başkentlerde söylenen en ufak bir fısıltıyı dahi yakalar.[50]

Karanlık Oda, Yardley'in abartılı tasvirindeki gibi her şeyden haberdar olma seviyesine asla erişemese de Japon haberleşmesini deşifre etme konusunda çarpıcı biçimde başarılı olmuştu. Dışişleri Bakanı Charles Evans Hughes başlarda Japon mesajlarındaki saldırgan söylemden dolayı kaygılanmıştı. Konferans başlamadan önce İngiliz büyükelçisi Sir Auckland Geddes'e, yakalanan mesajların "Japonların Doğu Sibirya'yı ele geçirme niyetinde olduklarına" işaret ettiğini söylemiş ve İngiltere'nin "[Japon Hükümeti'ni] planlarını uygulamaya yeltenmemesi için ikna etmeye çalışmasını" istemişti. Geddes, İngiltere'nin de Japon haberleşmesini deşifre etmekte olduğunu açık etmemişti.[51] Amerikan Dışişleri Bakanı, GC&CS'nin bazı Amerikan mesajlarını da deşifre edebildiğinden neredeyse kesinlikle habersizdi.**

Washington Konferansı sırasında Karanlık Oda'dan gelen Japon deşifreleri Amerikan delegasyonuna olağanüstü bir pazarlık avantajı sağlamıştı. Amerikalı müzakereciler Amerika ile Japonya arasındaki donanma nispetinin 10'a 6 olmasını istemişlerdi. Japonlar ise 10'a 7'den aşağıya inmeyeceklerinde

* Karanlık Oda (ç.n.)

** Denniston sonradan, Washington Konferansı sırasında GC&CS'nin Amerika kısmının İngiliz siyasî karar alıcılara "biraz yardım ettiğini" mütevazı biçimde anlatmıştır. (Denniston, "Government Code and Cypher School", s. 54.)

ısrar etmişlerdi. Sonra, 29 Kasım 1921 günü Karanlık Oda, Tokyo'dan gönderilen ve Yardley'in, "[Karanlık Oda'nın] kapısından giren en önemli ve en geniş kapsamlı telgraf" dediği mesajı deşifre etti. Tokyo yönetimi, delegelerine 10'a 7'lik nispeti elde etmeleri için "çabalarınızı ikiye katlayın" talimatını veriyordu. "Kaçınılmaz bir gereklilik doğması halinde" 10'a 6.5 nispetini kabul etme yetkisi verilmişti. Ancak, İngiltere ve Amerika'yla her türlü çatışmadan kaçınmak gerektiği için, son çare olarak 10'a 6'lık bir nispet de kabul edilebilirdi. Amerikan delegasyonu artık istediğini elde etmek için tek yapması gereken şeyin geri adım atmamak olduğunu biliyordu. Poker meraklısı olan Yardley sonradan şöyle demişti: "Rakibin yerde kapalı duran kartını gördükten sonra eşek pokeri çok da zor bir oyun değildir." Nihayet 10 Aralık'ta Tokyo'dan delegasyona şu mesaj gönderildi: "Amerika'nın önerdiği nispeti kabul etmekten başka yapacak bir şey yok ..."*

Yardley şöyle yazmıştı: "Karanlık Oda'da Noel kutlaması, Savaş Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden gelen cömert hediyeler ve konferans sırasında saatler süren angaryamızın yetkili makamlarca takdir edildiği konusundaki şahsî selamlar ve güvence mesajlarıyla aydınlanmıştı."[52] Yardley muhtemelen bu sefer abartmamıştı. Diğer kayıtlar, personeli arasında pay etmesi için incelikle hesaplanmış 998 dolarlık bir Noel ikramiyesi aldığını da göstermektedir. Yardley'in 1923'te Mümtaz Hizmet Madalyası'yla taltif edilmesindeki başlıca sebebinin, Karanlık Oda'nın Washington Konferansı'ndaki başarıları olduğu neredeyse kesindir.

Soğuk Savaş sırasındaki Amerikan kriptoloji operasyonlarının dört ciltlik, özel gizlilik derecesine sahip tarihçesini yazan Amerikalı emektar kriptograf Thomas R. Johnson, "O andan itibaren işler kötüye gitmeye başladı" diye belirtir. "Yardley'in teşkilatının para sıkıntısı vardı. 1929 yılına gelindiğinde bütçesi sekiz yıl öncekinin üçte biriydi."[53] Karanlık Oda'nın talihindeki gerileyişin sebebi (1920'lerdeki Fransız sinyal istihbaratına çok benzer şekilde ama GC&CS'nin aksine) kısmen Calvin Coolidge'in 1923'ten 1929'a kadarki başkanlığında dış dünyada yaşananlara duyulan ilgisizlikti. Eski Savaş ve Dışişleri Bakanı Elihu Root, yirminci yüzyılın en pasif ve en az konuşan Amerikan başkanı "Suskun Cal" hakkında şöyle demişti: "Kafasında uluslararası olan tek bir tel saçı bile yok." Coolidge'in *Otobiyografi*sinde dış istihbarat bir yana, dış siyasetten bile bahsedilmez.[54]

Ancak, Karanlık Oda'nın gerileyişinde Herbert Yardley'in liderlik vasıflarının yetersizliğinin de kısmen etkisi vardır. Denniston'ın GC&CS'de

* Yardley (*American Black Chamber*, bölüm 16) konferans sırasında deşifre edilen Japon telgraflarından bazılarının metinlerini ve 28 Kasım 1921'de deşifre edilen telgrafın fotoğrafını yayımlamıştı.

geçirdiği yıllara damgasını vuran güvenilir liderlik ve sağlam muhakemenin bir benzerini Yardley gösterememiştir. Yardley, Washington Konferansı'nın gerginliğinin ardından kısa süreli bir ruhsal çöküntü geçirdi. İşbaşına döndüğünde çekici kadın ajanların onu baştan çıkarmaya çalıştıklarına dair fantezilerle boğuşuyordu. İçki Yasağı'na dayanamayarak her akşam iş çıkışı Batı Manhattan'ın kırklı caddelerinde bulunan gizli bir bara uğruyordu. Orada, "muhteşem bir mahluka" rastlamıştı. "Altın rengi saçları kulaklarında ilginç biçimde kıvrılıyor" ama "kabarık yastıklara gömülü vaziyette otururken bacaklarını biraz fazlaca gösteriyordu". Yardley, "üçüncü kokteylini içtikten sonra", "çok da güzel bacakları vardı" diye gözlemlemişti. Gözlemlerine devam etmiş ve onun kendisini gözetleyip, Karanlık Oda'nın sıkı korunan kriptanaliz sırlarını öğrenmek için gönderildiğine emin oldu. Olasılık dışı anlatısına göre, Yardley, ulusal menfaatler için "bu güzel mahluku" sarhoş etmeye karar verdi ve sonra da onunla beraber kadının Doğu Manhattan'ın seksenli caddelerinden birinde olan apartman dairesine gitti. Kadın koltukta uyurken o da makyaj masasını yoklamış ve gizli görevde olduğuna dair delil teşkil eden bir nota rastlamıştı: "En kısa sürede ortak dostumuzu gör. Bir an önce bize bilgi vermen önemli." Yardley kendini alelacele apartmandan dışarı atmıştı.[55] Karanlık Oda'yı iyi kötü kendi istediği şekilde idare etmesine izin verildiği için, çoğunlukla zararsız olan seks ve casusluk fantezilerinin, emrinde görev yaptığı hükümetlerin hemen hemen hiç dikkatini çekmediği anlaşılmaktadır.

Karanlık Oda'nın sonunu getiren olay, Yardley'in eksikliklerinden çok başkanlık makamından kaynaklanmıştı. Mart 1929'da Herbert Hoover'ın Coolidge'in halefi olarak başkanlığı devralmasının ardından Henry L. Stimson Dışişleri Bakanı oldu. Emrinde görev yapan yetkililer, Stimson'ın kamusal ilişkilerde çokça duyurduğu yüksek ahlâkî standartlarını göz önüne alarak, Karanlık Oda'nın varlığını ona açıklamak için günlük diplomasinin ahlakî yönden zayıf havasına birkaç hafta boyunca alışmasını beklediler. Mayıs ayında Dışişleri Bakanlığı, biraz korkarak da olsa, Stimson'ın masasına birkaç Japon deşifresi bırakmaya nihayet karar vermişti. Devamında yaşananları, önemli kod kırıcılardan William F. Friedman, sonradan derlediği özel gizlilik dereceli anlatısında şöyle yazar:

> Tepkisi sert ve icraatı da şiddetli oldu. Belgelerin nasıl elde edildiğini öğrenince bu faaliyeti son derece etik dışı olarak nitelendirmiş ve bu faaliyetin Dışişleri Bakanlığı'nı ilgilendiren kısmına *derhal* son verilmesini istemişti. Kararlılığını göstermek için Dışişleri Bakanlığı'ndan sağlanan bütçenin *hemen* kesilmesi talimatını verdi.[56]

Stimson'ın günlüğüne yazdıkları daha az heyecanlı olsa da Friedman'ın anlattıklarıyla uyuşur. Deşifreleri masasında gördüğünde, dostu olan ve kendi müsteşarlığına getirdiği New Yorklu avukat Joseph P. Cotton'ı derhal yanına çağırmıştı:

> İkimiz de başka ülkelerin büyükelçiliği makamındaki misafirlerimize gelen mesajların okunmasının hükümet için son derece etik dışı olduğunda hemfikirdik. İşte hemen oracıkta [Karanlık Oda'ya yapılan] bu ödemelere son verdim ve bu sonradan dağıtılan uzmanlar grubunun faaliyetlerini durdurdum.[57]

Stimson, Karanlık Oda'nın lağvedilmesi ve dosyalarını Japon şifreleri üzerinde çalışmakta olan Ordu Muhabere Birlikleri'ne devretmesi için iki ay mühlet vermeye güçlükle razı olmuştu.[58*]

Karanlık Oda'nın başından kovulan ve devlette görev verilmeyen Yardley, intikamını feci şekilde aldı. O zamana kadar, "kodlar ve şifreler hakkında herhangi bir şeyi açık etmeye" şiddetle karşı çıkmıştı. Şöyle yazıyordu: "Bunun için sebebim aşikâr: Başka hükümetler bizim becerilerimizden haberdar olur ve işimiz daha da zorlaşır." Karanlık Oda'nın Manhattan'daki ofisinde personeli uyaran büyük posterler asılıydı: "GİZLİ! Eğer düşmanlar mevcut kodlarını deşifre edebildiğimizi haber alırlarsa, daha zor biçimlerini geliştirmeye çalışacaklar."[59] 1931 yılının Nisan ve Haziran ayları arasında Yardley, önce dergi tefrikası halinde, ardından da *The American Black Chamber* (*Amerikan Karanlık Odası*) isimli bir kitap halinde, çok ses getiren hatıralarını yayımlayarak kendi koyduğu kuralı çiğnedi. Yardley, anılarında kriptanaliz hakkında gizli bilgileri ifşa etmesinin yanında, bazılarının şifreleri Karanlık Oda tarafından kırılmış (bazıları Amerika'nın müttefiki) bir dizi ülke saymıştı: Arjantin, Brezilya, İngiltere, Şili, Çin, Kosta Rika, Küba, Fransa, Almanya, Japonya, Liberya, Meksika, Nikaragua, Panama, Peru, San Salvador, Santa Domingo, Sovyetler Birliği ve İspanya. En çok ses getiren bölümler, Japon Dışişleri Bakanlığı'nın şifrelerinin kırılmasından ve Washington Donanma Konferansı sırasında Tokyo'nun pazarlık yürütürken izlediği tutumuna dair istihbarattan bahsettiği yerlerdi.[60] Dışişleri Bakanlığı konferans sırasında Japon şifrelerinin kırılmış olduğunu tamamen inkâr etmiş ama kimseyi inandıramamıştı. Japon Dışişleri Bakanlığı, *The American Black Chamber*'ın 138 kopyasını, dünya genelindeki büyükelçiliklerini ve temsilciliklerini şifrelerinin kırılabileceği konusunda uyarmak için onlara göndermişti.[61]

* Stimson'ın askerî istihbarat konusundaki ahlâkî endişeleri daha azdı. 1936 yılına gelindiğinde Sinyal İstihbaratı Kısmı, Japonların ana diplomatik şifresini kırmayı başarmış ve şifreye RED kod adını vermişlerdi.

Yardley'in Japon deşifrelerini yayımlamasından dokuz ay sonra Sovyetler Birliği de aynını yaptı. Sovyetlerin yayını Batı medyası tarafından Yardley'in anıları kadar ilgi görmemiş olsa da çok daha çarpıcıydı, çünkü Stalin'in talimatı doğrultusunda gerçekleşmişti. Stalin, Sovyet Uzak Doğusu ve Doğu Sibirya'ya yönelik Japon tehdidinden öyle kaygılanmıştı ki, Mart 1932'de, önceden eşi görülmemiş bir adım atıp hem Japon şifrelerinin kırılması yoluyla hem de Moskova'daki Japon askerî ataşesi Yarbay Yukio Kasahara'nın ofisindeki kimliği belirsiz bir OGPU ajanı sayesinde ele geçirilen çok gizli Japon belgelerinden belli kısımların *Izvestia*'da yayımlanması için OGPU'ya talimat vermişti. *Izvestia*, Kasahara'nın ismini vermeden Tokyo'ya yolladığı şu mesajı yayımladı:

> Er ya da geç SSCB ile çatışmak [Japonya için] kaçınılmaz kader olacak ... Sovyet-Japon savaşı ne kadar erken gelirse bizim için o kadar iyi. Her geçen günün SSCB'nin daha da yararına olduğunu anlamak zorundayız. Kısacası, yetkililerin Sovyetler Birliği'yle süratli bir savaşa karar vermelerini ve buna uygun siyaseti başlatmalarını umuyorum.

Kasahara 1932 yılı ilkbaharında Japon Genelkurmayı İkinci Şubesi'nin Rusya Kısmı şefi olarak tayin edilmişti. Kendisiyle aynı derecede saldırgan halefi, Moskova askerî ataşesi Toraşiro Kawabe de, Tokyo'ya, Rus-Japon savaşının "kaçınılamaz" olduğunu bildirmişti. Kasahara ise askerî hazırlıkların tamamlandığı cevabını vermişti: "Mançurya'da hâkimiyet için Rusya'yla savaş zarurî." Muhtemelen sonraki birkaç yıl boyunca Sovyet kod kırıcıları asla gerçekleşmeyecek Japon saldırı tehdidini izlemişlerdi.[62]

Şifrelerinin hem Amerika hem de Sovyetler Birliği tarafından kırılmış olduğunu öğrenmesine rağmen, Japon Dışişleri Bakanlığı şifrelerini iyileştirmek için yıllar boyunca pek bir şey yapmadı. GC&CS, 1932-1933 yıllarında, 1930-1931 yıllarında olduğundan daha fazla Japon telgrafı deşifre etmişti.[63] OGPU da kesintisiz bir şekilde Japon mesajlarını deşifre etmeye devam ediyordu. Stalin'i en çok endişelendiren mesajlardan bazıları Japon istihbaratının Sovyetler Birliği'ne hululü hakkında olanlardı. OGPU, 10 Temmuz'da Ordu ve Donanma Komiseri Kliment Voroşilov'a Avrupa Rusyası'ndan Uzak Doğu'ya kaydırılan Sovyet kara ve hava kuvvetlerinin yanında Sovyet deniz kuvvetlerinin takviyesi hakkında büyük oranda isabetli bilgiler veren deşifre edilmiş Japon askerî raporlarını göndermişti. İstihbaratın Transbaykal ve Primorskiy'deki Japon ajanlarının yanı sıra Polonya ve Letonya genelkurmayı içindeki ve Moskova'daki Japon kaynaklarından geldiği aşikârdı.[64]

Stalin birkaç hafta sonra öfkeli bir biçimde, "Japonya'yla yeni bir savaşa sebep olma" tehlikesi doğurduğunu söylediği, OGPU ve Mançurya'daki Dördüncü Şube'nin "suç teşkil edecek biçimde" yürüttüğü "yıkıcı faaliyetlerini" topa tuttu. Ona göre bu işin sorumluları pekâlâ Sovyet istihbaratı içine hulul etmiş Japon ajanları olabilirdi. Kendi yokluğunda Politbüro'da yerine vekalet eden Kaganoviç'e şöyle yazmıştı: "Bu rezalete daha fazla göz yumamayız! Molotov'la görüş, OGPU ve [askerî] İstihbarat Bürosu'ndaki bu suçlulara (bu beylerin, aramıza hulul etmiş düşman ajanları olması bir hayli muhtemel) karşı acımasız önlemler alın."[65]

1933 sonbaharında Japonya'nın Moskova eski büyükelçisi Hirota, Tokyo'da dışişleri bakanlığı görevine gelmişti. Kasım ayı sonlarında OGPU, Stalin'e Japonya'daki Amerikan büyükelçisinin Dışişleri Bakanlığı'na yolladığı deşifre edilmiş mesajı ulaştırdı. Hirota'nın idaresinde daha saldırgan bir Japon dış siyaseti yürütüleceği tahmininde bulunulmakta ve 1934 yılı ilkbaharında Sovyetler Birliği'yle savaşın başlaması öngörülmekteydi.[66] Stalin, Japon saldırı tehdidini izlemek için sinyal istihbaratını kullanmaya devam etti. Saldırı hiçbir zaman gelmese de yüzden fazla küçük askerî vukuat yaşanmış ve nihayet 1939'da resmî olarak ilan edilmemiş bir sınır savaşı başlamıştı.[67]

1930'ların başlarında Rus şifre kırıcıları, Çar II. Nikola döneminde olduğu gibi[68] bir kez daha dünyanın en iyileriydiler ve bütün büyük güçlerin diplomatik şifrelerinin hiç olmazsa bir kısmını kırmayı başarmışlardı. Stalin'in şahsî arşivinde bulunan ve çoğunlukla incelenmemiş olan, yakalanmış diplomatik mesajlar onun dış siyasetinde merkezî öneme sahiptir. Bunlar sadece elindeki diğer kaynaklara iliştirdiği ek bilgiler değildi. Japonya örneğinde olduğu gibi çoğunlukla en çok alaka gösterdiği kaynaklar bunlardı.*

Rus kod kırıcıları, II. Nikola döneminde olduğu gibi yabancı elçiliklere yönelik ajan hululünden büyük destek görmüşlerdi.[69] En başarıyla hulul edilen İngiliz elçiliği Roma'dakiydi. 1930'ların ortalarında Roma'da görevli diplomat Sir Andrew Noble, emniyet tedbirlerinin "var olmadığını" söylemiştir. Elçilik uşaklarında, gizli evrakın saklandığı kırmızı kutuların ve dosya dolaplarının anahtarlarının yanında -muhtemelen- elçilik kasasının şifre kombinasyonu da vardı. Uşaklar arasında, 1924'te Sovyet ajanı olarak

* Günümüzde kimse Churchill'in ULTRA konusundaki tutkusundan bahsetmeden onun İkinci Dünya Savaşı günleri hakkında bir kitap hatta bir makale bile yazmayı hayal dahi edemez. Buna mukabil, Stalin'in mevcut biyografileri ya da onun dış siyasetini anlatan çalışmaların hiçbiri onun sinyal istihbaratına karşı en az Churchill kadar hevesli olduğundan bahsetmez.

angaje edilmiş ve on yıl boyunca keysofiserlerine dikkate değer sayıda İngiliz resmî yazışması satmış Francesco Constantini de vardı.[70] Örneğin, sene başından beri Francesco Constantini (ya da kardeşi Secondo) tarafından temin edilen İngiliz belgesi sayısının 101'den az olmadığını bildiren 15 Kasım 1935 tarihli bir NKVD raporunun "Yoldaş Stalin'e gönderilecek" kadar önemli olduğuna hükmedilmişti. Belgeler arasında Berlin'de Sir John Simon, Anthony Eden ve Hitler arasında yapılan görüşme; Moskova'da Eden ve Sovyet Dışişleri Komiseri Maksim Litvinov arasında yapılan görüşme; Varşova'da Eden ve Polonya Dışişleri Bakanı Josef Beck arasında yapılan görüşme; Prag'da Eden ve Çekoslovakya Dışişleri Bakanı Eduard Beneš arasında yapılan görüşme ve Roma'da Eden ve Mussolini arasında yapılan görüşmeye ait İngiliz Dışişleri Bakanlığı kayıtları da vardı.[71] Roma'da birbiri ardına görevlendirilen İngiliz büyükelçilerinin hiçbiri yanlış giden bir şeyler olduğunu fark etmemişti. Ta ki Ocak 1936'da Secondo Constantini gizli belgelerin saklandığı kilitli kırmızı kutuların birinden büyükelçinin karısına ait olan elmas bir kolyeyi çalana dek. SIS istihbarata karşı koyma biriminin başındaki Valentine Vivian tarafından yürütülen soruşturmada muhtemel hırsızın Secondo Constantini (NKVD tarafından verilen kod adı DUDLEY) olduğu kısa sürede tespit edildi. Büyükelçi Sir Eric Drummond (sonradan Lord Perth), Vivian'ın soruşturmasının sonucuna inanmayı reddetti. Ajan DUDLEY, kovulmak yerine, uzun yıllardır sözde sadakatle yaptığı hizmetlerin ödülü olarak, Kral VI. George'un Mayıs 1937'deki taç giyme törenine katılmak üzere, Majestelerinin Hükümeti'nin misafiri sıfatıyla Londra'ya davet edilmişti.[72]

Moskova'daki Amerikan elçiliğine Roma'daki İngiliz elçiliğinden daha geniş ölçüde hulul edilmişti.* Elçilik 1933'te açıldığında güvenliği yoktu ve başlarda haberleşme için şifre de mevcut değildi. İlk elçilik personelinden olan ve sonradan Moskova büyükelçiliği yapan George Kennan şöyle anımsıyordu: "Hükümetimizle haberleşmemiz normal telgraf ofisinden sağlanıyordu ve Sovyet hükümetinin görmesi için masalarının üzerinde duruyordu." Stalin eline geçen bu şansa inanmakta zorlanmış olmalıdır. Elçiliği korumakla görevli Amerikan deniz piyadelerine NKVD tarafından kısa sürede (bazıları balerin olan) dikkatli kız arkadaşlar ayarlanmıştı. Kennan gibi hem ilk elçilik personelinden olan hem de ileride onun gibi büyükelçilik yapacak "Chip" Bohlen bir gün Savoy Oteli'nin lobisinde

* Amerikan/Sovyet ilişkilerine dair yazılmış mevcut tarih çalışmalarından hiçbiri Moskova'daki Amerikan elçiliğinin 1933'teki kuruluşundan sonraki otuz yıldan fazla süre boyunca gizli belgelerin sıra dışı biçimde elçilikten dışarı akmasının önemine değinmemiştir (ya da genellikle bundan bahsetmemiştir bile).

otururken, fazlasıyla süslenmiş bir Rus kadın resepsiyona yaklaşmış ve Deniz Piyade Teğmen O'Dean'in odasına çıkmak istediğini söylemişti. "Ben onun Rusça öğretmeniyim" demişti.[73] Diğer "Rusça öğretmenleri" sayesinde, elçilikte görevlendirilen ilk grup şifre katibinden en az biri, Tyler Kent, Sovyet ajanı olarak angaje edilmişti. Çoğu yabancı diplomata getirilen kısıtlamalara rağmen Kent'in bir arabası, silahı ve Rusça öğretmeninin çıplak fotoğraflarını çektiği bir stüdyosu olmuştu. "Tarihsel amaçlar" için olduğu bahanesiyle Amerikan diplomatik yazışmalarını da biriktiriyordu ama bunların NKVD için biriktirilmiş olması daha muhtemeldi.*

Amerikan elçiliği farkında olmadan, Sovyet istihbaratı için, açık diplomasiye benzer bir uygulama takip etmekteydi. İlk büyükelçi William C. Bullitt, haleflerine ve NKVD'ye, derinlemesine hulul edilmiş bir elçilik ve elçilik konutu miras bırakmıştı. 1937 yılında, Bullitt'in halefi olan ve 1936'dan 1938'e kadar büyükelçi olarak görev yapan saf Joseph E. Davies'in çalışma odasının tam üzerindeki tavan arasına gizlenmiş bir NKVD mikrofonu elçilikteki elektrikçi tarafından bulmuştu. Davies bu durumdan hiçbir kaygı duymamış ve elçilik personelinin uyarılarını da ciddiye almamıştı. Günlüğüne alaycı bir şekilde şöyle yazmıştı: "Gençlerin hepsinin 'tepesi attı' ... Onları yatıştırdım ve yaptıkları 'uluslararası hafiyelik' hakkında onlarla 'dalga geçtim' ... Eğer Sovyetler bir ses kayıt cihazı yerleştirmiş olsalar işim daha kolay olurdu. Onların düşmanı değil dostu olduğumuzu daha kısa sürede anlamış olurlardı."[74]

1930'ların ortalarına gelindiğinde Sovyetler Birliği dünyanın en iyi sinyal istihbaratına sahip olmasının yanında, yabancı ajan sayısı (kesinlikle hepsi olmasa da çoğu ideolojik nedenlerle ajanlık yapıyordu) ve bunların faaliyet gösterdiği ülkeler daha önceden hiçbir istihbarat teşkilatında olmadığı kadar çoktu. Amerika'daki Ivy Leauge üniversitelerinde angaje edilen Larry Duggan, Alger Hiss, Harry Dexter White ve Duncan Lee'nin başını çektiği hırslı ajanlar, İngiltere'deki Cambridge Üniversitesi'nde angaje edilen aynı derecede hırslı ajanlara çok benziyorlardı.

1930'ların ortalarında Cambridge'in yeni mezunları arasından MI5 ve SIS tarafından angaje edilmiş ajanlardan daha fazlası Sovyet istihbaratı tarafından angaje edilmişti. Aralarından muhtemelen en becerikli olanı Kim Philby'nin sonradan kaleme aldığı anılarının önsözünü yazan dostu Graham Greene, onu ve Sovyetler tarafından angaje edilmiş diğer arkadaşlarını, "Kraliçe I. Elizabeth döneminde Protestan İngiltere'ye karşı İspanya'nın

* Kent 1939'da şifre kâtibi olarak Londra'ya tayin edilmişti. (Rand, *Conspiracy of One*. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 238.)

zaferi için çalışan sadık Katoliklere" benzetmişti.[75] Elizabeth devrindeki Cambridge Üniversitesi'nden ajan angaje eden başlıca kişi "üniversite hocası kisvesinde" derin maskeli (*deep cover*) bir Katolik rahibiydi.[76] 1930'larda Sovyetler için ajan angaje eden başlıca kişi Viyana Üniversitesi'nden doktora derecesi sahibi ve akademik kariyeri Cambridge'in "Muhteşem Beşli"sinin hepsinden daha parlak Arnold Deutsch idi. Hampstead'de yaşıyor ve University College London'da doktora öğrencisi maskesiyle faaliyet gösteriyordu. İdeolojik saiklerle angaje edilen bu ajanlar, Sovyetler Birliği'nin sıradan vatandaşların toplum menfaati için elinden gelenin en fazlasını ve en iyisini yaptığı bir işçi-köylü devleti olduğu yönündeki efsanevî imajının cazibesine kapılmalarının yanında, kendilerini uluslararası faşizme karşı verilen mücadelenin gizli savaşçıları olarak görmekteydiler. 1936 yılında Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başlayan Sovyet casusu Julian Wadleigh sonradan şöyle yazmıştı: "Nazi Almanyası'na karşı dünyada direnen tek güç Komünist Enternasyonal olunca, ben de yükselen faşist dalgayı durdurmak için küçük bir katkı olarak Washington'daki gizli Sovyet şebekesi için çalışmaya gönüllü olmuştum."[77]

NKVD'nin Nazi Almanyası içinde en değerli olması muhtemel ajan şebekeleri, ikisi de Sovyetler Birliği'ne karşı bir Alman saldırısını önceden haber verme imkânına sahip, Mâliye Bakanlığı çalışanı Arvid Harnack ve Luftwaffe* istihbaratından Teğmen Harro Schulze-Boysen tarafından sevk ve idare edilmekteydi. Alman gazeteci maskesiyle Tokyo'da faaliyet gösteren Dördüncü Şube (sonradan GRU) illegali Richard Sorge de aynı imkana sahipti. Sorge'nin Alman elçiliği içinde, hem 1934'ten itibaren askerî ataşe olarak görev yapan Albay Eugen Ott'la hem de ilişki yaşadığı çok sayıda kadından biri olan, Albay Ott'un karısı Bayan Ott'la yakın teması vardı. Sorge, Alman Uzak Doğu siyaseti hakkında elçiliğe gelen gizli belgelerin yanında, Ott'un Japon silahlı kuvvetleri ve askerî planları hakkında Berlin'e ilettiği istihbaratın da büyük kısmını görmüştü. Ott 1938'de büyükelçi olduktan sonra Sorge her sabah onunla beraber kahvaltı yapmış, Japonya'nın meseleleri hakkında onu bilgilendirmiş ve Berlin'e gönderdiği bazı raporların taslak metinlerini hazırlamıştı.

Ancak Sovyet insan istihbaratı ve sinyal istihbaratının 1930'lardaki sıra dışı başarısıyla, Stalinist rejimin elde edilen istihbaratı yorumlama becerisi arasındaki makas gittikçe açılmaktaydı. Harnack, Schulze-Boysen ve Sorge'nin Haziran 1941'de gelecek bir Alman saldırısı yönünde gönderdikleri istihbarat büyük oranda göz ardı edilmişti.[78] Bütün tek partili rejimlerde, siyasî doğruculuk konusundaki ısrarlı talepler istihbarat analizini

* Alman Hava Kuvvetleri (ç.n.)

bulandırmıştır. Analistler siyasî liderliğin görüşlerine (Haziran 1941'deki görüşleri Alman işgalinin olmayacağıydı) nadiren karşı çıkmışlardır. Otoriter rejimlerde dış istihbarat, rejimin dış dünyayla ilgili yanlış algısını düzeltmek yerine bu yanlış algıyı pekiştirme görevi görür. Stalinist Rusya'da siyasî doğruculuk yüzünden yaşanan bulanıklık, komplo teorilerine inanma (otoriter rejimlerin bir başka ortak özelliği) konusunda Stalin'in başını çektiği, sürekli nükseden eğilim yüzünden daha da kötü hale gelmişti. Kanıta dayalı analizler yerine komplo teorilerini yerleştirme eğilimi, Stalin'in kendi istihbarat analizini kendisi yapma yönünde giderek artan kararlılığı yüzünden kontrolden çıkmıştı. Gerçekten de Stalin, başkalarını, bunun "tehlikeli bir tahmin yürütme işi" olduğunu söyleyerek istihbarat analizinden caydırmıştı. "Bana ne düşündüğünüzü söylemeyin, verileri ve kaynağı söyleyin!" dediği iddia edilmiştir. Bunun sonucu olarak INO* (Çeka'nın ve iki savaş arası dönemdeki haleflerinin dış istihbarat dairesi) bünyesinde analizden sorumlu bir kısım yoktu. Stalin döneminde ve hatta sonrasındaki Sovyet istihbarat raporlarının ayırt edici özelliği, belli konular üzerinde elde edilen bilgilerin derlenmiş halinden ibaret olmalarıydı.[79]

1936-1938 arasındaki Büyük Terör sırasında Sovyet istihbaratının ilk önceliği hayalî "halk düşmanlarının" peşine düşmekti. Stalin'in muhalefeti yok etme takıntısı, onun hakkında yapılmış çalışmalarının çoğunun sandığından daha sonraki bir dönemde ortaya çıkmıştı. Stalin'i 1930'ların başında Moskova sokaklarında kalabalıkla iç içe gösteren ve genellikle göz ardı edilen fotoğraflar, o sıralarda kişisel güvenliği konusunda kaygı duymadığını göstermektedir. Moskovalıların yüzlerindeki tepkisizlik, onun başkent sokaklarında sık sık görüldüğüne dalalettir.

Stalin'in kendi güvenliği konusundaki tutumu, en yakın dostu ve Leningrad'daki parti başkanı Sergey Kirov'un 1 Kasım 1934 günü parti merkezi içinde, kendi başına hareket eden Leonid Nikolaev tarafından suikasta uğramasından sonra ciddi biçimde değişmiştir.** Sık sık yanlış bir şekilde suikastın arkasında Stalin'in olduğu söylense de gerçekte suikast haberiyle derin bir biçimde sarsılmıştı. Kirov suikastını araştırmak için başlatılan NKVD soruşturması 1935 yılı başlarında, Stalin'i öldürme amacı taşıyan ve "Kremlin Komplosu" denilen bir planı ortaya çıkardı. Hem Kirov suikastı hem de Kremlin Komplosu soruşturması, Stalin ve NKVD'nin güvenlik konusunda takıntılı olduklarına dair yaygın görüşü yanlış çıkarmıştır. Her iki durumda da güvenlik önlemleri tıpkı Lenin'in

* Innostranni Otdel: Dış Şube (ç.n.)

** Kirov suikastı konusunda en son yapılmış çalışma, Nikolaev'in "büyük ihtimalle" yalnız hareket ettiğini göstermiştir. (Leone, *The Kirov Murder and Soviet History*, s. 689.)

gaspa uğramasında ve apartman dairesindeki eşyalarına zarar verilmesinde olduğu gibi şaşırtıcı biçimde zayıftı.[80] NKVD şefi Genrih Yagoda, "Leningrad'daki NKVD birimlerinin topyekûn dağılışı ve çöküşü yaşanmamış olsa" Kirov suikastının asla mümkün olmayacağını kabul etmiştir:

> NKVD teşkilatını saran utanç duygusu ... Yoldaş Kirov'u korumakla görevli Leningrad NKVD Direktörlüğü'ndeki subayların, Yoldaş Kirov'u sakınmak ve korumak için temel önlemleri almış olmaları halinde, suikastın kesin olarak engellenebilecek olduğu gerçeğiyle daha da ağır hale gelmektedir.[81]

Ciltler dolusu evrakı, yakın zamanlarda Svetlana Lokhova tarafından keşfedilen Kremlin Komplosu soruşturması daha da büyük bir güvenlik fiyaskosunu ortaya çıkarmıştır. Kremlin, daha iyi gıda, ısınma, elektrik, telefonlar ve hatta kendi özel hastanesi, sineması ve kütüphanesiyle Komünist seçkinlere ayrıcalıklı bir yaşam sunan küçük bir şehir gibiydi. Ancak NKVD soruşturması, buradaki çok sayıda çalışanın hiçbir güvenlik soruşturmasına yahut araştırmaya tabi tutulmadan işe alındığını ortaya çıkarmıştı. Personel giriş kartlarının düzenlenmesinden sorumlu Pavel Federoviç kendisini sorgulayan NKVD subaylarına, iş başvurusu yapan kişilerin "hâlihazırda Kremlin'de çalışmakta olan anneleri yahut kız kardeşleri" varsa, bunu güvenilirlikleri için yeterli bir teminat kabul ettiklerini söylemişti. Ancak personel arasında, hâlihazırda hapiste olan siyasî mahkumların ve çarlık dönemi soyluların akrabalarının da olduğu ortaya çıkmıştı. Soruşturmada ayrıca Kremlin yerleşkesinin baş idarecisi, Stalin'in dostu ve Gürcü bir "Eski Bolşevik" olan Abel Enukidze'nin, organize fuhşu da içeren, sıra dışı ve çoğu zaman debdebeli bir sefahat hayatı yaşadığı ortaya çıkmıştı. Kremlin'deki bir sekreter, Enukidze'nin Moskova'dan Leningrad'a yanında dört sevgilisiyle birlikte seyahat etme huyundan bahsetmiş ve bunların Bolşoy Tiyatrosu'ndaki gösterilerde hükümet locasında oturma hakkı ve başka ayrıcalıklarla ödüllendirildiğini anlatmıştı.[82]

Kremlin Komplosu soruşturmasındaki 110 sorgu protokolünün (çoğu birkaç ciltti) hepsinin kopyaları Stalin'e gönderilmiş ve o da bunların üzerlerine birçok not almıştı. Çoğu tarihçinin vardığı kanının aksine bunlar, Stalin'in kendisi hakkındaki tenkitlere karşı o sıralarda bir takıntısı olmadığını ortaya koymuştur. Ancak, 1936'da Büyük Terör başladıktan sonra NKVD ona asla personelinin onun hakkında serbestçe yaptığı tenkitleri göstermezdi. Fakat 1935'te Kremlin personelinin onun arkasından söylediklerini ona bildirme cesaretini hâlâ göstermekteydiler. Bunlar arasında dört temizlikçinin laflarını esirgemeden söyledikleri de vardı:

Yoldaş Stalin çok yer az çalışır. Halk ona çalışıyor, bu sebeple şişman. Her çeşit uşağa ve her çeşit zevke sahip. (A. M. Konstantinova)

Stalin'e çok para geliyor ve bize bu konuda yalan söylüyor. (B. Y. Katinskaya)

İlk karısını boşadı, ikincisini de öldürdü. O bir Rus değil. (M. S. Jalibina)

Stalin karısını öldürdü. O bir Rus değil Ermeni. Çok huysuz ve bakışlarıyla herkesi korkutuyor. (A. E. Avdeeva)

Kremlin Komplosu soruşturması sırasında verilen bu ve bunun gibi ifadelerin en çarpıcı yanı, ifade sahiplerinin Stalin'i eleştirmekten korkmadıklarını göstermesidir. Bu sorgulamalar, iki yıldan az bir süre sonraki Terör döneminde yapılan ve zanlılardan çoğunlukla hayal ürünü suçlarını itiraf ettikleri küçük düşürücü itiraflarda bulunmalarının ve rejimi eleştirecek her türlü ifadeden kaçınmalarının beklendiği sorgulamalarla hiçbir benzerlik göstermiyordu. Kremlin Komplosu soruşturmalarında sorgulanan 110 kişiden sadece altısı komploya karıştıklarına dair dikkate değer itiraflarda bulunmuştur. Bazıları da başkalarına iftira atmak gibi ufak suçlarını itiraf etmiştir.[83]

Komplonun başında Dördüncü Şube'nin (askerî istihbarat) gözü açılmış kimyasal savaş uzmanı Mikhail Çerniavski vardı. Çerniavski, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde (MIT) sahte isim kullanarak kimya okumuş ve bu sırada aktif bir biçimde bilim ve teknoloji casusluğu faaliyetleri yürütmüştü. MIT'de okurken Komünizm'e inancını yitirmiş ve Stalinist ekonominin Amerikan kapitalizmiyle asla rekabet edemeyeceğine dair kendisinde gizli bir kanaat oluşmuştu. Çerniavski, sorgu memurlarına verdiği ifadesinde, MIT'den Rusya'ya dönmesinin ardından kendisine tekrar tekrar şunu sorduğunu söylemiştir: "Burası gerçekten benim vatanım mı?" Sorgulamasının ilk üç haftası boyunca amacının Stalin'i öldürmek değil, onu Sovyet liderliğinden indirmek olduğunu iddia etmiştir. Ancak 26 Mart'ta, "terörist" bir suikast komplosuna dâhil olduğunu itiraf etmiştir. Komplocular, Kirov'un Leningrad'daki güvenlik önlemi olmayan parti merkezinde tek bir suikastçı tarafından öldürülmesinin ardından, güvenlik önlemleri aynı derecede yetersiz Kremlin'e gizlice silahlar sokup Stalin'i öldürebileceklerini düşünmüşlerdi. Çerniavski'ye, Terör dönemindeki inatçı zanlılara yaygın bir biçimde uygulandığı gibi işkence uygulandığına dair bir delil olmasa da Amerika'da görev yaparken sözde Ryaskin adında Amerikalı bir Troçkist tarafından "Sovyetler Birliği içinde terör eylemleri yapmak ve Troçkist gruplar oluşturmak" amacıyla angaje edildiğini kabul etmeye zorlanmıştı. Ancak iki gün sonra Ryaskin'den aldığı "hassas

görevlerin" detayları sorulduğunda Çerniavski cevap veremedi, çünkü muhtemelen böyle bir şey yoktu.[84]

Kremlin komplocularının idam edilmesi yönündeki baskı, asıl hedefleri olan Stalin'den değil NKVD'den, özellikle de teşkilatın şefi Genrih Yagoda'dan gelmişti. İdam edilecek yirmi altı kişinin listesi Yagoda tarafından kendisine sunulduğunda Stalin'in verdiği tepki, Yagoda'nın halefi Nikolay Yejov'un (ya da Ejov) Terör zamanı kendisine sunduğu benzer listelere verdiği tepkiden şaşırtıcı biçimde farklı olmuştu. Ağustos 1938'de Yejov'dan ulaşan bir liste için, kısaca şöyle demişti: "138 kişinin hepsi de vurulsun." Kısa süre sonra Yejov ona toplam 736 "halk düşmanının" adını içeren bir liste göndermiş ve listeye şu notu iliştirmişti: "Hepsinin vurulması için onay vermenizi rica ediyorum." Stalin, onayını tek bir kelimeyle vermişti: "Uygundur."* Ancak 1935 yılındaki Kremlin Komplosu'ndan sorumlu "halk düşmanlarının" listesi Yagoda tarafından kendisine iletildiğinde Stalin idam edilecek iki isim dışında listedeki diğer herkesin ismini çizmişti: Mikhail Çerniavski ve Kremlin komutan yardımcısı Aleksey Sinelobov. İdam edilen tek kişi Çerniavski oldu. Stalin, Sinelobov'un cezasını on yıl hapse çevirdi. Svetlana Lokhova'nın ortaya çıkardığı Kremlin Komplosu'na ait NKVD dosyaları ışığında artık Yagoda'nın Stalin'in emirlerine harfiyen uyduğunu veya 1934-1935 yıllarında devlet güvenliği üzerinde Stalin'in tartışmasız denetimi olduğunu iddia etmek mümkün değildir.[85]

Stalin, tartışmasız denetimini ancak Eylül 1936'da Politbüro'nun, Stalin'in ısrarları sonucu Yagoda'yı görevden alıp Nikolay Yejov'u NKVD'nin başına getirmesinden sonra elde edebilmiştir. Amerikan büyükelçisi Joseph E. Davies, 1937'de Washington'a gönderdiği ve muhtemelen NKVD tarafından deşifre edilen mesajında şöyle bildiriyordu: "Gizli polis Stalin'in ve partinin kendi teşkilatıdır. Artık harekete geçmiştir ve durdurulamaz şekilde ilerlemektedir! Teşkilatın yeni lideri Yejov, görece genç bir adamdır. Sürekli Stalin'le beraberdir ve devletin en güçlü adamlarından biri olduğu kabul edilmektedir." Yejov'un boyu çok kısa ve "neredeyse cüce" olsa da Davis onun "pek şirin bir kafası ve çehresi" olduğunu söylemiştir.[86] Bazen onun anısına "Yejovşçina" diye de anılan Terör dönemi sırasında Stalin'le, kendisinden önce veya sonra gelmiş herhangi bir istihbarat şefinin bir siyasî liderle geçirdiğinden çok daha fazla zaman geçirmiştir. 1937-1938 yıllarında Yejov her seferinde ortalama üç saat süren uzun görüşmeler için Stalin'i 278 kez Kremlin'de ziyaret etmişti (toplam 834 saat).[87] 1935 yılında toplam 1,229 Sovyet vatandaşı, yumuşatıcı bir biçimde "En

* Listeler, Sovnarkom Başkanı itaatkâr Molotov'la ortaklaşa imzalanırdı. (Watson, *Molotov*, s. 141-142.)

Üst Seviye Ceza" olarak anılan kurşuna dizilerek idam cezasına mahkûm edilmiştir. İki yıl sonra Terör'ün zirve yaptığı sırada bu rakam 353,074 olmuştur.

1935 yılı başlarında yaşanan Kremlin Komplosu sırasındaki görece hafif NKVD soruşturmasının, kurbanları çoğunlukla hayalî ve bazen gülünç şekilde mantıksız suçları kabul etmeye zorlanan 1936-1938 yıllarındaki Büyük Terör'ün akıl almaz paranoyasına nasıl dönüştüğü hâlâ tatmin edici bir açıklamaya muhtaçtır. Bu dönüşümün kısmî sebebi, kollektifleşme ve Beş Yıllık Planlar yüzünden Sovyet ekonomisinde doğan sorunlardan Stalin ve Sovyet liderlerinin idarî ve siyasî beceriksizliklerini sorumlu tutmanın ideolojik olarak kabul edilemez olmasıydı. Bunun yerine bu sorunlar devasa ve var olmayan komplolara atfedilmeliydi. Örneğin 1937'de NKVD, tamamen uydurma ama "özellikle alçakça olan bir sabotaj biçimini" ortaya çıkarmıştı. "Veterinerler, zooloji teknisyenleri ve laborantlar" tarafından "büyükbaş hayvanlara, atlara, koyun sürülerine ve domuzlara; veba, şap hastalığı, şarbon, brusella, anemi ve diğer bulaşıcı hastalıklar bulaştırılarak yürütülen bakteriyolojik yıkım faaliyeti sonucu" yüzbinlerce hayvanın telef olduğu bildirilmişti. Politbüro her cumhuriyete ve oblasta, "geniş köylü kitlelerini" bu var olmayan sabotajdan haberdar etmek için üç ila altı göstermelik mahkeme kurup hayalî komploculara yargılamaları talimatını göndermişti.[88]

Stalin'in dünya görüşünde gittikçe artan paranoyakça gerginliğin önemli sebeplerinden biri de 1931 yılında Sovyetler Birliği'nden sınır dışı edilen (Stalin sonradan buna pişman olmuştur) ve bu sebeple en çok ses getirmesi muhtemel göstermelik bir mahkemeye çıkarılamayan büyük rakibi Leon Troçki'ye karşı gittikçe artan takıntısıydı. Troçki'nin biyografi yazarı Isaac Deutscher sonradan şöyle söylüyordu:

> [Stalin'in Troçki'yle olan] kan davasının peşinde koşarken sergilediği ve bu olayı Sovyetler Birliği'nin olduğu gibi beynelmilel komünizmin de en önemli meşguliyeti haline getirmiş olan aşırılığının … tarifi mümkün değildir; dünya tarihinde tek bir kişi aleyhinde bu kadar büyük çaplı kaynak ve propaganda kullanımının yaşandığı başka bir vakaya rastlamak zordur.

Troçki, 1937'de Avrupa'da güvenli bir yer bulmaktan ümidini kesince, üç yıl sonra suikasta uğrayacağı Meksika'ya gitmişti.[89] 1930'ların büyük kısmı boyunca Avrupa'da Troçkist faaliyetleri yürüten kişi Troçki'nin kendisi değil, 1933'ten 1938'deki ölümüne kadar Paris'te kalan oğlu Lev Sedov oldu. Stalin ve Sovyet istihbaratı için, 1930'ların ortalarından düzenlenen hiçbir insan istihbaratı operasyonu Troçki ve Sedov'un çevresine hulul etmek kadar önemli değildi. Sedov'un 1934'ten itibaren Paris'teki en yakın sırdaşı

ve işbirlikçisi, Sedov tarafından "Étienne" adıyla bilinen, Rusya doğumlu Polonyalı NKVD ajanı Mark Zborowski olmuştu. Aynı şekilde hiçbir sinyal istihbaratı operasyonu da Troçki ve Sedov arasındaki yazışmaların yakalanması kadar önemli değildi. Yakalamaların büyük kısmı şaşırtıcı biçimde basit olmuştu. Sedov, "Étienne"e o kadar güveniyordu ki, posta kutusunun anahtarını ona vermiş, (babasına gönderip aldıkları da dâhil) mektuplarını almasına izin vermiş ve Troçki'nin en gizli belgeleri ile arşivini ona emanet etmişti.* Ancak, 1936'da, malî sıkıntılar yaşayan Troçki'nin, (Zborowski'ye emanet edilen) arşivinin bir kısmını Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nün Paris şubesine sattığının Zborowski tarafından Merkez'e (NKVD merkezi) bildirilmesiyle acil bir durum doğmuştu. Merkez derhal, adam kaçırma ve suikast görevlerinden sorumlu Özel Görevler İdaresi'nin şefi Yakov "Yaşa" Serebrianski'ye arşivi ele geçirmesi emrini verdi. Serebriansi, HENRY kod adını verdiği bir görev kuvveti oluşturup, gece vakti enstitü binasına girerek arşivi aldı. Merkez bu ufak hırsızlığa öyle önem atfetmişti ki HENRY grubunun tamamını Kızıl Bayrak Nişanı'yla taltif etmişti. Bu durum, Troçki'ye karşı yürütülen operasyonlar sırasında faaliyetin boyutunun ne denli önemsendiğine bir başka örnektir.**

Merkez ayrıca Amerika'daki başlıca Troçkist teşkilat olan Sosyalist İşçi Partisi'ne (SWP) hululü de büyük bir başarı olarak görmüştü. 1937'de Sovyet Kızıl Haçı'nın Amerika bürosu müdürü maskesiyle faaliyet gösteren, New York NKVD rezidenturasından*** Dr. Grigori Rabinoviç, Troçkist SPW'ye Sylvia Caldwell adıyla kaydolmaya razı olan Sylvia Callen (kod adı SATYR) isimli genç bir komünist sosyal hizmetler çalışanını angae etmişti. Callen, SPW lideri James Cannon'un özel sekreteri olmayı başarmış ve yaklaşık on yıl boyunca çok miktarda SPW belgesini Sovyet istihbaratına ulaştırmıştı.****

---

* Sedov 16 Şubat 1938'de gizemli bir hastalıktan ötürü Paris'te öldü. Serebrianski'nin Özel Görevler İdaresi tarafından öldürülmüş olabileceği kesin olmasa da mümkündür.

** Operasyon profesyonel olmadığı kadar anlamsızdı. Enstitüden çalınan Troçki evrakının hiçbir operasyonel önemi yoktu ve tarihsel manada da Zborowski'nin elinde kalan ve sonradan Harvard Üniversitesi'ne geçen arşivden daha değersizdi. (Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 90-93.)

*** Rus istihbarat örgütlerinin yabancı ülkelerde bulunan istasyonlarına verilen isim. İstasyon şefine de *rezident* denir. (ç.n.)

**** Rabinoviç, Callen'ı angaje ederken, CPUSA'nın [Amerika Komünist Partisi. ç.n.] üst düzey mensuplarından olan ve *Daily Worker* gazetesinin editörlüğünü yapan Louis Budenz'i aracı olarak kullanmıştı. SWP'ye sızan diğer ajanlar arasında önceden bilim ve teknoloji casusluğu faaliyetleri yürüten ve sonradan partinin Newark teşkilatının sekreteri olan Thomas Black de vardı. (Haynes, Klehr ve Vassiliev, *Spies*, s. 165-166, 474-479. "Security and the Fourth International, the Gelfand Case and the deposition of Mark Zborowski: An open letter from David North to Susan Weissman", 10 Kasım 2015; https://www.wsws.org/en/articles/2015/11/10/weis-n10.html.

Sovyetler Birliği'nde Komünist Parti'den ihraç edilenlerin çoğu Troçkist veya Zinovyevist ilan edilmişlerdi. Sürgündeki Troçki için bu son derece cesaret verici bir haberdi. Ocak 1936'da söylediği üzere, Troçkist Dördüncü Enternasyonal'in "en güçlü, en kalabalık ve en pişmiş şubesinin" Sovyetler Birliği içinde olduğunun kanıtıydı. Hem Stalin hem de Troçki, ara ara da olsa, ikisinin de bir diğerinin fantezilerini kabarttığı birer hayal dünyasında yaşıyorlardı. Stalin'in, çoğunlukla var olmayan Rus Troçkistler konusundaki inancı Troçki'yi zehirliyordu; bu hayalî yandaşlarının Troçki'yi memnun etmesi de Stalin'in Troçkist tehlikenin sandığından daha büyük olduğunu düşünmesine sebep oluyordu.

Sovyetler Birliği'ndeki Troçkistlerin ortadan kaybolmasının gerçek sebebi, çok az sayıdaki istisnası dışında, gerçekten de ortadan kaybolmalarıydı. Hayatını önemseyen hiçbir Sovyet vatandaşı Troçkist olduğunu söylemeye cesaret edemezdi. Stalin'e ve NKVD içindeki komplo teorisyenlerine göre, Troçkistlerin görünürde ortadan kaybolmalarının sebebi yer altına inmiş olmalarıydı ve sık sık sadık parti üyeleri gibi aldatıcı rollere bürünüyorlardı. Stalin'in girişimi sonrası 1936 yazında alınan gizli bir Merkez Komitesi kararıyla, "tüm halk düşmanlarını" yok etmesi için NKVD'ye olağanüstü yetkiler verilmişti.[90] Sonraki birkaç hafta devam eden basın seferberliğinde, "yozlaşmış liberalizm ve bazı komünistlerin tedbirsizliği yüzünden", hala parti saflarında gizlenen "Troçkist-Zinovyevist dejenereler" bulunduğu duyuruluyordu.

Bazı önde gelen "dejenerelerin" mahkemesi Ağustos 1936'da başladı. Lenin'den sonra başa geçmek için Stalin'e karşı giriştikleri mücadelede başarısız olan Grigori Zinovyev ve Lev Kamanev, suç ortaklarıyla birlikte, 1932'den beri kendilerine gizli ajanlar vasıtasıyla ulaşan Troçki'nin talimatlarını uyguladıklarını itiraf etmişlerdi. Bu gülünç hikâye için delil üretme işi NKVD'ye kalmıştı ama bazı büyük hatalar yapmışlardı. NKVD sorgu memurlarının kendisine verdiği metne sadık kaldığından şüphe olmayan bir zanlı, Sedov'la Kopenhag'da bir otelde buluştuğunu itiraf etmişti. Ancak söz konusu otelin yirmi yıl önce yıkıldığı ortaya çıkmıştı. Müdafilerin hepsi, NKVD'den aldıkları talimatla, Kirov'un öldürülmesinin "doğrudan planlayıcısı" olduklarına ve Sovyet rejimini yıkmak için Stalin'i öldürme planı yaptıklarına dair benzer şekilde uydurulmuş itiraflarda bulunmuşlardı.[91]

"Japon-Alman-Troçkist ajanlara" karşı yürütülen NKVD operasyonları hakkındaki 1937 tarihli bir Merkez Komite değerlendirmesinde, geçen iki yıl boyunca yürütülen operasyonların "sadece organize karşı devrimci örgütlere karşı değil, çoğunlukla Sovyet karşıtı tahrik içeren münferit

vakalara" karşı yapıldığından şikâyet edilmekteydi. "Karşı devrimci örgütlerin" varlığından şikâyet edilmesi gülünçtü. Soruşturacak "karşı devrimci örgütler" olmadığını söylemek zaten siyasî olarak son derece yanlış olurdu. Terör'ün zirve yaptığı bir dönemde de Merkez Komite aynı derecede gülünç şekilde, NKVD'nin "halk düşmanlarını", "hapishaneden çok, zorunlu tatil evlerini" andıran yerlere gönderdiğini söylemişti.[92]

Stalinist Rusya'ya karşı kurulan karşı devrimci hayalî komplonun boyutu hakkındaki son ifşaat da Şubat 1938'de, "Sağcılar ve Troçkistler Bloğu" mensubu yirmi bir kişinin göstermelik mahkemesiyle yaşandı. Bunlar arasında en önde gelenleri Buharin, Rıkov ve Yagoda idi ve artık geleneksel hale gelmiş Troçkist suçlar kataloğunun genişletilmiş bir haliyle itham ediliyorlardı: Casusluk, "yıkıcılık", terörizm ve yabancı istilası için, SSCB'nin parçalanması için, Sovyet sisteminin devrilmesi için ve kapitalizmin yeniden tesisi için hazırlık yapmak. Önceden Troçkistler sözde sadece Alman ve Japon gizli servisleriyle bir arada plan yaparken, şimdi bunların yanında Polonya ve İngiliz istihbaratı için çalışıyor olmakla da itham edilmişlerdi. Troçki'nin kendisinin 1921'den beri Alman ve 1926'dan beri de İngiliz casusu olduğu ilan edilmişti. Alman, Japon ve Polonyalı casuslar yıllar boyu "sinekler gibi" Yagoda'nın etrafında dolanmışlardı.[93]

"Sağcılar ve Troçkistler Bloğu" duruşmasında ifşa edilen komplo teorisindeki en önemli yenilik Batılı devletlerin ve onların istihbarat örgütlerinin sözde gizli rolüne yapılan şiddetli vurguydu. Troçkistler artık yabancı gizli servislerin sadece yardımcıları değil, "köleleriydiler", "zincirleri efendilerinin elindeydi". Devlet savcısı Andrey Vışinski, yaptığı paranoyakça konuşmada şöyle iddia ediyordu: "'Sağcılar ve Troçkistler Bloğu' siyasî bir grup değildir; yabancı istihbarat servislerinin ajanları olan bir casuslar çetesidir. Bu durum tam olarak ve inkâr edilemez biçimde kanıtlanmıştır. Bu duruşmanın sosyal, siyasî ve tarihî önemi burada yatmaktadır."[94] Duruşmayı izleyenler arasında o dönem Moskova'daki İngiliz elçiliğinde genç bir diplomat olan Sir Fitzroy Maclean de vardı. Maclean, bir ara tepe lambalarından biri yanlışlıkla hareket edip mahkeme salonunun arka tarafındaki bir locayı aydınlatınca, sarkık bıyıkları ve soluk benziyle Stalin'i görmenin şaşkınlığına uğramıştı.[95]

Büyük Terör'le zirveye çıkan ve Moskova'daki Batılı istihbarat operasyonlarını neredeyse imkânsız hale getiren 1930'ların Sovyet casus çılgınlığı, Sovyet sisteminin etrafını saran kapitalist komşuları yüzünden içeride duyduğu genel bir güvensizlik hissinin sonucu değil, sonradan Kruşçev'in de meşhur biçimde tarif ettiği gibi Stalin'in "patolojik şüpheci kişiliğinin" de bir sonucuydu: "Her yerde ve her şeyde 'düşmanlar', 'ikiyüzlüler' ve 'casuslar'

görürdü." Sovyet halkının çoğunluğu, yabancı gizli servislere çalışan casuslar ve sabotajcıların tertiplediği büyük bir komployla karşı karşıya olduklarına dair resmî söylemi kabullenmişti. Tüm fabrikalardaki işçiler, aralarında dolaşan hayalî emperyalist ajanların yarattığı tehlike konusunda NKVD subayları tarafından bilgilendirilmişlerdi. Sovyet sinemalarında, komediler de dâhil, bütün filmler farklı oranlardaki mecburi casus kotalarını doldururlardı. Politbüro 10 Ekim'de, muhtemelen Stalin'in emriyle, bütün büyükelçilikleri ve konsoloslukları yabancı istihbarat örgütlerinin faaliyet gösterdiği üsler kapsamına alan ve "diplomatik temsilcilerle ilişkisi olan, ofislerini ve evlerini ziyaret etmiş bulunan bütün Sovyet vatandaşlarının" derhal tutuklanması talimatını veren 00693 No'lu NKVD operasyon emrini onayladı. Önemli elçilik personeli üzerinde "kesintisiz gözetleme" faaliyeti sürdürülecekti. Şaşırtıcı olmayan bir biçimde, bazı yabancı elçilikler kapanmıştı.[96]

"Halk düşmanlarının" en tehlikelilerinin Sovyet devletini koruma sorumluluğunu üstlenmiş üç kurum içinden çıkmış olması ölümcül bir ironiydi: Komünist Parti, Kızıl Ordu ve NKVD. 1934 Parti Kongresi'nde seçilen 139 Merkez Komite üyesinin 110'u ya kurşuna dizilmiş ya da Gulag'a yollanmıştı. 1939'da yapılan bir sonraki Kongre'de 1,966 delegeden sadece 59 tanesi tekrar hazır bulunmuştu. Yüksek Askerî Konsey'in 80 üyesinden 75'i kurşuna dizilmişti. Kızıl Ordu'daki subayların yarısından fazlasına denk gelen 35,000 kişi ya idam edilmiş ya da hapse atılmıştı. NKVD hiyerarşisi baştan aşağı iki kez tasfiye edilmişti. Yagoda'nın birinci ve ikinci sınıf Devlet Güvenlik Komiserleri'nin hepsi (dış istihbarat şefi olan ve muhtemelen zehirlenerek öldürülen Abram Slutski hariç) Yejov yönetimi tarafından kurşuna dizilmişti. Yejov'un 1937-1938 yıllarında emrindeki en iyi 122 subayından sadece 21 tanesi 1940'ta Yejov'un halefi altında göreve devam etmekteydi.[97]

Stalin, Terör'ün her detayıyla şahsen ilgilenmemiş ya da kurbanlarının büyük bir kısmının adını dahi bilmemiş olsa da her şeyi yönlendiren kişi olmuştu. NKVD tarafından sorgulanmayan bir hakikat kabul edilen ve Büyük Terör'ün ideolojik temelini oluşturan devasa komplo teorisinin başyazarı Stalin'in kendisi olmuştu. Stalin göstermelik mahkemelerin ardından, mahkeme tutanaklarını yayımlanmadan önce son kez incelerdi ve hayalî komplolar için verdikleri güzelce prova edilmiş itirafnamelerden şaşmış olmaları ihtimaline karşı müdafilerin mahkemede söyledikleri üzerinde değişiklikler yapardı. Dönemin NKVD kayıtları kendine has tipik dalkavuklukla şöyle bildiriyordu: "Sağcı Troçkist yeraltı teşkilatını ifşa etme işini bizzat Yoldaş Stalin fiilen organize etmiştir ve 1936-1938 yıllarında bu ayak takımını felç eden darbeler vurulmuştur."[98]

27
"Büyük Üçlü" ve İkinci Dünya Savaşı'nda İstihbarat

İkinci Dünya Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'ndan bile büyük bir istihbarat savaşıydı. Adolf Hitler ve Japon İmparatorluğu'nun aksine, muzaffer Büyük Üçlü -Churchill, Stalin ve Roosevelt- daha en başta istihbaratın kilit bir rol oynayacağını anlamıştı. George Washington'dan o zamana kadarki tüm savaş liderlerinden daha fazla olarak, hepsi de farklı şekillerde kendi kişisel istihbarat tecrübelerinin bir hayli etkisinde kalmışlardı.

Churchill'in, istihbarata dâhil oluşu, kendisinden önceki siyasî liderlerin hepsinden daha uzun ve daha farklı biçimlerde olmuştu. Victoria dönemi sonlarında ve Kral Edward döneminde, imparatorluğun uzak köşelerinde ilk elden tecrübe ettiği casusluk deneyiminden sonra Churchill, Asquith Kabinesi'nin bir üyesi olmuştu. Asquith Kabinesi, 1909'da Gizli Servis Bürosu'nu kurmuş, sonradan büronun iç istihbarat ve dış istihbarat (bu konuda Churchill, Asquith'in olmadığı kadar hevesliydi) şubeleri sırasıyla MI5 ve SIS adını almıştı. 1914'te patlak veren savaşta Amirallik Birinci Lordu olarak, İngiliz sinyal istihbaratının yetmiş yıllık bir aradan sonra yeniden doğuşunu himaye etmişti. On yıl sonra Churchill, haklı bir şekilde, deşifre edilmiş mesajları "çok uzun bir süre boyunca, muhtemelen diğer tüm bakanlardan daha dikkatle incelemiş" olduğunu söylüyordu.[1] Stalin'in istihbarat tecrübesi her ne kadar Churchill'inkinden oldukça farklı olsa da neredeyse onunki kadar eskiye dayanıyordu. Şubat Devrimi öncesindeki yirmi yılın büyük kısmını Okhrana gözetlemesini atlatmaya çalışarak geçirmişti. Bolşevik Devrimi sonrasında, Çeka'nın kurucusu ve başı olan Feliks Cerjinski onun en yakın siyasî müttefiklerinden biri olmuştu. Aynı zamanda çarlık istihbaratı tarafından kendisi hakkında tutulmuş ciltler dolusu istihbarat dosyasını yıllar boyunca incelemişti. Ancak 1930'larda, içerideki ve dışarıdaki "halk düşmanlarının" peşine düşme saplantısı yüzünden istihbarat anlayışı bulanmıştı.[2]

Her ne kadar Roosevelt, istihbarat konusunda Stalin ve Churchill kadar hevesli olmasa da Birinci Dünya Savaşı esnasında casusluğa karşı, iki dünya savaşı arasında da devam edecek, oldukça naif bir hayranlık beslemeye başlamıştı. 1913'ten 1920'ye kadar Donanma Bakanı Yardımcısı olarak görev yapan Roosevelt, önceden etkin önlemler alan kendi yaklaşımı ile Bakan Josephus Daniels'ın masa başı ataletinin birbiriyle olan zıtlığını belli etmekten hoşlanıyordu. 1920 yılında Daniels ve Başkan Wilson'dan habersiz ABD Donanması'nı savaşa hazırladığını söyleyerek gülünç bir şekilde böbürlenmişti: "999 yıl hapiste yatacak kadar çok yasadışı iş yaptım." Bakan yardımcısı olarak Roosevelt'in sorumluluğundaki başlıca alan Donanma İstihbarat Ofisi'ydi (ONI). Başlarda ONI, onun, çalışmaları konusunda duyduğu hevesini kaygı verici bulmuştu. Donanma İstihbarat Direktörü (DNI) Albay James Harrison Oliver, Ocak 1916'da, FDR'ın* kendi casusluk şebekesini kurarak istihbarat operasyonlarına karıştığından şikayet etmişti. Roosevelt, ABD'nin savaşa girmesinden sonra, Oliver'dan sonraki DNI Albay Roger Welles'le çok daha iyi anlaşmıştı. Welles'in, Donanma Bakanı Yardımcısı'nın sosyal çevresinden bazı kişileri donanma istihbarat subayları olarak görevlendirmekten memnuniyet duyduğu anlaşılmaktadır: Bunlar arasında golf arkadaşı ve Chevy Chase Avcılık Kulübü'nün kurucusu Alexander Brown Legare, FDR'ın bacanağı ve başarılı polo oyuncusu Lawrence Waterbury, Harvard'dan Roosevelt'in sınıf arkadaşı ve Donanma İhtiyatı'nın çekirdeğini teşkil edecek Roosevelt'in Gönüllü Devriye Filosu komutanı Stuart Davis de vardı.[3]

Amerika'daki Alman gizli ajanlarının ve Temmuz 1916'da New York limanında yaşanan Black Tom saldırısıyla doruğa ulaşan sabotaj operasyonlarının ortaya çıkması,[4] Roosevelt'in örtülü operasyonlara alakasını artırmıştı. Ancak onun, Alman ajanlarının arz ettiği muhtemel tehdit konusundaki anlayışı, istihbarat belgelerine olduğu kadar casus romanlarına da dayanmaktaydı. Nisan 1917'de Amerika savaşa girerken, ONI'ya verdiği talimatla, New Hampshire'da yaşayan Alman kökenli Amerikalıların Portsmouth Donanma Tersanesi'nin bombalamak amacıyla bir uçak satın almayı planlamaları ihtimalinin soruşturulmasını istemişti. Roosevelt önceleri kendisinin Alman ajanları tarafından suikast hedefi olarak belirlendiğini düşünmüş, sonra bununla ilgili hayaller kurmaya başlamıştı. Sonradan 1917 yılına dair, son derece ihtimal dışı şöyle bir hikâye anlatmıştı:

> Gizli Servis, New York'taki Alman konsolosunun kasasında şu başlığı taşıyan bir belge bulmuştu: "Ortadan Kaldırılacaklar." Listedeki ilk isim

* Franklin Delano Roosevelt (ç.n.)

> Frank Polk'tu [Dışişleri Bakanlığı'nın istihbarat koordinatörü]; benim ismim ikinci sıradaydı ve benden sonra da sekiz ya da on kişinin daha adı vardı. Bunun üzerine Gizli Servis, işe gidip gelirken yanımızda revolver taşımamızı istemişti. Bana bir revolver ve koltuk altı kılıfı verilmişti.

Roosevelt silahı yanında taşımayı birkaç gün sonra bıraktığını ve çalışma masasının çekmecesine koyduğunu söylemiştir.[5]

Roosevelt'in 1918'de Londra'ya yaptığı bir ziyarette, Birleşik Devletler Donanma Bakanı Yardımcısı'nın casusluk konusundaki naif hayranlığını bilen becerikli ve kural tanımayan İngiliz DNI Amiral "Blinker" Hall, İngiliz casuslarının her gece önemli istihbaratla Danimarka-Almanya sınırını geçip, deniz uçağıyla Harwich'e getirildiklerine onu inandırmıştı.[6] Roosevelt ayrıca, Bolşevik rejimini karalamak için hazırlanan sahte belgelere de (Woodrow Wilson gibi) kanmıştı. Roosevelt'i aldatan sahte belgeler arasında en saçma olanlarından biri de "kadınları tüm ulusun ortak malı" ilan eden "Kadınların Sosyalistleştirilmesi Hakkında Kararname" idi: "Erkek vatandaşlar tek bir kadını haftada üç defayı geçmeyecek ve her seferinde üç saati aşmayacak surette kullanabilirler." Roosevelt, kadınların verdiği bir öğle yemeği davetinde bu şeytanî doktrine karşı en iyi savunmanın Milletler Cemiyeti yoluyla olacağını söylemişti.[7]

1919 yılında Roosevelt ve karısı, az kalsın Adalet Bakanı Alexander Mitchell Palmer'ın evine düzenlenen bir bombalı anarşist saldırıya kazara kurban gideceklerdi. Bombanın patlamasından dakikalar önce Palmer'ın evinin önünden geçmişlerdi. Bombacılardan birinin vücudunun parçaları, yakınlarda bulunan kendi evlerinin önüne düşmüştü.[8] Roosevelt bu tecrübesinden ilhamla on yıl sonra, savaş sırasında bakan yardımcısı makam odasına bir bomba koyulduğu ama patlamadan önce tespit edildiği yönünde uydurma bir iddiada bulunacaktı.[9]

Roosevelt'in 1933'te başkanlık görevine başlamasından sonra, Yeni Mutabakat'ı* başlatan ve yeni kurulan federal kurumlar yüzünden bir harf salatasına sebep olan heyecanlı Yüz Gün süresince istihbarat onun başlıca önceliklerinden biri değildi. Ancak yeni başkan, ONI'yla yeniden temas kuracak ve kendi özel bilgi kaynaklarını oluşturmaya koyulacak vakti bulmuştu. Sonradan savaş zamanı Beyaz Saray içindeki bir istihbarat biriminin başı olan Washingtonlu gazeteci John Franklin Carter ("Jay Franklin") ona kendi hükümeti hakkında gizli raporlar vermeye başlamıştı.[10] Roosevelt'in başkan olduğu sıralarda, casusluk hakkındaki düşüncesi Victoria dönemi

* *New Deal*. Roosevelt göreve geldikten sonra yürürlüğe giren ekonomik kalkınma paketi. (ç.n.)

sonları ve Kral Edward dönemi İngilteresi'ndeki amatör centilmen casusları anımsatıyordu. FDR'ın centilmen casuslarının en önde geleni, milyoner yayımcı ve müteahhit Vincent Astor idi. Astor 1927'de, kendine ait vasıtalı posta adresi ve kayıt dışı telefon numarası olan, ayda bir kez Doğu 62'nci Cadde 34 Numara'daki apartman dairesinde toplanan, "*The Room*" ("Oda") isimli amatör bir istihbarat grubu kurmuştu. Oda'nın önde gelen üyeleri arasında eski başkanlardan Theodore Roosevelt'in oğlu, FDR'ın kuzeni, asker, kâşif ve iş adamı Kermit Roosevelt; bankacı Winthrop W. Aldrich; Yargıç Frederick Kernochan; hayırsever William Rhinelander Stewart; Havacılık Bakanı Yardımcısı F. Trubee Davidson; sonradan savaş zamanı Londra'da Stratejik Hizmetler Birimi (OSS) şefliği ve savaş sonrasında da büyükelçilik yapan David Bruce da vardı.[11]

Roosevelt başkan olduğunda, Astor onun en yakın dostlarından biriydi. Roosevelt başkanlık görevine başlamadan önce yaptığı son tatilini Astoru'un 80 metre uzunluğundaki lüks yatı *Nourmahal*'da geçirmiş ve annesine şöyle yazmıştı: "Vincent cana yakın ve harika bir ev sahibi."[12] FDR, ilk başkanlık döneminde her yıl iki haftaya kadar varan tatillerini yine *Nourmahal*'da, Oda'nın bazı üyeleri eşliğinde geçirmişti. *Nourmahal*'da yaşanan erkek erkeğe muhabbet ve su gibi akan alkolün eşlik ettiği şamata, her seyir sonrasında Astor'un misafirlerine gönderdiği şaka amaçlı faturalarda kendini belli ediyordu. Eylül 1934'te her birine yollanan 187.50 dolarlık faturada şöyle yazıyordu: "Keyif Verici Alkollü İçecekler ve Akşamdan Kalmayı Gidermek İçin Defalarca Verilen Takviyelerin Masrafı (NOT: Şef Stewart yukarıda belirtilen malların stoklarındaki muazzam tüketim yüzünden hesap yapmakta zorlandığını bildiriyor)."[13] Roosevelt denizde yaptıkları seyirlerden ve gemideki bir nebze ergen eğlencesini andıran ortamının her anından keyif almıştı. "Keyiflendirici Şeyler" adı altında yaptığı özel koleksiyonunda, Astor'un kendisine gönderdiği ve üzerinde "Kirli Bir Köpek"* resminin içine gizlenmiş çıplak bir kadın resmi olan kartpostal da vardı.[14]

FDR, Astor'u başlarda Karayipler'e, Latin Amerika'nın Atlantik ve Pasifik kıyı şeritlerine olacak şekilde, öncelikle Japon faaliyetlerini araştırması için *Nourmahal*'la gayriresmî istihbarat toplama seyahatlerine çıkması konusunda teşvik etmişti. 1938 yılında Astor, Pasifik'teki bazı Japon adaları hakkında istihbarat toplamak için daha iddialı bir seyahate çıkmış ve Roosevelt'e, seyahat için aldığı talimatların "son derece anlaşılır olduğunu" yazmıştı. Talimatlar günümüze ulaşmamış olsa da, verdiği cevap mektubundan, Marshall Adaları'na yapılacak bir seyahat düşündükleri ve "muhtemel sorunlardan" ötürü kaygılandıkları anlaşılmaktadır.

* "Dirty Dog – Kirli Köpek": Amerikan argosunda "ahlaksız herif" anlamına gelir. (ç.n.)

Astor elde ettiği, basit sayılabilecek istihbarattan ötürü memnun kalmıştı. Roosevelt'e, "Japonya'nın Marshall Adaları'ndaki ana donanma üssünün" Eniwetok olduğunu, Bikini'nin de "muhtemelen ikinci üsleri" olduğunu bildirmişti. Wotje'de yeni bir Japon havaalanı ve denizaltı üssü vardı.[15]

İngiliz SIS'in ilk şefi Sir Mansfield Cumming, Birinci Dünya Savaşı öncesindeki istihbarat operasyonlarını "en büyük eğlence" olarak tarif etmişti.[16] Roosevelt ve Astor bunda hemfikirdiler. Astor 1938'deki istihbarat toplama görevinde *Nourmahal*'la denize açılmadan önce başkana şöyle yazıyordu: "Seni kıskandırmak istemiyorum ama yapacağım seyahate biraz olsun gıpta etmiyor musun?" İlk başkanlık döneminde rekor bir hızla rekor sayıda yeni federal kurumlar kurmasına rağmen, Amerika'nın *profesyonel* bir dış istihbarat teşkilatına ihtiyacı olabileceği Roosevelt'in aklına hâlâ gelmemişti.[17]

Ancak bazı üst düzey kişiler, Roosevelt'e, Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmeyen özel istihbarat raporları göndermekteydiler. FDR'ın muhtemelen en değerli istihbarat kaynağı, Columbia Hukuk Fakültesi'nden arkadaşı, savaş kahramanı ve varlıklı bir New Yorklu avukat olan Albay (sonradan General) William J. "Wild Bill" Donovan idi. Donovan, düzenli bir üyesi olmasa da Oda'yla temas halindeydi. Donovan, 1935 yılında başkanın izniyle ve belki de talebi doğrultusunda, bir dizi istihbarat görevi için Atlantik'in diğer yanına geçti. Aynı yılın Aralık ayında İtalyan diktatörü Mussolini'ye özel bir ziyarette bulundu. Mussolini'nin Palazzo Venezia'daki saçmalık derecesinde gösterişli çalışma odasında yapılan görüşmede Il Duce, Donovan'ın, İtalyan ordusunun Etiyopya'yı vahşi bir şekilde fethetmeye çalıştığı Doğu Afrika muharebe sahalarını ziyaret etmesine izin verdi. Ancak İtalyan komutan Mareşal Pietro Badoglio'nun Donovan için ayarladığı rehberli gezi, aslında iyi organize edilmiş bir İtalyan aldatmacasıydı. Donovan, Faşist birliklerin Birinci Dünya Savaşı'nda karşılaştığı İtalyan birliklerine nazaran daha üstün olmalarının yanında, fethettikleri Etiyoplalılarla, ihtimal dışı bir biçimde, iyi geçindiklerine inandırılmıştı. Hardal gazı kullanımı ve diğer korkunç yöntemler kendisinden başarıyla gizlenmişti. Döndükten sonra Roosevelt'le yaptığı özel bir görüşmede, Mussolini'nin sözde ilham verici liderliği altındaki İtalyan halkının, savaşın sona ermesi için yapılan uluslararası baskıya boyun eğmeyeceğini vurgulamıştı. Roosevelt'in İtalya'ya petrol ambargosu uygulamama kararı almasında, onun verdiği bu brifingin etkili olmuş olması muhtemeldir.[18]

Roosevelt'in yanlış bilgilendirilmiş diğer şahsî dış istihbarat kaynaklarından biri de ABD'nin ilk Moskova büyükelçisi (1933-1936) olan ve ardından Paris (1936-1940) büyükelçiliği yapmış dostu William C. Bullitt

Jr. idi. 28 Eylül 1938'de Münih Krizi devam ederken Bullitt, başkana, sözde "en üst seviyede önem arz eden sırlar" içeren acil bir "kişiye özel" mesaj göndermişti: "Fransız Askerî İstihbaratı'nın kesin bilgisine göre Almanların savaşa hazır son model altı bin beş yüz uçakları bulunmaktadır ..." Olası savaş durumunda, "[Fransız] Havacılık Bakanı, Paris'in hayal edilemeyecek bir yıkıma uğrayabileceğini düşünmektedir. Karısını ve çocuklarını Bretonya bölgesine gönderdiğini söylemiştir ..." Roosevelt, Bullit'in verdiği rakamları ve son derece yanlış olan başka istatistikî verileri kafasında hesaplamış ve yıllık Alman uçak üretiminin 12,000 uçak (bu rakamın, İngiltere ve Fransa'nın uçak üretim kapasitelerinin toplamından yüzde elli daha fazla olduğunu da hesaplamıştı) olduğu sonucuna varmıştı. 14 Kasım günü Beyaz Saray'daki bir toplantıda bu rakamları sunmuş ve Amerikan hava gücünün ihtiyaçlarının göz önüne alınmasını talep etmişti. Gerçekte, Münih Krizi sırasında Almanya'nın 1,669 tanesi faal olan, her türden 2,928 uçağı vardı ve İngiliz, Fransız ve Çekoslovak uçak sayılarının toplamından ciddi oranda daha azdı.[19]

Roosevelt'in, dış istihbarata konusunda George Washington'dan o zamana dek gelmiş tüm başkanlardan daha büyük bir ilgiye sahip olması, başkanlığının ikinci döneminde (1937-1941) kendisinden önceki diğer tüm başkanlardan daha sık kullandığı bir ifade olan "ulusal güvenlik" hakkında artan endişesinin bir yansımasıydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Amerikalıların büyük kısmı, Avrupa'da ve Doğu Asya'da kaynayan çatışmalara dâhil olmaktan kaçınmayı arzulayan türde "izolasyonist" bir görüşe sahipti. Ancak Roosevelt, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesini Amerikan ulusal güvenliğinin menfaatine görerek, açıkça ifade etmese de savaşa girmek için elinden geleni yapmıştı.[20]

Avrupa'da savaşın başlamasıyla birlikte Vincent Astor ve Oda (artık "Kulüp" adıyla anılacaktı) kendilerini daha da önemli görür hale geldiler. Astor, başkana, "İşler bizim için gerçekten iyi gidiyor" diyerek güvence vermişti. Japonya hakkında istihbarat toplamanın öneminin farkında olan Kulüp, "hatırı sayılır miktarda sake" tüketmekteydi.[21] Ancak Astor'un en önemli istihbarat görevi, ABD'nin resmî tarafsızlık siyaseti hilafında İngiltere'yle istihbarat konusundaki irtibatı başlatması oldu. Astor, Roosevelt'e, New York'taki SIS istasyon şefi Sir James Paget'la temas kurduğunu bildirmişti: "[Paget'tan] İngilizlerle [istihbarat alanında] iş birliği talebinde bulundum ama bariz sebeplerden ötürü bunun karşılığını onlarla gizli bilgilerimizi paylaşmak suretiyle ödeyemeyeceğimizi açıkça söyledim. Bu bir nebze tek taraflı öneri memnuniyetle kabul edildi." Astor'un, Paget'la yaptığı ve artık neredeyse unutulmuş bu görüşme, günümüzde hâlâ devam

eden İngiliz-Amerikan istihbarat ittifakının ortaya çıkmasındaki ilk adımı teşkil etmiştir. Ancak Şubat 1940'ta Dışişleri Bakanı Yardımcısı George S. Messersmith, Paget'ın istihbaratı doğrudan Astor'a ve FBI direktörü J. Edgar Hoover'a ilettiğini öğrenince büyük bir öfkeye kapıldı. Onun ısrarı sonucunda SIS istasyonuna bundan böyle sadece Dışişleri Bakanlığı'yla iletişim kurması emredilmişti. Messersmith'in bakan yardımcılığından ayrılmasının ardından bu göreve Adolf A. Berle Jr'ın gelmesiyle, Dışişleri Bakanlığı, SIS'nin Astor ve Hoover'la olan eski ilişkisini devam ettirmesini prensipte kabul etti.[22] 1940 yılı ilkbaharında Paget'ın ayrıldığı istasyon şefliği görevine, 1930'larda SIS için yarı zamanlı çalışmış Kanadalı zengin bir iş adamı olan William Stephenson geldi. Bir yıl sonra Astor, SIS ile FBI arasındaki ilişkilerin "mükemmel yürüdüğünü" Roosevelt'e bildirmişti. "Little Bill" Stephenson, Astor'un yakın dostuydu ve muhtemelen uzun zamandır Oda'yla temas halindeydi. Çekici kişiliği, iş bağlantıları ve sek martinileri sayesinde Amerika'da birçok dost edinmişti.[23]

Bunlardan biri de William Donovan'dı. Roosevelt 3 Temmuz 1940'ta Donovan'ı Oval Ofis'e çağırmış ve onu İngiltere'ye göndermişti. Görevi, Fransa ve Benelüks'ün Almanlar tarafından hızla işgal edilmesinin ardından İngiltere'nin güvenliğine yönelik beşinci kol faaliyetleri kaynaklı olduğu söylenen (ancak gerçekte neredeyse var olmayan) tehdidi soruşturmaktı. başkanın, Donovan'ın sözüne itimat ettiğinden haklı bir biçimde emin olan Stephenson, onun törenle, hatta törenlerle karşılanmasında ısrar etti. Donovan Churchill tarafından kabul edilmiş, Kral VI. George'un huzuruna çıkmış, SIS Şefi Stewart Menzies ve İngiltere'nin diğer istihbarat şeflerinin çoğuyla gizli toplantılara götürülmüştü. Onun Ağustos ayında Washington'a dönüşünün ardından Stephenson SIS genel merkezine şu mesajı göndermişti: "Donovan birkaç gün içinde çok olumlu bir haber alacağınıza inanıyor; İngiltere'nin kararlılığına ve direnme gücüne olan güveni yeniden tesis ettiğini düşünüyor." "Çok olumlu haber", İngiliz deniz hatlarını korumaya ve Alman istilasını püskürtmeye yardımcı olmak üzere Churchill'in talep ettiği, ıskartaya çıkarılmış elli Amerikan destroyerinin İngiltere'ye verilmesini onaylayan 2 Eylül 1940 tarihli anlaşmaydı. Karşılığında ABD'ye Karayipler ve Batı Atlantik'te deniz ve hava üsleri kiralanmıştı. Bu anlaşma, Mart 1941'de kabul edilen ve ABD'yi, savaşa girmeden sekiz ay önce "demokrasinin cephaneliği" haline getiren Ödünç Verme ve Kiralama Yasası'nın öncülüydü.[24]

Donovan, Roosevelt'i, İngilizlerle "istihbarat alanında tam iş birliği" konusunda da teşvik etmişti. Başkanın bu doğrultuda harekete geçmesi, hem Donovan ve diğer danışmanlarının etkisini hem de İngiltere'nin "müthiş

istihbarat servisinin" Birinci Dünya Savaşı'ndaki başarılarını şahsen takdir ettiğini gösteriyordu.[25] 1918 yazında İngiliz donanma istihbaratına yaptığı ziyaretinin ardından şu sonuca varmıştı: "Onların istihbarat birimi bizimkinden çok daha gelişmiş ve bunun sebebi istihbaratın, Harekât Dairesi'nin çok daha bütüncül bir parçası olması."[26] 31 Ağustos 1940'ta Londra'da, İngiliz kurmay başkanları ve Amerikan Gözlem Heyeti arasında yapılan bir toplantıda, Amerikalı temsilci Tuğgeneral George V. Strong (sonradan G-2*), "artık serbest bir istihbarat alışverişinin zamanının geldiğini" söyledi. Bu alışverişin gerçekleşmesi için Stephenson, New York Beşinci Cadde'de bulunan Rockefeller Center'daki Uluslararası Bina'nın otuz beşinci ve otuz altıncı katlarında İngiliz Güvenlik Koordinasyonu'nu (BSC) kurmuştu. Savaşın büyük kısmı boyunca, BSC bünyesinde SIS personelinin yanında MI5 ve Özel Operasyonlar Dairesi (SOE) personeli de yer almıştı.[27]

Roosevelt, 4 Nisan 1941'de kendi bakanlarıyla yaptığı bir toplantıda, hâlâ çözememiş olduğu ABD istihbaratının koordinasyonu sorununa geri dönmüştü. İngilizlerin bu sorunu halletme biçimini övmüş ama bunu nasıl yaptıklarından müphem bir biçimde bahsetmişti ve bunu yaparken İngiliz bakanlıkları arasındaki bütün sorunların "kimliği büyük bir gizlilikle saklanan 'Bay X'" tarafından çözüldüğünü söyleyerek kendi bakanlarını sehven yanlış bilgilendirmişti.[28] İngilizlerin (büyük oranda Stephenson'ın şahsında) güçlü desteğini alan Donovan, 10 Haziran'da başkana, "potansiyel düşmanlar hakkında ya kendi kendine, yahut içeride ve dışarıdaki mevcut resmî kurumlar yoluyla uygun istihbaratı toplayacak olan merkezî bir haber alma teşkilatına" nezaret edecek ve "doğrudan başkana karşı sorumlu olacak bir Stratejik Haber Alma Koordinatörü" tayin edilmesi önerisini sundu. 18 Haziran'da Oval Ofis'te yapılan toplantıda Roosevelt, Donovan'ın önerisini genel hatlarıyla kabul etmiş ve ona yeni kurulan Haber Alma Koordinatörlüğü (COI) görevini önermişti. Donovan üç şartla görevi kabul etmişti:

1. Sadece ona [FDR] karşı sorumlu olacaktım
2. Örtülü ödeneğini kullanabilecektim
3. Bütün resmî kurumlara bana istediğimi vermelerine dair talimat verilecekti.[29]

Üçüncü şartıyla Washington bürokrasisinin işbirliği yapma seviyesini gözünde fazla büyütmüştü ama aynı zamanda Donovan'ın COI olarak başladığı yeni görevi için duyduğu iyimserliği de net bir biçimde göstermişti. İngiliz DNI Amiral John Godfrey, Donovan'ın göreve getirilmesinden kısa süre önce yardımcısı (sonradan James Bond'un yaratıcısı olarak ünlenen)

* Amerikan Kara Kuvvetleri İstihbarat Başkanı (ç.n.)

Albay Ian Fleming'le birlikte Amerika'ya yaptığı ziyaret esnasında, ONI, MID ve FBI arasındaki iş birliğinin "güçbela yürüdüğünü" görmüştü: "Bu üç kurum da, bana ve Ian Fleming'e en üst seviyede gösterdikleri iyi niyetin çok azını birbirlerine karşı göstermekteydiler."[30]

Donovan'ın yeni görevindeki en büyük zaafı, Roosevelt'in casusluğa olan ilgisine rağmen önemini kavrayamadığı sinyal istihbaratı konusunda COI'ya bir sorumluluk verilmemiş olmasıydı. Sinyal istihbaratı konusunda savaştan sonra yazılan gizli bir raporda, savaştan önceki en büyük iki sorunun "tek merkezde toplanmış bir kontrolün eksikliği" ve "son derece kısıtlı bütçe" olduğu ifade edilmiştir. 1930'ların büyük bir kısmı boyunca, 1929'da Karanlık Oda'nın kapatılmasından beri sinyal istihbaratı konusundaki sorumluluğu paylaşan Kara Kuvvetleri Sinyal İstihbaratı Servisi (SIS) ve Donanma Kod ve Sinyal Bölümü birbirleriyle iletişim kurmamışlardı. Her ikisi de, "hükümete bilgiyi ulaştıran teşkilat olma payesini kendileri almak için" aynı şifre ve kodları birbirlerinden bağımsız şekilde kırmaya çalışıyorlardı. 1936'ya gelindiğinde SIS, RED kod adını verdiği Japon ana şifresini kırmayı başarmıştı.[31]

RED deşifreleri muhtemelen FDR'ın başkan olarak ilk gördüğü sinyal istihbaratıydı. 1937 yılı başında, ilk önceleri her gün bir deşifre metin hızındaki sinyal istihbaratı, Amerikan tarihinde ilk kez Beyaz Saray'a düzenli olarak ulaştırılmaya başlanmıştı. Yakalanan RED mesajlarının ortaya çıkardığı ilk önemli bilgi, muhtemelen Mart 1937'de İtalya'nın Alman-Japon Anti-Komintern Paktı'na katılmayı düşündüğünün anlaşılmasıydı. Benzer bilgiler ülke dışındaki Amerikalı diplomatlardan Dışişleri Bakanlığı'na ancak altı ay sonra ulaştırılabilmişti. RED deşifreleri anlaşma metninin bir kısmını da ortaya çıkarmıştı. Ancak Roosevelt, Astor'un Odası'dan, Bullitt'ten ve diğer muhbirlerinden ulaşan daha heyecan verici üstünkörü istihbarata daha büyük alaka göstermekteydi. Amatör ajanların aksine kriptanalistler, yaptıkları işe başkanın ilgisini görememişlerdi.

1938 yılında deşifre edilen RED mesajları, yeni bir Japon şifre makinesinin yapılmakta olduğunu ortaya çıkardı. SIS tarafından PURPLE kod adı verilen makine şifresiyle gönderilen ilk diplomatik mesajlar 20 Mart 1939'da yakalandı. Sonraki üç ay boyunca RED'in yerini tedricen yeni şifre almıştı. SIS'nin başındaki, büyük hürmet gören William F. Friedman sonradan "PURPLE şifresini kıran adam" olarak ünlenmiştir. Ancak, eski bir öğretmen olan Frank B. Rowlett tarafından idare edilen ve PURPLE'a karşı on sekiz ay süren saldırıyı gerçekleştiren ekibe nezaret etmiş olmasına rağmen Friedman'ın bulunan çözüme doğrudan bir katkısı olmamıştı. Ekim 1937'de Tümgeneral Joseph Mauborgne'un Kara Kuvvetleri

Muhabere Birlikleri Komutanı olarak atanmasının ardından OP-20-G ismini alan Donanma Kod ve Sinyal Bölümü'yle olan ilişkiler bir nebze iyileştirilmişti. OP-20-G çoğunlukla Japon donanma şifreleriyle meşgul olsa da PURPLE'a yapılan saldırıda SIS'yle işbirliği yapmış ama sonra bu girişimine son vermişti. PURPLE nihayet 20 Eylül 1940 günü öğleden sonra SIS tarafından kırıldı. Genellikle yumuşak sesli olan Rowlett, heyecanını gizleyemeyip olduğu yerde zıplamaya başlamış ve "İşte bu!" diye çığlık atmıştı. Baş yardımcısı Robert O. Ferner da bilindik sessizliğini bozarak "Yaşasın!" diye bağırmıştı. Genç kriptanalist Albert W. Small daha sessizdi ama ellerini başının üzerinde kenetleyip, odanın içinde zafer edasıyla dolaşmaya başlamıştı. Sonra, muzaffer şifre çözücüler, Amerikan istihbarat tarihinin bu en büyük başarısını bir kasa Coca Cola isteyerek kutladılar. Mauborgne, Rowlett ve diğer kriptanalistlerden "büyücüler" diye bahsetmeye başlamıştı. Bu isim kalıcı oldu ve Japon deşifreleri (ya da bazen üst düzey diğer sinyal istihbaratı) için MAGIC* kod adı kullanılmaya başlandı.[32]

PURPLE hassas bir dönemde kırılmıştı. Sadece bir hafta sonra Japonya, Fransız Hindiçini'nin kuzeyine birlik sevk etmeye başlamış ve Berlin-Roma-Tokyo Mihveri'nin kurulmasını sağlayan Üçlü Paktı imzalamıştı. MAGIC istihbaratından faydalanan kişilerden birinin de 1929'da Karanlık Oda'yı kapatan Savaş Bakanı Henry Stimson olması ironiktir. Stimson artık Japon diplomatlarını "centilmen" olarak görme ihtiyacı duymadığından, yazışmalarının yakalanmasını centilmenliğe sığmayan bir hareket olarak görmüyordu. Günlüğüne, SIS tarafından kat edilen "müthiş ilerlemeyi" yazmış ama şöyle eklemişti: "Yaptıkları bazı şeylerin detaylarını günlüğümde dahi anlatamam." Oval Ofis'te benzer bir heyecan yaşandığına dair bir emare görülmemişti.[33]

PURPLE kırıldıktan sonra OP-20-G, makinenin şifre ayalarında her gün yapılan değişikliğin kırılması konusundaki yoğun çalışmalarda SIS'le iş birliğine başlamıştı. Ancak kurumlar arası rekabet, iki sinyal istihbaratı teşkilatının da birbirlerine üstünlük sağlamaması için absürt bir bürokratik formül üretilmesine yol açmıştı. Savaştan sonra yazılmış bir rapor şöyle anlatır:

> Uzun süren müzakereler sonucu Kara Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri'nin kendi sinyal yakalama imkanlarıyla elde ettikleri tüm mesajları birbirleriyle paylaşmalarına ve iki kuvvetin de bunlar üzerinde çalışmasına karar verilmişti. Ancak aynı mesajlar üzerinde mükerrer çalışma olmaması için Kara Kuvvetleri tek sayılı tarihlerdeki mesajları, Deniz Kuvvetleri de çift sayılı tarihlerdeki mesajları alacaktı. Anlaşmanın amacı ... iki kuvvetin de eğitim, "takdir edilme" ve diğer konularda eşit imkâna sahip olmasıydı.[34]

* İngilizce: Büyü (ç.n.)

Roosevelt, istihbarat tarihindeki yegâne tek/çift sayılı tarihlere dayalı iş birliği olduğu sanılan bu garip anlaşmayı ya önemsememişti ya da bundan haberi olmamıştı. Bu anlaşma, MAGIC istihbaratının üretilmesinde, Pearl Harbor sonrasına kadar karışıklığa sebep olmaya devam edecekti.

Churchill, sinyal istihbaratı konusunda benzer bir karmaşaya asla müsaade etmezdi. Birinci Dünya Savaşı sonrası hem Dışişleri Bakanlığı'nın hem askerî kurumların istifade etmesi için yapılan kriptanaliz faaliyetlerini Hükümet Kod ve Şifre Okulu (GC&CS) çatısı altında toplayan Gizli Servis Komitesi'nin üyelerinden biri olmuştu. Sinyal istihbaratı konusunda süregelen tutkusuna rağmen[35] 1930'larda kabine dışında kaldığı "yaban hayatı yılları" süresince bu bilgilere erişimden mahrum kalmıştı. Churchill'in, başka kaynaklardan kendisine gizlilik kapsamındaki bilgileri ulaştıran bazı muhbirleri vardı. Bu muhbirlerden en önemlileri, Sanayi İstihbaratı Merkezi'nin başında bulunan SIS mensubu Desmond Morton[36]* ve 1936'daki vakitsiz ölümüne kadar, Dışişleri Bakanlığı'ndan Ralph Wigram olmuştu.[37] Ancak Churchill'in, Hitler'in "yatıştırılmasının" işe yaramadığı konusunda delil olarak kullanabileceği, MI5'in Alman elçiliği içinden elde ettiği istihbarata erişimi yoktu. Yatıştırma siyasetinin en etkili savunucusu olan ve Mayıs 1937'de başbakanlık makamına gelen Neville Chamberlain bu istihbaratı görmezden gelmişti.

MI5'in Alman elçiliği içindeki başlıca kaynağı, ailesi on ikinci yüzyıldan beri Brandenburg'daki Putlitz'de bir şatoya sahip olan aristokrat Nazi diplomatı Wolfgang zu Putlitz idi. Putlitz (Güvenlik Servisi tarafından verilen kod adı PUDGHAM) sonradan, MI5 ajanı Jona "Klop" Ustinov'la on beş günde bir yaptığı görüşmeleri şöyle anlatmıştı: "Elçilikteki günlük rutinim sırasında karşıma çıkan bütün kirli tezgâhları ve sırları üzerimden atardım. Bu şekilde, Nazi davasına zarar verdiğim hissiyle vicdanımı rahatlatırdım ..."[38] Putlitz, MI5 yönetiminin de kabul ettiği üzere, Hitler'le başa çıkmanın tek yolunun sağlam bir duruş sergilemek olduğunda ısrar etmişti. Yatıştırma siyaseti onu daha da saldırgan hale getirebilirdi. Sir Vernon Kell yönetimindeki MI5, yıllar boyunca Putlitz ve elçilik içindeki diğer kaynaklardan edindiği istihbaratı 1930 yılından 1938 yılı başlarına

* Morton sonradan, Ramsay MacDonald'ın 1930'ların başında kendisine Churchill'e istihbarat sağlaması için yetki verdiğine dair olasılık dışı bir iddiada bulunmuştu: "Bilmek istediği ne varsa ona anlat. Onu sürekli bilgilendir." Ardından MacDonald bu yetkiyi sözde yazılı olarak vermiş ve bu durum, onun halefleri olan Stanley Baldwin ve Neville Chamberlain tarafından da teşvik edilmişti. Bu pek de mümkün değildir. (Morton'dan Liddel Hart'a, 9 Temmuz 1961, 9 Mayıs 1963, 20 Mayıs 1967 tarihli yazışmalar; KCL Liddel Hart Centre for Military Archives, Liddel Hart MSS 1/153.)

kadar Dışişleri Bakanlığı Daimî Müsteşarlığı yapan Sir Robert Vansittart'a ("Van") iletmişti. Van, Whitehall'daki diğer tüm üst düzey bürokratlardan daha fazla silahlanma yanlısı olmuş ve yatıştırma siyasetine karşı çıkmıştı. Putlitz, Eylül 1936'da Alman büyükelçisi Joachim von Ribbentrop ("von" unvanı sahteydi) ve ekibinin, bir Alman-Rus savaşını, "kilisede 'amin' denilmesi kadar kesin" gördüğünü ve Hitler işgale başlayınca İngiltere'nin kılını bile kıpırdatmayacağından emin olduğunu bildirmişti.[39]

Ribbentrop'a göre İngilizlerle baş etmenin tek yolu "kıçlarına bir tekme atmaktı" (*ein Tritt in den Hintern*). Şubat 1938'de Hitler, Ribbentrop'u Üçüncü Reich'ın sonuna kadar sürdüreceği Dışişleri Bakanlığı görevine getirdi. Ustinov, Putlitz'in değerlendirmelerini şöyle özetliyordu:

> Ordu gelecekte Nazi dış siyasetinin itaatkâr bir aracı olacaktır. Ribbentrop emrindeki bu dış siyaset, saldırgan ve cüretkâr bir biçimde yürütülecektir. İlk hedef olan Avusturya kısmen elde edilmiştir ... Avusturya olgunlaşmış bir meyve gibi [Hitler'in] avucuna düşmektedir. Avusturya'daki konumun sağlam bir biçimde tesis edilmesinden sonraki adım Çekoslovakya'ya karşı harekete geçmek olacaktır.

Putlitz'in 1938 yılı boyunca devamlı söylediği şey şuydu: "İngiltere kozlarını kaybetmekteydi. Eğer kararlı bir duruş sergilemiş olsa, ya da şimdi sergilese ve savaş tehdidinde bulunsa Hitler'in blöfü başarılı olamayacaktı. Alman ordusu henüz geniş çaplı bir savaşa hazır değildi." Wehrmacht 12 Mart'ta Avusturya'ya girdiğinde, ilerlediği yollarda, direniş görmeden gerçekleşen bir işgal için bile hazırlıksız vaziyette bulunan çok sayıda arıza yapmış motorlu taşıt bırakmıştı. Mayıs 1938'de Putlitz Londra'dan ayrıldı ve Lahey'deki Alman elçiliğine tayin edildi. 1938 yazında Whitehall'a, Hitler'in Almanca konuşan nüfusun yaşadığı Çekoslovakya'nın Südet bölgesini zorla ele geçirmeyi planladığına dair, bazılarını Putlitz'in gönderdiği istihbarat raporları ulaşmıştı. Ancak Hitler'in saldırıyı ne zaman planladığı konusunda çelişkili bilgiler vardı. Putlitz'in haricinde Ustinov'un Ağustos ortasından itibaren en önemli kaynağı olan, Londra'daki Alman askerî ataşesi General Baron Geyr von Schweppenburg, Ustinov'a şöyle söylemişti: "İngilizleri kararlı bir duruş sergilemeye ikna etmeliyiz ... Eğer şimdi Hitler'e boyun eğerlerse bir daha durdurulamaz."[40]

Schweppenburg'un Ustinov'a verdiği ve MI5 tarafından Dışişleri Bakanlığı'na ulaştırılan belgeler arasında Ribbentrop'un 3 Ağustos tarihli bir muhtırası da vardı. Ribbentrop, Çekoslovak sorununun sonbahardan önce "bizim istediğimiz şekilde" ("*in unserem sinne*") diye tabir ettiği bir biçimde çözüleceğini ve İngiltere ile Fransa'nın müdahale etmeyeceğinden

emin olduğunu söylemekteydi. Ardından savaş başlasa bile Almanya galip gelecekti. Ocak ayında Vansittart'ın yerine Daimî Müsteşar olarak atanan Sir Alexander Cadogan, Fransa'da yaptığı tatilinde rahatsız edilerek Eylül'de Londra'ya dönmesinin ardından, kendisine sunulan "gizli raporlarda insanın tüylerini ürpertmeye yetecek" şeyler okumuştu. "Kıl payı kurtulduğumuz aşikâr ama tehlike henüz geçmedi" diye düşünüyordu. 6 Eylül günü, Whitehall'a en bariz uyarı ulaştı. Cadogan'ın, "vicdanını sadakatinin önüne koymuş" cesur bir adam dediği Alman maslahatgüzar Theodor Kordt, Downing Street 10 Numara'ya gizli bir ziyarette bulunmuştu. Bahçe kapısından içeri alınmış ve Chamberlain'ın en yakın danışmanı Sir Horace Wilson'a, Hitler'in Çekoslovakya'yı işgal etmeye karar verdiğini söylemişti. Ertesi gün yine gelmiş ve Dışişleri Bakanı Lord Halifax'a aynı uyarıyı yinelemişti.

15 Eylül günü başbakan, Führer'le heybetli dağ evi Berchtesgaden'de görüşmek için Münih'e dramatik bir uçuş gerçekleştirdi. Schweppenburg hızla Ustinov'a ulaşarak, "Hitler'in niyeti Çekoslovak devletinin her hâlükârda dağılmasını sağlamaktır" uyarısında bulunmuş ve MI5 de bunu Dışişleri Bakanlığı'na iletmişti. Chamberlain ise yatıştırma siyasetine devam etti. Uçakla yaptığı üç seyahatten ve Münih'te dört büyük devletin katıldığı dağınık bir konferansa iştirak etmesinden sonra 30 Eylül'de Londra'ya dönüşünde kahraman gibi karşılandı. Elinde gösterdiği ve Çek Südet bölgesini Almanya'ya teslim eden anlaşma, ona göre sadece "şerefli bir barış" değil, aynı zamanda "çağımızın barışı" idi. Ustinov'un keysofiseri Jack Curry sonradan, Hitler'le müzakereler sürdükçe Güvenlik Servisi içinde "artan umutsuzluk hissinden" bahsetmiştir: "Chamberlain, elinde salladığı bir kâğıt parçasıyla Münih'ten döndüğünde hepimiz büyük bir utanç hissetmiştik."[41]

SIS durumu farklı değerlendirmekteydi. Münih Krizi öncesinde ve kriz devam ederken teşkilat başkanı "Quex" Sinclair, hükümetin siyasetini, Kell'in savunduğunun aksi istikamette, muhtemelen önceden hiç olmadığı oranda etki altına almaya çalıştı. Kell'in aksine Sinclair yatıştırma taraftarıydı. Alman elçiliğinden elde edilen MI5 istihbaratını dikkate aldığına dair bir emare yoktur. MI5 ve SIS arasındaki koordinasyon eksikliği yüzünden bu istihbaratı hiç görmemiş dahi olabilir.* SIS, siyasî kısım şefi Malcolm Woolcombe tarafından kaleme alınan ve Sinclair'in şahsen onayladığı, "Ne yapmalıyız?" başlıklı bir muhtırada Sinclair kendi

* İki savaş arası dönemden günümüze ulaşmış ve hala gizli olan bütün belgelere sınırsız erişimine izin verilen merhum Keith Jeffrey tarafından yazılan resmî SIS tarihçesinde MI5'in Alman elçiliğinden edindiği istihbarattan bahsedilmez.

siyasetini ortaya koymuştu. SIS, Çeklere, "kaçınılmaz" sonu kabul edip, halkının çoğunluğu Almanca konuşan Südet bölgesini Almanya'ya teslim etmeleri konusunda baskı yapılmasını hararetle savunmaktaydı. "Çözümü reddetmeleri halinde tek başlarına kalacaklarını açık bir biçimde anlamaları" gerekiyordu. İngiltere ise kendi adına hesaplı bir yatıştırma siyasetine devam etmeliydi. Almanların şikayetlerinin kontrolden çıkıp Avrupa barışını tehdit etmesini beklememeliydi. Bunun yerine uluslararası camia girişimde bulunup, "Almanya'nın hangi şikayetlerinin *meşru* olduğuna ve bunları düzeltmek için hangi hassas müdahalelerin gerektiğine" karar vermeliydi. Son savaşta el konulan bazı Alman sömürgeleri iade edilmeliydi. Avrupa içinde, self-determinasyon konusunda haklı bir dava güden Alman azınlıkları varsa bunların dertleri giderilmeliydi. İngiltere, "Almanya'nın 'elini kolunu bağlamalı' ama bunu en az seviyede kışkırtmayla yapmalıydı". Kamu Hizmeti'nin başı Sir Warren Fisher, Sinclair'e, "Ne yapmalıyız?" başlıklı muhtıranın,"mükemmel bir metin" olduğunu söylemişti.[42]

MI5 aynı fikirde değildi. Ancak Hitler'in siyaseti konusundaki kendi değerlendirmeleriyle, SIS'ninki arasındaki farkı tartışabilecekleri bir mekanizma yoktu. Bu sebeple MI5, Münih Krizi'nin ardından, Putlitz ve diğer Alman kaynaklarından (raporda hiçbirinin ismini belirtmemişti) edinerek, geçmiş yıllar boyunca Dışişleri Bakanlığı'na ilettiği istihbarata dayanan tartışmalı ve SIS muhtırasıyla taban tabana zıt bir rapor hazırladı. Muhtemelen 7 Kasım'da Kell, raporu Vansittart'a şahsen tebliğ etmişti. Bir önceki yıl Chamberlain hükümetinin (çok etkili olmayan) diplomasi başdanışmanlığı görevine zorla terfi ettirilmiş olan Van, raporu Cadogan'a iletmiş ve o da üzerine birkaç not ekleyerek Dışişleri Bakanı Lord Halifax'e göndermişti. Bu rapor, hükümetin dış siyasetinin bir İngiliz istihbarat örgütü tarafından pek de örtülü olmayan bir biçimde suçlandığı, muhtemelen ilk rapor olma özelliği taşır. MI5 raporunun ilk sayfasında, servisin son birkaç yıl boyunca "güvenilir kaynaklardan" edindiği istihbarata dayanan şu kışkırtıcı ifade yer almaktadır:

> Bu yaz Çekoslovakya konusunda yaşanan olaylarda şaşırtıcı yahut öngörülememiş olan hiçbir şey yoktur. Bu olaylar, Hitler'in Nazi dünya görüşünün, dış siyasetinin, ırk meselesine dair görüşlerinin ve Almanya'nın Avrupa'daki konumunun mantıklı bir neticesidir.

Rapor, devamında, İngiliz hükümetinin Hitler'e karşı bir duruş sergileyememesinden dolayı Putlitz'in ("Herr Q" olarak yazılmıştır) yaşadığı hayal kırıklığını ve "umutsuzluğu", alışılmadık bir açık sözlülükle anlatmıştır. Schweppenburg da ("Herr von S") benzer bilgileri iletmek için

"hayatını tehlikeye atmıştır". MI5, Münih Krizi sırasındaki İngiliz siyasetinin, Hitler'i "İngiltere'nin zayıflığı konusunda" ikna ettiğini söylemiştir: "Artık Büyük Britanya'yı 'yozlaşmış' halde ve İngiliz İmparatorluğu'nu koruyacak irade ve güçten mahrum şekilde gördüğüne şüphe yoktur." MI5'in amacı, Chamberlain'a, yatıştırma siyasetinin Hitler'in saldırgan planlarını ortadan kaldırmaktan çok onu daha da cesaretlendirdiğini gösterip, başbakanın vereceği kararı sertleştirmekti. Başbakanın raporu dikkate aldığından emin olmak için, Curry'nin önerisiyle rapora, Hitler'in Chamberlain hakkındaki hakaretamiz ifadeleri de eklenmişti. Bir siyasî karar alıcının dikkatini çekmeyi sağlayacak bu basit ama etkili taktik bir İngiliz istihbarat örgütü tarafından ilk kez kullanılıyordu. Halifax, Hitler'in, Chamberlain'ın arkasından "puşt" (*Arschloch*) dediğini okuyunca beyninden vurulmuşa dönmüş ve raporu başbakana göndermeden önce bu ifadenin altını kırmızı kalemle üç defa çizmişti. Curry'nin anlattığına göre bu hakaret, beklendiği üzere, laubalilik ve saygısızlıkla karşılaştığında öfkelendiği bilinen "başbakan üzerinde ciddi bir etki yaratmıştı". Ancak siyaseti üzerinde çok az etkisi olmuştu. Chamberlain, 19 Şubat 1939'da neşeli bir şekilde şöyle yazıyordu: "Elime ulaşan her bilgi barışı işaret ediyor." Hitler'in kuvvetleri 15 Mart'ta Prag'ı işgal etmiş, Çek vilayetleri olan Bohemya ve Moravya'nın ilhak edildiği duyurulmuştu. Slovakya ise Almanya'nın vassalı olmuştu.[43]

Churchill 10 Mayıs 1940'ta Downing Street 10 Numara'ya geldiğinde, sadece düzenli istihbarat raporları değil, başta sinyal istihbaratı olmak üzere ham istihbaratı da görmekte ısrar eden, yirminci yüzyılın ilk başbakanı olmuştu. Başlarda, savaş zamanı Bletchley Park'ta faaliyet gösteren GC&CS tarafından deşifre edilen bütün mesajları görmekte ısrar etmişti. Ancak onun şahsen inceleyebileceğinden çok fazla deşifre olduğu konusunda ikna edilince, her gün kendisine sadece en önemli olanlarının gönderilmesine razı olmuştu. "Quex" Sinclair'den sonra SIS Şefi olan ve aynı zamanda GC&CS'nin İdarî Direktörü görevini yürüten Sir Stewart Menzies, deşifreleri, üzerinde "sadece başbakan tarafından şahsen açılacaktır" yazan ve anahtarları sadece kendisinde ve Churchill'de bulunan kırmızı bir çanta içinde gönderdi. Churchill çanta anahtarını cebindeki anahtarlığında bulundururdu. Kendisine ulaşan mesajlara "benim altın yumurtalarım", kriptanalistlere de "benim altın yumurtlayan ama hiç ötmeyen kazlarım" derdi.[44]

Olağanüstü bir tesadüf sonucu en değerli istihbarat kaynağı, Churchill'in başbakan olmasının üzerinden iki haftadan az bir zaman geçmişken bilgi akışına başladı. GC&CS 22 Mayıs'ta, Luftwaffe tarafından kullanılan Enigma makinesi şifresini kırmayı başardı. GC&CS, bu tarihten itibaren savaşın sonuna kadar hava kuvvetleri Enigma cihazını kullanan

mesajları kırmaya gerek duymadan okuyabilmişti. Bletchley, 1941 yılı ilkbaharında donanma Enigma cihazı şifresini ve 1942 ilkbaharında da kara kuvvetleri Enigma şifresini kırmayı başardı. Başlarda Enigma deşifrelerine, düşmanın bu deşifrelerden haberdar olması durumunda kaynağının kriptanalistler değil de gizli bir ajan olduğu intibaını uyandırmak amacıyla "Boniface"* kod adı verilmişti. 1941 yılına gelindiğinde ise Churchill ve bunları görme yetkisine sahip az sayıdaki kişi tarafından ULTRA adıyla anılmaya başlamışlardı. ULTRA tamamen İngiliz olmaktan çok, bir Müttefik zaferiydi. GC&CS'nin yanı sıra on yıl boyunca Polonyalılar ve Fransızlar tarafından yürütülen istihbarat faaliyetinin bir sonucuydu.

ULTRA muhtemelen modern İngiliz tarihinin en iyi saklanan sırrıydı. Churchill 1920'lerde, deşifrelerin ifşa edilerek GC&CS'nin Sovyet mesajlarını kırmadaki becerisini açığa çıkarma konusunda hep istekli davranmış ve bu durum 1927'de kriptanalitik bir felaketle sona ermişti.[45] Bu hatalarından ders almıştı. Savaş zamanı başbakan olarak her gün Menzies'ten ulaşan gizemli kırmızı çantaların içeriğinden özel sekreterlerini bile haberdar etmemişti. Churchill'in şahsî ısrarları sonucu "altın yumurtaların" sırrı, sadece savaşın idare edilmesiyle doğrudan ilgisi bulunan Whitehall'daki otuz kişilik bir grupla sınırlandırılmıştı ve bu grubun içine kendi hükümetinin otuz beş bakanının sadece on ikisi dâhil edilmişti. GC&CS'den sorumlu Dışişleri Bakanlığı içinde ise ULTRA sırrından haberdar olan kişiler Cadogan ve Müşterek İstihbarat Komitesi (JIC) başkanı Victor-Cavendish Bentinck'ten ibaretti.**

Churchill, GC&CS'yi ziyaret eden ilk başbakan oldu. Sonraki kırk yıl boyunca, Margaret Thatcher'a kadar başka hiçbir İngiliz Başbakanı böyle bir ziyarette bulunmadı.[46] Churchill kriptanalistlere verdiği şahsî desteğini açıkça belli etmişti. Bletchley Park'ın önde gelen dört kod kırıcısı Ekim 1941'de ciddi ölçüde kaynak sıkıntısı çekmeye başladıklarında, aralarından en genci olan Stuart Milner-Barry'yi kendilerine vekil tayin edip, yardım istemesi için Downing Street 10 Numara'ya göndermişlerdi. Milner-Barry sonraları Kamu Hizmetinden Sorumlu Bakanlık'ın malî işler sorumlusu ve protokol görevlisi olacaktı. Emekliliğinden sonra şöyle yazmıştı: "En alt makamdan doğrudan en üst resmî makama başvuruda bulunmuş olduğum gerçeği, sonraları düşündükçe beni dehşete düşürmüş ve gerçekliğine inanmakta güçlük çekmişimdir." Ancak Churchill, kod kırıcıların talebine

* İngilizce: Hancı (ç.n.)

** 1930'larda Churchill'e istihbarat danışmanlığı yapan ve başbakan olmasından sonra da şahsî yardımcısı olarak bu faaliyetini sürdüren SIS'nin eski mensuplarından Desmond Morton'un bile ULTRA'ya erişimi yoktu. (Bennnett, *Churchill's Man of Mystery*, s. 251.)

bugün artık meşhur olan tutanağıyla derhal yanıt vermişti: "BUGÜNDEN İTİBAREN GEÇERLİ OLMAK ÜZERE. İhtiyaç duydukları her şey en önemli öncelik kabul edilerek temin edilecektir ve taleplerinin yerine getirildiği hakkında bana bilgi verilecektir." Milner-Barry, Churchill'in Bletchley Park'a verdiği şahsî destekten şüphe duymuyordu:

> ... Kriptograflar, ellerindeki bir dizi önemli şifre anahtarının yüzü suyu hürmetine görevde tutuluyorlardı ve bunlardan birini yahut hepsini kaybetmemiz halinde (kod kırma işinde sürekliliğin arz ettiği önem sebebiyle) bize tekrar görev verileceğinin bir garantisi yoktu ... Neredeyse o günden itibaren, zor olan her şey mucizevî bir biçimde pürüzsüz hale gelmişti ...[47]

Churchill'in sinyal istihbaratının önemini kavrayışıyla en az aynı derecede önemli olan bir başka özelliği de savaş sırasındaki istihbarat çabasını koordine etmeye verdiği öncelikti. İki savaş arası dönem boyunca istihbarat teşkilatları arasındaki ve istihbarat değerlendirmesi konusundaki koordinasyon zayıf kalmıştı. 1936'da kurulan Müşterek İstihbarat Komitesi (JIC) 1939'a kadar Dışişleri Bakanlığı'nı fiilen boykot etmişti ve savaşın başlamasından sonraya kadar pek bir iş başaramamıştı. Münih Krizi sırasında, ikisi de JIC içinde temsil edilmeyen MI5 ve SIS, birbiriyle zıt değerlendirmelerde bulunmuşlardı. Barış döneminin son yıllarında ve savaşın ilk aylarında Whitehall'a iyi ve çok kötü istihbaratın sıra dışı bir birleşimi ulaşmaktaydı ve bu iki tip istihbarat genellikle ayırt edilemiyordu. Bunun sonucunda İngiliz yönetimi bir dizi Alman istihbarat planıyla aldatılmıştı. Bunun zirve noktasını teşkil eden olay, önde gelen iki SIS yetkilisinin Hollanda sınırına çekilerek, kendilerini Hitler karşıtı bir direniş örgütü üyesi olarak tanıtan Alman istihbaratçıları tarafından yakalanmasıyla yaşanan, 1939'daki küçük düşürücü Venlo hadisesiydi.[48]

Churchill, başbakan olduktan bir hafta sonra 17 Mayıs 1940'ta JIC'yi, operasyonel istihbarat "değerlendirmesi" konusunda merkezî kurum haline getirdi. Uygun gördüğünde kendi inisiyatifiyle, "gece yahut gündüz hangi saate olursa" (bu ifade yeni yönergede birkaç kez tekrar ediliyordu), değerlendirmelerini başbakana, Savaş Kabinesi'ne ve kurmay başkanlarına iletmesi talimatı verilmişti. SIS, MI5 ve Ekonomik Savaş Bakanlığı da komiteye dâhil edilmişti. Dışişleri Bakanlığı, resmî kurumlar ve istihbarat teşkilatları bundan böyle JIC kanalı haricinde kendi bağımsız değerlendirmelerini gönderemeyeceklerdi. Ancak JIC bu yeni ve genişletilmiş görevini yerine getirmek için yeterli personele sahip değildi. Bu zafiyet, 1941 yılı başlarında bütün istihbarat topluluğunun idaresini

ve siyasetini koordine etme, değerlendirme ve duyurma görevi verilen Müşterek İstihbarat Karargahı'nın (JIS), JIC'nin bir alt komitesi olarak kurulmasıyla giderilmişti. Bu tip bir değerlendirme mekanizması olmasa, Hitler'in Rusya'yla barışı sürdürmeyi "çok büyük" bir avantaj olarak gördüğüne dair Whitehall'daki yerleşik inanışın Haziran 1941'de aşılması imkânsız olmasa da bir hayli zor olurdu.[49]

Ancak Fransa'nın işgalinin ve İngiliz kuvvetlerinin Dunkirk'ten tahliye edilmesinin ardından, İngiltere'nin Almanya karşısında yalnız başına kaldığı bir yıllık süre boyunca Churchill'in, Almanya'nın mağlup edilebileceğine dair kesin inancı, istihbaratın serin kanlı bir değerlendirmesinden değil, İngiltere'nin bir şekilde durumu tersine çevireceğine dair vatansever bir inanıştan kaynaklanıyordu. Dışişleri Bakanı Anthony Eden, bombardıman ve gerilla harbiyle Alman ekonomisine diz çöktürüleceğine dair Churchill'in duyduğu inancı, yakın çevresinde "kocaman boş laflar" diyerek küçümsemişti.[50] Churchill, başbakanlık görevine, düşman hatları gerisinde icra edilecek gizli operasyonlar konusunda duyduğu abartılı bir güvenle başlamıştı. Ancak Almanya'nın Benelüks ülkeleri ve Fransa karşısında kazandığı zaferin, yıkıcı faaliyetler ve sabotajın devasa gücünü gösterdiğine Whitehall'da inanan tek kişi kendisi değildi. Alman Blitzkrieg seferinin büyük sürati, yanlış bir şekilde, cephe gerisinde faaliyet gösteren kalabalık "beşinci kol" unsurlarına mal edilmişti. Hollanda'daki İngiliz elçisi Sir Nevile Bland, 15 Mayıs'ta beş günlük direnişin ardından teslim olan Hollanda'daki hızlı çöküşün, Alman paraşütçüleriyle beşinci kol arasındaki iş birliği sayesinde mümkün olduğunu bildirmişti. Bir Alman kadın hizmetçinin, paraşütçüleri hedeflerine yönlendirdiğine dair, Birinci Dünya Savaşı zamanında yaşanan casus korkusunu anımsatan (muhtemelen uydurma) bir olayı rapor etmişti.[51]

Bland'ın raporu 15 Mayıs'ta Savaş Kabinesi'ne sunulduğunda Churchill "acilen harekete geçilmesini" istemişti. 16 Temmuz'da, düşman hatları gerisindeki yerel direniş örgütleriyle iş birliği yaparak "yıkıcılık ve sabotaj" faaliyetleri icra etmesi amacıyla "yeni bir savaş aracı" olarak kurulan Özel Operasyonlar İdaresi'nin (SOE) kontrolünü, koalisyon hükümetinin Ekonomik Savaş Bakanı olan cüretkâr ve dinamik İşçi Partili Hugh Dalton'a tevdi etmişti. Churchill, Dalton'a şu meşhur talimatını vermişti: "Ve şimdi, Avrupa'yı ateşe ver bakalım!" Ancak Dalton'ın SOE'nin idaresini yürüttüğü iki yıl boyunca Avrupa'da "hafif bir duman tütmesinden" başka bir şey olmamıştı.[52]

Churchill'in SOE'ye dair abartılı beklentileri kısmen, vatansever terörist faaliyetlere duyduğu romantik inançtan kaynaklanmıştı. Churchill,

Hint milliyetçiliğine duyduğu düşmanlığa rağmen 1909'da İngiliz Hindistan Hükümeti Dışişleri Bakanı Sir William Curzon, Wyllie'yi suikastla öldüren Madan Lal Dhingra için şöyle söylemişti: "İki bin yıl sonra, bizim Plutarkhos'un kahramanları Regulus ve Karaktakos'u hatırladığımız gibi hatırlanacak." Churchill, Dhingra'nın idamından önce söylediği son sözlerini, "vatanseverlik namına söylenmiş en iyi sözler" diye nitelemişti.[53] Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Churchill'in Rus terörist Boris Savinkov'a duyduğu hayranlık da gülünç bir hal almıştı. Savinkov'un, "Bay de Plehve ve Grandük Sergey'in öldürülmesinde oynadığı rolü gaddarca bir dürüstlükle anlattığını" kabul ediyordu. Yine de, "bu sefilliğin, tehlikenin ve suçların içinde bir devlet adamına yakışan bilgeliği, bir komutana yakışan vasfı, bir kahramana yakışan cesareti ve bir şehide yakışan tahammülü göstermişti". Churchill'in, Savinkov'un 1920'lerin başında Lenin ve Bolşevikleri devirmek için yaptığı uygulanması imkânsız planlara verdiği destek, onun cüretkâr eylemlere olan sevgisinin, muhakemesini ne derece sakatlayabileceğinin bir göstergesiydi. 1921 Noeli'nden kısa süre önce Churchill, Savinkov'la birlikte Chequers'a* gidip, Lloyd George'u onun hayalî planlarına destek vermesi için ikna etmeye çalışmıştı. Lloyd George'a, "bu konuda önem arz eden tek kişi o" demişti. Başbakan, haklı olarak çok etkilenmemişti. Ancak Savinkov'un fantezilerinin ortaya çıkmasından ve Rusya'ya gelmesi için kandırılıp, göstermelik bir mahkemeye çıkarılmasından[54] sonra bile Churchill ona olan hayranlığını yitirmedi. 1937'de yazdığı *Great Contemporaries* eserine onu da dâhil etmişti: "Ona sürülen lekeler ve itibarının zedelenmesi göz önüne alındığında, çok az kişi Rus halkı uğruna onun kadar çabalamış, bir şeyler vermeye çalışmış ve çile çekmiştir."

Churchill, istihbarat konusunda haddinden fazla bir heves göstermesine rağmen, bu konudaki anlayışı Roosevelt ve Stalin'den çok üstündü. Churchill, istihbaratın İngiltere'deki rolünü artırırken, Stalin ise Sovyetler Birliği'ndeki rolünü azaltmıştı. 1936'da Terör'ün başlamasından 1941'deki Alman istilasına kadar, çoğunlukla Stalin'in paranoyakça eğilimleri sebebiyle, Sovyet istihbaratı gerçek tehditlerden çok hayalî tehditlerle uğraşmıştı. Stalin'in komplo teorilerini desteklemekte arzu edilen hevesi göstermeyen Sovyet istihbarat personeli sadece kariyerini değil, hayatını da riske atmış oluyordu. Ülke içindeki Terör, ülke dışındaki elçilikler ve rezidenturalarda da rekabet içeren bir ihbar sürecini doğurmuştu. Diplomatlar ve istihbarat görevlileri, mesai arkadaşları kendilerini ihbar etmeden onları ihbar etmek için çaba sarf etmeye başlamışlardı. Zinovyev, Kamanev ve

* İngiltere Başbakanı'nın resmî konutlarından biri olarak kullanılan taşra malikânesi. (ç.n.)

diğer "dejenerelerin" Ağustos 1936'da yapılan göstermelik mahkemesinin ardından Paris NKVD rezidenturası, Dördüncü Şube mensubu Abram Mironoviç Albam'ı (kod adı BELOV) ihbar etmişti:

> BELOV'un bu siyasî haydutlara karşı derin bir nefret veya keskin bir eleştirel tutum içinde olduğu görülmemektedir. Troçkist-Zinovyevist haydutların yargılanmasıyla ilgili konuşmalarda sessiz kalmaktadır. BELOV, mahkûm edilen yedi kişiye merhamet edilmesini ummaktaydı ve bugün gazetede idam edildiklerini okuyunca gerçekten de iç çektiği görülmüştür.

Albam'ın yıkıcı iç çekişi, sadece kendisinin değil birçok meslektaşının da mahkûm edilmesine sebep oldu. Dosyasında on üç suç ortağının daha ismi geçmekteydi ve bunlar da sonradan tutuklanmışlardı. Bunlardan bazıları (muhtemelen birçoğu) kurşuna dizildi. Albam'ın karısı Frida Lvovna, tutuklanan kocasını reddederek kendini kurtarmaya çalışmıştı. Kendisini küçük düşürerek, NKVD'ye şöyle yazmıştı: "Parti'nin dürüst bir üyesi için en korkunç şey, kendisinin, etrafı başka halk düşmanlarıyla sarılmış bir halk düşmanı olduğunun anlaşılması olmuştur."[55]

1937-1938 yıllarında, personelinin tamamı yahut büyük kısmı geri çağrılan yahut ortadan kaldırılan NKVD rezidenturalarının bazılarının faaliyeti sona ermişti. Londra, Berlin, Viyana ve Tokyo'daki rezidenturalar kapatılmasa da her birinde bir ya da en fazla iki kişi kalmıştı. Sovyet diplomatlarının ve Narkomindel (Dışişleri Bakanlığı) yetkililerinin yüzde 60'ından fazlası tasfiye edilmişti.[56] 1938 yılı boyunca, INO'nun (NKVD dış istihbaratı) başına birbiri ardında gelen üç şef de idam edilmişti. Abram Slutski muhtemelen zehirlenerek öldürülmüştü.[57] Zelman Pasov ve Sergey Şpigelglas'ın ikisi birden kurşuna dizilmişti. INO öyle bir karmaşa içine düşmüştü ki resmî SVR tarihçesinde belirtildiğine göre, 1938 yılında birbirini takip eden 127 gün boyunca Stalin'e tek bir istihbarat raporu dahi göndermemişti.[58] Aralık ayında NKVD'nin başına Yejov'un yerine, Stalin'in kızı Svetlana'nın sonradan, "dalavereci saray erkânının fevkalade bir modern örneği, doğulu kalleşliği, dalkavukluğu ve ikiyüzlülüğünün vücuda gelmiş hali" diye tabir ettiği Lavrenti Pavloviç Beria gelmişti. Stalin'in gece geç saatlerde çokça içki tüketilen yemek masası eğlencelerinde onun şerefine kadeh kaldırma vazifesini üstlenerek, Stalin'e maiyetindeki herkesten daha yakın olmuştu.[59] Yejov, aynı anda İngiltere, Almanya, Japonya ve Polonya'yla birlikte komplo kurmaktan (kendi paranoyakça standartları için bile gülünç bir biçimde) suçlu bulunmuştu. 1938'deki Terör'e kadar ve hatta terörden sonra bile NKVD personeli ağır bir stres altında çalışmıştı. Her akşam evlerine gittiklerinde, sabaha karşı kapı vurularak halk

düşmanı olduklarının ortaya çıkarıldığı haberinin o gece gelip gelmeyeceğinin merakı içindeydiler.

Sovyet dış istihbaratından o kadar çok sayıda hayalî hain tasfiye edilmişti ki, 1939 yılına gelindiğinde NKVD Londra rezidenturasında görev yapmakta olan tek kişi, en önemli ajanları hakkında bile kısıtlı bilgiye sahip Anatoli Veniaminoviç Gorski idi. Bugün SVR genel merkezinde adına dikili bir anıtı olan Kim Philby, 1939 yazında *Times* muhabiri maskesiyle NKVD için çalıştığı İspanya'dan Londra'ya döndüğünde, Gorski, Merkez'e şu mesajı yollamıştı: "SÖHNCHEN [Philby] hakkında ne yapmamız gerektiği konusunda emir verirken, onun hakkında biraz bilgilendirme yaparsanız memnun oluruz zira kendisi hakkındaki bilgimiz oldukça yüzeysel." O vakitler Merkez, 1930'ların ortalarında angaje ettiği ve sonraları bazen "Muhteşem Beşli" diye anılan en önemli beş Cambridge mezunu gencin hepsinden şüphelenmekteydi: Philby, Donald Maclean, Guy Burgess, Anthony Blunt ve John Cairncross. İngiltere'de onlarla ilgilenmiş olan keysofiserlerin ve rezidentlerin bazıları (yanlış biçimde) Batılı istihbarat servisleriyle ilişkisi bulunan "halk düşmanları" olarak nitelendirilmişlerdi. Bunlardan biri olan Aleksandr Orlov, tutuklanacağından korkup ABD'ye iltica etmişti (ama Beşli hakkında hiçbir bilgi vermemişti). 1939 yazında Merkez tarafından yapılan bir değerlendirmede, İngiltere'deki askerî istihbaratın, "halk düşmanları tarafından sevk ve idare edilen ajan şebekesi gibi şüpheli bir kaynağa dayandığı ve bu sebeple son derece tehlikeli olduğu" sonucuna varmıştı. Rapor, bütün İngiliz ajanlarla temasın kesilmesi tavsiyesiyle sona eriyordu. Beşli'yle temas fiilen kesilmese de 1939 yılının büyük bir bölümünde kendilerine karşı mesafeli davranılmıştı. Onlardan gelen istihbarat, hiçbir alaka gösterilmeden kabul edilirken, Merkez, onların bazılarının ya da hepsinin *ajan provokatörler* olma ihtimalini tartışmaya devam etmişti. Ancak hepsi de Ağustos 1939'da imzalanan Nazi-Sovyet Paktı konusunda içten içe duydukları şüpheleri bastırmayı başararak, ideolojik olarak adanmış Sovyet ajanları olmaya devam ettiler.[60]

1930'ların sonlarında NKVD'nin dış istihbarat operasyonları için, "halk düşmanlarını" yakalamak istihbarat toplamaktan daha öncelikli bir hal almıştı. Ülke dışındaki rezidenturalar, Troçkistleri takip etmekte yeterince enerji sarf etmedikleri gerekçesiyle sık sık azarlanmaktaydılar. Troçki'nin Norveç'te yaşadığı dönemde Stockholm ve Oslo'ya gönderilen öfkeli bir telgraf mesajı bunlara bir örnek teşkil ediyordu: "Troçkist terörist haydutlara karşı yürütülen mücadele, sizin sorumluluğunuzdaki ülkelerde tahammül edilemez bir durgunluk sergilemektedir."[61] Stalin'in komplocu zihninde Troçki, Hitler'den daha tehlikeli bir düşmandı. Stalin, belki

1930'ların ortasından itibaren Hitler'le yapılacak bir Nazi-Sovyet Paktı'nı ihtimal dahilinde görmüştü. Fakat Troçki'yle ölesiye mücadele edilmeliydi.

NKVD'nin Troçkistlere karşı İspanya'da verdiği mücadele İspanya İç Savaşı içinde bir iç savaşa sebep olmuştu. 1937 yılına gelindiğinde Stalin, İspanya'nın solcu Cumhuriyetçi hükümetine General Franco'nun milliyetçi ayaklanmasını bastırması için yardım etmekten çok, Troçkizmin her türlüsüne karşı kendi takıntılı kan davasını sürdürmeye öncelik vermekteydi. İspanya'daki başlıca hedefi, Partido Obrero de Unificación Marxista'nın (POUM) Troçki yanlısı lideri Andreu Nin idi.* Nin'in öldürülmesi öyle büyük bir önceliğe sahipti ki 1937 yazında Nin'in kaçırılmasına yardım eden NKVD rezidenti Aleksandr Orlov, İspanya'da gösterdiği pek parlak olmayan performansına rağmen (tabii ki Stalin'in onayıyla) Lenin Nişanı'yla taltif edilmişti. Orlov, Nin'in kaçırılmasına yardım etmiş olsa da POUM liderinin sonradan öldürülmesini sağlayan kişinin, Orlov'dan daha yetenekli bir istihbaratçı ve NKVD'nin en entelektüel suikastçısı Yosif Romualdoviç Griguleviç olduğu hemen hemen kesindir. Litvanyalı bir Yahudi olarak dünyaya gelen Griguleviç, sahte kimliğe bürünme konusunda öyle yetenekliydi ki on yıl sonra kendisinin Kosta Rikalı bir diplomat olduğuna insanları inandırmayı başarmıştı. Başlarda Franco'nun cephe gerisinde faaliyet gösterecek sabotajcı ve kundakçıları eğitirken, sonradan Troçkistlerin ortadan kaldırılmasında öncü rolü üstlenmişti. Griguleviç, İspanya'da Troçkistlere karşı gösterdiği başarısı sonucu Meksika'da Troçki'ye karşı düzenlenen ilk suikast operasyonunu idare etmesi için görevlendirildi.[62]

NKVD'nin en faal dış operasyonlar birimi Yakov "Yaşa" Serebrianski'nin emrindeki, istihbarat toplamaktan ziyade adam kaçırma ve suikast konusunda uzmanlaşmış Özel Görevler İdaresi'ydi. 1938'de NKVD'nin dış rezidenturaları hızla gerilemekteyken, Özel Görevler İdaresi on altı ülkede 212 illegali olduğunu iddia ediyordu.[63] Troçkist kurbanları arasında en önde geleni, o yıl sonbaharda düzenlenecek Troçkist Dördüncü Enternasyonal'ı organize etme görevini üstlenen Alman Rudolf Klement olmuştu. Klement, 13 Temmuz'da Paris'teki evinden gizemli bir şekilde kaybolmuştu. On beş gün sonra Troçki'ye New York'tan, görünürde Klement tarafından yazılmış, onu Hitler'le ittifak ve diğer hayalî suçlarla itham eden bir mektup ulaştı. Troçki, mektubu, NKVD sahteciliğinin bir ürünü olduğunu yahut Klement tarafından kafasına bir NKVD revolveri

* İdeolojik açıdan Nin'in Troçkist olarak nitelendirilmesi tartışmaya açıktır. Ağustos 1936'da Kamenev, Zinonyev ve diğer "eski Bolşeviklerin" yargılanmasını açıkça kınamasının yanında, o sırada Norveç'te sürgün hayatı yaşayan Troçki'yi Barselona'ya davet etmesi sonucu Moskova onun hakkındaki kararını vermişti. (Volodarsky, *Stalin's Agent*, s. 281.)

dayalıyken yazıldığını düşünerek dikkate almamıştı ve şüphesiz haklıydı. NKVD'nin muhtemel niyeti, Klement'in Troçki'ye yönelik hayalî suçlamalarının ardından kaybolmasını sağlamaktı. Ancak mektup iletildikten kısa süre sonra Seine nehri kıyısına başsız bir ceset vurmuştu. İki Fransız Troçkist, ellerindeki belirgin yara izlerinden dolayı cesedi Klement olarak teşhis etmişlerdi. Dördüncü Enternasyonal ise ölü doğdu. Kuruluş "konferansı", 3 Eylül'de Fransız Troçkist Alfred Rosmer'in Paris yakınlarındaki evinde, on bir ülkedeki çoğunlukla önemsiz Troçkist grupları temsil ettiklerini söyleyen sadece yirmi bir delegenin katılımıyla başladı. Asıl mensuplarının çoktan ortadan kaldırılmış olması muhtemel "Rusya şubesi", NKVD ajanı Mark Zborowski ("Étienne") tarafından temsil edilmişti.[64]

Özel Görevler İdaresi'nin operasyonlarının büyük kısmı ülke dışında görevli Sovyet istihbarat personeli ve Sovyet diplomatları arasındaki hayalî Troçkistleri avlamaktan ibaretti. Serebrianski'nin INO görevlilerini ortadan kaldırmaya başlaması, dış istihbarat akışını istikrarlı biçimde azaltmış ve Merkez'in bu istihbarata dair anlayışını da kısıtlamıştı. Ancak ülke dışındaki cellatlar bile ülke içindeki Terör'den muaf değillerdi. Serebrianski kendi cadı avının bir kurbanı oldu. Sözde halk düşmanlarını avlamasından ötürü Lenin Nişanı'yla taltif edilmiş olsa da Kasım 1938'de Moskova'ya çağrıldı ve komik bir biçimde "İngiliz ve Fransız istihbarat örgütlerinin casusu" olarak ifşa edildi. Yürütülen akıl almaz bir soruşturmada, şebekesinde "çok sayıda hain ve düpedüz haydutlar" bulunduğu sonucuna varılmıştı.[65]

Serebrianski'nin halefi, birkaç ay önce Ukraynalı milliyetçilerin lideri Yevhen Konovalets'i büyük bir hünerle tuzaklanmış çikolata kutusuyla öldüren Pavel Anatolyeviç Sudoplatov olmuştu. Sudoplatov, Mart 1939'da INO (dış istihbarat) başkan yardımcısı olmuş ve böylece "özel görevler" ile INO daha önceden olmadığı biçimde yakınlaşmıştı. Stalin ona bizzat verdiği talimatla, Troçki'ye suikast düzenlenmesi için Meksika'ya bir görev kuvveti göndermesini istemişti. Kod adı UTKA ("ördek") olan Troçki'yi öldürme planı, Stalin'in uluslararası siyasetteki bir numaralı hedefiydi. Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra bile Adolf Hitler, büyük sapkının öldürülmesinin yanında ikincil bir öneme sahipti. Stalin naif bir biçimde, Hitler'den Nazi-Sovyet Paktı'na sadık kalmasını bekliyordu.

Troçki'nin Meksiko yakınlarındaki villasına 24 Mayıs 1940 günü sabah saatlerinde yapılan ve az kalsın başarıya ulaşacak olan ilk saldırı, Meksikalı Stalinist ressam David Alfaro Siqueiros'un liderliğindeki bir saldırı grubu yardımıyla, Yosif Griguleviç tarafından düzenlenmiş ve Troçki ile karısının yatak odası duvarlarını makineli tüfek mermisi izleriyle doldurmuştu.

Troçki ve karısı kendilerini tam zamanında yatağın altına atmışlardı. İkinci ve başarıya ulaşan saldırıyı, "özel görev" tecrübeleri arasında İspanya'daki halk düşmanlarının ortadan kaldırılması da bulunan, Sudoplatov'un yardımcısı Leonid Eitingon gerçekleştirdi. Suikastçı, Troçki'nin villasına erişimi bulunan Amerikalı Troçkist Sylvia Ageloff'un sevgilisi, İspanyol Sovyet ajanı Ramón Mercader (Jacques Monard ve Frank Jacson takma adlarını kullanmıştı) idi. Mercader, Trokçi'nin destekçisi kisvesi altında, yazdığı bir makale konusunda görüşlerini bildirmesi için Troçki'yi ikna etmişti. 20 Ağustos günü Troçki, makaleyi okumak için çalışma masasına oturduğunda Mercader cebinden çıkardığı bir buz kıracağını bütün gücüyle Troçki'nin kafasının arkasına sapladı. Mercader, Troçki'nin hemen öleceğini ve böylece evin yakınında bekleyen, içinde annesi ve annesinin sevgilisi Eitingon'un olduğu arabaya kaçabileceğini umuyordu. Ancak Troçki, korumalarını durumdan haberdar eden "korkunç bir çığlık" atmıştı. Ertesi gün hastanede öldü. Mercader sonraki yirmi yılını bir Meksika cezaevinde geçirdi. Annesi, Eitingon'la beraber Moskova'ya kaçtı ve Kremlin'de Stalin tarafından kabul edilip, Lenin Nişanı'yla taltif edildi. Bu nişanı alan ilk kadın Sovyet ajanı olmuştu.[66]*

Troçki'nin katledilmesi bile Stalin'in Troçkist saplantısını sonlandırmaya yetmedi. Merkez, Ocak 1941'de New York'taki legal rezident Gayk Ovakimyan'a, "'İhtiyar' [Troçki] öldükten sonra birçok kişinin uzaklaşmasından, belirsizlikten ve umutsuzluk gibi sebeplerden ötürü Troçkistlerin arasında doğan düzensizlikten faydalanarak bunlara karşı mücadelenin yoğunluğunu artırması" talimatını verdi. "Troçkist saflarda moral bozukluğu yaratmak için gayretle çalışacak ajanlar edinmemiz elzem" denilmekteydi. Merkez, Stalin'in kendi korkularını yansıtır biçimde Amerika'da, Troçki'nin destekçilerinin Sovyetler Birliği'ne ajanlar sızdırmaya devam ettikleri "gizli bir casus 'mutfağı'" olduğuna inanıyordu. Ayrıca Amerikalı Troçkistlerin pusuya yatıp, ABD limanlarına yaklaşacak gemilerin müret-tebatlarını beklediğine kani olmuştu:

> Troçkistlerle ilişkisi olanları, Sovyet gemi komutanları aracılığıyla açığa çıkarma faaliyetimizi kolaylaştırmak için Sovyet denizcileriyle Troçkist kışkırtıcıların muhtemel buluşma yerlerini öğrenmek zorundayız - ABD limanlarına gelen Sovyet denizcilerin en sık uğradığı ve Troçkistler tarafından kullanılan halka açık yerler, barlar, dükkanlar ve diğer yerler. Troçkistlerin "faaliyetleri" hakkında her yeni ulaşan bilgiyi derhal bildirin.[67]

* Troçki'yi öldüren buz kıracağı bugün Amerika'daki Keith Melton istihbarat koleksiyonundadır; DNA testleri sonucu gerçek olduğu onaylanmıştır.

Merkez ayrıca Troçkist Sosyalist İşçi Partisi lideri James Cannon'un özel sekreteri Ajan SATYR (Sylvia Callen) tarafından gönderilen çok sayıda belgeyi de incelemişti.[68] New York'taki National City Bank'ta bir kasada muhafaza edilen Troçki'ye ait dosyaların SATYR tarafından ulaştırılan envanterine özellikle öncelik vermişti. Ovakimyan'a, 1939 yılına ait belgelerde Intourist'e, "San Francisco'daki Troçkistler arasındaki bir kışkırtıcıya" ve "Ukraynalılar arasındaki bağlantılara" dair referansları araştırması talimatı verilmişti: "Eğer fırsat doğarsa bu belgeleri ele geçirmeye ihtiyacımız var." New York rezidenturasına, Harvard Üniversitesi'nde bulunun Troçki'ye ait diğer arşivleri fotoğraflayacak bir ajan angaje edilmesi talimatı da verilmişti.[69]

1941 yılın ilk yarısında, New York rezidenturasına Amerika'daki Troçkist karşıtı operasyonlara büyük öncelik vermesi talimatı iletildiği vakitlerde, Almanya'da Mâliye Bakanlığı yetkilisi Arvid Harnack ve Luftwaffe istihbaratından Teğmen Harro Schulze-Boysen'in sevk ve idare ettiği NKVD şebekeleri[70] Hitler'in Rusya'yı işgal planı olan BARBAROSSA Harekâtı hazırlıkları hakkında hayatî öneme sahip istihbarat iletiyorlardı. 16 Haziran'da, Berlin'deki NKVD rezident vekili Aleksandr Korotkov, Moskova'ya, "Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmak için bütün askeri hazırlıklarını tamamladığı ve saldırının an meselesi olduğu" mesajını yolladı. Çin ve Japonya'dan bile benzer yönde istihbarat ulaşmıştı. Dış istihbaratın başındaki Pavel Fitin, henüz otuz bir yaşındayken, 1939'da bu göreve gelmişti. Önceden görülmemiş biçimde hızlı terfi etmesindeki başlıca sebep, çok sayıda INO görevlisinin ortadan kaldırılmasıydı. Şüphesiz, başta Anavatan Rusya'ya karşı doğan tehdit yüzünden duyduğu derin kaygıdan ötürü, yaklaşan Alman saldırısı hakkındaki raporları, bu konuda son derece şüpheci bir tutum sergileyen Stalin'e göndererek büyük bir ahlâkî cesaret örneği göstermişti. KGB tarihçileri sonradan, 1 Ocak'tan 21 Haziran 1941'e kadar Fitin tarafından Stalin'e gönderilmiş "yüzden fazla" benzer istihbarat uyarısı tespit etmişlerdi. Askerî istihbarat birimi Dördüncü Şube'den de raporlar gelmişti. Hepsi boşunaydı.[71]

İngiliz diplomat R. A. Sykes sonradan, Stalin'in dünya görüşünü, "kurnazlık ve saçmalığın ilginç bir birleşimi" diye özetlemiştir. Lenin'in ölümü sonrası güç mücadelesini kazanmasını sağlayan kurnazlık, savaş sırasında Churchill ve Roosevelt'le ilişkilerinde tekrar gözükecekti. Ancak BARBAROSSA öncesinde Alman ve İngiliz siyaseti konusundaki anlayışı, paranoyakça saçmalıklar yüzünden baltalanmıştı. Stalin, Sovyetler Birliği'nin en iyi İngiliz ve Alman ajanlarının kendisini aldatmak için incelikle hazırlanmış bir komplonun parçası olduklarına kendisini ikna etmişti. Onun komplo teorilerine olan bağımlılığı, NKVD subayları tarafından,

çoğunlukla daha az gülünç bir biçimde paylaşılmış olsa da 22 Haziran günü Almanların baskın şeklindeki saldırısını öngörememe konusundaki feci hata Stalin'in kendisine aitti. Stalin sadece bir dizi isabetli uyarıyı dikkate almamakla kalmamıştı. Schulze-Boysen'in 16 Haziran'da gönderdiği NKVD raporuna, edepsiz bir notla karşılık vermişti: "Alman Hava Kuvvetleri içindeki 'kaynağına' kendini becermesini söyleyebilirsin. O bir 'kaynak' değil, yanlış bilgi kaynağı. J. Stalin." Stalin, ölümünden sonra Sovyet istihbaratının kahramanlarından biri olarak anılan ve Tokyo'daki Alman elçiliğine hulul edip, büyükelçinin karısını ayartan Dördüncü Şube illegali Richard Sorge'ye de gönderdiği benzer uyarılar yüzünden hakaretler yağdırmıştı. Yaklaşan Alman istilası konusunda Sorge'nin gönderdiği uyarılar Stalin tarafından, "Japonya'daki ufak tefek fabrikalar ve genelevlerde düzen tutturmuş yalancı bir bok herifin" dezenformasyonu denilerek göz ardı edilmişti.[72] Stalin en istisnaî yorumlarında bile asla küfür etmezdi. Haziran 1941'de Schulze-Boysen hakkındaki yorumları, nasıl bir stres altında olduğunu göstermektedir.

Stalin, yirmi yıl önceki İç Savaş sırasında Bolşevik karşıtı bir haçlı seferi çağrısında bulunan ve o zamandan beri Sovyetler Birliği aleyhinde planlar yaptığından şüphelendiği Churchill'e karşı, Hitler'e duyduğundan daha çok şüphe duyuyordu. Yaklaşan Alman saldırısı hakkındaki çoğu raporun ardında, İngilizlerin uzun süredir kendisini Hitler'le birbirine düşürmeye yönelik sürdürdükleri planlarını devam ettirmek için Churchill tarafından yürütülen bir dezenformasyon kampanyası tespit ettiğini iddia etmişti. Churchill'in BARBAROSSA'ya karşı hazırlıklı olması için Stalin'i bizzat uyarmasıyla şüpheleri daha da artmıştı. Stalin, Londra'daki rezidenturadan ulaşan istihbarat raporlarından, İngiliz Müşterek İstihbarat Komitesi'nin (JIC) Haziran 1941'e kadar Hitler'in istilaya hazırlandığına inanmadığını kesin olarak biliyordu. Daha 23 Mayıs'ta komitenin Churchill'e verdiği raporda, "SSCB'yle anlaşmaya varmanın Almanya'ya sunduğu avantajlar ... çok büyük" diye bildirilmişti. JIC değerlendirmeleri, muhtemelen Stalin için, Churchill'in uyarılarının kendisini aldatma amaçlı olduğunun başka delilleriydi. Almanlar, Stalin'in Churchill'e ve genel olarak İngiliz siyasetine karşı duyduğu derin şüphelerden zekice istifade etmişlerdi. BARBAROSSA öncesindeki aldatma planının bir parçası olarak Abwehr, yaklaşan Alman saldırısı hakkındaki raporların İngiliz dezenformasyon kampanyasının bir parçası olduğu söylentilerini yaymıştı.[73]

Lavrenti Beria, Yejov'un ardından getirildiği NKVD'nin başındaki yerini, NKVD içinde ve dışında Alman istila planları hakkında raporlar gönderme cüretinde bulunan kişiler hakkında küçümseyici ithamlarda bulunarak

sağlamlaştırmaya çalıştı. 21 Haziran 1941'de, bu tip raporları göndermekte yurtsever bir ısrar gösteren dört NKVD subayının "toplama kampı tozuna bulanmaları" emrini vermişti. Aynı gün Stalin'e şöyle yazıyordu:

> Bizi, Hitler'in sözde SSCB'ye saldırı hazırlığı yaptığına dair "rapor" bombardımanına tutan Berlin'deki büyükelçimiz Dekanozov'un geri çağrılıp cezalandırılması konusundaki ısrarımı yineliyorum. Saldırının yarın başlayacağını haber verdi...
>
> Ancak Yosif Visaryonoviç, ben ve adamlarım, aklımıza sizin bilge sözlerinizi kazımış bulunmaktayız: Hitler bize 1941'de saldırmayacak.

Beria, muhtemelen Fitin'i de, yaklaşan Alman saldırısı konusunda Stalin'i rapor "bombardımanına tuttuğu" için ortadan kaldırmak niyetindeydi. Fitin'in SVR'deki resmî biyografisine göre: "P. M. Fitin, savaşın [ertesi gün] başlaması sayesinde idam mangasından kurtuldu."[74]

BARBAROSSA, savaş tarihinin en büyük istila harekâtıydı. Hitler'in, Slavların aşağı ırk oldukları konusundaki sarsılmaz kanaati, Wehrmacht'ın kış gelmeden muzaffer olacağından şüphe etmemesine sebep olmuştu: "Sadece kapıyı tekmeleyeceğiz ve tüm çürük bina çökecek." Kuvvetleri, Batı Avrupa'daki yıldırım harbinden bile daha hızlı bir biçimde, karşısına çıkan her şeyi önüne katarak günde elli kilometre mesafe kat ediyordu. Sovyetler Birliği, doğudan gelecek bir Japon istilası konusunda benzer şekilde ürpertici bir ihtimalle karşı karşıyaydı. Sorge, Tokyo'dan gönderdiği raporunda Ribbentop'un, Japonları BARBAROSSA başlamadan üç ay önce Sovyetler Birliği'yle yaptıkları anlaşmayı bozmaları konusunda ikna etmesi için Alman elçiliğini zorladığını bildiriyordu. Ribbentrop şu talimatı vermişti: "Japonları Rusya'ya karşı savaşa kışkırtmak için her şeyi yapın ... ne kadar hızlı olursa o kadar iyi. Amacımız kış başlamadan Japonlarla Trans-Sibirya demiryolunda el sıkışmak." Japon hükümeti ve Japon yüksek komutası başlarda, "kuzeyde çözüm" (Sovyetler Birliği'yle savaş) ve "güneyde çözüm" (İngiltere ve ABD'yle savaş) konusunda ikiye ayrılmış vaziyetteydi.[75]

Sorge, 18 Ekim'de casus şebekesinin büyük kısmıyla birlikte tutuklanmadan önce Moskova'yı "güneyde çözüm" destekçilerinin üstün gelmeye başladığı konusunda haberdar etmeye devam etmişti. Başlıca istihbarat kaynağı, önde gelen Japon devlet adamlarından Prens Konoye'nin maiyetine mensup Hotsumi Ozaki idi.[76] Ancak Japonların saldırmayacağı konusunda Stalin'i ikna etmede en büyük rolü oynayan istihbarat, sinyal istihbaratı kaynaklıydı. GC&CS ve ABD'in SIS'si gibi, NKVD kod kırıcıları da Amerikalıların PURPLE dediği Japon şifresini kırmışlardı.

NKVD'nin başlıca Japonca uzmanı olan, Beşinci Başkanlık'tan (Şifre Başkanlığı) Sergey Tolstoy, savaşın en çok madalya alan Sovyet kriptanalistiydi. Onun grubunun elde ettiği başarılar sayesinde, askerî haberleşmenin deşifre edilmesi faaliyeti Dördüncü Şube'den (1942'de GRU adını aldı) alınarak Beşinci Başkanlık sorumluluğuna verilmişti. Beşinci Başkanlık bünyesindeki Birinci Kısım'a verilen sorumluluklardan biri de Sovyet Uzak Doğusu'na karşı saldırı hazırlıklarını tespit etmek için Japon Kwantung Ordusu'nun haberleşmesini izlemekti.[77]

Tolstoy'un ilk başarılarında, çarlık zamanından beri diğer çoğu Rus kod kırma başarısında olduğu gibi[78] casusluğun büyük yardımı olmuştu. 1938 yılı sonbaharında, Prag'da görevli Japon diplomat Kozo Izumi, Rus karısı Elena aracılığıyla NKVD'ye yedi şifre kitapçığı ve Tokyo ile Berlin, Prag, Londra, Roma ve Moskova elçilikleri arasında gönderilip alınmış çok sayıda diplomatik telgraf mesajı satmıştı. 1939'da Helsinki'de ve 1940'tan 1944'e kadar Sofya'da görev yaparken başka önemli kod ve şifre evrakını da Sovyetler'e ulaştırmıştı.[79] Büyük Anavatan Savaşı'nın büyük önem arz eden erken safhalarında, Beşinci Başkanlık kriptanalistleri ve Richard Sorge'den Japonya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırma niyeti olmadığı bilgisini alan Stalin, Uzak Doğu Komutanlığı'ndaki tümenlerin yarısını Batı'ya kaydırabilmişti. 1941 yılı Ekim ve Kasım aylarında sekiz ila on piyade tümeni ve tam olarak 1,000 tank ve 1,000 uçak Alman cephesine nakledilmişti. Sinyal istihbaratı Japon niyetleri konusunda güven verici istihbarat sağlamaya devam etmişti. 27 Kasım 1941'de Tokyo'dan Berlin'deki elçiliğe gönderilen ve muhtemelen Moskova'daki elçiliğe de iletilmiş olan deşifre edilmiş mesajda Japon büyükelçisine şu talimat verilmekteydi: "Hitler ve Ribbentrop'la görüşerek ABD'yle ilişkilerimiz hakkında gizlice bilgi verin ... Japonya'nın asıl çabasının güneye yoğunlaşacağını ve kuzeyde [Sovyetler Birliği'ne karşı] planlı bir harekâttan kaçınmak niyetinde olduğumuzu Hitler'e açıklayın."[80]

Roosevelt, casusluğa olan ilgisine rağmen, Japon sinyal istihbaratına Stalin ve Churchill'den çok daha az önem vermişti. 1940 yılı sonbaharında, kara kuvvetleri ve donanma sinyal istihbaratı birimleri SIS ve OP-20-G'nin birbirinden farklı günlerde MAGIC deşifreleri hazırlamasına dair garip bir mutabakata onay vermişti.[81] 1941 yılı başına gelindiğinde, 1929'da Karanlık Oda'nın kapatılmasını emrettiğinden bu yana sinyal istihbaratının yılmaz bir savunucusu haline gelmiş olan Savaş Bakanı Henry Stimson, Roosevelt'in MAGIC'e karşı belirgin ilgisizliğinden gittikçe kaygı duymaya başlamıştı. 2 Ocak'ta Beyaz Saray'ı ziyaret ettiğinde FDR'yi yatağında

çalışırken buldu: "Ona, Berlin'den ulaşan ve Japon büyükelçisinin durum hakkındaki değerlendirmesini içeren ve diğer konulardaki önemli [MAGIC] raporları okuması gerektiğini söyledim. Bunları henüz okumamıştı. Hepsi de bir hayli ilginçti."[82] Önemli deşifreleri başkanın dikkatine sunmak için yapılan kurumlar arası kavganın ardından MAGIC istihbaratını çift sayılı aylarda donanma yaverinin, tek sayılı aylarda da karacı yaverinin başkana ulaştırmasına dair bir karar alınmıştı.[83] Ancak FDR'a pazar günlerinde ve hafta içi akşamlarında sinyal istihbaratının ulaştırılması konusunda bir karar alınmamıştı.[84] Churchill ya da Stalin'in böyle bir uygulamaya bir günlüğüne bile tahammül edeceğini hayal etmek imkânsızdır.

1941 yazına gelindiğinde SIS ve OP-20-G arasındaki tek/çift sayılı tarihler uygulamasının bu son uzantısı bozulmaya başladı. Bozulmanın başlıca sebebi, Roosevelt'in uzun zamandır kara kuvvetleri yaverliğini yapan ve kara kuvvetlerine ait aylarda MAGIC istihbaratını bildirmekten sorumlu güler yüzlü General Edwin "Pa" Watson'ın dikkatsizliğiydi. "Pa", Roosevelt'in Beyaz Saray'daki saray soytarısıydı. FDR'ın, onun tıraş losyonu hakkında yaptığı ("Tüm generaller böyle hoş mu kokar?") veya onu hedef alarak yaptığı diğer esprilere Watson keyifle gülerdi. G-2 (askerî istihbarat) ise onun emniyet tedbirleri konusundaki tutumundan pek memnun değildi. Muhtemelen Mayıs ayında, bir MAGIC raporu kaybolmuştu. Beyaz Saray'da yapılan uzun aramalar sonucu rapor Watson'un ofisindeki çöp kutusunda bulundu.[85] Donanma sorumluluğundaki Haziran ayında başkana MAGIC deşifrelerini yeni donanma yaveri Albay John R. Beardall ulaştırmıştı. Ancak kara kuvvetleri sorumluluğundaki"Temmuz ayında Askerî İstihbarat Dairesi (MID), sonradan bildirdiği üzere, 'General Watson'ın emniyet tedbirlerine güven duyulmaması" sebebiyle Beyaz Saray'a (muhtemelen az sayıdaki istisnalar hariç) sinyal istihbaratı iletmeyi reddetti. Roosevelt, deşifrelerin ulaşmasındaki kesintiden dolayı memnun olmasa da ilginç şekilde istihbarat aktarımının sürdürülmesi konusunda ısrarcı olmadı. Onun yerine, Temmuz ayı kara kuvvetleri sorumluluğunda olmasına rağmen, donanma yaverinden en son MAGIC istihbaratını kendisine iletmesini istemişti. OP-20-G'nin deşifrelerini okuyan Beardall, başkana içerikleri konusunda bilgi verdi. Ama SIS ile olan tek/çift sayılı aylar anlaşmasına sadık kalmak için deşifreleri Beyaz Saray'a götürmemişti.[86]

1941 yılı boyunca basın hariç, Japon siyaseti konusunda başkana ulaşan bilginin en önemli kaynağı MAGIC oldu. Tokyo büyükelçisi Joseph C. Grew, Dışişleri Bakanlığı'na şöyle bildirmişti:

> Japonya'da şu an hiç olmadığı kadar el yordamıyla hareket ettiğimizi ve perde arkasında neler döndüğünü anlamamızın çok zor hale geldiğini unutmayın. Özellikle de eskiden temas kurduğumuz kaynakların çok azının elçiliğe gelmeyi yahut bizimle buluşmayı göze alabilmesi yüzünden. Birçoğu bizden uzak durmaları konusunda polis tarafından uyarılmışlar.[87]

Ancak gittikçe artan önemine rağmen MAGIC, başkana düzensiz biçimde ulaşmaya devam etti. Ağustos (donanma ayı) boyunca istihbarat temini normaldi. Eylül'de (kara kuvvetleri ayı), SIS'in "Pa" Watsona'a olan güvensizliği yüzünden bilgi akışı tekrar durmuştu. Temmuz ayında olduğu gibi Beardall, Eylül ayı deşifrelerinin içeriği konusunda başkanı bilgilendirmiş ama G-2'yi gücendirmemek için metinleri ona göstermemişti. Ay sonuna doğru FDR'nin sabrı tükenmeye başladı. Beardall'a deşifreleri görmek istediğini söyledi. Beardall durumu donanma istihbaratı baş mütercimi Binbaşı Alwin D. Kramer'a sormuş, o da G-2 Uzak Doğu kısım amiri Albay Rufus S. Bratton'a ulaşmıştı. Doğrudan başkomutanın talebiyle karşı karşıya kalan G-2, donanmanın, kara kuvvetlerine ait olan Eylül ayını ihlal etmesine gönülsüzce razı oldu.[88] Bir sonraki kara kuvvetleri ayı olan Kasım'da, Beyaz Saray'a MAGIC akışı yine durdu. Bu sefer başkanın canına tak etti. Bundan böyle kara kuvvetlerine ait aylar lağvedilmiş ve bütün deşifreler kendisine donanma yaveri tarafından ulaştırılmıştı. Ancak kurumlar arası rekabet yüzünden tek (donanma) ve çift (kara kuvvetleri) sayılı tarihlerde MAGIC deşifre faaliyeti saçmalığına devam edilmişti.[89]

Gittikçe kötüleşen ABD-Japonya ilişkilerine rağmen ne Donanma İstihbarat Ofisi ne de başkanın donanma yaveri, Japonya'nın Hawaii'deki Pearl Harbor Üssü'nde bulunan ABD Pasifik Filosu'na saldırı hazırlığında olduğunu fark edememişti. Japon İmparatorluğu'nun stratejik istihbarat konusundaki anlayışı kıt olsa da Pearl Harbor saldırısının yolunu açan taktik istihbarat operasyonları etkili bir biçimde icra edilmişti. Mart 1941'de, düşük rütbeli bir Japon donanma istihbaratı subayı Takeo Yoşikava, "Tadaşi Morimura" takma adıyla ve diplomat maskesiyle Hawaii'ye gönderilmişti. Pearl Harbor'daki ABD Pasifik Filosu'nun büyüklüğü, kuvveti ve konumu hakkında hem telgrafla Tokyo'ya bilgi vermiş hem de San Francisco'ya giden bir Japon yolcu gemisiyle Hawaii'ye uğrayan amiri Minato Nakajima'yı bizzat bilgilendirmişti. Diğer Japon donanma subayları da Hawaii'deki ajanlardan istihbarat almakla birlikte, Japonya ile Hawaii arasındaki deniz rotalarında keşif faaliyetleri icra etmişlerdi. Japon donanması, istikamet kestirme faaliyetleriyle Hawaii'de konuşlu ABD savaş gemilerinin hareketlerini izlemekteydi.[90]

5 Kasım günü yapılan Japon imparatorluk konferansında, Pearl Harbor'a Tokyo saatine göre 8 Aralık'ta (ABD saatine göre 7 Aralık) saldırılması için nihaî karar alındı. Karardan Japon diplomatik mesajlarında bahsedilmemiş ve bu sebeple MAGIC deşifrelerinde de yer almamıştı. Ancak MAGIC, Japonya'nın ABD'yle ilişkileri koparmaya doğru ilerlediği ve savaş riskinin büyüdüğü konusunda netti. Hideki Tojo hükümetinin sert bir tavır takınacağına dair ilk önemli işaret, 5 Kasım'da (imparatorluk konferansının yapıldığı tarih) Washington'daki Japon elçiliğine gönderdiği ve aynı gün deşifre edilen mesajda, ABD'yle olan anlaşmazlığın 25 Kasım'dan daha geç olmamak kaydıyla halledilmesinin "kesinlikle şart" olduğunun belirtilmesiyle ortaya çıktı. Roosevelt'in kesintisiz MAGIC erişiminde nihayet ısrar etmesine sebep olan deşifrenin bu olması muhtemeldir. 15 Kasım'daki bir başka mesajda, yeni Dışişleri Bakanı Şigenori Togo, 25 Kasım olarak belirlenen son tarihin "kesinlikle değiştirilemez" olduğunu tekrar etmişti. Aslında bir başka mesaj "değiştirilemez" tarihi 29 Kasım'a ertelemiş ama bunu hiç olmadığı kadar uğursuz bir dille ifade etmişti: "Bu sefer kararımız kesin, son tarih kesinlikle değiştirilemez. Bu tarihten sonra işler kendi kendine gelişecek."[91]

Roosevelt, Togo'nun baskın tarzında bir saldırıyı kastettiğinden emindi. 25 Kasım günü Beyaz Saray'da yaptığı bir toplantıda, "Japonlar uyarmadan saldırma konusunda kötü şöhret sahibi oldukları için önümüzdeki Pazartesi günü [1 Aralık] saldırıya uğramamız muhtemel ..." demişti. Ancak baskın şeklinde gelişecek bir saldırının Pasifik Filosu'nu hedef alacağını ne kendisi ne de danışmanları akıl edebilmişti. ABD istihbaratı Pearl Harbor'a yönelik tehdidi tespit edemese de savaşın yaklaştığına dair net deliller sunmuştu. 26 ve 28 Kasım günlerinde ABD kriptanalistleri, günümüzde "Rüzgâr Mesajları" adıyla bilinen, 19 Kasım'da Tokyo'nun yurtdışı elçiliklerine gönderdiği ve ABD'yle, İngiltere'yle ve Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişkilerini kesme niyetinde olduğuna dair şifreli işaretler içeren mesajlarını iki parça halinde deşifre etmişlerdi. ABD için gönderilen şifreli işaret, "Gündoğusu [doğu yönünden esen rüzgâr] Yağmurlu"; İngiltere için, "Batı Açık"; Sovyetler Birliği için "Yıldız [kuzey yönünden esen rüzgâr] Bulutlu" idi. Elçilikler bu mesajları alır almaz bütün şifre kitapçıklarını ve gizli evraklarını imha edeceklerdi.[92]

1 ve 2 Aralık'ta Tokyo'dan, kodlar ve şifre cihazlarının imha edilmesi konusunda bazı yabancı misyonlara gönderilen talimatlarda yaklaşan çatışmaya dair başka işaretler de mevcuttu. Washington'daki Japon elçiliğine gönderilen mesaj (şimdilik tek bir PURPLE cihazının muhafaza edilmesi talimatını veriyordu) 3 Aralık'ta deşifre edilmiş ve muhtemelen

4 Aralık'ta Beardall tarafından Roosevelt'e gösterilmişti.* Bundan önceki seferler FDR'nin donanma yaveri, günlük MAGIC istihbaratını başkana yorumsuz şekilde iletmekteydi. Ancak bu sefer, Beardall'ın garip biçimde söylediği üzere, "Buna özel olarak dikkatini çekmeye karar vermiştim." Beardall, "Bay Başkan, bu mesaj çok dikkat çekici" demişti. Roosevelt mesajı dikkatli bir biçimde okumuş ve sormuştu: "Peki, sence bu gerçekleşecek mi?" Beardall onun, "savaşın ne zaman patlak vereceğini, ne zaman saldırıya uğrayacağımızı ya da benzer bir şeyi" sorduğunu anlamıştı. "Her an olabilir" diye cevap verdi. Bu kısa diyalog, başkan ve donanma yaveri arasında bir MAGIC deşifresinin içeriği hakkında kayıt altına alınmış ilk konuşmadır.[93]

5 Aralık Cuma günü yapılan Savaş Kabinesi toplantısında Savaş Bakanı Frank Knox şöyle duyurmuştu: "Japon filosunun denize açıldığı konusunda, bu odanın dışına çıkmaması gereken çok gizli bir bilgiye sahibiz. Limandan ayrıldılar. Denizdeler." Ancak burada kastettiği Japonya açıklarındaki filo hareketliliğiydi, Pearl Harbor'dan iki gün mesafede bulunan, henüz tespit edilememiş uçak gemisi görev kuvveti değildi. Dikkatler hâlâ, Japon saldırganlığının güneydoğu Asya'daki muhtemel hedeflerine odaklanmıştı.[94]

Pearl Harbor saldırısı öncesindeki kritik bir buçuk gün içinde yapılan istihbarat üretimi, hâlâ devam eden tek/çift donanma/kara kuvvetleri günü anlamsızlığın yarattığı kriptanalitik zafiyet yüzünden karışıklık içinde geçti. Tokyo'dan Washington'daki elçiliğe gönderilen, durumun "son derece hassas" olduğunu bildiren ve "pilot" mesaj olarak bilinegelen mesaj deşifre edildi. Kısa süre sonra da ABD'nin anlaşmazlığı sona erdirmek için öne sürdüğü son şartlara verilen on dört bölümlük cevap geldi. İlk mesaj, 6 Aralık günü doğu yakası saatiyle sabah 7.20'de, donanmanın Doğu Kıyısı dinleme istasyonu tarafından yakalanmış ve teleprinter aracılığıyla Washington'daki Donanma Bakanlığı'na gönderilmişti. 6 Aralık günü çift sayılı bir tarih olduğu için kara kuvvetleri günüydü ve donanma, mesajı deşifre edilmesi için öğlen 12.05'te SIS'e göndermişti. On dört bölümlük mesajın ilk on üç bölümü ise Batı Kıyısı dinleme istasyonu tarafından sabah 8.05'ten 11.52'ye kadar yakalanmış ve teleprinterle, öğleden önce 11.45'ten öğleden sonra 2.51'e kadar aralıklarla Washington'a gönderilmişti. (On dördüncü bölüm ertesi güne kadar ulaşmamıştı.)[95]

* Beardall tarihi sonradan "yaklaşık 4'ü veya 5'i" diye anımsamıştı (*PHA*, kısım 11, s. 5284). Japon mesajının önemi düşünüldüğünde, deşifre edildikten iki gün sonra, ayın 5'ine kadar FDR'a gösterilmemiş olması muhtemel değildir. Deşifre, Churchill'e de 4 Aralık'ta gösterilmişti. (TNA HW1/297).

Donanmadan, tarihinin en önemli mesajlarını alan SIS, kendisini son derece utanç verici bir durumun içinde bulmuştu. Sivil mütercimleri ve diğer personeli Cumartesi öğlen vakti hafta sonu iznine ayrılmışlardı ve fazla mesai yaptırmak için bütçe de yoktu. Böyle olunca SIS yakalanan mesajları donanmaya geri göndermiş ve OP-20-G'nin ilgilenmesini istemişti.[96] İronik bir biçimde Amerika'nın öne sürdüğü şartların reddedildiği Japon mesajı İngilizce yazılmıştı ve tercüme edilmesine gerek yoktu. OP-20-G öğleden sonra mesajların deşifre edilmesiyle uğraşırken, SIS de gece gelen mesajlar için ilk kez olmak üzere gece vardiyası başlatmayı başarmıştı. Mesajların tamamının temize çekilmesi donanma tarafından yapılmış olsa da kara kuvvetleri kriptanalistleri on dört bölümlük mesajın yakalanan on üç bölümünden ikisini deşifre etmişlerdi.[97]

Donanma ve kara kuvvetleri kriptanalistleri on üç bölümlük Japon mesajı üzerinde çalışırlarken, başkan da İmparator Hirohito'ya, "geleneksel dostluğun yeniden tesisi ve dünyada yeni ölümlere ve yıkıma engel olunması" için son çağrısının taslağını hazırlamıştı. 7 Aralık günü sabaha karşı 3.30'da donanma istihbaratı baş mütercimi Binbaşı Alwin D. Kramer, kilitli bir çanta içindeki deşifre edilmiş on üç bölümlük Japon mesajıyla birlikte Beyaz Saray'a geldi. Beardall'ın henüz bir gün önce Beyaz Saray'da göreve başlamış emir subayı Teğmen Lester E. Schulz çantayı başkana götürmek üzere beklemekteydi. Dikkate değer bir biçimde, başkana mesai saatleri dışında iletilecek kadar önemli olduğuna karar verilmiş ilk MAGIC deşifresi bu olmuştu. Schulz muhtemelen Beardall'dan deşifrenin gelmesini beklemesi emrini almıştı. Schulz, başkanı çalışma odasına, sırdaşı ve danışmanı Harry Hopkins'le konuşurken buldu. Schulz sonradan şöyle anlatmıştı: "Bay Hopkins'e dönüp, özetle -tam sözleri hakkında emin değilim ama özetle- 'Bu savaş anlamına geliyor' dedi".[98]

Kramer on dört bölümlük mesajın deşifre edilen son bölümünü sabah 9.45'te Beyaz Saray'a teslim etti. başkanın donanma yaveri olduğundan beri ilk kez Pazar günü mesai yapan Beardall, mesajı yatak odasına götürdü. Roosevelt, "Günaydın" dedi, mesajı okudu ve Beardall'a dönüp, "Japonlar diplomatik ilişkileri kesecekler gibi görünüyor" dedi ve mesajı ona geri verdi. Beardall sonradan, başkanın o anki hal ve hareketinde, saatler sonra savaşın başlayacağını bekler bir durum olmadığını ifade etmiştir. Bu kısa konuşma, Beardall'ın dediğine göre, başkanla Uzak Doğu meseleleri hakkında yaptığı ikinci konuşmaydı.[99] Roosevelt sonraki iki saati şahsî doktoru Tuğamiral Ross M. McIntyre'la birlikte geçirmişti. McIntyre'ın anlattığına göre, başkan, Japonların "İngilizlerin en uzak noktalarından biri olmasından faydalanıp Singapur'a veya Uzak Doğu'da bir başka yere

saldırabileceklerini düşünüyordu ama Amerikan topraklarına saldıracakları aklından geçmiyordu".[100] Öğleden önce Kramer, Beyaz Saray'a iki yeni deşifre daha getirdi. Ancak o sabah başka teslimat beklemeyen Beardall, on dört bölümlük Japon mesajının son bölümünü donanmaya geri götürmüş ve öğle yemeğinden sonrasına kadar Beyaz Saray'a dönmemişti. Yani başkanın, savaştan önceki son iki MAGIC deşifresini Japon saldırısının haberi ulaştıktan sonra gördüğü anlaşılmaktadır.[101]

Roosevelt, Pearl Harbor saldırısından ilk kez, öğleden sonra 1.40'ta, çalışma odasında Hopkins'le yemek yiyip "savaştan çok daha başka şeyler hakkında sohbet ederken", Knox'tan gelen telefonla haberdar oldu. Hopkins'in ilk tepkisi, "bir yanlış anlaşılma olmalı ... Japonlar Honolulu'ya saldırmış olamazlar" şeklinde oldu. Roosevelt başını iki yana salladı. Bu "tam da Japonların yapacağı türde beklenmedik bir şeydi".[102] Öğleden sonra 3'e gelindiğinde başkanın danışmanları Beyaz Saray'da toplanmaya başlamışlardı. Saldırının detayları Donanma Harekât Şube Müdürü Amiral Harold R. "Betty" Stark'ın bir dizi telefon mesajıyla ulaşmıştı. Amiralin ses tonundan, sersemlediği ve yaşananlara inanamadığı anlaşılıyordu. O akşam kabine toplandığında Roosevelt yaşananları anlatmakta güçlük çekmişti. Çalışma Bakanı Frances Perkins'in anlattığına göre: "Donanmayla öyle iftihar ederdi ki şimdi donanmanın gafil avlandığını, muharebeye hazırlıksız biçimdeki ve hareket edemez haldeki gemilerin eli kolu bağlı vaziyette bombalandığını kelimelere dökmekte fiziksel olarak güçlük çekiyordu."[103] On sekiz gemi (on tanesi muharebe gemisiydi) ya batmış ya da ağır hasar almıştı, yaklaşık 200 uçak yerde imha edilmişti ve 2,400 kişi ölmüştü.

Pearl Harbor'dan bir hafta kadar önce ulaşan bir MAGIC deşifresi, 29 Kasım'da Alman Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop'un, Berlin'deki Japon büyükelçisine, Japonya'nın ABD'yle savaşa girmesi durumunda şu sözü verdiğini bildiriyordu: "Almanya tabii ki derhal savaşa dâhil olacaktır ... Führer'in bu konudaki kararı kesin."[104] Ancak istihbarat değerlendirmesi konusunda merkezî bir sistem olmadığı için, Pearl Harbor sonrası Roosevelt'in bakanları, Mihver devletlerinin niyeti hakkında ona kafa karıştırıcı şekilde farklı yorumlar sunmuşlardı. Stimson, çok yanlış bir biçimde, şöyle ısrar etmekteydi: "Yakalanan haberleşmeden ve diğer delillerden, Japonya'yı bu işe Almanya'nın zorladığını biliyoruz."[105] Dışişleri Bakan Yardımcısı Adolf A. Berle, Jr, belki de İtalyan deşifrelerini yanlış yorumladığından olacak, yine yanlış bir biçimde sinyal istihbaratının Japonlara İtalyanların hararetle destek verdiğini "açık" biçimde gösterdiğini ama Alman desteğine dair henüz bir emare olmadığını söylüyordu.[106] Washington'da kimlerin MAGIC erişimi olduğu ve kimlerin olmadığı da

belli değildi. Stark, Pearl Harbor'daki Pasifik Filosu Başkomutanı Amiral Husband Kimmel'a MAGIC deşifrelerinin düzenli olarak iletildiğine dair yanlış bir kanaatle hareket ediyordu. Gerçekte ise Kimmel'a Temmuz ayından beri sadece bazı bölük pörçük bilgiler gönderilmişti. Askerî istihbarat da Pearl Harbor'daki garnizon komutanı General Walter Short'un MAGIC dolaşım listesinde olduğunu düşünüyordu. Kimmel ve Short sonradan felaketin başlıca günah keçileri olmuşlardı.[107]

Pearl Harbor öncesinde MAGIC değerlendirmesi ve dolaşımı konusundaki karışıklığın en tepedeki sorumlusu başkanın kendisiydi. Haziran 1941'de General William J. Donovan'a istihbarat değerlendirmesinin koordine edilmesi görevini verdiğinde sorumlulukları arasına, elde mevcut en önemli istihbarat kaynağı olmasına rağmen sinyal istihbaratını dâhil etmemişti. Roosevelt, Kasım ayına kadar, kendisine ulaştırılması da dâhil olmak üzere, MAGIC dağıtımı konusunda olağanüstü seviyede bir karmaşaya tahammül etmişti. Buna mukabil, İngiltere'de Churchill, JIC sistemi sayesinde istihbaratın (sinyal istihbaratı dâhil) koordine edilmesi ve değerlendirilmesiyle düzenli ve emniyetli biçimde savaş çabasına dâhil edilmesi konusuyla fiilen ilgilenmişti.[108]

MAGIC istihbaratı üretimi ve Beyaz Saray'a teslimi becerikli bir biçimde yapılmış olsaydı bile Japonların hedefinin Pearl Harbor olduğu tespit edilemeyecekti. Ülke dışındaki hiçbir Japon misyonuna saldırı hakkında bilgi verilmediği için MAGIC içinde buna dair bir ifade yer almamıştı. Ancak diplomatik haberleşme Pearl Harbor saldırısını haber vermemiş olsa da Japon donanmasının haberleşmesi bu bilgiyi vermişti. 1941'in son altı ayında binlerce donanma sinyali yakalanmış olmasına rağmen, bunların büyük bir kısmı deşifre edilememişti. Kriptanalistler, OP-20-G'nin JN25 adını verdiği temel Japon donanma şifresini çözmüşseler de Aralık 1940'ta kullanılmaya başlanan JN25b şifresine karşı saldırıları henüz başarıya ulaşmamıştı.[109] Savaş sonrasında kurulan sinyal istihbaratı servisi, Ulusal Güvenlik Teşkilatı (NSA) tarafından hazırlanan detaylı bir çalışmada, JN25b'nin kırılamamış olmasının tek sebebinin kaynak eksikliği olduğu sonucuna varılmıştır. Pearl Harbor'dan önceki üç yılın büyük kısmı boyunca, bütün Japon kod ve şifreleri üzerinde çalışan genelde iki (ve sayıları asla beşi geçmemiş) kriptanalist vardı. GC&CS'nin önde gelen kod kırıcıları benzer bir sorunla karşılaştıklarında doğrudan Churchill'den yardım isteyebilirlerdi. Yaptıkları işe pek ilgi göstermeyen Roosevelt'ten yardım istemek OP-20-G'nin aklına gelmemişti. JN25 ve JN25b üzerinde çalışan kriptanalistlerin sayısı ancak Pearl Harbor'dan sonra sekize yükselmişti. NSA tarihçisi Frederick D. Parker şöyle yazıyordu: "Japon mesajlarına daha büyük bir öncelik verilmiş

ve daha çok analitik kaynak sağlanmış olsa, ABD Donanması Pearl Harbor'a yapılacak saldırıyı tahmin edebilir miydi? Kesinlikle evet!" 1941'de yakalanmış ama çözülememiş olan mesajlar savaştan sonra yapılan çalışmalar için deşifre edildiğinde, bunların Pearl Harbor öncesi yapılan hazırlıkların çoğunu haber verdiği ortaya çıkmıştı. Mesajlarda, Kuzey Pasifik'te bir yerlerde demirli bulunan düşman filosuna, altı uçak gemisine sahip bir görev kuvvetinin baskın düzenlemesi için plan yapıldığına dair çok sayıda emare mevcuttu. Ayrıca çok sayıda torpido üzerinde, sığ sularda kullanılabilmeleri için değişiklikler yapıldığından da bahsedilmekteydi. (Washington'da, Pearl Harbor'un konvansiyonel bir torpido saldırısı için fazla sığ olduğu görüşü hakimdi.) Tokyo'dan 2 Aralık'ta gönderilen ve "Nikita Dağı'na 8 Aralık'ta tırmanılsın, tekrar ediyorum 8 Aralık" şeklindeki emri bildiren mesaj deşifre edilmiş olsa, saldırının Japonya saatine göre 8 Aralık'ta (Hawaii'de 7 Aralık) geleceği anlaşılabilirdi.[110]

Pearl Harbor sonrası Japon şifrelerinin kırılması konusunda Amerikalıların gösterdiği başarılar[111] NSA araştırmasında varılan sonucu teyit eder. Eğer bunların önemi fark edilmiş ve daha çok sayıda kriptanalist görevlendirilmiş olsaydı, JN25b, 7 Aralık 1941'de gerçekleşecek baskın için yapılan hazırlıkları önceden haber verecek kadar erken bir vakitte kırılabilirdi. JN25b'ye düzenlenen saldırıya öncelik verilmeyişinin kısmî sebebi, sinyal istihbaratının deniz harbindeki önemini kavramaktan aciz olan Donanma Bakanlığı'nın dar görüşlü olmasıydı. Ancak bu durum, donanmaya tutkuyla bağlı olmasına, istihbarata uzun zamandır heves beslemesine ve Japon deşifrelerinin kıymeti hakkında birinci elden tecrübesine rağmen Japon donanma sinyalleriyle alakadar olmayan başkanın da dar görüşlü olduğunu yansıtıyordu. MAGIC hakkında donanma yaveriyle paylaştığı yorumların kısa ve öz olduğu düşünülürse, donanma şifrelerine yapılan saldırıda kaydedilen ilerleme hakkında Beardall'a herhangi bir soru yöneltmiş olması pek mümkün görünmemektedir.

Churchill'in benzer bir ilgisizlik gösterebileceği tahayyül edilemez. Pearl Harbor'dan önceki haftalarda Churchill, Bletchley Park'ı sık sık bizzat telefonla arayıp, son ulaşan istihbaratı sormuştu. GC&CS'nin önde gelen Japonca şifre uzmanlarından Yüzbaşı Malcolm Kennedy 6 Aralık'ta günlüğüne şöyle yazmıştır: "En azametli şahıs [Churchill] ... son gelen bilgilerden ve Japonların niyetlerine dair emarelerden dolayı büyük heyecan içinde. Uykuda olduğu dört saat hariç (gece 2'den sabah 6'ya kadar), gece gündüz her saat başı telefon açıyor." Yüzbaşı Kennedy Pearl Harbor saldırısını, Churchill gibi ertesi gün, sinyal istihbaratından değil BBC'den öğrenmişti:

> Bu akşam ofisten ayrılmadan önce ulaşan bir mesajda savaşın saatler içinde başlayabileceğine dair belirtiler vardı ama akşam 9'da radyoda verilen ve Japonya'nın anakarasından 4,800 kilometre uzaktaki Pearl Harbor'a bir hava akını düzenleyerek savaşı başlattığı haberi tam bir sürpriz oldu.[112]

Tesadüf eseri, BBC, Japon saldırısının haberini geçtiğinde Churchill, ABD büyükelçisi John Winant ve Roosevelt'in özel temsilcisi Averell Harriman'la Chequers'ta yemek yiyordu. Churchill ve misafirleri haber sunucusunun ne söylediğinden emin olamamışlardı. "Ne dedi?" diye sormuştu Churchill. "Pearl Harbor saldırıya mı uğramış?" O sırada Churchill'in kahyası Sawyers odaya girmişti. Churchill ve misafirlerine hitaben, "Aynen öyle" dedi. "Kendimiz [BBC'de] duyduk. Japonlar Pearl Harbor'a saldırmışlar."[113] Dünya savaşının başladığı haberinin kâhyadan duyulabileceği tek yer bir İngiliz taşra malikanesi olabilirdi.

Hem Roosevelt hem de Churchill'in, Pearl Harbor'dan gelen haber karşısında "tam anlamıyla şaşkınlığa uğramaları", istihbarat zafiyetinin yanında hayal gücü eksikliğinin de bir yansımasıydı. Ne başkan ne de başbakan, Churchill'in bazen kullandığı ifadeyle ve Roosevet'in onlar hakkında düşündüğü şekilde, "küçük sarı adamların" böyle şaşırtıcı bir askerî başarıya imza atabileceklerini düşünememişlerdi. General Douglas MacArthur, Pearl Harbor'a uçak gemilerinden yapılan hava saldırısını duyduğunda, pilotların kesinlikle beyaz ırktan paralı askerler olduğu konusunda ısrar etmişti. Japonlar siyasî bir rakip olarak daha ciddiye alınsalar ve Amerikalılarla ırkî yönden eşdeğer görülselerdi, donanmaları hakkındaki istihbarata Donanma Bakanlığı'nın yanında Beyaz Saray tarafından da daha büyük öncelik verilebilirdi.

28
İstihbarat ve Büyük İttifak'ın Zaferi

Pearl Harbor faciası, Amerika'nın sinyal istihbaratı konusunda uzun zamandır geciktirdiği yeniden organizasyonun nihayet gerçekleşmesine yol açtı. Bu konudaki girişim, 18 Ocak 1942'de New Yorklu avukat (sonradan Albay) Alfred McCormack'e "MAGIC'i düzene koyması" görevi veren Savaş Bakanı Henry Stimson'dan geldi. Donanma ve kara kuvvetlerinin kriptanalistlerinin farklı günlerde MAGIC deşifreleri üretmesi yönündeki saçma anlaşma da hemen hemen aynı vakitlerde terk edilmişti. Donanma OP-20-G birimi, şüphesiz gönülsüz bir biçimde, bundan böyle diplomatik kriptanaliz faaliyetlerinden sadece kara kuvvetlerinin SIS biriminin sorumlu olmasına razı gelmişti. Donanmanın gurunun çok incinmemesi için diplomatik sinyal istihbaratının, kara kuvvetleri tarafından temin edilmesine rağmen başkana donanma yaveri tarafından ulaştırılması gibi mantıksız bir karar alındı. Ocak ayında Beardall'ın yerine göreve gelen yeni donanma yaveri Albay John McCrea, önemli donanma belgelerinin yanında MAGIC deşifrelerini başkana genellikle günde iki kez ulaştırıyordu. Beyaz Saray'a her sabah geldiğinde başkanı ya yatakta çalışırken ya banyoda tıraş olurken buluyordu. Eğer başkan hâlâ yataktaysa McCrea okuması için belgeleri ona verirdi. Eğer banyodaysa tuvaletin kapağını kapatır, üzerine oturur ve çok gizli istihbaratı başkana yüksek sesle okurdu. McCrea öğleden sonra uğradığında Roosevelt çoğunlukla harita odasında (Beyaz Saray'ın savaş odası olmuştu) bulunur ve yaverinin kendisi için seçtiği belgeleri burada okurdu. Eğer başkan harita odasında değilse, çoğunlukla doktorunun yanında zayıflamış bacaklarına masaj yaptırıyor veya sinüslerini temizletiyor olurdu. McCrea öğleden sonra ulaşan MAGIC istihbaratını ona burada okurdu.[1]

Roosevelt'e yatağındayken, banyosundayken, harita odasındayken yahut doktorunun yanındayken ulaşan istihbarat, herhangi bir Amerikan Başkanı'na ulaşmış en hatırı sayılır istihbarattı. Pearl Harbor'dan altı ay

sonra Pasifik'te savaşın gidişatını değiştirmeye yardımcı olmuştu. 1942 yılı ilkbaharına gelindiğinde Pearl Harbor'daki HYPO (sonradan FRUPac adını aldı) kod adlı sinyal istihbaratı biriminin kriptanalistleri, JN25'in en son varyantı üzerinde, Amiral Isoruku Yamamoto'nun Yeni Gine'deki Port Moresby'ye saldırı planını ortaya çıkaracak kadar gelişme kat etmişlerdi.*

Mercan Denizi Muharebesi'nde (8-9 Mayıs 1942) iki taraf da kesin bir zafer kazanamamış olsa da Avustralya'ya yönelik Japon ilerleyişi on an için durdurulmuştu. Birkaç hafta sonra HYPO, Yamamoto'nun, Amerika'nın ileride Japon anakarasına yönelik olası ilerleme girişimlerine karşı bir üs olarak kullanmak üzere Kuzey Pasifik'teki Midway Adası'nı ele geçirme planını ortaya çıkararak savaşın en büyük kriptanalitik başarılarından birine imza attı. Yamamoto, Midway'in ele geçirilmesinin Amerikan Pasifik Filosu'nu açığa çıkaracağını ve kendi üstün kuvvetleriyle onları imha ederek Hawaii'yi Japon saldırısına açık hale getirmeyi hesaplıyordu. Düşman muharebe planından önceden haberdar olan Amerikan Pasifik Filosu Başkomutanı Amiral Chester W. Nimitz üç uçak gemisini Midway'in 560 kilometre kuzeyine konuşlandırdı ve 4 Haziran sabahı kendisinden üstün Japon filosuna baskın şeklinde saldırmak üzere beklemeye koyuldu. Nimitz'e göre Midway, "özünde bir istihbarat zaferiydi. Baskın yapmak isteyen Japonların kendileri baskına uğramışlardı."[2] Pearl Harbor saldırısında kullandığı altı uçak gemisinin dördünün Midway'de batmasının ardından Yamamoto savunmaya geçmeye mecbur kalmıştı. İki ay sonra Amerikan Ordusu, Solomon Adaları'ndaki Guadalcanal'a çıktı ve böylece Filipinler ve Japonya istikametindeki "adadan adaya sıçrayarak" ilerlemesindeki ilk adımı attı. Amerikan avcı uçakları Nisan 1943'te, uçuş planı Japon deşifrelerinden öğrenilen Yamamoto'yu taşıyan uçağı düşürdüler. Yamamotu'nun havada suikasta uğramasına onay veren Roosevelt, muhtemelen farkında olmayarak Amerikan sinyal istihbaratını ifşa olma riskiyle karşı karşıya bırakmıştı. HYPO'dan Yüzbaşı Jasper Holmes sonradan şöyle anlatmıştı: "Yamamoto'nun uçağının düşürülmesinin, kırılan Japon şifreleri sayesinde olduğuna dair bütün birliklerde geniş çaplı bir söylenti başladı. Olayın Amerikan gazetelerine yansımamış olması mucizedir."[3]**

Büyük İttifak'ın muhabere emniyetindeki en zayıf halka, Amerikan diplomatik ve askerî ataşe haberleşmesi için kullanılan ve hâlihazırda

* HYPO kendisine tahsis edilen kaynaklar artırılarak desteklenmesinin yanında Ocak 1943'te Avustralya kuzeyinde batırılan Japon *I-go 124* denizaltısınından ele geçirilen şifre kitapçıklarına da sahipti. (Kotani, *Japanese Intelligence in World War II*, s. 87.)

** *Chicago Tribune* ve diğer Amerikan medya kuruluşları, Midway zaferinin Japon şifrelerinin kırılması sonucu mümkün olduğu bilgisini yayımlamanın eşiğine geldikleri için tehlikenin boyutu bir hayli büyüktü.

Alman, İtalyan ve İngiliz kod kırıcıları tarafından kırılmış "Siyah Kod" (dosya renginden ötürü bu isimle anılmıştı) idi.[4] 25 Şubat 1942 günü Churchill, Roosevelt'e, İngilizlerin Siyah Kod'u kırması hakkında hayret verici ama eksik bir itirafta bulunmuştu:

> Bir süre önce ... uzmanlarımız sizin diplomatik hizmetiniz tarafından kullanılan sistemi ortaya çıkardıklarını ve bazı şifre cetvelleri hazırladıklarını söylediler. Sizinle müttefik olur olmaz bu faaliyetlerin sona erdirilmesi talimatını verdim. Ancak düşmanlarımızın da benzer bir başarı sağlamış olma ihtimalleri göz ardı edilemez.[5]

Amerikan diplomatlarının ve askerî ataşelerinin Churchill'in uyarısından sonra bile Siyah Kod'u kullanmaya devam etmiş olmaları, kısmen Roosevelt'in sinyal istihbaratına karşı ilgisizliğinden kaynaklanmış olabilir.

Gizliliği ihlal edilmiş olan Siyah Kod'u düzenli olarak kullanmaya devam edenlerden biri de İngiliz Sekizinci Ordu hakkındaki son derece gizli raporları Washington'a ve farkında olmayarak, Alman kod kırıcıları sayesinde, Rommel'e göndermekte olan Kahire'deki Amerikan askerî ataşesi Albay Bonner Fellers idi. Fellers'ın Almanlar tarafından verilen kod adı *Gute Quelle* ("iyi kaynak") idi. Rommel'in karargâh subaylarından birinin sonradan belirttiğine göre, *Gute Quelle*'den gelen istihbarat "fevkalade açıktı" ve hatta, muhtemelen biraz abartıyla, 1942'nin ilk altı ayında Kuzey Afrika'da, Afrika Korps'u İskenderiye ve Kahire önlerine kadar götüren "zaferlerde belirleyici bir katkısı olmuştu".[6] Berlin'deki Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutası (OKW) *Chiffrierabteilung*'un (şifre şubesi) bildirdiğine göre 1942'nin ilk altı ayında, Siyah Kod'un 29 Haziran'da değiştirilmesine kadar hiçbir şeyden haberi olmayan Albay Fellers, "düşmanın bütün hareketleri hakkında ihtiyaç duyulan her bilgiyi anlık bir biçimde" temin etmişti. *Chiffrierabteilung*, sinyal yakalama ana istasyonu şefi Dr. Herbert Schaedel sonradan, *Gute Quelle* sayesinde Rommel'in her gün öğle yemeğini yerken Müttefik birliklerinin bir önceki akşam nerede bulunduklarını öğrendiğini söylemişti.[7]

Fellers 20 Haziran 1940 günü, Libya'daki İngiliz harekâtı hakkında, Rommel'i özellikle memnun etmiş olması kuvvetle muhtemel sert bir eleştiri raporu göndermişti:

> İngilizler sayısal açıdan üstün kuvvetlerle, tanklarla, uçaklarla, topçuyla, ulaştırma vasıtalarıyla ve her türlü ikmal malzemesiyle Libya'daki Mihver kuvvetlerini mağlup etmekte iki kez başarısız oldular. Mevcut komuta kademesi ve gelişigüzel alınan önlemlerle, zafer sadece "kiralama-ödünç verme" sayesinde kazanılamaz. Sekizinci Ordu, birliklerinin moral ve motivasyonunu muhafaza etme konusunda başarısız oldu; farklı muharip

sınıflar arasında koordinasyonu ihmal etti; muharebe sahasında yıldırım hızıyla cereyan eden değişimlere verdiği tepkileri hep yavaş oldu.[8]

Tobruk'ta bulunan İngiliz ve İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerine ait kuvvetler ertesi gün teslim olmuştu. Rommel 30,000'den fazla esir almış, 2,000 araç, 2,000 ton yakıt, 5,000 ton gıda maddesi ele geçirmiş ve şöyle söylemişti: "Süveyş'e gidiyorum." Adolf Hitler, Rommel'i mareşalliğe terfi ettirdi. Rommel İngilizleri Mısır'dan çıkaracak olsa Ortadoğu'nun, buradaki stratejik petrol kaynaklarının ve Süveyş Kanalı'nın kontrolü Mihver'in eline geçerdi. Heyecanına hâkim olamayan Mussolini, Kahire'ye muzafferane bir giriş yapmak için Libya'ya geldi.[9] Hitler, 28 Haziran 1942'de, akşam yemeği sonrası sık sık attığı nutuklarının birinde, Fellers'ın "kötü biçimde şifrelenmiş mesajlarının İngiliz askerî planlaması hakkında güzel bilgiler vermeye devam etmesini" umduğunu söylemişti.[10] Rommel'in İngiliz savunma hattını yaracağından korkan Ortadoğu Genel Karargâhı ve Kahire'deki İngiliz elçiliği gizli evrakın düşman eline geçmemesi için dev belge yığınlarını telaşlı bir biçimde yakmakla meşguldüler. Yakılan belgelerden tüten duman şehrin üzerini kapladığı için 1 Temmuz 1942 günü, "Küllü Çarşamba" olarak anılagelmişti. Bazı sokak satıcıları, sattıkları fıstıkları kısmen yanmış gizli İngiliz belgelerinden yaptıkları külahlara sarmışlardı.[11]

Ancak Rommel, Kahire'ye asla ulaşamadı. Fellers'ın Washington'a dönmesinin ardından yerine gelen Amerikan askerî ataşesinin gizliliği ihlal edilmiş Siyah Kod'u kullanmayı bırakmasıyla, "iyi kaynağını" 29 Haziran'da yitirmişti. Bletchley Park, Rommel'in Fellers'ın raporlarına erişebildiğini Alman deşifrelerinden öğrenmişti. Eisenhower, bir nebze haksız biçimde, bu güvenlik ihlalinin faturasını büyük ölçüde Fellers'a çıkardı. "Bonner Fellers'ın dostu, benim dostum değildir" diye duyurmuştu.[12] Rommel'in "iyi kaynağından" mahrum kalması, İngilizlere Kuzey Afrika cephesinde belirleyici bir sinyal istihbaratı avantajı sağladı. Rommel'in, Sekizinci Ordu hakkında dikkate değer sinyal istihbaratına erişemediği bir dönemde, 30 Ağustos'tan 7 Eylül 1942'ye kadar süren Alam Halfa Muharebesi'nde İngilizlerin Mısır'ı savundukları hattı yarmayı başaramamasında ULTRA'nın büyük katkısı olmuştu. Rommel muharebe planını 15 Ağustos'ta bir Enigma mesajıyla Hitler'e göndermiş ve bu mesaj Bletchley Park tarafından deşifre edilmişti. Deşifre edilen mesaj kırk sekiz saat sonra, Sekizinci Ordu'nun yeni atanmış komutanı Korgeneral (sonradan Mareşal Sir) Bernard Montgomery'nin eline ulaştı. Kişiliği itibarıyla başkalarının başarısını pek takdir etmeyen Montgomery, Bletchley'e olan borcundan asla bahsetmemiştir. Ancak Rommel'in Alam Halfa'daki yenilgisinde ULTRA önemli rol oynamış, belki de belirleyici etkiye sahip olmuştu.[13]

Monty'nin daha iyi bilinen el-Alameyn zaferi (23 Ekim-4 Kasım 1942), üstün istihbarattan çok, yakıt sıkıntısı çeken Rommel karşısında sahip olduğu sayısal üstünlüğü sayesinde kazanılmıştı. Churchill, muharebe sırasında sinyal istihbaratının kullanımına karışmadan edememişti. Bletchley Park'dan günlük ulaşan çantanın içinde, Berlin'den Rommel'e gönderilen ve bir İtalyan konvoyunun ona yakıt ve erzak getirmekte olduğunu söyleyen ULTRA deşifresini görünce, konvoya saldırılması emrini verdi. Rommel'in Berlin'den gelen mesajın yakalanmış olduğunu anlamaması için konvoyun batırılmasını sağlayan istihbaratı ulaştıran hayalî İtalyan ajanlarını tebrik eden sahte bir mesaj, emniyetsiz bir şifre kullanılarak gönderildi. ULTRA, Almanların mesajı derhal yakalayıp, içeriğine inandıklarını haber vermişti.[14] Böylece, vaat edilen yakıt Rommel'e ulaşamamıştı.

Rommel'in, ordusunun yakıtının bittiğini ve imha olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu Hitler'e bildirdiği umutsuz mesajın deşifresini 3 Kasım sabahı alan Montgomery sevinçten dört köşe olmuş olmalıdır.[15] Ertesi gün Rommel, Montgomery'nin ULTRA istihbaratından çok az faydalandığı uzun bir geri çekilişe başlamıştı. Bletchley Park'taki 3 Numaralı Kulübe'de kriptanalist olarak görev yapan Cambridge Üniversitesi'nden tarihçi Ralph Bennet, el-Alameyn zaferi hakkında sonradan şöyle yazmıştı:

> ... Rommel'in geri çekilmesi boyunca direniş gösteremeyecek kadar zayıf olduğunu ortaya koyan yığınla Ultra istihbaratına rağmen Montgomery'nin Alameyn'den Trablus'a son derece yavaş bir biçimde ilerlemesinin kulübede yarattığı kızgınlık ... Montgomery'nin gecikmesi, yaptığımız işin bütün maksadına gölge düşürmüş gibi gözükmekteydi.

1943 yılı başına gelindiğinde Montgomery ve karargâh subayları ULTRA'ya tam bir güven duyuyorlardı ve bu istihbarattan, 3 Numaralı Kulübe'dekilerin içini rahatlatır biçimde süratli operasyonel fayda sağlamaya başlamışlardı.[16]

Kuzey Afrika'daki yenilgisine rağmen Almanya, 1943 yılı ilkbaharına kadar Churchill'in "Atlantik Muharebesi" adını verdiği mücadelede üstün olan taraftı. Churchill sonradan şöyle yazmıştı: "Savaş boyunca beni korkutan tek şey Alman denizaltılarının yarattığı tehditti."[17] 1917'de olduğu gibi Alman denizaltıları bir kez daha, Atlantik ötesinden gelen hayatî malzeme akışının durması tehlikesine sebep olmuşlardı.[18] Haziran 1941'den Şubat 1943'e kadar 885 gemi kaybedilmiş ancak sadece on üç Alman denizaltısı batırılmıştı. Şubat 1942'de denizaltılarda kullanılan Enigma'nın SHARK kod adı verilen daha karmaşık bir versiyonunun (şifre cihazına dördüncü rotor eklenmişti)

kullanılmaya başlanması, aynı yılın sonuna kadar Bletchley Park'ı çaresiz bıraktı. Mart 1943'te SHARK mesajlarının deşifre edilemediği on günlük bir dönem daha yaşandı. Ancak ondan sonra Alman denizaltı mesajlarının çoğu, genellikle gönderildikten saatler sonra okunabilir hale gelmişti. Gelişmiş istikamet kestirme sistemleri de denizaltıların yerini tespit etmeyi kolaylaştırmışsa da asıl farkı yaratan sinyal istihbaratı olmuştu. Nisan 1943'ten Mayıs 1945'e kadar 286 Alman denizaltısı batırılmış ve sadece 178 gemi kaybedilmişti.[19] Amiral Dönitz'in talep ettiği bir soruşturmada denizaltıların muhabere emniyetinde gizlilik ihlali olmadığı ancak Müttefiklerin muhtemelen Fransız Atlantik sahilindeki denizaltı üsleri içindeki ajanları vasıtasıyla istihbarat aldıkları yönünde yanlış bir sonuca varılmıştı.[20]

Atlantik Muharebesi sırasında ULTRA'nın bu denli etkin kullanılmasının sebebi, savaş sırasında ortaya çıkan "özel ilişkinin" en özel kısmı olan İngiliz-Amerikan istihbarat iş birliğiydi.[21] 1943 yılı başından itibaren donanma Enigması üzerinde yürütülen İngiliz ve Amerikan kriptanaliz faaliyetlerinin hepsi, Bletchley Park'tan koordine edilen ortak bir program çerçevesinde yapılmıştı.[22] Londra, Washington ve (1943 Mayıs ayından itibaren) Ottawa'daki denizaltı takip odaları arasında doğrudan sinyal bağlantısıyla sağlanan haberleşme öyle yakından yürütülmüştü ki İngiliz resmî tarihine göre savaşın geri kalanı boyunca "sanki tek bir teşkilatmış gibi faaliyet göstermişlerdi".[23]

1943 yılına kadar Bletchley Park ile Amerikan askerî sinyal istihbarat servisi (1943'te Sinyal Emniyeti Dairesi, SSA adını almıştı) arasında resmî bir anlaşma bulunmasa da yapılan gayriresmî işbirliği, Bletchley'nin 1942'de Alman FLORADORA diplomatik şifresini kırma başarısında büyük rol oynamıştı.[24] Amerikan baskısı ayrıca, Bletchley'nin Hava Kısmı tarafından üretilen taktik sinyal istihbaratının da daha iyi kullanılmasına katkı sağladı. İngiliz Amiralliği'nin aksine Havacılık Bakanlığı (henüz 1918'de kurulmuştu), arazideki komutanlara istihbarat iletilmesi konusunda Birinci Dünya Savaşı'nda kazanılan tecrübeden ders çıkarmayı başaramamıştı. Bakanlık, Hava Kısmı'nın doğrudan RAF (Kraliyet Hava Kuvvetleri) komutanlıklarına bilgi vermesine 1942'ye kadar müsaade etmemişti. Nihayetinde, Almanya'daki stratejik bombardıman görevlerinde verdiği ağır kayıpları azaltmak için en güncel taktik istihbaratı talep eden Amerikan Ordusu Hava Kuvvetleri'nin (USAAF)* baskılarına boyun eğmek zorunda kalmıştı. Hava Kısmı'nın Luftwaffe analiz biriminin başında bulunan ve savaş sonrası

* 1947'ye kadar Amerika'nın hava gücü, Amerikan Ordusu Hava Kuvvetleri (USAAF) adıyla doğrudan kara kuvvetlerine bağlıydı. 1947'de Amerikan Hava Kuvvetleri (USAF) adı altında müstakil bir kuvvet komutanlığı seviyesine yükseltilmişti. (ç.n.)

kurulacak GCHQ'nun direktörlerinden biri olacak olan Arthur "Bill" Bonsall sonradan USAAF için, "bizim en iyi müşterilerimiz" diye yazmıştı.*

17 Mayıs 1943'te Washington'da, A. G. Denniston'ın yerine Bletchley Park'ın başına gelmiş bulunan Yarbay Edward Travis ile Amerikan askerî istihbaratının (G-2) başında bulunan Tümgeneral George Strong tarafından imzalanan çok gizli bir anlaşmayla, İngiliz ve Amerikalı kriptanalistler arasındaki uzatmalı iş birliği resmî bir mahiyet kazanmıştı.[25] Travis-Strong anlaşması, sonradan, henüz Cambridge'de tarih lisans eğitimi alırken Bletchley Park'a seçilen 25 yaşındaki Harry Hinsley'in geliştirdiği kısaltma adı olan "BRUSA" şeklinde anılagelecekti. Hinsley, Amerikalıların "kısaltmaları sevdiğine" inanıyordu ama kısaltmada İngiltere'yi Amerika'nın önüne koyarak Amerikalıları gücendireceği konusunda -sonradan anlaşılacağı üzere beyhude yere- kaygılanmıştı.[26]**

Washington'da anlaşma imzalandığında, Amerikalı askerî kriptanalistlerden oluşan üç kişilik bir keşif heyeti Bletchley Park ve diğer İngiliz sinyal istihbaratı tesislerindeki altı haftalık bir ziyaretin ortasındaydılar.*** Heyetin en tecrübeli üyesi ve İngiliz sinyal istihbaratıyla ilk ilişkisi Birinci Dünya Savaşı'na kadar giden[27] meşhur kriptograf William F. Friedman, Bletchley'deyken günlüğüne şöyle yazmıştı: "Kaynaklarının miktarı ve çeşidi göz alıcı ve bizimkilerden çok daha iyi." Friedman ayrıca tutkulu bir İngiliz hayranıydı. Bletchley'deki kıdemli kriptanalist Profesör E. R. Vincent tarafından, Cambridge'de çalıştığı Corpus Christi College'ı ziyarete götürüldüğünde şöyle yazmıştı: "Büyük yudumlar halinde kana kana içtiğim Cambridge'deki atmosfer, insanda 'sağlamlık' hissi uyandırıyor - bu sağlamlık İngiltere'nin kendisi. Burada, dokuz asır önce ilim, demokratik kurumlar ve insan itibarı uğruna adanmış ve hâlâ dimdik ayakta duran sağlam binaların ve dingin bir saygınlığın içinde bulunuyorum."[28]****

Tabii ki bütün Amerikalı kriptanalistler Friedman kadar İngiliz hayranı olmasa da, SSA ve OP-20-G, birbirlerine karşı Bletchley'e karşı olduğundan çok daha şüpheci davranmaktaydılar. Hinsley'in sonradan yazdığı üzere: "Donanma benim kara kuvvetleriyle görüşmemden hoşlanmıyordu. Ama donanmaya da [BRUSA hakkında] hiçbir detaydan bahsetmeme izin verilmemişti, çünkü kara kuvvetleri buna çok öfkelenirdi." Hinsley, BRUSA

---

* Deniz Kısmı'nın aksine Hava Kısmı mensuplarının çoğu 1943'e kadar ULTRA erişimine sahip değillerdi. (Bonsall, "Bletchley Park and the RAF Y Service"; Bonsall, *Uphill Struggle*.)

** Japon mesajlarının deşifresi konusunda işbirliği amacıyla, Bletchley ve OP-20-G arasında BRUSA'nın deniz istihbaratıyla ilgili bir türevi için Ocak 1944'te anlaşmaya varılmıştı.

*** Ralph Erskine bunun, geçerli müzakere yetkisine sahip olmayan bir keşif heyeti olduğunu ikna edici bir biçimde ifade eder. (Erskine, "William Friedman's Bletchley Park Diary".)

**** Cambridge Üniversitesi, Friedman'ın sandığından bir asır sonra kurulmuştu.

anlaşmasının, donanmadakilerin Bletchley Park'la yürüttüğü daha az resmî olan iş birliğinden "hiçbir şekilde daha yakın" olmadığı konusunda OP-20-G'yi gizlice rahatlatmaya çalışmıştı. Atlantik'in iki yakasındaki donanma kriptanalistleri aynı Alman donanma mesajlarını deşifre etmeye çalışıp, çözer çözer çözmez birbirlerine anahtarları gönderirken, kara kuvvetlerinin kriptanalistleri, Bletchley Park ile Arlington Hall, Virginia'da bulunan SSA merkezi arasında Alman sinyallerinin deşifre edilmesinde iş bölümü yapılmasını ve karşılıklı heyetler gönderilmesini kabul etmişlerdi.[29*]

Bletchley Park'taki SSA heyeti, İngiliz meslektaşlarıyla şahsî temas halinde olmayı, daha etkin olsa da kişisel olmayan bir denizaşırı sinyal istihbaratı iş birliğine tercih ettiler. Bu iş birliği sırasında, uzun yıllar sürecek birçok dostluk tesis edildi. Bletchley'deki Amerikalı kriptanalistler arasında, sonradan Başkan John F. Kennedy'nin özel danışmanlığını ve Başkan Lyndon B. Johnson hükümetinde Dışişleri Bakan Yardımcılığı yapacak olan William F. Bundy de vardı. Bundy emekliliğinde şöyle söylemişti: "Birçok ilginç şey yapmış ve birçok ilginç insanla tanışmış olsam da Bletchley Park'ta yaptıklarım kariyerimin en tatmin edici olanıydı."[30]

On sekizinci yüzyıl başlarında I. George'un davetiyle Londra'ya gelen Hannoverli kod kırıcıların büyük oranda unutulmuş ziyaretlerinin aksine,[31] İkinci Dünya Savaşı sırasında Bletchley ve Arlington Hall arasındaki kriptanalizcilerin karşılıklı ziyaretleri halen geçerliliğini koruyan bir emsal teşkil etmiştir. Günümüzde İngiliz ve Amerikan sinyal istihbaratı kurumları, birbirlerinin genel merkezinde irtibat görevlileri bulundurmaya devam etmektedirler.

Batı istihbaratı, İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir kitlesel istihbarat üretimi devrine girmişti.[32] 1943 yılına gelindiğinde İngiliz-Amerikan sinyal istihbaratı ittifakı ayda 3,000 ila 4,000 Alman sinyali deşifre etmesinin yanı sıra yine çok sayıda ama ondan biraz daha az İtalyan ve Japon haberleşmesini de deşifre etmekteydi. Buna mukabil, İngiltere'ye denk sayılabilecek sayıda sinyal istihbaratı personeline sahip Almanya artık önemli Müttefik şifrelerinin hiçbirini kıramıyordu. İtalyan ve Japon müttefikleri de aynı durumdaydı.[33] Kuzey Afrika'da sinyal istihbaratı konusundaki "iyi kaynağın" elden çıkmasının ardından Hitler, Müttefik şifrelerinin kırılmasında kat edilen mesafeyi ara ara sormaktaydı. Örneğin, Mayıs 1944'te, donanma sinyal istihbaratı teşkilatı *B-Dienst*'ten (*B Hizmeti*), savaşın başında

* Hinsley tarih eğitiminin son yılını tamamlayamamış olsa da bir nesil sonra, savaş zamanı İngiliz istihbaratının resmî tarih yazarı, Cambridge Üniversitesi'nin Yardımcı Malî Sorumlusu ve St. John's College Dekanı olmuştu.

bazılarını kırmayı başardığı İngiliz donanma şifrelerini kırma konusundaki mevcut faaliyetleri hakkında bilgi istemişti. *B-Dienst*, şüphesiz utanarak, şu cevabı vermişti: "İngiliz sistemlerinden başlıca ikisi okunamamakta."[34]

Alman sinyal istihbaratının İngilizlerinki kadar etkin olamamasının iki ana sebebi vardı. İlki, teşkilat yapısının karmaşıklığıydı. İngiliz sinyal istihbaratı, Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa süre sonra GC&CS çatısı altında merkezî bir hale gelmişti. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'da, OKW'nin *Chiffrieraebteilung* birimi, Dışişleri Bakanlığı'ndaki *Pers Z* ve Göring'in emrindeki *Forschungsamt* (*Araştırma Dairesi*) birbirleriyle rekabet halindeydi. Buna ek olarak, SS'in istihbarat kolu *Sicherheitsdienst* (SD) bir süreliğine kendi sinyal istihbaratı birimine sahip olmuştu. Kara, deniz ve hava kuvvetlerinin hepsinin kendi sinyal istihbaratı birimleri vardı.[35] Birinci Dünya Savaşı öncesi Fransa'da, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'de ve 1930'larda ABD'de bundan daha az şiddetli olan kurumlar arası rekabet yüzünden sinyal istihbaratının gelişimine vurulmuş darbeden Hitler'in haberi yoktu.[36] Sinyal istihbaratı tarihinden haberdar olmuş olsa dahi bunu pek dikkate almazdı. Hitler'in devlet yönetimi anlayışının özünde, farklı kurumlara benzer görevleri verip son sözü kendisinin söylemesini sağlamak yatıyordu.

Birbirine rakip Alman sinyal istihbaratı birimlerinin idarî karmaşası kadar önemli bir başka konu da Bletchley Park ve onların Amerikalı müttefiklerinin yaptığı gibi olağanüstü yeteneklere sahip kişileri cezbedememeleriydi. Bletchley Park'ta görev yapmış yüzlerce kişi İkinci Dünya Savaşı sonrasında önemli akademisyenler olmuşlardı. Oxford ve Cambridge'deki kolejlerinin hepsinde, savaş sonrası en az bir Bletchley gazisi görev yapmaktaydı.* Amerikan silahlı kuvvetlerine alınanlar IQ testine tabi tutulurlardı; savaş zamanı sinyal istihbaratı personelinin birçoğu testlerde yüksek puan alanlardan seçilmişti. Savaş zamanında ve savaş sonrasında önde gelen Amerikalı kriptanalistlerden Dr. Solomon Kullback sonradan, askerî SIS biriminin personeliyle, iyi bir üniversitenin bütün kürsülerinin kadrosunun doldurulabileceğini söylemişti.[37] Hitler, Alman sinyal istihbaratının gelişimine hiç alaka göstermemesinin yanında istihbarat mesleğine karşı da belli oranda bir tiksinti duyuyordu. Şubat 1942'de, kendi istihbarat şefleri arasında en kudretlisi olan *Schutzstaffel* (SS) Reichsführer Heinrich Himmler'le yediği bir öğle yemeğinde şöyle söylemişti: "Gerçek bir subayın sinsi bir casus olabileceğini düşünmek imkânsız."[38]** Hitler'in casuslar

* Bletchley'den çıkanlar arasında üst düzey siyasetçiler Roy Jenkins ve Edward Boyle gibi başka meslek dallarında başarı sağlayanlar da olmuştu.

** Hitler'in öğle yemeğindeki monoloğunun transkribe edilmiş metninde Himmler'in "özel davetli" olarak bulunduğu belirtilmektedir.

hakkındaki fikirleri, istihbarat raporlarına gösterilen ciddi bir alakadan ziyade okuduğu casus romanlarından hayal meyal aklında kalanlara dayanıyordu. Mayıs 1942'de bir başka öğle yemeği konuşmasında şöyle söylemişti: "Günümüzde casuslar, toplumun iki kesiminden devşirilir: Sözde üst sınıflar ve proletarya. Orta sınıftakiler bu tip faaliyetlerden keyif almayacak kadar ciddidirler."[39] İngiltere'ye gönderilen çoğu Alman casusu, tıpkı Almanya'da yakalanan Sovyet casusları gibi orta sınıfa mensup olmasına rağmen her zamanki gibi kimse Führer'e itiraz etmeye cesaret edememişti.

Churchill ve Stalin'in aksine Hitler, istihbarata karşı düzensiz bir alaka göstermiş olmasına rağmen Avrupa tarihinin en korkunç gizli operasyonundan bizzat sorumluydu. BARBAROSSA'nın başlamasından sonraki altı ay boyunca Himmler, Hitler'in Doğu Prusya'daki Doğu Cephesi karargâhı olan Kurt İni'ni en sık ziyaret eden kişi olmuştu. Görüşmelerinin kaydı tutulmamış olsa da, ana gündem maddesinin, ilk kez Ekim 1941'deki Alman belgelerinde rastlanan biçimiyle "Avrupa'nın Yahudi sorununa nihaî çözüm" olduğundan şüphe yoktu. Ocak 1942'de Himmler'in başlıca yardımcılarından, Reich Emniyet Baş Dairesi'nin (*Reichssicherheitshauptamt*, RSHA) başındaki SS Generali Reinhard Heydrich, bütün bakanlıkların temsilcilerini Berlin'in güneybatısındaki Wansee'de göl kenarında bulunan güzel bir villada toplamış ve Nihaî Çözüm'ü koordine etme görevinin Hitler tarafından SS'e verildiğini bildirmişti. Nihaî Çözüm, en başından itibaren incelikle planlanmış bir aldatma ve aynı şekilde bir gizlilik üzerine kurgulanmıştı. Hiçbir Yahudi, yaşadıkları yerin yakınında öldürülmedi. Onun yerine, Alman işgalindeki Avrupa'nın dört bir yanında (Paris'te de olduğu gibi mümkün olduğu müddetçe yerel polis tarafından) toplanmışlar ve sonra "yeniden iskân" edilmeleri için trenlerle uzak mesafelere sevk edilmişlerdi ki aslında gittikleri yerler ölüm kamplarıydı. "Özel Yeniden İskân Trenleri"nin güzergâhı sadece "Doğu'da bir yer" şeklinde belirtilmişti. "Yeniden iskan" trenlerinin makinistleri bile taşıdıkları Yahudilerin büyük kısmının gaz odalarında katledildiği ölüm kamplarının (Alman işgalindeki Polonya'da dört tane ve işgal altındaki Sovyetler Birliği topraklarında bir tane) birkaç kilometre yakınına gitmelerine rağmen kampların varlığından haberdar edilmemişlerdi. Himmler, SS tümgeneralleriyle 1943'te yaptığı bir toplantıda şöyle demişti: "Bu konuyu asla açıkça konuşmayacağız ... Bu, tarihimizin asla yazılmamış ve asla da yazılmayacak olan bir şeref sayfası ..." Hitler de aynı fikirdeydi. Nihaî Çözüm'e dair hiçbir yazılı emir vermemiş ve bu konuyu en yakın çevresiyle bile konuşmaktan kaçınmıştı.[40]

Hitler, savaşın icra ediliş biçimi hakkında kendi görüşleriyle çelişen istihbaratla ilgilenmiyordu. SOE Alman kısmının başındaki R. H. Thornley,

Hitler'in stratejik beceriksizliğinin Müttefikler için sağladığı avantajdan ötürü, 1944'te Hitler'i öldürmek için planlanan FOXLEY Operasyonu'na karşı çıkmıştı: "Hitler, bir stratejist olarak, İngiliz savaş çabasına olabilecek en büyük yardımı sağlamıştır."[41] OKW Harekât Daire Başkanı General Alfred Jodl, 1946'da savaş suçları yüzünden idam edilmeden kısa süre önce şöyle yazmıştı:

> Hitler, kararlarını askerî emir formatına çevirecek bir karargâh bulundurmak ve sonra da Wehrmacht Başkomutanı olarak bu emirleri yayımlamaktan başka bir şey yapmak istemezdi ... Başka bakış açılarını duymak istemezdi; kendi görüşü dışında bir görüşün ima edilmesine bile tahammül edemeyerek öfke nöbeti geçirirdi. Hayret verici biçimde -ve askerler için anlaşılmaz biçimde- Hitler'in, ülkeyi ve savaşı idare etmede hataya düşmeyeceğine yönelik neredeyse mistik suretteki kendine duyduğu inançtan ötürü kavgalar çıkardı.[42]

1942-1943 kışında Hitler'in, generallerin aksi yöndeki tavsiyelerine uymayı reddetmesi, savaştaki başlıca dönüm noktalarından biri olan Stalingrad felaketine sebep olmuştu. Düzenli bir geri çekilmenin mümkün olduğu sırada Hitler, Alman birliklerinin Stalingrad'da kuşatılmış halde kalması emrini vermişti. Üstün Alman ırkı ve iradesi, aşağı ırktan olan Slavlara galebe çalacaktı.

Ancak Slavlar, aldatma konusunda istihbaratı, sözde üstün ırktan daha zekice kullanmışlardı. Savaştaki ilk büyük Sovyet aldatması olan MONASTYR Operasyonu, yirmi yıl önce sahte bir Bolşevik karşıtı monarşist yeraltı örgütü kurarak biz dizi Batılı istihbarat servisini aldatan SINDIKAT ve TREST'ten ilham almıştı.[43] 1941 yılı sonlarında NKVD ve GRU ortaklaşa bir çabayla, Rus yüksek komutası içinde Sovyet karşıtı ve Alman yanlısı, THRONE kod adlı hayalî bir örgüt uydurmuşlardı. THRONE aldatmasındaki anahtar kişi, aristokrat olan babası 1915'te çar için savaşırken ölen Aleksandr Dmeyanov (Merkez tarafından HEINE kod adı verilmişti) idi. Kızıl Ordu'ya ihanet ediyor gibi Abwehr'le temasa geçip onlar hesabına çalışmaya başlayan Demyanov, 1942 sonbaharında keysofiserine, Moskova'daki Sovyet yüksek komutasının karargâhında muhabere subayı olarak görevlendirildiğini ve buradan büyük önem taşıyan istihbarat sağlayabileceğini bildirmişti. Rus cephesindeki Alman istihbarat şefi Albay (sonradan Tümgeneral) Reinhard Gehlen, Demyanov'un Kızıl Ordu'nun muharebe konuş-kuruluşu ve stratejik maksatları konusunda sağladığı istihbaratın doğruluğuna dair inancını hayatı boyunca korumuştur.

Demyanov'un en önemli katkısı Stalingrad Muharebesi sırasında oldu. 12 Eylül günü General Fridrich Paulus emrindeki Altıncı Ordu Stalingrad'a girmişti ama şehrin sadece üçte ikisine hâkim olabilmişti. 19 Kasım 1942 günü URANUS Harekâtı'yla, Stalingrad'ı hedef alan Sovyet karşı taarruzu başladı. Sadece dört gün sonra Alman Altıncı Ordusu'nun, Stalin'in "savaşın belirleyici anlarından biri" diye tabir ettiği kuşatılması tamamlanmıştı.[44] 25 Kasım'da Kızıl Ordu tarafından MARS kod adı verilen aldatma harekâtı başlatıldı. Aldatmanın amacı, Alman Merkez Ordular Grubu kuvvetlerini, Moskova'nın batısındaki mevzilerini terk edip Altıncı Ordu'ya desteğe gitmesine engel olmaktı. Demyanov'un uydurma ajan şebekesi tarafından yollanmış ve Alman arşivlerinde günümüze ulaşmış belgeler, Alman Merkez Ordular Grubu'nun Moskova'nın batısındaki Rus kuvvetlerini mağlup etme fırsatına sahip olduğunu gösteren ve böylece bu kuvvetleri daha doğudaki Paulus'un Altıncı Ordusu'na yardıma gitmekten alıkoyan kesin operasyonel istihbaratın Gehlen'e ulaştığını göstermektedir. MARS Harekâtı, Stalingrad'a karşı Alman yığınaklanmasını sınırlandırma amacına ulaşmış ancak korkunç bir bedel ödenmişti. Alman Merkez Ordular Grubu'nun taarruzunda 70,000 Rus askeri ölmüştü. Demyanov, 3 Aralık'ta Abwehr'e uydurma bir rapor gönderdi. Moskova'da yapılan bir toplantıda Stalin'in, Almanların taarruzda elde ettikleri başarının büyük bir istihbarat açığına işaret etmesi sebebiyle öfkeye kapıldığını bildiriyordu: "Stalin, Almanların Sovyet birliklerinin hareketi, planları ve kuvvet durumu hakkında bu kadar bilgi sahibi olmalarından dolayı, en yüksek mevkilerde hain muhbirler olduğundan emin." Askerî tarihçi Anthony Beevor, MARS Harekâtı için, "yığınla kurban verilen ve altmış yıl boyunca gizlenen bir trajedi" demiştir. Sir Max Hastings şöyle yazar: "Sadece Stalin'in dehşet verici dünyasında, 70,000 kişinin hayatı hiçbir duygusallık yahut çekingenlik gösterilmeden devletin âli menfaatleri uğruna feda edilebilirdi." Demyanov'un aldatmasının Stalingrad zaferinde ciddi bir katkısı olduğu hayli şüphelidir. Ancak kendisi sonradan, hem Devlet Güvenliği Halk Komiserliği'nden (NKGB) Kızıl Bayrak Nişanı hem de Alman Demir Haç Nişanı alan savaş zamanındaki tek istihbaratçı olmuştur.[45*]

Stalingrad'daki Alman direnişi 2 Şubat 1943'te sona erdi. 171,000 Alman askeri ölmüş, 91,000'i de esir düşmüştü. Rus kayıpları çok daha ağır olsa da Wehrmacht'ın yenilmezlik efsanesi yıkılmıştı. Stalin, zaferi kutlamak için kendisini ve Jukov'u mareşal rütbesine terfi ettirmiş, çarlık

* Demyanov'un iddia ettiği gibi kod adı MAX değildi; bu kod adı Almanlar tarafından onun şebekesinden ulaşan istihbarat için kullanılmıştı. 1941 yılı Şubat ayından Temmuz'a kadarki dönemde ve 1943 yılı Nisan ayından sonra NKVD'nin yerini NKGB almıştır.

zamanından beri ilk kez altın işlemeli apoletlerle süslenmiş üniformalar hazırlanmıştı. Savaşın geri kalanı boyunca Stalin, halkın önüne, üzerinde mareşal üniforması olmadan nadiren çıkmıştı.[46] Stalingrad'dan gelen haber Almanya'daki moral üzerinde yıkıcı bir etkiye sebep olmuş ve Führer'in şahsî itibarını zedelemişti. *Sicherheitsdienst* (SD) tarafından yapılan gizli bir kamuoyu araştırmasında şu sonuca varılmıştı: "İnsanlar her şeyden önce Stalingrad'ın neden tahliye edilmediğini yahut neden oraya takviye gönderilmediğini soruyorlar ve sadece birkaç ay önce askerî durumun emniyetli olduğu konusunda bildirilen kanaate nasıl varıldığını merak ediyorlar. Artık savaşın olumsuz sonuçlanma ihtimalinin doğduğundan korkan birçok vatandaş, mağlubiyetin getireceği sonuçlar üzerinde ciddi bir biçimde düşünmeye başlamış haldeler."[47] Himmler ve Goebbels, Alman kamuoyundaki durum ve gerileyen moral hakkında gittikçe daha da iç karartıcı hale gelen SD raporlarını 1943 yazından itibaren Hitler'e göstermeme kararı almışlardı.[48]

Stalingrad'daki zafer, Sovyet istihbaratı için beklenmedik bir şans doğurmuş ancak Sovyet sinyal istihbaratı bundan faydalanamamıştı. Stalingrad'daki Alman kuvvetlerinin elinde yirmi altı Enigma cihazı vardı ve teslim olmadan önce bunların hepsinin tahrip edilmesinde zorlanmış olmalıydılar. Bir Alman birliğinin, Sovyet askerleri kapıya gelene kadar haberleşmeyi devam ettirdiğine dair en az bir vaka bilinmektedir. Çok sayıda Enigma şifre anahtar setinin Kızıl Ordu'nun eline geçtiği neredeyse kesindi. Alınan 91,000 Alman esir arasında çok sayıda muhabere ve şifre personeli vardı ve Sovyet sinyal istihbaratına yardım etmelerine yönelik yapılan taleplere bunların hepsi direnmiş olamazdı. 17 Ocak 1943'te daha Stalingrad'daki birlikler teslim olmadan önce bile OKW Muhabere Dairesi, Rusların bazı Enigma mesajlarını deşifre ettiklerinin "kesin" olduğu kanaatine varmış ve şifre emniyetinde yeni düzenlemeler yapmıştı. Ancak Sovyet kriptanalistleri Enigma mesajlarını düzenli olarak okuyamıyorlardı. Ele geçirilen cihazlar, anahtarlar ve şifre personeli eskiden yakalanmış bazı Alman mesajlarının geriye dönük çözümünü mümkün kılmıştı. Buna karşın NKVD ve GRU, Bletchley Park'ta üretilen ULTRA istihbaratı için büyük önem taşıyan teknolojiden mahrumdu. 1940'ta Enigma şifrelerini kırmak için Bletchley'de üretilen güçlü elektronik "Bombe" cihazlarının ya da savaşın son iki yılında Enigma haberleşmesinden daha fazla operasyonel istihbarat sağlayan *Geheimschreiber* mesajlarını (kendiliğinden şifrelenip kendiliğinden şifresi açılan, teleprinter darbeleri üzerine kurulu telsiz sinyalleri) deşifre etmek için 1943'te üretilen dünyanın ilk elektronik bilgisayarı *Colossus*'un bir Sovyet muadili yoktu.[49]

Stalingrad Muharebesi sırasında ve muharebe sonrasında NKVD tarafından edinilen en önemli sinyal istihbaratı, Sovyet kriptanalistlerden değil, 1942 yazından itibaren Bletchley Park'ta bir yıl geçirmiş İngiliz ajan John Cairncross'tan (Cambridge Beşlisi'nin "Beşinci Adamı") gelmişti. Cairncross sonradan yanıltıcı bir biçimde şöyle demişti: "İş ve rutin faaliyetler dışında orada geçen on iki aylık hizmetimden çok az şey hatırlıyorum. Benim yaşam alanım, kendi kulübemle birlikte, işlevsel ve yalın kafeteryadan ibaretti ki rahatlatıcı ve cezbedici bir atmosfer olduğu pek söylenemezdi."[50] Cairncross, Bletchley'de bazı arkadaşlar edinmişse de büyük önem arz eden istihbaratı kendi Sovyet keysofiserine iletmekteydi. Bunlardan en önemlisi, Hitler'in Doğu Cephesi'ndeki son taarruzunun Kızıl Ordu tarafından durdurulduğu Kursk Muharebesi öncesi, Haziran 1943'teki Alman hazırlıklarıyla alakalı olan ULTRA istihbaratıydı. ULTRA istihbaratı sayesinde Sovyet Hava Kuvvetleri Alman havaalanlarına karşı önalma taarruzları düzenleyerek 500 düşman uçağını imha etmişti. İki yıl sonra NKGB, Cairncross'u Kızıl Bayrak Nişanı'yla taltif etmişti.[51*]

Almanların Kursk taarruzu planları hakkındaki diğer önemli istihbarat da İsviçre'deki "Lucy Şebekesi" sayesinde ulaşmıştı. Şebeke, İsviçreli ajan Alexander Radó tarafından sevk ve idare edilen bir GRU şebekesinin emrinde görev yapan Nazi karşıtı Alman mülteci paralı asker Rudolf Roessler tarafından yönetilmekteydi. Roessler'in raporlarından günümüze ulaşan parçalar arasında, Kursk'ta yapılacak bir taarruz konusunda Mart ayında yapılmış bir uyarı, Nisan ayında Hitler tarafından hazırlanan harekât planı ve taarruzun başında yaşanan gecikmeler hakkında bilgiler mevcuttur. Roessler verdiği istihbaratın, kendisi altında çalışan bir dizi ajandan ulaştığını söylemişti. Ancak istihbarat kaynağının, Hitler'in karargahındaki OKW harekât merkezinden çalınan ve emniyetli bir karayoluyla kendisine ulaştırılan teleprinter şeritleri olması ve bu sebeple de şifrelenmiş olmaması çok daha muhtemel görünmektedir. Merkez'de bulunan ve meslekleri itibarıyla şüpheci olan zihinleri meşgul eden sorun, Roessler'in Almanların çok gizli harekât planlarına erişebilmesinin gerçek olamayacak kadar iyi olmasıydı.[52]

Merkez'in en başarılı aldatma operasyonlarından bazıları, habersiz bir biçimde kendi kendisine karşı düzenledikleriydi. Stalin ve Merkez'in, Sovyetler Birliği'ne karşı yürütüldüğünden emin oldukları hayalî İngiliz istihbarat operasyonları hakkında hiçbir delil sağlayamayan Cambridge Beşlisi'ne (Kim Philby, Donald Maclean, Guy Burgess, Anthony Blunt ve

* Cairncross, Ağustos 1990'da Christopher Andrew'la yaptığı bir görüşmede, Kursk Muharebesi'nden önce Sovyet keysofiserine Bletchley Park'tan istihbarat ulaştırdığını kabul etmiştir ancak detaylarını anlatmak istememiştir.

John Cairncross) -sonradan KGB tarihinin en becerikli yabancı ajanları olarak kabul edilmişlerdir- karşı derin bir şüphe duyulmaya başlanmıştı.[53] Ne SIS'deki Kim Philby ne de MI5'teki Anthony Blunt, "SSCB içinde ya da İngiltere'deki Sovyet elçiliğinde tek bir önemli İngiliz ajanı" tespit edememişti. Merkez, Sovyetler Birliği aleyhinde Philby ve Blunt'ın tespit edemediği gibi hiçbir İngiliz ajan faaliyeti olmaması ihtimalini bir an dahi kabul etmemişti. Stalin, Ekim 1942'de, Londra'daki Sovyet büyükelçisi İvan Mayski'ye şöyle yazıyordu: "Moskova'da hepimiz, Churchill'in bizi feda edip, Hitler Almanyası'yla yahut [Hitler'in selefi] Brünning'le anlaşma sağlamak için SSCB'nin yenilmesini hedeflediği kanaatindeyiz." Bir yıl sonra Merkez, Londra rezidenturasına, Beşli'nin ikili ajan olduğunun artık aşikâr olduğu bilgisini vermişti. Sovyet karşıtı İngiliz komploları ve ajanları hakkında bilgi verememeleri, onların NKGB için çalışıyormuş kisvesi altında SIS ve MI5'ten emir aldıklarını ispatlıyordu.[54]

Merkez'in, Beşli'nin ikili çalıştığı konusundaki inancı, Blunt'ın Almanya'daki MI5 ikili ajanlarının olağanüstü başarılarından keysofiserine bahsetmesiyle daha da kuvvetlenmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, İngiltere'de bütün önemli Alman casusları yakalanmıştı. Mart 1943'e gelindiğinde, İkinci Dünya Savaşı'nda yakalanmış ajanlardan yirmi sekizi ikili ajan olarak angaje edilmiş ve Almanya'ya yanlış bilgi vermekte kullanılmaya başlanmıştı. Çok gizli bir MI5 raporuna göre: "Bunlar haricinde yirmi tanesi gerçek ve yedisi uydurma olan kişi de Çift-Çapraz casuslar olarak düşmana yutturulmuştu."[55] Stalin ve Sovyet istihbaratı, kendi İngiliz ajanlarının bazılarının da "Çift-Çapraz casusları" olduğundan emindi. Merkez, Londra'daki rezident Anatoli Gorski'ye, "Bizim görevimiz, rakiplerimizin bize hangi yanlış bilgileri kabul ettirdiklerini anlamaktır" talimatını vermişti.[56*]

Merkez, İngiliz Çift-Çapraz Sistemi'ne rağmen kendi İngiliz ajanlarından gelen bazı istihbaratın neden gerçek olduğunu açıklamaya çalışırken kendi elini kolunu bağlamıştı. Merkez, Londra rezidenturasına Maclean'den gelen Dışişleri Bakanlığı belgelerinin çok fazla sayıda olmasının, onun diğer dört ajan gibi aldatmayı kasten yapmadığının bir işareti *olabileceğini* bildirmişti. Merkez ayrıca Beşli'nin, Sovyetler Birliği'ne yönelik İngiliz siyasetine dair gönderdiği yanlış bilgileri inandırıcı hale getirmek için, Alman askerî harekâtı hakkında bazı ULTRA deşifreleri gibi İngiliz çıkarlarına zarar vermeyen gerçek istihbarat yolluyor olabileceğini düşünmüştü. Merkez, Beşli'den gelen istihbaratın ne kadarına inanacağına karar

* Beşli konusunda duyulan şüphe için Merkez'in İngiltere masası şefi Zoya Rybkina'nın şahsî hatalarını suçlamak haksızlık olur. Onun paranoyakça eğilimleri çoğu kişi tarafından paylaşılmaktaydı.

vermeye çalışırken, Gorski'ye de onlarla olan ilişkisini, "onlara tamamen güvendiğimize dair inançlarını pekiştirecek bir biçimde" yürütmesi talimatını vermişti. Beşli'yi ve diğer düzmece Sovyet ajanlarını takip edip (var olmayan) İngiliz keysofiserleriyle ilişkilerini tespit etmesi için Moskova'dan Londra rezidenturasına beş kişilik bir gözetleme timi gönderilmişti.[57]

Sovyetler Birliği'nin aldatma operasyonlarının aksine, İngiliz aldatma operasyonları komplo teorileriyle bulandırılmamıştı. İngiliz tarihindeki ve muhtemelen İngiliz istihbarat tarihindeki hiçbir kurum, İkinci Dünya Savaşı'nda MI5'in karşı casusluk dairesinin ikili ajan kısmı B1a kadar çok sayıda ustaca aldatma faaliyeti planlayıp bu derece yüksek bir başarı oranı elde etmemişti. Kısıma gelen yeni elemanların çoğu, kısım amiri Thomas "Tar" Robertson'ın ortaya koyduğu esaslara öyle hayranlık duymuşlardı ki, aldatma sanatını görülmedik bir süratle ve beceriyle kavramışlardı.[58] Savaş zamanı İngiliz aldatma faaliyetlerinin başarısı, savaştaki diğer ülkelerde görülmesi mümkün olmayan bir kurumlar arası iş birliği sayesinde gerçekleşmişti. Düşmana verilecek doğru ve hatalı bilgilerin günbegün seçilmesi işi, yaratıcı bir isme sahip Yirmiler Komitesi'nin sorumluluğuna verilmişti. Roma rakamıyla yirmi sayısı (XX) çift çapraz olarak gösterildiği için bu isim seçilmişti.* MI5, SIS, Savaş Bakanlığı, üç kuvvetin (kara, deniz, hava) istihbarat daireleri, Yurtiçi Kuvvetler Genel Karargâhı ve gerektiğinde diğer ilgili bakanlıklardan temsilciler barındıran komite, Ocak 1941'de toplanmaya başlamış ve sonrasında savaş bitene kadar, MI5 temsilcisi olan Oxford Üniversitesi'nden tarih profesörü J. C. Masterman'ın (sonradan şövalyelik payesi verildi) ilham verici başkanlığı altında her hafta toplanmaya devam etmişti. Masterman, Yirmiler Komitesi'nin ilk toplantısında sonradan, "üyelere her zaman çay ve çörek ikram edilmesine yönelik küçük ama önemli bir karar" diye anlattığı kararı aldırmıştı:

> Yokluk yaşanan ve karneyle gıda dağıtılan günlerde çörek temini kolay iş değildi ama yine de dürüst yollarla veya dalavereyle (çoğunlukla dalavereyle) savaş boyunca onları çöreksiz bırakmadık. Komite'ye katılımın her zaman tam olmasının sebeplerinden biri de bu ufak tedbir miydi?

Masterman insanları uzlaştırma yeteneğine de sahipti. 226 toplantının sadece birinde, bir anlaşmazlık oylamayla çözülmüştü.[59] Başlarda Yirmiler

* İngiliz istihbaratının İkinci Dünya Savaşı'ndaki aldatma faaliyetlerine "Double-Cross" sistemi denilmiştir. "Double-Cross" ifadesinin doğrudan Türkçe karşılığı "Çift Çapraz" olduğu gibi, mecaz anlamı da "ikili oynama, aldatma, kandırma" demektir. Yirmiler Komitesi'nin (XX) isminin, yazarın belirttiği üzere yaratıcı oluşu bu sebeptendir. (ç.n.)

Konseyi başarısının boyutlarına inanmakta kendisi de güçlük çekmişti. Ancak Çift-Çapraz Sistemi sayesinde, konseyin daha ilk toplantıda tahmin ettiği ve sonrasında farkına vardığı gerçek, Masterman'ın ifadesiyle şuydu: "*Bu ülkedeki Alman casusluk sistemini fiilen sevk ve idare etmekteydik.*" B1a ve Yirmiler Komitesi'yle yakın iş birliği içindeki Londra Kontrol Kısmı (LCS), "düşmanın askerî kaynaklarını boşa harcaması amaçlı" küresel stratejik aldatmayı koordine etmişti.[60]

Çift-Çapraz Sistemi, Churchill'in başbakan olmasından sonraki iki yıla yakın süre boyunca kendisinden gizlenen yegâne büyük istihbarat sırrıydı. 10 Numara'nın düzenli ziyaretçilerinden olan SIS Şefi Menzies'in aksine, 1941'den 1946'ya kadar MI5 genel direktörlüğü yapan Sir David Petrie, Churchill'e karşı mesafeli olmuştu. Çift-Çapraz'ın başbakanı ne kadar etkileyeceğinin farkında olan genel direktör, Churchill'in işlerin nasıl yürütüleceğine müdahale edeceği korkusuyla ona haber vermemeyi tercih etmişti. Churchill'in istihbarat konusundaki hevesi kendisinden önceki bütün İngiliz başbakanlarını geride bıraksa da Petrie onun bu hevesinin nelere sebep olabileceği konusunda kaygılanmakta haklıydı.[61]

Ancak 1943 yılı ilkbaharındaki MINCEMEAT* Operasyonu öncesi, LCS'nin başındaki Albay J. H. Bevan, aldatma operasyonları konusunda ilk kez başbakanın onayını almayı gerekli gördü. B1a tarafından planlanan ve LCS nezaretinde gerçekleşen MINCEMEAT'in amacı, Londra'daki hastanelerin birinden bir ceset temin edip bu cesede Birleşik Harekât Dairesi Şefi Koramiral Lord Louis Mountbatten'ın kurmay subaylarının üniformasından giydirmek, sonra içinde çok gizli ibareli sahte belgeler olan bir çantayı cesede iliştirip bu cesedi bir denizaltı vasıtasıyla İspanya açıklarına bırakmaktı. Bevan 15 Nisan'da Downing Street 10 Numara'yı ziyaret ettiğinde, Churchill yatağında oturmuş, "etrafı belgeler ve siyah ve kırmızı renkli kabine çantalarıyla çevrili halde" purosunu içiyordu. Churchill plana hevesli bir biçimde izin verdi. Bevan'a, ilk denemede başarısız olunması halinde, "cesedi geri alalım ve onu bir daha yüzdürelim" demişti.

Sahte kimlik belgesinde adı Kraliyet Deniz Piyadeleri'nden Binbaşı William "Bill" Martin olarak belirtilmiş hayalî kurmay subayın cesedi, 30 Nisan günü İspanya'nın güneybatısı açıklarında İspanyol bir balıkçı tarafından bulundu. İspanyollar, "Binbaşı Martin"in cesedini İngilizlere teslim etseler de Alman yanlısı İspanyol yetkililer, cesedin yanındaki çantada bulunan belgelerin Abwehr tarafından fotoğraflarının çekilmesine izin verdiler. Belgeler arasında Mountbatten ve İmparatorluk Genelkurmay Başkan Yardımcısı Korgeneral Sir Archibald Nye'ın el yazısı mektuplarının

* İngilizce: Kıyma (ç.n.)

yanında, sözde Eisenhower'ın (aldatma operasyonuna onay vermişti) önsöz yazmaya razı olduğu birleşik harekât talimnamesinin taslağı vardı. Mektuplar, Müttefikler tarafından HUSKY Harekâtı kod adıyla Yunanistan'a bir çıkarma yapılacağına dair yanlış bir bilgi içermekteydi. Kısa süre sonra, ULTRA deşifrelerinden, Almanların tamamıyla aldatıldığı anlaşıldı. Churchill Washington'dayken kendisine gelen mesajda kısaca şöyle yazılmıştı: "MINCEMEAT bütün halinde yutuldu." Temmuz'da Müttefikler Yunanistan yerine Sicilya'ya saldırdıklarında bile Almanlar MINCEMEAT belgelerinin gerçekliğinden şüphe etmemişler ve Müttefik planlarının sonradan değiştiğine inanmışlardı.[62]

Churchill'i, MINCEMEAT Operasyonu hazırlıkları hakkında bilgilendirme ihtiyacı, MI5 yönetiminini ve Güvenlik İdaresi'nin başındaki Duffy Cooper'ı, MI5'ın düşmana karşı yürüttüğü operasyonlar -özellikle de B1a tarafından planlanan ve ikili ajanlar tarafından icra edilen aldatma operasyonları- hakkında Churchill'e aylık bilgi vermenin zamanının geldiğine ikna etmişti. İlk aylık "Güvenlik Servisi Faaliyet Raporu" 26 Mart 1943'te gönderilmiş ve başbakan üzerinde anında etki yaratmıştı. Churchill raporun üzerine kırmızı mürekkeple, "son derece ilginç" notunu düşmüştü. Bundan böyle Churchill, Petri'nin ifadesiyle, "çalışmalarımıza daimî bir ilgi duymuştu". MI5, raporlara özellikle başbakanın hoşuna gidecek renkli vakaları dâhil etmeye özen göstermişti. Bunlardan biri de, Abwehr tarafından angaje edildikten sonra 1942'de MI5'a çalışmaya başlayan Londra'nın havalı haydutlarından Eddie Chapman (kod adı ZIGZAG) idi. Chapman bir yıl sonra, "fevkalade gayreti ve başarısı" için Alman Demir Haç nişanıyla taltif edilen tek İngiliz vatandaşı oldu. En önemli başarısı, o sıralar Alman şehirlerini vuran Mosquito bombardıman uçaklarının üretildiği Hatfield'daki Havilland uçak fabrikasına düzenlediği büyük çaplı sabotajdı. Chapman, etrafa saçılmış enkaz yığınları arasında harabeye dönmüş ve brandalarla kapatılmış fabrika binalarının etkileyici fotoğraflarını Abwehr'e ulaştırmıştı. Ancak "sabotaj", aslında B1a tarafından tezgâhlanmış bir oyundan ibaretti.

Churchill'e gönderilen ilk aylık "Güvenlik Servisi Faaliyet Raporu" sonradan gönderilenler için örnek teşkil etti. MI5'ın her birimi, tek satır aralığıyla daktilo edilmiş, yaklaşık on altı sayfalık taslaklar hazırlıyordu. Anthony Blunt bir özet çıkarıyordu ve iki buçuk sayfalık nihaî metin de o ve sonradan genel direktör olacak Dick White'ın iş birliğiyle hazırlanıyordu. Savaşın geri kalanı boyunca Churchill'e gönderilen aylık raporları hazırlayan kişi Blunt olduğundan, bunları Sovyet istihbaratına -ve büyük ihtimalle doğrudan Stalin'e- iletmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Moskova,

Blunt tarafından özetlenmeden önce hazırlanan uzun raporları bile almış ve böylece Churchill'den daha detaylı raporlar görmüş olabilir.[63]

İngiliz Çift-Çapraz Sistemi savaş tarihinin en başarılı stratejik aldatması olsa da savaşın sonucu Doğu Cephesi'nde belli olmuştu. Temmuz 1943'te Kursk'ta kazanılan Sovyet zaferiyle Kızıl Ordu'nun dur durak bilmeyen ilerleyişi başlamış ve iki yıl kadar sonra Mareşal Georgi Jukov'un Berlin'i teslim almasıyla sona ermişti. Kursk'ta Kızıl Ordu'nun kazandığı zaferde, Wehrmacht'ın ulaştırma şebekesine sabotaj faaliyetleri düzenleyen partizanlar ilk defa önemli bir katkıda bulunmuşlardı.[64] Sonradan kaleme alınan bir Sovyet resmî tarih çalışmasında partizanların, aralarında özel suikast hedefleri olarak seçilmiş seksen yedi üst düzey Nazi subayının da bulunduğu 137,000 Almanı öldürdüğünü iddia etmiştir.[65]

Bu iddianın abartılı olması muhtemelse de Abwehr, Alman hatları gerisinde gizlice faaliyet gösteren çok sayıda partizandan ötürü batağa saplanmıştı. 1944 yazında 20,000 partizan olduğu görüşündeydi ve bunların sayılarının her üç ayda bir 10,000 kişi arttığını hesaplamıştı.[66] Tespit edilmesi en zor olanlar arasında, keşif ve sabotaj faaliyetleri için eğitilmiş ergenlik çağındaki çocuklardan oluşan *Besprisorniki* de vardı. Wehrmacht bile onların cesaretini takdir etmişti. Bir Alman birliğinin gönderdiği raporda, birliklerin hareketleri hakkında notlar alan "henüz büyümemiş bir çocuk" yakalandığı anlatılıyordu. Sorgulanması esnasında kimden emir aldığını söylemeyi inatla reddetmiş ve "beceriksizce yalanlar söylemişti". Sonunda ona boyun eğdirmek için korkutulmasına karar verildi. Önce yedi yetişkin mahkûmun idamını izlemeye zorlandı. Son anda, idam mangası hedef alırken, gerçeği anlatırsa hayatının bağışlanacağı söylendi:

> Çocuk küstahça gülümsemiş ve gerçeği söylese de öldürüleceğini bildiğini söylemişti. Onu sorgulayan subay, hayatını ancak kendisini kullanan kişinin adını vermesi halinde bağışlayacağını söyleyince çocuk şu cevabı verdi: "Doğruyu söylesem de vurulacağımı gayet iyi biliyorum. Şimdi size gerçeği söyleyeceğim: Size altı kez yalan söyledim ve yedinci kez de söyleyeceğim!"

Raporda çocuğun akıbetinden bahsedilmemiştir. İdam edilmiş olması muhtemeldir.[67]

Partizanların inkâr edilemez kahramanlıkları konusundaki Sovyet kayıtları, onların düşmana karşı olduğu kadar sık bir biçimde "işbirlikçilere" karşı da kullanıldıklarından bahsetmezler; gerçekten de Almanlardan daha çok işbirlikçileri öldürmüş olmaları muhtemeldir. 1943'te NKVD'nin,

Kızıl Ordu tarafından kurtarılan bölgelerde 931,296 zanlıyı sorguladığı ve bunlardan 80,296 kişinin "casuslar, hainler, firarîler, haydutlar ve suça karışmış unsurlar olarak ifşa edildiği" Beria tarafından bildirilmişti.[68] Geleceğin KGB subayı (ve SIS'e iltica eden) Vasili Mitrohin, savaş sırasında binlerce "Sovyet karşıtı" Ukraynalı'nın cezalandırılmasına dair hatırladıklarının bir kuşak sonra bile hâlâ kabuslar görmesine sebep olduğunu Christopher Andrew'a söylemiştir. Şahit olduklarını Andrew'a anlatmak içinden gelmemiştir. Tek söylediği, "Dehşet içerisinde kalmıştım" olmuştur.[69]

Sovyet istihbaratının savaş zamanı başlıca görevlerinden biri de etnik temizlik idi. Halklar, topyekûn işbirlikçi olarak Stalin ve NKVD tarafından yaftalanmışlardı. İlk sürgün edilenler Kafkas Dağları'nın kuzeybatısında yaşayan ve çobanlık yapan bir Türk boyu olan Karaçaylar oldu. Karaçayların çoğunluğu Alman işgalcilerle iş birliği yapmamış, hatta bazıları Yahudi çocukları saklayarak kendilerini tehlikeye atmış olsalar da aralarından çok azı Hitler'in kendilerine bağımsızlık vereceğini ummuştu. NKVD onların Gürcistan içlerine giden dağ geçitlerinde Almanlara kılavuzluk yaptığını iddia etmişti. Beria ve yardımcısı İvan Serov, Karaçayları "hain-halk" olarak ilan etti. Ekim 1943'te Karaçay Özerk Bölgesi lağvedildi. 53,000 NKVD askeri, çoğunluğu kadınlardan ve çocuklardan oluşan 69,000 Karaçay'ı Kazakistan'a sürdü. Yanlarına kışlık kıyafetler almalarına izin verilmediği için bunların yüzde 40'ı yolda öldü. Kızıl Ordu'daki Karaçay askerler de terhis edilir edilmez sürülmüşlerdi.*

Ardından NKVD, Stalingrad'la Hazar Denizi arasında yaşayan Budist Moğol sığır çobanları olan Kalmuklardan intikam aldı. Onlar da Alman kuvvetlerine hayvan temin ederek onları beslemekle itham edilmişlerdi. Aralık 1943'te Kalmuk Özerk Cumhuriyeti lağvedilmiş ve 90,000'den fazla Kalmuk (sonradan Kızıl Ordu'daki Kalmuklar da bunlara eklenmişti), dondurucu hava şartlarında, köle işçi olarak Sibirya'nın doğusundaki Kutup bölgesine sürülmüştü. Beria, sürgünün, beklenmedik bir olay yahut "aşırılık" olmadan tamamlandığını Nisan 1944'te Stalin'e bildirmişti. Gerçekte ise Kalmukların yarısından fazlası açlıktan ölmüştü.**

NKVD'nin en iddialı etnik temizlik operasyonu, iki yüz yıldır Rus hâkimiyetine karşı aralıklarla gerilla savaşına devam eden, Kuzey Kafkasya'daki Çeçenler ve İnguşlara karşı düzenlenmişti. Beria, 17 Şubat 1944'te yaklaşık 460,000 Çeçen ve İnguşun (bazı komşu halklarla birlikte) sekiz gün içinde

* Mart 1944'te Karaçaylar gibi çobanlık yapan Türkler olan 37,000 Balkar da Kafkaslar'dan sürgün edilmişti. (Rayfield, *Stalin and His Hangmen*, s. 391-394.)

** 1939'daki Kalmuk nüfusu 134,000'di; 1953 nüfus sayımında 53,000 kalmıştı. (Rayfield, *Stalin and His Hangmen*, s. 390-391.)

sürüleceğine dair planlarını açıklamıştı. Kalmuk sürgününde olduğu gibi Beria, tüm operasyonun pürüzsüz şekilde tamamlandığını Stalin'e bildirmişti. Ancak yoğun kar yağışı yüzünden sürgün yavaşlayınca NKVD'nin köyleri, ahırları ve camileri içindeki insanlarla birlikte yaktığından bahsetmemişti. Çeçenistan ve İnguşetya haritadan silinmişti. Beria, Serov ve iki NKVD generali, Yüksek Sovyet tarafından Suvorov Nişanı'yla (Birinci Dereceden) taltif edilmişti.*

Kızıl Ordu'da asker olan bazı soydaşları Alman tarafına firar eden 240,000 Kırım Tatarı, Mayıs 1944'te 32,000 NKVD askeri tarafından çembere alınmış ve yük vagonlarına doldurularak çoğunlukla Özbekistan'a sürgün edilmişti. Bazıları zorunlu çalışma kamplarına gönderilmiş, 6,000'i "Sovyet karşıtı" faaliyetler sebebiyle tutuklanmış ve 700'ü de casus olarak idam edilmişti. Sürgün edilenlerin yarısına yakını altı ay içinde ölmüştü. Stalin, Churchill ve Roosevelt Şubat 1945'te Yalta'da bir araya geldiklerinde muhtemelen Kırım'da tek bir Tatar dahi kalmamıştı.[70]

Sovyet etnik temizliğinin dehşeti, savaş başladığında dünyadaki Yahudi nüfusunun üçte birine tekabül eden yaklaşık altı milyon Yahudi'nin ölümüyle sonuçlanan Nazi Holokostu'nun dehşetiyle tabii ki boy ölçüşemezdi. Müttefiklerin "Nihaî Çözüm" hakkında ne kadar istihbarata sahip oldukları konusu hâlâ tartışmalıdır. Ancak Auschwitz II'de (Birkenau) Yahudilerin toplu halde katledilmesi hakkındaki detayların Londra ve Washington'a 1944 yazına, yani katliamlar başladıktan iki yıl sonrasına kadar ulaşmadığı anlaşılmaktadır.[71]

Holokost, Hitler için dış istihbarat toplama faaliyetlerinden daha büyük bir önceliğe sahipti ve dış istihbarat faaliyetlerinden çok daha etkin bir şekilde icra edilmişti. Stalingrad ve Kursk'taki mağlubiyetlerle Almanya'nın yenilgisinin kaçınılmaz hale gelmesi, Abwehr'in dünya genelinde yabancı muhbirleri cezbetmesini artık imkânsız kılmıştı.[72] Hugh Trevor-Roper, Abwehr deşifreleri üzerinde uzun süre çalıştıktan sonra, Abwehr'in "kendi raporlarını bile değerlendiremez hale geldiği" sonucuna varmıştır. "Berlin'in, gelecekteki stratejik durum hakkında ne bir bilgisi ne de sağlam bir fikri vardı ve bu sebeple ulaşan tüm raporları derhal generallerin ile amirallerin erişimine açarak onların kendi kararlarını kendilerinin vermesine müsaade etmişti."[73] İronik bir biçimde Abwehr'in en güvendiği istihbaratın bir kısmı İngiliz Çift-Çapraz Sistemi'nin ürünüydü. Örneğin,

* Dağ hayatının sağlamlaştırdığı Çeçenler ve İnguşlar, sürgüne Karaçaylar ve Kalmuklar'dan daha iyi dayanmışlardı. Ancak Ekim 1945'e gelindiğinde sürgünlerin yaklaşık beşte biri ölmüştü. (Rayfield, *Stalin and His Hangmen*, s. 392-393. Burds, "Soviet War against Fifth Columnists")

MINCEMAT aldatmasında kendisine ulaştırılan yanlış bilginin güvenilirliğinden ve öneminden hiç şüphe etmemişti.[74]

Şubat 1944'te İstanbul'daki bir Abwehr ajanının İngiliz tarafına iltica etmesinin ardından Hitler, Abwehr'in bağımsız teşkilatını lağvedip, bütün birimlerini Himmler ve SD kontrolüne vermişti.* SD, İngiltere'de Abwehr'e ait geniş bir ajan şebekesinin kontrolünü ele geçirdiğine inanmıştı. Gerçekteyse, hepsi MI5 tarafından kontrol edilen ve Alman keysofiserlerine yanlış bilgi aktaran ikili ajanlardı. Ancak SD'nin kendine ait tek bir önemli ajanı mevcuttu: Ankara'daki İngiliz büyükelçisi Sir Hugh Knatchbull-Hugessen'in uşağı İlyas Bazna (kod adı CICERO). Ekim 1943'ten Şubat 1944'e kadar Bazna, büyükelçinin gizli diplomatik yazışmalarının fotoğraflarını çekmişti. Bu dokümanlar arasında, Kasım 1943'te Churchill, Roosevelt ve Stalin arasında yapılan Tahran Konferansı'ndaki müzakere tutanakları da vardı. Trevor-Roper sonradan, bu belgeler sayesinde Müttefiklerin en gizli tuttuğu sır olan, işgal altındaki kuzey Fransa'nın istilasını öngören OVERLORD Harekâtı'na ait planların "ortaya çıkabileceğini" söylemiştir. Ancak Almanların istihbarat analizi kötüydü ve sır ifşa olmamıştı. Bazna'nın hâlihazırda belge teminine son vermiş olduğu 1944 ilkbaharına kadar Berlin'de onun bir İngiliz aldatması yürüttüğüne dair şüpheler vardı. İronik biçimde o sırada Çift-Çapraz Sistemi'nin ulaştırdığı dezenformasyon gerçek kabul edilmekteydi. Bazna, hizmetlerinin karşılığında cömertçe ödüllendirilmiş ama sonradan, kendisine ödeme yapılan banknotların sahte olduğunu anlamıştı. Almanların CICERO'nun istihbaratından doğru dürüst faydalanamadığından habersiz olan SIS Şefi Stewart Menzies, bu olay için "korkunç bir ulusal felaket" demişti.[75]

1943 yılı boyunca Churchill'in Çift-Çapraz'dan öğrendikleri ona şu inancı aşılamıştı: "Savaş zamanı hakikat öyle kıymetlidir ki, daima yalanların koruması altında muhafaza edilmelidir."[76] İngiliz tarihinde aldatma yoluyla gizliliği muhafaza edilen hiçbir askerî harekât, 1944 yılında Kuzey Fransa'nın Müttefikler tarafından işgal edilmesi planı olan OVERLORD kadar başarıyla muhafaza edilmemiştir. 1943 yılı sonunda İngiliz ve Amerikan Müşterek Kurmay Başkanları'nın Kahire ve Tahran'da yaptıkları konferanslarda harekâtın Mayıs 1944'te (sonra bu tarih 6 Haziran'daki D-Day çıkarmasına kadar ertelenmiştir) yapılması kararı alınmıştı. LCS'den Albay Bevan, OVERLORD için aldatma planlarının hazırlanması talimatını vermişti. Planların başlıca hedefleri şunlardı:

* Zürih'teki Abwehr temsilcisi Hans-Bernd Gisevius, hem İngiliz hem Polonya istihbaratına muhbirlik yapan Halina Szymańska aracılığıyla SIS'e istihbarat iletmişti. Aksi yönde çok fazla tahmin yürütülmesine rağmen, SIS kayıtları, Abwehr'in başındaki Amiral Canaris'in Müttefiklere bilgi ulaştırmadığını göstermektedir. (Jeffery, *MI6*, s. 380-382.)

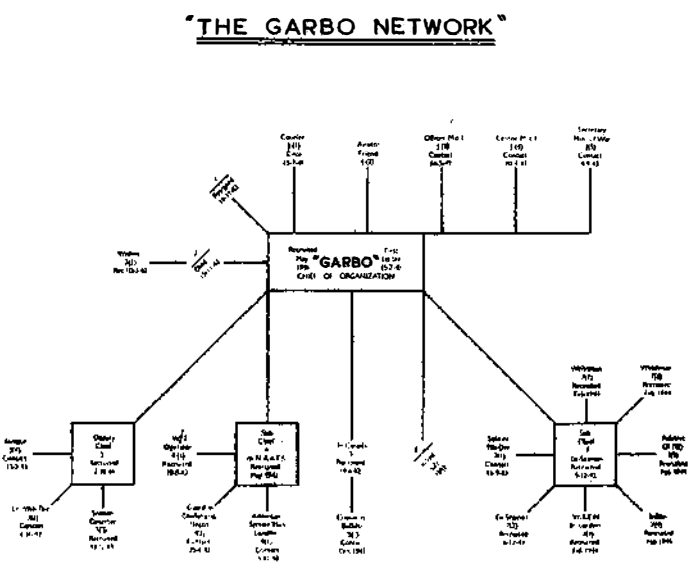
a. Alman Komutanlığı'nı asıl taarruzun Pas de Calais bölgesinden ya da buranın doğusundan geleceğine inandırmak, böylece düşmanın diğer bölgelerdeki, özellikle de Caen bölgesindeki [Normandiya] yığınağından feragat edip, hava ve kara kuvvetleri ile tahkimatını burada kuvvetli tutması için teşvik etmek.
b. Asıl taarruzun günü ve saati konusunda düşmanı şüphe içinde bırakmak.
c. Asıl taarruz sırasında ve sonrasında en az on dört gün boyunca Pas de Calais'de veya doğusunda mümkün olduğunca çok Alman kara ve hava kuvvetini tespit etmek.

Her üç hedefe de ulaşılmıştı.[77] İkili ajanların dezenformasyonu ve Almanlar tarafından yakalanması için düşük seviye şifrelerle gönderilen düzmece Müttefik mesajları sonucu OKW, heybetli General George S. Patton emrinde Pas-de-Calais'yi işgale hazırlanan ve karargâhı Dover'da bulunan devasa (ama tamamen hayalî) Birinci Amerikan Ordu Grubu'nun (FUSAG) varlığına inandırılmıştı.[78] FUSAG, askerî tarihin en büyük hayalet ordusuydu. OVERLORD öncesindeki haftalarda, aldatmayı ortaya çıkarması muhtemel bazı Alman hava keşif faaliyetlerine dair planlar sinyal istihbaratı sayesinde öğrenilmişti. Bunların hepsi Hava ve Kıyı Komutanlıkları tarafından boşa çıkarılmışlardı.[79]

D-Day çıkarması öncesinde icra edilen FORTITUDE aldatmalarının başarısına en çok etki eden ikili ajan, kendisini yıldızlaştıran vasıflarından ötürü GARBO kod adı verilen Faşizm karşıtı İspanyol Juan Pujol olmuştu. 1944'ün ilk altı ayı boyunca MI5 keysofiseri Tomás Harris'le birlikte çalışırken, Madrid'deki Abwehr istasyonuna 500'den fazla mesaj göndermişti ve ULTRA'nın ortaya çıkardığı üzere, bunların çoğu "İvedi" notu düşülerek Berlin'e iletilmişti.*

OSS'in SOE ve SIS'le ilişkilerinde yaşanan sürtüşmeye rağmen, OSS'in istihbarata karşı koyma kısmı olarak 1943'te kurulan X-2'ye, GARBO ve Çift-Çapraz Sistemi'nin geri kalanı hakkında eksiksiz bilgi verilmişti. MI5 ikili ajanlar kısmının amirinin odasına X-2 görevlisi için bir çalışma masası konulmuştu. X-2, MI5'la olan iş birliğinin bu kadar yakın olmasından belli etmediği bir şaşkınlık duymuştu:

* Pujol, başta İngiliz istihbaratı tarafından geri çevrilmesinin ardından, kendisini Ajan ARABEL kod adıyla devşiren Almanların hesabına çalışmaya başlamıştı. Abwehr'in deşifre edilen yazışmalarından angaje eden Abwehr'e söylediği gibi İngiltere'den rapor göndermek yerine kendi uydurduğu yanlış istihbaratı Lizbon'dan gönderdiği anlaşılmıştır. Pujol, Mart 1942'de SIS tarafından angaje edilmiş, İngiltere'ye gitmesinden bir ay sonra MI5 kontrolüne verilmişti. (Andrew, *Defence of the Realm*, s. 253-254.)

Savaş tarihindeki en büyük stratejik aldatmayı İkinci Dünya Savaşı sırasında mümkün kılan, istihbarat tarihinin en büyük düzmece ajan şebekesi.

> Bütün gizli dosyalara; en gizli yöntemler ve uygulamalar hakkında bilgiye; teşkilat ve operasyonların personeline ve sistemine -kısacası en derin sırlara ki bu durumda muhtemelen dünyanın en tecrübeli, etkili ve bu sebeple de en iyi korunan güvenlik sisteminin sırlarına- sınırsız erişim bir Müttefik için dahi tüm beklentilerin ötesinde ve görülmemiş bir şeydi. Ama İngilizler bunu sağladılar. Bu gerçeğin ifade ettiği anlam sarsıcıydı ve ortak faydaların basitçe paylaşımı şeklinde açıklanamazdı.[80]

D-Day öncesi yürütülen aldatma faaliyetinin son safhası, uygun bir biçimde, onu en iyi uygulayan kişilerin sorumluluğuna verilmişti: GARBO ve Tomás Harris. Harris, haftalar süren ısrarının ardından nihayet GARBO'nun, Müttefiklerin Normandiya sahillerine doğru ilerlediğini bildiren uyarı mesajını Almanlar'ın bundan faydalanamayacağı kadar gecikmiş olarak göndermesi için izin almıştı. GARBO, Normandiya'ya yapılacak çıkarmanın aldatma amaçlı olduğunu ve asıl çıkarma yerinin hala Pas-de-Calais olduğunu da uyarısına eklemişti. Madrid'deki Abwehr istasyonu normalde gece 11.30'dan sabah 7.30'a kadar kapalı olmasına rağmen GARBO, 6 Haziran'da (D-Day) saat sabah 3'te gelecek bir mesajı beklemeleri için onları uyarmıştı. Bilinmeyen bir sebeple Madrid istasyonu sabah 6'ya kadar telsize yanıt vermedi ve uyarıyı beklenenden birkaç saat geç aldı. Ancak GARBO'nun güvenilirliği ciddi biçimde pekişmişti.[81]

Churchill, 6 Haziran günü öğle vakti, dinleyici locasından kendisini izleyen karısı ve en büyük kızının önünde, hıncahınç dolmuş ve beklenti içindeki Avam Kamarası'na şöyle duyuruyordu: "Avrupa kıtasına cebrî surette yapılacak çıkarmaların ilk kısmı, gece boyunca ve sabahın erken saatlerinde gerçeklemiştir." Başbakan, D-Day'i takip edecek diğer çıkarmalara işaret ederken Calais bölgesinden gelecek daha da büyük çaplı bir Müttefik çıkarması bekleyen Almanların bu kanaatlerini pekiştirmeyi ummuştu. Ancak Tar Robertson ve B1a'daki diğerleri Churchill'in açıklamasından dehşete düşmüştü. Başbakanın sözleri, GARBO'nun Abwehre'e gönderdiği raporunda bahsettiği ve "diğer saldırılar ve şaşırtmalar" hakkında kamuoyuna açıklama yapılmayacağı konusunda Siyasî Savaş Dairesi (PWE) tarafından bir talimat yayımlandığına dair uydurma istihbaratla çelişmekteydi. Başbakanın bu gafı, aldatma operasyonlarından haberdar edilirse (bu durumda olduğu gibi) kendi kendine düşüncesizce eylemlerde bulunabileceğine dair MI5'ın eskiden duyduğu korkuyu haklı çıkarmış görünmektedir. 6 Haziran günü akşam 8'de GARBO, Madrid'e gönderdiği telsiz mesajında o gün Churchill'in verilen talimatı dikkate almamasından dolayı dehşete düşen PWE direktörü ile görüştüğünü bildirmiştir. GARBO kendi istihbaratındaki çelişkiyi, bir nebze beceriksiz biçimde (ama Abwehr'in şüphesini çekmeden), başbakanın istila haberini Avam Kamarası'na ve ülkeye duyururken gerçekleri çarpıtmama gereği hissetmiş olduğu söyleyerek açıklamıştı.

GARBO telsiz mesajını bitirirken, o sabah Normandiya'ya yapılması an meselesi olan Müttefik çıkarması hakkında vereceği istihbaratı almak için saat 3'te telsiz başında bulunmayan Madrid istasyonundakileri rencide ederek eleştirmişti: "Bu durum, ciddiyetinizi ve sorumluluk anlayışınızı sorgulamama neden oldu. Bu sebeple, neler olduğuna dair bir açıklama talep ediyorum." Ertesi sabah GARBO, sözde sabaha kadar uyuyamadığını söyleyerek, bu sefer kendine acındıran ifadeler de içeren başka suçlayıcı mesajlar yolladı:

> Bu ölüm kalım mücadelesinde tiksinti içerisindeyim ve bahaneleri yahut ihmali kabul edemem … Eğer ideallerim ve inancım olmasa, artık başarısız olduğu anlaşılan bu işi bırakırdım. Yaptığım ağır iş yüzünden yorgunluk ve bitkinlikten harap olmama rağmen bu mesajları gece vakti yazıyorum.

Telsiz istasyonunun sabah 3'te yanıt vermesini sağlayamayan Madrid'deki kabahatli Abwehr keysofiseri, GARBO'nun sağladığı istihbaratın kalitesini öven bir özür mesajı gönderdi: "Şunu en açık şekilde bilmeni isterim ki son birkaç haftadaki faaliyetlerin sayesinde komutanlığımız erken uyarı

ve hazırlık yapma imkânına sahip olmuştur." Muhtemelen GARBO ve Harris'in kahkahalarla güldüğü bu övgü, Güvenlik Servisi'nin başbakana sunduğu Haziran ayı raporuna da dâhil edilmişti.[82]

D-Day'den önceki dönemde, Pas de Calais'ye bir saldırı planlandığı hikayesinin Normandiya Çıkarması başladıktan on gün sonra inandırıcılığını yitirmesi bekleniyordu. Ancak ULTRA istihbaratı, yapılan aldatmanın Hitler ve yüksek komutasını beklenenden daha uzun bir süre boyunca etkisi altında tutmayı başarmıştı. Haziran ayının geri kalanı süresince GARBO ve bir başka bir ikili ajan olan BRUTUS, sözde İngiltere'ye akın akın gelen taze Amerikan birlikleri ve Pas de Calais'ye yapılacak saldırı için İngiltere'nin güneybatısında artan yığınaklanma konusunda uydurma istihbarat raporları göndermeye devam etmişlerdi. D-Day'den dört hafta sonra Alman yüksek komutasının, gerçekte var olmayan FUSAG'ın saldırısını püskürtmek için hâlâ bekleyen yirmi iki tümeni vardı. Güvenlik Servisi'nin 3 Temmuz'da Churchill'e gönderdiği Haziran ayı raporu şöyle bildiriyordu:

> Almanların Pas de Calais bölgesinden Normandiya'ya bazı tümenlerini kaydırmaya niyetlendiklerini kesin olarak biliyoruz ancak Pas de Calais bölgesine yönelik bir tehdit gelişebilmesi ihtimali yüzünden bunların ya Normandiya'ya giderken yarı yoldan geri dönmelerine ya da yerlerinden hiç hareket etmemelerine karar verildi.

Churchill'e, Berlin'in GARBO'yu Demir Haç Nişanı'yla (İkinci Derece) taltif ettiği de bildirilmişti. Keysofiserinin gönderdiği şu telsiz mesajı, ona ve onun altındaki hayalî ajanlara düzülen övgülere bir örnek teşkil eder: "Servisin sorumlu amiri olarak, yaptığınız kusursuz ve değerli faaliyetlere duyduğumuz itimadı size ve işbirlikçilerinizin hepsine tekrar bildiriyorum ve Avrupa'nın geleceği için verilen mücadelenin yüce ve belirleyici anlarında bizimle devam etmenizi rica ediyorum. Saludos [Selamlar]." Güvenlik Servisi'nin başbakana sunduğu Haziran ayı raporunda, Alman keysofiserinden gelen "heyecanlı bir teşvik mesajı" da alıntılanmıştı: "Yığınak ve hareketler hakkında (özellikle de muharebeye girmeye hazırlandığı görülen birliklere dair) gönderdiğin mesajlar son derece önemli olmakla birlikte savaşın sonucunu da belirleyebilir."[83]

D-Day'den bir ay sonra Eisenhower şöyle söylemişti: "Şu ana kadar büyük faydasını gördüğümüz ve gerekli özeni göstermemiz halinde faydasını görmeye devam edeceğimiz Pas de Calais'ye yönelik Müttefik tehdidini olabildiğince uzun süre devam ettirmemiz gerektiğinin ne denli önemli olduğunu ne kadar vurgulasam azdır." Batı Cephesi Komutanı Mareşal Gerd von Rundstedt'in karargâhının, "Montgomery Normandiya'dan

güneye doğru ne kadar çok arazi ele geçirirse ve bunu ne kadar hızlı yaparsa, hâlâ İngiltere'de bulunan kuvvetlerin yeni bir noktaya çıkarma yapma ihtimali o kadar azalmaktadır" şeklinde bir kanaate varması Temmuz'un son haftasını bulmuştu.[84]

D-Day için yapılan hazırlıklar, Moskova'da Cambridge Beşlisi'ne karşı Merkez'in güvenini yeniden tesis etti. Blunt, OVERLORD'un bir parçası olarak hazırlanan aldatma planının eksiksiz bir nüshasını 26 Mayıs 1944'te Moskova'ya ulaştırmıştı. 7 Temmuz'da B Şubesi'nin ve özellikle de ikili ajanların aldatmada oynadıkları rolün tüm detaylarını temin etmişti. (Blunt'ın kendi sürdüğü çifte hayat, yaşamının geri kalanı boyunca ona Beşli'nin kalanından daha çok zarar vermişti. Öyle belirgin bir stres altındaydı ki Merkez, savaşın ardından onun sanat tarihçiliğine geri dönmesine ve Kralın Resim Koleksiyonu Bilirkişisi olmasına karşı çıkmamıştı.[85]) Merkez, Kim Philby (kod adı SÖHNCHEN) tarafından temin edilen önemli SIS belgelerinin "diğer kaynaklardan" (muhtemelen içinde Sovyet ajanlarını barındıran Amerikan OSS) edinilen bilgilerle büyük oranda uyuştuğunu Londra rezidenturasına 29 Haziran'da bildirmişti: "Bu, S[ÖHNCHEN]'in bize karşı dürüst olduğuna dair ciddi bir delil. Bu sebeple ona ve grubuna karşı tutumumuzu gözden geçirmek zorundayız.' Merkez'in, Beşli'den ulaşan istihbaratın "çok değerli" olduğunu ve ne pahasına olursa olsun sürdürülmesi gerektiğini kabul ettiği artık aşikardı: "S[ÖHNCHEN]'e çalışmaları için bizim minnettarlığımızı iletin ... Uygun ve mümkün görürseniz S[ÖHNCHEN]'e nazik bir şekilde 100 sterlin ikramiye ya da ona eş değer bir hediye verin." Philby, bir hulul ajanı olarak yaptığı olağanüstü işin çoğunlukla değer görmediği, görmezden gelindiği ya da Merkez'in şüphesine maruz kaldığı yıllar süren bir dönemin ardından, başarılarının gecikmeli de olsa takdir edilmesi karşısında neredeyse acınası bir minnet içine girmişti. Moskova'ya şöyle söylüyordu: "On yıllık çalışma hayatım boyunca sizin bu hediyeniz karşısında olduğu gibi duygulanmamış ve sizin [teşekkür etmek için] iletişim kurduğunuzda olduğu kadar heyecanlanmamıştım." Merkez'in Philby'ye olan güveninin yeniden tesis edilmesini sağlayan istihbaratın başında, SIS'in "Sovyet ve Komünist faaliyetlerin eski kayıtlarını" incelemek için yeni kurduğu IX. Kısım hakkında 1944 başından itibaren gönderdiği raporlar vardı. Philby, yeni kontrolörü Boris Krötenschield'ın teşvikiyle yıl sonunda, "İngiliz toprakları dışında kalan bütün dünyadaki Sovyet ve Komünist casusluk ve yıkıcı faaliyetleri hakkında bilgi toplamak ve bunları tercüme etmekle" görevlendirilen genişletilmiş IX. Kısım'ın başına gelmeyi başarmıştı. SIS'deki mesai arkadaşlarından Robert Cecil'in de sonradan yazdığı üzere:

"Philby tek bir dokunuşla ... savaştan sonra komünist casusluk faaliyetlerine karşı yürütülecek bütün karşı casusluk faaliyetlerinin Kremlin tarafından öğrenilmesini garanti altına almıştı. Casusluk tarihinde böylesine ustalıklı bir işin benzerine nadiren rastlanır."[86]

Sovyet istihbaratının ABD'ye hululü de aynı şekilde dikkate değerdi. Savaş boyunca ABD hakkında Stalin'e ulaşan istihbaratla, Sovyetler Birliği hakkında Roosevelt'e ulaşan istihbarat arasında dağlar kadar fark vardı. Merkez, Roosevelt hükümetinin bütün kurumlarına sızarken, OSS'in -İngiliz SIS gibi- Moskova'da tek bir ajanı dahi yoktu. Roosevelt yönetiminin, Amerika'daki Sovyet casusluk faaliyetlerini önemsemediği anlaşılmaktadır. Avrupa'da savaşın başlamasının ertesi günü olan 2 Eylül 1939'da, eski Dördüncü Şube kuryesi Whittaker Chambers, Dışişleri Bakan Yardımcısı ve Roosevelt'in iç güvenlik danışmanı Adolf Berle'ye Amerika'daki askerî istihbarat ajan şebekesi (büyük kısmı yakın zamanda NKVD tarafından devralınmıştı) hakkında bildiklerinin büyük kısmını anlatmıştı. Hemen ardından Berle, Roosevelt'e iletmek üzere bir muhtıra hazırlayarak, Alger Hiss, Harry Dexter White ve başkanın önde gelen yardımcılarından biri olan Kauchlin Currie (belgede Lockwood Curry şeklinde yanlış yazılmıştır) gibi üst düzey ajanların isimlerini vermişti. Roosevelt hiç alakadar olmadı. Sovyetlerin onun hükümetine hululü fikrinin saçma olduğunu düşünüyor gibiydi. Daha şaşırtıcı biçimde, Berle kendi raporunu kendisi hasıraltı etmişti ve 1943'te FBI talep edene kadar onlara raporu göndermemişti.[87]

Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, ABD'den gelen istihbarat raporlarını, Washington'daki elçilikten gelen diplomatik mesajlardan daha önemli görüyordu. Eylül 1942'de Stalin'e, elçilik mesajlarının nadiren ilginç bilgiler içerdiğini söylemişti.[88] 1944 yılı boyunca, ABD dış siyaseti hakkında önceden Merkez'in en verimli kaynağı olan Moskova'daki Amerikan elçiliğinden gelen bilgi akışı geçici olarak kesilmişti. Elçilikte uzun süre geciktirildikten sonra yapılan bir elektronik taramada, taramayı yapan FBI uzmanı ilk yirmi dört saat içinde 120 gizli mikrofon tespit etmişti. Bir görgü tanığının anlattığına göre sonrasında, "elçiliğe teslim edilmiş bütün yeni masa ve sandalyelerin ayaklarının içinden, duvar alçılarının arasından ve hemen her yerden [mikrofonlar] çıkmaya devam etmişti".[89] ABD elçiliğinden gelen istihbarattaki kesinti geçici olacaktı.[90]

Büyük Anavatan Savaşı bitmeye doğru Amerika'daki en önemli Sovyet siyasî ajanı, GRU'nun ALES kod adlı ajanı, hırslı Amerikalı diplomat Alger Hiss idi. Roosevelt hükümetinin içindeki Sovyet ajanları hakkında, Moskova'da Cambridge Beşlisi için duyulan şüpheye benzer bir şüphe hiç

hasıl olmamıştı. Bunun sebebi kısmen Roosevelt'in, Churchill'in aksine, Rus müttefikleri aleyhinde iş çevirmesi ihtimalinin düşük olmasıydı. Şubat 1945'te yapılan Büyük Üçlü'nün Yalta Konferansı'nda, Stalin'in Hiss'le, istihbarat tarihinde başka örneği olmayan bir karşılaşması olmuştu. Stalin, Livadya Sarayı'ndaki konferans masasında otururken karşısında oturan Roosevelt'in sağ arkasında oturan ajan ALES'i görebiliyordu. Stalin şüphesiz, Amerika'nın Yalta'daki müzakere şartları konusunda Hiss'in gönderdiği raporu okumuştu.

Washington'daki NKGB "legal" rezidenti Anatoli Gorski, bir ay sonra Merkez'e şöyle bildirmişti:

> Kısa süre önce ALES ve bütün grubu Sovyet madalyalarıyla taltif edilmişlerdir. Yalta konferansı sonrası Moskova'ya gittiğinde, önemli mevkideki bir Sovyet yetkilisi (ALES bu kişinin Yoldaş Vışinski [Dışişleri Bakan Yardımcısı] olduğunu düşünmekte) sözde onunla temasa geçmiş ve askerî KOMŞULAR [GRU] tarafından iletilen minnettarlığı ve başka konuları kendisine bildirmiştir.[91]

Hiss'in ödüllendirilmesi şüphesiz Stalin'in onayıyla ve hatta bizzat onun tarafından tertiplenmiş olabilirdi.

Savaş zamanında Sovyetler Birliği, kendi müttefikleri hakkında daha iyi istihbarata (çoğunu heba etmişti) sahip olmasına rağmen, onun Batılı müttefikleri de düşmanları hakkında daha iyi istihbarata sahiptiler. Midway'den itibaren[92] Pasifik Savaşı'nda ABD istihbaratı Japon istihbaratından öndeydi. Japon silahlı kuvvetlerinde istihbarat aşağı bir görev olarak görülürdü; en becerikli subaylar harekâtta görevlendirilirlerdi.[93] Uygulamada stratejik istihbarat değerlendirmesinden sorumlu olanlar, daha iyi bilgi sahibi olan istihbarat daireleri değil, Kara Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri Harekât (Birinci) Şubeleri'ydiler.[94*] İstihbarat değerlendirmesinin koordinasyonu ve paylaşımı için 1940 yılında İngiliz JIC benzeri bir Kabine İstihbarat Bürosu kurulması girişimi başarısız olmuştu.[**] Pasifik Savaşı'nın planlamasında Kara Kuvvetleri İstihbarat Şube Müdürü'nün önemli bir rolü olmamıştı.[95] Harekât şubeleri istihbarat değerlendirmesi için genellikle sahadaki birliklerden ulaşan raporları tercih etmişti.[96] Dışişleri Bakanı Yosuke Matsuoka, kendi görüşlerine uymayan istihbaratı

* Amerikalı muadillerinden çok daha küçük olan Japon askerî ve donanma istihbarat şubeleri, Kara Kuvvetleri'nin İkinci Şubesi ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Üçüncü Şubesi'ydi.

** Kurumlar arasındaki anlaşmazlıkların ardından Kabine İstihbarat Bürosu sadece propaganda faaliyetleriyle uğraşmıştı. (Kotani, *Japanese Intelligence in World War II*, s. 161.)

genellikle görmezden gelirdi.[97] Şubat 1943'te Japonların Guadalcanal Muharebesi'nde Amerikalılara ve Almanların da Stalingrad'da Kızıl Ordu'ya yenilmesinin ardından, kara kuvvetlerinin eski istihbarat şube müdürü Tümgeneral Kiyotomi Okamoto başkanlığında bir heyet Tokyo'dan Berlin'e gitti. Heyet, Alman askerî gücünün, Japonya'nın Pasifik Savaşı'na başlarken "olduğunu umduğundan daha zayıf" bulunduğunu bildirmişti. Almanya zafer kazansa dahi "birçok zorluğun üstesinden gelmesi" gerekecekti. Almanya'nın savaşı kazanamayabileceğine yönelik bu alenî ima, kara kuvvetleri istihbaratı dışındaki Japon subaylarının çoğunu şaşırtmış ve sarsmıştı.[98]

Pasifik Savaşı sırasındaki Kara Kuvvetleri İstihbarat Şube Müdürü Tümgeneral Seizo Arisue sonraları, "başkalarının görüşlerini dinlemekten bile hoşlanmayan" harekât şubesindeki "kendini beğenmiş" tutumu eleştirmişti. Mart 1944'te Burma Cephesi'ndeki Imphal'da bulunan İngiliz ve Hint kuvvetleri üzerine yapılacak taarruz öncesi Arisue, İmparatorluk Karargâhı'na sadece bir kez çağırılmıştı. Harekâta karşı çıkmıştı; görüşleri dikkate alınmadı ve Japon kuvvetleri mağlup oldu.[99] Pasifik Savaşı'ndaki en kötü istihbarat değerlendirmesi ödülü de Imphal Muharebesi'nden altı ay kadar sonra Japon İmparatorluk Karargâhı tarafından yapılan ve Japon uçaklarının Pearl Harbor'dan bile daha büyük bir zafer kazandığının söylendiği resmî açıklamaya verilebilir. Leyte Körfezi'ndeki büyük deniz muharebesinden önce meydana gelen hava muharebesinde on dokuz Amerikan uçak gemisinin batırıldığı söylenmişti. Haberin duyurulmasıyla Japon halkı büyük bir coşkuya kapılmıştı. Ancak gerçekte muharebeye sadece on yedi Amerikan uçak gemisi katılmış ve hiçbiri batırılmamıştı. İmparatorluk Karargâhı son derece iyimser harekât raporlarına güvenmiş ve ABD Donanması'nın kaybının olmadığını ortaya koyan sinyal istihbaratına dayalı raporları tamamen görmezden gelmişti.[100]

Savaşın son aylarındaki en büyük Sovyet istihbarat zaferi, Amerika'nın Japonya'yı mağlup etmek için kullanmayı planladığı atom bombası planlarının ele geçirilmesi oldu. İlk atom bombasının Alamogordo'da patlamasından dokuz ay önce, Kasım 1944'te çok gizli MANHATTAN Projesi'ne hâlâ hulul etmeyi başaramamış New York rezidenturası Merkez tarafından sert bir şekilde azarlamıştı. Merkez'e ulaşan en dikkate değer atom istihbaratının Amerika'dan değil İngiltere'den geldiğinden şikâyet edilmişti.[101] Merkez şüphesiz, rakibi GRU'nun daha başarılı olmasından dolayı hoşnutsuzdu. Savaş zamanı MANHATTAN Projesi'ne hulul etmek için Amerika'da düzenledikleri operasyonlardan ötürü sadece iki Sovyet istihbaratçısı sonradan Rusya Kahramanı ilan edilmişlerdi: Arthur Aleksandroviç

Adams ve Jorj ("George") Abramoviç Koval. İkisi de Yahudi asıllı GRU illegalleri olan Adams ve Koval'ın isimleri atom casusluğuyla ilgili tarih çalışmalarında nadiren anılır.

Arthur Adams İkinci Dünya Savaşı'ndaki en gizemli istihbaratçılardan biridir. Karmaşık kariyerinin çoğu detayı hâlâ yeterli biçimde araştırılmamıştır. Muhtemelen 1885'te İsveç'te doğmuş ve çocukken annesiyle beraber annesinin memleketi olan Rusya'ya göç etmişti. Ergenlik döneminde çarlık karşıtı bir devrimci olmuş ve polis takibinden kaçarak Amerika'ya gelmişti. Şaşırtıcı şekilde, Birinci Dünya Savaşı'nda ABD Ordusu'nda görev yapmış ve binbaşı rütbesine terfi etmişti. 1919 yılında Amerika Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin kurucu üyelerinden olmuştu. Adams iki dünya savaşı arasındaki zamanın büyük kısmını Sovyetler Birliği'nde geçirmiş ve 1935'te askerî istihbarata katılmıştı. 1939'da Amerika'daki illegal GRU rezidenturasının şefi olmuştu. Adams'ın savaş zamanında muhtemelen en verimli kaynağı, Chicago Üniversitesi Metalürji Laboratuvarı'ndaki MANHATTAN Projesi'nde çalışan Clarence Hiskey idi. Adams, Kasım 1944'te FBI takibine takılmadan önce, 5,000 sayfadan fazla gizli belgenin kopyasının yanında radyoaktif malzeme numuneleri de ele geçirmişti.*

Adams'ın aksine "George" Koval (GRU kod adı DELMAR) 1913'te Amerika'da doğmuş ve Sioux City, Iowa'da büyümüştü. Babası Abram, Filistin'de bir Yahudi anayurdu kurulmasını hedefleyen Siyonist hareketin Komünist rakibi olan Sovyetler Birliği'nde Yahudi Yerleşimi Derneği'nin (ICOR) sekreteriydi. 1932'de, George, Iowa Üniversitesi'nde elektrik mühendisliği eğitimini tamamlamadan önce ailesi Sovyetler'in Mançurya sınırı yakınındaki Yahudi özerk bölgesine göç etti. Birkaç yıl sonra, New York'ta Yidiş dilinde yayın yapan bir gazeteye verdikleri röportajda, buhran sırasında "Sioux City'de küçük esnaf olarak sürdürdükleri belirsizliklerle dolu hayatlarını", Sovyetler Birliği'ndeki "kaygısız var oluşla" takas ettiklerini söylemişlerdi. Koval, 1938'de Moskova'daki Mendeleev Kimya Teknolojisi Enstitüsü'nden mezun olmuş ve kısa süre sonra GRU'ya katılmıştı. Sovyet uyruğunu belli etmeyen iyi eğitimli bir bilim adamı olarak Amerika'da bilim ve teknoloji casusluğu yapmak için biçilmiş kaftandı. Amerikalı arkadaşlarından biri onun için, "sanki doğrudan Iowa'dan çıkıp gelmiş olduğunu düşünürdüm" demişti. Koval, Ekim 1940'ta Amerika'ya

* Adams'ın, çoğunlukla ABD'den alınan istihbarata dayalı MI5 dosyasının gizliliği 2014'te kaldırılmıştır; TNA KV 2/3787-8. İronik bir biçimde, dosyasında, Kim Philby'nin SIS'in içinde yükselen bir yıldız olduğu 1946 yılında Philby tarafından yazılmış bir not mevcuttur. Adams, Philby'den gelen bir uyarının ardından FBI takibinden kaçmak için 1946'da Moskova'ya dönmüştür.

San Francisco'dan pasaportsuz olarak nasıl girdiğini anlatmıştır: "Küçük bir tankerle geldim ve yanımda kaptan, karısı ve küçük kızları olduğu halde kontrol noktasından geçtim." Şubat 1943'te ABD Ordusu'na yazılmış ve altı ay sonra yeni kurulan Ordu Özel Eğitim Programı'na kabul edilerek New York City College'da elektrik mühendisliği okuması için gönderilmişti. Burada kısa sürede hırslı olmasıyla tanınacaktı. 1944 başlarında Koval, Tennessee'deki Oak Ridge tesislerinde, MANHATTAN Projesi'nde çalışmak üzere görevlendirilmişti. Böylece Proje'ye hulul etmeyi başaran tek Sovyet istihbaratçısı (ajanlar hariç) olmuştu.[102]

Kasım 1944'e kadar, New York NKGB "legal" rezidenturasının sadece tek bir atom casusu vardı: Russell "Russ" McNutt (kod adı PERSIAN).[103] McNutt, elektrik mühendisliği diplomalı 26 yaşındaki New Yorklu Komünist Julius Rosenberg (kod adı ANTENNA, sonradan LIBERAL) tarafından angaje edilen bir dizi bilim ve teknoloji ajanından biriydi. Rosenberg'in bilim ve teknoloji şebekesinin üyeleri arasında McNutt dışında, jet motorları konusunda istihbarat sağlayan bilim adamı William Perl (kod adı GNOME) ve ikisi de radar uzmanı olan askerî elektronik mühendisleri Joel Barr (METRE) ve Alfred Sarant (HUGHES) da vardı. Julius'un karısı Ethel'in de aralarında olduğu Rosenberg şebekesinin üyelerine 1944 yazında Merkez tarafından ikramiyeler ödenmişti. Şebeke o kadar çok gizli bilim ve teknoloji dokümanı temin ediyordu ki New York rezidenturası bunları fotoğraflayacak film bulamamaktan şikâyet ediyordu. Rezidentura, Moskova'ya, Rosenberg'e ajanlarından çok fazla istihbarat ulaştığını ve kendisinin bunlarla baş etmekte güçlük çektiğini bildirmişti: "LIBERAL'in fazla çalışmaktan iş göremez hale gelmesinden endişe ediyoruz."[104]

Diğer yandan Rosenberg gibi New Yorklu bir Komünist olan Russ McNutt, umut vadeden bir başlangıcın ardından NKGB için ciddi bir hayal kırıklığına dönüşmüştü. New York'taki Kellex tasarım ofisinde çalışırken Kellex tarafından Oak Ridge, Tennessee'de inşa edilen devasa bir uranyum zenginleştirme tesisi hakkında bir müddet iyi bir istihbarat kaynağı olmuştu. Ancak McNutt kendisine Oak Ridge'de çalışması için yapılan iş teklifini, New York'taki rahat apartman dairesinden ayrılıp, karısı ve kızı için barınma imkânı bulunmayan tesise taşınmak istemediğini söyleyerek reddetmiş ve bu kararı hem Rosenberg'i hem de New York rezidenturasını memnun etmemişti.[105] New York rezidenturası, Oak Ridge'de 1944 yılı başlarından beri çalışan GRU illegali George Koval'ın varlığından habersizdi. Koval, Oak Ridge'deki bilim insanlarının, reaktörde üretilen plütonyumun tasarladıkları atom bombası için gereken plütonyuma nazaran çok daha dengesiz olduğunu fark ettiklerini bildirmişti. Oak Ridge, atom

bombasının plütonyum çekirdeğinin gereken zincirleme tepkimeyi sağlaması için "başlatıcı" olarak bir başka nadir element olan Polonyum 210'u geliştirmekteydi. Polonyum üretimi konusundaki istihbaratı Moskova'ya kuryeler, şifreli mesajlar ve Washington'daki Sovyet elçiliğinin diplomatik kuryesiyle ulaştırmıştı. Koval, atom bombasının plütonyum ve uranyum türevlerinin üretildiği New Mexico'daki Los Alamos laboratuvarlarına Oak Ridge'den polonyum gönderildiğini de haber vermişti.[106]

Los Alamos'a sızan ilk NKGB ajanı, 1941'de GRU tarafından angaje edilen, Almanya doğumlu fizikçi Klaus Fuchs oldu. Fuchs, Stalinist Terör zamanı, İngiltere Sovyetler Birliği'yle Kültürel İlişkiler Cemiyeti'nde göstermelik mahkemelerin kayıtlarının canlandırılarak okunması faaliyetinin hevesli katılımcılarından olmuş sadık bir doktriner Komünistti. Canlandırmada, savcı Anrey Vışinski rolünü büyük bir tutkuyla canlandırarak, ileride Nobel Ödülü sahibi olacak danışmanı Sir Neville Mott'u etkilemişti: "... böylesine sessiz ve kendi halinde bir gençten beklemediğim derecede soğuk bir garezle müdafileri itham ediyordu." Fuchs, 1943 yılı sonlarında MANHATTAN Projesi'ne katılan İngiliz heyetine dâhil edilerek İngiltere'den ayrılırken, Beria'nın ısrarıyla GRU'dan alınarak REST kod adıyla (sonradan CHARLES olarak değiştirilmişti) NKGB emrine verildiğinden habersizdi. Fuchs, Los Alamos'a Ağustos 1944'te vardı. Ancak Şubat 1945'te New York'a yapacağı ziyarete kadar NKGB onunla olan sözleşmesini yenileyememişti.[107]

Kasım 1944'te NKGB New York rezidenturası, Los Alamos'da çalışmakta olan Harvard mezunu genç dâhi fizikçi Theodore "Ted" Hall'ın Sovyet ajanı olmaya razı geldiğini Merkez'e haber vermişti. Fuchs sonradan Sovyetler hesabına ajanlık yaptığını itiraf ettiği için Hall'dan daha çok tanınan bir kişi haline gelmiştir. Hall'ın atom casusluğu faaliyeti ise kamuoyu tarafından Hiroşima'dan yarım asır sonra öğrenilmişti. Ancak Hall, çok daha yetenekli bir bilim adamıydı. On beş yaşında Harvard'da fizik okumaya başlamış ve 1944'te, on dokuz yaşına basmasına aylar kala en üst onur derecesiyle (*summa cum laude*) mezun olmuştu. Atom casusları arasında en genci olduğu için Hall'a bunu belli eden bir kod adı olan MLAD ("Genç") verilmişti. Hall, Amerika'yı saran kitlesel işsizlik sorununa çözüm bulan ve tüm vatandaşlarına ellerinden gelenin en iyisini yapma imkânı sunan Sovyet işçi-köylü devletinin efsane-imajına inançla bağlıydı. 1939'da on üç yaşındayken New York'taki Dünya Fuarı'nda Sovyet sergisi çok etkilenmişti. Sergide, Moskova Metrosu'nun Aleksey Duşkin tarafından tasarlanmış meşhur Mayakovskaya İstasyonu'nun Dünya Fuarı Büyük Ödülü'nü kazanan bire bir ölçekte bir modeli de

vardı. Hall, sonradan Christopher Andrew'a şöyle anlatmıştır: "Sovyet sergisi öyle harikaydı ki diğer ülkeler kendi sergilerini kapatıp fuardan ayrılmak isteyebilirlerdi." Hall ayrıca Andrew'a, Amerikan nükleer tekelinin, savaş sonrası dünya barışını tehdit edebileceğine inandığını söylemişti. Böyle olunca, MANHATTAN Projesi'nin sırlarını Moskova'ya ulaştırmak Sovyetler Birliği'nin yanında, "dünyaya da yardım etmekti". Hall, Los Alamos'daki faaliyetleri sonucu, modern dünya tarihinin önemli casusları arasına en genç casus olarak dâhil olmuştu.[108]

Şubat 1945'te, Ethel Rosenberg'in Los Alamos'ta başçavuş olarak görev yapan komünist eniştesi David Greenglass'tan (kod adı **BUMBLE** ve CALIBRE) da alt seviyede atom istihbaratı NKGB'ye gelmeye başlamıştı. Greenglass'a göre Stalin ve Sovyet liderleri "gerçek birer dâhiydi, hem de hepsi". Karısına şöyle yazıyordu: "Hayatım, Julius ve arkadaşlarının [NKGB] aklındaki toplumsal projeye [casusluk] dâhil olmaktan çok memnun olacağım."[109]

16 Temmuz 1945'te Alamogordo'da başarıyla test edilen ilk plütonyum atom bombasının planlarını Hall ve Fuchs, birbirlerinden ayrı olarak NKGB'ye iletmişlerdi. Böylece Merkez iki ayrı planı da birbiriyle mukayese etme imkânı buldu. Ancak planlarda, Amerikan bombasını taklit etmek için Sovyet bilim insanlarına lazım olan her bilgi yer almıyordu. Üretim sürecini, özellikle de polonyum "başlatıcısının" nasıl üretildiğini anlamaları gerekiyordu. Bu önemli bilgi George Koval tarafından sağlandı. 27 Haziran 1945'te Oak Ridge'den alınıp Dayton, Ohio'da polonyum bazlı başlatıcının üretildiği bir başka çok gizli tesise tayin edilmişti. Koval'ın oynadığı bu önemli rol, 2006'da doksan üç yaşındaki ölümünden sonrasına kadar GRU tarafından açıklanmadı. 2007 yılında Rus Savunma Bakanlığı gazetesi *Krasnaya Zvezda*, 1949'da patlayan ilk Sovyet atom bombasının başlatıcısının, "DELMAR kod adlı askerî istihbaratçı Jorj Abramoviç Koval tarafından [1945'te] temin edilen 'tarife' göre hazırlandığını" ilk kez kamuoyuyla paylaştı. Devlet Başkanı Putin, resmî bir törenle Koval'ı gıyaben "Rusya Kahramanı" ilan etmiş ve şampanya kadehini onun şerefine kaldırmıştı.[110]

29
Soğuk Savaş ve İstihbaratın Süper Güçleri

Göreve yeni başlamış hiçbir dünya lideri, Roosevelt'in 12 Nisan 1945'teki ani ölümünün ardından başkan olan Roosevelt'in başkan yardımcısı Harry S. Truman kadar olağanüstü gizlilikte birifingler almamıştır. Göreve geldiğinin ertesi günü muhabirlere şu açıklamada bulunmuştu: "Çocuklar eğer dua ediyorsanız artık benim için dua edin. Sizden herhangi biri hayatında hiç bir saman balyasının altında kalmış mıdır bilmem ama bana dün neler olduğunu anlattıklarında, ay, yıldızlar ve bütün gezegenler üzerime yığılmış gibi hissettim." Sonraki birkaç gün içinde Truman'a, başkan yardımcısı olduğu dönemde haberdar edilmediği, savaş tarihinin en büyük iki sırrı açıklanmıştı: Atom bombasının yapılması ve ULTRA istihbaratı. Sinyal istihbaratı sayesinde Truman, Üçüncü Reich'ın son günlerinde ve daha da önemlisi, Pasifik Savaşı'nın son aylarında derinlemesine detaylara vakıf olmuştu.

Ancak Truman, İkinci Dünya Savaşı'nda Amerika'ya ve genel olarak Batılı devletlere daha önceki hiçbir savaşta görülmemiş bir şekilde hulul etmiş olan Sovyet istihbaratının başarısından habersizdi. Tarihte daha önceden hiçbir devlet kendi müttefiklerinin sırlarına Sovyetler Birliği kadar vakıf olmamıştı. Truman'ın, Temmuz 1945'te Büyük Üçlü'nün Potsdam'da düzenlediği konferansta Stalin'e, "görülmemiş yıkıcı güce sahip yeni bir silaha sahip olduk" şeklindeki açıklaması sıra dışı bir ironi teşkil etmiştir. Stalin bundan etkilenmemiş gibiydi ki bu çok normaldi. Zira Sovyet casusluk faaliyetleri sayesinde, atom bombası yapma planlarından Truman'ın haberdar olduğundan on beş kat daha uzun bir süredir haberdardı. Truman, 6 Ağustos'ta ilk atom bombasının Hiroşima'ya atıldığı haberini aldığında USS *Augusta* gemisiyle Avrupa'dan Amerika'ya dönüyordu. İlk hissettiği duygu, nükleer çağın başlamasının uğursuz bir önsezisinden ziyade bombanın başarıyla infilak etmesinden duyduğu rahatlamaydı. *Augusta* mürettebatına, "Bu tarihin en büyük olayı" demişti.

Başkan, sonraki bir hafta boyunca ulaşan MAGIC istihbaratı sayesinde, bazı sinyal istihbaratı raporlarında "Japonya'nın teslim manevraları" ismiyle adlandırılan ve savaşı idare eden Japon liderlerinin kayıtsız şartsız teslimiyetten kaçınmak için verdikleri mücadeleden haberdar olmuştu. Ancak ikinci atom bombasının Nagazaki'yi harap ettiği gün olan 9 Ağustos'ta toplanan altı üyeli Japon Yüksek Savaş Konseyi'ndeki üç üyenin, Dışişleri Bakanı Şigenori Togo'nun İmparator Hirohito'ya dokunulmaması şartıyla teslim olunmasına dair önerisini savunduğu ve diğer üç üyenin savaşa devam edilmesini istediği bilgisi MAGIC istihbaratında yer almıyordu. Savaş Konseyi'nin Togo'nun önerisini kabul etmesinin ardından, 10 Ağustos gününün ilk saatlerinde imparatorun aldığı "dayanılmaz olana dayanmalıyız" kararı da MAGIC tarafından öğrenilememişti. Ancak sinyal istihbaratı, bu kararın ardından yaşananları açığa çıkarmıştı. 10 Ağustos günü sabah (Japonya saatiyle) saat 8.47'de Tokyo, tarafsız başkentler Bern ve Stockholm'deki temsilciliklerine, imparatorun "ayrıcalıklarının" muhafaza edilmesi şartıyla teslim olmayı kabul ettiğini bildiren mesajını Müttefik hükümetlere iletilmesi için göndermişti. Truman, Japonya'nın kararı kendisine resmî olarak ulaşmadan önce MAGIC sayesinde karardan haberdar olmuştu.

14 Ağustos günü akşam saat 6'da, Japonya'nın teslim şartlarını kabul ettiğini bildiren resmî cevabı, Washington'daki İsviçre maslahatgüzarı tarafından Truman'ın Dışişleri Bakanı James F. Byrne'e iletilmiş ve o da bunu derhal Beyaz Saray'a ulaştırmıştı. Truman, Japonya'nın mesajını Oval Ofis'te gazetecilere okumasının ardından dışarı çıkıp coşkulu kalabalığı selamlamış ve "Churchill'in V işaretini" yapmıştı. Kalabalık daha da çoğalınca Beyaz Saray'ın kuzeyindeki sütunlu girişe çıkmış ve megafonla bir konuşma yapmıştı. "Bugün, Faşizmin ve polis devletlerinin dünya üzerinden silindiği gündür" diye ilan etmişti. Faşizmin yanında andığı "polis devletleri" ifadesi, Truman'ın "Gestapo'ya" benzettiği, barış zamanı faaliyet gösteren insan istihbaratı örgütleri konusunda duyduğu bulanık şüphenin bir yansımasıydı.[1]

Truman sinyal istihbaratından, insan istihbaratından olduğu kadar rahatsız olmamıştı. 12 Eylül'de, Henry Stimson (kısa süre sonra Savaş Bakanlığı'ndan emekli olacaktı), James Forrestal (Knox'un halefi Donanma Bakanı) ve Dean Acheson (Byrne'in yokluğunda Dışişleri Bakan vekili) Truman'a çok gizli bir muhtıra göndermişlerdi. Muhtırada, "Almanya ve Japonya'nın Müttefik kuvvetler tarafından mağlup edilmesinde" Müttefik kriptanalistlerin olağanüstü katkısı hatırlatılmakta ve "muhabere istihbaratı alanında Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık arasındaki işbirliğinin devam etmesini onaylamalısınız" tavsiyesinde bulunulmaktaydı.[2] Truman, şaşırtıcı bir biçimde, aynı gün çok gizli ve tek cümlelik bir muhtıra imzalayarak,

"Birleşik Devletler'in çıkarlarına en uygun olan" işbirliğinin devam etmesi onayını derhal vermişti.[3] Bunu, Mart 1946'da ve Haziran 1948'de yapılan ve Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda'nın da dâhil edildiği İngiliz-Amerikan sinyal istihbaratı anlaşmaları (1948'deki anlaşmaya UKUSA anlaşması denilmişti) takip etti.[4] Bu beş istihbarat müttefiki sonradan "Beş Göz" olarak bilinegelmiştir.[5] Savaştan sonraki hiçbir GCHQ mensubu, UKUSA anlaşmasıyla, I. George zamanında İngiltere'nin Hannover'le yaptığı sinyal istihbaratı ittifakını mukayese edebilecek tarihî perspektife sahip değildi.[6] 1952'de kuruma dâhil olan Michael Herman sonradan, "Ben de dâhil hepimiz tarihsellikten *son derece* uzaktık" demişti.[7*]

Savaştan sonra Amerika ve İngiltere arasında yapılan sinyal istihbaratı anlaşmalarıyla, iki bağımsız büyük devlet arasında önceden paylaşılmamış sayıda çok sır paylaşılmıştır. Soğuk Savaş sırasında Atlantik'in iki yakasındaki sinyal istihbaratı emniyeti, iki savaş arası dönemde olduğundan çok daha iyi muhafaza edilmişti.[8] 1946 ve 1948'deki sinyal istihbaratı anlaşmalarının şartlarının gizlilik kaydı 2010'a kadar kaldırılmamıştır.[9] İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde GCHQ savaş sırasında Enigma ve diğer üst düzey düşman şifreleri kırılarak elde edilen ULTRA istihbaratının gizliliğinin sürekli muhafaza edilmesini istiyordu ama diğer yandan bunların birkaç yıl içinde ortaya çıkarılacağını tahmin ediyordu. Sinyal istihbaratı kayıtlarındaki gizliliğe rağmen, ULTRA'ya dair ipuçları tarihçilerin gözünden kaçamayacak kadar aleniydi.[10] İngiliz kriptanalistlerinin Birinci Dünya Savaşı'nda Alman şifrelerini kırdığını herkes biliyordu; hatta meşhur olan Zimmermann telgrafı Amerika'nın savaşa girmesini hızlandırmıştı. Ancak tarihçiler GCHQ'nun beklediğinden daha az meraklı çıkmıştı. ULTRA'nın 1973'te ortaya çıkışına kadar neredeyse hiçbir tarihçi, İkinci Dünya Savaşı'nda Alman şifrelerinin en az Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu kadar yoğun biçimde kırıldığı ihtimali üzerinde durmamıştı.[11**]

ULTRA sırrının açığa çıkmasından sonra bile tarihçiler ve uluslararası ilişkiler uzmanları, sinyal istihbaratının Soğuk Savaş'taki rolüne son

* Oxford Üniversitesi'ndeki Queen's College'da modern tarih alanındaki öğrenimini birincilikle tamamlayan Herman, birkaç yıl sonra, on sekizinci yüzyılda Hannover'le yapılan sinyal istihbaratı iş birliği tecrübesini Soğuk Savaş sırasında ABD'yle yapılan iş birliğiyle kıyaslayan muhtemelen ilk istihbaratçı olmuştu: "Sinyal istihbaratıyla uğraşanlar için yöntemlerini ve yorumlamalarını geliştirmenin tek yolu uluslararası bağlantılardan geçmektedir. Tıpkı İngiliz ve Hannover Karanlık Odaları'nın on sekizinci yüzyılda az kişi tarafından bilinen becerileri hakkında birbirleriyle temas kurmaları gibi." (Herman, *Intelligence Power*, s. 209.)

** Savaş sonrası tarihçilerin, Almanya'ya karşı savaş sırasında sinyal istihbaratının oynadığı role olan ilgisizliği, Japon PURPLE diplomatik şifresinin kırıldığı bilgisinin 1945-1946'da toplanan Kongre Pearl Harbor Komitesi'nde kamuoyuyla paylaşılmış olduğu düşünülünce çok daha dikkat çekicidir.

derece ilgisiz kalmışlardır. Truman'ın İngiltere'yle sinyal istihbaratı iş birliğine verdiği onaydan onun biyografisini yazanlar bile bahsetmemiştir. Sir Martin Gilbert'ın dokuz ciltlik destansı Churchill biyografisinde onun bir savaş zamanı lideri olarak ULTRA'ya duyduğu tutkudan sıkça bahsedilirken, 1951-1955 yılları arasında barış zamanı başbakanıyken de sinyal istihbaratına devam eden alakası tamamen görmezden gelinmiştir. General Dwight D. Eisenhower ULTRA'yı, savaşı idare etmesinde "paha biçilmez kıymette" görmüş ve 1945'te Bletchley Park'taki kriptanalistlerin "her birine, Müttefik savaş çabası için yaptıkları belirleyici katkıdan ötürü yürekten takdirimi ve minnet duygularımı iletin" demişti. Churchill gibi Eisenhower'ın da sinyal istihbaratına alakası Soğuk Savaş sırasında devam etmesine rağmen[12] Stephen Ambrose'un Eisenhower'ın başkanlık dönemini anlattığı mükemmel biyografisinde bundan bahsedilmez.

1952 yılında, daha önceleri dağınık halde bulunan Amerikan sinyal istihbaratı topluluğunu ilk kez birleştirmek için kurulan Ulusal Güvenlik Teşkilatı (NSA), kısa sürede en büyük ve en iyi fonlanan Batılı istihbarat teşkilatı haline gelmişti. Ancak Soğuk Savaş zamanı Amerikan dış siyaseti hakkında yapılan çalışmalar, Soğuk Savaş'ın son Amerikan Başkanı George H. W. Bush'un dış siyasetinde sinyal istihbaratının "başlıca unsur" olduğunu söylemiş olmasına rağmen, NSA'den nadiren bahsetmişlerdir.[13] NSA hakkında detaylı bilgi sahibi olan Washington'daki küçük çaplı grup içinde, NSA'in açılımının "No Such Agency"* olduğu esprisi yapılmaktaydı.** Fort Meade, Maryland'daki NSA genel merkezini 1986'da Reagan ziyaret edene kadar hiçbir Cumhuriyetçi başkan ziyaret etmemiştir.[14]*** Sonraki otuz yıldan fazla zaman içinde ise hiçbir Demokrat başkan tarafından açıktan ziyaret edilmemiştir.**** Buna mukabil, yaklaşık dört asır önce büyük Fransız kod kırıcısı Rossignol, hem Kardinal Richelieu hem de XIII. Louis tarafından şatosunda ziyaret edilmişti.[15]

* "Öyle Bir Daire Yok." ç.n.

** Yine tarihçiler tarafından nadiren dikkate alınan Soğuk Savaş zamanı Kanada ve Norveç sinyal istihbaratı teşkilatlarının personel sayısı iki dünya savaşı arası dönemdeki sinyal istihbaratı teşkilatlarının her birinden daha kalabalıktı. (Ferris, "Signals Intelligence in War and Politics", s. 167.)

*** Reagan'ın ziyaretinin, Kaddafi rejiminin Batı Berlin'deki Amerikan kuvvetlerine yönelik bir terör saldırısı için verdiği talimatlarla alakalı sinyal istihbaratını (en azından belli bir bölümü GCHQ tarafından temin edilmişti) bir televizyon yayınında açık ettiğinden ötürü özür dileme amaçlı yapıldığı anlaşılmaktadır. Reagan, NSA'in çalışmalarını açık şekilde takdir eden ilk ABD Başkanı olmuştur.

**** Ancak Başkan Obama'nın 2015'te Fort Meade'e, basına yansımayan bir ziyaret yapmış olduğu düşünülmektedir.

Sinyal istihbaratının İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkiler tarihinden dışlanmış olması, Soğuk Savaş konusundaki anlayışı ciddi biçimde bulandırmıştır. Bu durum 1995-1996'da gizliliği kaldırılan ilk Soğuk Savaş sinyal istihbaratında kendisini gösterir. Bunlar, Amerikan ve İngiliz kod kırıcıları tarafından, Sovyetler'in "tek kullanımlık şeritten" faydalanırken yaptıkları hatalar sayesinde 1940'ların ve 1950'lerin başında deşifre edilen, 1939-1948 yılları arasına ait yaklaşık 3,000 istihbarat mesajı ve diğer konulardaki mesajlardı (kod adı VENONA).[16] Deşifrelerin büyük kısmı Moskova ile Amerika'daki rezidenturaları arasında gönderilip alınan mesajlara aitti; Sovyet-Amerikan ilişkilerinin yanı sıra, Amerikan siyasî tarihi için de önemli bilgiler içermekteydi.* Senatör Joseph McCarthy'nin kendi çıkarları için 1950'lerin başında yürüttüğü Komünist cadı avındaki gülünç abartılar ve uydurmalar, liberal görüşe sahip kişilerde Sovyet istihbarat saldırısının gerçekliği konusunda Soğuk Savaş'ın sonuna kadar sürecek bir kuşkuculuk yarattı. McCarthy, farkında olmadan, KGB'nin Soğuk Savaş'taki en başarılı etki ajanı rolünü üstlenmişti. Elizabeth Bentley ve Whittaker Chambers'ın Sovyet istihbaratına kuryelik yaptıklarına dair kamuoyunda yer alan ve çoğunlukla güvenilir olan bilgiler geniş kitlelerce alay konusu olmuştu. VENONA deşifrelerinde ortaya çıkanlar, bunların ikisi hakkındaki iddialarla büyük oranda uyuşuyordu. Los Alamos'tan OSS'ye varana dek, savaş zamanı Roosevelt hükümetinin bütün resmî kurumlarına Sovyetlerin başarıyla hulul etmiş oldukları artık aşikardır.[17] Bunların VENONA deşifreleriyle ortaya çıkarılması bu durumun Soğuk Savaş'ın ilerleyen dönemde devam etmesini büyük oranda engellemişti.

VENONA sırrı İngiliz Başbakanı Clemet Atlee ve üç büyük İngiliz istihbarat teşkilatıyla paylaşılmış ancak FBI Direktörü J. Edgar Hoover'ın ısrarıyla Başkan Truman'dan ve 1952 yılı sonlarına kadar Merkezî İstihbarat Teşkilatı'ndan (CIA) gizlenmişti. Bu sebeple, Kim Philby 1949'da SIS temsilcisi olarak Washington'a tayin edildiğinde VENONA hakkında FBI'la görüşebileceği ancak CIA'le görüşmemesi gerektiği kendisine bildirilmişti. Deşifrelerden CIA'e bahsetmemesi talimatına uymuş ancak bunları KGB keysofiseriyle paylaşmıştı. Philby ve Amerikan sinyal istihbaratındaki Sovyet ajanı William Weisband sayesinde Stalin, Amerikalı kod kırıcıların Soğuk Savaş başlarındaki başarıları konusunda Truman'dan daha bilgiliydi.[18] 1949 yılında Philby, bazı deşifrelerde önce REST sonra CHARLES

* VENONA deşifrelerinin gizliliğinin kaldırılmasına 1995'te başlansa da bunların varlığı 1980'lerin başında gayriresmî olarak kabul edilmişti ve sonraki on yıl boyunca içeriğinin bir kısmı dışarı sızdırılmıştı. Ancak VENONA, 1990'ların sonuna kadar çoğu Amerikalı tarihçi tarafından görmezden gelinmişti.

kod adlarıyla anılan, Los Alamos'taki başlıca atom casusunun Almanya doğumlu İngiliz fizikçi Klaus Fuchs olduğunun tespit edildiğini Moskova'ya haber vermişti. Böylece, Fuchs'la teması olmuş Amerikalı ajanlarını Meksika üzerinden kaçmaları konusunda uyarması için Moskova'ya gerekli zamanı sağlamıştı. Kaçanlar arasında, sonradan Peter ve Helen Kroger adıyla KGB illegalleri olarak İngiltere'de tekrar ortaya çıkan ve 1961'de casusluktan hüküm giyen Morris ve Lona Cohen de vardı. Morris Cohen, 1995'teki ölümünün ardından, Başkan Boris Yeltsin tarafından Rusya Federasyonu Kahramanı ilan edilmişti.[19] 1951 yılı ilkbaharında Philby, Guy Burgess aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı'ndaki Donald Maclean'e, VENONA deşifrelerinde onun da Sovyet casusu olduğunun tespit edildiğini haber vermişti. Burgess ve Maclean Mayıs 1951'de Moskova'ya kaçtılar.[20*]

Moskova, tek kullanımlık şeritlerde yaptığı ve VENONA'yı mümkün kılan hatasını anlayıp düzelttikten sonra UKUSA ittifakı, Soğuk Savaş'ın kalanı boyunca çok az sayıda üst düzey Sovyet sinyal istihbaratı elde edebilmişti. Bletchley Park'ın, ULTRA ve ilk elektronik bilgisayarın icadının gölgesinde kalmış daha az bilinen başarılarından biri de, özellikle Hava Kısmı tarafından, düşük seviyede şifrelenmiş muhabereden ve elektronik sinyallerden işe yarar istihbarat (Elektronik İstihbarat - ELİS/ELINT) elde edilebilmesiydi. Soğuk Savaş'ın başlarında, Hava Kısım'ında bulunan Luftwaffe istihbarat analizi biriminin başındaki Arthur ("Bill") Bonsall öncülüğünde, Doğu Almanya'da konuşlu Sovyet kuvvetlerinin muharebe kuruluşlarını tespit eden, Kızıl Ordu'nun imkân ve kabiliyeti ile savunma harcamaları hakkında genel bilgi sağlayan benzer düşük-seviye sinyal istihbaratı faaliyetleri yapılmaya başlanmıştı. 1955 yılında GCHQ bünyesinde, Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı hakkındaki sinyal istihbaratından sorumlu yeni J Dairesi kuruldu ve Bonsall buranın ilk başkanı oldu.[21] GCHQ son savaştan, diğer sinyal istihbaratı teşkilatlarının hepsinden daha çok ders çıkarmıştı. Soğuk Savaş zamanı, 1978'e kadarki GCHQ direktörlerinin hepsi eski Bletchley Park emektarlarıydı.**

Soğuk Savaş zamanındaki en üst düzey şifrelerin kırılması İkinci Dünya Savaşı'ndakilerden daha zor olsa da hem Sovyet istihbaratının hem

---

* Burgess'in Washington elçiliğinde görev yaptığı dönem Philby'nin evinde kalmış olması sonucu Philby de Amerikalıların ısrarı üzerine Londra'ya geri çağrılmış ve SIS'deki kariyeri sona ermişti. SIS, Philby'nin Ocak 1963'te Moskova'ya iltica etmesine kadar onunla temasını sürdürmüştü.

** Bunlardan sonuncusu, 1973'ten 1978'e kadar GCHQ direktörlüğü yapan Bonsall'dı. Sir David Omand şöyle yazar: "Ekibinin gözünde Bonsall, Whitehall'da prestij ve bütçe uğruna verilen mücadele için fazla çekingen ve gösterişsiz olan çalışma biçimine rağmen, Soğuk Savaş döneminde görev yapmış en zeki direktördü." (*ODNB* Sir Arthur Bonsall.)

de UKUSA'nın elde ettiği sinyal istihbaratının yoğunluğu büyük oranda artmıştı. Çoğu modern şifre sistemlerinden mahrum olan Üçüncü Dünya ülkelerinin diplomatik trafiğinin büyük kısmı Doğu ve Batı'daki kriptanalistlerin saldırılarına açık haldeydi. 1956 Süveyş Krizi arifesinde İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, İngiliz sinyal istihbaratı teşkilatı GCHQ'nun direktörünü, "tüm Ortadoğu ülkeleri hakkında" Dışişleri Bakanlığı'na iletilen deşifrelerin "miktarı" ve "mükemmelliğinden" ötürü resmî olarak tebrik etmişti. "Size, bu belgelerin bizim için ne kadar kıymetli olduğunu bildirmek için yazıyorum ..."[22] Selwyn Lloyd bahsetmese de deşifreler, UKUSA anlaşması uyarınca icra edilen GCHQ/NSA müşterek operasyonlarıyla elde edilmişti. Sovyet kriptanalistlerinin de Ortadoğu diplomatik haberleşme trafiği konusunda benzer başarılar elde etmiş olmaları muhtemeldir. Tahminen 1950'den itibaren Soğuk Savaş boyunca KGB'nin, Komünist Parti Merkez Komitesi'ne (şüphesiz başta partinin Uluslararası İlişkiler Şubesi'ne) yılda 100,000'den daha az diplomatik deşifre gönderdiği vaki olmamıştır. 1967 yılına gelindiğinde KGB, yetmiş iki devlet tarafından kullanılan 152 şifre sistemini deşifre edebilmekteydi.[23]

KGB, sinyal istihbaratı alanındaki başarısının büyük kısmını, Moskova'da bulunan yabancı elçiliklerdeki şifre katiplerini ve diğer personeli angaje etmesine borçluydu. KGB'nin öyle ya da böyle hulul edemediği çok az elçilik vardı. Amerikan elçiliğine, Sovyet-Amerikan ilişkilerinin 1933'te başlamasından itibaren, en az 1960'ların ortalarına kadar kesintisiz olarak hulul edilmişti.[24] ABD-Sovyet ilişkileri hakkında yapılan çoğu çalışmanın, otuz yıldan fazla süre boyunca diplomatik sırların Moskova elçiliğinden dışarıya aktığını dikkate almaması şaşırtıcıdır. KGB ve GRU da NSA'deki güvenlik açığından faydalanmışlardı. 1959'da KGB'yle temasa geçen iki NSA çalışanı, Bernon F. Mitchell ve William H. Martin, bir yıl sonra Moskova'ya iltica etmişler ve burada yıllar boyunca kendilerinden detaylı bilgi alınmıştı. Mitchell ve Martin, 6 Eylül 1960 günü Moskova Gazeteciler Evi'nde Amerikan istihbarat örgütleri tarihinin muhtemelen utandırıcı basın açıklamasını yaptılar. Yaptıkları en küçük düşürücü ifşaat, NSA tarafından ABD'nin bazı dost ve müttefik ülkelerinin haberleşmesinin deşifre edilmesi olmuştu. Martin bu ülkelerden bazılarını saymıştı: "... İtalya, Türkiye, Fransa, Yugoslavya, Birleşik Arap Cumhuriyeti [Mısır ve Suriye], Endonezya, Uruguay. Sanırım bu kadarı genel bir fikir oluşturmaya yeter."[25*]

Moskova'daki Amerikan elçiliğinin emniyeti 1960'ların ortalarından itibaren iyileştirilmişse de diğer çoğu elçilik hâlâ hulul faaliyetleri için

* NSA genel merkezi Fort Meade'den GRU'ya yıllar boyunca çok gizli belgeler ulaştıran Başçavuş Jack E. Dunlap 1963 yılında intihar etmişti.

müsaitti. 1984'ten 1991'e kadar SISMI'nin (İtalyan dış istihbaratı) başında bulunmuş Amiral Fulvio Martini'ye göre, Sovyet Bloğu dâhilindeki İtalyan elçiliklerinde güvenlik anlayışı sık sık "leggerezza e superficilità"* şeklinde seyretmişti.[26] Soğuk Savaş sırasında Sovyet sinyal istihbaratı da Batı'daki ve Üçüncü Dünya ülkelerindeki yabancı elçiliklere sızılmasından faydalanmıştı. MGB (KGB'nin öncülü) Paris rezidenturası 1945 yılında Quai d'Orsay'da görevli, JOUR kod adını verdiği 23 yaşındaki bir şifre sorumlusunu angaje etmişti. JOUR, 1980'lerin başında hâlâ faaldi. İtalyan Dışişleri Bakanlığı'ndaki DARIO da hem KGB ajanı hem de yetenek avcısı olarak en az JOUR kadar uzun bir kariyere sahip olmuştu.[27] Bütüncül halde olmayan mevcut belgeler, Fransa ve İtalya'nın, Soğuk Savaş'ın bazı dönemlerinde Sovyetler Birliği'ne yönelik açık diplomasiye benzer bir siyaset takip ettikleri izlenimini uyandırmaktadır. Örneğin 1983'te Moskova'daki Fransız elçiliği, teleprinterler içinde böcekler tespit etmiş ve son altı yıldır yaptıkları tüm haberleşmenin KGB'ye iletildiğini öğrenmişti.[28] Böceklerin bulunduğu sırada Fransa Cumhurbaşkanı olan François Mitterrand, Soğuk Savaş sırasında ülke içi dinleme faaliyetleriyle edinilen sinyal istihbaratına ilgili duyan siyasî liderlerden biriydi. 1970'lerde muhalefetteyken, kendisini böcekler vasıtasıyla dinlediklerini iddia ettiği istihbarat yetkililerine kamuoyu önünde "budalalar" demişti: "Çaldıkları bu binlerce sözle ne yapacaklar ki?" Ancak Mitterrand, kendi cumhurbaşkanlığı zamanında Elysée Sarayı'nda gizli bir ofis kurmuş ve bu ofis vasıtasıyla siyasî muhaliflerinden, başbakanlarından birinin karısına kadar toplumdaki birçok farklı kişinin böceklerle dinlenmesi organize edilmişti.[29]

Soğuk Savaş'ta insan istihbaratının rolü, sinyal istihbaratından daha iyi anlaşılmıştır. Truman, barış zamanı sinyal istihbaratına duyulacak ihtiyacı derhal kabul etmişse de savaş sonrasında bir casusluk dairesine ihtiyaç duyulduğunu kabul etmesi daha uzun sürmüştü. İngiltere'yle sinyal istihbaratı iş birliğine onay vermesinden bir hafta sonra, 20 Eylül 1945'te savaş zamanı dış istihbarat teşkilatı OSS'i kapatmıştı.** Barış zamanı Amerikan istihbaratının geleceği hakkında kurumlar arası çekişmelerin nihaî sonucu, 22 Ocak 1946'da bir başkanlık kararnamesiyle geldi. Dışişleri, Savaş ve Donanma Bakanları ve başkanı temsilen Truman'ın kurmay başkanı

* İtalyanca: "Ciddiyetsiz ve yüzeysel" (ç.n.)

** 9621 sayılı Başkanlık Kararnamesi'yle OSS'in araştırma ve analiz kısmı Dışişleri Bakanlığı'na, casusluk ve karşı casusluk kısmı da Stratejik Hizmetler Birimi adıyla kara kuvvetlerine devredilmişti. İki kurum da bu yeni birimleri pek hoş karşılamamıştı. (Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 160-161.)

Amiral Leahy'den oluşan Ulusal İstihbarat Dairesi (NIA) kurulmuştu. Aynı kararnameyle Merkezî İstihbarat Direktörlüğü (DCI) makamı da ihdas edilmişti. Bu görevdeki yetkili, NIA toplantılarına oy hakkı olmadan katılacak ve diğer istihbarat birimlerinin topladığı istihbaratı bir araya getirip işlemek için kurulan küçük çaplı analiz birimi olan Merkezî İstihbarat Grubu'nun (CIG) faaliyetlerini idare edecekti. Bu yeniden yapılanmanın baş mimarı Amiral Sidney W. Souers, Truman tarafından ilk DCI olması için yapılan öneriyi, altı aydan fazla görev yapmamak şartıyla kabul etmişti. Başkan bu olayı muhtemelen Beyaz Saray'da düzenlenmiş en acayip öğlen yemeğiyle kutlamıştı. Her davetliye bizzat kendisi tarafından siyah bir pelerin, siyah bir şapka ve tahtadan bir hançer verilmişti. Sonra Leahy'den öne çıkmasını istemiş ve amiralin dudağının üzerine büyük siyah bir takma bıyık yapıştırmıştı. Truman, Souers'ın, "Her İşe Burnunu Sokma Merkezi Direktörü olarak tayin edildiğini duyurmuştu. Bu komik tören, Truman'ın barış zamanı Amerikan casusluk faaliyetlerini ciddiye almakta hâlâ güçlük çektiğini göstermektedir. Uluslararası ilişkiler tecrübesinden mahrum olduğunun bilincinde olan Truman, CIG'den şu talepte bulunmuştu: "Dışişleri Bakanlığı'ndan büyükelçilere yahut Donama ve Savaş Bakanlıkları'ndan ülke dışındaki kuvvetlerimize gönderilenler gibi farklı bakanlıkların resmî yazışmalarından hangileri dış siyasetimiz üzerinde etki yaratacaksa bunların her gün çıkarılacak bir özeti."[30]

Soğuk Savaş'ın başlaması Truman'ın casusluğa ve örtülü operasyonlara karşı tutumunu değiştirdi. 12 Mart 1947'de Kongre'de yapılan birleşik bir oturumda, Yunanistan ve Türkiye'yi Komünizm tehdidinden kurtarmak için 400 milyon dolar istemiş ve Truman Doktrini olarak anılacak konuşmasını yapmıştı: "Silahlı azınlıklara veya dış baskılara boyun eğmemek için direnen özgür ülkelere yardım etmenin Birleşik Devletler'in siyaseti olması gerektiğini düşünüyorum." Sonraki kırk yıl boyunca Sovyet tehdidini "Çevreleme", ABD dış siyasetinin temelini teşkil edecekti. Soğuk Savaş sırasında görev yapmış bütün başkanlar "Çevreleme" siyasetinin örtülü bir boyutu olması gerektiğini kabul etmişlerdi. 26 Temmuz 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası'yla, Truman'ın "askerî, diplomatik ve kaynak sorunlarının etüt edilip değerlendirileceği bir yer" olarak düşündüğü Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) kuruldu. Yasayla ayrıca, "ulusal güvenlik çıkarları doğrultusunda bazı bakanlıkların ve kurumların istihbarat faaliyetlerini koordine etmek amacıyla" Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA) kurulmuştu. CIA direktörü aynı zamanda Merkezî İstihbarat Direktörü (DCI) olacak ve diğer bütün dış istihbarat birimleri üzerinde yetki sahibi olacaktı. Bu yetki resmiyette kalmış ve uygulamada asla tam olarak sağlanamamıştı.[31]

CIA, büyük devletlerin herhangi birinde parlamentoda oylanan bir kanunla kurulmuş ilk dış istihbarat teşkilatıydı. Kongrenin tam onayını almasının sebebi sadece Soğuk Savaş'ın başlıyor olması değil, altı yıldan az bir zaman önce yaşanan Pearl Harbor'un hâlâ akıllarda olmasıydı. Kongre Üyesi Charles Edwin Church (Cumhuriyetçi Parti, Illinois), Ulusal Güvenlik yasası konusunda Kongre'de yapılan görüşmelerde şöyle söylemişti: "İstihbarat alanında son derece geri kalmış olduğumuz konusunda Pearl Harbor'da tamamen baskına uğramamızdan daha iyi bir kanıt olamaz. Ulusal güvenliğimizin bir parçası olarak istihbaratın üzerinde duruluyor olması bir nebze de olsa güven vermekte." Dikkate değer biçimde parti siyasetinin konuşulmadığı görüşmelerde Church'e destek verenler arasında Carter Manasco (Demokrat Parti, Alabama) da vardı: "Eğer güçlü bir merkezî istihbarat teşkilatımız olsaydı, Pearl Harbor saldırısı pekâlâ yaşanmayabilirdi; İkinci Dünya Savaşı bile olmayabilirdi."[32] Soğuk Savaş'ın herhangi bir anında İngiliz dış istihbarat servislerinin parlamentoda konuşulduğu vaki değildir. Kraliçenin 1992 yılındaki Parlamento Açılış Konuşması'na kadar SIS'in varlığı dahi resmî olarak kabul edilmemişti.

1950'lere gelindiğinde uluslararası ilişkilerin yanında istihbarat da küresel ölçekte faaliyet gösteren iki süper gücün, Amerika ve Sovyetler Birliği'nin egemenliği altındaydı. Truman emekliliğinden sonra, Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinde istihbarat konusundaki kendi dahlini güçlükle kabul edebilmişti. "CIA'i kurduğumda barış zamanı gizli kapaklı işlerde kullanılacağını asla düşünmemiştim" diyordu. Hakikaten de Truman'ın, 1961'de Domuzlar Körfezi'ne yapılan çıkarmaya veya Küba'da Fidel Castro'yu devirme amaçlı diğer operasyonlara onay verebileceğini düşünmek güçtür. Ancak örtülü faaliyetlerle (öncelikli amacı istihbarat toplamaktan ziyade olayların gidişatını etkilemek olan operasyonlar) kendi ilişkisi olmadığı yönünde sonradan yaptığı açıklamaları olduğu gibi kabul etmek de aynı derecede zordur. Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından CIA'e, istihbaratın toplanması ve analiziyle berber verilen asıl görevlerden biri de "Ulusal Güvenlik Konseyi'nin kendisine zaman zaman yönlendirilebileceği, ulusal güvenliğe etki eden istihbarat hakkında diğer çalışmalar ve ödevler" idi. Truman'ın özel danışmanı Clark Clifford sonradan, titiz bir muğlaklıkla hazırlanmış bu ifadenin "kısıtlı ölçekte ve kısıtlı amaçla" icra edilecek örtülü operasyonları da içermesinin hedeflendiğini ifade etmiştir: "Bu tip faaliyetler icra edebileceğimizi açık etmemizin ulusal çıkarlara zarar vereceğini düşündüğümüz için bunları ismen zikretmedik." Truman, "barış zamanı gizli kapaklı işlere" olan dahlini reddetmeye çalışırken Allen Dulles (1953'ten 1961'e kadar DCI), ona bu işlerin başlamasında oynadığı "pek önemli rolü" özel olarak hatırlatmıştı.[33]

Truman'ın sonradan dahli olduğunu inkâr etmeye çalıştığı ancak onun onayıyla icra edilen en eski örtülü faaliyet, Nisan 1948'de İtalya'da yapılan seçimlerde Komünistlerin zafer kazanacağı korkusuyla yapılmıştı. Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından 14 Kasım 1947'de NSC 1/1 belge numarasıyla yayımlanan ilk gizli belge şu uyarıda bulunuyordu: "İdeolojik olarak Batılı demokrasilerden yana olan İtalyan Hükümeti, güçlü bir Komünist Parti'nin kesintisiz saldırısıyla karşı karşıya." NSC, kuşatma altındaki İtalyan hükümetine Amerika'nın açık destek vermesinin yanında, "etkin bir Amerikan bilgilendirme programıyla ve örtülü ödenek kullanılması da dâhil uygulanabilir olan bütün yollarla İtalya'da Komünist propagandasına karşı fiilen mücadele edilmesi" önerisinde bulunmuştu. 1948 ilkbaharındaki İtalyan seçimlerinde kullanılması için Mihver devletlerden ele geçirilen on milyon dolardan fazla para aklanmıştı. Bu paranın bir kısmı, seçimlerde 574 sandalyenin 307'sini kazanan Hristiyan Demokrat Başbakan Alcide de Gasperi'ye gizlice verilmişti.[34]

SIS de önceden hiç olmadığı kadar örtülü faaliyetlere karışmıştı. Bunun sebeplerinden biri, 1940'ta "Avrupa'yı ateşe verme" umuduyla kurulan savaş zamanı Özel Operasyonlar İdaresi'nden (SOE) geriye kalan birimlerin SIS'e devredilmiş olmasıydı.[35] 1944'te SIS'in geleceği hakkında hazırlanan bir Dışişleri Bakanlığı raporu, servisin savaş sonrası örtülü faaliyetlerde önemli bir rol oynamasını beklemediklerini belirtmekle birlikte şu çıkarımı yapmıştı: "Hemen hemen bütün yabancı ülkelerde dış siyaseti yürütmek için, Majestelerinin Hükümeti'nin rüşvet ve buna benzer yollara başvurmasını (bu durum SIS'in sadece istihbarata karşılık ödeme yapma konusunda sert tutumuyla bir tezat teşkil eder) gerektiren durumların ortaya çıkabileceği ihtimalini göz ardı etmek hata olur."[36] İngiltere'nin ilk Soğuk Savaş başbakanı Attlee aynı fikirdeydi. Komünist Arnavutluk'ta isyan çıkarmak için 1948'de SIS tarafından uygulamaya konan ve başarısız olan VALUABLE Operasyonu'nu desteklemiş ve uygulanan yöntemlere rüşvetin de eklenmesini önermişti. "Arnavutluk'taki şahıslar hakkında bir değerlendirme" talebinde bulunurken şu bilgiyi istemişti: "Bu kişilerin parayla satın alınabilmesi mümkün mü?" SIS, kime rüşvet vereceğini tespit edemese de Dışişleri Bakanlığı Daimî Müsteşarı Sir William Strang rüşvet konusunda, "ilerleyen vakitlerde kesinlikle aklımızda bulunduracağımız örtülü yöntemlerden biri" demek suretiyle Attlee'ye teminat vermişti.[37] Attlee'nin halefi, artık güçten düşmeye başlamış Winston Churchill'in örtülü operasyonlar konusunda büyük bir hevesi vardı. 1953 yılında CIA ve SIS'in müşterek operasyonuyla Batı karşıtı İran Başbakanı Muhammed Musaddık'ın devrilip Şah'ın tekrar tahta geçmesinin ardından Churchill,

geçirdiği inme sonrası hasta yattığı 10 Numara'daki yatak odasına operasyonun CIA ayağının lideri Kermit Roosevelt'i (FDR'nin kuzeni) çağırmıştı. Roosevelt'in anlattığına göre Churchill ona şöyle demişti: "Delikanlı, eğer birkaç yaş daha genç olsaydım bu büyük girişimde senin emrin altında görev yapmayı öyle isterdim ki."[38]

Soğuk Savaş'ın geri kalanında örtülü faaliyetleri icra eden başlıca Batılı örgüt CIA olmuştu. CIA'in 1948 İtalya seçimlerinde elde ettiği görünür başarı, teşkilatın hızla genişletilmesini sağlamıştı. Sonraki altı yıl içinde, Kore Savaşı'nın başlaması ve istihbarat meraklısı Dwight D. Eisenhower'ın 1953'ten 1961'e kadar süren başkanlık döneminin etkisiyle örtülü faaliyetler ABD dış siyasetinin başlıca unsurlarından biri haline geldi. Eisenhower'ın örtülü faaliyetlere olan merakı, insan istihbaratı konusunda İkinci Dünya Savaşı'nda alınan derslerin yanlış yorumlanmasını yansıtır. Savaş zamanı Alman cephe hattı gerisinde faaliyet gösteren direniş hareketlerine destek sağlanarak elde edilen tecrübelerde, Soğuk Savaş Avrupası'ndaki Komünist yönetimlerin muhaliflerine destek vermek için icra edilen ve hepsi de başarısız olan örtülü faaliyetlere örnek teşkil edecek çok az şey vardı.

1976'daki Church Komitesi raporuna göre, 1951'den 1975'e kadar çok sayıda küçük ölçekli faaliyetle birlikte 900 kadar büyük ölçekli Amerikan örtülü faaliyeti icra edilmişti. 1954'te Eisenhower tarafından hazırlatılan Doolittle Raporu'nda bu faaliyetlere tüyler ürpertici bir destek sunulmuştu:

> Dünya hâkimiyetini hangi yolla ve ne pahasına olursa olsun tesis etme amacını itiraf etmiş, gözü doymaz bir düşmanla karşı karşıya olduğumuz artık aşikardır. Böyle bir oyunun kuralları yok. Şimdiye kadar kabul gören insanî davranış ölçütleri artık geçerli değil. Birleşik Devletler varlığını devam ettirmek istiyorsa, geleneksel Amerikan "fair play" anlayışı tekrar gözden geçirmelidir.

Eisenhower da aynı görüşteydi. Hem Sovyet "dünya hâkimiyeti" tehdidini hem de Amerikan örtülü faaliyetlerinin tesirini gözünde büyütmüştü. 1953-1954'te, Eisenhower yönetiminin ilk on sekiz ayı içinde İran ve Guatemala'daki sözde Sovyet yanlısı rejimlerin devrilmesinde örtülü faaliyetlerin elde ettiği hızlı başarı, sonradan yapılan daha az başarılı operasyonların teşkil ettiği uyarıların göz ardı edilmesine sebep olmuştu. Endonzeya Cumhurbaşkanı Ahmed Sukarno'yu devirmek için 1958'de yapılan başarısız girişimin ardından, CIA'in gelecekteki İstihbarat Direktör Yardımcısı (DDI) Ray Cline şu kehanette bulunmuştu: "Örtülü paramiliter faaliyetlerin zayıf yanı, CIA'in faaliyetle bağlantısını ifşa edecek tek

bir talihsizlik yaşanması halinde Birleşik Devletler'i, ya faaliyeti tamamen durdurmaya ya da açıktan askerî müdahale siyasetini benimsemeye mecbur etmesidir."[39] Bundan ders alınmaması dünya kamuoyu önünde küçük düşülmesine sebep olmuştu. Castro karşıtı mültecilerden kurulan CIA destekli "Küba Tugayı" tarafından Nisan 1961'de Domuzlar Körfezi'nde gülünç bir beceriksizlikle düzenlenen istila girişiminin ardından Başkan John F. Kennedy, özel danışmanı Theodore Sorensen'e umutsuz bir biçimde şu soruyu sormuştu: "Nasıl oldu da bu operasyona onay verecek kadar aptallık edebildim?" Ancak Amerikan halkı başkana kol kanat germişti. Yaşanan fiyaskoyu soruşturmak Kongre'nin aklına gelmedi.[40]

Bu tür olayların çok satan komplo teorileri sayesinde daha da abartılarak dünya çapında gündemi işgal etmesi yüzünden, KGB'nin Soğuk Savaş sırasında örtülü faaliyetleri CIA'den çok daha büyük bir ölçekte icra ettiği nadiren fark edilmiştir. Savaştan sonra Doğu ve Orta Avrupa'da Sovyet Bloğu'nun tesis edilmesinde örtülü faaliyetler önemli rol oynamıştı. Doğu Alman Komünist lideri Walter Ulbricht 30 Nisan 1945'te Moskova'daki sürgününden Berlin'e dönüşünde yakın çevresinde şöyle söylemişti: "Görünürde demokratik olmak zorunda ama her şeyi biz kontrol etmeliyiz." Sovyet Bloğu içindeki bütün devletlerde demokratik bir görüntünün muhafaza edilmesi ihtiyacı, Komünist olmayan partilerin dışlanmasından olabildiğince kaçınılması zorunluluğunu doğurmuştu. MGB (gelecekte KGB olacaktı) örnek alınarak kurulan ve Sovyet "danışmanlar" nezaretinde faaliyet gösteren Komünist güvenlik servisleri, muhaliflere perde arkasından gözdağı vererek, savaş sonrasında "halk demokrasilerine" geçiş sürecine yardımcı olmuşlardı. Nihayetinde, göz önündeki bütün muhalefeti tasfiye eden tek partili Stalinist rejimler, güvenlik servislerinin hile karıştırdığı seçimlerde elde edilen Komünist zaferleri sayesinde "halk demokrasileri" olarak meşruiyet kazanmışlardı.[41]

Soğuk Savaşın erken dönemlerinde icra edilen Stalinist istihbarat operasyonlarının ayırt edici özelliklerinden biri, 1930'ların büyük bir kısmında da olduğu gibi, gerçek düşmanlarla beraber hayalî düşmanları da hedef almasıydı. Savaştan önce gerçek ve daha sık olarak hayalî Troçkistlere karşı yürütülen av,[42] savaştan sonra çoğunlukla hayalî Titocu ve Siyonist komploculara karşı yürütülen arama ve imha operasyonlarıyla paralellik teşkil etmişti. Mareşal Tito yönetimindeki Yugoslavya'nın 1948'de Moskova'yla ilişkilerini kesmesi, Stalin ve MGB tarafından Sovyet Bloğu'nu baltalama amaçlı geniş çaplı emperyalist komplonun bir parçası olarak değerlendirildi. Tito'nun Batılı gizli servislerle ilişki içinde olduğuna yönelik iddiaların bazıları, onu gözden düşürmek için yapılan planlı girişimin bir parçasıydı.

Bu konudaki diğer söylentiler ise Stalin ve Merkez'in paranoyakça eğilimlerinin bir ürünüydü. Sonunda her iki grup söylenti de birbirinden ayırt edilemez bir hal almıştı.

Soğuk Savaşın erken dönemlerinde Sovyet Bloğu'nun güvenlik servisleri, Sovyet danışmanların sıkı denetimi altındaydı. İktidardaki Komünist partiler içindeki sözde Titocuların ve Siyonistlerin tasfiye edildiği cadı avları ve göstermelik mahkemeler Moskova'dan idare edilmişti.[43] Macaristan İçişleri Bakanı László Rajk'ın 1949'da idam edilmesine sebep olan hayalî Titocu komploda, Rajk'ın sözde suç ortaklarından birisi, sorgusu sırasında Macar güvenlik servisi AVO (sonradan AVH) subaylarının "Ruslar kendileriyle konuşurken yaltaklanarak gülümsediklerini" ve "[MGB] subaylarının komik olmayan esprilerine bile dalkavukça ve abartılı kahkahalar attıklarını" anlatmıştır. Rajk ve yedi suç ortağının 1949'da Budapeşte'de yapılan göstermelik mahkemesi, Batılı istihbarat servislerinin yıkıcı planlarıyla Tito arasında ilişki kuran devasa bir komplo teorisinin detaylı biçimde açıklanması için kullanılmıştı. Savcı, kapanış konuşmasında şöyle söylemişti:

> Bu duruşma uluslararası önem arz ediyor ... Burada sanık kürsüsünde sadece Rajk ve suç ortakları değil, onların yabancı efendileri olan Belgrad ve Washington'daki kışkırtıcılar da yargılanıyorlar ... Rajk'ın casus şebekesi tarafından hayata geçirilmek üzere, Tito ve onun hizbi tarafından Macaristan'da planlanan bu komplo, Amerikalı emperyalistlerin uluslararası planlarından bağımsız biçimde idrak edilemez.

Budapeşte'deki MGB danışmanlarından olan Valeri Krotov'un en net hatırladığı detay, Rajk'ın idam edilmeden önceki son sözleriydi: "Yaşasın Komünizm!"[44]

Stalin'in talimatı doğrultusunda Tito'ya yapılacak suikast planı da on yıl önce Troçki'ye yapılan suikast planı gibi özenle hazırlanmıştı. Görev için seçilen MGB suikastçısı, Mayıs 1940'ta Meksiko'da Troçki'ye düzenlenen ve az kalsın başarıya ulaşan suikast planında önemli rol oynayan illegal Yosif Romualdoviç Griguleviç idi.[45] Griguleviç, İkinci Dünya Savaşı sırasında Latin Amerikalı bir sabotaj ekibine liderlik etmiş ve 1951 yılında Kosta Rikalı "Teodoro Castro" maskesiyle Roma'da Kosta Rika maslahatgüzarı (sonradan orta elçi) olmuştu. Kosta Rika'nın Belgrad'da diplomatik misyonu bulunmadığı için Griguleviç (sonradan kod adı MAKS) Yugoslayva nezdinde mukim olmayan elçi görevini de üzerine almıştı. Şubat 1953'te Stalin'e verilen MGB raporunda şöyle bildiriliyordu: "[MAKS] 1952 yılının ikinci yarısında diplomatik görevi gereği Yugoslavya'yı iki kez ziyaret etmiş ve çok iyi ağırlanmıştır. Tito'nun kurmaylarına yakın olan bir sosyal

çevreye dâhil olmuş ve Tito'yla baş başa görüşme sözü almıştır." Griguleviç, MGB görevlileriyle Şubat 1953 başlarında Viyana'da yaptığı gizli bir toplantıda, kabalık arasında ya da diplomatik bir kabul esnasında susturucu takılmış bir tabanca, zehir veya zehirli gaz kullanılarak düzenlenebilecek suikast yöntemlerini değerlendirmişti. Tito'yu Orta Amerikalı akredite bir diplomata öldürterek, MGB'nin olaydaki rolünün etkin bir şekilde gizlenmesi amaçlanıyordu. Griguleviç, suikast sırasında öldürülmesi ve yakalanması halinde yayımlanması ve böylece Kosta Rikalı maskesini pekiştirmesi için Meksikalı karısına "Teodoro Castro" takma adıyla bir veda mektubu yazdı. Stalin, 1 Mart'ta gece yarısına doğru, Tito'yu "temizleme" operasyonu hakkındaki faaliyet raporunu okumuştu. 2 Mart günü sabaha karşı geçirdiği ve ölümüne sebep olan inme öncesinde son okuduğu belgenin bu olması pekâlâ mümkündür.[46]

Stalin'in 5 Mart'taki ölümünün ardından Tito'ya suikast planı askıya alındı. Savaş öncesinde ABD'ye iltica eden Aleksandr Orlov, Stalin ve NKVD hakkındaki anılarını Mayıs ayında *Life* dergisinde yayımlamaya başlayınca Griguleviç apar topar Moskova'ya geri çağırıldı. Merkez, Griguleviç'in İspanya İç Savaşı öncesinde ve savaş sırasında icra ettiği sabotaj görevlerinden haberdar olan Orlov'un onu deşifre edebileceğinden korkmuştu ancak Orlov bunu yapmamıştı. Her hâlükârda, Kosta Rika Dışişleri Bakanlığı ve Roma'daki diplomatların gözünde "Teodor Castro" ve karısı buhar olup uçmuşlardı. 1980 yılında KGB dosyasına düşülmüş bir nota göre, Batılı istihbarat servisleri kaybolan diplomat Castro'nun gerçekte illegal Griguleviç olduğunu asla tespit edememişlerdi. Moskova'da artık kendi adıyla yaşamaya başlayan Griguleviç sonradan doktora öğrenimini tamamladı ve Rus Bilimler Akademisi'nde Latin Amerika konusunda akademik uzman ve yazar olarak başarılı bir kariyere sahip oldu.[47] Kitaplarının bir kısmı İngilizceye çevrilmiş ve İngiliz üniversitelerinin kütüphaneleri tarafından satın alınmıştır.

İstihbarat operasyonları, Soğuk Savaş'ı hem dengelemek ve hem de dengesini bozmak gibi farklı biçimlerde iş görmüşlerdi. Soğuk Savaş'ın, bazılarının beklediği ve çoğunun da korktuğu biçimde sıcak bir savaşa dönmesine engel olunmasında istihbaratın rolünü tespit etmek, aşırıya kaçılmadan yapılacak karşıolgusal bir akıl yürütme olmadan imkânsızdır. Ancak çoğu araştırmacı bundan imtina eder. Doğu ve Batı'nın, rakiplerinin askerî (özellikle de nükleer) imkân ve kabiliyetleri hakkında güvenilir istihbarata sahip *olmadıklarını*, hiç olmazsa kaba taslak hayal etmek bile istihbaratın gerçekte oynadığı dengeleyici rolü hesap edebilmeyi mümkün kılar. 1950'lerin başında ve ortalarında Sovyet nükleer saldırı gücü

hakkında güvenilir istihbarattan mahrum bir Amerikan Soğuk Savaş siyasetini hayal etmek daha kolay olacaktır çünkü 1950'lerin başında ve ortalarında Amerika tam olarak bu durumdaydı. Bu mahrumiyetin dengeyi bozan etkisi, sonradan ulaşmaya başlayan daha iyi istihbaratın önemi hakkında daha kıymetli bir kavrayış sağlar.[48]

Eisenhower'ın, "Sovyetlerin neye sahip olmadıkları" hakkındaki istihbaratın çoğu zaman neye sahip oldukları kadar önemli olduğu yönündeki vecizesi, Soğuk Savaş hakkında yapılan çalışmalarda sık sık unutulur. Korkulan bir düşman hakkındaki bilgisizlik, düşmanın gücünün abartılmasına farklı biçimlerde yol açar. 1950'lerin başında güvenilir istihbaratın eksikliğinden ötürü tehlikeli bir Amerikan efsanesi olan "bombardıman uçağı uçurumu" ortaya çıkmış ve bunu kısa süre sonra "füze uçurumu" (Sovyetler Birliği'nin Amerika'dan çok daha fazla sayıda uzun menzilli bombardıman uçağı ve kıtalararası balistik füze ürettiği sanrısı) izlemiştir. 1955 yılında Amerikan Hava Kuvvetleri'nin yaptığı istihbarat değerlendirmesinde Sovyet Uzun Menzil Hava Kuvvetleri'nin beş yıl sonra Amerikan Stratejik Hava Komutanlığı'ndan daha kuvvetli olacağı hesaplanmış ve Stratejik Hava Komutanlığı'nın başındaki General Curtis LeMay, Sovyetler Birliği nükleer üstünlük elde etmeden yapılacak bir önalma saldırısı fikrine tehlikeli bir şekilde sıcak bakmaya başlamıştı. Soğuk Savaş'ın ortalarına gelindiğinde, iki süper güç de bir diğerinin nükleer saldırı gücünü takip etmek için görüntü istihbaratı alanında sağlanmış devrim niteliğinde bir atılıma son derece bağımlı haldelerdi. Bu atılım, CIA'in Aralık 1954'te çok gizli bir biçimde Lockheed firmasına ihale ettiği, dünyanın ilk yüksek irtifa casus uçağı ve dünyadaki en yüksek çözünürlüklü fotoğraf makinesine sahip U-2'nin üretilmesiyle başlamıştı.[49] U-2'nin 1956'da hizmete girmesi ve dört yıl sonra da ilk casus uyduların fırlatılmasıyla elde edilen görüntü istihbaratı, Eisenhower yönetimini Sovyet nükleer saldırı gücünün Amerika'nınkinden üstün olmadığına ikna etti. Eisenhower, U-2'nin icra ettiği görevlerde, "sözde 'bombardıman uçağı uçurumu' ve 'füze uçurumu' korkularının aslında sorumsuzluktan kaynaklanan yaratıcı uydurmalardan başka bir şey olmadığına dair bulgular elde edildiğini" yazmıştı.[50] Görüntü istihbaratı devrimi olmasaydı, Amerika'nın Sovyetler Birliği siyaseti, Sovyetlerin nükleer imkân ve kabiliyetleri hakkındaki başka denge bozucu efsaneler yüzünden karasız bir biçimde seyretmeye şüphesiz devam edecekti. 1962'deki Küba Füze Krizi bambaşka bir biçimde yaşanabilirdi. U-2'lerden elde edilen görüntü istihbaratı olmasa (bu istihbaratın yorumlanmasında GRU içindeki İngiliz-Amerikan ajanı Oleg Penkovski

büyük rol oynamıştır),* Kruşçev'in Küba'daki füze rampalarının inşaatını bu rampalar faaliyete geçene kadar gizlemesi neredeyse kesindi. Böylece, Amerika, rampaların inşaatının tamamlanması için gereken malzemenin teslim edilmesini engellemek amacıyla Küba çevresinde deniz "karantinası" (deniz ablukası) uygulama kararını da almazdı. Dünya termonükleer savaşa daha da yaklaşmış olurdu.[51]

Ancak dünya, savaşa o zaman fark edildiğinden daha fazla yaklaşmıştı. Amerikan ablukasına doğru ilerleyen Sovyet suüstü gemilerine refakat eden denizaltılara nükleer torpidolar yüklendiğinden Amerikalılar habersizdi. Denizaltılarla haberleşme konusunda yaşanan sorunlar sebebiyle, komutanların torpidoları Moskova'dan onay almadan ateşleme yetkileri vardı. Amerikan filosu, Sovyet Foxtrot sınıfı B-59 denizaltısını, teşhis için su üstüne çıkarmak amacıyla, tatbikat su bombaları atmaya başlayınca denizaltı komutanı nükleer torpidolardan birini ateşlemeye niyetlenmişti. Eğer o sırada denizaltıda bulunan ve ateşlemeye izin vermeyen filotilla komutanı olmasaydı, bunu pekâlâ yapabilirdi.[52]

Küba Füze Krizi sonrasında hem Doğu hem Batı tarafından rakiplerinin nükleer saldırı gücünün kapsamı ve konuşu hakkında elde edilen istihbarat, Soğuk Savaş'taki dengenin en temel öğesi haline gelmişti. CIA ve Beyaz Saray'daki çeyrek asırlık kariyerinin sonunda 1991'den 1993'e kadar DCI görevini yürüten Robert Gates şöyle söylemiştir:

> CIA analistlerinin ve istihbarat çevrelerinin büyük oranda devamlılık arz eden güçlü özellikleri ve başarıları, 1960'ların sonundan Sovyetlerin çöküşüne kadar Sovyetler Birliği'nin mevcut askerî gücü ile imkân ve kabiliyetini muazzam bir kesinlikte tespit etmeleriydi ... Ve bu rakamlar ile imkân ve kabiliyet verilerine; hem Yürütme Erki (Savunma Bakanlığı dâhil), hem Kongre ve hem de müttefiklerimiz tarafından silahların kontrolüyle ilgili müzakerelerde ve askerî planlama faaliyetlerinde gönül rahatlığıyla güvenilebilirdi.[53]**

Görüntü istihbaratı ve sinyal istihbaratının birleşimine dayalı olan ve üzeri kapalı bir biçimde "ulusal teknik vasıtalar" (NTM) olan adlandırılan imkânlar olmasaydı, Soğuk Savaş'ın sonlarında yapılan silahların kontrolü

---

* Füze Krizi sırasında EXCOMM'a (Ulusal Güvenlik Konseyi İcra Komitesi – ç.n.) günlük (ya da daha sık biçimde) iletilen "Küba'daki Sovyet Füze Tehdidi" hakkındaki bütün değerlendirmelerde IRONBARK kod adı vardı. IRONBARK, füze rampalarının inşaatı hakkında Penkovski tarafından ulaştırılan ve U-2'nin aldığı görüntüleri yorumlamada kullanılan belgeler için kullanılmıştı. Bu değerlendirmelerin bazılarının tıpkıbasımları için bkz. McAuliffe (ed.), *CIA Documents on the Cuban Missile Crisis 1962*.

** Ancak Amerikan ve İngiliz istihbaratı, Sovyet biyolojik savaş programını büyük oranda gözden kaçırmışlardı. (Herman, "Intelligence as Threats and Reassurance")

ve sınırlandırılmasına yönelik anlaşmalar mümkün olmazdı. NTM'lerin büyük önemi, 1989'daki START anlaşmasıyla net bir şekilde kabul edildi. Stratejik nükleer silahların yüzde 30 oranında azaltılmasının yanında hem Amerika'dan hem de Sovyetler Birliği'nden "karşı tarafın tespit maksadıyla kullandığı ulusal teknik vasıtalarına müdahale edilmemesi" ve "ulusal teknik vasıtalar tarafından yapılacak tespiti engellemek için gizleme önlemlerine başvurulmaması" kabul edildi. Her iki tarafın da karşı tarafın füze telemetrisini* engel görmeden izlemesini garanti altına alacak biçimde detaylı şartları içeren bir protokol hazırlanmıştı.[54]

Soğuk Savaş'ın ortalarında Amerika'da faaliyet gösteren en başarılı KGB ajanı, Fulbright Bursu'yla Amerika'ya gelen Oleg Daniloviç Kalugin idi. 1958'de Fulbright bursuyla Amerika'ya gelen on sekiz kişilik ilk öğrenci grubunun yarısı, öğrenci maskesi altındaki KGB ve GRU ajanlarıydı; diğerleri ise onlarla "iş birliği yapacağına güvenilen kişilerdi". On sekiz kişinin dördü Columbia Üniversitesi'ne gitmişti. Bunlardan ikisi (Kalugin de dâhil) KGB, biri GRU, diğeri ise sonradan Mikhail Gorbaçov zamanı Politbüro üyesi olacak ve "Glasnost'un vaftiz babası" olarak anılacak Aleksandr Yakovlev idi. Muhtemelen Columbia'daki diğer üç kişi gibi Kalugin de başlarda New York gibi bir şehirde ilk kez yaşadığı için afallamış sayılırdı:

> İlk haftalar şehrin gücünün, güzelliğinin ve hareketliliğinin verdiği şaşkınlık içinde durmadan Manhattan'da dolaşmıştım. Sovyet başkentinde -ki dünya standartlarında bir şehirden çok devasa bir köyü andırıyordu- Moskova Devlet Üniversitesi'nin otuz katlı kulesinden daha yüksek bir bina yoktu. Benim gibi alışık olmayan kişilerin gözünde Empire State Binası ve Manhattan'daki diğer gökdelenler olağanüstü ve başka dünyalara ait yapılar gibi görünüyordu.

Kalugin, New York'ta kendine ait bir izlenim de bırakmıştı. *The New York Times*, onunla ilgili yaptığı bir haberde onun için, "etrafa neşe saçan bir çocuk" demişti. Columbia Üniversitesi Öğrenci Konseyi'nde görev yapmış ilk (ve muhtemelen son) KGB mensubu olmuştu.[55]

Oleg Kalugin'in Columbia'da geçirdiği yıllar, onu Sovyet dış istihbaratında yüksek noktalara getiren bir kariyerin başlangıcı oldu. Kalugin, 1965'ten 1970'e kadar elçilik basın ataşeliği görevlisi maskesiyle, PR Hattı (siyasî istihbarat) şefi ve rezident yardımcısı olarak Washington'daki KGB rezidenturasında görev yapmıştı. Eylül 1965'te NSA'de görevli yirmi altı yaşındaki

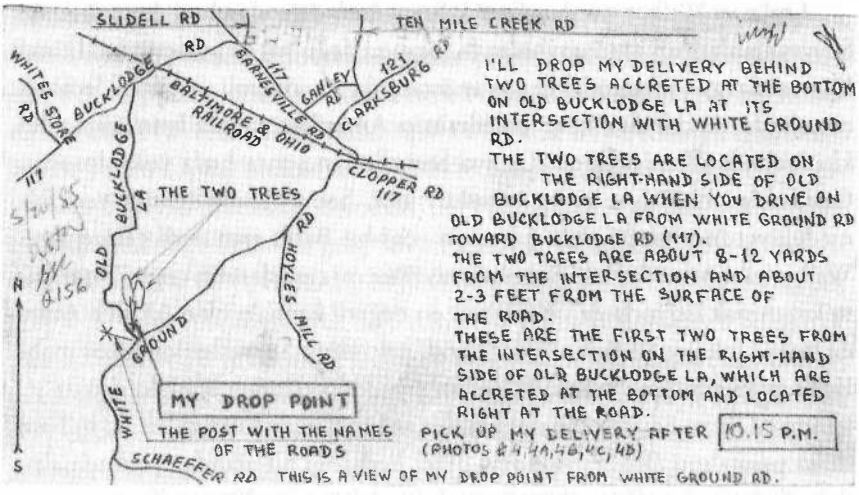
* Telemetri: Kıtalararası balistik füzelerin, uydu ve uzay araçlarının yeryüzündeki kontrol istasyonuna gönderdikleri ölçü sinyalleri. Bu sinyallerin dinlenmesi, kaydedilmesi, kıymetlendirilmesi ve yorumlanması yoluyla elde edilen istihbarata telemetrik istihbarat (TELINT/TELEMİS) denir. (ç.n.)

askerî memur Robert Lipka, Beyaz Saray'dan birkaç sokak uzakta bulunan On Altıncı Cadde'deki Sovyet elçiliğine gelerek, NSA'deki görevinin gizli belgeleri kırpma makinesinde imha etmek olduğunu söyleyince rezidenturada büyük bir heyecana sebep oldu. Ajan DAN kod adıyla Kalugin tarafından angaje edilen Lipka, muhtemelen 1944'te Los Alamos'da Sovyetler için çalışmaya başlayan on dokuz yaşındaki Ted Hall'dan beri üst düzey Amerikan istihbaratına erişimi olan en genç Sovyet ajanıydı. Lipka, NSA'deki görevi sona erene kadarki iki yıl boyunca, imha etmediği çok gizli belgeleri her on beş günde bir sabit zulalar yoluyla, fırça temasıyla yahut keysofiseriyle buluşarak para karşılığı KGB'ye ulaştırdı. Kalugin, rezidenturadaki sıkışık çalışma odasında yığınla belgeyi gözden geçirip, hepsi diplomatik kuryeyle Moskova'ya gönderilmeden önce Merkez'e hemen iletilmesi gereken en önemlilerini ayırmak için kendi ifadesiyle "sonu gelmeyen saatler" harcamıştı.[56]

Lipka'nın NSA'den ayrılmasından ve KGB ajanlığı kariyerinin sona ermesinden birkaç ay sonra Washington rezidenturası, üst düzey sinyal istihbaratına düzenli erişimi olan bir başka kendi geleni angaje etti. 1967 yılı sonlarında, Amerikan Atlantik Denizaltı Kuvvetleri Komutanlığı (COMSUBLANT) karargahında muhabere vardiya subayı olarak görev yapan Kıdemli Teknik Subay John Anthony Walker, Sovyet elçiliğine gelmiş ve şöyle söylemişti: "Ben bir deniz subayıyım. Para kazanmak istiyorum ve karşılığında size bazı gerçek bilgiler verebilirim." Düşük rütbesine rağmen Walker'ın üst düzey istihbarata erişimi vardı. Bunlar arasında Amerikan donanma şifrelerinin anahtar ayarları da bulunuyordu. Elçiliğe getirdiği ilk parti numune belgeler Kalugin ve Washington rezidenti Boris Aleksandroviç Solomatin tarafından incelenmiş ve ikisi de gözlerine inanamamışlardı. Kalugin'in söylediğine göre, Solomatin'in "gözleri Walker'ın belgelerini inceledikçe fal taşı gibi açılmıştı. 'Bunu istiyorum!' diye bağırdı." Sonradan kanaat getirdikleri üzere Walker, "hayatta bir kez" denk gelecek bir casustu. Kalugin'e göre, Sovyet kod kırıcılarının Amerikan donanma şifrelerini kırması, Amerikan filo hareketlerinin takip edilmesini sağlayarak Sovyetler Birliği'ne "muazzam bir istihbarat avantajı" sağlayacaktı. Walker on sekiz yıl süren casusluğu süresince kendi ağabeyini ve donanmadan arkadaşı Jerry Whitworth'u da angaje ederek kendi casus şebekesini kurmuştu. Lipka ve Walker vakalarında Kalugin'i en çok şaşırtan şey, "Amerika'nın bazı en gizli tesislerinde güvenliğin inanılmaz biçimde gevşek olduğunu" anlamasıydı. Bu iki vakanın getirdiği itibar sonucu Solomatin Kızıl Bayrak Nişanı'yla taltif edilmiş ve sonradan KGB dış istihbarat başkan yardımcılığına terfi etmişti. Kalugin'in kariyeri de bundan payına düşeni almıştı. 1974'te Sovyetler Birliği'nin en genç dış istihbarat generali olmuştu.[57]

Lipka ve Walker vakaları Soğuk Savaş başladığından beri Amerika'daki Sovyet ajanlarının motivasyonunda yaşanan değişimi de göstermişti. İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında en önemli ajanlar ideolojik casuslardı. Ancak Stalin ve haleflerinin Amerikalı radikallerin gözündeki ideolojik albenisi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızla yok olmuştu. Cambridge Beşlisi ve atom casusları gibi, Sovyetler Birliği'nin yeni bir medeniyet inşa edebileceğine inanan yeni bir Batılı ajan nesli gelmemişti. Walker gibi Amerika'daki Soğuk Savaş dönemi casuslarının çoğu "biraz para kazanmak istiyorlardı". KGB'nin en değerli kaynağı olan Aldrich Ames de tıpkı Lipka ve Walker gibi bir kendi gelendi ve Sovyetlerden rekor meblağda para almıştı. Nisan 1985'te angaje edilmesinden sonraki dokuz yıl içinde KGB ve Sovyet dönemi sonrası ardılı olan teşkilatlardan üç milyon dolar para almış (Rus tarihindeki diğer herhangi bir ajandan muhtemelen daha fazla) ve kendisine iki milyon dolar daha vaat edilmişti.[58]

1970'lerin ortalarında CIA ve KGB'nin kamuoyundaki imajları birbirleriyle tezat teşkil ediyordu. KGB ülke içinde eleştiriden münezzehti. Kızıl Meydan yakınlarındaki genel merkezinin önünde dikili olan kurucusu Felix Cerjinski'nin heykeli, hem Moskova'daki en büyük heykel hem de şehrin önemli bir anıtıydı. KGB'nin hırslı başkanı Yuri Andropov 1973'te Politbüro'ya seçilmesinden sonra kendi siyasî gücünü büyük oranda artırmıştı. Leonid Brejnev'in 1982'deki ölümün ardından Sovyetler Birliği'nin başına geçen ilk istihbarat şefi oldu. Buna mukabil CIA, Vietnam Savaşı ve Watergate sonrası kamuoyu önünde eşi görülmemiş bir eleştiri yağmuruna tutuldu. 1975'teki "İstihbarat Yılı" boyunca sansasyonel biçimde ifşa edilen, aralarında yabancı devlet adamlarına (en bilineni Fidel Castro) karşı suikast planları ve CHAOS Operasyonu sırasında ABD vatandaşlarının yasadışı biçimde izlenmesinin de olduğu CIA'in "kirli tezgâhları" kamuoyunda büyük çaplı bir tepki doğurmuştu. DCI William Colby, ifşaatın ardından muhtemelen doğru olan şu sözleri söylemişti: "CIA, sadece bu ülkede değil dünyanın hiçbir yerinde benzer bir servisin önceden yaşamadığı biçimde yakından ve şiddetli bir kamu tahkikatına tabi tutulmuştur." CIA'in yetkilerini kötüye kullandığı iddialarını araştırmak için kurulan Senato Komitesi'nin başkanı Senatör Frank Church şöyle diyordu: "Teşkilatın, ipini koparan gözü dönmüş bir fil gibi davranmış olması muhtemel." Sonradan hazırlanan bir Kongre raporunda CIA'in "kontrolden çıkmadığı", aksine "başkandan ve Ulusal Güvenlik Danışmanı'ndan gelen talimatlara harfiyen uyduğu" sonucuna varılmıştı. Ama resmî onay alınarak düzenlenen kirli tezgâhların suçu Beyaz Saray'dan alınıp Teşkilat'a yüklenmişti.[59]

Amerikan Deniz Kuvvetleri mensubu Teknik Subay John Walker tarafından çizilen ve Sovyet casusu olarak on sekiz yıl boyunca çok gizli belgeleri KGB'ye ulaştırmak için kullandığı sabit zula noktalarından birini gösteren harita

1970'lerde ABD örtülü faaliyetleri hakkında gerçek bilgilerin ifşa olmasının yanında CIA'in kirli tezgâhları hakkında asılsız iddialar da ortaya atılmış ve bunlar sık sık tekrar edilmek vasıtasıyla genelgeçer bilgiler haline gelerek, güvenilir Soğuk Savaş tarihi çalışmalarında bile kendisine yer bulmuştur. Başkan Nixon 1970'te CIA'e, Şili'nin Marksist cumhurbaşkanı Salvador Allende'nin seçimleri kazanmasına engel olunması ve Şili ekonomisinin "bağırtılması" yönündeki kötü şöhret kazanan talimatını vermişti. Ancak, Dr. Kristian Gustafson'un ortaya koyduğu üzere, Allende'nin 1973'te devrilmesini (hatta öldürülmesini) ve halefi olan General Augusto Pinochet'nin yönetime getirilmesini CIA'in tertiplediği hakkında sürekli tekrar edilen iddialar geçersizdi:

> … Şili askerî cuntası umutsuzdu ama ABD'yle iş birliği yapacak kadar umutsuz değildi … Darbeden sonra hazırlanan CIA istihbarat bülteninde Pinochet'nin "kendisinin ve mesai arkadaşlarının harekete geçmek için artan kararlılıklarını siyasî prensip gereği ABD'ye sezdirmedikleri" yönünde yakın çevresine yaptığı yorumlar yer almıştı … Darbeyi kendileri adına idare etmesi için ABD'ye ihtiyaç duyulduğu fikri, Şili ordusunun kendine duyduğu güveni rencide edebilirdi. CIA'le ara ara istihbarat paylaşarak bağların muhafaza edilmesi haricinde bu işe onları dâhil etmemek, Şilililer adına en iyi ve en basit yoldu.[60]

"İstihbarat Yılı" içinde ortaya çıkan bilgiler şüphesiz görevin kötüye kullanıldığı vakaları da ifşa etmişti ama aynı zamanda çok satan komplo teorilerini de moda haline getirmişti. Bunlardan, Amerikalıların çoğunluğu tarafından kabul göreni ve KGB tarafından da elden geldiğince teşvik edileni, John F. Kennedy'nin suikastından CIA'in sorumlu olduğu hakkındaki asılsız iddiaydı.[61*] Eğer CIA kendi devlet başkanına düzenlenen suikasta karıştıysa, yabancı rejimleri devirme ve hoşnut olmadığı diğer devlet adamlarını öldürme konusunda hiçbir sınır tanımayacağı gibi makul bir kanaate varılabilirdi. CIA'in Castro'yu öldürme ve rejimini istikrarsızlaştırma girişiminde kullandığı yöntemleri dünya genelindeki diğer "ilerici" hükümetlere karşı da kullandığı görüşü, KGB'nin "etkin önlemleri" (etki operasyonları) sayesinde başarıyla yayılmıştı. 1975'te Ortadoğu'da yapılan bu tip bir etkin önlem operasyonunda, son on yıl içinde sözde CIA tarafından düzenlenen başarılı ya da başarısız suikast girişimlerinin hedefi olmuş önde gelen kırk beş devlet adamının ismi duyurulmuştu. CIA tarafından kendilerine yönelik sözde komplolar planlandığına kafayı takmış Üçüncü Dünya liderlerinden biri de Indira Gandhi idi.[62] Kasım 1973'te Fidel Castro'ya şöyle söylemişti: "[CIA] Allende'ye yaptığını bana da yapmak istiyor. Burada, Şili'de devreye giren yabancı güçlerle bağlantısı olan ve beni ortadan kaldırmak isteyen kişiler var." Allende'nin CIA tarafından soğukkanlılıkla öldürüldüğü ve kendisinin de aynı akıbeti paylaşmak üzere CIA tarafından hedef olarak seçildiği konusundaki inancı, takıntıya benzer bir hal almıştı. Sarayına yapılan baskın esnasında Allende'nin kendisini vurduğu konusunda Amerikalıların gerçek olan iddialarını görmezden gelen Bayan Gandhi şöyle demişti: "Öldürüldüğüm zaman bunu benim yaptığımı söyleyecekler."[63] Maalesef Bayan Gandhi, hayalî CIA suikast planı tehlikesine, kendi korumalarından kaynaklı gerçek tehditten daha çok kafa yormuştu. 1984'te kendi korumaları tarafından öldürüldü.

Soğuk Savaş'ta Amerika'nın Üçüncü Dünya ülkelerindeki siyasetine dair hiçbir anlatı CIA'in rolünü es geçmez. Buna mukabil, Sovyet dış siyaseti ve gelişmekte olan ülkeler hakkında yapılan çalışmaların çoğunda KGB'nin örtülü operasyonlarına değinilmez. Bunun sonucunda ortaya, Üçüncü

* Kennedy suikastının otuzuncu yıl dönümü olan 1992'de yapılan bir kamuoyu araştırması, Amerikan halkının dörtte üçünün başkanı CIA'in öldürdüğüne inandığını ortaya koymuştur. (Moyinhan, *Secrecy*, s. 219-220.) Oliver Stone tarafından bu komplo teorisi temel alınarak çekilen *JFK* filmi büyük etki yaratmıştır. Heyecanlı bir Amerikalı tarihçi, *Tom Amca'nın Kulübesi* romanı bir tarafa bırakılacak olursa, *JFK* filminin "Amerikan kamuoyu üzerinde Amerika tarihindeki diğer tüm sanat eserinden daha büyük etki yarattığı" iddiasında bulunmuştur. (Toplin [Editör], *Oliver Stone's USA*, s. 174.)

Dünya'daki gizli Soğuk Savaş hakkında garip biçimde tek yanlı bir anlatı çıkmıştır ki bu durum Zen Budizmi'ndeki tek elle tutulan alkışın çıkardığı sesin istihbarattaki karşılığıdır. Örneğin John Lewis Gaddis'in takdir edilesi Soğuk Savaş tarihi çalışmasında Şili, Küba ve İran'daki CIA örtülü operasyonlarından bahsedilir ama aynı ülkelerdeki geniş çaplı KGB operasyonlarından bahsedilmez.[64] Hakikatte, 1960'ların başından itibaren KGB küresel ölçekte CIA'den daha etkin bir rol oynamıştı. Soğuk Savaş'ın Üçüncü Dünya'da kazanılabileceği inancı Sovyet istihbaratının gündemini değiştirmişti. 1961 yılında genç ve dinamik KGB Başkanı Aleksandr Şelepin, Üçüncü Dünya'daki "Asıl Rakibe" (ABD) karşı yürütülecek yeni ve saldırgan bir büyük stratejide, ulusal özgürlük hareketleri ve anti-emperyalist kuvvetlerin kullanılması konusunda Kruşçev'in onayını almıştı.[65] Kruşçev kısa süre sonra Şelepin'i görevden alıp yerine daha itaatkâr ve daha az hırslı Vladimir Semiçastni'yi getirse de KGB'nin büyük stratejisi varlığını devam ettirmişti. O zamanlar Birinci Ana Direktörlük (Dış İstihbarat) İkinci Şube'de (Latin Amerika) genç bir dış istihbarat görevlisi olan ve ileride KGB istihbarat değerlendirme kısmının başına gelecek Nikolay Leonov sonradan şöyle anlatmıştı: "Tabii ki temel düşüncemiz, Amerika ile Sovyetler Birliği arasında ve Kapitalizm ile Sosyalizm arasında dünya üzerinde yaşanan ihtilafın kaderinin Üçüncü Dünya'da belirleneceğiydi. İlk dayanağımız buydu."[66] Kruşçev görevi bırakmaya zorlanıp Leonid Brejnev başa geçtiğinde, Soğuk Savaş'ın Üçüncü Dünya'da kazanılacağına dair inanış, Kremlin ve Dışişleri Bakanlığı'na nazaran Merkez'de çok daha kuvvetliydi. 1967'de Semiçastni'nin ardından KGB Başkanı olan Yuri Andropov da göreve gelir gelmez bu inanışa dört elle sarılmıştı.[67] Buna mukabil, uzun yıllardır Sovyet Dışişleri Bakanı olarak görev yapmakta olan Andrey Gromiko'nun Üçüncü Dünya'ya hiç ilgi duymadığı, yine uzun yıllar Washington büyükelçiliği yapmış olan Anatoli Dobrinin tarafından dile getirilmiştir.[68] Leonov'un anlattığına göre, Gromiko'yla beraber Dışişleri Bakanlığı'nın büyük kısmı bu görüştekilerle "açıktan alay ediyorlardı".[69]

Andropov, Gromiko'nun yetki alanını ihlal ediyormuş gibi görünmemeye dikkat etse de[70] KGB çoğu zaman Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Merkez Komitesi Uluslararası İlişkiler Şubesi'nin desteğini arkasına almıştı. Batı yarımküredeki ilk "köprübaşıyla" (Castro yönetimindeki Küba'ya KGB'nin verdiği kod adı) 1960'ların başında yapılan ittifaktan 1980'lerde Afganistan'daki Komünist rejimi savunmaya yönelik feci şekilde sona eren girişime kadar Üçüncü Dünya'ya Sovyetlerce hulul girişimlerinin bütün önemli anlarında KGB, Dışişleri Bakanlığı'ndan daha büyük bir nüfuza sahip olmuştu. Castro, KGB görevlileriyle bir araya gelmeyi diplomatlarla görüşmeye tercih ediyordu. Havana'daki ilk KGB rezidenti Aleksandr

Alekseev'e, yaptıkları görüşmelerin "Dışişleri Bakanlığı ve protokol kurallarını aşmak için bir yol" olduğunu söylemişti. 1962 yılında büyük ölçüde Castro'nun ısrarıyla, Alekseev sevilmeyen Sovyet büyükelçisinin görevini devraldı. Castro gibi KGB görevlilerini Sovyet diplomatlarına tercih eden, önde gelen diğer Latin Amerika liderleri arasında Şili'den Salvador Allende, Bolivya'dan Juan Jose Torres, Panama'dan Omar Torrijos (aynı isimli oğluyla karıştırılmamalı) ve Kosta Rika'dan Jose Figueres de vardı. Juan ve Isabel Peron'un 1973 yılında sürgünden Arjantin'e dönmelerinden önce kendileriyle kurulan ilk temas da bir diplomat aracılığıyla değil KGB aracılığıyla olmuştu. KGB'nin Sandinistalara verdiği destek, 1979'da Nikaragua'da iktidara gelmelerinden neredeyse yirmi yıl önce başlamıştı.[71]

1960'lar ve 1970'lerde Latin Amerika'da olduğu gibi Asya, Afrika ve Ortadoğu'da da Sovyet siyaseti adına girişimlerde bulunan kurum Dışişleri Bakanlığı'ndan çok KGB oldu. Dünyanın nüfus itibarıyla en büyük demokratik ülkesi olan Hindistan, Oleg Kalugin tarafından, "KGB'nin bir Üçüncü Dünya devletinin içine hululünün örneği" olarak nitelendirilmiştir. Hindistan'da olduğu gibi KGB'nin Üçüncü Dünya operasyonlarının çoğu, kalıcı bir etkiden çok geçici başarılar elde etmişti. Ancak 1970'lerde durum böyle görünmüyordu. 1974'ten 1988'e kadar KGB Birinci Ana Direktörlük (Dış İstihbarat) görevini yürüten Vladimir Kryuçkov, Bağlantısızlar Hareketi için "bizim doğal müttefiklerimiz" demişti 1979'da Bağlantısızlar, bağlantılı olduğundan şüphe olmayan Fidel Castro'yu başkan seçmişti. Bu gelişme, Havana'daki KGB rezidenturasından, "F. Castro'nun kibri gittikçe daha belirgin bir hal alıyor" şeklinde bir şikâyet gelmesine sebep olmuştu. Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sadece on yıl önce KGB yönetimi Üçüncü Dünya operasyonları konusunda hesapsız bir iyimserlik içindeydi. Andropov 1980'de Vietnam elçisine şöyle böbürleniyordu:

> Sovyetler Birliği dünya devrimi hakkında sadece konuşmakla kalmıyor, devrime fiilen destek de veriyor ... ABD ve diğer Batılı ülkeler neden 1970'lerde yumuşama konusunda anlaşmaya vardılar ve sonra bu siyaseti terk ettiler? Çünkü emperyalistler, uluslararası gerginliğin azalmasının sosyalist sistemin faydasına olduğunu fark ettiler. Bu dönemde Angola, Mozambik, Etiyopya ve Afganistan'ın her biri kurtarılmıştı.[72]

"Kurtarılan" bu devletlerin hepsi on yıl sonra Sovyet yörüngesinden çıktılar.

KGB'nin bir kuşak önce Castro konusunda duyduğu hevesin, Sovyetler Birliği'nin Üçüncü Dünya'ya yönelik saldırgan siyasetini başlatması gibi KGB yönetiminin büyük pay sahibi olduğu, Afganistan'a yapılan ve felaketle neticelenen askerî müdahale de bu siyasetin sonunu getirmişti.[73]

CIA örtülü faaliyetleri, özellikle de 1986 yazından itibaren omuzdan atılan Stinger füzelerinin *mücahitlere* verilmesi muhtemelen Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesini hızlandırmıştı. 1986 yılı boyunca CIA İslamabad istasyonu, 60,000 ton silah ve diğer ikmal malzemesinin, 300 ayrı sızma güzergahı üzerinden katırlar ve kamyonlarla *mücahitlere* ulaştırılmasını koordine etmişti. İstasyon şefi Milt Bearden, CIA'in "dünyanın yetiştirebileceğinden daha fazla katıra ihtiyacı var" diyerek dert yanmıştı.[74]

Nikaragua'daki Sandinista rejimine karşı ilk kez Aralık 1981'de Başkan Ronald Reagan tarafından onay verilen Amerikan örtülü faaliyeti, Afganistan'da Ruslara karşı icra edilen operasyondan çok daha az başarı elde edebilmişti. Sandinistalara karşı Kontralar tarafından yürütülen başarısız gerilla savaşına CIA'in verdiği örtülü destek Amerikan medyası tarafından açığa çıkarılmış ve Kongre tarafından yasaklanmıştı. O dönem CIA İstihbarat Direktör Yardımcısı (analiz kısmının başı) Robert Gates, Aralık 1984'te DCI Bill Casey'e, Kontralar'a verilen örtülü desteğin tam tersi etki yarattığını ve "Komünist Nikaragua rejimini daha da güçlendireceğini" bildirmişti. Sandinistaları devirmenin tek yolu Amerikan hava saldırılarıyla birlikte Kontralar'a açıktan askerî destek vermekten geçiyordu. Bu rahatsız edici gerçekle yüzleşmeye ne Casey ne de Reagan hazırdı. İran'a yapılacak gizli silah satışının gelirini Kontralar'a yönlendirme amaçlı yasadışı bir yola başvurarak Kongre yasağını delmeye çalışan Beyaz Saray, kendisini "İran-Kontra" kara komedisi içinde buluvermişti. Kasım 1986'da ortaya çıkan İran-Kontra Skandalı, Reagan'ın başkanlığının en ciddi krizine sebep oldu. Başkan Yardımcısı George Bush'un, günlüğüne kesik kesik yazdığı ifadeler Beyaz Saray'ın içine düştüğü umutsuzluğu özetler: "Hükümet kargaşa içinde – dış siyaset kargaşa içinde – hasıraltı etme – Kim neyi ne zaman biliyor?" Yapılan Kongre soruşturması İran-Kontra Skandalı'nda "başlıca sorumluluğun" Reagan'a ait olduğu sonucuna varmıştı: "Başkan, Ulusal Güvenlik Danışmanları'nın ne yaptıklarından habersiz olsa bile haberdar olmakla mükellefti."[75]

Soğuk Savaş boyunca Sovyet Bloğu'nun Batı'daki istihbarat operasyonlarından en başarılı olanları bilim ve teknoloji istihbaratı operasyonlarıydı. Bilim ve teknoloji istihbaratı gizli Soğuk Savaş'ın orantısızlığını daha da belli eder. Batı'nın Sovyet teknolojisinden öğreneceği pek bir şey yoktu. Ancak Sovyetler Birliği'nin Batı'dan ve özellikle de Amerikan savunma sanayiinden öğreneceği çok fazla şey vardı.* İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında İngiliz ve Amerikalı ajanlar tarafından ele geçirilip Moskova'ya iletilen ve 1949'da ilk Sovyet atom bombasının yapımında kullanılan Amerikan atom bombası planları muhtemelen herhangi bir istihbarat

* İleri seviye mikroelektronik alanında eksiklikleri olsa da Sovyet mühendisleri hava savunma füzesi sistemleri gibi konularda analog işlemcileri kullanmanın yolunu bulmuşlardı.

servisinin tarih boyunca ele geçirdiği en önemli bilimsel sırdı. Sovyet radarlarının, roketlerinin ve jet motorlarının kaydettiği ilk gelişmeler de büyük oranda Batı'dan örtülü teknoloji edinimi sayesinde mümkün olmuştu. Soğuk Savaş boyunca muazzam oranda Batılı (özellikle Amerikan) bilim ve teknoloji istihbaratının Moskova'ya akışı, Sovyet devletinin başlıca paradokslarından birini açıklamayı sağlar. Sovyetler birliği, Batı Almanya Şansölyesi Helmut Schmidt'in bir zamanlar meşhur biçimde "füzelere sahip bir Yukarı Volta"[76*] diye tabir ettiği, çocuk ölümü oranları ve sosyal mahrumiyeti Üçüncü Dünya ülkeleri seviyesinde olan bir askerî süper güçtü. Sovyet silah sistemleriyle Batı'nın silah sistemleri arasındaki uçurumun diğer sanayi kollarındakine kıyasla daha az olmasının sebebi, Sovyet sisteminde bu alana verilen önemden ibaret değildi; aynı zamanda bilim ve teknoloji istihbaratı toplamada gösterilen başarıdan da kaynaklanıyordu. Soğuk Savaş'ın büyük kısmı boyunca Sovyet istihbaratı Amerikan savunma sanayiine, Amerikan devletinden daha kolay hulul etmişti.[77]

1975 yılına gelindiğinde Birinci Ana Direktörlük bünyesinde KGB'nin bilim ve teknoloji istihbaratı operasyonlarından sorumlu birim olan T Direktörlüğü'nün, Birleşik Devletler içinde ve dışındaki Amerikan hedeflerinde faaliyet gösteren yetmiş yedi ajanı ve kırk iki "mahrem bağlantısı" vardı. Sinyal istihbaratı da önemli kaynaklardan biriydi. Washington, New York ve San Francisco'daki KGB rezidenturalarında bulunan sinyal istihbaratı istasyonları, Brookhaven Ulusal Laboratuvarı ve bir dizi önemli Amerikan şirketinin telefon ve faks haberleşmesini yakalamayı başarmıştı. Birleşik Devletler kendi başına dünyanın geri kalanının tamamından daha önemli -ve verimli- bir bilim ve teknoloji istihbaratı kaynağıydı.[78] 1980 yılında Sovyet Askerî-Sanayi Komisyonu'na (VPK) ulaşan ve çoğunlukla askerî alanda kullanılan bilim ve teknoloji istihbaratının yüzde 61.5'i Amerikan kaynaklarından (bazıları ABD dışında konuşluydu), yüzde 10.5'i Batı Almanya'dan, yüzde 8'i Fransa'dan, yüzde 7.5'i İngiltere'den ve yüzde 3'ü de Japonya'dan temin edilmişti. 1980 yılında VPK tarafından 3,617 "edinim görevi" talimatı verilmiş, bunlardan 1,085'i başarılı olmuş ve belirtildiğine göre 3,396 Sovyet araştırma ve geliştirme projesine katkı sağlamıştı. Bu istihbaratı toplayan başlıca kurum T Direktörlüğü olmuştu.[79] 1980'lerde bilim ve teknoloji istihbaratını Sovyet sivil ekonomisinde kullanmak için artan sayıda girişimde bulunuldu. Kryuçkov, 1984'te Birinci Ana Direktörlük üst düzey yetkilileriyle yaptığı bir toplantıda, "son iki yılda sivil sanayi kollarına teslim edilen malzeme ve numune miktarının yarıya yarıya arttığını" ve bu malzemelerin özellikle enerji ve gıda

* Afrika ülkesi Burkina Faso'nun 1984'ten önceki adı. (ç.n.)

üretiminde "gerçek bir ekonomik etki" yaratacak şekilde kullanıldığını söylemişti.[80] Ancak Kryuçkov, bilim ve teknoloji istihbaratından sivil ekonomide fayda sağlamanın Sovyet sanayiinin idaresindeki katılaşmış yapı yüzünden, askerî üretimde olduğundan çok daha zor olduğunu söylememişti.* Buna mukabil, Sovyet silahlı kuvvetleri bilim ve teknoloji istihbaratına bağımlı hale gelmişti. 1979 yılına ait bir KGB raporuna göre Sovyet savunma sanayii projelerinin yarısından fazlası Batı'dan edinilen bilim ve teknoloji istihbaratına dayalıydı. Pentagon 1980'lerde, Varşova Paktı'nın mevcut silah sistemlerinin yüzde 70'inden fazlasının farklı oranlarda Batı -başta Amerikan- teknolojisine dayandığı tahmininde bulunmuştu.[81] Böyle olunca, Soğuk Savaş'ta *her iki taraf da* -Varşova Paktı ve NATO- Amerikan teknik bilgisine bağımlıydı. Soğuk Savaş'ın siyasî tarihinin yanında askerî tarihini anlamak için de istihbarat büyük önem arz etmektedir.

Söz konusu siyasî istihbarat olunca, Sovyet Bloğu'nun Batı karşısında kendinden gelen bir avantajı vardı. Tek partili devletlerin otoriter ve gizliliğe önem veren siyasî yapıları, tabiatları gereği onları demokratik rejimlerden daha zor hedefler haline getirir. Diğer yandan, bu sebepten ötürü Sovyet Bloğu'nun istihbarat değerlendirmesi konusunda kendinden gelen bir de dezavantajı vardı. Bütün tek partili devletlerde siyasî istihbaratın analizi (bilim ve teknoloji istihbaratının çoğunda görülmeyen biçimde) siyasî doğruculuk gerekliliği yüzünden mecburen bulanıklaşır. Bu sebeple siyasî istihbarat, rejimin kendi dış dünya algısını düzeltmek yerine bu algıyı pekiştiren bir mekanizmaya dönüşür. Nerede olurlarsa olsunlar, otokratlara duymak istedikleri şey anlatılır. Buna mukabil İngiliz SIS Şefi, başlıca görevinin "başbakanın bilmek istemediği şeyleri başbakana anlatmak" olduğunu söylemiştir.[82] Tabii ki Batılı istihbarat teşkilatlarının da bu yüce görevi yerine getiremedikleri durumlar olmuştur. İstihbaratın siyasallaşması demokratik sistemlerde bile istihbarat değerlendirmelerini kötü yönde etkilerken, bu olumsuz durum bütün otoriter rejimlerin yapısının bir parçasıdır.

Sovyet istihbarat analizinin değersizliği, geniş kapsamlı ve gizli KGB Lexicon** içinde istihbarat analizinden çok az bahsedilmesinden anlaşılmak-

* Doğu Almanya'daki sivil ekonomi de Batıdan edinilen bilim ve teknoloji istihbaratından tam anlamıyla faydalanmakta benzer şekilde güçlük yaşamıştı. (Macrakis, "Does Effective Espionage Lead to Success in Science and Technology? Lessons from the East German Ministry of State Security".)

** KGB tarafından kurum içi kullanım amacıyla hazırlanmış istihbarat ve istihbarata karşı koyma terminolojisini barındıran sözlük. Önceki sayfalarda bahsi geçen Vasili Mitrohin'in SIS'e iltica etmesinden sonra İngiltere'ye getirilen evrakı arasında bulunmuştur. Mitrohin tarafından tercüme edilip yayıma hazırlanmış ve 2003 yılında "*KGB Lexicon: The Soviet Intelligence Officer's Handbook*" adıyla yayımlanmıştır. (ç.n.)

tadır.[83] Stalin döneminde ve onun ölümünden sonraki birkaç yıl boyunca hazırlanan Sovyet istihbarat raporları genellikle belli konular hakkındaki istihbaratın seçilmiş derlemelerinden ibaret olmuştu ve siyasî iradenin görüşlerine ters düşme korkusundan ötürü çok az yorum içerirdi. İstihbarat analizi Andropov döneminde ilerleme kaydetmişse de Batılı standartların çok gerisindeydi. 1971 yılında Birinci Ana Direktörlük bünyesindeki istihbarat değerlendirme birimi olan I Servisi'nin müdür yardımcılığına getirilen ve bundan memnun olmayan Nikolay Leonov, kendi biriminin CIA'in İstihbarat Direktörlüğü'nün (istihbarat analizinden sorumlu) arz ettiği önemin sadece onda biri hükmünde bir önem arz ettiğini hesaplamıştı. İtibarı son derece düşüktü. Leonov için operasyonel bir kısımdan buraya tayin edilmek, "başkentteki muhafız alayından taşrada bir garnizona tayin edilmekle eşdeğerdi".[84] Sonradan Birinci Ana Direktörlük'te direktör birinci yardımcılığına terfi eden Vadim Kirpiçenko, karamsar istihbarat raporlarının "Leonid İlyiç'i üzeceği" bahanesiyle Brejnev'den gizlendiğini anlatmıştır.[85] Leonov şöyle diyordu: "Bütün filtreleme safhaları ... telaşa sebep olacak, kritik bilgilerin patronlara ulaşmamasına gayret ederdi. [Bu tip bilgiler] bütün dikenlerinden arındırılmış, daha yumuşak ve tatlı bir hale getirilerek gideceği yere iletilirdi.'[86]

Sovyet siyasetinde başarısızlıklar yaşanınca analistler, suçu Sovyet sisteminin eksikliklerini yerine emperyalist komplolara, özellikle de Amerikan komplolarına attıkları zaman güvende olacaklarını bilirlerdi. Birinci Ana Direktörlük görevlilerinden biri Soğuk Savaş'tan sonra şu itirafta bulunmuştu: "Amirlerimizi memnun etmek için, 'Tüm suçu Amerikalılara atarsan hiçbir şey olmaz' prensibine uyup, çarpıtılmış ve taraflı bilgiler gönderirdik."[87] Andropov döneminde Merkez içinde, Üçüncü Dünya sorunları -örneğin Nasır'ın ölümü sonrası Mısır'da Sovyet siyasetinin geleceği ya da Allende idaresindeki Şili'de ekonomik çöküş tehlikesi- hakkında siyasî liderliğe iletilenden daha açık şekilde fikir beyan edilebilmekteydi. Ancak KGB idaresi konumunu belirlediği an Birinci Ana Direktörlük'teki muhalifler seslerini keserlerdi.

Sovyet siyasî doğruculuğunun zarar verici etkileri, KGB'nin komplo teorilerine karşı aralıklarla nükseden ve özellikle kriz zamanında paranoyakça bir hal alan meyli yüzünden daha da kötü bir hal almaktaydı. İngiliz Müşterek İstihbarat Komitesi Başkanlığı'nı ve Margaret Thatcher'ın Dış Siyaset Danışmanlığı'nı yapmış Sir Percy Cradock, Soğuk Savaş'a geri dönüp baktığında, Sovyet istihbarat sistemindeki "zayıflığın başlıca kaynağını", "çok yönlü Batı dünyasından ulaşan mükemmel bilgi akışını, fazlaca basitleştirilmiş bir düşmanlık ve komplo teorisi kalıbına zorla sokmaya

çalışmak" olarak tespit ederken haklıydı.[88] Hem 1960'ların hem 1980'lerin başlarında KGB, Politbüro'ya -korkunç bir çarpıtmayla- Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne karşı bir nükleer ilk darbe planladığını bildirmişti.

Soğuk Savaş'ın büyük bir bölümünde Batılı istihbarat analistlerinin başlıca zayıflıklarından biri, siyasî doğruculuk ve komplo teorilerinin Sovyet istihbarat değerlendirmesini ne derece çarpıttığını anlayamamış olmalarıydı ki bu zayıflığın başlıca sebebi, otokratik sistemlerin istihbaratı kötü kullanmaları konusunda Batılı analistlerin uzun vadeli tarihî perspektiften mahrum olmalarıydı. Batılı analistler 1980'lerin başında KGB ve GRU'nun yirmi yıl önceki değerlendirmelerinden haberdar olsalardı, Sovyetler Birliği'nin Reagan yönetimi karşısında duyduğu korkunun kapsamını şüphesiz kısa sürede anlarlardı. KGB Başkanı Şelepin, Amerikan siyaseti hakkında, Stratejik Hava Komutanlığı'nın başındaki General Curtis LeMay'in ölçüsüz konuşmalarından kaynaklanmış olması muhtemel abartılı bir değerlendirmeyi 29 Haziran 1960'da Kruşçev'e şahsen iletmişti:

> Pentagon liderliğinin Sovyetler Birliği'yle "en kısa sürede" savaş başlatılması gerektiğine inandığı CIA içinde bilinmektedir ... Şu an ABD'nin Sovyet füze üslerini ve diğer askerî hedefleri bombardıman kuvvetleriyle yok edebilme imkân ve kabiliyeti mevcuttur. Ancak kısa süre içinde Sovyetler Birliği'nin savunma kuvvetleri büyüyecek ... ve Amerikalılar bu fırsatı kaybedecekler.

Kruşçev bu uyarıyı ciddiye aldı. İki hafta geçmeden Pentagon'a açık bir ihtar yayımlayarak, "son denemelerin gösterdiği üzere, 13,000 kilometre ötede belirlenen hedefi vurma kabiliyetine sahip roketlerimiz olduğu unutulmasın" demişti. Mart 1962'de GRU tarafından, Pentagon'un nükleer saldırıya hazırlandığı yönünde KGB'nin önceki uyarısını destekleyen ve tehlikeli biçimde yanlış bilgiler veren iki rapor hazırlanmıştı. GRU, Amerika'nın Eylül 1961'de Sovyetler Birliği'ne baskın şeklinde bir nükleer saldırı yapmak için önceki Haziran ayında karar aldığını ancak Sovyet nükleer denemeleri sonrası SSCB'nin nükleer silahlarının Pentagon'un sandığından daha güçlü olduğu anlaşılınca bundan son anda caydığını bildiriyordu.[89]

Ronald Reagan hükümetinin ilk dönemlerindeki Sovyet istihbaratı da benzer şekilde yaygaracı bir üsluba sahipti. Mayıs 1981'de gizli yapılan önemli bir KGB toplantısında, sağlığı görünür derecede bozulmuş Brejnev, Reagan'ın siyasetini dünya barışı için ciddi bir tehdit olarak ilan etmişti. Ondan sonra söz alan kişi, on sekiz ay sonra onun ardından Genel Sekreter olacak KGB Başkanı Yuri Andropov idi. Andropov, Politbüro kararıyla KGB ve GRU'nun ilk kez küresel bir istihbarat operasyonunda iş birliği

yapacağını açıklayarak dinleyenleri şaşırttı. Raketno-Yadernoye Napadenie ("Nükleer Füze Saldırısı") için yeni üretilmiş bir kısaltma olan RYAN kod adlı operasyonun amacı, Reagan yönetimi ve NATO müttefiklerinin Sovyetler Birliği'ne karşı yapacağı düşünülen -ama gerçek olmayan- nükleer ilk darbe planları hakkında istihbarat toplamaktı.[90] Andropov dış ülkelerdeki rezidenturalara şu bilgiyi geçmişti: "Uluslararası durum, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri hiçbir vakit şu an olduğu kadar patlamaya hazır hale gelmemiştir."[91] Andropov, Kasım 1982'de Brejnev'in yerini aldığında KGB üzerindeki denetimini muhafaza etmişti; makamını en sık ziyaret edenler üst düzey KGB yetkilileriydi.[92] Onun Genel Sekreterlik döneminde RYAN, Sovyet dış istihbaratının birinci önceliği oldu. Moskova, birkaç yıl boyunca Reagan'ın siyaseti konusunda, Washington elçisi Anatoli Dobrinin'in tabiriyle "paranoyakça bir yanlış yorumlamaya" yenik düştü.[93]

Sovyet Bloğu'nun geri kalanındaki istihbarat operasyonları da RYAN Operasyonu'yla iş birliği yapılması şartı yüzünden bozulmuş haldeydi. Doğu Alman HVA'nın başında uzun süredir bulunan becerikli Markus Wolf, KGB görevlilerinin RYAN ve NATO'nun ilk darbesi konusunda takıntılı olduklarını söylemişti:

> HVA'dan böyle baskın şeklinde bir saldırı için Batılıların yaptığı tüm planları ortaya çıkarması istenmişti. Biz de bunun için, acil durum komuta merkeziyle birlikte özel bir birim ve durum merkezi teşkil ettik ... Çoğu istihbaratçı gibi ben de bu savaş oyunlarını angarya bir vakit kaybı olarak görüyordum ama bu emirler, tepeden gelen diğer emirler gibi yoruma açık değildi.[94]

Andropov ve Merkez'dekilerin aksine Batı başkentlerindeki KGB rezidenturalarının çoğu da Wolf gibi soğukkanlı bir tutum sergilemişlerdi. 1974 yılında KGB içindeyken SIS tarafından angaje edilen Oleg Gordievski Haziran 1982'de Londra rezidenturasında göreve başladığında, PR Hattı'ndaki (siyasî istihbarat) bütün mesai arkadaşlarının RYAN Operasyonu konusunda kuşkulu olduğunu görmüştü. Ancak hiçbiri Merkez'in değerlendirmesine karşı çıkıp kariyerini riske atmak niyetinde değildi. Rezidenturalara verilen emir, telaş yaratacak bilgileri araştırmaktı. Merkez onların gönderdiği istihbaratla telaşa kapılmıştı ve şimdi daha fazlasını istiyordu.[95] Kriuçkov'un gözdesi olan Washington rezidenti Yuri Androsov talep edilen bilgiyi elde etmekte zorlanıyordu.[96]

Merkez, Mart 1983'te açıklanan SDI ("Yıldız Savaşları") programını, Amerikan halkını nükleer savaşa hazırlamak için yapılan psikolojik hazırlığın bir parçası olarak yorumladı. 28 Eylül 1983 günü ölümcül şekilde hasta

olan Andropov, hasta yatağından, Amerikan siyasetini Soğuk Savaş'ın en gergin dönemlerinden beri görülmemiş derecede kıyamet alameti sayılacak bir dille kınadığı bildirisini yayımladı. Amerika'yı "rezil bir askerî akıl hastalığının" ele geçirdiğini söylemişti. "Reagan yönetimi emperyalist hırslarıyla öyle ileri gitmiştir ki aklı başında herhangi birinin duracağı noktayı geçmekten onları alıkoyacak bir fren mekanizmasının Washington'da bulunup bulunmadığı konusunda insan şüpheye düşmektedir." Kasım 1983'te DEFCON 1 seviyesinde koordineli bir nükleer saldırı senaryosunda nükleer ateşleme prosedürünün tatbikatını yapmak için düzenlenen "Able Archer 83" NATO tatbikatı sırasında Merkez'deki telaş tepe noktaya ulaşmıştı. Bir süreliğine hem Kremlin hem KGB, bu tatbikatın gerçek bir nükleer ilk darbeyi gizlemek için kullanıldığı korkusuna kapılmışlardı. Batı'daki KGB görevlilerinin bazıları artık Batılıların aniden saldırması tehdidinden çok Merkez'de yaşanan telaş halinden dolayı kaygılanmaya başlamışlardı.[97]

RYAN konusunda Batı'ya ulaşan ilk güvenilir istihbarat, Haziran 1982'de KGB Londra rezidenturasına tayin edilmesinin ardından Oleg Gordievski'den geldi. Gordievski RYAN hakkında sadece sözlü bilgi vermekle kalmamış, Merkez tarafından gönderilen RYAN talimatlarını da düzenli olarak rezidenturadan gizlice çıkarmıştı.[98] Gordievski'nin ileride SIS Şefi olacak İngiliz keysofiseri John Scarlett, başlarda onun sağladığı istihbarat karşısında "şaşkınlığa uğramış ve inanmakta zorlanmış" olsa da[99] bu bilgilerin hayatî öneme sahip oldukları, istihbarat birimleri tarafından kabul edildiği gibi Başbakan Margaret Thatcher ve Dışişleri Bakanı Sir Geoffrey Howe tarafından da kısa sürede kabul edilmişti. Ancak bu istihbarat Washington'la paylaşıldığında çok geçmeden görüş ayrılıkları doğdu. Howe'un sonradan yazdığı üzere, İngiliz tarafında şu görüş hakimdi: "Gordievski sayesinde, Rusların [Able Archer sırasında] gerçek bir nükleer saldırı olmasından duydukları olağanüstü ama tamamen gerçek korkudan şüphe etmiyorduk."[100*] CIA analistlerinin büyük kısmı İngilizlerle hemfikir değildi. Bunun muhtemel sebebi, Sovyet istihbarat analizinde komplo teorilerinin böylesine büyük bir rol oynadığına inanmakta zorlanmalarıydı. Birkaç ay sonra Özel Ulusal İstihbarat Değerlendirmesi'nde (SNIE) şu sonuca varılmıştı: "Kuvvetle inanıyoruz ki Sovyet eylemleri, Birleşik Devletler'le her an başlayacağını düşündükleri bir çatışma yahut ihtilaf tehdidinden kaynaklanmamıştır ve Sovyet liderleri de böyle bir tehdit

* Gordievski'nin uyarılarının ardından JIC Değerlendirme Ekibi'nden Harry Burke, teknik istihbarat raporlarında Sovyet ordusunun alarm durumuna geçtiğine dair bilgilere rastlamıştı. Amiri Michael Herman'ın da sonradan dediği üzere, Burke başlarda "kendi kanaatini kuşkucu JIC'e kabul ettirmek için yoğun çaba harcamıştı". (Pythian, "Profiles in Intelligence".)

beklememektedirler."[101] Gordievski ve diğer kaynaklardan alınan istihbaratın sonradan tekrar incelenmesi sonucunda bu ifadelerde radikal bir değişiklik yapılmıştı. Robert Gates anılarında şöyle yazar:

> Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından beri o dönemki Sovyet liderlerinin garip ve son derece çarpık zihinleri hakkında ortaya çıkan bilgiler, bana -1983'te diğer tüm yaşanan olaylarla birlikte- o dönem NATO saldırısının en azından mümkün olduğu hissine kapıldıklarını düşündürmektedir ... Amerikan istihbaratı onların kaygılarının gerçek kapsamını anlayamamıştır. 1990'da başkanın Dış İstihbarat Danışma Kurulu [PFIAB] tarafından olayların yeniden gözden geçirilmesinin ardından, istihbarat çevrelerinin o dönem bunun siyasî etki yaratmak için Sovyetler tarafından oynanan bir oyun olduğuna dair duydukları kesin kanaatin yersiz olduğu ortaya çıkmıştır.[102]*

Büyük kısmının gizliliği 2015'e kadar kaldırılmayan 1990 yılı PFIAB raporu şu sonuca varmıştı:

> Sovyet yönetimindeki önemli kişiler arasında ABD'nin, SSCB'ye ani bir nükleer saldırı düzenlenmesini hızlandıracak, askerî üstünlüğü kesin olarak elde etmeyi amaçlayan bir program başlattığına dair ciddi bir inanış gerçekten de mevcuttu ... Geçmiş Able Archer tatbikatları Sovyet istihbaratı tarafından izlenmiş olsa da Varşova Paktı askerî kuvvetlerinin ve istihbarat servislerinin 1983'teki tatbikata verdikleri tepki önceden görülmemiş biçimde oldu.[103]

Tek kaynaklı ajan raporlarının önemi genellikle taktik seviyede olsa da, Penkovski ve Gordievski vakalarının ikisinde de büyük stratejik öneme sahipti.[104] Gordievski'nin SIS'e ulaştırdığı RYAN Operasyonu hakkındaki KGB talimatları, Merkez'in ani bir Amerikan saldırısı konusunda duyduğu korkuların yanında Batı toplumu hakkında bazen sergilediği cehaleti de ortaya koymuştu. İngiltere'de kan bağışçılarının para almadığından habersiz olan Merkez, bunlara yapılan ödemelerdeki artışın savaş hazırlığına işaret ettiği düşüncesiyle 1983'te Londra rezidenturasına bağışçılara yapılan para ödemelerini araştırmasını emretmişti. Merkez ayrıca kilise liderleri ve büyük bankaların müdürlerine nükleer ilk darbe planları hakkında bilgi verilmiş olacağından şüphelenmiş ve rezidenturadan bu konuyu araştırmasını istemişti.[105]

---

* Gorbaçov Sovyet lideri olduğundan RYAN Operasyonu artık dış istihbarat önceliği olmaktan çıkmış olsa da, kısmen bürokratik ataletten ötürü ABD ve NATO'nun nükleer ilk darbe hazırlığında olduklarına dair işaretlerle alakalı iki ayda bir hazırlanan raporlar Kasım 1991'e kadar hazırlanmaya devam etmişti. Bkz. s. 755-6.

Gorbaçov'un 1985'te Genel Sekreter olmasından sonra ortaya koyduğu dış siyasetteki "yeni düşüncesinin" kapsamı konusunda, KGB'nin siyasî raporlarındaki tarafgirlikten duyduğu memnuniyetsizlikten daha büyük bir delil yoktur. 1982'den beri KGB Başkanı olan Viktor Çebrikov, Aralık 1985'te KGB yönetimini bir toplantı için çağırdı. Toplantıda Gorbaçov'un "SBKP Merkez Komitesi'ne ve diğer idarî birimlere gönderilen mesajlar ve bilgi raporlarında olayların çarpıtılarak aktarılmasının kabul edilemez olduğu" konusunda ilettiği ve önceden beri sürdürülen siyasî doğruculuğu suçlayan sert muhtırası görüşüldü. Toplantıda dalkavukça raporlar gönderilmesinden kaçınılması konusunda yine dalkavukça bir karar alınmış ve "sadece gerçeği bilmeye ihtiyaç duyduğumuza dair Leninist gerekliliğin" yerine getirilmesinin hem ülke içinde hem ülke dışındaki bütün Çekistlerin görevi olduğu duyurulmuştu.[106] 1988'de Kryuçkov'un yerine dış istihbaratın başına geçen Leonid Şebarşin'in dediğine göre, Birinci Ana Direktörlük "artık görüşlerini sahte bir iyimserlikle sunmak zorunda değildi".[107] Ancak Direktörlük'teki bütün görevlilerin bir ömür boyu sürdürdükleri alışkanlıklarını bir anda terk ettiklerini düşünmek zordur.

Soğuk Savaş boyunca Doğu ve Batı'nın istihbarat önceliklerinde hem simetri hem de asimetriye ait önemli unsurlar vardı. KGB jargonunda Amerika için -tıpkı CIA'in de asıl rakibini Sovyetler Birliği olarak görmesi gibi- "Asıl Rakip" (glavny protivnik) ifadesi kullanılmıştı. Ancak Batılı istihbarat teşkilatlarının aksine KGB'nin bir değil iki "Asıl Rakibi" vardı. ABD dışındaki "Asıl Rakip", KGB'nin "ideolojik sabotaj" olarak adlandırdığı, Sovyet Bloğu içinde ve dışındaki tek partili Komünist devletlerin otoritesine tehdit oluşturan her şeyi kapsıyordu.

Doğu ve Batı'daki istihbarat örgütlerinin öncelikleri arasındaki asimetri, hizmet ettikleri devletlerin içinde üstlendikleri birbirlerinden son derece farklı rollerinin bir yansımasıydı. Bolşevik Devrimi'nden altı hafta sonra kurulan Çeka ve halefi örgütler, Sovyet sisteminin işleyişinde, Batılı istihbarat örgütlerinin kendi devletlerinin idaresinde sahip olmadığı merkezî bir role sahipti. Tek partili devlet içindeki temel görevleri, her türlü muhalefeti gözetlemek ve bastırmaktı. Bunu şiddet yoluyla yahut devasa gözetleme şebekelerini de içeren daha karmaşık toplumsal kontrol sistemleriyle yapıyorlardı. Alman Demokratik Cumhuriyeti'ndeki muhbir sayısı Nazi Almanyası'ndakinden yedi kat daha fazlaydı. KGB ve onun istihbarat müttefikleri 1956'daki Macar Ayaklanması'nın bastırılmasında, 1968'deki Prag Baharı'nın ezilmesinde, 1979'da Afganistan'ın işgal edilmesinde ve 1981'de demokratik Dayanışma hareketinin bastırılması için Polonya'daki

Komünist rejime baskı yapılmasında önemli rol oynamışlardı. Sovyet Bloğu içindeki muhalif hareketlere hulul için kullanılan seçkin illegaller (yabancı ülke vatandaşları kisvesi altında faaliyet gösteren derin maskeli istihbaratçılar) Soğuk Savaş sırasında Amerika ve diğer Batılı hedeflerde görevlendirilenlerden çok daha fazla sayıdaydı.[108]

Muhaliflere karşı yürütülen savaş, KGB'nin içeride olduğu gibi dışarıdaki operasyonlarının da önemli bir kısmını teşkil etmişti. Gerçekten de ülke dışındaki en önemli operasyonların bazıları Birinci Ana Direktörlük (dış istihbarat) ve Beşinci Direktörlük (ideolojik yıkıcılığa karşı koyma) mensubu üst düzey yetkililer tarafından ortaklaşa planlanmıştı. Örneğin 1977 başlarında, önde gelen muhaliflerden Andrey Saharov (Andropov'un tabiriyle Bir Numaralı Halk Düşmanı) ve karısı Elena Bonner'ı itibarsızlaştırıp demoralize etmek için Sovyetler Birliği içinde ve dışında yürürlüğe konmuş veya konmak üzere olan "etkin önlemlerin" sayısı otuz ikiden aşağı değildi. Batı'ya kaçmayı başaran bütün önemli muhalifleri itibarsızlaştırmak KGB'nin başlıca önceliklerindendi. Muhalifin mesleğinin, Batılı anlamda siyasetle ilgisi olup olmamasının bir önemi yoktu. Rudolf Nureyev, Natalya Makarova ve Batı'ya kaçan diğer balerinleri sakat bırakma planının asla uygulamaya konulmadığı anlaşılsa da itibarlarını yerle bir etmek için büyük çaba harcanmıştı. 1978'de Filipinler'de yapılan dünya satranç şampiyonasında muhalif Viktor Korçnoy (Sovyet medyasında ismi verilmeden "rakip" ya da "meydan okuyucu" diye anılmıştı), Komünist itikadı sağlam Anatoli Karpov karşısına çıkmak gibi affedilmez bir günah işlediğinde, KGB Korçnoy'un maçı kaybetmesi için on sekiz ajanını göndermişti.[109] Maçta bir nebze etkilerinin olmuş olması ispat edilemese de mümkündür. Sovyet "parapsikolog" Vladimir Zuhar (*New York Times* muhabirinin tabiriyle) "kömür gibi yandığı söylenen gözleriyle" izleyicilerin en ön sırasına oturunca Korçnoy büyük bir öfkeye kapılmıştı. Nihayetinde Karpov maçı 6-5 kazandı.[110]

SSCB'nin ayakta kalmasında KGB'nin geçmişte oynadığı önemli rolün anlaşılması ancak devasa Sovyet toplumsal kontrol aygıtının Mikhail Gorbaçov yönetimi altında dağıtılmaya başlamasıyla mümkün oldu. KGB Başkanı Vladimir Kryuçkov'un baş tertipçisi olduğu Ağustos 1991 darbesinin reform karşıtı liderleri tarafından yayımlanan manifestoda, ideolojik yıkıcılığa karşı yürütülen mücadeledeki gevşeme yüzünden tek partili devletin temellerinin sarsıldığı ima edilmişti: "Bütün seviyelerdeki otorite halkın güvenini yitirmiştir ... Devletin bütün kurumlarıyla habis bir şekilde alay edilmektedir. Devlet fiilen idare edilemez hale gelmiştir."[111] Ancak darbecilerin fark etmediği şey, artık her şey için çok geç olduğuydu.

Gorbaçov sonradan şöyle yazmıştır: "Eğer darbe bir buçuk veya iki yıl önce yapılmış olsa başarılı olabilirdi. Ancak artık toplum tamamen değişmişti."[112] Değişimin en önemli sebeplerinden biri, önceleri Moskova'daki her türlü gösteriyi bastırma kabiliyetine sahip olan KGB'nin gözdağı verici gücüne olan itimadın gerilemesiydi. Ağustos darbesinin başarısızlığının en çarpıcı sembolü, KGB genel merkezi dışındaki meydanda bulunan Çeka'nın kurucusu Feliks Cerjinski'nin heykelinin kaidesinden devrilmesi olmuştu. Birkaç yıl önce bir araya gelmeye cesaret edemeyecek bir kalabalık Lubyanka'yı kuşatmış ve "Demir Feliks", Moskova Şehir İdaresi tarafından tahsis edilen bir vince bağlanan ipin ucunda sallanarak götürülürken heyecanlı tezahüratlarda bulunmuşlardı.[113]

O dönem Sovyet sisteminin çöküşünün hızı, neredeyse bütün izleyenleri (Batılı istihbarat örgütleri de dâhil) gafil avlamıştı. Ancak bugün daha şaşırtıcı görünen şey, Komünist rejimin 1991'de aniden yıkılması değil, yetmiş beş yıl ayakta kalabilmiş olmasıdır. KGB'nin uçsuz bucaksız gözetleme sistemi ve toplumsal kontrolü olmasa, Sovyet tecrübesi çok daha kısa sürebilirdi. KGB'nin muhtemelen en kalıcı başarısı, yirminci yüzyılın en uzun ömürlü tek partili devletini ayakta tutmak olmuştur. KGB, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını geciktirerek Soğuk Savaş'ın da uzamasını sağlamıştır.

30
"Kutsal Terör": Soğuk Savaş'tan 11 Eylül'e

Soğuk Savaş'ın sonunda Batılı istihbarat teşkilatları, o sırada farkında olmasalar da teoloji uzmanlarından ciddi biçimde mahrumdular. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sırasında Batılı istihbarat teşkilatları, Nazi ve Komünist ideolojiye oldukça hâkimdiler. Ancak git gide sekülerleşmiş olan geç yirminci yüzyıl Batı Dünyası, İslamcı köktendinciliğin cazibesini kavramakta oldukça zorlanmıştı. Dinci aşırılığın siyasî gücünü idrak edemeyişi, 1979 yılı başlarında Batı yanlısı Şah'ın devrilip, on dört yıldır sürgünde olan 78 yaşındaki Şii Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin başa geçmesiyle neticelenen İran'daki kriz sırasında apaçık bir şekilde kendini göstermişti. İmam Humeyni'nin (İran'da bu unvanıyla bilinir) *velâyet-i fâkih* adıyla dinî bir yöneticinin başa geçirilmesi gerektiği yönündeki çağrısının halk nezdindeki cazibesi, koyu dindar bir Hristiyan olan ABD Başkanı Jimmy Carter'ın bile idrakinin ötesindeydi. Beyaz Saray'ın İran'dan sorumlu danışmanı Gary Sick sonradan şöyle ifade etmişti: "Halk devrimi sonucu teokratik bir devletin kurulması fikri gülünç olmayacak kadar imkânsız görünmüştü." Humeyni'nin iktidara gelmesinin ardından bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisi, "Dini kim ciddiye almıştı ki?" diye soruyordu.[1] Ancak İran'daki dinî devrim, Batı'nın daha kolay idrak edebildiği siyasî devrimlerin çoğundan daha büyük halk desteğine sahipti. 1979'da İran'da sokakları dolduran kalabalık, iki asır önceki Fransız Devrimi'nde sokağa dökülen kalabalığın yaklaşık beş katı kadardı.[2]

Tahran'daki İngiliz büyükelçisi Sir Anthony Parsons, Londra'ya, "klasik bir devrim haline tanıklık ediyoruz" diye bildirirken, Dışişleri Bakanlığı'nın Ortadoğu'dan sorumlu müsteşar yardımcısı Michael Weir, "Lenin gibi birinin İran'da ortaya çıkması için sahne kesinlikle hazır" tahmininde bulunmuştu. İkisi de yanlış bir biçimde, dinî bir devrim yerine seküler bir devrim yaşandığını düşünmekteydiler.[3] Tahran'daki İngiliz elçiliği, Humeyni'nin yayımladığı çok sayıda dinî bildirilerden birini ilk defa Şah'ın ülke dışına

kaçmasına iki aydan az bir zaman kala, 22 Kasım 1978'de Londra'ya göndermişti.[4] CIA'in Ulusal Dış İstihbarat Değerlendirme Merkezi (NFAC) de Humeyni ve İran'daki dinî yapılanmayı pek dikkate almamıştı. 1960'ların ortalarından itibaren Humeyni ve İran'daki dinî durum hakkında gelen istihbarat raporları "neredeyse durmuştu". NFAC, Humeyni'nin oğlunun Ekim 1977'de öldüğünden ancak Şubat 1978'de haberdar olmuştu ve oğlunun ölümünden Amerika'yı sorumlu tuttuğunu da ancak üç ay sonra öğrenmişti. CIA, Şah'ın dinî gruplara devlet desteğini kestiğini, gizli kaynaklar vasıtasıyla ancak Şah'ın Ocak 1979'da devrilmesinin ardından öğrenebilmişti.[5] İran Devrimi'ni öngörememesi konusunda Teşkilat'ın kendi yaptığı bir değerlendirmede kurum kendisini şöyle savunmuştu: "Teşkilat yapısı ne şekilde olursa olsun, bu konuda daha başarılı olmuş başka hiçbir istihbarat servisi yok."[6]

1983'te bir grup üst düzey danışman tarafından DCI'ya sunulan raporda, Şah'ın devrilmesinin ve Humeyni'nin iktidara gelişinin öngörülememesinin, bazı başka ulusal istihbarat tahminlerinde (NIE) belirtildiği gibi, bu olayların "tarihsel süreklilikten yoksun olmasından" kaynaklandığı bildiriliyordu: "Yapılan tahminlerin her birindeki temel sorun, sadece nitel değişimin göz önünde bulundurulması ve gidişatı, sürekliliği ve öncelik değerleri çok az değişiklik gösteren, neredeyse faydasız sayılabilecek durumlar hakkında tahmin yürütülmesiydi."[7] Rapor, stratejik istihbarata kısa vadeli bakış açısıyla yaklaşmanın arz ettiği tehlikelerin bir özeti niteliğindeydi. 1978-1979'da, kısa vadede "süreklilikten yoksun oluşu" görememekten daha tehlikeli olan şey ise dinci aşırılığın siyasî gücünü yorumlamada uzun vadeli perspektifken mahrum olunmasıydı.

Batılı istihbarat servisleri, Şii Ayetullah Humenyni'nin İran'da iktidarı ele geçirmesiyle şaşkınlığa uğramalarından on yıl sonra Sünnî radikallerden kaynaklanan ve giderek büyüyen tehdidin mahiyetini ve kapsamını kavramakta da benzer şekilde güçlük çekmişlerdi. En tehlikeli İslamcı terör örgütüne dönüşecek olan el-Kaide'nin 1988'de Usame bin Ladin tarafından kurulması da o dönem Batılı istihbarat servislerinin dikkatinden kaçmıştı. 1999 yılına kadar hiçbir Amerikan istihbarat birimi örgütün teşkilat yapısı hakkında bir çalışma yapmamıştı.[8] MI5, seküler IRA'yı, İslamcı el-Kaide'den daha kolay anlamıştı. 1990'lar boyunca IRA'nın Londra'da düzenlemeye niyetlendiği iyi planlanmış bir dizi saldırının engellenmesinde önemli rol oynamıştı. Ancak MI5, 1995'te polis özel şube müdürlerine kibirli bir biçimde şöyle bildirmişti: "Dünya genelindeki radikal İslamcı bir şebekenin Batı'ya saldırmak için hazır beklediği hakkında basında yer alan iddialar fazlasıyla abartılı."[9]

11 Eylül öncesinde Batılı istihbarat teşkilatlarının çoğu, el-Kaide'nin cazibesini ve arz ettiği terörist tehdidi anlamak için onun teolojik kökenlerini anlamanın şart olduğunun farkına varamamıştı. Örgütün lideri Usame bin Ladin, Suudi monarşisini yıkmak ve Amerika'ya karşı cihat başlatmak için yaptığı çağrılarında, belirsiz bir şekilde sık sık İbni Teymiyye'nin on dördüncü yüzyıldaki "Mardin fetvasından" faydalanmıştı.[10] Ancak teolojik açıdan asıl borçlu olduğu kişi, modern İslamcı köktendinciliğin babası ve Müslümanların kutsal savaşının en etkin destekleyicisi Seyyid Kutub idi. Kutub, 1966'da Mısır hükümetini devirmeye çalışmak suçlamasıyla idam edilmişti, ancak Müslüman alemi dışında pek tanınmıyordu. Kutub'a göre, imansızlık, ilkellik ve ahlaksızlık yüzünden hak yolu tanımamak, yani *cahiliye* ve İslam arasında dünya çapında yaşanan savaşta ortak payda yoktu. *Cahiliye* karşısındaki savaşa katılmak bütün Müslümanların boynunun borcuydu; katılmamaları halinde kâfirler olarak muamele göreceklerdi.

Kutub'un etkisini anlamak için onun ürettiği komplo teorilerinin cazibesini de anlamak gerekir. Kutub, İslamcılığa has bir anti-semitizmin ortaya çıkmasında öncü rol oynamıştı. İslam'ın doğuşundan beri, yaratılışları gereği kötü niyetli olan Yahudilerin onu yok etmek için fanatik bir kararlılık içinde olduklarını söylemişti: "Bu hâlâ devam eden ve asla sonu gelmeyecek bir savaş." Kutub, Auschwitz'in kurtarılmasından sadece altı yıl sonra kaleme aldığı *Yahudi'yle Savaşımız* kitabında, Yahudileri İslam'ın en kötü düşmanları olarak ilan etmişti: "Onlar tarihi tahrif edip çarpıtırlar ... Peygamberleri öldüren, katliama tabi tutan ve onlara iftira eden bu mahlukattan, kendi planlarını ve kötülüklerini sürdürmesi için ancak kan dökmesi ve kirli yollara başvurması beklenir." Kutub, Ortadoğu'daki geniş çevreler tarafından gerçek kabul edilen ancak aslında sahtecilik ürünü olan *Siyon Liderlerinin Protokolleri*'nden sürekli alıntılar yapmasının yanında, laik Türkiye devletinin kurucusu Kemal Atatürk'ün aslında Yahudi olduğu gibi tuhaf komplo teorilerini de kitabına eklemiştir.[11]

Kutub, okul müfettişi olduğu dönemde eğitim-öğretim yöntemlerini incelemesi için Mısır Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1948-1950 yılları arasında Amerika'ya gönderilmişti. Döndükten sonra, Amerikan toplumu hakkında gayriihityarî biçimde komik olan tenkitler yayımlamıştı. Yirminci yüzyıl sonlarındaki Amerikan istihbarat çevrelerinde az (muhtemelen çok az) sayıda kişi de bunları okuyup, onun teolojisinin İslamcı teröristlere cazip gelebileceği ihtimalini ciddiye almakta güçlük çekmişti. Kutub, Amerika'daki zamanının büyük kısmını Greeley, Colorado'da bulunan Colorado Eyalet Öğretmenler Koleji'nde (bugün Kuzey Colorado Üniversitesi) geçirmişti. Greeley, içki satışının yasak olduğu muhafazakâr

bir kasaba olsa da kasabanın genç kadınları Kutub'da, cinsel bir tehdit altında bulunduğu hissini uyandırmıştı: "Amerikalı kızlar vücutlarının erkekleri baştan çıkarıcı kabiliyetini iyi bilirler ... Baştan çıkarıcılığın, yuvarlak göğüslerde, dolgun kalçalarda, biçimli kasıklarda ve güzel bacaklarda olduğunu bilirler ve bunların hepsini sergilerler; bunları örtmezler." Kutub, Amerika'daki aşırılığa kaçan cinselliğin ("orman kanunu") kökenlerini Amerika'ya gelen ilk İngiliz yerleşimcilerin "cinsel zevklere duyduğu yoğun şehvete" kadar götürmüştür.[12]

11 Eylül'e giden dönemde İslamcı terörizmi Amerika için diğerlerinden daha büyük bir tehdit haline getiren şey, şehitliğe yaptığı vurguydu. Kutub, şehitliğin yirminci yüzyıldaki cihat için zaruri olduğunu sürekli tekrar etmişti. 1966'da Kahire'de yapılan ve idama mahkûm edildiği duruşmada kendi kendisini şehit ilan etmişti.[13] Otuz yıl sonra Usame bin Ladin, Arap gazeteci Abdülbari Etvan'a, "hayattaki en büyük amacının şehit olmak ve kendisinden önce cennete gidenlere kavuşmak olduğunu" söylüyordu.[14*] 11 Eylül'de uçakları kaçıran on dokuz el-Kaide militanının hepsi şehitlik görevlerinin onları cennete götüreceğine ve uçaklardaki yolcuların büyük çoğunluğunun cehennemde yanacağına inanıyorlardı. Ancak on yıl önce, çok az sayıda Batılı istihbarat analisti İslamcı teolojinin terör tehdidi üzerindeki etkisine ciddi biçimde kafa yormuştu. 1991'den 1995'e kadar Savunma İstihbaratı Teşkilatı'nın (DIA) başında bulunan General James Clapper (sonradan Obama yönetiminde Ulusal İstihbarat Direktörü), dinin terörizmdeki rolü hakkında yapılmış tek bir üst düzey görüşme bile hatırlamıyordu.[15]

1990'ların başında Batı ve Doğu'daki istihbarat servislerinin kafasını meşgul eden şey İslamcı terörün yükselişi değil, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıydı. 1991'de Mikhail Gorbaçov'a karşı bir darbe ihtimali konusundaki CIA değerlendirmeleri, KGB Başkanı Vladimir Kryuçkov ve diğer reform karşıtlarının arz ettiği tehdidi küçümseyen Gorbaçov'un kendi değerlendirmelerinden bile daha gerçekçiydi. 17 Ağustos günü başkanın Günlük Bilgi Özeti'nde darbe hazırlıkları detaylı bir şekilde bildirilmişti. Ertesi gün Gorbaçov, Karadeniz'deki daçasında darbeciler tarafından ev hapsine alındı.[16] Ancak bu sefer uzun vadeli perspektif, darbenin başarı şansı konusunda yanıltıcı bir değerlendirmeye sebep olmuştu. 1991'den 1993'e kadar DCI olarak görev yapan Robert Gates'in sonradan yazdığı üzere: "Rus ve Sovyet tarihindeki eski tecrübeler göz önüne alınınca, KGB, ordu ve Parti'nin hep birlikte darbe girişiminde

* Etvan, bin Ladin'le Afganistan'daki sığınağında röportaj yapan az sayıda gazeteciden biriydi.

bulunduğu daha işin başında belliyse, bunun başarılı olmama ihtimalinin sıfıra yakın olduğunu tarih bize göstermiştir."[17] Ağustos darbesinin küçük düşürücü başarısızlığının ardından[18] KGB'nin yapılanması bir süreliğine sanki tamamen çözülecek gibi görünmüştü. Kryuçkov, Gorbaçov'a yalvararak yazdığı mektubunda darbeci liderlerin ileri yaşlarından ötürü hapse atılmamalarını rica etmiş ve onun yerine "sıkı ev hapsi" önerisinde bulunmuştu. "Genel olarak utanç içindeyim" demiş ve Gorbaçov'a "geçmişte olduğu gibi derin hürmetinden" şüphe etmemesini söylemişti. Kryuçkov, sonraki üç yıl hapis yattı.* Sovyetler Birliği'nin ve Sovyet Bloğu'nun dağılması Amerika'yı askerî alanda olduğu gibi istihbarat alanında da tek süper güç haline getirmişti.

Başarısız Moskova darbesinin üzerinden bir ay bile geçmemişken, Sovyetler Birliği'nin son aylarında KGB Başkanlığı'na getirilmiş reformcu İçişleri Bakanı Vadim V. Bakatin, Amerikan Dışişleri Bakanı James A. Baker'ı Lubyanka'daki makamına davet ederek hem Moskova'daki hem de Washington'daki yetkilileri şaşkınlığa uğrattı. Bakatin, onunla yaptığı görüşmede iyimser bir biçimde, "KGB artık değişti yahut ben artık bu göreve uygun değilim" demişti. Baker şöyle cevap vermişti: "Sovyetler Birliği'nde günümüzde yaşanan değişimi, Amerikan Dışişleri Bakanı'nın KGB genel merkezinde görüşmeye çağrılmasından daha iyi gösteren bir şey olduğunu sanmam."[19] Bakatin, Sovyetler Birliği'nin mevcudiyetinin ve KGB başındaki kendi görevinin sona ermesinden birkaç hafta önce Aralık ayında, yeni Amerikan büyükelçisi Robert S. Strauss'u makamına davet edip, ona elçilik dinlemeleri hakkında gizli belgeleri içeren kalın bir dosya ve elektronik dinleme cihazlarıyla dolu bir çanta vererek daha büyük bir şaşkınlığa sebep oldu. Bakatin, Strauss'a şöyle demişti: "Sayın Büyükelçi, bunlar [yeni] elçilik binanıza böceklerin nasıl yerleştirildiğini açıklayan planlar ve bunlar da kullanılan cihazlar. Bunları, sizden hiçbir karşılık beklemeden, hükümetinize teslim etmenizi istiyorum."[20] Bakatin'in, geleneksel olarak verimli bir istihbarat kaynağının gizliliğini ihlal etme konusunda gösterdiği istekli tutum karşısında çoğu KGB yetkilisi neye uğradığını şaşırmıştı.[21] 1992 yılı başlarında KGB'nin ülke içi ve sınır emniyeti görevleri yeni kurulan Rus Güvenlik Bakanlığı'na devredilince, Bakatin'in kısa ömürlü istihbarat şefliği kariyeri de bir anda sona erdi. Rus Güvenlik Bakanlığı, Aralık 1993'te Federal'naya Slujba Kontr-razvedki (FSK), Federal İstihbarata Karşı Koyma Servisi adıyla yeniden yapılanmıştı. FSK, Nisan 1995'te

* Kryuçkov 1994'te affedilmesinden sonra Gorbaçov'un kendisine yapılacak darbeyi önceden bildiği konusunda hikâyeler uydurmuştu. (Archie Brown, "Vladimir Kryuchkov" (ölüm ilanı), *Guardian*, 30 Kasım 2007.)

günümüzdeki Federal'naya Slujba Bezopasnosti (FSB), Federal Güvenlik Servisi'ne dönüştürüldü.

Bakatin'in son KGB Başkanı olarak görev yaptığı aylarda bıraktığı en kalıcı mirası ülke içi istihbarattan çok dış istihbarat alanında oldu. KGB'nin Birinci Ana Direktörlüğü (Dış İstihbarat) bağımsız bir teşkilat olarak, Slujba Vneşney Razvedki (SVR) adıyla yeniden yapılandırıldı. Genel merkezi, selefi gibi Moskova dışındaki Yasenevo'da konuşlandırılmıştı. Rus dış istihbaratı, Sovyetler Birliği'nin ve Sovyet Bloğu'nun dağılmasıyla birlikte müttefiklerinin büyük kısmını (önemli bir istisna olarak Küba hariç) ve bunların topraklarında konuşlu 150 kadar sinyal istihbaratı istasyonunu kaybetmişti.[22] Bakatin'in önerisiyle SVR'nin başına getirilen ilk kişi Evgeni Primakov olmuştu. Primakov, Gorbaçov'un önde gelen dış siyaset danışmanlarındandı ve 1990-1991 yıllarında Başkanlık Konseyi üyeliği yapmıştı. Ayrıca, ikisi de Sovyet Bilimler Akademisi'ne bağlı Şarkiyat Çalışmaları Enstitüsü ve Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nün eski müdürleriydiler.[23] Başkan Yeltsin'in Eylül 1991'de Primakov'un SVR'nin başına getirildiğini duyurmak için Yasenevo'ya yaptığı ziyaret, bir Rus lideri tarafından dış istihbarat genel merkezine yapılmış ilk ziyaret olmuştu.[24]

Primakov'un SVR yöneticisi olarak son verdiği Soğuk Savaş istihbarat operasyonlarından en önemlisi, 1981'de Reagan hükümeti ve NATO müttefikleri tarafından Sovyetler Birliği'ne yapılacağı tahmin edilen (ancak gerçek olmayan) nükleer ilk darbenin planlarını takip etmek için başlatılan RYAN Operasyonu'ydu.[25] RYAN Operasyonu, Gorbaçov başa geçtiğinde artık Sovyet dış istihbaratındaki önceliğini yitirmişti. Fakat bürokratik atalet yüzünden, Washington ve diğer NATO ülkelerinin başkentlerinde bulunan KGB rezidenturalarına hâlâ talimatlar gönderildiği Primakov tarafından fark edilmişti. Bu talimatlar arasında, on yıl önce baskın şeklinde bir saldırı hazırlığının muhtemel işareti olarak kabul edilmesinden ötürü, Pentagon ve diğer savunma bakanlıklarında akşam yanmaya devam eden ışıkların sayısını takip etmek ve Merkez'e iki ayda bir detaylı raporlar göndermek de vardı. Primakov'a göre RYAN, Sovyet döneminden kalan ve "geniş çaplı malî ve insanî kaynak" harcamaya devam eden "bir çağdışılık örneğiydi".[26]

Primakov, Batı'yı, Sovyet dış istihbarat şeflerinden daha iyi anlıyordu. Komplo teorilerine daha az meyilli olduğundan Batılı mevkidaşlarıyla daha rahat bir ilişki kurup, Amerikan DCI'ları da dâhil olmak üzere Batılılarla karşılıklı ziyaretlerde bulunmuştu. Robert Gates'in Ekim 1992'deki Moskova ziyaretinde, akşam yemeğinden sonra ortam öyle gevşemişti ki geleceğin DCI

Yardımcısı olmasının yanında Magic Circle* mensubu da olan CIA Slav ve Avrasya Analizleri Direktörü John McLaughlin, CIA'in Soğuk Savaş sonrası bütçe kesintileriyle nasıl başa çıktığını elindeki bir dolarlık banknotu ikiye katlayıp tekrar açarak açıklamıştı. Bir dolarlık banknot katlanıp tekrar açıldığında yüz dolar olmuştu.[27] CIA, personel sayısının azaltılmasına rağmen,** Sovyet seleflerinden daha şeffaf olan Yeltsin yönetiminin siyaseti hakkında genel olarak iyi bilgi sahibiydi. McLaughlin şöyle diyordu:

- Yeltsin'in ülkeyi felce uğratan anayasal tıkanmaya son vermek için 1993 sonbaharında Komünist egemenliğindeki Yüksek Sovyet'i lağvettiğinde şiddetli bir kriz yaşanacağı analistlerimiz tarafından bekleniyordu.
- 1994'te Birinci Çeçen Savaşı konusunda uyarıda bulunmuştuk.
- 1995-1996 ve 1999-2000 yıllarındaki başkanlık ve parlamento seçimlerinin sonuçlarını önceden tahmin etmiştik. Yolsuzluk ve Rus organize suç örgütleri büyük bir sorun haline gelmeden çok önceleri bunlar hakkında detaylı yayınlar hazırlayıp bilgi vermiştik.
- Ekonomi alanında ise rublenin Ağustos 1998'deki hızlı düşüşünden iki ay önce siyasî karar alıcılara yaklaşan ekonomik krizi haber vermiştik ve ekonominin yeniden canlanmasını iş dünyası ve akademik uzmanlardan çok daha önceleri tahmin etmiştik.

Ancak CIA, Vladimir Putin'in 1990'ların sonundaki hızlı yükselişini tahmin edememişti. Ama bunu muhtemelen Primakov veya Putin'in kendisi de öngörememişti.[28] Primakov sonradan, "Dış İstihbarat Servisi Direktörü olduğum dönem boyunca [Putin'le] ne tanışmıştım ne de hakkında bir şey duymuştum" diye yazmıştı.[29]

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Varşova Paktı müttefiklerini kaybetmesinden sonra istihbarat alanında Moskova'nın karşısına çıkan en zorlu iş yeni Rusya Federasyonu'nun istihbarat camiasını yeniden inşa etmek oldu. Buna mukabil, Atlantik'in iki yakasındaki önde gelen NATO üyeleri, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin silahlı kuvvetlerinin yanında istihbarat servislerinde de bütçe kesintilerine gitmelerini mümkün kılarak bir "barış temettüsü" doğuracağına inanıyorlardı. 1992 yılı ilkbaharında Başkan George Bush'un Kasım ayındaki seçimlerde tekrar seçilmesi ve Soğuk Savaş sonrası istihbarat camiasında yapılacak değişikliklerle şahsen ilgilenmesi bekleniyordu.

---

* Magic Circle: Sihirli Halka. Sihirbazlık ve illüzyon sanatlarını yaşatmak için faaliyet gösteren İngiltere merkezli bir dernek. (ç.n.)

** McLaughlin, "barış temettüsü" için yapılan bütçe kesintileri karşısında, CIA'deki Slav ve Avrasya Analizleri Bürosu'nun personel sayısını üç yılda yüzde 42 azaltmıştı.

Amerikan istihbarat çevreleri Bush'a, önceki diğer tüm başkanlara olduğundan daha büyük güven duymuştu. Küba Füze Krizi'ndeki Amerikan zaferi, Amerikan casus uyduları ve sinyal istihbaratı toplanması konusunda yaşanan baş döndürücü teknolojik gelişmeler sonucu Soğuk Savaş dönemi Amerikan başkanları istihbarat örgütlerinden şişirilmiş beklentiler içine girmişlerdi. Robert Gates şöyle yazar: "[1968'den 1993'e kadar] emrinde görev yaptığım bütün başkanlar arasında istihbarattan abartılı beklentileri olmayan tek kişi [George H. W.] Bush olmuştu."[30] Bush'un seleflerinin büyük kısmı istihbaratın rolü hakkında uzun vadeli bir anlayıştan mahrum olduklarından, istihbarat "sırları" ile istihbarat "gizemleri" arasındaki önemli ayrımı anlama konusunda kafa karışıklığı yaşamışlardı. 1962'de Küba'da Sovyet füze rampalarının inşası gibi "sırlar", ancak uygun istihbarat yöntemleri takip edilerek açığa çıkarılabilirdi. Yabancı devletlerin siyasî karar alıcılarının niyetleri gibi "gizemler" ise, ya çıkarım yapılarak tahmin edilebilir ya da asla açığa çıkarılamazdı. Varşova Paktı kuvvetlerinin konuş-kuruluşu hakkında temin edilen görüntü istihbaratı ve sinyal istihbaratının sunduğu olağanüstü detaydan haklı olarak etkilenen başkanlar, CIA'in dış ülkelerdeki siyasî değişimi öngöremediği durumlarda hayal kırıklığı yaşamışlar ve bazen de eleştirel davranmışlardı. 1970'de Kamboçya Prensi Sihanouk devrildiğinde Nixon'ın CIA'ye çıkışması meşhurdur: "Bu soytarılar Langley'de ne halt ediyorlar?" George H. W. Bush'un DCI olarak görev yaparken edindiği tecrübe ona, istihbarat analistlerinden makul bir beklenti içinde olma konusunda önceki tüm Soğuk Savaş dönemi başkanlardan (Eisenhower'ın bir istisna teşkil etmesi muhtemeldir) daha berrak bir anlayış kazandırmıştı. Şöyle diyordu: "Niyetleri ölçmek son derece güç bir iştir."[31]

Bush'un Kasım 1992 seçimlerinde aldığı ve hiçbir siyaset uzmanı tarafından beklenmeyen yenilgi, siyasî tahmin yürütmenin zorluklarını tam olarak göstermişti. Bush'un seçim yenilgisini öngöremeyen bazı köşe yazarları, Sovyetler Birliği'ndeki rejim değişikliğini Amerika'daki başkanlık seçimi konusundaki kendi öngörülerinden daha isabetli biçimde tahmin edememiş olan CIA'i yerden yere vurmuşlardı.[32] Bush'un istihbarat konusundaki derin ilgisinden ve tecrübesinden mahrum olan Bill Clinton, Ocak 1993'te Oval Ofis'e yerleşmişti. Kendi döneminde görev yapan ilk DCI'yla (James Woolsey, Şubat 1993 – Ocak 1995) doğrudan ilişkisi, önceden göreve gelmiş herhangi bir başkanın kendi altındaki bir DCI'yla kurduğundan çok daha seyrekti.*

* Clinton'ın yaklaşık bin sayfalık hatıratında, DCI "Jim Woolsey'nin kısa görev süresinden" sadece yarım cümleyle bahsedilmiştir. (Clinton, *My Life*, s. 737.)

Clinton'ın ilk başkanlık döneminde Amerikan istihbaratının en önemli başarısı, nükleer silahların yayılmasını sınırlandırmaya verdiği destek oldu. Sovyetler Birliği'nin dağılması, eski Sovyet topraklarında üç yeni nükleer gücün -Ukrayna, Kazakistan ve Belarus- doğmasına sebep olmuştu. Ukrayna'nın elindeki 2,000 stratejik savaş başlığı İngiltere, Fransa ve Çin'dekilerin toplamından daha fazlaydı. Ocak 1994'te Moskova'da yapılan bir toplantıda başkanlar Yeltsin, Clinton ve Leonid Kravçuk, Ukrayna'daki bütün savaş başlıklarının, masrafları Amerika tarafından karşılanarak Rusya'da imha edilmesi kararını aldılar. Anlaşma, Clinton yönetiminin, Soğuk Savaş zamanındaki selefleri gibi Ukrayna'daki Sovyet füze üsleri hakkında kesin ve tam istihbarata sahip olduğundan emin olması sayesinde gerçekleşmişti. Savunma Bakanı William Perry, savaş başlıklarının imha edilmesinden önce Ukrayna'nın füzelerinin bulunduğu Pervomaysk'taki füze üssündeki Rus subaylarından, bu füzelerin Soğuk Savaş sırasında Amerika'ya saldırmak için nasıl kullanılacağını dinlemiştir:

> Kariyerim boyunca sık sık savaş oyunlarına iştirak etmiştim ama hiçbiri beni bu tecrübeye hazırlamamıştı. Durumun gülünçlüğü yüzünden şaşkınlık içindeydim. Genç Rus subaylarının Washington, New York, Chicago, Los Angeles ve San Francisco'nun yok edilmesinin bir simülasyonunu sergilemelerini izliyordum ve biliyordum ki o sırada Amerikan füzeleri de tam olarak bulunduğumuz yeri hedef alacaklardı. Gerçekten de Soğuk Savaş'a has o gerçeküstü dehşeti asla o an olduğundan daha canlı bir biçimde hissetmemiştim.[33]

Kazakistan'daki nükleer materyal Ukrayna'daki kadar sıkı korunmuyordu. 1993 yılı yazında, Ust-Kamenogorsk'ta nükleer santrallere yakıt üreten bir fabrikadaki zenginleştirilmiş uranyum stoğunun satışı için bir ABD yetkilisiyle temas kurulmuştu. CIA, dikenli tellerle çevrili olması dışında pek korunmayan bir depoda tutulan uranyumun peşine İranlı ajanların da düştüğünü bildirmişti. Kazak Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Ust-Kamenogorsk'taki 1,000 varilden fazla zenginleştirilmiş uranyumun Tennessee'deki Oak Ridge Ulusal Laboratuvarı'na, SAPPHIRE kod adlı örtülü bir Amerikan operasyonuyla nakledilmesine onay verdi. Uçuş esnasında birkaç kez havada yakıt ikmali yapan Lockheed C-5 nakliye uçakları Delaware'deki Dover Hava Üssü'ne inmiş ve uranyum Oak Ridge'e gönderilmek üzere işaretsiz tırlara yüklenmişti. William Perry, 23 Kasım 1994 günü yapılan çarpıcı bir basın toplantısında operasyonu kamuoyuyla paylaştı: "Bomba imalatına uygun olan bu nükleer materyali karaborsacıların, teröristlerin ve yeni bir nükleer rejimin erişimden sonsuza dek uzaklaştırdık."

Perry'ye göre, SAPPHIRE'ın başarısının temelinde Pentagon, CIA, Dışişleri Bakanlığı ve Enerji Bakanlığı'nın iş birliği yatıyordu.[34] Ancak 11 Eylül'ün de göstereceği üzere, Amerika'nın güvenliğine yönelik *iç* tehditler karşısında kurumlar arası iş birliği sağlanması çok daha zordu.

CIA'in, dağılan Sovyetler Birliği'nde nükleer silahların yayılmasını önlemeye verdiği katkıya rağmen 1994 yılı kurumun itibarı açısında yıkıcı oldu. CIA'de uzun yıllardır analiz ve istihbarata karşı koyma birimlerinde görev yapmakta olan ve 1985'te KGB hesabına çalışmaya başlayan Aldrich Ames, 21 Şubat'ta FBI tarafından göz altına alınmıştı. Dokuz yıl sonra yapılan duruşmasında, "Amerika'nın dış siyaseti, savunma siyaseti ve güvenlik siyaseti hakkında yüklü miktarda bilgi" temin etmenin yanında, "CIA'in ve diğer Amerikalı ve yabancı servislerin bildiğim bütün ajanları" dediği personeli ifşa ettiğini itiraf etmişti. FBI'daki sorgusunda, neredeyse on yıl boyunca çok gizli belgeleri CIA binasından çıkarabilmesine ve hiç şüphe çekmemesine KGB ve SVR'deki sevk ve idarecilerinin hayret ettiğini söylemiştir. Senato İstihbarat Komitesi tarafından yürütülen bir soruşturmada işin faturası, "çalışanlarının şahsî ve profesyonel hayatlarındaki ciddi şekilde uygunsuz tutumlarına fazlasıyla hoşgörü gösteren, emniyet tedbirleri gevşek ve yetersiz olan istihbarat bürokrasisine" çıkarıldı. Ames, Amerikan tarihinin en çok para kazanan casusuydu. 1994'te FBI tarafından tutuklandığında KGB ve SVR'den hâlihazırda 2.5 milyon dolar almıştı; Moskova'daki bir banka hesabında ona ödenmesi için ayrılan 2.1 milyon dolar daha beklemekteydi.[35] Ames, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum edildi.

CIA'in itibarı, Clinton'ın ilgisizliği sonucu daha da azalmıştı. Başkan ve DCI arasında şahsî ilişki bulunmaması (Bush ve Gates arasındaki yakın ilişkiyle tezat teşkil ediyordu), 1994'te Beyaz Saray'da yaşanan tuhaf bir güvenlik ihlalinin ardından gazetelerin baş sayfasında yer alan haber üzerinden hicvedilmişti. 12 Eylül'de *The New York Times* şöyle bildiriyordu:

> Bugün sabaha karşı saat 2 sularında kırmızı-beyaz renkli küçük bir uçak, başkentin merkezindeki 17'nci Cadde üzerinden alçak irtifada geçmiş, Washington Anıtı yakınlarında sola doğru yatarak geriye doğru dönmüş ve doğrudan başkanın Beyaz Saray'daki yatak odası istikametine yönelmiştir.
>
> Kimse onu durdurmaya çalışmamıştır.

Beyaz Saray bahçesinde bulunan Gizli Servis ajanları canlarını kurtarmak için kaçışırken, çalıntı olduğu anlaşılan Cessna 150 tipi uçak Başkan Andrew Jackson'ın diktiği manolya ağacının dallarına sürterek, Clintonların o sırada boş olan yatak odasının iki kat altına çakılmıştı.[36] Washington'daki nükte-dan kişiler, Cessna'yı kullanan kişinin, başkanla toplantı randevusu almak

için umutsuz bir girişimde bulunan Jim Woolsey olduğunu söylemişlerdi. 1995'teki istifasının ardından Woolsey de aynı espriyi yapmıştı.[37*]

Medya, Clinton'ın DCI'yla ilişki kurmamasından haberdardı. Ancak onun, Cumhuriyetçi selefleri Ronald Reagan ve George H. W. Bush'un aksine, sadece Amerika'nın değil bütün Batı dünyasının en büyük ve en pahalı dış istihbarat teşkilatı NSA'in Fort Meade'deki genel merkezine tek bir ziyaret bile gerçekleştirmemiş olduğunu fark edememişti.** Bush olsa, NSA'de yapılacak kesintileri kurumun başındaki Koramiral John Michael "Mike" McConnell'ın da aralarında bulunduğu kişilerle şahsen görüşürdü.*** Clinton ise öyle yapmamıştı. Clinton zamanında yapılan kesintilerin, Bush zamanında yapılmış olsaydı verebileceğinden daha fazla zarar verdiği neredeyse kesindir. NSA, 1992-1995 yılları arasında bütçesinin ve işgücünün üçte birini kaybetti. Bir Kongre soruşturması şöyle söylüyordu: "NSA'de yapılan kesintilerin, taşeron hizmet alımının ve dönüşümün yan etkilerinden biri de program yönetimi uzmanlığında, sistem mühendisliğinde ve ihtiyaç duyulan diğer becerilerde yaşanan ciddi kayıptı."[38] Clinton yönetiminin görevdeki son yılının başlarında, 24 Ocak 2000 günü sinyal istihbaratı alanında yaşanan Amerikan tarihinin en büyük çöküşünde tüm bunların payı vardı. 1999'dan beri NSA'in başında olan General Mike Hayden şöyle diyordu: "Ulaşan devasa veri miktarı yüzünden bilişim ağımız çökmüştü ... NSA her anlamda bitkisel hayata girmişti." Çöküş yüzünden yetmiş iki saat süren "gerçek bir güvenlik krizi" yaşandı. Kriz ancak donanım ve yazılımda yapılan büyük bir güncellemeyle aşılabildi.[39]

Primakov ve SVR ise Rus devleti içinde, Amerikan istihbarat camiasından -yahut KGB'nin dış istihbarat biriminde bile görülmemiş oranda- daha talepkâr bir tutum sergilemişti. Primakov 1993'te yayımladığı bir raporda, NATO'nun genişlemesinin Rusya'nın güvenliğini tehdit ettiğini belirtmiş ve bu durumu tenkit etmişti. Aynı dönemde Yeltsin'in dışişleri bakanı Andrey Kozirev daha uzlaşmacı bir tutum sergiliyordu. Yeltsin'in Eylül 1994'te Washington'a gerçekleştireceği resmî ziyaret öncesi Primakov bir kez daha Dışişleri Bakanlığı'nı geri plana itip, Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetleriyle siyasî ve iktisadî entegrasyonuna müdahale edilmemesi konusunda Batı'yı uyarmıştı. Primakov'un yardımcısı Vyaçeslav Trubnikov

---

* Cessna'yı uçuran ve çok sayıda kişisel sorunları bulunan Marylandli tır şoförü kazada ölmüştü.

** CIA, NSA, FBI ve "terörle mücadele ekibinin tamamının" yeni milenyum öncesindeki iki ay boyunca terör saldırılarına engel olmak için canla başla çalıştıklarının söylendiği tek bir cümle haricinde NSA'in adı Clinton'ın kapsamlı hatıratında kendine yer bulamamıştır. (Clinton, *My Life*, s. 891.)

*** McConnell sonradan, 2007-2009 yılları arasında Başkan George W. Bush'un Ulusal İstihbarat Direktörü olarak görev yapmıştır.

(Primakov'dan sonra SVR'nin başına geçecekti), SVR'nin Dışişleri Bakanlığı'yla hemfikir olmasa bile kendi görüşünü açıklamaya hakkı olduğunu söylemişti: "Sesimizin duyulmasını istedik ... Kendi görüşümüzü uygun gördüğümüz biçimde dile getirdik."* 1994'te Aldrich Ames'in CIA içinde dokuz yıldır Ruslara casusluk yaptığının ortaya çıkması SVR için bir moral kaynağı olmuştu. Primakov şöyle böbürleniyordu: "Rus istihbaratı öyle yüksek seviyede bir profesyonelliğe sahip ki FBI, Ames'in kullandığı çok sayıda sabit zulanın hiçbirini bulmayı başaramadı."[40]

Primakov istihbarat tarihiyle, diğer tüm Batılı büyük istihbarat şefinden daha uzun süre ilgilenmişti. 1995 yılında onun editörlüğünde altı ciltlik Rus dış istihbarat tarihi yayımlanmaya başlanmış ve ilk cilt Sovyet döneminden önceki dört asırlık süreyi ele almıştı. Bu yayın içerdiği güvenilir bilgiler konusunda önemli bir kaynak olmasına rağmen Sovyet istihbarat tarihini kahramanca aklayarak yorumlamıştır. 1930'ların sonlarında başlıca görevi ülke dışındaki "halk düşmanlarının" peşine düşmek olmasına rağmen dış istihbarat, Stalin döneminde bile Terör'ün uygulayıcısı değil kurbanı olarak resmedilmiştir.[41] Primakov, "istihbarat dünyasının tarihinde belki de eşi yok" dediği Cambridge Beşlisi'nin ateşli bir hayranıydı. Şahsen tanıdığı Donald Maclean için yazdığı abartılı methiyede doğru olmayan bir biçimde, onun milyoner bir aristokrat olduğunu söylemişti: "Sovyet istihbaratıyla asla para için çalışmayacak bir İskoç lorduydu. Aslında SSCB dış istihbaratını finanse etmeye yetecek parası vardı. Maclean, Sovyet istihbaratıyla sadece ideolojik sebeplerden ötürü iş birliği yapmıştı."[42] Sovyet dış istihbaratının (SVR kendisini onun mirasçısı olarak görüyordu) kuruluşunun yetmiş beşinci yıl dönümü olan 1995'te Pirmakov'un emriyle, önde gelen yetmiş beş istihbaratçının meslek hayatları şerefine, Sovyet dönemindeki eleştiri içermeyen yüceltici çalışmalardan pek farkı olmayan bir cilt daha yayımlandı.[43]

Primakov, kendi hazırladığı allanıp pullanmış Rus dış istihbarat tarihini tasarlarken, SVR'nin kendi tarihinin denetimini elinden kaçırdığından habersizdi. Üç yıl önce, KGB dış istihbarat arşivinden görülmemiş miktarda belge İngiliz SIS'e akıtılmıştı. Belgelerin kaynağı KGB Birinci Ana Direktörlük (Dış İstihbarat) eski arşiv sorumlusu Vasili Mitrohin idi. Arşivin, 1972'den 1982'ye kadar Lubyanka'daki sıkışık genel merkezden, Yasenevo'da projesi Finler tarafından çizilmiş dış istihbaratın yeni merkezinde taşınmasını idare etmişti. Mitrohin 1982'de taşınmanın sorunsuz tamamlanmasından ötürü, sonradan KGB Başkanı olacak direktör Vladimir

* Yeltsin döneminin ilk beş yılında SVR ve Dışişleri Bakanlığı arasında yaşanan rekabet, 1996'da Kozirev'in ardından Primakov'un dışişleri bakanı olmasıyla SVR adına kesin bir zaferle sona ermişti. (Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 731. Talbott, *Russia Hand*, s. 160.)

Kryuçkov tarafından resmî olarak tebrik edilmişti. Taşınma sırasında ve sonraki iki yıl boyunca hemen her gün Yasenevo'ya giden belgelerden notlar çıkarmış ve bunları önce gizlice apartmanına sonra da Moskova'nın otuz altı kilometre dışındaki daçasına götürmüştü. Bunların hepsini iki süt güğümünün, teneke bir çamaşır kazanının ve iki alüminyum kasanın içine doldurup daçanın altına gömmüştü.

Kryuçkov ve Mitrohin'in mesai arkadaşları onun gizli bir muhalif olduğundan habersizdiler. 1960'ların sonlarına gelindiğinde Mitrohin'in siyasî görüşleri, Prag Baharı'nın Sovyetler tarafından bastırılmasının ardından Sovyet muhaliflerinin insan hakları mücadelesinden büyük oranda etkilenmişti. Yaşananları KGB dosyalarından ve Batılı radyo yayınlarından takip edebilmişti. Mitrohin hiçbir zaman açık bir şekilde Sovyet insan hakları hareketinin yanında yer almayı düşünmemişse de "Güncel Olaylar Kroniği" ve diğer samizdat* yayınlar onda, muhaliflerin Sovyet sisteminin haksızlıklarını belgeleme çalışmalarının gizli bir benzerini oluşturma fikrini uyandırdı. Kendine özel bir KGB dış istihbarat arşivi oluşturma tasarısı kafasında şekillenmeye başladı. Bunu hayata geçirme fırsatını da dış istihbarat arşivinin Yasenevo'ya taşınması sırasında buldu.[44]

Mitrohin, KGB'nin çok gizli dış operasyonlarının kayıtlarını bir araya getirirken kendi hayatını riske atmıştı. Eğer yakalansaydı, gizlice mahkeme edilip, kafasının arkasına sıkılan tek bir mermiyle idam edilirdi. Arşivinin içeriğini açığa çıkarmasının tek yolu bunları Batı'ya kaçırmasıydı. 1991 yılı sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Rusya ile eski Sovyet cumhuriyetlerinden doğan yeni devletler arasındaki sınır kontrollerinin eskiye nazaran daha gevşek olması ona bu fırsatı verdi. Baltık cumhuriyetlerinde yaptığı gizli görüşmelerin ardından SIS, Mitrohin, ailesi ve arşivinin tamamını, Bolşevik Devrimi'nin yetmiş beşinci yıl dönümü olan 7 Kasım 1992'de Rusya'dan kaçırdı. Operasyonun detayları hâlâ gizli olsa da öyle başarılı olmuştu ki Rus istihbaratı Mitrohin'in Rusya'dan ayrıldığını yıllarca fark etmeyerek maaşını ödemeye devam etmişti.**

Aldrich Ames'in 1994'te casusluk suçuyla hüküm giymesinin ardından Amerikan Kongresi'nden, "istihbarat camiasının güvenilir, bağımsız ve nesnel bir değerlendirmesinin yapılmasına" yönelik çağrılar yükseldi. Beyaz Saray buna razı oldu. 1995 yılında teşkil edilen Birleşik Devletler

* Sovyet Bloğu içinde yayımlanan kaçak yayınlara veya sansürlenmiş yayınların çoğaltılarak dağıtılmasına verilen ad. (ç.n.)

** Mitrohin'in Moskova'da yaşadığı apartmandaki komşuları onun, biri Moskova'dan çok uzak olan iki daçasından birine taşındığını sanmışlardı. Batılı istihbarat servislerinin Mitrohin arşivi konusundaki değerlendirmeleri için bkz. s. 764-5.

İstihbarat Çevrelerinin Rolü ve Kabiliyeti Hakkında Başkanlık Komisyonu (halef-selef komisyon başkanlarının adıyla Aspin-Brown Komisyonu olarak bilinir), Kongre ve başkanın seçtiği üyelerle toplanmıştı. Komisyonun Mart 1996'da yayımladığı rapor, Church Komisyonu'ndan beri istihbarat camiasının tamamını kapsayan ilk rapordu ve Washington'ın Soğuk Savaş sonrası istihbarat hakkında şuursuz bir biçimde sahip olduğu dar dünya görüşüne dair işaretler barındırıyordu. Bazı belirgin eleştirilerine rağmen Komisyon kendinden emin bir biçimde şu sonuca varmıştı:

> Birleşik Devletler'in dünyadaki en kabiliyetli istihbarat aygıtına sahip olduğuna şüphe yoktur. Bu aygıt tarafından ulaştırılan bilgiler, dünya olaylarını anlamada, istikrarsız zamanlar hakkında tahmin yürütüp hazırlık yapmada, askerî kuvvetlerini konuşlandırmada ve daha birçok siyasî ve iktisadî kararın alınmasında Birleşik Devletler'e büyük bir avantaj sağlar.[45]

Bütçe kesintilerine rağmen Amerika'nın teknik toplama imkân ve kabiliyeti türünün en iyisiydi (ve halen de öyledir). Ancak beş yıl sonra yaşanan 11 Eylül saldırısı, Amerikan istihbaratının imkân ve kabiliyeti konusunda Aspin-Brown Komisyonu'nun gözünden kaçmış ciddi eksiklikleri ortaya çıkarmıştı.

Sadece on yıl önce CIA'in KGB içerisinden edindiği en değerli istihbaratın, İngiliz SIS ve Fransız DST'den sağlandığı gerçeğine rağmen (Komisyon raporunda bu bilgi yer almamıştı) Komisyon Amerikan istihbarat operasyonlarının diğer istihbarat servislerinden (özellikle de Müttefik servislerden) öğrenecek bir şeyi olduğunu düşünmemişti. Ancak bütün Komisyon üyeleri, SIS ajanı Oleg Gordievski'nin RYAN Operasyonu ve 1983'teki "Able Archer" krizi sırasında temin ettiği KGB talimatları ve diğer önemli istihbarattan (bazıları 1990-1991 yıllarında yayımlanmıştı) haberdardılar veya öyle olmaları gerekirdi. Gordievski, başarısından ötürü Oval Ofis'te Başkan Reagan tarafından bizzat tebrik edilmişti.[46] Amerika'daki Sovyet bilim ve teknoloji istihbaratı operasyonları hakkındaki en detaylı bilgilerin Birinci Ana Direktörlük içindeki T Direktörlüğü'nde faaliyet gösteren DST ajanı Vladimir Vetrov (kod adı FAREWELL) tarafından sağlandığını da yine bilmeleri gerekirdi.[47] Gordievski ve Vetrov'un on yıl önceki faaliyetlerinin gizliliğinin, bütçe kesintilerine uğramış İngiliz ve Fransız istihbaratı tarafından, KGB içindeki Amerikan ajanlarının faaliyetlerinin gizliliğinin Amerikan istihbaratı tarafından korunduğundan daha iyi biçimde korunduğu da Komisyon tarafından biliniyor olmalıydı.

Tarihsel ve mukayeseli bir bakış açısından mahrum olan Komisyon, Amerika'nın "dünyadaki en kabiliyetli istihbarat aygıtına" sahip olduğuna

dair kendini beğenmiş kanaatine, eldeki verinin detaylı biçimde incelenmesiyle değil, sorgulanmadan kabul edilmiş bir ulusal üstünlük anlayışıyla varmış ancak bunu anlayamamıştı. Bu üstünlük anlayışı, imparatorluk dönemi Çin'deki "Orta Krallık kompleksinin" bir benzeridir ve süper güçlerin yahut süper güç adaylarının karakteristik özelliğidir. Örneğin *Pax Britannica* ve Fransız *mission civilisatrice* gibi emperyal zihniyetlerin merkezinde de bu anlayış vardır.*

Aspin-Brown Komisyonu, raporunu hazırladığı vakitlerde Vasili Mitrohin'in Londra'ya getirdiği çok gizli KGB belgelerinden oluşan devasa bir arşivin SIS tarafından ulaştırılan kopyasının Amerikan istihbarat çevrelerine mensup küçük bir grup analist tarafından incelenmekte olduğundan habersizdi. Muhtemelen İngilizlerin ısrarı üzerine belgeler Komisyon üyeleriyle paylaşılmamıştı. Ancak Amerika'daki istihbarat çevrelerinin sonradan açıklama yapmalarına müsaade edildiğinde FBI, Mithrohin arşivi için, "şimdiye kadar herhangi bir kaynaktan edinilmiş en bütüncül ve en kapsamlı istihbarat" derken, CIA de arşivi "Soğuk Savaş sonrası dönemde istihbarata karşı koyma konusunda vuran en büyük piyango" diye nitelendirmişti. İçeriğinin büyük kısmı Amerika'ya (KGB'nin "asıl rakibi") karşı düzenlenen Soğuk Savaş dönemindeki operasyonlarla ilgi olsa da Birinci Ana Direktörlük'ün dünya genelindeki operasyonları hakkında da önemli belgeler mevcuttu. Arşivlerde ismi geçmeyen tek Avrupa ülkeleri, mikrodevletler olan Andorra, Monako ve Lihtenştayn idi. (Diğer yandan, bir başka mikrodevlet olan San Marino hakkında ilginç bilgiler mevcuttu.) Mitrohin, Birinci Ana Direktörlük içinde illegalleri sevk ve idare eden S Direktörlüğü'ne ait en yüksek seviye gizliliğe sahip dosyalardan da detaylı notlar çıkarmıştı. İllegaller, çoğu Sovyet uyruklu olan ve ülke dışında yabancı ülke vatandaşı kisvesi altında faaliyetler yürüten derin maskeli KGB ajanlarıydı. Eğitimleri ve sahte kimliklerinin ("efsaneleri") inşa edilmesi yıllar alırdı.[48]

Mitrohin'in Rusya'dan arşiviyle birlikte çıkarılması çok gizli tutulduğu için Aldrich Ames'in bundan haberi olmamış ve 1994'te tutuklanmasından önce SVR'yi bu konuda uyaramamıştı. Mitrohin ve arşivinin çıkarıldığı haberi ilk defa -Almanya'da- basına sızınca SVR şaşkınlığa uğradı. Alman *Focus* dergisi Aralık 1996'da, bir KGB görevlisinin "yüzlerce Sovyet

* Pax Britannica (Britanya Barışı), 1815-1914 yılları arasında Avrupa'daki büyük devletler arasında yaşanan İngiltere'nin küresel bir egemen güç haline geldiği barış dönemini tabir etmek için kullanılır. Pax Romana'dan (Roma Barışı) mülhemdir. Mission civilitarice (medenîleştirme misyonu), başta Fransa olmak üzere diğer sömürgeci devletlerin, sömürgelerindeki yerli halkların ilkel oldukları fikrinden yola çıkarak, bunların Batı medeniyetiyle aydınlatılmasının kendilerinin görevi olduğuna dair sahip oldukları anlayışı ifade eder. (ç.n.)

casusunun isimleriyle" birlikte İngiltere'ye iltica ettiğini duyurduğunda SVR basın sözcüsü Tatyana Samolis haberi "başlı başına safsata" diyerek küçümsemişti: "Yüzlerce kişi! Böyle şey olmaz! Herhangi bir ilticacı bir, iki belki üç ajanın ismini verebilir ama yüzlercesinin değil!"[49] Gerçekte ise Mitrohin Arşivi'nde yüzlerce değil binlerce KGB ajanı hakkında bilgi vardı. Almanya'da basına sızan haberin ardından yürütülen SVR soruşturmasında Mitrohin'in ortadan kaybolduğu anlaşılmış ve muhtemelen daçalarından birinin altında belgeleri gizlediği yerler de tespit edilmişti. Çeka ve Gorbaçov dönemi arasında görev yapmış hiçbir Sovyet casusunun sırlarının güvende olmadığı gerçeği ise tedricen anlaşılmıştı (büyük ihtimalle, *The Mitrokhin Archive*'ın birinci cildinin 1999'da yayımlanmasından önce tam manasıyla anlaşılamamıştı). Merkez, eğitimi ve "efsane" inşası 1984'ten önce başlamış illegallerden hiçbirinin kimliğinin güvende olduğundan emin olamıyordu.[50*] Mitrohin arşivi Primakov için de bir nebze utanç kaynağı olmuştu. Bazı yerlerde kendisinin MAKSIM kod adıyla KGB tarafından kullanılarak Ortadoğu ve Amerika'ya görevlere gönderildiği belirtiliyordu. Primakov'un yardımcısı ve halefi Vyaçeslav Trubnikov'un da Hindistan'da KGB görevlisi olarak yürüttüğü ve ün kazandığı faaliyetleri hakkında bilgiler mevcuttu.[51**]

1990'ların ortalarında SVR Mitrohin'in ifşaatlarıyla kendi içinde hesaplaşmaya başladığı sırada hem CIA hem FBI içinde önemli hulul başarıları elde etmişti. Ames'in hüküm giymesinden sadece iki ay sonra para karşılığı SVR hesabına çalışmaya başlayan Harold J. Nicholson, o zamana kadar yabancı bir devlet namına casusluk yapan en üst düzey CIA mensubu olmuştu. Devşirilmesinden kısa süre sonra CIA genel merkezinde bulunan Terörle Mücadele Merkezi Şube Müdürü olmuştu. Ames'in kendi emniyeti konusunda defalarca dikkatsizlik göstermesine rağmen dokuz yıl boyunca tespit edilememesi, ondan daha dikkatli olan Nicholson'ın hiç tespit edilemeyeceğine inanmasını sağlamıştı. Ancak sonradan göreve gelen bir CIA direktörünün "Ames fiyaskosundan sonra tekrar daha dikkatli bir şekilde yapılmaya başlandı" dediği yalan makinesi testlerinin birinden geçememesinin ardından Nicholson zan altında kalmıştı.[52] Kasım 1996'da Washington'daki Dulles Havaalanı'nda, Zürih'te SVR'ye teslim etmeyi planladığı gizli belgelerle birlikte yakalandı. Nicholson, Haziran 1997'de

* Merkez'in, yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında Amerika'da, Mitrohin'in ifşaatlarından etkilenmemiş bir illegal şebekesi kurma girişimi felaketle sonuçlanmıştır. GHOST STORIES (Hayalet Hikayeleri ç.n.) Operasyonu çerçevesinde on yıldır gözetlenen on illegal, 2010'da FBI tarafından yakalanmıştır.

** Primakov, hatıratında Gordievski ve Batı için çalışan diğer ajanları kötülerken, hayret verici biçimde Mitrohin'den hiç bahsetmez.

casusluktan hüküm giydi ve yirmi üç yıl hapis cezasına mahkûm edildi. Savcılıkla iş birliği yaparak daha ağır bir ceza almaktan kurtulmuştu.*

1996'da Nicholson'ın tutuklandığı sıralarda, yabancı bir devlet namına casusluk yapmış en üst düzey FBI mensubu olan Robert P. Hanssen, bir yıldan fazla süredir çok gizli belgeleri Washington bölgesindeki sabit zulalar aracılığıyla SVR'ye ulaştırmaktaydı.** Ames ve Nicholson gibi Hanssen'in de amacı para olsa da aynı zamanda video bağlantısı aracılığıyla karısıyla cinsel ilişkiye girerken arkadaşlarının izlemesini sağlayan bir cinsel teşhirci ve yarı zamanlı fantezi edebiyatı yazarıydı. FBI ve CIA, Washington'daki kimliği belirsiz bir SVR ajanından haberdar olsalar da müşterek soruşturmaları kötü bir fiyaskoya sebep oldu. Soruşturmayı yürütenler Rus casusunun, tamamen masum bir CIA çalışanı Brian J. Kelley olduğuna kanaat getirmişlerdi. Suçunu itiraf etmeye zorlamak için Kelley'i ve ailesini saldırgan bir sorgulamadan geçirmişlerdi. Bir seferinde soruşturmacılar, Kelley'in kapısına sahte bir SVR ajanı göndermişlerdi ve bu sahte ajan, FBI'ın elinde deliller bulunduğu için Kelley'e ülkeyi terk etmesi gerektiğini söylemişti: "Yarın gece bizimle [Washington] Vienna metro istasyonunda buluş. Senin için pasaportlar hazırladık ve seni ülkeden çıkaracağız." Kelley kapıyı adamın yüzüne kapatmış ve FBI'ı arayıp olayı haber vermişti. FBI'a yedi milyon dolara mal olan operasyonla SVR arşivlerinden çıkarılan bir dosya sayesinde Kelley nihayet 2000 yılında aklandı. Dosyada Amerikalı bir ajanın Rus keysofiseriyle konuşma kaydı vardı. FBI ve CIA yetkilileri, kayıtta Brian Kelley'in sesini duymayı beklemişlerdi. Onun yerine Robert Hanssen'in sesini duydular. Hanssen 18 Şubat 2001 günü tutuklandığında FBI ajanlarına şöyle sormuştu: "Niye bu kadar geciktiniz?"[53]*** Temmuz ayında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası aldı.

İstihbarata karşı koyma açısından bakıldığında Ames, Nicholson ve Hanssen vakaları, Kelley soruşturmasının beceriksizce yürütülmesi de eklenince, Aspin-Brown Komisyonu'nun 1996'daki raporunda yer alan Amerika'nın "dünyadaki en kabiliyetli istihbarat aygıtına sahip" olduğu iddiasını elbirliğiyle çökertmişlerdi. Komisyon, Amerikan istihbaratının küresel üstünlüğüne dair genel bir inanca sahip olmasına rağmen istihbarat teşkilatları ile Washington'daki siyasî karar alıcılar arasındaki ilişkinin,

* Nicholson, eski casusluk faaliyetlerine karşılık SVR'den 47,000 sterlinden fazla parayı alması için oğullarından birini kullandığı gerekçesiyle 2011 yılında sekiz yıl daha hapis cezası almıştır. Oğlu da beş yıl cezaya çarptırılmış ancak cezası ertelenmiştir.

** Hanssen 1979'dan sonraki birkaç yıl boyunca GRU'yla temas halinde olmuştu; Mitrohin sadece KGB dosyalarına erişebildiği için arşivinde bu bilgi yer almamıştı.

*** 2001 yılında CIA'deki görevine geri dönen Kelley sonradan Mümtaz İstihbarat Kariyeri Madalyası'yla taltif edildi; 2007'de emekli oldu.

Amerika'nın çoğu müttefikinde olduğundan daha iyi yürümediğini kısaca kabul etmişti:

> İstihbarat, emrinde olduğu kişilere daha yakın olmalıdır. İstihbarat teşkilatları ne yapacakları ve neyi toplayıp analiz edecekleri konusunda siyasî seviyede daha iyi bir yönlendirmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Siyasî karar alıcılar istihbaratın kendilerine sunabileceği şeylerin kıymetini daha iyi bilmeli ve istihbaratın imkân ve kabiliyetinin kullanılmasına daha çok dâhil olmalıdırlar. Ayrıca istihbarat, ortak hedeflere ulaşılması için kolluk kuvvetleri gibi, devletin diğer kısımlarının işleyişine de daha yakından dâhil edilmelidir.[54]

İngiltere'deki JIC, yetki kavgalarını çözme; istihbarat önceliklerini belirleme; istihbarat değerlendirmesini istihbarat çevreleri, Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve Hazine Bakanlığı'yla koordine etme ve siyasî karar alıcıların güvenini kazanma konusunda NSC ve diğer tüm Amerikan kurumlarından daha iyi olduğunu göstermişti. İçinde bir İngiliz üye de (bu kitabın yazarı) bulunan Amerikan İstihbaratının Geleceği Konusunda Yirminci Yüzyıl Vakfı Görev Kuvveti,* Aspin-Brown Komisyonu örneğini takip etmiş ve benzer fikirleri bu sefer üzerine daha da bastırarak ifade etmişti. Savunma Bakanlığı dışındaki çoğu Amerikan resmî yetkilisinin, "kendilerine ulaşan istihbarat analizine gereken önemi vermediği" bildirilmişti.[55] İstihbarat raporlarına önem veren Savunma Bakanlığı yetkililerinin bile bunları okuyacak vakti olmuyordu. İstihbarata özellikle ilgi duyan Harvard Üniversitesi'nden seçkin akademisyen Joseph S. Nye Jr., Aspin-Brown Komisyonu'na, 1994-1995 yıllarında Uluslararası Güvenlik İlişkilerinden Sorumlu Savunma Bakanı Yardımcısı olduğu dönemde istihbarat raporlarını okumak için gün içerisinde en fazla beş dakika ayırabildiğini söylemişti. Nye, okumaya fırsat bulduğu raporların hakkında içlerinde "çok fazla bilgi vardı ama işin iç yüzü hakkında pek bir şey yoktu" demişti.[56]

1990'ların ortalarında, terörizm hakkındaki Amerikan istihbarat raporlarının eksiklikleri konusunda Nye'ın söylediği şeyin adil bir değerlendirme olduğu artık anlaşılmaktadır. 1995 yılındaki Ulusal İstihbarat Değerlendirmesi "yeni tip bir terörizmin" ortaya çıktığı konusunda uyarıda bulunmuşsa da 11 Eylül Komisyonu'nun sonradan dediği gibi "çoğu yetkili, teröristleri devletler namına çalışan kişiler ... ya da ülke

* New York merkezli bir düşünce kuruluşu olan Yirminci Yüzyıl Vakfı'nın adı sonradan Yüzyıl Vakfı olarak değiştirilmiştir.

içindeki adi suçlular olarak görmeye devam etmişti".[57] Terörizm uzmanı akademisyen Bruce Hoffman'ın Kutsal Terör'ün gelecekte arz edeceği tehdidi en açık biçimde ortaya koyabilmesinin başlıca sebebi, konuya çoğu istihbarat örgütünden daha uzun vadeli bir bakış açısıyla yaklaştığı içindir. 1980 yılında faal vaziyetteki altmış dört terörist grup arasından sadece ikisinin -ki onlar da İran Devrimi'yle ilişki içindeydi- başlıca motivasyonu dindi. Sonraki on beş yılda çarpıcı bir değişim yaşandı. 1995 yılına gelindiğinde uluslararası faaliyet gösteren terör örgütlerinin yarısı dinî temelliydi; o yıl düzenlenen en ölümcül saldırıların hepsi dinci teröristler tarafından düzenlenmişti. Hoffman'ın dediği gibi dinci terörizm yirminci yüzyıl sonlarında ortaya çıkan kısa vadeli bir değişim olmaktan çok, Kutsal Terör'ün çok daha eski olan geleneğine bir dönüşü işaret etmekteydi. Fransız Devrimi'ne kadar terörü haklı çıkaran argümanların hepsi dinî temelli olmuştu.[58]

Ancak 1990'ların ortalarında fanatik dincileri bir terör tehdidi olarak hafife almaya devam edilmişti. 11 Eylül saldırılarının baş planlayıcısı Halid Şeyh Muhammed, 1993'te Usame bin Ladin'in fiilen desteğini alarak, yeğeni Remzi Yusuf'un Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerinden birini yıkması için yaptığı plana yardım etmiş ve ona malî destek sağlamıştı. Yusuf büyük bir teknik beceri sergilemişti. Dünya Ticaret Merkezi otoparkına bırakılan bomba yüklü kamyonetin patlamasıyla kulelerden birinin ilk yedi katında delik açılmıştı. Hayret verici biçimde, saldırıda sadece altı kişi öldü. Clinton yönetimi ve medya, önemli Amerikan hedeflerine karşı büyüyen el-Kaide tehdidine odaklanmak yerine, saldırıda alt seviyede bir sorumluluğu olan bombacı Muhammed Selami'nin sergilediği saflıkla ilgilendi. Kamyoneti kiralamış olan Selami, kamyonetin kendisinden çalındığını iddia ederek, kiralama şirketine ödediği 400 dolarlık depozitoyu geri almak amacıyla gülünç bir biçimde art arda girişimlerde bulunmuştu. Üçüncü denemesinde depozitonun bir kısmını geri almayı başarmış ve FBI tarafından derhal yakalandı.[59]

Dünya Ticaret Merkezi'nde 1993'te ve 11 Eylül 2001'de yapılan saldırıların istihbarat soruşturması, Soğuk Savaş zamanında da kendini tekrarlamış bir sorun olan, CIA ve FBI arasındaki yetersiz iş birliği sebebiyle güçleşmişti.* DCI Jim Woolsey, Yusuf'un 1995'te tutuklanması ve hüküm giymesinin ardından şöyle yakınıyordu:

* Soğuk Savaş'ın başlarında J. Edgar Hoover, herhangi bir Amerikan teşkilatının elinde bulunan en önemli Sovyet istihbaratı olan VENONA deşifrelerini CIA'le paylaşmayı beş yıl boyunca reddetmişti. Bkz. s. 720-1.

> Soruşturmanın nasıl yürüdüğünü bilmiyorduk, çünkü işin tamamı kolluk kuvvetleri tarafından yürütülmekteydi. Federal Adlî Prosedür Yasası'nın 6E bendine göre, elde edilen hiçbir delil büyük jürinin de uygun görmesi halinde savcılık dışında kimseyle paylaşılamaz. Delillerin eyalet yerel savcısıyla paylaşılması gibi bazı sınırlı durumlar mevcuttur, ama istihbarat birimleri bu sınırlı duruma dâhil değildirler. Böyle olunca mahkeme başlayana kadar geçen birkaç yıl boyunca biriken tüm deliller kolluk kuvvetleri içinde kapalı tutulmuştu.[60]

"Kapalı tutulma" sorunu eskiye dayansa da federal yasalardaki değişikliklerle daha da kötü bir hal almıştı. CIA tarihçisi (artık NSA tarihçisi) Dr. Michael Warner şöyle belirtir:

> Amerika 1990'larda kolluk kuvvetleri ve istihbarat tarafından elde edilen bilgilerin paylaşımını etkin bir biçimde güncelleyerek, tarihteki herhangi bir sanayi toplumunda devletin gücüne karşı sağlanmış en üst seviye korumayı temin etmeye çalışmıştı. "Duvar" diye anılan yeni kanunlar, hayatî öneme sahip ipuçlarını, bunların daha geniş manada arz ettikleri önemi anlayabilecek CIA ve FBI yetkililerinden gizlemişti.[61]

1993'te Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıdan alınan tek istihbarat dersi, FBI ve CIA arasında daha yakın iş birliği yapılması ihtiyacı değildi. On yıl önce İran destekli bir Şii intihar bombacısı tarafından Beyrut'taki Amerikan elçiliğine yapılan ve altmış üç kişinin ölümüne sebep olan saldırıya rağmen başka bombalı araç saldırıları için hâlâ önlem alınamıyor olması çok akıl almaz bir durumdu. 1983'teki saldırıda ölen Amerikalıların on yedisi CIA mensubuydu ve aralarında Ortadoğu istihbarat analiz istasyon şefi de vardı. Sonraki bir yıl boyunca Kuveyt'teki Amerika ve Fransa elçiliklerine, Beyrut'taki Amerikan Deniz Piyadeleri ve Fransız paraşütçülerinin kışlalarına ve Beyrut'taki yeni Amerikan elçiliğine başka bombalı araç saldırıları yaşanmıştı.[62]

1995'te Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Diplomatik Güvenlik Bürosu ve Diplomatik Güvenlik Servisi'nin kurulması[63] büyük çaplı bir reforma sebep olmadı. Prudence Bushnell 1996'da ABD'nin Nairobi büyükelçisi olduktan sonra elçilikteki ciddi güvenlik zafiyeti konusunda art arda şikâyetler iletmişti. Nairobi'de bir el-Kaide hücresinin varlığı bilinse de şikayetleri Dışişleri Bakanlığı'ndan çok az karşılık görmüştü. Hücre hakkındaki en önemli istihbarat da Bushnell'le paylaşılmamıştı:

> "İstihbarat, 'bilmesi gereken kişiler' temel alınarak çok sayıda kısma ayrılmıştı ve Washington'ın büyükelçinin bilmesi gerekenlerden biri olduğunu düşünmediği açıktı. Böylece, el-Kaide'nin varlığından ve gelip giden

çeşitli Amerikalı ekiplerden haberdar olsam da ne öğrendiklerini bilmiyordum ve benimle de paylaşılmamıştı."[64]

7 Ağustos 1998 günü, yüklü miktarda patlayıcı taşıyan kamyonetleri kullanan intihar bombacıları, Nairobi'deki Amerikan elçiliği ile çevresindeki binaları neredeyse tamamen yok etmişler ve on dakika sonra da Darüsselam'daki elçiliği ağır hasara uğratmışlardı. Nairobi'de 213 kişi ölmüş (sadece on ikisi Amerikalı) ve uçuşan camlar yüzünden kör olan 150 kişinin de aralarında bulunduğu binlerce kişi yaralanmıştı. Darüsselam'da ise on bir ölü, seksen beş yaralı vardı. CIA, Nairobi'deki el-Kaide hücresi hakkında, sonradan 11 Eylül Komisyonu'nun "görülmedik biçimde iyi" dediği istihbarata sahipti ve bunlar saldırıdan el-Kaide'nin sorumlu olduğuna dair delil teşkil etmişti.[65] Doğu Afrika'daki Amerikan hedeflerine 1998'de yapılan eş zamanlı intihar saldırılarının daha büyük çapta olanları üç yıl sonra 11 Eylül'de Amerikan topraklarında gerçekleşecekti.

Başkan Clinton sonradan hatıratında şöyle diyordu: "Anlaşıldığı kadarıyla Bin Ladin, mutlak hakikati kendisinin bildiği ve bu sebeple tanrı rolüne soyunup masumları öldürmekte serbest olduğu konusunda duyduğu kesin inançla zehirlenmişti."[66] Ancak ilk Clinton hükümeti, Usame bin Ladin'in Amerika'ya karşı arz ettiği bu yeni tehdidin kapsamını kavrayamamıştı. 1997 yılına gelindiğinde CIA Terörle Mücadele Merkezi onu, hâlâ "radikal finansör" olarak tanımlamaktaydı. Buna mukabil CIA Operasyonlar Direktörlüğü bünyesinde önceki yıl kurulan Usame bin Ladin birimi, onun bir finansörden çok daha fazlası olduğunu fark etmiş, el-Kaide'nin askerî komitesi tarafından dünya genelindeki Amerikan çıkarlarına yönelik eylemler planladığını ve faal bir şekilde nükleer materyaller elde etmeye çalıştığını bildirmişti.[67] Bin Ladin, Şubat 1998'de Amerika'ya savaş ilan ettiğini duyurdu. El-Kaide'yle birleşen Mısırlı İslamî Cihat Örgütü'nün lideri Eymen ez-Zevahiri'yle birlikte, Dünya İslamî Cephesi adına Yahudilere ve Haçlılara karşı bir fetva yayımladı: "Asker olsun sivil olsun Amerikalıları ve müttefiklerini öldürmek, bunu yapmanın mümkün olduğu bütün ülkelerdeki her Müslümanın şahsî görevidir."[68*] Bu olaydan sonra Usame bin Ladin Amerikan istihbaratının önemli hedeflerinden biri haline gelse de Amerikan hükümetinin el-Kaide'yi ortadan kaldırmayı açık bir stratejik hedef olarak benimsemesi ancak 11 Eylül'den sonra gerçekleşecekti.[69]

* Cihatçıların şiire olan tutkusuna yabancı olan Batı'da, Usame bin Ladin'in 1996'da yaptığı bir başka konuşma yanlış biçimde "Amerika'ya Savaş İlanı" olarak algılanmıştı. Aslında konuşmanın başlıca hedefi Suudi Arabistan'dı ama bunu açıkça belli eden şiirin on beş mısrası tercüme edilmemişti. (Miller, *Audacious Ascetic*, s. 252; Kendall, "Jihadist Propaganda and Its Exploitation of the Arab Poetic Tradition", s. 224-225.)

11 Eylül saldırıları öncesi Birleşik Devletler içindeki terörist tehdide dair en ileri görüşlü değerlendirme istihbarat çevrelerinden değil, Kongre Kütüphanesi'nin Federal Araştırma Şubesi'nden Rex Hudson'ın Eylül 1999'da yayımladığı, *Terörizmin Sosyolojisi ve Psikolojisi: Kim, Neden Terörist Olur?* başlıklı, tasnif dışı resmî raporda yer almıştı. Hudson'ın gizli bilgilere erişimi olmasa da terör tehdidi konusunda çoğu istihbarat analistinden daha uzun vadeli ve daha geniş bir bakış açısı sunmuştu. 1990'larda yükselen başlıca tehdidin "son derece tehlikeli yeni dinci terörist türü" olduğunu doğru bir biçimde tespit etmişti: "Dinî motivasyona sahip teröristler, kendi mesiyanik ve kıyamet tasavvurlarına ulaşmak amacıyla kitle imha silahları geliştirmeleri ve kullanmaları muhtemel olduğundan, siyasî amaçlı teröristlerden daha tehlikelidirler."[70] Başlıca tehdit intihar saldırılarıydı. 1990'ların başında en inanmış intihar bombacıları (erkek ve kadın) Sri Lankalı radikal Hindu Tamil Kaplanları'ndan (LTTE) çıkmıştı. LTTE devlet yönetimindeki üç ayrı kişiyi öldürebilmiş tek terör örgütüdür: 1991'de Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi; 1993'te Sri Lanka Cumhurbaşkanı Ranasinghe Premadasa ve 1994'te Sri Lanka Ana Muhalefet Lideri Gamini Dissanayake.[71] Ancak Hudson, Batılı ve özellikle Amerikan hedeflerine karşı "en tehlikeli tip" intihar bombacılarının "İslamcı köktendinciler" olduğunu tespit etmişti: "El-Kaide'nin Şehitler Taburu'na mensup intihar bombacıları, tahrip gücü yüksek patlayıcılarla (C-4 ve semtex) yüklü bir uçakla Pentagon, CIA genel merkezi ya da Beyaz Saray'a çarparak saldırı düzenleyebilirler."[72] 11 Eylül'de el-Kaide intihar bombacılarının kaçırdığı dört uçaktan biri gerçekten de Pentagon'a çarpmıştı (gerçi patlamaya sebep olması için tahrip gücü yüksek patlayıcılara ihtiyaç duyulmamıştı). Kaçırılan uçaklardan bir diğeri de yolcular tarafından düşürüldüğünde Washington'da yüksek öneme sahip bir hedefe doğru yol almaktaydı. Önemli hedeflere intihar bombacıları tarafından havadan yapılacak saldırı tehdidi konusunda Amerikan istihbarat çevrelerinde Hudson'dan daha isabetli bir tespitte bulunmuş herhangi bir analist henüz bilinmemektedir.

Öngörülü sezgileri dışında Hudson'ın raporunun en çarpıcı özelliği, yayımlandığı dönemde pek dikkat çekmemiş olmasıdır. El-Kaide hakkında açık kaynaklı güvenilir bilgiler çok azdı ve bunların da akla yatkınlık oranı değişkenlik göstermekteydi. Hudson, ABD Kongresi Terörizm ve Gayrinizamî Harp Görev Kuvveti Direktörü Yossef Bodanski'nin, Usame bin Ladin'in 1990'ların ortalarında "emlak satın aldığı Londra'nın Wembley banliyösüne yerleştiği" iddiası yüzünden yanılgıya düşmüştü. Hudson'ın raporunun inandırıcılığı Amerikan istihbarat analistlerinin gözünde bu iddia yüzünden azalmıştı. Bin Ladin'in 1.90'lık boyu -dünyanın en uzun boylu terör örgütü lideri olması muhtemeldi-, uzun sakalı ve dökümlü entarileriyle

Wembley'de gizlenmesi zordu. Ancak onun Wembley'de bulunduğuna dair basında haberler çıkmaya devam etti. Bu haberler arasında Amerikan televizyon kanalı NBC ve Londra'daki *Evening Standard* gazetesinde yayımlanan, onun özel jetiyle düzenli olarak ülkeye giriş çıkış yaptığının söylendiği ve MI5 tarafından "gülünç" olarak değerlendirilen haber de vardı.[73]

Yeni milenyumun başlarında İngiliz istihbaratı, İslamcı teröristlerin İngiliz ulusal güvenliği için arz ettiği daha küçük ama yine de ciddi olan tehditle baş etme konusunda Amerikalı müttefiklerinden daha hazırlıklıydı. İstihbarat teşkilatları ve polis arasındaki iş birliğini engelleyen Amerika'daki "Duvar" İngiltere'de yoktu. 1990'ların büyük kısmında MI5 ve polis IRA'ya karşı önceden olmadığı kadar etkin bir iş birliği yürütmüşlerdi.[74] Temmuz 2000'de polisin büyük desteğiyle MI5 tarafından gerçekleştirilen LARGE kod adlı operasyonda, Birmingham'ın Sparkbrook semtinde Bangladeş doğumlu İngiliz vatandaşı Müslüman Moinul Abedin tarafından kurulan İngiltere'deki ilk İslamcı bomba imalathanesi ortaya çıkarılmıştı. Abedin, havai fişek imalathanesi kurduğu yönündeki inandırıcı olmayan savunmasına rağmen yirmi yıl hapis cezasına çarptırıldı. Tutuklandığı dönemde MI5 onun el-Kaide ile bağlantısı olmadığını düşünmüştü. Bomba imalathanesini büyük çaplı bir İslamcı saldırının ilk adımı olmaktan ziyade münferit bir hadise olarak değerlendirmişti.* Gerçekte ise LARGE Operasyonu'nun İngiltere'deki cihatçı komploların en faal merkezini ortaya çıkarmış olduğu sonradan anlaşıldı. Yirminci yüzyılın başından beri İngiltere'de hüküm giymiş teröristlerin yüzde onu Sparkbrook ve Birmingham'da ona komşu olan dört semtten çıkmıştı.[75]

MI5, 11 Eylül'den bir yıl önce nükleer silahların yayılması konusunda operasyonlarını sürdürürken -o sırada farkında olmadan- el-Kaide'nin biyolojik silah geliştirme girişimini boşa çıkardı. Eylül 2000'de Pakistanlı mikrobiyolog Rauf Ahmed, tehlikeli patojenler konusunda İngiltere'deki bir konferansa katılmıştı. Konferans sırasında diğer katılımcılardan biyoreaktör ve hücre sayım cihazının yanında numuneler talep etmişti. İngiltere'den ayrılırken bavulunda yapılan aramada, "malzeme alma amaçlı" olduğunu söylediği 13,000 sterlin para, bağlantılarını (İngiliz şirketleri de dâhil) gösteren belgeler ve özgeçmişinin bir kopyası bulundu. Özgeçmişine göre Ahmed, Pakistan'da bir üniversitede doktorasını tamamlamış, 1997 ve 1999'da İngiltere'de başka konferanslara da katılmış ve şarbon konusunda bilimsel makaleler yayımlamıştı. MI5 tarafından

* MI5 sonradan fikrini değiştirmiştir. Sonradan yürütülen soruşturmada, Abedin'in bomba imalathanesi el-Kaide'nin küresel cihat ideolojisinden ilham alınarak kurulmuş olsa da bu işin "emrini veren veya yöneten" el-Kaide değildi. (Andrew, *Defence of the Realm,* s. 806-808. Omand, "Keeping Europe Safe", s. 84.)

bilgilendirilen İngiliz şirketleri Ahmed'le ilişkilerini kestiler. Ancak onun İngiltere'ye yaptığı ziyaretler, o zaman anlaşıldığından çok daha büyük bir öneme sahipti. Bu ziyaretlerin sebebi 11 Eylül sonrasında Amerikan kuvvetleri tarafından 2001 yılı sonlarında Afganistan'da ele geçirilen belgelerden anlaşılmıştı. Belgeler arasında, "Ebu Muhammed" ve "Ebu İbrahim" takma adlarını kullanan iki İslamcı arasında biyolojik silah üretimi için malzeme, bakteri kültürleri ve bu konuda eğitim temini konusunda yazışmalar mevcuttu. "Ebu Muhammed"in Usame bin Ladin'in yardımcısı Eymen ez-Zevahiri olduğu kısa sürede anlaşıldı. "Ebu İbrahim"in kimliğinin anlaşılması daha uzun sürdü. Yazışmalarda bahsettiği ülke dışına seyahatleri, İngiltere'de katıldığı konferanslar ve tehlikeli patojenler elde ettiği hakkındaki bilgilerin, Ahmed'in MI5'teki dosyasıyla tıpatıp uyuştuğu fark edildi. Bu bilgi Usame bin Ladin'in, Seyyid Kutub gibi, son bin yıldır İslam'ı tehdit ettiğine kendini inandırdığı "Yahudiler ve Haçlıların" canice komplosuna karşı kitle imha silahları edinip bunları kullanmayı "dinî bir ödev" saydığı konusunda duyulan kaygıları teyit etmekteydi.[76]

3 Ocak 2000'de Aden limanındaki küçük bir teknede bulunan el-Kaide intihar timi, Amerikan savaş gemisi USS *The Sullivans*'a saldırmaya çalışmıştı. Tekneleri fazla patlayıcı yüklü olduğu için gemiye ulaşamadan batsa da el-Kaide bu hatasından ders çıkardı. 12 Ekim 2000'de intihar bombacıları bu sefer daha sağlam bir başka tekneyi Aden limanındaki güdümlü füze destroyeri USS *Cole*'un yeterince yakınında patlatarak geminin yan tarafında bir delik açmayı başardılar. Mürettebattan on yedisi ölmüş ve kırkı da yaralanmıştı. Bin Ladin'in saldırıyı öven bir şiir yazdığı ve bunu oğlunun düğününde okuduğu sonradan öğrenildi.[77] DCI George Tenet sonradan şöyle söylemişti: "Saldırının ardından işin içinde bilindik EK [el-Kaide] militanlarının olduğu bizce aşikârdı, ama ne bizim istihbaratımız ne de FBI'ın adlî soruşturması UBL [Usame bin Ladin] ve lider kadrosunun saldırı üzerinde yetki, yönlendirme ve kontrolü olduğuna dair kesin bir delile rastlayamamıştı."[78] Delil bulma işi bir kez daha, FBI saha ofislerini de çalışamaz hale getiren "Duvara" toslamıştı. USS *Cole*'a yapılan saldırıda el-Kaide'nin dahlini soruşturmak için gerekli istihbarata erişim engeli yaşayan bir FBI analisti hüsrana uğramış biçimde şunları yazıyordu: "'Bir gün birileri ölecek ve biz kamuoyuna neden -duvar ya da başka bir sebeple- daha etkili olamadığımızı ve elimizdeki bütün kaynakları sorunların çözümü için seferber edemediğimizi anlatamayacağız' düşüncesine ne oldu?"[79] 11 Eylül Komisyonu sonradan şu sonuca varmıştı: "İstihbarat kanallarında toplanan bilginin paylaşımı ve kullanılması konusundaki kurallar yüzünden herkesin kafa karışıklığı yaşamış olduğu artık aşikârdır."[80]

2000 yılındaki seçim kampanyası sırasında Cumhuriyetçi başkan adayı George W. Bush ve Demokrat rakibi Al Gore'a, CIA tarafından terör tehditleri konusunda üst düzey brifingler verilmişti. Bush, çoğu Amerikalı gibi el-Kaide'nin adını brifingleri alana kadar hiç duymamıştı. El-Kaide'nin Amerikan hedeflerine saldırı planları hakkındaki bilgilerin müphemliğinden ötürü afallayan Bush, brifingi verenlere şöyle söylemişti: "Sanırım işe yarar bilgileri başkan olduğum zaman göstereceksiniz." Tenet'in sonradan yazdığı üzere, Bush o sırada "zaten 'işe yarar bilgileri' gördüğünün" farkında değildi.[81] Bush, istihbaratın önemine inansa da istihbarat konusunda babasının anlayışından mahrumdu. George W. Bush'un başkan adaylığını açıklamasından iki ay önce, Nisan 1999'da CIA, babasına karşı sıra dışı ve eşi görülmemiş bir minnet duygusu sergiledi. Eski başkan ve eşi Barbara Bush'un katıldığı bir törenle, CIA'in Langley'deki genel merkezinin ismi resmî olarak George [H. W.] Bush İstihbarat Merkezi oldu.

USS *Cole*'a yapılan saldırıya karşılık verilmediği için Clinton yönetiminin perde arkasında yaşanan kavgalara rağmen 2000 yılındaki seçim kampanyasına, 11 Eylül Komisyonu'nun ifadesiyle "El-Kaide tehdidi yahut terörizm konusunda dikkate değer ciddiyette bir tartışma yaşanmaması" damgasını vurdu. 7 Kasım'da, Amerikan tarihinin en yakın seyreden seçiminden, Bush en az farkla kazanılmış zaferle çıktı. Seçim sonuçları altı hafta sonra Yüksek Mahkeme'de 5'e karşı 4 oyla tasdik edildi.[82]

George W. Bush 20 Ocak 2001'de başkanlık yemini ederken Tenet artık şu kanaate varmıştı: "Bir şey yaklaşıyordu -büyük bir şey- ama bunun ne olduğunu, nereden geleceğini, ne zaman geleceğini ve nasıl geleceğini tespit edemediğimiz için büyük bir hüsrana uğramıştım."[83] 2001 yılı ilkbaharında ve yazında yaklaşan bir terör saldırısına dair "giderek büyüyen işaretler" bu sorulara cevap vermeye yetmemişti.[84] İngiliz istihbarat raporları da Amerikan hedeflerine yönelik büyük bir el-Kaide saldırısına işaret ediyordu ama saldırı planı tespit edilememişti. 22 Haziran günü Whitehall'daki üst düzey yetkililere verilen raporda Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Ürdün, Türkiye, İtalya ve Kenya'daki Amerikan hedeflerine yönelik belirgin tehditler bildirilmişti. 6 Haziran'da MI5 şu sonucu çıkarmıştı:

> ... rapor sayılarındaki artış, UBL ve onunla aynı amacı güdenlerin Batılı hedeflere yönelik bir dizi büyük saldırı için eylem hazırlığı konusunda bir hayli mesafe kat ettiklerine işaret ediyor ... UBL ve onunla aynı amacı güdenlerin Batılı çıkarlara yönelik saldırılarının en muhtemel yeri Körfez Ülkeleri'nde yahut Ortadoğu'nun başka bir bölgesindedir.[85]

Diğer yandan, 2001 yazında hazırlanan istihbarat raporlarında Birleşik Devletler içinde düzenlenecek büyük bir saldırıdan ya da kaçırılan uçaklarla

icra edilecek bir eylemden bahsedilmiyordu.[86] MI5, Amerika'nın terörle mücadele önlemlerinin gücünü gözünde fazla büyütmüştü. 11 Eylül'den iki yıl önce şöyle bildiriyordu: "Elde edilen istihbarat UBL'nin Amerika içinde bir saldırı amaçladığına işaret ediyor, örgütünün faaliyetleri için Amerika'nın zor bir ortam teşkil ettiğinin farkında." 11 Eylül öncesi Amerikan havalimanlarındaki güvenlik seviyesi, MI5'in, el-Kaide'nin "zor bir ortamla" karşı karşıya olduğu düşüncesini pek de haklı çıkarmıyordu. 11 Eylül'den önceki birkaç yıl boyunca Federal Havacılık İdaresi, 11 Eylül'de kaçırılan dört uçaktan ikisinin havalanacağı Boston'daki Logan Havalimanı'nda yaşanan müteakip güvenlik ihlallerini rapor etmişti.[87] Yaygın inanışın aksine, ne Logan'daki ne de kaçırılan diğer uçakların havalandığı diğer iki havalimanındaki biniş kapılarında güvenlik kamerası bile vardı.[88]

Hava korsanlarının 11 Eylül'den önce Logan'daki güvenlik kontrol noktalarını inceledikleri, en az üç görgü tanığı tarafından bildirilmiş ancak bunlar o dönem görmezden gelinmişti. Görgü tanıklarından olan bir Amerikan Havayolları yetkilisi, Mayıs 2001'de hava korsanlarının lideri olan Muhammed Atta'yı Logan'daki kontrol noktalarından birini videoya alıp incelerken görünce onu uyarmıştı. Atta, görgü tanığı tarafından havalimanı güvenliğine ihbar edilmiş olmasına rağmen sorgulanmamıştı.* Hava seyahat emniyetinden sorumlu olan Federal Havacılık İdaresi'nin hazırladığı şüpheli kişiler listesinde 11 Eylül günü sadece on iki isim mevcuttu. FBI ve CIA'in elinde bu listeye eklenmesi gereken yüzlerce isim daha vardı. Genişletilmiş bir liste hazırlanamayışın başlıca sebebi bürokratik çekişmelerdi.[89]

11 Eylül'den önceki birkaç ay içinde NSA tarafından yakalan iki düzineden fazla İslamcı mesajda, NSA Direktörü General Mike Hayden'ın ifadesiyle, "bir şeylerin an meselesi" olduğu anlaşılıyordu. Düşük seviyeli bir el-Kaide mensubunun 11 Eylül'ün arifesinde yakalanan mesajında şöyle denilmekteydi: "Maç başlamak üzere." Aynı gün yakalanan bir başka mesajda şöyle diyordu: "Sıfır saati yarın." İki mesaj da 12 Eylül'e kadar tercüme edilmemişti. İki mesajın da 11 Eylül saldırıları hakkında erken uyarı mahiyetinde olduğu sonradan iddia edilmiştir. Ancak gerçekte NSA tarafından yakalanan diğer mesajlarda yaklaşan bir saldırıya yapılan göndermeler gibi bunlar da 11 Eylül saldırılarıyla alakalı değildi. Sonradan bunların, muhtemelen Afganistan'daki Kuzey İttifakı lideri Ahmed Şah Mesud'a 9 Eylül'de düzenlenen suikastın ardından yaşananlarla ilgili olduğuna kanaat getirilmişti.[90] Tenet sonradan

* Görgü tanığı ifadeleri, Boston'dan kaçırılan uçaklardan birinde ölen Mark Bavis'in ailesi tarafından açılan davada ortaya çıkmıştır. Dava 2001'de mahkemeye intikal etmeden birkaç milyon dolar tazminat ödenerek sonuçlandığı için deliller hiçbir zaman açık mahkemede dillendirilmemiştir. Ancak Bavis'in avukatları belgeleri sonradan resmî arşivlere devretmişlerdir. (Paul Sperry, "9/11 terrorists caught testing airport security months before attacks", *New York Post*, 5 Ekim 2014.)

şu itirafta bulunmuştu: "Biz, -CIA, istihbarat çevreleri, soruşturma birimleri, bütün devlet kurumları- 11 Eylül'ün 'ne zaman ve nerede' olacağını göremeyiştik. Elimizde yeterince ipucu yoktu ve artık her daim bunun vebaliyle yaşamak zorundayız."[91] Bazı ipuçlarının eksik olmasının sebebi, 11 Eylül'de tepe noktasına ulaşacak olan şehitlik görevlerinin dinî motivasyonuna öncelik verilmemesindeki stratejik hataydı. Bin Ladin, "şehitlik" görevine giden takipçilerinin dinî itikadını anlayamayan Amerikalıları alaya almıştı. 11 Eylül sonrası Pakistanlı bir gazeteciye şöyle diyordu: "Biz ölümü seviyoruz. Amerika ise hayatı. Aramızdaki büyük fark bu."[92]

El-Kaide'nin Amerika'da uçak kaçırmaya hazırlandığı konusundaki önemli ipuçlarının gözden kaçırılması sadece FBI ve CIA arasındaki iletişim eksikliğinden değil, aynı zamanda FBI ve saha ofisleri arasında yaşanan iletişim eksikliğinden de kaynaklanmıştı. Temmuz 2001'de FBI'ın Phoenix saha ofisinden bir ajan, hem genel merkeze hem de New York saha ofisindeki uluslararası terörizm ekibine, "Usame bin Ladin'in Amerikan sivil havacılık okullarında terörist eğitmesi ihtimali" hakkında uyarı içeren bir bilgi notu göndermişti. Raporda, Arizona'daki okullarda "normalden fazla sayıda şüpheli birey" bulunduğu bildiriliyordu. Phoenix'ten gelen bilgi notunda yer alan, havacılık okullarıyla irtibat teşkil edilmesi ve yabancı öğrencilerinin vize bilgilerini sorgulama yetkisi alınması konusundaki öneriler FBI genel merkezi tarafından dikkate alınmadı. FBI'ın Usame bin Ladin ve Radikal Köktendinciler birimleri bu bilgi notunu ancak 11 Eylül'den sonra görmüşlerdi; New York saha ofisi notu okumuş ancak bir şey yapmamıştı.

FBI genel merkezi Phoenix'ten gelen not üzerine harekete geçmiş olsaydı, 15 Ağustos'ta Minneapolis saha ofisinden gelen ve Eagan, Minnesota'da Pan-Am Uluslararası Uçuş Akademisi'nde ders almakta olan Zacarias Moussaoi isimli bir Fransız "İslamcı köktendincinin radikal köktendinci amaçlar doğrultusunda ileriye yönelik bazı eylemlerin hazırlığında olduğu" konusundaki uyarısını daha ciddiye alabilirdi. Moussaoui vize süresini aştığı için Göçmenlik ve Vatandaşlık İdaresi tarafından tutuklanmış olsa da Minneapolis ofisi onun potansiyel bir intihar bombacısı olduğu konusunda FBI genel merkezini ikna edememişti. Minneapolis saha ofisinden bir amir, genel merkezdeki bir ajanla yaptığı hararetli bir mesaj alışverişinde, "birinin uçağa atlayıp Dünya Ticaret Merkezi'ne çarpmasına engel olmaya çalıştığını" söylemişti.[93] Moussaoui olayından FBI Terörle Mücadele Direktörü veya onun yardımcısı da haberdar edilmemişti.* Moussaoui

* Maoussaoui olayı hakkında Tenet'a 23 Ağustos 2001'de bilgi verilmiştir, ancak sonradan 11 Eylül Komisyonu raporunda, "... o sırada el-Kaide'yle bir bağı tespit edilmemişti. Bunun bir FBI dosyası olması yüzünden konuyu Beyaz Saray'dan yahut FBI'dan kimseyle görüşmemiştir" bilgisi yer almıştır. (*9/11 Commission Report*, s. 275.)

sonradan, 11 Eylül saldırılarında ABD vatandaşlarını öldürmeyi tasarlamaktan suçlu bulundu.

11 Eylül Komisyonu Amerikan istihbarat çevreleri konusunda şu sonuca varmıştı:

> 11 Eylül saldırıları dış ve iç tehditler arasındaki boşluğa denk gelmiştir. Dış istihbarat teşkilatları ülke dışındaki tehditleri gözleyip, oradaki Amerikan çıkarlarına yönelik dış tehditlere karşı hazır beklemekteydiler. Ülke içi teşkilatlar Birleşik Devletler içindeki uyuyan hücrelerden doğabilecek tehditleri gözlemekteydiler. Kimse ülke içindeki hedeflere yönelik dışarıdan gelecek bir tehdidi beklemiyordu. Bu tehdit uyuyan hücrelerden gelmemişti. Dış kaynaklıydı, ama Birleşik Devletler'in içine sızan yabancılardan gelmişti.[94]

10 Eylül 2001'de FBI yetkililerinin Kongre'de verdikleri bir brifingde, ülke içinde yaşanması en muhtemel terörist saldırı tehdidinin hayvan hakları eylemcilerinden gelebileceğini söylenmişti.[95] Ertesi gün el-Kaide, Birleşik Devletler'e karşı Pearl Harbor'dan beri yaşanan en büyük baskın şeklinde saldırıyı gerçekleştirdi. *Washington Post* büyük puntolarla şöyle duyuruyordu: "Teröristler 4 Yolcu Uçağını Kaçırdı; 2'si Dünya Ticaret Merkezi'ni Yok Etti; 1'i Pentagon'a Çarptı; 4'üncü Uçak Yere Çakıldı." Yaklaşık 3,000 kişi ölmüştü. Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleeza Rice sonradan şöyle yazıyordu:

> Artık hiçbir güvenlik meselesi eskisi gibi görünmüyordu ve her gün kafamızı durmadan meşgul eden tek şey olası bir başka saldırıyı engellemekti. Amerika, hem askerî hem iktisadî yönden dünyanın en güçlü ülkesiydi. Ancak gel gör ki dünyanın en fakir ülkelerinin birinden [Afganistan] faaliyet gösteren devlet dışı radikal bir şebekenin yıkıcı saldırısına engel olamamıştık. Güvenliğin ne olduğuna dair belirlediğimiz konsept tamamıyla sarsıntıya uğramıştı.[96]

Beş yıl önce hazırlanan Birleşik Devletler İstihbarat Çevrelerinin Rolü ve Kabiliyeti Hakkında Başkanlık Komisyonu raporundaki yüzeysel iyimserlik bütünüyle ortaya çıkmıştı.

Bundan sonra ne gelebileceği konusunda Amerikan istihbarat çevrelerinin hiçbir fikri yoktu. George Tenet şöyle yazmıştı: "CIA'de, önümüzdeki saatler hatta günler içinde yeni saldırılar yaşanabileceği ve 11 Eylül'ün Amerikan anakarasına yönelik çok yönlü bir saldırının sadece açılış salvosu olduğuna inanmamız için geçerli sebeplerimiz vardı."[97]* Son birkaç aydır is-

* 11 Eylül'den sonraki iki yıl boyunca CIA tarafından Bush'a her ay ortalama 400 ayrı tehdit bilgisi iletildi. (Bush, *Decision Points*, s. 153.)

tihbarat analistleri ciddi güvenlik tehditlerini, bazen gerçeküstü olan yanlış alarmlardan ayırmakta güçlük çekiyorlardı. 11 Eylül'den bir hafta sonra, bazı haber kuruluşlarına ve iki Demokrat Partili senatöre, beşi ölümcül olmak üzere yirmi iki kişiye bulaşan şarbonlu mektuplar gönderilmeye başlandı. George W. Bush şöyle anlatıyordu: "Ülke genelinde panik vardı. Milyonlarca Amerikalı posta kutularını açmaya korkuyordu." Başlarda Saddam Hüseyin ve el-Kaide'den şüphelenilse de FBI tarihinin en karmaşık soruşturmasında sorumlu olan kişinin (hiç yargılanamasa da), ABD hükümeti için çalışan ve sonradan intihar eden bir mikrobiyolog olduğu ortaya çıkmıştı.[98]

"Şarbonlu mektuplar" başladıktan bir ay sonra Beyaz Saray biyolojik saldırıya maruz kaldığını düşünmüştü. Bush ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleeza Rice, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği zirvesi için Şanghay'dayken güvenli bir görüntülü bağlantıyla Başkan Yardımcısı Dick Cheney'le görüştüler. Akşam yemeğinde bir bağış toplama davetinde konuşma yapacak olan Cheney, uyumsuz bir biçimde beyaz kravat ve beyaz frak giymiş halde ekranda göründü. Bush bu görüşmeyi sonradan şöyle anlatmıştır: "Dick'i görür görmez bir şeylerin yolunda gitmediğini anladım. Suratı en az kravatı kadar beyazdı. 'Bay Başkan', demişti, 'Beyaz Saray'daki biyodedektörlerden biri uyarı verdi. Botulinum toksini izlerine rastladılar. Hepimizin maruz kalmış olması muhtemel.'" Cheney, Beyaz Saray'da bulunan ve botolinum toksini olmasından korkulan şüpheli maddelerin FBI tarafından fareler üzerinde denendiğini söylemişti. Eğer fareler yirmi dört saat sonra hâlâ yaşıyor olurlarsa, başkan da yaşıyor olacaktı. Ama eğer fareler ölürse, "hepimiz gidiciyiz" demişti. FBI sonradan Bush'a bunun "yanlış alarm" olduğunu bildirecekti.[99]

Bir hafta sonra Washington'da bir başka ciddi güvenlik alarmı verildi. George Tenet, "son derece güvenilir bir kaynaktan", 30 veya 31 Ekim'de Dünya Ticaret Merkezi saldırısından bile büyük bir saldırı yaşanacağı haberinin geldiğini Bush'a bildirmişti: "11 Eylül'den beri aldığımız en kötü istihbarat bu." Ancak bu uyarının da yanlış alarm olduğu ortaya çıktı.[100] Tenet, "ülke sınırları içinde güvenilir bilgiye erişimin ne kadar sınırlı olduğunu şaşırtıcı" bulmuştu:

> Kaç yabancı uyruklu kişinin vize süresini aştığı, ülkeye üniversiteye okumaya gelen genç erkeklerin derslere gerçekten girip girmediği ya da müzik bölümünü bırakıp nükleer fizik bölümüne mi geçtikleri hakkında doğru dürüst bilgi yoktu ... [11 Eylül sonrası] ilk zamanlar Birleşik Devletler içinde neler yaşandığı hakkında bilmediğimiz şeyler bizi korkutuyordu. İçgüdülerimize dayanarak muhakeme yürütmek zorundaydık.[101]

Dört yıl sonra 11 Eylül Komisyonu, el-Kaide saldırılarının öngörülememesinin, istihbarat çevrelerinin belli eksikliklerinden çok genel bir "tahayyül eksikliğinden" kaynaklandığı konusunda ikna edici bir iddiada bulunmuştu: "Siyasî liderlerin tehdidin ne kadar ciddi olduğunu anladıklarını sanmıyoruz. Bin Ladin ve el-Kaide kaynaklı terörist tehdit, kamuoyunda, basında ya da kongrede önemli bir siyasî tartışma konusu olmamıştır. 2000 yılındaki başkanlık seçimi kampanyasında bile bu tehditten nadiren bahsedilmiştir.' Tüm takdire şayan yönlerine rağmen 11 Eylül Komisyonu da bu tahayyül eksikliğinin, olaylara kısa vadeli bakış alışkanlığından ne oranda etkilendiğini tespit edememişti. CIA Tarihçe Şubesi'nin eski mensubu Gerald Haines, 11 Eylül'den dört yıl önce şu şikayeti açıktan dillendirmişti:

> CIA görevlilerinin ve karar alıcılarının çoğu, her gün tarihten örnekler verseler de temelde tarihle ilgisizdirler. Tarih için zamanları olmadığını yahut tarihe ihtiyaç duymadıklarını düşünürler. Günümüz kriz yönetiminde ve günbegün istihbarat üretimi faaliyetleri içinde sıkışıp kaldıkları için, tarihin sadece "Teşkilat'ın hafızasının" (geçmişte neler yaptı, nasıl tepkiler verdi?) koruyucusu olarak arz ettiği önemi değil, önemli bir eğitim mekanizması ve siyaset üretme sürecinde genel bir araç olarak sahip olduğu önemin de kıymetini bilmezler.[102]

11 Eylül'den önce İslamcı terör tehdidini en iyi anlayanlar, başta Bruce Hoffman olmak üzere uzun vadeli tarihsel bakış açısına sahip olanlardı.

Geçmiş hatalardan ders çıkarmayanların, onları tekrar etmeye mahkûm oldukları söylenir. Altmış yıl önce Pearl Harbor'da yaşanan yirminci yüzyılın en büyük Amerikan istihbarat zafiyetinden ders çıkaramamak, 11 Eylül'deki istihbarat zafiyetinde pay sahibi olmuştur. Roosevelt ve Churchill'in 7 Aralık 1941'de "büsbütün gafil avlanmaları" düşmanı ne kadar hafife aldıklarını ortaya çıkarmıştı. Japonların Pearl Harbor'a böylesine iyi planlanmış bir baskın düzenleyebilecekleri ne başkanın ne de başbakanın aklından bile geçmemişti.[103] Bin Ladin ve el-Kaide de 11 Eylül öncesinde -bu sefer ırkçılıkla daha az ilişkili sebeplerle- benzer şekilde hafife alınmışlardı. Dinci fanatiklerin böylesine karmaşık ve gizli biçimde eylem planlama kabiliyetleri olduğu düşünülmemişti.

6 Ağustos 2001 tarihli başkanın Günlük Bilgi Özeti, Birleşik Devletler dâhilinde bir el-Kaide saldırısı konusunda uyarıda bulunan ilk bilgi özetiydi ve açılış paragrafında şöyle yazıyordu: "Bin Ladin, 1997 ve 1998'de Amerikan televizyonlarına verdiği röportajlarda takipçilerinin Dünya Ticaret Merkezi'ne bombalı saldırı düzenleyen Remzi Yusuf'un yolundan

gideceklerini ve 'savaşı Amerika'ya taşıyacaklarını' ima etmiştir."[104] Ancak İngiltere'de elektrik mühendisliği okumuş olan Yusuf'un 1993'te Dünya Ticaret Merkezi kulelerinden birinin yedi katında delik açabilecek bir bomba yapabilmiş olmasına rağmen el-Kaide'nin ikiz kulelere yönelik daha büyük çaplı bir saldırı planlamakta olabileceği akla gelmemişti. Yusuf ayrıca 1994'te Pasifik üzerinden uçan on iki yolcu uçağına bomba yerleştirip bunları uçuş esnasında patlatmak için amcası Halid Şeyh Muhammed'in finanse ettiği bir plan daha yapmıştı. Dünya Ticaret Merkezi saldırısı yüzünden 1994'te göz altına alınmadan birkaç hafta önce yaptığı denemede, bir yolcu uçağına yerleştirdiği bombanın patlamasıyla bir Japon yolcu ölmüş ve diğer yolculardan da yaralananlar olmuştu. Patlama kabin zemininde bir delik açmasına rağmen uçağın gövdesi hayret verici bir biçimde sağlam kalmıştı.[105] El-Kaide'nin Amerika'ya yönelik saldırısında yolcu uçaklarını kullanabilme ihtimali de 2001 yılında ciddi bir biçimde göz önüne alınmamıştı.

Bush sonradan şöyle yazmıştı: "11 Eylül'de istihbarat çevrelerinin büyük bir şeyi gözden kaçırmış oldukları aşikârdı. Bu dikkatsizlik yüzünden dehşete düştüm ..."[106] Önceden istihbarat uyarısının yapılamaması hakkındaki eleştirisinde son derece haklı olsa da kendisine verilen çok sayıda brifinge rağmen Bush'un kendisi de İslamcı terörizmin mahiyetini pek kavrayamamıştı. 11 Eylül'den beş gün sonra başkan, teröre karşı savaşı bir "haçlı seferi" olarak tanımlayarak kendi "tahayyül eksikliğini" ortaya koydu. Haçlı seferlerinin, Müslümanların büyük kısmı tarafından Batı emperyalizminin saldırganlığı olarak görüldüğünden ve daha bir yıl önce Papa II. John Paul'un haçlı seferleri için özür dilediğinden bîhaberdi.[107*]

El-Kaide liderleri 11 Eylül saldırılarına hazırlanırken, Amerikalı terörle mücadele bürokrasisine nazaran daha büyük bir yaratıcılık ve daha etkin bir idarî beceri sergilemişlerdi. Onlar, Washington'ın aksine düşmanı hafife alma hatasına düşmemişlerdi. 11 Eylül Komisyonu raporunda şöyle diyordu: "Şunu kesin olarak belirtebiliriz ki 1998-2001 yılları arasında Amerikan hükümetinin aldığı hiçbir önlem el-Kaide komplosunun ilerleyişine zarar vermemiş, hatta bu ilerleyişi duraklatmamıştır. Resmî kurumlar içinde tahayyül, siyaset, kabiliyetler ve yönetim konusunda zafiyet gösterilmiştir."[108] Bu zafiyetlerin temelinde, benim "Tarihsel Dikkat Eksikliği Bozukluğu" (TDEB) diye adlandırdığım durum yatmaktadır. Yani İslamcı terörizm tehdidini gerektiği biçimde anlamak için olmazsa olmaz olan uzun vadeli perspektif eksikliği söz konusudur.

* Bush, "haçlı seferleri" tabirini Şubat 2002'de Amerikan askerlerine yaptığı bir konuşmada tekrar etmiştir.

Sonuç: Uzun Vadeli Perspektiften Yirmi Birinci Yüzyıl İstihbaratı

David Dilks ve ben 1984 yılında, istihbaratın eskiden çoğu siyasî tarih ve uluslararası ilişkiler tarihi çalışmasındaki "eksik boyut"* olmasını eleştirmiştik. "Akademik tarihçiler sık sık, istihbaratı ya tamamen görmezden gelme yahut önemini küçümseme eğilimde olmuşlardır" diye yazmıştık.[1]** İngiltere'de birbiri ardına iktidara gelen Muhafazakâr ve İşçi Partili hükümetler, tarihçilerin ihmalini memnuniyetle karşılamışlar, istihbarat servislerinin geçmiş kayıtlarını gizleyerek ve en eski dosyaların bile gizliliğinin kaldırılması için bir tarih belirlemeyi reddederek "eksik boyut" hakkında araştırma yapmak isteyenlerin cesaretini kırmışlardır.** Savaş zamanı istihbaratçılarından Malcolm Muggeridge, SIS'de geçen yıllarından şu dersi çıkarmıştı: "Papaz cüppesi kilise ayini için ya da karanlık bir ispritizmacı için ne denli zaruriyse, gizlilik de istihbarat için öyle zaruridir ve ne pahasına olursa olsun, bir işe yarayıp yaramadığına aldırmadan muhafaza edilmelidir."[2] Savaş zamanı istihbarat faaliyetlerinin resmî tarih yazarlarından biri olan Sir Michael Howard 1985'te şöyle yazmıştı: "Resmî devlet politikası söz konusu olduğunda, güvenlik ve istihbarat servisleri yoktur. Düşman ajanları bektaşi üzümü dallarının arasından çıkarlar ve istihbaratı da leylekler getirir."[3]

* İstihbarat ilk kez, 1938-1946 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı Daimî Müsteşarı olarak görev yapmış Sir Alexander Cadogan tarafından "eksik boyut" olarak adlandırılmıştı.

** Diğer yandan hükümet, İkinci Dünya Savaşı sırasında Whitehall'daki bakanlıklara ve sahadaki komutanlara ulaşan (ancak savaşın öncesindeki veya sonrasındaki raporlar hariç) çok sayıda istihbarat raporunun gizliliğini kaldırmıştır. 1985 yılında yayımlanan *Secret Service: The Making of the British Intelligence Community* (*Gizli Servis: İngiliz İstihbarat Camiasının Oluşumu*) kitabımın yazılması, resmî sansürün gözünden kaçmış istihbaratla alakalı belgeleri bularak mümkün olmuştu. Örneğin Ulusal Arşivlerdeki bir Dışişleri Bakanlığı dosyasından alınan belge bazen Hazine Bakanlığı'na ait bir dosyadan çıkabilmektedir (ya da tam tersi olabilmektedir). Farklı arşivlerde de Whitehall'ın asla bilerek açık etmek istemeyeceği istihbaratla alakalı çok sayıda özel evrak mevcuttur.

İngiltere ve Amerika istihbarat müttefikleri olsalar da iki ülkenin istihbarat çevreleri arasında gözle görülür, olağanüstü bir tezat vardı. 1975'te Amerika'daki "İstihbarat Yılı" boyunca CIA, DCI William Colby'nin tabiriyle "sadece bu ülkede değil dünyanın hiçbir yerinde benzer bir servisin önceden yaşamadığı biçimde yakından ve şiddetli bir kamu tahkikatına" tabi tutulmuştu.[4] İngiltere de ise SIS'nin varlığı bile 1992'ye kadar resmen kabul edilmemişti. "Beş Göz" içindeki diğer üyelerin kendi istihbarat teşkilatlarının kamusal alandaki görünürlüğünü mantıklı bir seviyeye getirmelerinin yanında İngiltere'de bulunmayan farklı şekillerdeki dışarıya karşı hesap verme sistemlerini teşkil etmeleri sayesinde, İngiliz siyasetinin son büyük tabusu olan leylekler ve bektaşi üzümü dalları geleneği de yirminci yüzyılın sonlarında tarihe karışmıştır.*

Gizli Dünya'nın başlıca amacı, Giriş kısmında da belirtildiği üzere, "son üç bin yıl içinde kaybolan küresel istihbarat tarihinin bir kısmını ortaya çıkarmak, günümüz tarih yazımını nasıl değiştirdiğini göstermek ve yirmi birinci yüzyıl istihbaratıyla devam eden ilişkisini ortaya koymak" olmuştur.[5] Dünyanın en başarılı istihbarat teşkilatları arasında en yenileri olan, İsrail'in 1949'da kurduğu Mossad ve Şin Beth'in ikisinin de çok uzun vadeli perspektifleri vardır. İki teşkilatın da görev tanımları İbrani İncili'nden alınmıştır.[6] İsrail'in mevcut başbakanı Binyamin Netanyahu, istihbaratın "hem eski hem yeni yöntemler" kullanması gerektiğini vurgular ve "Mossad da tam olarak bunu, en olağanüstü şekilde yapıyor" der. Mossad'ın ayırt edici özelliklerinden biri olan "hedef gözeterek öldürme" (suikast) faaliyetlerine başvurmasının ideolojik gerekçesi Talmud'daki bir öğütten gelir: "Birisi seni öldürmek için gelirse ayağa kalk ve önce sen onu öldür." Dr. Ronen Bergman, yol gösterici tarih çalışması *Kalk ve Sen Öldür* eserini yazarken mülakat gerçekleştirdiği çok sayıda İsrailli istihbaratçı, resmî yetkili ve siyasî karar alıcının büyük kısmı hedef göstererek öldürmelere gerekçe olarak Talmud'dan alıntı yapmışlardır.[7] Daha İsrail devleti kurulmadan önce bile iki paramiliter Siyonist grup -gelecekte İsrail Başbakanı olacak Menahem Begin'in idare ettiği İrgun Zvai Leumi ve Stern Çetesi (Lehi adıyla da bilinir)- Filistin'de İngiliz mandasının sona ermesini hızlandırmak için hedef gözeterek öldürmelere başvurmuştu. Stern Çetesi 1947'de az kalsın Londra'daki Dışişleri Bakanlığı'nı havaya uçuracaktı. Bombalı mektup saldırılarına rağmen, Dışişleri Bakanı

* Geleneksel istihbarat tabusunu yıkmak için atılan ilk adım, 1989'da çıkarılan Gizli Servis Yasası olmuş ve böylece MI5 kuruluşundan seksen yıl sonra ilk kez yasal bir zemine oturtulmuştur. (Andrew, *Defence of the Realm*, kısım E, bölüm 11.)

Ernest Bevin'e ve diğer İngiliz bakanlara suikast planları başarıya daha az yaklaşabilmişti.[8] "Hedef gözeterek öldürmeyi" devletin gizli siyaseti olarak kabul etmek gibi önemli bir kararı alan kişi de İsrail'in "kurucu babası" ve ilk başbakanı David Ben-Gurion olmuştu. İsrail'in 1948'deki kuruluşu öncesinde Ben-Gurion paramiliter grupların kullanılmasına karşı çıkmıştı. Ancak Holokost'un bütün detayları ortaya çıktıktan sonra fikrini değiştirdi. Ronen Bergman, o zamandan beri "Yahudi halkını korumak için en saldırgan önlemler de dâhil olmak üzere her türlü önlemi alma içgüdüsü İsrail'in DNA'sına işlenmiştir" diye yazar. İsrail'in yaklaşık 2,700 "hedef gözeterek öldürme" operasyonu gerçekleştirdiğini tahmin etmektedir ki bu rakam Batı dünyasındaki her ülkenin gerçekleştirdiği suikastlardan daha fazladır.[9]

Suikastlar, bir dizi operasyonel başarıdan ötürü, kuruluşundan itibaren İsrail'in ilan edilmemiş gizli devlet siyaseti olarak kalmıştır. 1972 Münih Olimpiyatlarında on bir İsrailli sporcunun katledilmesinin ardından düzenlenen hedef gözeterek öldürmeler, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) lideri Yaser Arafat'ın Avrupa'daki Kara Eylül terör operasyonlarına son verme kararı almasında kısmen etkili olmuştur. 1969-1974 yılları arasında İsrail Başbakanı olan Golda Meir, Münih öncesinde Avrupa'da hedef göstererek öldürmeyi yasaklamıştı. Katliamın ardından bu yasağı kaldırdı. 1978 yılında Mossad, hem Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin (FHKC) ülke dışı eylemlerinin başında bulunan hem de NATSIONALIST kod adlı bir KGB ajanı olan Vedii Haddad'ı, diş macununu zehirleyerek öldürmeyi başarmıştı. Haddad, dünya çapında gazete manşetlerinde yer alan uçak kaçırma eylemleri ve Avrupa'daki "Siyonist" hedeflere saldırma stratejisini geliştiren kişiydi.[10] Daha yakın zamanlarda ise, hedef gözeterek öldürme operasyonları sayesinde İsrail'in güvenliği için büyük çaplı potansiyel bir tehdit olan İran nükleer programı yavaşlatılmıştır. Ancak görünürde başarılı olan bazı operasyonlar ise ters tepmiştir. Bunlardan biri, Arafat'ın karizmatik yardımcısı Ebu Cihad'ın 1988'de Tunus'ta vurulmasıydı. Bugün bazı İsrailli yetkililer Ebu Cihad'ın barış görüşmelerine Arafat'tan daha etkin bir katkıda bulunabileceğini düşünmektedirler.[11] Hedef gözeterek öldürmelere dair yakın zamanda ortaya çıkan yüksek rakamın İsrail kamuoyunu kanunî ve ahlakî olarak karşı karşıya bıraktığı ikilemi Bergman, "iki ayrı kanun" olarak açıklamıştır: "Birisi bizim, yani sıradan vatandaşlar için olan ve cinayetin en büyük suç olduğu kanun; diğeri ise istihbarat çevreleri ve güvenlik teşkilatlarının tabi olduğu, ülke savunması için saldırgan önlemlere izin veren, yazılı olmayan ancak çok etkili olan kanun.'[12]

Mossad'ın logosu ve üzerinde yer alan Eski Ahit'in Süleyman'ın Özdeyişleri Kitabı'nın 11. Bölümün 14. Ayeti: "Yol göstereni olmayan ulus düşer; danışmanı bol olan ise güvendedir." Teşkilat başkanı doğrudan İsrail Başbakanı'nın emrindedir.

Bergman'ın İsrail tarafından icra edilen hedef gözeterek öldürmeler konusunda verdiği bilgileri ortaya çıkarmasını mümkün kılan türde gizli belgelerin, resmî ve gayriresmî olarak yakın zamanlarda araştırmacılara açılması sayesinde yirminci yüzyıldaki çok sayıda istihbarat operasyonu hakkında daha önceki yüzyıllardakiler hakkında olmadığı kadar çok sayıda güvenilir kaynağa erişim artık mevcuttur. Leylekler ve bektaşi üzümü dalları geleneğinin İngiltere'de tarihe karışması sayesinde Soğuk Savaş'ın farklı dönemlerine ait -Amerika'da olduğundan daha küçük boyutta olsa da- çok sayıda istihbarat dosyasının gizliliği kalkmıştır.* Geleneksel olarak sıkı korunan KGB arşivleri bile büyük bir sızıntıya maruz kalmıştır.[13]

Bu istihbarat kayıtları üzerinde yapılan araştırmalarla, yirminci yüzyıl siyasetine ve uluslararası ilişkilerine dair tarihî anlayış, önemli biçimlerde yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır (ancak sadece başlanmıştır). İkinci Dünya Savaşı sonrası yapılan ve yirminci yüzyıl İngiliz-Amerikan ilişkileri hakkında çoğu çalışmada bahsedilmeyen UKUSA anlaşmasının gizliliğinin 2010 yılında kaldırılması,[14] sinyal istihbaratı kayıtlarının

* İngiliz istihbarat teşkilatları ve bağlı resmî kurumlar hakkındaki kayıtlara erişim büyük bir değişkenlik göstermektedir. İngiliz istihbarat teşkilatları Bilgi Hürriyeti Yasası'ndan (FOIA) tamamen muaf olsalar da MI5 üzerinden elli yıl geçen çoğu dosyasının (bazen üzerinde düzenlemeler yaparak) gizliliğini kaldırır. Buna mukabil, SIS hiçbir belgesini erişime açmaz ancak bazı SIS belgelerine, gizliliği kaldırılan MI5 dosyalarının yahut başka dosyaların içinde rastlanabilir. Bu kitabın kaleme alındığı sıralarda, 1968 yılına kadarki JIC tutanaklarının ve muhtıralarının büyük kısmı erişime açıktı.

erişime açılmasında önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. İki ülke daha önceleri aralarında yaptıkları bu tip bir mutabakatı kamuoyuyla hiç paylaşmamışlardı:

> Dış haberleşmeye dair aşağıdaki operasyonlardan elde edilen malzemenin karşılıklı paylaşımı:
>
> - Haberleşme trafiğinin toplanması
> - Haberleşme kayıtları ve teçhizatın ele geçirilmesi
> - Haberleşme trafiği analizi
> - Kriptanaliz
> - Deşifre ve tercüme
> - Haberleşme teşkilatları, yöntemleri, prosedürleri ve teçhizatı hakkında bilgi edinilmesi.[15]

Yirminci yüzyıldaki barış zamanı uluslararası ilişkiler tarihi hakkında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu bu gizli faaliyetleri görmezden gelmiştir -üstelik, önceki bölümlerde belirtildiği üzere, Batılı devletler arasında "kriptanaliz, deşifre ve tercüme" konusundaki ikili iş birliğine dair örnekler on altıncı yüzyıldan beri görülüyor olmasına rağmen.[16] Sinyal istihbaratı artık uluslararası ilişkiler tarihi içinde bütünüyle eksik değildir. UKUSA'nın gizliliğinin kalkması sayesinde, "Özel İlişki" ve "Beş Göz" sinyal istihbaratı ittifakında sinyal istihbaratının oynadığı kilit rol artık git gide daha da iyi anlaşılmaktadır. GCHQ'nun 2019'da yayımlanacak ilk "izin verilmiş" tarihçesi,* "yazımı esnasında Ulusal Arşivler'e olabildiğince çok kaynak belge verilmesiyle"[17] birlikte bu süreci daha da hızlandıracaktır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yirmi yıla ait olan ve yakın zamanda gizliliği kaldırılan belgeler de İngiliz tarihinin önemli dönüm noktasına -dünyanın en büyük denizaşırı imparatorluğunun sonunun gelmesine- yeni bir bakış açısı sunmaktadır. 1960'ların sonuna kadar İngiltere'nin yanında İmparatorluk ve İngiliz Milletler Topluluğu'nda istihbarattan sorumlu kurum MI5 olmasına rağmen yakın bir zamana kadar İngiltere'nin imparatorluğunu tasfiye etmesi hakkında yazılmış en iyi tarih çalışmalarında bile istihbaratın rolünden ya çok az bahsedilir ya da hiç bahsedilmezdi.[18] Soğuk Savaş zamanı göreve yeni başlayan MI5 mensuplarının kariyerlerinin dörtte biri ila üçte birini denizaşırı görevlerde geçirmeleri beklenirdi. Ülke dışına seyahatin bugün olduğundan çok daha kısıtlı olduğu bir dönemde çoğu kişi için MI5'ın cazibelerinden biri buydu. Colombo'da** iki

* Yazar burada John Ferris tarafından yazılmakta olan *The Authorised History of GCHQ, Britain's Secret Cyber-Intelligence Agency* isimli çalışmadan bahsetmektedir. Ekim 2020'de yayımlanmıştır. (ç.n.)

** Sri Lanka'nın başkenti. (ç.n.)

yıl görev yapma teklifi alan bir sekreter sonradan, "Ne kadar talihli olduğuma inanamamıştım" diye anlatmıştır.[19]

MI5 belgeleri, bazı İngiliz kolonilerinin bağımsızlıklarından sonra kendi ülkelerindeki Güvenlik İrtibat Görevlisi'nin (SLO) ülkede kalmaya devam etmesine gizlice razı olduklarını ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri de Jawaharlal Nehru'nun hükümeti olmuştur ki bu durum Nehru'nun biyografisini yazanlar tarafından yakın zamana kadar bilinmemekteydi.[20] MI5 ve Hintli muadili Delhi İstihbarat Şubesi (IB yahut DIB) arasındaki ilişki, neredeyse çeyrek asır boyunca diğer İngiliz ve Hindistan bakanlıklarının arasındaki ilişkiden daha yakın olmuş ve karşılıklı güven duygusu içinde sürmüştü.[21] İngiltere ve bağımsız Kenya arasındaki istihbarat ilişkileri öyle yakın devam etmişti ki, 1967 yılında bir MI5 mensubu, yeni kurulan ve doğrudan Kenyatta'ya* karşı sorumlu olan Kenya Ulusal Güvenlik İdaresi'nin hem araştırma masasının başına hem de sekreterliğine getirilmişti. Nairobi'deki SLO, söz konusu MI5 mensubunun "Afrika'da şu vakitler benzeri olmayan bir biçimde", Kenya Özel Şubesi'ne ve dosyalarına erişim sahibi olduğunu 1968 yılında Londra'ya bildirmişti.[22]**

UKUSA sinyal istihbaratı ittifakında önemli rol oynayan, İngiltere'nin mevcut kolonileri ve eski kolonileriyle sürdürdüğü istihbarat irtibatına dair yeni tarihsel araştırmalar ancak gizliliği kaldırılacak yeni belgelerle mümkün olacaktır. İstihbarat tarihçisi Calder Walton, sinyal istihbaratı için, "İngiltere'nin imparatorluğu tasfiyesindeki en büyük sırrı" der.[23] GCHQ ve NSA'in Soğuk Savaş zamanı operasyonları hakkındaki yüklü miktarda dosya hâlâ gizlidir. Ancak bunların Hong Kong'daki operasyonlarının, 1964'te Çin'in ilk nükleer silah denemesine hazırlandığının ortaya çıkarılmasında payı olduğu hakkında ikna edici deliller mevcuttur.[24]

Yirmi birinci yüzyılın başlarında istihbarat Atlantik'in iki yakasında da manşetlere haber olmuştur. Ancak bu manşetler, UKUSA ve imparatorluğun sonu hakkında yeni tarihi belgelerin ortaya çıkmasından dolayı değil, mevcut istihbarat tartışmaları -özellikle 2001'deki 11 Eylül terör saldırıları[25] ve iki yıl sonra başlayan Irak Savaşı yüzünden kaynaklananlar- sonucu atılmıştır. 2004'te yayımlanan *11 Eylül Komisyonu Raporu*, 600 sayfa olmasına rağmen[26] Amerikan tarihinin en çok satılan resmî raporlarından biri olmuştur. 2003'te Irak Savaşı başlarken Amerikan ve İngiliz istihbaratının,

* Kenya Cumhurbaşkanı Jomo Kenyatta (ç.n.)

** 1960'ların sonunda İngiliz Milletler Topluluğu ve imparatorluktan geri kalan yerlerdeki istihbarat sorumlulukları SIS tarafından MI5'ten devralınmıştı. SIS dosyalarının hala kapalı olması, SLO'ların geri çağrılmasından sonraki İngiltere-Kenya istihbarat ilişkileri hakkında arşiv araştırmasını engel olmaktadır.

Saddam'ın kitle imha silahları (KİS) üretmekte olduğuna dair yanlış kanaati, Pearl Harbor'dan beri hakkında en çok araştırma yapılan istihbarat zâfiyeti olmuştur.

George W. Bush'un başkan olmasından kısa süre sonra, Şubat 2001'de DCI George Tenet, Kongre'ye şöyle seslenmişti: "Saddam Hüseyin hakkındaki en ciddi kaygımız, hem itibar kazanmak için hem de bölgedeki tüm güçlü devletler KİS sahibi olduğu yahut sahip olmaya çalıştığı için, yeniden KİS edinmeye çalışması ihtimalidir."[27] İngiliz Müşterek İstihbarat Komitesi (JIC) bir ay sonra şöyle bildiriyordu: "Elimizde çok az istihbarat olmasına rağmen Irak'ın bir nükleer silah programı başlatma niyetinde olduğunu düşünmeye devam ediyoruz. Programın gaz santrifüj yöntemiyle uranyum zenginleştirmeye dayalı olacağını değerlendirmekteyiz ..."[28] Saddam'ın sözde nükleer silah programı hakkında gerçekten de "çok az istihbarat" olmasının bir uyarı niteliği taşıması gerekirdi. Ancak SIS, Kaddafi'nin kitle imha silah programları ve Pakistan nükleer projesinin eski müdürü Dr. A. Q. Khan idaresinde İran, Libya ve Kuzey Kore'ye gizlice nükleer malzeme tedarik eden şebeke hakkında yüksek kalite istihbarat temin etmişti. Bu durumun, JIC ve Başbakan Tony Blair'in Irak'ın KİS imkân ve kabiliyeti hakkındaki daha zayıf SIS istihbaratına abartılı bir güven duymalarına sebep olduğu anlaşılmaktadır.* SIS, Libya'daki yirmi yedi KİS tesisinin yerleri hakkında kesin ve detaylı istihbarata sahipti. Saddam Hüseyin'in devrilmesinin ardından Kaddafi üst düzey bir SIS timini Libya'ya davet ederek bu tesislerin kaldırılması için müzakereler başlatmıştı. SIS'in Alman ve İtalyan istihbaratıyla müştereken icra ettiği bir operasyonda, seyir halindeki Alman bandıralı bir gemide A. Q. Khan şebekesi tarafından Libya'ya gönderilen santrifüj parçaları ele geçirilmiş ve Kaddafi'nin nükleer programı hakkında kesin delil elde edilmişti.[29]

Buna mukabil, Saddam'ın sözde KİS imkân ve kabiliyeti hakkında savaş öncesindeki Amerikan ve İngiliz istihbaratı feci derecede hatalıydı. Blair'in de kabul ettiği üzere: "Savaşın duyurulan amacı Saddam'ın KİS programı üzerinde BM kararlarını zorla tatbik etmekti, ama ülkenin kontrolünü ele geçirdikten sonra hiçbir KİS bulamamıştık. Faal bir KİS

* 2004 yılında yayımlanan *Kitle İmha Silahları Hakkındaki İstihbaratın Değerlendirmesi* raporu (Butler Raporu), SIS'nin Libya ve A. Q. Khan şebekesine karşı yürüttüğü KİS istihbaratı operasyonlarından övgüyle bahsetmiş ve şöyle belirtmişti: "Irak'ın yasaklı silahları [KİS] hakkında bir yargıya varmak için henüz erken. Potansiyel delillerin çoğu çatışmaların sona ermesinden sonraki dönemde yaşanan yağma ve kargaşa sırasında yok olmuş olabilir. Kimyasal ajan stokları veya silahlar da dâhil diğer deliller çöle gömülmüş olabilir. Şu an Irak'ın elinde biyolojik ve kimyasal ajan stokları veya yasaklı füzelerin bile bulunmadığını yahut asla bulunamayacağını söylemek acelecilik olur." (paragraf 474).

programı olduğunu düşünmüştük, ama yoktu. Mayıs 2003'te Saddam'ın devrilmesinden sonra yaşananlar kanlı, yıkıcı ve kargaşa doluydu."[30] 2016'da yayımlanan ve istihbarattan çokça bahseden *2001'den 2009'a Kadar İngiltere'nin Irak Siyaseti Hakkında Soruşturma* raporunun (Chilcot Raporu diye bilinir) tamamlanması yedi yıl sürmüştü ve 2.6 milyon sözcükten oluşuyordu.[31] İngiltere tarihinin en uzun tarihî monografi çalışması olması muhtemeldir.

Gizli Dünya'nın amaçlarından biri de Giriş kısmında belirtildiği üzere, uzun vadeli tecrübelerin yirmi birinci yüzyıldaki istihbarat operasyonlarıyla devam etmekte olan alakasını ortaya koymak olmuştur.[32] 11 Eylül ve Irak Savaşı'ndaki istihbarat zafiyetlerinin ortak noktası geçmiş tecrübelerin ihmal edilmesiydi. Önceki bölümde belirtildiği üzere, 11 Eylül öncesinde dinci radikallerin arz ettiği terör tehdidi hakkında, yerleşik bir hal almış olan uzun vadeli perspektif eksikliği söz konusuydu.[33] SIS'in önde gelen Arap kültürü uzmanı Sir Mark Allen, 11 Eylül'den sonra şu sonuca varmıştı: "Büsbütün yanlış tarafa bakıyorduk ... İkinci Dünya Savaşı'ndan beri radikal İslam'ın ciddiyetini anlayamamamız, asıl önemli meselenin Arap milliyetçiliği olduğunu düşünen zihniyetimizin bir sonucuydu."[34] 1916-1919 yılları arasında yayımlanan ve büyük oranda unutulan *Arap Bülteni*, Arap milliyetçiliğini ilk kez dikkatle takip etmesinin yanında, muhtemelen İngiliz tarihindeki en iyi yazılmış istihbarat raporuydu ve daha uzun vadeli bir bakış açısı ortaya koymuştu. "Araplar ve Arapça konuşulan bölgeler hakkında yeni bilgileri kayıt altına alıp muhafaza etmeye" vurgu yapmasının yanında, "mevcut durumu açıklamaya yarayacak eski verileri kaybolmaktan kurtarmayı amaçlıyordu".[35]

2016'daki Chilcot Raporu'nun Irak Savaşı'ndan "gelecek için ders çıkarma" girişimi, detaylı verileri titiz bir şekilde incelemiş olmasına rağmen, mukayeseli ve uzun vadeli perspektiften mahrum olmasıyla boşa çıkmıştı. İngiltere ve Amerika'nın var olmayan Irak KİS programının var olduğuna inanmaları, Chilcot'un göz önüne almadığı çok daha geniş çaplı, uluslararası istihbarat zafiyetinin bir parçasıydı. Savaşa karşı çıkan büyük devletlerin -ki en başta gelenler Almanya, Fransa, Rusya ve Çin idi- istihbarat servisleri bile Amerikan ve İngiliz istihbarat servisleri gibi, Saddam'ın faal bir biçimde KİS programı *geliştirdiğine* inanıyordu.[36] Chilcot Raporu mukayeseli perspektiften mahrum olduğu gibi tarihî perspektiften de mahrumdu. Blair hükümeti hakkında fazlasıyla detaya girmesine rağmen, istihbarattan faydalanma biçimini onun selefleriyle mukayese etmeye çalışmamıştı. Bu yaklaşımı, Blair'in dış siyaseti, savunma siyaseti ve ülke içi siyaseti hakkında önceden yapılmış en iyi çalışmalardakinden bile daha sığ idi.[37]

Hâlâ çoğu başbakan hakkında yazılan biyografilerdeki en büyük boşluk, bunların istihbaratı kullanma biçimleri olmaya devam etmektedir.[38] İngiltere'nin en başarılı İşçi Partili başbakanı Clement Attlee hakkında John Bew tarafından yakın zamanda yazılan ve haklı övgüler alan biyografi çalışması tam da buna örnektir.[39] Bew, Attlee'nin kendi talebi doğrultusunda MI5 genel direktörüyle, yirminci yüzyıldaki (Blair dâhil) diğer tüm başbakanlardan daha çok özel görüşme yaptığından hiç bahsetmez.[40] Yirminci yüzyıldaki başbakanlar arasında, kendi seleflerinin istihbaratı nasıl kullandıklarını, Attlee'nin Churchill'in istihbaratı nasıl kullandığını bildiği kadar iyi bilen az kişi vardır.[41] Harold Wilson, Atlee'nin kabinesinde olmasına rağmen savaş zamanındaki ULTRA sırrını muhtemelen 1964'te bir sonraki İşçi Partisi hükümetinin başbakanı olduğunda öğrenmişti. Bakanlarının çoğunun çok az istihbarat tecrübesi vardı. Wilson hükümetinin başmabeyincisi Lord Gardiner, Attlee'nin aksine, Güvenlik Servisi'nden öyle şüphe duyuyordu ki, "MI5'ın ofisimdeki telefonları dinliyor olması pek mümkün" diye düşünmüştü. Gardiner, Hükümet Başsavcısı Sir (sonradan Lord) Elwyn Jones'la özel konularda görüşmesi gerektiğinde, "benden habersiz arabaya böcek yerleştirilmesine asla izin vermez" diye bahsettiği şoföründen kendilerini arabayla dolaştırmasını isterdi.* Sonraki hiçbir başbakan, Wilson'ın (ya da Gardiner'ın) komplo teorilerinin benzerlerine sahip olmamıştır. Ancak birbiri ardına gelen başbakanlar ve istihbarat şeflerinin arasındaki ilişkiler büyük oranda inişli çıkışlı olmuştu. Blair'in 10 Numara'daki ikinci döneminde Sir Richard Dearlove'la kurduğu ve Irak Savaşı'yla sınırlı kalmayan yakın ilişki, Wilson'ın kendi istihbarat teşkilatlarına karşı duyduğu şüpheyle büyük bir tezat teşkil etmişti.**

Irak Savaşı öncesinde ve savaş sırasında, uzun vadeli istihbarat tecrübesinin mevcut siyasetle alakasına Londra veya Washington'da pek kafa yorulmamıştı. Chilcot Soruşturması'na ifade veren bir SIS mensubu, savaş öncesi istihbarat "ihtiyacı hükümetin işleyişine dair ihtiyaçlarıyla ve savaşı haklı gösterme çabasıyla sınırlandırılmış ve 2002 yılı başından itibaren büyük ölçüde Irak'ın KİS programına odaklanmıştı" diyordu: "Eğer Irak'ın siyasî coğrafyasına ve ülkenin tarihî geçmişinin mevcut duruma etkisine dair fikir beyan etmiş olsaydık herkes çenemizi kapamamızı söylerdi."***

* Başmabeyinci gereksiz yere şüphelenmesinin yanında son derece saftı. MI5 yasaları çiğneyip Gardiner'ın arabasına böcek yerleştirmiş olsaydı (ki yapmadı), şoförün onları bunu yaparken görmesi pek mümkün olmazdı. (Andrew, *Defence of the Realm*, s. 525-526.)

** İstihbarat teşkilatlarının başındaki kişilerin başbakana doğrudan erişim hakları bulunsa da SIS ve GCHQ Dışişleri Bakanlığı'nın, MI5 ise İçişleri Bakanlığı'nın sorumluluğundadır.

*** İsmi gizlenen SIS mensubu sadece "SIS4" olarak belirtilmiştir. SIS4, Irak hakkındaki SIS raporlarında "ülke tarihinin mevcut duruma etkisinden" bahsedilmemesinin, müşterilerinin

Diğer yandan Amerika'nın Soğuk Savaş istihbaratının kamuoyu önündeki en büyük başarısını tekrar etme girişimi savaştan önce yaşandı. Saddam'ın faal bir KİS programına sahip olduğu konusunda Atlantik'in her iki yakasında yapılmış en dramatik girişim, 5 Şubat 2003'te ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı sunum olmuştu. Powell ve Bush yönetimi, 1962'deki füze krizi sırasında Güvenlik Konseyi'nde Sovyetler Birliği'nin Küba'da füze rampaları inşa ettiğine kanıt teşkil eden çok gizli U-2 fotoğraflarını gösteren Amerikalı temsilci Adlai Stevenson'ın sergilediği sansasyonel örnekten ilham almışlardı.[42] Bu olaydan kırk yıl sonra Powell daha geniş çaplı istihbaratı, "Saddam Hüseyin ve rejiminin çok daha fazla kitle imha silahı üretme çabalarını gizlediğine" delil olarak sunmuştu:

> İstihbaratın bir kısmı, yakalanan telefon görüşmeleri ve uydu fotoğrafları gibi teknik kaynaklardan. Diğerlerinin kaynağı ise Saddam Hüseyin'in ne yapmaya çalıştığını dünyaya duyurmak için yaşamını tehlikeye atan kişiler.
>
> ... Irak'ın biyolojik silahları hakkındaki bu kalın istihbarat dosyasından çıkan en kaygı verici şeylerden biri de biyolojik ajanları imal etmek için kullanılan seyyar üretim tesislerinin varlığı.
>
> Şimdi size istihbarat dosyasının içeriğinden bahsedip, görgü tanıklarından öğrendiklerimizi sizinle paylaşayım. Karayolu ve demiryolunda hareket kabiliyeti olan biyolojik silah fabrikaların birinci elden yapılmış tasvirlerine sahibiz ... Sadece birkaç ay içinde, Irak'ın Körfez Savaşı'ndan önceki yıllarda sahip olduğunu iddia ettiğine denk miktarda biyolojik zehir üretebilirler.

Powell sonra, (var olmayan) seyyar biyolojik silah fabrikalarına ait şemalar göstermiş ve kendinden emin bir şekilde Amerika'nın, "[Saddam'ın] nükleer silahlar edinme konusundaki kararlılığı hakkında on yıldan daha fazla süredir toplanan delillere" sahip olduğunu duyurmuştu.[43]

Sonradan Powell'ın yerine Dışişleri Bakanı olan, dönemin Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleeza Rice, bu sunum için o vakitler, "tam bir şaheser" demişti.[44] Bush yönetiminin çoğunluğu da aynı görüşteydi. Powell'ın sonradan pişmanlık duyarak anlattığı üzere: "Herkes BM'deki sunumumu hatırlar. Ülke içinde ve dünya çapında müthiş bir etki yaratmıştı. Çoğu kişiyi doğru yolda olduğumuza ikna etmişti."[45] Powell, Adlai

---

onlardan istediği şey bu olmadığı için "bir şekilde" uygun olduğunu kabul etmişti. Fakat Irak'ın mevcut durumu hakkındaki raporların ancak tarihî bağlamda ele alınınca daha iyi anlaşılabiliyor olması hâlâ geçerliliğini korumaktadır. (http://www.iraqinquiry.org.uk/media/98149/ XXXX-XX-XX-Transcript-SIS4-part-2-declassified.pdf.)

Stevenson'ın Küba Füze Krizi sırasında BM Güvenlik Konseyi'nde elde ettiği başarıyı tekrar etmiş görünmekteydi. Ancak Stevenson'ın istihbaratı tamamen doğruyken, Powell'ın istihbaratı, tıpkı Eylül 2002'de Blair'in girişimiyle yayımlanan Irak'ın Kitle İmha Silahları başlıklı İngiliz JIC raporunda da olduğu gibi acınası biçimde yanlıştı.* Powell'ın, Irak biyolojik silah fabrikaları hakkındaki "birinci elden" delilleri büyük oranda, CURVEBALL kod adlı bir Alman kaynağının uydurma istihbaratına dayanıyordu ve CURVEBALL sonradan bunları uydurduğunu itiraf etmişti. Chilcot Raporu'nda, CURVEBALL'un istihbaratı ile başrollerinde Sean Connery ve Nicholas Cage'in olduğu 1996 yapımı Hollywood filmi *The Rock* arasındaki benzerliğe dikkat çekilmişti.[46]**

Irak'ın KİS programına dair ortaya çıkan istihbarat zafiyeti, bazıları istihbaratın "siyasallaşması" konusunda temelsiz iddialarda bulunan, bu kitap kadar kalın ciltler dolusu yayın yapılmasına sebep olmuştur.[47]*** 2002-2003 yıllarındaki en temel istihbarat zafiyeti, Saddam'ın KİS programına sahip *olduğuna* dair görüşün tartışılmamasıydı. CIA (şimdi NSA) tarihçisi Michael Warner'ın sonradan yazdığına göre, savaştan önceki yıllarda, "Saddam'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu savının tartışılmaz bir gerçek halini almaya başladığını ... Washington veya Londra'daki çok az kişi görmüştü."[48] Senato İstihbarat Komitesi 2004 yılındaki raporunda şöyle diyordu: "İstihbarat çevrelerindeki analistleri, istihbarat toplayıcılarını ve idarecileri, eldeki müphem delilleri KİS programının kesin bir işareti olarak görmeye ve Irak'ın faal ve büyüyen bir kitle imha silahları programı olmadığına dair delilleri de görmezden gelmeye yahut küçümsemeye iten şey bu 'ortak grup aklı' idi."[49] Başkanın KİS Komisyonu'nun 2005'te hazırladığı raporda istihbarat toplama konusundaki temel zafiyete işaret edilmişti. Amerikan ve İngiliz istihbaratının, "ajanlarına, kaynaklarının KİS faaliyetleri hakkında sadece bildiklerini iddia ettikleri şeyleri değil, bu faaliyetler söz konusuysa ve bundan haberdar olması gereken kişiler hiçbir şey görmedilerse bunu da bildirmeleri gerektiği

* Irak Savaşı'nda ve sonrasında KİS tesisleri bulunamayınca Powell'ın zaferi utanca dönüştü. "Hafızama kazındı" dediği o gün hakkında yazacak gücü ancak on yıl sonra kendinde bulabildi. Şöyle demiştir: "Muhtemelen bir daha o gün hakkında başka bir şey yazmayacağım." (Powell, *It Worked for Me*, kısım 2610, 2701.)

** Küba Füze Krizi öncesindeki başlıca İngiliz/Amerikan ajanı Oleg Penkovski, CURVEBALL'un aksine, hem delil niteliğinde çok gizli belgeler temin etmiş hem de CIA ve SIS tarafından sorgulanmıştı. Bkz. s. 731-2.

*** Senato İstihbarat Komitesi (SSCI), "Hükümetin, Irak'ın kitle imha silahı imkân ve kabiliyeti hakkında yaptıkları değerlendirmeler konusunda analistlere yönelik zorlama, etki ya da baskı olmadığını" söylemiştir. (*Report of the Senate Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, 9 Temmuz 2004 [SSCI Iraq Report, 2004], s. 286.)

talimatını vermesi gerekirdi." Ancak böyle yapmamışlardı: "Saddam'ın, yasaklı silah programına son verdiği çıkarımını yapamamak başka şey, bu ihtimali düşünmemiş dahi olmak başka şey."[50]

Ajanların görevlendirmelerindeki hatanın bir sebebi de tarihsel hafıza kaybıydı. İngiliz istihbaratı İkinci Dünya Savaşı'nda yeni Alman silahları hakkında bilgiler aldığında, ajanlarına silahların gerçekliğini teyit etmeleri mesajını göndermenin doğuracağı tehlikenin farkındaydı. Bunun yerine ajanlardan, onlara Almanların ne tür silahlar geliştirebiliyor olduklarına dair dair görüş bildirmeden, düşman silah programları hakkında raporlar göndermeleri istenmişti. Altmış yıl sonra CIA, Irak KİS programı hakkında ajan istihbaratı toplarken böyle ihtiyatlı davranmamıştı.[51*]

Saddam rejiminin devrilmesinden ve KİS programının bulunamamasından sonra bile Amerikan istihbarat çevrelerinin liderleri, Saddam'ın yakalanması halinde sorguya çekildiğinde KİS konusundaki yanılgıları hakkında kendisinden neler öğrenebileceklerine pek kafa yormamışlardı. Kendilerinden elli yıl önceki istihbaratçılar İkinci Dünya Savaşı sonrasında hayatta kalan üst düzey Nazilerin sorgulanmasına çok daha hazırlıklıydılar. Bunların başında, Saddam gibi bir savaş suçlusu olmakla birlikte, Hitler'in intiharı sonrası Almanya'nın en üst düzey siyasî ve askerî lideri olan Hermann Göring geliyordu. Almanya'nın Mayıs 1945'teki teslimiyetinden üç gün sonra Göring, hava kuvvetlerindeki mevkidaşı, Avrupa cephesindeki bütün Amerikan hava kuvvetlerinin komutanı General Carl Spaatz tarafından sorgulanmıştı. Sorgulamaya eşlik eden hava kuvvetleri tarihçisi Bruce Hopper, sorgunun arz ettiği tarihî önemin farkındaydı ve bir dizi soru hazırlamıştı. Birkaç gün sonra, Amerikan Kara Kuvvetleri istihbaratının Sorgu Birimi tarafından, Spaatz'ın istihbarat subayları ve İngiliz Havacılık Bakanlığı tarafından hazırlanan sorularla, uzun soluklu ikinci bir sorgulama yapıldı. Sorgulamalar boyunca, Göring'i sorgulayanlar hem İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın "gelecek için yol gösterici" kabul ettiği önemli bir tarihi kayıt oluşturmak hem de Nürnberg savaş suçları mahkemesi için delil toplamak gibi ikili bir amaç gütmüşlerdi. Nazi diplomasisinin hataları konusunda

* Nazi KİS programı hakkında istihbarat toplamak için yapılan son İngiliz operasyonu (kod adı EPSILON), nükleer silah geliştirme girişimine dâhil olduğuna inanılan on Alman bilim adamının ele geçirilmesinden sonra başlamıştı. İngiliz askerî istihbaratı, bunların (en az iki tanesi Nazi Partisi mensubuydu) doğrudan sorguya çekilmeleri halinde şahsî sorumluluklarını itiraf etme korkusuyla bildiklerini gizleyeceklerinin farkındaydı. Bu sebeple, Cambridgeshire'daki Goldmanchester'da bulunan Farm Hall isimli bir taşra malikânesinin konforlu ortamında enterne edildiler ve özel konuşmaları, detaylı biçimde planlanarak kurulmuş dinleme cihazlarıyla takip edilmeye başlandı. 6 Ağustos'ta Hiroşima'dan gelen haber karşısındaki şaşkınlıkları ve diğer konuşmaları Alman atom bombası çalışmalarında çok az ilerleme kaydedilmiş olduğunu ortaya çıkarmıştı. (Bernstein, *Hitler's Uranium Club*.)

Göring çarpıcı biçimde dürüsttü. Bütün savaş, "diplomatik zâfiyetler ve hatalarla doluydu -İtalya, Romanya, İspanya, her yer" diye itiraf etmişti.[52*]

Saddam'ın 2003'teki sorgusu için yapılan hazırlıklar, 1945'te Göring'in sorgusu için yapılanlarla mukayese bile edilemezdi.** 2003 yılında Saddam'ın Amerikan ve İngiliz kuvvetlerinden saklanmaktansa ya işgal sırasında öleceğine ya da kendini öldüreceğine dair genel kabul gören ama asılsız bir inanış vardı. Saddam, Aralık 2003'te, memleketi Tikrit'te bulunan bir yer altı deliğinden saçı sakalı birbirine karışmış halde (*New York Daily News*'un ifadesiyle) "sakallı bir berduş" gibi çıkarıldığında, sorgulamasının nasıl başlatılacağına dair bir olası durum planı dahi yoktu. Arapça bilen bir sorgu personeli mevcut değildi. Birkaç gün sonra bir tercüman yardımıyla Saddam'ı sorgulama görevi verilen Bağdat'taki CIA istasyonunun Arapça bilmeyen analisti John Nixon, en temel hataların hâlihazırda yapıldığını bildirmişti: "Esirleri sorgulama tecrübesi olan herkes size ilk yirmi dört ila kırk sekiz saatin hayatî önem taşıdığını söyleyecektir. Yakalanma şokunun en taze olduğu an ve içinde bulunduğu ortamda yaşanan değişimin ve tutsak olarak içinde bulunduğu yeni konumunun onu değerli bilgileri açık etmeye yönlendireceği zaman dilimi budur."[53] Saddam, Nixon'ın karşısına çıkarıldığında artık "sakallı bir berduşa" benzemiyordu. Saçları kesilmiş, bıyığı düzeltilmiş ve dağınık sakalı tıraş edilmişti. Saddam esir düşme şokunu atlatmış ve kendine güvenini büyük oranda yeniden kazanmış görünmekteydi. KİS programı sorulduğunda şu cevabı vermişti: "Beni buldunuz. Niye gidip o kitle imha silahlarını da bulmuyorsunuz?"[54]

Nixon'a göre sorgulama kısa sürede Washington'ın, "Saddam'ın dünya görüşünü anlamaktan ne denli aciz olduğunu" ortaya çıkarmıştı. Saddam'ın şahsî karizması ve doğuştan gelen kurnazlığına rağmen, Nixon onun, cahil, uluslararası ilişkiler konusunda kafası son derece karışık[55] ve "askerî konularda ilkel bir anlayışa sahip" olduğunu görmüştü.[56] Saddam'ın yakalanmasından iki ay sonra, Şubat 2004'te, Nixon'ın yerini alacak Arapça bilen sorgu memuru nihayet bulunmuştu: FBI'dan Özel Ajan George Piro. Kurnaz bir biçimde (gerçek olmasa da) doğrudan Başkan Bush'a karşı sorumlu olduğu izlenimini veren Piro'ya, Nixon'ın da söylediği üzere Saddam'ın "hemen kanı kaynamıştı".*** Nixon gibi Piro'da da, "Saddam hakkında ne

---

* Bu sorguların kayıtları, Saddam'ın sorgu kayıtlarından çok daha önemli tarihî vesikalar olarak önemini korumaktadır. Göring, Nürnberg'de savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlardan suçlu bulunmuş ancak asılmasından önceki gece siyanürle intihar etmişti.

** Toulouse'un güneybatısındaki Lauragais bölgesinde 1245-1246 yıllarında yapılan Dominiken engizisyonunun sorgu hazırlıkları bile Saddam'ın 2003'teki sorgusu için yapılan hazırlıklardan daha iyi olabilirdi. Bkz. s. 114-5.

*** Nixon'a Saddam'ın sorgulanması işini Piro'nun kendisinden devralacağını bildiren CIA avukatı şöyle açıklamıştı: "FBI ... Saddam'a karşı, uluslararası terör örgütleriyle kurduğu

kadar az şey bildiğimiz ve onun da bizim hakkımızda ne kadar az şey bildiği" yönünde güçlü bir kanaat oluşmuştu.[57] Eğer Washington, akla ve mantığa aykırı olan kuvvetli inançlara sahip otokratların kafa yapılarını anlama konusunda yaşanan eski sorunları daha dikkate almış olsaydı daha az şaşırabilirdi. İkinci Dünya Savaşı başladığında muhtemelen hiçbir Batılı analist, Stalin'in büyük sapkın (Meksika'da, 10,000 kilometre ötede saklandığı evinden Moskova'ya yönelik hiçbir gerçekçi tehdit arz etmeyen) Leon Troçki'yi öldürmeye, İmparator Napolyon'dan beri Rusya'ya yönelik en büyük tehdit olan Hitler hakkındaki istihbarattan daha büyük öncelik verdiğini anlayacak kadar onun zihniyetine vakıf değildi. Nihaî Çözüm'e kafayı takmış olan Hitler'in, savaşın ortasında Doğu Cephesi'nde büyük ihtiyaç duyulan kaynakları Yahudilerin toplu şekilde katledilmesi işine yönlendirmeye hazır olduğunu da kimse anlayamamıştı.[58]

1991-1993 yılları arasında CIA'in direktörlüğünü yapmış olan tarih doktoralı ilk DCI Robert Gates'in (sonradan uzun yıllar Savunma Bakanlığı yapmıştı) çalışma masasında şu deyiş bulunurdu: "Genel kaideye göre, topyekûn baskın sağlamak için en iyi yol, hiçbir mantıklı açıklaması olmayan ya da kendi kendine zarar veren bir eylemde bulunmaktır." Bu basit ama etkin yöntemlerle baskın sağlayan devlet adamları ve generaller her zaman olacaktır.[59] Bunlar arasında kendi kendini yok eden Saddam Hüseyin de vardır. Eğer Saddam KİS imkân ve kabiliyeti olmadığını ispat etmeye gönüllü olsaydı, 2003'te rejiminin devrilmesine ve üç yıl sonra da insanlığa karşı işlediği suçlar yüzünden idam edilmesine sebep olan feci askerî yenilgiyi yaşamayabilirdi. Ancak Saddam, sorgusunun başlarında Nixon'a, Amerika öncülüğünde gerçekleşen işgal öncesi "yaklaşan fırtınanın büyüklüğünü anlayamadığını" açık biçimde itiraf etmiştir. Amerikalıların "çakılıp kalacaklarına veya şiddet ve ölümlerin durmasını arzulayan uluslararası camia tarafından durmaya zorlanacağına ... veya Birleşmiş Milletler'in araya girip ateşkes ilan ettireceğine" kendisini inandırmıştı.[60]

Piro, Saddam'ı sorgularken Bağdat'ın ele geçirilmesinden sonra Irak rejiminin iç işleyişini ortaya çıkarmak için Nisan 2003'te ABD Müşterek Kuvvetler Komutanlığı'nın (USJFCOM) başlattığı "Irak Perspektifleri Projesi"yle de birlikte çalışmıştı. Proje, sonraki iki yıl boyunca rejimin her seviyesinden yüzbinlerce resmî belgeyi incelemenin yanı sıra, esir alınmış düzinelerce Iraklı subay ve siyasî liderle mülakatlar yapmıştı. 2006'da gizliliği kaldırılan proje raporuna, uygun bir biçimde "Saddam'ın Hezeyanları" başlığı atılmıştı.[61] ABD kuvvetlerinin Bağdat'a girmesinden yirmi dört saat önce, 6 Nisan 2003 günü Irak Savunma Bakanlığı, birliklerine şöyle

söylenen bağlantılar ve Birleşik Devletler aleyhinde işlediği suçlar doğrultusunda adlî bir dava dosyası oluşturmaya çalışacak." (Nixon, *Debriefing the President*, s. 69, 156.)

sesleniyordu: "Çok iyi gidiyoruz!" Kurmay subaylara da "düşmanın kabiliyetini gözlerinde büyütmemeleri" hatırlatılıyordu. Saddam'ın basın sözcüsü ve Enformasyon Bakanı Muhammed Said es-Sahaf (İngiltere'deki lakabı "Komik Ali"* ve Amerika'daki lakabı "Bağdat Bob") Batılı basın organlarında eğlence konusu olmuştu. 8 Nisan günü, Amerikan tankları birkaç yüz metre uzaktayken düzenlediği son basın toplantısında Amerikan birliklerinin teslim olmak üzere olduğunu söylemişti. Ancak Irak Perspektifleri Projesi, "Saddam ve etrafındakilerin kendi propaganda makineleri tarafından söylenen neredeyse her söze inandıkları artık delillerle sabittir" sonucuna varmıştı.[62] Saddam'ın yenilginin kaçınılmaz olduğuyla yüzleşememesi, hem kendi kendine hezeyana kapılma konusundaki olağanüstü kabiliyetinden hem de kendisinden daha az hezeyana kapılan astlarının korkudan "iktidara gerçeği söyleyememeleri" yüzündendi. Bu iki özellik de kendilerini dalkavuklarla çevreleyen Saddam gibi otokratların ortak noktalarıydı.

Dört ay süren sorguların ardından Saddam Hüseyin, Piro'ya, BM denetçilerine KİS programı olmadığına dair kanıtları sunmakta neden isteksiz olduğu konusunda nihayet güvenilir bir cevap verdi. Batılı hükümetler ve onların istihbarat teşkilatları, onun Amerika'dan çok İran'dan gelebilecek bir saldırıdan daha çok korktuğunu anlamamışlardı:

> Hüseyin, BM denetçilerini Irak'a sokmayı reddetmesine karşı Amerika'nın vereceği tepkiden çok İran'ın, Irak'ın güçsüzlüklerini ve zaaflarını öğrenmesinden korktuğunu söylemiştir. Onun fikrine göre BM denetçileri Irak'a en ağır darbe vurulacak yeri doğrudan İran'a ileteceklerdi.[63]

Nixon, Saddam'ın "İranlılara olan nefretini saklayamadığını" hâlihazırda fark etmişti. "Bazen onlar hakkında konuşurken bile öfkeden kendini kaybediyordu."[64]** Washington'ın, Saddam'ın İran'ı Amerika'dan daha büyük bir tehdit olarak gördüğünü anlayamamış olması ne denli dar görüşlü olduğuna delalettir.

Irak Savaşı başladığında çoğu analist başlıca sorunun istihbarat toplamak -Irak'ta bir yerlerde kesinlikle ortaya çıkarılacak olan Saddam'ın KİS programının bir türlü bulunamayan izlerini arama çalışması- olduğunu düşünüyordu. Uzun vadeli bir bakış açısı onlara farklı bir öncelik sunabilirdi. CIA İstihbarat Araştırmaları Merkezi'nden Dick Heuer'in *İstihbarat Analizinin Psikolojisi* başlıklı önemli çalışmasında şu görüşe yer veriliyordu: "Büyük istihbarat zafiyetleri genellikle analiz zafiyetinden kaynaklanır,

---

* Comical Ali. Saddam'ın kuzeni Ali Hasan el-Mecid'e, 1987'de Kürt sivillere karşı kimyasal silah kullanmasından ötürü verilen "Kimyasal Ali" (Chemical Ali) lakabından mülhem.

** Saddam, Tahran rejiminin, 1980'lerde kendisinin başlattığı ve sekiz yıl süren Irak-İran Savaşı'nın intikamını almak isteyeceğinden korkuyordu.

istihbarat toplama zafiyetinden değil. Geçerli bilgiler hâkim zihniyete ve kanılara uygun olmadığı için önemsenmez, yanlış yorumlanır, görmezden gelinir, reddedilir yahut yok sayılır."[65] Irak savaşı öncesi istihbarat analizini bulandıran başlıca unsur "aynada kendini görmekti". Washington'a göre Saddam'ın çıkarları belliydi ve bu çıkarlara göre hareket edeceği düşünülüyordu. Heuer, Saddam konusunda muhakeme hastasına düşen Amerikan bakış açısı konusunda şu tartışmalı iddiada bulunuyordu: "Amerika'nın, başka bir ülkenin ulusal çıkarları için neyin en uygun olduğuna dair görüşleri, istihbarat analizinde genellikle bir önem arz etmez."[66] *İstihbarat Analizinin Psikolojisi* çalışması CIA tarafından 2008'de erişime açılmıştır. Heuer, CIA'in ilk yetmiş yılındaki en sıra dışı analistlerden biridir.*

İstihbaratın manşetlerde haber olmaya devam etmesi sadece 11 Eylül ve Irak Savaşı sonrası yürütülen uzun resmî soruşturmalar yüzünden değil, aynı zamanda bir "ifşacı" tarafından o vakte kadar görülmemiş miktarda gizli belgenin sızdırılması yüzünden olmuştur. Julian Assange tarafından kurulan Wikileaks isimli internet sitesi, ABD Ordusu'ndan Er Bradley (şimdiki adı Chelsea) Manning tarafından Dışişleri Bakanlığı ve askerî veri tabanlarından indirilen belgeleri 2010 yılında yayımlamaya başladı.** Manning tarafından Wikileaks'e ulaştırılan 251,287 gizli belge, şimdiye kadar bir ifşacı tarafından sızdırılmış en büyük belge toplamıdır.[67] 2017 yılı başlarında CIA direktörü olan Mike Pompeo, Wikileaks'i, "devlet dışı, düşman bir istihbarat servisi" olarak ilan etmiştir.[68]

Yirmi birinci yüzyıl istihbaratı hakkındaki çoğu yazılan şey gibi, Wikileaks hakkında dünya genelindeki devasa ilgiden dolayı yazılan ve söylenen şeylerin de çoğu tarihî perspektiften yoksundur. Hassas Amerikan diplomatik belgelerinin çok daha küçük bir oranda yayımlanması Wikileaks'ten neredeyse bir buçuk asır önce, basın tarafından değil, ABD devleti tarafından başlatılmıştı. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında bazı Amerikalı büyükelçiler, görev yaptıkları ülkeleri eleştirdikleri mesajlarının Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlamasından korktukları için

* Jack Davies (İstihbarat Direktörlüğü, Ulusal İstihbarat Konseyi ve CIA Eğitim Dairesi'nin emektarlarından) *İstihbarat Analizi'nin Psikolojisi*'ne yazdığı önsözde Heuer'i, Sherman Kent, Robert Gates ve Douglas MacEachin'le birlikte CIA'deki "istihbarat analizinin niteliğine katkıda bulunan" dört kişiden biri olarak değerlendirir: Dick Heuer, CIA içinde Kent, Gates ve MacEachin'den daha az tanınırdı, hâlâ da daha az tanınır. Kent'in profesyonel analizin babası olarak kavuştuğu şöhrete kavuşamadı. Gates ve MacEachin'in DDI olarak sahip oldukları bürokratik yetkilerden de mahrumdu. Ancak Teşkilat'ın analiz niteliğine yaptığı katkı muhtemelen en az onlarınki kadar önemli olmuştur.

** Manning 2013 yılında otuz beş yıl hapis cezasına çarptırılmış ancak Başkan Obama'nın cezasını hafifletmesiyle 2017'de serbest kalmıştır.

bunları Washington'a göndermekte isteksizlik göstermişlerdi.[69] Wikileaks tarafından yayımlanan bazı diplomatik yazışmalar, bir asır önce Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlananlarla oldukça benzerdi. 2012'deki Arap Baharı'nın başlarında, yolsuzluğa bulaşmış Cumhurbaşkanı Bin Ali'nin otoriter rejimini deviren Tunus'taki "Yasemin Devrimi" sürerken en meşhur olan belgelerden biri, Amerika'nın Tunus büyükelçisi Robert Greene tarafından Temmuz 2009'da Washington'a gönderilmiş bir rapordu:

> Nakit paranıza, çeşitli hizmetlerinize, arazinize, mülkünüze ve evet, özel yatınıza bile Cumhurbaşkanı Bin Ali tarafından göz koyulmuşsa, bu istediklerini aldığı söylenir ... Sık sık mafyavari bir biçimde "Aile" diye dolaylı olarak anılan ailenin kimi kast ettiği bellidir. Tunus'taki iş çevrelerinin neredeyse yarısının Bin Ali'yle evlilik yoluyla akrabalık iddiası vardır ...[70]

Bu tip raporların yayımlanmasının Amerikan diplomatlarının itibarını artırdığı söylenmektedir. Ancak bazı büyükelçiler görevden ayrılmak veya görev yerini değiştirmek zorunda kalmıştır.

Manning'in bir ifşacı olarak elde ettiği başarıdan çok daha fazlasını, NSA'in elektronik dinleme faaliyetinin kontrolden çıktığını iddia eden bir NSA taşeronu olan Snowden elde etmişti. Snowden 2013'te 1.5 milyondan fazla çok gizli istihbarat belgesini küçük haricî disklere kopyalayarak Batılı sinyal istihbaratı tarihinin en büyük güvenlik ihlaline imza attı. Julian Assange bile afallamıştı. Assange'ın biyografisini (asla tamamlanamadı) onun yerine yazmak için anlaşan Andrew O'Hagan onu, "Snowden'ın dünya genelinde süperstar statüsüne yükselmesinden dolayı keyfi kaçmış, yaşlanmış bir film yıldızı" gibi görmüştü.[71] Snowden, belgeleri küresel medya kuruluşlarına göndermeye başlayınca önce Hong Kong'a sonra da Moskova'ya sığındı. Sonrasında yaşanan kargaşa, internet çağında resmî gözetlemenin makul sınırları konusunda uluslararası bir tartışmaya sebep olmuştu. Snowden'ın ifşa ettiği bilgilere dayanarak NSA gözetlemesi hakkında yaptıkları haberlerden ötürü, *The Guardian* ve *Washington Post*'a Amerikan gazeteciliğinin en büyük payesi olan Pullitzer Kamu Hizmeti Ödülü verilmişti. Buna mukabil, hem NSA'in hem CIA'in eski direktörlerinden General Mike Hayden, "Snowden'a ve yaptığı işe derinden bir öfke duyuyorum" demişti. "Amerikan istihbarat çevrelerindeki neredeyse herkes de öyle" diye eklemişti.[72]

Snowden'ın yarattığı etkinin kapsamı, İngiltere'de uzun vadeli istihbarat perspektifi bulunmamasından ötürü çarpık bir şekilde değerlendirilmişti. Snowden'ın destekçilerinin yahut muhaliflerinin neredeyse hiçbiri, onun

2013'te UKUSA sinyal istihbaratı operasyonları hakkındaki çok gizli belgeleri ifşa etmesinin yarattığı etkinin, İngiliz devlet siyaseti ve kamuoyu üzerinde on dokuzuncu yüzyıl ortalarında Mazzini'nin resmî yazışmalarının resmî kurumlarca yakalanmasının ortaya çıkmasının yarattığı etkiden çok daha az etki yarattığını fark edememişti.* Başbakan David Cameron 2014 yılında, Amerika ve Almanya'nın aksine İngiltere'de Snowden'ın "kamuoyu üzerinde büyük sarsıntı" yaratmamış olduğunu söylerken haklıydı: "Gördüğüm kadarıyla kamuoyunda şok ve korku şeklinde bir tepki olmadığı kanısındayım; daha çok 'İstihbarat servisleri işlerini yapıyorlar. Ne güzel.' şeklinde bir görüş var."[73] Buna mukabil, 1844'te Victoria dönemi İngilteresi'nde, Thomas Carlyle'ın "yankesicilik muadili bir uygulama" diye kınadığı, Mazzini'nin mektuplarının açılması olayına parlamento ve kamuoyundan gelen tepki "şok ve korku" şeklinde olmuştu. Avam Kamarası'nda öfkeli protestolar yaşanmış ve İngiliz sinyal istihbaratı operasyonları (Hindistan'daki Kuzey-Batı Sınır Bölgesi hariç) sonraki yetmiş yıl boyunca askıya alınmıştı. Bunun sonucunda İngiltere Birinci Dünya Savaşı'na girerken, müttefiki Fransa ve Rusya'nın aksine, bir sinyal istihbaratı teşkilatından mahrumdu.**

The Guardian genel yayın yönetmeni Alan Rusbridger, Snowden'ın yaptıkları hakkında şöyle yazmıştı: "Bilgisayar meraklısı yeni nesil ortaya çıkana dek, kimse üç kilitli dosya dolapları ve kasalar dolusu dosya arşivlerinin elektronik ortamdaki muadilini alıp kaçmanın mümkün olduğunu fark edememişti ..."[74]*** Fakat bilgisayar meraklılarının katkısına rağmen Snowden'ın yirmi birinci yüzyılın başındaki en meşhur ifşacısı olarak oynadığı rolü, Amerika'da gizli belgelerin sızdırılmasının uzun ve karmaşık tarihi içerisinde değerlendirmeden tam manasıyla anlamak mümkün değildir. Malcolm Gladwell şöyle yazar: "İdeolojik yelpazenin her kısmından çoğu Amerikalı, hem sızıntıların 'büyük boyutlarda bir sorun' olduğunu düşünmekte hem de 'kendine has yönetim biçimimiz işleyişi itibarıyla buna muhtaçtı' demektedir. Böyle sızıntılar ara ara siyasî cinnet haline sebep olurlar."[75]

---

* İstihbarat ve Güvenlik Koordinatörü (ve GCHQ'nun eski direktörü) Sir David Omand az sayıdaki istisnalardan biridir. Irak Soruşturmasına verdiği ifadede şöyle söylemişti: "1844'teki Mazzini olayından beri bakanların istihbarat kaynaklarını gayriihtiyarî bir biçimde ifşa ettikleri çok sayıda vaka yaşanmıştır ..." http://www.iraqinquiry.org.uk/media/95182/2010-01-20-Transcript-Omand-S2.pdf.

** Bkz. s. 410-1, 522-4. Buna rağmen savaş zamanı olağanüstü bir doğaçlama yoluyla, İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki sinyal istihbaratı teşkilatları dünya lideri olmuştur.

*** Ancak Rusbridger, "Daha önceden kimse kamuoyuyla paylaşmak amacıyla, istihbarat teşkilatlarının birinden bu kadar çok sayıda gizli belgeyi toplu halde kaçırmamıştır" derken yanılıyordu. Vasili Mitrohin yıllar önce, KGB arşivlerinde yürüttüğü çok daha uzun ve zor bir operasyonla tam olarak bunu yapmıştı. Bkz. s. 762-3, 764-6.

Amerikan resmî yetkilileri devlet sırlarını açıklamaktan yasal olarak menedilmiş olmalarına rağmen 1949-1969 yılları arasında *New York Times* ve *Washington Post* gazetelerinin baş sayfa haberlerinin yüzde 2.3'ü resmî sızıntılara dayalıydı. Fakat geçtiğimiz asır boyunca sadece on iki resmî yetkili bilgi sızdırdıkları için federal soruşturma geçirmişlerdir.[76*] Çağdaşı olan diğer tüm Amerikalı yazarlardan (kurgu yazarları hariç) daha fazla sayıda çok satan kitaba imza atmış siyasî muhabir Bob Woodward'ın sıra dışı başarısının en büyük sebebi, eski CIA direktörü Robert Gates'in belirttiği üzere, "insanların konuşmamaları gereken şeyleri konuşmalarını sağlama becerisiydi".[77] Woodward, 1970'lerin başında Carl Bernstein'le birlikte yürüttüğü Watergate araştırması sırasında kendisine hayatî ipuçları sağlayan ilk ve en önemli gizli bilgi kaynağını, otuz yıldan fazla bir süre boyunca sadece "Derin Gırtlak" kod adıyla anmıştı. 2005 yılında "Derin Gırtlak" nihayet kendisini ortaya çıkarmıştı: Amerikan istihbarat çevrelerinde ifşacılık yapan en üst düzey yetkili olan FBI eski başkan yardımcısı Mark Felt.[78**] Felt'in Woodward'a ilk kez bilgi verdiği yer olan Rosslyn, Virginia'daki kapalı otoparkın üzerinde bugün bir anıt levha mevcuttur.[***]

Felt'ten ayrı olarak, Soğuk Savaş döneminde Amerika'nın en meşhur ifşacısı, RAND Corporation'da stratejik analist olan, Pentagon ve Beyaz Saray'la da çalışmış Daniel Ellsberg idi. Ellsberg 1971'de, Amerika'nın 1945-1968 yılları arasındaki Vietnam siyaseti hakkında hazırlanmış 7,000 sayfalık bir etüdü gizlice *The New York Times*'a vermiş ve bu etüt sonradan "Pentagon Belgeleri" adıyla meşhur olmuştu. Mark Felt'in aksine Ellsberg'in kimliği kısa sürede açığa çıkmıştı. On iki ayrı suçtan yargılandığı ve hakkında 115 yıl hapis cezası istenen 1973 yılındaki duruşmasında, hakkında yasadışı delil toplandığı ve devlet görevinin kötüye kullanıldığı gerekçesiyle beraat etti.[****] Ellsberg sonradan Wikileaks, Chelsea Manning ve Edward Snowden'ın destekçilerinden biri olmuştu.

Ellsberg örneği, NSA'in ilk ifşacı çalışanı 25 yaşındaki Vietnam Savaşı karşıtı analist Perry Fellwock'a, 1972 yılında radikal yayın organı *Ramparts*

* İşleri karmaşıklaştıran bir etmen, federal hükümetin farklı birimlerinin kendileri hakkında olumlu intiba yaratacak bilgileri sızdırma alışkanlığı olmuştur.

** Woodward, Felt'i, *Washington Post*'taki Watergate dosyasını beraber araştırdığı ortağı Carl Bernstein'le 2008 yılına kadar tanıştırmamıştır. (Tim Weiner, "W. Mark Felt, Watergate Deep Throat, Dies at 95", *The New York Times*, 19 Aralık 2008.)

*** Otopark hâlihazırda yıkılmayı beklemektedir.

**** Başkan Nixon'ın Pentagon Belgeleri hakkındaki takıntısı ulusal çıkarlar için bu belgelerin yayımlanmasından daha ciddi bir tehdit arz etmiştir. Ellsberg'i mahkeme yoluyla mahkûm etmek mümkün olmayınca, Nixon örtülü faaliyetlere başvurmuştur. (Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 377-380. Gladwell, "Daniel Ellsberg, Edward Snowden, and the Modern Whistle-Blower".)

dergisine röportaj vermesi için ilham olmuştu. NSA hakkında kamuoyu o kadar az şey biliyordu ki bütçesinin CIA'in bütçesinden daha büyük olduğu hakkında ve dünya genelindeki UKUSA şebekesi konusunda konuşan ilk mensubu Fellwock olmuştu. Ancak Sovyetler Birliği'ne karşı sinyal istihbaratı operasyonlarının tamamıyla başarılı olduğunu söyleyerek inandırıcılığını zedelemişti: "Şu bir gerçek ki, ellerindeki her şifreyi kırabiliyoruz, ellerindeki her türlü muhabere ve şifreleme cihazını tanıyoruz."* *New York Times*, "devlet içerisindeki kendi istihbarat kaynaklarının Bay Fellwock'un hikayesiyle örtüştüğünü" bildirmişti ama Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne yahut başka büyük devletlere ait gelişmiş şifreleri kırmış olduğu iddiasını kesin şekilde reddetmişti.[79] *Ramparts*, Fellwock röportajını yayımlamadan önce Ellsberg'in avukatı kendilerine, "devletin başka sırların açığa çıkması riskini almamak için bu makale yüzünden peşlerine düşmeyeceğini" söylemişti. Haklı çıkmıştı. *New York Times*'ın haberi mahkeme sürecini daha karmaşık hale sokabilirdi. Gazetenin "istihbarat kaynakları" da Fellweock'un, NSA sinyal istihbaratı operasyonlarının Sovyetler Birliği karşısında elde ettiği başarı konusundaki iddialarıyla çelişen bilgiler vermek suretiyle yasaları çiğnemişlerdi ama *New York Times*'a bilgi sızdıran çoğu kişi gibi asla soruşturma geçirmeyeceklerinden muhakkak eminlerdi. Fellwock'un kendisi de NSA hakkında başka röportaj vermedi. Birkaç yıl boyunca siyasî eylemlere katıldıktan sonra göz önünden kaybolmuş ve 2013 yılında kısa süreliğine yeniden ortaya çıkıp Snowden için "vatansever" demişti.[80]

Snowden'ın muazzam sayıda belgeyi harici disklere indirmeyi başarması, NSA'in ifşacılara karşı 2013 yılı öncesindeki önlemlerinin ciddi biçimde yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Yirminci yüzyılda Batılı sinyal istihbaratı emniyetinin karşı karşıya kaldığı en büyük ihlaller, ifşacılar yüzünden değil Batılı siyasetçilerin boşboğazlıkları ve Sovyet istihbarat operasyonları sayesinde olmuştu. Fransız Dışişleri Bakanı Justin de Selves, 1911 yılında Quai d'Orsay'daki karanlık odanın bazı Alman diplomatik mesajlarını deşifre edebildiğini belli ederek Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı öncesi en önemli istihbarat kaynağının emniyetini ihlal etmişti.[81] Savaş sonrası İngiliz bakanlarının, Sovyet deşifrelerinin içeriklerini tekrar tekrar paylaşmaları, Stalin'in 1927'den itibaren üst düzey diplomatik yazışmalar ve istihbarat haberleşmesi için kırılması neredeyse imkânsız olan "tek kullanımlık şerit" kullanmaya başlamasına neden olmuştu. Sovyet istihbaratı 1930'larda

* Fellock yine asılsız bir biçimde, uzay aracı arıza yapan bir Sovyet kozmonotunun yanarak ölmeden önce gönderdiği "Ölmek istemiyorum, bir şeyler yapmanız lazım." şeklindeki mesajın NSA tarafından duyulduğunu söylemiştir. (Winslow Peck [Perry Fellwock], "U.S. Electronic Espionage: A Memoir".)

Moskova'daki yabancı elçiliklerden ve diğer ülkelerin dışişleri bakanlıklarından şifre ve diğer görevlerdeki personeli angaje etmede hatırı sayılır bir başarı göstermiş ve bu durum İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etmişti.[82] Soğuk Savaş'ın başlarında UKUSA ittifakının en önemli istihbarat kaynağı olan, Sovyet istihbarat haberleşmesinin VENONA deşifrelerinin emniyeti Kim Philby ve Sovyetler tarafından ajan olarak angaje edilen Amerikalı şifre katibi William Weisband tarafından ihlal edilmişti.[83] NSA'de görev yapmış KGB ajanları Bernon F. Mitchell ve William H. Martin, Moskova'ya iltica ettikten sonra, 1960'da yaptıkları basın toplantısında Amerika'nın dostlarının ve düşmanlarının haberleşmesini deşifre etmede gösterdiği başarı hakkında küçük düşürücü açıklamalarda bulunmuşlardı.[84] Batılı devlet adamlarının sinyal istihbaratı hakkında ara ara gösterdikleri boşboğazlıklar Soğuk Savaş'ın sonuna kadar devam etmiştir. 1982'de Falkland Savaşı başladığında, İşçi Partili eski bakan Ted Rowlands, Avam Kamarası'nda şöyle söylemişti: "[Arjantin'in] mesajlarını uzun yıllardır okuyoruz."[85] Başkan Reagan, Nisan 1986'da Oval Ofis'ten yaptığı canlı yayın esnasında, Batı Berlin'de Amerikan askerlerinin gittiği bir diskoteğe yapılan bombalı saldırıda Kaddafi rejiminin dahlini ispat etmek için, GCHQ ve NSA tarafından yakalanarak deşifre edilmiş Libya mesajlarının içeriğinden alıntılar yaparak Amerikalı ve İngiliz kriptanalistleri telaşa düşürmüştü.[86]

Snowden'ın 2013'teki ifşaatından beri, Amerikan istihbarat çevreleri, ifşacıların arz ettikleri tehdit üzerinde tekrar durmaya başlamışlardır. CIA Direktörü Mike Pompeo Haziran 2017'de, devlet sırlarının sızdırılmasının "hız kazandığını" ve bunun başlıca sebebinin "Edward Snowden'a tapılması" olduğunu iddia etmiştir.[87] Diğer Amerikalı istihbaratçılar gibi Pompeo da, Snowden'ın ifşa ettiği bilgiler yüzünden Amerikan sinyal istihbaratı operasyonlarının zarar gördüğünü belirtir: "NSA'deki bir çalışma arkadaşımızın geçenlerde [2017 yılı ilkbaharı] açıkladığına göre, binden fazla yabancı uyruklu hedef -kişi, grup, dernek- Snowden'ın boşboğazlığı sonrası haberleşme yöntemlerini değiştirmiş yahut değiştirmeye çalışmıştır. Bu sarsıcı bir rakamdır."[88] Örneğin, Snowden'ın açıkladığı belgeler sayesinde telefon ve e-posta haberleşmesinin yakalanabileceğini ama Skype haberleşmesinin hâlâ güvenli olduğunu öğrenen herhangi bir terör örgütü, bir sonraki eylemini planlarken kaçınılmaz olarak Skype kullanacaktır.[89]

İstihbaratta ifşacılık konusuna hâlâ çoğunlukla dar ve kısa vadeli bir bakış açısıyla yaklaşılmaktadır. İfşacılık sadece Batılı istihbarat çevrelerinin değil, otoriter rejimlerdeki istihbarat teşkilatlarının da rolünü anlamaya katkı sağlamıştır. İfşacılar özellikle Soğuk Savaş dönemi KGB operasyonları,

Kuzey Kore devlet güvenliği kontrolündeki toplama kampları ve Çinli demokrasi yanlılarının Tiananmen Meydanı'nda katledilmeleri konusundaki bilgilerimizi artırmış ve hatta şekillendirmiştir.

KGB'nin en önde gelen ifşacısı, dış istihbarat merkezinden gizlice çıkardığı çok gizli belgelerden oluşan arşivi 1992 yılında SIS tarafından İngiltere'ye kaçırılan kıdemli arşivci ve gizli muhalif Vasili Mitrohin idi.[90] Londra'ya geldikten sonraki yıllarda Mitrohin, haftanın birkaç gününü arşivi üzerinde çalışarak, İngilizce tercümelerini kontrol ederek ve KGB operasyonları konusunda beş ayrı kıtadaki istihbarat örgütlerinin sorduğu sorulara cevap vererek geçirdi. En baştan itibaren, KGB'nin tarihi hakkında onun arşivinden faydalanılarak bir veya daha fazla kitap yazılması konusunda anlaşmaya varıldı. Onunla birlikte 1996 yılında, *The Mitrokhin Archive: The KGB in Europe and the West** kitabını yazmaya başladık ve üç yıl sonra yayımladık.[91] Onun ve benim başlıca amacımız, iki kitap yayımladıktan sonra arşivinin tamamını araştırmacılara açmaktı. Mitrohin Arşivi, Temmuz 2014'ten beri, Cambridge Üniversitesi Churchill College Arşivleri'nde dünyanın dört bir yanından gelen araştırmacıların istifadesine açıktır.** Arşivde en çok ilgi çeken malzeme KGB'nin Batı'daki operasyonları hakkında olanlarsa da muhaliflere karşı Sovyetlerin yürüttüğü gizli savaş hakkında yeni bakış açıları sunan belgeler de mevcuttur. Mitrohin sayesinde, Soğuk Savaş'ın ortalarında Sovyet Bloğu içindeki muhalifleri ortaya çıkarmak için Batılı hedeflere gönderilenlerden daha fazla illegal kullanıldığını artık biliyoruz. Örneğin 1968'deki Prag Baharı sırasında KGB -muhtemelen doğru bir biçimde- Çekoslovak reform hareketi içine hulul etmek için en iyi stratejinin onlara sempati duyan Batılı gazeteci, iş adamı, öğrenci ve turist maskeli illegaller göndermek olduğunu düşünmüştü. Prag Baharı'nı baltalamak için Çekoslovakya'ya gönderilen ilk yirmi illegal (PROGRESS Operasyonu) Batı'daki herhangi bir KGB operasyonunda kullanılandan daha fazlaydı.[92]

Assange ve Snowden kadar meşhur olmasalar da günümüzün en önemli ifşacıları taraf değiştiren Kuzey Koreli yetkililer ve Kuzey Koreli mültecilerdir. Kuzey Kore Devlet Güvenlik Bakanlığı kontrolündeki toplama kampları hakkında verdikleri bilgiler, 1936-1938 yıllarında yaşanan Büyük Terör'ün en yoğun vakitlerinde Stalin'in NKVD'si tarafından kontrol edilen Sovyet Gulag sistemi hakkında o dönem Batı'da bilinenlerden daha fazladır. Stalin Terörü'nün kapsamı öyle az anlaşılmıştı ki yıllar sonra Robert

* *Mitrohin Arşivi: Avrupa'da ve Batı'da KGB* (ç.n.)

** Churchill College Arşiv Merkezi'nde ayrıca Winston Churchill, Margaret Thatcher ve bazı istihbaratçıların evrakı da bulunmaktadır.

Conquest bunların kapsamını ve dehşetini yazdığında, bugün büyük övgü alan kitabına o zamanlar çoğu kişi şaşkınlık ve şüpheyle yaklaşmıştı.[93] Buna mukabil, Seul merkezli bir sivil toplum örgütü olan Geçiş Dönemi Adalet Çalışmaları Grubu, Temmuz 2017'de Kim Jong-un'un daha korkunç Gulag sistemi hakkında ülkeden kaçan 375 kişiyle (çoğunun kimliği güvenlik amacıyla gizlenmiştir) yapılmış mülakatlara dayanan, *Kuzey Kore'de İnsanlığa Karşı İşlenen Suçları Haritalandırmak* başlıklı bir rapor yayımladı. Google Earth (tabii ki Stalin döneminde bulunmayan bir imkân) yardımıyla ilticacılar ve mülteciler 333 ölüm kampının konumlarını tespit etmiş ve kamplarda yaşanan dehşete dair bilgi vermişlerdi. Daha az sayıda mülteci, 2014 yılında toplanan bir BM araştırma komisyonuna deliller sunmuş ve komisyon, "sistematik, geniş çaplı ve tüyler ürperten insan hakları ihlallerini" duyurmuştu. Sıklıkla bir idam yöntemi olarak sadistçe işkenceler yapılması, aç bırakma, tecavüz ve zoraki kürtaj standart uygulamalardı. Araştırma komisyonu başkanı, Avustralyalı eski hâkim Michael Kirby, yaşanan dehşeti Nazi Almanyası'ndakilere benzetmişti: "Ülkede yaşanan akıl almaz vahşetin ciddiyeti, kapsamı, devamlılığı ve mahiyeti, dünyada şu an muadili olmayan totaliter bir devleti gözler önüne sermiştir."[94] En büyük iki toplama kampının uydu görüntülerini inceleyen ve ülkeden kaçanlarla mülakat yapan Uluslararası Af Örgütü de Kim Jong-un rejimini "insanlığa karşı işlenen suçlarla" itham etmiştir.[95]

Daha yapılacak çok araştırma olmasına rağmen, istihbarat artık kuzey yarımkürenin tarihindeki "eksik boyut" değildir. Buna mukabil Çin'de istihbarat tarihinin büyük kısma hâlâ tabu niteliğindedir. 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından kısa süre sonra, Çin Komünist Partisi (ÇKP) Politbüro onayıyla Merkez Komite'nin aldığı "İstihbarat Faaliyetleri Hakkında Karar", istihbaratın milliyetçi Kuomintang (KMT) karşısında kazanılan zaferde oynadığı önemli rolü övüyordu. Ancak bu rolün büyük kısmı tıpkı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'deki ULTRA gibi gizli kalmıştı. En hassas konulardan biri de önceki on yıl boyunca sadık Çinli Komünistlerin Mao tarafından tasfiye edilmesi olmuştu.[96]

Mao'nun Yan'an'daki karargahının 1938-1946 yılları arasındaki gaddar istihbarat şefi Kang Şeng, bu göreve gelmeden önceki birkaç yılını Moskova'da geçirmiş ve NKVD'nin en paranoyak olduğu dönemden dersler almıştı. Kang iyi bir öğrenci olduğunu kanıtladı. Stalin devrindeki Büyük Terör sırasında o da ülke dışındaki ÇKP üyelerini, çoğunlukla hayalî suçlar yüzünden benzer bir şevkle tasfiye etmiş ve cadı avını Yan'an'da sürdürmüştü.[97] 1943'te parti kadrolarının elekten geçirilmesine

başlandığında, KMT yahut Japon kontrolündeki bölgelerde yeraltı faaliyetleri yürütenlerin neredeyse tamamı zan altında kalmıştı; bazı okul çocukları bile düşman için casusluk yaptıklarını itiraf etmişlerdi. Mao sonradan parti yönetiminden, çok sayıda sadık parti üyesinin idam edilmesi sebebiyle gizlice özür dilemek zorunda kaldı. Günümüzde Kang Şeng günah keçisi ilan edilmiş olsa da Mao'nun itibarını zedeleyecek çoğu istihbarat dosyası kapalı tutulmaya devam etmektedir. Stalin'in göstermelik mahkemelerinde olduğu gibi, Mao'nun Kültür Devrimi sırasında (1966-1976) tasfiye edilen neredeyse bütün üst düzey resmî yetkililer geçmişte yahut hâlihazırda düşmana ajanlık yapmakla suçlanmıştı.[98*] Günümüzde Çin'in başlıca istihbarat teşkilatı olan Devlet Güvenlik Bakanlığı, 1983'te kurulduğunda hem halka açık hem kurum içi istihbarat tarihçeleri yazımını teşvik etmek için günümüzde İstihbarat Tarihi Araştırma Dairesi olarak bilinen bir birim kurmuştu. Yayımlanan tarihçeler için muhtemelen en önemli kaynak, bir zamanlar lanetlenen (ama gerçek olmayan) "Pan Hanyan Karşı Devrimci Kliği" lideri Pan Hanyan gibi sözde istihbarat hainlerinin iade-i itibarıyla alakalı belgeler oldu. 1963'te vatana ihanetten suçlu bulunan, hapishanede ve çalışma kampında çok kötü biçimde muamele gören Pan, iade-i itibar sürecinden Çin Devrimi'nin yeraltı istihbarat faaliyetlerinin kahramanlarından biri olarak çıkmıştı. Pan'ın başarıları, doğumunun yüzüncü yılı olan 2006'da yazılan yirmi kitap, çok sayıda makale ve bir televizyon dizisiyle övülmüştü.[99]

İnandırıcılığı değişkenlik gösteren casus hikayelerinin halkın her kesimine hitap ettiği ve gelişen bir pazara sahip olduğu Çin'de, istihbarat tarihiyle alakalı çalışmalar da çok satmaktadır. Haftalık televizyon yayınında genellikle en az bir casusluk filmi veya "belgeseli" yer alır.[100] İstihbarat birçok Çinli üniversite öğrencisinin de ilgisini çekmektedir. 2001 yılında Pekin Üniversitesi'nde (Pekin'in en eski üniversitesi) Sun Tzu ve *Savaş Sanatı*'nın yirminci yüzyılda Batılı istihbarat ve aldatma operasyonlarını ne şekillerde etkilediği hakkında yaptığım konuşmayı[101] tamamladıktan sonra çok fazla dinleyici sorusuyla muhatap olmuştum. Cevap vermeye vakit bulduğum soruların büyük kısmını soranlar ya iyi ya da mükemmel İngilizce konuşmaktaydılar.** Öğrencilerin, Sun Tzu (günümüzde ulusal kahramandır) hakkındaki bilgileri, Batı'daki çoğu üniversite öğrencisinin sahip olmadığı uzun vadeli perspektife sahip olmalarını sağlamıştı. Ancak

* 1967'de ortaya çıkarılan "hainler" arasında Çin'in sivil istihbarat servisinin şefi de vardı. Üst düzey bir istihbaratçı olan karısı ve kendisi intihar ettiler.

** Konuşmamın, anadili İngilizce olan bir akademisyen tarafından Pekin Üniversitesi'nde istihbarat üzerine yapılmış ilk konuşma olduğu söylenmişti.

Çin'in istihbarat operasyonları hakkında erişebildikleri bilgiler Batı'da erişilebilen bilgilerin küçük bir kısmına denkti. 11 Eylül ve Irak Savaşı hakkında yayımlanmış istihbarat bilgileri[102] sadece en ilgili olanlar dışındaki Batılı okuyucular için çok fazladır. Buna mukabil, 4 Haziran 1989'da demokrasi yanlısı göstericilerin Tiananmen Meydanı'nda katledilmeleri Çin'de hâlâ bir tabudur. Tiananmanen Meydanı'nda bulunan ve geniş kapsamlı bir yenileme sürecinin ardından 2011'de tekrar açılan Çin Ulusal Müzesi'nde bu gösterilerden (ya da taşradaki benzer gösterilerden) bahseden bir bölüm bulunmaz.

Göstericilere sempati duyan ifşacılar tarafından dışarı sızdırılıp, gizlice Batıya ulaştırılan "Tiananmen Belgeleri", Başkan Yardımcısı Wang Zhen, Başbakan Li Peng ve diğer devlet yöneticilerinin Komünist rejiminin devrilme tehdidiyle karşı karşıya olduğuna inandıklarını göstermektedir.[103] Belgeler arasında Amerikan istihbaratının Komünist rejimi devirme umuduyla demokrasi yanlısı öğrenci hareketi içine sızdığına dair Devlet Güvenlik Bakanlığı tarafından parti yönetimine iletilen yaygaracı raporlar da bulunmaktadır. Diğer yandan, demokrasi yanlısı göstericilerin katledilmesi hakkındaki istihbarat raporları, ordunun hazırladığı raporlara nazaran daha az çarpıtmaya uğramıştı. Katliamın başlıca sorumlusu olan 38'inci Ordu Grubu, "sopalarla ve demir çubuklarla kuşanmış ayaklanmacılar" karşısında askerlerinin cesaretini övmüş ancak göstericilerin öldürülmesinden bahsetmemişti. Buna mukabil Devlet Güvenlik Bakanlığı, göstericilerden yana tavır almamakla birlikte bazı askerî birliklerin kontrolden çıktığını kabul etmişti: "Kendilerine taş isabet eden bazı askerler kontrolden çıkmış ve 'Faşistler!' diye bağıran veya taş ve tuğlalar atan herkese çılgınca ateş etmeye başlamışlardır. En az yüz öğrenci ve vatandaş kanlar içinde yere yığılmıştır; bunlar diğer öğrenciler ve vatandaşlar tarafından yakındaki Fuxing Hastanesi'ne götürülmüşlerdir."[104] Tiananmen Katliamı ve diğer şehirlerdeki demokrasi yanlısı göstericilerin öldürülmesinden beri Devlet Güvenlik Bakanlığı ve 1989'daki demokrasi hareketini halkın hafızasından silmeye adanmış devasa bir çevrimiçi sansürcüler ordusu, bir yazarın tabiriyle Çin'i, "Hafıza Kaybı Halk Cumhuriyeti" haline getirmişlerdir. Tiananmen Meydanı hakkındaki bütün arama terimlerinin kaldırılmasının yanında, 4, 6 ve 1989 sayılarının bütün kombinasyonları bloke edilerek katliam hakkındaki bilgilere çevrimiçi erişim engellenmiştir.[105]

Resmî sansüre rağmen Çin'in dünyadaki en geniş çevrimiçi topluluğa sahip olması, Devlet Güvenlik Bakanlığı'nın ülke içi ve ülke dışı hedeflere karşı rekor sayıda bilgisayar korsanı devşirmesini (Çin basınında bir başka tabu) kolaylaştırmıştı. ABD Personel Yönetimi Dairesi (OPM) 2015

yılında bilgisayar korsanlarının (ismen belirtmese de Çin'den idare edilen korsanlar), son on beş yıl içinde ABD devletinin güvenlik soruşturmasına tabi tuttuğu hemen herkes hakkındaki "hassas bilgileri" ele geçirdiğini duyurmuştur. 19.7 milyon kişiye ek olarak bunların aile ve yakın çevrelerinden 1.8 milyon kişinin bilgileri ele geçirilmişti. FBI direktörü James B. Comey muhabirlere şöyle söylüyordu: "Ulusal güvenlik ve istihbarata karşı koyma açısından bu çok büyük bir mesele. Birleşik Devletler hükümeti için çalışmış, çalışma başvurusunda bulunmuş ve çalışmakta olan herkes hakkında bir bilgi hazinesinden bahsediyoruz." Comey, korsanların kendi SF 86 (Standart Form 86) güvenlik soruşturma formunu da ele geçirdiklerini düşünüyordu: "SF 86'mı ele geçirirseniz, 18 yaşından beri yaşadığım her adresi, bu adresteki kişileri, komşularımı, bütün ailemi ve ABD dışında ziyaret ettiğim her yeri öğrenirsiniz. Yabancı bir istihbarat servisi olduğunuzu ve bu verileri ele geçirdiğinizi bir düşünün."[106*]

Çin'in casusluk faaliyetleri hakkındaki her bilgi Pekin tarafından sansürlenmiş olsa da Devlet Güvenlik Bakanlığı Çin'in içerisindeki yabancı casuslardan doğabilecek tehdide büyük önem vermektedir. "Azgın bir biçimde hulul, yıkıcılık, bölücülük, tahrip ve hırsızlık faaliyetleri yürüten yabancı casus teşkilatlarına" karşı kamuoyu nezdinde farkındalık yaratmak adına Nisan 2016'dan itibaren devlet tarafından her yıl yapılan "Ulusal Güvenlik Eğitimi Günü" uygulaması başlatılmıştır. Devlet Güvenlik Bakanlığı ve diğer resmî kurumlar tarafından yapılan istihbarata ve yıkıcılığa karşı koyma propagandasının bazı unsurları yabancı gözlemcilere komik gelmişti. Pekin'de duvarlarda ve resmî dairelerin duyuru panolarında sergilenen "Tehlikeli Aşk" isimli, on altı kısımlık çizgi hikâye de bunlardan biriydi. "Tehlikeli Aşk", kendisine sürekli ne kadar güzel olduğunu söyleyen, gül buketleri alan, pahalı yerlerde yemeğe çıkaran ve onunla romantik yürüyüşler yapan David isimli kızıl saçlı Batılı bir akademisyen tarafından ayartılan genç ve çekici bir Çinli devlet memuru Xiao Li'nin (ya da Küçük Li) hikayesini anlatır. David gerçekte Li'den çok devlet sırlarıyla ilgilenen yabancı bir casustur. Li, ona çalıştığı kurumdan gizli belgeler verince ikisi de tutuklanır. Kelepçe vurulan Li'ye polis tarafından, "kendisinin gizlilik anlayışının bir devlet memurunda olması gerekene kıyasla yüzeysel olduğu" söylenir.[107] Uzun vadeli perspektiften bakılınca, Küçük Li'nin uyarı mahiyetindeki hikayesi, otokratik rejimlerin güvenlik servislerinin ülkeye dışarıdan gelen akademisyenler ve diğer

* OPM tarafından yapılan açıklama, Başkan Xi Jinping'in iki ay sonra Washington'a düzenleyeceği resmî ziyaret öncesi Çin'i bir nebze küçük düşürmüştür. Çin hükümeti zararı sınırlandırmak için suçu, pek inandırıcı olmayan bir biçimde, şahsî menfaatleri için çalışan Çinli bilgisayar korsanlarına atmış ve bunları tutukladığını duyurmuştur.

mesleklerden yabancılara karşı duydukları geleneksel kuşkunun bir başka biçimidir. Devlet Güvenlik Bakanlığı'nın parti yönetimine verdiği raporda, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri başta Amerika olmak üzere Batılı devletlerin, "'demokrasi', 'özgürlük' veya 'insan hakları' gibi beylik lafları kullanarak muhalefet yaratmaya ve muhalefeti organize etmeye" çalışarak "Komünist Parti'yi yıkma ve sosyalist düzeni sabote etme amaçlı çok sayıda fenalığa imza attığı" bildirilmişti.[108]

Nisan 2017'de ikincisi düzenlenen Ulusal Güvenlik Eğitimi Günü'nde devlet, Pekin'deki casusluğa karşı koyma faaliyetlerine halk desteği sağlamak için yabancı casuslar hakkında bilgi verenlere para ödülü vaat etmişti. Vaat edilen ödül 10,000 yuan gibi düşük bir meblağdan başlayıp çok önemli ihbarlar için 500,000 yuana (70,000 dolardan fazla) kadar yükseliyordu. Yetkililer, casusluğa karşı koyma seferberliğinin önemine vurgu yapmak için bunu alakasız bir biçimde, Çin medeniyetini göçebe bozkır kavimlerinin istilasından korumak için iki bin beş yüz yıl önce inşa edilen Çin Seddi'ne benzeterek tarihsel bir perspektif sunmaya çalışmışlardı. Pekin yönetimi 2017'de vatandaşlarını, "kötülüğe karşı mücadele etmek ve casuslara karşı koymak için demirden bir Çin Seddi inşa edilmesine" destek olmaya çağırıyordu.[109]

Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti'nin diğer büyük devletlerle en benzer olan uzun vadeli istihbarat önceliği terörle mücadeledir. Çin'in BM daimî temsilcisi Liu Jieyi, 2017 yılı başlarında BM Güvenlik Konseyi'ne şöyle sesleniyordu: "Terör bütün insanlığın ortak düşmanıdır. Ne zaman, nerede ve ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin kesin bir karşılık verilmelidir."[110] Ancak Çin, terörizmi hâlâ ülke içi eylemler bağlamında düşünmektedir.[111] İstihbarata dayalı "terörle mücadele" operasyonlarının başlıca hedefi Çin'in kuzeybatısındaki seyrek nüfuslu Şincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Müslüman Uygurlardır. Şincan'da hala Kültür Devrimi sırasında camilerin kapatılmasının ve Kuran nüshalarının yakılmasının ("Hafıza Kaybı Halk Cumhuriyeti" içinde nadiren bahsedilen) acı hatıraları vardır. Bazı Uygurlu aileler domuz yetiştirmeye zorlanmıştır.*

Çin hariç çoğu büyük devlet için gelecek nesildeki en belirgin küresel istihbarat önceliği hâlihazırda devam etmekte olan uluslararası (başta İslamcı) terörizm tehdidi dir. Bu tehditle başarılı bir şekilde başa çıkabilmek için 11 Eylül öncesindeki ilk dalga İslamcı tehdide karşı verilen tepkide gösterilenden daha uzun vadeli bir bakış açısına ihtiyaç vardır.

---

* 1970'te Kazakistan KGB'si tarafından, Moskova'daki Merkez'den gönderilen "özel faaliyetler" görevlileriyle birlikte gerçekleştirilen ALGA Operasyonu'nda, Şincan Uygur Özerk Bölgesi'nde silah ve patlayıcı mühimmat depolarına sahip bir sabotaj üssü kurulmaya çalışılmıştır. (Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive II*, s. 277-283.)

Şimdiye kadar İngiltere'de yaşanan en geniş çaplı İslamcı terör saldırısı, 7 Temmuz 2005'te üç metro trenindeki ve bir belediye otobüsündeki intihar bombacıları tarafından düzenlenen, kendileri dışında elli iki kişinin ölümüyle sonuçlanan saldırı olmuştur. O günün büyük bir bölümünde Lambeth Sarayı'nın hemen hemen tam karşısında bulunan MI5'ın Thames House genel merkezinde teşkilatın yüzüncü yıl tarihi için yaptığım çalışmayla meşgul olmuştum.[112] O sabah Cambridge'den King's Cross metro istasyonuna varmış ve hatalı bir şekilde elektrik kesintisi olduğu sanılan bir sebepten ötürü metronun kapalı olduğunu görmüştüm. Thames House'a yürüyerek vardığımda bir terör saldırısının gerçekleştiği artık belli olmuştu. 7 Temmuz saldırılarının Güvenlik Servisi üzerindeki etkileri iki hafta sonra yaşanan (yine önceden haber alınamayan) ancak başarısız olan terör saldırılarıyla daha da artmıştı. Üst düzey bir MI5 yetkilisi bana sonradan, diğer İngiliz istihbarat teşkilatlarının bile "Servis'in Temmuz saldırılarından ötürü içinde bulunduğu üzüntüyü, sarsıntıyı, kaygıyı ve tekrar yaşanmamasından emin olmaya ne denli ihtiyaç duyduğunu anlamadığını" söylemiştir.

7 ve 21 Temmuz saldırılarının hemen ardından Güvenlik Servisi'nin sonraki Genel Direktörü Jonathan Evans kendisine şöyle sormuştu: "Bizim üzerimize art arda salabilecekleri dalgalara mı sahipler?" Temmuz 2005'te kimse, sonraki on yıl içinde terör saldırılarının sadece tek bir İngiliz vatandaşının (2013'te öldürülen, Kraliyet Fusilier Alayı'ndan Lee Rigby) ölümüne sebep olacağını ve İngiltere anakarasındaki en düşük ölüm sebeplerinden biri haline geleceğini öngöremezdi. Güvenlik servislerinin operasyonlarının başarısını en iyi gösteren şey gerçekleşmemiş şeylerdir ve bunların başında terör saldırıları gelir.

2005'in sonraki aylarından 2017 ilkbaharına kadar büyük çaplı cihatçı terör eylemleri vaktinde tespit edilerek önlenmiştir. Tespit edilmelerinin başlıca sebeplerinden biri, bütün güvenilir terörle mücadele stratejilerinin temelinde yatan, kullanılan teknoloji zaman içinde değişime uğrasa da geleneksel bir yöntem olan şüphelilerin gözetlenmesi olmuştur. MI5'ın 2000'deki LARGE Operasyonu sırasında yürüttüğü başarılı gözetleme olmasa, Amerika'daki 11 Eylül saldırılarından daha önce İngiltere'de bir İslamcı terör saldırısı yaşanabilirdi.[113]

Hem MI5 hem de polis tarihinin en büyük gözetleme operasyonu olan OVERT Operasyonu, MI5'ın kanaatine göre İngiliz tarihinin en tehlikeli terör komplosunun 2006 yılında ortaya çıkarılmasını sağlamıştı: Heathrow'dan Kuzey Amerika şehirlerine uçan yedi yolcu uçağının intihar bombacıları tarafından üç saatlik bir zaman dilimi içinde düşürülmesi planı. Walthamstow'daki Forest Road 386a'da bulunan iki yatak odalı daireye

yerleştirilen dinleme cihazları ve gizli kamera sayesinde Güvenlik Servisi bu apartman dairesinin İslamcı bir bomba imalathanesine dönüşümünü yakından izlemişti. 3 Ağustos günü, planın başında bulunan, London City Üniversitesi'nde mühendislik doktorası yapmakta olan Abdullah Ahmed Ali ve yardımcılarından Tenvir Hüseyin, bir gazlı içecek şişesinin kapağını açmadan içindeki içeceği boşaltıp yerine sıvı patlayıcı yerleştirmek için tabanına delik açarken kamerada görünmüşlerdi. Görüntülerde Ali, Hüseyin ve diğer intihar bombacılarının şişeleri patlatmak için fünye olarak kullanmak üzere içindeki malzeme HMTD'yle (hekzametilen triperoksit diamin) değiştirilmiş, zararsız görünen kalem pilleri uçağa sokmayı planladıkları da tespit edilmişti. Komplocular hazırlıklarını tamamlayamadan yakalanmışlarsa da sonradan yayımlanan bir BBC *Panorama* programında silah uzmanı Dr. Sidney Alford tarafından, onların yapmaya niyetlendikleri patlayıcı cihazlardan biri yapılmış ve patlatılarak bir uçak gövdesini delmeyi başarmıştı.[114]

Walsingham'ın I. Elizabeth'e karşı planlanan suikastları başarıyla engellemesinden beri[115] mesaj yakalama da terörle mücadelenin önemli unsurlarından biri olmuştur. MI5, 2006 yazında Walthamstow'daki apartman dairesinde İslamcı bomba imalatını izlerken, planın başındaki Ali'nin Pakistan'a gönderdiği ve yakalanan bir eposta metni terör saldırısının an meselesi olduğuna dair bir şifre içermekteydi: "Seyyar atölyemi artık kurdum. Artık sadece açılış tarihini belirleyeceğim." MI5, komplocuların öldükten ve (inandıkları üzere) cennete gitmelerinden sonra yayımlanacak "şehadet videolarını" kaydetmelerini de izlemişti.[116] OVERT Operasyonu'nun geride bıraktığı mirası, 2006'dan beri hava yoluyla seyahatin mahiyetini değiştiren ve hala devam etmekte olan, kabin bagajlarında sıvı ve jel yasağı olmuştur.

İngiliz anakarasında büyük terör saldırılarının yaşanmadığı on yıllık süreç 2017'de sona erdi. Yaşanan en ciddi saldırı, İslamcı intihar bombacısı Selman Abedi'nin 22 Mayıs'ta Manchester Arena'daki bir konser sonrası düzenlediği saldırı olmuştu. Yirmi üç kişi (Abedi dâhil) ölmüş ve 250 kişi yaralanmıştı. Bir dizi başka saldırı da önlenmişti. Başarıya ulaşan ve ulaşmayan saldırılar, şüphelilerin gözetlenmesi ve mesajların yakalanmasının önemini bir kez daha göstermişti.

Başarılı gözetleme faaliyetleri, terörizmin KİS çağına girmesinin ardından çok daha zaruri hale gelecektir. Ali'nin Walthamstow'daki bomba imalathanesinde planladığından daha tehlikeli bir İslamcı saldırıyla karşı karşıya gelmemiz an meselesidir. Daha 1998 yılında Usame bin Ladin kendi destekçilerine KİS sahibi olmanın "dinî bir görev" olduğunu söylemişti. 11 Eylül'den bir yıl önce, Güvenlik Servisi'nin kitle imha silahlarının yayılmasını önleme operasyonları sonucunda o sırada farkında olunmadan

el-Kaide'nin biyolojik silah geliştirmek için İngiltere'den malzeme temin etmek için yaptığı ilk girişim boşa çıkarılmıştı.[117]

Bin Ladin'in KİS edinme talimatına uymayı deneyen ilk İngiliz vatandaşı İslamcı militan, sonradan İslam'ı seçmiş Hint asıllı Dhiren Barot idi. RHYME Operasyonu sırasındaki gözetlemenin ardından 2004'te tutuklanmış ancak iki yıl sonrasına kadar mahkemeye çıkarılmamıştı. Barot, el-Kaide için öyle önemli bir kişi olarak kabul edilmişti ki Amerika'daki 11 Eylül saldırılarının baş planlayıcısı Halid Şeyh Muhammed tarafından bizzat seçilmiş ve eğitilmesine nezaret edilmişti. Thames Nehri altından geçen metro hattında seyahat eden bir treni havaya uçurma planı hakkında şu heyecanlı satırları yazmıştı: "Burada yaşanacak güçlü bir patlamanın delik açarak nehir tabanında yarığa sebep olmasıyla yaşanacak kaosu bir düşün. Patlamalar, su baskını, boğulmalar ve benzer sebepler karmaşa yaratabilir/karmaşaya sebep olabilir." Barot'un nihaî amacı ise, muhtemelen Londra şehir merkezinde ilk radyoaktif "kirli bombayı" patlatmaktı. Ancak hâlihazırda "gerekli bağlantıları" sağlayamamaktan yakınmıştı.*

Bugün olsa çok daha rahat sağlayabilirdi. Chatham House, 2015 yılında, "Organize Suç Örgütlerinin Teröristlere Radyoaktif Malzeme Aktarmasıyla Büyüyen Tehdit" başlıklı bir rapor yayımladı. Moldova'daki suç örgütlerinin, sözde Irak ve Şam İslam Devleti IŞİD'e gizlice nükleer malzemeler ulaştırdığına inanılmaktaydı. Rapor şöyle belirtiyordu: "Radyolojik bir silah imal etmek çok az teknik ve bilimsel uzmanlık gerektirir ve radyoaktif malzemelerin konvansiyonel silahlarla (mesela dinamit) bir arada kullanılması sonucu başarıyla bir kirli bomba elde edilebilir."[118] Belki de önümüzdeki on yıl kadar erken bir vakitte ilk defa olarak yaşanacak KBRN** terörizmi ihtimali İngiltere ufuklarında belirmeye başlamıştır. IŞİD hâlihazırda Irak'ta kimyasal silahlar kullanmıştır. Fırsat bulursa, evine dönen cihatçıların muhtemel desteği sayesinde Avrupa'da da kullanmaktan çekinmeyecektir.[119]

2016'da Washington'da toplanan ve elliden fazla devlet liderinin katıldığı Nükleer Güvenlik Zirvesi'nde İngiltere Başbakanı David Cameron, çok daha büyük bir tehlike olan IŞİD'in nükleer malzeme elde etmesinin artık "bir hayli gerçek" olduğu uyarısında bulunmuştu. Başkan Obama şöyle söylüyordu: "Bir terör örgütünün nükleer silah elde edip bunu kullanmasının

* RHYME Operasyonu sırasında 600'den fazla anahtar takımı ele geçirilmiştir. Polis on dört ay boyunca 6,000'den fazla garaj ve depoda bunları denemekle uğraşmıştır; yetmiş yedi tanesinin nereye ait olduğu bulunmuştur. Kilit altındaki yerlerden birinde patlayıcılar yahut radyoaktif malzeme olabileceği korkusu yüzünden çalışmalar bu denli uzun sürmüştür. (Andrew, *Defence of the Realm*, s. 819-821.)

** Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer tehditler. (ç.n.)

yarattığı tehdit küresel güvenlik için en büyük tehlikelerden biridir ... Bu delirmiş kişilerin, bir nükleer bomba yahut nükleer malzeme ele geçirmeleri halinde olabildiğince çok insan öldürmek için bunu kullanacaklarına şüphe yoktur."[120] Eğer 11 Eylül'de Usame bin Ladin'in elinde "kirli" radyolojik bomba olsaydı, bunu o zaman kullanması işten bile değildi.

Winston Churchill şöyle yazmıştır: "Ne kadar geriye bakarsan o kadar ileriyi görebilirsin." Yirmi birinci yüzyılda terörle mücadeleyi anlamak için bu özdeyiş kilit önem taşımaktadır. Çok uzun vadeli bir bakış açısı, teröristlerin KİS kullanımı hakkında, 11 Eylül'den beri yaşanan daha düşük teknolojiyle düzenlenmiş eylemlerde elde edilmiş tecrübeden daha büyük bir önsezi sağlar. Son birkaç bin yılın en büyük gerginliklerinden biri, diğer tüm insan icadı şeylerden daha çok KİS yayılmasını (bu yayılma bir zamanlar yavaşken artık daha hızlıdır) önlemek olmuştur. Tarihin bu kesin kaidesine istisna teşkil eden ilk şey KİS olmayacaktır. Asıl soru gelecekteki bir terör örgütünün (muhtemelen İslamcı bir örgütün) KİS *kullanıp kullanmayacağı* değil, bunu *ne zaman* kullanacağıdır.

Dış istihbarat, açık kaynakların normalden daha az bilgi sağladığı savaş zamanlarında ve büyük uluslararası krizler esnasında kendisinin ne denli önemli olduğunu ispatlamıştır. İstihbarat hem İkinci Dünya Savaşı'nın süresini kısaltmış hem de Üçüncü Dünya Savaşı'na yol açabilecek Küba Füze Krizi'ni sona erdirmiştir. Füze krizi sonrası hem Doğu'da hem de Batı'da, karşıt tarafların nükleer saldırı gücünün kapsamı ve konuşu hakkında sahip olunan istihbarat Soğuk Savaş'ın dengesinin sağlanmasındaki esas unsurlardan biri olmuştur.[121] Bu kıymetli istihbarat sık sık elde edilmesi kolay bir şey gibi görülmüştür. Eğer İngiliz ve Amerikan istihbaratı Saddam'ın KİS programı konusunda Sovyetler Birliği hakkında sahip olduklarıyla aynı ölçüde iyi istihbarata sahip olmuş olsalardı 2003 yılında bir Irak Savaşı yaşanmayabilirdi. Eisenhower'ın da fark ettiği gibi, düşmanın "*neye sahip olmadığı*" hakkındaki istihbarat çoğu zaman neye sahip olduğu hakkındaki bilgi kadar önemliydi.[122]

İyi istihbarat baskına uğrama ihtimalini azaltsa da baskına engel olamaz. En iyi stratejik istihbarat bile bazen geleceği Aziz Pavlus'un cenneti gördüğü şekilde, "aynadaki silik bir görüntü" gibi görmemize izin verir.[123] Geçmiş tecrübeler, yirmi birinci yüzyıldaki istihbarat analistlerinin de tıpkı yirminci yüzyıldaki öncülleri gibi, uluslararası ilişkilerin seyrinden dolayı sık sık gafil avlanacaklarını göstermektedir. Ağustos 1914'te kimse, savaş esnasında Rusya'nın Avrupa'daki en otoriter monarşiden dünyanın en devrimci rejimine dönüşeceğini tahmin edemezdi. İki savaş arası dönemde Nazizmin zaferi de savaş sırasında Bolşevizmin zaferi gibi beklenmedik bir olaydı.

İngiltere'nin Alman Weimar Cumhuriyeti nezdindeki eski büyükelçisi Lord D'Abernon 1929'da iki ciltlik hatıratını yayımladığında Hitler'den bahsettiği tek yer, onun 1924'te altı ay hapis yattıktan sonra "tarih sahnesinden kaybolduğunu" söylediği bir dipnottu.[124] Ancak İngiltere'de MI5 mensubu bir istihbaratçı olan ve Alman elçiliğindeki bir ajanın büyük etkisi altında kalan Jack Curry, Hitler'in yeni topraklar ele geçirmek konusundaki hırsları için, mevcut ılımlı söylemi yerine *Kavgam*'ın daha iyi bir yol gösterici olduğunu 1936 yılında Whitehall'da dile getiren ilk kişi olmuştu: "Bunlar kesinlikle bir devlet adamının iktidara gelince terk edeceği türde, sorumsuzca edilmiş laflar değil." Curry'nin iddiaları MI5'ın başındaki Vernon Kell'i ikna etmeyi başarmış ancak sonradan gelen İngiliz hükümetlerini ikna edememişti.[125*] Diğer yandan, onun Nazi Almanyası konusundaki fevkalade önsezisi, İkinci Dünya Savaşı sonrası Kell'in halefi Sir David Petrie'nin "gelecekte rehber olması için" kurum içi MI5 tarihçesini yazma işini neden Curry'ye verdiğini açıklamaya yardımcı olur.[126]

İstihbaratın tarihi, geçmiş tecrübelerin önemini Curry gibi idrak edemedikleri için yetersiz kalmış çok sayıda becerikli, iyi niyetli siyasî karar alıcıların ve istihbaratçıların örnekleriyle doludur. Birinci Dünya Savaşı başladığında Woodrow Wilson Amerikan tarihinin muhtemelen en iyi eğitimli başkanı idi. İngiliz Başbakanı Herbert Asquith Oxford Üniversitesi'ni birincilikle bitirmiş ve öğretim üyeliğiyle ödüllendirilmişti. İstihbarat kullanımında gösterdikleri zâfiyet, beceriksizliklerinden değil, istihbaratın tarihî rolü hakkındaki cehaletlerinden kaynaklanmıştı. Asquith, İngiltere'nin sinyal istihbaratı konusunda dünya lideri olmaya başladığı bir dönemde, on sekizinci yüzyıldaki Yaşlı Pitt ve Genç Pitt'in aksine buna neredeyse hiçbir alaka göstermemişti. Başkan Wilson da İngiltere'nin elde ettiği sinyal istihbaratı başarıları arasında kendi çok gizli telgraflarının deşifre edilmesinin de olduğunu neredeyse kesinlikle fark edememişti.[127]

Günümüz dünya liderlerinin tarihe olan ilgilerinin ya çok az ya da önem arz etmeyecek bir seviyede olduğunu düşünmek pek de zor değildir.[128] Yarım asır önce, James Bond'un dünya çapındaki popülerliğine rağmen, istihbarat tarihi ve çağdaş istihbarat alanındaki çalışmalar hemen hemen hiç yoktu. Günümüzde ise, Atlantik'in iki yakasındaki az sayıda ama gün geçtikçe aralarına yenileri eklenen üniversitelerde bu konuda dersler verilmekte. İstihbaratın uzun vadeli tarihi ne kadar fazla gün yüzüne çıkarsa siyasî karar alıcıların ve istihbarat işiyle uğraşanların bunu görmezden gelmesi de o kadar zor hale gelecektir.

---

* MI5'in, Yatıştırma siyasetinin Hitler'in toprak taleplerini dizginlemekten ziyade daha da kamçıladığını gösteren, birbiri ardına hazırladığı raporların savaş öncesindeki İngiliz hükümetleri üzerinde hiçbir etkisi olmamıştı.

Kaynaklar

9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States (New York: W. W. Norton & Co.)

Abdale, Jason R., *Four Days in September: The Battle of Teutoburg* (Barnsley: Pen & Sword, 2016)

Aboul-Enein, Youssef, "Amr ibn al-A'as, a Realistic Examination of an Early Islamic Military Strategic Planner", *Small Wars Journal*, 2012

Abram, Simon (ed.), *Islamic Hadith* (Kindle edn, 2011)

Abulafia, David, *The Great Sea: A Human History of the Mediterranean* (London: Allen Lane, 2011)

Ackroyd, Peter, *Venice* (London: Vintage Books, 2010)

Adams, Jefferson, *Historical Dictionary of German Intelligence* (Lanham, Md: Scarecrow Press, 2009)

Adams, Robyn, "'The Service I am Here for": William Herle in the Marshalsea Prison, 1571", *Huntington Library Quarterly*, vol. 72 (2009), no. 2

Adamson, Peter, "Before Essence and Existence: al-Kindi's Conception of Being", *Journal of the History of Philosophy*, vol. 40 (2002), no. 2

—, *Al-Kindi* (New York: Oxford University Press, 2007)

Addison, Joseph, *Essays and Tales* (London: Cassell & Co., 1904)

Adelman, Howard Tzvi, "A Rabbi Reads the Qur'an in the Venetian Ghetto", *Jewish History*, vol. 26 (2012)

Adkin, Mark, *The Charge: The Real Reason Why the Light Brigade was Lost* (London: Leo Cooper, 1996)

Ágoston, G., "Information, Ideology, and Limits of Imperial Policy: Ottoman Grand Strategy in the Context of Ottoman–Habsburg Rivalry", *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), s. 75–103

Agulhon, Maurice, *1848 ou l'apprentissage de la République 1848–1852* (Paris: Éditions du Seuil, 1973)

Aid, Matthew M., *The Secret Sentry: The Untold History of the National Security Agency* (New York: Bloomsbury, 2009)

— ve Wiebes, Cees (eds.), *Secrets of Signals Intelligence during the Cold War and Beyond* (London: Routledge, 2001)

Akram, A. I., *The Sword of Allah: Khalid bin al-Waleed: His Life and Campaigns* (Delhi: Adam, 2007)

Akrigg, G. P. V. (ed.), *Letters of King James VI & I*, (Berkeley: University of California Press, 1984)

Al-Asmari, Abdulaziz Abdullah, "Arab/Islamic Concept of Intelligence in the Case of Fatah Paramilitary", Doktora Tezi (Brunel University, 2009)

Al-Kadi, Ibrahim A., "The Origins of Cryptology: The Arab Contribution", *Cryptologia*, vol. 16 (1992), no. 2

Al-Khalili, Jim, *The House of Wisdom: How Arabic Science Saved Ancient Knowledge and Gave Us the Renaissance* (London: Penguin Books, 2011)

Al Mubarakpuri, Safiur Rahman, *The Sealed Nectar: Biography of Prophet Muhammad* (Riyadh: Darussalam Publishers, 2002)

Al-Tabari, Muammad ibn-Jarir, *The History of al-Tabari, vol. 7: The Foundation of the Community* (New York: SUNY Press, 1987)

Alberti, Leon Battista, *De Componendis Cyfris, ed. Augusto Buonafalce* (Turin: Galimberti, 1998)

Aldhouse-Green, *Miranda, Caesar's Druids: Story of an Ancient Priesthood* (New Haven, Conn./London: Yale University Press, 2010)

Aldrich, Richard J., *The Hidden Hand: Britain, America and Cold War Secret Intelligence* (London: John Murray, 2001)

—, *GCHQ: The Uncensored Story of Britain's Most Secret Intelligence Agency* (London: HarperPress, 2010)

— ve Cormac, Rory, *The Black Door: Spies, Secret Intelligence and British Prime Ministers* (London: William Collins, 2016)

Alford, Stephen, *The Watchers: A Secret History of the Reign of Elizabeth I* (London: Allen Lane, 2012)

Allmand, Christopher, "Intelligence in the Hundred Years War", (ed.) Keith Neilson ve B. J. C. McKercher, *Go Spy the Land: Military Intelligence in History* (Westport, Conn.: Praeger, 1992)

Alsop, Susan Mary, *Yankees at the Court: The First Americans in Paris* (New York: Doubleday & Co., 1982)

Ames, Christine Caldwell, "Does Inquisition Belong to Religious History?", *American Historical Review*, 2005, no. 1

—, *Righteous Persecution: Inquisition, Dominicans and Christianity in the Middle Ages* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009)

Amann, Peter, "The Huber Enigma: Revolutionary or Police-Spy?", *International Review of Social History*, vol. 12 (1967), no. 2

Ames, Roger T., *Sun Tzu: The Art of Warfare* (New York: Ballantine, 1993)

Andreau, Jean, ve Descat, Raymond, *Esclave en Grèce et à Rome* (Paris: Hachette, 2006)

Andrew, Christopher, *Théophile Delcassé and the Making of the Entente Cordiale* (London: Macmillan, 1968)

—, The First World War: Causes and Consequences, *The Hamlyn History of the World in Colour Cilt 19* (London: Paul Hamlyn, 1970)

—, "Codebreakers and Foreign Offices: The French, British and American Experience", (ed.) Christopher Andrew ve David Dilks, *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century* (London: Palgrave, 1984)

—, "France and the German Menace", Ernest R. May, *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984)

—, "Churchill and Intelligence", *Intelligence and National Security*, vol. 3 (1988), no. 3
—, *Secret Service: The Making of the British Intelligence Community*, 3'üncü Baskı (London: Sceptre, 1991)
—, *For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush* (London: HarperCollins, 1995)
—, "Déchiffrement et diplomatie: Le Cabinet noir du Quai d'Orsay sous la Troisième République", *Relations Internationales*, 1976, no. 5, pp. 37–64
—, "Secret Intelligence and British Foreign Policy 1900–1939", (ed.) Christopher Andrew ve Jeremy Noakes, *Intelligence and International Relations 1900– 1945* (Exeter: Exeter University Press, 1987)
—, "The Growth of the Australian Intelligence Community and the Anglo-American Connection", *Intelligence and National Security*, vol. 4 (1989), no. 2
—, "The British View of Security and Intelligence", (ed.) A. Stuart Farson, David Stafford ve Wesley K. Wark, *Security and Intelligence in a Changing World: New Perspectives for the 1990s* (London/Portland, Oreg.: Frank Cass, 1991)
—, "The Making of the Anglo-American SIGINT Alliance, 1940–1948", (ed.) James E. Dillard and Walter T. Hitchcock, *The Intelligence Revolution and Modern Warfare* (Chicago: Imprint Publications, 1996)
—, "Conclusion: An Agenda for Future Research", (ed.) Rhodri Jeffreys-Jones and Christopher Andrew, *Eternal Vigilance? 50 Years of the CIA* (London: Frank Cass, 1997)
—, "The VENONA Secret", K. G. Robertson (ed.), *War, Resistance and Intelligence: Essays in Honour of M. R. D. Foot* (Barnsley: Pen & Sword, 1999)
—, "Casement and British Intelligence", (ed.) Mary E. Daly, *Roger Casement in Irish and World History* (Dublin: Royal Irish Academy, 2005)
—, *The Defence of the Realm: The Authorized History of MI5*, gözden geçirilmiş karton kapaklı baskı (London: Penguin Books, 2010)
—, "Intelligence in the Cold war", (ed.) M. P. Leffler ve O. A. Westad, *The Cambridge History of the Cold War, vol. 2: Crises and Détente* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)
—, "British Official Perceptions of Muammar Gaddafi, 1969–2011: Open Sources and Secret Intelligence", (ed.) Lawrence Freedman ve Jeffrey H. Michaels, *Scripting Middle East Leaders: The Impact of Leadership Perceptions on US and UK Foreign Policy* (New York: Bloomsbury, 2013)
—, "The Modern History of Interrogation", (ed.) Christopher Andrew ve Simona Tobia, *Interrogation in War and Conflict: A Comparative and Interdisciplinary Analysis* (London: Routledge, 2014)
—, "Intelligence and Conspiracy Theory: The Case of James Angleton in Long- Term Perspective", (ed.) Bruce Hoffman ve Christian Ostermann, *Moles, Defectors and Deceptions: James Angleton and His Influence on US Counterintelligence* (Washington, DC: Wilson Center, 2014)
—(ed.), *Codebreaking and Signals Intelligence* (London: Frank Cass, 1986)
— ve Dilks, David (ed.), *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century* (London: Macmillan, 1984)
— ve Elkner, Julie, "Stalin and Foreign Intelligence", (ed.) Harold Shukman, *Redefining Stalinism* (London: Frank Cass, 2003)

— ve Gordievsky, Oleg, *KGB: The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* (London: Sceptre, 1991)
— ve Gordievsky, Oleg, *Le KGB dans le monde* (Paris: Fayard, 1990)
— ve Gordievsky, Oleg (ed.), *Instructions from the Centre: Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975–1985* (London: Hodder and Stoughton, 1991); gözden geçirilmiş ABD baskısı *Comrade Kryuchkov's Instructions: Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975–1985* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1993)
— ve Gordievsky, Oleg (ed.), *More Instructions from the Centre: Top Secret Files on KGB Global Operations, 1975–1985* (London: Frank Cass, 1991)
— ve Kanya-Forstner, A. S., *France Overseas: The Great War and the Climax of French Imperial Expansion* (London: Thames & Hudson, 1981)
— ve Mitrokhin, Vasili, *The Mitrokhin Archive: The KGB in Europe and the West* (London: Allen Lane, 1999)
——, *The Mitrokhin Archive II: The KGB and the World* (London: Allen Lane, 2005)
— ve Neilson, Keith, "Tsarist Codebreakers and British Codes", (ed.) Christopher Andrew, *Codebreaking and Signals Intelligence* (London: Frank Cass, 1986)
— ve Vallet, Paul, "The German Threat", Richard Mayne, (ed.) Douglas Johnson ve Robert Tombs, *Cross Channel Currents: 100 Years of the Entente Cordiale* (London: Psychology Press, 2004)
— ve Walton, Calder, "The Gouzenko Case and British Secret Intelligence", (ed.) J. L. Black ve Martin Rudner, *The Gouzenko Affair: Canada and the Beginnings of Cold War Counter-Espionage* (Manotick, Ont.: Penumbra Press, 2006)
Antill, Peter D., *Crete 1941: Germany's Lightning Airborne Assault* (Oxford: Osprey, 2005)
Antonucci, Michael, "War by Other Means: The Legacy of Byzantium", *History Today*, vol. 42 (1993), no. 2
Arboit, Gérald, "Napoléon et le renseignement", *Centre Français de Recherche sur le Renseignement, Note Historique no. 27* (2009)
Armstrong, Karen, *Muhammad: Prophet for Our Time* (London: Harper Perennial, 2007)
Arnold, John H., *Inquisition and Power: Catharism and the Confessing Subject in Medieval Languedoc* (Philadelphia: University of Philadelphia Press, 2001)
Aston, Sir George, *Secret Service* (London: Faber and Faber, 1930)
Aubrey, Philip, *Mr Secretary Thurloe: Cromwell's Secretary of State* (London: Athlone Press, 1990)
Auer-Véran, *Francine, Archives de l'Aéronautique Militaire de la Première Guerre Mondiale Répertoire numérique détaillé de la série A (1914–1919) et guide des sources* (Vincennes: Service Historique de la Défense, 2008)
Austin, N. J. E, ve Rankov, N. B., *Exploratio: Military and Political Intelligence in the Roman World from the Second Punic War to the Battle of Adrianople* (London: Routledge, 1995)
Baden-Powell, Sir Robert (sonradan Baron), *My Adventures as a Spy* (London: C. Arthur Pearson, 1925)
Badian, Ernst, *Collected Papers on Alexander the Great* (London: Routledge, 2012)
Baigent, Michael ve Leigh, Richard, *The Inquisition* (London/New York: Viking, 1999)
Bakeless, John, *Turncoats, Traitors and Heroes: Espionage in the American Revolution*, 1959 baskısının yeniden basımı (New York: Da Capo Press, 1998)
Ballantyne, Tony, "Colonial Knowledge", Sarah Stockwell (ed.), *The British Empire: Themes and Perspectives* (Oxford: Oxford University Press, 2008)

Bamford, James, *The Puzzle Palace: Inside the National Security Agency* (New York: Penguin Books, 1983)

—, *The Shadow Factory: The Ultra-Secret NSA from 9/11 to Eavesdropping on America* (New York: Doubleday, 2008)

—, "Every Move You Make", *Foreign Policy*, 7 Eylül 2016

Bar-Joseph, Uri, "Forecasting a Hurricane: Israeli and American Estimations of the Khomeini Revolution", *Journal of Strategic Studies*, vol. 36 (2013), no. 5

Barberiato, Federico, *The Inquisitor in the Hat Shop: Inquisition, Forbidden Books and Unbelief in Early Modern Venice* (Farnham: Ashgate, 2012)

Barclay, David E., *Frederick William IV and the Prussian Monarchy, 1840–1861* (Oxford: Clarendon Press, 1995)

Barker, Elton, "Paging the Oracle: Interpretation, Identity and Performance in Herodotus' History", *Greece & Rome*, vol. 53 (2006), no. 1

Barnes, Jonathan (ed.), *The Cambridge Companion to Aristotle* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995)

Barnett, Corelli, *The Desert Generals*, gözden geçirilmiş baskı (London: Allen & Unwin, 1983)

Barrass, Gordon S., *The Great Cold War: A Journey through the Hall of Mirrors* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 2009)

Barry, Jonathan, ve Davies, Owen (ed.), *Palgrave Advances in Witchcraft Historiography* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007)

Barry, Jonathan, Marianne Hester and Gareth Roberts, *Witchcraft in Early Modern Europe: Studies in Culture and Belief* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996)

Bass, Streeter, "Nathan Hale's Mission" (Langley, Va: CIA Center for the Study of Intelligence, 1996)

Batvinnis, Raymond J., *The Origins of FBI Counterintelligence* (Lawrence: University Press of Kansas, 2007)

Bayly, C. A., *Empire and Information: Intelligence Gathering and Social Communication in India, 1780–1870* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)

— ve Harper, Tim, *Forgotten Wars: The End of Britain's Asian Empire* (London: Allen Lane, 2007)

Bazeries, Étienne, ve Burgaud, E., *Le Masque de fer: Révélations de la correspondance chiffrée de Louis XIV* (Paris: Firmin, Didot, 1893)

Beach, Jim, *Haig's Intelligence: GHQ and the German Army, 1916–1918* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013)

Beard, Mary, *SPQR: A History of Ancient Rome* (London: Profile Books, 2016)

—,North, John ve Price, Simon, *Religions of Rome*, 2 cilt. (Cambridge: Cambridge University Press, 1998)

Bearden, Milt ve Risen, James, *The Main Enemy: The Inside Story of the CIA's Final Showdown with the KGB* (New York: Random House, 2004)

Beauchamp, Ken, *History of Telegraphy* (London: Institution of Electrical Engineers, 2001)

Beaver, William, *Under Every Leaf: How Britain Played the Greater Game from Afghanistan to Africa* (London: Biteback, 2012)

Beeley, Philip ve Scriba, Christoph J., (ed.), *The Correspondence of John Wallis (1616–1703)*, 6 cilt. (Oxford: Oxford University Press, 2003–)

Beesly, Patrick, *Room 40: British Naval Intelligence 1914–18* (London: Hamish Hamilton, 1982)

Beevor, Anthony, *The Second World War: The Definitive History* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2012)

Behrendt, Hans-Otto, *Rommel's Intelligence in the Desert Campaign*, 1941–1943 (London: William Kimber, 1985)

Belchem, J. C., "The Spy-System in 1848: Chartists and Informers. An Australian Connection", *Labour History*, 1980, no. 39

Bély, Lucien, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV* (Paris: Fayard, 1990)

—, *Les Secrets de Louis XIV: Mystères d'État et pouvoir absolu* (Paris: Tallandier, 2013)

Bennett, Gill, "A Most Extraordinary and Mysterious Business: The Zinoviev Letter of 1924", *FCO History Note no. 14* (London: FCO, 1999)

—, *Churchill's Man of Mystery: Desmond Morton and the World of Intelligence* (London: Routledge, 2007)

Benson, Roger Louis ve Warner, Michael W., (ed.), *VENONA: Soviet Espionage and the American Response, 1939– 1957* (Washington, DC: National Security Agency/Central Intelligence Agency, 1996)

Berend, Ivan T., *History Derailed: Central and Eastern Europe in the Long Nineteenth Century* (Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 2003)

Bergeron, David M., *King James and Letters of Homoerotic Desire* (Iowa City: University of Iowa Press, 1999)

Bergman, Ronen, *Rise and Kill First: The Secret History of Israel's Targeted Assassinations* (New York: Random House, 2018)

Berlière, Jean-Marc, "A Republican Political Police? Political Policing under the French Third Republic 1875–1940", Mark Mazower (ed.), *The Policing of Politics in the Twentieth Century* (Providence, RI, and Oxford: Berghahn Books, 1997)

Bernstein, Jeremy, *Hitler's Uranium Club: The Secret Recordings at Farm Hall*, 2'nci baskı (New York: Springer Verlag, 2001)

Bernstein, William, *A Splendid Exchange: How Trade Shaped the World* (London: Atlantic Books, 2008)

Berry, Lloyd E. ve Crummey, Robert O., (eds), *Rude and Barbarous Kingdom: Russia in the Accounts of Sixteenth-Century English Voyagers* (Madison: University of Wisconsin Press, 1968)

Berthoud, Jean, "L'attentat contre Carnot. Spontanéité individuelle et action organisée dans le terrorisme anarchiste des années 1890", *Les Cahiers de l'histoire*, vol. XVI (1971), no. 1

Bethencourt, Francisco, "L'inquisition au Portugal", Agostino Borromeo (ed.), *L'Inquisizione: Atti del Simposio internazionale, Città del Vaticano, 29–31 ottobre 1998* (Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2003)

Bew, John, *Castlereagh: A Life* (Oxford: Oxford University Press, 2012)

—, *Citizen Clem: A Biography of Attlee* (London: Riverrun, 2016)

—, "What Lessons from History Keep being Forgotten?", *World Policy Journal*, vol. 33 (2016), no. 3

Bezotosny, V. M., *Razvedka i plany storon v 1812 godu* (Moscow: Rosspen, 2005)

Biget, Jean-Louis, "L'Inquisition en Languedoc, 1229–1329", Agostino Borromeo (ed.), *L'Inquisizione: Atti del imposio internazionale, Città del Vaticano, 29– 31 ottobre 1998* (Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2003)

Billington, James H., *Fire in the Minds of Men: Origins of the Revolutionary Faith* (New Brunswick, NJ: Transaction, 1999)

Bingham, Sandra, *The Praetorian Guard: A History of Rome's Elite Special Forces* (London: I. B. Tauris, 2012)

Black, Christopher F., *The Italian Inquisition* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2009)

Black, Jeremy, *Pitt the Elder: The Great Commoner* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992)

—, *British Diplomats and Diplomacy, 1688–1800* (Exeter: University of Exeter Press, 2001)

—, "Intelligence and the Emergence of the Information Society in Eighteenth-Century Britain", in Karl de Leeuw and Jan Bergstra (ed.), *The History of Information Security: A Comprehensive Handbook* (Amsterdam: Elsevier, 2007)

—, *George III: America's Last King* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2008)

Blair, Ann, "Reading Strategies for Coping with Information Overload, ca. 1550–1700", *Journal of the History of Ideas*, vol. 64 (2003), no. 1

—, *Too Much to Know: Managing Scholarly Information before the Modern Age* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2010)

Blair, Tony, *A Journey* (London: Hutchinson, 2010)

Blaisdell, Lowell L., "Aloysius Huber and May 15, 1848: New Insights into an Old Mystery", *International Review of Social History*, vol. 29 (April 1984), no. 1

Blanning, Tim, *The Pursuit of Glory: Europe 1648–1815* (London: Penguin Books, 2008)

—, *Frederick the Great: King of Prussia* (London: Allen Lane, 2015)

Blanqui, Louis-Auguste, "Defense du citoyen Auguste Blanqui devant la Cour d'Assises", V. P. Volguine (ed.), *Auguste Blanqui: Textes choisis* (Paris: Éditions Sociales, 1971)

Blount, Thomas, *Boscobel; or, The history of the most miraculous preservation of King Charles II. after the battle of Worcester, September the third, 1651. To which is added the King's own account of his adventures, dictated to Mr. Samuel Pepys. Edited by Charles G. Thomas* (London: Tylston and Edwards, 1894)

Blunt, Alison, "Embodying War: British Women and Domestic Defilement in the Indian "Mutiny", 1857– 58", *Journal of Historical Geography*, vol. 26 (2000), no. 3

Blunt, Wilfrid Scawen, *My Diaries: Being a Personal Narrative of Events*, 1888–1914 (London: Martin Secker, 1932)

Bobbitt, Philip, *Terror and Consent: The Wars for the Twenty-First Century* (London: Allen Lane, 2008)

—, "A Response to Professor Rascoff's Presidential Intelligence", *Harvard Law Review*, vol. 129 (2016), no. 3

Bock, F., "Die Geheimschrift in der Kanzlei Johanns XXII", *Römische Quartalschrift*, vol. XLII (1934)

Bodansky, Yosef, *Bin Laden: The Man Who Declared War on America* (Rocklin, Ga: Prima, 1999)

Bogatyrev, Sergei, "Ivan IV (1535– 1584)", Maureen Perrie (ed.), *The Cambridge History of Russia, vol. 1: From early Rus' to 1689* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006)

Boghardt, Thomas, *Spies of the Kaiser: German Covert Operations in Britain during the First World War Era* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004)

—, *The Zimmermann Telegram: Intelligence, Diplomacy and America's Entry into World War I* (Annapolis, Md: Naval Institute Press, 2012)

Bohlen, Charles E., *Witness to History, 1929–1969* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1973)

Boissonade, Prosper, *Colbert: Le Triomphe de l'étatisme. La fondation de la suprématie industrielle de la France* (Paris: Marcel Rivière, 1931)

Bond, Helen K., *Caiaphas: Friend of Rome and Judge of Jesus?* (Louisville, Ky: Westminster John Knox Press, 2004)

—, *The Historical Jesus: A Guide to the Perplexed* (London: Bloomsbury, 2012)

Bonilla, Diego Navarro, "'Secret Intelligences' in European Military, Political and Diplomatic Theory: An Essential Factor in the Defense of the Modern State (Sixteenth and Seventeenth Centuries)", *Intelligence and National Security*, vol. 27 (2012), no. 2

Bonsall, Sir Arthur, "Bletchley Park and the RAF Y Service: Some Recollections", *Intelligence and National Security*, vol. 23 (2008), no. 6

—, An Uphill Struggle (Bletchley Park: Bletchley Park Trust, 2011)

Borromeo, Agostino (ed.), *L'Inquisizione: Atti del Simposio internazionale*, Città del Vaticano, 29–31 ottobre 1998 (Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2003)

Bos, A. P., *Cosmic and Meta-Cosmic Theology in Aristotle's Lost Dialogues* (Leiden: Brill, 1989)

Bossy, John, *Under the Molehill: An Elizabethan Spy Story* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2001)

—, *Giordano Bruno and the Embassy Affair* (New Haven, Conn.: Yale Nota Bene, 2002)

Bouhey, Vivien, *Les Anarchistes contre la République, 1880 à 1914: Contribution à l'histoire des réseaux sous la Troisième République* (Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 2008)

Böwering, Gerhard, Patricia Crone, Wadad Kadi, Muhammad Qasim Zamam ve Mahan Mirza (eds), *The Princeton Encyclopedia of Islamic Political Thought* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2013)

Braddick, Michael, *God's Fury, England's Fire: A New History of the English Civil Wars* (London: Allen Lane, 2008)

Bradley, Mark Philip, "Decolonization, the Global South, and the Cold War, 1919–1962", in M. P. Leffler and O. A. Westad (ed.), *The Cambridge History of the Cold War, vol. 1: Origins* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)

Braithwaite, Sir Rodric, *Across the Moscow River: The World Turned Upside Down* (New Haven, Conn., Yale University Press, 2002)

—, *Afgantsy: The Russians in Afghanistan 1979–89* (Oxford: Oxford University Press, 2011)

Brands, H. W., *Traitor to His Class* (New York: Doubleday, 2008)

Bréban, Alix, "Germain Louis Chauvelin (1685– 1762), ministre de Louis XV", Doktora Tezi (École des Chartes, Paris, 2004)

Brendon, Piers, *Eminent Edwardians* (London: Andre Deutsch, 1979)

Briggs, Robin, *Witches and Neighbours: The Social and Cultural Context of European Witchcraft*, 2'nci baskı (Oxford: Blackwell, 2002)

Brock, Michael, ve Brock, Eleanor, (ed.), *H. H. Asquith: Letters to Venetia Stanley*, gözden geçirilmiş baskı (Oxford: Oxford University Press, 1985)

Brodeur, Jean-Paul, "High and Low Policing in post-9/11 Times", *Policing*, vol. 1 (2007), no. 1

—, "High and Low Policing", *The Policing Web* (Oxford: Oxford University Press, 2010), ch. 7

Brooks, John, "Preparing fo r Armageddon: Gunnery Practices and Exercises in the Grand Fleet prior to Jutland", *Journal of Strategic Studies*, vol. 38 (2015), no. 7

Brotton, Jerry, *This Orient Isle: Elizabethan England and the Islamic World* (London: Allen Lane, 2016)

Brown, J. M., *Modern India: The Origins of an Asian Democracy* (Oxford: Oxford University Press, 1985)

— ve Louis, W. R., *The Oxford History of the British Empire, vol. IV: The Twentieth Century* (Oxford: Oxford University Press, 2001)

Brown, Malcolm (ed.), *T. E. Lawrence in War and Peace: An Anthology of the Military Writings of Lawrence of Arabia* (Barnsley: Frontline Books, 2015)

Brown, Peter, *Through the Eye of a Needle: Wealth, the Fall of Rome and the Making of Christianity in the West 350–550 AD* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2012)

Browning, Oscar (ed.), *The Despatches of Earl Gower, English Ambassador at Paris from June 1790 to August 1792* (Cambridge: Cambridge University Press, 1885)

Bruce, John (ed.), *Correspondence of King James VI. of Scotland with Sir Robert Cecil and others in England, during the reign of Queen Elizabeth; with an appendix containing papers illustrative of transactions between King James and Robert Earl of Essex* (London: Camden Society, 1861)

Brugioni, Dino A., "Arlington and Fairfax Counties: Land of Many Reconnaissance Firsts", *Northern Virginia Heritage*, February 1985

Bruneau, Thomas C., *Patriots for Profit: Contractors and the Military in US National Security* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 2011)

—, "Contracting Out Security", *Journal of Strategic Studies*, vol. 36 (2013), no. 5

Brusilov, Alexei A., *A Soldier's Note-Book, 1914–1918* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1971)

Bryce, Trevor, *Letters of the Great Kings of the Ancient Near East: The Royal Correspondence of the Late Bronze Age* (London: Routledge, 2003)

Bulla, David W., "Abraham Lincoln and Press Suppression Reconsidered", *American Journalism*, vol. 26 (2009), no. 4

— and Gregory A. Borchard, *Journalism in the Civil War Era* (Oxford: Peter Lang, 2010)

Buonafalce, Augusto, "Cicco Simonetta's Cipher-Breaking Rules", *Cryptologia*, vol. 32 (2008), no. 1

Burds, Jeffrey, "The Soviet War against "Fifth Columnists": The Case of Chechnya, 1942–4", *Journal of Contemporary History*, vol. 42 (2007), no. 2

Burger, Pierre, "Spymaster to Louis XIV: A Study of the Papers of the Abbé Eusèbe Renaudot",Eveline Cruikshanks (ed.), *Ideology and Conspiracy: Aspects of Jacobitism, 1689–1759* (Edinburgh: John Donald, 1982)

Burke, Aaron A., "Canaan Under Siege: The History and Archaeology of Egypt's War in Canaan during the Early Eighteenth Dynasty", Jordi Vidal (ed.), *Studies on War in the Ancient Near East: Collected Essays on Military History* (Münster: Ugarit-Verlag, 2010)

Burke, Peter, "Early Modern Venice as a Center of Communication and Information", John Martin and Dennis Romano (eds.), *Venice Reconsidered: The History and Civilization of an Italian City-State, 1297–1797* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000)

Burrows, Simon, Jonathan Conlin, Russell Goulbourne ve Valerie Mainz (ed.), *The Chevalier d'Eon and His Worlds: Gender, Espionage and Politics in the 18th Century* (London: Continuum, 2010)

Bush, George W., *Decision Points* (London: Virgin, 2011)
Butcher, Tim, *The Trigger: Hunting the Assassin Who Brought the World to War* (London: Chatto & Windus, 2014)
Cairncross, John, *The Enigma Spy: An Autobiography* (London: Century, 2007)
Carboni, Stefano, Trinita Kennedy and Elizabeth Marwell, "Commercial Exchange, Diplomacy, and Religious Difference between Venice and the Islamic World", *Heilbrunn Timeline of Art History* (New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000–)
Carden, R. M., *German Policy toward Neutral Spain, 1914–1918* (New York: Garland, 1918)
Cardwell, John M., "A Bible Lesson on Spying", Studies in Intelligence, Winter 1978
Carlyle, Thomas (ed.), *Oliver Cromwell's Letters and Speeches*, 4 cilt (Leipzig: Bernhard Tauchnitz, 1861)
Carnicer Garcia, Carlos, ve Rivas, Javier Marcos, *Espías de Felipe II: Los servicios secretos del Imperio español* (Madrid: La Esfera de los Libros, 2005)
Carrasco, *David, Quetzalcoatl and the Irony of Empire: Myths and Prophecies in the Aztec Tradition* (Chicago: University of Chicago Press, 1982)
Cartledge, Paul, *Alexander the Great: The Hunt for a New Past* (London: Pan Books, 2005)
Cattaneo, A., *Fra Mauro's Mappa Mundi and Fifteenth-Century Venice* (Turnhout: Brepols, 2011)
Catto, Jeremy, "Currents of Religious Thought and Expression", Michael Jones (ed.), *The New Cambridge Medieval History, vol. 6* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000)
Cavendish, Richard, "Richard Cromwell Resigns as Lord Protector", *History Today*, vol. 59 (2009), no. 5
—, "Tsar Nicholas II and Family Visit the Isle of Wight", *History Today*, vol. 59 (2009), no. 3
Cecil, Lamar, *The German Diplomatic Service, 1871–1914* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2015)
Central Intelligence Agency, *Intelligence in the Civil War* (Washington, DC: Central Intelligence Agency, 2007)
Chakrabotry, Gayatri, *Espionage in Ancient India (from the Earliest Time to 12th Century A.D.)* (Calcutta: Minerva Associates, 1990)
Chambers, David Ian, "The Past and Present State of Chinese Intelligence Historiography", *Studies in Intelligence*, vol. 56 (2012), no. 3
Chambers, David, ve Pullan, Brian S., ve Jennifer Fletcher (ed.), *Venice: A Documentary History*, 1450– 1630 (Oxford: Blackwell, 1991)
Chance, J. F., "The 'Swedish Plot' of 1716–17", *English Historical Review*, vol. 18 (1903)
Chandler, David, *The Campaigns of Napoleon* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1966)
Chapman, J. W. M, "No Final Solution: A Survey of the Cryptanalytical Capabilities of German Military Agencies", Christopher Andrew (ed.), *Codebreaking and Signals Intelligence* (London: Frank Cass, 1986)
[Charles I] The Private Correspondence between King Charles I and [others] William Bray (ed.), *Memoirs of John Evelyn, Esq F.R.S.*, vol. 5 (London: Henry Colburn, 1827)
Charmley, John, "'Unravelling Silk': Princess Lieven, Metternich and Castlereagh", Lothar Höbelt ve Thomas G. Otte (ed.), *A Living Anachronism?: European Diplomacy and the Habsburg Monarchy. Festschrift für Francis Roy Bridge zum 70. Geburtstag* (Vienna: Böhlau Verlag, 2010)

Chase, Philander D. (ed.), *The Papers of George Washington: Revolutionary War Series* (Charlottesville: University Press of Virginia, 1985)

Chiharu, Inaba, " Franco-Russian Intelligence Collaboration against Japan during the Russo-Japanese War, 1904–05", *Japanese Slavic and East European Studies*, vol. 19 (1998)

Church, Clive H., *Revolution and Red Tape: The French Ministerial Bureaucracy 1770–1850* (Oxford: Clarendon Press, 1981)

Churchill, W. S., *The World Crisis, 5 vols., vol. I: 1911–1914; vol. II: 1915* (London: Thornton Butterworth, 1923)

—, *My Early Life* (London: Eland, 2000 [first publ. 1930])

—, *The Second World War, 6 vols., vol. 2: Their Finest Hour ; vol. 5: Closing the Ring* (London: Penguin Books, 2005 [first publ. 1949; 1951])

Clarendon, Edward Hyde, Earl of, *The History of the Rebellion and Civil Wars in England* (Oxford: Oxford University Press, 1843 [İlk basımı. 1702–4])

—, *The History of the Rebellion*, ed. Paul Seaward (Oxford: Oxford University Press, 2009)

Clark, Christopher, *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia, 1600–1947* (London: Allen Lane, 2006)

—, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914* (London: Allen Lane, 2012)

Clark, Gillian, *Christianity and Roman Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004)

Clark, Jonathan, "Restoration to Reform, 1660–1832", Jonathan Clarke (ed.), *A World by Itself: A History of the British Isles* (London: William Heinemann, 2010)

—(ed.), *A World by Itself: A History of the British Isles* (London: William Heinemann, 2010)

Clausewitz, Carl von, *On War*, ed. Michael Howard ve Peter Paret (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976)

Claydon, Tony, *William III and the Godly Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004)

Clinton, Bill, *My Life* (London: Arrow Books, 2005)

Clutterbuck, Lindsay, "The Progenitors of Terrorism: Russian Revolutionaries or Extreme Irish Republicans?", *Terrorism and Political Violence*, vol. 16 (2004), no. 1

Cobb, Richard, "Our Man in Berne", Richard Cobb, *A Second Identity: Essays on France and French History* (London: Oxford University Press, 1969)

—, *The Police and the People: French Popular Protest 1789–1820* (Oxford: Oxford University Press, 1970)

Cobban, Alfred, *A History of Modern France*, 2 cilt (Harmondsworth: Penguin Books, 1961)

Cohen, Raymond, "Intelligence in the Amarna Letters", Raymond Cohen ve Raymond Westbrook (ed.), *Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000)

— ve Westbrook, Raymond (ed.), *Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000)

Cohn, Norman, *Warrant for Genocide: The Myth of the Jewish World Conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion* (New York: Harper & Row, 1966)

Cole, Juan, *Napoleon's Egypt: Invading the Middle East* (London: Palgrave Macmillan, 2007)

"Conférence de M. Georges Jean Painvin", *Bulletin de l'A.R.C., nouvelle série, vol. VIII* (May 1961)

Conley, Scott E., "British Intelligence Operations as They Relate to Britain's Defeat at Yorktown, 1781", Yüksek Lisans Tezi (Morgantown: West Virginia University, 1990)
Conlin, Jonathan, "Wilkes, the Chevalier d'Eon and 'the dregs of liberty': An Anglo-French Perspective on Ministerial Despotism", *English Historical Review*, vol. 120 (2005)
—, "The Strange Case of the Chevalier d'Eon", *History Today*, vol. 60 (2010), no. 4
Conquest, Robert, *The Great Terror: A Reassessment*, gözden geçirilmiş baskı (London: Pimlico, 2008)
Conrad, Geoffrey W., ve Demarest, Arthur D., *Religion and Empire: The Dynamics of Aztec and Inca Expansionism* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984)
Cook, David, *Martyrdom in Islam* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007)
Cooper, J. P. D., *The Queen's Agent: Francis Walsingham at the Court of Elizabeth I* (London: Faber, 2012)
Cooper, Randolph G. S., *The Maratha Campaigns and the Contest for India: The Struggle for Control of the South Asian Military Economy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004)
Corera, Gordon, *The Art of Betrayal: Life and Death in the British Secret Service* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2011)
Corvisier, André, *Louvois* (Paris: Fayard, 1983)
Cosmo, Nicola di (ed.), *Military Culture in Imperial China* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2011)
Cozzens, Peter, "Our Ministers do not express their real opinions", Office of the Historian, US Department of State, 2011; https://history.state.gov/historicaldocuments/frus-history/research/ real-opinions
Cradock, Sir Percy, *Know Your Enemy: How the Joint Intelligence Committee Saw the World* (London: John Murray, 2002)
Creasy, Sir Edward, *Fifteen Decisive Battles of the World: From Marathon to Waterloo* (London: Oxford University Press, 1915)
Cressy, David, *Dangerous Talk: Scandalous, Seditious and Treasonable Speech in pre-Modern England* (Oxford: Oxford University Press, 2010)
Crone, Patricia, *Pre-Industrial Societies* (Oxford: Basil Blackwell, 1989)
Cronin, Audrey Kurth, "Behind the Curve: Globalization and International Terrorism", *International Security*, XXVII (Winter 2003), no. 3
Crossan, John Dominic, ve Reed, Jonathan L., *Excavating Jesus : Beneath the Stones, behind the Texts* (London: SPCK, 2001)
Cruikshanks Eveline (ed.), *Ideology and Conspiracy: Aspects of Jacobitism, 1689–1759* (Edinburgh: John Donald, 1982)
— ve Erskine-Hill, Howard, *The Atterbury Plot* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004)
Crumpton, Henry A., *The Art of Intelligence: Lessons from a Life in the CIA's Clandestine Service* (New York: Penguin Press, 2012)
Cubitt, Geoffrey, "Denouncing Conspiracy in the French Revolution", *Renaissance and Modern Studies*, vol. 33 (1989)
—, "Robespierre and Conspiracy Theories", C. Haydon ve W. Doyle (ed.), *Robespierre* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999)
Cunliffe, Sir Barry W., *The Ancient Celts* (Oxford: Oxford University Press, 1997)
—, *Facing the Ocean: The Atlantic and Its Peoples* (Oxford: Oxford University Press, 2001)

[Curry, J. C.,] *The Security Service 1908–1945*, Christopher Andrew'un önsözüyle (Kew: Public Record Office, 1999)

Custine, marquis Astolphe de, *Journey for Our Time: The Journals of the Marquis de Custine. Russia – 1839*, tercüme eden ve yayına hazırlayan Phyllis Penn Kohler (London: George Prior, 1980)

Cypess, Sandra Messinger, *La Malinche in Mexican Literature from History to Myth* (Austin: University of Texas Press, 1991)

Danan, Liora, ve Hunt, Alice, *Mixed Blessings: U.S. Government Engagement with Religion in Conflict-Prone Settings* (Washington, DC: CSIS Press, 2007)

Dando-Collins, Stephen, *The Ides: Caesar's Murder and the War for Rome* (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2010)

Darnton, Robert, "The News in Paris: An Early Information Society", Robert Darnton, *George Washington's False Teeth: An Unconventional Guide to the Eighteenth Century* (New York: W. W. Norton, 2003)

—, "The Skeletons in the Closet: How Historians Play God", Robert Darnton, *George Washington's False Teeth: An Unconventional Guide to the Eighteenth Century* (New York: W. W. Norton, 2003)

Darwin, John, *The Empire Project: The Rise and Fall of the British World System, 1830–1970* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009)

Dash, Mike, "Pass It On: The Secret That Preceded the Indian Rebellion of 1857", 2012; http://www.smithsonianmag.com/history/ pass-it-on-the-secret-that-preceded-the-indian-rebellion-of-1857-105066360/?no-ist.

Daudet, Ernest, *Police politique: Chronique des temps de la restauration, d'après les rapports d'agents secrets et les papiers du cabinet noir, 1815–20* (Paris: Plon-Nourrit, 1912)

Davidsson, Elias, *Hijacking America's Mind on 9/11: Counterfeiting Evidence* (New York: Algora Publishing, 2013)

Davies, Huw, "Integration of Strategic and Operational Intelligence during the Peninsular War", *Intelligence and National Security*, vol. 21 (2006), no. 2

—, "Wellington's Use of Deception Tactics in the Peninsular War", *Journal of Strategic Studies*, vol. 29 (2006), no. 4.

—, "The Influence of Intelligence on Wellington's Art of Command", *Intelligence and National Security*, vol. 22 (2007), no. 5

Davies, John G., *The Early Christian Church* (New York: Anchor Books, 1965)

Davies, Norman, *Vanished Kingdoms: The History of Half-Forgotten Europe* (London: Allen Lane, 2011)

Davies, Philip H. J., ve Gustafson, Christian J., (ed.), *Intelligence Elsewhere: Spies and Espionage outside the Anglosphere* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2013)

Davies, R. W., Khlevnyuk, Oleg V., Rees, E. A. ve diğerleri, *The Stalin–Kaganovich Correspondence, 1931–36* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2003)

Davies, Sarah, ve Harris, James, *Stalin's World: Dictating the Soviet Order* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2014)

De La Hodde [Delahodde], Lucien, *The Cradle of Rebellions: A History of the Secret Societies of France*, topkıbasım (Charleston, SC: Nabu Press, 2012)

De Vivo, Filippo, *Information and Communication in Venice: Rethinking Early Modern Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2007)

Dear, I. C. B., ve Foot, M. R. D. (ed.), *The Oxford Companion to the Second World War* (Oxford: Oxford University Press, 1995)

Decock, P., "La Dame Blanche", Yayımlanmamış Doktora Tezi (Université Libre de Bruxelles, 1981)

Dedieu, Jean Pierre, "L'Inquisition et le people en Espagne", Agostino Borromeo (ed.), *L'Inquisizione: Atti del Simposio internazionale*, Città del Vaticano, 29– 31 ottobre 1998 (Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2003)

Deflem, Mathieu, "International Policing in Nineteenth-Century Europe: The Police Union of German States, 1851–1866", *International Criminal Justice Review*, vol.6 (1996)

Degtyarev, Klim, ve Kolpakidi, Aleksandr, *Vneshnyaya razvedka SSSR* (Moscow: Eksmo, 2009)

Delamarre, X., *Dictionnaire de la langue gauloise*, 2'nci baskı (Paris: Éditions Errance, 2003)

Dennis, George T. (tercüme eden ve yayına hazırlayan), *Maurice's Strategikon: Handbook of Byzantine Military Strategy* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1984)

—(ed.), *The Taktika of Leo VI : Text, Translation and Commentary*, gözden geçirilmiş baskı (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2010)

Denniston, A. G., "The Government Code and Cypher School between the Wars", Christopher Andrew (ed.), *Codebreaking and Signals Intelligence* (London: Frank Cass, 1986)

Denson, Bryan, *The Spy's Son: The True Story of the Highest-Ranking CIA Officer Ever Convicted of Espionage and the Son He Trained to Spy for Russia* (New York: Atlantic Monthly Press, 2015)

Dessert, Daniel, *Argent, pouvoir et société au Grand Siècle* (Paris: Fayard, 1984)

Díaz del Castillo, *Bernal, History of the Conquest of New Spain*, tercüme J. Cohen (London: Penguin Books, 1963)

Dickie, M. W., *Magic and Magicians in the Greco-Roman World* (London: Routledge, 2001)

Dictionnaire de biographie française, sous la direction de J. Balteau, A. Rastoul et M. Prévost, avec le concours de nombreux collaborateurs (Paris: Letouzey et Ané, 1929–)

Dillard, James E., ve Hitchcock, Walter T. (ed.), *The Intelligence Revolution and Modern Warfare* (Chicago: Imprint Publications, 1996)

Dillon, Matthew, *Omens and Oracles: Divination in Ancient Greece* (London: Routledge, 2017)

A discouerie of the treasons practised and attempted against the Queenes Maiestie and the realme, [by] Francis Throckemorton, who was for the same arraigned and condemned in Guyld Hall, in the citie of London, the one and twentie day of May last past (London: printed by Christopher Barker, 1584)

Dmitrieva, Olga, ve Abramova, Natalya (ed.), *Britannia and Muscovy* (New Haven, Conn.: Yale Center for British Art, 2006)

Dobrynin, Anatoly, *In Confidence* (New York: Times Books, 1995)

Doerries, Reinhard R., *Imperial Challenge: Ambassador Count Bernstorff and German–American Relations, 1908–1917* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1989)

Don, Patricia Lopes, *Bonfires of Culture: Franciscans, Indigenous Leaders and the Inquisition in Early Mexico, 1524–1540* (Norman: University of Oklahoma Press, 2010)

Dorwart, Jeffery M., *The Office of Naval Intelligence: The Birth of America's First Intelligence Agency* (Annapolis, Md: Naval Institute Press, 1979)

—, "The Roosevelt–Astor Espionage Ring", *New York History*, vol. LXII (July 1981), no. 3

Douglas, Hugh, *Jacobite Spy Wars: Moles, Rogues and Treachery* (Stroud: Sutton, 1999)

Dowling, Timothy C., *The Brusilov Offensive* (Bloomington: Indiana University Press, 2009

Duchesne, Ricardo, *The Uniqueness of Western Civilization* (Leiden: Brill, 2011)

Duffy, Christopher, *Frederick the Great: A Military Life* (London: Routledge & Kegan Paul, 1985)

Duffy, Eamon, "The Repression of Heresy in England", Agostino Borromeo (ed.), *L'Inquisizione: Atti del Simposio internazionale*, Città del Vaticano, 29– 31 ottobre 1998 (Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2003)

Dugdale, Blanche E. C., *Balfour: A Life of Arthur James Balfour*, 2 cilt (London: Hutchinson, 1936–7)

Duke, Alastair, "The 'Inquisition' and the Repression of Religious Dissent in the Habsburg Netherlands (1521– 1566)", Agostino Borromeo (ed.), *L'Inquisizione: Atti del Simposio internazionale*, Città del Vaticano, 29–31 ottobre 1998 (Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2003)

Dulles, Allen W., *The Craft of Intelligence* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1963)

Dumas, Alexandre, *Histoire de la vie politique et privée de Louis-Philippe* (Paris: Dufour et Mulat, 1852)

Dunlop, Richard, *Donovan: America's Master Spy* (New York: Skyhorse, 2014)

Dunn, Dennis J., *Caught between Roosevelt and Stalin: America's Ambassadors to Moscow* (Lexington: University Press of Kentucky, 1998)

Durey, Michael, "Lord Grenville and the 'Smoking Gun': The Plot to Assassinate the French Directory in 1798–1799 Reconsidered", *The Historical Journal*, Vol. 45 (2002)

—, "William Wickham, the Christ Church Connection and the Rise and Fall of the Security Service in Britain, 1793–1801", *English Historical Review*, vol. 121 (2006), no. 492

—, *William Wickham, Master Spy: The Secret War against the French Revolution* (London: Pickering & Chatto, 2009)

Dursteler, Eric R., "The Bailo in Constantinople: Crisis and Career in Venice's Early Modern Diplomatic Corps", *Mediterranean Historical Review*, vol. 16 (2001), no. 2

—, "Power and Information: The Venetian Postal System in the Mediterranean, 1573–1645", *From Florence to the Mediterranean: Studies in Honor of Anthony Molho* (Florence: Olschki, 2009)

Dutton, Roy, *Forgotten Heroes: The Charge of the Light Brigade* (Wallasley: Infodial, 2007)

Duvernoy, Jean (ed.), *Le Registre d'Inquisition de Jacques Fournier*, 3 cilt (Paris: Mouton, 1978)

Economist, "Sun Tzu and the Art of Soft Power", 17 December 2011

Edney, Matthew, *Mapping an Empire* (Chicago: University of Chicago Press, 1997)

Eisenhower, Dwight D., *Crusade in Europe* (New York: Doubleday, 1948)

Ekberg, Carl J., "From Dutch to European War: Louis XIV and Louvois are Tested", *French Historical Studies*, vol. 8 (1974), no. 3

Elkner, Julie, "Constructing the Chekist: The Cult of State Security in Soviet and Post-Soviet Russia", Doktora Tezi (Cambridge University, 2009)

—, *Russia and the Cult of State Security: The Chekist Tradition, from Lenin to Putin* (London: Routledge, 2011)

Elliott, J. H., *Richelieu and Olivares* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984)

Ellis, Kenneth, *The Post Office in the Eighteenth Century: A Study in Administrative History* (London: Oxford University Press, 1958)

Emsley, Clive, "The Home Office and Its Sources of Information and Investigation 1791–1801", *English Historical Review*, vol. 94 (1979)

Engels, Donald W., *Alexander the Great and the Logistics of the Macedonian Army* (Los Angeles: University of California Press, 1980)

Epkenhaus, Michael (ed.), *Das ereignisreiche Leben eines "Wilhelminers": Tagebücher, Briefe, Aufzeichnungen 1901 bis 1920* (Munich: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2004)

Erskine, Ralph, "The 1944 Naval BRUSA Agreement and Its Aftermath", *Cryptologia*, vol. 30 (2006), no. 1

—, "William Friedman's Bletchley Park Diary: A Different View", *Intelligence and National Security*, vol. 22 (2007), no. 3

— ve Smith, Michael, *The Bletchley Park Codebreakers* (London: Biteback, 2011)

Esenwein, George Richard, *Anarchist Ideology and the Working-Class Movement in Spain, 1868–1898* (Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 1989)

Etzioni, Amitai, "Talking to the Muslim World: How, and with Whom?", *International Affairs*.vol. 92 (2016), no. 6

Evans, Richard, *Rereading German History: From Unification to Reunification 1800–1996* (London: Routledge, 2002)

Everth, Erich, *Die Öffentlichkeit in der Aussenpolitik von Karl V bis Napoleon* (Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1931)

Falkenhayn, General Erich von, *The German General Staff and Its Decisions, 1914–1916* (New York: Dodd, Mead & Co., 1920)

Faught, C. Brad, *Clive: Founder of British India* (Washington, DC: Potomac Books, 2013)

Favier, Jean, "Traits généraux et traits spécifiques de l'administration pontificale", *Le Fonctionnement administratif de la Papauté d'Avignon* (Rome: École Française de Rome, 1990)

Ferguson, John, *Greek and Roman Religion: A Source Book* (Park Ridge, NJ: Noyes Press, 1980)

Ferguson, Kathy E., *Emma Goldman: Political Thinking in the Street* (Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers, 2011)

Ferguson, Niall, *The Square and the Tower: Networks, Hierarchies and the Struggle for Global Power* (London: Allen Lane, 2017)

Ferling, John E., *The First of Men* (Knoxville: University of Tennessee Press, 1988)

Ferrill, Arther, "Roman Military Intelligence", Keith Neilson ve B. J. C. McKercher (ed.), *Go Spy the Land: Military Intelligence in History* (Westport, Conn.: Praeger, 1992)

Ferris, John, "Before 'Room 40': The British Empire and Signals Intelligence 1898–1914", *Journal of Strategic Studies*, vol. 12 (1989), no. 4

—, "From Broadway House to Bletchley Park: The Diary of Captain Malcolm Kennedy, 1935–1946", *Intelligence and National Security*, vol. 4 (1989), no. 3

—(ed.), *British Army and Signals Intelligence during the First World War* (Stroud: Alan Sutton, 1992)

—, "Connaissances, influence et pouvoir: Les Services de renseignements britanniques et la Première Guerre mondiale", Frédéric Guelton ve Abdil Bicer (ed.), *Naissance et évolution du renseignement dans l'espace européen (1870– 1940)* (Paris: Service Historique de la Défense, 2006)

—, "Lord Salisbury, Secret Intelligence, and British Policy toward Russia and Central Asia, 1874–1878", John Ferris, *Intelligence and Strategy: Selected Essays* (London: Routledge, 2007)

—, "British Intelligence and the Old World Order, 1715 to 1956", Greg Kennedy (ed.), *Imperial Defence: The Old World Order, 1856–1956* (London: Routledge, 2008)

—, "Signals intelligence in War and Power Politics, 1914–2010", Loch K. Johnson (ed.), *The Oxford Handbook of National Security Intelligence* (New York: Oxford University Press, 2010)

—, "Towards the Second Century of Sigint", Oriel Colloquium on Universities, Security and Intelligence Studies Açılış Konuşması, 22 September 2017

Figes, Orlando, *A People's Tragedy: The Russian Revolution 1891–1924* (London: Jonathan Cape, 1996)

—, Crimea: *The Last Crusade* (London: Penguin Books, 2011)

Fijnaut, Cyrille, ve Marx, Gary T. (ed.), *Undercover Police Surveillance in Comparative Perspective* (The Hague: Kluwer Law International, 1995)

Filby, P. William, "Bletchley Park and Berkeley Street", *Intelligence and National Security*, vol. 3 (1988), no. 2

Filjushkin, Alexander, *Ivan the Terrible: A Military History* (London: Frontline Books, 2008)

Finkelstein, Israel, ve Silberman, Neil Asher, *The Bible Unearthed: Archaeology's New Vision of Ancient Israel and the Origin of Its Sacred Texts* (New York: Touchstone, 2002)

Finnegan, Terrence J., *Shooting the Front: Allied Aerial Reconnaissance in the First World War* (Stroud: The History Press, 2011)

Firth, C. H. (ed.), "Thomas Scot's Account of His Actions as an Intelligencer during the Commonwealth", *English Historical Review*, vol. XII (1897)

Fishel, Edwin C., *The Secret War for the Union: The Untold Story of Military Intelligence in the Civil War* (New York: Houghton Mifflin, 1996)

Fishman, Ethan M., Pederson, William D. ve Rozell, Mark J. (ed.), *George Washington: Foundation of Presidential Leadership and Character* (Westport, Conn.: Praeger, 2001)

Fishwick, Duncan, "An Early Christian Cryptogram?", *CCHA Report*, 26 (1959)

Fitzgerald, Penelope, *The Knox Brothers* (London: Macmillan, 1977)

Fitzpatrick, John C. (ed.), The Writings of George Washington (Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1931–44)

Fleet, Kate, "Turks, Italians and Intelligence in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", in Çigdem Balım-Harding and Colin Imber (ed.), *The Balance of Truth: Essays in Honour of Professor Geoffrey Lewis* (Istanbul: Isis Press, 2000)

Fleming, Thomas, "George Washington, General", Robert Cowley (ed.), *Experience of War* (New York: W. W. Norton, 1992)

Fletcher, Catherine, *The Divorce of Henry VIII: The Untold Story* (London: Virago, 2013)

Fletcher, Giles, *Of the Russe Commonwealth* [Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1966 (ilk basımı 1591)]

Flexner, James T., *George Washington: The Forge of Experience (1732–1775)* (London: Leo Cooper, 1973)

Flower, Michael Attyah, *The Seer in Ancient Greece*, Kindle versiyonu (Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 2008)

Fontenrose, Joseph, *The Delphic Oracle, Its Responses and Operations, with a Catalogue of Responses* (Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 1981)

Forcade, Olivier, *La République secrète: Histoire des services spéciaux français de 1918 à 1939* (Paris: Nouveau Monde, 2008)

Foreign and Commonwealth Office, *Historical Branch, "My Purdah Lady": The Foreign Office and the Secret Vote 1782–1909, History Notes No. 7* (September 1994)

Foreign Relations of the United States (Washington, DC: State Department, 1861–)

Forrest, Ian, *The Detection of Heresy in Late Medieval England* (Oxford: Oxford University Press, 2005)

Förster, Stig, ve Nagler, Jorg, *On the Road to Total War: The American Civil War and the German Wars of Unification, 1861–1871* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002)

Fowler, Robert (ed.), *The Cambridge Companion to Homer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004)

Fowler, W. B., *British–American Relations, 1917–1918* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1969)

France, Jean, *Trente ans à la rue des Saussaies. Ligues et complots* (Paris: Gallimard, 1931)

Frank, Katherine, *Indira: The Life of Indira Nehru Gandhi* (London: HarperCollins, 2001)

Fraser, Antonia, *The Gunpowder Plot: Terror and Faith in 1605* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1996)

Fraser, George MacDonald, *Flashman in the Great Game* (London: HarperCollins, 1973)

Fraser, Peter, *The Intelligence of the Secretaries of State and Their Monopoly of Licensed News, 1660–1688* (Cambridge: Cambridge University Press, 1956)

Fraser, Sarah, *The Last Highlander: Scotland's Most Notorious Clan Chief, Rebel and Double Agent* (London: HarperPress, 2012)

Freedman, Lawrence, "Defence", Anthony Seldon (ed.), *The Blair Effect: The Blair Government 1997–2001* (London: Little, Brown, 2001)

Freeman, Peter, "MI1(b) and the Origins of British Diplomatic Cryptanalysis", *Intelligence and National Security*, vol. 22 (2007), no. 2

Freidel, F. B., *Franklin D. Roosevelt* (Boston: Little, Brown, 1952–73), *vol. 2: The Ordeal* (1954); *vol. 3: The Triumph* (1956)

Freitag, Sabine, Mosslang, Markus ve Wende, Peter (ed.), *British Envoys to Germany, 1816–1866*, 2 cilt (Cambridge: Cambridge University Press, 2000–2002)

Friedlander, Alan, *The Hammer of the Inquisition: Brother Bernard Délicieux and the Struggle against the Inquisition in Fourteenth-Century France* (Leiden: Brill, 2000)

Friedman, William F., *Bletchley Park Diary*, ed. Colin MacKinnon; http://www.colinmackinnon.com/files/The_Bletchley_Park_Diary_of_William_F._Friedman_E.pdf.

Frigo, Daniela, "Introduction", Daniela Frigo (ed.), *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000)

Fromkin, David, "The Great Game in Asia", *Foreign Affairs*, Spring 1980

Fubini, Riccardo, "Diplomacy and Government in the Italian City-States of the Fifteenth Century (Florence and Venice)", Daniela Frigo (ed.), *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000)

Fuhrmann, Christopher J., *Policing the Roman Empire: Soldiers, Administration and Public Order*, Kindle versiyonu (Oxford: Oxford University Press, 2011)

Fuller, William C., Jr, "The Russian Empire", Ernest R. May, *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984)

—, *The Foe Within: Fantasies of Treason and the End of Imperial Russia* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2006)

Fursenko, Alexander, ve Naftali, Timothy, *"One Hell of a Gamble": Khrushchev, Kennedy, Castro and the Cuban Missile Crisis, 1958–1964* (London: John Murray, 1997)

——, *Khrushchev's Cold War: The Inside Story of an American Adversary* (New York: W. W. Norton, 2006)

Gabriel, Mary, *Love and Capital: Karl and Jenny Marx and the Birth of a Revolution* (London: Hachette, 2011)

Gabriel, Richard A., *Scipio Africanus: Rome's Greatest General* (Washington, DC: Potomac Books, 2008)

—, *Muhammad: Islam's First Great General* (Norman: University of Oklahoma Press, 2011)

Gaddis, John Lewis, *The Cold War* (London: Allen Lane, 2006)

Gaddis, Michael, *There is No Crime for Those Who Have Christ: Religious Violence in the Christian Roman Empire* (Berkeley: University of California Press, 2005)

Gannon, Paul, *Inside Room 40: The Codebreakers of World War 1* (Hersham: Ian Allan, 2010)

Garrett, Jane, *The Triumphs of Providence: The Assassination Plot, 1696* (Cambridge: Cambridge University Press, 1980)

Garthoff, Raymond L., "The KGB Reports to Gorbachev", *Intelligence and National Security*, vol. 11 (1996), no. 2

Gasnault, Pierre, "L'Élaboration des lettres secrètes des papes d'Avignon: Chambre et Chancellerie", *Le Fonctionnement administratif de la Papauté d'Avignon* (Rome: École Française de Rome, 1990)

Gates, Robert, *From the Shadows* (New York: Touchstone, 1997)

Gaunt, Admiral Sir Guy, *The Yield of the Years* (London: Hutchinson, 1940)

Geifman, Anna, *Thou Shalt Kill: Revolutionary Terrorism in Russia* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1995)

—, *Entangled in Terror: The Azef Affair and the Russian Revolution* (Lanham, Md: Rowman and Littlefield, 2000)

Genêt, Stéphane, *Les Espions des lumières: Actions secrètes et espionnage militaire au temps de Louis XV* (Paris: Ministère de la Défense, 2013)

Gerolymatos, André, *Espionage and Treason: A Study of the Proxenia in Political and Military Intelligence Gathering in Classical Greece* (Amsterdam: J. C. Gieben, 1986)

Getty, J. Arch, ve Naumov, Oleg V. (ed.), *The Road to Terror: Stalin and the Self-Destruction of the Bolsheviks, 1932–1939* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2002)

Gevorkyan, Nataliya, Timakova, Natalya ve Kolesnikov, Andrei, *First Person: An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia's President Vladimir Putin* (London: Hutchinson, 2000)

Gilbert, Martin, *Winston S. Churchill*, 8 cilt. (London: Heinemann, 1966–88); *vol. 3: The Challenge of War, 1914–1916* (1971); *vol. 6: Finest Hour, 1939–1941* (1983)

—, "Final Solution", I. C. B. Dear and M. R. D. Foot (ed.), *The Oxford Companion to the Second World War* (Oxford: Oxford University Press, 1995)

—, *Auschwitz and the Allies* (London: Pimlico, 2001)

Gioe, David, "The Anglo-American Special Intelligence Relationship: Wartime Causes and Cold War Consequences, 1940–63", Doktora Tezi (University of Cambridge, 2014)

—, Len Scott ve Andrew, Christopher (ed.), *An International History of the Cuban Missile Crisis: A 50-Year Retrospective* (London: Routledge, 2014)

Girard, Louis, *Napoléon III* (Paris: Hachette, 1993)

Giustiniani, Sebastiano, *Four Years at the Court of Henry VIII: Selection of Despatches Written by the Venetian Ambassador, January 12th, 1515, to July 26th, 1519*, tercüme eden ve yayına hazırlayan. Rawdon Lubbock Brown, 2 cilt (Cambridge: Cambridge University Press, 2013 [ilk baskı 1854])

Given, James B., "A Medieval Inquisitor at Work: Bernard Gui, 3 March 1308 to 19 June 1323", Samuel K. Cohn, Jr, ve Steven A. Epstein (ed.), *Portraits of Medieval and Renaissance Living: Essays in Memory of David Herlihy* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996)

—, *Inquisition and Medieval Society: Power, Discipline and Resistance in Languedoc* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997)

—(tercüme eden ve yayına hazırlayan), *The Fragmentary History of Priscus: Attila, the Huns and the Roman Empire, AD 430–476* (Merchantville, NJ: Evolution Publishing, 2014)

Given-Wilson, Chris, *Henry IV* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2016)

Gladwell, Malcolm, "Daniel Ellsberg, Edward Snowden, and the Modern Whistle-Blower", *New Yorker*, 19 and 26 Dec. 2016

Gleichen, Edward, *A Guardsman's Memories: A Book of Recollections* (London: W. Blackwood & Son, 1932)

Glover, Michael, "When the Congress wasn't Dancing", *History Today*, vol. 28 (1978), no. 2

Godman, Peter, *The Saint as Censor: Robert Bellarmine between Inquisition and Index* (Leiden: Brill, 2000)

—, *Silent Masters: Latin Literature and Its censors in the High Middle Ages* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000)

—, *Paradoxes of Conscience in the High Middle Ages: Abelard, Heloise and the Archpoet* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009)

Goffman, Daniel, "Negotiating with the Renaissance State: The Ottoman Empire and the New Diplomacy", Virginia Aksan ve Daniel Goffman (ed.), *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007)

Goldsworthy, Adrian Keith, *Caesar: The Life of a Colossus* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2006)

—, *Pax Romana: War, Peace and Conquest in the Roman World* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2016)

Goodman, Allen E., *In from the Cold: The Report of the Twentieth Century Fund Task Force on the Future of U.S. Intelligence* (Washington, DC: Brookings Institution Press, 1996)

Goodman, Michael S., "Avoiding Surprise: The Nicoll Report and Intelligence Analysis", Michael S. Goodman ve Robert S. Dover (ed.), *Learning from the Secret Past: Cases in British Intelligence History* (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2011)

—, *The Official History of the Joint Intelligence Committee*, 2 cilt (London: Routledge, 2014–17)

Gorbachev, Mikhail, *The August Coup: The Truth and the Lessons* (London: HarperCollins, 1991)

Gorbunov, Evgenii, *Vostochnyii rubezh: OKDVA protiviaponskoii armii* (Moscow: Veche, 2010)

Gordievsky, Oleg, *Next Stop Execution* (London: Macmillan, 1995)

Gordon, Andrew, *The Rules of the Game: Jutland and British Naval Command* (London: John Murray, 1996)

Goren, Haim, Dolev,Eran ve Sheffy, Yigal (ed.), *Palestine and World War I: Grand Strategy, Military Tactics and Culture in War* (London: I. B. Tauris, 2014)

Gorodetsky, Gabriel (ed.), *The Maisky Diaries: Red Ambassador to the Court of St James's 1932–1943* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2015)

Gotteri, Nicole, *La Police secrète du Premier Empire. Bulletins quotidiens adressés par Savary à l'Empereur*, 7 cilt (Paris: Champion, 1997–2004)

Grainger, John D., *The Battle of Yorktown, 1781: A Reassessment* (Woodbridge: Boydell Press, 2005)

Grant, Michael, *The Routledge Atlas of Classical History*, 5'inci baskı (London: Routledge, 1994)

Green, Peter, "He Found the Real Alexander", *New York Review of Books*, 22 November 2012

—, "Questions of Class", *London Review of Books*, 25 April 2013

Green, Toby, *Inquisition: The Reign of Fear* (London: Pan Books, 2008)

Gregg, Edward, "The Jacobite Career of John, Earl of Mar", Eveline Cruikshanks (ed.), *Ideology and Conspiracy: Aspects of Jacobitism, 1689–1759* (Edinburgh: John Donald, 1982)

Griffin, Eric, "The Specter of Spain in John Smith's Colonial Writing", Robert Appelbaum ve John Wood Sweet (ed.), *Envisioning an English Empire: Jamestown and the Making of the North Atlantic World* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2005)

Griffith, Samuel B. (tercüme eden ve yayına hazırlayan), *Sun Tzu: The Art of War*, gözden geçirilmiş baskı (Oxford: Oxford University Press, 1971)

—(tercüme eden ve yayına hazırlayan), *The Illustrated Art of War* (Oxford: Oxford University Press, 2005)

Grillon, Pierre (ed.), *Les Papiers de Richelieu. Section politique intérieure, correspondance et papiers d'Etat*, 6 cilt (Paris: A. Pedone, 1975–85)

Große Politik der europäischen Kabinette 1871–1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes, editörler Johannes Lepsius, Albrecht Mendelssohn Bartholdy ve Friedrich Thimme, Reihen, 40 cilt (Berlin: Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte, 1922–7)

Guelton, Frédéric, ve Bicer, Abdil (ed.), *Naissance et évolution du renseignement dans l'espace européen (1870– 1940)* (Paris: Service Historique de la Défense, 2006)

Guillaume, A., *The Life of Muhammad: A Translation of Ishaq's "Sirat Rasul Allah"* (Oxford: Oxford University Press, 1955)

Guillemin, Henri, "L'Affaire Dreyfus. Le Télégramme du 2 novembre", *Mercure de France*, vol. CCCXXXIX (1960)

Guillois, Antoine, *Les Bibliothèques particulières de l'Empereur Napoléon* (Paris: Librairie Henri Leclerc, 1900)

Gürkan, Emrah Safa, "The Efficacy of Ottoman Counter-Intelligence in the 16th Century", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.*, vol. 65 (2012), no. 1

—, "Espionage in the 16th-Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman–Habsburg Rivalry", Doktora Tezi (Washington, DC: Georgetown University, 2012)

Gurwood, John (ed.), *The Dispatches of Field Marshal the Duke of Wellington during His Various Campaigns . . . from 1799 to 1818*, 3 cilt (London: J. Murray, 1837)

Gustafson, Kristian, "The CIA and Chile, 1964–1974", Doktora Tezi (University of Cambridge, 2005)

—, *Hostile Intent: US Covert Operations in Chile, 1964–1974* (Washington, DC: Potomac Books, 2007)

Guy, John, *Queen of Scots: The True Life of Mary Stuart* (New York: Mariner Books, 2005)

Hagen, Louis (ed.), *The Schellenberg Memoirs* (London: Andre Deutsch, 1956)

Hagenloh, Paul, *Stalin's Police: Public Order and Mass Repression in the USSR, 1926–1941* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 2009)

Hague, William, *William Pitt the Younger: A Biography* (London: HarperCollins, 2004)

Haigh, Christopher, *Elizabeth I*, 2'nci baskı (London: Longman, 1998)

Haines, Gerald, "The CIA's Own Effort to Understand and Document Its Past: A Brief History of the CIA History Program, 1950–1955", Rhodri Jeffreys-Jones ve Christopher Andrew (ed.), *Eternal Vigilance? 50 Years of the CIA* (London: Frank Cass, 1997)

Haldon, John, *A Critical Commentary on The Taktika of Leo VI* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2014)

Hall, Henry Foliambe, *Napoleon's Notes on English History Made on the Eve of the French Revolution*, tıpkıbasım (Whitefish, Mont.: Kessinger Publishing, 2007)

Halperin, Charles J., "Did Ivan IV's Oprichniki Carry Dogs' Heads on Their Horses?", *Canadian–American Slavic Studies*, 46 (2012)

Hamel, Debra, *The Mutilation of the Herms: Unpacking an Ancient Mystery* (North Haven, Conn.: Debra Hamel, 2012)

Hamilton, Richard F., "War Planning: Obvious Needs, Not So Obvious Solutions", Richard F. Hamilton ve Holger H. Herwig (ed.), *War Planning 1914* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)

— ve Herwig, Holger H. (ed.), *The Origins of World War I* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003)

——(eds.), *War Planning 1914* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)

Hampson, Norman, *A Social History of the French Revolution* (London: Routledge and Kegan Paul, 1963)

Hanson, Philip, *Soviet Industrial Espionage: Some New Information* (London: RIIA, 1987)

Harari, Yuval Noah, *Sapiens: A Brief History of Humankind* (London: Vintage, 2015)

—, Homo Deus: *A Brief History of Tomorrow* (London: Vintage, 2017)

Harcave, Sidney, *Count Sergei Witte and the Twilight of Imperial Russia: A Biography* (London: Routledge, 2015)

Harding, Luke, *The Snowden Files: The Inside Story of the World's Most Wanted Man* (London: Guardian Faber, 2014)

Harding, Richard, *The Emergence of Britain's Global Naval Supremacy: The War of 1739–1748* (Woodbridge: Boydell Press, 2010)

Harris, Stephen M., *British Military Intelligence in the Crimean War, 1854–1856* (London: Frank Cass, 1999)

Harris, Tim, *Revolution: The Great Crisis of the British Monarchy, 1685–1720* (London: Penguin Books, 2007)

—, *Rebellion: Britain's First Stuart Kings* (Oxford: Oxford University Press, 2013)

Hart, Peter, *Fire and Movement: The British Expeditionary Force and the Campaign of 1914* (Oxford: Oxford University Press, 2015)

Haslam, Jonathan, *Near and Distant Neighbours: A New History of Soviet Intelligence* (Oxford: Oxford University Press, 2015)

Hassig, Ross, *Mexico and the Spanish Conquest* (Norman: University of Oklahoma Press, 2006)

Hastings, Max, *Catastrophe: Europe Goes to War 1914* (London: William Collins, 2012)

—, *The Secret War: Spies, Codes and Guerrillas 1939–1945* (London: William Collins, 2015)

Hauterive, Ernest d', *La Police secrète du Premier Empire. Bulletins quotidiens adressés par Fouché à l'Empereur*, 5 cilt (Paris: Perrin et Clavreuil, 1908–64)

Hayden, Michael V., *Playing to the Edge: American Intelligence in the Age of Terror* (New York: Penguin Books, 2016)

Haynes, John Earl, ve Klehr, Harvey, *VENONA: Decoding Soviet Espionage in America* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1999)

——, *In Denial: Historians, Communism and Espionage* (San Francisco: Encounter, 2003)

—— ve Vassiliev, Alexander, *Spies: The Rise and Fall of the KGB in America* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2009)

Hearn, Karen, *Dynasties* (London: Tate Gallery, 1995)

Heather, Peter, *The Fall of the Roman Empire* (London: Macmillan, 2005)

—, *The Restoration of Rome: Barbarian Popes and Imperial Pretenders* (London: Macmillan, 2013)

Hebbert, F. J., ve Rothrock, G. A., *Soldier of France: Sébastien Le Prestre de Vauban, 1633–1707* (New York: Peter Lang, 1989)

Hegghammer, Thomas, "The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad", *International Security*, vol. 35 (2010/11), no. 3

Heinemann, Arnim (ed.), *Al-Jahiz: A Muslim Humanist for Our Time* (Würzburg: Ergon Verlag in Kommission, 2009)

Heirman, Ann, De Troia, Paolo ve Parmentier, Jan, "Francesco Sambiasi, a Missing Link in European Map Making in China?", *Imago Mundi*, vol. 61 (2009), no. 1

Hénin, Pierre-Yves, *Le Plan Schlieffen: Un mois de guerre, deux siècles de controverses* (Paris: Economica, 2012)

Herman, Michael, *Intelligence Power in Peace and War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996)

—, "Intelligence as Threats and Reassurance", Michael Herman ve Gwilym Hughes (ed.), *Intelligence in the Cold War: What Difference Did It Make?* (London: Routledge, 2012)

Hernán, E. G., "The Price of Spying at the Battle of Lepanto", *Eurasian Studies*, vol. II (2003), no. 2

Hertsgaard, Mark, *Bravehearts: Whistle Blowing in the Age of Snowden* (New York: Hot Books, 2016)

Herwig, Holger, "Imperial Germany", Ernest R. May, *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984)

—, *The First World War: Germany and Austria–Hungary 1914–1918* (London: A&C Black, 2014)

Hesk, Jon, *Deception and Democracy in Classical Athens* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000)

Heuer, Richards J., Jr, *Psychology of Intelligence Analysis* (Washington, DC: CIA Center for the Study of Intelligence, 2007); https://www.cia.gov/library/ center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/psychology-of-intelligence-analysis

Hewitson, Mark, *Nationalism in Germany, 1848–1866: Revolutionary Nation* (London: Palgrave Macmillan, 2010)

Hewitt, James (ed.), *Eyewitnesses to Nelson's Battles* (London: Osprey, 1972)

Hiley, Nicholas, "The Failure of British Espionage against Germany, 1907–14", *Historical Journal*, vol. 26 (1983), no. 4

Hill, G. A., *Go Spy the Land* (London: Cassell, 1932)

Hilton, Boyd, *A Mad, Bad and Dangerous People? England 1783–1846* (Oxford: Oxford University Press, 2006)

Hingley, Richard, ve Unwin, Christina, *Boudica: Iron Age Warrior Queen* (London: Hambledon Continuum, 2006)

Hinsley, Sir F. H., *British Intelligence in the Second World War*, özet baskı (London: HMSO, 1993)

— ve Stripp, Alan (ed.), *Codebreakers: The Inside Story of Bletchley Park* (Oxford: Oxford University Press, 1993)

— ve diğerleri, *British Intelligence in the Second World War: Its Influence on Strategy and Operations*, cilt. 1, 2, 3i, 3ii, 4 (London: HMSO, 1979–90): vol. 2 (1981)

Hitchens, Christopher, "Believe Me, It's Torture", *Vanity Fair*, August 2008

Hoare, Sir Samuel, *The Fourth Seal: The End of a Russian Chapter* (London: W. Heinemann, 1930)

Hoetzsch, Otto, *Die internationalen Beziehungen im Zeitalter des Imperialismus*, 4 cilt (Berlin: Reimar Hobbing, 1933–42)

Hoffman, Bruce, "'Holy Terror': The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative", *Studies in Conflict and Terrorism*, vol. 18 (1995), no. 4

—, *Inside Terrorism*, 2'nci baskı (New York: Columbia University Press, 2006)

Hoffman, David E., *The Dead Hand: The Untold Story of the Cold War Arms Race and Its Dangerous Legacy* (New York: Doubleday, 2009)

Hoffmann, General Max, *The War of Lost Opportunities* (London: Kegan Paul, Trench, Trubner, 1924)

—, *War Diaries and Other Papers*, 2 cilt, tercüme eden Eric Sutton (London: Martin Secker, 1929)

Höhne, Heinz, *Der Krieg im Dunkeln: Die Geschichte der deutsch-russischen Spionage* (Bindlach: Gondrom 1993)

Holland, Max, "The Lie That Linked CIA to the Kennedy Assassination", *Studies in Intelligence*, no. 11 (Fall/Winter 2001–2)

Holland, Tom, *Rubicon: The Triumph and Tragedy of the Roman Republic* (London: Little, Brown, 2003)

—, *In the Shadow of the Sword: The Battle for Global Empire and the End of the Ancient World* (London: Little, Brown, 2012)

Holmes, Richard, *Marlborough: England's Fragile Genius* (London: Harper Press, 2008)
Holst, Sanford, *Phoenician Secrets: Exploring the Ancient Mediterranean* (Los Angeles: Santorini Publishers, 2011)
Holt, Thaddeus, *The Deceivers: Allied Military Deception in the Second World War* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2004)
Homer, *The Iliad*, tercüme eden E. V. Rieu, ed. Peter Jones (London: Penguin Books, 2014)
Honan, Park, *Christopher Marlowe: Poet and Spy* (Oxford: Oxford University Press, 2005)
Hopkins, Keith, "Christian Number and Its Implications", *Journal of Early Christian Studies*, vol. 6 (1998), no. 2
— ve Beard, Mary, *The Colosseum* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005)
Hopkins, Lisa, *A Christopher Marlowe Chronology* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005)
Hopkins, Paul, "Sham Plots and Real Plots in the 1690s", Eveline Cruikshanks (ed.), *Ideology and Conspiracy: Aspects of Jacobitism, 1689–1759* (Edinburgh: John Donald, 1982)
Hopkirk, Peter, *Trespassers on the Roof of the World: The Race for Lhasa* (Oxford: Oxford University Press, 1983)
—, *The Great Game: On Secret Service in High Asia*, 2'nci baskı (London: John Murray, 2006)
Horn, James, "Imperfect Understandings: Rumor, Knowledge, and Uncertainty in Early Virginia", Peter C. Mancall (ed.), *The Atlantic World and Virginia, 1550–1624* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2007)
Hornblower, Simon, ve Spawforth, Antony (ed.), *The Oxford Companion to Classical Civilization* (Oxford: Oxford University Press, 1998)
Hosking, Geoffrey, *Russia: People and Empire 1552–1917* (London: HarperCollins, 1997)
—, *Russia and the Russians: A History* (Cambridge, Mass.: Belknap Press, 2001)
Hossein, Kimberly Lynn, "Was Adam the First Heretic? Diego de Simancas, Luis de Páramo, and the Origins of Inquisitorial Practice", *Archiv für Reformationsgeschichte*, vol. 97 (2006)
Howard, Michael, *British Intelligence in the Second World War, vol. 5: Strategic Deception* (London: HMSO, 1990)
Howe, Sir Geoffrey, *Conflict of Loyalty* (London: Macmillan, 1994)
Hoyos, Dexter (ed.), *A Companion to the Punic Wars* (Chichester: Wiley Blackwell, 2015)
Huckaby, Jessica M., ve Stout, Mark E., "Al Qaida's Views of Authoritarian Intelligence Services", *Intelligence and National Security*, vol. 25 (2010), no. 3
Hudson, Rex, ve diğerleri, *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?* (Washington, DC: Federal Research Division of the Library of Congress, September 1999)
Huertner, Johannes (ed.), *Paul von Hintze: Marineoffizier, Diplomat, Staatssekretär. Dokumente einer Karriere zwischen Militär und Politik, 1903–1918* (Munich: Harald Boldt Verlag, 1998)
Hughes, Charles (ed.), "Nicholas Faunt's Discourse Touching the Office of Principal Secretary of State &c. 1592", *English Historical Review*, vol. 20 (1905), no. 79
Hughes, Matthew, "Field Marshal Viscount Allenby: One of the Great Captains of History?", Haim Goren, Eran Dolev ve Yigal Sheffy (ed.), *Palestine and World War I: Grand Strategy, Military Tactics and Culture in War* (London: I. B. Tauris, 2014)
Hugon, Alain, "L'Affaire Nicholas L'Hoste ou la tentation espagnole (1604)", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, vol. 42 (1995), no. 3

—, "Les Rendez-vous manqués de Gérard de Raffis. Espionnage et retournement idéologique", *Revue historique*, vol. 296 (1996), no. 1

—, *Au service du roi catholique, "honorables ambassadeurs" et "divins espions": Représentation diplomatique et service secret dans les relations hispano-françaises de 1598 à 1635* (Madrid: Casa de Velázquez, 2004)

Hunt, Lynn, *Culture and Class in the French Revolution* (London: Methuen, 1986)

Huskisson, William, *The Speeches of the Right Honourable William Huskisson, with a Biographical Memoir*, 3 cilt (London: John Murray, 1931)

Hutchinson, Robert, *Elizabeth's Spy Master: Francis Walsingham and the Secret War That Saved England* (Weidenfeld & Nicolson, 2006)

—, *The Spanish Armada* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2013)

Hutton, Patrick H., *The Cult of the Revolutionary Tradition: The Blanquists in French Politics, 1864–1893* (Berkeley: University of California Press, 1981)

Hutton, Ronald, *The Restoration: A Political and Religious History of England and Wales, 1658–1667* (Oxford: Oxford University Press, 1993)

Hyam, Ronald, *Britain's Declining Empire: The Road to Decolonisation* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008)

I Documenti Diplomatici Italiani (Rome: Libreria dello Stato, 1951–)

Ianin, V. L., "Medieval Novgorod", Maureen Perrie (ed.), *The Cambridge History of Russia, vol. 1: From early Rus' to 1689* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006)

Ignatiev, A. A., *Piatdesiat let v stroiu*, vol. 3 (Moscow: Sovetskii Pisatel, 1952)

Iordanou, Ioanna, "What News on the Rialto? The Trade of Information and Early Modern Venice's Centralized Intelligence Organization", *Intelligence and National Security*, vol. 31 (2016), no. 3

Isaacson, Walter, *Benjamin Franklin: An American Life* (New York: Simon & Schuster, 2003)

Isom-Verhaaren, C., "An Ottoman Report about Martin Luther and the Emperor: New Evidence of the Ottoman Interest in the Protestant Challenge to the Power of Charles V", *Turcica*, vol. 28 (1996)

Israel, Jonathan I. (ed.), *The Anglo-Dutch Moment: Essays on the Glorious Revolution and Its World Impact* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991)

— ve Parker, Geoffrey, "Of Providence and Protestant Winds: The Spanish Armada of 1588 and the Dutch Armada of 1688", Jonathan I. Israel (ed.), *The Anglo-Dutch Moment: Essays on the Glorious Revolution and Its World Impact* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991)

Ivan IV Sochineniya (St Petersburg: Azbuka Klassiki, 2000)

Izmozik, V. S, "Chernye kabinety": Istoria rossiiskoi perliustratsii, *XVIII–nachalo XX veka* (Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie, 2015)

Jablonsky, David, *Churchill, the Great Game and Total War* (London: Routledge, 1991)

Jackson, David (ed.), *The Diaries of George Washington* (Charlottesville: University Press of Virginia, 1976)

James, W. M., *The Eyes of the Navy: A Biographical Study of Admiral Sir Reginald Hall* (London: Methuen, 1955)

Jansen, Marc, ve Petrov, Nikita, *Stalin's Loyal Executioner: People's Commissar Nikolai Ezhov, 1895–1940* (Stanford, Calif.: Hoover Institution Press, 2002)

Jardine, Lisa, *The Awful End of Prince William the Silent: The First Assassination of a Head of State with a Hand-Gun* (London: HarperCollins 2005)

— ve Sherman, William, "Pragmatic Readers: Knowledge Transactions and Scholarly Services in Late Elizabethan England", Anthony Fletcher ve Peter Roberts (ed.), *Religion, Culture and Society in Early Modern Britain: Essays in Honour of Patrick Collinson* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)

Jeffery, Keith, *MI6: The History of the Secret Intelligence Service, 1909–1949* (London: Bloomsbury, 2010)

Jeffreys-Jones, Rhodri, "Why was the CIA Founded in 1947?", Rhodri Jeffreys-Jones ve Christopher Andrew (ed.), *Eternal Vigilance? 50 Years of the CIA* (London: Frank Cass, 1997)

— ve Andrew, Christopher (ed.), *Eternal Vigilance? 50 Years of the CIA* (London: Frank Cass, 1997)

Jenner, C. J., "Turning the Hinge of Fate: Good Source and the UK–U.S. Intelligence Alliance, 1940–1942", *Diplomatic History*, vol. 32 (2008), no. 2

Jensen, Richard Bach, *The Battle against Anarchist Terrorism: An International History, 1878–1934* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014)

Jervis, Robert, "Reports, Politics, and Intelligence Failures: The Case of Iraq", *Journal of Strategic Studies*, vol. 29 (2006)

—, *Why Intelligence Fails: Lessons from the Iranian Revolution and the Iraq War* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2010)

Joffre, Field Marshal Joseph S. C., *Mémoires du Maréchal Joffre (1910– 1917)*, 2 cilt (Paris: Petit-fils de Plone et Nourrit, 1932)

Johnson, James, *Venice Incognito: Masks in the Serene Republic* (Berkeley: University of California Press, 2011)

Johnson, Loch K., "The Aspin–Brown Intelligence Inquiry: Behind the Closed Doors of a Blue Ribbon Commission", *Studies in Intelligence*, vol. 48 (2007), no. 3

—(ed.), *The Oxford Handbook of National Security Intelligence* (New York: Oxford University Press, 2010)

Johnston, Kenneth R., *Unusual Suspects: Pitt's Reign of Alarm and the Lost Generation of the 1790s* (Oxford: Oxford University Press, 2013)

Jones, Clyve, "Robert Harley and the Myth of the Golden Thread: Family Piety, Journalism and the History of the Assassination Attempt of 8 March 1711", *British Library Journal*, 2010

Jones, Frank L., "Engaging the World: Anthony Lake and American Grand Strategy, 1993–1997", *Historical Journal*, vol. 59 (2016), no. 3

Jones, H. A., *The War in the Air: Being the Story of the Part Played in the Great War by the Royal Air Force*, cilt 2–6 (Oxford: Oxford University Press, 1922–37)

Jones, Peter, "Antoine de Guiscard, 'Abbé de la Bourlie', 'Marquis de Guiscard'", *British Library Journal*, 1982

Jones, Peter, ve Sidwell, Keith (ed.), *The World of Rome: An Introduction to Roman Culture* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)

Jones, Seth G., ve Libicki, Martin C., *How Terrorist Groups End: Lessons for Countering al Qa'ida*, (Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, 2008)

Jordan, Don, ve Walsh, Michael, *The King's Revenge: Charles II and the Greatest Manhunt in British History* (London: Little, Brown, 2012)

Josephus, Flavius, *Antiquitates Judaicae*; http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0037-0103__Flavius_Josephus__Antiquitates_Judaicae__GR.pdf.html

Jourquin, Jacques, "Bibliothèques particulières de Napoléon", Jean Tulard (ed.), *Dictionnaire Napoléon* (Paris: Fayard, 1989)

Jukes, Geoff, "The Soviets and 'Ultra'", *Intelligence and National Security*, vol. 3 (1988), no. 2

Juurvee, Ivo, "Birth of Russian SIGINT during WWI on the Baltic Sea", *Intelligence and National Security*, vol. 32 (2017), no. 3

Kahn, David, *The Codebreakers: The Story of Secret Writing* (New York: Macmillan, 1967)

—, *Hitler's Spies: German Military Intelligence in World War II* (London: Hodder & Stoughton, 1978)

—, "Codebreaking in World Wars I and II: The Major Successes and Failures, Their Causes and Their Effects", Christopher Andrew ve David Dilks (ed.), *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century* (London: Macmillan, 1984)

—, "Pearl Harbor and the Inadequacy of Cryptanalysis", *Cryptologia*, vol. 15 (1991)

—, "The Intelligence Failure at Pearl Harbor", *Foreign Affairs*, Winter 1991–92

—, "Roosevelt, MAGIC and ULTRA", *Cryptologia*, vol. 14 (1992)

—, *The Reader of Gentlemen's Mail: Herbert O. Yardley and American Intelligence* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2004)

—, "The Future of the Past - Questions in Cryptologic History", *Cryptologia*, vol. 32 (2008), no. 1

—, "Intelligence Lessons in Macbeth", *Intelligence and National Security*, vol. 24 (2009), no. 2

—, "The Black Code", David Kahn, *How I Discovered World War II's Greatest Spy and Other Stories of Intelligence and Code* (Boca Raton, Fla: CTC Press, 2014)

—, "How Garbles Tickled History", David Kahn, *How I Discovered World War II's Greatest Spy and Other Stories of Intelligence and Code* (Boca Raton, Fla: CTC Press, 2014)

—, *How I Discovered World War II's Greatest Spy and Other Stories of Intelligence and Code* (Boca Raton, Fla: CTC Press, 2014)

Kalugin, Oleg, *Spymaster: My 32 years in Intelligence and Espionage against the West* (London: Smyth Gryphon, 1994)

Kamen, Henry, *The Spanish Inquisition: A Historical Revision* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1997)

Kaminsky, Howard, "The Great Schism", in Michael Jones (ed.), *The New Cambridge Medieval History, vol. 6* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000)

Kampmann, Christoph, "The English Crisis, Emperor Leopold, and the Origins of the Dutch Intervention in 1688", *The Historical Journal*, vol. 55 (2012), no. 2

Karatchkova, Elena, "The 'Russian Factor' in the Indian Mutiny", Marina Carter ve Crispin Bates (ed.), *Mutiny at the Margins: New Perspectives on the Indian Uprising of 1857, vol. 3* (New Delhi: Sage Publications India, 2013)

Karila-Cohen, Pierre, "Les Fonds secrets ou la méfiance légitime", *Revue Historique*, 205/4, no. 636

Katzenstein, Peter J., *Disjointed Partners: Austria and Germany since 1815* (Berkeley: University of California Press, 1976)

Kautilya, *The Arthashastra*, tercüme eden ve yayına hazırlayan L. J. Rangarajan (New Delhi/ London: Penguin Books, 1992)

Keblusek, Marika, "Artists as Cultural and Political Agents", Maruka Keblusek ve Badeloch Noldus (ed.), *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe* (Leiden: Brill, 2011)

Keegan, John, *Intelligence in War: Knowledge of the Enemy from Napoleon to Al- Qaeda* (London: Hutchinson, 2003)

Keene, Donald, *Emperor of Japan: Meiji and His World, 1852–1912* (New York: Columbia University Press, 2005)

Keene, Raymond, *Karpov–Korchnoi 1978: Parapsychology, Gurus and the KGB* (Edinburgh: Hardinge Simpole Publishing, 2004)

Keiger, John, *France and the Origins of the First World War* (London: Macmillan, 1983)

Kelly, Christopher, *The Roman Empire: A Very Short History* (Oxford: Oxford University Press, 2006)

—, *Attila the Hun: Barbarian Terror and the Fall of the Roman Empire* (London: Vintage, 2009)

Kelly, Ian, *Casanova* (London: Hodder & Stoughton, 2009)

Kelly, Thomas, "The Myth of the Skytale", *Cryptologia*, vol. 22 (1998), no. 2

Kendall, Elisabeth, "Yemen's Al-Qa'ida and Poetry as a Weapon of Jihad", Elisabeth Kendall ve Ewan Stein (ed.), *Twenty-First Century Jihad: Law, Society and Military Action* (London: I. B. Tauris, 2015)

—, "Jihadist Propaganda and Its Exploitation of the Arab Poetic Tradition", Elisabeth Kendall ve Ahmad Khan (ed.), *Reclaiming Islamic Tradition: Modern Interpretations of the Classical Heritage* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016)

Kenna, Shane, *War in the Shadows: The Irish-Americans Who Bombed Victorian Britain* (Dublin: Irish Academic Press, 2013)

Kennedy, Hugh, *The Great Arab Conquests: How the Spread of Islam Changed the World We Live In* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2007)

Kennedy School of Government, Case Program, "CIA and the Fall of the Soviet Empire: The Politics of 'Getting It Right'", C16-94-12510

Kent, Sherman, "The Need for an Intelligence Literature", Donald P. Steury (ed.), *Sherman Kent and the Board of National Estimates: Collected Estimates* (Washington, DC: CIA Center for the Study of Intelligence, 1994)

Kenyon, John Philipps, *Robert Spencer, Earl of Sunderland, 1641–1702* (London: Longmans, 1958)

Kerautret, Michel, "Frédéric II et Napoléon (1800– 1870)", *Revue de l'Institut Napoléon*, no. 181 (2000)

Kerner, Alex, "Espionage and Field Intelligence in the Conquest of Mexico, 1519– 1521", *Journal of Military History*, vol. 78 (2014), no. 2

Kessler, Pamela, *Undercover Washington* (McLean, Va: EPM Publications, 1992)

Ketchum, Robert, *Victory at Georgetown: The Campaign That Won the Revolution* (Georgetown, Washington, DC: Georgetown University Press, 1990)

Khuri, Nick, "New Light on Able Archer '83: The Dynamics of Misperception, Escalation, and De-Escalation", Yüksek Lisans Tezi (University of Cambridge, 2016)

Kieckhefer, Richard, "The Office of Inquisition and Medieval Heresy: The Transition from Personal to Institutional Jurisdiction", *Journal of Ecclesiastical History*, vol. 46 (1995)

Kiesling, Eugenia C., "France", Richard F. Hamilton ve Holger H. Herwig (ed.), *The Origins of World War I* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003)

Kilmeade, Brian, ve Yaeger, Don, *George Washington's Secret Six: The Spy Ring That Saved the American Revolution* (New York: Sentinel, 2013)

Kishlansky, Mark, *A Monarchy Transformed: Britain 1630–1714* (London: Penguin Books, 1997)

Kissinger, Henry, *Diplomacy* (New York: Simon & Schuster, 1994)

—, *On China*, Kindle versiyonu (London: Allen Lane, 2011)

Kissling, Hans J., "Venezia come Centro di Informazioni sui Turchi", Hans Georg Beck ve diğerleri. (ed.), *Venezia Centro di Mediazione tra Oriente e Occidente, secoli XV–XVI: Aspetti e problemi, vol. 1* (Florence: L. S. Olschki, 1977)

Knight, Roger, *Britain Against Napoleon: The Organization of Victory 1793–1815* (London: Allen Lane, 2013)

Knott, Stephen F., *Secret and Sanctioned: Covert Operations and the American Presidency* (Oxford: Oxford University Press, 1996)

Kostin, Sergei, ve Raynaud, Eric, *Adieu Farewell* (Paris: Éditions Robert Laffont, 2009)

Kotani, Ken, *Japanese Intelligence in World War II* (Botley: Osprey, 2009)

Kronenbitter, Günther, *"Krieg im Frieden": Die Führung der k.u.k. Armee und die Großmachtpolitik Österreich-Ungarns 1906–1914* (Munich: Oldenbourg, 2003)

—, "Austria–Hungary", Richard F. Hamilton ve Holger H. Herwig (ed.), *War Planning 1914* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)

Kronenbitter, Rona T., "Paris Okhrana 1885–1905", *Studies in Intelligence*, vol. 10, no. 3; https://www.cia.gov/library/ center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol10no3/ html/v10i3

Kruh, Louis, "British–American Cryptanalytic Cooperation and an Unprecedented Admission by Winston Churchill", *Cryptologia*, vol. 13 (Apr. 1989), no. 2

Kruse, Elbert, ve Taube, Johan, "Poslanie Ioganna Taube i Elberta Kruze", tercüme Mikhail G. Rojinskiy, *Russkiy Istoricheskiy Zhurnal*, l July 1922

Kuhns, Woodrow J., "Intelligence Failures: Forecasting and the Lessons of Epistemology", Richard K. Betts ve Thomas G. Mahnken (ed.), *Paradoxes of Strategic Intelligence: Essays in Honour of Michael I. Handel* (London: Frank Cass, 2003)

Kulikowski, Michael, *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007)

Kuromiya, Hiroaki, ve Peplonski, Andrzej, "Kozo Izumi and the Soviet Breach of Imperial Japanese Diplomatic Codes", *Intelligence and National Security*, vol. 28 (2013), no. 6

Kurzman, Charles, *The Unthinkable Revolution in Iran* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2004)

Labalme, Patricia H., ve Sanguineti, Laura (ed.), *Venice: Citá Excelentissima: Selections from the Renaissance Diaries of Marin Sanudo*, tercüme Linda L. Carroll, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008)

Lambert, Nicholas A., *Planning Armageddon: British Economic Warfare and the First World War* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2012)

Lamont, Peter, *The Rise of the Indian Rope Trick: How a Spectacular Hoax Became History* (London: Abacus, 2004)

Lamont-Brown, Raymond, *Edward VII's Last Loves: Alice Keppel and Agnes Keyser* (London: The History Press, 2011)

Lamster, Mark, *Master of Shadows: The Secret Diplomatic Career of Peter Paul Rubens* (New York: Doubleday, 2009)

Lane, Anthony N. S., *Bernard of Clairvaux: Theologian of the Cross* (Collegeville, Minn.: Liturgical Press, 2013)

Lane Fox, Robin, *Pagans and Christians* (London: Penguin Books, 1988)

—, *Alexander the Great*, gözden geçirilmiş baskı (London: Penguin Books, 2004)

Lang, Andrew, *Pickle the Spy: Or the Incognito of Prince Charles* (London: Longmans, Green, 1897)

Langford, William, *Somme Intelligence: Fourth Army HQ 1916* (Barnsley: Pen & Sword Books, 2013)

Laqueur, Walter (ed.), *The Terrorism Reader: A Historical Anthology* (New York: New American Library, 1978)

Larner, Christina, *Enemies of God: The Witch-Hunt in Scotland* (Oxford: Blackwell, 1981)

Larsen, Daniel, "British Intelligence and American Neutrality during the First World War", Doktora Tezi (University of Cambridge, 2013)

—, "The First Intelligence Prime Minister: David Lloyd George (1916– 1922)"; https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/80179/Lloyd-George-as-PM.pdf.

Latham, Robert (ed.), *Samuel Pepys and the Second Dutch War: Pepys's Navy White Book and Brooke House Papers* (Aldershot: Scolar Press, 1995)

Lathrop, Charles E., *The Literary Spy: The Ultimate Source for Quotations on Espionage and Intelligence* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2004)

Laurent, Sébastien, "Aux origines de la 'guerre des polices': militaires et policiers du renseignement dans la République (1870– 1914)", Frédéric Guelton ve Abdil Bicer (ed.), *Naissance et évolution du renseignement dans l'espace européen (1870– 1940)* (Paris: Service Historique de la Défense, 2006)

Lawday, David, *Napoleon's Master: A Life of Prince Talleyrand* (London: Jonathan Cape, 2006)

—, *Danton: The Gentle Giant of Terror* (London: Jonathan Cape, 2009)

Lawrence T. E., *Seven Pillars of Wisdom* (London: Random House, 2008 [ilk basımı 1922])

Lazenby, J. F., *Hannibal's War: A Military History of the Second Punic War* (Warminster: Aris and Phillips, 1978)

Le Naour, Jean-Yves, *L'Affaire Malvy: Le Dreyfus de la Grande Guerre* (Paris: Hachette, 2007)

Le Roy Ladurie, Emmanuel, *Montaillou: Cathars and Catholics in a French Village 1294–1324* (London: Penguin Books, 1980)

Leeuw, Karl de, "The Black Chamber in the Dutch Republic during the War of the Spanish Succession and Its Aftermath, 1707–1715", *The Historical Journal*, Vol. 42 (1999), no. 1

—, *Cryptology and Statecraft in the Dutch Republic* (Amsterdam: University of Amsterdam, 2000)

—, "Cryptology in the Dutch Republic: A Case-Study", in Karl de Leeuw ve Jan Bergstra (ed.), *The History of Information Security: A Comprehensive Handbook* (Amsterdam: Elsevier, 2007)

— ve Bergstra, Jan (ed.), *The History of Information Security: A Comprehensive Handbook* (Amsterdam: Elsevier, 2007)

Lefauconnier, Camille, "François Sublet de Noyers (1589– 1645): Ad majorem regis et Dei gloriam", Yüksek Lisans Tezi (École des Chartes, Paris, 2008)

Leggett, George, *The Cheka: Lenin's Political Police* (London: Clarendon Press, 1981)

Leggiere, Michael V., *Blücher: Scourge of Napoléon* (Norman: University of Oklahoma Press, 2014)

Leidinger, Hannes, "The Case of Alfred Redl and the Situation of Austro-Hungarian Military Intelligence on the Eve of World War I", *Contemporary Austrian Studies*, vol. 23 (2014)

Leimon, M., ve Parker, G., "Treason and Plot in Elizabethan Diplomacy: The "Fame of Sir Edward Stafford" Reconsidered", *English Historical Review*, vol. 111 (1996)

Lenoe, Matthew, *The Kirov Murder and Soviet History* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2010)

Leonov, N. S., *Likholet'e* (Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia, 1995)

—, Eugeniia Fediakova ve Fernandois, Joaquín, "El general Nikolai Leonov en el CEP", *Estudios Públicos*, no. 73 (1999)

Letters which Passed between Count Gyllenborg, the Barons Gortz, Sparre, and Others: Relating to the Design of Raising a Rebellion in His Majesty's Dominions, to be Supported by a Force from Sweden (Dublin: Tho. Hume, 1717)

Levack, Brian P., "Crime and the Law", Jonathan Barry ve Owen Davies (ed.), *Palgrave Advances in Witchcraft Historiography* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007)

Levi, Anthony, *Cardinal Richelieu and the Making of France* (London: Constable, 2000)

Levy, David, *Stalin's Man in Canada: Fred Rose and Soviet Espionage* (New York: Enigma Books, 2011)

Lewin, Ronald, *The Other Ultra* (London: Hutchinson, 1982)

Lewis, Bernard, "The Kemalist Republic"; http://www.turkishculturalfoundation.org/education/files/TheKemalistRepublicBernardLewis.pdf

Lewis, Mark Edward, *The Early Chinese Empires: Qin and Han*, Kindle versiyonu (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007)

Lewis, Thomas, *For King and Country* (New York: HarperCollins, 1992)

Liang, Hsi-huey, *The Rise of Modern Police and the European State System from Metternich to the Second World War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992)

Lieven, Dominic, *Russia Against Napoleon: The Battle for Europe, 1807 to 1814* (London: Allen Lane, 2009)

—, *Towards the Flame: Empire, War and the End of Tsarist Russia* (London:Allen Lane, 2015)

Lim, Louisa, *The People's Republic of Amnesia: Tiananmen Revisited* (New York: Oxford University Press, 2014)

Lindberg, Carter, *The European Reformations* (Oxford: Blackwell, 1996)

Linderski, J., "Cicero and Roman Divination", *Past & Present*, vol. 36 (1982)

Livy, *The Early History of Rome: Books 1–5* tercüme R. M. Ogilvie (London: Penguin Books, 2005)

Lockhart, Robert Bruce, *Memoirs of a British Agent*, 2'nci baskı (London/New York: Putnam, 1934)

Loewe, Michael, *Divination, Mythology and Monarchy in Han China* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)

Lokhova, Svetlana, "The Evolution of the Cheka, 1917–1926", Yüksek Lisans Tezi (University of Cambridge, 2002)

—, "Stalin, the NKVD and the Investigation of the Kremlin Case: Prelude to the Great Terror", Christopher Andrew ve Simona Tobia (ed.), *Interrogation in War and Conflict: A Comparative and Interdisciplinary Analysis* (London: Routledge, 2014)

Lonchay, Henri, ve Cuvelier, Joseph (ed.), *Correspondance de la cour d'Espagne sur les affaires des Pays-Bas au XVII siècle*, 6 cilt (Brussels: Kiesling, 1923–37)

Louis, Georges, *Les Carnets de Georges Louis*, 2 cilt (Paris: F. Rieder, 1926)

Lowenthal, Mark M., "Searching for National Intelligence: U.S. Intelligence and Policy before the Second World War", *Intelligence and National Security*, vol. 6 (1991), no. 4

Lowry, Bullitt, *Armistice 1918* (Kent, Ohio/London: Kent State University Press, 1996)

Lowry, Carolyn S., "At What Cost? Spanish Neutrality in the First World War" (2009). Yüksek Lisans Tezi; http://scholarcommons.usf.edu/etd/2072

Luttwak, Edward N., *The Grand Strategy of the Byzantine Empire* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2009)

Luvaas, Jay, *Frederick the Great on the Art of War* (New York: Free Press, 1966)

—, "Lee at Gettysburg: A General without Intelligence", *Intelligence and National Security*, vol. 5 (1990), no. 2

—, "The Role of Intelligence in the Chancellorsville Campaign, April–May, 1863", *Intelligence and National Security*, vol. 5 (1990), no. 2

Lycett, Andrew, *Ian Fleming* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1995)

Lynn, John A., *Wars of Louis XIV, 1664–1714* (London: Longman, 1999)

Lyons, Jonathan, *The House of Wisdom: How the Arabs Transformed Western Civilization* (London: Bloomsbury, 2009)

MacInnes, A. I., *Clanship, Commerce, and the House of Stuart* (East Linton: Tuckwell Press, 1996)

Macintyre, Ben, *Double Cross: The True Story of the D-Day Spies* (London: Bloomsbury, 2012)

Mackenzie, Compton, *Greek Memories*, 2'nci baskı (London: Chatto & Windus, 1939)

MacKenzie, David, *Apis: The Congenial Conspirator. The Life of Colonel Dragutin T. Dimitrievic* (Boulder, Colo.: East European Monographs, 1989)

—, *The "Black Hand" on Trial: Salonika, 1917* (Boulder, Colo.: East European Monographs, 1995)

Mackinnon, Colin, "William Friedman's Bletchley Park Diary: A New Source for the History of Anglo-American Intelligence Cooperation", *Intelligence and National Security*, vol. 20 (2005), no. 4

Macrakis, Kristie, "Does Effective Espionage Lead to Success in Science and Technology? Lessons from the East German Ministry of State Security", *Intelligence and National Security*, vol. 24 (2004), no. 1

—, *Prisoners, Lovers & Spies: The Story of Invisible Ink from Herodotus to Al- Qaeda* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2014)

Madariaga, Isabel de, *Ivan the Terrible: First Tsar of Russia* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2008)

Madeira, Victor, *Britannia and the Bear: The Anglo-Russian Intelligence Wars 1917–1929* (Woodbridge: Boydell Press, 2014)

Malcolm, Noel, *Agents of Empire: Knights, Corsairs, Jesuits and Spies in the Sixteenth-Century Mediterranean World* (London: Allen Lane, 2015)

Mann, J. C., "The Organization of Frumentarii", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 74* (1988)

Mansergh, Nicholas (ed.), *Constitutional Relations between Britain and India: The Transfer of Power in India*, 12 cilt (London: HMSO, 1970–83)

Marder, Arthur Jacob, *Dreadnought to Scapa Flow: The Royal Navy in the Fisher Era, 1904–1919* (London: Oxford University Press, 1961–70), *vol. III: Jutland and After, May 1916–December 1916* (1966); *vol. IV: 1917: Year of Crisis* (1969); *vol. V: Victory and Aftermath, January 1918–June 1919* (1970)

Marquis, Hugues, *Les Agents de l'ennemi. Les Espions à la solde de l'Angleterre dans une France en révolution* (Paris: Vendémiaire, 2014)

Marriott, J. A. R., *The Life and Times of Lucius Cary, Viscount Falkland* (London: Methuen, 1907)

Marshall, Alan, *Intelligence and Espionage in the Reign of Charles II, 1660–1685* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)

—, "Sir Samuel Morland and Stuart Espionage", King Charles Lecture at Bath Spa University; http://www.academia.edu/1557372/Sir_Samuel_Morland_and_Stuart_espionage, erişim tarihi 2 April 2014

Marshall, Alex, "Russian Intelligence during the Russo-Japanese War, 1904–05", *Intelligence and National Security*, vol. 22 (2007), no. 5

Martini, Admiral Fulvio, *Nome in codice: ULISSE* (Milan: Rizzoli, 1999)

Marx, Karl ve Engels, Friedrich, *Collected Works* (London: Lawrence & Wishart, 1975–2004)

Massie, Alan, *Catherine the Great: Portrait of a Woman* (London: Head of Zeus, 2012)

Massie, Robert K., *Nicholas and Alexandra* (New York: Atheneum, 1967)

Masterman, J. C., *The Double-Cross System* (London: Sphere, 1973)

—, *On the Chariot Wheel* (London: Oxford University Press, 1975)

Maugham, W. Somerset, "Looking Back", *Sunday Express*; part 1: 30 Sept. 1962; part 2: 7 Oct. 1962

—, *Collected Short Stories* (London: Pan Books, 1976)

Maxwell-Stuart, Peter, "The Contemporary Historical Debate, 1400–1750", Jonathan Barry ve Owen Davies (ed.), *Palgrave Advances in Witchcraft Historiography* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007)

May, Ernest R., *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984)

Mayer, Jane, "A Deadly Interrogation", *New Yorker*, 14 November 2005

Mayr, Josef Karl, *Metternichs geheimer Briefdienst: Postlogen und Postkurse* (Vienna: Adolf Holzhausens Nachfolge, 1935)

Mazumder, Rajit K., *The Indian Army and the Making of Punjab* (New Delhi: Orient Blackswan, 2003)

McAuliffe, Mary S. (ed.), *CIA Documents on the Cuban Missile Crisis 1962* (Washington, DC: CIA, 1992)

McGuigan, Dorothy Gies, *Metternich and the Duchess* (New York: Doubleday, 1975)

McIntosh, Gregory C., *The Piri Reis Map of 1513* (Athens, Ga: University of Georgia Press, 2000)

McKee, Claire Theresa, "British Perceptions of Tsar Nicholas II and Empress Alexandra Fedorovna 1894–1918", Doktora Tezi (University College London, 2014)

McLaughlin, John, "The Changing Nature of CIA Analysis in the Post-Soviet World", 9 March 2001; https://www.cia.gov/ news-information/speeches-testimony/2001/ddci_speech_03092001.html

McLellan, David (ed.), *Karl Marx, Interviews and Reflections* (Totowa, NJ: Barnes & Noble, 1981)

McLynn, Frank, *Bonnie Prince Charlie: Charles Edward Stuart* (London: Pimlico, 2003)

McNeilly, Mark, *Sun Tzu and the Art of Modern Warfare* (Oxford: Oxford University Press, 2001)

Mehta, Usha, ve Thakkar, Usha, *Keutilya and His Arthashastra* (New Delhi: S. Chand, 1980)

Melgounov, Sergey Petrovich, *The Red Terror in Russia* (London: J. M. Dent, 1925).

Ménage, V. L., "The Mission of an Ottoman Secret Agent in France in 1486", *JRAS*, vol. 97 (1965), 33, no. 2

Menning, Bruce W., "Miscalculating One's Enemies: Russian Military Intelligence before the Russo-Japanese War", *War in History*, vol. 13 (2006), no. 2

—, "Russian Military Intelligence, July 1914: What St. Petersburg Perceived and Why It Mattered", *The Historian*, vol. 77 (2015), no. 2

Menocal, María Rosa, *The Ornament of the World* (Boston: Little, Brown, 2002)

Merlo, Grado Giovanni, "Le origini dell'inquisizione medievale", Agostino Borromeo (ed.), *L'Inquisizione: Atti del Simposio internazionale*, Città del Vaticano, 29–31 ottobre 1998 (Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2003)

Merridale, Catherine, *Red Fortress: The Secret Heart of Russia's History* (London: Allen Lane, 2013)

—, *Lenin on the Train* (London: Allen Lane, 2017)

Merriman, John, *Police Stories: Building the French State* (New York: Oxford University Press, 2006)

—, *The Dynamite Club: How a Bombing in Fin-de-Siècle Paris Ignited the Age of Modern Terror* (New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2009)

Meyer, Karl E., ve Brysac, Shareen Blair, *Tournament of Shadows: The Great Game and the Race for Empire in Central Asia* (London: Little, Brown, 2001)

Meyers, Eric M. (ed.), *Galilee through the Centuries: Confluence of Cultures* (Winona Lake, Ind.: Eisenbrauns, 1999)

Miller, David B., "The Orthodox Church", Maureen Perrie (ed.), *The Cambridge History of Russia, vol. 1: From early Rus' to 1689* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006)

Miller, Flagg, *The Audacious Ascetic: What the Bin Laden Tapes Reveal about al-Qa'ida* (London: Hurst, 2015)

Miller, Martin, "Entangled Terrorisms in Late Imperial Russia", Randall D. Law (ed.), *The Routledge History of Terrorism* (London: Routledge, 2015)

Miller, Stuart Creighton, *"Benevolent Assimilation": The American Conquest of the Philippines, 1899–1903* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1982)

Milner-Barry, P. S., "'Action This Day': The Letter from Bletchley Park Cryptanalysts to the Prime Minister, 21 October 1941", *Intelligence and National Security*, vol. 1 (1986), no. 2

Mindrich, David T. Z., "Lincoln's Surveillance State", *The New York Times*, 5 July 2013

Mitchell, Harvey, *The Underground War against Revolutionary France: The Missions of William Wickham 1794–1800* (Oxford: Oxford University Press, 1965)

Mitrokhin, Vasili (ed.), *KGB Lexicon: The Soviet Intelligence Officer's Handbook* (London: Frank Cass, 2002)

Mohs, Polly A., *Military Intelligence and the Arab Revolt: The First Modern Intelligence War* (London: Routledge, 2008)

Mombauer, Annika, "German War Plans", Richard F. Hamilton ve Holger H. Herwig (ed.), *War Planning 1914* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)

Momigliano, Arnaldo, "Christianity and the Decline of the Roman Empire", Arnaldo Momigliano (ed.), *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century* (Oxford: Clarendon Press, 1963)

Monter, William, "The Roman Inquisition and Protestant Heresy Executions in 16th-Century Europe", in Agostino Borromeo (ed.), *L'Inquisizione: Atti del Simposio internazionale*, Città del Vaticano, 29–31 ottobre 1998 (Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2003)

Montholon, General Charles-Tristan, *Récits de la captivité de l'empereur Napoléon à Sainte-Hélène, vol. 1* (Paris: Paulin, 1846)

Moore, R. I., *The Formation of a Persecuting Society: Power and Deviance in Western Europe, 950–1250* (Oxford: Blackwell, 1990)

—, *The War on Heresy: Faith and Power in Medieval Europe* (London: Profile Books, 2012)

Morales, A. Katherine, "Cruelty of Ivan IV", 2005; plaza.ufl.edu/akathy/Papers

Moran, Christopher R., *Company Confessions: Revealing CIA Secrets* (London: Biteback, 2015)

Moran, Richard, *Knowing Right from Wrong: The Insanity Defense of Daniel McNaughtan* (New York: Simon and Schuster, 2000)

Moran, W. L. (tercüme edeb ver yayına hazırlayan), *The Amarna Letters* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1992)

Morgan, Ted, *FDR: A Biography* (London: Grafton, 1985)

Morris, Benny, "Sayyid Qutb and the Jews", *The National Interest*, 20 Oct. 2010

Morris, Christopher, "ULTRA's Poor Relations", Christopher Andrew (ed.), *Codebreaking and Signals Intelligence* (London: Frank Cass, 1986)

Morris, Peter, "Intelligence and Its Interpretation: Mesopotamia, 1914–1916", Christopher Andrew ve Jeremy Noakes (ed.), *Intelligence and International Relations 1900–1945* (Exeter: Exeter University Press, 1987)

Mousnier, Roland, *The Assassination of Henry IV: The Tyrannicide Problem and the Consolidation of the French Absolute Monarchy in the Early Seventeenth Century* (New York: Scribner, 1973)

Moynihan, Daniel Patrick, *Secrecy: The American Experience* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1998)

Muddiman, J. G. (ed.), *Notable British Trials: Trial of Charles I* (London: W. Hodge, 1928)

Mueller, Hans-Friedrich, *Roman Religion in Valerius Maximus* (London: Routledge, 2002)

Muggeridge, Malcolm, *Chronicles of Wasted Time, vol. II: The Infernal Grove* (London: Fontana, 1973)

Mulford, Carla, "Benjamin Franklin's Savage Eloquence: Hoaxes from the Press at Passy, 1782", *Proceedings of the American Philosophical Society*, vol. 152 (2008), no. 4

Mulligan, Timothy P., "Spies, Ciphers and 'Zitadelle': Intelligence and the Battle of Kursk, 1943", *Journal of Contemporary History*, vol. 12 (1987), no. 2

Munch-Petersen, *Thomas, Defying Napoleon: How Britain Bombarded Copenhagen and Seized the Danish Fleet in 1807* (Stroud: Sutton Publishing, 2007)

—, "The Secret Intelligence from Tilsit in 1807", *Napoleonica. La Revue*, 3/2013 (no. 18)

Murphy, Cullen, *God's Jury: The Inquisition and the Making of the Modern World* (London: Allen Lane, 2012)

Murthy, B. M. N., "R. Shamashastry – the Scholar Who Discovered Arthashastra", *Bhavan's Journal*, 31 December 2009

Musco, Stefano, "Intelligence Gathering and the Relationship between Rulers and Spies: Some Lessons from Eminent and Lesser-Known Classics", *Intelligence and National Security*, vol. 31 (2016), no. 7

Na'aman, Nadav, "The Egyptian–Canaanite Correspondence", Raymond Cohen ve Raymond Westbrook (ed.), *Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000)

Naftali, Timothy J., "Intrepid's Last Deception: Documenting the Career of Sir William Stephenson", *Intelligence and National Security*, vol. 8 (1993), no. 3

Nagy, John A., *George Washington's Secret Spy War: The Making of America's First Spymaster* (New York: St. Martin's Press, 2016)

Najemy, John M. (ed.). *Italy in the Age of the Renaissance: 1300–1550* (Oxford: Oxford University Press, 2004)

Nathan, Andrew, Perry Link ve Liang Zhang, *The Tiananmen Papers: The Chinese Leadership's Decision to Use Force against Their Own People* (London: Abacus, 2002)

Neel, Jasper P., *Aristotle's Voice: Rhetoric, Theory, and Writing in America* (Carbondale: Southern Illinois University Press, 1994)

Neilson, Keith, "Joy Rides? British Intelligence and Propaganda in Russia, 1914– 1917", *The Historical Journal*, vol. 24 (1981), no. 4

— ve McKercher, B. J. C. (ed.), *Go Spy the Land: Military Intelligence in History* (Westport, Conn.: Praeger, 1992)

Netanyahu, Iddo, *Entebbe: A Defining Moment in the War on Terrorism – the Jonathan Netanyahu Story* (New York: Balfour Books, 2003)

Nicholl, Charles, *The Reckoning: The Murder of Christopher Marlowe*, 2'nci baskı (London: Vintage, 2002)

Nicholson, H. B., *Topiltzin Quetzalcoatl: The Once and Future Lord of the Toltecs* (Boulder: University Press of Colorado, 2001)

Nickles, David Paull, *Under the Wire: How the Telegraph Changed Diplomacy* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2003)

Nicolai, Walter, *The German Secret Service*, tercüme George Renwick (London: S. Paul, 1924)

Nieuwazny, Andrzej, "Rien de bien certain? Le Système de renseignements français avant la campagne de Russie", *Revue Historique des armées*, 2012, no. 267

Nirenberg, *David, Communities of Violence: Persecution of Minorities in the Middle Ages* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2015)

Nixon, John, *Debriefing the President: The Interrogation of Saddam Hussein* (New York: Blue Rider Press, 2016)

Nordmann, Claude, "Choiseul and the Last Jacobite Attempt of 1759", Eveline Cruikshanks (ed.), *Ideology and Conspiracy: Aspects of Jacobitism, 1689–1759* (Edinburgh: John Donald, 1982)

Nuovo, Angela, "A Lost Arabic Koran Rediscovered", *The Library*, 6th series, vol. 12 (1990), no. 4

Nye, Joseph S., *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* (New York: Basic Books, 1990)

—, *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York: Public Affairs, 2004)

—, *The Powers to Lead* (Oxford: Oxford University Press, 2008)

O'Connor, John J., ve Robertson, Edmund F., "Christian Goldbach", MacTutor History of Mathematics Archive, University of St Andrews

O'Hagan, Andrew, *The Secret Life* (London: Faber & Faber, 2017)

Omand, Sir David, "Learning from the Secret Past": unpublished address to RUSI conference, 23 October 2009

—, *Securing the State* (New York: Oxford University Press, 2010)

—, "Keeping Europe Safe: Counterterrorism for the Continent", *Foreign Affairs*, vol. 95 (2016), no. 5

Onley, James, "The Raj Reconsidered: British India's Informal Empire and Spheres of Influence in Asia and Africa", *Asian Affairs*, vol. XL (2009), no. 1

Ostrovsky, Victor, ve Hoy, Claire, *By way of Deception* (London: Bloomsbury, 1990)

Ostryakov, Sergei Zakharovich, *Voyennye Chekisti* (Moscow: Voyenizdat, 1979)

O'Toole, G. J. A., *Honorable Treachery* (New York: Atlantic Monthly Press, 1991)

Otte, T. G., *July Crisis: The World's Descent into War, Summer 1914* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014)

Overy, Richard, "'Instructive for the Future': The Interrogation of the Major War Criminals in Germany", Christopher Andrew ve Simona Tobia (ed.), *Interrogation in War and Conflict: A Comparative and Interdisciplinary Analysis* (London: Routledge, 2014)

Pagden, A. R. (tercüme eden ve yayına hazırlayan), *Letters From Mexico, with an Introduction by J. H. Elliott* (New York: Grossman, 1971)

Paine, Lincoln, *The Sea and Civilization: A Maritime History of the World* (London: Atlantic, 2014)

Paléologue, Maurice, *Un Grand Tournant de la politique mondiale* (Paris: Plon, 1934)

—, *Journal de L'Affaire Dreyfus, 1894–1899* (Paris: Plon, 1955)

Pantucci, Raffaello, *"We Love Death as You Love Life": Britain's Suburban Mujahedeen* (London: Hurst, 2013)

Páramo, Luis de, *De origine et progressu officii sanctae Inquisitionis eiusque dignitate et utilitate, de Romani pontificis potestate et deligata inquisitorum; edicto fidei, et ordine iudiciario sancti officij, quaestiones decem*, Libri tres (Madrid: Matriti, 1598) Cambridge University Library: Acton.b.1.230

Paret, Peter, Craig, Gordon A. ve Gilbert, Felix (ed.), *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age* (Oxford: Clarendon Press, 1986)

Parker, Frederick D., "The Unsolved Messages of Pearl Harbor", *Cryptologia*, vol. 15 (1991), no. 4

Parker, Geoffrey, "The Worst-Kept Secret in Europe? The European Intelligence Community and the Armada of 1588", Keith Neilson ve B. J. C. McKercher (ed.), *Go Spy the Land: Military Intelligence in History* (Westport Conn.: Praeger, 1992)

Passi, Sonya, "Britain and the Iranian Revolution", Yüksek Lisans Tezi (University of Cambridge, 2010)

Patel, Kiran Klaus, *The New Deal: A Global History* (Princeton, NJ: Princeton University Press)

Pavlov, Andrei, "Fedor Ivanovich and Boris Godunov (1584– 1605)", Maureen Perrie (ed.), *The Cambridge History of Russia, vol. 1: From early Rus' to 1689* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006)

— ve Perrie, Maureen, *Ivan the Terrible* (London: Pearson/Longman, 2003)

Pearce, Edward, *The Great Man: Sir Robert Walpole – Scoundrel, Genius and Britain's First Prime Minister* (London: Jonathan Cape, 2007)

Peck, Winslow [Perry Fellwock], "U.S. Electronic Espionage: A Memoir", *Ramparts*, vol. 11 (1972), no. 2

Pedroncini, G., *Les Mutineries de 1917* (Paris: Presses Universitaires de France, 1999)

Peek, P. M., "The Study of Divination Present and Past", P. M. Peek (ed.), *African Divination Systems: Ways of Knowing* (Bloomington: Indiana University Press, 1991)

Pegg, Mark Gregory, *The Corruption of Angels: The Great Inquisition of 1245–1246* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2001)

Pelhisson, Guillaume, *Chronique (1229– 1244). Suivie du Récit des Troubles d'Albi (1234)*, ed. Jean Duvernoy (Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1994)

Perez, Béatrice (ed.), *Ambassadeurs, apprentis espions et maîtres comploteurs: les systèmes de renseignement en Espagne à l'époque moderne* (Paris: Presses de l'Université Paris–Sorbonne, 2010)

Perrault, Charles, *Les Hommes illustres qui ont paru en France pendant ce siècle avec leurs portraits au naturel* (Paris: Antoine Dezallier, 1696)

Perrie, Maureen, *The Cult of Ivan the Terrible in Stalin's Russia* (Basingstoke: Palgrave, 2001)

—(ed.), *The Cambridge History of Russia, vol. 1: From early Rus' to 1689* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006)

—, "The Time of Troubles (1603– 1613)", in Maureen Perrie (ed.), *The Cambridge History of Russia, vol. 1: From early Rus' to 1689* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006)

Perry, William J., *My Journey at the Nuclear Brink* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 2016)

Pesic, Peter, "François Viète, Father of Modern Cryptanalysis – Two New Manuscripts", *Cryptologia*, vol. 21 (1997), no. 1

Petitfils, Jean-Christian, *Le Véritable d'Artagnon* (Paris: Tallandier, 1981)

—, *Louis XIII* (Paris: Perrin, 2008)

Philby, Kim, *My Silent War* (St Albans: Granada, 1969)

Phythian, Mark, "Profiles in Intelligence: An Interview with Michael Herman", *Intelligence and National Security*, vol. 31 (2016), no. 2

—, "Profiles in Intelligence: An Interview with Professor Christopher Andrew", *Intelligence and National Security*, vol. 32 (2017), no. 4

Pierre, Benoist, *Le Père Joseph. L'Éminence grise de Richelieu* (Paris: Éditions Perrin, 2007)

Piette, Diane Carraway, ve Radack, Jesselyn, "Piercing the Historical Mists of FISA: The People and Events behind the Passage of FISA and the Creation of the 'Wall'", *Stanford Law and Policy Review*, vol. 17 (2006), no. 2

Pincus, Steve, *1688: The First Modern Revolution* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2009)

Pipes, Richard, *Russia under the Old Regime* (Harmondsworth: Penguin Books, 1974)

—, *The Unknown Lenin: From the Secret Archive*, gözden geçirilmiş baskı (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1998)

Platonov, Sergey, *Ivan the Terrible* (Gulf Breeze, Fla: Academic International Press, 1974)

Plumb, J. H., *The Italian Renaissance* (New York: Harper Torchbooks, 1961)

Poncier, Anthony, Les Procureurs généraux du Second Empire, doktora tezi, *Revue d'histoire du XIXe siècle*, 2002, no. 25

Pontaut, Jean-Marie, ve Jérome Dupuis, *Les Oreilles du Président - suivi de la liste des 2000 personnes "écoutées" par François Mitterrand* (Paris: Fayard, 1996)

Popplewell, Richard J., *Intelligence and Imperial Defence: British Intelligence and the Defence of the Indian Empire* (London: Frank Cass, 1995)

Pormann, Peter E., ve Adams, Peter (ed.), *The Philosophical Works of al-Kindi* (Pakistan: Oxford University Press, 2012)

Porter, Bernard, "The Origins of Britain's Political Police", *Warwick Working Papers in Social History*, no. 3

—, *The Refugee Question in mid-Victorian Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979)

Pottle, Mark (ed.), *Champion Redoubtable: The Diaries and Letters of Violet Bonham Carter, 1914–1945* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1998)

Powell, Colin, *It Worked for Me: In Life and Leadership* (New York: Harper, 2012)

Pozen, David E., "The Leaky Leviathan: Why the Government Condemns and Condones Unlawful Disclosures of Information", *Harvard Law Review*, vol. 127 (2013)

Pradel, Charles (ed.), "Mémoires de Jean Olès sur la dernière guerre du duc de Rohan, 1627–1628", *Revue historique, scientifique et littéraire du département du Tarn*, vol. XXIV (1907)

Prange, Gordon W., *At Dawn We Slept* (New York: Penguin Books, 1982)

Preston, Andrew, "US National Security Has Become So Expansive as to be Virtually Limitless", *Cam*, no. 81 (2017)

Preto, Paolo, *I servizi segreti di Venezia* (Milan: Il Saggiatore, 1994)

Price, Munro, *The Fall of the French Monarchy: Louis XVI, Marie-Antoinette and the Baron de Breteuil* (London: Pan Books, 2003)

—, *Napoleon: The End of Glory* (Oxford: Oxford University Press, 2014)

Price, Roger, *The French Second Empire: An Anatomy of Political Power* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001)

Primakov, Evgeny, ve diğerleri, *Ocherki istorii rossiyskoi vneshnei razvedki*, 6 cilt (Moscow: Mezhdunar Otnosheniya, 1996–2007)

Primakov, Yevgeny, *Russian Crossroads: Toward the New Millennium*, tercüme Felix Rosenthal (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2004)

Prior, Robin, ve Wilson, Trevor, *The Somme*, gözden geçirilmiş baskı (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2016)

Pryor, Felix, *Elizabeth I: Her Life in Letters* (London: British Library, 2004)

Putlitz, Wolfgang zu, *The Putlitz Dossier* (London: Allen Wingate, 1957)

Quinault, Roland, "The French Invasion of Pembrokeshire in 1797: A Bicentennial Assessment", *Welsh History Review*, vol. 19 (1999)

Qutb, Sayyid, "The America I Have Seen" (Arapça ilk basımı 1951), Kamal Abdel-Malek (ed.), *America in an Arab Mirror: Images of America in Arabic Travel Literature. An Anthology* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011)

Radek, Karl, "Through Germany in a Sealed Coach" (Almanca ilk basımı 1924); https://www.marxists.org/archive/radek/1924/xx/train.htm

Radzinowicz, Leon, *A History of English Criminal Law and Its Administration from 1750, vol. 2* (London: Macmillan, 1956)

Rakove, Jack, *Revolutionaries: Inventing the American Nation* (London: William Heinemann, 2010)

Raleigh, Sir Walter, *The War in the Air: Being the Story of the Part Played in the Great War by the Royal Air Force, vol. 1* (Barnsley: Pen & Sword Military, 2014)

Ramm, Agatha (ed.), *The Political Correspondence of Mr Gladstone and Lord Granville, 1876–1886, vol. 2* (Oxford: Oxford University Press, 1962)

Rancour-Laferriere, Daniel, *The Slave Soul of Russia: Moral Masochism and the Cult of Suffering* (New York: New York University Press, 1996)

Rand, Peter, *Conspiracy of One: Tyler Kent's Secret Plot against FDR, Churchill, and the Allied War Effort* (London: Lyons Press, 2013)

Randall, Willard Sterne, *Benedict Arnold: Patriot and Traitor* (London: Bodley Head, 1991)

Rangarajan, L. N. (ed), *The Arthashastra* (New Delhi: Penguin Books, 1992)

Ransom, Harry Howe, "Secret Intelligence in the United States, 1947–1982: The CIA's Search for Legitimacy", Christopher Andrew ve David Dilks (ed.), *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century* (London: Macmillan, 1984)

Raphals, Lisa, *Divination and Prediction in Early China and Ancient Greece* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013)

Rappaport, Helen, *Conspirator: Lenin in Exile* (New York: Basic Books, 2010)

Rapport, Mike, *1848: Year of Revolution* (London: Hachette, 2010)

Rawlings, Helen, *The Spanish Inquisition* (Oxford: Blackwell, 2006)

Rayfield, Donald, *Stalin and His Hangmen: An Authoritative Portrait of a Tyrant and Those Who Served Him* (London: Viking, 2004)

Read, Conyers, *Mr Secretary Walsingham and the Policy of Queen Elizabeth*, 3 cilt (Oxford: Clarendon Press, 1925)

Read, Piers Paul, *The Dreyfus Affair* (London: Bloomsbury, 2012)

Rejani, Darius, *Torture and Democracy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009)

Report of the Iraq Inquiry [Chilcot Report], 12 cilt (London: HMSO, 2016)

Review of Intelligence on Weapons of Mass Destruction: Report of a Committee of Privy Counsellors [Butler Report], HC 898 (London: Stationery Office, 14 July 2004)

Rex, Richard, "The Religion of Henry VIII", *The Historical Journal*, vol. 57 (2014), no. 1

Reynolds, David, "Churchill and the British 'Decision' to Fight On in 1940: Right Policy, Wrong Reasons", Richard Langhorne (ed.), *Diplomacy and Intelligence in the Second World War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985)

Rhodes, P. J., *Alcibiades*, Kindle versiyonu (Barnsley: Pen & Sword Books, 2011)

Rice, Condoleezza, *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington* (New York: Simon & Schuster, 2011)

Rich, Ben, ve Janos, Leo, *Skunk Works* (Boston: Little, Brown, 1994)

Richmond, J. A., "Spies in Ancient Greece", *Greece & Rome*, vol. 45 (Apr. 1998), no. 1

Ridley, *Jane, Bertie: A Life of Edward VII* (London: Random House, 2012)

Riggs, David, *The World of Christopher Marlowe* (London: Faber & Faber, 2004)

Riley-Smith, Jonathan, *The Crusades, Christianity and Islam* (New York: Columbia University Press, 2011)
Rintelen, Franz von, *The Dark Invader: Wartime Reminiscences of a German Naval Intelligence Officer*, 2'nci baskı (London: frank Cass, 1997)
Roberts, Andrew, *Napoleon and Wellington: The Long Duel* (London: Phoenix, 2002)
—, *Napoleon the Great* (London: Allen Lane, 2014)
—, *Elegy: The First Day on the Somme* (London: Head of Zeus, 2015)
Robertson, Geoffrey, *The Tyrannicide Brief* (London: Chatto & Windus, 2005)
—, *Stalin's General: The Life of Georgy Zhukov* (London: Icon Books, 2012)
Robertson, K. G. (ed.), *War, Resistance and Intelligence: Essays in Honour of M. R. D. Foot* (Barnsley: Pen & Sword, 1999)
Robson, Brian, *The Road to Kabul: The Second Afghan War 1878–1881* (London: Arms and Armour Press, 1986)
Rodger, N. A. M., *The Command of the Ocean: A Naval History of Britain, 1649–1815* (London: Allen Lane, 2004)
Rodgers, W., *Greek and Roman Naval Warfare* (Annapolis, Md: United States Naval Institute, 1937)
Rodriguéz-Salgado, Mia, "Intelligence in the Spanish Monarchy in the Sixteenth and Early Seventeenth Centuries", Londra Alman Tarihi Enstitüsü'nde yaptığı yayımlanmamış konuşma, 7 Şubat 2014
Röhl, John C. G., *The Kaiser and His Court: Wilhelm II and the Government of Germany* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)
—, *Kaiser Wilhelm II, 1859–1941: A Concise Life* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014)
—, *Wilhelm II: Into the Abyss of War and Exile, 1900–1941* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014)
—, "Goodbye to All That (Again)? The Fischer Thesis, the New Revisionism and the Meaning of the First World War", *International Affairs*, vol. 91 (2015), no. 1
Rojas, José Luis de, *Tenochtitlan: Capital of the Aztec Empire* (Gainesville: University Press of Florida, 2012)
Roosevelt, Elliott (ed.), *The Roosevelt Letters: Being the Personal Correspondence of Franklin Delano Roosevelt*, 3 cilt (London: Harrap, 1949–52); *vol. 2: 1905–1928* (1950); *vol. 3: 1928–1945* (1952)
Roosevelt, Kermit, *Countercoup: The Struggle for Control of Iran* (New York: McGraw-Hill, 1979)
Rose, P. K., "The Founding Fathers of American Intelligence" (Langley, Va: CIA Center for the Study of Intelligence, 1999)
Roseman, Mark, *The Wannsee Conference and the Final Solution: A Reconsideration*, rev. edn (London: Folio, 2012)
Roskill, S. W., *Hankey: Man of Secrets*, 3 cilt (London: Collins, 1970)
—, *Admiral of the Fleet Lord Beatty: The Last Naval Hero* (London: Collins, 1980)
Ross, Sir David, *Aristotle*, 6'ncı baskı (London: Routledge, 1995)
Roth, Cecil, The Spanish Inquisition (London: R. Hale, 1937)
Rothenberg, Gunther, "Military Intelligence Gathering in the Second Half of the Eighteenth Century, 1740–1792", Keith Neilson ve B. J. C. McKercher (ed.), *Go Spy the Land: Military Intelligence in History* (Westport, Conn.: Praeger, 1992)

Royle, Edward, *Chartism* (London: Longman, 1996)
Russell, E., *Maitland of Lethington, the Minister of Mary Stuart: A Study of His life and Times* (London: J. Nisbet, 1912)
Russell, Frank Santi, *Information Gathering in Classical Greece* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999)
Rutledge, Steven H., *Imperial Inquisitions: Prosecutors and Informants from Tiberius to Domitian* (London: Routledge, 2001)
Ruud, Charles A., ve Stepanov, Sergei A., *Fontanka 16: The Tsars' Secret Police* (Montreal/Kingston, Ont.: McGill–Queen's University Press, 1999)
Sadler, John, ve Fisch, Sylvie, *Spy of the Century: Alfred Redl and the Betrayal of Austria–Hungary* (Barnsley: Pen & Sword Books, 2016)
Samolis, T. R. (ed.), *Veterany vneshei razvedki Rossii: Kratkii biograficheskii* (Moscow: SVR Press, 1995)
Sand, Shlomo, *The Invention of the Jewish People* (London: Verso, 2010)
Sarotte, Mary Elise, *1989: The Struggle to Create post-Cold War Europe* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009)
Sarris, Peter, *Empires of Faith: The Fall of Rome to the Rise of Islam, 500–700* (Oxford: Oxford University Press, 2011)
Satterfield, Susan, "Livy and the Timing of Expiation in the Roman Year", *Histos*, vol. 6 (2012)
Savage, Gary, "Foreign Policy and Political Culture in later Eighteenth-CenturyFrance", Hamish Scott ve Brendan Simms (ed.), *Cultures of Power in Europe during the Long Eighteenth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007)
Savage-Smith, Emilie (ed.), *Magic and Divination in Early Islam* (Farnham: Ashgate, 2004)
Saville, John, *1848: The British State and the Chartist Movement* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990)
Sawyer, Ralph D., *The Tao of Spycraft: Intelligence Theory and Practice in Traditional China* (Boulder, Colo.: Westview Press, 1998)
—, *Tao of Deception: Unorthodox Warfare in Historic and Modern China* (New York: Basic Books, 2007)
Sayle, Edward F., "The Historical Underpinning of the U.S. Intelligence Community", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, vol. 1 (1986), no. 1
Schaeper, Thomas J., *Edward Bancroft: Scientist, Author, Spy* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2011)
Schama, Simon, *Citizens: A Chronicle of the French Revolution* (London: Penguin Books, 2004)
Schecter, Jerrold L., ve Deriabin, Peter S., *The Spy Who Saved the World: How a Soviet Colonel Changed the Course of the Cold War* (New York: Charles Scribner's Sons, 1992)
Schieder, Theodor, *Friedrich der Grosse: Ein Königtum der Widersprüche. Biographie* (Berlin: Propyläen Verlag, 1980)
Schiff, Stacy, *A Great Improvisation: Franklin in France* (New York: Henry Holt, 2005)
Schimmelpenninck van der Oye, David, "Tsarist Codebreaking: Some Background and Some Examples", *Cryptologia*, vol. 22 (1998), no. 4
—, "Reforming Military Intelligence", in David Schimmelpenninck van der Oye ve Bruce W. Menning (ed.), *Reforming the Tsar's Army: Military Innovation in Imperial Russia from Peter the Great to the Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004)

Schindler, John R., "Redl–Spy of the Century?", *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 2005, no. 3

Schlichting, Albert, "A Brief Account of the Character and Brutal Rule of Vasil'evich, Tyrant of Muscovy", tercüme eden ve yayına hazırlayan Hugh F. Graham, *Canadian–American Slavic Studies*, vol. 9 (1975), no. 2

Schlitter, Hans (ed.), *Correspondance Secrète entre le Comte A. W. Kaunitz-Rietberg, ambassadeur impérial à Paris, et le Baron Ignaz de Koch, secrétaire de l'Impératrice Marie-Thérèse, 1750–1752* (Paris: E. Plon, Nourrit, 1899)

Schnath, Georg, *Geschichte Hannovers im Zeitalter der neunten Kur und der englischen Sukzession, 1674–1714*, 3 cilt (Hildesheim, 1976–82)

Schnurbein, S., "Augustus in Germania and His New 'Town' at Waldgirmes East of the Rhine", *Journal of Roman Archaeology*, vol. 16 (2003)

Schroeder, Paul W., *Metternich's Diplomacy at Its Zenith, 1820–1823: Austria and the Congresses of Troppau, Laibach, and Verona* (New York: Greenwood Press, 1962)

Scott, H. M., *The Birth of a Great Power System, 1740–1815* (Harlow: Longman, 2005)

Scott, Michael, *Delphi: A History of the Center of the Ancient World* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014)

Scriba, Christoph J., "The Autobiography of John Wallis, F.R.S.", *Notes and Records of the Royal Society*, vol. 25 (1970)

Sebag Montefiore, *Simon, Prince of Princes: The Life of Potemkin* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2000)

—, *Young Stalin* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2007)

Seldon, Anthony (ed.), *The Blair Effect: The Blair Government 1997–2001* (London: Little, Brown, 2001)

Seligmann, Matthew S., *Spies in Uniform: British Military & Naval Intelligence on the Eve of the First World War* (Oxford: Oxford University Press, 2006)

—, "Naval History by Conspiracy Theory: The British Admiralty before the First World War and the Methodology of Conspiracy Theory", Matthew S. Seligmann ve David Morgan-Owen (eds.), *New Interpretations of the Royal Navy in the "Fisher Era", Journal of Strategic Studies*, vol. 38 (2015), no. 7 (özel sayı)

— ve Morgan-Owen, David (ed.), *New Interpretations of the Royal Navy in the "Fisher Era", Journal of Strategic Studies*, vol. 38 (2015), no. 7 (özel sayı)

Sengoopta, Chandak, *Imprint of the Raj: How Fingerprinting was Born in Colonial India* (London: Macmillan, 2003)

Sergeev, Evgeny, *Russian Military Intelligence in the War with Japan, 1904–05: Secret Operations on Land and at Sea* (London: Routledge, 2007)

Service, Robert, *Stalin: A Biography* (London: Macmillan, 2004)

—, *Spies and Commissars: Russia and the West in the Russian Revolution* (London: Macmillan, 2011)

Set, Shounak, "Ancient Wisdom for the Modern World: Revisiting Kautilya and His Arthashastra in the Third Millennium", *Strategic Analysis*, vol. 39 (2015), no. 6

Sever, Aleksandr Kolpakidi, *Spetssluzhby Rossiyskoy Imperii. Unikal'naya entsiklopediya* (Moscow: Litres, 2010)

Sheffield, G. D., *The Somme* (London: Cassell, 2003)

Sheffy, Yigal, *British Military Intelligence in the Palestine Campaign, 1914–1918* (London: Frank Cass, 1998)

Sheldon, Rose Mary, *Intelligence Activities in Ancient Rome: Trust in the Gods But Verify* (London/New York: Frank Cass, 2005)

—, *Spies of the Bible: Espionage in Israel from the Exodus to the Bar Kokhba Revolt* (London: Greenhill, 2007)

Sherwood, Robert E., *Roosevelt and Hopkins: An Intimate History* (New York: Harper, 1948)

Shlikhting, Albert, *Novoie izvestie o Rossii vremeni Ivana Groznogo* (Leningrad, 1934)

Showalter, Dennis, *Frederick the Great: A Military History* (Barnsley: Frontline Books, 2012)

Shvets, Yuri, *Washington Station: My Life as a KGB Spy in America* (New York: Simon & Schuster, 1994)

Siebert, Benno von (ed.), *The Diplomatic Correspondence of Count Benckendorff*, 3 cilt (Berlin: Walter de Gruyter, 1928)

Siemann, Wolfram, *"Deutschlands Ruhe, Sicherheit und Ordnung." Die Anfänge der politischen Polizei 1806–1866* (Tübingen: Max Niemeyer, 1985)

Silverstein, Adam J., *Postal Systems in the pre-Modern Islamic World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007)

Simms, Brendan, *Europe: The Struggle for Supremacy, 1453 to the Present* (London: Allen Lane, 2013)

Sims, John Cary, "The BRUSA Agreement of May 17, 1943", *Cryptologia*, vol. 21 (1997), no. 1

Singh, Simon, *The Code Book: The Secret History of Codes and Codebreaking*, Epub versiyonu (London: Fourth Estate, 2011)

Singh, Upinder, *A History of Ancient and Medieval India: From the Stone Age to the 12th Century* (Delhi: Pearson/Longman, 2008)

Sinningen, W. G., "The Roman Secret Service", *Classical Journal*, 57 (1961)

Sisman, Adam, *Hugh Trevor-Roper: The Biography* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2010)

Sixsmith, Martin, *Russia: A 1000-Year Chronicle of the Wild East* (London: BBC Books, 2011)

Skinner, Quentin, "Visions of Civil Liberty", Peter Martland (ed.), *The Future of the Past: Big Questions in History* (London: Pimlico, 2002)

Skinner, Thomas, *The Life of General Monck, late duke of Albemarle . . .* (Dublin: Printed for Patrick Dugan, 1724)

Smith, Bradley J., *The Ultra-Magic Deals* (Novato, Calif.: Presidio, 1993)

Smith, Colin, ve Bierman, John, *Alamein: War Without Hate* (London: Penguin Books, 2012)

Smith, D. E., "John Wallis as a Cryptographer", *Bulletin of the American Mathematical Society*, vol. 24 (1917)

Smith, Geoffrey, *The Cavaliers in Exile, 1640–1660* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003)

—, Royalist Agents, *Conspirators and Spies: Their Role in the British Civil Wars, 1640–1660* (Farnham: Ashgate, 2011)

Smith, Michael E., *The Aztecs* (Oxford: Blackwell, 1996)

Smoot, Betsy Rohaly, "Impermanent Alliances: Cryptologic Cooperation between the United States, Britain, and France on the Western Front, 1917–1918", *Intelligence and National Security*, vol. 32 (2017), no. 3

Snyder, Jack, *The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disasters of 1914* (New York: Cornell University Press, 2013)

Soboleva, Tatiana, *Tainopis v Istorii Rossii: Istoriia Kriptograficheskoi Sluzhby Rossii "XVIII" – nachala "XX" v.* (Moscow: Mezhdunar Otnosheniia, 1994)

—, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii* (Moscow: Olma, 2002)

Soll, Jacob, *The Information Master: Jean-Baptiste Colbert's Secret State Intelligence System* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2009)

—, *The Reckoning: Financial Accountability and the Making and Breaking of Nations* (London: Allen Lane, 2014)

Somerset, Anne, *Queen Anne: The Politics of Passion* (London: HarperPress, 2012)

Sommerlechner, Andrea, Othmar Hageneder, Christoph Egger, Rainer Murauer ve Herwig Weigl (ed.), *Die Register Innocenz' III,, vol. II, 11. Pontifikatsjahr, 1208/1209* (Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2010)

"Souvenirs du général Cartier", *Revue des Transmissions*, 1959, nos. 85, 87

Sparrow, Elizabeth, "The Alien Office, 1792–1806", *The Historical Journal*, vol. 33, 2 (1990), no. 2

—, *Secret Service: British Agents in France, 1792–1815* (Woodbridge: Boydell Press, 1999)

Spence, *Richard B., Wall Street and the Russian Revolution, 1905–1925* (Waterville, Ore.: Trine Day, 2017)

Sperber, Jonathan, *Karl Marx: A Nineteenth-Century Life* (New York/London: W. W. Norton, 2013)

Speyer, Dr, "The Legal Aspects of the Sipido Case", *Journal of the Society of Comparative Legislation*, 1900

Staff, Frank, *The Penny Post 1680– 1918* (Cambridge: Lutterworth Press, 1993)

Stamm-Kuhlmann, Thomas, *König in Preussens grosser Zeit. Friedrich Wilhelm III., der Melancholiker auf dem Thron* (Berlin: Siedler, 1992).

Standage, Tom, *The Victorian Internet: The Remarkable Story of the Telegraph and the Nineteenth Century's Online Pioneers* (London: Phoenix, 1999)

Standen, Heinrich von, *The Land and Government of Muscovy*, tercüme eden ve yayına hazırlayan Hugh F. Graham (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1967)

Steinhauer, Gustav, *Steinhauer: The Kaiser's Masterspy as Told by Himself*, yayına hazırlayan Sidney Felstead (London: The Bodley Head, 1930)

Stern, Virginia F., *Sir Stephen Powle of Court and Country: Memorabilia of a Government Agent for Queen Elizabeth I, Chancery Official, and English Country Gentleman* (Selinsgrove, Pa: Susquehanna University Press, 1992)

Stevenson, David, *With Our Backs to the Wall* (London: Penguin Books, 2012)

Stieber, Wilhelm J. C. E., *The Chancellor's Spy: Memoirs of the Founder of Modern Espionage*, tercüme Jan Van Heurch (New York: Grove Press, 1979)

Stobo, Robert, *Memoirs of Major Robert Stobo of the Virginia Regiment* (Pittsburgh: John S. Davidson, 1854)

Stone, Norman, "Austria–Hungary", Ernest R. May, *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984)

Stoneman, Richard, *The Ancient Oracles: Making the Gods Speak* (New Haven, Conn./ London: Yale University Press, 2011)

Storrs, Christopher, "Intelligence and the Formulation of Policy and Strategy in Early Modern Europe: The Spanish Monarchy in the Reign of Charles II (1665–1700)", *Intelligence and National Security*, vol. 21 (2006), no. 4

Stout, Felicity, *Exploring Russia in the Elizabethan Commonwealth: The Muscovy Company and Giles Fletcher, the Elder (1546– 1611)* (Manchester: Manchester University Press, 2014)

Stout, Mark, "American Intelligence Assessment of the Jihadists, 1989–2011", Paul Maddrell (ed.), *The Image of the Enemy: Intelligence Analysis of Adversaries since 1945* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2015)

Strasser, G.F., "The Rise of Cryptography in the European Renaissance", Karl de Leeuw ve Jan Bergstra (ed.), *The History of Information Security: A Comprehensive Handbook* (Amsterdam: Elsevier, 2007)

Strauss, Barry, *The Battle of Salamis: The Naval Encounter That Saved Greece–and Western Civilization* (New York: Simon & Schuster, 2004)

Stuart, Hannah, *Islamist Terrorism: Analysis of Offences and Attacks in the UK (1998– 2015)* (London: Henry Jackson Society, 2017)

Stubbs, John, *Reprobates: The Cavaliers of the English Civil War* (London: Viking, 2011)

Sullivan, Brian R., "'A Highly Commendable Action': William J. Donovan's Intelligence Mission for Mussolini and Roosevelt, December 1935–February 1936", *Intelligence and National Security*, vol. 6 (1991), no. 2

Sumption, Jonathan, *The Hundred Years War*, 3 cilt, (London/New York: Faber and Faber, 1990–2009); *vol. 1: Trial by Battle* (1990); *vol. 2: Trial by Fire* (2001); *vol. 3: Divided Houses* (2009)

—, *The Albigensian Crusade* (London/New York: Faber and Faber, 1999)

—, *Edward III: A Heroic Failure* (London: Allen Lane, 2016)

Sun Tzu, *The Art of War: Bilingual Chinese and English Text*, tercüme Lionel Giles, John Minford'un önsözüyle (Hong Kong: Tuttle Publishing, 2016)

Sutcliffe, Marcella Pellegrino, *Victorian Radicals and Risorgimento Democrats: A Long Connection* (Woodbridge: Boydell and Brewer, 2014)

Swords, Liam, *The Green Cockade: The Irish in the French Revolution 789–1815* (Sandycove: Glendale Publishing, 1989)

Szabo, Frank H. J., *Kaunitz and Enlightened Absolutism, 1753–1780* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)

Szamuely, Helen, "Russia's First Embassies", *History Today*, vol. 63 (2013), no. 5.

Szechi, D., *Jacobitism and Tory Politics 1710–14* (Edinburgh: John Donald, 2012)

Talbott, Strobe, *The Russia Hand: A Memoir of Presidential Diplomacy* (New York: Random House, 2003)

Tanenbaum, Jan Karl, "French Estimates of Germany's Operational War Plans", Ernest R. May, *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984)

Tanner, Murray Scott, ve Bellacqua, James, *China's Response to Terrorism*, report sponsored by the U.S.– China Economic and Security Review Commission, June 2016

Taylor, A. J. P., *The Struggle for Mastery in Europe, 1848–1918* (Oxford: Clarendon Press, 1954)

Temperley, Harold, "Pitt's Retirement from Office, 5 Oct. 1761", *English Historical Review*, vol. XXI (1906)

Tenet, George, *At the Center of the Storm: My Years at the CIA* (New York: Harper Collins, 2007)

Thale, Mary (ed.), *Selections from the Papers of the London Corresponding Society 1792–1799* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983)

Thomas, Marcel, *L'Affaire sans Dreyfus* (Paris: A. Fayard, 1961)

Thompson, E. P., *The Making of the English Working Class* (London: Penguin Books, 2013)

Thomson, James Westfall, ve Padover, Saul K., *Secret Diplomacy, Espionage and Cryptography 1500–1815* (New York: Frederick Ungar, 1965)

Thurloe, John, *A Collection of the State Papers of John Thurloe* (London: Printed for the executor of F. Gyles, 1742)

Thwaites, N. G., *Velvet and Vinegar* (London: Grayson & Grayson, 1932)

Tibi, Bassam, "From Sayyid Qutb to Hamas: The Middle East Conflict and the Islamization of Antisemitism", *Working Paper #5*, Yale Initiative for the Interdisciplinary Study of Antisemitism.

—, *Islamism and Islam* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2012)

Todd, Janet, *The Secret Life of Aphra Behn* (London: Pandora, 2000)

Tombs, Robert, *The English and Their History* (London: Allen Lane, 2014)

—, "How Bloody was la Semaine Sanglante ? A Revision", *H-France Salon*, vol. 3, no. 1; http://www. h-france.net/Salon/Salonvol3no1.pdf.

Tombs, Robert, ve Tombs, Isabelle, *That Sweet Enemy: The French and the British from the Sun King to the Present* (London: William Heinemann, 2006)

Topbaş, Osman Nuri, *The Prophet of Mercy Muhammad: Scenes from His Life*, tercüme Abdullah Penman, 4'üncü baskı (Istanbul: Erkam Publications, 2009)

Toplin, Robert Brent (ed.), *Oliver Stone's USA: Film, History, and Controversy* (Lawrence, KN: University Press of Kansas, 2000)

Toye, Francis, *For What We Have Received* (London: Heinemann, 1950)

Treverton, Gregory F., *Covert Action* (New York: Basic Books, 1987)

— ve Agrell, Wilhelm (ed.), *National Intelligence Systems: Current Research and Future Prospects* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009)

Trevor-Roper, H. R. (ed.), *Hitler's Table Talk 1941–1944* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2000)

Troy, Thomas F., "The Coordinator of Information and British Intelligence: An Essay on Origins", *Studies in Intelligence*, vol. 18, no. 1-S (Spring 1974)

—, *Donovan and the CIA: A History of the Establishment of the Central Intelligence Agency* (Frederick, Md: University Publications of America, 1981)

Tsvigun, S. K. ve diğerleri. (ed.), *V. I. Lenin I VChK: Sbornik documentov (1917– 1922 gg)* (Moscow: Izdatel'stvo Politicheskoi Literatury, 1975)

Tucker, Robert C., ve Cohen, Stephen F. (ed.), *The Great Purge Trial* (New York: Grosset and Dunlap, 1965)

Tulard, Jean, *Joseph Fiévée: Conseiller secret de Napoléon* (Paris: Arthème Fayard, 1985)

—, *Joseph Fouché* (Paris: Arthème Fayard, 1998)

Twitchett, Denis C., ve Mote, Frederick W., *The Cambridge History of China, vol. 8* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998)

Tyerman, Christopher, *God's War: A New History of the Crusades* (London: Allen Lane, 2006)

Tzouliadis, Tim, *The Forsaken: From the Great Depression to the Gulags. Hope and Betrayal in Stalin's Russia* (London: Little, Brown, 2008)

Uehling, Greta Lynn, *Beyond Memory: The Crimean Tatars' Deportation and Return* (London: Palgrave Macmillan, 2004)

Ulfeld, Jacob, *Puteshestvie v Rossii* (Moscow: Yazyki Slavianskoi Kultury, 2002)

Ullrichová, Maria (ed.), *Clemens-Metternich–Wilhelmine von Sagan. Ein Briefwechsel 1813–1815* (Graz/Cologne: Hermann Böhlaus Nachf., 1966)

Underdown, David, *Royalist Conspiracy in England 1649–60* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1960)

Urban, Mark, *The Man Who Broke Napoleon's Codes: The Story of George Scovell* (London: Faber & Faber, 2002)

Vaillé, Eugène, *Le Cabinet noir* (Paris: Presses Universitaires de France, 1950)

Vaïsse, Maurice, ve diğerleri, *L'Entente Cordiale de Fachoda à la Grande Guerre* (Paris: Éditions Complexe, 2004)

Van Creveld, Martin, *Command in War* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985)

Villatoux, Marie-Catherine, "Le renseignement photographique dans la manoeuvre. L'exemple de la Grande Guerre", *Revue Historique des Armées*, 2010, no. 261

Vincent, Bernard, "L'inquisition et l'Islam", Agostino Borromeo (ed.), *L'Inquisizione: Atti del Simposio internazionale*, Città del Vaticano, 29–31 ottobre 1998 (Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2003)

Vincent, David, *The Culture of Secrecy. Britain 1832–1998* (Oxford: Oxford University Press, 1998).

—, "Surveillance, Privacy and History", 2013, http://www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/ surveillance-privacy-and-history.

Vincent, Nicholas, "Devil's Advocates" [Moore, R I, The War on Heresy: Faith and Power in Medieval Europe (London: Profile Books, 2012) kitap incelemesi], Literary Review, May 2012.

Volkogonov, Dmitri, *The Rise and Fall of the Soviet Empire: Political Leaders from Lenin to Gorbachev* (London: HarperCollins, 1998)

Volodarsky, Boris, *Stalin's Agent: The Life and Death of Alexander Orlov* (Oxford: Oxford University Press, 2015)

Volodikhin, Dmitri Mikhailovich, *Maliuta Skuratov* (Moscow: Molodaya Gvardia, 2012)

Wagner, Kim A., *The Great Fear of 1857: Rumours, Conspiracies and the Making of the Indian Uprising* (Oxford: Peter Lang, 2010)

Walker, Jonathan, *Pistols! Treason! Murder! : The Rise and Fall of a Master Spy* (Carlton, Victoria: Melbourne University Press, 2007)

Walpole, Horace, *Letters from the Hon. Horace Walpole to George Montagu, Esq. from the Year 1736 to the Year 1770* (London: Rodwell and Martin, 1818)

Walsh, Michael, "George Koval: Atomic Spy Unmasked", *Smithsonian Magazine*, May 2009

Walsh, Patrick F., ve Miller, Seumas, "Rethinking 'Five Eyes' Security Intelligence Collection Policies and Practice Post Snowden", *Intelligence and National Security*, vol. 31 (2016), no. 3

Walton, Calder, *Empire of Secrets: British Intelligence, the Cold War and the Twilight of Empire* (London: HarperPress, 2013)

Walton, Charles, *Policing Public Opinion in the French Revolution: The Culture of Calumny and the Problem of Free Speech* (New York: Oxford University Press, 2009)

Walton, Timothy, *Challenges in Intelligence Analysis: Lessons from 1300 BCE to the Present* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)

Warner, Michael, "The Divine Skein: Sun Tzu on Intelligence", *Intelligence and National Security*, vol. 21 (2006), no. 4

—, "Building a Theory of Intelligence Systems", Gregory Treverton ve Wilhelm Agrell (ed.), *National Intelligence Systems: Current Research and Future Prospects* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009)

—, *The Rise and Fall of Intelligence: An International Security History* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2014)

Watson, Alexander, *Ring of Steel: Germany and Austria–Hungary at War, 1914–1918* (London: Penguin Books, 2014)

Watson, Derek, *Molotov: A Biography* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005)

Wawro, Geoffrey, *The Franco-Prussian War: The German Conquest of France in 1870–1871* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005)

Weber, Ralph E., *Masked Dispatches: Cryptograms and Cryptology in American History, 1775–1900*, 3'üncü baskı (NSA Center for Cryptologic History, 2013)

Wedgwood, C. V., "Rubens and King Charles I", *History Today*, vol. 10 (1960), no. 12

Weil, M.-H. (ed.), *Les Dessous du Congrès de Vienne, d'après les documents originaux du Ministère Impérial et Royal de l'Intérieur à Vienne*, 2 cilt (Paris: Librairie Payot, 1917)

Weil, Rachel, *A Plague of Informers: Conspiracy and Political Trust in William III's England* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2014)

Weller, Jac, *Wellington at Waterloo* (Barnsley: Frontline Books, 2010)

West, Kieran, "Intelligence and the Development of British Grand Strategy in the First World War", Doktora Tezi, University of Cambridge (2010)

West, Nigel, *Historical Dictionary of World War I Intelligence* (Lanham, Md: Scarecrow Press, 2007)

Westad, Odd Arne, *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007)

Westrate, Bruce, *The Arab Bureau: British Policy in the Middle East, 1916–1920* (University Park: University of Pennsylvania Press, 1992)

Wheen, Francis, *Karl Marx* (London: Fourth Estate, 2000)

Whymant, Robert, *Stalin's Spy: Richard Sorge and the Tokyo Espionage Ring* (London: I. B. Tauris, 2006)

Wilcox, Jennifer, "Revolutionary Secrets: The Secret Communications of the American Revolution"; http://www.nsa.gov/about/_files/cryptologic_heritage/publications/prewii/revolutionary_secrets.pdf

Wilhelm, Crown Prince (Friedrich Wilhelm Hohenzollern), *Memoirs of the Crown Prince of Germany* (Uckfield: Naval & Military Press, 2006)

Wilkes, Sue, *Regency Spies: Secret History of Britain's Rebels and Revolutionaries* (Barnsley: Pen & Sword, 2015)

Williams, Patrick, "El reinado de Felippe III", in José Andrés-Gallego (ed.), *La crisis de la hegemonía española (siglo XVII)* (Madrid: Rislip, 1986)

Williams, Valentine, *The World of Action* (London: Hamish Hamilton, 1938)

Williamson, Samuel R., Jr, "The Origins of World War I", *Journal of Interdisciplinary History*, vol. XVII (1988), no. 4

—, "The Origins of the War", Sir Hew Strachan (ed.), *The Illustrated Oxford History of the First World War*, gözden geçirilmiş baskı (Oxford: Oxford University Press, 2014)

— ve May, Ernest R., "An Identity of Opinion: Historians and July 1914", *Journal of Modern History*, vol. 79 (2007), no. 2

Wills, Garry, *Bomb Power: The Modern Presidency and the National Security State* (New York: Penguin, 2010)

Wilson, Frances, "The Lost Art of Table Talk", *Literary Review*, February 2014

Wise, David, *Spy: The Inside Story of How the FBI's Robert Hanssen Betrayed America* (New York: Random House, 2003)

Witte, S., *The Memoirs of Count Witte* (New York: Doubleday, 1921)

Wolf, Markus (Anne McElvoy ile beraber), *Man without a Face: The Autobiography of Communism's Greatest Spymaster* (London: Jonathan Cape, 1997)

Wood, Michael, *Conquistadors* (London: BBC Books, 2000)

Woodham-Smith, Cecil, *The Reason Why: Story of the Fatal Charge of the Light Brigade* (London: Constable, 1953)

Woods, Kevin, Lacey, James ve Murray, Williamson, "Saddam's Delusions: The View from the Inside", *Foreign Affairs*, vol. 85 (2006), no. 3

Woodward, David, *The American Army and the First World War* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014)

Worcester, Edward Somerset, Marquess of, *Three letters intercepted by Sir Tho: Fairfax in Cornwal.* (London: Printed for Edward Husband, printer to the Honorable House of Commons, 1646)

Wormald, Jenny, "Reformations, Unions and Civil Wars, 1485–1660", Jonathan Clarke (ed.), *A World by Itself: A History of the British Isles* (London: William Heinemann, 2010)

Wright, Lawrence, *The Looming Tower: Al Qaeda's Road to 9/11* (London: Allen Lane, 2006)

Yapp, Malcolm, "The Legend of the Great Game", *Proceedings of the British Academy*, vol. 111 (2001)

Yardley, Herbert O., *The American Black Chamber* (Boston: Houghton Mifflin, 1931)

Yoji Koda, Vice-Admiral, "The Russo-Japanese War: Primary Causes of Japanese Success", *[US] Naval War College Review*, vol. 58 (2005), no. 2

Zamoyski, Adam, *Rites of Peace: The Fall of Napoleon and the Congress of Vienna* (London: HarperPress, 2007)

—, *Phantom Terror: The Threat of Revolution and the Repression of Liberty, 1789–1848* (London: William Collins, 2014)

Zannini, Andrea, "Economic and Social Aspects of the Crisis of Venetian Diplomacy in the Seventeenth and Eighteenth Centuries", Daniela Frigo (ed.), *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000)

Zernova, A. S., *Knigi, Kirillovskoi Pechati, Izdannye v Moskye v XVI–XVII Vekakh* (Moscow: Gosudarstvennaia Biblioteka SSSR, 1958)

Zolkowski, Theodore, *German Romanticism and Its Institutions* (Princeton: Princeton University Press, 1992)

Zuckerman, Fredric S., *The Tsarist Secret Police Abroad: Policing Europe in a Modernising World* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003)

Zutshi, Patrick, "The Political and Administrative Correspondence of the Avignon Popes, 1305–1378: A Contribution to Papal Diplomatic", *Le fonctionnement administrative de la Papauté d'Avignon* (Rome: École Française de Rome, 1990)

—, "The Avignon Papacy", Michael Jones (ed.), *The New Cambridge Medieval History, vol. 6* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000)

Zvonarev, K. K., *Agenturnaia Rrazvedka. Russkaia Agenturnaia Razvedka do i vo Vremia Voiny 1914–1918* (Moscow: Izdatelskaia Gruppa, 2003)

Teşekkür

En minnettar olduğum kurum, 1967'den beri mensubu olduğum ve aynı yıl beni yardımcı okutman olarak kadrosuna alan (sonradan Yakınçağ ve Çağdaş Dünya Tarihi Profesörü yapan) Cambridge Üniversitesi'ndeki Corpus Christi College'dır. Onların desteği sayesinde istihbarat tarihine henüz akademik olarak şüpheyle yaklaşılan bir dönemde bu konuda ders veren ilk Cambridge mensubu akademisyen oldum.

Son yirmi yıldır, eğitim-öğretim yılı içinde her Cuma toplanan Cambridge İstihbarat Semineri, *Gizli Dünya*'nın yazımı konusunda büyük bir ilham kaynağı teşkil etmiştir. Katılımcıların büyük kısmı akademisyenler olsa da aralarında Batılı istihbarat servislerinin eski direktörlerinin yanında Rus dış istihbaratının ve Mossad'ın eski direktörlerinin de bulunduğu eski istihbaratçılar da seminerlere iştirak etmişlerdir. Her seminer öncesi ben ve diğer katılımcılar Eski Toplantı Odası'nda, henüz öğrenciyken Elizabeth dönemi İngiliz gizli servisi tarafından angaje edilen okulun en büyük yazarı Christopher Marlowe'un kendi döneminde yapılmış tek portresi olduğu düşünülen portresinin altında çay için toplanırız. Onun bu portresi, uzun vadeli perspektifin önemini bize mütemadiyen hatırlatan önemli bir objedir. I. Elizabeth'in ciddi suikast komploları ve ufukta görünen İspanyol istilası tehdidiyle karşı karşıya olduğu bir dönemde hem casusluk hem de kod kırıcılık yoluyla elde edilen istihbarat, İngiliz tarihinin sonraki her devrinde olduğu kadar önemli bir rol oynamıştı.*

Gizli Dünya'nın kapsadığı üç bin yıllık zaman dilimi ve geniş coğrafî alan, erişilmesi zor istihbarat kaynaklarına erişebilmek için dostlarımın ve akademideki meslektaşlarımın yardımını zaruri kılmıştır. Henüz doktora öğrencisiyken (o zamanlar şartlar şimdi olduğundan daha zordu) Paris'teki dostlarımın Fransız bürokrasisi içindeki yönlendirmeleri olmasaydı, istihbarat tarihine ilgimi doğuran ve bu kitapta kullandığım Fransız sinyal

* Bkz. 10. Bölüm

istihbaratı dosyalarına asla erişim sağlayamazdım.* Müteşekkir olduğum kişilerden bazıları maalesef artık hayatta değiller. Cambridge'in Newnham bölgesinde, Bletchley Park'ta çalışmış komşularımız ve yan sokaktaki emekli Sovyet casusu çoktan bu dünyadan ayrıldılar ancak *Gizli Dünya*'da onlarla yapılan mülakatlardan faydalanıldı. Soğuk Savaş'ın son yıllarında, KGB içindeki başlıca Batılı ajan olarak bulunduğu on yılın ardından 1985'te cüretkâr bir biçimde Moskova'dan kaçan Oleg Gordievski'yle yakından (ve üç yıl boyunca gizlice) çalışma ayrıcalığına sahip oldum. 1992'de misafir olarak Harvard'da Beton Michael Kaneb Ulusal Güvenlik Profesörü oldum ve Amerikan istihbaratı hakkında bu kitaptaki uzun vadeli değerlendirmelerimi şekillendirecek Atlantik ötesindeki diğer araştırma fırsatlarını yakaladım. 1995'te, FBI'ın tabiriyle "şimdiye kadar herhangi bir kaynaktan ulaşan en bütüncül ve kapsamlı istihbarat" olan KGB arşivlerini ülke dışına kaçıran KGB'nin eski arşiv görevlisi Vasili Mitrohin'le (dört yıl sonra kitabımız yayımlanana kadar duyurmadığımız) bir iş birliğine başladım. Bu istihbarat kayıtları bugün Cambridge'deki Churchill College Arşivleri'nde araştırmacılara açıktır. Mitrohin Arşivi, 2003 yılından 2010 yılına kadar Güvenlik Servisi'nin (MI5) ilk (ve şimdiye kadarki tek) resmî tarihçisi olarak görev yaptığım dönemde eriştiğim ve yüzüncü yıl dönümü tarihçesinde faydalandığım MI5 arşivleriyle büyük bir tezat teşkil etmektedir.

Gizli Dünya'yı yazarken yardımını gördüğüm herkesin ismini vermeme yetecek kadar yer yok. Ancak sorularıma cevap vererek, metindeki bölümler üzerine yorumlar yaparak veya doktora tezlerine danışmanlık yapmama izin verip istihbarat konusundaki kavrayışımı ciddi şekilde artırarak (çok azı dışında her üç konuda birden) katkıda bulunan şu kişilere müteşekkirim: Profesör Richard Aldrich, Dr. Christian Bak, Gill Bennett, Dr. Ronen Bergman, Profesör Tim Blanning, Dr. David Burke, Dr. Johnny Chavkin, Profesör Tony Craig, Profesör Julie Fedor, Profesör André Gerolymatos, Dr. David Gioe, Profesör Peter Godman, Dr. Kristian Gustafson, George Hart, Profesör Lord (Peter) Hennessy, Michael Herman, Profesör Bruce Hoffman, Dr. Ioanna Iordanou, Profesör Peter Jackson, Dr. Elisabeth Kendall, Profesör Neil Kent, Profesör Georg Kreis, Stuart Laing, Dr. Dan Larsen, Svetlana Lokhova, Dr. Victor Madeira, Dr. Tom Maguire, Dr. Cornelia Manegold, Keith Melton, Sir David Omand, Jeremy Paterson, Hayden Peake, Dr. Kevin Quinlan, Dr. John Ranelagh, Profesör Richard Rex, Dr. Dina Rezk, Emily Salamon-Andrew, Dr. Christian Schlaepfer, Dr. Adam Shelley, Dr. Will Styles, Dr. Isabelle Tombs, Profesör Robert Tombs,

* Daha fazla bilgi için bkz. Phythian, "Profiles in Intelligence: An Interview with Professor Christopher Andrew".

Profesör Maurice Vaïsse, Dr. Mathilde Von Bülow, Dr. Calder Walton, Dr. Michael Warner, Dinton Baronu Wilson, J. D. Work ve Dr. Patrick Zutshi.

İstihbarat konusunda yazdığım diğer kitaplarımın çoğunda da olduğu gibi Penguin'deki editörüm Stuart Proffitt ve edebî sorumlum Bill Hamilton'ın destekleri olmazsa olmaz niteliğindeydi. Mark Handsley gibi bir tashih editörüne sahip olduğum için talihliyim. Her türlü hata tabii ki bana aittir. Okuyucular rastladıkları hataları haber verirlerse minnettar kalırım.

Swan Hellenic tur gezilerinde konuşma yaparken ve BBC'nin radyo ve televizyon programlarını sunarken *Gizli Dünya*'da geçen, istihbarata dair bazı yerleri görme imkânı bulmuş olmaktan dolayı kendimi şanslı hissediyorum. Eşsiz Minerva'yla yaptığım bu seyahatler esnasında Arkhangelsk, Nibu Dağı ve Venedik'teki Doçun Sarayı'nın istihbarat odaları gibi farklı yerleri ziyaret edebildim. Lubyanka'daki KGB (artık FSB) genel merkezinde mülakat yapma isteğim Yeltsin döneminde BBC tarafından gerçekleştirildi. Birlikte çalıştığım BBC yapımcılarından çok şey öğrendim; özellikle de Ian Bell'den. Radio 4'teki yıllık *What if?* programını yaptığımız on yıl boyunca Ian beni, yakın çağ yanında eski çağ ve orta çağ tarihi alanında programlar sunmam için teşvik etmişti ki bir yakın çağ tarihçisi için bu nadir görülen bir ayrıcalık olmuştur.

Cambridge Üniversitesi'nde istihbarat tarihi anlattığım öğrenciler, Christopher Marlowe ve Elizabeth dönemi İngilteresi'nden gelen tarihî bir geleneğin temsilcileridir. *Gizli Dünya*'yı yazarken öğrencilerle yaptığım konuşmalar, istihbaratın en genç öğrencilerde bile nasıl bir çağrışım uyandırdığını anlamamı sağladı. 2015'te BBC televizyonundaki *Blue Peter* programında, sekiz ila on dört yaş arasındaki çocuklar arasından İngiltere'nin en iyi potansiyel casuslarını tespit etmeye çalışılan PETRA Operasyonu bölümündeki jüri üyelerinden biriydim. Manchester'da bir hafta sonu boyunca süren finallerde finalistlere verilen ilk görev, Manchester Sanat Galerisi'nde, sonradan Marlowe'un portresi (Corpus Christi'deki orijinalinin bir kopyası) olduğu anlaşılan gizemli bir resmi tespit etmeleri olmuştu. Kazanan -ikisi on yaşında ve biri on üç yaşında- üç kişiye ödül beratları MI5 Genel Direktörü tarafından, televizyon kameralarının ilk kez girmesine müsaade edilen Londra'daki MI5 genel merkezinde verilmişti (ama kazananlar teşkilat mensubu yapılmamışlardı).

Müteşekkir olduğum kişiler arasında *Gizli Dünya*'nın yazımı esnasında bana sürekli ilham kaynağı olan bazı genç aile bireylerim de vardır.

Christopher Andrew
Mart 2018

Notlar

Giriş

1. Kent, "Need for an Intelligence Literature". **2.** Aşağıda, s. 25 vd. **3.** "Interview with DCI George Tenet", *Studies in Intelligence*, vol. 42 (1998), no. 1. **4.** Ransom, "Secret Intelligence in the United States", s. 205. **5.** Aşağıda, s. 38-9. **6.** Thucydides, *History of the Peloponnesian War, book 1*, 1.23. **7.** Aşağıda, Böl. 4. **8.** Al Mubarakpuri, *Sealed Nectar*, loc. 8545; bu eser 1976'da Dünya İslam Birliği tarafından Muhammed'in en iyi biyografisi ödülünü almıştır. **9.** Aşağıda, Böl. 6. **10.** Aşağıda, Böl. 7. **11.** Makyavel'in sık sık alıntılanan bu sözü şu resmî yayının başında yer alır: Ministry of Defence, *Understanding and Intelligence Support to Joint Operations*, Joint Doctrine Publication 2-00, Ağustos 2011. **12.** Aşağıda, s. 110-1, 140-1. **13.** Aşağıda, s. 134, 173 vd. **14.** Aşağıda, Bölümler 10, 12. **15.** Aşağıda, Bölümler. 11, 14. **16.** Aşağıda, Böl. 15. **17.** Aşağıda, s. 449-52, 522-3, 545-6, 554, 578. **18.** Aşağıda, Bölümler 23, 24. **19.** Aşağıda, s. 654-5. **20.** Aşağıda, Bölümler 25–8 **21.** Aşağıda, s. 181-4. **22.** Aşağıda, s. 659-60, 704-8, 718. **23.** Aşağıda, s. 609-16. **24.** Gaddis, *Cold War*. **25.** Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 440–41. **26.** Aşağıda, s. 751-5. **27.** Bew, "What Lessons from History Keep being Forgotten?" **28.** Skinner, "Visions of Civil Liberty". **29.** Aşağıda, s. 789-92, 798-805.

1. Başlangıçta

1. Numbers 13: 1–20. İncil'den yapılan alıntılarda, yakın zamana kadar en iyi İngilizce tercüme kabul edilen Onaylanmış Kral James Versiyonu kullanılmıştır. **2.** Aston, *Secret Service*, s. 32–3. Sir George Aston (1861– 1938) evrakı King's College, London'daki Liddell Hart Centre for Military Archives'tadır. **3.** Genesis 37–50. **4.** Qʹuran 12. **5.** Andrew, *Defence of the Realm*, s. 53–5, 222–4 **6.** Clausewitz, On War, s. 117. **7.** Numbers 13: 21–9. **8.** Quran 5: 22–3. **9.** Numbers 13: 30–33; 14: 1–4. **10.** Quran 5:24. **11.** Numbers 14: 11–45. **12.** Deuteronomy 34:1–5. **13.** Joshua 2:1. **14.** Joshua 2: 1–8. **15.** Joshua 2:24. **16.** Joshua 2–6. **17.** Hebrews 11:31; James 2:25. **18.** Matthew 1:5. **19.** *Studies in Intelligence*'da yayımlanmış gizliliği kaldırılan makalelere CIA Center for the Study of Intelligence internet sitesinden erişilebilir. **20.** Cardwell, "A Bible Lesson on Spying". **21.** Efraim Halevy'yle mülakat, 11 Mart 2013. **22.**

Eski Mossad mensubu Victor Ostrovsky tartışma yaratan hatıratını *By Way of Deception* başlığıyla yayımlamıştı. **23.** www.jns.org/news-briefs/2012/12/14 (erişim tarihi 15 Nisan 2013). **24.** Exodus 3: 18–21; 7:16. **25.** Finkelstein ve Silberman, *Bible Unearthed*, Böl. 3. **26.** Cohen ve Westbrook (ed.), *Amarna Diplomacy*, s. xii'deki MÖ 1350 Eski Yakın Doğu haritasına bakınız. **27.** Moran (edisyon ve tercüme), *Amarna Letters*. **28.** Cohen, "Intelligence in the Amarna Letters", s. 97. **29.** *Age.*, s. 86–8. **30.** *Age.*, s. 90. **31.** Na'aman, "Egyptian–Canaanite Correspondence", s. 125. **32.** Cohen, "Intelligence in the Amarna Letters", s. 89–90. **33.** *Age.*, s. 94. **34.** Mektup, Kral Şuppililuma'nın, oğlu Murşili tarafından çivi yazısıyla yazdırılmış biyografisinde yer almaktadır. Bryce, *Letters of the Great Kings*, s. 187–8. **35.** Amarna koleksiyonu içindeki mektup parçalarında yer alan ifade biçimi Murşili'nin babası hakkında yazdırdığı biyografiyle benzerlik arz eder. *Age.*, s. 193–4. Amarna nüshasının varlığı mektubun yakalandığına delalettir. **36.** Finkelstein ve Silberman, *Bible Unearthed*, Böl. 3. **37.** Abulafia, *Great Sea*, Böl. 2, kısım V. **38.** Finkelstein ve Silberman, *Bible Unearthed*, Böl. 3, Sonuç. Sheldon, *Spies of the Bible*, Böl. I. **39.** Mark 11: 1–4. **40.** Mark 11:1–19. **41.** Luke 20: 19–26. **42.** Mark 14: 12–21. **43.** Matthew 26: 14–16. Markos ve Luka, Yahuda'nın Şeytan tarafından ele geçirilmiş olduğunu söylerler (bu durum FBI'ın olası sebepler için öne sürdüğü MICE listesinde yer almaz). **44.** Rutledge, *Imperial Inquisitions*, s. 3. Aşağıda, s. 83-6. **45.** Mark 14: 44–6. **46.** Philo, *Legatio ad Gaium*, 299–305. **47.** Josephus, Antiquitates Judaicae, 18:89. **48.** *Age.*, 18:95, 123.

2. Eski Yunan'da İstihbarat Operasyonları

1. *Odyssey*, XI I I , 296–9. **2.** *Iliad*, X. **3.** Örneğin bkz., Abulafia, *Great Sea*, s. 136. **4.** Herodotus 7. **5.** Herodotus 8. **6.** Rodgers, *Greek and Roman Naval Warfare*, s. 80–95. Strauss, *Battle of Salamis*. **7.** Flower, *Seer in Ancient Greece*, s. 31. **8.** Dillon, *Omens and Oracles*, s. 33–9. **9.** Herodotus 9. 37–45. **10.** Flower, *Seer in Ancient Greece*, s. 119. **11.** Peek, "Study of Divination", s. 3. **12.** Flower, *Seer in Ancient Greece*, Böl. 1. **13.** *Age.*, s. 23. **14.** Christopher Andrew tarafından en son 13 Eylül 2015'te ziyaret edilmiştir. **15.** Pindar, *Pythian* 3.29. Flower, *Seer in Ancient Greece*, s. 211. **16.** Herodotus 9.81. **17.** Scott, *Delphi*, s. 27. **18.** Hesk, *Deception and Democracy*, s. 10. **19.** Thucydides, *Peloponnesian War*, 2. 34–46. **20.** *Age.*, 6. **21.** *Age.*, 19. **22.** *Age.*, 18. **23.** Çok sayıda Herma'nın cinsel organlarının kırılması konusunda (Tukidides tarafından bahsedilmeyen) bilgiler için bkz. Hamel, *Mutilation of the Herms*, Böl. 2. **24.** Thucydides, *Peloponnesian War*, 6.27.3. Hamel, *Mutilation of the Herms*, s. 33. **25.** Hamel, *Mutilation of the Herms*, s. 7. **26.** Thucydides, *Peloponnesian War*, 6.18. **27.** Hamel, *Mutilation of the Herms*, s. 37. Green, 'Questions of Class'. **28.** Rhodes, *Alcibiades*, loc. 138. **29.** Plutarch, Nicias. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Nicias. **30.** Thucydides, *Peloponnesian War*, 8. 45. i–ii. **31.** *Age.*, 8. 48. iv–49. **32.** *Age.*, 8. 81–2. **33.** Alkibiades'in hayatına dair en ikna edici yorum için bkz. Rhodes, *Alcibiades*. **34.** Xenophon, *Hipparchikòs*, 4. 7–8. Ksenofon bile stratejik istihbarat elde etmek için hulul ajanları kullanma anlayışına sahip değildir. **35.** Ksenofon sahte firarilerin en gelişmiş şekilde kullananların Yunan komutanları değil, bir asır önceki Pers Kralı Büyük Kiros olduğunu söyler. (MÖ 559– 530). Xenophon, *Cyropaedia*, VI, kısım 1. Russell, *Information Gathering in Classical Greece*, s. 122–6.

36. Xenophon, *Hipparchikòs*, 9. 8–9. Flower, *Seer in Ancient Greece*, loc. 937. **37.** Bos, *Cosmic and Meta-Cosmic Theology*, s. 160– 62. **38.** Aristotle, *On Divination by Way of Dreams*. Aristo'nun fevkalade farklı konularda yazdığı eserlerden sadece yüzde 25'i günümüze ulaşabilmiştir ve bunların büyük kısmı konuşma notları biçimindedir. **39.** Aristotle, *Politics*, 1308b20–22. Russell, *Information Gathering in Classical Greece*, s. 113. **40.** Aristotle, *Politics*, 1313b11–16. Russell, *Information Gathering in Classical Greece*, s. **107**. Aristo, bu eğlencelere saygın kadınların davet edilmediğini ima eder. **41.** Barnes (ed.), *The Cambridge Companion to Aristotle*, s. 5. **42.** Cartledge, *Alexander the Great*, loc. 767, 1229. Ross, *Aristotle*, s. 3-4. **43.** Ernst Badian'ın yarım asra yayılmış araştırmacılık kariyeri boyunca İskender hakkında yazdığı başlıca makaleleri 2012'de *Collected Papers on Alexander the Great*, isimli eserde mevcuttur. Büyük İskender'in anlaşılması konusunda yaptığı katkının önemi hakkında bkz. Green, "He Found the Real Alexander". **44.** Ernst Badian İskender'in babasının suikastına dahlini ilk kez 1963'te yayımladığı bir makalede iddia ettiğinde, araştırmacılar arasında ciddi bir tartışmaya sebep olmuştu. Geçen yarım asır içinde İskender'in suikasta dahli diğer araştırmacılar tarafından da büyük oranda kabul edilmeye başlanmıştır. Badian'ın II. Filip'in suikastı hakkında 2007'de yazdığı son makalesinde Pausanias'ın rolüne önceden olduğundan daha çok vurgu yapılmıştır. Badian, "Once More the Death of Philip II", Badian, *Collected Papers on Alexander the Great*, Böl. 27. **45.** Badian, "Conspiracies", Badian, *Collected Papers on Alexander the Great*. **46.** Plutarch, *Life of Alexander*, 48. 5–49.2. Plutarch, *Moralia*, 339d–f. Russell, *Information Gathering in Classical Greece*, s.114. **47.** Komplocuların başında, Filotas'ı kendi otoritesi için tehdit olarak gören İskender'in kendisinin bulunması da muhtemeldir. Cartledge, *Alexander the Great*, loc. 1010. **48.** Cartledge, *Alexander the Great*, loc. 1824. Badian, "Conspiracies", Badian, *Collected Papers on Alexander the Great*. **49.** İskender hakkında kendi çağdaşları tarafından yazılmış yirmiden fazla kitabın hiçbiri, başka yazarlar tarafından bunlardan yapılan alıntılar dışında günümüze ulaşmamıştır. İskender'in mektuplarının birinden yapılan sadece tek bir alıntının gerçekliğinden kuşku yoktur. Lane Fox, *Alexander the Great*, Böl. 1. **50.** Gıda ve su bulmak için icra edilen keşif faaliyetlerinden, kahramanlıktan uzak mahiyetleri yüzünden antik kayıtlarda nadiren bahsedilir. Arrian'da İskender'in lojistik planlaması hakkındaki tek bilgi yeterli ikmal malzemesini toplayamayan Suriye genel valisi Arrimas'ı azlettiği bilgisidir. Arrian, *Anabasis Alexandri*, 3.6.8. Engels, *Alexander the Great and the Logistics of the Macedonian Army*, p. 66. **51.** Engels, *Alexander the Great and Logistics*, pp. 71–2. **52.** Arrian, *Anabasis Alexandri*, 4.4.3. Flower, *Seer in Ancient Greece*, loc. 2246. **53.** Arrian, *Anabasis Alexandri*, 1.25.6–8. **54.** *Age.*, 1.11. 1–2; Plutarch, 14.5; *Itinerarium Alexandri*, 17; *Pseudo-Callisthenes*, 1.42. Flower, *Seer in Ancient Greece*, loc. 2340. **55.** Cartledge, *Alexander the Great*, loc. 332. **56.** Plutarch, *Life of Alexander*, 75. Flower, *Seer in Ancient Greece*, loc. 680.

3. Roma Cumhuriyeti'nde İstihbarat ve Kehanet

1. Livy, *History of Rome*, 6.41. **2.** Cicero, *De Divinatione*, 1.1. Ferguson, *Greek and Roman Religion*, s. 125. **3.** Cicero, *De Divinatione*, 1. 82–4. Alametler konusu Cicero'nun Stoacı kardeşi tarafından Cicero'nun MÖ 44'te yazdığı iki ciltlik felsefe denemelerinin ilk cildinde ortaya atılmıştır. Cicero bu konuya çoğunlukla ikinci ciltte muhalefet etmektedir. **4.** Suetonius, *De Vita Caesarum: Tiberius Nero Caesar, II*. 290–91. **5.** Sheldon, *Intelligence*

Activities in Ancient Rome, s. 27–9. **6.** Kartaca istihbarat faaliyetleri konusundaki araştırmalar Kartaca'dan günümüze hiçbir yazılı kayıt ulaşmaması yüzünden ciddi şekilde akamete uğramaktadır. Kartaca'nın, Fenikeli kurucularından devraldığı gizlilik alışkanlığı kayıtların eksikliğini açıklamaya yardımcı olur (Holst, *Phoenician Secrets*, Giriş). Ancak asıl sebep Kartaca'nın Üçüncü Pön Savaşı sonrasında Roma tarafından yok edilmesidir. Kartaca'nın Roma'yla yaptığı savaşlar konusunda birincil kaynaklar, Scipio Africanus'un üvey oğlunun arkadaşı ve danışmanı olan Yunan tarihçi Polibios (tahminen MÖ 204–122) ve çalışmalarında günümüze ulaşamamış daha erken dönem yazarların eserlerinden alıntılar yapan Livius'tur (MÖ 59 –MS 17). **7.** Holst, *Phoenician Secrets*, Giriş. **8.** Bernstein, *Splendid Exchange*, s. 34–5. **9.** Sheldon, *Intelligence Activities in Ancient Rome*, s. 41. **10.** Polybius, *Histories*, kitaplar 9, 11. **11.** Valerius, *Facta et Dicta Memorabilia*, 3.7 ext. 6. Cicero, *De Divinatione*, 2.52. **12.** Livy, *History of Rome*, 22.33.1. **13.** Lazenby, *Hannibal's War*'da (s. 50) şöyle der: "Romalıların, Hannibal'in planı hakkında hiçbir fikirleri olmadığı anlaşılmaktadır." **14.** Sheldon, *Intelligence Activities in Ancient Rome*, s. 48–53. **15.** Livy, *History of Rome*, 22.5. **16.** Sheldon, *Intelligence Activities in Ancient Rome*, s. 49. **17.** Plutarch, *Parallel Lives: The Life of Fabius Maximus*, 4. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/plutarch/lives/fabius_maximus*.html **18.** Livy, *History of Rome*, 22.28.1. **19.** *Age.*, 23.12.1. **20.** Eisenhower, *Crusade in Europe*, s. 325. **21.** Plutarch, *Parallel Lives: Fabius Maximus*, 5. **22.** Livy, *History of Rome*, 22.9.7. Satterfield, "Livy and the Timing of Expiation", s. 82. **23.** Holland, *Rubicon*, Böl. 1. Beard, *SPQR*, s. 180. Bilinmeyen sebeplerden ötürü MÖ 223 ve 113'de de iki Galyalı ve iki Yunan diri diri gömülmüşlerdi. Beard, North ve Price, *Religions of Rome, vol. 2*, s. 158. **24.** *Age.*, 27. **25.** Livy, *History of Rome*, 29.11.6, 14. 5–14. Beard, North ve Price, *Religions of Rome, vol. 2*, s. 43–4, 158. **26.** Sheldon, *Intelligence Activities in Ancient Rome*, p. 57. **27.** Andreau ve Descat, *Esclave en Grèce et à Rome*. **28.** Sheldon, *Intelligence Activities in Ancient Rome*, s. 57–8. **29.** Livy, *History of Rome*, 30. 4–6. Polybius, *Histories*, 14.1.13. Lazenby, *Hannibal's War*, s. 206–7. **30.** Polybius, *Histories*, 15.5. 7–9. Livy, *History of Rome*, 30.29. 1–41. Hoyos (ed.), *Companion to the Punic Wars*, s. 335–6. **31.** Beard, *SPQR*, s. 201. **32.** Plutarch, *Parallel Lives. Life of Julius Caesar*, Böl. 2. http://penelope.uchicago.edu/thayer/e/roman/texts/plutarch/lives/caesar*.html **33.** Suetonius, *De Vita Caesarum: Gaius Julius Caesar, LVI*. **34.** Singh, *Code Book*, Böl. 1. **35.** Suetonius, *De Vita Caesarum: Gaius Julius Caesar, LV I*. **36.** Caesar, *De Bello Gallico*, 6.48. **37.** Aşağıda, s. 111. **38.** Austin ve Rankov, *Exploratio*, s. 9–10. **39.** Suetonius, *De Vita Caesarum: Gaius Julius Caesar, LVIII*. **40.** Caesar, *De Bello Gallico*, 1.50. Goldsworthy, *Caesar*, s. 230–32. **41.** Goldsworthy, *Caesar*, s. 230–32. **42.** Caesar, *De Bello Gallico*, 2.19. Goldsworthy, *Caesar*, s. 246–8. **43.** Caesar, *De Bello Gallico*, 2.25. **44.** Goldsworthy, *Caesar*, s. 248–52. **45.** Kelly, *Roman Empire*, Böl. 1. **46.** Caesar, *De Bello Gallico*, 4.5. **47.** *Age.*, 6.17. **48.** Aldhouse-Green, *Caesar's Druids*, s. 61. **49.** Caesar, *De Bello Gallico*, 6.16. **50.** Aldhouse-Green, *Caesar's Druids*, s. 66–7. **51.** *Age.*, s. xv. **52.** Caesar, *De Bello Gallico*, 5.6. **53.** *Age.*, 4.20. **54.** Cunliffe, *Facing the Ocean*, s. 369. **55.** Goldsworthy, *Caesar*, s. 285. **56.** Caesar, *De Bello Gallico*, 3.14. **57.** Van Creveld, *Command in War*, s. 281, n.23. **58.** Suetonius, *De Vita Caesarum*, 1.59. Plutarkhos'un "Salvito" (pandomim oyuncusuna benzemesi sebebiyle verilmiş aşağılayıcı bir lakaptı) hakkındaki görüşleri Suetonius'un görüşlerine benzerdir; Plutarch, *Parallel Lives: Life of Caesar*, 52.5. **59.** Suetonius, *De Vita Caesarum*, 1.13. **60.** William Shakespeare, *Julius Caesar*, Perde 1,

sahne 2, 15–19. **61**. Cassius Dio, *Roman History, book 44*; http://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/ cassius_dio/44*.html. Suetonius, *De Vita Caesarum: Gaius Julius Caesar, LXXXI*. Dando-Collins, *The Ides*, s. 77–8. **62**. Goldsworthy, *Caesar*, Böl. 23. **63**. Suetonius, *De Vita Caesarum: Gaius Julius Caesar, LXXXII*. **64**. Kelly, *Roman Empire*, Böl. 1.

4. Savaş Sanatı ve Arthaşastra

1. Ames, *Sun Tzu*, s. 22–4. Sun Tzu ("Sun Usta") adı İngilizce'ye öyle yerleşmiş bir haldedir ki Çince transliterasyonu olan Sun Zı yerine bu halini kullandım. Savaş Sanatı'nın ilk on iki bölümü için Lionel Giles'ın 1910'daki tercümesi olan ve Çince metinle birlikte basılan Sun Tzu, *The Art of War: Bilingual Chinese and English Text*'ten faydalandım. 13'üncü ve son bölüm için Griffith (edisyon ve tercüme), *Sun Tzu: The Art of War*'dan faydalandım. **2**. Sir Basil Liddell Hart, Foreword to Griffith (edisyon ve tercüme), *Sun Tzu: The Art of War*. **3**. *Sun Tzu: The Art of War (bilingual edition)*, 11:26. **4**. Griffith (ed. ve trc.), *Sun Tzu: The Art of War*, 13. **5**. *Age*. **6**. *Sun Tzu, The Art of War (bilingual edition)*, 1:17, 18. **7**. Yukarıda, s. 39-41. **8**. Griffith (ed. ve trc.), *Sun Tzu: The Art of War*, s. ix. **9**. Sawyer, *Tao of Spycraft*, s. 530. **10**. *Age.*, Böl. 4. **11**. *Age.*, loc. 1250. **12**. Loewe, *Divination, Mythology and Monarchy*, s. 186. **13**. Griffith (ed. ve trc.), *Sun Tzu: The Art of War*, s. 137. **14**. Griffith (ed. ve trc.), *Sun Tzu: The Art of War*, s. 113, 141. **15**. *Age.*, s. ix. **16**. Kissinger, *On China*, loc. 269. **17**. Sawyer, *Tao of Spycraft*, s. 250–52. **18**. Sawyer, 'Subversive Information', s. 37–8. **19**. Twitchett ve Mote, *Cambridge History of China, vol. 8*, s. 53. **20**. Andrew, *First World War*, s. 92–3. **21**. Kissinger, *On China*, loc. 437. **22**. Tarihleme ve yazar konusunda bkz. Mehta ve Thakkar, *Keutilya and His Arthashastra*, Böl. 1. **23**. *Mahabharata*, 1. kitap, kısım LXIX. **24**. *Arthashatra*, 19. **25**. *Arthashastra*, 1.19.16, 9–24. **26**. Rangarajan (ed.), *Arthashastra*, s. 157. **27**. *Arthashastra*, 1.10. 17–20. **28**. Pers ve Babil'in Yunan hükümdarı Selevkos tarafından Çandragupta Maurya'nın sarayına elçi olarak gönderilen Megasthenes'in raporu; benzer bir anlatı sonradan Yunan tarihçi Strabon (MÖ 64 – MS 19) tarafından da yazılmıştır. Chakrabotry, *Espionage in Ancient India*, p. 20. **29**. *Arthashastra*, 1.12.2. **30**. *Arthashastra*, 9.6.54, 55 **31**. Aşağıda, s. 666-7. **32**. Aşağıda, s. 729-30. **33**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 252–3. **34**. *Arthashastra*, 1.15.60. **35**. *Arthashastra*, 1.12. 20–23. Rangarajan (ed.), *Arthashastra*, s. 506. **36**. *Art of War*, 13.22. Griffith (ed. ve trc.), *Sun Tzu: The Art of War*, s. 149. **37**. *Arthashastra*, 13.1.21. **38**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive II*, s. 266–7, 324, 326. **39**. Murthy, "R. Shamashastry". **40**. 18 Ekim 2012'de Shivshankar Menon tarafından Hindistan Savunma Çalışmaları ve Analiz Enstitüsü'nde (IDSA) yapılan konuşma. Menon 2006-2009 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı ve 2011-2014 yılları arasında Ulusal Güvenlik Danışmanlığı yapmıştır. **41**. Önceden beş ayrı İngilizce tercümesi yapılmıştır ama bunlar yetersizdir. Yabancı bir dile ilk çevirisi olan Cizvit Papazı J. J. M. Amiot'nun Fransızca tercümesi genç Napolyon tarafından okunmuş olabilir. Griffith (ed. ve trc.), *Sun Tzu: The Art of War*, s. 2. **42**. Andrew, *Defence of the Realm*, Böl. 1. Sun Tzu'dan iki savaş arası dönemdeki MI5 konferanslarında bahsedilmiştir. **43**. Griffith (ed. ve trc.), *Illustrated Art of War*. s. 17, 141–3. *Economist*, "Sun Tzu and the Art of Soft Power". **44**. Dulles, *Craft of Intelligence*, s. 14. **45**. Kissinger, *On China*, loc. 540. **46**. *Age.*, loc. 2364. **47**. *Age.*, loc. 543. **48**. Defense Security Service, Security

Research Center, *Recent Espionage Cases 1975–1999*, Eylül 1999. "Huge Data Loss from China is Seen from Espionage", *The New York Times*, 30 Kasım 1985. "Chin Believed Planted in US as Spy", *Washington Post*, 6 Aralık 1985. "CIA Aide Called a 'Living Lie' for 30 Years", *Los Angeles Times*, 28 Kasın 1985. "Money wasn't Main Motive for Spying for China, Chin Testifies", *Los Angeles Times*, 7 Şubat 1986. **49**. Warner, "Divine Skein". Warner, "Building a Theory of Intelligence Systems". **50**. Falun Gong hareketinden (Çin'de yasadışı ilan edilmiştir) bir eylemci de bir basın toplantısına sızmayı başarıp Hu'ya laf atmıştı. "In Hu's Visit to the U.S., Small Gaffes May Overshadow Small Gains", *The New York Times*, 22 Nisan 2006. **51**. Nye, *Bound to Lead*. Nye, *Soft Power*. **52**. *The Art of War (bilingual edition)*, 3:3. **53**. Nye, *Powers to Lead*, p. x. **54**. *Economist*, "Sun Tzu and the Art of Soft Power".

5. Roma İmparatorluğu ve Aşağı Irklar

1. Yukarıda, s. 79-80. **2**. Sheldon, *Intelligence Activities in Ancient Rome*, Böl. 11 **3**. Tacitus, *Annals*, 1. 53–4 **4**. Velleius Paterculus, *The Roman History*, I I . 118–20. **5**. Cassius Dio, *Roman History*, 56.20.5. **6**. Sheldon, *Intelligence Activities in Ancient Rome*, Böl. 11. **7**. Lucius Annaeus Florus, *Epitome of Roman History*, 2.30. 21–39. **8**. Tacitus, *Annals*, 1.61. **9**. Suetonius, *De Vita Caesarum: D. Octavius Caesar Augustus*, 22. **10**. Suetonius, *De Vita Caesarum: Augustus*, 35.1. **11**. Rutledge, *Imperial Inquisitions*, Giriş. **12**. Suetonius, *De Vita Caesarum: Augustus*, 69. **13**. *Age.*, 57 **14**. Rutledge, *Imperial Inquisitions*, Introduction. **15**. Tacitus, *Annals*, 1.74. 1–3. Rutledge, *Imperial Inquisitions*, s. 11. **16**. Seneca, *On Benefits*, 3.26.1 Sheldon, *Intelligence Activities in Ancient Rome*, s. 152. **17**. Suetonius, *De Vita Caesarum: Caius Caesar Caligula*, 15. **18**. Suetonius, *De Vita Caesarum: Nero Claudius Caesar*, X. **19**. Tacitus, *Annals*, 11 **20**. Suetonius, *De Vita Caesarum: Caligula*, 56–7. **21**. Tacitus, *Annals*, 12.64. **22**. Suetonius, *De Vita Caesarum: Nero*, 34, 40. **23**. Cassius Dio, *Roman History*, LXII. **24**. Tacitus, *Annals*, 14.32. **25**. Cassius Dio, *Roman History*, LXII. **26**. Hingley ve Unwin, *Boudica*. **27**. Sheldon, *Intelligence Activities in Ancient Rome*, s. 274, n. 62. **28**. Bingham, *Praetorian Guard*, ch. 2. **29**. Fuhrmann, *Policing the Roman Empire*, loc. 1499. **30**. *Historiae Augustae Hadrian*. **31**. *Historia Augusta: Claudius*, 17.1. Fuhrmann, *Policing the Roman Empire*, loc. 1512. **32**. Eusebius, *Ecclesiastical History*, V I , 40. **33**. Ferrill. 'Roman Military Intelligence', s. 18. **34**. Aurelius Victor, *De Caesaribus*, 39–45. Fuhrmann, *Policing the Roman Empire*, loc. 1523. **35**. Sinningen, "Roman Secret Service", s. 69. **36**. Sheldon, *Intelligence Activities in Ancient Rome*, Böl. 13. **37**. MI5 mensupları hakkında istatistikler için bkz. Andrew, *Defence of the Realm*, ek 2. **38**. Beard, *SPQR*, p. 487. **39**. Goldsworthy, *Pax Romana*, loc. 6627, 6678. **40**. Lane Fox, *Pagans and Christians*, s. 626, 666. **41**. Stoneman, *The Ancient Oracles*, Böl. 13 **42**. Kelly, *Attila the Hun*, Böl. 1. **43**. Luttwak, *Grand Strategy of the Byzantine Empire*, loc. 5809. Bu alıntı on birinci yüzyılda Kekaumenos tarafından yazılmış Strategikon'dandır (Bölümler 32-33) ama İmparator Mavrikios'un (582-602) yazdığı Strategikon'a kadarki eski dönem askerî talimnamelerin söylediklerinin bir özetidir. **44**. Ammianus Marcellinus, *Res Gestae a fine Corneli Taciti*, kitap 31 **45**. Kelly, *Attila the Hun*, Böl. 2. **46**. *Age.*, s. 25–7. **47**. Kulikowski, *Rome's Gothic Wars*, s. 93. **48**. Sarris, *Empires of Faith*, s. 9. **49**. Kelly, *Attila the Hun*, ch. 1. Heather, *The Fall of the Roman Empire*, loc. 3198ff. Ammianus Marcellinus, *Res Gestae a fine Corneli Taciti*, kitap 31. **50**. Kelly, *Attila the Hun*, böl. 1.

Heather, *The Fall of the Roman Empire*, 3198 vd. Ammianus Marcellinus, *Res Gestae a fine Corneli Taciti*, 31.13 (bkz dn. 45). **51**. Ammianus Marcellinus, *Res Gestae a fine Corneli Taciti*, kitap 31. **52**. Kelly, *Attila the Hun*, Böl. 24. **53**. *Age.*, s. 47, 69–75. **54**. *Age.*, s. 107–9. Given (ed. ve trc.), *Fragmentary History of Priscus*, kısım 5, 6. **55**. Given (ed. ve trc.), *Fragmentary History of Priscus*, kısım 7. Kelly, *Attila the Hun*, s. 120–25. **56**. Kelly, *Attila the Hun*, Bölümler 13–16. **57**. Given (ed. ve çev.), *Fragmentary History of Priscus*, kısım 8, 8.1. **58**. *Age.*, kısım 11. **59**. Kelly, *Attila the Hun*, p. 162. Edekon, Bigilas ve Maximinos (Given'ın tercümesinde) Profesör Kelly tarafından Edeco, Vigilas ve Maximinus olarak verilmiştir. **60**. Kelly, *Attila the Hun*, Prologue. **61**. Heather, *The Fall of the Roman Empire*, Böl. 8. Kelly, *Attila the Hun*, Böl. 24. **62**. Yukarıda, s. 72-3. **63**. Aşağıda, s. 183-6. **64**. Aşağıda, s. 729-30. **65**. Aşağıda, s. 735-7.

6. Muhammed ve İslamî İstihbaratın Yükselişi

1. Topbaş, *Prophet of Mercy Muhammad*, s. 621. **2**. Quran 43:80. **3**. Al-Asmari, 'Arab/Islamic Concept of Intelligence', s. 118. **4**. Armstrong, *Muhammad*, loc. 1244. **5**. El-Kaide talimnamesi, ders 12, Casusluk (Uk/Bm-75 Tercüme); *www.fas.org/irp/world/para/manualpart1_4.pdf*. **6**. Al-Asmari, "Arab/Islamic Concept of Intelligence", s. 56. **7**. Hadisler hakkında bkz Böwering ve diğerleri (ed.), *Princeton Encyclopedia of Islamic Political Thought*, s. 211–214. En muteber hadis külliyatlarından ikisi Buhari tarafından dokuzuncu yüzyıl ortalarında tamamlanan külliyat ve öğrencisi İmam Müslim'in külliyatıdır. **8**. Abram, *Islamic Hadith*, 2.723. **9**. El-Kaide talimnamesi, ders 12, Casusluk (Uk/Bm-75 Tercüme); *www.fas.org/irp/world/para/manualpart1_4.pdf*. **10**. Sahih Muslim: kitap 019, hadis. 4394. http://hadithcollection.com/sahihmuslim/147-Sahih%20Muslim%20Book%2019.%20Jihad%20and%20Expedition/12752-sahih-muslim-book-019-hadith-number-4349.html. **11**. Quran 8: 9–18. Hadislerde daha detaylı bilgi mevcuttur. **12**. Abram, *Islamic Hadith*, 5.327 **13**. İslam kaynakları Muhammed tarafından öldürülmesi emredilen yahut onaylanan kırktan fazla kişinin ismini vermektedir: http://www.wikiislam.net/wiki/List_of_Killings_Ordered_or_Supported_by_Muhammad. **14**. Abram, *Islamic Hadith*, 5.369. **15**. *Age.*, 5.371. Al-Bukhari, *Hadith*, 5.59: 370–72. *History of al-Tabari*, vol. 7, s. 100. **16**. Guillaume, *Life of Muhammad*, s. 675–6. **17**. Abram, *Islamic Hadith*, 5.325. **18**. *Age.*, 5.319. **19**. http://www.hadithcollection.com/sahihbukhari/85/3499-sahih-bukhari-volume-004-book-052-hadith-number-268.html. **20**. Al-Asmari, "Arab/Islamic Concept of Intelligence", s. 112–13. **21**. Quran 17:81. **22**. Quran 9:25. **23**. Luttwak, *Grand Strategy of the Byzantine Empire*, loc. 3871. **24**. Dennis (tercüme), *Maurice's Strategikon*, book XI . **25**. Luttwak, *Grand Strategy of the Byzantine Empire*, loc. 889. **26**. *Age.*, loc. 2708 **27**. Sarris, *Empires of Faith*, loc. 6011. **28**. Akram, *Sword of Allah*, Böl. 35. **29**. *Age.*, Böl. 30. **30**. *Age.*, Böl. 34. **31**. Kennedy, *Great Arab Conquests*, s. 121. **32**. El-Kaide talimnamesi, ders 12, Casusluk (Uk/Bm-75 Tercüme); *www.fas.org/irp /world/para/ manualpart1_4.pdf*. **33**. http://www.defence.pk/forums/military-history-strategy/127922-quotes-khalid-bin-al-walid.html#ixzz2XaVp2kRc, erişim tarihi 29 Haziran 2013. **34**. Pantucci, "*We Love Death as You Love Life* ". **35**. Richard Stengel, "Osama bin Laden and the Idea of Progress", *Time*, 21 Dec. 2001. **36**. Kennedy, *Great Arab Conquests*, s. 78. **37**. Bu anlatı dokuzuncu yüzyıl ortasında Mısırlı tarihçi İbn Abdülhakem tarafından ortaya konulmuştur. Amr'ın hayatı hakkında birincil kaynakların eksikliği konusunda bir tartışma için bkz. Aboul-Enein, "Amr ibn al-A'as". **38**. Kennedy,

Great Arab Conquests, s. 83. **39**. Akram, *Sword of Allah*, Böl. 34. **40**. Meyers (ed.), *Galilee through the Centuries*, s. 38off. Kennedy, *Great Arab Conquests*, [17%]. Arapların Kayserya'ya su kanallarından giriş hikayesinin kaynağı, erken dönem Müslüman fetihleri konusunda güvenilir bir kaynak olarak kabul edilen Ahmed b. Yahya el-Belazuri'dir. **41**. Haldon, *Critical Commentary on The Taktika of Leo VI*. **42**. Dennis (ed. ve trc.), *Taktika of Leo VI*, s. 487. **43**. *Age.*, s. 477. **44**. *Age.*, s. 487. **45**. *Age.* Bu kaynak için Dr Kristian Gustafson'a minnettarım. **46**. Quran 49.12. **47**. Quran 24:27. **48**. Silverstein, *Postal Systems in the Pre-Modern Islamic World*, Bölümler. 1, 2. **49**. *Age.*, s. 86–7. **50**. *Age.*, s. 187. **51**. Holland, *In the Shadow of the Sword*, s. 427–8. **52**. Silverstein, *Postal Systems in the Pre-Modern Islamic World*, s. 87, 187. Crone, *Pre-Industrial Societies*, s. 41. **53**. Silverstein, *Postal Systems in the Pre-Modern Islamic World*, s. 79–80. **54**. Heinemann (ed.), *Al-Jahiz*. **55**. Al-Asmari, "Arab/Islamic Concept of Intelligence", s. 120. **56**. *Age.* **57**. Bu ajanlara *uyun* ("gözler") denirdi. *Age.*, p. 32. **58**. Lyons, *House of Wisdom*. Al-Khalili, *House of Wisdom*. **59**. Al-Khalili, *House of Wisdom* **60**. Adamson, *Al-Kindi*, Böl. 1. **61**. Pormann ve Adamson (ed.), *Philosophical Works of al-Kindi*. Adamson, "Before Essence and Existence". **62**. Adamson, *Al-Kindi*, s. 6. **63**. *Age.*, Böl. 1. **64**. Al-Kadi, "The Origins of Cryptology". Sezar'ın şifreleri için bkz Yukarıda, s. 57-8. **65**. *Age.* Singh, *Code Book*, loc. 392–426.

7. Engizisyon ve Yıkıcı Faaliyetlere Karşı Koyma

1. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, Bölümler 19, 20. **2**. Pegg, *Corruption of Angels*, s. 4. Sumption, *Albigensian Crusade*, Böl. 1. **3**. Sumption, *Albigensian Crusade*, loc. 1186. **4**. Lane, *Bernard of Clairvaux*, s. 166–8. **5**. Pegg, *Corruption of Angels*, s. 4. **6**. *Age.*, Böl. 2. Sumption, *Albigensian Crusade*, Böl. 6. **7**. Pegg, *Corruption of Angels*, Böl. 2. **8**. Ames, *Righteous Persecution*, s. 42. **9**. Pegg, *Corruption of Angels*. **10**. Andrew, "Modern History of Interrogation". **11**. Biget, "L'Inquisition en Languedoc, 1229–1329" s. 66. **12**. Baigent ve Leigh, *Inquisition*, s. 33. **13**. Murphy, *God's Jury*, Böl. 2. **14**. Duvernoy (ed.), *Registre d'Inquisition de Jacques Fournier*, c. 1, s. 49–54. **15**. Pegg, *Corruption of Angels*, s. 48. **16**. Pelhisson, *Chronique*, s. 60–65. Cf Ames, *Righteous Persecution*, s. 29-32. **17**. Bu yorumun en etkin biçimde ifade edilmesi konusunda bkz. Moore, *War on Heresy*. **18**. Aşağıda, s. 641-4. **19**. Moore, *War on Heresy*, Böl. 17. **20**. Biget, "L'Inquisition en Languedoc, 1229–1329" s. 44–5, 80–83. Ames, *Righteous Persecution*, s. 28–9. **21**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 450–51. **22**. Le Roy Ladurie, *Montaillou*. **23**. Duvernoy (ed.), *Registre d'Inquisition de Jacques Fournier*, c. 2, s. 633–43. **24**. Moore, *Formation of a Persecuting Society*, s. 64–5. **25**. Duvernoy (ed.), *Registre d'Inquisition de Jacques Fournier*, c. 1, s. 222. CHECK II Pet 2, 22 **26**. Nirenberg, *Communities of Violence*, s. 63–7. **27**. Sumption, *Hundred Years War*, c. 1, s. 379–80. **28**. Politburo kararı, 2 Ekim 1937; Getty ve Naumov (ed.), *Road to Terror*, belge 164. Aşağıda, s. 640. **29**. Kieckhefer, "Office of Inquisition and Medieval Heresy". **30**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, p. 149. Aşağıda, s. 664. **31**. Baigent ve Leigh, *Inquisition*, s. 36–7. Yörenin önde gelenlerine yollanan davetiyelere bir örnek için bkz. "Lord Engizisyoncunun Pazar günü Carcassonne şehrindeki ayini ve ağırlanması için yapılan harcamalar, Nisan 24 [1323]"; Archives Nationales, Paris, Doat Ms 34, 24 Nisan 1323. **32**. Örneğin bkz: "Villemoustaussou'dan Raimon Maistre'nin, Béziers'ten Bernard

de Bosco'nun, Narbonne'dan Peire Julian'ın ve Béziers sakini Johan Conils'in yakılması için yapılan harcamalar için. . ." AN Doat Ms 34, 24 Nisan 1323. **33**. "Lord Engizisyoncu'nun emriyle yapılan harcamalar için" AN Doat Ms 34, 24 Nisan 1323. **34**. Duffy, "Repression of Heresy in England", s. 446. **35**. Murphy, *God's Jury*, s. 4. **36**. Bu bilgi için Professor Peter Godman'a minnettarım. **37**. Godman, *Saint as Censor*. **38**. *Age.* **39**. *Age.*, s. 45–8. **40**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 3. **41**. Menocal, *Ornament of the World*, s. 47. **42**. Kamen, *Spanish Inquisition*, Böl. 3. **43**. Roth, *Spanish Inquisition*, s. 41–6. Kamen, *Spanish Inquisition*, s. 47. **44**. Kamen, *Spanish Inquisition*, s. 207. **45**. *Age.*, s. 59–60. Rawlings, *Spanish Inquisition*, s. 14–16. **46**. Kamen, *Spanish Inquisition*, s. 61–5. **47**. *Age.*, Böl. 2. **48**. Kamen, *Spanish Inquisition*, s. 94–5. **49**. Duke, "The 'Inquisition' and the Repression of Religious Dissent". Duke, Hollanda'nın Papalık-İmparatorluk melezi bir engizisyonu olduğunu yazar. **50**. Duffy, "Repression of Heresy in England", s. 451–6. Profesör Duffy şöyle yazar: "Piskoposluk bölgelerinin çoğu sapkınlığa karşı sürekli bir mücadeleye girişmemişlerdi ve bu ataletin sebeplerinden biri piskoposlar ve onların emrindeki kişilerin gönülsüz olmalarıydı." **51**. *Age.*, s. 467–8. **52**. Kamen, *Spanish Inquisition*, s. 95–101. **53**. Aşağıda, s. 748. **54**. Hossein, "Was Adam the First Heretic?" **55**. Páramo, *De origine et progressu officii sanctae Inquisitionis*, 1.kitap. 2. kitapta 1590'lara kadar engizisyonların tarihi anlatılır; 3. kitap ise bir engizisyon yönergesidir. **56**. Diğer iki tür işkenceden İspanyol Engizisyonu tarafından en çok başvurulanı işkence tahtası ve *strapado* idi. Bkz. Kamen, *Spanish Inquisition*, s. 187–9; Murphy, *God's Jury*, Böl. 3. **57**. Rejani, *Torture and Democracy*, s. 280. **58**. Bush, *Decision Points*, Böl. 6. **59**. Hitchens, "Believe Me, It's Torture".

8. Rönesans Dönemi Venedik ve Batılı İstihbaratın Yükselişi

1. Ackroyd, *Venice*, s. 102. De Vivo, *Information and Communication in Venice*, [913]. **2**. Ackroyd, *Venice*, s. 101. **3**. Onlar Konseyi genelgesi, 12 Temmuz 1481; Chambers ve Pullan (ed.), *Venice*, s. 16. **4**. *Age.*, s. 92–3. **5**. Iordanou, "What News on the Rialto?", s. 314. **6**. Kissling, "Venezia come Centro di Informazioni sui Turchi". **7**. Plumb, *Italian Renaissance*, s. 102. **8**. Cattaneo, *Fra Mauro's Mappa Mundi*. **9**. Nakleden Plumb, *Italian Renaissance*, s.144. **10**. Harari, *Sapiens*, s. 319–25, 330–31. **11**. Heirman, De Troia ve Parmentier, "Francesco Sambiasi, a Missing Link in European Map Making in China?" **12**. Burke, "Early Modern Venice as a Center of Communication and Information", s. 392. De Vivo, *Information and Communication in Venice*, s. 91 [1576]. **13**. İtalyan şehir devletleri arasındaki diplomatik sistem ve güç dengesi için bkz. Kissinger, *Diplomacy*, s. 20–24. **14**. Frigo, "Introduction", s. 10. **15**. Jardine and Sherman, "Pragmatic Readers". De Vivo, *Information and Communication in Venice*, [1301]. **16**. Preto, *I servizi segreti*, s. 198–209. **17**. *Age.*, s. 217–25. **18**. *Age.*, p. 219. **19**. Malcolm, *Agents of Empire*, s. 223. **20**. Goffman, "Negotiating with the Renaissance State", s. 71. **21**. Gürkan, "The Efficacy of Ottoman Counter-Intelligence", s. 23. **22**. Gürkan, "Espionage in the 16th-Century Mediterranean", s. 396–7. **23**. Nuovo, "A Lost Arabic Koran Rediscovered". **24**. Adelman, "A Rabbi Reads the Qur'an". **25**. Speech by Mustafa Kemal, 25 Nov. 1925; Lewis, "Kemalist Republic", s. 22. **26**. Isom-Verhaaren, "An Ottoman Report". **27**. Malcolm, *Agents of Empire*, s. 224–8. **28**. Gürkan, "Espionage in the 16th-Century Mediterranean", s. 97. **29**. *Age.* **30**. Preto, *I servizi segreti*,

s. 76–8. **31**. Giustiniani, *Four Years at the Court of Henry VIII*, c. 1, s. 90. **32**. Rex, "The Religion of Henry VIII", s. 29. **33**. Giustiniani; Venedik'e dönüşü sorası Senato'ya sunduğu rapor, 10 Ekim 1519; Giustiniani, *Four Years at the Court of Henry VI I I*, vol. 2, p. 314. Wolsey'in yaşı konusundaki tahmini muhtemelen doğruydu. **34**. Labalme ve Sanguineti (ed.), *Venice: Cita Excelentissima*, s. 202–3. **35**. De Vivo, *Information and Communication in Venice*. **36**. Zutshi, "Political and Administrative Correspondence", s. 380–81. Bock, "Die Geheimschrift in der Kanzlei Johanns XXII". **37**. Alberti, *De Cyfris*, ed. Buonafalce; bazı baskılarda ismi şu şekilde de anılır: *De Componendis Cyfris*. **38**. Yukarıda, s. 111. **39**. Kahn, *Codebreakers*, s. 90– 95. **40**. Labalme ve Sanguineti (ed.), *Venice: Cita Excelentissima*, s. 218–19. **41**. Yukarıda, s. 110-1. **42**. Gürkan, "Efficacy of Ottoman Counter-Intelligence", s. 22–3. **43**. Labalme ve Sanguineti (ed.), *Venice: Cita Excelentissima*, s. 34. **44**. Sanudo günlüğü: *Age.*, s. 219. Collegio'nun işleyişi için bkz. de Vivo, *Information and Communication in Venice*, s. 37. **45**. Sanudo günlüğü: Labalme ve Sanguineti (ed.), *Venice: Cita Excelentissima*, s. 219. **46**. Onlar Konseyi genelgesi, 20 Eylül 1539; Chambers ve Pullan (ed.), *Venice: A Documentary History*, s. 17. **47**. Preto, *I servizi segreti*, s. 55–74. **48**. De Vivo, *Information and Communication in Venice*, loc. 744. **49**. *Age.* **50**. *Age.* **51**. Murphy, *God's Jury*, loc. 1455. **52**. On üçüncü yüzyıldan on sekizinci yüzyıla kadar Venedik'te maske kullanımı hakkında en önde gelen çalışma için bkz. Johnson, *Venice Incognito*. **53**. Addison, *Essays* (*yaklaşık* 1703). **54**. Johnson, *Venice Incognito*, s. 53. **55**. *Age.*, s. 105–7. **56**. *news.nationalgeographic.com/news/2007/08/070829-venice-plague.html*, erişim tarihi 31 Temmuz 2013. **57**. Mark Twain, *Innocents Abroad*, Böl. 22. **58**. Yeni İspanya'nın kuruluşunda istihbaratın rolü konusundaki çalışmaların eksikliğine istisna olarak bkz. Kerner, "Espionage and Field Intelligence". **59**. Conrad ve Demarest, *Religion and Empire*, s. 49–50. Kerner, "Espionage and Field Intelligence", s. 479. **60**. Smith, *Aztecs*, s. 277. **61**. Díaz, *History of the Conquest of New Spain*, s. 82–7. **62**. *Age.*, s. 98–114. **63**. *Age.*, s. 140–66. **64**. *Age.*, s. 195–203. **65**. Carrasco, *Quetzalcoatl and the Irony of Empire*, Böl. 4. Díaz, *History of the Conquest of New Spain*, s. 114–15. **66**. Díaz, *History of the Conquest of New Spain*, s. 152, 214–83, 353–413. Kerner, "Espionage and Field Intelligence", s. 487–99. Harari, *Sapiens*, s. 328–30. Harari, *Homo Deus*, s. 9–10. Rojas, *Tenochtitlan*, s. 36–9. **67**. Harari, *Sapiens*, s. 330. **68**. Wood, *Conquistadors*, Bölümler 3, 4. **69**. Yukarıda, s. 127. **70**. Yukarıda, s. 152-5. **71**. Pesic, "François Viète", s. 3–4. **72**. *Age.*, s. 4–6. **73**. Kahn, *Codebreakers*, s. 118, 995. **74**. Pesic, "François Viète", s. 5–6. **75**. Kahn, *Codebreakers*, s. 117–18. **76**. Viète'nin Şubat 1603'deki ölümü öncesi Sully'ye yazdığı hatıratının tercümesi için bkz. *Age.*, s. 22–7. **77**. De Leeuw, "Cryptology in the Dutch Republic", s. 334. **78**. Tomokiyo, "Spanish Ciphers during the Reign of Philip II"; http://www.h4.dion.ne.jp /~room4me/america/code/spanish3.htm, erişim tarihi 27 Ağustos 2013. **79**. De Leeuw, "Cryptology in the Dutch Republic", s. 334. **80**. Aşağıda, Böl. 10.

9. Korkunç İvan ve Rus Devlet Güvenliğinin Kökenleri

1. Perrie, *Cult of Ivan the Terrible*, s. 1. **2**. Bogatyrev, 'Ivan IV', s. 257–8. **3**. Pavlov ve Perrie, *Ivan the Terrible*, s. 118. **4**. Köpek başlarının kullanımı dört ayrı çağdaş kaynak tarafından doğrulanmıştır. Halperin; "Did Ivan IV's *Oprichniki* Carry Dogs' Heads?" **5**. *Age.* **6**. Jansen ve Petrov, *Stalin's Loyal Executioner*. **7**. Volodikhin, *Maliuta Skuratov*,

Böl. 7. **8**. İvan'ın savaşları için bkz. Filjushkin, *Ivan the Terrible*. **9**. de Madariaga, *Ivan the Terrible*, s. 231. Merridale, *Red Fortress*, s. 93. **10**. Schlichting, "Brief Account of the Character and Brutal Rule of Vasil'evich, Tyrant of Muscovy", s. 207, 223–4. **11**. Standen, *Land and Government of Muscovy*, s. 21. **12**. Merridale, *Red Fortress*, s. 93. **13**. Ianin, "Medieval Novgorod", s. 216. **14**. Standen, *Land and Government of Muscovy*, s. 26–7. Standen'in birinci elden gözleminin yanında, Kruse ve Taube, "Poslanie Ioganna Taube i Elberta Kruze", ve Schlichting, "Brief Account of the Character and Brutal Rule of Vasil'evich" eserlerinde başka çağdaş anlatılar da mevcuttur. **15**. Halperin, "Did Ivan IV's *Oprichniki* Carry Dogs' Heads?", s. 51–2. **16**. Pavlov ve Perrie, *Ivan the Terrible*, s. 30. Merridale, *Red Fortress*, s. 72. **17**. Primakov ve diğerleri, *Ocherkii istorii rossiyskoi vneshnei razvedki*, c. 1, s. 31. **18**. *Age.*, s. 27. **19**. Aşağıda, s. 663-72. **20**. Osmanlıların daimî elçilikleri olmaması ve matbaayı kullanmamaları konusunda bkz. Yukarıda, s. 135-6. **21**. Zernova, Knigi, kirillovskoi pechati, izdannye v Moskye, s. 11–25. Miller, "The Orthodox Church", s. 357. **22**. Primakov ve diğerleri, *Ocherkii istorii rossiyskoi vneshnei razvedki*, c. 1. SVR'nin anlatısı büyük oranda Chamberlain'ın anlatısını esas alır, ama on sekizinci yüzyılda daha erken dönem kayıtlardan faydalanarak yazılan Dvina Kroniği'nden de faydalanmıştır. **23**. Chancellor, "The First Voyage to Russia", Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 23–7. **24**. IV. İvan'ın Elizabeth'e yazdığı 24 Ekim 1571 tarihli mektup için bkz. TNA SP 102/49; Rusça metin ve İngilizce çevirisi için bkz. http://eng.history.ru/content/view/131/87/. **25**. Bogatyrev, "Ivan IV", s. 257. **26**. Primakov ve diğerleri, *Ocherkii istorii rossiyskoi vneshnei razvedki*, c. 1, s. 26. Nepeya'nın Lunsky'de (Londra) karşılanması hakkındaki SVR anlatısı Rus kaynaklarına dayanmaktadır. **27**. IV. İvan'dan Elizabeth'e, 24 Ekim 1571, TNA SP 102/49; Rusça metin ve İngilizce çevirisi için bkz. http://eng.history.ru /content/view/131/87/. **28**. Primakov ve diğerleri, *Ocherkii istorii rossiyskoi vneshnei razvedki*, c. 1. **29**. IV. İvan'dan Elizabeth'e, 24 Ekim 1571, TNA SP 102/49; Rusça metin ve İngilizce çevirisi için bkz. http://eng.history.ru / content/view/131/87/. **30**. Brotton, *This Orient Isle*, s. 40, 59. **31**. "Efendi Anthony Jenkinson'ın Londra'dan Rus ülkesine yaptığı ilk seyahatin tarihi 1557 yılının Mayıs ayının on ikinci günüdür", Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 46–58. **32**. 1554 yılında İngiltere'ye dönüşü sonrası Chancellor'ın Moskova hakkında verdiği detaylı tasvir, eskiden Cambirdge Üniversitesi'ndeki King's College'da hoca olduğu düşünülen Clement Adams tarafından kaleme alınmıştır; Chancellor kendisine ait olan "büyük ve azametli Rusya İmparatoru vb. kitabını" da yazmıştır. *ODNB* Richard Chancellor. **33**. Chancellor, "Of Moscow, the chief city of the kingdom, and of the emperor thereof", Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 23–7. **34**. Chancellor, "Of their religion", Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 35–7. **35**. Chancellor, "Of the discipline of war amongst the Russes", Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 27–34. **36**. *ODNB* Anthony Jenkinson. **37**. *Age.* **38**. Pavlov ve Perrie, *Ivan the Terrible*, s. 137. **39**. *ODNB* Anthony Jenkinson. **40**. Randolph hakkında Alford'un *Watchers* veya Cooper'ın *Queen's Agent* eserlerinde bilgi yoktur. **41**. Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 62. **42**. Turberville, 'To Dancie', Berry and Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 75. **43**. Sir Thomas Randolph, "A Mission to Muscovy", Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, pp. 65-70. **44**. *ODNB* Thomas Randolph. **45**. Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 70. **46**. Pavlov ve Perrie, *Ivan the Terrible*, s. 153–4. **47**. Birinci ağızdan

anlatı için bkz. Schlichting, "Brief Account of the Character and Brutal Rule of Vasil'evich", s. 259–61. Diğer çağdaş anlatılar için bkz. Standen, *Land and Government of Muscovy*, s. 28; Kruse ve Taube, "Poslanie Ioganna Taube i Elberta Kruze" s. 51; de Madariaga, *Ivan the Terrible*, s. 258. **48**. IV. İvan'ın Elizabeth'e yazdığı 24 Ekim 1571 tarihli mektubun kraliçe için hazırlanmış çevirisi, TNA SP 102/49; yayımlandığı yer için bkz. Pryor, *Elizabeth I.* **49**. *ODNB* Anthony Jenkinson. **50**. *ODNB* Jerome Horsey. **51**. Yukarıda, s. 135-6, 138. **52**. Sir Jerome Horsey, "Travels"; Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 294–5. **53**. Primakov ve diğerleri, *Ocherkii istorii rossiyskoi vneshnei razvedki*, c. 1, s. 33. **54**. Sir Jerome Horsey, "Travels"; Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 260. **55**. *Age.*, s. 233. **56**. Sir Jerome Horsey, "Travels"; Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 362. **57**. Pavlov, "Fedor Ivanovich and Boris Godunov". **58**. Merridale, *Red Fortress*, s. 104. **59**. Pavlov, "Fedor Ivanovich and Boris Godunov", s. 316. **60**. *Age.*, s. 267. **61**. *ODNB* Giles Fletcher. **62**. Fletcher, *Of the Russe Commonwealth*, Böl. 7; Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 132–5. **63**. Berry ve Crummey (ed.), *Rude and Barbarous Kingdom*, s. 107. **64**. Merridale, *Red Fortress*, s. 114–15, 122. Perrie, "The Time of Troubles", s. 412–13.

10. I. Elizabeth, Walsingham ve İngiliz İstihbaratı'nın Yükselişi

1. Sir Keith Thomas tarafından alıntılandığı yer: Alford, *Watchers*, kitap incelemesi, *Guardian*, 17 Ağustos 2012. **2**. *ODNB* Francis Walsingham. **3**. *ODNB* Francis Walsingham. Tam doğum tarihi bilinmemektedir. **4**. Sumption, *Edward III*, Böl. 1. **5**. Sumption, *Hundred Years War*, c. 1, s. 447. **6**. Given-Wilson, *Henry IV*, s. 411. **7**. *Age.*, s. 411, n. 19. **8**. Sumption, *Hundred Years War*, c. 4, s. 209. **9**. *ODNB* Francis Walsingham. **10**. Haigh, *Elizabeth I*, s. 72. **11**. Sir Maurice Oldfield'a atfedilen bir ifadedir. **12**. Lindberg, *European Reformations*, s. 295. **13**. "Pompeo Pellegrini"nin gerçek kimliğinin Anthony Standen olarak tespit edilmesi konusunda bkz. Read, *Mr Secretary Walsingham*, c. 3, s. 288–92. **14**. Aşağıda, s. 189-90. **15**. Aşağıda, s. 199-201. **16**. Guy, *Queen of Scots*, Bölümler 1–7. **17**. Norfolk Dükü ve konseyi tarafından Cecil'e, 21 Nisan 1560, *CSP Foreign Elizabeth*, c. 2. Cecil'den William Petre'ye, 21 Haziran 1560, *CSP Foreign Elizabeth*, c. 3. **18**. Throckmorton'dan Cecil'e, 3 Mayıs 1560, *CSP Foreign Elizabeth*, c. 3. **19**. Throckmorton'dan Cecil'e, 3 Mayıs 1560, *CSP Foreign Elizabeth*, c. 3. Beaumont'la başka ilişkiler hakkında günümüze hiçbir kayıt ulaşmamıştır. **20**. Throckmorton'dan Özel Konsey'e, 19 Temmuz 1560, *CSP Foreign Elizabeth*, c. 3. **21**. Guy, *Queen of Scots*, s. 491–2. **22**. Bothwellhaughlu James Hamilton'dan Raulet'e, 18 Ağustos 1970, *Calendar of the Cecil Papers in Hatfield House*, c. 1. **23**. *ODNB* Charles Bailly. Cooper, *Queen's Agent*, s. 194; Alford, *Watchers*, s. 49–50. **24**. Cooper, *Queen's Agent*, s. 57–8. **25**. Hutchinson, *Elizabeth's Spy Master*, s. 58. **26**. Guy, *Queen of Scots*, s. 450. **27**. Tabloda Mary'nin kocası II. Felipe de vardır. Ressamın kimliği meçhuldür. Hearn, *Dynasties*, s. 81. Killigrew'dan (Edinburgh) Burghley'e, 17 Mart 1573; Killigrew'dan (Edinburgh) Burghley ve Leicester'a, 4 ve 7 Nisan 1573; *CSP Foreign Elizabeth*, c. 3. S. Tomokiyo, "Ciphers during the Reign of Queen Elizabeth I" **28**. http://www.h4.dion.ne.jp/~room4me/america/code/elizabeth.html (Erişim tarihi 6 Eylül 2013.) **29**. Russell, *Maitland of Lethington*, s. 501–2. **30**. Cooper, *Queen's Agent*, s. 130–32. **31**. Yukarıda, s. 153-5. **32**. Thomas Wilson'dan Leicester Kontu'na, 22 Mart 1577, *CSP Foreign Elizabeth*,

c. 21. **33**. Yazışma bir Huguenot (Fransız Protestanı) generali tarafından yakalanmış ve Aldegonde tarafından deşifre edilmiştir. Cooper, *Queen's Agent*, s. 267–8. **34**. TNA SP 106/1, no. 58. Kahn, *Codebreakers*, s. 120. http://cryptiana.web.fc2.com/code/spanish3.htm. **35**. Thomas Wilson'dan Walsingham'a, 30 Haziran 1577, *CSP Foreign Elizabeth*, c. 13. **36**. *ODNB* Thomas Phelippes. **37**. Walsingham'dan William Davison'a, 20 Mart 1578, *CSP Foreign Elizabeth*, c. 12. **38**. William Davison'dan Walsingham ve diğer danışmanlara, 5 Nisan 1578, *CSP Foreign Elizabeth*, c. 12. Bu mektupla birlikte gönderilen deşifre edilmiş metin günümüze ulaşmamıştır. **39**. Nassaulu Maurice'den Walsingham'a, 14/24 Mart 1585; Mendoza'dan Prince of Parma Prensi'ne gönderilen mektubun İngilizce tercümesi, 17/24 Şubat 1585. *CSP Foreign Elizabeth*, c. 19. **40**. Yukarıda, s. **201**. **41**. Jardine, *Awful End of Prince William the Silent*, Giriş. **42**. *Age.*, s. 101. **43**. Yukarıda, s. 95-6. **44**. Alford, *Watchers*, s. 103. **45**. *ODNB*. Robert Persons. **46**. *ODNB* Edmond Campion. **47**. Alford, *Watchers*, s. 67. **48**. *ODNB* Robert Persons. **49**. *ODNB* Edmond Campion. **50**. Riggs, *World of Christopher Marlowe*, s. 140. **51**. *Age.*, s. 130. **52**. Honan, *Christopher Marlowe*, s. 144–5. Nicholl, *The Reckoning*, s. 448. **53**. *ODNB* Nicholas Faunt. **54**. Buttery Book, Corpus Christi College, Cambridge, Archives. **55**. Hopkins, *Christopher Marlowe Chronology*, s. 85. **56**. Aşağıda, s. 202-3. **57**. Alford, *Watchers*, s. 160. **58**. *CSP Scotland, 1581–3*, no. 432. **59**. İngilizce tercümesiyle birlikte Fransızca metin için bkz. Bossy, *Giordano Bruno and the Embassy Affair*, Ek 4, s. 197–200. **60**. *Giordano Bruno and the Embassy Affair* eserinin ilk baskısında Bossy, kâtibin kimliğini de Courcelles olarak vermiştir. Bulduğu yeni bilgiler sonrası 2002 yılında bu kişinin Laurent Feron olduğu kanaatine varmıştır. *Age.*, s. 46–55. **61**. *ODNB* Lord Henry Howard. **62**. Alford, *Watchers*, Bölümler 10, 11. *ODNB* Francis Throckmorton. **63**. Cooper, *Queen's Agent*, s. 208. **64**. *A discouerie of the treasons practised and attempted* ... **65**. Throckmorton'dan I. Elizabeth'e, tarih yok [Haziran yahut Temmuz başları 1584], TNA SP 12/171 gömlek 2. **66**. Cooper, *Queen's Agent*, s. 208. **67**. Bossy, *Under the Molehill*. **68**. *ODNB* Gilbert Gifford. **69**. Guy, *True Life of Mary Stuart*, s. 466. **70**. Aşağıda, s. 203-4. **71**. Babington'dan Mary'ye, 6 Temmuz 1586, TNA SP 12/193/54. **72**. Mary'den Babington'a, 17 Temmuz 1586, TNA SP 12/193/55. **73**. Mary'den Babington'a (Phelippes tarafından eklenen sahte kısımla birlikte), *Age.* **74**. Alford, *Watchers*, s. 219–35. **75**. Cooper, *Queen's Agent*, s. 293. **76**. Guy, *Queen of Scots*, Böl. 29. Alford, *Watchers*, s. 236–9. **77**. Guy, *Queen of Scots*, s. 479–82. Alford, *Watchers*, s. 239–40. **78**. *ODNB* Thomas Phelippes. **79**. Cooper, *Queen's Agent*, s. 3 96–7. **80**. Pompeo Pellegrini'den Jacopo Manucci'ye (Walsingham'ın uşaklarından biri), 7 Mayıs 1587, TNA SP 94/2 Böl. 2, f82. **81**. Walsingham'dan Standen'a [Nisan yahut Mayıs başları 1587], TNA SP 98/1, Böl. 1, f18. **82**. http://www.nationalarchives.gov.uk/spies/spies/standen/st1.htm. **83**. Aşağıda, s. 730-1. **84**. Cooper, *Queen's Agent*, s. 396–7. **85**. *ODNB* Sir Stephen Powle. Stern, Sir Stephen Powle. **86**. Stephen Powle'dan Walsingham'a, 3/13 Şubat 1588, *CSP Foreign Elizabeth*, c. 21, Böl. 1. **87**. *Age.*, 10/20 Şubat 1588. **88**. Alford, *Watchers*, s. 253. Santa Cruz hakkında bkz. **89**. Salisbury MSS, 7. 96–7; nakleden *ODNB* Phelippes. **90**. *ODNB*. Leimon ve Parker, "Treason and Plot in Elizabethan Diplomacy". **91**. Hutchinson, *Spanish Armada*. **92**. Cooper, *Queen's Agent*, s.421. **93**. Alford, *Watchers*, s. 263. **94**. Cooper, *Queen's Agent*, s. 428–30. **95**. Alford, *Watchers*, s. 264–6. **96**. *ODNB* Thomas Phelippes. **97**. *ODNB* Anthony Standen. *ODNB* Anthony Bacon. **98**. Hughes (ed.), "Nicholas Faunt's Discourse". **99**.

Yukarıda, s. 187-8. **100**. Yukarıda, s. 188-9. **101**. *ODNB* Marlowe. **102**. Nicholl, *The Reckoning*; Böl. 25. **103**. Tiyatro ve istihbarat etkileşimi konusunda bkz. Christopher Andrew ve Julius Green, *Stars and Spies* (Basım aşamasında). **104**. British Library, Harley MS 6848, fols. 185–6; MS 6853, fols. 307–8; nakleden *ODNB* Christopher Marlowe. **105**. Nicholl, *The Reckoning*, Böl. 29. **106**. *Age.*, Böl. 36. **107**. *ODNB* Christopher Marlowe. **108**. Nicholl, *The Reckoning*, s. 31–3. Babington Komplosu'nda Poley'in rolü için bkz. yukarıda, s. 192. **109**. *ODNB* Robert Devereux, 2nd Earl of Essex. **110**. *ODNB* Roderigo Lopez. **111**. Cooper, *Queen's Agent*, s. 266–7. **112**. Alford, *Watchers*, s. 305. **113**. Lisa Jardine, "A Tale for Our Times"; http://news.bbc.co.uk/1/hi/magazine/5159022.stm. **114**. Alford, *Watchers*, s. 305. **115**. *ODNB* Roderigo Lopez. **116**. *ODNB* Thomas Phelippes. **117**. Alford, *Watchers*, s. 310. **118**. *Age.*, s. 310–14. **119**. http://www.andrewgrahamdixon.com/archive/readArticle/245.

11. Erken Dönem Stuart ve İspanyol İstihbaratının Gerileyişi

1. *ODNB* Lord Henry Howard. **2**. Bruce (ed.), Correspondence of King James VI of Scotland, s. xxxiv. **3**. Yukarıda, s. 188-90. **4**. *ODNB* Robert Cecil. **5**. *Age.* **6**. Thomas Phelippes'in özrü, ? Mayıs 1603, TNA SP 14/1/119. **7**. Yukarıda, s. 193-5. **8**. Phelippes'ten Cranborne'a [Cecil], 29 ve 31 Ocak 1605; *CSP Domestic James I*, c. 12, no. 42, 44. **9**. *Daemonologie*, basım tarihi 1597. **10**. *ODNB* Robert Cecil. Stafford için bkz. Yukarıda, s. 199-200. **11**. Fraser, *Gunpowder Plot*, s. 123. **12**. *Age.*, s. 124. **13**. *ODNB* Robert Catesby. **14**. Fraser, *Gunpowder Plot*, s. 164. **15**. *ODNB Gunpowder Plot*; *ODNB* Guy Fawkes. **16**. *ODNB* Guy Fawkes. **17**. Fraser, *Gunpowder Plot*, s. 191–2. **18**. Mousnier, *Assassination of Henry IV*. **19**. Aşağıda, s. 223-4. **20**. Yukarıda, s. 208. **21**. Yukarıda, s. 212-3. **22**. Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 41. **23**. Yukarıda, s. 146-9. **24**. III. Felipe'den 7'nci Medina Sidonia Dükü'ne, 29 Temmuz 1608, John D. Rockefeller Library (Özel Koleksiyonlar), Williamsburg, VA. **25**. *Age.*, 11 Haziran 1609. **26**. Horn, "Imperfect Understandings", s. 534–6. **27**. *Age.*, s. 540. Griffin, "The Specter of Spain", s. 122. **28**. Harari, *Sapiens*, s. 331. **29**. Hugon, *Au service du roi catholique*. **30**. Rodriguéz-Salgado, "Intelligence in the Spanish Monarchy". **31**. Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 52. **32**. *Age.*, s. 410. **33**. Viète'nin Şubat 1603'deki ölümünden önce Sully için yazdığı hatıratının tercümesi için bkz. Pesic, 'François Viète' s. 22–7. **34**. Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 260–61. **35**. Hugon, "Les rendez-vous manqués de Gérard de Raffis". **36**. Hugon, "L'affaire Nicholas L'Hoste". Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 175, 613–14. **37**. *Age.*, s. 175. **38**. *Age.*, s. 391, 433–4. **39**. *Age.*, s. 127. **40**. *Age.*, s. 410–11. **41**. Jean de Quercy'den III. Felipe'ye 10 Aralık 1613'te yazılan mektubun aslı Simancas arşivlerindedir; metnin yayımlandığı yer için bkz. Hugon, *Au service du roi catholique*, ek 3. **42**. Hugon, *Au service du Roi Catholique*, s. 430. **43**. *Age.*, s. 421, 430, 581. **44**. Petitfils, *Louis XIII*, s. 187-90. **45**. *Age.*, s. 288. **46**. *Age.*, s. 219. **47**. *Age.*, Bölümler 6, 7. **48**. Aşağıda, s. 223, 228-9. **49**. Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 21. **50**. *Age.*, s. 191. **51**. Petitfils, *Louis XIII*, pp. 288–9. Louis'nin Kraliçe Anne'le cinsel ilişkisi hakkındaki bu özel detayın kaynağı, doktoru Jean Héroard'ın günlüğüdür. **52**. Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 421, 430, 581. **53**. *Age.*, s. 431–2. **54**. Yukarıda, s. 184-6. **55**. *ODNB* Robert Persons. **56**. Harris, *Rebellion*, s. 2. **57**. Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 412. Hugon tarafından atıf

yapılan İspanyol arşivleri, Robert Persons ve Joseph Creswell'in *ODNB*'deki maddelerinde Creswell hakkında mevcut bilgilere ek bilgiler içerir. **58**. *Age.*, s. 615. **59**. *Age.*, s. 595. **60**. Bergeron, *King James and Letters of Homoerotic Desire.* **61**. Stubbs,*Reprobates*, s. 53. **62**. Kishlansky, *Monarchy Transformed*, s. 104. **63**. *Age.* **64**. Petitfils, *Louis XIII*, s. 369–73. **65**. *CSP Venice*, 1621–3, s. 289. **66**. *Age.*, 1623–5, s. 601. **67**. *ODNB* Thomas Phelippes. **68**. Viète için bkz. Yukarıda, s. 151-4. **69**. Pradel (ed.), "Mémoires de Jean Olès", s. 155–7. Kahn, *Codebreakers*, s. 157. **70**. Richelieu'dan XIII. Louis'ye, 22 Ağustos 1628 (önceki birkaç ay boyunca kuşatma esnasında yaşanan olaylar hakkında); Grillon (ed.), *Papiers de Richelieu*, c. 3, s. 450–51. **71**. Condé'den (Toulouse) Richelieu'ya, 8 Ağustos 1628: Grillon (ed.), *Papiers de Richelieu*, c. 3, s. 421–2. **72**. Perrault, *Hommes illustres*, s. 57. **73**. Grillon (ed.), *Papiers de Richelieu*, c. 3, s. 421n. **74**. Perrault, *Hommes illustres*, s.57. http://www.juvisy.fr/wp-content/uploads/chronologie-de-Juvisy.pdf, erişim tarihi 10 Ocak 2014. **75**. "Mémoire pour convier les Rochelois à se rendre", 20 Ağustos 1628; Grillon (ed.), *Papiers de Richelieu*, c. 3, s. 445–7. **76**. M. de La Ville-aux-Clercs'ten Richelieu'ya, 21 Eylül 1628; *Age.*, s. 496–7. **77**. Petitfils, *Louis XIII*, s. 367. **78**. Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 208. **79**. Yukarıda, s. 238. **80**. Lamster, *Master of Shadows*, s. 149–50. **81**. *Age.*, s. 144. **82**. *Age.*, s. 191–2. **83**. *Age.*, s. 196–7. **84**. *Age.*, s. 209–10. **85**. Wedgwood, "Rubens and King Charles I". **86**. *Age.* Lamster, *Master of Shadows*, Böl. 7. **87**. Aşağıda, s. 236-8. **88**. Pierre, *Le Pere Joseph.* **89**. Petitfils, *Louis XIII*, s. 496. **90**. *Journee des dupes* hakkındaki bazen çelişkili bilgiler hakkında en ikna edici yorum için bkz. Petitfils, *Louis XIII*, Böl. 15. **91**. Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 595. **92**. Blanning, *Pursuit of Glory*, loc. 5017. **93**. Örneğin, J. H. Elliott'un klasikleşmiş çalışması *Richelieu and Olivares*'de ya da Richelieu hakkında en yakın zamanda çıkmış İngilizce biyografi olan Anthony Levi'nin eserinde Rossignol'den hiç bahsedilmez (Père Joseph'e birkaç yerde atıf vardır). Petitfils'in *Louis XIII*, eserinde Père Joseph'ten birkaç yerde bahsedilir ama Rossignol'den sadece tek bir yerde, Richelieu'nun birlikte vakit geçirmekten hoşlandığı kişilerden biri olarak zikredilir. (s. 590, 605). **94**. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 53. **95**. *Age.*, s. 53–4. **96**. Hugon, *Au service du roi catholique*, s. 24, n. 19. **97**. Levi, *Cardinal Richelieu*, s. 288, n. 12. **98**. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 54–5. **98**. Elliott, *Richelieu and Olivares*, s. 112, 144–5, 154. **100**. *Age.*, s. 137. **101**. *Age.*, s. 164. **102**. Perrault, *Hommes illustres*, s. 57–8. **103**. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 57. **104**. Mazarin'den Hiérosme de Nouveau'ya, *Surintendant des Postes*, 18 Ocak 1660; Vaillé, *Cabinet noir*, pp. 63–4. **105**. Perrault, *Hommes illustres*, s. 57–8. **106**. Académie Française'nin günümüzde Perrault hakkında verdiği kısa biyografide kendisinden Colbert'in "Akademi içindeki sözcüsü" olarak bahsedilmiştir. http://www. academie-francaise.fr/les-immortels/charles-perrault, erişim tarihi 10 Ocak 2014. Soll'un *Information Master* eserinde Rossignol'den hiç bahsedilmez. Colbert ve *cabinet noir*, için bkz. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 59–66.

12. İngiltere'de İstihbarat ve Rejim Değişikliği

1. Keith Thomas, kitap incelemesi, Braddick, *God's Fury* ; *Guardian*, 8 Mart 2008. **2**. Marriott, *Life and Times of Lucius Cary*, s. 5. **3**. *ODNB* Lucius Cary, 2nd Viscount Falkland. **4**. *ODNB* Richard Royston. Wright'ın iddiası hakkında ek bilgi için bkz. *Dictionary of National Biography*, 1897 baskısı. **5**. Stubbs, *Reprobates*, s. 331. **6**. Braddick, *God's Fury*, s. 143–4. **7**. *ODNB*. Richard Chaloner. **8**. http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1604-1629/member/tomkins-nathaniel-1584-1643. **9**. Smith, *Royalist Agents*,

Conspirators and Spies, s. 55. **10**. *ODNB* John Wallis. **11**. Scriba, "Autobiography of John Wallis", s. 38. **12**. http://books.google.co.uk/books/about/The_king_s_Cabinet_opened.html?id=-kk-AAAAcAAJ&redir_esc=y, erişim tarihi 18 Mart 2014. **13**. Charles'dan kraliçeye, 5 Mart 1645; *King's Cabinet opened*, s. 8. **14**. *Age.*, s. 43–4. **15**. [Charles I] *Private Correspondence*, s. 139–40. **16**. *King's Cabinet opened*, s. 48. **17**. *ODNB* Thomas Savile. http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1604-1629/member/savile-sir-thomas-1590-16579. **18**. [CharlesI] *Private Correspondence*, pp. 139–40. **19**. Yukarıda, s. 192-6. **20**. Kishlansky, *Monarchy Transformed*, s. 158–9. **21**. Robertson, *Tyrannicide Brief*, s. 190–92. **22**. Jordan ve Walsh, *King's Revenge*, s. 2. **23**. *Age.*, s. 76–8. **24**. Firth (ed.). "Thomas Scot's Account of His Actions", s. 118. **25**. *ODNB* Thomas Scott. **26**. Firth (ed.). "Thomas Scot's Account of His Actions", s. 126. **27**. *ODNB* Thomas Scott. **28**. *Age.*; http://bcw-project.org/biography/ thomas-scot, erişim tarihi 12 Mart 2014. **29**. Firth (ed.). "Thomas Scot's Account of His Actions", s. 119. Werden'ın İç Savaş'taki rolü ve sonradan II. James olarak kardeşinin yerine tahta çıkacak olan York Dükü emrindeki faaliyetleri için bkz. *ODNB* Robert Werden. **30**. *ODNB* Robert Werden. **31**. Firth (ed.). "Thomas Scot's Account of His Actions", s. 118. **32**. *Age.*, s. 121. **33**. *ODNB* John Wallis. **34**. Firth (ed.). "Thomas Scot's Account of His Actions", s. 121. **35**. Aşağıda, s. 271-2. **36**. Jordan ve Walsh, *King's Revenge*, s. 81–2. **37**. *ODNB* Robert Werden. **38**. Stubbs, *Reprobates*, s. 406. **39**. Clarendon, *History of the Rebellion*, s. 350. **40**. *Age.*, s. 351. **41**. *Age.*, s. 352. **42**. Aşağıda, s. 256. **43**. "The King's own account of his adventures, dictated to Mr. Samuel Pepys", Blount, *Boscobel*, s. 140–41. **44**. Clarendon, *History of the Rebellion*, c. 2, s. 781. **45**. *ODNB* Edward Hyde. **46**. Thurloe'dan Sir Harbottle Grimston'a, ? Mayıs 1660; Thurloe, *State Papers*, 7.914. http://www.british-history.ac.uk/thurloe-papers/vol7/s. 912–15. **47**. Cromwell'den Thurloe'ya, 28 Temmuz 1655; Carlyle (ed.), *Oliver Cromwell's Letters and Speeches*, c. 3, s. 139–40. **48**. *ODNB* Sealed Knot. **49**. Westbury'den [Edward Villiers] (London) Mons[ieur] Barsiere'ye [Sir Edward Hyde], au cheval noir, rue St Honore, Paris, 2 Şubat 1653 [1654]; SP, *A Collection of the State Papers of John Thurloe*, c. 2 (1654), s. 64. **50**. *ODNB* Sealed Knot. **51**. http://bcw-project.org/military/royalist-conspiracies/penruddocks-uprising, erişim tarihi 22 Mart 2014. **52**. Aubrey, *Mr Secretary Thurloe*, s. 101. Smith, *Royalist Agents, Conspirators and Spies*, s. 204–6. **53**. Thurloe'dan to Manning'e verilen şifrenin detayları için bkz. http://www.h4.dion.ne.jp/~room4me/america/code/thurloe.htm, erişim tatihi 23 Mart 2014. **54**. *CSP 1655*, s. 192–3, 235. **55**. Aubrey, *Mr Secretary Thurloe*, s. 102ff. **56**. Thurloe, *State Papers*, 5.534; www. british-history.ac.uk/ thurloe-papers/vol5. **57**. Marshall, "Sir Samuel Morland and Stuart Espionage". *ODNB* Sir Samel Morland. **58**. Marshall, *Intelligence and Espionage*, s. 24. **59**. http://www.h4.dion.ne.jp/~room4me/america/code/thurloe.htm, erişim tarihi 10 Nisan 2014. **60**. *ODNB* Thurloe. **61**. *ODNB* George Downing. Downing Street hakkında, bkz. https://www.gov.uk/government/history/10–downing-street, erişim tarihi 14 Nisan 2014. **62**. *ODNB* George Downing. **63**. *CSP Venice, 1655–6*, 188. **64**. Aubrey, *Mr Secretary Thurloe*, s. 94. **65**. *ODNB* Thurloe. **66**. *ODNB* Thurloe. Aubrey, *MrSecretary Thurloe*. **67**. *ODNB* George Booth. **68**. *ODNB* Thomas Scot. **69**. Skinner, *Life of General Monck*, s. 199. **70**. *Age.*, s. 193–4. **71**. *Age.*, s. 197. **72**. *Age.*, s. 201. **73**. *Age.*, s. 211. **74**. *Age.*, s. 208–9. **75**. *Age.*, s. 233. **76**. *ODNB* Thomas Scot. **77**. *ODNB* Thurloe. **78**. Thurloe, *State Papers*, 7. 837–8. *ODNB* George Downing. **79**. Hutton, *Restoration*, s. 17-19 *ODNB* John Grenville.

80. *ODNB* George Downing. **81**. *ODNB* Thurloe. **82**. Firth (ed.), "Thomas Scot's Account of His Actions", s. 116. **83**. Jordan ve Walsh, *King's Revenge*, s. 195. **84**. Firth (ed.), "Thomas Scot's Account of His Actions", s. 117. **85**. *Age.*, s. 123. **86**. Jordan ve Walsh, *King's Revenge*, s. 241. **87**. *Age.*, s. 270–71. **88**. *ODNB* William Blencowe. **89**. Jordan ve Walsh, *King's Revenge*, s. 271–8. **90**. Marshall, *Intelligence and Espionage*, s. 345–6. **91**. *ODNB* John Okey. **92**. *ODNB* George Downing. **93**. Jordan ve Walsh, *King's Revenge*, s. 298–9. **94**. Marshall, *Intelligence and Espionage*, s. 292–3. *ODNB* Joseph Williamson. **95**. Marshall, *Intelligence and Espionage*, s. 295–6. **96**. *Age.*, s. 296–8. Jordan ve Walsh, *King's Revenge*, s. 302–4. *ODNB* John Lisle. **97**. *ODNB* Thomas Goffe. CSP col., 5.54, 345. **98**. Jordan ve Walsh, *King's Revenge*, s. 315–16. *ODNB* Aphra Behn. Todd, *Secret Life of Aphra Behn*, Bölümler 7, 8, 9. **99**. Fraser, *Intelligence of the Secretaries of State*, Böl. 4. *ODNB* Samuel Pepys. **100**. Herman, *Intelligence Power*, s. 223. **101**. Pepys, günlük, 22 Haziran 1667. http://www.pepys.info/1667/1667jun.html#19. **102**. Kishlansky, *Monarchy Transformed*, s. 245. *ODNB* Charles II. **103**. Fraser, *Intelligence of the Secretaries of State*, Böl. 5. **104**. *ODNB* John Wallis. **105**. John Ellis'den Wallis'e, 7 Ekim 1669; Beeley ve Scriba (ed.), *Correspondence of John Wallis*, c. 3, s. 252. **106**. Wallis'ten Harbord'a, 15 Ağustos 1691, "Letter Book of Dr John Wallis, 1651–1701", BL Add. MS 32499; transkribe metin için bkz. Smith, "John Wallis as a Cryptographer", s. 90–93. **107**. Marshall, *Intelligence and Espionage*, Bölümler 4, 5. Cressy, *Dangerous Talk*, Böl. 9. **108**. Cressy, *Dangerous Talk*, s. 210–11. **109**. *ODNB* Sir Edmond Berry Godfrey. **110**. *ODNB* Titus Oates. **111**. *ODNB* Edward Colman. **112**. *ODNB* Robert Spencer. **113**. Cressy, *Dangerous Talk*, s. 259. **114**. *ODNB* Titus Oates.

13. Güneş Kral Zamanında İstihbarat

1. Blanning, *Pursuit of Glory*, loc. 8473. **2**. Bély, *Secrets de Louis XIV*, s. 17–18. **3**. *Age.* Yukarıda, s. 223. **4**. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 83–4. **5**. *Age.*, s. 76. **6**. Soll, *Information Master*, s. 3–4. **7**. Dessert, *Argent, pouvoir et societe*, s. 293–4. **8**. Soll, *Reckoning*, loc. 1761. **9**. *Age.*, loc. 1784. **10**. Petitfils, *Veritable d'Artagnan*. **11**. Bély, *Secrets de Louis XIV*, s. 198. Soll, *Reckoning*, loc. 1790. **12**. Soll, *Information Master*, s. 84–93, 144. **13**. *Age.*, Böl. 1. Soll'un kitabının alt başlığı: *Jean Baptiste Colbert's Secret State Intelligence System*. **14**. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 88. **15**. *Age.*, s. 69. **16**. Hebbert ve Rothrock, *Soldier of France*. **17**. Lynn, *Wars of Louis X IV*, s. 22. **18**. *Age.*, Böl. 4. **19**. Bély, *Secrets de Louis X IV*, s. 306–7. **20**. Ekberg, "From Dutch to European War", s. 396. **21**. Yukarıda, s. 230. **22**. Soll, *Reckoning*, Böl. 6. **23**. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 69–70. **24**. Bély, *Secrets de Louis XIV*, s. 390–96. **25**. *Age.*, s. 236–7. **26**. Yukarıda, s. 256-7. **27**. Kenyon, *Robert Spencer*, s. 35–41. **28**. Pincus, *1688*, s. 317–19. **29**. *ODNB* Nassau van Zuylestein. **30**. Kampmann, "English Crisis". **31**. Kishlansky, *Monarchy Transformed*, s. 278–9. **32**. Israel ve Parker, "Of Providence and Protestant Winds", s. 338–41. **33**. Marshall, *Intelligence and Espionage*, s. 301. **34**. Pincus, *1688*, Böl. 8. Harris, *Rebellion*, s. 296–7, 303–5. **35**. *ODNB* John Wallis. **36**. Leeuw, "Black Chamber in the Dutch Republic", s. 138. **37**. *Age.*, s. 138. **38**. Claydon, *William II I and the Godly Revolution*, s. 93. **39**. Wallis'ten Nottingham'a, 1 Ağustos 1689, *CSP Domestic 1689*. **40**. Wallis'ten Nottingham'a, 10 Ağustos 1689 tarihli mektuba eklenmiş Fransız deşifresi, *CSP Domestic 1689*. **41**. Wallis'ten Nottingham'a, 13 Ağustos 1698, "Letter Book of

Dr John Wallis, 1651–1701", BL Add. MS 32499; transkribe metin için bkz. Smith, "John Wallis as a Cryptographer", s. 85–7. **42**. Wallis'ten Nottingham'a, 10Ağustos 1689, *CSP Domestic 1689*. **43**. Wallis'ten [Richard] Hampden'a, 3 Ağustos 1698, "Letter Book of Dr John Wallis, 1651–1701", BL Add. MS 32499; transkribe metin için bkz. Smith, "John Wallis as a Cryptographer", s. 87. **44**. Wallis'ten Harbord'a, 15 Ağustos 1691, "Letter Book of Dr John Wallis, 1651–1701", BL Add. MS 32499; transkribe metin için bkz. Smith, "John Wallis as a Cryptographer", s. 91. **45**. *Age.*, s. 90. **46**. Wallis'ten James Johnston'a (Berlin'deki büyükelçi), 9 Haziran 1692, "Letter Book of Dr John Wallis, 1651–1701", BL Add. MS 32499; transkribe metin için bkz. Smith, "John Wallis as a Cryptographer", s. 94. **47**. John Wallis'in Sir Godfrey Kneller tarafından yapılmış portresi, 1701; Examinations Schools, University of Oxford. **48**. Wallis'ten Shrewsbury Kontu'na, 5 Kasım 1689, *CSP Domestic 1689*. Wallis'ten Nottingham Kontu'na, 22 Aralık 1689, *CSP Domestic 1689*. **49**. Wallis'ten Nottingham Kontu'na, 22 Aralık 1689, *CSP Domestic 1689*. **50**. Wallis'ten Shrewsbury Kontu'na, 5 Kasım 1689, *CSP Domestic 1689*. Wallis'ten Nottingham Kontu'na, 22 Aralık 1689, *CSP Domestic 1689*. Nottingham Kontu'ndan Wallis'e, 31 Aralık 1689, *CSP Domestic 1689*. **51**. Smith, "John Wallis as a Cryptographer" s. 82–96. Kahn, *Codebreakers*, s. 169. Aşağıda, s. 284. **52**. Wallis'ten Nottingham'a, 12 Kasım 1689, "Letter Book of Dr John Wallis, 1651–1701", BL Add. MS 32499; transkribe metin için bkz. Smith, "John Wallis as a Cryptographer", s. 88–9. **53**. Wallis'ten Harbord'a, 15 Ağustos 1691, "Letter Book of Dr John Wallis, 1651–1701", BL Add. MS 32499; transkribe metin için bkz. Smith, "John Wallis as a Cryptographer", s. 90–93. **54**. Holmes, *Marlborough*, s. 130f. **55**. Schnath, *Geschichte Hannovers*, c. 2, s. 354–8. Leeuw, "Black Chamber in the Dutch Republic", s. 139–41. **56**. Wallis'ten Tilson'a, 20 Mart 1701, "Letter Book of Dr John Wallis, 1651–1701", BL Add. MS 32499; transkribe metin için bkz. Smith, "John Wallis as a Cryptographer", s. 84. Hannoverlerin tahta geçmesinden sonra kurulan İngiliz-Hannover kod kırma ittifakı için bkz. Aşağıda, s. 292. **57**. *Age.*, s. 83–4. Kahn, *Codebreakers*, s. 169. **58**. Bély, *Secrets de Louis XIV*, s. 454, 457. **59**. *ODNB* John Drummond. **60**. Bély, *Secrets de Louis XIV*, s. 457. **61**. Cressy, *Dangerous Talk*, s. 228. **62**. Weil, *A Plague of Informers*, s. 104–6. **63**. Pincus, *1688*, s. 444. **64**. *ODNB* John Churchill. **65**. Aşağıda, s. 289. **66**. Yukarıda, s. 242-4. **67**. Weil, *Plague of Informers*, s. 104–6. **68**. *Age.*, s. 108–13. *ODNB* William Fuller. **69**. Nottingham'dan Jephson'a, 2 Temmuz 1690, *CSP Domestic 1690*. **70**. Yukarıda, s. 257-61. **71**. Weil, *Plague of Informers*, s. 108–13. *ODNB* William Fuller. **72**. Pincus, *1688*, s. 439. **73**. *ODNB* Thomas Barclay, Thomas Prendergrass (Prendergast ayrıca Prendergrass olarak da bilinirdi); Weil, *Plague of Informers*, Böl. 7. **74**. *ODNB* James Fitzjames, Duke of Berwick. **75**. *ODNB* John Drummond. **76**. Kishlansky, *Monarchy Transformed*, Böl. 13. **77**. Somerset, *Queen Anne*. Kishlansky, *Monarchy Transformed*, s. 316. **78**. Holmes, *Marlborough*, s. 479. **79**. *ODNB* William Cadogan. **80**. Holmes, *Marlborough*, s. 216–17. **81**. *Age.*, s. 176–7, 215–16. **82**. *ODNB* Jean de Robethon. **83**. Holmes, *Marlborough*, s. 222. **84**. *Age.*, Giriş. **85**. *Age.*, s. 259. **86**. Leeuw, "Black Chamber in the Dutch Republic", s. 142–4. **87**. Blencowe, "French Ministers Letterbook 1702–1712", BL Add. MSS 32, 306; nakleden Leeuw, "Black Chamber in the Dutch Republic". **88**. *ODNB* William Blencowe. **89**. Leeuw, "Black Chamber in the Dutch Republic", s. 146. **90**. *Age.*, s. 144–6. **91**. Schnath, *Geschichte Hannovers*, c. 2, s. 358. **92**. Leeuw, "Black Chamber in the Dutch Republic", s. 147–52. **93**.

Holmes, *Marlborough*, s. 177–8. Leeuw, "Black Chamber in the Dutch Republic", s. 146. **94**. Kishlansky, *Monarchy Transformed*, s. 332. **95**. Holmes, *Marlborough*, s. 373. **96**. Lynn, *Wars of Louis XIV*, loc. 1093. **97**. Kishlansky, *A Monarchy Transformed*, s. 47. **98**. *ODNB* Daniel Defoe. **99**. John Kerrigan, "The Secret Agent", *Guardian*, 8 Mart 2008. **100**. *ODNB* Robert Harley. Başka yerlerde, İskoç siyasetçilere ödenen 20,000 sterlinin gecikmiş alacaklarına karşılık ödendiği iddia edilmektedir. **101**. Jones, "Antoine de Guiscard". **102**. Suikast girişimi konusunda en iyi anlatı için bkz. Jones, "Robert Harley and the Myth of the Golden Thread". Ayrıca bkz. Jones, "Antoine de Guiscard" ve *ODNB* Robert Harley (her ikisi de altın işleme hikayesini tekrar eder). **103**. *ODNB* Matthew Prior. **104**. *ODNB* John Churchill.

14. Eski Rejim Avrupası'nda Kod Kırıcılar ve Casuslar

1. Szechi, *Jacobitism and Tory Politics*, Böl. 1. **2**. *Age.*, Böl. 1 ve Sonuç. **3**. *ODNB* William Drummond, Earl of Mar. **4**. MacInnes, *Clanship, Commerce, and the House of Stuart*, s. 200. **5**. Foreign and Commonwealth Office, Historical Branch, "*My Purdah Lady*", s. 3. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 74. I. George'un kod kırma konusunda eski tecrübesi için bkz. Yukarıda, s. 276-7, 285-6. **6**. Yukarıda, s. 284. **7**. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 73. **8**. *Age.* **9**. Chance, "The 'Swedish Plot' of 1716–17". *Letters which Passed between Count Gyllenborg, the Barons Gortz, Sparre, and Others.* I. Charles'ın yazışmalarının yayımlanması hakkında bkz. Yukarıda, s. 233-6. **10**. Pearce, *Great Man*, s. 152. **11**. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 73. **12**. Yukarıda, s. 274-5. **13**. *ODNB* Edward Willes. **14**. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 129. **15**. *Age. ODNB* Edward Willes. Son derece kapsamlı olan *ODNB* içinde, Aralarında Corbiere'in olduğu kod kırıcılara çok az yer verilmiştir. **16**. Kelly hakkında, bkz. *ODNB* George Kelly. **17**. *ODNB* James Butler, 2nd Duke of Ormond. **18**. Pearce, *Great Man*, s. 163. **19**. *ODNB* Francis Atterbury. **20**. Pearce, *Great Man*, s. 159. **21**. *ODNB* Christopher Layer. **22**. Christopher Layer'ın tutuklanması konusunda William Squire'ın ifadesi, 29 Eylül 1722, CUL MS Ch(H)69/2/28. **23**. *ODNB* Christopher Layer. **24**. *ODNB* John Erskine, Earl of Mar. **25**. "T. Illington'dan (Francis Atterbury) 'Mr. Musgrave'a (Earl of Mar), gönderilen 'Asıl Mektubun' deşifre edilen 'gerçek kopyası'", CUL MS Ch(H) 69/4/11. Sonradan Atterbury'nin duruşması sırasında yazışmanın sahtecilik ürünü olduğu iddia edilmişti. **26**. *ODNB* Francis Atterbury. *ODNB* John Erskine, Earl of Mar. Pearce, *Great Man*, s. 151. **27**. *Declaration of James the Third King of England, Scotland and Ireland, &c ... , with a cover addressed [from Lucca] to M. Lunelle at Slaughter's Coffee House*, 10 Eylül 1722, CUL MS Ch(H)69/5/23. **28**. *ODNB* Robert Walpole. *ODNB* Francis Atterbury. Pearce, *Great Man*, s. 169–70. **29**. Jakobit komplosunda kendisini veya Atterbury'yi ele vermekten çekinen Kelly, Harlequin'in aslında eski ev sahibesi Bayan Barnes'a verdiği bir hediye olduğunu söylemişti. Bayan Barnes komite huzuruna çağırılmış ve verdiği ifadede "küçük köpeğin" gerçekten de aslında Bayan Atterbury için alındığını söylemişti. Jane Barnes'ın komite huzurundaki ifadesi (Bayan Barnes tarafından imzalı), Londra, 23 Mayıs 1722, CUL MS Ch(H) 69/5/4. **30**. Cruickshanks ve Erskine-Hill, *Atterbury Plot*, s. 208–9. **31**. *Age.*, s. 209. **32**. *Age.*, s. 209–10. **33**. Yukarıda, s. 195. **34**. Jonathan Swift, *Gulliver's Travels*, III. Böl. **35**. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 128–30. *ODNB* Edward Willes. **36**. BL Add MSS 32270; başka kaynaklarla birlikte atıf yapıldığı

yer için bkz. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 73. Avusturya deşifreleri hakkında hala detaylı bir çalışma yapılmamıştır. **37**. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 73. **38**. Genêt, *Espions des lumières* içinde kod kırıcılıktan bahsedilmez. **39**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, s. 117–19. Izmozik, "*Chernye kabinety*", s. 609–10. O'Connor ve Robertson, "Christian Goldbach". **40**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, s. 119–29. Izmozik, "*Chernye kabinety*", s. 77–83. Kahn, *Codebreakers*, s. 617. Massie, *Catherine the Great*, Böl. 8. La Chétardie'nin yakalanan mesajları için bkz. http://elcocheingles.com/Memories/Texts/Shetardie/Shetardie.htm. **41**. Kahn, *Codebreakers*, s. 163–5. **42**. Schlitter (ed.), *Correspondance Secrete*, s. 124. **43**. *Age.*, s. 124–5. **44**. *Age.*, s. 117. **45**. *Age.*, s. 124. **46**. Szabo, *Kaunitz and Enlightened Absolutism*, s. 20. **47**. Kahn, *Codebreakers*, s. 163–5. **48**. Genêt, *Espions des lumières*, s. 7-9. **49**. Thomson ve Padover, *Secret Diplomacy*, s. 165. **50**. Savage, "Foreign Policy and Political Culture" s. 307–8. Conlin, "The Strange Case of the Chevalier d'Eon". **51**. Darnton, "The News in Paris", s. 56–7. **52**. Genêt, *Espions des lumières*, s. 455. **53**. BL Add. MSS 32686–32992. Foreign and Commonwealth Office, Historical Branch, "*My Purdah Lady*". **54**. Andrew, *Secret Service*, s. 3. **55**. Chauvelin hakkında bilgi için bkz. Bréban, "Germain Louis Chauvelin". **56**. *ODNB* James Waldegrave. **57**. *Age.* **58**. *Dictionnaire de biographie francaise*, c. 14, s. 30. **59**. *Age.*, c. 7, s. 722. *Dictionnaire* içinde Bussy'nin İngiliz ajanı olarak angaje edildiğine dair bilgi yoktur. **60**. Harding, *Emergence of Britain's Global Naval Supremacy*, s. 33ff. **61**. *Dictionnaire de biographie francaise*, c. 7, s. 722. **62**. *ODNB* James Waldegrave. *Dictionnaire de biographie francaise*, c. 7, s. 722. **63**. Douglas, *Jacobite Spy Wars*, s. 50–51. Genêt, *Espions des lumières*, s. 203–5. **64**. *ODNB* Dudley Bradstreet. Douglas, *Jacobite Spy Wars*, Bölümler 7, 8. **65**. Yukarıda, s. 294. **66**. Douglas, *Jacobite Spy Wars*, Bölümler 10, 11. *ODNB* Flora Macdonald. **67**. McLynn, *Bonnie Prince Charlie*, s. 384. **68**. *ODNB* Charles Edward Stuart. **69**. Douglas, *Jacobite Spy Wars*, s. 55. **70**. Lang, *Pickle the Spy*. **71**. Douglas, *Jacobite Spy Wars*, s. 224. **72**. Douglas, *Jacobite Spy Wars*, s. 226–8. **73**. Friedrich'in 1748 tarihli *Principes generaux*'su, alıntılandığı yer için bkz. Luvaas, *Frederick the Great on the Art of War*, s. 114. **74**. Friedrich'in casuslara olan ilgisinin hafife alındığı görülmektedir. Örneğin Clark, *Iron Kingdom*, ve Showalter, *Frederick the Great: A Military History* gibi mükemmel eserlerde bundan hiç bahsedilmez. **75**. Frederick II ("the Great"), "Military Instructions" to his generals, article XII. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/readings/fred_instructions.htm. **76**. Genêt, *Espions des lumières*, s. 98–9. **77**. Frederick II ("the Great"), "Military Instructions" to his generals, article XII. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/readings/fred_instructions.htm. **78**. *Age.* **79**. Everth, *Offentlichkeit in der Aussenpolitik*, s. 355–60. Simms, *Europe: The Struggle for Supremacy*, s. 112. **80**. Schieder, *Friedrich der Grosse*, s. 178. Blanning, *Frederick the Great*, s. 202. **81**. Deşifre Şubesi'nin günümüze ulaşan kayıtlarında 1756–62 arası döneme ait Fransız deşifresi bulunmamaktadır; Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 73. Ancak diğer kaynaklarda göründüğü üzere İngiliz kabinesinde Ağustos 1761'de en azından bir Fransız deşifresi gündeme alınıp tartışılmıştır; Aşağıda, s. 312. **82**. Horace Walpole'dan George Montagu'ya, 21 Ekim 1759; *Letters from the Hon. Horace Walpole to George Montagu, Esq.*, s. 179–80. **83**. Blanning, *Frederick the Great*, s. 221–3. Duffy, *Frederick the Great*, s. 146–54. **84**. Black, *British Diplomats and Diplomacy*, s. 143. **85**. *Dictionnaire de Biographie Francaise*, c. 7, s. 722–3. **86**. Bussy'den Choiseul'a, 30 Ağustos 1761; nakleden Black, *Pitt the Elder*, s. 215. **87**. *Dictionnaire de*

Biographie Francaise, c. 7, s. 722–3. **88**. Black, *Pitt the Elder*, s. 217. **89**. *ODNB* John Stuart, 3rd Earl of Bute. **90**. Black, *Pitt the Elder*, s. 220. **91**. Kahn, *Codebreakers*, s. 172–3. Temperley, "Pitt's Retirement from Office, 5 Oct. 1761". **92**. "Secret Service" [1914 yılına kadarki gizli oylamaların tarihi], s. 4, TNA TI 11689/25138. **93**. Massie, *Catherine the Great*, Böl. 41. **94**. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 73. **95**. Massie, *Catherine the Great*, Böl. 42. **96**. Sebag Montefiore, *Prince of Princes*, s. 48–52.

15. İstihbarat ve Amerika'nın Bağımsızlığını Kazanması

1. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 155. **2**. Alsop, *Yankees at the Court*, s. 25. **3**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 158. **4**. Conlin, "Strange Case of the Chevalier d'Eon". Conlin, "Wilkes, the Chevalier d'Eon and 'the dregs of liberty'" **5**. *Age.* **6**. Ulusal Portre Galerisi küratörü Lucy Peltz'in beyanatı için bkz. "Portrait mistaken for 18th century lady is early painting of tranvestite", *Guardian*, 6 Haziran 2012. **7**. Conlin, "Strange Case of the Chevalier d'Eon". D'Eon'un o zaman kadar eşi görülmemiş kariyeri hakkında, bkz. Burrows ve diğerleri. (ed.), *Chevalier d'Eon and His Worlds*. **8**. www.beaumontsociety.org.uk/downloads/Biography.pdf. **9**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 163. **10**. Schaeper, *Edward Bancroft*, s. 195–8. **11**. *ODNB* Benjamin Franklin. **12**. Isaacson, *Benjamin Franklin*, Böl. 13. **13**. *Age.* **14**. "Dr Edwards'la [Bancroft] P. Wentworth ve Lord Stormont'la haberleşme konusunda temasa geçilmesi ve haberleşmeyi ne surette yürüteceği", 13 Aralık 1776, BL Add. MSS 34, 413. **15**. Isaacson, *Benjamin Franklin*, Böl. 13; Schaeper, *Edward Bancroft*, s. 125–32. **16**. Schaeper, *Edward Bancroft*, s. 179–80, 188–9. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 172. **17**. Isaacson, *Benjamin Franklin*, Böl. 13. **18**. Schaeper, *Edward Bancroft*, s. 147. **19**. Rakove, *Revolutionaries*, s. 250. Schaeper, *Edward Bancroft*, Böl. 7. **20**. Schaeper, *Edward Bancroft*, s. 90. **21**. Isaacson, *Benjamin Franklin*, loc. 5852. **22**. Schaeper, *Edward Bancroft*, s. 99. **23**. Isaacson, *Benjamin Franklin*, s. 357. **24**. Rose, "Founding Fathers of American Intelligence". Isaacson, *Benjamin Franklin*, Böl. 13. **25**. Schaeper, *Edward Bancroft*, s. 115. **26**. *Age.*, s. 93. **27**. *Age.*, s. 94. **28**. *Age.*, s. 96. **29**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 137–41. **30**. Isaacson, *Benjamin Franklin*, Böl. 13. Schaeper, *Edward Bancroft*, s. 139. **31**. Rose, 'Founding Fathers of American Intelligence'. **32**. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 73. Yukarıda, s. 310-5. **33**. Schaeper, *Edward Bancroft*, s. 159. **34**. *Age.*, s. 142, 160. **35**. Aşağıda, s. 331-2. **36**. Schaeper, *Edward Bancroft*, s. 161. **37**. Kahn, *Codebreakers*, s. 187. **38**. Washington'dan Albay Elias Dayton'a, 26 Temmuz 1777. Belgenin aslı Walter L. Pforzheimer İstihbarat Servisi Koleksiyonu'ndadır (yazar tarafından incelendiğinde Washington'da idi, şimdi Yale'da). **39**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 6. Nagy, *George Washington's Secret Spy War*. **40**. Jackson (ed.), *Diaries of George Washington*, c. 1, s. 144–5. Washington'ın görev hakkında daha az açık sözlülükle sunduğu anlatı ona Atlantik'in iki yakasında da büyük şöhret kazandırmıştı. http://www.mountvernon.org/education/primary-sources-2/article/ the-journal-of-major-george-washington/ **41**. Flexner, *George Washington*, Bölümler 5, 6. Ferling, *First of Men*, Böl. 2. Lewis, *For King and Country*, Bölümler 9, 10. **42**. Washington'dan Robert Hunter Morris'e, 5 Ocak 1766. Fitzpatrick (ed.), *Writings of George Washington*, c. 1, s. 268. **43**. Washington'dan John Hancock'a, 21 Temmuz 1775: Chase (ed.), *Papers of George Washington: Revolutionary War Series*, c. 1, s. 138. **44**. Fitzpatrick (ed.), *Writings of George*

Washington, c. 3, s. 407n. **45**. Chase (ed.), *Papers of George Washington: Revolutionary War Series*, c. 1, s. 38. Cf. s. 57, 79, 91, 138, 306, 332–3, 399, 410, 421, 437, 458, 459. **46**. *Age.*, c. 3, s. 528–9. **47**. Bass, "Nathan Hale's Mission". Kilmeade ve Yaeger, *George Washington's Secret Six*, s. 20–26. **48**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 8. **49**. Kessler, *Undercover Washington*, s. 123. **50**. O'Toole, *Honorable Treachery*, s. 42. Fleming, "George Washington, General". Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 9–10. **51**. Kilmeade ve Yaeger, *George Washington's Secret Six*, s. 58. **52**. *Age.*, s. 35–6. **53**. Rose, "Founding Fathers of American Intelligence". **54**. Yukarıda, s. 246-9. **55**. Randall, *Benedict Arnold*, Bölümler 18, 19. *ODNB* Benedict Arnold. **56**. Bakeless, *Turncoats, Traitors and Heroes*, s. 335. **57**. Grainger, *Battle of Yorktown*, Böl. 3. **58**. "Aristarchus'tan III. George'a", rapor no. 83, 15 Ocak 1781, *Royal Archives*. "George III – The Genius of the Mad King, BBC2", 30 Ocak 2017. Valentine Low, "The ageing spy who saved George III", *The Times*, 28 Ocak 2017. **59**. Conley, "British Intelligence Operations", Bölümler 4, 5. **60**. Yorktown Seferi hakkında yapılmış en son çalışma için bkz. Ketchum, *Victory at Yorktown*. **61**. Fitzpatrick (ed.), *Writings of George Washington*, c. 23, s. 189. Cf. s. 210, 308n. **62**. Mulford, "Benjamin Franklin's Savage Eloquence". **63**. Fitzpatrick (ed.), *Writings of George Washington*, c. 24, s. 98. **64**. Soll, *Reckoning*, Böl. 10. Fishman, Pederson ve Rozell (ed.), *George Washington*, s. 175. **65**. Sayle, "Historical Underpinning of the U.S. Intelligence Communit", s. 9. **66**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 11–12. *The Spy*'ın yayımlanmasının tarihselliği için bkz. J. E. Morpurgo'nun 1988'de Oxford University Press tarafından yapılan ilk baskısına yazdığı önsöz. **67**. Aşağıda, s. 450-3, 488, 563-5.

16. Fransız Devrimi ve Devrim Savaşları

1. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 193. **2**. *ODNB* John Frederick Sackville. **3**. Browning (ed.), *The Despatches of Earl Gower*, s. xvii. **4**. *ODNB* George Granville Leveson Gower. **5**. Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 35. **6**. *ODNB* William Augustus Miles. **7**. *ODNB* Hugh Elliot. **8**. Browning (ed.), *Despatches of Earl Gower*, s. 38–9. **9**. Hague, *William Pitt the Younger*, loc. 5185. **10**. Browning (ed.), *Despatches of Earl Gower*, s. 22. **11**. Cobban, *History of Modern France*, c. 1, s. 164–5. **12**. Price, *Fall of the French Monarchy*, Böl. 7. **13**. *Age.*, Böl. 8. **14**. Browning (ed.), *Despatches of Earl Gower*, s. 98. **15**. Price, *Fall of the French Monarchy*, Böl. 8. **16**. Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 91–111. **17**. *ODNB* William Pitt the Younger. **18**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 207. **19**. Monro'nun Paris'ten gönderdiği başlıca raporların ek olarak basıldığı yer (bugüne kadar nadiren dikkate alınmıştır) için bkz. Browning (ed.), *Despatches of Earl Gower*. **20**. Monro'nın Fransız cumhuriyetçiliğini desteklediğinden şüphelenen İngiliz gruplarına hulul etme konusunda önceki tecrübeleri için bkz. Monro'dan Grenville'e, 10 Ocak 1793, Browning (ed.), *Despatches of Earl Gower*, s. 277. **21**. Monro'dan Grenville'e, 4 ve 6 Eylül 1792, *Age.*, s. 225–9, 232–5. **22**. Cobban, *History of Modern France*, c. 1, s. 196–8. Schama, *Citizens*, s. 624–5, 635. **23**. Monro'dan Grenville'e, 4 Eylül 179, Browning (ed.), *Despatches of Earl Gower*, s. 229. **24**. Monro'dan Grenville'e, 17 Aralık 1792, *Age.*, s. 260–61. *ODNB* Thomas Paine, Robert Merry. **25**. Monro'dan Grenville'e, 31 Aralık 1792, Browning (ed.), *Despatches of Earl Gower*, s. 268–9. **26**. Monro'dan Grenville'e, 7 Ocak 1793, *Age.*, s. 272–3. **27**. Monro'dan Grenville'e, 21 Ocak 1793,

Age., s. 279. **28**. Price, *Fall of the French Monarchy*, Böl. 8. **29**. Monro'dan Grenville'e, 10 Ocak 1793, Browning (ed.), *Despatches of Earl Gower*, s. 276–7. **30**. Swords, *Green Cockade*, s. 116. **31**. Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 39–41. **32**. Walton, *Policing Public Opinion*, Giriş. Cobban, *History of Modern France*, c. 1, s. 210. **33**. *Reflections on the Revolution in France*. **34**. Walton, *Policing Public Opinion*, Giriş. **35**. Church, *Revolution and Red Tape*, s. 86–8. **36**. Robespierre, 8 Thermidor, Yıl II tarihli konuşması: http://www.youscribe.com/catalogue/ressources-pedagogiques/savoirs/ sciences-humaines-et-sociales/discours-de-robespierre-303751. **37**. Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 47–52. **38**. Cobb, *Police and the People*, s. 6–13. **39**. Lawday, *Danton*, Böl. 19. **40**. Cobb, *Police and the People*, s. 6–13. **41**. *Age.*, s. 17. **42**. Schama, *Citizens*, loc. 14662. **43**. Hunt, *Culture and Class in the French Revolution*, s. 41. **44**. Cubitt, 'Robespierre and Conspiracy Theories'. **45**. Robespierre, 8 Thermidor, Year II tarihli konuşması: http://www.youscribe.com/catalogue/ressources-pedagogiques/savoirs/ sciences-humaines-et-sociales/discours-de-robespierre-303751. **46**. Tombs, *The English and Their History*, s. 184–5. **47**. Sparrow, "Alien Office". *ODNB* Evan Nepean. **48**. Durey, *William Wickham, Master Spy*, Bölümler 1, 2. *ODNB* William Wickham. **49**. *Age.* **50**. Thale (ed.), *Selections from the Papers of the London Corresponding Society*, s. 37. **51**. Cressy, *Dangerous Talk*, s. 245–6. **52**. Thale (ed.), *Selections from the Papers of the London Corresponding Society*, s. 113. Durey, *William Wickham, Master Spy*, loc. 1015. **53**. Durey, *William Wickham, Master Spy*, loc. 1015, 1039. **54**. *ODNB* William Wickham. **55**. Thompson, *Making of the English Working Class*, Böl. 1. **56**. Emsley, "Home Office and Its Sources", s. 559. **57**. Tombs, *The English and Their History*, s. 591. **58**. Grenville'den Wickham'a, 9 Aralık 1794; http://www.napoleon-series.org/research/government/british/Espionage/c_espionageChapter1.html#_ftn5. **59**. Büyük tarihçi, müteveffa Richard Cobb, Wickham'ı komik bir karakter olarak görmüştür; Cobb, "Our man in Berne". Sonradan yapılan çalışmalar onu daha ciddiye almışlardır. Roger Knight'a göre Wickham "yakın zamanda aldığı 'Usta Casus' unvanını hak etmiştir"; Knight, *Britain Against Napoleon*, s. 123. Durey, *William Wickham, Master Spy*, Böl. 3. **60**. Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 177. **61**. *Age.*, s. 180–81. **62**. Mitchell, *Underground War against Revolutionary France*, s. 256–60. **63**. Durey, *William Wickham, Master Spy*, s. 3. **64**. Hilton, *A Mad, Bad and Dangerous People?*, s. 84. **65**. Durey, *William Wickham, Master Spy*, Böl. 4. **66**. Cobban, *History of Modern France*, c. 1, s. 245. **67**. Durey, *William Wickham, Master Spy*, loc. 2217. **68**. Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 194. **69**. Durey, *William Wickham, Master Spy*, loc. 2316. **70**. *Age.*, Böl. 4. **71**. Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 199. **72**. Wickham'dan Talbot'a, 27 Kasım 1797; Sparrow, *Secret Service*, s. 3. Wickham'ın İsviçre ofisine hulul edilmesi hakkında deliller için bkz. Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 150–51. **73**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 223. Quinault, "French Invasion of Pembrokeshire". **74**. Johnston, *Unusual Suspects*, Böl. 12. Wilkes, *Regency Spies*, s. 33–8. Walsh'ın raporları için bkz. TNA HO 42/41. **75**. Thelwall hakkında bilgi için, Yukarıda, s. 354. **76**. Wilson, "Lost Art of Table Talk", s. 1. **77**. Johnston, *Unusual Suspects*, Böl.12. **78**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 3306. **79**. Harari, *Sapiens*, s. 317–18. **80**. Knight, *Britain Against Napoleon*, s. 144. **81**. *Age.*, s. 146. **82**. Rodger, *Command of the Ocean*, s. 458. Knight, *Britain Against Napoleon*, s. 145. **83**. Cole, *Napoleon's Egypt*, Böl. 1. **84**. Rodger, *Command of the Ocean*, s. 458–9. **85**. *Age.*, s. 459. **86**. Knight, *Britain Against Napoleon*, s. 147. **87**. *Age.*, s. 92. **88**. *Age.*, s. 148. **89**. Durey, "Lord Grenville and the 'Smoking Gun'", Durey,

William Wickham, Master Spy, s. 101. **90**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, loc. 5553. **91**. Hague, *William Pitt the Younger*, loc. 7882. **92**. Marquis, *Agents de l'ennemi*, s. 248–51. **93**. Knight, *Britain Against Napoleon*, s. 91. **94**. Durey, *William Wickham, Master Spy*, loc. 2511. **95**. *Age.*, loc. 3803. **96**. Knight, *Britain Against Napoleon*, s. 151. **97**. *Age.* **98**. Durey, *William Wickham, Master Spy*, Böl. 7. *ODNB* William Wickham. **99**. *Age.*, loc. 3226. **100**. *ODNB* Edward Willes. Black, *British Diplomats and Diplomacy*, s. 134. **101**. Yukarıda, s. 259. **102**. Napolyon'un istila planları ve İngiltere'nin tepkisi için bkz. Knight, *Britain Against Napoleon*, Böl. 9. **103**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc.6577ff. https://www.theguardian.com/world/2014/sep/27/ plot-kill-napoleon-linked-to-cabinet-minister-castlereagh.

17. Napolyon Savaşları

1. Van Creveld, *Command in War*, s. 66. **2**. *Age.*, s. 68. **3**. Roberts, *Napoleon and Wellington*, loc. 2264, 2299. **4**. Arboit, "Napoléon et le renseignement". **5**. Kerautret, "Frédéric II et Napoléon (1800– 1870)". **6**. Hall, Napoleon's Notes on English History, s. 184. **7**. Guillois, *Bibliotheques particulieres de l'Empereur Napoleon*, s. 9. **8**. Jourquin, "Bibliothèques particulières de Napoléon". Arboit, "Napoléon et le renseignement". **9**. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 315. **10**. Aşağıda, s. 380-1. **11**. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 322–3. **12**. Montholon, *Recits de la captivite de l'empereur Napoleon*, c. 1, s. 211–12. **13**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 4354. **14**. Walton, *Policing Public Opinion*, s. 219–25. **15**. Tulard, *Joseph Fouche*, loc. 2214, Böl. 13. Fouché tarafından Napolyon'a gönderilen günlük raporlar için, bkz. Hauterive, *Police secrete du Premier Empire. Bulletins quotidiens adresses par Fouche a l'Empereur*. **16**. Tulard, *Joseph Fouche*, Böl. 14. **17**. *ODNB* Sir George Rumbold. Tulard, *Joseph Fouche*, loc. 2459 Böl. 15. **18**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 2173. **19**. Montholon, *Recits de la captivite de l'empereur Napoleon*, c. 1, s. 212. **20**. Tulard, *Joseph Fouche*, loc. 2265. **21**. *Age.*, Böl. 14. **22**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 10526. Savary tarafından Napolyon'a gönderilen günlük raporlar için bkz. Gotteri, *Police secrete du Premier Empire. Bulletins quotidiensadresses par Savary a l'Empereur*. **23**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 240. **24**. Andrew, *Secret Service*, s. 5. **25**. Knight, *Britain Against Napoleon*, s. 285, 460. **26**. *Parl. Deb.*, 1808, 10, s. 55. **27**. *Age.*, s. 63; nakleden Munch-Petersen, "Secret Intelligence from Tilsit". **28**. Andrew, *Secret Service*, s. 4. **29**. Roberts, *Napoleon and Wellington*, loc. 2511. **30**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 281. **31**. Roberts, *Napoleon and Wellington*, loc. 11093f. **32**. Roberts, *Napoleon and Wellington*, loc. 1295. **33**. Cooper, *Maratha Campaigns*, s. 307–10. **34**. *Age.*, s. 82–120. **35**. *Age.*, s. 98–9. **36**. Gurwood (ed.), *Dispatches of Field Marshal the Duke of Wellington*, c. 2, s. 540. **37**. Davies, "Influence of Intelligence", s. 629–30. **38**. Popplewell, *Intelligence and Imperial Defence*, s. 9–11. **39**. Davies, "Integration of Strategic and Operational Intelligence", s. 202–3. **40**. *Age.*, Bölümler 11–14. **41**. http://www.nationalarchives.gov.uk/spies/ciphers/scovell/sc1.htm. **42**. Urban, *Man Who Broke Napoleon's Codes*, s. 249–50. **43**. Yukarıda, s. 233-4. **44**. Yukarıda, s. 293-4. **45**. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, s. 131. Willes ailesinin kriptanalistler hanedanı için bkz. Yukarıda, s. 298-9, 374-5, 410-1. **46**. Urban, *Man Who Broke Napoleon's Codes*, s. 262. **47**. *Age.*, s. 261–2. **48**. *Age.*, s. 272–5. **49**. Nieuwazny, "Rien de bien certain?" **50**. Bezotosny, *Razvedka i plany storon v 1812 godu*. **51**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, Böl.

8. **52**. Kahn, *Codebreakers*, s. 617. **53**. Aşağıda, s. 380-1. **54**. Clark, *Iron Kingdom*, s. 303–4. Stamm-Kuhlmann, *König in Preussens grosser Zeit*, s. 299–31. **55**. Bezotosny, *Razvedka i plany storon v 1812 godu*. **56**. *Age*. Lieven, *Russia Against Napoleon*, loc. 1777ff. **57**. Bezotosny, *Razvedka i plany storon v 1812 godu*. **58**. Lieven, *Russia Against Napoleon*, loc. 1738. **59**. Lawday, *Napoleon's Master*, s. 226–7. **60**. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 316. **61**. Lawday, *Napoleon's Master*, s. 215–16. **62**. Kahn, *Codebreakers*, s. 617–18. **63**. Lieven, *Russia Against Napoleon*, loc. 1694. **64**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 11256. **65**. Yukarıda, s. 54. **66**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 11634. **67**. Lieven, *Russia Against Napoleon*, loc. 4943. **68**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 11659, Böl. 25. **69**. *Age.*, loc. 11780, Böl. 25. **70**. *ODNB* Robert Wilson. **71**. Lieven, *Russia Against Napoleon*, loc. 5103. **72**. Chandler, *Campaigns of Napoleon*, s. 834. **73**. *ODNB* Robert Wilson. **74**. Lieven, *Russia Against Napoleon*, loc. 9772. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 13414. **75**. Lieven, *Russia Against Napoleon*, loc. 9776. **76**. *Age.*, loc. 9790. **77**. *Age.*, loc. 9798. **78**. Kahn, *Codebreakers*, s. 617–18. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, Böl. 8. Dominic Lieven'in mükemmel çalışması, *Russia Against Napoleon*, Rusların Fransız şifrelerini kırmasından hiç bahsetmez. **79**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 13854. **80**. Price, *Napoleon: The End of Glory*, loc. 5382. **81**. Blanning, *Pursuit of Glory*, loc. 13079. **82**. *ODNB* Colquhoun Grant. **83**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 14415. **84**. *Age.*, loc. 14408. **85**. Weller, *Wellington at Waterloo*, s. 139–40. Clark, *Iron Kingdom*, loc. 7101. **86**. Roberts, *Napoleon the Great*, loc. 14553.

18. İstihbarat ve Karşı Devrim. I. Kısım

1. Glover, "When the Congress wasn't Dancing". **2**. Weil (ed.), *Dessous du Congres de Vienne*, vol. 1, *Avant-propos*. **3**. *Age.*, s. x–xi. **4**. Yukarıda s. 300-2. **5**. Zamoyski, *Phantom Terror*, s. 433. **6**. Weil (ed.), *Dessous du Congres de Vienne*, c. 1, s. xi. **7**. Zamoyski, *Phantom Terror*, s. 497. **8**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 1398. **9**. Hager'den Silber'e, 1 Temmuz 1814; Weil (ed.), *Dessous du Congres de Vienne*, c. 1, s. 10. **10**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 4060. **11**. *Age.*, loc. 4052. **12**. Bu tip *chiffon*ları örnekler için bkz. Weil (ed.), *Dessous du Congres de Vienne*, c. 1, 2. **13**. Hager'den La Roze'ye, 1 Temmuz 1814; *Age.*, c. 1, s.11. **14**. Schmidt'ten Hager'e, 7 Ekim 1814; *Age.*, c. 1, s. 239–40. **15**. Hager'in bilgi notu, 28 Eylül 1814; *Age.*, c. 1, s. 138. **16**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 4498. **17**. Schmidt'ten Hager'e, 17 Ekim 1814; Weil (ed.), *Dessous du Congres de Vienne*, c. 1, s. 326. **18**. Hager'e gönderilen rapor, 3 Kasım 1814; Hager'den İmparator'a, 5 Kasım 1814; *Age.*, c. 1, s. 460–61, 466. **19**. Silber'den Hager'e, 27 Eylül 1814; *Age.*, c. 1, s. 127. **20**. Hager'e verilen rapor, 4 Ekim 1814; *Age.*, c. 1, s. 211. **21**. Hager'e verilen rapor, 14 Ekim 1814; Hager'den İmparator'a, 15 Ekim 1814; *Age.*, c. 1, s. 280. **22**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 2245. **23**. Bernstorff'tan Kopenhag'a (yakalandı), 13 Temmuz 1814; Weil (ed.), *Dessous du Congres de Vienne*, c. 1, s. 22. **24**. Hager'e verilen rapor, 13 Ağustos 1814; *Age.*, c. 1, s. 52. **25**. Ajan "Freddi"den Hager'e, 22 Eylül 1814; *Age.*, c. 1, s. 65. **26**. Hager'e gönderilen ajan raporu, 28 Ekim 1814; *Age.*, c. 1, s.422–3. **27**. Silber'den Hager'e, 3 Ekim 1814; *Age.*, c. 1, s. 200–201. **28**. Hager'e gönderilen rapor, 3 Ekim 1814; *Age.*, c. 1, s. 205. **29**. Hager'e gönderilen rapor, 2 Ekim [redacted]; *Age.*, c. 1, s. 191–3. **30**. Ullrichová (ed.), *Clemens Metternich–Wilhelmine von [redacted]n*. **31**. Hager'e gönderilen ajan raporu, 14 Ekim1814; Weil (ed.), *Dessous du Congres*

de Vienne, c. 1, s. 316. **32**. Hager'e gönderilen rapor, 1 Ekim 1814; *Age.*, ç. 1, s. 193. **33**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 3863. McGuigan, *Metternich and the Duchess*, s. 318–19. Lamb'ın çok sayıda ilişkisi için bkz. *ODNB* Frederick Lamb. **34**. Ullrichová (ed.), *Clemens Metternich–Wilhelmine von Sagan.* **35**. Örneğin bkz. Hager'e gönderilen 28 Mayıs, 2, 4, 5, 6 ve 11 Haziran 1815 tarihli ajan raporları; Weil (ed.), *Dessous du Congres de Vienne*, c. 2, s. 598, 613–15, 620, 642. **36**. İsviçreli bir doktorun gönderdiği, yakalanan mektup, 7 Haziran 1815; *Age.*, c. 2, s. 623. **37**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 7889. *ODNB* Charles Stewart 3rd Marquess of Londonderry. **38**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 4498. **39**. Goehausen'den Hager'e, 9 Kasım 1814; Weil (ed.), *Dessous du Congres de Vienne*, c. 1, s. 498. **40**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 5032. **41**. Hager'e gönderilen rapor, 12 Ekim 1814; Weil (ed.), *Dessous du Congres de Vienne*, c. 1, s. 272. **42**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 5009. **43**. *Age.*, loc. 4381. Price, *Napoleon: The End of Glory*, loc. 2514. **44**. Price, *Napoleon: The End of Glory*, loc. 2595. Price, Clam-Martinic evrakını inceleyen ilk kişidir. **45**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 7308. **46**. Price, *Napoleon: The End of Glory*, loc. 297. **47**. *Age.*, loc. 5390. **48**. Hager'e gönderilen rapor, 6 Haziran 1815; Weil (ed.), *Dessous du Congres de Vienne*, c. 2, s. 616. **49**. Zamoyski, *Rites of Peace*, loc. 8630. **50**. Schroeder, *Metternich's Diplomacy at Its Zenith,* Böl. 1. **51**. Berend, *History Derailed*, s. 212. **52**. Mayr, *Metternichs geheimer Briefdienst*, s. 215. **53**. *Age.* **54**. Charmley, "Unravelling Silk" **55**. Zamoyski, *Phantom Terror,* s. 434. **56**. Charmley, "Unravelling Silk" **57**. Bew, *Castlereagh,* s. 546. **58**. Zamoyski, *Phantom Terror*, s. 206. **59**. George H. Rose'dan (Berlin) Castlereagh'e, no. 69, 29 Ekim 1817; Freitag, Mosslang ve Wende (ed.), *British Envoys to Germany*, c. 1, s. 76–7. **60**. Schroeder, *Metternich's Diplomacy at Its Zenith, 1820–1823*, Böl. 1. **61**. George H. Rose'dan (Berlin) Castlereagh'e, no. 100, 30 Eylül 1819; Freitag, Mosslang ve Wende (ed.), *British Envoys to Germany,* c. 1, s. 113. **62**. *Karlsbader Beschlusse–Universitatsgesetz vom 20 September 1819*; http://www.heinrich-heine-denkmal.de/dokumente/karlsbad1.shtml. **63**. Katzenstein, *Disjointed Partners*, s. 57. **64**. Hosking, *Russia: People and Empire*, s. 144–57. **65**. Zamoyski, *Phantom Terror*, s. 338. Kamptz hakkında bilgi için bkz. Zolkowski, *German Romanticism and Its Institutions*, s. 132–4. **66**. Zamoyski, *Phantom Terror*, s. 343. **67**. Zamoyski, *Phantom Terror*, s. 344. **68**. Ruud ve Stepanov, *Fontanka 16*, s. 21. **69**. Zamoyski, *Phantom Terror*, s. 344–5. **70**. *Age.*, Böl. 23, loc. 5602. **71**. *Age.*, loc. 5608. **72**. Karila-Cohen, "Fonds secrets ou la méfiance légitime". **73**. Zamoyski, *Phantom Terror*, s. 359–60. **74**. *Age.*, s. 361. **75**. *Age.*, s. 377. **76**. *Age.*, s. 350. **77**. *Age.*, Böl. 22. **78**. Custine, *Journey for Our Time*, s. 50–51. **79**. *Age.*, s. 95. **80**. *Age.*, s. 169. **81**. *Age.*, s. 12–13. **82**. Rancour-Laferriere, *Slave Soul of Russia*, s. 256, n. 82. **83**. Karila-Cohen, "Fonds secrets ou la méfiance légitime". **84**. "Aux armes, citoyens!", 12 Mayıs 1839; https://www.marxists.org/francais/blanqui/1839/appel.htm. **85**. Ayaklanma hakkında yer yer karışık olsa da en detaylı anlatı olan dört ciltlik (Blanqui ve Barbès'in delil sunmayı reddettikleri) duruşma tutanakları için bkz. Cour des Pairs, *Attentat des 12 et 13 mai 1839*. **86**. Hilton, *A Mad, Bad and Dangerous People?*, s. 617. Royle, *Chartism*, s. 75. **87**. Moran, *Knowing Right from Wrong*, s. 58. **88**. Yukarıda, s. 351-6. **89**. Andrew, *Secret Service*, s. 15. **90**. Belchem, "The Spy-System in 1848". Cf. Radzinowicz, *History of English Criminal Law*, c. 2, Bölümler 2–6. **91**. Zamoyski, *Phantom Terror,* s. 403. **92**. Vincent, "Surveillance, Privacy and History". **93**. "Post-office espionage: the English Fouché", *Northern Star*, 22 Haziran 1844. Sutcliffe, *Victorian Radicals and Risorgimento Democrats*, s. 45. **94**.

HC Deb, vol. 75, 14 Haziran 1844. **95**. *Age.*, 24 Haziran 1844. **96**. *Age.* **97**. *Age.*, 24 Haziran 1844. **98**. Vincent, "Surveillance, Privacy and History". **99**. Ellis, *Post Office in the Eighteenth Century*, Ek 4. **100**. *Age.*, s. 131. **101**. Aşağıda, s. 543-6. **103**. Agulhon, *1848*, s. 22–3. **103**. De La Hodde [Delahodde], *Cradle of Rebellions*, kapak sayfası, Önsöz (yayımcı tarafından), s. iii. **104**. Blanqui, "Réponse du citoyen Auguste Blanqui". **105**. Hutton, *Cult of the Revolutionary Tradition*, s. 21. **106**. Amann, "The Huber Enigma". Agulhon, *1848*, s. 23, 63–4. Blaisdell, "*Aloysius Huber* and May 15, 1848". **107**. De La Hodde [Delahodde], *Cradle of Rebellions*, s. 27. **108**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 345. **109**. *Age.*, s. 346. **110**. Clark, *Iron Kingdom*, s. 469. **111**. Zamoyski, *Phantom Terror*, Böl. 30. http://www.habsburger.net/de/kapitel/ja-duerfens-denn-des-die-revolution-1848?language=de.

19. İstihbarat ve Karşı Devrim. II. Kısım

1. Wheen, *Karl Marx*, s. 102–3. **2**. *Age.*, s. 125. **3**. Marx, *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. **4**. Wheen, *Karl Marx*, s. 130–34. **5**. McLellan (ed.), *Karl Marx, Interviews and Reflections*, s. 15–16. **6**. Clark, *Iron Kingdom*, s. 483. **7**. *Age.*, s. 493. **8**. *Age.*, s. 484. **9**. *Age.*, s. 485 **10**. https://www.marxists.org/archive/marx/works/1849/05/19c.htm. **11**. Porter, *Refugee Question*, s. 150–51. **12**. *Age.*, s. 27–8. **13**. Marx, Engels ve Willich'ten mektup, *The Spectator*, 14 Haziran 1850. *MECW*, c. 10, s. 381. **14**. *Age.* **15**. Wheen, *Karl Marx*, s. 163. **16**. *Age.*, s. 162–3. **17**. Wheen, *Karl Marx*, s. 163–4. **18**. *ODNB* 'Political Refugees in Britain, 1826–1905'. **19**. Porter, *Refugee Question*, s. 58. **20**. *Age.*, s. 150. **21**. *Age.*, s. 152. **22**. Deflem, "Police Union of German States, 1851–1866". **23**. Wilhelm Hirsch'in Prusyalı bir polis hafiyesi olarak Londra'daki faaliyeti hakkındaki anlatısı için bkz. Marx, *Herr Vogt*, Ek 4. İlk kez August Willich tarafından *New-Yorker Criminal-Zeitung* gazetesinde Nisan 1853'de "Die Opfer der Moucharderie, Rechtfertigungsschrift von Wilhelm Hirsch" başlığıyla yayımlanmıştır. **24**. Tombs, *The English and Their History*, s. 467. **25**. Wilhelm Hirsch'in Prusyalı bir polis hafiyesi olarak Londra'daki faaliyeti hakkındaki anlatısı için bkz. Marx, *Herr Vogt*, Ek 4. **26**. Gabriel, *Love and Capital*, s. 163–5. Sperber, *Karl Marx*, s. 275–6. **27**. Aşağıda, s. 469-71. **28**. Gabriel, *Love and Capital*, s. 169. **29**. Kimliği belirsiz bir Prusyalı ajanın raporu, sonbahar 1852; McLellan (ed.), *Karl Marx, Interviews and Reflections*, s. 32–4. **30**. Sperber, *Karl Marx*, s. 281–5. **31**. Wheen, *Karl Marx*, s. 271–2. **32**. Vaillé, *Cabinet noir*, s. 392–5. **33**. Girard, *Napoleon III* **34**. Choisel, "Charlemagne de Maupas". **35**. Price, *French Second Empire*, s. 84. **36**. Choisel, 'Charlemagne de Maupas'. **37**. Poncier, *Procureurs generaux du Second Empire*. **38**. Porter, *Refugee Question*, Böl. 6. **39**. *Age.*, s. 171. **40**. *Age.*, s. 192–4. **41**. *Age.*, s. 151. **42**. Marx, "Portents of the Day", 11 Mart 1858. **43**. Wheen, *Karl Marx*, s. 238–43. **44**. Marx, *Herr Vogt*, *MECW*, c. 17. **45**. Jenny Marx'tan Bayan Weydemeyer'e, Mart 1861; McLellan (ed.), *Karl Marx, Interviews and Reflections*, s. 39. **46**. Sperber, *Karl Marx*, s. 333. **47**. Marx, Palmerston hakkındaki komplo teorilerini özetlediği 16 numaralı not için bkz. Marx, *Herr Vogt* ; *MECW*, c. 17. Gazeteye yazdığı yazılarda ve kişisel yazışmalarında komplo teorilerine sıklıkla rastlanır. **48**. Wheen, *Karl Marx*, s. 286. **49**. Deflem, "Police Union of German States". Dr. Deflem'in çığır açan çalışması Avusturya-Prusya Savaşı ile Polis Birliği'nin sonunun gelişi arasında bağlantı kuramamıştır. **50**. Sperber, *Karl Marx*, s.

379. **51**. Marx, *Civil War in France*, *MECW*, c. 22. **52**. Sperber, *Karl Marx*, s. 380. **53**. Komünün bastırılması sırasında yaşanan can kaybı konusundaki tartışmalı mesele için bkz. Tombs, "How Bloody was *la Semaine Sanglante* ? A Revision". **54**. Wheen, *Karl Marx*, s. 342. **55**. Sperber, *Karl Marx*, Böl. 13. Wheen, *Karl Marx*, s. 344–7. **56**. Andrew, *Secret* Service, s. 17. Wheen, *Karl Marx*, s. 165–6. **57**. 24 Mayıs ve 15 Haziran 1872 tarihli Metropol Emniyeti raporları; TNA HO45/9303/11335. Porter, "Origins of Britain's Political Police". **58**. Scotland Yard'dan İçişleri Bakanlığı'na gönderilen rapor, "Carl Marx– Naturalisation", 17 Ağustos 1874, TNA HO45/9366/36228; Wheen, *Karl Marx*, s. 356–7. **59**. Wheen, *Karl Marx*, s. 381–2. **60**. *Age.*, s. 299. **61**. Porter, *Refugee Question*, s. 210. **62**. Müfettiş Adolphus Williamson'ın muhtırası, 22 Ekim 1880, TNA MEPO 2/134. Porter, "Origins of Britain's Political Police".

20. Telgraf, Yüzyılın Ortasında Yaşanan Savaşlar ve "Büyük Oyun"

1. Standage, *Victorian Internet*, s. 2. **2**. Figes, *Crimea*, loc. 5681. **3**. Harris, *British Military Intelligence in the Crimean War*, s. 76. **4**. *ODNB* Raglan. **5**. *Age.* **6**. Andrew, *Secret Service*, s. 8–9. **7**. Beaver, *Under Every Leaf*, s. 12–14. Andrew, *Secret Service*, s. 9. **8**. *ODNB* Charles Cattley. **9**. Figes, *Crimea*, loc. 4193. **10**. Woodham-Smith, *The Reason Why.* Dutton, *Forgotten Heroes.* Adkin, *The Charge.* Figes, *Crimea*, loc. 4642. *ODNB* James Thomas Brudenell, 7th Earl of Cardigan. **11**. *ODNB* Charles Cattley. Harris, *British Military Intelligence in the Crimean War*, eseri Cattley'nin istihbaratının Kırım'daki önemini ortaya çıkaran ilk çalışmadır.. **12**. Figes, *Crimea*, s. 6. **13**. *ODNB* Charles Cattley. Harris, *British Military Intelligence in the Crimean War.* **14**. Standage, *Victorian Internet*, s. 146. **15**. *ODNB* George Hamilton Gordon, 4th Earl of Aberdeen. *ODNB* William Howard Russell. **16**. Primakov ve diğerleri, *Ocherkii istorii rossiyskoi vneshnei razvedki*, c. 1, Böl. 21. **17**. Yukarıda, s. 380-2. **18**. Karatchkova, "'Russian Factor' in the Indian Mutiny". Hopkirk, *Great Game*, s. 295–6. Fraser, *Flashman in the Great Game.* "Büyük Oyun' tabirinin karmaşık kökenleri için bkz. Yapp, "Legend of the Great Game". **19**. Harari, *Sapiens*, s. 332–3. Edney, *Mapping an Empire.* **20**. Wagner, *Great Fear of 1857.* Dash, "Pass It On: The Secret That Preceded the Indian Rebellion of 1857". **21**. Beauchamp, *History of Telegraphy*, s. 108–10. **22**. *ODNB* Robert Montgomery. Aditi Vatsa, "When telegraph saved the empire", *Indian Express*, 18 Kasım 2012; http://archive.indianexpress. com/news/when-telegraph-saved-the-empire/1032618/0. **23**. Hopkirk, *Great Game*, s. 289. **24**. Wagner, *Great Fear of 1857*, s. 226. **25**. *The Times*, 6 Ağustos 1857. Blunt, "Embodying War". **26**. Wagner, *Great Fear of 1857*, s. 226. *ODNB* Alexander Duff. **27**. Sengoopta, *Imprint of the Raj*, s. 48. **28**. Bayly, *Empire and Information*, s. 327. *ODNB* William Stephen Raikes Hodson. **29**. Bayly, *Empire and Information*, s. 328 **30**. Yukarıda, s. 245 vd. **31**. *ODNB* William Stephen Raikes Hodson. **32**. *Age.* Meyer ve Brysac, *Tournament of Shadows*, s. 146–7. **33**. Bayly, *Empire and Information*, s. 319. **34**. *Age.*, s. 322. **35**. Brown, *Modern India*, s. 152. **36**. Bayly, *Empire and Information*, s. 332–4. **37**. Wagner, *Great Fear of 1857*, s. 12–14. **38**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 19–20. **39**. Central Intelligence Agency, *Intelligence in the Civil War*, s. 33. **40**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 20. Brugioni, "Arlington and Fairfax Counties: Land of Many Reconnaissance Firsts". **41**. Luvaas, "Lee at Gettysburg". **42**. Luvaas, "Role of Intelligence in the Chancellorsville Campaign". **43**. Luvaas, "Lee at Gettysburg".

44. Fishel, *Secret War for the Union*, s. 551–3. Central Intelligence Agency, *Intelligence in the Civil War*, s. 20. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 22. **45**. Yukarıda, s. 430. **46**. Andrew, *Secret Service*, s. 9–10. Beaver, *Under Every Leaf*, Böl. 1. **47**. Jean-Claude Bologne, "Il ne manque pas un bouton de guêtre"; http://www.canalacademie.com/ ida4894-Il-ne-manque-pas-un-bouton-de-guetre.html. **48**. Wawro, *Franco-Prussian War*, s. 94. **49**. *Age.*, s. 97. **50**. Andrew, *Secret Service*, s. 12. **51**. Braithwaite, *Afgantsy*, s. 23. Rus istihbaratının rolü konusunda yakın zamanda yayımlanacak bir eser için bkz. David Schimmelpenninck van der Oye, *Russia's Great Game: The Struggle for Mastery in Central Asia.* **52**. Keşif konusunda bkz., Yukarıda, s. 433-4. **53**. Meyer ve Brysac, *Tournament of Shadows*, s. 208–10. Hopkirk, *Great Game*, s. 330–32. *ODNB* Thomas George Montgomerie. **54**. Meyer ve Brysac, *Tournament of Shadows*, s. 211. **55**. *ODNB* Thomas George Montgomerie. Meyer ve Brysac, *Tournament of Shadows*, s. 221. **56**. Meyer ve Brysac, *Tournament of Shadows*, s. 221. **57**. Ferris, "Lord *Salisbury*, Secret Intelligence, and British Policy toward Russia and Central *Asia*". **58**. Ferris, "Before 'Room 40'", s. 433. **59**. Ferris, "Lord *Salisbury*, Secret Intelligence, and British Policy toward Russia and Central *Asia*". **60**. Popplewell, *Intelligence and Imperial Defence*, s. 21. **61**. Ferris, "Lord *Salisbury*, Secret Intelligence, and British Policy toward Russia and Central *Asia*", s. 20. **62**. Robson, *Road to Kabul*, Böl. 5. **63**. *Age.*, Böl. 6. **64**. Ferris, "Before 'Room 40'", s. 433. **65**. Robson, *Road to Kabul*, s. 118. **66**. *Age.*, s. 192. *ODNB* Sir Pierre Louis Napoleon Cavagnari. **67**. Robson, *Road to Kabul*, Bölümler 8, 9. **68**. Braithwaite, *Afgantsy*, s. 15, 25–6. **69**. Meyer ve Brysac, *Tournament of Shadows*, s. 200. **70**. Nickles, *Under the Wire*, s. 98. **71**. Yukarıda, s. 409-11. **72**. Aşağıda, s. 483-501. **73**. Ramm (ed.), *Political Correspondence of Mr Gladstone and Lord Granville*, c. 2, s. 32–5. **74**. Monson'dan Lansdowne'a, 21 Şubat 1902; TNA Lansdowne papers, FO 800/124. **75**. Nickles, *Under the Wire*, s. 169–70. **76**. Larsen, "British Intelligence and American Neutrality", Böl. 1. **77**. Cozzens, "Our Ministers Do Not Express Their Real Opinions". **78**. *Age.* **79**. Larsen, "British Intelligence and American Neutrality", Böl. 1. Weber, "State Department Cryptographic Security", s. 562–3. *Foreign Relations of the United States, 1898*, s. 692–769.

21. Suikastın Altın Çağı

1. Clutterbuck, "The Progenitors of Terrorism", s. 154ff. **2**. Jensen, *Battle against Anarchist Terrorism*, s. 25. Miller, "Entangled Terrorisms in Late Imperial Russia", s. 445–6. **3**. Yukarıda, s. 400-1. **4**. Ruud ve Stepanov, *Fontanka 16*, Böl. 2. **5**. "La Police russe en France", 29 Haziran 1914, AN F714, 605. **6**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 42–3. **7**. "La Police russe en France", 29 Haziran 1914, AN F714, 605. **8**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 42–3. **9**. Brodeur, "High and Low Policing". **10**. Andrew, *Secret Service*, s. 16–19. Kenna, *War in the Shadows*, Bölümler 7–8. **11**. Andrew, *Secret Service*, s. 19. **12**. Zuckerman, *Tsarist Secret Police Abroad*, s. 133–5. **13**. Miller, "Entangled Terrorisms in Late Imperial Russia", s. 103. Zuckerman, *Tsarist Secret Police Abroad*, s. 136–7. **14**. Bouhey, *Anarchistes contre la République*, s. 220–25, 280–84. Merriman, *Dynamite Club*, s. 68–74. **15**. Merriman, *Dynamite Club*, Böl. 5. **16**. *Age.*, s. 145–56. Bouhey, *Anarchistes contre la République*, s. 276–7. **17**. Merriman, *Dynamite Club*, s. 150. **18**. Jensen, *Battle against Anarchist Terrorism*, s. 187. **19**. Berlière, "A Republican Political

Police?" **20**. Berthoud, "L'attentat contre Carnot". **21**. "Caserio at the Guillotine", *The New York Times*, 16 Ağustos 1894. **22**. Esenwein, *Anarchist Ideology and the Working-Class Movement in Spain*, s. 197–8. Jensen, *Battle against Anarchist Terrorism*, s. 38, 133–8. **23**. Andrew, *Secret Service*, s. 20. **24**. Jensen, *Battle against Anarchist Terrorism*, s. 141. **25**. *Age.*, Böl. 5. **26**. Bouhey, *Anarchistes contre la République*, s. 303–4. **27**. France, *Trente ans a la rue des Saussaies*, s. 100, 176–7. **28**. "Polices étrangères en France",19 Haziran 1914, AN F714, 605. **29**. Jensen, *Battle against Anarchist Terrorism*, Böl. 5. **30**. Ridley, *Bertie*, s. 339–40. **31**. Lamont-Brown, *Edward VII's Last Loves*, s. 81–2. **32**. Speyer, "Legal Aspects of the Sipido Case", s. 434–9. **33**. Jensen, *Battle against Anarchist Terrorism*, s. 187–203. **34**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 400ff. **35**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 5–7. Lenin'in Londra günleri için bkz., Rappaport, *Conspirator*, s. 91–7, 157–69, 184–7. **36**. Röhl, *Wilhelm II: Into the Abyss*, s. 133–4. **37**. Jensen, *Battle against Anarchist Terrorism*, s. 204–5. **38**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 5. Aşağıda, s. 512-3. **39**. Report of the President's Commission on the Assassination of President Kennedy (the Warren Commission), Ek 7. **40**. Jensen, *Battle against Anarchist Terrorism*, s. 248–50. **41**. *Age.*, s. 252. **42**. Pipes, *Russia under the Old Regime*, Böl. 11. **43**. Cohn, *Warrant for Genocide*. **44**. Geifman, *Thou Shalt Kill*, Böl. 2. **45**. Geifman, *Entangled in Terror*. Ruud ve Stepanov, *Fontanka 16*, Böl. 7. **46**. Massie, *Nicholas and Alexandra*, s. 59–60,99. **47**. Miller, "Entangled Terrorisms in Late Imperial Russia", s. 105–6. **48**. Ruud and Stepanov, *Fontanka 16*, Böl. 7. **49**. *Age.*, Böl. 9. **50**. Rappaport, *Conspirator*, s. 164, 186. **51**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 54. **52**. *Age.*, s. 476–7. **53**. Lenin, "Chto Delat'?", nakleden *Russia and the Russians*, s. 359. **54**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 52–4. Sebag Montefiore, *Young Stalin*, s. 242. **55**. Stalin'in Okhrana dosyasında bulunan çok fazla sayıda önemli belgelere dair bu örnekler Svetlana Lokhova tarafından Cambridge İstihbarat Semineri'ndeki sunumlarında paylaşılmıştır ve yakında yayımlayacağı çalışmasında da yer alacaktır. **56**. Clark, *Sleepwalkers*, Böl. 1. **57**. MacKenzie, *Apis*, Bölümler 10–12. Clark, *Sleepwalkers*, Böl. 1. **58**. Clark, *Sleepwalkers*, s. 42. Hastings, *Catastrophe*, loc. 470. **59**. Clark, *Sleepwalkers*, s. 48, 58–9. Butcher, *Trigger*, Böl. 10. **60**. Butcher, *Trigger*, Böl. 11. **61**. Hastings, *Catastrophe*, Giriş. **62**. Butcher, *Trigger*, loc. 3764. **63**. Mackenzie, *"Black Hand" on Trial*, s. 259. **64**. *Age.*, II. Kısım.

22. Büyük Güçler ve Dış İstihbarat

1. Andrew, *Secret Service*, s. 22–4. **2**. Brendon, *Eminent Edwardians*, s. 216–19. Baden-Powell, *My Adventures as a Spy*, s. 11–12, 88, 159. **3**. Andrew, *Secret Service*, s. 25. **4**. Churchill, *My Early Life*. **5**. Andrew, *Secret Service*, s. 28–30. **6**. Edmonds, Yayımlanmamış Hatıraları, ah.19, LHC Edmonds MSS III/4. Edmonds Özel Şube'ye atandığı tarihi yanlış anımsamıştır. **7**. Gleichen, *Guardsman's Memories*, s. 314–16. **8**. Andrew, *Secret Service*, s. 50. **9**. Herwig, "Imperial German", s. 64–5. **10**. Aşağıda, s. 490-2. **11**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 12. **12**. Herwig, "Imperial Germany", s. 65–8.. **13**. Fuller, *The Foe Within*, s. 151–2. **14**. Yukarıda, s. 463. **15**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 12. **16**. Huertner (ed.), *Paul von Hintze*, s. 121ff. Röhl, *Wilhelm II: Into the Abyss*, Böl. 11. **17**. Röhl, *Wilhelm II: Into the Abyss*, s. 264. **18**. *Age.*, Böl. 11. Epkenhaus (ed.), *Das ereignisreiche Leben eines "Wilhelminers"*. **19**. Röhl, *Kaiser and*

His Court, s. 203–4. **20**. Lieven, *Towards the Flame*, loc. 1744. **21**. Menning, "Russian Military Intelligence", s. 218. **22**. Bu bilgi için Svetlana Lokhova'ya minnettarım. **23**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, s. 269–71. Izmozik, "*Chernye kabinety*", s. 297–300. **24**. Harcave, *Count Sergei Witte*, s. 80. **25**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, s. 271–2. **26**. Andrew, *Theophile Delcasse*, s. 74, 233. **27**. Lamsdorf'tan Osten Sacken'e, 10 Ocak 1902, Alman deşifrelerinden yapılan alıntılar; MAE Nelidov MSS. **28**. TNA FO371/123 numaralı belgedeki yazışma; Andrew ve Neilson, "Tsarist Codebreakers and British Codes". **29**. Andrew, *Secret Service*, s. 403, 442. **30**. Madeira, *Britannia and the Bear*, s. 43–8. **31**. Aşağıda, s. 485-6. **32**. Cavendish, "Tsar Nicholas I I and Family". **33**. Erskine ve Smith, *Bletchley Park Codebreakers*. **34**. Röhl, *Kaiser Wilhelm II, 1859–1941*, s. 95–7. Vaïsse ve diğerleri, *L'Entente Cordiale*, s. 106–9. **35**. Nickles, *Under the Wire*, s. 170–71. **36**. Aşağıda, s. 633-4, 709. **37**. Yukarıda, s. 456-7, 463. **38**. Yukarıda, s. 454 vd. **39**. Andrew, *Theophile Delcasse*, s. 130–31, 239, 241. **40**. Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 43. **41**. Thomas, *L'Affaire sans Dreyfus*, s. 76. Read, *Dreyfus Affair*, s. 59. **42**. Paléologue, *Journal de L'Affaire Dreyfus*, s. 13–14. Paléologue'un yazıklarını yayımlamadan önce değiştirdiği bilinse de, direktör vekili olarak dahil olduğu karanlık oda ve istihbarat hakkında söyledikleri doğru görünmektedir ve bazen diğer kaynaklardan teyit edilebilmektedir. **43**. Thomas, *L'Affaire sans Dreyfus*, s. 76. Read, *The Dreyfus Affair*, s. 59. **44**. Commissariat Spécial de Marseille'in 29 Ağustos., 8 Eylül., 10 Eylül., 10 Ekim., I Aralık. 1896 tarihli raporları; MAE'den Sûreté'ye, alındı makbuzu, 8 Aralık 1896. AN F712, 829. **45**. Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 44. **46**. R. de Billy, "Souvenirs", s. 15–16, de Billy MSS, MAE. **47**. Bazeries ve Burgaud, *Le masque de fer*. **48**. Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 44–50. **49**. Read, *The Dreyfus Affair*, s. 191. **50**. Guillemin, "L'Affaire Dreyfus". Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 48. **51**. *Dossier personnel* of Étienne Bazeries, Archives de la Guerre, SHA Vincennes. **52**. Guillemin, "L'Affaire Dreyfus". Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 48. **53**. Robert Harris, "The Whistle-Blower Who Freed Dreyfus", *New York Times*, 17 Ocak 2014. **54**. Andrew, "France and the German Menace", s. 133. **55**. Hanotaux ve Delcassé MSS (MAE) içinde Balasy'nin eksikleri olan istihbarat raporları serisi mevcuttur. **56**. Andrew, *Theophile Delcasse*, s. 98–100. **57**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 429. **58**. Andrew, *Theophile Delcasse*, s. 98–100. Faşoda krizi sırasında sinyal istihbaratının rolü hakkında ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan bir tarihçi tarafından en son yayımlanan anlatı da bu yorumu temel alır; Nickles, *Under the Wire*, s. 165–6. **59**. Paléologue, "Éventualité d'un accord franco-italien au sujet de la Méditerranée", 30 septembre 1913, Archives duMinistère des Affaires Étrangères, Italie N.S. 12. Paléologue "un télégramme déchiffré hier" ifadesini kullanır; "décrypter" fiili o dönem henüz mevcut değildi. "Déchiffrer" ise "deşifre etmek" veya "deşifre edilmiş mesaj" anlamına gelebilir ; buradaki anlamının "deşifre edilmiş mesaj" olduğu açıktır. **60**. *Documents diplomatiques francais*, 3ème série, tôme VIII , no. 223. **61**. Andrew, *Theophile Delcasse*, s. 195–6. **62**. Hénin, *Plan Schlieffen*, Böl. 5. Paléologue, *Grand Tournant*, s. 63–5. **63**. Senatör Maxime Lecomte tarafından 1914'te yapılmış bir çalışmada, Belçika üzerinden Fransa'ya yönelik bir Alman saldırısı ihtimali hakkında yayımlanmış 300 eser ve elli dergi makalesi listelenmiştir. Hénin, *Plan Schlieffen*, s. 258. **64**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 148–9. **65**. Röhl, *Kaiser Wilhelm II*, s. 87. **66**. Aşağıda, s. 526-8. **67**. Menning, "Miscalculating One's Enemies". **68**. Sergeev, *Russian Military Intelligence in the War with Japan*, s. 57. **69**. Yoji Koda, "Russo-Japanese War",

s. 37. . **70**. Menning, "Miscalculating One's Enemies". **71**. Yoji Koda, "Russo-Japanese War", s. 42. **72**. Ferris, "Before 'Room 40'". Morris, "Intelligence and Its Interpretation", s. 80–81. **73**. Kronenbitter, "Paris Okhrana 1885–1905". **74**. Haverna, "Note sur l'organisation et le fonctionnement du service cryptographique de la Sûreté Générale, 7 Eylül 1917", s. 1–2; AN F714, 605. **75**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, s. 283. Krivosh-Nemanich hakkında daha fazla bilgi için bkz. http://konstantynowicz.info/constantinovich/konstantinovich/Russian_military_intelligence/renucci_fraucci_frauchi_frautchi_artuzov/index.html. **76**. Delcassé evrakının (MAE) ve Sûreté dosyalarının (AN F712, 829 ve F712, 830) ikisinde de deşifre edilmiş Japon diplomatik mesajları vardır. 3 Şubat 1906 tarihli bir deşifre üzerine şu not alınmıştır: "Bu vakitten itibaren deşifre edilemeyen bir Japon şifresi kullanılmaya başlandı."; F712, 830. Delcassé'nin Rusya ve Japonya arasındaki arabuluculuk girişimleri için bkz. Andrew, *Theophile Delcasse*, s. 291–9. **77**. Andrew, *Theophile Delcasse*, s. 289–301. *Die Grosse Politik der europaischen Kabinette, 1871–1914*, c. XIXii, no. 6306. **78**. Aşağıda, s. 509-10. **79**. Lamsdorf'tan Nelidov'a, 8 Haziran 1905, MAE Nelidov MSS. Andrew, *Theophile Delcasse*, s. 74. **80**. Haverna, "Note sur l'organisation et le fonctionnement du service cryptographique de la Sûreté Générale, 7 Eylül 1917", s. 1–2, AN F714, 605. **81**. Zvonarev, *Agenturnaia razvedka*, c. 1, s. 80–81. Marshall, "Russian Intelligence during the Russo-Japanese War", s. 690. **82**. Haverna, "Note sur l'organisation et le fonctionnement du service cryptographique de la Sûreté Générale, 7 Eylül 1917", s. 1–2, AN F714, 605. **83**. Haverna, "Note sur l'organisation et le fonctionnement du service cryptographique de la Sûreté Générale, 7 Eylül 1917"; Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 51–3. **84**. Lieven, *Towards the Flame*, s. 223–4.

23. İstihbarat ve Birinci Dünya Savaşı'nın Ayak Sesleri

1. Savaş öncesi Kraliyet Donanması hakkında tarih yazımı tartışmaları için, bkz. Seligmann ve Morgan-Owen (ed.), *New Interpretations of the Royal Navy in the "Fisher Era"*. **2**. *Age.*, s. 46–7. **3**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 9–10, 13–14. **4**. *Age.*, s. 11–12. **5**. Boghardt, *Spies of the Kaiser*, s. 13–20. **6**. Yukarıda, s. 483. **7**. "Birleşik Krallık'taki yabancı casusluk faaliyetlerini araştırması için başbakan tarafından görevlendirilen İmparatorluk Savunma Komitesi'nin Alt Komite Raporu ve Tutanakları", Ekim 1909; TNA, CAB 16/8. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 1, 13–21. **8**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 18. **9**. Sumption, *Hundred Years War*, c. 3, s. 289. **10**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 1, 25. **11**. Taylor, *Struggle for Mastery in Europe*, s. 467. **12**. Clark, *Sleepwalkers*, s. 205. **13**. Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 53–5. **14**. Röhl, *Wilhelm II: Into the Abyss*, s. 1002–3. **15**. Rusların İtalyan telgraflarını deşifre edebilmeleri konusunda bkz. Aşağıda, s. 523, 532-3. **16**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 29–31. **17**. Churchill'den Sir Edward Grey'e, 22 Kasım 1911, CCAC Churchill MSS, CHAR 13/1/25. **18**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 37–8. **19**. Savaş öncesi topçu menzilleri için bkz. Brooks, "Preparing for Armageddon". **20**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 44–5. **21**. "Gizli Servislerin Hesaplarının Azaltılması", 19 Mart 1920, House of Lords Record Office, Lloyd George MSS F/9/2/16. **22**. Andrew, *Secret Service*, s. 79. **23**. Jeffery, *MI6*, s. 34. Hiley, "Failure of British Espionage", s. 884–8. **24**. Seligmann, *Spies in Uniform*, s. 247–8, 261–2. **25**. Jeffery, *MI6*, s. 31–2. *ODNB* Sir Henry Hughes Wilson. **26**. Jeffery, *MI6*, s. 50. **27**. Christopher Andrew

tarafından Diana Pares'le yapılan mülakat, 1984. **28**. Mackenzie, *Greek Memories*, s. 324. **29**. Williams, *World of Action*, s. 334–5. **30**. Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 54–5. **31**. Aşağıda, s. 509-10. **32**. Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 57. **33**. *Age.*, s. 55–7. Aşağıda, s. 423-4. **34**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, s. 283–4. **35**. Yukarıda, s. s. 485. **36**. Menning, "Russian Military Intelligence". Kronenbitter, *"Krieg im Frieden"*, s. 236–7. **37**. Lieven, *Towards the Flame*, s. 313. **38**. Sadler ve Fisch, *Spy of the Century*. **39**. Menning, "Russian Military Intelligence". **40**. *Age.* **41**. Fuller, "Russian Empire", s. 125. **42**. Ignatiev, *Piatdesiat let v stroiu*, s. 1089; nakleden Fuller, "Russian Empire", s. 124. **43**. Lieven, *Towards the Flame*, s. 154. **44**. Williamson, "Origins of the War", s. 17. **45**. Yukarıda, böl. 21. **46**. Röhl, *Wilhelm II: Into the Abyss*, s. 1017. **47**. Clark, *Sleepwalkers*, s. 397. **48**. Williamson, "Origins of the War", s. 18. **49**. Clark, *Sleepwalkers*, s. 394. **50**. Louis, *Carnets de Georges Louis*, c. 2, s. 18–19. Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 55. **51**. Poincaré, "Notes journalières", Bibliothèque Nationale Paris, n.a.fr. 16026ff. **52**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, s. 283--4. Yukarıda, s. 518-9. **53**. Yukarıda, s. 300-1. **54**. Kahn, *Codebreakers*, s. 263–4. Nickles, *Under the Wires*, s. 166–7. Kaunitz dönemi hakkında, bkz. Yukarıda, s. 301-2. **55**. Siebert sonradan St Petersburg ve Londra elçiliği arasındaki diplomatik yazışmaları ciltler halinde yayımlamıştır. Siebert (ed.), *Diplomatic Correspondence*. **56**. Clark, *Sleepwalkers*, s. 422. **57**. *Age.*, s. 421. **58**. Otte, *July Crisis*, s. 95. **59**. *Age.*, s. 169. **60**. San Giuliano'dan Berlin, St Petersburg, Vienna ve Belgrade'daki elçilere (telgraflar), 16 Temmuz 1914; *I Documenti Diplomatici Italiani (1908–1914)*, c. X I I , no. 272. Williamson, 'Origins of World War I', s. 809. **61**. Lieven, *Towards the Flame*, s. 318. **62**. Clark, *Sleepwalkers*, s. 428. **63**. Yukarıda, s. 517-8. **64**. Poincaré, "Notes journalières", Bibliothèque Nationale Paris, n.a.fr.16027. **65**. Clark, *Sleepwalkers*, s. 313, 361. **66**. Poincaré Rusya'ya varırken günlüğüne şöyle yazmıştır: "Caillaux duruşmasından ne kadar uzaktayız! Ancak Viviani, buna çok kafa yoruyor." "Notes journalières", 19 Temmuz 1914, Bibliothèque Nationale Paris, n.a.fr. 16027. **67**. Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 57. **68**. Poincaré, "Notes journalières", 22 Temmuz 1914, Bibliothèque Nationale Paris, n.a.fr.16027. **69**. Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 57. **70**. Clark, *Sleepwalkers*, s. 472. **71**. *Age.*, s. 480. **72**. Wilhelm II , *My Memoirs*, s. 241. **73**. Röhl, *Kaiser Wilhelm II*, s. 153–4. **74**. Wilhelm I I , *My Memoirs*, s. 242. **75**. Röhl, *Kaiser Wilhelm II*, s. 157. **76**. Andrew ve Vallet, "German Threat". **77**. *ODNB* John Denton Pinkstone French, 1st earl of Ypres. **78**. Hamilton ve Herwig, *War Planning 1914*, s. 133. **79**. Kahn, "How Garbles Tickled History", s. 366. **80**. Kiesling, "France", s. 253–5. **81**. Tanenbaum, "French Estimates of German Plans", s. 170–71. **82**. Herwig, *First World War.* **83**. Joffre, *Memoires*, c. 1, s. 21. **84**. Fuller, *Foe Within*, s. 151. Yukarıda [Böl. 21]. **85**. Aşağıda [Böl. 23]. **86**. Yukarıda, s. 535-40. **87**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 50–51. **88**. Steinhauer, *Steinhauer*, s. 37. **89**. Crown Prince Wilhelm, *Memoirs.*

24. Birinci Dünya Savaşı, I. Kısım

1. Yukarıda, s. 518-9. **2**. Hoffmann, *War Diaries*, c. I. Kahn, *Codebreakers*, s. 622–7. **3**. Hoffmann, *War of Lost Opportunities*, s. 28. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, Böl. 13. **4**. Kahn, *Codebreakers*, s. 629–33. Sezar şifresi için, Yukarıda, s. 57. **5**. Höhne, *Krieg im Dunkeln*, s. 174–6. Fuller, *Foe Within*, s. 153. **6**. Nicolai, *German Secret Service*,

s. 123. **7**. Hoffmann, *War of Lost Opportunities*, s. 132. **8**. Yukarıda, s. 381-2. **9**. http://www.globalsecurity.org/military/world/ sukhomlinov-effect.htm. **10**. Lieven, *Towards the Flame*, s. 148. **11**. Yukarıda, s. 483-4, 501-2, 518-9. **12**. Yukarıda, s. 380-1. **13**. Fuller, *Foe Within*, s. 184–9. **14**. Asquith'ten kızı Violet'a, 29 ve 31 Ağustos 1914; metin için bkz. Pottle (ed.), *Champion Redoubtable: The Diaries and Letters of Violent Bonham Carter*. **15**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, Böl. 13. **16**. Yukarıda, s. 486. **17**. Hoare, *Fourth Seal*, s. 57. **18**. Sir Samuel Hoare, *Who Was Who* içinde yayımlanan madde. Ödül alan Ruslar için bkz., Yukarıda, s. 521-2, 534-5. **19**. Yukarıda, s. 487-8. **20**. Sir George Buchanan'dan Lord Grey'e, 23 Ağustos ve 13 Ekim 1915, TNA FO 800/75. McKee, "British Perceptions of Tsar Nicholas II and Empress Alexandra Fedorovna", s. 276. **21**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, Böl. 13. **22**. Falkenhayn, *German General Staff and Its Decisions*, s. 142. **23**. Soboleva, *Istoriia Shifrovalnogo Dela v Rossii*, Böl. 13. Fetterlein için, bkz. Yukarıda, s. 487-8 ve Aşağıda, s. 617. **24**. Brusilov, *Soldier's Note-Book*, s. 208–18. **25**. Dowling, *Brusilov Offensive*. Jeffery, *1916*, Böl. 6. **26**. Sir George Buchanan'dan Lord Grey'e, 12 ve 14 Haziran 1915, TNA FO 371/2452. Fuller, *Foe Within*, s. 182. **27**. Fuller, *Foe Within*, s. 1–2, 190–94, 205. **28**. *Age.*, s. 209–10. **29**. *Age.*, Böl. 8. **30**. *Age.*, s. 233–4. **31**. Hoare, *Fourth Seal*, s. 54. **32**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 53–5. **33**. See above, [Böl. 16]. **34**. See above, [Böl. 19]. **35**. Andrew, *Secret Service*, s. 133. **36**. Finnegan, *Shooting the Front*, s. 40. **37**. Raleigh, *War in the Air*, c. 1, s. 341. Hart, *Fire and Movement*, s. 231–2. **38**. Beach, *Haig's Intelligence*, s. 145. **39**. Raleigh, *The War in the Air*, c. I, s. 9. Jones, *The War in the Air*, c. II, s. 149–60; c. III, s. 307, 314. **40**. Villatoux, "Le renseignement photographique dans la manoeuvre". **41**. Finnegan, *Shooting the Front*, s. 66–8. **42**. Raleigh, *The War in the Air*, c. I, s. 9. Jones, *The War in the Air*, c. II, s. 149–60; vol. III, s. 307, 314. **43**. Beach, *Haig's Intelligence*, s. 145. **44**. Sheffield, *The Somme*, s. 34. **45**. Beach, *Haig's Intelligence*, s. 145–6. Aşağıda, s. 158-9, 600-1, 603-4. **46**. Jones, *The War in the Air*, c. V, s. 160–245. **47**. Mohs, *Military Intelligence and the Arab Revolt*, s. 50–51. Aşağıda, s. 564-7. **48**. West, "Intelligence and the Development of British Grand Strategy", s. 210. **49**. Keegan, *Intelligence in War*, s. 31. **50**. Yukarıda, s. 233-6. **51**. Andrew, *Secret Service*, s. 86–7. **52**. Jurvee, "Birth of Russian SIGINT". **53**. Andrew, *Secret Service*, s. 88–90. **54**. Churchill, "Kişiye Özel Gizli" muhtıra, 8 Kasım 1914, TNA HW 3/4. **55**. Asquith'ten Venetia Stanley'e, 18 Ağustos 1914; Brock ve Brock (ed.), *H. H. Asquith Letters to Venetia Stanley*, s. 176. **56**. *Age.* **57**. Asquit'ten Venetia Stanley'e, 24 Ağustos 1914, Sir John French'ten Lord Kitchener'a 24 Ağustos tarihli mesajın kopyası ekli; *Age.*, s. 190–92. **58**. Andrew, *Secret Service*, s. 90–91. **59**. *Age.*, s. 91. **60**. *Age.*, s. 91–3. **61**. Beesly, *Room 40*, Böl. 5. Andrew, *Secret Service*, s. 97. **62**. Churchill, *World Crisis*, c. I, s. 466. **63**. Andrew, *Secret Service*, s. 498. **64**. Marder, *Dreadnought to Scapa Flow*, c. III, s. 142. Naval Staff Monograph, c. XII (1925), s. 120–21. MOD Naval Historical Branch. **65**. Marder, *Dreadnought to Scapa Flow*, c. III, s. 143–4. **66**. Naval Staff Monograph, c. XII (1925), s. 144. MOD Naval Historical Branch. **67**. Churchill, *World Crisis*, c. II, s. 128ff. **68**. Marder, *Dreadnought to Scapa Flow*, c. III, s. 140, 161, 167. Roskill, *Admiral of the Fleet Lord Beatty*, s. 114–16. Andrew, *Secret Service*, s. 99–100. **69**. Gilbert, *Winston S. Churchill*, c. 3: *Challenge of War*, s. 359. **70**. Page'den Wilson'a, 17 Mart 1918, Wilson Papers, mikrofilm 95, Library of Congress, Washington. Bu mektubun alıntılandığı ilk yer için bkz. James, *Eyes of the Navy*, s. xvii. Tam metinin araştırılması için bkz. Dr Dan Larsen, "British Intelligence and American Neutrality", s. 11. **71**. Page'den Wilson'a, 17 Mart

1918; Larsen, "British Intelligence and American Neutrality", s. 11. **72**. Aşağıda, s. 554, 575-6. **73**. Yukarıda, [Böl. 4] **74**. Andrew, *Secret Service*, s. 96. **75**. Army Security Agency, "Historical Background of the Signal Security Agency" c. II, s. 17–18; National Archives Washington NAW RG 457, NC3-457-77-1. **76**. Fitzgerald, *Knox Brothers*, s. 90–92, 137. Andrew, *Secret Service*, s. 94. **77**. Professor E. R. Vincent, Yayımlanmamış Anıları, s. 107; Corpus Christi College, Cambridge, Archives. **78**. Fitzgerald, *Knox Brothers*, s. 93. **79**. Metnin aslı için bkz. Denniston MSS, CCAC DENN 3/3. Kapak sayfası mısraların Knox'a ait olduğunu göstermektedir. **80**. Andrew, *Secret Service*, s. 452–3. **81**. *Age.*, s. 95–7. **82**. *Age.*, s. 107–8. Larsen, "British Intelligence and American Neutrality", Böl. 5. **83**. Andrew, "Déchiffrement et diplomatie", s. 58–9. **84**. Carden, *German Policy toward Neutral Spain*, s. 67–8, 78. Lowry, "At What Cost?", s. 30–31. **85**. Yukarıda, s. 509. **86**. Aşağıda, s. 577-8. **87**. Aşağıda, s. 582-3. **88**. Adams, *Historical Dictionary of German Intelligence*, s. 1. **89**. Kahn, David, *Hitler's Spies*, s. 35. Beach, *Haig's Intelligence*, s. 157. Aşağıda, s. 568. **90**. Boghardt, *Spies of the Kaiser*, s. 121. **91**. *Age.*, s. 128. **92**. *Age.*, s. 121. **93**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 77–9. Boghardt, *Spies of the Kaiser*, s. 128. **94**. Arthur S. Link tarafından yazılan önsöz için bkz. Doerries, *Imperial Challenge*, s. xiv. **95**. Yukarıda, s. 419-29. **96**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 31. **97**. Boghardt, *Spies of the Kaiser*, s. 128. **98**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 31. **99**. Savaş öncesi Amerikan Gizli Servisi tarihi için bkz. Yukarıda, s. 463-5. **100**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 31–4. **101**. Rintelen, *Dark Invader*, s. 80, 126. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 33–4. **102**. Gaunt, *Yield of the Years*, s. 135. **103**. *Age.*, s. 137–8. Boghardt, *Zimmermann Telegram*, s. 108–9. **104**. Boghardt, *Zimmermann Telegram*, s. 108–13. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 34–5. **105**. Andrew, *Secret Service*, s. 101–2. **106**. William Clarke, "40 O.B. and GC & CS 1914 to 1945", Bölümler 1, 2, CCAC Clarke MSS CLKE3. **107**. Jeffery, *1916*, loc. 2195. **108**. Andrew, *Secret Service*, s. 103–5. **109**. Scheer'in kaçış güzergahının Büyük Filo tarafından kesilememesinde payı olan sinyal istihbaratının "neredeyse suç teşkil edecek biçimde beceriksizce" kullanımının yanında "raporlama konusunda çok sayıda hata" ve diğer eksikliklerin bir analizi için bkz. Gordon, *Rules of the Game*, böl. 22, s. 508. **110**. Marder, *Dreadnought to Scapa Flow*, c. III, s. 172–86. Roskill, *Admiral of the Fleet Lord Beatty*, s. 179–83. Clarke, 'Jutland 31.5.16', CCAC Roskill MSS ROSKI ILL 3/6. Andrew, *Secret Service*, s. 107–8. **111**. Jeffery, *MI6*, s. 83–5. TNA ADM223/637'de bulunan istihbarat raporlarının alıntılandığı yer: Jeffery, *1916*, loc. 2291. **112**. https://www.fbi.gov/news/stories/2004/july/blacktom073004.http://www.smithsonianmag.com/history/sabotage-in-new-york-harbor-123968672/?no-ist. **113**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 37. **114**. Andrew, *Secret Service*, s. 145–7, 165–6. Jeffery, *MI6*, s. 47–53. **115**. Andrew, *Secret Service*, s. 166. **116**. Beach, *Haig's Intelligence*, s. 322. **117**. Roberts, *Elegy*, loc. 888. **118**. Beach, *Haig's Intelligence*, s. 217. **119**. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom*, Önsöz, Böl. 6. **120**. Mohs, *Military Intelligence and the Arab Revolt*, s. 36–7, 159. **121**. *Age.*, s. 73–4. **122**. *Age.*, s. 36. **123**. *Age.*, s. 9–10. **124**. Hogarth'ın yorumları için bkz. *The Arab Bulletin*, 4 cilt. (1986), Önsöz (Cambridge Archives baskısı). **125**. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom*, Önsöz, Böl. 6. **126**. Brown (ed.), *T. E. Lawrence in War and Peace*, s. 293. **127**. Westrate, *Arab Bureau*, Böl. 4. **128**. *Age.*, s. 207–8. **129**. *Age.*, s. 157–8. **130**. *Age.*, s. 204. **131**. *Age.*, s. 158. **132**. Langford, *Somme Intelligence*, loc. 1620. **133**. Robertson'dan Haig'e, 29 Temmuz 1916, Haig Papers, TNA

WO 256/11; alıntılandığı yer için bkz. Larsen, 'British Intelligence and American Neutrality', s. 80. **134**. Haig'in Günlüğü, 21 Ekim 1916, Haig Papers, 159, National Library of Scotland, Edinburgh; alıntılandığı yer için bkz. *Age.*, s. 98. **135**. Yukarıda, s. 173. **136**. Yukarıda, s. 361. **137**. Hall'ın yayımlanmamış anıları (Ralph Strauss tarafından yazılmıştır), müsvedde bölüm C, CCAC HALL 3/2. **138**. Hankey'nin Günlüğü, 20 Kasım 1916, CCAC; alıntılandığı yer için bkz. Larsen, "British Intelligence and American Neutrality", s. 133. **139**. Larsen, "British Intelligence and American Neutrality", s. 80–81. Prior, *The Somme*, s. 196–7. **140**. MI1(b) Resmî Tarihçesi, TNA HW 7/35. **141**. A. G. Denniston, untitled MS memoir on Room 40, n.d., CCAC Deniniston MSS DENN 1/3. **142**. Roskill, *Hankey*, c. 1, s. 247. **143**. Fowler, *British–American Relations*, s. 10, 13, 19. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 38–9. **144**. Thwaites, *Velvet and Vinegar*, s. 154–5. Gaunt, *Yield of the Years*, s. 192–4. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 39–40. **145**. Larsen, "First Intelligence Prime Minister". **146**. *Age.* **147**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 41–2. **148**. Boghardt, *Zimmermann Telegram*, s. 104. **149**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 42. Boghardt, *Zimmermann Telegram*, s. 107–9. **150**. Larsen, "First Intelligence Prime Minister". Larsen, "British Intelligence and American Neutrality"; Böl. 8. **151**. Page'den Wilson'a, müsvedde, Şubat 1917, Page Papers, 1090.5, Box 3, Journal 1917, Harvard University Houghton Library. Page evrakı içinde yıllardır keşfedilmeden duran bu belge Dr Dan Larsen tarafından ortaya çıkarılmıştır; Larsen, "British Intelligence and American Neutrality", s. 197. **152**. Dugdale, *Balfour*, c. 2, s. 138. **153**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 44–5. **154**. Mohs, *Military Intelligence and the Arab Revolt*, s. 125–6. **155**. *PWW*, vol. 51, s. 519–27. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 45–6.

25. Birinci Dünya Savaşı, II.Kısım

1. Roskill, *Hankey*, c. I, s. 356–7, 380–84. Marder, *Dreadnought to Scapa Flow*, c. IV, Böl. 6, 7, 10. **2**. Andrew, *Secret Service*, s. 120–22. Marder, *Dreadnought to Scapa Flow*, c. IV, s. 264–8. **3**. Merridale, *Lenin on the Train*, s. 58–69, 257–61. **4**. *Age.*, Böl. 6. **5**. Röhl, *Kaiser Wilhelm II*, s. 170. **6**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 99. **7**. Radek, "Through Germany in a Sealed Coach". Merridale, *Lenin on the Train*, s. 151–2. **8**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 95–6, 100. **9**. Andrew, *First World War*, s. 42–3. **10**. Watson, *Ring of Steel*, s. 462–3. **11**. Figes, *People's Tragedy*, s. 416–17. **12**. Watson, *Ring of Steel*, s. 463. **13**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 46–7. **14**. *Age.*, s. 47. **15**. Voska hakkında, bkz. Yukarıda, s. 559. **16**. Maugham, "Looking Back". Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 47–8. **17**. Figes, *People's Tragedy*, s. 418–19. **18**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 95–6. **19**. Fuller, *Foe Within*, s. 241–2. **20**. Tombs ve Tombs, *That Sweet Enemy*, s. 490. Pedroncini, *Les Mutineries de 1917*. **21**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 101. **22**. *Age.* **23**. *Age.*, s. 101–2. **24**. Fowler, *British–American Relations*, s. 113–18. Jeffery, *MI6*, s. 119. **25**. Maugham, "His Excellency", in *Collected Short Stories*, c. III. **26**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 102–3. **27**. *Age.*, s. 103. **28**. Leggett, *Cheka*, s. 15–19. **29**. *Age.*, s. 281–2. **30**. Kennan, *Soviet–American Relations*, c. 1, s. 401–2, 454–5. **31**. Service, *Spies and Commissars*, s. 110. **32**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 62–3. **33**. Leggett, *Cheka*, s. 41–51. **34**. *Age.*, s. 73, 293. **35**. *Age.*, Böl. 4. **36**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 68–9. **37**. 17 RGAPSI F. 76 d. 3 o. 10, s. 1.

Bu mektup Svetlana Lokhova tarafından bulunmuş ve yüksek lisans tezinde yayımlanmıştır; "The Evolution of the Cheka", s. 12. Mektup tarihsiz olsa da arşiv kataloğunda verilen tarih 30 Ağustos 1918'dir. **38**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 34. **39**. Tsvigun ve diğerleri (ed.), *V. I. Lenin i VChK*, no. 198. **40**. Ostryakov, *Voyennye Chekisti*, Böl. 1. **41**. Lockhart, *Memoirs of a British Agent*, Böl. 10. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 95. **42**. Lockhart, *Memoirs of a British Agent*, s. 276–7, 322. Hill, *Go Spy the Land*, s. 238. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s, 71–80. **43**. Yukarıda, s. 471-2. **44**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 31. **45**. Leggett, *Cheka*, s. 17. **46**. 22 Eylül 1918 tarihli, haftalık Çeka bülteninde yayımlanan Morşansk bölgesi ve kasabası Çeka teşkilatı tarafından gönderilen rapor; Mitrokhin Archive k-9, 112, CCAC. **47**. *ODNB* Edgar Cox. Beach, *Haig's Intelligence*, s. 301–2. **48**. Decock, "La Dame Blanche", Bölümler 5–8 (alıntının nakledildiği yer s. 149). Andrew, *Secret Service*, s. 168–9. **49**. Andrew, *Secret Service*, s. 170–71. Beach, *Haig's Intelligence*, s. 289–90. **50**. Andrew, *Secret Service*, s. 171–2. Tümgeneral S. S. Butler, "France 1916–1918", mikrofilm kopyası, IWM. Beach, *Haig's Intelligence*, s. xxx. **51**. General Sir James Marshall-Cornwall, yayımlanmamış anılar, Böl. 4, s. 7, IWM. **52**. http://www.annales.org/archives/x/painvin.html. **53**. 'Souvenirs du général Cartier', s. 19–20. 'Conférence de M. Georges Jean Painvin', s. 50. **54**. 'Le chiffre AFDGX'; http://www.apprendre-en-ligne.net/crypto/subst/adfgvx.html. **55**. Beach, *Haig's Intelligence*, s. 307–8. **56**. Sheffy, *British Military Intelligence in the Palestine Campaign*, s. 222–56. Stevenson, *With Our Backs to the Wall*, s. 148–55. Ferris (ed.), *British Army and Signals Intelligence*, s. 297–9. **57**. Woodward, *American Army and the First World War*, Bölümler 16–19. **58**. Stevenson, *With Our Backs to the Wall*, s. 183. **59**. Smoot, "Impermanent Alliances". Omand, "Learning from the Secret Past". **60**. Yukarıda, s. 571-2. **61**. Friedman, *Bletchley Park Diary*. **62**. Yukarıda, s. 606. **63**. "Memorandum on Scope and Activities of MI1c in New York", 27 Nisan 1917, Wiseman papers, seri 1, kutu 6, klasör 174, SLYU. **64**. Wiseman'dan Cumming'e, 6 Eylül 1918, Wiseman papers, seri 1, kutu 6, klasör 171, SLYU. **65**. Wiseman'dan Reading'e, 26 Temmuz 1918, Wiseman papers, seri 1, kutu 3, klasör 74, SLYU. **66**. Amiral John Godfrey, yayımlanmamış anılar, c. 5, s. 132–7, CCAC GDFY 1/6. **67**. Wiseman'dan Murray'e, 14 Eylül 1918; Murray'den Wiseman'a, Wiseman papers, seri 1, kutu 2, klasör 53, SLYU. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 57. **68**. *PWW*, c. 42, s. 16–17. **69**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 63. **70**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 53–4. **71**. *PWW*, c. 51, s. 345–8. **72**. *PWW*, c. 51, s. 527–8. **73**. Yukarıda, s. 646-7. **74**. Ekim 1918 CX [MI1c] raporları, nakleden Beach, *Haig's Intelligence*, s. 318. **75**. Röhl, *Kaiser Wilhelm II*, s. 176. **76**. Toye, *For What We Have Received*, s, 153–5. Toye tam tarihi yanlış hatırlamıştır. **77**. Marder, *Dreadnought to Scapa Flow*, c. V, s. 172–5. **78**. Yakalanan mesajlar için bkz. TNA ADM 137/964. **79**. Lowry, *Armistice 1918*, s. 84, 126. Larsen, "Lloyd George as Prime Minister". MI1b tarafından yakalanan çoğu mesajda olduğu gibi deşifreler günümüze ulaşmamış olsa da, House ve Wilson arasında gönderilip alınan telgrafların bulunabileceği yer için bkz. *PWW*, c.51. **80**. *PWW*, c. 51, s. 594–5. **81**. Larsen, "British Intelligence and American Neutrality". **82**. Decock, "La Dame Blanche" Bölümler 5–8 (alıntının bulunduğu yer s. 149). Andrew, *Secret Service*, s. 168–9. **83**. Andrew, *Secret Service*, s. 173. **84**. Beach, *Haig's Intelligence*, s. 314–16. **85**. Tümgeneral S. S. Butler, "France 1916–1918" mikrofilm kopyası, IWM. Andrew, *Secret Service*, s. 173. **86**. Stevenson, *With Our Backs to the Wall*, s. 540. **87**. Andrew, *First World War*, s. 50.

26. İki Savaş Arası Dönemde Sinyal İstihbaratı ve İnsan İstihbaratı

1. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 68.. **2.** Andrew, *Defence of the Realm*, s. 186–7. **3.** Jeffery, *MI6*, s. 245. **4.** Andrew, *Defence of the Realm*, s. 186. **5.** Yukarıda, s. 594-5. **6.** Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 37. **7.** Bütün Rusya'nın Merkez Yürütme Komitesi ve Halk Komiserleri Konseyi raporu, 5 Aralık 1919. **8.** Lokhova, "Evolution of the Cheka", s.20–21. Kuznetsov'un çetesinin yirmi yaşındaki .mensubu Nikolay Aleksandroviç Pavlov'un (takma adı "Kozul") 15 Şubat 1919'da Cerjinski tarafından yapılan sorgusunun kaydına ulaşan ilk kişi Lokhova olmuştur. Belgenin İngilizce tercümesi için bkz. "Evolution of the Cheka", Ek A. **9.** Cerjinski, "Lenin'in mobilyalarının tahrip edilmesi hakkında soruşturma", Eylül 1922; RGASPI, F. 76 op. 3 d. 268 l. 2–3. Bu belgenin ilk kez yayımlandığı yer için bkz. Lokhova, "Evolution of the Cheka", s. 21–2. **10.** Andrew, *Defence of the Realm*, s. 117, 122. MI5'in çok daha kapsamlı ama daha az kaynakla icra ettiği operasyonları için, bkz. Aşağıda, [Böl. 26]. **11.** Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 43–5. Savinkov hakkında, bkz. *Age.*, s. 43-4. **12.** *Age.*, s. 45–6. Jeffery, *MI6*, s. 182–4. Reilly hakkında, bkz. Yukarıda s. 599. **13.** Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 46. **14.** Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 94–5. Fetterlein'in çarlık karanlık odası faaliyetleri için bzk. Yukarıda, s. 488. GC&CS'deki rolü için, bkz. Denniston, "Government Code and Cypher School", s. 55; Brigadier John H. Tiltman, 'Experiences 1920-1939'; https://www.nsa.gov/public_info/_files/tech_journals/experiences.pdf. **15.** Filby, "Bletchley Park and Berkeley Street", s. 280. **16.** W. F. Friedman, "Six Lectures on Cryptography", s. 18, NAW, RG457 SRH-004. **17.** Filby, "Bletchley Park and Berkeley Street", s. 280. **18.** Curzon'da Crewe'a, 2 Şubat 1923, CUL Crewe MSS 12. **19.** Andrew ve Kanya-Forstner, *France Overseas*, s. 232. **20.** Andrew, *Secret Service*, s. 245. **21.** *Age.*, s. 262–3, 296. Fetterlein'in çarlık dönemi kod kırıcılığı kariyeri için, bkz. Yukarıda, s. 487-8, 521-2. **22.** Yukarıda, s. 574-5, 576-7. **23.** Andrew, *Secret Service*, s. 268. **24.** *Age.*, s. 268–9. **25.** Kabine kararları, 15 Eylül 1920, TNA CAB 23/23. **26.** Kabine kararları, 5 Mayıs 1923, TNA CAB 23/45. Cf. Curzon'dan Bonar Law'a, 5 Mayıs 1923, HLRO Davidson MSS. **27.** Cmd. 1869 (1923). **28.** Andrew, *Secret Service*, s. 292–3. **29.** *Age.*, s. 296–7. **30.** Yakalanan Fransız yazışmalarını içeren zarfın üzerine Curzon tarafından yazılan başlık; IOLR Curzon MSS Eur. F 112/320. **31.** Curzon'dan Crewe'a, 13 Ekim, 12 Kasım, 12 Aralık 1923, CUL Crewe MSS 12. Curzon'dan Baldwin'e, 9 Kasım 1923, IOLR Curzon MSS Eur. F 112/320. **32.** Churchill'den Austen Chamberlain'a, 21 Kasım 1924, BUL Chamberlain MSS AC 51/58. **33.** *Parliamentary Debates (Commons)*, 5th series, vol. CCVI, 26 Mayıs 1927, cols. 2257–8. **34.** Andrew, *Defence of the Realm*, s. 148–51. **35.** Bennett, *"A Most Extraordinary and Mysterious Business"*, s. 26. **36.** Andrew, "Secret Intelligence and British Foreign Policy", s. 20. **37.** Yukarıda, s. 545-6. **38.** Churchill'den Austen Chamberlain'a, 22 Kasım 1924, BUL Chamberlain MSS AC 51/61. Andrew, *Secret Service*, s. 315–16. **39.** William Friedman tarafından 1943'te kayıt altına alınan Fetterlein'le görüşme. Friedman, *Bletchley Park Diary*, s. 12. **40.** Andrew, *Secret Service*, s. 331–3. **41.** Hankey'den Lloyd George'a, 8 Ekim 1920, HLRO Davidson MSS. **42.** Fransız arşivlerinde Avusturya, Belçika, Alman, Yunan ve Romen mesajlarının deşifreleri de vardır; SHA 6 N 233, 249–52. **43.** Denniston, "Government Code and Cypher

School", s. 55. **44**. Yukarıda, s. 509, 515-6. **45**. Alexandre Millerand'ın yayımlanmamış anıları. Oğlu, müteveffa Jacques Millerand'ın izniyle alıntı yapılmıştır. **46**. Paris'teki Alman büyükelçisi Mayer'in Berlin'e gönderdiği deşifre edilmiş telgraf, no. 85, 18 Jan. 1921; SHA 6 N 250. Millerand'ın evrakının içinde başka Alman deşifreleri de vardır (MAE). **47**. Forcade, *La Republique secrete*, s. 178–80. **48**. Yukarıda, s. 608-9. **49**. Kahn, *Reader of Gentlemen's Mail*, Bölümler 7, 8. **50**. Yardley, *American Black Chamber*, s. 215. **51**. *Documents on British Foreign Policy, 1919–1939*, 1st series, c. 14, s. 297. **52**. *Age.*, s. 224. **53**. Kahn, *Reader of Gentlemen's Mail* eserinin gizliliği kaldırılmış incelemesi, Thomas R. Johnson, *Studies in Intelligence*, c. 48, no. 2. **54**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 71. **55**. Yardley, *American Black Chamber*, s. 232–4. **56**. W. F. Friedman, "A Brief History of the Signal Intelligence Service" 29 Haziran 1942, s. 9–10; RG 457: SRH-029, NAW. **57**. Stimson günlüğü, 1 Haziran 1931, SLYU. Stimson Dışişleri Bakanlığı'nın ilk aylarında günlük tutmamıştır. Karanlık Oda'nın kapatılması hakkındaki yorumlarını sonradan Yardley'in anılarının basıldığı zaman yapmıştır. **58**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 72–3, 104–6. **59**. Hannah, "Many Lives" RLEW 5/41, CCAC; nakleden Moran, *Company Confessions*, s. 31. **60**. Yardley, *American Black Chamber*. **61**. Hannah, "Many Lives" RLEW 5/41, CCAC; Moran, *Company Confessions*, Böl. 3. **62**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 192–4. **63**. Kahn, *Reader of Gentlemen's Mail*, s. 134. **64**. Gorbunov, *Vostochnyii rubezh:OKDVA protiv iaponskoii armii*. **65**. Stalin'den Kaganoviç'e (Haziran sonları yahut 1 Temmuz 1932); Davies ve diğerleri (ed.), *The Stalin–Kaganovich Correspondence, 1931–36*, belge 42. **66**. RGASPI 558/11/185/ 126-32. Davies ve Harris, *Stalin's World*, s. 123–4. **67**. Patel, *New Deal*, s. 143. **68**. Yukarıda, s. 532. **69**. Yukarıda, s. 486-7. **70**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 47, 67–9. **71**. Primakov ve diğerleri, *Ocherkii istorii rossiyskoi vneshnei razvedki*, c. 3, Böl. 13. **72**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 67–9. **73**. Bohlen, *Witness to History*, s. 20. **74**. Dunn, *Caught between Roosevelt and Stalin*, s. 75. **75**. Graham Greene'in önsözü, Philby, *My Silent War*. **76**. Yukarıda, s. 186-7. **77**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 137. **78**. Aşağıda, s. 669-70. **79**. Andrew ve Elkner, "Stalin and Foreign Intelligence", s. 75. **80**. Yukarıda, s. 614. **81**. Yagoda, taslak genelge, *c.*20 Ocak 1935; Lenoe, *The Kirov Murder and Soviet History*, belge 100. Ancak Lenoe, Lokhova'nın eriştiği Kremlin komplosu soruşturması dosyalarına erişememiştir. **82**. Lokhova, "Stalin, the NKVD and the Investigation of the Kremlin Case", s. 37–42. **83**. *Age.*, s. 42–4. **84**. *Age.*, s. 49–54. **85**. Lokhova, "Stalin, the NKVD and the Investigation of the Kremlin Case", s. 49–50. Aleksey Sinelobov konusunda ek bilgi için Svetlana Lokhova'ya minnettarım. **86**. Tzouliadis, *The Forsaken*, Böl. 12. **87**. Jansen ve Petrov, *Stalin's Loyal Executioner*, s. 207. **88**. Politbüro kararı, 2 Ekim 1937: Getty ve Naumov (ed.), *Road to Terror*, belge 164. **89**. Aşağıda, s. 667-8. **90**. "Troçkist-Zinovyevist Karşı Devrimci Terörist Faaliyetler Hakkında", 29 Temmuz 1936; Getty ve Naumov (ed.), *Road to Terror*, belge 73. **91**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 148–9. **92**. "Japon-Alman-Troçkist ajanların yıkıcı, bölücü ve casusluk faaliyetleri hakkında", Şubat-Mart 1937 Merkez Komite kararı; Getty ve Naumov (ed.), *Road to Terror*, belge 145. **93**. Tucker ve Cohen (ed.), *Great Purge Trial*. **94**. *Age.* **95**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 157. **96**. Andrew ve Elkner, "Stalin and Foreign Intelligence", s. 71–2. **97**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 154. **98**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 95.

27. "Büyük Üçlü" ve İkinci Dünya Savaşı İstihbaratı

1. Yukarıda, s. 480-1, 511-2, 544-5, 623-4. **2**. Yukarıda, s. 470-1, 636-640, 642-4. **3**. Dorwart, *Office of Naval Intelligence*, s. 104–11. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 76–7. **4**. Yukarıda, s. 564. **5**. PSF Anecdotes FDRL. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 77–8. **6**. Yukarıda, s. 608-7, 610. **7**. Freidel, *Franklin D. Roosevelt: The Ordeal*, s. 18, 30–31, 77. **8**. Brands, *Traitor to His Class*, s. 134. **9**. Freidel, *Franklin D. Roosevelt: The Triumph*, s. 66. **10**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 81. **11**. Dorwart, 'The Roosevelt–Astor Espionage Ring'. **12**. Elliott Roosevelt (ed.), *Roosevelt Letters*, c. 3, s. 100. **13**. Astor'dan FDR'ye, 26 Eylül 1934, PSF 92, Astor File, FDRL. FDR'den Astor'a, 26 Eylül 1934, Astor Papers, FDRL. **14**. Astor'dan FDR'ye, n.d., PSF 92, 'Amusing Things' File, FDRL. **15**. PSF 92, Astor File, FDRL içindeki yazışmalar; nakleden Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 83–4. **16**. Yukarıda, s. 515. **17**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 84. **18**. Sullivan, "A Highly Commendable Action." Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 85–6. **19**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 86–7. Beyaz Saray Konferansı için muhtıra, 14 Kasım 1938; nakleden Lowenthal, "Searching for National Intelligence". **20**. Preston, "US national security". **21**. Astor'dan FDR'ye, "Sunday night", n.d. [1939], PSF Astor File, FDRL. **22**. PSF 92 ve PPF 40, Astor File, FDRL içindeki yazışmalar; nakleden Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 93. **23**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 93–4. Jeffery, *MI6*, s. 439–41. Aşağıda, s. 468-9. **24**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 94–6. **25**. Yukarıda, s. 602. **26**. Elliott Roosevelt (ed.), *Roosevelt Letters*, c. 2, s. 311. **27**. Jeffery, *MI6*, s. 438–43. Naftali, "Intrepid's Last Deception". **28**. Stimson, "Notes after Cabinet Meeting", 4 Nisan 1941; nakleden Troy, "Coordinator of Intelligence and British Intelligence", s. 89–90. **29**. Troy, "Coordinator of Information and British Intelligence", s. 107–9. Troy, *Donovan and the CIA*, Ek B. **30**. Godfrey, yayımlanmamış anılar, c. 5, s. 132–7, CCAC GDFY 1/6. **31**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 104–5. **32**. *Age.*, s. 105. **33**. *Age.*, s. 106. Karanlık Oda'nın kapatılması konusunda bkz. Yukarıda, s. 629-30. **34**. "Historical Background of the Signal Security Agency", kısım 3, s. 308; NAW RG 457: SRH-001. Andrew, 'Codebreakers and Foreign Offices', s. 52–3. **35**. Yukarıda, s. 616-7, 623-4. **36**. Bennett, *Churchill's Man of Mystery*. **37**. *ODNB* Ralph Wigram. **38**. Putlitz, *Putlitz Dossier*, Böl. 12. **39**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 198–9. **40**. *Age.*, s. 200–201. **41**. *Age.*, s. 195–203. **42**. Andrew, "Secret Intelligence and British Foreign Policy", s. 24. **43**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 195–209. **44**. Andrew, "Churchill and Intelligence", s. 181–2. Jeffery, *MI6*, s. 347–8. **45**. Yukarıda, s. 617-25. **46**. Margaret Thatcher'ın ziyaretinin ayarlanmasına yardımcı olan Mark Herman'dan alınan bilgi. **47**. Milner-Barry, "Action This Day". **48**. Andrew, *Secret Service*, Böl. 13. Jeffery, *MI6*, s. 382–6. **49**. Andrew, "Churchill and Intelligence", s. 190–91. **50**. Reynolds, "Churchill and the British 'Decision' to Fight On". **51**. Andrew, *Secret Service*, s. 477. **52**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 223. Andrew, *Secret Service*, s. 476. **53**. Blunt, *My Diaries*, c. 2, s. 288. **54**. Yukarıda, s. 614. **55**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 100–101. **56**. Gorodetsky (ed.), *The Maisky Diaries*, s. 90. **57**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 105– 6. **58**. Primakov ve diğerleri., *Ocherkii istorii rossiyskoi vneshnei razvedki*, c. 3, s. 17. **59**. Andrew ve Elkner, "Stalin and Foreign Intelligence", s. 71. **60**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 108–12. **61**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 181. **62**. Volodarsky, *Stalin's Agent*, Böl. 18. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 113–14.

63. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 100. **64**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 180–81. **65**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 112. **66**. *Age.*, s. 114–15. **67**. Merkez'den "Gennady"ye (Ovakimian), 27 Ocak 1941, WWC Vassiliev White Notebook 1, s. 16–18. **68**. Yukarıda, s. 641. **69**. Merkez'den "Gennady"ye (Ovakimian), 27 Ocak 1941, WWC Vassiliev White Notebook 1, s. 16–18. **70**. Yukarıda, s. 634-5. **71**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 122. **72**. Andrew ve Elkner, "Stalin and Foreign Intelligence", s. 77–8. **73**. *Age.*, s. 78–9. **74**. Samolis (ed.), *Veterany vneshei razvedki Rossii*, s. 154. **75**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 125. **76**. Whymant, *Stalin's Spy*, kısım 3. **77**. Christopher Andrew'un Yuri Rastvorov'la Washington DC'de Kasım 1987'de yaptığı mülakat. Rastvorov savaş zamanı Beşinci Direktörlük'te Tolstoy'la beraber çalışmıştı. Rastvorov 1954'te KGB Tokyo rezidenturasından Birleşik Devletler'e iltica etti. **78**. Yukarıda, s. 486-8. **79**. Kuromiya ve Peplonski, "Kozo Izumi and the Soviet Breach". Hastings, *Secret War*, s. 184–7. **80**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 281–3. **81**. Yukarıda, s. 654. **82**. Stimson günlüğü, 2 Ocak 1941, SLYU. **83**. *PHA*, kısım 2, s. 288; kısım 4, s. 1734. Kahn, "Roosevelt, MAGIC and ULTRA", s. 292. **84**. *PHA*, kısım 11, s. 5278–81. **85**. *Age.*, s. 5475. Watson'ın Beyaz Saray'daki rolü için, bkz. Morgan, *FDR*, s. 444. **86**. *PHA*, kısım 11, s. 5475. **87**. *FRUS 1941*, c. 4, s. 299–300. **88**. *PHA*, kısım 11, s. 5475–6. **89**. *Age.* **90**. Kotani, *Japanese Intelligence in World War I I*, s. 136–8. **91**. *MBPH*, c. 4, no. 16A; c. 4, Ek, no. 14, 114, 162. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 111. **92**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 112–13. **93**. *PHA*, kısım 11, s. 5284. **94**. Morgan, *FDR*, s. 613–14. **95**. *PHA*, kısım 14, s. 1413–15. **96**. *Age. PHA*, kısım 9, s. 4002–3. **97**. Detaylı bilgi için bkz. *PHA*, kısım 14, s. 1413–15. **98**. *PHA*, kısım 10, s. 4660–64. **99**. *PHA*, kısım 11, s. 5281–4. **100**. Prange, *At Dawn We Slept*, s. 553. **101**. *PHA*, kısım 9, s. 4099; kısım 11, s. 5283–4. **102**. Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, s. 430–31. **103**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 118–19. **104**. *PHA*, kısım 12, s. 200–202. **105**. Prange, *At Dawn We Slept*, s. 558. **106**. Berle günlüğü, 7 Aralık 1941, FRDL. **107**. Lewin, *The Other Ultra*, s. 67. **108**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 119. **109**. Kahn, "Intelligence Failure at Pearl Harbor". Kahn, "Pearl Harbor and the Inadequacy of Cryptanalysis". **110**. Parker, "The Unsolved Messages of Pearl Harbor". **111**. Aşağıda, s. 682-3. **112**. Ferris, "From Broadway House to Bletchley Park". **113**. Gilbert, *Winston S. Churchill*, c. 6: *Finest Hour*, s. 1267–8.

28. İstihbarat ve Büyük İttifak'ın Zaferi

1. Kahn, "Roosevelt, MAGIC and ULTRA", s. 306–8. **2**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 125. Japonlar da benzer bir sonuca varmışlardır: Kotani, *Japanese Intelligence in World War I I*, s. 87. **3**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 138. **4**. Kahn, "Black Code". **5**. Kruh, "British–American Cryptanalytic Cooperation", s. 126. **6**. Behrendt, *Rommel's Intelligence*, s. 146. Jenner, "Turning the Hinge of Fate", s. 169. **7**. Jenner, "Turning the Hinge of Fate", s. 170–71. **8**. *Age.*, s. 175–6. **9**. *Age.*, s. 192. **10**. Kahn, *Hitler's Spies*, s. 195. **11**. Jenner, "Turning the Hinge of Fate", s. 169–70. **12**. *Age.*, s. 168. **13**. Dear ve Foot (ed.), *Oxford Companion to the Second World War*, s. 326–8, 1167. **14**. Jablonsky, *Churchill, the Great Game and Total War*, s. 160–61. Aldrich and Cormac, *Black Door*, s. 116. **15**. Dear ve Foot (ed.), *Oxford Companion to the Second World War*, s. 326–8, 1167. **16**. Hinsley ve Stripp (ed.), *Codebreakers*, s. 37. Hastings, *Secret War*, s. 409.

17. Churchill, *Second World War*, vol. 2: *Their Finest Hour*, s. 529. **18**. Yukarıda, s. 581-2. **19**. Alman denizaltılarına karşı yürütülen mücadelede istihbarat kullanımı konusunda detaylı bilgi için bkz. Hinsley ve diğerleri, *British Intelligence in the Second World War*, 4 Cilt. Daha kısa bir anlatı için tek ciltlik özetin 10, 18, 34, 37. bölümlerine bakınız. **20**. West, *Historical Dictionary of World War I Intelligence*, s. 14–15. **21**. Savaş zamanı ve sonrasındaki İngiliz-Amerikan istihbarat iş birliği konusunda en güncel ve en iyi çalışma için bkz. Gioe, "Anglo-American Special Intelligence Relationship". **22**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 135–7. **23**. Hinsley ve diğerleri, *British Intelligence in the Second World War*, c. 2, s. 48. **24**. Denniston, "The Government Code and Cypher School", s. 56. Erskine, "William Friedman's Bletchley Park Diary", s. 371. **25**. BRUSA anlaşmasının tam metninin gizliliği 1995 yılına kadar kaldırılmamıştır; Sims, "BRUSA Agreement of May 17, 1943". Strong hakkında, bkz. Yukarıda, s. 652. **26**. Christopher Andrew tarafından Sir Harry Hinsley'le yapılan mülakatlar, Mart–Nisan 1994. **27**. Yukarıda, s. 604-5. **28**. Friedman, *Bletchley Park Diary*. **29**. Christopher Andrew tarafından Sir Harry Hinsley'le yapılan mülakatlar, Mart–Nisan 1994. **30**. William F. Bundy'nin *New York Times*'ta 7 Ekim 2000'de yayımlanan ölüm ilanında nakledilen BBC röportajı. **31**. Service, *Spies and Commissars*, s. 110. **32**. Herman, *Intelligence Power*, s. 283. **33**. Hastings, *Secret War*, s. 447. **34**. *B-Dienst* harp ceridesi, nakleden Kahn, "Codebreaking in World Wars I and II", s. 145. **35**. Kahn, "Codebreaking in World Wars I and II", s. 154. **36**. Yukarıda, s. 515-9, 570, 653-4. **37**. Kahn, "Codebreaking in World Wars I and II", s. 155. **38**. *Hitler's Table Talk*, 17 Şubat 1942. **39**. *Age.*, 22 Mayıs 1942. **40**. Gilbert, "Final Solution", Holokost konusundaki devasa literatür için kıymetli bir giriş teşkil eder. Wannsee, için, bkz. Roseman, *Wannsee Conference and the Final Solution*. **41**. Lathrop, *Literary Spy*, s. 18. **42**. Paret ve diğerleri, (ed), *Makers of Modern Strategy*, s. 492. **43**. Yukarıda, s. 615. **44**. Sebag Montefiore, *Stalin*, s. 451. **45**. Hastings, *Secret War*, s. 229–36. **46**. Sebag Montefiore, *Stalin*, s. 452. Service, *Stalin*, s. 428–9. **47**. SD raporu, 28 Ocak 1943; Chant, *Warfare and the Third Reich*. **48**. Hastings, *Secret War*, s. 469. **49**. Jukes, "The Soviets and 'Ultra'" Mulligan, "Spies, Ciphers and 'Zitadelle'" Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 316–17. Haslam, *Near and Distant Neighbours*, s. 118–19. **50**. Cairncross, *Enigma Spy*, s. 95ff. **51**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 159. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 314. Samolis (ed.), *Veterany Vneshei razvedki Rossii*, s. 154. **52**. Hastings, *Secret War*, s. 188–9. **53**. Yukarıda, s. 665. **54**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 157–8. **55**. Güvenlik Servisi faaliyetleri konusunda rapor, 26 Mart 1943, TNA KV 4/83. **56**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 280. **57**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 157–9. **58**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 249. **59**. Masterman, *On the Chariot Wheel*, Böl. 21. **60**. Masterman, *Double-Cross System*, s. xii. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 255–6, 285. **61**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 239. **62**. *Age.*, s. 285–7. **63**. *Age.*, s. 287–90. **64**. Roberts, *Stalin's General*, s. 167. **65**. Hastings, *Secret War*, s. 326. **66**. Mulligan, "Spies, Ciphers and 'Zitadelle'", s. 250. **67**. Ele geçirilmiş Alman belgesinden alıntıyı nakleden yer için bkz. US Office of Naval Intelligence, "Espionage–Sabotage–Conspiracy. German and Russian Operations 1940 to 1945", s. 51; NAW RG 242, kutu 70. **68**. Hastings, *Secret War*, s. 327. **69**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive II*, s. xxvii. **70**. Rayfield, *Stalin and His Hangmen*, s. 394–5. Uehling, *Beyond Memory*. **71**. Gilbert, *Auschwitz and the Allies*. **72**. Hastings, *Secret War*, s. 480. **73**. Trevor-Roper, muhtıra, yaz 1943, TNA HW19/347; nakleden

Hastings, *Secret War*, s. 470. **74.** Hastings, *Secret War*, s. 470. **75.** Hastings, *Secret War*, s. 460–64. **76.** Churchill, *Second World War*, c. 5: *Closing the Ring*, s. 338. **77.** Howard, *British Intelligence*, c. 5, s. 106–7. **78.** Holt, *Deceivers*, Böl. 13. Macintyre, *Double-Cross: The True Story of the D Day Spies.* **79.** Bonsall, "Bletchley Park and the RAF Y Service". **80.** X-2'nin Yayımlanmamış Tarihçesi, Kutu 2, RG 226, NAW; Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 139–40. **81.** Andrew, *Defence of the Realm*, s. 305. **82.** *Age.*, s. 305–8. **83.** *Age.*, s. 308. **84.** *Age.*, s. 309. **85.** Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 183–4. **86.** *Age.*, s. 165–6. **87.** *Age.*, s. 141–2. **88.** Molotov'un Washington elçiliğinden gelen ve 23 Eylül 1942'de Stalin'e ilettiği rapora eklediği bilgi notu; http://www.loc. gov/exhibits/archives/sovi.html#obj4. **89.** Wellington A. Samouce, 'I Do Understand the Russians', s. 52–3, Samouce papers, US Army Military History Institute, Carlisle Barracks, Pa. **90.** Aşağıda, s. 722-3. **91.** Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 175–7. **92.** Yukarıda, s. 683. **93.** Kotani, *Japanese Intelligence in World War II*, s. 98. **94.** *Age.*, s. 159. **95.** Kotani, *Japanese Intelligence in World War II*, s. 160. **96.** *Age.*, s. 97–8. **97.** *Age.*, s. 142. **98.** *Age.*, s. 144. **99.** *Age.*, s. 101. **100.** *Age.*, s. 105. **101.** Haynes, Klehr ve Vassiliev, *Spies*, s. 47. **102.** Walsh, "George Koval". **103.** Haynes, Klehr ve Vassiliev, *Spies*, s. 47. **104.** Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 169, 790–91. **105.** Haynes, Klehr ve Vassiliev, *Spies*, s. 37. **106.** Walsh, "George Koval". **107.** Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 151–2, 167–9. Haynes, Klehr ve Vassiliev, *Spies*, s. 94–102. **108.** Christopher Andrew tarafından Theodore Hall'la (Cambridge'de Andrew'un yan sokağında yaşıyordu) yapılan mülakat, 1996. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 169–70. **109.** *Age.*, s. 169. **110.** William J. Broad, "Putin Toasts His Spy; From Sioux City to Birobibidzhan and Back", *International Herald Tribune*, 17 Kasım 2007.

29. Soğuk Savaş ve İstihbaratın Süper Güçleri

1. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 149–56. **2.** *Age.*, s. 161–2. **3.** Truman'ın dışişleri, savaş ve donanma bakanlarına muhtırası, 12 Eylül 1945, Naval Aide Files, kutu 10, dosya 1, Harry S. Truman Library. Smith, *Ultra–Magic Deals*, s. 212. **4.** Andrew, "Making of the Anglo-American SIGINT Alliance". **5.** Gioe, "Anglo-American Special Intelligence Relationship", Böl. 5. **6.** Yukarıda, s. 276-7, 292. **7.** Michael Herman'ın yazara gönderdiği e-posta, 29 Temmuz 2017. **8.** İki savaş arası dönemde sinyal istihbaratı emniyeti ihlalleri için, bkz. Yukarıda, s. 615-20, 624-31. **9.** Gioe, "Anglo-American Special Intelligence Relationship" çalışması gizliliği kaldırılan sinyal istihbaratı belgelerinden faydalanan ilk çalışmadır. **10.** COS (45), gizli ek, 31 Temmuz 1945, TNA CAB 76/36; Sir Edward Travis'in (GCHQ Direktörü) özel emri, 7 Mayıs 1945, TNA FO 371/39171: nakleden Aldrich, *Hidden Hand*, s. 1–3. **11.** Andrew, "Intelligence in the Cold War". **12.** Andrew, *For the President's Eyes Only*, Böl. 6. **13.** *Age.*, s. 5 ve Böl. 13. Bu kitapta eldeki bütünlük arz etmeyen belgeler üzerinden, başkanların sinyal istihbaratı konusundaki değişken tutumlarının bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. **14.** Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 484–5. **15.** Yukarıda, s. 223. **16.** "Tek kullanımlık şerit" için bkz. Yukarıda, s. 625. **17.** VENONA deşifreleri yüzünden, İngiltere'de olduğundan daha çok ABD'de doğan tarihsel tartışmalar konusunda, bkz. Haynes ve Klehr, *In Denial*. **18.** Andrew, "VENONA Secret". **19.** Benson ve Warner (ed.), *VENONA*. Haynes ve Klehr, *VENONA*. Andrew, "VENONA Secret". **20.** Andrew, *Defence of the Realm*,

s. 423–6. **21**. *ODNB* Sir Arthur Bonsall; *ODNB*'deki biyografiyi yazan Sir David Omand tarafından ek bilgiler temin edilmiştir. **22**. Selwyn Lloyd'dan E. M. Jones'a (Direktör, GCHQ), 30 Eylül 1956, TNA AIR 20/10621. **23**. Garthoff, "The KGB Reports to Gorbachev", s. 228. **24**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, Böl. 21. **25**. *Age.*, s. 233–5. **26**. Martini, *Nome in codice: ULIS SE*, s. 19–20. **27**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 200, 361–2, 459, 601, 603, 608–9, 621, 628, 630, 718. DARIO hakkında eserin İtalyanca baskısındaki ek bilgiler için bkz. *L'Archivio Mitrokhin* (Milan: Rizzoli, 1999), s. 693–4. **28**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 458–9, 625–6. **29**. Mitterrand döneminde Elysée'den idare edilen böcek yerleştirme faaliyetleri konusunda kısmen belgelere dayalı ilk detaylı anlatım için bkz. Pontaut ve Dupuis, *Les Oreilles du President* ; alıntının bulunduğu yer s. 215. **30**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 163–5. **31**. *Age.*, s. 168–70. **32**. Jeffreys-Jones, "Why was the CIA Founded in 1947?", s. 26–7. **33**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 171. **34**. *Age.*, s. 171–2. **35**. Yukarıda, s. 662-3. **36**. Jeffery, *MI6*, s. 606–7. **37**. Aldrich ve Cormac, *Black Door*, s. 154–5. **38**. Roosevelt, *Counter-Coup*, s. 199–209. *Counter-Coup*'nun ilk baskısı SIS'in rolünü gizlemek için doğru olmayan bir biçimde operasyon için ilk teklifin İngiliz-İran Petrol Şirketi'nden geldiği bilgisi verilmiştir; bu ifade sonradan "İngiliz İstihbaratı" şeklinde değiştirilmiştir. "Iran 1953: The Strange Odyssey of Kermit Roosevelt's *Countercoup*", National Security Archive Electronic Briefing Book No. 468, 12 May 2014, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB468/. **39**. Andrew, "Intelligence in the Cold War". **40**. Amerikan örtülü faaliyetleri hakkındaki kapsamlı literatür içinde bazıları: *Final Report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities*, [Church Committee]. 94 Cong., 2 Sess., Report no. 755 (Nisan 26, 1976); Treverton, *Covert Action*; Andrew, *For the President's Eyes Only*. **41**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, Böl. 9. **42**. Yukarıda, s. 641-3. **43**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, Böl. 9. **44**. *Age.*, s. 416–17. Krotov, Rajk'ın yargılanması ve idamı hakkındaki anılarını Gordievski'ye anlatmıştır. **45**. Yukarıda, s. 667-78. **46**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 464–6. **47**. *Age.*, s. 446. **48**. Andrew, "Intelligence in the Cold War". **49**. U-2'nin çok gizli üretimi ve faaliyeti için, bkz. Rich ve Janos, *Skunk Works*. **50**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, Bölümler 6, 7. **51**. Gioe, Scott ve Andrew (ed.), *International History of the Cuban Missile Crisis*. **52**. Perry, *My Journey at the Nuclear Brink*, s. 3–4. Edward Wilson, "Thank-you, Vasily Arkhipov, the man who stopped nuclear war", *Guardian*, 27 Ekim 2012. **53**. Gates, *From the Shadows*, s. 562. **54**. START Anlaşması, 31 Temmuz 1989, Maddeler IX, X; Telemetri bilgisi konusunda protokol (US Arms Control and Disarmament Agency tarafından yayımlanmıştır). **55**. Kalugin, *Spymaster*, s. 29–32. Christopher Andrew tarafından Oleg Kalugin'le yapılan mülakatlar. **56**. *Age.*, s. 82-83. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 23–4, 267–9. **57**. Kalugin, *Spymaster*, s. 84–90. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 268–9. **58**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 287–8. **59**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 402–4. **60**. Gustafson, "The CIA and Chile, 1964–1974". Gustafson, *Hostile Intent*. **61**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, Böl. 14. Holland, "The Lie That Linked CIA to the Kennedy Assassination". **62**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive II*, s. 18, 326. **63**. Frank, *Indira*, s. 368, 374–5. **64**. Gaddis, *Cold War*. **65**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 236–7. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive II*, s. 40. **66**. Leonov, Fediakova ve Fermandois, "El general Nikolai Leonov en el CEP".

67. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 10. **68**. Dobrynin, *In Confidence*, s. 404–5. **69**. Leonov, *Likholet'e*, s. 141. **70**. Dobrynin, *In Confidence*, s. 209–10, 404–5, 408. **71**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive II*, Bölümler 2–6. **72**. *Age.*, s. 12, 115, 471. Kalugin, *Spymaster*, s. 126–30. **73**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive II*, Bölümler 21, 22. **74**. Bearden ve Risen, *Main Enemy* ; alıntının bulunduğu yer s. 312. Westad, *Global Cold War*, s. 353–7, 375–7. **75**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 478–93, 497. Westad, *Global Cold War*, s. 339–48, 374. **76**. "From 'Upper Volta with Missiles' to 'Nigeria with Snow'" http://russialist.org/from-upper-volta-with-missiles-to-nigeria-with-snow/. **77**. Andrew, "Intelligence in the Cold War". **78**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 167–70, 280–87. **79**. Hanson, *Soviet Industrial Espionage*. Hanson'ın analizini dayandırdığı, T Direktörlüğü içindeki Fransız ajanı Vladimir Vetrov (kod adı FAREWELL) tarafından sağlanan belgeler ve istatistikler Mitrohin'in not ettiği KGB dosyalarıyla uyuşmaktadır. Vetrov hakkında ayrıca, bkz. Kostin ve Raynaud, *Adieu Farewell* ; Andrew ve Gordievsky, *Le KGB dans le monde*, s. 619–25. **80**. Andrew ve Gordievsky (ed.), *Instructions from the Centre*, s. 37, 49–50. **81**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 280–87, 723–5. **82**. Sir Maurice Oldfield tarafından Christopher Andrew'a verilen bilgi. **83**. Mitrokhin (ed.), *KGB Lexicon*. **84**. Leonov, *Likholet'e*, s. 120–22. **85**. Vadim Kirpichenko'yla röportaj, *Vremya Novostey*, 20 Aralık 2004. **86**. Leonov, *Likholet'e*, s. 129–31. **87**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 722. *Izvestia*, 24 Eylül 1991. **88**. Cradock, *Know Your Enemy*, Böl. 17. **89**. Fursenko ve Naftali, *"One Hell of a Gamble"*, s. 51–2, 155, 168. **90**. Andrew ve Gordievsky (ed.), *Instructions from the Centre*, Böl. 4. **91**. Kalugin, *Spymaster*, s. 302–3. Kalugin, Andropov'un mesajı için "paranoyakça" demiştir. **92**. Volkogonov, *Rise and Fall of the Soviet Empire*, s. 351. **93**. Dobrynin, *In Confidence*, s. 523. **94**. Wolf, *Man without a Face*, s. 222. **95**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 582–603. Andrew ve Gordievsky (ed.), *Instructions from the Centre*, Böl. 4. **96**. Shvets, *Washington Station*, s. 29, 74–5. 1982'den 1985'e kadar FCD Birinci (Kuzey Amerika) Şube mensubu olan ve sonra Washington rezidenturasındaki PR Hattı'nda görevlendirilen Shvets'in, Androsov'un raporlarına erişimi vardı. **97**. Andrew ve Gordievsky, *KGB*, s. 591–605. Kriz hakkında yakın zamanda bilgiliği kaldırılan belgeler hakkında en iyi analiz için, bkz. Khuri, "New Light on Able Archer '83". **98**. KGB RYAN direktiflerinin bazılarının yayımlandığı yer için, bkz. Andrew ve Gordievsky (ed.), *Instructions from the Centre*, Böl. 4. **99**. Gordievsky, *Next Stop Execution*, s. 262. **100**. Howe, *Conflict of Loyalty*, s. 349–50. **101**. "Implications of Recent Soviet Military-Political Activities", SNIE 11-10-84/JX. **102**. Gates, *From the Shadows*, s. 273. **103**. US Executive Office, President's Foreign Intelligence Advisory Board, "The Soviet 'War Scare'", 15 Şubat 1990 (gizliliğinin kaldırılması, Ekim 2015), s. vi, viii, 7 (nakleden Khuri, "New Light on Able Archer '83", s. 37. PFIAB raporuna çevrimiçi erişim için: http://nsarchive.gwu.edu/nukevault/ebb533-TheAble-Archer-War-Scare-Declassified-PFIAB-Report-Released/2012-0238-MR.pdf). **104**. Omand, *Securing the State*, s. 35. **105**. Andrew ve Gordievsky (ed.), *Instructions from the Centre*, s. 70–73. **106**. Garthoff, "The KGB Reports to Gorbachev", s. 226–7. **107**. Leonid Şerbaşin'le röportaj, *Daily Telegraph*, 1 Aralık 1992. **108**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, Bölümler 15, 16. **109**. *Age.*, s. 423–5, 480–81, 727–8. **110**. Keene, *Karpov–Korchnoi 1978*. **111**. "Olağanüstü Hal Devlet Komisyonu" çağrısının yayımlandığı yer için, bkz. *The Times*, 19 Ağustos 1991. **112**. Gorbachev, *August Coup*, s. 31. **113**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 730.

30. "Kutsal Terör": Soğuk Savaş'tan 11 Eylül'e

1. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 440–41. **2**. Kurzman, *Unthinkable Revolution in Iran*, s. viii. **3**. Parsons'tan FCO'ya, 15 Ocak 1979; Lucas'tan Weir'a, 16 Ocak 1979, TNA FCO 8/3351; nakleden Passi, "Britain and the Iranian Revolution", Önsöz. **4**. Stephen Lamport'tan Gorham'a, 22 Kasım 1978, TNA FCO 8/3208; nakleden Passi, "Britain and the Iranian Revolution", Önsöz. **5**. Jervis, *Why Intelligence Fails*, s. 85–7. **6**. *Age.*, s. 119. **7**. Kuhns, "Intelligence Failures"; Bobbitt, *Terror and Consent*, s. 292. **8**. *9/11 Commission Report*, s. 341. **9**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 801. **10**. Usame bin Ladin'in, Mardin Fetvası'nı yanlış biçimde yorumlaması hakkında, bkz. http://www.israinternational.com/component/content/article/42-rokstories/318-muslim-scholars-recast-ibn-taymiyyahs-fatwa-on-jihad.html. **11**. Morris, "Sayyid Qutb and the Jews". Tibi, *Islamism and Islam.* **12**. Qutb, "The America I Have Seen". **13**. Cook, *Martyrdom in Islam*, s. 138–9. **14**. Abdel Bari Atwan, "Osama bin Laden's death: A leader's wish fulfilled", *Guardian*, 2 Mayıs 2011. **15**. Danan ve Hunt, *Mixed Blessings*, s. 24. Clinton'ın ilk Ulusal Güvenlik Danışmanı'nın dünya görüşüne dair yakın zamanda yapılan değerlendirmede "din" konusundan dikkat çekici biçimde hiç bahsedilmez; Jones, "Engaging the World". **16**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 538–9. **17**. Kennedy School of Government, Case Program, "CIA and the Fall of the Soviet Empire", s. 55. **18**. Yukarıda, s. 749. **19**. "Baker Visits a Much-Changed KGB", *Los Angeles Times*, 14 Eylül 1991. **20**. Peter Grier, "Cleaning the Bug House", *Air Force Magazine*, Eylül 2012. Yeni elçilik binasının inşaatı hâlâ tamamlanamamıştı. **21**. Amerikan elçiliğine ve büyükelçi konutuna KGB tarafından böcek yerleştirilmesi konusunda bkz. Yukarıda, s. 633-4, 709. **22**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 540. **23**. Primakov, *Russian Crossroads*, Bölümler 1–5. **24**. *Age.*, s. 89. **25**. Yukarıda, s. 744. **26**. Primakov, *Russian Crossroads*, s. 97. **27**. John McLaughlin'den alınan bilgi. **28**. McLaughlin, "Changing Nature of CIA Analysis". **29**. Primakov, *Russian Crossroads*, s. 3. **30**. Christopher Andrew tarafından Robert Gates'le yapılan mülakat, 14 Mart 1994. **31**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 538–9. **32**. *Age.*, s. 539. **33**. Perry, *My Journey at the Nuclear Brink*, s. 91–2. **34**. *Age.*, s. 100–101. Hoffmann, *The Dead Hand*, böl. 21. Oak Ridge hakkında, bkz. Yukarıda, s. 713. **35**. Senate Select Committee on Intelligence, "An Assessment of the Aldrich H. Ames Espionage Case", 1 Kasım 1994. https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/ames-mole-hunt-team.html. **36**. Maureen Dowd, "Crash at the White House: The Overview; Unimpeded, Intruder Crashes Plane Into White House", *The New York Times*, 13 Eylül 1994. **37**. Warner, *Rise and Fall of Intelligence*, s. 260. **38**. Aid, *Secret Sentry*, s. 198. **39**. Hayden, *Playing to the Edge*, Böl. 1. **40**. Primakov, *Russian Crossroads*, s. 107. **41**. Primakov ve diğerleri, *Ocherkii istorii rossiyskoi vneshnei razvedki.* **42**. Primakov, *Russian Crossroads*, s. 110–11. **43**. Samolis (ed.), *Veterany vneshei razvedki Rossii.* **44**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, karton kapaklı baskıya Önsöz ve Böl. 1. **45**. *Preparing for the 21st Century: An Appraisal of U.S. Intelligence*, başlıklı Komisyon rapor 1 Mart 1996'da yayımlandı; https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/ GPO-INTELLIGENCE/content-detail.html. **46**. Yukarıda, s. 744-6. **47**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 619–20. **48**. *Age.*, karton kapaklı baskıya

Önsöz ve Böl. 1. **49**. *Nevavisimaya Gazeta*, 10 Aralık 1996; Reuter raporu, 10 Aralık 1996. **50**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, s. 17. **51**. "C.I.A. Officer Admits Spying for Russians"; www.nytimes.com/1997/03/04/us/cia-officer-admits-spying-for-russians.html. Denson, *Spy's Son*. **52**. Hayden, *Playing to the Edge*, s. 278. **53**. Wise, *Spy*. Christopher Andrew tarafından müteveffa Bryan J. Kelley'le yapılan mülakatlar. **54**. *Preparing for the 21st Century: An Appraisal of U.S. Intelligence*, 1 Mart 1996; https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/ GPO-INTELLIGENCE/content-detail.html. **55**. Andrew, "Conclusion: An Agenda for Future Research", s. 224–5. **56**. Johnson, "Aspin–Brown Intelligence Inquiry" **57**. *9/11 Commission Report*, s. 108. **58**. Hoffman, "Holy Terror". Hoffman, *Inside Terrorism*, Böl. 4. **59**. Ralph Blumenthal, "The Twin Towers: The Investigation; Insistence on Refund for a Truck Results in an Arrest in Explosion", *The New York Times*, 5 Mart 1993. **60**. http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/gunning/interviews/woolsey.html. **61**. Warner, *Rise and Fall of Intelligence*, s. 284. Piette ve Radack, "Piercing the Historical Mists of FISA". **62**. Jane Mayer, "Ronald Reagan's Benghazi", *New Yorker*, 5 Mayıs 2014. **63**. https://www.state.gov/m/ds/rls/rpt/c47602.htm. **64**. Büyükelçi Prudence Bushnell'le röportaj, 2005; http://adst.org/2012/08/ prudence-bushnell-on-the-us-embassy-nairobi-bombings/. **65**. *9/11 Commission Report*, s. 115–16. **66**. Clinton, *My Life*, s. 798. **67**. *9/11 Commission Report*, s. 109. **68**. Wright, *Looming Tower*, s. 260–61. **69**. *9/11 Commission Report*, s. 108. **70**. Hudson, *Sociology and Psychology of Terrorism*, s. 3–4, 62. **71**. *Age.*, s. 135–40. **72**. *Age.*, s. 15. **73**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 802–3. **74**. *Age.*, s. 771–3,784–5. **75**. Stuart, *Islamist Terrorism*. **76**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 807–8. **77**. Elizabeth Kendall, "Poetry as a Weapon of Militant Jihadists" (Cambridge İstihbarat Semineri sunumu, 2 Mart 2018). **78**. Tenet, *At the Center of the Storm*, loc. 2247. **79**. *9/11 Commission Report*, s. 271. Warner, *Rise and Fall of Intelligence*, s. 284. **80**. *9/11 Commission Report*, s. 271. **81**. Tenet, *At the Center of the Storm*, loc. 2348. **82**. *9/11 Commission Report*, s. 192–8. **83**. Tenet, *At the Center of the Storm*, loc. 2492. **84**. *Age.*, loc. 2500. **85**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 808–9. **86**. *Age.*, s. 809. **87**. *Age.*, s. 806. **88**. Davidsson, *Hijacking America's Mind*, s. 50ff. **89**. "Fifteen Years after 9/11"; https://www.cybersecurityintelligence.com/blog/15-years-after-9-11-1624.html. **90**. Hayden, *Playing to the Edge*, s. 44–5. **91**. Tenet, *At the Center of the Storm*, loc. 3135. **92**. Richard Stengel, "Osama bin Laden and the Idea of Progress", *Time*, 21 Aralık 2001. **93**. *9/11 Commission Report*, s. 273–5. **94**. *Age.*, s. 263. **95**. "Fifteen Years after 9/11"; https://www.cybersecurityintelligence.com/blog/15-years-after-9-11-1624.html **96**. Rice, *No Higher Honor*, s. 79. **97**. Tenet, *At the Center of the Storm*, loc. 330. **98**. Bush, *Decision Points*, s. 157–8. FBI, Amerithrax or Anthrax Investigation; https://www.fbi.gov/history/ famous-cases/amerithrax-or-anthrax-investigation. **99**. Bush, *Decision Points*, s. 152–3. **100**. *Age.*, s. 158–60. **101**. Tenet, *At the Center of the Storm*, loc. 3827. **102**. Haines, "CIA's Own Effort", s. 201. **103**. Yukarıda, s. 681. **104**. *9/11 Commission Report*, s. 261. **105**. *Age.*, s. 72–3; http://www.globalsecurity.org/security/profiles/yousef_bombs_philippines_airlines_flight_434.htm. **106**. Bush, *Decision Points*, s. 135. **107**. Peter Ford, "Europe cringes at Bush 'crusade' against terrorists", *Christian Science Monitor*, 19 Eylül 2001. **108**. *9/11 Commission Report*, idarî özet.

Sonuç

1. Andrew ve Dilks, *Missing Dimension*, s. 1. **2**. Muggeridge, *Chronicles of Wasted Time*, c. II, s. 122–3. **3**. Andrew, *Defence of the Realm,* s. 753. **4**. Yukarıda, s. 735. **5**. Yukarıda, s. 22. **6**. Yukarıda, s. 28. **7**. *Talmud*, Sanhedrin 72a. Bergman, *Rise and Kill First.* **8**. Andrew, *Defence of the Realm*, s. 350–60. **9**. Bergman, *Rise and Kill First.* **10**. Haddad'ın terör eylemleri ve KGB ajanı olarak faaliyetleri için bkz. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive II*, Böl. 13. **11**. Bergman, *Rise and Kill First.* **12**. Ronen Bergman'la röportaj, *The Times of Israel*, 26 Ocak 2018; https://www.timesofisrael.com/how-israels-leaders-use-targeted-killings-to-try-to-stop-history/. **13**. Aşağıda, s. 763-4, 765. **14**. Yukarıda, s. 717-8, 720-1. **15**. Warner, *Rise and Fall of Intelligence*, s. 143. **16**. Yukarıda, s. 182-6. **17**. https://www.gchq.gov.uk/ news-article/gchq-celebrate-centenary-2019. **18**. Bunlardan bazıları: Bayly ve Harper, *Forgotten Wars* ; Brown ve Louis (ed.), *Oxford History of the British Empire*, Vol. IV: *Twentieth Century;* Hyam, *Britain's Declining Empire*; Mansergh (ed.), *Constitutional Relations between Britain and India.* Bradley, "Decolonization, the global South, and the Cold War,1919–1962" çalışmasında CIA'in rolünden bahsedilir ancak şaşırtıcı biçimde İngiliz istihbaratından bahsedilmez. **19**. Andrew, *Defence of the Realm,* s. 330–31. **20**. Himanshi Dhawan, "Documents reveal Nehru govt shared information on Netaji with Britain's MI5", *Times of India*, 12 Nisan 2015. **21**. Andrew, *Defence of the Realm,* s. 442–6. **22**. *Age.*, s. 463–9,472–3,481–2. **23**. Walton, *Empire of Secrets*, s. 151–5. 2014 yılında jürinin oybirliğiyle Longman History Today kitap ödülünü kazanmıştır. **24**. Aldrich, *GCHQ*, Böl. 8. **25**. Yukarıda, s. 777-81. **26**. Yukarıda, s. 778, 780. **27**. Warner, *Rise and Fall of Intelligence*, s. 290. **28**. JIC raporu, 15 Mart 2002; *Review of Intelligence on Weapons of Mass Destruction* (Butler Report), paragraf 272. **29**. Andrew, 'British Official Perceptions of Muammar Gaddafi'. **30**. Blair, *A Journey*, s. 374. **31**. *Report of the Iraq Inquiry* (Chilcot Report), 12 cilt. **32**. Yukarıda, s. 790-8. **33**. Yukarıda, böl. 30. **34**. Bobbitt, *Terror and Consent*, s. 314. **35**. Yukarıda, s. 565-7. **36**. İstihbarat ve Güvenlik Koordinatörü Sir David Omand tarafından Chilcot Soruşturması'na delil olarak sunulmuş bir görüştür; http://www.iraqinquiry.org.uk/media/95182/2010-01-20-Transcript-Omand-S2.pdf. **37**. Örneğin Blair'in savunma siyaseti hakkında daha önceden yapılan bir çalışmada Irak Soruşturması mensubu Sir Lawrence Freedman daha uzun vadeli bir bakış açısı benimsemiştir; Freedman, "Defence", Seldon (ed.), *Blair Effect.* **38**. Buna büyük bir istisna teşkil eden çığır açıcı bir çalışma için bkz. Aldrich and Cormac, *The Black Door: Spies, Secret Intelligence and British Prime Ministers.* Başbakanlar hakkında yazılan çoğu biyografide göz ardı edilen istihbaratla alakalı bilgiler içermektedir. **39**. Bew, *Citizen Clem.* **40**. Andrew, *Defence of the Realm,* s. 321–2, 350–55, 411–12. **41**. Aldrich ve Cormac, *Black Door*, Böl. 6. **42**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 298. **43**. Colin Powell tarafındanBMGK'ya yapılan sunum, 5 Şubat 2003. **44**. Rice, *No Higher Honor*, s. 200. **45**. Powell, *It Worked for Me*, loc. 2676. **46**. https://www.theguardian.com/uk-news/2016/jul/06/movie-plot-the-rock-inspired-mi6-sources-iraqi-weapons-claim-chilcot-report. **47**. Jervis, *Why Intelligence Fails*, s. 123–4. **48**. Warner, *Rise and Fall of Intelligence*, s. 292. **49**. SSCI Iraq Report, 2004, s. 18. "Ortak grup aklı" konusunda, bkz. Jervis, *Why Intelligence Fails*, s. 129–30. **50**. Commission on the Intelligence Capabilities of the United States Regarding Weapons of Mass Destruction (President's WMD Commission), *Report to the President of the United*

States, 31 Mart 2005, s. 155. Jervis, *Why Intelligence Fails*, s. 152. **51**. Jervis, *Why Intelligence Fails*, s. 150–51. **52**. Overy, "Instructive for the Future" **53**. Nixon, *Debriefing the President,* s. 67. **54**. *Age.*, s. 25. **55**. *Age.*, s. 6, 8, 71. **56**. *Age.*, s. 138. **57**. https://www.cbsnews.com/news/interrogator-shares-saddams-confessions/. **58**. Yukarıda, s. 665-70, 690-1, 701-2. **59**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 538. **60**. Nixon, *Debriefing the President,* s. 137. **61**. Woods, Lacey, ve Murray, "Saddam's Delusions: The View From the Inside". **62**. Woods, Lacey, ve Murray, "Saddam's Delusions". Saddam bu itirafları resmî sorguda değil "sohbet" esnasında dile getirmiştir. Piro, "Casual Conversation [with Saddam Hussein], June 11, 2004"; http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB279/24.pdf. **63**. Piro'nun Saddamla yaptığı 'sohbet' Bush üzerinde gözle görülür bir etki yaratmıştı; Bush, *Decision Points*, s. 268–9. **64**. Nixon, *Debriefing the President,* s. 96. **65**. Heuer, *Psychology of Intelligence Analysis*. Bu çalışma 2008'de tamamlanmış olsa da önceden yazılmış taslaklara ve otuz yıllık bir araştırmaya dayanmaktadır. **66**. *Age.*, Böl. 6. **67**. O'Hagan, *Secret Life*, s. 27. **68**. https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2017-speeches-testimony/pompeo-delivers-remarks-at-csis.html **69**. Yukarıda, s. 451-3. **70**. http://www.businessinsider.com/tunisia-wikileaks-2011-1?IR=T **71**. O'Hagan, *Secret Life*, s. 98. **72**. Hayden, *Playing to the Edge*, s. 421. **73**. Aldrich ve Cormac, *Black Door*, s. 569–76. **74**. Alan Rusbridger'in önsözü, Harding, *Snowden Files.* **75**. Gladwell, "Daniel Ellsberg, Edward Snowden, and the Modern Whistle-Blower". **76**. Pozen, "The Leaky Leviathan". **77**. Woodward, Gates'in yorumlarını internet sitesinde alıntılamıştır; bobwoodward.com. **78**. Bob Woodward, "How Mark Felt Became 'Deep Throat'", *Washington Post*, 20 Haziran 2005. **79**. "Ex-Code Analyst Explains His Aim", *The New York Times*, 19 Temmuz 1972. **80**. Adrian Chen, "After 30 Years of Silence, the Original NSA Whistleblower Looks Back"; http://gawker.com/ after-30-years-of-silence-the-original-nsa-whistleblow-1454865018. **81**. Yukarıda, s. 510. **82**. Yukarıda, s. 624-6, 632-4, 722. **83**. Yukarıda, s. 720-1. **84**. Yukarıda, s. 722. **85**. Aldrich, *GCHQ*, s. 399–400. **86**. Andrew, *For the President's Eyes Only*, s. 483–4. **87**. "Trump CIA director blames 'worship of Edward Snowden' for rise in leaks", *Guardian*, 24 Haziran 2017. **88**. https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2017-speeches-testimony/pompeo-delivers-remarks-at-csis.html. **89**. "Alan Judd, Edward Snowden, MI5, The Guardian: who are the bad guys?", *Daily Telegraph*, 9 Ekim 2013. **90**. Yukarıda, s. 763-4. **91**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, karton kapaklı baskıya ön söz ve Böl. 1. Önemli KGB dış istihbarat dosyalarının gizlice ülke dışına çıkarılması sayesinde üç kitap daha yazılmıştır: Andrew ve Gordievsky (ed.), *Instructions from the Centre* ve *More Instructions from the Centre* ; Haynes, Klehr ve Vassiliev, *Spies.* **92**. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive*, Böl. 15. **93**. Conquest, *Great Terror.* **94**. Conor Gaffey, "North Korean Defectors are Using Google Earth to Identify Killing Sites and Mass Graves in Kim Jong Un's Totalitarian State", *Newsweek*, 21 Temmuz 2017. BM İnsan Hakları Konseyi, *Report of the Commission of Inquiry on Human Rights in the Democratic People's Republic of Korea.* UN doc A/HRC/25/CRP. 1, 7 Şubat 2014 Amnesty International Annual Report 2016/17; https://www.amnesty.org/en/countries/ asia-and-the-pacific/north-korea/report-korea-democratic-peoples-republic-of/. **95**. Amnesty International, "North Korea prison camps very much in working order", 22 Kasım 2016; https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/11/north-korea-prison-camps-very-much-in-working-order/. **96**. Chambers, "Past and Present State", s. 32.

97. Andrew ve Mitrokhin, *Mitrokhin Archive II*, s. 270–71. **98**. Chambers, "Past and Present State", s. 31–4. **99**. *Age.*, s. 37–40. **100**. *Age.*, s. 40. **101**. Yukarıda, s. 77-8. **102**. Yukarıda, s. 788 vd. **103**. Nathan, Link ve Liang, *Tiananmen Papers.* **104**. MSS, "Situation at Muxidi on the evening of the 3rd", Important Intelligence (*Yaoqin*), 2 a.m., 4 June 1989. Nathan, Link ve Liang, *Tiananmen Papers.* **105**. *Lim, People's Republic of Amnesia.* **106**. Ellen Nakashima, "Hacks of OPM databases compromised 22.1 million people, federal authorities say", *Washington Post*, 9 Temmuz 2015. Julie Hirschfeld Davis, "Hacking of Government Computers Exposed 21.5 Million People", *The New York Times*, 9 Temmuz 2015. **107**. *Guardian*, 19 Nisan 2016; *The New York Times*, 21 Nisan 2016; *Daily Telegraph*, 21 Nisan 2016. **108**. Devlet Güvenlik Bakanlığı'ndan Parti Merkezi'ne gönderilen rapor, "On ideological and political infiltration into our country from the United States and other international political forces", 1 Haziran 1989; Nathan, Link and Liang, *Tiananmen Papers*, s. 446ff. **109**. BBC News, "Beijing offers hefty cash reward for spy tip-offs", 10 Nisan 2017; http://www.bbc.co.uk/news/ world-asia-china-39550673. **110**. http://www.chinadaily.com.cn/business/ 2017-02/14/content_28194717.htm. **111**. Tanner ve Bellacqua, *China's Response to Terrorism.* **112**. Binadaki diğer kişiler maske altında faaliyet gösterirken, Resmî Tarihçi olarak benim kimliğim açıktı. **113**. Yukarıda, s. 773. **114**. Andrew, *Defence of the Realm,* s. 828–33. **115**. Yukarıda, s. 178-81, 184-6, 188-94. **116**. Andrew, *Defence of the Realm,* s. 830–31. **117**. *Age.*, s. 807–8. **118**. Beyza Unal, "Growing Threat as Organized Crime Funnels Radioactive Materials to Terrorists", 13 Ekim 2015; https://www.chathamhouse.org/expert/comment/ growing-threat-organized-crime-funnels-radioactive-materials-terrorists. **119**. "Isis would use chemical weapons in attack on UK, says minister", *Guardian,* 1 Ocak **113**. "Chemical weapons found in Mosul in Isis lab, say Iraqi forces", *Guardian,* 29 Ocak 2017. "ISIS militants launch multiple chemical weapons attacks on Iraqi troops", *Newsweek*, 17 Nisan 2017. **120**. https://www.theguardian.com/ us-news/2016/apr/01/obama-nuclear-security-summit-stop-madmen-isis-terrorism. https://www.gov.uk/government/publications/nuclear-security-summit-2016. **121**. Yukarıda, s. 733. **122**. Yukarıda, s. 730-1. **123**. Corinthians 13:12. **124**. Andrew, *Defence of the Realm,* s. 842–3. **125**. *Age.*, s. 198–206. **126**. Petrie başta MI5'in çoğunlukla savaş zamanı faaliyetlerini içeren bir anlatı istemişti. Ancak Curry, MI5'in kökenlerine gidilmesi konusunda ısrarcı olmuştu. Andrew, Önsöz, [Curry,] *The Security Service, 1908–1945.* Petrie tarafından gönderilen pusula, 29 Mart 1946, TNA KV 4/3. **127**. Yukarıda, s. 544-6, 576-7. **128**. Örneğin bkz., Tom McCarthy, "Trump voices confusion over US history: 'Why was there a civil war?'", *Guardian*, 1 Mayıs 2017.

İndeks

1'inci Lytton Kontu Edward Bulwer-Lytton 447
1'inci Moray Kontu James Stewart 179
1'inci Newcastle Dükü Thomas Pelham-Holles 301, 303
1'inci Portland Dükü William Bentinck 280
1'inci Waldegrave Kontu 304-5
2'nci Falkland Vikontu Lucius Cary 231
2'nci Sunderland Kontu Robert Spencer 260
3'üncü Dorset Dükü John Frederick Sackville 337
3'üncü Lucan Kontu George Bingham 431
3'üncü Portland Dükü William Cavendish-Bentinck 354, 361-2
3'üncü Sunderland Kontu Charles Spencer 284, 286
4'üncü Clarendon Kontu 424
5'inci Newcastle Dükü Henry Pelham-Clinton, (1850'lerde Savaş Bakanı) 305, 308
7'nci Cardigan Kontu James Brudenell 431

A
ABD savunma sanayii 740-1
Abdullah (Ebubekir'in oğlu) 99
Abdullah b. Atik 101
Abdullah b. Cahş 99
Abdullah Han 165
Abdullah Han, Şirvan hükümdarı 165
Abdurrahman, Afgan Emiri ("Demir Emir") 449
Abedi, Selman 811
Abedin, Moinul 773
Aberdare, Lord 427
Aberdeen, Lord 386, 392, 394, 433, 898
Ablis, Geoffroy d' 115
Abwehr 613, 670, 692-3, 698-700, 702-6
Acheson, Dean 717
açık kaynak 136, 566
Adam, Robert 34, 283, 328, 507, 551, 815, 839, 859, 865, 868, 879
Adams, Arthur Aleksandroviç 711-2
Adams, John 319, 324
Adcock, Frank 553-4
Addington, Henry 362-3
Addison, Joseph 144, 328, 815, 880
Adlî Soruşturma Şubesi 428
Adrianopolis Muharebesi (378) 93-4
Aéronautique Militaire 540, 818
Afganistan 434, 444-5, 447, 449, 738-40, 749, 754, 774, 776, 778
  Birinci İngiliz-Afgan Savaşı (1839 - 1842), 447-8
  CIA örtülü operasyonları (1980'ler), 740
  İkinci İngiliz-Afgan Savaşı (1878 - 1880), 448-9
  Kuzey İttifakı, 776
  Kuzey-Batı Sınır Bölgesi, 449
  mücahitler, 740
  Soyyet-Afgan Savaşı (1980'ler), 749
Agadir Krizi (1911) 509-10, 516-7
Agasse, Guillaume 119
Ageloff, Sylvia 668
Agis, Sparta Kralı 46

Ahmed, Rauf 134, 727, 773-4, 776, 811, 878
Aix-la-Chapelle Kongresi 396
ajan provokatörler 238, 416, 665
Akhenaton 30
Alam Halfa Muharebesi 685
Alaric 94, 844
Albam, Abram Mironoviç 664
Albert, Heinrich 159, 400, 484, 488, 557, 602, 654, 858-9
Alberti, Leon Battista 140-1, 816, 880
Aldegonde (Saint-Aldegonde Lordu Marnixli Philips) 154, 182-5, 882
Aldrich, Winthrop W. 648, 735, 760, 762-3, 765, 816, 868, 911, 913-4, 916, 918-9
I. Aleksandr, Rus Çarı 367, 369, 389, 393, 400, 531-2
Viyana Kongresi'nde, 393
II. Aleksandr, Rus Çarı 170, 433, 453, 455, 457, 465-6
III. Aleksandr, Rus Çarı 170, 456, 465, 486
Aleksandra, Çariçe 533, 536
Aleksandroviç, Vyaçeslav Alekseeviç 595-6, 711, 734, 908
Alekseev, Aleksandr 518, 739
Alekseev, General Mikhail 518
Aleksey, Çareviç (II. Nikola'nın oğlu) 300, 469, 498, 531, 533, 535, 587, 639, 714, 909
Alembert, Jean d' 315
Alexander Severus, Roma İmparatoru 87
Alexandra, Prenses (VII. Edward'ın karısı) 461-2, 848, 900, 904
Alexandrovskaya Sloboda (IV. Ivan'ın taşra malikânesi) 156-7, 167
Alfield, Thomas 187
XIII. Alfonso, İspanya Kralı 457
Alford, Dr Sidney 175, 206, 811, 816, 881-4
Alford, Stephen 816
Ali, Abdullah Ahmed 2, 437, 444, 447-8, 797, 799, 811
Alkibiades 41, 44-7, 872
Allen 2, 74, 78-9, 186-7, 191, 725, 790, 815-6, 818-9, 821-7, 829-30, 833-4, 844, 846, 848-9, 851, 854, 856, 859-2, 865
Allenby, Mareşal Vikont Edmund 604, 839
Allende, Salvador 736, 737, 739, 743
Allen, Sir Mark 790
Allen, William 186, 191
Alma Muharebesi (20 Eylül 1854) 431
Alman Demokratik Cumhuriyeti 748
Alman Konfederasyonu (Deutscher Bund) 395, 397, 399, 425
Almanya
Birinci Dünya Savaşı öncesi askerî istihbarat, 507-8
Birinci Dünya Savaşı öncesi donanmanın büyümesi, 512, 543
Birinci Dünya Savaşı'na ait kayıtların kaybolması, 20
Birinci Dünya Savaşı'nda Alman askerî harekâtı hakkında İngiliz istihbaratı, 557
Birinci Dünya Savaşı'nda askerî istihbarat, 506, 512, 556
Birinci Dünya Savaşı'nın sonundaki askerî çöküş, 588
donanma isyanları (Kasım 1918), 610
İngiliz askerî/deniz ataşeleri (Birinci Dünya Savaşı öncesi), 557
Ruslar tarafından deşifre edilen mesajlar, 555
Rusya'daki Bolşeviklere Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan yardım, 583, 589
Schlieffen Planı, 496
sinyal istihbaratı teşkilatının kurulması (Birinci Dünya Savaşı), 501, 515-6, 518
sınırsız denizaltı harbi, 550, 574, 581
tarafsız ABD'de sabotaj operasyonları (Birinci Dünya Savaşı), 556, 563
Temmuz Krizi (1914), 517, 520, 522, 525-6
Versailles Antlaşması'nın kısıtlamaları, 613
Versailles savaş tazminatı, 626
Viyana'ya açık çek (Temmuz 1914), 520
Weimar Cumhuriyeti, 814
ayrıca bakınız Nazi Almanyası
Almereyda, Miguel 589
Alonne, Abel Tasien d' 286
Alvensleben, Kont 500

Amalric, Arnaud 113-4
Ambrose, Stephen 719
Amerika Birleşik Devletleri
11 Eylül sonrası yaşanan korku ve yanlış alarmlar, 779
11 Eylül'den önceki yıllarda zayıf havalimanı güvenliği, 776
2000 yılı başkanlık seçimi, 757, 775, 780
Alman sabotaj faaliyetleri (Birinci Dünya Savaşı), 556, 558, 564, 578
askerlerinin Avrupa'ya gelişi (1917 - 1918), 573, 646
Aspin–Brown Komisyonu (1995 - 1996), 764-5, 767-8
Avrupa'nın istihbarattaki liderliğine meydan okuması, 16
ayrıca bakınız Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA); Federal Soruşturma Bürosu (FBI)
Birinci Dünya Savaşı sırasında istihbarat teşkilatlarının büyümesi, 507-8
Birinci Dünya Savaşı sonrası istihbaratta bütçe kesintileri, 757, 764
Birinci Dünya Savaşı, 8538-4, 550, 552, 554, 563, 566, 568
Black Tom saldırısı (Temmuz 1916), 563-4, 646
diplomatik yazışmaları yayımlaması, 764
Gizli Servis fonu, 335
Gizli Servis, 464, 579
Haber Alma Koordinatörlüğü (COI), 652
İç Güvenlik Bakanlığı, 464
İkinci Dünya Savaşı'ndaki istihbarat başarısızlıkları, 67
İngiltere'yle özel istihbarat ilişkisi, 605
İran-Kontra Skandalı (1986), 740
istihbarat koordinasyonu sorunu, 608
Japon baskını beklentisi (1941 sonları), 18
MAGIC (Japon) deşifreleri, 672, 682
Merkezî İstihbarat Direktörü (DCI), 724-5, 732, 735, 740, 756, 758, 760, 774, 778, 789,
MI1b'nin diplomatik telgraf deşifreleri, 450
Roosevelt Hükümeti'ne Sovyet hululü, 709
Rusya'daki elçiliklerin güvenliği, 803
Soruşturma Bürosu, 557, 564, 605, 607
SSCB'yle diplomatik ilişkileri (1933), 627
Truman Doktrin, 724
Üçüncü Dünya siyaseti, 737-9
Ulusal Güvenlik Yasası (26 Temmuz 1947), 724
ulusal üstünlük anlayışının kabulü, 765
"Year of Intelligence" (1975), 735, 737, 784
Amerikan Bağımsızlık Savaşı 318-9, 322, 552
Amerikan İç Savaşı (1861 - 1865) 439, 539
Amerikan Komünist Partisi 641, 712
Amerikan Ordusu Hava Kuvvetleri (USAAF) 687
Ames, Aldrich 114, 735, 760, 762-7, 816, 875, 878, 916
Amiens Barışı (1802) 346, 362-3
Ammianus Marcellinus 92-3, 876
Ampthill, Lord 498
Amr b. As 107
Anabaptistler 123
anarşist hareket, on dokuzuncu yüzyıl 457-2
Ancre Markisi Concino Concini 218
André 328, 331, 359, 826, 833, 868
André, John 328, 331
Andreev, Nikolay 596
Andrew, Christopher
Defence of the Realm, 21, 22, 102, 586, 704, 784, 791, 812
For the President's Eyes Only, 723, 801
Mitrokhin Archive, The, 158, 641, 762, 766, 804, 809
Secret Service: The Making of the British Intelligence Community, 783
Timewatch belgeseli, Cumming hakkındaki, 514, 623
Androkles (Atinalı demagog) 45
Andropov, Yuri 118, 144, 735, 738-9, 743, 745-6, 749, 915
Androsov, Yuri 745, 915
Angiolillo, Michele 459-60

Anglikan Kilisesi 127, 177, 231, 238, 259-60
Ankhesenamen, Kraliçe 31-2
Annas (Kayafas'ın kayınbabası) 36
Anne, İngiltere Kraliçesi 139-40, 217-8, 221, 229, 269, 271, 282, 284-8, 291-3, 307, 860, 865, 884, 888
anti-semitizm 125, 128-30, 465-6
İslamcı, 753
İspanyol engizisyonu, 124-5, 128-30
Nazi ve faşist, 466
orta çağ komplo teorileri, 119, 125
Siyon Liderlerinin Protokolleri, 466
Antraigues Kontu 369
Arafat, Yasser 785
Aragonlu Catherine 139
Arap Bülteni 566-7, 790
Arap Dili (Arapça) 98-9, 105, 110, 124, 136, 359, 566-7, 790, 795
Arap bilimi ve matematiği, 58, 110
Arap İsyanı (Birinci Dünya Savaşı sırasında) 542, 566
Arap Yarımadası 13, 98, 104-5
Arap milliyetçiliği, 790
Arap ordularının fetihleri (630'lar ve 640'lar), 103, 107, 878
Arap şiir geleneği, 98
İslam öncesi, 98
Archibald, James F. J. 308, 542, 559-60, 579, 698
Arco, Antonio de 217-9
Argenson Kontu 303
Ariovistus (Alman hükümdar) 59
Aristander, Telmessoslu 49-50
Aristoteles 13, 47-8
Arisue, Tümgeneral Seizo 711
Arjantin 590, 630, 739, 803
Arlington Hall, Virginia 689
Arlington Kontu Sir Henry Bennet 253
Arminius (Cherusci kabilesi lideri) 82
Armstrong, Karen, Hz. Muhammed 14, 818, 877
Arnavutluk 472, 726
Arnold, Benedict 279, 330-1, 635, 818, 855, 892
Arnold, John 818
Arrianus 50
Artagnan, Charles d' 264, 887
Arthaşastra 7, 13, 65-6, 71-7, 97, 875
Arundel, Charles 199
Ascham, Anthony 240
Asım b. Sabit 103
Askerî Harekât Dairesi (DMO), İngiltere 481, 505
askerî istihbarat
Alman askerî ataşeleri, 482, 491, 507, 656
Amerikan Askerî İstihbarat Dairesi (MID), 613, 653, 673
Amerikan İç Savaşı, 439, 539
Amerikan Kara Kuvvetleri Sinyal İstihbaratı Servisi (SIS), 19, 21, 242, 508, 513, 515, 547, 563, 569, 572, 588, 613, 615-6, 619, 621-3, 633-4, 645, 650-9, 672-3, 677, 690-2, 703-4, 708, 720-1
Amr b. As, 107
Arap Bürosu, 565-7
Askerî Harekât Dairesi (DMO), İngiliz, 481-2
Augustus, 83
Birinci Dünya Savaşı öncesi dönem, 783
Birinci Dünya Savaşı öncesinde İngiltere'deki Alman casus şebekesi, 77, 503-4, 506
Birinci Dünya Savaşı, 473-9
Bizans, 105, 108
Büyük Friedrich, 302, 309, 311
Clausewitz, 25, 65
Devrim/Napolyon Savaşları, 386-7, 407, 433-4, 478, 543
Dreyfus Olayı, 482, 490-4
Encyclopédie (1751 - 1772), 302
Eski Yunan, 13, 37
Fransa-Prusya Savaşı (1870 - 1871), 426, 442, 443, 478, 506, 519
Fransız Deuxième Bureau, 490, 492, 495, 528
Fransızlar (1890'lardan 1914'e kadar), 457
George Washington, 10, 16, 326, 552, 564, 577, 645, 650

German sabotaj şubesi (Birinci Dünya Savaşı), 556, 558, 564, 578
Halid b. Velid, 106
Hernán Cortés, 46, 147-1
Hindistan Ayaklanması, 434, 435, 438
Hollandalıların Medway Nehri sadırısında zafiyet (1667), 255
İngiliz askerî ataşeleri, 594
İngiliz İstihbarat Şubesi (IB), 17
İstatistik Bürosu, 365-6, 370-1
IV. İvan Rusyası'nda Richard Chancellor, 162, 182
Japonlar, 497-500
Julius Sezar, 51
Kayzer Almanyası, 482-4
Kırım Savaşı'nda, 425, 429, 433
XIV. Louis Fransası, 229-30, 256, 260-77, 280, 286-90
MANHATTAN Projesi'ne Sovyet hululü, 711
Marlborough Dükü, 271
MO5 (Savaş Bakanlığı'na bağlı karşı casusluk birimi) 482, 506
Muhammed, 12-4, 98-11, 474-5, 726, 769, 774
Napolyon dönemi Paris'te Rus ajanlar, 382
Napolyon Savaşları sırasında Avusturyalılar, 371
Napolyon'un görüşleri, 386-88
Napolyon'un Rusya seferi, 377, 384, 423
Pearl Harbor baskını, 18, 674-2, 680, 725
Romalıların ihmali, 47
Rus askerî ataşeleri, 519, 531
Rus sisteminin çöküşü (1917), 470, 537
Rusya'da II. Aleksandr'ın reformları, 433
Sahra İstihbarat Dairesi (Boer Savaşı), 481
Scipio'nun kavrayışı, 833
Sektion IIIb, 482, 506
Sinyal Emniyeti Dairesi (SSA), 687-9
Sovyet Dördüncü Şube (sonradan GRU), 692, 694-5, 710, 712-5, 722, 731, 733, 744
Sun Tzu'nun "Kutsal Düğüm"ü, 66
Wellington, 367
III. William'ın İngiltere'ye çıkması, 280
Yarımada Savaşı, 370, 373, 376-7, 388, 430
Aspin–Brown Komisyonu (1995 - 1996) 764-5, 767-8
Asquith, Herbert 16, 17, 488, 505, 506, 508-9, 526, 532, 545-6, 569-70, 645, 814, 822, 904
Assange, Julian 798-9, 804
Assaye Muharebesi (1803) 371
Aston, Sir George 23, 482, 818, 871
Astor, Vincent 648-1, 653, 829, 910
Atahualpa, İnka hükümdarı 151
Atatürk, Mustafa Kemal 136, 753
Atta, Muhammed 776
Atterbury, Francis, Rochester Piskoposu 294-9, 301, 826, 889
Attila, Hun İmparatoru 92-7, 186, 834, 843, 876-7
Attlee, Clement 726, 791, 820
Augsburg İttifakı 267
Augustus, İmparator 81-4, 87, 858, 876, 892
Aurelius Victor 88, 876
Auschwitz II (Birkenau) 702
Avrupa'da 1848 Devrimleri 389, 406, 410-3, 415
Avrupa Rönesansı 14
hümanizm, 128, 133
istihbaratta dünya liderliği, 133
ayrıca bakınız Rönesans dönemi Venedik
Avustralya Kraliyet Donanması 558-9, 683, 718
Avusturya
1848 devrimi, 389
Balkanlar'da hakimiyet, 472-3
Birinci Dünya Savaşı, 530-2, 538-4, 550, 552, 554, 563, 566, 568, 570, 581
Fransız Devrim Savaşları, 363, 539, 569
Galiçya Ayaklanması (1846), 396
"karanlık oda" (*Geheime Kabinets-Kanzlei*), 209-1, 522
Kaunitz'in istihbarat operasyonları, 16, 301-2

Metternich'in öğrencileri bastırması, 397
Napolyon Savaşları, 369, 371, 407, 433-4, 478, 543
Nazi Almanyası tarafından ilhakı (1938), 659
on sekizinci yüzyıl ortalarındaki Fransız deşifreleri, 890
Prusya karşısında yenilgi (1866), 425
Redl'in Ruslar hesabına çalışması, 518
Rus mesajlarının deşifreleri, 484-5
Sırbistan krizi (1914 yazı), 520
Viyana Kongresi sırasında istihbarat faaliyetleri, 393
Viyana'daki sinyal istihbaratı teşkilatı (Birinci Dünya Savaşı öncesi), 521
Yedi Yıl Savaşı (1756 - 1763), 7, 291, 301, 325, 363, 384
Avusturyalı Anne 221
Avusturyalı Don Juan 9, 154, 182, 185
Avusturya Veraset Savaşı 300, 309
Ay (Tutankhamun'un veziri) 32
Azev, Evno 466, 467, 468, 469, 470
Aziz Dominic Guzman 116
Aziz John, Henry 199, 258, 299, 689
Aztek İmparatorluğu'nun İspanyollar tarafından zapt edilmesi 146-50

B

Babington, Anthony 9, 189, 191-7, 199, 204, 208, 216, 409, 437, 883-4
Bacon, Anthony 201-2, 204-5, 883
Baden-Powell, Robert 479, 818, 900
Baden Prensi Max 609
Badoer, Angelo 220
Badoglio, Mareşal Pietro 649
Bagration, Prenses Katerina 392-3
Bağdat 14, 109-1, 141-2, 795-7
"Bilgelik Evi", 14, 110, 141
Bağlantısızlar Hareketi 739
Bahadır Şah 437
baharat ticareti 134
Bailly, Charles 180, 882
Baines, Richard 187-8, 192, 202-3
Bakatin, Vadim V. 755-6
Baker, James A. 755, 916
Balaklava Muharebesi (25 Ekim 1854) 431
Balasy-Belvata, Jules de 493
Baldwin, Stanley 621, 623-5, 655, 908
Balfour, Arthur J. 559, 577, 581, 586, 617, 829, 851, 906
Balkanlar 471-2
Ball, Joseph 622
baloncuklar 581
Bancroft, Edward 320-5, 857, 891
Bangya, János 420
BARBAROSSA Harekâtı (22 Haziran 1941) 669
Barbès, Armand 405, 410-1, 896
Barclay de Tolly, Mikhail 281, 377, 381, 385, 422, 531, 819, 888
Barclay, Sir George 281
Barillon, Paul, Branges Markisi 269
Barkstead, John 252
Barnes, Jonathan 48, 296, 819, 849, 873, 889
Barot, Dhiren 812
Barr, Joel 713
Barras, Amiral de 332
Barrère, Camille 520
Barry, Madame du 61, 316, 660-1, 819, 826, 846, 848-9, 861, 910
Barut Komplosu (1605) 209, 261, 409
basın 76, 121, 370, 418, 473, 494, 505, 557, 565, 642, 673, 722, 733, 759, 766, 797-8, 803, 876
1830'larda İngiltere'de kaydettiği büyüme, 405
Napolyon Fransası'nda, 370
Napolyon Savaşları sırasında İngiliz basını, 370
telgraf ve savaş muhabirliği, 433
Bastian, Madame Marie-Caudron ("Auguste") 490-1
Bates, David Homer 439, 842
Batyuşin, General N. S. 588
Bavis, Mark 776
Bazeries, Étienne 490-1, 494, 499, 501, 819, 901
Bazna, İlyas 703
Beach, Jim, Haig's Intelligence 567, 819, 904-5, 907

Beachy Head Muharebesi (Temmuz 1690) 275
Beale, Robert 200
Beard 89, 819, 839, 874, 876
Beardall, Albay John R. 673-4, 676-8, 680, 682
Bearden, Milt 740, 819, 915
Beard, Mary 819, 839
Beatty, Amiral Earl David 548-50, 560-2, 856, 904-5
Beauchamp, Alphonse de 367, 819, 898
Beaumarchais, Pierre-Augustin Caron de 317-8
Beaumont Cemiyeti 318
Beaverbrook, Lord 582
Bedborough, George 460
Bedell Smith, Walter 404
Bedir Muharebesi (624) 100, 103
Beevor, Antony 693, 820
Begin, Menachem 784
Behn, Aphra 255, 257, 328, 862, 887
Belarus 759
Belasye, John 243
Belchem, J. C. 407, 820, 896
Belçika 309, 340-1, 387, 462, 478, 483, 487, 496-7, 526-9, 578, 600, 602, 901, 908
Beletski, S. P. 469-70
Bell, Eddie 551, 575, 577, 869
Bellarmine, Robert 122, 834
Benavides, Cristobal de Benavente y 224
Benckendorff, General Aleksandr Kristoforovich von 400-1, 859
XII. Benedict, Papa (Jacques Fournier) 118
Ben-Gurion, David 785
Bennett, Ralph 820, 868, 908, 910
Bentivoglio, Guido 219
Bentley, Elizabeth 720
Berchtold, Leopold 520
Beresford, General William 373-4
Bergama Krallığı 55
Bergman, Dr. Ronen: *Rise and Kill First* 784-6, 820, 868, 918
Beria, Lavrenti 123, 168, 477, 664, 670-1, 701-2, 714
Berle, Adolf A. 651, 678, 709, 911
Berlin, Isiah 402
Bernard, Martin 410
Bernardo, Lorenzo 137
Bernard, Simon 424
Bernstein, Carl 794, 801, 820, 874
Bernstorff, Johann Heinrich von 399, 554, 557, 572, 578-9, 828, 895
Berthier, Marshal 370
Bertin, Rose 318
Berwick Dükü 278, 280-1, 291
Bethmann Hollweg, Theobald von 521-3, 525
Bevan, Albay J. H. 698, 703
Bevin, Ernest 785
Bew, John 21, 791, 820, 871, 896, 918
Béziers, Languedoc 113-4, 878
Bienvenu-Martin, Jean-Baptiste 524
Bigelow, John 450-1
Bignon, Louis de 377
bilim ve teknoloji casusluğu 638, 641, 711-2
  MANHATTAN Projesi'ne Sovyet hululü, 711
  Soğuk Savaş sırasında Sovyetler, 638, 641
  Sovyet Bloğu'nda sivil ekonomi, 741-2
Bin Ali, Tunus Cumhurbaşkanı 799
Binder, Baron Franz von 396
Bingham, John 87, 431, 451, 821, 876
Birch, Frank 335, 336, 553-4, 560
Birinci Dünya Savaşı
  "Savaş karşıtlığına Almanların mali destek sağladığı" iddiaları, 588, 590
  ABD barış önerileri (1916), 573
  ABD'nin savaş ilanı (Nisan 1917), 646
  Alman diplomatik telgrafların deşifre edilmesi, 555
  Alman esirler, 596, 603
  Alman ilkbahar taarruzu (1918), 589
  Alman sabotaj şubesi, 556, 558, 564, 578
  Alman transatlantik telgraf kablolarının kesilmesi, 543
  Alman Verdun taarruzu (1916), 541
  Almanların Fransa'yı işgali, 483, 527
  Arap Bürosu, 565-7
  Arap İsyanı (1916), 542, 566
  askerî istihbarat, 507-8, 589, 600, 605, 608, 613, 616
  ateşkes görüşmeleri, 610

ateşkesin günü (11 November 1918), 610-1
Atlantik muharebeleri, 550, 555, 582
Batı Cephesi'nde siper savaşları, 540, 555, 570
Brusilov Taarruzu (1916), 531, 535
Brusilov Taarruzu (1917), 588
Çanakkale seferi, 550
denizaltı harbi, 550, 574, 581
Doğu Cephesi'nde Alman zaferi, 528-1
Doğu Cephesi'nde psikolojik savaş, 585
Doğu Cephesi'nde Rus askerî felaketleri, 532, 536
donanma istihbaratı, 83, 506, 511-3, 556, 674, 677
Fransız ordusunda isyanlar (1917), 588
Hartlepool bombardımanı, 548
hava gücü, 541-2, 604, 646
İngiliz Seferî Kuvveti (BEF), 529, 539-40, 546
İngiliz telefon emniyetinde zafiyet, 568
İngilizlerin Amiens zaferi (8 Ağustos 1918), 603, 611
İngilizlerin deniz harekâtı, 539-40
istihbaratta dönüm noktası, 231
kriptanaliz, 490, 544, 547, 553, 603
kurumlar arasında sinyal istihbaratı rekabeti, 654
Maas–Argonne Taarruzu (1918), 604
Orta Doğu, 685, 722
Plan XVII, 527
Russian ordusunda isyanlar (1917), 470
Russian seferberliği, 310, 483
savaş öncesi askerî istihbarat, 507-8
savaş öncesi yaşananlar (1914 yazı), 17, 470, 473-4, 813
savaşın başlaması (1914), 508
Schlieffen Planı, 496
Sırbistan'a verilen Avusturya ültimatomu, 523, 526
spy mania during, 502–5
tarafsız ABD'de Alman casusluk faaliyetleri, 558
Temmuz Krizi (1914), 517, 520, 522, 525-6
Birlik Kanunu (1707) 286-7
Birmingham 773
Bismarck, Major Busso von 417-8, 422, 531, 556
Bissell, Richard 74
Bizans 92, 104-7
Black, Jeremy: *Pitt the Elder* 276, 312, 563-4, 604, 627-8, 630, 641, 646, 816, 818, 821, 837, 842, 845, 847, 865, 887-8, 890, 894, 900, 909, 911, 914, 918-9
Blaine, James G. 452
Blair, Tony 789, 790-1, 793, 821, 832, 849, 858, 918
Blanchardie, Martin 349
Bland, Sir Nevile 662
Blanning, Tim 227, 821, 868, 885, 887, 890, 895
Blanqui, Auguste 405-6, 410-11, 821, 896-7
Blencowe, William 277, 284-6, 292-3, 888
Blenheim Muharebesi (1704) 282
Bletchley Park, "İstasyon X"
  Elektronik İstihbarat başarıları, 721
  olağanüstü yeteneği, 908
  Hava Kısmı, 687-8, 721
  John Cairncross, 690, 695-6
  SSA misyonu (1943), 687-9
Blunt, Anthony 665, 695-6, 699, 700, 708, 821, 898, 910
Blücher, Gebhard Leberecht von 388, 549, 846
Blyumkin, Yakov 596
Bodansky, Yossef 821
Boer Savaşı (1899–1902) 478, 479, 481
Bogolepov, N. P. 466
Bogrov, Dmitri 468
Bohlen, "Chip" 633, 822, 909
Boisdeffre, General Raoul de 492
Boleyn, Anne 139
Bolingbroke, Vikont 298
Bolivya 739
Bolşevikler
  Alman yardımı (Birinci Dünya Savaşı), 589
  Churchill'in nefreti, 583
  Devrim (Ekim 1917), 570
  Lenin'in "Nisan Tezleri", 583
  Menşeviklerle ayrılık, 468-9

Bonapart, Joseph 375-6
Bonapart, Napolyon
"18 Fructidor Darbesi", 356
Elba'dan firarı (Şubat 1815), 387
Fouché'yi güvenlik bakanlığı görevinden alması, 369
hükümet darbesi (Kasım 1799), 362
imparator olarak taç giymesi (1804), 365
İstatistik Bürosu, 365-6, 370-1
istihbarata yaklaşımı, 365-6
kralcı suikast komplosu (Mayıs 1803), 363
Mısır'da (1798 - 1799), 361
Rusya Seferi, 377, 384, 423
Waterloo'da istihbaratı dikkate almaması, 364
yenilmesi (1814), 386-9
Bonar Law, Andrew 619-1, 908
Bonç-Brueviç, Vladimir 599
Bonham, Sir George 472, 854, 904
Bonis, François 303
Bonner, Elena 684-5, 749
Bonnet Rouge (solcu gazete) 589
Bonneval, baron de 309
Bonrepaus, Usson de 269
Bonsall, Arthur "Bill" 688, 721, 822, 913-4
Booth, John Wilkes 464
Booth, Sir George 247
Borghese, Pauline 381
Borodino Muharebesi (7 Eylül 1812) 385
Bosna Hersek 472-7, 477, 498, 502
Bossy, John: *Giordano Bruno and the Embassy Affair* 189, 822, 883
Boudicca 85-6
Bougainville, Amiral Louis-Antoine de 346
Bouillé Markisi 340
Bourdin, Martial 460
Boyce, Ernest 599, 616
Boy-Ed, Yüzbaşı Karl 558-9, 560
Boyle, Edward 690
Boyne Muharebesi (1 Temmuz 1690) 276
Braddock, General Edward 327
Bradshaw, John 237
Bradstreet, Dudley 306, 890
Braithwaite, Sir Rodric 444, 449, 822, 899
Bratton, Albay Rufus S. 674
Brejnev, Leonid 735, 738, 743-5
Bresci, Gaetano 458, 462
Brest-Litovsk Anlaşması 594, 596, 600
Breteuil Markisi 340
Briand, Aristide 626
Bridd, John 174
Brillon, Madame de 323
Britanya
"Savaş karşıtlığına Almanların mali destek sağladığı" iddiaları, 590
"Temmuz Krizi" (1914), 517, 520, 522, 525-6
7 Temmuz 2005 Londra terör saldırısı, 810
abartılı resmî gizlilik, 19
ABD'yle özel istihbarat ilişkisi, 605
Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında istihbarat, 319
Birinci Dünya Savaşı öncesinde Alman istilası/casusluğu korkusu, 503
Birinci Dünya Savaşı sonrası istihbarat bütçesi kesintisi, 201
Birlik Yasası (1707), 284-6
Cadoudal Komplosu'na destek (Mayıs 1803), 363
elçilik emniyeti sorunları, 522
Genelkurmayın kuruluşu (1906), 481
imparatorluğun tasfiye edilmesi, 787
İngiliz-Fransız Dostluk Anlaşması (1904), 495
istihbaratın bir tabu olması, 161
Kraliyet Donanması'nda isyanlar (1797), 357
Mesajların Ruslar tarafından deşifre edilmesi, 555
Newcastle Dükü ve casusluk, 301, 303
Nootka Sound Krizi, 338
Steinhauer'in şebekesinin ortadan kaldırılması, 528-9
Viyana Kongresi, 389, 393, 395-8
Yedi Yıl Savaşı (1756–63), 7, 291, 301, 325, 363, 384
ayrıca bakınız Victoria İngilteresi
British Museum 77, 85, 86, 421, 425-6
Browning, Oscar 338-9, 473, 614, 622, 823, 892-3

Browning, Yarbay Freddie 622
Bruce, David 21, 572, 598, 648, 769, 780, 794, 817, 823, 838, 846, 849, 857, 864, 868, 884
Bruneau, Jacques 216, 823
Bruno, Giordano 122, 189, 822, 883
Brunswick-Lüneburg Hanedanı 276
Brusilov, General Aleksey 531, 535, 587-8, 823, 829, 904
Brücker, Martin-Joseph 490
Buchanan, Sir George 533-4, 536, 591, 904
Buckingham Dükü, George Villiers 211, 256
Buharin, Nikolay 643
Bulgakov, Mikhail: Usta ve Margarita 158
Bulgaristan 429
Buller, General Sir Redvers 480-1
Bullitt, William C., Jr 634, 649-50, 653, 847
Bundy, William F. B. 689, 912
Burgess, Guy 665, 695, 721
Burgoyne, General John 323
Burke, Edmund 346-7
Burke, Frank 557
Burke, Harry 746
Burtsev, Vladimir 467
Bush, George H. W. 719, 758, 760-1
Bush, George W. 824
Bushnell, Prudence 770, 917
Bussche-Haddenhausen, Baron Hilmar von dem 522
Bussy, François de 304-5, 310, 312, 890
Butcher, Tim: The Trigger 473, 824, 900
Bute Kontu 312
Butler Raporu 789
Bülow, Bernhard von 484, 488, 493, 500, 502, 510, 869
Büyük Britanya Komünist Partisi (CPGB) 618, 621
Büyük Fuar (Londra, 1851) 418, 425
Büyük Katerina 310
Byrne, James F. 717
Byron, Lord 146

C

cabinet noir (karanlık oda) 15, 227, 276, 304, 827, 885
Cadogan, Sir Alexander 657
Cadogan, William 283, 286
Cadoudal, Georges 364
Caillaux, Joseph 509-10, 516-7, 524, 589, 903
Caillaux, Madame Henriette 517
Cairncross, John 665, 695-6, 824, 912
Caligula 84-5, 87, 158, 876
Callen, Sylvia 641, 669
Callwell, Tümgeneral Charles 239
Calmette, Gaston 516-7, 524
Cambrai İttifakı Savaşı (1508 - 1516) 142
Cambridge Dükü Mareşal 443
Cambridge Üniversitesi 173, 237, 338, 552-4, 571, 634-5, 686, 688-9, 804, 867-8, 869
  Cambridge casus şebekesi, 173, 187
  Churchill College Arşivleri, 804, 868
  King's College, 171-2, 552-4
Cameron 308, 800, 812
Cameron, David 800, 812
Cameron, Dr. Archibald 308
Campion, Edmond 186-7, 883
Canaris, Amiral 703
Cannae Muharebesi (M.Ö. 216) 54-5
Canning, George 369-70
Cannon, James 641, 669
Cánovas del Castillo, Antonio 457, 459
cansız posta kutusu 291, 322
Cao Cao 69
Capello, Carlo 139-40
Carbonari 406, 424
Carcassonne, Languedoc 115, 121, 878
Cardonnel, Adam de 283
Cardwell, Edward 443
Cardwell, John M. 824
Carlsbad Emirleri (1819) 399
Carlyle, Thomas 408, 800, 824, 886
Carmarthen, Lord 337
Carnot, Sadi 457, 459, 462, 476, 820, 899
Caroline, Kraliçe 304
Carson, Sir Edward 589,0
Carter, Jimmy 751
Carter, John Franklin 647
Cartier, Albay François 603, 860, 907
Cartledge, Paul 49, 824, 873

Casanova, Giacomo 144, 843
Caserio, Sante 459-60, 899
Casey, Bill 740
Cassius Dio 85-6, 875-6
Castelnau, Michel de 189, 191
Castelnau, Pierre de 113
Castlereagh, Lord (Robert Stewart) 363, 386, 391-3, 397, 398-9, 820, 824, 896
Castro, Fidel 74, 97, 725, 728-30, 735, 737-9, 833
casus edebiyatı 335-6, 503, 515, 652, 814
  James Bond, 515, 652, 814
  James Fenimore Cooper: *The Spy*, 335-6
  Kral Edward dönemi casus romanı yazarları, 503
casuslar ve ajanlar
  Alman elçiliğinde MI5 ajanları (1930'ların sonları), 655
  Amerikan Bağımsızlık Savaşı, 318-9, 322, 552
  Aphra Behn, 255, 257
  Aztek İmparatorluğu, 146-50, 358
  Birinci Dünya Savaşı'nda Alman tersanelerindekiler, 563, 610
  Bizans, 105, 108
  Boris Godunov, 170-2
  Boudicca, 85-6
  Büyük Friedrich'in casusları dörde ayırması, 302
  Cadogan'ın Fransa'daki şebekesi, 286
  Cambridge casus şebekesi, 187
  Çinlilerin bakışı, 806
  Culper casus şebekesi (1778'de kuruldu), 330
  daimî elçilik sistemi, 161
  Devrim Fransası'nda İngilizler, 337-8
  devrimci mültecilerin gözetlenmesi, 415, 417
  eski Hint kültüründe, 71
  FDR'nin centilme casusları (Oda/ Kulüp), 648
  Fouché'nin ajan şebekesi, 367-9
  Fransız Devrimi sırasında kralcı mülteciler, 348
  Fransızca'da *espionage* kelimesi, 134, 136-7
  frumentarii, 88-9
  Gaunt'un Çek asıllı Amerikalı şebekesi, 559
  halifelerin faydalanması, 108
  I. Charles I'ı öldüren kral katillerine karşı kullanılanlar, 252, 254
  İç Savaş'ta kral yanlıları, 9, 231-2
  İç Savaş'ta parlamento yanlıları, 231, 233
  ilk dönem Halifelik ordularında, 107-8
  illegaller, 712, 721, 749, 765-6
  İngiltere Cumhuru emrindekiler, 250
  İngiltere'de Alman donanması hesabına çalışanlar, 704
  İngiltere'nin kimliklerinin gizliliğinin süresiz korunması teminatı, 370
  İspanya hesabına çalışan İngilizler, 206, 215
  İspanyol ajanı Stafford (1580'ler), 199
  İsviçre'deki Nazi karşıtı "Lucy Şebekesi", 695
  Jakobit şebekesi, 292
  Jakobitler arasında İngilizler (1740'lar ve 1750'ler), 305
  Kamu Güvenliği Komitesi, 346-8, 350-1
  Karl Marx, 413, 416, 556
  Kartacalılar, 56
  Kenan ülkesinde Musa'nın casusları, 12-3, 23-9, 43, 98
  La Dame Blanche, 601, 611
  Lahey'de Thurloe'nun ajanları, 245
  Londra Muhaberat Cemiyeti (LCS), 353-4, 698
  MANHATTAN Projesi'ne Sovyet hululü, 711
  Muhammed, 12-4, 98-111
  Napolyon Fransası'nda İngilizler, 363-4
  Nazi Almanyası'ndaki Sovyet ajanları, 665
  Okhrana, 18, 453-4, 456, 463, 465-3, 487, 489, 499, 501, 508, 533, 588, 596
  on yedinci yüzyılda İspanyollar, 217
  Osmanlı, 136-7
  Paris'te I. Aleksandr'ın ajanları, 369, 561
  Port Arthur'da Japonlar, 497-8
  Richmond, Virginia'da Van Lew'in şebekesi, 441-2
  Saint-Germain-en-Laye'da III. William hesabına çalışanlar, 230

savaşlardan önce yaşanan casus korkularının tarihi, 507-8, 538
Sir Robert Cecil emrindekiler, 205-8
Soğuk Savaş zamanı ABD'de KGB, 19-20
Soğuk Savaş zamanı motivasyonlarının ideoloji yerine para olması, 76, 78
Soğuk Savaş'ta GRU/KGB içinde İngiliz ve Amerikalılar, 722
Sovyet ajanlarının Philby sayesinde kaçması, 712, 721
Sovyet, 597, 598
Steinhauer'in İngiltere'de faaliyet gösteren Alman ajanları, 483
Sun Tzu'nun beş çeşit ajanı, 66
Tudorlar öncesi İngiltere'de, 174
Venedik, 137-8
Viyana Kongresi'nde, 389, 393
Waldegrave'in Fransa'daki ajanları, 304
Walsingham'ın casusları ve ajanları, 173-4
Wellington'un kullanması, 367
Westminster Kilisesi'ne defnedilenler, 208, 257, 328
yabancı elçiliklerdeki Sovyet ajanları, 632, 634, 709
Yahuda, 12, 35, 39
Yedi Yıl Savaşları (1756 - 1763), 7, 291, 301, 309-10, 325, 363, 384
Yüz Yıl Savaşı, 90, 119-20, 174-5, 282, 366, 507
casus uydular 731, 758
Catesby, Robert 209, 211, 884
Cato 328, 397
Cattley, Charles (takma adı Calvert) 432-3, 898
Caux, Bernard de 114
Cavagnari, Binbaşı Sir Louis 448-9, 899
Cave, Sir George 591
Cavendish-Bentinck, Victor 660
Cecil, Robert 166, 169, 173, 177-1, 205-10, 486, 558, 571, 708, 823-4, 856, 865, 882, 884
Cecil, Sir Robert (Salisbury Kontu) 208
Cecil, William (Lord Burghley) 166, 169, 173, 177
"Lopez Komplosu", 204
Cecil'in ajanı Powle, 197, 199
dış destekli Katolik komploları korkusu, 209, 211
Edinburgh Anlaşması (1560), 178
istihbarat bütçesi kesintisi, 201
Mary, İskoç Kraliçesi, 189
ölümü (1598), 173
Ridolfi Komplosu, 179-1
Somer'ın deşifresi, 177-8
Celle, Aşağı Saksonya 276, 277
Cenevre 253, 352, 355, 456, 459-60, 472, 626-7
Cerjinski, Feliks Edmundoviç 594-9, 614, 616, 645, 735, 750, 908
Chaloner, Richard 233, 885
Chamberlain, Austen 623, 624
Chamberlain, Joseph 479, 493, 495
Chamberlain, Neville 622, 655, 657-9
Chambers, Whittaker 709, 720, 824, 879-80, 919
Chamillart, Michel de 283-4
Champagny, Jean-Baptiste de Nompère de 366, 382
Chancellor, Richard 162-5, 167, 172, 418, 860, 881
Chandler, Arthur B. 439, 824, 895
Chapman, Eddie 699, 824
I. Charles 10, 224, 226, 231, 237-9, 241-2, 244, 250-2, 254, 257, 294, 375, 889
II. Charles, İngiltere Kralı 237-40, 242-5, 247, 249-1, 253, 255-7, 259-60, 268, 279, 306
VI. Charles, Fransa Kralı 174
X. Charles, Fransa Kralı 401-3
Charteris, Tuğgeneral John 542, 565, 567-8, 600, 602-3, 605
Chasteau-Martin, Henri 206
Châteauneuf Baronu 192
Chauvelin, Germain 304, 822, 890
Cheney, Dick 779
Cheval, Joseph 421
Chilcot Raporu (2016) 790, 793
Chin, Larry Wu-tai 78-9, 876
Chisholm, John 182
Choiseul Dükü 312, 316
Cholmeley, Richard 203
Cholula, Meksika 149-50

Christiancy, Isaac P. 452
Chrysaphius 95-6
Church, Binbaşı G. R. M. 352, 498, 725, 727, 735, 764, 825, 827, 829, 849, 881, 893, 914
Churchill, John (sonradan Marlborough Dükü) 271
Churchill, Winston
  Amerikan Siyah Kod'un kırılması, 684-5
  barış zamanı başbakanıyken sinyal istihbaratı, 660
  başbakan oluşu (Mayıs 1940), 659, 661
  başbakanlığının ilk iki yılı, 67
  Birinci Dünya Savaşı donanma istihbaratı, 511, 513, 528, 546
  Bletchley Park kod kırıcılarının ricası, 680-8
  "Blinker" Hall, 550-9
  Boer Savaşı, 478-1
  Bolşevizm'e duyduğu nefret, 583
  Çanakkale seferi, 550
  Churchill College'daki evrakı, 804
  Çift-Çapraz Sistemi, 697-700, 702, 704
  GC&CS'nin kurulması, 616, 655
  Gilbert'in yazdığı dokuz ciltlik biyografi, 719
  Great Contemporaries, 615, 663
  Haig'in Somme taarruzu, 542, 556, 560
  İkinci Dünya Savaşı istihbarat koordinasyonu, 608
  istihbarata olan hevesi, 726
  istihbaratın her alanına olan ilgisi, 726
  ırkçı saiklerle Japonları hafife alması, 780
  Jutland Muharebesi, 561-2, 570
  Lenin'in mühürlü treni, 10, 584
  örtülü operasyonlara olan hevesi, 726
  OVERLORD Harekâtı (1944), 703-4, 708
  savaş muhabiri, 480-1
  Sidney Street Kuşatması (1910), 599
  SOE, 662, 726
  Stalin, 702, 710
  ULTRA istihbaratı, 690, 695
  yakalanan yazışmalara erişim izni verilmemesi (1924), 621
Church, Ralph Edwin 725
Church, Senatör Frank 735
Ciano, Kont Galeazzo 27
Cicero 51, 58, 60, 63, 846, 873-4
Cincar-Markoviç, Dimitrije 472
Cizvit misyonları 134, 219
Clairvauxlu Aziz Bernard 113
Clam-Martinic, Kont Karl 394-5, 896
Clapper, General James 754
Clark, Christopher 380, 725, 825, 890, 894-5, 897, 900, 902-3
Clarke, Sir William 372
Clarke, William F. 560
Claudius Pulcher 84-7, 457, 876
Clausewitz, Carl von 25, 65, 825, 871
Clayton, Tuğgeneral Gilbert F. 565
Clemenceau, Georges 493, 589, 625
Cleveland, Grover 464
Clifford 256, 278, 725
Clifford, Clark 725
Clifford, Sir Thomas 256, 278
Cline, Ray 727
Clinton, Bill 825
Clinton, Sir Henry 326, 330-1, 333
Cobb 349, 825, 893
Cobban, Alfred 339, 356, 825, 892-3
Cobb, Richard 825
Cohen 31, 405, 721, 825, 828, 842, 851, 862, 872, 896, 909
Cohen, Lona 721
Cohen, Morris 721
Coke 205, 220, 225, 237
Coke, Sir Edward 205
Coke, Sir John 220, 225, 237
Colbert, Jean-Baptiste 229-30, 263-7, 274, 289-90, 822, 860, 885, 887
Colby, William 735, 784
Colchester (Camulodunum) 85
Coleman, Edward 260
Coleridge, Samuel Taylor 357-8
Colonna, Marco Antonio 142
"Colossus" 694
Colt, Henry 279
Columbia Üniversitesi, New York 733
Columbus, Christopher 133-4
Comey, James B. 808
Commodus 87

Conan Doyle, Sir Arthur 449
Condé Prensi II. Henri de Bourbon 222
Condé Prensi Louis de Bourbon 268
Conquest, Robert 805, 826, 828, 834, 837, 843, 849, 864, 880, 919
Conrad, Joseph: *The Secret Agent* 460, 519, 520, 826, 880
Constant, Benjamin 402
Constantini 633
Constantini, Francesco 633
Constantini, Secondo 633
Conti Prensi 268, 302
Conway, Sir Edward 222
Coolidge, Calvin 628-9
Cooper, Dr. Tanya 176
Cooper, Duff 383, 699
Cooper, James Fenimore 335-6
Corbet, Miles 252
Corbiere, Anthony 294, 889
Cornwallis, Lord 331-3
Cortés, Hernán 146-8, 149, 150-1, 212
Cotton, Joseph P. 630
Courland Düşesi 394
Coventry, Sir Henry 260
Cox, Tuğgeneral Edgar 600, 601, 602, 603, 612, 907
Cradock, Sir Percy 743, 826, 915
Craig, Daniel 37, 852, 868
Cranmer, Thomas 128
Cresswell, Joseph 219, 220
Cressy, David: *Dangerous Talk* 303, 826, 887, 888, 893
Creveld, Profesör Van 365, 366, 863, 874, 894
Croissy, Colbert de 274
Cromwell, Oliver 238-9, 577
Cromwell, Richard 246-7, 249
Crone, Matthew 279, 822, 826, 878
Crowe, Sir Eyre 514, 623
Culloden Muharebesi (16 Nisan 1745) 306
Cumberland Dükü 306, 389
Cumming, Mansfield 508, 513, 514, 515, 547, 563, 564, 569, 572, 583, 585, 586, 606, 611, 622, 649, 907
Cunliffe, Sir Barry 61, 85, 826, 874
Currie, Lauchlin 709
Curry, Jack 657, 814
Curtis Wright, David 233
Curzon, Lord 617, 618, 619, 620, 621, 624, 663, 908
Custine Markisi 403-4
cüzamlılar 115
Czolgosz, Leon Frank 464

Ç

Çabrinoviç, Nedeljko 473-6
Çanak Krizi 617
Çebrikov, Viktor 748
Çeçenistan 702
Çeka (sonradan GPU, OGPU, NKVD, KGB)
  "sınıf düşmanlarına" karşı gaddarlık, 159, 161
  amblemleri ve sembolleri, 750
  dış istihbarat dairesi (INO), 161
  İkinci Dünya Savaşı'nda GRU'yla beraber THRONE operasyonu, 692-5
  Japon deşifrelerinin yayımlanması (1932), 626-7, 629
  karşı casusluk birimi, 482
  komplo teorilerine meyilli olması, 594
  Kremlin Komplosu, 636-40
  kuruluşu (20 Aralık 1917), 592
  Lubyanka, 597, 600
  MGB'nin Tito'ya suikast planları, 728-9
  Mirbach suikastı (Temmuz 1918), 596
  Okhrana meslek sırları, 599
  Özel Görevler İdaresi, 641
  Rus İç Savaşı, 613
  savaş sonrası hayalî düşmanlar, 728
  savaş zamanı etnik temizlik, 701
  SINDIKAT ve TREST operasyonları, 615-6
  SSD'ler üzerinde nüfuzu, 595-6
  tek partili devletin merkezî kurumu, 661
  terör, 762
  ayrıca bakınız KGB
Çekoslovakya 633, 656-8, 804
Çelyadin-Fedorov, Prens İvan Petroviç 159
Çerkasov, Nikolay 159
Çerniavski, Mikhail 638-9
Çernişev, Aleksandr 381-2, 384, 531

Çernomazov, Miron 470
Çiçerin, Georgi 618
Çin
"terörle mücadele" operasyonları, 809
bilgisayar korsanları, 807-8
bilim ve teknoloji casusluğu, 641
Boksör İsyanı, 77, 541
Devlet Güvenlik Bakanlığı (MSS), 806
Han Hanedanı, 68-9
iç savaş, 67
ilk nükleer silah (1964), 788
istihbarat tarihi, 806
Mao'nun Kültür Devrimi, 78, 809
Ming Hanedanı, 68, 70
Nixon'ın ziyareti (1972), 79
Orta Krallık, 70, 765
Qin'in pişmiş topraktan yapılmış ordusu, 68
Qing Hanedanı, 71, 213
resmî sansür, 807
suikast geleneği, 70, 73
Sun Tzu öncesi savaşlarda casuslar, 66
Tiananmen Meydanı katliamı, 804, 807
Üç Krallık dönemi, 69
yabancı casuslara karşı kamuoyu seferberliği, 809
ayrıca bakınız Sun Tzu: *Savaş Sanatı* (Sunzi bingfa)
Çubriloviç, Vaso 474, 476

D

D'Abernon, Lord 814
Daily Herald 618
Daily Mail 504, 553, 573, 619, 622
Dalton, Hugh 662
Daniels, Josephus 646
Danimarka 161, 206, 276, 314, 362, 369, 389, 498, 562-3, 607, 647
Dansey, Claude 588
Danton, Georges 339, 343, 350, 845, 893
Darnley, Lord 179
Darnton, Robert 303, 827, 890
Darüsselam terör saldırısı (7 Ağustos 1998) 771
Dati, Leonardo 140
Davidson, F. Trubee 648
Davidson, William 183
Davies, Joseph E. 91, 634, 639, 798, 819, 827, 846, 848, 894, 909
Davis, Jack 639, 646, 920
Deane, Silas 320-1, 323-4
Dearlove, Sir Richard 791
Decianus, Catus 86
Defoe, Daniel 287, 889
Delahodde, Lucien 410-1, 827, 897
Delarue, Francis 281
Delcassé, Théophile 489, 493-5, 499-500, 509, 517, 816, 901-2
Delessert, Gabriel 410
Delfi 42-3, 55, 85, 89-90
Pythia, 42, 89-90
Yılanlı Sütun, 43
Delhi İstihbarat Şubesi (IB or DIB) 788
Demyanov, Aleksandr 692-3
Dendy, Edward 251-2
denizaltılar
Birinci Dünya Savaşı öncesi denizaltı inşası, 513
Birinci Dünya Savaşı'nda Alman denizlatı harbi, 550, 574, 581
İkinci Dünya Savaşı'nda Alman denizlatı harbi, 813
Küba Füze Krizi, 732, 758, 793, 813
deniz harekâtı
Alman Açık Deniz Filosu, 503, 544
Birinci Dünya Savaşı Alman denizaltı harbi, 550, 574, 581
Birinci Dünya Savaşı'nda konvoy sistemi, 582
Devrim/Napolyon Savaşları, 433-4, 478, 543,
İkinci Dünya Savaşı'nda Alman denizaltı harbi, 550, 574
İngiliz-Alman rekabeti, 472, 477
İngiliz-Rus donanma konferansı (Haziran 1914), 522
Leyte Körfezi Muharebesi (Ekim 1944), 711
Mercan Denizi Muharebesi (Mayıs 1942), 683
Midway Muharebesi (Haziran 1942), 683, 710

Salamis (MÖ 480), 39, 67
Tsushima Muharebesi (1905), 497, 500
Üçlü İtilaf gizli anlaşması (1913), 495, 502
Washington Donanma Konferansı (1921-1922), 630
ayrıca bakınız Kraliyet Donanması
Denniston, A. G. "Alastair" 544, 552, 571, 617, 625, 626-7, 628, 688, 828, 905-6, 908, 912
Deubner, Ludwig 530
Deutsch, Arnold 635, 822, 836
Deutscher, Isaac 395, 640
Dhingra, Madan Lal 663
dış istihbarat
1870 – 1914 arası dönemde önem verilmemesi, 425
40 Numaralı Oda, 10, 546-50, 552-5, 560-9, 573-4, 580-2, 608, 610
ajan angaje etme, 86, 106, 184, 217, 309, 432, 722
Amerikan Bağımsızlık Savaşı, 318-9, 322, 552
Arthaşastra, 13, 65, 66, 71-7, 97
Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizler, 17, 18, 231
Bizans, 105, 108
Celle ve Hanover karanlık odaları, 209-1, 522
elçilikler ve konsolosluklardan aşırılan belgeler, 394
Elizabeth İngilteresi, 122, 151, 154-5, 166, 168-9, 171
erken dönem Stuart egemenliği, 308
erken modern dönemde diplomasiyle iç içe geçmesi, 308
Fransız Devrimi zamanı İngilizler, 751
George Washington, 10, 16, 326, 552, 564, 577, 645, 650
Hernán Cortés, 46, 147-1
I. Charles'ı öldüren kral katillerinin takibi, 252
II. Charles devri, 237-40, 242-5, 247, 249-1, 253, 255-7, 259-60
II. Felipe zamanında İspanya'nın geri kalmışlığı, 154
III. William, 280
İngiltere Cumhuru, 234, 237-40, 245, 250
İngiltere'deki 1848 Devrimi mültecileri, 416
İnkalar, 136
İstihbarat Şubesi (ID), İngiltere, 478-80
Korkunç İvan, 156, 161-2, 164, 170-1
Muhteşem Devrim, 254, 261, 269, 279, 292
Napolyon Fransası zamanı İngilizler, 363-4
Napolyon Savaşları zamanı Ruslar, 377, 384
Okhrana Yurtdışı Dairesi, 456-7, 463, 489, 499, 501
on yedinci yüzyılda İspanya, 217
Osmanlıların zafiyetleri, 134-5
Richelieu, 15-6, 215, 222-4, 226, 227-9, 266, 290, 304, 719, 830, 835, 846, 853, 885
Rönesans dönemi Venedik, 138, 140-2
Sovyetlerin "halk düşmanları" avı (1930'ların sonları), 636, 639
Sovyetlerin Trotsky/Sedov operasyonları, 640-1
Sovyetlerin yabancı elçiliklere hululü, 709, 711
tahta çıkmadan önce II. Charles, 237-40
tek partili devletlerde, 615, 635
Tudor öncesi İngiltere, 174
Viyana Kongresi, 389, 393, 395-8
Walsingham, 204, 207, 219, 228, 233, 239, 242, 245, 257
XIV. Louis Fransası, 260-77, 280, 282-3, 286-90
XV. Louis ve Secret du Roi, 302, 316-8
XVI. Louis Fransası, 302, 317-8
yabancı ordu subaylarının amatör istihbarat faaliyetleri, 25
Yüz Yıl Savaşı, 90, 119-20, 174-5, 282, 366, 507
ayrıca bakınız kriptanaliz; ikili ajanlar; askerî istihbarat; sinyal istihbaratı
Díaz del Castillo, Bernal 148, 828
Dickens, Charles 407, 422

Didius, Julianus 87
Digby, John 213
Dilks, David 783, 816-7, 842, 855, 918
Dimitriyeviç, Dragutin ("Apis") 471, 477
dinamit 453, 457, 812
Diocletianus 89
Diodorus, Siculus 49
Diomedes 37-8
diplomasi
  daimi elçilik sistemi, 161
  elçilik güvenliği sorunları, 522
  erken modern dönemde istihbaratla iç içe geçmesi, 516, 530, 532
  Korkunç İvan, 156, 161-2, 164, 170
  on dokuzuncu yüzyılda ABD, 452
  Osmanlı'da matbaanın yasak olması, 136
  Osmanlıların kalıcı elçiliklerinin olmaması, 135, 881
  Rönesans'ta dönüm noktası, 14
  Rubens'in IV. Felipe namına diplomatlığı, 224-5
  Rusların kalıcı elçiliklerinin olmaması, 161
  Rusların matbaa kullanmaması, 162
  telgraf, 429-30, 433
  Venedik elçileri, 138-9, 153-4, 219, 246
"Diplomatik Devrim" operasyonları
  Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında Washington, 325
  BARBAROSSA öncesi Alman aldatması, 669
  Brusilov Taarruzu (1916), 531, 535
  Çift-Çapraz Sistemi, 697-700, 702, 704
  Londra Kontrol Kısmı (LCS), 698, 703
  MARS Operasyonu (Kasım 1942), 693
  MINCEMEAT Operasyonu (1943), 698-9
  Mossad, 10, 28-9, 785-6
  Muhammed, 12-4, 98-11, 474-5, 726, 769, 774
  NKVD ve GRU'nun THRONE Operasyonu, 692-5
  OVERLORD Harekâtı (1944), 703-4, 708
  Papa III. Innocent tarafından izin verilmesi, 113
  Salamis (M.Ö. 480), 39, 67
  Truva Atı, 37-8
Diplomatik Güvenlik Bürosu 770
Diplomatik Güvenlik Servisi 770
Dissanayake, Gamini 772
Diviciacus (ya da Divitiacus) 61
Dobrinin, Anatoli 738, 745
Doç, (Venedik) 131, 141-5
Doçun Sarayı 869
Doğu Hindistan Şirketi 372-3, 434-5, 438
Dokuz Yıl Savaşı (1688 - 1697) 272, 282, 290
Dolomieu, Déodat Gratet de 359
Dolon (Truva casusu) 37-8
Dominikenler 116-7
Domuzlar Körfezi Çıkarması 725, 728
donanma istihbaratı
  40 Numaralı Oda, 546-50, 552-5, 560-9, 573-4, 580-2, 608, 610
  40 Numaralı Oda'nın 25'inci Kısım (ID25) adıyla Donanma İstihbarat Dairesi'ne bağlanması, 581
  40 Numaralı Oda'nın MI1(b) ile birleşerek GC&CS haline gelmesi, 616, 655
  ABD donanması Kod ve Sinyal Bölümü (sonradan OP-20-G), 654, 672-3, 677, 679, 682, 688-9
  Alman sabotaj şubesi (Birinci Dünya Savaşı), 556, 558, 564, 578
  Birinci Dünya Savaşı'nda Alman denizaltı şifrelerinin kırılması, 581
  Birinci Dünya Savaşı'nda Alman donanma istihbaratı, 511, 513
  Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz donanma istihbaratı, 511, 513, 528, 546
  "Blinker" Hall, 550-9
  Donanma İstihbarat Ofisi (ABD), 608, 646
  Düşman Denizaltıları Kısmı (E1), 582
  Fransız Devrim/Napolyon Savaşları, 369, 371, 386-7, 407, 433-4
  ID25, 581
  İngiliz Amiralliği'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki hataları, 544

İngiliz Donanma İstihbarat Dairesi, 513, 561, 610
"İsveç Dolambacı" (Birinci Dünya Savaşı), 554, 573
Nachrichten-Abteilung ("N"), 483, 506, 508, 528
Pasifik Savaşı, 710-1, 716
Pearl Harbor baskını, 18, 674-2, 725
Pearl Harbor sonrası ABD, 725
Soğuk Savaş'ta ABD donanma şifreleri, 734
Donovan, William J. 649, 651-3, 679, 829, 861-2, 910
Dori, Leonora 218
Dorislaus, Isaac 237-8, 246
Dorislaus, Isaac (genç) 244
Douglas, W. S. 305, 540-1, 564, 602, 681, 798, 818, 829, 890
Dover Anlaşması (1670) 256, 268
Downing, George 246, 249, 251-3, 363, 425, 434, 437, 489, 575, 618, 657, 659-60, 698, 886-7
Dönitz, Amiral Karl 687
Dörtlü İttifak (20 Kasım 1815) 395
Draga, Sırbistan Kraliçesi 471
Drake, Sir Francis 196, 200
Drelincourt, Anne, Lady Primrose 307
dretnot 503, 549
Dreyfus, Yüzbaşı Alfred 482, 490-4, 835, 845, 852, 855, 862, 901
Druidler 60-1
Drummond, Sir Eric 292, 586, 633, 888-9
Dubois, Louis 369
Duchâtel, Charles Marie Tanneguy 405
Duff, Alexander 383, 436, 898
Duggan, Larry 324, 634
Dulles, Allen 12, 74, 78-9, 725, 766, 829, 875
Dumba, Constantin 560
Dumouriez, General Charles-François 347
Duncan, Abram 406, 634, 831
Duncombe, Thomas 408-9
Dundas, Henry 359-60
Dunlap, Jack E. 722, 862
Duroc, Géraud 368
Duval, Émile-Joseph 589
Dünya Ticaret Merkezi, New York 769-70, 777-1
11 Eylül saldırıları, 769, 777-1
1993 saldırıları, 769-70,

E

Ebner, Hermann 421
Ebubekir 99, 105
Ebu Cihad 785
Ebu'l-Abbas es- Seffah 109
Ebu'l-Farac el-İsfahanî 110
Ebu'l-Fazl el-Abbas 100
Ebu Râfi 101, 102
Ebu Sufyan 100, 104, 107
Éclija, Francisco Fernández de 212
Edekon (Hun elçisi) 95-7, 877
Eden 321-2, 338-9, 633, 662
Eden, Anthony 633, 662
Eden, William 321, 338
Edinburgh Kalesi'nin işgali (1573) 181-2
Edmonds, Sir James 482, 507, 900
Edward, Galler Prensi (sonradan Kral VII. Edward) 461, 487-8
III. Edward, İngiltere Kralı 174
Efialtes 39, 40
Egesta 44
Eisenhower, Dwight D. 54, 97, 197, 685, 699, 707, 719, 727, 731, 758, 813, 829, 874
örtülü faaliyetlere merakı, 727
Eisenstein, Sergei: Korkunç İvan 156, 158
Eitingon, Leonid 668
Ekrem, A. I. 106
el-Belazuri 878
Elbeuf Dükü ve Düşesi 219
el-Câhiz 109
elektronik istihbarat 721
Elibanklı Alexander Murray 308
Eliot, George 186-7
el-İsfahanî 98, 110
Elizabeth, Avusturya İmparatoriçesi 7, 9, 15, 18, 37, 122, 127, 151, 154-5, 162, 164, 166-9, 171, 173-88, 211, 220, 238, 441, 457, 569, 634-5, 720, 811, 816, 823-4, 826, 836, 840, 854-5, 860, 867, 869, 881-3, 917
I. Elizabeth, İngiltere Kraliçesi

afaroz edilmesi (1570), 122
Babington Komplosu (1586), 189, 191-2, 197, 199, 204, 208
Gökkuşağı portresi, 206
Lopez Komplosu, 204
ölümü (Mart 1603), 207
Ridolfi Komplosu (1571), 179-1
sarayları, 184, 186, 190
Throckmorton Komplosu (1583), 189, 191, 193, 207
veraset planları, 207, 220
Elizabeth İngilteresi
Anglikan Kilisesi, 127, 231-2, 258-60
dış destekli Katolik komploları korkusu 182
Hollandalılarla sinyal istihbaratı ittifakı, 285
İspanya'yla savaş, 9, 211
Korkunç İvan'la diplomatik ilişkiler, 156-8
kriptanaliz, 490, 544, 547, 553, 603
seyahat kitapları, 162
Walsingham sonrası istihbarat aygıtı, 207, 219, 228
yoğun güvensizlik dönemi, 173
Elizaveta, Rus Çariçesi 300, 313-4, 318
el-Kaide
11 Eylül Komisyonu raporu, 768, 771, 774-5, 778, 780-1
11 Eylül öncesi ABD'deki havacılık okulları hakkında istihbarat, 777
11 Eylül saldırıları, 769, 777-1
Aden'deki ABD gemilerine saldırılar (2000), 774
biyolojik silah üretme çalışmaları, 792-3
Doğu Afrika'daki elçilik saldırıları, 771
istihbarat raporları (2001 yazı), 775
NSA tarafından yakalanan mesajlar (2001 yazı), 775
rol model olarak Halid b. Velid, 106
el-Kindî, Yakub b. İshak 14-5, 110, 141, 373, 531
Elliot, Hugh 186, 338-9, 892
Elliott, John 227, 229, 830, 852, 856, 885, 910
Ellis 257, 311, 460, 830, 887, 889, 890-1, 894, 897
Ellis, Havelock, Psychology of Sex 460
Ellis, John 257
Ellsberg, Daniel 801,2, 834, 919
el-Mübarek Fûrî, Safiyürrahman 13
Emmery, Joseph 387
Endonezya 722
Engels, Friedrich 413-4, 416, 420, 428, 830, 848, 873, 897
Enigma cihazı 660, 694
Enukidze, Abel 637
Éon de Beaumont, Chevalier d' 317-8
Erasmus hümanizmi 128, 133
Erfurt Kongresi (1808) 383
Eriha 26-7, 32
Ernest, Cumberland Dükü, Prens 389, 599, 626, 785, 816, 827, 833, 837, 848, 860-1, 864
Erskine 353, 688, 826, 830, 889, 901, 912
Erskine, Ralph 830
Erskine, Ralph, William Friedman's Bletchley Park Diary 688
Erskine, Thomas 353
Eshilos 42
Eski Ahit/Tanah
Adem ve Havva, 129, 217
Fenikeliler, 52
İsrailoğulları'nın Arz-ı Mevud'u fethi, 32
İsrailoğulları'nın Mısır'dan kaçışı, 29
Musa'nın casusları Kenan ülkesinde, 28
Zekeriya'nın kehaneti, 33
Eski Yunan
İskender, 49-50
kâhinler, 55
Pers Savaşları, 39-40, 41, 43
falcılar, 49-2
askerî istihbarat, 13, 37
Peloponez Savaşı, 13, 43-4
Esma bint Mervan 102
es-Sahaf, Muhammed Said ("Komik Ali"/"-Bağdat Bob") 797
Essex Kontu 203-4
Estaing, Amiral d' 322
Esterhazy, Ferdinand 491-2
Eşkenazi, Solomon Nathan 137
Etvan, Abdülbari 754
Eugénie, İmparatoriçe 422-3
Evans 22, 417-8, 627, 810, 830
Evans, Jonathan 810

Evans, Sir Richard 417-8
Evelyn, John 251, 253, 824
Ewart, Sir John Spencer 450, 505, 514
Ewing, Sir Alfred 543-5, 547, 552-4, 570
ez-Zevahiri, Eymen 771, 774

F
Fabius Maximus, Quintus 54, 385, 874
Fagot, Henri 176, 189
Falkenhayn, Erich von 526, 534-5, 556, 830, 904
Falkland Savaşı (1982) 803
Fas Krizi 500, 509, 517
  Birinci (1905), 509
  İkinci (1911), 517
Faşoda Krizi (1898) 494
Faunt, Nicholas 188, 202, 839, 883
Fawkes, Guido ("Guy") 211, 260, 409, 884
Federal Araştırma Şubesi, Kongre Kütüphanesi 772
Federal Havacılık İdaresi (FAA) 776
Federal Soruşturma Bürosu (FBI)
  11 Eylül öncesi ABD'deki uçuş okulları, 777
  CIA'le daha yakın işbirliği ihtiyacı, 770
  "duvar" (bilgi paylaşımını kısıtlayan federal yasa), 770, 773-4
  İkinci Dünya Savaşı'nda SIS'yle işbirliği, 720-1
  Mitrohin arşivi, 763, 766, 804, 868
  öncülü Soruşturma Bürosu, 564
  Saddam'ın sorgusu (2004), 795
  SVR hululü, 762
  VENONA, 803
Federov, Ivan 162
Federoviç, Pavel 637
I. Fedor, çar 170, 172
II. Fedor, çar (Fedor Borisoviç Godunov) 172
Fejérváry–Mayer Codex 147
II. Felipe, İspanya Kralı
  Fransa'da IV. Henry'nin tahta geçmesine karşı çıkması, 112
  II. Elizabeth'i devirmek için hazırlanan komplolar, 182
  İspanyol Armadası (1588), 198-200
  kriptanalizi cadılığa benzetmesi, 152, 154
  Mary Tudor'la evliliği, 177
  Robert Persons, 186-7, 219
  Sessiz William'a suikast (1584), 97
  yazışmalarının yakalanması, 152
  yeni Armada (1596), 205-6
III. Felipe, İspanya Kralı 9, 211-4, 217, 220, 228, 884
IV. Felipe, İspanya Kralı 213, 220-1, 224-9
Fellers, Albay Bonner 684-5
Fellwock, Perry 801-2, 853
Felt, Mark 801, 919
Felton, John 179
Fenikeliler 52
I. Ferdinand, Avusturya İmparatoru 412
II. Ferdinand, Aragon Kralı 124
II. Ferdinand, Habsburg İmparatoru 226
III. Ferdinand, Kastilya Kralı 123
Ferner, Robert O. 654
Feron, Laurent 189, 883
Ferrand, W. B. 407
Ferris, John, "Signals Intelligence in War and Power Politics" 719, 787, 830-1, 899, 902, 907, 911
Ferry, Abel 524
Fersen, Count Hans Axel von 340-1
Fetterlein, Ernst 487, 488, 533, 535, 616-8, 625, 904, 908
Fiévée, Joseph 368, 862
Figaro (Fransız gazetesi) 499, 516-7, 524
Figl, Andreas 521-3
Figliazzi, Giovanni 196
Figueres Ferrer, José 739
II. Filip, Makedonya Kralı 48, 873
Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) 785
Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) 785
Filotas 873
Fish, Hamilton 451
Fisher 545, 548-1, 658, 848, 858, 902
Fisher, Amiral Sir John 545, 548-1
Fisher, Sir Warren 658
Fitin, Pavel 669, 671
Fitzgerald, Lord Robert 338, 831, 905
Flaminius, Gaius 53-4
Flashman romanları 434

Fleming, Ian 653, 831, 847, 892
Fletcher, Giles 139, 170-2, 824, 831, 841, 861, 882
Fleury, Cardinal 304, 420
Flint, Charles 362
Florus, Lucius Annaeus 82, 876
Flotow, Hans von 523
Flynn, Michael 407
Foch, Mareşal Ferdinand 602-3, 611
Fogolino, Marcello 224
Fondère, Hyacinthe 509
Fontenoy Muharebesi (1745) 302
Forrestal, James 717
Fort Duquesne (şimdi Pittsburgh) 327
Fort Meade, Maryland 719, 722, 761
fotoğrafçılık
  Birinci Dünya Savaşı'nda hava keşfi, 541-2, 604, 646
  Thornton-Pickard fotoğraf makinesi, 541
  yüksek irtifalı casus uçaklar, 731
Fouché, Joseph 367-9, 387, 408-9, 450, 455, 837, 862, 894, 896
  güvenlik bakanlığı görevinden alınması, 369
Fouquet, Nicolas 263-4
Fouquier-Tinville, Antoine 349-50
Fournier, Jacques, Pamiers Piskoposu 118-9, 829, 878
II. François, Fransa Kralı 177-8
Franklin, Benjamin 18, 319-6, 332-6, 339, 559, 606, 646-7, 832, 840, 850, 856-7, 891-2, 910
Fransa
  1890'larda anarşist terör saldırıları, 457-2
  Amerikalı isyancılara verilen destek, 318, 322
  Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında Paris'in casusluk merkezi olması, 319
  Avusturya tarafından deşifre edilen mesajlar (on sekizinci yüzyıl ortaları), 299
  Aziz Bartholomew Günü Katliamı (1572), 176
  Birinci Dünya Savaşı sonrası istihbarat bütçesi kesintileri, 255
  Bourbon monarşisinin yeniden tesis edilişi (1815 - 1830), 401-2
  Dreyfus Olayı, 482, 490-4
  DST, 764
  Fransa-Prusya Savaşı (1870 - 1871), 426, 442, 443, 478, 506, 519
  Fronde, 230
  Huguenot Protestanları, 228
  iki savaş arası dönemde deşifre edilen mesajlar, 613
  iki savaş arası dönemde İngiliz deşifreleri, 17
  İkili İttifak, 524-5
  İkinci Cumhuriyet, 411, 413
  İkinci İmparatorluk (1852 - 1870), 414, 426, 443
  İngiliz-Fransız Dostluk Anlaşması (1904), 495
  İrlanda'da II. James (1689–90), 209, 261, 269-4
  İspanya'yla savaş (1635), 229
  İstatistik Bürosu, 365-6, 370-1
  istihbarat bütçesinin parlamento tarafından soruşturulması (1818'den itibaren), 401
  Jakobit sürgünleri, 281-2
  Louis Napolyon'un darbesi, 229-30
  Louis-Philippe'in Temmuz Monarşisi, 404-5, 411, 413, 422
  Marlborough karşısında alınan yenilgiler (1704 - 1708), 271
  Mitterrand'ın Elysée Sarayı'ndaki gizli ofisi, 723
  Nantes Buyruğu, 217
  Napolyon'un Yüz Günü, 387
  Okhrana Yurtdışı Şubesi'nin Paris'teki faaliyetleri, 501
  on yedinci yüzyılda İspanyol ajanları, 217
  orduda isyanlar (1917), 588
  Paris'te cumhuriyetçi ayaklanma (1839), 405
  Richelieu zamanı istihbaratın yeniden canlanması, 224
  Section du Chiffre, 555, 570
  Soğuk Savaş zamanı Quai d'Orsay'daki Sovyet ajanları, 516

Şubat Devrimi (1848), 470
Temmuz Günleri (1830), 403
Türk İstiklâl Harbi (1919–23), 617
Üçüncü Cumhuriyet, 422, 442, 489, 516
Vauban tahkimatları, 263
XIII. Louis'nin Avusturyalı Anne'le evliliği, 221
Yedi Yıl Savaşı (1756 - 1763), 7, 291, 301, 309, 363, 384
Yüz Yıl Savaşı, 90, 119-20, 174-5, 282, 366, 507
ayrıca bakınız Bonapart, Napolyon; cabinet noir (karanlık oda); Fransız Devrimi
Fransa 1890'lardan 1914'e
Colbert, 274
Étienne Bazeries, 490
Fronde zamanı aksama, 230
Gladstone, 450, 455
XIV. Louis, 229-30, 256, 260, 282-3, 286-90
XV. Louis döneminde Gizli Büro, 304
Louis Napolyon, 356, 358, 361, 363, 368-70
Metternich'in yazışmaları, 389-92
Napolyon, 356, 358, 361, 363, 368-70
önemli bir kişilik olarak Rossignol, 223
Richelieu tarafından kurulması (tahminen 1633), 227-8
Fransa-Hollanda Savaşı (1672) 266
Fransa-Prusya Savaşı (1870 - 1871) 426, 442-3, 478, 506, 519
Fransız Devrimi
18 Fructidor Darbesi (1797), 356
Agence Royale, 355-6
devrimin başlaması (1789), 338
Direktuvar (1795–9), 355-60, 362-4
Eylül katliamları (1792), 343-4, 539
Fishguard'a Fransız çıkarması (1797), 357
Fransız kralcıların başarısız komplosu (1799), 362
Genel Savunma Komitesi, 346
İngiliz istihbaratı, 344
Kamu Güvenliği Komitesi, 346-8
kralın yargılanması ve idamı (Ocak 1793), 345
Napolyon'un darbesi (Kasım 1799), 362
Paris'teki İngiliz cumhuriyetçiler, 344
parti seçimleri (ilkbahar 1797), 356
Sivil Ruhban Kanunu (1790), 342
sürgündeki kralcı casus şebekeleri, 277
Terör (1793 - 1794), 342
XVI. Louis'nin Varennes'e kaçışı (Haziran 1791), 340
Fransız Devrim Savaşları
deniz istihbaratı, 563
Ebukir Körfezi Muharebesi (1798), 360
Fransa'nın İngiltere'ye savaş ilanı (1793), 348-9
Fransız yurttaş ordusu, 405
gayriresmî istihbarat şefi olarak Wickham, 352, 569
Mısır'da İngiliz istihbarat başarısızlığı, 359
Paris'te casus çılgınlığı, 539
savaşın başlaması (1792), 348
Verdun'un düşüşü (1792), 541
Fransız din savaşları (1562'den itibaren) 152
Aziz Bartholomew's Günü Katliamı (1572), 176
Fransız ve Kızılderili Savaşları 327
Franz Ferdinand, Arşidük 473-7, 498, 520
Franz Joseph, Avusturya İmparatoru 412
I. Franz, Avusturya İmparatoru 389, 396
II. Frederik, Danimarka Kralı 161
French, Mareşal Sir John 526-7, 540, 546, 564, 816, 818, 820, 825-6, 829, 836, 840, 845, 849-50, 854, 857, 861-3, 888, 892-3, 897, 903-4
Friedman, William F. 605, 616, 629-30, 653, 688, 830, 832, 847, 907-9, 912
I. Friedrich, Prusya Dükü (sonradan Prusya Kralı) 274
II. Friedrich ("Büyük"), Prusya Kralı 302
III. Friedrich Wilhelm, Prusya Kralı 380, 389
IV. Friedrich Wilhelm, Prusya Kralı 415-6, 421
Fritigern, Visigot lideri 93-4
Frizer, Ingram 203-4
Frost, John 353
Fuchs, Klaus 714-5, 721
Fugger Ailesi 265
Fulbright bursu 733

Fuller, Profesör William C. 833
Fuller, Thomas 171

G

Gabriel, Richard 57, 376, 410, 493, 833, 835, 897
Gabriel, Richard, Scipio Africanus 57, 62, 94, 874
Gaddis, John Lewis 738, 833, 871, 914
Galler 237, 461, 462, 511
Gama, Vasco da 134
Gandhi, Indira 76, 737
Gandhi, Mahatma 76
Gandhi, Rajiv 772
Gardiner, Lord 791
Gardiner, S. R. 233
Garfield, James A. 464
Gasperi, Alcide de 726
Gates, Robert 732, 740, 747, 754, 756, 758, 760, 796, 798, 801, 833, 914-6, 919
Gaultier, Abbé François 289
Gaunt, Amiral Sir Guy 558-9, 574, 579, 587, 833, 905-6
GCHQ (Devlet Muhabere Karargâhı) 19, 21, 239, 688, 718, 719, 721-2, 787, 788, 791, 800, 803, 816, 913-4, 918-9
Geçici Hükümet (Rusya) 537, 583, 585, 587-8, 591
Geçiş Dönemi Adalet Çalışmaları Grubu 805
Geddes, Sir Auckland 627
Gehlen, Reinhard 692-3
genelev 26-7, 393
Genêt, Stéphane: Les Espions des lumières 304
George William, Celle Dükü 276
I. George, İngiltere Kralı (Hanoverli I. George Louis) 276, 283, 285, 291-6, 301, 689, 718, 889
II. George, İngiltere Kralı 304, 306, 308
III. George, İngiltere Kralı 70, 313, 324-5, 328, 331-3, 339, 353, 359, 892
IV. George, İngiltere Kralı 397
Gérard, Balthasar 184, 186, 215, 368, 839, 884
Gerasimov, A. V. 467
Gerlach, Leopold von 421-2
Germania (Roma eyaleti) 81, 858
Germanicus 82
Gerolymatos, André 833, 868
Gershuni, Grigory 466
Giancana, Salvatore 74
Giavarina, Francesco 246
Gifford, Gilbert 176, 191-2, 197, 883
Gilbert, Sir Martin 176, 191, 197, 565, 719, 833, 852, 883, 904, 911-2
Giles, Dr Lionel 77, 170-1, 179, 831, 861, 875, 882
Gisevius, Hans-Bernd 703
Giustiniani, Sebastiano 138-9, 834, 879-80
Given-Watson, Chris 174
gizli cemiyetler
  Carbonari, 406, 424
  Delahodde'un kitabı, 410-1
  Fransa'da Bourbon hanedanının yeniden tesis edilmesinden sonra gerileyiş, 382
  İllüminati, 403
  komplo teorileri, 342, 351, 397, 399, 403, 438, 536, 590
  öğrenciler, 397
  Société des Saisons, 405-6
Gizli Servis Bürosu, İngiliz
  Dışişleri Bakanlığı, 434, 450, 519, 533
  kaynaklarının azlığı, 645
  kuruluşu (1909), 645
  savaş öncesi Whitehall Court 2 Numara'daki ofisleri, 515
  Steinhauer'in şebekesinin ortadan kaldırılması, 528-9
  ayrıca bakınız MI5; MI6/SIS
Gladstone, William Ewart 450, 455, 855, 899
Gladwell, Malcolm 800, 801, 834, 919
Gleichen, Lord Edward 478, 482, 834, 900
Godfrey, Amiral John 652
Godfrey, Sir Edmund Berry 259, 274
Godunov 170-2, 853, 882
Godunov, Boris 170, 172
Godunov, Semen Nikitiç 853
Goebbels, Joseph 694
Goffe, Thomas 254, 887
Goldbach, Christian 299-300, 852, 890

Goldheim, Friedrich 422
Golovin, Petr 171
Goltz, Baron Bernhard von der 314
Gonse, General Charles-Arthur 492
Google Earth görüntüsü 805
Gorbaçov, Mikhail 733, 747-50, 754-6, 766
Gorçakov, Prens Mikhail 486
I. Gordian 84
Gordievski, Oleg 634, 745-7, 764, 766, 868, 914
Gore, Al 775
Gorski, Anatoli Veniaminoviç 665, 69-7, 710
Gotlar 91
Gough, General Sir Hubert 601
Gournay-sur-Aronde (Oise) 60
Gower, Earl 338-9, 341, 349, 823, 892-3
Göring, Hermann 690, 794-5
Görtz, Georg Heinrich von 293-4
görüntü istihbaratı (IMINT) 439-40, 542, 731, 758
Grabez, Trifko 473-4, 476
Graham, Sir James 408-9, 634, 858, 860, 909
Grandük Nikolay Nikolyaeviç 615
Grant, Colquhoun 388
Grant, Ulysses S. 441-2, 452
Granville, Kont 450, 855, 892, 899
Grasse, Amiral de 332
Gratianus 93
Greene, Graham 634, 709
Greene, Mary 258
Greenglass, David 715
Greif, Polis Komiseri 419-20
Grenville, Lord 339, 342, 344-6, 352, 355-6, 359-1
Grenville, Sir John 829, 892
Grew, Joseph C. 673
Grey, Nigel de 572, 573, 580
Grey, Sir Edward 488, 512, 523, 526, 534, 546, 554
Griguleviç, Yosif 74, 666, 667, 729, 730
Gromiko, Andrey 738
Guadalcanal, Solomon Adaları 683, 711
Guaras, Antonio de 182
Guardian gazetesi 573
Guatemala 727
Guerchy Kontu 317
Guiscard, Antoine de 287-8, 841, 889
Guise Dükü 190-1, 199
Guiseli Mary 177
Gulag, Sovyet 404, 600, 644, 804-5
Gustafson, Dr. Kristian 736, 827, 836, 868, 878, 914
Gustav Adolf, İsveç Kralı 226
"Güney Denizi Balonu" (1720) 294
IX. Gregory, Papa 114
XIII. Gregory, Papa 176
XIV. Gregory, Papa 153
Gwyn, Nell 257
Gwynne, H. A. 621
Gyllenborg, Kont Karl 293-4, 846, 889

H

Haddad, Vedii 785, 918
Hadrianus 57, 88
Hager, Baron Franz von 389-4, 397, 895-6
Haig, Mareşal Kont Douglas 541-2, 565-70, 600-5, 610-1, 819, 904-7
Haines, Gerald 780, 836, 917
Haldane, R. B. 479, 506-7, 538
Hale, Nathan 327-9, 819, 856, 892
Halevy, Efraim 28, 871
Halid b. Velid 106
Halid Şeyh Muhammed 769, 781, 812
Halifax, Lord 657-9
Halkın İradesi (Narodnaya Volya) 453-7, 466
Hall, Amiral Sir William Reginald "Blinker" 546-7, 550-2, 554, 558-9, 563, 569-75, 577, 579-1, 606-7, 609, 611, 622, 647, 689, 734, 794, 819-20, 828, 836, 840, 894
  40 Numaralı Oda'nın iki kısımının da kontrolünü ele geçirmesi, 580-1
  Franklin D. Roosevelt, 606-7
  Woodrow Wilson, 609
Hall, Theodore 714
Hamilton, James 179, 451, 819, 836, 843-4, 850, 864, 869, 882, 898, 903
Hanbury Williams, General Sir John 533
Handel, Michael 20, 419, 844
Han Fei 66

Hankey, Maurice 569, 571, 581-2, 625, 856, 906, 908
Hannibal 53-7, 845, 874
Hanotaux, Gabriel 493, 901
Hannover 273, 276-7, 283, 285-6, 291-3, 295, 304, 308, 398, 689, 718
Hannoverli Sophia 285
Hanssen, Robert P. 767, 865
Harari, Yuval 213, 836, 879-80, 884, 893, 898
Harcourt, Lewis 546
Harcourt, Sir William Vernon 455
Hardenberg, Prens Karl August von 394
Hardinge, Sir Charles 486-8, 575, 577, 617, 843
Hardy, Thomas 354, 503
Harington, Sir "Tim" 617
haritacılık 10, 133-4, 389, 430-1, 434, 442, 445-6, 542, 561, 702, 805
  Antik Roma, 62
  Çin, 133-4
  Hindistan'ın Büyük Trigonometrik Keşfi, 434
  Kırım Savaşı sırasında Jervis, 430, 442
  Mappa Mundi (tahminen 1450), 133
  Osmanlı İmparatorluğu, 134, 430-1
  Salviati Dünya Haritası (1525), 133
  T&S, 442
Harley, Robert 286-9, 291-2, 841, 884, 889
Harnack, Arvid 635, 669
Harriman, Averell 681
Harris, Sir James 303, 646
Harris, Tomás 705
Harvey, George 335-6, 435, 837, 849
Hastings, Sir Max 203, 258, 693, 837, 900, 911-3
Hatfield Sarayı 179, 206
Hatib b. Ebu Beltea 103
Hatice binti Huveylid 99
hava keşfi 539, 542, 601
  balonla yapılan ilk denemeler, 439
  Birinci Dünya Savaşı: Batı Cephesi, 529, 532, 534-5, 539-2, 555, 570
  Birinci Dünya Savaşı: Ortadoğu, 685
hava limanı güvenliği 776
Havazin kabilesi 104
Haverna, Jacques-Paul-Marie 499, 501, 516, 902
Hayden, General Mike 761, 776, 799, 837, 868, 916-7, 919
Hayes, Rutherford B. 442
Heath, Admiral Sir Herbert 514
Heather, Peter 91, 93, 837, 876, 877
Heinsius, Anthonie 272, 283, 285-6
Helen (Truvalı) 38, 128, 721, 822, 855, 861
Helphand, Alexander 583
Henderson, Sir Edmund 428
Henrietta Maria, Kraliçe 221, 234, 236
Henry, Binbaşı Hubert-Joseph 490
II. Henry, Fransa Kralı 222
III. Henry, Fransa Kralı 184, 215
IV. Henry, Fransa Kralı 152-5, 174, 184, 211, 215, 219, 338
VIII. Henry, İngiltere Kralı 138, 174, 181
Herbette, Maurice 516
Herle, William 184, 815
Herman, Michael 718, 732, 746, 837, 853, 868, 887, 910, 912-3
Herodotus 39-2, 819, 847, 872
Herschell, Lord 554
Herzen, Aleksandr 404
Hesiodos 42
Hesseli paralı askerler 320
Heuer, Dick: Psychology of Intelligence Analysis 797-8, 838, 919
Heydrich, Reinhard 691
Hill, Richard 180-1, 287-8, 826, 828, 838-9, 856, 889, 907
Hilton 80, 356, 838, 893, 896
Hilton, Boyd 838
Hilton, Paris 80
Himmet Bahadır Gossavî 371
Himmler, Heinrich 690-1, 694, 703
Hindenburg, Paul von 582
Hindistan
  Babürler, 373, 434
  Birinci İngiliz-Afgan Savaşı (1839 - 1842), 447-8
  Büyük Trigonometrik Keşfi, 434
  çapati hareketi (1857), 434
  Doğu Hindistan Şirketi, 372-3, 434-5, 438

Hindistan Genel Valiliği'nde kod kırıcılık, 498
Hindistan Hükümeti Kanunları (1858), 434, 437
Hindistan Hükümeti, 438, 444-5, 447, 498-9, 566-7,
Hindistan Ordusu, 438, 445, 447, 498
İkinci İngiliz Afgan Savaşı (1878 - 1880), 448-9
KGB operasyonları, 804
Maratha İmparatorluğu, 371-2
Maratha savaşları, 371-2
Maurya hanedanı, 13, 65, 71, 97
pandit görevleri, 445-6
Pencap sınırına yapılan sefer (1877 - 1878), 447
Wellington'un seferleri, 367
ayrıca bakınız Arthaşastra
Hindistan Ayaklanması (1857 - 1858) 434, 435, 439
fişek ambalajlarının isyana sebep olması, 435
Hinsley, Harry 688-9, 838, 911-2
Hintze, Paul von 484, 839, 900
Hipper, Amiral Franz von 547-8, 549-50, 562
Hirohito, İmparator 677, 717
Hiroşima atom bombası (6 August 1945) 716-7, 794
Hirota 632
Hirsch, Wilhelm 419-20, 897
Hiskey, Clarence 712
Hiss, Alger 324, 634, 709-10
Hitit İmparatorluğu 32
Hitler, Adolf
Abwehr'in lağvedilmesi (Şubat 1944), 703
Amerikan "Siyah Kod", 684-5
casuslara bakışı, 528
devlet idare biçimi, 655-7
FOXLEY Operasyonu, 364, 692
İngiliz donanma şifreleri, 734
ırkçı saiklerle Slavları hafife alması, 81, 83
Stalingrad yüzünden itibarının zedelenmesi, 694
stratejik beceriksizliği, 692
Yatıştırma siyaseti, 655
Hoare, Sir Samuel 533, 538, 586, 838, 904
Hobart-Hampden, Ernest 626
Ho Chi Minh 78
Hodson, W. S. R. 437, 898
Hoffman, Bruce 21, 769, 780, 817, 838, 868, 917
Hoffmann, Max 530, 531, 838, 903, 916
Hogarth, D. G. 566-7, 905
Hojeda, Alonso de 124
Holford, George 363
Hollanda
Birleşik Eyaletler, 270, 325
Birleşik Hollanda Eyaletleri, 270, 325
Habsburg Hollandası, 126-8, 220
Hollanda Cumhuriyeti, 127, 244-5, 251, 270-1, 282
Hollanda karanlık odası, 286
İngiltere-Hollanda savaşları (on yedinci yüzyıl) 245, 255
İngiltere'ye karşı savaşa girmesi (1780), 325
İspanyol hazine filosunun ele geçirilmesi (1610), 220
Marlborough'nun istihbaratı, 271
sapkınların yakılması, 112, 114, 116
Hollis, Lord 262
Holmes, Jasper 683
Holmes, Richard 838
Holmes, Sherlock 449
Holokost (Yahudi Soykırımı) 702, 785, 912
Holt-Wilson, Eric 592
Holyoake, George 424
Homberg, Octave 494
Homeros 12, 37-8, 40-1, 48
İlyada, 12, 37, 48
Odysseia, 37
Honeyman, John 328
Hong Kong 788, 799, 861
Hooker, General Joe 440-1
Hoover, Herbert 629
Hoover, J. Edgar 651, 720, 769
Hope, Admiral W. W. 547, 862
Hopkins, Harry 677, 678, 823, 825, 836, 839, 844, 850-1, 859, 883, 911
Hopman, Albert 484
Hopper, Bruce 794
Hopton, John 127
Horsey, Sir Jerome 165, 169-1, 882

House, Edward M. 362, 528, 557-9, 564, 571-2, 585-7, 605-1, 810, 812, 816, 819-20, 830, 845, 847, 855, 861, 865, 878, 882, 889, 902, 907, 911, 916
Howard, Sir Michael 130, 189-90, 207-8, 433, 783, 815, 825-6, 839, 842, 883-4, 898, 913
Howe, Amiral Lord 543
Howe, Sir Geoffrey 746, 839
Howe, Sir William 328
Hötzendorf, Kurt Conrad von 519-20
Huber, Aloysius 411, 816, 821, 897
Huddlestone, Peder 241
Hudson, Rex 331, 772, 818, 839, 917
Hughes, Charles Evans 627, 837, 839, 883, 902
Hugo, Victor 422, 485, 493, 510
Hu Jintao 79
Humanité, L' (Fransız gazetesi) 524
Humbert, General 114, 361
Hume, David 317, 846
Humeyni, Ayetullah Ruhullah 20-1, 102, 751-2
Hunlar 91-5, 97, 541, 609
Huneyn Muharebesi (630) 104
Huntel, Emniyet Müdürü 419
Huskisson, William 348-9, 352, 840
Hükümet Kod ve Şifre Okulu (GC&CS) 616, 655
  1920'ler ve 1930'larda Japon mesajlarının deşifre edilmesi, 631, 767
  Baldwin hükümetinin boşboğazlığı (1927), 624
  Enigma şifrelerinin kırılması (1940–42), 660, 694
Hüseyin 779, 789, 792, 796, 797, 811
Hüseyin, Saddam 779, 789,0, 792-8, 813
  sorgulanması (2003 - 2004),795
Hüseyin, Tenvir 811
Hyde, Anne 269
Hyde, Edward (sonradan Clarendon Kontu) 240-3, 250

I
Ingenohl, Amiral Friedrich von 547-8
III. Innocent, Papa 113
Irak 22, 106, 788-8, 800, 807, 812-3, 918
  Başkanın KİS Komisyonu raporu, 764
  Colin Powell'ın BM sunumu (5 Şubat 2003), 792
  CURVEBALL'dan gelen asılsız KİS istihbaratı, 793
  Irak Perspektifleri Projesi, 796-7
  Irak Savaşı (2003), 22, 788, 790-1, 793, 797-8, 807, 813
  İslam ordularının fethi, 109
  KİS istihbaratı, 793
  Senato İstihbarat Komitesi (2004), 760, 793
Irraraga, Diego de 216
Isaacson, Walter 321-2, 840, 891
Isabella, Arşidüşes, İspanyol Hollandası Hükümdarı 124-5, 220, 224-5
I. Isabella, Kastilya Kraliçesi 124
IŞİD 812

İ
İbn-i Heysem 110
İbn-i İshak (siyer yazarı) 102
ifşacılar 22, 802, 807
  otoriter rejimlerde, 370
İgnatiev 434, 519
İgnatiev, A. A. 519
İgnatiev, Nikolay 434
ikili ajanlar
  Aleksandr Demyanov, 692-3
  Amerikan Bağımsızlık Savaşı, 318-9, 322, 552
  Anthony Standen, 9, 176, 196, 198, 201, 882
  B1a, 697-99, 706
  Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'da MI5 operasyonları, 586-90
  Büyük Friedrich, 302, 309, 311
  FORTITUDE, 704
  Mar Kontu, 296
  Sicinnus, 40
  Sun Tzu'nun tasnifi, 552
  Walsingham'ın ikili ajanları, 207, 219, 242
İkili İttifak, Fransız-Rus 524-5
İkinci Dünya Savaşı
  Alman denizaltı savaşı, 550, 574, 581
  Alman hatları gerisinde Rus partizanları, 700

Alman sinyal istihbaratı, 570
Almanların Benelüks ve Fransa işgali, 483, 527
Atlantik Muharebesi, 686
Berlin–Rome–Tokyo Axis, 611
beşinci kol faaliyetleri korkusu, 120
Girit Muharebesi (20 Mayıs - 1 Haziran 1941), 67
İngiliz Güvenlik Koordinasyonu (BSC), New York, 652
istihbarat savaşı, 516
Kızıl Ordu'nun Berlin'e ilerleyişi, 521
Kursk Muharebesi (Temmuz 1943), 695
Kuzey Afrika cephesi, 685
OVERLORD Harekâtı (1944), 703-4, 708
Pasifik Savaşı, 710-1, 716
Roosevelt hükümetine Sovyet hululü, 709
savaşın başlaması (1939), 632
Stalingrad (1942 - 1943), 693-4
Tobruk'un düşüşü (Haziran 1942), 685
ULTRA, 694-6, 699, 704, 707, 714, 716
"iktidara gerçeği söylemek"
Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında Bancroft, 325
Arap Bürosu, 565-7
El Dorado efsanesi, 44, 151
Hager'in Metternich'e sunduğu raporlar, 389
Louis Napoleon, 414, 421-3
Napolyon, 356, 358, 361, 363, 368-70
Robespierre, 339, 345
Saddam, 779, 789-90, 792-8
Sovyet istihbarat analizi, 635-6
Walsingham, 173-4
Wellington, 367
XIV. Louis, 229-30, 256, 260-77, 286-90
İliç, Danilo 474, 476
İlluminati 403
İngiliz İç Savaşı (1642 - 1649) 231, 375
Kralın Yazı Masası Açıldı (1645), 234, 236
Waller Komplosu (1643), 233
İngiliz Tespit Kanunu (1701) 285
İngiltere
Birlik Yasası (1707), 284-6
Mary döneminde Protestanların yakılması, 121
monarşinin yeniden tesisi (1660), 258
Muhteşem Devrim (1688), 254, 261, 269, 279, 292
on yedinci yüzyılda istihbaratta gerileme, 217
Roma idaresine karşı Iceni tehdidi, 83, 85-6
Tudor devri öncesi istihbarat operasyonları, 174
Watling Street Muharebesi, 86
İngiltere Cumhuru 234, 237-40, 245, 250, 254
İngiltere'de Çartist hareket 406-8, 418, 424
İngiltere-Hollanda savaşları 245, 255-7
İngiltere-Hollanda savaşları (on yedinci yüzyıl) 245, 255
İnguşetya 702
İnka İmparatorluğu 150-1
insan kurban etme 60, 150
İran
ABD'nin gizlice silah satması, 740
devrim (1979), 20, 751
İstihbarat ve Güvenlik Bakanlığı (MOIS), 102
nükleer program, 785
Rüşdi, 102
Saddam'ın korkusu/nefreti, 789
Şah'ın tekrar tahta çıkarılması için CIA/SIS operasyonu (1953), 726
İrgun 784
İrlanda
Londra'da Fenian bombalı saldırıları, 455-7, 462
Londra'da IRA saldırıları (1990'lar), 455
Napolyon, 356, 358, 361, 363, 368-70
İsa, Nasıralı Peygamber 12, 27, 33-6, 98-9, 104, 113-4, 128-9, 143, 180, 203
İskender 7, 37, 48-50, 57, 71, 358, 873
İskenderiyeli Filon 36
İskoçya
1715 Jakobit Ayaklanması, 292-3, 296
Birlik Yasası (1707), 284-6

Cemaat Lordları, 162, 163
Edinburgh Anlaşması (6 Temmuz 1560), 178
Edinburgh Kalesi'nin işgali (1573), 181-2
Elizabethan dönemi, 122, 151, 154-5, 166, 168-9, 171
II. Charles'ın İngiltere'yi istilası, 256
Jakobit Ayaklanması (1745 - 1746), 306, 308
İslam
630'lar ve 640'larda askerî fetihler, 103, 107
Abbasîler, 109-1, 141-2
Arap Yarımadası'nda hakimiyet, 13, 98
Berid, 108-9
bilim ve matematiğin altın çağı, 58, 110
Çin'de Uygur nüfusu, 809
Emevîler, 107-9
erken dönemler, 109
hadisler, 13, 100-3, 111
halifeliğin kurulması, 13
Kabe, 98-9, 106
Kafkasya'daki Müslüman kabileler, 444, 701
Kırım Tatarları, 432
köktendincilik, 20, 753
Kureyş, 14, 99-1, 103-4
Mardin Fetvası, 753
ayrıca bakınız Muhammed
İslamcı terörizm
11 Eylül Komisyonu raporu, 768, 771, 774-5, 778, 780-1
1993 Dünya Ticaret Merkezi saldırısı, 769-70
7 Temmuz 2005 Londra saldırıları, 810
ABD elçilik güvenliği, 522
Amerikan istihbarat raporları (1990'ların ortaları), 752
Arab şiir geleneğinde, 91-2, 102
Batı'da hafife alınması (1990'lar), 752
Beyrut ABD elçiliği saldırısı (1983), 770
bombalı araçlar, 770
dinî motivasyon, 772
FBI-CIA arasında daha yakın işbirliği ihtiyacı, 770
hareket ve gruplarda yaşanan büyüme (1980'ler/90'lar), 752-4
İngiliz istihbaratı, 809
İngiltere'de, 810
KİS çağında, 811
Manchester Arena saldırısı (22 Mayıs 2017), 811
Rex Hudson, 772, 818, 839
şehitlik görevleri, 754
Sünnî radikalizm, 752
tarihsel ve uzun vadeli perspektif, 20
teolojik temelleri, 753
ayrıca bakınız el-Kaide
İspanya İç Savaşı (1936 - 1939) 666, 730
İspanya Veraset Savaşı (1702 - 1714) 282, 290
İspanyol-Amerikan Savaşı (1898) 129
İspanyol Armadası (1588) 9, 176, 198-200
İspanyol Engizisyonu 14, 124-6, 128-30, 144, 879
İsrail 10, 23-4, 28-9, 32, 784-6
İstanbul 14, 43, 111, 133, 135-8, 140, 146, 386, 433, 550, 579, 617, 703
istihbarat analizi
ABD'deki öncüsü Sherman Kent, 11, 20, 22
akademik araştırmalar ve akademik dergiler, 20
Amerikan İç Savaşı, 439, 539
Emevilerin çöküşü, 108
Intelligence and National Security (akademik dergi), 20
ırkçı saiklerle bulandırılması, 780
Marlborough Dükü, 271
otoriter rejimlerde bulandırılması, 351
OVERLORD öncesi Nazilerin başarısızlığı, 703-4
Uluslararası Emekçiler Birliği (Birinci Enternasyonal), 425
uzun vadeli tarihsel bakış açısı eksikliği, 780
Yirminci Yüzyıl Vakfı raporu (1996), 768
istihbarat belgelerinin gizliliğinin kaldırılması 19-20, 720
İsveç 206, 226, 293-5, 301, 340, 375, 382, 482, 487, 554, 573, 579, 583, 712

İsviçre 251-4, 352, 355-7, 360, 362, 424, 531, 583, 589, 695, 717, 893
işkence 49, 57, 119, 130, 143-4, 151, 158, 160, 172, 180, 190, 205, 409, 434, 638, 879
İtalya
1870'lerde Roma'da George P. Marsh, 451
1890'larda anarşist teröristler, 457-2
1948 seçimlerinde örtülü ABD faaliyetleri, 726-7
Carbonari, 406, 424
Etiyopya'nın işgali, 649
Faşist rejim, 466, 635
İkinci Dünya Savaşı sırasında kriptanaliz, 490, 544, 547, 553, 603
on dokuzuncu yüzyılda milliyetçiler, 407
Roma'daki İngiliz elçiliği, 632
Rönesans, 138, 140-2
şifre emniyeti ve elçilik güvenliğinde zayıflık, 522
Sovyet Bloğu'ndaki elçilikleri, 723
Temmuz Krizi (1914), 517, 520, 522, 525-6
Üçlü-Kodeks (1914), 510
ayrıca bakınız Rönesans dönemi Venedik
İtalya Savaşları (1494 - 1559) 142-3
III. İvan, "büyük" 161
IV. İvan, "korkunç" 156, 161-2, 164, 170-1, 881-2
Giles Fletcher, 170-1
hakkında bütünlük arz etmeyen kayıtlar, 156
İngiltere'yle diplomatik ilişkileri, 161-2
komplolardan korkması, 156
köpek başı sembolü, 157-8, 160
korku egemenliği, 159
matbaa kullanılmaması, 162
Novgorod katliamı (1570), 160
oğlu İvan'ı ölürmesi, 159
opriçniki, 157, 159
Stalin'in hayranlığı, 156
İvanov, General Nikolay 535
İzumi, Kozo 672

J
Jackson 392, 560-1, 581, 760, 840, 861, 868, 891
Jackson, Amiral Thomas 560-1
Jackson, George 392
Jagow, Gottlieb von 523
Jakobit davası 281
1715 Ayaklanması, 292-3, 296
ajan şebekesi, 296
Atterbury, 294-7
Avrupalı büyük güçler, 478-9
Elibank Komlosu (1752), 308
Fransa'nın Britanya'yı işgal planını iptal etmesi (1744), 305
Fuller'in komplo teorileri, 171
İrlanda (1689 - 1690), 272-73
istihbarat şebekesi, 205-6, 306, 396
İsveç'le ilişkiler, 293
II. James'in sürgündeki sarayı, 277
III. William'a karşı komplo, 271-2, 285
III. William'ın hükümeti/silahlı kuvvetleri, 283
yükselişi (1745 - 1746), 306, 308
James, Edwin 424
James, Yarbay William "Bubbles" 581
I. James, İngiltere Kralı (İskoçya Kralı IV. James)
Cecil'le gizli yazışmaları, 208
gözdesi Buckingham Dükü, 211
İngiltere tahtına çıkışı, 208
İspanya'ya savaş ilanı (1624), 221
istihbaratı ve dış siyaseti, 211, 221
II. James, İngiltere Kralı
İrlanda Seferi (1689 - 1690), 272
ölümü (1701), 277
Saint-Germain-en-Laye'da sürgün olan sarayı, 277
V. James, İskoçya Kralı 177
Jamestown, Virginia 212-3, 835
Japonya
1920'ler ve 1930'larda İngiltere ve ABD tarafından deşifre edilen mesajları, 613
ana şifrelerinin ABD tarafından kırılması, 680
atom bombası atılması (Ağustos 1945), 717

BARBAROSSA Harekâtı, 669
"güneyde çözüm" (İngiltere ve ABD'yle savaş), 671
İkinci Dünya Savaşı sırasında istihbaratı, 626-7, 630
İkinci Dünya Savaşı sırasında kriptanaliz, 490, 544, 547, 553, 603
İkinci Dünya Savaşı'nda teslim olması (Ağustos 1945), 717
JN25b donanma şifresi, 680
Kwantung Ordusu, 672
II. Nikola'nın nefreti, 484-5
Pasifik'teki adaları, 648
Pearl Harbor öncesi istihbarat hazırlığı, 674-2
Pearl Harbor saldırısı (1941), 18, 674-2, 680, 725
RED ve PURPLE şifrelerinin kırılması, 653-4, 671, 675, 718
Rus-Japon Savaşı (1904 - 1905), 484, 485, 497, 498, 499, 500, 510
SSCB'nin deşifre ettiği mesajları yayımlaması, 553
Tokyo'daki Alman elçiliği, 635, 670
yurtdışı elçiliklere yollanan "rüzgâr mesajları" (Kasım 1941), 675
Jaupain, François 284-5
Jay, John 327, 440-1, 647, 847
Jdanov, A. A. 156
Jeffery, Profesör Keith 563, 591, 703, 829, 841, 902, 904-6, 908, 910, 914
Jellicoe, Amiral Earl John 512, 547-9, 561, 562-3, 581-2
Jena Muharebesi (Ekim 1806) 365, 380
Jenkins, Roy 305, 690
Jenkins'in Kulağı Savaşı (1739) 305
Jenkinson, Anthony ("Anton Yankin") 164-9, 881-2
Jervis, Thomas Best 430, 442, 841, 916, 918-9
JFK (Oliver Stone'un filmi) 737
Jie Xuan 70
Jitomirski, Dr. Yacov 469
Jodl, General Alfred 692
Joffre, Mareşal Joseph 527-8, 540, 841, 903
II. John Paul, Papa 781
XXII. John, Papa 119, 140
Johnson, Thomas R. 145, 210-1, 307, 628, 689, 818, 831, 841, 880, 909, 917
Jones, John Paul 324
Jones, Lord Elwyn 791, 817, 824, 836, 839, 841-2, 865, 889, 904, 914, 916
I. Joseph, İmparator 285
Joseph de Paris, Père (François Le Clerc du Tremblay) 226
Joubert, Charles 350
Joynson-Hicks, William ("Jix") 624
Jukov, Mareşal Georgi 693, 700
Julian, Mürted, Roma İmparatoru 635, 798-9, 878
Jutland Muharebesi (1916) 561-2, 570, 581
Juvenal 62

K

Kâ'b b. Eşref 101
Kaddafi rejimi 719, 803
Kadisiye Muharebesi (640) 106
kâhinler 41-3
Antium, 84
Didyma ve Zeus Philios, 89
Roma'da pagan adetlerinin yasaklanması, 89
Siva Vahası'ndaki Zeus Ammon, 50
Yunanistan, 90
Kahire Mısır Müzesi 31
Kahn, David: *The Codebreakers* 31, 58, 293, 608, 842, 880, 883, 885, 888, 890-1, 894, 895, 903, 905, 909, 911-2
kahve dükkanları 258, 261, 278, 287, 346, 353, 416, 472
Kalev 25-6
Kalkhas 51
Kalmuklar 701-2
Kalugin, Oleg 75, 733-4, 739, 842, 914-5
Kamboçya 758
Kamen, Henry 128, 842, 879
Kamenev, Lev 470, 666
Kamptz, Karl Albert von 400, 896
Kanada 74, 326, 333, 718-9
Kang Sheng 805
Kaplan, Fanya (Dora) 597
Kapnist, Pyotr 486

Karaçaylar 701-2
V. Karl, Kutsal Roma İmparatoru (İspanya Kralı I. Karl) 126, 133, 136, 143, 146, 149, 151
XII. Karl, İsveç Kralı 293-4
Karpov, Anatoli 749, 843, 915
Kartaca İmparatorluğu 52
Kasahara, Yarbay Yukio 631
Katolik Kilisesi
  Albigen Haçlı Seferi, 113-4
  "Atama Tartışması", 112
  II. Charles'ın ölüm döşeğinde din değiştirmesi, 256
  Devrim Fransası, 330, 350
  Elizabeth ve Stuart dönemlerinde İngiliz Katolikleri, 151-52
  engizisyonlar, 124, 128-30
  I. Elizabeth'i tahttan indirmek için hazırlanan komplolar, 182
  VIII. Henry, 174, 181
  II. James, 209, 261, 269-4
  Kapusen Tarikatı, 226
  Napolyon, 356, 358, 361, 363, 368-70
  II. Nikola'nın Katolik Kilisesi'nden hazzetmemesi, 486
  Orta Çağ'da sansür, 121
  "Papacı Komplo" (1670'lerin sonu), 231, 258-60, 279
  Papalık bürokrasisi, 112
  Papalık ve İtalya Savaşları, 142-3
  Papalık'ın şifre kullanması, 142
  parti dévot, 217, 224
  Protestan "sapkınların" idam edilmesi, 123
  Roma Engisizyonu (Kutsal Makam), 122-3, 126
  sapkınların yakılması, 112, 114, 116
  Trento Konsili (1551), 136
  Üçüncü Cumhuriyet'te ruhban karşıtlığı, 516
Kaunitz, Prens Wenzel Anton 16, 301, 302, 389, 391, 394, 522, 858, 861, 890, 903
Kautilya (Çanakya) 65, 71, 76, 842, 858
Kawabe, Toraşiro 631
Kayafas 36
Kaye, Sir John 436
Kayserya, Bizans dönemi Filistin 34, 107, 878
Kazakistan 91, 701, 759, 809
Kazimierz, Dük Jan 197
kehanet ve falcılık 41-5, 47, 49-1, 52-3, 55, 61-3, 65-6, 68, 85, 89-90, 404, 416, 727, 873
  Çin inanışları, 68
  Eski Roma'da, 89
  Eski Yunan'da, 89
  Savaş Sanatı'nda (Sunzi bingfa) yasaklanması, 68
Keill, John 292-3
Keith, Robert 308, 314, 561, 657, 668, 816, 818, 830, 834, 839, 841, 851-2, 856, 868, 882, 885
Kell, Vernon 77, 508, 511, 512-3, 515, 528, 569, 590, 592, 622, 655, 657, 658, 814
Kelley, Brian J. 767, 917
Kelly, Christopher 843
Kelly, George 295-6
Kelly, Thomas: "The Myth of the Skytale" 58
Kenan Ülkesi 12-3, 23-9, 43, 98
Kendall, Elizabeth: "Jihadist Propaganda and Its Exploitation of the Arab Poetic Tradition" 771, 843, 868, 917
Kennan, George 594, 633, 906
Kennedy
Kennedy, Başkan John F. 97, 319, 464, 728, 737, 824, 830-1, 833, 838, 843, 877, 900, 914, 916
Kennedy, Malcolm 680
Kent, Sherman 843
Kent, Tyler 634
Kenya 775, 788
Keppel, Alice 462, 844
Kerenskiy, Aleksandr 537
Kernochan, Frederic 648
Kerrigan, John 287, 889
keşif
  antik Roma, 62
  Boer Savaşı, 478-1
  Brandywine Deresi'nde başarısızlık, 329
  Büyük İskender, 37, 48, 57, 358

Condé, 222-3, 266
İkinci Dünya Savaşı'nda Rus partizanlar, 700
Korkunç İvan, 156, 161-2, 164, 170-1
Ksenofon, 47, 872
Napolyon, 356, 358, 361, 363, 368-70
on sekizinci yüzyıl muharebe sahası, 302
Sezar'ın farklı görevler vermesi, 56-4
Taktika'da, 107
ayrıca bakınız hava keşfi
"Keşifler Çağı" 133-4
Keşmir Mahraçası 448
Keynes, John Maynard 553
KGB
1970'lerde ülke içi eleştiriden münezzeh olması, 735
Batı toplumunu tanımaması, 747
Birinci Başkanlık (Dış İstihbarat), 123
Hindistan'a hululü, 739
ideolojik yıkıcılık, 14, 749
illegaller, 712, 721, 749, 765-6
Kennedy suikastı komplo teorileri, 737
Mitrohin arşivi, 763, 766, 804, 868
muhbir şebekesi, 454
muhbirler, 84, 100, 145
öncülü Çeka, 123
örtülü faaliyetlere "etkin önlemler" denilmesi, 19
SIS ajanı Gordievski, 634, 745
Soğuk Savaş'ta ABD'deki ajanları, 868
Soğuk Savaş'ta kriptanaliz, 490, 544, 547, 553, 603
Soğuk Savaş'ta Moskova'daki elçiliklere hululü, 533
Soğuk Savaş'taki örtülü faaliyetleri, 19, 725-8
son başkanı Bakatin, 755-6
Üçüncü Dünya ülkelerinde "etkin önlemler", 19
Khan, Dr. A. Q. 789, 843
II. Khnumhotep 31
Kırım Savaşı (1853 - 1856) 425, 429, 433-4, 442
Kırım Tatarları 432
Kibalçiç, Nikolay 453
Kicke, Abraham 252
Kiderlen-Wächter, Alfred von 509
Killigrew, Henry 181-2, 882
Kim Jong-un 805
Kimmel, Amiral Husband 679
King, John 171, 173, 188, 222, 352-3, 552-4, 810, 816, 820-4, 841, 846, 848, 862, 864, 871, 881, 884-2
Kipling, Rudyard, Kim 444-5
Kirby, Michael 805
Kirov, Sergey 636-8, 642, 846, 909
Kirpiçenko, Vadim 743
Kishlansky, Mark 282, 844, 885-9
Kissinger, Henry 70, 78, 844, 875, 879
Kitchener, General Sir Herbert 481, 494, 546, 904
Klement, Rudolf 666-7
Klotz, Louis-Lucien 516
Klyuçevski, Vasili 300
Knatchbull-Hugessen, Sir Hughe 703
Kneller, Sir Godfrey 274, 888
Knollys, Charlotte 462
Knowlton, Thomas 327
Knox, Alfred Dillwyn 552-4, 560
Knox, Frank 676, 678
Knyvett, Sir Thomas 210
Koch, Baron Ignaz von 301, 858
Koda, Koramiral Yoji 497-8, 865, 901
kodlar ve şifreler 630
Abbasiler, 109-1, 141-2
ABD'de MI-8, 608, 627
ADFGX (sonradan ADFGVX), 907
Birinci Dünya Savaşı'nda, 450
Çar I. Aleksandr, 532
dokuzuncu yüzyılda Bağdat, 110
Enigma makinesi, 659
Eski Mısır, 23, 31, 471
Geheimschreiber mesajları, 694
İspanyol şifre emniyeti, 154
İsveç, 293
Japon donanma şifresi JN25b, 679-80
Japonlar, 710-1
Kırmızı Şifre (ABD diplomatik şifresi, 1876),
Mary, İskoçya Kraliçesi, 9, 15, 166, 176-80, 182-3, 189-90, 207, 216, 233
Osmanlıların eksiklikleri, 134-6

Papalık, 136-8
polialfabetik yerine koyma, 141
Sezar'ın "yerine koyma şifreleri", 58
SHARK (Enigma'nın denizaltı versiyonu), 686-7
şifreli telgraflar, 450, 502
Siyah Kod, 684-5
Soğuk Savaş zamanı Amerikan donanma şifreleri, 734
Sovyet tek kullanımlık şerit, 625, 720, 802
Sparta "skytale" iddiaları, 58
Üçlü-Kodeks (1914), 510
Koliçev, Filipp 159
Komissarov, 465
komplo teorileri 118-9, 259-60, 280, 351, 403, 590, 728
Birinci Dünya Savaşı sırasında savaş karşıtı hareket, 588, 590
Birinci Dünya Savaşı'nda Rus askerî felaketleri, 532, 536
Devrim Fransası, 330
Elizabeth dönemi Katolik komploları, 182
gizli cemiyetler, 401, 424
Hindistan Ayaklanması, 434, 438
İslamcı anti-semitizm, 753
Jakobit davası, 281
Kennedy suikastı, 737
Korkunç İvan, 156, 161-2, 164, 170
Metternich, 389-92
on dokuzuncu yüzyıl anarşist hareket, 457-2
orta çağ, 90, 112
otoriter rejimler, 36, 370
Paris Komünü, 426
Komünist Birliği 416, 420-1
Komünist Enternasyonal (Komintern) 496, 584, 621, 625, 635
Komünist İrtibat Komitesi 413
Konovalets, Yevhen 667
Konoye, Prens 671
Konsantinopolis 62, 90, 92, 95-7, 104-5
Konstantin, Grandük 393, 400
Konstantin, Roma imparatoru 43, 87, 89
Kontrgerilla 740
Nikaragua, 740
Kopenhag Muharebesi (Mart 1801) 362
Korçnoy, Viktor 749
Kordt, Theodor 657
Kore Savaşı (1950 - 1953) 727
Korotkov, Aleksandr 669
Kosta Rika 74, 630, 729-30, 739
Kotzebue, August von 398
Koval, Jorj ("George") Abramoviç 712-5, 863, 913
Kozirev, Andrey 761-2
Kraliyet Coğrafya Cemiyeti 445-6
Kraliyet Donanması
Birinci Dünya Savaşı öncesinde Alman casusluk şebekesi, 77, 503-4, 506, 535-6
Birinci Dünya Savaşı, 545, 560
Birinci Dünya Savaşı'nda konvoy sistemine muhalefet etmesi, 582
Dreadnought'un hizmete girmesi (1906), 481
İngiliz-Rus donanma konferansı (Haziran 1914), 522
isyanlar (1797 ilkbaharı), 357
Parrott'un "N" için casusluk yapması, 512
Kraliyet Hava Birliği (RFC) 539, 541
Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) 539, 687
Kramer, Alwin D. 674, 677-8
Krasin, Leonid 617-8
Kravçuk, Leonid 759
kriptanaliz
ABD'nin Pearl Harbor öncesi JN25b şifresini kıramaması, 680
Aldegonde, 182-5
Amerikan Bağımsızlık Savaşı, 318-9, 322, 552
Amerikan İç Savaşı, 439, 539
Antoine Rossignol, 222-3, 227-9, 230, 262
Babington Komplosu aldatması/sahteciliği, 189, 191-2, 197, 199, 204, 208
Birinci Dünya Savaşı öncesi Viyana, 518-20
Birinci Dünya Savaşı, 530-2, 538-4, 550, 552, 554, 563, 566, 568, 570, 581
Büyük Friedrich, 302, 309, 311

Büyük Paris Şifresi, 10, 374-80
Chiffrierabteilung, 684
Christian Goldbach, 299-300
Deşifre Şubesi'nin kapatılması (1844), 410
diplomatik telgraflar, 450, 485, 501, 510-1, 516, 532-4, 555
Edward Willes, 297, 363, 375, 410
el-Kindî, 373, 531
Elizabeth dönemi İngiltere'ye Hollanda yardımı, 611
Étienne Bazeries, 490
FLORADORA'nın (Nazi diplomatic şifresi) kırılması, 687
Francis Wallis, 410
François Viète, 152-5, 215
Fransa (1890'lardan 1914'e), 457
Fransız resmî sansürü, 495
frekans analizi, 14
George Washington, 10, 16, 326, 552, 564, 577, 645, 650
Georges Painvin, 603, 825
Giovanni Soro, 140-3
Gulliver'in Seyahatleri, 298
Hindistan'da İngiliz idaresi, 445
HYPO (sonradan FRUPac) birimi (Pearl Harbor sonrası ABD), 725
I. George, 276
II. Felipe'nin cadılık benzetmesi, 154
iki savaş arası dönem, 613
iki savaş arası dönemde Fransız deşifreleri, 613
İngiliz Hindistan Genel Valiliği, 445
İngiltere'de İç Savaş sırasında yeniden canlanması, 375
İngiltere'deki Deşifre Şubesi, 410
İngiltere'deki Deşifre Şubesi'nin gerileyişi, 410
İspanyol Armadası'na karşı hazırlıklar, 198-200
James Lovell, 333-4
Japon mesajlarının Sovyetler tarafından deşifre edilmesi, 631
Japonların RED ve PURPLE şifrelerinin kırılması, 653-4, 671, 675, 718
John Somer, 177-8
John Wallis, 234, 239
Napolyon Savaşları, 369, 371, 433-4, 478, 543
on sekizinci yüzyıl ortalarında Viyana, 299
on yedinci yüzyılda İspanya, 217
Richelieu, 15-6, 215, 222-4, 226, 227-9, 266, 290, 304, 719, 830, 835, 846, 853, 885
Rönesans dönemi teşkilatları, 14
Rönesans dönemi Venedik, 138, 140-2
Rus Çarlığı, 465, 518, 594
Rus-Japon Savaşı, 631
Samuel Morland, 244-7
Soğuk Savaş'ta KGB, 730-50, 754-6, 760-7, 785-6, 800, 803-4, 809, 818-9, 833, 837, 843, 850, 859, 868-9, 878, 899-900
Soğuk Savaş'ta Üçüncü Dünya ülkelerinin diplomasisi, 19
Stalingrad'da ele geçirilen Enigma cihazları, 694
Thomas Phelippes, 9, 183, 196, 201
Travis–Strong Anlaşması (BRUSA, Mayıs 1943), 688
ULTRA istihbaratı, 690
Viyana Kongresi sırasında Avusturyalılar, 393, 395-8
Viyana'daki karanlık oda, 299-2
William Blencowe, 284-6
XIV. Louis zamanı Fransa, 229-30, 490
Yarımada Savaşı sırasında Scovell, 375-76
Yedi Yıl Savaşı (1756 - 1763), 7, 291, 301, 314, 325, 363, 384
ayrıca bakınız Bletchley Park,"İstasyon X"; *cabinet noir* (karanlık oda); kodlar ve şifreler
kriptografi bkz. kodlar ve şifreler; kriptanaliz
Krivosh-Nemanich, Vladimir 902
Kroisos, Lidya hükümdarı 42
Kropotkin, Pyotr 458
Kropotkin, Saşa 587
Krotov, Valeri 729, 914
Krötenschield, Boris 708
Kruşçev, Nikita 643, 732, 738, 744
Krüger, Karl 563

Kryuçkov, Vladimir 739, 741-2, 748-9, 754-5, 763
Ksenofon 47, 872
Kubesch, Herr 419
Kullback, Dr. Solomon 690
Kuomintang (KMT) 77, 805
Kuran 12, 24, 25, 98, 101-2, 104, 108, 111, 136, 809
  casusluğa yapılana atıflar, 25
  Musa'nın hikayesi, 12
Kureyş Kabilesi 14; 99-1, 103-4
Kuropatkin, General Alexey 498
Kutepov, General Aleksandr 615
Kutsal Roma İmparatorluğu 112, 126, 226, 271, 395
  Cambrai İttifakı Savaşı, 142
  Napolyon tarafından lağvedilmesi (1806), 395
Kutub, Seyyid 753-4, 774
Kutuzov, Prens Mikhail 385-6
Kuzey Kore 789, 804-5
Kuznetsov, Yakov 614, 908
Küba 74, 630, 725, 728, 731, 732, 736, 758, 793, 794, 813
  CIA'in Castro'ya suikast planları, 74
  Küba Füze Krizi (1962), 732, 758, 793, 813
Kyd, Thomas 203

L
La Chétardie, marquis de 300, 890
La Fayette Markisi 321
Lac, Jean-André de 359
Laflotte, Alexandre de 350
Lake Trasimene Muharebesi (M.Ö. 217) 53-4
Lamartine, Alphonse de 411
Lamb, Frederick 393
Lamb, George Lamballe Prensesi 343
Lambe, Dr. John 223-4
Lambeth Sarayı 238, 810
Lamsdorf, Kont 484-6, 500, 901-2
Lancken, Oskar von der 510
Landau, Henry 601
Landezen, Abram 456-7
Lando, Antonio di 132
Lando, Girolamo 221
Lang, Andrew 307, 823, 837, 845, 863, 890
Languedoc'ta Kathar sapkınlığı 14
Lansdowne, Lord 450, 899
Lansing, Robert 557, 564, 577-8, 586, 607, 609
La Rochelle Kuşatması (1628) 885
Larsen, Daniel, "British Intelligence and American Neutrality" 571, 575, 608, 845, 868, 899, 904-7
Las Cases, Mémorial de Sainte-Hélène (1823) 401
Lassen, Alfred 556
Latimer, Hugh 127-8
Latsis, Martin Yanoviç 595
Latzarus, Louis 524
Lauragais (Toulouse yakınları) 114, 795
Laurent, General Charles 189, 527, 845, 883
Lavaur, Languedoc 114
Lawrence, T. E. ("Arabistanlı Lawrence") 134, 542, 565-7, 646, 817, 819, 823, 832, 845, 848, 862, 865, 905, 918
Layer, Christopher 295, 308, 889
Leahy, Amiral 724
Leboeuf, Mareşal 442-3
Le Clerc de Noisy 362
Lee, Arthur 318-9, 324
Lee, Duncan 634
Lee, General Robert E. 439-1
Lee, Henry 326
Legare, Alexander Brown 646
Leibniz, Gottfried Wilhelm von 276-7, 293
Leicester Kontu 182, 186, 882
Leipzig Muharebesi (Ekim 1813) 386, 398
LeMay, General Curtis 731, 744
Lenin
  "Alman casusu", 588
  arabasının gasp edilmesi, 614
  Bolşevik-Menşevik ayrılığı, 468
  Brest-Litovsk, 594, 596
  Çeka'nın kuruluşu, 17, 123
  Finlandiya İstasyonu'na varması (Nisan 1917), 583
  Kaplan'ın suikast girişimi, 597
  kardeşi Aleksandr'ın idamı (1887), 465

Lloyd George hakkında söyledikleri, 599
Londra'da kalışı, 463
mühürlü tren, 10, 584
Okhrana gözetlemesi, 645
polis hafiyeleri tarafından aldatılması, (1917 yılı başları), 420
RSDİP'e Okhrana hululü, 468
Solovetski Adası toplama kampı, 600
teröre desteği, 465
Lenoe, Matthew, The Kirov Murder and Soviet History 846, 909
VI. Leo, Doğu Roma İmparatoru 107
Leonidas, Sparta Kralı 39
Leonov, Nikolay 738, 743, 846, 914-5
I. Leopold, Habsburg imparatoru 266, 268-9
II. Leopold, Belçika Kralı 462, 496
Leotychidas (Agis'in oğlu) 46
Le Peletier, Claude 267
Le Queux, William 10, 503-8
Lerma Dükü 212
Le Roy Ladurie, Emmanuel 118, 845, 878
Le Tellier, Michel 265
Leuthen Muharebesi (Aralık 1757) 311
Lhasa, Tibet 446, 839
L'Hoste, Nicolas 215-6, 839, 884
Liddell Hart, Sir Basil 65, 871, 875
Lieven, Dorothea 385-7, 824, 846, 895, 900, 902-4
Lincoln, Abraham 299, 336, 439-1, 451, 464, 823, 849, 852
Link, Arthur S. 556, 578, 837, 851, 879, 905, 920
Lionne, Hugues de 230
Li Peng 807
Lipka, Robert 734-5
Lippomano, Girolamo 138
Lisle, Sir John 254, 887
Litvinov, Maksim 598, 618, 633
Liu Jieyi 809
Livius 51-6, 874
Lloyd, Selwyn 568, 569-7, 582, 589, 591, 599, 611, 618, 619, 625, 663, 722, 820, 845, 902, 907-8, 914
Lloyd George, David 568-7, 582, 589, 591, 599, 611, 618-9, 625, 663, 845, 902, 907-8
İngiliz-Sovyet ticarî müzakereleri (1920 - 1921), 618
konvoy sistemi, 582
Lockhart, John Bruce 572
Lockhart, Robert Bruce 598-9,
Lockheed 731, 759
Logan Havalimanı, Boston 776
Lokhova, Svetlana 470, 471, 637, 639, 846, 868, 900-1, 906, 908-9
Londonderry (Derry) Kuşatması (1689) 272-3, 392, 896
Londra
7 Temmuz 2005 saldırıları, 810
Boudicca tarafından yakılması, 86
Fenian bombalamaları, 455-7, 462
IRA saldırıları (1990'lar), 455
Lenin'in kalışı, 463
Marx'ın mülteci hayatı, 416
Mazzini'nin mektuplarının yakalanması, 408
Londra Metropol Emniyet Teşkilatı ("Met") 407, 415
Londra Muhaberat Cemiyeti (LCS) 352
Londra Virginia Şirketi 212
Lopez 204, 205, 229, 884
Lopez, Alfonso 229
Lopez, Dr. Roderigo 204-5
Loredan, Leonardo 131
Los Alamos Laboratuvarları, New Mexico 714-5, 720-1, 734
Loubet, Émile 489
Louis, Battenberg Prensi 544-5
Louis Napolyon (III. Napoleon) 414, 422-4
Louis Philippe, Fransa Kralı 403, 411
IX. Louis, Fransa Kralı 114
XIII. Louis, Fransa Kralı 215, 217-8, 221-3, 227, 228-9, 262, 719, 885
Concini suikastı, 218
journée des dupes, 227, 885
kriptanaliz, 490, 544, 547, 553, 603
XIV. Louis, Fransa Kralı 229-30, 256, 260-77, 280, 282-3, 286-90, 490
II. Charles'la gizli diplomasi, 268
devletin mali işleri, 264, 267
Dokuz Yıl Savaşı (1688 - 1697), 290
II. James, 269-4, 277

Madame de Maintenon, 268
ölümü (1715), 267, 289
Polonya, 276
XVI. Louis, Fransa Kralı 302, 317, 318, 332, 338-9, 340, 342, 344-6, 355, 387
Paris'ten firar girişimi (Haziran 1791), 340
Secret du Roi, 302, 316-8
tutuklanması ve hapsedilmesi (1792), 342
yargılanması ve idamı (Ocak 1793), 345
XVII. Louis, hapishanede ölmesi (1795) 355, 387
XVIII. Louis, Fransa Kralı 341, 355-6, 368, 387, 401
XV. Louis, Fransa Kralı 302-5, 310, 316-7, 319, 332
Benjamin Franklin, 319
İngiltere'nin işgalinden vazgeçilmesi (1744), 305
Secret du Roi, 302, 316-8
Louvois Markisi 265
Lovell, James 333-4, 410
Lowe, Thaddeus S. C. 439-40
Lucanus 60, 62
Lucheni, Luigi 459-60
Lucius Vitellius 36
Ludendorff, General Erich 530-1, 582, 589, 600, 603
Ludlow, Edmund 253-4
Lusitania'nın batırılması 557, 578
Luther, Martin, doksan beş madelik tezi (1517) 121, 136, 840
Luttwak, Edward 105, 847, 876-7
Luvaas, Jay 440, 441, 847, 890, 898
Luxembourg Dükü 267
Lvovna, Frida 664
Lynam, George 353-4

M

Macaristan 137, 461, 472, 473, 474-6, 493, 502, 510, 518, 519-1, 523, 526, 729
MacArthur, General Douglas 681
Macaulay, Thomas Babington 409, 419, 437
Macdonald, Flora 306-8
Macdonald, Marshal Jacques 387
MacDonald, J. Ramsay 613, 621-3, 655, 832
Macdonogh, General Sir George 539, 542
MacDougall, Tümgeneral Sir Patrick 443
MacEachin, Douglas 798
Mackenzie, Compton 847 515, 547, 847, 900, 902
Maclean 643, 665, 695-6, 721, 762
Maclean, Donald 665, 695, 762
Maclean, Sir Fitzroy 643
Mafya 74
Mahabharata 71-2, 75, 875
Maintenon, Madame de 268
Maitland, Sir William 181, 182, 857, 882
Makarios, Sakızlı 136
Makarova, Natalia 749
Makedonya 48, 49, 472
Makyavel, Nikolo 13, 14, 871
Malato, Charles 457
Malcolm, Noel 135, 623, 657, 680, 783, 800, 823, 830, 834, 847, 850, 865, 879
Malinche 148-50, 212, 827
Malinovski, Roman 469-70, 599
Malobabiç, Rade 474
Malplaquet Muharebesi (1709) 286
Malta 359
Malvy, Louis 589, 845
Malyuta Skuratov (Grigori Lukyanoviç Skuratov-Belski) 158, 161, 170
Manasco, Carter 725
Manaseviç-Manuilov, Ivan 499, 501
MANHATTAN Projesi 711-5
Manning, Bradley (şimdi Chelsea) 798-9, 801
Manning, Henry 243-4
Mansur, Halife 109
Manteuffel, Otto von 421-2
Mao Zedong 77-8
Marchand, Jean-Baptiste 493-4
Marco Polo 132
Marcus Antonius 83
Mardonius 41
Maret, Hugues-Bernard 377
Maria Anna, Infanta 221
Maria Theresa 301, 310
Marie-Antoinette 318, 322, 332, 340-2, 344, 854

Marie-Thérèse (Marie-Antoinette'in kızı) 341, 858
Marillac, Michel de 227
Mar Kontu John Erskine 296
Marlowe, Christopher 188, 192, 202-4, 839, 851, 855, 867, 869, 883-4
  öldürülmesi, 867
Marmont, Mareşal Auguste 374
Marne Muharebesi 529, 540
Marquis, Hugues: *Agents de l'ennemi* 337, 343, 349, 359, 827, 841, 848, 892, 893-4
Marris, Sir William 90
Marsh, George P. 451
Marshall, General Sir James 541
Marshall Adaları 648-9
Marshall-Cornwall, General Sir James 565, 602, 907
Martin, William H. 121, 206, 341, 349, 410, 490, 524, 595, 698, 719, 722, 803, 818, 821, 823, 833, 838, 840-1, 849, 851, 859, 863
Martini, Amiral Fulvio 723, 848, 914
Martov, Yuli 470
Marvell, Andrew 255
Marx, Jenny 416, 425
Marx, Karl
  Bangya tarafından aldatılması, 420
  Birinci Enternasyonal, 425
  Das Kapital üzerinde çalışması, 421, 426-8
  Fransız İç Savaşı, (broşür), 426
  "hafiye sistemi" hakkında şikayetleri, 417
  Hindistan Ayaklanması, 434, 438
  İkinci Cumhuriyet, 411, 413
  İkinci İmparatorluk, 414, 426, 443
  Köln Kongresi (Ağustos 1848), 421
  Köln'deki göstermelik mahkeme (1852), 421
  Komünist İrtibat Komitesi, 413
  Komünist Manifesto, 425.
  Londra'da mülteci hayatı, 416
  Neue Rheinische Zeitung editörlüğü, 414-5
  ölümü (14 Mart 1883), 428
  Paris Komünü, 427
Mary, İskoçya Kraliçesi
  I. Elizabeth'i tahttan indirmek için hazırlanan komplolar, 182
  İngiliz destekçileriyle gizlice haberleşmesi, 183
  yargılanması ve idamı (Şubat 1587), 166, 233
I. Mary, İngiltere Kraliçesi 127-8, 139, 151, 164, 166, 176-3, 189-9, 207-8, 212, 216, 233, 236, 257-8, 269, 271-2, 277, 279,
II. Mary, İngiltere Kraliçesi 816-7, 819, 833, 836, 839, 848, 857-8
Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT) 638
Masterman, J. C. 697-8, 848, 912
matbaa 121, 133, 136, 162, 333, 456
Matha, Louis 457
Matsuoka, Yosuke 710
Mauborgne, Tümgeneral Joseph 653-4
Mauborg, General Latour 373
Maugham, W. Somerset 587, 591, 848, 906
Maupas, Charlemagne de 423, 897
Maurice, Doğu Roma İmparatoru 184, 302, 382, 496, 500, 516, 569, 625, 815, 828, 852, 863, 869, 877, 882, 883, 915
Maurya, Kral Çandragupta 13, 65, 71, 73, 97, 453, 875
I. Maximilian, İmparator 142
Maximinos 96, 877
Mayenne Dükü Charles de Guise 152
Mayne, Sir Richard 415, 818
Mazarin, Kardinal Jules 229-30, 262-5, 304, 885
Mazzini, Giuseppe 407-10, 417, 800
McAdoo, William 557
McCarthy, Senatör Joseph 19, 720, 920
McConnell, Koramiral John Michael "Mike" 761
McCormack, Alfred 682
McCrea, John 682
McIntire, Ross T. 677
McKinley, President William 457, 464
McLaughlin, John 757, 849, 916
McLynn, Frank 307, 849, 890
McNutt, Russell "Russ" 713

Meade, General George G. 441, 719, 722, 761
Méchin, Alexandre-Edme 402
Medici, Marie de 184, 217-8, 226-7
Medina Sidonia Dükü 199-200, 212-3, 884
Mehdi, Halife 102, 109
Mehmedbasiç, Muhammed 474, 475
Meir, Golda 785
Meksika 146, 147, 149, 311, 485, 573, 575, 577, 580, 630, 640, 666-8, 721, 796
Melfort, Lord 273, 277, 279, 281-2
Melville, William 462-3, 506, 512
Memnûn, Halife 109
Mendoza, Antonio de 152
Mendoza, Bernardino de 182-4, 190-1, 193, 199-200,
Menon, Shivshankar 76-7, 875
Menzies, Stewart 362, 651, 659-60, 698, 703
Mérargues, Louis de Lagonia de 216
Mercader, Ramón 74, 668
Mercurius Aulicus 9, 232, 233
Merkezî İstihbarat Grubu (CIG) 724
Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA) 12, 19-20, 27, 319, 404, 720, 724
  1970'lerin ortalarında yapılan eleştiriler, 735
  "algı yönetimi", 323
  Ames'in casusluk duruşması (1994), 735, 760, 762-3, 756-6
  Bill Clinton'ın istihbarata ilgisizliği, 758-9
  Castro'ya suikast planları, 74, 97
  Congressional soruşturması, 761
  Domuzlar Körfezi fiyaskosu (1961), 725, 728
  "duvar" (bilgi paylaşımına dair federal yasa), 770-4
  Endonezya'da başarısızlık (1958), 722
  FBI'la daha yakın işbirliği gereksinimi, 770
  Franklin'in "kurucu baba" ilan edilmesi, 319
  İstihbarat Araştırmaları Merkezi, 79
  kuruluşu (1947), 687
  Langley, Virginia'daki genel merkez, 328
  Merkezî İstihbarat Direktörü (DCI) görevi, 724-5
  Mitrohin arşivi, 763, 766, 804, 868
  Savaş Sanatı, 13, 65-9, 71, 74, 77-2, 89, 806, 875
  Soğuk Savaş sonrası bütçe kesintileri, 757, 764
  Soğuk Savaş'ta örtülü faaliyetler, 19, 725-8
  Studies in Intelligence, 20, 22, 27
  "su işkencesi" kullanımı, 14, 129-30
  SVR hululü, 762
  Tenet'e göre asıl görevi, 774-9
  Ulusal Dış İstihbarat Değerlendirme Merkezi (NFAC), 752
  VENONA'nın gizlenmesi, 769, 803
Merridale, Catherine 171, 849, 880-2, 906
Merry, Robert 344, 892
II. Mervan, Halife 109
mesaj yakalama
  11 Eylül'den önceki aylarda, 769-70
  Alman ilkbahar taarruzu esnasında (1918), 600
  "Amarna Mektupları", 30-2
  Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda, 319-20
  Amerikan İç Savaşı, 439, 539
  Atterbury'nin yazışmaları, 294-7
  Birinci Dünya Savaşı öncesi Alman donanma istihbaratı, 511
  Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya tarafından, 527
  Edinburgh Kalesi'nin işgali (1573), 181-2
  II. Felipe'nin yazışmaları, 152
  Fransız Devrim Savaşları, 363, 539, 569
  Fronde esnasında (1648 - 1653), 230
  Guiseli Mary'nin Fransız sarayına mektupları, 177
  İçişleri Bakanlığı Yetki Belgesi 511
  iki savaş arası dönem, 613
  İngiliz Hindistan Hükümeti, 566-7
  İngiliz telefon emniyetinin zafiyeti (Birinci Dünya Savaşı), 568
  İngilizlerin saflığı, 280, 450
  İngiltere ve XIV. Louis'nin yazışmaları, 268
  İngiltere'de tartışmalar (1844), 800

İsveçlilerin Jakobitlerle görüşmeleri, 293
John Thurloe, 245, 253-5, 257, 279
Kralın yazışmalarının Naseby'de yakalanması, 234
Londra'da Mazzini'nin mektupları, 408
XIV. Louis Fransası, 229-30, 256, 260-77, 280,
Louis Napolyon, 414, 422-4
Marlborough, 271
Marlborough'dan to II. James'e, 271
Mary'nin Babington Komplosu yazışmaları, 189, 191-2, 197
Mazarin, 229-30, 262-5
Moray'ı öldüren suikastçı Hamilton'ın yazışmaları, 179
"Moritz" aygıtı (Birinci Dünya Savaşı), 555
Muhammed, 12-4, 98-111, 781, 797, 812, 871, 877
Napolyon, 356, 358, 361, 363, 368-70
Okhrana, 18, 453-4, 456, 463, 465-3, 487, 489, 499, 501, 508, 533, 588, 596
Papalık, 117-8, 124
Paris'teki İngiliz elçiliği (1570'ler/1580'ler), 344
Richelieu'nun Huguenot mektuplarını yakalaması, 228
Richelieu'nun karanlık odası, 227-9
Rusya'da Üçüncü Şube'nin mektupları açması, 400-1, 404, 454
şifreli telgraflar, 450, 502
son Müttefik taarruzunda (1814), 386
Soro'nun deşifreleri, 140-3
terörle mücadele, 400, 467, 475
Troçki ve Sedov'un yazışmaları, 640-1
Viyana karanlık odası tarafından, 299, 302
Viyana Kongresi sırasında, 389, 393, 395-8
Yarımada Savaşı sırasında, 18, 674-2, 680, 725
Yedi Yıl Savaşı esnasında (1756 - 1763), 7, 291, 301, 302, 363, 384
Mesnager, Nicolas 289
Messersmith, George S. 651
Mesud, Ahmed Şah 776
Meşruiyet İttifakı 460
Metternich, Prens Klemens von
Carlsbad Emirleri (1819), 399
Castlereagh'in ölümü, 398-9
X. Charles'ın kraliyet darbesi (1830), 402, 410
cinsel münasebetleri, 392
gözetleme konusundaki takıntısı, 391
istihbarat şebekesi, 205-6, 356, 396
İtalyan milliyetçilerden korkusu, 407
komplolardan/devrimlerden takıntı derecesinde korkması, 396
Londra'ya kaçışı (Mart 1848), 412
Viyana Kongresi, 389, 393, 395-8
Meyvend Muharebesi (Temmuz 1880) 449
MI1b (Savaş Bakanlığı'nın sinyal istihbaratı teşkilatı) 17, 907
40 Numaralı Oda'yla birleşerek GC&CS haline gelmesi, 616, 655
40 Numaralı Oda'yla rekabet, 547
Birinci Dünya Savaşı'nda Amerikan ve Alman sinyal istihbaratı, 570
MI5 (Güvenlik Servisi)
7 Temmuz 2005 Londra saldırıları, 810
"baş hafiye" olarak Melville, 462-3
B1a (İkinci Dünya Savaşı'ndaki ikili ajan kısmı), 697-9
Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'daki ikili ajanları, 586
Birinci Dünya Savaşı'ndaki casus çılgınlığı, 537-9
Defence of the Realm (Andrew tarafından yazılmış resmî tarihçe), 21, 22, 102, 586, 704, 784, 791, 812
el-Kaide hakkında istihbarat raporları (2001 yazı), 776
Güvenlik Servisi 1908–1945, (Curry'nin yazdığı gizlilik dereceli tarihçe), 657, 659
İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsız ABD, 18, 556
ilk kadın başkanı Rimington, 20
İmparatorluk/İngiliz Milletler Topluluğu, 685, 788
İngiltere'de İslamcı terörizm, 810

İslamcı radikallerin tehdidini görmezden gelmesi (1995), 777
kurum içi tarihçe (1921), 512
LARGE Operasyonu (Temmuz 2000), 773, 810
Lenin'in Alman casusu olduğuna dair kanaat, 588
Londra'daki IRA saldırıları (1990'lar), 455
öncülü Gizli Servis Bürosu, 10
OVERT gözetleme operasyonu (2006), 810-1
Ruşdi fetvası, 102
Usame b. Ladin hakkında basında çıkan iddialar, 777, 813
Yatıştırma siyasetine karşı tutumu, 655-6
Zinovyev Mektubu (Ekim 1924), 621
MI6/SIS (Gizli İstihbarat Servisi; MI1c)
ABD'yle özel istihbarat ilişkisi, 605
Birinci Dünya Savaşı, 550, 552, 554, 563, 566, 568, 570, 581
dosyaların gizliliğinin kaldırılmasına karşı tutumu, 370
Gordievski'nin ajanlığı, 764
İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsız ABD, 18, 556
İmparatorluk/İngiliz Milletler Topluluğu, 685, 788
Irak KİS istihbaratı, 790, 794
La Dame Blanche şebekesi, 601, 611
Libya'daki operasyonlar ve A. Q. Khan şebekesi, 789
Mitrohin arşivinin eline ulaşması (1992), 763
Moskova istasyon şefi, 641
Ramsay MacDonald, 613, 621-3
resmî tarihçe, 21-2
Rusya'yı Birinci Dünya Savaşı'nda tutma çabaları, 585, 587
servis şefi ("C"), 515
Soğuk Savaş örtülü faaliyetleri, 726
Sovyet faaliyetleriyle ilgilenen IX. Kısım, 708
St Petersburg/Petrograd'da Hoare, 533, 586
varlığının resmen tanınması (1992), 784
Venlo hadisesiyle küçük düşmesi (November 1939), 661
Yatıştırma siyasetine karşı tutumu, 655
MI-8 (ilk Amerikan sinyal istihbaratı teşkilatı) 608, 627
1920'lerdeki Japon deşifreleri, 627
Şifre Bürosu (Karanlık Oda), 608
Mısır
"Amarna mektupları", 30-2
Büyük İskender'in işgali, 684
İslam ordularının fethi (639 - 641), 107
Kenan şehir devletleri, 32
kriptografi, 31, 58, 111, 141-2, 151-2, 222, 234, 490, 531
Napoleon'un seferi (1798 - 1799), 361
Seyyid Kutub, 753-4, 774
Miasoiedov, Sergey 536
Middleton, Charles 271
Meiselbach, J. F. 371
Miles, William 252, 338, 339, 892
Millais, Sir John 581
Miller, Flagg 771, 849, 863, 881, 899, 900
Millerand, Alexandre 626, 908, 909
Milletler Cemiyeti 607, 647
Milner-Barry, Stuart 660-1, 849, 910
Mirabeau Kontu 338
Mirbach, Kont Robert 596
Mirbach, Kont Wilhelm 596
Mirebeau (Côte d'Or) 60
Miremont, Raymond du Falga de 116
Mitchell, Bernon F. 647, 722, 803, 849, 893
Mitrohin, Vasili 701, 742-3, 762, 763, 765-7, 800, 804, 868, 915
Mitterrand, François 723, 854, 914
Mocenigo, Giovanni 153
Modenalı Mary 269, 279
Moğol İmparatorluğu 500
Mojaysk Anlaşması (1562) 161
Moldova 812
Molotov, Vyaçeslav 632, 639, 709, 864, 913
Moltke, Helmuth von 485, 521, 526, 529
Momigliano, Arnaldo: "Christianity and the Decline of the Roman Empire" 90, 850
Monck, General George 247, 248, 249, 330, 859, 886
Monmouth Kontu 279

Monro, George 342-6, 892
Monson, Sir Edmund 450, 494, 899
Montagu, Ralph 262, 863, 890
Montaigne, Michel de 122
Montaillou, Pirenelerde köy 118, 845, 878
Montalivet Kontu 405
Monteagle, Lord 9, 209, 210, 211
Montebello Markisi 489
Monteleón Dükü 213
Montgomerie, Thomas 445-6, 899
Montgomery, Mareşal Sir Bernard 685-6, 707
Montgomery, Robert 436-8
Montholon, Charles-Tristan de 367, 850, 894
Montoya, Pedro López de 129
Moore, R. I. 112, 117, 119, 850, 863, 878
Moran, W. L. 30, 850, 872, 896, 909
Mordvinov, A. A. 401
Morenheim, Baron 457
Moreo, Comendador 152
Morgan, Thomas 192, 216, 217, 559, 850, 858, 902, 911
Morice, Sir William 255
Morland, Samuel 244-5, 247, 848, 886
Morning Post 619, 621
Morton, Desmond 655, 660, 820
Moskof (sonradan Rusya) Şirketi 163-9, 171
Mossad 10, 28-9, 784-6, 867, 871
II. Motecuhzoma ("Montezuma") 147
Mott, Sir Nevill 714
Mountbatten, Lord Louis 698
Moussaoui, Zacarias 777
Muaviye b. Ebu Sufyan 107
Muggeridge, Malcolm 783, 850, 918
Muhammed
  emrettiği suikastlar, 101
  hakkındaki biyografik bilgiler, 98
  Hicret, 99-100
  istihbarat toplama, 101, 103
  Kuran'da isminin geçtiği yerler, 98
  Mekke'deki ajan şebekesi, 100
  Mekke'nin fethi (630), 103
  ölen casusların şehit kabul edilmesi, 103
  ölümü (632), 104
  silahlı cihat, 105, 107
  silahlı güç, 105
  sorgulamalarda şiddet kullanımını kınaması, 101
  vahiyler, 103, 111
Muhammed b. Mesleme 101
muhbirler
  Alman Demokratik Cumhuriyeti, 748
  Boris Godunov'un muhbirleri, 170
  Çartist hareket, 406-8, 418, 424
  Eski Yunan, 13, 37
  gizli cemiyetler, 401
  İngiltere'deki 1848 Devrimi muhbirleri, 416
  Jakobit taraftarları, 278
  Katolik engizisyonları, 124-30
  KGB, 730-50, 754-6, 760-7, 785-6, 800, 803-4, 809, 818-9, 833, 837, 843, 850, 859, 868-9, 878, 899-900
  Ming imparatorları, 59
  Napolyon Fransası, 361, 363, 368-70
  Prusya siyasî sistemi, 421
  Roma'da *delator*lar, 48, 84
  Roma'da *frumentarii*, 88-9
  Rönesans dönemi Venedik, 138, 140-2
  Secret du Roi muhbirleri, 302, 316-8
  Terör dönemi Fransa'da hapishane muhbirleri, 349
  Viyana Kongresi, 389, 393, 395-8
Muhteşem Devrim (1688) 254, 261, 269, 279, 292
Murano Adası 133
Muravyov, Kont Mikhail 489
Murray, Arthur C. 607
Murray, Sir Archibald 579
Musa 7, 12, 13, 23-9, 32-3, 40, 98-9
Musaddık, Muhammed 726
Mussolini, Benito 633, 649, 685, 861
Mühürlü Düğüm komplosu (1654) 242-3
Münih Krizi (1938) 650, 657-9, 661
Münih Olimpiyatları katliamı (1972) 785
Müşterek İstihbarat Komitesi (JIC) 21, 660-1, 670, 743, 789
  "Irak'ın Kitle İmha Silahları" (2002 raporu), 793
Mysore Doğu Kütüphanesi 76

N
Nablus Muharebesi (Eylül 1918) 604
Nadolny, Rudolf 556
Nagazaki atom bombası (9 Ağustos 1945) 717
Nain Singh ("Baş Pandit") 446
Nairobi terör saldırısı (7 Ağustos 1998) 771
Nakajima, Minato 674
Napolyon Savaşları
  Danimarka filosunun İngilizler tarafından ele geçirilmesi (1807), 369
  deniz istihbaratı, 542-3
  Fransızların Portekiz'i işgali (1807), 370
  Jena Muharebesi (Ekim 1806), 365, 380
  Napolyon'un yenilgisi (1814), 387-8
  Napolyon'un Rusya Seferi, 377, 384, 423
  Napolyon'un tarihi incelemesi, 368
  Tilsit Anlaşması (Temmuz 1807), 369
  Trafalgar Muharebesi (1805), 363
  Yarımada Savaşı, 18, 674-2, 680, 725
Narodna Odbrana 473
Naseby Muharebesi (Haziran 1645) 234
Nassaulu Maurice 184, 883
Nazarbayev, Nursultan 759
Nazi Almanyası
  Amerikan "Siyah Kod"un kırılması, 684-5
  anti-Semitizm, 465-6
  Avusturya'nın ilhakı (1938), 659
  Çekoslovakya, 656-8
  Chiffrierabteilung, 684
  Forschungsamt, 690
  Nihaî Çözüm, 691
  ölüm kampları, 691
  Pers Z, 690
  Salon Kitt, 27
  Sovyet ajanları, 632, 634, 709
  Sovyetlerin ajan angaje etmelerinde motivasyon unsuru teşkil etmesi, 432, 722
Nazi-Sovyet Paktı (Ağustos 1939) 665-7
Nebel, Fritz 603
Nehru, Jawaharlal 76, 788, 832, 918
  Hindistan'ın Keşfi, 788
Nelson, Amiral Horatio 359-60, 362-3, 543, 561, 838
Nepean, Evan 352-3, 893
Nepeya, Osip 163-4, 881
Nephro, Jerome 257
Nero 84-5, 87, 873, 876
Nesselrode, Kont Carl von 382, 384, 393
Netanyahu, Binyamin 29, 784, 851
Neubourg, Ludwig 285
Neue Rheinische Zeitung 414-5
New England 213, 249, 251, 254, 333
New Oxford Shakespeare 203
New York Dünya Fuarı (1939) 714
New York Times, The 559, 733, 749, 760, 801-2, 849, 875-6, 900-1, 912, 916-20
Nicholson 519, 766-7, 851
Nicholson, Arthur 519
Nicholson, Harold J. 766-7
Nicolai, Walter 531, 851, 903
Niebuhr, Marcus 421, 422
Nienburg 276, 292
I. Nikola, çar 172, 400, 403-4, 432-3, 453
II. Nikola, çar 17, 465, 484-9, 497-8, 502, 518, 531-2, 614, 632
  Alman deşifreleri, 534
  Birinci Dünya Savaşı'nda başkomutan olması, 534
  Cowes Tekne Yarışı'nda (1909), 487
  Fransa'ya resmî ziyareti (1901), 489
  Japonları hor görmesi, 497
Nikolaev, Leonid 636
Nimitz, Amiral Chester W. 683
Nin, Andreu 666
Nivelle, General Robert 589
Nixon, John 851
Nixon, Richard 79
Nobel, Alfred 453, 714
Noble, Sir Andrew 632, 849
Nolan, Louis 431, 432
Norfolk Dükü (idamı 1572) 180-1, 882
North, Lord 321, 324, 333, 641, 819, 828, 835-6, 839, 874, 919
Northampton Kontu Henry Howard 189, 207
Northbrook Kontu 447
Northcliffe, Lord 504
Northern Star (gazete) 406, 408, 418, 896
Norveç 39, 525-6, 665-6, 719

Nottingham Kontu 257, 272, 274, 287, 888
Nouveau, Hiérosme de 230, 832, 885
Noyers, François Sublet de 228, 845
Numidia Krallığı 56
Nuovo, Angela 136, 852, 879
Nureyev, Rudolf 749
nükleer silahlar
A. Q. Khan şebekesi, 789
Çin, 788
EPSILON Operasyonu, 794
ilk Sovyet nükleer bombası (1949), 715
İran nükleer programı, 785
İslamcı terörizm, 756, 810
Küba Füze Krizi, 732, 758, 793, 813
MANHATTAN Projesi, 711-5
NATO tatbikatı "Able Archer 83" (1983), 746
PFIAB raporu (1990), 747
RYAN Operasyonu (1980'lerin başı), 747, 756, 764
SAPPHIRE Operasyonu (1994), 759
SDI ("Yıldız Savaşları") program (1983), 746
SSCB'nin dağılması, 760
START anlaşması (1989), 733, 914
Nye 79, 80, 698, 768, 852, 876
Nye, Joseph S., Jr 79-80, 768
Nye, Sir Archibald 698

O

Oak Ridge tesisleri, Tennessee 713-5, 759
Oates, Titus 258-1, 279-80, 887
Obama, Barack 719, 754, 798, 812
Obrenoviç, Aleksandr, Sırbistan Kralı 471
Odisseus 7, 37-40, 43, 107
O'Hagan, Andrew 799, 852, 919
Okamoto, Kiyotomi 711
Okey, John 252, 887
Olivares, Kont-Dük, Don Gaspar de Guzmán 225-7, 229, 830, 885
Oliver, Isaac 206
Oliver, James Harrison 646
Oliver, Sir Henry 543
Omand, Sir David 721, 773, 800, 852, 868, 907, 914-5, 918
Oppenheim, E. Phillips 504
Orléans Dükü Louis 174
Orléans Dükü Philippe 295
Orlov, Aleksandr 665-6
Orlov, Boris 533
Orlov, Grigori 315
Ormond Dükü 289, 295
Orsini, Felice 423-4, 428
Osmanlı İmparatorluğu
Arap İsyanı (1916), 542, 566
Avrupalıların Yeni Dünya'da yaptıklarına ilgi duymaması, 134
Balkanlar, 430, 471-2
Birinci Dünya Savaşı'nda Orta Doğu'da askerî yenilgiler (1917 - 1918), 542, 566, 579
diplomatik ve siyasî istihbarat başarısızlıkları, 135
haritacılık, 134
Hicaz Seferî Kuvveti, 579
matbaanın yasaklanması, 136
Venedik karşısında askerî üstünlüğü, 134-5
Ostrogotlar 91
otoriter rejimler
Aristoteles, 13
basının kontrolü ve sansür, 121-2
Devrim Fransası'nda Kamu Güvenliği Komitesi, 350-1
gerçeklik üzerinde tekel, 112, 121
istihbarat analizinin bulandırılması, 13, 436
komplo teorileri, 36, 70, 119, 125
Kuzey Kore'de insanlığa karşı işlenen suçlar, 805
otokratların düşünce yapısı, 742, 796
yıkıcı faaliyetlere karşı koyma, 14, 120, 123-4, 128
ayrıca bakınız "iktidara gerçeği söylemek" ve ifşacılar,
Ott, Eugen 635
Otuz Yıl Savaşı (1618 - 1648) 220, 226, 231
Oudenarde Muharebesi (1708) 282, 286
Oudinot, Nicolas 384
Ovakimyan, Gayk 668-9
Ozaki, Hotsumi 671

Ö
Ölü Deniz parşömenleri 69
Ömer b. Hattab 105
örtülü operasyonlar
  Attila'ya yönelik Roma komploları, 92-7
  Batı Avrupa'da Okhrana, 18, 453-4, 499, 501, 508
  Benjamin Franklin, 319-20
  Church Komitesi raporu (1976), 727
  CIA "kirli tezgahlarının" açığa çıkması (1975), 28, 735
  Doolittle Raporu'nun örtülü faaliyetlere desteği (1954), 727
  erken zamanlardan beri bir istihbarat yöntemi olarak örtülü operasyonlar, 24
  Eski Ahit, 24-5, 52, 98
  Guatemala'da hükümetin devrilmesi (1954), 727
  İngiliz İç Savaşı sırasında kralcılar, 233, 237
  İran'da Şah'ın tekrar tahta çıkarılması (1953), 726
  İtalya'da 1948 seçimlerine ABD müdahalesi, 726-7
  Komünist Arnavutluk'ta VALUABLE Operasyonu (1948), 726
  Mossad, 10, 28-9, 784, 785-6
  Rusya'yı Birinci Dünya Savaşı'nda tutmak için MI1c faaliyetleri, 515, 585
  Soğuk Savaş sırasında CIA, 723, 728
  Soğuk Savaş sırasında İngiliz operasyonları, 726
  Soğuk Savaş'ta KGB, 730-50, 754-6, 760-7, 785-6, 800, 803-4, 809, 818-9, 833, 837, 843, 850, 859, 868-9, 878, 899-900
  Sun Tzu ve Arthaşastra, 13, 71-7
  Üçüncü Dünya ülkelerinde CIA, 19
  Üçüncü Dünya ülkelerinde KGB'nin "etkin önlemleri", 19
  Wiseman'ın Birinci Dünya Savaşı'nda ABD'deki faaliyetleri, 605-7
Özel İrlanda Şubesi 455-6
Özel Operasyonlar İdaresi (SOE) 662, 726
  kuruluşu (1940), 662
  SIS'nin görevi devralması, 726
Özel Şube 458, 460-3, 482, 538, 590-1, 618, 900

P
Page, Dr. Walter Hines 551, 554, 575-6, 577, 904, 906
Paget, Sir James 650-1
Paine, Thomas 344-5, 852, 892
Painvin, Georges 603, 825, 907
Palatin Prensesi 268
Paléologue, Maurice 496, 852, 901
Palmer, Alexander Mitchell 647
Palmer, G. S. 498
Palmerston, Lord 418, 424-6, 433, 897
Pamplona Kuşatması (1813) 430
Panama 485, 630, 739
Pan Hannian 806
Panin, Nikita Petroviç 380
Panizzardi, Alessandro 491, 494
"Papacı Komplo" (1670'ların sonu) 258-9
Papen, Franz von 558-60
Páramo, Luis de 129, 839, 852, 879
Pares, Diana 514, 902
Paris Anlaşması
  1762, 303
  Mayıs 1814, 395
  20 Kasım 1815, 395
  Mart 1856, 433
Paris Barış Konferansı (1919) 625
Paris Komünü (1871) 342, 350, 426, 427
Parker, Frederick D. 852
Parker, Geoffrey 840, 852
Parker, John F. 464
Parker, Matthew 188, 238
Parlett, Sir Harold 626
Parma Dükü Alessandro Farnese 152
Parrott, George 512-3
Parry, Sir Thomas 209
Parsons, Sir Anthony 751, 916
Pasiç, Nikola 473-4, 476-7
Pasifik Savaşı (İkinci Dünya Savaşı) 710-1, 716
Pasov, Zelman 664
Paterculus, Velleius 82, 876
Patrick, Marsena Rudolph 440, 443, 819, 840-1, 850, 859, 863-5, 869

Patton, General George S. 704
III. Paul, Pape 122
Paulus, General Friedrich 693
Pavloviç, Milovan 472
Pavloviç, Yuri 533
Pearl Harbor saldırısı (1941) 18, 674-2, 680, 725
Peek, Philip 41, 853, 872
Peel, Sir Robert 407, 409-10
Pekin Üniversitesi 806
Pelham, Henry 305, 308
Pelhisson, Guillaume 116, 117, 853, 878
Pelloux, General Luigi 460
Pendézec, General Jean-Marie 496, 497
Penkovski, Oleg 731-2, 747, 793
Penruddock, John 243
Penruddock Ayaklanması (1655) 243
"Pentagon Belgeleri" 801
Pepys, Samuel 241, 244, 246, 248-9, 256, 274, 821, 845, 886-7
Perceval, Spencer 369
Percy, Thomas 210-1; 743, 826
Périgord, Dorothée de 382, 394-5
Perikles 41, 43
Perkins, Frances 678
Perl, William 713
Peron, Juana ve Isabel 739
Perrault, Charles 223, 230, 853, 885
Perry, William 759, 760, 801-2, 851, 853, 914, 916
Pershing, General John J. 604-5
Pers İmparatorluğu 39
Persons, Robert 186-7, 219-20, 883-4
Pertinax 87
Peru 452, 630
Pesaro, Zuane 221-2
Peters, Yakov Hristoforoviç 595, 598-9
Petitfils, Jean-Christian 218, 853, 884-5, 887
Petrie, Sir David 698, 814, 920
I. Petro, Sırbistan Kralı 472
III. Petro, çar 314
Phelippes, Thomas
  Babington Komplosu aldatması/sahteciliği, 189, 191-2, 197, 199, 204, 208
  Venedik şifrelerini denemesi, 221-2
Philby, Kim 634, 665, 695, 696, 708, 709, 712, 720, 721, 803, 853, 909
Phythian, Mark: "Profiles in Intelligence" 853, 868
Pichon, Stephen 516
Picquart, Georges 492-3
Piłsudski, Jósef 518
Pindar 42, 872
Pinochet, General Augusto 736
Pîrî, Ahmed Muhiddin (Pîrî Reis) 134
Piro, George 795-7, 919
V. Pius, Papa, (Antonio Ghislieri) 122-3, 179-80
VII. Pius, Papa 367
Pitt 16, 311-3, 337-9, 341, 342, 348-7, 361-2, 369, 569, 577, 814, 821, 836, 841, 861, 890-2, 894
Pitt, William ("Genç")
  "gizli servisi" genişletmesi, 313, 335
  İrlanda'nın Fransızlar tarafından işgali konusunda duyduğu korku (1798), 358
  LCS sorguları, 353-4, 698
  savaşı önleme çabaları (1789 - 1792), 363
  Wickham'ın gayriresmî istihbarat şefi görevi, 569
Pitt, William ("Yaşlı") 577, 814
Pizarro, Francisco 150-1
V. Philip ("uzun"), Fransa Kralı 118-9
VI. Philip, Fransa Kralı 119-20
Plataea Muharebesi (M.Ö. 479) 40-1
Platonov, Sergey 160-1, 854
Plehve, V. K. 467, 663
Plinius 60
Plumb, Sir J. H. 11, 133, 854, 879
Plutarkhos 46, 48, 49, 50, 54, 663, 874
Pohl, Hugo von 510
Poincaré, Raymond 516-7, 520-5, 617, 621, 626, 903
Poley, Robert 192, 197, 203-4, 884
Polignac, Jules de 402-3
Polk, Frank L. 564, 586, 607, 647
Polonya 167, 273-4, 276, 302, 382, 385, 403, 409, 518, 616, 631, 633, 643, 664, 691, 703, 749
Polybius 874
Pompadour, Madame de 303, 316

Pompeius 62-3
Pompeo, Mike 9, 176, 196, 198, 798, 803, 882-3
Ponsonby, Arthur 613, 621
Pontius Pilate 33-4, 36
Popoviç, Cvetko 474
Portekiz 134, 183, 197, 229, 289, 366, 370, 373-6, 457
Port Moresby, Yeni Gine 683
Potiorek, General Oskar 473, 475
Potsdam Konferansı (Temmuz 1945) 716
Pourtalès, Friedrich von 502
Powell, Colin 479, 792, 793, 818, 854, 900, 918
Powhatan yerlileri 213
Powle, Stephen 197, 199, 860, 883
Premadasa, Ranasinghe 772
Prendergast, Thomas 281, 888
Prestonpans Muharebesi (1745) 306
Primakov, Evgeni 756-7, 761-2, 766, 854, 881, 882, 898, 909-10, 916
Princip, Gavrilo 473-6
Prior, Matthew 289, 827, 854, 889, 906
Priscus 95-6, 834, 877
Priuli, Girolamo 138
Prusya
  1848 devrimleri, 416
  Avusturya'yı mağlup etmesi (1866), 425
  Büyük Friedrich'in hükümdarlığı, 302, 309, 311
  Carlsbad Emirleri (1819), 399
  Fransa-Prusya Savaşı (1870 - 1871), 426, 442-3, 478, 506, 519
  İngiltere'deki mültecilerin gözetlenmesi, 415
  Jena öncesi Fransız şifreleri, 365, 380
  krala suikast girişimi (1850), 416
  Napolyon Savaşları, 369, 371, 386-7, 407, 433-4, 478, 543
  polisin kötü şöhreti, 556
  siyasî sistem içinde muhbirler, 48
  Viyana Kongresi, 389, 393, 395-8
  Waterloo zaferi (18 Haziran 1815), 364, 369
  Yedi Yıl Savaşı (1756 - 1763), 7, 291, 301-2, 309-10, 312-4, 325, 363, 384
psikolojik savaş
  Birinci Dünya Savaşı Doğu Cephesi'nde Almanlar, 528, 530-1
  İngilizlere karşı Benjamin Franklin, 320, 323
  Savaş Sanatı'nda ve Arthaşastra'da, 13, 65-9, 71, 74, 77-2, 89, 806, 875
Puertocarrera, Alonso Hernández 148
Puibaraud (ya da Puybaraud), Louis 458-9
Pujol, Juan (GARBO) 704
Punch dergisi 408, 553
Putin, Vladimir 531, 715, 757, 829, 833, 913
Putlitz, Wolfgang zu 655-6, 658, 854, 910

Q
Quercy, Jean de 217, 884
Quetzalcoatl (Aztec tanrısı) 149, 824, 851, 880

R
Rabinoviç, Dr. Grigori 641
Racçkovski, Pyotr 453-4, 463, 489
Radó, Alexander 695
Radolin, Prens Hugo von 485, 486, 493
Raffis, Gérard de 215, 839, 884
Raglan, Lord 429, 430, 431, 432, 433, 898
Rahav 26, 27
VI. Raimon, Toulouse Kontu 113, 114
VII. Raimon, Toulouse Kontu 114
Rajk, László 729, 914
Ramillies Muharebesi (1706) 282, 284, 286
Ramparts Dergisi 801-2
Randolph, Sir Thomas 166-7, 826, 881
Raskolnikov, Fedor 620
Rasputin, Grigori 533-7
Rathom, John R. 559
Ratibor, Prens Max von 555
Ravachol, François-Claudius 457-8
Ravaillac, François 211
Ravenna 94
Rawlings, Helen 128, 855, 879
Rawlinson, General Henry 567
Reading, Lord 606, 821, 907
Reagan, Ronald 223, 719, 740, 744, 745, 746, 756, 761, 764, 803, 917

Réalmont Kuşatması (1628) 222
Redl, Alfred 518-9, 846, 857
Reform Hareketi, Protestan 121, 123, 126-8, 151, 176, 217, 226
  Felemenk, 126
  İngiltere Kraliçesi Mary, 127, 151
  İspanya'da kök salamaması, 128, 176
  Kutsal Roma İmparatorluğu, 226
  matbaa, 133
  Protestanlara Katolik zulmü, 121, 123, 127
Reille, General Charles 375
Reilly, Sidney 599, 615, 616, 908
Renaudot, Abbé 277, 823
Repin, İlya 170
resmî sızıntılar 801
Retz, Cardinal de 351
Rey, Antoine-Claude 348-9
Rheims papaz okulu 186-8
Ribbentrop, Joachim von 656, 671-2, 678
Ribemont-sur-Ancre (Somme) 60
Rice, Condoleezza 486, 487, 558, 571, 586, 606, 778-9, 792, 855, 917-8
Richelieu, Kardinal 15-6, 215, 222-4, 226-9, 266, 290, 304, 719, 830, 835, 846, 853, 885
Riddell, Lord 527
Ridley, Thomas 127, 855, 900
Riezler, Kurt 522
Rigby, Lee 810
Rimington, Stella 20
Rinaldi, Nicolò 138
Rintelen von Kleist, Franz 558
Riordane, Germaine (ya da John) 253-4
II. Robert, Fransa Kralı 112
Roberts, Mareşal Lord 364, 383, 449, 481, 505, 819, 841, 856, 893-5, 905, 912
Robertson, Mareşal Sir William 568, 569, 570, 579
Robertson, Thomas "Tar" 697
Robespierre, Maximilien 339, 345, 348, 350, 351, 355, 826, 893
Robethon, Jean de 283, 286, 888
Rock, The (1996 Hollywood filmi) 793
Roessler, Rudolf 695
Rogers 182, 358
Rogers, Daniel 182
Rogers, Samuel 358
Roma, antik
  Adrianople yenilgisi (378), 93-4
  Alaric'in Roma'yı yağmalaması (410), 94
  Antoninus Anayasası (212), 90
  barbarların hafife alınması, 90, 93
  Batı Roma'nın barbarlarca istilası, 90, 93, 110
  Batı Roma'nın sonu, 110
  Cannae yenilgisi (MÖ 216), 54-5
  delatorlar (muhbirler), 48, 84
  Doğu Roma için bkz. Bizans
  Doğu Roma üzerinde Hun tehdidi, 94
  Doğu ve Batı'nın resmen ayrılması (395), 89
  Etrüsk *augur*ları, 51
  fal ve kehanetler, 63, 65
  frumentarii, 88-9
  Galya Savaşları, 58-9, 62, 94
  "genel ajanlar" (*agentes in rebus*), 89
  Hristiyanlık dininin kabulü (M.S. 312), 89
  iç savaşlar, 62, 64
  Iceni kabilesi, 83, 85-6
  imparatorlara düzenlenen suikastlar, 28, 32
  Julio-Claudian hanedanı, 81, 84, 86
  Kolezyum, 91
  Mater Magna, 55-6
  Pön Savaşları, 53, 57, 94
  Praetorian Muhafızları, 87
  Scipio'nun casuslardan faydalanması, 57
  Sibylla Kitapları (Libri Sibyllini), 55
  Teutoburg Ormanı yenilgisi (M.S. 9), 81-2, 85
  üçüncü yüzyıl ortasındaki kriz, 52
Romanslı Humbert 114
Romanya 91, 534, 601, 795
Rommel, Mareşal Erwin 684-6, 820, 911
Romulus Augustulus, Batı Roma İmparatoru 94
Roosevelt 18, 324, 336, 500, 558-9, 606-7, 609, 645-9, 650, 651-3, 655, 663, 669, 672-84, 702-3, 709-10, 716, 720, 727, 780, 829, 832, 842, 856, 859, 861, 909-1, 914

Roosevelt, Franklin
"Blinker" Hall'la tanışması (1918), 550-9
centilmen casuslar (Oda/Klüp),648
Donanma Bakan Yardımcısı (1913 - 1920), 646-7
İkinci Dünya Savaşı'nda ABD'nin taraf-sızlığı, 18, 556
ırkçı saiklerle Japonları hafife alması, 780
MAGIC, 672, 682
ölümü (12 Nisan 1945), 716
Yüz Gün (1933), 647
Roosevelt, Kermit 856
Roosevelt, Theodore 500, 558, 648
Root, Elihu 628
Rose, George 318, 320, 327, 334, 398, 399, 846, 856, 858, 891, 892, 896
Rose, P. K., "The Founding Fathers of American Intelligence" 856
Rosenberg, Ethel 715
Rosenberg, Julius 19
Rosmer, Alfred 667
Rosselli, Johnny 74
Rossignol, Antoine 222-3, 227-9, 230, 262, 265, 267, 603, 719, 885
Rosso, Andrea 143
Ross Piskoposu (John Leslie) 180
Rotter, Charles 513
Rouillé, Antoine Louis 303, 311
Rouvier, Maurice 500-1, 509, 517
Rowlands, Ted 803
Rowlett, Frank B. 653, 654
Royston, Richard 206, 233, 885
Röhl, Profesör John 510, 521, 525, 856, 900-3, 906-7
Ruadh, Alasdair 307
Rubens, Peter Paul 224-6, 844, 864, 885
Ruffey, General Pierre 527
Rumbold, Sir George 368, 894
Rundstedt, Mareşal Gerd von 707
Rusbridger, Alan 800, 919
Rus İç Savaşı (1918 - 1920) 613
Rus İmparatorluğu 444, 454, 594
1905 Devrimi, 467, 470, 525, 585
Birinci Dünya Savaşı, 530-2, 538-4, 550, 552, 554, 563, 566, 568, 570, 581
Birinci Dünya Savaşı'nda askerî istihbarat, 511-12
Birinci Dünya Savaşı'nda Sezar şifresinin kullanılması, 58, 530
Birinci Dünya Savaşı'ndaki askerî felaketler hakkında komplo teorileri, 502–4
Çar III. Petro'nun suikasta uğraması, 314
daimî elçiliklerin olmaması, 161
Dekabrist Ayaklanma (Aralık 1825), 400
devlet destekli anti-semitizm, 465-6
diplomasi ve askerî istihbarat arasında koordinasyon eksikliği, 511
diplomasi ve dış istihbaratın kökenleri, 74-5
Doğu Prusya'nın işgali (1914), 483, 528
eğitim sistemi, 401
I. Fedor'un naipler konseyi, 170
Goldbach'ın kod kırıcılığı, 299-300
İngiltere'deki mültecilerin izlenmesi, 415-6
karanlık oda, 616
Karışıklık Dönemi, 156, 172
Kozak Alayları, 385-6, 453, 466
kriptanaliz, 490, 544, 547, 553, 603
Kuzey-Batı Sınır Bölgesi'nede İngiltere'yle yaşanan büyük oyun, 434
Lukovsky vakası (1834), 403
matbaa kullanılmaması, 162
Moskova'ya yapılna Tatar akını (1571), 169
Napolyon Savaşları, 369, 371, 386-7, 407, 433-4, 478
Napolyon Savaşları'nda istihbarat, 369, 371, 433-4
Okhrana, 18, 453-4, 456, 463, 465-3, 487, 489, 499, 501, 508, 533, 588, 596
opriçniki, 157-9
Orta Asya'ya yayılma (1860'lar - 1880'ler), 444
Rus Polonyası'nda ayaklanma (1830), 403
serfliğin kaldırılması (1861), 433
Şubat Devrimi (1917), 470
Sukhomlinov'un vatana ihanet duruşması (1917), 536-8

Viyana Kongresi, 389, 393, 395-8
Yedi Yıl Savaşı (1756 - 1763), 7, 291, 301-2, 309-10, 312-4, 325, 363, 384
Rus-Japon Savaşı (1904 - 1905) 484-5, 497, 498-500, 510
Russell, Lord John 409-10
Russell, William Howard 713
Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDiP) 468
Bolşevik-Menşevik ayrılığı, 468
Bolşeviklere Alman yardımı (Birinci Dünya Savaşı), 583
Rusya Federasyonu 721, 757
FSB (Federal Güvenlik Servisi), 756, 869
SVR–Dışişleri Bakanlığı rekabeti, 762
ayrıca bakınız SVR (Rusya Federasyonu dış istihbarat servisi)
Rüşdi, Salman: *Şeytan Ayetleri* 102
Rybkina, Zoya 696
Rykov, Aleksey 469

S

Sabatier, Pierre 115-6
sabotaj
Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlar, 158
Lusitania'nın batırılması, 557, 578
Sadıkî, Mehdi Seyid 102
Sagan Düşesi Wilhelmine 392
Saharov, Andrey 749
Saint-Aulaire Kontu 621
Sainte-Beuve, Charles Augustin 394
Saint-Just, Louis-Antoine de 348, 350
Saint-Mihiel Muharebesi (Eylül 1918) 604
Saint-Pierre, Jean de 114
Saint-Simon Dükü 266
Saksonya 276, 310
Salamanca Muharebesi (22 Temmuz 1812) 274-5
Salamis Muharebesi (MÖ 480) 39, 67
Salisbury, Lord 208, 220, 447, 831, 883, 899
Sallust 62
Salon Kitty 27
Sambre Muharebesi (MÖ 57) 59
Samolis, Tatyana 766, 857, 911-2, 916
Sand, Karl 398, 857
Sanders, John 423-4
Sanders, John Hitchens 415
Sandherr, Jean 491-2
Sandinista 740
San Giuliano, Antonio di 903
sansür ve basının kontrolü 121-2, 495, 498
Birinci Dünya Savaşı öncesi kod kırıcılığı konusunda Fransa'da, 312
Orta Çağ'da kilise tarafından, 121
otoriter rejimlerde, 122
Santa Cruz Markisi 195-6
Sanudo, Marin 132, 142, 144, 844, 880
Sanzo, Tsuda 498
Sarant, Alfred 713
Saratoga Muharebesi (Ekim 1777) 323, 331
Sargent, Aaron A. 452
Savankar, V. D. 438
Savary, René 369, 381, 386, 835, 894
Savile, Thomas, Sussex Kontu 236, 886
Savinkov, Boris 467, 615, 663, 908
Savoy Prensi Eugène 283
Savunma Bakanlığı (DOD), ABD 75, 106, 377, 497, 715, 732, 768, 796
Savunma İstihbaratı Teşkilatı (DIA) 754
Saxe, Maurice de 302, 398
Sazonov, Sergey 519, 521, 523, 525-6
Scarlett, Sir John 242, 746
Schaedel, Dr. Herbert 684
Scheer, Amiral Reinhard 561-3, 610, 905
Scheurer-Kestner, Auguste 492
Schlichting, Albert 159, 858, 880-1
Schmidt, Helmut 417, 741, 895
Schoen, Wilhelm von 527
Schulz, Lester R. 677
Schulze-Boysen, Harro 635, 669-70
Schurz, Carl 414-5
Schuyler, Eugene 452
Schwartzkoppen, Colonel Maximilian von 491
Schweppenburg, General Baron Geyr von 656-8
Scipio Africanus 56-7, 62, 94, 833, 874
Scot, Thomas 10, 234-2, 247-8, 250-1
Scot, William 256
Scott, Charles 329
Scott, H. M.: *The Birth of a Great Power System* 316

Scovell, George 10, 374-6, 378, 863
Sedan Muharebesi (Eylül 1870) 443
Sedov, Lev 640-2
Sefeloge, Maximilian Joseph 416
Segestes 81-3
Segur, Philippe 367
Selami, Muhammed 769
Selves, Justin de 509, 802
Semiçastni, Vladimir 738
Seneca 84, 876
sepet adam 60-1
Septimius Severus 87
Serebrianski, Yakov 641, 666-7
Serhas 40, 360
Serocold, Claude 554
Serov, Ivan 701-2
Seso, Carlos de 128
Sévigné, Madame de 263
Seward, William 450-1
Seymour, Lord Henry 200
Sezar, Julius 34, 51, 56-4, 81, 83-4, 94, 111, 158, 358, 530-1, 587, 878, 903
Shakespeare, William 63, 140, 162, 202-3, 338, 410, 874
Shamashastry, Dr. Rudrapatnam 76, 851, 875
Sharpe, George G. 440-1
Shaw, Byam 515, 592
Sheffy, Yigal 604, 835, 839, 858, 907
Short, General Walter 679, 843, 848, 906
Shpigelglass, Sergei 664
Shrewsbury Kontu (sonradan dükü) 280, 888
Sırbistan
  Avusturya'yla gerginlik (1914 yazı), 477
  Kara El, 471-5
siber savaş 21
Sibylla Kitapları (Libri Sibyllini) 55
Sicinnus 40
Sick, Gary 751
"Sidney Street Kuşatması" (1910) 599
Siebert, Benno von 522-3, 859, 903
Sihanouk, Prens 758
Silber (Viyana emniyet müdürü) 390-1, 895
Simonetta, Francesco (Cicco) 141, 823
Simonides, Kealı 39
Simpson, Sir James 433, 463
Sims, Amiral (ABD Donanması) 581, 859, 912
Sinan Paşa 137
Sinclair, Amiral Sir Hugh "Quex" 616, 619, 657-9
Sinelobov, Alexey 639, 909
sinyal istihbaratı
  ABD donanması Kod ve Sinyal Bölümü (sonradan OP-20-G), 654, 672-3, 677, 679, 682, 688-9
  Amerikan Sinyal İstihbaratı Servisi (SIS), 613, 615-6, 619, 621-3, 633-4
  Baldwin hükümetinin emniyet tedbirlerini sıkılaştırması, 624
  Birinci Dünya Savaşı öncesi Fransızların dikkatsizlikleri, 566
  Birinci Dünya Savaşı, 530-2, 538-4, 550, 552, 554, 563, 566, 568, 570, 581
  Chiffrierabteilung, 684
  devlet başkanları tarafından kamuoyu önünde takdir edilmesi, 429, 624
  Forschungsamt, 690
  İkinci Dünya Savaşı sırasında FDR tarafından önemsenmemesi, 646, 648
  İkinci Dünya Savaşı, 616, 619, 625, 632, 645, 650, 667, 689-90, 696
  İngiliz Hindistan Hükümeti, 566-7
  İngiliz-Amerikan sinyal istihbaratı anlaşmaları (1946/48), 718
  İngiltere ve ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki ittifakı, 720-1
  Lincoln'ün ilgisi, 439
  MI-8 (ilk Amerikan sinyal istihbaratı teşkilatı), 608, 627
  on altıncı yüzyılda Avrupa'da yenilikler, 151, 200
  Orta Doğu'da Birinci Dünya Savaşı, 542, 566, 579
  Pearl Harbor sonrası ABD'nin yeniden düzenlenmesi, 674-2
  Pers Z, 690
  Richelieu'nun karanlık odayı kurması, 223-4
  SD (Nazi SS teşkilatının istihbarat kolu), 27

Sinyal Emniyeti Dairesi (SSA), 687-9
Soğuk Savaş'ta ABD donanma şifreleri, 734
Sovyet bilim ve teknoloji casusluğu, 691-3
ayrıca bakınız kriptanaliz; mesaj yakalama
Sipiagin, S. N. 466
Sipido, Jean-Baptiste 461-2, 860, 900
Siprianus, Aziz 120
Siqueiros, David Alfaro 667
Sistersiyen Tarikatı 113-4
IV. Sixtus, Papa 124
V. Sixtus, Papa 152-3
Siyonizm 712, 728-9, 784-5
Skeres, Nicholas 203-4
Skinner, Dr. Thomas 247
Skinner, Quentin 859
Skyfall (Bond filmi) 37
Skype 803
Slutsky, Abram 644, 664
Small, Albert W. 654, 815, 876
Smith 212, 221, 404, 411, 570, 830, 835, 855, 857, 859, 865, 880, 885-8, 901, 913
Smith, F. E. 570
Smith, John 212, 221
Smolensk Muharebesi (16 Ağustos 1812) 385
"Snettisham Hazinesi" 85
Snowden, Edward 799, 800-4, 834, 836-7, 863, 919
Société des Saisons (Blanqui'nin gizli cemiyeti) 405-6
Soğuk Savaş
ABD'nin erken dönem kod kırma başarıları, 439
Batı'daki yabancı elçiliklere Sovyet hululü, 709
"barış temettüsü", 757
bombardıman uçurumu ve füze uçurumu, 731
CIA örtülü faaliyetleri, 19, 725-7
Eisenhower'ın öğüdü, 758
elektronik istihbarat başarısı, 721
görüntü istihbaratı alanında devrim, 440, 542
hasmın nükleer saldırı gücüne dair istihbarat, 730-2
İngiliz resmî gizliliği, 19
insan istihbaratının rolü, 16, 27, 41, 51, 635
istihbaratın Soğuk Savaş'a etkisi konusunda analizler, 636, 757
KGB "etkin önlemleri" (etki operasyonları), 728
KGB kriptanalizi, 728
KGB örtülü faaliyetleri, 728
Küba Füze Krizi, 732, 758, 793, 813
silahlanma kontrol anlaşmaları, 627
sinyal istihbaratı gizliliği, 501, 515,-6, 518
Truman Doktrini, 724
Üçüncü Dünya ülkeleri, 19, 741
VENONA deşifreleri, 720-1, 769, 803
Sokollu Mehmed Paşa 137
Solomatin, Boris Aleksandroviç 734
Somer, John 177-8, 182-3
Somers, Abbé Michael 177-8, 182, 346, 348
Somme Muharebesi (1916) 542, 556, 565, 568-70
Sorensen, Theodore 728
Sorge, Richard 635, 670-2, 864
sorgulama
Abwehr tarafından Rus partizanların sorgusu, 654
Aralıkçılar, 400
Birinci Dünya Savaşı'nda Alman esirleri, 596, 603
Çeka, 17, 123, 594-600
dinî engizisyonlar, 124
Dmitri Bogrov, 468
dosya ve klasör yaklaşımı, 115
FBI, 557, 564, 605
Galya Savaşları'nda Sezar tarafından, 58-9, 94
Guido ("Guy") Fawkes, 211, 260, 409
ihbarlar, 115, 145-6
İspanyol engizisyonu, 124-5, 128-30
Kremlin Komplosu, 636-40
LCS liderleri, 353-4
Saddam (2003 - 2004), 792-8, 813
Saraybosna suikastçıları (Haziran 1914), 475-7

sorguda şiddet kullanımı, 129, 144
su işkencesi, 14, 129-30
Thomas Scot, 234-2, 247-8, 250-1
üst düzey Nazilerin savaş sonrası sorguları, 700, 794
Walsingham'ın evinde, 207, 239
Soro, Giovanni 140-3, 152-3
Sosyalist-Devrimci (SD) Parti, Rusya 466
Sosyalist İşçi Partisi (SWP), ABD 641, 669
Souers, Amiral Sidney W. 724
Soult, Mareşal Nicolas 430
Southwick, George 209
Sovin, Aleksandr Grigoryeviç 167-8
Sovyet Bloğu 723, 728-9, 740, 742, 745, 748-9, 755-6, 763, 804
dağılması, 747, 749
güvenlik servisleri, 657, 659
içerideki muhalif hareketler, 749
Macar Ayaklanması (1956), 749
oluşumunda örtülü faaliyetlerin önemli rol oynaması, 728
Polonya'daki Dayanışma hareketi, 749
Prag Baharı (1968), 749, 763, 804
RYAN Operasyonu, 747, 756, 764
Sovyetler Birliği
ABD'yle diplomatik ilişkiler (1933), 647
Ağustos 1991 darbesi, 749
Alman elçiliği (Nisan 1918'den itibaren), 510
Alman işgali (BARBAROSSA, 22 Haziran 1941), 669
Bedell Smith'in Custine'le mukayesesi, 404
Beşinci Başkanlık, 672
bilim ve teknoloji casusluğu sayesinde elde edilen askerî teknoloji, 691–3
Büyük Anavatan Savaşı, 672, 709
Cairncross sayesinde elde edilen ULTRA istihbaratı, 690, 695-6
Cambridge casus şebekesi, 173, 187
"Curzon Ültimatomu", 617
Çeka'nın kuruluşu, 17, 123
dağılması, 749
"elçiler komplosu" (1918), 598-9
göstermelik Stalinist mahkemeler, 120, 584
Halk Komiserleri Konseyi (Sovnarkom), 595, 639
iki savaş arası dönemde İngilizlerin deşifreleri, 613
İngiltere'nin diplomatik ilişkileri kesmesi (1927), 613
istihbarat görevlilerinin tasfiyesi, 644, 664
istihbarat teşkilatlarının savaş zamanı yaptıkları etnik temizlik, 701
Japon PURPLE şifresinin kırılması, 671-5
Kızıl Terör, 595, 598
Moskova'daki yabancı elçilikler, 486, 632, 644
Moskova'nın yeni başkent olması, 636
muhaliflerin insan hakları mücadelesi, 763
RYAN Operasyonu (1980'lerin başı), 747, 756, 764
sansür ve basının kontrolü, 495, 498
siyasî temizliklerde istihbarat personeli kaybı, 663
Soğuk Savaş'ın başlarında Siyonist komplocular, 728
Sol Sosyalist Devrimciler (SSD), 595-6
Stalin'in Büyük Terörü (1936 - 1938), 343, 636-7, 640
ayrıca bakınız Çeka (sonradan GPU, OGPU, NKVD, KGB); KGB; Lenin; Stalin
Sovyetler Birliği Komünist Partisi 738
Spaatz, General Carl 794
İspanya
Birinci Dünya Savaşı'nda tarafsızlığı, 18
Devlet Konseyi, 211-2
Drak'in Cádiz limanına saldırısı (Nisan 1587), 196, 205
Ferdinand ve İsabella'nın müşterek hükümdarlığı, 124
Fransa'yla savaş (1635'ten itibaren), 211–12
Fransız Din Savaşları, 152
Hollanda Ayaklanması, 9, 154, 182, 185, 196
İngiliz-İspanyol Barış Anlaşması (1604), 208

I. James'in savaş ilanı (1624), 221
Kral Joseph Bonapart, 375-6
Nootka Sound Krizi, 338
on yedinci yüzyıl istihbaratı, 217
orta çağda Yahudi toplumu, 124
Portekiz'in kaybedilmesi (1640), 229
Protestanlığın başarısızlığı, 126-8
zayıf şifre emniyeti, 154
Spencer, Kont (Amirallik Birinci Lordu) 260, 359, 369, 505, 843, 887
Speranski, Mikhail 382
Spina, Carlos 220
Spinola, Andrea 135
Spring Rice, Cecil 486-7, 558, 571, 586, 606
Spurinna 63
Sri Lanka 772, 787
SS (Nazi Schutzstaffel) 158, 690-1
Stadion, Johann von 384
Stafford, Sir Edward 199, 200, 209, 817, 846, 884
St Albans 853
Stalin, Joseph
1930'ların ortalarında paranoyaya kapılması, 668-9
BARBAROSSA istihbaratını görmezden gelmesi, 669
Büyük Terör (1936 - 1938), 343, 636-7, 640
Churchill, 511, 599, 623
Japon saldırısından korkması, 631-2
kendi kendinin istihbarat analisti, 156
kişisel güvenlik, 83, 86, 166, 636
Korkunç İvan'a hayranlığı, 161-2, 164
Kremlin Komplosu, 636-40
mareşal üniforması, 694
Okhrana gözetlemesi, 645
ölümü (5 Mart 1953),
polis muhbirleri tarafından aldatılması (1917 başları), 420
şahsî arşiv, 471, 632
savaş sonrası hayalî düşmanlar, 728
Skuratov'a hayranlığı, 158
Tito'nun öldürülmesi, 728-9
Troçki takıntısı, 640, 668
Stalingrad 692-5, 701-2, 711
Standen 9, 160, 176, 196-8, 201-2, 204, 860, 881-3
Standen, Anthony (takma adı Pompeo Pellegrini) 9, 176, 196, 198
Standen, Baron von 160
Stanley, Venetia 545-6, 621, 623, 655, 822, 904
Stanton, Edwin M. 439
Staritsalı Vladimir 160
Stark, Admiral Harold R. "Betty" 678-9
START antlaşması (1989) 733, 914
Stayley, William 261
Steenkerque 309
Steenkerque, Battle of (1692) 309
Steinhauer, Gustav 463, 483-4, 506, 512-3, 528-9, 860, 903
Stephenson, William 651-2, 851
Stern Gang (Lehi) (paramilitary Sionist group) 784
Stettinius, Edward 559
Steuart, Davis 546
Stevenson, Adlai 792-3, 860, 907
Stewart 179, 362, 392-3, 648, 651, 659, 703, 896
Stewart, Sir Charles 392-3
Stewart, William Rhinelander 648, 651
Stieber, Wilhelm 417-9, 421, 556, 860
Stimson, Henry L. 629-30, 654, 672, 678, 682, 717, 909-1
Stobo, Robert 327, 860
Stolypin, Pyotr 457, 467-8
Stoneman, Dr. Richard 42, 860, 876
Stormont, Lord 320, 323, 891
Strabon 61, 875
Strang, Sir William 726
Strategikon 105, 828, 876-7
stratejik aldatma 43
Savaş Sanatı'nda, 43
B1a (İkinci Dünya Savaşı'nda MI5'in ikili ajan kısmı), 697-99, 706
"Blinker" Hall, 550-9
Çeka'nın SINDIKAT ve TREST 615-6, 692
Stratejik Hizmetler Birimi (OSS) 648, 723
Strauss, Robert S. 755, 861, 872, 906
Strong, George V. 652, 688, 912

Stuart 7, 177, 181, 189-1, 195, 199, 207, 209, 231, 236-7, 241, 249, 262, 270-2, 291-2, 294, 295-6, 298, 304-8, 373, 646, 660, 817, 836-7, 847-9, 857, 861, 868-9, 883-4, 886, 889-90, 917
Stuart, Charles 237, 241, 249
Stuart, Charles Edward ("Genç Düzmece") 307-8
Stuart, Charles (İngiltere'nin Portekiz elçisi) 373
Stuart, James Francis Edward (Yaşlı Düzmece II. James'in oğlu) 291-2, 294-6, 298
Atterbury, 294
Studies in Intelligence (dergi) 20, 22, 27, 824, 838, 841, 844, 862, 871, 909
Suchet, Louis-Gabriel 376
Sudoplatov, Pavel Anatolieviç 667-8
Suetonius 52, 58, 60, 62-4, 83-4, 874-6
Suffolk Kontu Lord Thomas Howard 208, 210
suikast
ABD başkanlarına suikastlar, 758
anarşist "eylemli propaganda", 457
Arthaşastra'da, 13, 65-6, 71-7, 97
Bogolepov suikastı (1901), 466
Buckingham Dükü suikastı, 256
Çar II. Aleksandr suikastı (Mart 1881), 170, 455
Çar III. Petro suikastı, 314
CIA'in Castro'ya suikast planları, 74
Çin geleneğinde, 101
Concini suikastı (Nisan 1617), 218
FOXLEY Operasyonu (SOE'nin Hitler'i öldürme planı), 364, 692
Fransa Kralı IV. Henry suikastı, 211
Franz Ferdinand suikastı, 473, 475
frumentarii, 88-9
Grandük Sergey suikastı (1905), 467
İsrail devlet siyaseti olarak suikast, 732–4
koruyucu güvenlik zafiyetleri, 459, 462
Kral I. Charles'ı öldüren kral katillerinin takibi, 254
MGB'nin Tito'ya suikast planları, 728-9
Muhammed, 12-4, 781, 797, 812, 871, 877
Napolyon'a karşı kralcı komplo (Mayıs 1803), 363
on dokuzuncu yüzyıl polis teşkilatları, 391
Oranj Prensi I. William suikastı (1584), 97
Romalıların Attila'ya suikast planı, 92-7
Salman Ruşdi fetvası, 102
Sergey Kirov suikastı (1 Aralık 1934), 636
Sir William Curzon Wyllie suikastı (1909), 663
Sırbistan'da, 17, 471-2
Stalin, 702
"suikastın altın çağı", 453, 455, 457
tabancayla, 473
Talmud'daki "ayağa kalk ve önce sen öldür" öğüdü ve Mossad'ın suikastları, 784
Tamil Kaplanları (LTTE), 772
Troçki suikastı, 668
Yamamoto'nun uçağının düşürülmesi (Nisan 1943), 683
zehir kullanarak, 73-4, 77
Sukarno, Ahmed 727
Sukhomlinov, Ekaterina 536
Sukhomlinov, Vladimir 531-2, 536-8
Sully Dükü 154, 215
Sumption, Jonathan 90, 115, 119-20, 174, 507, 861, 878, 882, 902
Sun Tzu 13-4, 65, 67-9, 71, 78-80, 103, 552, 806, 816, 829, 835, 849, 861, 863, 875-6
Sun Tzu: *Savaş Sanatı* (Sunzi bingfa)
beş tür ajan, 66
Cao Wei Krallığı, 69
"düşmanını tanı ve kendini tanı", 75
falcılığı yasaklaması, 80-2
istihbarata dayalı savaş, 13
kitabın amacı, 77-80
Komünist Çin'de önem verilmesi, 77-8
Mao Zedong, 77-8
uluslararası bilinirliği, 80-2
yazan kişi, 65
yıkıcı faaliyetler, 14, 120, 123-4, 128
"yumuşak güç" konsepti, 79-80
zamanının ötesinde olması, 79

Süveyş Krizi (1956) 722
Sveçin, Mikhail 519
SVR (Rusya Federasyonu'nun dış istihbarat servisi)
Mitrohin arşivi, 763, 766, 804, 868
Rus dış istihbaratının resmî tarihi, 161
ilk başkanı Primakov, 756-7, 761-2, 766
Sweeney, John 460
Swift, Jonathan: *Gulliver'in Seyahatleri* 298
Sykes, R. A. 669
Szapáry, Frigyes (Friedrich) 523, 525
Szymańska, Halina 703

Ş

şahsî güvenlik
ABD başkanları, 758
Augustus, 83
Çeka'nın Lenin'in güvenliği konusunda başarısızlıkları, 17, 123
I. Elizabeth, 122, 151, 154-5
Julius Sezar, 51
Kayzer II. Wilhelm, 463, 482
koruyucu güvenlik zafiyeti, 459, 462
Kraliçe Victoria'nın cenazesi (1901), 463
Praetorian Muhafızları, 87
Saraybosna'da Franz Ferdinand'ın güvenliği, 473
Stalin, 702
Şam 107, 109, 604, 812
Şebarşin, Leonid 748
Şelepin, Aleksandr 738, 744
Şili 19, 590, 630, 736-9, 743
Şin Bet 28-9
Şir Ali, Afgan Emiri 447-8
Şölen Salonu, Whitehall Sarayı 226, 237
Şuppiluliuma I, Hitit Kralı 31-2
Şuyski, Prens Andrey Mikhailoviç 161

T

Tabula Peutingeriana (Roma haritası) 62
Tacitus 60, 84-6, 876
Taft, William Howard 130
Tahran Konferansı (Kasım 1943) 703
Talbot, James 356-7, 360-1, 363, 893
Tallard, Mareşal Camille de 283-4
Talleyrand-Périgord, Charles Maurice de 382
ikinci Paris Anlaşması (Kasım 1815), 395
Viyana Kongresi'nde, 382
Tallmadge, Benjamin 329
Tamil Kaplanları (LTTE) 772
Tannenberg Muharebesi (Ağustos 1914) 530
"Tapa Komplosu" (1842) 406
tarihsel ve uzun vadeli perspektif
Churchill'in özlü sözü, 67
gelecekteki terörist tehditler, 21, 753, 772
ifşacılık, 801, 803
Irak Savaşı öncesi istihbarat, 790
İslamcı köktendinciliğin cazibesi, 20
İslamcı terörizm, 752, 756, 769-70, 780-1, 811
İsrail istihbarat teşkilatları, 10, 28-9
istihbarat analizinde duyulan ihtiyaç, 13, 442, 703, 721
istihbarat belgelerinin gizliliğinin kaldırılması, 19-20, 720
Jack Curry'nin Hitler hakkındaki uyarısı, 657, 659
modern Çin, 79, 805, 809
Snowden'ın ifşaatı, 799
üst düzey Nazilerin savaş sonrası yapılan sorguları, 794-5
Tarquinius Superbus 55
Taschereau, Jules 411
Tassis, Juan Bautista de 215, 224
Tate, William 357, 837
Taylor, A. J. P. 357, 509, 861, 902
Techen, Carl 421-2
telgraf
Amerikan İç Savaşı, 439, 539
Birinci Dünya Savaşı'nda Alman kablolarının kesilmesi, 543
Hindistan Ayaklanması, 434, 438
Tenet, George 12, 774-9, 789, 861, 871, 917
Tennyson, Alfred 431
Tenochtitlan 149-50, 856, 880
Teodoreviç, Belimir 472
Termopil Muharebesi 39-40
terörizm 643, 768-9, 775, 777, 781, 809
Avusturya idaresine karşı Sırp saldırıları, 472-3.

Birinci Dünya Savaşı öncesi "Suikastın Altın Çağı", 453, 455, 457
Cenevre'de Okhrana saldırısı (1886), 456
intihar saldırısı, 771-2
Kara Eylül, 785
Londra'da Fenian bombalı saldırıları, 455-7, 462
Londra'da IRA saldırıları (1990'lar), 455
Münih Olimpiyatları kstliamı (1972), 785
on dokuzuncu yüzyıl polis teşkilatları, 391, 428
Rusya'da Halkın İradesi, 453-4, 456-7, 466
Rusya'da SD'nin "Mücadele Örgütü", 466
Stern Gang (1947), 784
"Uluslararası Anarşistlere Karşı Toplumu Savunma Konferansı" (1898), 460
zaman ayarlı bombalar, 455
ayrıca bakınız İslamcı terörizm
Thatcher, Margaret 175, 660, 743, 746, 804, 910
Thelwall, John 354, 357-8, 893
Themistokles 40
Theobalds malikanesi 206, 208
Theodosius 89, 95-6, 186
II. Theodosius 95, 186
Thiers, Adolphe 422, 426
Thomson, Basil 346, 538, 590-1, 618-9, 862, 890
Thornley, R. H. 691
Thornton, John 319, 541, 825
Thou, Jacques-Auguste de 152, 833, 900
Throckmorton, Francis 177-8
Throckmorton, Sir Nicholas 190-1
Thurloe, John 242-7, 249, 253-5, 257, 279, 818, 862, 886
Thurstan, Edward 574
Thwaites 504, 572, 605, 617, 862, 906
Thwaites, Norman 572
Thwaites, Sir William 504, 617
Tiberius 35, 82, 84, 857, 873
Tibet 445, 446
ticaret
baharat ticareti, 134
Eski Ahit zamanlarındaki ticaret yolları, 24
Fenike İmparatorluğu, 52
İngiliz-Sovyet Ticarî Müzakereleri (1920–21), 618
Rönesans dönemi Venedik ve ticarî istihbarat, 138, 140-2
Yeni Dünya'yla yapılan Atlantik ötesi ticaret, 134, 330
Tikhomirov, Lev 456
Times, The 408, 427, 429-30, 433, 436, 455, 463, 559, 619, 665, 733, 749, 760, 801-2, 822, 828, 848-9, 857, 864, 875-6, 884-5, 892, 898, 900-1, 912, 915-20
Kırım Savaşı haberleri, 429
Tinkler, Charles A. 439
Tinsley, Richard 563
Tintoretto, Domenico 143
Tirpitz, Alfred von 548
Tisamenus 41, 43
Tissafernes 46-7
Tisza, István 520
Tito 73-4, 97, 476, 728-30
Tittoni, Tommaso 516
Tlaxcala Konfederasyonu 149
TNT 556, 564
Tocqueville, Alexis de 413
Todd, Janet 255, 257, 862, 887
Togo, Şigenori 675, 717
Tojo, General Hideki 675
Tolstoy, Sergey 672, 911
Tombs, Robert 355, 818, 862, 868, 891-4, 897-8, 900-1, 906
Tomkins, Nathaniel 233
Tonge, Dr. Israel 259
Topbaş, Osman Nuri: *Hz. Muhammed Mustafa* 14, 862, 877
Topografya ve İstatistik Şubesi (T&S) 442
Torcy, de 268, 286, 288-9
Torquemada, Tomás de 124
Torres, Juan Jose 739
Torrijos, Omar 739
Totonac halkı 148-9
Toulouse 113-4, 116, 119, 265, 795, 885
Tourzel Markisi 341
Townsend, Robert 330
Toye, Francis 610, 862, 907
Trafalgar Muharebesi (1805) 363

Travis, Edward 688, 913
Tresham, Francis 209
Trevor-Roper, Hugh 702-3, 859, 862, 912
Troçki, Leon 73-4, 117, 594, 599, 640-3, 665-9, 729, 796
  Dördüncü Enternasyonal, 642, 666-7
  ilk suikast girişimi (24 Mayıs 1940),667
  suikasta uğraması (20 Ağustos 1940), 668
Troubetzkoy, Prens Vasili 370
Trubnikov, Vyaçeslav 761, 766
Truman, Harry S. 19, 716, 717, 719-20, 723-6, 913
  barış zamanı yürütülen insan istihbaratı faaliyetlerinden hoşlanmaması, 717, 723
  örtülü faaliyetleri yasaklaması, 716
  Truman Doktrini, 724
  VENONA sırrının kendisinden gizlenmesi, 769, 803
Trumbull, Sir William 269, 278
Truva Savaşı 37
Tschirsky, Heinrich von 520
Tsushima Muharebesi (1905) 497, 500
Tukidides 13, 41, 43-6, 872
Tunus 52, 785, 799
Turberville, George 166, 881
Turenne Vikontu 267
Turing, Alan 554
Tutankhamun 31-2
Tüm Rusya'yla İş Birliği Cemiyeti (ARCOS) 624
Türk İstiklâl Harbi (1919 - 1923) 617
Twain, Mark 145-6, 880
Tyrconnell Kontu 273

U

U-2 (ilk yüksek irtifa casus uçağı) 731-2, 792
uçak 514, 539, 542, 604, 646, 650, 672, 676, 678, 680-1, 683, 699, 711, 760, 777, 785, 811
Udney, John 360
Ukrayna 759
Ulbricht, Walter 728
Ulusal Güvenlik Teşkilatı (NSA) 79, 223, 679, 719
  Clinton zamanında bütçe kesintileri, 757
  Perry Fellwock'un ifşacılığı, 801
  kuruluşu (1952), 719
  İslamcı teröristlerin mesajlarının yakalanması (2001 yazı), 775
  bilişim ağının çökmesi (Ocak 2000), 761
  Edward Snowden'ın ifşacılığı, 799
  Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), 726, 768
Ulusal İstihbarat Dairesi (NIA) 724
Ulusal Portre Galerisi, Londra 176, 891
Uluslararası Af Örgütü 805
Ulyanov, Alexander 465
I. Umberto, İtalya Kralı 457
VII. Urban, Papa 153
Uritski, Moisey Solomonoviç 597
Usame b. Ladin 107
Ustinov, Jona "Klop" 655-7
Utrecht Anlaşması (1713) 289

Ü

Üçlü İtilaf 495, 502-3, 523
Üçüncü Dünya
  Andropov dönemi istihbarat analizi, 743, 745
  Soğuk Savaş dönemi diplomasi trafiği, 489
  Soğuk Savaş dönemi örtülü faaliyetler, 19, 725-8
ülke içi istihbarat ve gözetleme
  anarşistlerin gözetlenmesi, 457
  Arthaşastra, 13, 65, 71-7, 97
  Berid, 108-9
  II. Charles, 237-40, 242-5, 247, 249-1, 253, 255-7, 259-60
  Çartist hareket, 406-8, 418, 424
  CHAOS Operasyonu,
  Elizabeth İngilteresi, 122, 151, 154-5, 166, 168-9, 171
  erken dönem Stuart idaresi, 207
  Fransız Devrimi zamanı İngiltere, 751
  İngiliz İç Savaşı, 231, 375, 427
  İngiltere Cumhuru, 234, 237-40, 245, 250, 254

İngiltere'deki 1848 devrimi mültecileri, 416
Kraliçe Victoria'nın cenazesi (1901), 463
Louis Napolyon, 414, 422-4
XIV. Louis Fransası, 229-30, 256, 280, 282-3, 286-90
XV. Louis ve Secret du Roi, 302, 316-8
Mazarin, 229-30, 262-5
Mitterrand'ın gizli ofisi, 723
Muhammed, 12-4, 98-11, 474-5, 726, 769
Napolyon, 356, 358, 361, 363, 368-70
Richelieu, 15-6, 215, 222-4, 226, 227-9, 266, 290, 304, 719, 830, 835, 846, 853, 885
Rönesans dönemi Venedik, 138, 140-2
Şin Bet, 28
III. William, 271-2, 275-8, 280, 283, 285, 290, 309
yirmi birinci yüzyılda terörle mücadele, 813
ayrıca bakınız yıkıcı faaliyetlere karşı koyma
Ümeyr b. Adî el-Hatmî 102
Ümmülfazl 100

V
Vaftizci Yahya 33, 129
Vaillant, Auguste 458-9
Valens 93-4
Valentianus 90
Valerius, Probus 58, 850, 874
Valley Forge, Pennsylvania 329
Van Lew, Elizabeth 441-2
Vansittart, Sir Robert 656-8
Varro 62
Varus, Publius Quinctilius 81-3
Vauban, Sébastien Le Prestre de 263, 266, 837
Veda dini 71
Velázquez, Diego 225
Venanges (günümüzde Fort Franklin) 326
Venedik, Rönesans dönemi
Ahlar Köprüsü, 146
Archivio Centrale, 132-3
aslan ağızları (bocca di leone), 145
Çartist Hareket, 406-8, 418, 424
Deşifre Şubesi'nin kapatılması (1844), 16-7
devlet savcıları, 138, 144-6
Fenian "Dinamit Savaşı" (1881 - 1885), 455-7, 462
İtalya Savaşları (1494 - 1559), 142-3
kıtadan kaçan devrimciler için güvenli bir sığınak olması, 417
kriptanaliz, 490, 544, 547, 553, 603
Kuzey-Batı Sınır Bölgesi'nde Rusya'yla "Büyük Oyun", 434, 449
maskeler, 144-5
matbaa başkenti, 133
mektupların açılması tartışması (1844), 408-9
muhbirler, 84, 100, 145
Onlar Konseyi, 131, 135, 137-8
Osmanlılar karşısında askerî zayıflığı, 134-5
Phelippes'in Venedik şifrelerini denemesi, 221-2
Savaş Bakanlığı'ndaki İstihbarat Şubesi (ID), 482
sırlar ve gizlilik konusunda takıntı, 151
siyasî istihbarat toplama faaliyetleri, 133
"siyasî polis" olmaması, 407
ticaret imparatorluğu, 132-3
ticarî istihbarat, 138
ticarî üstünlüğünün sona ermesi, 134
Vergennes Kontu, 317
Versay Anlaşması (1919), 301, 519, 613, 626
Versay Sarayı, 262
Vetrov, Vladimir, 764
Victoria İngilteresi 16, 23, 800
Victoria, İspanya Kraliçesi, 457
Victoria, Kraliçe, 16, 23, 83, 417-9, 423, 448, 463, 478, 481, 800
"Vengeur, Le" 496-7
Vergilius, Aeneis 12, 38
Veronalı Peter (Şehit Peter) 118
Vışinski, Andrey 643, 710, 714
Viète, François 152-5, 215, 222, 853, 880, 884-5
Vietnam Savaşı 78, 735, 801

Viguié, Léopold 461
Villars, Mareşal Claude Louis Hector de 286
Villiers, Edward 220, 242-3, 886
Vincent, Profesör E. R. 197, 648, 650, 688, 863, 896-7, 905
Viskovatiy, İvan Mihailoviç 161-3, 165-8, 170
Vitoria Muharebesi (Haziran 1813) 375-6
Vivian, Valentine 633
Viviani, René 517, 523-5, 903
Viyana Kongresi (1814 - 1815) 8, 389, 393, 395-8
  cinsel münasebetler/yatak sohbetleri, 393
  Napolyon'un Elba'dan firarı, 395
  Nihaî Karar (9 Haziran 1815), 395
Vizigotlar 91
Vock, Maksim Yakovleviç von 400-1
Vogt, Karl 424-5, 897
Volkonski, Prens 394
Vo Nguyen Giap 78
Voroşilov, Kliment 631
Voska, Emanuel 559, 587, 906

W
Wadleigh, Julian 635
Wagner, Kim 435, 863, 898
Wakley, Thomas 409
Walker, James 446
Walker, John Anthony 734
Wallace, Robert 409
Waller, Edmund 233-4
Wallis, John 234, 239, 244, 257, 262, 272-8, 284, 293-4, 819, 858-9, 885-8
Walpole 11, 296, 298, 304-5, 311, 317, 577, 853, 863, 889-90
Walpole, Horace 311, 317
Walpole, Sir Robert 296
Walsh, James 357, 358, 841, 863, 886-7, 893, 913
Walsingham, Sir Francis
  Babington Komplosu/aldatması, 189, 191-2, 197, 199, 204, 208
  bakan ve istihbarat şefi, 15
  Elizabeth'in tablo hediye etmesi, 181
  "Gizli istihbarat defteri", 175
  hayatının ve kariyerinin erken dönemi, 189
  Hollandalılarla ittifak, 285
  İskoçya Kraliçesi Mary, 9, 15, 166, 176-80, 182-3, 189-90, 192, 194, 207, 216, 233
  İspanyol Armadası, 198-200
  istihbarat operasyonlarını evinden sevk ve idare etmesi, 175
  istihbaratla şahsen ilgilenmesi,175
  Jerome Horsey, 165, 169
  ölümü (6 Nisan 1590), 201
  portresi,176
  Protestan ideoloğu, 176
  Ridolfi Komplosu, 179-1
  sağlığının kötü olması, 175
  Thomas Randolph, 166
  Throckmorton Komplosu (1583), 189, 191, 193, 207
  yabancı destekli Katolik komplolardan korkması, 191
Walsingham, Thomas 204
Walton, Calder 788, 818, 863, 869, 893-4, 918
Wang Ch'ung 69
Wang Mang 68
Wang Zhen 807
Wannsee Konferansı (Ocak 1942) 691
Warner, Michael 79, 770, 793, 820, 863, 869, 876, 913, 916-8
Warrender, Sir George 548
Wartburg Festivali (18 Ekim 1817) 398
Washington, George 10, 16, 326, 552, 564, 577, 645, 650
Washington Donanma Konferansı (1921 - 1922) 630
Washington Post 778, 799, 801, 876, 919-20
Waterbury, Lawrence 646
Watergate 422, 528, 735, 801
Waterloo Muharebesi (18 Haziran 1815) 364, 369
Watson, General Edwin "Pa" 449, 639, 673, 864, 906, 911
Weisband, William 720, 803
Welles, Roger 646

Wellesley 369, 371-3
Wellesley, Henry 371, 373
Wellesley, Richard 371
Wellington Dükü Arthur Wellesley 364, 367, 431
  Hindistan'daki seferleri, 367
  istihbarattan faydalanması, 367
  Napolyon tarafından küçümsenmesi, 431
  Waterloo Zaferi (18 Haziran 1815), 364, 369
  Yarımada Savaşı, 18, 674-2, 680, 725
Wemyss, Amiral Sir Rosslyn 566
Wentworth, Paul 321-5, 891
Werden, Robert 238-40, 886
Westphalen, Ferdinand von 416-8, 420
Whalley, Edward 254
White, Harry Dexter, Dick 259, 294, 344, 375, 625, 634, 699, 709, 845, 911, 916
Whitehall Sarayı 208, 210, 226, 281
Whitford, Walter 238
Whitworth, Jerry 734
Whytock, Roslyn 586
Wickham, William 352-7, 360-2, 569, 829, 850, 893, 894
Wigram, Ralph 655, 910
WikiLeaks 452, 798-9, 801
Wilhelm, Veliaht Prens ("Küçük Willy") 276, 349, 380, 387, 389, 412, 415-7, 419, 421-2, 463, 482, 484-5, 487, 488, 506, 510, 518, 525-7, 529, 541, 556, 596, 856, 860, 862, 864, 897, 900-3, 906-7
II. Wilhelm, Kayzer 463, 482, 487, 506, 510, 518, 541
  tahtı bırakması, 510
  "Temmuz Krizi", 517, 520, 522, 525-6
Willes, Edward 297, 363, 375, 410
Willes, Edward (genç) 293
Willes, Francis 299, 325, 410
Willes, Francis (kriptanaliz hanedanının son bireyi) 325
Willes, William 410
I. William, Oranj Prensi ("Sessiz William") 97
  suikasta uğraması (1584), 97
III. William, İngiltere Kralı 270-2, 275-8, 280, 283, 285, 290, 309
  dış istihbarat, 276, 279
  Dokuz Yıl Savaşı (1688 - 1697), 272, 282, 290
  ikili ajanlardan faydalanması, 281
  İngiltere'yi istilası (1688), 280
  Jakobit tehdidi, 272, 277
  kişiliği, 269-1
  Mary'yle müşterek hükümdar olması (1689), 270-1
  ülke içi istihbarat, 279
  Wallis'in deşifreleri, 284
Williams, Walter 189, 212, 255, 306, 533, 864, 903
Williamson, Adolphus "Dolly" 428
Williamson, Sir Joseph 253-4, 256-8
Willich, August 416-7, 897
Willys (Willis), Sir Richard 243, 247
Wilson, Amiral Sir Arthur 549
Wilson, Harold 428, 791
Wilson, Mareşal Sir Henry 514, 619
Wilson, Sir Charles 442
Wilson, Sir Henry 514, 619
Wilson, Sir Horace 657
Wilson, Sir Robert 385
Wilson, Thomas 182, 882
Wilson, Woodrow 16, 336, 452, 552, 607, 625, 647, 814
  Almanya'yla diplomatik ilişkilerini kesmesi (1917), 646
  ateşkes görüşmeleri, 585
  haberleşmesinin İngiltere tarafından deşifre edilmesi, 16
  Kongre'deki konuşması (2 Nisan 1917), 580
  MI1c'nin ABD'deki operasyonlarından haberdar olmaması, 515
  Petrograd'daki etki operasyonu, 589
  savaş sonrası dünya vizyonu, 608
  Sorgu (the Inquiry), 606
  Wiseman, 605-7
  Zimmermann telgrafı, 530, 555, 573, 575-6, 578-9, 581
Winant, John 681
Wingate, Sir Reginald 579, 854

Wiseman, Sir William 571-2, 585-7, 605-7, 609, 611, 907
ve Woodrow Wilson, 607
Wissembourg Muharebesi (Ağustos 1870) 443
Witte, Sergei 238, 486, 836, 865, 901
Wolf, Markus 745, 865, 915
Wolsey, Kardinal Thomas 139, 880
Woodhull, Abraham 330
Woodward, Bob 801, 865, 907, 919
Woollcombe, Malcolm "Woolly" 657
Woolsey, James, Jr 758, 761, 769
Worcester Muharebesi (3 Eylül 1651) 240, 256
Wordsworth, Dorothy 357
Wordsworth, William 340, 357
Wotton, Sir Henry 177, 207
Wright, John 233
Wu-pei Chih (Ming askerî külliyatı) 68
Württemberg Dükü 382, 389, 393
Wyllie, Sir William Curzon 663

X
Xi Jinping 808

Y
Yabancılar Şubesi, Londra 348-9, 352-5, 357-8, 361-2
"Dâhilî Şube", 361-2
Yagoda, Genrih 123, 168, 477, 637, 639, 643, 644, 909
Yahuda 12, 35, 39, 872
Yahudiler 119, 126, 465, 774
ICOR (Sovyetler Birliği'nde Yahudi Yerleşimi Derneği), 712
İspanya'dan kovulmaları (1492), 125
İspanyol engizisyonu, 124-5, 128-30
İstanbul, 14, 125
Nazilerin yaptığı soykırım (Holokost), 702, 785
on dokuzuncu yüzyıl Viyanası, 386, 389-90
orta çağ İspanyası, 712
orta çağ komplo teorileri, 119, 125
Rus İmparatorluğu'nda zulüm, 444
Siyon Liderlerinin Protokolleri, 466
Talmud'daki "ayağa kalk ve önce sen öldür" öğüdü, 784
Yakovlev, Aleksandr 733
Yakub Han, Afgan Emiri 448
Yakuşev, Aleksandr 615
Yalta Konferansı (Şubat 1945) 710
Yamamoto, Amiral İsoroku 683
Yao Li 70
Yardley, Herbert 608, 627-1, 842, 865, 909
Yatıştırma siyaseti 655
Yedi Yıl Savaşı (1756 - 1763) 7, 291, 301-2, 309-10, 312, 313-4, 325, 363, 384
Yejov, Nikolay 123, 158, 168, 477, 639, 644, 664, 670
Yeltsin, Boris 721, 756-7, 759, 761-2, 869
Yeni Ahit 27, 33-4, 35-6, 132, 203, 872
İsa'nın yetkililerce gözetlenmesi, 33
Luka İncili, 34
Markos İncili, 33, 35
Yuhanna İncili, 36
Yeni Dünya 9, 124, 129, 133-4, 211-4, 244, 310, 319, 554, 556
Asya'daki imparatorlukların ilgisizliği, 134
erken dönem İngiliz yerleşimi, 129
İspanyol istihbarat toplama faaliyetleri, 124
Yeni İspanya (Nueva España) 146, 150, 212, 880
Aztek İmparatorluğu'nun fethi, 146-50
gelirlerin azalması, 212
İngiliz yerleşimleri, 212
İnka İmparatorluğu'nun fethi, 150-1
Yeni Zelanda 206, 718
I. Yeoryos, Yunanistan Kralı 457
Yermük Muharebesi (636) 106
Yevseev, Dmitri Gavriloviç 599
yıkıcı faaliyetlere karşı koyma 14, 120, 123-4, 128, 173, 590
1840'larda Fransa, 410
Alman Polis Birliği (1851 - 1866), 418, 427
Bourbon Hanedanı'nın yeniden tesisi sonrası Fransa, 382
bürokrasi ve kayıt tutma, 112
Çarlık Rusyası'nda Üçüncü Şube, 400-1, 404, 454

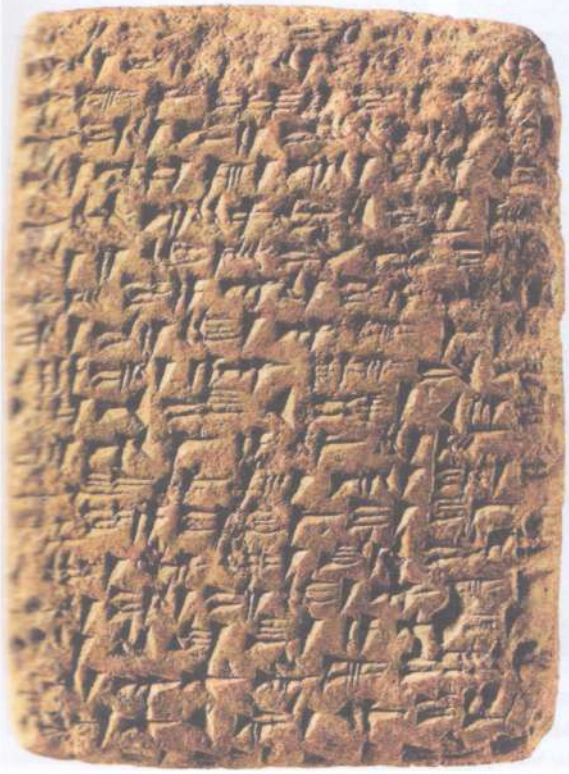
Çin, 75
garip komplo teorileri, 119, 125
ihbarlar, 115, 145-6
İngiltere'de MI5 (1917 - 1918), 455, 463
İspanya'da *auto da fé*, 124-5, 128
Katolik engizisyonları, 124-5
KGB'nin rolü, 351, 454
otoriter rejimler, 36
profesyonel devrimcilerden duyulan korku, 402, 411, 591
Rusya'da Okhrana, 487, 489, 499
Yirminci Yüzyıl Vakfı 768
Yitzhaki, Haham Şlomo (Raşi) 29
Yoşikava, Takeo 674
Younger, Alex 515, 836, 892, 894
Yugoslavya 472, 476, 722, 728-9
Yusuf 12, 24, 27, 107, 769, 780-1
Yusuf (Eski Ahit) 24
Yusuf, Remzi 769, 780
Yuşa (Eski Ahit) 12-3, 23, 25-8, 32-3, 40, 98
Yüz Yıl Savaşı 90, 119-20, 174-5, 282, 366, 507

Z

Zalkind, Ivan 594
Zama Muharebesi (M.Ö. 202) 57
Zborowski, Mark 641, 667
Zerajiç, Bogdan 473
Zheng He 134
Zhou, Enlai 78-9
Zieten, General von 388
Zimmermann Telgrafı (1917) 530, 555, 573, 575-6, 578-9, 581
Zinoviev Mektubu (Ekim 1924) 621
Zinovyev, Grigory 470, 584, 621-3, 642, 663
Zola, Émile, 'J'Accuse!' 492-3
Zuhar, Vladimir 749
Zúñiga, Baltasar de 215-6
Zuylestein, William Nassau van 269, 887

1. Yirminci yüzyıla kadar tarihin en bilindik istihbarat operasyonu: Musa'nın iki casusu, birlikte taşımalarını gerektirecek kadar büyük bir üzüm salkımıyla Arz-ı Mevud'dan dönüyorlar.

2. Günümüze ulaşmış en eski istihbarat raporları: Eski Mısır zamanı, kil tabletler üzerine çivi yazısıyla yazılmış "Amarna mektupları". Bazılarında, dışarıdaki düşmanların ve içerideki hainlerin Firavun için arz ettiği tehdide dair uyarılar yer alır.

3. Savaş ve istihbarat hakkında günümüze ulaşan ve halen harp okullarında okutulan en eski kitap: *Savaş Sanatı*, Konfüçyus'un çağdaşı Sun Tzu'ya mal edilegelmiştir. Bu bambu nüsha on sekizinci yüzyılda yaşamış bir Qianlong imparatoruna aittir.

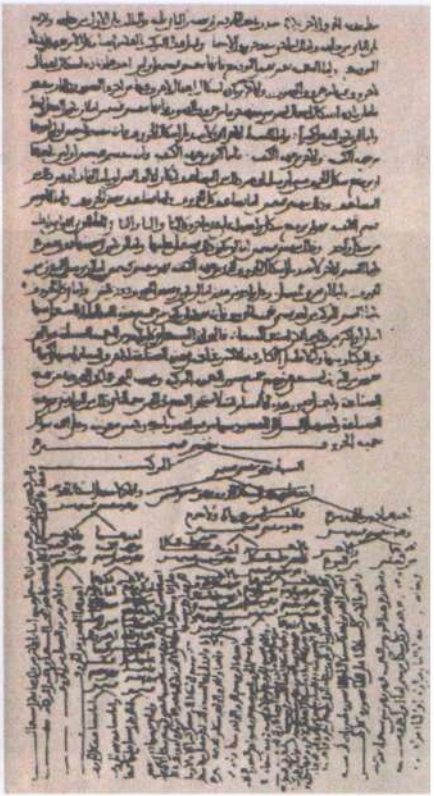

4. Kurban edilmiş bir hayvanın karaciğerini inceleyen bir *haruspex*in (falcı) tasvir edildiği, Roma'daki Trajan Forumu'nda bulunan bir rölyef. Romalı generallerin büyük çoğunluğu fallara, askerî istihbarattan daha büyük önem vermişlerdi.

5. Dokuzuncu yüzyılda Bağdat'taki "Bilgelik Evi"nde faaliyet gösteren Müslüman âlim ve tarihin bilinen ilk kod kırıcısı el-Kindî anısına 1962 yılında basılmış bir Irak posta pulu. (Bir kod kırıcısına nadiren bahşedilen türde bir onur.)

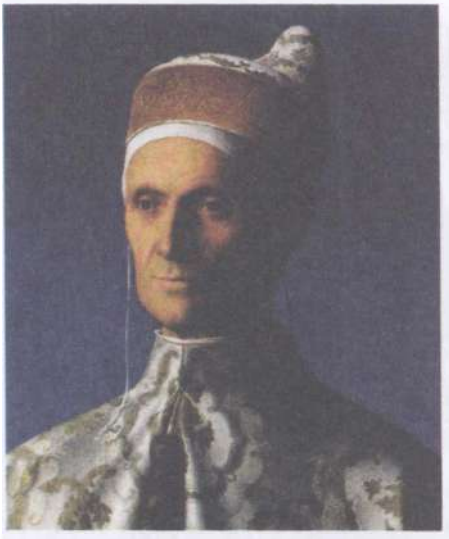

6. El-Kindî, *Şifreli Mesajların Açılması Üzerine* (Risâle fî istihrâcü'l mu'ammâ) isimli eserinde kriptanalizin temel unsuru olan frekans prensibini Avrupalı kod kırıcılardan 500 sene önce keşfetmişti. Bu önemli metin Osmanlılar tarafından kaybedildi ve 1987 yılına kadar gün yüzüne çıkmadı.

7. Görevini kötüye kullanan ve devlete ait gelire el koyan resmî görevlileri gizlice ihbar etmek için Doçun Sarayı'na konulmuş bir posta kutusu.

8. Venedik'in gizlilik konusundaki resmî takıntısı, Giovanni Bellini'nin 1501'de yaptığı, aklından ne geçtiği sezilemeyen Doç Leonardo Loredan portresiyle ölümsüzleşmiştir.

9. Doç'un Sarayı'nda Devlet Savcıları Salonu'nun tavanında Domenico Tintoretto'nun İsa'nın "Müsrif Evladın Dönüşü" meselini tasvir ettiği muhteşem bir tablosu (herhangi bir istihbarat merkezinin iç dekorasyonu için şimdiye kadar yapılmış en iyi tablodur) vardır ve savcıların yoldan çıkan Venediklileri medenî erdemler konusunda yola getirmelerini sembolize eder.

10. İspanyol *conquistador* Hernán Cortés. Aztek İmparatorluğu'nu kısa sürede (1519 - 1521) sadece 600 adamıyla birlikte fethetmesinde, İmparator II. Montezuhzoma, imparatorun vasalları ve müttefikleri arasındaki gerginliğe dair istihbaratın rolü büyüktü.

11. Bu istihbarat eski bir kadın köle olan Malinche tarafından tercüme edilmişti. Burada II. Motecuhzoma'yla yapılan bir görüşme esnasında Cortés'le birlikte resmedilmiştir. Malinche, Cortés'in metresi olmuş ve ondan bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir.

12. Korkunç İvan'a ait bu en eski resim, on yedinci yüzyılda gümüş bir şamdan üzerine basitçe çizilmiştir. Atın üzerinde ihaneti koklayan kesik köpek başı ve ihaneti temizlemek için bir süpürgeyle resmedilmiştir. Bunlar Rusya'nın ilk organize güvenlik servisi, zalim *opriçniki*nin sembolleridir.

13. 2009 yapımı Çar filminden bir *opriçnik* tasviri.

14. Sir Francis Walsingham, I. Elizabeth'in dışişleri bakanı ve istihbarat şefi görevlerini 1573'ten 1590'a kadar bir arada yürütmüştü. Kraliçeyle her gün görüşürdü.

15. VIII. Henry ile İngiliz tahtına geçen Tudor Hanedanı'na mensup haleflerinin beraber resmedildiği; Elizabeth'in de Barış'ın elini tutarken, bir yanında Bereket'le tasvir edildiği bu tablo Elizabeth tarafından Walsingham'a hediye edilmişti. Tablonun çerçevesinde "halkının ve kendisinin duyduğu memnuniyetin bir nişanesi" olduğu yazar. Bir İngiliz hükümdarı tarafından, emrindeki istihbarat şefine verilmiş en özgün imzadır.

16. I. Elizabeth'in hükümdarlığında yapılmış en son portresi olan "Gökkuşağı Portresi"nde, pelerini üzerindeki gözler ve kulaklar onun her şeyi gören ve duyan istihbarat teşkilatını sembolize eder.

17. Cesare Ripa Perugino'nun 1618 tarihli *Nova iconologia* eserinde tasvir edilen casusun da pelerininde gözler ve kulaklar resmedilmiştir. Ayaklarındaki kanatları süratli hareket ettiğini, elindeki fener de geceleri casusluk yaptığını gösterir.

18. Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz Güvenlik Servisi (MI5) de her şeyi gören göz sembolünü kullanmıştı.

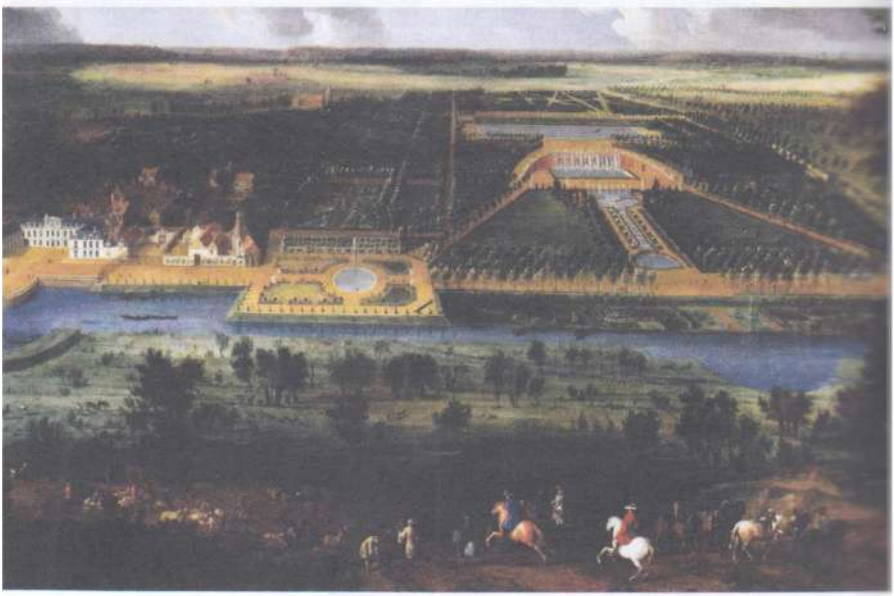
19. Bir casusu tasvir ettiği bilinen ilk üç boyutlu görselde de pelerin, iyice aşağı çekilmiş şapka, kanatlı ayaklar ve fener detayı mevcuttur. Venedik'teki Scuola Grande di San Rocco'da bulunan, Francesco Pianta tarafından yapılmış ahşap oyması.

20. *Cabinet noir*'nın (sinyal istihbaratı teşkilatı) ilk başkanı Antoine Rossignol. Académie Française mensubu Charles Perrault tarafından on yedinci yüzyıldaki en meşhur kırk Fransız'dan biri olarak gösterilmiştir.

21. Richeleu'nun en önemli muhbir şebekesini idare eden, *éminence griese* tabirinin çıkış noktası gri elbiseli Kapusen papazı Pére Joseph (François Le Clerc du Tremblay).

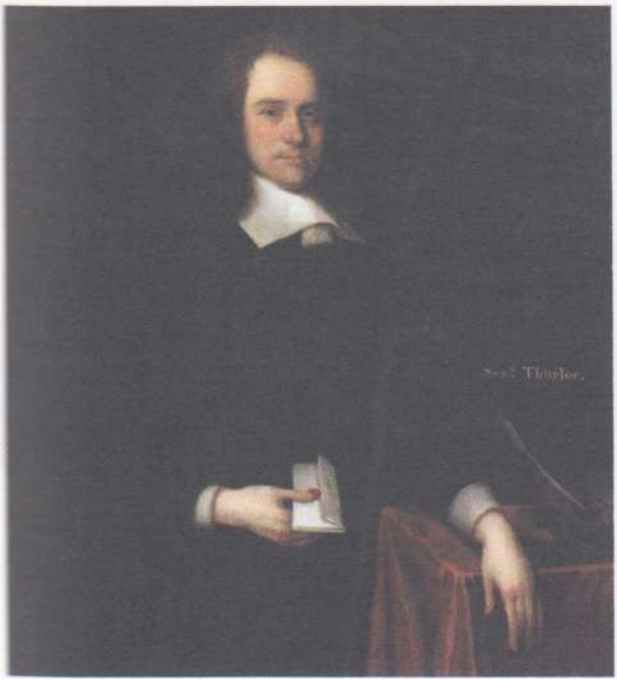
22. Rossignol öyle iyi ödüllendirilmişti ki Juvisy'deki şatoyu satın alabilmiş ve Richelieu, XIII. Louis ve XIV. Louis'nin buraya yaptığı ziyaretlerle müşerref olmuştu.

23. İç Savaş sırasında I. Charles'ın şifrelerini kırmasının ardından John Wallis'e ödül olarak Oxford Üniversitesi'nde profesörlük verilmiş ve sonraki elli yıl boyunca birbiri ardına gelen iktidarların baş kod kırıcısı olarak kalırken buradaki profesörlük görevini de sürdürmüştü.

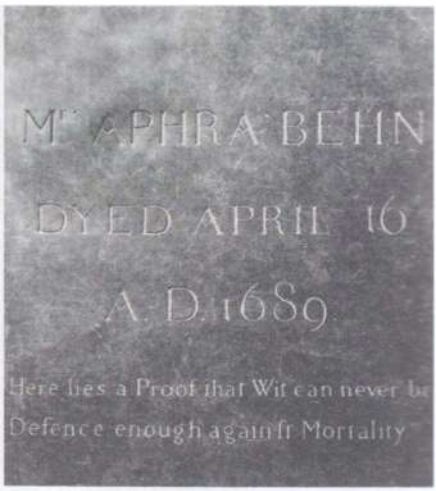

24. Oliver Cromwell'in en yakın danışmanı John Thurloe, anısına mavi hatıra levhası yerleştirilen ilk istihbarat şefi (1653 - 1659)olmuştur ama levhada istihbarata atıf yoktur.

25. Thurloe'nun on sekizinci yüzyılda (muhtemelen Cromwell'in soyundan gelenler tarafından yaptırılmış) bir tablosu 2007 yılında günümüz SIS (MI6) şefinin makam odasına asılmak üzere satın alınmıştı.

26. Henüz yirmili yaşlarındayken ilk İngiliz kadın oyun yazarı olan ve yine yirmili yaşlarında ilk resmî kadın casus olarak görev yapan Aphra Behn'in Sir Peter Lely tarafından (tahminen 1670'te) yapılmış bir portresi.

27. Behn sonradan Westminster Kilisesi'ne defnedilen ilk casus olmuştur.

28. 1667'de Hollandalıların Chatham'da demirli İngiliz filosuna saldırısı, Kraliyet Donanması'nın tüm tarihi boyunca yaşadığı en küçük düşürücü olay olmuştur. Avam Kamarası'nda kurulan soruşturma komitesi parlamenter tarihte başarısızlık için "ülke dışından istihbarat eksikliğini" sebep gösteren ilk komisyon olmuştur.

29. Hanover Elektörü George Louis (1698 - 1727), Britanya ve İrlanda Kralı I. George (1714 - 1727). İstihbarat konusundaki rolü sıklıkla gözden kaçırılsa da sinyal istihbaratının gelişimine Alman veya İngiliz tarihindeki diğer tüm hükümdarlardan daha büyük etkide bulunmuştur.

30. Kraliyet Deşifrecisi (1716 - 1773) Edward Willes. Kod kırıcılığındaki başarısının ödülü olarak Bath ve Wells piskoposu yapılmış, Deşifre Şubesi'nin bir aile müessesesine çevirmiştir.

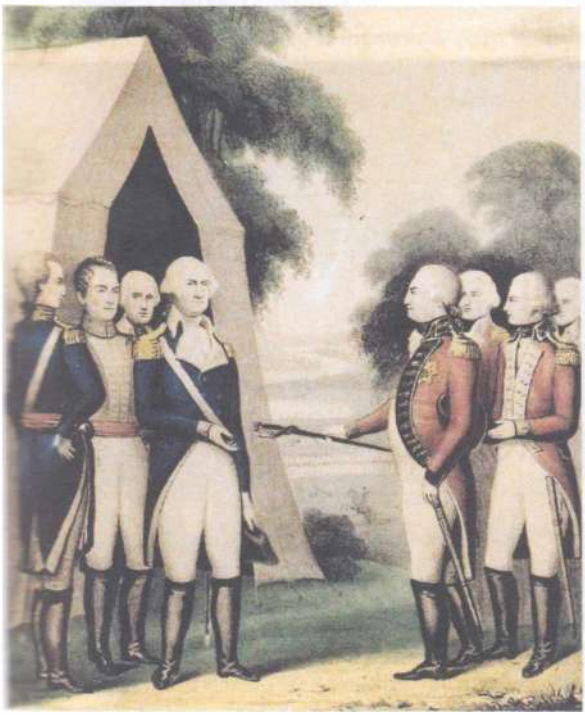
31. On sekizinci yüzyılda Avusturya'nın önde gelen devlet adamı Kont (sonradan Prens) Wenzel Anton Kaunitz. En iyi bilinen diplomasi başarısında sinyal istihbaratı önemli rol oynamıştı: Geleneksel düşman Fransa'yla kurulan ittifak ve 1756'daki "diplomatik devrim".

32. Bilinen ilk travesti casus, Chevalier d'Eon de Beaumont (traşsız yüzüyle). Bir dönem Londra'daki hayatından öyle keyif almıştı ki Fransa'ya dönmesi yönündeki talimatlara uymamıştı.

33. George Washington'u Virginia Milis albayı olarak gösteren, bilinen en eski portresi (1772). Fransız ve Kızılderili Savaşı'nda İngiliz saflarında savaşırken istihbaratın önemini öğrenmiş ve öğrendiklerini Bağımsızlık Savaşı sırasında İngilizlere karşı başarıyla kullanmıştı.

34. İngiliz komutan Lord Cornwallis'in Ekim 1781'de Yorktown'da Washington'a teslim olması. Washington'un istihbaratı fevkalade üstün biçimde kullanması Cornwallis'in yenilgisini daha da hızlandırmıştı.

35. Şövalyelik payesi verilen ilk kod kırıcı (İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar başka hiçbir kod kırıcı bu payeyi alamayacaktı): Yarımada Savaşı sırasında Napolyon'un sözde kırılması imkânsız *grand chiffre*sini kıran Sir George Scovell.

36. Napolyon'un Rusya'yı istilasında Fransızlardan açık ara önde olan Rus askerî istihbaratının kurucusu Barclay de Tolly'nin doğumun 250'nci yıl dönümü için basılmış posta pulu.

37. Viyana Kongresi. En solda Wellington görülürken, Metternich bir sandalyenin önünde ayakta durmuş, Castlereagh de ortada ayak ayak üstüne atarak oturmuş görülüyor. Daha önceki tüm kongrelerden daha fazla sayıda hükümdar ve devlet adamının yanında daha fazla casus bu kongreye katılmıştı.

38. 1844'te İtalyan devrimci Giuseppe Mazzini'nin yazışmalarının yakalanması sonucu patlak veren skandal sırasında *Punch* dergisi tarafından hicvedilen İçişleri Bakanı Sir James Graham. Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki Deşifre Şubesi kapatılmış ve sinyal istihbaratı faaliyetleri Birinci Dünya Savaşı'na kadar durmuştu.

39. Karl Marx Londra'da sürgündeyken (fotoğraf 1864 tarihlidir) en olmayacak yerlerde casuslar görmüştü. Ona göre Lord Palmerston uzun zamandır Ruslar hesabına ücretli ajanlık yapıyordu.

40. Fenian "Dinamit Savaşı" sırasında Londra Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı Özel İrlanda Şubesi'ne (sonradan Özel Şube) yapılan bombalı saldırı. Tarihte, bir istihbarat teşkilatına düzenlenen bombalı saldırıdan ve aynı zamanda da bir terör saldırısından sonra çekilmiş ilk fotoğraf.

41. Amerikan İç Savaşı sırasında görüntü istihbaratının doğuşu: "Profesör" Thaddeus Lowe, 1862'deki Fair Oaks Muharebesi öncesi Konfederasyon kuvvetlerini gözetlemek üzere "Intrepid" isimli balonuyla yükselmeye hazırlanıyor.

45. Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré, 1914 Temmuz Krizi sırasında St. Petersburg'a yaptığı resmî ziyarette II. Nikola'yla birlikte. İki devlet lideri de dünyanın en etkili karanlık odalarına sahipti ve buradan gelen istihbaratı ilgiyle okurlardı.

46. Sırp terör örgütü Kara El'in lideri ve 1913'ten itibaren Sırbistan Genelkurmayı İstihbarat Daire Başkanı olan Dragutin Dimitriyeviç ("Apis"), 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da Arşidük Franz Ferdinand'a düzenlenen suikastın planlanmasına dahil olmuştu.

47. "Apis" (ön sırada en solda) 1917 yılındaki [illegible] ihanet duruşmasında. Hüküm giymesinin ardından yirminci yüzyılda idam edilen ilk istihbarat şefi oldu.

48. Washington'daki Alman askerî ataşesi, ABD'deki sabotaj operasyonlarından sorumlu Franz von Papen. Sonradan Alman Şansölyesi (1932) ve Adolf Hitler'in şansölye yardımcısı (1933 - 1934) oldu.

49. 1915'te Papen'e rakip olan gösterişli fantezi yazarı ve bahriye yedek subayı Franz Rintelen von Kleist. (Fotoğraf iki dünya savaşı arası dönemde çekilmiştir.) Rintelen'in gösteriş hevesi yüzünden çuvallaması hem Papen'in hem de kendinin sabotaj operasyonlarını deşifre etti. İkisi de ABD'den sınır dışı edildi.

50. Yabancı bir güç tarafından ABD topraklarında gerçekleştirilen ilk büyük terör saldırısı: 30 Temmuz 1916 günü New Jersey'deki Black Tom limanındaki cephanenin Alman ajanları tarafından sabotajla havaya uçurulması.

51. 1914 - 1919 yılları arasında İngiliz Donanma İstihbarat Direktörü olan Albay (sonradan Amiral Sir) William Reginald "Blinker" Hall, sinyal istihbaratını kullanarak Birinci Dünya Savaşı'nın muhtemelen en etkili istihbarat şefi oldu.

52. William "Bubbles" James'in, büyükbabası ressam Sir John Millais tarafından yapılan ve Pears sabunlarının reklamlarıyla meşhur olan portresi. James, 1917 yılında Donanma İstihbarat Dairesi'nin sinyal istihbaratı operasyonlarını yürüten ID25'in başkanı oldu.

53. Birinci Dünya Savaşı'nın en büyük askerî kod kırıcısı Georges Painvin şık bir Fransız ortamında çalışırken.

54. General Sir Edmund Allenby, sinyal istihbaratından büyük yardım alarak kazandığı zaferinin ardından 11 Aralık 1917'de Kudüs'e giriyor.

55. Ağustos 1917'de temiz traşlı ve kafasında perukla kılık değiştirmiş Lenin. Yanlış bir şekilde Alman casusu olmakla suçlanmıştı.

56. 1925'te Moskova yakınlarındaki bir ormanda idam edildikten sonra İngilizlerin sözde "as casusu" Sidney Reilly'nin cesedi istihbarat merkezinde özel olarak sergilenmişti.

57. Sovyet istihbaratının ilk şefi Feliks Cerjinski ve arkadaşı Stalin. (1924)

58. Stalin ve 1936 - 1938 yılları arasındaki Büyük Terör'ün baş faili, "Zehirli Cüce" lakaplı NKVD şefi Nikolay Yejov.

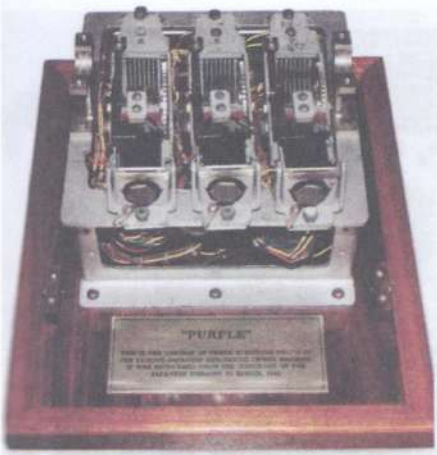
59. Yejov, görevden azledilip idám edildikten sonra Sovyet tarihinden silinmişti.

60. İstihbarat şefi Yejov'un sinsi halefi ve sonradan seri tecavüzcü olduğu ortaya çıkan Lavrenti Beria ve Stalin'in kızı Svetlana.

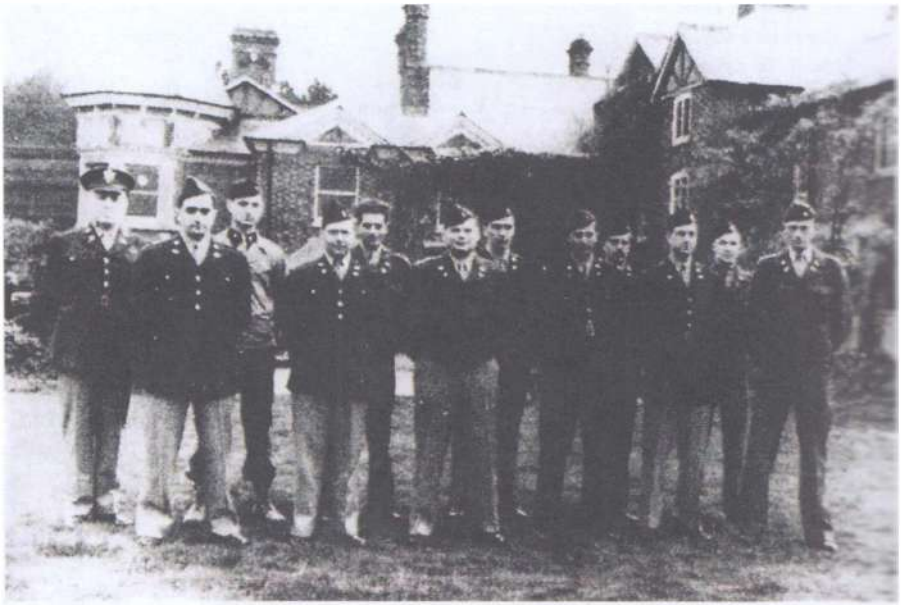
61. Franklin D. Roosevelt'in başkan olmadan önce ve başkan olduktan sonra casusluğa karşı sergilediği amatör yaklaşım, casusluk maksatlı tekne seyahatlerine çıkmaları için teşvik ettiği istihbarat meraklılarıyla birlikte Vincent Astor'un *Nourmahal* yatında yaptığı tatillerde kendini göstermektedir.

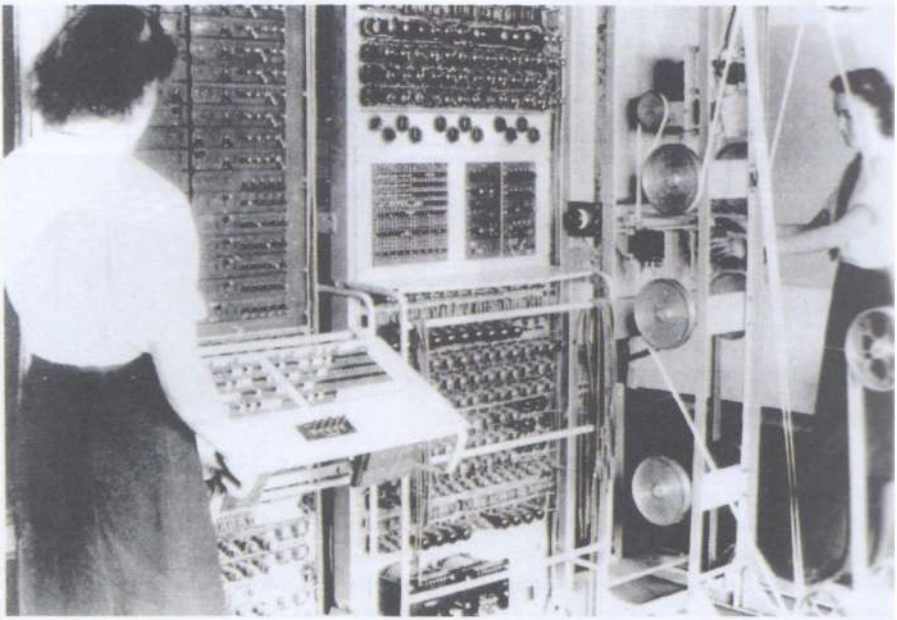

62. PURPLE diplomatik şifre cihazı. (Berlin'deki Japon elçiliğinden ele geçirilmiştir.) 1940 yılında ABD'nin Japon PURPLE şifresini kırmasından sonra Roosevelt kara kuvvetlerinin ve deniz kuvvetlerinin kod kırıcılarına PURPLE mesajlarını farklı günlerde deşifre etmeleri yönünde garip bir talimat vermişti.

63. İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli istihbaratı ULTRA'nın kaynağı. Mayıs 1940'tan itibaren Bletchley Park'ta, Churchill'in başbakan olmasının üzerinden iki hafta bile geçmemişken Luftwaffe'nin Enigma şifre cihazıyla kapatılan mesajlar deşifre edilmeye başlanmıştı.

64. 1942'de Bletchley Park'a gönderilen ABD Kara Kuvvetleri sinyal emniyeti heyeti (Brickhill Malikanesi'ndeki koğuşlarının önünde): I. George zamanından beri İngiliz sinyal istihbaratı teşkilatında çalışan ilk yabancı kod kırıcılar.

65. Kraliyet Donanması Kadın Hizmeti mensupları Bletchley Park'taki 3 Numaralı Kulübe'de dünyanın ilk programlanabilir elektronik bilgisayarı Colossus'u çalıştırırken.

66. Şubat 1945'te Livadya Sarayı'nda Büyük Üçlü'nün Yalta Konferansı. Roosevelt'in sol arkasında oturan ABD Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan Sovyet casusu Alger Hiss idi.

67. Jorj ("George") Koval: Kimliği 2007 yılında açıklanan, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Sovyet atom casusu.

68. Başkan Putin, 2007 yılında Koval'ı gıyaben "Rusya Kahramanı" nişanıyla taltif etti ve şerefine kadeh kaldırdı.

69. Yugoslavya devlet başkanı Mareşal Tito'nun (solda), 1953 yılında Kosta Rikalı diplomat "Teodoro B. Castro"yu kabulü. Tito, "Castro"nun Sovyet illegali olduğunu (gerçek adı Yosif Grigulevich) ve kendisini öldürmeyi planladığını bilmiyordu. Suikast planı Stalin'in ölümüyle rafa kaldırıldı.

70. BM'deki Amerikan temsilcisi Henry Cabot Lodge Jr, Rus okul öğrencileri tarafından hediye edilen ve Moskova'daki ABD büyükelçisinin makam odasına asılan ahşap Amerikan devlet armasının içindeki dinleme cihazını gösteriyor.

71. 1987 yılı 1 Mayıs kutlamaları sırasında KGB karargâhı Lubyanka. Hemen önündeki Cerjinski heykeli Moskova'daki en yüksek heykeldi. Ağustos 1991'deki başarısız darbe girişimi sonrası heykelin indirilmesi Sovyet döneminin sona erişinin sembolü olmuştu.

72. Sovyet sonrası dönemde Rus istihbaratının kamusal imajındaki en büyük değişiklik: Militanlık derecesinde ateist KGB'nin halefi FSB için Moskova şehir merkezinde takdis edilen Aziz Sofia Kilisesi.

73. 2010 yılında SVR (Rus dış istihbaratı) genel merkezinde Kim Philby için yapılan anıtın (yüzü hem batıya hem doğuya bakmaktadır) açılışı. Anıtın önünde Philby'nin dul karısı Rufina ve SVR başkanı Mikhail Fradkov görülüyor.

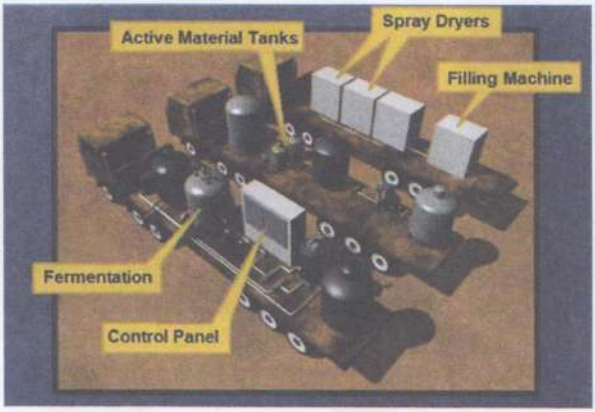
74. Barış zamanı elde edilen görüntü istihbaratının ilk kez kamusal alanda kullanılması 25 Ekim 1962 günü BM Genel Kurulu'nda gerçekleşti. ABD temsilcisi Adlai Stevenson (sağda oturan) Küba'daki Sovyet füze rampalarının U-2 tarafından çekilen fotoğraflarını gösteriyor.

75. 5 Şubat 2003'te ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Saddam Hüseyin'in (gerçekte var olmayan) KİS programını BM Güvenlik Konseyi'nde gözler önüne sererek Stevenson'ın başarısını tekrar etmeye çalışmıştı. Elinde sözde Irak imalatı şarbon tozu görülüyor.

77. KGB Londra rezidenturasında 1982 - 1985 yılları arasında görev yapan Oleg Gordievski. Bu fotoğrafı çeken MI5 gözetleme ekibi Gordievski'nin 1974'ten beri İngiliz istihbaratı için çalışan başarılı bir ajan olduğundan habersizdi.

76. Powell'ın BM'ye sunduğu, Saddam'a ait seyyar biyolojik silah üretim tesisinin (bu da gerçekte yoktu) bilgisayarda hazırlanmış bir görseli.

78. Başkan Reagan ve kurmay başkanı Howard Baker, Gordievski'nin Sovyetler Birliği'nden firar etmesinden (KGB izlemesi altındaki bir Rus ajanı tarafından gerçekleştirilen ilk başarılı kaçış idi) iki yıl sonra Beyaz Saray'daki Washington portresinin önünde onu tebrik ediyorlar.

79. Sovyet istihbarat tarihinin en başarılı ifşacısı: 1992 yılında (bu fotoğrafın çekildiği tarih)' Londra'ya kaçan ve İngiliz SIS yardımıyla yüklü miktarda çok gizli KGB dokümanını yanında getiren Vasili Mitrohin.

80. Moinul Abedin'in MI5 takibinde çekilmiş fotoğrafı. 2000'de, 11 Eylül saldırılarından bir yıl önce, İngiltere'deki ilk İslamcı bomba imalatı atölyesini kurmaktan hüküm giydi.

81. Dhiren Barot'un MI5 takibinde çekilmiş fotoğrafı. Nihaî (ancak gerçekleşmeyen) hedefi Londra şehir merkezinde radyoaktif "kirli bomba" patlatmak olan ilk İslamcı terörist idi.

82. 1 Mayıs 2011: Bir siyasî karar alıcı ve danışmanlarının, istihbarat birimleri tarafından idare edilen bir operasyonu izlediklerini gösteren ilk fotoğraf. Usame b. Ladin'i ele geçirmek için düzenlenen NEPTUNE SPEAR (Neptün'ün Mızrağı) Operasyonu sırasında Beyaz Saray'daki Durum Odası'nda Başkan Obama ve ulusal güvenlik ekibi. Obama aynı akşam televizyonda ulusa seslendiği konuşmasında Usame b. Ladin'in öldürüldüğünü duyurmuştu.

83. Pekin'de casusluğa karşı koyma faaliyeti: 2016'da yayımlanan "Tehlikeli Aşk" posteriyle, Çinli kadınlar kendilerini ayartmayı amaçlayan yabancı casuslara karşı uyarılıyor.

"Yazılı tarihin başlangıcından günümüze kadar dünya istihbarat tarihini yazmak göz korkutucu bir iş. Bu konuyu tek bir ciltte kapsamlı, kolay anlaşılır ve şaşırtıcı şekilde anlatmak ise parlak bir başarı. Christopher Andrew *Gizli Dünya* kitabında tam da bunu yapıyor."

Edward Lucas, *The Times*

"Gerçek manada ustalık eseri bir çalışma... İstihbarata ciddi ilgi duyan herkesin mutlaka okuması gereken bir eser... Ortaya koyduğu bilgiler, devlet yönetiminde istihbaratı önemseyen -ya da önemsemeyen- dünya liderleri hakkında çok sayıda anekdot ve görüş içeriyor."

Joseph C. Goulden, *Washington Times*

"*Gizli Dünya*, hayatını büyük oranda yirminci yüzyıl istihbarat ve casusluk tarihine adamış, MI5'in eski resmî tarihçisi ve Cambridge akademisyenlerinden Christopher Andrew'un büyük başarısı."

Neil Kent, *The RUSE Journal*

Casusluğun tarihi binlerce yıl önceye gitmesine rağmen istihbarat operasyonlarının bu köklü tarihi büyük oranda unutulmuştur. Hatta istihbaratçıların çoğu bile bu tarihten habersizdir. *Gizli Dünya* bu kayıp tarihi ortaya çıkarmayı, istihbaratın küresel gelişmeler üzerindeki etkisini ortaya koymayı ve istihbarat boyutunu görmezden gelen tarih yazımını sorgulamayı amaçlıyor ve bunu büyük bir başarıyla gerçekleştiriyor.

Casusların, sırların ve casusluğun yüzyılları aşan hikâyesine dair sunduğu çarpıcı, akıcı ve kuşatıcı anlatımıyla *Gizli Dünya*, antik dünyada kehanetlere başvurma geleneğinin terk edilip askerî harekâtın icrası için gerçek istihbaratın toplanmasına geçiş sürecinin izini sürerek aralarında Rönesans dönemi Venedik'inin, Bağımsızlık Savaşı'nda Amerika'nın ve Çarlık Rusya'sının da olduğu birçok devlette istihbaratın gelişimini ortaya koyuyor.

Dünyanın önde gelen istihbarat uzmanlarından Christopher Andrew, casusluğun küresel tarihi hakkında şimdiye kadar yazılmış ilk kitap olan *Gizli Dünya*'da, istihbaratın son üç bin yıl boyunca kaybolan tarihinin büyük kısmını dikkat çekici bir ustalıkla gün yüzüne çıkarıyor. *Gizli Dünya – Dünya İstihbarat Tarihi*, güvenlik ve istihbarat operasyonlarının tarihin akışına nasıl etki ettiğini gösteren bir başucu kitabı.

THG 0462799 TTK
Telif Hakları
THG 0462799 TTK

Kronik
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-625-8431-31-5
9 786258 431315